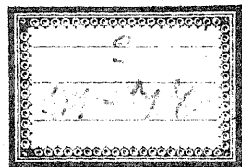

23

916

18. 10. 1

16.

7.400 400
MADE IN SPAIN

12-5768

ANTIQUITATVM
CONVIVIALIVM

LIBRI III. *et De sa cri ficijs et in hoc 2o mo. erat Li. Bellum.*

IN QVIBVS HEBRAEO-

RVM, GRAECORVM, ROMANORVM ALIA-

RVMQVE NATIONVM ANTIQVA CONVIVIORVM GENERA-
mores, consuetudines, ritus ceremoniæq; conviviales atque etiam alia ex-
plicantur; & cum his, quæ hodie cum apud Christianos, tum apud alias gen-
tes, a Christiano nomine alienas, in usu sunt, conferuntur; multa Gramma-
tica, Physica, Medica, Ethica, Oeconomica, Politica, Philosophica deniq; atq; His-
torica cognitu jucunda simul & utilia tractantur: plurima sacrorum pro-
phanorumq; Auctorum veterum loca obscura illustrantur, cor-
rupta emendantur; deniq; desperatus deploratusq; no-
strorum temporum luxus atq; luxuria gra-
vi censura damnatur.

AVCTORE IO. GVILIELMO

opus hactenus prohibito nunc vero cum expurgatione
EDITIO SECVNDÂ,

Auctoris ipsius curâ auctior, melior & longè emendatior. Permyson

Cum totius operis Indice novo eoque copiosissimo.
Corrigi est libro en. 9. Alachuba de i. 10. Madrid

*esto expurgado
segun el expurgo
contra de 107. de
Comission del
10. 11. 12.
Juan Andres
Graw*

H. Thomas Dany
*conforme al nuevo expurgo del
año de 1732*

TIGVRL

APVD IOHANNEM VVOLPHIVM, TYPIS
FROSC. ANNO M. D. XCVII.

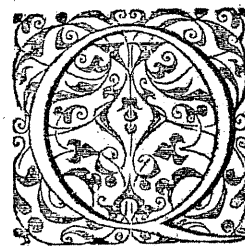
NOBILITATE, DOCTRINA,
PIETATE, PRVDENTIA, OMNIQVE

VIRTVTVM GENERE ORNATISSIMIS VIRIS, CONSVLIBVS

D. Diethogo Ringgio a Vildenberg, & D. D. I. V. Io. Conrado Meyero, D.

Iacobo Zieglero, totiq; Senatui inclytæ Reipub. Scaphusianæ, Dominis
suis, summa obseruantia colendis Iohan. Guilielmus

Stuckius S. P. D.

VONIAM in more consuetudineq; Reipublicæ litterariæ, antiquissima sanè laudatissimaq; est positum, vt, qui scripta aliqua sua in lucem ædere cogitant, illa hominibus & illustribus, & sibi coniunctissimis ceu patronis beneuolis atq; fidelibus dedicent; multæ me graues sanè iustæq; vt mihi quidem persuadeo, causæ ad hæc meas lucubrationes vobis potissimum, viri amplissimi, dedicandum, quasiq; consecrandum impulerunt. Nam primùm etsi inter nos Heluetios omnes communis quædam; & quidem arctissima sanctissimaq; fœderis necessitudo intercedit (quam Deus pro sua clementia contra omnium aureæ nostræ libertati inuidentiu insidiantiumq; conatus quam diutissime tueatur atq; conseruet;) tamen cum patria mea charissima singularis quædam, & quidem antiquior vobis coniunctio fœdusq; iam per ducentos ferè annos extitit, mutua fide officijsq; diligentissime cultum. Et certè non ita multò post fœdus illud cum nostra Reipub. initum, qui fuit annus domini 1345. patriæ meæ ob turbulentorum quorundam hominum coniurationem in summum periculum atq; discrimen adductæ, ad hostes suos persequendum, iniurias sibi illatas vindicandum, omnesq; insidiarum periculorumq; reliquias delendum, egregiam profecto atq; fidelem operam præstitistis. Iam verò vt a communi illa omnium Heluetioru, & a peculiari illa vestra cum mea patria amicitia coniunctioneq; discedã, Deus, cuius consilio ac voluntate omnia fiunt, me adhuc vobis peculiari quadam necessitudine deuinctum iunctumq; esse voluit, ita vt Scaphusium ceu alterã meam patriam meritò mihi agnoscendã colendamq; esse existimem. Etenim cum & coniunx mea fidissima, ex vestra sit ciuitate bono honestoq; genere oriunda, & sororũ mearũ vna apud vos sit ciui vestro bonæ similiter honestæq; familiæ viri nupta (quorũ maiores amplissimis quondã vestræ Reip. muneribus functi, omne ingeniu studiuq; suu pro sua pietate ad benè de patria sua merendũ contulerunt) hinc certè sit, vt cum multis & amplissimis vestri collegijs, & ciuitatis vniuersæ viris honestissimis affinitate iunctus sim atque copulatus, atq; adeò iunctum me copulatumq; esse vehementer gaudeam, magniq; boni beneficijq; diuini loco ducam. Huc accedit aliud adhuc arctius & sanctius coniunctionis vinculu, nempe quod ipsum maternũ quoq; meum Fulachiorum, Prümiorumq; genus atq; familia vestram ciuitatem ceu antiquam & benignam suam matrem, nutricem atq; patronã meritò agnoscit, colit atq; veneratur: quippe cum maioribus vestris iam per aliquot sæcula optimis ac fidelissimis dignitatis, honoris, fortunarumq; suarum omnium tutoribus & amplificatoribus vsa fuerit, & adhuc vtatur, licet illorum nonnulli quasi colonijs ex vestra vrbe deductis hinc atq; illinc alias atq; alias sedes sortiti sint atq; possideant. Huiusce autem rei, vt omittam alia innumera, vel vnicum saltem illustre exemplum proferam, cuius præter annales nostros Iosias Simlerus, in Heluetica sua Epitome luculentam mentionem facit. Nam cum maiores mei materni ex arce illa vobis vicina Lauffen ad superiores Rheni catartas (vnde nomen suu

fortita est) sita, ceu ex paternis & auitis suis sedibus atq; monumentis non ex iure manu confertum (vt Ennians illis vtar) sed magis vi atq; ferro ab Alberto Austriaco fuissent eieci, eisdem Ioannes & Conradus a Fulach fratres, cum Dei beneficio, tum maiorum vestrorum opera atque consilio occultè per insidias recuperarunt. Quam sanè ob causam cum fratres illi a Peregrino Hevdorffio, aerrimo Heluetiorum hoste, Roteuilæ in ius fuissent vocati, maiores vestri pro æquitate iustitiæq; sua vel proscriptionis fortunam subire, quam ciues suos in æquissima iustissimaq; causa deserere maluerunt: quæ tamè proscriptione mox ob bellicam illorum virtutem, cuius illo tempore multa præclara specimina ædiderunt, Sigismundi Austriaci sumptuq; exempti fuerunt atq; liberati. Sic itaq; vno eodemq; tempore maiorum vestrorum cum fides, clementia, atq; iustitia in ciuibus suis defendendis, tum bellica virtus atq; fortitudo in hostibus propulsandis, clarissimè eluxit. Vobis igitur, vobis, inquam, ceu & patriæ meæ socijs confederatisq; fidelissimis, & affinibus meis atq; cognatis charissimis, & generis familiarisq; meæ fautoribus atq; patronis clementissimis, hanc qualemcunque litterarium meum foetum offerendum, illumq; vestræ tutelæ, vestraq; iam per multos annos spectatæ multis in rebus exploratæq; fidei humanitatq; committendum duxi. At idem porrò faciendum non leuè quoq; mihi incitamento fuit egregius vester litterarum disciplinarumq; liberalium amor atq; studium; & scientia quoq; atq; cognitio, qua non paucos vestræ ciuitatis, vestriq; ordinis atq; collegij excellere noui. Plato, vt multa alia, præclare sanè sapienterq; dixit, illas demum florere ac beatas esse ciuitates, quas aut philosophi regerent, aut qui regerent, philosopharentur. Hanc diuini illius philosophi, quem Cicero philosophorum Deum appellauit, vocem veluti oraculum sapientissimum Marcus Antoninus & philosophus, & Imperator Romanorum celeberrimus in ore semper habuisse, crebrisq; sermonibus vsurpasse fertur, vt testis est Iulius Capitolinus: qui etiam, eodem teste, tanto philosophiæ amore flagrauit, vt ad Imperatoriam dignitatem euectus, tamen illius studium minimè abijceret, sed Apolloniæ domum discendi causa frequentaret, præstantissimorum quorumcunq; philosophorum familiaritate vteretur, cumq; illis potissimè omnia publica priuataq; consilia communicaret. Non sermone igitur solum, verum etiam exemplo suo præclaram illam Platonis sententiã comprobauit, quippe cum illo rerum potente, ac iuste sapienterq; imperante, Romanum Imperium in optimo fuerit ac florentissimo statu. Idem porrò multorum quoque aliorum regnorum atq; Rerumpub. exemplis probari potest: quas tunc maximè floruisse constat, quando illis viri philosophiæ præceptis institutisq; abundantes præfuerunt. Testis est Respub. Iudaica, quæ tandiu foelix fuit atque beata, quandiu illam administrarunt viri sacrarum litterarum, legumq; ceu veræ solidæq; philosophiæ, studiosi atque periti. Testis est prima illa mundi monarchia Chaldaica, quæ tunc maximè opibus potentiaq; floruit, quando illius clauum tenuit Nabuchodonosor ille & re & nomine Magnus: in quo quantum philosophiæ studium extiterit, vel inde patet, quod multos pueros Iudæos atque Chaldæos omni doctrinarum disciplinarumq; genere diligenter erudiri atq; institui curauit, vt illorum postea opera in Imperij sui administratione tantò commodius atq; foelicius vteretur. Tantam vir ille sapientissimus vim atq; momentum in litteris Reipub. foeliciter regendæ omnibusque bonis cumulandæ, positum esse iudicabat. Testis est Persarum monarchia, quæ & ipsa tunc foelicitate maxima vsa est, quando illius Reges magiæ, hoc est, philosophiæ maximè fuerunt dediti. Testis præterea est tertia illa mundi monarchia, quam Alexander ille Magnus fundauit atque instituit, breuique temporis spacio incredibili opum ditissimisque acceSSIONE auxit & amplificauit: quod cum extincto illa Imperij moles statim labascere, & ad occasum interitumq; suum inclinari cœpit. At qualis ille quantusq; vir fuit? Omni doctrinarum genere, vt historia

storia loquuntur, instructissimus, quibus Aristoteli facile tunc temporis omnium philosophorū principi, cuius disciplinæ à Philippo patre & Rege commissus fuerat, operam dedit. Hanc illius ardentissimam inexplebilemque, qua flagrabat, litterarum sitim nulla negotia, nulla bella, quæ breui tempore gessit maxima & grauissima, extinguere potuerunt. Homeri Illiada, quam rei militaris viaticum appellabat, assidue lectitauit; illiusq; poetæ scriptis (quæ plurima vitæ morumq; documenta vtilissima continent) tantopere fuit delectatus, vt sub puluino polita semper in promptu haberet, dicere crebrò solitus disciplinis se malle, quam diuitijs & opibus excellere. Et cum expugnata quadã vrbe capsâ aurea, pretiosissimis gemmis, distincta, illi oblata fuisset, nihil pretiosius ea recondendum quam Homeri poema putauit. Ovtinam hodie Christiani reges, principes atq; magistratus sacra illa veteris nouiq; Testamenti volumina, in quibus vera perfectaq; philosophia, optima ac saluberrima non huiusce modò vitæ bene feliciterq; degendæ, & Reip. fortiter sapienterq; administrandæ, verum etiam æternæ illius vitæ adipiscendæ, præcepta continentur, tanti facerent, tantoq; studio lectitarent, quemadmodum illis faciendum esse Deus in lege sua præcepit, vt Deuter. 7. scriptum est. Ponticum præterea regnum tunc temporis opulentissimū ac potentissimum extitit, quando Mithridates ille post Alexandrum, vt a Cicerone appellatur, Maximus, plurimarum gentium victor atq; domitor illius gubernacula tractauit. Is autem, si historijs fides est adhibenda xxii. gentium, quæ illius imperio erant subiectæ, linguas ita calluit, vt cum earum hominibus non minùs scite, quam si inde fuisset oriundus, loqui potuerit: & cum Musicæ, aliarumq; disciplinarum, tum Medicinæ in primis peritissimus fuit, a quo etiam primò veneni antidota feruntur fuisse inuenta, inter que vnum nobilissimum ab illo Mithridatium fuit denominatum, quod nomen etiamnum retinet. Quid dicam de Rep. Thebana, quæ quandiu Epaminondæ (qui Lysis Pythagorei discipulus fuit) viri rebus bellicis, multipliciq; artium cognitione clarissimi consilij vsa est, tandiu libertate, omniq; felicitatis genere floruit: illo e viujs sublato, libertatē statim suam rursus amisit, ita vt gloriam Thebanam cum Epaminonda natam, cumq; illo mortuo rursus extinctam fuisse Xenophon testis locupletissimus scripserit? Quid dicam de Rep. Atheniensi, quam totius Græciæ, imò Asiæ lumen verissimè appellare possumus? An non Solon, admirandum illud doctrinæ eruditionisq; exemplum, illam primū optimis legibus institutisq; fundauit atq; instituit? An non omni illo tempore, quo Mineruæ (vnde etiam denominata fuit) hoc est, doctrinarum omnium fidelissima cultrix extitit, laudē, gloria, potentia, omni bonorum fortunarumq; genere cumulata fuit? Deniq; (vt, vnde sum digressus, ad Remp. Romanam, quam omnium Rerumpub. reginam atq; dominam merito quis dixerit, quasi in orbem redeam) an non constat ex omnibus historijs Africanos, Lælios, Furios, Fuluios, Metellos, Catones, Lucullos, Cicerones; aliosq; innumerabiles viros optimarū artium studijs excellentes maximo illi quondam adiumento ornamentoq; extitisse? Quid dicam de Imperatoribus Iulio Cæsare, Augusto, Vespasiano, Seuero, Claudio; Aureliano, Probo alijsq; similibus, Antonino, Traiano, Hadriano; quos doctissimos fuisse constat, qui quidem eandem mirum in modum auxerunt, & amplificauerunt? Vnde Senatus Ro. in Curia Tacitum Cæsarem huiusmodi fausta acclamatione fertur prosecutus: Quis melius, quam litteratus imperat? Quid dicam de ijs, qui ad humanarum rerum scientiam; celestem illam & verè diuinam adiunxerunt sapientiam? Ex quorum numero sunt Constantij, Constantini, Iouiniani, Valentini, Theodosij, Gratiani, Iustini, Iustiniani, summi illi Principes, & immortalī laude digni, qui hac sua, qua fuerunt instructi, non humanarum modò, sed diuinarum quoq; atq; celestium rerum scientia & Rempub. & Ecclesiam sapientissimè foelicissimèq; administrarunt. Horum egregia vestigia, non pressa leuiter, ad exigui prædicationem tempo-

eis, sed fixa ad memoriam omnium sempiternam persecuti sunt Cæsares Germanici, Caroli, Ludouici, Othones, Henrici, Lotharii, Friderici, Sigismundi, Rodolphi, Maximiliani & Ferdinandi. Ex his ergo commemoratis exemplis satis liquet ciuitatum rerumque publicarum gloriam atque foelicitatem in litteris consistere: id quod Mitylenei quoque praclare olim intellexisse videntur, qui quos populos bello deuicerant, nullam eis aliam poenam irrogabant, nisi ut ne liberos suos litteras edocerent: sentiebant videlicet, eas tantum ciuitates florere posse, in quibus litterarum studia colerentur. Extat Plutarchi sapientissimi doctissimique philosophi libellus, in quo docet doctrinam Reip. principis ac moderatori vtilem, imò planè necessariam esse. Vegetius quoque grauissimus auctor verè grauerque dixit neminè plura vel meliora scire debere, quam principem, cuius doctrina omnibus subiectis proffit. Hisce porrò adhuc a me commemoratis exemplis ac testimonijs firmissimè illorum error, seu dementia potius coargui potest (quam sanè etiam ob causam in hanc orationem ab eruditis vestris auribus nequaquam alienam sum digressus) qui litteras nihil cum Rep. habere commercij, illas a Principis atque Magistratus dignitate alienas esse, denique viros doctos & eruditos ab omni Reipub. munere ceu ineptos summouendos longè atque arcendos esse arbitrantur. Quàm bruta sit hæc hominum istorum opinio & oratio, Alfonsus quoque ille sapientissimus Aragonum Rex indicauit, qui cum audiisset quendam contendente non decere principem litteras, fertur exclamasse: Eam vocem bouis esse, non hominis. Nec tamen hæc a me ita disputantur, ut contendam nisi litteris eruditum Reip. neminem prodesse posse. Reperti enim olim sunt, & hodie reperiuntur plurimi excellenti animo & virtute homines, qui sine doctrina, naturæ ipsius habitu propè diuino, egregiam Rebuspub. quibus præfuerunt, operam nauarunt. Sed hoc dico atque contendo, eos, qui ad naturam eximiam & illustrem doctrinam adiungunt, longè maiori Reip. emolumento ornamentoque esse posse. Litteræ namque hominum animos emolliunt, & ad omnem humanitatem (vnde etiam humaniores vulgò dictæ) fingunt atque formant, bene dicendi, faciendique viam commonstrant, veræ gloriæ facibus inflammant. Ex illis, ceu fontibus saluberrimis, non priuatè modo vitæ, verum etiam Reip. bene sapienterque regendæ præcepta optima hauriuntur. Possunt enim sibi, ut scientè sapienterque Cicero dixit, Rerumpub. rectores in historijs multas imagines non solum ad intuendum, verum etiam ad imitandum proponere, quas expressas Greci & Latini scriptores reliquerunt, quas illi sibi in administranda Rep. proponentes, possunt animum & mentem ipsam cogitatione hominum excellentium conformare. Vt nihil dicam, quod ex hisdem curarum, molestiarum, laborum, quibus assidue conflantur atque vexantur, honestissimam liberalissimamque requiem, & animi remissionem, recreationemque petere possunt. Quis igitur quæso vestram, viri amplissimi, ut ad vos redeam, ciuitatem atque Remp. secundum non Platonis solum, sed etiam innumerabilium aliorum Philosophorum, Regum, Imperatorum, Rerump. sententiam atque iudicium, non foelicem merito atque beatam prædicet, illamque summis laudibus efferat, quæ artium ac disciplinarum alma quædam est mater atque nutrix, nullisque sumptibus parcat ad multorum studia alendum atque fouendum, qui aliquando Reip. Ecclesiæque vestræ cum dignitate vtilitateque præsent, in qua denique viris doctis & eruditis non ad Ecclesiastica solum, verum etiam politica munera atque honores aditus, qui in alijs Rebuspub. ferè est interclusus, patet: Et hoc quidem ipso tempore Deus binos vobis dedit consules, quorum vnus (ut raceam alias vtriusque animi ingenijque virtutes) rei bellicæ, alter iuris ciuilibus, atque disciplinarum cognitione excellit, ita ut pacis bellicæque temporibus Reipub. vestræ optimè sit consultum. Vobis igitur iterum, viri ornatissimi, ceu litterarum Musarumque patronis æquis atque beniuolis (quæ etiam ante me litterarios suos labores vobis potissimum dedicandi causa fuit) tenuè hoc meum & exiguum

exiguum opus commendo, vosque rogo, ut illius vos non rigidos nimis censors, sed æquos potius beniuolosque aestimatores præbeat.

Postremò præter illas adhuc a me commemoratas causas, alia quoque non parui, meo iudicio, momenti atque ponderis, & huic quidem ipsi meo operi perquam accommodata causa me ad illud vobis nuncupandum impulit, quæ sequitur. In hoc enim meo opere varia a me tractantur explicanturque conuiuiorum genera, inter quæ omnis palma merito ipsi videtur deferenda, ceu humanitati, charitatique Christianæ conuenientissimis, quæ hospitibus atque peregrinis præbentur. Hospitalitas enim, vnde illa promanant, inter omnes virtutes Christianas principatum facile obtinet, Deo hominibusque gratissima virtus. Quanta autem vestra sit erga peregrinos cuiuscunque gentis, sexus, conditionis, ordinis humanitas atque liberalitas, experientia quotidiana, plurimique, qui ferè quotidie ad vos veniunt, peregrini atque hospites, qui a vobis humanissime excipi atque tractari solent, id locupletissimè testantur, ita ut Scaphusium omnium peregrinorum hospitium, & quasi Pritanæum merito appellari posse videatur. Hanc equidè ipse quoque vnà cum meis multifariam sum expertus: quam quoniam reipsa atque factis, id quod vehementer vellè, referre non possum, gratum saltem memoremque meum animum publicò hoc meo scripto testificari volui. Vos igitur, viri amplissimi, qui me sepe publicè priuatimque ad lautas & opiparas vestras epulas inuitatis, humanissimeque tractatis, nunc vicissim ad litterarias hæc meas viles admodum atque tenues epulas ex ingenio mei tenuissimi penu depromptas inuito, vosque rogo ut illas pro singulari vestra humanitate æqui bonique consulatis. Legimus Theseum illum potentissimum, ac multis rebus gestis victorisque clarissimum Athenarum regem, ab Hecale pauperula hospitio exceptum, cœnam eius inopem minimè fuisse aspernatum. Sic vos quoque spero, quæ vestra est humanitas, hanc litterariam meam cœnam pauperem & inopem minimè repudiuros, ad dantis potius animum vestri obseruantissimum, vestraque dignitatis cupidissimum respicientes, quam ad ipsius cœnæ tenuitatem.

Hæc fuerunt, viri amplissimi summaque obseruantia colendi, quibus vos aliquot ante annis, cum opus hoc meum primum in lucem prodiret, sum allocutus: quibus nunc pauca quædam mihi cum vestra quæso venia addere liceat. Duo equidè tunc temporis a Deo magnopere sum præcatus atque optaui. Vnū fuit, ut opus hoc meum Reipub. Christianæ atque litterariæ ciuibus non improbaretur. Alterum; ut illud ipsum, quod tanquam tenue & exiguum quoddam munus Amplitudini vestræ obtuleram atque dedicaram æquis beniuolisque animis a vobis acciperetur. Nunc igitur me vtriusque huiusce mei voti, singulari Dei benignitate, factum esse compertem vehementer lætor. Nam primum quidem non ingratis fuisse Reipub. litterariæ hæc meas lucubrationes, illud non leui, ut arbitror, est argumento, quod illarum exempla, quæ hic fuerunt excusa, paucorum annorum spatio, longè lateque per omnes ferè orbis Christiani partes distracta fuerunt atque diuendita: ita ut nulla amplius in bibliopolijs vana reperiantur & plura passim a multis requirantur. Quamobrem D. IOHANNES VVOLFIVS, Typographus

opus hoc meum locupletius nunc aliquanto & emendatius, multis prijs doctisque viris id valde expectantibus & flagitantibus typis, preloque suo rursus sibi subiiciendum, ac denuo imprimendum esse duxit. Vbi autem sumus, quod tacitus hic præterire non possum, in secunda hac operis huiusce mei impressione & editione, D. CASPARI VVA-SERI,

Sed deinde vobis quoque, viri amplissimi & ornatissimi, munusculum hoc meum;

EPISTOLA NVNCVPATORIA.

vt ita dicam, leuidense ac dignitati amplitudiniq; vestrae longè impar, non displi-
cuisse, vestra, vestra (inquam) insigni liberalitate seu munificentia potius, satis
declarastis: quam equidem grata memoriq; mente tenere & publicè priuatimq;
prædicare, quamdiu spiritus meus hos reget artus, non desinam.

Hæc igitur cum ita se habeant, Deo inprimis immortalis gratias & ago & ha-
beo immortales, quod ipse, tanquam verus flexanimus & vestros & plurimorum
aliorum in orbe Christiano hominum præstantium animos, ad labores hosce meos
æqui boniq; consulendum, beniuoleq; accipiendum commouit. Deinde vobis
quoq; viri amplissimi, pro egregia vestra beneficentia proq; munere vestro am-
plissimo, quo tenue meum munusculum magno quasi scenore remunerari volui-
stis, nunc iterum atq; iterum publico hoc meo scripto (quo iustam debitamq; me-
am erga vos gratitudinem & obseruantiam omnibus notam & testatam esse vo-
lo) gratias vt habeo animo meo; ita ago quantas possum, maximas; cuius Deum
precor ex animo vt sit remunerator clementissimus, cum id nequaquam meæ sit
facultatis atq; virium. Rogo etiam vos maiorem in modum & obtestor, vt quo
me meosq; adhuc amore, fauore, humanitate atq; benignitate estis prosecuti, in
posterum quoque prosequi dignemini.

~~Non possum etiam, antequam scribendi finem faciam, Amplitudini Reipub.
vestrae gratulari & quidem gratulor ex animo, quod post Dn. Diethegij Ringgij
a Vuildenberg, consulis vestri, beatæ glorioseq; memoriæ, obitum, Deus, cuius
in manu potestatesq; sunt omnia, successorem eius vobis dedit D. Iacobum Zieg-
lerum, antiquæ claræq; familiæ, & spectatæ fidei, probitatis sapientiaq; virum,
qui Maiorum suorum ornatissimorum, quidem munus gesserunt, exemplo &
imitatione magno Reipub. vestrae vfui est & ornamento.~~

Deum, vt scribendi finem faciam, ne diutius vobis sim molestus precor Opt.
Max. vt pulchram ornatamq; Reipub. vestrae nauem (vnde etiam vrbs vestra in-
clyta nonnullis videtur denominata) vosq; eius gubernatores sapientissimos &
fidelissimos, vnâ cum vectoribus vestrae ab illo fidei commissis atq; con-
creditis, inter tot tantasq; seculi huiusce, ceu pelagi fluctuosis-
simi, procellas atq; tempestates, secundâ semper gratiæ
atq; fauoris sui aurâ prosequatur, & quàm
diutissimè saluos incolu-
mesq; conseruet.

PRAEFATIO

PRAEFATIO AD LECTO-
rem pium & candidum.

VERRISSIME sanè Dn. noster I. Christus, ceu ipsissima Veritas, de temporū nostro-
rum, in quibus volutamur, intemperie, hoc est, de extrema intemperantia atq; luxuria,
& quæ illam comitatur, supina securitate atq; socordia, deniq; proiecta effrænataq; pec-
candi libidine, est vaticinatus. Quod quidè illius vaticinium simul & quam subiunxit,
admonitione fidelissimam ab Euangelistis ceu auritis locupletissimiq; testibus litte-
ris memoriq; fideliter consecratam, vtinam nobis assidue ante mentis nostræ oculos proponere-
mus. Comparauit hæc nostra tempora priscis illis Noachi temporibus, in quibus homines omni abie-
cto Dei timore pietatisq; studio, securi atq; socordes gulæ, ebrietati, amoribus impuris atq; volupta-
tibus indulgentes, tandem repentino illo horrendoq; diluuiio oppressi, & ad internecionem omnes,
paucis exceptis, deleti fuerunt. Sic eodem planè modo futurū esse ait, vt extremis temporibus, quæ
mundi occasum, Christi, ceu Solis iustitiæ, ortum aduentumq; antecedent, pleriq; hominū iisdem
sceleribus flagitijsq; alligati, subito illo Christi aduentu, mundi, ruina opprimantur, & æternis illis
corporis animiq; cruciatibus addicatur. Monet itaq; omnes, quibus salus sua curæ est, vt capita, hoc
est, mentes animosq; suos est terra excitatos ad Deum erigant, minimeq; eorda sua crapula, gula, curis
atq; sollicitudinibus terrenis aggrauari patiantur, sed potius precibus, ieiunijs, alijsq; virtutibus inui-
gilent, ne improuiso illo die veluti laqueo mortifero obruti ac irretiti, ad diros, funestosq; illos Ge-
hennæ cruciatu deuoluantur: sed contrâ vt & in extremo illo generaliq; futuro iudicio corâ ipsius
Dei tribunali consistere, & tandem sempiternis illis bonis atq; gaudijs, quæ Deus omnibus veris sui
Numinis cultoribus præparauit atq; promisit, potiri fruiq; possint. Hisce cõsimilia plurima alia pro-
phetarum & apostolorum oracula atq; monita fidelissima in S. L. monumentis extant, quæ quidem
vaticinia omnia exitu euentuq; ipso partim iam fuisse cõprobata, partim adhuc quotidie magis ma-
gisq; comprobari videmus. Nam cum hæc mundi sanè immundissimi ad occasum interitumq; suum
appropinquantis quasi decrepita atq; delira senectus, plurimis alijs grauissimisq; vitiorum morbis
affecta sit atq; laboret: tum nullum hodie magis commune est quàm gulæ, crapulæ, ebrietatisq; vitiū,
de quo Christus potissimum prædixit, & à quo nos grauiter est dehortatus, ex quo etiam ceu fonte,
seu puteo potius putidissimo reliqua omnia vitia, scelera atq; flagitia, quæ hodie passim dominantur,
promanant. Hoc etenim vitio tetro atq; capitali omnium ferè gentium, omnis sexus, ætatis, conditio-
nis, ordinis, religionisq; homines infecti sunt atq; polluti: ita vt non solum Barbaros, sed ipsos quoq;
(siquidem hoc nomine digni sunt) Christianos: & in his non modò viros, verum etiam mulieres: nò
adultæ solùm ætatis homines, sed etiam impuberes: nec solùm vulgus ignobile, verum ipsos quoque
Rerum. Ecclesiarumq; proceres: deniq; non prophanos modò atq; politicos homines; quos vulgò
Laicos siue Seculares appellant, verum etiam ipsos clericos, cultui diuino consecratos, ipsos sacro-
rum religionisq; Antistites huic vitio addictos planè ac macipatos esse videamus. Grauisimè hodie
acerbissimæq; sunt inter Christianos de fide religioneq; dissensiones & dimicationes, cum interim,
quod vehementer est dolendum, omni ferè fide religioneq; neglecta atq; contempta, in Bacchi, Co-
mi, Cereris, Veneris, Pluti, aliorumq; huiusmodi Deorum atq; Dearum, seu Dæmonum potius infer-
nalium cultu impietatis plenissimo concordissimus sit inter plerosq; eorum consensus, seu conspi-
ratio potius execrabilis atq; pernitiõsa. Et, vt alia omittam, quousq; impietatis progressi simus, vel
ex hoc vno satis superq; apparet, quod illum, illum inquam ipsum sacrū diem, Soli olim ab ethnicis,
à Christianis primitiuè ecclesiæ vero & salutari illi Soli iustitiæ, id est, Dn. nostro I. Christo dicatum
(vnde etiam Dominicus fuit appellatus) nos iam pridem nò cti, tenebris, atq; impuris illis dæmoni-
bus, dedicauimus, & in illorū honorè celebramus, seu polluimus potius atq; contaminamus. Nullo
etenim die, vt experientia quotidiana testatur, magis publicè priuatimq; comestationibus immanis-
simis, & quæ illarū solent esse comites, libidinibus impurissimis pleriq; indulgent, quâ hoc ipso die,
ita vt nostri respectu non tam dominicus, quàm dæmoniacus appellandus esse videatur. Ab hac por-
rò intemperantissima nostra viuendi consuetudine Deus iam diu partim verbi sui tuba, partim mul-
tis, poenis, prodigijs atq; portentis horrédis (de quibus ipsis quoq; Christus ceu signis sui aduentus,
finitq; mundi pro sua bonitate nos fidelissimè admonuit) nos dimouere, & ad pietatis sanctitatisque
studium traducere fedulò est conatus. & adhuc conatur. Quanta enim, proh Deum immortalem,
quamq; post hominum memoriam inaudita ferè annonæ caritas, atq; fames: quàm graues & atroces
motus, seditiones, bella intestina: quàm multi tristes, diri atque funesti terræ motus, aquarum inun-
dationes, tempestates, incendia, partus prodigiosi, pestes deniq; in omnibus ferè Christiani orbis
partibus grassatæ sunt iam diu, & adhuc grassantur? Quoties iam cælū breui annorū spatio visis hor-

P R A E F A T I O.

rendis atq; tristitibus horruit: quoties diris & inusitatis ignibus exarsit: qui quidem ignem gestumq; iræ atq; furoris diuini, & horrendum illud mundi vniuersi incendium atq; conflagrationem à S. Petro, cæterisq; sanctissimis viris multis ante seculis prædictam, deniq; funestissimū illum inextinguibilemq; Gehennæ ignem omnibus impœnitentibus portendere ac minitari videntur. An non igitur quæso omnia elementa, ac vniuersa natura præ insigni hominū intolerabiliq; improbitate, ac diuini iudicij seueritate tremere, gemere, horrere, nostram malitiam nobis exprobare, ab illa nos auocare, ad improborū pestem pernitentemq; ceu fidelissima diuinæ vindictæ administra, videtur conspirare? Hisce certè malis, tot tantisq; prodigijs atq; portentis cælo terraq; æditis, maiorum adhuc malorum prænuntijs certissimis Deus, ceu clementissimus pater, nobis quasi aurem vellicat, nosq; ab inueterata nostra malitia atq; improbitate deterret, & ad salutarem vitæ conuersionem pœnitentiamq; adhortatur. At pleriq; nostrū immani quodam mentis stupore, seu furore potiùs planè diabolico obcæcati, omnia hæc Dei monita aspènantur, in impiæ suæ vitæ curriculo obfirmatis obstinatissq; animis perseuerant, atq; adeò ad pristina peccata magnū quotidie impietatis cumulum addunt, ac proinde, id quod est consequens, iræ simul atq; furoris diuini maiores thesauros colligunt atq; coaceruant. Verè hic mihi Virgiliana illa, ceu luctuosus periculosissq; hisce nostris temporibus accommodatissima, vsurpare posse videor.

*Quippe vbi fas versum atq; nefas, tot bella per orbem,
Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum,
Arma ferunt: scuit toto Mars impitū orbe.
Addunt se in spatia ex frustrare retinacula tendens*

*Tam multa scelerum facies. Et paulò post.
Vicina rupis inter se legibus vrbes
Vt cum carceribus sese effuder quadrige
Fertur equis auriga, neq; audit currus habenas.*

Quid igitur quæso nobis aliud quàm Christiani, vel totius potiùs orbis occasus interitusq; secundum Christi, Prophetarum, Apostolorumq; prædictiones est expectandus? De hac porro desperata planè deplorataq; nostrorum temporum morumq; nequitia atq; luxuria, cum aliquot ante annis in doctorū cœtu, non quidem pro rei ipsius magnitudine atq; grauitate, sed pro tenui mea ingenij dicendiq; facultate, conquestus fuissim: multaq; simul de conuiuiorum origine, sine, vsu, & abusu (qui hodie latissimè patet atq; dominatur) nec non de eorundem generibus, ritibus, atq; cæremonijs varijs & antiquis ex veterum monumentis collecta atq; deprompta oratiuncula illi meæ aspersissim: viri quidam pij atq; graues mihi magnopere auctores fuerunt, vt hoc antiquitatū conuiuialium argumentum plenius atq; copiosius tractandum explicandumq; susciperem. Horū equidem voluntatem auctoritatemq; nequaquam mihi, saluo meo officio, videbar posse aspèrari. Hoc autem ipsum tantò facilius mihi persuaderi sum passus: quòd ab ineunte ætate cum linguarū, omnissq; generis artium, disciplinarumq; liberalium, vt vulgò appellantur, tum verò atq; in primis antiquitatum, hoc est, antiquos quosuis quarumuis gentium mores, cõsuetudines, ritus atq; cæremonas cognoscendi mirò quòdam studio flagraui, quas etiam addiscendi, si ingenij modò mihi non defuisset, magnam mihi ipse Deus occasionem facultatemq; suppeditarat. Nam primò in ipsa patria mea chariss. quoad longissimè potest mens mea respicere spatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari vltimam, inde vsq; repetens Lud. Lauaterum, acerrimi ingenij iudicijq; virum, omnissq; doctrinam in genere politissimū, quem admodum præ clara illius literarum monumenta testantur, video mihi principem ad suscipiendam & ingrediendam hanc studiorum rationem extitisse. Quem admodum igitur illius pater p. m. imò patriæ nostræ quondam Pater Consulq; fortiss. ac sapientiss. me ex S. Baptismi lauacro suscepit, ita hic illius tanto patre dignus filius me ipsius disciplinæ à charissimis meis parentibus commendatum primus Musarū quasi sacris initiandum imbuendumq; suscepit. Deinde verò & in patria mea. Io. Frisio, Con. Gesnero, Rod. Collino, Sam. Pellicano, & postquæ peregrina in loca à parentibus meis missus sum, Laufannæ Io. Randono, & Francisco Beraldo, & Argentinæ Fr. Hotomanno, Io. Sturmio, & Lutetiæ Parisiorum (quò bis profectus sum, ante primi, & ante secundi belli ciuilibus initia) Sancto germano, Carpentario, Ramo, Forcadello, Turnebo, Lambino, Aurato, Peregriño, Mercero, Salignaco, Genebrardo, Quinquarboro, Querculo, & Tubingæ Scheggio, Heylando, Crusio, Lieblerò, Hizlerò: & Patauij R. Menahemo Iudæo, Panzerollo & alijs linguæ Latine, Græcæ, Hebraicæ, totiusq; ἐγκυκλοπαιδείας optimis fidelissimissq; præceptoribus sum vsus, qui quidem omnes me singulari quadam humanitate beneuolentiãq; fuerunt profecti. ~~Hocce autem meos præceptores, quorum alij viuunt adhuc florentq; cum laude, alij in caelestes illas sedes ex hac vita migrarunt, hic honoris causa, sicuti illorum dignitas postulat, nominare volui, vt iustam debitamq; meam ἐμμενείαν, obseruantiam beneuolentiãq; erga illos publicè testificarer. Quoniam igitur, vt vnde deflexit paululum, redeat mea oratio, cum omnium doctrinarum, tum in primis antiquitatum studiosissimus semper fui, ad quas percipiendū præ cæteris Fr. Hotomannus, clariss. illud Reip. literariæ decus atq; lumē, magno mihi olim incitamento adiumentoq; fuit: facile doctorum ac piorum illorum hominū petitioni auctoritatq; celsi. Ac proinde quicquid mihi à publico meo docendi munere, & alijs grauioribus meis studijs atq; negotijs reliquum fuit temporis quasi succissim,~~

id in

A D L E C T O R E M.

id in antiquis illis Hebræorum, Græcorum, Romanorum, aliarumq; nationū non conuiuialibus tantum, sed etiam quibusuis alijs moribus, atq; ritibus tam sacris, quam profanis indagandis, colligendis, conscribendis, ac disponendis, consumpsi. Quas quidem meas lucubrationes cum illis ipsis, qui me ad illas elaborandum impulerunt, monstrassem, iidem mihi vehementer suaferunt, vt illas in lucem ederem, vt quas Reip. literariæ non ingratas, sed vtilis fructuosasq; sperarent fore. Nec enim ea tantum: quæ ad conuiuia propriè pertinent, tractaui, verum etiam plurima alia iucunda, vt spero, & vtilia cognitū interposui, id quòd mihi necessariò faciendum fuit. Nam cum hæc ipsa conuiuandi epulandiue ratio ac consuetudo per omnes ferè humanæ vitæ partès sit diffusa, (quippe cum conuiuia omnes ferè hominum actiones tam sacras quam profanas vel antecedere, vel comitari, vel consequi videamus) mihi profectò de conuiujs scribenti, simul de maxima vitæ humanæ parte necessario fuit scribendum. Multa itaq; ad priuatam publicamq; vitam atq; mores benè informandos regendosq; perquam vtilia documenta ethica, oeconomica, politica atq; etiam militaria ex antiquis literarum monumentis deprompta in hoc volumine continentur. Multa præterea valetudinis tuendæ atq; conseruandæ medica ac salutaria præcepta in eodem reperies. Habebunt adhuc linguarum atq; Grammaticæ studiosi vocabulorum quorundam elegantium obsoletorum obscurorumq; explicationem. Spero itaq; absit inuidia dicto, omnibus quarumcunq; artium ac disciplinarū studiosis & professoribus hosce meos labores non fore inutiles, imò magno admodum illis ad quosuis auctores sacros & profanos facilius intelligendum explicandumq; futuros adiumento. Quòd si quis autem à Christiani hominis grauitate alienum esse existimat de conuiujs & ad ea pertinentibus scribere, is mihi grauius hallucinari, & tota, quòd aiunt, via videtur errare. Nam conuiuia ipsa cum publica, tum priuata, si sint tempestiua, moderata, atq; frugalia, res sunt non modò honesta, vtilis, laudabilis atq; iucunda, verum etiam in hac vita necessaria ad mutuam hominum communionem societatemq; fouendam atq; tuendam ab ipso Deo instituta & ordinata: quibus sublatis iam non hominū, sed ferarum potius vita esse videatur. Cumq; vt paulò antea attigi, conuiuia vniuersam ferè vitam humanam complectantur, fieri non potest, quin is, qui de conuiujs scribit, simul de plurimis humanæ vitæ officijs scribat, cuius rei hæc qualescunq; meæ lucubrationes, si quis eas vel extremis digitis attigerit, indicio esse poterunt. Quamobrem mirum non est & Ethnicorū quondam philosophos grauissimos & sapientissimos, Athenæum, Plutarchum, Xenophontem, Aristotelem, Platonem, aliosq; multos, quorum Athenæus meminit: & inter Christianos post Clementem Alexandrinum, & alios antiquos, Marf. Ficinum, Pontianum, Platinam, Cœlium Rhod. Villichium, Erasimum, Steph. Nigrum aliosq; plurimos multa symposiaca passim in operibus suis sparsisse, atq; adeò peculiari de symposijs libros conscripsisse. Sed quem grauiorem, augustiorem, sanctioremq; auctorem proferre possumus, quàm ipsum spiritum S. omnis sanctitatis fontem & auctorem, cuius verbum, quòd appellamus V. & N. Testamentum symposiacis plenum est atq; refertum? An non enim statim ab origine Mundi mentio sit luculenta iucundissimè illius conuictus primorum nostrorum parentum, quos Deus conuiali simul atq; conuiuiali consuetudine ac societate deuinxerat? An non omnium antiquissima, & quidem prima lex, quam Deus in ipso Paradiso, in beatissimo illo florentissimoq; rerum statu tulit, fuit lex cibaria, qua primis illis nostris parentibus omnium reliquarū arborum cibo concesso, vnus tantum arboris fructu, grauisima mortis pœna proposita, interdixit? Quam cum illi legè tantare illius Serpenti instinctu afflatuq; violassent, ex beatissimo illo suo statu deciderunt, & se nosq; suos posteros in æternam miseriam præcipitarunt. Secunda deinceps post horrendam illorū apostasiam, & quidem dura acerbaq; lex cibaria a Deo hominibus fuit lata, nempe vt sudore vultus sui suo pane, hoc est, cibo vescantur. Quid? Totus ille cultus Mosaicus à Deo diligenter acurateque descriptus ac mandatus, an non ferè maxima sui parte re cibaria constat? Nam multa illa & varia sacrificia quid fuerunt aliud, quàm epulæ sacræ, quæ partim pecoribus, partim frugibus atq; fructibus constabant, & cum ad sacerdotes alendum, tum ad Christum ceu vnicum & salutarem animarum nostrarum cibum, qui in cruce erat offerendus, adumbrandum, tum deniq; ad Dei hominumq; arctissimam communionem societatemq; designandam erant instituta? Hinc Deus apud Mal. & altare ipsum, suam mensam: & ipsa sacrificia, suum cibum appellat, quo ostendit se Iudæorum quasi ἐμοῦ ἐσθίου, hoc est, vnus eiusdemq; victus communionem cum illis velle esse coniunctum. Sacrificiorum porrò illorum appendices erant epulæ, quas quidem Deus summa cum lætitia ab illis celebrari voluit. Huc pertinet & ciborum delectus, quo Deus Iudæos à gentiliū communionem segregatos esse voluit: & celeberrimum illud epulum Paschale, aliæque epulæ festiue atque solennes: nec non panes azymi, panes propositionis, quæ omnia mysteriorum maximorum fuerunt, plenissima. Quam multa præterea (vt à sacris discedamus) profanarū omnis generis epularum exempla commemorantur, quas sanctissimos quoq; viros adijisse, celebrasse, alijs adornasse legimus? Quam multa cum vniuersa scripturâ sacra, tum in primis liber ille, Ecclesiasticus dictus, vtilissima præcepta symposiaca continet: quæ quidem ipsa in hoc meo opere non exiguâ mihi scribendi materiâ suppeditarunt. Adhuc non pauca luxuriosarum epularum exempla, vt etiam alia vituperatione digna nobis non

P R A E F A T I O.

ad imitandum, sed ad fugiendum atq; vitandum in S. L. proponuntur, quarum tragicos plerumq; euentus fuisse legimus. Multa etiam, quæ huiusmodi contiuiua comitari solent, de ludis, choreis, vnguentis, cantu, alijsq; huiusmodi luxuriæ irritamentis ibidè scripta inuenies. Huc præterea in primis referenda sunt, admirabilis illa ratio, qua Deus Israelitas in squalido horridoq; illo deserto 40. circiter annis pavit, itemq; illa planè diuinà gentium ad fidem Christianam vocatio atque conuersio, ab Isaià conuiuij apparatus imagine: & pàssim iustissima Dei vindicta, quam in impenitètes exerit, epularum funestissimarum similitudinibus expressa, vt ex Ier. 7. 11. 12. Isa. 25. 56. 66. Ezech. 39. constat: quibus similia sunt quæ Apoc. 19. conscripta reperiuntur. Iam verò vt ad N. Testamentù veniamus, in illo quoq; multa continentur, quæ ad conuiuiua pertinent. Nam ipsum primo Christum, perfectissimum virtutis sanctitatisq; exemplum, vnà cum suis discipulis non solum piorum, verum etiam impiorum atq; inimicorum suorum, conuiuiua adijisse ac frequentasse legimus, illos nimirum hac occasione à vitæ morumq; improbitate summouendi causa. Deinde in illis ipsis symposijs cum alia vitæ morumq; tum symposiaca multa vtilia & salutaria præcepta tradidit. Nec verò tantum inuitatus ad aliorum conuiuiua accessit, verum etiam ipse alijs epulas admiratione dignissimas præbuit, in quibus ingentem hominum turbam fame confectam exiguo panis atq; piscium cibo ad satietatem vsq; pavit, quo quidem egregia suæ cum bonitatis, tum potentia diuinæ specimina ædedit, & re ipsa demonstrauit, hominè non solo pane viuere, sed omni verbo, quòd exit ex ore Dei. Præterea constat Christum plurimis similibus à re conuiuiuali cibariaq; petitis, Regni cælorum mysteria abscondita & abstrusa illustrasse. Se quoq; ipsum ceu vnicum vitæ & salutis æternæ auctorem, suaq; dona atq; munera cælestia corporei panis & aquæ quasi inuolucris atq; integumētis proposuit. Iisdem similibus Apostoli quoq; vsi sunt partim ad ipsam vitam æternā, partim ad veram & salutarem doctrinā, quæ nobis ad illam dux est, significandam. Quid dicam quòd & ad arcanā illam corporis & sanguinis sui *κοινωνίαν* faciendam & obsequandam, & ad mutuam fidelium pacem, concordiam, charitatemq; tuendam ac confirmandam, & denique ad mortis pàssionisq; suæ salutiferæ memoriā assiduè recolendam ac retinendam, Epulum illud sacrosanctū instituit, quòd in Ecclesia perpetuò summa cum fide, charitate, precibus ardentissimis atq; reuerentia vult celebrari? Infinitū esset omnia persequi. Sed ex his satis, puto, sit manifestū in S. L. multa contineri symposiaca: quæ quidem in hoc meo opere vno quasi fasciculo completi, & exemplis atq; sententijs ex prophanis scriptoribus petitis illustrare studui, ita vt hunc meum laborem, etiam S. L. studiosis non parum vtilitatis allaturū sperem. Et si ipse spiritus sanctus plurima conuiuiua diuino illi suo volumini mandari voluit, nequaquam me iustam hominū reprehensionem mereri existimo, si de iisdem scripsi, quæ quidem non ad ventrem hominū voluptuariorum ganeatis delitijs atq; cupedijs, sed ad mentem potius philologorum & antiquitatum studiosorum rebus cognitione iucundissimis pascendum: nec ad gulam irritandā, sed coercendam potius ac reprimendā spectant. Hæc de causis, quæ me ad hanc descriptionem impulerunt, ac præsertim de fine, qui mihi in illa fuit propòsitus, sunt dicta. Methodo autem, vsus sum huic materiae, nisi me fallit animus, accòmodata, simplici, maximeq; naturali. Nam primò exorsus à nominibus, definitione, fine, vsu, & abusu, & ad diuisionem progressus, varia conuiuiorū genera libro 1. explicauim. Deinde illa, quæ conuiuiua solent antecedere, quæq; ad illorum apparatū pertinent, libro 2. sunt complexus. Tum ipsum conuiuiale actum (qui in cibi potusq; sumptione, & in colloquijs mutuis videtur consistere) & simul ea quæ conuiuiua partim comitantur, partim consequuntur, libro 3. sum persecutus. In singulis autem locis seu capitibus explicandis exorsus à nominibus, primò Hebræorum, deinde Græcorum, tum Romanorum & aliarum deinceps gentium mores consuetudinesq; antiquas proposui, illasq; postremò cum ijs, quæ nunc apud varios populos in vsu sunt, diligenter contuli: quæ collatio, vti spero, & ad perditum nostrorum temporum luxum luxuriāmq; demonstrandam, & ad multa veterum scripta illustranda non parum momenti adferet.

Hæc autè omnia, humanissimè Lector, ab animo bono, ac Reipub. litterariæ quouis modo gratificandi cupidissimo profecta, bona quæso beneuolamq; mète accipias, & si quæ in tam ampla materia sunt errata (homo enim sum, humanum est errare, humani autem à me nihil alienum puto) de ijs me fideliter beneuoleq;, sicuti charitatis Christianæ ratio postulat, admonetas. Quòd si quæ etiā vel anti qua, vel recentia, vel extranea, vel vernacula atq; patria, cognitu iucunda atq; vtilia tibi in mentem venerint, quæ huic meo operi accòmodata, ac proinde addenda videbuntur, ea quæso mihi communicare non graueris, vt illud denuò, Deo volente, & emendatiùs, & locupletitiùs aliquando in lucem exeat. Postremò Deum Opt. Max. vnà mecum preceris, vt omnibus ijs, qui ad Reip. Christianæ gubernacula sedent, eam mentem injiciat, vt luxuriam ceu luem quandam tetram atq; funestam longè lateq; grassantem, omniaq; depopulantem, partim vitæ suæ exemplo, partim legibus atq; pœnis seu reus coercere atq; reprimere studeant: nosq; omnes S. suo spiritu regat atq; gubernet, vt illius ductu auspitiòq;, aduersus omnes mundi diaboliq; illecebras atq; lenocinia fidelissimis Christi & Apostolorum monitis obtemperare, & vitam sobriam, castam, honestam & sanctam hic agere, tandemq; ad æternam illam infinitis bonis gaudijsq; cumulatis simam vitam peruenire possimus. Vale.

INDEX EORVM, QVAE SINGVLIS
LIBRIS PER CAPITA TRACTANTVR.
LIBER PRIMVS.

	CAPVT. I.		
	De varijs conuiuiorum nominibus. folio 1		
	CAPVT. II.		
	Conuiuij definitio		
	CAPVT. III.		
	De conuiuiorum origine, sine, vsu & abusu multiplici, eius corrigendi ratione, de legibus sumptuarijs.		
	CAPVT. IIII.		
	De conuiuiorum diuisione, quæ multiplex est 12		
	CAPVT V.		
	Prima conuiuiorum diuisio est secundum defectum, medium, & excessum. De conuiuijs moderatis, frugalibus, atque etiam nimis parcis, atque sordidis Ibidem.		
	CAPVT VI.		
	De conuiuijs magnificis, splendidis atque luxuriosis 14		
	CAPVT VII.		
	Secunda conuiuiorum diuisio secundum tempus diurnum atque nocturnum, ita vt alia sint matutina, alia meridiana, alia vespertina, alia nocturna. De singularum varijs nominibus, atque conditione: ac primò de conuiuijs matutinis siue aeternidianis 17		
	CAPVT. VIII.		
	Conuiuiua meridiana, quæ vel paulò ante, vel circa meridiem aguntur 18		
	CAPVT. IX		
	De epulis vespertinis 20		
	CAPVT X.		
	De conuiuijs nocturnis 21		
	CAPVT XI.		
	Quoties in die, & quo potissimum dici, atq; etiam noctis tempore, veteres manducarint Ibid.		
	CAPVT XII.		
	Gentes quædam certas habuerunt cibi capiendi horas, alia non item 27		
	CAPVT XIII.		
	Quæstio, quoties in die cibis sumendus 28		
	CAPVT XIIIII.		
	Quæstio, prandendum ne an cœnandum largius 29		
	CAPVT XV.		
	Quæstio, satiusne sit certam prandendi, cœnandi, ac omnino cibi sumendi horam habere 30		
	CAPVT XVI.		
	Tertia conuiuiorum diuisio secundum quinque principes vitæ humanæ actus: & primò de conuiuijs natalitijs, & puerperalibus Ibid.		
	CAPVT XVII.		
	Secundus vitæ humanæ actus est educatio. De varijs conuiuiorum generibus, quæ in illum cadunt. De conuiuijo ablactationis Hebræorum, Dentitionis Fessanorum. De infantum nutritione, lactatione (quæ magna sunt Dei miracula) ablactatione, atque		
	viçtu. Quibus de causis matres, si villo modo fieri potest, suo lacte infantes alere debent. Exempla epularum puerilium, vt in comæ & barbæ depositione, vestitus mutatione, &c. In genere de puerorum & adolescentum diætâ, atque viçtu vel probò, vel malo 37		
	CAPVT XVIII.		
	Tertius vitæ humanæ actus est munus qualecunq; siue officium, in quem multa conuiuiorū genera cadunt. Ac primò de conuiuijs, quæ in sacrorum, religiosorū atque scholasticorum munus receptione, siue initiatione adhibentur 44		
	CAPVT XIX.		
	De dicimis, stipendijs, atq; salarijs eorum qui ecclesijs, scholisque præ sunt 45		
	CAPVT XX.		
	De conuiuijs Regum, Imperatorum, quæ in illorum creatione, coronatione, inaugurationeue fieri consueuerunt. De conuiuijs consularibus Romanorum. De conuiuijo Cæsariano, seu imperatorio nostris temporibus 49		
	CAPVT XXI.		
	De conuiuijs militaribus, diætâ, atque viçtu militari veterum. De epulis ante & post prælium. De cœnis victorialibus, triumphalibus. De donatijs, atque congiarijs. 53		
	CAPVT XXII.		
	De conuiuijs artificum, opificum, seruorumq; proprijs. Nec non de seruorum viçtu atq; diætâ 63		
	CAPVT XXIII.		
	De conuiuijs rusticis 65		
	CAPVT IIIII.		
	Quartus vitæ humanæ actus est matrimonium. De conuiuijs matrimonialibus, quæ vel ante nuptias vel in ipsis nuptijs, vel post nuptias agitantur 69		
	CAPVT XXV.		
	De epularum nuptialium vsu, & abusu, deq; coniugum systitijs. 73		
	CAPVT XXVI.		
	Quartus & vltimus vitæ humanæ actus est mors. De conuiuijs funebribus, feralibus, exequialibus, siue sepulchralibus 76		
	CAPVT XXVII.		
	Quarta conuiuiorum diuisio secundum personas, ita vt alia dicantur esse ciuium, siue popularium, alia quæ cum peregrinis hospitibus, & aduenis agitantur. De Iudæorum, Græcorum, Romanorum antiquo hospitij iure, atque necessitudine eius contrahendæ, colendæque modo. De populorum aliorum mirifica erga peregrinos liberalitate 83		
	CAPVT XXVIII.		
	De mercenaria peregrinos excipiendi ratione, de stabulis & diuersorijs mercenarijs. De luxuria, & auaritia, quæ in publicis diuersorijs inter Christianos		

I N D E X.

exercetur, coercenda. Quæ cautio in peregrinis excipienda & in conuiujs, quæ cum illis inuatur, sit adhibenda. De præpostera, & peruersa hospites tractandi consuetudine, cur in illis epulis quæ cum peregrinis inuatur, sobrietati potissimum studendum, quam periculosa sit in illis ebrietas 102

CAPVT XXIX.

De conuiujs quæ vel ante, vel post quamcunq; professionem, peregrinationem, loci, domicilijue mutationem agitantur 106

CAPVT XXX.

De conuiujs sacrificijs, & alijs etiam cæremonijs, quæ quibusuis pactis, conuentis, fœderibus adhibentur: Apud veteres duo fuerunt in primis insignia & maxime vfitata fœderis, amicitiaq; symbola, panis nempe, & sal, de vtriusq; vfu plura 108

CAPVT XXXI.

Quinta conuiuiorum diuisio, in publica, & priuata. Conuiuiorum publicorum nomina. De fœderum quotidianorum sine. De Italarum, Cretensium Lacedæmoniorum, Carthaginiensium fœderibus. De Atheniensium Pythæo, Romanorum collegijs, & sodalitatibus, Pythagoreorum conuictu. De Christianorum ecclesiæ Apostolicæ communionem victus. De Germanorum, Helueticorum, Argentinensium, Scholasticorum, Gymnosophistarum, Indorum veterum fœderibus 113

CAPVT XXXII.

De conuiujs priuatis amicorum, familiarium, quæ per vices agitantur 115

CAPVT XXXIII.

Sexta conuiuiorum diuisio in sacra, & prophana. De epulis sacris Iudeorum veteris Testamenti, Christianorum noui Testamenti, de superstitionis ethnicorum epulis, atque sacris, de horrendo festorum, epularumque festiuarum apud Christianos abusu 120

CAPVT XXXIII.

Septima conuiuiorum diuisio secundum symbolas. De symbolarum nominibus Græcis, Latinis, de conuiujs symbolicis, seu collatiuis, & asymbolis 137

CAPVT XXXV.

De cœna recta, & erogationibus, siue largitionibus alimentarijs cum publicis, tum priuatis 139

LIBER II.

CAPVT I.

De ijs, quæ conuiuium antecedunt, inter quæ primum locum obtinet inuitatio. De inuitandorum delectu 141

CAPVT II.

De numero inuitandorum, seu conuiuiarum 146

CAPVT III.

De tempore inuitationis, necnon varijs inuitandi modis, atq; formulis. De seruis inuitantibus 148

CAPVT IIII.

De ijs qui non vocati impudenter se quibusuis epulis ingerunt. De parasitorum nominibus, natura, atque moribus 149

CAPVT V.

De ijs qui non vocati, vel honestatis, vel etiam necessitatis causa ad conuiuia accedunt. De mendicis, de canibus nonnunquam mensæ adhiberi solitis 153

CAPVT VI.

De vmbrijs, hoc est, ijs, qui non à conuiuatore, sed conuiuiarum aliquo inuitati ad conuiuia accedunt. De inuitati officio, quoad ipsam inuitationem 157

CAPVT VII.

De præparatione duplici ad conuiuium, conuiuatoris nimirum, & conuiuæ. De conuiuatoris, seu magistri conuiuij nominibus, atque munere 159

CAPVT VIII.

De alimentorum nominibus, atque generibus varijs 163

CAPVT IX.

De absurdo, ac ferè monstruoso populorum quorundam viftu. De Ioannis Baptistæ acridophagia quæstio. De locustarum secundum sacras literas, Rabbinos, atque etiam Græcos generibus, atque nominibus 174

CAPVT X.

De alimentorum quorumuis receptaculis, seu promptuarijs, ea recondendi, asseruandi que more, & consuetudine 179

CAPVT XI.

De opsonatione, opsonatoribus, opsonandi varijs consuetudinibus. De locis in quibus omnis generis edulia venalia præstant 183

CAPVT XII.

De eduliorum venditoribus, præpositis, atque præfectis, eorundem munere de coercenda dardanariorum, atque propolarum auaritia, de modo in opsonatione adhibenda 185

CAPVT XIII.

De ciborum præparatione, siue de re coquinaria. De coquorum nominibus, differentijs, muneribus. De loco coquinario, quæ conuiuatori in ciborum confectione, præparatione que obseruanda 190

CAPVT XIII.

De temporis, licique conuiuialis obseruatione, delectu, apparatu, varijs que differentijs. De triclinijs 195

CAPVT XV.

De suppellectili, & vasis, instrumentisque conuiuialibus, eorundem cura, custodia, dispositione, vfu, & abusu 202

CAPVT XVI.

De mensarum nominibus, significatione, vfu sacro, atque profano 207

CAPVT XVII.

De mensarum varia figura, atque forma 211

CAPVT XVIII.

De materia mensarum 212

CAP.

I N D E X.

CAPVT XIX.

De varia & multiplici mensas adornandi, infertendi, extruendi, mundandi, abstergerendi, apponendi, remouendi que consuetudine 214

CAPVT XX.

De ministerio conuiuiali, ac primo quidem de nominibus generalioribus ministrorum, atque seruorum 215

CAPVT XXI.

De varijs ministrorum conuiuialium generibus, atque differentijs 216

CAPVT XXII.

De ministrorum habitu, & officio 222

CAPVT XXIII.

De Dominorum, atque etiam conuiuiarum ipsorum ergaministros officio 224

CAPVT XXIII.

De præparatione conuiuiarum ad conuiuia, quæ partim animo, partim corpore constat. De exercitatione corporis varia, atque multiplici ante epulas, eius vfu modo atque generibus 225

CAPVT XXV.

De Balneis, atque vñtionibus veterum ante epulas vfitatissimis. De balnearum veterum vfu, forma atque partibus 229

CAPVT XXVI.

De vestitu conuiuiali. De vestium albarum (quæ in epulis potissimum vsturari fuerunt solite) ac in genere coloris albi vfu, significatione, præstantia, ac dignitate 234

CAPVT XXVII.

Plura de certis quibusdam vestium epularium generibus. De more veterum calceos, soleasue antequam accumberent, deponendi. De calceorum quatenus vel indui, vel detrahi, atque deponi solent, significatione symbolica, de eorundem abusu molli, atque luxurioso 240

CAPVT XXVIII.

De varia, & multiplici tum sacra, tum prophana, atque ciuili in conuiujs, in sacris, in lectu, atq; alijs capitibus aperiendi, operiendi que consuetudine. De pileorum vfu, & significatione symbolica 242

CAPVT XXIX.

De cingulorum, & zonarum vario, multiplici que vfu. De zonis, cinctu que virginum, puerperarum, ministrorum, sacerdotum, prophetarum, militantium, iterfacientium, epulantium. De more antiquo nummos in zonis portandi. De modo in vestibus adhibendo. De more arma quoque gestandi inter epulas 245

CAPVT XXX.

De conuiuæ aduentu, ac is nimis sit vel maturus, vel tardus. Ad ianuam ædium vbi peruentum, quomodo conuiuæ, & conuiuator se gerere debeant. De ianuarum situ, eas pulsandi, aperiendi, custodiendi que antiqua consuetudine, de eorundem ornatu, superstitutione que veteri 248

CAPVT XXXI.

De salutationibus sacris & ciuilibus, ac primò de ijs quæ verbis constant, quas verbales posses appellare, de varijs illarum modis, atque formulis 252

CAPVT XXXII.

De salutationibus quæ vel totius corporis, vel certarum eius partium quodam gestu, motu, contactu, atque de osculatione fiunt. De eorundem vfu, & abusu 253

CAPVT XXXIII.

De manuum, pedumque abluitionibus sacris, atque prophanis ante epulas, remque diuinam vfitatis 261

CAPVT XXXIII.

De more vestes nonnunquam quasdam, & arma deponendi, antequam ad mensam accumbatur. De more sedendi ad mensam. De sedilibus, atque sellis. De more accumbendi mensæ, de lectis accubitorijs, eorum nominibus, materia, apparatu, numero. De consuetudine standi, atque etiam inambulandi in cibo capiendò 266

CAPVT XXXV.

De conuiuiarum collocatione, atque ordine. Quæ nam hac in re conuiuatoris, & conuiuiarum sint partes. De locorum discrimine secundum varias gentes 273

CAPVT XXXVI.

De consecratione mensæ, qua Iudæi, Christiani, & aliæ gentes olim vfae sunt, & hodie vtuntur 278

CAPVT XXXVIII.

De libationibus ante, & post epulas adhibitis. De illarum nominibus, materia, cæremonijs, instrumentis, vfu 282

LIBER III.

CAPVT. I.

De ciborum appositione, Ferculorum nominibus, personis apponentibus illa. De eorundem numero, & ordine. Cuiusmodi ciborum genera antiquitus primò fuerint apposta, & in genere quis ciborum ingerendorum salubris ordo de medicorum sententia 389

CAPVT. II.

De mensis secundis, illarum nominibus, materia varia atque multiplici. De ferculorum, eduliorum que varietate vitanda, seu valetudini aduersa. Gesneri iudicium de modo, & ordine in ferculis adhibendo. De certis cum antiquis, tum recentibus ritibus, ac instrumentis in ciborum appositione adhibitis 292

CAPVT. III.

De more antiquo cibos diuidendi, distribuendi que singulis conuiujs. De partium epularium nominibus, atque differentijs, ac more conuiuas honoratiores partibus lautioribus honorandi, ac etiam absentibus de cœna mittendi. Quæ olim vna diuina disciplina, qui munus illud obire sint soliti. De more nonnunquam animalia integra costa in mensis apponendi 297

CAPVT. IIII.

De cibi sumptione, eius nominibus, gestibus in ciuilibus, & in primis gula, & ingluuie seu animo, corpo-

I N D E X.

ri, atque fortunis perniciosissima fugienda. De re-
 plectionis immoderate remedijs 301

CAPVT V.

De abstinentia vel ab omni, vel à certis ciborum gene-
 ribus, multipliciq; eius forma, atque modo 308

CAPVT VI.

De potatione, ceu altera substantiali conuiuij parte. De
 potationis nominibus, sine septuplici materia varia.
 De aquarum vtilitate ac differentijs. An aqua nutrien-
 di vim habeat, & quæ potu sit saluberima. De aquæ
 niuatæ, frigidæ, calidæque vsu antiquo in epulis, de
 varijs modis aquæ refrigerandæ 313

CAPVT VII.

De vino, eius definitione, nominibus, origine, auctore,
 commodis 320

CAPVT VIII.

De ebrietate, eius nominibus, diuisione, incommodis
 animi corporis, atque fortunæ 324

CAPVT IX.

Ebrietas populis vniuersis, ac omnis ætatis, sexus, ordi-
 nis, conditionisue hominibus exitialis, omnis socie-
 tatis, officijque perturbatrix. De vinis factitijs, quo-
 rum duo sunt præcipua zythum atque sydra, de qui-
 bus pauca 335

CAPVT X.

De bibendi modo partim medico, partim liberali & ci-
 vili, partim illiberali & inhonesto. De propinationũ
 nominibus, origine, sine, vsu, & abusu 339

CAPVT XI.

Propinationum quibus hodie Christiani vtuntur, cum
 antiquis illis Græcorum, Romanorum, Scytharum,
 Thracum, aliarumque nationum Barbararum com-
 paratio, atque descriptio, certis quibusdam constans
 circumstantijs, siue capitibus. Huiusmodi sunt pri-
 mò certæ quædam corporis exercitationes, ceu pro-
 gymnasmata, nec non antidota, siue antipharmaca,
 partim esculenta, partim poculenta, quæ propoma-
 ta appellantur, quibus homines se ad dirum illud
 propinandi certamen, quasi præmuniunt. Deinde
 perlenæ ipsæ à quibus certamen illud exercetur, tum
 vinum quo potissimum propinatores multifariam
 ad sese inebriandum abutantur. De vini, vel meraci,
 vel diluti, atque temperati vsu. De varijs veterum vini
 temperaturis 343

CAPVT XII.

De poculis, ceu præcipuis propinationum instrumen-
 tis. De eorum nominibus, materia, atque forma
 multiplici 348

CAPVT XIII.

De poculorum quantitate. De more ad certam po-
 culorum mensuram, atque numerum propinandi.
 De precatiunculis quibusdam atque etiam impre-
 cationibus inter propinandum adhiberi solitis. De
 more pocula ad summum vsque implendi, certam
 vini, poculorumque mensuram conuiuis præscri-
 bendi. De poculo illo Christo in cruce propinato di-
 sputato 355

CAPVT XIII.

De propinandi methodo atque modo multiplici. De

I N D E X.

antiquis Græcorum, & Romanorum propinationi-
 bus in orbem fieri, & à dextris inchoari solitis, quæ
 hodie Christianis quoque sunt familiares. De varijs
 loquendi formulis, salutationibus, cantiunculis, gra-
 tulationibus, ludis, præmijs atque pœnis quibus po-
 tatores inter propinandum vtuntur. De amyctis
 vt olim, ita hodie quoque vsitatissimis. De varijs vini
 effusionibus inter potandum fieri solitis, cum su-
 perstitionis, tum amoris ergò, cuiusmodi fuit cotta-
 bus, antiquus Sicularum ludus 360

CAPVT XV.

De vnguentorum nominibus & vsu multiplici præfer-
 tim in epulis. Historia euangelica mulieris illius, quæ
 Christum inter epulandum vnguento nardino inun-
 xit 365

CAPVT XVI.

De coronarum nominibus, forma, materia, vsu vario at-
 que multiplici, præsertim in conuiuijs. 369

CAPVT XVII.

De sermonum conuiuium (qui tertia sunt pars sub-
 stantialis conuiuium) nominibus, vtilitate iucun-
 ditatæque mirifica. De garrulitate & silentio perpe-
 tuo, ceu duobus extremis, inter epulas vitando. De
 griphis & ænigmatibus conuiuium. De facetijs &
 caullationibus, an & quomodo ijs vtendum 374

CAPVT XVIII.

An, & quatenus de rebus serijs, grauibus & philoso-
 phicis sit inter pocula differendum. De sermonibus,
 problematibus & parabolis conuiuium Christi.
 De lectiunculis cum sacris, tum prophanis & olim,
 & hodie inter epulas, postque adhiberi solitis 380

CAPVT XIX.

De more quorundam populorum consultandi inter
 pocula. Quo tempore cœnæ, sermonibus sit vacan-
 dum. De vocis risusque moderatione: clamores,
 aliosque sonos inciuiles & indecoros esse vitandos.
 Ea quæ dicta aut facta sunt, non temerè esse elimi-
 nanda 384

CAPVT XX.

De Musicæ diuisione, vi, vtilitate ac suauitate, vsu mül-
 tiplici in sacris, bellis, epulis, apud Hebræos, Græcos,
 Romanos, &c. De lyra & myrto *ἄσπερον* dicta, in con-
 uiuijs circumferri solita. De scolijs & cantiunculis
 epularibus. An & quatenus musica in epulis adhi-
 benda, de eius abusu 387

CAPVT XXI.

De saltationum siue chorearum nominibus, origine,
 differentijs, vsu quadripartito, nempe superstioso,
 theatro, militari, conuiuium. De saltationum epula-
 rium vsu apud Græcos, Ionas, Sybaritas, Macedonas,
 quæ vt olim Romanis, ita hodie Moscouitis ferun-
 tur esse exotæ. Quot nominibus illæ sint improban-
 dæ, atque vitandæ, præsertim Christianis 396

CAPVT XXII.

De ludis conuiuium in genere, varijs illorum gene-
 ribus, vt comædijs, tragædijs, ludo aleatorio, vt olim,
 ita hodie in epulis frequentissimo, de pugnis, cer-
 taminibus, ludis obscænis inter epulandum ædi so-
 litis 402

CAPVT XXIII.

De ijs quæ conuiuium consequuntur. Quando veteres
 cœnam finierint. De peruigilijs symposiacis, certa-
 minæ & præmijs antiquorum vino tota nocte inui-
 gilantium. Quomodo & conuiuium, & conuiuator se
 circa consurrectionem è mensa gerere debeant. De
 manuum ablutione post cœnam. De poculo seu pro-
 pinatione vltima vt olim, ita hodie vsitatissima. An
 cœna potu terminanda 406

CAPVT XXIII.

De precibus & cantiunculis post cœnam. De mutua
 conuiuarum & conuiuatoris gratiarum actione, sa-
 lutationibus atque valedictionibus. De munusculis. De
 conuiualibus, vt apophoretis, &c. De more conuiuas
 domum deducendi. De lucernarum vsu partim inter
 ipfas epulas, partim in conuiuium domum deducen-
 dis 410

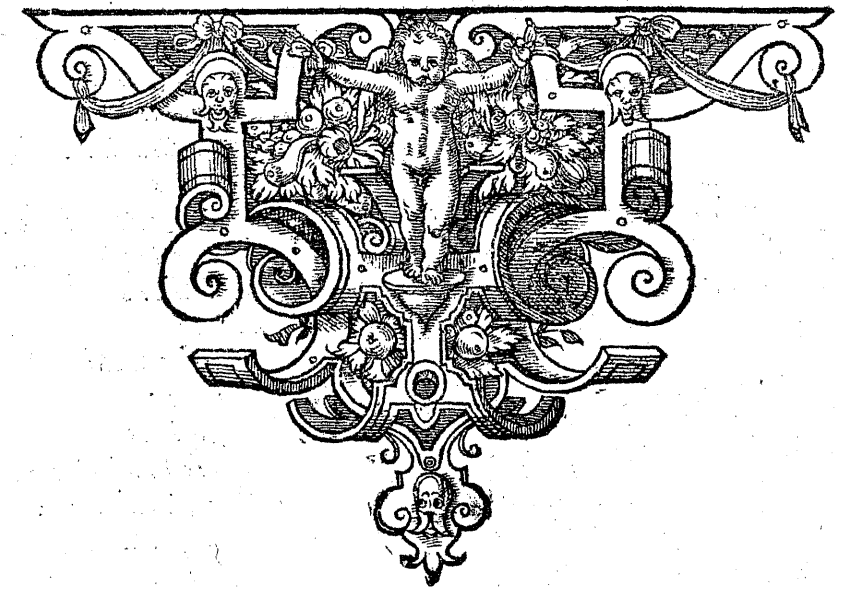
CAPVT XXV.

De somno siue quiete, & motu siue exercitationibus
 animi atque corporis post cibi potusque sumptio-
 nem adhibendis, vel non adhibendis 413

CAPVT XXVI.

De reliquiarum nominibus, vsu multiplici, varia illa,
 vel colligendi ac recondendi, vel absumendi con-
 suetudine. De ijs quæ sub mensam cadunt 416

E I N I S.

CATALOGVS AVTHORVM, QVI
IN HOC OPERE CITANTVR.

— 50 —

A Benezra
Aelianus
Aelius Dionysius.
Aelius Spartianus
Aeolus poeta Græcus
Aemilius Probus
Aeneas Sophista.
Aeschylus
Acheus Tragicus
Actuarius
Acro Grammaticus
Adolphus Occo.
Adrianus Iunius
Adrianus Turnebus
Afranius
Agatharchis
Agreius
Agrippa
Alanus Monachus
Albertus Cranzius.
Alciatus
Alcimius poeta
Alexander ab Alexandro
Alexand. Aphrodis.
Alexander Sardinus Ferrar-
iensis
Alexander Trallianus
Alexis poeta Comicus
Aloysius Mundella
Aloysius Trifsinus
Ambrosius
Amerias
Americus Vesputius
Amosus
Ammianus Marcellinus
Ammonius Monachus
Amphis poeta Comicus
Anacreon
Anaxilas
Anaxandrides
Anastasius
Antias
Antiphanes Comicus
Antiphanes Delius
Antisthenes
Antonius Fayus

Antonius Gazius
Antonius Persius
Antonius Shnebergerus
Appianus Alexand.
Appollonius
Appollonij Mirabilishisto.
Appollonij Interpres
Apuleius
Archestratus Syracusanus
Archilochus Poeta
Arias Montanus
Aristen Chius philosophus
Aristenetus Nicæus
Aristophanes
Aristophanes Grammaticus
Aristoteles
Aristoxenus
Arnobius
Arthemidorus
Asclepiades
Asconius Padianus
Ascensius
Astydamas poeta
Athanasius
Athenagoras
Atheneus
Augustinus
Augustinus Eugubinus
August. Zarath.
Ausonius
Auerroes
Auicenna
Aurelius Victor
Baal Aruch.
Bachilides poeta
Baptista Egnatius
Baptista Pius
Basilus
Bartholomeus Georgien-
zius
Eeatus Rhenanus
Be lethi Rationale
Benedictus Aretius.
Beniaminus Iudæus
Benedictus Curtius
Bereschit Rabba

Bernhardus.
Beroaldus
Bilibaldus Birkheimerus
Blondus Foroliensis
Boemus de Asia
Boetius
Boethius Seuerinus
Bonfinius
Brodei Miscellanea
Bruno de Ceremonijs
Bruso
Bruyerius Campegius
Budæus
Buchananus
Callixenus
Callimachus
Calphurnius
Camerarius
Canteri noua lectiones
Canonista
Caper Grammaticus
Carcinus
Caspars Vuolphius
Cassius Iurisconsultus
Castodorus
Catius
Catullus poeta
Cedrenus
Censorinus
Cælius Rhodiginus
Cal. Augustinus Curio
Celtus poeta Lat.
Celsus
Cercides Megapolitanus
Chaldæus Paraph.
Chameleon Ponticus
Claudianus
Cleantes
Clearchus Solensis
Cledemus
Clemens Alexandrinus
Clitarchus
Christianus Vrstisus
Christophorus de Vega
Chronicum Casimense
Chrysippus

Chrysp-

Chrysothomus
Columella
Conciliator
Conradus Gesnerus
Cordubensis Princeps
Cornelius Balbus
Cornelius Celsus
Cornelius Nepos
Cornelius Tacitus
Cornarius
Cratinus poeta
Cranzius Hamburgensis
Crinas Massiliensis
Crintus
Cuiacius Iurisconsultus
Cuspinianus
Cyprianus
Damascius Syrus
David Hæschelius
David Chytraeus
Demeirius Scepsius
Demosthenes
Dicæarchus
Dicitis de bello Troiano
Didymus Grammaticus
Diogenes
Diogenes Laertius
Dion Academicus
Dion Cassius
Dion Chrysothomus
Dionysius Areopagita
Dionys. Halicarnassæus
Dionysius Samius
Dinus Florentinus
Diphilus poeta Græcus
Dipnosophistarum author
Direchidas
R. Dosa
Dosiadas
Duris Samius
Durandi Rationale
Elearchi Amatoria
Elxai
Euneades
Epiccharmus
Epictetus Philosophus
Epigenes
Epigrammatarius
Epiphanius
Erasmii Chil.

Erathostenes
Eroianus
Etymologici magni autor
Eubulus Cornicus
Eumolpus
Euphron Comicus
Eusebius
Eustathius
Euripides
Fabius Pictor
Fagius
Festus Pompeius
Firmicus
Fl. Vopiscus
Fortunatianus
Franciscus Forerus
Franciscus Hotomannus
Franciscus Marius
Franciscus Patritius
Franciscus Philolphus
Franciscus Robortellus
Fronto
Fulgentius Placiades
Fuluius Capitolinus
Fuluius Vrfinus
Galenus
Galatinus
Gaza
Gastius Brisacensis
Gerdonius
Rabbi Gersön
Gellius
Gerbelij Græcia
Georgius Pictor
Gortheus
Gratarollus
Gratianus
Gregorius Palamus Thessa-
lonicensis
Gregorius Romanus
Gregorius Sauriens
Gregorius Nazianzenus
Gregorius Nissenus
Gregorius Tholosanus
Guilielmus Plantinus
Guilielmus Zepperus
Gyraldus
Hadrianus Iunius
Hecathæus
Hegesander poeta Græcus

Hegendorphinus
Hephæst. Schol.
Heliodorus
Hellanicus
Henricus Stephanns
Henricus Ranzonius
Heraclidis politica
Heraclitus
Hermippus
Hermon de linguis Creten-
sibus
Hermolaus Barbarus
Herodianus
Herodotus
Hesiodus
Hesychius
Hieronymus
Hieronymus Cardanus
Hieronymus Gabucinus
Hieronymus Magius
Hieron. Mercurialis
Hieronymus Rhodius
Hieron. Osorius Lusit.
Hieronymus Zanchus
Cant. Lat.
Hippocrates
Hizkuni
Horatius
Homerus
Hotomannus
Hyperides
Iabolenus Iuriscons.
Iacobus Zuingerus
Iacobus Pontanus
Iacobus Beurerus
Iamblichus
Ianus Drusius
Ianus Lascharis
Iauolenus
Ioannes Auentinus
Ioannes Fabricius
Ioannes Langius
Ioannes Leryensis
Ioannes Massens
Ioannes à Munster.
Ioh. Thomas Freigius
Ioh. Franciscus Vacca
Ioannes Magnus
Ioannes Manlius
Ioannes Miletius

Ioan. Michael Brutus	Ludonicus Romanus Patri-	Nicesius
Ioannes Peregrinus Petro so-	tius	Nicolaus Contius
lanus	Lycus	Nicolaus de Moribus gen-
Ioannes Rauisius	Lycophron	tium
Ioannes Russæ Metropolita-	Macrobius	Nicolaus Massa
nus	M. Mantua	Nicolaus Mirepsus
Ion Comicus	M. Minutius Felix Roma-	Nicolaus Livanus
Josephus Indus	nus	Nicolaus Perottus
Josephus de Antiquit. & bel-	M. T. Cicero	Nicephorus
lo Iud.	Mamertinus	Nicephorus Callistus
Ignatius	Mancinellus	Nicetas de Imperio Isaaci
Isaaci diætæ particulares	Manardus	Angeli
Isaacus Cassaubonus	Maphæus in Supplem.	Nicostratus
Isidorus	Marcellinus	Nigidius
Isogonus	Marcellus Pontifex	Nonius Marcellus
Isychius in Leuiticum	Marcellus Squarcialupus	Nonnus
Iuba Manusius	Marcus Velserus	Olaus Magnus
Iulianus Imperator	Marquardus Freberus	Odus
Iulius Capitolinus	Martialis	Olimpiodorus
Iulius Firmicius	Martianus Capella	Onofander Platonicus
Iulius Paulus	Martianus Iurisc.	Pachymerius
Iunij Adagia	Martianus Duniensis Epi-	Palladius
Iuuenalis	scopus	Pandeſtarius
Iustus Lipsius	Martini Chronicum	Paraphrastes
Kimbi	Marsilius Ficinus	Paulus Aegineta
Labeo Amisius	Massa	Paulus Burgenſis
Lactantius Firmianus	Massurius	Paulus Diaconus
Lambinus	Mattheus Curtius Papien-	Paulinus
Lampridius	ſis	Paulus Iouius Nonicomen-
Lazarus Bayſius	Mathiolus	ſis
Lælius	Maximus Planudes	Paulus Iurisc.
Laertius	Megaſthenes	Paulus Ticinensis
Leo Africanus	Menzander	Papinius Poeta
Leonhardus Fuſchius	Mercerus	Papinianus
Leonhardus Malaspina	Mercurialis	Pedianus
Leonhardus Thurneyſerus	Meſue	Perotti Cornucopia
Leonicenus	Methodij Etym.	Perionius
Leuinus Lemnius	Michael Saunarola	Persius
Leuinus Torrenſius	Michael Toxites	Petrus Cieza
Libanius	Miletius	Petrus Gregorius
Liber fidei	Molpi de Laced. politia	Petrus Marſus
Linus	Mofcion	Petrus Menenius
Lucanus Poeta	Rabbi Moſes	Petrus Pithæus
Lucius Actius Poeta	Mureti varia lectiones	Petrus Ramus
Luc. Apuleius in Metamorph.	Mufonius	Petronius Arbitr
Lucianus	Nannij Miſcellanea	Peutingerus de Germania
Lucilius	Nanius	Phanias
Lucretius	Nazianzenus	Phanorinus
Ludonicus Barthema	Nicoptolemus Parianus	Pherecrates
	Nicander Colophomus	Phidipides

Philo

Philo	Rabbi Bacchar	Syneſius
Philander in Vitruuium	Rafis	Tacitus
Phileterus poeta	Ritius	Talmud
Phileterus	Robertus Conſtantinus	Tarrhaeus Scholiaſtes Pinz
Philochorus	Samuel Heylandus	Theognis (dari
Philoftratus	Saryrus	Theocritus Chiis poeta
Philoxenes	Saxo in Danica hiſtoria	Theodectes Phafelita
Phrynichre	Sabellicus	Theodorus Zuinggerus
Pierij Hieroglyph.	Sapho	Theophilus
Pindarus	Sardus	Theophrastus
Plato	Seleucus	Theophylaetus
Placiades	Seneca	Theopompus
Plautus	R. Solomoh Iarchi	Thomas Carzonus
Platina	Septuaginta	Terentius
Plinius	Serenus	Tertullianus
Plutarchus	Seruius	Tibullus
Poggius Florentinus	Scaliger pater & filius	Timon Phliaſtus
Polemon	Schola Salernitana	Thomas
Politianus	Scholiaſtes Ariſtophanis	Thomas Aquinas
Polybino	Scholiaſtes Apollonij Rhodij	Thomas ſuper Ioannem
Polybius	Scholiaſtes Theocriti	Thucydides
Polydorus Virgilius	Scauola	Trebatius
Pollux	Sidonius Apollinaris	Trebellius Pollio
Pollio Trebellius	Sigismundus Baro in Her-	Tremellius
Pomp. Feſtus	berſtein	Tryphon
Pomponius Iurisc.	Simeon Boſſus	Turinus
Pompeius Latus	Simeon Sethi	Tyleſius
Pomponius de Origine iuris	Simonides	Valeſcus
Pomponius Mela	Simplicius Phyſicus	Valerius
Pontanus	Socrates	Valleriola
Pontius Paulinus	Solinus	Varinus Heſychius
Posidippus Comicus	Sophocles	Varro
Posidonius Stoicus	Sophonius	Vergilius
Proculus Iurisc.	Spartianus	Verrius Flaccus
Propertius	Stadius	Vitruuius
Prudentius	Stapulenſis	Vlpianus Iurisc.
Pul. Callimachus	Stephanus	Vopiſcus
Publ. Callymachus	Stoeflerus	Vuolphgangus Lazius
Pyrgion	Strabo	Vulcatius Gallicanus
Q. Curtius	Stratides	Vuillichius de Arte Magyria
Quintilianus	Stat. Papin. Syl.	Xenophon (ca
Rabanus	Suetonius	Zenodotus
Rabbi Benſyra.	Suida	Zonaras

DE LIBRIS CONVIVIALIBVS D.O.
IO. GVLIELMI STVCKII ERV.
DITISSIME SCRIPTIS.

*VISQVETIS amas laetis conuiuia regia mensis.
Seu ritu Graeco cernere, seu Latino.*

*Quisquis amas tenues epulas, paruumq; salinum,
Et quae grata bonis simpliciter placeant.*

*Alpice quae STVCKIO obertis apponit in istis.
Magno illi sumptu, sed tibi parationi.*

*Nēve putes parcum te condidisse obonagum,
Ille ama lectos, uasq; supetu dubit.*

*Quin numerumq; boorum, ambros, famulorumq; panatos:
Et quae quisq; dapes uelle deconuadib.*

*Vina quaeq; cellis si quis generosa uisibus
Promuntur, lingua porrigit ille manu.*

*Postq; dapes istas, bellaria laeta ministrat.
Quid non? Saltantes, Musica, dicta iocas.*

*Ergo quid melius tuis accumbere mensis?
Quasue epulas unquam lactior esse potes?*

*Verum fallax ego, Nāq; hac imitata Platonem,
Mentis non uentris sunt tibi symposia.*

Lambertus Danaus Lugduni Batavorum.

*Felix qui potuit rerum cognoscere causas;
Et quae sunt, haec uisum ueritate reuelat.*

*Quod uerū ex panis STVCKIVS scribitur uisum.
Βιβλία τῶν ἀρχαίων ἀπὸ τῶν παλαιῶν.*

Βιβλία τῶν ἀρχαίων ἀπὸ τῶν παλαιῶν.

Βιβλία τῶν ἀρχαίων ἀπὸ τῶν παλαιῶν.

Βιβλία τῶν ἀρχαίων ἀπὸ τῶν παλαιῶν.

EIS XPISTON ENHOZELMATOPEITAPA.

Αἱρεῖς ἐσὶν τὸ θεῶν ἕνα καὶ τὸ θεῶν ἅμα ΧΡΙΣΤΕ.

Δὲς ἄλλοι φέρουσι τὸ ἕνα καὶ τὸ ἅμα.

Υποκαθίστανται τὸ ἅμα καὶ τὸ ἕνα.

ΧΡΙΣΤΕ, ἕνα καὶ ἅμα, καὶ ἕνα καὶ ἅμα.

Ὁρῶ τὴν ἑνότητα καὶ τὴν ἑνότητα.

Χαίρειν ἀπὸ τῆς ἑνότητας.

Sadrachus Thomannus Tigurinus.

*Sadrachus nitet ut splendentibus undiq; calura;
Sic nitet insigni doctrina mentua STVCKI.*

*Testatur liber hac praefens: testabitur usq;
Ignea dum nitido fulgebunt sidera caelo.*

Redolphus Escherus Patricius Tigur.

INDEX
RERVM ET VERBORVM
FOECVNDISSIMVS.

Latin	Page	Latin	Page	Latin	Page
A		conuictum fugere	7	non hydria	
Adaschim Hebr. lentes	59	Dijis gratias agere	316	alimentorum diuisio	172 b
Aaris Hebr. quid	58 b	ægyptiorum sacerdotum vestitus	173 b	ordo & distinctio	292
Aatarah Hebr. quid	368 b	236 abstinencia à sale	172	alimentum quale conueniat studio-	
abacus quid	210	ærea pocula 352 b		His Dijis libare	295 b
abadem Hebr. qui	214 b	soliti.		Ibidem	140 b
ablactationis conuiuium 37 b		æsculapii artis medendi inuentor	321 b	alimentarij pueri	140 b
celebrari solitum à ludæis. Ibid.		æsculapij vindemia	68 b	alipili	232 b
cuius exempla, finis, mysteria	38	æstate & autumno grauisimè fames		aliptæ	231. 232 b
ablucendæ manus quoties	265 b	fer tur	28 b	ἀλλοτρίοι	232
ablutiuum usus 265 b		æthiopes quando circumdant suos		ἀλλοτρίοι	397
266		32 b unico in die cibo contenti		ἀλλοτρίοι	
abrahamus primus decimas dedit		27 b		ἀλλοτρίοι	
48 b hospitibus quos cibos ap-		æthiopum Solis mensa	119	ad conuiuia	72 b
ponere solitus	59	agad Hebr. quid	58 b	allium cibus militum 55	rusticorum
ἀβραῆμ quid	407 b	agamemnonia sacrificia	127	55 b numen Ægyptiorum 55 b	antidota
abstemij populi qui	335 b	ἀγάμνων 2 b 5 b	119	contra foetorem. Ibid.	perhoc
abstinencia à cibis 308.		ἀγών 362 b		Ægyptij iurare soliti	55 b
& diuisio. Ibid. 119		ἀγροί		ἀλῶνα quæ festiuitas	66
& finis 313		ἀγροί		ἀλφίτη quid	88
accaron, urbs	150	ἀγροί		amazones foeminae unde	89 b
accingi lumbos	247	ἀγροί		amazones pro pauperibus	89
acclamatio in nuptijs trita quæ	74	ἀγροί		ambitio in conuiuijs	18
accubatio	287	ἀγροί		Amabrosius quid de sine conuiuio-	
accubandi ritus	269	ἀγροί		rum	6
accubationis nomina	267 b	ἀγροί		Ambrosia	372
accubitalia	271	ἀγροί		Ambrosia cibus Decorum	173 b
accubitoria vestes	234 b	ἀγροί		Ambrosia, festum	128. 128
accubitus in conuiuijs	267 b	ἀγροί		americenses hostium cadavera affa-	
accubitus sacerdotum	377 b	ἀγροί		ta deuorant	83
accumbere cur nõ solitū olim	125 b	ἀγροί		ἀμφοτέρωθεν quæ	31
acer qualis arbor	212	ἀγροί		amphiteton poculi genus	355 b
acetaria	172 b	ἀγροί		ampullaria cauillatio	231
aceti usus in bello & natura	55	ἀγροί		ampulla rubida 231	olearia 231 b
acridophagi phthiriasi laborāt	176 b	ἀγροί		ἀμφοτέρωθεν	362 b
acroamata conuiuialia	402 b	ἀγροί		ἀμφοτέρωθεν & ἀναρροφάειν quid	28
actuarij opinio de coena vel ptandio	20	ἀγροί		ἀναρροφάειν quæ dona	72
20		ἀγροί		ἀναρροφάειν Græcorum	72
achor, Deus muscarum	150	ἀγροί		ἀναρροφάειν quæ	418 b
ἀχλὺς pro mendico	154 b	ἀγροί		anaximander inuētōr horologij sci-	
acipenser	169	ἀγροί		oterici	25 b
adar, mensis Hebreorum	121	ἀγροί		anclabris	210
admissionales qui	250	ἀγροί		ἀνδρῶν quid	346
Adon	253	ἀγροί		ἀνδρῶν domus hospitalis Cretensij	
Adonibefekus tyrannus	156	ἀγροί		97 b	
adorare unde dictum	254 b	ἀγροί		ἀνδρῶν conuiuia Cretensium	8
adorea	166 b	ἀγροί		angeli semper candidati apparue-	
Adrianus Imp. quæ vestitu discubu-		ἀγροί		ant 238 non urantur cibo 173 b	
erit	240 b	ἀγροί		angustè sedere soliti Veteres initio	
aduentus conuiuialis qualis requi-		ἀγροί		coenæ	276
ratur	248 b	ἀγροί		animarum solennia Christianorum	
adulari quid	151 b	ἀγροί		81 b quis eorum institutor. Ibid.	
acclon coena Laconica	115	ἀγροί		animalia nonnunquam integra ap-	
ædificij quæ partes	196	ἀγροί		poncbanur	301 b
ædes, unde	197	ἀγροί		animalium dissectiones in foederib.	
ædium sacrarum custodes	250	ἀγροί		cofirmandis fieri solitæ 1 b partes	
ædes Castoris	209	ἀγροί		quæ maximè delicatæ	170 b
æditimi vel æditui unde	250 b	ἀγροί		anniverſaria Christianorum	85
ædilitas Romanorum	187 b 188	ἀγροί		anni tempora quibus quæq; magis	
ædiles Cereales	140.	ἀγροί		conueniant	28 b
ædiles popinarum curam gesserunt		ἀγροί		annona	140 b 25
quoq;	188	ἀγροί		annona macelli	184 b
ægyptia iuuentus	227 b	ἀγροί		annonæ præfectus 140 b	cura
ægyptij inhospitales 104 b		ἀγροί		publica	186
vinofi		ἀγροί		annulus in sponsalibus dari solitus	
335 inuentores myrrhæ &c. 365 b		ἀγροί		70	
palām conuiuati 199 b		ἀγροί		anser	170 b
Soliti ex		ἀγροί		antecœna	290
æreis tantum poculis bibere 352 b		ἀγροί		Ante-	
suos magos alere 48 b iudæorū		ἀγροί			
204 b		ἀγροί			

I N D E X.

antecœnium 20 & antecœnia Ve. neris lagena dicta 21 b anthisteria 128 antheſterion menſis Bacho facer apud Athen. 128 ἀνθηſτερίων 233 b antia lex 12 anti dota contra ebrietatem 229. 343 b 345 Antiochus Medicus ter cibum in die ſumere ſolitus 23.29 b antiphaniſ cœna ex bulbis & fungis 15 b antepedes 223 antiquum ientaculum atq; prandiū ſolo pane & modico mero conſtabat 29 b Antonius Pius Imp. manē ſolo pane ſiccō veſcebatur 29 inſiit nomina ferre tertio à partu die 31 b Antonius & Cleopatra exemplum φιλανθρωπίας conuiuialis 10 ἀντωνία, ſacta 283 b ἀντωνία quæ 282.121 apaturia 1.4.129.130 feſtum Athenienſium 20 b 40 apertō an aperto capite eſſe utrum ſalubrius 244 aphrodiſia, feſtum 130 b apes ubi mellificent in terra Canaan 59 b apiaria 180 apium lugubre 372 apium in cœniis ſepulch. apponi ſolitur 81 b apij folijs tumulorum thecæ ſterni ſolitæ 372 apio coronandi moſ ab Hercule inductus 372 apio victores coronari ſoliti 372 apodyterium 232 apollo, nomen triclinij. 201 apollini quarta & ſeptima dies mēſis ſacta 95.122 apolloniaris inhospitalitas 104 b apocordia 105 b apomagdalia 156 b ἀπομαγδαλία 265 ἀποφωρετα 98 b 411 ἀποφωρετα 362 b apparatus coquinarum deſcriptio Homerica 194 b apij 189 b aqua principium rerum dicta 316 pro quo vis potu 163.315 b pro ſummo bono. Ibid. an nutriendi vim habeat 316 b quæ aptiſſima potui 317 aquæ differentia quatenus mixta cū vino 317 b. ex frigore & calore. Ibidem aqua frigida 317 b & quomodo frigida 317 b aquæ frigida potus noxius 318 b aquæ refrigerandæ ratio 318 aqua calida Veterum 318 b quomodo calefacta 319 qualis in conuiujs aſſibita 319 b aqua calida cur uſi veteres 319 b aquæ coctæ uſus apud Perſas 316 b aqua mixta ſaponibus & odoriferis unguentis 265 uncta. Ibidem aqua vitioſæ remedium 318 aquæ potabilis ſpecies 317 uſus 316 potus communis. & anti quis. 315 b aquæ baculus 163 b aquam bibentes ſolertes ſunt 316 b arabes bis in triduo comedere ſoliti 27 b arbe genus locuſtæ 176 b arbiter 161 arbor capillata quæ 40 b arcadum cibus glandes 165 b architrictinus 160 archeftratus de numero ternario 146 b ἀρχιτεκτωνός genus placentæ 89 argentea fame conuiuari 206 b argentea pocula 353 argentinum ſyllitia 119 argui uinoſi 335 in funeribus veſtibus albis induti 82 in dionyſijs ſuis ad euocandum Deum uſi ἀργυροφάνης ἀλάτωρις 67 ariæi uinoſi 335 ariftoteles quid de fine conuiuio- rum 6 b ἀριſτοτελῶν 17 b 22 antiquis pro ientacu- lo; recenterioribus pro prandio u- ſurpatum 17 b; eius etymologiæ variæ. Ibid. idem quod Arucha 1 b arma pro uafis 203 pro inſtru- mentis cuius uſus operis 4 b armus cur Sauli datus 123.298 b armi leporis 170 h arthemenus & Xerxes ſibi reconci- liati conuiuio 8 b artificum luxuria 63 b ἀρτιſτῶν νόσος 211 aruha quid & unde 1 b ἀρουχάινος 230 ἀρωματισμοſ ſpecies Nardi 370 b aſchim Hebr. quid 123 b aſiatici ruſtici pane aſymo uſi dieb. feſtis 88 aſinæ albæ 238 b ἀφροδιſία quid 91 b 256 ἀφροδιſία 90 b aſperſio nonaria quæ 25 aſſare 194 aſſectæ 150 aſſentari quid 151 b aſſentator & ſcurra ut differant 152 aſſidelæ 210 aſſueri magnificentia 353 ἀφροδιſία 128 b 139 aſſyrij uinoſi 335 ἀφροδιſία 126 athenienſis ſenatus & populus quo- ruple 115 athenienſes vinum guſtantes vota faciebant 128 athenienſium ἀφροδιſία Placidia 115.40 athenis, ubi iam veſpera uerat coena- bari 20 b athletæ in prandio ſolū panem co- liphium edebant 29 b in cœna carnem ſuillam, & cur. Ibidem ἀθλητῶν, dona nuptialia apud Le- bios 72 atrium 198 b atriarum 217 b ἀθροίμα dona ſeruatoribus data 72 ἀθροίμα 150

βίβλη quid 258 attelabus genus locuſtæ 177 auaritia in conuiujs 10 auc 253 b auena 169 b primum vitium fru- menti 8 auerrunci Dij qui 135 auguria ſuperſtitioſa menſarum 214 b Auguſtinus de hoſpitalitate 100 de ſacra cœnæ Domini 7 b Auguſtus Imp. tenui ſupelleſtili cō- tentus 204 auitaria 180 aula pontificalis apparatus Romæ 46 aurea pocula 353 aurea toga & prætexta 41 inſi- gnium horum origo, uſus. Ibid. auris ſacta memoriæ 259 autumnales vacationes 40 azymus panis deterioris nutrimenti 88 eius vis. Ibidem azymorum uſus duplex 88

B

Abylonij ſuos ſacerdotes alere ſoliti 48 b baccar 372 b bacchus primus uitiſator 321 b dictus Lyſius ſiue Lydius 329 b βάκχος & χείρη 276 cur Medicus dictus 322 cur Hymenæus 75 bacchi epitheta 126 feſta 127 bacchanalia, feſtum 124.129 b bacchanalia ſodalitas 118 b bacchanalia Iudæorum quæ 124 baculus mendicorum 155 bag Chald. quid 164 bakar, Hebr. quid 59 b βακωνίαν unde 229 b βακωνίαν 397 balnea 24.229 balneum uindemiæ 68 balnearum utenſilia 231 forma 232 partes & apparatus 232 b uſus & abufus 233 b balneatores 232 b balſamum Iudæorum cæteris odo- ribus præfertur 361 b barah Hebr. quid 163 b barar Hebr. quid 107 b barbarorum ſalictæ 355 b baptiſmus Chriſtianorum 32 b baptiſmi aqua quomodo ſanguis Chriſti dicta 59 b baptiſterium 232.262 baptizandi veſtis candida 239 βαπτιſτήριον proprie 262 pro inebriari 325 b baſilica 198 b baſilienſium puerorum, qui ludum litterarum frequentant, ſolenai- tas 40 baxeæ pro calcis 242 b bazaharaim Hebr. quid 27 bellaria 293 b bellaria Attica 293 beati Rhenani de natalibus ſancto- rum Iudicium 36 beelzebub muſcarum princeps 150 beli & Draconis epulæ 135.127 benediſtæ aquæ origo 263 b beracah Hebr. quid 252 b berith, Hebr. quid 107 b bernan-

I N D E X.

bernenſium puerorum ſolemnitas Iud. 77 campana pulmentaria 28 canarienſes comedere ſoliti nō cer- tis horis 27 b candida ſalutis quid 237 candidati ſponſi qui dicti 70 candidati qui & unde 237 canendi moſ in epulis 392 b canis domi relinquendus, prou. 157 Heliogabalus Imp. Leones & Le- opardos pro canibus ad mēſas ad- miſit 157 canis pro paraſitis 152 b portarū cu- ſtodes 156 menſales dicti cur 156 menſis adhibiti cur 156 fideles. Ib. canib. oſſa præiici ſolita 156 b. corū immoderata cura. Ibidem. canes à quib. conuiujs arcendi 157 canis uiuens ex magdalia: prou. 156 b caniculares vacationes 40 cantiones poſt cœnam 410 b capillus Deo dicatus quomodo ab Aefchilo dictus 40 b capra 116 caput aperire cuius inſigne 244 in luſtu modò apertum, modò teſtum 244 b capite inſirmo exiſtentibus cibis modicum ſumendus 234 b capitis geſtus in ſalutationib. 169 b car, Hebr. quid 257 carah, Hebr. quid 71 b carani epulum nuptiale 250 b cardea 250 b cardinales unde dicti 250 b cardinalium veſtitus 250 b cardium Dea 141 caro olim diſtributa 141 caro ſuilla 169 b bubulæ. Ibidem caprina. Ibid. agnina. Ibidem lepōriſia 170 anium. Ibidem carnis ſuilla eſus 261 carnes ab Homero celebratæ 169 b caritum aſſatarum uſus 194 b carnariūm 184 b 181 b carnia, feſta quæ apud Laced. 67 b cartibalum 210 b caſeus 171 lactis filius 59 cibuſ caſei bubuli & equini uſus 59 caſtor & Pollux pileati 243 catinum 285 b cationis cibus è rapis 168 b cauaniam Hebr. quid 89 cauea 180 cauponæ 185 cauponarū multitudo pntioſa 104 cauponatio apud veteres ignomi- niola habita 103 b caupones ſiue cōpones dicti unde 102 b cauponum mores 103 b auaritia coerecanda 104 b cælla 181 qui genera. Ibid. 181 b celtæ uinoſi 335 hoſpitaliſſimi 252 ianuæ ædium nunquam claude- re ſoliti. Ibidem celtarum menſæ 211 moſ ſepelien- di mortuos 82 b hoſpitalitatis 100 celtiberæ merum per veſtes effun- dere ſoliti 364 b cemoſch Hebr. nomen Dei, ſenidoli Moabitum 21 cætonarij 218

cepa cibus militaris 56 eius vires. Ibidem 168 cepas edere, prou. 168 cephor Hebr. quid 372 b cerei 132 ceres poculifera 349 cereris ſacta 130 b cereales cœnæ 130 b cereuiſia 166 b 338 ceruicalia 271 ceſtum habet ueneris 246 χείρη 157 chalcidienſes uinoſi 335 chaldæi parta victoria epulas agita- re ſoliti 61 b challah Hebr. quid 59 χαρμολύμνη 352 b chaos principium rerum 316 unde dictum 316 charmar 320 b chanukah, Hebr. quid 278 b chargol; genus locuſtæ 177 chariſtia, feſtum 120.134 b chartagenenſes inhospitales 105 chartagenenſium milites militiæ te- pore à vino abſtinere ſoliti 60 chotat Hebr. quid 122 chiliarchæ 118 chodeſch, Hebr. quid 121 b χόμις 348 b 64 a. b dimenſum militum Græcorum 58 b choenici inſidere, prou. 64 b 417 χόρις, feſtum 128 b χόρις arguorum 138 b χορὸν 368 b chorus, & chorea 396 b 397 χόρις menſuræ genus 348 b 128 b Chriſtus candidatus apparuit 238 conuiuia acceſſit aliorum, & ipſe conuiuio exceſſit 9 cur impro- borum acceſſerit. Ibid. cur ve- ſperi epulum celebrant 27 cur exturbarit negotiatores 208 b cur ſpeluncam latronum vocarit templum 208 b chriſti conuiuæ 5000.147 b chriſtianorum luxuria 16 b 204 b feſta luxurioſa 136 ſalutationes improbandæ 400 b victus alij diæta bellica 57 b noſtri tempo- ris ieiunandi conſuetudo 26 b chriſtiani primitiua Eccleſiæ cur à natali celebratione abhorruerint 35 b cur Turcis bello inferio- res 339 b chriſtiani non natiuitatis, ſed mor- tis dies ſuic celebris 35 b χόρις, feſtum 129 χόρις uas olearium 366 cibus à ſulciendo Hebr. 163 b ſto- machum corroborat 16 cibi nomina Græca 164 Latina 164 b 289 genera 173 b diſtributio 297. 298 diuiſio 174.165 b coemptio 183 delectus 189 qualitas 189 b utilitas 302 appoſitio quibus cū ritib. coniuncta 296 b inconueniens ordo 291 b 296 diuerſitas. Ibidem cibi, potus, quæ intemperantia, quæna noxia 42 b cibi comparandi qui 189 quæ hie obſeruanda 190 alieni non appe- tendi 303 decorè ſumendi 16

I N D E X.

militares 34 . explantis 163 b
cibos coquendi locus & ratio 193 b
194 incidendi modus 301 b
cicer 167 b in peruigilijs assumi solitus 81 b
cicero Verrem violati hospitij perstringit 98
cimonis domus quae 116
cinctus à cingulo differentia. Ibid. sacerdotalis & Propheticus 246
cincturae quae apud vet. 245 b
cinctum an distinctum discumbere sit sanius 248
cingulū militare 247 Hebraeorum. Ibidem.
circes ancillarum officia quae 215 b
circumferre pro lustrare 263
circumpedes 223
circumpotatio funebris coena 80
cisleu, mensis, Hebr. 121
citrei lecti 270 b
clangor tubarum Martis est 62
tubarum Veneris. Ibidem.
claudius thermopolium sustulit Romae 319
cauponas 104
clem. Alexandrinus de officijs probae mulieris 192 b
clericis cauponae prohibetur 337 b
clodius Albinus monophagus 8 b
cochleae pro parasitis 152 b
cochlearis usus 303
caelum intueri inter precandū 279 b
coena pro conuiuorum multitudinem 74 quae apud antiquos 19 b
unde dicta 20 b
coena pro missa 289
coena dapalis, dapilis, dapatica 14 b
pollucibilis. Ibid. centenaria. Ibid. recta. Ibid. uncta. Ibid. epularis. Ibid. ganeata. Ibid. glifera. Ibid. dubia. 15 popularis. Ibid. ebria. Ibid. adipalis. Ibid. regalis. Ibid. Cerealis. Ibid. ex bulbis & fungis 15 b
sacerdotalis saliaris & auguralis 16
Dialis. Ibid. Musica 13 brastica 13 b
Laconica 14 Cynica 14 Hecales 13
Terei 10 b ex leguminib. 168
Hecate 13 pura 23 b sepulchralis 80
Timonia 14 terrestis. Ibid. Thyesteae, Agamemnonia, Cyclopica 10 b Saturnia 13 pontificalis apud Ro. 45
caenae triumphales 62
deorum 12 b 15 b Imperatoriae 51 b Saliarum 45 b
caenae etymon. 5 b 20 b diuisio nomina Graeca 137 b
caenae caput quid 290 b
caenae pater 161
caena comesta venire 68
caenam prandio maiorem esse debere quib. rationib. probetur 29
caenandi hora vespertina Graecae quomodo dicta 25
caena dom. pax dicta & cur 7 b. cur ouis dicta 7 b nunc facta feminarium rixarum 8
caenae dominicae finis 7 b consecratio 281 b cur manè celebratur 27
caenipetae 150
caenaculum 197
caenatoriae vestes 240. 234 b
caenatica cibi castrenses 56
caenaticus quid 21
caenobia Monachorum 119

caenum unde dictum 262
caetus secreti periculosi 118 b
cola niuaria 317 b
collatiuarum coenarum hodiernus usus 159
collatiua coena apud Rom. 138 b
collecta quid 137
collegia quid & quotuplicia 117
quae permiffa 118 scholastica 119 Germanorum. Ibid. quomodo pernitiola 118 b comestiones dissoluuntur 118
collegium Christianorū Apostolicae Ecclesiae 118 b
collyrida placenta genus 89
Collyridianorum idololatria. Ibid.
color niger 235
columbarium 180
comam in lectu recidere olim usitatissimum 40 b
comites conuiuorum qui 157
comissatio, siue comestatio siue comassatio 21 quid proprie sint. ibi.
comissatores olim infames habitus 26
comestabilitas quid sit 9 b eius finis. Ibid. nomina Graeca. Ibid.
commanipulones qui 56
comunione studendū in epulis 299
commune quid significet 262
commodus Imp. cum meretricibus epulari solitus 145
comedia in epulis agitari solita 402 b
comedia qui lusus 21
complexus 259 b
conclauis 197 b
concha grande poculum 355 b 297
condimenta 172
congiaria veterum quae & quotuplicia 62 b
consuetum cibi capiendi tempus quando negligendum 30
consuetudo altera natura 28 b quomodo in omnib. aetatib. seruanda. Ibidem.
consultationes conuiuiales 383 b
constantinus vinum militibus dari voluit 60
conuiuia veteres iudicauerunt rem diuinam 5 unde dictum 3 b Hebraice quid, itemq; Graecae 4 a. b & Latinae definitio 5
conuiuium foederale 150 decurionale 51 sybariticum. Ibid. circumcissionis 32 in nouis 138 corporeum, incorporeum: frugale, sordidum: splendidum luxuriosum 12 b luxuriosum exempla 17 quae conuiuia nomine luxuriae vituperanda 17 diurnum, nocturnum. Ibid.
conuiuia funebria monstrosa 82 b
sacificialia 123 hospitalia 86 b
prytanensia 115 a. b foederalia 113
exsequialia Iudaeorum 77 post nuptias 72 nocturna 15, 21 conuivialia 89 sacra 120 a. b funebria Romanorum 79 b Christianorum 83 b publica ducum Venetorum, Argentinesium, Helueticorum, Germanorū priscorum 8 filiorū Iobi 119 nuptialia Fessanorum 73 Graecorū 70 b Iudaeorū 70 b Romanorum 71 b Hybernorum 73 Nofamouum 73 Ialchlenum 78 b

senatoria, ut consularia Viennae 51
conuiuia in inauguratione Regum Iudaeorum 50 Persicorum & inter hos magnificientia Artaxerxis, & Assueri. Ibid. cedilium 50 b
ambitiosorum Ibid. in muneris alicuius depositione 62 Helueticorum in honorem nouorū magistratū 53 b militaria ordinaria & quae 54 rectoralia, doctoralia, magistralia quae 48 iudicum, quae storum 53 b pentecostes & tabernaculorum apud Iud. 66
conuiuia priuata 119 b ante professionem 106 b pro reditu 107
agricolarum apud vet. 66. 68
conuiuia vindemia 68 exempla, eorū Ibid. artificum 63 puerilia duplicia 37 b seruilia 63 b tempestiua quae 195 b
conuiuia non temerè ad eunda 149 quomodo liberalib. ad eunda 234
haud omnia fugienda 9 probatur ex V. & N.T. Ibid. liceat ne celebrare cum impijs 9
conuiuiorum origo 5 b finis. Ibid. etymon. Ibid. funebrium finis 77 78 b Achillis, Hectoris, Argonautarum 78 b Graecorum 79 abusus 8 b & 9 b luxuriosorum finis qui 10 effectus 11 terminatio 406 a. b eius nomina. Ibid. locus 123 sacrorum abusus 126
conuiuiorum nomina Graeca 15 funebrium Graecorum nomina 77 b luxuria 85 profanorum finis 8 ministri 345 b
conuiuij moderati varia nomina 12 b apparatus 159 b in quib. consistat 163 dominus 161
conuiuij domum non ingredi quid sit apud Ierem. 9
conuiuio excipere quod modis Graecae & Latinae dicatur 4 b
conuiujs sublatae similitates 8
conuiuiales arboreae Helueticorum 200 (21 b)
conuiuia à comestatore distinguitur conuiuia qui 4 a
conuiuorum nomina Hebraea, Chaldaea, Graeca, Latina 4 officium erga seruos 224 b 225 a. b situs 266 b collocatio 273. 274 a. b ordo. Ibid. de collocacone praecipua 275 a. b ordo in epulo Pontif. 46 b nomina. Ibi. natura, mores, sermones, gestus 143 b multitudo vitanda 147 b delectus 142 de hoc praecipua 142 b 144 numerus non ad viuum, refecandus officium in confurrectione 407 b
conuiuia quomodo praeparandi ad conuiuia 225 b quomodo numerari soliti 148 olim honorati partib. lautiorib. 300 olim ad aumerum & mensuram biberunt 356 b
conuiujs certa via summa praefertibi solita 358 b olim singulis pocula apposta 359 b
conuiuas domū deducēdi mos 412
de conuiujs percontari licet 159
conuiuator 161
conuiuatoris officium in confurrectione conuiuorum 407 b apparatus

I N D E X.

crustas 354
crystallina pocula 351 b
culina 193 b
culter 299
culter ab edēdo dictus Hebraeis 163 b
cultrarij 215
eupediae 299
curiae differentia à tribu 116
inter se comparatio 116 b
curialium sacrorum conuiuia 117 b
curiositas cum garrulitate coniuata 376 b
curules 116
custodes ad fores Imperatorū Rom. (250)
cyathus 285. 356 b 357
cyathissare quid 220 b
cylibathum 210 b
cynicus vestitus qui 248
cyprus flos 372 b
cyri educatio 43
cyrus hospitalis 97
D
daps, dapsa & dapsis 2
dapsa quasi dapsa. Ibid.
dapsis solis hominibus tribuitur. ibi.
dapsis ues 150 b
danielis & sociorum educatio 43. 44
daphnicis moribus agere quid 57
daps quid 135 b 65 b eius faciendae ratio. Ibid.
dapem quomodo fieri oporteat 135
dapiferi 217 b
dardanarij qui 186 b pestes Reip. Ib.
december genialis dictus 131 Saturno saecr. Ibid.
decimae quotuplices, & quae singularum nomina Hebraea 48 ante legem dari solita 48 b etiam Christi temporibus dari solita 49
decimarū officium à Iudaeis neglectū 48 b usus 49 poena, nisi fideliter soluantur 49 b abusus. Ibid.
decimas & stipendia Christiani magistratus constituerunt 49
decubatio nuptialis quae 70
decurio pro conuiuio 1 b in symphonia 137 b
decurio Atheniensium 31
decurio 210 b
decurio quid & unde 64 b
decurio festum 130 b
demophontidarum epulum 299
denicales feriae quae 81
dentionis conuiuium 39 b
dendrophori 118
deosculatio pro ueneratione 256 b
depesta 285 b
derbices iugulare soliti eos qui 70 annum excedunt 83
crapula 160 b
crater 287. 357
crater Philotesius 141 b
crateres coronare 219 b
credentia Papae 46
crepidae Atticae quae 242 b
cretenses, hodie Caniliotae 97
cretensium hospitalitas. Ibid.
cretensium phiditia 115
cretensium iudicia 113 b
crinas Mafsilieis edēdi horas agrotis instituit ad syderū motus 28
crocus conuiuialibus coronis aptus 278 b

erustas 354
crystallina pocula 351 b
culina 193 b
culter 299
culter ab edēdo dictus Hebraeis 163 b
cultrarij 215
eupediae 299
curiae differentia à tribu 116
inter se comparatio 116 b
curialium sacrorum conuiuia 117 b
curiositas cum garrulitate coniuata 376 b
curules 116
custodes ad fores Imperatorū Rom. (250)
cyathus 285. 356 b 357
cyathissare quid 220 b
cylibathum 210 b
cynicus vestitus qui 248
cyprus flos 372 b
cyri educatio 43
cyrus hospitalis 97
D
daps, dapsa & dapsis 2
dapsa quasi dapsa. Ibid.
dapsis solis hominibus tribuitur. ibi.
dapsis ues 150 b
danielis & sociorum educatio 43. 44
daphnicis moribus agere quid 57
daps quid 135 b 65 b eius faciendae ratio. Ibid.
dapem quomodo fieri oporteat 135
dapiferi 217 b
dardanarij qui 186 b pestes Reip. Ib.
december genialis dictus 131 Saturno saecr. Ibid.
decimae quotuplices, & quae singularum nomina Hebraea 48 ante legem dari solita 48 b etiam Christi temporibus dari solita 49
decimarū officium à Iudaeis neglectū 48 b usus 49 poena, nisi fideliter soluantur 49 b abusus. Ibid.
decimas & stipendia Christiani magistratus constituerunt 49
decubatio nuptialis quae 70
decurio pro conuiuio 1 b in symphonia 137 b
decurio Atheniensium 31
decurio 210 b
decurio quid & unde 64 b
decurio festum 130 b
demophontidarum epulum 299
denicales feriae quae 81
dentionis conuiuium 39 b
dendrophori 118
deosculatio pro ueneratione 256 b
depesta 285 b
derbices iugulare soliti eos qui 70 annum excedunt 83
crapula 160 b
crater 287. 357
crater Philotesius 141 b
crateres coronare 219 b
credentia Papae 46
crepidae Atticae quae 242 b
cretenses, hodie Caniliotae 97
cretensium hospitalitas. Ibid.
cretensium phiditia 115
cretensium iudicia 113 b
crinas Mafsilieis edēdi horas agrotis instituit ad syderū motus 28
crocus conuiuialibus coronis aptus 278 b

Ibid.
64 b
196 b
Ibid.
215
303 b
246
Charontis maulum 84
diana, numen nuptiale 17 b 21 b
diarium 75 b
diaria 165 b
diaria 64 b 140 b
107
161
371
57 b
11 b
136
30 b
destinati, apud Christianos & Ethnicos, eorumq; nomina 84 b
dici distributio apud Rom. in certis horas, quidq; singulis fieri solitum 24 diuisio in 12 horas 29 b
dies bonus Hebrais 45. 98 b (3 a dii Lacedaemonica lingua 110) dicti dii oberrantes peregrinorum & medicorum habitu 95
diluculo uiaum bibere naturae aduersissimum 26 (dom. 7 b)
dionysius Arcopag. quid de coena dionysius pro uino 323 in dicitus Bacchus 323
dionysia 127 b
diodorus Gram. morbo comitiali correptus, si diutius in ediam sustineret 267 (sinceret 26)
disciplinae Ro. bellicae instauratores 56 b
disciplina Claudij Imp. Rom. 43
disciplinatus 226
dionysii ludi genus 403
disciferi 217 b
distinctus 246 b 347
discumbere in humo quomodo fo-dispensator 222 (litum 272)
diuersorium unde 103
diuersorium publ. mores 103 b
usus abusus 104
diuersoria sint pauca 104
diuersari 103
diuifores ciborum 218
diuisio pro conuiuio 1 b
doctores non decet delitijs indulgentia olim scitilia 350 b 182
domus à lectis nomen sortitae 198
selestae ob violatum ius hospitij 98 b
dominorum officium erga seruos 224 b 225 a. b
dona conuiuialia 411
donationes veterum quae 62 b
daps, siue dapsa 20 b 22
eius varia coniugata 20
dapsa 90 b (254)
draculæ Valachiae principis scitilia 46
dressatorium Papae 314
ducere pro bibere 331 b
dudaim 214 b
duodenarius numerus 147

E
E^{pas} velum nuptiale 72
pro conuiuio 3 b
ebriacus 326
ebrietas conuiuiorum labe 327 b
in sacerdote sacrilegium 337 b
Regum noxia 336
ebrietatis nomina 324
definitio 326 b
incommoda & effecta 326 b
328, 329, 330 b etc. de cavanda
praecepta 327 a b
diuisio 316 a, b
ebrietas & ebriositas quomodo dif-
ferant 326
ebus Hebr. quid 179 b
180 b
eburnei lecti 270 b
ἐχάλασμα quale vasum 366 b
ecclesia primitiua priuatim suos mi-
nistros alere solita 49 (22 b)
edentes ante coenam olim infames
edendum ne statim à balneis 232
ἐθύες quæ coena 72
educatio mollis quam noxia 44
edulia vendentium 185 b
edufa Dea praeses puerorum 38
ἐγγαστριόγαστρον 151 b
ἐγχευμα Argiuorum 85
ἐγχευσις 115
ἐγκυκλισηασία 119 b
ἐλασπιον pro conuiuio opiparo 2 b
unde dicta. ibid. 15 b
ἐλασπιον 137
ἐλασπιον 349
ἐλασπιον 355 b
352 b
electrum 97
elemporia, siue clæmporia
elephantus nec ebiberit, prou. 355 b
eleusina, festum 130 b
eleutheria sacra apud Samios, amo-
ri dicata 63 b
certæ epulæ. ibid. 160 b
ἐλισσιν pro conuiuio opiparo 260
elixare 194 b
ἐλισην, pro bibere 314
ementes & vendentes olim datas
dextras disciderunt percussioe 1 b
emmena sacra Græcorum 121 b
emortualis non maledicendus: sed
natalis 37
encænia 135, 121
endromis 232 b
ἐνθησις dictus Bacchus 127 b
ἐν κήκω πίνειν 360 b
ἐν κηκωσσοία 360 b
ἐννηση Græcorum 81
enneamyon quid 67 b
ἐνωσια quid & unde 2
entis ab edendo 163 b
entheca 181
ἐπαλτης pro medico 154 b
ἐπαύλιον dies nuptias subsequens 70
ephæbi apud Rom. à vino abstinere
soliti usq; ad annum 30 64
epha mensura Hebr. 87 b
58 b eius
comparatio cum μέτρα Græcorum 88
ἐπίχουρον, diluc, prou. 325 b
epichysis 285 b
epimènia Græcorum 121
ἐπιπίσια quæ apud Græcos 61 b
Horum exempla. ibid.
ἐπίπυλια quæ 72 b
episcopi qui 183 b
ἐπισκοπὴ ἐπίδοσις 347 b
ἐπισκοπὴ 91 b
154 b
ἐπίστατον 160 b

I N D E X.
ἐπισημα epulum ferale 90 b
ἐπισημα & ἐπισασις epulum ferale 77 b
ἐπισημα, vasa 203
epulæ carnificis 86 b
Consulum Rom. 50 b
Christianorum 118 b
impictatis plenæ 158 b
funestæ ante mortem agitari solitæ 86
militares festiuae & quib. illæ date
60 ante prælium 60 b
finito prælio 61
regiæ 15 b
militares nuptiales 16
sacrae quæ olim 155 b
post sacrificia 7 b
olim sepulchris impostæ 77
posttritorum 68 b
victoriales 61
epularum largitione honores ambi-
endi mos perniciosus 44 b
col- latitiarum usus 157 b
superstitio- sarum exempla 126 b
hospita- lium abusus 106
epulum Paschale 7 b
Maximiliani I. Imp. Francofurti celebratum 51 b
epuli pontificalis descriptio 45 b
epulari solitum in cryptis 196 b
in atrijs 198 b
in hortis. ibid. in Lu- cis. ibid. supra arbores & sub illis 199 b
epulantes utrum de grauibus verba
facere debeant 380 b
382
equi albi 238 b
equites olim quando togati 234 b
ἐξουσιον 137 b
3 a
ἐραση Græcorum 70
erogationes publicæ 140
priuatæ 141
eruca, genus locustæ 177 b
eruca 165
esculentia varia 163, 165
20, 22
effæorum frugalitas in cibo & po- tu 26
effæi non patiuntur oleo se ungi 367 b
effheræ factum extraordinarium, ac
proinde excusandum 11
ἐθνημα & ἐθνησις & ἐθνησιον 2
ἐθνησιον 90 b
ethnici precib. usi in conuiujs 281
ethnici suos mystas alere soliti 48 b
numinibus primitias frugum offer-
re soliti 121
prædæ partem Dijs vouere 48 b
Ethnicorum hospitalitas 90
à certis animalibus abstinentia 311
itemq; frugibus. ibid. 312
ἐθύες 167
ἐθυση 160
ἐθυση 119 b
excaldationes sunt balneæ 57
exercitatio corporalis ad conuiuia
quæ 226
eius nomina, definitio, genera 226
differentia 226 b
utilitas. ibid. 227
tempus 228 a, b
personæ & consuetudo 228 b
Exercitationis usus 307 b
exercitationem cibis ne statim se-
qui debeat 228
ἐξουσιον 324 b
exportatio necessariorum cauenda 186
exsequiæ quid 76 b
exsequiari 80
ἐξουσιον 127 b
ἐξουσιον unde 279 b
eucharistia mortuis dari solita 84
euhaloia quæ festiuitas 66

F
fabæ affumi solitæ in parentalib. 167
fabalia 167 (81 b)
fabalibus visitare 167
facietiarum genera 379
faces quæ 413
falernū indomitum cur dictū 346 b
fannia lex 11 b
146 b
148
fames malefua 186, 113
eius no- menclaturæ variæ. ibid.
familiæ cibaria quæ apud Rom. 64
far 166 b
primus Latij cibus 58
farrea 166 b
fauonius vina mouet 128
fax genus cærem. nuptial. 74
februa de functorum piamina 81
unde dicta. ibid.
februarius mensis unde 81
februare idem quod purgare 81
feralia unde dicta 81 b
ferculorum administratio in epulo Pontif. Rom. 46 b
ferculum 289
eorum appositio. ibi, numerus 290
ordo 299
varie- tas 294 b
feriæ unde dictæ 125
feronia Dea quæ 243
fessa urbs Africae 103 b
fessani quomodo celebrent circum- cisionem 32 b
fessanorum sordes in excipiendis hospitibus 103 b
luctus 86
fessanæ viduæ quæ 103 b
festum paschale 120 b
cur hodie à Christ. celebretur 120 b
festorum abusus 195 b
festiuitarum Iudaicarum & Ethni- carum comparatio 125
festiuitatum finis secundum Plato- nem 126 b
festiua vasa in usu apud Rom. 351
flammeum velum nuptiale 72
floralia, festum 134 b
focus & eius deriuata 193 b
foecialia 110 b
foedus unde 107 b
110
foederis faciendi mos multarū gen- tium 110 b
111
foedera Eucharistiæ communionis sancita 8
foedera instrumentis bellicis pacta 110
mactatione porcæ. ibid. lapi- de 110 b
propinationibus 110 b
manuum pollicibus 111
certis aspersioibus 111
foedus salis 109
foedera facta ante meridiem 110 b
forum & eius genera 184
coquinum 191 b
forensis Deus 250 b
forensia 24 b
fornax 232 b
fr. Dindulus canis cognominatus cur 156
fractio panis in coena D. 298 b
frictio 226
eius usus 228
frigidarium 232 b
frigidi

F
frigidi diutius famem tolerant 28 b
frigere 194 b
frutillum quid 58
frons sacra genio 259
fructus arborei 294
fructuum genera 166
fructus fugientes. ibid. 59
fruges unde. ibid. 59
frugalitas antiquorum 14
frumentum 59
unde. ibid. 163 b
frumenta 166
frumenti distributores 140 b
mo- dus distribuendi & tempus. ibid. 140 b
frumentarium numerus 140 b
frumentarij 140 b
frumentatio quid. ibid.
fullonum olim usus creber. 237 b
fumus largior exiliens de culina, proverbialiter de edace 25 b
funerationis 2 membra 77
fundo carens calix, prou. 355 b
furnus unde 143 b

G
Gallus color quis 242 b
gallinarum 180
galliarum Regis mos die Iouis pri- die. Veneris magna 63 b
gallie reginarum lugendi mos 235 b
gallorum reginæ post mortem viri albis tantum induunt vestibus & cur 82
gallorum hospitalia 100
gallonij luxus 169
γαλλοισ Græcorum 72
γαλλοισ εὐνοια, prou. 71
γαλλοισ, mensis Atheniensium re- spondens Ianuario 71
unde di- ctus. ibid.
γαλλοισ quod nomen & unde 71
pro conuiuio 118, 185
ganymedes pocillator Iouis 71 b
gazam genus locustæ 177 b
gebinah Hebr. quid 171
gedeonis hospitalitas 87 b
γαβηλα didi martyrum dies, quibus pro Christo mortui 37
genius Deus natalis 30
gentiles 22 Febr. vinum & epulas Dijs supra sepulchra suorum of- ferunt 83
genua attingendi mos 256 b
osculandi 258
genua sacra misericordiae 259
cur coniungi solita in supplicationib. ibid. unde dicta. ibid.
gentes luxuriosissimæ 16 b
germani armati discumbunt 248
antiqui diem noctemque come- dendo atq; potando continuare soliti 276
aucenam olim edere soliti 18
olim vini usu omnino caruerunt, ceruisia tantum 42
vinosi 335
rosis usi cur 371
germani quomodo foedus pacti 110 b
germanorum hospitalitas 100
matronæ suis uberibus olim solitæ nutrire infantes 39 b
germanis eua miseræ tum lætitiæ symbolum. ibid.
germanica nomina conuiuiorum 4 b
gesneri iudicium de quodam con- uiuio 295

G
gestus conuiuiarum 273
gith, Hebr. 166 b
gladiatorum gestatio prohibita apud Rom. Italos, Gallos 248
gladiatores hora meridiana digla- diabantur 23
pro parasitis 153
glandes primus hominum cibus 165 b
glomus, vel glomer quid 58 b
gnathones 150
goba, genus locustæ 177
gobius 291 b
gomer, mensura Hebr. 58 b
γομοισία 255
eius exempla 256 b
γούυ unde dictum 259
goren, Hebr. quid 181
gothorum hospitalitas 101
graciles sæpe alendi 28 b
græci ebriosa natio 127 b
natura voluptuarij 191
coenas in mul- tam nocte producere soliti, unde pergræcari 25 b
ut hospites ex- ceperint 96 b
ante epulas ma- nus lauare soliti 263 b
epulis accubuerunt 268 b
initio coenæ minoribus usi poculis 259
epu- lis foedera contrahere soliti 109
unguentorum studiosissimi 367 b
seruis festo Mercurialium mini- strare soliti 63 b
hospitalissimi 90
græca nomina conuiuiorum 15 b
græcorum in comedendo consue- tudo 27 b
hi quater in die come- dere soliti. ibid. b
potissimum belli tempore 22
non tamen fuit certa lex sed varia & diuersa. ibid.
mos nuptialis 73 b
exsequialis 79
græco more bibere quid 356 b
359
griphi conuiuiales 378
corum exempla 378 b
gula menti inimica 305
principibus & magistratibus fraudi 305 b
seruitutis causa 306
paupertatis parens. ibid.
gustatio 290
guttus 232 b
gutturium 265 b
gymnoso platistarum apud Indos syt- sitia 119
gynæconitis 196
γυναικονομοισ 148
gyncerij 196

H
Haemah, Hebr. quid 59
hæreticorum à cibis abstinentia 312 b
hadrianus Imp. cibis militaribus li- benter usus 56
hag Haraba, festum palmarum 67
hala Hebr. quid 55
hasis 320 b
harmonia quotuplex 391 b
harmonia suilla quæ 306
hafchamita pro conuiuio 1 b
hasta unde dicta 360
haustus 314
facere haustum 314
hebraei frequentissimè usi oleo 365 b
hecatae canes immolarunt priusci 13
hecatae coena 134 b
eius epulas non gustare licitum 135
hecatae in triujs olim coli solita 13
hecatombe Græcorum 127
hector vini poculum oblatum belli tempore accipere noluit 60

H
hedera sacra Baccho 350
bacchi cliens 370
cur Baccho confe- crata 370
hedera nigra quæ 376
ἐκείνη 326
heliadum crustæ quæ 352 b
heliogabalus quos ad coenam vo- care solitus 211 b
parasitos mi- seris modis accepit 153
heliogabali luxuria 204
heluctij hospites 101
pulte usi tempore Cæsaris 58
heluctiorum syssitia 119
mos in- uitandi ad nuptias 149
heminarum 62 b
hymenæus genus ceremoniarum nuptialium 74
heraclia pocula 355
herculus sacra 154
herculeæ balneæ 230
herculanæ decimæ 154
hermæum 201
hetrusci Dijs tutelariibus porcū im- molabant in conuiujs nuptialib. 74
in coenis nuptialibus por- cum mactare soliti 71 b
hilaritas in conuiujs quæ adhiben- da 125 b
hilaria festiuitates quæ 50, 134 b
hippomolgi dicti Tartari 58
hirundo conuiuiorum 94
hispani bis in die comedere soliti 27
berga peregr. humanissimi 163 b
hittah Hebr. quid 166
hittim Hebr. quid 59
hoc age, quid 267 b
hodierna populorum edendi con- suetudo 27 b
hoc di hospitiibus appositi 87 b
nutriti ouium lacte capillo sumt teneriori 39
homerus optimus hospitalitatis magister 91
quid de sine conui- uiorum 6
homeri temporibus esus piscium & carniū usitatus 168 b
homez Hebr. quid 65
homo animal communicabile 20 b
hora prandij apud Iudæos 22 b
coenandi apud Hebr. nona 23 b
apud Rom. eadem 24
hora balnei 231
hyeme nona: æsta- te octaua olim erat 25
hordeum 166 b
antiquissimum in cibis 58
hordeum sale conspersa 112
cur nuptiæ dicta. ibid.
hordearij eognominati gladiatores, & cur 58
horreum 181 b
horrea Romæ 140 b
horrearius. ibidem.
hospes, quomodo tractandus 92 a, b
ἐπιπέδοισ 97
hospitis nomen æquiuocū 98, 91 b
a peregrino quid diffiat 102 b
dimittendiarum 94
hospites in conuuatoris ædibus lauari & ungi soliti 234 b
hospitium apud Rom. obseruantia 98
eorum qui excipiuntur offi- cia 95 b
exempla. ibid.
hospitalitas à Rom. calta 68
hospitalitatis laus 86 b
87 b
94

I N D E X.

exempla 89 b 91 præcepta. ibid. officia 90 a. b nomina ad cam pertinentia 90 b hospitalis 90 b hospitalia ut Græcè dicta quæ Romanorum. ibid. hospitalia munera 90 b 98 b loca 90 b hospitium quid propriè quid translatè 102 a. b mercenarium 102 b hospitia Græcè 103 publica & priuata 98 hospitij contrahendi ratio apud Ro. 98 b eius vestigia apud Germ. & Tednestanos 101 hospitiorum Gallicorum & Germ. discrimen 103 b hospitio excipere Græcè quid 90 b hostia cur primò vino aliòue liquore perfusa 286 hyme facile fames fertur 28 b quis victus adhibendus. ibid. hymni deorum 392 hypocausta Germanorum 200 b hypocritis detestanda in salutationibus 259 b Anabaptistarum. ibid. hypopolia quomodo utilis 316 hyssopus herba quæ 360 eius vis 360

hystera festi quæ 74 I Abentes ad nuptias decem duntaxat viros & toudè mulieres vocarunt 74 b iabensium lex 148 iacchus pro Noacho 127 iacere pro accubare 269 iacobi votum de decimis 48 b iakak. genus locustæ 177 b iahel utrum *ἑρασιβία* damnanda 105 iain, viam pro computatione 1 iainæ pulsatio 249 b ianuam vocaliter pulsare quid 249 b ianuæ lauro atque lucernis ornatae 251 b ianuuarum apud veteres religio magna 249. 250 b ornamenta. ibid. ianuas claudendi & aperiendi ratio antiqua 249 b ianuæ custodes 250 ianus author coronarum 369. 250 iaponij æstate calidam, hyme & frigidam bibunt aquam 320 iberi vino 335 semel in die comedere soliti 23 b aquam tantum bibere soliti 316 b idola coronari solita 369 idololatriæ comes voluptas 126 b iebul. Hebr. quid 165 b ieiunium verum quod 26 b in prima Ecclesia seruatum usq; ad horam nonam 26 b ieiunijs quando vacandum 195 b ieiunare sabbatò Iudæis quo casu liceat 67 b ientaculi 18 eius varia nomina. ibid. ientacula cur dicta collationes 130 apud Iud. non usitata 27 ientaculo pueri soli usi apud antiq. 26 valetudinis tamen gratia sæpe etiam senes 11 *ἰερίων* 194 b

ignis unde dictus 194 suauissimum condimentum 6 *ἰδαι* vel *ἰδαι*, idem quod *ἰδαι* 2 b imagines in poculis exculptæ 354 b imperatoris sedes in epulo Pontificali 46 imperatorum & militū luxuria perniciosa 36 exempla 56 b imprecationes inter propinandum 358 b improborū vitanda cōsuetudo 158 b inauguratō sacerdotum hodie luxuriosa 45 b incessus ad conuiuia qualis 249 incerta cibi capiendi cōsuetudo valetudini officit 30 in cibi potusq; sumptione certū diē tempus obseruandum 30 incidere lacertos signum luctus apud Iud. 77 inconuiuientia quæ 8 b in crustare 354 b iudi inhospitalitas 104 b vino 335 initio cœnæ minorib. usi poculis 359 comedere soliti non certis horis 27 b iudorum cōsuetudo sepeliendi 82 b lugendi ritus 86 *ἰυδῶν καὶ προῦ*. 335 inebriari nonnunquā aa inutile 334 infans alitur menstruo sanguine in utero 38 b infantes diuinæ prouidentiae theatrum 38 b matrum lacte alendi 38 b cur. ibid. precones diuinæ gloriæ 38 b infantum lactatio ingens Dei miraculum 38 b nutritio, ablactatio, eiusq; tempus 38 b promittitudo ad lac fugendum. ibid. infantibus quales nutrices asciscendæ 39 b uauum idemq; nutrimentum cibi portionisq; usum præstat 38 b olim lac, mel, vinum panis eucharisticus datus 33 inhospitalitas 87 b eius exempla 191 vituperatio 104 b inferiæ quid 82 inter manum & mentum 58 inter os & ossam, prou. unde natū 58 inuitatio 141 b sit ne prior an apparatus 159 b inuitationis obseruationes 142. 148 b præcepta 148. 149 inuitandi forma antiqua 143 inuitandorum nomina olim in tabella dari solita 149 inuitanti quæ confid. 142 inuitati officium 159 inuertere pro exhaurire 356 b iob & Ierem. diēs naturales sunt exacerati 37 *ἰωνικῶς* prou. 367 b iones pateris coronas infundere soliti 373 b unguentorum coronarum & secundæ mensæ inuentores 367 b 321 salutationum studiosissimi 400 iosephus exemplum prudentis magistratus 187 iouis cerebrum 293 b epulum 135 israelitica regio fertilissima; unde delicato in ea pane vesci soliti 58 b

abundans oleorum 365 b pecorum, lactis, caseorum 59 maioris vini, quàm aquæ bonæ copiam 59 b israelitæ caseos mittere soliti, ceu honorarium 59 italiæ præstantia 16 itali bis in die cibis impleri soliti 22 quod cur miratus Plato. ibid. iudaicæ mulieres coquere solitæ 192 b iudæi quo tempore diei prandere soliti 27 Christianis hodie religiofos quod ad decimas conferendas in usum pauperum 48 b ante rem diuinam abstinerunt cibis 125 b finito ieiunio lautius se tractabant 26 etiamnum abhorrent à Christianorum conuiuia 7 in luctu lente vesci soliti 77 b sabbatarij dicti Martiali 67 dicti apellæ, recutiti, verpi 32 Bacchi cultores habiti à Plutarcho 66 b sacra sua nudis pedibus celebrare soliti 67 iudæorum, puerorum educatio 43 preces 278 mutua hospitalitas 100 b ieiunandi cōsuetudo in prima quoq; Ecclesia usitata 26 b luctus quis 86 mos inuitandi ad nuptias 149 mos parta victoria 61 victus militaris 58 sacra supellex 205 de hac testimonia Patrum 205 a. b collecta cur permissa 118 b iudicæ factum extraordinarium, ac proinde excusandum 11 iulia lex de sumtu nuptiarum 74 b iuno Dea natalis 35 iuno Vnixia, unde 251 Cinxia 246 iuppiter hospes dictus 78 *Ἰουπ* 94 cultus à Rom. 98 dapalis 135 iuppiter dictus *συνκέρτι* 166 *Ἰουπ* *γαμήλι* dictus 70. 75 b Deus natalis 35 iusurandi mos vetustissimus 110 b ius nigrum 114 b iusta 79

K

Κάδδ vas 114 b *καίον* unde 89 Kalendæ 121 b sacrae propter Nouilunium 122 Kalendæ Martiæ Saturnalia feminarum 132 b cur foemineæ dictæ 132 b Martiæ à Rom. celebratae 35 Kalendis pecunia in scenore posita apud Rom. 122 Kali Hebr. quid 58 *καλὴ πύρα* velum nuptiale 72 Kara, Hebr. quid 141 b *καρπί*, *εἶν* quid 194 *καρπύ* 103 *καρπύ* 137 *καρπύ* 103 *καρπύ* mensis idem qui Februarius 81 *καρπύ* 296 *καρπύ* 107 b *καρπύ* 324 b *καρπύ* 151 *καρπύ* 114 b Kerah conuiuium & unde 1 b Kerah 350 b *καρπύ* 286 Kerijm

I N D E X.

Kerim Hebræis pro conuiuio usurpati 4 a Kikajon quid 370 *κίον*, inde cista 128 b *κίον* unde 151 *κίον* dicti parisi. 22 *κίον* quid 208 b *κίον* pro conuiuio 3 b *κίον* 267 *κίον* quid 369 *κίον* conuiuia nocturna 21 *κίον* 21 *κίον* Deus temulentiae 21 *κίον* cœna Laconica 114 b 115 *κίον* quid 249 b *κίον* genus poculi 325 b *κίον* poculi Laconici & militaris 364 b *κίον* 3 b *κίον* partes victimarum 298 *κίον* quid Medicis 67 *κίον* quid 325 b *κίον* unde 348 *κίον* festiuitas quæ 66 b *κίον*, festum 130 b Kubaia pro conuiuio 1 b *κίον* festiuitas Atheniensium 40 b *κίον* sacerdotum & monialium Christianorum unde. ibid. *κίον* 116 *κίον* 356 b *κίον* quid 355 b *κίον* 156

L

La bien venue 107 b Labra aquæ lustralis 263 b lac 59 eius genera 171 lactis materni vis efficax 39 conditiones 39 b lactaria 296 b lactuca 167 b 291 eius vires. ibid. cur ea epulas finire soliti veteres. ibidem. lacinia tenere aliquem, prou. 140 b lacedæmonij inhospitalitas 104 b conram alere soliti 40 b lacedæmoniorum hospitalitas 97 b lacones 152 lentulorum nomina unde 59 laconis faceret dictum 277 b lacuna 182 lacrymandum non facile 386 b læna 240 b 234 b læchem. Hebr. quid 163 lagenæ è filis radicum 350 *λαγυ* 129 laniæ 184 b lanx argentea 204. 297 lares pileati 243 laridum quid 54 b largitiones elemosynarum 141 b *λαγυ* 364 *λαγυ* 363 b latina nomina conuiuiorum 3 b 14 b latinorum in prandendo confecturatio 22 b lauacrum 232 lauacri sancti nomina 239 lauatio filiae Pharaonis 231 libertas Decembrica 132 licinia lex 264 a. b

materia. ibid. modus 265 lauatio nomina & usus 229. 231 differentiae 230 modus. ibid. actus ipse. ibid. tempus 230 b lauare olim seruatorum officium 264 lauri folia 294 laurus conuenit potui 371 b Ianuarij kalendis à populo principibus dari solita 371 eius vis. ibid. lautia 99 lautitia festa unde 232 b lazarus mendicus 154 eius comparatio cum mendico Homérico 154 b etymon. ibid. fames 155 b lebetiæ 364 b lecania 364 b lechem proprie est panis, synecdochicè conuiuium, & cibus 1 lecti 269 b eorum nomina. ibid. materia 270 lectus sella commodior 274 lectorum genera 270 b apparatus 271 numerus apud vet. 271 b lectisterniator 217 b lectisternia 135 b eorum faciendorum ratio 135 b lectiones in epulo Pontificis Rom. fieri solitæ 46 b lectiunculae veterum inter epulandum 383 a. b leges sumtuarum contra conuiuia luxuriosa 11 b cibariae 165 frumentariae 140 b legalis vitanda ebrietas 106 b legislatorum finis in conuiujs publicis institucadis 7 legumina 167 leguminum maximus usus olim apud Rom. 77 b *λεβητι* quid 215 *λεβητι* quid 215 *λεβητι* quid 215 *λεβητι* 366 b Lemuralia & Lemuralia Romanorum 81 b lenæon, mensis Atheniensium 127 b leontini vino 335 lens *πρόμα* creditus à Rom. mortuis appositus 77 b 167 b lens & edulia ex lente 59 lentis vires 59 natura 77 b lentulorum nomina unde 59 lentum & leantitudo unde 77 b lepidi lex 12 leuana Dea 30 b leucamorum hospitalitas 100 leuitica tribus ministerio dedicata 222 leuitæ Plutarchi dicti, propter *λεβητι* hoc est Bacchum quem colerent 67 libatio 109 b Grammatico quid 286 libationis precatio, imprecatio, usus 172 (109 libationem diuisio 282 b nomina. ibid. materia 283 b liquores 284 usus 286 b 287 tempus 288 libare dapes quid 282 b 285 liber vini repertor 323 b liberalia, festum 129 libertas Decembrica 132 licinia lex 12

lignum Sittim 212 lilium rosæ nobilitate proximum 372 limentinus Deus 250 b linguas consecrare veteres soliti 287 b linum candidum 236 lintea 232 b *λιπαρῶς* 368 liquare vina pro bibere 314 liuonum mos in exsequijs 79 locus conuiuialis 195 b quis honorator 276 b 277 loci conuiuialis quantitas, & qualitas 201 ornatus 202 locorū cōuiuialiū nomina 196. 197 locusta, unde dicta 177 locustarum genera 176 species secundum Græcos 178 damna 178 b eius 176 eius incommoda. 16 *λιπαρῶς* 282 b lomentum 167 longobardi primam barbam apud amicissimos deposuerunt, in amicitiae symbolum 40 b loquacitas vitanda in cōuiujs 375 b curatu difficillima 376 quale vitium. ibid. eius remedium 377 lothi hospitalitas 87 b lucta 226 luctus signa apud Iudæos 77 in luctu pauceres excipere olim moris apud Iud. 77 b lucina Dea natalis 35 lucernas accendendi mos 251 b lucernarum usas & nomina 412 diuisio. ibid. luxus. ibid. ludorum diuisio 403 ludus structorius 301 ludi apud Rom. in honorem mortuorum celebrati 81 lugentib. cibum ferre olim moris 77 lunæ nouæ, festæ 121 b luna menses ducere solita olim 121 b lunæ astrum ad cibariorum concotiones multum confert 29 b lumbi apostolorum 171 lupercorum sodalitas 118 b lustralis aquæ aspersio usitata Ethnicis 263 Turcis 263 b lustratio aspersione aquæ facta 31 item igne & aqua 32 iustrii dies 31 b luxuria Romam occupauit 204 lycæonis fabula 98 lycus, urbs Getæ 113 b lycij, Cretenfes 113 b *λυκός* 221 b *λυκός* 221 b *λυκός* 407 lycurgi lex de palam epulando 199 b lydi primi caupones 103 b lyram cytharamve, aut aliud musicum instrumentum in conuiujs tetigisse olim honestum: non tetigisse turpe 25 lyræ canendi mos 395 eius descriptio. ibid. 395 b *λυτρά* dona seruatoribus 72

M Acedones salutationibus dediti 400

macedonum lex militaris 246 b
 macellum 184 hortus pauperis 168
 madere vino, prou. 326
 mælar, Chald. quid 160
 mæscheuta, Syriacum 1 b 71
 mæfag Hebr. quid 346 b
 μάγειρος quid 298 b
 magacreon Abderita non bis in die
 cibum capere solitus 22 b
 magida 297
 magister conuiuij 160 b eius crea-
 tio 161 munus & iussa 161 b 162
 descriptio 163
 magister sacri hospitij Romæ in e-
 pulo Pont. 46
 magistri τῶν δαίμωνος 301
 mahumetes vini potu suos prohi-
 buit 60
 maio nubere inauspicatum 76
 maïm, Hebr. quid 163
 μαίωσα dona obstetricibus data 72
 mammeæ diætæ quæ 201
 μάμμιλας 151
 malua 168 cibus inferorum 168 b
 malschia, Hebr. quid 150 b
 man ludæorum 29 b
 manducare unde 302
 mandragoræ descriptio 351 b
 manus quale instrumentum 302
 manuum ablutio post epulas 407 b
 lotio 261 ludæorum 262 a. b
 Ethnicorum. ibid. quæ in hac
 consideranda 264
 manibus salutabant veteres 254 b
 255 b
 manicare quid 27
 mantella 265 b
 mappis apud Rom. mensæ non ster-
 ni solitæ 213 b
 mappæ 213 b
 marcepan 172 b
 marcipanis unde 89
 mardocheicus dies 121
 M. Crassus Ciceroni reconciliatus
 conuiuij 8
 maris Priscus post octauam genio
 indulgere solitus 25
 M. Cato in militia semper aquam bi-
 bere solitus 55
 martinalia, festum 128 b
 martyrum festa 85 b
 marzeach Hebr. quid 77
 marzeach & marzachia pro conui-
 uijs, & unde 1
 marchazah Hebr. quid 233
 marsilius Ficinus quid de sine con-
 uiuiorum 6 b
 mafach Hebr. quid 346 b
 massagetæ ægrotantes feris proj-
 ciunt 83
 maske Hebr. quid 218 b
 matcheh Hebr. quid 164
 mafinilla ambulans cibum capiebat
 56
 mafiliensium mos in exsequijs 79
 sepeliendi 82 b prudentia in ca-
 uendis peregrinorū insidijs 105 b
 mafilienses inter Gallos olim eru-
 ditissimi, quippe à Græcis oriun-
 di 79 conuiuijs ornant funera
 non fleta 37
 mastigophori 118
 matris magnæ deum sacra 134
 matronalia, festum 132

I N D E X.
 corum ratio 132 b
 matutinum tempus ingeniorum ex-
 ercitijs aptum 29 b
 μάξα Græccrum quid 88 b Hebr.
 quid 87 antiquitas sanitas appel-
 lata & cur 88 b duplex. ibid.
 μάξας etymon & deriuata 89
 μάξας cœnæ Arcadicæ. ibid
 medicinæ quot partes 196 b
 medimnus Atticus 58 b
 Romanus. ibid.
 medorum magnificentia 353
 megarensium hospitalitas 97 b
 mel. 171 b eius vires. ibid. natura
 59 b usus 172 utilitas. ibid.
 mel inspidum & paruum quod 59 b
 syluestre 59 b
 de Melle proueria 172
 mellis & butyri torrente rerum uti-
 lium copia significari solita 59 b
 mellificatio apum 172
 μέλιτιον 166 b
 melitati canes 156
 μέλιτιον placenta mellita
 ori mortui imposta 84
 meliti scholia 593
 melilotus herba coronaria 370 b
 melodia quotuplex 391 b
 μέλιτιον sacrificia quæ 66
 mensa 269 b unde Lat. 208 eius
 significatio. ibid. fabricator. ibi.
 usus 209. 210
 mensa res sacra 214. 5 & 6 Mosai-
 ca, Salomonia, propitiationis 209
 superstitiosa. ibid. Papæ 46
 coquinaria 210 b vinaria. ibid.
 signa signum referens 211 b Del-
 phica 210 b terræ simulacrum 211
 Tigrina 213 Panterina. ibid.
 undulata. ibid. apiata. ibid.
 hospitalis 94 Medica & eius ex-
 empla 10 b perpetua quæ 211 b
 mensa hospitalis Cretensum 97 b
 Iustiniani 206
 mensæ sacræ 209 orbis cur dictæ
 211 secundæ quid 292 b earum
 nomina Græca. ibid. 292 alteræ
 293 b secundæ materia 294 cre-
 dentia 210 b Diaconorū Ro. 46
 quam varijs pedibus 211 singulis
 viritim apposita olim 214 cuius
 rei vicē obtinuerint apud Ethni-
 cos 210 argentæ 212 marmo-
 reæ. ibid. acernæ. ibid. cedrinæ
 212 b citræ. ibid. lignæ & ca-
 nistræ 205 populorum 210
 Romanæ quales 211
 mensæ consecrationes 279 b
 de his testimonia patrum. ibid.
 mensarum nomina & significatio-
 nes in S. L. 207 b dedicatio 210
 mensas apponendi mos veterū 213 b
 itemq; remouendi 214
 mendici qui apud Homerum 154
 eorum epitheta. ibid. conuiuæ
 non uocati 154 b vestitus priscus.
 ibid. sedes priscæ. ibid. cibus
 ibid. humaniter tractandi. ibid.
 qui tolerandi. ibid.
 menelai hospitalitas 92
 meraco usi veteres in libationibus
 283 b
 merarta, Syr. quid 359 b
 mercurialia, festum 131 b

merenda non usitata Iudæis 27
 merenda, meridor, & meridio quid
 19 b 20 mcrendæ nomina
 varia 20
 meretrix nonaria quæ 25
 meretriciante nonam olim non lici-
 tum proficere 25
 merum 321. 20
 meri portatio quondam probro du-
 sta 347 b
 meri potio prou. 325 b
 μέγιστος quæ 125
 meseb quid & unde 1
 mesibbim Hebræis 11 qui Latinis
 conuiuæ 43
 mescharetim qui 214 b
 μέσσηστος 154
 μέσσηστος 126
 methymnæi vinosi 335
 methymnæus Bacchi epitheton 321
 methona urbs Thraciæ 521
 miliarium 318 b
 milites olim in balteis gladios &
 pecunias gestare soliti 247 cum
 imperatoribus cibum capere so-
 liti 56 in zonis aureos & argen-
 teos numos portare olim non
 ausi 54
 militibus qui parum proficissent,
 hordeum olim pro tritico datum
 48 b
 milium 166 b diætæ 54
 miluus rapacissima auis 81 nihil
 esculenti ex funerum ferculis ra-
 pere solita. ibid.
 mimi 402 b
 mineral 152
 mincha Hebr. quid 122 b
 ministri Pontificis Rom. 46 a vo-
 luptatibus qui 221 elegati vesti-
 situ usi olim 223 b 224
 ministrorum conuiuium nomina
 Græca 218 habitus, situs, & offi-
 cium 222 b 223 a. b 224 a. b diffe-
 rentiæ variæ 216 a. b 217 a habitus
 Romæ in epulo Pont. 46 condi-
 tione 345 b fraudes. ibid.
 cinctura 223
 ministerij conuiuium nomina 214 b
 215 a. b 216
 minutia frumentaria 140 b
 missa 138 b 250
 missæ quæ 125
 mistheicain 160 hamilah 32
 milchama Hebr. unde 163
 mithridatis Bacchus cognominatus,
 & cur 327 b
 μύθου 160 b
 modius tritici 58 b
 modiperator 161
 mola salsa 112
 molossi quomodo foedus pacti
 110 b
 monachorum & monachorum imi-
 tationes atque vita luxu perdita
 47 b
 monialium vestitus 41
 monophagia, festum 134 b
 olim probrosa 8 b
 monimenta epuli sepulch 82 b
 mora 219 b
 mors ultima hum. rerum linea 76 b
 mortus baptizare & Eucharistiâ, ijs
 os ingerere quidam olim soliti 33
 mosco-

moscouitarum tenuis victus 57 b
 mosyni quid 110 b
 mosynorum hospitalitas simul & in-
 hospitalitas 100 b
 mulieres olim aquam bibere solitæ
 316 b. 64 permutatæ 145 b apud
 Græcos non accumbere solitæ
 inter viros 145 cur Ibid. at apud
 Romanos Ibid.
 mulierū collocatio 275 b mos caput
 velaperendi & tegendi 245
 mulieribus Rom. nec molere, nec
 coquere licuit 192 b
 multum 172 initio cœnæ appositum
 290 b veteres Romani in delitijs
 habuerunt 62 b id militibus in
 triumphali pompa dari consuetū
 Ibidem
 munus 7 solidorum quod 60
 munera hospitibus mittendi mos
 freq. apud Rom. 99 esculenta
 emittendi consuetudo 96 b
 munera vitæ hum. duplicia 45
 Munuscula infantibus recens data
 31. 34
 Muræna Romanis in delitijs 168 b
 muratum vinum quid 359 b
 munus pro parasitis 152 b
 murrhina vasa 352
 mustacea siue mustacei Romano-
 rum 71
 musar Hebr. quid 247
 musica conuiuium 389 b eius diuisio
 vis, genera instrumentorum
 Ibidem vltus 390 a. b. 394. 391 a b
 ab vsu Ibid. 395 b laus 391
 musice, id est, concinæ vel lepidæ
 13 b
 μυσσορ cœna sapientiam 13 b
 muscæ pro parasitis 152 b pro non in
 vitatis 150. 149 b
 muscarum abactores qui apud Per-
 sas 221
 mustellarum esus 176
 musti dulcedo quomodo reseruan-
 da 344 b
 mutitare est conuiuium mutua agitare
 66. 120
 myconiorum more adire conuiuiū
 149 b
 mydes quis 150
 μύδων 365
 myrrha 359 b eius explicatio mystica
 360
 myrtus Veneri dicata 370 b canen-
 tium 392 b cur μύρτιον dicta
 Ibid.
 myrti coronæ vsitata in epulis, &
 ab ouantib. Romæ 370 b
 μύρτιον 362 b

I N D E X.
 nassid, Hebr. quid 164
 nasturtium vnde dictum 57 b
 natales dij 35 Romuli, Scruij Tullij
 Iulij 5 S. Felicis 36
 natales celebrandi vera ratio quæ
 30. 36 quæ aliena à Christiana pie-
 tate Ibid.
 natalium eorum, qui mortui, cele-
 bratio superstitionis fuit causa
 36
 natalis sacrorū quis 45 b ab Apuleio
 quis dictus 37
 natalem Christi quomodo hodie
 Christiani celebrēt 36 b quomo-
 do olim Christiani Constantino-
 politani Ibid.
 natalitia conuiuia quotuplicia, 50 b
 celebrari solita quæ apud Aegy-
 ptios, Iudæos, Græcos & Roma-
 nos 34 b publica & priuata 35
 natar, Hebr. quid 390 b
 naucratis vrbs Aegypti 281
 naucratis vestib. albis vsi 237 b pre-
 cari soliti in conuiuijs 281
 naucratarum legibus prohibitum
 olim oua atque μαστιχία conui-
 uijs nuptialibus inferre 74 b sif-
 stia 117
 nazarei 238 b
 nectaribus Deorum 173 b
 nehemia cur dictus Haterfchata
 218 b
 neomenia 121 b
 nero sublator collegiorum artificū
 118 excogitauit aquam decoque-
 re 317 aquam cœnosam bibit
 349
 neroniana cantica quæ 82
 nectoris poculum 55 b epulum sacri-
 ficiale 127
 νηστία 308
 nerade Hebr. quid 370
 nili aqua à quibusd. hausta 316 b
 niuata aquæ veterum delitiæ 317
 nix ad vini refrigerium recondi so-
 lita 317 b
 noachus primus vitifator 321 b
 nobilium conuiuia 120
 nomenclator 253
 nomenclatores 148
 nemina infantibus quo die imposi-
 ta 31 b non nisi post septimū diem
 imposta Ibid.
 nominalium solennitas 31 b eorum
 dies certus 32
 nonarius numerus conuiuiarum 147
 nonæ Caprotinæ ancillarum festum
 64
 nonus dies voti instaurationem ha-
 bet 81 cur Ibid. nascentium luftri-
 cus dictus Ibid.
 nouilunij epulæ 121 b
 nouendialia Romanorum Ibid.
 nouendiales sacerdotis qui 85
 nox consilij apta 414 b
 nuces 296
 nudipedalia festa Iudæorum 67
 numa auctor collegiorum artificum
 17 b
 numæ edictum ne ad pollinatum
 emanantur pisces squamosi 82 b
 numerorum obseruantissimi ve-
 teres 147
 numulariorum mensæ 208 b

numina nuptialia 35
 nundinaria epulæ 122
 nundina Romanorum Dea 31 b
 nundinalis coquus 192 b
 nuptiæ à nubendo dictæ 69 b
 nuptiæ etiam contrahi solitæ per
 conuiuia 73 b sobrietatem maxi-
 me requirunt 75 spirituales 70 b
 nuptiarum celebratio apud septem-
 trionales 71 b Tigrinos Ibidem
 dies legitimi tres apud veteres
 70
 nuptiarum initijs porcum mactare
 antiquis Regibus mos fuit 74
 nuptialia conuiuia apud Græcos
 ἀσπιβονα fuerunt 71
 nuptialium festiuitatum luxus 74 b
 cæremoniarum genera tria & quæ
 74
 nutritibus non dandum vinū 355 b
 νυκτερία 128
 νυμφίον quid 99 b
 νυμφίον θυρία festum 130 b

O

Obelia Dionisio sacræ 80
 obeforū poena apud Rom. & Spar-
 tanos 43
 obsonare qui soliti apud Rom. 183 b
 Hebræos 184. apud Latanos quid
 383
 obsonandi modus 189 b
 luxuria Ibid.
 obsonatores 217 b
 oculus domini optimus officij ma-
 gister 56
 ochel, Hebr. quid 163 b
 octaua hora palæstris & exercitan-
 tibus corpora olim debita 25
 octonarius numerus conuiuiarum
 147
 odi bibendi magistris prou. 160
 odi memorem compotorem prou.
 287 b
 οδοιπόρος, conuiuiū pro itinere 107 b
 oeci 196
 oeneus, vini inuentor 320 b
 oenopolium 319
 officiorum gradus apud Rom. 98
 οἶνον 320 b 322
 οἶνον 357 b
 οἶνον μαστιχίας, diuinationis genus 284
 οἶνον 345 b
 οἶνον 40 b
 οἶνον 62 b
 οἶνον 215
 οἶνον 283 b
 oleum Romæ maximo in pretio 368
 olim distributum 141 cibarium
 165 nardinum 366
 olei liquor corpori hominis graui-
 simus 231 b eius satura Ibid.
 oleo nitidus prou. 357
 oleum appositiones prou. 168 b
 olerib. qui vesci soliti 168 b
 olla pulmentaria Tigrinorum 141
 Moscouitarum 141
 ollæ Rhodiæ 351
 omasum bubalum 170 b
 omnia sub vnam Myconum, prou.
 274 b

δμογενεῖς 116 b
ἑμμεναι 107 b
ἑμμεναι, eius d. mensæ participes 64 b
 omophagia, Bacchi sacra 127 b
ὀφθαλμοί 160 b
 opobalsamum 365 b
 oporothea 181 b
 ops factuum inuentrix 67
ὄψον quid 16 b *ὄψια* 23 b. 183 b
ὄψον 187 b
 oplophagia Romanorum 169
ὀψώνιον cur dicta culina 194 q
ὀψώνιον, assatio vnde 194 b
ὀψώνιον Græcorum 72
 oratio societatis conciliaris 374 b
 Dominica 280
ὄρχηστος 396 b
 orchia lex 11 b 148
ὄρχηστος qui 116 b
ὄρχηστος 127 b
ὄρχηστος 116 b
 orientales non bibere soliti ad mensam 313 b ex dactylis palmarum potus conficiunt 339 b creberrime vsi vnguentis 305
 orientaliu ventres frigidissimi 319 b
ὄρνιθες 109
 ornithones 180
 oroth, Hebr. quid 167 b
 oryza 166 b
 oscilla 133 b
 oscula fraudulenta 257 b Christianorum Ibid. Perfarum Ibid. Spartanorum Ibid. Rom. Ibid.
 osculandi genera 255 b. 258 mos antiquus & familiaris quibus 257
 ostrea Veterum 290 b
 othmaria, festum 129
 ouationis ritus apud Rom. 62
 oues tondere quando apud Latinos licitum 65 b
 oues animalium fructuosissima lb.
 ouium tonsura, lunam decrefcente, olim fieri solita lbid.
 ouium tonsura, typus mortis Christi 65 b
ὄζα qui 112
ὄζα lbid.
 ozar, Hebr. quid 181

P

Padæi ægrotantes interimunt 82 b
παράδεισος 226
παῖς pro sponsa 71
παῖς quæ 30 b
 palæstinorum conuiuia sumptuosa 127
 pallium 240 a b eius inter Christianos vsus lbid.
 panis pro quouis cibo 163 b sacratus 111 b canæ D. lbid. fœderis infigne 111 amicitiae symbolum 111 b in nuptijs Helueticis lbid. ex hordeo 166 b nauticus 54 b *πᾶσις* quid 64 b gradilis 141 Iudaicus 195 ex leguminib. & hordeo symbolum in opiaz 58 cū melle Attico quid 29 b pro epulo 61
 panis conficiendi ratio 173 panis frusto manus abstergere veteres soliti 156 b vsus ad manus abstergendas 265 baculus 163 b militaris duo genera 33 b particula vt

I N D E X.

dictæ à Græcis 155 b
 panes Orientalium 298 b
 panes coquere olim mulieres solitæ 190 b
 panem ne frangito, symbolum Pythag. 111 b
 panaria 140
 panaria ebrietas, prou. 226 b
 panathenæa, festum 134 b
παναθηναϊκὴ 15 b
παναθηναϊκὴ 103
 panicum 166 b
παναθηναϊκὴ τριῆστις festum triennale Bacchi 66 b
 paranympus quis 70 dictus & *παρὰ* 97
παρὰ 151
 parasiti 221
 parasiti nomen olim honestum & sacrum 150 b
 parasiticæ definitio 152
 parasitorum nomina, natura, mores 150 q 151 b mores ex Polluce 153 b
 parasitum 150 b
παρὰ lectus genialis 72
παρὰ Dij 288 b
 parentalia 79 vnde 77
 parilia, siue palilia festa quæ & vnde dicta 34 b in ijs saltatum & hostia cæsa 35
 paries dealbatus 23
 parochus 161
 parochi cur Ecclesiæ anastites 97
παρὰ 324 b
παρὰ 297
 partes quæ olim honoratiores 300
 absentibus missæ solitæ 300 b
 parthi vinosi 335
 parthorum Regum mos discumbendi 272
 pãusus quid de cœna Dominica 7 b de conuiujs impiorum 9
 paumenta 201 b 202
 pauo 170 b
 paschiatis hebdomada cur in albis vocata 239
 pastoritium vitæ genus apud Iud. & Rom. olim honorificum 64 b
 patella 297 Cumana 35
πατῆρας 282 b
πατῆρας 355 b
 patera in propinationibus vsitata 361 b
 pateræ vnde 285 b
πατῆρας vnde dictus 253
 patth Hebr. quid 164
 patinæ fictiles in sacris Rom. 205
 patorach Chald. quid 207 b
 patronalis mensis 128
 pedum lotio 261 a b exosculatio 257
παῖς, siue suadela numen nuptiale 75 b
παῖς 321
 peloria, festum 151 b
 pelusiacus potus 339
 pelluuium pro idolo cultum 261 b
 penus 181, 185
 penarium 181
 penuria 180 b 189
 penulam scindere, prou. 149
 peniculi 217 b
 pentecostes festiuitas 121
 pentecoste quando celebrari solita 170

66
 Peramendicorum 155
 peregrinus olim hostis 98 b
 peregrinorum 4 genera 96 delectus 106
 peregrinis Magistratus olim dati 98 b
 peregrinos excipiendi ratio duplex 102
 peri, Hebr. quid 165 b
 pericles à conuiuiorum apparatu alienus 8 b
περικλεῖς quid 65 b
περικλεῖς 263
 perisæ semel tantum in die comedere soliti, videlicet circa meridiem 27 b
 perisæ non cum coniugibus & meretricibus epulati 145 in hospitalibus vxores & filias adhibuerunt. Ibidem de cœna portiones mittere soliti quibus. 146 quomodo fœdus pacti 110 b
 perfarum magi 168 b luxuria 204 b
 50 b Reges in natalibus vel nuptialibus strenas ac munera dabant 72 Reges vbi conuiuari soliti diuersis temporibus 200 b mos sepeliendi Reges 82 b pueri ventris quondam continentes 42 b
 persica 296
 peruigilia in potu 407
 pescennius Imp. vini potum militibus interdixit 60
περσικὰ, ludi genus 403 b
περσικὰ conuiuia Lacedæmoniorum 8
 pileus quid & vnde 243 symbolum sacerdotij 243 b
 ad pileum vocare quid 243
 pilum militiæ Rom. telum 360
 pilicrebi 232 b
 pili abscissi ex hostium capitibus 109 q
πίλος 297
 pinetna 220
 pincernæ apud Romani nobilissimi pueri 220 b
πίναξ prou. 346 b
 pingues rariùs alendi 28 b
πίσιον quid 66
 pisces 168 b qui saluberrimi 169 b Orientalibus in delitijs 169
 piscium non apperentes veteres 168 b
 de piscibus prouerbia 169
 piscina Hierosolymitana 189
 232
 piscinæ R. 232
 piscinarum genera 180 b
 pissores 192 eorum nomina & genera lbid.
 pituitosis adhibenda fames 28 b
 pithoegia 128
πιθόγεια, festum 128
 phæaces cum vxoribus & filiabus potare solitæ 145 b
 phariseorum manus lauãdus mos 262
 pharaonis & Herodis natalitia festa 35 b
 phasianai 170

I N D E X.

phæsterius dictus Bacchus 128
 pheer Hebr. quid 368 b
φειδία 119 b
 phala Musis libari solitum 360 b
 phidiorum etymon, author, ratio, vsus 114 b vituperatio 115
 philippus vmbra adducit ad conuiuia 357 b ob ebrietatē furiosus 236 b
 philosophorum cœnæ 120 systitia 117 eorum frugalitas lbid. loca lb.
 luxuria 16 b conuiuia acroamatica 381 b
φίλων 324
φιλύρα antiqui 367
 philiria corona 371 b
 philotesia, species propinationis 410
φιδόσιον 341 b
 philyra 371 b
 phoci conuiuium 11
φωκία quid 67 b
φωκία 116
 phyllicius quid 115
 plangi patidæ 152
 plato institutor communionis victus 113 b de ebrietate 75 Italorum vitam cur improbarit 23
 platonis de hospitalitate testim. 96 b
 platonici vt animum destruant 329 b
 placenta nuptialis 71
 placentarum vsus apud Hebr. 88
 platanici Licæ laus 199 b
 platænsium mos in exsequijs 79
 plebs. pileata in saturnalib. 243 b
 plinius parcius est pransus, copiosius autem cœnauit 23 de encomio aquarum 316
 plutarchus de vmbra conuiuiorum 157 b quid de fine conuiuiorum 219 b
 pocillum saluatorium 97 b 408 b
πύλον 408 b *πύλον* 409
πύλον 410 aceti Christi oblatum 359 b eius explicatio mystica 360
 pocula 349
 pocula ampla 355 apud Hebr. 355 b exempla poculorum capaciū lbid.
 pocula magna apud Rom. lbid.
 apud Christianos 354 b naturalia quæ 349 ex cranijis lbid. cornibus lbid. monocerete 349 b ouis struthionum lb. Hedera 350 barundinib. 350 terra lb. metallo & metallicis 351 lapidibus & gemmis 352 b figillata 354 b emblematis & crustis ornata lbidem
 pocula ad oras implere olim moris 359 b
 poculorum nomina varia 348 b mæsuræ 356
 poculentorum genera 174
 pocillator 220
 pocenium siue postcœnium 21 b
ποσειδώνιον Græcorum 72 b
 pædagogi boni exemplum præclarum 44
 polenta 166 b 58
 pol, Hebr. quid 59
 pollinatura & pollinatus Pollinator 80
 polypus pro parasito 150 b

poma 294
 pomaria 181 b
 pontanus quid de sine conuiuiorum 6 b
 pontici parentum ossa vocant 83
 pontificis habitus in epulo suo Roma 46
 popæ 222 b
 popina 185
 portæ Hebræorum, olim forum 185 b
 portumnus Deus portarum 250 b
 posca quid 33 b eius vsus in Italia 315
 postium cultus 251 a. b. 252
 potiores vitreis poculi, maximè delectantur 351 b
 potiores magni à mensuris dicti 356 b
 potatorum poena 343
 potio meraci cuius nota apud veteres 355 ex succo absynthij quibus præberi olim solita 360
 potus apud Med. quotuplex 314 b militum Hebr. fuit aqua 59 b
 Potationes nuptiales 75
 potiones venenatæ 315
ποτήριον vnde 348 b
 potus materia 315 nomina Hebr. lbid. Græca Latina, lbidem diuisio 315 b
 potina Dea præses puerorum 38
ποτήριον 349
 Ibid. 185 b
 poteria lbid.
 potoria 341
 præbibere 246 b
 præcinctus 178 b
 præsepe 298 b
 præscia 298 b
 prægustatio ciborum in epulo Pontif. Rom. 46
 prægustatores 218 ab
 prandium pro gustu 290 militare vnde 56 b passerinum 14
 prandium cœna maius esse debere quomodo probetur 29
 prandia & cœnæ in vsu fuerunt apud Hebr. 26 Romana breuissima aut parvissima 23 apud Græcos veteres in vsu fuerunt 22 b & qualia lbid.
 prandij duplex significatio 19 b vnde dictum prandium 20
 prandere & ieiunare apud patres sæpe opponuntur 26 b
 præcationes, cur adhibendæ in conuiujs 280 b ante libationes 284 b in libationibus 284 b in sacrificijs 281 earum vtilitas 287 formulæ ex Prudentio 280
 preces post cœnam 410 b
 primi nostri parentes conuictores primi 5 b
 primogenij olim sacerdotes cur 48
 primitiæ Mercurij 135
 principum Romanæ conuiuia 120
προεὐχαι dies, nuptias præcedens 70
 proditores exterminandi 105 b
 programma est editum 57
 progymnasia Græcorum 70
προκλήσις pro mendico 154 b
 promus 221
 promtuarium 181

promissus 299
 propinatio in orbē antiquis 360 b à dextris in choari solita 360 b vsitata 361 b Rom. Christianis 362
 propinationes Græcorum 341 b Lacedæmonis prohibet 361 Romanorum 342 Christianorum, aliorumque 373 b ad eas progymnasia. lbid.
 propinationis quantitas 346 nomina 340 b immoderate incommoda 361 commoda moderata lbid vsus 342 abusus lbid. descriptio 342 b 361 finis 343
 propinationem apud veter. qui aspicari soliti 345 eius conuiuia 345 b
 propinationib. vsitata formulæ loquendi 362 contractus & cantivnculæ lbid. gratulationes & acclamationes 362 b minæ & gestulationes lbid. præmia & poenæ 363 tempus lbid.
προπινάριον quid 316 340 b 341
 propinare in gratiam amici & amicæ veteres soliti 357 quibus ceremonijs 357 b
 propinaturi quempiam alloqui soliti 357
προπινάριον antiquorum 344 eorum varia genera 344 b
 propoma absynthites 345
 propolæ coercēdi 186 eorum poena diuina 185 b
προπολίτιον Græcorum 72
προπολίτιον mensis 128
 præstratio corporis 255
προσβύλια 97 90
προσβύλια quale munus lbid.
προσβύλια qui vxorem duxit 70
προσβύλια lbid.
 preteruia Romanorum 122 b
προσβύλια, festum 129
 prytaneum vnde dictum 116
 prytanensis senatus 115
 prytanici digna alimentis prou. 115 b
 prytanea pecunia 139 b
 prytana 166 b
 P. Clodius instaurator collegiorum artificum 118
 puellæ alimentaria 165
 pueri non asuefaciendi delicatis cibis 42 non ducendi immoderato cibo vel potu 42 b sint ne epulis adhibendi vel non 146 sæpius pascendi 28 Rom. vbi epulari soliti 147
 puerorum diæta & quæ in ea vitanda 41 b nostri temporis educatio corrupta 44 impuberum apud Rom. insignia 40 b
 pueris non dandum vinum 355 b
 puerperalia conuiuia 30 b
 puls quid 38 eius genera lbid.
 puls lætitia 33
 pulmætorum vsus apud Hebr. 58 b
 pulices vnde 201 b
 pullati qui 237 b
 puluini 271
 puluinaria quid 135 b
 puluinaria Deorum 135 b
 puniani lecti 270 b
 purgamenta cœnarum 419
 purificatio Ethnicorum 263
 purim

purim quæ ieiunia 67 b
purpura 237 Christi Ibid
puteus argenteus 355 b
puteus 192
putillus 262.216
pyrgion 339
pyrgion 114
pyrgion qui 140 b
Pythagorici panem cum melle Attico in prandio vesciebantur 29 b
Pythagorum collegia 118 b

Quadrans 139 b. 356 merces balneatoris 16
quincunx 356
quercus Mambre 200
quercus Sampetrine Basilienses 200
quaestiones pocillatoria 378

Rab beth 160
rabbi Bensira quid de conuiujs 8 b
rabbinorum error 84
rabaz, Hebr. quid 267 b
racad, Hebr. quid 396 b
rachil, Hebr. quid 150 b
rachanan, Hebr. quid 164
raphani 296
ralchon genus locustæ 127
rationes conuiuandæ multitudinis apud Tranquillum 74
receptacula alimentorum 179.180 b
quadripedum 179 b alitum 180
Piscium Ibid.
recentatum 344
recidipna 234 b
reconditoria 181
recta cœna 139
rector conuiuij 139 b eius nomina 160
recubare de quibus dictum 268
regna vini quæ 345
reginæ cuius d. Gallie illustre factu 39 b
reges & principes veteres cur aliquos mentis adhibere soliti 143 b
reliquie conuiuiales 416 b sacrificiorum 417 b cœnæ Dominicæ Ibid.
earum nomina & vsus 416 b
relinque aliquid & Medis, prov. 417
remuriaq. Lemuria 81 b
reorum toga fordida 237 b
repedatio quæ 72 b
repletionis immoderata remedia 307
repositoria 208.181
repotia 70.72 b.30 b
rex mensæ 160 b
rhetra leges Lycurgi 12
rhodij amatores piscium 168 b
rhyton poculi genus 333 b
risch schemaka Syr. quid 160
rifus moderatio 385 b
ridiculi 152
roboraria 180
rod. Habspurgensis reconciliatus Abbati S. Galli in conuiuio 8 b
romani quomodo fœdus K.L. Ianuarijs inire soliti 110 strenam dede-

I N D E X.

re 132 b totum ferè diem in rebus agendis ponere soliti, post meridiem corpora curare 23 b atque id seorsim in prandio: cum amicis verò in cœna circa horam nonam vesperi 23 b imperatoribus sacerdotes sacrament 117 b Imperatores annonæ curam summam gesserunt 188 b balneis indulgebant in Baijs, Ciuitate Capaniæ 57 postes hostiũ spolijs ornare soliti 252 mortuis congiaria dare soliti 84 quo anno barbaram attondere, & Numini offerre soliti 40 b palam conuiuati 199 b accubuerunt in epulis 269 olim epulis beniuolentiam sibi comparare soliti 44 b. capitene tecto discubuerunt 243 b. 245 b capite tecto orarunt 244 in prandio soli comedere soliti: in cœna cum amicis 8 b epulum ad sepulcrum rosis & alijs floribus ac odoribus respersum exhibendum quotannis testam. legarunt 81 b cibos apte incidere distribuere soliti 301 initio cœnæ minorib. vsi poculis 359 cœnas sæpe in multam noctem producere soliti 23 b parentibus ianuis pransitare & cœnare soliti 23 hospitibus vinum donare soliti 101 b vnguentorum studiosissimi 367 b. 368 pultriphagi 38 milites hordeaceis panibus abstinere soliti 58 calceis albis vsi 242 b. 240 b non quamuis collegia admittere soliti 117 b piscinarum studiosissimi 180 b Rom. consulum mos laudabilis 277 sinebria conuiuia ac ritus in exsequijs 80 b in prandendo consuetudo 22 b. Horum maiomilitum durus atque vilis victus 56 itemque Imperatorum Ibid. annona ordinaria 58 b hospitalitas erga legatos 99 eius exempla Ibidem luxuria in vasis fictilibus 351 aureis & argenteis 353 puerorũ educatio 43 matrorũ suis vberibus nutrire solitæ infantes 39 b
rosa quid & vnde 371 eius vis & vsus in conuiujs 371 b
rosea corona 370 b
rosch chadisch. Hebr. quid 278 b
ruidum siue ruuidum quid 54 b
ruffiani à 40 die a funere comestantur 85
rusticum vitæ genus olim honorificum 64 b
rusticorum luxuria 68 b victus antiqus 258 b
ruta 201 b

S

Sabab, Hebr. quid 267 b
sabatrum pro die festo 121 b Plur. 67
sabbata tricesima 121 b iudæorum plena luxuriæ Ibid.
sabbati obseruatio superstitiosa 67 b vsus 136
sabbataria ieiunia 67
saccan festum Babylonicum 61 b

saccarum 172 b
sacerdotum initiationes epulis celebrata 45 b nostri temporis luxuria 47 inuestiua in hanc Bernhardi. Ibidem ebrietas reprehensa 337 b
sacrificium propter viam 107 in fœdere adhibitum 110 nephaliũ 14 sine fumo Ibid.
sacrificia quæ sacræ epulæ 7 agricolis vsitata antiquitus 66 pœtisticis Max. atque sacerdotum in auguratione apud Ind. quæ 45
sacrificiorum partes 298
sacrificantes olim coronari soliti 369
saginarium 170
saka Hebr. 313 b
salaam genus locustæ 177
sal 172 facer Ibidem fœderis symbolum 111 b ab Homero diuinus dictus & cur 7 ante omnia appositus hospitibus 97 b hospitalitatis symbolum 97 b hospitalitatis signum 112 b mortuis appositus apud Rom. 77 b
salis vsus in Ethnicorum sacrificijs 112 effusus in mensa omen maius 112 b
salem apponito. Pythagoræ symbolum 112
salem & sabam proponere prou. 172
sales cur hospitibus ante omnia appositi 112
de sale prouerbia Ibid.
salij 45 b
salinum 112 b
salina vsus efficax 51 b
salgama cibus castrensis 53 b
salgamarium & salgamarij venditores Ibid.
saltatio Musicæ comes 396 eius nomina 396 b vsus & differentia 397 ab 398 a b & c prohibitiõ 401 b
saltus 226
saltationes bestiarum 400 nuptiales 75 probrosci apud Rom. 400. 401
salue 253 b
salus à Schalon 253 b
salutatio humana 91
salutationis diuisio 252 b 254 b nomina 253 formulæ Ibid. 253 b 254 b gestus 254 b 255 b
salutationes vsitatae viris sanctis 259 cur 261 non superuacaneæ ibidem
salutationibus quare certæ corporis partes adhibentur 258 b
salutationibus quæ cœnæ datae 140
saluatorius casus 253
salutandi formula in propinationibus 362
salutare aperto capite olim solitum 254 b
sania vasa 350 b 204 b
saminaia Chaldæis didi conuiuæ 42
samaritani inhospitales 104 b
sanak, Hebr. quid 396 b
sardianus & sardianus 241 b
sardo.

I N D E X.

sardolybies quàm frugales 204 b
sartores quo gestu sedeant 269
sartorus vnde dictus fructuũ inuentor 131
saturni cedes 132
saturni sacra, vulgo saturnalia 130 b
saturnalia 67 b optimus dies 131 b Christianorum Anglorum 133. 131 b
saturnalia munera 132
saturnaliũ origo, & tempus 131 mos 131 b 132
satyri dilutum biberunt 325 b
scaphæ 364 b
seclerum Aegyptiorum 362
schabar quid 1 b
schaber Hebr. quid 163 b
schacab, Hebr. quid 267 b
schacar Hebr. quid 324 b
schæmen, Hebr. quid 365
scharuta pro conuiuio 1 b
schikaion Hebr. quid 324 b
scholion quid & vnde 393 eorum exempla 393 b
schulchan, Hebr. quia 207 b
scipio & Hasdrabal sibi reconciliati conuiuio 8
scipio solo cibario pane vesci solitus 56
seindere aliquando est emere Ibidem
scobes 201 b
scommata vitanda in conuiujs 379. 380
scopæ ex palma 201 b
scoparius 217 b
scoparij 201 b
scorta dicti parasiti 152
securæ dicti parasiti Ibid.
scyphus 349
scyphus vnde dictus 59 b
scythæ vinosi 335 multibibi 325 merum in conuiujs per vestes effundere soliti 364 b ἀνεπιστάτοι 347 b quomodo fœdus pacti 110 b Græcorum Bacchanalia vituperant 130
scytharum iusturandum per conuictum 5 mos in epulis funebribus 82 b
sebach Hebr. quid 108
sechar Hebr. potus 313 b
schacha Hebr. quid 255
sedere ad pedes quid 229
sehudah Benonith, Hebr. dicta mendanda 20
sementinæ feriæ Romanorum quæ 68
sementem facere quando apud Lat. licitum 65 b
senes copioso cibo pascendi & cur 28
senibus quatenus vino indulgere licitum 335
senatorium ad morem prandere quid 23 b
septunx 356
septenarius numerus potentissimus 263 b
septimi diei epulæ 121 b
septima mensis dies olim scholasticus festus propter Apollinis natalam 40

septimonialis dies 140
septem viri epulones 135 b
septimontium, festum 133 b
septimana Christianorum 85
feriæ 182 b
sermones epulares principum 377 b Christi 382 Christianorum praeceptorum 382 b
sermonis descriptio 387 nomina 334
vtilitas & iucunditas Ibid. materia 377 b
seleucides areis locustis vescuntur 176 b
serui ad pedes 223 olim soliti cibos dissecare 301 apud Rom. non admissi ad mensam nisi in saturnalijs 145 b 64 manumissa pileati 242 b rasi 243 pileos in saturnalijs gestare soliti 131 b apud Rom. à vino abstinere soliti 64
seruorum victus atque diæta 64
sergius Galba cibo plurimo vsus 25 b
serapica cœna 134
serta, vel fertæ 308 b
sessio sacra 267 b
σισυμῶν frumenti species 71 in nutijs dari solita 71
sextans 376
sextarius 356 b
ficcus 326
ficca testudo quæ 232
ficia Proserpinæ sacræ 72
ficuli bis in die impleri soliti 22 voluptarij 363 b
ficolus & Italos cur virtutis minimè capaces censuerit Plato 42 b
fichemitarum conuiuia superstitiosa 126 b
fidra 239 b
figillaria 132
figilla 133 b
fignum conponarum 370
fikron therudh, monumentum clangeris 67
filentium vitandum in conuiujs 376
quos deceat 377
fili, vel fefeli, herba 18 b
filicernium 79 b. 80
filigo 166 b
sinopenfes hospitales 97
sippothe Hebr. quid 59
fisis quid 314 b difficilior tolleratum fame Ibid. optimum condimentum Ibid.
σισυμῶν dies prior festus tabernaculi à Plut. dictus 66 b
σισυμῶν 140
σισυμῶν 187 b
σισυμῶν 187
fisis optimus domus 201
fisan mensis Hebr. Maio respondens 66 hoc messis peragitur in Aegypto & Syria Ibid.
σισυμῶν 265.233
fobe Hebr. quid 313 b
focrates de Umbris conuiuiorum 157 b
focratis apophthegma de fame 227 b
fodales vnde dicti 117 b eorum generata 117 b

solis mensa 133
soleæ quid & vnde 241
soleæ ante accubationem deponi solitæ 240 b
solcati senatores qui 241
solomon quid de conuiujs 9
solomonis magnificentia 353 victus quotidianus 50 b
solum quid veter. 232 b
solum irrigandi mos 202
sommus concoctionem adiuvat 29 post cœnam 413 eius vtilitas 413 b ctymon & epitheta Ibidem inconcommoda & comamoda 414 tempus 415
sonah, Hebr. 186
soni inciuiles 386 b
sordes in supellectili 206
sordididi pro vulgo 237 b
sorte olim conuiuij locus delectus 201
σισυμῶν dona seruatoribus data 72
σισυμῶν pro bibere 314
spartanorum sissitia 114 pæcorum educatio 43
σισυμῶν quid 282 b
σισυμῶν ludi genus 403
spiridionis filia 261
σισυμῶν 362
σισυμῶν 70.109
σισυμῶν 282 b. 285 b
σισυμῶν 286
σισυμῶν 285
σισυμῶν pes vnde Ibid.
sponsalitia, siue sponsalia 69 b eorum exempla 131.
sponsalia interpositis sacrificijs contrahi solita 70. vesperi olim celebrata 70 apud Rom. 70
sponsalium ritus apud iudeos. 69 b
sportulæ quid 139 b. tempus 24 b
σισυμῶν vitanda 277 b
spricum vinum 347 b
σισυμῶν vnde 137 b
stabulum quid 102 b
stabularius 103
stabulariæ mulieres 103
σισυμῶν genus vnguenti 367 b
σισυμῶν Ibid.
stibadia 270
stilla libatoria 286
stipendia antiquissima sacra operantium 48
standi mos in epulis 273
strangulatoria festa apud Germanos quæ 36 b
stolæ albæ 238 b
stategus 161
stategus inuectores Persæ 271 b
strator & Nicocles similiter 10
straton quibusum epulari solitus 145 b
strena 132 b
strigilis 232 b
strigil rubiginosa 123
strobula 123
strophia, quæ 368 b
struceres qui 301. 218
stultus inter pocula tacere acquit 329 b
succidia

I N D E X.

fucci dia quid & vnde dicta 54. b
succinum 352. b
succina vasa 232. b
fudaria 232. b
suicorum hospitalitas 101. cui hac accepta ferenda 101 inhospitalitatis apud eos poena 101
sues olim occidi primum & saliri vt feruarentur, soliti 54. b
suffibulum quid 236
suzteri coloni succorum. 101
supellex 203
supellex custodienda 206 b purganda lb. deligenda 207
supellestilis luxuria vitanda 203
supellesticarij serui 203
sybaritæ matulas in conuiuia inferre soliti 352 b equos in epulis saltantes introducebant 400
sybaritarum luxuria 204 b
sybariticæ delitiæ 57 b
sybariticus vestitus qui 248
sycophantæ 152 b
symbola quid 137
symbolum Apostolicum 128
sympinium 285 b
symplores qui 71 b
συμπλορεσιν συμπεσιασιν 274
συμπλορεσιν 137
sympostarcha 160 b electus talorum iactu 161
sympula quid 285 b
sympula fistilla 204 b
συμψύγμα, conuiuium 3 a
συμπόσιον 137 b
synedria 118 b
συνεδριον quid 5 b
συνοσια quid 2 pro conuiuio 5 b
synthesis 234 b
synthesis vestis 133
συναγίτην & συσσηνον quid 133 b
syssitorum antiquitas Ibid.
Taberna 102 b
tabernæ 185
tabernaculorum festiuitas 121 quæ ex S. Litteris 66. b quæ ex Plutar. Ibidem
tæreph. Hebr. quid 164
talorum iactus 161 b
ταμίον 221 b
ταμίον Atheniensium Ibidem
tapiri vinosi 355
τάφος & ταφιδεινον differentia 78
tarquinius sublator collegiorum artificum 117 b
tartari lacte equino delectantur & cur 58
taurosathæ inhospitales 105
tednestani nõ ferunt diuersoria mercenaria 104
teges delinorum hospitalitas 87
τέλειον idem quod τέλειον veterib. 70
τέλειον nuptiale sacrificium 70 nuptiæ ipsæ Ibid
τελεστής 112
telephus Grammaticus ter cibum in die sumere solitus 23. 29
temetum vnde 321
tempus coniuiale 195 quo principes & iudices edere solent, debere esse meridiem 27

tepidarium 232 b
terra Vestadicta 211
terminalia, festum 134 b
ternarius numerus olim sacer 146 b
tertullianus de saturnalib 133 b
tesseræ hospitalis 99 vnde fieri solita Ibid. eius 4 genera apud Roma. 99 b
tesseram hospitem confringere, prou. est hospitium renuntiare 99 b
tesserarij Ibid.
testa Græca 182
testudine lecti 270 b
testimonia Ciceronis de conuiuio- rum sine 5 b
τηροφάνου quid 59
θάλασσα pro conuiuio 2 b
θάλασσα 126
thannur, Hebr. quid 193 b
θιναμα pro dapib. 2 b
thermopolium 184 b
thericlei calices 350
thericlei amicus, prou. 350
θερικός 209 b
θιώρανα dona 72
θιώρανα sacra 95
θειεicia potationes 362 b
therebinthus 294
thermopolium 318 b
θηρί δαννον quid 77
θιώρανα festa Proserpinæ 71
θειονία 128 b
theaea festum 134 b
θειαφίριον, festum 130 b
theffala tempe 199
θειονον domus conuiuij 77
θειονον pro conuiuio 3 a
θειονον 126 b
thihara quid 27
thirosch 320 b
thistri mensis Hebr. 431
thistri mensis Hebr. septembri vel octobri rōdens 66. vnde dictus lb. 122. b
thodah. Hebr. quid 122. b
θίου pro conuiuio 2 b
θίου 126
tholus 115 b
thorus altus 277
threicia amyctis, prou. 354 b
thraces vinosissimi 33 natales suos non lætitia, sed luctu fuerunt prosecuti 37 merum per vestes effundere soliti 364 b
θηρασιονίον 347 b
thracum mos sepeliendi 82 b
throaus 267
θύμιον 168
θυρεοφία quæ festiuitas 66 b
θύραιον quale sacrum 63
θύρα 210 b
θύρα 208
θύρα 208
tibia genus cærem. nupt. 747. 4 b
tibiæ vsus in epulis 395
tiberius annonæ curam gessit 188 b
tiberij singularitas in vtensilib. 204 b
bibacitas nutriti accepta fertur 39
ticinum quid 235 b
tigurinorum hospitalitas 101 ritus excipiendi hospites 101 b puerorum solennitas 40
tigurinae vrbis lucus 198 b
tiliæ coniuiales Tigurinorum & Scaph. 200 b
tinea pro parasitis 152 b
tirythij vinosi 335
τιρυθία Spartianorum 38
toga mutata 237 b pura 236 b pura, quæ 40 b puerilis cur pura & toga duo delectamenta 237 b de toga ad pallium prou. 240 b
togam puram dare quid 41 b quid inducere & quando induerint lb. 270
toralia 271
τροφιση 207 b
τροφιση 151
trechedipna vestes quæ 240
trezœnij domini seruis conuiuium præstare soliti 63 b
τριωνισίδης Græcorum 85
triclodium 197 b. 198
triclinij significatio 198 materia 197 b
triclinium Afluëti 202
triclinarcha 160. 222
triens 356
trieterica 128
trigetima Christianorum 85
τρίημιον 207 b
triticum 166 b
tritici semine auidius nullum 58
triumuiri epuloes 135 b
triumphus & epulum triumphale Rom. 61 b
triumphus vnde dictus lbid.
triumphalium virorum apud Rom. mos inuitandi 149 b
tragemata 293 b
triuiuia, dicta Hecata 134 b
trozœnsium conuentus 131 b
troiani quo cibi genere suos aluerint infantes 39 b
trus binomius 155
trulla poculi genus 364
tudica choro quæ 239
turdæ quo gestu cibum capiant 269 ante cibum precantur 231 b annonæ curā gerūt 188 b quomodo circumcissionem celebrent 32 b turcarum parsimonia 204 b disciplina atque victus militaris 57 b lotio 262 mos discumbendi 273 consuetudo ad monumēta mortuorum 83 luctus 86
turdus 170 b
tycta Persarum 50 b
tyriæ vestes quæ 271 b
tympanum 297

I N D E X.

uentris operarij 152
venetorum prefectura annonæ 188 b
veri Imp. conuiuium 147
veritas fili filia 328 b
vere vinum dilutum bibendum 28 b
vernæ qui 152 b
vernilitus pro adulateore 152 b
vestis candida in baptismo quale symbolum 239 lintea alba 236 b
vestes superflutuosæ varicolores apud Ethnicos 237 b stragulae & earum luxus 271 albæ in epulis funebrib. vsitatæ 82. & cur Ibidem muliebres 236 lacerae mendicorū 155. triclinariæ 234 b
vestis candida præstantia 238
vestium epularū nomina 234 b nigrarum vsus 235 b depositio 266 permutatio in saturnalib. 133 eius origo lb. apud Rom. genera 240
vestitus conueniens qui 248 conuiualis 234 b
vestitus mutatio sacrificijs & epulis celebrari solita 40 b
vesper pro cæna vespertina 20
vespertina 20 b
vestibula vnde dicta 260
veteres manè pauc, vino macerato, vesciebantur 17 b
victima in fœdere adhibita 109 b
victus Christi & Apostolorum vnde 49 populorum quorundā monstrofus 174 b
victus ratio apud Persas dura 43
victoria insigne tripus 328 b
victorum coronæ præmia 369
vigilia cruditates asfert 29
vigilandum plus, quam dormiendū Rerump. rectorib. 414 b
vincula escaria 165
vindemia quo mense apud Hebr. 131
vindemiatores olim Aesculapio diē festum agere soliti 68 b
vini etymon & deriuata 320 b 324. b 325 a. b etymon 321 origo 321 b vis utilitas, cōmoda lb. 322 a. b. 323 b vsus Ibid. 60 abusus 324. 348 b varietas 348 çtas vasculi adscribit solita 182 temperaturæ 347 a b vsus rarior apud prisicos 59 b
vinum quid 320 b honorarium 101 b aqua dilutum 348 a pedib. 334 b Murenæ 337 b quale in sacris adhibitum 283 b purum 346 b cibi vehiculum 315 inferium 285 the-

I N D E X.

logicum 45 b immoderatum 328
donum deorum 321 b rixarum causa 331 infundi humo solitū 364
sumtum pro epulo 61 b
vino corda aperiuntur 328
vina in vtrib. olim recondita 182 b coronata 359 b in testa cōdita 182
vinum caret clauo, prou. 328
vini regna 161
violalarum, vis 372
violacæ coronæ 372
vir Dei est Angelus 1
virgo sponsa non deprehensa a fœderis ad parentes relegati 73
virgines inuuptæ a conuiujs adbitacæ 145 desponsatæ non statim ad viros auctæ 69 b cur lbid.
virorum illustrium quorundam luxuria 16 b
vitellius Imp. luxuriosus 25 b cœnaculum conduxit 197
vites aquarum beneficio existūt 316
vitiua varia in ijs, qui semel in die tantum comedebant 28
vitali saginati 169 b
vitrum ebriorum mores & formā refert 351 b
vitrea pocula apud Rom. vsitata 351 b 205 b
viuaria 180
viuere carnib. leporinis, prou. 170
vmbo candidus 41 b
vmbra decompes 25
vmbrae vespertinae pro, tempus vespertinum 25 conuiuiorum quæ 157 animæ sunt circa sepulera 83
vmbra officium 158
vmbra adducens officium 158 adducendi ad conuiuia mos improbandus 157 b
vmbrae dici horæ olim notari solitæ, sicut etiam hodie 25
vncta aqua à Romanis præberi solita conuiujs 268
vnctio pedum 367 b
vnctioes Homericae 230 b earum species 231
vnguentum in lenitq. prou. 368
vnguenta adhibita olim in propiationib. 365 eorum genera lbid. vsus in conuiujs 365 b
vnguenta potui & cibis admiscere soliti veteres 368 bibere veteres soliti 368
vnguentis quib. vtendū in potu 367

ungere caput cur verenes soliti inter pocula 367
vngi soliti post lauacionem veteres 229 b
vocis moderatio in epulis 385
vocandi qui 142 b & quot 146 b
vocatores 217 b
voluptuariæ artes tollendæ 187
vomitus quid 307
vrnarium 210 b
vtensilitas 203. Veterum in his frugalitas 203 b 204 a b
vulturij sacerdotes qui 85
vxores vnde dictæ X
Xenia 132
xeniola 99
ξενια γυναικων 90 b
ξενια vocabulum ambiguum 90 b
ξενια 103
ξενια 90 b
ξενια 97
ξενια Lacedæmoniorum 104 b
ξενια 105
ξενια Christianorum 105
xerxes vmbra Platani delectatus 199 b Y
Υδρονια 316 b
υδρονια genus placentæ 89
υδρονια conuiuia nuptialia 71
υδρονια quid 2
υδρονια sacra de subus 66
υδρονια cæritæ viaticæ 107 b
υδρονια 21 b Z
Zachariae Pontif. decretum de KL. Ian. 133 b
zophahat, Hebr. quid 59 b
zeta 166 b
zebach proprie sacrificium, translatè est conuiuium 1
zebach. Hebr. quid 122 b
zedaka Hebr. quid 141 b
zelil Hebr. quid 88 b
zeta vnde 197
ζεβη 24 b
zona pro armis 246 b pro crumena 247
zona virginitatis symbolum 246
puerperij lbid. in nuptijs solui solita 246
zonam perdidit, prou. 247 b
zonarum vsus varius 245 b
zogan Babylonij quis 63 b
zon. Hebr. quid 59 b

F I N I S.

Vera bina cur mulieribus data 39
vacerra 179 b
vale 253 b 254
valedictiones variae 411
vana ostentatio in conuiujs 10
vasa pura quæ 354 b quæ comparanda 206 quatenus cōmodate poscenda 206 b coniuualia 202 b 203 b eorum nomina 203
velaminum muliebrum luxus 245 b
veliterna platanus 109 b
velabrum quid 368
venus numē nuptiale 75 b Martia cur 376 b
veneris sacra 130 b
venire in pede quid 223
veneri causa malorum 155
veneris

ANTIQUITATVM CONVIVALIVM LIBER

PRIMVS.

DE VARIIS CONVIVIORVM

NOMINIBVS.

CAPVT I.

NONIAM, vt ille inquit, εις το ορθως διδασκειν, δεi αποστον ξετελειν τε ονομα, id est, ad bene docendum primo expendere oportet nomina, operæ pretiū mihi facturū videor, si de nominibus conuiuiorum varijs prius dixerō, exordio ducto ab Hebræis, ceu omnium antiquissimis. Inter ea autem maxime commune est nomen מִשְׁכֶּה Mischte deriuatum a מִשָּׁה quod bibere sive potare significat, cui affine est nomen Græcum συμπόσιον *compotatio*. Gene. cap. 19. v. 3. & 21. v. 8. Ierem. 16. v. 8. Iud. 14. v. 11. Esdræ 3. Esther 1. v. 3. & 5. semel atq; iterum Mischte iain, id est, conuiuium vini appellatur.

Dicitur etiam ab iisdem מֵסֵב Meseb, id est, discubitus epularis, vt Cicero, inquit, sine accubatio, proprie circuitus a סָבַב Sabab, quod accumbere significat, 1. Sam. 16. v. 5. & Cant. 1. v. 12. Dum esset rex בַּמִּסְבָּב in conuiuio suo: sic autem dicitur, quia in circuitu, vt in mensa rotunda, discumbebant.

Vox quoq; לֶחֶם Lechem (quæ proprie panem significat, & synecdochicòs pro quouis cibo accipitur) etiā pro conuiuio vsurpatur. Daniel. 5. Balsezar rex עָבַר לֶחֶם רַב Abad Lechem rab, id est, adornauit conuiuium magnum.

Similiter יַי Iain, id est, vinum pro compotatione tota aliquando accipitur, vt in illa sententia R. Dose, Somnus matutinus, & vinum meridianum, &c.

Item זֶבַח Zebach & Thebach proprie quidem sacrificium sive victimam significant, sed crebrò in sacris literis pro conuiujs vsurpantur, quæ sacrificijs præsertim pacificis adhiberi fuerunt solita, vt suo loco dicitur. Vt Soph. 1. v. 7. Præparauit Dominus sacrificium, & sanctificauit inuitatos suos. Item 1. Sam. 9. v. 16. & 20. vbi David excusatur, quod non venerit ad conuiuium, eò nimirum quod Bethlehemam abierit ad sacrificium suæ familiæ, hoc est, ad conuiuium. Non enim licebat illic sacrificare. Iudicum cap. 6. v. 18. Gedeon scribitur voluisse viro Dei, id est, Angelo sacrificium apponere: quo tamen in loco dubitant interpretes, fuerit ne illud sacrificium, an prophanum conuiuium, verum posterior sententia videtur esse verisimilior.

Aliud quoq; vocabulum conuiuium significans reperitur Amos 6. v. 7. מַרְזֵאֵךְ Marzeach, de quo sic Mercerus pie memoria, præceptor meus obseruandus, differit in suis commentarijs: Marzeach epulum proprie significat, vel (vt nonnulli volunt) coctione, qualis in exequijs mortuorum fiebat, vnde vertunt tabernam. Hebræi doctores exponunt pro luctu, Ierem. c. 16. v. 5. sed eo loco significat etiam conuiuium, sed funebre. Kimhi etiam hoc loco pro luctu exponit. Quidam Hebræorum inquit radicem מַרְזַח Razach (quæ hic tantum & Iere. loco citato occurrit) significare vocem vel ob luctum, vel ob letitiam attollere: ex lingua Arabica, vbi ita sumitur. Vnde Aben Ezra hoc loco exponit: Et facesset canticum. Hieronymus factionem reddidit, sed respicio ad consensum eorum, qui simul conuiuium celebrant. Rectè ergo, si libet, compotationem verteris. Nam & in libro Siphre, apud illos celeberrimo, in illud initium, Num. 25. מִרְזַחֵיךְ Mirzechin sunt epule, vbi agitur de filiabus Madianitarum, quæ Israëlitas vocarunt ad epulas deorum suorum, & Baal Peori, & ita etiam in Targum Ionathæ hoc loco sumi necesse est. In Thalmud exponunt, vt docet Baal Aruch מִרְזַחֵיךְ Mirzach, id est, luctum, vt sit vox cõsata ex מַר mar, id est, amaro, & מַרְזַח Zach, id est, educi, remoueri: quasi, vt ille inquit, sit luctus eductus cum amaritudine & commotus. Hæc ille. Septuaginta verterunt θίασον, de qua voce postea.

סְעִידָה Seudah quoq; conuiuium Rabinis dicitur, nimirum a סָעַד Saad, quod & corroborare, & prandere significat, 1. Reg. 13. v. 7. Veni mecum vt prandeas. Nam cibi sumptio stomac-

rbum corroborat. Hinc סעיר בשתי Said Mifthe, recreatio potus sine conuiuij. Isaia 3. סעירותה Seudetha cibus, 2. Reg. 11.

His adde ארוחה Aruha, quod etsi proprie significat viaticum ab ארז Arach, id est iter fecit; item consuetum seu visitatum & continuum cibi demensum (qualia demensa sunt bodie Monachorum, & eorum, qui victum certâ summâ pecunie sibi in Xenodochijs emunt; quod etiam alludunt illa verba in libro secundo Regum, Capite vicesimo quinto, versu trigesimo: וארוחתו ארוחה חמיר Et alimonia eius erat alimonia continua:) tamen vulgo quoduis prandium sine conuiuium vertunt, Jerem. 4. & Prou. 15. Hoc sensu reperitur etiam apud Iosephum Gorionis in historia Danielis, pro eoq; interpret vetus Theodotio Græcè δεισον dixit in eadem historia.

כרה Kerah quoq; Hebræis est conuiuium, vt 2. Reg. 6. v. 23. ויברה להם כרה גרולה Et adornauit illis conuiuium magnum. כרה Karah proprie scindere, incidere significat, sed saepe pro emptione, & venditione accipitur, sumpta significatione, vt nonnulli volunt, a ritu eminentium et vendentium, quod illi (vt apud nos) dextras datas disciderunt percussione, siue discissione, qua emptionem factam ratam esse significare voluerunt. Sic quoq; in fœderibus contrahendis animalium dissectiones fiebant, quibus fœdera confirmabantur, de quo infra. Simili quoque ratione verbum שבר Schabar in emptione, & venditione panis, vel frumenti, vel alterius escæ pro distribuere, seu comparare accipitur. Loca autem in quibus כרה Karah pro emere vsurpatur sunt, Deut. 2. v. 6. Et aquas scindetis ab eis pro argento vt bibatis, id est, emetis. Job. 6. v. 27. ופע 3. v. 2. Ego scidi mihi eam pro 15. argenteis. Conuiuium ergo Kerah dicitur ab emptione nimirum eorum, quæ ad illud sunt necessaria. Quid si etiam sic appelletur vel a concisione siue macellatione animalium, vel a ciborum dissectione, atq; distributione, vt dicitur apud Græcos, de quo infra.

Chaldaicè siue Syriacè conuiuium nominatur כריש tofig & מיתחא Mifthaia, Iudic. 14. v. 11. & מיתחא Mæschthuta, Matt. 22. v. 2. גמגמ, & שחרות Scharuta (qua vox etiam Job. 1. reperitur) Luc. 14. v. 16. δεισον, & כובלה Kubala, Ibid. δοχην, & חמשה Hachameta, eodem in c. δειπνον vertitur. De voce לחם Lecham, & לחמה Lachma que perinde apud Chaldaeos & Syros, atq; לחם Lechem apud Hebr. conuiuium significat, dictum est supra Dan. 5. v. 1. Hac de nominibus Hebraicis atq; Chaldaicis.

Græca.

Græci porro, quorum lingua & Hebræa & Latina est locupletior, multa habent nomina quibus conuiuium appellant, quorum alia quidem sunt generalia, alia verò specialia, qua tamen ipsa quoque generatim saepe & per synecdochen pro quouis conuiuium vsurpantur. Maximè autem Συμπόσιον commune & tritum Græcis est vocabulum συμπόσιον, quod Latine compotium siue compotamentum nonnulli reddunt. Cicero compotationem vertit lib. de senectute, vbi vocem Latinam conuiuij Græco vocabulo longè urbaniorē atq; honestiorem esse dicit. Idem porro vocabulum, vt ex Athenæo & Polluce patet, non modò conuiuium, sed locum quoq; significat, in quo conuiuium agitur; nec non librum, qui conuiuij alicuius descriptionem continet, qua quidem significatione a Platone, Xenophonte, & Luciano vsurpatur. Nonnunquam συμπόσιον de ipsi conuiuii dicitur, vt conuiuium aliquando apud Latinos. Συμπόσιος quoq; vocabulum in femineo genere a Polluce affertur, sed nullius scriptoris autoritate confirmatur. Li. 3. Μαχάβη συμπόσια significat τὸν τῆς συμπόσιας χρόνον, id est, compotationis tempus.

Πότος & πόσιον.

Πόσιον quoq; & πόσιον, & in plurali πόσιον, id est, potatio, compotationem siue conuiuium significat apud Menandrum. Hinc πόσιον σωχεῖς, κύβοι, id est, compotationes assidue, luxus dicuntur. Eadem voce Cyrillus quoq; in hac significatione vtiitur, & Athen. lib. 4. ὅταν ἢ βασιλίδος πόσιον ποιῆται, συμπόσιον αὐτῶν εἰσὶν εἰς μέγιστα δόματα. Sic παρὰ πόσιον apud Ath. & Plut. inter potandum. Item super conuiuium. Ποτός verò accentu in vlt. ἐκπύμα, id est, poculum est Ammonio & Suida, ποτός τὸ πινόμενον, πόσιον ἢ τὸ συμπόσιον. Σφοδρῶς ἢ πόσιον γυρομῆρα, ἐκπύμα ὁ ἐσιάτωρ, αὐτὸς μὲν ὄλιγον ἐπιπνεν, αὐτοῖς ἢ πολλὸν ἐγχεῖν τοῖς δεσπύουσιν ἐκέλευσε. Cum autem feruere compotatio, ipse quidem conuiuator veteratorie agens parum bibebat, conuiuii autē iubebat multum infundi. Hac ergo duo vocabula Græca respondent Hebræo חמשה Mischte, de quo supra.

Δοχὴ.

Δοχὴ quoque conuiuium dicitur ab excipiendis conuiuii, Luc. 5. ἐπίσημα δοχὴν μεγάλην, id est, fecit

est. fecit conuiuium magnum, & Luc. 14. Δοχὴν ὄντι τὸν conuiuium scilicet Dominicum celebrare, Ignatius: quod interpret reddidit missas celebrare. Item ὑποδοχὴ cum ipsum excipiendi actum, tum etiam aliquando conuiuationem, siue conuiuium significat, quo quis excipitur. Bud. Com. ex Plut. δὸ τὸ ὑποδέχεσθαι, conuiuium excipio. Athen. lib. 6. τὸ ὑποδεῖς τὰς χεῖρας δὲ χομαί, καὶ δὲ ζῆμα, οἰοδοχῶμα, ἐσιῶ. Bud. Com. Inde ὑποδοχὴ, id est, cæna aduentitia, de qua infra, & ὑποδοχὴς, id est, ἐσιάτωρ, qui excipit conuiuium. Vocabulis δοχῆς & ὑποδοχῆς respondet Syriacum Kubala, Luc. 14. de quo supra, similiter a recipiendis hospitibus dictum.

Item ἐσιῶμα Euripid. in Iphig. & ἐσιῶσις, Plat. de Rep. 1. Thucid. 6. Clem. Alexand. Pa. ἐσιῶμα dag. epulationem siue epulum significat: his adde ἐσιῶσιον ex Græc. Bib. interpret. Reg. lib. 4. cap. 24. δὸ τὸ ἐσιῶν, id est, domo, siue conuiuium excipere.

Συοσίμα quoq; & συοσίτων cibi communio, siue communis cibi participatio dicitur, & σί- Συοσίμα τῆσις Pollucii epulandi, siue cibum capiendi, victus.

Συωσία similiter cum pro consuetudine, colloquio, conuentu, cõitu, tum pro conuiuium quoque Συωσία saepe accipitur. Plato Sympos. μὴ δὲ μᾶθης ποιῆσαι τὴν ἐν τῷ παρόντι συωσίαν. Plut. Symp. συωσίαν ποιῶνται μὲτ' ἀλλήλων ἐν ἀφρόνοις πᾶσι, ceteris institunt conuiuales. Eadem significatione ab Ath. lib. 10. & alibi saepe vsurpatur.

Similiter σῶδος quoq; saepe pro cætu siue congressu conuiualium vsurpatur, vt Ath. σῶδος Σῶδος & δὸ φιλοσόφων conuiuia Philosophorum, & Athen. lib. 7. σῶδος παμμιγῆς ὄχλου conuiuium ex promiscua hominum turba. Apud Diog. Laert. in Epicuri testamento, καὶ εἰς τὴν γυρομῆρα σῶδον ἐκείνους μὲν τὰς εἰκόσις ἢ σὺμφιλοσοφῶντων ἡμῶν εἰς τὴν ἡμῶντα, καὶ μησοδῶρου κατὰ τὴν γυρομῆρα, qua Cicero ita reddidit: Itemq; omnibus mensibus vicesimo die luna dent, ad eorum epulas, qui vna secū philosophati sunt, vt sui, & Mechrodori memoria colatur. σῶδος ἐν δὸν Pollucii, id est, conuentus siue congregatio in vino.

Εὐωχία quoque conuiuium a Græcis appellatur, non vt inquit Athen. δὸ τῆς ὄχης, id est, Εὐωχία a cibo, vt nonnulli volunt, sed δὸ τὸ κατὰ τὰ πάντα εὐεχεῖν quod in ijs se bene haberent, quasi εὐεχία: quippe cum ad ea conuenientes Dei cultores lætitia indulgerent animumq; relaxarent. Eustathius veramq; notationem ponit & proinde approbare videtur. Il. α. 118. δὸ τῆς ὄχης (quod cibum significat) secundum nonnullos hinc derivatur, τὸ εὐεχεῖν apud Hesiodum latari, feliciter agere, & εὐωχία per ἐπιτάσιον. Idem Il. β. 212. δὸ τῆς ὄχης: fit εὐωχία per intentionem ὡς εὐσωχεῖσθαι, τὸ σῶμα: alij tamen sic volunt dictum δὸ τῆς εὐεχίαν τὰς σωόντας εἰς εὐφροσύνην πᾶσι τὸ θεῖς, καὶ εἰς ἀνεσιν ἐαυτῶν καθέιναι. Clemens Alex. Pa. dag. lib. 2. ad eandem etymologiam alludens. In cælis autem, inquit, est hoc caeleste conuiuium (ἢ ἐπιπέσιον & εὐωχία) quod quidem dicit esse charitatem Dei & proximi. Hinc Xenophon lib. 3. de factis dictisq; Socratis εὐωχεῖσθαι dicit de ijs verè pronunciarī, quæ sunt parabilia, & neq; animo, neq; corpori græuia, eosq; qui sobriè viuunt rectè εὐωχίως dici ex verbi proprietate. Cel. lib. 9. cap. 13.

Δαῖς quoque, poeticè δαῖμα Apollon. 2. Argon. δαῖμα ἀμφίπορον, & Il. x. (Eustath. id δαῖμα σαλνεῖτερον esse dicit) & δαῖμα Il. x. cum cibum, tum conuiuium significat. Derivatur autem teste Athen. lib. 1. δὸ τὸ δαῖμα, δὲ εἰς δαμοιρᾶς ἐπίσης, hoc est ab equali diuisione, seu distributione cibi, atq; potus olim in conuiuijs vsitata. Hinc eodem teste, δαῖμα volunt saepe ab Homero ἔσθην dictam quasi ἴσθω δὸ τῆς ἰσθῆς secundum pleonasmum Ionicum literæ Iota, quia, vt Eustath. interpretatur, ἰσομοίως ἐδαινίωτο δὲ τὸ ἀφιλόνοικον, id est, equalibus portionibus cuique assignatis conuiuabantur contentionis vitandæ gratia: vnde δαῖμα teste Athen. dicebatur is, qui carnes affabat, quique equalem singulis portionem dabat. Hac autem æquabili portionum distributione idem author vult conuiuia (quæ olim summa cum contentione, atq; etiam cædibus fuerunt celebrata, singulis cibum auide rapientibus, vnde etiam ἀταδάλια nonnulli volunt esse dictum) εἰς κόσμον ad modestiam, ac iustum legitimamq; ordinem fuisse redacta. Idem quoque vult hanc ob causam δαῖμα vocabulum solis hominibus ab Homero merito tribui, bestijs non item: propterea quod soli homines, vt electionis, ita æqualitatis quoque seu æqualitatis sint capaces, atq; idcirco Zenodotum reprehendit, quod is vocem hanc de bestijs quoque predicarit. Seleucum tamen, idem testatur, δαῖμα voluisse literarum mutatione dictam quasi δαῖμα, & priorem illam derivationem ceu nimis coactam & violentam reiecisse. Δαῖμα

ANTIQUITATVM CONVIVIALIVM

quoque pro conuiuio videtur accipi apud Athen. lib. 4. ἀλλήλων ἐποίησεν ἐλθόντα τὸν χείρονα ἐπιπύω τῶ ἀμείνονι & δάματα, nisi forsan sic mendum, & δάματα legendum. Suidæ quoque δάμας videtur dicta quasi δάματα literarum transpositione, illud autem ἐγμονι δὲ τῶ δάμασσε esse βιαῖότερον. Hinc πανδαισία quoque δαφίλης ἢ πανδία ἐνωχία, siue ποικίλη, ἢ ἐκ δὲ φέρων ὄλων ἐνωχία, ut tradit Aristoph. Schol. Pace, id est, conuiuium magnificum, varijisq; ferculis constans.

Ἀγάπαι.

Ἀγάπαι quoque, hoc est, charitates nonnulli Clementis Alexandrini tempore prandia & conuiuia vulgo nominabant, ut ipsemet testis est Padag. lib. 27. ubi hanc appellationem reprehendit: Nam sit quidem, inquit ille, cæna propter charitatē, sed non est ipsa charitas, verum δ' εἰ γὰρ ἐνωχίας κοινωτικῆς, ἢ ἐμμετρεῶς, id est, signum beniuolentiæ ad communicandū, largiendūq; propensæ. Et paulò post, Charitas, inquit, non est cæna, sed cæna a charitate pendet. Et tamen cæna illæ Christianorum primitiua ecclesiæ, quæ cæna dominicæ fuerunt appendices, agapæ fuerunt appellata, propterea quod mutua charitatis atq; coniunctionis tuendæ causa fuerunt instituta.

Εἰλαπίνη.

Εἰλαπίνη (qua voce crebrò Homerus utitur) propriè magnificum & oriparum conuiuium significat. Ιλ. κ.

Αἰεὶ δ' ἐν δαίτησι καὶ εἰλαπίνησι παρέδωκε: interpretantur ἑορταῖς, ὅτι κατὰ ἴλας πίνουσιν ἑρπται δὲ καὶ παρὰ τὸ ἔλασον ἀζιζῆς τῆς ἐνωχίας, ὅστις παρὰ σαρξ. Et Od. α. εἰλαπίνη ἢ γάμοι, ἐπι ἐκ ἔραν & τὰ δὲ γ' ἔστιν: ubi εἰλαπίνη & γάμοι, quod ad splendorem & magnificentiā essent apparatus, opponuntur ἔραν ad quod plurimi, sed suo quisque sumptu conueniunt. Athen. lib. 8. (id quod etiam docet Eustath. Ιλ. ρ. ρ. 1160. 201.) τὰς, inquit, θυσίας, καὶ τὰς λαμπροτέρας ὄψασιδας, id est, sacrificia, & splendidiore apparatus veteres nominabant εἰλαπίναις, & qui illis fruebantur εἰλαπινάσας. Idem paulò post, εἰλαπίναις, inquit, vocantur ab illorum apparatus, atq; sumptibus. Nam λαφύττειν, & λαπίζειν idem significant quod ἐκκεῖν καὶ ἀμάλισκεν, id est, exinanire & absumere. Unde & λαπαρὸς macilentus, & λάπαθος herba quod ventrem euacuet, & λαπάρα, id est, venter, Eustath. videtur dici Od. α. Poetis quoque ἀλαπίζειν per pleonasmum literæ α idem est quod πορθεῖν, id est, depopulari, diripere, & ea qua depopulando abrepta sunt λάφυρα, id est, spolia appellantur παρὰ τὴν λάφυρον. Eschylus & Euripid. εἰλαπίναις volunt dici δὲ τῶ λελαπίζθαι, id est, euacuando. Λάπειν enim significat concoquere. Eustath. quoque de Athenæi sententia ἀλάπειν deriuat δὲ τὸ λαπίζον τῆς ποιότητος λαμπαρῆς ὄψασιδος ἢ δαπάνου. Addit tamen antiquis Grammaticis εἰλαπίνων ἐπιὰ dici ἐνωχίαν πολυτελή ἐν ἧ κατ' εἰλας, ἢ οὐδ' εἰλεμυροὶ πολλοὶ ἐπινοὶ χείρονος δηλαδὴ δ' εἰπνοαλίθρο. Od. α. 50. Idem Od. ρ. 646. in illa verba,

εἰλαπινάζουσι πίνουσιν αἰδοπα δῖνον,

πίνουσιν, inquit, addit, quoniam εἰλαπίνη etiam dicitur ἐκ τῶ λάπειν, καὶ πίνειν, ἢ κατὰ εἰλας πίνειν. Pindarus δ' ἄμιν ἔφρονες ἴλασι σὺν καλάμοιο βοῶ δῖον δέχονται. Cælius lib. 27. c. 24. Dicitur ilapinem interpretantur ab ἴλασι, quo nomine ordines intelligunt, ac vertigines, quas iuniores æderent in choris, cuiusmodi a comessantibus post victoriam exhibebantur. De voce εἰλαπίνη & ἴλασι, siue εἰλασι, vide plura apud Eustath. Od. α. 50.

Θοίνη.

Θοίνη similiter epulum siue conuiuium significat, sic dictum, teste Athenæo lib. 2. ὅτι δὲ θεὸς δῖνόςδε δεῖν ὑπελάμβανον, id est, quia propter Deos largius vino indulgendum esse putabant. Addit idem ex Seleuco, antiquitus neque vino, neq; vllis alijs lautitijs indulgere fuisse licitum, nisi id deorum gratia fieret: hinc & θοίνας, & θαλίαις, & μέθας dicta esse. θοίναυα quoque apud Euripid. in Oreste, & θοίνα in epigram. & θοίνης ἑλεον apud Eurip. Hesych. pro δαρίβις pariter, atq; epulis usurpantur. Hinc θοίναν, & θοίνεσθαι, id est, conuiuari, θοίνη τὸν conuiuia, θοίνη τὸν ad conuiuandum artum, θοίνη καὶ ὄργανα. Xenoph. in Oecon. instrumenta ad epulationem, Cic. apud Columellam 12. 13. ὡς θοίνια prima conuiuij portio Polluci. Item δημοθοίνια, πανδοίνη, πανδοίνια Polluci. Suidæ idem quod πανδαισία, id est, publicum & magnificum conuiuium: & inde πανδοίνειν epulari, & πανδοίνει aduerbium, id est, solemni epulo, siue per totum epulum. His adde δὲ θοίνον splendidum conuiuium.

Θαλία.

Θαλία quoque conuiuium propriè magnificum, ac omnibus rebus abundans significat, quasi dicas floridum siue virens, nimirum a θάλλειν, quod florere significat. Athen. lib. 2. Θαλίαις α' ἡγερίβις testatur nuncupata esse conuiuia festiua ὅτι θῶν χάειν ἠλίζον, καὶ σπῆσαι, id est,

quis

quia deorum gratia congregari, & conuenire consueuerant: videtur ergo Athenæus hoc vocabulum deducere ab ἀλίζομαι. Unde ab Hesychio exponitur παύησις. Budæus quoque apud Herodotum non tantum pro epulo, sed etiam pro die festo, & feria usurpari annotat. Inde θαλάζειν Plutarch. in Sympos. & alibi interpretatur φιλοφρόνως, καὶ ἰλαρῶς σπῆσαι ἀλλήλους ἐν δῖνῳ, id est, summa cum hilaritate, & beniuolentia mutua celebrare conuiuia. Hinc Athenæus lib. 1. ἀταθάλιαν vult esse dictum, quoniam homines ἐν ταῖς θαλίαις, hoc est, festis deorum atque conuiujs, que in ijs agitari fuerunt solita, peccandi initium fecerunt. Notandum quoque δάματα, θάλειαν & εἰλαπίνην τε θαλίαν ab Homero, & alijs Poëtis sæpe poni pro conuiuio oriparo, quod aut ipsum splendido apparatu quasi vireret, aut ipsos conuiuas, quasi virere faceret, hoc est, conuiuium latum, & festiuum. Eustath. ex quodam poëta, ἐπι δ' ὄφρυστι σελίνων σφαρίσκους θάλειοι θάλειαν ἑορτῶ ἀγῶνι, id est, ut inquit, in qua ἑθαλλοὶ ὑπερβῆλλοντες τὰ εἰωθότα: ubi bene exprimitur quid sit θάλεια ἑορτή siue δαῖς, in qua nimirum σφαρίσκους ἐπι ὄφρυστι πθέντες ἐνώχουν, id est, in qua coronati lætiq;, ac hilares genio indulgebant: Ac deinde generalius hoc vocabulum usurpatum pro quauis festa ac hilari celebritate.

Θιάσθ' etiam conuiuantium cætum siue conuiuium significat, unde Hesychius quoque non Θιάσθ' solum exponit βακχικὸν πλῆθος, sed etiam ἐνωχίαν. Et Athen. lib. 8. quum ἐράνους esse dixisset τὰς δὲ τῶ συμβαλλομένων εἰσαγωγὰς, subiungit, hanc ipsum ἐράνον vocari etiam θιάσον, in deq; σπυθιασώτας appellari τὰς σπυθιόντας ἐρανοῖτας. Eodem sensu accipiendum quod initio lib. 5. dicit, τὰ τε φυλετικὰ δ' εἶπνα, καὶ τὰ δημοτικὰ πορσέταξαν: ἐπι ἧ τὰς θιάσους, καὶ τὰ φερένικα καὶ ὄργανικα. Et Plut. in Hel. de Aegin. ait: τῶ ποσειδῶνι θυσιαν ἀγῶσι τὰς καλεῖται θιάσους, ἐν ἧ καὶ εἰσπυθῶν ἡ ἐρανοῖς ἐκκαίει καὶ μετὰ σιωπῆς ἐσιῶνται. Hac eadem porro voce cum generatim pro quouis cætu saltantium, reiq; diuine vacantium, tum, ut testis est Athenæus lib. 8. pro turba hominum Bacchicos choros agitante usurpatur, secundum illud Euripid. ὄρω δ' ἐθιάσους θεῖς γυναικῶν χορῶν: Video autem thiasos tres muliebrium chorearum. Eiusdem meminuit Demosth. pro Coron. & Virgil. Eclog. 5.

Instituit Daphnis thiasos inducere Baccho.

Et Æneid. lib. 7.

Tum quorum attonita Baccho nemora auia matres

Insultant thiasis ——— vndiq; collecti coeunt.

Thiasos autem alij dicitur τὰ τὰ θεῖα ἄσται, id est, a sacris carminibus, alij verò dicitur τὰ θεῖα, id est, a currendo, volunt esse nuncupatos. Athen. vult dicitur τὰ θεῖα, id est, Deo esse dictos, quoniam dij Laconica lingua σιοῖ appellatur. Eadem ferè Suidas habet.

Ἐράνθ' idem quod θιάσθ', teste Athenæo, conuiuium collaticium, quod a symbolarum collationibus (ut Plautus loquitur) instruitur, conuiuium in quod suam quisque symbolam siue partem confert. Athen. lib. 8. ἔρανοι αἰ δὲ τῶ συμβαλλομένων εἰσαγωγὰς δὲ τῶ σπυθῶν (quid si legendum σπυθῶν εἰσιν, Eustath. Od. λ. 459 σπυθῶν legit. quam vocem vocat nouam) καὶ σπυθῶν ἐκαστον ἐράνον, id est, conuiuium collectas conferentium. Didymus exponit, δ' εἰπνον ἐκ συμβολῆς, id est, conuiuium ex collecta. Idem etiam dicitur ἀσπυθῶν, id est, a sportula dicebatur, teste Athen. Eustath. in Od. λ. ubi tria hæc γάμοι, ἔρανοι & εἰλαπίνη coniunguntur. Sciendum est, inquit, quod τὸ δὲ τῶ συμβολῆς δ' εἰπνον, id est, conuiuium ex symbola, Hesiodus ἐκ κοινῶν, id est, ex communi appellauit: & id est ἔρανοι. Idem in Ιλ. α. annotat ἔρανον esse τὴν δὲ τῶ κοινῆς συμβολῆς, ἢ γὰρ καταβολῆς, καὶ δαπάνης ἐνωχίαν. Vbi annotat etiam ἔρανον fuisse κόσμιον, ac minime πολυτελή. Solitos enim fuisse τὰς ἐρανοῖτας ut plurimum φειδωλῶς ἐθῆν παρεῖν comedere, quoniam vnusquisq; τὸ ἴδιον ἔθῆν, id est, suum comedeat. Unde C. Plinius secundus ἔρανον appellat collationem ad tenuiorum inopiam sustinendam: Epistolarum libro decimo. Hesiodo huiusmodi conuiuia placuerunt, propterea quod in illis iucunditatis plurimum, sumptus haud multum inesset. Quin & Romanis probrosum videbatur esse ἀλλοξιοφάγον, id est, alienis vesci; ac proinde singuli ferebant quod essent ac biberent.

Σπυθῶν γον quoque Græcis conuiuium dicitur, ut σπυθῶν est compotare. Athen. lib. 8. sub Σπυθῶν γον, ἐλεγον ἢ σπυθῶν καὶ τὸ μετ' ἀλλήλων πίνειν, & σπυθῶν γον τὸ συμπόσιον. Sed conuiuium propriè intelligendum, quod ex symbolis fit, quod θιάσον et ἔρανον paulò antea diximus appellari. Addit enim Athen. (interiecto Menandri loco) μήποτε ἢ τὰτ' ἔστιν τὸ δὲ τῶ συμβολῶν

καλέμερον, id est, quod ex collectis siue collatis symbolis fit, quod etiam Athen. σωμαζώμιον λέιπνον appellat, id est, συμβλητὸν collectivum. Eadem Eustath. tradit. Ιλ. π. f. 113.

Λεῖπον, &c. Λεῖπον, δειπνον, σωμαζώμιον (Athen. lib. 8. quod concœnationem Cic. epistola 8. ad Pætum vertit) δειπνον & δειπνον licet certas quasdam conuiuiorum species proprie significant, tamen in genere pro quouis conuiuio creberrimè apud authores usurpantur, de quibus infra commodior erit dicendi locus.

Αἴκλον. Αἴκλον quoque & σωμαίλειαν a Doris δειπνα & σωμαζώμιον dici, testis est Athen. lib. 4. & ἰπαικλα ab isdem secundæ mensæ appellantur.

Ἡβητήριον. Ἡβητήριον quoque conuiuia dici, testis est Athen. lib. 10. καὶ τὴν ἠβλὴν ἢ πνεὺς ἀνέπλασας δινοχοῦσαν ἀνδρῶν, ἰσως δὲ τὸ ἠβητήριον καλεῖται τὰ συμπόσια, id est, Heben sinxerunt Poete stare a poculis deorum, forsitan quia conuiuia dicta sunt Hebetaria. Eustath. quoque annotat ἠβητήριον esse συμπόσιον, et interdum τὴν ἀσημιον σωμαζώμιον. Ιλ. β. 1280. Idem vocabulum & Suidas παιδευτήριον, id est, ludum literarum, & Hesych. ἐστιατόριον, & κατάλυσι, id est, locum amœnum compositum ad conuiuia agendam exponit. Suidas quoque ἠβητήριον interpretatur κατάλυσι.

Κυλικεῖον. Κυλικεῖον, quod proprie calicum repositorium, siue locum calicibus reponendis destinatum significat, aliquando pro conuiuio usurpatur, ut accipit Eustath. in illo loco, qui citatur ab Athen. lib. 11. ex Cratino. μόλις εἰς τὸ κυλικεῖον ἀνερχόμενος, id est, εἰς τὸ συμπόσιον, quasi videlicet πολιτογραφηθεὶς πῦ.

Κάθων. Κάθων quoque, quod est poculi Laconici & militaris genus Athen. lib. 11. etiam pro ipsa compositatione nonnunquam videtur accipi, quod horum poculorum maximus in compositationibus usus esset. Athen. lib. 11. τὸ ἢ κάθων & εὐμόλις ἀποβιβνός &c. Hinc καὶ κάθων καλεῖται ποτᾶν seu compositare, Plutarchus in Pyrrho & Antonio.

Κλητώριον. Κλητώριον quoque pro conuiuio a Græcis usurpatur. Suidas κλητώριον ἢ βασιλικὴ δόξα, ἢ ἐπάρατος, id est, regia gloria, siue mensa. Cedrenus in Leone Basilij, τὰ κατὰ τύπον ἐπιλείειν κλητώρια, & in Iustiano τὰ ἐξ ἑτέρας κλητώρια. Anastasius prandia, quæ ex more sunt interpretatur. Videntur ergo regia & imperatoria conuiuia proprie hoc nomine intelligi.

Atque hæc de nominibus Græcis, quibus conuiuium insignitur, quæ deriuantur vel a potu seu potatione, ut συμπόσιον, ποτᾶν, εἰλαπίνην, δειπνον: vel a vino, ut δόινην: vel a societate siue communionem, ut σωμασία: vel a conuentu siue congressu, ut σωμαζώμιον, σωμαζώμιον: vel a symbolarum collatione, ut ἰεραὶ & θιασμοὶ, συναγωγῶν: vel a cibi potusque æquabili distributione olimphισία, ut δαίσις, siue δαίτη, δαιτυνός: vel a conuiuio peregrinorum excipiendis, ut δοχὴ, ἐποδοχὴ: vel a charitate, ut ἀγάπη: vel a bona corporis, animique constitutione, ut ἰσχυρία: vel a calicibus, ut κυλικεῖον, κάθων: vel a flore, ut θαλία, &c.

Latina nomina. Conuiuium. Apud Latinos conuiuij nomen maximè tritum est, & usitatum, cuius etymon eleganter a Cicer. his verbis exprimitur lib. de Senect. Bene enim maiores nostri accubationem epularem amicorum, quia vitæ coniunctionem haberet, conuiuium nominarunt, melius quàm Græci, qui hoc idem tum compositationem (συμπόσιον) tum concœnationem (σωμαζώμιον) vocant. Idem ad Pætum: Sapientius nostri quàm Græci, illi συμπόσια & σωμαζώμιον, id est, compositationes aut concœnationes, nos conuiuia, quòd tum maximè simul viuunt. De eadem voce sic Isidorus lib. 20. Etym. Conuiuium apud Græcos a compositatione συμπόσιον, apud nos verò a conuictu rectius appellatur: vel quia vitæ collocactionem habet. Item conuiuij dicitur a multitudine conuescentium. Nam priuatæ mensæ vitæ conuiuium non est. Hæc ille. Conuiuium omnino a verbo antiquo conuiuere videtur deduci, quod conuiuari significat, quia nimirum tum maximè, ut Cicer. inquit, simul viuunt. Sunt alia quoque permulta vocabula magis specialia, quibus idem exprimitur, certæ quædam conuiuiorum genera significantia, de quibus suis in locis, quæ tamen sapenumero ad quoduis conuiuium generatim significandum adhibentur: cuiusmodi sunt epulæ quasi edipulæ, epulum, epulatio Columella, prandium, cæna, comessatio, &c. Mensæ quoque vocabulum præsertim pluralis in numero crebro metonymicòs pro conuiuio usurpatur, ut mensæ primæ, secundæ, Italicæ, Syracusanæ, &c. In specie verò pro Cæna apud Iuuenalem his verbis:

Perpetua anxietas nec mensæ tempore cessat:

Vbi de conscientia verba facit. Cui simile illud quidem:

Nocte dieque suum gestare in pectore testem.

Pastus quoque, (unde forsitan Gallicum, repas) pro conuiuio usurpatur. Item sodalitas, conuentus, congressus, conuictus, cætus, conuiuiarum congregatio a Macrobo. conuiuium appellatur lib. 1. Saturn. c. 5. quibus respondent Græca σωμαζώμιον & σωμαζώμιον.

Germanicè conuiuium vulgò maal/ gastaal/ gasterey/ banquet/ weerdtschap a Belgis appellatur. Notabis præterea omnia ferè conuiuiorum nomina Germanica desinere vel in maal/ ut abendmaal/ id est, vespertina, nachtmaal/ id est, cæna: vel in suppen. quod pulstem siue pulmentum significat, quo Germani maximè delectantur, ut morgen suppen/ id est, ientaculum: vel in stuct/ id est, frustum, ut frustuct/ id est, ientaculum: vel in truncet/ id est, potum siue potationem, ut abend truncet/ id est, potatio vespertina, schlaafferuncet/ quasi dicas ὑπνοπόσιον, id est, comessatio: vel in essen/ id est, edere, ut morgé essen/ abendessen/ zinnachtessen/ inibiß/ id est, ientaculum, vespertina, cæna, prandium: vel in brot/ id est, panem, ut morgen brot/ id est, ientaculum, abend brot/ id est, vespertina: vel denique in zibhen & ibzhen (quæ duo vocabula symbolam siue collectum significant) ut abend zibhen/ abend ibzhen/ id est, vespertina compositio.

Gallicè banquet, conuiue, festin. Unde Anglicè a feast. Ital. conuiuio. Hispan. combito de muchos. Polonicè diejada a sedendo, quasi confessio siue confessus.

Conuiuia porro, hoc est, qui vno eodem cibo potusque simul viuunt, siue qui cibi potusque communionem, & consuetudine viuunt, ab Hebræis appellantur מִסְבֵּיבַיַּם mesibbim a מִסְבֵּי, quod accumbere ad comedendum significat, 1. Sam. 16. Psal. 140. v. 10. Amaritudo conuiuorum meorum. Alij tamè a מִסְבֵּי saba volunt deriuari, quod significat potare, siue inebriari, id quod in conuiujs fieri solet. Nominantur etiam מִסְבֵּי kerijim, id est, inuitati 1. Sam. 9. Soph. 1. sicut Chaldæicè מִסְבֵּי Saminaja 2. Reg. 13. Luc. 14. 4. מִסְבֵּי seman, id est, inuitati: ut viri panis apud Abdiā.

Apud Græcos autem varijs modis nominantur, ut ab inuitatione seu conuocatione κλητῶν, ἐπικλητῶν, ἀποκλητῶν, συγκαλητῶν, συγκλητῶν, πασιμ apud Ath. Vel ab accubatione, ut συκλίται, ἀποκλίται, συγκλητοί, Polluc. ἀποκλειτῶν. Mat. 22. σωμακακλειτῶν, Luc. 14. ὁμοκλινεὶς Nonnus Ioan. 2. Vel a mensæ communionem, ut ὁμοτράπεζοι, σωματράπεζοι, τραπεζῖται, siue τραπέζεις Poll. vel a potus communionem, ut συμπόται, & in fæ. συμπόται siue συμποπίδες: vel ab ipsa consuetudine conuiuiali, ut σωμασία, συμβίωται, ὁμόβιοι Plut. vel in genere a cibi, potus, conuiuij denique societate, ut συμποσιασῶν, ὁμόβιοι, σόβιοι, συσσίπιοι (Aristoph. Scholiast. σύσσιπτον interpretatur σῶσιτροφον καὶ διατήτην) σῶσιπιοι, ὁμοτράπεζοι, σῶτροφοι, ἰδιότροφοι Mat. 14. φάροντες Mar. 6. σῶδροπιοι, σῶδροπιοι, ὁμοδροπιοι, δαιτυμῶνες, δαιτυμονεῖς, δαιταλεῖς, σῶδαιταλεῖς, Suid. δεινήτορες Non. σῶδοινοι, σῶδοινοι Ath. δωχῆται, σῶδωχῆδροι Ind. 1. 2. Πετ. 2. θιασῶται, σῶθιασῶται, Poll. Ath. εἰλαπνασῶται, οἰνοποτῆρες πασιμ apud Ἡο. ὁμοροβινεὶς Plu. ὁμοδαιοι Luc. Gre. σῶδαιοι Luc. & ὄνω ὄντες Ath. lib. 5.

Latine conuiuia, conuiuiones, compositores, siue compositatores, fæ. compotrices, cōpransores Cic. Philip. 2. confessores, idem pro Flacco. combibones, commensales vulgò. Dicitur etiam epulares non modo, qui Ioui olim, cæterisque dijs epulas instruebant, verum etiam qualescunq; conuiuia, qui epulis intersunt, quos etiam veteres epulonos dixerant per secundam inflexionem. Inde coepulonus dicitur conuictor, & isdem epulis vescens. Plaut. Persa. O mi Iupiter terrestris, & coepulonus. Sodales etiam ferè in conuiujs dicuntur, qui eadē mensa viuuntur zschgefellen. August. sodales vale dicitur, quòd simul sederent, & simul epularerent, quod hodie in cœnobitis est videre. Cœnuber nalis quoque interdum pro conuiuia, aut hospite familiari ponitur. Symplator, ut testatur Beroldus in Suetio. dicitur amicus sponsi, qui cum eo per conuiuia ambulat. Symplones dicebantur conuiuia.

Conuiuij parare Hebraicè פָּרַח, id est, facere. Isa. 25. Ge. 19. 21. Est. 1. 7. אָבָד Dan. 5. Conuiuium parare Græcè ποιεῖν δοχλῶ Luc. 5. & 14. ποιεῖν ὑποδοχλῶ Plut. Sym. δοχλῶ ἐπιταλεῖν. Ign. ποιεῖν δειπνον, ἢ ἀριστον Lu. 14. ποιεῖν γάμους, id est, συμπόσιον γαμικόν Mat. 22. δειπνοποιεῖν, & δειπνοποιεῖν, ἀριστοποιεῖν & ἀριστοποιεῖν Xenoph. συμπόσιον κατὰ σῶδαιζην Pla. ὁμοσῶδαιζην Plu. σῶσῶδαιζην, σῶδαιζην Ath. 8. ἐπιμαῖν Lu. 12. ἐνοσῶδαιζην

CONVIVII DEFINITIO.

CAPVT II.

Δειπνον Aristoph. εὐφρεπίζειν, ἀεισον ἐπιχωνεύειν, id est, cōflare, Diph. apud Ath. Ho. hæ ferè tritæ sunt phrasæ: δ' αὖτα ἐφοπλίζων ποτὶ Ἰλ. δ. ἐφοπλίζεσθαι Ἰλ. θ. δ' ὄρπον ὠπλίσαντο Ἰλ. δ. Eust. αὖτ' ἐπὶ ἐσκύασαν, ὄπλα γὰρ ἔτα πελεμικὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ παντὸς ἔργου ὄργανα, id est, parauerunt, ὄπλα enim sicut Hebraicum צבלי Celim, non modò bellica verùm etiam cuiusvis operis instrumenta dicuntur. Nota obiter etiam in sacris literis vocem armorum simpliciter instrumenta significare Rom. 6. exhibere membra sua arma iniustitiæ, & arma iustitiæ. Ite δειπνον ἐφοπλίσαν Οδ. π. ὄπλ' εἰς Ἰλ. π. Item τεύχεσθαι Ἰλ. α. τετυκείν Οδ. ο. Item δ' αὖτα πρὸς εἰσάγειν ποτὶ Οδ. γ. ὡς δὲ δειπνον πίνεσθαι Οδ. Δ. & Ν. δ' αὖτα ἀλεγκύειν Οδ. θ. δ' ὄρπον πρὸς εἰσάγειν Ἰλ. ω. δ' ὄρπον κοσμεῖν πνὶ Οδ. π. ab initio. Item ἐντυγνύειν ἀεισον Οδ. π. ab initio. Item Οδ. ω. ἐνσωμ' εἰν Bacchilides apud Ath. lib. 4. ποιέειν Appol. 12. Argo. Item δ' αὖτα πρὸς εἰσάγειν Ἰλ. η. & Οδ. γ. πθέναι παρὰ ποτὶ Ἰλ. ι. παρὰ θέειν ποτὶ Ἰλ. ψ. δειπνον δ' αὖτα ἰερέυσατε Eustath. ὡς δειπνον σφάριζετε, δ' εἰπνον δ' ἀναίτην Οδ. ο. τιμολαρόν παρὰ δειπνον θεῖσθαι Ἰλ. τ.

Arma pro instrumentis.

Convivium prae Latinè.

Convivari.

Latine convivium parare & instruere. Cic. in Verrem, Omnibus curat rebus paratum & instructum sit convivium. Ornare & apparare convivium. Ibid. Ornare magnificè, splendidèq; convivium. Idem pro Quintio, Convivium parum scitè exornat Sal. Magnificè & ornate convivium comparare. Cic. in Ver. Cœnulas facere, idem ad Pæt. Instaurare epulas. Vir. Instituire epulas, Sil. Instruere epulas Liu. Onerare mensas epulis: Ponerè epulas, Quid. Cœnium adornare, Cic. Prandium illic fabricatur epiparè, Apul. Prandium aëturarier, Plau.

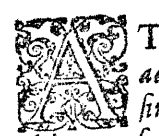
Convivari Græcè συμποσιάζειν, συμπόσια ἄγειν, Latine convivium agere. Ath. lib. 5. συμδρῶν, Ath. interpretatur τὸ μετ' ἀλλήλων πίνειν, id est, συμπίνειν, unde σωμαζώζιον, id est, compositatio ἰσώχεισθαι, σωμαζώζεισθαι. Hom. συμφαγέειν, & συγχεῖσθαι φαγέειν, συγκλίπειν, & συγχεῖσθαι κλίπειν, σωμαστῆσθαι, σωμαστῆσαι περὶ εἰσάγειν, Ath. 8. ἀριστὸν ἀεισον ποιεῖσθαι, σωμαστῆσαι, σωμαστῆσαι, Poll. δειπνεῖν, δειπνεῖν δ' αὖτα, δειπνεῖν δειπνεῖν πολυτελῆ Aristoph. δειπνον σωμαστῆσαι. Luc. δειπνῆσαι ἀεισον. Hesiod. συμδρῶν συμδρῶν συμδρῶν, Ath. lib. 5. σωμαστῆσαι, κερταίσειν, Athen. δειπνεῖν, δειπνεῖσθαι, δειπνεῖσθαι, Οδ. Δ. θωσθαι Doricè, εἰλαπνάζειν, δειπνεῖν, & δειπνεῖν, δειπνεῖν apud Lycoph. ἐνδαιτῆσθαι, ἐνδαιτῆσθαι, Hesych. δειπνεῖσθαι, μεραδ' αἰτῆσθαι, Hesych. δειπνεῖσθαι, Hom. δειπνεῖν εἰσάγειν. Οδ. β. δειπνεῖσθαι, δειπνεῖσθαι, εἰλαπνάζειν, δειπνεῖσθαι, δειπνεῖσθαι, & γάμων, δειπνεῖσθαι κατὰ δειπνεῖσθαι. Ἰλ. α. δειπνεῖσθαι εἰλαπνάζειν dicuntur venti. Ἰλ. ψ. δειπνεῖσθαι κρέα Apollon. θ. δειπνεῖσθαι πάνυ χροὶ λέγονται ἀχαιοί. Ἰλ. η. in fine. εὐδαίσεισθαι Apollon. δ' αὖτα κρησασθαι θυμόν. Οδ. θ. δειπνεῖσθαι παρὰ μὲν. & τῆσθαι (Nepitimus) Οδ. α. ferè ab initio, δειπνεῖσθαι ἐφ' εἰσάγειν, Ἰλ. κ. in fine.

Convivio aliquè excipere.

Latine, Convivari, convivium agere, Cic. Convivium agere, Plaut. celebrare, concelebrare, inire, Cic. Convivium exercere. Terull. lib. 2. ad uxorem: Si ieiunia observanda, maritus eodem die convivium exerceat. Convivere antiquum vocabulum, Plautus, Quintil. Epulari, epulis accumbere, Virg. Adire epulas, Quid. Obsonare, & obsonari quæ antiquitus pro convivari ponebatur, unde obsonator, obsonatrix, obsonatio, & obsonito, id est, assidue convivor. Naevius, Multi eo die tecum obsonitauerè. Commanducare. Spartianus in Pescenino, Iussit ne in xonis militæ ad bellum aureos, aut argenteos nummos portarent, sed publice commanducarent.

Convivio aliquem excipere, siue convivium præbere, Græcè ἐστῆν quod & convivio excipere significat, & interdum cum accusativo rei pro celebrare agitando cœnivia, ut ἐστῆν γάμους, Ath. ἐστῆν γυῖθλιον, vel potiùς γυῖθλιον, Luc. ἐστῆν τὸ δειπνον, τὸ ἐπιπέδιον, Synes. Epist. 3. id est, celebrare nuptias, natalitia, exequias agitando cœnivia. Sic δειπνεῖσθαι γάμων, Ἰλ. π. δειπνεῖσθαι ὑμνῶν, nimirum à ciborum divisione olim γστῆσαιβιμα. Item ἀεισιάζειν, δειπνίζειν, δειπνεῖν & δειπνεῖν. Herod. τ' αἰσούγην ἀπόμωξασθαι ἢ εὐδαίσειν, id est, mensa nefanda excipit. δειπνεῖσθαι. Hom. δειπνεῖσθαι (pro δειπνεῖσθαι) δειπνεῖσθαι γέρονσι, id est, da convivium senibus: δειπνεῖσθαι γάμων. Οδ. δ. δειπνεῖσθαι τῆσθαι ποτὶ, Ἰλ. ω. εὐδαίσειν, ἐραυίζεσθαι, ἀλαμψαίειν, & παραλαμψαίειν ἐπὶ δειπνον, Plut. Sympos. 2. Probl. 5. ὑποδέχεσθαι, Athen. lib. 6. convivio excipere. δειπνεῖσθαι ἢ στίποις, Herod. id est, accipere epulis.

Latine. Cœnam alicui dare, Prandium alicui præbere. Cic. Accipere epulis apparatus, Livius. Adhibere aliquem epulis, Sueton. Dare epulas alicui, Virg. Plautus in Captiv. Aeternum tibi dapinabo cibum.

TRIVE hæc quidem de nominibus quasi prima quadam ducta sicut lineamenta, nunc ad rem ipsam aggrediamur exordio ducto ab eius definitione, quoniam, ut sapientissimè Cicero monet, omnis, quæ a ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet a definitione proficisci, ut intelligatur quid sit id, de quo disputatur. Ac Cicero quidem convivium epularem amicorum accubationem vocat, quod plenius sic mihi videtur posse definiri. Convivium est honesta, suavis, & iucunda amicorum hominum eiusdem cibi atque potus (adde sermonis) communio, mutui amoris amicitiaq; cum Deo pariter, atque hominibus partim contrahendæ, partim tuendæ atque confirmandæ causâ instituta. Huic descriptioni affines sunt elegantissime illæ duæ Plutarchi definitiones, una quæ extat lib. 7. Symposiâcon Probl. 6. συμπίσιον ἐστὶ ζωωνία καὶ αἰσούδης, καὶ αἰσούδης, καὶ λόγων, καὶ πράξεων, hoc est, Convivium est seriorum, atque iocorum, sermonum, actionumq; communio. Altera est lib. 1. Sympos. probl. 1. ubi definitur διαγωγὴ ἐν οἴνῳ εἰς φιλίαν ὑπὸ χάριτος τελευτώσα: hoc est, oblectatio, seu vivendi ratio inter pocula cum gratia quadam in amicitiam desinens. Hæc definitio, ut & duæ illæ superiores, potissimum convivii finem complectitur, quem Plutarch. eodem in loco dicit esse συμπολιτικόν, nimirum φιλικὸς ὁπῆσθαι ἢ γένεσθαι δι' ἠδονῆς, id est, amicitia incrementum, siue generationem, quæ cum voluptate fiat. Nunc videtur esse consequens, ut de conviviorum origine, fine, vero legitimoq; usu (quæ breviter atque summatim qualiscunq; illa nostra descriptio continet) nec non de eorundem abusu, atque eius coercendi corrigendiq; ratione generatim quædam dicamus.

DE CONVIVIORVM ORIGINE,

FINE, VSV ET ABVSV MULTIPlici, eius corrigendi ratione, decq; legibus sumptuarijs.

CAPVT III.

CONVIVIVM iustum atq; legitimum, rem esse non modò honestam, utilem, & iucundam, verùm etiam sacram quodammodo, divinam & religiosam multis cum sacrorum, tum profanorum auctorum testimonijs videtur posse comprobari. Ac primò quidem eius indicio est solenne illud Scytharum iusturadum per convictum, seu convictum, conuiuendi conuiuandiu consuetudinem ab illis fieri solum, quod quidem ab illis factum minime fuisset, nisi conviviâli huic consuetudini divinam quandam vim tribuissent. Nam Ethnici vel ipsâ natura duce & magistra non nisi per ea, quæ deorum loco atq; numero habebant, sibi iurandū esse existimabant. Athenæus quoque lib. 5. πᾶσα, inquit, συμποσίου σωμαζώγην παρὰ τοῖς ἀρχαίοις πλὴν ἀπίαν εἰς τ' θεῶν ἀνέφερε, hoc est, omnis cœnialis cœtus apud veteres sui causam ad Deum referebat. Et idcirco idè subiungit, veteres cum coronis, atq; hymnis deorum proprijs, tum mensa ministris non servis, sed liberis & ingenuis in conviviorum celebratione uti solitos fuisse. Plut. quoq; in suis symposiâcon dicit veteres mensam rem sacram iudicasse, unde etiam ab Homero saepe videtur γαστρον & αἰσούδης, id est, veneranda, fuisse appellata. Idem certe ipsos quoq; Deos & crebra inter se convivia agisse, & hominum convivâsa sepe sua presentia cohonestasse finxit. Unde Asclepiades, teste Pausania, moderatum convivium, deorum conciliabulū nominavit, dum ad tale non modo heroas, verùm ipsum quoq; Iovem, Deosq; omnes accedere posse credidit. Hinc Ovidius Fast. 5.

Ante focos olim scamnīs confidere longis Mos erat & mensæ credere adesse Deos.

Convivium res præclara.

Scytharū iusturandum per convictum.

Convivium veteres iudicavérunt rem esse divinam.

Convivium mensa res sacra.

Hac autem Ethnicorum opinio a ratione, atq; veritate mihi minime videtur abhorrere. Nam conuiuiorum sine originem, sine finem, usumq; legitimam spectemus, facile patebit ea merito ceram quandam sacram & religiosam existimari debere. Ac primo quidem conuiuiorum origo sane est antiquissima, quae ab ipso generis humani primordio reperenda, & ad ipsum Deum seu primum auctorem videtur esse referenda. Deus enim in ipso paradyso, in beatissimo illo florentissimo mundo, rerumq; omnium statu, primos illos nostros parentes firmo stabiliq; matrimonio copulatos non μονογάγως instar Cycloperum, sed ὁμογάγως, & ὁμοῦτος, id est victus communione coniunctos esse voluit. Qua tamen illi σωφροσία, id est victus consortio (prohibitos nimirum a Deo cibos Diaboli instincta comedendo) cum impiè nefarieq; fuissent abusi, se pariter atque nos illorum posteros, in profundissimum malorum omnium gurgitem precipitarunt. Deus itaq; ut matrimonij, sic conuiuij quoq; primus ut author, & institutor, ita dominus quoq; & magister haberi debet, nõ nescio quis Chamos, seu κάμω, qui a Moabitis, aut Δειπνίδες, qui in Achaia, aut Δαίμωνες, qui a Troianis, aut Δαίμωνες, & κερων qui a Spartanis, aut εἰλαπναςίης, & σπαραγροτόμω, qui in Cypro seu dij quidam & conuiuiorum praesides diuinis honoribus culti fuisse perhibentur, ut testis est Athen. & Eustath. Od. d. & Od. a. pa. 50.

Conuiuiorum origo. Primi nostri parentes conuiuiores primi extiterunt.

Deus primus auctor conuiuio.

Conuiuiorum finis.

Conuiuitorum finis ex nominum etymologia.

Charitas.

Σωφροσία.

Ciceronis testimonia de conuiuiorum fine.

Iam vero si finem quoq; conuiuiorum consideremus, is cum augustus sit, atq; diuinus, ipsa quoq; conuiuia rectè augusta atq; diuina iudicabimus. Stoici (ut passim Cicero in praclaris suis litterarum monumentis, nec non alij authores testantur) cum multa alia, tum illud quoq; praclare sanè, sapienterq; tradiderunt, nos nimirum ad communitatem, societatemq; communem esse natos, eaq; nihil naturae humanae aptius & accommodatius esse, quam quidem fecerunt duplicem: Vnam, quae sit hominibus cum Deo, alteram quae sit inter ipsos homines. Ad utramq; autem societatem vel incundam, vel fouendam, atque stabilendam, vel deniq; redintegrandam, reconciliandamq; conuiuia cum sacra, tum prophana plurimum sane momenti, atque ponderis habent, id quod plurimis & sacris, & prophanis testimonijs, rationibus, exemplisq; comprobari potest.

Ac primo quidem hunc esse proprium legitimumq; conuiuiorum finem, vel ex ipsorum nominibus, quibus ea sunt insignita, notationibus satis constat. Nam conuiuium Latinus dicitur à conuiuendo, quia vitæ habeat coniunctionem & quasi conuictum epularis illa amicorum accubatio, ut Cicero in libro de senectute testatur. Sic cenam Plutarchus vult dictam esse quasi κοινω, id est communem ὁμοῦτος κοινωίας, id est, communionem, cuius nimirum ea sit interpres, conciliatrix atq; custos. Eandem ob causam, quaeuis etiam conuiuia veteres Ethnici, teste Clemente Alexand. παιδαγωγ. 2. ἀγάπας, id est, Charitates appellauerunt. Item φίλων ἑτάπειαν, apud Pindarum ἡ ὄνη κατὰ τὸ ἀγαθαίων σωσιῶνται, ἡ ὄνη κατὰ τῆς αἰφιλίας: id nimirum, quod conuiuia optima sint mutua hominum charitatis vincula, atq; symbola. Vnde Commentator in Pindarum φίλων ἑτάπειαν interpretatur φιλοποιοῖ: ἔστι, inquit, ἔχθροι εἰς ἑτάπειαν σωερχονται. Plura de hac re vide apud eundem. Eodem pertinet σωφροσία, vocabulum quod cum proprie vitæ consuetudinem, atq; coniunctionem significet, pro conuiuio quoq; sepe usurpatur.

Plurima praeterea scita atque praecleara doctissimorum sapientissimorumq; dicta siue testimonia extant, ad hunc conuiuiorum finem demonstrandum perquam accommodata. Cicero ad Patrum, Sed me hercule, inquit, mi Patre extra iocum moneo te, quod pertinere ad beatè viuendū arbitror, ut cum viris bonis, incundis, amantibus tui viuas. Nihil est aptius vitæ, nihil ad beatè viuendum accommodatius: nec id ad voluptatem refero, sed ad communitatem vitæ, atque virtutis, remissionemq; animorum, quae maximè sermone efficitur familiari, qui est in conuiujs dulcissimus: ut sapientius nostri, quam Graeci: illi συμποσία, aut σὺ δειπνα, id est, compositio, aut concenationes, nos conuiuia, quod tum maximè simul viuuntur. Idem ad eundem. Sic igitur viuunt, quotidie aliquid legitur, aut scribitur: deinde, ne amicis nihil tribuamus, epulamur vnà non modò contra legem, si vlla nunc lex, sed etiam intra legem, & quidem aliquantò. Idem de amicitia, Verum illud est, quod dicitur, multos modios salis simul edendos esse, ut amicitia munus expletum sit. Hisce ergo verbis Cicero significat conuiuia, subintellige modica, & moderata cum viris bonis honestis, incundis, nostrisq; amantibus inita, ad vitæ incunditatem, ad sanitatem, ad amicitia, beniuolentiaq; mutuae confirmationem plurimum facere. Huc quoque facit illud Poetae:

ἡ γὰρ συμποσιοὶ φίλος ἀπὸ χερσὶν ἑταίρου
δειπνῶν, ἀνὰ μνηστῆρ ἡ δὲ γὰρ ἐστὶ φίλη.

Homerus.

Et Eustath. in illa Homeri Od. 2. παρὶ Θηέ (Calypso Mercario) ἑτάπειαν Αὐβροσίης κλησάσα: illo necitare, atq; Ambrosia nihil aliud Homerum allegoricè significare voluisse ostendit, quàm φιλοποσίον ὁμιλίαν ἢ συμποσίαν, id est, consuetudinem, colloquiumq; conuiuiale amoris, amicitiaq; plenissimum. In eandem sententiam multa pulcherrima apud Plutarch. testimonia extant. Lib. 4. Sympos. Probl. 1. conuiuij finem dicit esse συμπολιτικόν, id est, ciuilem: qui sit φιλίας ἑταίρωσις ἢ γένεσις δὴ ἠδονῆς, id est, amicitia vel generatio, vel confirmatio coniuncta cum voluptate. Ac proinde ipsum conuiuium definit esse δεξωγῶν ἐν ὄνῳ εἰς φιλίαν ὑπὸ χερσὶν ἑταίρων, id est, viuendi rationem, quae per vini usum in amicitiam desinat gratia lenocinio. Idem lib. 1. probl. 1. ἑτάπειαν eleganter φιλοποσίον, id est, amicitia procreationem, seu conciliatricem appellat. Sic in lib. de educatione liberorum σωφροσία, id est, conuictum εὐνοίας ἐπίτασιον, id est, beniuolentiae intensionem, & in alio loco εὐνοίας ὑπὸν beniuolentiae templum appellat. Idem Sympos. lib. 7. probl. 6. conuiuium definit κοινωίαν καὶ ἀσπιδῆς, καὶ παυδῆς, & λόγων, καὶ πράξεων, unde concludit ibidem non quosuis, sed illos tantum, qui familiaritate & amicitia inter se sunt deuincti, conuiuia inter se debere agitare.

Ambrosia. Plutarchi testimonia de conuiuio suo.

Praeterea in suo conuiuio mensam dicit dijs amicitia hospitijq; patronis esse consecratam, & paulò post conuiuia appellat, prima & humanissima hominum, quae inter ipsos sint, commercia, quibus sublatis, id quod de igne Thales affirmauit, miram rerum confusionem ac perturbationem sequi sit necesse. Idem eodem in libro Sceletum illum Aegyptiacum conuiujs inferri solitum conuuijs non ad potum, ac voluptates, sed ad mutuam potius beniuolentiam, atque amorem incitamento fuisse testatur. Lib. 2. Sympos. probl. vlt. Non edendi, inquit, & potandi, sed simul edendi potius, ac compositandi gratia nos inuicem ad conuiuia vocamus. Et ibidem antiquam illam suam cuique cibi potusq; portionem in conuiuio tribuendi consuetudinem vel hac maximè de causa improbari posse dicit, quod ἀκοινωῶντων quiddam & ἀνελύθειον, hoc est, à communitate alienum, atque illiberale esse videatur. Et paulò post, Hoc ipsum, inquit, nos ad omnium rerum communiatem incitat, quod & communi in conuiujs sermone viuunt, & psalteria atque tibicinis nos oblectantis cantu ex a quo fruimur, & denique quod crater positus in medio, nullisq; circumscriptus cancellis, quasi largus quidam existit fons amicitiae. His mox subiungit, laudandam potius esse priscorum hominum humanitatem, qui ut omnem communionem venerarentur, non victus modò, atque recti, sed chænicis etiam atque cibi societatem honoris loco duxerant.

Idem in praefat. 7. Sympos. dicit, Romanos festiui cuiusdā hominis, quisquis ille fuerit, scitum huiusmodi dictum semper ferè in ore habuisse, qui cum solus aliquando cenasset, eo die se non cenasse, sed edisse tantum dixit. Ὡς τὸ Δειπνε κοινωίαν, καὶ φιλοφροσύναν ἐφῆδ' ἰούσαν ἀεὶ ποθέειν, hoc est, cum cæna semper communionem, & amicitia veluti condimento quodam indigeat. Et paulò post, Euenus quidem ignem suauissimum dixit esse condimentum: Homerus salem diuinum, propterea quod is plurimis rebus admixtus, illas gustui commodas atq; gratas reddat: at cæna mensaq; condimentum diuinissimum est amicus, familiarisue praesens non ob cibi atque potus, sed sermonis potius communionem. Idem praeterea in praefat. lib. 4. Sympos. sapientissime monet hunc debere omnibus ijs, qui conuiuia ineunt, finem esse propositum, ut sibi amicum aliquem comparent. Et hac apposite sanè Polybij illud sapientissimum praecceptum accommodat, quod Africano discipulo suo dedit, ut nimirum nunquam inter ciuium negotia versans e foro discederet, quin aliquem sibi fecisset amicum. Sic inquit Plutarchus, nunquam è conuiuio nobis est discedendum, quin alicuius nobis e conuiujs amorem, amicitiamq; conciliauerimus. Nam in forum quidè nos ob nostra negotia, aliosq; vsus necessarios conserimus, at conuiuium qui aduent, illi non tam praesentes oblectandi, quam amicos sibi parandi causa siquidem sapiunt; venire debent. Ac inde quidem aliquid asportare illiberale profectò est & importunū, amico verò auctum inde abire incundum & honestum; quod facere qui negligit, ne ingratis ille sibi & iniuriam conuiuiale huiusmodi consuetudinem facit, ac ita discedit, ut ventre non animo conuiatus esse censetur. Verus enim conuiuia non obsonij modò, vini atque bellariorum, sed etiam sermone

num,ioci,comitatu,quae in benevolentiam desinat,participanda atque fruenda causa venit. Concludit denique ad amicitiam benevolentiamq; reconciliandam (qui conuiuiorum finis cenferi debet) conuiuialem inprimis sermonem magnam vim obtinere.

Idem in conuiuio 7. Sapientum (ubi inter alia quaeritur, An maximu sit bonum cibo non indigere) sub Cleodemi persona docet, alimento sublato mensam tolli amicitiae, hospitijq; patronis consecratam: sublata vero mensa tolli τῶν ἐσιχθόντων, ἐσιχθόντων, καὶ τῆς ἐστῆς, ὑποδοχῆς, ξενισμῆς, φιλοφροσύνης καὶ τῶν ἄλλων κοινῶν μάλιστα, ἡ δὲ ἀλλήλων, ignem vestalem, focum sacrum, crateras, conuiuia, hospitia, quae prima sint atque humanissima hominum inter se commercia. Et sicut Thales igne dempto totius vniuersi confusionem secuturam esse dixit, sic mensa sublata tota vitae rationem perturbari atq; deleri. Haec Plutarchus philosophus praestantissimus de conuiuiorum fine, vsuq; germano ac genuino passim in praeclaris suis literarum monumentis disputauit: quem quidem non, ut multi hodie Christiani, in Baccho atq; Cerere, hoc est, in cibi potusq; delitijs ac voluptatibus, sed potius in mutua animorum coniunctione, in mutuo amore atq; benevolentia tuenda atq; augenda consistere voluit.

Aristotelis testimonium.

Aristoteles similiter in Ethicis conuiuiones hominum amicitijs tuendis, stabilendisq; per quam accommodatas esse scribit. Eodē pertinet, quod, in Politicis de Tyrannide, scribit: Quonia σπουδαι, ad amicitiam tuendam faciunt, idcirco Tyranni dominationis suae conseruanda causa illa tollere student. His conuenienter Marsilius Ficinus, nobilissimus philosophus, scripsit, qui legitimi conuiuij finem dicit esse, sicut ipsum quoq; nomen indicat, non comestationem, non compositionem, ut est apud Graecos, sed dulcem vitae communionem, ita ut quemadmodum in eo communi vescimur corporis alimento, ita eodem mentis, vitaeq; bono, & communi voluptate fruamur. Communis, inquit idem, Peripateticorum, medicorumq; sententia est, hominem ex corpore animaq; constitui. Atq; corpus ex parte quidem altera crassiore, hoc est, membrīs, humoribusq; alteram vero subtiliore, hoc est, vaporibus quibusdam sanguinis, spiritibusq; constare. Animam autem ex ratione, & sensu componi. Et quemadmodū humor se habet ad spiritum, ita se habere sensum ad rationem. Neq; posse quenquam aliquando in rebus humanis contentum viuere, nisi quum vel parumper his omnibus hominis partibus fuerit satisfactum. Haec omnino solum conuiuium comprehendit, conuiuium dico legitimum, quod quidem, ut singula numerem, humores instaurat, spiritum recreat, oblectat sensum, fouet & excitat rationem. Conuiuium laborum requies, remissio curarum, ingenij pabulum, amoris & magnificentiae argumentum, esca benevolentiae, amicitiae condimentum, fomentum gratiae, vitae solatium. Idem, seorsim ab alterutro non sine molestia viuimus, vna iocundissime conuiuiamur. Meminerimusq; verum hominis alimentum non tam plantam, bestiamq; esse, quam hominem. Alimentum quoq; integrum hominis non tam hominem esse, quam Deum, cuius nectare, & ambrosia duntaxat fitis, & fames continuē excitatur & crescit, ac tandem tam admirabiliter, feliciterq; impletur, ut illic solum, summa sit cum voluptate saturitas.

Pontani testimonium de vetero conuiuij fine.

Conuiuia porro ad vitae societatem facere Pontanus quoq; egregie testatur in libro suo, quem inscripsit de Conuuentia. T amet si, inquit, hominem homini natura conciliat: ad hanc tamen naturae conciliationem duae inprimis res mihi videntur plurimum conferre, eorundem scilicet studiorum societas, consuetudoq; conuiuendi. Haec ille. Huc quoq; referri commodē potest Timoclis illud anigma apud Athenaeum, quod nimirum conuiuialis consuetudo sit ἡρμῶν ἐν τῷ θύλῳ, πολεμικὰ λιμῆς, φύλαξ φιλίας, ἰατρὸς ἐκλύτης βελιμίας, hoc est, commoda & idonea vitae nutritrix, hostis inedia, custos amicitiae & famis insaturabilis medicamentum. Egregia haec est τραπέζης φιλοποσίας laus, ut Eustath. inquit, Od. 8. 294. Clemens Alexad. lib. 1. Paedag. δὲ ἀγαπῶ μὲν, dicit, γινώσκω τὸ δὲ εἶπνον, ἀλλ' οὐκ ἀγαπῶν εἶναι τὸ δὲ εἶπνον: Δείγμα δ' ἐστὶν ὁ κοινῶν κῆτος, καὶ εὐμεταδότου, id est, Conuiuium fieri quidem propter charitatem, sed non ipsam esse charitatem, verum argumentum benevolentiae ad communicandum, largiendumq; procliuus. Et paulo post dicit conuiuium non esse charitatem, sed a charitate pendere. Idem lib. 7. Strom. cap. 24. ad epulas conuiuiales veniendum quidem esse dicit, propterea quod mutuam consensionem, concordiam, atq; amicitiam profitentur, sed rariis.

Atque ad hunc quidem conuiuiorum finem spectasse Rerumpub. quarundam sapientissimos legis-

Atq; ad hunc quidem conuiuiorum finem spectasse Rerumpub. quarundam sapientissimos legislatores, atq; moderatores in publicis quibusdam quotidianisq; conuiujs instituendis satis superq; constat. Hoc enim modo existimantur ciues arctiore firmioreq; societate, charitateq; conglutinari posse. Sic itaq; (ut a sacris exordiar) supremus ille sapientissimusq; legislator Deus Opt. Max. ad primos illos nostros parentes, sicuti paulo ante dictum est, arctiore animorum, atque amoris vinculo constringendum, ipsos eiusdem cibi, victusq; communionem uti voluit. Idem postea quo electum illum suum, vniceq; adamatum Iudaeorum populum a ceterarum gentium societate, communionemq; abstraheret, illis non modo matrimonij, verum conuiuiorum consuetudine cum gentibus seueriter interdixit. Atque hanc quidem praecipue ob causam illis certorum quorundam ciborum esum prohibuit, quo facilius nimirum illos & a conuictis consuetudine cum Ethnicis auerteret, ac ipsos tantō firmiore inter se amicitiae foedere copularet. Aristoteles enim lib. 1. Polit. c. 3. eleganter docet secundum varia ciborum & alimentorum genera, varia quoq; & diuersa esse hominum, animaliumq; brutorum genera. Nam cum sine alimentis vita animalium sustentari non possit, αὐτὰρ ποταὶ δὲ τροφῆς, ut ille inquit, τὰς βίαις προποικῶσι δὲ φέροντας, hoc est, victus alimentiq; diuersitas diuersas quoque ac dispares animalium vitas efficit. Cum itaq; animalium alia sint ζωοφάγα, alia καρποφάγα, alia πτωφάγα, hinc fieri ut alia quidem illorum sint ἀγλαῖα, alia vero αὐοεαδύα, ipsa scilicet natura sic illorum vitas ad victum singulis accommodatum facilius comparandum distinguente. Sic inter homines quoque idem docet varia esse vitae genera & instituta, secundum varia atq; disparia victus genera. In cena tamen hoc est, conuiuio, cibum potusq; vnum & eundē conuictoribus apponendum esse docet C. Plinius secundus libro epistolarum 2. Ex quibus omnibus constat ut victus communio magnam vim obtinet ad homines eiusdem vitae, amicitiaeq; vinculo coniungendum, ita contra vitae communionem, societatemq; non facile inter illos constare posse, qui dissimili ac dispari victu vtuntur. Sapientissimē itaque Deus ne Iudaei cum ceteris prophanis, impuris, & idololatricis gentibus conuiuio, ac proinde id quod erat consequens, morum quoq; atq; idololatriae societate coniungerentur, victum illis a ceterarum gentium victu diuersum instituit, illiq; certis quasi terminis atq; cancellis circumscripsit.

Legislatorum finis in conuiujs publicis instituentis.

Cur Deus Iudaeis Ethnicorum conuictum interdixerit.

Hinc adhuc hodie quoq; (ut ex libro, qui inscribitur liber fidei constat) Iudaei sapientum suorum (quos verius insipientes dixeris) praecipis atque mandatis cum Christianis cibum potusq; capere prohibetur: Ac proinde omnīs, qui cum Christianis cibum capit perinde habetur impurus, & immundus, ac si cadauere, aut animali in agris capto vsceretur. Atq; adeo tam grauem illis laqueum hi illorum magistri iniecerunt, ut ne caseum quidem aut butyrum a Christianis coctum, aut sale conditum comedere ausint. Sed & lacte, quod Christiani mulserunt, quidam Iudaeorum vsci nefas ducunt, & quocunq; alio cibo, quantumuis licito atque concessio ad vscendum, nisi is illis spectantibus, ac secundum illorum voluntatem coctus fuerit. Denique, quo magis acerbum illorum odium, quo Christianos prosequuntur, pateat, vase quoque, quo Christianus aliquis vsus sit, ut caldario, paropside, & hisce similibus Iudaei nequaquam vtuntur, donec illud prius feruidis & bullientibus aquis semel atq; iterum eluerint, ac defricarint. Vasa quoq; fictilia Christianorum omnia confringūt. Atq; haec quidem sunt sapientum illorum doctorum instituta, atq; praecipia, quae supersticiosiores, qui sunt inter illos, diligentissime seruant, ex quibus quam graui & immani odio a Christianis Iudaei dissideant, satis superq; constat. Quemadmodum autem Iudaei & olim Dei iussu ac mandato a gentilium conuictu abhorruerūt, & hodie quoq; pro immani quodam mentis stupore, superstitioneq; qua laborant, a Christianorum conuiuiali consuetudine abhorrent, ita Aegyptij quoq; nephas ducebant cum Iudaeis, quos grauissime oderant, eodem pane (qui communionis est symbolum) vsci, ut ex 43. c. Genesios colligere licet, vnde etiam ibidem legimus seorsim Aegyptijs & seorsim Iosepho, eiusq; fratribus panem fuisse appositum, verisimile est ipsas quoque mensas fuisse separatas.

Iudaei hodie quoq; a Christianorum conuictu abhorrent.

Aegyptij Iudaeorum conuictu abhorruerunt.

Iam vero, ut ad propositum redeam, ipsa quoque sacrificia veteris Testamenti, quae fuerunt quasi epulae quaedam sacrae, cui dubium esse possit quin & ad Dei cum hominibus, & ad hominum inter ipsos communitatem partim tuendam, partim testificandā spectarint. Quid dicam de epulis illis, quae sacrificiorum fuerunt appendices (de quibus suo loco plura) quae non secus atque ipsa sacrificia a Deo diligentissime instituta, a Iudaeis religiosissime vsurpata fuerunt, quid aliud

Sacrificia quasi sacrae fuerunt epulae. Epulae post sacrificia.

Rodolphus
Habsburgensis
cum Abb. etc
S. Galli in gra-
tiam redijt pec-
coniuuium.

num facundè alloquendo sibi conciliarit. Huic adde aliud non minùs insigne exemplum, quod de Rodolpho Habsburgense Cuspinianus scribit. Is enim cum Abbate S. Galli grauiſſimum bellũ gerens, paucis comitatus, & inermis in monasteriũ S. Galli sponte (dum Abbas adhuc cœnaret) venit, mensaq; affedit, atq; ita inter cœnandum secum inuicem in gratiam redierunt, adeo vt mu- tua quoq; auxilia aduersus alios quosdam suos hostes sibi inuicem polliciti fuerint. Huc quoq; re- ferri potest, quod Iustinus lib. 2. de Arthemeno, & Xerxe fratribus memoriæ prodidit. Hi enim cum de regno grauius contenderent, certamine concordia animo ad Anapharnem patrum suum, veluti ad domesticum iudicem delato, in ipso litis tempore & munera inuicem miserunt, & iucun- da quoq; inter se, non solum Credula conuiuia habuerunt. Atq; huc facit præclara illa Bensyræ Rabbi sententia: Mensa paratâ, siue positâ cõtentio tollitur: qua significatur mensa communi- onis, siue conuiujs sæpe tolli contentiones, rixas, inimicitias, & gratiâ reconciliari. Eius rei exem- plum a Iudæis vulgò profertur de Isobetho filio Saulis, in cuius cibus cum exarsisset alterca- tio, seruus eius adornato conuiuio eam diremit. Ergo vt publica conuiuia ad publicâ, & commu- nem omnium ciuium, ita priuata quoq; ad priuatorum hominum amicitiam concordiamq; sarrana rectam tuendam: contraq; ad odia, dissidia, inimicitias delendum, atq; tollendum plurimum fa- ciunt, & ad id eum optimum verissimumq; illorum finem referri omnino atq; dirigi debent. Conui- uijs quomodo vtendum, & conuiuij ὀρθῶς περὶ τὰς γυνήθων & quanta sit vsilitas Plato pluribus docet lib. 1. & 2. de legib. Tradit ibidem νόμος συμποτικὸς, hoc est, multas leges conuiuales.

De conuiuio-
rum abusu.

Nunc quoniam de vero, legitimoq; conuiuiorum sine (quo quidem verus eorundem vsus, nec non dignitas atq; vtilitas estimari debet) dictum est, consequens videtur esse, vt de eorundem abusu, qui hodie passim regnat ac dominatur, & varius est atq; multiplex, quedam dicamus. Ac omnino vt in omnibus nostris actionibus, ita in conuiujs quoq; aurea est illa adhibenda medio- critas, duo vitanda extrema, quorum vnum est defectus quasi ad dextram, alterũ excessus quasi ad sinistram. Extremum defectus appello, vt cum quis omnia prorsus, quantumuis honesta, legiti- ma, tempestiua, moderataq; conuiuia culpâ atq; damnat, eaq; a Christiani hominis officio, atq; munere prorsus aliena iudicat. Sunt enim nonnulli qui vel superstitione, vel misanthropia qua- dam cyclopica atq; timonia, vel auaritia ducti ab omni prorsus conuiuiali consuetudine abhor- rent, ita vt nec ad conuiuia alios insitare, nec inuitati aliorum conuiuia adire, ijsq; interesse fas esse existiment. Sic olim Periclem illum Atheniensem legimus ab omni conuiuiorũ apparatus, & consuetudine ita fuisse alienũ, vt nunquam apud quenquam vel amicissimum cœnaret, nisi semel apud Eurytolemum nuptiarum die, licet aliâs liberalis admodum fuisse, ac plurimorum inopians sua copia subleuasse ferat ac sustentasse. Hunc tamẽ Archilochus poeta Parus, vt Athenæus testatur lib. 1. scripsit, non vocatum Myconiorum more in conuiuium irruisse.

Inconuiuens
tia.

Hunc porro defectum Pontanus in illo suo libro de Coniuuentia, putat non incommode Incon- iuuentiam posse dici, aut inconstanti incontinentiamq; quod a conuictu prorsus abhorreat. Atq; hoc quidem vitium testatur idem plerunq; ab auaritia oriri, quæ vniq; sordida est (quanquam, & auari quandoq; splendidiore videri volunt in conuiujs, vt auaritiam dissimulent) nonnunquam etiam a quadam animi tristitia, & solitudinis studio gigni. Huiusmodi autẽ defectum siue vitium nõ ineptè forsan μονοφαγίαν appellare possis. Nam μονοφαγεῖν, vt & μονοπιτεῖν, hoc est, solum cibum capere (licet hoc posterius etiã semel tantũ in die cibũ sumere significet) & σὺνδεδεῖν, id est, conuiuari, inter se opponuntur. Athenæus lib. 1. dicit veteres solitos fuisse μονοφαγεῖν, sicut & Plut. 8. Sympos. prob. 6. Romanos in prandio quidẽ ἑαυτῶν, hoc est, solos & seorsim comedisse: cœnam autem cum amicis (vnde cœna δὲ τῶν κοινῶν videatur dicta) celebrare consueuisse. Μονοφαγίαν porro olim probro ac dedecori fuisse habitã, ex illis Athenæi exemplis satis constat, lib. 1. Ex Antiphane, μονοφαγεῖς ἦδ' ἡ βλαπτικὸς με, solus comedis, nocetque profectò mihi. Ibidẽ ex Amipsia, ἔδ' ἔς κῶρα καὶ μονοφαγία & τοιζορόχη, hoc est, abi in malam crucẽ solus come- dens, & murorum suffosor. Hinc apud Aristoph. Μονοφαγία & dicitur, qui maximè & supra quosuis alios talis est, vt solus comedat, neminem ad conuiuium inuitet. Inter monophagos postis etiam referre Clodium Albinum Imp. Rom. qui, vt testis est Ful. Capitol. cum suis nunquã cœ- nauit: vel propter vinolentiã, vt dixit Senecus, vel propter morum acrimoniã. Seneca solitudi- nem in conuiuio fugiendam esse docens, viscerationem sine amico leonis, ac lupi vitam esse dicit.

Μονοφαγία
olim probro-
sa.

Ac om-

Ac omnino eorum opinio, qualis ferè est Anabaptistarum, qui Christianos, cœν μονοφαγίαν Non omni- ab omni prorsus conuiuiali consuetudine alienos esse debere existimant, plurimos (vt alias ratio- nes taceam) sacrarum literarum testimonijs & exemplis refutari potest. Nã & in veteri, & gienda. in nouo Testamento plurimos pios, religiososq; homines & conuiuia alijs apparasse, & inuitatos Exempla vet. aliorum conuiuia adijisse legimus. Deus quoq; certa quædã conuiuia, quæ quidem cum læticia atq; & noui Test. gaudio sint celebranda, populo suo præscripsit, atq; mandauit. Verũ alijs omisiss, vnicum pro- fectò Christi exemplum (cuius vniuersa quidem vita perfectum, absolutumq; nostræ vitæ exem- Christi exem- plar iudicari debet) omnium exemplorum, rationumq; loco nobis esse debet. Is igitur (vt testis est plun. Euangelica historia) & conuiuio alios excepit, & ad aliorũ conuiuia accessit, atq; adeo cum ma- le quoq; notæ, improbæq; famæ hominibus, & cum publicanis, & meretricibus, & con- uuiua inire minimò dubitauit, ita vt speciosam admodum fuisse aduersarijs sui criminandi, calu- nimiaq; infamiam præbuit. Conuiuium quoq; illud nuptiale in Cana Galilæe vnã cum sanctissima sua matre, & Apostolis non modò sua præsentia, verũ etiam insigni illo, quod quidem primum adidit, aquæ in vinum cõuerse miraculo decorauit. Atq; hanc quidẽ ob causam a Phariseis vine Cur Christus potior, atq; gulosus per contumeliã fuit appellatus. Verũ ille non libidine, nõ immoderata qua- improborum dam cibi, potusq; auaritate, sed potius insatiabili illa, qua fuit affectus, humanæ salutis fame sitiq; quosq; conui- impulsus, huiusmodi sceleratorum quoq; flagitiosorumq; hominum conuiuiali consuetudine vtēba- uis interfue- rit. rur, quò facilius illos hac occasione ab improba scelerataq; vita ad bonam frugem perduceret. Atq; ita clementissimus ille noster Dominus pro potu, ciboq; mortali, atq; caduco, quẽ ab illis ac- cipiebat, ipse vicissim illos nectare, & ambrosia sui verbi, cibo potuq; immortalis, vereq; vitali pas- scebat. In hanc sententiam sic Hieronymus c. 9. Matthei differit, Ibat, inquit, Christus ad pecca- torum conuiuia, sed vt occasionem docendi haberet, vtq; illorũ inuitationes cum spiritualibus epu- lis compensaret, neq; alia ibi referuntur, nisi quæ Christus ipse dixerit, aut fecerit, quæue potentia illius doctrina fuerit, &c. His adde Salomonis regis sapientissimi testimoniũ, qui in suo Eccle- siaste, homini nihil ferè optabilius esse dicit, quàm lætari, conuiuari, & soluta quadam animi liber- tate esse: nec non Syracidis, qui cõnuia incunda esse, & quomodo quis se in illis gerere debeat plu- ribus docet, c. 31. & 32. Quod si igitur veteris pariter atq; noui Testamenti sanctissimi homines, & ipse sanctorum omnium princeps dominus noster Iesus, non dubitauit cõnuiali huiusmodi con- suetudine vti, non video cur non idem nobis quoq; saluo officio, religioneq; nostra facere liceat. At Obiectio ex- obijciat aliquis Ieremia fuisse à Deo præceptum, ne ingrederetur domum conuiuij. Ierem. 16. Re- Ieremia. spondeo id tum singulare quid, & extraordinarium fuisse (cuiusmodi fuit & illa Ioannis Bap- tistæ in solitudine μονοφαγία) tum futurae cladis, & calamitatis significationem habuisse. Quod præterea legimus scriptum, satius esse domũ luctus, quàm conuiuij frequẽtare, illo dicto non omni- no conuiuiorum vsus prohibetur, sed immoderata conuiuandi cupiditati modus statuitur.

Verũ queri potest an Christi exemplo, qui cum Phariseis, cum Publicanis atq; meretrici- bus epulari solitus est, sicut Euangelicis literis est proditum, nobis quoq; cum impura religionis, An cum impijs & infidelibus vita, morumq; hominibus conuiuari liceat? Paulus quidẽ 1. Cor. 10. non videtur omnem cum in- Christiano ho- fidelibus conuictum prohibere, cum inquit, Quod si quis infidelium vos vocat (videlicet domum ri liceat? suam, non in phanum idololatricum, aut ad epulum sacrũ) & vultis ire, quicquid apponitur vo- bis edite, nihil interrogantes propter conscientiam, &c. Loquitur hinc non de sacris & solemnibus conuiujs, sed de priuatis, & civilibus, ad quæ neq; iubet Apostolus vt accedant, neq; etiam prohibet, sed hoc liberum illis relinquit. Quod si omnino & simpliciter nefas esset conuiuari cum infide- libus, id omnino prohibuisset. Et tamen in alijs sacræ scripturæ locis omnis sæpe cũ impijs consue- tudo vtatur, cũ quibus nulla omnino nobis videtur debere esse societas, sed summa potius distra- ctio. Ioannes, Hæreticum ne salutari quidẽ vult a nobis. Paulus quoq; 1. Cor. 5. cum fratre scor- ratore, auaro, simulachrorũ cultore, conuuiatore, ebrioso, rapace ne cibum quidem nobis capien- dum esse docet. Respondeo non simpliciter, & in vniuersum omnem Christianis conuiuandi cum impijs atq; hæreticis libertatem sacræ literis interdicti, quam ipse Paulus, vt paulò antea dictũ est, liberam relinquit. Sed ne huiusmodi vel conuiuiali, vel quacunq; alia cum impijs, improbisq; hominibus cõsuetudine nimium delectemur, illam nimis auidẽ, magnoq; studio sectemur, vt multi facere solent, qui cum se Christianos esse profiteantur, atq; simulent, interea impiorum, idolola-

b 3

erarum, atq; hereticorum consuetudine assidue conflantur, cum illis dies noctesq; belluari, commessari, Bacchanalia deniq; viuere solent. Vitanda ergo est, & cane peius & angue fugienda frequens & assidua ut colloquiorum, ita conuiuiorum cum impijs consuetudo, vnde maxima in nos pericula redundant. Quod si verò vel necessitate, vel honestate aliqua, ut sepe fit, ad cibum cum impijs idololatrijs & hereticis capiendum compellamur, summopere nobis est cauendum, ne quem vel dictis, vel factis nostris illorum superstitionibus, impietatiq; assensum præbeamus, nullius vel d. Et, vel facti alicuius nostri turpitudine, & obscenitate illis nos, religionemq; verã criminandi occasionem subministremus; quin potius Christi exemplo, & imitatione omnẽ illos ab impietate, atq; superstitionibus abstrahendi, & ad pietatis, verãq; religionis cultum eraducendi occasionem coniuiali huiusmodi alacritate aucupemur. Et idcirco Paulus 1. Cor. 10. cum liberam Corinthijs idololatrarum conuiuia adeundi potestatem permisisset, statim subiungit: Siue igitur editis, siue bibitis, siue quid aliud facitis, omnia ad Dei gloriam facite. Hic enim præcipuus ut omnium actionum, ita conuiuiorum quoq; finis statui debet.

Vitium seu extremum defectus, quatuor habet species.

Verum ut ad propositum redeam, vitij huius siue extremi defectus, quatuor videntur species esse. Prima est, cum quis ita omnino a coniuiali hac consuetudine abhorret, ut neq; alios ad epularum suarum communionem vnquam inuitet, neq; inuitatus ad aliorum conuiuia accedat, id quod ferè cuiusdam immanitatis videtur esse, quippe cum ipsa natura atq; humanitas omnino hæc vita, cænarumq; consuetudinem postulet. Secunda species est, cum quis alios quidem inuitat, ipsiq; epulas suas impertit, at aliorum epulas & conuiuia aspernatur, id quod insolentis, superbia, atq; morositati cuiusdam videtur ascribendum. Tertia est, cum quis inuitatus libetè quidem ad aliorum conuiuia accedit, at ille neminem inuitat, id quod cum auaritie, tunc ingratitude eiusdem impudentissima vitium est, quo qui laborat ἀλλοτρίων & dici potest. Quarta species est eorum qui inuitatos ad conuiuium nimis tenuiter atq; sordide tractant, semifamelicis, atq; sitientes dimittunt, qui μὲν ἐξ ἀρετῆς, possunt appellari, quo nomine sordidi Græculi olim fuerunt appellati. Sed in his omnibus excipi debent illi, qui vel præ aduersa valetudine, vel negotiorum multitudine, vel deniq; inopia & egestate coniuiali huiusmodi officio minime fungi possunt.

Extremum siue vitium excessus.

Sequitur alterum extremum excessus nimirum, quo, ut olim, ita hodie quoq; magis peccatur, quod Comessabilitatem Pontanus vult dici posse. Est autem illud nihil aliud quam inordinata, immoderata, & effrenata conuiuiorum cupiditas, non ex honestatis, charitatisq; erga Deum, atq; proximum studio, sed ex ambitione, superbia, insatiabili quadam inexplebiliq; voluptatum cupiditate promanans. Pontanus verò illud a voracitate atq; ingluuie discernens sic describit: Ipsius autem, inquit, exuperantia, atq; excessus nomen erit Comessabilitas. Nam voracitas et ingluuies ad corpus magis referuntur, suntq; homini cum belluis communes. Ipsa verò Comessabilitas, quod animus labe sua inficiat, atq; perdat, solius est hominis. Hoc enim vitium ac labe infeli qui sunt, curare id solum videntur, ut comedant: neq; conuiuia exercent conuiuandi gratia, sed comessandi, dumq; assidue, ac liberaliter potent, dum ventrem impleant, dum palato indulgeant, ceterorum obliuiscantur omnium. Hæc ille. Hoc porro extremum consistit in nimia conuiuiorum crebritate, atq; frequentia, in eorum effuso sumptuososq; apparatu, ferculorum luxurioso splendore, varietate, atq; copia, in conuiuiarum nimia turba, in temporis anxietate, in dictorum factorumq; obscenitate. Horum finis est non Dei gloria, non mutui amoris, beneuolentiæ, charitatisq; conseruatio, sed voluptatis amor, libido, superbia, auaritia, ambitio. Hæc crebro luxuriosesq; conuiuandi libidine qui flagrant, eleganter a Græcis φιλόδαιτροι, ἐξέδαιτροι, ἀνδρμόδαιτροι, Δαιτροναρεῖς & ἀλλοτρίων ἀρῶν appellatur, qui non cælum, sed cænam quarunt, ut Cicero in Epistola quadam ad Patrum loquitur. Hi sunt, quos Philo quasi ἀδίκαις & ἀνέσις foris semper in cauponis atq; popinis volutari dicit. Non est autem opus huiusmodi intempetiuorum, profusorum, luxuriosorumq; conuiuiorum exempla ex antiquis historijs depromere, (de quibus etiam suo loco.) Nostra hæc tempora passim in omnibus nationibus orbis terrarum eorum nobis quotidie plurima exempla suppeditat. Ac ne quid de gentibus, a Christiano nomine, atq; religione abhorrentibus, dicam, apud nos, nos inquam Christianos, ille conuiuiorum luxus atq; luxuria, ceu lues quædam contagiosa atque pestifera breui tempore ita creuit, ut ad summum perducta, nihilq; ei amplius addi posse videatur. Imò pro dolor, barbaros illos & a Christiano numine, atq; nomine alienissimos hæc in parte

Conuiuiorum abusus luxuriosus apud Christianos.

longè vincimus, & superamus, ita ut contra nos passim ab illis armis, bellisq; vinci minime profecto sit mirum. Nec verò in sumptuosissimis huiusmodi luxuriosissimisque conuiujs Dei gloria, non proximi salus, non mutuus amor, beneuolentia atq; charitas (quæ ab orbe Christiano omnino videtur exulare) queritur, ad quæ ceu veros legitimosq; fines dixi conuiuia omnia dirigi, atq; referri debere: sed longè alij peruersi præposteriq; fines in conuiujs nostris nobis plerunq; sunt propositi, de quibus quædam sunt dicenda. Nam ut verus conuiuiorum finis, eorundem verum legitimumq; usus docet, ita contra nochi atq; adulterini fines, quos homines in ijs plerunq; spectant, eorundem turpem, fœdumq; abusum, qui hodie passim dominatur, demonstrant.

Multi ergo sunt, & fuerunt semper, qui vana quadã & inani ducti seu potius seducti gloria, Fines luxuriæ suæ magnificentie, potentie, atq; opulentiæ ostentandæ gratia huiusmodi conuiuiorum luxuriæ forum conuident, quò quidem Assuerum regè in magnificentissimi illius sui epuli apparatu spectasse Estheiorum. re primo capite legimus. Huiusmodi autem vana & inani ostentatione nihil aliud assequuntur, 1. Vana ostentationem quam quòd plerimorum aduersus se odia, inuidiam atq; insidias concitant. Et dum nimis stultè ratio suas opes ostentant, illas simul profundunt, quibus amissis vel diminutis omnium ludibrio, atq; risui exponuntur. Est autem hic finis regibus ferè atq; principibus viris propositus, qui quidem cum aliarum rerum, tàm conuiuiorum in primis (ò infelix & funestum certamen) luxuria inter se certant, cum virtutibus potius inter se certare deberent. Stulta hæc et insana quid vixit, siue, ut Athenæi verbis utat, ἔσθητι ἐν δόξῃ (qualis olim inter Antonium & Cleopatram fuit teste Macrobio lib. 3. Saturnal. c. 17. Plin. lib. 9. c. 35. & inter Scratorem, atq; Nicoclem, ut restis est Athenæus lib. 12. & qualis etiã hodie inter Christianos principes versatur) florentissimas Respub. atq; regna pessundat. Eandẽ verò tenuis quoq; sortis atq; conditionis homines plerunq; imitantur, quæ quidem ambitiosa stulticia sua emulatione res suas dissipant, tantumq; in conuiuiorum celebritatibus atq; festis decoquunt, ac prodigunt, ut diebus deinde profestis esuriales, ut Plauti verbis utar, ferias agere cogantur. Deinde multi sunt, quibus in conuiujs nihil aliud est propositum, 2. Gula. quam ut viderem, qui illorum Deus est, saginent, distendant, atq; saburrent immodico cibo, atque potu, cuius insatiabili quadã & inexplebili cupiditate flagrant. Sunt præterea qui auaritie quoq; 3. Auaritia. suæ sordes conuiuiorum splendore tegere, et occultare conantur. Multi etiam ut maiora quadã commoda atq; emolumenta consequantur, lautis et opiparis conuiujs alios inescare student. Atqui Christus, ut inquit Theophylactus in c. 14. Lucæ, docet nõ gratia humana aucupanda ergò, et ob celerem ἀπαιδίαν conuiuia esse faciendã, ut facere solent μὲν ἐξ ὑποχρῆστος, hoc est, qui angusti sunt abiectisq; animis. Nam μεγαλόψυχος id est, magnanimi retributionẽ futuram expectant ab eo, qui reuera diues est & opulentus, hoc est, a Deo. Plurimi quoq; quò suorum scelerum, atq; flagitiorum, quæ vel iam perpetrarunt, quorumq; conscientie dies noctesq; anguntur, vel quæ designare in animo habent, impunitatem consequantur, iudicũ atq; magistratũ ora, linguasq; huiusmodi quasi iniectis offis obturare, ac illorum mentis oculos, quò minus iustum & æquum cernant, excæcare nuntur. Nam, ut sacræ literis proditũ est, munera excæcant oculos prudentũ. Cui simile est illud: Munera, crede mihi, placant hominesq; Deosq;.

Placatur donis Iuppiter ipse datus.

Quid dicam, quòd ut olim præsertim a Romanis factitatũ legimus, ita hodie quoq; plurimi in ciuitatibus omnium, quoad eius fieri potest, summa, mediæ, infimæ sortis hominũ gratiam conuiujs aucupari student, hocq; patet viam sibi aditumq; ad quosuis honores, atq; munera cum ecclesiastica, tum politica muniant. Huc pertinent quæ Cicero in genere contra omnẽ largitionẽ, qua homines ambitiosi ad honores & dignitates viã affectant, egregiè differit lib. 2. Offic. Et tamen hæc ut olim inter Ethnicos, ita hodie quoq; inter Christianos valde trita est et vsitata honores ambiendi via atq; ratio, cum, ut verissimè ille apud Plautũ dixit, virtute ambire oporteat, non fauitoribus. Cato grauisimus morũ Cenfor, cum L. Muranum consulem ambitus nomine accusasset, inter alia hoc quoq; illi obiecit, quòd spectacula tributum dedisset, & ad prandiũ vulgò multos vocasset, quo nimirum facilius consulatũ adipisceretur. Negabat ille verum esse cibo beneuolentiam alligari, negabat iudicium hominũ in magistratibus mandandis corrumpi voluptatibus oportere: indignum esse iudicabat summũ imperium, summam auctoritatem, gubernacula Reip. petere fouendis hominũ sensibus, & delinendis animis, & adhibendis voluptatibus, ut Cicero testatur in sua

6. Ambitia.

pro L. Muræna oratione. Et tamen hac potissimum ratione hodie multi Christianorum summos honores atq; dignitates consequi student. Sed fit sæpenumero, quemadmodum quotidiana docet experientia, idq; iustissimo sanè Dei iudicio, ut, qui hac via ad honores atq; dignitatē nituntur, præter iacturam rei familiaris, quam effusus istis conuiuiorū sumptibus fecerunt, spe sua frustrati pro honore & dignitate, dedecus & ignominiam reportent, & illis, quos epulari largitione corrumpere fuerunt conati, non fautoribus, & suffragatoribus, sed aduersarijs potius acerrimis utantur.

7. Cædes: unde nomen sortita Thyestea cœna. Deniq; conuiujs homines sæpe amicitia specie & simulatione ad aliorum exitium, interitumq; abutuntur, dum inuitatos vel vi aperta, vel clam & veneno impiè, nefarioq; priuant. Huiusmodi verò tragica, tetra, funesta, et immania conuiuia perualgatis prouerbij appellatur Thyestea, Agamemnonia, atq; Cyclopica. Nota est fabula de Thyeste Pelopis filio, cui Atreus frater epulandos suos ipsius liberos apposuit, quarum nomina prodidit Euripidis Scholiastes esse Aglaum, Orchomenum & Caleum. Hinc θυέστης ἑσπέρη ἢ δειπνον, id est, Thyestea mensa, aut cœna pro immitti, & cruento epulo ponitur. Athenæus libro de mortuorum resurrectione, & τὰ θραυκὰ δειπνὰ θυέστη, id est, & Tragicas Thyestea epulas. Euseb. lib. 5. Eccles. historia in epistola Gallicanorum Christianorū, quæ est de martyribus in Gallia necatis & Ἰσθαὶ ἢ ἰων θυέστη δειπνὰ, καὶ οἰδιποδὶς εἰς μίση, id est, Mentiti sunt de nobis Thyestea cœnas, & Oedipodios incestus nobis obijcetes. Oppianus Cylix in Cynegeticorum 3. de Onagro loquens testes sui catuli absumente, conqueritur de natura, quæ non homines tantum in pignora sua diro exemplo armauerit, verum etiam bestias eadem immanitate imbuerit, sic inquit, Ἰσθαὶ θυέστη δὲ ὄλοβ παρὶς θναε ἑσπέρη, hoc est, apposuit feris epulum ferale Thyestea. Philon in oratione de dirarum imprecationibus ἐπὶ τῶν τοῦ θυέστη παρὶς καὶ συχευόμενα τῶν ἰσθαὶ, ἢ ἰων θυέστη, id est, execranda daptes Thyestea liber inter grauissimas calamitates adnumerata. Martial. lib. 1.

— Qui scribit prandia seui

Tereos, aut cœnam crude Thyestea tuam.

Et lib. 5. Fugerit an Phœbus mensas, cœnamq; Thyestea

Ignoro, fugimus nos Ligurine tuam.

Hac Iunius in Adag.

Charmides Siculus apud Plaut. in Rudente,

Scelestiozem cœnam cœnani tuam

Quam quæ Thyestea quondam anteposita est, & Tereo.

Terci cœna. Prognés enim Tereo viro suo, quod is Philomelam Prognés sororem vitiaffer, eiq; postea, ne enunciarer, linguam pracidisset, Irym communem filium dilaceratum patri comedendum obiecit.

Agamemnonia cœna. Refert Homerus Od. 9. quomodo Egistius adulter lautum apparauerit conuiuium ad Agamemnonem excipiendum, quo illum nil mali suspicantē interemit, sic enim ait, κατέπερε δειπνίσσας, ὅς τις τε κατέπερε βῆν ὄνι φάτρην, id est, Cœna acceptū mactat, ut si quis bouem mactaret in ipso præsepi. Iuue. Sat. 8. Quippe ille (Orestes) deis vlcioribus auctor Patris erat (Agamemnonis) cæsi media inter pocula, etc. Hinc Ἀγαμέμνωνος δαΐς, ἢ ἑσπέρη, id est, Agamemnoniū epulū, vel Agamemnonia mensa prouerbialiter dicitur de ijs, qui in exitiali mensa epulantur, vltimamq; cœnam sumunt. Torquebitur in eos, qui amicè excepti medicatū hauriunt poculum, aut venenatam offulam, & Claudij Casaris Boleum edunt, quod multis ex purpuratorū collegio contigit, qui ab Alexandro, pontifice eius nominis sexto, opiparè excepti, paulò post interierunt, Iunius in Adag.

Medica mensa & eius exempli. Medicam quoq; mensam, quæ aliàs prouerbialiter pro sumptuosa accipitur, Athenagoras libro de mortuorum resurrectione pro immittibus, et cruentis epulis usurpat, respiciens fortassis (ve Iunius in suis Adagijs docet) ad crudele Astyagis Medorum regis factum, qui Harpago amico consiliorum omnium participi epulandū filium apposuisse legitur apud Iustinum. In conuiuiio Godolias fortissimus heros, qui Iudæa a Nabuchodonozore Babyloniorū rege præfectus fuerat, unā cum multis alijs Iudæis atq; Chaldæis in Mixbach immanissimè occisus fuit, sicuti scriptum est Jerem. 4. & 2. Reg. 25. Sic Amnon filius Davidis ab Absolomo conuiuiio exceptus magnifico, temulentus obruncatur, 1. Reg. 13. Similiter Simon sacerdos unā cum duobus filijs a Ptolemæo Alobi filio ad conuiuium vocatus, & inebriatus occisus fuit, 1. Machab. 13. Vespasianus, teste Suetonio, suspectissimū quensq; sibi, per theatra, et castra ad cœnam inuitando haud cunctanter oppressit. In his Anlum Cæcinnam consularē virum vocatum ad cœnam, ac vixdum triclinio egressum confodi

confodi iussit. Similiter Demetrius Poliorcetes, hoc est, expugnator vrbiū cognominatus, Alexandrum ad cœnā vocauit, eumq; e cœnaculo egredientē multis vulnerebus confodi iussit. Sic Ioh. Baptista ab Herode, Quintus a Perpenna, alij ab alijs oppressi sunt. Tale conuiuium fuit Vaccensium, V accæ oppidi Numidia inhabitatorum, cuius Sallustius meminit de bello Iugurtino, qui eo tempore, quo Romani cum Iugurtha bellum gesserunt, die quodam festo, qui celebratus per omnem Africam ludum & lasciuiam magis, quam formidinem ostentabat, Centuriones Tribunosq; militares Romanorum, & ipsum præfectum oppidi Turum Turpilium Syllanum, alius alium domos suas inuitarunt, eosq; omnes præter Turpilium inter epulas obruncarunt. Plura exempla eorum, qui vocati ad cœnam cæsi fuerunt, vide apud Suetonium. Atq; hoc quidem sapissimè fieri testes sunt sacræ & prophane literæ: testis est, prob dolor, quotidiana experientia. Immane profectò & inexpiabile hoc scelus conuiuii, quod ad iucundam, tuendam atque conseruandam mutuam hominum amicitiam plurimum habet ponderis, ad hominū perniciem atq; eadem abuti. Hinc trito & peruulgato Germanorū prouerbio, ein ein banquet schenckē, donare alicui conuiuiū idē significat, quod alicui malū aliquod ingens siue exitiū conciliare. Sic πόρξ ἑρανος, id est, Phoci conuiuiū dicitur, vbi quis suo malo conuiuas excipit. Nam aiunt Phoco cuidam fuisse filiam iam nuptijs maturam: is procos, nam erant complures, conuocare solitus præmia statuetæ, & conditionibus subinde nouis propositis rupcias prorogabat. Quamobrē indignati iuuenes Phocum in conuiuii trucidarunt, auctor est Zenodotus, est Plut. in amatorijs narrationibus fabulam hanc aliter narret. Sic Othonem 2. Imp. multos in conuiuii obruncasse traunt historia.

At dixerit hic non nemo, Est vera tamen, quæ fuit sancta & religiosa mulier, Hammanum amicitia specie, & simulatione ad conuiuium unā cum Assuero rege inuitatum curat e medio tolli. An non hoc videtur fuisse a probæ, religiosaq; illius sceminæ officio alienum? Respondeo hoc illius factum fuisse extraordinarium, ac proinde non temerè ad imitationem trahendum. Id namque fecit non solum Mardochei suasu & hortatu, verum etiam ipsius Dei singulari quodam impulsu, atque instinctu, ut nimirum vniversus populus Iudæus presentissimo funestissima interfectionis periculo liberaretur, iustissimo Hammani supplicio, atque ita simul Dei iustitia atq; gloria illustraretur. Illud ergo ipsum epulum licet sceleratissimo illi viro exitio fuerit, tamen innumeris alijs fuit salutis. Idem etiam dici potest de Iuditha, quæ similiter videtur esse vituperanda, quod amicitia, & amoris prætextu accessit ad Holophernis conuiuium, eo animo atq; consilio, ut illum hac occasione e medio tolleret, sicuti scriptum est, c. 12. illius historiae v. 13. Hoc illa quoq; fecit non suo quodam prauo affectu, sed Dei instinctu impulsæ. Nam quoniam Holophernes non animo amico & honesto, sed ininico potius, & inhonesto, illius nimirum pudicitia violanda gratia, illam inuitarat, factum est iusto Dei iudicio, ut ab ea, quam ipse per summum nefas virginali sua pudicitia spoliare est conatus, vita sua priuaretur, id quod simul cum ad Dei gloriam, tum ad vniversi populi salutem spectauit.

In genere autem omnia intempestiua luxuriosaq; conuiuia Thyestea, Agamemnonia, Medicea, atq; Cyclopica merè appellari possunt. Nam in ijs alij alios ceu Anthropophagi quidā feri, ac immanes deuoramus, alij alijs mortem, interitumq; animi, & corporis, fortunarumq; omnium acceleramus. Nam primò immodicè ille intemperantesq; cibi potusq; ingurgitationes (ad quas nos mutuo in conuiujs nostris inuitamus, seu potius cogimus) quid quæsi sunt aliud quàm venenata quædam pharmaca, quibus omnis generis morbos, mortemq; nobis celerem & immaturam accersimus? Deinde sumptus illi infiniti, & immanes pecuniarū, quæ in conuiuia illa profunduntur iactura, quò quæso aliò spectant, nisi ad nostrimet ipsius perditionem? Nam, ut verè eleganter inquit Aristot. δοκεῖ δ' ἀπολεῖσθαι τὴν εὐχὴν καὶ τὴν εὐχάριον φροσῶν, ὡς τὴν εὐχὴν τὴν εὐχάριον, hoc est, videtur sui cuiusq; interitus esse quidam facultatum profusio, quod ijs vita sustentetur. Feidem dicit ἀπολεῖσθαι suas opes consumendo, atq; perdendo per se ipsum perire. Hinc per Prophetam Deus impijs principibus exprobrat, quod comedant populum suum tanquam panem, dum nimirum illos partim vi aperta, partim fraudibus, bonis & facultatibus suis spoliarent, quibus ceu necessarijs vitæ humanæ præsidij ablati atq; sublati, illos interire sit necesse.

Hinc ergo colligimus luxuriosis huiusmodi profusisq; conuiuiorū sumptibus, & magistratuum suos deuorare subditos, & parentes Thyestea illius instar, suos liberos, uxorem, totamq; fami-

Phoci conuiuium. dicitur facta, quia ex terrore narta, id est, excusanda.

Effectus luxuriosorum conuiuiorum.

ANTIQUITATVM CONVIVIALIVM
DE CONVIVIORVM DIVISIONE.
CAPVT III.

Convivium aliud est corporeum, aliud incorporeum.

ONVIVIORVM quoniam varia sunt & multiplicia genera, idcirco variè quoque dividi possunt. Ac primo quidem convivium aliud dicemus esse corporeum (quod proprie convivium dicitur) quod quidem corporeo cibo potuq; constat. Aliud verò incorporeum & spirituale, quod spirituali mentis pasta pabuloq; constat, quod improprie & translative dicitur. Illud Thomas Aquinas super Isa. 25. facit triplex: nimirum anima, ecclesiarum, & beatorum, quorum unumquodq; rursus dicit habere tres species.

Convivium in corporeum.

Convivia corporea variè di-
vidi possunt.

Convivia porro corporea proprie sic dicta, de quibus nunc disputamus, multis modis dividi possunt, cum variè sint illorum species atq; forma. Illa enim longè lateq; in humana vita patent, perq; omnes humanae vitae partes, actionesq; sunt diffusa, ita ut nulla ferè sit hominum actio, quam convivium non aut antecedat, aut comitentur, aut consequantur, adeò ut convivium omnium ferè humanarum actionum principia, media, atq; termini appellari possint. Et quemadmodum apud veteres, teste Valerio, non solum publicè, sed etiam privatim nihil gerebatur nisi captato prius auspicio, sic & olim, & hodie quoq; nihil vel publicè, vel privatim, vel domi, vel militiae, vel sacri, vel prophani geritur, nisi convivium aliquod intercesserit.

Prima convi-
viorum divisio

Ac prima quidem conviviorum divisio cum praecedentibus maximè cohaerens videtur posse status secundum eorum vel defectum, vel medium, vel excessum, ita ut alia moderata, atq; frugalitas, alia nimis parca, & sordida, alia splendida, & magnifica, alia nimis sumptuosa, luxuriosaq; dici possunt.

DE CONVIVIIS MODERATIS, FRUGALIBVS, ATQVE ETIAM NIMIS PARCIS, ATQUE SORDIDIS. CAPVT V.

Convivium moderatum, eiusq; varia nomina.

ONVIVIVM itaq; primi generis, mediocre, moderatum, temperatum, tenne, frugale, siue frugi, & parca a Latinis appellatur. Convivium facilis, sine arte mensa, Martial. Cœnula diminutiue. Cic. 5. Tuscul. Quid? Vos hesternam, inquit, cœnula non intellexistis, me pecunia non egeret? A Graecis dicitur συμποσιον λιτόν, id est, tenue, μέτριον, id est, mediocre, moderatum, temperatum, ἀφελές, id est, simplex, ἐπιτελής (ut dicitur ἐπιτελής & ποιητὴς παρονομαστικῶς, id est, cœna sumptu facilis non parit debacchationem) & ὀλιγακτονον, id est, parvi facilisq; sumptus. Item ἀθροπτικόν, id est, durum & austerum, ἀφελγματον quod nullam inflammationem gignit. Clem. Alex. huiusmodi convivium δειπνον λιτόν καὶ ἐπιτελεῖον, ὁμοίως τῆς εὐχρηστοῦ, ποικιλαιῶς ἀεπιμακτόν ποιότασι, ἢ ἀπὸ δακρυγῆς elegantè vocat. Idem praeterea exprimitur varijs proverbijs sumptis vel a dijs, vel ab hominibus, qui eiusmodi conviviorum tenuitate vsi & delectati sunt, vel deniq; ab ipsis cibis.

Idem praeterea exprimitur varijs proverbijs sumptis vel a dijs, vel ab hominibus, qui eiusmodi conviviorum tenuitate vsi & delectati sunt, vel deniq; ab ipsis cibis.

Vt cœna Deum. Horat.

O noctes, cœnaq; Deum.

Suidas frugi, & modicas, sed iucundas & suaves cœnas comparat epulis, quae in honorè Deum in templis apponebantur tennes, & parabiles, non sumptuosa & splendida, ut testantur Dionys. Halicarn. lib. 1. Antiquit. Credidisse videntur prisca deos non tantum neclare, & ambrosia pasci, verum etiam vilibus quibusdam cibis, ut Romulus rapis, credo de paupertate illius seculi, quo Romulus vixerat. Proinde quasi in caelis isdem cibis victiter, quibus in terra alebatur. Seneca sic scripsit in Apocolocynthesti, sicq; e Repub. esse aliquem, qui cum Romulo possit feruentia rapa vorare. Vnde Martialis quoq;

Hæc tibi brumali gaudentia frigore rapa
Quæ damus in caelo Romulus esse solet.

Cel. lib. 28. c. 7. Cœnas deorum vult dici, quæ citra omnem sunt sollicitudinem. Erasmus contra in Adag. suis cœnas Deum apud Horat. interpretatur pralautas, & opiparas, & vult ne-
Har, &

Har, & ambrosiam indicari. Nam hæc, inquit, illis tantum a poetis tribuuntur, si quando domi cibum capiunt, alioquin si contingat aliquò ad opimam victimam inuitari, nidore carniū magis delectantur.

Cœna quoq; Saturnia dici potest κέσπιος βίος, hoc est, vita siue victus Saturnius dicitur pro Cœna Saturni verbali tropo, pro beata, & luxus exotici doliq; ignara, qualis aureo seculo tribuitur a poetis, niam quemadmodum Iunius in suis Adagijs multis testimonijs probat.

Hecate quoq; cœnam perparcam, & impendio frugalem appellabant, quòd apud Inferos te-
Cœna Hecate.
nuissimo victu, minimoq; cibo, eoq; vilissimo viui putabatur, iuxta poetarum fabulas, de quo sic Erasmus in suis Adagijs. Veteres cœnam perparcam, & impendio frugalem Hecate cœnam appellabant, quòd apud Inferos tenuissimo victu minimoq; cibo, eoq; vilissimo vitur iuxta poetarum Theologiam: Siquidem umbra plebeia malua porroq; victitant. Hecate (ut Antiphanes testatur apud Athen. lib. 6.) manidas ac triglidas pisces, apud nos contemptissimos, habet in delitijs, ut sibi sacros. Verum illud expendatur, An proverbiū accipi possit de cœna illa, quam singulis mensibus in triuijs collocabant diuites, diripiebant pauperes. Cuius rei meminit etiam Aristophan. in Pluto.

— Πασὴ τῆς ἐκάτης ἐξέσιν τὸ πύθειον

Ἡ τὸ πλάτειν ἢ τὸ πεινῶν βέλπον, φησὶ γὰρ αὐτῇ

Τοὺς μὲν ἔχοντας καὶ πλεῖον αὐτὰς, δειπνοὺς καὶ μὲν ἀποσάγειν

Τοὺς δὲ πένοντας ἢ ἀθρόπων ἀρπάζειν ὡς καταθῆναι, Χρέμυλ & ὄρος πέναν.

Quo quidem loco in hanc sententiā scribit interpret: Olim in triuijs venerabantur Hecaten, quòd eadem tribus nominibus appelleretur, Luna, Artemis & Hecate. Cæterum sub nouilunio diuites mittebant cœnam vespere, veluti cœnam Hecate in triuijs, pauperes autè esurientes diripiebant ac deuorabant quæ erant apposita, dicentes quòd Hecate comedisset. Ipsius Scholiastis verba hæc sunt, καὶ γὰρ μὲν οἱ πλείστοι ἐπειπον δειπνοὺς ἑσπερας ὡς θυσίαν τῇ ἐκάτῃ ἐν ταῖς εἰσδοῖς, οἱ ἢ πένντες ἤρχοντο πινόντες καὶ ἠδῖον αὐτὰς, καὶ ἔλεγον ὅτι ἡ ἐκάτη ἐφαγεν αὐτὰς. ἄλλως ἔθ' ἢ ἄρπας καὶ ἄλλα τινα καὶ μὲν αὐτῆς τῇ ἐκάτ' τοὺς πλείους, λαμβάνειν ἢ εἰς αὐτῆς τοὺς πένντας, ἀπὸ τῆς ἱερῶν γὰρ οἱ πτωχοὶ ζῶσι. Lucianus quoq; Dialog. 1. Necricorum meminit δειπνῶν ἐκάτης, cui canes immolasse prisca Brodæus probat lib. 1. Miscel. c. 24.

Hecale similiter cœna de frugali admodum, tenuiq; apparatu effertur, ab Hecale pauperum
Cœna Hecales.
la, cuius apud Ouid. fit mentio, & cuius egenam cœnam non aspernatus fuisse Theseus legitur. Iulianus Cæsar ad Iamblichum philosophum, πάντως ἐστὶ τῆς ἐκάτης ὁ θησαυρὸς τῶν δειπνῶν τὸ λιτόν ἀπὸ τῆς εἰσδοῦς, ἀλλ' ἢ δει καὶ μικροῖς ἐς τὸ ἀναγκαῖον ὀρεῖσθαι, id est, nimirum Theseus non detrectauit tenuem Hecales cœnam, sed norat etiam paruis esse contentus, cum ita ferret necessitas. Dicitur autè Hecale anus Theseum iam tum iuuenili in ætate hospicio solita excipere, proq; illius ad pagnam profecturi hospite reditu vota dijs nuncupasse, in cuius beneficij memoriam Theseus instituit postea Hecalesion festum, quo Ioni, ab illius nomine Hecale dicto, sacrificabatur. Callimachus scribit in opere, quòd ab illa anni inscripsit Hecalen, habuisse illam φιλοξενίας εὐχῆς ἀνάλυσον, id est, hospitij lares nemini clausas, cunctisq; patentes. Hæc Iunius in Adagijs. Hecales meminit quoque Plautus in Cistellaria,

Siquidem eris, ut volo, nunquam Hecale fies.

Plura de Hecale anni eiusq; hospitalitate lectu dignissima vide apud Angelum Politianum, in Miscellaneis ipsius cap. 24.

Item Ιακκὸς δειπνον, id est, Icici cœna, teste Iunio in Adagijs paramiacè de perparca et fruga
Cœna Icici.
li cœna dicitur, ut commemorat Eustath. Icicus Tarentinus fuit medicus, δὲ ἐπὶ βίῃ ὀλιγῶς εἰς παρονομαστικῶς καί ταις, id est, cuius vita parsimonia in proverbium abiit, illudq; dici, ut inquit, ἐπὶ τῷ ἀφελῶς δειπνόντων. Meminit Elianus lib. 1. varia historia Icici Tarentini, non medici, sed luctatoris, quem toto certationis tempore temperatissimo victus genere vsus, Venerisq; omnis expertem fuisse scribit. Græcè est κερκολασμένη τροφή διαβρωσας. Huiusmodi omnium Christianum, quibus in hoc mundo periculosa luctuosaq; est cum diabolo, mundo, atq; carne lucta, convivium esse oportebat.

Cœna quoq; philosophica pro frugali nonnunquam vsurpatur. Nam, ut inquit Lælius, cœna
Cœna Philo-
phica.

philosophica frugalissimè erat instructa, non multùm a sportula diuersa, quòd philosophi frugalissimè, & differendo de rerum natura solerent cœnare. Huiusmodi σωδός & φιλοσόφων Athen. lib. 7. statim ab initio, vt Diogenistarum, Antipatristarum, & Panætiastarū Athenis fuisse scribit. In ea reliquit Theophrastus pecuniam, non vt intemperanter agerent vnà conuiuantes, sed vt σωφράτως καὶ πεπαιδευμένως, id est, moderate, eruditeq; in conuiujs differerent: & paulò post, ἔπιμελὲς ἢ τῶν τοῖς φιλοσόφοις σιωπᾶσαι τὰς νέας, μετ' αὐτῶν ὁρῶς πᾶσι τὰ γὰρ μὲν νόμιμον εὐεχέειται: Dabant operam vt iuuenes secum adducentes ad certum legitimūq; modum conuiuarentur. Hæc fuit philosophorum illorum, verè sapientiæ expertiū, in conuiujs frugalitas, temperantia atq; modestia. Pudeat ergo nostros philosophos, illos præsertim qui summæ illius verissimæq; sapientiæ, hoc est, religionis Christianæ studium, cognitionemq; profitentur, suæ luxuriæ, intemperantia, immodestia, cui cum summa perniciosaq; plebis Christianæ offensione atque scaudalo, & cum ipsius religionis, Ecclesiæq; detrimento, nimis effrenatè indulgent: Quorum sermones conuiuiales non sunt, quales Athenensium illorum philosophorū Athenæus scribit fuisse, σὺν ἑσθραῖ, καὶ πεπαιδευμένω, id est, temperantes, & eruditi, sed, Baccho nimirum, Como, atq; Venere per illos loquentibus, vani, futiles, scurriles, turpes & obsceni, qui non ad iuueniuntis institutionem, sed offensionem potius faciunt. Quamobrem vt illa Athenensium philosophorum cœna virtutis, & industria, ita hæc philosophorum Christianorum cœna canosæ (vt ita loquat) vitiorum omnium scholæ appellari possunt.

Cœna Musica. Vt autem philosophicum, ita musicum quoq; conuiuium & apparatus pro mediocri, temperatèq; passim apud authores accipi Iunius in Adagijs testatur. Damascius Syrus in historia, quam de philosophis scripsit: τὴν ἢ ἑσθραῖ καὶ ἀκρωσάτω μετρίαν πᾶσι καὶ ἀθροῦσιν, ἢ τε κακῶν ἔσσαν δὲ πέναν, ἢ τε δὲ πᾶσι βλαβερὰν, ἀλλὰ μέσλῳ, καὶ μουσικῶ, καὶ τὸν δῶρον ἑσθραῖ τῆς τῶν χεῖρ ἀλθῶς ἠρμοσμένῳ, id est, victum sortitus est, moderatum, & frugalem, neq; ob egestatem præparatum, neque propter opes diffluentem, sed medium atque musicum pro fortunis vere temperatum, ad instar Doriorum modorum. Plutarchus in præceptis salubribus Timotheum Athenensium ducem cœnasse dicit in Academia apud Platonem μουσικόν, καὶ λιτὸν δειπνον, id est, musicam & frugalem cœnam: quod repetit idem in Sympos. sexto his verbis ἰδ εἰπνιστὶ μουσικῶς, καὶ ἀπελῶς, id est, tractauit ipsum musicè & mediocriter absque graui apparatu. Similiter Athen. lib. 10. ἐστὶ θεῖος ἀπελῶς καὶ μουσικῶς, id est, conuiuio exceptus mediocri & musico. Euphron. Comicus, ἀλλὰς δὲς μουσικῶς, id est, mediocri salis copia iniecta. Huc referri puto illud Plauti in Mostellaria,

Musicè hercle ageris atatem, ita vt vos decet,
Vino, & victu, piscatu, probo, electili vitam colitis:

Quum vellet innuere mediam viuendi rationē illos sequi, neq; vilis & minimi pretij, neq; rursus maximi dapibus victitando, sed medio victu contentos. Lambinus Musicè illo in loco interpretatur concinnè, & lepide: licet etiam, vt idem inquit, Musicè accipere propriè, vt referatur ad fidicinas, & tibicinas, quæ fidibus & tibijs apud Philolachetem canebant. Musicū conuiuium Latine mundum quoq; appellare possis. Nam mundum est medium inter sordidum, & luxuriosum seu profusum, vt pluribus Lambinus docet, in Horat. lib. 2. Sat. 2. Notabis etiam hic conuiuium virorum sapientum, ἡσθεῖον eleganter a Luciano appellari.

Cœna Platonica. Cœna quoq; Platonica prouerbialiter nonnunquam pro mediocri & frugali vsurpatur, propterea quod is philosophus eiusmodi cœna delectatus fuisse scribitur. Eius rei testis est Plut. lib. 6. Sympos. Plato, inquit ille, Timotheum Cononis filium, vt illum a sumptuosarum ac militantium cœnatū consuetudine abduceret, id εἰπνιστὶ μουσικῶς, καὶ ἀπελῶς ταῖς ἀφλεγμέναις, ὡς φησιν, ὁ ἴων ἑαπέζαις, αἷς ὑπνοῖ τε καὶ σταρεῖ, καὶ βραχυόνειρο φαντασίαι, τὸ σῶμα τὸ δὲ δῖαν, καὶ γὰρ λήνῳ ἔχοντες ἔπρονται, hoc est, exceptit tenui, & musico, id est, moderato victu, inflammationem nullam parente, qualè somnus tranquillius, nec crebris interruptæ somnijs imaginationes, sed cum corporis alacritate tranquillitateq; conuinctæ sequuntur. Timotheus itaq; postridie discriminosuarum, quibus adhuc vsus fuerat, & Platonicæ cœnæ animaduerso, dixit eos, qui apud Platonem cœnarent, etiam sequenti die bene se habere.

Cœna Rustica. Cœnas rusticas Horat. lib. 2. Satyr. 5. Vocat tennes, & minimè sumptuosas, post quas dicit se

noctes ducere quietas, & tranquillitas, somnosq; capere placidissimos, neque a cibo immoderato, nimiaq; potione interruptos.

Cœna Laconica similiter pro parca, atq; tenui sèpenumero accipitur, propterea quòd Laconia Cœna Laconia
demoniorum summa fuit in publicis illis systerijs, de quibus suo loco, parsimonia, atq; temperantia, vt Athenæus, innumeriq; alij authores testantur.

Νηφάλιον θυσιῶν, hoc est, nephaliū seu abstemium sacrificium (quod etiam ἀοῖνον, id est, sacrificium nē vini expers dictum) pro conuiuio vehementer frugali & sobrio vsurpari posse, Erasmus vult in phalium. fuit Adagijs. Idem quoq; testatur accipi posse pro quouis prandio ἀοῖνω, id est, vino carente, siue abstemio, in quo videlicet nihil vini potatur, quod etiam Caninum dicitur, quod canis vino caret, teste Gell. lib. 13. cap. vltimo. Eiusmodi Adriani Imperatoris fuisse prandia, Dion. Cassius testatur.

Ακαπὶ & quoq; θυτία, id est, sacrificium absq; fumo, teste Erasmo, dicitur de nimium tenui sacrificiū conuiuio, & in quo nihil cocti obsonijq; apponitur, exans latum a paupercolorum sacris, molas, thū ἀκαπνοῖς scilicet, lac, aut corollas offerentium, cum dij niāorem illam expectant, vnā cum fumo subuolantem iuxta Homerum. Lucianus in amoribus Βεφάγῳ μὲν ὁ δαίμων, ἢ λυκίνα, καὶ τὰς ἀκαπνοῖς, ὡς φησὶ, θυσιῶν ἡμισυ ἀπρόσῳ, id est, sane perquam edax est deus, ὁ Lycine, quib; fumi expertibus sacris haudquaquam gaudeat. In eodem sensu vsus est & Athenæus. ἀκαπνοῖς δὲ ἀεὶ ἀοῖδι θυσιῶν, id est, ποῖτα semper per sacra sine fumo sacrificamus. Sic parcum tenuèq; prandium Grippus piscator apud Plaut. in Rudent. his verbis describit:

Sed hic rex cum aceto pransurus est sine bono pulmento;
Nam miseris obsoniorum loco est sal cum aceto.

Cœna Cynica pro nimis tenui, & sordida accipitur.

Petronius arbiter, Cœna Cynica.

Ipsi qui Cynica traducat tempora cœnā. Quibus verbis Turnebus in suis Aduersarijs eos significari putat, qui miserè viuunt, vt siliquis, & leguminibus, quib; vilissimis cibis se tolerant, & sustentant: nam talis erat Cynicorum philosophorum victus. Sic Lucianus de Cynico quodam, ὃν ἔδῃ τῆς ἐνείκῃς τὸ δειπνον φερόμεν, καὶ τὸ ἀκαπὶ καὶ ἀοῖνον τὰ ἀκά, ὁρῶς τῆς τῆς σπῆτιαν ὠμῶν δὲ σταρεῖν, id est, cœnis agitur Heceates, & ouis lustrationum, vt mendici, & sapius crudis viuēbant.

Cœna quoque Timonia eodem sensu videntur vsurpari. Seneca, Non est, quòd nunc existimes me dicere Timoneas cœnas, & pauperum cellas. Puto, inquit Turnebus in suis Aduersarijs, lib. 24. cap. 33. verum esse Timoneas a Timone dictas, cui humanum genus exosum erat, vitamq; quandam inhumanam, & feram sequebatur, in cibisq; non modo vulgaribus, sed vilissimis, & a reliquis hominibus prope damnatis acquiescebat.

Cœnæ tennes, quæ nil nisi terra narum habent, terrestres a Plauto appellantur, quas Horatius egregiè cœnas sine sanguine vocat imitatione Græcorum, vt videtur. Apud Diphilum Pansitus auguria captans ex fumo culinæ.

Εαν ἢ πλάγῳ, καὶ λεπτοῖς, εὐθὺς νοῶ
Ὅτι τὸ μοι τὸ δειπνον ἀλλ' ἔδῃ αἰὼν ἔχει.

Huc potest referri illud Salom. Prouerb. 15. Melius est conuiuium oleris, vbi sit dilectio, quàm bouis saginati, in quo sit odium.

Prandium passerinum pro exiguo bolo, & minuto eleganter extulit Pomponius, quantum prandium passeris absumat. Poterit etiam vsurpari pro tenui conuiuio, quod Clemens Alexandrinus appellat δειπνον λιτὸν καὶ ἔυζωρον ἑπιτήδειον εἰς ἐγνήροπον, id est, tenue, expeditum, aptum ad vigilantiam. Germanicè, vulgo hominem exigui cibi dicimus comedere instar passeris. De frugalitate conuiuiorum antiquorum, vide Eustathium, Iliad. β. fol. 185. v. 49. in illa Homeri verba:

Κάπνισαν ἢ κατὰ ἡλίσιας (Græciussu Agamemnonis) καὶ δόρπον ἔδοντο.
Αλλ' οὐδ' ἀλλῶ ἔρεζε δεῶν.

Atque hæc quidem de conuiujs vel frugalibus atq; moderatis, vel nimium sordidis. Omnino autem, vt in genere suprā dictum est, medium hic est nobis tenendum, vt nimirum conuiuia nostra, præsertim quibus alios accipimus, sint munda, parca, frugalia, moderata; nec tamè nimis for-

didā, quā Cynica & Timonia verissimè appellari possint. Est enim parsimonie frugalitatis, is a studendum, ut repellantur nimie sordes.

DE CONVIVIIS MAGNIFICIS,
SPLENDIDIS, ATQVE LVXVRIOSIS.

CAPVT VI.

NUNC de conuiuijs splendidis, magnificis, sumptuosis atq; luxuriosis dicamus. Conuiuium magnificū ab Hebraeis מִשְׁתֵּה רַב Rab appellatur, Daniel. 5. Item Esa. 25. v. 6. Conuiuium splendidum, quo conuiuiū spirituale adumbratur, appellatur מִשְׁתֵּה שְׂמֵרַיִם & מִשְׁתֵּה שְׂמֵרַיִם Miste Schemanim, Miste Schemarim (notanda elegans paranomasia.) Hic Kimbi vult Miste Schemanim significare conuiuium ebriosorum, cui opponatur conuiuium Schemarim, id est sobriorum, qui cauent ne nimium bibant. Atq; per Miste Schemanim intelligunt, conuiuium pinguium, scilicet carniū, per Miste Schemarim conuiuium vinorum asseruatorum: nam deriuatur a custodiendo, & significat non vinum, quod Latini fecatum vocant, id est, ex fecibus expressum: sed quod immediate supra feces residet, quod quidem suaue est, & odoriferum. Addit Esaias Schemanim Memuhaim, Schemarim Mezukakim, id est, pinguium medullatorum, vinorum defecatorum. Conuiuij hac est periphrasis delicatissimi, quod duobus potissimum constat, carnibus pinguibus & medullatis, & o-
primo vino.

Latina nomi-
na.

A Latinis varijs nominibus insignitur, cuiusmodi sunt illa, quae sequuntur. Conuiuium mensa siue cena lauta, opipara, exquisita, magnifica, splendida, nitida, elegans, copiosa, omnibus rebus instructa, parata, ornata, &c. Martialis,

Illa quidem lauta est dapibusq; instructa superbis.

Apuleius, Gaudiales instrunt dapes.

Cena dapalis,
dapilis, dap-
satica.

Cena dapalis. Plinius lib. 10. c. 10. Pavonem cibi gratia primus occidit Hortensius dapali cena sacerdotij. Varro, Primus pavones Q. Hortensius augurali dapali cena posuisse dicitur. Dapalis dicta, teste Marcello, quod diuersis & amplis dapibus constat. Eadem etiam dapilis a Sueton. in Vespasiano, & dapsatica appellatur. Plautus, dapsaticè excepti. Dapticè, inquit Festus, se acceptos antiqui dicebant significantes magnificè, & dapticum negotium amplum, ac magnificum. Dapes appellatae sunt laute & magnificae epulae, a δαψιλιον quod largum & δαψαλια quod largitatem significat.

Cena polluci-
bilis.

Cena pollucibilis, Macrobius lib. 3. Satur. c. 17.

Cena cente-
naria.

Cena centenaria, Hotomannus de re numaria. Ibidem de centenaria Aesopi patina, centum auibis instructa.

Cena recta.

Cena recta, Sueton. in Vespasiano, Sed & conuiuabatur assidue, ac sapiens recta & dapilis, ut macellarios adiunaret: alij legunt rectè & dapilè. Sic rectè viuere pro laute, & opipare Seneca usurpauit, cum inquit, Hanc petunt omnes isti, qui, ut ita dicam, rectè viuunt. Apud eundem rectus apparatus est lautus. Non, inquit, magnam rem facis, quod viuere sine recto apparatu potes. Nero cenas alias rectas & opiparas dicitur instituisse, alias per sportulam: at Domitianus sportulas publicas sustulit, reuocata cenarum rectarum consuetudine. Cena recta dabatur a diuitibus & clientibus, & erat opipara, & modis omnibus instructa, sic dicta quod recto ordine in hac conuiuia assidebant. Sueton. in Augusto, Conuiuabatur assidue, nec vnquam nisi recta, non sine magno ordinum hominumq; delectu. Huc alludit Martialis,

Promissa est nobis sportula, recta data est.

Cena vincta.

Cenam quoq; vinctam possis appellare, ut cibum vinctum Horat. pro apparatu condito accepit.

Cena epularis,
ganeata,
gliscera.

Cena item epularis, ganeata, gliscera a nonnullis dicitur. Cenas epulares Cyprianus dixit pro affluentibus. Cicero epulas profulas vocat in oratione pro L. Muræna.

Cena

Cena item dubia appellatur, id est, varijs ferculis instructa. Phormio apud Terentium. Cæna dubia: na dubia apponitur. Quid isthuc verbi est? Vbi tu dubites, quid sumas potissimum. Exponit parasitum verbum suum alioquin anceps. Nam dubium etiam periculosum significat, ut dubia cæna possit intelligi, quæ non careat suspitione veneni. Horat. in Serui.

— Vides ut pallidus omnis

Cæna desurgat dubia, &c.

Dubium tamen pro sordida Hen. Stephanus festinè admodum in festino illo suo epigrammate in Posthumum quendam vsurpat,

Conuiuiis dubiam dico te apponere cænam

Posthume, sed dubiam nomino more nostro.

Non etenim dubia est cæna, ut fuit illa Terenti

Quum dubitat primum, quem velit esse cibum.

Sed quoniam hanc dubitat quisquis cænatu abiuit,

Verè an per somnum sit data cæna sibi.

Cenam popularem Philco ille Plautinus in Trinummo appellat, ut vult Erasmus in A. Cæna popularis dagijs, magnificam, egregieq; lautam, atq; adeo gratuitam quoq; quales solent exhiberi populo. Sic enim ille loquitur,

PH. Quid iam si in ædem ad cænam veneris,

Atq; ibi opulentus tibi par fortè ut veneris

Apposita sit cæna, popularem quam vocant.

Si illi congestæ sint epulæ a clientibus, &c.

Cæna quoq; ebria Plauto est opipara in Casina,

Cæna ebria.

Facite cænam mihi, ut ebria sit:

Cænare lepidè, nitidèq; volo.

Adipalem quoq; et adicialè nonnulli vocant cænam lautā, quarum vocū prior non reperitur Cæna adipalis apud probatos auctores, melius forsitan adipatam dixeris: nam adipatum veteres honestè pro pingui, & succulento, & opimo posuerunt. Cic. de Orat. Ascruerunt suis artibus opimum quiddam, & tanquam adipata dictionis genus. Adiciales cænas Seneca dixit in epistolis.

Epulæ regum Horat. regales Ouid. Cæna regia, Sidonio. Epulæ carnifices (hanc Termaal) Epulæ regales. Claudiano. Epulæ dulces, Horat. Geniales, Claudiano. Lauriores, Statio. Libera, Tacito. Solen-
us Eidem. Apparata, Liu. Parasitus apud Plaut. in Menæch.

Cereales cænas dat, ita mensas extruit

Tantas struices concinnant putinarias, &c.

Cereales cænas, inquit Turnebus in suis Aduersarijs, appellari suspicor opimas, & lautas, Cæna Cereæ & multis ferculis oneratas, quod Cerealibus populariter solent genio indulgere. Vnde Maro, les.

In primis venerare deos atque annua magna

Sacra refer Cereri lætis operatus in aruis

Extrema sub casum hyemis iam vere sereno

Tunc agni pingues, tunc sunt mollissima vina.

Sed & ante messem ei sacra faciebant, ac epulabantur, ut ex eodem Marone intelligitur. De cænis Cerealibus, vide Turneb. in Aduersarijs.

Sic nocturna illa conuiuia, quæ post cænam aguntur, quoniam reuera sunt intempestiua, & Nocturna conuiuia luxuriosa, lasciuia petulantiaq; plena, hinc καὶ μὲν & Græcè, Latine comeffatio (quibus illa exprimi-
muntur) pro quouis intempestiuo luxuriosoq; conuiuiū accipiuntur. Aristoph. in Pluto:

Εὐνοε δὲ ἐπὶ καὶ μὲν βαδίζεις, id est, videtur ad comeffationem ire, hoc est, ad conuiuium lasciuum et immoderatum. Menedemus consultanti Antigono, An καὶ μὲν adiret, renunciare iussit, Memento regis te esse filium. Laer. lib. 2. interpres vertit luxuriosum conuiuium. Ead. ἐπὶ καὶ μὲν καὶ μὲν, καὶ τὰ χυβείη, Nazianz. id est, si ad conuiuium luxuriosum, vel ad vitam voluptuariam vocatus fueris, ne properes. Eadem vox καὶ μὲν, ut illud quoque addam, & deum comeffationum, nocturnarumq; saltationum præsidem, quem Philostratus imagine tertia εὐεῖ εἰκότων elegantè depingit, & iuuenum contubernium nocturnumq; discursum, qui coronati noctu cum facibus musicisque instrumentis ad amicorum fores, saltandi cantandique gratia concurrerant pro cacitèrque lasciuiebant, adeo ut fores confringerent (ut apud Christianos in Bacchanali-

bus potissimum fieri consuevit) & genus saltationis atq; carminis (vnde forsā nostrum Gumpen) & tibiā atq; fistulam in comessationibus vsitatam, & deniq; tempus a cœna vsq; dum cubitum iur, significat.

Græca nomina A Græcis splendida sumptuosaq; conuiuia huiusmodi ferè nominibus designantur. Ac primo quidem nomina δαΐς, ἐὺωχία, εὐλαπίνη, licet pro quouis conuiuio vsurpentur, tamen proprie lauta & opipara conuiuia significant, vti suprā pluribus explicatum est.

πανδασία. Πανδασία inquit Cel. lib. 9. c. 12. Græci vocant aditiale conuiuium ac ganeatum, dubiumq; & omniuariam obsonijs differensimum. Id nos excuratum gliscerumq; dicere possumus, & saliare. Sicut tamen qui eo nomine intelligi malint illud, ad quod, vbi vefcerentur publicè, commeantes passim domo porcionem quisque ferrent; in medium tamen quod attulissent, collaturi. Vnde Aristoph. inquit,

Ὡσπερ μέγα, καὶ πανδασία, hoc est, δαΐλης καὶ παντεῖα ἐὺωχία, seu ποικίλη, καὶ ἐὺφρόνων ὄψων ἐὺωχία. Quum vnusquisq; sua obsonia sicum portans in medium conferebat, aut cum multis propositis edulibus, caperet quisq; quod vellet, vt tradit Arist. Scholiastes. Apud Herodotum in Terpsibore pro conuiuio opiparo & velut saliare vsurpatur, Ὡπρσα, δὴ κατὰ πανδασίην τελεῖται εἰς ἡδονήν. Quod paulo ante vocat d' εἶπνον μεγαλοπρεπές. Græc. ἐπεὶ δὴ σοὶ πάντα ἀπέθηκεν ἡ φύσις ἅς ἐν πανδασίᾳ κείνη.

Conuiuium Lautum Græcè. Conuiuium præterea lautum huiusmodi epithetis a Græcis exprimitur. δ' εἶπνον μέγα, conuiuium magnū. Luc. 14. λαμπρό: splendidū, πολυτελές sumptuosum, λιπαρό: pingue, opimum, seu adipsū, σαΐλικός dapiflè, dapale, daplatium, μεγαλόπρεπον, & μεγαλοπρεπές magnificum, μεγαλόδοτος Athen. summo studio apparatus, ἐκλεγερόν electum, electile, eximium. Ath. ποθεινὸν desiderabile ibid. Ἐπίπεζα ἀβέβηλας Athen. ex poeta quodam, mensa delicatis cibis instructa, Ἀΐτες ἔνοχος Bacchilid. apud Athen. δ' αἶτες ἐν δειπνοῖς Euripid. δ' εἶπνον ἀπαιμῆτον, (fortè δ' εἶπνον ἀμειμῆτον) cœna perfecta, omnibusq; numeris absoluta. Cel. 28. c. 1.

Τετραζών πλεγμαίνουσα Synes. appellat mensam saliaribus dapibus instructam. Neziar. libro de recto ordine, ἡ φλεγμαίνουσα, καὶ ἀμεινίσα ἔπιπεζα, id est, turgida & insana mensa. Plutarchus Sympof. 4. Ὡσπερ ἀλεξίφάρμακα πρὸς ἄπο πολυτελείας, καὶ φλεγμαίνουσα ἔπιπεζας ὡς ἀφαιμάχοι, velut amuleta aduersus sumptuosas et turgidas mensas epulas suspendentes. His opponit Ion comicus, vt suprā dictum est, ἀφλεγμαίνουσα ἔπιπεζας mensam tenuem, neq; turgidam. Athen. ἄπο τῶν τετραμυδίων, ἀφλεγμαίνουσα ἐστὶ τὸ σῶμα καὶ τὰς ψυχὰς. Huc spectat Antiphanis comici cœna frugalis ex bulbis & fungis. τοῖσ' ἔβις ἀπὸ βίβης φλίγμα ἀκίχων, id est, eiusmodi victus febrium vacuus est, timore omni carens, Iuuius in Adagijs. Homerus hisce ferè epithetis conuiuia eximii insignit δ' εἶπνον ἡδὺν, & μονοεικές, Ὁδ. γ. λαγόν, Ἰλ. ε. & τ. μέγα δόρυπον Ἰλ. τ. δ' αἶς ἀγαθὴ Ἰλ. β. & Ὁδ. ο. ἐδλὴ Ἰλ. α. θαλεῖν, Ὁδ. θ. δὸν Ὁδ. θ. εὐκυνδὴς Ὁδ. κ. Ἰλ. α. ἔισον, εἰς ἡδὺν δ' αἶψα (inquit Eustath. fol. 22.) ἡ σὺ τὸ σῶμα καὶ πλεονασμὸν ἰωνικό: (ισομοίωτος γ' ἐδ' αἰμαίνω, δὴ τὸ ἀφιδνεῖον) ἡ παρὰ τὸ εἶναι, τὸ πορεύομαι, ἡ δὲ παντός ἰκτερόν τὸ σῶμα τ' πείρη Ἰλ. τ. pinguis Eustath. 1244. δ' αἶψα λέγει πείρησιν τὴν δὲ τὸ καὶ θαλεῖαν.

Multis præterea & varijs prouerbijs conuiuium magnificū, atq; sumptuosum cum apud Græcos, tum apud Latinos auctores exprimitur. Ac primò certæ quædam lautissimorum conuiuiorum species synecdochicòs, atq; generatim pro quibusuis lautis & opiparis conuiujs accipiuntur. Sic exempli gratia, quoniam fabulosa vetustas commentitijs suis dijs epulas tribuit, easq; lautas esse credidit, hinc cœna deūm apud Horat. Erasmus vult accipi pro lautis, & magnificis, de quo suprā. Item quoniam epula ille vnà cum sacrificijs in honorem deorum apparatus (quæ dapes vulgo dicte sunt) magnificæ fuerunt, hinc dapes dicuntur non solum deorum, vel nostræ in sacrificijs deorum epulæ, sed quiuis magni et opipari conuiuiorum apparatus. Sic Βεδυσία veteres regale, sacrum, magnificum, & opiparum quoduis conuiuium appellarunt teste Erasmo in Adagijs. Præterea quoniam regum magna solet esse in conuiujs magnificentia, hinc regum epulæ apud Horat. siue regales, vt est apud Ouid. pro quibusuis splendidis epulis accipiuntur. Vnde Virgil. paratas epulas luxu regifico dixit. Sic apud Plantum in Persa, Basilico agite Eleutheria: & paulo post, Basilico accipere victu. Conuiuia quoq; miserica olim fuerunt luxuriosa: hinc apud Plutarchum

Cœna deorum Cœna deorum

Βεδυσία. Βεδυσία

Epule regie. Epule regie

Epule militares. Epule militares

Sympof.

Sympof. 6. in præfatione δ' εἶπνα πολυτελῆ etiam σερατιωτικὰ appellatur. Adhæc quoniam vt hodie, ita olim quoq; nuptialium conuiuiorū magnus fuit splendor (de quibus suo loco) hinc quoduis conuiuium exquisitum & splendidum γαμικόν, id est, nuptiale dicitur. Aristot. lib. 4. Ethic. Βαύουσον τὰς ἐρανιστὰς γαμικὸς, δαΐφιλὸς, & μεγαλοπρεπὸς ἐστίν, indecorum est sodales nuptiali ritu magnificè splendideq; accipere. Eodem modo cœnæ sacerdotales, vt Pontificales, augurales. Saliarès (de quibus plura suo loco) quoniam earum, vt hodie quoq; magnus fuit luxus, creberrimè apud auctores prophanos pro quibusuis sumptuosis, luxuriosisq; conuiujs vsurpantur, Saliarès cœnās cœnasse credidit, Apuleius de suo equo lib. 4. Marcialis in lautum inuitasorem;

Non Albana mihi sit comessatio tanti,
Nec Capitolinæ Pontificumq; dapes.

Iam verò a gentibus quoq; conuiuialis huiusmodi lautitia, atq; luxuria studiosissimis (quæ illis tandem exitium pepererunt, vt testantur historie) quouis magnificæ, sumptuosaq; conuiuia apud scriptores denominantur. Exempla subiiciam. Vt mensæ siue cœnæ Persicæ, Horat. apparatus Persicos pro opiparis dixit. Fuit enim Persica opulentia luxuriæq; admirabilis, vt ex historijs Græcis & Latinis satis patet, de qua vide Herod. lib. 1. & 5. Athen. lib. 4. & innumeros alios.

Sic cœna Dialis Senecæ lautior & opima dicitur. Epist. 124. Hæc qualiscunq; cœna Diali in-

Sic mendicæ ἔπιπεζα, id est, mensa Medica pro exquisitè sumptuosa, & ingēris apparatus mensa prouerbialiter accipitur a Synesio lib. de insomnijs, qui Persis vicini eodem luxuria morbo laborarunt. Synesij verba sunt, Ὡσπερ τὸ εἶπεζα εἰ μὲν βέλοιο σικελικῶν, εἰ δὲ βέλοιο μεδικῶν, id est, mensam apponit, si velit Siculam, aut si malit Medam. Usurpat & Dion Chrysostomus in Orat. 33. ἀμα σκῆπτρα καὶ ἀλασγίδες, καὶ ἰνδικὴν ἔπιπεζα, καὶ τὸ γυῖον αὐτῶν δ' ἐλάπαν. Defecerunt pariter sceptrā, paludamenta, mēsa Medica, ipsorumq; prosapia. Thucid. lib. 1. de Persania elatius se gerente, ἔπιπεζα τὴν μεδικὴν παρὰ τὴν σικελικὴν, mensam apponebat Medicam; quanquā Scholiastes Græcus περὶ τὴν legisse videatur, sed exponit rectè ἔπιπεζα, id est, opiparam, delictijs affluentem. Diuerso tamen sensu ἰνδικῶν ἔπιπεζα, id est, Medicam mensam posuit Athenagoras libro de mortuorum resurrectione pro immitibus τρυπητῶν epulis, de quo suprā Iuuius in Adag. Porro de Medorū ἀβρότητι καὶ μαλακίαις, Vide Athen. lib. 12. & Xenoph. lib. 8. Eiusdem & Persicæ & Medicæ luxuria luculenta testimonia sunt magnificentissima illa, vereq; regalia Darij, & Assueri, qui Persarum atq; Medorum reges fuerunt conuiuia, quorum descriptionem habes 3. Esdræ 3. & 1. c. Esther.

Sic quoniam Sybaritarum monstruosa olim, plurimorum scriptorum monumentis celebratissima, luxuria extitit, de qua Athen. lib. 12. Plutarch. in conuiuio sapientium; Suidas, Quint. lib. 3. & innumeri alij, hinc prouerbiali locutione & luxuriosi Sybaritæ, & quoduis luxuriosum conuiuium, Sybariticum, & voluptatibus delictijsq; indulgentes συβαριτικόν, hoc est, συβαρὶν Sybarisare dicuntur, de quo vide plura apud Erasmo in Adagijs. Sed animaduersione dignum est quòd, vt luxuria, ita clades quoq; & calamitas illius gentis (quæ luxuria semper solet esse comes atq; pedissequa) valde insignis atque funesta fuit, ita vt illa quoque in prouerbijs abierit, de quo vide de Eras.

Sic mensæ quoq; Syracusana atq; Sicule quoniam luxu fuerunt per celebres, & ideo a Platone

ne damnata, pro quibusuis lautis & opiparis conuiujs passim accipiuntur, de quo idem Erasmo pluribus in suis Adag. Mensæ Syracusanæ.

Eodem sensu mensæ Italica, vt ibidem Erasmus docet, a scriptoribus vsurpantur, de quarū luxu Athenæus scribit. Basilinus σικελικῶν, ἡ ἰταλικῶν εὐφλέω dicit. Eiusdem Philo quoq; testis est in lib. de vita theoretica his verbis, ἵσως δ' αὖ τις ἀποδ' ἔξατο τὴν ὀπιπολάζουσαν νύκτι πᾶσα τῶν συμποσίων δ' ἐδ' αἰμαίνω, καὶ πότον δ' ἰταλικῆς πολυτελείας, καὶ εὐφῆς καὶ ἐξήλωσαν ἰλλωτικῆς, καὶ βάρβαροι. Quis forsā demonstrauerit conuiuiorum rationem, quæ nunc passim apparet, iuxta cupiditatem Italicæ luxurie, atque delictiarum, quas & Græci & Barbari imitantur. Italia porro omnium delictiarum & voluptatum abundantissima elegantem sanè descriptionem habes apud Dionysium Halicarnasem libro primo, vbi illam regionem nō dubitat co-

Mensæ Italica præterea

eius orbis terrarum ferè κρατὶς λω, id est. optimam, πάλυφορον κὶ πολυτελή, πάλυς ἡδονῆς κὶ ἀφελείας ἕμπερον, omni voluptate, vtilitateq; refertam appellare. Eandē ἀλοκαρπον, σιτοφόρον, ἐλαιοφόρον, φίλαμπελον, omnis generis frugum atq; fructuum feracissimam, deniq; ἀλοδοτον, ἀζονόμον, ἰππόφορον, βυκολίδα, hoc est, pecorum abundantissimam nominat, ita vt miram non sit veteres illam Saturno sacram existimasse, quem quidem opinati sunt, πάλυς εὐδαιμονίας ἀδοτήρα, κὶ πάλυσοτῶ, hoc est, omnis felicitatis authorem, & largitorem extitisse, id quod de vero & vnico illo Deo Schaddai verissime est affirmandū. Eodem pertinet, quod de fertilitate illa & abundantia omnium rerum in Italia M. Varro scribit lib. 1. de re rustica, ca. 1. inquit: Contra, quid in Italia vtensile non modò non nascitur sed etiā non egregium fit? Quod far Campano? Quod triticum Appulo? Quod vinū Falerno? Quod oleum Venerio? Non arborib. cōstita Italia est, vt tota pomarium videatur? An Phrygia magis vitibus cooperta, quam Homerus appellat ἀμπελόεσσα, quā hęc? & c. Mensas Siculas, Syracusanas, Italicas pro lautis & opiparis a veteribus accipi, tamen si aride & frugaliter posteris temporibus Itali, & Siculi agerent, Brodaus probat lib. 5. Miscel. c. 33.

Gentes luxuriosissimæ.

Vt autem Persicas, Medicas, Sybariticas, Syracusanas, Siculas, Italicas, sic eodē modo Syras, Lydias, Thyrrenas, Agrigentinas, Cyrenenses, Chias, Tarentinas, Aegyptias, Babylonicas, Iapygias, Masilienses, Mylestias, Scythicas, Abydonas, Ephesias, Samias, Colophonias, Ionias, Byzantinas, Thessalas, Aetolicas, Arycandeas, Zacynthias, Campanas, Cumæas, Asiaticas mensas siue cœna rectè pro luxuriosissimis quibusvis conuiujs vsurpare possis, propter immanem gentium illarum luxum, atq; luxuriā, quam præter cæteros innumeros authores Ath. lib. 12. & 4. & Aelianus lib. 12. copiosissime describunt. Ac omnino quæ olim Monarchie, eadem luxuriæ quoq; deuoluta est, vt ex historijs omnibus satis liquet. Sed quid dico de antiquis illis gentibus? ~~Et hæc ceteris gentibus præsertim illarū gentium, quarum ab historicis fit mentio, luxuria non modò æquiperanda, sed etiam iam longe anteposenda esse videtur. Sicut si a pland non Christianis, si non Christianis mensa atq; cœna, quæ profecto orbi Christiano, & pland iam maximè mala deditur, & vt dicitur, hoc est, exitiū inuoluntatq; cælarum minatur. Mensas Aegyptias, Democraticas, Satrapicas Cæl. lib. 7. c. 11. vocat.~~

Classificatio

Mensa Ciceroniana.

Verum vt gentium, ita hominum quoq; certorum insignis prodigiosaq; luxuria quibusvis luxuriosis, sumptuosissq; conuiujs nomen imposuit. Sic exempli gratia mensa Ciceroniana, pro quibusvis cœnis sumptuosis a Tertulliano videntur vsurpari, cuius hæc sunt verba de animæ Metempsychōsi: & Merensomatōsi: Quod sumus inter cocos pretiosissimos inuenit, quod condimentis Apitiani, & Lurcomani humatur, quod mensis Ciceronianis infertur, quod lancibus splendidissimis Syllanis effertur, quod exequias conuiuū patitur, quod a coequalibus deuoratur potius, quàm a miluis & lupis, & c. Simili modo Antoniana, Neroniana, Diocletiana, Domitiana, Vitelliana, Apitiana mensæ siue cœnæ prouerbialiter quæuis luxuriosa conuiuia appellantur, propterea quòd illi vnde sunt denominata conuiuiali luxuriæ præter omnem modum atq; rationem dediti fuerūt. Cleopatricas similiter dapes Sidonius sumptuosas, atq; profusas appellat. Sic eandem ob causam quasuis nimis sumptuosas, luxuriosasq; cœnas, Nimi, Nicia, Sardanapali, Annari, Stratonis, Nicoclis, Charetis, Themistoclis, Artemonis, Archidami, Isanthis, Ptolemæi Philadelphi Antiochi Epiphani, Calliæ, Alexandri M. Antiochi, Demetrii, Phalerei, Alcibiadis, Vantibis, Pausaniæ, Lysandri, Luculli cœnas siue mensas dixeris, propterea quòd hi omnes cum dignitatibus atq; honoribus, tum deliciarum voluptatumq; studio atq; amore valde celebres extiterunt, vt Athen. lib. 5. c. 12. & alij in locis, nec non alij scriptores prophani testantur.

Virorum quorundam illustrium luxuriantia.

Philosophorum quoque nonnullorum (qui quidem hoc tam Augusto nomine indignissimi fuerunt) desperata deplorataq; luxuria similibus prouerbis locū dare possit, ita vt intempestiuas quasuis cœnas, Epicuri, Speusippi, Aristippi, Sophoclis, Polyarchi, qui Tarentinus fuit Philosophus, Parrhasij, qui pictor fuit nobilis, Archiæ, Gnosippi, Aethi conuiuia siue cœnas nominare possis, de quorum luxuria cum apud Athen. tum apud alios authores prisicos & recentes: imprimis Hadrianum Iunium in Historia Batanica multa leguntur. Scitè admodum etiam ἀλοζίας huiusmodi

Philosophorum quorundam luxuria.

modi conuiuia appellari adnotat D. Augustinus epistola 86. ad Paulinum, sic inquit: Immoderatum conuiuium, in quo mens & ratio ingurgitatione vescendi ac bibendi quodammodo obruitur, ἀλοζία nuncupatur.

Conuiuiorum magnificorum & luxuriosorum exempla.

Conuiuiorum magnificorum atq; luxuriosorum exempla atq; testimonia in sacris literis habes Is. 25. Amos 6. Osc. 4. Nabum 1. Conuiuium Darij 3. Esd. 3. Conuiuium Assueri Esther 1. patris Samsonis Iud. 14. Conuiuium Absolomi, in quo Amnon fuit occisus. Herodis conuiuium natalitium. Nabali in consura ouium, 1. Sam. 25. Conuiuia Davidis, & Salomonis. Conuiuium Balthesaris regis Babyloniorum Dan. 5. Nō est autem existimandum omnia splendida, magnifica, sumptuosaq; conuiuia esse vituperanda, sed quæ Arist. in genere de μεγαλοπρεπείῃ, id est, magnificentis sapienter admodum meo iudicio præcipit, ea conuiujs quoq; debet accommodari. Considerandum enim diligenter esse monet, quis sit ille, qui vult esse magnificus, & quæ suppetant facultates. Nam si quis, cui tenues & exiguae sunt opes, magnificentie conuiuiali, vel etiam alijs in rebus, studere velit, is meritò stultus sit habendus, eum id faciat, quod sit præter dignitatem & decorum: Nobiles ergo & illustres, magnisq; opibus præditos homines conuiuialis huiusmodi magnificentia decor. Deinde videndum ne in res, atq; personas viles, & abiectas, sed claras potius, & illustres huiusmodi magnificentia conferatur. Qui secus facit, is non μεγαλοπρεπείῃ, hoc est, magnificus, seu munificus, sed βαλαυσ & ἀπειροκαλ & proinde illius quoq; conuiuia non μεγαλοπρεπείῃ, hoc est, magnifica, sed βανναυσα potius, & ἀπειροκαλ, κὶ ἀστέῃ, id est, illiberalia, honesti expertia, & luxuriosa censeri dicij, debent, quippe cum non honesti causa, sed vel diuitias ostentandi, ac popularem auram, famamq; captandi gratia, vel etiam alia aliqua illiberali de causa adornentur, atq; celebrentur. Quæ autem sit luxuriosorum conuiuiorum siue publicorum, siue priuatorum pestis, atq; perniciis supra pluribus dictum est.

Quæ conuiuia nomine luxuriosæ sunt vitia vituperanda.

SECUNDA CONVIVIORVM DIVISIO.

SECUNDVM TEMPVS DIURNVM, ATQVE NOCTURNVM, ita vt alia sint matutina, alia meridiana, alia vespertina, alia nocturna. De singulorum varijs nominibus, atq; conditione: ac primo de conuiujs matutinis, siue ante meridianis. CAP. VII.

SECUNDA conuiuiorū diuisio non incommode videtur posse fieri secundum tempus diurnū, atq; nocturnū, in quo illa fiunt, ita vt alia dicatur esse diurna alia nocturna. Diurna porò conuiuia rursus trifariā diuidi possunt, secundum tres principes diei naturalis partes, ita vt alia sint matutina, siue antemeridiana, alia meridiana, alia vespertina: iuxta scilicet tripartitam illam diuisionem C. Suet. Tranquilli, qui omnia conuiuia in lentacula & prandia & cœnas comissionesq; distribuit lib. 7. de XII. Imperatorib. quot conuiuia etiam nominat Dio, in his verbis: ἕχ' ὅλης τ' ἡμέρας οἱ αὐτοὶ εἰσίων αὐτὸν ἀλλ' ἄλλοι μὲν ἀπορατῖα δὲ παρείχον, ἄλλοι δ' ἀεισησῶ, ἕτεροι δ' εἰπνον, ἕτεροι δ' μετὰ δόρπησιν ἀπορατῖα.

Απορατῖα, siue ἀπορατῖον dicit esse ὀρωινὸν ἕμπεσμα, id est, cibum matutinum, δὲ τὸ ἀράτῃ, hoc est, a vino mero, non lymphato, δὲ τὸ ἐν ἀράτῃ βρέθῃ, κὶ ποσῖ, siue ἀπορατῖον δὲ τὸ ἰωμῶδες, hoc est, quoniam panis bucellas, siue offulas meraco tintas atq; imbutas matutino tempore comedebat. Idem, Philemona dicit 4. tradidisse epularum genera, veteribus vsitata, nimirum ἀράτῖα, ἀεισον, ἑσπερῖα, δ' εἰπνον: ibiq; addit Philemona per ἀράτῖα intellexisse δειπνῖσμον, per ἀεισον, δόρπησιν: & nomine δ' εἰπνε, ὅτι δ' εἰπνῖδα. Eustath. in illum versum Hom. Ιλ. ω.

Porò conuiuia antemeridiana, siue matutina, quæ vel ante lucem, id est, diluculo, vel mane quum Solis lux videtur, vel ad meridiem, vt veteres loquebantur, hoc est, paulò ante meridiem aguntur, hisce ferè nominibus a Græcis exprimuntur, quorum diligens consideratio nos multorum monet: Illa sunt ἀράτῖα, siue ἀπορατῖον, ἀεισον, δειπνῖσμος.

Athenæus lib. 1. ἀράτῖα, siue ἀπορατῖον dicit esse ὀρωινὸν ἕμπεσμα, id est, cibum matutinum, δὲ τὸ ἀράτῃ, hoc est, a vino mero, non lymphato, δὲ τὸ ἐν ἀράτῃ βρέθῃ, κὶ ποσῖ, siue ἀπορατῖον δὲ τὸ ἰωμῶδες, hoc est, quoniam panis bucellas, siue offulas meraco tintas atq; imbutas matutino tempore comedebat. Idem, Philemona dicit 4. tradidisse epularum genera, veteribus vsitata, nimirum ἀράτῖα, ἀεισον, ἑσπερῖα, δ' εἰπνον: ibiq; addit Philemona per ἀράτῖα intellexisse δειπνῖσμον, per ἀεισον, δόρπησιν: & nomine δ' εἰπνε, ὅτι δ' εἰπνῖδα. Eustath. in illum versum Hom. Ιλ. ω.

Εσπερῖα, inquit, nunc vocat τὸ ὀρωινὸν, id est, matutinum, quod nos appellamus ἀράτῖα: vt

ANTIQUITATVM CONVIVALIVM

rursus, quod nobis est ἀριστον, poeta vocat δειπνον, post quod oportet πονεῖν, id est, laborare: δειπνον autem δόρυον, id est, cenam. Plutarchus in Symposiacis primo Soolari testimonio probat ἀρεσπύμα dictum δὲ τὴν ἀρεσπύαν, id est, intemperantiam, propterea quod olim probro ducebatur manē cibum sumere. Deinde Theonis testimonium subiungit, qui affirmat veteres ἐργατικὰ καὶ σάφροντα, hoc est, laboris, sobrietatisque studiosos manē solitos fuisse pane tantum vino macerato vesci, & nulla aliare, & idcirco ἀρεσπύμα appellasse δὲ τὴν ἀρεσπύαν, id est, vinum non dilutum. Οὐδὲν autem, hoc est, obsonium, illis ad δειπνον, hoc est, cenam parari fuisse solitum. Nā illos δὲ, id est, sero, post actiones nimirum, & exanthlato labores, cenasse. Athenæo ergo & Plutarcho ἀρεσπύμα idem est quod ἀριστον, hoc est, epulum matutinum, sic dictum ab antiqua Græcorum consuetudine, qua bucella panis vino meraco macerata matutino tempore vesci consueverunt, qui idem hodie mos Gallorum. Quidam etiam sic dictum volunt, quod iuxta medicorum consilium in ientaculo vino meraciorē sic utendum, quā in prandio, atq; cœna. Eadem voce Aristot. quoque dicitur lib. 6. de natura animal. c. 3. Palumbium, inquit, fœmina incubat a pomeridiano incipiens, tota nocte μέχρι τὴν ἀρεσπύαν, id est, ad tempus ientaculi, siue matutinum persueverans. Idem, Aquilam, scribit, nō venari, sed quiescere μέχρι ἀρεσπύαν, id est, tempus matutinum, quo ientari veteres consueverunt, siue ad tempus ientandi. Τὸν δὲ φατὶδὸν ἢ ἄλλο θήλειαν ἀπὸ δειλῆς ἀρξάνου τὴν τε νύκτα ὅλην ἐπὶ τῷ ἀρεσπύματι, ὥστε, ὃ τὸ ἀρῶν τὸ λαμπρὸν τὸ γέρας, id est, Plinio interprete lib. 10. c. 58. Palumbes incubat fœmina post meridiana in matutinum, cætero mas. Theocriti Scholiastes annotat, ἀρεσπύμα ἔστι, quāντα ἄρῳα ἐπὶ ὄσῃ, ὁλίγον πνεύματι οὐδὲν ἔχον, καὶ ἀρεσπύαν οἶνον πνοῦν, ut validius operi manū admoueamus. ἀρεσπύαν ἔστι, ὅθεν ἀρεσπύμα derivatū est, idem est quod ientari, & propriè offulas meraco imbutas assumere. Cantbor apud Athenæum ἔχον ἀρεσπύαν, ἔστι, ἐν ἰσθμῷ δὲ ἀριστῶν, siue ientari, nam in Isthmo prandebimus, siue cenabimus. Ibidem Aristomenes ἀρεσπύμα μὲν ἔστι, ἢ ἔω πόλιν, ἀρῶν δὲ τὴν τελεῖν ἀποδραχῶν. Sic Antoninus pius senex, antequam saluatores veniret, panem siccum comedebat ad sustentandas vires, ut Luc. Capitol. testatur. Hinc σιωχεσπύαν, hoc est, ἢ ientare, siue ientaculum sumere, & ἀρεσπύαν, qui non ientavit, siue gustavit, ἀρεσπύαν, ut quidam apud Theoc. Idyll. 1.

ἀρεσπύμα Athenæo & Plutarcho idem quod ἀριστον.

ἀρεσπύαν proprie quid.

— τὸ πνεύμα, ὅθεν ἀρεσπύαν ἐπὶ ἐνεσπύαν καὶ ἔστι. ἀρεσπύαν similiter Athenæus lib. 1. τὸ ἀρεσπύμα, id est, ientaculum appellat, cui respondet Gallicum desuner: nos vernacula nostra lingua id vocamus, sicut enim ientaculum id est, ieiunio, valedicere, cum manē parum quid comedimus. Idem Angl. breakfast/id est, ientaculum fracturam appellant. Ἀριστον quoque Athenæus similiter atq; ἀρεσπύμα lib. 1. definit esse ἄρῳα ὃν ἔμειρα, id est, epulum matutinum, Vnde Eumæum scribit Homerus ἀριστον παρασπύαν ἢ οἱ χαυνομήν, id est, sub aurora ortum. Idem in illum Palamedis versiculum, Ἀριστὰ δειπνῶ, δόρυον αἰρεῖ, δὲ τὸ ἐστὶ τὸ:

ἀρεσπύαν

ἀριστον

ἀριστον anti- quitus pro ientaculo, & recentioribus pro prandio facti usurpatum.

ἀριστον μὲν, inquit, ἐστὶ τὸ ὑπὸ τῷ ἔω λαμβανόμενον: δειπνον ἢ μεσημεριον, ὃ ἡμεῖς ἀριστον. Hinc apparet ἀριστον antiquitus pro ientaculo, a recentioribus pro prandio, siue epulo meridiano fuisse usurpatum. Ioan. quoque 21. ἀριστῶν pro ientaculo sumere accipitur. Nam ibi Christi discipuli, qui tota nocte piscando nihil ceperant, ac cibo omni erant destituti, ἄρῳα ἔχοντες, Christi beneficio ingētem piscium vim extraxisse, & panem, piscemque frunus costum sibi à Christo appositum ἀριστῶν, id est, comedisse dicuntur. Luc. 11. Phariseus dicitur Christū rogasse ὅπως ἀριστῶν παρ' αὐτῶν, & paulo post miratus, quod non se ablisset, ἀρεσπύαν τὸ ἀριστῶν. Hoc vocabulū apud Homerū bis tantum reperitur, in Iliad. ω. ferè ab initio, & Od. υ. π. statim ab initio, ut Eustath. utroque in loco annotavit. Eius varie ab authoribus etymologie afferuntur. Plutarchus in Symposiacis ἀριστον (quod idem vult esse quod ἀρεσπύμα) vult dictum esse vel quasi ἀριστον, δὲ τὸ ἐστὶ τὸ ἔω, id est, propter matutinam horam, in qua fuit adornatum, ut ex illo Homeri versu paulo ante citato constat: vel quasi ἄριστον, id est, facile, tanquam ἀπορῶν ὡς ἀρεσπύαν, καὶ ἄρῳα ἀπὸ τῶν τυχόντων. Eustath. Od. β. f. 77. sciendum est veteres tribus epulis usos esse, quorum primum ἀριστον fuit appellatum, quod quidem ἄρῳα, id est, mane sub aurora ortum fieri consuevit. Idem tradit Eustath. Od. π. f. 586. 21. ἀρεσπύαν ἢ ἰσθμῶν, id est, Marte immi-

nente

mente. Illud ergo sic vult dictum, quod ἀρεσπύαν ἢ ἀρῳα, id est, in bellum pergentibus apparari consue- uisset. Quidam ἀριστον dictum volunt quasi ἀρεσπύαν τὸν, id est, indefinitum, quod nullo certo defi- nito tempore agitaretur. Sunt quibus illud videtur a precibus dictum, quæ ἀρῳα a Græcis appel- lantur, propterea quod veteres Græci non sine precibus ad cibum capiendum accedebant. Non- nulli, ὃν δὲ εἰ ἀρεσπύαν. Suidas eius horam ordinariam tertiam apud veteres fuisse dicit, & πνεύ- τὸ εἰ ἀρεσπύαν ἀρεσπύαν, dictum esse. Quid si, ut tempus matutinum apud Latinos a bonitate (nam Manum veteribus idem est quod bonum, unde mane, teste Seruio dictū est, quia illud qui- busuis actionibus est accommodatissimum) sic epulum illud matutinum a veteribus ἀριστον dictū esse dicamus, quasi omnium optimum, & iucundissimum. Notandum etiā ἀριστον cum generatim aliquando pro quouis conuiuio, tum speciatim & antiquitus pro ientaculo, ut ab Homero: & po- sterioribus temporibus, ut ab Hippocrate, & alijs, pro prandio, siue conuiuio meridiano usurpari. Athenæus in illas 4. epuli species, ἀρεσπύαν, ἀριστον, ἀρεσπύαν, δειπνον, quas ex Philemone poeta citat, dicit ἀρεσπύαν quidem significare δειπνισμὸν ἀριστον, δειπνισμὸν δειπνον, ἐπιδειπ- νισμὸν. Hæc de vocis istius varia significatione, atq; notatione. Hinc ἀρεσπύαν, ientari: ἀρεσπύαν ientaculum prabere, siue apparare, Aristoph. in Equit. & quod idem significat, ἀριστοποιεῖν Xeno- ph. lib. 2. π. 2. & in passiva voce ἀριστοποιεῖσθαι cum ientaculum apparare, tum ientare, tum ientaculum siue prandii alicui apud se condicere significat. Σωαρεσπύαν, & σωαρεσπύαν Me- nandro apud Gell. ἢ ientare, & σωαρεσπύαν Xenoph. ientaculi socius, siue particeps. Αρεσπύ- κος, ὃ τὸ ἔχον ἀρεσπύαν, id est, qui ientare, siue prandere solet: & ἀριστῶν ab Hippoc. in lib. de Aere, atq; loc. videntur edaces appellari, qui tam in prandio, quā in cœna impleri volūt. Αρε- σοσπύαν quæ, vas dicitur in quo prandii, siue ientaculum fertur. Eustath. in Od. β. fol. 76. 44. dicit δειπνον quidē a pluribus dici τὸ ἄρῳα ὃν ἔμειρα, μεθ' ὃ πονεῖν δειπνον, id est, cibi sumpcionē matutinam, post quā sit laborandum: ἀριστον verò, addit ibidē, id esse, quod vulgo γέμνα dicitur, ἢ παρὰ τὸ ἄρῳα, ἀλλὰ παρὰ τὸ ἀρεσπύαν ἔχον ἔσθῳ, non à Marte, sed quod optime se ha- beat, quasi per excellentiā. Ex his apparet matutinum epulum, δειπνον quoque (de qua voce po- stea pluribus) & γέμνα, id est, gustum dici, ut a Gallis merenda, vulgo goustier, id est, gustus, ap- pellatur, nimirum quod vtroque tempore, & matutino, & vespertino nō tam comedi, quā gustari nonnihil cibi atq; potus soleat, & debeat. Idē Eustath. 17. β. fol. 183. 30. δειπνον, inquit, est τὸ ἔω- θινὸν ἀριστον, ut dicunt veteres, quod ἔσθῳ ἀνὰ γὰρ ἀρεσπύαν τὸ δειπνον ποιεῖται καὶ ἔσθῳ, ὡς αἱ ἐν τῷ πονεῖν σελήοντο τῇ ἔσθῳ: hoc est, quod necessitate quadā homines ante instū legitimumque tem- pus adornare solent cibo sese ad futuros labores muniendi, corroborandique causa, unde subiungit: Tale ἔμειρα ἄρῳα, id est, epulum matutinū δειπνον dicitur. Ergo, ut hæc concludā, epu- lum matutinum a Græcis ἀριστον, ἢ ἔσθῳ: item ἀρεσπύαν, ἀριστον, δειπνισμὸς, γέμνα, δει- πνον appellatur. Latini cibum matutinum, qui sumi solet antequam homines aggrediatur operā ientaculum, vocant, ientaculum (quidam iantaculum, & pro ientare, iantare scribunt.) Afranius, Hæc iei- unna ientavit. Idem, Dum ex eo domum, ientare nulla inuitat. Plautus in Curculione:

Nunc ara Veneris hæc est ante horam fores,
Me inferre Veneri voui iam ientaculum,
Hoc est, interprete Lambino, voui me Veneri prima luce sacra facturum, quo tempore pueri ien- tant, vel, ut Simeon Bosius, quo tempore ientacula venduntur, secundum illud Martialis lib. 14.
Surgite iam pueri, vendit ientacula pistor.
Licet etiam hoc modo explicare, ut Simeoni Bosio videbatur: Voui me ante alios omnes Veneri sacra facturum, quæ sunt ei pro ientaculo. Quærit deinde Palimurus seruus, Quid antepones Vene- ri ientaculo? Ideo autem quærit, ut vult Lambinus, quia nihil præter vinum videt. Plautus in Truculento:
— Huius pater pueri ille est, vsq; ad ientaculum
Iussit ali, &c.
Pomponius, Nihil habens ientaculi, præter nauticum panem.
Martialis, Surgite iam pueri, vendit ientacula pistor,
Cristatæq; sonant vndiq; lucis aues.
Ientaculum dicitur a iento, & hoc a ieiuno, quod tunc maxime ieiunna sunt corpora. Lambinus

Tentaculū primus erat cibus apud Romanos, ut apud Græcos ἀκρόπρωμα, quæ sequebatur apud illos prandium, deinde vespertina, postremò cæna: apud Græcos ἀείρων, deinde ἰωπειρώμα, postremò δειπνον. Isidorus, Tentaculum est primus cibus, quo ieiunium soluitur, unde est nuncupatum. Nigidius, Nos ipsi ieiunia ientaculis leuibus polluimus. Lambinus in Plautum, Ientaculum est cibus matutinus, aut matutina cibi degustatio, ut veteres quidam Grammatici volunt. Fulgentio Placiade auctore ientaculum dicitur gustatio, & est quasi prægustatina comestio. Apuleius eleganter ientaculum ambulatorium dicit, quod sensim ambulando carpit equus in prato. Idem, gustum vocat ientaculum, nec non cibum primum, quem nonnunquam antequam discumbamus, & ante legitimam cœnam præsumimus, seu carpimus. Germani appellant ein beirnumpffel. Eadem voce Cyprianus quoque vocatur. Inde forsitan Gallorum gonster, quod merendam significat, quod nimirum cibi aliquid degustetur ante cœnam. Ientacula etiam vulgo collationes dicuntur. Aiento etiam ientatio dicitur. Scaliger lib. 1. c. 5. poet. Ientatione præparca ac minima contenti (a quo etiam ientare verbum dicitur, & ut Dores loquuntur τῶν) haud multò largius merendabant, quod ab hora mediæ diei, in qua eum cibum caperent, appellatur. Prandiculū quoque a Festo, & prandiolum a nonnullis pro ientaculo accipitur, quod sit paruum prandium, hoc Cicero eleganti vocabulo prandiufculum dicit. Sic enim in epistolis ad Atticum legendū putat Beroaldus in Apuleium. Silatum inquit Festus, pro eo, quod nunc ientaculum dicimus, appellabatur, quia ientium vinum sili conditum ante meridiem absorbebat. Est autem Sili herba, quam alio nomine Sefelin vocant, cuius vel radice, vel semine vinū condiebant, quod ante meridiem sumere mos erat. Sili, τὸ Σέσιλι, apud Hippo. ut scribit Galenus: Sili, id est, Siler, vel Sefeli & Sifeli, Pandectarius. De Sefeli Marsiliensi, quod nonnulli Siles montanum vocant, & a συλῶν sive Silere videtur dictum, capite & cerebro purgando & corroborando valde accommodatum: Nec non de Aethiopico, & Cretico sive Peloponensi vide si placet, Herbariū Leonhardi Turneisseri. Germani ientaculum appellant früstuck / id est, frustum matutinum, früstuppen / id est, pulmentū matutinum, morgenbrot / morgensuppen. Belgæ, den anbijt. Galli, Le desjeuner, quod affine est δευνησιωφ. Itali, collatione. Hispani, almuerzo de manana. Angli, breakefaste. Poloni, sniadantze, quasi zesna iadantze, hoc est, ex somno manducatio, seu quæ statim post somnum fit.

CONVIVIA MERIDIANA, QVAE VEL PAVLO ANTE. VEL CIRCA MERIDIEM aguntur. CAP. VIII.

CONVIVIVM sive epulum meridianū, quod circa meridiem ferè fieri solet, a Græcis δειπνον appellatur, seu δειπνοσυνη, quod poeticum est vocabulū apud Athen. de quo vocabulo, quoniam est πολύσημον, paulò copiosius dicendum. Primò igitur, ut & eius compositum σιωδειπνον, generatim pro quouis conuiuio sive epulo accipitur, quocumque tempore illud celebretur, & apud Homerum quidem nō est definiti temporis, ut ex multis locis constat. Deinde speciatim idē trifariā ab authoribus usurpari reperio. Primò enim, de quo etiam supra dictum, antiquitus pro cibo sive epulo matutino usurpatum fuit, ut Ιλ. β.

Νεῶ δ' ἔρχεθ' ὅππ' δειπνον, ἴνα ξυώχω μὲν ἀρνα. Athenæus, δειπνον, inquit, aliquando σιωωνυμει τὸ ἀείρων, id est, eiusdem est nominis & significati cum ἀείρων: addit deinceps, ὅππ' ἔδ' ἀρωίνης πρῶτον ἔφα, hoc est, nam de cibo matutino quodam in loco verba faciens, Homerus inquit,

Οἱ δ' ἀεὶ δειπνον ἔλοντο, δὲ δ' αὐτῶν θωρήσαντο, hoc est, Isti dipnū sumpserunt, post ipsum armati sunt. Statim enim, inquit idem, post ortum Solis δειπνον sumentes, ad pugnantū se conferebant. Idem lib. E. τὸ αὐτὸ ποτὲ μὲν ἀείρων, ποτὲ δὲ δειπνον ὀνομάζεσθαι, hoc est, vñ idem epulum sive cibus modò ἀείρων, modò δειπνον nominatur. Eustath. in Od. β. 76. 44. δειπνον dicit dictum esse, μεθ' ὃ δειπνεῖν, id est, post quod est laborandum, quod etiam ἀείρων nonnulli appellant. Idem, Od. a. in illum versum,

Χαῖροι ξεῖνε..... δειπνεῖ πρὸς ἀμύθησιν,

δειπνεῖ

Silium.

Sili, herba, alio nomine Sefelin vocata.

δειπνον, seu δειπνοσυνη. τὸ δειπνεῖ significatio alia generalis, alia specialis: Et hæc quidem triplex prima.

δειπνον aliquando σιωωνυμει τὸ ἀείρων. δειπνον vñ dicitur.

δειπνον, inquit, ἐν ταῦτα φατερώς τὸ ἀρωίνον ἐμβρωμα. Idem, Od. η. in illum versum, ἐν τούτοις id est, Vlysses & Eumæus, ἀείρων ἀμ' ποί κειαιδύνα πύρ, statim ab initio fol. 589. 31. ταυτὸν ἐν ταῦτα δειπνον, καὶ ἀριστον σιωωνυμίας λόγῳ. Ἐν ὁμοίῳ τὸ μὲν παρὰ τὸ δειπνεῖν, τὸ ἕτερον παρὰ τὸ ἀρωίνον τλιωκαῦτα σιωίσαδ, ὡς περ αὐτὰλιν ἐσπέρας, δόρυ παύεται, (inde δόρυος) τεπέσι πόλεμο. Suidas, δειπνον τὸ ἀρωίνον ἀείρων ὅπερ ἀκρόπρωμα λέγεται: εἶτα ἀεὶ ὄραν ἔπιλω, ἀείρων παρὰ τὸ εἰς ἀείρειαν παρέρχεσθαι, καὶ δειπνεῖ μεθ' ὃν δειπνεῖ: εἶτα τὸ ἰωπειρώμα, δόρυ παρὰ τὸ δόρυ παύειν. Et hæc de prima speciali δειπνεῖ significatio. Deinde idē vocabulum cibum epulum meridianum significat, in qua significatio nunc a nobis ponitur. Athen. lib. 1. illud Palamedis, ἀείρων, δειπνεῖ, &c. ἀείρων, inquit, est quod sub auroram sumitur: δειπνον ἢ μεσημβρινόν, id est, matutinum, quod nos ἀείρων vocamus: δόρυ ἢ τὸ ἰωπειρώμα, id est, vespertinum. Hinc ergo apparet δειπνον antiquius, præsertim apud Homerum, & pro ientaculo, & pro prandio, sive epulo meridiano fuisse usurpatum. His addam, quod Ιλ. λ. in illo versu,

Secunda.

δειπνον Homero est & matutinū, & meridianū epulum.

Ἡμῶς ἢ δρυτόμοσ περ ἀνὴρ ὠπλισάτο δόρυον. Videtur esse mendum, & pro δόρυον legendum esse δειπνον. Et si enim illò in loco duo diuersa exemplaria, Bryllingeri videlicet, & Frobenij cum Commentarijs Eustathij, δόρυον habeant, δειπνον tamen probatur legendum esse ex sequentibus Eustathij verbis 766. 16. quæ subijciam, quoniam ex ijs magis adhuc vocabuli δειπνεῖ varia significatio, simulq; notatio patet: ὅσα ἢ καὶ μέγρι ποτὲ βέλειται ὁ ωοιπτής δὴ κεν τὸ δειπνον: ἔωθεν γὰρ ἄρχη καὶ μέσης ἡμέρας, ὅτε καὶ ὁ δρυτόμοσ, μάλιστα κάμνει τάμνων δ' ἄδρια: ὅππ' ἢ τὸ δειπνον ἀορισαίει δὴλον: ὡς δὲ μὲν γὰρ, τὸ ἀεὶ μεσημβριανὸν δηλοῖ, ἀλλὰ γὰρ ἢ πολλαχῆ τὸ ἀρωίνον, ἐν ἧ τὸ τέλει τ' Κ' ράβω δίας, τὸ ἀμειτῆ ἔω, ὅσα δειπνεῖσθαι εἰπὼν τὰς καὶ ἀόπτας, ἐπάγει ἵως δ' ἐκλεχθῶν, καὶ τὰ ἐξείς, ἵως ἢ δειπνον ἀρπὶ τὸ ἀεὶ μεσημβριανόν, διότι τλιωκαῦτα δειπνεῖ (τεπέσειν ἔλλειπει) τὸ πορνεῖν ἐργατικῆς, κορνεῖν μὲν τὰς χεῖρας καὶ τὸ ωοιπτεῖν: ἔπειτα ἀπάλιν, δειπνον τὸ ἐωθινόν, ἔπειτα τὸ δειπνῶν (ὁ ἐστὶ χεῖρα ἐστὶ) πόνος τοῖς ἐργατικοῖς. Ex his ergo verbis apparet δειπνον, & pro matutino, & pro meridiano epulo ab Homero accipi, & vtrumq; ἀπὸ τῶν δειπνῶν τῶν ὄρου, sed diuerso respectu, pro diuersa nimirum verbi δειπνῶν significatio, dici.

Tertia.

Sequitur tertia illius significatio, recentioribus usurpata, qua pro cœna, sive epulo vespertino accipitur, & τὸ ἀείρων, hoc est, ientaculo, sive prandio sæpe opponitur, de qua licet postea commo dior forsitan esset dicendi locus in explicatioe conuiuiorum vespertinorum, tamen nunc quoque dicemus, ut omnia huius vocabuli significata simul coniungantur. Eustath. Od. a. δειπνον, inquit, λέγεται καὶ τὸ δόρυον, ut Athenæus testatur his verbis, ὅσα γνημασμοῦς ὅππ' ὀρπισμοῦς πῆς ἐστὶ, καὶ δειπνον ἔτερον. Xenoph. ἐργασάμεθα μὲν ἡείρων, ἐργασάμεθα ἢ ἔδ' εἰπνεῖν, antequam ad labores aggredierentur, ientabant, at laboribus exantlati, cœnabant. Idē Hell. 5. ὅσα ταν ἀπὸ δειπνον, καὶ δειπνον ποσιπνῶν ἀμειτῶν. Alluditur hic ad etymologiam δειπνον, quam nonnulli afferunt, illud volentes dici quasi δευπνοσυνη, hoc est, summo studio paratum & elaboratum. Plato quoque δειπνον pro cœna accipit lib. 1. de Repub. Ἐνασησμοσ ματὰ τὸ δειπνον. Aristoph. νεφέλ. ἐχθὲς δευ ἡμῶν δειπνον οὐκ ἐστὶ ἰωπειρώμα. Huc facit illud Alexandri apotheg. apud Plutarch. κρείττονας (inquit) ἔχον αὐτὸς ὀλοσσοῖους, πρὸς μὲν ἀείρων τλιωκαῦτα πορνεῖν, πρὸς ἢ δειπνον ὀλιγαρείων, id est, dicebat ille se meliores habere coquos, ad ientaculum quidem sive prandium ambulationem profectioemue nocturnam, ad cœnam cibi paucitatem, seu frugalitatem. Idem auctor de fortuna Alexandri, νύκτα μὲν ἐν δειπνοῖς, ἡμέραν δὲ ἐν ἀείρων ἐπιλίπωσαν. Hinc Athen. lib. 3. ἀείρων eleganter δειπνον πρὸς δόρυον appellat. Cœnā autem sive epulum vespertinum sic volunt dictum, vel ὅτι τῶν πόνων δευπνοῦει, pausam facit laboribus, vel quòd sit ὡς περ δευπνοσυνη τὸ παρεσδωσάμεθον, id est, summo studio elaboratū, & exquisitum, ut contra ἀείρων dicatur quasi ῥάσον ex obuijs nō anxie comparatū: vnde etiam ὀλοσ, id est, obsonium videatur dictum, quia non manet, sed ὀλοσ, id est, serò in cœna, finitū nimirū laboribus, & αἰτιοῖσιν sumi sit solitum. Hæc Cael. Rhod. lib. 27. c. 24. ex Plutarcho. Quid si dicamus δειπνον dictum, ἀπὸ τῶν δειπνεῖν, secundum illud tritū Græcorum, ἢ πῆσι ἢ ἀπὸ δειπνῶν. Cœnas porro apud antiquos liberales fuisse prandijs, postea dicebat. In sacris quoque literis noui Testa. eorundem vocabulorum fit mentio: Luc. 14. ποιῆς ἀείρων, ἢ δειπνον. Tempora, inquit Camera-

δειπνον quodnam vespertinum est.

Δείπνον
εἶναι τὸν
ἐστὶν αἶμα.

Cur vnum
idemq; epu-
lum allegori-
cum in Euan-
gio Δείπνον
& ἀριστον
vacetur.

Cæna Domi-
nica dicitur
Δείπνον.
Δείπνον
quarta signi-
ficatio.
Antiphon
Ieronis de si-
gnificatione
Δείπνον.

Cen.

Merenda.
Meridio, &
meridior quid.

Prandij duo-
plex signifi-
catio.

rius, cibi capiendi veteres distincta habere præcipiunt duo, matutinum, & ad vespertinum vergens, quorum illud δείπνον, hoc Δείπνον vocarunt. Luc. 14. Christus mysterium regni celorum, siue vocacionis hominum ad regnum cæleste depingit conuiuij magni similitudine, quod Δείπνον appellat, cuius hanc elegantem sanè rationē reddidit Theophilactus, Δείπνον ἐλάσσει τὸν οἰκονομίαν τῶν τῶν, ἐπειδὴ ἐν ἐσχάτοις κηρύσσεται, καὶ οἶον ἔστιν ἐπιδυσμαίει, τὸ αἶμα. & ἢ λένει ὁ κύριος, hoc est, Dipnon appellauit Oeconomiam istam, quoniam extremis temporibus, & ferè sub occasum seculi Christus venit. Quoniam autè idem mysterium a Mattheo c. 22. δείπνον appellatur, vtriusq; appellationis rationem idem Pater pulchrè his verbis tradit, δείπνον ἵ ἐπὶ ταῦτα ὀνομάζει, καὶ τοὶ ἀλλοχῆ (nimirum Luc. 14.) Δείπνον ἀπὸ λέγων, ἀπὸ ἀλόγως: Δείπνον μὲν γὰρ ἡ ἐν ἐσχάτοις κηρύσσεται πλείως φαίνει, & τὸ τοῖς τὰ γὰρ, καὶ πρὸς τὴν ἰστέραν, ἢ τοῖς τὰ πλείω τῆς αἰώνου: Δείπνον ἵ δὲ οἶον καὶ ἐν τῆς πρὸς τὸν αἶμα ἀπὸ ταῦτα ἀπὸ ταῦτα τὸ μυστήριον, ἢ καὶ ἀμυδρότερον, id est, Ariston hęc appellat, quod alibi dipnon, non sine ratione. Dipnon enim dicitur, quia postremis demum temporibus, & ad vespertinum siue in fine seculorum hæc nuptia perfecta apparuerunt. Ariston autem, quia prioribus quoq; temporibus, licet obscurius, hoc mysterium suis patefactum. Ex hac igitur Theophilacti allegorica istorum verborum interpretatione constat, δείπνον quidè pro prandio siue conuiuiio matutino, Δείπνον autem pro cæna accipi. Possimus tamè simpliciter quoq; dicere vnum idemq; epulum a Luca δείπνον, a Mattheo ἀριστον appellari, propterea quod hæc duo vocabula, vt supra ex Athenæo probauimus, se penumero apud auctores confunduntur, & vnum pro altero vsurpatur. Cæna quoq; illa dominica sacra et augusta, quæ vesperti fuit celebrata, δείπνον appellatur Luc. 22. & alibi, & μετὰ τὸ δείπνῃσαι, Christus dicitur accepisse poculum, & c. His porro tribus δείπνον significatis, quartum etiam addi potest. Nam aliquando ἐπιδρῶν, id est, postcæniū significat, teste Athenæo, de quo supra. Demq; videtur etiā δειπνον speciatim pro cæna collatitia accipi. Aristot. Scholiast. in Pace, φασὶ γὰρ τὸ δείπνον ἐν τῷ ἡμέρῃ & αὐτὸ κομίζω εἰς κοινὸν καὶ τὰ ἴδιαι, καὶ αἰτέες παῖτων μετέχουσι. Ergo, vt summatim quæ dicta sunt de hoc vocabulo cōplectar, δείπνον vnum generatim pro quouis epulo, siue cibo, cum speciatim quadrifariam vsurpatur. Antiquitus quidem & ientaculum, & epulum meridianū, & ἐπιδρῶν, id est, significabat: at posterioribus temporibus pro cæna, siue epulo vespertino fuit vsurpatum. A δείπνον fit δειπνάριον, & δειπνίδιον, diminutiuum, id est, prandiolum, siue cœnula. Δειπνέειν prandere, siue cœnare, δειπνοποιεῖν, δειπνον ποιεῖν, Luc. 14. cœnam parare, siue condicere, Δειπνοποιεῖν cœnare, Δειπνίζειν cœna prandione excipere, siue prandiu præbere. Δειπνός, Od. p. & δειπνότες, siue δειπνοί, & cum pro cæna prandione, tum pro cœnandi prandenditæ tempore accipiuntur. Quidam hæc ita distinguunt, vt δειπνότες, accentu in vltima, sit ipsa cæna: δειπνοί & autem, accentu in ante penultima, prandendi, cœnanditæ tempus. Δειπνίας vicius Thesphaltes, vbi cœnasse ferunt Apollinem. Δειπνικήσθαι ἐπιδολεῖν, Athen. lib. 4. Δειπνός τις νόμος, cuiusdam qui in Achaia a cocco colebatur, teste Athenæo. οὐλόδ εἶπν & ἐπιδρῶν δειπνοί, δειπνόμενος, & δειπνός, qui libenter comessatur. φιλόδ εἶπν, qui alios libenter conuiuiio excipit, αὐτόδ εἶπν, qui vocatus secum ipse affert, quod cœnet. Hesycho. αὐτόδ εἶπν, Luciano dicitur conuiua qui sufficitur in locum alterius, qui inuitatus nō venit. Apud Latines cibus epulumue meridianum duobus vocabulis antiquitus fuit appellatum, nimirum cæna, & merenda. Quoad prius, de illo sic Festus, Cæna apud antiquos dicebatur, quod nunc est prandiu (quod & anticœnā dictū fuisse Lipsius testatur) in epistolis. Vesperna, quam nunc cœnam appellamus. Idē, meridianum cibum cœnam vocabant. De altero idem sic: Merendam antiqui dicebant pro prandio, quod scilicet medio die caperetur id est, meridie: quo sensu Horatius Satyrarum lib. 2. Sat. 2. De mediopotare die, de meridiano epulo dixit. Nam meridio, & meridior aliquando est meridianum cibum capere. Plautus, ientando, meridiando, comessando, pergrætando vitam ducere. Aliquando significat meridianum somnum capere. Cornel. Celsus, Longis diebus meridiari potius ante cibum vtile est: sin minus, post per hyemem potius totis noctibus conuiescere. Sueton. de Caligula, Gloriatuq; est expergefata somno Cæsonia quantū egisset, dum ea meridiaret. Merenda postea pro cibo post meridiem, siue vesperti sumpto vsurpata est, teste Nonio. Recentius vocabulum, quo meridianum epulum exprimitur, est prandium, cuius ipsius tamen duplex est potestas. Nam aliquando etiam pro cibo epulæ matutino, siue ientaculo vsurpatur, & idcirco

Plutarchus

Plutarchus lib. 8. Sympof. de Græcis quibusdam Latinorum vocabulorum etymis differens, hæc de prandio dicit: Τὸ δὲ δείπνον ἐκλήθη ἀπὸ τῶν ὠρας: ἐν δὲ τῷ δειλίον, καὶ τὸ μετὰ δείπνον ἀδύπνου ἐκλήθη, ἢ ὠραίων πνα σημαίνοντες ἐδωδὼν, ἢ ἔσφρω ἢ ἡρώτων ὠρὶν ἐν δεικίς γινέσθαι. His verbis duplicem videtur asserere prandij etymologiam, quasi illud inde dictum sit, vel quod ὠρὸς τὸ ἐν δεικίς, vel quod ὠρὸς δὲ ἐν δεικίς sumatur. Quamobrem cum Festus inquit. Prandium ex Græco --- est dictum. Nam meridianum cibum cœnam vocabant, verbum Græcum, quod hęc desideratur, videtur fuisse ἐν δεικίς, quoniam hęc prandium pro ientaculo sumit, antiquo more, sicut & Græci olim τὸ δείπνον. Hęc est Canteri coniectura in libro nouarū lectionum. Festus, Prandicula antiqui dicebat, quæ nunc ientacula. Deinde prandium significat cibum epulum Secunda. ue, quo homines circa meridiem fruuntur, sic dictum, quasi ἐν δεικίς τὸ δειλίον, id est, meridianū, vnde ἐν δεικίς ἐν δεικίς, & idem quod μεσημέριάζειν meridiare, siue meridiari, hoc est, a prandio quiescere, teste Plutarcho. Prandium nonnulli ab edendo, quasi per edium volunt dictum. Pollio Prandium vno Trebellius prandium scribit dici, quod ad bellum milites parat a cinctis initum, quod a discinctis de dictum, cum Imperatore cœnaretur. Nam & prandiu militare a multis astringitur, Cal. lib. 27. c. 24. Prandium existimat dictum, quasi per edium, quod nihil ferè eo ipso die coctum, sed ex per ediarū epularum reliquijs aliquid ferè, & quidem non accumbendo sumeretur. Isidorus, prandium ab apparatu edendi vult fuisse dictum, proprie autem veteres prandium vocasse omnium militum cibum ante pugnam: inde est illud ducum alloquium, Prandeamus tanquam ad inferos cœnaturi, lib. 20. cap. 1. Scaliger similiter prandium vult dictum esse, quia iterum ad opus parati essent illic, qua ratione a Græcis δειπνον dictum est, ὅτι δειπνεῖν, lib. 1. Poët. cap. 5. Hinc prandio, pransio frequens atinum, cui responderet verbum γέσθαι, quod D. Lucas vsurpat in historia sacra Act. 10. v. 10. quod cum vesci ac cibum capere in genere, tum prandere non ineptè cōuertitur. Ab eodem Prandeo derivantur Pransor, compransor, impransus, & c. Germanicè epulum meridianum Imbis vulgò dicitur, vel quasi einbis/ id est, vnum frustum, quod vno ex ferulo Imbis tale prandium constet, vel quasi ambis/ quod cibū primò degustare significat. Gallicè, le disner. Germanicè. Italicè, prandio, desinar, pransar. Hispanicè, comida temprana, siue ayantar. Polonicè, obiad ab obiesez, quod cibo satiari significat. Plura de his omnibus nempe prandio, merenda, somno a prandio & similibus qui vult, legere potest apud Beroaldum in Suetonium.

DE EPVLIS VESPERTINIS.
CAPVT IX.

EPVLAS pomeridianas, quæ inter prandium, & cœnam fiunt tribus ferè horis post prandium, Athen. lib. 1. videtur δειλίον appellare, citās illud Homeri Od. p. οὐδ' ἔργος δειλίνας, quod, inquit Athenæus, nonnulli vocant δειλίον, quod quidè est inter prandium, & cœnam. Idem tamen lib. 5. ridiculos sibi videri ait, qui ex illo Homeri loco probare contendūt, heroes illos quæter in die cibum sumere fuisse solitos. Δειλὸς & δειλίος ἐσθιασμός dicitur, teste Athen. lib. 1. cui responderet vocabulum vespertina, de quo supra. Latine, merenda, teste Nonio, a recentioribus vsurpatur pro cibo, qui post meridiem sumitur, quia fit a merendo, siue mercede, quod operariorum atq; mercenariorum sit propria. Apuleius antecœniū appellat, quasi cæna ὠρὸς πορῶν, lib. 2. Prorsus gladiatoria Veneris antecœnia. Germanicè, abendbrot/abendessen/abendihrten/abendzack/abendzunc/ zunderessen/ vulgò appellatur. Belgæ, appellat, the vesperbroot/ Galli, goouster, a gustando, cui respōdet Græcum γαστήρ & vocabulum, de quo supra: & le reciner, forsan a raisins, id est, racemis, & alijs fructibus, qui illo tempore comeduntur. Itali, merenda. Hispani, la merenda del medio die. Polonicè, ynsina, vel por yuieczerek a vespera, quæ Polonis yuieczora dicitur, quasi dices, sub vesperam. Hebraei, סעודה בנרית Seudah Benonith, cibum intermediū, merendam appellant. Isidor. Merenda est cibum, qui declinante die sumitur, quasi post meridiem edenda, & proxima cæna. Vnde & antecœnia siue antecœna a quibusdam vocabatur: item merendare quasi meridie edere, lib. 20. c. 1. Idem c. 3. Merum, dicimus vnum durum. Nam merum dicimus quic-

Εσθίασμος.
Vespertina.
Merenda.
Antecœniū.

quid purum, & sincerum est: sicut & aquam meram, nulli rei mixtam. Hinc & merenda, quod antiquitus id temporis pueris; & operarijs panis merus dabatur, aut quod merident eodem tempore, id est, soli, ac separatim, non utique in prandio, aut in cœna ad unam mensam. Inde credimus etiam illud tempus, quod post medium diem est, meridiem appellari, quod purum sit. Cyprius boui merendam, Festus Pompeius ostendit convenire, quoties conuina sordidus, & insipidus sordido atq; insipido accipitur conuiuio. Festiuus erit, si ad res animi deflectatur, ut si quis apud spurcos spurcè loquatur, apud indoctos indoctè.

Δείπνον
pro cœna are-
centioribus
sumptum, vni-
de dicatur,

Epulum, quod sub noctem, suprema tempestate, ut veteres loquebantur, hoc est, diei nouissimo tempore, siue etiã post solis occasum agitur, a Græcis appellatur δειπνον, de quo vocabulo supra satis, quibus illud tantum addam, quod Eustathius Od. β. f. 76. 44. δειπνον pro cœna a recentioribus sumptum dicit, παρ' ὃ τὸ εἶν τό τε ὕπνυς, hoc est, quod tunc opus sit somno, siue quiete. Idē Id. β. fol. 183. 30. Δείπνον primò pro ientaculo siue prandio accipi a veteribus doctis, παρ' ὃ τὸ δειπνον, deinde addit, ἄλλο δ' ὅτι δειπνον καὶ τὸ πρὸς ἑσπέραν ἠλέγητο, manifestum est. Δείπνον etiam illud dicit, quod sub vespere fit, ut etiam ab Euripide in Hecate usurpatur, & generatim omnem cibum. Magis proprium vocabulum, quod semper pro vespertino epulo usurpatur, est δόρυ, siue δόρυον, δόρυον apud Suidam, & in plurali. δόρυα, Xenophon δόρυον vocat, ἀπὸ δόρυος, Arist. τὸ δόρυον. Interpres ibi, λυκοφρον, inquit, ἀπὸ ἀλεῖος. Οἱ δ' ἄλλοι πάσαις δόρυα τὸ εἶπνα. Athenæus lib. 1. in illum Palamedis versum, ἀριστα, δειπνα, &c. addit, δόρυον ἢ τὸ ἐσπέρου. Idē citans illud Od. ε. δόρυον ἠλέγητο, addit, παρ' ὃ τὸ δόρυον παλεῖν, ab ἡλυσία scilicet iam deponēda. Eustath. Od. β. f. 76. 44. ἔριον ἢ δόρυον ὡς πρὸς ἀριστα, ἡνίκα δόρυον παλεῖται, que nos dipnon appellamus. Od. β. f. 76. 44. δόρυον ἢ εὐδαίος ὁ ἀμφοτέρας μενδασονε: ἐμνήσθη τῆ ἐσπέρου. Scaliger lib. 1. Poet. cap. 5. Græci δόρυον παρὰ τὸ δόρυον παλεῖν, militaris sanè vox: non enim curarent corpora, neq; arma depnerent, nisi opere absoluto. Hinc δόρυον, & δόρυον ἠλεῖται apud Polluc. id est, cœnare. Δορυῖα, ut apud Pollucem, siue δόρυα, ut apud Suidam scriptum reperitur, dicebatur primus dies festi cuiusdam apud Athenienses, quod ἀπαρτία vocabant, sic dicitur, quod, qui ex eadem tribu essent, ad cœnam in illo festo conuenire solebant. Δορυῖα apud Aristoph. siue ut apud Hesy h. & Suidam scribitur cum accētū in ante penultima, δόρυα, ἢ ὡς τὸ δ' εἶπνα, id est, hora cœnae, quam Non. ἑπιδορυῖον ἄρα vocat.

Δόρυον,
siue δόρυον.

Δορυῖα, siue δόρυα. Δορυῖα, ut apud Pollucem, siue δόρυα, ut apud Suidam scriptum reperitur, dicebatur primus dies festi cuiusdam apud Athenienses, quod ἀπαρτία vocabant, sic dicitur, quod, qui ex eadem tribu essent, ad cœnam in illo festo conuenire solebant. Δορυῖα apud Aristoph. siue ut apud Hesy h. & Suidam scribitur cum accētū in ante penultima, δόρυα, ἢ ὡς τὸ δ' εἶπνα, id est, hora cœnae, quam Non. ἑπιδορυῖον ἄρα vocat.

Δορυῖα,
siue δόρυα.

Δορυῖα, siue δόρυα. Δορυῖα, ut apud Pollucem, siue δόρυα, ut apud Suidam scriptum reperitur, dicebatur primus dies festi cuiusdam apud Athenienses, quod ἀπαρτία vocabant, sic dicitur, quod, qui ex eadem tribu essent, ad cœnam in illo festo conuenire solebant. Δορυῖα apud Aristoph. siue ut apud Hesy h. & Suidam scribitur cum accētū in ante penultima, δόρυα, ἢ ὡς τὸ δ' εἶπνα, id est, hora cœnae, quam Non. ἑπιδορυῖον ἄρα vocat.

Δορυῖα,
ἑπιδορυῖα,
δορυῖα,
vesperna.
Cœna.

Δορυῖα, siue δόρυα. Δορυῖα, ut apud Pollucem, siue δόρυα, ut apud Suidam scriptum reperitur, dicebatur primus dies festi cuiusdam apud Athenienses, quod ἀπαρτία vocabant, sic dicitur, quod, qui ex eadem tribu essent, ad cœnam in illo festo conuenire solebant. Δορυῖα apud Aristoph. siue ut apud Hesy h. & Suidam scribitur cum accētū in ante penultima, δόρυα, ἢ ὡς τὸ δ' εἶπνα, id est, hora cœnae, quam Non. ἑπιδορυῖον ἄρα vocat.

Cœna quasi
κοινὴ dicta.

Δορυῖα, siue δόρυα. Δορυῖα, ut apud Pollucem, siue δόρυα, ut apud Suidam scriptum reperitur, dicebatur primus dies festi cuiusdam apud Athenienses, quod ἀπαρτία vocabant, sic dicitur, quod, qui ex eadem tribu essent, ad cœnam in illo festo conuenire solebant. Δορυῖα apud Aristoph. siue ut apud Hesy h. & Suidam scribitur cum accētū in ante penultima, δόρυα, ἢ ὡς τὸ δ' εἶπνα, id est, hora cœnae, quam Non. ἑπιδορυῖον ἄρα vocat.

ticus, ad cenam pertinens. Plautus, spes cœnatica. Varro, sermo cœnaticus. Concenatio, σὺλ-δειπνον. Cic. Cœnipes, cœnam aliorum affectans, nec libèter domi cœnans. Incœnis, ut impransus, qui nondum cœnauit. Domicœnium, οἰκοστυῖα, id est, cœna, quæ domi fit. Martialis,

Si tristi domicœnio laboras.

Cœnatiuncula, Plin. in epist. μαχεὶς δειπνοτήριον, locus parvus ad cœnandum aptus. Germanicè cœna nachemaal/nachteffer/id est, nocturnum conuiuium appellatur, Belgæ, auendra maal. Galli, soupper & cene. Italicè & Hispanicè, cœna. Poloni, wieczera vocant a vesperæ

DE CONVIVIIS NOCTURNIS.
CAPVT X.

ONVIVIA, siue epula nocturna, quæ post cœnam aguntur, a Græcis κῶμοι appellatur, de qua voce supra: item ἑπιδορυῖα, ἑπιδορυῖον, & ἑπιδορυῖα, ἑπιδορυῖα, & ἑπιδορυῖα, ἑπιδορυῖα, & ἑπιδορυῖα, ἑπιδορυῖα, appellatur, ut passim ex Athenæo, & alijs auctoribus constat. Epidipnidus quoque voce Græca Martialis pro Latina vsus est libro 11.

Hinc seras epidipnidas parabat.

Posteriores illa voces sape pro quibusvis mensis secundis, etiam post prandium appositis, usurpantur, de quibus suo loco. Latine conuiuium huiusmodi comessatio vocatur, siue (ut Fulvius Ursinus, Lambinus, Aldus Manutius iunior de Orthographia, Leonhardus Mala Spina & doctiores quique legendum scribendumque existimant, quamque sententiam Lauius Terentius in Suetonii Vitellio defendit) comissatio, siue etiam comassatio. Vulgus legendum putat comessationem, & comessari existimans a comedendo, aut comesse dictum esse, Festus comissationem legit, & a vicis, quos Græci κῶμοι dicunt, vult appellari, in his enim habitabant prius, quàm oppida conderentur, quibus in locis alij alios conuictus causa inuocabant. Lambinus in suis Commentarijs in Horat. & Plautum, comissare, siue (ut potius vult legendum) comassari, & comassationem secundum Varronem vult dictam, ἀπὸ τῶ κῶμοι, Deo intempestiui, luxuriosi que conuiuij seu compositationis: siue ἀπὸ τῶ κῶμοι, quod est conuiuium inire meretricium, & impudicum, cum scortis & κῶμοι, meretricibus compotare, lasciuire, saltare (unde forsan nostrum vernaculum gumpen) nocturnas compositationes cum mulieribus impudicis agitare. Paulus hoc nomine vitatur, Rom. 13. Vt interdum compositè ambulemus, μὴ κῶμοις, καὶ μέθαις, non in comessationibus & ebrietatibus, alludens ad illum morem comessantium. Hinc comissario conuiuium meretricium, proteruum, & lasciuum: compositatio nocturna, petulans, & libidinosa cum scortis, & mulieribus impudicis. Hac Lambinus. Plutarchus Symposiacion octauo, τῆ εἰς τὸν κῶμον ἐλλειψάσας κῶμοις ἀπὸ τοῦ (id est, comissationem) λέγειται (a Romanis scilicet: qui prandium cœnam & alia huiusmodi, Græcis nominibus efferunt, οἰκοστυῖα τῆ ἐλλειψάσας, ut ibidem testatur.) Scaliger lib. 1. poet. c. 5. κῶμοις est per vicos vagari animi gratia. (Cassatum geben.) Iuuetus enim vacui temporis otio, atq; licentia noctis abusa, secura imperiorum vel heri, vel patroni, vel parentum, per pagos (nondum enim in vrbes conuenerunt) discurrere. Qui mos simul cum nomine ad nos deducendus est. Legimus enim apud Liuium comissationes. Unde Iulius, quos vicatim exerceret, παρ' ὃ τὸ ὡδλυ, καὶ τὰς κῶμας, ἀπὸ τὴν κῶμοις dixere: quoniam non in pascuis, aut in aruis, aut ad tumulos, aut ad aras canerent. Lucianus in Discategorum eno, Lunam, ait, splendere τοῖς κῶμοις. Sunt qui Græcum κῶμοι (quo & Deus temulentia, & coniuuium procacius, cantiones, atq; saltationes lasciuæ significantur) deducum esse volunt a κῶμοις Cemosch, quod est nomē Dei, seu idoli Moabitarum, Num. 21. 1. Reg. 11. & 2. Reg. 23. Ierem. 28. Ind. 11. Ammonitarum Deus esse dicitur. Verisimile enim est finitimas has gentes eadem idola coluisse. LXX veterum κῶμοις. Foras dicitur hic Deus a κῶμοις Camas, id est, occultare, abscondere, ut Bacchus ὡπερ τὸ εἰπεῖν intelligatur, nisi malis Plutonem, siue Ditem, hoc est Deum subterraneum, seu inferorum intelligi. Lambinus non comissari cum duplicato m, vult esse legendum, quamuis ita scriptum reperiat in libris veteribus, cum ratio, & veritas reclamant, & o, in comissari natura sit longum, sine alterius consonantis appositione. T. Liuius comissationis meminit lib. 11. vbi refertur

Demetrium post cenam, qua sodales acceperat, dixisse: Quin commissatum ad fratrem imue? & mox subdit, commissatores tanquam ad caedem suam venientes, aditu ianuae arcet. Legitur etiam Perseus apud eundem Livium, tanquam reprehendens fratrem Demetrium, Conuiuam me tibi committere ausus non sum, commissatorem te cum armis recipiam? Huc perinet illud Suetonij in Velleio, Sed vel praecipue luxuria, seuitiaq; deditus, epulas trifariam semper, interdum quadrifariam distendebat, in ientacula, & prandia, & caenas, commissationesq;. Idem, in Domitiano, Conuiuabatur frequenter & largi, sed penes rapim, certe non ultra solis occasum, nec ut postea comessaretur. Idemq; in Vespasiano, Praeter seuitiam, inspecta in eo etiam luxuria erat, quod ad mediam noctem comessationes cum profusissimo quoq; familiarium extenderet. Ex his locis apparet comessationes proprie dici cibos potusq;, qui post caenam extraordinarie ex luxu sumuntur, & comessari proprie esse post caenam epulari: & conuiuam a comessatore distingui, ita ut conuiuia sit qui ad conuiuium, caenamue vocatur: comessator vero post caenam ad comessationem. Vnde apud Livium loco paulo ante citato Perseus criminans fratrem Demetrium, Conuiuam me tibi, inquit, committere ausus non sum, comessatorem te cum armis recipiam? Perottus quoq; in Cornucopia, Proprie comessatio, inquit, est cibus, qui post caenam sumitur, sicut merenda cibus, qui sumitur ante caenam, & ientaculum cibus, qui sumitur ante prandium. Interdum tamen comessationes generali vocabulo epulationes comotationesq; inemptivas cum luxuria & crapula significant, veluti voragine mensuram. Ad huiusmodi comessationem, siue vespertinam potationem post caenam, alludit Lampridius in historia Alexandri Caesaris cum amicos militares habuisset, ut usum Traiani, quem ille post secundam mensam potandi usq; ad pocula instituerat, reseruet, unum tantum poculum exhibebat in honore Alexandri Magni. De metaphoris translationibus, apud Ciceronem, ut sunt tempestas comessationis, comessatio tempestatis, comessatores coniurationis, vide Turnebum in Aduers. lib. 9. cap. 1. Nonnulli postcaenam, siue, ut Hermolaus Barbarus, pocenium, huiusmodi nocturnum conuiuium existimant posse appellari, ut Apuleius lagenam Veneris anteceniam vocat, tanquam praegustatio quaedam sit, & praesidium ad praeparatio ad palastram Veneriam exercendam. Dicitur autem Antecena, quasi ante caenam sumpsa, ut Martialis finxit Domiceniam, quod domicenare significat. Germani illud vocant Schlaafferuck: ὑπνοπόσιον Graecè commodè dici possit, id est, compositio ante somnum. Belge, slapdranc/so mon slapen goet: item ten banc et ten/sermen. Galli, vng petit banquet apres auoir souppé, siue vne collation. Itali similiter, vna collatione dopo la cena. Poloni, collacia. Hispani, manijar despnes de la cena appellant. Collatio a Germanis etiam, ut a Gallis, Itali, Polonis appellatur: forsitan quia ut olim, ita hodie quoq; eiusmodi conuiuia saepe sunt collatiua, ad quae symbola a singulis conuiujs conferantur.

QVOTIES IN DIE, ET QVO POTIS SIMVM DIEI, ATQVE ETIAM NOCTIS TEMPORE Veteres manducarint, CAP. XI,

VNC quoniam de conuiujs, secundum tempus diurnum atq; nocturnum diuisis, varijsq; eorum nominibus est dictum, videtur omnino esse consequens, ut dicamus quoties in die, & quo potissimum diei, atq; etiam noctis tempore prisca saeculi homines cibum capere consueverint, quaeq; hodie sit multorum populorum ea in re consuetudo. Inter doctos questio fuit diu admodum agitata, semelne in die tantum, an saepius Veteres manducarint. Verum ex historijs non vnam aliquam certam & fixam, sed varias & diuersas fuisse veterum hac in parte consuetudines constat.

GRACI, ut inde exordiar, Troiani belli temporibus, si Philemoni apud Athenam lib. 1. est credendum, quater in die cibis utebantur. Hinc Muretus in suo variarum lectionum libro, Ergo, inquit, in Graecorum commentarijs reperio, quater die ipsos cibo ac potu corpore reficere solitos: quod etiam hodie multis locis fit apud quasdam transalpinas nationes. Primum quidem diluculo, id vocabant ἀλευπομόν, aut ἀλευπόμα, quod non dilutum, sed merum, ut ait Ansonius, biberent: caenam δὲ γυναικῶν, quam vocem vna cum re ipsa nostrates (desunt) retinebant. Quidam ta-

Comessationes proprie quid. Conuiuia a comessatore distinguitur.

Graecorum in comedendo consuetudo. 1. Ἀλευπόμα, aut δὲ γυναικῶν.

men δὲ γυναικῶν non δὲ γυναικῶν, id est, ieiunando, quod nimirum ieiuno corpore sumeretur, sed δὲ γυναικῶν, hoc est, surgendo volunt dictum, propterea quod simul atq; lecto surrexissent, eo fruerentur, quam ob causam etiam a Polonis Smadanye dicitur, quod statim somnum sequeretur. Sequebatur ἀλευπον, ita dictum, quod postea oporteret ἀλευπεῖν, quod, ut supra dictum, aliquando δειπνον ab Homero appellatur. Inde ἐσθῆσιμα, cuius hora erat, cum iam nocte esset, antequam tamen contenebrasset. Postremo δὲ ὄρον, quod recentiores δειπνον appellauerunt: quae posteriore voce Philemon in hac quadripartita conuiuiorum diuisione vocatur. Palamedes autem apud Aeschylum, eodem Athenaeo teste lib. 5. tres tantum Graecis illis antiquis in die vsitatas epulas facit, ἀλευπον, δειπνον, δὲ ὄρον. ἀλευπον, ubi Athenaeus ἀλευπον, epulum matutinum: δειπνον, meridianum: δὲ ὄρον, vespertinum interpretatur. His idem δειπνον, hoc est, epulum inter prandium & caenam interiectum (quod merendam vocant) a nonnullis perperam addi testatur ex quodam Homeri loco male intellecto. Eustath. quoque Od. β. Sciendum est, inquit, Veteres tribus cibis usus fuisse, quorum primus vocatus fuit ἀλευπον, secundus δειπνον, tertius δὲ ὄρον: subiungit deinde Aeschyli versum paulo ante commemoratum. Idem tamē lib. 5. f. 183. 30. citans eundem Aeschyli versum de tribus illis epulis, quae sunt ἀλευπον, δειπνον, δὲ ὄρον, addit ἡμεῖς αὖτε καὶ τὰς παλαιὰς, κινῶν ἑαυτῶν καὶ ἐκείνων οἱ παλαιῶν: ἃ δὲ μὲν ἕρπει τὸ φέρον, ἃ δὲ κινῶν ἕρπει τὸ φέρον. Quidam ergo existimant hanc siue ter, siue etiam quater in die cibum sumendi consuetudinem a Graecis illis heroibus in bellis tantum, quae ob magnos labores largiorem cibum potumq; requirunt, seruatum fuisse, alijs non item. Hinc Lambinus in Horat. Ne illud quidem praetermittendum est, Graecos illos heroes, tantisper dum bellum gerebant & in castris erant, ter die cibum capere consueuisse, ac primum quidem cibum, & matutinum ἀλευπον esse nominatum: secundum δειπνον, id est, prandium: tertium δὲ ὄρον, id est, caenam, cum hodie δειπνον idem quod caena valeat, ἀλευπον autem prandium. Verum ut Hieron. Mercurialis in suo variarum lectionum lib. 4. c. 17. & primo de re Gymnastica cap. 9. & 11. annotat apud Graecos, Hippocratis praesertim temporibus, nullam huiusce consuetudinis legem firmam fixamq; fuisse ex Veterum monumentis constat: sed multos ter, vel etiam quater, plures semel, plurimos bis cibum sumere & satuari consueuisse. Vnde Cardanus, quod tempore Hippocratis ter & plus ederent, totidem etiam eos cacasse in Comment. in 2. Prognost. scripsit, quod sane est ridiculum. Hippocr. autem verba de rat. vult. in acut. morbis haec sunt, vbi sanorum hominum consuetudinem multis verbis exponit: ἐπεὶ ἐπιποσῖσι σιτισμῶσι τῆς ἡμέρας, ἐπιποσῖσι μονοσιτισμῶσι, ἃ δὲ ἑταιροὶ μακροχρόνιοι βλάβαιοι ἀπὸ σιτισμῶν παρέχουσιν. Καὶ τὰς μὲν γὰρ καὶ μεμαθητότας ἀλευπον, εἰ ἀπὸ σιτισμῶν, ἐπιποσῖσι ἀπὸ σιτισμῶν καὶ βαρῆς ὀλον τὸ σῶμα, καὶ ἀδυνάει, καὶ ὀδύνη, καὶ ἄλλοις ἐπιποσῖσι ὀδύνησιν ὀδύνησιν, id est: Quippe siue bis, siue semel duntaxat in die quis cibum capere solitus est, si subito consuetudinem mutauerit, noxam imbecillitatemq; subibit. Etenim prandium assumens, qui id non consuevit, protinus imbecillus, grauis, aegrotus segrisq; redditur. Et paulo post: καὶ ἴσως πολλοὶ εἰσὶν οἱ ἀφῆρες σιτισμῶσι τῆς ἡμέρας ἐς πλεονεξίαν, εἰ αὐτῶν ἐπιποσῖσι, id est: Quoniam sunt nonnulli, quibus nihil molestiae affert, ter in die cibo repleti, praesertim si ita assueuerint. Ex his & alijs multis eo in loco scriptis facile colligitur, mores hominum Graecorum in comedendo diuersos fuisse. Quod vero Plato miratus est Si uulos, atq; Italos bis in die impleri cibis (vnde nonnulli Veteres Graecos semel tantum die cibum sumpsisse colligunt) id Muretus atq; Mercurialis ita intelligendum existimant, quod rari essent, qui usq; ad satietatem bis die cibum caperent. Sic enim Mercurialis libro supra citato de re gymnastica scribit: Maiores nostri manè exiguum quid comedebant, quod prandium vocabant, et vespere tantum saturabantur, dum coenare dicebantur (exceptis ijs, qui coitu vsuri erant, quibus a Medicis vespere coenare interd. et iussu scripsit Arist. & exceptis Syracusanis, quos bis in die cibis impleri quater res noua esset, tradit Plato) satis ab Horat. Martial. Plutar. atq; Gal. ne multos alios nominem comprobatum est. Habienus ille. Atq; eandem quidem ob causam Plato vocatur in nobili illa sua epistola verbo ἐπιποσῖσι, & Hippocrates quoq; loco paulo ante citato scribit: ἐπιποσῖσι ἢ πλεονεξίαν, hoc est, Maiores tamen molestia afficiuntur is, qui ter eadem die ad satietatem usq; cibum ingesserit, ac multo ma-

2. 3. 4. ἑσθῆσιμα: δὲ ὄρον.

Graecorum consuetudo in comedendo varia & diuersa.

Plato cur miratus sit, ut los atq; Sic. los bis in die impleri cibis.

Prandia quae apud Graecos veteres in usu fuerunt.

Alex. Magni apophthegma.

Græcorum ientacula, seu prandia, parca et tenuia fuerunt.

Ante cenam edentes olim infames fuerant.

Latinorum & Romanorum in prandendo & cenando consuetudo.

Romani quoties in die comedere soliti.

gis, si crebrius etiamnum assumpserit. Beroaldus ad probandū Græcos non semel tantum, ut Seruius putauit, sed bis die, licet non ad saturitatem usque cibum sumpsisse, his testimonijs & exemplis videtur. Primum est Magacreoensis Abderitæ celebre dictū, qui, ut Herodotus est testis lib. 7. magnam aciebat se Xerxi gratiam habere, quod non bis in die cibū caperet. Fore enim ut Abderitæ si iuberentur, ut etiā prandiū simile cœnæ instruerent, pessimè de ipsis ageretur. Hoc ergo in Xerxe admiratus est Abderites. Unde constat illo quoque tempore, quod proculdubio antiquissimū fuit, prandere, et cœnare moris fuisse. Idem apparet ex illo Alexandri Magni apophthegmate, quod a Platarcho celebratur: Is enim dicere solebat, Ad prandij condimenta nocturnas profectioes optimas esse, ad cœnæ autē, prandij parcitatem. Idem Aristot. in Probl. suis, Prandendū est largè, cœnandum parcè, dixit. Huc quoque facit peruulgatū illud Leonidæ Spartani dictum: Prandete com milites, apud inferos forsā cenaturi. Hinc a Satyro dictum, Prandebat ibi quisq; Deus. Ex his apparet apud Græcos veteres prandia quoque in usu fuisse. Sed illud quoque silentio nō est præter eundem, ientacula illa, siue prandia Græcorū parca fuisse atq; tenuia, ita ut, qui illis ad saturitatem usque præterentur, nimiumq; indulgerent, infamia notarentur. Atq; hoc quidem testantur nomina, quibus ientaculū, atq; prandium a Veteribus exprimitur, notationes. Nam & ἀρετισμα, vel ἀρετὴ ἀρετῶν, id est, mero, quod solū cum pane Veteres manè sumebant, vel ἀρετῶν ἀρετῶν, id est, temperantia, cuius nomine accusabantur ientantes: et ἀριστον, quasi βᾶρον, quod facile esset paratu, teste Platarcho, dictū fuit. Idem et γαστήρ a gustatione, & ἄστυς, quod a ieiunio sumeretur, fuit appellatū. Platarchus 8. Sympos. 6. tradit olim infames fuisse, qui ante cenam quicquid edebant: quemadmodum etiam Hippoc. in lib. de Aere, aq. & loc. monens, ut hominum viuendi ratio a medico consideretur, scilicet πότερον φιλοπόται ἢ ἀριστῶν, ἢ ἀταλαίπωροι, videtur ἀρετῶν, id est, ientatores, siue pransores inter eos collocare, qui non rectè viuendi normam sequerentur. Clemens Alexand. lib. 2. c. 2. Pedag. Οἱ ἄκαχοι τὸν μεθυστικὸν ἀριστον μετὰ βότρυας οἷς κατὰ ληθρον τὸ ἀριστον, ἀρτὸν ὑόνον ἀπογαυσάμενοι, ἀπεχέδων πύμπαν τὸ πότε, οὐδὲ τὸ ἀταλαίπωρον τὸ ἀρετῶν ὑπερβότα ἀπὸ τῶν ἀνασφυγγιστοῦν τῆ ἐρεθῶν, &c. & paulò post, εἰς ἣν ἰατρῶν τὸ δειπνῶν ἐπὶ τῶν ὄρων οἷα χρεῖστον, &c. id est: Qui autem sunt in ætate flore, cum interdiu ientaculū, siue prandiū sumpsissent, quibus conuenit prandium, pane solo gustato, a vino omnino abstineant, ut ebibeant, atq; consumatur superflua eorū humiditas, aridorum esca, veluti spongia quadam exhausta. Vespero autem tempore cœnæ vino viuendum est. Atque hæc de Græcorum consuetudine.

Nunc de LATINORVM & ROMANORVM consuetudine, quam Celsus his verbis describit lib. 1. c. 1. Bis die potius, quàm semel cibum capere: & semper quàm plurimum, dummodo hunc concoquant. Sed qui aut laboribus corpora fatigant, aut pueri, aut senes, aut ex feminis quàm plures ientaculam accipiunt summo manè, & quidam ex eis quinta a meridie hora paruam refectio-nem ex fructibus aut oleribus. Sunt etiam nonnulli, qui, cum ad meridiem sese fatigauerunt, tum demum cibum capiunt, quemadmodum D. Petrus, ut Act. 10. scriptum est: Cum ad horam usque sextam, id est, meridiem precibus vacasset, ἦδεν γαστράδα. Hanc autem horam fuisse prandij die Sabbathi apud Iudeos, testatur Iosephus in vita sua his verbis: Plebs non assentiebatur horum orationibus, & proculdubio exorta fuisset seditio, nisi concionem soluisset, sexta hora superueniens, quo nostros ad prandium vocare solet Sabbatho. Forsan etiam alijs diebus. Nam Petrus ea hora esurijisse dicitur. Hæc obseruauit Drusius in suis Quæstis per Epistolam. Quidam deinde hyemis tempore ventriculi calefaciendi gratia, aut ne frigore, & aère ambiente occupentur, summo manè parum panis costi ex vino meraco (en ἀρετισμα) accipiunt, quidam oui vitellum, quidam conditum aliquid. Sed hæc iam præseruationis potius sunt, & hominibus aut non admodum valentibus, aut egrotantibus debentur. Sanis verò simpliciter, quibus etiam sanitatis custodia propriè debetur, interim dum valent, consuetudo est seruanda in numero refectio-num. Ab initio verò probè instituendi sunt; natura tamen ciborum, & quantitas pro ætate, & anni tempore varianda, uti diximus. Licebit quoque, sensim pro ætatum mutatione refectio-num numerum mutare, & pro mutatione temporum, sed id minus. Apud Romanos igitur, ut ex his Celsi verbis constat, maior pars hominum semel saturari consuevit, atq; id vespere. Romanos quoque, & ceteros ad illud tempus in die cibum cepisse, & prandia apud illos fuisse usitata, ex multis Veterum monumentis

constat. Cicero in 5. Tuscul. quæst. scribit, Platonem solitum improbare vitam Italicorum, quoniam in die bis saturi fiebant. Apud Plautum quoque, atq; Terentium prandia celebrantur. Plautus, in Amphit. Hoc adeo commemini, quia illo die impransus fuit. Sueton. de C. Caligula, Nono Cal. Februarias hora quasi septima iunctatus an ad prandium surgeret, marcescente adhuc stomacho: pridiani cibi onere, tandem suadentibus amicis, egressus est. Idem, de Claudio Imperatore: Bestiaris, meridianisq; (gladiatoribus, qui hora meridiana disgladiabantur) adeo delectabantur, ut a prima luce ad spectaculum descenderet, & meridiè dimisso ad prandium populo, persederet. Opilius Macrinus, teste Iul. Capitolino, vini cibiq; avidissimus, nonnunquam usque ad ebrietatem, sed vespertinis horis. Nam si prandisset vel priuacim parcissimus, in cœna effusissimus. Quin etiam Macrobius refert morem fuisse antiquorum Romanorum, ut parentibus ianuis pransitaretur, & cœnaretur. Sicui & Valer. Max. antiquos in propatulo prandere & cœnare fuisse solitos, scribit. Plinius quoque in suis epistolis testatur, Plinium Naturalis historiae scriptorem, cibum sumpsisse interdum leuem & facilem Veterum more, ut prandium esset parcius, cœna copiosior. Hisce testimonijs Beroaldus refellit Seruij sententiam, qui cum Christoph. Lambinus negabat prandere Veteres fuisse solitos, versu illo Vergiliano:

Nunc eadem labente die conuiuia querunt.

Idem quoque Galeni testimonio comprobari potest: Is enim in lib. de tuend. val. 5. ubi senes nutriendi rationem exponit, facius esse dicit illos ter cibum sumere; atq; illud facit asse Antiochum Medicum, ac Telephum Grammaticum scribit, quasi hoc præter communem aliorum morem esset. Præterea in 6. eiusdem tractationis lib. eorum videtur rationem docens, qui negotijs distracti sunt, considerandum esse monet, meliusne sit in die semel, an bis comedere, atq; hoc ex consuetudine defini debere: quasi cerdò sciret homines Roma (nam librum illum ad Romanos potissimum dirigi certum est) modò bis, modò semel, rarissimè verò ter comedere fuisse solitos: id quod etiam ex Celso in principio librorum de Medicina intelligi potest. Idem etiam ex Platarcho, de quo postea, & multis alijs auctoribus constat. Apud Romanos ergo prandia fuisse in usu satis constat, licet Seruius aliter senserit, cui etiam suffragatur Isidorus. Is enim cenam dicit esse vespertinum cibum, quam vespertinam Antiqui dicebant, quoniam prandia non erant in usu. Alexander quoque ab Alexandro, prandia apud præcos in usu fuisse negat lib. 5. c. 21. Idem ante medium diem, vel ante lucem cibum cepisse crimini datum esse testatur. Et paulò post, Romanos antiquissimos licet noctu cenasse nonnulli opinati fuerint, constat tamen post multas ætates usum inualluisse, ut meridianis horis vescerentur. Hæc ille. Lambinus in illū versum Horat. lib. 1. epist. ad Villium suum:

Quem bibulum liquidi media de luce Falerni. Et lib. 2. Sat. 8.

De medio potare die.

Inquit, Atq; hoc tempore diem frangere dicebantur homines inertes, voluptuarij, luxuriosi, in cœte curanda occupati, conuiuiaq; ad multam noctem nonnunquam producebant. Ego igitur (inquit) qui cœnis a meridie usque ad multam noctem productis olim delectabar, nunc breuibus delector magis. Hinc eleganter Plutar. 4. Symp. prob. 1. Prandia vocat, ἀνοψαλιτῶν, & ὑλαινῶν ὄσων ἀλεξιφάρμακα πρὸς πολυτελεῖς καὶ φλεγμαίνουσας ἑσπέρας, id est, obsonij expertia, tenuia & salubria tanquam medicamenta ad splendidas & copiosas cœnas. Licet igitur prandia, uti probatum est, Romanis fuerint usitata, tamen notissimum est, ut Lambinus in Horat. Satyr. 1. verè scribit, prandia Romana aut breuissima, aut parcissima fuisse, aut si qua fuerunt sumptuosa, & liberaliora, ea vel festis diebus usurpari solita, vel nuptialia fuisse, vel ambitionis, & largitionis, vel luxuriae causa instituta: his causis exceptis, & similibus, parca admodum prandebant, cœnabant liberalius: ientaculo autem, merenda, & vespertina puero pueros duntaxat, & mercenaricos homines usos esse. Idem in illum Horat. versum lib. 1. Sat. 6.

Pransus non auidè, quantum interpellat inani,

significat, inquit, se non tantum vorare in prandio, ut cibo, & potione ventrè referiat atq; oneretur, sed quantum satis sit ad ieiuniatē, famemq; depellendam, viresq; corporis resiciendas, donec cœnæ tempus adueniat. Si quis enim non prandeat, sed cibi et potionis usum in vespertinum et cœnæ tempus differat, ieiunus & inanis diem totum durare dicendum sit. Nunc autem cum prandet co-

nuiter, & parçè, saltè hoc prandium eum interpellat, hoc est, obstat, quò minùs inanis ad vesperam permaneat. Parçem quoq; solido demere de die Horat. lib. 1. Od. 1. idem valet, quod frangere diem, hoc est, labore & opere vsitato, & quasi legitimo intermisso, atq; interrupto, corpus cibo & portione curare, genioq; indulgere. Solebant enim magna ex parte Romani illi veteres totum ferè diem (vnde solidus, & integer dicebatur) in rebus agendis ponere: sub vesperum autem, aut certè post meridiem corpora curare, vinoq; & epulis indulgere. Hæc Lambinus. Celsus lib. 1. c. 4. Iis quibus caput est infirmum, aut aliquas corporis partes infirmas habent, cibum modicum necessarium esse dicit, quem facile concoquant, eumq; (si ieiuno caput læditur) etiam medio die assumendum censet. Hinc Sidonius in epistol. Prandebamus breuiter, copiose, seuatorium ad morem. Plutarchus quoq; Symposiacion 8. priscos Romanos scribit moderatè, καὶ εὐαργεῖς, id est, seorsim prandere fuisse solitos, cum amicis verò cænare consueuisset: ideoq; cænam quasi κοινὴν, id est, communem illis fuisse appellatam. Prandebant ergo Romani parçè quantum ad ieiunitatem, famemq; arcendam, viresq; corporis reficiendas satis esset: vesperi autem circa horam ferè nonam accumbentes, largiùs atq; liberaliùs cænabant. Hinc Papinius,

Romani vesperæ cænare soliti.

Iam moriente die rapuit me cæna benigni Vindicis.
Nam mori dies dicebatur, quando iam erat exactus, sicut vesperum. Sic & componi dies vt mortuus, id est, sepeliri dicebatur. Maro,

Ante diem clauso componit vesper Olympo.

Sic diei morte atq; sepulchro metaphoricè vespertinum cænandi tempus intellexit Menechmus apud Plautum, his verbis iocans: Clam uxorem vbi sepulchrum habeamus, & hunc comburamus diem, interprete Turnebo in Aduersarijs suis, vbi mortuo die, & exacto genium curamus, & epulemur, perinde quasi cæna sit eius bustum, & sepulchrum. Vel, vt Lambinus interpretatur, vbi hunc diem iam quasi moribundum, & in occasum præcipitantem consumamus, atq; adeo absumamus, iucundè scilicet & hilariter viuendo, epulando, & compotando. Sic ferè dixit Horat. condere diem, Od. 5. lib. 4.

Condit quisque diem collibus in suis.

Vesper pro cæna.

Ac quoniam Romani vesperi solebant cænare, idcirco Plautus vesperum metonymicè pro cæna vsurpat duobus ferè in locis. Primo, in milite glorioso, Qui de vespere viuat suo, hoc est, interprete Lambino, qui domi suæ, & sumptu suo cænet, qui habeat vnde cænet. Per vesperum cænam significat, quia scilicet Romani vesperi cænabant. Secundo, in Rudentibus, Si tu de illorum cænaturus vesperi es, hoc est, interprete Lambino, de illorum cæna, seu cibo cænaturus es. Hoc idè quia Veteres vesperi cænabant, quemadmodum & nos (Galli:) quanquam nos nõ omni tempore vesperi cænamus, sed Vere, & Autumno duntaxat. Nam & Æstate longè ante vesperam, & Bruma longè post vesperam cænamus. Horat. Sub lumina prima. Satyr. lib. 2. id est, paulò ante vesperam, paulò ante solis occasum, quod erat tempus cænæ, Lambino interprete. Idem Epist. 11. lib. 1.

Læto Samnitas ad lumina prima duello.

Obseruabis etiam hic λυχνον ἠμυδρῶν, id est, lucernis accensis a Galeno ἐπὶ τὸ ἀπογευματικόν vsurpari pro hora vespertina, qua lucernæ accendi solent. Prima autem fax a Latinis vesper dicitur, non quòd faces, & lucernæ vesperi accenderentur, vt quidam tradunt, sed quoniam Venus & Vesperugo, fax cælestis, & stella post Solis occasum prima tum lucere incipit, vt vult Brodæus lib. 4. Miscel. c. vltimo.

Hora ordinaria cænandi apud Hebræos.

Hora autem ordinaria cænæ destinata primùm quidem apud Hebræos fuit nona. Vnde etiam sacrificium vespertinum fieri solitum fuisse testatur Iosephus lib. 7. de bello Iud. τὸ ἐν τῷ ἑσπέρῳ ἑορτασθῆναι, hora nona, hoc est tertia exacta post meridiem, qua & Pascha immolare solebant: cuius finis cum dicatur ὀψία, is statuitur a Iosepho hora vndecima exacta, hoc est, hora vna ante occasum solis. Hoc tempus quoq; sicut pluribus de eo Scaliger libro de emendatione temp. sexto differit, πρὸ ἑσπέρου & ἑσπέρου ὀψίας dicitur a Iudæis, Latine Cæna pura, Hebraicè ערב. Vnde Augustinus in Euangelium secundum Iohannem, Acceleratam vult intelligi sepulturam, ne ad vesperasceret, quando iam propter Parasceuen, quam Cænam puram Iudæi, Latine vsitatus apud nos vocant, facere tale aliquid non licebat.

Eadem hora nona & cænæ destinata fuit apud Romanos, sicuti ex Veterum scriptis potest colligi.

colligi. Cic. in Epistol. quadam ad Patrum ad horam nonam dicit se accubuisse, quæ ordinaria cæna. Eundem Alexander ab Alexand. lib. 5. c. 21. τὰ ἄνθρα ante solis occasum discubuisse dicit. Nonna autem cæna apud Romanos fuisse destinata, liquidò apparet ex eleganti illo Martial. Epigram. in quo testatur, Romanos Casares solitos curare sua negotia vsq; ad 6. & 7. horam, deinceps autem reliquas horas curando corpori, animoq; a laboribus reficiendo impendisse. Eius versus hi sunt lib. 4. Epigram. ad Euphemum dapivm structorem Domitiani, vt creditur.

Prima salutantes atque altera continet hora,

Exercet raucos tertia caustidicos.

In quintam varios extendit Roma labores.

Sexta quies lassis, septima finis erit.

Sufficit in nonam nitidis octaua palestris.

Imperat extractos frangere nona thoros.

Hora libellorum decima est Eupheme meorum.

Temperat ambrosias quum tua cura dapes.

Et bonus æthereo laxatur nectare Casar,

Ingenitq; tenet pocula parca manu.

Tunc admittite iocos, gressu timeat ire licenti

Ad matutinum nostri Thaleia Iouem.

Prima ergo & secunda (vt ex hoc epigrammate constat) quæ nobis est quarta, & quinta, sive quinta & sexta, salutationibus illis officiosis impendebantur.

Hora tertia, quæ nobis est septima aut octaua in causis, & iudicijs versabantur. Hinc Gell. lib. 7. cap. 2. In duodecim autem tabulis verbum hoc, inquit, ita scriptum est: Ante meridiem causam conscito, cum perorant ambo presentes. Post meridiem presentem litem addicito: Si ambo presentes, sol occasus, suprema tempestas esto. Vnde apparet ante meridiem caustidicorum horam fuisse.

Quarta & quinta, quæ nobis est decima ferè & vndecima, familiaribus atq; domesticis suis negotijs incumbant. Vnde Persius iuuenes sui temporis desidie nomine accusat, quòd hora quinta, qua in negotijs homines maximè exercebantur, somno indulgerent. Sic enim inquit,

— Dum clarum manè fenestras

Intrat & angustas extendit lumine rimas,

Scertimus indomitum quod despumare Falernum,

Sufficiat, quinta dum linea tangitur umbra.

Sexta & septima, quæ nobis est duodecima, & prima pomeridiana partim meridiabantur, id est, somnum capiebant, partim otio indulgebant. Obseruabis etiam hic, id quod Brodæus lib. 4. Miscel. c. 32. annotat, quoniam maxima populi olim circa horam sextam, id est, meridiem in foro esset frequentia, hoc a Græcis hominibus tempus, ἀγορὴ πλῆθος ἄγορῶν sive πλῆθος ἄγορῶν esse fuisse appellatum. Id quòd loco quodam Læciani ἐν τῷ ἐπιπέδῳ ἐπιπέδῳ ei probat.

Octaua, quæ nobis est secunda a meridie, lauabant, & palestras se exercebant.

Nonna, quæ nobis ferè est tertia pomeridiana, cænabant.

Idem, Nunciat octauam Phariæ sua turba iuuentæ

Temperat hæc thermas, nimios prior hora vapores

Halat:

Id est, hora octaua lauabantur, nona decumbant. Hinc meretrix (quam verè Boëtius in a ferni ianuam vocat) a Iuuenale, & Persio dicta est Nonaria, quòd post nonam in lupanari prostabat, Persius Satyr. 1.

Si Cynico barbam perulans Nonaria vellat,

His mane editum, post prandia Calliroën do:

Id est, hora diei tertia causas agant apud Prætozem. Nam edita sunt prætorum, secundum illud,

Exercet raucos tertia caustidicos.

Post prandia legant fabulas. Alijs meretrix videtur dicta Nonaria, tanquam infausta, infelix, et omnino damnoſa iuuenibus, quos pessundant meretrices, expilant, & ad miseriarum voracitatem saepe detrahunt, a Nonis, quæ inter dies atros numerantur ab Antiquis: cuius rei causam

Dici distributio apud Romanos, quid singulis horis fieri sit solitum.

referunt Verrius Flaccus in 4. de verb. sig. Livius, Macrobius, in 1. & Gell. lib. 5. c. 17.

Hac porro eadem de re extat lib. 1. Epigrammat. Græc. Epigramma incerti auctoris huiusmodi:

Εξ ὥραι μορθοῖς ἰκανώταται, αἱ ἡμερ' αὐτὰς
Γεγύμασι δ' εἰκνύμεθα, ζῆδι λέγουσι βροτοῖς.

Id est, ut incertus quidam auctor Latine reddidit:

Sex horæ tantum in rebus tribuantur agendis,
Viure post illas, littera zetha monet. Sine ut Gyraldus vertit,
Sufficit in sextam labor horam, deinde sequenter
Vt viuas numeri littera, ζῆδι, monet.

In hoc Distichon, quia argutum & obscurum est, sic commentatur Maximus Planudes: Ad sextam usque diei horam (quæ nobis est meridiana) rem suam, & opus curare oportet: postea penso absoluto ad cibum capiendum accedere: id quod intelligitur ex notis & horologij litteris. Nam si Græcas litteras, quæ septimam, octauam, nonam, & decimam horam significant, hoc est, ζηθι coniungas, ζῆδι expresseris, quod est Latine, Viue, quasi dicat, Ede ut viuas. Hæc ille. Monet ergo hoc epigramma ad sextam usque horam laborandum esse, quæ etiam propterea melior diei pars videtur esse. Unde & Paulus Iureconsultus lib. 1. ad edictum scribit, Cuiusque diei maior pars est horarum septem, primarum dixi, non supremarum: quæ verba leguntur, & in Pandect. tit. de verborum & rerum signif. In hanc sententiam quidam etiam Virgilianum illud interpretantur:

Nunc adeo melior, quoniam pars acta diei est.

Iuuenalis quoque Sat. 1. hanc horarum diei distributionem Romanis usitatam his versibus perstringit:

Ipse dies pulchro distinguitur ordine rerum
Sportula: deinde forum, iurisq; peritus Apollo
Atque triumphales, &c.

His verbis ignauiam pariter, & auaritiam diuitum Romanorum carpit, qui mane a clientibus suis salutati, postea in forū illis comitantibus prodeuntes, ac inde rursus redeuntes domum, lassos clientes non cibabant. Sportula, id est, sportula tempus, scilicet distinguitur: prima enim & secunda hora salutabant sportulae causa. Deinde Forum: tertia enim hora iurisdicendi tempus erat. Eandem consuetudinem Galen. his verbis luculenter describit lib. 1. de Meth. Therapeut. Περασσορδοισι ἡ ἀειερχόμεναι ἔωθεν, εἰς ἐσπέραν τε σὺν δειπνοῖσι τοῖς δυνάμειοις. Εὐτέπων ἡ δὲ φιλεῖται, ἡ ἀεὶ σὺν γαστρί, ἡ τὰς τεχνίτας πρὸς ἐσπέραν, ἢ ἐν τῆς οἰκίας ἀφ' ἧσδε ἡ δὲ τὰς κρίνοντας ἐκείνων, ἀπάντων δὲ ὅλης ἡμέρας ἀπολασμάτων, ἔωθεν ἔωθεν ἐν ἀεὶ σαρρεῦσει κοινῇ, μετὰ ταῦτα δ' ἡδὴ χιζομένων, ὅτι ἔωθεν τὴν ἀρετῆν, ἡ τὰς δίκας ἢ σμικρὰ πηδῶν ἔθνοσι, ὅτι δ' αὐτὰς ὀρχιστὰς τε ἢ τὰς ἡνίοχους, ἐτέρου πλείονος. Οὐκ ὀλίγου ἢ πηδῶν ἀλλοῦ τοῖς κύβοις, ἢ ποῖν ἔρροισιν, ἢ λουτροῖς, ἢ μέθαις, ἢ κώμοις χολάζοντες, ἢ ποῖν ἀλλαις ἢ δοναῖς τὸ σῶμα, ἢ ἐσπέραν ἢ κοινῇ πάντων αὐδῆς σωμαθεριζομένων εἰς τὰ συμποσία. Καπρῆδαν ἐμπληδῶσιν οἴνω, ἢ λυγρῶν ἐν κύβω ἀειφροσύνης, ἢ κίθάρης, ἢ πηδῶν ἀλλοῦ τῶν μουσικῶν ὀργάνων, ἢ ἀπιδεῖται πάλαι καὶ τὰς τοιαύτας συνόδους καλὸν ἐνεόμιστο, καὶ δ' εἰπὼς ἀρχεῖν τὴν ἀντίον ἡδ. Αλλ' ἐδὲ λόγων ἀνακλινομένων, οἴους ἐν τοῖς συμποσίοις συνέγραψαν ἡμῖν οἱ παλαιὸι γυνομήνους, ἀλλ' ἐδὲ ἀλλοῦ τῶν καλῶν ἐδεδόξεν, ἀλλὰ ἀεὶ πηδῶν ἢ ἀλλοῖσι, ἀμυλλωμένων ἢ ἀεὶ μεγάλους ἐν πωμαίων. Αεὶς ἢ τὸ ἐν τέτοις, ἢ ὁ πλείων ἀφ' ἑαυτοῦ ὀργάνων μουσικῶν, ἢ λόγων φιλοσόφων, ἀλλ' ὁ παμπόλλας καὶ μέγας ἐκπιῶν κύλικας. Id est: Et mane salutando circumteam, & vesperi apud potentes cœnem. His enim artibus tum amari, tum amicitias conciliari, tum verò pro artificibus haberi, nequaquam ex priuata, ac domi parva industria. Neque enim esse, qui de ea iudicent, ubi omnes totum diem diuersis studijs transigant: manè quidem omnes salutationibus occupati, postea autem distracti, ad forum quidem, & lites non exigua turba, ad salutationes autem, & aurigas alia maior. Iam vel aleæ, vel amoribus, vel balneis, vel ebrietati, vel comessationi, vel demum alicui corporis voluptati deditus sanè non exiguus numerus. Vesperi verò omnes rursus ad Symposia simul collecti, ubi postquam se vino im-

Salutationes.
Forensia.
Musica.
Balnea.

pleuere, non lyra cytharæ, aut aliud musicum instrumentum circumfertur (quod sicuti olim in eiusmodi congressu tetigisse, honestum: sic contra, non tetigisse admodum erat turpe) sed nec sermones ulli habentur, quales in Symposijs agitari solere Veteres prodiderunt, nec aliud honestum sermones quicquam: imò inuicem sibi propinant, & de magnitudine poculorum certant, utpote inter quos optimus censetur, non qui plurimis instrumentis musicis, aut etiam sermone philosophico uti nouit: sed qui multos, eosq; maximos calices exiccavit. Iuuenal. in eadem Satyra 1.

Exul ab octaua Marius bibit, & fruitur Diis
Iratu, &c. Hoc est,

Interprete Mancinello, Marius Priscus, qui exulabat propter spoliationem Africæ, bibit ab octaua, hoc est, statim post octauam voluptuosus indulget gemo suo, & agit lætum conuiuium, cum secundum ritum Romanum salummodò hora nona inciperent discumbere, & frangere iboros discubitorios. Nam octaua hora palæstris, & exercitantibus corpora debebatur. Nec ante nonam licebat meretrici publicè prostare, unde aspersio nonaria dicta est. Hæc ille. Sic decima hora, hoc est, post cœnam usurpatur a Martiali in Epigrammate ad Gallum. Ex his apparet horam nonam pomeridianam (quæ Christi morte est celebris) cœnæ apud Romanos fuisse destinatum, ut etiam apud Græcos, & Hebræos. Hinc Isidorus, Annona, tractum est a tempore, quo Romani veteres ad cibos aduocabantur, sicut Martial. Imperat. excelsos frangere nona toros: quod ad usque hodie Persæ faciunt, libro vigesimo, cap. secundo. Inde nonaria quoque meretrix dicta a Persia ab hora nona, qua se prostituerebat. Plinius libro tertio epistolarum scribit Spurinam in sole solitum nudum ambulare, ubi hora balnei nuntiata esset, quæ hyeme erat nona, æstate octaua, deinde lorum accubare apposita cœna non minus nitida, quam frugi.

Notandum præterea cœnandi horam vespertinam a Græcis σκια & σοιχειν δευτερον cœnandi hora fuisse appellatam. Veteres enim, (ut hodie quoque rustici) ut scribit Cal. lib. 12. ca. 9. vmbra notabant diei horas. Lucianus in Gallo, σκια ἢ σοιχειν ὁ ποσοπῶν τὸ σοιχειν εἶν, id est, Græcis quomodo appellata. Veteres dici horas vmbrae notabant.

Maioresq; cadunt altis de montibus vmbra, Cui simile illud Hierem. 6. Vmbra vespertina appetunt, id est, tempus vespertinum. Aristoph. Εκκλησιαζουσαι --- σοι ἡ μελήσῃ, ὅταν ἡ δευτερον τὸ σοιχειν, λιπαρῶς χωρεῖν ὅτι εἶπνον, hoc est, cum fuerit tibi cura, ubi facta sit linea decempes, ad lautam decurrere cœnam, in qua verba sic interpret: δευτερον, id est, ἢ ἡλικυ σκιά ὅταν ἡ δεκα πηχῶν, θέλει εἶν εἶπεν ὅτι τε γίνεται ὄψι, id est, quando solis vmbra fuerit 10. cubitorum, hoc est, quando erit sero. His addit, illos, qui olim vocabantur ad cœnam, designasse ad quam vmbra solaris vellent conuiuias adesse: & itidem illos, qui vocabantur, ne venirent ante tempus, rogasse ad quam lineam esset veniendum. Sic δὲ ἀποδοτῶ alibi ellipticè, ut subaudiatur σοιχειν, vel σκιάς. Huc quoque referenda illa Fabuli comici apud Athen. lib. 1. c. 3. Quem aiunt vocatum ad cœnam ab amico quodam, amico dicente:

— ὁ πηνικ' αἰ
Εικοσι ποδῶν μετ' ἔντι τὸ σοιχειν ἢ
ἢ κεν ἔωθεν αὐτὸν εὐθὺς ἡλίου
Μετ' εἰν ἀέχοντι, μακροτέρως δ' ἔσης ἐν
Πλεῖν ἢ δυοῖν ποδῶν παρῆναι τῆς σκιάς
Ἐπειτα φαῖαι, μίκεν ὀψιαιτέρον
Δι' ἀχολίαν παρῆνθ' ἢ κεν ἀμ' ἡμέρα
Ἐλατὺς ἢ Phœbus pedes mensuribus
Viginti erit, tum prandio hunc accedere
Cœpisse mane sole vix octo statim
Vmbra metiri, cum pedes maior foret
Etiam duos, tunc aduenire, postea

Id est.

Dixisse paulò fortè tardiusculus
Negotijs veniretentus cum die.

Erasmus, Quoniam umbra illa 10. pedum erat gratissima parasitis, cœnæ spem faciens, quemadmodum & fumus largior exiliens e culina, existimat proverbialiter posse usurpari de homine vehementer edace, si illi dicamus magnopere placere umbram decempedem, aut nihil agere quempiam, nisi observare umbram decempedem, quomodo utitur Aristoph. loco ante citato. Horologij scioterici, id est, umbratilis inventionem Diogenes Laertius tribuit Anaximandro: Plinius vero illius magistro Anaximeni Milesio: sacra tamen litera horologij solaris in agrotatione Ezechie regis meminerunt, quod fuit annis ferè 200. ante Anaximenem.

Mos producenti cœnam, in multâ noctem. Porro, quoniam Romani, vti & Græci, cœnas suas sæpe in multam noctem producebant. Hinc in illis crebra sit bychnorum, & lucernarum mentio. Horat. Od. 8 lib. 3. Carm. — & vigiles lucernas Perfer in lucem:

In quæ verba sic annotat Lambinus: Comportationem, & cœnas sumptuosiores ac liberaliores noctu fieri solitas esse, cum ex hoc poetâ, tum ex multis alijs scriptoribus intelligere licet. Od. 21. lib. 3. ad Amphoram.

Te, Liber, & si læta aderit Venus,
Segnesq; nodum solvere Gratia,
Vinaq; producent lucerna,
Dum rediens fugat astra Phœbus. Epist. lib. 1. ad Torquatum,
Supremo te sole domi Torquate manebo. Et epist. ad Mæcenat. 3. lib. 1.
Hoc simul edixit, non cessauere poetæ
Nocturno certare mero, putere diurno. Idem lib. Satyr. 2. Sat. 6.
O noctes, cœnæq; deum, quibus ipse, meiq;

Hinc lucerna. In quem ver sum Lambinus: Cur noctes cum cœnis coniunxit, an quod cœna Veterum plerunq; rum crebro fit noctu agitabantur, totamq; noctem producebantur? Theognis;
Theognis;
Ὅτι πινειν δ' ἰβέλοντι ᾧ δὲ σαδὸν οἰνοχοεῖται
Ὅτι πᾶσαι νύκτας γινώσκαι ἄβρα παθεῖν.

Lucret. lib. 2. Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur. Hinc Athenæus lib. 7. medicum quendam Daphnum nomine inducit ita loquentem: ὁ φελιμώτερος ἔστιν φίλτατα τῶν παντὶ σώματι τὰ νυκτερινὰ δειπνα. Ἰδὲ δὲ σελεύης ἄστρον ὁρᾷ τὰς τῆς ἡσπέρης ἀρμότις τῆς ἡσπέρης ἐπιπέδον ἔσται πᾶρρον, ὅτι ἡσπέρης δὲ ἡ πᾶρρῆς: Id est, utiliores sunt omni corpori nocturne cœnæ. Nam Lunæ astrum ad cibum concoquendum valde accommodatum est, cum vim habeat putrefaciendi, concoctio autem putrefactione constat. Eodem pertinet locus ille Horat. Od. 26. lib. 1.

Vino & lucernis Medus acinaces

Immane quantum discrepat, &c.

Ad hanc vesperi, siue noctu cibum capiendi consuetudinem alludit Paulus 1. Thess. 5. cum inquit, Estote sobrii: nam qui dormiunt, noctu dormiunt: & qui inebriantur, noctu inebriantur: nos autem cum simus filij Dei, sobrietati studeamus.

Nox, & amor, vinumq; nihil (ut ille inquit) moderabile suadent.

Huc etiam pertinet illud Persij Sat. 5.

Et tecum primas epulis decerpere noctes,

Id est, primas partes noctis, vel pueriles, ut alij volunt.

Ex his ergo, quæ adhuc de Romanorum consuetudine dicta sunt, patet Romanos & bis vel plurimum die cibum capere fuisse solitos, & parcè quidem atque tenuiter prandisse; cœnasse autem largè atque copiosè ab hora nona initio ducto sæpe usque in multam noctem. Quod autem legimus quosdam ter, vel etiam quater die cibum sumpsisse; id cum a paucis, tum vel valetudinibus, vel etiam luxuria causa factum fuisse legimus. Valetudinibus ergo, ut de Antiocho Medico, & Telepho Grammatico supra ex Galeno indicatum est: Luxuria autem nomine (ut omittam alia exempla) malè audiuit Vitellius Imperator, qui, Suetonio teste, epulas suas contra communem Romanorum consuetudinem sæpe trifariam, interdum quadrifariam dissipiebat, in ientaculum, prandium, cœnam comestationem, quibus omnibus vomitandi consuetudine sufficere poterat.

erat. Idem, ut testis est Sueton. manè singulos iam ne ientassent sciscitabatur, seq; fecisse ructum quoque ostendebat. Sergius quoque Galba cibi plurimi fuisse traditur, quem tempore hyberno etiam ante lucem capere consuevit, ut testis est idem auctor.

Quo ad ientacula, quorum a Latinis auctoribus fit mentio, pueros ferè solos ipso usus fuisse ientaculo puer legimus, id quod hodie quoque ubiq; ferè gentium moris est, ut pueri summo manè semper aliquid cibi capiant. Idcirco in Curculione Plautus facit Phædromum adolescentulum Veneri ientaculum vouere. Similiter & in Truculento Phronesium meretrix sic ait: — non nouisti obsecro?

Qui illic apud me erat, cuius pater pueri ille est, usque ad ientaculum, Iussit ali.

Idem significat Martialis lib. 14. hoc disticho: Surgite iam pueri, vendit ientacula pistor Cristatæq; sonant vndiq; lucis aues.

Præter pueros & senes, nec non valetudinarios, qui valetudinis gratia vtebantur ientaculo, senes quoque si qui alij ientabant, illi incontinentes habebantur. Sic Antoninus Pius senex, antequam salutato apud antiquos res venirent, panem siccum comedebat ad sustentandas vires, teste Iulio Capitolino. Ita quoq; de merenda apud Afranium (quæ erat, ut Nonius docet, cibus post meridiem sumptus) videtur esse ientaculum. Sed præter antenominatos, mercenarij quoq; atq; operarij, qui laboribus corpus fatigabant, videntur sine infamia nota ientaculo, atq; merenda usi fuisse. Diodoro Grammatico, quoniam si irascere, aut ludi literarij negotijs, aut actione forensi occupatus diutius inediam sustineret, morbo comitiali corripiebatur Galenus suasis, ut ad corroborandum stomachum manè quotidie ἀνεξιμώτα, hoc est, ientaculo, pane scilicet, vino subacervo macerato, vteretur, quo quidem stomachi subsidio vir ille 30. annis integra valetudine vitam transegit. Clemens Alexand. in 2. Pædagogia vehementer in pueris quoque prandiola, cœnas, atque merendas (quæ omnia ἀρπαγῆς, id est, charitates aliqui appellabant) damnat. An, quibus, & quomodo ientaculum manè sumendum, vide Leuimum Lemnium de Occul. naturæ miraculis lib. 2. c. 21. Diluculo vinum bibere naturæ aduersissimum, ibid. Non consultum diu ieiunium persistere.

Quoad comestationes, seu cibos post cœnam sumptos, qui illis vtebantur, infames ferè habebantur, & comestatores per contumeliam appellabantur, quibus hodie inter Christianos nihil est perculgati.

Apud Iudeos quoq; & prandia & cœnas fuisse in usu ex sacris literis constat, vel ex ieiunij apud illos usitari ratione videtur posse comprobari, quo nimirum a prandio, omniq; cibo abstinebant usque ad vesperam, siue nonam diei horam: id quod exemplis aliquot probabimus. Iud. 20. v. 26. Ieiunauerunt illo die usque ad vesperam. 2. Reg. 1. Ieiunauerunt usque ad vesperam propter Saulem & Ionathanem. Act. 10. Usq; ad horam nonam sedebam ieiunus, & precabar domi cum illo capiendi gratia, iuravit David se ante Solis occasum, nec panem, nec quicquam aliud gustaturum. Ex hoc loco manifestè colligi potest, prandia fuisse Iudeis usitata. Erat enim meridius, cum prandere voluit populus Abner per actus exequijs. Nam si fuisset vespera, David non recusasset, neque iurasset, quippe cum comedendo ad vesperam ieiunium non violaretur: nam vespera finis erat ieiunij. Saul quoque cum Palestinos profligasset, ieiunium indixit usque ad noctem. Quando vero vesperi ieiunium soluebatur, vel vna die, vel post plures dies, tunc vesperi Iudei ieiunio se tractabant: ut Iuditha cap. 6. vocatis presbyteris fecit magnam cœnam, & confecto ieiunio illos refecit. Item 1. Reg. 12. finito ieiunio Davidem fecisse legimus: nam aliter non dum soluto ieiunio, ne vesperi quidem licebat illis nimis ciborum lautitijis atque delitijs indulgere. Cum iuratur ieiunium apud Hebræos fuerit abstinencia ab omni cibo usq; ad vesperum, siue nonam horam, (ut ex commemoratis exemplis patet) inde colligimus extra ieiunium Iudeos ante vesperam quoque prandere, ac proinde bis in die cibum capere solitos fuisse. His addere libet quæ Iosephus de Essæis in libris de Antiquitate & bello Iudaico scribit: Illorum enim vñ ieiunium, hoc est, sobrietatem, frugalitatem, seu temperantiam hanc fuisse dicit, quod scilicet a laboribus quinta hora, quæ nobis est vndecima, conuenerint ad prandium, & vesperi ad cœnam, ubi panis, & vasculum, & potum.

lum ex vino & eodem edulio, id est, edulio (quod pulmentum interpretis vocat) singulis fuerit appositum. Philo autem Iudaeus Essetorum quosdam, dicit, praedicam vitam coluisse (de quibus Iosephus loco ante citato:) alios vero circa Drevelar fuisse occupatos, qui vulgo Drepatutai ve...

Iudeorum ieiunandi consuetudo in prima quoque Ecclesia usurpata. Prandere, & ieiunare apud Patres saepe opponitur, & cur.

Illam porro antiquam Iudeorum ieiunandi consuetudinem, qua ab omni cibo ad vesperum usque, precibus rei, divinae tantò melius vacandi gratia, abstinebatur, in Primitiva quoque Ecclesia nonnunquam usurpata fuisse constat, ex qua ipsa quoque patet, extra ieiunandi tempus, prandia Primitivae Ecclesiae Christianis fuisse usitata. Quae, quoniam in ieiunijs intermittere consueverant, hinc fit, ut prandere, & ieiunare saepe apud Patres inter se opponantur. Sic August. Epist. 86. in qua agit de illa quaestione, An prandendum die Dominico vel ieiunandum sit. Prandere, ieiunare, item prandentes, & ieiunantes aliquoties inter se opponit, ieiunantes enim prandio abstinebant, & ad vesperam primum cibum capiebant in caena: quando vero non ieiunabant, tum prandebant.

Epiphanius. Augustinus.

Epiphanius in compendiarie doctrina dicit, ieiunium servari usque ad nonam horam, hoc est, ad vesperam usque. August. de moribus Ecclesiae catholicae cap. 33. Ieiunia, inquit, prorsus incredibilia multos exercere didici, non quotidie semel sub noctem reficiendo corpus, quod est usquequaque usitatissimum, sed continuum triduum, vel amplius sapissime sine cibo, ac potu ducere. Idem, in Sermone in die Calendarum Ianuarij: Gentes inebriantur, vos ieiunate, aut si ieiunare non potestis, saltem cum sobrietate prandete. Basil. Homil. 1. de ieiunio: Verum enim ieiunium est, ab omnibus vitijs esse alienum, expectas vesperam, ut cibum capias, sed diem totum absumis apud tribunalia. Idem innuit Chrysostomus, Homil. 36. in Matthaeum ad finem his verbis: Veniat tibi, oro, in mentem, quoties ieiunij tempore mensa vesperi apposita, si minister vocatus cardisculi accesserit, &c. Tertullianus quoque contra Phycicos ait, Ecclesiam ieiunia producere usque ad vesperam. Augustinus de moribus Ecclesiae contra Manicheos: Usitata, inquit, ieiunia Ecclesiae continentur usque ad noctem. Sola enim die celebrabantur sacri coetus, preces publicae habebantur, sub vesperam dimittebantur, & cibum sumebant. Thomas quoque in 22. ait, sua etate ieiunia fuisse producta usque ad horam nonam; et adducit Chalcedonensis concilij decretum, quo statuitur ut ne, qui ante horam nonam comederit, putetur ieiunare. Huc quoque facit Cabilonensis concilij decretum huiusmodi: Nullatenus ieiunare credendi sunt, si ante manducaverint, quam vesperinum celebratur officium. Vetus enim erat constitutio, in reliquis ieiunijs ante horam nonam non esse solvendum ieiunium: in Quadragesima vero, ante horam vesperinam non esse sumendam cibum.

Basilis. Chrysostomus.

Hinc pertinet, quod D. Ambrosius de ieiunio scribit Serm. 33. Hoc est, inquit, salutare ieiunium, ut sicut abstinet corpus ab epulis; ita refranetur anima a vitijs. Illud etiam ad perfectionem ieiunij tacendum non est, ut qui abstinemus & minime prandemus, hoc tempore prandia nostra pauperibus prerogemus. Hanc veterum cum Iudeorum, cum Christianorum primitivae Ecclesiae ieiunandi consuetudinem (de qua et Iob. Dimpsum, qui ante, legere potest in Quosdam per epistolam) dum non prandemus ante meridiem cenamus, & tamen volumus videri per totum diem usque ad vesperam ieiunasse, sed fitione iuris, sicut summa Angelica dicit. Deinde post tale prandium, sub vesperam non cenam sumunt, sed collationem, ut vulgo loquuntur, faciunt, ita ut mensa non solum non sit avara, sed tantum mantili circumposito confectio, chibularia, plicentia, frum, murex, & alijs poma pyra, & alia huiusmodi cupedia apponantur. Hoc ieiunandi ratio, quam prope ad antiquam illam consuetudinem iudicandum est. Ergo, ut ad propositum redeam, Iudeos, ut & Christianos primitivae Ecclesiae, prandij quoque usque fuisse inde constat, quod vetus illorum ieiunandi consuetudo in abstinentia a prandio consistebat. His adde locum illum Luc. 14. Cum, inquit, Christus, paraueris & eis ovem non deditur, ubi per & eis ovem prandium, per & eis ovem Caena omnino videtur esse intelligenda.

Tertullianus.

Thomas.

Cabilonensis concilij decretum.

Ambrosius.

Christianorum veteris temporis ieiunandi consuetudo.

Epiphanius in compendiarie doctrina dicit, ieiunium servari usque ad nonam horam, hoc est, ad vesperam usque. August. de moribus Ecclesiae catholicae cap. 33. Ieiunia, inquit, prorsus incredibilia multos exercere didici, non quotidie semel sub noctem reficiendo corpus, quod est usquequaque usitatissimum, sed continuum triduum, vel amplius sapissime sine cibo, ac potu ducere. Idem, in Sermone in die Calendarum Ianuarij: Gentes inebriantur, vos ieiunate, aut si ieiunare non potestis, saltem cum sobrietate prandete. Basil. Homil. 1. de ieiunio: Verum enim ieiunium est, ab omnibus vitijs esse alienum, expectas vesperam, ut cibum capias, sed diem totum absumis apud tribunalia. Idem innuit Chrysostomus, Homil. 36. in Matthaeum ad finem his verbis: Veniat tibi, oro, in mentem, quoties ieiunij tempore mensa vesperi apposita, si minister vocatus cardisculi accesserit, &c. Tertullianus quoque contra Phycicos ait, Ecclesiam ieiunia producere usque ad vesperam. Augustinus de moribus Ecclesiae contra Manicheos: Usitata, inquit, ieiunia Ecclesiae continentur usque ad noctem. Sola enim die celebrabantur sacri coetus, preces publicae habebantur, sub vesperam dimittebantur, & cibum sumebant. Thomas quoque in 22. ait, sua etate ieiunia fuisse producta usque ad horam nonam; et adducit Chalcedonensis concilij decretum, quo statuitur ut ne, qui ante horam nonam comederit, putetur ieiunare. Huc quoque facit Cabilonensis concilij decretum huiusmodi: Nullatenus ieiunare credendi sunt, si ante manducaverint, quam vesperinum celebratur officium. Vetus enim erat constitutio, in reliquis ieiunijs ante horam nonam non esse solvendum ieiunium: in Quadragesima vero, ante horam vesperinam non esse sumendam cibum.

Hinc pertinet, quod D. Ambrosius de ieiunio scribit Serm. 33. Hoc est, inquit, salutare ieiunium, ut sicut abstinet corpus ab epulis; ita refranetur anima a vitijs. Illud etiam ad perfectionem ieiunij tacendum non est, ut qui abstinemus & minime prandemus, hoc tempore prandia nostra pauperibus prerogemus. Hanc veterum cum Iudeorum, cum Christianorum primitivae Ecclesiae ieiunandi consuetudinem (de qua et Iob. Dimpsum, qui ante, legere potest in Quosdam per epistolam) dum non prandemus ante meridiem cenamus, & tamen volumus videri per totum diem usque ad vesperam ieiunasse, sed fitione iuris, sicut summa Angelica dicit. Deinde post tale prandium, sub vesperam non cenam sumunt, sed collationem, ut vulgo loquuntur, faciunt, ita ut mensa non solum non sit avara, sed tantum mantili circumposito confectio, chibularia, plicentia, frum, murex, & alijs poma pyra, & alia huiusmodi cupedia apponantur. Hoc ieiunandi ratio, quam prope ad antiquam illam consuetudinem iudicandum est. Ergo, ut ad propositum redeam, Iudeos, ut & Christianos primitivae Ecclesiae, prandij quoque usque fuisse inde constat, quod vetus illorum ieiunandi consuetudo in abstinentia a prandio consistebat. His adde locum illum Luc. 14. Cum, inquit, Christus, paraueris & eis ovem non deditur, ubi per & eis ovem prandium, per & eis ovem Caena omnino videtur esse intelligenda.

Prandij vero tempus fuisse meridianum, vel ex illo loco Gen. 43. 7. 16. satis videtur posse colligi.

ligi, ubi Iosephus Bazaharaim, id est, in meridie dicit fratres suos secum cibum capturos, ac proinde Iudaei quo tempore de illud tempus apparari iubet. In illius loci interpretatione, memini aliquot ante annis Meridie dicitur prandium sumi solitum in illis regionibus. Et tamen meridiana computationes videntur repudiari illa celebri sententia Rabbi Dose Ben Harkimon: Somnus matutinus, & computatio meridiana, & confabulatio de rebus puerilibus, atque comoratio in conciliabulis, ubi homines plebei confluunt, educunt hominem de mundo. Chaldaeus paraphraestes vocat illam Bazaharaim בשירוחא Beshchirutha, Bazaharaim, in quo loco notat R. Selomoh Iarchi, nomine Schirutha designari בשירוחא Seudah Schirutha vox rischonah, primum pastum, sapiensque in hac significatione in Thalmud occurrere affirmat, quamvis aliam זחרים Zaharaim, id est, meridiem, vertatur Chaldaice טיהרה Thihara. Notat etiam Elias in suo Meturgemam Paraphraestas Hagiographorum vertere Hebraeum בשירוחא Mishthe, id est, conuiuium בשירוחא Schirutha. Ergo vox Schirutha cum pro quovis conuiuii generatione, tum speciatim pro primo pastu, qui circa meridiem sumebatur, accipitur. In eum porro Geneleos locum annotat Rabbi Bachai Tempus, quo principes & iudices edere solent, debere esse meridiem, quod scilicet totum tempus matutinum in Reipub. negotijs expediendis collocare debeant. Scripturam enim sacram eos vituperare, qui mane edunt, iuxta illud Ecclesiasticis cap. 10. 7. 16. Vae tibi terra, cuius Rex puer est, & Principes tui mane edunt: ibique eos laudat, qui in meridie edunt, Beata terra, cuius rex, & principes tui in tempore edunt. Iosephus in vita sua, quam ipse conscripsit, testatur Iudeos hora sexta die Sabbathi prandere solitos: Verba eius haec sunt & dicit, inquit, (scilicet horam sextam) τοις σάββασι ἀεὶ ἕκαστοι εἶσιν ἐπιπέμπουσι νόμισμα ἕξιν νύκτιν. Verisimile autem est, ut apud Romanos, sicut supra dictum est, ita apud Iudeos quoque Christus cur ve prandia fuisse parca atque tenuia, ita ut non iustarum epularum instar essent, quibus communiter sperari poterat, quam accumberetur, caena autem & accumbebant, & largius atque copiosius cibum, potumque sumebant. Hunc morem Christus sequutus ostendit, ut testatur Evangelista, hoc est, vesperare potius, quam mane mysticum & sacrosantum illud suum epulum cum discipulis suis celebravit atque instituit. Cuius altera quoque ratio reddi potest, quod nimirum voluit novum, quod instituerat, Sacramentum veteri eius ad τὸ πρῶτον comparare. Pascha enim inter duas vesperas celebrabatur. Recte tamen consuetudo postea obtinuit, ut in matutino potius tempore, & a ieiunijs, quam prandis caena Dominica celebraretur, quo maiore id cum reverentia animorumque attentione fieret. Caena autem, ut supra demonstratum est, apud Iudeos, ut etiam apud Romanos, & Graecos, vesperi sub noctem circa nonam ferè horam pomeridianam (qua nobis est tertia, siue quarta) agebatur. Quod ad ientacula, illa apud Iudeos non fuisse usitata, vel ex illo videtur posse colligi, quod ientacula apud Petrus se, et reliquos Apostolos non ebrios esse probat circumstantia horae tertiae ante meridiem, qua in nostris regionibus ferè est octava ante meridiem, qua illius excusatio nullius fuisset momenti, si ientacula apud illos fuissent in usu. Quod autem Isaias 1. sui seculi hominibus exprimitur matutinas computationes ad noctem usque ab illis productas, id ab illis non modò contra legem Dei, sed etiam contra morem & consuetudinem fieri docet, ibique optimates potissimum videtur perstringere. Sic Solomon quoque Ecclesiasticis 10. maledicta dicit esse illam terram, cuius principes manent (ut Hebraei loquuntur, quo verbo etiam Gellius vititur) hoc est mane surgunt ad comedendum. Obijciat enim non nemo, discipulos Christi, ut Iob. 21. scriptum est, ἠρωπὴν γενομένην ἀπὸ νύκτις, mane ientasse post ingentem, admirabilemque illam piscium capturam, quam Christi beneficio fuerant consequuti: unde videtur posse colligi ieiunia apud Hebraeos fuisse in usu. Respondeo, ex singulari non posse colligi uniuersale. Nam discipulos totius noctis laboribus, ut ibidem legitur, confectos, ac proinde viribus exhaustos, fameque affectos Christus cibo reficere voluit, ita ut inde non possit probari, ieiunia omnibus fuisse communia. Deinde fieri potuit, ut non mane, sed aliquot horis post illam piscationem atque capturam circa consuetam prandij horam cibum sumpserint.

Christus cur ve prandia fuisse parca atque tenuia, ita ut non iustarum epularum instar essent, quibus communiter sperari poterat, quam accumberetur, caena autem & accumbebant, & largius atque copiosius cibum, potumque sumebant. Hunc morem Christus sequutus ostendit, ut testatur Evangelista, hoc est, vesperare potius, quam mane mysticum & sacrosantum illud suum epulum cum discipulis suis celebravit atque instituit. Cuius altera quoque ratio reddi potest, quod nimirum voluit novum, quod instituerat, Sacramentum veteri eius ad τὸ πρῶτον comparare. Pascha enim inter duas vesperas celebrabatur. Recte tamen consuetudo postea obtinuit, ut in matutino potius tempore, & a ieiunijs, quam prandis caena Dominica celebraretur, quo maiore id cum reverentia animorumque attentione fieret. Caena autem, ut supra demonstratum est, apud Iudeos, ut etiam apud Romanos, & Graecos, vesperi sub noctem circa nonam ferè horam pomeridianam (qua nobis est tertia, siue quarta) agebatur. Quod ad ientacula, illa apud Iudeos non fuisse usitata, vel ex illo videtur posse colligi, quod ientacula apud Petrus se, et reliquos Apostolos non ebrios esse probat circumstantia horae tertiae ante meridiem, qua in nostris regionibus ferè est octava ante meridiem, qua illius excusatio nullius fuisset momenti, si ientacula apud illos fuissent in usu. Quod autem Isaias 1. sui seculi hominibus exprimitur matutinas computationes ad noctem usque ab illis productas, id ab illis non modò contra legem Dei, sed etiam contra morem & consuetudinem fieri docet, ibique optimates potissimum videtur perstringere. Sic Solomon quoque Ecclesiasticis 10. maledicta dicit esse illam terram, cuius principes manent (ut Hebraei loquuntur, quo verbo etiam Gellius vititur) hoc est mane surgunt ad comedendum. Obijciat enim non nemo, discipulos Christi, ut Iob. 21. scriptum est, ἠρωπὴν γενομένην ἀπὸ νύκτις, mane ientasse post ingentem, admirabilemque illam piscium capturam, quam Christi beneficio fuerant consequuti: unde videtur posse colligi ieiunia apud Hebraeos fuisse in usu. Respondeo, ex singulari non posse colligi uniuersale. Nam discipulos totius noctis laboribus, ut ibidem legitur, confectos, ac proinde viribus exhaustos, fameque affectos Christus cibo reficere voluit, ita ut inde non possit probari, ieiunia omnibus fuisse communia. Deinde fieri potuit, ut non mane, sed aliquot horis post illam piscationem atque capturam circa consuetam prandij horam cibum sumpserint.

Merenda quoque tibi ante cenam illos cepisse, est verisimile. Excipiendi tamen hic videntur esse, ut supra quoque, pueri, senes, operarij, valetudinarij, quos praeter prandium atque cenam, ientaculo quoque nonnunquam, atque merenda usos fuisse non omnino est negandum. Adhuc ergo demonstratum est, veteres Graecos

Quod autem de ientaculo dixi, idem etiam de merenda dici debet: nihil enim post prandium tibi ante cenam illos cepisse, est verisimile. Excipiendi tamen hic videntur esse, ut supra quoque, pueri, senes, operarij, valetudinarij, quos praeter prandium atque cenam, ientaculo quoque nonnunquam, atque merenda usos fuisse non omnino est negandum. Adhuc ergo demonstratum est, veteres Graecos

Merenda quoque tibi ante cenam illos cepisse, est verisimile. Excipiendi tamen hic videntur esse, ut supra quoque, pueri, senes, operarij, valetudinarij, quos praeter prandium atque cenam, ientaculo quoque nonnunquam, atque merenda usos fuisse non omnino est negandum. Adhuc ergo demonstratum est, veteres Graecos

eos, Romanos, atq; Iudaeos bis in die ... se refecisse, in prandio quidem zenuiter, in Cena vero sub vesperum liberalius.

Arabas (vt de aliarum quoq; gentium moribus dicam) bis tantum in tribus diebus comedere Christophorus Vega testatur. Calecutienses octies & decies cibum capere, testis est Ludouicus Barthelema. Hispani ferè omnes adulta aetate, vt Christoph. Vega tradit, bis in die comedunt, iuxta meridiem, & rursus 7. aut 8. horis transactis. Hic mos hodie quoq; apud omnes ferè populos obtinet, apud quos duo in die iuste sunt & ordinaria epula, prandium & cena. Excipio senes, pueros, mercenarios siue operarios, agrotantes, atque luxuriosos siue intemperantes (quorum hodie, pro dolor, maxima est turba) qui vel necessitate id postulante, vel intemperantia illos impellente non modò ter, quater, quinque, aut etiam septies, die comedunt: verum etiam diem noctemq; comedendo atq; potando continuant, vt de Germanis antiquis Tacitus memoriae prodidit, de plerisq; nostri temporis idem verisimè affirmari potest.

Semel quoque die gentes quasdam olim cibos cepisse quos μονοστις & μονοστις Γραeci, appellant, in historijs legimus. Persas olim semel tantum, circa meridiem nimirum, vesci solitos fuisse testis est Alexand. ab Alexand. Idem Aethiops quoque olim unico in die cibo contentos, corpus singulis diebus aluisse, non saginasse scribit. Iberas quoq; sed auaritia causa semel die cibum sumpsisse Athenæus, atq; Cæli. lib. 27. cap. 24. testantur.

GENTES QVAEDAM CERTAS HABENT

RUNT CIBI CAPIENDI HORAS, alia non item. CAPVT XII.

OBSERVARE praterea operaprium est, gentes quasdam, vt de Iudæis, Græcis atq; Romanis dictum est, certas quasdam et definitas prandendi, cenandi, cibi deniq; capiendi horas habuisse, ita vt hora tertia matutina ientaculo: sexta aut septima, prandio: nona aut decima cenis esset dicata: alias vero non item, sed quoties suadebat venter, cibum sumpsisse, se. Ammianus Marcellinus lib. 23. de Caspijs gentibus verba faciens, ait: Venter vnicuiq; solarium est, eoq; monente, quod incidit, editur. Hoc Adrianus Iunius in suis Adagijs vult prouerbij instar aptissime posse accommodari gulonibus, qui nulla habita horæ prandendi, aut cenandi ratione, quotiescunq; libido edendi suadet, ventrem saburrant sagina cibi, nati tantum fruges, vt ille ait, consumere: his namq; ventrem solarium esse appositè, & cum gratia dicemus. Hæc ille. Apud Plautum in Comædia, cui nomen Boëtia, (quæ hodie non extat) parasitus esuriens, his verbis in solarij inuentorem inuehitur:

Vt illam Dijs perdant, primus qui horas reperit, Vbi iste monebat esse, nisi cum nihil erat, Quiq; ad eò primus statuit hæc solarium, Nunc etiam quod est, non est, nisi soli lubet. Qui mihi comminuit misero articulatim diem. Itaq; ad eò iam oppletum est oppidum solaris. Nam, me puero, vetus erat solarium Maior pars populi aridi reptant fame.

Nullo omnium istorum optimum, & verissimum.

Hos versus, quos Plautinissimos vocat, citat Gell. lib. 3. cap. 3.

Est autem solarium, vt illud obiter dicam, horologij genus, quod ad Solem horarum discrimina indicat, gnomone ymbra eiaculante: cuius inuentio apud Romanos Lut. Papyrio Cursori adscribitur: a Græcis, Anaximeni Mileso, a quo etiam δαδ τῆς οἰκῆς Sciotericon fuit appellatum. Verum vt ad propositum redeam; INDIOS quoq; horam prandij, aut cenæ non nouisse, sed quando cuiq; libitum erat, comedere consueuisse, testatur Alex. ab Alexan. Canarienses similiter non certis, & statutis horis, sed siue inter diem, siue noctu, quotiescunq; edendi libido illos impellit, cibum capere, testis est Americus Vespurius. Diogenes Cynicus, teste Laërtio, dicere est solitus congruam cibi capiendi horam, esse habenti quando esurit: nõ habenti, quum habere potest. Hodie apud omnes ferè populos, plerumq; certæ, & definitæ cibi sumendi horæ obseruantur: quæ horæ apud certas gentes, etiam organorum quorundam vt tubarum, tympanorum atque campanarum sono proclamari solent. Sic in Principum presertim Aulis quando tempus est prandij vel cenæ Aulici tubarum sono aduesantur, quod vulgo vocant, zis hos blasen. Sic tinnabulis Monachi in

Indi.

Canarienses.

Hodierna populorum consuetudo.

wiclinia sua & refectoria, vt vocant, ad cibum capiendum, sic apud nos & alij in locis pauperes & mendici compasarum pulsu ad sportulas illas publicas conuocantur: vnde campanæ ab hoc usu vulgò, Diemüßglocken/campanæ pulmentariae, vocantur. Adhuc explicatum est, vt paucis, quæ dicta sunt, repetam, quomodo epulæ secundum diei partes, atq; etiam noctem, in 4. siue 5. species partesue diuidi possint: quæ sunt, ientaculum, prandium, merenda, cenæ, commissario: & quomodo illa a Græcis, atq; Latinis, & alijs etiam populis appellentur. Deinde, quoties & quædo patissimum veteres die cibum capere sint soliti. Adhæc, quædam certas cenandi, prandendi, cibi deniq; capiendi horas obseruarint, & qui non: quæ sint hodie nonnullorum populorum consuetudines.

Hodierna populorum consuetudo.

Obseruabis etiam hæc ἀναγκαστικὴ & ἀναγκαστικὴ Græcis significare certum quandam stato tempore & modo cibum necessariò sumere: quod athletæ non modò ad amussim obseruare, sed eum etiam ambulando perficere consueuerunt, quò non tam animi, quàm corporis vires confortarent: abstinere autè ab omnibus, quæ corpus grauari, & vires debilitare, vel earum usum aliqua & partes impedire solent. Atq; hinc est, quod D. Paulus argumentatur 1. Cor. 9. Si Athletæ & cursores, vt cum vulgi applausu coronam breui peritura assequantur, a cibis delicatioribus & a crapula gulae studio vniuersum abstinere: quantum magis hoc facere debent homines Christiani, quibus immarcescibile iustitiæ coronam Deus iam inde ab æterno præparauit? Porro rationem dandi cibi ægrotis, & obseruandi horas maximè instituit Crinas Massiliensis ad syderum motus. Olim nonnullos nimis superstitiosè nullum prorsus cibum capiendum præcasse, nisi præfixita prius hora ab astrologo ex illo Iuuenal. versu videtur colligi posse Satyr. 6. Aegra licet iaceat, capiendo nulla videtur Aprior hora cibo, nisi quam dederit Petosiris, id est astrologus. De Petosiri vide Plin. lib. 7.

QVAESTIO, QVOTIES IN DIE CIBI

BVS SVMENDVS. CAP. XIII.

CCVRRUNT porro ex his, quæ dicta sunt, quæstiones quædam & viles & iucundæ, quas propterea silentio præterire non possum, licet illarum explicatio ad Medicos propriè pertineat.

Prima est, quoties die cibum sit sumendus: in quo medici quidem valerudinis: Christiani vero omnes pietatis quoq; religionisq; rationem ducere debent. Aristot. in Physiis quæst. quemadmodum refert Apollonius in Mirab. historijs, scribit, τὰς μονοστις πικρότερον τὸ ἡδὴ ἔχει μὲν δλον, ἢ τὰς δις ἑσπείρας χερμαδύς, hoc est: Eos qui die semel tantum cibis vescuntur, amarulentioribus esse moribus, quàm eos qui bis, quoniam aucta in ipsis vtraq; bilis animum magnopere perturbat, eosq; iracundos & melancholicos facit. Plinius quoq; lib. 28. cap. 5. ex sententia Hippocratis tradit, non prandentium extra celerius senescere: Vnde ante illum Celsus dixerat, assuetis bis in die comedere, si semel solùm cibis impleantur, aluum astringi. Hippocrates, ex quo Plinius & Celsus sua illa dicta videntur deprompsisse, lib. 2. de Diata: μονοστιν ἐχθαίνει, καὶ ἑρπύλλει, καὶ κοιλιῶν ἴσται, διότι τῶν ψυχῆς θερμῶν τὸ ἔχρον ἐν τῷ σπυκῶς καταλισκεται, ἀεισον ἢ τὴν αἰτία ἀφωσάσεται τῇ μονοστιν, id est; Semel in die cibum capere extenuat, & exiccac, & aluum suppressit. Prandiumq; contraria facit. Αεισον, quo nomine prandium intelligitur, opponit μονοστιν, hoc est, consuetudini semel edendi, vt supra diximus ieiunium prandio opponi. Ex his autem colligimus, τὸ μονοστις, hoc est, semel in die cibum capere nõ omnibus esse tutum: quemadmodum noxium & inutile videtur esse omnibus, si cibis quotidie bis repleantur, quod Plato in Syracusanis reprehendit. Cæli. lib. 1. c. 1. Bis die potius, quàm semel cibum capere prodest, & semper quàm plurimum, dummodo hunc concoquat. Verum, vt bene sapienterq; monent Medici, pro ætate, temperatura, corporis habitus, temporis, consuetudinis ratione, aut semel, aut bis, aut minus, aut amplius cibi est sumendum.

Vita varia dicitur, qui semel tantum in die comedebant.

Quo ad ætatem, pueri sæpius comedere debent, quoniam eorum ventres non possunt multum Acta semel superare, quo tamen illis ad nutritionem, & augmentam maximè est opus. His itaq; omnibus ferè populorũ & antiqua, & hodierna consuetudine, ientacula, atq; merendæ maximè congruunt. Similiter extremæ ætatis senes, quoniam vires habent languidas, copioso cibo superando & concoquendo nequaquam paros, partitione ipsius indigent. Hinc collige, valde rigidum a Ioele De-

triclinia

nomine indictum fuisse ieiunium, ad quod seruandum ipsos quoq; cum senes, tum pueros & quide
sugentes vocat capite 2. Porro etatis media homines medio modo se habent: Senes tamen medij,
proprie sic appellati, maxime omnium famem, & inedia ferunt, teste Hippoc. Inedia, inquit
Celsi, i. facillime sustinent media etatis, minus iuuenes, minime pueri, & senectute cōfecti. Quo
minus fert quisq; eo saepius debet cibum assumere, maximeq; eo eget, qui increfcit.

Quoad deinde temperaturas: Qui sunt calidae, facile famis tolerantia delinquunt animo, &
exoluntur: saepe igitur alendi, maxime in quibus bilis in ventrem cursus timetur. Frigida verò
temperaturae diutius famem tolerant, tum quod calor minus celeriter humidum dissoluit, tum
quod pituitosi, & crassi humores se offerunt mandandi per famē. Quapropter pituitosis famem ad
hibere conuenit, quoniam exiccat, inquit Hippoc. Aphor. 59. Sectione septima.

Habitus corpo
ris.

Quantum verò ad corporis habitum attinet, graciles, & qui latos habent poros, frequentius
sunt alendi: Pingues autem, & angustis poris praediti, rariis. Quam uocatio gracili corporis
noxia, supra quoq; dictum est.

Anni tempora
quibus quaeq;
magis conue
niant, ut Hye
me.
Vere.
Aestate.
Autumno.

Præterea anni quoq; tempora sunt consideranda. Hippoc. Secunda Aphorif. sectione, Aestate
& Autumno, testatur, homines grauissimè cibos ferre: Hyeme verò, facile: Ver secundum locum
obtinere, quod lib. de Victus rat. priuatorū auctor obseruauit. Hyeme itaq; cibis abunde offeren
dus, sed raro, ita ut semel multum adhibeatur, eritq; cibis siccor & calidior, & veluti caro assa
potus verò vinum, idq; meracius. Vere autē impertendus est cibis magis, & vinum dilutum bi
bendum, & maiori quantitate, quam hyeme. Aestate frequentius, quam alijs anni temporibus,
cibus est adhibendus: & potus dilutior sit, & maiore quantitate: carnes verò elixae erūt. Autum
no paulò maiorem, quam astate cibi quantitate adhibere licet: & vinum adhuc meracius, &
quantitate minus. Idem tradit Celsi lib. 1. cap. 3. & Hippoc. lib. 3. de Victus ratione.

Consuetudo.

In omnibus tamen etatibus, temperaturis, temporibus, & reliquis, CONSUETVDO (quam
rectè ille alteram naturam esse dixit) est seruanda, cuius maior est vis, quam verbis explicari
possit, adeò ut qui luxuriosè, & intemperanter viuere cōsueuerunt, si id protinus facere desinant,
continuo nonnunquam se aegrius habeant, ut Aristot. testatur Sect. 28. probl. 1. & Plin. lib. 28.
docens Prandentium extra celerius senescere, id est prandentium luxuriosè & intemperanter.
Hinc Dionysius tyrannus, quòd in urbis suae obsidione aliquantò diutius consuetam potum in
termiserit, tunc è vestigio correptus traditur. Celsi itaq; lib. 1. cap. 3. Periclitatur, inquit, & qui
semel, & qui bis die cibum incontinenter, contra consuetudinem assumit. Item neq; ex nimio la
bore, subitum otium: neq; ex nimio ocio, subitus labor, sine graui noxa est. Ergo cum quis mutare
aliquid uolet paulatim debet assuescere. Hippoc. lib. 2. de ratione vict. acutor: Qui bis comede
re assuevit, si prandium intermiserit, inflammabitur, & bilis in eius ventre augetur, & excre
menta omnia mordentia fient, & urina flauescet. Notum enim est, quàm aegrè ferant sani ho
mines, qui ientaculum accipere solent, ieiunium, aut eius ablationem. Præterea, auctore Hippoc.
lib. 2. de rat. vict. acutor. Qui prandere assueuerunt, si pransi non fuerint, deinde cœnauerint, ven
tris prauitatem patientur, & malè cubabunt. Qui verò cœnare assueuerunt, ubi non cœnauerint,
sequenti nocte non dormient, & manè sequentis diei languidi a lecto resurgunt, & inualidi, & su
spensis visceribus. Huc quoq; facit illud Celsi lib. 1. cap. 3. Aluum astringit labor, sedile, creta figu
ralis corpori illita, cibus imminutus, & is ipse semel die assumptus ab eo, qui bis solet. Idem lib. 1.
cap. 1. Bis die potius, quam semel cibum capere: & semper quàm plurimum, dummodo hunc conco
quat. Hæc de prima quaestione Christophorus a Vega lib. 2. de arte medendi ex Hippoc. Gal. atq;
Celsi differit. His idem addit id, quod ad antiquam pariter, atq; hodiernam consuetudinem ubiq;
ferè obtinentem, pertinet. Sed qui aut laboribus corpora fatigant, aut pueri, aut senes, aut ex fe
minis quàm plures, ientaculum accipiunt summo manè: & quidam ex eis quinta a meridie hora
paruam refectionem ex fructibus, aut oleribus. Sunt etiam nonnulli, qui hyemis tempore ventri
culi calefaciendi gratia, aut ne a frigore, & aere ambiente occupetur, summo manè parum panis
rosti ex vino meraco accipiunt: (hoc est ἀρξάνουζα proprie dictū, ut veteribus Græcis, ita hodie
quoq; Gallis, & alijs populis vsitatum:) quidam oui vitellum: quidam conditum aliquod. Sed hæc
tam præseruationis potius sunt, & hominibus, aut non admodū valentibus, aut agrotaturis de
bentur. Sani verò simpliciter, quibus etiā sanitatis custodia proprie debetur: interim, dum va
lent,

lunt, consuetudo est seruanda in numero refectionum. Ab initio verò probè instituenti sunt, natura
tamen ciborum, & quantitas pro etate, & omni tempore varianda. Licebit quoq; sensim, pro
etatum mutatione, refectionum numerum mutare, & pro mutatione temporum, sed in minus.

QVAESTIO. PRANDENDVM NE

AN COENANDVM LARGIVS.

CAPVT XIII.

VM verò prandere, atq; cœnare assueuerint omnes ferè homines in sanitatis cōser
uatione, secunda hinc mouetur quaestio, inter iuniores Medicos multū agitata, An cœ
na prandio maior & plenior esse debeat. QUIDAM igitur, inter quos & Auicenna,
Conciliator, Mesue, Actuarius, Massa, prandium uolunt maius esse debere cœ
na, his adducti rationibus, quae sequuntur: Primò, quoniam interdum calor natus a calore Solis
iauat ad ciborum cōcoctionem. Deinde, Exercitandi cibo egent, ut ad labores valeant, sed in
terdum vigilantes exercentur: tunc igitur cibo egent copiosiore. Præterea, Exercitatione alimen
ta facile digeruntur: ergo interdum copiosior competit cibus. Adhuc plus cibi sumendum in astate,
quàm in hyeme: quia in astate maior sit resolutio: ergo etiam in prandio, quod astate responder.
Item, Cum natura tempore somni intenta sit cōcoctioni noxiorum humorum, atq; distributioni,
cibo non est impedienda. Has rationes Conciliator affert. Idem etiam, ad eandem hanc suam sen
tentiam cōfirmandam, Auicenna auctoritate utitur, quo teste athleta prisca temporis, qui exer
cebantur, in prandio sola carne, in cœna solo pane fuerunt cœnati. Vnde uult effici, prandium de
bere esse cœna copiosius. Cardanus dicit falso hæc citari, nam aliter Galenum de athletarum dia
ta tradidisse. Idem Conciliator, Telephi Grammatici quoq; exemplum adducit, qui diutius vixit
Antiocho, nam centesimum annum attigit, teste Galeno lib. 7. de tuenda sanitate: Atqui is, hora
diei ferè tertia, mel crudum cum aqua cocta permixtum edebat: septima, prandebat, oleribus pri
mò sumptis, inde piscibus saxatilibus, aut auibus: Vespere autem pane cum uino permixto erat
contentus. His addi potest illud peruulgatum scholæ Salernitanæ:

Ex magna cœna stomacho fit maxima pœna.

Uti nocte leuis, sit tibi cœna breuis.

Aristot. in problem. prandendum esse largè, cœnandum esse parcè uult ijs potissimum, qui rei
Penerae operam sunt daturi, ut cruda insint, quàm concocta, pauciora. Secundum hoc Aristot.
præceptum Domitianus, teste Suetonio, lauabat de die, prandebat ad satietatem, ut non temere
super cenam præter Martianam malum, & medicam in ampulla potiunculam sumeret. Contra
alij, ut Fuchsius, Aloysius Trissinus, Caelius Rhodiginus, Cardanus, Langius, Christoph. a Vega
affirmant, potius cenam, quàm prandium, esse debere, ubi rationibus, meo iudicio, validioribus
cùm auctoritatibus Galeni, Cor. Celsi, Hippocratis: tum rationibus, meo iudicio, validioribus
quàm illi, qui contrariam sententiam tuentur. Galenus lib. 7. Methodi artis curatiuæ, uult cibū
leuiorem in prandio sumendum, quàm in cœna, cuius suæ sententiæ has rationes affert: Prima du
ta est a temporis intervallo maiore inter cenam, & prandium, quàm sit inter prandium & cœ
nam, quo quum plus cibi concoqui possit, plus etiam in cœna est sumendū. Secunda ducta est a som
no, qui cœna succedens, cōcoctionem adiuuat, teste Hippoc. 1. Aphorif. 15. & alibi, lib. 6. Epidem.
part. 7. & 4. Nā sanguis in somno magis ad interiora refugit. Idē testatur Galen. lib. 1. de Sym
ptomatum causis, cap. 8. & Paulus lib. 1. cap. 97. Vigilia contra eruditates affert, teste Hippoc. 2.
de victu in acutis. Tertiaria ratio sumpta est a quiete, quæ & ipsa ad cōcoctionem facit, cum qua
liscung, motus, assumpto cibo, sit noxius. Ad hanc rationem obijciat quis, Rustici tamen, quorum
teste Hippoc. 1. aphor. 3. bona est temperatura, & habitus laudabilis, a cibo statim exercentur.
Respondetur ex Galeno 1. de Aliment. qui dicit, illos licet diu uiuant, tamē ob validas has exer
citationes a cibo, in validos morbos incurrere: quibus addi potest, consuetudinem esse alteram na
turam. Quarta ab experientia athletarum, qui in cœna carnes cœ pane, in prandio solum panem
sumebant cum caseo sine fermento confectum, quod Coliphium uocatum est. Præter has rationes,

Conciliatoris
rationes, qui
bus probatur
prandium cœ
na maius esse
debere.

Auicenna au
thoritate Com
ciliator utitur.

Telephi Gram
matici exem
plum adducit
Conciliator.

Rationes, alio
rum quibus
utuntur ad pro
bandum cenā
prandio maio
rem esse debe
re.

Somnus cenā
succedens cō
coctionem ad
iuuat.

Vigilia erudit
tates affert.

alie quoq; ab ijs, qui in eadem sunt sententia, afferuntur. Huiusmodi est illa a frigore nocturno sumpta. Nam frigus nocturnum, quum externum calorem intro pellat, ac proinde fortio- rem reddat, concoctioni magno est adiumento. Huc facit quod Hippoc. affirmat, ventres hyeme, & vere natura esse calidissimos, ac somnos longissimos: unde efficitur copiosiora alimenta illis temporibus esse exhibenda: At qui ve aurora, veri: merides, a stati: crepusculum, autumno: ita nox, qua somno est dicata, hyemi respondet, ac proinde plenius, & copiosius alimentum requirit. A Luna quoq; concoctionem adiuuante, apud Athenæum lib. 7. quidam argumento ducto, probat nocturna conuiuia maximè utilia esse: cuius hæc sunt verba: ἀφελιμώτερον ἐστὶ φιλτατὰ τῶ παυτὶ σώματι τὰ νυκτερινὰ δεύματα. τὸ δὲ σελήνης ἀστρον ὡς τὰς ἀφροδίτης ἀρμόττει πλείους, σιτητικὸν ὑπαρχόν: καὶ σιτητικὸν ἢ πλείους, εὐσηπτικότερον γὰρ τὰ νυκτερινὰ δεύματα τῶ ἡμερήσιων, καὶ τῶ ἑσπέρων τὰ ὡς τὸ σελήνιον κοπιώτερον, ἢ ἡμερήσιων, καὶ τῶ ἡμερήσιων πεπαινοῦται, hoc est, Conducibiliores sunt, o amice, omni corpori nocturna epula: nam Lunæ astrum ad cibariorum concoctiones multum confert, putrefaciendi enim vim habet: concoctio autem quædam est putrefactio. Victimæ sanè, noctu in sacrificijs mactatæ, sunt putrefacti faciliores: nam & ligna ad lucæ splendorem casa, citius putrescunt, & fructus quidam maturescunt. Ad idem porro probandum, videntur exemplo diætæ Veterum, quorum maior pars non tantum manè vel nihil, vel exiguum quid sumebat, sed & parçè prandere, largiter copiosèq; cœnare imò vespere solùm saturari consueverunt. Antiquorum ientaculum, atq; prandium solo pane, & modico mero constabat, vti supra dictum est. Athletæ, palæstricæ, pancratiastæ, pugiles, a Græcis βαρπαι, dicti, in prandio solum panem coliphium edebant, vt supra quoq; dictum est: in cœna liberius genio indulgebant, & præcipuè carne suilla, maximè nutriendi vim habente, vescébatur, de quibus vide Hieron. Mercurialem eodem libro de arte gymnastica. Iulius Capitolinus refert, Antoninum Pium Casarem, senem iam, & silicernium, manè, antequam salutatores venirèt, solo pane sicco robur virium sustentasse. Aristoxenus perhibet, Pythagoricos non aliud, quàm panem cum melle Attico prandere solitos. Erat autem id placentæ genus, quod ex butyro, semidale & melle cõficiébatur, gratam palato obsonium. Galenus lib. 5. de tuenda sanitate, ad eandem sententiam comprobandam vtiuntur Antiochi Medici experientia, qui validus atq; robustus 80. annos excefferat, ter in die cibum capiens: Hora die tertia, ad summum quartâ, panem sumebat cum melle Attico crudo, vel cocto: inde post horam sextam diei fricabatur, exercebatur, lauabatur: post prandebat tenuiter, cœnabat vberius. Ac omnino Veterum exemplo rectè nonnulli vtiuntur ad idem probandum, qui non valetudinis modo, verum etiam honestatis ciuilibus ergò, matutinum tempus, ingeniorum exercitijs, & sapientiæ studijs per quàm aptum, & accommodatum, totum, partim in actionibus publicis, atq; priuatis: partim in meditationibus bonis, & honestis collocarunt, & vel ab omni cibo atq; potu abstinerunt, vel parçè admodum, atq; tenuiter illo vsi sunt. Deus quoq; Opt. Max. vt Exod. 16. scriptum legimus, Iudæos in deserto, vespere quidè coturnicibus, manè autem pane illo cælitus demisso, Man dicto, paut. Si enim scriptum est: Vespere, inquit Deus comedetis carnes, & manè saturabimini panibus. Ergo Deus quoq; huiusmodi diætâ populo suo instituit, vt vespere quidem carnibus seu solidiore cibo: manè autè panibus vescerentur: & ita cœna largior esset prandio, siue ientaculo. His atq; alijs huiusmodi rationibus, nonnulli vtiuntur ad probandum, cœnam prandio maiorem vberioresq; esse debere, quæ certè verisimilior videtur esse sententiâ. Verum bene, sapienterq; monet Christoph. a Vega, qui eandem sententiam sequitur, diuersam esse questionem, si quis modum excedat: expedire enim id prandij hora facere, quippe quum postea exercitacione, & abstinendo a cœna, excessum illum seu abundantiam emendare possit, minus grauetur, quàm si in cœna nimio sese potu ciboq; onerasset. At verò si iusta adhibeatur cibi, potusq; quantitas, tunc dubitari posse, an cœna debeat esse maior: qua in re, vt in alijs omnibus, cum Hippoc. monet, consuetudini esse seruiendum, quæ quidem optima fuerit, si cœna prandio sit maior, licet hac tempestate homines, qui nullam viuendi rationem seruant, & soli appetitui seruiunt, plenius prandeant, quàm cœnent. Hæc ille. Non contemnenda etiam videtur esse Hieronymi Gabucini sententia de hac Medicorum controuersia, cuius ille hanc rationem reddit: l. bro 3. de morbo comitiali, quæ ad antiquitatis consuetudinem melius intelligendam facit: Prisci illi, inquit, diem, quicumque ille fuisset, siue æstiuus, siue hybernus, in 12. horas diuidebant,

panis cum melle Attico quid.

Hieronymi Gab. sententiâ. Diæ diuisio in 12. horas secundum Veteres.

bant, ad cuius tertiam prandebant, cœnabant ad nonam: quumq; superessent hora diei tres post cœnam ante Solis occasum, (quatuor enim ventriculo ad cõcoctionem cibi ingesti ascribuntur horæ) idè lauius, copiosiusq; cœnabant, haud veriti vapores, qui a copiosiore cœna efferuntur ad cerebrum, quum iam discussi fuissent, antequam dormiendi instaret necessitas. Actuarus verò, (intellige etiam reliquos, qui eiusdem fuerunt sententiæ) vt qui hodiernum morem in exhibendo cibo tenebat, in quo per horam, ad summum duabus a somno abstinemus, minorem prandio cœnâ esse voluit, vt qui, si copiosior foret cœna, ob somnum imminuentem caput multis vaporibus reple- ri, atq; ita spiritus illos animales lædi posse, existimauerit. Atque hæc quidè de hac quoq; questio- ne satis sunt dicta, de qua, quoniam multa in vtrâq; partem, probabiliter sanè, disputari possunt. Qui plura cognoscere cupit, legat Langium in epistol. medic. Hieron. Gabucinum li. 3. de morbo comitiali. Cardanum de abusu medendi, & in tractatu 5. contradict. 18. Christoph. a Vega. lib. 2. de arte medendi. Fuchsi Paradoxa 72. 21. Dinum Florentinum in epistola Andrea Thucini. Nicol. Massam in 4. tom. epist. medic. epist. 4. de tuenda valetudine. Cælii Rhodig. lib. 14. ca. 9. cur veteres largius cœnarint, quàm pransi sint. Valleriolam lib. 3. cap. 13. loc. comm. Aloysium Mundellam Dialog. 6. Aloysium Tristinum prob. 4. cap. 99. Scholam Salernitanam fol. 24. Matthai Curtij Papiensis libellum de prandij ac cœnæ modo, qui Romæ in octauo excusus præ- dijt anno 1566. Eadem de re Turinus & Odus disseruerunt.

QVAESTIO. SATIUS NE SIT CER- TAM PRANDENDI, COENANDI, AC OMNI- no cibi sumendi horam habere, nec ne.

CAPVT XV.

TERTIA quæstio consideratione, meo iudicio, nõ indigna hîc moueri potest: Satius ne sit certam prandendi, cœnandi, ac omnino cibi sumendi horam habere, nec ne. Ac multæ sanè vtramq; in partem probabiles admodum rationes videntur posse afferri. Verum illis omisissis, sic simpliciter, vereq; hac de re mihi videtur esse statuendum. Omnino, cum valetudi- nis, tum etiã ordinis, ac honestatis ciuilibus ratio videtur postulare, vt quemadmodum in alijs actio- nibus, munijq; nostris obeundis: ita quoq; in cibi potusq; sumptione, corporisq; refectione, certum In cibi potusq; diei tempus obseruemus & sequamur: id quod ab humanioribus gentibus, vt Iudæis, Græcis, atq; sumptione, quæ Romanis factitatum esse supra diximus. Certas enim illi diei horas, vt alijs actionibus, prandij admodum in alijs quoq; atq; cœnis suis destinarent. Quod si enim in domo, familiarie aliqua nulla certa, & ordina- bus obeundis, ris prandij, cœnæq; hora teneatur, multa inde incõmoda, perturbata, & confusam totius rei fa- certu diei tem- miliaris rationem, consequi est necesse, quemadmodum in quibusdam familijs cernere licet. Ve- pus obseruadit- rum id valetudinis quoq; ratio postulat, cui incerta, inordinata, & tumultuaria cibi capiendi con- incerta ac in- fuerudo multum officit. Est autem consuetudo illa diligèter seruanda, cuius mutatio, subita præ- ordinata cibi fertim, & repentina, maximas sæpe valetudini incõmoditates affert, vt Hippoc. testatur, quan- capiendi con- do nimirum is, qui hora certa & constituta consuevit cibum sumere, eam præterit. Incidunt tamè suetudo valetu- dini multum officit. nonnunquam tempora, vt vel valetudinis, vel etiam pietatis, honestatisq; ergò consuetum cibi Consiuetum ci- capiendi tempus sit negligendum. Valetudinis causa, vt quum quis vel inedia, aut imbecillitate Consiuetum ci- quadam consistatur, vel stomachi cruditate laborat, huic consultum erit, solio vel tardius, vel bi capiendi tæ etiam celerius cibum capere. Honestatis ergò, vt quum negotia aliqua necessaria, pia & honesta, pus quado ne- Dei gloriam, proximiq; salutem pertinentia tibi incumbunt, illa quamvis cibi potusq; sumptio- gligenaum: ne, atq; adeo valetudine tua, priora potioraq; ducere debes, quum honestati potius, quàm valetu- di sit seruiendum. Satius ergo multo est, consuetum cibi capiendi tempus, etiamsi id cum alia quo valetudinis tua damno, atq; incommodo fiat, quàm res negotiaq; illa a te negligi. Sed deinceps, quum id tibi & per valetudinem, & honestatem licebit, ad pristinam consuetudinem redibis.

TERTIA CONVIVIORVM DIVISIO.

SECUNDVM QVINQVE PRINCIPES VITAE humanæ actus, & primò de conuiujs natalijs, & puerperalibus.

CAPVT XVI.

ONVIVIA praterea non incommodè forsàn secundùm quinq; præcipuos vita hu- manæ, seu Comediæ, siue potiùs Tragediæ cuiusdam actus videtur posse diuidi. Hi sunt, natiuitas, educatio, muneris cuiuscunq; susceptio seu adeptio, matrimonium, & mors: in quibus omnibus secundùm & antiquum, & hodiernum omnium ferè gentiũ morem, & consuetudinem conuiuia aut antecedere, aut consequi solent.

M. s. natalis ce- l. brandi. anti- quus.

Primò itaque omnium ferè gentium consuetudine tritum semper fuit, & adhuc est, vt dies illi, quibus quis primùm lætam hanc lucem aspexit, (qui a Græcis γενεθλιακοι, siue γενεθλια: a Latinis, dies natales, seu natalitij, item natalia, & genitales dies appellantur) illustris præsertim dignitatis hominum, summa cum læticia, pompa, conuiuiali alacritate atque magnificentia ornentur, ac celebrentur. Quæ sanè consuetudo vetus & peruagata, probabili admodum ratione videtur niti. Quid enim quæso rationi magis videtur esse consentaneum, quàm diem illum, in quo homo de seipso, hoc est, ad Dei imaginem factus & formatus, ex tetro caliginosq; illo vteri materni carcere, in iucundam hanc lætamq; lucem erupit, & mater tot, tantis tamq; periculosis gestationis, parturitionisq; doloribus, atq; cruciatibus liberata est, lætis huiusmodi & gratulatorijs conuiujs celebrare: quibus & Deo pro tanto, tamq; admirabili beneficio gratiæ aguntur, & parentes vnà cum tota familia ex innumeris curis, sollicitudinibus, laboribus, atq; terroribus recreentur ac reficiantur?

Conuiuia nata- lia sunt dupli- cta.

Sunt autem natalitia huiusmodi conuiuia ferè duplicia: alia, quæ statim post partum, aut ali- quot diebus post agitantur: alia, quæ quotannis eo ipso die, quo quis in hanc lucem fuit editus, agitari, celebrariq; consueuerunt.

Puerperalia. Repotia.

Quod ad priora, illa Puerperij, siue Puerperalia cõuiuia vulgò appellantur: Repotia Auso- nio, epula nimirum, quæ editis in lucem liberis adornantur. Verba Ausonij hæc sunt. Coniugioq; daptes, & sacra repotia patrum. Ecce, inquit Turneb. Aduersar. lib. 3. c. 7. eorum epulas dicit, qui susceptis liberis facti sunt parentes: & paulò ante in illa Horatij. Licebit ille repotia, natales, aliosue dierum, Festos albatns celebret. Festus quoq; Pompeius repotia postridie nuptias inter- pretatur, cum apud nouum maritum cœnatur, quia quasi reficitur potatio, afferiq; exemplũ Pa- cuuij, ab hoc depulsum mamma pedagogandũ accipit Repotialis liber. Et interpretantur Gram- maticorum tribules, septimum a nuptijs diem, quo iterum epulabantur: alij secundum, quo virgo in habitum muliebrem componebatur. Sed crediderim etiã Repotia celebrari solita liberis na- tis, & cum maritis noua quotannis soboles nascatur, vt rencuanda sit epulatio, idcirco ea conui- uia repotia appellatæ: cui interpretationi Pacuuij exemplum non repugnat: nec verò Auidienti personæ conuenit nuptiale conuiuium: Ea, nisi me fallit, voluit dicere Acro Grammaticus πε- ποτια Græcè vocari, velut sublati & suscepti liberis, & parentibus eos alere decernentibus. Nam in Græcorum potestate erat liberos exponere, nec alere. Qui igitur ali volebat, depositum humi infantem tollebat, vnde & dea quedam Leuana dicebatur, vt scribit S. Augustinus. Vnde apud Terent. Quicquid peperisset, decreuerunt tollere. Et in Heauton: Si puellam parerè, nolle tolli, Hæc Turneb. in suis Aduersar. de hac voce Repotia. Huiusmodi conuiuij (vnde illa apud Romanos in vsu fuisse constat) meminit Iulius Capitolinus in vita Clodij Albini his verbis: Cum rarum esset aquilas in his locis videri, quibus natus est Albinus, septima eius diei hora con- uiuij, quod celebritati pueri deputabatur, cum ei fierent nomina, septem aquila parua de nidis allata sunt, & quasi ad iocum circa cunas pueri constituta. Hic dubium videtur esse, an hoc acci- derit eodem die, quo natus est Albinus, an verò alio die, quo nomina ei fuerunt imposita. Nam

Dies quo nomi- na infantibus imponerentur.

omnino constat cum apud Græcos, cum apud Romanos, dies illos, quibus infantibus recens natis nomina

nomina fuerunt, imposita, conuiujs fuisse celebratos, quæ nominum impositio apud Iudæos in cir- cumcisione: apud Christianos in Baptismo fieri consuevit. Sic apud Athenienses moris fuit, deci- mo die congregatis necessarijs, & amicis, & infantibus nominibus impositis, per acta re diuina, splendidum parare conuiuium, quod idcirco illi appellabant δεκάτη εστίαση, id est, decimam diem, nominum impositioni consecratam, cõuiuio celebrare, teste Suida, & Cel. lib. 22. cap. 12. Ari- stophanis scholiastes in illa verba in Auibus.

Ες δεκάτην ἡδὲ ποτὲ παιδαίξις κληθεὶς ὑπίπνευεν ἐν ἄσει.

Ἵπ, inquit, τὴν δεκάτην εἰσίων ἐπὶ τοῖς ἡρηθεῖσι, καὶ ἐν αὐτῇ τὰ ὀνόματα ἐτίθεντο τοῖς παι- σὶ, καὶ ἄπειρ' εὐεπίδης ἐν αἰγεί. τί σε μάτερ ἐν δεκάτῃ τόκον ὀνόμασεν. Diem hunc in nominis impositi memoriã celebrem ὀνομασίη Græci, teste Gregorio Nazianzeno, Latini Lustricum, & Lustrarium, Tertullianus Nominalia (quæ vox Græco respondet) appellauit. Addit idem Cel. quinto a nato infante die, Amphidromia agebatur, qua manus expurgabãt, qua obstetricum munere fuerat perfuncta, cursuq; ad focum ferebatur puer, mittebanturq; a propinquis polypodes, ac sepia munerum loco. Ad hanc morem alludit Socrates apud Platonem in Theæteto his ver- bis: τὸ μὲν δὴ, ὡς ἔοικε, μόλις ποτὲ ἐξηρησάμεν, ὅπ' ἠπότει καὶ τυγχάει δὲ μὲν δὴ τὸ τὸκον τὰ ἀμφιδρόμια αὐτῶς ἄληθῶς ἐν κύκλῳ πεδρεκτέον τὰ λόγῳ, σκοπεύμετες μὴ λάθῃμεν ἐκ ἀξίον δὲ ξοφῆς τὸ γυρόμενον, ἀλλὰ ἀνιμασιόντες, καὶ ἴσους, ἢ σὺ οἶε παύτως δ' εἶν' τόγ' ὅσον τέ- φειν, καὶ μὴ ἐκπίνειναι. Id est, Hunc tamen, qualis unq; tandem fuerit, agrè tandè, vt perspicuum est, genuimus: post partum verò amphidromia celebrando, (festum nimirum illud, ex patrijs mo- ribus ita nuncupatum) reuera circulatim discurrendum est, sermone attentius inspicientes, ne fallamur, an ille minimè dignus fuerit educatione, an subuentaneus sit, & euanius, tunc existi- mes omnino illum esse nutriendum vt tuum, & nullo modo exponendum. Eiusdem quoq; meminit Ephippus apud Athenæum lib. 9. Hesychius tamen amphidromiam (ἀμφιδρομια, Plato & Athenæus in neut. gen. ἀμφιδρόμια) septimo die scribit, celebrari solitam. Huiusmodi autem fe- sti, & munusculorum, quæ infantibus dari consueuerunt, meminit Terentius in 1. Phormionis scena, vbi Dauus de Geta verba faciens, inquit.

—porrò autem Geta

Ferietur a'io munere. vbi erit puero natalis dies,

Vbi initiabant, omne hoc mater auferet.

Puer causa erit mittundi.

In hæc verba sic Turnebus lib. 3. Aduers. c. 6. Liberis susceptis epula fiebat, cum autem etiam serui & liberi munera dabant, quod Terentius significat, dabat & nuptialia, & natalitia. Am- phidromia quoq; vt Grammatici grati referunt, dies erat familia festus, quo natum puerum cir- cum focum ferebant, propinquis & amici & familiares dona dabant, quas ferias Terentium in palliata fabula intellexisse cred derim, aequè e Græcorum moribus: vbi initiabant, intelligendũ arbitror, non de Edulia, & Potica, & Cuba. Nã Athenienses suos liberos Cereri & Libero ini- tiare solebant. Hæc ille. Et Plautus in Truculento, in qua fabula Phronesium meretrix,

H P. Quin dis (inquit) sacrificare hodie pro puero volo

Quinto die, quod fieri oportet. D I N. Censeo,

P H. Non audes aliquod dare mihi munusculum?

D I N. Lucrum hercle videor facere mihi voluptas mea,

Vbi quippiam me Poscis. P H. At ego vbi abstuli?

D I N. Iam faxo hęc aderit, seruolum huc mittam meum.

P H. Sic facito. D I N. Quicquid autem erit, boni consulas.

P H. Ecce munus te curaturum scio,

Vt cuius me non pœniteat, mittas mihi, &c.

Lambinus ἀμφιδρόμια, inquit, dicebantur hæc sacra, quæ fiebant die quinto a puero nato: sic dicta, quòd cursim circa focum gestabatur puer. Erasmus in Chiiad. ex prisca hac consuetudine prouerbium elicit, ἀμφιδρομια ἀγῆς, quod dicit, ad varios vsus posse accommodari: vel ad eos, vnde mos est, qui pueros ostentant, ac circumferunt: aut qui munuscula captant, & ambiunt. Ex hac porrò an- tiqua munera, die post partum quinto, mittendi cõsuetudine, videtur promanasse mos ille, qui ho- die apud Germanos obtinet, vt nimirum & eo die, quo infans sacris aquis initiatur, munuscula

ab ijs, qui illum ex sacro fonte suscipiunt ei donentur, quæ vulgò einbindeten appellatur, & puerperæ quoq, ova, gallina, aliasq, eius generis dona a vicinis atq, necessarijs mittantur. His quoq, adde industria, caseos, liba mellita & alia, quæ a compatre atq, commatre circa anni noni initium strenuè loco mittuntur atq, donantur.

Quo die apud Rom. infantibus nomina imponitur.

Dies Lustrici.

Cur non nisi post septimum diem nomina infantibus imponitur.

Ve igitur apud Græcos, Athenienses præsertim, infantes & quinto post partum die, siue, ut vult Hesychius, septimo sacrificijs quibusdam, circumgestatione celeri circa focum, donorumq, missionibus lustrari consueverunt, & decimo illis nomina fuerunt imposita interpositis conuijs: sic idem ferè a Romanis quoq, factitatum fuisse legimus, licet de tempore impositionis nominum inter auctores Latinos non satis constet. Festus inquit, Lustrici dies infantium appellantur, puellarum octauus: puerorum nonus, quia his lustrantur, atq, eis nomina imponuntur. Plutarch. in Questionibus Romanis huiusmodi inter alia problema proponit: Cur pueris nono, puellis octauo die nomè imponatur: Respondet, An causa est naturalis, quod prius puellis? Fœmina enim citius augetur, ad vigorem peruenit, atq, absolvitur, quam mas. Dies porro post septimam sumunt. Septima enim periculosa est infantibus, cum alijs de causis, tum quod ea die umbilicus decidit plerisque, quod antequam sit, planta, quam animali similior est infans. Aut maribus & fœminis hæc dierum numerum censuerunt congruere, Pythagoricos sequuti? Hi enim marem, impari numerum vocant: parem, fœminam. Impar enim fecundus est, & in compositione præstat pari: diuisisq, in unitates ambobus, par instar fœmina, vacuum in medio relinquit spatium: impar semper medium habet plenum. Aut quia omnium numerorum nonus primus est quadratus, natus ex ternario, qui est impar, & perfectus: octonarius autem primus est cubus natus e binario pari? Oportet autem marem quadratum esse, & agilem & perfectum: fœminam cubi instar stabilem, domi affixam, & non facile mobilem. His addendum, sicut nonus quadratus est ternarij, octauus cubus binarij: ita mares, tribus: fœminas duobus uti nominibus. Hæc ille. Ante septimum rarò data sunt nomina: Ratio est, præter illa, quæ ex Plutarcho fuerunt allata, quod ante hunc diem infans pluribus casibus sit expositus, teste etiam Aristot. quæ ratio etiam afferri potest, quod Deus apud Iudeos octauo die circumcisionem administrari voluerit, & simul imponi nomina, ut pote corpusculo infantis per dies iam octo confirmari. Addunt Physici septimum diem climactericum esse, & infirmitatibus in primis subiectum, unde anni critici & climacterici, qui fatales ferè esse solent, ex impari numero, nominatim ex septenario & nouenario in se reducto, qualis est 63, qui annus magnis viris solet esse fatalis. Hinc Nundinam Romanorù Deam, teste Macrobio, volunt a nono die nascentium nuncupatam, qui & Lustricus, ut dixi, fuit appellatus. Porro, ut illud quoq, addam, qui eos lustrabant, lustratores: & si fœmina sint, lustratrices: qui verò lustrantur, lustrati nominantur: & actus ipse, lustratio, id est, expiatio, quæ aspergione aqua fieri solebat. Persius quoq, Satyra 2. huiusmodi pueros expiandi morem fuisse tradidit his verbis:

Ecce auia, aut metuens diuum mater tera cunis
Exemit puerum, frontemq, atq, vda labella
Infami digito, & lustralibus ante saliuis (Hic mos ad Christianos
Expiat, vrentes oculos inhibere perita. promanauit)

Salina hominis efficaces habet usus. Illa despuimus, inquit Plinius, comitiales morbos, hoc est, contagia regerimus, simili modo & fascinoles repercutimus sinistro, dextroq, claudicatio occursum. Varro etiam tradit non esse paucos in Helleponto circa Parium, quorum salina contra ictus serpentum medeantur.

Valerius, ut ad propositum redeam, pueris non priusquam togam virilem sumerent: puellis non antequam nubarent, nomina, dicit, fuisse indita. At Iulius Capitolinus in Antonino philosopho: Inter has, inquit, liberales causas ita puniuit, ut primus iuberet apud præfectos ærarij Saturni munus atq, ciuium natos liberos profiteri, intra tertium diem nomine imposito. Tertullianus quoq, in lib. de Idololatria, illustrem impositionis nominum, magna cum cerimonia a Romanis usurpatam, mentionem facit Nominalium solennitatem appellans: Circa officia verò, inquit, priuatarum, & communium solennitatum, ut Toga puræ, ut Sponsalium, ut Nuptialium, ut Nominalium, nullum putem periculum obseruari de statu idololatriæ, quæ interuenit. Cause enim sunt consideranda, quibus præstat officium. Eas mundas esse opinor per semetipsas, quia neque vestitus

Nundina Romanorum dea, a nono nascentium die nuncupata. Lustratio aspergione aqua fieri solita.

Antoninus iussit nomina ferre tertio a partu die.

Nominalium solennitas.

vestitus virilis, neq, annulus aut coniunctio maritalis, de alicuius idoli honore descendit. Nullum deniq, cultum a Deo maledictum inuenio, nisi muliebrem in viro. Maledictus enim inquit Deut. 12. qui muliebribus induitur. Toga verò etiam appellationis virilis est. Nuptias quoq, celebrari non magis Deus prohibet, quam nomina imponi. Sed his accommodantur sacrificia, & c. Solennitates ergò hæc a Tertulliano priuata, & communes, (quas publicis & sacris puro opponi) quatuor commemorantur, in quibus omnibus certæ quædam ceremoniæ, sacrificia, atq, conuiuia adhibebantur. Prima est solennitas puræ togæ, id est, vestitus virilis, quando is sumebatur, de qua postea. Secunda est solennitas sponsalium, quæ annulo fiebat. Tertia nuptialium, hoc est, coniunctio maritalis. Quarta Nominalium, quando nomina (quæ Plin. lib. 28. cap. 4. impositiua vocat) pueris imponebantur.

Hisce porro & Græcorum δυομαρτοιοις, ἀμφιδρομοιοις, atq, δειγταρις, & Romanorù solennitatibus, lustricis, siue nominalibus, ut illas Tertul. appellat, (quibus sacrificia atq, conuiuia interponi consueuerant) respondent & Circumcisio veteris, & Baptismus noui Test. sacramenta, infantibus potissimum verè initiandis, lustrandis, nominandisq, ab ipso Deo destinata, quæ et ipsa cum ceremonijs certis, tum conuijs quoq, celebrari consueuerunt. Nam quemadmodum in illis, infantes certis quibusdæ ceremonijs, igne præsertim, & aqua aspergine, initiati atq, lustrati fuerunt: ita & in Circumcisione olim ver. Testament. præputij amputatione, & in Baptismo nostro cum extrinsecus aqua aspergione, (qui est baptismus Fluminis,) tum intrinsecus igne S. Spiritus, (qui est baptismus Flaminis) verè initiantur, atq, lustrantur. Vnde Baptismus a nonnullis lustricus, & initiale signum dicitur. Deinde, quemadmodum in illis, infantibus, apud Græcos quidem decimo, apud Romanos vel nono, vel octauo, vel etiã tertio post partum die, nomina fuerunt imposita: ita & in Circumcisione octauo ab ortu die, & in Baptismo eodem die, quæ baptizantur, nomina simul illis induuntur. Tertio, ut in Amphidromijs Græcorù, sicuti dictum est, certæ quædam manusculæ ab amicis, atq, necessarijs, infanti atq, puerperæ missa fuerunt: ita & in Circumcisione (uti postea dicitur) hodie ad huc a Iudæis, atq, Mahometanis usurpatur, & in Baptismo nostro, dona quædã & infanti, & ipsi quoq, puerperæ dari solent. Munera autem illa pecuniaria, quæ ab ijs, qui infantes ex sacro fonte suscipiunt, dari consueuerunt, quæq, nos vulgò einbindeten appellamus, nonnulli volunt esse λύτρα, siue pretia, quod pro redemptione, seu liberatione exponunt, ne eum, cui fuerit testes in Baptismo, alere cogantur. Malim ego illa interpretari veluti arras, seu pignora quædã, quibus infanti sese obstringunt ad officium dilectionis, atq, institutionis ad pietatem, id quod verbis quoq, in baptismo pollicentur. Postremo, quemadmodum illæ Græcorum, & Romanorum festiuitates conuijs luxuriosis fuerit celebrata: ita & Iudæi atq, Mahometani suam Circumcisionem, & Christiani suam Baptismum luxuriosis plerunq, sumptuosissq, conuijs concludunt, atq, terminant, sicuti nunc seorsum de vtroq, dicitur.

Ac primò quidem, quoad Circumcisionem, quæ olim in veteri Testam. seuerò Dei iussu atque mandato, infantes octauo ab ortu die circumcidi consueuerunt, amputato præputio, (vnde Iudæi appellæ, quasi sine pelle, recutiti a restituta cute post circumcisione, verpi a versa pellicula quæ mtilatur a Iuuenale, Persio, Martiale fuerunt denominati) dubium profectò non est, quin læta ei ceremoniæ conuiuia adhiberi sint solita, licet nulla eiusmodi conuij, quod sciam, in sacris literis expressa fiat mentio. Hodie quidem Iudæi ceremoniam illam, ut & alias, Christi aduentu abrogatam, mordicus retinentes, conuiuium illi adhibet, quod ab illis מִשְׁתֵּה הַמִּילָה Misthe Hamilah, hoc est, circumcisionis conuiuium vulgò appellatur. In Polonia, nato puero die Veneris, quæ occurrit inter natiuitatem & circumcisionem, quidam circuit plateas, clamans מִשְׁתֵּה הַמִּילָה, id est, ad masculum, & die Sabbathi quibus patris ædes adeunt, ijsq, conuiuium datur, quod similiter zunfecar vocant Germani Iudæi. Die autem proxima, quæ est ante circumcisione, ijs, qui iniurati sunt in diem crastinum ad prandium, serò ædes adeunt vbi natus est puer, ibiq, totam noctem insomnem traducunt, pro puero agentes excubias, ne is a cacodemone abripiatur. Die, quo circumcisio celebratur, fit conuiuium, quod vocant מִשְׁתֵּה הַמִּילָה Misthe milah, & si sit primogenitus, post tricesimum diem fit conuiuium, ad quod sacerdotem, cum affinibus inuitant, quod vocant מִשְׁתֵּה הַמִּילָה מִשְׁתֵּה הַפִּדְיוֹן misthe pidion habben, conuiuium pro redemptione filij, daturq, Sacerdoti munus seu λύτρον, ut puerum absoluat, quum secundum legem primogenitus sit ipsius

Cõparatio cirã cõcisionis atq; Baptismi cum Græcorù, Romanorùq; Nominalibus.

1 Lustratio igne, & aqua fieri solita.

2 Dies certus quo nomina imponitur.

3 Manusculæ data.

4 Conuiuia luxuriosa adhibita.

Conuiliu Circumcisionis.

Turca quoque in multis Iudaicis antea circumfisionem, (quam Tfuneth vocant) magna conuiuiorum celebritate peragunt, non octauo die, secundum antiquum Iudaorum morem atque ritum, ab ipso Deo prescriptum, sed postquam puer septimum, (ante quem annum, teste Valerio, Persae liberos suos non aspiciant) aut etiam octauum annum attigerit, sermonis iam peritus. Id autem faciunt (en quos Anabaptista sui erroris patronos habeant) propter verba confessionis, quae ante circumfisionem a circumfiscendis erecto pollice requiruntur. Atque ob id puer non in templum defertur, sed in parentum aedibus circumfiscitur huiusmodi adhibitis caeremonijs. Primo amici vocantur ad conuiuium, omni ferculorum delicatissimorum genere refertum. Carnes omnium generis, quibus quidem illis vesci licet, apponuntur: a diuitibus quoque bos mactatur, in quem excoriatum, & exenteratum ouem, in qua gallina, & in illa ouum, quae integre assantur ad illius diei splendorem apponunt. Deinde inter epulas, aenaque tempus puer circumfiscendus adducitur, cuius glandem medicus illius artis peritus reteggit, & pellem replicatam forpulis apprehendit: deinde, quod mirum puero adimat, ait, se proximo die circumfisionem peracturum, atque ita discedit: mox simulans quasi omissem aliquid esset, quod ad preparationem pertinet, ex improviso praepitium abscondit, vulnere parum salis & bombasini apponens, tuncque vocatur Musalam, id est circumfiscus. Nec vero die circumfisionis illis nomina induuntur, sed ipso die natali, quo in luctu aduntur. Postea continuato trium dierum conuiuium, circumfiscus ducitur in balneum maxima cum pompa, eorundemque conuiuiarum comitatu domum redit, cui parata munera offeruntur. Alij vestes sericas, alij scyphos argenteos, alij pecunias, vel etiam equos: mulieres indusia, sudariola, & alia huiusmodi. Vnusquisque conuiuiarum pro voluntate, & facultate sua donat. Haec Bartholomaeus Georgiuz oculatus testis scripta reliquit in suo libello de Turcarum moribus. Apud Fessanos quoque circumfiscio est in usu, quae septimo natiuitatis die celebratur, in quo magnificum apparatur conuiuium. Haec incisor vna cum affinis, & consanguineis interesse solet: quo transacto, quisque conuiuiarum munuscula, pro facultatum suarum ratione, confert, idque in hunc ferè modum: Suas quisque pecunias in facie cuiusdam pueri, quem circumfiscor adducit, affigit: puer pronuntiato cuiusque nomine, gratias agit. Deinde puero circumfiscio, dies non minore cum laetitia transigitur, quam si essent nuptiae. Haec Leo Affricanus lib. 3. de Affrica. His adde quod Aethiopes quoque, teste Osorio Lusitano, mares octauo ab ortu die circumfiscere solent, & feminis etiam aliquid amputatur, ut non omnino incircumfiscere videantur. Quadragesimo deinde a circumfiscione die, mares octogesimo autem feminae, salutaribus aquis expiantur, & eucharistiam eo die infantes initiati in mica panis assumunt. Atque haec de circumfiscione, eius conuiuijs, atque ritibus nonnullis.

Baptismus Christianorum. Ut autem circumfiscionis, ita Baptismi quoque conuiuium, Christianis hodie valde visitata, natalijs atque puerperalibus conuiuijs merito annumerantur: quippe quum ipsum partum statim consequantur. Deinde ipsum Baptismum, qui circumfiscioni Veter. Testamenti successit, verè spiritus alia nostra ἁγία, siue ἁγία, atque lustrica appellare possumus: quia eo initiatur, lustratur, atque regeneratur. Vnde etiam Dionys. Areopagita illum ἁγία, hoc est, diuinam generationem: & Gregor. Nazianzenus ἁγία, id est, lauacrum regenerationis appellauit. Hic non modo apud Anglos, (ut Polydorus Virgilius scribit) verum etiam apud ceteros Christianos plerumque in ipso die natali celebratur, quemadmodum faciendum esse B. Cyprianus epistol. 3. ad Fidum multis rationibus probat. Veteres verò, ut ex Primitiua ecclesiae historia constat, ad nullum licet certum tempus fuerint alligati, quo baptizarent: tamen potentiores ferè solennia festa, ut Paschatis, & Pentecostes, obseruarunt, quibus potissimum voluerunt liberos suos baptizari. Sed Gregorius II. Rom. pontifex in epistola ad Thuringos, conatus est Baptismum ad certum tempus adstringere, cum inquit: Nemo citra mortis necessitatem, nisi Paschali, & Pentecostes festiuitate, caelesti lauacro mergatur, Auentinus lib. 3. Annalium. Idem decretum Gregorius III. in epistola ad sacerdotes Bauariae confirmat, teste eodem auctore. Verum, ut ad propositum redeam, lustricus hic Baptismi dies hodie apud Germanos, & alias gentes Christiani nominis, sumptuosius plerumque, luxuriosiusque conuiuijs celebratur: in quibus, ut infans aqua fuit baptizatus, ita viri pariter atque mulieres vino immodico ita baptizantur, obruanturque, ut neque mens neque sensus, ipsius mentis satellites, amplius officium suum facere possint.

Et autem haec consuetudo multis nominibus vehementer improbanda. Nam primò maxima Deo fit iniuria, cuius augustum venerandumque sacramentum (quo infans initiatus, & in sancto rum album ascriptus est) fedissime polluitur, atque contaminatur. Illud est symbolum, quo monemur, nos Christi sanguine agnati nostri peccati sordibus esse ablutos: ita ut vna cum Christo, seu capite nostro, & crucifixi, & sepulti, & mortui, & excitati, corpusque peccatorum carnis exuti regeneremur, sanctificemur, in sanctorum numerum & societatem accenseamur. Quò igitur conuenit nos eodem statim die, quo ea quae paulò ante commemorata sunt, & nostro & infantis nomine, sanctè spondimus, ebrietatis rursum gulaque sordibus inquinari? An non hoc est & canis instar ad vomitum, & suis instar lutulentae ad pristinum statim cenam, lutamque reuoluari? Non ergò vel nobis, vel infanti Dei gratiam, sed iram potius, atque furorè horrendum, insana ista tanti sacramenti prophanatione, conciliamus. Deinde infans huiusmodi, luxuriosusque, conuiuijs ipsis quoque miseris puerperis, quae tot, tantisque paulò antea exantlatis laboribus, otium & quietem desiderant, plurimum laboris, atque molestiae exhibetur. Adhaec sumptuosius istis epulis, opes ad puerperarum, atque infantum miserorum sustentationem per quam necessariae absumuntur: ita ut & puerperas, & infantes misellos fame postea, siti, omniumque rerum inopia premi, atque venari sit necesse. Re è ergo vernacula nostra lingua luxuriosus huiusmodi comotationibus dicimus Das Eind vertrincken: quippe cum quantum in nobis est, misellum infantulum inopiae, mendicitati, atque seruituti addicamus. Quid dicam quod saepe propter insanum baptismalium huiusmodi epularum apparatus ipse Baptismus differtur, quo magna & ipsi Deo, & infantibus fit iniuria? Quid quod intemperantissimis huiusmodi comotationibus virorum muliercularumque ebriarum incuria atque negligentia infantes miselli in summum vitae suae, quam vix aspexerunt, periculum adducuntur? Atque haec de Baptismali epulo.

Huc quoque videtur referendus esse mos ille veterum cum lac, & mel: tum lac & vinum: tum panem eucharisticum dandi baptizandis. Quò ad primùm, Tertullianus eius luculentam mentionem facit in lib. de Corona militis: Inde suscepti (hinc suscepto uero nomen) lactis, & mellis concordiam praegustamus. Idem lib. 1. aduersus Marcionem: Sed ille quidè (Marcion) inquit, usque lactis societatem, qua suos infantat. B. Rhenanus hanc caeremoniam (quam Ferrullianus inter traditiones numerat) ex veteri Testamento vult fuisse desumptam, in quo subinde fit mentio terra fluentis lacte, & melle. Quò ad secundum morem, eius D. Hieronymus aduersus Luciferianos, ut & primi, mentionem facit. Nam explicans illud Isaia: Venite, emite absque villo argento, & absque vlla commutatione vinum, & lac. Prouocat nos Isaia, inquit, non solum ut vinum emamus, sed & lac: quod significat innocentiam paruulorum, qui mos & typus in occidentalibus ecclesijs adhuc hodie usque seruatur, ut renatis in Christo vinum, & lac tribuatur. Quò ad tertiam consuetudinem antiquam, Eucharistiam nimirum infantibus dandi, quae & Cypriani temporibus obseruata fuit, & temporibus Caroli M. quamque D. Augustinus approbat lib. 1. de peccatorum meritis cap. 20. obseruandum apud Aethiopes quoque, ut testis est Osorius lib. 9. de rebus gestis Emmanuel, infantes eo die, quo salutaribus aquis initiati sunt, Eucharistiam in panis mica assumere. His adde quod Sigismundus Liber Baro scribit in suis comment. rerum Moscouit. Moscouitas pueris 7. annorum sacramentum porrigere, dicuntque tum hominem peccare, & si puer forte aut infirmus fuerit, aut animam ceperit agere, ita ut de pane sumere non possit, infunditur ei gutta ex calice. Quidam etiam mortuos baptizant, & Eucharistiam iisdem in os dederunt qui mos in concilio Carthaginensi abrogatus est.

Nec verò vnum tantum, sed plura etiam puerperalia huiusmodi conuiuium apud Germanos usurpantur. Nam primò eo die, quo puerpera enixa est factum, obstetrici, ceterisque mulierculis, quae parturienti adfuerunt, epulum datur, quod nonnulli fròudsuppen hoc est, pulcem lactis vocant. Sequitur deinde conuiuium Baptismale, de quo dictum est, quod vulgò appellatur Das Tauffmal, & Tauffsuppen. Tum tribus quatuorue septimanis a partu elapsis, rursum conuocatis mulieribus vicinis, atque cognatis, quo tempore illa, quae infantem ex Baptismo suscepit, puerperam inuisere, & munuscula quaedam, ut indusium, pecunias, adferre solet, aliud rursum conuiuium exhibetur, quod alij, ut Austriaci, Bindelmüss id est, infantile pulmentum: alij Bäckletten.

Fuchleten siue Fuchelmaal/id est, conuiuium laganorum: alij findsbadeten/id est, infantis balneationem: alij westerlege/nescio qua de causa, appellant. Galli puerperalia huiusmodi conuiuia le conuiue de releuage, quando puerpera a lecto rursus surgit, & conuiue de comeres, hoc est, sepulchrum commatru appellat. Ital. festino di gioia, quando e nato il figliolo. Hiss. combite de alegria assi que nascio el byo, o bija.

Equidem ut non omnino puerperalia huiusmodi conuiuia, si sint frugalia, & moderata, temporari, loco & facultatibus accommodata, ad amicitiam, letitiamq; modestam facientia, improbarim: ita eorundem, qui hodie apud Germanos potissimum regnat, insanum luxum a Christianis magistratibus coerceri tam esset optandum, quam quod maxime. Atq; haec quidem de puerperalibus conuiujs, siue repotij, sint dicta: ad quae ab lactationis conuiuium, Iudaeis olim vsuatu, & alia huiusmodi, forsitan non incommode referri possint: sed illa commodius secundo uitae humanae aetui, qui est educatio subijciuntur.

Conuiuia natalitia.

Quod autem ad conuiuia natalitia attinet, alia sunt, uti supra dixi, quae quotannis eo die, quo quis natus est, celebrantur: idq; cum a uiuis, tum in mortuorum honorem atq; gratiam, quorum illustra quaedam exempla subijciam.

Aegyptiorum.

Apud Aegyptios, ut inde exordiar, natalitia conuiuia fuisse in vsu, argumento est illustre ibi lud Pharaonis Aegyptiorum regis conuiuium, quod illum die suo natali (qui Hebraeis יומ הולדתו Iom Hylladæth, hoc est, dies natiuitatis dicitur) seruis suis apparasse Moyses testatur, in quo recordatus magistri picernarum & principis pistorum, illum quidem in pristinum locum officiumq; suum restituit, ut illi poculum ministraret: hunc uero patibulo affigi curauit, ut Iosephi coniectoris ueritas ipso euentu comprobaretur.

Persarum.

Persarum quoque, ut testis est Athen. lib. 4. legibus sancitum fuit, eum praecipue diem praereliquis omnibus uenerari, in quo quis in hanc lucem susceptus erat, quem idcirco pluribus conuiujs celebrabant. Ac diuites quidem in illo boues, asinos, equos & camelos integros in fornacibus assatos apponebant: Pauperes uero diem suum natalem minoribus pecoribus agebat, cibisq; utebantur per paucos, bellariis multis quidem, sed non admodum bonis. Haec Athen. ex lib. 1. Herodoti. Plato quoq; Alcibiad. i. testatur, postquam regis Persarum filius primogenitus, ad quem ius regni pertinebat, natus erat, primum quidem omnes Persico regno subiectos, festiuum illum diem celebrasse. Deinde uero in reliquum tempus haec ipsa die, qua rex natus erat, uniuersam Asiam per Aegyptiam uicem, & eorum terrarum, hoc est, natalia solenni in hunc usum festo instituta, solennibusq; sacrificijs celebrare fuisse solitam: quo tempore Rex Persas etiam strenis, & muneribus donasse perhibetur ab Herodoto lib. 9. ita scribens: τὸ το δ εἶπνον (loquitur de caena regia, quam uocat βασιλιόν εἶπνον.) παρασκευάζεται ἀπὸ τῶ ἐνιαυτῶ ἡμέρη τῆ ἐχθροῦ ὁ βασιλεὺς, ὁ οὐμα δὲ τῶ δ εἶπνον ἑρσισι μὲν τυκτὰ. κατὰ τὴν τὴν ἐλλείων γλώσσαν, τέλειον. πῶτε ἢ καὶ τὴν κεραλλὼν σμᾶται μὲνον βαπλεὺς, καὶ Πέρσαις δωρεῖται. Ex quibus uerbis hoc amplius discimus, caenam natalitiam lingua Persica Τυγανδici: Graecè uero τέλειον. Vide Iob. Drus. in obseruat. Hebr.

Iudeorum.

Apud Iudeos vsuata fuisse generthiaca conuiuia, indicio esse poterunt funesta illa, atq; tragica Herodici χρέια, hoc est, natalitia: in quibus regni sui proceribus, atq; Chiliarchis, & primarijs Galileæ δ εἶπνον, hoc est, caenam adornasse dicitur, quae quidē Ioanni Baptista, Christi prodroma sanctissimo, indignissimam mortem attulit, testibus Matth. 14. & Marc. 6. ca. de quo obseruatu digna sunt, quae scribit D. Chrysostomus in Matth. homil. 49. Multa, inquit, etiam nunc huiusmodi Symposia celebrantur, in quibus etsi Ioannes non interficitur: Christi tamen membra dilaniantur, & c. & si non adsit Herodiadis filia: tamen adsit diabolus.

Graecorum.

A Graecis haec festiuitas & χρέια (qua uoce Matth. 14. & Marc. 6. utitur) & χρέθλια appellantur. Atticis tamen χρέια, ut est apud Herodotum in μελοποιίῃ, etiam sunt annua sacrificia in memoriam parentum. χρέθλια Suidae ἢ δὲ ἐνιαυτῶ ἐπιφοιτῶσα τῶ τεχέειτ & εὐορτῆ: & χρέια, ἢ δὲ ἐνιαυτῶ ἐπιφοιτῶσα τῶ τεχέειτ & μνήμῃ. Ammonius haec duo uocabula ita inter se distinguit: χρέθλια τέλειται ἐπὶ τῶ ζώντων, καὶ ἢ ἕκαστῶ ἡμέρη ἐχθροῦ, εὐνοκαλείται χρέθλιος ἡμέρη: χρέια ἢ ἐπὶ τῶ τεθνηκότων, καὶ ἢ ἕκαστῶ ἡμέρη τέλειται. ὁ δὲ λέγων ἐπὶ τῶ ζώντων ἀκυρολογεῖ, hoc est, Generthia tribuuntur uiuis, & dies, quo quis natus est, natalitius,

liius, siue natalis dicitur: Genesis autem de mortuis dicuntur, et is dies, quo quis diem suum obiit. Qui igitur χρέια uiuis tribuit, ut improprie loquitur, Plutarchus lib. 8. Sympos. prob. i. mentionem facit χρέθλιον Socratis, quae sexto die mensis, Thargelionis dicti, fuerunt celebrata: et Platonis, quae postidie eius diei ab illis fuerunt agi solita, quo in loco notabis, χρέθλια appellari festiuitates natalitias in mortuorum honorem celebratas, contra illam paulo ante commemoratam Ammonij distinctionem. Ibidem & Euripidem die natali Dionisij senioris, Siciliae tyranni, mortuum esse: & regem Attalum in natalitijs suis diem suum obiisse: & Platonem atq; Carneadem, ambos die septimo Thargelionis mensis, Apollini sacro, (unde Hebdomagenes dictus fuit) natos fuisse, commemorat.

Naucratica, teste Athen. lib. 4. in Prytaneo conuiuia soliti sunt agitare in generthijs, hoc Naucratica est, natalibus Dionysiacis, & Veste, quam Prytanitida uocabant, albis induci uestibus, quas rum. etiam Prytanicas uocant.

Romani quoq; cum suos, tum aliorum & uiuorum, & mortuorum dies natales, genitalesue Romanorum: multis cum caeremonijs, sacrificijs, atq; conuiujs celebrare consueuerunt: id quod ex multis literarum monumentis colligere licet. Virg. Eclog. 3.

Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iola: Cum faciam uirula pro frugibus, ipse uenito.

In quos uersus sic Seruius commentatur: Amicam communem, causa natalis diei, in cuius tantum sacrificio licebat voluptatibus operam dare. Nam in alijs sacrificijs erat castitatis obseruatio, quod etiam sequentia indicant, ubi dicit: Cum faciam uirula, id est, cum pro frugibus sacrificare caepero, tu tantummodo uenito, Iuuenalis Satyr. 12.

Natali, Cornine, die mihi dulcior haec lux: quo, inquit interpres Ascensius, tamen maxime genio, & voluptati indulgere solebant. Britannicus, Summa, inquit, hilaritate antiqui diem, quo nati erant, quotannis celebrabant, gratias Dijs agentes pro hac luce, quam acceperant. Amici uero, & clientes natalem celebrantibus munera mittebant: Unde multi auaritia adducti, Munera natalem non solum diem natalem semel, sed sepius in anno, quo plura ab amicis munera acciperent, celebrabant, quare a Mart. sic taxatur Clytus:

Ut postcas clyte munus, exigasq; Vno nasceris oblies in anno.

Terentian Phor. Porro autem alio ferietur munere, ubi puero erit natalis dies. Persius Satyr. 1. Et natalitia tandem cum Sardonyche albus, Sede leget celsa.

Sardonyche natalitia, hoc est, secundum Britannicum interpretem, quae die natali dono missa fuit: nam diem natalem celebrantibus dona ab amicis mitti solebant. Mart. de natali Restituti lib. 10.

Certent muneribus beatiore Pugnorum reus, ebriaq; noctis Agippe tumidus negotiator Cenatoria mittat aduocato, &c.

Cadmi municipes ferat lacernas:

Augustus a Macenate sodali singulis annis phialam dono in natalitijs accipiebat, teste Plutarcho, Extat Virg. Epigramma in diem natalem:

Clarus inoffenso procedat lumine Titan; Latificusq; dies eat omnibus aethere puro; Vosq; simul inuenes animis, & uoce fauentes Concelebrate diem uotis faelicibus alium: Prosper ut is semper redeat, variq; quotannis Asmenidae referant alacres sua munera nati.

Munera hic quoq; fit mentio: ubi notabis hodie quoq; apud Germanos quosdam moris esse, ut munera mittantur ab amicis illi, cuius dies est natalis: id quod uolunt signum esse amicitiae, ut testentur illis muneribus, se gaudere natum esse in hunc mundum eum, cui illa mittunt. Cic. Philip. 2. Hodie non descendit Antonius: Cur? dat natalitia in hortis: (quod uulgus soluere festum dicit) Cui? neminem nominabo. Patato te eum Phormioni alicui, tum Gnatoni, tum Ballioni, etc. Ubi interpres: Natalitia sunt conuiuia luxuriosa ad celebrandum diem natalem peculiariter struenda. Cic. ad Att. Is dies casu Bruti natalis erat. Idem de Finibus: Diem suum natalem quotannis agebat. Iuuenalis Satyr. 11.

Moris erat quondam festis servare diebus,
Et natalitium cognatis ponere lardum,
Accedente noua, si quam dabat hostia, carne, &c.

Toxilus apud Plaut. in Persa: — Hoc age, accumbe, hunc diem
Suauem meum natalem inter nos agitemus amicum.
Date illi aquam manibus, apponite mensam.

Sic Leno apud eundem in Pseudolo:
— Facite ut offendam parata omnia
Vorsa, praesterga, strata, lautatq, coctatq, omnia ut sint:
Nam mihi hodie dies natalis est, decet eum omnes vos concelebrare.

Et paulo post:
Facite hodie ut mihi munera multa huc ab amatoribus conueniant
Nam nisi penus annuus hodie conuenit, eras populo prostituam vos,
Natalem scitis mihi esse diem hunc, ubi isti sunt, quibus vos oculi estis?
Quibus vita, quibus deliciae estis? quibus suauia, mamilla? mellita?
Manipulatim mihi munerigeruli facite ante aedes iam hic adsint.

(Hic obserua morem mittendi munera in die natali:)

Et in Scena sequent. Pseudolus:

Mittam hodie huic (lenoni) suo die natali malam rem magnam & maturam.

De natali amicae suae conscripsit Martial. elegiam 9. lib. 3. Lucianus natalitij muneris loco mittit Quintillo libellum max. p. 310. Alexander Severus, teste Lampridio, cum natalem diem commendaret, hostia cruenta effugit: & albam eius vestem, cum qua constiterat, cruentauit: id quod mortis eius videtur fuisse praenuntium.

Natalitia publica. Nec vero priuatum tantum nonnulli dies suos natales summa cum letitia, ac voluptatibus celebrare consueverunt: verum etiam publica & solennia quaedam fuerunt natalitia, ab vniuerso populo celebrari solita, in illorum etiam mortuorum honorem, qui de Repub. bene meriti fuerunt: id quod Laxius lib. 3. de Repub. Rom. testatur, cum inquit: Apud Romanos natalitia huiusmodi conuiuia publica fuerunt, atq, adeo post mortem etiam (ut apud nos beneficia sacra) reditu in hoc pecunia locato, memoria eius, qui obierat, retinenda, conseruandaq, causa, celebrata.

Ad hoc quidem genus conuiuij alludunt inscriptiones vetustatis in Italia repertae.

Spoleti in aede S. Pontiani.
TRIB. MIL. LEG. XV. APOLLINARIS ET LEG.
V. MACEDONIC. HIC LEGAVIT TESTAMENTO
MVNICIPIB. HS. LXVI. C. MONET. VT EX REDITV
EIVS SVMMAE QVOTANNIS VIII. IDVS NOVEMB.
NATALI SVO MVNICIPIB. EPVLVM ET CRVS.
ET MVLSVM DARETVR.

Reatae.

T. FVNDILIO GEMINO VIVIR. AVGV. MAG. IVV.
AVGVSTALES PATRONO ET QVINQ. PERPETVO
OPTIME MERITO HIC ARCE AVGVSTALIVM SE
VIVO HS. XX. DEDIT: VT EX REDITV EIVS
SVMMAE DIE NATALI. SVC. III. KAL. FEBRV.
PRAESENTES VESCERENTVR ET OB DEDICA
TIONEM. STATVAE DECVRIONIB. ESE VIRIS
ET IUVENIBVS SPORTVLAS ET POPVLO EPVLVM
ET OLEVVM EADEM DIE DEDIT.

Ipsius quoq, urbis Romae diem natalem, qui fuit 12. Calendarum Maij, in quo Romulus augurio capto, urbem aratro designauerat, celebrare consueverunt. Sacra, quae illo die fiebant pastorali

Parilia siue Palilia festa quae, vel, ut vult Varro, quasi Palilia a Pale dea, cui illa offerrebantur. Ouidius a paleis frumenti deducit,

ducit, cum id aliquando augustius provenisset: & illa a Numa Pompilio vult fuisse instituta, cum alij a Romulo. Solinus, & alij a partu Iliae vult fuisse vocata. Propertius lib. 4. Eleg.

Urbi festus erat, dixerunt Palilia patres, Hic primus cepit manibus esse dies.

De die illo natali Genethliakon carmen extat non illepidum P. Marci, & aliorum. Variæ vero eo die fieri solebant purgationes & expiamina: de quibus vide Ouid. in Fastis, Propertium, Persium, Tibullum, Dionys. Halyc. lib. 1. Seruium in Georg. Plutarchum, Varronem, & alios. Cic. pro Flacco: Hunc ego diem verè natalem huius urbis, aut certe salutarem appellare possum. Sueton. in Caligula: Decretum autem, ut dies, quo cepisset imperium, Palilia vocaretur, veluti argumentum rursus condita urbis. Saltabatur in Palilijs per ignem, ut apud nos, inquit Laxius, die S. Ioannis Baptistæ fieri solet: item vulpibus ignis alligabatur, & lac potabatur, per ignem in qui fructus pecoris est. Vnde Propert. lib. 4.

Ouid. in 4. Fast. Annuæ pro accenso celebrate Palilia fœno:
Dum licet apposita, veluti crateræ canella,
Lac niueum potes, purpureamq, sapaem,
Moxq, per ardentis stipulae crepitantis aceruos,
Transilias celeri strenua membra pede.

Tibull. Ille leuis stipulae solennis potus aceruos Accendit flammâs transilietq, sacras.
Hinc fumosa fœno a Persio fuerunt dicta. Solinus scribit, obseruatum fuisse, ne qua hostia Palilibus cederetur, ut dies iste a sanguine purus esset. Pharaon tamen, & Herodes natales suos sanguinis humani profusione (ut Origenes inquit) cruentarunt. Idem scribunt Plutarchus in Romulo, Euseb. lib. temp. Cenforinus cap. 1. de die natali recenset Varronis verba: Id moris, inquit, institutiq, maiores nostri tenuerunt, ne die, qua ipsi lucem accepissent, alijs demerent. Vnde liquet, non in Palilibus tantum, sed alijs quoq, diebus natalibus nullâ hostiam fuisse matratam: id quod ex illis Virg. verbis, Cum faciâ vitula, &c. videtur posse colligi. Romani similiter Calend. Martialis, quod eo die natum crederent Romulum, qui fundamenta imperij iecerat, ad tantâq, rerum incrementa semina dederat, celebrarunt: nec non Nonas Ianuarias, quod ea die Ser. Tullius in lucæ editus existimaretur. Alexandri quoq, Seueri, & eius matris dies natalis magna festiuitate, religiosissimeq, fuit a Romanis cultus, ut testis est E. Lampridius. Octavius quoq, Augustus, Iulij natalem maximis honoribus decorauit. Sic apud Syracusanos Timoleonis natalis publicè cultus, quod insignes victorias semper suo natali reportarit patriæ. Adoptionis quoq, natalis a Romanis celebrari fuisse solitum illa E. Spartiani testantur de Hadriano. Quinto iduum Augusti die legatus Syriae literas adoptionis accepit, quando et natalem adoptionis celebrari iussit. Tertio iduum earundem, quando & natalem imperij statuit celebrandum, excessus ei Traiani nuntiatus est.

Ex his ergo adhuc commemoratis satis constat, cum priuatim & promiscuè cuiusq, conditionis Natalitia cum & fortuna homines, vitæ suæ auspicia, atq, natalis, non vno sacri genere pro suis facultatibus, inuocato prius genio, cui nascentes committi arbitrabantur, ad redintegrandam eius lucis memoriam, quam primam aspexerint, diuersis rationibus honorificè ornasse: tum publicè quoq, vniuersum populum eorum, qui bene de repub. fuissent meriti, & viuorum, & mortuorum, natalem diem egisse, & memoriam eorum præconio solenni celebrasse, cum suæ erga illos gratitudinis testificandæ, tum alios, cupiditate laudum, ad similes virtutis, atq, beneficentiæ imitationem, inflammandi causa. Illa porrò siue priuata, siue publica natalitia cum sacris nonnullis, (vnde Plin. lib. 18. c. 8. Natalitia quæ hodie, inquit, sacra prisca, atq, natalium pulte fritilla conficiuntur) tum conuiujs plerunq, luxu modo celebratiosis, (quæ natalitia a Cic. appellantur) omniq, voluptatum, atq, libidinum genere celebrari fuerunt solita: ac proinde cum superstitionis, tum luxuriæ plenissima fuerunt.

Soliti etiam fuerunt illis diebus Lunonem præsertim, & Genium, ceu deos vitæ huius, atq, Dij natales, lucis almae largitores, potissimum colere, vnde etiam natales a poetis fuerunt cognominati. Tibullus:

Natalis Iuno sanctos cape thuris aceruos,
Quos tibi dat tenera docta puella manu. Idem de Genio:
At tu natalis quoniam Deus omnia sentis.

Græci Πυθλιον, quo nomine etiam Iouem, & Lucinam appellarunt. Pindarus in Olymp. eisd. n. Alcimedonti & Timostheni ait,

Τιμόθεος ἡμῶν ἡ κλάροσεν πότμος, Ζωὴ ἡρεθλίω.

Timotheus, nos autem conciliauit fortuna, Ioni generationis auctori. Idem in Olym. eid. 17. Xenophonti Corinthio meminit τῆς ἡρεθλίας δ' αἰμων, penè sub finè. Cic. lib. de Nat. Deor. ait: Natio quoq; dea putanda est: cui, cum fana circumus in agro Ardeati, rem diuinam facere sole- mus: quæ, quia partus matronarum tueatur, a Nascensibus Natio nominata est.

Chr. stiael pri- uis Eccl. s. cur a no- lun celebra- tio abhor- ruerint ex Ori- gen. in di- atur. bristius rō- natiuitatis, sed- m. rits dies- fuit celebris.

Quamobrem miram profectò non est, ob hanc Ethnicorū cum superstiosam, tum luxuriosam natales suos celebrandi consuetudinē, Christianos primitiua Ecclesie a nataliū suorum celebratio- ne prorsus abstinuisse, imò abhorruisse: de quo opera precium mihi videtur esse, aliquot ex Origine luculenta admodum testimonia proferre, quæ ad antiquitatis cognitionem faciunt. Is igitur lib. 3. in Iob inquit: Anima aduertamus ò homines, quæ immutatio facta est in hominibus. Nam priores diem natiuitatis celebrabant, vnam vitā diligentes, & aliam post hanc non sperantes. Nunc ve- rò nos non celebramus diem natiuitatis, cum sit dolorum, & tentationum introitus: sed diem mor- tis, vt pote omnium dolorum depositionem, & omnium tentationū effugium: quia non moriuntur, sed perpetuò viuunt hi, qui mori videntur. Idem homil. 8. super Leuit. Primò querit, quid causæ sit, cur mulier non modò cum susceperit, sed etiam cum pepererit, pro expiatione sua iubeatur of- ferre pullos columbinos, atq; turtures pro peccato? & respondet, id non carere mysterio: hoc enim significari, & illam esse immundā, & tanquam peccati ream, piaculari hostia indigere: & ipsum quoq; infantem, etiamsi vnius diei sit vita eius, tamen, teste Sacra scriptura, non mundum esse a sordibus. Deinde subiicit: Nemo ex omnibus sanctis inuenitur diem festum, vel conuiuium ma- gnum egisse in die natalis sui. Nemo inuenitur habuisse læticiam in die natalis filij, vel filia sue. Solum peccatores super huiusmodi natiuitate lætantur. Inuenimus enim in veteri quidem Testa-

Pharaonis & Herodis Nata- litia funesta.

mento, Pharaonem regem Egypti diem natalis sui cum festiuitate celebrantem: in nouo vero Testamento, Herodem: vterq; tamen eorum, ipsam festiuitatem natalis sui, profusione humani sanguinis cruentauit. Ille enim præpositum pistorum: hic Sanctum Ioannem prophetam, obrunca- uit in carcere. Sancti verò non solum non agunt festiuitatem in die natalis sui: sed & spiritus san- cto repleti, execrantur hunc diem: Subiicit Ieremia, & Iobi exempla, quorum vterq; diem natiui- tatis sue diris deuouit. Vnde concludit natiuitatem nostram corpoream, esse immundam: vnde & maledictione digna sanctis viris visa sit, & expiationis indiga. Idem lib. 3. in Iob: Plurimq; inquit, hominum sub cælo, hac sola se oblectantes vita, solaq; terrena, quæ fragilia sunt atq; caduca, respici- entes, diē natiuitatis sue summa cum delectatione celebrare student, eorū die splendide iocundantur. Nam hanc existimant portionem, & hereditatē suam, & per hæc sperant se diutius viéturos in corpore, & c. Et paulò post: Meritò terrenā hanc, atq; carnalē vitam solā diligentes, celebrant diem natiuitatis sue: diē verò mortis nec nominari patiuntur: Iob contra odio carnalis huius vi- tæ adductus, pro celebratione diei natalis sui, eum maledicit, quia sit peccatorum et delictorū prin- cipium. Hieron. in comment. in Matth. lib. 2. Nullum, inquit, alium inuenimus obseruasse diem natalis sui, nisi Herodem & Pharaonem, vt quorum erat par impietas, esset et vna solennitas.

Natalitia Chri- stianorum no- stris temporibus.

Nostris verò temporibus, natalitie huiusmodi festiuitates, atq; conuiuia apud multos popu- los Christianos sunt in vsu, ita vt, cum, decurso anno, natalis dies redierit, tum ferè amicos quis- que cognatosq; suos conuiuio excipiat: a quibus viciissim ille munera quædam, vt supra dictum est, accipere solet, quæ idcirco munera natalitia appellantur. In primis verò magnæ dignitatis, au- thoritatisq; homines, vt reges, principes, optimates, magna sæpè cum pompa, atq; splendore dies suos natales agunt, atq; celebrant.

Mos ecl. brin- di Natalitia no- videtur omni- no improban- dus.

Nec equidem huiusmodi diem natalitium celebrandi morem, vt olim apud omnes ferè gentes, ita hodie quoq; apud nonnullos vsitatum, per se & simpliciter improbarim, modò pia adhibeatur modestia, absit luxus atq; superstitio. Nam cum ingens sit Dei donum hominem nasci, vitæ lucis- quæ huius iucunda, atq; salutaris participem fieri, non alienum, meo iudicio, est a pij honestiq; viri officio, de eo gratias Deo agere, & animi hilaritatē in gratijs agendis, modesti alicuius conuiuij quasi externo symbolo, testificari. D. quoq; Aug. lib. 2. de ord. cap. 1. fatetur se diem natalē suum ce- lebrasse, & non parua de hac re disputationē cum conuiujs suis habuisse, eamq; in libellū contulisse: qua nihil aptius vera Philosophiæ sibi videretur. Et lib. 1. Retract. cap. 2. ex occasione diei na- talis, se scripsisse refert librū de Beata vita. Quò ad verò mortuorū natales, qui olim ab Ethnicis, vt supra

vti supra dictum est, magna ceremoniarum, epularumq; magnificentia fuerunt celebrati, multis illi superstitionibus maximas occasiones præbuerunt, quorum dies natales, vt qui mortis sunt celebrati, sunt superstitionis quissimi, sanctissimiq; martyris Iustiniani dictum in lib. de monarchia: δι' ἰδὴ τὸ κατ' ἀρχαίων fuit causa.

eis πικρὸν τῶν ὑπερχόντων τελετῶν καὶ λειτουργίας τελευτῶν, ἀμνηστῶν τοῖς μετ' αὐτὰς τῆς χαδολικῆς δόξης ἐνέβαλλον, hoc est, Illi, qui primū festa sacra, in honorem magnorum ho- minum instituerunt & peregerunt, posteris obliuionem attulerunt catholice seu vniuersalis opi- nionis, nimirum de vno vero Deo mundi Monarchia. Hæc quoq; Christiani sanctorum dies, vt Mos celebrari- di Sanctorum natales.

Terullian. lib. de corona militis: Oblationes, inquit, pro defun- tis Natalitjs annua die facimus. In quæ verba sic B. Rhenanus: Hoc inquit, tamesi Ethni- corum aliquandiu tolerauit Ecclesia: Concilium Nicenum, & sequentia, aperte damnant, vt pri- morum Conciliorum Canones ostendunt. Author est Pontius Paulinus populum, qui ad Nata- lem D. Felicis Nolam conuebat, epulari solitum in eade sacra: ac proinde ipse picturis ex Vet. Natalis S. Fæ- Test. desumptis templi parietes ornari curauit, quibus accumbentes in mensa temperantiæ admo- nerentur. Id quod propterea duxi referendum, vt mos comessandi in dedicationibus templorum, & natalibus diasorum diebus, antiquus esse cognoscatur. Opus autem erat olim multa Christianis indulgere, qui plerunq; iam senes de paganismò ad nostram religionē conuertebantur, difficulter ea relinquentes, quibus per omnem vitam assueuerant. Secus est hodie: Porro in celebrando natali die, gentilis Ethnicorum læticia, de qua Macrinum suū Persius admonet, Funde merum genio, a præsulibus Christianis rectè in oblationes, quæ in Elemosynam pauperum conferebantur, muta- ta est, quum ad nostram religionem illi transissent: Hæc ille. Ex quibus constat sanctorum nata- lis epulis agendi consuetudinem Ethnicam esse, & ab antiqua Ecclesia aliquandiu toleratam; a Concilio Niceno, & alijs sequentibus damnatam fuisse. Damnat hanc eandem etiam Augusti- nus de pæn. mod. cap. 4. Inquens: Attende animo tot Martyrum millia. Cur enim te Natali- tia eorum conuiujs turpibus celebrare delectat, & eorum vitam sequi honestis moribus non de- lectat?

Idem verò quid dicam in vniuersum de natalitjs Christianorū priuatis, publicisq; festiuitati- bus, annon illa plena sunt, vt illa antique Ethnicorū, libidinis, superbia, luxurie, voluptatum; ita vt non natalia, sed mortualia potius dici mereantur? Debeant illi in recolenda dierū suorum natalium memoria, primò debitas meritasq; Deo, ceu vero natali siue genethlio, gratias agere pro accepta iurandissima saluberrimq; huius lucis vsura, proq; felici in hanc vitam introitu: Dein- de illi ardentibus votis supplicare, vt & breuem lubricumq; caducæ huius vitæ cursum, pie hone- steq; ad ipsius gloriam, proximiq; salutem conficiendi: & cum vera fide, certa explorataq; æternæ illius vitæ atq; lucis spe hinc rursus emigrandi sibi facultatē largiatur. Ad hæc animis suis repeta- re debebant, quàm funesti sint dies illi sui natales, ob originalem nimirum illam labem, quæ nos om- nes, ab ipso statim concepti, infecti atq; polluti nascimur, quamq; in ipso ætatis progressu peccat- is, vt vocant, actualibus magis augetur. Quæ sanè cogitatio nobis ad Dei gratiā, atq; veniam tanto ardentius implorandā, eiq; pro sanctissimo filij sui vniigeniti natali, quò impuros nostros na- tales expiauit, gratias agendum: deniq; ad spiritualia illa xp̄istica, seu potius παρρηγεύεσια per tō- tum vitæ nostræ curriculum tanto maiori cum studio agendum molendumq; stimulus acerrimus esse deberet. Hæc verò, meo iudicio, optima esset, vtilissimaq; dies nostròs natales agendi, celebran- diq; ratio, cui si epulæ modeste moderatæq; adiungantur, non tam ferculorum, quàm sermonū pio- rum honestorumq; quasi condimentis refertæ: cum ad se, suosq; lætificandum, tum ad pauperes quo- que atq; inopes pacendum comparatæ, illas equidē minime culpandas esse existimari. Verum, prob dolor, hodie Christianorū pleriq; vt nihil de externis, barbarisq; nationibus loquar, Ethni- corum illorum priscorū more & imitatione dies suos natales cum summa Dei, lucis huiusce dato- ris ac largitoris, contumelia, totos libidinibus, pōpis epulisq; luxuriosissimis transigunt, ita se cibo potuq; immoderato ingurgitāt, vt nihil pij, honestiq; cogitare possint, seq; lucis huiusce, quam a Deo acceperunt, vsura indignissimos esse ostendant. Quinimmodò semetipsos, quantum in se est, hac luce priuant, diemq; suum natalem, vt ille apud Plaurum loquitur, sibi emortualē faciunt. Hæc sunt

Vera et pia & tatio celebrandi Natales quæ:

Mos Natalitia celebrandi a pietate Christiana alienus.

Mos Natalitia celebrandi a pietate Christiana alienus.

Christianorum non Christiana profectò, sed Herodiana potius natalitia, ethnicorumq; illorum Christi natalitiorum simillima. Nè vero suos tantum natales, verum etiam, noctem illam natalem Ioannis Baptistæ, qui Christi præcurfor extitit, superstitione simul et tumultuose celebrant, qua Mauri quoq; Mahometani & Gothi videntur, teste Leuino Lemnio lib. 3. de Mirac. nat. c. 8. Imò quod vel cogitatu est horrendum, sacrosanctum illum, illum, inquam omnium natalium principem, & lustratorem (quem Chrysof. omnium festorum metropolim in orat. de Philog. appellat,) Christi, imò totius mundi natalem, salutaremq; diem, quem omnes pijs meditationibus, diuini Numinis collaudationibus, gratiarumq; actionibus, colere ac venerari optimo iure debebant, plurimi hodie Christianorum diurnis nocturnisq; comotationibus, comestationibusq; contaminare non dubitant, ita vt non Christi natalia, sed Bacchanalia potius, atq; Luperalia agere videantur. Quò etiam fit, vt nox illa, cuius memoria celebratur, ob Christum in illa natum, hoc est, sancta vernaculo nostro sermone appellata, ob sædum illius abusum potius Weinacht/hoc est, nox vini, Epicureorum illorum respectu, sit dicenda. Gregorius Nazianzenus veram iustamq; natalitia Dominica celebrandi rationem his verbis docet in præclara illa sua oratione in Natalem Domini. Festiuitatem primò hanc & θεογαρία, & χυέθλια rectè dicit appellari, ὅτι ἐφ' αὐτὴν θεὸς ἀνθρώποις δέξαι χυήσας, hoc est, quia apparuit Deus hominibus per natiuitatem. Θεογαρία quidem δὲ τὸ θεοῦ γέννησις, δὲ χυέθλια τὸ χυονᾶσαι χυέθλια. Hanc igitur festiuitatem celebremus, μὴ πανηγυρικῶς, ἀλλὰ θεϊκῶς, μὴ κοσμικῶς ἀλλ' ἰσχυροκομικῶς, &c. hoc est, non panegyrico, sed diuino, non mundano, sed supermundano modo. Verum quo pacto id perficimus? μὴ περὶ θεοῦ εὐφρανόμενοι, μὴ χορῆς συσπρόμοι (obserua hic tritam olim & vsitatam quæuis festa celebrandi consuetudinem) μὴ κοσμικῶν ἀγυιῶν, μὴ ὀφθαλμῶν ἐσιασάμενοι, μὴ ἀκλιῶν κατανύσσάμενοι, μὴ ὀσφρησίων ἐπιπλάσάμενοι, μὴ γέυσιν κατὰ πορνείαν, μὴ ἀφῆ χαιρῶμεθα ταῖς περὶ χεῖρας εἰς κακίαν ἰδοίς, καὶ εἰς ὁδοὺς τῆς ἀμάρτιας: μὴ ἰδῆσι μαλακισθῶμεν, ἀπαλῆ καὶ ἀειρήνη, καὶ ἡσυχία, καὶ τὸ κάλλισον, ἀρρησία, μὴ λίθων δαυγείας, μὴ χροσθῶν ἀειλάμψισι, μὴ χρομομάτων σοφισμασίων ὀδύνην τὸ φυσικὸν κάλλος, &c. τῆς ἐκότητος δὲ δούλητων, μὴ κόμοις, καὶ μέθαις, οἷς κοίτας, καὶ ἀσελείας οἶδα συνεζδουμένους, id est. Nequaquam fores coronemus (de hoc more alibi pluribus) non choros instauremus, non compta viarum exornemus, non oculos pascamus, non auditum oblectemus, non odoratum effaminemus, non gustui lenocinemur, non tactui obsequamur: (hec enim ingressus sunt ad peccatum, & via prone) non vestimentis teneris ac fluidis, ex quibus id quod pulcherrimum, planè est inutile; molliter induamur, non gemmarum splendoribus, non auri fulgoribus, non colorum fucis naturalem mentientibus pulchritudinem, & propter imaginem repertis: non comestationibus, & ebrietatibus, quibus cubilia atq; libidinem scimus esse coniunctam. Addit non thoros altos, veluti delicias concinnantes, sternamus, non ὀνίων ἀποσμείας, ὀλοπιῶν μαγαρείας, μύρον πολυτελείας, vini fragrantiam coquorum commenta, vnguentorum sumptus honoremus. Et hec de dierum natalitiorum & sacrorum, & prophanorum sædissimo abusu: cuius Luithprandus quoq; meminit lib. 6. c. 3. & 4. indicans, conuiuia hoc die Christi natalitio celebrata fuisse apud Constantinopolitanos: quo tempore 19. mensas apponi solitas, in quibus Imperator pariter & conuiuia non sedendo, sed recumbendo epulentur: nec argenteis, sed tantum aureis vasibus ministrari. Quin ludos quoq; eo tempore exhibitos ibidem testatur, vbi vnum etiam admiratione dignum describit.

Natalitij porro conuiujs non ineptè, mea quidem sententia, accenseri adiungiq; possunt vsitata illa apud Germanos conuiuia Würgeten vulgò appellata, quæ cum antiquis illis Græcorum ὀνομαστικῶς magnam videntur affinitatem habere. Moris namq; est apud Germanos nonnullos, vt tam viri, quam mulieres sanctorum illorum, qui in Calendario scripti reperiuntur, sibi cognominum diebus, veluti natalibus suis, a familiaribus et amicis suis collo oborto, tam diu strangulentur, donec illis stipulantibus cibi aliquid, potusue, aut etiam iustum epulam, cenæq; for, promittant, quod quidem idcirco Würgeten/ceu dicas strangulatoria, appellant: quiaq; illud exhibent, strangulatoria vulgò dicuntur dare, vt Cicero dixit natalitia dare. Sæpe etiam accidit, vt idem dies alicui fuerit natalis, quippe cum secundum antiquum morem, & consuetudinem infantes sæpenumero illius sancti, in cuius die nati fuerunt, nomine fuerint insigniti. Quò fit vt non immeritò hæc quoq; epuli genus ad natalitia conuiuia videatur esse referendum. Atq; hæc de natalitij,

natalitij, & puerperalibus conuiujs satis sint dicta: quibus tamen illud quoq; adijciendum, silentioq; minime videtur esse prætermittendum, quod de Thracum consuetudine, reliquarum gentium consuetudini planè contraria, scriptum legimus. Nam cum, quemadmodum supra pluribus explicatum est, omnes ferè gentes suorum natales læticia, conuiujsq; celebrant, Thracæ soli, vt testis est Herod. lib. 3. infantem recens natum circum sedentes ploratu, atq; lachrymis fuerunt prosequuti, commemorantes quot, & quantæ illi, vitam hanc ingresso, clades atq; calamitates subeunda sint, atq; perferendæ. Contra autem hominem defunctum cantu, tripudijs, omniq; lusibus læticiaq; genere fuerunt prosequuti, narrantes quantis malis, atq; ærumnis ille sit liberatus. Valer. Max. lib. 2. Thraciæ verò illa natio, inquit, merito sibi sapientiæ laudes vendicauerit, quæ natales hominum flebiliter, exequias cum hilaritate celebrans, sine vllis doctorum præceptis, verum conditionis nostræ habitum præuidit. Remoueat itaque naturalis omnium animalium dulcedo vitæ, quæ multa & facere, & pati turpiter cogit, si ea mortua, aliquantò eius felicitior, & beatior reperietur finis. De hoc ipso Thracum more vide & Solinum, & Melam Pompon. lib. 2. quem etiam Archias eleganti carmine Græco expressit. Cic. lib. 1. Tuscul. Hac sententia, inquit, in Ctesiphonte vsus est Euripides:

Nam nos decebat, cæcus celebrantes, domum
Lugere, vbi esset aliquis in lucem aditus,
Humana vitæ varia reputantes mala.
At, qui labores morte finisset graues,
Omnes amicos laude, & læticia exequi.

Sed quid dico de Thracibus? Ipsum quoq; Iobum, atq; Ierem. sanctissimos viros legimus natalia sua fuisse execratos: & Solomon quoque mortuos viuis prætulit: virisq; autem eos, qui nunquam nati, miseras huius vitæ experti non essent. Vnde etiam, vt supra ex Origine probatum est, non natiuitatis dies, sed mortis potius, siue exitus ex hac vitæ, Christiani primitiua Ecclesia sibi celebrandos esse duxerunt. Et hinc, id quod obseruatione sanè dignissimum est, dies illas, quibus olim martyres pro Christo mortem fortissimè oppetierunt, χυέθλια, hoc est, natalia, seu natalitia ipsorum fuisse vocatos, propterea quòd per mortem in Christo ad vitam verè vitalem, hoc est, æternam & immortalẽ transirent, atq; renascerentur, secundum illud Christi Ioan. 11. de Lazaro, Non est mortuus, sed viuit. Item, Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet: vnde etiam cælestis patria vocatur regio viuentium. Orig. lib. 3. in Iob. Non maledicatur, inquit, dies mortis, neq; dies finis, neq; exitus ex hac vitæ. Est enim consummatio, & requies, & dolorum omnium transitus ac depositio. Sed dies natiuitatis, seu omnium angustiarum, ærumnarum, dolorum, peccatorum, atq; impietatum initium atq; introitus. Sic apud Euseb. lib. 4. c. ap. 14. Ecclesia Smirnenfis scribit, se diem martyrij Polycarpi, tanquam natalitium, cum gaudio & exultatione, coacto cætu Ecclesiastico, celebraturam: & additur finis εἰς τὴν ἀθανάτικὴν πόλιν, καὶ τὴν μετὰ τὸν αἰῶνα ζωὴν, hoc est, ad memoriã eorum, qui certamen illud iam certarunt: & ad eorum, qui idem certamen sunt subituri, exercitationem & præparationem. Tale est illud, quod Herodotus lib. 5. scribit, Trausos, Thraciæ populos, quos Causos & Causianos esse puto, natos luctu excipere solere, mortuos verò læticia prosequi. De Massiliensibus quoque idem proditum est, conuiujs ornare funera, non fletu eos fuisse solitos. Verum de his in funebribus conuiujs plura forsã dicentur. Postremò, vt hunc de natalitij locum concludam, notandum est, natalem sacrorum ab Apuleio lib. 11. appellari illum diem, quo quissiam consecratur, sitq; sacris initiatus, quem non minus religiose celebrare debemus, quàm diem natiuitatis: quoniam ex illo vita tantum, ex hoc verò vita religiosa producitur: Hæc Beroaldus interpres. Ipsius verò Apulei verba hæc sunt: Ex hinc festissimam celebraui natalem sacrorum, & suaves epulas, & faceta conuiuia. Verum hæc pertinent ad illud conuiujs genus, quod in alicuius muneris susceptione celebratur.

Thracæ Natæ
les suos non læ
titiis, sed luctu
fuerunt prosequi.

Iob & Ierem.
suos dies natales
execrati sunt.

Martyrū dies,
quibus morte
pro Christo
oppetierunt,
χυέθλια di
cti, & cur.

Dies mortis nõ
maledicendus,
sed dies natiuitatis,
Origeni.

Natalis sacro
rum dies ab Ap
uleio quis dicitur.

SECUNDVS VITAE HVMANAE ACTVS.

EST EDUCATIO DE VARIIS CONVIVIORVM GENERIBUS, quae in illum cadunt. De conuiuio Ablactationis Hebraeorum, Dentitionis Fessanorum. De infantum nutritione, lactatione (quae magna sunt Dei miracula) ablactatione, atque victu. Quibus de causis matres, si villo modo fieri potest, suo lacte infantes alere debent. Exempla epularum puerilium, ut in comae & barbae, depositione, vestitus mutatione, &c. In genere de puerorum & adolescentum diata atque victu vel probo, vel malo.

CAPVT XVII.

SEQVITVR secundus vitae humanae actus, nimirum educatio, qui quidem reliquorum tr. um, qui sequuntur, quasi basis est, & fundamentum. Nam qualis praece, sit educatio, talis plerumque & muneris cuiuslibet, & matrimonij & mortis denique ratio conditionis, siue bona, siue mala consequi solet. Nolo autem hic de ipsius educationis, institutionisve puerilis vi, quae in bonam pariter, atque malam partem maxima est, de qua vera illius, legitimaque ratione disputare, de qua praeter ceteris & Plutarchus in aureolo illo suo libello de τὴν ἀγωγὴν τῶν παιδῶν, & Plato in lib. de Repub. de Legibus, nec non in Dialogo, qui Laches inscribitur. Item Aristoteles Pol. lib. 8. cap. 17. & lib. 9. sapientissimè differuerunt: Verum de conuiuiorum tantum nonnullis generibus, quae ex multarum gentium more, & consuetudine cum puerili hac educatione sunt coniuncta: de qua ipsa puerilis diata ratione, atque consuetudine, quae apud gentes quaedam olim obtinuit, & adhuc obtinet, proprius hic mihi videtur esse differendi locus. Sunt autem conuiuia, quae in teneram illam aetatem incurrunt, duplicis serè generis: alia, quae a maioribus natu in illorum gratiam celebrantur: alia, quae ab ipsismet pueris agitari solent.

Conuiuia puerili duplicia.

Ablactationis conuiuium. Primum exemplum conuiuij ablactationis.

Quaestio. Cur olim iudei potius conuiuati sint, quam ad puer a lacte fuit depulsus, quam ubi est circumcisus.

Secundum exemplum.

Quoad prioris generis conuiuia, primum meritò inter illa locum obtinet antiquissimum illud, Iudeis olim usitatum, Ablactationis conuiuium: cuius duo illustria in sacris litteris exempla habemus. Primum est Gen. 21. vbi Abrahamus eo die, quo Isaacus filius eius a lacte fuit depulsus, magnum conuiuium dicitur adornasse: de quo sic Origenes Homil. 7. in Gene. Huius pueri diem natalem non celebrat Abraham, sed celebrat diem, quo a lacte fuit depulsus, magnumque conuiuium facit. R. Selomoh tradit Saram, ut supposititij partus suspicionem, quae vulgò increbuerat, amoliretur, omnibus conuiuiarum infantibus, quos illi secum adduxerant, lac exhibuisse: atque hoc tam largo lactis fonte, qui omnibus potuit satius facere, fidem fecisse, se non supposititio, sed vero partu gaudere. Verum hoc, quoniam de eo nihil affirmant sacrae litterae, eadem facilitate, qua assentitur, reijci ac repudiari potest. Queritur autem a nonnullis, cur potius conuiuati sint, quando puer a lacte fuit depulsus, quam ubi est circumcisus: & respondetur, propterea quod circumcisio & infanti, qui vulneratur, ac spectantibus quoque parentibus, cognatis atque alijs, molestiam afferat: deinde, quod amor parentum non tantus sit ab initio erga infantes, quantum postea. Verum primò superuacanea videtur illa esse quaestio, nec certò potest affirmari circumcisionis die nullum conuiuium ab Abrahamo fuisse celebratum, licet sacrae litterae nullam eius mentionem faciant: quippe cum non omnes semper rerum gestarum circumstantiae in sacris litteris exprimentur, & ex supra commemoratis satis constet, circumcisionis diem hodie a Iudeis, atque Mahometanis magnificè conuiujs celebrari. Deinde ratio, quae redditur, admodum videtur esse leuis: quippe quum & ablactatio, non minus quam circumcisio, infanti pariter, atque parentibus dura sit atque molesta: & conuiuia non solum in laeto, verum etiam in tristi rerum statu, ut in funeribus, nonnunquam agitari soleant, ad illos, qui mærore sunt consternati, nonnihil erigendum atque consolandum. Alterum exemplum est 1. Sam. 1. vbi Hannah scribitur filiam suam Samuelem, posteaquam eum a lacte depulit, cum iuuentis tribus, et modio vno farinae atque vtre vini ad domum Iehouae in Silo adduxisse. Ibi R. Dauid Kimchi existimat ex tribus illis iuuentis vnum sacrificio fuisse destinatum, reliquos verò duos opulo, quod sacrificium fuit consequutum, quae sententia doctis quibusdam videtur esse verisimilis: quidam tamen vnum iuuentum ad holocaustum, reliquos duos ad pacifica volunt fuisse destinatos.

Ex duobus

Ex duobus ergo illis locis constat, tempus ἀπολαύσεως (quod Moschion in gynacjjs anno, & Ablactationis mensibus sex, aut biennio integro post partum definiuit, cum nimirum infantis dentes iam solidio tempore, res, solidiorem cibum facilius diuidere, atque manducare possunt:) de quo tempore plura apud Fr. Vallesium vide de sacra Philosophia pag. 634. sacrificijs, conuiujsque fuisse apud Iudaeos celebrata. Conuiuij ablactationis finis, vsusque, partim gratulatorius seu eucharisticus, partim consolatorius, partim de stationis finis nique typicus, seu mysticus videtur fuisse. Nam primò parentes læti, quod infantes sui eò aetatis vsusque triplex iam progressi, tantumque viribus aucti essent, ut iam non amplius lacte indigerent, sed solidiore cibo vti possent, huiusmodi sacrificijs atque conuiujs, seu externis symbolis, animi sui lætitiā, atque ἀχαριστίαν erga Deum, vicinis, amicis, atque cognatis suis declarabant, quò nimirum illi vna se Eucharisticum cum, non modò ad gaudendum, verum etiam ad gratias Deo, pro tanto beneficio agendum, incitarentur. Deinde quoniam hæc infantum a maternis vberibus, maternoque lacte, seu naturali, iucundissimoque cibo atque potu, repentina auulsio atque abstractio, & ipsi infanti & matri φιδος ὀργῶν, mā- Consolatorius. gnos animi, corporisque dolores conciliat, huiusmodi conuiujs, mutuique amicorum, cognatorumque suorum colloquijs, illos proculdubio lenire atque mitigare tentabant. Postremò, quoniam omnes veteris Testam. ceremoniae atque actiones rerum spiritualium, eorum quae noui Testamenti temporibus futura atque euentura erant, typi atque figurae fuerunt, dubium profectò non est, quin ablactatio mysticus. tio quoque spiritualium quorundam mysteriorum imago fuerit, ita ut mirum non sit, illam a veteribus, sacrificijs, conuiujsque fuisse celebratam. Primò igitur ablactatione ista corporæ, spirituales. Que mysteria lvs ablactatio adumbrata fuit, quae nimirum veri, & spirituales Isaaci, hoc est, fideles, & electi, corporea illa Sancti Spiritus vi atque virtute, a lacte materno atque naturali, hoc est, ab originalis labijs prauitate, quam vna cum lacte materno suserunt, depelluntur, ut solidi cibi, hoc est, verae solidæque pietatis & innocentiae, seu ipsius potius Christi, compotes fiant. Deinde eadem quoque signum fuit admirabile illius, quae post Christi aduentum exiit, futurae ablactationis, quae nimirum Isaaci spiritus secundum rituales, lac infantiae illi veteris Testam. conuenientissimum, hoc est, legis elementa ac rudimenta cum solido cibo, hoc est, cum euangelio commutarunt. Ad hæc infantium, qui modò a materno lacte remoti fuerunt, imagine egregie in sacris litteris veri Isaaci secundum spiritum, hoc est, electi depinguntur, qui, ut infantes ad matrem, ad Deum solum respiciunt, in illo solo mentis, cordisque sui oculos defixos habent, secundum illa Davidis carmina a Buchananano elegantissimè huius versibus Latinis expressa:

Qualis puer tenellus
Vix lacte pulsus, vnam
Suspirat in parentem,
Hanc spectat, hac ab vna
Dependet, ambit vnam.
Æterne rector orbis
Te mens mox intuetur
Vnum, vni adhaeret, vnum
Te vindicem salutis
Agnoscit.

Eadem metaphora vritur quoque Isaias cap. 28. Præterea hac eadem ablactatione significatur Tertium. rum fuit, spirituales Isaacos in hac vita, seu infantia inscitia, ignorantiaque plena, lacte tantum, hoc est, caduco cibo sustentari, qui quidem post hanc vitam solido aeternoque, quasi nectare, atque ambrosia pascentur. Postremò, ut Isaacus, atque Samuel a lacte matrum suarum fuerunt depulsi, ita Quartum. futurum erat, ut illorum posteri, iusto Dei iudicio, a terra Canaan, seu matris suae lacte & melle fluentis vberibus depellerentur, & exterarum gentium crassis, sordidisque cibis vesci cogentur. Hac atque alia huiusmodi mysteria, quum corporæ illa ablactatione significantur, quid mirum est illam tanta a veteribus sacrificiorum, conuiuiorumque festiuitate fuisse decoratam?

Hiscæ autem festiuis ablactationis epulis, similia videntur fuisse illa Spartanorum τῶν ἐπι- Spartanorum dia, quasi dicas nutricula, pro pueris celebrari solita, quorum Athen. lib. 4. meminit. Illo enim τῶν ἐπι- dia, tempore nutrices infantes mares in agros exportabant, ad Dianam Corythallia cognominatam, similia fistulis cuius ades erat iuxta Triastrum in locis vicinis Clera. Tunc igitur copidas (genus id erat Sparta ablactationis ni conuiujs) agitabant, sacrificabant præterea γὰρ ἀδυνὰς ὀρθῶς ὑποπίουσιν, hoc est, porcellos ad- epulis. huc lactentes, & in conuiuio apponebant panes furnaceos. Hac ille. Verisimile igitur est, eo tem Edusa & Po- pore, quo infantes erant ablactandi, illud sacrificij, epulique genus celebrari fuisse solitum. Cato tina De. præ- Edusam, & Potinam vocauit deas praesides puerorum: has enim nutrices inuocare solebant, cum fides puerorum. pueri lac dimittere incipiebant.

De infantu nu-
tricatione, lac-
tatione, & ab-
lactationis tem-
pore.
Infantes elo-
quentissimi di-
uine gloriæ
præcones.
Menstruo san-
guine infans in
utero materno
alitur.

Nanc & loco huic, & proposito in vniuersum nostro videtur esse consentaneum, vt de infan-
tatione, lactatione, nec non ablactationis tempore atq; victu, quædam dicamus. Ve-
rissime David Psal. 8. cecinit Deum in infantum atq; lactentium ore laudem suam fundasse, ita
vt infantes adhuc lactentes, licet ne verbum quidem adhuc fari possint, tamen eloquentissimi,
vocalissimiq; sint diuinæ laudis atq; gloriæ præcones. Nam vt alia omittā, quid quæso admirabi-
lius, & ad diuinam laudē illustrius, quàm illud epulum, quod Deus infantibus adhuc utero mater-
no inclusis adornat præbetq;? quod quidem, vt Hippoc. & Galenus, Medicorum faciliè principes,
testantur, menstruo sanguine, quo nihil fœdius ac perniciosius, constat: cuius quidē ex ventis deflu-
entia, quæ cum suapte natura sint virus monstrificum atq; perniciosum, vt Plinius & alij Physici,
atq; adeo ipsa experientia testatur, excrementum, admirabili Dei virtute atq; potentia in vtile,
alendoq; fœtui accommodum alimentum, conuertuntur. Huiusce epuli consideratio diligens et ac-
curata, nos & ad ipsius Dei potentiam, benignitatemq; cognoscendam ac collaudandam: & ad fa-
stum, superbiam, luxuriamq; nostram compescendam ac coercendam, meritò inuitare deberet.

Iam verò postquam infans ex illis materni vteri tenebris, atq; tetro fœdoq; carcere in lucem
hanc almam atq; iucundam euasit, ecce aliud illi a Deo epulum apponitur, quod quidem eodem fer-
culo constat, quo in utero adhuc inclusus, nutritus fuit, nempe sanguine illo, qui quidem singulari
Dei virtute atq; potentia in lac commutatus in mamillas sursum fertur, ad infantem recens
natum alendum atq; nutriendum, de quo sic egregiè Phauorinus apud Gellium differit: Nonne
hac quoq; in resoluta natura euidentis est, quod posteaquã sanguis ille opifex in penetrabilibus suis
omne corpus hominis finxit, aduentante iam partus tempore, in supernas se partes profert, & ad
fouenda vitæ, atq; lucis rudimenta præstet, & recens natis notum, & familiarem victum of-
fert? Cogitatu quoq; ne dum dictu, est admirabile, quanta sit tenelli illius oris dexteritas, ac prom-
ptitudo ad lacteum illud suum alimentum ex maternis vberibus sugendum atq; deglutendum; ex
sugendum.
Prouidentia di-
uine duo maxi-
ma munera sca-
cundum Phi-
lonem.
Vnum idemq;
nutrimentum
infantibus ci-
bi, potionisq;
simul vsu
præstat.
Lactatio infan-
tum ingens Dei
miraculum.
Infantes ma-
trum lacte as-
lendi.

quo ipso quoq; singularis Dei virtus elucet atq; apparet. Philo in lib. *de tñs φιλανθρωπίας* sci-
tè admodum, eleganterq; inquit, diuinæ prouidentia duo esse maxima munera: nimirum & *ἡ ὑπὸ
τῆς θεοῦ τὸ μὴ εἶναι εἰς τὸ εἶναι*, hoc est, generationem, qua id, quod non est, in esse produci-
tur: & *τὸ τῆς γαλακτοῦ ἐπιρροίας*, hoc est, lactis affluxum, quo quidem, ceu mollissimo nutrimen-
to infans ἀπὸ γυναικός, hoc est, recens natus alitur atq; nutritur. Nam, vt ibidem addit, singulari
Dei prouidentia fit, vt vnum idemq; nutrimentum partim aqueum, partim crassum infantibus cū
bi simul, potionisq; vsu præstat, & ad illorum sicim pariter, atq; famem vno eodemq; tempore re-
stinguendum optimū sit, efficacissimūq; pharmacum.
Cum itaq; vt ex pauculis his, quæ attingi apparet, hæc infantum nutritio atq; lactatio in-
gens sit Dei miraculum, & illustre diuinæ potentia atq; clementia documentum, vel hæc sola ra-
tio omnes matres ad illa sua viscera, suo proprio lacte alendū nutriendumq; optimo iure impellere
debebat. Quam enim quæso maiorem voluptatem simul, ac vtilitatē capere possint, quàm ex ingi-
astiduaq; tanti miraculi diuini inspectione & consideratione, si, in quã, tantum Dei miraculū con-
sideratione, admirationeq; dignissimum, non oculis solū atq; auribus: verū etiam tactu, care-
risq; sensibus assidue vsurpent? An non hoc ad illarum animos cū diuini amoris atq; laudis stu-
dio inflammandū: tum aduersus innumeras molestias, curas, sollicitudines, dolores atq; ærumnas,
quibus matrimonialis vita obnoxia est, vera fide fiduciaq; muniendum plurimum valeret? Pu-
deat ergo mulieres multas suæ ignauia atq; mollitiæ quæ semetipsas tanto fructu priuant, dum
partum suū alijs committere, quàm illum alere malant. Verū præter illam a me commemoratam
rationem, multæ aliæ, valide admodum, & efficaces, ab Hippoc. Galeno, Phauorino apud
Gellium, Macrobio, Quintiliano, Plutarcho in lib. de liberorum educatione, rationes afferuntur,
quæ docent matrū munus atq; officium esse, vt infantes suo lacte nutrant atq; educant: siquidem
illis liberorum suorum salus curæ est, atq; cordi. Prima ratio est, quia infans iam in utero, vt
supra dictum est, nutrimento illi assuevit: quamobrem illius mutatio infanti non parum periculi
creabit. Non decet igitur, vt bene pieq; Christoph. a Vega dixit, infantem orbari sua hereditate,
qua creator summa clementia, liberalitate & prouidentia ipsum donauit. Quod enim per vmbili-
cum intra uterum capiebat, id sibi tradi voluit in mammis confectū, ad easdem traductū per ve-
nas utero,

Promptitudo
infanti ad lac-
tationem.
Prouidentia di-
uine duo maxi-
ma munera sca-
cundum Phi-
lonem.
Vnum idemq;
nutrimentum
infantibus ci-
bi, potionisq;
simul vsu
præstat.
Lactatio infan-
tum ingens Dei
miraculum.
Infantes ma-
trum lacte as-
lendi.
Matrum mu-
nus est infan-
tes lacte nutri-
re & educare.
Ratio prima.

nas utero, ipsisq; communes. Secundo, matres συμπαθεῖσιν, vt Plutarchus inquit, hoc est, secundā
maiori cum affectu, atq; etiam iure infantes suos alent, vt quos ex intimo corde, atq; ex vnguicu-
lis, vt dicitur, amant, quàm nutrices, quarum beneuolentia non naturalis, sed aduentitia est, atq;
suppositicia, ex mercede, qua conductæ sunt, promanans. Tum illa quoq; non leuis est ratio, quæ
matres ad infantes suos lacte suo alendum impellere debet, quod periculum est, ne illorum et animi simul de lactis
& corpora alieno nutritis alicuius lacte corrumpantur. Nā, vt eleganter Phauorinus apud Gel-
lium disputat, non frustra creditū est, sicut valet ad fingendas animi, corporisq; similitudines vs;
& natura seminis, non secus lactis ad ingenia & proprietates valere. Egregiè id quoq; docet A-
ristoteles Pol. 9. inquit: *ἢ τῆς γαλακτοῦ καὶ κηλίδουσα ἑορὴ μέγιστα οἰκεία τοῖς σώμασι: ἀπονο-
τερεῖ δὲ τὰ νοσημέτα.* Hinc Lactantius imitatus Paulum eleganter hoc simili vtitur lib. 5.
cap. 4. Nam sicut infans solidi ac fortis cibi vim capere non potest, sed liquore lactis, ac mol-
litudine vtitur, ita, &c. Verū id non in hominibus solū, sed etiam in brutis animaduersum.
Nam si ouium lacte, hæc caprarum, agni alantur, constat fermè in his lanam duriorē; in illis
capillum gigni teneriorē. Compertum quoque est, canem lacte cari nutritum perinde mures ca-
pere, atq; catum. Hinc poetæ, hominum quorumuis crudelitatem depingentes, illos fingunt tigri-
dum, leonarū, aliarūque ferarum mammas suxisse. Habidem Iustinus narrat, quod ei cerua v-
bera admoerit, summa pernicitate præditum, inter ceruorum greges, saltus montesq; peragrasse.
Sic Tiberij bibacitas, Caligulæ crudelitas, illorum nutritibus accepta fertur: quarum altera te-
mulentia mulier fuit, Tiberiumq; ablactando vinolentis offis pauit: altera cum suapte natura cru-
delis fuit, atq; barbara: tum mamillæ extremitatem sanguine imbuit, vt illam Caligula sugere-
ret. Ac omnino constat, nutritum cū animi, tum corporis vitia in infantum animos, atq; corpo-
ra deriuari. Vnde Alaidem S. Bernhards matrem, illustrem fœminam, legimus septem suos libe-
ros non alienis vberibus nutriendos commississe; quasi cum lacte materno materni quodammodo
boni infundens eis naturam: Quamobrem non ignauia modo, atq; mollitiæ, verū etiam inhumana
nitatis, immanitatisq; nomine accusandæ sunt matres istæ, (si matres sunt appellandæ, ac non po-
tius duræ, tristesq; nouerca) quæ misellos suos infantulos a se ablegant, & alienis nutritibus cum
illorum maximo animi, corporisq; periculo tradunt, seu prædunt potius atq; prostituunt. Præterea
si matres suo lacte infantes suos alant, id ad mutuum matris atq; infantis amorem augendum &
confirmandum plurimum valet: de quo, si secus fiat, multū detrabi atq; diminui est necesse. Nam
vt scite admodum, vereq; Plutarchus inquit, *ἢ οὐκ ἔοικα ἀσπέρων ὄντων ὅτι τῆς ἐνοίας*, hoc est,
conuictus est incrementum, seu quasi intentio quæ dā beneuolentiæ: ita vt ipsas quoq; feras, ab illis,
quarum conuictu vsa sunt, abstractas, illarū desiderio tangi videantur. Hinc Phauorinus apud
Gellium, Quis, inquit, illud etiam negligere, aspersioniq; possit, quod quæ partus suos deserunt, ablegantq;
a sese, & alijs nutriendos dedunt: vinculum illud, coagulumq; animi, atq; amoris, quo paren-
tes cum filijs natura consociat, interscindunt, aut certe quidē diluunt deteruntq;? Nam vbi infan-
tis aliorum sum datus, facta ex oculis amolitiō est, vigor ille maternæ flagrantia sensim atq; paulatim
restinguitur, omnisq; impatientissimæ sollicitudinis strepitus consilescit: Neq; multò minor aman-
dari ad nutricem aliam filij, quàm mortē amissi obliuio est. Ipsius quoq; infantis affectio animi,
amoris, consuetudinis in ea sola, vnde alitur, occupatur: et proinde (vt in expositis vsu venit) ma-
tris, quæ genuit, neq; sensum vllum, neq; desiderium capit. Ac propterea oblitteratis & abolitis nati-
ua pietatis elementis, quicquid ita educati liberi amare patrem atq; matrem videntur, magnam
ferè partem non naturæ ille amor est, sed ciuilibus & opinabilis: Hæc ille. Iam verò ipsa quoq; nā
tura, vt inquit Plutarchus, docet matribus lactandā esse atq; alendam suam progeniem: quæ id-
circo vnicuiq; animanti parienti alimentū lactis suppeditauit, ac proinde sapienter bina mulieri-
bus vbera dedit, vt si gemellos edidissent, vterq; suū lactis fontē haberet. Hinc Phauorinus, An
tu quoq; inquit, putas naturā fœminis mammarū vbera, quasi quosdam nauulos venustiores, non
liberorum alendorū, sed ornandi pectoris causa dedisse? Sic enim pleraq; ista prodigiosa mulieres,
fontem illum sanctissimū corporis generis humani educatorem arefacere & extinguere, cum pe-
riculo quoq; auersi corruptiq; lactis, laborant, tanquā pulchritudinis sibi insignia deuenuster. Idem
auctor prodigiosas istas, vt vocat, mulieres, quæ partū suū alere detrectant, parricidij reas fa-
cit. His adde, quod cū ipsa quoq; animalia bruta, quantumuis fera, suos fœtus vel ipsius naturæ

impulsu alant, natriant, foveant diligenter ac delicate mulieres illas, qua idem officij infantibus suis prestare recusant, vel ipsis feris immaniores ac deteriores esse. Reprehendit idem Chrysostomus Homil. in Matth. 83. sic scribens: Multae matres post partum alijs nutricibus infantem suos dederunt, quod ipse (Christus) facere noluit: sed proprio corpore nos alit, & sibi coniungit atque conglutinat. Praeterea legimus, Reginas quoque Galliae olim infantem suos lactasse: unde tradunt, Reginam quandam Galliae, ex Hispanijs oriundam, cum illius infanti, quem ipsa die lactauerat, vagienti miserabiliter matrona quaedam in gynaeceo honesta, misericordia commota, mammas praebuisset, factum id indignissime tulisse, ita ut etiam infantem, quicquid suxerat lactis euomere coegerit, quasi indignum, ac ipsi naturae contrarium iudicans, infantem alios quam mater non lacte ali. Atque hoc legimus apud gentes non Christianas modo, sed quantumvis non religionis modo verae expertes, verum etiam barbaras atque feras, moris fuisse, ut matres infantem suos lactarent. Nobilissimas Romanorum matronas suis uberibus liberos lactare solitas legimus: quo nomine cum aliae, tum Catonis Censorij insignis uxor laudatur, quod non passa esset alio, quam suo lacte, infantem ali. Idem de Germanis memoriae prodidit Cornelius Tacitus: Suae, inquit, quaeque mater uberibus alit, nec ancillis, ac nutricibus delegantur. Quod si ergo mulieres Ethnicae a vera religione alienae, natura duce atque ministra, sobolem suam omnino sibi lactandam esse dixerunt, pudeat mulieres Christianas se hoc pietatis officio ab illis superari. Denique in populo Dei & Saram, & Annam & Elisabetam, Iohan. Baptistae matrem confecta iam aetatis mulieres (ut taceam de alijs) legimus hoc lactationis officium filijs liberisque suis fidelissime praestitisse, a quarum pietate se alienissimas esse ille produnt, quae idem officij charis suis pignoribus prestare grauantur. Atque haec satis sunt dicta de mollibus illis & delicatis mulieribus, quae cum per aetatem, & valetudinem illo maxime naturali, pio, honesto, debitoque infantem suos lactandi officio fungi possent, illud vel superbia, vel ignauia atque mollitie quadam (dum lactationis labores atque molestias fugiunt) turpiter cum summo liberorum suorum periculo atque pernicie deserunt, & catulos saepe potius melitatos ac delicatos, quam naturales illos

Officium mulierum: ita excusanda sunt pia & honesta quaedam matronae, quae quum libenter hoc officij charis suis liberis praestarent, illud vel ob valetudinem, vel conceptum, vel aliam denique necessariam ob causam facere non possunt. Illae tamen dabunt operam, ut non temere obuias quasuis, sed, ut Plutarchus monet, & Quintilianus libro 1. cap. 1. de Sermone, delectu habito, maxime sunt. Nutrices quales infantibus asiscende. moribus verecundae, castae, sobriae, hilares, placidae, sermone expedito, blando & verecundo: a garrulitate alienae, corporis bona & insulcata valetudine: lacte bono praeditae, quod nimirum & substantia mediocre sit, nec tenue nimis, nec nimis crassum, sed ex omni parte aequale & colore vel, ut vult Galenus, candidum: vel, ut Aristotel. ad liuorem tendens: & sapore dulci, non salsum, acidum, aut amarum: odore denique non ingratum, neque foetidum, aut putrilaginem redolens. Haec sunt bonae nutrices (cuiusmodi olim Lacedaemae fuisse tradunt, quarum opera etiam exteri visi sunt, teste Plutarcho in Alcibiade) animi, corporisque virtutes: quibus opposita vitia in nutricibus maxime vitanda, ne illa contagione quadam in infantem transfundantur. Porro de nutritione, lactatione & ablactatione infantum, eiusque modo, sicut etiam de cycistis usu, quod lac augetur, si plura cupis cognoscere, lege Medicorum libros, & in primis Zuinggerum in Polit. Aristotelis & Christophorum a Vega, qui lib. 2. de arte medendi, de his omnibus bene sapienterque scripsit. Ex Homero, ut idem auctor annotat, videtur colligi posse, Troianos olim infantem suos medulla, aut pinguedine ouili lactis, quam butyrum appellamus, aluisse, ferè simili more Hebraeorum, qui nato puero, priusquam lactetur, mel & butyrum praebere solent, ut testatur Mollerus in Esa. cap. 7. v. 15. de Christo. Porro versus Homeri sunt hi 11. χ.

Ασυάναξ, δσ ωριν μδν εδ δατο γνασι παρδς
Μελεδον διον εδ εσπερεα οιδν πλοα δημων. hoc est,

Athanas qui solebat ante in genibus patris solam medullam edere, aut ouium pingue. Huiusmodi cibum sexto aetatis mense infantibus concedendum esse arbitrat.

Ablactationis porro conuiuio, Hebraeis usitato, non absimile videtur esse Dentitionis conuiuium.

Dentitionis conuiuium.

uium, quod apud Fessanos in usu fuisse legimus. Parces enim, ut testis est Leo Affricanus, ubi primum infans dentes edere incipit (quod Graeci οδονται, & οδον, Latini dentire vocat: quodque nonnullis quinto mense, ut vult Mosehion: plurimis septimo mense accidit ut Macrobius testatur lib. 1. de somn. Scip.) lautum conuiuium parant, quod οδονταρει, siue οδονταρεια, Latine dentitionis conuiuium commodè appellare possis. Quoniam autem hanc infantum dentitionem plerumque dolores gingivarum (quibus non secus vexantur, ac si aculeis pungerentur) nec non febres, ventris immodicum profluum, aliisque incommoda atque pericula consequuntur, ut Hippoc. 3. Aph. 25. & Celsus lib. 2. cap. 1. testantur, verisimile est, Fessanos ad sese, ex illis dentitionis infantum molestijs, molesto edisioque, illorum ploratu, nonnihil reficiendum atque recedendum, conuiuia huiusmodi reserpare: ut nihil dicam, quod inexplabile hominum abdomen quauis ex re, etiam minima, conuiuandi, epulandi, occasionem capiat.

Nunc ad alias quoque festiuitates pueriles cum sacris, & ceremonijs, tum conuiujs celebrari Atheniensium solitas, accedamus. Inter illas autem, non postrema est illa Atheniensium κρηνη, scilicet κρηνη, κρηνη, siue κρηνη, quae fuit tertia dies Apaturiorum, in qua κρηνη, hoc est, pueros triennes, quadriennesue (unde κρηνη, id est, puerilis dicta) sodalitati ascribebant, & in classes tributum diuidebant, teste Suida. Eodem quoque die pueri, ut quisque ingenio valebat, certam poemata recitabant, alter alterum superare contendens: cuius consuetudinis Plato in Timaeo mentionem facit, cum inquit, parentes in illo die pueris certaminis loco rapsodias fuisse proponere solitos. Totum vero Festiuitatis illud κρηνη festum, 4. diebus distinctum, Suidas sic describit: κρηνη, inquit, celebritas κρηνη Athenis celebratur, in qua Sitalei Thracum regis filius ciuitati fuit ascriptus. Quatuor autem dierum ea fuit. Primum diem δοπιη appellabant, quod sodales ad vesperam in vnu coacti epularentur. Secundum, οδονταρει, a sacrificando: nam Ioui Sodali, & Palladi sacrificabant. Tertium κρηνη, id est, puerilem siue puellarem vocabant, quod κρηνη & κρηνη, id est, pueros, & puellas sodalitati ascribebant. Quartus dies οδονταρει dictus est. De hoc festo vide plura apud Herod. lib. 2. Xenoph. 1. Hellan. Tertul. Simplicium in Physicis, Aristot. Hesy. b. Euseb. in lib. de Temporibus, & alijs.

Huic vero κρηνη & festiuitati, videntur similes esse, quaedam nostris temporibus apud Christianos usitata festiuitates puerorum, ludum licerarium frequentantium, quae certis anni temporibus illis, animos suos a scholasticis pulueribus relaxandi recreandi, causa, parentum, praeeptorumque indulgentia, conceduntur. Sic, exempli gratia, apud Basilenses die S. Georgij omnes pueri licerarium tyrones militari habitu, atque pompa, cum tympanis atque tibijs, extra urbem in latum & amoenum quendam campum progrediuntur, ibique ad aliquot horas, propositis illis praemij quibusdam, currendo, luctando, iaculando, aliisque ludis inter se certant: tandemque sub vesperam illis, in siholam suam reuertis, vespere, pene multisque festiuitas, praebetur. Similiter apud Tigurinos, astitus tempore quozannus singularum siholarum pueri, omni militari armorum genere instructi, cum vexillis, tympanis, atque tibijs in praetum, horumque aliquem spatiosum atque amoenum excurrunt, praeeptoribus ac ludimagistris illos comitantibus: ibique cum varijs ludis puerilibus sese mutuo oblectant: tum vna epulantur, quae epula, quoniam lacte potissimum, atque pane constant, hinc tota illa festiuitas vernaculo sermone Profectio in lac appellatur. In die milch siehen, quod Graece non incommodè κρηνη περξ vocari posse. His Bernensium puerorum solennis festiuitas (quae Tisclintag appellatur) potest annumerari. Similium festiuitatum, epularumque puerilium, dubium non est, multa apud alios quoque populos exempla reperiri. Apud ethnicos olim septima mensis cuiusque die, propter Apollinis natalem, scholasticis feriae erant, ut Musas magis haberent propitias: & per septimanam dies Mercurij, quod eloquentiae sit antistes. Eidem 4. mensis dies sacer erat. De puerorum scholasticorum more a scholis vacandi quinquatribus (ut etiam Saturnalibus & Calendis) sic scribit Horatius in extrema epistola.

Ac potius puer ut festis quinquatribus olim,
Exiguo gratosque fruatur tempore rapim. Item Ouid. in Fastis.
Nec vos turba feri censu fraudata magistri,
Spernite, discipulos attrahet illa novos.

Apud nos in Autumno ferè, & diebus canicularibus vacationes dantur scholasticis.

κερωτων, festiuitas Atheniensium.

Legimus praeterea in antiquis literarum monumentis, & coma barbaq; depositionem, & vesti- tus mutationem (qua circa pubertatis ferè tempus fieri solita est, cum pueri iam ex ephæbis ex- cessissent) multis cum caeremonijs, sacrificijs, atq; epulis fuisse a veteribus celebratam. Hinc κερωτων, ut a Suida, siue κερωτων in plurali numero, ut a Greg. Nazianzeno in oratione de Baptismo, appellatur, festiuitas fuit Atheniensium, aliorumq; Graecorum celebris, qua illi, qui ex ephæbis exceſſerant, capillum, barbamq; primam tondebant, illiusq; primitias & Apollini, (qui idcirco κερωτων & dictus fuit) & fluminibus consecrabant, propterea quod corporea illa excre- menta ex humore, & caliditate constent. Scholiastes Ιλ. 4. εθ' ωδ τοις ἀρχαίοις μὲν τὸ παλαιὸν ἄνευ νεότητος, τὰς κόμας ἀποκείρειν τοῖς ποταμοῖς: τὰς δὲ ἐν νεότητι ἀναρωτων αἰτίας εἶναι. Idem Tarrhæus in 4. Odam Pythiorum, & Eustath. εθ' ωδ, εἶπειν κούνην τὰς νέας μέ- χρι κ' ἀκμῆς, εἶτα κείρειν αὐτῶν τοῖς ἰσχυροῖς ποταμοῖς, &c. Athenis, ubi puberes facti erant, publicè illis ostendebantur artium omnium instrumenta, quæ si quis apprehendisset, illam artem, tanquam inuitante natura exercebat. Mox primam barbam, comamq; deponebant: prius tamen certa vini mensura in Herculis templum illata, quam libabant, & his, qui conuenerant, propina- bant: unde illa festiuitas οἰνωσθεῖα, quasi dicas Latine Vinalia, fuit appellata, ut testis est He- lychius, & pollux, qui ἡ οἰνωσθεῖα, inquit, οἶνος δόσις ὑπὲρ ἧς παῖδων ἐν τοῖς θεοῖς τοποῖν. Cælius idem tradit lib. 7. ca. 32. Et Peridnius lib. 2. de Græc. magist. Lacedæmonij, ut testis est Plutar- chus in Apophthegmatis Lacon. comam alebant, idq; Lycurgi instituto, qui comam formosis pul- chritudinem augere, deformes terribiliores reddere, affirmabant: Idem tamen postea comam de- ponere, illamq; Apollini in Delphis consecrare consueuerunt, ut auctor est Plutarchus in The- seo, ubi etiam Theseum Delphos iuisse, ibiq; Apollini comam suam dedicasse scribit, anteriore ca- pitis parte abrasa. Nam alij temporum comam offerebant, alij posteriore, ut est apud Pollucem.

Capillus Deo dicatus, quomodo ab Aeschilo dictus.

Apud Homerum Achilles Sperchio fluij deo comam suam vouit: apud Sophoclem Orestes co- mam in patris tumulum deposuit. Capillus autem ille Deo dicatus θεπετήρα & ab Aeschilo fuit appellatus, forsan quod cen premium nutritionis Dijs offerretur, quod θεπετήρα Græci vo- cant, ut reliquis πενηθήρα & a luctu, ut Cælio videtur, quod visitatissimi moris apud Græcos fuerit in luctu comam recidere, & inter nauigandum, tempestate urgente, eam euellere suis pre- cibus, ut testis est Libanius in lib. de sua uita. Longobardos quoq; testis est Gregorius Roma- nus, primam barbam apud amicissimos deposuisse, futura in posterum amicitiae symbolum. Romani quoq; altero & vigesimo anno, conuiuio acceptis amicis, comam barbamq; artondebant, & numi- ni alicui offerebant. Hinc arbor capillata, vel capillaris sic dicta, teste Festo, quod in illa capillu- tonsus suspendebant, vel, ut Plin. lib. 16. cap. 43. quod Vestalium virginum capillus ad eam de- ferebatur, quam ibidem 450. annis antiquiorem, atq; ad eam incertam eius ætatem esse, testatur. No- ta sunt etiam Nazæarum κερωτων, Num. 6. Iud. 16. qui, quandiu voto illo suo erant obligati, comam nutriebant: quo soluto, vel interrupto, adhibitis sacrificijs, illam deponebant, & in ignem abijciebant, eoramq; Domino concremabant. Ab illis autem & Graecorum, & Romanorum, Ve- stalium præsertim, & Nazæarum κερωτων, videntur sacerdotum, atque monialium apud Christianos κερωτων, quæ & ipsa multis cum caeremonijs, atque conuiujs celebrantur, proman- nasse. Concil. Carthag. cap. 44. In veteri Testamento (Leuit. 21.) Leuiticis sacerdotibus capi- tis barbaq; tonsura fuit interdicta, cum contra, ut ex lib. Baruch constat, cap. 6. Babylonij sacer- dotes rasis essent capitibus, scissisq; vestibus.

Vestitus mu- tatio.

Ut autem coma barbaq; depositio circa pubertatis tempus a Veteribus fuit sacrificijs, epulisq; celebrata: ita etiam vestitus mutatio. Tertullianus, uti supra dictum, in lib. de idololatria nomi- naliu, sponsalium, atq; nuptialium solennitatibus addit Togæ puræ solennitatem, quam postea vestitum virilem appellat, & addit: Nullum deniq; cultum a Deo male dictum inuenio, nisi mu- liebrem in viro. Maledictus enim, inquit, qui muliebribus induitur. Toga verò etiam appella- tionis virilis est: Hæc ille! Ex quibus constat, illam togæ puræ siue virilis sumptionem festiuam apud Romanos fuisse. Idem patet ex illis Suetonij verbis de Claudio Casare. Et togæ virilis die, circa mediam noctem, sine solenni officio (hoc est, sine pompa, & magnificentia in illo die visitata) lectica in Capitolio latus est. Puerorum porro apud Romanos impuberum & ingenuorum, duo fuerunt insignia, quibus ad 14. usq; ætatis suæ annum (quo vel Musarum, vel Martis tyrocini- o

Puerorum im- puberum apud Romanos in- signia.

initiantur) uti solebant: postea quasi pueritia, atq; nucibus, ut ita loquar, renunciâtes, (quod nos vernaculo nostro proverbio vocamus; pueriles calceos exuere) illa deponebant, & cum alio vestitu commutabant. Primum insigne fuit bulla aurea, ut inquit Festus, quæ dependebat eis in pectore, ut significaretur, eam ætatem alterius regendam consilio. Dicta autem est a Græco ser- mone βελν, quod consilium dicitur Latine: vel quia eam partem corporis bulla contingat, id est, pectus, in quo naturale manet consilium. Aconius Pæd. in 3. Kerr. Simul cum prætexta etiâ bulla suspendi in collo infantibus ingenuis solet aurea; libertinis scorcea, quasi bullientis aquæ sinus communiens, pectusq; puerile. Macrob. lib. 1. Satur. cap. 6. Nonnulli, inquit, credunt ingenuis pueris attributum, ut cordis figuram in bulla ante pectus annecterent, quam insipientes ita de- mum se homines cogitare, si corde præstarent. Hanc pueri pueritiæ annos egressi apud lares fa- miliares suspendebant: quemadmodum puella virginitati renunciâtes, Veneri puppas donabant: Persius Satyr. 2:

Nempe hoc, quod Veneri donata a virgine puppæ. & Satyr. 5. Bullaq; succinctis laribus donata pependit.

Alterum insigne puerorum impuberu, fuit toga prætexta, vestis sic dicta, quod, ut inquit Ma- crobinus, ei prætegebatur purpura: ex cuius rubore, ut idem testatur, monebantur, ut ingenuita- tis pudore regerentur. Hinc pueri dicti sunt prætextati, quos olim Senatores secum in curiam dacebant, teste Macrobio: & puerilis amicitia, prætextata a Martiale dicta est:

Tu mihi simplicibus Manu dilectus ab annis, Et prætextata cultas amicitia.

De vtriusq; origine, & usu sic scribit Macrob. lib. 1. Satur. cap. 6. Tullus Hostilius, rex Ro- manorum tertius, debellatis Hætruscis, sellam curulem, lictor seq; & togam prætextam, atq; prætex- tam, quæ insignia Magistratum Hætruscorum erant, primus, ut Roma haberentur, instituit. Sed prætextam illo seculo non usurpabat puerilis ætas. Erat enim, ut cætera, quæ enumeravi, ho- noris habitus. Sed postea Tarquinius Demarati exulis Corinthij filius, Priscus, Rex tertius ab Hostilio, quintus a Romulo, de Sabinis egit triumphum. Quo bello filium annos 14. natum, quod hostem manu percusserat, pro concione laudauit, & bulla aurea, prætextaque donauit, insigniens puerum ultra annos fortem, præmij virilitatis & honoris. Nam sicut prætexta magistratum: ita bulla gestamen erat triumphantium, quam in triumpho præ se gerebant, inclusis intra eam re- medijs, quæ crederent aduersus inuidiam valentissima. Hinc deductus mos, ut prætexta & bul- la in usum puerorum nobilitum usurparentur ad Omen, & vota cõcilianda virtutis ei similis, cui primis in annis munera ista cesserunt: Hæc ille, & adhuc plura, quæ ibi legere poteris: Vbi dicit, Libertinis & peregrinis olim non fuisse licitum prætextam & bullam gestare: at postea illis præ- textam quendam, & lorum in collo, pro bulla decore, gestare concessum fuisse. Postquam igitur 14. annum attigerant, & ex ephæbis exceſſerant, & bullam illam auream de- ponebant, & togam illam puerilem, siue prætextam commutabant cum alio toge genere, quæ & virilis, & pura siue candida fuit dicta. Persius Sat. 5.

Cum primum pauido custos mihi purpura cessit, Bullaq; succinctis laribus donata pependit.

Hoc est, postquam ex ephæbis exceſsi, de posita bulla, atq; toga. Gell. lib. 18. cap. 4. Cum iam ado- lescentuli Romæ prætextam, ac puerilem togam mutassemus, magistratq; tunc nobis exploratio- res quæreremus. Dicta est virilis, & pura, seu candida ad discrimen togæ puerilis, & quod non esset purpura prætexta. Nonnulli etiam non male, meo iudicio, volunt pura illa candidaq; toga adolescentes fuisse admonitos, ut puerilibus nugis, atq; ineptijs valedicentes, vitæ, morumq; can- dori, ac puritati, nec non Musis studerent. Huic togæ puræ solennitati comparari possunt illa mo- nialium vestimenta, ut ita loquar, quibus, quando imitantur, vestibus certis induuntur ceu insigni- bus vitæ monastica. De hoc monialium habitu sic Alcimus:

Sed tibi cum geminum tetigerunt tempora lustrum, Mox stola sincero velat te candida cultu. Virginis os, habitumq; decens, quæ mater amictus, Religiosa suis manibus confecerat, &c.

Primum insi- gne Bulla au- rea.

Alterum insi- gne toga præ- texta.

Origo & usu- horum insi- gnium.

Toga puerilis cur pura, & candida.

Monialium ve- stitus mutatio.

Togam puram dare quid.

Vnde Plin. lib. 8. Tanaquil, inquit, prima texuit rectam tunicam, qua simul cum toga puri induuntur tyrones, noua q̄ nupta. Cic. 9. epistola ad Atticum, Ego meo Ciceroni, quoniam Roma caremus, Arpini potissimum togam puram dedi, idq̄ municipibus nostris fuit gratum. Et iterum alio loco: Quinto sororis tuae filio togam puram iubeo dari, & lib. eodē: Neq̄ me Arpini hoc tempore abdam, nisi Ciceroni meo togam puram cum dare Arpini vellem, hanc eram ipsam excusationem relicurus cum Cesare. Et sic intelliguntur loca poetarum. Lucani septimo Pharsaliae:

Pura venerabilis aequae

Quam currus ornante toga.

Catullus ad Mallium.

Tempore quo primum vestis mihi tradita pura est

Incundum cum aetas florida ver ageret.

Persius Satyr. 5.

Cum primum pauido custos mihi, &c.

& paulo post:

Cum blandi comites, totaq̄ impune suburra.

Permisit sparsisse oculos iam candidus vmbro.

Vmbro candidus quid.

Hic vmbonis candidi nomine quidam interpretum candidam illam & virilem togam intelligunt, & idcirco vmbonem volunt dictam, ut vult Britannicus interpres, quia rescutio aduersus hostem audacius insurgimus, & omnia pericula subimus: ita pueritiam egressi, sumptaq̄, toga virili licentius liberiusq̄, omnia facimus, secundum illud Terentij:

Nam postquam excessit ex ephœbis Sofia,

Liberius viuendi fuit potestas.

Vnde contra purpuram illa puerilis custos dicta, quia illa induci, erant sub custodia magistrorum: ut contra virilis libera, & liberior dicta. Alij, ut Coel. lib. 14. cap. 15. quoniam Gabino habita recurris ad humerum sinistrum vestis vmbonis formam representat. Ascensius verò eiusdem Persij interpres, non vestem vult intelligendā vmbonis candidi nomine, sed breue scutum, & album, quod tyronibus, id est, nonis militibus dabatur, quum primum militiae sacramento obstringerentur. Sic apud Germanos, teste Corn. Tacito, arma sumere non ante cuiquam moris, quam civitas suffecturum probasset. Tum in ipso Concilio vel principū aliquis, vel pater, vel propinquus scuto, framaq̄ donauit: Haec Tacitus. Idem mos hodie quoq̄ in Principum German. aulis obrinet, in quibus non licitum est adolescentibus gladios gestare, quam id illis a Principibus fuerit concessum, quod vernacula lingua wecrhafft id est, armorum capacem facere, vocant. Hadrianus Iunius in suo Calendario Fastor. tradit pueros ingenuos virilem togam induere fuisse solitos 17. die Martij. Atq̄ haec quidem de conuiuijs puerilibus sint dicta, quae partim puerorum gratia, partim ab ipsismet pueris celebrari solent.

De puerorum atq̄ etiam adolescentium victu atq̄ dieta.

Nunc consequens esse videtur de in genere de puerorum, atq̄ etiam adolescentium victu atque dieta, cuius varia apud alios atq̄ alios populos, ut olim, ita hodie ratio est ac consuetudo, nonnulla dicamus. Victus autem sine dieta puerorum, ut vno verbo dicam, optima atq̄ saluberrima illa est, quae in mediocritate consistit, hoc est, quae moderata est, simplex, atq̄ frugalis: nec nimis exquisita, austerā, atq̄ ieiuna, nec nimis etiam mollis, delicata atq̄ copiosa. Duo igitur hinc extrema puerorum & animis & corporibus infesta vehementer, atq̄ inimica sunt fugienda.

Duo vitanda extrema.

VNUM extremum est, ne illorum corpora vel nimia fame, inedia atq̄ ieiunijs macerentur, atq̄ conficiantur, vel cibis crudis, insalubribus, atq̄ noxijs repleantur: quorum vtrumq̄ cum magno valetudinis, roborisq̄ illorum detrimento fieri est necesse. Nam primò corpora quae crescunt, ut sunt iuuenum, adolescentum, & maxime puerorum, ob nativi caloris abundantiam, copiosiore cibo alimentoque indigent, quo si destituantur, illa marcescere, atq̄ tabescere est necesse. Vnde ieiunia ante 16. annos, aut circiter in pueris non admodum esse requirendas, Hieronymus ad Lactantium docet. Deinde alimenta nimis crassa, & azo p̄p̄a, difficilisq̄ concoctionis, tenellis adhuc puerorum corporibus prauos vitiososq̄ humores: (ex quibus omnis generis morbi nascuntur) & animis stuporem, stoliditatemq̄, ingenerant. Nam qualis est cibus, talis sanguis esse solet, qui quidem seruit spiritui: spiritus sensibus: sensus, rationi et intellectui. Sanguinis enim tenuissima pars, ut medici docent, in cordis fontem fluit, ubi vitalis virtus viget: indeq̄ creati spiritus, in cerebrum arcem ascendunt, in quibus sentiendi, mouendiq̄ virtus dominatur. Itaq̄ ut Marsilius Ficinus lib. 1. cap. 2. e Medicorum placitis tradit, talis fere est cōtemplatio, qualis sensus: talisq̄, sensus, qualis

qualis sanguis: quoniam τὸ αἷμα πλεῖστον οὐκ ἔδεται μέγ̄ σιωπῆσθαι, ut Hippocrates dicit. Alimenti igitur humidioribus & mollioribus, & vino aquoso, minimeq̄ frigido alendos esse pueros, Hippoc. & Galenus docent. Huiusmodi autem victus maxime conuenit illis hominibus, qui Musis, Reiq̄ publicae administrationi sunt destinati. Nam quod ad illos attinet, qui vel rei militari, vel rei rusticae, vel artibus sordidis, atq̄ illiberalibus, quas vulgò manuaras vocat, addicuntur, illi minime tam exquisito victus atque diatae generi assuescere debent. Et haec sint dicta de primo extremo.

ALTERVM extremum, in quo hodie praesertim & frequentius, & periculosius peccatur, in 2. Extremum. excessu qualitatis quantitatisq̄ alimentorum consistit.

In qualitate peccatur, dum pueri a teneris statim annis laucissimis atq̄ delicatissimis quibusq̄ cibis assuescunt, cum maximo & valetudinis ipsorum, & rei familiaris, ubi ad aetatem virilem faciendi delictis peruenierint, incommodo. Nam huiusmodi ciborum cupiditas atq̄ delitijs assueti, primò peregrinis in locis, ad quae literarum causa mittuntur, difficulter, magnaq̄, cum molestia, atq̄ etiam cum valetudinis suae damno, atq̄ periculo, exoticis, & inusitatis, praesertim grossioribus, alimentis vtuntur, vel certè vulgaribus cibis non contenti, omnes exoticas delicias atq̄ lautitias studiosissime consecretantur, cum maxima temporis, studiorum, rei pecuniariae, valetudinis denique suae iactura. Deinde ubi domum redierint, & patres familias facti fuerint, cum domesticarum, cum externarum deliciarum, quibus assuescunt, studio, patrimonium paulatim abliguriunt, & se, familiam, remq̄ familiarem omnè perdunt. Satius itaq̄ fuerit, illos praesertim, quibus negotiosum laboriosumq̄ vitæ genus erit subeundum, peregrinationesq̄ suscipiendae, nisi corporis, valetudinisq̄ infirmitas obstiterit, duriusculo, parabiliq̄ cibo assuescere, varioq̄ victus generi, quò facilius se, si ita res & necessitas postularit, cuius diatae, quantumuis durae & inusitatae, sine molestia magna, valetudinisq̄ suae incommodo, accommodare possint, ut Celsus quoque libro primo, capite primo, ex Hippocratis aphorismo videtur praecipisse his verbis, quae sequuntur: Sanum, inquit, hominem vitæ genus variū habere oportet: modò ruri esse, modò in vrbe: sepiusq̄ in agro, nauigare, vtuari, quiescere interdum, sed frequentius se exercere. Siquidem ignauia corpus hebetat, labor firmat: illa maturam senectutem, hic longam adolescentiam reddit. Nullum tibi genus fugere, quo populus vtatur: interdum in conuiuiis esse, interdum ab eo se retrahere: modò plus iusto, modò non amplius assumere: bis die potius, quam semel cibum capere. Haec ille. Huiusmodi victus atq̄ diatae generi ab ineunte statim aetate si homines assuescerent, facilius postea quemuis victum, quantumuis durum, quosuis labores, famem etiam atque sitim, si id vel honestas, vel necessitas flagitaret, tolerare possent. Hinc ille, qui S. Bernhards vitam descripsit, Monachus Clareuallensis, Alanus nomine, testatur Axaladem S. Bernhards matrem, piā religiosamq̄, feminam, septem suos liberos, quos non tam viro, quam Deo genuerat, non passam esse delicatioribus cibis assuescere, sed grossioribus, & communibus pauisse, & sic ad Eremitarum durum atq̄ austerum vitæ genus preparasse. De educatione & disciplina puerorū a Numa instituta, vide Plutarch. in eius vita sub finem.

Pueri nō assuetis cibis.

Variū vitæ genus sanis conuenit.

Quoad potum, Galenus vinum aquosum, minime tamen frigidum, pueris dandum esse suadet. Pueris certè vel a vino omnino abstinendum, vel parciore certè illo, & meraciore videtur esse vtendum. Ab alijs quoque potionibus fortioribus, atque calidioribus, arte confectis, vt aromatate, trimmate, sibi temperare debent. Nam cum sacci sint pleni, siti non grauitur admodum vexantur: & quia calidiores sunt natura, si calidior illis potus, vel etiam cibus prebeatur, perinde est, ac si oleum igni infundatur, vnde plurima & maxima valetudinis incommoda consequi est necesse. Quamobrem mirum non est, in Gallia, Italia, & Hispania pueros vinum ante adolescentiam non gustare, nisi vehementer dilutum, & per parçè. Plato quoq̄, ante annum decimum octauum aetatis a vino planè abstinendum existimat. Germanos priscos, testis est Cornel. Tacitus, olim vini vsu omnino caruisse, cereuisiaq̄ tantum vsos esse, id quod de alijs quoq̄ nationibus historiae testantur. Puerorum potus apud Persas olim fuit, vt testis est Xenophon lib. 1. de educatione Cyri, aqua, qua Spartanorū quoq̄, pueri olim vsi fuerūt, vt ex historijs colligere licet. Eodem potu Daniele, eiusq̄ socios, repudiato, quod illis offerebatur, vino regio, cōtēns fuisse, sacrae historiae docent. At hodie nō modò apud Germanos, verum alias quoq̄ nationes, vini vsus,

Vinum pueris vel omnino nō dandum, vel parçè.

Puerorum potus apud Persas aqua.

seu potius abusus ita inualuit, ut ipsi quoque pueri ab ipsis statim incunabulis, atque adolescentes, vinum non dilutum, parca, ac moderata: sed meracum ad ebrietatem usque hauriant, atque ita atatis, corporis, ingenij, memoriaeque suam florem atque vigorem in ipsa statim herba, ut ita loquar, opprimant ac extinguant. Atque haec de cibi potusque, quoad qualitatem, excessu.

Pueri non ob-
ruendi immo-
derato cibo,
atque potu.

Nunc de quantitatis excessu dicamus. Pueri licet, quemadmodum dictum est, ob caloris naturalis copiam copiosiore alimento indigeant, ac proinde non sint inedia nimia, rigidisque ieiunijs affligendi, ut a nonnullis puerorum non tam edere uolentibus, quam tortoribus atque carnis cibibus lacri quaestusque gratia fieri consuevit: tamen cauendum quoque est, ne iisdem immodico, immoderatoque cibo atque potu ingurgitentur, atque obruantur, unde maxima in illorum corpora animosque vitia atque incommoda redundant. Modus itaque, ut in alijs rebus, ita in hoc quoque puerorum victu esse adhibendus. Nec satietas, inquit Hippocrates aphorismis, 4. nec fames, nec aliud quicquam bonum est, quod naturae modum excedit. Idem non uolens, 7. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. hoc est, labor, cibus, potus, somnus, Venus, moderata debent esse omnia. Insigne eiusdem hoc quoque est eandem in sententiam dictum, 6. Epidem. 2. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. valetudinis exercitatio atque studium optimum est non impleri cibo, sed citra saturitatem edere, et esse ad laborem impigrum. Haec utinam aurea doctrina illius Medici praecipua, cuius aetate conuenientia cum pueri et adolescentes: tum illorum nutritores, et educatores sibi semper ante mentis oculos haberent proposita, et ad aetate illam mediocritatem puerilem victum, atque dietam accommodarent. Eodem spectat Celsi simile superioribus dictum lib. 1. cap. 2. Vbi ad cibum ventum est, nunquam uelut est nimia satietas: saepe etiam inutilis nimia abstinentia. Merito itaque Cynicus ille philosophus irridebat eos, qui pro sanitate sacrificarent, et interim immodico cibo et potu se ingurgitarent. Athenaeus quoque, Dipnosoph. 1. quantum cibi potusque moderatio, animi corporisque viribus ac incremento proficit: intemperantia contra eidem obstat, eleganti hac similitudine docet: Nam quemadmodum planta si nimio imbre, et inundatione obruantur, non possunt in alium surgere, neque oportuno tempore fructum producere: contra si moderato, naturaeque accommodato liquore aspergantur, et laetiores crescunt, et maturos uberisque fructus edunt: ita et corpora nostra moderato cibo atque potu optime aluntur, cresunt et augentur: contra vero immoderata cibi potusque ingurgitatione corporis simul, atque mentis vigor debilitatur atque opprimitur. Ab hac autem cibi potusque intemperantia cum omnes pueri atque adolescentes: tum vero atque in primis artium liberalium atque sacrarum tyrones arcendi, temperantiaque contra, seu optima mentis corporisque custodi ac conseruari, sunt assuefaciendi. Nam cibi potusque redundancia non modo cruditatem efficit, corporisque vires enervat atque debilitat: verum etiam mentis aciem obtundit, languorem animis affert, desidiam, ignauiam, stuporem, tarditatemque ingenerat, ac proinde homines ad literarum studia, et ad quoduis vitale honestumque vitam munus obeundum, exequendumque ineptos reddit. Huc facit Gellij Noct. Att. lib. 4. cap. 19. dictum: Pueros, inquit, impuberes compertum est, si plurimo cibo, nimioque somno uterentur, hebetiores fieri: aduertunturque hinc elici tarditatem, corporaque eorum improcera fieri, minusque adolescere. Idem plerique alij medicorum philosophorumque, et M. Varro in Logistorico scripsit, quae inscripta est Capis, aut de liberis educandis. Eandem ob causam Plato Siculos et Italos scientiae atque virtutis minimè capaces esse censuit eo tempore, quo ille eas oras peragravit, propterea quod se bis in die extractis epulis satiarent: quippe cum corpus cibis expletum, saginamque grauatum, non solum virtutis imperium sequi non possit: verum etiam mentis altitudinem deprimat, ac de sanitate sua deiciat. Hinc Sophocles:

Quotquot, inquit, philosophantes excludunt aliquid,
Ante omnia ventri ut dominantur decet:
Quo sint nihil pulchrum est dicere, et facere.
Magistra consiliorum frugalitas est prudentium.

Cum itaque tantum sit in moderato legitimoque puerorum et adolescentum victu momenti, mirum profecto non est, in omnibus bene moratis, et constitutis civitatibus atque Rebuspublicis magnam illius et publicae, et priuatae curam, rationemque fuisse habitam. Persarum legibus, ut testatur Xenophon, lib. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. ventris potusque esse continentis. Ad id autem, eodem teste, plurimum conferebat, et quod pueri seniore

Cibi potusque
intemperantia
quam noxia.

Persarum edu-
catio.

seniores videbant non prius ventris causa discedere, quam a principibus fuissent dimissi, et quod non apud matres cibum capiebant, sed apud praepitorem illis a principibus praefectum. Cibus autem, quem domo secum afferebant, erat panis, obsonium, nasturtium: nec non ad bibendum cothoneum, (vas fictile) quo urgente siti, ex fluuio aquam haurirent, secum afferebant. Addit deinceps, ephabos ad venationem exeuntes deisov, hoc est, ientaculum, siue prandium copiosius quidem, ut par erat puerorum cibo, sed illi simile secum portare fuisse solitos, quod venationi intenti non statim, sumebat. Sed si vel ferae alicuius gratia, vel alias animus illis erat diutius in venatione commorari, prandio illo pro cena quoque sumpto postero etiam diem in venationibus consumebant ad cenam usque, unico per biduum cibo contenti. Id autem faciebant, quod facilius in bellis quoque, si ita esset necesse, in ediam ferre possent. Obsonium autem illis erat id, quod venando ceperant: quod si nihil cepissent, nasturtio utebantur. Quod si vero quis existimat, illos aut nasturtij solius esu insuauiter edisse, aut aqua potum minus iucunde bibisse, is animo secum reputet, quam et maxa atque panis, esurienti: aqua, sitienti suavis sit vehementer, atque iucunda. Atque haec quidem fuit puerilis victus atque dietae apud Persas olim ratio atque consuetudo, dura admodum atque seuera, qua non tenuis modo, verum etiam summae equidem regiae sortis, conditionisque homines, tractari, educarique consueverunt. Haec eadem ille sacris atque prophanis literis celebratissimus totius ferè orbis terrarum dominor atque moderator, secundae mundi monarchiae auctor atque fundator Cyrus, diligentissimi Cyri educatio. inuenerit et educatus fuit: qui quidem eximia suae temperantiae praeclearum specimen edidit in lauto magnificoque illo conuiuio, quo una cum Mandae matre ab Astyage auo materno fuit exceptus: cuius lascitias atque cupidias omnes aspernatus est, atque contempsit. Eius descriptionem prolixam vide apud eundem authorem eodem in libro. Persicae vero illi puerorum nutritioni atque dietae similis ferè apud Spartanos dieta ac disciplina extitit: cuius meminit Cicero lib. 5. Spartanorum Tusc. Apud illos enim Lycurgi institutis atque legibus pueritia atque iuuentus laboribus, venando, puerorum edu- currendo, esuriendo, sitiendo, algendo, aestuandoque studiofissimè exercebatur. Lycurgus cum vide- catio et obe- ret apud Graecos pueros pro ventris capacitate repleri, ipse in Repub. sua instituit, ne pueri cra- solum apud- pula grauaentur, et in ediam ferre discerent: ac proinde illos iussit se decimo quoque die ephoris eosdem atque ostentare, quod ab illis caderentur, si molliores pinguiorésue essent. Haec disciplina seueritate atque ni- duricia illos ab immoderata cibi potusque cupiditate arcere esse conatus, qua saepe adeps et aruina (unde obesitas, quasi ob esum) non modo noxia, et incommoda, verum etiam deformis aspectu con- trahitur. Sic Gallorum olim proprium fuisse, Strabo testatur, laboribus exerceri, ne crassi et ven- trofi fierent: iuuenemque, qui zona modum excessisset, plecti et multari, cui illud Romanae censu- ra simile fuit, obesum equitem publico equo priuari. Iudaeorum quoque consuetudo laudabilis fuit, Iudaeorum edu- quod pueri, qui litteris operam nauabant, cibum sumpturi, gymnosophistas magistris suos adhibere, catio. et referebant eo die, quae bona fecissent: qui nihil habebat, quod diceret, impransus ad opus mitte- batur. Sardus de gentiliis ritibus. Romani quoque, ut docent historiae, seuera admodum discipli- Romanorum na, ac tenui frugali, dieta pueros atque adolescentes suos educabant, apud quos Principum liberi, educatio. et alij eiusdem aetatis nobiles, sedentes in propinquorum conspectu, propria et puriore mensa ci- bum capere fuerunt soliti. Claudius Imperator, teste Suetonio, adhibuit omni caena et liberos suos Disciplina cum pueris, puellisque nobilibus, qui more veterum ad fulcra lectorum sedentes vesciebantur. Haec Claudij imp- consuetudo uelut sanè, cum apud Germanos, tum alios quoque populos obrinet, ut nimirum pueri Rom. et adolescentes, vel in eadem cum parentibus, ac praepitoribus suis mensa epulentur: vel mensam habeant propriam quidem, et separatam, sed in parentum, praepitorumque conspectu positam, quod facilius ab ipsis illorum omnia dicta, facta, gestus, moresque obseruari: et si sint indecori, inciviles, incompositi atque agrestes, (cuiusmodi sanè illius aetatis esse consueverunt) ab ijs parum verbis, partim etiam verberibus, prout res ratioque postularit, corrigi ac emendari possint. Alexander quoque Educatio Ale- Imperator, adhuc puer a matre in poculentis, et esulentis magna diligentia custodiebatur, ut xandri imp. testatur Herodianus lib. 5. In sacris literis puerilis dieta egregium sanè exemplum extat apud Danielis, Danielem cap. 1. Rex Nabuchodonosor principi eunuchorum, Assenax nomine, mandarar, ut eius so- ciorum, egre- cum ex Iudaeis, tum ex Chaldaeis pueros sibi deligeret liberali forma, eximiaque indole praeditos, gium puerilis qui omni artium disciplinarumque liberalium genere excolerentur, ut illorum opera ueri posset. His dieta atque di- scipula: ne exem- autem certum cibi vinique regij dimensum constituit, quod illis singulis diebus daretur. Daniel una sciplum.

cum socijs ac popularibus suis, qui tres erant numero, leguminibus vesci, & aquam bibere maluerunt, quam regis delitijs, atq; vino frui, ne illis polluerentur. Triennio exacto, quod temporis spatium a rege puerorum illorum institutioni constitutum ac definitum fuerat, Daniel eiusq; socij, & corporis robore, ac pulchritudine, & sapientia atq; scientia Chaldaei illis, qui regio cibo potuq; vti fuerat, decuplo, hoc est, longè superiores extiterunt, cuius periculum Nabuchodonosor interrogationibus suis fecerat. En optimè pulcherrimamq; puerilis educationis atq; diætæ ideam siue formam, quam vti Christiani nostrorum temporum sibi ad imitandum proponerent. Multa hinc nobis sub Nabuchodonosoris Regis, nec non magistrorum discipulorumq; persona laude, admiratione, imitationeq; dignissima proponuntur, quæ paucis perstringemus. Ipse Nabuchodonosor totius ferè mundi dominor atq; Monarcha egregium sanè speciosumq; singularis suæ sapientie atq; prudentie specimen in hac actione edidit, quam omnes mundi reges atq; principes sedulo imitari debebant. Nam primò ministros atq; consiliarios sibi comparare studuit sapientia, linguarum, doctrinarumq; scientia probe instructos, quorum & consuetudine ac familiaritate, & opera in amplissimi sui regni administratione vteretur. Hæ enim sunt amplissima regum opes, præsidia & ornamenta. Hodie contra pleriq; Christianorum regum atq; principum, moriones, scurras, adulatores, homines omni scientia doctrinaq; vacuas secum habere volunt, horum consuetudine & colloquijs stultis atq; scurrilibus delectantur, pios contra, sapientes doctosq; homines consuetudine sua indignissimos, & in vltimas potius terras ablegandos censent. Deinde Nabuchodonosor cum sapienter animaduertisset quantum in puerili educatione vel ad bene, vel ad malè agendum esset momenti, pueros quosdam a teneris statim annis omni artium doctrinarumq; genere imbui atque institui voluit, quibus postea, ceu optimis fidelissimisque ministris, in Monarchia sua administratio vteretur. Nec verò, quod ipsum quoq; singularis illius sapientie est argumentum, quosuis pueros eligi voluit, qui ad regia & ardua illa munera educarentur, sed illos potissimum, qui & genere essent honesto ac illustri, & corporis specie atq; forma liberali, & ingenio docili scientiaq; pace præditi. Hodie contra citra vllum delectum ferè, atque temerè ignobilissimi, deformosissimi, stupidissimi & ineptissimi quicq; pueri deligi, & ad grauissima munera tum politica, tum Ecclesiastica suo tempore obeunda educari consueuerunt, cum maximo, vt ipsa experientia quotidie docet, Reipub. Ecclesiæq; Christianæ dedecore atq; damno. Obseruatione etiam dignum, quod non solum tantum nationis, hoc est, Chaldaeos atq; Babylonios, sed externos quoq; atq; adeo captiuos ex Iudeis pueros, qui quidem regia educatione sint digni, & in quibus aliqua virtutis species appareat, eligi iubet. Vnde colligimus id, quod ipsa quoq; experientia docet, vtile esse non modò illos, qui nostræ sint patriæ atq; nationis, verum etiam peregrinos nonnunquam & externos pueros, in quibus eximia aliqua indoles & virtutis spes elucet, in alumnorum, qui ad futura munia atq; officia educantur, numerum ascisci ac cooptari.

Nabuchodonosor quales sibi consiliarios, atq; ministros comparare studuit.

Nabuchodonosor diligentia in puerorum educatione. Eiusdè sapientia in puerorum delectu.

Nō populares tantum, sed etiam peregrinos pueros delectit.

Nabuchodonosor cura in alumnorum suorum educatione adhibita.

Nabuchodonosor exemplum omnibus reipub. atq; ecclesiarum rectoribus imitandum.

Iam verò id, quod maxime ad nostrum propositum pertinet, consideratione digna est singularis, quam Nabuchodonosor suscepit, educationis horum puerorum cura, nec non modus eius atque ratio sanè optima, quam constituit. Primò vult illos non otio ac voluptatibus indulgere, sed literarum atq; artium liberalium, atque adeo Philosophiæ, quæ illarum omnium mater est ac procreatrix, præceptis & institutis, nec non linguæ Chaldaicæ, cuius vsus tunc latissime patebat, cognitione institui & erudiri. Deinde magistros illis atq; doctores artium atq; morum aptos & idoneos præposuit. Tum certum illis discendi tempus, triennium nimirum, præscripsit ac definiuit, quo & magistrorum ad docendum, & discipulorum ad discendum alacritas atq; diligentia tantò magis incitaretur. Præterea certum quoq; pueris vitæ atq; diætæ præscripsit, in quo ipso modum optimè tenuit. Nam illum nec nimis parcum, atq; sordidum esse voluit, sed liberalem: nec etiam nimis copiosum & effusum, sed dimensum, certisq; quasi terminis circumscriptum ac definitum. Deniq; triennio exacto ipsemet pueros illos interrogationibus suis examinavit, illorumq; in literis atq; artibus progressum exploravit, id quod illius cum scientiæ atq; intelligentiæ (quasi caruisset, illos non potuisset bene interrogare, ac icorum scientiæ periculum fatere) tum industriæ atq; diligentia singularis fuit documentum. Quam pauci sunt, proh Deum immortalem, hodie Christiani reges atq; principes qui non dicam tantam, quantam Nabuchodonosor, sed vel leuem solum atq; exiguam suorum alumnorum tum politicorum, tum Ecclesiasticorum, qui patriæ Ecclesiæ

suæ, maximo vel commodo, vel incommodo esse possunt, curam suscipiant atque gerant? Hæc de Nabuchodonosore.

Ipse porro principis Eunuchorum Aspenaxij nomine, cui rex educationis puerorum curam commiserat, laude digna est egregia sanè in regis mandatis conficiendis alacritas atq; diligentia. Quoad verò Danielis eiusq; condiscipulorum pædagogum, cui Melsar nomen fuit, in illo boni sapientisq; pædagogi atq; magistri luculentum habemus exemplum. Nam primò quanta ab illo in pueris illis, suæ fidei commissis, erudiendis instituendisq; adhibita fuerit diligentia, ipse euectus, hoc est, eximia illorum eruditio atq; doctrina docuit. Deinde illū sese discipulis illis suis (id quod cuiusvis pædagogi est officium) nec nimis facilem & indulgentem, nec nimis acrem & seuerum præbuisse, illud non leui est argumento, quod illorum petitioni de abstinentia, a regio cibo & potu, ab ipso rege præscripto, nec nisi periculo prius per decem dies facto cedere voluit, nec postea, càm id ratio illorumq; salus postularet, illam pernitenter repudiavit. Danielis verò eiusq; sodalium laudanda est cum pietas, tum temperantia, atq; frugalitas eximia. Pietatis indicium fuit, quod alimentis lege diuina prohibitis vesci, ac proinde ipsam Legem diuinam violare noluerit. Nam cibi illi regij procul dubio maxima ex parte erant ex illorum numero, quorum esu Deus Iudeis interdixerat, vel certè ex illorum more & consuetudine Dijs erant primò libati, quibus vesci nefas omnino erat. Vinum quoq; libatum illis degustare non licuit. Adde quòd, vt Abenezra ex patris sui traditione docet, omnino vinum gentilium bibere nefas ducebatur. Vnde Iuditham quoq; piam religiosamq; feminam Holophernis cibaria atq; vinum sibi ab illo oblatum, repudiasse legimus. Frugalitatem autem illorum atq; temperantiam quis satis admirari, nedū prædicare potest, qui non modò regij cibi atq; potus delicias sunt aspernati, verum etiam vilissimo tenuissimoq; cibo atque potu, leguminibus nimirum & aqua vti voluerunt, cum meliore delicatoresq; frui potuissent? Pudeat ergo nostri seculi pueros atque adolescentes insignis effrenataque suæ intemperantia, qua ne liberali quidem cibo potuque contenti, omnis generis delicias, cupedias atque lautitias, quantumvis corpori animoq; noxias, avidissime appetunt, & ad illas deuorandum omni impetu feruntur.

Boni pædagogi præclarum exemplum.

Danielis, & sodalium illius pietas, atq; temperantia.

Dei clementia, atq; potentia, quæ in hac Danielis, & illius sociorum educatione illuxit.

Admiranda deniq; hoc in loco & prædicanda est immensa Dei clementia atq; potentia, qui & pædagogi illius animum ad Danielelem eiusq; socios amandum, illorumq; precibus pijs atq; honestis satisfaciendum flexit: & ipsum Danielelem eiusq; commilitones tenui duroq; illo leguminum (a quibus, ceu corpus animumq; inflantibus, Pythagoræi abstinentiū esse duxerunt) cibo & aqua potu vsos quasi contra naturam non modò corporis robore atq; pulchritudine, verum etiã sapientia omniumq; diuinarum humanarumq; rerum cognitione mirabiliter ornavit & instruxit.

Hæc volui de hoc puerilis educationis atque diætæ exemplo paulò vberius dicere, propterea quòd valde præclarum est & illustre, imitationeq; dignissimum: a quo cum mentem animumq; meum ad mollem, delicatam, immò perditam profligatamq; puerorū educationem atque diætam nostris temporibus vsitatam conuerto, non possum non vehementer animo meo cohorrescere, maleq; vniuersæ Reipub. Christianæ ominari. Pueris & adolescentibus nostris hodie nihil est periculans, libidiniosius, intemperantius, qui siue sint in patria, siue peregrinis in locis atq; scholis, in omni libidinum, deliciarum ac voluptatum cæno voluntantur: cuius duplex causa afferri potest. Vna est parentum, præceptorum ac pædagogorum supina negligentia, languidaq; indulgentia, certissima pueritiæ pestis atq; perniciēs. Nam, vt verè Quintil inquit, Lib. 1. cap. 3. mollis educatio, quam indulgentiam vocamus, neruos omnes & mentis & corporis frangit. Altera causa est eorumdem, quos paulò antea nominavi, ac quibus puerorū salus curæ esse debet, libidinosæ flagitiosæq; vitæ exemplum, quod quidè pueris & adolescentibus, qui suapte natura a labore ad otium, a virtute ad vitia valde propensi sunt atq; procliuēs, maximum est & efficacissimum ad similes vitæ impuritatem calcare & incitamentum. Omne conuiuium, vt Quintiliani verbis vtar Lib. 1. cap. 3. obscenæ canonicæ strepit, pudenda dictu spectantur. Fit ex his consuetudo, deinde natura: discunt hæc miseri, antequam sciant esse vitia. Quando itaq; pueri & adolescentes suos vel parentes, vel præceptores ac pædagogos sæpè vel plerunq; ebriosos, ac per ebrietatem multa turpia & obscena dicentes atq; facientes vident & audiunt, paulatim ad similes intemperantia imitationem deducuntur. Iuuenalis similiter Satyr. 14. Statim ab initio docet quomodo plerunq; filij

suapte natura ad aleam, ad ludos turpes, ad luxuriam & voluptates proclives pravis parentum suorum exemplis ad vitia illa atq; flagitia magis incitentur.

Plurima sunt, Fuscine, & fama digna sinistra,
Et nitidis maculam, ac rugam, figentia rebus,
Quae monstrant ipsi pueris, traduntq; parentes.
Si damnosa senem iuvat alea, ludit & haeres
Bullatus, paruoq; eadem mouet arma fricillo.
Nec de se melius cuiquam sperare propinquo
Concedit iuuenis, qui radere tubera terre,
Boletum condire, & eodem iure natantes
Mergere ficedulas didicit, nebulone parente.
Et, cana monstrante gula, quum septimus auuus
Transierit, puero nondum omni dente renato,
Barbato licet admoueas mille inde magistros
Hinc totidem, capiet lauto cenare paratu
Semper, & a magna non degenerare culina.

Huc adde, quod in Academijs atq; Scholis publicis feriarum atq; festiuitatum maximus est ob doctorum praeceptorumq; ignauiam atq; negligentiam numerus, quae quidem a scholasticorum turba ludis epulisq; intemperantissimis agitantur. Eorundem quoq; si quotidiana ouosima, hoc est commilitonum & contubernaliu, quos bursales vocant, conuiuia spectes, illa cum τὸ πλεῖστον ita sunt luxus, luxuria atq; petulacia plena, ut verè Susitia, si ita liceret loqui, hoc est, suum conciliabula atq; conuiuia dici possint.

TERTIVS VITAE HVMANAE ACTVS

EST MVNVS QVALECVNQVE SIVE OFFICIVM: IN quem multa conuiuiorum genera cadunt. Ac primò de conuiujs quae in sacrorum, religiosorum, atq; scholasticorum munerum susceptione siue initiatione adhibentur.

CAPVT XVIII.

TQVE haec quidem de secundi actus vitae humanae, hoc est, educationis, (cui quidem puericia & adolescentia subiecta est) proprijs conuiujs atq; dieta sint dicta. Sequitur nunc tertius & quidem maximus humanae vitae actus, qui quoniam est amplissimus, latissimeq; patet, multa conuiuiorum genera complectitur. Is autem est muneris officijue qualiscunq; susceptio atq; functio, quae educationem naturali ordine consequitur, imò ad quam ceu ad finem suum ipsa educatio accommodari atq; dirigi solet & debet. Est itaque hic omnium ferè populorum & antiquus & hodiernus mos ac consuetudo, ut ob muneris qualiscunq; honorifici praesertim vel susceptionem seu initiationem, vel benè feliciterq; administrati laudè, vel deniq; depositionem conuiuia quasi gratulatoria laudissima splendidissimaq; celebrentur, quae quidem secundum ipsa, in quorum gratiam fiunt, varia vitae munia commodissime videntur posse diuidi. Verum de his antequam dicere aggrediamur, prius illud quoq; de quo supra, cum de conuiuiorum abusu ageremus, dictum est, hic videtur esse repetendum: quod nimirum ut olim, ita hodie quoq; pessimus hic perniciosissimiq; inualuit, ut multi epulis dandis exhibendisque ad munia honorifica praesertim atq; fructuosa viam affectent. Fuit hoc olim Romanis valde familiare & vsitatum, ut ex multis historijs patet, qui cum alijs muneribus, tum epulis splendidis atq; magnificis popularis benevolentiae auram sibi comparare studebat, cuius afflatu tanto facilius atq; commodius ad quosuis honores siue munera honorifica prouheretur. Ad hanc perniciosam sanè honores ambiendi consuetudinè coercendam multa a Romanis viles laudabilesq; leges late fuerunt. Sed quid dico de Romanis? Hodie apud Christianos nihil ferè magis ritum est, & vsitatum:

Actus tertius vitae humane.

Mos perniciosus munera atque honores ambiendi epularum largitione.

quò sit, ut ineptissimi & indignissimi quiq; ad optima & honestissima & fructuosissima quaeq; munera prouehantur, quibus illi deinde cum maximo patriae suae damno atq; dedecore ad libidinè, ad luxuriam, ad vsuram, deniq; ad turpem & inhonestum quemuis questum (dum sumptus, quos in muneribus epulisq; illis fecerunt, resarcire student.) turpissime abutuntur. Esset itaq; vehementer optandum, ut turpis haec atq; nefaria ambiendi ratio atq; consuetudo seueris legibus coerceretur.

Sed de hoc haecenus, de quo supra quoq; nonnulla fuerunt dicta. Ipsa porro munera atq; officia quoniam duplicia sunt, alia quidem sacra & religiosa: alia verò prophana: primo quidè loco illorum conuiuiorum exempla videntur esse proponenda, quae in illorum honorem & gratiam, qui sacris, religiosis, ecclesiasticis atq; etià scholasticis muneribus ornantur atq; iniantur, agitari consueuerunt. Apud Iudaeos olim, ut inde exordiamur, Pontificis summi, reliquorumq; sacerdotum consecratio siue inauguratio in loco sacro per septè dies integros (quibus tabernaculū templumue egredi illis nefas erat) partim sacrificijs, partim epulis celebrari fuit solita, uti ab ipso Deo institutum atq; praeceptum fuerat. Sacrificia erant tria, primum fuit vitulus pro peccato ad ipsum altare holocausti expiandum: Secundum arietis holocaustum: tertium arietis similiter fuit sacrificium pacificum siue gratiarum actionis, qui aries מילחמין Milluim, hoc est, impletionum seu plenitudinum dicitur. Chaldaeus verit, sanctificatorum: vulgatus interpres, consecrationis: propterea quòd in consecratione manus sacerdotum partibus sacrificij implebantur. Ex huiusce autè sacrificij impletionis reliquijs, carnibus nimirum, quae eodem in loco sacro coquebantur, nec nò panibus in canistro oblati, conuiuium adornabatur, quo nò nisi ijs, qui ex sacerdotali siue Aaronica erant familia, frui licebat: alienigenis enim, sicut scriptum est, hoc est, ut Abenexra interpretatur, qui non erant ex Aaronis semine, illius aditus erat interclusus. Reliquias porro illarum epularum sequenti die nò audebat comedere, sed illas igne iubebantur cremare. De his vide Exod. 29. Leuit. 6. & 8. cap.

Munera vitae humane duplicia.

Sacrificijs atq; epulis Pontificis Max. atq; sacerdotum in augur. atque apud Iudaeos quae.

Apud Romanos olim magnificentissima splendidissimaq; fuerunt conuiuia pontificalia atque auguralia. Ac pontificalis quidem caena vetustissima, omnij; laetitiarum genere inest, vetustissima descriptionem habes apud Macrobiu lib. 3. Saturn. cap. 13. huiusce modi: Accipite, inquit, inter grauissimas personas non defuisse luxuriam. Refero enim Pontificis vetustissimam caenam, quae scripta est in indice quarto Metelli illius Pontificis maximi in haec verba: Ante diem nonam Calendas Septembris, quo die Lentulus flamen Martialis inauguratus est, domus ornata fuit. Triclinia lectis eburneis strata fuerunt. Duobus triclinijs pontifices cubuerunt. Quint. Catulus, M. Aemilius Lepidus, D. Syllanus, C. Caesar rex sacrorum, P. Scaeuola Sextus, Quint. Cornelius, P. Volumnius, P. Albinouanus, & L. Iulius Caesar augur, qui eum inaugurauit. In tertio triclinio Popilia, Perpenia, Licinia, Aruncia vestales virgines, & ipsius vxor Publicia flaminica, & Sempronia socrus eius: Caena haec fuit. Ante caenam echinos, ostreas crudas quantum vellet, peloridas, sphondylos, turdum, asparagos, subtus gallinam altilem, patinam ostrearum, peloridum, balanos nigros, balanos albos. Iterum sphondylos, glycomaridas, vtricas, ficedulas, lombos capragines, aprugnos, altilia ex farina inuoluta, ficedulas, murices & purpuras. In caena, sumina, sinciput aprugnum, patinam piscium, patinam suminis, anatas, quonque dulas, elixas, lepores, altilia assa, amyli, panes picentes. Vbi luxuria tunc accusaretur, quando tot rebus facta fuit caena pontificum? Caenam pontificalem bis in anno dari solitam fuisse legimus, nimirum nono Calend. Augusti & 13. Calend. Nouemb. teste Laxio. Caena quoq; auguralis in qua Q. Hortensius parauit, magnifica seu potius luxuriose crebra fit a scriptoribus mentio, quam Plinius lib. 10. cap. 10. caenam dapalem (nonnulli legunt aditalem) sacerdotij appellat, quam dabant capescen tes sacerdotum: Varro auguralem dapalem caenam appellat, in qua Hortensium primum pauones (id quod antea factum non est) posuisse Varro & Plinius testantur. Eos, inquit Euangelus apud Macrobiu, potius factum tum luxuriose, quam seuerè boni viri laudabant. Quem citò secuti multi extulerunt eorum pretia; ut oua eorum deparijs veniant quibus, ipsi facile quinquagenis, &c. Vide ibidem plura de monstrosa Oratoris istius luxuria. Huius caena Cicero meminit lib. 7. Epist. ad Gallum: In eos cum incidissem in caena augurali apud Lentulum. Plura de hac re scribit Varro lib. 3. de re rustica. Haec pontificales auguralesq; caena quoniam valde sumptuose luxuriosaeq; fuerunt, hinc factum est, ut prouerbij loco pro quibusuis luxuriosis magnificentiq; caenis synecdochice crebra apud auctores vsurpentur. Horat. Od. 14.

Caena Pontificis fl. alis.

Caena Auguralis.

Absumet haeres Cæcuba dignior
Seruata centum clauibus, & mero
Tinget pauimentum superbo
Pontificum potiore cænis.

Hoc est, vino meliore, quam quod adhibetur

in Cænis Pontificijs, quæ solent esse magnificentissimæ atq; apparatusissimæ, ut per Boetium dicitur. Ex hoc ergo loco, ut interpres admonet, apparet pralantas cænas prouerbio pontificales appellari solitas. Ab eo, quod scripsit Horatius, inquit Erasmus in suis aduersarijs, non abhorreo quod hæc rempestere apud Parisios vulgariis vinum theologicum vocant, quod fit validissimum minimumque diluunt. Et festiuitatem admodum huiusce prouerbij causam regunt, respondit a Iureo consuleis occupant quæ hoc antea præbendat, decanatus, & archidiaconatus, theologis nihil reliquum fieri præter curam, præter cœnas, secundoci. Cænam quoniam de pastoribus scriptum est. ~~Peccata populi inuoluitur, nimirum ad cibum duri conuersionem opus esse vino efficacissimo.~~ Atq; hinc offonatum vulgi dicitur. Hoc ille Salijs quoq; (quod vetustissimum sacerdotum genus fuit apud Romanos, sic dicti, quod Ancylia, quæ credebatur cælo delapsa, saltantes ferrent) quoniam opiparis lautissq; conuiujs fuerunt vsi, hinc opiparum quoduis magnificentissq; conuiuium Saliare dicitur. Horatius in Odis.

Nunc est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus, nunc saliaribus
Ornare puluinar Deorum,

Tempus erat dapibus sodales. Erasmus existimat Horatiam saliares

pro pontificales dixisse, hoc est, speciem pro genere. Apuleius lib. 1. Ut equus quidem meus tanta copia, & quidem solus positus, saliares cœnas cœnasse crederet, hoc est, ut Beroaldus interpretatur, lautas & opulentas; nam a Salijs sacerdotibus cœna appellatur ampla & esculenta, amplissimiq; apparatus, quia per festos dies Salijs luxuriosas cœnas facere dicebantur: Vnde in prouerbio est, Saliare cœnas dicere opiparas, & copiosas, quarum mentio apud omnes.

Sacerdotum initiationes seu consecrationes cum aliarum ceremoniarum, tum conuiuiorum festiuitatibus fuisse celebratas manifestè apparet ex illis Apulei verbis lib. 11. Ex hinc festiuisimum celebraui natalem sacrorum & suauis epula, & facta conuiuia. Dies etiam tertius partem ceremoniarum ritu celebratus, & ientaculum religiosum & teleta legitima consummatio in quæ verba sic eleganter Beroaldus commentatur. Natalis sacrorum dicitur, ille dies, quo quispiam consecratur, sitq; sacris initiatus; quem non minus religiose celebrare debemus, quam diem natiuitatis: quoniam ex illo vita tantum, ex hoc verò vita religiosa, & sancta producit. Natalem autem solitum antiquis solenniter coli, quis ignorat, quo lautiora conuiuia & festa fiebant, quæ M. Tullius natalicia appellat a natali celebratione natalis diei, quo & munera missabantur? Sic qui initiatur sacris dicere possunt: Hic nobis natalis erit. Et illud: Hæc vita gemitus est origo. Ientaculum addet religiosum. Quam multa (dij homi) in nostra religione consimilia sunt religioni Ethnicorum? quam multa ritus proprii quibus & de quibus plura alia, quæ in magna quoque parte superioris explicata est, ac quibus & hoc est. Nam quando nostri sacerdotes consecrantur (quoniam sacerdotium aliquod adipiscuntur) confuone ientaculo non tam religioso quam quibus accipere & symmystis id est consecrandos, ut aspicimus in uocis sacerdotum. Hoc ille, quibus similia sunt illa Polydori Virgilij lib. 1. pro parte. Quis etiam iam vsu quoque non consecrationem esse solennitatem, nisi sit opipara cœnatio conuiuio. Et illud ab ipsidem Bohmici, ut sacerdotem nostri cum primùm eam diuinam facimus, hæc est, primam celebramus missam, consecrandos & amicos conuiuio incipimus, cunctisq; diem non minus religiose, quam natalem colunt, ut bene aspicimus sacerdotum initiationem. Et id quidem non immerito, quoniam in illo vita tantum, ex hoc verò vita sancta producit, &c. Huc referuntur monachorum quoque utq; monachorum initiationes, quo non secus ac quo nuptiæ (quo nomine etiam appellantur) in uxoriosis profusissimisque epulis, nonnon ludis, tripudijque peccantibus atque lasciujs celebrari solent. Sed præ cæteris omnibus infirmis Pontificis Romani solenne conuiuium, quo ille in die coronationis, & feria quinta in cœna Domini Cardinalis, Episcopus atque alio accipit, magnificentè ornatur, ita ut cum præfere illis pontificibus, a quibus alioquin quædam moribus

Vinum theologicum.

Salijs. Cœnæ saliares.

Sacerdotum initiationes epulis celebratae.

Natalis sacrorum.

Inauguratio sacerdotum non nisi temporis conuiuio.

Epuli Pontificis de festo.

parandum offerebantur. Eius descriptio in sex illis ceremoniarum Romana Ecclesia libris huiusmodi extat: Sed quoniam maiores nostri consueuerunt in die coronationis, & feria quinta in cœna Domini solenne conuiuium celebrare ipsa ferme ceremonijs, aliquid etiam de solenni Papali conuiuio hoc loco dicemus. Maximè cum etiã nostra ætate factum sit a Pio secundo, & Pa-

lo item secundo summis Pontificibus. Parabitur igitur aula conuiuij aulais, & pannis sericeis, aureisq; pro temporis, & loci conditione. In capite aulae erit suggestus, ad quem triplici gradu ascendetur, longus pro latitudine aulae: in medio surget quadratus thalamus palmi altitudine; super quo mensa paratur Pontificis: apud parietem erit sedes Papalis, ad quam paruo, & deinde magno scabello ascendetur, ornabitur sedes cum panno aureo pendente supra caput: mensa erit alta ad instam proportionem sedentis a sinistra super suggestum. Parabitur alia mensa pro credentia Papæ cum uasis aureis, & argenteis uasibus no, & aqua, & alijs consuetis. Credentiam appellant mensam, supra quam uasa argentea, siue aurea ad conuiuium opportuna præparantur. Et similiter in diuinis supra quam ad sacrificandũ necessaria continentur. Dicitur & credentia actus ipse prægustationis cibariorum & aliarum rerum. Hæc exponere volumus, quoniam crebrò de credentia mentione facturi sumus: Antiqui ceremoniarum codices Dressatorium dixerunt. A dextra parte aula, infra suggestum parabantur mensæ Dressatorium: pro Episcopis & Presbyteris Cardinalibus: & paulò inferius pro alijs Prælatibus: & pro Cardinalibus erunt aliquanto altiorem, & sedilia habebunt gradũ vnũ, super quæ tenebunt pedes Cardinalium. A sinistra e regione mensæ Cardinaliũ parabitur mensa pro Diaconis Cardinalibus, eiusdem altitudinis, & cum gradu. Et inferius alia mensa pro bratoribus, nobilibus, & Officialibus: In fine aulae, vel in aula præcedente, si erit commoda parabitur magna credentia cum pluribus gradibus ad magnificentiam: & alia super longam mensam cum uasis, quibus in communi utitur.

Aulae apparatus. Mensa Papæ. Credentia Papæ. Mensa Diaconalium. Mensa oratorum, nobilitur. Credentia Imperatoris Sedes.

Si huic conuiuio interesset Imperator, alia paratur pro eo sedes ad dextram Pontificis, & mensa super plano suggesta, super quam solus comedit Imperator. Sedes habebit scabellum paruum uiride, & erit ornata panno aureo, non tamen habebit pendente supra caput: similiter parabitur pro eo credentia iuxta credentiam Papæ a sinistris, & ibi erunt familiares Imperatoris pro suo seruitio. Si uerò adesset Rex aliquis, paratur credentia pro eo paulò remotior ab e. Sedes uerò nulla paratur: quia sedet in mensa post primum Episcopum Cardinale. Imperator siue Rex habebunt tot seruitores, quot eis opportunum uidebitur. Cardinalibus uerò singulis sufficiunt quaterni ministri, quorum vnus uinum propinet, alter carnes concidet, alter de cultello fercula inferat, quartus prægustet uinum & aquam & alia subministret. Pontifici seruire solent nobiliores, qui sunt in curia, laici, etiam si sint fratres aut filij Regum, præsertim in illorum presentia. Pontifex igitur cum paramentis Pontificalibus si celebrauit illa die vsq; ad Dalmaticam inclusiuè, & cum sandalis indutus supra Dalmaticam manto rubro aperto a parte anteriori, & mitram habens in capite supra fauonem, medius inter Diaconos ducitur ad mensam. Cardinales, & prælati omnes habent superpelliceam super rochetum, siue supra vestes sui ordinis, si sint religiosi, & mitram albam in capite supra superpelliceam. Cardinales & Prælati seculares habent mantellum sine cauda apertum a parte ante uiolacei siue obscuri. Religiosi uerò coloris sui ordinis, sed eodem modo ueluti apertos. Cæteri omnes in suo habitu quotidiano. Aderunt familiares Pontificis, & alij seruitores in copia. Aderunt etiam seruientes armorum bene ornati, cum suis baculis argenteis, qui præire debent ante portantes fercula, & remouere multitudinem a via.

Sedes regis nulli. Ministri Pontificis. Cardinalium Mantellum. Ministrorum habitus.

Magister sacri hospitij, & magister domus prouideant in tempore de modo, & ordine ferculorum, de seruitoribus, qui prius & qui posterius: et quod quilibet mensa habeat præfectos suos: quæ uerò prius, quæ deinceps, & per quos ferenda, & sic de alijs rebus opportunis. Pontifex remota prius mensa, ad partem, sedeat in sede cum mitra, & mantum post collum apertum; ut nihil ante peccus dependeat. Cardinales, Principes & Prælati, & alij conuiuia stent ante mensas paratas. Nobilior laicus, etiã Imperator aut Rex, aquam ad lauandas Pontificis manus, primo ferat hoc ordine. Magister sacri hospitij cum clerico ceremoniarũ, quem adesse oportet in ordinandis his rebus omuib; cum seruientibus armorum & si Imperator aut Rex, aquam ferre debet cum aliquibus etiam principibus sociatis, Imperatoris aut Regem ad credentiam ducit. Si est nobilis inferiora

Magister sacri hospitij et eius effectum: Pontificis habitus. Manuum ablutio.

Solus erit, & in credentia aquam prius a ministris probatam accipit in peluibus; fertq; consuetis ceremonijs ad Pontificem, praecunte vno ex auditoribus cum mantili ad tergendu manus. Prior Episcoporum Cardinalium, & duo Diaconi assistentes, depositis in manibus seruatorum mantellis & mitris, sic in rochetto seruiunt Papa dum lauat, Episcopus aquam cum portante infundendo: & Diaconi mantile, quod ab auditore acceperant, hinc inde tenendo. Dum Papa lauat manus, Praelati & laici omnes genu flectunt, Cardinales & Praelati stant capite detesto. Cum Papa lauerit reaptatur mensa ante eum: & tres Cardinales, qui illi seruiant, capiunt suos mantellos & mitras, & vadunt ad loca sua, & Imperator apud sedem suam primo stans lauetur, suis ceremonijs: deinde domini Cardinales lauentur stantes ante mensam cum mitris in capite, post eos lauentur Praelati stantes sine mitris & seculares (si qui sunt) detestis capitibus. Stabant ante mensas lauantes eo ordine, quo sedere debent in mensa, Prior Episcoporum in capite ad dextram: si aderit Rex aliquis erit in secundo loco, si plures Reges, mixti erunt cu primis Cardinalibus: Primo Cardinalis, deinde Rex successiue. Si erunt mixtum principes, aut filij, vel fratres Regum. Si non seruiunt Papa, debent sedere inter Diaconos Cardinales, vel post eos pro eoru dignitate & condicione. Primogenitus autem Regis, quia Rex futurus putatur, post primu Presbyterum Cardinalem erit. Sed nullo modo inter Episcopos. Et hoc tam in conuiujs, quam alijs publicis actibus: quamuis nostro tempore aliquorum siue ambitione siue ignorantia aliquando sit seruatum contrarium.

Consueuerunt antiqui ponere Patriarchas quatuor Ecclesiarum principalium inter Episcopos Cardinales mixtim, nostro tempore ponuntur immediate post Cardinales. Deinde assistentes Papa, tum Oratores Praelati, inde Archiepiscopi, Episcopi, Protonotarij, Abbates, Subdiaconi, Auditores, Clerici camerae, Acoluthi. Ad sinistram vero erunt, & cum eis Principes, quos prius diximus (si aderunt) post eos autem si praesentes erunt & alij principes inferiores, illi tamen qui solent praecedere Oratores Regum. Deinde erunt Oratores laici & non Praelati, & cum eis Senator, & tres Conservatores vrbis. De alijs autem Laicis, qui sunt extraordinarij, nihil ponimus, nam admitti solent ad voluntatem Pontificis, & non ordinarie.

Aduertat tamen magister domus vt prius cum Clerico ceremoniarum ponat in scripturis nomina, & ordinem inuicatorum ad conuiuium, & maxime laicorum: & si qua sunt contentiones de praesidentia componantur prius, quod si ibi orirentur, si nolunt componi, ambo contendentes honeste tibeantur exire, si tamen esset colorata contentioni causa, & non temeraria, quia tunc solus temerarius eiiciendus esset.

Quod autem de Imperatore dicimus, intelligimus de Imperatore Romanorum, non autem Graecorum, nam ille vt rex tractatur. Poterunt lauari post primos plures eodem tempore. Postquam omnes lauerunt, Pontifex benedicit mensam, stans siue mitra: & tunc Diaconi assistunt: finita benedictione sedet, imponitur mitra, & Diaconi vadunt ad loca sua, & sedentibus omnibus ordine, liquo steterant, portantur fercula. Primum ferculu portabit nobilior princeps, siue Imperator, siue Rex sit. Secundum alius dignior post eum, & sic successiue, & si erunt ex illis, qui debeant sedere in mensa, portato ferculo, sedeant in loco suo. Et notandum, quod Imperator, Rex, seu maximus princeps capit ferculum, quod portare debet ad Pontificem, extra portam aulae conuiuij ab a quo familiari Pontificis illuc apportatum. Alij inferiores pro ferculo ad coquinam vadunt: magister sacri hospitij, & magister domus baculos in manibus tenentes, & in habitis sibi condecenci deducunt, portantes fercula, quae quidem fercula ad Pontificem, & Imperatorem tantum cooperta portare debent: alijs autem, etiam Regibus detecta, & similiter vinum: possunt tamen portare, & debent maximis principibus vsq; ad aulae conuiuij, & deinde, antequam appareant in conspectu Papae, detegi. Item in praesentia Pontificis nulli omnino fit publice praegustatio nisi ipsi Pontifici, & Imperatori tantum: pro Rege autem aut maximo principe poterit fieri a suis, si voluerint, in credentia, vel vbi capiunt fercula. Pro Pontifice & Imperatore fiunt ibi, vbi capiuntur a dantibus & in mensa a portante, & de omnibus rebus. Cum primum conuiuium incipietur in loco conuenienti, ponatur pulpitu: & Diaconus, siue Capellanus Papae aliquid de sacra scriptura legat vsque in fine conuiuij. Interim cum silentio, & sine strepitu omnia administrantur quam diligentissime. Cum Pontifex biberit, consueuerunt omnes astantes propter Episcopos, & superioris dignitatis viros genu flectere, quod seruari nostris temporibus vidimus, quamuis in nullo ceremoniarum libro id

bro id legerimus. Epulis abunde subministratis fit secunda lozio manuum, & tunc secundus nobilibus laicus portat aquam consuetis ceremonijs. Prior Episcoporum, Cardinalium & duo Diaconi dimissis mantellis, & mitris, vt supra, seruiunt: Deinde reuertuntur ad loca sua: lauantur & alij ordine suo, quo supra, sedentes tamen, & dum Cardinales lauant, vnus seruit alteri de mantili, illud explicando, & tenendo dum alius lauat, & sic successiue. Ponuntur deinde vinum & confectiones, siue species, vt habent antiqui codices: & demum finito conuiuio lector dicit: Tu autem Domine miserere nobis: nisi sit in Caena Domini: quia tunc non profertur: Tunc autem surgit Pontifex sine mitra, assistunt ei Diaconi, & redduntur gratia, vt in ordinario. Omnibus completis reducitur Pontifex ad cameram suam, & alij ad propria diuertuntur.

Si autem solenne conuiuium huiusmodi fiet in die quo Pontifex sacra publice non celebrauerit, omnia, vt praedicta sunt, seruabuntur nisi de sacris vestibus. Papa indutus amictu, alba longa, cingulo, stola pretiosa, & manto rubro cum paruo caputio subtus: siue, si calores erant, sine manto cum caputio tantum ducetur ad mensam. Cardinales, & Praelati erunt in mantellis consuetis sine superpellicijs, & sine mitris: alia omnia, vt supra. Aduertendu tamen, quod nunquam in conuiuio Pontificis admittuntur mulieres, etia si Imperatrix, Regina, vel Pontificis consanguinea esset.

~~Apud huiusmodi quod sunt sacerdotum luxum, qui iam ab illo statim tempore in Ecclesiam Christianam intrasit, quo illa primum a Tyrannorum viatq; haereticis restravit, & patris atq; tranquillit inuestiue in lustris luce frui cepit, acerrime grauisimeq; S. Bernhardus cum alijs, tum in primis in Remensi concilio inuestus est hisce feri verbis, quae eadem etiam suis in Cantica Cant. doctissimis commentarijs Serm. 34. sub finem seruit. Sic serpit, inquit, hodie putrida tabes per omne corpus Ecclesiae, quod latius, eo desperatius, eoq; periculosius, quod intestinum. Et paulo post: Et quae sua sunt, quarunt omnes. Ministri Christi sunt, & seruiunt Antichristo, honorati incedunt de bonis Domini, cui honor non deferunt. Vnde hinc est eis, quem quotidie videmus, meretricis nitro, districus habitus, regius apparatus. Inde aurum in frenis, aurum in sellis & in calcaribus. Plus nitent calcaria, quam altaria. Inde mensae splendide & cibus & scyphis. Inde comestiones & ebrietates. Inde cythara & lyra & tabia: redundantia vtriusque & promptuaria plena, vtriusque ex hoc vtriusque. Inde dolia pigmentaria, inde referta marsupia. Huiusmodi sunt & volunt esse Ecclesiae Praepositi, Decani, Episcopi et Archiepiscopi. Et paulo post: Pauci admodum sunt, qui quae sua sunt non quarant. Diligunt munera, nec possunt pariter diligere Christum, qui manus dederunt Mammonae. Inuere quomodo incedunt vtriusque et ornati, circumacti varietate tanquam sponsa procedens de thalamo suo. Vnde verò hanc illis exuberare aestimes rerum affluentiam, vestium splendorem,~~

Conuiuium ordo.

Conuiuium nomina, & ordo in libello.

Benedictio.

Fercula.

Praegustatio.

Lectioes.

Manuum lotio secunda. Mensa secunda. Gratiarum actio.

S. Bernhardus xuriam sacerdotum.

Abrahamus de omnium gentium patrem, post insignem illam qua potitus est victoriam, Melchisedeche sacerdoti...

Iacobus votum Iacobus similiter (vti Genes. 28. scriptum est) votum Deo sanctissimum fecit, decimas se ei...

Decime etiam le etiam est Ethnicos ab illis commemoratis exemplis ritum illud suam & usitatum prae, spo...

Decime Leuiti proprias habere, quod nimirum Leuita atq; sacerdotes omni rei familiaris cura atq; sollicitudine...

Decima quarta Decima porro, quibus quidem potissimum victus sacerdotum constabat, quadruplices erant...

Primum genus Primae & communes, quas Leuitis omnis populus soluebat, dicebantur decimae primae. Secunde...

Secundum. Maafar schani, id est, decima secunda, ab Hieronymo de re egyptica Graece appellantur...

Tertium. Haec decima omnino erant sancta, quae nec extra Hierosolymam commodari, nec vendi, nec com...

Quartum. Leuita & sacerdotes excipiebantur, celebraret, Deut. 14. Quartum genus erant, quas aduenis, vi...

Exechia editum de decimis. Exechias quoque rex sanctus atq; iustus vniuerso populo mandauit edito publico, vt decimas...

Decimarum officium a Iudeis neglectum. Prophetia Dei impulsu eo nomine illum grauissime obiurgauit, vt cap. 13. est scriptum. Ac primo...

Ethnici quoque suos sacerdotes alere soliti. Vt autem antiquitus (sicut iam explicatum est) apud Iudeos lege diuina certa haec erant rei...

Abrahamus de omnium gentium patrem, post insignem illam qua potitus est victoriam, Melchisedeche sacerdoti...

Iacobus votum Iacobus similiter (vti Genes. 28. scriptum est) votum Deo sanctissimum fecit, decimas se ei...

Decime etiam le etiam est Ethnicos ab illis commemoratis exemplis ritum illud suam & usitatum prae, spo...

Decime Leuiti proprias habere, quod nimirum Leuita atq; sacerdotes omni rei familiaris cura atq; sollicitudine...

Decima quarta Decima porro, quibus quidem potissimum victus sacerdotum constabat, quadruplices erant...

aluerunt. Plinius lib. 12. c. 14. memorat Arabes Deo, quem Sabin vocant (forsan a Deo Sebaoth nomine deducto) decimas persoluisse...

Christi quoque temporibus decimarum solutionem in usu fuisse constat ex Matth. 27. vbi Phari Decima etiam...

Christus igitur summus doctor atq; sacerdos & illius discipuli atq; Apostoli cum decimis illis, quas impij illi sacerdotes acerbissimi illorum hostes in sua potestate tenebant, frui non possent...

Apostolica & primitiua Ecclesia aluit verbi diuini praedones, atq; ministros priuatis sumptibus. Pia familiae dabant victum, alij boni viri illis suppeditabant viaticum, amictum & alia necessaria...

At postquam principes & magistratus, & politia integra Christianam religionem fuerunt amplexata, tunc magistratus ceu Ecclesiae alumni curam hanc ad se transtulerunt, vt sub quorum manibus sunt bona communia...

portiones distribuebatur. Vna portio dabatur Episcopo, hoc est ministro & familia eius in usus suos & aduenarum, hospicales enim debebant esse & aduenas suscipere. Altera clero, hoc est, scholasticis impendebatur, ex quibus alerentur futuri ministri. Tertia pauperibus cedebat. Quarta Ecclesijs reparandis, scholis & aedificijs ministrorum. Hic certe optimus censeretur bonorum Ecclesiasticorum usus. Haec decimae atq; census, siue bona Ecclesiastica postea, collapsa veteris Ecclesiae disciplina, partim fuerunt vendita, partim per nobiles Ecclesijs erepta, multa principum decretis aliò translata, id quod hodie quoq; fieri consuevit, & ea in re grauissimè peccatur.

Graviter peccari, cum non solvantur quae par est fide.

Vt ergo impie agunt illi magistratus, qui bona Ecclesiae dicata vel ad se rapiunt, vel ad alios usus transferunt: ita impij & sacrilegi sunt priuati homines, qui non modò nihil pro suis facultatibus conferunt ad ministerij Ecclesiastici & scholarum conseruationem, sed decimas & census debitos, iam antea Ecclesiae dicatos, vel omnino non solvunt, vel non ea, qua par est fide. Vnde S. August. 16. q. 1. Decimas dicit ex debito deberi, & eos qui dare noluerint, alienas res inuadere. Idè, Si decimas (ait) dederis, non solum sanitatem fructuum, sed et sanitatem corporum consequeris. Item Cum decimas dādo caelestia ac terrena possis promereri, pro auaritia duplici benedictione fraudaris. Haec est enim domini iustissimi consuetudo, vt, si tu illi decimas non dederis, tu ad decimam reuocaris: dabis impio milisi, quod non vis dare sacerdoti. Et eadem quaest. Non Deus noster, inquit, postulat praemium, sed honorem, & qui dignatus est nobis totum dare, decimum dignatur a nobis recipere, non sibi, sed nobis procul dubio profuturum. Et 16. quaest. 7. ca. maior. Quod, inquit, non accipit Christus, accipit fiscus. Haec ille. Itaq; mirum nō est, multa quotidie cum priuata, sum publica mala, annonae praesertim caritatem ingruere, cum decimae alijq; census ad Ecclesiarum

Aliquorum scholarumq; conseruationem pertinentes vel negentur, vel malignè persoluantur.

Deniq; ipsorum etiam ministrorum Ecclesiae religionisq; grauissima est culpa, qui huiusmodi bonis ad necessarium, vel etiam liberalem vitam usum, victum, cultumq; corporis collatis impie nefarieq; ad fastum, ad pompam, ad superstitionem, ad libidinem, ad gulam & ebrietatem, ad corporis voluptatem, ad auaritiam, usuras, & fenerationem abutuntur, vt hodie vulgò fieri videmus. De quo impio bonorum sacrarū abusu, qui hodie maxime viget, Hieron. quoq; in suis temporibus grauissimè conquestus est in 2. Epist. ad Nepotianum, vbi contra luxum clericorum agit, qui iam tum inualuerat: Nonnulli, inquit, sunt diuitiores monachi, quàm fuerant seculares, & clerici, qui possideant opes sub Christo paupere, quas sub locuplete & fallaci diabolo non habuerant, vt suspiceret eos Ecclesia diuites, quos mundus tenuit ante mendicos. Idem paulò post de eodem luxu, Tarpè est, inquit, ante fores sacerdotis Christi crucifixi & pauperis, & qui cibo quoq; vesceretur alieno, lictores Consulum & milites excubare, iudicemq; prouinciae melius apud te prandere, quàm in palatio. Et haec quidem de eorum, qui Ecclesiae scholaeq; inseruiunt, victu, alimentis, decimis, stipendijs atq; salarijs satis sint dicta. Qui autem plura vult de decimis legere, legat August. 16. quaest. 1. Thomam Aquinatem 1. 2. quaest. 87. Iohannem Volphium in Neemiam. Mart. 2. in 7. Indis. Bulling. de functione Episcop. lib. 2. cap. 9.

DE CONVIVIIS REGVM, IMPERATORVM, QVAE IN ILLORVM CREATIONE, CONSERVATIONE, INAUGURATIONEUE FIERI CONSUEVERUNT. DE CONVIVIIS CONSULARIBUS ROMANORVM. DE CONVIVIO CAESARIANO, SEU IMPERATORIO NOTRIS TEMPORIBUS.

CAPVT XX.

NUNC de illis dicendum conuiujs, quae ob ciuiliū seu prophatorum munerum, siue illa sint urbana, siue prouincialia, siue togata, siue militaria, siue liberalia, siue mechanica, vel initiationem, vel felicem laudabilemq; functionem, vel etiam eorundem depositionem celebrari consueuerunt. Inter haec autem monarcharum, regum atq; imperatorum conuiuia, qua supra ad nuptias proprie a Suida & Cedreno dixi appellari, principem facile locum obtinent,

inent, ita vt ab illis omnino exordiendum esse videatur. Ac apud Iudaeos quidem conuiuia in regum inaugurationibus fuisse visitata argumento esse potest illud conuiuium, quo Samuel Saulem excepit, cum esset inaugurandus, 1. Samuel. cap. 9. Item illud Davidis conuiuium, quod in illius inauguratione per triduum summa cum letitia ab vniuerso populo celebratum fuit, cuius haec est descriptio: 1. Paral. 12. Fueruntq; ibi, scilicet in Hebrone, cum Davide diebus tribus comedentes & bibentes: praeparauerant enim eis fratres eorum. Quin etiam qui illis vicini erant vsq; ad Issachar & Zebulon & Nephthali afferebant panem in asinis, & camelis & mulis, & bobus esiam, farinam, palathas, vuar passas, & vinum & oleum, & boues & oues plurimas: letitia enim erat in Israele. Fuit triduanum hoc conuiuium cum ipsius Regis Davidis, quo nullus in terris sanctior religiosiorq; rex extitit, inauguratione: tum ipsius populi seu conuiuarum, & numero ingenti (fuerunt enim ex omnibus tribubus circiter 340822.) & vnanimi concordissimòq; consensu, quo Davidem regem crearunt, & denique singulari erga Davidem regem suum pietate atque liberalitate, qua cibaria, quae tanta hominum multitudinē cibanda sufficerent, libenter ac sua sponte plurima aduexerunt, sanè celeberrimum, perpetuaq; memoria atque praedicatione dignum. Idem porro postquam arca Domini ex alieno solo aduecta, & pristina suae sedi dignitatēq; restituta fuit, liberali seu munifico potius epulo vniuersum populum excepit atq; tractauit, 2. Sam. 6. Idem fecit Solomon in templi Hierosol. dedicatione, de quo suo in loco, 1. Par. 16. Sic Adonias Davidis filius cum regnum, quod iure forsan primogenitura ad se pertinere existimabat, inuadere veller, more eorum qui regno inaugurantur, sacrificium epulare & quidem magnificum, mactatis ouibus, bobus, altilibus animantibus in loco celebri iuxta fontem Rogel, ad lapidem Zoheloth adornari curauit, ad quos omnes regis filios, excepto Salomone, nec non ministros, regni proceres, qui illius factionis erant, inuicem, qui quidem illum fausti et visitatis acclamationibus (Vivat rex) fuerunt prosequuti. Quod cum David resciuisset, ille continuo Solomonem regem vngi ac proclamari voluit: cuius rei fama simul atq; ad Adoniam & eius conuiuarum aures peruenit, illi metu percussi & consternati illico dilapsi sunt, & huc atque illuc diffugerunt. Ipse Adonias in templum se, seu in asylum tutissimum, recepit & altaris cornua apprehendit, 1. Reg. 1. Atq; hic quidem laeti illius conuiuij initialis tristissimus exitus fuit.

Conuiuia in regum inauguratione apud Iudaeos.

Iam verò apud Persas quoq; regiam inaugurationem conuiujs magnificentissimis fuisse celebratam, cum ex sacris, tum prophantis quoque literis constat. Artaxerxes Persarum rex post susceptum imperium, et constitutos ab India in Aethiopia vsque, qua regnum illius patebat, 127. satrapas, anno regni tertio amicos & duces gentium Suis accepit epulo, centum octoginta dierum apparatus ostentans, cui plurima gentes, earumq; legati interfuerunt. Id autem erat instructum in hunc modum: Tabernaculum fixit aureis & argenteis columellis suffultum, praetextum telis linteis & purpureis, multorum millium capax. In eo ministrabatur aureis & argenteis & gemmatis poculis, quae ad delectationem simul & admirationem affabrè erant elaborata. Mandauit etiam ministris, ne quem more Persarum ad bibendum cogerent, sed quemq; pro arbitratu suo apposito cibo potuq; frui sinerent. Dimissis quoq; per totam suam ditionem nuntijs edixit, vt omnes feriat ab operibus festiuitatem pro regis incolumitate celebrarent. Regina quoq; Vasthi pari modo mulierum in regia celebravit conuiuium. De his Esther cap. 1. & apud Iosephum lib. 1. cap. 6. plura inuenies. Inter inaugurationis coronationisue conuiuia illud quoq; videtur ponendum, quod Assuerus rex Persarum Esther, quam repudiata Vasthi sibi matrimonio iunxerat, in palatium sum recepta, regioq; diademate illius capiti imposito, principibus atq; ministris suis magnifice instruxisse fertur, additis praeterea largis effusisq; pro regia potentia munerum largitionibus, vti cap. 2. historia Esther scriptum est. Maximus D. Dionysij interpres Hilaria dicit fuisse appellata cum alias festiuitates priuatas, tum publicas celebrari solitas ob regis alicuius creationem. Verba eius obseruatione digna haec sunt, ἡσαν τινες ἡμέραι τοῖς εἰδωλολάτραις, ἀς ἰλαρίας ἐκαλεῖται, καὶ αἰ μὲν ἦσαν ἰδαι καὶ ἰλαριοί, ὡς ὅταν τις ἐζημιῶ, ἢ ὑὸν οὐκ ἔστω (en nuptialia & natalitia) αἰ δὲ κοινὰ καὶ δημοσία ἰλαρία καλεῖντο, ὡς ὅταν βασιλεὺς ἀναρροδοῖτο, καὶ τὰς δημοσίας ἰλαρίας παρεῖχε, καὶ ἐπε πένδημα ἐν ταύταις φέρειν ἐξέτω, ἀλλὰ καὶ θεῶν, καὶ θύσιαι καὶ ἰλαρίας ἡμέραν διετελεῖτο δημοσία, καὶ οἱ πενθέντες ἐπαύοντο, καὶ ἐδεώοντο, καὶ ἐν δωαρίαις ἀπῳσίοις διήρον τὰς ὡρομύρας ἡμέρας ταῖς ποιαύταις ἰλαρίας. Id est, Et ante quidam dies

Conuiuia in regum Persarum inauguratione.

idololatrias, quas Hilarias seu festiuitates vocabant. Horum alij erant privati & festiui, vt cum quis uxorem duxerat, aut alieni filius natus erat. Communes autem & publicae festiuitates Hilarias dicebantur, vt cum quis rex creatus erat, is publicas festiuitates populo exhibebat. In his nulla erat licitum luctus insignia gestare, luctus omnis cessabat, spectacula, ludi, sacrificia, epulae per totos illos dies agitabantur.

Tyeta Persarum.

Legimus praeterea semel quotannis apud Persas eo die, quo quis Rex creatus fuerat, magnificam splendidamq; coenam adornari fuisse solitam, quae idcirco illorum lingua Tyeta, Graece τελευτα, id est, perfecta, omnibusq; suis quasi numeris absoluta, dicta fuit, in qua Rex solo capite ornatus erat, Persasque strenis donabat. Itaque quoniam quavis coena regia apposita nefas veteri instituto ducebatur orantem, & a rege suo aliquid petentem, non exaudiri, huiusce diei festiuitatisque occasione captata Anestris a rege Xerxe petijt, vt se Mastitis germani sui uxore, quam deperibat, donaret: cuius petitioni turpi & inhoneste Xerxes, quamuis iniuitus, nepatrium morem violaret, satisfecit. Testis est Herodotus libro nono. Sic Hestera heroica virtutis pietatisque foemina in dissimili causa, pia nimirum atque honesta, captata conuiuij occasione, ad quod Assuerum regem atque Hammanum inuitauerat, petitione sua, cui Rex satisfecerat, Iudaeos certissimo presentissimoque mortis interitusque periculo liberauit. Coena illius Tyeta nomine Athenaeus quoque ex Herodoto meminit libro quarto, vbi verbum illud ἡμετέριον videtur esse ambiguum, & dubium an significet natus esse (& ita ad natalitia conuiuia fuerit referendum) an vero creatus siue designatus esse. Ibidem plura Athenaeus de portento regioarum coenarum apud Persas luxu differit, qui & homines Graecos opulentissimos & ciuitates integras (a quibus reges illi conuiuio excepti fuerant) ad extremam egestatem atque penuriam redegit, atque adeo solum mutare coegit. Quamobrem, vt idem refert, si bis Xerxes in eadem ciuitate cibum sumpisset, illa contumud extorris efficiebatur. Addit tamen Athenaeus, coenam illam, quae regi apparabatur, fama quidem fuisse splendidam & sumptuosam, sed si attentius consideretur, fuisse αἰκονομικῆς καὶ ἀνεπιβίβαστος οὐκ ἔστιν ἄρα, propterea quod illius simul multi Persarum principes atque proceres participes fierent, vt ibidem pluribus explicat. Cum hoc Persarum regum victu non inepte forsitan possis conferre Salomonis regis sapientissimi locupletissimique victum quotidianum, qui fuit 30. cori similae, & 60. cori farinae, 10. boues pingues, & 20. boues paschuales, 100. oues, praeter ceruos, capreas, bubulos & gallinaceos saginatos, 1. Reg. 4. Sed quid opus est de Persarum regum luxu multa dicere, cum hodie quoque Christianorum regum atque principum, qui opibus atque diuitijs illis Persarum regibus longe sunt inferiores, monstruosus sit in conuiujs luxus, quo quidem ceu gurgite quodam immansissimo miserorum subditorum opes absumuntur, ipsique ad sitim, ad famem, ad extremam mendicitatem atque exilium detruduntur.

Regum Persarum luxus.

Salomonis victus quotidianus.

Apud Romanos quoque, vt ad propositum redeam, moris fuit, vt magistratus designati atque creati populo cum alia munera, tum magnificas splendidasq; epulas exhiberent. C. Iulius Caesar, teste Plinio, lib. 14. cap. 15. epulum in tertio suo consulatu populo dedit, in quo vinum Falernum, Chium, Lesbium & Mamertinum fuit appositum, quo primum tempore quatuor genera vini apposita constat. Ac in primis aediles huiusmodi munerum conuiuiorumq; magnificentia populi animos demulcendo viam sibi ad altiores dignitatis gradus atq; magistratus munijse legimus. Cic. lib. 2. Off. in ciuitate Romana inueterasse scribit, etiam bonis temporibus (verius dixisset malis) vt splendor aedilitatum ab optimis viris postuletur, & subiungit atq; commemorat aliquot exempla praestantissimorum virorum, vt fuerunt L. Crassus Diues, Q. Mutius, C. Claudius Appij filius, Lucullus, Hortensius, Silanus, P. Lentulus, Pompeius, qui maximis & magnificentissimis aedilitijs functi sunt muneribus, vt ad maiores honores ac dignitates peruenire possent. Orestis quoque nuper prandia in semitis decimae nomine magno honoris fuisse, Mamerto contra homini ditissimo aedilitatis (hoc est, aediliorum huiusmodi munerum atque epularum) praetermissionem consulatus repulsam attulisse scribit. Idem tamen huiusmodi largitiones multis nominibus damnandas esse dicit. Prodigij, inquit, sunt, qui epulis & viscerationibus & gladiatorum muneribus, ludorum venationumque apparatu pecunias profundunt in eas res, quarum memoriam aut breuiem, aut nullam sunt relicturi omnino. Idem scribit Philippum praclare in epistola quadam Alexandrum

Consulum Romani epulae.

Aedilitatis epulae.

Epulae ambitiosorum.

Alexandrum filium suum accusasse, quod largitione beneuolentiam Macedonum consecratur. Quae te (malum) inquit ratio in istam spem induxit, vt eos tibi fideles fore putares, quos pecunia corrupisses? Praclare etiam largitionem corruptelam dixit. Aristoteles quoque Alexandri magister, vt idem inquit, has pecuniarum effusiones, quae ad multitudinem deliniendam fiunt, dixit nos non debere adhiberi. Et paulo post: Hanc multitudinis delinicionem ad breue tempus exiguamq; durare dixit, & a leuissimo quoque animo. Haec Ethnicus ille de istis epularum munerumq; largitionibus, quibus Romani quondam ambitione impulsij populum delinire, seu potius corrumpere conabantur, quod facilius honores atq; munera adipiscerentur, & sensit & scripsit. Quam turpe est igitur Christianos hodie iisdem vt epularum munerumq; largitionibus ad honores suis reliscandum, id quod hodie a plerisque superbis ambitiosisq; hominibus fieri videmus.

Hunc porro munera epulasq; post magistratum adeptionem largiendi morem posterioribus quoque temporibus, cum Romana Respub. ad pristinam formam, hoc est, ad monarchicam redijset, vltimatissimum fuisse historiae satis restantur. C. Caligula, teste Suetonio, qui quatuor consulatus gessit, & duos nouissimos conuinxit, congiarium populo bis dedit trecentos H. S. roties abundantissimum epulum senatorij, equestrij, ordini, etiam coniugibus ac liberis verorumq;. Posteriore epulo forensia insuper, viris, pueris ac foeminis fascias purpurae ac conchilij distribuit. Eius exemplum illustre extat apud Flauium Vopiscum in epistola Valeriani Augusti ad Elium Xifidum aetarij praefectum, cum Aureliano, qui postea Caesar factus est, consularem dignitatem detulisset, cuius haec sunt verba: Aureliano, cui consulatum detulimus ob paupertatem, qua ille magnus est, caeteris maior, dabis ad editionem Circensium aureos Antoninianos trecentos, argenteos Philippicos minutulos tria millia, in aere H. S. quinquagies, tunicas multicias viriles decem, lineas Aegyptias viginti, mantilia Cypria paria duo, tapetia Afra decem, stragula Mauria decem, porcos centum, oues centum. Conuiuium autem publicum edi iubebis senatoribus, equitibus Romanis: hostias maiores duas, minores quatuor, &c. Obseruatione quoque digna sunt ipsius Vopisci historici verba, quibus paulo post hunc munerum epularumq; luxum suis temporibus dominantem deplorat. Posui, inquit, superius epistolam, qua sumptus Aureliano ad consulatum datus est. Vidimus proximè consulatum Furij Placidi tanto ambitu in Circo editum, vt non praemia dari aurigis, sed patrimonia viderentur, cum darentur tunica subserica lineae paraganda, darentur etiam equi, ingemiscensibus frugi hominibus. Factum est enim, vt iam diuitiarum sit, non hominum consulatus: quia vtiq; si deseritur virtutibus, editorum spoliare non debent. Perierunt casta illa tempora, & magis ambitione populari peritura sunt. Haec ille.

Consulari autem illi siue senatorio conuiuio, quo numerum consul designatus senatores excipiendos praebat, simile vult Laxius esse decurionale conuiuium siue epulum. Qui enim Romae senatores & Constantinopoli, hi in caeteris colonijs, municipijsq; Decuriones nominabantur, qui in causis ciuilibus iudicabant. Manet huiusce conuiuij apud nos Viennenses umbra quaedam. Solent enim in festo Petri & Pauli, cum naumachia hic editur in Danubio, simul epulari Senatores & Consul. Porro illud silentio transeundum non est, huiusmodi conuiuia testamento morientis in memoriam fuisse instituta, vt apud nos quae fundatione fiunt. Meminerunt vero huiusce conuiuij subinde inscriptiones verustatum.

Mediolani, in Lombardia.

AESCVLAPIO ET HYGIAE SACRVM COPIVS C. F. LEONAS VIVIR ET AVG. HONORATVS IN TRIB. C. L. PATRVM ET LIBERVM CLIENTIVM ET AD CENSVS PATRONI SANCTISSIMIS COMMVNICIPIBVS SVIS DD. QVORVM DEDICATIONE SINGVLIS DECVRIONIB. * II. AVGVSTALIBVS ET COLONIS COENAM DEDIT.

Auximi, in Italia.

L. SALENO T. F. VEL. SEDATO VETERANO AVG. GG. ACEPT. HONEST. MISSION. EX COH. XLII. VRBAN. PR. QQ. QVAESTORI R. P. AVXVMAT. PATRONO COLLEG. CENTONARIOR. MAN-

Epuli Decurionalis munita aliquas

ANTIQUITATVM CONVIVIALIVM

SVETA LIBERTA PATRONO OPTIMO, CIVIS DEDICATIONE
DECVRIONIB. SINGVLIS IIIIII. N. ET COLONIS SINGVLIS IIII. N.
DEDIT L. D. D. D.

Florentia, in Italia.

TI. CAESARE TERT. GERMANICO CAESARE ITER. COS. CN. ACCEIO.
CN. F. ARN. RVFO. LV. TATIO T. PETILLIO. P. F. QVI IVIR
AEDICVLAM ET STATVAS HAS HOSTIAM DEDICATIONI VICTIMAE
NATALI AVG. VIII. KAL. OCTOBR. IMMOLENT VR. ITEM NA-
TALI TI. CAESARIS PERPETVE ACTVRI DECVRIONES ET PO-
PVLVS CENARENT. QVAM IMPENSAM Q. CASCELLIO. LABE-
ONE. IN PERPETVO POLLICENTI VT GRATIAE AGERENT VR
MVNIFICENTIAE EIVS EOQ. NATALI VT QVOTANNIS VITVLVS
IMMOLARETVR.

Ibidem.

L. AVRELIO MARCIANO AVG. LIB. EXCEPTORI AVXVMATES
D. D. M. AVG. LIB. PROC. PATER. H. A. I. REMISIT, CIVIS DEDICA-
TIONEM DECVRIONIBVS XIII. COLONIS. * II. DIVISIT.

Laxius lib. 3. de Repub. Rom.

In primis autem mirum, imò monstrosum in morem sumptuosa luxuriosaq. planè extiterunt illa historijs celebratissima conuiuia, siue cœnæ Imperatoriae, quas Romani vel vbi primum a milicibus & senatu populoq. Rom. Imperatores erant appellati, vel etiam alijs certis & solennibus diebus consulibus, senatoribus, vniuersaq. nonnunquam multitudini dare fuerunt soliti. Harum exempla multa in historijs occurrunt. Pertinax Imperator Commodi successor, cum, vt testis est Iulius Capitolinus, eodem die simul & Augustus fuisset appellatus, & Flavia Titiana vxor eius Augusta, & patris patriæ nomen, nec non impertum proconsulare, & deniq. ius quartæ relationis recepisset, ad palatium profectus eodem die etiam ad conuiuium magistratus & proceres senatus rogavit, quam consuetudinē Commodus prætermiserat. Hinc ergo colligimus Imperatorum Ro. consuetudinē fuisse, quam Iulius a Commodus neglectam fuisse scribit, vt magistratus atq. senatum ad conuiuium vocarent. Idem colligitur ex eo, quòd Hadrianum scribit Aelius Spartianus statim solitum fuisse ad conuiuium venientes senatores excipere. Verùm de imperatorijs istis Ro. Caesarum cum quotidianis & ordinarijs, tum solennibus & festiuis epulis multa apud historicos videre licet. Quidam, vt Iulius Cæsar, Augustus, Hadrianus, Pertinax, Seuerus modicis et temperatis: alij verò intemperantissimis luxuriosissimiq. vsi sunt, vt Caligula, Nero, Ottho, Vitellius, & qui omnes luxuria vicit Antoninus Heliogabalus, qui nunquam minus C. H. S. hoc est, argenti libris triginta, aliquando autem tribus milibus H. S. cenauit, suppuratis omnibus, quæ impendit, vt testis est Aelius Lampridius, qui multa sanè de incredibili illius imperatoris luxu prodidit, quæ ferè omnem fidem superant.

Hic verò in imperatorum, regum, principum atq. magistratum creatione atq. inauguratione ne mos conuiuia agitandi nostris quoq. temporibus cum apud Christianos, tum alios quoq. populos Maximiliani II. sanè est vsitatissimus. Ac apud Germanos quidem illustre imprimis atq. magnificum est conuiuium Cæsarianum siue Imperatoriam, quod post imperatoris alicuius electionem huius ferè ceremonijs celebrari consuevit, cuius exemplum nobis suppeditat præclarum Maximiliani Austrii II. Rom. regis electio & inauguratio, quæ Francofurti ad Mœnum anno 1562. facta est. Celebratis in sano omnibus ceremonijs, in Curiam inde ad prandiū pro Cæsare, Rege ac reliquis Imperij ordinibus sumptuosissime apparatus proceditur. Pone tres regij stipatores insequuntur, qui equis insidentes, in vulgus misilia iactans, nummos scilicet aureos & argenteos, ita vtring signa-

tos, vt in altera parte Maximilianus D. G. Bohemæ rex: in altera, Coronatus est in regem Romanorum mune manorum anno 62. legeretur. In Curiam vt ventum est, vbi Cæsar & Rex sua mensæ, omnibus alijs septem gradus editiori, considere cæperunt, electores singuli sua ex aureæ Bullæ ordinatione officia obent. Et quidem omnium primò Brandeburgicus, qui pocillatoris munere fungitur, Curia

LIBER PRIMVS.

Curia descendens, in generosum equum ascendit, & ad mensam quandã medio foro strãtam pro-
perans, auream inde peluim & mappam accipit, ijsq. in Curiam rediens Cæsari & Regi vt ma-
nus lauent & abstergant, administrat, post peluim, mappa & equo Comiti Zollerano ex iure an-
tiquo cedentibus. Deinde Saxo, qui Ensisferum & Marefchallum agit, in equum agillimè infi-
liens, eo in auenacem aceruum propè Curiam effusum incitato celerrimè fertur, indeq. modium
implet argenteum, semper modio & equo inferiori Marefchallo, Friderico Pappenheimio at-
tributo, auenã autem pro derelicto habita vulgig. direptioni concessa. Postea Palatinus Archi-
dapifer, ad coquinam extra Curiam propter Franciscanorum ædem constructam expeditus in
equo aspirat, indeq. assumptis ferculis Curiam versus reditum maturat: ibi equo relicto, fercula
ad mensam Cæsaris, ei Saxone nigrum bacillum praferente, desert. Eius equum vnã cum ar-
genteis, quibus fercula gestabantur, patinis iure quodam peculiari dominus Seldekus adipisci-
tur. Consecrant mensam Archiepiscopi, Treuerico verbis præunte, cui reliqui duo respondent. Archiepiscopi
tres mensam
consecrant.
A consecratione Moguntinus, se comitantibus Treuerico & Colonienfi, codicillos Imperijque
figilla ex oblongo argenteo bacillo plus minus duodecim marcorum precio, dependentia Regi
affert, Rex sigilla allata Moguntini collo accommodat, recipiens se sibi tam ipsos Archicancel-
larios, electoresq. reliquos ac vniuersos imperij ordines quàm commendatissimos habiturum: tum
iura atq. priuilegia ipsorum nõ modò ab omni defensorum violatione, sed cum res ita feret, etiam
amplificaturum esse.

Hiscè officijs posteaquam Electores solenniter sunt defuncti, singuli separatim mensis in eadẽ
aula splendidissime instructis dispositisq. ad vtrumq. Cæsaris & Regis mensæ latus discumbunt.
A latere dextro primam occupat Moguntinus, alteram Palatinus. Ad sinistram positarum pri-
mam tenet Colonienfis, secundam Saxo, tertiam Brandeburgicus. Contra Cæsarem & Regem
mensa posita erat, cui Treuericus iuxta Legis Carolinæ formulam accumbit. Hæ autem men-
sæ omnes tam Cæsaris, quàm Electorũ aureis adornatæ stragulis magnificentissimè vtebant,
suprà etiam & a tergo aureis aulæ affabrè sumptuosissimoque opere confectis dependentibus.
Præter iam dictas mensas alia duæ oblongæ in eadem stabant aula, ad quas collocantur Teuto-
nica familia magister, Vuitriburgicus & Spirensis Episcopi: item Bauarus, Iuliacensis & plu-
res alij duces atq. principes viri. In contiguo aula hypocausto etiã quatuor alia mensæ instructæ
erant, quarum primæ legati Colonienfes, secundæ Aquisgranenses, tertie Norici, quartæ Fran-
cofurtenses accubebant. Mensis singulis singuli abaci, omnis generis aureis atq. argenteis vasis
in trilineijs expositis opulentissimi, adiecti. Mensam Cæsarianam procurabant præter cæteros
duodecim præcipui imperij comites, Electorum vicem obeuntes. Habebant quoque Electores, &
Principes suos singuli comites, nobiles, qui illis a dapibus & poculis erant. Legatus quatuor ciui-
zarum certi etiam attributi ministri. Cæterum licet conuiuium insigni magnificentia, ingentiq.
epularum apparatu instructissimum senis sic præberetur ferculis, vt dena simul edulia apponeren-
tur: inter ea tamen plurima noui esui apta, digna solùm erant, quæ cum admiratione oculos pasce-
rent. Bellarijs etiam secundæ præsertim mensæ conquestissimis, vitijsq. preciosissimis fuerunt in-
structa. Interim dum sic:

Regijcè extractis celebrant conuiuia mensis,

Antea Curiam album & rubens merum, duabus fistulis per speciem bicipitis Aquilæ, editæ colua
mella impositæ, subterranea deriuatione profundebarur. (Sic Neapoli in Federici Cæsaris ad-
uentu pluribus diebus nobilissima vina in speciem aquæ extemporarijs fontibus vbertim fluxerunt.
re. Sab. lib. 8. cap. 7.) Veteri etiam consuetudine Bos integer, multis alijs animalibus factus, li-
gneo veru in foro torrebatur, ex quo parte alia ad inauguratum Romanorum regem delata, re-
liquum multitudinis direptioni cessit. Mensis remotis Treuericus gratias egit: postea Cæsar &
Rex suis ornati insignibus ab Electoribus, cæterisq. principibus, Ducibus, Comitibus, Baroni-
bus & anteambulonibus domũ deducuntur, quibus deductis singuli in sua se receperunt palatia.

Simile Imperatorium siue Cæsarianum epulum in Caroli V. Cæs. coronatione apud Aquisgra-
num magnificentissime celebratum plenius Hartmannus Maurus, ceu testis oculatus, hunc in
modum descripsit. Regia maiestas, Imperiali habitu atque ornatu induta, delatis ante se Impe-
rij insignibus maximo Electorum, cæterorumq. principum comitatu, palatium tota Germania
tum.

Saxo ensifer,
& Marefchal-
lus.

Palatinus Ar-
chidapifer.

Archiepiscopi
tres mensam
consecrant.

Bos integer
multis alijs ani-
malibus factus
assatur, & dis-
tribuitur.

Epulum in cor-
onatione Ca-
roli V. Aquis-
grani celebra-
tum.

celeberrimum, cuius latus forum spectans Imperatorum marmoreis statuis est spectabilissimum, ascendit, ubi omnia ad splendorem gloriamq; magnificentissime, aureis peristromatibus, stragulisq; aureis sic adornata fuere, ut maximam rationem publicæ dignitatis habitam fuisse dixisses, solenniq; conuiuio, præter Principes Germanos statimq; Romani Imperij nemo interponebatur.

Statim atq; Rex ascendisset, minor Imperij Marscalcus Vricus de Pappenheim, equo cui infidebat in cumulum auenæ usq; ad pedes, adacto argenteo modio duodecim mactarum, publice in foro, ex more vice ducis Saxonie, auenam demeriebatur. Aqua deinde aurea pelui Regis manibus a Marchione Ioanne de Brandenburg, & minore Imperij Pincerna dabatur: tenuitq; Comes Palatinus & alij astantes Principes mappam, qua aspergebantur manus Regie.

Comes deinde Palatinus Archidapifer, precedente Submarscalco gestante eleuatum bacillum, cum D. de Roy magno, & alijs minoribus magistris curiæ, ad coquinam descenderunt Regiam.

Anquam reuerterentur Electores, Ecclesiastici benedictionem mensa legerunt. Quamuis autem hoc antiquæ orationes Archiepiscopo Coloniensi coronatori saltem illa die tribuerent, tamen Treuerensis sibi hoc competere contendebat ob causam, quod senior in consecratione foret. Archiepiscopus mens Coloniensis ob ea, quæ in aurea bulla continentur, cuius auctoritas in dubijs merito sequenda, equo animo cessit.

Post benedictionem Archiepiscopus Moguntinus, associatis duobus Archicancellarijs Coloniensi a dextris, Treuerensi a sinistris, sigilla Regia a baculo argenteo duodecim mactarum pendencia, regia mensa oblata, cum retraderentur, Moguntinus ex collo aptauit, totaq; die publice inde dependentia gestauit. Tamen Treueri contendebant, Aquisgranum esse Archicancellarium Gallici.

Ante dapas vendere tubicines atq; anatores Regis. Heroldi quoque insigniter ornati inter quos Anglicus quoq; Heroldus, cum insignibus Regis sui honoris causa conspiciuntur.

Tubicines præcinentes ubi ad medium atrij peruenere, substitere: tubis tamen omnia personabant, quousque Dominus Palatinus per deuexum ascendendo septem gradus, primum ferculum cooperitum, Regie Maieitati reuerentissime apposuisset. Controuersia erat inter Legatum Regis Bohemie & Subpincernam Imperij N. de Limpurch, uter eorum Regi vinum aqua diluam ex more propinaret. Sed excussum pridie fuit, pro Friderico agnomine, & officio Pincerna, cum ille semel & primo propinasset. Post durante prandio Palatinus Fridericus pocillator Regis fuit.

Omnibus Principum Electorū officijs solenniter defunctis ad mensas ipsi præparatas, Principes sese repasuerunt. Singuli suos Comites atque nobiles habuere, quibus inter epulas ministris utebantur.

Hic opportunum de ordine mensarum relationem facere. Regia mensa posita latere dextro, quod forum respicit inter columnas, in meditullio aulae, & parietem substructas, eleuataq; fuit fastigio septem pedum. Electorum verò mensæ, modicis intervallis posita, pedalis altitudinis fastigium habuere, & tam Regis quam Electorum mensæ, aureis stragulis strata. Aulae quoq; aurea supra, & a tergo propendebant, magnificentissimi operis. Licet prandium prælautum, omnibusq; cupedijs ciborum instructissimum abundantissime quinquaginta scilicet ferculis sic præberetur, ut dena semper edulia apponerentur, inter ea tamē multa non esui apta, digna solum erant, ut cum admiratione spectarentur. Licebat enim videre species castellarum, arborū, leonum aquilarum, unde Romani Imperij regnorumq; Hispaniæ vexilla dependebant, mensis singulis, singuli abaci ordinatim dispositi, primis primi ministri quoq; fuere.

Marchio Castimirus structor, siue pragustator Regie Maiestit. fuit. Regem sedentem in aurea sella circumstantabant dexteriore latere D. Marchio de Arschot, & Episcopus Leodiensis, sinistro latere Comes de Zorn sceptriger, pluresq; alij principes, atque Comites, Germaniæ atq; Hispaniæ. A sinistro erat abacus regius, ornatus spectabilissimis vasis veteris calaturæ, omnis usus, duo præsertim unicornia, admiranda prodigiosaq; magnitudinis. Vas item aureum ingentis capacitatis, Regie Maiestitati donò a Rege Anglorum, gratulandi causa missum, ut ferebatur, visebatur.

Latere

Latere dextro, duobus passibus infra regem primæ mensæ assedit Archiepiscopus Coloniensis. Qui secus contenderunt, ob annotationes imperitorum scilicet, quod primus discubitus regi Bohemie deberetur, illi auream bullam, normam Ceremoniarum Principum non viderunt, quæ his rebus statum modum præfinit, morisq; imperij non satis gnari, cecutierunt. Tamen si secundo loco mensa regi Bohemie strata præparataq; fuisset, vacua tamen edulio mansit.

Tertia mensa pro duce Saxonie vacua. In quarta prandium sumpserunt Episcopi Vuormatiensis, Ratisponensis, Dux Otto Henrici Bauariæ. Quinta ad tempus fuit vacua: post occupabatur a regis consiliarijs. Sexta assidebat Magistratus Aquisgranensis. Nurembergenses Legati, qui imperialia ornamenta aduexerunt, ad septimam mensam collocati fuere. Reliquæ duæ mensæ conuiuarum vacuæ mansere.

Latere sinistro prope columnam, prima mensa Moguntini Archiepiscopi. Secunda D. Palatini. Marchionis de Brandenburg tertia, sed esculentorum vacua, ob Marchionis absentiam. Quarto loco duces Braunsuicenses & Iuliacenses, accubere. Quintam occuparunt missi a ciuitate Coloniensi.

E regione Regis directe posita fuit mensa Treuerensis Archiepiscopi. Paulum infra mensam Coloniensis, atq; Moguntini Archiepiscoporum. Conuiuium regium oppiparum, lautissimumq; quatuor prope horas, quasi regali cum silentio agebatur.

Expleto prandio, gratijsq; a Treuerensi dictis, omnia tubis, tympanisq; personabant, strictoq; diui Caroli gladio, iterum Regia maiestitas viros equestris ordinis creauit.

Omnibus absolutis, Rex Imperialibus ornamentis indutus, cum Electoribus suo quoq; peculiari habitu vestitis, ingentiq; Principum frequentia atq; comitatu, precedentibus anatoribus, hospitium intrauit: Regeq; deducto singuli Principes ad sua quoq; hospitia diuertent. Archiepiscopus Moguntinus statim regi sigilla cum argenteo illo baculo, cuius antea mentio facta, insuper candidum excimiumq; equum dono misit. Quæ omnia a Casare mox remittebantur. Rege subiungente, se fidem Moguntini adeo exploratam, perspectamq; habere, ut sigilla regia nulli rutijs quam eius fidei credi possint. Regem insuper futurum suæ personæ gratissimum Dominum, Episcopatumq; Moguntinum potenter, efficaciterq; protecturum. Moguntinus fidei eius commissa sigilla quidem retinuit, argenteum autem baculum, equumq; D. Nicolao Ziegler homini solersuo Vicecancellario pro honorario liberaliter dedit.

His porro addere libet tertium epuli Casariani exemplum, quod in eiusdem Imperatoris Caroli V. coronatione apud Bononiam celeberrimam Flaminie urbem presente Clemente VII. Rom. Pont. magnifico apparatu, agitur fuit, & a Corn. Agrippa eleganter admodum literis memoriaq; proditum.

Epulum in coronatione Caroli V. Bononiæ celebratum.

Hac magnificentissima pompa inclinante se iam die, reuersus ad Palatium Imperator desiliens equo, primum eos, qui signa & vexilla præferabant, tum umbraculum gestauerant, & alios plerosq; cum nobiles, tum ciues & scholasticos equestris ordinis auratos milites, procreauit. Deinde Basilicam amplissimam aulam auratis laquearijs, & Babylonicis peripetasmatis suspensam taperijsq; instratam, principibus comitantibus ascendit. Cernebantur ibi appensi laquearibus argentei polymyxi pensiliaq; candelabra, quæ luminosis cereis redolentibusq; bychnis referta, lumina late profundebant. Conspiciebatur ibi etiam exstructus amplissimus abacus, varij generis aureis escarijs & poculis, puta lancibus, & lebetibus, œnophoris, amphoris, phialis, scyphis, cyathis, paterijs, stragematarijs miro artificio castatis, gemmatijsq; calicibus, & id genus epitraperijs confectus. Ad caput autem Basilicæ sub aureo conopæo Imperatoris mensa sita erat, & iuxta non longè altera mensa, qua magnificentissimus Sabaudia dux, ceteriq; principes, qui coronationis insignia portarunt, recubaturi essent. Erant etiam ceteris principibus ac prælatijs primoribusq; latrapis suspensa peristromatibus & instrata aulis, suisq; abacis & mensis magnifice parata ctenacula. Iam hora adorati conuiuij & instructis mensis accumbent summū thronum Imperator, ac deinde per ordinem ceteri principes suas mensas accumbunt. Daniur aquæ manibus & solenni Oratione mensæ benedicuntur. Tunc primores Satrapæ (Dapiferos idcirco vocant) præeuntibus cum suis scipionibus architriclinis, argenteis canistris panem, & auratis patinis naria tuceta, leucophaga, fritcellas, tortas, & quicquid præclarum ars Apitia excogitare potuit, inferunt.

Deinde secundis mensis grandioribus lancibus exquisitissimas per ordinem epulas copiose apponunt, assa, elixa insculenta, frixa, pastilia, promulsidaria, pultaria, crustulenta, aliaq; lautissimorum eduliorum genera sapidissimis succorum multijugis condimentis suffusa, multa quoq; supra appetentiam discumbentium magnificentiae causa illata sunt. Porro tertijs mensis, quae cenam clauderent, variegata coquinarijs artificijs multarum figurarum tragemata, bellariaq; ministrabantur: nec deerant toto conuiuio varij generis generosissima vina, stabantq; praesto pincernae pocula singulis pro libito ingerentes, propinatoresq; ad omnes epulas & pocula praegustabant. Illud quoq; magnificae liberalitatis spectaculum multis admirationi fuit, quod post singulas dapes leuatae mappae & mantilia, una cum auratis, argenteisq; patinis & lancibus, cumq; cibarijs & fenestris in forum praeda plebi proieciabantur: structoribus interea alia supra alia imponentibus. Cumq; iam absoluta esset coena, dilutis, pro more, odoratissima aqua manibus, remotis mensis, iterum solennibus precibus reddita sunt Deo gratiae. Tunc Imperator accepto in manus gladio sacro, plurimos rursus cum nobiles tum consulares viros ad equestris ordinis honorem dignitatemq; prouexit. Magna deniq; parte noctis transacta principes singuli consalutato Imperatore ad sua diuersoria cubitum facebant, populo Bononiensi adhuc pluribus florulentis diebus ignitisq; noctibus festiuitatis celebritatem iugiter continuante. Eiusdem festiuitatis sane magnificentissima Iouius quoq; meminit lib. 37. de Caroli V. coronatione. Is, inquit, dum Bononia coronabatur, e lacubus, qui in summo praetorianae porticus fornice fuerant fabrefacti per siphones rubra & alba vina fundebantur, panes ab alto in subiectos milites spargebantur, correbaturque in machina versatili bos integer, ingens, haedis, veruecibus, ac omni ferè volucrum genere fartissimus, ut in tanta festa hilaritate milites sub armis, in acie stantes, ad manum paratis obsonijs cum iucunditate vescerentur. Talis fuit porcus Troianus veteribus, factus alijs animalibus, in cuius ventre erant turdialiaq; auiculae, suminis, vuluaeque frusta, aliaque complura, ut est apud Athen. lib. 9. cap. 6. & Macrob. Satur. lib. 3. cap. 13. Nam Cincius in suasionem legis Fanniae obiicit saeculo, quod porcum Troianum mensis inferat. Quem illi ideo sic vocabant, quasi alijs inclusis animalibus grauidum, ut ille Troianus equus grauidus armatis fuit. Haec de regijs & imperatorijs, & quae se illis aequarunt, magistratum Romanorum conuiujs in illarum initiatione siue creatione agitari solitis.

Conuiuia apud Helueticos in honorem novorum magistratum.

Apud plerosque Helueticorum pagos bis ferè in anno ab vniuerso populo in honorem novorum senatorum atq; magistratum conuiuia publica tributim celebrantur, quae vulgò Scherzessen quasi dicas dona siue donaria appellantur, quo vocabulo omnia ferè honoraria conuiuia, quae in alicuius gratiam quacunque de causa fiunt, appellantur. Moris etiam est, ut cum nummi argentei, cum etiam nuges & alia huiusmodi pueris distribuuntur, ad vsurpationem nimirum vetustae consuetudinis, qua olim (ad quod etiamnum hodie in regum & imperatorum coronatione fieri consuevit) Romani magistratus & imperatores omnis generis munera missilia (donatiua vulgò atque congiaria dicta) ut vestes, vnguenta, cibaria omnis generis multitudini atque militibus largiri fuerunt soliti. Huc praeterea pertinent conuiuia iudicialia, quae a iudicibus nouis toti collegio exhibentur, quae idcirco vulgò Richtermaal/id est, iudicialia conuiuia appellantur. Item conuiuia quaestoria, & ut ita loquar, rationalia omnis generis, quae a quaestoribus ararij publici, nec non praefecturarum, prouinciarumque rectoribus, postquam muneris pecuniae administrata rationem reddiderunt, consulibus atque senatoribus praebere solent. Haec deniq; referuntur omnia illa conuiuia, quae ob ciuilia munera atque magistratus celebrantur, quae quidem varia sunt atq; multiplicia.

Conuiuia iudicialia, quae a iudicibus nouis toti collegio exhibentur, quae idcirco vulgò Richtermaal/id est, iudicialia conuiuia appellantur.

DE CONVIVIIS MILITARIBVS, DIAETA

ATQVE VICTV MILITARI VETERVM. DE EPVLIS

ante & post praelium, de cenis victorialibus, triumphalibus.

De donatiuis, atque congiarijs.

CAPVT XXI

QVONIAM

QVONIAM verò illa ipsa munera ciuilia atq; prophana partim sunt rogata siue patris: partim bellica siue militaria, partim etiam mixta, ut sunt regum, imperatorum, principum (quorum maiestatem, ut rectè Iustinianus Imperator inquit, non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, ut vtrunq; tempus bellorū & pacis rectè possit gubernari) atq; etiam magistratum nonnullorum: idcirco de ijs quoq; conuiujs nobis dicendum, quae ob bellicas actiones, ac praesertim ob victorias partas, ab imperatoribus atque ducibus ob imperatorum appellationes militibus exhibentur. Ac omnino militaria seu castrensia conuiuia, quae *στρωμα* & *παρευβολικα* Plutarchus 2. Probl. 10. appellat, sunt duplicia, alia quidem quotidiana & ordinaria: alia verò extraordinaria, solennia siue festiua.

Conuiuia militaria alia ordinaria, alia extraordinaria: qualia esse debeant ordinaria.

Quotidiana & ordinaria ea voco, quae quotidie inter milites agitantur, quorum ipsos quidem imperatores seu duces summam decet curam suscipere atq; gerere. Ac primò quidem dabunt operam, ut milites non singuli seorsim, sed in certas quasdam turmas atq; cohortes diuisi simul cibum potumq; capiant, quae quidem militum *συσίτη* ad mutuam animorum coniunctionem plurimum faciunt. Huc facit Pescennij imperatoris institutum, qui, teste Spartiano in eius vita, iussit, ne milites in *χονίς* ad bellum aureos & argenteos nummos portaret, sed potius ut publicè commendantur, (commendarent in nonnullis exemplaribus legitur.) Iosephus quoque in historia belli Iudaici de castrorum Rom. forma ac dispositione verba faciens, testatur non fuisse in cuiusuis potestate prandere atq; cenare seorsim, cum ipse veller, sed simul & una prandendi, cenandi atque etiam dormiendi certa fuisse & statuta tempora. Cenae autem illae atq; prandia in tentorijs per concubernia decorè ordinateq; apparabantur, cum singula sua certa haberent ministeria. Deinde danda opera ut illa militum conuiuia sint admodum liberalia atq; copiosa, quibus nimirum illorum vires multis bellicis laboribus atq; vigilijs fractae reficiantur. Nam militares labores atq; vigiliae abundantiorum aliquantò copiosiorumq; victum requirunt, cuius inopia atq; defectu illorum vires debilitari est necesse. Quam sanè ob causam Romanos imperatores summam legimus curam adhibuisse, ne milites fame & comectus rei, cibariae penuria premerentur, ac id quidem C. Iulium Caesarem in primis curasse, ex illius commentarijs satis liquet. Alexander Seuerus, teste Spartiano, dicere est solitus, militem non timere imperatorem, nisi sit vestitus, calceatus, armatus, & satur, habens aliquid in *χονύλα*. Nihil enim profectò magis militum animos viresq; frangit, quam fames, nec est aliud, quod illos magis abalienet ab imperatore, quam eius rei negligentia. Vnde multa in Romanorum historijs de illorum frumenta atq; annonam largè liberaliterq; militibus distribuendi dimetiendiq; consuetudine legimus.

Verum ut militibus de liberali sufficientiq; victu est prospiciendum: ita contra summopere cauendum ne illorum victus atque conuiuia nimis sint delicata atq; luxuriosa, quae quidem ad illos emolliendum effeminandumq; plurimum faciunt. Atque hanc quidem ob causam Homericam illa conuiuia bellica, Plutarchus 2. Probl. 10. *σοφλιωδὴν* & *σιπαλέα*; hoc est, a fame atq; siti non omnino libera appellauit: credo quod prisci illi Heroes ac bellatores belli tempore moderato atq; frugali victu vterentur, nec se ad saturitatem extremam vsque immodico cibo potuq; onerarent. Nam cibi potusq; luxuria cum in pace, tum in primis in bello valde est periculosa, maximarumq; saepe cladum atq; calamitatum causa, quemadmodum plurimis exemplis probari posset. Quamobrem fortis sapientisq; ducis officium est, ut se primùm, deinde milites suos, quoad eius fieri potest, ab immoderata cibi potusq; ingurgitatione contineat atq; cohibeat, nec delitijs atq; cupidijjs, sed duro potius victui se militesq; suos assuefaciat. Haec in re Romanorum potissimum, qui omnium ferè gentium victores exiterunt, eluxit sapientia ac fortitudo, historicorum literis celebratissima, qui quidem milites suos austeram, arctam, duramq; disciplina continuerunt, minimeq; molli delicatòq; victu emolliiri atq; languesceri passi sunt.

Cibi militares siue castrenses, ut vulgò vocabantur, erant laridum, caseus, posca, (teste Aelio Spartiano in vita Hadriani) & buccellatum atque acetum, teste eodem in vita Pescennij, quem imperatorem scribit iussisse vinum in expeditione neminem habere, sed aceto vniuersos esse contentos, & pistores expeditionem sequi prohibuisse, buccellato iubens milites & omnes contentos esse. Eiusdem victus militaris luculentia mentio seu descriptio potius extat in Lib. 1. C. de erog. Milit. annona his verbis: Repetita consuetudo monstrauit expeditionis tempore buccel-

Cibi militares.

latum ac panem, vinum quoq; atq; acetum, sed & lardum, carnem etiam vernecinam milites no- stros ita solere percipere. In duobus diebus buccellatum, in tertio die panem. Vno die vinum, alio die acetum: vno die lardum, biduo carnem vernecinam. Hæc ille. Buccellatum est panis ad vsus diuturnitatem excoctus, quo milites pasci in castris solebant, vti scribit Marcellinus lib. 17. Idem panis ab Hippocrate $\sigma\tau\epsilon\phi\theta$ & $\sigma\tau\upsilon\epsilon\lambda\tau\epsilon\mu\epsilon$, a Suida $\sigma\tau\upsilon\phi$: a nonnullis $\epsilon\pi\theta\epsilon\varsigma$ $\alpha\pi\tau$, Ro- manis priscus, auctore Suida, $\pi\alpha\chi\alpha\mu\alpha\sigma\iota\upsilon\sigma$ siue $\pi\alpha\chi\alpha\mu\alpha\epsilon$ fuit appellatus, qua voce Leo vtiur de re militari, & deducitur ab inuentore Paxamo coco. Hieron. aduersus Iouin. Elaboratas carnes ad iura Apitij, & Paxami: a Gallis, Italis & Hispanis bis coctus siue bis assus, alias panis ciba- rius, panis nauticus (propterea quod nauta eo vtuntur) & rubidus quoq; panis a Plauto appel- latur in Casina. Festus interpretatur, parum coctum. Hermolaus Barbarus & apud Festum, & apud Plautum ruidum, Lambinus ruidum legendū putat. Ruidum autē siue ruidum Lam- binus interpretatur, rude; scabrum & impoliturum, quales sunt panes non bene pisti, alij tamen pa- nem rubidum siue ruidum bis coctum esse volunt. Martialis:

Buccellatum.

Ores caninas panis improbi (buccellatum videtur intelligere) buccas: id est, buccellas. Hinc Buccellarij equites cataphracti per Orientem, auctore codicis præfecturarum Scoto ad Theodo- sium Augustum, nominantur, hoc est, qui minima annona viuerebant. Erant autem natione $\epsilon\lambda\lambda\omega\sigma\alpha\lambda\alpha\tau\alpha\iota$ Gallogræci, vt auctor est Suidas. Panis militaris duo fuisse genera ex Valeria- ni imperatoris epistola, qua est apud Fla. Vopiscum in eius vita apparet: petis enim duci Romæ misso dari panes militares mundos sedecim: castrensēs quadraginta. Vtebantur Romani pane ex tritico tanquam validissimo, & saluberrimo, pane ex hordeo antiquis vsitato, damnato, & vsui iumentorum destinato, quod minus alere videretur. Milites sæpe ob aliquod delictum hac pœna afficiebantur, vt hordeaceis panibus vesci cogèrentur, vt ex Polyb. lib. 6. & alijs constat, vt ni- mirum non tanquam homines, sed tanquam bestia tractarentur, cum hordeum brutorum potius, quam hominum cibus aestimetur. Hæc possunt accommodari meo iudicio, ad illustrandum illum locum Hoseæ 3. v. 2. vbi propheta Dei personam sustinens uxorem sibi comparat 15. argenteis, & sesquicoro hordei: quibus verbis indicatur rudem ac quasi brutum illum populū tenuissimo vi- lissimoq; cibo tractandum atq; alendum esse, nempe hordeo modico, quo antiquitus vix serui, neq; homines ingenui vel uxores, sed iumenta potius ali solebant. Vilis igitur, abiecta, dura & au- stera populi illius conditio in seruitute describitur. Item Imp. Constant. lib. 12. Cod. tit. de Salga- mo hospitijs. & c. Salgama inter cibos castrensēs numerat, quæ quidē, vt vult Laxius sub se con- tinebant oleum, butyrum, & omnes condituras & ligna, deniq; cuncta in dies necessaria: ad quod Ausonius alludit hoc carmine:

Buccellarij.

Salgama.

Salgama non hoc sunt, quod balsama, cedit odor.

Et Columella in carminibus de cultu horrorum:

Tempore non alio vili quoq; Salgama meret.

L. vnica. C. de Salgamo hospitijs non præbendo, hæc est: Ne quis comitum, vel tribunorum, aut præpositorum, aut militum nomine, Salgami gratia, culcitra, lignum, oleum a suis extorqueat hospitijs. Cuius ibi: Salgami nomine scio significari conditas herbas, veluti enulam, brassi- cam, betam, quæ etiam a Turcis condiri solent. Sed huius nominis obtentu exigebat etiam trans- euntes milites culcitra, ligna, oleum, quod hæc constitutio tollit. Hinc vas Salgamarium, & Salgamarij venditores.

Laridum.

Laridum est caro suilla salita: vnde Macrobius lib. 7. Saturnal. Sæpe apposita salita carne, quam Laridum vocamus, opinor quasi largè aridum. Eam Cicero in lib. de Senect. Succidiam appellauit. Varro in lib. 2. rerum rusticarum: Et qui non audierit patres nostros dicere ignauium & sumptuosum esse, qui Succidiam in carnario suspenderit, potius e lanario, quam domestico fun- do. Et M. Cicero. Iam hortum agricola ipsi succidiam vocant. Succidiam alij a suisbus cædendis (nam id pecus primum occidere, & salire, vt seruarent, patresfam. ceperunt, auctore M. Var- rone) alij quod paulatim succiditur, appellatam volunt. Laridum militarem esse cibum Nazian- zenus quoq; in Athanasio testatur. $\upsilon\sigma\iota\omega\upsilon$ $\kappa\epsilon\tau\omega\upsilon$ $\upsilon\sigma\omicron\delta\omicron\chi\alpha$, $\omicron\iota\varsigma$ $\tau\omicron$ $\sigma\pi\alpha\tau\omega\mu\epsilon\kappa\omicron\upsilon\varsigma$ $\xi\epsilon\phi\epsilon\tau\epsilon\upsilon$. Quo ad poscam (cuius Spartianus in vita Hadriani meminit, & cuius loco idem in vita Pescennij ace- rum videtur ponere, cuius etiam lex illa Constantini meminit) illa est portio ex aceto parti modo

Posca.

maiori, modo minori aqua mixto confecta, qua vini loco messorēs vti Christophorus Vega testa- tur lib. 2. de arte medendi, cui, vt idem inquit, si oleum & panem addas, cibum conficies refrige- rantem, vtilem laborantibus & iter agentibus sub æstu Solis. Eiusdē in Italia quoq; messoris tem- pore in magno æstu vsus esse fertur. Vnde licet nobis intelligere, cur cap. 2. historia Ruth Booz iusserit Rutham cum messoribus cibum capere, & bucellam suā in acetum tingere, vt Lud. La- uaterus in doctissimis suis in illum libellum commentariolis annotat. Poscam, inquit Brodæus lib. 1. Miscell. cap. 11. plurimi Grammatici lorum esse suspicantur, ego semper apud Plin. oxyera- tum. Qui zythum apud eum esse existimant, nugantur: ipse enim poscæ & zythi, vt diuersarum potionum, mentionem infert. De aceti natura (quod Hebræi $\gamma\alpha\mu$ Homez Chaldaei & Syri $\alpha\kappa\epsilon\tau\iota\mu$. $\alpha\lambda\eta$, Hala Græci $\delta\epsilon\zeta\omicron\upsilon$ vocant) vide Plin. lib. 23. cap. 1. Seruius,

Et potu & fottu stomacho conducit acetum.

Et Dioscor. vim aceti dixit esse $\delta\iota\sigma\omicron\mu\alpha$ $\chi\alpha\lambda\omega$. Cum igitur acetum, siue portiones atq; cibi ex aceto confecti maximam habentes vim refrigerandi, laborantibus, vt messoribus atq; militibus, val- de sint accommodati atq; vtilis, mirum profecto non est illo Romanos in expeditionibus suis plu- rimum vti fuisse solitos. Hinc Iulianus Imp. in epistola ad Libanium Sophistam & quaestorem, expeditionem suam Persicam describens, sub finem scribit, se nauis frumento, pane cocto & ace- to impleuisse. Mirū quoq; non est (id quod nonnulli mirantur) cur Suetonius scribat Asiaticum Vitellij imperatoris libertum Puteolis poscam vendidisse, cum is potus non solum medicum in vsu, vt nonnulli opinantur, intus & extra adhiberetur, sed etiam cum milites, tum viliis ple- becula illo in quotidiano victu in magnis præsertim caloribus vtrentur. M. Catonem in mili- tia semper aquam bibisse ferunt, nisi quando ardentem sitiebat, tunc enim acetum potasse legimus. Mirum itaq; non est milites Rom. Christo sitienti acetum præbuisse. Hodie quoq; milites semper secum acetum ferunt. Sciendum enim, nec vinum per se, quia calidū, nec acetum, quia siccum, nec aquam, quia tardius permeat & distribuitur, mistam autem aquam alterutri horum certa portio- ne, sitim probè extingueret. Nam hæc vini caliditatem, & aceti siccitatem sua frigiditate & hu- miditate corrigit. Tam vinum autē, quam acetum essentia suæ tenuitate ipsi aque celeritatem, & permeandi promptitudinem impertit. Quare prædenter quidam aquam insalubriorem admi- sto aceto corrigunt: præterquam enim quod, vt celerius hypochondria aqua trāseat, præstat, etiam contra venena valet, & a putrefactione tuetur. Apud Plautum in Rudente Grippus piscator parcum & tenuè prandium quale militibus conuenit, exprimit his verbis: Hic rex cum aceto pransurus est atq; sale.

Allium quoq; merito inter cibos militares est referendū, quod veteribus militia fuit hierogly- phicum. Hinc prouerbium $\iota\upsilon\alpha$ $\mu\eta$ $\phi\alpha\gamma\eta$ $\sigma\kappa\omicron\epsilon\phi\omicron\delta\alpha$, $\mu\epsilon\delta$ ϵ $\chi\upsilon\alpha\mu\epsilon\varsigma$, id est, Ne edas allia, & fabas: quo, teste Suida, significabatur tranquille vitæ amatoribus, & a bellis (in quibus allij maximus erat vsus) & a iudicijs, atq; actionibus civilibus (cum & fabis olim in suffragijs ferendis vtren- tur, & fabas escirent ad somnum arcendū) ceu otio atq; tranquillitati planè cōtrarijs omnino esse abstinendum, de quo vide etiam Erasmi Adag. Athenienses quoq; (auctore Suida) ad na- uigationes & expeditiones suas allia potissimum commercari fuerunt soliti: vnde prouerbium $\sigma\kappa\omicron\epsilon\phi\omicron\delta\upsilon$ $\epsilon\upsilon$ $\delta\iota\chi\tau\omicron\upsilon\iota\varsigma$, Allium in retibus, de vili cōmeatu, Erasmo interprete. Hinc Aristoph. in Equitibus, milites coemptis prius allijs & cepis naues $\iota\pi\pi\alpha\gamma\omega\gamma\epsilon\varsigma$, id est, equis transportandis aptas alacriter conscendisse dicit. Et ibidē chorus Alantopolam incitans ait, $\iota\upsilon$ $\epsilon\mu\epsilon\iota\upsilon\upsilon\varsigma$, ω $\tau\epsilon\alpha\varsigma$, $\iota\omicron\upsilon\omicron\phi\omicron\delta\omicron$ $\mu\epsilon\delta$ ϵ $\mu\epsilon\chi\eta$ id est, vt, o amice, inalliatu strenuè magis pugnes. Nam allium creditur bellatorū vires excitare, vnde gallinaceos allio prius dato ad pugnam præmuniri atq; incitari aiunt, quod Græcis est $\sigma\kappa\omicron\epsilon\phi\omicron\delta\iota\varsigma\epsilon\upsilon$. Plinius contra pituitam & gallina & gallinaceis prodesse mixtū in farre testatur lib. 20. cap. 6. In obsidionibus similiter vrbū allium olim in magno fuisse precio Suidas testatur, quod pertinet illud, $\sigma\tau\omicron\delta\lambda\upsilon\upsilon\iota\alpha\upsilon$ $\tau\epsilon$ $\sigma\kappa\omicron\epsilon\phi\omicron\delta\alpha$ $\pi\omicron\theta\theta\epsilon\mu\delta\upsilon$, id est, Perdo al- lia in obsidione. Thraces idē auctor frigidam regionem incolentes merito $\sigma\kappa\omicron\epsilon\phi\omicron\delta\omicron\phi\alpha\gamma\epsilon\iota\upsilon$, id est, Cælius lib. 4. cap. 14. idem de Celtis testa- tur.

Cælius lib. 4. cap. 14. idem de Celtis testa- tur.

— Tam autem plenior Allij, vlpicij, quam sint Romani remiges.

R

Ulpicum, teste Plinio lib. 19. cap. 6. Greci appellauerunt allium Cyprium, alij antescerodon, praecipue Africa celebratum inter pulmentaria raris, grandius allio. Vt autem militum & nautarum, ita quoque rusticorum & olim & hodie, vsitatus cibus fuit. Hinc Galenus allium rusticorum sberiacam appellauit, lib. 12. meth. med. cap. 8. Et Plinius lib. 19. cap. 6. ait, Allium ad multa raris praecipue medicamenta prodesse creditur. Huc faciunt Plautina illa in Mostell. Tranio foruus urbanus ad Grumionem rusticum.

— At te Iuppiter

Dijq; omnes perdant, oboluisi allium

Germana illuuius, rusticus, hircus, hara suis, &c.

Cui respondet Grumio. Quid tu vis fieri?

Non omnes possunt olere vnguenta exotica. Et paulo post.

Sine me alliato fungi fortunas meas.

Id est. Sine me fortunis meis, quae in alliato (panis est allio intinctus, atq; perunctus) consistit, contentum viuere. Contra Vespasianus Imp. teste Suetonio, adolescentem fragrantem vnguento, quum ei pro impetrata praefectura gratias ageret, nutu aspernatus, voce etiam grauisima increpuit, Maluissim allium oboluisset: literasq; remouit. Allij grauis est sapor atq; odor, unde & alliu Latine ab olendo, & ομοειδον Graece, ut vult Suidas, quasi ομοειδον τι ομοειδον ον, πικρον ομοειδον ον, id est, sinistro odore, & Hebraice שחממ Schumim Num. 11. (quo solo in loco vox hac reperitur, quam alij Chaldaicam, alij Egyptiam esse putant) & שחמם Shamem, quod eius afflatus aspernamur, dictum volunt. Plinius, Asperi est saporis, & adium quoque huius halicu, ut cepis, nullum tamen coctis. Hinc mirum non est Horatium allium fuisse execratum his Carminibus. Od. 3.

Edat cicutis allium nocentius,

O dura messorum ilia,

Quid hoc veneni seuit in praecordijs? Vicia allij, inquit Plin. lib. 20. ca. 6. sunt, quod oculos hebetat, inflationes facit, stomachum laedit copiosius sumptum, sitim gignit. Mithridates, inquit Ambrosius, allio delectari homines, quod fugit leopardus: nam sicubi parietes litu infeceris, exilit protinus, nec resistit. Cuius tamen venenata fera odorem non patitur, in mensam admittunt pleriq; ac interius infundere visceribus non desinunt. Sed doloribus, dicat aliquis, medetur quandoq; sit ergo medicamentum, non cibus. Allium comedentibus, templi matris decorum ingredi nephas erat. Itaq; cum Stilphon hoc neglecto templi intrasset, per quietem oblata est ei dea species, illum ob hanc legis violationem obiurgantis. Cui ille: Da quo vescar, & allijs abstinebo, teste Athen. lib. 10. Egyptij contra, ut auctor est Plinius lib. 20. ca. 6. allium cepasq; quae apud illos feliciter prouenerunt (ut ex cap. 11. Num. patet) inter deos iureiurando habebant. Idem lib. 2. scribit Egyptios per cibos facidos, & alia similia iurare fuisse solitos. Et tamen iudaei, teste Persio, aliorum capita gustare fuerunt soliti, cum id ad mularum noxarum depulsionem valere vetustas crederet. Versus Persiani hi sunt:

Incussere deos instantes corpora, si non

Pradictum ter mane caput gustaueris alli.

Eadem allij capita omnia, quae incubantur, substerni vtiliter aduersus tonitrua Columella putauit. Ne allij quidem caput dat, apud Aristoph. in Vespijs, proverbium est de homine sordido, nimisq; parco, Erasmo interpret. De allij generibus, satione, cura, Plin. lib. 19. ca. 6. Allij, ut idem docet lib. 20. cap. 6. magna vis est, & vtilitas contra aquarum, & quarum liber locorum mutationes, serpentes abigit & scorpiones odore, & ut aliqui tradiderunt, bestiarum omnium istibus medetur potu, vel cibo, vel illitu. Illius suffitu secundas partus euocari Hippocrates existimauit. Valeat contra haemorrhoidas, araneorum atq; canu morsus, venenatis serpentum istus, morbum regium, sacros ignes, tenasium, phthiriasis, dentium atq; temporum dolores, peccorum suppurationes, capitis vlcera manantia, ilium, anginam, distillationes, rauicitatem. Medetur insanijs, phreneticis, phthiricis, hydropticis, iustriosis, ut Plinius loco ante citato testatur.

Allij odorem fetidum edentibus extingui testatur Plinius lib. 19. cap. 6. si vel cruda faba, vel secundum Menandrum, radicem betae in pruna tostam quis superederit. Idem praestat apij vulgo

Petro-

Petroselini dicti radice eodem modo sumpta: ruta post manducata. Et pedoaria etiam radix allij factorem ab ore pellit. Deniq; ut odore careant omni, seri debent cum luna esse sub terra: colligi, cum esse in coitu, ut Plin. testatur.

Allijs annumeranda cepae, quae similiter bellatorum vires exacuunt, ut testis est Socrates Cepae in Xenophontis Symposio. Eisdem sanitati conducere Asclepiades docuit, unde proverbium ve τινος σκευη φησιν κεραιμυρον μνον λαβων, id est, sanus eris, si cepe tantum sumpseris, κεραιμυρον Graece dictum Eustath. vult Ιλ. π. δι ε ταις κεραις μνοιδυ, ut & σιγαμ ibidem επειδ η σιγεται κεραιμυρον, επη οδ μη. Hodie quidam praecipunt, ut viginti vasa, qualia salsamentaria harenorum sunt, allijs repleta, eisdemq; cepis referta, inter menstrua cibaria mille militibus ad naualem pugnam abducendis satis futura nauis ferantur. Hoc illorum praecipuum a veterum consuetudine videtur promanasse.

Cibica castrenses, qui militibus dabantur, etiam Cœnatica fuerunt appellati. Vt lib. 3. tit. de ero Cœnatica. gat. militar. annona in Cod. Cœnaticorum nomine milites, & super his stantes, nihil penitus a prouincialibus accipere audeant, Cuiatius ibi. Ne prouinciales militibus conferant cœnatica, quod quasi pro cœna nouum nomen expilandarum prouinciarum causa excogitarant.

Hic igitur Romanorum militum vilijs, asper durusq; victus atq; diata fuit, qua non solum mi Imperatorum lites, sed ipsos quoque, duces seu imperatores vfos fuisse legimus, quò nimirum suo exemplo, quod in victus, atque omni re esse efficacissimum, milites tanto facilius in officio continere & temperantiae assuefacere possent, quorum exempla quaedam subiiciam. Scipionem tradunt cum amicis ambulantiem solo cibario pane vesci solitum. Sic etiã de Masinissa scribunt, qui nonagesimum ætatis annu agens, stans adhuc ante tabernaculum, vel ambulans cibum capiebat. Hadrianum imperatorem scribit Spartianus militem suum quasi bellum immineret, semper exercuisse, & tolerantiae documentis imbuisse, ipsum quoque inter manipulares vitam militarem magistrasse (id est, moderatum esse) eibus etiam castrensibus in propatulo libenter vsu, hoc est, larido, caseo & posca, exemplo Scipionis Emiliani & Metelli, & auctoris sui Traiani, delicata omnia vndiq; summuisse, multa ibidem de militari disciplina omnibus ducibus bellicis cognita factuq; vtilia subiicit. Eadem de Fescennio imperatore idem auctor tradidit. Is enim cum & vinum in expeditione bibere, & pifiores expeditionem sequi prohibuisset, omnes aceto & buccellato volens esse contentos, noluisse, tota in expeditione quenquam in commanipulatione (id est, contubernio, sic commanipulones Spartiano, commanipulares Tacito, Cic. contubernales dicti) focum facere, vel vnquam recens coctum cibum sumere, sed pane & frigidis vesci, quo facilius hac in re milites haberet morigeros sibi, obsequentes, ipsemet ante omnes militarem cibum sumpserit ante papilionem, nec sibi vnquam vel contra solem, vel contra imbres quæsiuit tecti suffragium, si miles non haberet. Alexander quoque & re & nomine Severus, teste Elio Lampridio, in procinctu atq; in expeditionibus apertis papilionibus prandit atq; cœnauit, cum militarem cibum cunctis videntibus atq; gaudentibus sumeret, &c. Idem sub finem de eodem: Pranderat forte publico, ut solebat, conuiuio, id est, apertis papilionibus cibo militari accepto: neq; enim aliud a discumbentibus militibus in tentorio est reperitum. Solebant quoque milites cum imperatoribus, vel certe in illorum conspectu cibum capere, Milites enim id quod ex illis Trebellij Pollionis verbis de vita Salonij sive Gallieni Imperat. videtur colligi posse. Mos fuit, ut ille inquit, ut cingula sua pleriq; militantium, qui ad conuiuium venerant, vel certe in illorum conspectu ponerent. Hora itaq; conuiuij Salonij puer sive Gallienus, militibus auratos costellatosq; balibeos rapuisse perhibetur, & cum esset difficile in aula palatina requirere quod perisset, ac taciti soliti. militares viri detrimenta pertulissent, postea rogati ad conuiuium cincti accubuerunt. Cumq; ab his quaereretur, cur non soluerent cingulum, respondisse dicuntur, Salonino deferimus. Atq; hinc tractum morem, ut deinceps cum imperatore cincti discumberent. Negare non possum, addit idem auctor, aliam pleriq; videri huius rei ortum esse morem. Dicunt enim militare prandium, Prandium meo quod dictum est prandium ab eo, quod ad bellum milites parat, a cinctis initum: cuius rei argumetum est, quod a discinctis etiam cum imperatore cœnatur. Nec tamen semper, sed nonnunquam litare vnde dicitur. Imperatorum, milites videntur cum imperatoribus suis cibum sumpsisse. Omnino autem oprandum esset, ut duces suorum militum conuiuia diligenter inspicerent: cum oculus domini optimus sit & praestantissimus officij magister. xuria perniciosa.

k a

Verum ut haec Romanorum militum, & imperatorum etiam quorundam cibi potusq; tenuitas atq; frugalitas, qua vsi sunt, ipsis gloriam victoriasq; opimas & praecelaras peperit: ita contra eum ipsorum militum, tum ducum seu imperatorum suae Romanorum suae aliorum etiam, intemperantia atq; luxuria illis ignominiosissima simul atq; pernitiosissima plerunq; exitit, ut historiae testantur. Annibalem eiusq; exercitum armis inuictum Campana luxuries voluptate vicit, ut Cicero inquit Oratione 2. Agraria, de quo sic Livius Decad. 3. lib. 3. Capuam in hyberna concepsit, ibiq; partem maiorem hysmis exercitum in cectis habuit, aduersus omnia humana mala saepe ac diu durantem, bonis inexpertum atque insuetum. Itaq; quos nulla mali vicerat vis, perdidere nimia bona ac voluptates immodicae, & ed impensius, quod auidius ex insolentia in eas se immerferant. Somnus enim & vinum, & epulae & scorta, balneaq; & otium consuetudine indies blandius ita enervauerunt corpora, animosq;, ut magis deinde praeterita victoriae eos, quam praesentes tutarentur vires. Idem de Romanis scribit Sallustius in Coniurat. Catilin. Nam L. Sylla, ut ille inquit, exercitum, quem in Asia ductauerat, quo sibi fidum faceret, contra morem maiorum luxuriose nimisq; liberaliter habuerat. Loca amena, & voluptuaria facile in otio feroces militum animos molliuerant. Ibi primum insuevit exercitus populi Rom. amare, potare, signa, tabulas pictas, vasa calata mirari, ea priuatim ac publice rapere, delubra spoliare, sacra profanaq; omnia polluere, &c. Verum ante Syllam Cn. Manlius Volso qui de Gallis qui Asiam incolunt, triumphauit, disciplinam militarem, teste Livio, a L. Scipione, cui successerat, seuerè conseruatam successor ipse omni licentia genere corruerat. Luxuria peregrinae origo ab exercitu Asiatico inuenta in urbem est. Is primum lectos seratos, vestem stragulam pretiosam, plagulas, & alia textilia, & quae tum magnifica suppellectilis habebantur, monopodia & abacos Romam aduexerunt: tunc psalteria, sambucistrataq;, & conuiuialia ludorum oblectamenta addita epulis: epulae quoq; ipsae & cura & sumptu maiori apparari coepit: tum coquus vilissimum antiquis mancipium, & estimatione & vsu in pretio esse, & quod ministerium fuerat, ars haberi coepit. Vix tamen illa quae tum conspiciebantur, semina erant futurae luxuria. Atque hanc quidem ob causam cum in uis esset vocatus, iudices illi infensiores fuisse, Livius testatur. In eandem sententiam digna sunt memoratu illa Decad. 4. lib. 4. M. Porcij Catonis verba legem Oppiam suadentis: Saepe me querentem de feminarum, saepe de virorum, nec de priuatorum modo, sed etiam magistratum sumptibus, audistis, diuersisq; duobus vitijs, auaritia & luxuria ciuitatem laborare, quae pestes omnia magna imperia euerterunt. Haec ego quod melior latiorq; indies fortuna Reipub. est, quod magis imperium crescit, & iam in Graeciam Asiamq; transcendimus, omnium libidinum illecebris repletas, & regias etiam attrectamus opes, eò plus horreo ne illa magis res nos ceperint, quam nos illas.

Discipline Romanorum bellicae instauratores.

Ex his ergo omnibus patet corrupta Graecis Asiaticisq; delictis militari disciplina, ab exercitu luxuriam in ipsam ciuitatem Romanam penetrasse, ac maiora indies incrementa summississe. Sed tamen haec ipsa disciplina bellica postea ab imperatoribus nonnullis, ut C. Iulio Caesare, Pompeio, Augusto, Traiano & alijs, quorum supra facta est mentio, ad pristinam seueritatem frugalitatemq; fuit reuocata, quod etiam factum, ut ab illis ipsis imperatoribus pristinae disciplinae instauratoribus, maxima difficillimaq; bella gesta atq; confecta, potentissime gentes atq; reges deuicti, populiq; Rom. imper. latissime dilatatum fuerit, ut ex hist. patet. Egregia ea in re & Pescennij & Seueri Imp. opera emicuit, ut Aelius Spartianus testatur. Extat epist. Seueri, quam scripsit ad Rogonium Cels. Gallias regentem, seuera & uehemens, qua illi militaris disciplina corruptelam grauissime hisce verbis exprobrat. Miserum est, inquit, ut imitari eius disciplinam non possimus, quem per bellum vicimus. Milites tui vagantur, tribuni medio die lauant, pro triclinijs popinas habent, pro cubiculis meretricia; saltant, bibunt, cantant, (Haec Christianorum est, praesertim German. militum disciplina militaris forma) & mensuris conuiuiorum vacant, cum sine mensura poterit. Haec si vlla vena paterna disciplina in nobis viueret, fieret? Emenda igitur primum tribunos, deinde milites, quae quoadiu timueris, tamdiu timeberis. Pescennius autem tanta seueritatis fuit, ut cum milites quosdam in caueo (catino forsan) argere expeditionis tempore bibere vidisset, iusseris omne argentum submoueri de esu expeditionali, addito eo, ut ligneis vasis vteretur. Suuatos lae Rutenorum princeps, Helena prima inter Rutenos, Christiana filius (ut hoc obiter interponam)

tantè

tanta seueritatis fuit, ut in bello nulla impedimenta, ne vasa quidem coquinaria exercitui suo permiserit, ut testis est Sigismun. Baro. Sequuntur plura de austerà disciplina, qua Pescennius milites a delictis & voluptatibus, quibus Commodi potissimum luxuriosissimi Imp. temporibus assueuerat, ad pristini victus atq; dietae militaris tenuitatem frugalitatemq; traducere sedulo est conatus, quorum supra facta est mentio. His adde quod idem imperator ob surreptum gallinaceum ea epulones affecit ignominia, nequid cocti obsonij sumerent, sed pane, & frigidis vescerentur. Haec ille sua seueritate, ut testis est Spartianus, sibi viuo quidem odium & inuidiam apud milites capitalem, at mortuo laudem & gloriam magnam comparauit. Auidius quoq; Cassius, ut testis est Valsgarius Gallicanus, dissolutam militum Rom. licentiam magna seueritate refranauit. Praeter laridum, buccellatum, atq; acetum militem in expeditione portare prohibuit, & si aliud quippiam reperit, luxuriam non leui supplicio affecit. Extat de eodem epistola D. Marci ad praefectum suum talis. Auidio Cassio legiones Syriacas dedi, disfluente luxuria, & Daphnicis moribus agentes, quas totas excaldantes se reperisse Caesonius Vestilianus scripsit, & puto me non errasse, si quidem & tu notum habeas Cassium hominem Cassiana seueritatis & discipline. Neque enim milites regi possunt, nisi in veteri disciplina. Scis enim versum a bono poeta dictum, & omnibus frequentatum:

Moribus antiquis res stat Romana virisq;.

Tu tantum fac ad sint legionibus abunde commeatus, quos si bene Auidium noui, scis non perituros. Marco praefectus huic in modum respondit: Rectè consulisti, mi domine, quod Cassium praefecisti Syriacis legionibus. Nihil enim tam expedit, quam homo seuerior Graecanicis militibus. Ille sanè omnes excaldationes, omnes flores de capite, collo (hypothymides dictae sunt corollae collo circumpositae) & sinu militis excussit. Annona militaris omnis parata est, neque quicquam deest sub bono ducere, non enim multum queritur, aut impenditur. Plura deinceps subiungit de habitu, cultu & exercitationum militarium disciplina, tandemq; id quod est animaduersione dignum, concludit. Ergo correctae disciplinae (en quanta sit bonae disciplinae vis & efficacia) & in Armenia, & in Arabia & in Aegypto res optime gessit: amatusq; est ab omnibus orientaliibus, & speciatim ab Antiochenis, qui etiam imperio eius conserferunt.

In hac epistola Daphnicis moribus agentes videtur idem esse quod libidinis luxuriosisq; moribus viuentes: a Daphni Syracusio, Mercurij filio, siue, ut alij volunt, amasio formosissimo atq; amoribus turpissimus infami, Bucolici carminis auctore, qui postremo luminibus captus est, quod ebrius cum aliena saemina congressus esset, ut praedictum ei fuerat a Nympha, auctor Suidas, de eodem vide plura apud Diod. Siculum lib. 5. & Alian. lib. 10. Var. histor. Vel, ut mihi verissimilius videtur, a Daphne ingenti luco, & opaco, aquis fontanis irriguo, distante 40. stadijs ab Antiochia Syriae: in cuius medio phanum fuit, & asylum Apollinis, auctore Strab. lib. 15. Huius in hac ipsa epistola paulo post fit mentio his verbis: Programmata (edictum) in parietibus fixit, ut si quis cinctus inueniretur apud Daphnem, distinctus rediret. Et apud Iulianum Capitolinum in vita M. Antonij Imp. Et Verus quidem postquam in Syriam venit, in delictis apud Antiochiam & Daphnem vixit. Ammianus Marcell. lib. 19. sub finem, Daphnem amenum & ambrosiosum Antiochia suburbanum vocat. Sozomenus histor. eccles. lib. 5. cap. 19. eiusdem suburbij amoenitatem insignem copiose admodum describit, ubi inter alia scribit, Daphnem adire turpe & ignominiosum fuisse iudicatum ab hominibus probis, cum natura loci atque situs, nec non, quae ibi exercebantur, superstitiones ad ignauiam, ad libidines ac voluptates homines inuitarent. Eiusdem loci idem auctor meminit lib. 3. cap. 14. ubi Iulianum apostatam illo ipso in loco per 7. dies superstitionibus, atque epulis vacasse scribit. Quoniam ergo in Daphne loco amoenissimo delictis & voluptatibus indulgebant, hinc Daphnicis moribus agere est libidinis & voluptatibus inferuire.

Per excaldationes videntur balnea intelligenda, quibus forsan in Daphne indulgebant, ut Romani in Baijs ciuitate Campania, situs amoenitate & aquarum cum frigidarum, tum calidarum salubritate celeberrima, vnde Cic. pro M. Caelio: Baijs acta conuiuia, comestiones, cantus, symphonias, nauigia iactant. Vox excaldationis etiam a Spartiano ponitur in Albino, cuius haec sunt verba: Nam cum Caesariana familia hoc speciale habuerit, ut paruuli domus eius in

k 3

testudineis alueis lauantur, nato infantulo testudo ingens patri eius munere piscatoris allata est, quod ille homo litteratus omen accipiens, & testudinem libenter accepit, & eam curari iussit, atq; infantulis ad excaldationes pueriles dicari. Hinc quoq; apparet voce excaldationum significari lauaciones siue calidus, siue frigidus in aquis, cum prapofitio ex in compositione aliquando priuandi, aliquando intendendi vim obrineat.

Atq; haec de militari siue Castrensi potentissimi illius populi totius ferè orbis terrarum domitoris atq; domini victu atq; disciplina sint dicta, quae vt non minus eleganter, quam verè Valerius Max. lib. 2. cap. 3. de militari disciplina scripsit, acriter retenta illi principatum Italiae peperit, & multarum urbium, magnorumq; Regum, validissimarum gentium regimen largita est, fauces Pontici sinus aperuit, Alpium Tauriq; montis conuulsa claustra tradidit: ortumq; & parua Romuli casa, totius terrarum orbis fecit columen, ex cuius sinu omnes triumphus manarunt. Haec ille de militari Romanorum diata atq; disciplina fructibus egregijs praclare disseruit, quae quidem alijs quoq; gentibus accommodari possunt. Sic enim exempli gratia quandiu Persa illo suo nasturtio (quod a narium tormento dictum esse volunt, Fressich Ger.) & aqua potu in pace pericere atq; bellis fuerunt contenti, & ceteris quoq; in rebus disciplina acris apud illos viguit, tandiu illorum imperium magis magisque amplificatum fuit atq; floruit: at verò simulatq; illi sese delicijs, voluptatibus atq; luxuriae dederunt, florentissimum illorum imperium breui tempore deletum fuit atq; extinctum. Idem de Spartanis dici potest, qui & ipsi quandiu duro illo suo horridiq; victu atq; cultu & in pace & in bello vsi sunt, opibus, potentia atq; diuitijs floruerunt; at verò simulatq; voluptariam luxuriosamq; vitam consecrari ceperunt, illorum robur atq; potentia paulatim diminui cepit, donec tandem omnino corruerit. Idem de Atheniensibus, Creensibus & innumeris alijs populis dici potest, quos sobrietatis temperantiaq; studiū, & cum pacifica, tum militaris disciplinae seueritas opibus atq; diuitijs auxit & amplificauit, contra verò intemperantia, luxus, disciplinae militaris remissio atq; dissolutio afflixit atq; perdidit.

Sed quid opus est diutius veterum exemplorum commemorationi immorari? Veniamus ad nostra tempora, & exemplorum satis habemus. Turcae, quorum imperium longè lateq; patet, seuera rigidaq; (vt testis est Bartholomaeus Georgiux de moribus Turcarum) in bellis disciplina viuunt, a vino abstinent, cibo exiguo viliq; sunt contenti, videlicet lacte coagulato & aqua temperato, & immisso pane vel recenti, vel bis cocto, necnon caseo, & carnibus siccis, Pastirma dictis. Hi sunt militares siue castrenses illorum cibi, quibus pacis quoq; temporibus assuefiunt, quibusq; in expeditionibus bellicis non serui modò; verum etiam domini atq; duces viuunt. Hac itaq; illi sua abstinentia disciplinaq; militari grauissima bella feliciter administrant, victorijs maximis potiuntur, imperijsq; sui fines quotidie latius extendunt. ~~Conferuntur illis Christianorum mores, victum atq; disciplinam, belli pacisq; temporibus vsurpatam, dissimillimè profecto reperias, quia nihil mollius, sublimius, laudabilius atque diffusius dici potest. Mirum itaq; profecto non est, omnium in luxuriaq; Turcae ac turcum viuentium ac superuentium, nos omnes contra bellisq; ab illis plerumque cum maximo nostro dedecore atq; detrimento vinci ac superari. In Turcarum castris viget sobrietas, temperantia, parsimonia, castitas, continentia, vigilantia, fidelitas & summa obedientia. Contra in Christianorum castris vsurpat luxus & omnis inuicem committitur, gula, crapula, libido, ita vt maior ferè ad se necesse est, quam militum vitia. Germani illi prisci simplici, tenui duroq; victu pacis belliq; temporibus vsi fuerunt. Is fuit, vt Caesar scribit, lac, caseus, caro: vt Cornelius Tacitus, potus ex ordeo aut frumento, poma agrestia, fera recens, lac concretū, quibus Plinius addit pulcem auenaceam, habermiuss/ quo victu, vt Tacitus eleganter inquit, sine apparatu, sine blandimentis famem expulerunt. Tunc temporis igitur Germani opibus, robore, potentia, victorijs floruerunt, ceterisq; ferè omnibus populis terrori fuerunt. At hodie cum plusquam Sybariticis delicijs ac voluptatibus toti sint immersi, famis sitisq; impatientissimi: mirum profecto non est, illorum potentiam atque imperium Turcarum, Moscovitarum, Tartarorum aliarumq; barbararum gentiū famis sitisq; patientissimarum crebris irruptionibus imminui quotidie atq; labefactari. Nam vt Turcarum, ita Moscovitarum atq; Tartarorum tenuis, imò horridus est victus, qui quidem vt olim, ita hodie quoq; cadauerosis carnibus vitare dicuntur. De Moscovitarum victu militari sanè tenuissimo, vide Sigis-~~

mundum

mundum Baronem in Comment. rerum Mosconit. Tartaros idem testatur lacte equino plurimum delectari, quod eo homines & fortes & pingues fieri credunt, vnde Hippomolgi olim dicti sunt. De eorundem victu immani vide plura apud eundem.

De Iudeorum quoq; antiquo victu atq; diata militari hic quaedam postremo adijcienda, quae Iudeorum vi- actus militaris. ex 1. lib. Samuelis cap. 17. videtur posse colligi. Nam cum Saul primus rex Iudeorum bellam aduersus Palestinos gereret, Isai Davidis pater, qui tres filios in Saulis castra habebat, Davidē ad illos misit, vt illis ephi polentae ac decem panes, tribuno autem decem caseos adferret. Hinc primò apparet moris fuisse apud Iudeos, vt non stipendia a rege acciperent, sed singuli a suis alerentur. Iam verò quoad ipsa alimenta, quorum hic fit mentio, primò ponitur קלי Kali, quae vox etiā re- Kali Heb. quid peritur 2. Reg. 17. Leuit. 23. Ruth 2. sine Aleph finali. Rabi Solomon, far tostum in fornace interpretatur. Hieronymus polentam vertit. Deriuatur a קלח Calah (vnde forsā calidum & calefacere) quod est torrere, frigere: vnde etiam קלח Calachat, id est, caldare. Primò enim torrebant grana, deinde frigebant, postremo coquebant pulcem. Polenta est farina tosti frictiue hor- Polenta. dei, a polline, vt nonnullis videtur, dicta: cuius variam & multiplicem conficiendae rationem vide apud Plin. lib. 18. c. 8. vbi etiam hordeum antiquissimū in cibis esse dicit, sicut ex Atheniensium ritu, Menandro auctore, apparet, & gladiatorum cognomine, qui hordearij appellabantur. Vide etiam Galenum de Aliment. facultat. lib. 1. vbi docet laudatissimam polentam fieri ex recenti hordeo mediocriter frixo, & tosto. De polenta vide Manardum lib. 3. epist. 3. Quoniam autem vt hordeum, ita polenta quoq; ex eo confecta, teste Galeno, exiguum alimentum praebet, idcirco & panibus hordeaceis & polenta Romani milites abstinerunt. Rabi Solomon, vt dixi, Kali interpretatur far tostum in fornace, quod Latini pulcem vocant. Puls enim est cibus ex farre in fari- Puls. nam comminuto redactus, quo diu veteres Romani pro pane vsi sunt. (πολτόν & πολτέλιον νο- Romani pulci- phagi. cant more Latinorum.) Plautus in Mostellaria: Non enim hac pultriphagus opifex opera fecit Barbarus, Id est, Italus. Et in Paenulo: Latine Plauens, patruus pultriphagouides, id est, Romanis, siue Latinus, vt & Lambinus interpretatur, & Turnebus Aduers. lib. 19. cap. 11. Persius Satyra quarta: Ingemit, hoc beneficitunicatum cum sale mordens Cepe, & farratam pueris plaudentibus ollam. Hoc est, vt Hegendorphinus annotat, Pueri oppido laeti sunt, si eis ollam pulte ex farre facta referant quis adponat. Plin. lib. 18. cap. Far primus antiquis Latio cibus, magnoq; argumento in Far primus La adorea donis. Pulte autem, non pane longo tempore vixisse Romanos manifestum, quoniam inde tij cibus. & pulmentaria hodie quoq; dicuntur. Et Ennius antiquissimus vates obsidionis famem exprimens, offam eripuisse plorantibus liberis patres commemorat. Et hodie sacra prisca, atq; not alium pulte friuilla (quae frigebatur in sartagine, Graecè ὀπτόν ἀλδεον, Plinzen) conficiuntur: vide turq; tam puls ignota Graeciae fuisse, quam Italiae polenta. Tritici semine auidius nullum est, nec quod plus alimenti trahat. Valerius lib. 2. cap. 1. Erant autem (Romani antiqui) adeò continentiae attentī, vt frequentior apud eos pulvis vsus, quam panis esset. Hinc promanauit prouerbium, Inter os & offam: quasi dicas, inter os & cibum; de quo Gellius ex oratione Catonis: Saepè audiui inter os & offam multa interuenire posse. Verum inter offam & herbam ibi verò longum intervalum esse. Festus ita refert, Inter manum & mentum. Puls veteribus parabatur ex diuersis fa- Puls genera- rinis, tritici puto, alicae, & vt Columella lib. 18. cap. 17. ait, quolibet frumento. De pulte Punica, quae ex farina, caseo, ouo, melle, aqua conficiebatur, vide Catonem de re Rustica ca. 85. Puls simplex ex farina tritici sapius crassiore, rarius tenuiore, & sale & aqua parabatur. Hac pulte augebatur corpus, auctore Plinio: triticum enim abunde alit. Lib. 22. ca. 25. Simili ferè cibo Heluetios quoq; olim vsos fuisse, ex Caesaris Commentarijs libro 1. belli Gallici videtur conijci posse. Scribit enim ipsos finitimis Gallis bellum illaturos, trium mensium molita cibaria sibi quensq; domo efferre iussisse. Puls auenacea, vt olim (teste Plinio, qui lib. 18. cap. 17. sic scribit: Primum vi- Puls auenacea- rium frumenti auena est, & hordeum in eam degenerat, sicut ipsa frumenti fit instar: quippe cum Germaniae populi edant eam, neque alia pulte viuant) ita hodie quoque Germanis est vsitata, quae ex auena densa, butyro ac sale condita, in magno abeno super ignem cocta in vasis ponit-

k 4

Turcarum disciplina vis & q; milita- rii.

Christianorū disciplina atq; diata bellica.

est, ac cum reliquo comenatu in bellum ducitur, nec ad pulmentarium quicquam additur, quā m aqua calefacta esurientibus militibus dulce condimentum. Hebraicè בריח Biriach cibum & pulmentum interpretantur 2. Reg. 13, bis ponitur, a בר Bar, siue ברי Beri, id est, frumento, siue ברה Barah, comedere. Sic ארס Aaris dicitur massa, seu pasta ex farina & aqua conspersa. Hieronymus pulmentum vertit, Num. 15. cap. Exechielis 44. Pulmentorum usus apud Hebraeos frequens videtur fuisse. De pultribus, offis, & varijs illarum generibus vide Vtilitium de arte Magirica. Hæc de pulite seu pulmento, quod David iubetur fratribus suis adferre. Notanda porrò mensura, quæ fuit Epha siue Ephi. Epha autem continet decem gomer: gomer autem (און און) **Epha.**

Gomer dimensum unius diei,

און און Ifcharon, id est, decem am vocarunt) dimensum fuit unius diei, id quod patet ex historia Exodi 16. Vbi quisq; accipiebat gomer manna, id quod cuiq; satis erat in diem. Gomer ergo respon- **Chœnix** Græc dei Græcorum semodio, quæ χοινη appellatur, quæ quidē similiter ea est frumenti mensura, quam unus homo quotidie absumere potest, capitq; duas libras & quadrantē, pauloq; minus uncia. Vnde Herodotus lib. 7. de copijs Xerxis Græciam inuadentis verba faciens, singulis militibus chœnicem frumenti in singulos dies statuit. Hæc si quis diligentius consideret, omnino conueniunt

Militum Rom. annona ordinata

cum ordinaria militum Romanorum annona. Nam vt Polybius de Castrametatione Romana scribens auctor est, triticū (Observandū hîc obiter, militibus qui parum profecissent, hordeum pro tritico & frumento datum fuisse) dabatur pedibus, Attici medimni ex tribus dua fermē partes: equitibus hordei septem medimni singulis mensibus, tritici duo: socijs, pediti & qua portio, equiti tritici medimnus, et tertia pars, hordei quinq; medimni. Hæc ille. Sunt autem in medimno Attico, vt & Romano seni modij: & in modo octona chœnicas: & chœnix cibarium diurnum: itaq; medimno duodequingenta homines quotidie satiantur. Non idem autem pondus est panificatio & tritico, quod aliquid humoris in pane residet. Certa verò lex naturæ est, auctore Plinio, vt in quocunq; genere frumenti pani militari, tertia portio ad pondus grani accedat. Ideo modius tritici vicenas libras & vnam, si quis granum ipsum penderet, pendens, panis militaris pondo viginti octo reddet. Plura de huius mensuræ Gomer quantitate qui velit, legat ea, quæ doctissimè de mensuris Hebraicis a Georgio Agricola conscripta sunt. Sunt qui Ephi volunt ferè respondere Medimno Attico: quod si ita se habet, Gomer erit paulò plus sextarijs Atticis, atque pariet Chœnicas ferè quinque si Chœnix sextarius cum dimidio. Verùm si videtur iusto maiores facere Hebræorum mensuras, id quod ex hoc loco colligi potest, cum Gomer hîc statuatur mensura diurni victus. Non est autem verisimile, Deum, qui liberalis fuit in populum suum voluisse illum triplicare vel quadruplicare victum, qui sufficiens erat, quum non voracitatis seu frugalitatis suos assuefacere voluerit. Quare arbitror Chœnica & Gomer etsi non prorsus æquales, tamen non omnino impares mensuras fuisse: quibus certè respondet ex nostris mensuris ein gantzer oder ein halber vierling. Habemus similes coniecturas de capacitate mensurarum. Ruth vno die colligens spicas in agro Booz collegit Epha. Quod si Epha, vt volunt, Medimnus est Atticus, qui facit 6. Romanos modios; & nimia opera non credibilis videtur illi tribui; ei nimium pondus imponitur, nimirum ander halben mütt. Sara venientibus tribus hospitibus, tria sata farine accipit, & facit panes subcinericios. Sunt autē tria sata idem, quod Ephi. Quorsum pro tribus viris medimnus Atticus pinseretur, & quomodo matronæ & matrifamilias imponeretur labor tantum farine subigendi?

Porrò præter polentam siue pulcem, adfert David fratribus suis decem panes. In regione illa fertilissima optimi frumenti, delicato pane vescabantur: ac proinde panis ille Exechiel. 4. partim ex tritico & hordeo, partim ex leguminibus, vt faba, lente, milio, vicia conflatu (qui ibidem אגח Agah, id est, panis pistus, seu subcinericius, seu (vt alij verunt) placenta hordeacea appellatur, quem Propheta coquere iubet, symbolum fuit magnæ inopia atq; famis, quæ illis in futura urbis obsidione fuerit subeunda. Panis illius descriptioni aliquo modo congruunt illa Apulei libro sexto, vbi frumentum, hordeum, milium, papauer, cicer, lens, faba aceruatim comminuta, & in unum glomatum confusa fuisse dicuntur. Vox glomus & pro glomere, siue glomeratione & quadam quasi aceruatione accipitur, & in sacris significat crustulum, cibi figura, quod obsonij genus est. Tertio Chiliarcha siue tribuno (vox Hebræa sonat eum, qui præest mille) misit Isai per Davidem decem caseos lactis, seu lacteos, idq; vel donarij siue muneris gratiam, vel etiam

vel etiam forsan debiti, seu tributi loco. Casei lactis dicuntur forsan quia recentes fuerunt, qui Casei lactis, quidem (teste Varrone, Plinio, Auicenna) boni sunt succi, magis alunt, stomacho sunt vtiliores quàm veteres. Alias caseus lactis filius appellatur, quoniam ex lacte conficitur. Galenus libro 3. Caseus recens, de alimentis, recentem caseum veluti omnium probatissimum saluberrimumq; laudat, quem vocari ait a Pergamenis municipibus suis oxygalalacticum. Caseus aliàs ab illis animalibus, quorum lacte formatus est, cognominari solet: vt bubulus, (qui maximi est cibi, quoque Octavianus Augustus vesci est solitus, teste Suetonio) ouillus, caprinus, asininus, equinus, Græcè ἰνωάριον, &c. Israelitica regio vt pecorum, ita lactis (vnde lacte melleq; fluens sæpe in sacris literis appellatur) fuit abundantissima, ac proinde mirum non est caseorum quoque frequentem apud illos usum fuisse. Ex hoc quoque loco videretur posse colligi, caseos magno in pretio atque in delitijs fuisse habitos, cum Isai non filijs, sed ipsi duci decem hostes caseos cum munus honorarium miserit. Omnino autem caseum cibum esse militarem, & ex hoc loco potest colligi, & ex 2. Samuel. 17. Vbi similiter inter cibos castrenses caseus recensetur. Apud Romanos quoque militaris cibus fuit habitus, vnde Spartianus de Hadriano: cibus etiam castrensibus in propatulo libenter vtens, hoc est, lardo, caseo, & posca, exemplo Scipionis Emiliani, & Metelli, & auctoris sui Traiani.

Aliud exemplum victus atque diætæ castrensis habes 2. Samuel. 17. vbi Israelitæ trans Iordanem habitantes, Davidi, cum quo Absolomus bellum gerebat, in Masanaim commemoranti munera misisse leguntur: nempe lectum, cratera, siue phialas (Kimchi voce Hebraica Sippoth generatim omnis generis vasa domestica, præsertim vinaria intelligit) vasa figulina. Deinde frumentum, hordeum, farinam ex quolibet scilicet frumento, polentam siue pulcem (Kali) fabam, lentem, פול Pol (vnde forsan puls deriuata est) genus leguminis, quod alij fabam, alij pisum esse volunt. Lentæ Hebraicè אדאשחין Adaschim dicuntur Exech. 4. Genes. 27. vbi Faba mentio fit pulmenti confecti ex lentibus, cum quo sibi a fratre oblato Esau primogenitura sue ius Lens commutauit. Ex lentis & prifana commixtione optimum edulium dicitur componi, quod Asta- Edulia ex lente trici, auctore Galeno, φασολίον φάβωλινον nominarunt. Heraclides quoque Tarentinus φαβωλίνον composuit apud Græcos ex beta & lente: in cuius tamen esu vel saturiciam vel pulegium admiscendum esse volunt, ne ventriculus suffleretur. Iacobus edulium hoc ex lente dicitur coxisse, quod referri potest illud Stoicum dogma, cuius Athen. meminit lib. 4. Quod sapiens omnia bene facit, lentem quoq; φασολίον ἀπὸ τοῦ εἰς sapienter condiet. Vnde Timon Philiassus dixit, Zenonum etiam esse φαβωλὸν ἐσθῆν, lentem coquere. Ibidem φαβωλὸν ἰσθῆν suauissimum obsomum dicitur: & φαβωλὸν βόδιον & ἀπὸ τοῦ, appellatur cibus & panis ex lente. Sunt qui æquanimitatem lente vescitibus fieri existimant, vnde Lentulorum nomina.

Lens aciem oculorum obtundit, & stomachum inflat, sed aluum sistit in cibo, magisq; discocta celesti aqua. De lentis usu in funeribus vide infra.

Hittim frumentum seu triticum significat. Frumentum Latine aliquando generatim ponitur. Vt cum Plinius duo prima frugum genera facit: frumenta, vt triticum & hordeum: legumina, vt faba & cicer. Aliquando frumentum spectatim pro tritico vsurpatur. Frumenta autem & fruges a fruendo dicta: Frui est vesci, a frumine quæ est summa pars gula, per frumen enim esculenta delabuntur.

Addit postremò, mel, butyrum (fuit enim regio Israelitica melle lacteq; fluens) & caseos bubulos. Plinius libro vigesimo octauo. E lacte inquit, fit butyrum, plurimum ex bubulo, & in Lac & casei de nomen. Idem ait aluum maxime subduci bubulo lacte: & bubulum lac caseo fertilius esse, bubuli. quàm caprinum ex eadem mensura penè altero tanto. Sexius eosdem effectus equino caseo tradit, quos bubulo.

חמח Hamach butyrum dictum, a chamam calere, quia semper calet, & nunquã frigescit, Butyrum aut congelatur. Rabbi Solomon Schomen Hahelaf, id est, pinguedinē lactis interpretatur Pro cap. 30. Qui exprimit lac, educet butyrum & mel comedet. Deut. 32. butyro boum, & lacte ouium. Isai cap. 7. Butyrum & mel comedet: Est pueritiæ seu infantie periphraasis, quæ lactea & dulcia appetit, acris autem & acetosa aspernatur. Abrahamus Gen. 18. præter alios cibos butyrum & lac hospitibus suis apposuit. Vnde de lacte & butyro humano, camelino, caprino, asininino, bubulo, vel etiam

ouillo,verno,estiuo,varijs deniq, generibus, medicamentis, multa Plin. lib. 28. cap. 9. De mellis natura, quod hic quoq, inter cibos castrenses numeratur, generibus, probatione, vide Plin. lib. 11. c. 12. 13. 14. 15. 16. Idem lib. 22. c. 24. Mellis, inquit, natura talis est, ut patrescere corpora non sinat, iucundo sapore atq, non aspero, alia quam salis natura. Faucibus, tonsillis, anginae, omnibusq, oris desiderijs utilissimum, arescentiq, in febris lingua. Iam vero peripneumonicis, pleuriticis decoctum. Item vulneribus a serpente percussis: paralyticis in mulso. Mel auribus instillatum cum rosaceo prodest, lentes & foeda capitis animalia necat. Verum & de mellis, & aquae mulsae cum re-

Mellis mulsae
vinctae

centis, cum inueterata, melititis (quod ex musto & melle conficitur) deniq, cerae natura, medicamentis, vsu vario & multiplici, vide ibidem plura. Primo Sam. 14. in bello illo, quod Saul gessit aduersus Palaestinos, cum Saul gravi edicto prohibuisset militibus ante vesperam et partam victoriam cibum vilius capere, Ionathan edicti eius ignarus, fame impulsus mel, quod in sylua quadam decurrebat, caeteris ab eo abstinentibus, degustauit, cuius esu oculi eius fuerunt illuminati, hoc est, totius corporis vires inedia fractae atq, debilitatae fuerunt instauratae. Nam ut inedia oculi excantur & caligant, ita cibo reficiuntur, ac quasi illuminantur. Mel quidem, & praesertim mulsam, corporis animiq, viribus reficiendis & augendis peraccommodatum esse Plin. scribit lib. 22. c. 24. & Pollionis, Romuli & Augusti Imperatoris exemplis probat. Ut autem lactis, ita mellis terra Israelitica abundantissima fuit, ut Exod. 33. Num. 13. Deut. 6. 8. Hierem. 11. 32. & multis alijs in locis scriptum est. Quod autem mel hoc, quod Ionathan edit, in sylua dicitur fluxisse, notandum apes mellificare in locis syluestribus, in cauis arboribus, atq, petris (vnde Deut. 32. Psal. 81. mellis de petra fit mentio) quod saepe examina confugiunt, nisi custodiantur atq, praeueniantur. Sed id in terra Chanaan potissimum fieri tradunt. Forsan igitur vel ventus cauas aliquas arbores perripit, vel Sol suo ardore fauos resoluat in caua arbore, aut petra existentes, vnde mel fluxisse dicitur. Alias mellis & butyri, torrente hyperbolicis rerum vtilium copia significatur Jobi 21. c. Mel sylvestre, quo Iohannes Baptista in deserto vesci fuit solitus, de vero melle intelligi potest, quod in sylua ab apibus fuerit congectum. Est tamen etiam genus apium quae vocantur syluestres, & mellificant plerumq, in cauernulis sub terra, sed mel hoc & inspidum est & paruum.

Cor Heb.

Adduntur etiam hic Zon, qua voce secundum Grammaticos proprie animalia minor a pascua lia, ut sunt oves & caprae intelliguntur, sicut nomine בקר Bakar significantur omnia animalia maior a pascualia, ut sunt boues, vaccae, vituli, cameli, asini. Ex his autem duobus locis colligi potest, non delicatum nimis atq, luxuriosum, sed tenuem, frugalem, moderatumq, fuisse ludaeorum prisorum militarium victum atq, dietam.

Aqua

Notandum postremo, quod vtroq, in loco nulla fit vini, sicerae, aut cuiusq, alterius potus mentio. Verisimile est potum illorum in militia fuisse aquam, non vinum. Vnde 1. Sam. 26. Scyphus aqua (Hebraica זפת Zaphat, vnde forsitan scyphus dictus) ad caput Saulis stetit dicitur, non vini, ut hodie saepenumero magni viri noctu quoq, ad lectu solent habere vini cantharos, atq, pocula ad potandum, & inexplebili illi sua siti, quam sibi a sidiua immoderataq, vini ingurgitatio ne compararunt, satis faciendum. Dauid cum in bello, quod gerebat cum Philistaeis, gravissima siti torqueretur, ac proinde aquae, quae erat in cisterna quadam ad portam vrbis Bethlehem, desiderio aestuaret, tres viri per Philistaeorum castra irruptione facta, aquam inde haustam Dauidi attulerunt: quam ille bibere noluit, cum diceret nefas sibi videri aquam illam cum tanto virorum illorum vita discrimine comparatam potare, ac proinde illam Domino libauit. Aquam illam, quod obiter notandum, vocat sanguinem virorum illorum, eo quod cum periculo sanguinis effundendae erat acquisita. Ut aqua Baptismi sanguis Christi a veteribus appellata est, quia est symbolum siue sigillum sanguinis Christi, qui nos quidem ab omnibus sanguinibus, id est, peccatis mundat.

Aqua potum
pud Indeos
communis.

Ac omnino in regione illa calidissima, in qua maior vini, quam aquae bonae atq, salubris copia extitit, aquae potum in communi quotidianaq, vite consuetudine, tam in pace quam in bello, videtur fuisse vtilissimum: vini autem vsus rarior, ita ut illud non nisi festiuis ac solennibus in epulis adhiberetur. Vnde passim in sacris literis quoties ciborum epularumq, fit mentio, aqua plerumq, adiungitur, non vinum. Id autem cum prisca illius seculi hominum sobrietati est tribuendum, tum quod in calidissima illa regione, quo rarior, tanto carior maioriq, in pretio habita fuit bona atq, salubris aqua. In Esthera autem historia & alibi Mithae iain, hoc est, epulum seu

comperatio

comperatio vini, liberalioris seu copiosioris videtur esse epuli periphraasis, in quo vinum praeter com- munem ac quotidianam consuetudinem fuerit adhibitum.

In bellis porro vini vsus vel omnino nullum, vel parcum certe moderatumq, esse debere, si- vini vsus in ui constat. Carthaginensium milites militia tempore a vino omnino feruntur abstinuisse, id quod militia faciendum esse Plato quoq, lib. 2. de legibus praecipit. Megareses cum Apollinis oraculum con- sultuissent, quinam Graecorum essent praestantissimi, responsum est illis: Viri qui bibunt sacrae Arctuse aquam: id quod multo melius sacris oraculis comprobari potest. Apud Homerum Iliad. 6. Hector qui beros fuit fortissimus, vini poculum sibi a matre Hecuba oblatum, accipere no-luit, cum diceret:

Μη μοι οἶνον ἀειρα μελίθεο ἀπέτνια μήτηρ
Μη με ἀπογνώσῃς μέθεο, ἀλλήσ τε λάθωμαι, id est,
Ne mihi, ne veneranda parens, huc dulcia vina
Proculeris, ne me enerues, animiq, vigorem
Obundas potius, roburq, a corpore demas.

Pescennius Imperator, teste Spartiano, militibus suis vini potum omnino interdixit, vniuersosq, voluit aceto esse contentos. Illis item vinum flagitantibus respondit: Nilum habetis, & vinum queritis? Mahumetes, ut in Alcorano scriptum est, non solum vini potu sectatores suos prohibuit, verum etiam in ebrios & plagarum poenam constituit. Contra Constantinus voluit vinum dari militibus, quod & Imperatores Honorius & Arcadius probasse videntur, dum censent mili- tibus a Nouembri mense de nouello vino dari, quod veteris dispendiosa videretur erogatio: ita tamen ut & vinum et acetum alternis diebus concedantur. Omnino vini potus non videtur pro- sum militibus denegandus, cum animi corporisq, viribus augendis recreandisq, sit aptum. Mo- deratum enim vtilissimum esse testantur & Hecubae verba apud Homerum Iliad. 6.

Ἀσπί δ' ἐκεκονότη μέθεο μέγα οἶνον ἀειρεῖ, id est,
— corpora magna virorum
Dulcia vina leuant, animisq, & viribus augent.

Vnde Plato in Legibus dicit: πόντα ἀνδρῶν πονίλων ἢ ἀποτρεῖν γίνεσθαι, ἀγαθῆς δ' ἐπιτοδῆς καὶ δωδμήως πηροσῶν, παρρησίας τε μεσὸν εἶναι καὶ ἐλδοθελας, ἀφοβόντ' εἶπείν, καὶ ἀράζα ἀοκνον, hoc est, hominem postquam bibit hilarior fieri, spe bona atq, viribus augeri, & ad dicen- dum liberum, & ad agendum impigrum, atq, alacrem reddi. Quam ob causam Lacedaemonij bi- bendo armabantur, ut testatur Eustathius. Ac vero immoderatus vini vsus, seu potius abusus cum in pace tum in bellis potissimum periculosissimus perniciosissimusq, solet esse, maximam cladum calamitatum causa, ut & veteres historiae, & nostrorum temporum experientia quoti- diana locupletissime testatur: de quo infra pluribus dicitur. Atq, haec quidem de quotidiano ordi- nariisq, ducum militumq, victu atq, conuiujs satis sine dicta. Extat etiam Antonij Schneberge- ri Tigurini, Medici & Philosophi libellus doctissimus de Sanitate militum tuenda, in quo pluri- bus de militum victu atq, dieta differit.

Venio nunc ad extraordinaria atq, festiua conuiuia in bellis vsitata, cuiusmodi sunt illa, quae Epule militae vel in ducis alicuius, alteriusve personae principis electione, vel quae ante praelium, vel etiam post praelium (siue clades aliqua sit accepta, siue parca victoria) maiori solito cibi potusq, abundantia atq, leticia celebrantur. Ac primo quidem hoc semper moris fuisse legimus, ut qui vel Imperato- res appellati, vel aliud aliquod honorificum munus militare erant adepti, militibus vel sua erga illos benevolentiae atq, gratitudinis pro accepto beneficio testificanda, vel animos illorum sibi ma- gis magisq, conciliandi gratias, magnificum aliquod splendidumq, epulum exhiberent, exempla passim apud auctores occurrunt. Huc quoq, referri potest epulum praetorium, quod, ut Laetius lib. 3. c. 3. scribit, dabatur in exercitu vel limite, Praetore siue Praefecto praetorio designato. Atq, id vo- catur Munus septem solidorum, de quo omnes Iureconsulti intellexerunt locum in duodecimo Codicis, in l. secunda, ubi septem solidorum functionis fit mentio, & glebae & follis & clavis: nam ista ut solennia recens electo dabantur. Instituebatur vero huiusmodi conuiuium partim sumptu pro- uincialium, partim sumptu legionum limitanearum. Alludunt porro ad huiusmodi epulum in- scriptiones monumentorum quorundam, quae Roma eruta sunt, &c.

Epule militae
res festiuae
extraordina-
riae: & quibus
ille datae.

Epule ante praelium.

Deinde ante praelium praesertim periculosus, quod imminere videbatur, dederunt operam imperatores, ut milites prius epulis paulo liberalioribus atque copiosioribus corroborarentur atque animarentur, quo maioribus nimirum viribus, animorumque alacritate pugnam capesserent. Hinc & a Latinis prandium militare dictum, ut Trebellius Pollio testatur, quod ad bellum milites pararet, a cinctis nimirum iniri solitum, & Graecis ἀεισον μεθ' ὁ δέει ἀεισθειν, & δ' εἶπνον μεθ' ὁ δέει πονεῖν, uti supra pluribus fuit explicatum. Huiusmodi autem paulo liberalioribus epulis militum animos corporaque ad mox futuram pugnam praeparanda esse, Homerus omnium officiorum atque virtutum sapientissimus magister pluribus in locis docet, cuiusmodi & illud, ut ex multis vnum proferam, quod Ulysses ad Achillem verba faciens, illumque admonens, ne Graecos ieiunet ad pugnam educeret. Ιλ. τ. inquit:

Τροσὶ μαχησομένοισι
Ἀλλὰ πάσα δαυ ἀνωγει δόησ' ἔπι νηυσὶν ἀχαιῶε
Σίτη, καὶ οἶνοιο. Τὸ γὰρ μὲν ἔστι καὶ ἀλή.
Οὐ γὰρ ἀνὴρ τῶρ ὅππαι ἡμῶν ἐς ἥλιον καταδύντα
Ἀκμῶν σίτοιο δ' ὠνήσεται ἄντα μάχεσθαι.
Ἡπερ γὰρ θυμῶ γὰ μῦροινάα πολεμίζειν,
Ἀλλὰ τε λάθρη γῆα βαρύνεται, ἠδὲ κινάει
Δίψατι καὶ λιμός, βλάβεται δὲ τε γένατ' ἰόντι.
Ὅς δὲ καὶ ἀνὴρ οἶνοιο κορεσάμεθ' ἔπειτα δὲ δῆ.
Ἀνδράσι δυσμυθέεσι πανημίεσσι πολεμίζεσσι,
Θαρσαλέον νύ οἱ ἦτορ ἐνὶ φρεσίν, ἔδδ' ἐπὶ γῆα
Πεῖν κ' ἔμνει, τῶρ ἰν πάντας ἐροῆσαι πολέμοιο.

Sed nunc age corpora curent.

Intra castra iube, quo viribus auctior omnis
Sufficiat sibi susceptis exercitibus armis,
Quis consistat enim decertans Solis ab ortu
Usque sub occasum ieiunio corpore miles?
Nam licet excellant generoso in corpore vires,
Membra tamen si fluxa sitiisque fameque laborent,
Languescunt, genna agra labant, & crura vacillant.
At si pasta cibo vinoque refecta suavi
Corpora sint, tolerant aestus, pugnaeque laborem.
Vulnifico totis stratum sub Marte diebus,
Crescit, & accedens vires audacia firmat.

Huius simile est illud, Ιλ. β.

Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἔπι δ' εἶπνον, ἵνα ξυδάμεθ' ἄρπα.
Εὐ μὲν τις δόρυ θεξάσθω, δ' δ' ἀσπίδα θέσθω,
Εὐ δὲ τις ἵπποισιν δ' εἶπνον δότω ὠκυπόδεσσι,
Εὐ δὲ τις ἄρματ' ἀμφὶς ἰδῶν, πολέμοιο μεδ' ἔσθω,
Ὅς κὲ πανημίεοισι συχαρὰ κρινώμεθ' ἄρηι.
Οὐ γὰρ παυσωλήγε μετίσεται ἔδ' ἠβαιδν.
Nunc autem venite ad caenam, ut conducamus Martem.
Bene quidem aliquis hastam acuat, bene & scutum ponat:
Bene & aliquis equis caenam dei veloces pedes habentibus:
Bene & aliquis currum vering, videns, belli curam habeat,
Ut per totam diem seuo decernamus Marte:
Non enim cessatio postea erit, neque paululum.

Eustathius hoc in loco ait etiam alibi potestam inducere milites prandentes ante pugnam. Nam δ' εἶπνον esse veteribus ientaculum matutinum, quod ante instum et ordinarium tempus sumitur, ὡς ἂν ἐν τῶν πονεῖν ἐν ἡρώων τῶν ἑοφῆ, id est, ut ad laborandum cibo firmantur atque fulciantur, unde etiam δ' εἶπνον sit dictum. Onofander Platonius in suo libello de optimo Imperatore, &

eius officio, inter alia milites primo mane cibo potuque ad pugnam capeffendam, muniendos esse docet, ne forte praeventi, ieiuni arma capere, & praelium inire cogantur. Miles enim mediocri cibo potuque, non tamen ad satietatem usque firmatur, robustior alacriorque arma capit, & in aciem procedit: contra coactus, priusquam corpus cibo firmaverit, subito raptimque in aciem prodire, sepiissime procedente die viribus deficit, ad id etiam insidiosè saepenumero diem extrahente hoste, ut se tra pugna sit, atque ita milites aestu meridiano & laboribus standi sub armis, denique fame sitiisque confecti atque defatigati, tanto facilius vincantur. Hoc quidem stratagemate Scipio usus, milites Asdrubalis pedes referre coegit, tandemque in castra compulsi, ut testis est Livius Decad. 3. lib. 1. & 8. Leo itaque Imperator iubet eo die, quo pugnandum sit, unumquemque militem gestare ad sellam suam secum aquam, non vinum, in lagenis, & panem bis coctum in clivellis, ut tempore & necessitate flagitante haec habeant, ad se aliosque in animi corporisque defectum aliquem incidentes, reficiendum atque recreandum. Lacedaemonijs Spartam contra Pyrrhum defendentibus, adstabant mulieres cibum potumque, eo indigentibus porrigentes, ut testis est Plutarchus in vita Pyrrhi. In hisce tamē cōmunijs summa adhibenda cautio, ne milites atque duces ita sese nimio cibo potuque obruant, ut si manus cum hostibus sint conferendae, neque mens neque corpus officium suum amplius facere possint, atque ita ab hostibus opprimantur. Unde Eustath. Ιλ. τ. ante pugnam ad satietatem usque prandere vituperandum esse dicit, idque Ehippi testimonio comprobatur, qui cum dixisset, Argivos semper ebrios praelium inire, addit, eosdem quoque semper turpi sese fugae mandare. Iam vero finito Epule finito praelio rursus opus est militum, qui superstites remanserunt, corporis animique vires largioribus praelio, lautioribusque epulis refici & instaurari, quod ad pugnam si ita necessitas postularit, denique capeffendam atque redintegrandam sufficere possint: id quod ipsum quoque Homerus sub Ulyssis persona Achillem hunc in modum alloquentis docet, Ιλ. τ.

Γαστέρι δ' ἔπρωεσ' ἔστι νέκυν πενθήσασιν ἀχαιῶε.
Λίτω γὰρ πολλοὶ καὶ ἐπήξει μοὶ ἡμάτα πάντα
Πίπτουσιν, πότε κέν τις ἀναπνύσειε πόνοιο:
Ἀλλὰ χεὶ τὸν μὲν μεταθάπτειν ὅς κε θάνησι,
Ὅσοι δ' αὖ πολέμοιο πρὸ συχαροῖο λίπονται
Μεμνήσθαι πόσι, καὶ ἐδῆτι, ὄφρ' ἔτι μάλλον
Ἀνδράσι δυσμυθέεσι μαχόμεσσι.

Horum verborum summa est, mortuos lugendi finem esse faciendum postulante id ventre, illosque qui ex praelio superstites evaserint, mortuis humo mandatis debere cibum potumque capere, quod rursus si ita sit necesse, cum hostibus praelio contendere valeant. In eandem sententiam & Pisistratus Nestoris filius Od. δ. Menelaum atque Telemachum Ulyssis calamitatem desolentes, & Od. η. Ulysses Alcinoum atque reliquos Phaeaces alloquitur, idemque vterque suadent. Similis conuiuij post pugnam exemplum habes 1. Sam. 14. Nam Israelita parva de Palaestinis victoria atque praeda, oves, boues, vitulos humi maclasse, & cum sanguine (hoc sane contra legem diuinam) comedisse dicuntur. Sed ut in epulis quae ante praelium, sic in his quae post agitantur, durante praesertim adhuc bello, summopere cauenda est atque vitanda effusa immoderataque cibi potusque sumptio, quae victoribus sepe securis & laticia gaudiorum, nimio gestientibus luctuosam ex improviso cladem calamitatemque adfert, id quod & multa litterarum monumenta & ipsa experientia quotidiana testatur.

In primis vero communis & peruagata omnium fere gentium consuetudo semper fuit, & ad Epule victorales. huc est, ut praeclearae nobilesque victoriae omni laetitia genere omni, cum sacrificiorum atque caeremoniarum sacrarum, tum ludorum epularumque pompa atque magnificentia celebrarentur. Apud Iudeos quidem hunc fuisse morem sacrae litterae testantur. Nam uniuersus populus cum mulieribus, virginibus atque pueris ex urbe effusus magna cum laetitia, cum cantu, instrumentis musicis atque tripudijs victoribus obviam procedebat, illorum laudes carminibus celebrabat, illosque tandem in templum usque deducebat atque comitabatur, ubi sacrificia fiebant, Deoque gratiae pro parva victoria agebantur. Hinc sequebantur conuiuia laetissima, quae saepe per dies aliquot durabant. Exemplum huiusmodi consuetudinis habes. Gen. 14. v. 17. ubi scriptum est Melchisedecum Rege Salem, Abrahamo patriarchae ex praecleara illa victoria de Regibus quibusdam Orientalibus parva, cum copijs suis reuertenti panem & vinum praebuisse, partim scilicet ei de praestantissima hac victoria

Epule victorales. Mos Iudeorum parva victoria.

gratulandi, partim ipsum & eius exercitum, ex pugna & itinere fatigatum, reficiendi & instaurandi gratia. Hic panis & vini nomine, ut saepe in S. litteris etiam panis & aqua nomine, caena simul siue epulum integrum potest intelligi, quod inter epulas vel hospitalales, vel aduentitias vel etiam victoriales possumus numerare. De hoc sic Flavius Iosephus: Ministravit, inquit, Melchisedecus Abrahami exercitui xeniam, & magnam rerum opportunitatem. Eiusdem & Terullianus adversus Iudaeos, & Ambrosius libro de Sacramentis meminit, vinum & panem Abrahamo reverenti datum fuisse in comitatu. Similia ferè exempla extant 1. Sam. 30. 26. Iud. 16. 1. Reg. 18. 2. Par. 20. Iudith. 15. Apud Chaldaeos idem moris fuisse ex sacris litteris constat. Nabuchodonosor enim Rex Chaldaeorum Arphaxado Medorum rege interfecto, captis Ecbatanis metropoli, Ninivem reversus, cum omni exercitu oria atq; convivia per centum viginti dies agisse scribitur. Iudith. 1. ca. Graeci huiusmodi festivitatem atq; epulas post victorias vsurpari solitas, & convivia quasi decas postvictoriales appellaverunt, quorum passim plurima apud historicos exempla reperuntur, cuiusmodi sunt illa, quae ab Athen. lib. 1. Dipnosoph. & Diodorum Siculum commemorantur. Philippus, Rex Macedonum, victis ad Charoneam Atheniensibus militibus suis epulum victoriale dedit. Sic Conon (non Alexand. ut vult Suidas) cum apud Cnidum Laedamonios bello navali superasset, Pyraeumq; mœnibus munisset, centum boves mactavit (vera haec, non ficta fuit victima) atq; omnes Athenienses ad convivium conuocavit. Alcibiades cum in Olympicis primus, secundus & quartus curru vicisset (quarum victoriarum epinicion scripsit Euripides) Ioui Olympio sacris factis, uniuerso populo congregato convivium magnificentissimum exhibuit. Idem fecit Leobroch in Olympijs, cuius epinicion auctor est Simonides. Caus. Empedocles similiter Agrigeninus cum equestri certamine Olympico vicisset, bouem ex myrrha, thure, & pretiosissimis aromatum generibus composuit, eumq; spectatoribus occurrentibus distribuit, quippe qui Pythagoricus erat, & ab animatis omnibus abstinebat. Antiochi Epiphanis triumphus & victoriale seu triumphale convivium magnifici seu potius insani luxus pluribus describitur ab Athen. lib. 12. Sic Agathonis epulum victoriale a Platone, & in S. litteris Ptolomaei epulum, quod dedit ob Antigonum navali praelio victum, cui interpretes LXX. interfuerunt, teste Aristea in libello de LXX. Legis Hebraicae interpretatione. Tale epulum fuit cohortis praetoriae, quod Maximini Hetrusci Imperatoris exercitus apud Agaunos, caesa ab illa Imperatoris iussu sanctissima clarissimaq; illa Thebaea Christianorum legione, quae fuit cognominata et spolijs eius direptis quasi re bene gesta, eo ipso in loco celebravit. Illac cum senex quidam, Victor nomine, forte transiret, & admiratus epulas inter acervos cadauerum quiescisset, a militibus, a quibus ad communes epulas invitabatur, qui nam hic caesi essent, & audivisset, Christianos esse, qui Deos patrios, & sacra Imperatorum contempserint; indoluit senex, se adeo prouectae aetatis non etiam cum his occisum esse, quos beatissimos iudicaret. His auditis milites quiescisse a sene, nam se quoq; Christianum profiteretur: qui cum annuisset, mox, ut optauerat, ab illis caesum, & ceterorum acervo additum esse. Haec Simlerus de Vallesta.

Mos Chaldaeorum.

Graecorum
ἐπιβίβια.

Triumphus atq; epulum triumphale Romanorum.

Verum Romanus ille omnium terrarum princeps populus, ut victorijs, ita victorialium honorum, praemiorum convivorumq; magnificentia ceteris omnibus populis atq; regibus longè videtur antecelluisse. Fuerunt autem duo praecipui honoris genera, quibus Imperatores, rebus in bello fortiter praclareq; gestis, victorijsq; partus decorari consueverant, quorum vnum Triumphus: alterum Ouatio dicebatur. Vtrumq; autem conuequebantur splendidissima magnificentissimaq; epulae, de quibus antequam dicam, de ipso Triumpho atq; Ouatione operae pretium fuerit quaedam breuiter atq; summam dicere, de quibus passim multa apud Liuium, Dionys. Halicarn. Cor. Tacitum, Plin. Pomp. Latum & innumeros alios Romanarum rerum scriptores, cognitu iucundissima leguntur. Triumphum Pomp. Latum vult primò omnium a Bacho (qui idcirco Bachus Triumphus, teste Varr. dictus est) post Indicam victoriam fuisse vsurpatum, sic dictum, quod milites eius folijs ficorum, quae θρία dicuntur, vultus cooperuerunt, iambo & scommata canentes, quae sunt licentiose dicta mixta salibus in eum, qui triumphat. Vnde clamabant omnes: Io triambe Bacche Io. Alij triumphum scriptum dicunt ἐπιβίβια, hoc est, tribus velut ordinibus, senatorio, populari, & militum, a quibus celebris est triumphus. Primus Romanorum, qui triumpho vsus est, perhibetur fuisse Priscus Tarquinius. Illius autem talis ferè formata fuit. Is cui sena-

cui senatus consulto vel a populo comitijs centuriatis hic honor erat decretus, qui idcirco triumphalis est dictus, corpus habens minio illitum (quo etiam Iouis ipsius simulachri facies diebus festis illini solebat) coronam in capite auream, aliquando lauream, in collo bullam auream, inclusis intra eam remedijs, quae crederent aduersus inuidiam valentissima, indutus tunica palmata (aurea tunica Tarquinijs Priscum triumphasse Verrius tradit Plin. lib. 33. ca. 3. gemmata Diocletianum, teste Pomponio Laeto) supra quam toga picta iniiciebatur, dextra scipionem eburneum & sinistra auream pateram, nec non digitis annulos aureos gestans, sedens in sella curuli eburnea, curru inaurato (Diocletianus aureo gemmatoq; vsus est) quatuor equis albis eum ducentibus, in quibus triumphantium filij praetextati sedere solebant, per portam Capenam in urbem inuehebatur perq; viam Appiam 8. millia passuum amplam, in Capitolium recto & amplo itinere vehebatur, in quo ligni primum continuusq; arcus, post marmorei columnis suffulti erant, vnde multitudo satis commode triumphum spectare posset. Tempia Deorum immortalium tota urbe patebant, ornata seris atq; floribus, spirantia Arabicos odores, itinera vbiq; repleta pinguis mensis & lactis poculis, ut festi victores se recrearent. Praeferebantur fercula fabricata cum signis & monumentis victoriae, quae possent manibus militum ferri, ante praecinentibus & saltantibus letitia militibus, quibus libertas erat scommata effundere in ipsos triumphantes, omnesq; clamabant, Io triumphe, Io triumphe. Praeferebantur etiam in vehiculis omnis generis spolia, argentum, aurum & purum & signatum, arma, vasa, suppellex, vestes, thesauri. Aderant tibicines bellicam clangorem intonantes, boves quoq; auratis cornibus, quorum medios vitæ cingebant, & frontibus vittati ad sacrificium succincti popæ, hoc est, ministri agebant. Hostes deuicti currum sequebantur, quorum colla caenis erant onerata. Sic praeeunte Senatu in Capitolium ascendebant ad templum Iouis Opt. Max. vbi mactato tauro albo, qui triambos dictus est, laureaq; corona in Iouis gremio posita, eadem comitatus pompa domum reuertebatur. Corona triumphalis, cuius supra facta est mentio, quae Imperatori ob honorem triumphis mitti solebat, aurum quoq; coronarium dicta est, pro quo soliti erant in Italia populi & provinciales quasi tributis vice pecuniae summam Imperatoribus persolvere. Hinc laudatus Adrianus, quod aurum coronarium Italiae remiserit. Corona olim ex lauro, postea ex auro fieri coepit. Haec ex Pomponio Laeto & alijs scriptoribus vno quasi fasciculo collegi. Idem Ouationis ritum his verbis describit: Cum hostes sine pugna & sanguine cum ductibus nostris conuenissent, quonia res peracta sine caede esset, Ouatio erat. Pedes ingrediebatur urbem, qui sic vicisset, sine ferculorum pompa, myrto coronatus vna cum militibus, quia ea arbor, dicta Veneri, quiescere ab armis ostendit. Tibicines ouantem praecedebant, quae paciferae choreae instrumenta sunt. In sacris mactabantur oves, vnde ouationis nomen. Prima ouatio data est P. Posthumio Tuberto de Sabinis triumphante, Plin. lib. 18. c. 29. In triumpho clangor tubarum, in ouatione concertus tibiarum: ille Martis, hic Veneris est.

Huiusce porro triumphis magnificentiae atq; pompae non minima pars erant caena triumphales (sic enim vulgò dicebantur) quibus Imperatores, ut testis est Plutarchus, post victoriae populum Romanum in loco publico excipiebant, a quo deinde caena peracta honoris ergò domum deducebantur, qui honos, ut idem scribit, quoniam Consulibus praesentibus Imperatoribus tribui non poterat, idcirco illi consules ad conuiuium quidè inuitabant, sed postea illos rogabant, ne accederent. Caenas autem hasce insani fuisse immanisq; luxus ex historijs constat, quae ut testis est Varro, ut et epulae collegiorum frequentes annonam incendebant. In ijs testis est Plinius lib. 33. cap. 7. minium vnguentis fuisse additum, quo et corpora triumphantium et ipsius Iouis simulacri facies diebus festis illini fuit solita. Verum operae pretium fuerit epularum huiusmodi triumphalium atq; victorialium subijcere exempla, inter quae antiquissimum est illud epulum victoriale, quod L. Paulus Emilius deuicto Perseo exhibuit: in quo admirantibus Graecis, quod in magno splendidoq; apparatu curiosus esset, dicere solebat: Eiusdem esse animi & aciem & conuiuium instruere: illam quidem ut formidolosus hostibus, hoc ut amicis gratus esset: testis est Plutarchus in Rom. Apoph. & in Emilio, nec non Liuius. Idem auctor de bello Macedonico facta mentione triumphis Manlij: Epulae quoque, inquit, ipse & cura & sumptu maiori apparari coepit, & c. C. Iulij Caesaris caena triumphalis a Suetonio, Plinio & alijs auctoribus maxime celebratur, quam ille in Africano triumpho exhibuit. Nam in illa praeter obsonia apparatusissima vno die in duobus & viginti millibus

Itinera repleta mensis pinguis atq; poculis.

Ouationis ritus.

Caena triumphales.

ericliniorum instructis paratisq; mensis & vini Falerni amphoras centum, & Chij cados totidem populo dedisse fertur, & sex murenarum millia, quas C. Hircus in pondo mutuo dedit. Plinius lib. 14. cap. 15. Quid non & Caesar Dictator triumpho sui caena vini Falerni amphoras, Chij cados in conuiuia distribuit? Idem Hispaniensi triumpho Chium & Falernum dedit. Suetonius in eius vita illius 5. triumphos commemorans primum et excellentissimū Gallicum, secundum Alexandrinum, tertium Ponticū, huic proximū Africanum, nouissimū Hispaniensem, dicit illum adiecisse semper epulum & viscerationē, & post Hispaniensem victoriā duo prandia. Nam quum prius parce, neq; pro liberalitate sua prebitum iudicaret, quāto post die aliud largissimū prebuit. Donatiuum praterea & congiarium eiusdem Caesaris in triumpho memorabile fuit, pecuniarū illatarum summā ad sexaginta quinq; talentum millia fuisse ferunt. Tiberius Caesar eo die, quo triumphum Germanicum egit, prandiū populo mille mensis, et congiarium tricenos nummos vini in dedit, ut testis est Suetonius in eius vita. Athen. lib. 5. sub finē testatur triumphantes duces in Herculis templo conuiuia illa ciuibus exhibuisse, cuius rei testes sunt multi poetæ atq; historici. Idē lib. 4. ex Posidonio Stoico: ὅταν, inquit, ὁρχώνται ἐν τῷ ἱερῷ ἡγεμῶντες ἱερεῖς, δειπνῶσι & πρὸς καὶ ἐν θεαυβείων, & ἢ ὁ γοῶν δὲ εὐχίας ἡγεμῶντων, id est, quando in Herculis templo conuiuantur Romani a triumphante conuiuio excepti, ipse quoq; conuiuij apparatus est Herculeus. Nam potus est οἰνόμελι, hoc est, mulsum; cibi autem sunt panes magni, & carnes fumose elixæ, necnon recens mactatarum victimarū carnes assatæ multæ. Mulsum porro, quod veteres Romani in delirijs habebant militibus in triumphali pompa dari consueuisse illa Livij manifeste testatur lib. Annal. 48. Ad hunc prætorē Q. Terentium Culleonem aded amicum Cornelie familie, ut qui Romæ mortuum, elatumq; P. Scipionem (est enim ea quoq; fama) tradunt, pileatum, sicut in triumpho ierat, in funere quoq; ante lectum isse memoria prodiderunt, et ad portam Capenā prosecutus mulsum dedisse, &c. His verbis significat Culleonē in Africani funere renouata memoria triumpho eius pileatū dedisse mulsum. Ad hanc consuetudinem Chrysalus ille Plautinus alludit in Bacchid.

Sed spectatores vos nunc ne miremini,

Quod non triumpho, peruulgatum est, nihil moror: Veruntamen accipientur, mulso milites.

Atq; hæc quidē satis sint dicta de victorialibus atq; triumphalibus cænis. Quoniam autē præter epulas, de quibus dictum est, dona quoq; atq; munera quædā & alimentaria & pecuniaria cum in magistratuū atq; imperatorum inaugurationibus, tum post victorias populo militibusq; distribui fuerant solita (quorum creberrima apud historicos sit mentio) non alienum a nostro proposito erit de illis quædam subijcere. Fuerunt autē illa duplicia, alia quæ populo, alia quæ militibus fuerunt data, quorum illa quidem, congiaria: hæc verò, donatiua proprie fuerunt appellata: id quod vel ex illis locis satis patet, quæ subijciam. Lampridius in Alexandri Caesaris historia: Conciones in urbe multas habuit, more veterum tribunorū & consulum. Congiarium populo dedit, donatiuum militibus, ter carnem populo addidit. Quod alludit & Capitolinus: Congiarium, inquit, populo dedit, militibus donatiuum. Et Plinius in Panegyrico Traianum laudat, quod congiariū dedisset populo, quo locupletata essent tribus, & militibus exhibisset donatiuum. Ex his ergo locis satis patet, donatiuum proprie fuisse donū militare, militibus datum vel post victoriam, vel cum aliquis crebatur Augustus, pecunia scilicet, quæ ultra stipendium, quod magis essent additi, adijciebatur. Congiarium autem proprie dictum illud, quod populo easdem ob causas dabatur, siue essent liquores, siue pecunia. Nomen autem illud, quod idcirco Quintil. lib. 6. Instit. commune & liberalitatis & mensura esse dicit, ductum est a congio, quo pecunia mensurari & in populum distribui spargiq; consueuerant. Vnde Fabius Max. perstringens Augusti congiariorū, quæ amicis dabantur, utilitatem, heminarium dixit esse, alludens ad alterum mensuræ genus. Ac primò quidē huiusmodi cogiaria in magistratuū inauguratione dari fuisse solita, ex his testimonijs patet. Tit. Liv. lib. 5. Dec. 3. Edilitia, inquit, largitio hæc fuit, ludi Romani pro temporis illius copijs magnifice facti, & diē vnum instaurati, & congiij olei in vicis singulos dati. Hæc videtur congiariorū esse origo. Idem lib. 7. Decad. 4. cum multi & clari viri Censuram petissent, dixit in M. Acilium Glabronem, qui Antiochum ad Thermopylas, Etolosq; vicerat, quod multa congiaria haberat, quibus magnam partem hominum obligat, fauorem populi se inclinasse. Sic Helioabalus, Herodiano teste libro 5. diuiso congiario in populum, ut mos est imperium suscipientibus, spectaculo

De congiarijs & donationib.

spectacula omniuariam edidit magnificentissima. Septimius Seuerus, eodem teste, lib. 3. initio imperij peractis in templo Iouis omnibus sacrificijs reuersus in palatium, magno congiario populum Romanum Vidforia nomine prosequutus est, & nummos militibus largitus est. Idem auctor de eodem Imperatore scribit lib. 2. illum ante expeditionem in Orientem, & populo congiarium vber rimam dedisse, & militibus abunde multa donasse. Caligula, teste Suetonio, in consulatu suo congiarium populo bis dedit tricenos sestertios, præter epulum abundantissimum. Sic cum Nero vicessimo ætatis anno Consulatum inisset, atq; interim designatus, proconsulare imperium extra Italiam haberet, ac princeps iuuentutis appellaretur, additum nomine eius donatiuum militi, & congiarium plebi, ut testis est Corn. Tacitus lib. 12. Sic Iulius Capitolinus in Marci & Veri Antoniorum inauguratione. Actis igitur quæ agenda fuerant in senatu, pariter castra prætoria petierunt, & vicena millia nummū singulis ob participatum imperium, militibus promiserunt. Ad huiusmodi donatiuum alludit & Claudianus postea lib. 2. in Rufinum, hoc carmine:

Nunc epulas tempus socij, nunc larga parare

Munera, donandumq; nouis legionibus aurum.

Congiariorum autem & donatiuorum, quæ post victorias fuerunt data, passim multa exempla reperuntur. Tiberius de Germanis triumphans præter prandia mille mensarum & congiarium tricenos nummos viritim dedit. De his plura licet videre apud Laxium lib. 4. cap. 9.

Quemadmodum autem in munerum quorumuis susceptione, inauguratione conuiuia siue epulæ celebrantur, sic in eorundem depositione siue abdicatione idem fieri consuevit. Sic L. Sylla deposita Dictatura, cum vniuersi sui patrimonij (quod rapinis, cadibus, proscriptionibus ciuim, alijsq; sceleribus auxerat) decimam Herculi consecrasset, populo epulum per multos dies prebuit adeo copiosum, seu potius luxuriosum, ut quotidie magna cibariorum copia in anem proijceretur, vinum quoq; 40. annis vetustius populo dari curauit, teste Plutarcho in Sylla. Hoc modò ille populi animos sibi ob iniurias, quibus illum per multos annos vexauerat, infestissimos lenire rursus atq; placare est conatus. Sylla simillimi hodie multi principes atq; magistratus Christiani reperuntur, qui postquam publici fisci, ararij, totiusq; populi spolijs atq; rapinis ingentes sibi opes atq; diuitias iniuste nefarieq; comparauerunt, ac proinde & Deo & populo vniuerso insensissimo vtuntur, ipsum quidem Deum vanis quibusdam adumbratæ religionis ceremonijs: populum verò luxuriosis epulis, munerumq; largitionibus sibi conciliare rursus atq; placare contendunt.

DE CONVIVIIS ARTIFICVM, OPIFICVM, SERVORVMQVE PROPRIIS: NEQ; non de seruorum victu atque diætâ.

CAPVT XXII.

ATQVE hæc quidem de magistratuū & munerum honorificorum, siue pacis siue belli conuiujs sint dicta. Nunc consequens esse videtur, ut de munerum vitâ inferiorum, sordidorum, illiberalium viliorumq; quæ partim sunt urbana, partim rustica, partim mixta, proprijs & peculiaribus epulis dicam, quæ ipsa quoq; varia sunt & multiplicia. Nam primò quidē artificum, mercenariorum, opificum, omnium deniq; illorum, quorum vita manuum opere opificum conatq; labore constat, certæ sunt festiuitates, certæ peculiareq; epulæ, quas vel ipsi inter se agitant, vel illis præbentur ab ijs, qui illorum operis vti fuerunt: quarum exempla quædam subijciam. Apud Phænicas fuerunt conuiuia quædam publicanorum ἀρχυεῖβαζα dicta, ut testis est Varinus Ἀρχειβαζα Hesych. inde ἀρχυεῖβαζα, eodem teste, idem quod δειπνεῖν. Addit mercedem quoq; in portu Phœnicum, exigi solitam eodem nomine fuisse appellatam. His adde θουεῖον, sacrum, quo piscatores Neptuno thynnium immolabant in spem felicitioris capturæ, Calius lib. 15. cap. 7. Apud Christianos præter publicas & communes festiuitates, singuli ferè artifices atq; opifices certos quosdā habent diuos atq; diuas, seu vitæ artificijq; sui patronos atq; tutores, ut pictores Lucam, fabri Eulogium, calcearij Crispinum & Crispinianum, sartores Gutmannum, figuli Goarem, venatores Eustachium, in quorum honorem dies illis sacros commestationibus comotationibusq; vti sit, celebrare

consueverunt. Deinde alias quoq; habent singuli opifices ferias proprias & vsitatas, quibus epulis genioq; indulgent, quas enumerare omnes longum foret. In Germania communis ferè est & pernegatus opificum artificumq; mos, vt quo die primum noctu ad candelam siue lucernam, vel incipiunt vel rursus desinunt operari, vna liberalius solito epulentur, quæ conuiuij genera vel nacula lingua liechtbraaten / felbraten & scheidwecken appellantur. Huc quoq; pertinent omnes illa epule, quæ artificibus vel quibuscunq; operis post operis alicuius perfectionem absolutio nemue exhibentur. Huiusmodi est illud, quod post erectam domus alicuius contignationem fabricis exhibetur, vulgò appellatur das aufrichtmael. Item quod mulieribus post vestium abluiones, vulgò wäschermael & bestreyhmael dictum, & alia huiusce generis innumera. Mos quoq; est admodum laudabilis artificum nonnullorum, quo peregrinos ad se aduentantes & diuotus hospicio conuiuijsq; liberalibus excipere humaniterq; curare solent. Verum vt in genere de huiusmodi mechanicorum hominum epulis quid sentiam, dicam, illorum nonnulla, quæ ad honestam recreationem a laboribus vitæq; coniunctionem spectant, non videntur esse culpanda, sed modus in illis, vt omnibus in rebus, est adhibendus, vt nimirum nec nimis crebra sint atq; frequentia, nec nimis sumptuosa atq; luxuriosa. Hodie namq; pleriq; illorum hominum, vt est omnium hominum ingenium a laboribus ad otium atq; voluptates proclive, plerunq; in popinis voluntantur, & quæuis data & oblata vel minima occasione epulantur cum maxima temporis, rei q; familiaris iactura. Interea illorum liberi, vxor atq; familia, quam alere debebant, fame, siti, rerumq; aliarum ad victum cultumq; corporis necessarium inopia premitur. Sape vno die vel vno conuiuiio multorum dierum lucrum atq; mercedem, quam ad familie suæ sustentationem conferre debebant, profundunt atq; dilapidant. Hanc illorum hominum luxuriam, quæ ad multarum familiarum ruinam pertinet, magistratus omni studio atq; opera sua refrænare debet.

Opificum atq; mercenariorum luxuria.

Seruilia conuiuia.

Ad hoc porro conuiuiorum genus non ineptè meo iudicio referuntur seruilia conuiuia, quæ a dominis olim seruis atq; famulis adornari consueuerant, quorû exempla aliquot ab Athenensibus ponuntur lib. 4. Dipnosop. Apud Romanos Saturnaliorum diebus moris fuit, vt domini famulos suos conuiuiis exciperent, ipsiq; seruorum officio fungerentur. Hanc consuetudinè Græcam fuisse exemplis quibusdam probat. Nam in Creta festo Mercurialium conuiuantibus seruis domini ministrant. Idem mos fuit apud Troxonios, apud quos mense Gerastione per aliquot dies multæ festiuitates celebrantur, quorum in vno serui cum ciuibus astragalus ludebant, & seruis domini conuiuium præbebant. Idem auctor Berosi atq; Ctesia historicorum testimonijs comprobatur 16. Cal. Septemb. Babyloniorum festum Saccan dicitur in vrbe Babylone 5. dierum spatio celebrari fuisse solitum, quibus moris fuerit, vt serui dominis imperarent, & illorum aliquis stola regia simili indutus (quem Zogauens appellabant) vniuersæ familie præset. Sic apud Gallos die Iouis pridie Veneris magnæ, vti vocant, rex Gallie 12. mendicis epulum lautum præbet, illorum pedes lauat, illis vna cum aulicis suis ministrat, primum ferculū ipsemet apponit, singulis apophoreti loco dat vestem. Item die Epiphaniæ, aliquis aulicorum ministrorum rex eligitur, cui rex ipse, ceteriq; inter epulandum ministrant. Verum in sacris quoq; litteris huius rei nobis ab ipso Christo exemplum proponitur Luc. 12. vbi inquit: Beati serui illi, quos quum venerit dominus, inueniet vigilantes: amen dico vobis præcinctus faciet vt discumbant, & prodiens ministrabit eis; hoc est, interprete Theophylacto, promptus & paratus erit ad seruis suis dandam plenam et perfectam quietem animi atq; corporis (ὁ δὲ ἀνακελεύσας ὁ δὲ τὸ σῶμα ἀναπαύει) et ad illorum fida officia atq; ministeria remunerandum, ἀναπαύει ἀντὶ τῆς παρέχουσας ἑαυτῶν τὴν αἰσθητικὴν πνευματικὴν χάρισμά των ἑυφελῶς χαεζοδρῶς, hoc est, lautam illis mensam atq; spiritualium donorum delicias largiendo. Hac ille. Non est ergo absurdum, quod Christus hic Deum Opt. Max, dominum dominorum hominibus ceu vilissimis & abiectissimis seruis seruientem ac ministrantem inducit. Nam si rem verè estimare voluerimus, inueniemus reuera non homines Deo, sed Deum potius hominibus licet ingratisissimis assidue seruire & ministrare, imò homines pij licet fida, tamè imperfecta sua ministeria Deo præstare non possunt, nisi illis Deus eius facultatem subministret. Huc quoq; referri possunt Eleutheria, quæ erant dies festus & epulæ latiores, quas serui libertate donati celebrabant. Harum mentio fit apud Plantum in Persa: Basilicè agito Eleutheria. Dicta sunt etiam ἑλευθερία sacra quadam apud Samios τὰ ἑλευθερία, hoc est, amoris Deo dedicata. Huiusmodi commemorata festiuitates atq; epulæ tantò

Eleutheria.

le tantò sunt admirabiliores, quò vilior & abiectior olim seruorum fuit conditio, quibus ex communi omnium ferè gentium more ad herilem mensam & ad ingenuorum liberorumq; conuiuia atq; sacrificia accedere minimè licebat, vt in sequentibus Athenæus docet & ex multis historijs patet. Itaque apud Romanos serui quando ad dominorum suorum mensam admittentur, id erat manumissionis signum ex lege Iunia Norbana. Ad quod alludit Tertull. lib. de resurrect. carnis his verbis: Atqui (seruus manumissus) & vestis albæ nitore, & auræi anuli honore, & patroni nomine, ac tribu mensaq; honoratur. Verum de his plura suo in loco, quando de conuiuiarum qualitate atque delectu tractabimus. Fuit etiam apud Romanos peculiare quoddam ancillarum festum, dictum Nonæ Caprotinæ, quod epulis fuit ab illis celebratum, teste Plutarcho in Camillo sub fixem.

Quoniam verò de seruorum festiuis quibusdam atq; solennibus epulis dictum est, nun in vniuersum de seruorum famulorumq; victu atq; diæta quædam videntur esse adijcienda. Hic, vt plerunq; alijs in rebus, aurea est adhibenda mediocritas. Primò igitur cauendum, ne serui atq; ancille molliter nimis & delicate tractentur, ne, id quod plerunq; fieri consuevit, non modò languescant atq; torpescant, verum etiam equarum instar bene saginatorum insolescant, & aduersus dominos suos insurgant. Nam, vt verissimè Salomon dixit, (id quotidiana docet experientia) qui seruum suum nimis delicate nutrit a pueritia sua, illum tandem sentit contumacem. Itaque Athenæus lib. 6. (vt etiam Plato lib. 6. de Legib.) minimè vult dominos cum seruis & ancillis suis iocari atq; nugari, sed illorum verba, quæ cum illis faciunt, mera esse iussa atq; mandata: ne & illis parendi seruiendiq; & sibi imperandi conditionem difficiliorem reddant. Apud Romanos, teste Polybio, vt mulieres liberae, ita serui quoq; a vino abstinebant, nec non ephæbi omnes ad annum vitæ tricesimum. Aristoteles similiter in Decon. lib. 1. cap. 6. quoniam vini potus multos etiam liberos se penumero ad iniurias inferendum impellit, multa que liberae gentes a vino abstinent, vt Carthaginenses in bellis, seruis quoq; vel nihil prorsus, vel parum admodum vini dandum esse existimat. Sed contra cauendum est, ne ydem nimis durè contumelioseq; tractentur, illisq; debitus ac necessarius victus denegetur, quò fit vt & laboribus ferendis minimè pares esse possint, ipsiq; succumbant, & sicut atq; fame maleuada ad furra aliaq; tetra scelera atq; facinora impellantur. Quamobrem Græcos olim atq; Romanos, vt de alijs tacet, diligentem olim accuratamq; seruiliæ victus atq; diæta curam gessisse legimus. M. Cato in libro suo de re rustica mensuram cibariorum, vini atque pulmentarij familie dandi diligentè accuratèq; præscripsit hunc in modum. Familie cibaria, qui opus facient per hyemem, tritici modios VIII. per æstatem modios VIII S. vilino, vilicæ epistatæ, opiloni modios III. Compeditis per hyemem panis P. IIII. Vbi vineam fodere cœperint panis P. V. vsq; aduo dum ficus esse cœperint: deinde ad P. IIII. redito: Vinum familie, vbi vindemia facta erit, loram bibant menses III. Mense quarto heminas in dies, id est, in menses congios II. S. Mense quinto, sexto, septimo, octauo in dies sextarios, id est, in mense congios quinq; nouo, decimo, vndecimo, in dies heminas ternas, id est, amphoram. Hoc amplius Saturnalibus & Compitalibus in singulos homines congios. Summa vini in homines singulos inter annum cum compeditis vti quicquid operis facient proportionè addito. Eos non est minimum in annos singulos vini quadrantaliam X. ebibere. Pulmentarij familie oleæ caducæ quàm plurimum condito. Postea oleas tempestiuas, vnde minimum olei fieri poterit, eas condito, parci to, vti quàm distissimè durent, vbi oleæ comese erunt, hancem & acerrum dato. Oleum dato in menses vnicuiq; sextarium, id est, salis vnicuiq; in anno modium satis est. His subiungit descriptionem vestimentorum, quæ familia sint danda. Certum igitur seruis & quidem largam satis copiosumq; victum quotidie suppeditarunt. Hunc Græci Chænice olim illis distribuerunt, vt illi vicissim operis pensum persoluerent; vnde & Chænicæ, ἡμεροτομοί ab Alexarcho, quia in diem victum continent, & ἡμεροτομοί hoc est, diurnus siue diarius cibus teste Suida, dicitur, & idcirco Apollo Pythius Corinthios, quòd seruis possiderent quadrages sexies mille, χοινοποιεῖται appellauit, vt testis est Athenæus lib. 6. Dipnos. Item apud Homerum quoq; Chænicæ pro dimenso, cibisq; diurno vsurpatur Od. τ.

Seruorum vitæ atq; diæta.

Ὁὐ δὲ ζεργὸν ἀνέχομαι, δὸκεν ἐμῆσιν
Χοινοποιεῖται. Hoc est.

Namq̄ opera immunem haud patiar, quicunq̄ meam vnquam Chœnica contigerit. Eustathius, Chœnicus hic est, ἄσπις, id est, cibus: nam vox Chœnicis cum ipsum vas quo, tum rem, quam dimittimus significat. De hac voce, & mensurarum generibus varijs vide plura apud eundem P. 686. De Pythagorico proverbio (Chœnici ne insideas: quod Hieronymo est, de victu non debere quinquam esse sollicitum in diem crastinū, Plutarcho in Sympos. Nō indulgendū ocio, sed victum industria prospiciendum, ne desit in posterum: Demetrio Byzantio apud Athenaeum: Non in diem viuendum, sed crastinum expectandum Erasmo deniq̄: Nō alienam per otiam sectandam mensam, sed proprium labore victum esse comparandum) vide Erasmus in Adagijs. Apocal. 6. in vaticinio illo de futura summa annonæ difficultate atq̄ caritate scriptum est: Chœnix tritici denario vno, & tres Chœnices tritici denario vno, & c. Ομορονιας Plutarcho in Sympos. eiusdem mensæ participes appellat. De Chœnice vide Cœlium Rhodigin. lib. 16. cap. 16. & Simlerum in Exodum.

Demensum & Diaria. Victus ille certus & definitus seruorum à Rom. demensum, necnon diaria fuit appellatus. Hinc illud apud Terentium in Phorm. Quod ille vnciatim vix de dimenso suo, Suum de fraudans genium comparat miser. Donatus in illa verba notas seruos in mensam quaternos modios frumenti accipere solitos fuisse. Iuuenal. Satyr. 14.

Seruorum ventres modio castigat iniquo.

Quò alludit Antipho apud Plautum in Strycho, cum seruos suos alloquens inquit:

Vos meministis, quot (id est singulis)

Kalendis petere dimensum cibum,

Qui minus meministis, quod opus sit factu, facere in edibus?

Demensum a dimensio est dictum, non a mense, vt nonnulli putant. Menstrui seruorum Seneca quoq̄ meminit epistolâ 81. Seruus est, inquit, accipit quinq̄ modios & quinq̄ denarios. Hinc colligimus seruos singulis Kalendis, hoc est, primo die mensuram dimensum illum cibum petere fuisse solitos. Horatius lib. 1. epist. ad Villicum: Cum seruis urbana diaria rodere mauis. Diaria idem quod victus diuturnus, quem etiam διαταρα a Græcis appellari testatur Cœlius Rhodig. lib. 12. cap. 18. In Euangelio Lucæ cap. 12. œconomus ille parabolicus dicitur toti seruitio fuisse præpositus, vt tempore certo & opportuno daret conseruis τρεπέτ εἰος, hoc est, dimensum, destinatum singulis mensibus siue diebus frumenti mensuram. Ad hunc morem Christus alludit, cum in oratione illa sua, quam nobis præscripsit, ceu optimam & præstantissimam precandi formulam, vt inter alia nos ceu serui atq̄ famuli a summo & cœleste illo Domino atque patrefamiliâs panem nostrum τρεπέτ εἰος, hoc est, quotidianam, vt vulgò vertunt, siue, vt alij, supersubstantialem (Syriaca versio panem ܡܢ ܕܢܝܚܐ, desunkanan, id est, necessitatis habet) dari nobis petamus ἡμῶν εἰος, id est, hodie vt Matth. 6. 11. siue ἡμῶν εἰος, id est, in diem, vt Luc. 11. 3. scriptum est, ceu diaria atq̄ dimensum nostrum, quo indigemus ad vitam hanc nostram fragilem atq̄ caducam sustentandam. Sic Salomon, Prou. 30. 8. petita Deo sibi nec paupertatem dari, nec diuitias, sed ali cibo sibi statuto, in isto ac necessario. Verum sapientissima, vt alia, hæc Syracidâs præcepta extant, quibus docet, quomodo serui tractari debeant cap. 33. Asino, inquit, pabulum debetur & flagellum & onus, ita seruo panis, castigatio, labor. (hoc proverbum a Gregorio Palamo Thessalonicensi quoq̄ commemoratur) Seruo tuo iniunge laborem, & pacem habebis. Si otio assueuerit, contra te insoluet. Pluribus deinceps docet, quomodo serui cõtumaces baculis, & virgis sine castigandi, & pœnarum metu, qui bonus nonnunquam est officij custos, in officio obsequioq̄ continendi, arcendi ab ocio, laboribus exercendi, nec tamen omnino opprimendi, ab iniurijs alienis defendendi. Eodem pertinent quæ sequuntur, quorum hæc ferè est summa, Seruos, si sint contumaces, baculis virgibq̄ esse castigandos, pœnarumq̄ metu, qui quidè bonus sit officij custos, in officio obsequioq̄ esse continendos. Adhæc laboribus quidem exercendos, ne ocio ignauiq̄ torpescant; nō tamen nimiam onerandos, ne illis succumbant, ab alienis deniq̄ iniurijs esse defendendos. His simillima sunt, quæ Aristoteles tradit in suis œconomicis, vbi inter alia tria dicit seruis deberi, nimirum εἶδος, κολλοταρ & ἄσπις, hoc est, opus, punitionem & alimentum: quæ debeant esse coniuncta. Nam si neq̄ operentur, neque castigentur, sed cibum habeant, id illis ad iniurias esse insitamentum. Si verò & pœnas & labores habeant, sed cibo sint destituti, id violentum esse, illorumq̄

Serui quomodo tractandi.

rumq̄ vires frangere. Reliquum igitur esse, vt illis & labores imponantur, & ἄσπις ingens, id est, alimenti quantum sat sit suppeditetur. Difficile enim ijs esse, qui mercede carent, imperare, serui autem mercedem esse cibum. Deniq̄ concludit & cibi & vestitus & otij & castigationis modum pro illorum meritis atq̄ dignitate vel intendendum, vel remittendum esse. Huc quoq̄ facit illud Catois dictum, qui interrogatus, quid maximè in re familiari expediret, respondit, Bene pascere: quid secundum, Satis bene pascere, & c. Cicero Offic. lib. 2. sub finem. Memorabile quoq̄ est illud Ciceronis lib. 1. Offic. Meminerimus, inquit, & aduersus infimos iusticiam esse seruandam. Est autem infima conditio & fortuna seruorum: quibus non malè præcipiunt, qui ita iubent vti, vt mercenarijs ad operam exigendam & iusta præbenda. Per iusta hæc victum cultumq̄ corporis necessarium videtur intelligere. Notandum etiam est apud populos nonnullos famulos & ancillas dominorum mensis adhiberi, apud alios verò ab illis longissimè arceri, & reliquis mensæ herilis pasci. Sunt multi Christianorum, qui famulos & ancillas suas quantumuis fideles multò durius & contumeliosius tractant, vexant & affligunt, quàm vel olim vel hodie Ethnici suamancipia. Laboribus illos diurnis nocturnisq̄ penè intolerabilibus fatigant, inedia, siti, algore, atq̄ æstu mirificè excruciant, verbis verberibusq̄ durissimis tantum non enecant, ita vt illos nō hominum, sed pecorum potius loco habere videantur. Imò pecora saepe sua melius tractant atque curant, quàm illos. Hi cogitent quod scriptum est in Lexico cap. 25. Seruum tuum ne affligas per potentiam, sed metuiso Deum tuum. Item quod Ecclesiasticus inquit cap. 7. Seruus sensatus sit tibi delectus quasi anima tua, non defraudes illum libertate, neq̄ inopem derelinquas eum. Et eodem in cap. Seruum ne la das in veritate operantem, neq̄ mercenarium dantem animam suam. M. Cato in libro de re rustica differens de villici officijs inter alia inquit: Familiæ malè ne sit, ne algeat, ne esuriat, opera bene exerceat, facilius malo & alieno prohibebit. Idem paulò post: Villicus ne sit ambulator, sobrius fiet semper. Ad cœnam ne quò eat, familiam exerceat, & c. Sed vt culpanda est hæc dominorum quorundam in ministros suos sæuitia & asperitas, cuius Deo omnium inopum & oppressorū tutori atq̄ vindici iustissimo iustas debitasq̄ pœnas exsoluent: ita contra seruorum & ancillarum plurimarum damnanda est ignauias, mollities, contumacia atq̄ perfidia, cuius & ipsi acerbas grauesq̄ pœnas luent. De illorum autem officio multa præclare & Paulus 1. Tim. 6. Ephes. 6. Colos. 3. & Petrus 1. Epist. 2. cap. differuerunt.

DE CONVIVIIS RVSTICIS.

CAPVT XXIII.

AD hanc postremam conuiuiorum secundum varia vita genera atq̄ munera diuisionè, Rusticum vitæ rustica quoq̄ conuiuia pertinent. Fuit autem olim rusticum ac pastoritium vitæ genus olim honorificum. nus apud Iudæos præsertim atq̄ Romanos magno in pretio & honore, atque adeò regum, principum atque magistratum felicissimum exitu seminarium, quemadmodum ex sacris atq̄ profanis historijs constat: de quo vide Aristotelem lib. 7. Pol. cap. 4. 1. Polit. cap. 5. & 1. Oecon. cap. 2. Item Xenophontem in Oecon. Virgilium lib. 2. Georg. sub finem. Hieron. Oforium de Regum Institutione & disciplina. Platonem in Epinomide Euryphane, & Eurydomo, & c. de Senectute. Plinium lib. 18. cap. 3. M. Varronem de re rustica lib. 1. statim ab initio. Columellam lib. 2. cap. 1. de re rustica, & multos alios, qui de vitæ illius laudibus multa scripserunt. Verum illis omisiss, cum de certis ac peculiaribus quibusdam rusticorum conuiujs, tum in vniuersum de eorundem vitæ atque diætæ, quæ ad propositum nostrum faciunt, explicabo. Vt olim igitur, sic hodie quoque rustici (sub quibus agricolas atque pastores comprehendo) certa quadam atque festiua habent conuiuia, quæ ab illis post operum præsertim atque laborum perfuctionem animi recreandi reficiendiq̄ causa agitantur. Huiusmodi fuit illud apud Hebræos, in ouium consura tritum & vsitatum conuiuij genus, cuius aliquot illustria sanè exempla in S. litæ. Cõuiuium In- occurrunt. Absolomus certè eo tempore quo oues suas in Baalhasor Ephraimiticæ ditioris deorum in ton ocotonderi curauit, magnificum seruis suis conuiuium adornasse, & ad illud Dauidem patrem suum rairesque suos omnes iuuisse legitur, in quo Amnonem fratrem ob stuprum Thamaris sororis

biennio ante illatum oberuncari curavit, Similis conuiuij mentio fit 1. Sam. 25. Nabal enim Zi- phaeus, vir diues, cui tria ouium millia, & mille caprae fuisse dicuntur, (nam veterum res erant in pecore & in locorum possessionibus, ex quo pecuniosi & locupletes dicti. Cic. lib. 2. de Repub. & Plin. lib. 18. cap. 3.) oues suas, quas in Carmelo (qui locus fuit tribus Iudae) habebat, tondisse legitur. Id cum David in deserto, fame sitiq; grauiter confectus rescuisset, seruos suos ad illum misit, qui commemoratis suis in illum eiusq; pastores beneficijs collatis, humanissimis verbis ab illo peterent, vt se quoq; nunc festiuitatis illius atq; conuiuij participes faceret. In die bono, in- quiunt illi, hoc est, laeto atq; festino ad te venimus. At vero Nabal & re & nomine stultus, in- ste huic Davidis petitioni satisfacere noluit, simulq; durum illius nuntijs & inhumanum respon- sum dedit. Tollam ne, inquit, panem meum, & aquam meam, & victimam meam, quam maeta- ui tonsoribus meis, vt dem illam viris, quos non noui, vndenam illi sint? Huiusce ille sui inhu- mani contumeliosiq; responsi, nisi Abigaelis vxoris eius deprecantis intercessisset pietas atq; pru- dentia, graues sane iustasq; poenas dedisset.

Ex his autem omnibus colligimus, id quod nostri est propositi, conuiuia huiusmodi tonsoria, vt ita loquar, magnifica fuisse. Sequitur enim eodem in capite conuiuium hoc Nabalis fuisse quasi regium, id est, valde luxuriosum, in quo videlicet ille se vino nimis obruit. Sic Iudas, vt in libro Genesis scriptum est, animi sui ex dolore ob amissam vxorem reficiendi recreandiq; causa vna cum quodam amico suo ad ouium tonsuram iussu dicitur. Huiusmodi quoq; festiuitatis occasione Iacob vna cum Rachele vxore sua fugam arripuit, vt constat ex 31. cap. Genesis, vbi sic scriptum est: Laban autem abierat ad tondendum oues suas, furata est interim Rachel simulachra patris sui. Hos triduo post Labanus fuit insecutus, &c. Apud Latinos oues tondere, vt & sementem facere omnino non fuit licitum, priusquam eatulatio (Graeci est δειουλαξιμος) hoc est, ex cane sacrum fieret: vt Gyraldus testatur de Dijs Gentium. Ex his ergo omnibus constat illam ouium tonsuram (quam luna decrescente a veteribus fieri fuisse solitam M. Varro testatur, de tempore autem oues lauandi atq; tondendi vide Plin. lib. 18. cap. 17.) magna cum festiuitate, la- zitia atq; conuiuijs fuisse celebratam: id quod mirum non est. Nam, quemadmodum paulo antea attingi, prisci illi Hebraei, vt ex multis sacrae Scripturae locis constat, pastoricia rei mirum in mo- dum fuerunt dediti, ac proinde illorum etiam opes atq; diuitiae cum aliorum pecorum, tum in pri- mis ouium, quarum maxima est fecunditas, atq; utilitas, multitudine aestimabantur. Nam, vt vere eleganterq; M. Varro lib. 1. de re rustica inquit, In animalibus primum non sine causa pu- tant oues assumptas, & propter utilitatem, & propter placiditatem: maxime enim haec natura quietae, & aptissima ad vitam hominum. Ad cibum enim lac & caseum adhibitur: ad corpus vestitum, & pelles attulerunt. Itaq; cum in illis tot praesertim numero tondendis plurimum pasto- ribus atq; famulis esset laboris exantlandum, iusta profecto de causa patresfamilias atq; domini illos conuiuijs huiusmodi laetitia recreare rursus atq; exhilarare voluerunt. His adde, quod illa ouium tonsura typus videtur fuisse atq; figura futurae illius tonsurae, hoc est, mortis atq; passio- nis saluiferae Domini nostri Iesu Christi, ceu ouis pura & immaculata, quae cum tonderetur atq; mactaretur, nullam vel minimam vocem impatientiae testem edidit, secundum illud Isaia cap. 53. vaticinium: Ouis instar ductus est ad victimam, & quasi agnus coram tonsoribus suis obtulit ad hominum scilicet conuitia, & os suum non aperuit, ad conuitia scilicet reuerendum. Tonsura ouium, vt illud obiter addam, Germanis insignem aliquam cum miseriam, tum laetitiam videtur significare tria illa ac peruulgata dicendi phrasi: Das Schaaßschären wirt angon/ hoc est, ouium tonsura incipiet.

Conuiuij ton- soria magnis- sica.

Daps eiusq; sa- cende ratio.

Huc quoque videtur referenda daps, quae teste Festo, res erat apud antiquos diuina, quae fie- bat aut hyberna semente, aut verna: quod vocabulum ex Graeco deducitur, apud quos id genus epularum δαψ dicitur. Daps faciendae rationem M. Cato sic describit lib. de re rustica: Dapem, inquit, hoc modo fieri oportet: Ioui dapali culignam vini quantumuis polluceto. Eo die feria bu- bus & bubulcis, & qui dapem facient. Cum pollucere oportebit, sic facies. Iupiter dapalis quod tibi fieri oportet, in domo familiae mea culigna vini dapi eius rei ergo. Macte vino inferiori esto. Macte hac illate dape pollucenda esto. Manus interluito. Postea vinum sumito. Iupiter dapa- lis macte istace dape pollucenda esto. Macte vino inferiori esto. Veste si volis dato. Daps Ioui assaria

assaria pecuina vna vini Ioui caste, profanato sine coragione. Postea dape facta, serito milium, panicum, allium, lentem. Ibidem vide rationem porcae praecedentae ante faciendae, antequam mes- sem facerent. Ethnici antequam vel sementem vel messem facerent, habuerunt sua sacrificia, li- bationes atq; preces, quibus falsorum deorum gratiam & fauorem demereri studebant, quod & semente & messe felici vteretur, quantum magis nos Christianos decet verum Deum veris sa- crificijs, hoc est, serijs & ardentibus votis placare, vt nobis & sementem atq; messem secundam vberemq; largiri velit?

Huiusmodi porro conuiuijs in ouium tonsura apud Hebraeos antiquitus celebrari solitis vi- dentur similia esse illa, quae apud nos cum in vrbe, cum in pagis post pecorum quorundam, vt ouium, bouum ac praesertim suum mactationem summa cum laetitia agitari solent, quae idcirco Wurst- mæler/hoc est, farciminum conuiuia vulgo appellantur. Huiusmodi videntur fuisse & μνησφα- σια, hoc est, sacrificia ab ouibus iugulandis nuncupata, teste Hesychio: & ὕσνια Ath. sa- crificia ex conuiuia anti- quibus agricola- rum visitata.

Iam vero apud Graecos atq; Romanos legimus antiquitus & sacrificijs & conuiuia hilariora agricolis maxime collectis iam & reconditis frugibus perquam vsitata fuisse, cuius rei testis est Aristor. lib. 8. de Moribus ad Nicomachum his verbis: Αἱ δὲ ἀρχαῖαι θυσιῶν καὶ σιωδοῦ φαίνον- ται γινώσκειν μὴ τὰς ἀρχαίων συγκομιδὰς, οἷον ἀπαρχαί, μέλισσα δὲ ἐν τέτοις ἐχθροῦ τῶν καυγῶν. Tale est illud Virgilij Georg. 1.

Frigoribus parto agricola plaurunq; fruuntur, Mutuaq; inter se vade mutitandi, id est, mutua conuiuia agitadi, de quo Iustus Lipsius lib. 1. Saturnalium cap. 1. scribit, antiquum vocabulum videtur, pro manasse) lati conuiuia curant.

Inuitat genialis hyems, curasq; resoluit Ceu pressa cum iam portum tetigere carinae, Puppibus & lati nautae imposuere coronas. Cereri item primitias dabant, eamq; venerantes epulabantur, & conuiuia agitabant inter se, quod declarat locus Theocriti in θάλυσι:

— ἢ δὲ ἐταίρι
Ανέρεσσι περὶ χόμῳ, μέλα δὲ σφισί πτόνι μέτρα
Α δαίμων εὐελθὼν ἀεπλήροσεν ἀλωαί.
Eundem morem Horatius quoq; exprimit lib. 2. Epist. ad Augustum his verbis:
Agricola prisci, fortes, paruoq; beati
Conditae post frumenta leuantes tempore festo
Corpus, & ipsum animum spe finis dura ferentem
Cum socijs operum, & pueris & coniuge fida
Tellurem porco, Sylvanum lacte piabant.
Floribus, & vino Genium memorem breuis cui
Fescenina per hunc inuenta licentia morem
Versibus alternis opprobria rustica fudit, &c.

Αλωα huiusmodi agriculturalum festiuitas dicta fuit, vt testis est Philochorus, quae subiectis ex Αλωα agro frugibus in honorem Cereris & Bacchi Athenis celebrabatur, sic dicta quod in areis, quae Graece ἀλωα dicuntur, praecipue moras traherent homines: vnde & Cererem ἀλωαδω nuncupa- tam legimus, quae & ἀλωα & Eubalosa cognominata est. Sic Vacuna Dea apud Romanos, quae praesse vacantibus & otiosis credebatur, agricolae cum a laboribus vacarent, post perceptos fructus, & agrorum cultus per hyemem sacra faciebant, de quibus Ouidius 6. Fastorum.

Nam quoq; cum sunt antiquae sacra Vacuna, Ante Vacunales stantq; sedentq; focos.

His similes apud Hebraeos festiuitates atq; conuiuia fuisse legimus, a quibus etiam illa & Gra- Indaeorum con- uuiua in festo Pentecostes et- tur esse profecta. Sic enim festum Pentecostes, quod etiam hebdomadam atq; primitiarum festum dicitur, sexto die mensis Siuan, cui Maius noster responderet (quo Mense Plinius lib. 8. cap. 18. Tabernaculos rum. auctor est in Aegypto & in Syria ei vicina messem peragi) messe confecta celebrari consuevit

summo cum gaudio, & epulis, cum panes noui & frugibus pro gratiarum actione Deo offerretur, de quo vide Deut. 16. Num. 28. Leuit. 23. Exod. 24. Præterea ex Dei instituto atq; iussu messe vindemiaq; peracta, omnibus iam terræ frugibus atq; fructibus conditis, a die decimo quinto mensis Thifri, (qui Septembri vel Octobri nostro responder, a Thirosch, hoc est, musto dictus, quod in illo vindemia fieret) Iudæi per septem continuos dies simul feriari, summaq; cum lætitia conuiuari consueuerunt: quæ quidem Tabernaculorum festiuitas dicta fuit. Leuit. 23. Deut. 16.

Descriptio festi tabernaculorum ex Plutarcho.

Plutarchus quoq; Sympo. 4. Probl. 5. in quo disputat de Iudæorum abstinentia a carne suilla, festiuitatis huiusce Tabernaculorum luculentam mentionem facit, illamq; εἰς τρεῖς ἡμέρας τριημέριον hoc est, festo illo triennali, quod in Bacchi honorem olim agitabatur, comparans, inde probare conatur, Iudæos Bacchi sacris initiatos eiusq; cultores esse. Operæ pretium itaq; fuerit illam Plutarchi descriptionē huiusce festi cum ea quæ in sacris literis continetur, conferre. Primò itaq; festiuitatem illam μέγιστον & τελειότατον, maximam & perfectissimam vocat, & quidem meritò. Nam festum illud Iudæorum festiuissimum sanè lætissimumq; fuit, quod collectis iam repositisq; omnibus terræ frugibus atque fructibus summa cum lætitia gaudiq; celebratum fuit. Quod maximum vocat, illud congruit cum eo quod Ioan. 7. dies octauus & vltimus festi, qui fuit 22. mensis, dies magnus appellatur: qui etiam vocatur dies Azarath, id est, retentionis. Perfectissimum etiam ratione mensis septimi, in quo celebrabatur, dici potest: est enim numerus septenarius secundum sacros & prophanos auctores perfectissimus, perfectionis atque quietis symbolum. Quod autem festum hoc Νῆστια, hoc est, ieiunium appellat, in eo, nisi sit mendum in ipsa voce, hallucinatus est. Non enim ieiunijs, sed epulis lætissimis, quemadmodum ipsemet confitetur, in illo festo indulgebant. Verùm notandum est eiusdem mensis septimi, quo hoc festum celebrabatur die 15. diem tertium sacrum fuisse ieiunio ob interitum Godolæ strenui herois, vnde Zom Godoliah, hoc est, ieiunium Godolæ fuit dies ille dictus. Atq; hæc quidem Plutarcho erroris videtur fuisse causa, vt quoniam eodem in mense festiuissimo Deus forsân ad temperandâ populi sui lætitiâ ieiunium die tertio interponi voluit, Plutarchus hoc ipsum festum, quod 15. eiusdem mensis die agitabatur, ieiunium existimet fuisse appellatum. Idem tamen diem huiusce festi priorem οὐνοῦ, id est, Tabernaculum dicit fuisse appellatum, in quo propius ad veram huiusce festi appellationem accedit. Dictum enim est Hag Hassuccoth, hoc est, festum tabernaculorum siue tentoriorum, eò quod septem dierum spatio sub tabernaculis degebant ad recolendâ memoriâ suæ peregrinationis in deserto horrido atq; inculto, in quo 40. annis vitam egerunt sub tentorijs, & protectionis diuinæ. Leuitici 23. cap. primus dies festi & octauus Sabbatum appellatur.

Ratio porrò siue forma illius festi, quam Plutarchus proponit, cum sacris literis benè admodum congruit. Nam ἀκμάζοντι ἐν γυμνασίῳ, id est, feruente vindemia (die nimirum 15. mensis septimi, qui ob vindemiam Thifri a Thirosch, hoc est, musto fuit appellatus) εἰς τρεῖς ἡμέρας τρεῖς ἡμέρας τριημέριον, hoc est, mensas proponunt plenas omni generis frugum. Sic enim in S. literis legimus Iudæos per 7. dies vnâ fuisse epulatos. Et sub οὐνοῦ, id est, tabernaculis degunt ἐν κλημάτων μέλισσῃ, καὶ κίτῳ δέντρων πλάγυρῳ, hoc est, ex palmitibus potissimum, & hedera contextis. Ex qua potissimum materia tabernacula illa siue ymbracula fuerint composita, non disertè exprimitur. Leuit. 23. vers. 40. Iubentur primò die (quem οὐνοῦ Plutarchus vocat) sumere fructum arboris decoris. (Hebræam vocem Hadar quæ aliâs formosam significat, citrum interpretantur) & spatulas siue frondes palmarum, & ramum arboris densæ siue perplexæ (Chald. Hadaschim, id est, myrtos exponit) & salices torrentis: sed non additur ad quem vsus. Is tamen videtur colligi posse ex historia Nehemæ cap. 8. v. 10. vbi eiusdem festi, & earundem ferè arborum, additis frondibus oliuæ, fit mentio, & adiungitur, vt fiant siue conficiantur (scilicet ex commemoratarum arborum pulcherrimarum & fragrantissimarū frondibus) tabernacula illa: de qua re plura vide apud I. Vulpium in Nehemiam. Iudæi addunt ex his quatuor, hoc est, ex pomis citrejs, frondibus palmarum, myrtis atq; salicibus cōfectum fuisse fasciculum, quem manè 7. illis diebus gestarunt, nec cibum cuiquam sumere fuisse licitum, nisi prius id fasciculum portasset. Hoc congruit cum eo quod Plutarchus dicit fuisse apud Iudæos festiuitatem quandam, κεραινοποιῶν & θυροποιῶν, in qua nimirum θυροποιῶν gestantes templum ingrediebantur. Ab hac ergo fasciculorum gestatione festum illud κεραινοποιῶν & θυροποιῶν

vocate

vocat. In priore membro videtur esse mendum & pro κεραινοποιῶν legendum κεραινοποιῶν, ὅτι κεραινοποιῶν. Est autem κεραινοποιῶν siue κεραινοποιῶν medicis, ramus ficulnus siue folliculus caprificorum, vel etiam Nicandro ficus, & summum ficorum germen, quod plantari cōsuevit. Quid si κεραινοποιῶν legendum? Ergo Plutarchus hanc quoq; fasciculorum, qui ex ramis arborum fuerunt contexti, gestationem exprimit. Vel forsân etiam quoniam hoc peculiare quoddam festum videtur fuisse a Tabernaculorum festo separatum, significat festum Palmarum, quod eiusdem mensis die octauo magna cum pompa fuit celebratum. Illud vocatum est ἡγ ἁραβᾶ Hag Aaraba, hoc est, festum palmarum, in quo sumebantur optimi arborum fructus, quos citra vocabant, & spatulas palmarum, ad significandum quod Deus illos per desertum squallidum ad amœnam omniq; deliciarum genere fertam terram deduxisset. Circumbant etiam septimo die septies altare portantes palmas ad memoriâ refricandam excisæ vrbis Hierichuntis. Et hoc est quod Plutarchus dicit illos festo illo manibus tenentes thyrsos seu fasciculos frondium templum intrare fuisse solitos, quid autem ibi egerint, sibi non constare: verisimile tamen esse Baccho sacra fecisse. Dicit præterea hoc ipso in loco Iudæos μὲν ἄλλοι, ὡς ἄργιῳ, vt Argiui in Dionysijs suis, vsos fuisse ad Deum euocandum, & Leuitas citharas pulsasse, quos sic vult dictos fuisse, quod ad λύσιον siue λύσιον, hoc est, Bacchum (qui sic cognominatus fuit) colendum homines cithararum clangore incitarent. Alludit hic Plutarchus cum ad morem communem Leuitarum & sacerdotum qui tubarum clangore non ad Bacchi, vt ipse mentitur, sed ad veri Dei cultum atq; sacra celebrandum populum conuocabant: cum ad festum illud tubarum, quod primo die mensis huiusce septimi factū fuit in memoriâ liberationis Isaaci ab immolatione, vt Hebræi volunt. Festi huius fit mentio Leuit. 23. vers. 24. Num. 29. v. 1. ac סִכְרוֹן תְּרוּחָה Sikron theruah, id est, monumentum clangoris vocatur.

Hæc Plutarchus de celebri illa Tabernaculorum festiuitate scripsit, quorum quedam sacris literis congruunt, quedam non item. Quod autem ex festo illo colligit Iudæos Bacchum coluisse, id primò ignorantia rerum Iudaicarum accidit. Credidit enim ipse sabbatum, quo festum illud celebrabant Iudæi a Græco Σάββατον deductum quod significat debacchari & eripudire. Nam Bacchus Σάββατος, vel Σάββατος a Græcis dictus reperitur. Deinde videtur ideo potissimum factum quod Iudæi festo illo ad immoderas epulationes comædationesq; fuerunt abusi, atq; ita speciosam sanè Plutarcho & reliquis Ethnicis sui calumniandi ansam præbuerunt. Huc quoque facit, quod Sabbatum quoq; illorum (vnde Iudæi a Martiali & alijs Sabbatarij fuerunt appellati) dicit non esse ἀνεργὸν ἡμέραν, propterea quod in illo se mutuo ad bibendū & ebrietatem deniq; ad merum gustandum inuitarint. Augustin. Tract. 4. in Ioan. Iudæi, inquit, seruiliter obseruant diem Sabbati, ad luxuriam, ad ebrietatem. Quando melius fœminæ eorum lanam facerent, quam vt illo die in Neomenijs saltarent. Hinc Sidonius lib. 1. epist. ad Agricolum, luxam Sabbatarium eleganter vocat nimis profusum. Quoniam illi Sabbato ad Dei cultum & honorè, ad rerum sacrarum meditationem, ad virium recreationem instituto (vnde Sabbatum quietis & conuocatio sancta dicitur Leuit. 23.) ad voluptates, ad gulam & ebrietatem, ad saltationes læsciuas abusi sunt, inde Ethnici suspicari sunt illos Bacchum colere. Et vt de Iudæis taceam, antiqui non nos quoq; Christiani hodie luxurioso illo nostro libidinosoq; sacrorum dierum abusu non dico speciosam & probabilem, sed iustam & idoneam gentibus a religione Christiana alienissimis similitudinem suspicionum occasionem præbemus, ita vt nos non Deum, sed ventrem, Venerem, Bacchum atq; Cererem colere existiment. Sed quoniam hîc in Sabbati mentionem incidi, obseruandum est potètas Ethnicos Iudæis superstitiosissimos, illius diei cultum carminibus suis exprobrasse. Iuuenal. Satyr. 6.

Sabbati Iudæorum plena luxuria.

Luxu Sabbatarium.

Superstitiosissimos Iudæos.

Obseruent vbi festa mero (nudo) pede Sabbata reges. Hinc colligitur Iudæos sacra sua pedibus nudis peregrisse, quæ a Tertull. & Hier. Nudipedalia appellantur, id quod Iosephi hist. de Cerenice regina lib. 2. belli Iudaici restatur. Idè poet. Sat. 1. 4.

Quidam sortiti metuentem Sabbata patrem. Et paulò post, Sed pater (Moyse) in causa, cui septima quæq; fuit lux, Ignaua, & partem vitæ non attingit illam.

Superstitiosam quietis, & otij obseruationē perstringit, vnde Iudæi Christum accusabant, quod Iudæa

in Sabbato cœcum sanasset. Nec verò operum omnium intermissione tantum, sed etiam ieiunijs superstitiosis Sabbata Iudæos coluisse Martialis indicat, dum vocat ieiunia Sabbatariorum, id est, Iudæorum Sabbatum colentium. Ieiunij huius Tranquillus quoque meminit in Augusto: Et rursus, inquit, ne Iudæus quidem, mi Tyberi, tam diligenter Sabbati ieiunium servat, quam hodie ego servavi qui in balneo demum post horam primam noctis duas buccas manducaui, priusquam vngi inciperem. Huiusce ieiunij hanc Ethnici finxerunt causam. Moses enim Damascena patria antiqua repetita, montem Sinai occupavit, quò septem dierum ieiunio per deserta Arabia cum populo suo fatigatus, cum tandem venisset, septimum diem more gentis Sabbatum, id est, diem quietis appellatum in omne ævum ieiunio servavit, & quiete, quoniam illa dies famem eius erroremque finierat. Sic Iustinus, Tacitus & alij verè antiquitatis ignari tradiderunt: aliter Moyses & Iosephus. Laet. Firm. lib. 4. cap. 17. scribit a Iudæis iræ atque invidiæ plenis Christum accusari, quòd legem Dei per Mosem datam solveret, id est, quòd Sabbatis non vacaret operans salutem hominum, quòd circumcisionem vacuificaret, quòd abstinenciam suillæ carnis auferret. Pers. similiter Sat. 5. Sabbati luculentam mentionem facit his verbis:

Herodis venere dies (sabbata & alia Iudæorum festa) vntæq; fenestra,
Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ. Enneamyxon intelligit, id est, lucernam novem lychnorum, quam Iudæi in fenestella sub lumina prima diei præcedentis sabbatum in ipso limine domus ponebant, quam fenestram vntæm vocat propter oleum, quod ex lucernis exsudabat: Addit,

Portantes violas, rubrumq; amplexa catinû, Cauda natat thynni, tumet alba fidelia vino,
Labra moues, tacitus (dum oras) recurit atq; sabbata palles, Id est, veneraris, colis: perinde ac si diceret Iudæica sabbata. A Circumcisione enim dicti sunt Iudæi Recuriti.

Huius Ieiunij Strabo etiam meminit, dum ait, Pompeium M. Hierosolymam cepisse observato ieiunij die, dum videlicet Iudæi ab omni opere cessarent. Cur autem ieiunium sabbati nominetur cum nefas esset Iudæis sabbatis ieiunare. (Nam R. Mose Aegyptius expressè testatur, veritum fuisse Iudæis sabbato ieiunare, nec aliqua afflictione fuisse licitum inducere ieiunium sabbato tradit, nisi vno casu tantummodo, cum videlicet ab hostibus civitas esset obsessa, pœnamque ait fuisse statutam, vt, qui sabbato ieiunaret, sequenti etiam die ieiunare deberet: id quod & iudæis exemplo confirmatum fuit, quæ omnibus diebus vitæ suæ ieiunabat præter sabbata & Neomenias, & festa domus Israel) de hoc, inquam, vide Casarem Baronium tomo eius primo Annalium Ecclesiasticorum in annum Christi 34. Tiberij autem Imp. 18. Eundem vide quæ de ieiunio Purim scribat: de festo autem tabernaculorû quæ Tremellius in Ioan. cap. 7. & Matth. 21. Vide etiam Crinit. lib. 3. cap. 15. de Sarabaitis sacerdotibus Aegyptijs maximis hypocritis, quæ August. & Hieron. temporibus Hierosolymam proficiscentes hoc festum sic celebrare fuerunt soliti. Hinc festo simillima fuerunt Lacedæmoniorum Carnia, de quibus Athen. lib. 4. Demetrius Scepsius scripsit Carniorum festiuitatē apud Lacedæmonios, Μίμνα ἐστὶν σπαρτωπικῆς ἀγωγῆς, hoc est, militaris vitæ atq; instituti similitudinem habere. Τόποι enim, id est, loci nouem numero erant (sic enim οὐκίδες, id est, umbracula ab illis vocabantur) scenis simillimam quibus singulis viri nouem cœnabāt, quæ omnia ex mandato per præconem pronuntiabantur. Vnaquaq; autē scena habebat tres χορῆτας, celebrabaturq; hoc Carneorum festum per nouem dierum spatium.

Hinc Saturnaliorum illa festiuitas apud Ethnicos suam videtur traxisse originē cuius meminit & Iulianus imperator, (quæ merito Suidas πνευμάτω ἡ δροσάτω, id est, transfugam & apostatam vocat) in libello illo suo, quæ Casares inscripsit, in quo cunctos ante se imperatores Sileni persona sugillans Romulum fingit τὰ νεβία Ἀουοντα, saturnalia celebrantem, cum Deos, tum Casares Romanos ad epulum illud sub saturnalium vocasse. Nam Macrobius lib. 1. cap. 10. probat Philochori testimonio Cecropem primum Saturno & Opi ceu frugum atque fructuum repertoribus aram in Attica statuisse, eosq; Deos pro Iouo & Terra coluisse, instituisseq; vt patres familiæ & frugibus & fructibus iam coactis passim cum seruis vescerentur, cum quibus patientiam laboris in colendo rure tolerauerant: delectari enim Deum honore seruorum contemplantu laboris. Hæc ille. Idem auctor Luc. Attij vers. de hac festiuitate huiusmodi profert: lib. 1. cap. 7.

Carnia:

Saturnaliorū festiuitas.

Maxima

Maxima pars Graium Saturno & maxima Aethenæ
Conficiunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis.
Cumq; diem celebrant, per agros, vrbesq; ferè omnes
Exercere epulis lati, famulosq; procurant.
Quisq; suos, nostriq; iidem, & mos traditus illinc
Iste, vt cum dominis famuli epulentur ibidem.

His sementinas illas Romanorum ferias comparare possis quarum meminit M. Varro de re rust. lib. 1. cap. 2. vbi & canæ fit mentio expressa. Et Stilo, Num cœna comesa, inquit venimus, vt nos dicimus, nach dem man das gebrattens gibt?

Apud Germanos porro multa sunt hodie rusticorum propria conuiuia, quorum exempla nonnulla subiiciam. Vt conuiuium post sementem factam fieri solitum, a nonnullis Saatbasen/ id est, leporis satio appellatur. Sic conuiuium post papaueris sementem quibusdam in locis vsitatum dicitur, & yer in ancken/ a cibo nimirum, qui in illo dari cõsuevit, is sunt oua fricta in butyro. Conuiuium post fœniflectionem a nonnullis Kraybanen/ id est, Gallicinium appellatur. Conuiuium item absoluta messis tritici & anenæ summa cum latitia ab agricolis agitari solitum, (cuius exempla tibi Rutba historiola suppeditat) a nonnullis Sichellose/ hoc est, falcium solatio: ab alijs Sichellege/ id est, falcium depositio: a quibusdam Schritbanen/ hoc est, galli messis siue sectio, ab alijs Kraybanen/ hoc est, gallicinium appellatur, & a Gallis Ripaille. Huiusmodi autem festiuitati atq; epulis similis fuit illa Pentecostes festiuitas Iudæis vsitata, de qua paulò antea. Huc quoq; referenda sunt antiqua illa rusticorum apud Romanos festa. Compitalia dicta, in quibus rustici finitis sationibus in compitis suspensis ibi aractris magna cum animorum relaxatione sacrificia atq; conuiuia ganeata & opipara in deorum larium honorem agitare solebant, de quibus sic Persius Satyr. 4.

Qui quandoq; iugum percusa ad compita figis Id est, suspendit.

Seriola veteris metuens deradere limum.

Ingemit, hoc bene sit: tunicatum cum sale mordens,

Cape, & farratam pueris plaudentibus ollam. Ventidij auaritiã perstringit.

De sacrificijs atq; conuiujs, & ante messem, maturis iam segetibus & peracta messe a Borussia, Samogitijs, Lituanijs & Rutenijs celebrari consueuerunt, vide Io. Meletij epistolam ad Georg. Sabianum de religione & sacrificijs Veterum Borussia. Aristophanis interpres scribit rusticos in Attica τὸν δεγενησιον δουκιαν, id est, sacrificium ante arationem & sationem mense Pyanephone, (quem Plutarchus ποεμνον μιλια vocat, & qui Nouembri responder) immolare fuisse solitos.

Conuiuia præterea vindemiaia summa cum hilaritate, imò vt verius dicam, cum lasciuia in vuarum collectione agitantur. Nam pueri atque puella vvas legentes, qui vindemiatore olim dicti sunt, post prandium quod ferè pulmento quodam constat confecto ex millio, ludere inter se ac lasciuire solent, pueriq; puellarum mammas denudare conantur: qui sanè lusus a Christiana castitate, pietateq; alienissimus vulgò den Hirsddouwen/ hoc est, millium concoquere nominatur. Galli epulas vindemiales vocant, Les chous de vendange, id est, olera vindemiae.

Absoluta autem vuarum calcatione & expressione, totaq; vindemia cõfecta lacrimosum conuiuium fieri consuevit, quod vulgò Drunken/ a nonnullis etiã Herbsbad/ id est, balneum vindemiale vocatur. Huiusmodi conuiuij vindemiales exemplum in sacris quoq; literis habemus Ind. 9. cap. Schemitæ enim dicuntur collegisse vvas in vindemijs suis atq; calcasse & indulgisse lætitiæ, ingressiq; domum Dei sui (is fuit Baal) comedisse, bibisse, regemq; Abimelechum conuiujs proscidisse. Chald. Paraph. hic chorearum quoq; mentionem facit, quæ conuiuij lasciuia solent esse comites. Vtebantur autem antiquitus, vt hodie quoq; fit, magna licentia atq; lasciuia in vindemijs, ex qua quidem consuetudine tragædiæ atq; comædiæ apud Græcos nata creduntur: Bacchus quoq; cum victor ex India redisset, populus in illius honorem choreas ad torcularia duxisse fertur. Athen. lib. 2. Απὸ μεθης καὶ ἢ ἀκραιψιας καὶ ἢ ἰσχυροδίας εὐρηται, ἐν ἰσχυροδίας ἄσπιχας ὑπέδιν. & κατ' αὐτὸν ἢ εὐρηται καὶ ἐν: ἀπ' ἢ καὶ εὐρηται τὸ πρῶτον ἐκλήθη ἢ κραιψια, id est, Ab ebrietate comædia atque tragædia inuenta in Icario vrbe Attica, idq; ipsius vindemiae.

miæ tempore, vnde etiam Trygædia ab initio fuit appellata. Arnobius quoque lib.7. testatur vindemiatores & qui torcularibus vinum expressebant, finita vindemia & vini expressione Esculapio diem festum egisse, in quo noua vina gustabant, (vt apud nos in Martinalibus fieri solet) quod festum ab illo Esculapij vindemia appellatur. Hæc enim illius sunt verba: Esculapij geritur celebraturq; vindemia. Colunt enim Dij vineas, & ab suasionibus contracti vindemiatores exprimant vinum. Qualis autem olim Ethnicorum, talis hodie Christianorum quoq; in vindemijs solet esse petulantia atque lasciuia, qua quidem Deus ad grauissimam iustissimamque iram atque vindictam prouocatur. Non itaque mirum nobis videri debet, si vindemia nobis sæpe vel nullæ prorsus sint, vel admodum misera & infelices, cum nos ingratisimi erga Deum, non modò illi debitas meritasq; pro acceptis beneficijs gratias non agamus, verùm etiã per summum nefas atque contumeliam, sacrosanctum illius numen effrenata nostra lasciuia petulantiaq; violemus.

Esculapij vin-
demia.

Epula post tri-
turationem.

Iam verò post triturationem quoq; epulæ nonnullis in locis apud rusticos agitantur, quæ vernacula lingua Pflegelbence/ hoc est, flagellorum, quibus triticum excutitur, suspensio: siue Pflegellege/ id est, flagellorum depositio, vel deniq; Pflegelrecte/ id est, flagellorum requies a nonnullis appellantur. Huiusmodi autem omnibus conuiuiorum generibus, qua finita messe, vindemia, collectis reconditisq; frugibus ab agricolis agitantur, respondent illæ Tabernaculorum festiuitates atq; epulationes, de quibus supra dictum est. Sed præter hæc a me commemorata epularum rusticarum genera, plura sunt alia singulis pagis peculiaria. Sic, exempli gratia, conuiuij quoddam genus Fräuuff appellatum quibusdam in pagis die proxima ante Christi natalem celebratur. Mulieres per totam noctem fila ducentes, media nocte panem butyro frixum comedunt. Sic quibusdam in locis vere ineunte rustici vna epulantur, farcimen quoddam, quod tota hyeme de fumario dependit, comedentes, quod idcirco, vt & ipsas epulas, Frubenckel appellant. Est quoque apud rusticos nonnullis conuiuij admodum inhonesti genus, quod Schebeten & quidem rectè a scabendo dicitur. Vt cum quis ære alieno obstrictus, cui nõ sit soluendo, & ita per amicitia speciem iusto maiora a cõuiuijs symbola exigit, vt lucrum faciat. Verùm infinitum esset omnia huiusmodi rusticorum conuiuia persequi. Illud profectò summopere est dolendum, non modò in vrbibus, in quibus, vt eleganter admodum sicutq; Cicero in Orat.

Rusticorum lu-
xuria.

pro Roscio inquit, luxuries creatur, ex qua deinde auaritia existit, & ex auaritia erumpit audacia, indeq; omnia scelera atq; flagitia gignuntur: verùm etiam in agris, in vita rustica & agresti, qua, vt idem inquit, parsimonia, diligentia, iustitiaq; quondam magistra exitit, immoderatam huiusmodi conuiuiorum frequentiam atque luxuriam grassari. Et quidnam quæso a Christianorum hominum munere atque officio magis abhorret, quam quòd eo ipso tempore quo perceptis nimirum iam repositisq; fructibus Deo ceu munifico illorum datori gratias agere debebant, illumq; precari, vt illis bene feliciterq; frui possent, illi contra omni luxurie, lasciuie, petulantiaq; genere Deum grauissime offendunt? Nec tamen hæc mea verba ita accipi velim, quasi omnia huiusmodi rusticorum conuiuia post exanilatos labores animi relaxandi recreandiq; causa fieri solita damnanda existimem. Nam ipse quoque Deus, qui nihil mali præcipit, voluit populum suum collectis de area & torculari fructibus, per septem dies læticia epulisq; mutuis indulgere, nec liberos solùm atq; ciues, verùm etiam seruos, ancillas, peregrinos, ipsos adhuc Leuitas, pupillos atq; viduas voluit læticia illius epularumq; esse participes: eòdem quoq; pertinet Pentecostes festiuitas, de qua supra. Hinc colligimus hodie quoq; agricolis postquam magnis perfuncti sunt laboribus, licitum esse conuiujs sese mutuo recreare atque exhilarare, modò absit luxus, luxuria, dictorum factorumq; petulantia, qua hodie plerunq; cum illis supra commemoratis conuiuiorum rusticorum generibus sunt coniuncta.

Rusticorum vi-
tæ antiquus.

At vt nunc in vniuersam de rusticorum victu quædam dicam, is olim facilis, simplex, tenuis atq; frugalis fuit, quem nimirum ipsa terra φερέει & ζείδωρ a poetis ideò appellata, proferebat. Vnde Hesiodus lib. 1. Opere & dierum inquit.

—Καρπὸν δ' ἴφερει ζείδωρ ἀρεῶν
Αὐτοματὴν πολλόν τε κ' ἀφ' ὄρου οἶδ' ἐπιλημῶς
Ἦσαν χοί, ἔργα νέμενον το σὺν ἐσθλοῖσι πολέεσσι.

Huc

Huc facit illud Virgilij lib.2. Georgicorum.

O fortunatos nimium bona si sua norine
Agricolæ, quibus ipsa procul discordibus armis
Fundit humo facilem victum iustissima tellus.

Atq; huiusmodi quidem victu olim Romanorum nobilissimi quiq; proceres atq; principes fuerunt contenti. Vnde Iuuenalis Satyr. 11. qui in suorum temporum luxuriam grauissimè inuehitur, postquam fercula quædam enumerauit, nullis, vt ipse loquitur, ornata macellis, vt sunt hædus, apparagi, oua, vna, pyra, poma, subiungit,

Hæc olim nostri iam luxuriosa senatus
Cæna fuit, Curius paruo quæ legerat horto
Ipse focus breuibus ponebat holuscula, quæ nunc
Squallidus in magna fastidit compede fossor,
Qui meminit calidæ sapiat quid vulua popinæ,
Sicci terga suis rara pendencia cratæ
Moris erat quondam festis seruare diebus,
Et natalicium cognatis ponere lardum
Accederet noua, si quam dabat hostia, carne.
Cognatorum aliquis titulo ter consulis atq;
Castrorum imperijs, & dictatoris honores
Fundus ad has epulas solito maturius ibat
Erectum domito referens a monte ligonem, &c.

Hæc Iuuenalis de prisca Romanorum frugalitate, inter quos fortissimi ac virtutibus rebusque gestis clarissimi quiq; vt rei rustica maxime fuerunt dediti, ita rusticano quoq; hoc est, tenui duroq; victu optime fuerunt contenti. Illis itaq; temporibus Respub. Romanorum opibus atq; diuitijs magis magisq; aucta & amplificata fuit, quæ simul atq; in illam immigrauit luxuria, paulatim in deterius labi, imminui atque deformari cœpit, donec tandem omnino interijt. Hodie inter Christianos, id quod vehementer est dolendum, rusticani homines vrbans conuiuiorum luxuria nihilo sunt inferiores, vnde multarum locupletissimarum familiarum ruina atq; naufragia consequantur, id quod experientia quotidiana satis superq; testatur. Atque hæc quidem sint dicta de rusticorum cum solennibus & festiuis conuiujs, cum quotidiana victus ratione, quæ quidè a prisca illa maiorum nostrorum parsimonia atq; frugalitate longissimè recessit. Ac omnino hic finis esto dicendi de varijs conuiuiorum generibus secundum varia vitæ genera, atq; munera, quorum alia quidem sacra, alia prophana: alia pacifica, alia militaria: alia liberalia, alia illiberalia & sordida: alia vrbana, alia rustica esse diximus, vnde totidem quoq; conuiuiorum genera & antiquitus & hodie vsitata existunt.

Anacephaleo-
sis eorum quæ
dicta sunt de
varijs conui-
uijs secundum
varia vitæ ge-
nera.

QVARTVS VITAE HVMANAE ACTVS

EST MATRIMONIVM, DE CONVIVIIS MATRIMONIALIBUS, QUÆ VEL ANTE NUPTIAS, VEL IN IPSIS NUPTIJS, VEL POST NUPTIAS AGITANTUR.

CAPVT XXIIII.

SEQVITVR nunc quartus vitæ humane actus, Matrimonium nimirum siue connubiũ (quo vt inquit Plato lib.5. de Leg. maxima fit humane vitæ mutatio) quod vt nostro sæculo, ita omnibus ferè temporibus & apud omnes gentes plurimis ceremonijs, sacrificijs, ludijs, spectaculis, epithalamijs, tripudijs, magnificentissimis deniq; splendidissimisq; conuiujs celebratum fuit. Ex quo sanè apparet, connubium iustum præsertim atq; legitimum in maximo semper apud omnes ferè gentes pretio atq; honore exitisse. Huiusmodi porò matrimonialia siue connubialia conuiuia, quæ ab Hebræis מִשְׁתֵּה מִתְּהֵן Mifthe Hathonoth appellantur, omnium ferè sæculorum gentiumq; consuetudine vsitata, non incom-

modè triuariam mihi videntur diuidi posse, quorum alia quidem ante nuptias: alia verò in ipsis nuptijs: alia post nuptias fiunt.

Sponsalitia
sive conuiuia
ante nuptias.
Iudeorum!

Conuiuia ante nuptias, sponsalitia dicuntur, quæ tempore sponsaliorum, quibus mutua futurarum nuptiarum fit repositio, aguntur. Sponsalia ab Hebraeis & כִּדּוּשִׁים Kidduschim, appellantur a sanctitate & castitate, & חַפּוּפָּה Hachuppah, ipsa nuptia, חֵפּוּפָּה Chippah, nimirum a חָפַּף Chaphah, quod operire siue tegere significat, a quo nomen חַפּוּפָּה Chuppah operimentum, testio: item, cubiculum, in quo se sponsus cum sponsa abscondit, Νύμφων Græcè propterea quòd sponsæ erant velate: vnde etiam Nuptia sunt dicta a nubedo, quod tegere significat. Huiusmodi conuiuium fuit illud Gen. 24. quod in Nabor vrbe Aram Naharaim, hoc est, Mesopotamia siue Syria Interamnis, in ædibus Bethuelis celebratum fuit, postquam nimirum Bethuel Rebeccam filiam suam Isaac Abrahami filio, ambiente, stipulanteq; Abrahami seruo, despondit. Nam cum ante sponsonem Abrahami seruis pro egregia sua erga dominum fide cibum sibi oblatum capere nolisset, peracta sponsonem & dona atque munera pretiosa, vt vasa aurea & argentea, atq; vestes Rebecca (quæ quidem a Græcis δευγάμεια, a Latinis iuriconsultis sponsalitia largitiones appellantur) necnon fratri eius atque matri domini sui nomine dedisse, ipsiq; omnes vnà cibum potumq; sumpsisse leguntur. Huiusmodi sponsaliorum meminit & Mattheus cap. 1. inquit: Cum desponsata esset Maria Iosepho, inuenta est verum ferre ex spiritu sancto: Vbi ex more Hebraeorum loquitur Euangelista: qui desponsatas Virgines non statim ad viros suos ducebant, sed inter sponsalia & nuptias tempus aliquod intercedere volebant, quo sponsa a parentibus suis domi custodiebatur, cuius moris siue instituti rationes duæ afferri possunt. Prima, vt in gente zelotypa, & in qua vxores vulgo inhumanius tractatas fuisse, diuortiorum licentia, quam illis ob cordis duritiem concessam fuisse Christus Matthei decimonono testatur, abunde docet, virginitatis signa obseruari possent, quæ postea, si quam calumniam maritus moueret, in iudicium confessu proferrètur: qua de re Moses scribit in Deuteronomio capite vigesimo secundo. Altera honestas publica, cuius curâ decet esse præcipuam inter eos, qui Dei populus siue peculium censerit volunt. Nec enim par est, vt, qui homines sunt ratione præditi, brutorum instar in libidinem ruant, perinde ac si non alius ipsis sit coniugij finis propositus, quàm vt illi satis faciant, cuius non immerito pudet omnes, qui serio virtutis studio tenentur. Apud gentes prophanas ferè hunc morem receptum fuisse, ex Comædijs apparet, vt eadem hora vel eodem die coniugium promitteretur, & sponsa deduceretur non sine carminibus lasciuis & versibus obscænis, quos Esceninos dicebant. Id verò in suo populo Deus fieri noluit, & quam mos iste displiceret pijs & sanctis viris, Tobie historia memorabili exemplo docet. Et dolendū est, hodie inter Christianos homines in sponsalibus & nuptijs ethnicam licentiã passim conspici, quæ mihi non postrema causa esse videtur, vt coniugia ferè sine inauspicata. Cur enim benedictione sua eos dignetur Deus, qui nihil minus quàm ipsum respiciunt, primum coniugij authorem? Simile exemplum extat in Tobie historia. Nã cum Raphael angelus, & Tobias in Ecbatanis a Raguele humanissimè fuissent excepti, & epula illis liberales lautæq; fuissent appositæ, Tobias nihil quicquid cibi potusue gustare voluit, antequàm Sara sibi desponderetur. Raguel itaq; bene primum precatus, vt felix faustumq; esset hoc matrimonium, Saram filiam suã ad se vocauit: quæ cum venisset, apprehensa illius dextera, dextræ Tobie tradidit hac precatione vsus: Deus Abrahami & Deus Isaac & Deus Iacobi vobiscū sit, & ipse coniungat vos, impleatq; benedictionē suam in vobis. Postea aduocata Edna vxore, accepto libello syngraphæ cōscripsit et cōsignauit. Quibus peractis vnà epulari cepèrunt benedicentes Deū: post epulum ipsa primum Sara sponsa in thalamū Raguelis iussu adornatum ab Edna matre cū faulta precatione, deinde Tobias quoq; sponsus ad illã introductus fuit.

Tob. 6. 7. 8.

Iudeorum ritus in sponsalibus.

Notandæ autem simul sunt obiter in vtriusq; matrimonij commemoratis exemplis ceremoniæ atq; ritus a Iudæis in sponsalibus olim vsurpati. Vt quòd vel patres vel serui pro filijs ac dominis suis, vel ipsi filij sponsas ambierunt, quòd puellarum cōsensus quaesitus, quòd arrha & munera quædam a sponso & sponsæ & fratribus eius atq; parentibus data, quòd patres apprehensa vtriusq; dextera, fausta q; vsi precatione, illos matrimonio coniunxerunt, quòd syngraphæ matrimoniales confectæ, epulum celebratum, post illud sponsa primum a matre eam consolante, etiã fausta precante, deinde sponsus in thalamum introductus fuit. Postremò quòd disceden-

sibus

sibus patres bene fuerunt precati. Huiusmodi ritus a Christianis quoq; hodie ferè vsurpari experientia quotidiana testatur. Verum quoad ipsas epulas sponsalicias & Isaac & Tobie nomine celebratas obseruatione dignum est, quòd nulla in illis cantus, symphonia, tripudiorum, epithalamiorum, gestuum atq; ludærum leuium; sed benedictionis, hoc est, gratiarum actionis tantum fit mentio. Quod autem post epulas sponsus atq; sponsa in thalamum fuerunt introducti, inde colligimus ex antiquis scripturis, quod illud in thalamum introductus fuit. Huiusmodi ritus in sponsalibus vsurpati, de quo suo loco.

Græci similiter habuerunt sua δευγάμεια, qua voce etiam dona, quæ ante nuptias dabantur: tum sacrificia atq; conuiuia, quæ ante nuptias celebrabantur, significantur, quòd sacrificij genus etiam δευτέλεια, id est, initiatio, dictum est, teste Polluce. Περωτέλεια apud Pausaniam, η δευτέλων γάμων θέα, ἵσως τὴν δευτέλωα δευτέλεια, inde etiam τέλεια οἱ γαμουκότες, & τελευθῆναι, τὸ γάμει. Eustathius Ἰλιάδ. λ. Scaliger libro tertio pœtices. Post auspicia sacra faciebant, porcumq; Iunoni immolabant, quam τέλεια fas erat nancupare, vt & Iouem τέλειον, quòd nonnulli minus sanè bene interpretati sunt Iouem & Iunonem adultam. An quia non nisi adultis nubere, atque etiam vxorem ducere liceret? Alij τὸ δευτέλειον, quòd verbum attribuit Pollux sponsalibus sacrificijs, initiari Latine dixerunt. Τέλειαι enim sic dicebantur. Verum haud ita est. Τέλειες veteres aiunt idem fuisse, quòd γάμοι, propterea quòd humanæ vitæ perpetuatio nuptiarum merito perficeretur. Idcirco τέλειον nuptiale sacrificium, & nuptiarum diem æquè dixerunt: atque etiam cum a nuptijs, tum ab earum numine idem sacrificium ηευτέλειαν, vt ait idem Pollux: δευτέλεια verò sacrificium pridianum: quam vocem etiam apud Lucianum habes, δευτέλειαν τῶν γάμων. Huiusmodi ritus in sponsalibus vsurpati, de quo suo loco. Iuppiter nuptialis. Cælius ipsas quoque nuptias vult τέλειον dici, & qui vxorem duxere, protelos posse dici: addit etiam δευάλεια dici diem, qui nuptias præcedit, vt ἐπάλεια dies qui nuptias subsequitur. Scaliger libro 3. pœt. Nuptiarum dies legitimi erant tres. Primus a Græcis dicebatur δευάλεια, non pessimè a nobis Latine Desponsalia: in eo enim despondebatur virgo. Alter dies appellabatur ἐπάλεια, in quo nuptia fiebant, Latine potes Decubationem appellare. Sic enim erat in Legibus Flamini Dialis. De lecto suo trinoctium ne decubato. In soceri namq; ædes transibat sponsus, vbi fiebant nuptia, qui cum illò deducebat dicebatur Paranympheus: alij γαμουκότες, alij πάλεια vocant. Diem tertium ἐπάλεια, Latini repotia, in quo sponsi affines de suo faciebant conuiuia.

Græcorum sponsalitia.

Περωτέλεια

Apud Romanos quoque illa in vsu fuisse satis constat. Vnde sponsalia dicuntur, cum ipsa Romanorum promissio siue contractus stipulationis futurarum nuptiarum, tum conuiuia, quæ illis ex more sponsalitia Romanorum adhibebantur. Cicero ad Quintum fratrem: Ad VIII. iduum Aprilis sponsalia Craspedi, cui conuiuio Quintus tuus defuit. Idem ad Atticum: Certos homines ad mulieres miseram factis sponsalibus. Tertullianus quoque in libro de Idololatria, vt togæ pura & nominalium, de quibus supra: ita sponsalium quoque & nuptialium solennitatum (e quibus Plautus Candidatos sponso appellat) mentionem facit: & addit: Neque annulus (in sponsalibus scilicet dari solitus) neque coniunctio maritalis de alicuius idoli honore descendit. Eorundem exemplum illustre extat apud Plinium libro 9 cap. 35. Lolliam Paulinam, inquit, quæ fuit Caij principis matrona, nec serio quidem, aut solenni cæremoniæ aliquo apparatu, sed medio-crum etiam sponsalium cæna, vidi smaragdīs, margaritūq; operam, alterno textu fulgentibus toto capite, crinibus, spiris, auribus, collo, manibus, digitisq;, quæ summa quadringenties H. S. colligebat, &c. Adhæc sponsalia interpositis quoque sacrificijs contrahi solita fuisse, vel ex illo Festi dicto apparet, qui vult sponsum & sponsam dictam esse, quòd αρονδῆς interpositis rebus ab iuinis facerent. Huiusmodi conuiuia sponsalitia apud Germanos quoque frequenti sunt in vsu, quæ idcirco ab illis Heyratmal appellantur. Ad illa, apud nos noctu potissimum agitari solita, eodem die, quo sponsalia fuerunt contracta, proximi sponsi sponsaq; agnati, cognati atque affines vocantur, qui nimirum ipsis sponsalibus interfuerunt, & viri quidem plerumq; in sponsi ædibus, illiusq; impensis: mulieres autem atque puella in sponsæ domo, illius similiter impensis, cibum potumq; vnà capiunt.

Iam verò quoad conuiuia, quæ in ipsis nuptiarum festiuitatibus celebrantur, illorum pluri-

Coniuvia nuptialis iudaeorum. ma passim & in sacris & in prophanis litteris extant exempla. Ac primo illo apud Hebraeos in usu fuisse exemplis quibusdam cum veteris, tum novi Testamenti satis fit manifestum. Inter illa autem antiquissimum est, quod Labanus in nuptijs filiae suae Leah atque Iacobi, vocatis ad illud omnibus eius loci viris, hoc est, vicinis, apparavit, post quod vesperi ipsum Labanum filiam suam ad Iacobum introduxisse legimus. Celebre quoque est illud Samsonis nuptiale conuiuium, quod ille in Thamnatha Palaesthinorum vrbe, postquam Palaesthinam quandam in uxorem duxerat, ex more iuuenum celebrasse legitur, quod quidem 7. diebus duravit, & in quo socijs suis, qui triginta fuisse dicuntur, enigma quoddam obscurum sane (De comedete exiit cibus & de forti egressa est dulcedo) proposuit, proposito ei, qui id intra 7. dies soluisset, triginta linteaminum & totidem vestium mutatoriarum praemio. Praeterea in signe quoque fuit illud Tobiae nuptiale conuiuium, quod Raguel socer eius adornasse scribitur. Nuptiae illae 14. diebus fuerunt celebratae, iussitque Raguel uxori suae, ut conuiuium instrueret, omniaque quae iter facientibus ad victum essent necessaria prepararet. Duas itaque vaccas pingues & quatuor arietes mactari, epulasque omnibus vicinis & amicis suis parari curavit, quas, id quod observatione imitationeque est dignissimum, cum timore Domini agitatam fuisse sacrae litterae testantur. Dies ergo nuptiarum Samsonis quidem septem: Tobiae vero duplo plures, hoc est, quatuordecim fuerunt. August. lib. 1. quaest. super Gen. 989. nuptias vult olim 7. dies durasse. Nonnulli verba illa Labanis ad Iacobum: Imple hebdomadam istam: volunt esse intelligenda de 7. diebus, qui ex communi more nuptiarum celebratibus fuerint destinati. Sed alij (in qua sententia etiam fuit Mercerus, ut ex ipso met aliquot ante annis audiui) videtur illo in loco annorum potius septenarius esse intelligendus. His addere libet conuiuium illud quod Assuerus Rex, postquam Estheram, quam, Vasthi repudiata, uxorem duxerat, in palatium suum recepit, eiusque capiti regium diadema imposuit, omnibus principibus atque seruis suis instruxisset, & pacem omnibus suis provincijs concessa, magnifica pro regijs suis opibus dona atque munera dedisset, legitur. Hoc tamen exemplum ad Persarum potius hac in re consuetudinem comprobendam facit. Potest etiam idem exemplum ad inauguratorem regiae conuiuia referri, de quibus supra. Celebratissimum porro in sacris noui Testamenti litteris est illud, quod in Cana Galilaeae celebratum fuit, cui Christus una cum sanctissima sua matre atque discipulis interfuit, nec interfuit solum, verum etiam illud primo illo suo & quidem insigni aqua in vinum conuersa miraculo decorauit. Ad eandem vero nuptialium epularum consuetudinem apud Iudaeos vsitatum Christus quoque Lu. 14. alludit, cum inquit: Quum vocatus fueris ab aliquo ad nuptias, hoc est, ad nuptiale conuiuium, ne accumbas primo loto, &c. Sic Christus Matth. 22. regnum caelorum dicit simile esse regi, qui nuptias, id est, nuptiale conuiuium filio suo apparavit, multos ad illud inuitauit, inter quos cum sordidatus quidam nec nuptiali veste indutus una cum reliquis accubisset, a ministris regis iussu, pedibus manibusque colligatus, in exteriores tenebras fletu dentiumque stridore funestas exturbatus fuit. Harum nuptiarum, epulique nuptialis imagine Christus spirituales nuptias atque conuiuium adumbravit, de quo sic eleganter Theophylactus: γάμος πνευματικός η ως εστις χριστός οπωσεία η εστιασις, τήν τε ως εστι τήν πλειστον αποτυχανουσιν οι ανθρωποι δε δνο: η δε τις σωματικος η δουλας, η δε τις τής φιλονεικείας παθός, hoc est, Spirituales nuptiae sunt coniunctio atque conuiuium cum Christo. Hoc plerumque homines duabus de causis frustrantur, vel ob corporales voluptates vel ob auaritia affectum. Quoniam igitur nuptiarum, praesertim regiarum, nuptialiumque conuiuium maxima semper fuit, ut hodie quoque est, celebratas, pompa atque laetitia, mirum non est Christum regni caelorum magnificentiam atque laetitia illorum imagine expressisse. Idem alia quoque fecit parabola a decem virginibus ducta, quarum quinq. prudentes spirituale illud fidei charitatisque oleum in cordibus suis quasi in lampadibus gestantes una cum sponso ad nuptias ingressae sunt: reliquae vero quinq. fatuae eiusdem olei expertes, exclusae fuerunt. Apocalypses quoque 19. cap. artificissima illa indissolubilisque Christi seu sponsi, & Ecclesiae seu sponsae coniunctio nuptialis festiuitatis imagine exprimitur, ubi inter alia dicitur: Μακάριοι οι εις το δειπνον (γαμικόν) τς άρνις καλημενοι, id est, beati qui ad cenam nuptialem agni sunt vocati.

Epule nuptiales Graecorum.

Apud Graecos similiter nuptiae cum alijs ceremonijs, tum epulis splendidissimis celebratae fuerunt.

runt, quarum innumera passim apud scriptores exempla reperiuntur, de quarum primo nominibus quaedam dicam. Γάμος generalissimum nomen (quod nonnulli δπό τς γάμουδαι άμα, id est, simul gaudere: alij δπό τς γονών άμα, id est, simul generare dictum volunt) cum pro ipso matrimonio, tum pro vniuersa celebritate nuptiali: tum denique pro conuiuium nuptiale seu praecipua illius celebritatis parte μετωνομικώς saepe usurpatur. Quoniam nuptiae non modo conuiuijs, verum etiam sacrificijs celebrati fuerunt solitae, hinc γάμοι άδουτοι και άγαμοι dicuntur nuptijs quibus non adhibetur res diuina, teste Suida. Θεογάμια dicebantur Proserpinae festa cum Plutoni nupsisset. Eustach. Od. a. pag. 50. ubi pluribus differit de vocibus εγάμια, ειλαπίνης γάμον desinit όμιλου σωέλδουσι επί νυμφίων συναρμογή. Homerus: ειλαπίνη, ηε γάμος Od. a. Ioan. 2. cap. γάμος εχούετο Syriacé vertitur Mæschtura, id est, conuiuium. Sic etiam Matth. 22. ό μόνος γάμος ετοιμασθέν, id est, cena nuptialis. Et ibidem γάμος κτησιών Mæschtura, id est, conuiuium vertitur. Ibidem paulo post: και επλήθη δ γάμοι άνακειούτων, Syriaca translatio γάμον interpretatur domum conuiuij. In octauo tamen exemplari pro γάμο legitur νυμφών quod melius conuenit. Hinc igitur γάμον ποιείδαι, γάμους όπιτελείν, γάμους εστίαν Athenaeo, θανύσαι γάμον Homero. Od. Δ. θάινουδαι έν γάμοι. Ιλ. α. γάμους θάινειν Euripidi, sicut & ύμενείους θάινειν Athenaeo & nuptias & conuiuia nuptialia agitare significat. In eadem significatione vox quoque γαμνλίων usurpatur. Gregorius Nazianzenus in oratione de Baptismo: Καί γδ έρωσπε χαρισώμα θειδαι σωτηρίας τής ημετέρας, και πολυ μάλλον η γαμνλια και γαμβλια και όνομας ήρια, τής σαρκός φίλοις κερσοσάται και κηστιασία και έτήσια, ήσάτε άλλα πανηγυρίζουσιν οι άθεοποι, id est, Etenim ob salutem nostram letari decebat & longè magis quam ob carnalium amicorum nuptialia aut natalia, aut nominalia, aut comæ primitias, domesticalia & anniuersaria, aut ob quas cunquae alias festiuitates, quae ab hominibus celebrari solent. Hinc γαμνλίων mensis ab Atheniensibus dictus est a stans nuptialium dierum festiuitatibus, quem volunt esse Ianuarium nostrum. Et γάμοι Placenta nuptialis. ο εις τες γάμους πεσομένος πλακός, id est, nuptialis placenta dicitur Hesychio, necnon Philetaro poeta apud Athen. lib. 7. Ουδ' έν νεκροισιν πέπηται ο γαμνλίο, Eustachio γαμνλίων dicitur. Aristoph. in Pace η πάς (sponsam intelligit) λειούται, και ό πλακός πέπηται, σπασαμή ζυμπατατα. Scholiast. Hac dicit secundum morem nuptialem. Nam in nuptijs moris erat σήσασμον dare. Est autem σήσασμος siue σισάμη πλακός γαμικός δπό σπασάμου (est frumenti species) πεποιμηδός δε τδ πολυζωνος, teste Menandro. His similes videntur fuisse mustacci, siue mustacea apud Romanos, de quibus infra. Γαμνλια η διδημη η τής φεάτροσιν έπι γάμοις, ή τής γυμνασιών η εις τες φεάτρος εισαγωγή. Sic Didymus Grammaticus & hinc prouerbiu γαμνλίων εισενεγκείν, quando quis duxerat uxorem πριν ηυέδαι παίδα ουτ' όμπτουεάμυθ' ωδ' τς γάμοσ κατ' τες γάμοσ άπεδ' ιδ' ε' η τής φεάτροσιν εις λόγον ευωχίας. Et hoc est, γαμνλίων εισενεγκείν. Huius meminit Demosthenes in Oratione ad Eubulidem: nam pater meus quando uxorem duxit, και γαμνλίων τής φεάτροσιν εισενήνοχέ. Γαμνλια quoque sportula nuptiales sunt Demostheni. Dicuntur etiam ύμνυαίοι unde ύμνυαίος δάειν, id est, conuiuia nuptialia celebrare. Ab Athenaeo quoque γάμων σύμπόσια, a Plutarcho γαμνλίο δειπνα, γαμνλίο έάπεζα, item εστιασεις φιλικαι και συγγενικαι appellantur. Libro 4. Symp. problem. 3. Aristoteles libro 4. de Moribus ad Nicom. βάνασος, inquit, hoc est, operarius siue insolens in sumptu faciendo, λαμφρόνεται παρά μείλ' όιον έρανισάς γαμνλός εστίων, id est, praeter decorum splendidus est, ut qui sodales symbolum conferentes nuptiali ritu, hoc est, splendide & magnifice excipit. Hinc ergo colligimus nuptialia illa Graecorum conuiuia & magnifica fuisse & άσούβολα, unde & hoc in loco & apud Homerum εάνω opponuntur. Apud Homerum nuptialium huiusmodi conuiuiorum quibusdam in locis fit mentio. Menelao nuptias celebrante sponsus Megapenthes vinum propinat, ut obseruauit Athenaeus lib. 1. cap. 11. Homerus Od. δ. άβ initio:

Τόν δ' εύεγν θαινωτά γάμοσ πολλοισιν έτησιν, υίθ' ήδ' έθυγαφός άμύμονθ', ε' έν' όίκω. Ως οι μόν' θάινουτ' και ύφ' έρεφές μέγα δάμασ. Γοίτρος ήδ' έτασ Μεγαλάσ κυθαλιόμο

Τερόμοροι μετὰ δὲ σφιν ἐμίλιπε θεῶν αἰδοῦς
Φορμίζων, δῶιδ δὲ κυβιστηρῆ κατ' αὐτῆς
Μολπῆς Ἐάρχοντες ἐδιδούον κατὰ μίανον.

Hinc colligimus epulas illas nuptiales inuitatis ad illas vicinis, necnon sponsi sponsaque socijs & equalibus, qui Marc. 2. & Luc. 5. filij thalami a Christo appellantur: item Symplatores (cuiusmodi fuerunt triginta illi socij in Samsonis nuptijs, de quibus supra) cū musica atq; ludis celebrari fuisse solitas. Similis conuiuij descriptio habetur Il. ω. ferè ab initio, cui omnes Deos inter fuisse, & in quo Apollinem citharam pulsasse, poëta fingit. Scaliger lib. 3. poet. Parata ergo cœna nuptiali ex Hethrusca disciplina porcum macerabant: qui etiam ad acuendam Venerem balbos, pineos, nucleos, erucas, piper, præter cæteras epulas apponebant, ab Hethruria, &c.

Carani Macedonis epulum nuptiale luxuriosissimum, cui tamen viginti tantum conuiuia inter fuerunt, qui omnes pretiosissimis donis fuerunt cumulati, pluribus describit Athen. lib. 4. statim ab initio. Est quoq; ibidem alia descriptio nuptialis conuiuij, quod Corys Rex Thraciæ luxuriosissimus in filie suæ nuptijs apparari curauit. Alexandri quoq; nuptialium conuiuiorum, quæ quidem immanissimo cum sumptu atq; luxu celebrata fuerunt, amplam descriptionem habes apud eundem auctorem lib. 12.

Conuiuia nuptialia Romanorum. Romanorum similiter in nuptialibus conuiuijs summam olim magnificentiam seu luxuriam potius fuisse, passim prophani auctores testantur, ita vt exemplorum, quæ passim plurima occurrunt, commemoratione mihi super sedendum existimem. Varro lib. 5. c. 2. Apud Apuleium lib. 6. cœna nuptialis, & quidem magnifica huiusmodi quadam extat descriptio: Nec mora, cum cœna nuptialis affluens exhibetur, Accumbat summum torum maritus, Psyche gremio suo complexus: sic & cum sua Ikonone Iuppiter, ac deinde per ordinem tori Dei. Tunc poculum neceris, quod vinum deorum est. Ioui quidem suus pocillator ille rusticus puer, (Ganymedes) cæteris vero Liber ministrabat. Vulcanus cœnam coquebat. Horæ rosas, & cæteris floribus purpurabant (purpureo colore nitentia reddebant) omnia. Gratiæ spargebant balsama. Musæ quoq; canoræ personabant. In repertijs & nuptijs lex Iulia sesterties millies insumi permettebat, sumptusq; harum cœnarum fuit propagatus. Cœnarum nuptialium sumptus illa quoque Iuuenal. arguunt. Saryr. 6.

— Ducendi nulla videtur

Causa, nec est quare cœnam, & mustacea perdas,
Labente officio, crudis donanda.

Mustacea, siue, vt Cato in re rustica, in genere masculino proculit, mustacei fuerunt panes, siue placenta delicata, quarum confectioem Cato describit. Eorundè & Palladius, & Caper Grammaticus meminerunt. Hæc, teste Iuuenale. labente officio, id est, in sine nuptiarum, & cœna nuptialis donabantur conuiuijs, adhuc discumbentibus. Nam officium dicitur sepe nuptiarum celebritas apud auctores Latinos.

Celebratio nuptiarum apud quosdam Septentrionales. Apud Sudinos, Curonenses, Samogitas & Lituanos nuptiæ hoc more celebrantur. Sponsa dicitur ter circa focum. Deinde in sellam ibi collocatur: sedenti super sellam pedes lauantur. Ea vero aqua, qua sponsa lauantur pedes, conspergitur lectus nuptialis ac tota supellex domestica. Consperguntur item hospites, qui ad nuptias inuitati sunt. Postea sponsæ os oblinitur melle, & oculi teguntur velamine, velatis oculis ipsa ducitur ad omnes adium fores, quasi iubetur contingere ac pulsare dextro pede. Ad singulas fores circumspargitur tritico, siligine, auena, hordeo, pisif, fabis & papauere. Qui enim sequitur sponsum, gestat saccum plenum omni frugum genere: cumq; illam circumspargit, ait, nihil horum defuturum sponsæ, si religione rite coluerit, remq; domesticam curauerit ea diligentia, qua debet. His actis, aufertur sponsæ velamen ab oculis, & conuiuium celebratur. Hæc Io. Meletius tradit in epistola ad Georg. Sabinum, de religione & ceremonijs veterum Borussorum.

Ritus atq; epule nuptiales Tigurinorum. Quoad celebrationem nuptiarum apud nos, ea huiusmodi ferè est, vt sequitur. Antequàm eatur in templum ientaculum sponsæ & inuitatis apponitur, ferta atque corollæ distribuuntur. Postea certo ordine viri primum cum sponso, deinde puella atq; mulieres cum sponsa in templum procedunt, finita concione fit matrimonij consecratio sine initiatio. Peracta re diuina sponsa ad sponsi domum

si domum deducitur, indeq; panis proicitur, qui a pueris certatim rapitur. Paulò post prædatur, prandium sequitur merenda siue vespurna, quæ vulgò Schencke, id est, donatio dicitur propterea quod in honorem nouorum conjugum atq; peregrinorum, qui ad nuptias venerunt, a ciuibus publicè agitur. Hanc sequitur cœnam comessatio, quas epulas omnes tripudia atq; saltationes comitantur. Postremò sponsa abrepta ex saltatione subitò, atq; sponsum in thalamum deducuntur. Hæc porro ipsa conuiuia modò in sponsi ædibus priuatis, modò in publicis tribuum ædibus, vel etiam in diuersorijs agitantur. Adhæc modò sunt symbolica, in quibus sua quisq; confert symbola, vnde iuxtenhochzeyt, hoc est, symbolica nuptiæ vulgò appellantur, (Galli vocant les nopces contees) quæ ferè in diuersorijs fiunt: modò nullum quidem certum symbolum datur, sed statim a prandio singuli, qui sunt inuitati, pro facultate vel etiam liberalitate suâ nouis coniugibus nuptialia dona atq; munuscula, apud Lesbios ἀθρήματα dicta, largiuntur, quæ inde Gaabete hochzeyt, a donorum nimirum collatione, vocantur. Conuiuiarum deniq; numerus modò certis definitus est legibus, modò liber relinquitur. Apud Iudeos ad nuptiales epulas tot licet inuitare, quot aliquis vult, ita tamen vt decem ad minimum illis intersint. Nam aliàs non possent hæc precationis formula in nuptialibus conuiuijs vsitata vti נְבָרֵק אֱלֹהֵינוּ Nebarek Eloheinu, &c. His omnibus adde & illam cœnam, quæ pridie nuptiarum peregrè aduenientibus apponitur & illam quæ (Hesychio ἐδύνας dicta, ἡ δὲ τῶν ἐδύων ἐδύνας, quæ acceptis muneribus sponsalibus paretur) post nuptiarum dies (qui duo ferè sunt) in peregrinorum similiter honorem publicè ab omnibus ciuibus agitantur, quæ & ipsa Schencken, hoc est, donatiua siue honoraria conuiuia appellantur: cuiusmodi ferè illa Regum Persarum conuiuia fuerunt, quibus cum uxorem ducerent, vel natalem suam celebrarent Persas strenis ac muneribus donare fuerunt soliti: cuius generis nuptiales strenæ illæ fuerunt, quarum fit mentio Esth. 2. Et Rex magnum conuiuium fecit principibus suis & seruis suis, conuiuium inquam, Estheræ & immunitates prouincijs largitus est & munera pro copia regia dedit. Verba clara. Quod ait, Fecit conuiuium valet, cœnam nuptialem & conuiuium Estheræ. Hoc enim modo apud Syrum N. Testamenti vox Hebræica accipitur. Atq; hæc obseruat Drusus.

Conuiuia deinde post nuptias vt hodie, ita olim quoque admodum fuerunt vsitata. Huiusmodi conuiuia postmodi videntur fuisse illa Græcorum γαῦβρια, quæ alij dona, alij conuiuia a genero dari solita nuptias interpretantur, Hesychius δειπνα exponit. Item ἀνακαλυπτήρια. Anacalypteria dies fuit festus post nuptias, cum sponsa reuelabatur, vt ab omnibus conspiceretur. Eodem quoq; die viri domesticus atque amici sponsæ munera contribuebant, quæ quidem & ipsa a Philostrato ἀνακαλυπτήρια vocantur δὲ τῶ ἀνακαλυπτεῖν, id est, reuelare, eò quod sponsa tunc primum reueta facie se visendam præberet. Scaliger: Ad lectum, inquit, geniale, (qui a Græcis παγαβύς & dictus fuit, quod velo esset obiectus) sponsa perducta a sponso detegebatur, ablato velo quo illius caput atque faciem operiri solebat, quod a Græcis ἱανός & καλύπτρα, a Latinis Flammeum fuit appellatum, propterea quod lutei coloris esset. A sponso etiam detectionis causa dona accipiebat, sicut hodie pro ablata virginitate ea, quæ vernaculè morgengabaen appellamus. Inde autem ἀποκαλυπτήρια a detestione & quia tunc ab eo quasi primum videretur ὀπτήρια quoque: & quod eum alloqueretur, δεσοφδευκτήρια dicta sunt. Nam sanè ὀπτήρια apud Callimachum δεσοφδευκτήρια dona sunt affinium & parentum, cum primum videntur infantes: sicuti ὑάλωσρα quæ darentur κτήρια, obstetricibus, & σῶσρα seruatoribus, & λῶρα siue ἀποῖνα seruatoribus, & δίδακτρα præceptoribus. Hinc sunt qui Pindarum putent, inquit Cælius libro vigesimo primo, capite vigesimo sexto, Agrigentum ideo in Olympijs nuncupasse sacrum, quod olim esset Proserpinae tributum ab Ioue εἰς τὸ ἀνακαλυπτήρια: Nam & in Timoleone Plutarchus scribit, esse Proserpinae sacrum Siciliam, καὶ ἐν τοῖς γάμοις ἀνακαλυπτήριον αὐτῇ δοῦναι, id quod sexto Bibliothecæ, opinor, indicasse Diodorum, etiamsi aliud præfert Latina translatio. Hæc Cælius. Idem libro 28. cap. 18. dona illa ab alijs δωρετῆς vult dici. Idem quoque alio in loco ex Suida Græcorum morem fuisse dicit, vt postriduano nuptiarum die sponsæ pater pompe cuiusdam imagine quadam, sponso atque sponsæ proferreret munera egregia, quæ illi nuncupabans ἄδωρα ἐπέδωκε, id est, dona eupalia, quod in sponsi aulam tum primum diuertisset sponsa. Puer præibat veste indutus candida, & lampadem gestans accensam: post hunc κενφός & puell-

la canistrum gerens. Hanc deinceps sequebantur alia, qua dona illa portabant. Illa autem erant plerunq; aurea, pelues, vestes, smegmata, pectines, alabastrum, sandalia, theca, myraliptra. Pollux τὰ παλαιὰ τῶ ἀνδρῶς δὶ δόματα δὶ δῶρα, id est, dona que a marito dantur, vult & ἐδνα & ὀπίθεια & ἀνακαλυπτήρια dici: & addit, Non ille solum dies quo sponsa retegitur, verum etiam dona que illo die conferuntur, sic appellantur. Anacalypteria autem etiam ἀποσθεγμήρια nominari idem testatur. Ἀνακαλυπτήριον (inquit Hesychius) δὲ τὸ πλὴν νύμφῃ ὡρῶν ἐξελθῶσι τῇ ἑστῇ ἡμέρᾳ, id est, quando primum sponsam educunt, id quod fit tertio die. At ἀνακαλυπτήρια plurali numero, dona que dantur sponse a marito, & a propinquis & amicis, quando primum resecta, in virorum conspectum prodit. Sunt qui epaulia diem ipsum post nuptias secundum appellari opinentur, in quo sponso primum ἐπαυλιζέται ἢ νύμφῃ. Idem Caelius lib. 28. ca. 24. Qui (inquit) anteit nuptias dies pro aulia, qui subsequitur, epaulia vocatur. Sunt quibus placeat oblata sponse dona, dici epaulia.

Repotia.

Apud nos quoque dona atq; munera post nuptias novis coniugibus a parentibus necessarijs & amicis conferuntur, que hausssteiren vulgo appellantur, illis Græcorum anacalypterijs, he-dnis, & opterijs, theoretris & epaulijs meo iudicio non dissimilia.

Apud Romanos Repotia, teste Festo, dicebatur dies postremus a nuptijs, quo ad uxorem maritum cenabatur, quia quasi reficiebatur, hoc est, reparabatur potatio. Ad huiusmodi conuiuij genus alludit Horatius hoc carmine Satyr. lib. 2.

Ille repotia, natales aliosue dierum
Festos albatu celebrat, &c.

Repotia a Græcis ποδσποφία dicitur, de quo utroque vocabulo animadversione digna sunt, que Cuiatius Iurisconsultus doctissimus in suis Observationum Commentarijs annotavit, Obseruat. lib. 16. ca. 39. Ἀλλήλοκληρονομία, est conuentio mutue successionis, que legibus reprobat: & paulo post, Mirum est autem hanc ἀλλήλοκληρονομίαν, viri & uxoris, quod Suidas scribit, Latine appellari πόδωλια. Hac enim sunt verba Suidæ: πόδωλια παλαιὰ ῥωμαίοις ἢ μετὰ ἀνδρῶς καὶ γυναικὸς ἀλλήλοκληρονομία. Sed ut solent Græci Latina quæcumque efferre deprauate, ita Suidam illo loco deprauato nomine arbitror significasse Repotia, qua post dies nuptiarum agitabant inter se vir & uxor una cum adfinibus, quasi reficientes comotationem, & inde nomen Græci id deducebant a pedibus, & repotia vel repedia dici arbitrabantur, quasi repedationes, ideoque Acroni & glossis repotia est ποδσποφία, id est, repedatio, & ὀπίποδα scilicet ἀποσποφῆ, eodem errore quo ipsæ profectitia dicitur ἀποδημετικὴ, quasi a profectioe, id est, peregrinatione & aduentitia ἀπογενομένη, quasi ab aduentu & presentia personæ. Inuenio & in ipsæ glossis, eodem ferè errore, quo apud Suidam, scriptum Reoria, ἢ ἑστῇ τῇ ἀγάμῳ ποδσποφία, pro Repotia, ἢ ἑστῇ τῇ ἀγάμῳ ποδσποφία. Et ex his iam, ut arbitror, liquet apud Suidam pro ἀλλήλοκληρονομία esse reponendam ἀλλήλοκληρωσία, quo nomine significantur mutue inuisiones ad conuiuia, & conuiuia ipsa, ut apud Cedrenum in Leone Basilij F. τὰ κατὰ τὸ νόμον ἐπιτελεῖν κληρωσία: & in Iustiniano, τὰ ἐξ ἑτέρου κληρωσία sit legendum. Nam & Anastasius, prandia que ex more sunt interpretatur, & ita Acro, quem manuscriptum habeo. Repotia dicuntur dies, qui sequuntur nuptias, quoniam mutus conuiuijs se frequenter inuitant, que Græcè ποδσποφία, aut mutue inuisiones. Hac ille. De voce Repotia, in alia significatione, supra quo que ex Turnebo dictum est.

ποδσποφία.

Ut autem olim apud Græcos & Romanos, sic apud nos quoque conuiuia quedam post nuptias celebrantur, que duplicis sunt generis. Alia qua postridie eius diei, quo nuptie fuerunt celebratae, agitantur, que Tischhochzeyt, id est, post nuptie siue postnuptialia vernaculo sermone appellantur, ad que pauciores, nimirum proximi nouorum coniugum agnati, cognati atq; propinqui plerunq; inuitantur. Alia deinde sunt, quibus sponsi primum, deinde etiã sponse consanguinei atq; affines proximi nouos coniuges, seq; mutuo excipere solent, que quidem vernacula nostra lingua Brautmåler, id est, sponse conuiuia appellantur. Videntur illa in nouorum coniugum & affinium gratiam & honorem esse instituta, quo nimirum maior inter illos omnes notitia amicitiaq; contrahatur. Hac autem commemorata conuiuiorum genera illis Græcorum gambrijs, anacalypterijs, epaulijs, & Romanorum repotijs antiquis videntur esse persimillima.

Apud

Apud Fessanos quoque & nuptiarum & epularum nuptialium ante, in, & post nuptias insi- Fessanorum gnis est celebritas, cuius accuratam descriptionem, que est Leonis Affricani lib. 3. cap. 34. de epula nuptialibus. script. Affr. mihi subiiciendam putavi. Vbi pater filiam cuidam despondit proco, mox ad templum itur, sponsum ac sponsam comitantur parentes, & consanguinei, duo item accersuntur notarii, qui presentibus omnibus dotem, pactaq; conscribunt. Quibus ita peractis, quotquot verinq; interfuerunt, ad cenam vocantur, que ut sit suis delitijs optime referta, panis adfertur frixus, quem antea melle temperatum diximus, cui adduntur carnes assæ, idq; primò sponsi sumptibus, de inde & sponse pater suum apparare iubet conuiuium. Interponit auctor longam enumerationem dotis, que a patre datur, atque munerum pretiosissimorum, que ab eodem dori adduntur, que, ut idem testatur, sæpe nobiles ad paupertatem redigunt. Continuat deinde nuptialis pompæ epularumq; descriptionem hoc modo: Sponsus suam ducturus domum sponsam, primò tabernaculum ligneum octogonale serico testum, intrare iubet, in quo a baiulis defertur, comitantibus parentibus & affinibus multo cum tubarum ac tibiaram sonitu, tympanorumq; strepitu, necnon maximo facum numero. Præcedunt sponsi affines cum facibus, sponse verò sequuntur: sicq; maximam iter ad forum, temploq; præterito, sponsus socerum & reliquos omnes salutat, domumq; quantum potest properat, atq; in cubiculo sponse aduentum præstolatur. Pater, frater & patruus sponsam ad cubiculi ingressum deducunt, eamq; pariter omnes sponsi matri tradunt. Quamprimum verò sponsa cubiculum ingreditur, maritus pede suo uxoris pedem tangit, statimq; ambo recluduntur. Interim apparatur conuiuium, & femina quedam præ foribus expectat, donec sponsa deuirginata linteolum sanguine tinctum illi porrigat, quod manu gestans hospitibus ostendit, alta voce clamans, virginem hæcenus incorruptam fuisse. Hanc cum alijs quibusdam feminis primò sponsi, deinde sponse quoq; parentes excipiunt splendide. Quòd si fortasse non virgo esse deprehendatur, mox maximo cum dedecore, nuptijsq; infectis, ad parentes relegatur.

Tria ferè parari solent conuiuia, quorum primum eodem celebratur die, quo marito coniu- Etæ est puella, secundum postridie mulieribus tantum paratur. Tertium septimo a celebratis nuptijs die, cui omnes sponse necessarij & parentes interfunt, quo etiam sponse pater pro facultatum ratione magnifica ad generum deferri curat edulia. At quamprimum maritus domum egreditur (quod septimo ferè fit die) bonam emit piscium copiam, quos aut per matrem, aut quamuis aliam mulierem super pedes uxoris projicere iubet: id enim ex antiqua consuetudine pro bono habent auspicio. Solent et alia præterea duo in soceri ædibus apparari conuiuia, alterum pridie quam elocetur filia, quo tempore totam noctem saltando atq; ludendo transigunt. Postridie, cum mulieres ad exornandam sponsam veniunt, capillos comunt, genas minio tingunt, manus verò ac pedes nigros reddunt (que tinctura & elegantia mox perit) alteru exhibetur eodem die conuiuium. Sponsam autem loco quodam eminentiore collocant, ut ab omnibus facile conspici possit, & illa que sponsam adornarunt, lautè excipiuntur. Vbi ad viri domum est deducta, solent mariti parentes grandia quedam vasa oleo frixo, mulsoq; referta, ad sponsam mittere, cum alijs quibusdam edulijs, que omnia ab amicis a sponso vocatis, absumuntur. Hac ita geruntur quando sponsa est virgo. Viduarum autem nuptie minore cum pompa sumptuq; peraguntur. Coquunt bubulam, arictinam, gallinas elixas, quibus varia interponunt edulia. Conuiuius apponunt vice quadra duodecim scutellas rotundas, adhibitis in conuiuium saltem decem aut duodecim: estq; hic inter nobiles & mercatores mos receptus. Qui tenuioris sunt fortunæ, offulas quasdam ex pane lagani persimili vorant, quem carniuum iure madidum digitis tantum, non cochlearibus ex maiusculo vase liguriunt, quorum singulis non plures, quam duodecim circumstare solent.

Deestandus fuit incolarum Hyberniæ mos in conuiuijs nuptialibus, siquidem vera sunt, que Mos Hyberno de illis Bæmus de varijs gentibus litteris memoriæq; prodidit. In illis, que quidem cum domesticis & amicis celebrabantur, singuli conuiuiæ ex ordine secundum ætatem nouam nuptam cognoscebant, vltimus sponso locus ad uxorem dabatur. Herodotus lib. 4. testis est, hunc Nasamobus morem fuisse, cum quis primam duxerat uxorem, ut prima nocte sponsa singulos conuiuias obiret Veneris in gratiam, ut, quisq; cum ea concubuerat, donum illi aliquod daret, quod domo secum attulisset.

Nec verò tantum in nuptijs, contracto iam matrimonio, conuiuia celebrari fuerunt solita, quæ

Mos matrimo-
nia contrahen-
di in conuiuijs.

mos hodie quoq; passim obtinet: verum etiam apud gentes quasdam in ipsis conuiuijs, siue per con-
uiuia conuubia contrahendi morem fuisse legimus. In Bosphoro proci solebant in conuiuijs puellas
ambire, genus ac virtutem suam proferentes, simulq; in mensa vinum spargebant. In conuiuijs
Ialchlenes Lybici se vicissim canillabantur, & cui arriserat puella, illi nubebat, vt apud Segore-
gios Ligures, cui aquam prabuisset. Apud Massilienses similiter Athenæus lib. 13. ex Aristotelis
libro de Repub. Massiliensium, probat nuptias hoc modo fieri fuisse solitas: Oportebat puellam
post cœnam ingredi in triclinium, phialam miscere, & illam cuiusq; vellet conuiuarum atq; pro-
corum presentiam porrigere, cui porrexerat, is sponsus erat. Hoc pacto Euxenus hospes & pere-
grinus Nani regis filiam adeptus est, cum ille forte fortuna ad conuiuium nuptiale, quod rex
Nanus filie suæ adornarat, vocatus esset. His adde, quod apud Græcos moris fuisse legimus,
vt in nuptijs, quæ ante aras Deorum celebrabantur, genero, socrer in conuiuijs auream phialam
daret, quo arctiore vinculo coniungerentur, ad quem morem manifestè Pindarus alludit Od. 7.
his carminibus.

Φιάλας ὡς εἶπες ἀ-
φνειὰς δ' ἀπὸ χειρὸς ἐλὼν
ἔδον ἀπὸ πλάκα καχλάζοι.
Σαν δρόσω, δ' ἄνισται
Νεανία γαμβρῶ πορνῶν
ἔκοθεν εἰκαδὲ, πᾶ γ-
χευδὸν κορυφαί πτεάνων
Συμποσίῃ τε χάρειν, καὶ δδοτι πρῶ-
σας ἔβ. ἐν δὲ φίλων
Παρεόντων, θῆκε μιν ἑλ-
λωθεν ὁμόφρον' ἑυνάς.

Phialam vt si quis a diuite ma-
nu sumptam, intus rore rosæ
bullientem, donec
iuueni genero prabibens, e
domo in domum, totum au-
reum verticem possessionem,
conuiuij decus, affini-
tatemq; honore prosequu-
tus suam, amicisq; præ-
sentibus, facit eum beatum
predicari ob concordem
thorum.

DE EPVLARVM NVPTIALIVM

VSV ET ABVSU, DEQVE CON-
iugum syfsitijs.

CAPVT XXV.

MATRIMONIUM vt in genere adhuc quædam de conuubialibus conuiuijs dicam, non videntur
illa omnino & simpliciter esse improbanda, cum & in veteri Testamento sanctos reli-
giososq; homines illis vsos fuisse legamus, & in nouo Testamento ipse Christus vnâ
cum matre & Apostolis suis nuptiali conuiuijs non modò interesse, verum etiam illud miraculorum
suorum primitijs consecrare minimè dubitauerit. Non damnanda ergo sunt nuptiarum conuiuia,
quæ quidem etiam symbola sunt iustæ debitæq; lætitiæ. Præcipit enim nobis Paulus Apostolus
non solum vt fleamus cum flentibus, sed etiam vt cum gaudentibus gaudeamus. Quæ autem in-
fior gaudij lætitiæq; causa esse possit, quàm & virum tutam & fidelem æramnose huiusce vitæ
sociam & adiutricem: & mulierem caput, quo regatur, atq; opitulatorem naturam esse? Ad quam
lætitiæ testimonium si agitentur conuiuia, id a Christianorum atq; piorum hominum officio mi-
nimè videtur abhorrere. Maior etiam quidam splendor & elegantia in illis merito videtur pos-
se adhiberi. Nam id primò ipsius matrimonij requirit excellentia atque dignitas. Deinde, quo
uariore (vt Pontanus inquit in suo libello de Coniuentia) in vnaquaq; domo solent esse nu-
ptia, tanto magis splendori in illis est studendum. Ad hæc, vt verè idem sapienterq; monet, si qui
in illius, conuiuiorumq; celebratè nimis restricti sunt atque sordidi, auaritiæ sibi suspitionem
pariunt, ac proinde cum in publicum populi vniuersi, tum in priuatum cognatorum, affinium,
familiarium atque amicorum contemptum odiumq; incurrunr. Atque huc quidem facit il-
lud Plutarchi libro 4. Sympof. problem. 3. Δια τὴν πλείστον τῶν ἀλλῶν ἐπὶ τῶν γαμικῶν δεῖπνων
ἔργα μὲν βάνονται, id est, Cur in nuptijs quàm plurimi ad cœnam inuicentur? Ex hoc
problemate

problemate satis constat antiquitus nuptialia illa conuiuia magna hominum frequentia celebra-
ri fuisse solita. Vnde Iuuenal. Satyr. 5.

Signata tabula, dictum feliciter ingens

Cœna (id est, conuiuarum multitudo) sedet, gremio iacuit noua nupta mariti.

Nota etiam hæc obiter erit in nuptijs acclamationem, de qua etiam Tranquillus in Domi-
tiano: In reducendo post diuortium vxore acclamari audiit, libenter domino & dominæ feliciter.

Sed animaduersione quoque dignum est illud, cuius Callimachus alicubi meminit: Nuptia-
rum initijs, antiquis regibus porcum mactare morem fuisse. Et potentiores quiq; viri in Hætru-
ria nuptialibus conuiuijs nouæ nuptæ maritiq; Dijs tutelaribus porcum immolabant, quod etiam
prisca Latini & Græci in Italia factitabant. Vnde is, qui sponsam ducturus cum omnia appara-
set, & spe sponsæ frustratus esset, exclamauit:

Ἀπώλωλε γ' ὄρε, καὶ τάλαντον, καὶ γάμου

perijt quidem sus, & talentum & nuptia:

Hysteria festa erant quibus

sua Veneri mactabatur Argis instituta. Vide Pierium in Hieroglyphicis lib. 9.

In primis autem obseruanda sunt rationes illius conuiuarum multitudinis, quæ apud Tran-
quillum adferuntur, quarum hæc prima sub Hecatei Abderitæ antiqui Philosophi persona pro-
ponitur: Vt sponsus atque sponsa plures habeant libertatis ingenuitatisq; suæ testes atque con-
scios. Hæc tamen ratio alijs minùs videtur probabilis, propterea quod contra Comici τὸς προ-
λυτελῶς καὶ οὐβαρῶς λαμπρότητι διεπνων καὶ ὡδυσσεὺς γαμβρῶν, hoc est, eos qui magno
conuiuiorum splendore & apparatu nuptias celebrant, suspectæ libertatis nomine perstringunt.
Sic hodie, vt illud addam, multi vt magna amicorum cognatorumq; nobilium copia abundare
videantur, plurimos ad nuptias inuitant, qui quidem contra huiusmodi multorum inuitatorum
turba, genus suum magis suspectum reddunt. Secunda ratio, quam Plutarchus affert, est, quod
nullius conuiuij causa ita manifesta sit atque celebris, vt nuptiarum. Nam rem diuinam face-
re, & amicum vel peregrinaturum, vel peregrè redeuntem excipere licet conuiuijs, quamuis mul-
ti necessariorum id ignorent. At nuptialis mensa latere non potest, quæ indicem habet hyme-
næum, alta voce personantem & facem atque tibiam, quæ quidem Homerus ait mulieribus ad
fores stantibus esse admirationi. Itaque cum nuptiale conuiuium celari non posset, præ pudore Cæremonie
verecundiæque omnes familiares, omnesque quacunque necessitudine iunctos coguntur inuita-
re. In hac secunda ratione notabis obiter a Plutarcho vno quasi fasciculo comprehendi tria præ-
cipua ferè nuptialium cæremoniarum genera, quæ ab omnibus ferè gentibus fuerunt usurpata:
ea fuerunt Hymenæus, fax atque tibia. Hinc Plato libro 5. de Repub. Igitur festi quidam
dies erunt legibus constituendi, in quibus sponsos & sponsas congregemus, & sacra & hymni,
qui nuptijs illis conueniunt, a poetis nostris instituantur. Primum autem nuptialium cære-
moniarum genus est, ὑμῶν & ὑμῶναι, quod Pollux ἄσμα τὸ γαμήλιον, id est, cantum nuptia-
lem. Item τὸ πῆς γαμβρῶν ἐπαυλῆδρον: Athenæus lib. 14. ὕμνων γαμβρῶν & τῶν ἐν γάμοις ὠ-
δῶν, Hesy chius ὠδὲν ἐπιγάμιον & ἐπιθαλάμιον, quod nimirum ad thalami fores decantari
solet. A Latinis carmen nuptiale, epithalamium, hymnus & hymenæum appellatur. Huiusmo-
di autem carminis creberrima passim apud Græcos & Latinos auctores, poetæ præsertim, sit
mentio. Vide Statium in Epithalamium Stellæ, Catulli epithalamium Iulie. Athen. lib. 1. & 14.
Homerum Il. 6. Hesiodum, &c. Secundum est fax, quæ nuptiæ præferabatur, cuius Homerus
meminit Il. 6.

Νυμφὰς δ' ἐκ θαλάμων ὑπολαμπούδων

Ἡγνείον ἀνὰ ἄστρ, πομῆς δ' ὑμῶναι ὄρωρ.

Cicero pro Cluentio: O audaciam singularem non timuisse, si minùs vim deorum, hominumq; fa-
mam, at illam ipsam noctem, facesq; nuptiales! Læuius de bello Punico lib. 10. Illis nuptialibus
facibus regiam conflagraffe suam conquerebatur. Plinius lib. 16. cap. 18. Spinam nuptiarum fa-
cibus dixit esse auspiciatissimam, quoniam inde fecerint pastores, qui rapuerunt Sabinas, vt au-
ctor est Massurius. Nunc facibus carpinus, & corylus familiarissima. Apud Romanos fax, quæ
nuptiarum maiestatis & æternitatis, quam Græci ἀντίεσσαν dixērunt, index erat, a præextato
puero patrimo matrimoq; præferabatur, duobus alijs eiusdem ordinis & conditionis nuptiam de-

ducentibus. Noctu autem prima aut secunda hora ducere mos erat omnis causa, quod optima & secundissima euentura sibi promittebant, quod nonnulli existimant in honore Cereris institutum. In hoc autem sacro ea supersticio vana & anilis accesserat, ut fax ea ab verisque amicis certatim raperetur peracto munere, ne aut vxor eam sub viri lecto ea nocte poneret, aut vir in sepulchrum comburendam curaret, siquidem vtraque mors propinqua alteruterius captari putabatur. De antiquis autem nuptiarum ritibus, vide Scalig. lib. 3. poet. Hac de facibus nuptialibus. Hinc in Evangelica quoque illa parabola lampadum fit mentio, quibus sapientes illae virgines sponso dicuntur praerulisse. De tibiis quoque usu in nuptiis multa passim apud scriptores extant. Cicero ad Herennium: Non illa te nuptiales tibiae eius matrimonij commouebant? Huiusmodi autem ceremoniarum commemorata genera, ut taceam alia, hodie quoque in Christianorum nuptiis, usurpari notius est, quam ut de eo multa dici sit opus. Tertia porro, ut ad propositum redeam, apud Plutarchum ratio est, quod nuptialia huiusmodi conuiuia latius pateant, nec ad amicos tantum, verum etiam ad cognatos pertinent, affinitate alterius familiae in gentem ascita. Quamobrem cum duae familiae in vnam coeant, hinc fieri, ut & ille qui vxorem ducit, illam sibi despondentis amicos atq; familiares, & ille, qui despondit, ducentis sibi comiter excipiendos esse existimet: ac proinde, id quod est consequens, maioris humanitatis gratia inuitorum numerus duplicatus augeatur. Quarta postremo ratio additur, quod cum multa, imo pleraque in nuptiis factu necessaria per mulieres peragantur, ubi adsunt mulieres, viros quoque illarum adhiberi sit necesse. Haec sunt Plutarchi rationes, propter quas non alienum a decoro esse videatur, si nuptiae earumque conuiuia maiori hominum frequentia fiant: quod ut antiquitus, ita hodie quoque apud omnes ferè gentes in more videmus esse positum.

De infano nuptialium festiuitatum epularumque luxu.

Verum ut in omnibus conuiujs atq; adeo omnibus in rebus: ita in nuptialibus quoque huiusmodi mediocritas seu optima rerum actionumque omnium norma atque regula est adhibenda, ratioque habenda temporis, personarum atque facultatum. Nam ut splendor aliquis & elegantia solito maior in illis concedatur, tamen vitanda est summopere effusa illa immoderataque luxuria, quae ut olim apud Ethnicos: ita hodie quoque apud Christianos in nuptialibus illis festiuitatibus dominatur, ac multorum malorum atque damnorum funestissimorum causa existit. Nouis coniugibus praesertim ab initio pecunijs maxime seu neruis rei familiaris opus est ad suppellectilem, multaque necessaria rei familiaris instrumenta, & ad ea, quae ad quotidianum corporis victum cultumque pertinent, sibi comparandum. At illa, ut plerumque fieri solet, in vestium, epularum, aliarumque rerum luxum inutiliter conferuntur, ita ut paucorum illo dierum splendor atque pompa mox in egestatem summamque ignominiam desinat. Quamobrem valde sane esse optandum, perditum hunc profligatumque nuptiarum conuiuiorumque nuptialium luxum, qui passim hodie apud Christianos dominatum tenet, & cum ad vniuersae Reipub. tum singularum familiarum ruinam pertinet, seuerioribus legum sanctionibus a Christianis magistratibus coerceri, id quod olim a bene moratis & constitutis Rebuspub. sapientissimorum illorum rectorum ductu auctoritateque factitatum fuisse legimus. Sic Naucratarum olim legibus prohibitum fuerat oua atque μέλιττινα, id est, mellitas placentas nuptialibus conuiujs inferre, teste Athenaeo libro 4. de Naucratarum victu. Plutarchus libro 4. Sympos. 3. dicit legumlatores eos, qui omni conatu luxum oppugnant, numerum maxime eorum, qui ad nuptias vocarentur, certis terminis definiisse. Sic Labensibus (ut docet Caelius lib. 27. cap. 17.) lege lata indictum erat, ne in conuiujs celebrandis plures vocarent, quam decem viros & totidem mulieres, neque nuptiarum celebritatem vltra biduum producerent, teste Heraclide in Politicis. Lege quoque Iulia in nuptiis & repotijs H. S. millies sumptus fuerunt definiti, ut Gellius lib. 2. cap. 24. scriptum reliquit. De iisdem Plato quoque Philosophorum facile princeps sic sanxit lib. 5. de Legibus. Quod autem ad nuptiale conuiuium attinet, non plures quam quinque amici totidemque amicae ex parte patris vocentur: ex cognatis & propinquis totidem. Impensa ex facultatum modulo & ratione stant: ditissimus minam impendito: alius dimidiam minam, & sic deinceps, seruata illa proportione, & ut minor est census, ita minor sit impensa. Qui legi paruerit, ab omnibus laudatur: qui non paruerit, legis custodes in eum animaduertunt, eumque veluti disciplinae expertem, importunum hominem, connubialiumque legum auspicijs misis sacrarum imperitum denuntiant. Quod si itaque Ethnici

Ethnici homines, hoc est, religionis Christianae expertes, tantum opera studij, in coercendo effrenato isto epularum nuptialium luxu posuerunt, quando magis Christianos magistratus decet enixe dare operam, ut immanes has iacturas & infinitos sumptus inutilesque, ex quibus rerumpublicae familiarumque opulentissimarum ruinae consequuntur, circumcidant & ad mediocritatem reuocent. Sed quid? Leges quidem habemus bonas & salutes, quibus & conuiuiarum numerus & impensarum modus egregie est definitus, verum nulla illarum est sanctio, sine qua profecto quaeuis leges vanae sunt atq; irritae, quasi mortuae.

Iam vero quid dicam de potationibus immanissimis, saltationibusque lasciuissimis, quae nuptialibus illa nostra conuiuia plerumque comitantur? Fuit olim vetus haec Ethnicorum opinio in nuptialibus festiuitatibus potissimum vino esse indulgendum, unde etiam Bacchum volunt dictum esse Hymenaeum, propterea quod in nuptiis maxime potationi sit opera danda. Sed quid dico de Ethnicis? Eadem sane peruersa impiaque opinio hodie Christianorum quoque mentes pleraque sunt imbuta, ut indecorum & a liberalis ingenijque hominis officio alienissimum, atque adeo quasi si nephas esse existiment, nuptiali tempore non inebriari, vulgatum illud Terentij impuris suis sermonibus usurpantes: Sine Cerere & Baccho friget Venus. Quidam etiam eo usque progrediuntur impudentiae atque dementiae, ut ad impia huiusce suae nefariaeque opinionis defensionem primum insigne illud Christi miraculum in Cana Galilaeae, in nuptiali illo epulo editum, detorque re minime dubitent. Nam idcirco postquam vinum defecit, aquam a Christo in vinum conuersam fuisse dicunt, quo vberior nimirum conuiujs illis vino genioque indulgendi facultas suppeditaretur, indeque volunt effici nobis quoque idem in nuptiis licitum atque concessum esse. Verum im- in nuptiis sobrietas maxime studendum, & ab ebrietate prorsus abstinendum esse censuerunt. De quo sic Plato, grauius Platonis testis auctor, libro sexto de Legibus differit: Bibere ad ebrietatem usque, nec alibi vsquam decet (nisi id in nuptiis tantum est. Mala haec & impia est Platonis exceptio, duplici nomine damnanda. Primum quod Bacchum & Deum appellat, & ei vini inuentionem fert acceptam. Deinde quod in illius festiuitatibus, quae Bacchanalia appellantur, licitum vult esse vini potum vel ad ebrietatem usque. Reliqua bene, ut & illa quae sequuntur, quae quidem Christianae pietati religionique sunt consentanea. Nam cum nec alibi vsquam ad ebrietatem usque bibere deceat ac tutum sit, tum vero atque in primis id in nuptiarum celebratione est cauendum, propter causas, quas subiungit, sane grauiissimas.

Nam in primis sponsus atque sponsa mentis compotes tum debent esse maxime, quum non leuem vitae mutationem subeant, & ut ex prudentibus hominibus proles suscipiatur. Ferè enim incertum est, eequanam dies vel nox eam prolem, Dei beneficio, sit genitura. Deinde in sequentibus docet pluribus τὸ πρῶτον ἐπιταγή, id est, liberorum suscipiendorum primordium non debere fieri corporibus vino madidis atque distuentibus, unde postea animi corporisque vitia a parentibus in ipsum factum promanent eique imprimantur. Tandem itaque concludit: Haec quidem in vniuersa vita adhibenda est cautio viro bono & prudenti, tum vero ab illa intemperie abhorreat maxime, quum procreandis liberis operam dabit, ne sciens & volens morbosam prolem suscipiat, & in qua turpes & inhonesti mores inserantur. Haec enim vitiorum semina in eorum, qui generantur animis & corporibus imprimi atque informari necesse est, ac proinde deteriores omnino fetus huiusmodi nasci. A quibus peccatis nox illa praecipue immunis esse debet, quae coniugio auspicijs facit. Nam principium & numen diuinum in hominibus sedem habens, omnia conseruat, siquidem legitimum sibi que debitum conuenientemque honorem sortitur. Platoni Athenaeus quoque hac in re ad stipulatur, qui quidem eadem haec Platonis verba libro 10. sui operis citat. Hac de re vide etiam Plutarchum in libro de Liberorum educatione statim ab initio. Quod si igitur Ethnici illi philosophi, vel solo naturae ductu, existimauerunt nuptialis illo tempore sponso atque sponsa ebrietatem maxime esse vitandam, pudeat nos Christianos nostrae infaniae atque dementiae, qui in illo potissimum tempore ebrietati maxime inserviendum esse existimamus.

Animaduerfione quoq; dignum eſt elegans illud ſciturus Athenæi lib. 5. ſtatim ab initio de Nuptialium huiusmodi conuiuiorum ſine : ὡς νερόμισαι δ' εἰν συμποσία καὶ τὰς γάμους τῶν τε γαμυλίων τε ὡν ἐνεργε, καὶ τῆς οἰοει ἰδρυεῖας, hoc eſt. Sic lege ſancitum eſt, vt ſympoſia nuptiarum tempore celebrarentur, idque cum Deorum nuptialium, tum teſtimonij cuiuſdam cauſa. Duas ille adfert rationes, cur nuptialia illa conuiuia legum ſancito, ſint celebranda. Prior eſt, vt id fiat in honorem Deorum nuptialium, quos Ethnici plures mentis errore ſinxerant. De his ſic Auguſt. lib. 3. de Ciuit. Dei: Deis, inquit, coniugalibus quid opus erat commendare nubentes, vt bene coniugarentur, &c. Hi erant apud Romanos, teſte Plutarcho, quinque numero, nimirum Iupiter τέλει, qui etiam γαμήλιος eſt dictus, & Iuno τέλεια, nec non γαμυλία cognominata, & Venus, & Περσών, id eſt, ſuadela, & Diana, itaque idcirco quinque etiam in nuptijs adhibebantur cerei. Iunoni autem, quoniam præ alijs iugalia vincula cura eſſe credebant, idcirco varia illi nomina impoſuerunt. Dicebatur enim Pronuba & Interduca, quod ſponſam ad mariti domum deducere crederetur: Nuptialis, quod illius auſpicij nuptiæ celebrarentur: Vnxiæ, quod ſponſæ mariti domum ingreſſuræ, poſtes axungia vel oleo, vel lupino adipe inungerent, vt inde mala omnia procul arcerentur, vnde etiam vxores, quaſi vnxiæ, Iſidorus vult dictas, (quod ſit vxor potius quaſi iunxor a iungendo ſic dicta, vt quæ ſit iuncta viro.) Cinxiæ item, a Græcis λυσιζών, quod in thalamo cingulum ponentes protegeret: Socigena, quod nubentes conſociare & copulare putaretur. Dicta eſt etiam Iuga, quod matrimonia coniungat, vnde vicus Iugarius Romæ dictus, in quo eius fuit ara. His adde & Hymenæum, qui apud Græcos, & Thalaffum ſive Thalaffium, qui apud Romanos peculiare fuerunt nuptiarum Dij. Hos ergo Deos coniugales ſive nuptiales cum precatationibus, tum ſacrificijs venerari atque placare ſtudebant, de quo inter alios ſcriprores multa tradiderunt Dionyſius Halicarnaſſ. & Plato lib. 5. de Legibus, vbi dicit, nuptiarum inaugurationem fieri debere per ſacerdotes, adhibitis ſacrificijs atque precibus, vt ex bonis meliores, & ex vtilibus vtiliores naſcantur: ac paulo poſt, dies feſtos, ſacra & hymnos nuptijs dicandos eſſe dicit.

Alter ſinis nuptialium conuiuiorum ſecundum Athenæum eſt teſtificatio, cum libertatis & ingenuitatis vtriuſque coniugis (de quo ſuprà dictum eſt) tum mutui inter nouos coniuges atque affines amoris & beneuolentia.

Eundem duplicem hunc ſinem multo magis Chriſtiani debebant in nuptiarum ſuarum, epularumque nuptialium celebratione ſibi ante mentis oculos proponere, qui profeſſo illis optimus mo-deſtiæ ſobrietatisque magiſter eſſet. Nam primò cum omnia noſtra dicta & facta ad Dei gloriam optimo ſint meritiſſimoque iure referenda, ipſas quoque nuptias, epulasque nuptiales in euſdem ceu vnici veri que nuptiarum matrimonijque auctoris atque cuſtodis fideliffimi, honorem celebrandas eſſe, quis quaſo dubitet? Illum itaque ceu nuptiarum, conuiuiorumque illorum noſtrorum, vt & omnium dictorum, factorumque noſtrorum oculatiſſimum teſtem, ſi nobis, vti par erat, ante mentis noſtra oculos proponeremus, maiori profeſſo cum reuerentia, pudore, caſtitate, ſobrietateque nuptiales illos dies ageremus, quam hodie fieri, quotidiana experientia teſtatur. Ac in primis quoniam illa vitæ cælibis cum matrimoniali cummutatio, cum plurimis maximisque animi, corporis, famæ, fortunarumque omnium periculis ſic coniuncta, ac plurimum grauiffimisque in nouo illo vitæ genere ſub-euendi ſint labores, ærumnæ atque pericula, illius exordium par erat non a diuini numinis offenſione, ſed illius potius ſeria et ardenti imploratione venerationeque duci: id quod Ethnici quoque duce et magiſtra natura ſibi faciendum eſſe iudicarunt. Nam quemadmodum dictum eſt illi ſtatim ab initio ſacrificijs, hymnis, atque precibus operam dederunt, iſque ſæcutorum illorum ſuorum Deorum fauorem atque gratiam ſibi conciliare ſedulò ſtuduerunt, quo nimirum illorum fulci ope atque gratia, tantò facilius omnia matrimonialis vitæ onera, labores atque ærumnas perferre ac ſuperare poſſent.

Verum, pro dolor, hodie plerumque Chriſtianorum, vt nuptiæ, ita conuiuia quoque nuptialia non Deo Opt. Max. ſed iſdem, quos Ethnici quondam coluerunt, Dijs ſeu potius demonibus, nimirum Veneri, Cupidini, Priapo, Cereri, Baccho atque Como ſunt conſecrata. Hi ſunt Dij ſeu potius demones, quibus Chriſtianorum plerique in illis nuptiarum celebratibus turpiſſimè ſeruiunt. Et vt olim apud Ethnicos nuptiæ faces præferrebantur, ita tartaræ illæ furie funeſtas dirasque illas

Numina nuptialia.

Nota.

Nuptialium epularum luxuſ.

illas ſuas prauarum cupiditatum libidinumque faces nuptialibus hominibus intentant, quibus inflammari ad quæuis ſcelera atque flagitia rapiuntur. Ex inauſpicatis ergo iſtis initijs mirum non eſt inauſpicatiſſima quoque funeſtiſſimaque conubia conſequi, cum, vt veriſſime Eolus ille poëta dixit: ἀρχὴς κακῆς τὰ λυγρὰ κακόν, hoc eſt, mali principij malus ſoleat eſſe plerumque & inſelix exitus. Sæpe quoque numero ſit, vt in his iſtis Chriſtianorum nuptialibus celebratibus obſanas nimirum luxurioſasque compotationes, necnon laſciuas petulantiaſque ſaltationes, grauiffima odia, inimicitia atque adeò tragica funeſtaque cædes exiſtant, quæ quidem Egypti nuptiæ pro- uerbiali ſermone dicuntur. Sumptum eſt proverbium a notiſſima Egypti fabula, qui filios quinquaginta, toride fratris filiabus maritos dedit, qui præter vnum omnes a ſponſis iugulati ſunt. Erasmus Chiliad. 3. Cen. 1. Nò incommodè, vt illud quoque addam, inauſpicata huiusmodi nuptiæ Ra-guelis quoque (qui Tobie ſocer fuit) nuptiæ dici poſſent, qui cum ſeptem viris filiam ſuam in matrimonio collocareſſet, omnes ea nocte, qua erant cum illa cõcubaturi, interierunt, a demone Aſmo-dæo interfecti. Is cacodæmon cum pio Tobie idem exitum moliretur, ſingulari Dei beneficio cohibitus, & in extremas Egypti partes pulſus relegatusque fuit. Hinc quoque veriſſimè eſt illam poëtarum de Egypto viro fabulam promanſiſſe, qui ex regione Egypti virum euſdem nominis ſinxerunt. Multas enim conſtat poëtarum fabulas ex veris & quidè ſacris hitorijs profluxiſſe, illarum circumſtantijs variè mutatis.

Ad huiusmodi porrò (vt ad proſiſitum redeam) nuptiarum feſtiuitatem conuiuiorumque libidinem atque luxum coerendum eccleſiaſtica quoque nonnulla decreta extant. Hormiſda Episcopus Romanus nuptias publicè, non occultè fieri præcepit, multa nimirum ſcelera atque flagitia, quæ nuptiarum tempore deſignari conſueuerunt, ac parietum domeſticorum integumentis facilius occultantur, euitandi gratia. Extat quoque Synodi Ilerdenſis decretum, vt in Chriſtianorum nuptijs non ſalteretur, ſed modeſtè cœnetur, atque prandeatur. Tempus quoque nuptiarum celebrandarum certum a veteribus deſinitum & conſtitutum eſſe inuenio. Concilij Ilerdenſis 33. quaſt. 4. Nò oportet in 70. Et in decreto Iuonis lib. 6. Non oportet a ſeptuageſima uſque in octauam Paſchæ, & tribus hebdomadibus ante feſtiuitatem S. Ioannis Baptiſtæ, & ab Aduentu Domini uſque poſt Epiphaniam nuptias celebrare. Quod ſi factum fuerit, ſeparentur. Plura de nuptialium iſtorum epularum luxu coerendo vide apud Guil. Zeppæum lib. 1. ca. 13. de Eccleſ. Politia. Sic apud Romanos olim menſe Maio nubere inauſpicatum habebatur: vnde Ouid. in Faſtis:

Nec viduæ tædis eadem, nec virginis apta
Tempora: quæ nupſit, nec diuturna fuit.
Hac quoque de cauſa, ſi te proverbia tangunt,
Menſe malas Maio nubere vulgus ait.

De hac Romanorum conſuetudine, euſque cauſis, vide plura apud Eraſmum in Chiliadibus. Denique cum olim quoque (licet non tantus, quantum hodie videmus eſſe) magnus nuptialium ſolennitatum conuiuiorumque luxus exiſteret, mirum non eſt Eccleſiaſticis olim hominibus, hoc eſt, ijs qui Eccleſiæ rebusque diuinis præſunt, earum frequentatione fuiſſe interdicitum. Ac monachis quidem & abbatibus Concilij Anthiſiodoreniſis canonè 25. penitus fuit nuptiarum ſolennitatibus interdicitum. At hodie nulle ferè celebrantur nuptiæ, quibus illi nomina ſunt. De reliquis verò Eccleſiaſtici ordinis hominibus huiusmodi extat Concilij Agatheniſis decretum, diſtinct. 34. cap. Presbyteri, Presbyteri, diaconi, ſubdiaconi vel deinceps, quibus ducendi vxorem licentia non eſt, etiam aliarum nuptiarum euitent conuiuia, nec his cæteribus miſceantur, vbi amatoria cantantur & turpia, & obſceni motus corporum choreis, & ſaltationibus efferuntur, ne auditu & contuitu ſacris miniſterijs deputati, turpium ſpectaculorum atque verborum contagione polluantur. Hæc verò non eo animo atque conſilio profero, quaſi nefas eſſe exiſtimem Eccleſiaſtici ordinis hominibus nuptijs intereſſe, quibus ipſe quoque Chriſtus, illius mater ſanctiſſima & Apoſtoli intereſſe minimè dubitarunt, ſed vt intelligatur, quanta pro dolor, iam a multis ſæculis Chriſtianarum nuptiarum conuiuiorumque nuptialium (vt nihil de alijs dicam) prophanaſio extiterit, ita vt & olim Eccleſiaſtici ordini Conciliorum decretis prohibuitum fuiſſe, ne illa adirent, non ſit mirandum: & hodie quoque illa verè pijs religioſisque hominibus fugienda potius, quam frequentanda eſſe videantur. Hinc pertinent Cypriani verba in libro de ha-

Egypti nuptiæ.

Eccleſiaſtica decreta ad coerendam nuptiarum luxuriam.

Maius menſis nuptijs inauſpicatus.

bicu virginum: Nuptiarum festa improba, & conuiuia lasciuia vitentur, quorum periculosa con-
tagio est. &c.

De coniugum
systiis.

Atq; hæc satis sine dicta de connubialibus epulis, quæ in ipso matrimonij contractu ante nu-
ptias, in nuptijs, & post nuptias agitantur, quibus pauca quadam de quotidiano coniugum con-
uictu siue systiis videntur esse adijcienda. Primò igitur omnium hinc, vt supra quoque dictum,
origo omnium systiorum conuiuiorumq; videtur esse petenda. Primos namq; illos cõiuges Ada-
mum atque Euam ceu primos generis humani parentes, Deus victus quoq; eiusdem communi-
one coniunctos esse voluit, ad quos postea alij ex illis prognati conuictores dulcissimi accesserunt,
charissima nimirum illorum pignora. Vt ergo coniugium ipsum, ita coniugum quoq; systia om-
nium sunt antiquissima, ex quibus reliqua omnia systia conuiuiaq; suam originem traxerunt.
Vt verò antiquitate, ita iucunditate quoque omnia reliqua systia atque conuiuia longè viden-
tur superare. Nam quid quæso quotidiana illa mensa victuq; communiõne, quæ est inter con-
iuges, suauis aut dulcius cogitari diciue potest, quæ quidem ad illorum animos amore mutuo
magis magisq; conglutinandum incredibilem vim obrinet? Hoc cum ita sit merito damnanda
est summo perè ac improbanda cum vxorum, tum maritorum quorundam consuetudo, qui iu-
cundissimum hunc vtilissimumq; conuictum mutuum fastidientes, omnem foris cœnitiandi epu-
landiq; occasionem captant, vnde multa praua & sinistra suspiciones, odia, similitates, plurimaq;
rei familiaris incommoda ac detrimenta plerumque consequuntur, vt id quotidiana experientia
satis superq; docet.

Sepè quoq; numero fit, vt quando mariti foris sepè cœnitant in popinis atque cauponis volu-
tantes, vxores interea vel ipsæ quoq; ex adibus sepè excurrant, huc atq; illuc vagantes, vel do-
mi intra priuatos parietes cum minus probata fidei probitatisq; mulierculis conuiuia agitent,
atq; ita maritorum suorum bona abliguriant. Sic igitur fit, vt coniuges mutuas quasi operas non
ad conseruandam atq; tuendam, sicuti par erat: sed ad profligandam potius ac euertendam fami-
liam remq; suam familiarem, sibi inuicem tradant. Vt autem maritorum improbitas sepè vxo-
ribus cum externarum, tum internarum & quidem damnosissimarum huiusmodi cœnitationum
occasionem præbet: ita contra vxorum sepissimè morositas morumq; difficultas maritos vel in-
uitos adibus extrudit forisq; cœnitare atq; pransitare cogit. Quamobrem si vtriusq; cordi est, vt
certè esse debet, mutua vtriusque necnon liberorum, totiusq; familie salus & incolumitas, danda
est illis opera, vt mutuam hanc non lecti solum, verumetiam mensæ & quidem suauissimam dul-
cissimamq; societatem & communitatem fartam rectam tueantur, sine qua nulla domus fami-
liae quantumvis potens ac opulenta diu consistere potest. Sit demq; mutuis hic coniugum con-
uictus cum tenuis & frugalis, tum maxime communis, ita vt non alio cibo potuq; vir, aliò vxor
vteatur, nisi forsan id vel valetudinis vel alterius alicuius necessitatis ratio postulet. Atque hæc
quoq; de mutuo coniugum conuictu satis sint dicta.

DE CONVIVIIS FUNERIBVS.

FERALIBVS, EXEQVIALIBVS SIVE
sepulchralibus.

CAPVT XXV.

Funeracionis
duo sunt mem-
bra.
Exequie.

VLTIMVS restat vitæ humane actus, mors nimirum, quam nõ malè pœta ille vlti-
mam rerum, scilicet humanarũ lineam esse dixit, & que mortem sequitur, funeratio,
seu parentatio, quæ quidem, vt nonnulli volunt, duabus partibus constat, exequijs ni-
mirum, & luctu. Exequie sunt officij funebre, quod in funere exequimur, & (vt Cicero vocat)
celebritas supremi diei, quæ ab amicis, atq; etiam alijs, quibus id muneris est impositu, præstatur.
Atq; hæc quidem exequie, siue iusta, magis amicorum sunt solatium, quam mortuorum subsidium.
Non est autem mihi nunc propositum de varijs parentationis funeracionis ritibus atq; ceremo-
nijs (de quibus Gyradius in illo suo de sepulchris, & vario sepeliendi ritu libello, nec nõ Iacobus
Pontanus in suo & Sardus de varijs gentiũ ritibus, & alij scriptores passim multa tradiderũt)
sed

sed de epulis tantum scribere, quæ vt olim, ita hodie parentationis solent esse quasi comites. Nam
vt dies natiuitatis, ita mortis quoq; atq; funeracionis, principum præsertim vtriusq; sexus perso-
narum, cum alijs ceremonijs atq; ritibus, sacrificijs, ludis, spectaculis, cum epulis quoq; celebrari
antiquissimo sanè omnium ferè gentium more, qui hodie quoq; obtinet, receptum fuit. Hæc autem
vel statim post mortem, vel in ipsa funeracione, vel finito luctu agitari consueuerunt, idq; par-
tim ad amicorum solatium, partim in defunctorum gratiam atque memoriam, partim denique in
Deorum Inferorum (cuiusmodi fuerunt apud Ethnicos Pluto, Libitina, Proserpina, Venus Epi-
rymbia cognominata, & alij) factitatum fuisse legimus. Verum hæc omnia exemplorum appo-
sitione illustriora erunt.

Ac primò quidem apud Iudæos (vt ab illis potissimum pro meo more exordiar) in funeribus, Iudæorum cõs
postq; funera conuiuia agitari consuetudinem fuisse, ex quibusdam sacra scriptura locis videtur
posse colligi. Sic enim post Abneris sepulturam atq; exequias, populus Dauidem dicitur fuisse se-
quutus, & *וַעֲבַד עִירְוֹתַי עִירְוֹתַי* (vt Græcus interpres vertit) hoc est, vt funebre conuiuium
(quod quidem *ἑίδειπνον* proprie a Græcis appellatur) cum eo ierit, cum Dauid prius iure-
iurando interposito affirmasset, se ante Solis occasum nihil quidquam cibi capturum 2. Sam. 3.
vers. 33. Idem quoq; Hieremie ille locus satis manifestè ostendit. Ne adeas, inquit Deus ad Hie-
remiam *מַרְזַעַח* Martzeach (*מַרְזַעַח* Martzeach, Hieron. domum conuiuij vertent, de qua voce su-
pra satis) & ne eas ad plangendum, hoc est, ne te sacrilegis istis commisceas, in publicis illis epu-
lis funeralibus (quas Mirzeach proprie ab Hebræis appellari, supra dictum est) neq; plangas
defunctos, eorumq; propinquos consolaris. Et paulò post, Et morientur in terra ista magni & par-
ui, neq; sepelientur, neq; plangentur. Nemo se pro illis incidet, aut radet, hoc est, neq; vestium, cor-
porisue aliarum partium dilaceratione, neq; capillorum euulsione, siue capitis tonsura aut rasura
(quæ apud veteres pro mortuis fieri cõsueuerunt) vllum luctus signum præ se ferent. Hinc Hie-
ron. lib. 3. in Hierem. Mos, inquit, hic fuit apud veteres, & vsq; hodie in quibusdam permanet
Iudæorum, vt in luctibus incidant lacertos, & caluitium faciant: quod & Iobum fecisse legimus.
Hæc ille. Huiusmodi porrò luctus signa a Deo prohibita fuisse ex Leuit. 19. & Deut. 14. satis
constat. Sequitur in Hieremia, Non frangent inter eos lugenti panem ad consolandum super
mortuo (siue, vt est in Hebræo, diuident, quod alij ad stipem, alij ad panem referunt) hoc est,
amici defuncti non conuenient more consueto, ad capiendum cum eo cibum, cuius propinquus de-
functus est, nec erunt qui lugenti huic cibum præparent ad illum, ob propinqui mortem tristem
mæstumq; consolandum. Nec (addit) propinabit illi *כֹּס תְּנַחֲמִינִי* Cos Thanechumini, id
est, poculum consolantium, hoc est, consolatorium propter patrem eius, & matrem eius, hoc est,
ad illos consolandum, qui parentibus suis sunt orbat. Hinc Hieronymus in suis Commentarijs,
in hæc ipsa commemorata verba Hieremie, dicit, Moris olim fuisse lugentibus cibos ferre, con-
uiuiaq; apparare, quod Græci *ἑίδειπνον* Latini parentalia vocent, eò quòd parentibus iusta
celebrentur. Atq; hunc quidem ipsum morem illis quoq; verbis, quæ videntur Proverb. 31. cap. pro-
bat, Mœrentibus, inquit, date scieram, & vinum his, qui amaro sunt animo, vt poti obliuiscantur
inopia sua, & lugentes non nihil obliuiscantur dolorum suorum. Ex Berechit Rabba fol. 31. col. 1.
הַבְּרֵאחַ Habiraah appellatur primus pastus, qui fit ab ijs, in cuius domo aliquis mortuus est.
Prohibitum namq; est, ne domestici atque contubernales de suo aliquid edant, sed vicinos oportet
de suo cibum illis afferre, & vnà cum illis capere.

Luctus signa
apud Iudæos.

Atq; hic quidem laudabilis videtur esse funebrium huiusmodi conuiuiorum finis, ob quem in-
stituta, non omnino videntur esse improbanda, vt nimirum illis lugentium animi mœrore afflictio
& consternati, consolatione aliqua alleuentur. Ad eundem morem alludit Tobias, cum inquit,
Panem tuum, & vinum tuum, super sepulturam iusti constitue (nimirum ad lugentium consola-
tionem) & noli ex eo manducare & bibere cum peccatoribus. Hinc patet moris fuisse, vt in ipsis
sepulchris mortuorum epula ponerentur, atq; celebrarentur, idq; partim ad consolationem super-
stitum, partim ad testimonium honestatis eorum, qui defuncti fuerunt, qui mos a gentilibus (vt
pleriq; volunt) profectus, tandem (vt suo in loco dicitur) ad Christianos transijt. Ad illum
manifestè alludit Ecclesiasticus 30. cap. cum inquit, Tolerabilior est mors ipsa, quàm valetudo
aduersa, & morbus perpetuus. Perinde enim est vt ferculum splendidũ, quod palato egroto pro-

Funerij con-
uiuiorum finis
laudabilis.

Mos epulas im-
ponendi ipsis
sepulchris.

ponitur, & sicut cibi positi ad bustum sepulti, &c. Huic simile est illud Socratis apud Stobaeum, & φιλάρχου βίβλ. εοικε νεκρῶ δ' εἶπνον: πάντα γὰρ ἔχων, ἢ εὐφρανθῆσομαιον ἄν' ἔχει. Sic Baruch quoq; de sacerdotum Babyloniorum habitu (cuiusmodi fuerunt tunicae scissae, capita & barba rasa, capita nuda) abijsq; caeremonijs verba faciens, inter alia inquit, Vociferantes (scilicet sacerdotes) coram Dijs suis rugiunt, quasi ὡς εἰπνον νεκρῶ, id est, caena mortui, hoc est, quae ad memoriam mortuorum adhibetur, aut ad consolationem propinquorum celebratur. Baruch. cap. 6. vers. 27. Exzechielis quoq; 24. cap. allusio videtur fieri ad funebria huiusmodi conuiuia, vbi prohibetur liberorum interitum lugere, ac vllum omnino luctus signum dare. Ibi igitur inter alia luctus signa, quae commemorat, Panem quoq; inquit, Enaschim, hoc est, hominum calamitate afflictorum ne comedas, id est, ne lugentium conuiujs intersis. Lauaterus in illum locum, In luctu, inquit, diuites excipiebant pauperes conuiujs, vel, ut hodie quoq; solemus, misistabant eis fercula, ut eos recrearent. Item diuites aliosq; funebri epulo excepisse, probabile est, ut illi, qui suos amisissent, dolorem suum hominum consuetudine lenirent. Fieri potest, ut ditiores apud Iudaeos etiam huiusmodi conuiuia haberent. Iosephus lib. 2. de Bello Iudaico a principio scribit, Archelaum Herodis filium septem diebus, defuncti patris mortem Hierosolymis luxisse, & exhibuisse populo lautum epulum ferale (quod ἐπιτάφιον ἐστίνον nominat) & addit, hanc epulandi consuetudinem circa luctus multos Iudaeorum ad inopiam redegisse, quia vulgus necessario adesse cogebatur, quod qui neglexisset, pro impio habebatur. Atque haec de conuiujs funebribus, quorum in sacris literis fit mentio, quaeq; apud Iudaeos videntur fuisse in vsu. His adde Iudaeorum traditionem, qua affirmant antiquitus eos, qui erant in luctu lente potissimum vesci fuisse solitos, cuius traditionis Hieronymus quoq; meminit ad Paulam, de Blefilla obitu his verbis, Iudaeorum simul superstitionem perstringens: Flentes, inquit, vsq; hodie Iudaei nudis pedibus in cinere volutati, sacco induti, ex superstitione Pharisaeorum, prius cibum lentis accipiunt signantes quasi quo edulio primogenituram perdiderunt. Haec ille. Hanc itaque iudem ob causam Iacobum (Gen. 25.) edulium ex lentibus coxisse fabulantur, in Abrahami luctu funebri, iuxta veterem traditionem atq; consuetudinem: cuius quidem hanc rationem reddunt, quod leguminis illius esus homines aequanimes reddat. Plin. lib. 18. cap. 13. Inuenio apud auctores aequanimitatem fieri vescitibus ea. Hinc lentum & lentitudinem nonnulli volunt dici, teste Caesio lib. 23. ca. 23. Paulus Aegineta lib. 1. scribit, lentem esse κακόχωμον καὶ μέλας γολκίω. Idem Rasim, Discoridem, Galenum tradere, Caesio loco ante citato, testatur. Vide Plinium lib. 22. cap. 25. Auctor est Plutarchus in Crasso, a Romanis quoq; lentem ac salem πειδίμα credi, hoc est, lugubria, ac proinde apponi mortuis consueuisse: hincq; ingruentium malorum praesagium Crasso factum, quod militibus duo haec prima in necessariorum distributione sint data. Idem auctor, quod etiam huc perzines, in prob. Rom. testatur, in genere olim omnium leguminum maximam fuisse apud Romanos, circum εἰπνον, καὶ νεκρῶν, hoc est, epulas funebres, atque mortuorum euocationes vsu.

De Graecorum epulis feratilibus. Nomina epularum feratium.

Apud Graecos quoq; funera cum multis alijs caeremonijs, sacrificijs, libationibus, tum epulis quoq; atq; caenis magnificis celebrari solita fuisse legimus, de quarum primò nominibus, deinde exemplis dicam. Nomen maximè commune, quo feralis caena ab illis appellatur est εἰπνον. Suidas εἰπνον ἔστι νεκρῶν, καὶ τὸ εἰπνον τὸ ἀττικὸν εἰπνον. Pollux, εἰπνον ἢ ἐπὶ τοῖς ἀποθανόντων ἐστίνον, id est, epulum, quod ob defunctos celebratur. Item ἢ ἐπὶ τῷ πένθει σκόδι. Perianther νεκρῶν δ' εἰπνον, cui dicit similem esse hominis auari vitam. Cum enim habeat caetera, id, quo se exhiberet, non habet. Budaus ex Luciano, ἐπὶ πᾶσι τέτοις τὸ εἰπνον, καὶ πάρεσι οἱ προσήκοντες, & τὰς γονέας ὄντας μὴ θύονται τὴ τελευτήν. In omnibus his est parentale epulum: & adsunt propinqui, qui parentes consolantur ob defunctum. Ad hanc vocem allusit Graecus interpres, 2. Sam. 3. v. 35. vbi sic scriptum est, Sequuti sunt Regē (Dauidem) post Abneris exequias, τὸ εἰπνον ἔπεισαν, id est, funebre conuiuium agitari gratia.

Appellatur etiam δ' αἰς ἐπιτάφιος, id est, epulum sepulchrale. Τὰς ἐπιτάφιος, & τὰς simpliciter, ut Homerus Il. 1. ab initio de funere Patrocli verba faciens,

— ἀντάρ ὁ τοῖς, τὰ φων μὲνοικία δ' αἰνω. At ille his epulum sepulchrale praebat. In qua verba sic commentatur Eustath. 1393. 70. τὰ φος, id est,

id est, sepulchrum, non est τὸ εἰπνον, id est, epulum parentale, quod post sepulturam fieri consuevit; sed simpliciter quod super mortuo fiebat. Nam Patroclo nondam sepulto huiusmodi τὰς, id est, epulum sepulchrale celebratum fuit, quod, quia sub vesperam fieri consuevit, etiam δ' ἄρπας a poeta appellatur, ut ex illis verbis constat:

— δ' ἄρπας μὲν εἰπνον παρ' ἄρπας, id est, Omnes hic cenabimus. Ex his Eustathij verbis constat, τὰ φων α' εἰπνον, secundum nonnullos ita distingui, ut τὰς proprie dicatur illud epulum, quod in ipsa sepultura, siue sepulchro; εἰπνον εἰπνον autem quod post sepulturam agitari solitum fuit, Suidas tamen τὰς, inquit, καὶ differentia. τὸ πρὸς τοῖς θύταις σημεῖον, καὶ τὸ εἰπνον. ὁμοῖον, τὰ φων ἐκτορ' ἰπποδίαμοιο, ἐπὶ τὸν τυμβόν. Hesiodus lib. 2.

Μὴ δ' ἀπὸ δυσφήμοιο τὰ φων ἀπονοσήσονται Σπέρμινειν ἡμελῶ. Proclus τὰ φων ibi interpretatur εἰπνον, ἐπιτάφιον εἰπνον, Synesius funebre epulum vocat, quod etiam ἐπιτάφιον dici potest, tamen ἐπιτάφιον, & in plurali ἐπιτάφια, tota exequia, siue inferia appellantur.

Iam verò nomina alia, quibus Graeci cum in vniuersum totam parentationis festiuitatem atq; pompam, tum speciatim (quae quidem potissima illius sunt pars) sacrificia atq; conuiuia funebria appellant, haec sunt, quae a Polluce commemorantur, ἐναγίσματα, κτερίσματα, εὐνατα, ἑριακοντάδες, ἡρόσια, νεκύσια ταῦτα γὰρ ἐπὶ τετραπέσια ἢ ἀπηλλὰς ἰσθμῶν νεκρῶν εἰσι.

Εναγίσματα sicut ἐναγίσματα Hesychio & Suida sunt ὀλοκαυτάρια. Plato ποιῶν ἐναγίσματα τοῖς τεθνηκόσι παρέταρε mortuis. Herod. 4. ἐκ τούτων τε ἐν κελεύειν ἀρασιδὸν δὴ τὰ ἐναγίσματα τε παντοδαπέδες, id est, parentationis omne genus, Politiano interprete, ἐναγίσματα inquit Suidas. Herod. ἡρόσια φέρειν, ἢ θύειν τοῖς κατοιχομένοις, ἢ τὸ εἶναι πύρος διαπαντός. Sic κτερίσματα quoq; iusta soluere, exequias peragere, offerre mortuo sacrificium, aut epulum super sepulchro. Lucia de luctu, τρέφονται ταῖς παρ' ἡμῶν ἡρόσιας, καὶ τοῖς κτερίσμασι ἐπὶ τῷ τάφῳ, id est, nostris libationibus, inferijsq; quae sepulchris inferuntur, vnde κτερίσματα parentatio.

Sic κτερίσματα & κτερίσματα parentationem, funus, iusta, quae quid deniq; in mortuorum honorem fit, significat.

Εὐνατα, hoc est, nona, siue nonae, erant caeremoniae, sacrificia, atq; epulae, quae in defuncti honorem nono post illius obitum die, celebrabantur, cuiusmodi fuerunt Romanorum Nouendialia, de quibus postea.

Τετρακοντάδες, quae & τετρακόντες tricesimae, id est, sacra, quae post trigagesimum diem Mercurio (a quo animas, ut a tellure corpora, suscipi credebant) offerbantur. Nam, ut inquit Gyraldus in suis Sepulchralibus, cum nonnulli suorum vel propinquorum, vel amicorum minus desiderium ferre possent, tertium, septimum, nonum, & quidem trigagesimum, & quadragesimum, non sine quadam numerorum religione, dies defunctorum manibus, & memoriae statuerunt: quorum dierum non modò apud gentes mentio, & summa obseruationis cura, sed etiam in praesens a nostris in magna diligentia custodiuntur.

Τεσσαρία similiter teste Ammonio, dies, quo quis fato est functus, & eius festiuitas appellatur, Τεσσαρία sicut ἡρόσια, quo quis est natus. Sic Christiani quoq; primitiuae ecclesiae dies, quo Martyres pro Christo mortem oppetierunt (quorum memoriam quotannis celebrant) natales, & natalitia appellantur.

Νεκύσια cum generatim omnia iusta, siue parentalia, tum speciatim, teste Eustathio, festum Neκύσια quoddam certum in Bithynia vsitatum significat, quo εὐωχόμενοι τοῖς ἐκάλειν ἢ ἐπὶ ἔξωθεν ἀποθανόντων ψυχῶς, id est, Coniunantes ter animas eorum, qui in peregrina regione fato defuncti fuerant, euocabant.

His adde, τὰρχήματα, siue τὰρχα, siue τὰρχαίς, τὰ δ' ἀπονομοσμένα τοῖς νεκροῖς πρὸς τὴν δ' εἰσὸν τὸ ταράχης, id est, a perturbatione dicta, teste Eustath. (quae vox iusta siue exequias et ἔγκλισμα significat) & ἔγκλισμα Argiuorum, de quo sic Plut. in prob. Graecis. Probl. 24. Quid est Enchymisma Argiuorum? Qui cognatum, aut familiarem amisisset, solebat statim a luctu rem sacram Apollini facere, & 30. post diebus Mercurio. Existimabant enim sicut corpora mortuorum terra, ita a Mercurio animas excipi. Apollinis autem ministro hordeum dantes, carnem hostiae accipie-

Varia conuuliorum funebriū nomina.

Εναγίσματα

Κτερίσματα

Εὐνατα

Τετρακοντάδες

Τεσσαρία

Νεκύσια

Τὰρχήματα

bant, ignemq; vt pollutum extinguentes, aliunde nouum accendebant, quo carnē eam coquebant, eamq; ἐγκνισμα appellabat a nidore aucta voce. Αποφράδες quoq; teste Suida, Græcis dicti fuerunt dies, quibus defunctis choas inferebant. Atque hæc de nominibus, quibus cum parentalia in genere, tum sacrificia atq; epulæ a Græcis insigniuntur. Nunc sepulchralium, siue funebrium huiusmodi epularum exempla subiiciam, ac ea primo loco, quorum apud Homerum fit mentio, quæ quidem splendida admodum, atq; magnifica fuerunt.

Conuiuiorum funebrium exempla.

Achillis in honorem Patrocli defuncti conuiuium.

Achilles igitur in honorem Patrocli demortui, splendidissimum conuiuium apparari curauit, quod Homerus his verbis describit Ιλ. φ. statim ab initio,

καὶ δ' ἴζον παρὰ νηὶ ποδῶκα & αἰακίδω
μυρίοι: ἀντὶρ ὁ τοῖσι τὰ φον μανοεικέα δ' αἶνυ.
πολλοὶ μὲν βόες ἀργεῖο δρέχθρον ἀμφὶ σιδ' ἥρω
σφαζόμενοι, πολλοὶ δ' ὄϊες, καὶ μνηστῆρες αἰγῆς.
πολλοὶ δ' ἀργαῖοδοντες ἕες θαλέδοντες ἀλοισφῆ
ἐνόμιοι τανύοντο δὲ φλογοῖς ἠφαισίο.
σάντη δ' ἀμφὶ νέκτω κοτυλήρυτον ἔρρεεν ἄμω. id est,
Discubuerunt apud nauem velocipedes Æacidae
Infinite, at hic illis epulum funebre lautum instruxit.
Mulci quidem boues candidi mugiabant circa ferrum
Dum iugularentur: multæ etiam oues & balantes capræ
Mulcæ etiam albis dentibus sues fluentes pinguedine
Vsti, extendebantur per flammam ignis,
Fndiq; autem circumscadauer multus fluebat sanguis.

De epuli huiusce funebriis magnificentia sic differit Eustath. pag. 1393. Notandum est hie Homerum in sepulchri, id est, sepulchralis huiusce conuiuij apparatu eadem ferè commemorare, quæ nuptiali festiuitati, publicæq; panegyri conueniunt. Obseruandum præterea hæc eadem, quæ hic de funebri isto epulo narrantur, nequaquam conuenire prisca illi heroum εὐτελεία & ἀφελεία, id est, frugalitati, atq; tenuitati, verum sepulchrale hoc epulum ipsis personis esse accommodatū. Achilles enim qui Græcorum facile fuit princeps, illud in Patrocli, quem quidem singulari amore fuerat prosequutus, honorem curauit celebrari. Et tamē hæc ipsa epuli huiusce magnificentia, si cum illorum temporum magnificentia conferatur, quæ Homerum fuerunt consecuta, pro minimo reputabitur. Nam vt author Dipnosophistarum, præter alia, quæ ab illo commemorantur, testis est, Persarum regi mille quotidie victimæ mactabantur. Hæc autem non erant Græca Chilibombæ, sed, vt idem inquit, equi, camelæ, boues, asini, cerui, plurimæ oues. Præterea omnis generis aues, struthiones Arabici (quod magnum est animal) anseres, galli gallinæci, quorum tamen eduliorum maxima pars satellitibus impertiebatur, & in illorū usus cedebat. Hæc Eustathius de hoc epulo funebri, quod in Patrocli obitum celebratum fuit.

Hectoris epulæ sepulchrale.

Aliud quoq; Hectoris epulum sepulchrale ab eodem poeta his verbis describitur, in fine Ιλ. ω.
χρύαντες ἢ τὸ σῆμα πάλιν κλον. ἀντὶρ ἔπειτα
εὐσυναχθέντες, δ' αἶνωτ' ἐρικυδέα δ' αἶτα
δῶμασιν ἐν Πριάμοιο. Hoc est,
Aggesto a tumulo redibant, ac deinde
Benè collecti conuiuabantur splendidum conuiuium
Ædibus in Priami.

Argonautarū.

Apolonius quoq; in suis Argonauticis magnificum describit epulum funebre, siue sacrificium, quod Argonautæ propter Idmona mortuum celebrarunt. Eius verba hæc sunt, lib. 2.
ἡμάτα δ' ἐξία πάντα γῶν (Argonautæ Idmona) ἐτέεσθ' ἢ μὲν ἠδὴ
τάρχων (τάρχευεν & τάρχυνεν Eustath. idem quod ἐνταφιάζειν μὲν σωήθεις ταφῆς)
μεγαλωσι (μεγαλαπρεπῶς interpreti) σωμακτερέειξ' ἢ λαός.
ἀντὶρ ὄϊα βασιλῆϊ λυκῶ. πάρα δ' ἀσπετα μῆλα
ἢ θέμις οἱ χορδύνοισι ταφῆτα λαμοτόμωσαν.

Tridnò ergo post obitum defuncti, vt & hinc apparet, & Sardus testatur lib. 1. de Moribus gentium,

gentium, Græci apparabant cœnam necessarijs, qui coronati lugentes adhortabantur, vt cibum caperent, quod quidem ipsi cunctanter faciebant, ne post charissimorum mortem, vitam exoptare viderentur. Quare & sapius cibum recusat Achilles apud Homerum, interfecto Patroclo. Idem author (Apolonius) alterius quoq; sacrificij meminit, quod ad Dolopis, qui Mercurij filius fuit) sepulchrum celebratum fuit lib. 1. Num. 23.

καὶ μιν (Dolopa) κνδ αἰνοντες ὑπὸ κλέφας εἰ τομῆ μῆλων κείαν, &c.

Ibi interpretes annotant moris fuisse, vt mortuis in occasu Solis iusta peragerentur, caelestibus verò in Solis ortu: εἰ τομῆ autem propriè σφαζα esse τὰ τοῖς νεκροῖς ἐναγίζωμενα, id est, pecora quæ mortuis iugulabantur, sic dicta propterea quod humi illorum capita in terram conuersa amputabantur, qui quidem τοῖς θεοῖς inferis & mortuis sacrificandi mos fuit, nam caelestibus sacrificantes victimarum colla sursum vertebant: alij εἰ τομῆ volunt dicta, quasi castrata, quod mortuis ac inferis ὡς ἀρνόις ἀρνὸν, caelestibus autem dijs εἰσὸρχα, id est, testiculata, siue coleata sacrificabant.

Conuiuiorum porro funebrium apud alios quoq; auctores Græcos crebra admodum fit mentio. Mos aliorum Athen. lib. 7. Hegesandri poeta citat testimonium, apud quem coquus quidam iactabatundus hoc modo inducitur loquens, ὅταν ἐν αἰετῶν ἐπιπνοῦν τυχῶν δὲ κλονῶν ἐπαύτα γὰρ εἰδῶσιν εἰ δ' εἰ ποεῖς, quando forte ministro in funebri cœna, quum celerrime ex funere redierint. Idē lib. 8. meminit Dioclis cuiusdam opsofphagi: qui cum uxori suæ defunctæ αἰετῶν ἐπιπνον celebrasset, multum simul cum fletu obsonij deuorauit, id quod illi Theocritus Chius poeta, his verbis exprobrauit,

σῶσται κλαίων ὦ πονηρῆ: εἰ δ' ἐν γδ πῆσον ὄψοφαγῶν ποιήσεις.
Noli flere, ὦ improbe, nihil enim obsonia comedendo proficies

Athenis per funeris præfectos epulum apud defuncti necessarios dari consueuisse, testis est Alex. ab Alexandro.

Masilienses inter Gallos olim eruditissimi, vt pote a Græcis oriundi eodem die quo sanus esset elatum, domestico sacrificio adhibito, necessariorum & cognatorum conuiuium celebrato, lectum finire consueuerunt, eodem teste.

Epiphanius in sermone Ancora testatur Græcos (id quod Romani quoq; & alij, vt postea dicetur, factitarunt) solitos fuisse cibum potumq; ad monumenta ferre additis insolentibus clamoribus. Nam ad sepulchra accedentes, nomina sepulcorum alta voce proferentes, Resurge (dicebant) tu, comede, & bibe. Similis ferè mos hodie fertur esse in Liuonia. Nam quædo funus efferretur, ad portā parata sunt epulæ, conuiuæ defunctū alloquuntur huiusmodi ferè προσποπῆα πτεσες: Quæ tibi causa fuit moriendi? Quin surgis & vnâ nobiscum comedis & bibis, &c.

Platæenses manibus peremptorum ciuium dabant inferias, præcedēte tibicine, vehicula lauro, & myrto fusca cum cortynis sequebantur, tum lactis, vini, & olei libationes succedebant, mox princeps indatus purpuram, seruis eiectis, taurum ante pyram immolabat: Iouemq; ac Mercurium deueneratis, eorum matres, qui pro patria occubissent, ad cœnæ epulas conuocabat, cratere libans vinum, idq; se defunctorum manibus propinare affirmabat, atq; ita apud eos fiebat expiatio. testis est Gyraldus.

Sic Alani (teste Sardo de Moribus gentium) qui Samagithiam incolunt in ea Sarmatia parte, quæ Lithuania dicitur, rogo extructo in sylua, parataq; cœna, qua ali dicunt defunctum, parentant. Non est quoq; silentio prætereundum, quod cum in feralibus illis cœnis moris fueris nomina mortuorum exprimere, eorum contra qui sibimet gulam laqueo fregerūt, nomina fuerunt a domesticis iisdem in cœnis suppressa solita, ac proinde exitij præsagium cuidam fuisse, quod is nomen se amisisse somniarat. Hæc Cal. Rhod. lib. 17. ca. 22. testatur Arthemidorum scribere lib. 1. Onirocriticorum. Deniq; Lucianus in lib. de Luctu cum aliorum rituum atq; cæremoniârū, tum ad extremum cœnæ quoq; exequialis luculentam mentionem, his verbis facit. Posthæc omnia, inquit, restat αἰετῶν ἐπιπνον, id est, cœna funebri. Iamq; adsunt necessarij, vt defuncti parentes consolentur, suadenq; vt cibum capiant, quanquam illi per Iouem non inuiti ad id compelluntur, cum perpetuum iam eriduum enecti sint fame. Quod si tibi deliberatum est omnino flere, vel ob hoc ipsum cibum est capiendus, quò tanto luctui par esse possis. Tum deniq; ex omnibus contexuntur duo versus Homericæ.

Nam cepit meminisse cibi Niobe auricapilla Tum illud
Vita defunctos deslere haud finit alius Achivos.

At capiunt quidem illi, sed initio pudebundi, verentesq; ne post charissimorum obitum videantur adhuc affectibus humanis commoveri. Meminit quoq; supra libationum & inferiarum, quae sepulchris inferebant. Summatim in illo opusculo complectitur omnes ferè ceremonias olim in exequijs adhiberi solitas. Idem auctor in lib. de Mercede conductis parasitos, qui saepe unguentis obliti, coronisq; redimitti esurire atque sitire coguntur, columnis sepulchralibus, vetusti cuiuspiam cadaveris, comparat, quibus unguenta infundi, ac coronae, nec nò alia, quae manibus inferebant, imponi consueverant, cum interim alij epulis paratis atq; appositis vescerentur.

Apud Romanos quoq; funebrium huiusmodi sacrificiorum epularumq; frequentem multiplicemq; usum fuisse legimus, de quorum etiam nominibus primò dicam. Tum de exemplis.

Feralia, inquit Festus, sunt dijs manibus sacrata festa, a ferendis epulis (scilicet ad tumulum) vel a ferendis pecudibus appellata. Hinc Ouid. 2. Fast.

Hanc quia iusta ferunt, dixere Feralia lucem
Vltima placandis manibus illa fuit.

Turnebus in suis Aduer. lib. 4. cap. 22. in illa Vergil.

Infernum tepido spumantia cymbia lacte,

Inde, inquit, inferiarum nomen ortum est, quod mortuorum sepulchris inferuntur, vti a Graecis vocantur. Fundebant autem lac, mel, aquam, vinum, oliuas, flores etiam spargebant. Id probat Eschili testimonio illustri. Ipsa quoq; cæna, quae ad tumulũ ferebatur, dicta est feralis. Iuuenal.

Ponitur exigua feralis cæna patella.

Beroaldus in illa verba, Cæna qualis mortuis dabatur, vnde Apuleius in 4. Florid. Exclamavit viuere hominem, procul ignes amolirentur, rogam demolirentur, cænam feralem a tumulo ad mensam referrent. Feram enim veteres mortem appellauerunt. Hinc feralem pompam Apuleius lib. 8. de asino aureo, id est, exequialem, quae cadauere ferendo, & defuncto funerado exhibebatur, & officia inferalia ibidem, nec non feralia lib. 9. quae exhibentur defunctis funerandis, & manibus condendis, & ferale vittas Ouidius, hoc est, funeri accommodatas dixit. Plinius epulum ferale, & epulas ferales. Cicero epulum funebre huiusmodi conuiuium appellauit. A Catullo vocatur funeris cæna.

Sed cænam, inquit, funeris haeres Negligit iratus.

Huiusmodi cænam Catullus intellexit, cum inquit: Vidistis ipso carpere e rogo cænam. Sic illud Terentij: E flamma cibum pecore: Turnebus censet referendum ad epulas, quae pro inferijs in rogam mittebantur.

Parentalia. Parentalia quoq; dicuntur cum vniuersa officia feralia sine inferalia, vti ab Apuleio nominantur, tum speciatim conuiuia quae in parentum, aut propinquorum moribus fieri consueverunt, vti testis est Perottus in suo Cornucopia. Vnde parentare, iusta celebrare, & sacra facere ad sepulchrum, vel a parendo, quod ita parentem mortuis, qui viuentes ita iusserant facere, vel quod filij parentibus hoc praestarent. M. Tullius 1. Philip. vti cuius sepulchrum nusquam extet vbi parentetur, & publice supplicetur. Annua parentatio dicta sacrificium, quod quotannis fieri solitum fuit in honorem mortuorum. Macrobius & Cato tradunt, Laurentiam annuae parentationis honore dignatam.

Iusta. Iusta quoque vocabantur, quod iure fierent ijs, qui de nobis viuentes benè meriti fuerant, de quibus Virgilius,

Quiq; sui memores alios fecere merendo.

Silicernium, inquit Donatus, cæna est, quae inferitur Dijs manibus, vel quod eam silentes cernant vmbra, id est, vmbra possideant: vel quod, qui inferunt, cernant, sed non degustent: Nam de his, quae libantur inferis, quisquis ederet, aut biberit, funestabatur. Nonius silicernium dicit esse conuiuium, quod apud veteres senibus exhiberi solebat dictum, quod cum silentio edentes cernerentur, vel propter defuncti memoriam, vel quod cogitarent se mox illũ secururos, quapropter abeuntes e conuiuio, veluti se amplius non visuri munito se salutabant. Varro, Funus executi laute ad sepulchrum antiquo more silicernium confocimus, id est, conuiuium, in quo pransi discedentes, dicimus

dicimus alij alijs Vale. Mortuis in fine sacrorũ feralium, alta voce dicere solebant, Salue aeternum, Vale aeternum, quod & Virgilius in Pallantis funere Aeneam protulisse ait:

— Salue aeternum mihi maxime Palla, Aeternumq; vale.

Cui simile illud Achillis in Patrocli funere Il. ʒ.

χαίρε μοι ὦ πάτερ ἔγχε δὲ εἰν ἄτδω δόμοισι.

Et de Polydoro,

— Animamq; sepulchro

Condimus, & magna supremum voce ciemus.

Ideo autem Varro mortuis salue, & vale dici solipum ait, non quod valere & salui esse possint, sed quod ab ijs recedimus, eos amplius nunquam visuri. Hinc etiam ortum ait Seruius, vti etiam maledicti significationem interdũ vale obtineat, vti Terentius, Valeant qui inter nos disidium volunt, hoc est, Ita a nobis discedant, vti nunquam ad nostrum reuertantur aspectum. Ergo ea ratione, Vale mortuis dicebatur, quasi a nobis recedentibus. Festus silicernium scribit fuisse genus sarciminis, quo familia a fletu in luctu purgabatur, sic dictum, quia, cuius nomine ea res instituebatur, is iam silicem (alia exemplaria silentium, alia solum habent) cerneret. Caelius, Credidi me silicernium eius esse esurum.

Silicernium quoq; Terentius senem vocat, atq; decrepitem, hoc est, dignum vel cui silicernium fiat, vel qui ad silicernium vocetur. Donatus dicit silicernium esse senem, qui iam iamq; silentibus, vmbriq; sit cernendus: nec putat silicernium dici senem, quasi qui silicem cernendo sit incuruus: at Placiades id probat, silicernijq; vocabulũ inde deducit, quod sanè etymon Beroaldus in suis in Apuleium commentarijs lib. 4. probat. Hæc de silicernio.

Circumpotatio quoque, quam Cic. lib. 2. de Legibus, iubet a funeribus auferri, funebri cæna dicitur, quae vox respondet Graeco ὀδὸς εἴπυς vocabulo.

Dicta quoq; est cæna funeralis pollinctura, siue pollinctus, quo tamen nomine etiam tota funeris curatio intelligitur. Et pollinctor qui antequam efferebatur cadauer, illud ungebat odoriferis aromatibus, & unguentis, vel a liniendo dictus, vel a polluendo, quasi pollutor, quasi pollutorum vntor, id est, cadaueris curator, vel quod in funeribus cænas opiparas celebrabat, & panes ex polline comparabat. Plautus in Stichos:

Dum quidem hercle quisq; veniat cum vino suo, nam hinc quidem
Hodie pollinctura, præter nos iam dabitur nemini. Martialis,
Iam scrobe, iam lesto, iam pollinctore parato,

Heredum scripsit me Numa, conualuit. Plautus,

Carthaginenses fratres duo fuere, eorum alter viuit, alter est mortuus.

Propterea apud vos dico confidentius, quia mihi pollinctor dixit, qui eum pollinxerat.

In pollinctu cæna funebri apium, lentem, atq; sal lugubria fuisse, Alex. Sardus testatur in lib. 2. de Moribus gentium ex Plutarcho. Mulsum ij qui funus efferebant, prius in funesta domo bibebant, lib. 1. Proprie tamè, vti illud quoq; obiter addam, pollinctor dicitur quicumq; mercenarius operarius, praesertimq; in pistrino: vnde pollincere est farinam in pistrino lucrifactam diuidere, & pollinctio ipsa diuisio dicitur.

Exequiari quoq; est in exequijs conuiuari, & epulari. Varro, Ipsum propter ius liberi semitraci exequiantur.

Hæc de nominibus. Veniamus ad rem. Ante omnes igitur omnium maximè illustrem & speciosam cæna sepulchralis speciem nobis depinxit atque descripsit nobilis simul & eruditus vir, Marcus Velserus, Matthæi F. augustissimæ illius vrbis Augustianæ patritius: cuius ad antiquum cæna sepulchralis monumentum, Bergæ in cæmeterij muro marito ab vxore positum, hæc sunt notæ: Cubat quidam cænatoreiã veste indutus, effultus suberectusq; in cubitu, in scimpodio pluceis verimq; munito, torali puluinisq; strato, ad pedes catellus ludens, cuiusmodi delicias adhibebant. Parasitus in Plauto.

Tantillum loci, vbi catellus cubet, id mihi sat est loci,

Plaut. Stichos.

Ante lectulum escaria, cibilla Varroni, qualem Tigellius apud Horatium optat,

Modò sit mihi mensa tripes.

Vtrinq; famula ministrantes, quod & in alijs lapidibus obseruo; earũ altera manibus ferculum

prætulisse videtur. Paullò remotior poculorum mensa, sic enim appellat seruius, Cylbantum Varro, græca origine τὸ πύλον, ceteroquin vulgus abacum, Iuuenalis,

Seru. 1. Aen.

Varro de ling. lib. 4.

Iuuen. Sat. 3.

Mart. lib. 12. ep. 67.

Iuuen. Sat. 11.

Virg. ecl. 3.

Isid. lib. 20. cap. 5.

Martial. lib. 14. ep. 110.

Romanorum funebria conuiuia.

Ornamentum abaci, nec non & paruulus infra
Cantharus, & recubans sub eodem marmore Chiron.
In quem locū vetus scholiastes, abacum interpretatur, quod nos Delphicam dicimus, Martialis,
Argentum atq; aurum non simplex Delphica portat.
Chiron mensam sustinuit, quomodo Gryphus hanc nostram, & aliam apud Iuuenalem,
— magno sublimis pardus hiatu.

Sed & Cantharus infra, uti videre est, nostræ conuenit: cantharus siquidem vas ansatum Virgilio,

Et grauis attritâ pendeat cantharus ansâ.
In ipso abaco, fortassis crater primo loco, si verè Isidorus, Cratera calix est, duas habes ansas deinde orceolus, quem ministratorium vocat Martialis: calicis demum quoddam genus aliud, siue ampullam potoriam, cuius Martialis quoq; meminit, & quam Isidorus similem ait rotunditate bullis, quæ ex spumis aquarum fiunt, siue orcam, siue cymbium, siue quodcumque tandem diuinare malimus. E regione autem abaci, vas grande vno tantum pede fultum, est loco, opinor, tertie Varronis mensæ, quam ille vrnarium vocatam tradit, quod vrnas cū aqua positas haberet, nam huius vice sinus iste aquarius rectè fungi potuit. Auiculas ei insidentes bibentesq; aut turtures, aut cornices, coniugum symbolum accipio, & monumentum marito ab vxore positum autumo. Hactenus ille, quibus præmissis, veniemus nunc ad Romanorum funebria conuiuia, qui, ut constat ex multis historijs, in funeribus suorū præter alios ritus atq; caeremonias, cum sacrificia atq; libationes, tum epulas adhibere fuerunt soliti, idq; partim in ipsa sepultura, partim post illam. Linius lib. 9. Decad. 4. restatur P. Licinij funeris causa visceratione datam, & gladiatores 120. pugnasse, ludosq; funebres per triduum factos: post ludos epulum, in quo cum toto foro strata triclinia essent, tempestas cum magnis procellis orta coegere plerosq; tabernacula statuere in foro. Huc alludit Tacitus lib. 14. historie Augustæ, loquens de morte Agrippinæ Neronis matris, Cremata est nocte eadem coniuuiali lecto, & exequijs vilibus. Huc pertinent, quæ de tali conuiuio lib. 3. & 5. Eneidos scribit Virgilius,

Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamiden Helenum Graias regnare per vrbes.
Coniugio Eacida Pyrrhi sceptrusq; potitum
Es patrio Andromachen iterum cecisse marito.
Obstupui, miroq; incensus pectus amore
Compellare virum & casus cognoscere tantos
Progreditur portu, classes & litora linquens.
Solennes tum fore daptes & tristia dona
Ante urbem in luco falsi Simeontis ad vndam
Libabat cineri Andromache, manesq; vocabat. Et iterum lib. 5.
Vinaq; fundebat pateris, animamq; vocabat
Anchisæ magni, manesq; Acheronte remissos.
Nec non & socij, quæcumq; est copia, lati
Dona ferunt, onerantq; aras, mactantq; iuuenecos.
Ordine abena locant alij, fusiq; per herbam
Subijciunt verubus prunas, & viscera torrent.

Feralis præterea alterius sacri descriptionem, admodū copiosam, habes apud eundem antheorem, lib. 6. Eneidos,

Quatuor hic primum nigrantes terga iuuenecos
Constituit, fronti q; inuergit vina sacerdos, &c.

Porrò & Statius lib. 5. Theb. Archemori exequias describit, qui item in quarto Tirefiam inducit ferale sacrum facere, his verbis,

Tum fera ceruleis intexit cornua fertis

Ipse manu tractans, notaq; in limine syluæ, &c.

Silius quoq; Italicus lib. 13. Punicorum Scipionem inducit similiter patri apud Auernum huiusmodi ferale sacrum peragere, Autonoe Gyneæ Phæbade moriente.

Fuit apud Romanos sacrum siue sacrificium Nouendiale, quod ex priscorum instituto factum Romanorum est pro mortuis nono die post obitum, quo quis sepultus fuisset. Hinc Apuleius lib. 9. Jamq; nono Nouendialia die ritè completis apud tumulum solemnibus erat. Horat. in Epod.

Nouendiales dissipare pulueres.

Seruius Virgilianus interpres, enarrans illud ex 5. Eneidos,

Præterea si nona diem mortalibus alnum Aurorâ extulerit, &c.

Morem fuisse apud maiores exponit, ut ubicunq; quispiam extinctus fuisset, ad domum suam referretur, ubi dies septem seruatus, octauo die incenderetur, nono sepeliretur. Ludi quoq; qui in honorem mortuorum celebrabantur, nouendiales fuerunt dicti. Donatus quoque in Commentario Phormionis tradit, in funere nonum diem voti instaurationem habere. Hæc Beroald. in Apuleium & Polyd. Virg. lib. 6. cap. 10. Hinc igitur addit uterq; apud nos hodie solennia defunctorum septimo die a funere, demptis ex veterum instituto illis duobus diebus, peraguntur, ideoq; in Canonicis decretis distinct. 44. præcipitur, ut nullus presbyter ad septimana defuncti solennia celebranda vocatus, se inebriari vllatenus audeat, quandoquidè tunc largiter epulantur. Apud Anglos hoc fit vigesimo nono die, postquam defunctus est sepultus. Nos videmur septimo die sacrificium pro mortuis facere, sicut in nuptijs apud priscos septima dies instauratione voti habebat, ut quemadmodum hoc die initium propagandi generis celebre erat, sic etiam eodem die finis cuiusq; solennis haberetur. Hæc illi Calius Rhod. lib. 17. cap. 21. Ethnicorum, inquit, moris erat, diebus nouem mortuos flere, vnde & Nouendialium sacrarū enata consuetudo. Ex qua & Coriam Messalinum quandoq; coargutum legimus, quod, quum die natali Augustæ inter sacerdotes epularetur, Nouendialem eam cœnam dixisset, ceu lessum planè tunc foret factum. Idem quoq; in sequentibus rationem reddit cur pro nouendialibus hodie septimana a Christianis celebratur, de quibus partim iam dictum, partim plura dicentur quando de Christianorum consuetudinibus dicetur. His porrò Romanorum sacris atq; cœnis Nouendialibus, Græcorum ἐννατα, de quibus supra, & re & nomine videntur respondere. Nouendiales ferie, inquit Festus, a numero dierum sunt dictæ. His adde, quod ut nonus dies nascentium, qui lustricus dictus est, fuit celebris, ita quoque nonum diem morientium similiter festiuū veteribus fuisse. Gyrald. Syntag. 17. Nouendiale sacrum, inquit, dupliciter actum apud Romanos obseruauimus, vno modo cum defunctis parentabant, seq; lustrabant, ut in sepulchralibus docui: alterum, cum prodigium aliquod accidisset, quod Nouendiali sacro expiare solebant, ut est frequenter cum apud alios, sum maximè apud Linius obseruatum, ita verò perficiebatur, ut video doctis placere. Nouem dies assidue deis sacrum faciebant, quod sacrum indici solebat vel a Pontifice Max. vel a Prætoribus urbano & Senatus decreto.

Fuerunt etiam apud priscos ferie Denicales nominatæ, quæ, teste Festo, colebantur, cum hodie mortui causa familia purgabatur. Græci enim νεκρῶν mortuum dicunt, quanquam non incales eruditè fortassis, ut Gyraldo videtur, a denarij numero deriuentur. Post nonum enim diem, quomumulo cineres condebantur, decimo peragebantur. Harū feriarum meminit Columella his verbis, Nos apud Pontifices legimus, ferijs tantum Denicalibus mulos iungere non licere, cæteris licere. Sed & Marcus Tullius in libris de Legibus earundem meminit, licet locus ille parum sincerè legatur.

Februa quoque apud Romanos dicta sunt defunctorum piamina, quod Sabinorum lingua februum purgamentum significaret: vel, ut alij volunt, a femore, quoniam adolendo, & flammis feruentibus fierent. Vnde & Februarius mensis nomen inuenit a februario, eo enim mense populus februebatur, id est, purgabatur. Nam per dies duodecim continuos februa celebrabantur pro defunctorum manibus, hisq; diebus pro impetranda mortuorū animabus quiete, omnis populus piculis, sacrificijsq; circa sepulchra accensis facibus, cæreisq; intentus erat. Huc facit quod Plutarchus Februarium mensem Græcè κερταριον, id est, expiatorium sonare annotat, in vita

ANTIQUITATVM CONVIVIALIVM

Romuli. In quam sententiam Iuba Manusius nomen ei esse a tollendis atq; abolendis spectrorum terriculamentis, manuq; quibus parentabant phantasmatis scripsit, Athenao teste. Hac Adrianus Iunius de annis & mensibus, & Gyrald. Syntag. 17. de Dijs, & in libro de Annis & mensibus ex Sexto Pomp. Plutarcho in Numa, & Ouid.

His Romanorum Februus persimilia videntur esse illa Christianis visitata omnium animarum solennia & anniuersaria iusta, quae postridie Calendarum Nouemb. fiunt, de quorum origine (licet alij aliter tradant) vide Polyd. Virgil. lib. 6. cap. 9. qui sub fine capituli sibi (scribit) verisimile videri, Odilonem monachorum Cluniacensium morem hunc, anniuersarias defunctorum exequias celebrandi instituisse, ~~ad hunc morem veterum scholasticorum apud quos mos isto ad sepulchra parantur, ad hunc morem~~

Lemuria.

Lemuria quoq; quae a nonnullis Lemuralia dicuntur, Romani dijs inferis instituerunt, ad placandas in primis Remi manes, unde & quidam Lemuria quasi Remuria dicta putauere, ut ait Porphyrius. De his vide & Gyrald. Syntag. 17. & Had. Iunium de annis & mens. & c.

His adde Exuerras, quae sunt purgatio quaedam domus, ex qua mortuus ad sepulchram ferendus est, quae fit per euerritorem (is fuit, teste Pompeio, qui accepta hereditate iusta facere defuncto debet) certo genere scoparum adhibito, ab extra verrendo dictas volunt.

In parentalibus porro, ut Gyraldus docet, fabas assumere moris fuit: sicut & in pernigijs cicer, & ad ferales cenas, lentesq; & offas ad sepulchra illorum ferre, quibus parentare ius erat, quae & feralia a ferendis epulis dicta putantur, ut ait Festus: seu a feriendis pecudibus, quas in defunctorum sepulchris super nuda silice apponebant. In his cenis praeter legumina, & appium quoq; apponi solitum obseruauit, quod contra ebrietatem facere existimaretur. De his feralibus seu parentalibus, eorumq; tenuitate sic Ouidius,

Est honor & tumulis animas placare paternas,
Paruaq; in extructas munera ferre pyras.
Parua petunt manes, pietas pro diuite grata est
Munere, non auidos styx habet ima deos.
Togula porrectis satis est vallata coronis,
Et sparse fruges, paruaq; mica salis.
Inq; mero mollita Ceres, violaq; soluta
Haec habeat media testa relicta via. Et idem mos.
Hanc quia iusta ferunt dixere feralia lucem,
Vltima placandis manibus illa dies.

Observatione quoq; dignum est, quod Plinius lib. 9. ca. 10. dixit, miluum rapacissimam, & familiaricam semper alitem, nihil esculenti rapere unquam ex funerum ferculis, nec Olympiae ex aris.

Hisce autem sacrificijs, libationibus, epulisq; sacris vulgo sibi persuadebant mortuorum animas plurimum adiuuari atq; releuari, & ex Strygijs paludibus ad campos Elysios in requiem, & refrigerium deduci. Illas vero animas quae viuentium orationibus, atque sacrificijs essent destituta, in cruciatibus torqueri, vel vagam miseramq; vitam agere. Ita Elphenoris umbra conqueritur apud Homerum Odys. 12. & Palinurus apud Virg. Aeneid. 6. De huiusmodi autem sacrificijs, & libamentis, si vis, vide plura apud Gyraldum de dijs gentium, Laxium, & alios. Hic de epulis potissimum, quae cum sacrificijs ferè semper fuerunt coniuncta, proprius est dicendi locus. Multi apud Romanos testamento quoque legauerunt epulam quotannis ad sepulchrum rosas, & varijs respersum floribus atque odoribus pro heredum facultatibus exhibendum. Inuenal. Sat. 3.

Vnde epulum possis dare centum Pythagoreis.

Cicero pro Murana, Q. Tubero, cum epulum Q. Maximus Africani patris sui nomine populo Romano daret, rogatus est a Maximo, ut triclinium sterneret: cum esset Tubero eiusdem Africani sororis filius. Atque ille homo eruditissimus, ac Stoicus, strauit pelliculis haedinis lectulos Punicanos, & exposuit vasa Samia, quasi verò esset Diogenes Cynicus mortuus, & non diuini hominis Africani mors honestaretur, & c. Idem in Orat. pro L. Plancio, Sepulchrum L. Caecilinae floribus ornatum, hominum audacissimorum, ac domesticorum hostium conuentu, epu-

linq;

LIBER PRIMVS.

83

linq; celebratum est. A. Vitellius, teste Suetonio, medio Martio campo adhibita publicorum sacerdotum frequentia (hic ferè mos est Christianorum) inferias Neroni dedit, id est, Neroni sacrificauit (inferiae enim dicuntur exequiae, & sacrificia, quae dijs manibus inferuntur,) ac solenni conuiuio citharèdum placentem palam admonuit, ut aliquid de Domitiano diceret, inchoantiq; Neroniana cantica (in Neronis laudem edita, vel ab ipso Nerone inuenta, & usurpata) primus exultans etiam plausit, id est, plausu excepit, & approbavit. Laxius lib. 3. de Republica Romana, hoc genus epuli duobus vetustatis exemplis confirmat, quorum alterum Rauenna, alterum Romae erutum est.

Rauenna.

OB MEMORIAM PATRIS SVI. DEC. VII. COLLEGII FABR.
M. R. HS. 8. N. LIBERALITATE DONAVIT, SVB HAC CON-
DITONE VT QVOTANNIS ROSAS AD MONVMENTVM EIVS
DEFERANT ET IBI EPVLENTVR DVNTAXAT IN V. IDVS
IVLIAS, QVOD SI NEGLEXERINT TVNC AD VIII. EIVSDEM
COLLEGII PERTINERE DEBEBIT CONDITONE SVpra DICTA.

Roma O. M.

P. CORNELIA ANNIA NE IN DESOLATA ORBITATE SVPER
VIVERET, MISERA VIVAM ME VLTRO IN HANC ARAM
CVM VIRO DEF. INCOMPARABILI AMORE DIL. DAMNAT.
DEDO CVM QVO VIXI. ANN. XX, SINE VLLA DO. LIB. LIBERTATI-
BVSQ. NO. VT QVOTAN. SVPER ARCAM NO. PLOTONI ET OXORI
PROSERPINAÈ OMNIBVSQ. SACRIFICENT ROSISQ. EXORNENT
DE RELIQ. IBI EPVLENTVR.

Huiusmodi autem epulas funebres apud Romanos magna cum pompaq; ac magnificentia celebrari fuisse solitas. Cic. in sua illa interrogatione in Vatiniū clarissime testatur, in qua epuli funebres quod a Q. Ario fuit exhibitum mentionem facit: eius verba haec sunt. Atq; illud etiam scire ex te cupio, quo consilio, aut qua mente feceris, ut in epulo. Q. Arij familiaris mei cum toga pulla accumberes? quem unquam videris? quem audieris? quo exemplo, quo more feceris? Et paulo post, Cedo, quis unquam cenauit atratus? ita enim illud epulum est funebre, ut munus sit funeris, epulae quidem ipsae dignitatis. Sed omitto epulum, populi Romani festum diem, argento, veste, omni apparatu, ornatuq; visendo: quis unquam in luctu domestico, quis in funere familiari cenauit cum toga pulla? cui de balneis exeunti, praeter te, toga pulla nunquam data est: cum tot hominum millia accumberent, cum ipse epuli dominus Q. Arij albatius esset, tu in templum Castoris te cum C. Figulo atrato ceterisq; tuis furijs funestum intulisti, quis tum non ingemuit? Paulò post mentionem facit epuli magnificentissimi Fausti adolescentis, tandemq; concludit hunc locum, his verbis: Quae te tanta tenuit amentia, ut tu, nisi id fecisses, quod fas non fuit, nisi violasses templum Castoris, nomen epuli, oculos ciuium, morem veterum, eius qui te inuitarat auctoritatem, parum putares testificatum esse, supplicationes te illas non putare?

Ex his Cic. verbis quoque colligimus epulas hasce funebres partim fuisse publicas, partim priuatas atq; domesticas. Praeterea Romanos in epulis illis albis usos fuisse vestibus, quas quidem in luctu usurpatas fuisse ex alijs quoq; authoribus constat. Argui ex Graecis omnibus, in fune-ribus albis vestibus, ablutis aqua, teste Socrate, soli induebantur. Plutarchus in problemat. testatur, feminas in luctu purpuram atq; aurum deposuisse, albasque vestes induisse, idemq; propinquos factitare voluerunt, quemadmodum & mortui corpus albis vestibus velabatur. Alba autem veste idcirco corpus exornabant, quia solus albus color, syncerus ac purus, minimeq; inquinatus est, & ob id mortuis aptissimus. Sic in Euangelio legimus corpus Domini sindone indutum fuisse, quo vocabulo lineam velamen significatur. Mox eandem purpuram, & aurum, cum eluxissent sumebant, author Linius. Hinc arbitror natum ut hodie reginae Francorum post mortem viri, albis tantum induantur vestibus, et si qua vidua sit, regina alba vulgo vociretur. Hac Polyd. Virgil. lib. 6. cap. 9.

Alba vestes in epulis funebribus usitate.

Porro, ut ad propositum redeam, epularum huiusmodi funebrium magnificentia inde quoque patet, quod in illis institutum fuit, ut omnia carius venirent, quare ad pollinctum emere sermo percrebuit. Ferturq; Numæ edictum ne pisces, qui squamosi non essent, ad pollinctum emere fas esset, scilicet ne nimis magno in funeralibus cœnis mercarentur, quam cœnam pollincturam dixere. In qua etsi nihil deesset, omniaq; affatim suppedirent, latari tamen minimè decebat, fuitque institutum ut per vini, cibiq; lenimen defuncti desiderium leuaretur, ut testis est Alex. ab Alexandro. Operæ pretium quoq; hic erit addere illa Iulij Pauli verba lib. 1. Sententiarum sub titulo De sepulchris & lugendis, Qui luget, inquit, abstinere debet a conuiujs, ornamentis, & alba veste. Fuit hic Iulius Paulus Papiniani discipulus, & floruit L. Septimij Seueri temporibus.

Nunc de ferarum quarundam gentium epulis funebribus monstrosis sanè quadam dicamus. Herod. libro 4. de Scytharum epulis funeralibus sic scribit: Illos, cum decesserunt proximi quique in palustris collocant, ad amicos per quadraginta dies circumferunt. Eos singuli amicorum excipientes, epulum cadauer comitantibus præbent tam propinquis, quam cæteris. Ad hunc modum priuati homines (de regum sepultura paullo antea dixit) circumaguntur, dehinc humanur. Hæc ille.

Thracum Herodotus hanc sepeliendi consuetudinem prodidit. Triduo, inquit, cadauer proferunt, mactatisq; quotidiè victimis comessantur, &c.

Perse in regum funere solebant sacrum ignem extinguere, regisq; cadauer indutum armis in suggestu locare inter decem lectos mortuorum, sustinentes simulachra, septem dies dimisi in contubernia milites epulabantur, nenasq; canebant, testis est Sardus lib. 1.

Mæsienses, teste Valerio Max. liberorum atq; feruorum corpora ad sepulture locum plastro vehere sunt soliti, sine lamentatione, sine planctu, sine luctu funeris, dies domestico sacrificio, adiectoque necessariorum conuiuio finiebatur. Addit Valerius, Etenim quid attinet humano dolori indulgere? aut diuino numini inuidum fieri, quod immortalitatem suam nobiscum partiri voluerit?

Essedones Scythiæ & ipsi populi parentum suorum funera cantibus læti prosequi fuerunt soliti, conuocatisq; propinquorum cœtibus, cadauera ipsa (ô horrenda parentalia) dentibus laniarunt, pecorumq; visceribus, mixta conuiujs inter epulas apposuerunt. Osse autem capitæ, quod cranium vocamus, & caluarium, populi loco visi fuerunt, quod & auro circum ornarunt, ut Solinus auctor est, & Mela. Alij Celtis hoc attribuunt, quod modò de capitæ osse dixi. Vnde Silius Italicus libro 13. Punicorum,

At Celta vacui capitæ circumdare gaudent
Osse (nefas) auro, & mensis ea pocula feruant.

Plinius & Paulus Ticinensis testantur, Germanos caluam auro celare solitos fuisse. Hinc teste Liu. Decad. 3. lib. 3. Boij caput Posthumi ducis sui in prælio cæsi præcisum ouantes templo, quod sanctissimum apud eos erat, intulerunt. Purgato inde capite caluam auro calauerunt, idq; sacrum ijs vas erat, quo solennibus libarent, poculumq; idem sacerdotis, ac templi antistitis erat. Auentinus lib. 1. annal. Boiorum. Vidi, inquit, ego nostrates ex ossibus capitum humanorum bibere, & diuorū capitibus pro patris vii. Aliter ab Herodoto traditur, ait enim: Defuncti caput nudatum purgatumq; inaurant, eoq; pro simulachro videntur, agentes illi quotannis maiores & hostias & ceremonias. Hæc filius patri facit, quemadmodum Græci natalitia.

Indorum quoque, quorum multiplex variaq; sepeliendi consuetudo fuit, nonnulli, qui Calati nominantur, parentes suos priusquam annis, aut morbo aliquo in maciem seniamq; abirent, velite Deorum hostias mactare, cæforumq; visceribus epulari fas, maximeq; pium iudicabant. Quamobrem Darius accitos (qui in sua ditione erant) Græcos, percontatus est, quanta pecunia vellent defunctis parentibus vesci. Illis negantibus, vlla se pecunia hoc esse facturos, Darius deinceps Græcis præsentibus, & quæ dicebantur, per interpretè dicentibus, interrogauit illos Indos, quantum accipere pecuniarum vellent, ut patres defunctos comburerent, Indi vehementer reclamantes, meliora illum ominari iubebant: vnde Herodotus horum omnium testis addit, Reclè Pindarum dixisse, morem omnium esse regem.

Padaos gentem Indicam, pecuariae rei deditam, scribit Herodotus egrotantes interimere, ac epulari,

epulari, mulieresq; mulieribus idem officij præstare, etiam si se negent egrotare. Qua causa inquit, pauci apud eos ad senectutem peruenire dicuntur, etsi perueniant, mactari itidem comeduntur.

Sic Massageta quoq; Scythica gens eos miserrimos, ac infelicissimos putabant, qui infirmitate ac morbo decumbentes morerentur, talesq; feris, bestiisq; vorandos proiecebant. Vnde cum parentes & propinqui in senium vergerent, ingulabant eos & frustra concisos, & ouium pecudumq; carne permixtos in mensa appostos absumebant, satius rati a se illos, quam a vermibus consumi. Langore extinctos non edebant, sed terra operiebant, damni loco putantes, quod ad immolationem non venissent, testis est Herod. lib. 1.

Idem Ponticis quoq; gentibus ascribit Tertullianus in libris aduersus Marcionem. Pontica gætes, inquit, cadauera cum pecudibus cæsa conuiuio conuorant: qui non ita decesserat, ut escatilis esset, maledicta mors existimabatur.

Derbices similiter gens Scythica, Hircanis proximi, eos qui septuagesimum annum iam excepsissent, ingulabant, & in conuiujs appostos, necessarios, & propinquos ad epulas conuocabant, abstinebant verò vularum carnibus, eas tantum præfocatas condebant. Atqui si ante id temporis spacium aliquis fato cessisset, non esse, sed terra condere solebant. Lucianus in libro de Luctu: Græcus, inquit, cadauer exurit, Perja defodit, Indus adipe suillo oblinat, Scythia deuorat, muria condit, Ægyptius. Atque hic quidem (rem a me visam narro) desiccatum cadauer, conuiuam & compotorem adhibet. Atque hæc de Androphagorum, siue Anthropophagorum illorum antiquorum ferissimis immanissimisque epulis funebribus, quarum fercula potissima fuerunt demortuorum carnes, quas pecoribus permixtas deuorare consueuerunt.

Hæc persimilia sunt Americensium aliorumque nostri temporis Anthropophagorum conuiuia immanissima, in quibus hostium suorum, quas præsertim in bello ceperunt, per dies aliquot prius bene saginatorum cadauera assata, seu suauissimas delicias magna cum lætitia, lasciuia, atque tripudijs deuorare consueuerunt. De Americensium huiusmodi conuiujs funestissimis vide quæ scribat Iohannes Leryensis Gallus, oculatus testis, in sua illa Navigationis historia, recens Gallico sermone in lucem edita. Atq; hæc de antiquis Iudæorum, Græcorum, Romanorum, aliarumq; gentium barbararum funebribus epulis sacis sine dicta.

Ab illis porro cum alia ceremonie exequiales, tum varia & multiplex in funeribus, postq; Christianorum funera conuiuandi epulandiq; consuetudo ad Christianos promanauit. Græci, Romani, atq; etiam funebria conuiuia gentium illorum, ut nonnulli volunt, imitatione, statis quibusdam diebus, cum alia quoque iuuia, quædam sacra pro mortuis obirent, epulas dapibus, ac sepulchra adfererent, ibiq; epulabantur, ex quibus commodum aliquod siue solatium in mortuos reuandare sibi persuadebant, vnde sunt apud auctores feralis cœna, silicernia, funerum fercula, de quibus supra. De hoc more scribunt & Beletus & Durandus in rationali diuinorum & alij, nempe, Morem fuisse gentium singulis annis mense Februario, hac die præsertim, quæ est 22. eius mensis, vinum & epulas offerre Dijs supra sepulchra parentum & cognatarum suorum, quos ab animabus circa sepulchra oberrantibus quas Vmbrae vocabant, deprecari putabant.

Adrianus Iunius & Gyraldus in libro de annis & mensibus indicant ex Ouidio & Valerio Max. die 19. Febr. ab Ethnicis celebrata esse charistia, quæ ipsi interpretantur sacra pro defunctis cognatis. De eadem consuetudine sic scribit Iacobus de Voragine: Error quidem erat, inquit, quod credebant animas defunctorum circa monumenta suorum corporum morari. Superstitio autem erat, quod cibaria & vina super tumulos Charorum suorum ponebant, credendo, quod anima talibus indigerent. Illis autem, quod Demones (imò sacerdotes) nocte omnia absumebant. Hunc errorem, V. eretes tollere ac penitus extirpare volentes, instituerunt festum de cathedra Petri tam de illa, quæ Romæ, quam quæ Antiochiæ fuit.

Verum ne sic quidem a superstitione & crapula illa abduci potuerunt omnino, quin subinde ad vomitum redirent, quod ex Synodi Turonensis anno 570. celebrata iuxta Danuinium cap. 23. colligitur, vbi sic sancitum: Sunt qui in festiuitate Cathedrae Petri Apostoli cibos mortuis offerunt, & post Missas redeuntes ad domos proprias ad gentium reuertuntur errores, & post Corpus Domini sacratas Domini escas accipiunt, &c. Ab his epulis tam gentium, quam Christianorum festum hoc etiam appellari consuevit, Festum B. Petri epularum.

Epule sine
brca mō, trosc.

Thracæ.

Perse.

Mæsiens.

Essedones.

Celta.

Indi.

Padaei.

Massageta.

Pontica gætes.

Derbices.

Americenses.

Christianorum

sum superstitiosum simul & inuicium, quod iam antiquitus in Rom. Ecclesia Evolutenae Paulus IV. Pontifex anno 1556. ad 13. Cal. Febr. restituit, teste Onuphrio Damiano in appendice ad Placitum in vita Pauli IV.

Origenes quoque lib. 3. in Iohannib. Christianos suo tempore ad defunctorum memorias cibos aliq. donaria contulisse, quae Callianus Tertullianus libro de Monogamia, et de Caritate veteri Oblationes vocat. Testatur et Theodorus lib. 8. de ad. scriptis, suo tempore defunctorum Martyrum solennis gratulari epulas celebratas fuisse. Idem, Ser. 15. de Sanctis, hanc scilicet ritum, id est, super tumulos defunctorum cibos & vinum conferendi consuetudinem graviter reprehendit: eam errorem perniciosum & superstitiosum fideiq. conseruatum appellans. Animas enim & spiritus egrossos de corporibus cibos, opulas & festiuitates, quibus non indigere, ut non delerari, quoniam Augustini sermo. Sacramenta fuerunt, et defunctis porrecta atq. collata. Sed contra hoc Concilium Carthaginense III. cui etiam Augustinus interfuit, statuit nec Baptisimum nec cenam defunctis esse dandam. Hunc morem Christianorum nonnulli primitiua Ecclesia struere fuerunt imitari, qui ad martyria, id est, martyrum sepulchra non modo precari,

vigilias agere, primumque liba offerre, & epulari consueuerunt, in quo compescendo recubi p. cret plurimum laborarunt. Augustinus lib. 8. de Ciuitate Dei, cap. 27. Nec tamen, inquit, nos eisdem martyribus, complu. succedimus, facta & sacrificia constituimus, quoniam non ipsi sed Deus eorum nobis est Deus, & p. modo post. Quicunque etiam epulas suas ad (scilicet ad martyrum monumenta) deferunt, quod quidem Christiani melioribus non s. & in phoribus certarum nulla talis est consuetudo, tamen quicumque id faciunt, quos cum apposerint, sonus, & suffurunt ut defunctorum, & ut etiam indigentibus largiantur, funditque ibi quo volumus, per meritum martyrum in nomine. Davini martyrum. Non autem ista esse sacrificia in mare, primum nomen, qui nouit opum quod Deo illis offerunt sacrificium Christianorum. Nec si aqua in mare conseruitur nec diuinis honoribus, nec hum. aut eximibus colimus, sicut colunt illi deos suos, nec sacrificia illis offerimus, nec eorum probra in eorum sacra conuerimus. Eiusdem moris idem pater monitionem facit, lib. 7. confessionum, ubi ita cum eiusmodi epularum sepulchralium graviter reprehendit, nec non Psalms 67. & in sermone quodam de eadem deo. Pater, epistolam, quae ad hunc morem sublatum & abolitum esse cupit. Composita, inquit, epist. ad Laurentium Episcopum, & obsecrantes ita concessit & licita putantur, ut in honorem beatorum martyrum, non solum per dies solennes, quod dicitur, quis non legendum videat, qui hoc non carnis oculis inspicit, sed etiam quod dicitur celebrantur, et paulo post. Sed si quis amaret hoc in hunc & iubeo domestica, & eorum conuiuia, quae priuatis p. uicibus conuincuntur, accipiantur, cum eis corpus Christi, cum quibus panem edere prohibemur. saltem de defunctorum corporum sepulchris, saltem de locis sacrorum, de domibus orationum tantum de decore, accedat. Quis enim audet, ut priuatum quod cum frequenter in sanctis locis, honorem martyrum conuincatur? Et paulo post. Sed quoniam ista in camitibus obsecrantes, & inuicium conuiuia, non solum honores martyrum a carna h. & imperia plote credi solent, sed etiam solentur mortuorum, &c. Item de moribus Ecclesie Catholicae. De hoc, inquit, consuetudine eorum, qui in ipsa uera religione se perficit, sumit. Quia multos esse sepulchrorum, & picturarum ad acceat, noni multos qui cum lucis, & super monumentis bibunt, & epulas ad uariis exhibent super sepulchra, sicut sepulchra. Ambrosius quoque in lib. de Helio & iunio cap. 17. eandem consuetudinem his uerbis perstringit. Sicut illi qui calice ad sepulchrum martyrum defunctorum atq. illic in castro am bibunt, & alicuiusmodi passio non erodunt. & stulticia hominum, qui ebrios esse, & lacrimarum, qui affim aut illos ebrios esse placare, qui ieiunio passionem sustinere didicerunt. Et eo illa. Cyprianus de dupli. martyrio. Temulentia, inquit, ad eo communis est. Africa nostra, ut p. p. modum non habent pro uicium. Annan videtur ad martyrum memorias Christianum a Christiana conuincit. An hoc leuius crimen esse dicimus, quam Duceo hic cum inuoluntate.

Similis consuetudo, quam antiquissimum esse, & non modo Ethnicorum uera religione auentis, verum etiam Christiani primitiua Ecclesia familiarem fuisse, testatur quibusdam probatum esse, hodie quoque apud Turcos, & in oriente. Et hanc consuetudinem describit Bartholomaeus Georzenius in sua historiola, quam conscripsit de eorum moribus viteq. consuetudine: Sa-

Epula sepulchralis Christianorum primitiua Ecclesie. Augustinus.

Ambrosius.

Cyprianus.

Turca.

pius,

pius, inquit, ad monumenta mortuorum cum luctu redeunt, & inferias ciborum monumento superposito, panes, carnes, caseum, oua, lac, Nouendialis cena, more Ethnicorum pro anima defuncti, deuoratur a pauperibus, aut a uibus caeli & formicis. Dicunt enim aequum esse Deo, offerri eleemosynam tam brutis animantibus, quam hominibus, cum ob amorem Dei offertur. Multos uidi, qui auiculas data pecunia, quanta illae aestimabantur, euolare iusserunt, alios panes piscibus in flumen proijcere amore Dei, cum dicerent, se pro tali officio, pietateq. erga egentes amplissimam a Deo mercedem consecuturos. En quo homines nonnunquam progrediantur amentiae, quando quicquid bona, ut loquuntur, intentione, Deiq. nomine agunt atq. moluntur, id Deo siue id uerbo eius consentaneum sit, siue non, gratam & acceptum esse, eiusq. illum se remuneratorem habituros esse sibi persuadeant.

De Americisibus autem haec litteris memoriae recens prodidit Iohannes Leryensis testis Rabbiorum error. (de quo paulo ante dictum est) A prima statim nocte, postquam cadauer defuncti, eo quo dictum est, ritu terra fuit mandatum, magnas patinas farinae, volucrum, piscium, aliorumque ciborum prius bene coctorum plenas uia cum potu caoum dicto, defuncti sepulchro imponunt, idq. more plane diabolico candiu facere continuant, donec ipsum cadauer putrefactum esse existimant. Id autem faciunt, quia huiusmodi mentis errore sunt imbuti, ut existiment diabolum, (quem sua lingua Ayguam appellant) nisi alios cibos, quos deuoret, ibi praesentes habeat, ipsum cadauer effossurum rursus atq. deuoraturum esse. Ab hoc errore, addit author, illos abducere eo nobis fuit difficilium, quod Normanni quidam interpretes, qui ante nos in regionibus illis uersati sunt, sacerdotum Belis imitatione, cibos illos sepulchris impositos, noctu clam surriperunt, quos miseri illi homines a diabolo illo suo deuoratos fuisse crediderunt. Haec itaq. Normannorum fraus ita illos in suo illo errore obstinatos reddidit, ut quantumuis uel ipsa experientia summo studio illis demonstrare simus conati cibos illos, quos uespere in sepulchro collocant, crastino die illibatos adhuc reperiri, uix tamen paucis quibusdam id persuadere potuerimus.

Atq. hic quidem agrestium illorum hominum error parum admodum a Rabbiorum, hoc est, Christianorum Doctorum Iudaicorum, necnon Pausania delirij uideatur differre. Rabbinum enim, quorum multa alia sunt errorum opinionumq. falsarum monstrum atq. prodigia, defunctorum corpora credunt diaboli cuiusdam potestati esse permessa, quem illi Zazelum aut Azazelum appellant, quemque in Leuitico aiunt deserti principem appellari. Atq. ad hanc quidem impiam absurdamq. suam opinionem confirmandam, quaedam sacrarum literarum loca, ut Leu. 16. Isa. 65. & in primis illa Dei uerba ad serpentem Gen. 3. (vesceris puluere toto uita tua tempore) impie impudenterq. detorqueunt. Quoniam enim, inquit illi, corpus humanum ex terra pulueribus atq. luto (qui quidem diaboli est) cibis illi a Deo assignatus est, constat, idcirco illud eius potestati esse subiectum, donec in spiritualement naturam fuerit conuersum. Pausania similiter demonis cuiusdam mentionem facit, cui nomen Eurinomus, a quo oraculorum Delphicorum interpretes mortuorum carnes omnino deuorari, nec quicquam ab illo praeter ossa reliquum fieri constanter affirmarunt. His adde quod Graeci uelut &c. id est, placentiam mellitam mortui oristatim imposuerant, quam obijcere latranti cerbero, sicuti dicitur Charontis nauili, teste Alexandro Sardo, Ferrar. lib. 1. de Moribus gentium. In Peruanorum similiter exequijs, cum multa alia absurda, tum hoc maxime, quod aliquot sui liquoris (quem illi Cicha appellant) pocula in sepulchrum inuergentes, eum per calamum usq. ad mortui os pertinentem, seu infundibulum transmittunt, auctor est August. Zarar. historia Peru lib. 1. cap. 12. Sic mortuis quoque olim Eucharistia a Christianis nonnullis dari fuisse solitam, uidetur posse colligi ex Antistodorensis Concilij, canone 12. quo deernitur, ne mortuis Eucharistia aut osculum detur, nec uelo, aut pallijs corpora eorum inuoluantur.

Prateea ut olim Ethnici, praesertim Romani congiaria, uiscerationes, sportulas in funeribus populo largiri consueuerunt, ita quoque Christiani primitiua Ecclesie ad defunctorum memoriam cibos, & alia donaria in pauperum, & clericorum usum contulerunt, ut ex Origenis lib. 3. in Ioelem colligitur, hinc qui ea conferebant, sportulantes uulgo uocabantur. Huiusmodi porro sportularum collationes in pauperum atque clericorum usum oblationes quoque saepenumero a pauperibus appellantur. Ut Tertullianus in libro de Monogamia. Enimvero pro anima eius oras, & refrigerium interim postulat, & in prima resurrectione consortium, & offert annuis diebus

Rabbiorum error.

Christianorum

(annuè recurrentibus) dormitionis eius. Hinc, inquit B. Rhenanus, Anniuersariorum sacrorum cum elemosynis origo, quæ apud nos perpetua instituuntur. Sed in conciliatione matrimonij fiebat oblatio. Nam sic scribit in calce secundi libri ad uxorem suam. Unde sufficiam, inquit, ad enarrandam felicitatem eius matrimonij, quod Ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & obsequium Angeli renuntiant, Pater ratio habet? Idem pater in exhortatione castitatis ad matrem (quem librum Hieronymus aduersus Ecclesiam scriptum esse dixit) inter alia inquit, Et iam repete apud Deum pro cuius spiritu postules, pro qua oblationes annuas reddas: has orationes oblationesq; paulò post sacrificium appellat. Idem de corona militis. Oblationes, inquit, pro defunctis, pro natalitijs annua die (singulis annis recurrente) facimus. In hæc posteriora verba sic B. Rhenanus commentatur. Hoc tamen Ethnicum aliquandiu tolerauit Ecclesia, Concilium Nicenum & sequentia aperte damnant, ut primorum Conciliorum canones ostendunt, qui in pluribus adhuc Bibliothecis extant digni, qui in lucem emittantur. Author est Pontius Paulinus, populum qui ad natalem D. Felicis Nolam confluebat, epulari solitum in æde sacra. Proinde ipse parietes templi picturis ex veteri Testamento desumptis, ornandos curauit, ut accumbentes in communi mensa spectandis illis occupati, temperantius conuiuium exigerent. Id quod propterea duxi referendum, ut mos comessandi in dedicationibus templorum, & natalibus diuorum diebus antiquitus esse cognoscatur. Opus autem erat olim multa Christianis indulgere, qui plerumq; iam senes de paganismò ad nostram religionem conuerterebantur. Porro in celebrando natali die gentialis Ethnicorum læticia a presulibus Christianis rectè in oblationes (quæ in elemosynam pauperum conferebantur) mutata est, quum ad nostram illi religionem transiissent. Hæc Rhenanus, qui illam martyrum natales epulis celebrandi consuetudinem Ethnicam esse, & aliquandiu a Christianis toleratam, sed tamen Concilij Niceni, aliorumq; sequentium canonicis damnatam fuisse conficitur. Sed quod ille de natalitijs affirmat, idem quoque de anniuersarijs illis Christianorum sacris atque oblationibus pro defunctis dici posse, nemini cui Ethnicorum varia sacra atq; sacrificia pro defunctis fieri solita, de quibus supra, nota sunt, dubium esse potest, quin illorum quoq; origo ad Ethnicos sit referenda. Notabis quoq; non omnes consuetudines antiquitatis solo nomine approbandas esse. Ad hæc, id quod in præfatione præfata maxime facit, obseruandum quod oblationum nomine, B. Rhenanus Ethnicam consuetudinem potissimum esse, & que interpretatur, ea que in pauperum elemosynas confertur, intelligendum esse, quod etiam in quoque illo Carthaginensi & Africano, quod dicitur, constat. Qui oblationes defunctorum aut negant Ecclesijs, aut difficulter reddunt, illi tanquam egentium voratores, qui pauperes consolatione, alimonia, & necessaria sustentatione defraudant, habendi sunt. Huiusmodi autem sportularum oblationumque mos antiquus hodie quoque apud multos Christianos cum funeribus, epulisque funebribus est coniunctus, quæ partim in pauperum, partim in sacerdotum usum cedunt.

De diebus defunctorum memorie destinatis. Præterea olim Græci atq; Romani, sicuti supra dictum est, certos quosdam ac definitos dies, in tertium, septimum, nonum, & quidem trigésimum & quadragesimum, non sine quadam numerorum religione defunctorum manibus, atq; memoria statuerunt, illosq; partim sacris nonnullis (de quibus supra dictum) partim epulis celebrant. Huiusmodi fuerunt Græcorum quidem Necysia, Ennata, Enagismata, Cterismata, Enchnismata, Tarchymata, Triacontades: Latinorum verò Iusta, Exequiæ, Inferiæ, Parentationes, Nouendialia, Denicalia, Februa, Ferialia, & alia huiusmodi, de quibus supra dictum. Eundem ferè morem, atq; consuetudinem hodie Christianorum quoq; quam plurimi diligenter studioseq; obseruant. Habent enim & illi certos quosdam dies, quos mortuis dedicatos, partim sacris quibusdam atq; ceremonijs, partim lautissimis epulis celebrant. Apud Germanos quidem illi, qui se Catholicos profitentur, hoc ferè more videntur. Primò quidem illo ipso die quo defuncti corpus inhumatur peractis ad sepulchrum in stis & funeralibus domi conuiuium lautum atq; splendidum amicis, propinquis atq; sacerdotibus, qui funeralia procurant, in quo & demortui laudes, & viuentium solatia a sacerdote aliquo, vel etiam ab alio post epulas funebri oratione referuntur. Sportula quoq; cum pauperibus, tum sacerdotibus ad funeralia vocatis erogantur. Deinde septimus dies post defuncti obitum eodem ferè modo, nempe missæ administratione, sportularum quoque ad sepulchrum dantur.

aqua lustralis in spersione, sportularum largitione, deniq; lautissimo conuiuio, vocatis ad illud similiter cognatis, necessarijs, atque sacerdotibus celebratur. Hæc solennia vernaculo sermone Septimand. benden, hoc est, septimana appellant, quæ quidem a Romanorum Nouendialibus, immutato partium dierum numero, promanasse Polyd. Virg. lib. 6. c. 10. & Cæl. Rhod. lib. 17. c. 22. testantur, sicuti supra dictum est. Illorum hanc Cæl. Rhod. rationem reddit, Dei cultores, inquit Strabus, septem diebus exequias celebrant, vnde Ecclesiast. 22. Luctus mortui septem dies, luctus autem facti omne tempus vitæ eius. Septenarius quippe quietè significat, vnde septimana dies sabbatum, id est, requies dicitur. Celebrant ergo septimum diem mortuorum, optantes illos cum domino conquiescere, exantlati vitæ huius ærumnis impatibilibus. Dicit quoq; illud potest, sicuti tertia dies mortui agitur a fidelibus, ut anima quæ est triplicis naturæ requiescat, ita septimus celebratur dies, ut anima corpori reconcilietur, quæ carne illicitè peccauit. In septenario enim tria sunt & quatuor: ternarius pertinet ad animam, quæ irascibilis & concupiscibilis, ac rationalis est: quater narius corporis, quod ex quatuor consurgit elementorum potestatibus. Hæc ille de septimana hac solennitate scripsit, quæ ut olim, ita hodie quoq; comessationibus potissimum celebratur, ita ut mirum non sit presbyteris fuisse canonicis decretis præceptum, ne in illa ebrietati indulgeant.

Septimana porro sequuntur trigésima (huiusmodi fuerunt Græcorum Τριανταδης, & Argi Trigesima uorum Τριμιας, quod sacrum similiter 30. die post mortem Mercurio factum fuit) quæ & ipsa partim missæ celebratione, atq; alijs nonnullis ceremonijs, partim epulationibus effusis agitantur, quæ vulgò der Dreißigste, id est, trigésimus, siue trigésima appellantur. Postremò anno calapso anniuersaria (vulgò Jarzeyt vocant) simili modo celebrantur. Verum quoad dierum horum Anniuersaria, funebrium, atq; solenium numerum notandum est illum non similiter & antiquitus fuisse obseruatum, & hodie quoq; obseruari. Nam, ut Ambrosius in libro de Theodosij obitu scriptum reliquit, alij etiam diem tertium (de quo paulò antea ex Cælio) alij tricesimum (quoniam filij Israel Mosem 30. dies luxerunt) alij septimum (quoniam Iosephus 7. dies patris mortem luxit) alij etiam quadragesimum diem obseruarunt, propterea quod 40. dies Iacobo mortuo completi fuerunt. Apud Rustianos, teste Boemo lib. 2. qui amplioris sunt fortuna, quadragesimo die a funere conuiuuntur in defuncti memoriam, quorum autem res sunt angustiiores, quinquies hoc temporis interuallo solenni modo epulantur, obseruant etiam dies obitus, quos anniuersarijs celebrant epulis.

Ac omnino quæ ad conuiuia mortuis illis Christianorum epulis, & conuiuia funebria (quæ Græci Τριανταδης, & Argi Τριμιας, quod sacrum similiter 30. die post mortem Mercurio factum fuit) quæ & ipsa partim missæ celebratione, atq; alijs nonnullis ceremonijs, partim epulationibus effusis agitantur, quæ vulgò der Dreißigste, id est, trigésimus, siue trigésima appellantur. Postremò anno calapso anniuersaria (vulgò Jarzeyt vocant) simili modo celebrantur. Verum quoad dierum horum Anniuersaria, funebrium, atq; solenium numerum notandum est illum non similiter & antiquitus fuisse obseruatum, & hodie quoq; obseruari. Nam, ut Ambrosius in libro de Theodosij obitu scriptum reliquit, alij etiam diem tertium (de quo paulò antea ex Cælio) alij tricesimum (quoniam filij Israel Mosem 30. dies luxerunt) alij septimum (quoniam Iosephus 7. dies patris mortem luxit) alij etiam quadragesimum diem obseruarunt, propterea quod 40. dies Iacobo mortuo completi fuerunt. Apud Rustianos, teste Boemo lib. 2. qui amplioris sunt fortuna, quadragesimo die a funere conuiuuntur in defuncti memoriam, quorum autem res sunt angustiiores, quinquies hoc temporis interuallo solenni modo epulantur, obseruant etiam dies obitus, quos anniuersarijs celebrant epulis.

se apud Antiochenos (in quos libro illo inuehitur) neq; agrum, aut hortum coemisse, neque domum apud eos edificasse, neque uxorem ab illis duxisse aut dedisse, neq; ea, quae apud ipsos pulchra sunt amasse, neque Assyrias opes expetisse, neque praefecturas depastum esse, neque abuti potestate sua erga ipsos magistratum aliquem passum esse, neq; populo splendidorum conuiuiorum, theatrorum, us auctorem fuisse, non aurum imperasse, non argentum exegisse, neque tributa amplificasse, sed praeter residuum nondum persolutum quintam de consuetis vectigalibus parrem remisisse. Haec Imperator ille sine vere sine falso de seipso praedicauit (nam testis in sua re, & de seipso nemo est idoneus). Optandum sane esset, ut dixi, eodem modo nostrae aetatis Reges & Principes erga subditos suos se gerere. Nam, ut de exsequialibus conuiujs pergam quam ea sint, non dico a religione Christiana, sed a ratione, adeoq; ab ipso sensu communi aliena, quis quae, nisi ipsius sensus communis expers, non intelligit? Funera luctum (eum tamen moderatum) requirunt. In luctu autem ita effrenate, immoderateq; epulari, inebriari, & id quod est consequens, iocari, cantare, cachinnari, aliosque huiusmodi indecoros, in compositos petulantiaque gestus adere, qui conuenit? Annon quae Christiani in hoc barbaris temulentis que illis Thracibus sunt comparandi, qui inuita quasi repugnanteque natura suorum natales luctu, mortuos autem atque funera effusa futili que letitia, omni que petulantia, atque lasciuia genere fuerunt profecuti? Nec vero super tantum haec luxuria in Christianam Republicam inuasit, sed aliquot ante annis, id quod ex Conciliorum quorundam canonibus atque decretis ad illam moderandam pertinentibus satis superque constat. Arelatense Concilium tertium, in titulo, De his, qui vanitates in excubijs exercuerint, ita statuit, Laici, qui excubias funeris obseruant, cum timore, terrore & reuerentia hoc faciant: nullus ibi diabolica carmina praesumat cantare, nec ioca, nec saltationes facere, quae Paganis docere diabolo adinuenerunt. Quis enim nesciat diabolicum esse, & non solum a religione Christiana alienum, sed etiam humana natura esse contrarium, ibi letari, cantare, inebriari, & cachinnis ora dissolui, & omni pietate, & affectu charitatis postposito, quasi de fraternae morte exultare, ubi luctus & plangens fidelibus vocibus debuerit resonare pro amissione chari fratris, &c. Extat quoque in decretis Canonicis Distinct. 4. Canon. Nullus ex Concilio Nauclensi. Nullus presbyterorum, quando ad anniuersarium diem, trigessimum, aut septimum, aut tertium alicuius defuncti, aut quacunque uocatione ad collectam conuenerit, se inebriare nullatenus praesumat, nec rogatus amore sanctorum, vel ipsius amica bibere, aut alios ad bibendum cogere, vel se aliena precatone ingurgitare, nec plangens & ritus inconditos, & fabulas inanes ibi referre, aut cantare praesumat. Huiusmodi decretis atque statutis veteres isti conuiuiorum funebrium luxuria modum aliquem statuere voluerunt, quibus neglectis hodie iam sacerdores, quam laici, ut quotidiana docet experientia, in illis ipsis lugubribus funestisque epulis maxime potando, belluando, lasciuendoque insanunt, ita ut non funeraria, sed Bacchanalia potius celebrare videantur. Nec tamen idcirco omnem funebrium huiusmodi conuiuiorum usum improbarim, si quidem illa sint frugaliter, & moderata, nec ad gulam, ebrietatem, luxuriam atque lasciuiam, sed ad mutuam potius animorum recreationem atque consolationem, luctuque mitigationem adhibeantur, quem ob finem antiquitus illa & instituta, & usurpata esse crediderim. Atque haec quidem satis sint dicta de Christianorum epulis funebribus, quas illi post defunctorum suorum obitum tanto plerumque cum luxu atq; luxuria agitare solent, ut vere quidem funestae atq; ferale dicitur, ac tam antiquis illis Graecorum, Romanorum, ne dicam Scytharum ferilibus, immanissimis que caenis oprimo iure comparari possint. Verum de his abrogandis vide plura apud Guil. Zepperum libro 1. cap. 13. de Policia Ecclesiastica. Recens etiam Imperij Roman. constitutio & Recessus Augustanorum Comitiorum anno 1530. ut Puerperalia, Nuptialia & Nundinarum festa, quae templorum dedicationes uocant, una tam funeralibus huiusmodi conuiujs & impensis abrogentur, laudabili quadam lege sumptuaria sanciuunt, rectamque in illis rationem & ordinem praescripserunt.

Non incommodè quoque, meo iudicio, ad funebres caenas referenda sunt illae epulationes, quae in Martyrum diebus festis hodie a Christianis agitari solent. Illi namque dies festi, dies sunt beatae gloriosaeque illorum mortis, quam illi pro Christo, ueraque religione fortissimè constantissimèque oppetierunt, qui quidem a veteribus diligenter annotari, & quoniam per mortem illam suam in Christo

Christo, ueritatis testem locupletissimam, ad uerè uitalem aeternamque uitam renascebantur, uerè uita, id est, natalitia dicti, & quotannis multis partim precibus, partim cohortationibus ad similem pietatis, religionisque constantiam, circa ipsa plerumque martyrum sepulchra atq; monumenta culti & celebrati fuerunt. Hodie uero quanta illi ipsi dies a Christianis non modò superstitione, uerum etiam cibi potusque intemperantia, omni libidinis, ludorumque obscenorum, atq; flagitiosorum genere celebrentur, imò ut uerius dicam, polluantur, quid opus est multis uerbis, res & experientia ipsa quotidiana satis loquitur. Verum de his forsitan plura dicentur in sacrarum epularum, conuiuiorumque explicatione.

Nunc de aliarum quoque gentium a Christiana religione abhorrentium caenis epulisque funebribus hodie uisitat, quaedam adiciamus. Iudaei hodie ieiunijs potius, quam conuiujs die septimo, trigesimo, atq; anniuersario uacant, & primis septem diebus non nisi humi cibum capiunt. De istis eorumque more ex S. Hieron. supra dictum est. Alex. Sard. lib. 8. de Moribus gentium dicit inter alia, Iudaeos populo dare epulas ferale.

Turcarum luctus (de quorum consuetudine epulas ad sepulchra deferendi, supra dictum est) Turca. tertio plerumque die finitur, & nonnunquam octavo uocatis ad epulas & conuiuia amicis & propinquis, ubi & sermones habentur tempori & rei congrui. Non ideo tamen feminae, matres scilicet & uxores, sororesque ac reliquae eiusmodi mulieres a luctu cessant, quoniam frequentius sepulchrum adeunt, suamque sortem deslent, euilatum nostraticum non parum imitantes, testis est Gyraldus in libello de Sepulchris.

Apud Fessanos moris est, ut aliquo mortuo omnes quotquot adsunt amici, atq; propinqui accedant, maestam solentur uiduam, uariosque ad illam cibos mittant. Non enim in funebri domo culinam curare nisi peracta funeratione licet, teste Africano.

Indi Caranganora ubi incolae, ut Iosephus Indus in sua navigationis historia scribit, si quis Indiarum diem suum obiit, mox quam plurimi conueniunt, & diebus octo continuis comessantur. Quid apud Russos moris sit in epulis huiusmodi funebribus, uide epistolam scriptam ad Chytraeum de Russorum moribus.

His porro epulis funebribus post mortem alicuius agitari solitis, merito quoque uidentur esse Epulae sunt ante mortem annumeranda epula illae funestissima, quae nonnunquam paullo ante mortem agitantur. Sic olim in Ceo insula (Theophilus Chium uocat, Menander Iulidem Cei urbem) sexagenarij (qui olim agitari solent. Romae e ponte dei iebantur) cum se non amplius ad rempublicam administrandam uiderent esse uiles, lege conuocatis necessarijs post sacrificium, & conuiuium coronati cicutam bibebant, atq; ita uitam suam finiebant.

Sic Beniaminus Iudaeus, qui ante 400. fere annos maximam orbis terrarum partem perlustrauit, in suo Itinerario scribit insularum Chenerag incolae, qui ignem colunt, & Dugbijn appellantur, nonnunquam sese uiuos igni deuouere, atq; id quidem a magnatibus illius regionis plerumque fieri. Quo igitur die uotum, quo se quis obstrinxit, exoluendum est, magno conuiuio primum exceptus, si diues fuerit, equo uehitur: si uero pauperior, pedes suorum aliorumque turba comitatus ad campi usque initium deducitur (in quo ingens ignis omnibus diebus ardet, quem ipsi Elbota uocant, per quem filios quoque suos transmittere expiandi causa, & in quem mortuos suos conijcere solent) inde cursu inito in ignem insilit, tumque familiares cognati omnes & consanguinei tympanis, & choreis summa cum letitia exultant, & ludunt, quoad ille omnino combustus fuerit. Triduo autem post (ut haec quoque addam, ex quibus tartarei illius serpentis fraus perspicitur) duo ex praecipuis sacrificiis illius domum adeuntes, familiae omni praecipiunt domum parari parri ipsorum eadem die ipsis affuturo, atque quid ipsos facere oportet declaraturo. Aduocantur igitur ex ciuitate testes aliquot, & ecce Satan (qui non modo hominum, sed Angelorum quoque formam, teste sacra scriptura nonnunquam homines decipiendi causa induit) illius speciem imitatus adest, quem uxor et filij rogant, quem admodum cum illo in altero saeculo agatur, quibus ille respondens, Veni, inquit, ad socios meos, a quibus non excipior, donec ea exoluam, quae familiae & propinquis meis debeo. Exemplo filijs res distribuit suas, iubetque debita omnia creditoris perfolui, & a debitoribus quicquid debeatur exigi, testibus omnia ipsius uerba excipientibus atq; describentibus, a quibus tamen non uidetur: tum uero se uiam suam repetere dicens, euanescit.

Huiusmodi itaque errore, mendacio, & fraude sacrificulorum illorum calliditate, & artibus magicis exstructa, vanitatem suam gens hæc tuetur, ac mordicus retinet, sequæ nationum omnium terre beatissimam esse iactat. Hæc Beniaminus ille de ignicolis illis, ex quibus constat rectè Athanasium quæstione 11. qua quærit, Cur Deus non permiserit animas defunctorum redire, & enarrare quis status apud inferos, & qualis ibi necessitas, respondisse, Quoniam multi inde errores orirentur. Demones enim formas humanas induere possent, & dicere a mortuis se resurrexissent, & inde multas res ementitas, & falsa dogmata de ijs, quæ ibi fiunt, spargere, idq; ad seducendum nos, atque perdendum. Vide quæ eandem in sententiam a Chryostomo Homilia 29. in Matib. & concione 4. de Lazaro pie, prudenterque differuntur, ex quibus quantum mortuorum spectris, visionibus atque reuelationibus sit tribuendum, quantaque in illis adhibenda cautio satis constat.

Verum, ut ad propositum redeam, epulis huiusmodi funestis mortis quasi prodromis accense-ri possunt illæ epulæ atque dapes, quæ illis qui mox capitis supplicio sunt afficiendi, exhibentur, quas vernacula nostra lingua, Hæc Fermaal, hoc est, carnificis epulas appellamus, quæ, quoniam lautiores nonnunquam esse solent, hinc fit, ut eadem vox Synecdochicis aliquando pro quavis lauta cæna usurpetur. Hæc epulis non male, meo iudicio, comparari potest, extrema illa cæna, quam bestiarum sumebant in publico, quam Tertull. in Apolog. cap. 42. his verbis perstringit. Non in publico liberalibus discumbo, quod bestiarijs suprema cænantibus mos est. Atque hæc quidem satis habui quæ dicerem de funebribus epulis, de reliqua vero pompa exequiali, de qua varia & multiplici Iudæorum, Romanorum, Græcorum aliarumque nationum cum antiqua, cum hodierna funerandi ratione, ritibus atque cæremonijs qui plura cognoscere cupit, is legat Gyraldi libellum de sepulchris, & vario sepeliendi ritu, Lazium de Repub. Ro. Polydorum Virgil lib. 6. c. 19. & 10. Cælium Rhod. lib. 17. c. 19. 20. 21. & c. Brunonem de Cæremonijs cap. 2. 3. 4. 5. Alexand. Sardum Ferrariensem de moribus ac ritibus gentium lib. 2. De antiquo Iudæorum sepeliendi ritu, vide Tremell. in Testamen. nouo p. 139. Hæc de tertia conuiuiorum diuisione secundum quinque vitæ humanæ actus.

QVARTA CONVIVIORVM DIVISIO

SECUNDVM PERSONAS, ITA VT ALIA DICANTVR ESSE CIVITIVM, SIVE POPULARIVM, ALIA QUÆ CUM PEREGRINIS HOSPITIBVS, & ADVENIS AGITANTVR. De Iudæorum, Græcorum, Romanorum, antiquo hospitij iure atq; necessitudine: eius contrahendæ colendæq; modo.

De populorum aliorum mirifica erga peregrinos liberalitate.

CAPVT XXVII.

Conuiuiorum hospitalium nomina.

QUARTA conuiuiorum diuisione non incommodè secundum personas hoc modo videtur posse fieri, ut alia dicantur esse civium sive popularium, hoc est, quæ inter eos, qui eiusdem sunt civitatis, agitantur, de quibus partim iam multa dicta sunt, partim plura dicentur: alia vero quæ cum hospitibus, peregrinis & aduenis inuicuntur, quæ Græcè Athenæus lib. 5. statim ab initio συμπόσια ξενικῆ & συμπόσια πρὸς τὰς ξένους: Pindarus, ἑστίαστας ξενίας appellauit: appellantur etiam δοχαὶ & ποδοχαί. Latine hospitalia possunt dici, ut Cicero hospitalem mentem dixit. Laudatissimum sanè hoc conuiuij genus, quo aduenæ atq; peregrini excipiuntur, existimari debet. Virtus namq; vnde hoc proficiscitur, nobilissima præstantissimaq; est, hospitalitas Latinis, Græcis ξενία & φιλοξενία dicta, qua nimirum peregrinos & aduenas quocumq; possumus humanitatis, benignitatis, beneuolentiæq; genere prosequimur, illis ædes domosq; nostras patrefacimus, cibum potumq; liberaliter præbemus. Hinc Cicero lib. 2. Offic. Rectè etiam, inquit, a Theophrasto est laudata hospitalitas. Est enim ut mihi videtur, valde decorum patere domos hominum illustrium illustribus hospitibus, idq; etiam Reipub. est ornamento, homines externos hoc liberalitatis genere in vrbe nostra non egere. Huic simili illud Pontani: Est autem non modo priu-

Hospitalitatis laus.

do priuatorum civium, verum etiam vrbiū ipsarum summa laus, priuatas domos patere peregrè venientibus. Ambrosius lib. 1. Off. cap. 21. Commendat, inquit, plerosque etiam hospitalitas. Est enim publica species humanitatis, ut peregrinus hospitio non egeat, suscipiatur officiosè, pateat aduenienti ianua. Valde id decorum totius orbis existimatione, peregrinos cum honore suscipere, non deesse mensa hospitalitatis gratia, occurrere officijs liberalitatis, explorare aduentus hospitium, Abrahami atq; Loti exemplo. Virtuti huic præstantissima contraria est inhospitalitas, inhospitalitas, quæ secundum Cic. definitionem, est opinio vehemens eaq; inherens & penitus insita, valde fugiendum esse hospitem, Græcè ἀξενία, ἀμισξία, ἀκακοξενία & ἀλεξενισία dicta, non legi modò diuinæ, verum ipsi quoque naturæ contraria & inimica. Aristoteles in Polit. dicit, ad tyrandis conseruatione pertinere τὸ ἄξενον εὐνοίας καὶ συμνημεροῦταίς ξενικοῖς μέλλων ἢ πολιτικοῖς, id est, familiares habere, & ad conuiuia potius admittere peregrinos quàm ciues.

Ac in sacris quidem literis, ut inde pro more nostro exordium ducamus, hospitalitatis, conuiuiorumq; hospitalium illustria sanè extant exempla pariarcharum aliorumq; sanctissimorum hominum, qui peregrinos & aduenas, & inter hos sæpe angelos: imò ut Theologi nonnulli volunt, ipsum Dei filium, ἀθεοπροεδρῆν, id est, humana specie atq; forma præditum in ædes suas humanissimè inuitarunt, receperunt, omniq; officiorum genere fuerunt prosequuti. Sic namq; magnus et illustris ille omnium gentium pater Abrahamus Gen. 18. circa meridiem, quo ferè tempore propter vim æstus in calidis præsertim illis regionibus viatores diuertere solent, ad tabernaculi sui ostium sedisse scribitur, hospites scilicet, ut bene Basilius inquit, quasi venandi aucupandiq; gratia. Is itaq; cum sublati oculis tres angelos, quos ille homines peregrinos esse putabat, conspexisset, illis illico magna cum celeritate obuiam occurrit, illosq; honorificè humaniterq; partim dimisso humilique corporis gestu, partim verbis huiusmodi non modò salutauit, verum etiam in ædes suas inuitauit. Mi domine, inquit, si gratiam inueni in oculis tuis (dominum in singulari numero tres illos appellando sacrosanctæ Trinitatis ὁμοούσιον vnitatem Theologis nonnullis innuere videtur) ne quæso transeas à seruo tuo. Capiatur obsecrò parum aquæ, & lauate pedes vestros, & recumbite sub arbore. Interim accipiam buccellam panis ad fulciendum cor vestrum, quò facilius postea iter vestrum perficere possitis. Hæc fuit humana pariter atq; honorifica illius saluatio, inuitatio: officiorumq; hospitalium promissio. Cum verò illi precibus illius satifacerent, ipse confestim summa cum celeritate ad uxorem suam sese in tabernaculū recepit, illamq; festinanter ex tribus satis farina simi laginæ panes subcineriticos cōficere iussit. Ipse interim ad armēta cucurrit, indeq; vitulū tenerum et opimū accipiens, illū puero, hoc est, famulo suo maclandū coquendūq; tradidit. Deinde buriyū, lac, vitulumq; quem parari curarat, illis apposuit, stansq; sub arbore illis cibum capientibus ministravit. Postremò illos e mensa surgentes, & ad iter suum redeuntes deduxit.

Annon hoc quæso perfectè, omnibusq; suis numeris absolutè hospitalitatis exemplar est, quod Spiritus sanctus nobis non modò ad diligenter attendendū, contemplandū, verum etiam ad imitandum proposuit. Nam primò quasi occasionem omnem peregrinos excipiendi captans potissimum circa meridianum tempus, quo (vti supra dixi) viatores ob summam caloris vim tecta atq; diuersoria quarunt, non intra domesticos tabernaculi parietes latitans (ut multi solent) sed stans foris, quasi specularatur, ut Ambrosius inquit, ne fortè præteriret peregrinus aliquis, & diligenter prætendebat excubias, ut occurreret, & præueniret, ut rogaret. Sic Tegestdeti, oppidi Africae, incolæ custodibus portarum mandant, simul ac peregrinus quispiam appulerit, inquirant ab eo, habeat ne certum aliquem in ciuitate amicum: quòd si habere se neget, ab ijs ad hospitium deducitur, testis est Cæsar Augustinus Curio, in Marochensi regni descriptione. Deinde cum tres illos conspexisset, non expectauit donec illi ad se venirent, multò etiam minùs fugiens sese intra tabernaculum suum recepit, sed vtrò ac sponte sua illis alacriter honoris gratiâ obuiam processit, illosq; cum gestibus tū verbis honorificis atq; humanissimis inuitauit. Præterea aquas illis ad pedes abluendum pro more illius regionis adferri, illosque sub arbore, ceu opaco & ameno in loco, requiescere iussit. Postea cibos illis suauis admodum & delicatos summa cum celeritate apparari curauit. Tum cibos illos coctos iam paratos illis apposuit, ipseq; in tanta famulorum copia, quæ abundauit, solus stans illis dapiferi atque pincerna officium gnauiter præstitit. Postremò, ut amice, beneuolè honorificèque illos exceperat, inuitarat, tractarat, eodem modo abeuntes hu-

maniter deduxit aliquò usque atque comitatus est, secundum illud Homeri præceptum:

ἔνθετον παρῖοντα φιλεῖν, ἐβίβοντα δὲ πῖμπειν,

Hoc est, hospitem oportet præsentem liberalitate excipere atque tractare, abire autem volentem amicè dimittere atque deducere. Huiusce verò egregie suæ hospitalitatis fructum statim vberri- mum accepit. Letissimum nimirum nuntium de futura sobole, siue, ut Ambrosij verbis lib. 2. Offic. utar. pro hospitalitatis mercede, fructum posteritatis recepit. Similis omnino atque germanæ ho- spitalitatis exemplum habemus in Lotho Abrahami nepote, Gen. 19. Is enim in porta Sodomorum sedens, ac duos angelos, quos putabat esse homines, conspicatus, surrexit statim, illisq; ob- uiam processit, deinde illos amice honorificèq; huiusmodi verbis alloquutus est & ad se inuitauit: Obsecro vos, mei domini, ad domum serui vestri diuertite, ac mecum pernoctate, lauate pedes ve- stros, ut manè consurgentes persequamini iter vestrum. Cui illi: Non, inquit, sed in platea per- noctabimus. At cum ille vehementius & acrius instaret & vrgeret ut apud se diuersarentur, illi tandem domum illius sunt ingressi, quibus cœnam admodum liberalem instruxit, placentas in- fermentatas apposuit, illosq; noctu aduersus Sodomitarum vim atque violentiam cum summo vitæ suæ, filiarumque suarum pudicitia periculo tutatus fuit. Hanc quoque insignem sanctissimi illius viri hospitalitatem Deus insigni beneficio remunerauit, dum illum vnâ cum tota sua fami- lia angelorum illorum opera ex horrendo, funestoque illo Sodomorum incendio clementissimè libe- rauit atque eripuit.

Lothi hospita- litas.

Patrum enco- mium hospita- litatis.

Illustra sanè hæc duo sunt atq; præclara hospitalitatis exempla, de quibus egregiè S. Ambro- sius Officiorum lib. 2. cap. 21. hunc in modum differit: Tanta est, inquit, apud Deum hospitali- tatis gratia, ut ne potius quidem aqua frigida a præmijs remunerationis immunis sit. Vides quia Abraham Deum recepit hospitio, dum hospites quærit? Vides quia Loth Angelos suscepit? Vnde scis an & tu cum hospitem suscipis, suscipias Christum? Licet in hospite sit Christus: quia Christus in paupere est, sicut ipse ait. In carcere eram, & venistis ad me: nudus eram, & operuistis me. Sua- ue est igitur non pecunia, sed gratia studere. His similia sunt illa Augustini: Disce, inquit, Chri- stiane, sine discrimine exhibere hospitalitatem, ne fortè cui tu domum clauseris, cui humanitatem negaueris, ipse sit Christus. Melius igitur est malum sub specie boni etiam recipere, quàm homi- nem excludere: melius fertur bonus, quàm excluditur malus: tolerabilius est ingratum recipere, quàm Christum excludere. Huc quoq; faciunt illa Pauli Apostoli verba ad Hebr. 13. Hospitali- tatis ne sitis immemores: per hanc enim quidam inscientes exceperunt Angelos hospitio. Sic Gedeon Ind. 6. quoque Angelo, quem prius inuitarat, quiq; procul dubio hominis speciem referebat, sacri- ficium, hoc est, magnificum conuiuium adornasse scribitur. Nam & hædum caprarum coxit, & ex modio farinae panes azymos confecit, hæc q; omnia cocta atq; parata illi apposuit. Hanc hospi- talitatem quoq; commendat Plautus in Bachide inquitens: Hospitium & cœnam pollicere, ut conuenit Peregre aduenienti.

Gedeonis hospi- talitas.

Hædi hospiti- bus apposuit.

Duo hic ciborum genera ponuntur, de quibus operæpretium fuerit quædam dicere, quæ ad hunc & alios quosdam sacræ scripturæ locos illustrandum facient. Primo hædi caprarum sit men- tio. Hesiodus lib. 2. ὄρεϊ ἔργον, & c. ἐλπίων ἀποτρίβω, hoc est, hædorum primogenitorum carnem maxime commendat, nec id sanè immeritò. Est enim ἔυχυμοσ καὶ ἔυπεπιός, id est, succi boni & concoctionis facilis, quin etiam multi nutrimenti. Ibidem lac quoq; caprinum, quæ primum desinunt lactare, commendat, quod putatur plus & salubrius nutrire, quàm alia lactis genera.

Mazoth He- braicè quid.

Secundò, Angelo hospiti suo dicitur Gedeon apposuisse (ut etiam suprâ suis hospiti- bus) ἄζυμα mazoth confectos ex epha (mensura aridorum secundum Hebræos, decima pars cori, tria sata capiens: satum verò 144. oua) farina. ἄζυμα mazah autem in plurali ἄζυμα ma- zoth Hebræis est placentæ, siue panis azymus, non fermentatus (Auctor fasciculi myrhæ, pa- nem afflictionis & incompleurum vocat) sic dictus, vel a ἄζυμα nazah, id est, accelerauit, maturauit, quod celeriter conficeretur in usum præsertim hospitem, seu peregrinantium: vel, ut alij volunt, ἄζυμα mazaz expressit, (a quo, ut hoc obiter dicam, ἄζυμα, ἀμύζω, & μύζω Græcorum eius significationis est natum. Item μάζος papilla, Germanis zäze & schmatzen) quod farina purissima extraheretur atque educeretur ex viliori. Veteres igitur, quò hospites suos

suos lassos citius reficerent, azymis placentis, quas ex tempore coxissent, utebantur. Quidam Rabbiorum hoc in loco, ut & suprâ, fabulantur, azymorum idcirco mentionem fieri, quod hæc paschali tempore acciderint. Verum ex sacræ literis constat azymos panes legis diuinæ præser-ipto ad sacrificia, non in Paschate solum, verum etiam alijs temporibus fuisse adhibitos, præser- tim eos qui ad Altare Domini comburendi erant. Itaq; frivola admodum est hæc Rabbiorum coniectura. Ac quoniam in panum azymorum mentionem incidimus, obseruandam est ex ve- teri Lege in plerisq; sacrificijs atq; festis fermenti, atque fermentatorum panum usum fuisse pro- hibitum, ut Exod. 12. Dexter. 16. de festo Paschatis iubentur septem continuis diebus omne fer- mentum eliminare. Vnde Suidas ait: Ab hora sexta, diei decimi quarti, mensis primi ad elango- rem tubarum panes ζυμίται, id est, fermentati, qui Iudæis reliqui erant, concremabantur. Exo- di 34. Non mattabis super fermento. Leuit. 2. Omne manus quod offertur Domino, non facies cum fermento. Nec verò apud Iudæos solum, sed etiam apud Gentes panem azymum in solen- nitatibus fuisse adhibitum, vel illa Galeni lib. 1. de Alim. facultat. sacris indicant, ubi de azy- mis loquens, ait: Panis purè azymus nulli est utilis, etiamsi caseus admisceatur, quem ad- modum apud nos in agris parare solent hi, qui festa celebrant. Quibus verbis significat, circa Pergamum rusticos Asiaticos etiam azymo vsos pauè diebus festis. Notandum porrò apud Iu- dæos & fermentata nonnunquam in sacrificijs & infermentata etiam profanis in epulis sæpe fuisse adhibita.

Panum seu pla- centarum azy- marum vsus apud Hebræos.

Quod ad primum attinet, certum est Leuitici septimo in sacrificio pacifico placentam addi fermentatam, & Leuitici vigesimo tertio, in festo Pentecostes panes fermentatos offerri in sa- crificio. Quare dicunt nonnulli fermentata in alijs sacrificijs prohiberi, quod in certis admit- tatur, & præcipiatur: deinde prohiberi in his quæ super altare Domini debebant incendi, non autem ut offerrentur sacerdoti, qui fermentatis etiam panibus utebatur ad usum carniùm. De- inde azymorum usum non sacrum solum, sed etiam profanum fuisse ex duobus suprâ commemo- ratis, & alijs sacræ scripturæ locis patet. Panem autem azymum copiosioris quidem, sed deterioris esse nutrimenti, & ad Venerem magis iucitare, ex varijs item componi, ut melle, lacte, caseo, tritici farina, alijsque constat: cum fermentatus panis laudatior sit, melioris succi, vires melius reficiat, simplicior sit eius conficiendi ratio. Hæc de panibus azymis, & infermen- tatis sint dicta.

Porro Hebræorum ἄζυμα mazah videtur Græcorum voce μάζα (quam Megareses μάδα - Mazah He- bræorum com- paratio cum mazah Græcæ rum.) & nomine & re respondere. Nam primò nominis vtriusq; magna est affinitas, ita ut Græcum omnino ab Hebræo videatur profluxisse. Deinde quoad rem ipsam magna videatur vtriusq; esse similitudo. Primò enim Hebræorum mazah (ut ex hoc loco apparet) ex farina sci- licet vel aqua, vel lacte, vel oleo, vel alio liquore mixta, dicitur fuisse confecta. Tales ferè sunt mazæ Græcorum descriptiones. Athenæus lib. 14. scribit, initio μάζα vocatam esse δημοτικὸν πῦρον καὶ κωνὸν τεσσάρων ἐκ τῆς ἀλφίτων, popularem quendam & communem cibum ex farina. Hesychius exponit: ἀλφίτα περὺρῶνα ὕδατι καὶ ἐλαίῳ. Leuitici 8. & Exod. 29. placentarum mixtarum oleo fit mentio. Et Erotianus apud Hippocratem, φῦρα μάζα δὲ ἀλφίτων γινόμενον, ποτὲ μὲν μετ' ὄξυμέλιτος, ποτὲ ἢ μετ' ὄξυκεράτε ἢ ὑδρομέλιτος, ἢ μετ' ὕδατος, farina hordei aliquo liquore subacta, siue oxymelite, siue mulsæ, siue poscæ, siue aqua pura. Xenophon Pæd. 6. ἔστις ἀλφίτισσι τε, ὕδατι μεμιγμένῳ ἀεὶ τὴν μάζαν ἐδίει. id est, Qui libenter farina vesci- tur, is mazam aqua mixtam edit. Et Aristoph. interpres, in illa Aristophanis Pace: ἐδ' εἰς γὰρ αὐτὴν μὲν μάζαν ἐδίει: Soliti, inquit, sunt famuli μάζαν, hoc est, ἄζυμα μάζαν ἐδίει ἐκ τῆς ἀλφίτων μάζαν, id est, conficere ex farina mazam, eamq; comedere. Αλφίτον enim quanquam Græcorum vulgo quamlibet farinam atq; ad eò omnium fructuum molitorum, molituram signifi- cat, tamen Hippocrates & medici propriè sic appellant hordei tosti siue fricti farinam, quæ La- tine polenta dicitur. Quæ si liquore quopiam subacta est, ab eodem Hippocrate μάζην appella- tur. Eustath. quoque Ἰλλ. Αλφίτον, inquit, ἐκ ἀπλάς τὸ ἀλφίτον, ἀλλὰ κελείως τὸ κελίτιον, Αλφίτον id est, propriè farinam hordeacæ significat. Et paulò post, Nonnulli simpliciter αἰνοῦσιν, Αλφί- τον τὸ ἐκ πεχυρῶνων κελίων παρὰ τὸ ἀλφίτῳ τὸ ὀρωτὸν ἐφορῆθαι, id est, propriè dicitur quod ex hordeis subactis fit ab inueniendo, quod primò sit inuentum. Aetius auctor est, mazam ap-

quid.

pellari polentam hordeaceam, quae sit humido conspersa. Plutarchus... tortae sine placenta hordeaceae ad Madianitarum castra devoluta, ac illud evertentis somnium fuisse praesagium victoriae, quam Iudei, duce Gedeone, de Madianitis & Amale: hinc essent reportaturi. Nam panis sine placenta illa hordeacea, quae inter viles cibos numeratur, symbolum fuit Gedeonis atq; populi Iudaici, cuius vilis tunc erat, & abiecta conditio, eversuri Madianitarum castra, ut bene Iosephus interpretatur. Zelil autem vocem Hebraeam, quae ibi ponitur, Grammatici exponunt tortam seu panem super cineres sine carbonibus coctum, vel a zalach, id est, affare, vel a zalal, quod strepere & sonare significat, propterea quod dum super prunas coquitur, magnum strepitum edat, qui & ipse militaris strepitus atq; crepitus imago fuit. Aristophanis Scholiastes & Suidas uāzā volunt proprie significare, cibum ex lacte & frumēto confectum. Hinc Hesiodus uāzān amolagā, hoc est, lacteam vocat. Athenaeus lib. 3. amolagā interpretatur ποιιδυκώ, κ; ἀμαζαι, id est, pastoralem & maturam: nam ἀμολαζόν τὸ ἀμαζαίων: Sunt qui ea seum pinguiorem exponūt. Haec de materia veriusq; mazā Hebraeorum & Graecorum. Deinde ut mazā Hebraeorum fuit placenta recens, subito & ex tempore facta, unde etiam nomē videtur esse sortita a festinatione, sicuti dicitur: ita etiam uāzā Graecorum Theocriti interpres, νεομαζαίων, id est, bucellam recens pistam atq; subactam vocat. Unde Aristophanis interpres in Plauto, ἄρτον κ; μαζα, hoc vult a se invicem differre, quod panis iam pridem μαμαζαί, id est, subactus est, mazā autem recens. Constat etiam viliores fuisse uāzā quam ἄρτον, & illam ex hordeo plerumque, hunc ex tritico confici solitum. Unde apud Athenienses Solon in Prytaneo vescentibus mazam iussit apponere, in festiuitatibus autem addere panem. Unde & proverbium apud Zenodorum: Bona etiam mazā post panem. Praeterea ut mazā Hebraeorum dicitur esse panis afflictionis: ita Aristoph. interpres in Pace, in illa verba: μαζα κ; πανδυσία, mazam vocat σφυρόν ἄρτον, id est, rigidum panem. Nonnulli hoc nomine panem nauticum, vulgō bis coctum intelligunt. Ac omnino uāzā rudem quandam ac tenuem cibum a Veteribus fuisse iudicatum, ex antiquis monumentis constat. Unde est apud Athen.

Mazā modō pro vili, modō pro delicato cibo accipitur.

πεινῶντι γὰρ ἀπὸ μαζᾶ πικρωτέρα γούστει καὶ ἐλέφαντι,

Id est, Esurienti mazā pretiosior auro & ebore. Xenophon Pad. id est, uāzā κ; ἄρτος πεινῶντι φαίεν, id est, mazā & panis esurienti suavis est esu. Apud Plutar. in isin ἐν μαζῇ κ; φαίῃ τὸ ἡδιστόν, Non est in mazā & lente iucunditas. Idem indicant Proverbia illa: Mazā esurienti, Mazā Scarabaeo, Mazā post panem bona: de quibus vide plura apud Erasmus. Sunt tamen qui hanc inter delicatiora edulia numerarunt. Unde μαζώντες Suidas, τροφῶντες, & ἡσπυμαζῶν Athenaeo atq; Luciano, τὸ τροφῶν καὶ ἡσπυβολῶν, id est, supra modum delictijs indulgere. ἡσπυμαζῶν quoq; proverbium de ijs, qui delictijs diffiunt. Caelius lib. 9. cap. 12. Quod igitur mazā modō pro vili, modō pro delicato cibo usurpatur, ideo factum puto, quoniam, ut testis est Athenaeus lib. 14. cibum hunc tenuem atq; necessarium ex farina ferē hordeacea confectum, posteriori pro sua intemperantia, varijs artibus ad delicias transfulerunt: unde etiam nomen ipsum uāzā in μαζῶν fuit commutatum: quo nomine πᾶσι τὸ πολυτελές ἐδίσμα, id est, omne edulium pretiosum significatur. Et μαζῶντες idem est, quod parare huiusmodi delicias, siue sint pisces, siue aues, siue olera, siue victimae, &c. ijsq; frui ac indulgere. De adagijs, Mazam pinsit a me pistam, & albam mazam pinsit tibi, vide Erasmus. His adde, quod ut Hebraeorum mazā in sacrificijs quoq; fuit usitata: ita Athenaeus lib. 1. testatur, uāzāν τὸ δίδυμῶν ἐν ταῖς θυσιαῖς, ἢ ἀπογεύονται, id est, mazam, quae dabatur degustanda in sacrificijs ὕμια, id est, sanitatem fuisse appellatam, forsā quia putarent illam ad sanitatem conferre. Pollux quoq; ὕμια mazā sacra dicit esse speciem. Ibidem mazas facit duplices, alias quidē sacras deorum, alias vero profanas, quibus homines videntur. Quod ad sacras attinet, alias facit communes omnibus Dijs, quae ab illo γέλαροι appellantur, alias proprias atq; peculiare ceris Dijs, ut erant ἀυφίωτες

Mazā siue placenta sacra.

quae Diana, affixis circumquaq; accensis cereis in ipsius templo Murychia dicto (teste etiā Pausania

saniam apud Eustath. Ι. λ. λ.) offerebantur. Ut δελία quae Dionysio erant sacra, & a certis ministris, qui inde δελία πόρῃ dicti, in illius templum ferebantur. Ite βῆς placenta genus fuit a cornuum forma sic appellatum, quod Apollini, Diana, Hecatae atque Luna offerebatur. Similiter μαλιτῆτα, id est, placenta mellita, quae etiam ἀρσηρ & ὕμια dicta, Trophonio fuit sacra. Opδοσίτης quoq; panis sacri species fuit. Huiusmodi fuerūt placenta illa quas Israelitae Ethnicorum imitatione reginae caeli (alij Solem, alij Lunam interpretantur) obtulerunt, ut Jerem. 7. & 44. scriptum est. Καυανὶμ Hebraicē vocantur a καύω, id est, exurere, comburere (unde forsā Graecum verbum καίειν comburere, & inde καυσὸν quod comburi potest, &c.) sic dicta quod ad ignem torrefacta triangulari erant forma, ut quidam volunt. Epiph. lib. 3. contra Haeres. Tomo 2. cap. 78. & 79. cum hac Israelitarum superstitione antiqua comparat hereticorum quorundam in Arabia idololatriam, qui Collyridiani fuerunt nuncupati: eō quod certa quaedam mulieres in curru sellae ornata, ac velo passo obducta collyrida siue placentam illustri quadam die per aliquot dies proponere, ac Mariae ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου nomine offerre solebant, quo simul omnes congregatae participabant. Hoc ille impium, nefarium, ac planē diaboli Collyridianū cum opus, & impuri spiritus doctrinam vocat: ita ut illud Apostoli vaticinium ipso euentu fuerit comprobatum: Deficient quidam a sana doctrina, attendentes fabulis & doctrinis demoniorum. Erunt enim, inquit, mortuis diuinum cultum praestantes, quemadmodum etiam in Israel coluerunt. Et sanctorum iuxta tempus in Deum gloria facta est, alijs non videntibus veritatem, in errorem. Haec ille. Apud Hebraeos olim (unde forsā Arabica ista muliercula suae superstitionis occasionem sumpserunt) fuit certum quoddā placenta genus ἡδῆ Challah dictum est (Hierocollyridam, alij crustulam, alij placentam rotundā verterunt) quam mulier volens conficere & pinsere panes, prius de subacta farina, seu massa frumenti tollere & sacerdoti offerre tenebatur. Hodie quum non sit amplius templum, nec sacrificiorum usus, huiusmodi placentam Iudaeorum mulieres exurere solent, eō quod, ut aiunt, nefas sit inde aliquid utilitatis capere. Ceterum Challah placenta genus quum tollunt illam massam huiusmodi benedictione utuntur, Benedictus sit Dominus Deus noster rex mundi, qui sanctificavit nos, & praecipit nobis separare placentam de pasta. Omnino autem huiusmodi panes siue placentas dijs consecrandi, ac in illorum honorem offerendi consuetudinem Ethnici κακοζήλια quadam a prisca Iudaeorum religione traxisse videntur, qua legis divinae praescripto placenta quaedam atq; panes Deo offerebantur. Huiusmodi fuerunt praeter ceteris insignes illi Propositionis panes vulgō dicti. Hodie quoq; in Christianorum templis panis sacer ponitur, qui vulgō panis benedictus appellatur.

Collyridianū

Challah placenta genus

Quod ad erymon huius vocabuli attinet, mihi omnino ab Hebraeo μαζα mazā videtur derivatum. Apollodorus apud Athenaeum derivari scribit ἐπὶ τῆς μαζᾶς. Suidas πρὸς τὸ μαζᾶς. Ipse Athenaeus a μαζῆν deducit τὸ μαζῶν μαζῶν αὐτῶν. Eustath. illum sequitur, μαζᾶν exponens φουρᾶν ἄρτους, μαζᾶν quoq; Hesych. est mazas pinsere seu coquere. Ab eodem verbo etiam μαζῆς, μαζῶς, μαζῆς, μαζῆς videntur derivari. A μαζᾶ porro, & μαζῶν πῆξος dicitur, qui mazas coquit Hesychio: & μαζῶν, siue μαζῶν, Polluci, discus quo distribuebantur mazae: Hesych. orbem vel lancem ligneam, Athenaeus κανέον χαλκῶν, id est, canistrū seu lancem aream. Acron apud Horatium 2. Serm. Sat. vlt. lancem grandiore exponit, qua voce etiam Varro de Rustica cap. 4. utitur. μαζῶν Hesychio, δὲ τὴν μαζῆν μαζῶν, qui ob mazam slet: μαζῶν eidem cistella ferēdis mazis: μαζῶν diminutiū (ut & μαζῶν apud Athen.) ἐν τῷ ὄλῳ μαζῶν apud Aristoph. Equit. Scholiastes interpretatur ἄρτον πρῶτον ἡσπυμῶν. Idem testatur mulieres olim mazas confecisse rotundas, ne viderentur πολυφάγοι, sed ὀλιγοφάγοι, hoc est, non multi, sed pauci cibi. A μαζᾶ nonnullis Marcipanis vulgō notus videtur esse dictus, ut Hermolaus in quadam Epist. ad Cardinalem Senensem scribit. Alij tamen Marcipanes ab auctore principe dictos volunt, quando & Martiatum legimus unguentum, & Marci pastillos in medendi ratione celebrat Graeci. Μαζῶν, teste Ath. lib. 4. Arcadibus dicta Mazones coene Arcadicae. Amazones vnde de dicta quorundam opione.

Μαζῆς erymon & derivata.

Marcipanis.

Mazones coene Arcadicae.

Amazones vnde de dicta quorundam opione.

Eustathio & alijs videntur dicta ab a & μείζων, eo quod non maxa siue pane, sed lacereis & re-

Hospitalitatis exempla in veteri Testamen-

Insigni porro, ut ad propositum redeam, hospitalitate Rebecca quoq; atq; Labanus illius fra-

Salomon quoq; ille vel ipsius Dei iudicio omnium hominum sapientissimus rex, idem hospita-

Hospitalitatis præcepta ibi-

Non minus verò clara & insignia eius virtutis cõiuuitorumq; hospitalium exempla atq; præ-

Hospitalitatis exempla in nouo Testamen-

Deinde culpat in illa μέμνηται, hoc est, nimis anxiam curam atq; sollicitudinem de victu, cum

Nec verò tantum in populo Dei, qui ipso Deo ceu optimo familiarissimoq; omnium virtutum

Ac in primis quidem Græcos, ut ab illis potissimum omnium ferè liberalium artium atq; vir-

Græci hospita-

Hospitalitatis præcepta ibi-

Græci hospita-

Excipitur, vulgò appellatur... Excipitur, vulgò appellatur... Excipitur, vulgò appellatur...

excipitur, vulgò appellatur est... cui respondet Latinum Hospitiis vocabulum, quod simili- liter et active et passive pro excipiente, et pro eo qui excipitur...

gibus dici ἀδελφούς. Athenaeo lib. 5. significat etiam ξενίων νοσοκομείον. Suidas ξενώνα interpre- tatur δόμον ὑποδοχέων τῶν ξένων, καὶ ἀδελφώσεων.

Atque hac quidem de nominibus, quae et ipsa argumento sunt non levi Gracos illos antiquos studiosissimos hospitalitatis cultores extitisse. Verum id magis adhuc docent plurima et pulcherrima praecepta atque exempla quae ab illis literis memoriae tradita sunt, quorum nonnulla subij-

ciam. Ac praeter ceteris quidem scriptoribus omnibus Homerus omnia iuxta legitimaq; hospitali- tatis officia egregie sane mihi expressisse, ac suis quasi coloribus depinxisse videtur in praclaris illis suis literarum monumentis, quae quidem aliorum quoque officiorum vitae humanae praecleara documenta atque praecepta continent.

Εννήμην ξενίους καὶ ἐντέτα βίης ἑρῶσεν, Id est, Excipit hospitio peregrinum forte diebus, Ille nouem totidemq; boues mactauit ad aras.

Ut autem sub commemoratis personis Hospitalitatis virtus pulcherrima: ita sub procorum seu porcorum potius illorū Ithacensium, atq; in primis Antinoi persona, libro praesertim 17. necnon Polyphemi atque Cyclopium personis lib. 10. inhospitalitatis vitium turpissimum graphicè describitur.

Hospitalitatis porro officia haec ferè laude imitationeq; dignissima locis antè citatis a poeta proponuntur. Primum est ἀσπασμός, hoc est, salutatio atq; exceptio, siue inuitatio peregrini blanda et humana partim verbis, partim gestibus quibusdam constans.

— Νεμεσίδην δ' ἐπιδυμῶν. Ξείνον δὴ θύρῃσιν ἐφασκάμεν, ἐγγύθει ἢ σταί, Χείρ' ἐλα δὲ ζήτηρῶ, καὶ εἰ δέξατο χάλκη· ἴγχι

Καὶ μὲν φωνήσας, ἔπειτα πῆρνοντα προσήδα.
Χαίρε ξείνε, παρ' ἄμμι φιλήσεται· ἀντάρ ἔπειτα
Δείπνε πιασάμην, μυθήσεται ὅτ' ἴσο σέ γῆ.

Telemachus igitur primò quidem agrè fert peregrinum procul a foribus stare. Vtitur Home-
rus verbo ἐφιστάσθαι, quod, ut testatur Eustathius, sæpè mendicantibus tribuitur, unde ἐπιστάτης
aliquando ἐκείτω, ἢ προσείτω, id est, supplicem siue mendicum significat. Deinde manum il-
lius dexteram apprehendit: unde Eustathius, ὅτι τὸ εἰς δεξιὰς ἀπείδαι ὅπερ καὶ νῦν τοῖς πολλοῖς
ἐπιχωρεύει, δ' εἰγμὸς φιλοφροσύνης καὶ ἀσφαλίστατον. ὁ δὲν καὶ δεξιοὶ λέγονται οἱ ἀγαθοὶ καὶ
δεξιῶν μέρην νῦν τὸ φιλοφροεῖσθαι λέγεται. Et paulò post, Λαῖα μὲν τοῖ χειρὶ, καὶ δεξιῶν
ἀπείδαι ἀλλήλων τὰς φιλημένας. Διότι ἐν κακῇ μοίρῃ οἱ παλαιοὶ ἐπέθεντο τὰ μη δεξιὰ. Paulò
post, τῶν δεξιῶν χειρῶν συμβολῶν ῥηταί α Ἑταίρις ad Latinos & ad alias gētes promanasse: Ve
& τὸ προσήκειν ἀλλήλοισι δεξιωμένους ἐκπέμψασιν. Huc videtur alludere Cicero pro rege Deio-
taro: Per dexteram te istam oro, quam regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti. Hanc, inquam,
dexteram non tam in bellis & in prelijs, quam in promissis & fide firmam. Tituli honorifici qui-
bus hospites insigniunt: Eumαιὶ Ὑλλσημ ξείνον δαίμονιον & ξείνον πατέρα ερεβρό appellat.
Mineruam præterea Telemachus huiusmodi oratione humanitatis plenissima alloquitur: Χαί-
ρε ξείνε παρ' ἄμμι φιλήσεται, in qua verba sic Eustathius commentatur. Ὅτι ἔθια καὶ ἐπιφρονεῖν
τοῖς ξεινοζομύχοις τὸ χαίρε ξείνε, id est, quia moris erat hospites qui excipiebantur, huiusmo-
di verborum formula affari: Salve hospes. Inde verbum χαίρειν vult idem auctor ad episto-
larum inscriptiones fuisse traductum hoc modo ὁ δ' εἶνα τὸ δ' εἶνα χαίρειν, id est, hic illi salu-
tem dicit. Nomen autem φιλεῖν addit idem καὶ ὅτι ξεινοδουχίης φιλοφροσύνης ὑσyrparsi, νε
χαίρε ξείνε, παρ' ἄμμι φιλήσεται pro ξεινοδουχίῃ φιλικῶς, cuiusmodi est & illud: καὶ ξείνον
πῆρνοντα φιλεῖν.

Quoad verò illam hospitalem dextre apprehensionem similia exempla alibi quoque eundē apud
poeetam reperiuntur. Sic enim Nestor & eius filij,

ὡς ἐν ξείνε (Mineruam & Telemachum) ἴδον, ἀθρόοι ἦλλον ἀπ' αὐτῶν
— χερσὶν τ' ἠσάροντο, &c. Hoc est,

Interprete Eustathio, ἐπεφώνοντο, καὶ ἕλλον δὲ δεξιῶταως εἰς ἑαυτοὺς, καὶ τοῖσιν αἰετὸς πα-
λαίοις, ὁ ἀσπασμὸς, χρομολίης δ' ἐξέως δὲ τὸ ἀπ' αὐτῶν καὶ πλειοασμὸν τὸ α, & dicitur τὸ χερ-
σὶν ἀσπάζεσθαι manibus salutare, ad differentiam τῶν λόγους ἀσπάζομενων, id est, eorū qui ver-
bis salutant, quemadmodum idem verbum ad osculum significandum adhibetur, quod quoniam
olim non erat in ὄψυ, idcirco veteres id hoc modo exprimebant: ἀσπάζομαι ἀλλήλους φιλήματα.
Sed est etiam observatione dignum quod Eustathius ibidem addit: Licet autem, inquit, etiam-
nūm hodie apud multas gentes videtur moris esse ἐν τῶ ἀλλήλοισι σιωπῶν ἀσπάζεσθαι τὰ
χεῖρας, καὶ ταῖς σῆθη πελάζοντι καὶ τὰς χεῖρας ἐπιχυρτέντας, καὶ εἰς κύκλον περιέρχοντες &
ἀσπάζομενοι ἡρέμα: αὐτὸ hoc illis est ἀσπασμὸς. Hac Eustath. Nestorū porrò filius Pisi-
stratus, ut inquit Homerus,

— ἰγυθὲν ἔλθων,

Ἀμφοτέρων ἔλε χεῖρας, καὶ ἴδρυσεν παρὰ δ' αὐτῶν,

Id quod inquit Eustath. vel sic intelligi potest, quod ἴδια τὴν ἐκατέρων ἔλαβε χεῖρα ἐκατέρως
ταῖς ἑαυτῶν χερσὶν ὡς ἐν τινὶ τόπῳ τῶ χερσῶ, ἢ μίαν καὶ μίαν δὲ ἐκατέρων τὰς δεξιὰς, τῆ ἑαυτῶ
δεξιῶν δηλαδὴ: ταῖα γὰρ ἐκ καὶ ἀπείδαι.

Est deinde hospitalitatis quoque officium onera si qua gestant & in his arma quæ, ijs illos sta-
tium liberare. Sic enim Telemachus Mineruam excipiens non solum χεῖρ' ἔλε δ' ἐπιτεριπύ, νε-
rùm etiam ἰδέξατο χάλκεον ἔγχυθ, id est, accepit ensē illius aneum, quo erat accincta, & il-
lum ut postea sequitur, intro portavit & certo quodam in loco collocavit.

Ἐγχυθ' μὲν ῥ' ἐσπισε φέρον πορὶς κίονα μακρῶν

Δαρεδόνης ἐπὶ τοσθεν εὐξόε· ἐνθά περ' ἄλλα

Ἐγχυα δ' ὄδυσσεῦσ' ἐταλασίφρονος ἴσατο πολλά.

Præterea hospitalitatis est si peregrinus aut hospes in equo currius veniat, equos currus solue-
re, in stabulum ducere, illi pabulum affatim præbere. Hoc quoque officium Homerus Od. d. egre-
gic ex-

Ἐπιστάτης.
Dextera ap-
prehensio.
Δεξιοί.
Δεξιῶται.

Χαίρε.

Ἀσπασμὸς
quid.

Hospitalitatis
officium hospi-
tes oneribus
quæ gestant
liberare.

Hospitalium equi
curandi.

giè expressit sub Menelai persona, qui Telemachum atque Pisistratum in curre ad se venientes
hospitio excepit. Nam cum Etoneus nunciatus primò hospitum aduentum dixisset Menelao:

— Εἰ σφῶν καταλοσμεν ὠκέας ἵππους

ἢ ἄλλον πείτωμεν ἱκανέμεν ὅσοι φιλήσει.

Respondet Menelaus inter alia: Ἀλλά λυ' ἵππους: ξείνων.

Eustath. Καταλοσμεν subintellige τὸ ἀρμῶσθαι, unde τὸ καταλοσμεν, pro ξεινοδοχεῖσθαι
ὑσyrpatur, & inde καταλοσμεν, id est, hospitij locus. Idem, φιλοξείνα, inquit, λόγος, ἀλλὰ λυ' ἵπ-
πους. Et paulò post sequitur quomodo famuli domini sui imperium fuerint executi:

Οἱ δ' ἵππους μὲν λυσαύ (hoc inquit Eustath. καταλοσμεν ξεινικῆς φραστικόν.)

— ὑπὸ ζυγῶ ἰδρῶντας.

Καὶ τὰς μὲν κατεδήσαν ἐφ' ἵππῃσι κάπητι, id est, φάτνας·

Γαρ δ' ἔβαλον ξείνας: ἀνά δ' κελύδων ἐμίξαν.

Εὐθὺς ἵπποκομικὸν τὸ ξείνας ἀναμυγνύειν κελθῆ.

Eustath. Ἀρματα δ' ἐκλίναν πορὶς ἐνώπιον παμφανῶντα.

Sed hic animaduersione quoque dignissima est Menelai summa promptitudo atque propensio
ad peregrinos quantumvis sibi ignotos excipiendum, qui Etoneo famulo suo hospitum a luentum
nunciati & dominum suum interroganti, an illi excipiendi essent vel dimittendi, indignantibus
respondit.

Οὐ μὲν νήπιος ἦσα βοηδοῖδ' Ἐπειωδῶ

Τὸ φρῖν, ἀτὰρ μὲν νῦν γε παῖς ὡς νήπια βάζεις·

Ἡ μὲν δὲ νῶϊ ξεινήια πολλὰ φαρζόντα

Ἄλλων ἀνθρώπων δῶρ' ἰκούσθ' αἰκε ποδοί ξείυς

Ἐξοπίτω παρ' αὐτῶν οἴζυθ.

Eustath. Λόγος δ' ἔστι εὐχάρις καὶ πάντες, διουλογῶν τὴν ξείνων. Primò ergo fa-
muli sui dubitationem, nam peregrini esset recipiendi stulticia nomine condemnat, docens pere-
grinos sine ulla dubitatione recusatione esse recipiendos. Deinde argumenta duo obseruanda,
quæ veluti stimuli quidam ut Menelaum, ita omnes ad peregrinos alacriter promptèque reci-
piendum, & benigne humaniterque tractandum incitare debent. Primum est animi gratitu-
do siue ius talionis, quod cum olim peregrinando multis beneficijs ab alijs hominibus fueris af-
fectus, ipse quoque eadem officia peregrinis præstare teneatur. Alterum est spes remunerationis
a Ioue accipiendæ. Hac enim ratione sperat se ærumnis, in quibus erat constitutus, fortassis esse
liberandum.

Hospes præterea siue peregrinus comiter leniterq; est in domū introducendus, id quod a Poeta Hospes in do-
mum introdu-
cendū.

Ηγείθ' ἢ δ' ἔπειτα πολλὰς ἀθλῶν. Οδ. α.

Sic Menelai famuli domini sui iussu & imperio:

Αὐτὰς δ' (Telemachum & Pisistratum) εἰσῆγον θεῖον δῶμον:

Οἱ δ' ἰδόντες, &c. Οδ. δ.

Sic Telemachus: ξείνον (Ulysses patrem suum) ταλασπέριον ἦρχυς οἴκων. Huc faciunt
prouerbia: Aei πὶς ἐν κύδων· id est, semper aliquis in Cydonis domo. Cydon enim Corinthius
quispiam erat ad eò insignis hospitalitate, ut huic prouerbio locum fecerit. Item, Haud unquam
arceat ostium: In eos qui impendio sunt hospitales, quorum fores semper patentes neminem exclu-
dunt. Eleganter potest accommodari vel ad credulum, qui quoduis mendacium admittat auri-
bus: vel in mulierem nulli negantem.

Nec verò hospites tantum introducere, verum etiam de via plerunq; defessos benè & molliter Hospites molli-
ter collocandi.

Αὐτὸν δ' (Mineruam) ἐς θρόνον εἰσεν ἄγων, ὑπὸ λῖτα πατάσας,

Καλὸν δ' αὐτάλεον ὑπὸ δ' ἠρήνυς ποσὶν ἦεν, &c.

Sic Nestorū filij cum Mineruam atq; Telemachum conuiuio superuenientes conspexissent:

Χερσὶν τ' ἠσάροντο, καὶ ἐσπίδαται ἀσῶρον:

Et paulò post de Nestore verba faciens, inquit:

Αυφοτέρων ἔλε χεῖρας, καὶ ἰδρυσεν παρὰ δαίτη.
Κυώνεσιν ἐν μελαγκείσιν, ὅππῃ λαμάδοις ἀλίσι, &c.

Sic Ulysses cum in foco in cineribus sederet Echeueus heros Phaeacum facile nobilitate, prudentia atq; eloquentia princeps, hunc in modum Alcinoium regem alloquitur:

Αλκίνο, ἔμυρ τόδε κέλλιον, ἔδ' ἴοικα
Ἐείνον μὲρ χαίμαλ' ἠάσται ὅππῃ ἐχάρη ἐν κωνίπιν·
Ἀλλ' ἄγε δὴ ζείνον μὲρ ὅππῃ θρόνευ ἀργυροῦλα
Εἶσαν ἀσάστεις, &c. Hoc est,
Alcinoe, non sanè tibi hoc honestum, neq; conuenit
Hospitem quidem humi sedere ad focum in pulueribus.
Sed age dum hospitem in sede argentea clauo distincta
Collocare aetum. * Et paulò post Alcinoius benè mouenti obtemperans:
Χειρὸς ἐλάων ὀδυσσεύα δαίφρονα ποικιλομήτην·
Ὀρσεν ἀπ' ἐχάρου, καὶ ἐπὶ θρόνευ εἶσε φαινεῖ· Id est,
Manu prehensum Ulysses prudentem variam consilio
Leuauit à foco, & in sedem locauit splendidam.

Hospites supplices ad focum sedebant.

Notabis hinc simul obiter moris fuisse apud antiquos, ut illi qui ad aliquem opis gratia confugiebant, ad focum sederent, quem admodum Coriolanus apud Aetium Tullium Volscum: Themistocles apud Aemetum Molefforum regem, eius liberis manu sumptis. Eodem planè modò Ulysses auxilium petens ab Arete Alcinoi uxore manibus elatis ad eius genua stetit, mox sedee humi inter cineres, quem sublatus Alcinoius ad mensam cum filio Laomedonte collocauit, ut dictum est. Sic Nestor ad Patroclum:

Ες δ' ἄγε χεῖρας ἐθών, καὶ δ' ἰδρυσάσθαι ἀνώγα. Sic Calypso Mercurium;
Ἐν θρόνω ἰδρυσάσθαι φαινεῖ σιγαλόεντι. Οδ. 4. Sic Eumæum Ulysses.
Εἶπεν δ' εἰσαχέζων, ῥῶπας δ' ὑπέχου δασείας
Ἐσόρεσεν δ' ἐπὶ δ' ἔρμα ἰοντάδ' ὅ ἀγρίαι αἰγὸς
Αὐτὸς ἐνέυαον κέρας, & θεοῦ Χαιρὸς δ' ὀδυσσεύς
Ὅσπῃ μιν ὡς ὑπέδελθε.

Hospites lauabant & ungebant.

Fuit praeterea moris in Orientalibus illis regionibus, sicuti supra ex sacris literis dictum est, hospites lauare & ungeri: ad quem similiter morem Homerus pluribus in locis alludit. Sic enim famula Nausticae illius iussu Ulyssi peregrino:

Δῶκαν ὃ χρεὺς εἶη ἐν ληκύνθῳ ὕγρδι ἔλαιον
Ἡνώρονθ' ἄσπ' μὲν λῆσθαι ποταμοῖο ῥοῆσι, &c. Et paulò post.
Αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ πάντα λοέσασθαι, καὶ λιπ' ἄλειψεν.

Nam cum familia ipse, uti moris erat, illum lauare atq; ungeri uellent, Ulysses id fieri non passus est, sed ipse semetipsum lauit & unxit. Sic Telemachus a Nestore hospitio exceptus lauatur & ungitur. Οδ. 3. Ulysses similiter ab Eurynome. Οδ. 23. Aliud exemplum hospitalis huiusmodi officij habes. Οδ. 8.

Ες ῥ' ἀσπαιμύθας θάβητας εὐξέσας (Minerva atq; Telemachus) λῆσαντο.
Τὸς δ' ἰπεὶ ἐν δ' μωαὶ λῆσαν, καὶ χρίσαν ἔλαιω·
Αὐοὶ δ' ἄρα χλαίνας ἔλας βάλον ἠδὲ χιτῶνας.

Hospites liberaliter tractandi.

Sequuntur epulae hospitaler, quibus peregrini atq; hospites liberaliter sunt tractandi, quarum plurima exempla apud Homerum occurrunt. Telemachus ad Mineruam. Οδ. 4.

— Αὐτὰρ ἐπειτα.

Hospites post cenam intergangandi.

Δείπνε (cuius descriptio paulò post sequitur) πῶσά μιν, & μὴ θύσαι ὀτλέδ σε χεῖρ. Notabis hinc quod post prandium demum cupit ex illis cognoscere, cuius rei causa uenerint, aut qua nam re indigeant, id quod partim humanitatis singularis, partim prudentia cuiusdam esse uidetur. Humanitatis, quod peregrinos iam antea lassos & defatigatos non uult questionibus suis adhuc magis defatigare, quam illi cibo potumq; prius sint refecti atq; recreati. Prudentia quoque hoc ipsum uidetur esse singularis, quoniam ex ijs liberaliter partis potumq; facilius se atque commodius uera elicere posse arbitrabatur, quam si omnino fuissent ieiuni. Sic Nestor post prandium demum

demum Telemachum atq; Mineruam interrogat, qui sint, unde uenerint. Nam cum illi cibo potumq; fuissent satiati:

Νῦν δὴ κέλλιον ἔστι μετὰ λήσσει καὶ ἔρεσται
Ἐείνεσ οἰπνὲς εἶσιν, ὅππῃ τάρπησιν ἰδωδῆς
Ὡξείνοι, πίνεσ ἐσέ, &c. Οδ. 7.

Sic Calypso Dea Mercurium Iouis nuntium, primùm quidē quid nuntiatum uenisset interrogauit, sed ipsius tamen postulata non prius audiuit, quam cum conuiuio excepisset, ac mensam eidem Ambrosia refertam apposuisset. Οδ. 6. Similiter Achilles legatos Agamemnonis comiter excepit, & prius quam mandata eorum audiret, & in sellis eos inter purpurea tapeta collocauit, & Patroclo, ut splendidum illis conuiuium appareret, mandauit. Ιλ. θ. Sic Legato Abraham ad Bathuelem misso filio suo uxorem ambiendi conciliandiq; gratia appositus fuit panis, sed illo legatus non antea uesci uoluit, quam mandata sua exposuisset. Non comedam, inquit, donec loquar sermones meos, Gen. 24. Quidam etiam remulencos reddunt, ut per eam occasionem secreta eorum percunctentur, id quod Bonosum Imperatorem admodum uinosum facere fuisse solitum Fl. Vopiscus testatur. Sic Menelaus Telemacho atq; Pisistrato conuiuium iussit apparari, quo demum peracto, illos interrogauit, qui nam essent & unde uenissent. Eustathius tamen annotat Telemachum statim post prandium uoluisse rem omnem propter quam uenerant cognoscere, cuius etiam in sequentibus exempla inueniuntur, cum tamen saepè 9. dies in hospitalibus huiusmodi interrogationibus consumpti fuerint, quae tamen non similia uideantur, ijs, quae in Iliade scripta reperiuntur, ubi Iobates, cum per 9. dies Bellerophonta hospitio excepisset, decimo demum die illum interrogauit:

Προφρονέως μιν τίεν ἀσέ ληκίνας εὐρέινε
Ἐννῆμθρ ζείνιασε, καὶ ἐννέα βας ἰέρδυσεν·
Ἀλλ' ὅτε δὴ δευτέρη ἐφανη ῥοδοδάκτυλῳ ἠώς·
Καὶ τότε μιν ἔρέεινε, καὶ ἦτε σήμα ἰδ' ἔσθαι· Ιλ. ζ.
Promptè ipsum honorauit rex Lyciae spatiose
Per nouem dies hospitatus est, & nouem boues sacrificauit
Sed quando iam decima apparuit roseis digitis aurora
Et tunc ipsum interrogauit, & petijt literas uidere.

In hunc locum annotat Eustathius id factum esse, quia antiqua fuerit secundum quorundam opinionem consuetudo hospites decimo demum die post illorum aduentum interrogare, id quod etiam in Alexandro factum fuisse tradunt, quando a Menelao hospitio exceptus, Helenam rapuit. Haec ille. Sed in primis obseruatu digna quae Athenaeus lib. 5. Dipnosoph. statim ab initio hac eadem de re differit huiusce ipsius hospitij mentione facta. Δοκεῖ γὰρ ἔχειν πῶδες φιλιαν τὸ δῖον ἔλκυσινόν, παρὰ θρυαίνων τὴν ψυχὴν καὶ ζεῦχέων: hoc est, uidetur enim uinum vim quandam habere ad amicitiam alliciendi cum animum calefaciat & diffundat. Subiungit deinde: Atque idcirco non primo statim interrogabat quinam essent, sed postea, ὡς τὴν ζείναιαν ἀντὶ τὴν πμῶντες, Hoc est, quasi amicitiam hospitalem ipsam uenerantes, nō autem hospites singulos. Verum epularum huiusmodi hospitalium passim plurima apud Homerum exempla occurrunt.

Nec uerò cibo tantum potumq; liberaliter fouendi sunt hospites, uerum etiam danda opera, ut mollibus & delicatis in lectis stratisq; recubent, somnumq; capiant. Sic enim Alcinoius Ulyssi hospitio lectum a famulis optime parari curauit, de quo uide plura sub finem. Οδ. 6. Sic Nestor quoq; Telemachum atq; Mineruam uoluit omnino in adibus suis cubare. Οδ. 7. Vestes quoq; peregrinis atq; hospitibus si ijs indigeant nonnunquā subministrandas esse, idem poeta docet, dum Ulysses a multis uestitum fuisse indicat. Telemachus ad Eumæum de Ulyssi sibi ignoro. Οδ. 17.

Hospitibus post cenam lecti molles parandi. Vestes hospitibus nonnunquam danda.

Ἀλλ' ἦδοι τον ζείνον ἐπεὶ τῶν ἱεστο δῶμα
Ἐσῶ μιν χλαίνας τε, χιτῶνας τε καὶ εἴματα καλὰ.
Δῶσω ὃ ξίφθ' ἀμφοτέρως, & ποσὶ πέδιλα.

Nota etiam quod non modò cibum potumq; hospitibus atq; peregrinis apponere decet, uerum etiam illos blandis uerbis ad cibum potumq; capiendū adhortari, ut Eumæus facit sic Ulysses sibi ignozum allocutus. Οδ. 8.

Hospites ad cibum potumq; capiendū alliciendi.

Εδης Δαμόνιαι Ζείνων καὶ τέρπει τοῖς Δι
Οἷα πάρισι, διὸς ἢ τὸ μὲν δάσει, τὸ δ' ἰάσει,
Οφικαν ὄν θυμὸν ἐθέλει, Λυίαται γδ ἅπαντα.

Munera hospiti-
bus danda.

Præter epulas autem alia quoq; hospitibus atq; peregrinis dona atq; munera, ut vestes & va-
sa aliaq; huiusmodi nonnunquam danda esse Homerus multis in locis docet, quæ quidem ab illo
Ζείνῳ appellantur. Hinc frequentissimè apud illum legitur: ὧσα θέσται Ζείνῳ καλὰ. Sic
Telemachus Mineræ dona atq; munera offert his verbis: Οδ. α.

Ἀλλ' ἀγὰ νῦν ἐπιμεινον ἐπειγόμεν' ἔπερ' ὀδῶ
Οφρα λοιστάμεν' τε, τ' ἐαρπόμεν' τε φίλον κῆρ
Δῶρον ἔχων ἐπὶ νῆα κίης χαίρον ἐνὶ θυμῷ
Τιμῆν, μὲλ' ἀ καλὸν δ', τοι κειμήλιον ἔσαι
Ἐξέμεν' δ' α φίλοι Ζεῖνοι Ζεῖνοισι διδῶσι.

Hic annotat Eustath. non omnem peregrinū amicū esse: respondet qui accepit, σοὶ δ' ἄξιον
ἔσαι ἀμοιβῆς ita munerantem remuneratur. Sic Calyso ad Mercurium. Οδ. ε.

Ἀλλ' ἐπιπὸ πρεσβύτην ἴνα τοι παρ Ζείνῳ θέσται. Ita Patroclus. Ιλ. λ.
Ζείνῳ τ' εὖ παρέδθηκεν ἄτε Ζεῖνοισι θέμις ἔστιν.

Menelaus similiter Telemachum atque Pisistratum magnificis donis hospitalibus affecit,
quæ δῶρα ἐπιδίδρατα appellat: & memorabilis est illa Homeri sententia sub Pisistrati per-
sona Οδ. ο. Τὰ γδ τε Ζεῖν' ὅ μιν ἰσπετα ἤματ' ἅπαντα

Ἀνδρὸς Ζεῖνοδ' ἄκε, ὅσκι φιλόπνητα, (hoc est, δῶρα φιλικὰ Eustathio interprete)
πάρειχον.

Hospites ab
aliena vi atq;
iniuria sunt
defendendi.

Nec verò peregrini atque hospites solum humaniter sunt & excipiendi & tractandi, verum
etiam ab aliorum vi atq; iniurijs fortiter sunt defendendi: id quod ipsum quoq; Homerus egregiè
docet. Sic Telemachus cum Mineram hospitio excepisset, separatim illi epulas instruxit, ut ne
quid illi a procis molestiæ exhiberetur. Verba Homeri sunt hæc Οδ. α.

Πάρ δ' αὐτὸς κλισίῳν θέτο ποικίλον, ἔκποθεν ἄλλων
Μνηστῆρων, κὴ Ζείνας ἀνιθεῖς ὀρημαγδῶ, (Id est, θυρῶν ἢ σὺν ὀμάδῳ)
Δείπνῳ ἀδήσειεν (ἀνδιδῶν) ἕσθ' ἀφ' ἀλοισι ματελθῶν.

Idem quoq; quàm de Ulyssè patre suo sibi ignoto sollicitus fuerit, ne is conuitijs incessetur a
procis, faciliè iudicat, dum illum vult apud Eumæum pastorem cōmorari: sic enim inquit: Οδ. π.

Κεῖσε δ' αὖ ἐ μιν ἔρωγε μὲν μνηστῆρας ἐὼ μιν
Ἐργαδαι, λίλυ γδ ἀτάσθαλον ἕβρον ἔχουσι
Μὴ μιν κερτομέωσιν, ἐμὲ δ' ἄχ' ἔσεται αἰνόν.

Hospites non
iniuri retinen-
di, sed dimit-
tendi, & de-
ducendi.

Postremò hospitem non iniuriū esse retinendū, sed quando ita illius fert usus atq; voluntas
humaniter dimittendum, atq; etiam deducendum esse Homerus præclare sanè docet sub Mene-
lai persona, qui huiusmodi verba ad Telemachum dimissionem petentem facit. Οδ. ο.

Τηλέμαχ' ἐπὶ σ' ἔρωγε πολλῷ χρόνον ἐνθάδ' ἐρύξω
Ἰέμενον νόστοιο, νημεσῶμαι ἢ καὶ ἄλλω
Ἀνδρὶ Ζεῖνοδ' ἄκε, ὅς κ' ἔξοχα μὲν φιλήσειν
Ἐξοχα δ' ἔθ' ἀμείνωσιν, ἀμείνω δ' αἰσιμα παύσασθαι.
Ἴσον τοι κακὸν ἐστ' ὅστ' ἐκ ἐθέλοντα νέεσθαι
Ζεῖνον ἐποτρύνει, καὶ ὅς ἐσσύμενον κατερήκοι.

Χρὴ Ζεῖνον παρῶντα φιλεῖν, ἐθέλοντα ἢ πέμπειν. Hoc est,
Telemache non ego te multum tempus hic detinebo
Cupientem redire: irascor autem & alij
Viro hospitali, qui eximie quidem diligit,
Eximie autem odit: meliora autem moderata omnia.
Æquale malum est, qui & nolentem redire
Hospitem impellit, & qui ruentem retinet.
Hospitem oportet præsentem diligere, volentem autem dimittere.

Hinc Ælianus lib. 1. c. 52. scitè admodum dicit homines hirundinem (quæ cum sit αὐτῶν φιλική-
θηρωπῶ)

θηρωπῶ, & idcirco ei ad tempus aliquod ὁμωρόφι, id est, contubernalis, hospitis imaginem ge-
rit) secundum Homicam hospitalitatis legem excipere, quæ quidem præcipi hospitem præsen-
tem esse diligendum, discedere verò volentem amice dimittendum. Nam ut hirundinis aduen-
tum (quæ Veris est prænuntia, suoq; garritu totam æstatem suaviorem reddit) hilari vultu excipi-
mus, illiusq; discessum minimè impedimus: sic eodem modo nos erga hospites & peregrinos, qui com-
morandi, non habitandi locum apud nos habent, gerere debemus.

Dimittendi autem hospitis ratio consistit partim in verbis blandis & humanis: partim in epu-
larum apparatu: partim in munerum quorundam largitione: partim deniq; in eorum deductio-
ne comitatu. Hæc omnia in hoc exemplo exprimentur. Quoad verba inquit Pisistratus ad Telema-
chum expediendum sibi nec discedendum esse, priusquam Menelaus, qui illos hospitio exceperat:

Καὶ μύθοις ἀγαθοῖσι (μελιγλοῖς) ὧσα δὴ θέσται ἀποπέμψη.
Deinde Menelaus epulas illis curat adornari:
Αὐτίκ' ἀρ' ἠ' ἀλόχῳ ἠδὲ δαμοῖσι κέλδουσε
Δείπνον ἐνὶ μεγάροισι τετυχεῖν ἄλις ἐνθὸν ἰόντων. De cuius apparatu vide ibidè plura.

Tum dona Telemacho præclara dantur, a Menelao quidem crater argenteus: ab Helena
illius vxore peplos, vestis pretiosa: quæ vocat Telemachus κειμήλια πολλὰ καὶ ἑδλὰ.

Sequitur postremò ipsum conuiuium, libatio, mutua salutationes & discessus. Alcinoi ad
Phæacum principes de Ulyssè deducendo sic loquitur. Οδ. η.

Ζεῖνον ἐνὶ μεγάροισι Ζεῖνοισι μὲν, ἠδὲ θεοῖσιν
Ρέξομεν ἠεὶ καλὰ, ἔπειτα ἢ καὶ ὄψι πομπῆς
Μνησόμεθ' ὡς χ' ὅ Ζεῖν' ἀνέσθ' ἄνευ πόνου καὶ ἀνίης
Πομπῆ ἐφ' ἡμετέρῃ τιλῷ παρῖδι καὶ ἀνὶ κρητῶν.
Χαίρον κερπαλίμως, εἰ καὶ μέγα τιλόθεν ἔστι.

Nestor Telemacho filium suum & alios comices itineris attribuit, qui illum Lacedæmona
usq; deducerent: quo pertinet etiam illud Pauli ad Titum sub finem sic scribentis: Ζωῶν τὸν νό-
μιον καὶ Ἀπολλῶ ἀποδιδάσκων ἑσθ' ἑμψον, ἵνα μὴδ' ἐν αὐτοῖς λείπη, id est, Ζοῶν legisperitum
& Apollo studiose deducendum curato, ne quid illis desit.

Præter hæc autem præclara hospitalitatis præcepta, quæ ab Homero sub multorum personis
proponuntur, extant præterea apud eundem multa egregia sententiæ, quæ ad eiusdem virtutis
commendationem plurimum faciunt. Nam primò ut in sacris literis Deus Opt. Max. crebrò di-
citur peregrinorum esse atq; hospitem tutor, patronus atq; defensor, id quod partim ipsos peregrini-
nos præsertim inopes & mendicos consolari: partim quosvis ad humaniter se benignè erga pere-
grinos gerendum incitare debet: ita Homerus quoq; Ioui (quo nomine illi summum Numen intel-
ligebant) peregrinos, mendicos atq; supplices cura cordiq; esse fingit. Atq; hanc quidem ob causam
Iouem sæpe Ζεῖνον, id est, hospitalem appellat, ceu hospitem custodem, tutorem atq; præsidem: quem
Herodotus ἐπίστοιον vocat. Ut Eumæus Ulyssè, quem ignorabat suum esse dominū, interrogans,
ait: Οδ. ζ.

Καὶ συγέρον πολυπενθές, ἐπεὶ σε μὲν ἠγάγε δ' αἰμῶν
Μὴ τέ π μοι δάσασαι χαρῆς, κὴ δὲ τι θέλγῃ.
Οὐ γδ τ' ἐνεκ' ἐγὼ σ' αἰδήσομαι, εἰ δὲ φιλήσω.
Ἀλλ' ἄγε Ζεῖνον δαίσεας αὐτὸν τὸ ἐλεαίρον. (alij ἐλεήσας.)
Et tu senex multa passus, postquam te ad me duxit Dæmon
Ne mihi mendacijs gratificeris, neque mulceas,
Non enim ob id ego te honorabo, neq; diligam:
Sed Iouem hospitalem veritus, teq; ipsam miseratus.

En quem nobis ut in omni actione nostra, ita in hospitalitate quoq; exercenda finem proponen-
do debemus, ipsum scilicet Deum, quem nos colere, ac venerari decet. Idem Οδ. ζ.
— Δὴ γδ κεχολώατο λίλυ
Ἀλλ' ὅπο κείν' ἔρυκε, διδῶ δ' ὀπίστω κελῶν
Ζεῖνῳ, ὅτε μάλιστα νημεσάται κακὰ ἔργα. Hoc est,
— Namq; irati erant valde
Sed ille (rex Egyptiorum) eripuit: Iouis autem veritus est iram

Hospitalis, qui maximè agrè fert mala opera.
Ulysses similiter verba sua quæ ad Eumæum fecit de suo reditu huiusmodi iurruvando per Iouem scilicet hospitem, per mensam hospitalem atq; Ulyssis focum concepto confirmavit.

Εχθρός γδ μοι κεί. Ομοῦς αἰθιο πύργισι
Γίνεται, ὅς πενήεικων, ἀπατήλια βάζει.
Ἴσω νῦν ζεύς πρῶτα θεῶν, ζεῖν ἴτε φάπτεζα.
Ἴσιν τ' ὀδυοσῆσ' ἀμύμονσ' αὐ ἀφικάνω
Ἡ μὲν τοι τὰ ἅπαντα τελείσται ἄς ἀγροέω. Hoc est.

Inimicus enim ille mihi non minus Ditis ianua
Est, qui egestate coactus fallacia loquitur.
Sicut nunc Iuppiter primum deorum, hospitalis ἡ mensa
Penates ἡ Ulyssis irreprehensi, quos adibo:
Certè quidem hæc omnia perficientur, sicut dico.

Hinc apparet ipsam quoq; mensam antiquis sacrosanctam visam, per quam iuraturæ. Item Ulysses ad Polyphemum Cyclopa O. d. α.

Ἡμεῖς δ' αὐτε κίχωνόμοιοι τὰ σα γένηα
Ἰκόμεθ' εἴτι πρόεργι ζεῖν ἴοι, ἢε καὶ ἄλλως
Δώης δωτίνω, ἢ τε ζείνων θέμις ὄσιν
Ἀλλ' αἰδοῖο φέρισε θεῶς, ἰκέται ἡ τοι εἰμυ.
Ζεύς δ' ὀπιτιμήτωρ ἰκεταῶν τε ζείνων τε
Ξεῖνσ' ὅς ξεῖνοισιν αἰμ' αἰδοῖοισιν ὀπηδεῖ. Hoc est.

Nos autem rursus tua procumbentes ad genua,
Supplicamus, si quid præbeas hospitale, sin etiam aliter
Donum dares, quod hospitibus dari fas est.
Sed verere optime Deos: supplices enim tibi sumus.
Iuppiter autem vindex est supplicum ἡ hospitum ἡ
Hospitalis, qui hospitibus simul verecundis opitalatur.

Sic Echeueus ad Alcinoium regem Phæacum: — Σὺ ἡ κυρήκασι κέλευσον

Οἶνον ὀπιρήσασαι, ἵνα δὴ τερπικερῶνω
Σπέισομεν, ὅσ' ἰκέτησιν αἰμ' αἰδοῖοις ὀπηδεῖ.
Sequitur deinde libatio. Eustath. Διὰ δὲ τὴν θεόδω ἐφωρείαν ταύτην τῶν ἰκετῶν καὶ ὁ ἰκέ-
σισ' ἰρήθη καὶ ὀξένησ' θεός. Sic Penelope ad Antinoium dixit. O. d. φ.
— Οὐ μὲν καλὸν ἀτέμνειν, εἰ δὲ δικαιο

Præclara quoq; est ὅ planè diuina eiusdem ποῖτα sententia, quæ non semel ab illo usurpatur
Vt sub Nausicaæ Ulyssis excipientis persona, quæ his verbis famulas suas alloquitur:

Ἀλλ' ὁδε τις δῦσπνσ' ἀλώμενσ' εὐθάδ' ἰκάνει
Τόν νῦν χεῖν κομέειν, πρὸς γδ διός εἰσιν ἅπαντες
Ξεῖνοί τε πτωχοί τε. Δόσις δ' ὀλίγη φιλῆ
Ἀλλὰ δὴτ' ἀμφοῖολοι ζείνω βρώσιν τε πόσιν τε.
Λέσασθ' ἐν ποταμοῖσ', σ. Hoc est:

Verum huc aliquis infelix errans venit
Quem nos oportet curare. A Ioue enim sunt omnes
Hospites ὅ εγενί, donum autem quantumvis exiguum, gratum tamen.
Quare date ancilla hospiti cibum ὅ potum,
Et lauare in fluuio, σ.

Αἰδοῖσ' μέντ' ὄσιν καὶ ἀθανάτοισι θεοῖσι
Ἀνδρῶν ὅσπερ ἰκῆται ἀλώμενσ', ἄσπερ ἐγὼ νῦν.
Nam diuis reuerendus ὅ immortalibus ille est
Quicum ἡ appulerit multis erroribus actus: Nunc vti ego.

Hæc oratio inquit Eustath. Φιλοξένος ἔθος λόγσ' ὄσιν. Sic Ulysses cum ab Eumæo pastore co-

Mensa hospiti-
c. 16.

Iuppiter suppli-
c. m, h. spiritum
que vindex.

Iuppiter
ικέσισ'.

Peregrini, ὅ
mendici ouī
sunt cordi.

miser

miser fuisse exceptus, ei his verbis fausta precatur a Ioue nimirum Xenio. O. d. ξ.

Ζεύς τοι δόνη ξέειν, καὶ ἀθανάτοισι θεοῖσ' ἄλλοι.
Ὅτι μάστις' ἐθέλεις, ὅτι με πρὸς φρον ὕπεδὲξο.

Cui Eumæus hunc in modum respondet:
Ξεῖν ὅ μοι θέμις ἐσ', εἰ κακίων σέθεν ἔλθοι,
Ξεῖνον ἀτιμῆσαι πρὸς γδ διός εἰσιν ἅπαντες
Ξεῖνοί τε πτωχοί τε. Δόσις δ' ὀλίγη φιλῆ
Γίνεται ἡμῶστε.

Hospes non est
ignominia affi-
ciendus.

Huc quoque facit illa Ulyssis imprecatio cum ab Antinoo scabello fuisse peritus. O. d. ρ.
Ἀλλ' εἴπερ πτωχῶν γε θεοὶ καὶ ἐελθόντες εἰσιν
Ἀντινός πρὸς γάμος τέλσ' ἀθανάτοισι κίχην.

Huc etiam facit Menelai imprecatio aduersus Alexandrum ingratum hospitem:
Ζεῦ ἀνα, ὅς τίσασθε μὲ πρὸς τερσ' ὅ κακ' ἔοργε
Δῖον Ἀλέξανδρον, καὶ ἐμῆς ἑσθ' ἡερσὶ δάμασσον
Ὅφρα τις ἰρήνησιν ὀλιγῶν ἀνθρώπων
Ξεινοδόνον καὶ ῥέξαι, δεινὸν φηλόνηα παρόσιν.

Imprecationes
in eos qui pere-
grinos iniurijs
afficiunt.

Iuppiter rex da vlcisci, qui me prius iniuria affecit
Nobilem Alexandrum, ὅ meis sub manibus doma
Vt aliquis timeat ὅ posterorum hominum
Hospitem iniuria afficere, qui amicitiam præbuerit.

Similis ferè imprecationis exemplum Linius tradit Decad. 4. libro 9. Annibal enim cum se a Prusia rege Bithynia hospite suo nefariè proditum animaduertisset, execratus in caput, regnum ἡ Prusia, ὅ hospitales Deos violata ab eo fidei testes inuocans, poculum veneni, quo sibi mortem conscivit, exhausit.

Porro vti in sacris literis, vti supra dictum, sæpe angelos, atq; adeò ipsum Deum peregrino-
rum hominum specie atq; forma oberrasse, et ad pios quosdam viros diuertisse legimus, id quod ma-
xime nobis ad hospitalitatis benignitatis ἡ erga peregrinos ὅ inopes studium incitamento esse de-
bet: Sic Homerus quoq; sæpe fingit Deos suos humana specie latentes oberrasse, ac peregrinos
esse, quò nimirum peregrini ὅ inopes homines cunctis sacrosanctiores videantur, ac proinde nul-
la contumelia, iniuriæ afficiantur, sed potius humaniter ab omnibus tractentur. Atq; hoc qui-
dem ipsum iuuenis cuiusdam persona expressit, qui cum miser Ulysses mendicij habitu atque specie
oberrans cum a cæteris procis, tum verò atq; in primis ab Antinoo contumelij verbis ἡ lade-
retur, huiusmodi verbis Antinoium est alloquutus:

Ἀντίνοσ', εἰ μὲν καλ' ἐβαλες δῦσπνον ἀλήτλω
Οὐλόμωρ' εἰ δὴ περὶ τις ἐπυράνησ' θεός ὄσιν
Καὶ τε θεοὶ ξεῖνοισιν ἰοικότες ἀλλοδαποῖσι
Παντοῖοι τελέθοντες, ὀπιπροφῶσι πόλιν.

Ἀνθρώπων ὕβριον καὶ ἐνομίω ἐφοδῶτες. Hinc Plato in dialogo qui Sophista inscribi-
tur, cum Theodorus dixisset se peregrinum adducere, sic Socratem respondentem inducit. Ἀρ' ἐν de re testimo-
νίω θεοδωρὲς ἔξενον, ἀλλὰ τίνα θεὸν ἄγων κατὰ τὸν Ομήρου λόγον λέληθας, ὅς φησιν ἄλλες τε

Platonis eadē
nium.

θεὸς τοῖς ἀνθρώποις, ὀπόσοι μετέχουσιν αἰδέες δικαίας, καὶ δὴ καὶ τὸν ξένοιον ἐχ ἡκίσει θεὸν
σιωπάδων γιγνομένων, ὕβρις τε καὶ ἐνομίας τῶν ἀνθρώπων καθοράν. Τὰχ' ἐν αὐτῷ σοὶ τις ὄσιν
τῶν κρείττωνων σιωπέοισ', φάσκει μῆδ' ὄντας ἐν τοῖς λόγοις ἐπιφομῶρος τε καὶ ἐλέγχων, θεός ὄν
τε ἐλεγκτικός. Hinc θεοξένια sacra a Deorum hospitalitate ὅ commercio sic dicta videntur θεοξένια
profluxisse, quæ a Castore ὅ Polluce instituta in omnium Deorum honorem celebrabantur, de
quibus vide plura apud Hesychium, Pollucem, necnon Pindari interpretem. Apollo quoque Apollo
Theoxenius, id est, hospitalis Deus a Pellenensibus in Achaia vocatus cultus ἡ fuit, apud quos
eius Dei templum fuit, ad quod certamen Theoxenia nomine celebratum fuit, victoria eius præ-
mium fuit argentum, teste Pausania, siue vti Pindari interpretes volunt, chlaena vestis. Vide Cæ-
lium lib. 18. cap. 5, Pythagoras, ξένησ' ἀνὴρ δίκαισ', εἰ μόνον πολίτης, ἀλλὰ καὶ συγγενὲς ὄσιν
φέρει, id est, Peregrinus vir iustus, non modò ciuis, sed etiam cognato maioris faciendus est.

Verba quibus Homerus vixit ad singularem amorem humanitatemq, exprimendum, quae a peregrinum suae hospitem tractari oportet, sunt φιλεῖν, ἀμφιχαρῆσαι, κομιζέσθαι, σιμε κομῆσαι, τῶ δὲ λέγει δὲ αὐτῶ, τίειν, φιλότιτα ὡς ἀχέειν, &c.

Officia eorum qui hospicio excipiuntur.

Nec verò, ut hoc quoq, addam, ξενόδοκος tantum, hoc est, eius qui hospites atque peregrinos excipit, verum etiam eorum qui hospicio excipiuntur, officia passim tradit sub Ulyssis praesertim persona, qui erga ξενόδοκους suos se valde gratum humanum atque beneuolum exhibuit, ijs fausta precatus est. Huc faciunt praecleara haec illius verba, quibus se cum Phaeacensibus quibusuis, a quibus promocabatur, pugnare paratum esse ostendit, praeterquam cum Laodamante hanc rationem egregiam subiungens: Οδ. θ.

Ξεῖνός γ' ἐστ' ὁ μοι ὅστις ἔστι πῆρ' αὐτῶν φίλοντι μάχοισι.
Αφρονὲν δὲ κείνῳ γὰρ καὶ ἔτι δ' ἀνὸς πέλει ἀνὴρ
Ὅστις ξενόδοκός ἐστι παρὰ φέρηται ἀέθλων
Δήμιον ἐν ἀλλοδαπῶν, ἔστ' αὐτῶν πάντα κολῆει. Hoc est,
Hospes enim ille mihi est, quis cum amico pugnaret?
Inspiciens ille & nullius pretij est vir
Quicumq, cum hospite contentionem obtulerit certaminum
Populo in alienigena, suisq, suis omnia perturbat.

Simillimum haec exemplum habes apud Val. Max. lib. 5. cap. 1. de Quintio Crispino. Is enim cum a Badio Campano, quem hospicio benignissime domi suae exceperas, et aduersa valetudine correptum, attentissima cura recreaueras, post illam nefariam Campanorum defectionem in acie ad pugnam fuisset prouocatus, cum et viribus corporis & animi virtutibus aliquanto esset superior, monere ingratum, quam vincere maluit. Nam quid agis, inquit, demens? aut quò te praua cupiditas transuersum rapit? Nus tibi Romanorum videlicet Quintius placet, in quo scelestas exerceas arma, cuius penatibus & honoris vicissitudinem & salutem tuam debes? At me factus amicitiae diuinae, hospites, sancta nostro sanguini, vestris patribus vilia pignora, hostili certamine congreddi tecum verant. Quin etiam si in concursu exercituum fortuito vmbonis mei impulsu prostratum agnouissem, applicatum iam cervicibus tuis mucronem reuocassem. Tuam ergo crimen sit, hospitem occidere voluisse, meum non eris hospes occisus: proinde aliam qua occidas dextram quare, quoniam mea te seruare didicit. Praeclearum hoc sanè & eximium est exemplum & hospitalitatis fidelissimae in Crispino, & perfidiae atq, ingratiitudinis in Badio. Vtriq, autem addit Valerius, caeleste numen debitum exitum dedit, siquidem in eo praelio Badius obruncatus est, Quintius insigni pugna clarus euasit. De eadem historia vide Liuium Decad. tertio, libro quinto. Officia peregrinorum, siue eorum qui hospicio excipiuntur egregie sane Menander his carminibus expressit:

Ξεῖνός περικλῆς τὰς ξενόδοκους σέβει,
Ξεῖνός ὃν ἀκολυθεῖ τοῖς ἔπι χερσὶ νόμοις.
Ξεῖνός ὃν ἀφ' ἀράγαυων ἴσθι, καὶ ἀφ' ἔξοις καλῶς.
Ξεῖνός μάλιστα συμφέρει τὸ σωφρονεῖν
Ξεῖνόν ὃ σιγᾶν κρείττερον ἢ κεκαρῆσθαι
Χρὴ ὃ ξένον μὲν καὶ ὅσα φερόμεν πύλοισι.
Peregrinus si sis, hospicio te excipientes cole.
Peregrinus moribus illius loci pareto.
Peregrinans ne curiosus sis, & bene vives.
Hospiti maxime conducit temperantia.
Peregrinum decet silentium magis, quam vociferatio.
Valde se accommodare civitati peregrinus debet.

Sic Christus sese modestum, frugalem, gratum ijs praebuit, a quibus hospicio fuit exceptus, ac in primis vilia ac salutaria vitae documenta illis tradidit, ut Luc. 11. & 13. & alibi scriptum est. Idem Apostolos suos noluit de domo in domum cursitare, sed mandauit ut in quam domum essent ingressi, in eadem manerent edentes quae apponuntur, hoc est, contenti essent tenui victu, & modestè sese gererent.

Hospitij

Hospitij potro ius & quasi hereditarium fuisse, ita ut a parentibus ad posteros traduceretur, & quae nam illius vel contrahendi vel etiam renouandi & instaurandi ratio fuerit Homerus egregie docet sub Diomedis atq, Glauci persona, qui in ipso praelio paternam hospitij necessitudinem renouarunt, de quò sic canit: Nam cū illi manus inter se conferre vellent, Diomedes prius Glaucum interrogauit, quoniam esset genere oriundus, quod cum Glaucus Diomedem exposuisset, Diomedes illum paternum esse hospitem agnouit, atque idcirco hasta humi fixa illum verbis huiusmodi μελιχρῖοις, id est, blandis est affatus.

Ἡεὶ νόμοι ξεῖνός πατρῷός ἐστι παλαιός
Ὀν εὖς γ' ὅτε δὲ δὲ μύμονα βελλεροφόντω
Ξεῖνός ἐνὶ μετρησίν, ἔειπ' ὅσιν ἡμέτερα ἐρύξας,
Οἱ ἢ καὶ ἀλλήλοισι πύρον ξενίτια καλὰ.
Οἰεὺς μὲν ζωστῆρα δὲ δὲ φόνιμι φασινὸν,
Βελλεροφόντης ἢ χυσεὸν δ' ἔπασ ἀμφοτέρω πύλλον
Καί μιν ἐγὼ κατέλιπον ἰὼν ἐν δώμασιν ἐμῶσι. Et paullo post
Τῶ νυν σοὶ μὲν ἐγὼ ξεῖνός φίλος ἀργεῖ μέσσα
Εἰμὶ, σὺ δ' ἐν λυκίῃ, ὅτε κεν τὼ δὴ μὲν ἴκωμαι.
Εἰ γὰρ σὺ δ' ἀλλήλων ἀλεώμεθα καὶ δὲ δὲ μίλα. Hoc est,
Certè mihi hospes paternus es antiquus.
Oeneus enim olim nobilis eximium Bellerophontem
Hospitatus est in adibus viginti dies detinens.
Hi verò etiam sibi mutuo dabant xenia pulchra,
Oeneus quidem balcheum dedit purpura lucidum.
Bellerophontes autem aureum poculum verinè cauum,
Et illud ego reliqui proficiscens in adibus meis.
Quare nunc quidem tibi ego hospes amicus in Peloponneso media
Sum, tu verò in Lycia quando eam ad gentem venero.
Hastas autem mutuas euitemus etiam in turba.

Postea antiquam hanc hospitij necessitudinem renouandi stabiliendiq, gratia & verbis inter se pacti sunt, se non amplius inter se dimicaturus, & arma inter se commutarunt, & deniq, de equis desilientes:

Χεῖρας τε ἀλλήλων λαβέτω, καὶ πύσσασθαι.
Μανὸς μὲν ἀπὸ χειρῶν ἀπὸ τῆς πύσσασθαι, πύσσασθαι γ' ὅτι δὴ λωπὸν ἢ Hospitalis amicitiam etiam post ijs modo, qui illam primò inter se contraxerant, sed etiam illorum posteris per successionem quantamdam ἀειδομεν, hoc est, venerandam sanctamq, fuisse. Sic enim cum Bellerophontes olim atq, Oeneus se mutuo hospitio exceperant, Glaucus quoq, atq, Diomedes illorum posteris hospitij bonum reuerenti εἰρωαῖα ἀνέδοντο, id est, pacem inter se contrahunt. Imò τῶ συγγενεῖ θεομῆ κρείττων ἔτιο melior sanè coniuñtio. Teucer enim Troianus cum Priamo esset sanguine iunctus, tamen non dubitauit cum Troianis pugnare, sed pupularium sanguine inquinare. At Glaucus & Diomedes quia paterni erant hospites in media etiam acie atq, turba a mutuo congressu abstinent sibiq, temperant. Consuetudo erat apud maiores, inquit Seruius in Vergil. Aeneid. libro nono, ut inter se homines hospitij iura mutuis muneribus copularent, vel in praesenti, vel per interuuncios. Hinc amicitiam muneribus contrahendi.

Eustath. Πύσσασθαι ἀλλήλοισι ἐπιόπισαν δὲ τῆς πύσσασθαι, πύσσασθαι γ' ὅτι δὴ λωπὸν ἢ Hospitalis amicitiam etiam post ijs modo, qui illam primò inter se contraxerant, sed etiam illorum posteris per successionem quantamdam ἀειδομεν, hoc est, venerandam sanctamq, fuisse. Sic enim cum Bellerophontes olim atq, Oeneus se mutuo hospitio exceperant, Glaucus quoq, atq, Diomedes illorum posteris hospitij bonum reuerenti εἰρωαῖα ἀνέδοντο, id est, pacem inter se contrahunt. Imò τῶ συγγενεῖ θεομῆ κρείττων ἔτιο melior sanè coniuñtio. Teucer enim Troianus cum Priamo esset sanguine iunctus, tamen non dubitauit cum Troianis pugnare, sed pupularium sanguine inquinare. At Glaucus & Diomedes quia paterni erant hospites in media etiam acie atq, turba a mutuo congressu abstinent sibiq, temperant. Consuetudo erat apud maiores, inquit Seruius in Vergil. Aeneid. libro nono, ut inter se homines hospitij iura mutuis muneribus copularent, vel in praesenti, vel per interuuncios. Hinc amicitiam muneribus contrahendi.

Euryalus phaleras Rhamnētis & aurea bullis
Cingula Tyburti Remulo dixissimus olim
Quae mittit dona hospicio, cum iungeret absens
Cedicus. Hoc est,
Cedicus quidam Remulo, cum eum sibi absens hospitio vellet iungere, misit phaleras & cingula bullis aureis, hoc est, clauis insignita.

Cedicus quidam Remulo, cum eum sibi absens hospitio vellet iungere, misit phaleras & cingula bullis aureis, hoc est, clauis insignita.

Hicce ergo cum præceptis, cum exemplis (quæ quasi viua sunt præcepta) Homerus suis illis fabularum quasi involucris hospitalitatis iura atque officia tradidit atque sanxit, ex quibus ipsis planè constat hospitij ius apud Græcos cum antiquissimum, cum sanctissimè, religiosissimèq; cultum fuisse. Nec verò eos tantùm peregrinos, cum quibus amicitia nobis est contracta, vel vinculum necessitudinis intercedit, sed quosvis etiã ignotos vel solius Dei nomine humaniter comiterq; excipendos, tractandos atq; dimittendos esse (quæ quidè vera hospitalitas censerì debet) idè multorum exemplis supra commemoratis satis superq; docuit.

Post Hom. rû autè opimo sanè præstantissimòq; cum reliquarum virtutù atq; disciplinarum, tu n hospitiatu utis quib; dicitur aeq; magistro Græci vñ fuerunt diuino illo suo Platone, què Cicerò non dubitavit Philosophum deum appellare Is igitur lib. 5. de Legibus præclare hunc in modum disserit: οὐδὲν ἄλλο τὸ ἐξ ἑστέων ἀγαθόν ἐστιν ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἢ τὸ φιλοξενεῖν, hoc est: Cum ipsis verò peregrinis sanctissimam nobis pactum commerciumq; intercedere est existimandum. Omnia namque, addit ibidem, vel ipsorum peregrinorum, vel civium peccata atq; delicta aduersus peregrinos admissa in ipsum potissimum Deum seu vltorem ac vindicem redundant. Nã cum peregrinis socijs sit atq; cognatis destitutus: ideo hominum pariter atq; deorum misericordia magis videtur dignus. Quò quis igitur maiori vindicandi potestate pollet, tantò is promptior est ad opem ferendam. At qui potestate longè omnibus antecellit, οὐδὲν ἑὐνοῦν ἢ ἰσχυρὸν δαίμων καὶ θεὸς, τὸς ἑνοῦς οὐκ ἐπιπέσει Διὶ, id est, singulorum hospitalis demon atq; deus. Quamobrem summa cuiusvis, qui vel minimum sapit, adhibenda est cautio atq; diligentia, ne per totum vitæ curriculum quicquam in peregrinos peccet, vllave re illos offendat. Subiungit postremò omnium peccatorum, quæ vel contra peregrinos vel populares atq; cives designantur grauisissimum illud esse, quo quis in supplices peccat. Nam postquam is qui alicui supplex est factus, Deum testem est nactus, profectò iniuria affecti custos est atq; vindex grauisissimus, ita vt ille non inultus existat.

Idem porrò Philosophus lib. 12. de Legibus quatuor peregrinorum genera facit. Primũ genus est mercatorum atq; negotiatorum, qui animum instar trans mare volitantium quæstus & lucrigratia certis anni temporibus ad nos veniunt. Secundum eorum, quos οὐμπερὶν ὄντας δεῦρε ἀπὸ πέλας appellat, qui nimirum res peregrinas visendi ac discendi, multaq; cognoscendi causa veniunt. Tertium eorum, qui publicè a populo aliquo missi legatiuè veniunt. Quartum eorum, qui fortuna aut casu aliquo ad nos deferuntur. Singuli hi quo nam modo hospitio sint excipiendi atq; tractandi diligenter docet. Sed tandem in genere totam hanc rem ita concludit. Secundum has leges excipere nos decet omnes peregrinos, peregrinantesue νεώτρων ἑνοῦν Δία, hoc est, hospitale iouem colendi venerandiq; causa. Vides quomodo Plato non secus atq; Homerus, de quo supra dictum est, verissimè sapientissimèque summum hospitalitatis finem, ad quem illa sit referenda, ipsum Deum statuatur. De officijs autem hospitis actiui & passivi copiosè differentem vide Quingerum in Methodo Apodemica.

De Græcorũ porrò antiquo hospites excipiendi more atq; consuetudine sic scribit Vitruvius lib. 6. cap. 9. Nã cum Græci, inquit, fuerint delicatiores, & opulentiores a fortuna, hospitibus aduenientibus instruebant triclinia & cubicula, cum penu, cellas: primoq; die ad cœnam inuitabãt, postea mittebant pullos, oua, olera, poma reliquasq; res agrestes. Ideo pictores ea, quæ mittebãt hospitibus, picturis imitantes, xenia appellauerunt. Ita patres familiãs in hospitio non videbantur esse peregrè, habentes secretam in hospitibus libertatem. Hac ille. Ad illum autè hospitibus munera esculenta missitandi morem Apuleius alludit lib. 2. his verbis: Commodum merities accesserat, & mittit mihi Byrrhena xeniola, porcum optimum, & quinq; gallinulas, & vini cadũ in ætate pretiosi. Apud Xenophontem quoq; multa extant testimonia, ex quibus constat, nõ priuatos modo homines priuatum, verumetiam ciuitates publicè hospitia inter se contrahere, eaq; sanctè religioseq; colere fuisse solitos. Huc faciunt illa Agesilai verba ad Pharnabazem: Nõ te latere, inquit, arbitror homines in ciuitatibus Græcis cõsueuisse hospitalitalitatè inter se contrahere. At cum bellũ inter vrbes ortum est, illi quoq; pro cõmuni patria etiam contra hospites pugnare nõ dubitant, & si ita euenit, etiam illos obruncant. Idem testatur lib. 7. rerũ Græcarũ, Phliasios Pellenensem victores summã laudè fuisse consecutos, eò quòd Pellenensem οὐξένοῦν in potestatem suam redactum, quamuis summã rerum premerentur inopia, absq; pretio dimisere. Nonne meritò hi, in-

Platonis hosti
moni de ho-
spitalitate.

Peregrinorum
quatuor ges-
nera.

Mos Græcos
vni hospites
excipiendi.

Munera escu-
lenta emitten-
di consuetudo.

hi, inquit Xenophon, qui id fecerunt, generosi ac fortes appellandi sunt? Ita contrà apud eundem lib. 4. Anabaf. Thissaphernis perfidia vehementer culpatur, qui Clearchum ipsum οὐμπερὶν ὄντα suum, nihil Iouem hospitalem veritus, per summum scelus perdiderat. Nota heic quòd hospitem οὐμπερὶν ὄντα, hoc est, eiusdem mensæ, quæ & ipsa hospitalis dicta est, communionè coniunctum appellat.

Vt autem Græci, vt hoc quoq; addam, hospitalissimi & in xenijs, hoc est, muneribus hospita- libus mittendis largiendiq; liberalissimi fuerunt: ita mirum non est illos aliorum quoq; populorum similem beneficentiam experios fuisse. Sic enim eodem Xenophonte teste, lib. 3. de Cyri expeditione, & Armenius Cyro, eiusq; exercitui ξενία misit, & Trapezuntij Græcos hospitio acceperunt, donis etiam hospitalibus datis bubus, farina, vino. Sinopenses quoque Milesiorum coloni iisdem farina medimna ter mille, vini amphoras M. D. & Heracleenses farina medimnum M. M. M. vini amphoras M. M. Boues XX. oues C. xeniorum loco miserunt, vt idem auctor testatur lib. 5. & 6. de Cyri expeditione.

Munus in oppidis Græcia fuit quoddam publicum recipiendorum hospitio senatorum, legã- Πόλις ἑνοῦν zorum & magistratuum peregrinorum, quod, vt supra dixi, οὐξένοια appellabatur, quib; eos re- munit publicè cipiebant, qui hospitio publico cum ciuitate erant coniuncti, οὐξένοια dicebantur, quos Budens hospites & pe- publicos hospites verit. Idem propterea ciuitatum οὐξένοια dicebantur et οὐξένους. Proxe- regnos exci- ni appellationem post Homerum irrepsisse scribit Eustath. eligi porrò solitos vel a populo, vel a piendi. rege. Inde Herodotus tradit: Spartanis fuisse decorum regibus quem voluisset demonstrare, qui Πόλις ἑνοῦν proxeni obiret functionem. Cælib. 11. cap. 1. Huiusce muneris atq; moris luculenta apud Cicero- nem in Verrenis fit mentio, vbi Philodamus Lampfacenus, cum Verres Rubrium ad illum dedu- ci iussisset, huiusmodi apud Verrem excusatione vsus est: Munus illud suum (οὐξένοια) non es- se: se, cum suæ partes essent hospitum recipiendorum, tum ipsos tantùm prætores & consules, non legatorum affectas recipere solere. Ibidem & de Ianitoris, apud quem Verres diuersatus erat, & de Philodami hospitalitate, qui Rubrio magnificè & ornate conuiuium comparauit, plura videre licet. Πάροχοι quoq; & Græcè & Latine dicti sunt ij, quorum munus erat peregrinis, ijs præfer- Πάροχοι tim, qui publicè mittebantur, ligna & salem & similia præbere & suppeditare, sic dicti τὸ τὰ παρὰ χεῖρ, quod valet præbere. Hinc Horat. Satyr. 5. lib. 11.

Et parochi, quæ debent, ligna salemq;.

Hos Porphyrius copiaris a Latinis vocatos esse tradit, qui victum, salem & ligna ijs præsta- Copiarij. bant, qui Reipub. causa peregrè ibant, de quo vocabulo etiam infra. Sub horum autem nomine omnia hospitibus necessaria intelligantur, teste Acrone & Lambino, qui Satyr. vlt. lib. 2. parochiũ volunt ab Horatio per translationem poni pro eo, qui cœnam præbet & pro conuiuatore.

Vertere pallor.

Tum parochi faciem vel sic metuentis, vt acris Potiores, &c.

πάροχοι, vt tradit Turnebus in suis Aduersarijs, non solùm dicuntur, qui præbenda magistrati- bus redemerunt, verum etiam equi, qui cursus publici causa præbentur, &c. Dicti quoq; sunt ξενιο- ξενιοπάροχοι πάροχοι, illi, qui peregrinis res ad victum necessarias præbebant, quos Arco inter eos, qui per- sonalibus muneribus funguntur, numerat. Et paulò post. S. 2. inquit: Elemporia (siue elæmpo- ria olei coemendi cura) & ospratura (vocabulum fictum ex Græco ὄσπρω, quod varias fruges mi- nutas & legumina significat) apud Alexandrinos patrimonij munus existimatur, id est, minu- tarum frugum publicè coemendarum cura. Susceptores quoque vini per prouinciã Africã pa- trimonij munus gerunt. Eodem quoq; nomine paranympus appellatur a παρὰ χεῖρ. Pansanias Paranympus enim scribit in Græcia moris fuisse, vt in nuptiali curru, quo sponsa rehebatur, tres duntaxat se- etiã νόποχος derent, & media sponsa, a lateribus sponsus, & quem vocant πάροχον, qui amicitia vel sanguine dictus, coniunctus esset, & cui plurimum deferrent. Idem Suidas tradit. Hinc, vt illud quoq; obiter ad- Parochi cur di- dam, Ecclesia anstites parochos volunt dictos ab exhibitione sacramenti, & parochias quibus cõ- ti ecclesiæ an- singuli ministri destinati sunt. Budæus autem non parochias primũ, sed paracias appellatas es- tistice. se censet. Parochi significationem rectè Lauaterus in Exechielem ministris Ecclesiarum, ideò pulchrè conuenire existimat, quòd ipsi hominibus, qui hospites et peregrini sunt in hoc mundo, men-

Hospitium ius salis & mensae consortio contrahi fuerit solitum, egregie sanè his verbis ostendit in illa sua oratione de perperam obita legatione: τὸς δὲ τῆς πόλεως ἀλλὰς, καὶ τῶν δημοσίων ἑστῆς (αὐτῶν δὲ πλείους τῶν ἑσθίων) ἔστιν, ἔστιν ἐν αὐτῇ πόλει, ἔστιν ἐν αὐτῇ πόλει, ἔστιν ἐν αὐτῇ πόλει. Quod sal hospitibus autem Aeschines iale mentionem facit, id est fit, quia hospitibus olim sal ante cibos alios apponebatur, cum ante omnia alia appositum.

Sal hospitalitatis addit deinceps: ἔστιν ἡ τῆς ἑσθίας ἀλλὰς, θεῖον ὁ πομπῆς διδῶν, ἰδὲ ἡλωσα ἐν ταῖς λιταῖς, quod autem sal hospitalitatis divinum agnoverit poeta, apparet ex supplicationibus, in quibus quaedam describit ex sale fuisse composita. Vide infra de Fœderalibus convivijs. Ut autem sal primo omnium apponi hospitibus consuevit, ita Germani convivantes hospiti siue peregrino adveniienti poculū vini primò porrigere solent, ex quo si bibere is recuset, inhumanis & incivilis habetur. Moris quoque est apud nobiles præsertim ut a patrisfamilias hospiti, qui nunquam antea in illius domo fuit, poculum factis amplius proponatur, quod illi est exhaustivum, quod quidem willkühr, hoc est, saluatorium poculum nominatur, quo novae hospites excipitur, & quasi hospitalis amicitia cum illo contrahitur.

Cretensium hospitalitas. Atque hæc quidem de Græcorum hospitij hospitalitatisque cum publica, tum privatae iure, more atque consuetudinibus in genere sine dicta: nunc de singulorum quorundam Græciæ populorum hospites excipiendi more atque consuetudine quaedam adijciamus. Hospitalissimi olim fuisse feruntur Cretenses, hodie Candia dicitur, qui quidem, ut testis est Athen. lib. 4. passim per totam suam insulam binas habuerunt semper in illis syssitijs exstructas domos; unamque ἀρδύειον appellaverunt, alteram, in qua hospites disersari atque dormire solebant, quam ἰδεοκοιμητήριον (quasi dicas dormitoria) nominaverunt. In domo autem convivali (συνεστικὸν οἶκον vocant) in qua convivebantur, due stratae erant mensae, ἑσθία, id est, hospitalis dicta, propterea quod hospites, qui aderant, ijs primò assidebant. Post illas verò alia ordine quæque suo repositæ erant mensae. Ad hæc erant & sedilia hospitalia & mensa tertia, quæ a dextra ingredientibus ἀρδύειον occurrebat, quam ἑσθία Διὸς, ἑσθία ἑσθίας, hoc est, mensam Iovis hospitalis, & hospitalem vocabant. Heracledes similiter in Politijs Cretensium hospitalitatem commendans, ait, Illos eorum, quæ in convivijs apponebantur, partem peregrinis & hospitibus primùm dedisse: post hospites principi quatuor portiones præbuisse, unam quam etiam reliquis, alteram principalem, tertiam familiæ, quartam vtenfilium. Idem auctor tantam Cretensium erga peregrinos humanitatem exercuisse dicit, ut ad magistratus quoque gerendos illos sæpe vocarint.

Megarensium & Corinthiorum hospitalitas. De Megarensibus atque Corinthijs litteris memoriae proditum est, illos cum de imperio certa retur, captivos in bello velut hospites inuicem humaniter tractasse, illosque sine pretio dimissos Doryxenos appellasse. Illis enim Iupiter ἑσθίας in præcipuo cultu erat. Quare etiam milites cum hospitibus extra aciem familiaria iura servabant, in acie verò pugnabant vehementissimè. Testis est Alexander ab Alex. lib. 4. c. 10.

Lacedæmoniorum erga hospites benignitas. Celebris est Lacedæmoniorum liberalitas, qui legatos & peregrinos in suis Phyditijs, nec non copidibus atque aelijs, de quibus suo loco, ut Cretenses in Syssitijs excipere et benigne liberaliterque tractare consueverunt. Unde Cratinus apud Athenæum Cæne copis dicta mentione faciens, inquit:

Ἀρ' ἀλιθῶς τοῖς ἑσθίοισιν ἐστὶν ἡ δόξα, καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἀλλὰς.
 Πᾶσι τοῖς ἐλθόνσιν ἐν τῇ κοπιᾷ δοῖν ἄδω καλῶς.
 Verè, ut ferunt, quiuis potest ibi advena
 Convivium lautum, bonamque hinc copidem
 Qui accesserit, sumpsisse, &c.

Paulò post Aeli, quæ & ipsa fuit quaedam conviviij Spartani species, mentione facta libro 4. dicit, non incolis solum atque civibus, sed omnibus peregrinis hospitibus ad illud aditū patuisse. Plura passim apud auctores præclara græcæ hospitalitatis exempla reperiantur, quæ omnia colligere nimis longè ac operosum foret. Hæc quæ dicta sunt, sufficiunt opinor ad antiquam ἑσθίαν, id est,

id est, hospitij & hospitalitatis publica pariter atque privata rationem Græcis visitatam demonstrandam: id quod mihi hoc in loco fuit propositum.

Nec minor verò hac in parte Romanorum laus censerit debet, ad quos ut omnium ferè gentium atque populorum monarchia, omnesque artes liberales et disciplinae: ita hospitalia quoque iura, more atque consuetudines ab ipsis Græcis fuerunt devolutæ. Unde Roma omnium patria dicta est, teste Athenæo lib. 1. cap. 1. Nam primò, ut apud Græcos, ita apud Romanos quoque erant & publica & privata hospitalia, ita ut hospitij necessitudo non modò inter privatos, sed etiam inter populos contraheretur, neque id quidem modò, sed etiam inter singulos privatosque homines & civitates. Deinde ut hæc cum publici tum privati hospitij necessitudo Græcis sacrosancta visa est, quam violare nefas esset: ita Romanis quoque, qui idcirco non minore cultu atque religione Iovem Xenium, id est, hospitalem, quam Græci coluerunt. Unde Cicero in oratione pro Deiotaro: Si veneno, Iovis illius quidem hospitalis numen nunquàm celare potuisset, homines verò fortasse celavisset. Idem ad Q. Fratrem: Non faciam ut illum offendam, ne imploret fidem Iovis hospitalis. Apuleius lib. 3. Sed pro Iupiter hospitalis, & fidei secreta munita, &c. Et Virg. Æneid. 1.

Iuppiter (hospitibus nam te dare iura loquuntur)
 Hunc lætum Tyrijsque diem Troiaque profectis
 Esse velis, nostrosque huius meminisse minores.

Dicit illum dare hospitibus iura, & idcirco ἑσθίαν, id est, vltor siue vindex supplicum atque hospitum ab Homero fuit appellatus. Eò pertinet illa Lycaonis fabula, qui cum hospitio susceptus hospites necaret, a suscepto Iove, postquam ei epulas humanas apposuit, versus in lupum exemplum suo ostendit, hospitij iura non esse violanda. Ut autem Iupiter ἑσθίας a Cicero hospitalis, ita ab Ovidio Hospes dictus est. Metamorphosis.

Ante fores horum stabat Iovis hospitij ara.

Hospes autem apud Latinos, ut apud Græcos ἑσθίας, tam is qui recipit, quam qui recipitur, dicitur. Ovid. Non hospes ab hospite tutus. Cicero pro Deiotaro: Per dexteram istam, quam hospes dicitur, hospiti porrexisti.

Quanta fuerit veteribus Romanis hospitum observantia, Gellius quoque egregie docet lib. 5. c. 13. ubi de Officiorum gradu atque ordine, moribus populi Romani observato, agit. Cumque quæretur, inquit, quibus nos ea (officia) prioribus potioribusque facere oporteret, si necesse esset in opera danda, faciundoque officio alios alijs anteferre, non constabat. Conveniebat autem facile constabatque ex moribus populi Romani. Primum iuxta parentes locum tenere pupillos debere; fidei tutelam nostræ creditos. Secundum eos proximum locum clientes habere, qui sese itidem in fidem patrociniūque nostrum dederant. Tum in tertio loco esse hospites, postea esse cognatos affinesque. Hæc ille.

Vides hic in opera danda obsequioque præstando hospites & peregrinos ipsis quoque cognatis & affinibus fuisse præpositos. Unde patet verum esse id, quod supra ex Eustathio protulimus, nempe hospitalitatis necessitudinem antiquis vel ipsa sanguinis coniunctione sanctiorem augustioremque visam esse. Addit præterea Gellius eodem in loco: Massurius autem Sabinus in libro Iuris civilis III. antiquiorem locum hospiti tribuit, quam clienti, cuius hæc sunt verba: In officijs apud maiores ita observatum est, primùm tutelam, deinde hospiti, deinde clienti, tum cognato, postea affini. Firmum atque clarum isti rei testimonium perhibet auctoritas C. Casaris Pont. Max. qui in oratione, quam pro Bithynijs dixit, hoc principio usus est: Vel pro hospitio regis Nicomedis, vel pro horum necessitate, quorum res agitur, refugere hoc munus non potui. Nam neque hominum morte memoria deleri debet, quin proximis recineatur, neque clientes sine summa infamia desereri possunt; quibus etiam a propinquis nostris opem ferre instituumus.

Quanta hospitij religio & necessitudo Romanis fuerit, Livius quoque indicat lib. 7. de Bello Maced. Princeps legationis, expositis amicitiae officijs cum pop. Rom. meritisque Rhodiorum: Nihil, inquit, nobis tota nostra adione P. C. neque difficilius neque molestius est, quam quod cum Eumene nobis disceptatio est: cum quo vno maxime regum, & privatim singulis, & (quod magis nos movet) publicum civitati nostræ hospitium est. Cicero quoque, in suis inuectivis in Verrem inter alia crimina illi sæpe hospitij violatione exprobrat. Ut in actione vlt. Pater, inquit, aderat Dexio Tindaritanus, hospes tuus: cuius tu domi fueras, quem hospitem appellaveras: eum cum illa auctori-

Hospitalitas à Romanis religiose fuit culta
 Hospitalitas publica & privata.
 Iupiter Xenius seu Hospitalis Romani cultus.

Lycaonis fabula.

Iupiter hospes dicitur.

Officiorum gradus apud Romanos.

Hospitalitatis necessitudo antiquis visam esse.

Romani religiose fuerunt hospitalitatis cultores. Livij testimonium. Cic. Verrem violati hospitij perstringit.

rate, & miseria videres prædium, num te eius lachryma, num senectus, num hospitij ius atq; no-
men a scelere aliquam ad partem humanitatis reuocare potuit? Sed quid ego hospitij iura in hæc
tam immani bellua commemoro, qui Sthenium absentem hospitem suum in reos reculerit. Fue-
runt etiam nonnullæ aliquando domus scelestæ, quas non licuit amplius habitare (vt ex probatis
scriptoribus patet) quod ibi violata fuerint hospitia. In ff. de nauis & cauonis lib. 1. datur actio
duplex contra hospitem, si quid ex hospitio substractum sit.

Domus scele-
ste ob violatū
hospitij.

Peregrinus o-
lim hostis di-
ctus.

Quanta Romanorum erga peregrinos quosuis humanitas fuerit, inde quoq; videtur posse col-
ligi, quod peregrinum antiquisus, teste Cicerone, Varrone atq; Festo, hostem appellarunt, ab ho-
stiendo, vt nonnulli volunt, hoc est, æquando, propterea quod inter ciues & peregrinos debeat esse
æquabilitas. Cicero: Hostis apud maiores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus,
indicant 12. tabula. Aut status dies cum hoste: Itemq; aduersus hostem æterna auctoritas. Roma
nos verò tantum humanitatis peregrinis præstitisse non videtur esse mirum, cum ipsi quoq; vt ex
historijs patet, ex peregrinis & aduenis vndiq; confluentibus in vnum coaluerint. His adde quod
Romæ externis & peregrinis magistratus dabatur regius, consularis & pratorius, vt Numa &
Tarquinij temporibus, Consules multi peregrini & externi fuerunt. Habebant & prætorem pe-
regrinum, qui peregrinis ius dixit. Huiusmodi magistratus creandos et instituendos esse in vsu
peregrinorum Plato quoq; in sua Repub. suadet, de quo vide supra.

Prætor pere-
grinus.

Præterea vt apud Græcos certæ quadam erant ades peregrinis hospitibusq; recipiendis desti-
nata, de quibus etiam Plato in lib. de Legibus præcipit, quæ ab illis ξενοδοχεια, ξεναίαι, κατὰ γῶ-
ναι sive κατὰ γῶνας, μεταλήματα, a Phrygijs peculiari nomine αὐτοπάρες, a Cretensibus κοινὴ
τήρα fuerunt appellata: sic quoq; Romani domus habuerunt certas in peregrinorum atq; hospi-
tium vsu extructas, quas Hospitalia vocarunt: de quibus sic Vitruuius lib. 6. Præterea dextra
ac sinistra domunculae constituuntur, habentes proprias ianuas, triclinia et cubicula commoda, vt
hospites aduenientes non in perystilia, sed in hospitalia recipiantur. Eodẽ modo nostra ætate, quæ
ades publica parantur ad egenos recipiendos, hospitalia appellantur. Nam illæ quæ viatoribus
peregrinisq; mercede patent, caupona diuersoriaq; vocantur. Hospitium quoq; & pro domo vbi de-
uersamur, nonnunquam accipitur, & frequentius pro ipsa consuetudine amicitiaq; hospitij ali. Huc
quoq; facit quod Cic. lib. 1. Off. in priuatarum ædium ædificatione hospitium quoq; rationem censet
esse habendam, sic enim inquit: Vt in cæteris habenda ratio non sui solùm, sed etiam aliorum: sic
in domo clari hominis, inquam & hospites multi recipiendi, & admittenda hominis cuiusq; gene-
ris multitudo, adhibenda est cura laxitatis.

Hospitalia
Romanorum.

Hospitij con-
trahendi quæ
ratio apud
Romanos.

Hospitij porrò morẽ inter priuatos coniungendi hunc fuisse, quem Zanchus in suis in Sallu-
stium commentarijs tradit, ex scriptoribus passim colligi potest. Cum quis peregrè proficisceretur
& seruis aliquot præmittebat ad urbẽ eam, vbi diuersurus esset, qui inquirerent, an domini hospes
amicusue paternus ibi quisquam esset. Si nullus erat, quærebant diuersorium. Si nullum erat, magi-
strum aduenientes, hospitalitatem postulabant, sibi verò quamq; a magistratu datam accipiebant.
Nonnunquam tamen vsu veniebat, vt vtriusq; hospitium voluntate hospitij iungeretur, cum v-
terq; alterius virtute illectus hanc hospitalitatem postulabat, et huius priuati hospitij nota pignusq;
erat tessera hospitalis, de qua postea pluribus. Populus Romanus cum alijs vel populis vel regibus
vel etiã priuatis hominibus Senatûsconsulto legimus aliquando hospitium contraxisse. Liu. lib. 5.
de Tismatheo Liparensi loquens: Qui legatos Romanorũ hospitio exceptos, ad Delphos vsq; de-
ductos, retro in urbem hospites reduxerat, Hospitiũ, inquit, S. C. factum est, donaq; publica data.

Munera hospia-
lita.
Apophoreta,
Xenia, Xenio-
ta.

Munera hospitalium, vt apud Græcos, sic apud Hebræos crebrũ vsu fuisse legimus. Hu-
ius certè illustre exemplum extat 1. Sam. 25. 8. vbi, cum tonsores ovium & diem bonum (erat au-
tem is, quem conuiuantes cum læticia traducebant siue is festus fuerit siue non) Nabal haberet,
serui Dauidis, Die bono, inquit, venimus, quasi diceret: Quia tonsores habes & diem luculen-
tum, par est & consuetudo postulat, vt nobis & Dauidis, seruo tuo, aliquid largiaris. Quippe mo-
ris erat, vt illis diebus munera (apophoreta vocant) & partes ciborum mitterent: iuxta illa,
quæ leguntur Esth. 9. 19. Quod autem tonsuram eo die fecerit Nabal, probatur ex versu 4.
illius capituli. Hilaria verò celebrasse liquet ex illo ipso loco, quem produximus. Si tamen is
non faciat satis, sciat in more positum fuisse, vt cum oues tonderet, solenne instituerent conuiuium
ad quod

ad quod inuitabant parentes & agnatos qui mos eruitur ex 2. Sam. 13. 23. Hæc Drusus in Que-
stis per epistolam.

Eundem vsu munera hospitibus mittendi frequentem fuisse etiam apud Romanos legimus,
quæ ab illis similiter xenia & apophoreta fuerunt dicta: tamen apophoreta, vt rectè monet Be-
roaldus in suis in Apuleium Commentarijs, non tam dicta fuerant munera, quæ remittebantur
ab his, qui xenia acceperant, quàm vasa & id genus alia, quæ conuiujs apponebantur, vt secum
posset conuiuium auferrent, donaq; haberent, de quibus plura suo in loco. Xeniola Apuleius mu-
nera hospitalia appellauit per diminutionem. Xeniorum Iurisconsulti quoque crebram mentio-
nem faciunt, vt Politianus docet in Miscellaneis, & eum sequutus Budæus. Vlpianus pro mu-
neribus quæ prouincialibus magistratibus eorumq; comitibus dari solent, vsurpat l. 6. §. 3. ff. de
Offic. Procons. Notabis quoque munera illa, quæ legatis peregrinis per quæstores dabantur Lau-
tia fuisse dicta, de quo sic Plutarchus in Questionibus Romanis. Quæstio est, cur legati vnde-
cunq; Romam missi, ad Saturni ædem primò accesserint, ibiq; nomina sua dederint præfectis æ-
rarij. Respondet: Aut hoc fit eò quod Saturnus cum fuerit peregrinus, hospitibus gaudeat: Aut
historia potius quæstionem soluit. Antiquitus enim, vt apparet, quæstores legatis mittebant, quæ
Lautia dicebantur, ægroantium curam suscipiebant, mortuisq; funus e publico faciebant. Nunc
autem ob multitudinem legatorum, qui veniunt, sumptu omisso, tamen moris antiqui hæc ser-
uantur vestigia, vt Legati accedant præfectos ærarij, qui eorum nomina in tabulas referunt.

Romanorum
hospitalitas et
ga legatos.

Hinc apparet insignem antiquitus Romanorum, erga legatos potissimum hospitalitatem, li-
beralitatemq; extitisse, quibus per urbanum quæstorem publicum hospitium, & munera, quæ lau-
tia dicebantur, sepe etiam commeatus largè & hospitaliter, & vestimenta publico nomine præ-
stabant, id quod ex vno atque altero exemplo, quæ subiungam, melius adhuc patebit. Sic enim
Senatus, cum ad gratulandum sibi Prusiam Bithyniæ regem, Perse defuncto, venire audisset, ob-
uiam illi Pub. Cornelium Scipionem Quæstorem Capuam misit: censuitq; vt ei domus Romæ
quàm optima conduceretur, & copiæ non solùm ipsi, sed etiam comitibus eius publicè præberen-
tur: testis est Valerius Max. lib. 5. c. 1. Rex similiter Ptolemæus, eodem teste, a minore fratre
regno spoliatus petendi auxilij gratia, cum paucis adeò seruis squalore obsitus, cum Romam ve-
nisset, ac se in hospitium Alexandri Pictoris contulisset: Senatus vbi hoc rescivit, accersito iuue-
ne, quàm potuit accurata excusatione vsus est, quod nec quæstorem illi more maiorum obuiam
misset, nec publico hospitio eum excepisset: eaq; non negligentia sua, sed ipsius subito & clande-
stino aduentu, facta dixit. Et illum subito e Curia ad publicos Penates duxit, hortatusq; est, vt
depositis fordidis, ad eundem ipsius diem peteret. Quin etiam curæ habuit, vt munera ei quotidie per
Quæstorem darentur. Vide aliud exemplum apud eundem libro 5. cap. 1. de Musitano Masi-
nissæ filio.

Exempla.

Quemadmodum præterea apud Græcos, vt supra dictum est, hospitij necessitudo atq; ius ad
posteros transibat: ita apud Romanos idem moris fuisse legimus. Cicero Famil. epist. XIII. Aui-
tium mihi hospitium est cum Lisone Lisonis filio Lilybitano. Plurima exempla passim occurrunt.
Posteri itaq; parentum siue maiorum suorum hospitia sibi sanctè religioseq; tuenda atque conser-
uanda existimabant, atque idcirco tesseram hospitalem, quæ quidem amicitia eius symbolum erat talis.
atque pignus diligenter obseruabant. De quo more Græcis quoq; vsitato, sic scribit Euripidis
Scholiastes in Hippolyto: Οἱ μὲν ξενόμενοι τίσιν ἀσπράζαλον κατὰ τὴν μόνοντες, θάτερον ἰδὼν κατὰ
λίμπανον ὑποδέξαμενοι, ἵνα εἰ δέοι πάλιν αὐτῶς, ἢ τὰς οὐκείων ἐπιξέσθαι, πρὸς ἀλλήλους ἑ-
παρόμενοι τὸ ἕμισυ ἀσπράζαλον ἀνεῖν τὸ πῶ ξενίαν, hoc est, Qui hospitio excipiebantur tessera-
ram incidentes, dimidiam eius partem relinquebant ijs, a quibus erant excepti, vt si opus esset, vel
ipso vel ipsorũ posteros & amicos eodẽ rursus vti hospitio, dimidiata illa prolata tessera, hospitij
ius atq; necessitudo renouaretur. Nam quemadmodũ apud Græcos mutua quædam munera vltro
citroq; data & accepta, hospitalis fœderis cum paterni & auiti, cum recens contracti erant notæ
atque pignora, vt ex illo Diomedis atque Glauci exemplo supra citato satis apparet: Ita quoq;
Romani tesseram solebant dare hospitibus dimidiatam, quam quicumque attulisset ad hospitem,
continuo agnoscere posset, & hospitio accipi tanquam amicus & vetus hospes. Fiebant autem hæc
tessera ex ligno longiusculo & vtrinq; exæquato, & complanato: vt Lambinus in Plantum, &

Tesserarum quatuor genera apud Romanos. Beroaldus in Sueton. scribunt. Omnino autem quatuor ferè tesserarum genera apud Latinos auctores inuenio. Erat enim tessera frumentaria, hoc est, signum frumentarium, quo exhibitio vnusquisque frumentum pro portione accipiebat a principe: de qua Iuuenalis: *Summula ne pereat, qua vilis tessera venit Frumenti.* Et Persius: *Scabiosum tesserula far Possidet, &c.*

Tessera nummaria. Isidorus, Tessera sunt, quibus frumentorum numerus designabatur. Erant tessera nummaria, quas Augustus duplicasse, Suetonius testatur in eius vita. Erant ille similiter signa, quibus exhibitio vnusquisque nummos pro portione accipiebat. Erat etiam tessera militaris (vt nihil de ludicra dicam, qua in aluolo ludi consuevit, sic dicta, Isidoro teste, quia quadra ex omnibus partibus, Græcè τετραγωνία) vt eam Beroaldus definit, præceptum ducis, quo vel ad aliquod opus, vel ad bellum exercitus mouebatur: vnde a Vegetio tesserarum nominantur, qui tesseras per contubernia militum nuntiabant. Seruius autem explanans illud 7. Aeneid. In bello tessera signum: dicit intelligi symbolam bellicam, quod ad pugnam exeuntibus datur confusionis scilicet euitandæ gratia, quam Vegetius duplicem facit, vocalem & mutam. Denique tessera fuerunt hospitales sive hospitij, de quibus nunc agimus, quas hospites eorumque liberi secum ferebant, vt facilius a veteribus & paternis hospitibus agnosci possent. Hinc Hanno Pænnus apud Plautum in Pænulo, cum Antidamo hospite esset vsus, apud Agorastoclem Antidami filium adoptiuum dixerere non dubitauit: nam

Deum, inquit, Hospitalem, ac tesseram mecum fero. Et postea idem Pænnus ipsum Agorastoclem sibi ignotum affatus: Ego, inquit, hęc hospitium habeo, Antidami filium Quæro.

Cui cum Agorastocles respondisset, se illum ipsum esse, quem quæreret, dicit ille:

— Si ita est, tesseram

Conferre si vis hospitalem, eccam attuli: cui Agorastocles: Agedum huc ostende: est par probè: nam habeo domum. Pænnus igitur: O mi hospes salue multum (χαῖρα εἶπε Homerus, de quo supra) nam mihi tuus pater. Pater tuus ergo hospes Antidamas fuit. Hęc mihi hospitalis tessera cum illo fuit. Cui Agorastocles. Ergo heic apud me hospitium tibi præbebitur. Nam haud repudio hospitium, &c.

Tesseram hospitalem infringere. Sic is, qui ius hospitij violauerat, tesseram hospitalem confregisse dicebatur. Plautus in Cistell. *Abi quære, vbi tuo iureiurando satis sit subsidij.*

Hic apud nos fidei iam confregisti tesseram (hast das habermuß verschütt) hoc est, interpreti Lambino, ius hospitij violasti, & amicitia consuetudinemque pristinam, qua tibi nobiscum erat dissoluisi, natum ex veterum consuetudine, qui hospitibus tesseras quasdam dabant, quibus ostensis eos, vel eorum filios longo intervallo venientes agnoscerent. Vide Eras. in Adag.

Hospitium renuntiare. Vt autem certa fuit hospitij contrahendi ratio, qua tesseris vltro citroque datis, vti dictum est, fiebat: ita si quem contracti hospitij penitusset, renuntiare hospitium solebat, tesseram confringendo, ne hospitij ius violaret. Cicero in Verrem act. 4. Itaque vehementer iste Sthenio infensus, hospitium ei renuntiat, domo eius emigrat, atque adeo exitinam iam ante emigrarat. Sic Badius ille Campanus, de quo supra, Q. Crispino Rom. in conspectu duorum exercituum hospitium solenniter renuntiauit, vt cum eo hostili animo congredi posset, teste Liu. Decad. 3. lib. 5.

Hęc de Romanorum hospitalitate satis sint dicta in genere. Nam singulorum hominum exempla persequi, esset infinitum, nec etiam id propositi mei ratio postulat, quod est ritus tantum atque consuetudines varias hospites excipiendi significare. Vt autem Iudæi, Græci atque Romani illi antiqui, sicuti adhuc explicatum est, hospitalitatem summo studio coluerunt, seque erga hospites atque peregrinos valde comes, humanos atque beneficos præbuerunt: Sic alios quoque populos licet non tanta vel potentia præditos, vel morum disciplinarumque humanitate occultos: tamen hospitalitatis studio illis ipsis nihilo inferiores fuisse legimus, quorum exempla quedam maxime illustria proponam.

Leuca-

Leucanorum hospitalitas literis antiquorum vehementer celebratur, apud quos huiusmodi hospitalitas fuisse legem, Alianus lib. 4. de Varia historia cap. 1. scribit: Si sub occasum Solis venerit peregrinus, volueritque sub tectum alicuius aduercere, & is hominem non acceperit, mulctetur, & κακοξενίας, id est, inhospitalitatis poenas luat, vt mihi quidem videtur, addit Alianus, Et venienti & Ioni ξενίος, id est, hospitali. Idem tradit Heraclides in Politijs. Cel. lib. 21. cap. 48. Lucanos, vel (vti enuntiant Græci) Λευκανούς esse ferunt φιλοξενούς, id est, hospitem amantes & iustos. Eisdem Nicolaus de Moribus gentium, vt aliorum criminum: ita ἀπορίας ἢ ἀπρίας, id est, luxuria & otij causas agere testatur, ita vt si quis homini luxurioso mutuas se aliquid conuincatur, mutuo dato priuetur.

Gallis, Disodoro teste, tanta humanitate olim fuerunt præditi, vt hospites statim ad epulas vocarent, qui essent, quæque causa aduenissent, postea rogantes. Similia exempla supra ex Homero protuli quorundam, qui hospites non prius interrogarunt, quinam essent, aut quæ illorum aduentus causa esset, quam illos conuiuio liberaliter excepissent.

Celta quoque, qui fuerunt populi Gallie comatae, inter Garumnam & Sequanam fluuios, grauius in illum animaduercunt, qui peregrinum, quam qui ciuem occidisset. Huic enim exilium, illi mortis poena statuebatur. Ac ianuas aditū nunquam clauderent, testis est Nicolaus de Moribus, & Scob. serm. 145. Gallos adhuc antiquum obtinere, singularique humanitate peregrinos prosequi, & ipsemet expertus sum, & experiuntur omnes, qui in illorum regionibus commorantur. O vtinam non istis ciuilibus bellis esserati, peregrinorumque armis atque fraudibus miserrime vexati ab antiqua illa sua inuicta erga peregrinos humanitate nonnihil deflexissent.

Gallorum porro Germanos antiquos vt alij quoque moribus (vnde Strabo Germanos quasi legitimos fratres cognatosque Gallorum legibus, moribus, lingua interpretatur) ita hospitalitatis quoque studio cultumque simillimos fuisse, veteres historici abundè testantur. Cornelius Tacitus in suo illo de Germania & Germanorum moribus libro: Coniunctibus & hospitij, inquit, non alia gens effusius indulget. Quemcumque mortalium arcere nefas habetur, pro fortuna quisque apparatus epulis excipit. Cum defecere, qui modò hospes fuerat, monstrator hospitij, & comes proximam domum non inuitati adeunt. Nec interest, pari humanitate accipiuntur, notum ignotumque quantum, id ius hospitij nemo discernit. Abeunt si quid poposceris, concedere moris, & postcædi inuicem eadem facilitas. Gaudent muneribus, sed nec data imputant, nec acceptis obligantur. Victus inter hospites comis. Statim a somno, quem plerique in diem exstrahunt, lauantur, sæpius calida, vt apud quos plurimum hyems occupat. Lauri cibum capiunt, separatæ singulis sedes & sua cuique mensa. Confer singula hæc cum Homericis illis hospitalitatis exemplis, summam profectò affinitatem similitudinemque reperies. Eiusdem Germanorum antiquorum hospitalitatis Iulius quoque Cæsar testis est, de quibus sic scribit lib. 6. Germani hospitem violare phas non putant, qui quaque de causa ad eos venerunt, ab iniuria prohibent, sanctos habent in seque omnia domus patent, victusque communicatur. Et Mela lib. 3. Tantum hospitibus boni, mitesque supplicibus. In primis verò notandum est quod Tacitus dicit hospitium apud Germanos notis ignotisque fuisse communita, ita vt notum ignotumque, quantum ad ius hospitij, nemo discreuerit, cui affine est illud Eumæi pastoris ad Ulyssem sibi ignotum Od. 3.

*Ξεῖν' εἰ μοι θέμις ἐστ', εἰδ' εἰ κακίων σέθεν ἔλθοι
Ξεῖνον ἀπιῆσαι. θεός γ' Διός εἶσιν ἀπαντες
Ξεῖνοί τε πᾶσι γοῖτε.*

Huc quoque facit primum illud sanctumque Augustini dictum: Discite Christianè sine discrimine exhibere hospitalitatem, ne forte cui tu domum clauseris, cui humanitatem negaueris, ipse sit Christus: Melius igitur est malum sub specie boni etiam recipere, quam bonum excludere: tolerabilius est ingrati recipere, quam Christum excludere: melius fertur malus, quam excludatur bonus. Huc quoque pertinet antiquissimum, Christianissimumque illud Epigramma Xenodochio Constantino-politano olim inscriptum, quod Latine sic a quodam est versum:

*Qui prius errabas tota male notus in vrbe,
Sine solo venias aduena, sive salo*

Ponito nunc curas, metus exulet anxius, & nunc Siste pedem, domus est ecce parata tibi, Tecta tamen si forte velis cognoscere, quisquam Struxerit hac primus, praesul erat Pharies. Et paulo post: Cuius & hospes erit gratus, nam qualis, & vnde Natus es, hospitij quærere iura vetant.

Germanorum hospitalitatem sanctus quoque Athanasius expertus est, apud quos duobus fere lustris hospitio clam exceptus, Imperatoris ab Ario seducti furor exasit, atque fidei symbolum, aliaque apud eosdem conscripsit. De Germanorum hospitalitate vide plura apud Cranzium lib. 1. cap. 4. Metrop. ubi Lenderici Episcopi Bremensis inhospitalitatem vehementer culpatur: verum quod Gallicae nationi magis, quam Germanicæ id se deputare ait, ut ille loquitur: in eo ipso Cranzius mihi videtur esse reprehendendus, cum ex historijs supra citatis constet, antiquorum Gallorum insignem benevolentiam humanitatemque, in peregrinos fuisse Germanorum hospitalitate nihilo inferiorem, qualis etiam nunc cernitur. Alexand. quoque ab Alexandro de eadem Germanorum hospitalitate scribit lib. 4. cap. 10.

Calabrorum hospitalitas.

Laudatur praeterea a veteribus Calabrorum hospitalitas, qui hospites comiter & benignè invitare, pyra, quibus abundabant, illis apponendo, solebant, cum maiora non haberent. Itaque in proverbium abiit: Calabri hospitis dona, pro nullius pretij muneribus, quæ donanti oneri magis sunt, quam vsui. Vide Eras. in Adag. Hanc rusticam Calabrorum hospitalitatem salse irridet Horatius in epistolis ad Mecænatem, ut Mecænatis erga se beneficentiam exaggeret. Sed tamen grata est, ut vulgò dicitur in muneribus mens. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 10.

Mosynorum hospitalitas.

Mosyni quoque (quos Orpheus μωσύναι, Plinius Mossynos, Strabo, Xenoph. Apollonius & alij Μωσυνοικαι Mosynoecos, hoc est, turricolas vocant, nam Mosyni sunt turres lignei) non sunt silentio praetercendi, qui proueniens ipsis frumentum aequaliter distribuerunt, partem aliquam communiter pro hospitibus aduenientibus seponentes. Scob. serm. 145. ex Nicolai de Gentium moribus historia. Obseruabant scilicet praclarum illud praecipuum proverbij quoque loco usurpatum: λειπὴν τῆς ἐξουσίας ἐπέλαθον, id est, relinquito aliquid & hospitibus aduenientibus, cuius Plutarchus meminit, in Sympos. id quod etiam vulgò hodie dicitur, ut Erasmus in suis Proverbijs monet. Mosynos tamen inhumanos erga peregrinos exciisse, Strabo & Xenophon testantur, de quo vide mea Comment. in Periplus Pontis Euxini.

Sed hæc satis de prisorum hominum atque populorum hospitalitate sint dicta, ex quibus quænam illius ratio atque modus fuerit, quamque sanctè religioseque ab illis fuerit culta, facile colligi potest. Quod si autem populi illi antiqui, uti explicatum est, vera fide religioseque vacui, vel solo natura ductu & impulsu hospites & peregrinos tanto amore, benevolentia, officijsque fuerunt prosequuti, hospitijque contracti tunc atque fidem tanta religione coluerunt: quantum magis nos Christianos verisimilis verbi diuini documentis institutos, sanctissimisque sacris initiatos, tam certis nobis amplissimisque non huiusce solum, sed alterius quoque vitæ præmijs propositis, cum in primis inter nos mutuo, tum etiam cum externis populis atque hominibus quantumuis a Christiana religione alienis hospitalitatem exercere atque colere decet?

Nota.

Verum ut a prisce illis temporibus ad nostra veniamus, primo quidem negari non potest, quia cum apud Christianos, tum etiam alios populos a Christiana religione auersos antiqua illius hospitalis necessitudinis atque consuetudinis vestigia quaedam reperiantur. Nam Iudæi quidem, qui post illud horrendum vrbis templique excidium a patria sua extorres & per totum terrarum orbem dispersi ac dissipati, iam per aliquot secula vagam miseramque vitam persequuntur, mutuum erga se inuicem hospitalitatem summo studio exercent, ita ut simul atque peregrinus aliquis Iudæus in aedes alicuius aduenit, illi statim mensa (ceu hospitalitatis symbolum antiquitati quoque vsitatum) apponatur, & cibus, potus ceteraque hospitalitatis officia illi exhibeantur. Ac est omnino gens illa ad mutuum inopiam egestatemque subleuandam ac sustentandam promptissima, ita ut raro Iudæum mendicantem reperias, memor scilicet adhuc tenaxque antiqui illius præcepti diuini, quo illorum maioribus interdicitum fuit, ut ne quem inter se mendicandi gratia oberrare paterentur.

Iudæorum mutua hospitalitas.

Mensa hospitij statim apponitur.

In Germania quoque nostra antiqua illius hospitalitatis, cuius maiores nostros multis ante seculis

culis studiosissimos fuisse historici testantur, non pauca, nec leuia adhuc vestigia extant. Nam & nobiles multis in locis, & Ecclesiastici ordinis homines & mercatores & artifices quoque, cum in peregrinam civitatem venerint, non in publica diuersoria diuertunt, sed apud se inuicem diuertantur, atque ita mutuum hospitij atque officia inter se studiose exercent.

Hospitij vestigia apud Germanos.

Memorable quoque laudabileque mihi in primis videtur esse illud Tednestanorum Africanorum institutum, quod quidem ad antiquæ illius hospitalitatis similitudinem proximè accedere videtur. Nulli illi in suo oppido (quod quidem antiquissimum, amplissimum amœnissimumque esse fertur) diuersorium, nullum hypocaustum aut cenopolium habent. Quod si quis igitur peregrinus aut mercator illuc appulerit, ad notum aliquem se conferat necesse est. Si vero huiusmodi non occurrat, nobiles inter se sortiuntur, quis nam ignotum hunc mercatorem hospitio excipiat, ita ut nemini quamuis barbaro hospitium aut humanitatem suam deesse patiantur, qua peregrinos quosuis splendide honorificeque excipere solent. Qui autem hospitio exceptus fuit, is discedens hospitij munus aliquod ceu gratitudinis symbolum dare consuevit, quo gravior illi in posterum reditus pateat. Si vero aduenam illi non fuit mercator, illi licitum est, quamcumque voluerit procerum alicuius domum sibi hospitio deligere, nulla domi aut mercedis cuiuscumque persolueda necessitate astrictus. Denique si medicus aliquis peregrinus illuc trãseat, huic mox apparatus cæna in quodam Xenodochio, quod in pauperum vsu constructum publico fouetur ere. Testis est Leo Africanus lib. 2. de Africa.

Tednestani Africanam antiquam hospitij similitudinem retinent.

Huic Africanorum hospitalitati simillima est vel etiam maior Gothorum atque Sueonum siue Suecorum hospitalitas, quam Saxo Danica historiae scriptor & Cranzius Hamburgensis in principio suarum historiarum, & Olauus lib. 4. cap. 2. maximè laudibus efferunt. Nam quamuis omnibus hyperboreæ gentes hospitalitate sint insignes, tamè Gothi atque Sueones non illis modò, verum omnibus Europæis populis hæc virtute longè videntur antecellere. Nam aduenas quosuis non solum alacriter, humaniterque admittunt & excipiunt, verum etiam omnia quæ ad liberalem victum cultumque corporis pertinent illis, quandiu apud illos commorantur, gratis sine ulla mercede promptissime liberalissimeque exhibent, illosque omni humanitatis officijs genere prosequuntur. Discedentes autem equis vel iumentis ad vicinos deducunt, & amicis in itinere, quod instituerunt, commorantibus commendant. Fit etiam non raro inter illos contentio, quis aduenam peregrinam hospitio excipiat. Quod quis enim plures aduenas hospitio excepit, tanto ille maiorem laudem meretur: contra autem is, qui cibum, potum, hospitiumque peregrino denegauerit, communi odio probroque dignissimus iudicatur. In ipsis quoque pagis agricolæ aduenis omnia alimenta gratis largiuntur, maiori que hospites, quam filios suos liberalitate prosequuntur. His namque in mensa viliora apponunt, pretiosiora aduenis reseruantes.

Gothorum & Suecorum insignis hospitalitas.

Hanc verò singularem Gothorum atque Suecorum erga peregrinos humanitatem Olauus Caroli regi Gothorum trigesimo primo existimat potissimum acceptam esse ferendam. Is enim omni virtutum genere ornatus, quibus populo illi prælucit, cum alias præclaras leges, tum illam quoque tulit, qua sancitum erat, ut Gothi & Sueci & inter se, & in omnes aduenas atque peregrinos hospitalitate vterentur, summumque nefas ducerent viatorem quemcumque a tecto arcerè. Id si quis fecisset, & idoneis testibus ter hospitium negasse fuisset convictus, illius aedes subiectis ignibus comburi iussit, ut aedibus proprijs iuste priuaretur, qui earum alijs vsu inhumanissime denegasset. Addit idem auctor lib. 5. cap. 1. Suiceros Suecorum colonos esse non modò historijs posse probari, verum etiam summa illorum humanitate, qua Suecos ad se venientes prosequi soleant, quam se quoque expertum esse confitetur.

Pœna eorum, qui peregrinos tecto arcent. Suetzeri Suecorum coloni.

De Sclauorum mira hospitalitate, vide Hermolaum cap. 83. qui inter alia indicat, Si quis, quod rarissimè fieri consuevit, peregrinum hospitio remouisse conuictus fuerat, illius aedes & facultates incendio consumere licitum erat, atque in id omnium vota conspirabant. Contra, de Hostium Spartanorum in scedatium Leuctricum a quo humaniter accepti fuerant, immani ingratitude vide & Sorium de Reg. instit. lib. 7.

Sclauorum hospitalitas.

Ac Helueticorum quidem omnium (qui vulgò a Germanis, Gallis, Italis, Hispanis & alijs nationibus Suetzerij siue Suetzeri appellantur) summam & antiquitatem, & etiam nunc in peregrinos atque aduenas humanitatem existere, cum historiae, tum ipsa experientia quotidiana satis opinor superque testatur. Nam ut de Tiguro patria mea potissimum loquar, illius incolæ hospitales esse, &

Helueticæ hospitales. Tigurinorum hospitalitas.

mirifico erga peregrinos quovis amore benevolentiaq; affici, nemo (credo) qui ibi comoratur atq; aliquando fuit, inficiabitur. Nam primò quidem peregrinis saepenumero cum armis, fistulis, buccinis atque tympanis partim pedibus, partim in equis honorificè procul admodum ab urbe obviam procedere, illos in latissimo aliquo campo circumcurrere, verbis honorificis salutare, in urbe magna cum pompa, cum tubarum clangore atq; tormentorum bellicorum sonitu strepituq; introducere & ad diuersorium vsq; publicum, siue aliam civis alicuius domū comitari atq; deducere consueverunt. Hoc modo & sponse peregrinae huc primùm aduenientes vnà cum suo comitatu, necnò principes viri & regum nonnunquam legati excipiuntur.

Iam verò quo ad reliquas ceremonias atq; ritus, quibus peregrini, illi praesertim, qui illustres sunt fortuna atq; dignitate, quib; vel privatim animi atq; negotiorū priuatorum causa, vel cum mandato siue legatione aliqua ad nos veniunt, excipi atq; tractari consueverunt, illi ferè sunt huiusmodi. Primò quidem deliguntur a Senatu viri nonnulli boni grauesq;, & illi potissimum, qui cum peregrinis illis vel moribus, vel vitæ genere atq; professione, vel etiam alia aliqua notitia quodammodo sunt coniuncti: adsunt saepè etiam cōsules. Hi magistratus atq; Reipub. nomine illos honorificè salutant, omnia illis humanitatis hospitalitatisq; officia prolixè deferunt ac pollicentur, vnà cum illis cibum capiunt, illosq; honestis humanisq; suis colloquijs exhilarare student. Deinde mox in conuiuij principio adsunt publici ministri siue apparitores, qui cantharos aliquos vini plenos (quod Schenckweyn/ id est, donarium siue honorariū vinum vulgò vocatur) illis magistratus nomine offerunt. Eundem morem vinum hospitibus donandi apud Romanos quoq; fuisse, ex hisce Isidori verbis potest intelligi: Honorarium vinum, quod regibus & potentibus honoris gratia offertur. Cato de Innocentia sua: Cum essem in provincia legatus, quàm plures ad praetores & cōsules vinum honorarium dabant: nunquam accepi, ne priuatus quidem.

Vinum honorarium.

Praeterea si diutius commorentur saepissimè publico atq; magnifico conuiuij in publicis quibusdam locis atq; aedibus excipiuntur, cui vrbis proceres atq; optimates, necnò ecclesiastici atq; scholastici ordinis homines intersunt, quod conuiuium summa cum letitia atq; gaudio celebratur, & vulgò ein Schenck/ id est, donatio (quia peregrini omnes sunt δῶμαδογοί) appellatur. Ad illud autem conuiuium & a diuersorio honorificè ab honestis & primarijs viris deduci, & illo peracto rursus ad diuersorium reduci solent. Ludi quoq; saepenumero & omnis generis spectacula in illorum gratiam aduntur. Praeterea per totam urbem ad loca, aedificia resq; alias visu dignas spectandum deducuntur. Saepè quoq; per lacum admodum piscosum, qui Limagus dicitur, & urbem interfluit, naui lecta, omni alimentorum genere instructa, vehuntur. Cives, qui in naui sunt, cum piscatoribus obuijs quibusq;, ad quos deferuntur, de futura piscium captura licitantur atque paciscuntur. Piscatores impigri rete in lacum eiciunt, & quicquid ceperunt piscium licitatoribus tradunt, & in illorū nauem exonerant, quos mox craticula impositos torrent atq; comedunt. Saepè quoq; fit, mirabile simul atq; iucundum visu, vt pisces ipsa craticula ex aquis excipiantur, & in eadem prunis statim imposita viui adhuc atq; salientes torreantur. Hoc modo itaq; per horas aliquot animi gratia in lacu vagantur, epulantur, seq; vario instrumentorum musicorum genere oblectant. Huiusmodi autem nauticae deambulationis atq; conuiuationis lacustris sanè iucundissima genus vulgò Tracht/ hoc est, ferculum, a piscium nimirum ferculis, quae ibi sunt potissima, siue potius retis pisciumq; tractu, denominatur. Hoc ferè modo peregrini praesentes publice tractari atq; honorari consueverunt.

Iam verò non desunt priuati quoq; homines, qui eosdem, si quailis vel minima cum ijs intercedat notitia, vel in priuatis suis aedibus conuiuij excipere, vel certe vini honorarij munere afficere consueverunt. Nec verò viri tantum, verum etiam faeminae, nec politicae solùm, verum etiam Ecclesiasticae sortis conditionisq; homines, doctrina praesertim laude praestantes atq; clari, iisdem honoribus afficiuntur, quibus etiam plerunq; a doctorū collegio conuiuium exhibetur, conuenientibus eò non modò scholae ecclesiaeq; ministris, verum etiam politicis viris.

Vt autè praesentes hospites amare atq; honorare, ita discedentes quoq; honorificè saepenumero aliquò vsq; comitari atq; deducere consueverunt. Saepè quoq; impense, quas in diuersorio fecerunt, ex publico aerario soluuntur, & principibus quidem non modò vina, verum etiam frumenta, aeneae, carnes atque pisces donantur. Quid dicam de illis xenijs & donis honorarijs, quae & publice

a magi-

a magistratu, & priuatim a multis ciuibus ijs qui ad thermas nostras Badenses quatuor horarū spacio ab urbe distantes, valetudinis gratia ex multis peregrinis atq; remotis locis accedunt, mita- ti consueverunt? Incredibile sanè dictu est quanta sit quamq; effusa in eiusmodi munusculis, quae carnis ferè atq; piscibus constat, misitandis nostrorum liberalitas. Non solùm autem claris & splendidis viris, vt principibus, comitibus, baronibus, legatis, magistratibus, nobilibus, mercatoribus opulentis atque alijs huiusmodi huc venientibus plurimùm honoris exhibetur, verum etiam si qui tenuioris sortis conditionisq; homines, vt artifices atq; opifices huc veniunt, ijs quoq; non deest nostrorum, ac eorum praesertim, qui eodem vitæ genere vtuntur, humanitas hospitalitatisq; officia. Atq; adeò non vilis modò & abiecta, verum etiam misera afflictaq; fortuna hominibus patria nostra aperitissima fuit, & adhuc est. Nam vt peregrinos quosuis, religione quantum a se discrepantes, humaniter officiosq; excipere, fouere atque tractare consuevit: ita illis quoq; qui eiusdem religionis comunione cum illa sunt coniuncti, ac propter illam nonnunquam natale suum solum mutare, atq; exulare coguntur, curam fidemq; hospitium praebet. Huius rei testes esse possunt multi Angli, Germani, Itali exules, suppelles miseri & afflictis, quos patria nostra sine gremioq; suo excipere atq; fouere minimè dubitauit.

Iam verò inopes, mendici, valetudinarij, quorum magna quotidie copia ad nos ex plurimis peregrinis locis confluit, sua habent in urbe agroq; nostro receptacula, atq; domos, (quae a Graecis εὐοδοχία, πτωχία, πτωχοδοχία, πτωχοτροχία, νοσοδοχία, l. vlt. C. de sacros. Eccles. Latine hospitalia appellantur) in quibus humaniter admodum benigneq; excipiuntur, curantur atq; fouentur, in quos incredibile est dictu quantos magistratus noster quotidie sumptus faciat. Huius quoq; per urbem ostiatum mendicandi facultas plerunq; est concessa. Haec de patria mea charissima erga quosuis externos atq; peregrinos hospitalitate humanitateq; sint dicta, qua illa sibi magnam apud multos populos laudem atq; gratiam peperit. Et si autem insignis sit atq; celeberrima ceterorum quoq; Heluetiorum omnium erga peregrinos liberalitas atq; benignitas: tamè patriae meae, cum illorum pace atq; veri, libenter hac in parte palmam dederim, nisi forsitan naturalis amor, qui plerunq; cecus est, me fallit ac decipit.

DE MERCENARIA PEREGRINOS

EXCIPIENDI RATIONE, DE STABILIS ET DI- uersorijs mercenarijs. De luxuria & auaritia, quae in publicis diuersorijs inter Christianos exercetur, coercenda. Quae cautio in peregrinis excipiendis, & in conuiuijs, quae cum illis ineuntur, sit adhibenda. De praepostera & peruersa hospites tractandi consuetudine. Cur in illis epulis, quae cum peregrinis ineuntur, sobrietati potissimum studendum, quam periculosa sit in illis ebrietas.

CAPVT XXVIII.

NUNC proposito meo congruere omnino ac cōsentaneum esse videtur, vt quoniam satis iam multa de illa & antiquitus potissimum, & hodie quoq; apud nonnullas gentes non parùm vsitata hospitalitatis amici atq; gratuiti ratione atq; consuetudine dixi: nunc de altera quoq; illa mercenaria, olim quidem rarior, nunc verò crebrior, meo iudicio, vsurpata, peregrinos & aduenas excipiendi consuetudine, & de vtriusq; discrimine dicam. Nam duplex omnino, mea sententia, videtur posse statui peregrinos & aduenas excipiendi ratio. Vna, de qua iam multa dicta sunt, quaeue certi quidam homines ex certo quodam pacto atque conuenitu vel recens inito, vel paterno & auito sese mutuo in peregrinationibus amoris & benevolentiae ergò gratis hospitio excipiunt, ita vt non alienae, sed suae domi esse videantur. Et hoc quidem proprie hospitium dicitur, hospitalis nimirum illa necessitudo & amicitia, vnde haec nata sunt, quae apud Cicero- nem & alios auctores crebrò occurrunt, dicendi formula, hospitium cum aliquo facere, hospitio coniungi, hospitium esse alicui cum aliquo, hospitio aliquem accipere, hospitio inuitare, hospiti-

Duplex peregrinos excipiendi ratio, gratuita & mercenaria.

zium renunciare. Tam etsi eadem vox crebro etiam pro loco domus, quæ gratis liberaliterq; venienti hospiti patet, usurpatur. Qui verò huiusmodi necessitudine consuetudinè sunt coniuncti, illi proprie hospites dicuntur, unde etiam videtur fieri, ut hospitis nomen non secus atq; Græcum *Ξενος* vocabulum tam pro eo qui excipit, quàm qui excipitur (sunt enim hæc correlata) crebro apud auctores usurpetur. Hospitis quoq; nomē differre a peregrino & aduena illa Ciceronis verba satis demonstrant: Nos autem iam non hospites, sed peregrini atque aduena nominabamur. Hanc autem amicitiam & necessitudinem partim publicam, partim priuatam fuisse diximus: de cuius utriusq; ratione satis dictum est.

Utriusq; exemplum.

Alterà verò illa peregrinos & aduenas excipiendi ratio, de qua nunc dicendū est, est qua certi quidam homines vel in agro, vel in urbibus commodi atq; lucri sui causa viatores atq; peregrinos quosuis pro mercede accipiunt, illisq; vel recti solius vsus, vel etiam alimēta præbent. Utriusq; exemplum habes illustre apud Ciceronem lib. 1. de Diuinat. Cum duo quidam, inquit, Arcades familiares iter vnà facerēt & Megaram venissent, alterum ad cauponum diuertisse, ad hospitem alterum. Qui ut cænati quiescerent, concubia nocte visum esse in somnijs ei, qui erat in hospitio, illum alterum orare, ut subueniret, quod sibi a caupone interitus pararetur, &c. En duplicem hinc habes diuersandi rationem, alterà hospitalem, alteram cauponariam siue mercenariam, unde constat vtramq; apud veteres olim fuisse in vsu. Illi igitur qui aduenientes quosuis viatores pro mercede accipiunt, illisq; cibum potumq; præbent, a Latinis caupones siue copones dicuntur, a rerum (hoc est, esculentorum, poculentorumq; quas cauponarū merces Apuleius lib. 1. vocat) copia, quas vendunt, ut Grammatici volunt. Caupones etiam siue copones dicuntur non hi tantum, qui statam habent in urbibus cauponam, sed etiam qui aliàs copiarū appellatur (in quibus erant etiam parochi, qui lignum etiam salemq; præbebant) qui nimirum magistratibus præbenda, & eorum familiæ præstabant publicè conducta, qui peregrinantes principes & magistratus sectabantur, vinum cibariaq; vendentes. De utrisq; nonnulli intelligunt illud Flacci, Perfidus hic copo. Item illud Ciceronis in Commentario de Peritione consolatus. In petitione autem consulatus copones omnes compilare per turpissimam legationem maluit, quàm adesse, & populo Romano supplicare. Coponis nomen, inquit Turnebus in suis Aduersarijs, de copiaris intelligi fortasse posset, nisi omnes vniuersitatis particula officeret. Illud autem Flacci 2. Satyr.

Caupones.

Caupona.

Differunt nautis, cauponibus atq; malignis,

Aperitissimum est de ijs intelligi, qui certam statamq; vspiam habent cauponam, quos malignos vocat, propterea quod malignè & illiberaliter ferè victum præbent. Ipsa verò domus siue taberna, cui caupo præest, & in quam viatores diuertūt, copona siue caupona dicitur. Cic. in Pisonem: Tibi solitudo erat pro frequentia, caupona pro oppido. Idem Philip. III. Cum hora diei decima ferè ad saxa rubra venisset, delituit in quadam cauponula, atq; ibi se occultans perpotauit ad vespertinum. Caupona quoq; mulier, quæ taberna præest, dicitur, ut docet Priscian. 5. Dicitur etiam a Latinis, Hospitium mercenarium, taberna meritoria, diuersoria, & simpliciter taberna, & is qui illa exercet, tabernarius: quo cuiq; siue ciui siue peregrino & aduena introire licet danti mercedem. Tabernas Isidorus vult olim vocatas, & diculas plebeiorum paruas, & simplices in vicis, axibus & tabulis clausas, unde & tabernarie, quod ibi soleant consedere. Dictas autem tabernas, quod & tabulis ligneis erant constructæ.

Taberna.

Stabulum.

Stabulum quoq; non solum significat receptaculum equorum & iumentorum, ut vulgò dicitur, sed etiam pro caupona & hospitio accipitur a stando. Apuleius lib. 1. Ego verò quod primùm ingressus stabulum cōspicatus sum, accessi, de quadam anu caupona illico percontor. Et ibid. Ego tibi solus hoc pro isto credam, & quod ingressus primùm fuerit stabulum prandio participabo, id est, mecum prandebis a symbolos, & immunis: ego enim pro te soluiam & stabulario satisfaciam. Tertullianus in Apologet. cap. 42. Itaq; non sine foro, non sine marcello, non sine balneis, tabernis, officinis, stabulis. Cypri. epist. 13. lib. 3. Aut si, inquit, in via stabulum aliquod obsideri, & teneri a latronibus cœperit, ut quisquis ingressus fuerit, insidentium illic infestatione capiatur, nonne commeantes, hac opinione comperta, stabula alia in itinere appetunt tutiora, vbi sint fida hospitia, & receptacula commeantibus tuta? Augustinus Tract. 41. in Ioan. p̄ sciteq; differens, Vere, inquit, mundo, non te capiat mundus. Quod intraisti iter, agis, exiturus venisti, nō remansurus.

furus. Iter agis, stabulum est hæc vita. Verenummo, quomodo viator in stabulo vitur mensa, calice, vresco, lectulo, dimissurus, non permansurus. Hinc stabularius idem qui caupo. Tertullianus in Apologet. cap. 39. Herculaneorum decimarum, pollinctorum sumptus stabularij suppuebunt, id est, diuersoriorum magistri. Ulpianus Iuriconsultus: Caupones, inquit, & stabularios eos accipimus, qui cauponam vel stabulum exercent. Vitellius per stabula & diuersoria mulieribus ac viatoribus præter modum comis, ut manè singulos iamne ientassent sciscitaretur, seq; fecisse ructu quoq; ostenderat. Suetonius in vita Vitellij. Petronius: Sed nec viam diligenter tenebam, quia nec quò stabulum esse sciebam. Idem: Cum errarem, inquit, per totam ciuitatem, nec inuenirem, quò loco stabulum reliquisset. Plautus: Pallium stabulario dedi. Apuleius: Et ut, inquit, immeritò stabularios hos omnes hospites detestamur. Idem Sume sarcinulam, & pretio mansionis stabulario persoluto capeffamus viam. Stabulum, ut illud quoq; addam, sæpe pro quacunq; habitatione & loco, vbi quis stare consuevit, accipitur: hinc vestibulum volunt dictum Grammatici, &c. Et Caius ait: Stabularium accipere mercedem, ut permittat iumenta apud eum stabulari, custodiaq; nomine tenetur. Iuriconsultus titulo pro socio: Viatica meritoriorum & stabulariorum ait rectè imputaturum, si quis ex socijs iter fecerit. Augustinus libro de Ciuit. Dei 8. Stabularias vocat mulieres, quæ exercent stabulum & viatores mercede pascunt. Stabularij sunt liceres. Cæoni famuli villatici, qui stabulo præfunt. Sic enim inquit: Oportet habeat villicus stabularios, Stabularium Græcè dici *παιδοχῆα*. Beroaldus existimat colligi posse ex illo Iosephi lib. 3. Antiquitatum: Neque ancillam neque captiuam eis nubere voluit, & eas quæ de cauponibus & pandochibus vitam agunt. Hinc stabulo quoque siue stabulo, id est, sto, diuerto, commoror & quasi stationem habeo: & stabulario, mansio in stabulo. Vnde & prostibula, profedaq; meretrices dictæ, quod quæstus copiosioris gratia concurrentibus illuc aduenis, mansiones ante stabula habuere.

Stabularius.

Stabularia mulieres.

Stabulo.

Stabulario.

Diuersorium quoq; locus, ad quem viatores diuertunt, dicitur. Isidorus diuersorium vult esse Diuersorium. dictum, quod ex diuersis vijs ibi conueniatur. Cicero Fam. 7. Næ ego libentius emerim diuersorium Tartarinæ, ne semper hospiti molestus sim. Idem de Orat. II. Per pauca quidē mihi restant, inquit, sed tamen defessus iam labore atq; itinere disputationis meæ, requiescam in Cæsaris sermone, quasi in aliquo peropportuno diuersorio. Idem de Senectute: Ex vita ista discedo, tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo: commorandi enim natura nobis diuersorium, nō habitandi dedit. Idem VI. Fam. Nam & villa & amœnitas illa commorationis est, non diuersorij. Diuersorium itaq; vel est publicum, ut taberna meritoria: vel priuatum. Diuersari est manere apud Diuersari, diu aliquid hospitij iure, vel alio modo, & diuersor pro eo, qui diuersatur. Cicero de Inuēt. li. 2. Cauersor po non multo post clamat, hominem esse occisum, & cum quibusdam diuersoribus illum, qui antè exierat, consequitur.

Græcè verò huiusmodi hospes publicus, qui aduenas & viatores quosuis mercedis ergò recipit, dicitur *παιδοχῆς*, & *πανταξ* *ὑποδοχῆων*, interpretè Suida, & *πανδοχῆς*, Ionicè *πανδοχῆς*, in fæmin. *πανδοχῆς* *παις*, id est, caupona. Idem *καπηλῆς*, & in fæmin. *καπηλῆς* *παις*. *Πανδοχῆς* τὸ καὶ νεῖν ἢ πηλὸν, id est, a corrumpendo vino (qui mos est cauponum) nam *πηλὸς* idem quod *καπηλῆς*. *ἐλ*, & unde *ἀμπέλ* & quasi *ἐμπέλ* ἢ ἐν εἰαυτῇ ἔχουσα πηλὸν, Suida teste. *Ἐνωδοχῆς* quoq; *Ἐνωδοχῆς* teste Eustathio *Ὀδ. θ.* posteris dictus est ὡς *ἔνωδ*, hoc est, *κοινὸς ὑποδοχῆς*, id est, communis viatorum siue peregrinorum quorumuis receptor. Item *σεγαρόμ* & *caupo* dicitur, unde *σεγαρόμ* *μοῦ* merces, quæ cauponi datur. Hospitium porro siue diuersorium mercenarium *Ξενοδοχῆιον*, *Ἡσπῖτιον* Græcè *Ξενοκουεῖον* & proprie *παντοδοχῆιον* dicitur, quod Suidas τὸ πάντα *ὑποδοχῆιον* οἰκημῖον *εἶ*. interpretatur. *Ἀσώπων* quoq; a Græcis *ganea* & *popina* appellatur. Stratis apud Athen. lib. 4. *εἰς ἀσώπων* *περὶ πηλῶν* in popinam diuertere. Germanicè vulgò *wirtzhaus* / siue *herberg*: Gallicè, *hostellerie*, *logis*, Italicè, *hostaria*, *allogiamento*, *albergo*. Hispanicè, *cauerna*, *posada*, *aluegnaria* appellatur. Ipsa actio *παντοδοχῆειν* & *παντοδοχῆα* latius cauponatio & stabulario appellatur. Illi, qui in publica & mercenaria huiusmodi hospitia diuertunt, *κατάκταται*, id est, *κατάκταται* uersores, teste Polluce, dici possunt. Hæc de nominibus: nunc de ipsa re.

Ac primò quidem antiquitus cum apud Græcos, tum apud Romanos huiusmodi cauponationem, id est, cauponam exercendi faciendius artem ac consuetudinem illiberalem atque ignomi-

Cauponatio apud veteres ignominiosa habita. Lydi primi caupones.

niosam fuisse existimantem passim ex prophanis auctoribus constat. Lydos omnium primos caupones institutoresq; extitisse, aliqui ex Graecis memoria mandarunt, a quibus etiam alea, tessera-rum atq; pila lusum (qui quidem in cauponis & diuersorijis illis mercenarijs maxime domina-tur) volunt fuisse excogitatum: quo argumento ludi a Lydis videri possunt appellati. Sunt qui scribunt Cyrum Lydis superatis admissis arma, & talares gestare vestes iussisse, qua de causa ipsos emollitos atq; effeminatos cauponariam facilitate cepisse: testis est Herodotus lib. 2. De ho-rum monstroso ac portentofo luxu atq; libidine, qui uxores suas castrare, & quibusuis prostituere atq; exponere consueuerunt, vide Athen. lib. 12. Cels. lib. 29. cap. 14. Quales igitur Lydi fuerunt primi rei cauponariae auctores, tales & olim & hodie quoque pleriq; solent esse caupones, homines nimirum molles, delicati, libidinosi, ludis turpibus & obscenis dediti, quibusq; lucri sui & emolumentis causa non vinum modo adulterare, verum etiam uxores nonnunquam atq; filias suas adulteran-das atq; corrumpendas quibusuis prostituere solent. Plato lib. 11. de Legibus inter dicit civibus suis cauponationem tanquam rem illiberalem, qua per peregrinos sit exercenda, vel certe, enumera-tis pluribus cauponum maximis vitijs, eos ex viliori civitatis gente tanquam prauos omnino fu-turos creari mandat. Iurisconsultus tit. de Nundinis, meminit Platonicae sententiae de caupona-tionibus. Plutarchus 2. Problema. Symposiac. 19. Italos caupones prauitatis & auariciae accusat, cum dicit Homericis canis, qua quidem a fame & siti non sint omnino libera, praesse reges: Ita-licis cauponibus δ εὐοτίπερ, id est, ad rem attentiores.

Cauponum mores.

nostris temporibus, in orbe praesertim Christiano, ut nihil de externis & barbaris nationi-bus loquar, mercenariorum huiusmodi diuersoriorum atq; hospitiorum siue pandochaeorum maxi-mus est & frequentissimus vsus. Sunt autem illa triplicis ferè generis. Nam in alijs recti tan-tum siue domicilij vsus: in alijs esculenta tantum atq; poculenta: in plerisque, honestioribus praeser-tim & amplioribus, verumq; viatoribus atq; peregrinis exhibetur.

Diuersoriorū publicorum triplex ratio.

Apud Hispanos, qui alias erga peregrinos humanissimi esse perhibentur, audio in diuersorijis nihil praeter lectum viatoribus praebere, edulia ipsi peregrini in foro atq; ijs in locis, in quibus ven-duntur, emere coguntur, qua quidem hospiti suo dant coquenda.

Fessanorū sor-des in exci-piendis hospi-tibus.

In vrbe Fessa totius ferè Africa celeberrima, ducenta ferè hospitia esse dicuntur: qua quam-uis magna admodum sint & ampla, sordidissime tamen hospites in ijs excipiuntur. Nullus enim ibi neq; lectus, neq; lectica reperitur, hospes lodicem saltem quandam cum storea exhibet. Quod si coenam tibi parari velis, necesse est ut macellum ipse adeas, atq; tuo hospiti des coquendum, quod inde tibi comparaueris. Fouentur & in his hospitijis viduae Fessanae, quae neq; bona habent, neque propinquos, a quibus alantur. Horum singulis aut interdū binis cubicula assignantur, proq; egro-gio hoc hospitio mulieres lectorum & coquinae curam gerunt. Haec Leo Africanus lib. 3. cap. 24. ubi de pandochaeorum Fessanorum stirpe Elcheha dicta (ex qua omnes originem habent) de illo-rum vestitu, sermone atq; moribus planè famineis, barba rasura, meretricibus cū quibus ceu cum uxoribus viuunt, de illorum consule certo, de tributis, qua vrbs rectori pendunt, summaq; vitae improbitate videre licet plura. Hinc fieri dicit, ut diuersoria illa ganeoium tantum, & nebulonum sint receptacula, in quibus maiori cum licentia atq; impunitate flagitij indulgent. Quam-obrem viri probi, literati atq; mercatores a pandochaeorum illorū commercio atq; aded colloquio quoq; abhorrent, ac illis vicissim interdicitum, ut ne templum aut mercatorum collegium aut bal-neum intrent. O vram non tales plurimi hodie inter Christianos pandochaei reperirentur, qui tamen apud plerosq; magno sunt in pretio & honore.

Verum quod de Hispanicis supra diuersorijis dixi, id etiam in Gallia, Italia & alijs in locis moris est, ut nimirum peregrini cum pandochaeo vel stabulario de habitatione tantum paciscan-tur, cibum potumq; ipsi pro sua voluntate sibi aliunde comparent. Ac omnino diuersam ac dissimilem esse apud alios atq; alios populos in diuersorijis illis publicis siue pandochaeis peregrinos exci-piendi atq; tractandi rationem, optime norunt illi, qui multum peregrinantur. Alibi enim hospi-tes atq; peregrini humanius & laetius: alibi sordidius atq; illiberalius tractantur.

De Gallicorū & Germani-corum hospitio rū discrimine.

De Gallicorum atq; Germanicorum hospitiorū diuersitate vide festiuum elegantemq; Eras-mi dialogum, qui Diuersoria inscribitur, tamen si Germanicorū hospitium mores ab illo tempore multum immutati & ad humanitatē propius accessisse videantur. Est tamē hodie quoq; id quod ipsemet

ipsemet expertus sum, nō parua inter vtriusq; regionis pandochaeos dissimilitudo. Galli enim via-tores & aduenas, quos aduenare norunt, illis vltro vel ipsimet obuiam procedentes vel seruos mittentes suos, blandissimis verbis atq; promissis ad se inuitant & alliciunt. Saepē etiam, qui ta-men Italorum magis mos est, vini cantharum, illis degustandum offerunt, & opimos delicatosq; anseres, columbas, gallinas, pullos manibus gestant illisq; ostentant, quo facilius nimirum ad di-uertendum apud se commoueri possint. Deinde vbi illos verborum suorum humanitate in hospi-tium suum pertraxerunt, illis & cubiculorum & vini optionem dant, coquinam atq; cellam vna-riam aduendi, indiq; esculenta poculentaq; quibus potissimum delectantur, pro arbitrio eligendi potestatem faciunt. Haec quae commemoravi quā sint a Germanicorum hospitium moribus alie-na, norunt optime qui illa sunt experti.

Iam verò quoad ipsas epulas, illa certè apud Gallos, apud quos etiam maior est omnis gene-ris deliciarum cupiditatemq; copia, longè sunt lautiores atq; delicatiores, quā apud Germanos. Equos autem aliāq; iumenta quibus viatores vtuntur, melius & cōmodius in Germanicis, quā in Gallicis hospitijis tractari vel tritum & per vulgatum illud dictum satis ostendit, quo Gallia hominum paradysus, & equorum infernum esse dicitur.

Deniq; quod ad pretij siue mercedis atq; symboli solutionem attinet, magna quoq; est dissimili-tudo, quod nimirum in Gallia, Italia, ut etiam alijs regionibus de illa inter actiuum, ut ita lo-quar, & passiuum hospitem disceptatur, & ita grauius quidem saepenumero atq; vehementer, ut res ad conuicia, ad verbera, ad iudicium deniq; deueniat. De cauponibus Italis scribit Polybius, eos plerumq; accipere viatores atq; hospites (καταλύτῃ) non pluris semisse, siue dimidio assario. At in Germania pretium atq; symbolum omnino hospitis qui excepit, iudicio arbitrioq; est per-missum, ut quantum ille petierit, siue aequum illud sit siue iniuquum, diuersori sine vlla recusatione sit persoluumdum. Plura de diuersis hospitiorum atq; diuersoriorum moribus atq; consuetudinibus apud alias atq; alias gentes vsitatis dici possent, qua persequi omnia (praesertim cum illa indies immutentur) longum nimis operosumq; foret.

Nunc in vniuersum quadam de mercenariorum horū diuersoriorum ratione adijciamus. Ac illorum quidem vsus in oppidis atq; agris propter viatores atq; peregrinos vtilem, imò necessa-rium esse ipsa vitae communis consuetudo omniumq; seculorum experientia satis docet. Nam an-tiquam quoq; illis temporibus, quibus amici gratuitiq; hospitij vsus maxime floruit: tamen caupo-ne quoq; atq; diuersoria meritoria siue mercenaria in vsu fuerunt, ad qua viatoribus atq; peregrinis quibusuis aditus patuit, ut in ijs cibo, potu atque quiete refecti iter suum postea tanto facilius atq; commodius peragere atq; perficere possent. Verum ut & vtilis & necessarius est huiusmodi diuersoriorum vsus, ita permississimus est eorundem abusus, qui non minus hodie passim inter Christianos, quā olim inter Ethnicos, regnat atq; dominatur. Quamobrem pij atque prudentis magistratus est officium, cui populi suae fidei commissi salus atq; incolumitas cura est, ut certe esse debet, ut omni studio, cura atque consilio, bonis legibus atq; institutis hunc abusum corrigere, coercere atq; tollere omnino conetur. Primò itaq; dabit operam ut diuersoria atq; caupona sint, quā paucissima, earumq; numerus viatorum peregrinorumq; frequentia definiatur. Nam, ut ipsa docet experientia quotidiana, quod plures sunt caupona atq; diuersoria, tantò maior solet esse scelerum omnium atq; flagitiorum occasio atq; licentia. Nam cum ipsa hominum ingenia maxi-ma ex parte a negotijs actionibusq; honestis ad otium, ad voluptates atque luxuriam procliuia sint atque propensa, tum ipsis caupones atq; tabernarij plerumque sui lucri causa quosuis ad se al-licere & inuitare consueuerunt. Sic itaq; fit, ut illa domus non tam viatorum atq; peregrinorum, quā ciuium & indigenarum sint plenissima, in quibus illi res fortunatq; suas absumunt atque perdunt. Mirum itaq; profectò non est, & Claudium Caesarem, teste Dione, olim potatorum cau-ponas Romae sustulisse, & hodie Tednestanos, teste Leone Africano, nulla in vrbe sua diuersoria mercenaria pati.

Diuersoriorū vsus vtilis & necessarius.

Diuersoriorū atq; caupona abusus ciuūq; corri-gendi ratio.

Diuersoria sint pauca.

Verum hodie, proh dolor, apud Christianos passim & in pagis & in vrbibus maxima est cau-ponarum copia, in quibus non modò viatores atque peregrini ad certum tempus diuersantur, ve-rum etiā ciues atq; indigenae in illis dies noctesq; volucri, belluari, alea, stupris alijsq; sceleribus atq; flagitijs indulgere consueuerunt, cum maximo & totius Reipub. & sua fame, existimatio-

Cauponarum multitudo per-nitiosa.

nis, salutis, rerum fortunarumq; suarum omnium dispendio & detrimento. Sunt itaq; pleraq; hodie Christianorum diuersoria omnis generis sceleratorum flagitiosorumq; hominum receptacula, omnis nequitia, libidinum, improbitatisq; officina, adeo vt non tam hominum diuersoria, quam petudum stabula, imo demonum domicilia appellari possint. Quamobrem pij magistratus officium fuerit, huiusmodi diuersoriorum & cauponarum magnam accuratamq; curam suscipere atq; gerere, ac quoad eius fieri potest, seuerissimis legum sanctionibus ciues suos ab illarum frequentatione deterrere. Deinde si propter peregrinos & aduenas vel necessitatis vel honoris ergo (vt saepenumero fit) vel etiam alias honestas ob causas diuersorij illis vti cogantur, vt ne illis vel inter se, vel etiam cum viatoribus atq; peregrinis tota ibi noctem perpotare ac pergracari, alee, tripudijs alijsq; inhonestis ludis operam nauare liceat. Prandij quodq; atq; caena tempus certis horarum terminis definitur, ultra quos si potationes comestationesq; producuntur, in ipsos caupones atque tabernarios animaduertatur. Praeterea vt in tabernis illis caupones rusticis atq; alijs plebeis nihil credant, sed solum statim peractis epulis exigant: id si neglexerint, non habeant ius exigendi. Denique cum diuersoria illa publica non in ciuium & incolarum, sed peregrinorum potissimum usum sint instituta, vt illis lectum, cubacula, lecti, alimenta necessaria pro iusta legitimaq; mercede praebeantur, magistratus omnem dabit operam, vt haec omnia iusto legitimoque modo atque ordine fiant. Ac in primis cum mercenarij illi hospites saepe peregrinos & aduenas pro sua auaricia decipiant, inhumaniter sordideq; tractent, iusto maiora ab illis pretia atq; symbola (qua locaria dici Varro testatur, Graece σεναρια appellatur) exigant, ac proinde non sibi solum, verum etiam vniuersae civitati maximum odium, inuidiam, ignominiam atque dedecus apud peregrinos concilient, magistratus prudens hanc illorum auaritiam seuerissimis legibus atq; poenis coercere studebit, ac illis certum pro annonae ratione caena exhibenda, stabulandiq; pretium praescribet. Apud Bernates quidem certum est prandij atque caena pretium constitutum. His itaq; atq; alijs huiusmodi legibus & institutis magistratum decet hospitium illa publica regere atque moderari, quod ni fiat, plurima inde mala, incommoda ac detrimenta in vniuersam rempub. plerunq; redundant.

Haec de hospitiorum, hospitalitatis conuiuiorumq; hospitaliam ratione varia atque multiplici satis sunt dicta, quibus opera pretium erit nonnulla de ijs quae hospitalitati vere repugnant, adijcere, quorum alia excessus, alia defectus nomine sunt improbanda. Nam primo quidem vt hospitalitate nihil est inri diuino, naturali atque gentium conuenientius, nihil cum vniuersis civitatibus, cum singulis hominibus gloriosius, ornatius, iucundius: ita inhospitalitate nihil est terrius & immanius, nihil legi diuinae atq; naturali magis contrarium & inimicum, nihil quod & vniuersae civitati, & singulis hominibus maius hominum odium & inuidiam maioremq; ignominiam atq; dedecus pariat. Haec a Graecis generali nomine & ἀξενία, id est, inhospitalitas, & ξενολογία, id est, hospitum expulsio, & κακοξενία, id est, hospitum mala tractatio, & ξενόπρον sive ξενόπρεια, id est, hospitum deceptio dicitur. Et qui tales sunt, ἀξενιοί sive ἀξενιοί, κακοξενιοί, ξενολογοί & ξενόπρονται nominantur. Δεσπονοξενιοί quoq; dicti sunt hospitum deceptores Aristoph. Nota est Samaritanorum inhospitalitas erga Christum. Luc. 9. Huiusmodi fuerunt, exempli gratia, Aegyptij (quos Plato lib. 22. de Leg. eo nomine perstringens Nili pecora appellat) qui, vt testis est Strabo lib. 17. peregrinos non admittebant, sed ex finibus suis pellebant, vel etiam illos per simulationem & ironiam decipere fuerunt soliti, vnde Dyonoxeni a Comicis fuerant appellati. Cal. lib. 18. cap. 5. Item Lacedaemonij, quorum ξενολογία historijs celebratur: siquidem non omni tempore peregrinis licebat Spartam adire, sed certis ac statutis diebus: eisdem etiam iure illo suo uigro, & pane igne durato sordide admodum tractabant, testis est Calinus lib. 18. cap. 5. Alex. ab Alexand. lib. 4. cap. 10. tamen ab alijs eorundem hospitalitas celebratur, vt supra dictum est. His adde Indos, apud quos nisi triduo hospiti diuersari non licebat: Apolloniatas qui Spartanorum ritu peregrinos omnes vrbem expellebant, teste Eliano lib. 13. ex varia historia. Eratosthenes auctor est ξενολογίας, id est, peregrinos expellendi consuetudinem communem fuisse omnibus barbaris gentibus.

Sed non opus est multa antiqua exempla commemorare, cum nostra haec perdit a profligataq; tempora plurimorum non barbarorum, sed Christianorum (siquidem illi Christiani sunt appellandi)

Luxuria quae in diuersorij exercetur coercenda.

Cauponum auaritia coercenda.

Inhospitalitatis vituperatio.

Exempla inhospitalitatis. Samaritani. Aegyptij.

Lacedaemonij.

Indi. Apolloniatas.

landi) exempla nobis suppeditent, qui peregrinos & aduenas acerbissime oderunt, vexant, affligunt, conuictis atq; opprobrijs dilacerant, omni iniuriarum atq; contumeliarum genere afficiunt, docti atq; fraudibus circumscribunt, qui quidem summi ac vere hospitalis illius Iehouae iram atq; furorem tandem experientur.

Nonnullos etiam priscis illis temporibus legimus ad immanitatis fuisse progressos, vt peregrinos & aduenas quosuis trucidare, vel etiam Dijs suis immolare soliti fuerint. Sic enim Carthaginienses immani quodam peregrinorum odio flagrantes, quosuis qui in Sardiniam, aut ad Herculis columnas appulerant, mari demergebant. Nota est Tauroscytharum crudelitas, qui Dianna hospites atque peregrinos immolarunt: notissima sunt Busyridis immanissimi Aegyptiorum regis aere funestissima, peregrinorum sanguine cruentari solita. Denique Lycionis, Fauni, Gerionis, Byxis, Lyci ξενοφονία, id est, peregrinorum caedes atque latrocinia plurimis poetarum fabulis decantata, quis ignorat nisi in poetica omnino sit hospes & peregrinus? Talis est hodie Americensium, aliorumque anthropophagorum nostri temporis consuetudo. Vide Elianum libro 2. Variarum historiae de Macarico, & Herodotum lib. 6. de Glauco, duas pulcherrimas historias, quas hic recensere nimis longum esset. Sed quid de barbaris edim antiquorum, cum nostrorum temporum generatim loquar, cum inter Christianos quoque plurimi reperiantur, qui peregrinos & aduenas vel aperta vi, vel dolo ac veneno, iniuria quoque saepenumero atque religione praeterea & specie media tollere minime dubitant. At vt Tauroscytha quondam alioq; genti fera atque barbara rem fessit illi fuit, Dijs suis potius deumominibus, quam hominibus sacrificabant, si ijs peregrinos immolarent. Sic quoque Christianorum nonnulli peregrinorum a religione sua dissidentium caedibus atq; supplicijs eorum, ac saepenumero illud Deum se optime placare atq; venari posse credunt.

Porro illis supra commemoratis hospiticidis sane immanissimis accensenda, ac eiusdem cum illis sceleris affinitate coniungenda videtur esse Iabel illa Hebraei Kenai vxor, de cuius facinore commodè hic quari potest, in laudene, an in vitio illud sit ponendum, de quo sic scriptum legimus Iudicum 4. cap. Sifera imperator exercitus Iabini regis Chanaan (cuius immani dominatu Hebraei diu grauitate oppressi afflictiq; fuerunt) cum a tribu Nephthali atq; Zabulon, Baraci ductu, seu ipsius potius Dei auspicio atque beneficio, ad torrentem Kison praelio victus fuisset, vniuerso eius exercitu internecione deletio, ipse solus vix elapsus, fuga ad Iabelis tabernaculum contendit, ceu ad turum asylum, cum inter Iabinum regem & Hebraei Kenai familiam pax atq; foedus intercessisset. Iabel itaq; Sifera fugienti obuiam occurrit, illum ceu confederatum, hospitem atq; supplicem humaniter honorificèq; ad se in tabernaculum suum & inuitauit & recepit, illum metu consternatum, bono esse animo, omnemq; metum deponere iussit, data illi quasi securitatis fide, integumentis diligenter cooperuit, deniq; illi sitiienti, ac proinde aquam postulanti, lac abunde potandum praebuit, quae quidem omnia egregia videntur fuisse hospitalitatis officia. Sed quid? dirus tandem ac tragicus exitus fuit consecutus. Nam eundem, quem hospitali modo inuitarat atq; exceperat, tandem graui arctiq; somno correptum transfixis clauo illius temporibus, terraq; affixis hostili plane modo e medio sustulit. Annon igitur quæso, doli mali, violati foederis, hospitij, fidei promissionisq; recens datae, ac proinde summa impietatis crudelitatisq; nomine accusanda merito videtur esse atq; damnanda? Et tamen hoc illius facinus a Deborah vate sanctissima, summum tunc temporis apud Hebraeos magistratum gerente, & praedictum antea sancti Spiritus afflatu, & postea in carmine epinicio, quod cecinit, summo perè collaudatum fuit. Dubit itaq; non est, quin hoc quod fecit, ipsius Dei instinctu impulsuq; fecerit, quo quidè aliquid iubente nonnunquam vel arctissimarum necessitudinum iura optimo iure solui possunt. Quamobrem non vituperationem, sed laudem potius meretur, vt quae voluntatem diuinam, cui sine vlla recusatione semper est parendum, necnon Hebraeorum religionem, libertatem atq; salutem (quae viuo & superstitie Sifera hoste populi Dei infestissimo, rursum periclitata fuisset) omni necessitudine sibi longè anteponendam duxit. Ac proinde nō hospiticidij nomine damnanda, sed potius hosticidij, imò tyrannicidij, atq; adeo singularis erga Deum patriamq; suam pietatis nomine iuxta ipsa sacrarum literarum testimonia, merito summis laudibus offerenda est atque celebranda. Nobis verò hoc singulare illius facinus & extraordinarium factum non est temerè ad imitationem trahen-

Ξενοφονία Carthaginienses.

Ταυροσκιθῶν Tauroscythae.

Βουσιρύδου Busyris.

Χριστιανῶν Christianorum.

Ξενοφονία Xenophobia.

Quaestio, An Iabel ξενοφονίας nomine damnanda.

drum, sed potius fuerit hospitij, iura sancte inuiolateque sunt seruanda, quemadmodum diuina humanaq; iura nobis precipiunt.

Verum, ut vade digressus sum, reuertar, quemadmodum hospitem atq; peregrinorum odia, expulsiões, deceptions, atq; circumscriptiones, caedes deniq; non Christiane modò charitati, sed ipsi quoq; humanitati repugnantes, planeq; diabolica summopere sunt fugienda: ita quoq; in peregrinis ad vitandis excipiendiq; summa adhibenda est cautio atq; vigilantia, vitanda nimia negligentia atq; socordia, quae ciuitatibus atque rebus publicis magno saepe malo damnoq; consuevit esse. Multi enim saepe latrones, praedones, incendiarij, exploratores atq; proditores amicitiae speciem praeferentes, ac mendicorum saepe habitu tecti (quorum hominum nostris temporibus, ut Plauti verbis utar, vberimam segetem licet metere) vrbes intrare, ac ijs pestem perniciosamq; moliri tentant. Ad horum itaq; insidias praecauendum bene moratae & constitutae ciuitates habebunt suos vel in curribus, vel in portis, vel etiam per totam urbem excubitores, vigilas atq; custodes, qui nundinarum praesertim alijsq; periculosis temporibus peregrinorum primò aduentum signifiabunt, quinam sint, vnde veniant, cur veniant, quo cogitent vti in vrbe diuersorio, diligenter studiosq; exquirunt, quos postea, sarcinas, currus atq; iumenta, quibus vebuntur, nonnunquam excutient, nam quae in illis armataq; instrumenta abscondita occultentur. Singulorum numerum, atq; etiam, si fieri potest, nomina, eorum praesertim, qui in vrbe pernoctant, vel etiam diutius aliquantè commorantur, magistratui indicabunt. Praeterea eosdem per plateas vrbes oberrantes noctu praesertim diligenter obseruabunt, ac ipsi praesertim hospites publici illos obseruabunt, ac noctu, quoad eius fieri potest, intra diuersorij sui parietes continere studebunt. Amici, histriones & qui sumentur Aegyptios item vsos saluantes ac feras exoticas circumducunt, quia horum sodalitiis exploratores nonnunquam atq; proditores continentur, & ciuibus pecunias emulgent, non sunt tolerandi.

Prudenter itaq; Imperialibus sanctionibus cautum est, ut hoc hominum genus proditionis suspectum non toleretur, sed ditionibus expellatur, sicut & pluri illi atq; erronei, qui militum titulo se vendicant, pagatim grassantes, ac stipem per villas postulantes, qui intolerabili petulantia gentem rusticam vexant. Magna itaq; seueritate cohibendi sunt, & ad laborè compellendi. Ac omnino externi & ignoti non tolerandi, nisi certis testimonijs testentur se dignos esse quibus detur.

Masilienis quoq; & laudanda & omnibus ciuitatum atq; rerumpub. rectoribus imitanda videtur esse prudentia, qui omnibus, teste Valerio Maximo lib. 2. cap. 1. per aliquam religionis simulationem inertia alimenta quarentibus vrbes suae portas intercludebant, mendacem atque fucosam superstitionem summouendam esse existimantes. Apud eosdem similiter (id quod etiam nunc hodie apud nonnullos populos, in belli praesertim periculis atq; suspicionibus, moris est) intra re oppidum nulli cum telo licebat, praestog; erat, qui id custodire gratia acceptum, exituro reddebat, ut hospitia sua, addit Valerius, quemadmodum aduenientibus humana erant, ita ipsis quoq; tuta essent. Sic ergo vna eademq; opera ciuitates atq; respub. & hospitalitatis, & salutis atq; incolumitatis suae rationem debent ducere.

Quamobrem ut Spartaonrum, Epidammiorum, aliorumq; populorum culpanda exvnois, qui sine discrimine peregrinos quosuis certis praesertim temporibus vrbe sua expellebant: ita Apollonistarum contra damnanda esse videtur socordia nimia atq; securitas, quo illi cum magno ciuitatis suae periculo atq; discrimine peregrinis quibusuis urbem suam immigrandi incolendiq; potestatem faciebant, ut testis est Elianus de Variis historia lib. 13. ca. 16. Nec vituperanda solum, verumetiam detestanda est Indorum, Babyloniorumq; antiquorum insania, qui, teste Sardo libro de Varijs gentium moribus, hospitibus atq; peregrinis non solum adibus suis cedebant, verumetiam vxoribus suis alijsq; rebus omnibus pro sua libidine abutendi facultatè concedebant. O vnam non hodie quoq; Christianorum multi reperirentur, qui lucri quaestusq; gratia vxores liberosq; suos & ciuibus & peregrinis prostituerent, atq; ita execrandum lenocinium facerent. In publicis Academijs atq; scholis, ad quas ex omnibus orbis partibus plurimi peregrini litterarum ergo confluunt, quam id frequenter fiat, tam notum est, quam quod notissimum.

Verum ut in peregrinis admittendis adhibenda est, ut dixi, cautio prudens atq; diligentia: ita quoq; in eorundem tractatione delectus videtur esse habendus, nec pari omnes modo liberalitate tractandi.

Cautio adhibenda in excipiendis peregrinis.

Constitutio Imp. August. anno 1500.

Masilienis prudentia in cauendis peregrinorum insidijs.

Apollonistarum nimia socordia.

In peregrinis tractandis delectus habendus.

tractandi. Considerandè est diligenter & attentè, qui qualè sue illi sint, & quibus de causis ad nos veniant. Alij enim sunt privati, & primatas ob causas atq; negotia veniunt: alij sunt magistratus, vel legati a principe, populoue aliquo publicas ob causas missi. Item alij vel amicitia & familiaritate antiqua, vel cognatione & affinitate, vel eiusdem muneris, gentis, religionisue societate, vel quacunq; deniq; necessitudine magis minusue nobiscum sunt coniuncti, vel nulla prorsus. Quamobrem non eadem & similis omnibus peregrinis a nobis exhibenda est beneuolentia atque benignitas, sed circumstantiarum huiusmodi diligens & accurata habenda est ratio.

Duo autem in primis peregrinorum genera sunt, qui a ciuitatibus quibusuis & publicè & priuatim honorifice, officiosè humaniterq; excipi & tractari debent. Primi sunt legati, alijq; illustris fortunae, dignitatis auctoritatisq; homines cum politici, tum Ecclesiastici, quibus merito omnis generis honores sunt deferendi. Secundi sunt homines pauperes, inopes, egeni, mendici (inter quos etiam saepe multi latent illustris dignitatis atq; fortunae homines) omnes deniq; qui nostra ope atq; auxilio indigent. His igitur tanquam ipsius Christi legatis atq; vicarijs omnia pro nostra virili iusta debitaq; humanitatis atq; beneficentiae officia & publicè & priuatim promptissimè libentissimèq; praestare debemus, non huiusce modò animalis, sed aeternae quoq; vitae praemijs amplissimis nobis propositis.

Nunc postremò (ut locum hunc totum concludam) de conuiuio hospitalium, quae in peregrinorum usum & honorem adornantur, abusu est dicendum; qui quidem duplex est. Alius qui in defectu consistit, cuiusmodi fuit Lacedaemoniorum smicrologia atq; sordes, qui peregrinos sanè illiberaliter sordideq; exceperunt. In conuiujs igitur illis, quae peregrinis, praesertim dignitate auctoritateq; aliqua praeditis vel publicè vel priuatim exhibentur, splendore in primis est atq; magnificentia studendum, fugienda Laconica illa parsimonia atq; illiberalitas.

Alter abusus, qui hodie, in Germania praesertim, est peruulgatus, luxuria atque immanissimis illis propinationibus continetur, quae cum saepe, tum in huiusmodi praesertim conuiujs, quae cum peregrinis agitantur, perniciosè periculoseq; esse consueuerunt. Sunt igitur hodie quàm plurimi, qui dum perhospitales atq; benigni erga peregrinos videri volunt, in hospitibus, funestissimiq; peregrinorum hostes atq; inimici merito sunt habendi. Hi verò sunt vinipotes, qui peregrinos partim multis verborum blanditijs atq; illecebris, multisq; dolis & imposturis, partim etiam minis atq; nonnunquam vi ad immodicam vini ingurgitationem impellunt atque cogunt. Nec contenti illis in ipsa mensa hospitali immanissimis illis suis propinationibus plurimè molestiae negotijq; exhibuisse, illos praeterea, postquam e mensa consurrexerunt, ad iter sese accingentes, atq; adeo ipsi iam equis insidentes, ut fit, illis suis benedictionis, vti vocant, poculis (maledictionis verius dixeris) magis adhuc onerant ac defatigant. Hi sanè, incredibile est dictu, quantum mali atq; periculi peregrinis conciliant. Nam primò summam illis, quantum in se est, ignominiam atq; dedecoris labem aspergunt, dum illi mentis suae, quam vinum, ut Hoseas ait, adimit, non amplius composites, dictis, factis atq; gestibus sese plerunq; non modò ridiculos, verumetiam turpes exhibent, occulta atq; secreta pectoris sui arcana vitiaq; produunt & exerunt: vnde non modò contemptus, verumetiam odia, inimicitia, dedecora magnaq; saepe vitae pericula illis creantur. Ut nihil dicam, quòd idem saepe amicorum atq; patriae suae arcana produunt, quibus patefactis plurima in amicos, patriamq; suam mala atq; pericula redundant. Deinde morbos isdem, ac saepe numero mortem repentinae violentamq; mortiferis atq; lethalibus illis suis poculis conciliant. Nam cum omnis generis cibi potusq; intemperantia plurimorum sit atque mortiferorum morborum effectorix atq; conciliatrix, tum verò atque in primis peregrinos eius vini, cibiq; cui assueuerunt, immoderato vsu grauissimè laedi, & in aduersè valetudinis discrimè adduci est necesse: quippe cum omnis cibi potusq; subita ac repentina mutatio perniciosè & vehementer periculosaq; esse soleat.

Iam verò quot quæso nobis quotidiana ferè experientia eorum exempla suppediat, qui nimio vino obruti vel in ipso hospicio vel in itinere aliquo casu, lapsu, errore (qui varij sunt atque multiplices) vel repente interierunt, vel grauissimè laeduntur. Annon ergo hi, qui peregrinis cyclopis illis suis propinationibus tot ac tantorum malorum sunt auctores, non hospitales, sed aeterni, κακοζένοι & ενοχέται, atque adeo Ταυροscyθίς illis hospiticidis immaniores sunt existimandi, quippe quòd quantum in se est, illos in tantum fame, existimationis, vitae nò huiusce modò

Epularum hospitalium abusus duplex. Nimia sordes.

temporalis, verum etiam illius aeternae discrimen adducant. Nam qua spes salutis de illo esse possit, qui ebrius repentina morte extinguitur, omni ferè Deum inuocandi, penitentiamq; agendi facultate destitutus, cum praesertim, teste Paulo, ebrietas hominibus ad caelum viam aditumq; intercludat. Et tamen haec apud multos Christianos optima censetur humanissimaq; peregrinos tractandi ratio, qua nihil inhumanius est atq; periculosius.

Verum praeter iam commemoratas causas, aliae quoq; sunt, propter quas in huiusmodi conuiujs qua cum peregrinis inuentur, ab ebrietate abstinendum, atq; sobrietati studendum esse videatur. Multi namq; saepe ad nos veniunt peregrini vel negotiorum quorundam cum priuatorum, tum publicorum, vel etiam amicitiae cuiusdam praetextu, reuera autem nostrae civitatis rei q; pub. statum explorandi atq; prodendi causa. Periculum itaq; est ne nos nimio vino obruti, arcana nostra illis prodamus, vnde illi (si maligni sint atq; malevoli) nobis patriaeq; nostrae plurimum nocendi occasionem arripere possint. Ac omnino saepe fit, ut ipsi ciues intemperantissimis illis suis potationibus atq; propinationibus se & rempub. religionemq; suam peregrinis atq; exteris hominibus non modò irridendam atq; calumniandam, verum etiam gravissimè laedendam, ac omnino quantum in se est, delendam propinent.

Legatis eor-
tanda ebrietas.

Ut autem ciues, sic quoq; peregrinos legatos praesertim, quorum fidei res atq; negotia publica sunt commissa, quib; totius civitatis atq; patriae suae personam sustinent, in hospitalibus illis conuiujs summam cautionem adhibere decet, ne se vino nimio obrui patiantur, vnde maxima, de quibus supra, non in illo modo, verum etiam in illorum patriam damna atq; detrimenta redundent. Nam praeter quam quòd (vino nimirum illorum memoria ingenijq; vires debilitante) negotia atq; mandata sua minus commodè feliciterq; conficiunt, multa quoq; saepe temerè, inconsiderateq; effutiunt, quae & ipsis & patriae maximam saepe ignominiam atq; damnum pariunt. Vinum namque tormenti instar est ad arcana quaevis eliciendum atque extorquendum validissimi: vnde Bonus seu Vinusius potius ille Imperator, teste Fl. Vopisco, legatos ad se missos temulentos reddere studebat, ut illa occasione secreta & arcana quaevis tanto facilius expiscari atq; cognoscere possent. Quamobrem sapienter sane fidelis ille Abrahami seruus ad uxorem filio suo ambiendam missus noluit quicquam prius cibi potusue sumere, quam domini sui mandata fuisset executus, quod exemplum omnes legati, si sapiunt, & cum suae, tum patriae suae existimationi atq; saluti optime consultum volunt, sedulo imitari conabuntur.

Et si igitur omnibus in conuiujs ebrietas ceu praesentissima animi corporisq; pestis summo perevitanda: tamen in illis potissimum, quae cum peregrinis agitantur, ab illa est cauendum, cum quemadmodum dictum est, & ipsa quotidiana experientia docet, plurima & civibus & peregrinis pericula atq; damna conciliet. Atq; haec quidem de hospitalitate, hospitij antiqui iure atq; necessitudine, varia atq; multiplici hospites peregrinosq; accipiendi ratione, hospitalibus deniq; conuiujs eorumq; abusu sint dicta: quibus illud postremo adijciatur, quod quemadmodum ciues peregrinos, sic peregrini ciues atq; incolas, illorum nimirum amicitia benevolentiaq; sibi conciliandae gratia saepenumero conuiujs excipere solent, in quibus mutua debet esse, quasiq; a utrisq; inter ciues atq; peregrinos humanitas.

DE CONVIVIIS QVAE VEL ANTE, VEL
POST QVAMCVNQUE PROFECTIONEM, PE-
regrinationem, loci, domicilijue mu-
tationem agitantur.

CAPVT XXIX.

HISCE porro epulis, quae cum ijs qui reuera peregrini sunt, agitari illisq; adornari consueverunt, illae quoq; annumerari debent, quae in civium gratiam atq; honorem ante & post peregrinationem, boni ominis gratulationisue ergò agitantur. Nam ut hodie, ita

Conuiuia ante olim quoq; splendida atq; magnifica fuerunt acta in illorum gratiam atq; honorem, qui in profectioem. peregrina loca atq; regiones vel priuatis vel publicis de causis atq; negotijs erant profecturi, quae conuiuia

conuiuia partim publica, partim priuata solent esse. Hebraei olim suos discessuros cum gaudio, cum canticis, tympanis & cithara deducere consueverunt, id quod apparet ex 31. c. Gen. ubi Labanus Iacobum generum suum alloquitur: Cur clam me & me inscio fugam capescere voluisti? Quin mihi indicasti, & te cum gaudio amandassem, deduxissemq; cum canticis, cithara & tympanis. Sub his verò canticis atq; instrumentis musicis, videntur conuiuia quoq; posse intelligi, quorum, ut suo loco amplius dicitur, apud veteres quasi indiuidua comes fuit Musica. Huc quoq; videtur referendum esse illud Elisei epulum, quod discessurus, & Eliam secuturus populo dedit, duos enim boues mactauit, populoq; comedendos apposuit, 3. Reg. 19. Similis epuli illustre habes exemplum 1. Sam. 28. 24. & 25. Maga mulier, cuius opera impia Saul vsas fuerat, illi vehementer percusso & consternato ob oraculum, a Samuele illo imaginario, redditam, nec non eius seruis epulum summa festinatione apparauit, quod partim vitulo saginario partim placentis ex farina confectis constabat. Hoc sumto surrexisse, & illa ipsa nocte abiisse dicuntur.

Apud Romanos moris fuit, ut peregrinationis ergò & sacrificia & caena atque etiam vota simul fierent. Hinc Festus: Propter viam, inquit, fit sacrificium, quod fit proficiscendi gratia Herculi aut Sanco, qui scilicet idem Deus est. Et statim post: Profecturi viam Herculi aut Sanco (alij Sancto, alij Sango, quidam Samo; nonnulli Fauno legunt) sacrificabant. Sic Plautus in Rudente: S. Ut mea est opinio, propter viam illi vocati sunt ad prandium. P. Qui? S. Quia post caenam credo lauerunt. Macrobius testis est sacrificium fuisse apud veteres proteruia dictum. In eo mos erat, ut si quid in epulis superfuisset, igne consumeretur. Hinc Cato's iocus est. Namque Albidium quendam, qui sua bona comedisset, & nouissimè domum, quae ei reliqua erat, incendio perdidisset, proteruiam fecisse dicebat, quod comesse non potuerit, combussisse. Turnebus in suis adersarijs: Propter viam legendum putat, quasi proteruia fuerit illud sacrificium atque epulum, quod, teste Festo, itineris inuendi gratia fieri solitum fuit. Huic sacrificio propter viam comparari possunt illa Graecorum διαβαθνεα, id est sacrificia, quae ob transitum alicuius loci difficilem atque periculosum fiebant. Plutarchus in Lucullo: εὐστα τὸ εὐδοτὴν διαβαθνεα, id est, sacrificium Euphrati sacra pro transitu. Sic quoque moris fuit, ut vota susciperentur a Romanis pro principibus in expeditionem euntibus, ut sospites incolumesque irent & reuenterentur. Hinc ait Seneca, olim Rufum senatorij ordinis virum inter caenas & tauros & vitulos (qui scilicet sacrificabantur) optare. Horatius voto prosequitur Casarem profectioem parantem in ultimos Britannos. Sic Sueton. de Tyberio Casare: Ad extremum vota pro ita & reditu suo suscipi passus. Dij quos olim Ethnici peregrè profecturi, & ad viam se accingentes, inuocare solebant, a Graecis θεοὶ ἐνόστοι dicti sunt, quo cognomento etiam Mercurius colebatur. Sic Charinus apud Plautum in Mercator. discessum parans, Lares viales inuocat, ut illum benè inuent, ceu via praesides. Hodie Christiani Missae sacrificium iter aliquod inituri ac suscepturi, sibi fieri curant.

Apud Helueticos quoq; moris est, ut in illorum gratiam, qui vel priuatas ob causas, ut studiorum aut negotiationum causa, vel publicas, ut cum legatione publica, aut cum imperio ac potestate peregrè sunt profecturi, & publicè ab omnibus cumbus, & priuatim ab amicis, vicinis atque propinquis conuiuia celebrentur. His autem partim peregrinaturi ciues & amicos & vicinos suos excipiunt, partim ab illis excipiuntur, idq; vel publicè, vel priuatim, quae vernaculo sermone Letzemaal & Letzeessen, quasi dicas, valedictoria appellantur. Non videntur autem huiusmodi conuiuia ratione carere, cum boni quasi ominis ergò peregrinaturis ac proinde plurimas molestias, labores atq; pericula subituris valedicendi, ijsq; benè ominandi atq; precandi causa fieri videantur. Huc adde quod ad mutua amicorum consolationem faciunt, qui futura vel perpetua, vel ad tempus aliquod corporum distractione, mutuiq; conspectus, colloquij consuetudineq; priuatione plurimum conristari solent. Verum cum valedictoria huiusmodi conuiuia (ut ita loquar) magna plerunq; cum luxuria atq; lasciuia agitentur, inauspicari potius atq; diri, quam fausti atq; felicitis ominis vim videntur obtinere.

Iam verò illi quoq; qui peregrinis ex locis in patriam redierunt, magnificentissimis olim conuiujs gratulationis instar obtinentibus & publicè & priuatim excipi, fuerunt soliti. Huiusmodi reditum.

Hebraei olim ea
pule ante in
grationem.

21

Propter viam sa-
crificium pro-
fectionis causa

διαβαθνεα
Vota, & sacri-
ficia itineris in-
cundi causa.

Helueticorum
mos.
Letzemaal.

κοινωνία. conuiuia a Græcis κοινωνία fuerunt appellata, apud quos illa fuisse in usu, cum ex multis alijs literarum monumentis, tum ex Græca illa Plutarchi Quaestione: (Qui nam sint illi, qui in Egina Monophagi appellantur) facillime colligi potest. Nam in illius quaestione explicacione hæc sunt Plutarchi verba: Eginetarum qui ad bellum Troianum sunt profecti, magna pars in prælijs, maior in mari vi tempestatum periit. Cum itaq; paucos superstites in patriamq; reduces necessarii recepissent, viderentq; reliquos ciues in luctibus atq; mærore esse, rati sunt, neq; gratulandum publicè, neq; palàm Dijs sacrificandum: sed domi suæ singuli eos, qui seruati erant, conuiujs comiter excipientes, patres, cognati, fratres aut familiares, ipsi mensis ministrauerunt, alieno nemine in domum admissò. Eam rem representantes Sacrificium Neptuno celebrant, quod Thiasit dicitur, vbi seorsim per 16. dies conuiuia agitant, nullo adhibito seruo: deinde Veneri operantes finem ferijs imponunt: hinc Monophagi, hoc est, seorsim comedentes nominantur. Hæc illa. Ὀδύπορος quoq; Græcis dictum est conuiuium, quod dabatur pro itinere confecto. Telemachus apud Homerum Ὀδ. ο. sub finem socios suos quibuscum in patriam redierat, ita alloquitur:

Ὡδύπον ἔμεν ἕμῳ ὀδύπορον ὠδύπορον, Δαίτ' ἀγαθὴν κρείων τε, καὶ δῖος Ὀδύπορος. Eustath. ὀδύπορον interpretatur μῦθον, ἢ ἀμύβλην ὑπὲρ τῆς παύσεως. Addit ibidem. Sciendum autem πᾶν δῶρον τὸ ὑπὲρ σιωδ' εὐστίας, ἔστι δῶρον ὀδύπορον posse appellari.

Cæna hypodetica, viatica, Symposiaci, & viatica, necnon aduentitiæ siue aduentorie fuerunt appellatæ. Plut. lib. 5. Sympos. prob. 6. κοινῶς, inquit, faciebant singuli amicorum inuitantes nos redeuntes ex Alexand. Plaut. in Stich. Sorori meæ cænam hodie dare volo viaticam, Saluos cum peregrè aduenis cæna detur. Item: Et magis par fuerat me dare vobis cænam aduenientibus. In illa Comædia multa huiusmodi cænarum, cum Epignomus peregrè domum redisset, exempla occurrunt. Apud eundem in Epidico. EP. Dii dent quæ velis. Venire saluum gaudeo. TH. Quid cæterum? EP. Quod adeo affolet: Cæna tibi dabitur. TH, Spondeo. EP. Quid? TH. Me accepturum si dabis. Eodem referendum est illud quod est in Curculione. Salue saluos cum aduenis, In Epidaurum, hinc hodie apud me nunquam delinges salem. Mil. Bene vocas. Et illud in Bacchid. Venire tu me gaudes, ego credo tibi, hospitium, & cænam pollicere, vt conuenit, peregrè aduenienti, ego autem venturum annuo. Et in Truculento. PH. Salue. hinc ne hodie cænas, saluus cum aduenis? In Mercatore. Iam redij exsulio, salue mi sodolis Enryce. Vt valuisti? quid? parentes mei valent? cæna dabitur. Bene vocas. In Pænulo. Patruo aduenienti cæna curetur volo. Eodem alludit Sotia in Amphit. Ita peregrè adueniens hospitio publicitus accipiat. Alludit, inquit Lambinus, ad eos, qui peregrè venientes honoris causa hospitio publice accipiuntur. Fortassis id quoq; spectauit, quod ciuibs in patriam redeuntibus cæna dabatur. Et apud Terent. Haut. Act. 1. Scen. Aduenientem e naui egredientem ilico, Adduxi ad cænam. Suetonius in Vitellio: Famossissima super cæteros fuit cæna ei data aduentitiæ a fratre, in qua duo millia leuissimorum piscium, septem aurum apposita traduntur. Martialis eleganter aduentoriam epistolam appellauit, quæ aduentanti amico obuiam mittitur. Eiusmodi conuiuij genus illud est in Euangelio, quo pater filium suum prodigum peregrè redeuntem excepit, quod quidem summa cum læticia, vocatis ad illud vicinis celebratum fuit. Viaticis hisce cænis illæ quoque Christianorum antiquorum Agapæ, de quibus suo in loco, similes videntur esse.

Aquid Heluetios quoque cum privati homines, tum præfecturarum præsides, vbi domum reuersi sunt, et publicè & priuatim lætissimis conuiujs excipi consueuerunt, quæ a Germanis willtummaal, a Gallis La bien venue vulgò appellantur.

Huc quoque videntur referri posse illa conuiuia, quæ ob migrationem ex vna domo in aliam, nouæq; domus inhabitationem celebrantur. Apud Græcos fuerunt κατῳστία, quorum Nazianzenus in oratione de Sancto lauacro meminit, quæ Bilibaldus domesticalia vertit, quæ videntur fuisse feriat celebrari solitæ ob loci alicuius inhabitationem, siue festa quæ quotannis agebantur eod. die, quo quis habitatum aliquò venerat.

Apud nos moris est, vt quando quis in nouam aliquam domum atque viciniam migrat, nouos suos vicinos vnâ cum amicis & propinquis conuiuio excipiat, quod nos vulgò hausrûchetz, quasi

Hausrûchetz.

quasi dicas, Domus suffumigationem appellamus, ob fumum nimirum atque nidorem, qui ex culina exit, & quod quis nouum fumum nactus est. Nam fumi nomen sæpe pro domo siue habitatione accipitur. Hinc ὀμώκαπροι eleganter a Græcis vocantur contubernales, quasi vnus eiusdemq; fumi participes. Et vernacula nostra lingua, ein eighen rauch habē, hoc est proprium habere fumum, idem significat quod propria domo atq; victu vti, non alterius esse conuictorem ac contubernalem.

Solent quoq; apud nos amici atq; necessarii nouis coniugibus in domum nouam immigranti- bus manuscula quædã, vt vasa omnis generis atq; instrumenta conferre, quæ vulgò hausrûchetz nominantur. Illi contra tenentur eos a quibus manuscula huiusmodi acceperunt, conuiuio excipere, quod similiter hausrûchetz dicitur, quasi dicas, domus initiatio: sicuti Encœnia adis sacra initiationes appellantur, quæ & ipsa conuiujs, vt suo in loco dicitur, celebrari solent. Huc quoque refer illas in Academijs vsitatas scholasticorum comotationes, ob domicilij mutationem fieri solitas. Nam quando scholasticorum aliquis in nouam domum migrat, condiscipulis suis merendam cænâme dare cogitur, quam vulgò rishrûchetz, hoc est, mensæ conuersionem mutationemue appellare consueuerunt, quæ plerunque magno cum luxu atq; petulantia ab illis celebratur. Huiusmodi ergo Germanis vsitata epulæ ob domus habitationisue mutationem illis Græcorum catæceijs simillima videntur esse.

DE CONVIVIIS SACRIFICIIS, ET ALIIS ETIAM CAEREMONIIS, QUAE QUIBUSVIS PACIS, CONVENTIS, FŒDERIBUS ADHIBENTUR. Apud veteres duofuerunt in primis insignia, & maxime vsitata fœderis amicitiaq; symbola, panis nempe & sal: de vtriusq; vsu plura.

CAPVT XXX.

ORRO quoniam cum hospitalibus conuiujs, quibus amicitiam cum hospitibus atq; peregrinis vel primum contrahi, vel instaurari atq; confirmari dixi, magnam affinitatem videntur habere illæ epulæ atque comotationes, quæ quibusvis contractibus, pactis, conuentis atque fœderibus vt olim, ita hodie quoque interponi & adhiberi solent, idcirco consequens videtur esse, vt nunc de illis verba faciam.

Ac primò quidem omnium satis constat, hanc & olim fuisse & nunc quoq; esse omnium ferè gentium consuetudinem, vt partim sacris quibusdam caeremonijs, libationibus atq; victimis: partim symposijs adhibitis fœdera atque contractus, quibus ineantur, stabiliantur atque confirmentur. Nam vt ab Hebræis incipiam, apud illos in fœderibus faciendis victimas simul atque conuiuia in usu fuisse cum ipsius nominis Hebraici notatione, tum exemplis quibusdam probari potest.

Fœdus enim ab Hebræis ברית Berith appellatur, quasi ברית Cerith, vt nonnullis videtur, quod in fœderibus ineundis victima cædebatur, ac proinde sæpe construat cum verbo ברית deribus panis Carath, id est, ferijt, percussit. Sic fœdus quoque Latine nonnulli a feriendis victimis volunt esse dictum. Alij vocabulum Hebræum a בטר Batar, quod diuisione significat deducunt, litterarum tantum facta transpositione; & sic volunt fœdus dictum ab illa diuisione victimæ in duas partes & paciscentium per illas transitu olim vsitato, de quo mox dicitur. Sunt qui ita volunt dictum ברית Barah, quod cibum capere significat; ab epulis nimirum atque conuiujs, quæ adiungebantur. Nonnullis tamen, vt hoc quoque addam, magis placet vocabulum Berith derivari a בר Barar, quod & eligere & purum esse siue purgare significat; idq; vel quod in fœderibus ineundis voluntatum consensus requiratur: vel ab electione tum personarum; cum quibus amicitiam inire volumus, tum capitum fœderis, quæ sanctè religioseq; sine seruanda, tum victimarum, quæ adhiberi debent: vel denique quod ingenuè atq; candidè & sincerè sine omni fuco atq; dolo fœdera & iniri & seruari debeant.

Hæc de nomine: nunc de exemplis; ex quibus claris adhuc patebit & victimas & epulas

Hebræi in fœderibus panis Carath, id est, ferijt, percussit. Sic fœdus quoque Latine nonnulli a feriendis victimis volunt esse dictum. Alij vocabulum Hebræum a בטר Batar, quod diuisione significat deducunt, litterarum tantum facta transpositione; & sic volunt fœdus dictum ab illa diuisione victimæ in duas partes & paciscentium per illas transitu olim vsitato, de quo mox dicitur. Sunt qui ita volunt dictum ברית Barah, quod cibum capere significat; ab epulis nimirum atque conuiujs, quæ adiungebantur. Nonnullis tamen, vt hoc quoque addam, magis placet vocabulum Berith derivari a בר Barar, quod & eligere & purum esse siue purgare significat; idq; vel quod in fœderibus ineundis voluntatum consensus requiratur: vel ab electione tum personarum; cum quibus amicitiam inire volumus, tum capitum fœderis, quæ sanctè religioseq; sine seruanda, tum victimarum, quæ adhiberi debent: vel denique quod ingenuè atq; candidè & sincerè sine omni fuco atq; dolo fœdera & iniri & seruari debeant. Exemplum fœderis quoad carath cum Abrahamo inijt. Sacrificium

ab Hebraeis foederibus contrahendis fuisse adhibitae. Antiquissimum sanè & clarissimum est illud foedus, quod Deus (qui verus est foederum auctor, non Theseus, ut vult Plinius: aut Mercurius, ut Diodorus lib. 6. tradit) cum Abrahamo & tota illius progenie huiusmodi fere ceremonijs percussit. Sume, inquit Deus, mihi vaccam triennem, & capram atq; arietem triennes: turrum quoq; & pullum columbarum. Abrahamus itaq; Dei iussu & mandato animalia illa accepit, & terrestria quidem mactavit, ac in duas partes diuisit, & vnâ quâq; e regione alterius posuit: aues autem non diuisit: cumq; super cadavera illa caeli volucres descendissent, illas abegit. Postea cum Sol occubisset, sopor atq; terror Abrahamum inuasit, eiq; Deus per insomniam solum illius, cum seruitutem Aegyptiacam, quae annis 400. sit duratura, tum liberationem significauit. Tandem caligo exorta est, & fumus ingens apparuit, ac post illum lampas ignea affulsit per diuisiones, hoc est, partes illas hostiarum diuisas, sibiq; e regione oppositas transiens. Ex hoc exemplo satis constat, huiusmodi olim apud Hebraeos foederis inuenditum fuisse. Diuidebant mactata quadrupeda, illisq; dissectis frustra ponebant in duo latera, vnum contra alterum, in medio tantum spatij relinquentes, ut qui foedus imbant, per illas carniû partes transire possent: a qua ceremonia, ut paulò antea explicatum est, nonnulli ipsum foedus ab Hebraeis volunt fuisse dictum.

Aliud exemplum ex Ieremias.

Ad eundem morem Hieremias quoq; cap. 34. perspicue alludit, dum Deum ipsum loquentem, & populo suo foederis violationem his verbis exprobrantem inducit: Viros, inquam, istos, qui foedus meum transgressi sunt, neq; rata habuerunt verba pacti coram me in templo meo iniri, quando mactatam buculam in duas diuidentes partes inter ipsas, inita pacta confirmaturi transierunt principes regni Iudaici, & proceres Hierosolymorum, eunuchi, sacerdotes & omnis populus, qui inter diuisas bucula partes pro more confirmandi pacti transierant. Hanc ceremoniam sic explicat Petrus Martyr in Genes. Primò videntur in eo transitu malè imprecari violentibus foedus, ut scilicet ita discernantur, uti dissecta erant illa animalia, quorum frustra utroq; ex latere iacebant: quemadmodum faciales veterum gentilium porcâ mactantes, ut ita ferirentur, precabantur, qui pactis non starent. Præterea cum pactum in eatur minimum inter duos, idcirco frustorum carniû duplex ordo struebatur, ut transeuntes per mediũ, denotarentur se recipere, quod pro sua parte facturi essent, quicquid tunc promittebant. Adhuc animal, quod erat vnum, sic aperiebatur, ut cum in euntes foedus per eius medium transirent, viderentur quodammodo coniungi atq; colligari in vno & eodem corpore. Hoc ergo symbolo significabant, velle se arctissime coniungi. Hac ille. Similis autem ceremoniae exemplum Diels lib. 1. de bello Troiano refert. Nam cum Græcorum principes de repetenda Helena consultaturi Argis conuenissent, Chalcas Thestoris filius futurorum præscius, porcum marem in medium forum afferri iubet, quem in duas partes dissectum Orientali Occidentiq; diuisit, atq; ita singulos nudatis gladijs per mediũ transire iussit. Deinde mucronibus sanguine eius oblitus, adhibitis etiam alijs ad eam rem necessarijs, inimicitias sibi cum Priamo per religionem confirmant, neq; prius se bellum deserturos, quam illum, totumq; regnum euertissent. Quibus perfectis Martem atq; Concordiam multis immolationibus sibi conciliant.

Coniuij foederalis exemplum.

Coniuij autem foederalis, ut ita loquar, exemplum illustre extat Gen. 26. vbi Isaac cum Abimelecho eiusq; amicis foedere percusso conuiuium magnum apparasse, & vnâ cum illis cibum potumq; sumpsisse dicitur. Similis epuli foederalis fit mentio Ios. 9. 14. Ita David inito foedere cum Abnere, & eius socijs, conuiuiũ illis adornasse dicitur, quod quidem foederis illius indicium fuit. 2. Samuel. cap. tertio, ver. vigesimo. Huiusmodi illud quoque Labani & Iacob conuiuium fuit, de quo sic scriptum est Gen. 31. Erecta statua, nec non lapidum tumulo excitato, super eum vnâ panem, hoc est, cibum sumpserunt ad mutuam nimirum animorum reconciliationem significandam. Illum autem tumulum, qui illis mensa loco hospitalis fuit, Laban quidem lingua sua Syriaca Iegar Schachadatha, Iacob autem sua Galeed, hoc est, tumulum testimonij, nec non Missach, hoc est, speculam appellauit, propter causas quae ibi commemorantur. Ac paulò post vers. 54. in ieiurando ad foederis confirmationem ab utroq; facto, Iacob in illo monte (is fuit mons Mizpah) mactationem mactasse, hoc est, conuiuium instruxisse, & ad illud fratres suos vocasse dicitur, qui vnâ & cibum illo in loco ceperunt & pernoctarunt. Abrahamus cum Abimelecho

lecho foedus iniens septem agnas statuit in testimonium, quod is numerus absolutus & iuramenti instar esset, ut Gen. 21. scriptum est. Nomine autem Sebach prophanam mactationem seu conuiuium Gen. 31. intelligendum esse memini me ex Mercero pie memorie Hebraeo olim in terrarum professione, proceptorum observando olim audiuisse, in qua quidem significatione idem vocabulum crebrò in sacris literis accipitur. Nec tamen meo iudicio absurdum & a ratione alienum fuerit sacrificium quoq; illo in loco intelligi, quod in foederibus pangendis vstratissimum fuit, quoque peracto veteres conuiuari consueverunt.

Sebich & saacrificium, et epulis significat

Ac quoad sacrificia apud Hebraeos in foederibus adhiberi solita, non est silentio prætereundum illud sacrificiũ, quo Deus per Mosén foedus cum vniuerso populo Israëllico pepigit, illumq; ad legem suam obediendum obligauit & obstrinxit, cuius descriptione habes in Exodo. Nam cum Moses ad radices montis Sinai altare edificasset, & duodecim vitulos secundum 12. tribus excitasset, iuuenes Mosi iussu holocausta, victimas pacificas, ac duodecim vitulos Domino immolauerunt. Tunc Moses dimidia sanguinis parte crateras impleuit, reliquã partem effudit super altare. Deinde sumpto legis volumine, illud populo audiente legit, qui dixit: Omnia quae locutus est Dominus, faciemus, eiq; obtemperabimus. Tunc ille populum sanguine aspersit, talia fatuus: Hic est sanguis foederis, quod pepigit Dominus vobiscũ super omnibus sermonibus istis. Ex his ergo commemoratis exemplis satis liquet Hebraeos olim foedera partim sacrificijs, partim epulis atq; conuiuijs inire atq; sancire solitos fuisse. Vnde etiam foedus salis, hoc est, firmiter atq; perpetuum dicitur. Reg. 15. propterea quod in foederibus inuendis sacrificia adhibebantur, quae quidem sine sale non fiebant, ut scriptum est Leu. 2. cap. Hac autem foedera veteris Testamenti omnia, & sacrificia atque conuiuia, quae illorum fuerunt quasi symbola atq; sigilla, typi fuerunt atq; figuræ vniuersalis illius ac sacrosancti firmissimiq; foederis, quod Deus cum vniuerso electorum cœtu vniuersi sui filij sanguine in crucis ara profuso, ceu vera piaculari hostia iniit atque sanciuir.

Foedus salis.

Illum verò Iudæorum morem ritumq; foedera sacrificijs, libationibus atq; compositioibus in eundi, aliae quoq; gentes sedulò fuerunt imitatae. Ac apud Græcos quidem illum fuisse vstratissimum, ex multis scriptoribus satis constat, id quod etiam ipsa nomina testantur. Sic enim ἀσπασμας vocant et libationes et foedera, pacta atq; inducias, quae libatione intercedente sanciebantur. Hinc ἀσπασμας, & ἀσπασμα ἀσπασμας, ποιεῖσθαι ἀσπασμας, ἀσπασμα ποιεῖσθαι illis idem est, quod foedus inire: ἀσπασμας contra λυβεῖν sive ἀσπασμα βαλεῖν, id est, foedus soluere, transgredi: Item ἀσπασμα & foederis expers, ἔκασπασμα & a foedere exclusus, ἐκασπασμα & ὄμωσπασμα & foederatus, cōnfoederatus, seu ut antiqui, teste Festo, loquuti sunt, confœdustus, πωσπασμα & foedifragus. Similiter ὄρκια ταμείν, quod frequens est apud Herodotum & Homerum, idem valet, quod mactata hostia foedus sancire, quod Latini eandem ob causam foedus icere, ferire atq; percutere appellant: quae phrasi, ut supra dictum est, Hebraei quoq; vntur. Eustath. in illũ Homeri versum: οἱ δ' ἄλλοι φιλόπτιτα, καὶ ὄρκια πῖσά ταμόντες: τὸ φιλόπτιτα καὶ ὄρκια ταμείν ἀντὶ τῶ φιλιαν καὶ ὄρκιας ποιῆσαι δὲ ἀντόμωον, ἢ γυν θυσίωον, hoc est, amicitiam, & iusiurandum sive foedus secare, est amicitiam atq; foedus contrahere, inire, partibus incisis sive hostijs. Sic Liuius: Foedus cum eo, atque amicitiam iungit his legibus. Item: τὸ ταμείν ὄρκια apud Homerum & Herodotum. τὸ θύσαι τὰ ἔ- ὄρκια ταμείν πρὸ ὄρκια σφάγια δηλασῖ. Est autem Ionica dictio τὸ ταμείν ἐπὶ τῶ θύειν, &c. Notabis etiam victima ipsa ipsas victimas, vinum, craterem atque pocula ab Homero ὄρκια, id est, foedera appellari. Ἰλ. γ. ὄρκια ἀππελάνται.

Græci similiter victimis, atque epulis foedera contrahebant.

Κήρυκος δ' ἀπὸ ἀσπασμα φέρον ὄρκια πῖσά, Hoc est, interprete Eustathio. σύναχον ὄρκια, ut alibi Homerus loquitur, sine σιωῶν τὰ ἐν ὄρκιοις χερσὶ δῆ, id est, quae in foederibus, ac iureiurando erant necessaria. Sequitur enim.

Ἀρεὶ δὴ οὐ καὶ δινὸν ἔυφρονα κάρπον ἀρέρης
Ἀσπῶ ἐν αἰγείῳ. φέρε δὲ κρητῆρα φαεινὸν
Κύρουξ ἰδλαῖθ, ἢ δὲ χρύσεια κύπελλα. Et paulò post:

— Ἴνα ὄρκια πῖσά ταμῆται. Item:

οἱ δ' ἄλλοι φιλόπτιτα, καὶ ὄρκια πῖσά ταμόντες. Et paulò post:
— Ἀτὰρ κήρυκος ἀγαυοῖ
Ὀρκια πῖσά δῶν σιωῶν (sic Liuius foedus agere idem quod facere) κρητῆρα δ' δινὸν
Μισρὼν ἀταρ βασιλεύειν ὑδωρ ἐπὶ χεῖρας ἐκδῶν.

Hic verbis quasi preparatio describitur ad sacrificium, ut quod hostias & alia eo pertinentia ad duxerunt, vinum quo libaturi erant, miscuerunt, manus abluerunt. Notabis heic obiter ab Homero...

Victimæ ab Ethnicis in fœderibus iungendis adhibita. Pili ex hostiarum capitibus, qui abscissi ac distribui.

Sequitur deinceps apud Homerum sacrificij, libationis atq; imprecationum, quibus execrabantur eos, qui pactis non starent, descriptio, de quibus ex ordine. Ac quoad sacrificium, primo qui dem de more solito (de quo alibi pluribus) pilos ex immolandorum agnorum capitibus absciderunt, illosq; Troianorum atq; Græcorum optimatibus per præcones seu ministros publicos distribui curarunt.

Ἀξίδης ἢ ἐνασάμεν & χεῖρισι μάχαιραν.
Ἡ οἱ παρ' ἑξίφει & μέγα κέλευον αἶεν ἄοργε.
Ἀνῶν ἐν κεφαλῶν τὰ μὲν ἑξίχας. αὐτὰρ ἰππεῖτα
Κήρυκες, ἑσίων καὶ Ἀχαιῶν νῆμαν ἀρίσους.

Imprecatio.

Sequitur deinceps eiusdem imprecatio, qua Deos seu testes & custodes fœderis omnium nominis innocas, ut fœderis violatores vlciscantur:

Ζεῦ πάτερ, ἴδῃ δὲν μεδέων, κούδισε, μέγιστε.
Ἡελίδε θ' ὅς πᾶντ' ἐφοεῖς, καὶ πᾶντ' ἐπακέεις.
Καὶ ποταμοὶ καὶ γαῖα, καὶ οἱ ὑπέροθεν χαμόντας
Ἀνθρώπων τίνυθον (τιμωρεῖτε) ὅστις κ' ἐπ' ἰορκὸν ὀμόσῃ

Agnorum ingulatio.

Ἔμεῖς μαρτυροῖ ἐς ἐφίλασσετε δὲ ὄρκια πῖσα. Sequitur deinde agnorum ingulatio.

Ἡ καὶ δὲ ποσομάχης ἀρνῶν τὰ μὲν ἡλεῖ χαλκῶ
Καὶ τὲς μὲν, κατ' ἐθικῆν ἐπὶ χροῖθι ἀσπαιροτας.
Θυμῆ δ' ἐνομόδους, δὲ ποσομάχης εἰλετο χαλκός
Οἶνον δ' ἐν κρητῆρον ἀφουσάμενοι δὲ πάλασιν
Ἐχέον.

Libatio.

Sequitur libatio:

Sequitur precatio: ἢ δὲ ἔχοντο θεοῖς ἀειφράτησιν, cuius formulam subiungit huiusmodi:

Ζεῦ κούδισε, μέγιστε, καὶ ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι
Ὅπότεροι πρότεροι ὤπερ ὄρκια πημήνειαν
Ὡδὲ σφ' ἐγκέφαλ' χαμάδις, ῥέου, ὡς ὅδ' ὄιν'
Ἀυτῶν καὶ τεκέων, &c.

Precatio.

Eustathius addit, sibi verisimile videri, illos in pilorum amputatione simili huic imprecatione uti fuisse solitos, ut malum in fœdifragorum capita deuolueretur, vel sic e vita excinderentur, vel aliud quid huiusmodi.

Libationes in fœderum contractu vsitatisime.

Libationes porro in fœderū contractu valde vsitatas fuisse ex illo quoq; Homeri loco constat:

Πῆ δ' ἢ σωθεῖσθαι τε (σωθήκαμ) καὶ ὄρκια βήσεται ὑμῖν
Ἐν πυρὶ δ' ἢ βελαίτε χροῖατο, κἠ δ' αὖτ' αἰδρῶν
Σπονδαίτ' ἀκρητῆ, καὶ δεξιά, ἧς ἐπέπιθιδυ.

Hic fit mentio partim libationum, qua vino mero fiebant ad significandum, τὸ τῆς γρόμης ἀμύχης ψεύδεις, καὶ ἀδολον, id est, mentis puritatem & sinceritatem significandam, teste Eustathio: partim δεξιώσεως, id est, mutuarum dextrarum apprehensionis, qua eodem interprete, φιλίας καὶ οἰς ἐν ἀποχρηταστάσειως, καὶ εἰον ἐνώσεως, id est, amicitie atque unionis signum erat.

erat. Has ceremonias, nimirum sacrificia, libationes, dextras, execrationes in fœderibus pangendis antiquitus a Græcis adhiberi solitas, Euripides in Iphigenia Aulidensi, his verbis vno quasi fasciculo complectitur:

Ὀρκος σιωπᾶσαι, δεξιάς τε συμβαλεῖν
Μυνησθεας ἀλλήλοισι, καὶ δὲ ἐμπύροον
Σπονδὰς καθεῖναι, κ' ἀπερσάσασθαι τὰ ἦ:
Ὡς κοῖρεντ ἰυρεῖυρανδο προκί,
Ἀτque inter ipsos iungerent dextras, adhæc
Ἀδολenda διυῖν πονερντ ἀρῖς ἁγρᾶ.
Ἀc semetipsi adstringerent, diris ad id
Caput obligantes execrationibus.

que verba sic Eras. vertit:

Livius lib. 1. Dextera data fidem futuræ amicitie sancit: idem fœdus ictum inter duces, inter exercitus salutatio facta. Sic Hircani quoq; & Medi iunctis manibus dextris, & Parthi apud altaria complexi dextras tanquã Dijs testibus & arbitris, postquam sacra libassent, pacem inire, fœdera q; percutere solebant, teste Alexand. ab Alexand. lib. 5. cap. 3.

Dextera in fœderibus contra hendis iungi solita.

Græci, qui cum Cyro aduersus Persas ascenderunt, fœdus, teste Xenophonte lib. 2. de Expeditione Cyri, cum Ariæo percusserunt, capro, tauro, lupo & arietē super scuto mactatis, in quorum sanguine Græci enses, Barbari hastas iinxerunt iureiurando interposito, neutram partem alteram prodituram, & firmam stabilem q; inter ipsos belli societatem futuram. Idem, eodem auctore teste, cum Babylone redeuntes Macronum fines fuissent ingressi, cum illis fœdus huiusmodi ritu pepigerunt: Barbari Græcis lanceam barbaricã, hi contra illis Græcam lanceam tradiderunt, Deos utringq; suos attestati. Hæc enim sibi a maioribus barbari dicebant instituta ad fœdus iungendum tradita, rectissima q; ea esse fidei mansura signa. Verum hic Macronum, non Græcorum mos fuit. Hic obiter notabis alios quoq; populos lanceis alijsq; instrumentis bellicis fœdera fuisse facere solitos. Sic enim Pannonij olim pacem cum hoste facturi, eductis mucronibus, quos pro numine colebant, iurabant se in amicitia mansuros, ut testatur Auentinus libr. 2. Annalium Boiorum. Sic Tartari, ut auctor est Cromerus lib. 30. cum Ioan. Alberto Polonorum rege anno 1501. fœdus ferientes, more suo, iuramentum dederunt, aqua strictis frameis infusa & sorpta, mala imprecantes ei, qui fœdus violasset.

Sacrificium in fœdere feriendo adhibitum. Mos instrumentis bellicis fœdera pangendi

Romani quoque porcæ mactatione fœdera solebant facere, unde fœdus ipsum nonnulli, teste Festo, volunt dictum a feriendo, siue, ut alij volunt, a fœdando, id est, fœdè cœdendo porcã, que immolabatur. Secundum illud Virg. lib. 8. Æneid.

Romani mactatione porcæ fœdera iungebãt. Fœdus unde dicitur.

Post eundem inter se posito certamine reges
Armati, Iouis ante aram, paterasq; tenentes
Stabant, & caesa iungebant fœdera porca.

Hinc fœdus ferire, icere, percutere tritis apud Latinos dicendi formis metonymicis pro agere, facere, iungere, pangere, inire, &c. cum non fœdera propriè, sed pecora, que fœderum erant symbola, ferirentur. Alij tamen fœderis vocabulũ a Fœcialibus, id est, sacerdotibus deriuant, per quos olim apud Romanos fœdera fiebant. Alij a fide, que in fœderibus interponebatur. Fœderis autem pangendi hæc fuit apud Romanos olim consuetudo atq; cœtemonia: Si quando fœdus ferendum erat, fiebat senatus consultũ in hæc verba: Ut priuas verbenas, priuosq; lapides Prætorum fœciales poscerent (sancire enim aut pacta concipere Fœciales non aliter poterant, quã si Consul aut Prætoris auctoritate intercedente, S. C. iussuq; populi permissum esset) qui verbenam ex arce, & sagmina (herbæ genus est) ac lapidem silicem ex templo Iouis Feretrii daret, Fœcialesq; ea secum ferrent. Ac porca adhibita, veterē præfatione, priscis carminibus ad præstitutum diem in foro, seu vbi conuenerat, enunciatis, Fœcialis sceptrum manu tenens, pro Iouis simulachro, tanquam is fœderi adhiberetur, filo lana capite velatus & verbena coronatus, Iouem, Martem, cæteros obtestari Deos, & dirã obsecratione precari solebat, ut si quis eorum fœdera violasset, aut illa sciens falleret, ita illum Iuppiter feriret, quemadmodum ipse porcã percuteret. Quibus obtestationibus quã sanctissime prolatis, secundum rem diuinã, precationemq; lapide silice porcã percutiebat: mox aqua & igne in sacris adhibitis illam immolabat: qua caesa iura pacis &

fœdera cõnuenta iſta ritè eſſe putauere: hancq̃ fidem ſocialeſ & ſanctiſſimũ fœdus eſſe arbitra- bantur, quo nihil firmitus eſſet. Nam poſt meridiem eas præcationes facere, aut fœdus percutere non licebat.

Fœdera percu- tiebantur ante meridiem. Pro verbera myrtus oli in fœderibus adhibita.

A principio conditæ urbis, in fœderibus pacis, pactionibusq̃ pro verbera myrtus ſumebatur. Fœdera pactionesq̃, poſtquam cũ exteris & vltimis gentibus inita erant, Romani in templo Ca- pitolini Iouis, columna aut aeneis tabulis inſculpta, vt perpetua monumenta extarent, nonnun- quam in faſtos & annales referrebant.

Iuſſurandi mos vetuſtiſſi- mus.

Hac de Romanorum antiqua fœderis percutiendi more, quem ex Liniõ (Dec. i. lib. i. vbi fœ- dus inter Albanos & Rom. initum deſcribit: & lib. 10. de bello Punico 11.) Dionyſio & alijs au- thoribus colligere licet. Claudius Cæſar cum regibus, teſte Suctonio, fœdus in foro icit, porca cæ- ſa, & veteri Fœcialium præfatione adhibita. His addere licet vetuſtiſſimum iuſſurandi mo- rem a Liniõ & Dionyſio prætermiſſum, quem Polybius lib. 3. his verbis deſcribit: Carthaginen- ſes Deos patrios atteſtati ſunt: deinde Romani per lapidem, ſecundũ vetuſtiſſimũ ritum, Mar- tis Quiriniq̃ nominibus additis, iuſſurandum præſtiterunt. Ritus lapidis fuit huiusmodi: Fœcia- lis populi Romani ſumpto in manu lapide, poſtquam inter patres de fœdere conuenit, ſic loquitur:

Lapide fœdis & iuſſurandũ fieri ſolium.

Si rectè & ſine dolo malo fœdus hoc atq̃ iuſſurandum facio, Dij mihi cuncta fœlicia præſtent. Si aliter aut ago aut cogito, cæteris omnibus ſaluis in proprijs legibus, in proprijs laribus, in propri- is templis, in proprijs ſepulchris ſolus ego peream, vt hic lapis e manibus meis decidit. Nec locus tuus plura, lapidem manibus deiicit. Eiuſdem meminit Sab. lib. 6. Enn. 4. Gellius lib. 1. cap. 21. Io- uem lapidem, quod ſanctiſſimum iuſſurandum eſt habitum, paratus ſum iurare. Macrobius.

Mos reliquarũ gentium in fœ- deribus incun- dis.

Nunc vt de aliarum quoq̃ gentiũ fœderis contrahendi moribus atq̃ cæremonijs viſitatis di- cam, illas quoq̃ partim ſacrificijs atq̃ libationibus, partim ſympoſijs in fœderum pactionibus ve- ſas fuiſſe ex hitorijs ſacris patet. Moloffi, vt teſtis eſt Suidas, fœdera iuſſurandi bouem in multa minuta fruſtra diſſecabant: vnde natum prouerbium, βῆς ὁ κολοσσῶν, Bos Molofforum, de ijs, qui multis negotijs implicati tenentur. Apud Scythas, vt teſtis eſt Lucianus in Toxaride, ſi quis forte læſus erat, nec ſupperebat vlciſcendi facultas, immolato boue carnes minutim ſectas coquebat, ipſe in tergore humi ſtrato ſedebat, manibus in tergum reductis. Id quod maximum ſup- plicandi apud illos genus habebatur. Accedebat quicunq̃, vellet opitulari, & carniũ portione

Moloffi. Bos Moloffo- rum. Scytharum mos.

guſtata, dextroq̃ pede tergori impoſito, pollicebatur pro viribus auxilio futurum. Atq̃ hoc fœdus apud Scythas ſanctiſſimum habebatur. Hinc natum prouerbium: ἐπὶ βύρονος ἐναθέετο, id eſt, in tergorẽ bouis deſedit, id eſt, ſupplex implorat auxilia. Eraſm. Adag.

In tergorẽ bo- uis deſedit pro uerb.

Persas, teſtis eſt Herodotus, inter vinum & epulas frequenti conuiuio, vxoribus & liberis, cæterisq̃ quos charos habebant, adhibitis, inter ſacra menſa velut inter hoſpitales Deos fœdera a- micitiãq̃ contraxiſſe. Hoc more Germani quoq̃ olim fuerunt delectati, teſte Corn. Tacito, qui de pace & bello, deq̃ fœderibus, ſocietatibus, amicitijs, ſponſalibus & pactis in conuiujs inter po- cula plærunq̃, decreuerunt: quem morem etiamnum hodie obſeruant. Iam verò vini libationibus non modo, verum etiam propinationibus mutuis amicitiã fœdera q̃ iungere vt olim, ita hodie quo- que admodum eſt viſitatum. Naſamones, qui ſunt Lybiæ populus, teſte Herod. lib. 4. porrecto vi- ni poculo, ac de manu alterius ſumpto, & ſibi inuicẽ propinato fœdus, pacemq̃ componere fuerunt ſoliti. Quod ſi nihil habebant humoris, ſumptum e terra cinerem lingebant. Sic Thraces & Egy- rij e cornibus bouũ (quæ veteribus poculorum loco erant) vina ſibi inuicẽ propinantes, id firmiſſi- mum contracti fœderis vinculum eſſe putabant, teſte Alexand. ab Alexand. lib. 5. cap. 2.

Persæ inter e- pulas fœdera contraxerunt.

Idem hodie Germanorum mos eſt peruulgatus, mutuis nimirum vini potationibus inimicitias quaſuis dirimere, pacem componere, fœdera atque contractus quosuis inire, vnde vulgò den fri- den trincken, hoc eſt, pacem bibere, illis idem eſt, quod compotationibus interpoſitis pacem reconciliare: & den weyn auff trincken, idem, quod vini potu empriõnis contractum ſanci- re atque confirmare. Verum, vt quotidiana docet experientia, immoderata huiusmodi compota- tiones plærunq̃ non pacem, amicitiã atque fœdera, ſed diras potiũs atque funeſtas inimicitias diſcordiasq̃ pariunt.

Germanorum mos ſimilis. Propinationi- bus mutuis fœ- dera amicitiæ que inite.

Idem hodie Germanorum mos eſt peruulgatus, mutuis nimirum vini potationibus inimicitias quaſuis dirimere, pacem componere, fœdera atque contractus quosuis inire, vnde vulgò den fri- den trincken, hoc eſt, pacem bibere, illis idem eſt, quod compotationibus interpoſitis pacem reconciliare: & den weyn auff trincken, idem, quod vini potu empriõnis contractum ſanci- re atque confirmare. Verum, vt quotidiana docet experientia, immoderata huiusmodi compota- tiones plærunq̃ non pacem, amicitiã atque fœdera, ſed diras potiũs atque funeſtas inimicitias diſcordiasq̃ pariunt.

Nasamones, Thraces & Aegyptij.

Idem hodie Germanorum mos eſt peruulgatus, mutuis nimirum vini potationibus inimicitias quaſuis dirimere, pacem componere, fœdera atque contractus quosuis inire, vnde vulgò den fri- den trincken, hoc eſt, pacem bibere, illis idem eſt, quod compotationibus interpoſitis pacem reconciliare: & den weyn auff trincken, idem, quod vini potu empriõnis contractum ſanci- re atque confirmare. Verum, vt quotidiana docet experientia, immoderata huiusmodi compota- tiones plærunq̃ non pacem, amicitiã atque fœdera, ſed diras potiũs atque funeſtas inimicitias diſcordiasq̃ pariunt.

Germanorum conſuetudo.

Idem hodie Germanorum mos eſt peruulgatus, mutuis nimirum vini potationibus inimicitias quaſuis dirimere, pacem componere, fœdera atque contractus quosuis inire, vnde vulgò den fri- den trincken, hoc eſt, pacem bibere, illis idem eſt, quod compotationibus interpoſitis pacem reconciliare: & den weyn auff trincken, idem, quod vini potu empriõnis contractum ſanci- re atque confirmare. Verum, vt quotidiana docet experientia, immoderata huiusmodi compota- tiones plærunq̃ non pacem, amicitiã atque fœdera, ſed diras potiũs atque funeſtas inimicitias diſcordiasq̃ pariunt.

Indi ὄσπορο- σία amicitiã contrahebant.

Vt autem illi ὄσποροσία, ſic Indi ὄσποροσία, id eſt, aqua potu amicitiã contrahebant. Il- lis namq̃ firmiſſima artiſſimaq̃ ſocietas erat de Tantalii aqua potare: de qua ſi qui vna bibiſſent, ea obre-

ea obreſtatione tenebantur, vt eiũdem fati & fortuna fœdus iniſſe conſerentur: teſtis eſt Pbi- ai μαρτῶα λοβρατὺς Alex. ab Alexand. lib. 5. cap. 2. Sed & αἰμὴ τοσία, hoc eſt, mutuis ſanguinis huma- ni, quem ex corporibus ſuis eliciebant, propinationibus legimus gentes quaſdam amicitiã atque in fœderibus fœdera iniſſe. Sic enim Medi atq̃ Lydi, teſte Herodoto, feriendo brachia, qua illa humeris con- neſtuntur, ac mutuum ſanguinem delingendo fœdera ſanciuerunt. Carmani ſimiliter in epulis per- cuſſa faciei vena, profluentem cruorem vino miſcere, ac ſibi inuicem propinare in iungendis fœde- ribus conſueuerunt: ſummum amicitiã fœdus exiſtimantes mutuum guſtaſſe ſanguinem. Alexan- ab Alexand. & Cæl. lib. 18. cap. 32. Poſidonius tamen apud Athenæum lib. 2. cap. 12. hoc Germa- nis tribuit, qui addit eos poſt huiusmodi potũ ſanguinis caput vnguentis perungere fuiſſe ſolitos, maximè roſaceo, nonnunquam melino oleo, vel irino vel nardino.

Similis Scytharũ olim, teſte Herodoto lib. 1. et Luciano lib. de Amicitia, cum quibusvis gen- tibus fœderis paciſcendi conſuetudo fuit. Infuſo namq̃ in grandem calicem fictilem vino, commi- ſcebant eorum ſanguinem, qui fœdus feriebant, percuſſa culcello, aut incifa gladio aliqua corporis parte. Deinde in calicem tingebant acinacem, ſagittas, ſecurim, gladium. His peractis ſeſe mu- tuis verbis deuoueant, ac poſtea vinam illud humano cruore permixtum epotabant, non ij ſolum, qui fœdus fecerant, ſed etiam illorum comites, qui maximè erant dignitatis. Simili ferè modo Ca- tilina populares ſuos conſpirationis contra patriam fœdere fœdiſſimo deuinxit. Nam cùm eos ad inſurandum ſcleris ſui adduxiſſet, humani corporis ſanguinem vino permixtum in pateris cir- cumtulit. Inde cum poſt execrationem omnes deguſtaſſent, ſicuti in ſolemnibus ſacris eo tempore fieri conſueuerat, dicitur eis conſilium ſuum aperuiſſe. Teſtis eſt Salluſtius, Florus lib. 4. Addi- tum eſt, inquit, pignus coniuurationis, ſanguis humanus, quem circumlatum in pateris bibere, ſum- mum nefas, niſi amplius eſſet, propter quod biberunt. Plutarchus in Cicerone: Καὶ κατὰ τοσὶαν- τες αἰθεροπον, ἐγὺς ταντο τοσὶαν ταντοσ, id eſt, maſtato homine, carnes guſtarunt, ac ita fidem inter ſe firmarunt. Dion. lib. 37. Πᾶσα γὰρ τὴν κατὰ τοσὶαν, καὶ ἐπὶ τῷ αὐτῷ ἀγγύων αὐτῶν τὰ ὄφρα πονήσας, ἔπειτα ἐσπλάγγνευſεν αὐτὰ μετὰ τοσὶαν ἄλλων.

Armenij ſimiliter & Iberi, teſte Corn. Tacito lib. 12. Auguſt. hiſt. manuum pollicibus coniu- rantium inuicem connexis atq̃ artiſſimo nodo perſtrictis leuique ictu collecto ſanguine expuncto, ac deinde guſtato, fidem ſanctiſſimam ſocietatemq̃ confirmarunt. Huiusmodi fœderis contrahendi prætextu Mithridates a Rhadanisto deceptus, & proditus fuit. Idem teſtatur Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 3. & Cælius lib. 17. cap. 12. Princeps Saracenorum & Byzantinus imperator amicitiã contrahentes, vterq̃ vena in pectore incifa, ſuum alteri ſanguinem propinauerunt, vt teſtis eſt Nicetas lib. 2. de Imperio Iſaacij Angeli.

Nec verò ſanguinem tantum bibendo, verum etiam veſtibus, armis atq̃ corporibus aſpergen- do fœdera quidã populi ſanciri fuerunt ſoliti. De Græcis atq̃ Barbaris ſuprà ex Xenoph. didi- tum eſt, qui hoſtiarum ſanguine enſes, haſtasq̃ tinxerunt. Item, de Scythis, qui in vino ſanguine permi- xto, antequam illud haurirent, acinacem, ſagittas, ſecures atq̃ gladios tingere fuerunt ſoliti. His adde ſimilem Arabum morẽ, de quo ſic Herod. lib. 3. & Sabellicus lib. 7. Enead. 2. Polyd. Verg. lib. 2. c. 17. Quoties fœdus volebant inire, alius quidam medius inter verunq̃ ſtans, acuto lapide fe- riebat volam iuxta maiores digitos eorum, qui fœdus inibant. Deinde ſumpto flocco ex veriusq̃ veſtimento, inungebat eo ſanguine ſeptem lapides in medio poſitos, inter inungendum inuocans Dionyſium & Vraniam. Hoc peractõ idem, qui fuit ſequeſter fœderis inter amicos contrahendi, vadatur hoſpitem aut fortè ciuem, ſi cum ciue res agatur. Quod fœdus & ipſi qui amicitiã con- traxerunt, ſeruare iuſtum cenſent. Sic Hiſpani dictũ Ferdinandi Magellani per fretum An- tarcticum ad Moluccas penetrantes, dum Moluccarum legunt inſulas, cum Calamaro rege Ca- lemandi inſulæ ſocietatem inierunt more gentis ſanguinem de brachio ſiniſtro mittentes, eoq̃ os et linguam illinentes: teſte Petro Cieza Tom. 2. hiſt. Pern. c. 94.

Fuerunt præterea apud antiquos duo maximè inſignia fœderis & amicitiã ſymbola, panis & ſal nimirum atq̃ ſal, quorum quidem uſu eſuq̃ fœdera atq̃ amicitiã olim contrahi ſolebant. Nam vt ſigna apud v- de pane primò loquar, cui dubium eſt quin ſacri & myſtici illi veteris Teſtamenti panes propoſi- tionis ſine facierum ſymbola fuerint cum Chriſti, tum fœderis illius, quod eſt inter Deum atq̃ ho- mines? Apud Macedones patrio ritu fœdus, quod ſanctiſſimum vellent haberi, ſic inibant, vt pa- nis & ſal duo fuerunt in- teres fœderis & amicitiã ſymbola. Panis.

Panes propofiti cum erga Rhoxanem Satrapis barbari filiam, in conuiuio visam, amore exarsisset, panem sibi (id titionis. quod ritu Macedonico sanctissimum coeuntium pignus erat) afferri iussit, quem cum gladio disse-

Macedonum ritus. tum uterq; libasset, illam sibi matrimonio iunxit: testis est Q. Curtius lib. 8. Cael. lib. 28. cap. 15.

Panis exremonia in nuptiis adhiberi solita Apud nos similis ferè mos est: nam panis, postquam sponsus atque sponsa cum suo comitatu e templo post nuptiarum consecrationem ad sponsi aedes peruenerunt, ex adibus affertur in frustra dissectus, ex quo sponsus primò frustum accipit, ac degustat, deinde illum sponsa porrigit, quæ & ipsa postquam similiter partem accepit, & degustauit, reliquum panem post tergum reicit, qui a pueris ac reliquis nuptialis pompæ spectatoribus certatim arripitur. Huc quoq; facit Pythagoræ gito Pythagoræ symbolum: Ἀφ' ὧν μὴ γὰρ τρώειν, hoc est, panem ne frangito, quò admonebat non dirimendam esse amicitiã, quæ antiquitus pane conciliabatur. Sic Galatinus, Erasmus interpretantur & alij.

Panis amicitie symbolum. Panis enim, ut Galatinus inquit, mysterium est amicitie. Vnde & Christus, inquit Erasmus, princeps noster distributo pane, perpetuam inter suos amicitiam consecrabat. Præter panem autem illam mysticum cæna dominicæ, qui quidem expressum est & luculentum, ut Paulus Apostolus pluribus docet, Christiana πικρὰ δελφίας symbolum. Hinc Origenes in Mattheum sic loquitur de Iuda: Neq; salis eiusdem neq; mensæ, neq; panis communicati memor. In primitiua Ecclesia in usu fuit panis quidam sacratus, qui Catechumenis dabatur, antequam illi ad Eucharistiæ communionem admitterentur, quem Latini buccellatum, Græci ἀρτίσωρον & ἁλογάριον vocabant. August. epist. 36. buccellatum fraternitatis vocat. Erat ergo hic panis Catechumenorum proprius bis coctus (abhorrebant enim Christiani a delitijs) ita ut Christianæ non-charitatis solum, verumetiam fugalitatis esset symbolum.

Panis sacratus. Apud Mosconitas quoq; hodie panis amicitie atq; beneuolentiæ est signum. Nam ut Sigis- mundus ille Baro in suis rerum Mosconitarum commentarijs testatur, rex Mosconitarum eo maximè suam erga aliquem beneuolentiã atq; gratiam testatur, si illi in conuiuio de sua mensa panem atq; sal mittat, idq; maximi honoris loco habetur, quo honore se quoq; cum primò Maximiliani Imperatoris, ac iterum eius nepotis Rom. regis Ferdinandi fuisset legatus, a Basilio rege affectum fuisse scribit. Ac in priori quidem sua legatione dicit se iuxta illorum consuetudinem huiusmodi dicendi formã ab illo Moschorum rege ad prandium fuisse inuitatum: Sigismunde comedes sal & panem nostrum nobiscum. En hic salis potissimùm atque panis meminit, quorum vnum alimenti, alterum condimenti instar obtinet: vtrumq; verò amicitie atque beneuolentiæ signum est atque tessera.

Sal mutue pacis, amoris, & amicitie signum. Ut de pane adhuc est dictum, nunc de sale dicamus. Cerrè illud quoq; cum in sacris, tum in profanis litteris mutue pacis, amoris & amicitie est symbolum. Iam antea dictum est, sal olim Dei iussu in omnibus sacrificijs fuisse adhibitum, vnde etiam sal dicitur fœderis Dei, hoc est, fœderis diuini symbolum. Sic namq; scriptum est Levit. 2. Quicquid obtuleris sacrificij, sale condies, nec facies cessare, id est, nunquam deerit, sal fœderis Dei tui de sacrificio tuo, sed in omni munere tuo sal adhibebis. Item Num. 18. omnes deuotiones tradidi tibi, ac filijs tuis atq; filiabus in statutum perpetuum, fœdus salis perpetuum sit coram Domino, id est, firmum, stabile, quasi non putrescens vetustate. Vt ergo in Levitico sal dicitur sal fœderis, cuius erat symbolum: sic vicissim Num. 18. fœdus sale, hoc est, sacrificijs salis, percussum, salis fœdus appellatur, ut & 2. Par. 13. Deus David, & eius filius filijs regnum salis fœdere, hoc est, firmo inuolabiliq; pacto dedisse dicitur, vbi similiter allusio fit ad sal illud in sacrificijs adhibitum, quod cum vitæ morumq; puritatem, tum diuini fœderis cum populo suo firmitatem stabilitatemq; adumbrabat. Eodem quoque Christus spe-

Omnis victima salietur. Et ait illis suis verbis, quæ Marc. 9. extant: Omnis, inquit, homo igni salietur (δοκιμασθήσεται, hoc est, explorabitur, Theophylactus exponit) & omnis victima sale salietur. Sensus videtur simplicissimus esse: Vt olim ex Dei præscripto omnis victima sale condiebatur: ita omnes homines igne atq; sale illo cælesti, hoc est, Spiritu sancto condiri atq; mandari oportet, ut Deo grata sine & accepta victima, & ut mutui amoris, charitatisq; fœdere atq; vinculo conuincti alij alios saliant, hoc est, pro virili iuuent. Tandem concludit: Habete in vobis ipsis salem, & pacem inter vos inuicè colite: vbi salem habere per epexegesin videtur interpretari εἰπλωθεῖν, id est, pacem colere, cum ipsum sal pacis atq; fœderis sit symbolum. Hinc idem etiam ijs in aquis fuit adhibitum,

quæ propter viri Zelotypiam uxori, quæ suspecta erat pudicitie, propinabantur, ut nimirum sale coniugalis amoris & amicitie fides probaretur.

Vt autem apud Hebræos, sic etiam apud Ethnicos ἁλογάριον quadam perpetuis ferè salis in sacrificijs usus fuit: de quo sic Plin. lib. 31. ca. 7. Maxima autem, inquit, salis auctoritas e sacris veterum intelligitur, apud quos nulla sacra sine mola salsa conficiebantur. Sic enim vocabatur far costum sale cõspersum, quod eo molito hostia aspergeretur. Omnino mola trita inspergebantur, ignis, caput victima, cultri. Vnde Iuuenal. Satyr. 11.

Sertaq; delubris, & farræ imponite cultris, id est, Molam, quæ ex farræ costæ, & sale constabat. Tibull. lib. 3. Eleg. 4. At vanum in curas hominum genus omnia nocetis, Farre pio placant, & saliente sale. Idem lib. 4. ad Messal. Paruaq; cælestes placavit mica, &c. Horat. lib. 3. Od. 23. Farre pio, & saliente mica.

Tales erant apud Græcos ἁλοχύται, hoc est, ut Eustathius interpretatur ἰλακαρεῖς ἢ ἁλῶν, ὀυλοχύταις ἢ ἐπέχρον τοῖς βωμοῖς ἀπὸ τῆς ἁλῆς, hoc est, hordea salibus mixta, quæ altaribus imponebantur ante sacrificium. Talia hordea salita atque sacra proprie ὀλεῖ sine ἁλῶν dicta sunt, quæ victimis infundebantur. Huius ceremonie ab Eustathio rationes aliquot afferuntur. Nam vel id faciebant ὡς πολυπληθειαν τῆς καρπῶν οἰωνοζῶν, hoc est, fructuum abundantiam ornandi gratia, quorum cui quadam primitiua hordea illa offerebantur. Vel id faciebant suæ erga Deum gratitudinis testificandæ gratia, cuius munere atq; beneficio ab antiquo illo & aspero glandium victu, ad mitiorem, hordeorum nimirum victum fuissent traducti. Atque hanc quidem ob causam hordea rectè κοίτας dici, propterea quod illis inuentis διακρίθισαν τῶν ἀλόγων ζῴων ἁλοχῶν, id est, homines a brutis animantibus fuerunt distincti, ac sequestrati. Ad gratiam igitur memoriam antiqui victus hordea in victimas proieciuntur, quæ quoniam nondum molendi usu reperto integre fuerunt deuorata ἁλῶν dicta sunt assumpta littera u. quasi ὀλεῖ, id est, cota seu integra. Hæc ille de hordeis.

Quoad autem sales, quos hordeis illis permiscabant, id dicit factum esse nõ solum ἁλοχῶν ἁλοχῶν, καὶ ἢ ἐν ταῖς προσάξαι χεῖρῶν νόσιμον: ἀλλὰ διὸ φιλικίας οἱ ἅλεις σύμβολον, hoc est, non solum propter fertilitatem, & repetitam in alimonijs gratiam, verum etiam quia sales sunt amicitie symbolum. Quam ob causam, addit idem, ijs, qui hospitio sunt excepti, ante omnes alios cibos apponi consueuerunt: idq; vel ἁλῶν τὸ ἢ φιλικίας νόσιμον καὶ πικρῶν, hoc est, ob amicitie re-integrationem, & firmitatem. Sal enim multis corporibus firmitatis atq; durationis causa existit. Vel etiam ut sit symbolum τῆς φιλικίας ἐνώσεως, hoc est, vnionis & amicitie: ὡς γὰρ ἅλεις ἁλοχῶν πολλῶν ῥυτῆς καὶ φουτῶν παγίς, ἢ πικρῶν ἁλοχῶν σῶμα, ἢ πικρῶν οἱ σιωπῶντες εἰς ἑξίαν καὶ διεσπῶντες εἰς ἅπαντα τὸ πῶ, & τῆς φιλικίας ἁλοχῶν σιωπῶντες, hoc est, ut sal ex multis aquis liquidis atque fustilibus in vnum corpus solidum coalescit, ijs etiam qui ex diuersis locis longè a se inuicem distitis in vnum hospitium conueniunt, non loco solum, verum etiam affectu amice vniantur atq; copulantur.

Hæc Eustathius præclare sanè de salis usu in Ethnicorum sacrificijs disserit, vbi simul indicat non in sacrificijs tantum, verum etiam extra illa in victu quotidiano ac præsertim in hospitij sal fœderis amicitieque symbolum fuisse. Quò alludit etiam Aeschines in illa sua oratione de perperam obita legatione hisce verbis: τὰς γὰρ τῆς πόλεως ἅλας, καὶ τὴν δημοσίαν τῆς πόλεως ἐπιπέσει δὲ, φησὶ, ποιεῖται, hoc est, Etenim ciuitatis sales, publicamque mensam aut se plurimi facere. Huc quoque facit illud Pythagoræ symbolum, τὸν ἅλα ἁλοχῶν τὸν πικρῶν, hoc est, Salem apponito, quò cum iustitiæ, & æquitatis, ut vult Erasmus: tum, ut mihi videtur, amicitie hospitalitatisque admonemur. Eodem pertinent prouèrbia illa: Salem & caseum edere, quod est apud Plinium. Item, Salem & fabam: & salem & mensam ne prætereas: de quibus vide plura apud Erasmus in Adag. Quibus adde tritum maxime & peruagatum illud prouèrbium, cuius & Aristoteles lib. 8. Moral. & Cicero lib. de Amicitia meminit. sal. Verum illud est, inquit Cicero, quòd vulgò dicitur, multos modios salis simul edendos esse, quòd amicitie munus expletum sit.

Salis usus in Ethnicorum sacris.

Mola salsa.

Hordea sale conspersa.

Hordea cura adhibita.

Hordea cura adhibita.

Cur hordea sale conspersa.

Sales cura hospitibus ante omnia appositi.

Nota.

Salem apponito symbolum.

Prouèrbia de sale.

Sal hospitalita-
tis signum.

Ex his omnibus constat sal antiquitus in communi hominum consuetudine atque victu fæderis amicitiaq; signum fuisse. Vnde Esdra quoque lib. 1. cap. 4. sic scriptum legitur: Nos ergo memores salis, quod in palatio comedimus, quia læsiones regis videre nephas ducimus. Veteres mensam salis appositione consecrare fuisse solitos, ex illis Arnobij verbis videtur posse colligi: Sacras, inquit, faciles mensas salinorum appositæ, & simulachris deorum. Eodem nonnulli referunt illud Horatii:

— Splendet in mensa tenui salinum.

Sed Turnebo videtur potissimum significare tenuem, & pauperem parcumq; victum hominum pro obsonio salem lingentium, quod pauperes olim faciebant, ut apud Persium:

Varro regis statum digito terebrare salinum,

— Contentus per agis. Item Satyr. 1.

Est tibi far modicum, purum & sine labe salinum.

Hic quoq; salini nomine victum tenuem & sufficientem significat. Huc referri potest sententia illa Rabbini: Buccellam panis cum sale edas, & aquam in mensura bibas, super terram dormias, vitam miseram agas, modo operam nauare possis Legi. De Moscoviticorum regum legatos ad salem panemq; suum inuitandi, & illis hæc eadē de mensa sua mittendi more & consuetudine, antiquæ illi hospitibus ante omnem cibum sal apponendi consuetudini simillima iam dictum est, quibus adde quod Sigismundus inquit: Pane ipso princeps suam erga aliquem gratiā, sale verò amorem ostendit. Neq; verò maiorem honorem potest alicui exhibere in suo conuiuio, quam si alicui sal de sua tabula mittit. His adde, quod apud Germanos salis effusio in mensa mali & infausi omnis loco habetur, unde illum qui casu aliquo fortuito salinum in mensa euerit salq; effudit, bellum habiturum, hoc est, rixam, iurgium atq; contentionem aliquā subiturum esse vulgò dicitur. Hoc inde natum esse puto, quod sal amoris amicitiaq; symbolum, ut olim, ita hodie quoque habetur. Per salem, ut etiam per aquam, panem, terram, cælum, æthera, ventum iurandum esse Elxai (qui Offenorum hæreticorum sectator, Traiani temporibus vixit) docuit atq; præcepit, est Epip. lib. 1. Tom. 1. contra Hæres. quem errorem refutans, per solum Deum iurandum esse ait secundum illa in Lege scripta: Non erunt tibi dii alij præter me. Non assumes nomen alterius alicuius in iurandum. Hæc de panis salisq; in fæderibus, hospitij, amicitiaq; iungendis & antiquo & hodierno vsu satis sint dicta. De salis vsu in sacris vide multa pulchra apud Faustum in cap. 3. Leu. vers. 13. Salis vsu multis gentibus Troiano sæculo incognitū fuisse Hom. Eustath. & Paus. testimonijs probat Brod. Miscel. lib. 6. cap. 3.

Ut autem & Iudæi olim, sicuti dictum est, & peruersa illorum imitatione reliqui quoq; populi sacrificijs (quæ omnia fuerunt salita) atq; libationibus interpositis fædera inire fuerunt soliti: sic Christiani quoq; Principes nonnunquā sacrosanctæ Eucharistiæ communionem fædera atq; pacem initam solent confirmare. Verum cum compositis inter Vladislauum Vngariæ regem & Amuratem Turcarum Imperatorem rebus omnibus, de modo sancienda pacis ageretur, Turcæ iuramentum in Eucharistiā a rege postularunt, id quod Gregorius Saucens, siue ut alij illum appellant, Sanctus minime faciendū esse docebat, ne arcana mysteria, quæ nulla ratione, nisi fide tantum pura, munita sunt, infidelibus prodantur, multis quoq; alijs allatis rationibus. Conuentum tandem vtrinq; est, ut in Euangelium Christiani, in Alcoranum Turcæ iurarent. Scriptis igitur eodem argumento, lingua tamen duplici, conditionibus pacis, eas inter se perpetuas inuolatasq; fore, sanctissimo vtriq; iuramento asseuerarunt. Testis est Bonfinius lib. 6. Decad. 3. & Publ. Callimachus lib. 2. de Clade Varnensi. Ex hoc quoq; exemplo facile colligi potest, quam namq; atq; secuta inter populos religione a se inuicē discrepantes fæderis pacisq; si ita opus sit, conciliande ac iuramenti concipiendi ratio iniri possit, si nimirum vtriq; parti secundum suam religionem atque conscientiam per sua numina iurandi, fidemq; dandi libera potestas permittatur: id quod ab Ethnicis quoq; sepe factitatum fuisse legitur.

Ceterum inter omnia conuiuia fæderalia principem meritò locum augustissimum religiosissimumq; illud epulum Dominicum obtinet, in quo quidē Christiani partim in faciem panis viniq; et partim in corpore, de quo sanguis, partim in sanguine Christi, partim in sanguine, quæ in eodem sacrosanctum illud sum in inuolabilem fæderis, quo & cum Deo & inter se

Salis effusio in
mensa mali
omnis.

Epulum Domi-
nicū inter com-
muniā fædera-
lia principem
meritiò locum
obtinere.
Nota.

sunt coniuncti, ipsius Christi pretiosissimo sanguine percussum, testari sanctæ religioseq; solent. Et quænam sanctior, religiosior, augustior fæderis, amicitia, charitatisq; nostræ, quæ cum Deo & nobiscum inuicem coniuncti sumus, attestatio sanctiōe dici aut excogitari possit? Vnde apparet quam diro inexpiabiliq; perfidiæ crimine sese obstringant omnes ij, qui datam hanc publice in sacrosancto illo conuiuio Deo hominibusq; fidem impiè nefarieq; frangunt, & cum ipsum Deum scelerata flagitiosaq; viuendi consuetudine, tum homines quosuis quauis data & oblata occasione iniurijs violandi, odia, conuentiones, inimicitias excitandi, ac pacem concordiamq; cum publicam, tum priuatam perturbandi, nullum finem faciunt. Quod si Christiani ea, quæ par erat, reuerentia abs. duè sacrosanctū illud epulum animis suis reuoluerent, non tot tantisq; odijs & inimicitijs mutuis flagrarent, & fædera, pacem, amicitiam, fidem, concordiamq; mutnam, etiam si nulla alia iuramenta sanctionesq; intercederent, sanctissime religiosissimeq; obseruarent atq; colerent.

Esti autem illa quoq; de quibus supra dictum est, prophana conuiuia atq; epulæ, quæ ut olim, Conuiuiorum in fæderibus, atq; contractibus quibusuis abusus. ita hodie quoq; quibusuis fæderibus pactisq; sancienda ac confirmandis adhiberi solent, minime sunt reprehendendæ, si moderata sint atq; frugales: tamen culpanda vehementer & improbanda est luxuria atq; temulentia, quæ in illis plerumq; exerceri solet, quæ fit ut ad infirmam potius, quam confirmam pacta atque fædera valeant. Interea igitur dum fædera homines contrahere secum inuicem cogitant, Dei fæderis legemq; violant, & cum Baccho atq; Cerere, hoc est, cum ipsis demonibus fæda feraliaq; fædera immansissimis illis suis comotationibus atq; helluacionibus feriunt, & corpora animosq; suos turpissime fædant.

Iam verò quid dicā de crebris illis immoderatisq; compotatiunculis, quæ apud Germanos quibusuis vel minimis leuissimisq; pactis atque contractibus adiungi solent, quibus, ut experientia quotidiana docet, plus sæpe pecuniæ absumitur, quam quanti res illa, de qua contractus fuit inuis, costiterit? Et nihil dicam de rixis, iurgijs, dimicationibus atq; fraudibus, quibus pacta, quæ satis firma videbantur esse atq; rata, inter immania illa pocula rursus vel omnino rescinduntur, vel infirmantur, ac in dubium reuocantur: indeq; forenses lites, controuersia, multa, omnis deniq; generis damna consequuntur. Quam multa quoq; sæpe inter ipsas comotationes iniqua, iniusta illegitimaq; pacta contractusq; fiunt, dum astuti quidam fraudulentiq; homines alios, qui simpliciores sunt, compotatiuncularum huiusmodi occasione circumscribere ac circumuenire, & amicitia specie atq; simulatione bonis fortunisq; suis spoliare conatur? Testantur id foras atq; iudicia, in quibus plurima quotidie huiusmodi pacta atq; contractus inter scyphos initi tandem cum maximo vtriusq; partis dedecore atq; damno tractari disceptariq; consueuerunt.

Deniq; ut homines ad honesta legitimaq; fædera atq; conuenta sancienda, honestis moderatisq; symposijs vti solent, & etiam possunt saluo officio atq; religione: ita contra homines athei & epicurei: sæpenumero inter immanes suas epulas, postquam vino nimio obruti, omnem ferè mentis rationisq; vsu amiserunt, sese inuicem impijs nefarijsq; contra Deum, religionem, patriam, omnemq; honestatem pactis fæderibusq; obstringunt, unde maxima mala atque damna nascuntur. Atq; hæc quidem de illo conuiuiorum genere, quæ in fæderibus atq; contractibus adhibentur, illorumq; abusu satis sint dicta.

QVINTA CONVIVIORVM DIVISIO IN PVBLICA, ET PRIVATA. CONVIVIORVM PVBLICORVM nomina. De Syssitiorum quotidianorum fine. De Itolorum, Cretenisum, Lacedæmoniorum, Carthaginensium, Atheniensium Syssitijs. De Atheniensium Prytaneo, Romanorum collegijs & sodalitatibus, Pythagoreorum conuictu. De Christianorum ecclesiæ Apostolicæ communionem victus. De Germanorum, Heluetiorum, Argentinesium, Scholasticorum, Gymnosophistarum Indorum veterum syssitijs. CAP. XXXI.

ONVIVIA porro non incommode hoc quoq; modo videntur posse diuidi, ut alia dicantur publica, alia priuata.

Publica conuiuia videtur illa esse, quæ vel ab vniuerso populo, siue civitate, vel cer-

Publica com-
munijs.

ea illius parte in publicis locis, siue sacra illa sint, siue prophana, cum symbolis collatis, tum ex arario publico, cum vnus pluriusue liberalitate, atq; magnificentia agitari consueuerunt. Haec a Graecis ἐστιασται, seu δεῖπνα δημοτικά, & δημοτικά, hoc est, publica, siue populares caena, nec non δημοδορία, πανδαισία, & ἑστιά, δαλίας, συσίτια, teste Polluce, & Calio Rhodig. appellatur. Addit Pollux, οἰσίοις quodq; non incommode forsitan easdem posse dici. Athenæus sub initium lib. 5. δεῖπνα φυλετικά, & φεατικά, siue, ut alij legunt, φατικά, hoc est, tribulia, atque curialia, nec non διατὰς, & ἀρρωστικά (de quibus suo loco pluribus) inter publica videtur recensere, quae quidem omnia ad conuiuiorum priuatorum, quae inter amicos priuatim fiunt, imitationem a legislatoribus dicit fuisse instituta. Latini conuiuium publicum, quod in propatulo exhibetur, proprie epulum vocant, veteres epulam quoq; dixere in singulari numero. Paulus l. 122. D. de Legat. & Fideicom. lib. 30. epulum conuiuium plebi datum esse dicit.

Nomina Graeca conuiuiorum publicorum.

Epulum, siue epula.

Publica conuiuia duplicia.

Publica porro siue popularia huiusmodi conuiuia rursus sunt duplicia. Alia enim sunt, quae quibusdam tantum temporibus atque festiuitatibus siue sacris, siue prophanis, siue solennibus, statis atque ordinarijs, siue extraordinarijs cum ab vniuerso populo, siue ciuitate, tum certa illius parte agitantur, de quibus partim iam dictum est, partim plura dicentur. Alia vero sunt quotidiana atq; perpetua, quae vel ab vniuerso populo atque ciuitate in certas partes (cuiusmodi fuerunt Graecorum ἑταιρεία, φυλαί, atque φεαταί, Latinorum quae illis responderunt, collegia, sodalitates, tribus, atque curiae) diuiso: vel ab vna aliqua illarum partium quotidie celebrari consueuerunt.

Sysitia cura legislatoribus instituit.

Fluo quoq; in ficta sua Republica victus communionem instituit.

Lib. 7. Polit. Aristot. quoq; Sysitia approbat.

Ac legislatores quidem sapientissimi olim publica huiusmodi & quotidiana conuiuia, συσίτια Graecis vulgò dicta, instituerunt, quò facilius ciues omnes in officio, in parsimonia, frugalitateq; studio, ac in primis in mutuo amore, beneuolentia, concordiaq; continerent. Hinc Plato in illa sua, quam sibi finxit, optima Republica cum bonorum omnium, tum victus quoq; communionem quotidianam instituit. Is in lib. 5. de Legibus, καὶ ἐκείνους, inquit, τοῦ καὶ εἶναι συσίτια, ἐν οἷς κοινῇ τὴν διαίτην ποιητέον ἄπαντων, hoc est, singulis in locis oportet esse sysitia, in quibus simul est omnibus conuiuandum. Aristoteles illam Platoniam quidem bonorum omnium, atq; vitorum communionem seu absurdam, & a ratione alienam, ac discordiarum potius, quam concordiae effectricem pluribus argumentis, in Politicis suis refellit, atque refutat, ac docet usum, non possessionem bonorum debere esse communem, operamque dandam, ne quis ciuium victu indigeat. Idem tamen, περὶ συσσιτίων, inquit, σὺν δόξει πάσι χρεῖσθαι εἶναι ταῖς εὐκαταστάσεσιν πόλεσιν ὑπάρχειν, hoc est, sysitia communi omnium consensu bene constituta ciuitatibus videntur esse conducibilia. Et eodem in libro: δεῖ τὸ μὲν πλείονος τῶν πολιτῶν ἐν συσσιτίοις κατανεμεῖσθαι, hoc est, multitudinem oportet in sysitia siue sodalitates esse distributam.

Sysitiorum antiquitas.

Sysitia Italica Arist. lib. 7. Polit. cap. 10.

Nec verò vtilem solùm, verum etiam antiquam esse τῶν συσσιτίων τὰξιν, Aristoteles probat, quorum omnium antiquissima vult fuisse Italica, a quibus reliquorum populorum sysitia fuerint deducta. Ferunt enim Italum quendam nomine, regem fuisse Oenotriae (a quo postea Itali dicti sunt, qui prius Oenotrii vocati fuerint) ac ab illo licetis Europae, quod intra Scylleticum, & Lameticum sinum est, Italiae nomen accepisse. Hic Italus Oenotrios, qui antea Nomades, atque pastores erant, agricolas effecit, ac inter ceteras leges etiam sysitia illis instituit: vnde etiam nunc sysitijs, atq; legibus nonnullis ab illo latas videntur.

Cretensum adspici.

Post Italica antiquissima vult fuisse Cretensum sysitia a Minoe illorum legislatore instituta, quae quidem illi ἀσπία appellatur, de quibus sic Dosiadas lib. 4. Retum Cretensum scripsit, teste Athenæo lib. 4. Lyctij (Lyctus vrbs fuit Cretae, edito in loco sita, vnde & Lytho quidam appellatur, teste Stephano de Urbibus, & Strabo lib. 10.) sic τὰ κοινὰ συσίτια σιμάγασσι, hoc est, communia conuiuia celebrant. Singuli decimam partem fructuum nascentium conferunt, eis τὴν ἑταιρείαν, hoc est, sodalitatem, siue collegium, & ad ciuitatis ἀποδοσίν, id est, ingressum (forsan vel redditus, vel conuentum melius verteris) quas ciuitatis praesides postea in singulorum domos distribuunt. Diuisi autem sunt ciues omnes in ἑταιρεία, hoc est, sodalitates, siue collegia, & sysitij quidem curam gerit mulier, quae tres, quatuorue ex popularibus in ministerium sibi assumit, quorum singulos duo sequuntur serui ligna ferentes, quos καλοφώρας appellant.

Sunt

Sunt autem vbiq; in Creta binae domus sysitijs destinatae, quarum vnam quidem ἀσπίον, alteram verò, in qua hospites dormire solent, κοιμητήριον, quasi dicas, dormitorium appellat. In domo autem, in qua conuiuantur, quae primae ponuntur mensae ἑστιά, hoc est, hospitales dictae, ad quas peregrini siue hospites, qui adsunt, accumbere solent, deinde mensae collocantur aliorum. Aequa singulis praesentibus portio apponitur, at iunioribus dimidium tantum carnis apponitur, qui nihil praeterea ex alijs attingunt. Poculum deinde singulis in mensis aqueo humore mistum adponitur, ex quo communiter omnes bibunt, qui communi mensa vtuntur, ac post caenam aliud quoq; apponitur. Omnibus (πᾶσι, quidam πασι, id est, pueris legunt) communis miscetur crater, senioribus autem plus, si voluerint, bibendi potestas est permissa. Mulier ἀποστύμαξ & συσσιτίας, quae conuiuationi publicae est proposita, optima ac delicatissima eorum, quae fuerunt apposita, ex mensa palam aufert, & ijs, qui vel bellica virtute, vel rerum prudentia excellunt, apponit. Post caenam de rebus publicis primum consultare solent, deinde rerum in bello gestarum mentionem faciunt, eosq; qui viri & boni & fortes extiterunt, summis laudibus efferunt, iuuenesq; ad probitatis atq; fortitudinis studium exstimulant. Haec Dosiadas de Cretensum sysitijs. De iisdem Pyrgion quoq; lib. 3. νομίμων, id est, legitimorum Cretensum, haec teste Athenæo scripta Pyrgionis testis reliquit. Cretenses sedentes cibum apte, atq; decenter capiunt, cum quia orphanis ἀλαμύδα, monium de non cocta in furno apponuntur, tum quia his iuniores stantes ministrant, tum quia cum laudibus Cretensum facta dijs libatione, omnibus ea, quae fuerunt apposita, distribuunt. Dant autem filijs, qui iuxta patrum sedilia assident, dimidiam eius partem, quod vix est appositum. At verò vt orphanis aequam portionem sortiantur, apponuntur ἀλαμύδα, hoc est, non in furno cocta iuxta missionem singulorum legitimorum. Aderant & selle peregrinae, siue hospitales, & mensa tertia, quae a dextra occurrebat ingredientibus ἀσπία, quam Iouis xenij, & xeniam, hoc est, hospitalem mensam appellant. Haec duo illi historici Dosiadas, atq; Pyrgion, teste Athenæo, de Cretensum antiquis sysitijs litteris memoriaeq; prodiderunt.

A Cretensum porro ad Spartanorum sysitiorum huiusmodi consuetudinem promanasse inde Spartanorum vult colligi posse Aristot. lib. 2. Polit. ca. 8. quod Spartani antiquitus illa non φιδίτια, sed ἀσπία sysitia, qua voce sua, vti dictum est, sysitia Cretenenses olim insignierunt) appellant. Idem Strabo quoq; testatur lib. 10. Spartanorum igitur sua illa sysitia antiquitus voce Cretica, Andria nominant, postea φιδίτια, cuius quidem posterioris appellationis a Plutarcho in vita Lycurgi triplex afferatur notatio. Sysitia, inquit, Cretenenses Andria, Lacedaemonij φιδίτια nominant, vel quòd amicitiam & beneuolentiam concilient, quasi φιλίτια δὲ φιλίας καὶ φιλοφροσύνης, λιν δ' commutato: (vnde Dionys. Halicar. lib. 2. illa non φιδίτια sed φιλίτια vocat, nisi sit mendum) vel quòd ad frugalitatem & ad parsimoniae assuefaciant, a dictione φειδῶ deducunt: vel etiam priori diphthongo aliunde adiecta, vt nonnulli volunt, quasi ἐδίτια a διατά, & ἐδῶδ' ἢ, id est, esu fuerunt appellata. Haec autem a Lycurgo, vt testis est Plutarchus in eius vita, & in Laconicis instituta, nec non Strabo lib. 10. & Aristot. in Politicis, Athenæus lib. 4. primum fuerunt, Lacedaemone instituta, partim ad mutuam ciuium amicitiam, atque beneuolentiam tuendam, atque fouendam, partim ad illos frugalitati atque temperantiae assuefaciendum, quorum rationem hoc modo Plutarchus describit. Quò magis, inquit, luxuriam reprimeret, & diuitiarum emulationem tolleret, tertium hoc & quidem pulcherrimum Sysitiorum institutum excogitauit. Voluit namque simul omnes in publico communibus, & praescriptis obsonijs, atq; cibis vesci, non autem domi cibum capere, & in lectis, atque ad mensas sumptuosas accumbentes, voracium instar peccudum semetipfos saginare, atq; ita simul cum corporibus animos moresq; simul emollire, atque corrumpere. Deinde hac victus communionem, atq; frugalitatem effecit, vt πλείονος ἀσπύ, seu potius ἀσπία, vt Theophrastus loquitur, καὶ ἀπύ, & efficeretur, hoc est, diuitiae & opes non modò a rapinis tunc essent, atque liberae, verum etiam despectae, ac contemptibiles haberentur, cum illarum vsu ac ostentatione sublata ad vnā eandemq; mensam pauper simul atq; diues conuenirent. Quamobrem caecus in sola hac ciuitate Plutus, iuxta illud Proverbium: Caecus iacuit, pictura instar inanimus, & immotus. Neque enim licebat sumpta prius domi caena repletos ad sysitia illa accedere, cum ceteri illum, qui non secum edisset, atque bibisset acriter obseruarent, ac illum cum intemperantem, & communis illius dietae impatientem, malè mulctarent. Itaque hoc insti-

Phiditia vnde dicta.

Phiditiorum auctor Lycurgus.

Sysitiorum apud Lacedaemonios ratio.

ento Lycurgus sibi maximum diuitum odium inuidiamq; conciliavit, & in vitæ discrimen fuit ad-

Hanc conuiuorum consuetudinem diu mordicus retinuerunt. Quamobrem cum rex Agis ex bello, quo Athenienses deuicerat, reuersus domi apud uxorem cœnare vellet, portionem postulati non miserunt Polemarchi: cui, quia postridie solennia sacra offensus non fecit, mulctam dixere.

Dionys. Halic. De origine & usu præclarè sanè eleganterq; Dionys. Halicar. lib.2. Antiquitatum hunc in modum differit. Nam de Curiarum singularum & sacrarum, & epulis communibus a Romano institutis, verba facies, τὸ το πολὶτόμο, inquit, δοκεῖ μοι λαβεῖν ἐν τῷ λακωνικῷ ἀρωγῆς ὡς ἐν τῷ φιλίππῳ κατ' ἐκείνου τὸ χεῖρον ἐπιχωριαζομένης, ἢ λυκέρῳ & εἰσρηγῆσαι δὲ καὶ παρὰ κρητῶν μάθων, & μεγάλην τὴν πόλιν ὠφελῆσαι: ἐν εἰρημῇ μὲν, εἰς εὐτέλειαν ἀδύνατον τὰς βίβας, καὶ σφοδρῶς μὲν καὶ ἡμέραν διαίτης, ἐν πολέμῳ δ' εἰς αἰδῶν, καὶ ὀφροῖαν κατὰ στήθας ἕκαστον τὴν μὴ καταλείπειν τὸ ὄψατόν, ὃ καὶ σιωπῆσας, καὶ σιωπῆσαι, καὶ κοινῶν ἰσθμῶν μετέχειν, hoc est, Hoc institutum mihi videtur desumpsisse a Lacedæmonijs Philitia sua (nota Philitia dici, quæ Phiditia vulgò nominabantur) ex more frequentatibus, quem Lycurgus a Cretensibus (idem Aristot. visum fuit) mutuatus videtur, magno suæ ciuitatis commo-

Φειδίτια
scribitur.

Præter Phiditia autem duo præterea fuerunt Laconicarum cœnarum genera, quorum vnum Κοπίς, alterum αἰνλον dictum fuit, quæ pluribus ab Athenæo describuntur.

Κοπίς

Kopis, teste Molpi in lib. de Lacedæm. politia, cœna fuit μαζα, panis, carne, olere crudo, iure, Copis, ficibus siccis, bellario, atq; lupino constans, vt est apud Athen. lib.4. In copidibus capras mactari, nec aliud præterea sacrum animal, adhuc carnes vnâ cum appellato physicillo distribui solitos fuisse, Athenæus Polemonis testimonio confirmat. Erat autem physicillus panis, ἐγχεῖδι, id est, Physicillus bellario ex oleo, melleq; confecto persimilis, forma tamen magis rotundus. Copidas in Tithenidiorum festo, de quo supra, agitari fuisse solitas, ibidem Athenæus testatur. Hinc κοπίς eundem quod κοπίδας ἀγειν, hoc est, copidas celebrare. Vide Athen. lib.2. & 4. & Cæl. lib.27. ca.25. Videntur autem dicta ἀπὸ τῆς κόπης, id est, labore, quo se ante exercere solebant.

Αἰνλον a Lacedæmonijs necnon a Dorienfibus omnibus δεῖπνον, id est, cœnam fuisse appellatam, Polemon testatur, vt est apud Athen. lib.4. vnde & σιωπικῆς vocατῆρ, τὰ σιωπικῆς ἐπιπίπλα erant τὰ μὲν δεῖπνον τετραγύματα, sine ἐπιχορηγῆματα τὰ σιωπικῆς τῶν φειδίτιας αἰνλων. Horum epacolorum duplicem fuisse apud Lacedæmonas apparatus Athen. ibidem docet: verum de his suo in loco, vbi de secundis mensis atq; bellarijs agitur.

Phiditiorum autem Cicero quoq; luculentam mentionem facit lib.6. Tuscul. quæst. hisce verbis, Quid, inquit, videtur Lacedæmoniorum in phiditijs nonne videmus? Vbi cum tyrannus cœnauisset Dionysius, negauit se iure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatum: tum is qui illa coxerat, Minime mirum, inquit, condimenta enim defuerunt. Quæ tandem, inquit ille, labor in venatu, sudor, cursus ab Eurota, fames, sitis. His enim rebus Lacedæmoniorum conduntur epule. Quamquam hæc fabula aliter a Plutarcho narratur, vti supra explicatum est. Aristoteles lib.2. cap.7. hæc Lacedæmoniorum Phiditia reprehendit, ijsq; Cretensium syssitia siue andria anteponit. Nam apud Laconas quilibet viritum cōstitutam partem conferre cogebatur, aut a Republic. prohibebatur. Quamobrem multi pauperes, quibus angusta nimis erat res familiaris, a politica communiōne repellentur, id quod erat contra legislatoris institutum, atque propositum, qui conuiuia huiusmodi volebat esse democratica, ad ciues tantò arctiore amoris vinculo inter se constringendum. Verum apud Cretenses ratio erat communior. Nam ex prouentu fructuum, pecorum, ex vendigalibus publicis, & tributis, quæ Perietici conferebant, vna pars ad res diuinas, & publica munera destinata erat: altera tribuebatur syssitijs, ita vt ex publico omnes & mulieres, & viri, & pueri alerentur. Cicero in Oratione pro Muræna simul & Laconicæ & Creticæ diæta austeritatem, his verbis perstringit, Neq; tamen Lacedæmonij auctores istius vitæ, atq; orationis (austera) qui quotidianis epulis (sic Phiditia appellat) accumbunt, neq; verò Cretes, quorum nemo gustauit vnquam cubans (nam vt Athenæus inquit lib.4. ex Pyrgione, ἐν σπαστικῶν καὶ θύμῳ: π εὐσιτῶσι) melius, quàm Romani homines, qui tempora voluptatis, laborisq; differunt, Respub. suas retinuerunt, quoram alteri vno aduentu exercitus nostri deleri sunt, alteri nostri imperij presidio disciplinam suam, legesq; conferuant.

Celebria quoque fuerunt Carthaginiensium sodalitatum & collegiorum syssitia, quæ Aristoteles in Politicis Laconicorum phiditiorum simillima fuisse testatur. Idem tres hæc politias, Cretensem, Laconicam & Carthaginiensem valde inter se similes fuisse, & ceteris longè præstis-

Apud Athenienses quoq; publica huiusmodi quotidianaq; conuiuia (de quibus Scaligerum videri de emendatione temporum) in usu fuerunt, quorum alia politica fuerunt, alia sacra. Politica, cuiusmodi fuerunt ille quotidiana Prytanensium senatorum, necnon aliorum quorundam epulæ in Prytæneo, quarum crebra apud auctores fit mentio, de quibus antequàm dicam, operæ pretium, propositioq; nostro admodum erat conueniens, de senatus illius Prytanensis ratione quædam præmittere. Ac duplex omnino fuit Atheniensium senatus, vnus Areopagiticus sine certo senatorum numero perpetuus, alter Prytanensis, quingenarius, seu quingentorum virorum senatus (βαλὴν πεντακοσίων) vulgò dictus, qui quidem in decem classes quinquagenarias, seu quingentorum virorum fuit diuisus. Vniuersus namq; populus Atheniensis in decem φυλάς, hoc est, tribus distributus fuit, id quod cum multis alijs ex locis, cum perspicue ex illis Herodoti verbis lib.4. colligi potest, καὶ ἡ τετραφυλίς ὄντας ἀθλωαίως διαφυλάς ἐποίησε. Hoc est, Clistenes (de quo ibi loquitur) Athenienses eam prius fuisse quatuor tribuum, fecit 10. tribuum. Tandem duabus additis, duodecim extitisse pollux testatur lib.8. Sect. 451, Singula autem hæc tribus (vt Roma-

Acclon.

Phiditiorum
Cic. fit mētio.

Aristot. Lacedæmonio
phiditia perstringit.

Cic. de Lacedæmon. & Cretensium syssitia.

Carthaginiensium syssitia.

Atheniensium
syssitia.

Conuiuia Prytanensia.

Senatus Prytanensis.

Senatus Prytanensis diuisio in tribus.

Senatus Prytanensis diuisio in tribus.

Senatus Prytanensis diuisio in tribus.

Senatus Prytanensis diuisio in tribus.

tem Curias, quarum unaquaque rursus in decurias, quarum praepositi Decuriones fuerunt dicti, tribus autem Atheniensis in tres solum partes fuit distributa, quarum una, aut etiam unaquaque diceretur.

Phratricum Atheniensium cum Curijs Rom. comparatio.

Quemadmodum igitur apud Romanos ex Romuli instituto, & Graecorum imitatione, ut testis est Dionysius Halicarnessius, singulae Curiae peculiaria sua habuerunt & sacra, quae communiter ex publicis aerijs sumptibus fecerunt Curionia sacra, teste Festo, dicta. (unde Curionibus, eodem teste, quod dabatur Curioni ob sacerdotium Curionatus) quibus ipsi Curiones praesueverunt, & peculiare Deos atque demones, quos coluerunt perpetuo, & conuiuia publica, quae singulis diebus festis simul agerunt, peculiare denique focos, atque cenacula (quae singulis Curijs destinata & ipsa Curiae fuerunt appellatae) in quibus partim rei divinae, partim epulis operam dederunt, sic apud Athenienses quoque (nam a Graecis hic mos Dionysio videtur ad Romanos promanasse) singulae phratricae communia quaedam simul & sacra, & conuiuia (quae Athenienses φρατρία & εἰπινα appellat) obire consueverunt, incertis focis atque cenaculis, quae supra dixi phratricae, siue phratricae a Graecis appellari, quae quidem a Dionysio φρατρία appellatur. Nam praeter Atheniense illud omnium celeberrimum Prytaneum, omnia in genere loca, atque aedificia publicis sacris epulisque destinata atque consecrata φρατρία appellat, τὰ κατὰ κληρίδα πρυτανεία, inquit, παρ' αὐτοῖς (Ἕλλησι) εἰπινα, καὶ δευραπύει) παρὰ τῆς ἑχόντων μέγιστον ἐν τῆ πόλει κρήνη. Hoc est, In his enim Prytaneis quae vocantur sacra sunt, & ad summum magistratum cura eorum pertinet. Ab his autem & Curialibus Romanorum, & phratricis Atheniensium sodalitatibus, Perionio & alijs illae Gallorum Confratries (quod nomen a φρατρία voce, cum qua soni similitudine omnino congruit, videtur derivatum) hoc est, officium privatis sacris communiter utentium collegia, atque sodalitates videntur promanasse.

εἰπινα φρατρία

Ut Curiae Romanae in Decurijs, ita Phratricae Athenienses in γένει fuerunt distributae.

Quemadmodum autem Curiae Romanae a Romulo rursus in decurias fuerunt distributae, quarum unicuique suus praerat decurio, ut eam nominant, teste Dionysius Halicarnessius, ita singulae phratricae Athenienses (quae Curiae Romanis respondent) ut Suidas testatur rursus diuisae fuerunt in triginta γένει uti vocabant, hoc est, genera siue familias, quarum unaquaque triginta viris constabat, qui γένεια fuerunt dicti, hoc est, οἱ τῶν αὐτῶν γένους κοινῶν ὄντες, siue οἱ ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ πρώτου γένους τῆς τελευτῆς γένων, siue οἱ νόμος τινὶ ἔχοντες κοινότητα, interpres Suidas, quos etiam οὐρακῶν ἀντικῶν antiquitus fuisse appellatos, idem auctor Philochori testimonio probat. Habuerunt ergo γένεια quoque illi communia quaedam & sacra, quae Suidas ἑπιπινα vocat, & conuiuia, unde οὐρακῶντες, id est, collectanei quasi eiusdem lactis participes fuerunt appellati.

γενεῖα φρατρία

Quoad εἰπινα ὄργων, quorum similiter Athenienses meminit lib. 5. ὄργωνες quidem in genere omnes qui sacris, rei divinae praesunt, dicuntur, οἱ ἐπὶ τῆς θεῶν, ἢ ἡρώων στυλίωντες, interpres Suidas, cum ὄργαζεν, ut idem inquit, sit τὸ θύειν, καὶ τὰ νομιζόμενα ὄργα, ἢ παρὰ τὸ ὄργειν τὸ χεῖρε, ἢ παρὰ τὸ ὄργα, (quae alij dicit ὄργη, id est, furor, alij dicit ὄργον, id est, montibus in quibus praecipue celebrabantur, alij dicit τὸ εἰργεῖν, id est, arcendo, quod a sacris prophani arceri debeant, dicta volunt) ἢ ὄργα τὸ ἐν τῆ ὄργασι καὶ τοῖς ἔλασι ὄργα, hoc est, Qui ob deorum, atque heroum honorem conueniebant ab orgijs, hoc est, sacris mysterijs dicti, vel a verbo ὄργαζεν, quod sacrificare & sacra instituire significat, vel quia inter sacrificandum porrigant, & extendant ambas manus: vel denique quod in orgadibus, in terris alicui deo sacris, aut lucis rem diuinam facerent, qui etiam ὄργαζαι fuerunt appellati. In specie autem ut ὄργα Bacchi sacra appellatur, ita ὄργωνες Bacchi sacerdotes, & ipsa cum sacra, tum epulae ab illis communiter celebrari solita ὄργωνες ab Atheniense videntur dicta.

ὄργωνες εἰπινα ὄργαζεν quid & unde dictum.

δημοτικὰ εἰπινα. δήμοι quid κώμαι. δήμοται.

His adde δημοτικὰ εἰπινα quorum Athenienses meminit, καὶ ἑπινα, id est, sacra, quorum Suidas mentionem facit, cum inquit, δημοτικὰ ἑπινα διέφερον ἀλλήλων, καὶ τῶν ὄργωνων: ἢ τῶν δημοτικῶν. Δήμοι Athenienses vocabant τὰς εἰπινακῶν, id est, coniuncta aedificia vicina urbibus, vicos, siue pagos, quos Megarenses κώμας appellabat, teste Aristotele de poëtica, unde comedia ab illis primum, ut nonnulli volunt, inuenta nomen suum fuerit sortita. Hinc δήμοται qui eiusdem fuerunt pagi, siue vici, & ἐργάσειν εἰς τὰς δήμους apud Demosthenem in oratione contra Boetum, in paganorum numerum ascribere, ex qua ipsa oratione constat apud Athenienses in

ses in nomine profitendo hunc fuisse seruatum ordinem, ut primum, Apaturiorum nimirum tertio die, in Curialium siue phratorum numerum, deinde eis τὰς δημοτικὰς, hoc est, paganorum numerum ascriberentur. Nam ut apud Romanos fuerunt tribus urbanae, & rusticae, ita φρατρία, & δήμοι, apud Athenienses. Δημοται ergo, ut ex his omnibus liquet, communia quaedam & sacra, & symposia habuerunt, quae εἰπινα, ἢ εἰπινακῶν a Suida, & Athenienses appellantur.

His porro adhuc commemoratis Phratricis, Genicis, Orgeonicis, atque Demoticis Atheniensium systitijs, illa quoque philosophorum systitia sunt annumeranda, de quibus sic Athenienses initio libri quinti differit: Sunt & alia, inquit, multa philosophorum synodi, hoc est, conuentus, atque symposia in ciuitate, ut Diogenistarum, Antipatristarum, & Panactistarum, quae publicis sumptibus eorum qui huic vel illi sectae fauebant, eiusque propaganda studio tenebantur, agitari consueverunt. Legit Theophrastus in eiusmodi conuentum, non ut intemperanter agerent una conuiuantes, sed ut moderate eruditeque in symposijs differere liceret. Cura erat praeterea ipsis philosophis, ut iuuenes statuto quodam ordine ad conuiuium secum adducerent: nam & Xenocratis lex erat in Academia, & Aristoteli conuiuialia quaedam instituta. Huiusmodi autem conuiuia cum philosophicis disputationibus, tum frugaliter celebrari fuisse solita ibidem docet, atque confirmat partim Antipatri, Arcesilai, Zenonis, atque Socratis exemplo, quorum ille conuiuias de Sophismatibus differere iussit, hic voraces quosdam libere reprehendit, partim quod dilla Lacedaemoniorum phiditijs, atque Cretensium Andrijs (quorum ibidem meminit) videtur comparare. Haec eadem porro conuiuia cum in Academia, tum in Lyceo, quae duo fuerunt celebra Athenis loca philosophicis disputationibus destinata, celebrari fuisse solita, idem testatur lib. 4. Itaque cum quondam coquus ollam ad alium quendam usum in Academiam intulisset, omnes τὰς εἰπινακῶν, id est, sacerdotes facile illud fregisse narrat, cum ollam inferri ipsis a decoro alienissimum esse videretur. Adhaec cum alius quidam in Lyceo carnem salisam in salsamento parasset, is tanquam improbe desiperet, loris casus fuit. Ex his similiter cenarum illarum frugalitatem colligere licet. Tamen si dubium hic videtur an per duas has non admodum antiquas cenas, quarum unam in Academia, alteram in Lyceo dicit celebrari fuisse solitam, illas philosophorum, an alias quasdam solennes & sacras cenas intelligat. Atque haec quidem de Atheniensium cum politicis, tum sacris & philosophicis systitijs sint dicta, de quorum in genere cenis, atque conuiujs obnitentem tenuitatem a poetis irrideri solitis, vide plura apud Ath lib. 4. cap. 3.

Apud Naucratas quoque (Naucratis, teste Stephano, Egypti fuit ciuitas a Milesijs condita, qui tum mari potiebantur, teste Strabone lib. 17.) cum quotidie, tum solennibus quibusdam festis diebus cenas in Prytaneo celebratas fuisse, testis est Athenienses lib. 4. Nam primo genechalijs veste Prytanideos atque Dionysiacis, nec non Apollinis Cumaei celebritate albis vestibus, quas Prytannicas nominabant, induti sacrificia, cenasque in Prytaneo simul agerant, quarum modum rationemque, certis legibus cibisque definitam Athenienses ibidem describit. Deinde vero ceteris diebus omnibus totius anni licebat unicuique eorum, qui in Prytaneo pascebantur, si quis in Prytaneum ad cenam accedere vellet, etiam alios, quos illi libitum esset cibos (id quod in paulo ante commemoratis festiuitatibus prohibitum fuerat) nec non vini eorum domo secum afferre. Mulieri autem praeterquam soli tibicine in Prytaneum ingredi, ac ne matulam quidem in illud inferre licitum fuerat. Ex his ergo constat apud Naucratas quoque publica quotidianaque huiusmodi systitia in usu fuisse.

Illis porro Graecorum systitijs, de quibus adhuc dictum est, non ineptè Romanorum sodalitarum, siue collegiorum epulae videntur comparari posse. Sunt autem collegia, siue sodalitates, siue sodalitates (nam haec vocabula plerumque confunduntur, unde lege 1. Digest. de colleg. collegia, sodalitates & simili forma a Dione lib. 38. collegia εἰπινακῶν, id est, sodalitates appellantur, & Cains iuris consultus sodales definit, qui eiusdem sunt collegij, quam sodalitatem Graeci εἰπινακῶν vocant lib. 4. Digest. de colleg.) certorum hominum eodem aliquo munere, officio, artificio, siue vitae genere, atque instituto utentium societas, coetus atque coitiones, quae a Graecis εἰπινακῶν, & in libris βυβλικῶν εἰπινακῶν συνηθῶν appellatur. Illa autem sunt duplicia, alia quidem politica & prophana, alia vero sacra & religiosa.

Politica atque prophana collegia sunt, quae ob civilem aliquem usum sunt instituta, cuiusmodi Collegia politica.

sunt, exempli gratia, magistratum atq; indicum, mercatorum, militum, agricolarum, artificum deniq; atque opificum certam aliquam artem facientium, ut pistorum, fabricum, naviculariorum & aliorum huiusmodi collegia, quae quidem posterioris generis hominum collegia, a Numa fuisse instituta Plutarch. in eius vita, Val. lib. 1. Plin. lib. 34. cap. 1. restantur, de quibus etiam Cicero in oratione pro domo, & in Sextiana mentionem facit.

Sacra collegia. Sacra autem sine religiosa collegia illa sunt, quae religionis ergo sunt instituta, cuiusmodi fuerunt sacerdotum, atq; augurum collegia, siue sodalitates, quae quidem varia fuerunt atque multiplices, quibus addi possunt doctorum, philosophorum, atq; poetarum collegia. Nec vero communibus tantum gentium Dijs, verum etiam singulis Augustis, & imperatoribus suis, qui quidem a Senatu diuinos habere honores meruerunt, certos sacerdotes Romani sacrarunt, qui perpetuo tali diuo Augusto sacra facerent, qui quidem sodales cognominati sunt a nomine illius cui dicebantur. Hinc sodales Augustales, quos primos imperio constituto extitisse legimus, qui Iulie genti, Aureliani, qui, teste Iulio Capitolino, Hadriano, Antoniani, qui, eodem teste, Antonino pio, Heluiiani, qui Helvio Pertinaci, Alexandrini, qui, ut testis est Lampridius, Senero Alexandro fuerunt consecrati. Horum similitudine hodie sodales appellari possunt, quos vulgo fratres vocant, ut sodales Dominicales, sodales Franciscani. Tale sacerdotium olim Tatio regi a Romulo fuisse dedicatum, testis est Cornel. lib. 18. Verum de his vide plura apud Laxium lib. 3. communis Reipub. Roma. cap. 14. ubi sodales antiquissimos nominat Titios a Titius auiibus, quas in augurijs obseruabant, dictos, secundos Diales, Quirinales, & Martiales: tertios Augustorum, de quibus modo dictum est.

Collegia & symposia. Omnia porro illa collegia sodalitate siue sacra siue prophana communia, plerumq; habuerunt symposia atq; conuiuia cum solennia, cum etiam quotidiana. Hinc sodales Augustini vult dictos quasi simul edales, quod simul ederent, vel quod simul sederent in mensa, quod hodie in conuictis est videre: (hinc Apuleius asinum suum sodalem, quasi simul escantem vocat) nonnulli tamen volunt sic dictos quod simul suaderent, quod commodum est, Isidoro sodales dicuntur qui ad symbolum conuenire consueverunt (ζῆθοςellen) quasi suadentes, alii quasi sedales. Hinc ovasima Graece dicta nonnulli sodalitates, & ovasitae sodales vertunt. Collegas autem nonnulli Iurisperitorum eos proprie dici opinantur, qui simul habitant, quasi vna se colligant. Alij, quod Alciato magis placet, ab eligendo volunt esse dictos, quasi in idem munus collectos diceremus, Alciato de verborum significatione: Varro, college qui vna lecti sunt.

Curialium sodalium conuiuia. Ac antiquissima quidem fuerunt illa Curiarum singularum (quae etiam collegia & sodalitates dici possunt) sacra atq; conuiuia a Romulo instituta, de quibus supra dictum est. Caro senior apud Ciceronem in lib. de senectute, sodalitates, inquit, me Quaestore constituta sunt sacris Idaeis Magnae matris acceptis. Epulabar igitur cum sodalibus modice. Tertullianus in lib. ad uxorem, Discumbit, inquit, cum marito in sodalitijs, saepe in popinis, quo loco Rhenanus collegia, inquit, gentilium innuit. Eadem mensa sodales videntur vnde & Graecis ovasitae dictae sodalitates. Quint. Et tempestiua conuiuia, & perniciosa iocos, aduocata sodalium turba solutus atq; affluens agerem. Ac omnino constat, ut Cuiatius lib. 7. cap. 30. obseruat, annotat, cum ob factionum metum,

Romani non quaeuic collegia admiserunt. tum vero atq; in primis ob comessationum & comotationum intemperantiam cen maximorum malorum procreatricem, non quaeuis a Romanis collegia fuisse admissa, sed illorum alia quidem licita, & legitima, alia vero illicita fuisse iudicata, nonnulla quoq; fuisse abrogata, qua de re & verus fuit lex 12. tabularum & innumerae constitutiones, leges, S. C. extant.

Numa rex primus auctor collegiorum artificum. Numa rex primus collegia artificum Romae instituit, ac tibicinum quidem, aurificum, archistorum, iistorum, coriariorum, fabricorum, figulorum (vnde Plin. 35. lib. de plastica & figulari) scribens, subiungit, propter quae Numa rex septimum collegium figulorum instituit) collegia singularia esse voluit, reliquos vero artifices omnes in vnum collegium coegit, singulis autem collegijs peculiare communionem, conciliabula, conuiuiaq; sacra assignauit. Hoc illius institutum ad ciuitatis factiones tollendum, omnesq; ciues inter se conciliandum accommodatissimum

Tarquinius superbus primus haec collegia subulit. fuisse fertur, testis est Plutarchus in vita Nume. Haec autem collegia a Tarquinio superbo primo subulata sunt, teste Dionysio Halycar. qui omnes populi caerus prohibuit, atq; etiam ipsam senatum collere est conatus, verum illo expulso rursus fuerunt in integrum restituta, ac diu durarunt:

donec

donec tandem senatus, & numero (quant enim circiter 500. & amplius) & potestate auctus plebsq; collegia L. Caelio & Q. Martio Coss. sustulit, quae aduersus Rempub. esse credebant. Post Pub. Clodius nouem deinde annos, quam fuerant sublata, P. Clodius, ut est apud Padianum, legem tulit de collegijs restituendis, nouisq; in ciuitate instituendis. Vnde Cicero, collegia inquit, non solum quae senatus sustulerat, restituta, sed innumerabilia quaedam ex omni face urbis, ac seruitio concitata. Postea imperio constituto, de his collegijs, atque sodalitatibus varia Imperatorum Rom. constitutiones, ac S. C. extiterunt. Lib. 47. Digestorum tit. de collegijs illicitis, praecipitur, ut collegia illicita, & noua dissoluantur: ibique Marciannus scribit, collegium fieri non posse nisi ex senatus consulti auctoritate, vel Caesaris. C. Iulius Caesar simul atque dictatura fuit positus, collegia euertit, teste Suetonio in eius vita, sua potentiae inuenda, & populi vires infringendi causa, quae Augustus postea, cum potestatem suam stabilivisset, ac in tuto, ut sibi videbatur, collocasset, restituit, quibusdam tamen, quae non erant antiqua, & legitima, dissoluit. Nero, teste Tacito lib. 14. illa omnia aboleuit, cui omnes caerus hominum, atque conuiuia ob illius tyrannidem fuerunt suspecta, ita ut noctu saepe per urbem oberrans obuios quosuis ex amicorum caenis domum redeuntes ferire, atque vulnerare sit solitus. Sic omnibus tyrannis populorum caerus, societates, collegia valde inuisa sunt, atq; suspecta, vnde Dionysius quoq; tyrannus, teste Plutarcho, oranem ciuibus amicos suos visendi facultatem adimere fuit conatus, illos, qui id officij amicis praestitissent, domum redeuntes diripiendi, violandiq; licentia quibusuis permissa. Et religionis quidem causa, ut Cuiatius libro 7. obseruat. cap. 30. refert, tam exterarum, quam patriae plerumque collegia senatus, & principes P. R. permisissent, libro 1. Dig. de collegijs. Patriae religionis collegium fuit Dendrophorum (qui arbores caedebant, & torrebant, Alciato. de verb. signif.) & collegium Centonariorum, de quibus est in C. Theodosiano. Et ne quis an ad religionem Paganam ea pertinuerint amplius dubitet, haec verba sufficient ex constitutione Honorij, & Theodosij ad populum Carthaginensem de Paganis sacrificijs abolendis, quae est l. 20. C. Theod. de pag. sacrificijs & temp. Omnia loca, quae Frediani, quae Dendrophori, quae singula quoque nomina & professiones gentilitiae tenuerunt ephodia, vel sumptibus deputata, fas est hoc errore submoro compendia nostrae domus subleuare. Chiliarchas insuper vel Centonarios, vel qui sibi plebis distributionem usurpare dicantur, censuimus remouendos. Chiliarchis iunguntur Centonarij. An igitur Centonarij Centonarij, pro Centonarij, ut l. 162. C. Theod. de decur. & Hecatonarche synodi sextae in Trullo c. 61. Centonarios Alciato de verb. significat. vocat qui vilia artificia exercent, quorum artificum quam plures alibi nominantur. Permissa etiam sunt addit ibidem Alciato Mastigophorum quos di Mastigophoro disciplinatos vocant collegia, quod rei sacrae causa conueniant ea & schola, & confratria appellatur. Exterae autem religionis, addit Cuiatius loco paulo ante citato, fuit Iudaeorum collegium, Exterae religionis quod inter legitima habuisse Casarem ex actis publicis Iosephus ἀρχαιολογίας decimo quarto his verbis refert, καὶ τὸ γαῖος καὶ σαπ ἐν τῷ δὲ στα γματι καὶ λυὼν διασας στωά γαδὲ καὶ τὰ πόλιν μόνες ἰουδαϊκῆς ἐκ ἐκάλυσον ἐτα χημίτα στωεσφίρειν, ἐτα στωδ εἰπνα πωείν. Ait non prohiberi Iudaeos stipem conferre, aut agitare conuiuia. Haec collegiorum condiciones sunt.

Itaque l. 1. Digest. eodem tenuioribus, quorum collegia illicita non sunt, stipis collatio conceditur, & nominatim a Traiano apud Plin. libro 10. epist. de petitione Amisenorum & auctore Diome, a Claudio dum collegia dissoluantur, nominatim de comessationibus exprimitur ne fiant, & ea re ne sint popinae, ne caro elixa, assae, ne calida publice veniant. Cui consequenter Nero quoque & Vespasianus ne quid veniat in popinis praeter olera, & legumina. Et in eundem finem Ampelius Antiochensis urbis praefectus apud Marcellinum libro decimo octauo, gula irritamenta, & ganeas terras aliqua ex parte corrodit. Namq; statuerat ne taberna vinaria ante horem tam quartam aperiretur, neue aquam vulgariam calefaceret quisquam, vel vsque ad praestitutum diem spatium lixae coctam proponerent carnem, vel honestus quidam mandens videretur in publico. Fuit autem hoc collegiorum semper maximum vitium quam ob causam etiam Franciscus rex Gall. edicto artificum collegia sustulit. Philo in Flaccum de Alexandrinorum collegijs, θιασοι κατὰ τὴν πόλιν εἰσι πολυαυθροποι. ὧν κατάρχει τῆς κοινωνίας ἐδ ἐν ὕγιῆ ἀδὲ ἀνεστ, καὶ μέθη, καὶ παροῖναι. & initio libri primi, τὰς τε ἰταρείας καὶ στωάδου.

αι αει επι εοφοσει τῶν δυσιων εις ιων τοις εοργμασι... Ex his appar-
ret collegia atque sodalitates ob comessationum & comotationum potissimum intemperantiam
Iudeorum col- aliquando dissolutas atque sublatas fuisse. Hinc Augustus apud Philonem collegia, & coitio-
legia cur per- nes Iudeorum) synedria quedam lex Codicis vocat, qua voce & Iudeorum doctores in suis li-
missa. bris videntur) ideo se permittere testatur, quod non sint crapula primū, & vinolentia, deinde
quod non seditionum nutritula, sed scholae temperantiae, & iustitia hominum summo ardore ani-
mi omne virtutis genus amplectentium. Ac omnino ut collegia atque sodalitates bene constitu-
ta atque morate civitatibus atque Rebus publicis utiles sunt, ac salutare, & ad matrem civium
amicitiam benevolentiamq; fovendam plurimum habent momenti: Ita contra si modò ratione,
Collegia quo- atq; ordine certo legitimoq; carent, ijs nihil est perniciosius. Ex illis enim comotationes intem-
sa sint. perantissimae, factiones, seditiones, monopolia, conspirationes nascuntur, quas consequitur plæ-
runq; vniuersæ Reipublicæ ruina, atq; interitus.

Quam multa præterea collegia religionis specie atq; simulatione execrabilem impietatem, ac
deestanda scelera, atque flagitia concepisse, atque peperisse legimus. Exempli luculentissimi loco
Collegi religio nobis esse potest Romana illa Bacchanalium sodalitas, in qua circiter 7000. hominum teterri-
nis specie quan ta scelera pepe morum scelerum, atq; flagitiorum fuerant conuicta, qua quidem Romanis illam sodalitates, fe-
rerunt. stuitatemq; Romæ, atq; in vniuersa Italia abolendi causa iustissima sanè fuit, id quod longo ante
Bacchanalium tempore Atheniensibus vir sapientissimus suaserat, cum nocturnos cætus sibi mirum in modum
sodalitas. suspectos esse diceret. Est autem observatione dignissima illa consulis Romani, qui illam Baccha-
Liu. Decad. 4. nalium abolitionem suaserat, sententia. Nihil, inquit, in speciem fallacius praua religione, vbi
lib. 9. Deorum numen præceditur sceleribus, &c. Paulò ante Livijs de sacrorum illorum in Italia o-
Nota. rigine verba faciens, inquit: Additæ voluptates religioni vini & epularum, quo plurimum animi
illicerentur: cum vinum & nox & misti fæminis mares, et atis tenera maioribus, discrimen omne
Pythagoreorū pudoris extinxissent. Sic Pythagoreorum in Italia collegia plurimarum tandem corruptelarum,
collegia cause atque malorum causa extiterunt, ut historia testantur. Huiusmodi quoque fuit fera illa & pla-
plurimorum ne pastoritia atque agrestis Germanorum Lupercorum sodalitas, quorum coitio illa sylvestris
malorum. ante est instituta, quam humanitas, atque leges, ut Cicero dixit in oratione pro M. Cælio. Sic
Sodalitas Lu- ab nullo genere, ut Cato censor apud Livijs inquit, non summum periculum est, si cætus, & con-
percorum. cœtus secreti, cilia, & secretas consultationes esse sinas. Atque hæc quidem de Romanorum collegijs, atque so-
et nocturni pe dalitatibus, illarumq; systitijs sint dicta. Huc quoque militum conuictus, qui contubernium dicitur,
riculofsi. tur, referri potest, de quo supra dictum est.

Veram ut dira, & immanis fuit illa antiqua & superstitiosa Lupercorum, Bacchicorum,
vbi supra dictum est, sodalitas: ita contra pietatis, humanitatis, charitatisq; plenissima fuit illa
Christianorum primigenia illius & apostolica Ecclesiæ non sacrorum modo, religionisq;, verum
Collegiū Chri- etiam honorum victusque communitio atque societas, cuius sæpe in actis Apostolorum fit mentio:
stianorum Apo- de qua sic Lucas cap. secundo. Πάντες ὁ πιστεύοντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ εἶχον ἅπαντα κοι-
stolica Eccle- να, καὶ τὰ κτήματα, καὶ τὰς ὑπάρξεις ἐπίθετον, καὶ διέμελλον αὐτὰ πᾶσι, καθὼς
sia. ἀντὶς χρείαν εἶχε, καὶ ἡμέραν τι προσκαρτερῶντες ὁμοθυμαδὸν ἐν τῷ ἱερῷ, κλῶντας τε καὶ
Epule commu- οἶκον ἄρτον μεταλαμβάνοντες εὐφροσύνης, ἐν ἀγαλλιάσει, καὶ ἀφιλότητι καρδίαις αἰνεῦντες τὸν θεόν,
nes Christiano- καὶ ἔχοντες χάριν ὄλον τὸν λαόν. Id est, Omnes autē qui credebant conueniebant, siue con-
rum. iungebantur. Nam ut scitè Theophylactus interpretatur erant, ἐπὶ τὸ αὐτὸ, & τὸ πῶ ἀλλὰ
ἀφίσει, καὶ γῶμη, καὶ τῇ εὐφροσύνῃ ἀλλήλους ἀδελφωτοσύνη, hoc est, erant simul non loco, sed
ut animi, ita locis quoq; animorum affectionumq; coniunctione, & concordia, atq; inseparabili bene-
volentia. Tameñ ut animis, ita locis quoq; erant coniuncti. Præterea, ut Lucas addit, habebant
omnia cōmunia, et possessiones, ac facultates vdebant, et dispartiebant ea omnib. prout cuiq; opus
erat. Et quotidie perdurantes concorditer in templo, ac panē frangētes domi, siue domatim (Theo-
phylactus tamen οἶκον hoc loco ἱερὸν interpretatur, id est templū, ubi enim cibum capere eos solitos
fuisse testatur) capiebant cibum cum exultatione, & simplicitate cordis laudantes Deum, &
habentes gratiam apud populum. Item supra dixit versu 42. ἦσαν ὁ προσκαρτερῶντες τῇ δι-
δαχῇ τῶν ἀποστόλων, καὶ τῇ κοινωνίᾳ, καὶ τῇ κλάσει τῶν ἄρτων, καὶ ταῖς εὐχαῖς, hoc est,
Erantque per durantes in doctrina Apostolorum, & communicatione, & fractione panis, &
precibus.

qui de suspensione infirmitatis Christi sacramenti corporis et sanguinis ipsius cum Hebraicis phari-
sæi in sacris litteris... si in sacris litteris... frangentes panem, inquit Theophylactus, τὸ πᾶν ἐν τῷ ἱε-
ρῷ, κλῶντας ἀρτον, id est, frangentes panem, inquit Theophylactus, τὸ πᾶν ἐν τῷ ἱε-
ρατικῷ καὶ λιτότητι διὰ τῆς εὐφροσύνης. Μεταλαμβάνοντες εὐφροσύνης, ἀλλὰ ἐν ἐπιφροσύνῃ εἶσθε.
Magnam continentiam ipsorum, & parsimoniam indicat cibi. Cibum enim illi quidem capie-
bant, sed non delicatum neque opiparum. Hinc profecta sunt quæ hac omnino referri debent illæ Agapæ:
Christianorum Ecclesiæ primitiua Agapæ, quæ illis Romanorum Charistijs ut nomine, ita re
quoque ipsa aliquo modo comparari possunt, veterum de his suo in loco plura. Hæc de systitijs anti-
quorum temporum.

Nostri verò temporibus eorundem exempla quedam non pauca reperire licet. Ac in Germa Collegia siue
nia quidem superiore in democraticis præsertim Rebus publicis comessationes publicæ & quotidiana sodalitates
ne frequentè admodum sunt in vsu, vbi Basilicæ cum amplis cænaculis publicæ in hoc extructæ Germanorum
cernuntur, quas vulgò a potatione gentilitia lingua appellant Trinckstuben, hoc est, stupa si-
ne hypocausta potationi destinata. Vocantur quoque Gesellenhaus, hoc est, sodalium domus. Heluetiorum
Apud Heluetios quidem huiusmodi systitia quotidiana magno sunt in vsu, apud quos non festis systitia
tantum, atque solennibus diebus, sed quotidie magna civium pars post meridiem in tribunal publicum
publicis edificijs ad compotandū conuenire solet: quæ quidem Symposia a tempore Alberti interfecti,
hoc est, vespertina appellantur. Huiusmodi quotidiana civium coitiones atque comotationes,
quia non modo ad luxum & ebrietatem, verum etiam ad ambitionem suffragiorumq; corrupte-
lam plurimum faciunt; tolli potius, quam tollerari debeant. Plurimi namq; civium huiusmodi
conuicia obeunt, quò facilius sese in multorum gratiam insinuant, publica aliqua munera atque
honores adipiscantur, cum interea non modò res atque facultates suas, verum etiam tempus, cor-
poris ingeniumq; suum perdant, ac se, uxorem liberisque suos extrema egestati, ignominiaque im-
mergant.

Sed in primis illustria, ac antiquis illis per similia sunt quotidiana illa Argentoratensis Rei- Argentoratensis
publicæ atque civitatis systitia in publicis illis aedibus, quæ vulgò Ammeister stuben, hoc est, systitia quoti-
stupa siue hypocausta magistri populi, (qui summus est apud illos magistratus) appellantur. Sin- diana.
gulis namque diebus prandia; atque cænæ publicæ in publicis illis cænaculis, quæ ad Ammeisteri
tribum pertinent, apparantur, ad quas quibusvis tam civibus, quam peregrinis patet aditus,
singulis certum datur vini dimensum, certum quoque ac definitum est symbolum, quod singu-
li eorum qui ibi conuiuantur, pendere solent. Illis semper Ammeister atque Stettmeister
(quorum illo plebeius, hic nobilis est magistratus) & quidem vel ambo simul, vel alteruter cer-
te illorum interesse cogitur, ut nimirum illorum præsentia conuicia in officio, atque modestia con-
tineantur, omnisq; motus, atque tumultus cohibeatur. Nam, quemadmodum rectè sapienterque
dixit Aristot. libro 7. cap. 12. polit. ἢ ἐν ὄψῳ πικρῆς τῆς ἀρχῆς τῶν πνευστῶν καλῶς ἐπιπέσει
τῆς ἀλλοθῆντος αἰσθῆσι, καὶ τὸν τῶν ἀλλοθῆντος ὄψον, Magistratum præsentia maxime verum pu-
dorem, atque ingeniorum meum efficit. Peracto prandio, siue cænæ; collectisq; symbolis surgia-
tur, atque disceditur.

Huc quoque referenda sunt collegiorum scholasticorum συστίτια in Academijs vsitata, quæ Collegia schol-
astica appellantur, unde illud vulgò iactatum,

Regula bursalis est omni tempore talis;
Prandia fer tecum si vis comedere mecum.

Oprandum sane esset ut illa scholasticorum systitia quæ plerumq; sunt intemperatissima, ad
temperantiam, frugalitatemq; ab academiarum moderatoribus reuocarentur.

Apud Indos similia videntur fuisse illa Gymnosophistarum systitia, apud quos omnes ado- Gymnosophis-
lescentes diuersis ex locis atque officijs ad prandium conuenire quotidie solebant. Magistri ita- starum ac uis-
que antequam cibis caperetur, vnumquemq; interrogabant quidnam boni a lucis ortu ad id us- Indos systitia
que diei egisset, qui nihil proferre poterat, nisi impransus ad opus foras extrudebatur. Laudabilis Nota.
sane hic fuit illorum mos imitatione dignissimus. His adde monachorum κοινώβια, de quibus su-
pra dictum est. His postremo conuiujs publicis, & quotidianis merito videtur esse annumeran-
da illa Solis mensa Æthiopum quæ veterum historijs celebratur. Illa, teste Herodoto libro 3o

fuit pratum omnium quadrupedum assa carne refertum, quam per noctem singuli civium magistratus summa festinatione ponebant, & ubi illuxisset, cuilibet licebat illuc accedere epulatum. Indigene existimabant copiam epularum diuinitus suppeditari, & hanc idcirco Solis mensam nominabant, ad quam inspiciendam olim Cambyses misit legatos in Ethiopiam. Hanc Solinus Heliotrapexam vocat. De eadem sic scripsit Pomponius Mela: Est locus in Ethiopia paratus semper epulis refertus, & quia ut libet, vesci volentibus licet, Heliotrapexam appellant & passim apposita sunt, quia affirmant innasci subinde diuinitus. Eiusdem mensae & S. Hieronym. in prologo veteris Testam. & Pausanias in Attica meminerunt. Atque haec quidem de antiquis, & hodiernis systerijs satis sint dicta.

DE CONVIVIIS PRIVATIS AMICORVM, ET FAMILIARIVM, QVAE PER vices agitantur.

CAPVT XXXII.

Priuata conuiuia.

CONVIVIA porro alia dixi esse publica, alia priuata, de publicis dictum est, nunc de priuatis. Priuata conuiuia illa voco, quae inter paucos amicos, familiares et propinquos versantur, & cum quadam familiaritate, victusque suauitate fiunt. Fuit enim hic mos antiquus, qui hodie quoque obtinet, ut amici familiares, cognati atque vicini inter se mutitarent (ut antiquo vocabulo vtar) hoc est, mutua inter se quasdam vices conuiuia amicitiae tuendae & conseruandae gratia laeti agitarent. Haec a Graecis φιλετηρία, id est, amica dicta sunt, Germanice Freünd mähle, eo quod nulla alia de causa, nisi mutui amoris, amicitiaeque testificanda, atque fouendae gratia agerentur, nec non συμπόσια, id est, vicissitudinaria, propterea quod per vices plerumque fiunt. Nonnulli etiam volunt huiusmodi conuiuij genus a Latinis circumrotationem, a Graecis ἐναυλοποσίαν appellari, cum tamen utroque vocabulo potius circularis illa potatio, siue in orbem potandi consuetudo ut olim, ita hodie quoque vsitata significari videatur, de qua Cic. 2. de legibus: quidam etiam συνέδιπνον, hoc est, funebre conuiuium volunt circumrotationem a Cic. dici de quo supra. Ad harum autem coenarum, quae inter amicos & necessarios agitantur, imitationem testis est Atheniensis lib. 5. publica illa conuiuia, atque systeria a legumlatoribus esse instituta, de quibus supra.

Conuiuia filiorum Iobi.

Huiusmodi porro conuiuij exemplum admodum illustre extat in Iobi historia. Pij enim illius patientissimi, viri liberi huiusmodi sese mutuo conuiujs per vices excipiendi consuetudine vsi fuerunt, de qua sic cap. 1. scriptum est, Solebant autem ipsius filij apparare conuiuia, quisque domi suae per vices dierum, ac misso nuncio (accersiebant) suas tres sorores, ut una ederent, ac biberent. Quumque per vices conuiuij exhibendi circulum absoluisent, Iob misso nuncio, &c. Sunt Hebraeorum nonnulli, qui existimant haec verba non ita esse accipienda quasi singulis diebus per vices symposia inter se agitarent, neque enim id patrem permissurum fuisse, sed semel quoquo anno id factum esse. Quare enim, inquiunt illi, proijs sacrificia semper obtulisset, veritus ne peccarent, si crastina die reparatum semper esset conuiuium? At Chaldaeus, Nicolaus Liranus, & alij septem hebdomadae dies volunt designari, agentibus illis conuiuia, donec hebdomada expleretur, septem diebus septem filijs adiudicatis. Chrysostomus praeterea, & Olympiodorus mirabilem eorum fuisse charitatem testantur, quod non ad alios, sed ad suos dicerent, nulla inter illos esset dissensio, ac nullus eorum sibi primatum vsurparet. Quod autem sorores vocarent, id argumentum esse illorum probitatis ac temperantiae, quod non alienas mulieres introducerent. Verum mihi potius, pace tantorum virorum dixerim, ex quotidianis illis Iobi sacrificijs, & ex graui atque horrenda illa poena, qua a Deo fuerunt affecti, certo videtur colligi posse illos luxuriae, atque petulantiae potius, quam probitati, temperantiaeque in illis suis symposijs operam dedisse. Plura de his vide apud Lauaterum in pulcherrimis illius in Iobum Commentarijs.

Huiusmodi conuiuiorum apud Homerum quoque luculenta fit mentio. Od. a.

—άλλας

—άλλας δ' άλεγωέτε δάιτας

ή μη κτήματα έδοντες άμειβομένοι κηδίκας.

In quem locum sic Eustath. annotat: ότι παρ' τοίς παλαιοίς ήσαν κηδίκας συμπόσια πνα έπ' ήσ' παρ' έκάστοις κειμηλιών, ut indicat poeta his verbis. Et hoc erat έεαν & ad quod conuiuij genus Telemachus procos adhortatur, quasi diceret, έεαν δ' έσ' φιλιαν όμονοητικω κη φιλαλληλιαν ποιείεις τας συμλοσεις έσιν ύμιν άλλως τς το ποιείν έπ' ύματέρον: αι ή τοιαύται δάιτας κοινωλιαν έποιεν τλω ήδ' κηλεμένων δαιταλήων, δι περ είσι δαιτυμόνες, διασώται, συμπόσια.

Ad amica haec conuiuia etiam solenne illud Romanorum conuiuium u. Kalend. Mart. cele- Charistia Ro- brari solitum, quod a suo fine Charistia nominarunt, referri poterit, cui praeter cognatos & affi- manorum. nes nemo interponebatur, ut si qua inter necessarias personas querela esset orta, apud sacra mensa, & inter hilaritatem animorum, fautoribus concordiae adhibitis tolleretur; teste Val. Max. lib. 2. cap. 1. Ouid. in Fastis.

Proxima cognati dixere Charistia patres

Et venit ad socios turba propinqua Deos.

Eodem pertinere videntur mutua illa principum ciuitatis Rom. conuiuia, quae inter se anti- Principum con- quo ritu ludis Megalensibus agitare consueuerunt. Et hoc est mutitare, id est, mutua agitare con- uiuia ut Gellius exponit lib. 2. c. 24. quod Ouidius circumloquutione quadam poetica expressisse videtur 4. Fastorum, ubi historiam Cybelis memorans ait,

Cur vicibus factis intant conuiuia quero.

Sic apud Maronem.

Mutuaque inter se laeti conuiuia curant.

Turnebus in suis Aduersarijs pro mutitare (quod & infrequens, & insolens verbum) mutitare existimat legendum, ut mututare sit mutuo conuiuia agitare. Mutitare tamen quidam recipiunt, quod epulas inter se mutarent, & vicissim conuiuia conuiujs.

Huiusmodi quoque fuerunt illa nobilitatis Rom. procerum, atque doctorum virorum conuiuia, quae in ferijs Saturnalibus sibi inuicem mutua comitate, ac grata quadam vicissitudine praedocorum cont- buerunt, cum per omne feriarum spatium meliorem diei partem ferijs disputationibus tribuentes, uiuia. caena tempore genio indulgerent, & conuiuiales sermones plenos salium atq; iocorum inter se consererent, ut testis est Macrobius lib. 1. Saturnal. de quibus plura infra.

Huc quoque referri possunt illae antiquae Philosophorum Atheniensium caena, quae non tam Philosophorū compotandi, quam simul philosophandi studio celebrari consueuerunt, ut Athen. scribit lib. 5. No caena. strus temporibus huiusmodi conuiuia apud Germanos praesertim frequenti admodum sunt in vsu, quae vulgo schlegel appellantur, a nonnullis etiam trankle, ut a Gallis le bouquet, hoc est, co- Schlegel. rolla, propterea quod a conuiuatore corolla ei imponi solet, ad quem ceteros conuiuio excipiendi Brankle. vices peruenerunt. Habent haec conuiuia plurimum & incunditatis, & utilitatis, sunt enim quasi vincula quaedam mutuae beneuolentiae atq; amoris, modo illa sint temperata, atque frugalita, caueatur nimius sumptus, luxus, atq; petulantia. Atque haec de quinta conuiuiorum diuisione in publica, & priuata.

SEXTA CONVIVIORVM DIVISIO IN

SACRA, ET PROPHANA. DE EPVLIS SACRIS IVDAEORVM

veteris Testamenti, & Christianorum noui: de superstitiosis Eth-

nicorum epulis atq; sacris: de horrendo festorum, epula-

rumque festiuarum apud Christianos abusu.

CAPVT XXXIII.

SEXTO illa diuidemus in sacra & prophana, de prophanis ferè adhuc dictū est, nunc Conuiuia sacra de sacris. Conuiuia porro sacra siue religiosa illa appello, quae vel in veri et vnius Dei, vel etia in falsorū, & alienorū Deorum honorē, cum religionis, tum superstitionis ergo diebus potissimum festis, & quide in locis sacris et religiosis celebrantur. Haec rur-

fm conuiuia duplici sunt generis, alia quidem vere sacra, & religiosa, alia vero supersticiosa.

Verè sacra conuiuia que quadruplicia sint.

Verè sacra & religiosa illa sunt, quæ ab ipso Deo sunt instituta, & ad illius præscriptum atq; mandatum celebrantur, quæ quidem non tam ad ventrem, quam ad ipsam mentem salutaribus documentis, seu suauissimis alimentis condimentisq; pascendum, oblectandumq; pertinent. Hæc vero rursus sunt duplicia: alia enim sunt veteris Testamenti, alia noui.

Conuiuia veteris Testamenti.

Quoad porro illa, quæ sunt veteris Testamenti, illa fuerunt partim anniuersaria atq; solennia certis quibusdã, atq; statutis temporibus, partim quotidiana: quæ vel quotidie, ac quouis tempore fieri sunt solita.

Solennia seu anniuersaria conuiuia. Conuiuium Paschale, & quadruplex eius vj.

Inter solennia & anniuersaria conuiuia facile primum, & principem locum obtinet celeberrimum illud Paschatis epulum, cuius descriptionem amplam habes Exodi 12. & alibi: quo quidem quotannis magna ceremonia instaurato partim accepti beneficii, hoc est, liberationis ex Aegypto memoria in Iudeorum animis inprimebatur, partim mentes illorum incendebantur ad beneficii multo amplioris expectationem, quod Christi beneficio erat conferendum. Fuit ergo duplex potissimum sacri illius epuli vsus. Nam & specialis illius Iudeorum ex Aegyptiaca seruitute redemptionis monumentum, & (qui quidem vsus longè fuit præstantior) futuræ illius atq; vniuersalis redemptionis, generis humani per Christum factæ, nec non piæ sanctæq; vitæ documentum fuit, de quo posteriore operæpretium fuerit quædam dicere.

Agnus Paschalis typus Christi.

Agnus ergo ille Paschalis quem ἐρρωτην ἡ ἀζύμων feria 6. Iesus & omnes Iudei immolarunt & manducarunt, quod dicitur θεῖον καὶ σαρκοῦ καὶ οὐρανοῦ, agnum illum Dei ἀρνὸν καὶ ἀζύμον, hoc est, castum sanctumq;, & vt eundem Petrus vocat, ἀμωμον καὶ ἀσπίλον, id est, omnis neui maculæ expertem, a Ioanne Baptista digito demonstratum, tollentem peccata mundi, hoc est, Christum præsignificabat, secundum etiam illud Pauli, Pascha nostrum immolatus est Christus.

Agni sanguis Christi sanguinem significabat.

Agni autem illius Paschalis sanguis liminibus aspersus, qui scruentem gladium ab adibus fidelium arcebat, Christi sanguinem preciosissimum pro salute omnium profusum significabat, quo quidem omnium hominum, quorum ille cordibus per fidem aspergitur, sanguines, hoc est, scelerum flagitiorumq; sordes elauantur, cæliq; templa primorum nostrorum parentum peccato clausa rursus aperiantur, & immanis ille diuinæ severitatis atq; iræ gladius, hoc est, mors æterna, in omnes infideles intentus arceatur. Agni porro eiusdem carnes non aquis elixæ, sed ardentibus prunis assæ Christi cum passionem atq; cruciatum, tum eximium charitatis ardorem designabant.

Cur celeritas adhibenda in edendo agno Paschali. Quare ossa ne fuerit confringere.

Erant autem cum celeritate comedendæ, vt docerentur Christum seu verum animi pabulum inflammata fide, atq; animo esse comedendum, ardentissimamq; quasi cupiditate vorandum, & in inimicis animi visceribus condendum, vt in illius similitudinem rapiamur. Ossa nefas erat conterere, vt esset testatum, posse quidem Christum mortem oppetere, non posse autem virtutem illius atq; robur infringi. Erant ossa cum reliquijs in ignem conijcienda, nihilq; in posterum diem reseruandum, vt videremus ea, quæ mente capere nequimus, eo quod intelligentiam nostram superent esse fidei quasi flammis, & incendio committenda, & simul intelligeremus, non esse tutum aliquid, quod ad veram animi sinceritatem pertineat, differre atq; procrastinare. Azymi panes animi innocentiam, & integritatem significabant, secundum illud Pauli 1. Cor. 5. Epulemur in azymis sinceritatis & veritatis. Septem continui dies, quibus vesi fermentato nefas erat, perpetuum vitæ cursum atq; spatium (quod numero septenario non incommoda ratione designatur) ab omni criminis contagio purum conseruandum esse demonstrabant. Herbarum agrestis amaritudo est dolor ex flagitiorum recordatione susceptus. Calcei induiti, vestes accinctæ, & reliquis icineris confestim ineundi apparatus, & susceptæ in epulo celeritates docebant, nihil esse in re tanta conseruandum, nihil de die in diem differendum, sed omnem nobis quasi in procinctu stantibus celeritatem adhibendam, vt peccati fines relinquamus, & Pharaonis illius spiritualis, hoc est, diaboli hostis immanissimi nos pertinaciter insequentis scruentiam fugiamus, & contento studio, cursuq; ad felicissimam iustitiæ, vitæq; æternæ hereditatem properemus. Hæc atq; alia huiusmodi rerum maximarum mysteria sacrosantum illud epulum continebat. Hodie quoq; a Christianis festum illud Paschale, licet non iisdem ceremonijs quibus antiquitus, ad gloriosa Christi resurrectionis memoriam gratis animis recolendam celebratur. Vnde Osteren, a Germanis contra hæc voce, hoc est, Vrsende resurrectio appellatur. In illo similiter conuiuia agitantur, quæ a Germanis Ostermaal

Cur hodie festum Paschale a Christianis celebratur.

Ostermaal vulgò appellantur, quæ ferè ouis, & mellitis quibusdam libis coctis atq; placenti constant. Et pleriq; in locis cum scholastici, hymnum illum canentes, Christe qui lux, & c. tum cætera quoq; puerorum atq; puellarum turba ostiarim oua colligentes illa simul comedunt, id quod vulgò Osterlen vocant. Ipsa vero oua quæ ab illis colliguntur ac simul comeduntur zumpfeltag appellantur, quasi symboltag, propterea quod illis ouis cens symbolis collaris atq; collectis vnâ epulari consueuerunt. Huc referri debet conuiuium siue cæna illa insignis Christi & discipulorum eius Bethaniæ celebrata in domo Simonis leprosi, cui etiam Lazarus, a Christo e mortuis excitatus, interfuit, quem nonnulli Simonis illius filium perhibuerunt: quæ cæna sex diebus ante Pascha fuit agitata. De illo conuiuio sic Theophilactus: Die mensis decimo agnum deligunt, qui ferijs Paschalibus mactetur, & tunc incipiunt præparare pertinentiâ ad illam festiuitatem. Et ante feriam die sexto, qui est nonus mensis solebant lautiora conuiuia agitare, quasi illius diei festi procemia quem morem Iesum tunc cum ipsis seruasse ait, Mat. 26. Mar. 14. Io. 12.

Paschale porro illud festum atque epulum verum secuta fuit æstiuâ illa Pentecostes festiuitas, quæ in sacris litteris etiam hebdomadam, necnon primitiuorum siue primitiarum festum appellatur, cuius descriptionem habes Num. 28. & Deut. 16. Illud similiter partim sacrificijs, ac nouarum frugum oblationibus, partim lætissimis epulis fuit celebratum. Ethnici quoque festis suis numinibus soliti sunt fructuum primitias, quas Græci vocabant ἀπαρχάς, offerre. Vnde Tibullus lib. 1. eleg. 1.

Et quodcumq; mihi pomum nouis educat annis,

Libatum agricola ponitur ante Deos.

De quibus Porphyrius in libro ἀπὸ δόξης τῆς ἐπιπέχων secundo ait: παῶν δὲ ὁ πρόβος τῆς κάρτων, καὶ τῆς ἀπὸ γῆς, ἢ ὁ τῆς ζώων.

Tertium deinceps secutum fuit festum autumnale Succoth, Græcè οὐλοπηνίας, hoc est, Festi Tabernaculorum dictum, quo septem diebus sub Tabernaculis degentes vnâ summo cum gaudio festiuitas atq; lætitiâ conuiuari consueuerunt, cuius mentio fit Leu. 23. & Ioan. 7. de hoc supra pluribus.

Hiscæ vero & Paschæ, & Pentecostes atq; Tabernaculorum conuiujs adde si placet Encæniorum siue repurgationum festiuitates atq; epulas, quæ in templi, quod Antiochus polluerat, recuperati atq; repurgati memoriam agitata fuerunt die 25. mensis Cisleu, qui partim Nouembri, partim Decembri nostro responderet. Huc referendum epulum quod Salomon die dedicationis templi populo dedit 1. Reg. 8. Idem moris fuisse apud Ethnicos vel illud C. Plinij secundi satis in epistola lib. 4. epistolarum ad Faratum: Templum, inquit, pecunia mea extruxi, cuius dedicationem cum sit paratum, differre longius irreligiosum est. Erimus ergo ibi dedicationis die, quem Epulo celebrare constitui.

Item hiscæ addere potes epulas diei 14. & 15. mensis Adar (qui partim Februario, partim Martio nostro responderet) qui dies Purim, id est, sortium appellantur, propterea quod impius ille Aman sortilegijs vsus vniuersos Iudeos illis diebus delere cogitabat, ex quo periculo Deus illos mirabiliter conseruauit. Itaq; ad tanti beneficii diuini memoriam conseruandâ a Mardocheo atq; Estera institutum fuit, vt illi dies in posterum a Iudeis tam in vrbibus quam in pagis summa cura hilaritate atq; epulationibus mutuis, nec non donis vltro citroq; missis celebrarentur. Hinc dies decimus quartus ἡ δόξα καὶ ἡ νύκτα, id est, Mardocheicus dies appellatur a Mardocheo nimimurum. De his vide Estera historiam c. 9. nec non 2. Machab. c. vlt. Hodie quoque hi dies Purim sunt Iudeorum Bacchanalia, in quibus epulis, atq; voluptatibus solent indulgere. Illis diebus legunt historiâ Ester in synagogis, ac quoties mencio fit Amani, pugnis, atq; malleis scamna pulsan. Quidam Hyberniæ populi arbitrantur, obsequium se præstare Deo, dum per anni circulum furro & rapinâ congerunt, quod in Paschali solennitate profusissimis, tanquam ad honorem Domini, absumeretur conuiujs: eratq; inter eos ingens concertatio, ne fortè quis ab alio immoderatisimis ferulorum preparationibus vinceretur: Testis est Ecclesiastica historia centuria 12. cap. sexto. Vt autem hoc vituperatione dignum: ita illud laude est dignissimum, quod de Tarasio Archiepiscopo Constantinopolitano, qui floruit circa annum 770. litteris est memoriaq; proditum. Is enim hoc ipso die Paschali communionem finita sacris indutus vestibus ad Basilicam veterem locum, quæ vocabatur Estia egentibus parabat conuiuium, ijsque discumbentibus ministrabat, vinum in

fundebat ac distribuebat. Ignatius in vita eius apud Metaphrasten.

Deniq; & diei septimi, & Nouilunij epula huc sunt referendae. Nam primò diem septimum cum otio, tum lautioribus epulis celebrare consueverunt. Philo in libro de vita Theoretica, vitam quorundam, qui rerum diuinarum contemplationi erant dediti, describens, inter alia diem septimum illis dicit πάλαι ἔστι καὶ τὸν ἑβδόμην fuisse, in quo postquam curarunt animam, corpus quoq; ex assiduis laboribus reficere, atq; recreare consueverunt victu perquam tenui: is fuit panis frugalis, obsonij loco sal, cui deliciarioris addebant hyssofum, potus erat aqua ex flamine. Verum Iudaeos olim quoq; vulgò legimus septimum diem cum epulationibus luxuriosis, tum tripudijs lasciuus agitare, de quo alio in loco pluribus.

Calende.

Præterea in Calendis mensum cum victimas pacificas Iudaeos Deo obtulisse, tum conuiuia inter se agitare ex sacris litteris patet. Vnde Psa. 81. v. 3. Clangite in Nouilunio tuba: in operimento, in die (in honorem diei) festiuitatis nostrae. Hic notandum diem coniunctionis Solis & Luna, unde menses suos inchoabant, & ἠνιχὸς Chodesch dici, quod tunc Luna quasi renouetur, & nouum lumen hauriat a Sole, qua de causa dies ille a Graecis νεομηνία dicitur. Deinde eundem diem primum vocat operimentum, propterea quod in coniunctione illa Luna tegitur a Sole ne conspiciatur. Sic Prou. 7. Ad diem operimenti, id est, Nouilunij venit domum. Quamquam alij non incommode de tabernaculo & ruguriolis, quae frondibus tegebantur, intelligendum affirmant. Isidorus: Neomenia apud nos Kalendae. Erant enim apud Hebraeos ipsi dies Kalendarum ex legali institutione solennes, de quibus in Psalmo: Canite in initio mensis tuba, in die insigni solennitatis vestrae. Eius rei illustre in primis testimonium extat 1. Sam. 20. v. 5. Ecce cras, inquit David, Calende sunt, & sedendo sedere solito apud regem ad descendendum. Et mox v. 15. Cras sunt Calendae, inquit Ionathan, itaq; remora beris, vocabitur, sessio tua. Legimus autem v. 27. postridie quoq; Calend. epulas fuisse a Saule exhibitas, cum tamen in Nouilunio dies secundus Dei verbo non fuerit festus. Eius dux a Martyre in Comment. afferuntur causa: Vna est, quod Leuit. cap. 7. praecipitur, ut siquid de sacrificijs pacificis superesset, in posterum diem ex eo aliud conuiuium institueretur. Verisimile itaq; est regem splendide sacrificasse, cumq; omnes illae epulae consumi non potuerint priori die, ex illius reliquijs postridie fuisse conuatum. Altera causa erat, ut religiosiores, et sacrorum obseruantiores esse viderentur, quam lex ipsa postulabat. Saul ergo, quamuis David priore die non adfuisse, quod illum arbitraretur esse immundum, tamen postero die sperabat illum adfuturum. Nam si quis aut immundus fuisset, aut in itinere, cum oporteret Pascha celebrare, iubebatur mense secundo seorsim habere Pascha suam. Id illi transtulerunt ad alios festos dies. At haec eadem conuiuia seu epulas in templis ad aras celebrari solitas alludit Amos cap. 2. Et super vestimenta in pignus accepta (quae illis stragulorum & tapetum loco erant) discumbabant scilicet epulantes, iuxta unum quodq; altare & vinum panis multatorum potabant in aede Deorum suorum.

Ἐπιμηνία.

Obseruabis hæc præterea apud Graecos quoq; olim singulis mensibus certa quaedam sacrificia atq; conuiuia fieri fuisse solita, quae ἐπιμηνία fuerunt appellata, quorum Athenæus meminit. Suidas ἐπιμηνία τὸ ὑπὲρ ἄλλης τῆς μηνὸς ἀπὸ τῆς προτέρας ἡμέρας θύματα. Turnebus Aduers. libro 3. cap. 4. in illud Virgil.

Bissenos cui nostra dies altaria fumant:

In magna, inquit, religione velut numinis potentissimi, et presentissimi dictum est. Nam menstrua sacra Dijs maximis celebrari solebant, atq; ea erant feriae religiosissima, cum solennibus & anniversarijs non satis esse putarent defungi sacris, sed memoriam cultus quot Calendis, aut Idibus renouandam putarent: ea sacra Graeci vocant ἐπιμηνία. Sophocles: τὰ τῆς χορῆς ἵσται, καὶ ἠνιχὸς φάγει. Θεοῖσιν ἐπιμηνία ἔστι τῶν ἁγίων. Obseruabis etiam hæc Neomenias ab Horatio tricesima sabbata dici: eò quod Iudaeorum menses, ut Atheniensium, erant 30. dierum. Sabbatum autem ab Horatio ponitur pro die festo, & Neomenia tricesima sabbata vocantur, ad discrimen sabbati septimi. Hæc notat Turnebus lib. 17. Aduers. c. 19. Idem lib. 24. cap. 45. In illa Horatij:

Da Lunæ propere noue, Da noctis mediæ.

Lunæ autem noue, inquit, cyathum poscit, quod mensis Calendis vespere epuletur, quæ festæ semper erant. Menses enim Luna olim ducebat, primaq; primus mensis dies habebatur: postea tamen ad cursum

ad cursum Solis ex Iuliani anni correctione exacti sunt, quod tamen si obrinebat Horatij atate, tamen is e prima & nascente Luna mensis principium, ut mihi videtur, lib. 3. intellexit, cum ait: Calo supinas si tuleris manus,

Nascente Luna rustica Phidile.

Quod est, si Calendis deos precibus, & sacris placaris. Quod autem ait: Da noctis mediæ, id verò facit, quia & Luna meminerat, & ad mediam vsque noctem epulari decreuerit, & Nox ritu Romano dea censebatur. Extat apud Hesychium proverbium: οὐρανὸν ἔβρισην ἡνιχὸς εἰς, id est, Tibi ipsi Nouilunij diem, aut Calendas edicito: quod ductum est ab antiqua illa consuetudine, quæ sacerdotes (penes quos olim omnis erat potestas, & a quibus omnis feriarum ratio petenda erat) præconis publici voce diem initialem mensis, quem feriatum habebant, in vulgus edere solebant. Vide Iunium in Adagijs. Adhæc Nouilunio solebant olim thura simulachris imponere. Testis est Aristophanis Scholiastes in illa Σφῆρας: ὡς ἐπὶ λίσσωνται τὸν ἑβδόμην εἰς νεομηνία, id est, tanquam imponens pro sacrificio statuae. Iisdem temporibus Nouilunium apud Athenienses, teste Suida, serui vendebantur, belliq; duces creabantur, erantq; dies illi honorati, id quod Aristoph. testimonio probat. Sed ex eodem poeta colligi potest die 20. siue ultimo mensis, quem ἐλευ καὶ νεὸν appellat, moris fuisse eos qui non mature factus aut debitum persoluebant, cenare ἠσπόμενος ἡμῶν vocare. Hæc Scholiastes in illa verba:

Εἶθ' ἐὼ ἐγὼ μέλιτα πᾶσιν ἡμερῶν
Δέδωκα καὶ πέφρακα, καὶ βέλτε τῶμαι
Εὐθὺς μετὰ ταύτην ἐστὶ ἐν τῇ καὶ νεῶν.

Sic apud Romanos moris erat Calendis pecuniam & collocare in fauore, aut quaestu, & exigere. Vnde tristes Calende ab Horatio appellantur lib. 1. Sat. 3. nempe debitori. De hoc more & Calendis, & Idibus (vnde Kalendariorum, & Iduariorum corpora videntur dicta) pecuniam exigendi consuetudine, vide P. Pithocum Aduersar. lib. 2. c. 4. Sic rustici nostri Martinalia maxime timent, horrent, execrantur, quibus ad debitorum persolutionem coguntur. Ad Calendarum porro siue Nouilunij epulas Hebrais, & Graecis vsitatas, non incommode meo iudicio retuleris epulas Nundinarias, quarum mentio fit in l. Cum societas. LXIX. ff. pro socio, ubi sic legitur: Cum Epulae Nundinae societas ad emendum coiret & conueniret, ut vnus reliquas Nundinas, id est, epulas præstaret, nante. & c. Cuius in alijs editionibus sic legi affirmat, ut vnus reliquas nundinarias epulas præstaret. Et c. x. hic fit nundinariarum epularum mentio, quales autem fuerint non explicat glossa: Nundinaria epula fuerunt forsitan, quas Germani vocant eim weyn & au ff. Hic quoq; simul notabis, ut prima mensis cuiusuis dies propter Nouilunium, sic quarta etiam, & septima sacra erat propter natalem Apollinis, hinc Scholiasticis feriae, ut Musis magis vterentur propitijs. Atque hæc quidem de solennibus illis atq; festiuis Iudaeorum epulis sacris sint dicta.

Iam verò omnia in genere veteris Testamenti sacrificia, quæ non modo solennibus illis sed conuiuia sacra præ commemoratis, verum alijs quoq; diebus offerebantur, nihil aliud fuerunt quam epulae quædam, quæ vel sacra Deo hominibusq; communes, ad mutuam Dei hominumq; communionem atq; societatem de quo die ac signandam perquam accommodata. Nam cum semper inter eos qui communi mensa vterentur, quous tempore fieri summa fuerit necessitudo, Deus ad suam cum populo illo familiaritatem consuetudinemq; arctissimam testificandam sibi ab illo carnes, sanguinem, fruges in altari atq; mensa offerri voluit, non sacrificia ipsa quod his indigeret, sed ut ostenderet se quasi communem in illo populo habere mensam, esse illius fuerunt epulae conuinam perpetuum, atque ita familiariter cum ipsis habitare, & illorum consuetudine, & officijs delectari. Vicissim etiam se illis benigne velle facere, a quibus tam pie atq; amanter ad communem mensam inuicetur. Hinc & mensa siue altare, in quo dapes illæ Deo offerebantur, Domini mensa, & ipsæ dapes, Domini panis atque cibus a Malachia appellantur. Deinde cum plerisque sacrificijs coniuncta erant conuiuia, mutuam hominum coniunctionem tuenda atq; fouenda destituata. Hæc quo facilius intelligantur, operæ pretium fuerit pauca quaedam de his sacrificiorum, suo sacrarum epularum generibus dicere.

Fuerunt itaq; illa duplicis omnino generis. Alia enim erant ἰδαια, hoc est, propitiatoria, sacrificiorum diuisio.

Quoad priora illa sic dicta sunt, non quod ipsa per se peccata expiandi, iramq; diuinam pla-

Sacrificia pro eandem vim obtinerent, sed quod essent typi illius verè israelitici, hoc est, piacularis victimæ Do-

Quoad illa, quæ pro peccatis vulgariarum hominum & priuatorum fiebant, in ijs totum quod offerrebatur cedebat in usum sacerdotum, quod in atrio in ipso die sacrificii comedeant, præter a-

Iam vero quoad sacrificium, quod vel pro vniuersi populi, vel sacerdotis peccato offerrebat, illud ab Hebræis מִזְבֵּחַ אֵלֶיךָ dicitur, ab ascendendo quod eleuaretur super altare, odorq; eius in altum ascenderet in Dei conspectum, & Calil Psal. 51. a Ceil, id est, consummatum est, eò quod totum igne consumeretur.

Sacrificia Eucharistica. Cibarium sacrificium.

Sacrificia porro εὐχαριστία erant tria. Primum מִזְבֵּחַ מִיִּם mizbah, id est, cibarium sacrificium, quod erat multiplex, sed semper e frugibus constabat, non tamen eodẽ modo paratis. Eius species tres commemorantur Leu. 2. Offerrebatur enim far tostum in spicis aut farina siue similia munda nondum cocta, aut certè paratis ex farina panis: qui sanè triplici forma siue ratione parabatur.

Sacrificium pacificum.

Secundum erat זֶבַח שְׁלֵמִים zebach shelomim, sacrificium pacis, siue pacificum, quo gratitudo propter accepta beneficia (quæ pacis nomine Hebraicè exprimentur) declarabatur, Græcis θυσία εὐλαχίας, vel θυσία εὐλαχίας, Germanis dantopffer. Fiebat casis vel bobus masculis, aut fœmellis sine discrimine, vel ouibus, vel agnis, vel capris.

θυσία εὐλαχίας.

Tertium erat זֶבַח חֻדָּה thodah, Græcis θυσία αἰνέσεως, Germanis lobopffer, quod differrebat ab hostia pacificorum, quod simul fiebat in hoc sacrificio & pecudum matatio, & oblatio libamentorum confessionis causa.

Quæ partes ex his sacrificijs ad sacerdotes, & ad offerentes redierint.

Quod autem ad hæc gratulatoria, siue pacifica sacrificia attinet, illorum pars vna, renes nimirum & reticulum epatis, agnæ item cauda & omnis adeps coram Domino comburebatur, pars altera nimirum pectusculum, armus dexter, maxilla sacerdoti cedebant, ut ijs hilari animo coram Domino vesceretur, reliqua ad offerentem redibant, et mox illo ipso die debebant comedi.

re non

re non semper ad ea comedenda cum suis sufficiebat, qui illa obtulerat, solebant ferè ad epulas eiusmodi inuitari vicini & amici, quibus omnibus liberius etiam lerari licebat, modo id coram Domino cum gratiarum actione facerent, & interea pauperum non obliuiscerentur. Neque mysterio mos iste carebat. Scimus enim Christum in sacrificijs omnibus adumbratum fuisse, qui ut pro nobis hostis aut victima expiatoria factus est: ita vnicus est omnium, quæ a Deo nobis obringunt, nis. bonorū mediator. Dum ergo ex victimis conuiuia instrueret inebat Deus, non obscure testabatur, quod sua mensa cultores suos dignari, & eosdem per filium suum, pronissum humani generis seruatorem ad vitam æternam alere vellet. Idem ergo veteribus in sacris epulis adumbratum est, quod nobis cœna Dominica representat, & ideo illi eandem escam spiritualem nobiscum edisse dicuntur. Quod verò ad sacerdotem, habuit ille, ut aiunt Hebræi, ex tribus victima partibus aliquam portionem. Nam ex trunco pectusculum habuit, ex cruribus armum dextrum, ex capite maxillas cum lingua. Neq; contemnenda est hac de re satis elegans Origenis allegoria, qui pectus sculum vbi sedes cordis est, significasse ait: sacerdotum oportere sapientiam egregiam esse: maxil lam & linguas, oportere illos recta & sana loqui, ac populum vera, & vtilia docere: armum vero dextrum, qui manus quadam est victima, ut bene agerent, & sanctè viuerent, atq; ita doctrina suæ salutarem auctoritatem conciliarent. Quod si fuisset sacrificium pacificum pro Nazareo dabatur in super sacerdoti fœmur. Hæc de sacrificijs siue hostijs veteris Testamenti, quæ ipsa, ut dixi, fuerunt sacræ quædam epulæ cum Dei cum hominibus coniunctionis testes & indices, tum Christi, qui verus, salutaris atq; viuificus noster est panis, typi & figuræ.

Porro cum plerisq; sacrificijs coniuncta erant conuiuia (vnde crebrò in sacris litteris immolationis siue sacrificij vocabulum pro conuiuio etiam prophano vsurpatur) quæ quidem fuerunt duplicia.

Alia quæ a solis sacerdotibus fiebant. Nam, uti supra dictum est, & conflat ex 6. c. Leuit. Conuiuia sacræ sacrificia illa quæ offerrebantur pro peccatis vulgariarum hominum, & priuatorum, tota cedebant sacerdotibus, ex pacificis autem partes quædam, ut similiter supra fuit explicatum. His itaq; sacerdotibus in atrio in ipso sacrificij die simul vescerentur. In illis autem sacrificijs filij Eli sacerdotis duplici nomine grauer peccarunt. Primum quod legitimis & debitis portionibus lege diuina præscriptis non contenti ea accipiebant, quæ illorum animi libido suadebat. Deinde quod partem suam præripiebant antequam adeps adoleretur.

Alia verò fuerunt conuiuia, quæ a populo siue offerentibus summa cum hilaritate atq; lætitiâ, sicuti Deus iusserat, celebrabantur. Ad illa amicos & vicinos suos inuitabant, & in iisdem Deus pauperum atq; peregrinorū, pupillorū atq; viduarum rationem haberi, omnesq; has personas ad conuiuiorum illorum communionem admitti voluit, ut scriptum est Deut. 14. & 18. 12. & Leui. 7.

Huiusmodi autem epularum sacrificialium, ut ita loquar, plurima passim in sacris litteris exempli occurrunt, ut 1. Reg. 1. Helcana dicitur sacra fecisse, & vxori, atq; filijs partes dedisse. 1. Reg. 16. Samuel Beihlehemitas ad sacrificium inuitauit, in quo tamen noluit prius accumbere, quam Dauidem regem consecrasset. 1. Reg. 9. mentio fit & sacrificij et conuiuij, quo Samuel Saulem, quem postea inaugurauit, honorificè excepit atq; traxit, in quo duo obseruanda. Primum quod 1. 13. scriptum est, inuitatos non ante cibum capere fuisse solitos, quam ciborum facta esset consecratio. Deinde quod 1. 12. Samuel Saulem eiusq; puerum in cœnaculū introduxisset, & cum locum eis in capite inuitatorum, qui erant 30. numero, assignasse, tum coquo iussisse dicitur, ut Sauli armum apponeret. Duplici ergo illum honore affectit, primum loci, deinde cibi. Dat enim illi primum & solum premium locum in conuiuio. Deinde armum illi iubet apponi, cuius rei duplex ab interpretibus affertur ratio. Prima, quod cum armus in sacrificijs pars esset sacerdoti propria, Samuel illum hoc symbolo admonere voluit, ut rex factus cum sacerdotibus coniunctè viueret, ita enim beatum & florens futurum ipsius regnū. Secunda, quod cum armus maxime valeat ad onera ferenda, Saul cogitaret se non ad iocum, ad lusum, ad voluptates, sed ad maxima onera ferenda atq; sustinenda vocari. 3. Reg. 8. Solomon in templi dedicatione cum sacrificia, tum conuiuia 14. diebus celebravit, 1. Par. 16. Dauid cum holocausta atq; pacifica offerendi finem fecisset, benedixit populo in nomine Domini, & singulis distribuit tostam panis, & partem carnis bubulæ, & frixam oleo simillam. Similium epularum mentio fit Esd. lib. 2. c. 8. & lib. 3. c. 9. Nehem. quoq; 8. c. similis conuiuij sacrificij

* 3

catorij fit mentio, in quo pinguis comedit, mulsum bibisse, & partes misisse magna cum letitia dicuntur. Voluit namq; Deus illa conuiuia magna cum animorum hilaritate, remoto omni mero re atq; tristitia agitari, vt eodem ex loco, & ex multis alijs manifeste colligi potest.

De tempore et loco huiusmodi conuiuiorum.

Nec vero nisi peracta re diuina illis conuiuari licebat. Quamobrem impij illi Eli sacerdotis filij cum in alijs, cum in hoc quoque grauiter peccasse dicuntur, quod partem suam praeuipiebant, priusquam Domino adeps adoleretur. Curabant, inquit R. Ben Gerson, prius sua mensam, quam Dei. Nam sacrificium erat quodammodo mensa Domini, conuiuium quod sequebatur mensa seruatorum. Vt autem sacrificia, sic conuiuia quoq; eodem in loco, nempe coram Iehoua, vt sacra litera loquuntur, hoc est, in tabernaculo siue in templo agitabantur, id quod constat ex Deut. 12. vbi prohibentur intra portas, hoc est, intra priuatos parietes illa celebrare. De reliquijs quoq; illorum conuiuiorum eodem die comedendis, non reseruandis in crastinum, atq; etiam concremandis nonnunquam, diligenter eadem lege diuina cautum fuit, vt apparet ex Leuit. 7. c. de quo suo in loco pluribus. Huc quoq; referenda illa conuiuia, quae ab Israelitis, Hierosolymam festa solennia proficiscentibus, in ipsa vrbe, & in templi vestibulo celebrari solebant ex decimis, quas vnusquisq; de populo seorsim in suis horreis, cum ad usum, separabat ac reponebat: ad quae conuiuia Leuitae, atque sacerdotes inuitabantur, vt testis est Hieron. in cap. 45. Ezech. Fuerunt autem haec conuiuia amoris Dei erga humanum genus maximi signum, quod nempe nullum ab hominibus officium exigit, cuius non in illos ipsos aliquis fructus redundet, ita vt cum illis ceu amicis suis omnia sua velit esse communia. Haec autem merito inter sacras epulas videntur referri, partim quia sacrificiorum erant appendices, partim quia non nisi sacris in locis fiebant, quibus respondent illae Christianorum primitiuae Ecclesiae ἀγάπαι, de quibus mox dicitur. Haec sint dicta de sacris epulis siue conuiujs veteris Testamenti, sequuntur conuiuia noui Testamenti.

Conuiuiorum sacrorum finis & usus.

Conuiuia noui Testamenti.

Cena Domini.

Quemadmodum in veteri Testamento principem facile locum, vti dictum est, inter omnia alia conuiuia sacra obtinuit solenne illud epulum Paschale, sic in nouo Testamento Dominicum illud nostrum conuiuium augustam sanè atq; magnificum, quod ab ipso Domino nostro Iesu Christo in illa ipsa nocte, qua a Iuda proditus fuit, post Paschale epulum institutum ac celebratum fuit, quodque rectè Chrysostomus περιφορον, & θρικωδιδάτω τελελλω καὶ θυσιαν: Item μωσῆ-προν φρικτον vocat, sua dignitate, vtilitateq; facile omnia veteris Testamenti sacrificia atq; conuiuia vincit, ac superat. Eius descriptionem claram, illustrem, & iμπεισατε habes Matt. 26.

Cyprianus de Cena Domini.

Mar. 14. Luc. 21. & 1. Cor. 11. Quomodo autem hoc epulum noui Testamenti veteri illi successerit, egregia sunt haec D. Cypriani verba: Cena itaq; deposita inter sacramentales epulas ebuiarunt sibi instituta antiqua & noua, & consumpto agno, quem antiqua traditio proponebat, inconsumibilem cibum magister apponit discipulis, nec iam ad elaborata impensis, et arte conuiuia populi inuitantur, sed immortalitatis alimonia datur a communibus cibis differens, corporalis substantiae retinens speciem, sed virtutis diuini inuisibili efficiencia probans adesse praesentia. Sub finem, eiusdem epuli usum fructumq; his verbis egregie depingit: Haec in Christi commemoratione retrahantur a fidelibus, & defecata animis carnis eius edulium non est horrore, sed honore, potuq; sanè & sanctificantis sanguinis spiritu delectatur. Haec quoties agimus, non dentes ad mordendum acuiumus, sed fide sincera panem sanctum frangimus, & partimur, dum quod diuinum et humanum est distinguimus & separamus, itemq; simul separata iungentes, vnu Deum, & hominè fatemur, sed nos ipsi corpus eius effecti, sacramento, & re sacramenti capiti nostro connectimur, & vnimur, singuli alter alterius membra, ministeriū dilectionis pro inuicem exhibentes communicamus charitate, participamus sollicitudine, eundem cibum manducantes, & eundem potum bibentes, qui de petra spirituali profluit, & emanat, qui cibus & potus est Dominus noster Iesus Christus. Haec diuinus ille Cyprianus diuinitus sanè de sacrosancto ac mystico hoc nostro epulo scripsit, quae vti nam nos Christiani diligenter attenteq; considerantes illo ad mutuam nostram cum Deo, & nobiscum inuicem communionem (qui quidem verus est illius finis, atq; usus) tuendam et confirmandam vteremur, nec, quemadmodum hodie pro dolor fieri consuevit, illo pacis concordiaeq; symbolo ad odia potius, discordias, factiones, rixas atq; inimicitias mutuas impie nefarieq; abuteremur.

Quemadmodum porro in veteri Testamento plerisq; sacrificijs adiuncta fuerunt conuiuia laeta, sicuti supra est explicatum, ita quoq; Apostolica & primitiua Ecclesiae Christiani cum cena Dominica

Dominica coniunxerant conuiuia, quae quidem ab illis dicta sunt ἀγάπαι, hoc est charitates, eò quòd Christianae erant charitatis symbola atq; tesserae. Ad illa ditiores conferebant panes, vinum, pecunias, & alia necessaria, & in illis diuites cum pauperibus promiscue discumbabant, absentibus etiam mittebantur partes tanquam elemosyna. Harum epularum cum in sacris litteris, tum in scriptis patrum crebra admodum fit mentio. Ac primò quidem illas Apostolorum quoq; temporibus fuisse in vsu, cum ex Act. Apost. tum ex Petri, Iudae atq; Pauli scriptis satis constat, qui illarum abusus, qui in ecclesia irrepperat, grauiter perstrinxerunt. Harum mentio fit Act. 2. & 4. quae a fidelibus Hierosolymitanis fuerunt usurpata. Dubitant illis in locis interpretes num panis fractione atq; communionem, Eucharisticam siue cœnae Dominicæ communitio, an prophani cibi participatio sit intelligenda: meo iudicio cum epulae fuerint cum cœna Dominica tunc temporis coniungi solita, rectè vtrunq; intellexeris. Iudae autem Apostoli haec sunt de iisdem verba, εἰσι εἰς τὴν ἀγάπαις ὑμῶν σπιλάδες, σωδωχόμενοι ἀπόβωες, εαυτες ποιμαίνοντες, hi sunt veltuta macula (Oecumenio cautes occulta) in Agapis vestris, dum vobiscum conuiuantur absque vllius metu, seipsos pascentes impudenter, absq; vlla vel Dei vel ecclesiae reuerentia. De iisdem sic Petrus 2. Epist. cap. 2. ἡδονῶν ἡγόμενοι τῶν ἡμερῶν εὐφροῦ, ἀνιδίκα καὶ μωροί, ἐν εὐφροῦντες ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν, σωδωχόμενοι ὑμῶν, Qui pro voluptate ducunt quotidianas delicias, labes ac macula, qui fraudibus suis se oblectant, dum vobiscum epulantur. Vetus interpres & Erasmus in conuiujs suis vterunt, ac si ἀγάπαις pro ἀπάταις esset legendum. Sed videtur pulchra potius & elegans esse vocum allusio, quae significat illos ἀγάπαις, hoc est, fraternis illis conuiujs δωρεὰ ἀπάταις, hoc est, fraudes & deceptiones mutuas abusus fuisse. Paulus similiter in 1. epist. 11. Corinthios acriter reprehendit eo nomine quod in illis ipsis conuiujs non charitati, cuius quidem testificanda, exercendaq; causa fuerant instituta, sed potius emulationibus, odijs, dissidijs, gula, ventriciq; studerent, adhuc pauperes contemnerent. Dubitari tamen potest an hoc conuiujs genus praecesserit apud Corinthios, an consecutum sit sacra mysteria. Chrysost. quidè apertè scribit consecutum fuisse, id quod veterum moribus atq; consuetudini videtur esse consonum, quia ieiuni ante cibum comunem Christiani antiquitus sacramentum accipere consueuerunt. Vnde Tertull. ad uxorem, Non sciet maritus quid secretò ante omnem cibum gustes.

Haec porro conuiuia post Apostolorum quoq; tempora frequenti fuisse in vsu ex patrū scriptis liquet. Tertul. in suo Apolog. c. 39. ea his verbis describit: Cœnulas nostras (Agapas intelligit) praeterquam sceleris infames vt prodigas suggillatis: & paulò post, Comeditur quantum ad famem valet depellendam, tantum bibitur, quantum satis est pudicis & castis, oratio auspiciatur & claudit cibum, confabulantur inter se quasi Dominum praesentem habeant, qui audiat, cumq; ventum est ad aquam manualet & lumina posita sunt, cum prouocatur vnusquisq; vt quantum è sacris literis nouit, aut de suo ingenio potest, cantet, & disserat. Inde non egrediuntur ad vagationes, aut libidines, vt qui sciant noctu quoq; orandum esse, sed est, quasi comederint aut biberint disciplinam. Ex his Tertulliani verbis satis constat illa conuiuia antiquitus inter Christianos summa cum pietate, castitate, atq; modestia acta fuisse, a quibus quantum nostra conuiuia hodie discrepent, quid opus est multis verbis? experientia quotidiana id satis superq; testatur.

Et tamen Ethnici vt ipsam cœnam Dominicam Christianorū, sic has quoq; epulas illius appendices tetris calumnijs, atq; conuicijs insamarunt. Ac ipsam quidem cœnam infantidij crimine, ceu Thyesteam cœnam traduxerunt, hoc verò epulum solenne Christianorum promiscui, incestiq; concubitus nomine perstrinxerunt. Vnde Tertul. lib. 2. ad uxorem: Quis ad conuiuium Dominicum illud, quod infamant, sine sua suspitione admittet? Idem ex Cæcilijs illius impudentissimi Christianorū calumniatoris verbis apparet. Quoad cœnam Dominicam, de illa sic loquitur. Iam de inuitandis tirunculis fabula, tam detestanda, quam nota est infans farre contactus, vt decipiat incautos, apponitur ei, qui sacris imbuitur. Is infans a tirunculo faris superficie quasi ad innocios ictus prouocato caeci occultisq; vulneribus occiditur. Huius (pro nefas) sicientes sanguinem lambunt, huius certatim membra disperiunt, hac steterantur hostia, hac conscientia sceleris ad silentium mutuum pignerantur, hac sacra sacrilegijs omnibus terriora. Haec igitur calumnia Ethnici sacrosanctam cœnam Dominicam deformare sunt conati, quae quidem paulò post Traiani tempora cepit, & ad Constantini aetatem perdurauit. Tam tetri autem criminis

ἀγάπαι Christianorū primitiuae ecclesiae.

ἀγάπαι huiusmodi Apostolorū tenis poribus in vsu fuerunt.

Agape post Apostolorū tenis Poris vsitata.

Quibus eaturā Ethnici cœnam Domini-cam, & agapas eius appetit dices infamant.

suspicio ex peruersa atq; præpostera (qualis olim fuit Capernaitarum) verborum cœne Domini intelligentia, atq; interpretatione videtur nata esse, sicut e diverso narrat August. quosdã aliquando existimasse, a Christianis adorari Cererem, & Bacchum, cum audirent in eorum mysterijs tanti fieri panem, & vinum, neque rem bene intelligerent. Vt nihil dicam quod Epiphanius narrat, quosdam hæreticos, qui Gnostici, & Cataphryges, & Pepuziani appellabantur, se verò Christianos mentiebantur, commississe, quod Cæcilius hic omnibus Christianis obiicit. Sequitur nunc altera calumnia de honesto, religioso, pudico, castoq; Christianorum solenni conuiuio, quod ἀγάπην appellant. Et de conuiuio (Agape intellige) notum est, inquit ille, passim omnes loquuntur, id etiam Circensis nostri testatur oratio. Ad epulas solenni die coeunt, cum omnibus liberis, sororibus, matribus, sexus omnis homines, & omnis ætatis. Licet post multas epulas, ubi omnium caluit, & incesta libidinis ebrietate feruor exarsit, canis qui candelabro nexus est, iactu offula ultra spacium lineæ, qua vincit, ad imperum, & saltum pronocatur. Sic enerso, & extincto conficio lamina, impudentibus tenebris nexus infanda cupiditatis inuolunt per incertum sortis, etsi non omnes opera, conscientia tamen pariter incesti, &c. Hæc impudens ille canis in lud Christianorum epulam conuiuia euomit, quæ M. Minutius Felix in sua Apologia, quam Octavianum inscripsit sic refellit: Conuiuia non tantum pudica colimus, sed & sobria. Nec enim indulgemus epulis, aut conuiuium mero ducimus, sed gravitate hilaritatem temperamus casto sermone, corpore castiore, plarisq; inuolati corporis virginitate perpetua fruuntur potius, quam gloriantur. Tantum deniq; abest incesti cupido, ut nonnullis rubori sit etiã pudica coniunctio. Eandem calumniam Tertullianus quoq; antea refutauit, in sua illa Apologia, de qua supra: nec non Plinius in quadam sua epistola ad Traianum, ubi inquit inter alia, Christianos conuenire solitos ad capiendum cibum, promiscuum tamen, & innoxium.

M. Minutius Felix hæc conuicia refellit.

Agapæ Christianorum ex collectis mutuis agitabantur.

Agapæ de scripto ex Zonaræ & alijs.

Hæc conuiuia, uti supra quoq; attingi, constat ex collectis (quæ & ipsæ ἀγάπαι, nec non oblationes fuerunt appellatæ) hoc est, contributis donationibus fuisse agitata. Id ipsum ex illis quoq; Cypriani verbis colligi potest, qui in sermone de Eleemosynis viduam reprehendit locupletem, & auarum, quod de oblationibus Domino factis comederet, & ipsa nihil, ut loquitur, in Dominum inferebat. Hinc liquet pauperes, & diuites simul comedis de his quæ Domino, hoc est, pauperibus seu Domini vicarijs offerebantur, siue ex mutuis donis, quas collectas & oblationes appellabant. Hoc nomine Lacedæmoniorum Phiditij comparari possunt, quæ & ipsa ex mutuis collectis promissive inter summa, & infima sortis homines agitari consueverunt. De iisdem luculentè sic scribit Zonaræ in Can. 74. Concilij Laodicensi: Antiquus mos erat post communionem diuinorum mysteriorum euocina, & συμπόσιον, hoc est, copulationes, & copotationes fieri, diuitibus epulas suppeditantibus & præterea pauperiores inuitantibus. Idem in Can. 2. Concilij Gangrensis docet huiusmodi epulas quæ per charitatem & dilectionem fraternam præparabantur pauperibus, Agapas fuisse appellatas, quod essent mutue charitatis tessera, atq; symbola. Sic & omnia munera siue dona, quæ charitatis ergo exhibentur, eleemosynæ, hoc est, misericordie, & Agapæ, id est, charitatis appellantur: vnde mendici hæc stipem petendi formula vertitur, ut faciamus ipsis charitatem. Hæc Zonaræ de Conuiuio horum nomine, siue, atq; vsu. Eorundem quoq; mentio fit in Constitut. Apost. Clementis lib. 2. cap. 22. ubi pluribus explicatur, quomodo in illis sacerdotes, presbyteri, presbyteræ viduæ, diaconi, lectores, cantores, estuarij, sine portionum distributionibus honorandi. Eorundem meminit Clemens epist. 4. ad ecclesiam Hierosolymitanam. Huins consuetudinis Irenæus quoq; meminit lib. 4. Iustinus Apol. 2. Orig. lib. 3. Comment. in Iobum, quam suo quoq; adhuc seculo durasse August. testatur. Nam lib. cetera Festum Manich. 20. ca. 20. Nec sacrificia gentium vertimus, inquit, in Agapas, sed sacrificium illud, quod paulò ante commemorari, intelleximus, dicente Domino, Misericordiam potius volo, quam sacrificium. Agapæ enim nostræ pauperes pasunt siue frugibus, siue carnibus. Pascitur enim creatura Dei, de creatura Dei, quæ hominis dapibus congrua est. Vincentius quoq; scribit lib. 23. ca. 100. Anshertum Rhotomagensis Episcopum expletis cœnæ Dominicæ solennibus cinis in templum duci iussisse ad præparata conuiuia.

Agapæ ab omni.

Hæc porro conuiuia & bono animo atque zelo ab initio instituta, nempe mutue charitatis fovendæ, atque pauperum inopie, famis, sitisq; subleuandæ causa, & diuinitatem cum modesta, sobrietateq;

sobrietateq; agitari solita, eandem prauum in abusum, in luxuriam, lasciuiam, atq; petulantiam fuerunt conuersa. Concilij Laodicensi cap. 28. cautum est, ne illa in templis fierent, & dicitur ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ κυρίου οὐ δεῖν φαγεῖν καὶ πίνειν. Hoc est, Non oportet in basilicis seu ecclesijs Agapem facere, & in domo Dei manducare, vel accubitus sternere. Idem postea Carthagenensi concilio statutum fuit. Temporibus August. in eade Felicitis Martyris epula hæ parum sobriè celebrari fuerunt solitæ, a quo quidem luxu atque luxuria Pontinus Paulinus Episcopus Nolanus historiam veriusque Testamenti, nec non sanctorum imaginibus in parietibus depictis sui temporis atque diæceseos homines auocare est conatus. De iisdem extant quoque canones Constantinopolitani, qui quidem nunc omnino in desertudinem & obliuionem abierunt. Hæc de Agapis, quæ quoniam & cœnæ Dominicæ fuerunt quasi comites & sacris religiosiq; in locis & quidem summa cum pietate castitateq; celebrari solitæ (vnde discipline a Tertulliano appellantur) non dubitavi illas inter sacras, religiosasq; epulas referre.

Agapas in templis celebrari prohibitum.

Adhuc igitur de sacris & religiosis epulis dictum est, nunc de superstitionis. Ethnici namque a verè Dei cognitione, religioneq; auersi Iudeorum κακοζήλια, hoc est, peruersa præposteraque imitatione cum sacrificiis, tum epulas quasdam infideliorum suorum deorum seu demonum potius honorem instituerunt, quæ ab illis non modo vanissima superstitione, verum etiam effrenata libidine atque luxuria diebus festis, siue ferijs celebrari consueverunt. Festis enim, ut inquit Macr. lib. 1. Sat. c. 16. insunt sacrificia, epulæ, ludi, ferie, & paulò post: Sacra celebrata est, vel cum sacrificia dijs offeruntur, vel cum dies diuinis epulationibus celebratur, vel cum ludi in honorem aguntur deorum, &c. Hinc ferias ipsas nonnulli, ut Festus, a feriendis victimis appellatas volunt, alij, ut Macrobius a ferendis epulis, propterea quod in ijs epulæ fiebant ex pecudum fructuumq; prouentibus. Ex his igitur constat Ethnicos certos quosdam instituisse in deorum suorum honorem dies, in quibus illos partim sacrificijs, partim epulationibus, partim deniq; ludis coluerunt. Verum inuicem hic paulò copiosius Iudeorum morem cum Ethnicorum consuetudine conferre, ex quo epularum illarum superstitionis ratio melius patebit.

De Superstitio- sis epulis. Feriæ vnde dicitur.

Primo igitur quemadmodum Iudæi ex diuina legis præscripto certos quosdam atque solennes habuerunt dies, quibus remoti ab omnibus alijs negotijs soli rei diuinæ operam dederunt, sic Ethnici quoq; commentitiorum illorum suorum deorum honori certos quosdam dies consecrarunt, ut paulò antea dictum est. Deinde ut apud Iudæos sacri festi, illi dies partim sacrificijs, partim epulis fuerunt celebrati, sic Ethnici quoq; suas ferias partim sacrificando, partim epulando transegerunt, id quod duplex illa paulò antè allata vocis feriarum notatio satis indicat. Addiderunt autem ludos, ut ex Macrobij verbis constat, qui Iudæis lege diuina fuerunt prohibiti. Præterea ut & Iudæi cum sacrificijs gratulatorijs epulas, & Christiani (Iudeorum, ut videtur, imitatione) primogenia ecclesiæ cum cœnâ Dominica (quæ sacrificijs illis successit) suas illas ἀγάπαι, hoc est, cœnas charitatis, pietatisq; plenas coniunxerunt, uti pluribus explicatum est; sic apud Ethnicos quoq; sacrificiorum quasi indiuidua comites fuerunt epulæ, ut passim ex plurimis litterarum monumentis constat, quas Paulus demoniorum poculum (quo libationes propriè intelligit) atq; mensam appellat 1. Cor. 10. a quarum communiōne fideles acriter dehortatur. Ac ut de sacrificijs, de quorum varijs generibus, atque tribus alijs forsam dicitur, nunc taceam, epulas Ethnicorum sacras seu potius superstitionis, cum Iudeorum illis epulis libet comparare.

Festiuatim Iudæicarum, & Ethnicarum comparatio.

Primo igitur ut Iudæi post peractum in altari sacrificium, de partibus seu reliquijs sacrificij instruere mensas atq; solennes illas suas epulas consueverunt, sic Ethnici ex reliquis hostiæ partibus siue membris cœnam apparabant, quibus, qui sacris interfuissent, vesci licebat. Hæ partes, siue portiones a Græcis μερίδες, a Latinis interdum Missæ fuerunt appellatæ. Festus quoq; testatur omnium carniū sacrificatarum partes Strobula Vmbrosum lingua fuisse appellatas. Hæ autem cum presentibus distribuere, tum absentibus quoq; mittere consueverunt. Et (ut testis est Aristoph. Scholiastes in Plutū, in illa verba, τὸ ἵ τὸ κρεάδιον ἐστὶν ἐδδέν τις εἰσένεργον το λαβόν) annotat ἐν θυσιῶν ἰόντες ἕφερον δὲ ἀπὸ τῆς θυσιᾶς τῆς οἰκειοῦς κατὰ νόμον τινα, hoc est, ex legis præscripto illis, qui ex sacrificio domum redibant, portiunculam aliquam domesticis afferre, & impertirifas fuit. Hæc adde, quod sæpe carnes, quæ ex epulis illis sacris reliquæ

Collatio superstitiosarum epularum, quæ apud Ethnicos post sacrificia instituta fuerunt, cum sacris Iudeorum conuiujs.

fiabant, in macello publicè vendebantur, & ex his collecta pecunia ad sacerdotes redibat, cuius sanè mōris August. in expositione propositionis 78. ex epist. ad Rom. meminit. Vterq; mos colligi potest cūm ex illis Pauli verbis i. Cor. 10. Quicquid in macello venditur, edite, nihil interrogantes propter conscientiam, tam ex illis quæ sequuntur: Quod si quis infidelium vos vocat, & vultis ire, quicquid apponitur vobis edite, nihil interrogantes propter conscientiam. At si quis vobis dixerit, Hoc idolis immolatum est, ne edite propter illū qui indicavit, & propter conscientiam, & c. Apud Iudeos autem neutrum horum fuit concessum, nam in ipso templo reliquias omnes absumere, nonnunquam etiam comburere cogebantur.

Dei iura non dum peracta non licebat cibi vesci.

Deinde apud Iudeos nefas fuit re divina nondū peracta cibi vesci, quo nomine filij Eli graviter reprehenduntur: idem moris fuisse apud Ethnicos vel proverbium illud vulgò iactatum, Haud immolata sacra sepe deuorat, satis testatur, quod in intemperantes & ventri deditos dici solet. Hinc Plutar. in Sym. scribit prisci seculi homines inter res sacras mēsas habuisse, & prius à παρθεῖ, id est, primitias dijs consecrasse, quàm ad edendum accumberent. Tum ut Iudei, ita Ethnici quæ ad sua illa sacrificia, atque epulas sacras amicos, cognatos, familiares, & vicinos, quos volebant inuitabant, ad quas extraneis non patebat aditus. Præterea ut Iudei in templo simul & sacrificare, & epulari consueverunt, sic idem ab Ethnicis factitatum fuisse legimus.

Amici & familes ad epulas sacras inuitabantur. Hilaritas atq; letitia moderata in sociis conuiujs adhibebatur.

Ad hæc supra dictum est Deum præcepisse Iudeis ut sacras illas epulas deposito omni mœrore cum summo animi gaudio celebrarent, id quod trita & vsitata in sacris litteris loquendi consuetudine est latari coram Domino: quo quidem gaudium non futile, lasciuum, ac petulans, sed piūm, verecundum, modestum, moderatumq; exprimitur ceu Deo ipso presente, omniaq; audiente, ac inspectante. Eodē modo Ethnici in suis illis sacrificijs, epulisq; sacris cūm hilaritatem, atq; letitiam, tum verecundiam, atq; modestiam adhibendam esse censuerunt, ceu dijs ipsis, in quorum honorem illa fiebant, presentibus, & auribus oculatisq; omnium, eorum quæ agerentur, testibus. Huius rei luculentum testimoniū Athen. perhibet lib. 8. Dipnosoph. his verbis, Antiqui, inquit, cum Deos ἀθεοποίησαν, hoc est, humana specie, atq; forma præditos esse statuerent, his ea quæ in festis sunt accommodarunt. Nam cum vidissent hominum impetum, quo rapiuntur ad voluptatem, non omnino reprimi ac cohiberi posse, vtile autem in primis ac conducibile esse, si his ipsis εὐταίχτας, καὶ κοσμίως, hoc est, compositè moderateq; uti assuescerent, certo quodam definito ac constituto tempore, ac prius re divina facta, illos ad animi remissionem dimiserunt, ita ut quisq; eorum persuasum habens ipsos deos ad primitiarum oblationem atque libamina accedere, tanto maiori cum pudore atq; verecundia cœtus, conuiuiaq; illa concelebrarent. Hinc Homerus:

ἠλθε δ' ἀθλῶν ἰπῶν αὐτήσασα, id est, Pallas venit obuia sacris: & alio in loco:

Αἰθιοπίας μετεκίασεν πολλοὶ ἰόντας

Ἀντιόων τὰ ὄρη τε, καὶ ἀρνεῖων ἐκαστόμηνος, hoc est,

Aethiopus ad longinquos venit, adfuit ille Maestatis agnis, ac tauris fortè sacratis. Item.

— Καὶ ὁ Ζεὺς

Ζηζός ἐστιν ἰδὲ δ' αἶψα, θεοὶ τ' ἀμὰ πάντες, id est,

— Et Iuppiter

Iuit ad besternos conuiuia cauta, securis

Pone Dei simul omnes.

Addit idem, Si vir quissiam adsit prouectioris ætatis, atque honestatis studiosus, pudet homines turpe quid dicere, aut facere, secundum illud Epicharmi, ἀλλὰ καὶ σὴν ἄγαθὸν ὄρα παρόντι καὶ ῥόονος hoc est, sed & silere bonum est si meliores adsint. Quanto igitur magis cum ipsos Deos sibi persuaderent esse presentes, festiuitates illas κοσμίως καὶ σωφρονικῶς, hoc est, decore temperanterq; celebrabant. Vnde neq; accumbere moris apud antiquos, sed sedentes epulabantur, neq; ad ebrietatem usq; bibeant, sed libatione prius peracta tantum quisq; bibeat, quantum illi suadebat animus, ac deinde singuli domum abibant. Hæc ille. Hic nūc sic animis nostris reputemus.

Veterum modestia in festiuitatibus. Veteres non accumbebant, nec ad ebrietatem bibeant.

Quantiō maior modestia Christianis in festis adhibenda.

Quod si Ethnici impura atq; sacrilega sua sacra ob deorum seu demonum potius præsentiam sibi magna cum reuerentia atque modestia facienda esse duxerunt, quantiō maiori cum animi corporisq; sinceritate atq; castitate nos Christiani vera illa nostra atque salutaria sacra nobis ab ipso

Deo

nobis ab ipso Deo mandata obire atq; peragere debemus, ipso Deo presente, cui omnia nostra non dicta solum, atq; facta, verum etiam cogitata, atq; ad eōm intimos animorū nostrorū recessus perspectos penitus exploratosq; esse certò scimus.

Verum, ut ad propositum redeam, quemadmodū & sacra illa Iudeorum epulæ, & illa Christianorum Agapæ, sicuti dictum est, tandē in luxuriosam lasciuam abierunt, sic Athenæus quoq; in sequentibus conqueritur illa antiquorum Ethnicorum sacra atque epulas in lasciuum, luxuriosumq; abusum fuisse commutata. At verò, inquit ille, qui nunc se dijs sacra facere simulant, vocatis ad sacrificia illa sua epularia amicissimis, atque familiarissimis, tandem (ubi nimirum vino bene sunt saburrati) & liberos suos diris deuouent, & uxores maledictis proscindunt, & domesticos atq; seruos male verberibus tractant, & deniq; obuijs quibusq; dira quæuis minantur, tantum non Homericum illud vsurpantes:

Νῦν δ' ἐρπεδὺς ἐστὶν δ' εἰπὼν, ἴνα ζῶν ἀγαθὸν ἀρετῆς hoc est,

Quod superest lati gestis bene corpora rebus

Procurate viri, & pugnam sperate parati.

Huc facit graphica illa festorum gentilium descriptio facta a Iuuenal. Satyr. 14.

— Sed tempore festo

Alterius populi rapienda occasio canctis

Visa inimicorum primoribus, ac ducibus, ne

Letum, hilaremq; diem, ne magna gaudia cœna

Sentirent postis ad templa, & compita mensis

Peruigilijs thoro, quem nocte, ac luce iacentem

Septimus interea Sol inuenit. Et paulò post:

— Inde virorum

Salcatus nigro tibicine (Æthiope scilicet) quæliacuna,

Vnguenta, & flores, multæq; in fronte corona

Hinc ieiunum (id est, acris) odium, sed iurgia prima sonant

Incipiunt animis ardentibus: hec tuba rixæ

Dehinc clamore pari concurritur, & vice teli

Sœuit nuda manus: paucæ sine vulnere malæ

Vix cuiquam, aut nulli toto certamine nasus

Integer, aspicias iam cuncta per agmina vultus

Dimidios, alias facies, & hiantia ruptis

Ossa genus, plenos oculorum sanguine pugnos

Indere se credunt ipsi tamen, & pueriles Exercere acies, &c.

Ex his verbis nostrorum festorum, atq; conuiuiorum festiuarum clarissimam habes expressamq; imaginem; in quibus plurimi exuto omni ferè, non dicam Christiano, sed humano quoq; sensu atq; ratione in bestias quasdam feras, seu furias potius infernales ἀδαιρέτως illius δαιμονος, ut eum Chrysostomus appellat, hoc est, Bacchi vi atque efficientia transformantur, ita ut non modò in alienos & extraneos, sed etiam in amicos, familiares, atque domesticos, atque ad eōm fidissimas suas thori consortes, in dulcissima sua pignora atque viscera, dictis factisq; immanissimè debacchentur atque sciant. Verum quanta illa Ethnicorum conuiuia non modo superstitione, verum etiam ἀσωτία καὶ ἀσελγεία celebrari fuerint solita, Athen. lib. 2. Seleuci testimonio confirmat, qui litteris memoriaq; prodidit, antiquitus hac opinione homines fuisse imbutos, ut neq; vino neq; voluptatibus sibi indulgendum esse existimarent, nisi id deorum gratia fieret, vnde & Δοίνας, & Δαλίας, & μέθαι ab illis fuerunt dictæ. Ac Δοίνας quidem, ὅτι Δοῖναι οἶνον αὐτῶν δ' ἐν ὑπερβαύον, hoc est, quia deorum gratia fas esse putabant vino sese liberalius inuitare. Δαλίαις autem, ὅτι θεῶν χάριν ἀλιζόντο, καὶ σὺν ἡέσων, hoc est, quia deorum gratia conuenire solebant, hoc enim esse, δ' αἶψα θάλασσαν, quod sape apud Homerum occurrit. Inde quoque, ut vult idem lib. 1. ἀταδάλια, hoc est, impietas dicta est, ὅτι ἐν ταῖς θαλίαις τὰ ἄρᾶτα ἐξημέρανον οἱ ἀθεοποιοῦντες ἀλλήλους, hoc est, quia in splendidis illis deorum festiuitatibus, atq; epulis primò homines cæparunt inuicem sese inuicem iniurijs afficere. μέθαιν quoq; addit idem, Aristoteles vult dictum μέθαιν

Festiuarum Christianorum epularum luxuria.

Quanta luxuria, atq; libidinis ne Ethnici festiua sua celebrarint.

ειλαπιννας

δὲ τὸ μὴ θύειν αὐτῶν χεῖρας, hoc est, post sacrificia liberalius se inuitabant, ac mero genio indulgebant. ειλαπιννας quoque, ut idem docet li. 8. veteres appellarunt τὰς θυσίας, καὶ τὰς λαμπροτέρας ἑορτῶν, hoc est, sacrificia, & splendidiores apparatus, quorum qui erant participes, dicti sunt ειλαπινναςαί, coepulones. Sic idem eodem in loco & διασκαδὸν τὸ θεῖον, (quoniam Lacedaemonij deos σιάς appellabant) & εὐωχίας non δὸν ὀρχήσ, id est, cibo, sed δὸν τὸ εὐχεῖν vult dictas, eis δὲ δὴ σωμιόντες οἱ τὸ θεῖον τιμῶντες, καὶ εἰς εὐφροσύνην, καὶ ἀνεσιν αὐτὰς μαδίεντες, τὸ μὲν ποτὸν μέθυ, ἢ τὸ τὸ δωρησάμενον θεῶν, μεθυμναῖον, & λυαῖον, καὶ εὐβιον, καὶ ἰνίον, & εὐροσπύρον, hoc est, Sed quod in ijs bene haberent, ad quae conuenientes, qui numen venerantur, & ad laetitiam animiq; remissionem sese demittentes, potum quidem μέθυ (δὸν τὸ μεδίειν) eius datorem Methymnaem, Liaem, Euium, & Ieieum appellarunt. Eandem ob causam etiam ipsum Daemonium ἰλαῶν, hoc est, propitium (quae vox idem est quod ἰλαρός) sibi precabantur, acclamationibus vocis, Io Io, & ipsum locum, in quo haec peragebantur, ἱερὸν, quasi ἰλαῶν, siue ἱερὸν quasi ἰλαῶν, siue ἰλαρόν.

μέθυ. Bacchi epitheta.

ἰλαῶν idem quod ἰλαρός, ἱερὸν quasi ἰλαῶν, siue ἰλαρόν.

Festiuatatum finis secundum Platonem.

Leg. statim ab initio, οἱ θεοί, inquit, οὐκ ἐβραχύνοντο τὸ πρὸς ἀνθρώπων ὄψιν πόνον πεφυκὸς γέρας, ἀπαυλαῖς τε αὐτοῖς τὸ πόνων ἐτάξαντο τὰς τῶν ἱερῶν ἀμοιβὰς τοῖς θεοῖς, καὶ μέσας, Ἀπολλωνά τε, καὶ Διόνυσον ζωορτασίας ἔδοσαν, ἢ ἐπανορθῶνται τὰς γυρομερίας τεσφάς ἐν τῷ ἱερῶν θεῶν, hoc est, Dij idcirco genus humanum ad labores, miseriamq; natum miserati, laborum intermissiones, atq; relaxationes constituerunt, dierum videlicet festorum celebritates in illorum honorem, & Musas, & Apollinem Musarum ducem, & Liberum patrem, quasi festiuatatum illarum praesides tribuerunt, ut corrigerent, & ad modum mediocritatemq; reuocarēt dapes illas, quae sunt post rem diuinam. Idem potest colligi ex illis verbis Simonidis apud Xenophontem in Hierone, quibus probat, tyrannorum voluptates, priuatorum voluptatibus minores esse. Namq; visitata & solennia superare, hoc praebet voluptates. Idcirco etiam omnes homines diebus festis delectantur, praeterquam tyranni. Eorum enim mensa omnibus epulis semper instructa, ac referta, nullum in diebus festis augendi apparatus relinquunt locum. Itaq; hac primum spei iucunditate priuatis cedant necesse est. Huc quoque facit illud Epicharmi, quod ab eodem citatur, Ex sacrificio, inquit, epulum, ex epulo potatio, ex potatione Comus, ex Como θοανία, id est, ludus, ex ludo iudicium, ex iudicio condemnatio, ex hac compedes, sphaelus, multatio prouenit. Notanda hic est cartarei illius serpentis astucia. Deus, ut supra dictum est, voluit Iudaeos in epularibus illis sacrificijs coram se letari, hoc est, pia, casta, modestaq; laetitiae indulgere. Diabolus itaq; ceu impura Dei simia suos similiter ministros, atq; cultores ficta religionis specie ad libidinem, luxuriamq; impulit, cum illis persuaderet, hoc modo sese maximam a vanissimis illis suis numinibus gratiam inire. Hinc praeterea colligimus idololatriam atq; superstitionis comitem atq; sociam perpetuam esse voluptatem, quam recte Plato omnium malorum escam esse dixit.

Diaboli astutia.

Idololatriae comes voluptas.

Epularum superstitionum & luxuriosarum exempla. Iudaeorum in vituli aurei cultu epulum.

Nunc exempla quaedam epularium huiusmodi sacrificiorum, siue epularum sacrificialium, quibus Ethnici vsi sunt, ex innumeris pauca proferam, primo ex sacris, deinde ex prophanis, litteris. Antiquissimum, cuius in sacris litteris fit mentio, est illud Iudaeorum epulum, quod Ethnicorum imitatione, in illa sua moscholatria, hoc est, vituli aurei cultu celebrarunt, in quo cantilenis, choreis, tripudijs lasciuis atq; perulantibus dicuntur induluisse. Sic enim scriptum est Exod. 32. Et summo mane surrexerunt sequenti die, atq; obtulerunt holocausta, atque hostias pacificas, sediq; populus ut manducaret, & biberet, postea surrexerunt ut luderent.

Israelitarum cum Moabitibus scortis epulae.

Sichemitarum conuiuia.

Sic Israelitae commorantes in Sittim cum Moabiticis mulieribus, a quibus ad sacrificium vocati fuerant, & cibum ceperunt, & idololatriam commiserunt, & turpissimam stupri consuetudinem habuerunt. Iudicum similiter 9. cap. Sichemite vuis collectis, & calcatis in Dei sui templum, sacra nimirum sua procurandi causa, ingressi fuisse dicuntur, & cibum potumq; sumpsisse.

Sic (ut Iudic. 16. scriptum est) Palaestinarum satrapa conuenerunt, ut Dagoni suo magnifica sacra

facta quae (ut testis est Athenaeus τελεται proprie a Graecis appellantur) facerent, & ut lata- Palestinarum conuiuia summa pteiosa.

Antiochus Epiphanes cum in templo Hierosolymitano Iouis Olympij idolam collocasset, Iudeos ad illud colendum impulit. In templo itaq; partim comestationes luxuriosissimae, partim stupra flagitiosissima committebantur, ut 2. Mach. 6. scriptum est.

His adde epulas Belo, & Draconi quotidie apponi solitas, quae a sacerdotibus noctu clam in belli & Draconis templum introeuntibus fuerunt consumptae, qui dolus tamen comprehensus & patefactus, ipsis nis epulae morte exitumq; attulit, ut Baruchi historiola testatur. Similia exempla habes 1. Corint. 10. cap. de quibus supra dictum est.

In prophanis vero literarum monumentis innumera huiusmodi conuiuiorum exempla occurrunt, vnus Homerus tibi innumera suppeditabit. Vt 11. a. magnificentissimi sacrificij Hecatombae quod rex Agamemnon per Chrysen sacerdotem Apollini pro Danais fieri curauit, necnon Agamemnonis epuli quod sacrificium illud statim fuit consecratum, mentio fit. Item 11. β. idem rex Ioui bouem sacrificia immolauit, ad quod sacrificium seniores Graecorum proceres dicitur vocasse. Idem (fuit enim φιλόδουτος) ut 11. n. scriptum est, Ioui similiter bouem sacrificauit.

Od. γ. magnificentissimum sacrificium epulare 82. nimirum taurorum describitur, quod Nestor vnacum suis in littore maris Neptuno obtulit. De hoc sacrificio, atq; epulo sic Athen. diff. Nestora lib. 1. Nestor licet rex esset, multisq; imperaret, tamen cum amicissimis tantum, atq; familiarissimis suis liberis pretiosum sumptuosumq; illud sacrificium atq; epulum celebravit: addit deinde sententiam obseruati dignam, ὁσοῦτά τι γὰρ αὐτῇ ἡ θυσία τοῖς θεοῖς, καὶ θεοφιλεστέα ἢ ἡ δὲ Νότα.

ἡ δὲ οὐκείων, καὶ εὐνεσάτων ἀνθρώπων, hoc est, Sanctissimum enim dijsq; gratissimum est illud sacrificium, quod per illos fit, qui mrtua familiaritate atq; beneuolentia sunt coniuncti. Haec Ethnicus ille naturae instinctu sensit: quantum verius nos Christiani illud de sacrosancto illo nostro epulo Dominico & sentire & dicere possumus, illud nimirum tantum Deo gratius & acceptius esse, quod maior est & ardentior eorum, qui illo simul participant, beneuolentia mutua atq; charitas.

Praeterea, ut quod digressus sum, redeam, Od. θ. Alcinoi Ioui dicitur bouem immolasse, Alcinoi sacris quo pacto.

— δαίνωντ' ἱερὰ δ' αἶψα
τερπόμενοι, μὲν δ' ἐσπιν' ἐμέλαπετο θεῖον
Αοιδός. Hoc est,

Summa cum iucunditate, cantuq; suavissimo gloriosum illud conuiuium celebrarunt.

Od. π. similiter Graeci in vmbroso loco in Apollinis honorem Hecatombem fecisse, ac post Graecorum illam magnificum epulum agisse legitur. Verum praeter alijs memorabile in primis, & eximium Hecatombae fuit Nestoris illud & sacrificium, & epulum, quod Od. π. sub finem copiose describitur.

Conuiuij quoque sacri prolixam admodum descriptionem habes libro 1. Argonaut. apud Apollon.

— ἀθανάτοισι θυλάς
ρίξαντες (Argonautae) μέγα δόρυπον ἐφώπλισαν, &c.

Hoc est, Cum dijs rem diuinam fecissent, magnam instruxerunt caenam. Similis epuli exemplum habes apud eundem lib. 2.

Est autem Ethnici omnium suorum deorum festos dies, partim superstitionibus vanissimis, partim comestationibus atque comotationibus immanissimis, quas illi sacras appellabant, celebrarunt, tamen praeter ceteris omnibus dijs Bacchum, Cererem, Venerem atq; Saturnum omni lasciuia, petulantia, libidinum ac voluptatum genere sibi colendos esse duxerunt, ac proinde in illorum ferijs ebrietati, gula, ludis, atq; libidimbus religioni obtentu atque simulatione maxime indulserunt.

Nam primo quidem quoad Bacchum, Graeci primum, deinde etiam Romani illum multis ca- Bacchi festis remonijs, libidinibus, atq; symposijs execrandis coluerunt. Nam cum illum (forsan pro Noacho Bacchum siue Iacchum accipientes) primum vini, quod quidem laetitiae causa est, inuentorem, atque authorem esse sibi persuasissent, merito illum omni laetitiae, ac voluptatis genere sibi honorandam esse ducebant. Et huc faciunt illa supra citata Athenaei verba, qui & conuiuia, ad quae

Ναυμύσιον illud (sic enim Bacchum appellat) colendi gratia homines conueniebant, εὐαχίας δὲ τὸ εὐχεῖν, & vinum illius donum μέθυ δὲ τὸ μεθύειν αὐτὰς εἰς εὐφροσύνην, καὶ αἴσιον, & eius datorem μεθυμναῖον, Λυαῖον, καὶ Ἰήιον nimirum a lætitia atque hilaritate nominabant.

Græci superstitiosa & ebriosa sanatio. ὄργια. Item Βύιον a symbolo Orgiorum, quod serpens fuit, qui a Syris εὐα dicitur a quo est evanteia verbum contra sententiam Seruij apud Virgilium in sexto Aeneid.

Illa chororum simulans evanteis orgia circum, Ducebat Phrygias.

Vbi evanteis cum Drusio expono εὐάζοντες καὶ ἔσαν ἐπολολύζοντες, & addo σημεῖον ὄργειων σαρκῶν olim serpentem fuisse. De qua re, deq; item vocabulo εὐα, quod in lingua Syrorum serpentem denotat apud Euseb. lib. 10. παρ. secundo fit mērio per hæc verba: Διόνυσον μακρόλῳ ὄργια βάρχης ὠμοφαγία τῶν ἱερομαντῶν ἄροντες, καὶ τελίσκουσι τὰς κραιναρίας τῆς φόρον αἰεσεμένοι τὰς ὄφειον. ἐπολολύζοντες ἔσαν ἐκείνῳ, δὲ ἡ πλῆθῃ παρηκολέθησε, καὶ ὁ θάνατος ἐπηκολέθησε. καὶ σημεῖον ὄργειων βαρκῶν ὄφει βῆ τετελεσμένῳ. ἀντίκα γοῶν κατὰ τὸ ἀκρίβη τῆς ἑβραίων φωνῶν τὸ ὄνομα τὸ εὐα διασωόμενον ἐρμηνεύεται ὄφει θήλειον. Hactenus Eusebius. Ex quibus verbis colligit Drusius verbum quod est εὐάζειν, a serpente deductum. Seruio autē enarranti locum illum Virgilij suam relinquit sententiam. Atq; ita apparet Græcorum superstitiosam & ebriosam nationem varia & multiplicia in Bacchi honorem sacra ludos atq; symposia instituisse.

Hæc primò generatim dicta sunt ὄργια (qua tamen voce, vt Grammatici docent, communiter omnis generis sacra Græcis dicuntur, vt Latinis Cæremoniæ) vel δὲ τὸ ὄργησθαι id est, a furore, (teste Eusebio de Prepar. Euang. vnde & Menoles, id est, totus furens, & Manias muliebri habitu amictus ab Origene contra Celsum, & μαρκός ab Orpheo in hymnis dictus est) vel δὲ τὸ ὄργον, id est, a montibus, in quibus præcipuè celebrabantur, secundum illud Virgil.

Qualis commotis exiit a sacris

Thyas, vbi audito stimulant Trieterica Bacchi

Orgia, nocturnasq; vocat clamore Citharon.

Oreos Liber pater, ait Festus, vt & Oreades nymphæ appellantur, quòd in montibus frequenter appareant: Hinc Phurnutus ait quosdam dicere, in monte Nysio Iouem primùm vitam produxisse, vnde Dionysij nomen. Quid si a monte, quia Bacchus amat colles, vt Virgil. inquit?

Διόνυσια.

Deinde appellata sunt Διόνυσια, eò quòd Bacchus ipse appellatus est Διόνυσος, & Διονύσιος, vel (vt nonnulli volunt) a Διός καὶ ὕστα, id est, Ioue patre, & Nysa vrbe Arabia, in qua fuit à nymphis educatus, vel, vt Plato vult, & Hesiodi interpres, quasi δεδύιστος & αἰδύιστος τὸν οἶνον, id est, quia dator sit vini, vel, quod Phurnuto placet, ὡς Διόνυξ & ὄν, quasi nos adaperiens, siue παρὰ τὸ διαίρειν ἡμᾶς ἡδύως, quia suauiter nos irriget: vel quasi δῆλος & inuersione α. in ο. & λ. in γ. quod curis soluat modicus, & nimis animum, vnde & Alysius dictus, & Lyæus. Illi qui Bacchum voluerūt esse Solem, vt phisici, Dionysium existimarūt esse dictum, vel quasi Διός γὰρ, id est, mentem Iouis, vt Macrobius sensit, vel, quæ Orphei fuit sententia, δὲ τὸ διείδω καὶ ἀεὶ φέρεται, quòd circumferatur in ambitum, vel deniq; vt Cleanthes, Artemidorus, lib. 2. Onirecriticòν, & Suidas opinati sunt, δὲ τὸ διαύειν, id est, a perficiendo. Dionysia autem apud Athenienses bina fuisse scribit Iosephus Scaliger de emendatione temporum: altera verna; quæ Διόνυσια ἐν λιμναῖς a loco veteris oppidi: & ἀστὴρ, id est, vrba; & ἀνδιστήρια fuisse appellata Thucydides testimonijs probat: quæq; mense Elaphobolione agebatur. Probat enim idem Scaliger autoritatibus Senecæ, Appiani Plutarchi & Demosthenis, Anthesteriona esse montē vernalem. Altera fuerunt Hyemalia, quæ mysteria mense Boedromione quotannis fiebant, vt testis est Plutarchus in Camillo & Demetrio.

Λυαῖα.

Λυαῖα quoque fuerunt Bacchi sacra dicta, quoniam ipse Λυαῖος & Lenæus dictus, vt Eusebius, Diodorus, & alij testantur, quòd vindemijs & torcularibus præsit. Hinc Lenæon mensis Atheniensium dictus, in quo similiter illius sacra Lenæa peculiariter dicta celebrabantur, teste Suida. Prima autem eiusdem sacra Athenis per agros a mense Posideone agi solita fuisse, vt Lenæa mense Lenæone. Dionysia Elaphobolione, Gyraldus in libris de Dijs gentium se in Græcis reperisse dixit.

Omophagia.

Omophάγια etiam quasi dicas crudiora Bacchi sacra dicta fuisse, Arnobius his verbis testat

tur, Bacchanalia etiam prætermittamus immania, quibus nomen Omophagijs Græcum est, in quibus furore mentito, & sequestrata pectoris sanitate, circumplicatis vos anguibus: atq; vt vos plenos Dei numine ac maiestate doceatis, caprorum reclamantium viscera cruentatis oribus dissipatis. Capri facit mentionem propterea quod Baccho antiquitus hircus, seu caper mactabatur, quod hoc animalis genus vites maxime rodât, vt Virg. 2. Georg. Ouid. in Fastis; Prudentius contra Symmachum & alij testantur.

Θεοῖνῃα similiter Hesyech. fuerunt θεοῖνῃα, id est, sacra Dionysij apud Athenienses, qui θεοῖνῃα & fuit appellatus, id est, Deus vini.

Præterea æquè Græcis & Latinis Trieterica Bacchi sacra, hoc est, Triennialia dicta sunt; Trieterica, vt Ouidij, Vergilij, Scatij, & aliorum testimonijs facile probari potest, & ipse dictus est Trietericus. Plurarch. Sympos. lib. 4. Probl. 5. festum tabernaculorum Iudaicum τρετῆρηκῆ πάντελειά confert, de quo supra satis dictum est.

Iam verò quoniam detestanda illa sacra noctu antiquitus peragebantur, νυκτέλια, teste Seruio in 4. Aeneid. fuerunt nominata, hoc est, nocturna, & ipse Bacchus νυκτέλιος a Plutarcho, Ouidio, Pausania, hoc est, nocturnus a νυκτέλιος, id est, in nocte perficio. Vnde Virgil.

— Vbi audito stimulant Trieterica Baccho

Orgia, nocturnasq; vocat clamore Citharon.

Dictus quoq; est eandem ob causam & φανήριος, id est, Phausterius & λαμπτήρ, cuius templum fuit apud Pallinenses, in quo celebritas agebatur, quam a deo illo λαμπτήριον vocabant, nimirum δὲ τῆς λαμπτήριον, id est, a lampadibus atq; facibus. Nā, vt Pausanias author est, noctu ea solennitas celebrabatur, facibusq; ad templum ferebant, atq; ita benè poti crateras per totam urbem statuebant, quò melius quisq; arum coleret: Nam, vt Paulus inquit, qui inebriantur, noctu inebriantur, cui congruit illud.

Nox, & amor, vinumq; nihil moderabile suadent.

Hinc rectè Bacchanalia quæ hodie quoq; a Christianis noctu potissimùm agitantur summo cum furore, atq; amentia, a Germanis Faschnacht corrupta voce, quasi nox Bacchi appellatur, tametsi nonnulli dicta volunt Faschnacht, id est, nox doliorum, propterea quod plurima vini dolia in illa nocte exhauriantur. Poloni Gody a gaudio nimirum, Itali Cameuaille, Galli Carmentaran vocant, id est, carnisfrivium.

Αὐεθῆσια quoq; Dionysij festum apud Ionas fuisse Gyraldus scribit.

Præterea apud Athenienses mensis Anthesterion dictus (quem alij, vt Gaza, autumnalem Αὐεθῆσια faciunt, plures, vt Macrobius, & Philostratus, vernalem, sic dictum, teste Harpocratiōne, quod mensis Baccho tum flores ex terra nascuntur) totus Baccho fuit sacer, in quo illius sacra quædam peragebantur, quæ ἀνδιστήρια, πιδόρια, γόες, χύπερα fuerunt appellata. Theophilus scribit Anthesteria ab Atheniensibus Dionysia appellari. Thucid. lib. 2. Baccho sacra fieri 10. mensis Anthesterionis. Apollodorus, teste Suida, in genere totam celebritatem Bacchi vult Anthesteria vocari, illius partes Pithægiam, Choas, & Chytram. Verùm de singulis seorsim dicemus.

In Anthisterijs, vt a Latinis in Saturnalibus, seruos cõiuuijs liberalibus excipi solitos fuisse Anthisteria, ex prouerbio illo videtur posse colligi, Ite foras Cares (καρὰς θύρα, quasi dicat serui) non amplius Anthisteria, vt Gyraldus in suis annis, & mensibus annotat. Fuit & prouerbium alterũ, ἡκίον & μετ' ἀνδιστήρια, hederæ post Anthisteria, cum serius quippiam fit & post tempus. Nam hederæ Baccho fuit sacra, & in sacris Bacchi κίττο πόσει erant, id est, hederigeri.

Πιδόρια, inquit Suidas, ἢ τὰ πιδύα ἀπόρη, (cuiusmodi ferias ab aperiōne cadorum nominat Pithægia; Hesiodus) festum erat Bacchi, in quo dolia relinabant, & amicis potum præbebant. Cel. lib. 15. cap. 25. & Hadrianus Iunius in libro de annis & mensibus ex Plutarcho & Proclo. De eodem sic Plurarch. 3. Sympos. 71. Athenis vndecimo die mensis Anthesterionis primitias noui vini delibant, diemq; illum a dolijs referendis πιδόρια (corruptè in quibusdam exemplaribus πιδόρια legitur) vocant, vtq; apparet antiquitus de vino antequam gustarent libantes, vota faciebant, vt sibi vsus eius medicamenti salutaris, & innoxius foret. Apud nos mensis ἀεθῆσιος dicitur, quæ Patronalis, sextaq; eius die statutum est sacris bono genio (ἀγαθῶ δαίμονι) factis gustare vinum post flatum Faunij, is enim ventus omnium maxime vna mouet, ac mutat, &

quod vinum hunc subterfugit, id putatur perduraturum. His Pithægijs respondent Romatorum vinalia, & nostra Marrinalia, quibus similiter eadus musti resignamus & vinum novum primo degustamus. Veteres enim hanc consuetudinem abrogare cupientes in eius locum S. Martini, nō Papæ, sed Episcopi Turonensis, qui obiit circa annum 382. sub Theodosio Imp. solennitatem 11. die Nouembr. celebrandam instituerunt: quo tempore idem ferè mos obseruatur hodie apud Christianos, qui olim apud Gentes. Hoc festum instituit Marzinus Papa anno 650. secundum Chronicon Martini. Eiusdem meminit & Vincentius lib. 25. cap. 54.

Festū χοῶν.

Χῶες, siue χῶες sacrum fuit institutum a Themistocle in honorem Bacchi a mensura seu vase vocabulo, ut videtur, deflexo, vnde & ipse Dionysius Choopotes fuit cognominatus. De illo festo sic scribit Suidas. Choes festum est, quod Athenis agebatur mense Antheferione, cuius hæc ratio, atq; origo traditur. Orestes cum interfecta matre Athenas venisset, Athenienses illum hospicio, conuiuioq; exceperunt, nec tamen eodem cum illo vino participarunt, verum choas illi vini plenas seorsim apposuerunt. De eodem sic idem scribit, nec non Aristoph. Scholiastes in Equitibus, in illa verba, οἶνε χοῶ. χῶες Chus mensura est Attica capiens n corylas. Est præterea festū Atheniensium hac de causa sic appellatum. Orestes propter matris cædem profugus, Athenas se contulit ad Pandionem cognatū suum, Atheniensium regem. Is cum publicum quoddam epulum eo tempore fortè celebrasset, & Orestem neq; præ pudore dimittere, neque præ religione ad potus, mensaq; communionem admittere auderet, cum nondum esset expiatus, ne ex eodem cratera biberet, singulis conuiujs choem siue choam apposuit. Ibidem Suidas testatur, festum hoc 12. mensis Antheferionis die celebratum fuisse, & teste Apollodoro, solam quidem illam Bacchi festiuitatem ἀνθεσθία dictam fuisse, illius autē partem πιδορία. Epuli huiusce χοῶν apparatus Aristoph. in Αχαρνῆς egregiè his verbis describit,

—ὅτι δ' εἶπνον ταχὺ
Βάδιζε, τὼ κίςλω (ὀφιοθήκλω) λαβῶν, ἢ τὸν χοῶ
ὁ τὲ διονύσει δ' ἱερὸς μεταπίμπεται. Et paulo post:
Τὰ δ' ἄλλα πάντ' ἔστιν παριστάσασθαι
Κλίνας, τράπεζαι, ποσειδάλλαια, σπώματα,
Στέφανοι, μύρον, τετραγύμναθ' αἰπόρνοι πάρα
Ἀμύλοι, πλάκωντες, σισαμῆντες, ἰτέλια
ὄρχησίδεις, τὰ φίλταθ' ἄρμωδιε, καλαί. id est,

— Ad cœnam citò
Te confer cistam accipiens atq; choa.
Nam Dionysij te sacerdos accersit.
Reliqua verò omnia sunt parata,
Lecti, mensæ, puluini, strata.
Corona, vnguentum, bellaria, scorta adsunt.
Amyli, placentæ, sesami, itria siue liba (certa sunt placentarum genera, de quibus postea.)

Saltatrices, Harmodij carmina, pulchræ.

His verbis vno quasi fasciculo babes comprehensa omnia, quæ cum ad huiusce χοῶν, tum cuiusvis alterius epuli antiqui apparatus pertinebant. Horum autem quædam ab inuitatis afferebantur in illo epulo choon, alia ab inuitantibus ministrari solebant, ut Scholiastes in hunc locum annotat. Inuitati enim secum adferebant ἐψήματα cibos coctos, nimirum ἀμύλας (βρώμα τὸ μὴ πεπρωκὸς ἐπὶ μύλων, teste Eustath. 11. π. id est, placentæ genus ὑβρύπις, in quo comminuendo dentes molares non laborant). πλάκωντας placentas, σισαμῆντας (σισαμῆς εἶδος πλάκωντες, σισαμῆν λέω καλῶμεν σισαμῆδα, teste Scholiast.) ἰτέλια (τὰ πυρῶδη πλάσματα.) Afferebant præterea secum κίςλω, id est, ὀφιοθήκλω (vnde forsitan Latinum cista, & vernaculum nostrum cistern) nec non χοῶ poculum, ne alio poculo communicarent, idq; propter causam supra de Oreste commemoratam. Illi verò, qui vocabant, solebant suppeditare, & apponere coronas, vnguenta, bellaria, & alia huiusmodi, nimirum lectos, mensas, puluina, stragulas vestes. His accedebant meretrices saltatrices pulchræ, & τὰ φίλταθ' ἄρμωδιε, hoc est, Scholiaste interpretare,

terprete, τὰ εἰς ἄρμωδιον σοκολιὰ ἀσμάτα, secundum illud supra ἄρμωδιε μάλ' ἄσται.

Iam verò quoad festum χυτῶν, id est, olla dictum, de illo sic scribit idem Aristoph. interpret χυτῶν in Αχαρνῆς in illa verba,

Ἐπὶ τῆς χοῶς γὰρ, καὶ χυτῶν ἀποτίσι πε, &c.

Chyri festum apud Athenienses percelebre, in quo omne seminum genus in olla coquere solebat, Dionysio & Mercurio operantes, ut Theopompus scribit, principium huius sacri a Deucalione usq; per manus traditum fuit. Ferunt enim illum, & qui cum eo ex diluio illo superstites euaserant, semina ita coxisse, vnde festum exortum, & appellatum est; nam Chyria ollam significat, nec ex coctis quicquam gustabant, sed Dionysio & Mercurio Chthonijs offerebant pro mortuis. Sunt qui hæc eodem peracta die affirmant, quo & Choes agebantur, idq; 13. Decemb. sicut Aristoph. interpret Didymi testimonio confirmat. Eiusdem Suidas quoq; meminit.

Sed & ποσειδάλλαια celebritas Dionysio peragebatur, & Neptuno, ut scribit Hesychius, quæ ποσειδάλλαια Anteuindemia appellare possumus.

His adde φαγησία, & φαγησιπόσια (φαγησία quoad, & φαγησιπόσια, subintellige εἰορτή, in φαγησία, & singulari numero dicitur) quæ fuerunt festum, in quo cibo potuq; ad satietatem usq; exhilaraban φαγησιπόσιον. Huius fit mēcio apud Athen. lib. 7. sub initium, vbi citat locū quendam ex Clearcho, & dicit σία hoc festum exoleuisse, quemadmodū & festum παρῳδῶν, quod & ipsum agebatur tempore Dionysiorum, in quo singuli qui conueniebant dijs rhapsodias honoris loco afferebant. Videtur ergo vtrumq; hoc festū olim in Bacchi honorē institutū, ac celebratū fuisse. Apud nos Christianos, ut nihil dicā de barbaris nationibus, huiusmodi phagesia, & phagesiposia quotidie ferè exercentur.

Huic similia idē author Plutarchi testimonio comprobatur fuisse λαγυλοφορέων Lagenophoriorum sacra, quæ a Ptolomæo primū, multarum aliarum quoq; ceremoniarum ad Bacchi cultum pertinentium inuentore, instituta, & ab Alexandrinis culta atq; celebrata fuerunt. In illo λαγυλοφορέων autem festo oliuæ ramos gestare, ac cœnantes in lectulis accumbere solebant, cum quisq; lagenam eia secum domo (quod idem in festo Choon fieri solitum fuit) deferret, ex qua biberet; vnde ipsum festum nomen suum sortitum fuit. His ut nomine, ita re ipsa respondent Christianorum quorundā Ochmaria (quæ etiā Ochmari lagena vocatur) potationibus peruigilibus celebrari solita Atheniensi, ut illud quoq; addam, scribit lib. 1. in loco quodā, qui octo stadijs ab Elia distat, incolas in Christianorū Bacchanalibus solitos fuisse tres lebetes vacuos præsentibus externis recludere, quos iterū aperientes vini plenos inueniebant. Hæc fuerūt nomina atq; genera festorum, atq; sacrorum, quibus olim Bacchus a Græcis coli fuit solitus. Horum alia quidem a furore, qui in illis dominatus est, Anacephaleōs ὄρχη, alia a Baccho, cui illa fuerunt cōsecrata, διονύσια, θεοίαι, λῳαία, alia a tempore in quo his festorum fuerunt celebrata, Ανθεσθία, νυκτελία, λαμπνηία, τελεπειρία, id est, Triennalia, quod tertio quoq; anno in quibusdam Græciæ ciuitatibus peragebantur, alia a vasis & instrumentis, quæ in illis fuerūt adhibita, χοῆς, χυτῶν, λαγυλοφορέων, πιδορία, alia deniq; a gula & ebrietate, quæ in illis regnauit, ὀμοφάγια, φαγησία, & φαγησιπόσια fuerunt appellata.

A Græcis porro immania, atq; insana illa sacra, sceleris flagitijq; plena ad Romanos promā Romanorum narunt, quæ ab illis Bacebanalia atq; Liberalia fuerūt dicta, quoniam ille in cuius honorē illa age sacra in Bacchi bantur, & Bacchus fuit dictus, & Liber. Hæc festa licet vni & eidem damoni fuerint cōsecrata, honorem celestis, qui & Bacchus & Liber fuit vocatus, tamen secundum Romanorum consuetudinem, nō eodem honore celebrata. Liberalia enim, in quibus etiam Anna Perenna sacra fiebant XVI. Liberalia. Kalend. April. fuerunt celebrata, quorū Cicero sape in Epistol. ad Atticum meminit. Et Varro sic vult esse dicta, quod per totum oppidū eo die sederent sacerdotes Liberi, & annus hedera coronatæ cum libis, & foculo pro emptore sacrificarent. Ouidius lib. 3. Fastorum, illorum & originem, & morem atq; ceremonias diligenter eleganterq; descripsit. De Ceremonijs sic canit,

Idibus est Annæ festum geniale Perennæ
Non procul a ripis aduena Tybri tuis.
Plebs venit, ac virides passim disiecta per herbas
Potat, & accumbit cum pare quisq; sua.
Sub Iouis pars durat, pauci tentoria ponunt,
Sunt quibus e ramis frondea facta casa est

Pars ibi pro rigidis calamos statuere columnis,
 Desuper extentas imposuere togas.
 Sole camen, vinoq; calent, annosq; precantur,
 Quot sumunt cyathos, ad numerumq; bibunt.
 Inueniet illic, qui Nestoris eibat annos
 Qua sit per calices facta Sibylla suos,
 Illic & cantant quicquid didicere theatris,
 Et iactant faciles ad sua verba manus.
 Et ducunt posito duras cratera choreas
 Cultaq; diffusis saltat amica choris.
 Cum redeunt, rucubant, & sunt spectacula vulgi,
 Et fortunatos obuia turba vocat.
 Occurrit nuper, visa est mihi digna relatu
 Pompa, senem potum pota traherat anus.

Ex his constat Liberalia per agros sub dio, vel tentorijs cum largioribus poculis, libis mellisve
 ceu Liberi bellarijs, cantiunculis, atq; choreis impudicis fuisse celebrata: de quibus vide P. Pi-
 thoeum Aduers. lib. 1. ca. 9. Annon quæso huiusmodi Liberalia, seu illiberalia potius non modò fe-
 stis, sed profestis quoq; diebus a vobis Christianis, Germanis potissimum assidue agitantur? His
 ipsis porò Liberalibus moris quoq; fuit togas dari, de quo supra.

Bacchanalia.
 Bacchanalium
 monstrosa in-
 temperantia et
 libido.

Quod ad Bacchanalia attinet, illa, vt Gyraldus vult, singulis mensibus agebantur, vt La-
 zius, alia Martio, alia in Vindemia inter initia Septembris, & aliquando alio anni tempore.
 Quanta verò illa partim cibi potusq; intemperantia, partim libidine, monstrosa certe, & execra-
 bili agitari fuerint solita, pluribus describit Linius Decad. 4. lib. 9. Tacitus lib. 11. Valerius
 Maximus lib. 6. cap. 3. & alij. Atque hanc quidem ob causam, vt idem scriptores testantur, illa
 a Romanis fuerunt sublata. Augustinus lib. 6. de Civitate Dei, cap. 9. Sic Bacchanalia, inquit,
 summa celebrantur insania, vbi Varro ipse confitetur, a Bacchantibus talia fieri non potuisse,
 nisi mente commota. Hac tamen postea displicuerunt Senatui, & ea iussu auferri. Saltem sic
 tandem forsitan senserunt, quid immundi spiritus, dum pro dijs habentur, in hominum possint men-
 tibus. Idem lib. 18. cap. 13. Tunc & Liber pater, inquit, bellauit in India, qui multas in exercitijs
 habuit feminas, quæ Bacchæ appellatae sunt, non tam virtute nobiles, quam furore. Aliqui sanè
 & victum scribunt Liberum, & vinctum, nonnulli & occisum in pugna a Perseo, sed vbi fuerit
 sepultus, tacent. Et tamen eius velut Dei nomine per immundos demones Bacchanalia sacra,
 vel potius sacrilega sunt instituta. De quorum rabiosa turpitudine post tam multos annos sic Se-
 natus erubuit, vt in vrbe Romana esse prohiberet. Eorundem turpitudine Tertullianus quoq;
 non semel in scriptis suis Ethnicis Christianorum cœnam Dominicam, & Agapas, vt supra
 dictum est, calumniantibus exprobrauit, quæ tamen Liberalia vocat. In libro de Spectaculis,
 Duo ista demonia, inquit, Venus & Liber, coniuncta, & conspirata inter se sunt, ebrietas, &
 libidinis. Itaq; theatrum Veneris, Liberi quoq; domus est. Nam & alios ludos Scenicos Libe-
 ralia propriè vocitabant, præterquam Libero deuotos, quod sunt Dionysia penes Græcos, etiam
 a Libero institutos. Item eodem in libro, Nam cum & promiscuè ludi Liberalia vocarentur,
 honorem Liberi patris manifestè sonabant. Libero enim a rusticis primò fiebant, ob beneficium,
 quod ei ascribunt, pro demonstrata gratia vini. Idem in Apolog. cap. 42. Non in publico Libera-
 libus discumbo, quod bestiaris suprema cœnantibus mos est. Idem de illorum abrogatione sic
 scribit cap. 6. eiusdem libri: Liberum patrem cum mysterijs Consules (Q. Martius Philippus,
 & Posthumus Albinus) Senatus auctoritate non modò vrbe, sed vniuersa Italia eliminave-
 runt. Idem tamen docet illos postea turpes, & otiosas illas superstitiones restituisse. Licet Bac-
 cho iam Italico farias vestras immolaritis. Idem, vt hoc quoque addam, cap. 39. Apolog. Apa-
 turis Dionysij mysterijs Atticis coquorum delectum induci solitam fuisse scribit. Apaturio-
 rum autem celebritas sic dicta δρό δ ἀπαύτης, hoc est, fraude, quam Athenienses a Bœotijs
 passi fuerunt, quatuor continuis diebus durabat, quibus sacrificabant & epulabantur Athe-
 nienses publicè atque privatim, de qua supra. Sed ex hoc Tertulliani loco colligimus illa ipsa in
 Dionysij

Bacchanalia
 Romanis ab-
 rogata.

Apaturia.

Dionysij quoque honorem celebrari fuisse solita. Idem Apolog. capite trigesimo septimo. Quoties
 etiam præteritis vobis, suo iure nos inimicum vulgus inuadit lapidibus, & incendijs ipsis Bac-
 chanalium furijs? Scy. hæ, author est Herodotus in Melpomene, Græcis vitio verterunt Bac-
 chanalia celebrandi consuetudinem, cum a ratione omnino alienum esse existimarent, illum De-
 um cogitare, ac diuinis honoribus afficere, qui homines ad insaniam adigat. Dionysius Epi-
 phanes, seu potius Epimanes crudelissimus tyrannus miseros Iudæos cum alias superstitiones,
 tum Bacchanalia quoque celebrare, (quod Bacchanalia facere Plautus appellat) & hedera
 coronatos Baccho pompam ducere coegit, ac eos, qui nefarijs hisce suis iussis atq; mandatis ob-
 temperare noluerunt, immanissimè erucidari curauit, vt scriptum est lib. 2. Machab. cap. 6.

Scy. hæ Græco-
 rum Bacchan-
 lia viderant.
 Dionysij Epi-
 phanis in huius-
 modi Bac-
 chanalium con-
 temptores Iu-
 dæos crudeli-
 ter.

Hæc aliquantò latius atque copiosius de Bacchanalibus dicere volui, quò magis appareat
 Christianorum Bacchica planè, hoc est, insana ac furiosa impietas, qui tam immania, tam tetra,
 omnis sceleris flagitijque plena festa, ab ipsis Scythis damnata, a Romanis vbi insignem illorum
 scditatem sublata, non dubitarunt quasi postliminio iure in Ecclesiam introducere. O scelus, &
 crimen horrendum & ingens, quo procul dubio grauem, & horrendam nobis iram atque furorem
 diuinam conciliamus! Iudæi olim, vt Machabeorum historia testatur, nec non Christiani
 primitiua Ecclesia millies mortem quamuis acerbissimam oppetere maluerunt, quam vt imma-
 nibus atque sacrilegis huiusmodi sacris sese polluerent. Romani illorum turpitudine cognita,
 illa ex vrbe sua totaq; Italia exterminauerunt. Scythæ gens barbarissima ipsius naturæ in-
 stinctu ab illis vehementissimè semper abhorruerunt. At nos Christiani, proh dolor, atque pu-
 dor, illa mordicus retinemus, illis mirum in modum delectamur, illa non minore, quam olim Eth-
 nici, furore atque insania, diurnis nimirum nocturnisque discursibus, ludis, spectaculisque ob-
 scænis, clamoribus atque vociferationibus insanis, belluationibus atque comotationibus mon-
 strosis, libidinibus vagis, atque stupris agitamus, ita vt non homines, sed Strygiæ ille Bacchæ,
 Furia, atque Erynies cum ardentibus suis facibus ex inferis excitatæ passim discursare vide-
 antur. Nec paucis tantum hæc diebus fiunt, sed omne illud tempus, quod a Natali Domini no-
 stri Iesu Christi ad quadagesimale vsque tempus intercedit, sceleribus huiusmodi atque flagitijs
 impenditur. Itaque cum ipsum vulgus turpissimis huiusmodi ludis deditum grani sese scelere ob-
 stringit, tum verò longè grauius, quasi in exprobrabili crimine sese populi duces atque præsi-
 des cum politici, tum Ecclesiastici contaminant, qui tantam scelerum atque flagitiorum licentiam
 impunè cum summa Christiani nominis, numinisque diuini ignominia atque dedecore, cum
 extrema Republica Ecclesiaque pernicie grassari patiuntur. Quid dicam, quòd plurimi reperi-
 untur, qui furiosam hanc impericæ multitudinis temeritatem atque audaciam exemplo atque au-
 thoritate sua magis adhuc incitant, atque inflammant? Annon quæso Romani illi magistratus,
 in extremo & vniuersali illo iudicio, Christianos hosce nostros magistratus condemnabunt, quòd
 ipsi verè licet religionis expertes, tamen vel naturæ solius ductu ac magisterio turpissima illa
 Bacchanalia prorsus sustulerunt; at verò hi Christianæ religionis sacris initiati, documentis que
 sanctissimis instituti, atque imbuti, quibus Deus populi, Ecclesiaque sua salutem commisit, im-
 puras, nefandas, ac planè demoniacas hæc Bacchanaliorum ceremonias atque ritus, fouent,
 alunt, atque tuentur? Iam verò quid dicam, quòd plurimi eorum, qui se Christianos profitentur
 atque simulant, quotidie ferè Liberalia, atque Bacchanalia viuunt, vt poëta illius verbis vtat,
 hoc est, dies noctesque intemperantia, libidinibus, atque voluptatibus turpissimis inseruiunt?
 Idem igitur nobis Christianis hodie merito obijci & exprobrari potest, quod olim Iulianus Imp-
 in libello illo suo, qui μὲν οὐδὲν, οὐδὲν ἀντιοχικὸν inscribitur, Antiochenis exprobrauit: Taren-
 tini, inquit, Romanis quondam grauis pœnas dederunt suæ perulantia, quòd in Bacchanalibus
 per ebrietatem legatos eorum incuriosius tractassent. At vos omnino Tarentinis feliciores estis
 (hæc per Ironiam) qui pro diebus paucis annum integrum in delitijs consumitis: pro legatis prin-
 cipes ipsos contumelia afficitis. Sic nos Christiani hodie non semel tantum in anno, sed quotidie
 ferè Bacchanalia agitamus, hoc est, epulamur, comessamur, voluptuamur, totum annum in deli-
 tijs & voluptatibus consumimus, & cum Deum ipsum Regem regum & Principem principum
 Dominum dominorum, tum magistratus, Rerumq; pub. Ecclesiarumq; præsides, & nos deniq; in
 tuo omni iniuriarum contumeliarumq; genere afficimus.

Cereris sacra. *Ve autem Bacchum, quem vini datorem existimarunt, ita Cererem quoque, quam frumenti inuentricem opinabantur, luxuriosis epulis, nefarijsq; libidinis coluerunt Ethenici. Illa autem sacra, atque conuiuia a Græcis *δεσποβεια*, atque *δηυτητα*, a Latinis Cerealia dicta sunt. His autem Romanos genio indulgere, & opipare epulari solitos fuisse, vel ex Vergilio intelligere licet Georgicorum, ubi ita canit,*

*In primis venerare Deos atque annua magna
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis.
Extrema sub casu hyemis, iam vere sereno.
Tunc agni pingues, & tunc mollissima vina,
Tunc somni dulces, densaq; in montibus umbra.
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret,
Cui in lacte fauos, & mite dilue Baccho, &c.*

Cereales cœna. *Hinc Cereales cœna apud Plautum in Menachmis, hoc est, opipara, & multis ferculis referta. Macrobius lib. 3. Saturnal. cap. 11. affirmat in sacrificijs Cereris vinum non adhiberi solitum fuisse, idq; Plauti testimonio confirmat, cuius hæc sunt in Aulularia verba,*

*Scaph. Cererim Scrobile istas facturi nuptias?
Scrob. Qui? Scaph. Quia temeti nihil allatum intelligo.*

*Sed contra Cato de Re rustica cap. 134. in extremo: Postea Cereri exta, & vinum date: nec non Virgilius paulo ante citatis carminibus docet cum vino quoq; fuisse celebrata. Nodus, inquit Lambinus in Plautum, mihi inexplicabilis, nisi alium dicamus in hac re fuisse Græcorum, alium Romanorum morem. Nam *δεσποβεια*, id est, Cerealibus, seu festis diebus Cereris, vini vsu interdictum est, neq; vinum libabatur, neq; vinum in sacris adhibebatur, ex quo *δυσωια* uel *ουαλια* sunt dictæ. Tum mulieres ea sacra tractabant, atque administrabant, quæ perpetuo apud Romanos temere carebant, apud Græcos vero saltem ijs diebus sese a vino abstinebant. Nonnulli sic soluant, ut dicant Cererem eandem esse atque Vestam, seu potius Terram. Hæc ille. Verum de his sacris, si vni, vide plura apud Gyraldum de Dijs gentium, & Læzium de Republica Romana, Dionys. Halycar. lib. 2. & alios.*

Eleusinia. *Eleusinia quoq; Græcis sacra dicta sunt, quorum immanis fuit turpitudine. Arnobius libro octauo, Ceres facibus accensis, & serpente circumdata, errore subreptam, & corruptam Liberam anxia & sollicita vestigat, hæc sunt Eleusinia. Idem libro quinto, Vultis enim consideremus mysteria, & illa diuina, quæ Theismophoria nominantur a Græcis, quibus gente ab Attica Sancta illa peruigilia consecrata sunt, & pannychismi graues. Describit deinceps illorum originem atq; fœditatem pluribus. Idem libro septimo, Lectisternium Cereris erit proximis Idibus, habent enim dii lectos, atq; ut stratis possint mollioribus incubare, puluorum tollitur, & excitatur impressio. Eorundem Eleusiniarum sanè turpissimorum Tertullianus quoque mentionem facit libro Aduersus Valentianum sub initium, Nam & ipsa Eleusinia hæresis est ipsa Attica superstitionis (nam Eleusis vrbs est Attica) quod tacent pudorem scilicet, propter occultam obscœni virilis. Et paulo post, Sequitur iam silentij officium, attentè custoditur, quod tardè inuenitur. Cererum rota in adytis diuinitas, tot siparia (vela) portarum, totum signaculū linguæ simulachrum membri virilis reuelatur. His verbis Tertullianus Valentianorum turpes & obscœnos concubitus abditis & abstrusis illis, sed turpissimis Eleusinijs comparat, in quibus mentula colebatur. Ex his ergo constat Cererem a Gentilibus non luxuriosis modo epulis, verum etiam nefarijs libidinis fuisse cultam. O vinam non nos quoque Christiani ut Bacchanalia, ita Cerealia quoque atq; Eleusinia tam festis, quam profestis diebus ageremus!*

Sacra Veneris. *Tertia dea, quam Ethenici, omni luxurie petulantiaq; genere coluerunt, fuit Venus, quæ, ut ille inquit, sine Cerere & Baccho friget, in cuius honorem Aphrodisia, Apaturia, & alia festa instituta, ac celebrata fuerunt.*

Saturnalia. *Quartus deus, quem & Græci, & Romani veteres cum multis alijs cæremonijs atq; ritibus, cum verò atq; in primis lætissimis, lautissimisque epulationibus coluerunt, fuit Saturnus, cuius festi dies a Græcis *νεβια*, a Latinis Saturnalia fuerunt appellata, de quibus, quoniam multa habent cum Christianorum moribus communia, paulo copiosius scribam. De his primò L. Accius poeta antiquissimus sic cecinit,*

*Maxima pars Graiū Saturno, & maxime Athenæ
Consciunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis
Cumq; dies celebrant per agros, vrbesq; ferè omnes
Exercet epulis læti, famulosq; procurant
Quisque suos, nostriq; itidem, & mos traditus illius
Iste, ut cum dominis famuli tum epulentur ibidem.*

Iustinus similiter ex Trogo scribit, in Saturnalibus exæquato omnium iure passim in conuiujs seruos cum dominis recubare, ob memoriam exempli Saturni regis Aboiginum. Is enim tantæ iustitiæ fuisse dicitur, ut neq; seruerit sub cælo quisquam, neq; quicquam priuatæ rei habuerit, sed omnia communia et indiuisa omnibus fuerint, veluti vnum cunctis patrimonium esset. De illorum & origine, & tempore sic Macrobius scribit lib. 1. Saturnaliorum, cap. 10. Apud veteres dicit opinonem fuisse septem diebus peragi Saturnalia, id quod nonnullis testimonijs confirmat. Sed tandem concludit, Saturnalia antiquitus vno tantum die, id est, decimo quarto Calendarum Ianuariarum fuisse celebrari solita, quo solo die apud eadem Saturni conuiuio soluto, Saturnalia clamitabantur, qui dies nunc Opalibus inter Saturnalia deputatur, cum primum Saturno pariter, atq; Opi fuerit ascriptus. Sed post in triduum propagata, primum ex adiectis a Cæsare huic mensi diebus, deinde ex edicto Augusti, qui trium dierum ferias Saturnalibus addidit. A decimo sexto igitur capta, in decimum quartum desinunt, quo solo fieri antea consueuerant. Sed Sigillariorū adiecta celebritas in septem dies discursum publicum, & lætitiæ religionis extendit. Deinde rusticus detractis duobus diebus, ad quinque dies Saturnalia redierunt. Hinc Martialis Saturnaliorum dies modò quinque nominat, modò septem. Cur autem vno eodemq; in mense & Saturnalia, & Cur Saturnias Opalia egerint, hanc idem auctor rationem reddit, quod nimirum Saturnus eiusq; vxor tam frugum, quam fructuum repertores esse crederentur. Itaq; omni iam factæ agrorum coactio ab hominibus hos deos coli, quasi vitæ cultioris auctores, quos etiam nonnullis cælum, & terram esse persuasum est, Saturnumq; a saturo dictum, cuius causa a cælo est, & terram Opem, cuius ope humana vitæ alimenta queruntur, vel ab opere, per quod fruges, fructusq; nascuntur. Huic deæ sedentes vota concipiebant, terramq; de industria tangebant, demonstrantes ipsam matrem terram esse mortalibus appetendam. Idem porò Philochori testimonio probat Cecropem primum Saturno, & Opi in Africa statuisse aram, eosq; deos pro Ioue, & terra coluisse, instituisseq; ut patres familiarum, & frugibus, & fructibus iam coactis, passim cum seruis rescerentur, cum quibus patientiam laboris in colendo rure tolerauerant: delectari enim Deum honore seruorum contemplatu laboris. Hinc est, addit idem, quod ex instituto peregrino huic deo sacrum aperto capite facimus. Hæc Macrobius.

*Ex his autem omnibus diligenter perpensis videtur posse colligi antiquissimum hoc Saturnalia veliorum festum promanasse ex illo longè antiquiore tabernaculorum, siue Scenopegias festo; quod peracta messe atq; vindemia, collectis iam reconditisq; frugibus atq; fructibus mense septimo a Iudæis Dei iussu atq; præcepto septem dierum spacio celebratum fuit, quo tempore tam seruis, quam liberis sub tentorijs feriari; epulariq; summa cum lætitiâ fuerat concessum, ut constat ex Levit. 23. Deut. 16. Hic mensis septimus a Iudæis dictus est cum Thirsi, a thirosh, id est, musto; quod eo mense fuerit vindemia, tum *עֲתָנִים* Ethanims, id est, fortitudines, siue mensis fortium, vel quod totus ferè fuit festiuus, vel propter fruges & fructus in illo colligi solitos, qui sunt robur hominis; vel, ut alij volunt, quod in illo mense arca fœderis in templum Solomonis recens extructum a viris fortibus translata sit, & tum valide præces, multaq; sacrificia Deo oblata sunt. Appellatur etiam Roschbaschana, id est, caput, seu initium anni Ezech. cap. 40. v. 1. Veteres Hebraei primum vocabant a creatione mundi, quem eo mense conditum esse dicunt: ex quo autè ex Aegypto egressi sunt, Tischi mensis septimum, & Nisan primum cepisse dici. Ergo ut Iudæis mensis Tischi Deo dicatur, ita Romanis December Saturno sacer, totus ferè festiuus fuit; unde ab Ouidio accipitur genijs, hoc est, genialis fuit dictus Fast. 4. quoniam in illo indulgebatur genio, hoc est, voluptatibus. Quoties enim voluptati operam damus indulgere dicimur genio, teste Seruio. Unde genialis nomen deducitur. Iuuenal. — Genialis agatur iste dies.*

Gaudet enim noster genius voluptate, ad quam natura procliuus sumus. Hinc & genalia curat

dicitur, qui lautius vivit, & contra genium fraudare dicuntur, qui necessaria & incunda natura subrahunt. Et quia December voluptatibus fuit consecratus, hinc forsitan veteres illum pinxerunt in modum lanij iugulantis porcellam. Hieronymus in illa Esaiæ verba cap. 65. Ponitis fortunam mensam, & libatis super eam. In cunctis, inquit, vrbibus & maxime in Egypto & in Alexandria vetus est consuetudo, ut ultimo die anni & mensis eius, qui extremus est, ponant mensam, refertam varij generis epulis, & poculum mulso mixtum, Fortunæ vel præteriti anni, vel futuri fertilitate auspicientes. Ergo (ut ad propositum redeam) festum hoc olim in solius Dei Opr. Max. honorem seu veri Saturni, atq; Opis (quem Deum Schaddai, hoc est, Cornucopiae sacra litera appellat) ab ipso Deo institutum, ac celebrari solitum, postea gentiles cacodemonis impulsu ad fictitiorum suorum deorum cultum transtulerunt.

In hoc autem festo domini seruos suos conuiujs liberalibus & opiparis excipiebant, ipsi muneribus seruilibus fungebantur, seruis impunè, quicquid liberet loqui licebat, teste Macrobi. lib. 1. & Athenæo lib. 14. his verbis, τὰς τῶν χειρῶν νύκτας ἰσοῦν τοῖς ἡμετέροις, hoc est, Saturnaliorum diebus moris est apud Romanos, ut seruos suos conuiujs excipiant, ipsiq; seruorum munere fungantur. Quale etiam festum fuerunt Nonæ Capratinæ, in quo ancillæ Romæ splendide vestitæ urbem circum-eunt, pugnam conferunt, tandem ἐπιώδρια καὶ ζῶντα κἀδάδις σκεῖνα καταβύουσα epulantes confidenti ficulneis ramis obumbratæ. Plutarchus in Camillo & Romulo. De festis diebus atque conuiujs seruorum & ancillarum Idibus Augusti apud Romanos, & de nonnullis apud Indos, vide Alex. ab Alex. 149. Hunc verò Saturnaliorum morem Macrobius eodem in loco Græcum esse dicit, cuius aliquot exempla commemorat. Nam in Creta in Mercurialibus idem fieri ἐπιώδρια καὶ ζῶντα κἀδάδις σκεῖνα καταβύουσα, hoc est, epulantibus seruis domini seruiunt atq; ministrant. Sic in Træzene mense Geræstione conuentus per multos dies celebrabatur, in quo serui vnâ cum ciuibus astragulis ludebant, & domini seruis conuiuium exhibebant. Similiter in Babylone ad 15. Calend. Septemb. festum agi fuit solitum Saccan dictū, quinque dierum spacio, in quo moris erat, ut serui dominis imperarent, quorum vnus inductus stola regie simili familie præerat, quem Zoganem appellabant. Idem auctor Barti Sinopensis testimonio confirmat, hoc Saturnaliorum festum omnino Græcum esse, cui simillima sit certa quædam Thessalorum festiuitas Peloria dicta, cuius hac fuit ratio. Ioui Pelorio dicto sacrificantes, eidem mensas splendide paratas apposuerunt, ac omnino tanta cum humanitate, iucunditateq; festum illud celebrare fuerunt soliti, ut in illo peregrinos omnes conuiuium exceperint, vinetos soluerint, & serui vnâ cum suis dominis summa cum licentia accubuerint, atque epulari sint, atq; ad eò ipsi domini ministrarint. Similis moris in Atheniensium Anthisterijs, supra facta est mentio, in quibus similiter serui conuiujs liberalibus a dominis suis excipiebantur. Ad hunc porò Saturnaliorum morem Horatius alludit lib. 2. Satyr. 2. — Age, libertate Decembri

(Quando ita maiores voluerunt) vtere, narra.

Hinc & pileos, quod signum est libertatis, gestabant, & ingenuorum calceis induebantur, teste Porphyr. Catullus ad C. Licinium, Caluum, Saturnalia optimum diem appellat, propterea (opinor) quod aurei illius seculi, quod Saturno regnante fuisse dicitur, imaginem referebat, memoriamq; representabat, quo nondum erat auditum nomen seruitutis. Lucianus quoque ἐν τοῖς ἑξῆς κρόνον, de Saturnaliorum more plura tradit. In primo Dialogo ipsum Saturnum sic loquentem inducit, καὶ τὸ ἀπάρτα καὶ κρότος, καὶ ὠδὴ, καὶ παιδία, καὶ ἰσοτιμία πάντων ἀλόχοις, καὶ ἐλευθερίας ἀλλοτρίων, id est, Atq; idcirco vbiq; plausus, & cantus et ludus, & honoris æqualitas omnibus cum seruis, tum liberis. Neq; enim me regnante seruus erat.

Quoad autem hunc Saturnaliorum antiquorum morem, quo nimirum serui, ut dictum est, dominis imperare, & epulis ab illis excipi consueuerunt, eundem Polyd. Virgil. Lib. 5. cap. 2. apud Anglos quoq; obtinere his verbis tradit, Est & illud ab iisdem (Ethnicis) profectum, quod nunc per Dominica natalitia nostri ministri potestatem in dominos habent, atq; vnus eorum dominus creatur, (idem supra de Babylonijs dictum) cui cuncti familiares simul lasciuientes parent, vnâ cum ipsis dominis, hoc est, paribus familiarium. Siquidem hanc libertatem serui apud Romanos, ut in Iustini Epitome est, habebant. Institutum hoc apud Anglos præcipuè custoditur. Hac ille

Saturnaliorum consuetudo siue mos.

Saturnalia Græcis. Mercurialia Cretensia. Conuentus Træzensium. Festum Babylontorum.

Thessalorum Peloria.

Serui pileos in Saturnalibus gestabant. Saturnalia cur optimus dies dicitur.

Anglorum Saturnalia.

illo. Apud Germanos idem fieri solet in festo trium Regum, uti vocant. Sic quibusdam in locis die Paschatris: in alijs, die Natali Prælati cum suis Clericis ludunt, vel in claustris vel in domibus Episcopalibus, ita ut etiam descendant ad ludum pilæ, vel etiam choreas & cantus: quod olim apud Ethnicos vocabatur Libertas Decembrix. Hanc ludendi consuetudinem præcipuè obseruant magna Ecclesia, ut Remensis & alia, teste Durando Rat. lib. 6. cap. 56. & M. Iohanne Belech in suo Rationali. cap. 100. Reprehendit autem Athenæus hunc morem, libro 6. m. n. m. (vult ut etiam Plato libro 6. de legib.) dominos cum seruis & ancillis suis ludere atq; iocari, ne & illis parendi seruiendiq; & sibi imperandi conditionem difficiliorem reddant. Quanto minus hodie Christianos decet, præsertim in Paschate & Natali Dominico, quando maximarum rerum memoria celebratur?

Bellum porò ut in Saturnaliorum descriptione pergam) in illo festo sumere nefas habitum, quoniam regni eius tempora felicissima fuerant, nullis bellis vexata, nullis infestata latronibus: qua sanè causa fuit, ut Romani ædem Saturni ærarium esse voluerint, quod nulli sub eo furtum in Italia fuisset commissum, siue quia sub illo nihil erat cuiusquam priuatum, nec signare solum, aut partiri limite campum, Fas erat, testis Macrobius libro primo. Pænas quoque iisdem diebus exigere piaculare erat, teste eodè libro primo capite decimo. Ut autem Domini Saturnalibus, sic matrona mense Marcio seruis cænas apponebant. Illæ, ut principio anni ad promptū obsequium honore seruis inuitarent, hi quia gratiam perfecti operis exsoluerent, Macrobius libro primo capite duodecimo. Præterea in Saturnalibus non modo serui a dominis conuiujs excipiebantur, verum etiam amici atq; familiares inter se mutitabant, hoc est, mutuas inter sese cænas, epulationesq; agitabant.

Adhæc munera sibi vtrò citroque mittebant, quæ Tertullianus Saturnalitis vocat, libro de Persecutione sub finem. Scilicet enim, inquit, talem pacem Christus ad patrè regrediens man munera vtrò dedit a militibus per Saturnalitia redimendâ. Eadem ab Hieron. Saturnalitiū sportula vocatur, de quibus hæc sunt illius verba notata digna in Epist. Pauli ad Ephesios, quæ etiam in Canonicis Decretis inueniuntur. Legant, inquit, Episcopi atq; Presbyteri, qui filios suos secularibus eradiunt litteris, & faciunt illos Comædias legere, & mænorum turpia scripta cantare, de Ecclesiarum sumptibus forsitan eruditos, & quod in corbonam pro peccato virgo, vel vidua, vel substantiam suam totam effundens quilibet pauper obtulerat, hoc in Calendarum strenam, & Saturnalium sportulam, et Mineruale munus e mercedula magisterij a Scholasticis dari solita (quæ etiam Minerual dicta) Grammaticus & Rhetor aut in sumptus domesticos, aut in templi stipes, aut sordidum conuertit in lucrum. Dicta quoq; sunt Xenia, & apophoreta, sigillaria sive sigillaritia scilicet munera, quæ sigillaribus (quæ pars fuit Saturnaliorum) mittebantur. Ratio autem mittendorum Saturnalibus munerum hæc erat, ut viderentur sibi inuicem gaudere, & gratulari, & Saturno, atq; Opi gratias agere, quod fruges, fructusq; ad vitæ cultum necessarios percepissent. Mittebantur autem inter cætera munera Ceræ (quæ consuetudo etiamnum hodie apud Christianos in festo Purificationis D. Mariæ obseruatur) & sigilla. Erant autem sigillaria parua imagines fictilibus descriptæ a signis dicta. Martialis in Apophoretis,

Gloria tam parui non est obscura sigilli. Et rursus: Sum fragilis, sed tu, monco, ne sperno sigillum.

Spartianus, Saturnalitia, & Sigillaritia frequenter amicis inopinantibus misit. Suetonius in Vita Claudij, Scripsit quadraginta aureos in Saturnalia, & Sigillaria misisse ei. Sigillaria autem pueris in primis dari fuisse solita, ex illis Spartiani verbis videtur posse colligi, Quæ a parentibus sigillariorum gratia acceperat, id vel clientibus, vel magistris sponte donauit. De his muneribus Martialis,

Omnia misisti mihi Saturnalibus Imber Munera, contulerant quæ tibi quinq; dies.

Hoc est, Saturnaliorum munera Saturnalitia. Sigillaria pro signis & sigillis usurpari, nec non hoc nomina locum fuisse Romæ, vbi libri resq; aliæ promercales venibant, & auctiones fiebant, testatur Turnebus in suis Aduersarijs.

Strenæ quoq; huiusmodi munera vocabantur. Strenam, inquit Festus, vocamus munus, quod

Bellare & pænas exigere nefas Saturnalibus. Aedes Saturni cur ærario deo

Matronalia.

Saturnalitia circq; missa.

Xenia.

Ceræ. Sigillaria quid.

Strenæ quid, & unde dicta.

datur die festo, omnis boni gratia, a numero quo significatur alterum, tertiumq̄ venturum simili commodi, veluti trenam, præposita s. licera, ut in loco & lite solebant antiqui, dicentes Sclorum, & Slicem. Nonnulli strenas a strenuitate volunt dictas, quod inferiores ditioribus ceu strenuis viris eas mitterent. Hæc strenarum origo, qua felicem ominamur annum ipsius auspicio & initio, a Tatio Rege mansisse dicitur, qui primum Romuli hostis, deinde collega in regno Romano fuit, ut Turnebus in suis Aduersarijs annotat: idq̄, Symmachi auctoritate probat. Ab exortu penè vrbis Martia strenarum vsus adoleuit, auctoritate Tati Regis, qui verbenas felicis arboris ex luco Serenue anni noui auspices primus accepit, D. D. Imperatores: nomen indicio viris strenuis hæc conuenire ob virtutem. Serenue, ut alibi legitur, deam a strenue agendo denominatam ait S. Augustinus. Suetonius testis est populum Romanum Calend. Ianuarijs, hoc est, anni noui principio ex ritu veteri Augusto strenam dedisse etiam absentis. Tyberius Cesar, teste eodem, & quotidiana oscula prohibuit edicto, & strenarum commercium, ne ultra Calendas Ianuarias exerceretur. Strenarum commercium vocat vicissitudinem dandi, & accipiendi strenas. Xenia enim mittebantur, & apophoreta remittebantur. Vnde Martialis strenas Saturnalicias duobus libris distinxit nomine Xeniorum, & Apophoretorum. Cum igitur strenarum dies legitimus foret Calendæ Ianuaria, hoc est, principium anni, noluit Tyberius ultra illam diem strenas vicissatim dari. Consueuerat, addit Suetonius de Tyberio, quadruplam strenam (hoc est, quadruplo maiorem quam accepisset) & de manu reddere, sed offensus se interpellari toto mense (Ianuario) ab ijs qui potestatem sui die festo (Calendis Ianuarijs) non habuissent, ultra non reddidit. His adde, quod Calendis Ianuarijs Magistratum inuentibus, lauri folia a populo dabantur, cum ischadibus boni ominis ergo. Nam laurus efficax esse aduersus venena, & sanitatem conciliare credebatur, ut testis est Cælius lib. 5. c. 7. Sarena illa veterum fuerunt quoq̄, stipes ærea. Vnde Ouid.

Tu tamen auspiciam cur sit stipis vtile queris. Ausonius,
Curam pro strenis excubuisse tuis. Pomponius,
Aside, si qua ventura est alia strena strenæ.

Suetonius de Vespasiano, sicut Saturnalibus dabat viris apophoreta, ita & Calendis Martijs feminis. Calendæ Martiæ erant Saturnalia feminarum, sicut ostendit Martialis ad feminam,

Scio puto vestra iam venire Saturnalia, Martias Calendas. Plautus in Milite,
Da mi vir Calendis mittam, cum Martia venerint.

Nam tunc feminis munera misitabantur, quia Calendæ Martiæ, ut inquit Porphyrio, matronarum dies festus erat, & Matronalia dicebatur: quas eleganter Iuuenalis Famineas vocat, perinde ac feminis peculiariter dicatas. Sic enim ait,

Munera femineis tractas secreta Calendis.

In his Matronalibus matrone seruis cænas apponebant, ut eo honore ad promptius obsequium promouerent, teste Solino. Tibullus ad Neream,

Martis Romani festa venere Kalendæ
Perque vias vrbis munera, perque domos.

Matronalium ratio. Causa autem cur Calendæ Martijs Matronalia celebrarentur, & mulieribus munera mitterentur fuit, quod eo die Iunonis Lucinæ edes coli cepta sit, teste Sex. Pompeio, quæ in Exquilino monte posita fuit. Ouidius autem, & alij volunt, ob memoriam belli Sabini per feminas compositi celebrari fuisse solita. De Kalendis Martijs, vide plura apud Lambinum, in Horat. carm. lib. 3. Od. 8. Hæc de muneribus vltro citroq̄, in Saturnalibus, Calendis Ianuarijs, atq̄ Martijs dari Romæ solitis.

Ut autem olim apud Romanos in Saturnalibus mense Decembri femina viris munera misitabant, & hi vicissim mulieribus ipsis Martijs Kalendis, quas propterea Fæmineas Iuuenalis appellat: sic apud Belgas, teste Hadriano Iunio in historia Batavica) geniali mense, Ianuario scilicet matrone & nympha viris ac procijs munuscula mittunt, postridie Eidus Ianuarias, qui dies Pontiano sacer est, eamq̄ actionem nominant Pontonnen, quasi dicas, Pontiano Xenia aut pondo mittere: rursusq̄, viri procijs vxoribus ac nymphis eundem præstant honorem.

offiduo

offiduo post, idq̄, nyten. (quod arietare aut cornupetere sonat verbi vim reddenti) vocant a nomine Agnetis Virginis, quæ diem quoq̄, illum sacrum habet.

Fuit præterea moris in Saturnalibus, ut serui sumerent vestitus dominorum, & contra domini seruorum. Sumebant omnes illis diebus togis depositis Synthefim, hoc est, vestem breuem, & negotijs aptam. Fuit ergo Synthefis vestis Saturnalicia, in Saturnalibus vsurpari solita, ut constat ex illo Martialis Epigrammate, cui titulus est Synthefis:

Dum toga per quinas gaudet requiescere luces (hinc collige per quinque dies Saturnalia agi fuisse solita)

Hos poteris cultus sumere iure tuo. Et iterum:

Synthefibus dum gaudet eques, dominusq̄, senatus

Atq̄, decent nostram pilea sumpta Iouem.

Hinc Seneca, Voluptatis causa, ac festorum dierum vestem mutauimus. Fortasse autem Synthefis vestis, inquit Beroaldus in Sueton. dicta videri potest, quod consuta, contextaque esset compositione quadam versicolore. Turnebus in suis Aduersarijs existimat Synthefin elegantiore & lauiorem fuisse vestem, qua populo Romano certis diebus publice, ut Saturnalibus, uti licebat, cum Roma quo quis vestitu vellet, uti non liceret, togasque ferre cogentur, & idcirco Synthefim putat dictam, quod cum ea raro vterentur, domi compositam habebant in arcis aut prelis. Martialis:

De palatinis dominae quod serica prelis.

Prela sunt, quæ pressoria a Marcellino vocantur. Ea tamen domestica vtebantur, ut cum conuinium dabant. Martialis:

Vndecies vna surgenti Zoile cæna,

Et mutata tibi Synthefis vndecies. Et rursus:

Frigus enim magnam Synthefis vna facit.

Zoilus vestes ostentabat, eas in conuiuio subinde mutans, & septenas aut octonas vestes in singulis arcis aut prelis habebant, quæ septenae aut octonae vestes Synthefes dicebantur proprie: sed & vniuersa etiam vestis, ut Scauola scribit, quod, ut opinor, in vestiario composita erat. Alciatus lib. 2. Parerg. cap. 21. Synthefin vocat ordinem quandam, & conformem compositionem vestium cum tunica, sagum, eblamys, caligæ, eiusdem coloris sunt, vulgo liuream vocant.

Huiusce mutationis vestium Lucianus quoq̄, meminit in Dialogo, quem Chronosolon inscripsit, & Macrobinus in Saturnalibus. Hinc Suetonius Neronem Synthefiarum, discalceatumque fuisse per lasciuiam prodit. Meminit huius vestium mutationis consuetudinisq̄, in Saturnalibus & Iureconsultus in l. Titia S. ff. de auro & argento leg. Quare, inquit, an ex vniuersa veste, id est, Synthefi, tunicas singulas, & palliola Semproniam eligere possit. Hæc autem vestium mutatio non tantum in Saturnalibus, verum etiam in quinquatribus minoribus, in Megalensibus, in Lupercalibus, in Bacchanalibus, & alijs festis fieri solita fuit. Illam ab Hercule defluxisse ostendit Naso libro 2. Fastrorum, vbi Fauni sacra, quæ sunt Lupercalia, describit quo pacto cum Hercule cum Lyda puella in sacris Bacchi vestem mutasset, Faunus, qui puellam deperibat, in antro obscuro, nocte comprimere eam puellam vellet, in Herculeum vestitum, quem mentita scilicet mulier erat, incidere, & pudefactus affugerat.

Nunc aedum cum illis antiquis Ethnicorum Saturnalibus, Christianorum Saturnalia conseruamus, & maximam inter vtraque affinitatem, similitudinemq̄, reperiemus. Nam ut olim in Saturnalibus frequentes, luxuriosaq̄, cænationes inter amicos fiebant, munera vltro citroq̄, misitabantur, vestium mutationes fiebant. Vnde D. Hieronymus lib. 18. in Esaiam indicat, Apud Ethnicos in cunctis vrbibus, maxime vero in Egypto, & Alexandria, Idololatriæ veterem fuisse consuetudinem, ut vltimo die anni & mensis eorum, qui extremus est, ponant mensam refectam varij generis epulis, & poculum mulso mistum vel præteriti vel futuri fertilitatem auspicias. Ita hodie etiam apud nos Christianos eadem fieri videmus a Natalibus dominicis vsque ad festum Epiphaniæ, quod in Ianuario celebratur. Hoc enim tempore omni & crebro conuiuamur, & strenas, hoc est, ut nos vocamus, noui anni donaria misitamus. Eodem tempore mutationes vestium, ut apud Romanos quondam, vsurpantur, vicinique ad vicinos inuitati hæc

ratione commeant, quod nos Germani hodie nostra lingua nimirum a Latina voce mutare, **Qumnerer** vocamus, quibus etiam, qui ita larvati vicinos suos salutant, occilla & oscilla secum deferunt, & ita pecuniam extorquent, quod nos vernaculo sermone **umbschanz** appellamus, & hoc ad imitationem ludorum sigillarium, oscillarum, & occillatorum (qui & ipsi pars, siue species erant Saturnaliorum) mense Ianuario passim in domibus priuatim inter familias non publicè exerceri soliti. Ciues enim sigilla, quæ erant parua signa siue simulachra ærea, argentea, aurea, fictilia sibi mutuo donabant. Rustici autè siue pagani oscilla, id est, ossa quibus oculi erant insculpti, vt apud nos in tesserulis est receptum, mutuo donabant. Sic apud Romanos circa festum Epiphaniæ & panibus dulciarijs, & oscillis quibusdã amici sese mutuo honorant. De his ipsis vide plura apud Polyd. lib. 5. cap. 2. & Lazium lib. 10. cap. 9. de Rep. Rom. & Langitii epist. 61. Sed quid opus est multis testimonijs? ipsa experientia quotidiana huius rei testis est locupletissima. Nam vt Ethnici olim & in mense Decembri Saturnalia, & in Ianuario Sigillaria, & in Februario Lupercalia, & Bacchanalia immanissimo luxu atq; lasciuia celebrarunt, quem quidem luxum & lasciuiam etiam Ambrosius indicat Serm. 17. Videlicet hanc solennitatem K. L. Ianuariarum gentes epulis & saltationibus transegisse, nec non acclamationibus & cantionibus impijs. Ita apud nos quoque Christianos hi tres menses computationibus, comestationibus, ludis, que turpibus atque obscenis toti sunt dedicati, his & annum veterem terminamus, & nouum auspiciamus, inauspicatis sanè diuisque auspicijs. Ethnicam illam Kalendarum Ianuariarum solennitatem, quæ hodie a Christianis omni luxuria, petulantiaq; genere exercetur, Maximus Episcopus Tauronensis olim tollere esse conatus, in illa Homilia, quam in Circumcisione Domini, siue de K. L. Ianuarijs habuit. In Turonensi Synodo 2. circa annum 554. habita, statuitur Canone 23. Ne Christiani censeantur, qui Kalendas Ianuarias colunt. In Synodo Antiochorensi anno 614. celebrata idem sancitur, Canone 1. videlicet, Non licere Kalendis Ianuarijs Vocolo, aut Ceruolo, facere, vel strenas Diaboli, easque obseruare, &c. Bonifacius Germaniæ Apostolus & reformator cum improbaret ritus Ethnicos in Kalendis Ianuarijs obijciebant illi Germani, quod iidem ritus & ceremoniæ etiam in ipsa vrbe Roma vsurparentur. Quapropter ille hac de re grauiter conquestus est in quadam ad Zachariam 1. Papam epistola, & petit, vt huiusmodi ritus Ethnici Romæ aboleantur, quod extere quoque nationes facilius in officio contineantur. Zacharias igitur conuocata Synodo anno 742. huiusmodi decretum fecit. Si quis Kalendas Ianuarias ritu Ethnicorum colere, vt aliquid plus noni facere propter nouum annum, aut mensas cum lampadibus, vel epulas in domibus preparare, & per vicos, & plateas cantatores, & choreas ducere ausus fuerit, anathema sit.

Sigilla.
Oscilla.

Bellsseten.

Zacharie Pontificis de solennitate Calend. Ian. decretum.

Tertullianus de Saturnalibus.

Tertullianus conqueritur Saturnalia, Ianuarias, Brumæ, Matronales a Christianis celebrari.

Saturnaliorum porro Tertullianus quoque crebram admodum luculentamq; mentionem facit, vt Apologetici cap. 42. Non lauro diluculo Saturnalibus, ne et noctem, & diem perdam. At tamen lauro honesta hora, & salubri, quæ mihi & colorem & sanguinem feruet. Item in libro de Idololatria, Quid minus est inquinamenti, eo quem præstat quæstus, & nominibus, & honoribus idolo nuncupatis, quam Minerualia Mineruæ, quam Saturnalia Saturni, quem etiam seruiculi (forsan seruiculis legendum) sub tempore Saturnalium celebrari necesse est? Etiam strenuæ captandæ, & Septimontium (dies Festus sic dictus, teste Festo, quod in septem locis faciebant sacrificium, Suetonius Septimontialem diem vocat, in quo Domitianus epulum Senatui, equisque panarijs, plebi sportellis cum obsonio distributis dedit) & Brumæ, & charæ cognationis honoraria (charistia forsitan intelligit) exigenda omnia. Florescola coronanda (Floraria) Flaminicæ & ædiles sacrificant, Cereatiscola honoratur ferijs. Eodem in libro, Nimirum Saturnalia, inquit, & Kalendas Ianuarias celebrari hominibus placebat, an modestia, & patientia, an grauitate, an humanitate, an integritate? Et paulò post, Quis hoc sustinere, aut defendere potest? Iudæis dies suos festos exprobrat Spiritus sanctus, Sabbata, inquit, vestra, & neomenias, & ceremonias odit anima mea: nobis quibus Sabbata extranea sunt, & Neomenia, & ferie aliquando a Deo dilectæ, Saturnalia, & Ianuarie, & Brumæ, & Matronales frequentantur, munera commeant, strenæ consonant, lusus, conuiuia constrepunt. O melior fides nationum in sua sectam: quæ nullam solennitatem Christianorum sibi vendicat, non Dominicum diem, non Pentecosten etiam si nossent, nobiscum communicassent, ne Christiani viderentur. Nos ne Ethnici pronuncie-

mur,

mur, non veremur. Tertul. his verbis acriter grauiterq; sui temporis Christianos reprehendit, atque culpatur, quod Ethnicorum festa mutuis muneribus, ludis, atque conuiujs celebrarent. Eiusmodi autem aduersus illos argumentationibus vtitur a minori ad maius efficacibus ad illos siue amoniæ conuincendum. Primum si Iudæorum festa Deus odit (scilicet propter illorum abusum) quæ tamen ab illo præcepta ac instituta fuerunt, quânto magis odit Ethnicorum festa a diabolo instituta ad Dei contumeliam. Deinde si hæc ipsa Iudæorum festa, quæ olim Deo gratæ fuerunt, nunc Christianis debent esse extranea, quânto magis iidem alieni esse debent, & abhorere toto pectore ab Ethnicorum festis, quæ Deo non modò nunquam gratæ, sed semper inuisa atq; odiosa extiterunt. Postremò si Ethnici tam fideles sunt suæ sectæ cultores, vt nullum Christianorum solennitatem colant, ne Christiani esse videantur, quæ (malum) hæc est Christianorum inconstantia, atq; perfidia, qui dum Ethnicorum dies festos frequentant atque colunt, videntur esse Ethnici. Iusta hæc grauissiq; Tertulliani reprehensio certè ad nos quoq; Christianos, qui nunc sumus, optimo iure pertinet, vt qui sacrilega huiusmodi Saturnaliorum, Matronalium, Lupercalium, Bacchanalium, Floralium, atq; alia eiusdem generis festa cum magna Christiani nominis ignominia, atq; dedecore pertinacissime colimus. Nunc alia quoq; nonnulla festa epulationibus potissimum celebrari solita subiungamus. De Matronalibus suprâ dictum est.

Tertulliani argumenta.

Tertulliani reprehensio ad nos quoq; pertinet.

Herculis sacer-

Hercules quoq; sacrificijs, epulisq; lautissimis cultus fuit, quò Tertullianus alludit Apologetici cap. 39. Herculanarum decimarum, inquit, pollinctorum sumptus tabularij supputabant. In qua verba sic commentatur B. Rhenanus. Loquitur de diuitibus, qui decimam partem bonorum suorum Herculi pollucebant (hinc polluctorum putat legendum) epulo vorino, cuius lautitiam impensarum arguit magnitudo. Patrabatur ea res homines fortunatos reddere. Proinde L. Sylla, M. Crassus, & L. Lucullus patrimonia sua polluxerunt. In huiusmodi decimarum Herculanarum sacrificio, epuloq; supra quam dici possit lauto, maximis sumptibus opus erat, quos a tabulis domesticis cuiusq; in diarium domini sui referebat, ad Expensi titulum; supputabatq;. De Potitijs & Pinarijs dapum, quæ Herculi offerebantur, procuratoribus, vide Dionys. Halicarnass. libro 2.

Ibidem quoque Tertullianus Apaturiorum meminit, Apaturijs, inquit, Dionysij mysterijs Atticis coquorum delectus inducitur. Hæc autem celebritas quatuor continuis diebus durabat, quibus Athenienses publicè, priuatimq; sacrificabant, atq; epulabantur. Addit Tertullianus cæna Serapica mentionem, Ad fumum cæna Serapicæ sparteoli excitabantur.

Apaturia.

Cæna Serapica.

Magnæ deum matris sacræ.

Mater quoq; illa magna Deum (des teufels großmutter) a Romanis culta fuit mutuis epulationibus. Ouid. Fastor. 4.

Cum vicibus factis inean conuiuia, quæro
Tunc magis indictas, concelebrantq; dapes.

Per vices illas, mutuas sodalitates intelligit, de quibus Cicero in Catone maiore, Sodalitates enim me quæstore constitutæ sunt sacris Idæis magnæ matris acceptis. Indictæ autem forsitan fuerunt vel a Pontifice, vel a Gallis comitibus matris deum, vel ab epulonibus. Idem.

Quod bene mutauit sedem Bercynthia, dixit
Captant mutatis sedibus omen idem.

In qua verba commentator, Mutantur, inquit, a nobis sedes, cum e conuiujs discedimus, ad diuersa conuiuia, quod Romani faciebant boni ominis causa, quoniam Cybele e Phrygia Romam translata bene ac feliciter sedem mutauerat. In his sodalitijs siue systitijs magnæ matris apponebatur moretum (Itali Raniolo vocant) e lacte, caseo, & herbis ob conuenientiam eius cibi cum dea. Lac enim & herba fuerunt veterum cibus, ipsam autem deam vetustissimam esse credebant, vt quæ esset deorum mater. Hinc Ouidius,

Non pudet herbosum, dixi, posuisse morem
In domina mensis? an sua causa subest?
Lacte mero veteres vsi narrantur, & herbis
Sponte sua si quas terra ferebat ait.
Candidus elixæ miscetur caseus herba
Cognoscat primos vt dea prima cibus.

z z

Moreti descriptionem vide apud Virg. Arnobius lib. 5. de Sacris matris deum, Quid temperato faba alimento panis, cui rei dedisti nomen castus: nonne illius temporis mutatio est, quo se numen ab Cereris fruge violentia meroris abstulit. Idem lauationis quoque, deum matris meminit, his verbis, Lauatio, inquit, deum matris est hodie. Sordescunt enim divi, & ad sordes eluendas lauantibus aquis opus, atque adiuncta antiqua cineris frictione.

Sordes ergo statuae eius aquis, adiuncta cineris frictione abluantur. Sic hodie plerumque in locis apud Christianos feria quinta Dominica (quem diem Germani den hoben donnerstag vocant) altaria lauantur vino & aqua, & ramis fricantur, praesertim cum ramis de sapina, teste Durando Rat. lib. 6. cap. 76.

Turnebus Adversar. lib. 24. cap. 45. Hilaria existimat fuisse Matris deum ferias, qua principio veris celebrabantur maxima populi lacticia, & nobilissima pompa, quouis e populo insignia cuiusque dignitatis mentiente atque simulante liberè, & impune, ut inter nosci magistratus a simularore non posset, ut ab Herodiano in Commodio describitur, ubi Hilariorum nomen desideratur. Popiscus, Hilaribus, quibus omnia festa & fieri scimus, & dici. Maximus D. Dionysij interpres de iisdem sic scribit: ἡ δὲ ἰδέα ἐστὶν ἰδιὴν ῥωμαίων εἰς τιμὴν τῆς μητρὸς αὐτῶν, μᾶλλον δὲ δαμίωνων, ὡς σφισὶ δὴμόφιλος ἐν τῷ ὄρει τῶν παρ' ἀρχαίους θυσιῶν.

Terminalia. Terminaliorum dies institutus, ut per epularum festiuitatem caesis agnis fines seruari faciat, ut testis est Acron.

Floralia. Floralia quoque cum maxima lasciuia, ludis, atque iocis turpibus & obscenis, conuiujs luxuriosis, coronis, saltationibus, cultu verficoloris, tum luminibus celebrari fuisse solita, constat ex Ouid. Fastorum 5. Christianorum cuiusmodi sunt hodie Floralia eodem mense Maio Polyd. Virgilius docet lib. 5. cap. 2.

Charistia. Charistia 11. Kalend. Mart. conuiuio solemni inter amicos & consanguineos celebrari fuerunt solita, Valer. Max. lib. 2. & Ouid. 2. Fastorum.

Proxima cognati dixere charistia chari
Et venit ad socios turba propinqua Deos. Et paulo post:
Dijs generis date thura boni, concordia feritur
Illo praecipue mitis adesse die.
Et libate dapes, ut grati pignus amoris
Nutriat intinctos missa puella cibos.
Iam tibi suadebit placidos nox humida somnos
Larga precaturi sumite vina manu.
Et bene nos, bene tu patria pater optime Caesar
Dicite, suffuso per sacra verba mero.

Monophagia. Monophagorum quoque apud Aeginenses celebrata fuit, quam Plutarch. in Quaestionibus Graecis his verbis describit, Cum in bellum Troianum profecti essent multi Aeginetae, ac pauci inde deuersis de causis redissent, clam quisque suos domi comiter excipiens, ipsimet conuiujs ministrabant, nec alienum quenquam admittebant. Hoc igitur imitantes Neptuno rem diuinam facere solebant, thyasos exercebant, et sexdecim dierum spacio silentio inter se conuiuia celebrantes, tandem solenne festum soluebant, inde μὲνοπαγοί, id est, solitarie vescentes fuerunt appellati. Illorum sacrorum, epularumque praeses Διοπαγῆς, & locus in quo conuiuia exercebantur, Διοσῶν fuit appellatus, teste Hesychio.

Thesea sacra. Celebria similiter fuerunt Thesea festa in honorem Thesei instituta, in quibus dabatur populo congiarium, & conuiuia luxuriosissima celebrabantur, teste Cal. lib. 7. cap. 23. Eiusdem festi apud Aristoph. in Pluto mentio fit, ubi interpres dicit, omnes in illo festo gratis ἀδᾶσαν, id est, farinam suae pulcem, & alia quaedam comedisse.

Panathenae Atheniensium. Adhaec celeberrima fuerunt illa Atheniensium παναθηναία Panathenaea, in quibus singulae Athenarum coloniae bonem mittebant, unde omnes propter carnum magnam copiam supra modum se cibis ingurgitabant, testis est Aristoph. interpres in νεφέλαις.

Hecate caena Hecate quoque caena non est silentio praeterenda, quam idem interpres in Pluto ita describit, Sub nouilunio diuites mittebant caenam vesperici cuius sacrificium Hecate in triuijs, ubi culta fuit, unde a Latinis triuia, a Graecis ἑοδῆς fuit cognominata. Maer. Nocturn-

Nocturnis, Hecate triuijs vuluata per vrbes.

Pauperiores autem esurientes diripiebant ac deuorabant ea, quae erant apposta, cum dicerent, Hecatem ea comedisse. Sic idem aliter eadem de caena, Moris fuit ut singulis mensibus diuites panes atque alia edulia Hecate apponerent, quae pauperes, qui ex sacrificijs viuunt, sumebant atque comedebant. De eadem vide Brod. lib. 1. Miscel. cap. 24. & 29. Vinam Christiani ipsi Christo, hoc est, pauperibus illius vicarijs multas huiusmodi dapes atque epulas apponerent.

Huc referende quoque illae primitiae, quas olim in vijs ponebant Mercurio, quibus viatores Primitias vescabantur: unde ἰσχυροί, id est, Mercuriales Graeci vocabant luctum praeter expectationem Mercurij oblatum. Vide Erasim Chiliad.

Memorabilis similiter est illa Solis mensa apud Aethiops, cuius Herod. lib. 3. meminit. Mens Solis mensa sailla fuit pratum quoddam in suburbanis omnium quadrupedum assa refectum carne, quam per noctem singuli ciuium magistratus apponere solebant, ad quam ubi illuxerat, cuiuslibet epulatum licebat accedere. Verum infinitum esset omnes festiuas epulas persequi, cum ut deorum, ita festorum quoque apud Ethnicos ingens fuerit numerus, quae quidem omnia, paucis exceptis, epulationibus luxuriosissimis fuerunt celebrata, quarum exempla quaedam maxime illustra posui.

His addere potes Eucenia, quae ut olim a Iudaeis mense Octobri, atque Ethnicis, ita hodie quo Bneania, quae a Christianis cum superstitione, cum luxuriosissime, libidinosisque, agitantur.

Haec ipsa porro epulae sacrae seu potius superstitiosae, in quarum explicacione versamur, rursum Alia sacrarum sua bifariam videntur posse diuidi, ita ut aliae ipsis dijs, hoc est, illorum simulachris fuerint appo- Alia sacrarum epularum diuisio, quas non nisi sacerdotibus degustare atque comedere concessum erat, aliae quae in sacrificijs, seu sacrificijs, potius post illa fiebant diebus praesertim festis, quarum omnes qui sacris interfuerant, erant participes, de quibus adhuc dictum est. Haec autem diuisio ex illis Varronis verbis videtur posse elicci, Dapes, inquit, non sunt deorum duntaxat epulae, aut nostrae in sacrificijs deorum, sed largiores & opipari apparatus.

Prioris generis epulae fuerunt illae quae Belo, atque Draconi a Babilonijs fuerunt appositae, Epulae Beli & quas noctu sacerdotes deuorabant, cum miserae plebi persuasissent illas a dijs illis deuorari, donec Draconis. tandem illorum fraus Danielis prudentia detecta fuit, ut sacrae literae testantur.

Similis fuit illa Hecate caena, de qua paulo antea dictum est. Plutarch. 7. Probl. Symposi. Hecate epulas testis est, eos qui Hecate, & Διοπαγοί (hoc est Auerrancis dijs, ut Apollini, & Herculi) non licebat quae epulas apponere consueuerunt, neque ipsos, neque illorum domesticos ex illis quicquam degustasse, sed stare. fumi tantum, atque tumultus participes fuisse.

Huiusmodi apud Romanos fuit Iouis epulum, & lectisternia, quae reliquis dijs parabantur. Iouis epulum, Iouis epulum, ut testatur Laxius, in publicis ludis celebrabatur, potissimum Natalitijs, & Circensibus, quotannis Idus Nouemb. & ob Iouis seu deorum regis ac principis excellentiam, propriam seorsum appellationem sortiebatur, cum reliqua conuiuia in caeterorum deorum adibus habita, omnia vna voce lectisternia dicerentur. Meminit huius epuli crebro T. Livius. Lib. 5. Decad. 2. Ludi plebei per triduum instaurati, & Iouis epulum fuit ludorum causa. Et iterum lib. 7. eiusdem Decadis, Eo anno primum, ex quo Annibal in Italiam venisset, comitium lectum esse, memoriae proditum est, & c. & Iouis epulum fuit ludorum causa. Idem lib. 10. eiusdem Dec. P. Aelius Tubero, & L. Lectorius aedilis plebis vitio creato magistratu se abdicarunt, cum ludos, ludorumque causa epulam Ioui fecisset, & signa tria ex mulcacione argento facta in Capitolio posuisset. Idem lib. 1. Dec. 4. Et plebei ludi ter toti restaurati ab aedilibus plebis L. Apustio Fullone, & Q. Minutio Ruffo, qui aedilitate praetor creatus erat, & Iouis epulum fuit ludorum causa. Eiusdem epuli Arnobius meminit lib. 7. illudque irridet his verbis, Iouis epulum cras est. Iuppiter enim caenat, magnisque implendus est dapibus, iam dudum inedia gestiens, & anniuersaria interiectione ieiunus. Ita Ecclesiasticus cap. 30. Et quid idolo profunt hostiae? tamen nec edere potest, neque odorari. Hinc Iuppiter videtur dictus dapalis a Latinis, ut a Graecis εἰδαπιαστὴς, quod nisi Iuppiter dapalis mirum ei sacra dapali epulo fierent. Nam ut caenam dapalem, Marcello teste, dicimus, quae amplius dapibus plena est, & a Graecis εἰδαπία dicitur, ita & Iuppiter dapali videtur esse dictus. M. Cato in lib. de Re rustica, Dapem, inquit, hoc modo fieri oportet, Ioui dapali culignam vini Dapem quomodo fieri oportet. quantumvis polluceto: eo die feria bubus, & bubulcis, & qui dapem faciunt: cum pollucere oportet.

rebit sic facias: Iuppiter d'apalis, quod tibi fieri oportet, in domo familiarum mea, culignam vini d'api eius rei ergo. Maeste hac illace dape pollucenda esto. Minus interluico. Postea vinum sumito. Iuppiter d'apalis, maeste istace dape pollucenda esto. Maeste vino inferiori esto. Veste si voles dato. Daps Ioui assaria pecuina, vna vini Ioui castè. Profanate sine contagione. Postea dape facta serito milium, panicum, allium, lentim. Hac de ratione faciendæ dapis Ioui d'apali. Erat autem daps antiquis, teste Festo, res diuina, quæ fiebat aut hyberna semente, aut verna, quod vocabulum a Græco deducitur, apud quos id genus epularum δ'αῖς dicitur. Nec verò Ioui tantum, verum etiam cæteris dijs dapes fuerunt appositæ, quæ lectisternia fuerunt appellata. Lectisternia, inquit Lælius, sacra erant conuiuia ex victimis & immolatis in templis deorum, a stratis lectis, quibus ordine discumbebatur, sic dicta. Horum crebra a T. Livio fit mentio, ut lib. 9. decad. 3. libro secundo eiusdem decadis. Lectisternia tribus dijs Ioui, Iunoni, & Mineruæ, Romæ in Capitolio hoc modo fiebant. Iouis simulachrum statuebatur in lecto recubans: Iunonis & Mineruæ imagines in sellis considebant, unde Val. Max. colligit viros antiquitus in lectulis, mulieres verò in sellis discubuisse: deinde multa nocte appositis epulis, septem epulones introducebantur, qui cibos sacratos comedebant. Huiusmodi lectisternia impendente, aut iam premente atq; urgente magno aliquo malo a Romanis fieri consueverunt, quorum crebra a T. Livio, & alijs scriptoribus fit mentio. Exempla si vis multa vide apud Lælium lib. 11. cap. 5. Lectisternium facere, celebrare, habere, curare, deos stratis lectis placare, tria sunt Livio dicendi formæ. Arnobius libro septimo, Lectisternium Cereris erit Idibus proximis: habent enim dii lectos, atq; ut stratis possint mollioribus incubare, puluinorum tollitur atque excitatur impressio. Christiani ab huiusmodi lectisternijs ita abhorruerunt, ut mortem oppatere, quàm illa celebrare maluerint, ut Marcelli Pontificis, ac multorum aliorum historiae testantur.

Daps quid.

Lectisternia. Lectisternia quid. Ratio faciendorum lectisterniorum.

Puluinaria deorum.

Huiusmodi porrò lectisternia atq; epulæ puluinaria quoq; deorum appellantur a Cicer. lib. 4. Tuscul. vel interprete Flacco, qui scribit,

Nunc salutaribus ornare puluinaria Deorum

Tempus erat dapibus sodales: sicuti annotat Tarnebus in suis aduersarijs. Vt

autem addit idem, rei diuinae ritibus, sic dapibus deorum, & puluinariis adhibebantur fides, imitari, ut opinor, veterem poetam, apud quem Ioui epulanti Apollo fidibus canit. Puluinaria proprie, Teste Seruio in Virgil. erant lecti, qui in templis sterni consueverunt in honorem deorum: dicuntur autem puluinaria quasi pluminaria, quia plumis replebantur. Synecdochicòs siue metonymiòs autem puluinaria, ut & lectisternia pro toto illo sacrarum epularum apparatu atq; celebratione accipiuntur.

Puluinaria quid.

Triumviri epulones.

Huiusmodi autem epulas Ioui cæterisq; dijs indicendi instruendiq; potestatem qui habuerunt, ij tres primu belli Macedonici temporibus Romæ creati fuerunt, qui triumviri epulones fuerunt appellati, ut testis est Livius lib. 3. belli Macedonici. Hinc Cicero lib. 3. de Oratore, Veteres, inquit, Pontifices propter sacrificiorum multitudinem tres viros epulones esse voluerunt, cum essent ipsi a Numa, ut etiam illud ludorum epulare sacrificium facerent, instituti. Idem in Oratione de aruspicio responsis, Vosq; pontifices, ad quos epulones Iouis Opt. Max. si quid est prætermissum, aut commissum, afferunt, quorum sententia illa eadem renouata, & restaurata celebrantur. His autem tribus postea duo additi ut quinq; essent, ac tandem theatralium ludorum, atque Circensium ambitione ad septem vsq; fuerunt producti, qui Septemviri epulorum fuerunt appellati. Epulones dicebant antiqui, inquit Festus, quos nunc epulones dicimus. Datum autem est his nomen, quod epulas indicendi Ioui, cæterisq; dijs potestatem haberent, ut epulares qui in quibusdam ludis nocte epulabantur, teste eodem. Hos Arnobius libro secundo irridens: Sacras, inquit, facitis mensas salinorum appositu, & simulachris deorum: Augustinus de Ciuitate Dei, asseruit epulones perpetuos fuisse, qui ad auream Iouis mensam statue oppositam perpetui erant conuiuæ, ut mimorum potius & parasitorum contubernia, quàm Dei sacra celebrarentur.

Epule sacre antiquitus tenues & parables fuerunt.

Animaduersione quoq; dignum est has ipsas epulas, que in honorem deum in templis apponabantur, antiquitus apud Romanos tenues, & parables fuisse, non sumptuosas, neq; splendidas, id quod Dionysius his verbis testatur libro secundo: ἐγὼ γὰρ ἐθεασάμην ἐν ἱερῶν οἰκίαις δεῖπνα ὀρεαίμωρα θεοῖς ἐν χαρπείαις ἐυλίμαις ἀρχαῖαις, ἐν κανοῖς, καὶ πινάκοις κρημείοις

ἀλφίτων

ἀλφίτων μὲν ζῆαι, καὶ πύρανα, καὶ ζῆαι, & καρπῶν πνῶν ἀπαρχαί, καὶ ἄλλα τοιαῦτα λιπαρὰ, καὶ ἐὺδέπνα, καὶ πύρανα, ἀπειροκαλίαις ἀπὸ πλάγυρα. Hoc est, Ego igitur vidi in sacris adibus epulas dijs appositas in mensis lapideis antiquo opere elaboratis, in canistris atque patinis fistilibus, pulitem, placentas, far, atq; fructuum quorundam primitias; aliq; huiusmodi tenuia, parabilia; omniumq; magnificentia immoderate expertia. Eodem spectat illud Valerij lib. 2. cap. 1. Primitus, inquit, ex libamentis victus sui deos eò efficacius, quò simplicius placabant. Hinc Horatius suas cœnas frugi, atq; modicas, sed iucundas & suaves, cœnas deum appellat, illis scilicet antiquis cœnis eas comparans. Atque hæc quidem satis sint dicta de supersticioso, luxuriosoq; ethnicorum veterum epulis atq; conuiujs, quæ illi in ficulneorum suorum deorum honorem, diebus festis agitare consueverunt.

Nunc ut hunc tandem locum de sacris conuiujs concludam, luce meridiana clarius est, nos Christianos hodie dies nostros festos eam in Dei, tum in sanctorum honore institutos, ethnicorum plane more atq; imitatione, partim ritibus atq; ceremonijs quibusdam ineptis atq; supersticioso, partim epulationibus seu potius helluationibus immanijs, partim denique ludis turpibus & obscenis celebrare, seu potius, ut antiqua dicendi forma vtar, profestos facere. Nam profestum facere, referente Festo, dicebatur, qui ferias vitabat & profanabat, inauspicat asq; reddebat & profanas. Non ergo Deo, non sanctis, sed potius id quod experientia quotidiana testatur, Baccho, Cereri, atq; Veneri, hodie pleriq; prob dolor, Christianorum festa sua celebrant, ita ut antiquis illis Ethnicorum Saturnalibus, Bacchanalibus, Eleusinijs, Floralibus, atq; Lupercalibus simillima esse videantur. Festa mundanorum, inquit Thomas super Ioannem 7. lect. 1. in fine, sunt in epulis atq; delicijs corporum; sed festa spiritualium sunt in delectatione spiritus. Vnde constat nos Christianos, non spirituales, sed mundanos plane esse, quorum animi diebus illis totè sunt in patinis. Nam cum deberemus sacris illis diebus animos nostros verbi diuini noctare & ambrosia, ac rerum cœlestium meditationibus pascere, nos contra corpora, cordaq; nostra immoderato cibo potuq; ita aggrauamus atq; obruimus, ut neq; corpus, neq; mens nostra amplius officium suu facere, hoc est pijs honestiq; aliquid vel agere, vel medicari possit. De diei dominici profanatione Gregorius suo quoq; tempore conquestus, in epistola ad Augustinum Anglorum, Distinctione 4. Canon Denique. De ipsa verò die dominica, inquit, basilianus, quid nam dicendum sit, cum omnes laici atq; seculares illo die plus solito cæteris diebus accuratius cibos carnum appetant, & non nisi noua quadam auiditate vsq; ad medias noctes se ingurgitent. Quanto iustior bonus iste pater, si nostris his temporibus viueret, haberet conquerendi causam, quibus nò laici modò atq; seculares, ut ille loquitur, sed etiam clerici, verbiq; diuini ministri, dominicum illum diem potando helluandoq; consumunt. Verè sapienterq; Iylichius dixit lib. 4. in Leuiticam, cap. 1. dies festos animo, non corpore celebrandos esse: sic enim Christum festa eloquio sacro celebrasse. At nos Christiani non animis, sed corporis potius delicijs ac voluptatibus, non sacris eloquijs, sed scurrilibus potius dictis factisq; festa nostra celebramus, seu potius contaminamus atq; polluimus. De comestationibus, quæ diebus festis exercentur, vide grauissimas iustissimasq; Augustini querelas epistola ad Auentinum episcopum. Distinctione 44. Can. Comestationes. Item de Sabbato ad Bonifacium lib. 1. contra 2. epistolas Pelag. Idem in Psal 91. Iudæos reprehendit, quod sabbatis suis cessent a bonis operibus, non autem a malis, cum, ut Chrysostomus quoq; scite admodum dixit Concione 1. de Lazaro: Sabbatum non oerij, sed spiritualis negotij causa datu sit. Ibidem satius esse dicit arare in Sabbato, quàm saltare, quemadmodu etiam idem lib. 10. de choradis, satius esse dicit Iudæos in sabbatis operari, quàm spectaculis interesse, & muliores eorum diè Sabbati nere, quàm tota die in neomenijs impudicè saltare. Hæc sanctus ille pater de Iudæis sui temporis conqueritur. De eodem & Patres in concilio Africano cap. 27. conqueruntur, nempe, Cœnuia & saltationes in natalibus Martyrū in morem Gentiliu celebrari. Annò multò iustius de nobis Christianis, si hodie viueret, cõqueri possèt, qui dieb. dominicis cæterisq; festis partim ludoru turpissimoru spectaculis, partim tripudijs atq; saltationib. lasciuissimis toti sumus intenti? Ac omnino Iudæos sancto illo Sabbato ocio, quod a Deo institutu fuerat, ad Dei cultu celebradu, ad voluptates atq; delicias illicitas et inhonestas abusus fuisse, ex Plutarchi quoq; illo probi. Sym Sabbati abusu pos. l. 4. prob. 5. constat, vbi dicit illoru Sabbatum nò fuisse ἀερόσδιόνυσον, id est, Baccho alienu, suo.

Christianorum festa luxuriosa & sissima.

Diei dominici profanatio.

propterea quod illo die merum gustare, & ad bibendum ebrietatem se invicem incitare fuerint soliti. Unde colligit, illos Bacchum coluisse, qui etiam Sabbus nonnunquam fuerit dictus, quod ipsum Sabbi nomen forsitan ab Hebraeo Sabaoth promanavit. Ethnici diebus festis saltationibus omnino fuerunt dediti: Hinc Virgil.

Pars pedibus plaudunt terras, & carmina dicunt. Idem: Immemores nostri festas duxere choreas.

Sic hodie quoque apud Christianos, ut Polyd. Virg. inquit, nulla alia de causa sit gratior, dies festus iuventuti, quam ut otium sit ad choreas ducendas, & id cum primis apud Italos. Cyrillus in Euan. Ioan. lib. 8. cap. 5. in illa verba: In Pascha insidias tendebant: de hoc luxurioso festorum abusu gravissimè conqueritur his verbis: O impietatem, inquit, quum magis virtuti est incumbendum, magis a sceleribus abstinendum, tum innocentem capere conantur. Sed, proh dolor, quam plurimi inter Christianos hanc Iudeorum improbitatem imitantur, qui diebus festis, aut ludis illiber alibus, crapula, choreis, aut alijs mundi vanitatibus dediti, quum Deo diligentius obsequium exhibere, quum templa Dei frequentare, orationibus insistere, atque ecclesiastico interesse officio deberent, tunc maxime Deum dissolutissimis suis moribus irritant, &c. Nec verò patres tantum, verum etiam imperatores Christiani hunc feriarum abusum qui paulatim magis magisque inualuit, severissimis suis edictis atque sancitis reprimere sunt conati. Exstat hac de re lex Leonis & Antonini imp. in Cod. de ferijs, Dies maiestati altissima dedicatos, nullis volumus voluptatibus occupari, nec vilium exactionum vexationibus profanari. Dominicum itaque diem ita semper honorabilem decernimus & venerandum, ut a cunctis executionibus immunis habeatur.

Huiusmodi ergo & sancti illi patres monitis, & imperatores edictis atque legibus sanctis certè atque severis impium hunc atque prophanum festorum abusum coercere sunt conati, verum ille nihilominus paulatim magis magisque crevit, ita ut nostris hisce temporibus ad summum impietatis improbitatisque gradum pervenisse videatur. Mirum itaque profectò non est, Christianum orbem hodie tanta malorum mole premi atque vexari, cum iustum & aequum & iustitiae divinae consentaneum sit, ut feriae haec nostra fera atque immanes, haec inquam nostra festa, Deo hominibusque infesta atque funesta secundum Amos & aliorum prophetarum oracula, in ludum convertantur. Nam si ille, qui die sabbati ligna paucula ad vitae necessitatem collegit, ipsius Dei iussu atque mandato lapidibus fuit obrutus, quam gravem quaeso & atrocem poenam nos Christiani meremur, qui usuris, faenorum iniustorum exactionibus acerbis, qui gula, ebrietate atque libidinibus impuris hosce Deo consecratos dies assidue polluimus atque contaminamus. Verum colophonis loco Censoris longè me grauioris verba, Polydori nimirum Virgilij mihi subiicienda putavi, quibus ille de festorum & multitudine & abusu hoc modo conqueritur. Deinde dies alij alijs festis ~~accipiuntur~~ quandoque causis accumulati sunt, id quod haud scimus an expediat, cum praesertim videamus, eò rediisse Christianorum mores, ut quam olim ex religionis usu erat, haec instituire, tam nunc praestare videatur eadem antiquare, cum bona pars hominum otium illud festorum dierum non ad orandum, non ad divina scripta audienda, cuius rei causa datum est, sed ad omnifariam bonorum morum corruptelam augendam, indies magis magisque impudenter consumat, dilictans se id animi gratia facere, quasi planè sentiens cum Platone, qui ob illud ipsum Deum eiusmodi sacra festa instituisse dicebat. Atque ita bellè Ethnicos perinde in hac re, ut in nimis multis alijs amulamur, quod tantum aberat, ut maiores nostri facerent, ut etià illud ipsum audacter ipsi Ethnicis vitio darent, teste Tertulliano in apologetico, cum de Caesarum solennibus loquitur, ubi inquit: Propterea igitur publici hostes Christiani, quia imperatoribus, neque vanos, neque mentientes, neque temerarios honores dicat. Grande videlicet officium, focus & choros in publicum ducere, vicariam epulari, civitatis tabernae habitu abolere, vino lutu cogere, certarum cursitare ad impudentias, ad iniurias, ad libidinis illecebras. Siccine exprimitur publicum gaudium, per publicum deditum? Ones merito damnandos: aut enim vota & gaudia Caesarum casti & sobrii & probi expungimus, &c. Nò putavit Tertullianus futurum, ut ista omnia in nostros Christianos aliquando caderent, qui hoc loco ethnicos deridet, & tamè venit tempus, quum eas potius Caesarum, quam Christi solennitates celebramus. Faxit igitur Deus, ut pontifices nostri tandem aliquando istos festos dies vitales reddant, quod facient, si minuendos ac castè celebrandos curarint. Similis huic de festorum & multitudine

Cyrolli de abusu sacrorum festorum iniqua querimonia.

Imperatorum Christianorum studium collendi festorum abusum.

Lib. 6. cap. 3.

rudine & abusu fuit olim Michaelis Archiepiscopi Alusidorensis, Porti de Aliaco, Γαζα, aliorumque piorum ac doctorum virorum oratio & querela. His addere postremo iuvat Gregorij Nazianzeni verba in Orat. 2. contra Iulianum, quibus ille egregie cum ethnicam, tum veram Christianamque dignam festiuitates celebrandi consuetudinem describit. *ἄριστον μὲν ἀδελφοὶ πανηγυρεῖσθαι, μὴ φαιδρότητα σώματι, μὴ δὲ ἐδῆσθαι ἑξαλλαγαῖς, καὶ ποικιλίαις, μὴ δὲ κωμῶσι καὶ μέθαις, ὧν κοίτας ἑσπερῶν ἀσπλῆγῆσαι τὸ καρπὸν ἔμασθαι. Μὴ δὲ ἀδραστεῖν ἄγνας, μὴ δὲ μύρον αἰχμῶναις ἑσπέρας, μὴ δὲ ἐσπερῶν καλλωπίσθαι, μὴ τῶν αἰσθητῶν φωνῶν καταλαμπέσθαι οἰκίαν, μὴ δὲ σωματικαῖς, καὶ κρότοις θεωρεῖσθαι: ἔτι μὲν γὰρ ἐλλειψῆς ἐσθμῶν ὀνόματι. Primum igitur fratres festiuitatem per agamus non corporis hilaritate, neque vestimentorum cultu, & varietate, non comestationibus, & ebrietate, quarum fructum cubilia, & libidines esse didicimus. Non floribus vias coronemus, nec unguentorum opprobrijs mensas, neque fores ornemus, non lumine sensibili domus resplendeant, neque contentibus resonent, ac plausibus. Haec enim gentilium solennitatum lex est. Subiungit deinceps germanum atque genuinum dies festos pie sanctaeque celebrandi modum. Nos autem, inquit, Deum honoremus, ψυχῆς καθαρότητι, καὶ δαυνοῖας φαιδρότητι, καὶ λυχνῶν ποίεσθαι τὸ σώμα φωνῆσι τὸ οὐκ ἐκλεῖσθαι, θεοῖς λέγων θεωρήματα, καὶ νόμους, id est, Sed anima potius puritate, mentisque hilaritate, lampadibus quoque quae totum corpus ecclesiae illuminent, diuinis inquam contemplationibus, & cogitationibus, quae ad sacram suscitant lampadem, & vniuersum terrarum orbem illuminant. His addit unguenta mensam, flores, atque spirituales coronas, hymnos pro tympanis, psalmodiam pro carminibus atque cantilenis turpibus, plausum εὐχρηστικῶν gratias agentem, pro plausu theatro, ac manuum complosione bene resonante, grauitatem pro risu, sermonem ἐμμετῶν prudentem pro ebrietate, σεμνοῦ ἀρετῶν decorem venerandum pro delictis, denique tripudia non mortifera illi atque lasciuia Herodiadis, sed casta, religiosaque Dauidis circa aram Domini saltationi similia.*

SEPTIMA CONVIVIORVM DIVISIO SECVNDVM SYMBOLAS. DE SYMBOLARVM NOMINIBVS GRÆCIS, LATINIS, DE CONTINUIS SYMBOLICIS, seu collatiuis, & asymbolis. CAPVT XXXIIII.

SEQVITVR septima conuiuiorum diuisio secundum symbolas. Συμβολῶν Græci, & symbolam Latini vsucapto vocabulo, nec non collectam Latino & proprio vocabulo, siue cant portionem siue pecuniariam siue penuariam, quam pro sua quisque parte conferunt in cenam communem. Terent. in And. eho. quid Pamphilus? quid? symbolam dedit. Plautus in Stich. eadem nocte symbolam dabo, & iubebo ad Sagarinū cenam coqui. Idem in Curcul. Symbolarum collatores apud forum piscarium, id est, qui conferunt symbolas. Item Symbolarum in Epidico. Sine meo sumptu parata iam sunt scapulis symbola. Iocus est elegans a symbolis & collatore. cenis collatiuis tractus, quo significat paratas esse suis scapulis plagas freques & crebras, quae tanquam symbola, diuersis ex partibus in suas scapulas conferrentur. Symbolam autem, non symbolum, ut vulgò legitur, in locis ante commemoratis & alijs legendum esse Turnebus, Lambinus & alij viri docti satis iam docuerunt. Symbolum tamè in eadem significatione dicitur apud Gell. lib. 6. cap. 13. Talia apud Taurum symbola, &c. Συμποσιέμενα quoque (aliqui συμποσιέμενα legunt) apud Pachymerium lib. 1. cap. 2. huiusmodi collecta sine symbola appellatur. Vocantur etiam a nonnullis αἰτητά, nempe quod a singulis peti siue exigi solent. Item ἐξῆνοι, de qua voce postea. Præterea cum ipsa conuiuia, de quibus supra: tum portiones, quas singuli in illa conferebant, σὺσῆμα videntur fuisse appellata, secundum illud Athen. lib. 4. Οἱ δὲ λύκνοι σὺσῆμα ἔσθαι, ἕκαστον τῶν γινόμενων εἰσφορῶν κατὰ βόλαια. Εἰσφορῶν quoque & καταβόλαια a Proclo in Hesiodū appellantur. Latine proprio vocabulo collecta appellantur, a colligendo. Cicero de Ora. l. 2. Ego verò, inquit ille, quonia collecta a conuiuia Crasse exigit. Collecta, inquit Turnebus

Symbola, siue collecta quidam collator. Symbolam, siue symbolum legendum. Συμποσιέμενα. Αἰτητά. Εἰσφορῶν καταβόλαια. Collecta vulgò collationes, & comestallia.

in suis Aduers. est pecunia, quae exigitur. Posset & eo nomine etiam censeret symbola, id est, collatio quae a conuiuiis in cenam aut prandiam confertur, siue pecuniaria, siue penuria sit. Est etiam collecta, cena, quae a Graecis ἐρασιον vocatur, ut sodaliū epulae, & accubatio epularis inueniunt, ut etradistarum symbolam conferentium. Ausonius, Aut parasitorum collectas Plautinorum. Collectae vulgò collationes & comesalia appellantur.

Cenae duplices.

Animaduertendum porro est cum apud Graecos, tum apud Latinos, quemadmodum & hodie apud omnes ferè gentes, cenae alias fuisse conuiuatoris sumptu apparatus & instructas, alias in quas suam quisque partem conferebat. Posterioris generis cenae, quae olim fuerunt vtilitissimae, a Graecis hisce vocabulis appellantur. Primò appellantur ἐρασιον, de qua voce praeter illa quae supra dicta sunt, hic alia quaedam adijciam notari digna. Suidas: ἐρασιον ἢ ἐρασιον ἐστὶν ἐστίασις. Eustath. ex Atheno: ἐρασιον dicitur τὸ ἐκ συμβολῆς γινόμενον δεῖπνον. Idem Od. a. dicit veteres olim tribus ferè modis ad epulas conuenisse, nimirum ἐν εἰλαπίνῃ, ἐν γαίῳ, καὶ ἐν ἐρασιῳ. Addit: Καὶ ὁ μὲν ἐρασιον κῶσμιον καὶ ἐδ' ἐ πολυτελεῖς, ἀλλὰ καὶ φειδωλῶς ἠδίοιο, ἅς τὰ πολλὰ ἐρασιον αἰῶς αἰ' ἰδίον ἔδιδοντες ἔχασον, hoc est, cenae collatiua moderata erat atque frugalis, minime sumptuosa, plerumque etiam parca et anxia comedebant, cum quisque suo frueretur. Deinceps ἐρασιον definit τὸ ἐκ κοινῆς συμβολῆς ἢ γυν καταβολῆς καὶ διαπάτης πολλῶν πᾶν εὐωχίαν, id est, conuiuium multorum ex communi collatione atque sumptu. Addit Hesiodi testimonium, de quo postea. Idem Od. λ. de voce θιάσιον & ἐρασιον ex Atheno pluribus differit, ubi sic dicitur (in exemplari Atheno legitur σιωρασιον) vnde Atheno ἐρασιον vult dictū nouam vult esse vocem. Idem Il. π. 1113. Sciendum est, inquit, τὸ ἐκ συμβολῆς δεῖπνον cenam ex symbola Hesiodo idem esse, quod ἐκ κοινῆς, id est, ex communi, quae ἐρασιον dicitur, ἐν ᾧ σιωρασιον ἕκαστος τὸ πῶς ἔχουσιν εἰς γαίῳ σιωρασιον συμβολιμαίῳ, in qua quisque pro sua facultate conferebat ad usum conuiuii collatiui: quae autem nūc erat huiusmodi, ἀσυμβολῆς dicebatur, ὅτι τὸ δωρεῖται δεῖπνεῖται καὶ διαπάτης. Vocem ἐρασιον non male meo iudicio deducunt dicitur τὸ ἐρασιον, id est, amare, vel quia ἐρασιον, id est, amabiles, iucundi & suaves illis fruerentur: vel quia qui ad eas conuenirent essent ἐρασινοί, hoc est, animorum ac voluntatum mutuo amore colligati. Idem Eustathius Il. ρ. de voce εἰλαπίνης, θιάσιον, ἐρασιον definit τὸ ἐκ συμβολῶν σιωρασιον γαίῳ, quae etiam θιάσιον dicitur: & qui ita coepulabantur, dicti sunt ἐρασιον αἰ, θιάσιον & θιάσιον αἰ. De hac voce θιάσιον, quae idem significat, quod ἐρασιον, supra satis est dictum, inde petas quae huc pertinent.

Δείπνον ἐκ συμβολῆς. Σιωρασιον συμβολιμαίον. ἐρασιον vnde dicitur.

Dicitur praeterea huiusmodi conuiuium ἐστίασις συμφορησιον. Aristoteles in Politicis ἐστίασις συμφορησιον καλλίων μᾶς καὶ ἀτολῆς. Conuiuium e collectis instructum splendidius est vno eoque simplici. Idem συμφορησιον δεῖπνα vocat cenae collatas, quarum mentionem facit lib. 3. de Rep. cap. 4. his verbis: Multos namque quorum vnusquisque minime studiosus vir est, tamen contingit, cum coierint, esse meliores illis: non tamen ut singuli, verum ut simul vninersi, non aliter atque cenae collatae studio plurium, suauiores sint illis, quae vnus sumptu sumptae fuerunt, & δεῖπνον σιωρασιον dicitur τὸ σιωρασιον, teste Athen. lib. 8. sub finem & Eustath. Idem verbū ponitur Apoc. cap. 19. vbi angelus inuitans aues ad deuorandum carnes occisorum, ait: δεῖτε καὶ σιωρασιον εἰς τὸ δεῖπνον τὸ μέγα δεῖ. Adeste & congregamini ad cenam magni Dei. Item δεῖπνον συμβολῆς, & ἐκ συμβολῆς & συμβολιμαίον passim apud Athen. & Eustath. Vocatum etiam fuit δεῖπνον dicitur ἀσυρίδιον, id est, cenae e sportula, teste Athen. lib. 8. sub finem: ὅταν τις ἀπὸ αὐτῶν σιωρασιον δεῖπνον, καὶ σιωρασιον εἰς ἀσυρίδιον παρὰ τινὰ δεῖπνήσων ἦ, hoc est, quoties aliquis sibi parasset cenam, eaque sportula imposta iret apud alium cenaturus. Arrianus in Epicteto id vocat ἀσυρίδιον δεῖπνον. Huiusmodi cenae veteribus notae fuisse probat illis Pherecratis versibus:

Σιωρασιον αἰ, δεῖπνον ἐν τῷ ἀσυρίδιον Ἐβλάδεν ὡς πῶς ὠφέλιον. Id est, Cum parasset cenam ut habens sportulam, ibat ut ad vtile. Idem tradit Eustath. Od. θ. 294. vbi dicit cibaria quondam non solum καίσιον καὶ πῶμα, verum etiam ἀσυρίδιον fuisse composita, vnde dicta sint δεῖπνα dicitur ἀσυρίδιον. Σιωρασιον αἰ dicitur παρὰ τὸν πυρὸν, quod significat σιωρασιον, vnde & σιωρασιον, & Homericis πυρὸν dicitur deducuntur. Brod. lib. 6. Miscell. cap. 17. Hoc genus, inquit, durat hodie inter locupletes aulicos: nam Gallicum vulgus cenam coctam ac paratam,

Σιωρασιον vnde dicitur.

tam, lancibus deferendam curat. Athen. lib. 8. a veteribus etiam δεῖπνον τινὰ δεῖπνα dicitur δεῖπνα δεῖπνα fuisse appellata, quae ab Alexandrinis dicta sint δεῖπνα δεῖπνων: quae forsitan eade sunt, quae cenae ex symbolis, siue ex sportula dicuntur, tamen si haec paulò post separatim ab Atheno ponuntur. Denique huiusmodi conuiuium ab Hesiodo ἐκ κοινῆς appellatur lib. 2.

Conuiuium ἐκ κοινῆς.

Μὴ δὲ πολυτελεῖς δαίτεις δωρεῖται φελλῶν (σκληρὸς, δωρεῖται φελλῶν) εἶναι, Ἐκ κοινῆς πλείστη ἡ χάρις, διαπάτης τ' ὀλιγίστη. Id est, Neque ad conuiuium publicum grauiter accesseris. Nam ex communi plurima gratia, minimus sumptus.

His verbis Hesiodus cenarum huiusmodi collatiuarum dignitatē vtilitatemque describit, ac pro Epularum eolinde illas non fugiendas, sed aduendas esse docet: quemadmodum Proclus in suis commentarijs latitiarū vni. id egregie explicat. Τχετες ibidem ἐκ τῶν πολυτελεῖν δαίτεις interpretatur ἐκ τῶν συρασιῶν, καὶ εἰσφορῶν, καὶ ἐρασιῶν, & ἀκαλῶν καταβολῶν, ὅταν κοινῶς διδόντες διαπάτης πνὲς συμποσιάζωσιν. Hic Τχετες symbola συρασιῶν, εἰσφορῶν, ἐρασιῶν, & καταβολῶν vocat. Eustath. quoque idem epularum genus vehementer commendat, cum alibi, tum verò atque in primis Od. a. in haec verba Telemachi:

— Ἄλλας δ' ἀλεγεύετε (ἀρτύσατε, σιωρασιον) δαίτας Ὑμᾶ κτήματ' ἔδοντες ἀμειβομένοι καὶ οἴκω.

Quoniam apud veteres, inquit, erant conuiuiua quaedam ἐκ τῶν παρ' ἐκαστοῖς κειμῶν, quorum poeta his verbis mentionem facit. Huiusmodi conuiuii genus ἐρασιον dicitur, ad quod Telemachus procos adhortatur, quasi diceret: Quod si δεῖπνον φιλιῶν ὁμόνοτικῶν καὶ φιλαλληλιῶν ποιῆσθε τὰς σιωρασιῶν, hoc est, propter amicitiam concordem, mutuamque benevolentiam conuiuiua agitati, licet id vobis facere ex vestris bonis. Addit: Αἱ δὲ τοιαῦτα δαίτεις, κοινῶν ἐποίων τῶν καλῶν δαίτῶν οἵπερ εἰσὶ δαίτῶν ἀνδρῶν, διαπάτης συμποσιάζονται. Huiusmodi epulae conuiuantium coniunctionem gignebant, qui coepulones atque compotores appellantur. Aristoph. in terpres in Pace in illa verba: Ὡς καλὸν τὸ εἶδος ἀντὶ φαίνεται καὶ πυκνὸν καὶ γοργόν, ὡς περ μᾶζα καὶ παρδασία. Ὅταν γὰρ εἰς κοινὸν ἐστῶνται ἐκαστος φέρονται ἑαυτῶν δεῖπνον, πυκνὰ πάντα φαίνεται, πῆ μὲν τὰ πρῶτα φερόντων, πῆ ἡ ἀπὸ τῶν ἐστῶντων. Ibidem δεῖπνον dicitur vult secundum quosdam, in quo vnusquisque cibaria afferens, illa in commune deponit, & omnes omnium sunt participes.

Συμβολῆς autem dicitur τὸ ἐκ συμβολῶν, id est, conferendo, quod Germani vocant zins. Symbolū schiefen oder tragē. Eustathius Od. a. 40. συμβολῆς idem quod συγκρατεῖν vnde dicitur καὶ βοηθεῖν οὐκ ἴοντα ὄδον καὶ συμβολῆς ἢ ὅτι ἐρασιον. Ibidem plura tradit de varijs significatijs vocabuli συμβολῆς & συμβολῆς. Idem Od. λ. συμβολῆς συμποσιάζωσιν dicit per periphrasim ab Atheno εἰσαγαγῶν τὸ δεῖπνον συμβολῶν ἀποκαλεῖται, quibus verbis ille ἐρασιον definit. Aristoph. Scholiast. Dicitur συμβολῆς ὅτι δεῖπνε τὸ ἐκ κοινῆς σιωρασιον, quos ἐρασιον Homerus vocat. Athen. lib. 8. sub finem, συμβολῶν dicit appellari τὸ ἐκ τῶν συμποσιάζωσιν τὸ δεῖπνον εἰς φερόμενῶν, id est, symbolam dici, quae a bibentibus in symposia inferretur. Hinc etiam Theologi nonnulli, ut illud obiter addam, insignem illā Christianae fidei religionis epitomen Symbolum Apostolicum volunt esse appellatum, ducta similitudine a collatiuis illis epularum. Nam quemadmodum ad illas singuli conuiuii certas quasdam portiones vel pecuniae vel esculentorum atque poculentorum conferre solent: Sic ad hoc quasi spirituale fidei religionis epulum instruendum singuli Apostoli certa quaedam capita seu symbola contulerunt. Vnde etiam nonnulli Canonistarum, ut Durandus in Rationali diuinorum, symbolum a σῶμα, quod est simul, & bolus, quod est morsellus, voluerūt esse deriuatum: quia vnusquisque Apostolorum suum quasi bolum siue morsellum, id est, partem suam apposuit. Alij tamen illam religionis Christianae summam, symbolum volunt esse dictam, metaphora ducta a symbolis siue tesserae militaribus, eo quod Christiani veri & orthodoxi, seu spirituales Christi summi Imperatoris militibus ab exploratoribus atque hostibus, hoc est, idololatrijs atque haeticis optime dignoscuntur. His adde, quod, ut Turnebus docet in suis Aduersarijs, tesserae, quibus Graeci in pactis conuentibus, uti solebant, symbola fuerunt appellata, quae loco tabularum & syngrapharum erant, atque ex his ius dicebatur, id quod Aristotelis, Demosthenis, atque Suidae testimonijs confirmat. Eodem modo ciuitatis Dei, hoc est,

Missæ.

χῶν Argiuorum.

Mos epulandi in Pyrao.

Epulae que solius conuiuato ris sumptibus constant. Δειπνον ἀσύμβολον. Ἀλλοτριόφάγοι.

ecclesia eius symboli huiusmodi Apostolici atq. catholici communionem coniuncti, eodem iure fruuntur. Nec aliud vox illa Missa Missæ, & Missa Missorum neutro genere & numero plurali, quam Missiones, sine res missas, Oblationes videlicet, declarat, quas in cæterum quibusq. afferebat.

Argiui, teste Athenæo, τῶν ἐπὶ συμποσίῃ συμβολῶν, appellabāt χῶν, τῶν ἰμειδῶν, αἰσῶν. Eustath. ἰλ. π. hac citans, addit: χῶν derivari ἐκ χῆρ, quod quidem est vas conuiuiale, quod etiā χῶδς Atticè appellatur, vnde χῶδς χῆς, & Doricè χῶς, sicut βῆς βῶς Doricè appellatur. Terentius in Eunuchis: Heri aliquot adolescentuli coimus in Pyrao in hunc diem, & de symbolis essemus, Chæream ei rei prefecimus: ἐραράρχης dicebatur, qui symbolis colligendis præerat. Hæc obiter nota adolescententes in Pyraeum (qui portus erat Atticæ) conuiuia agendi causa conuenire fuisse solitos. Est eiusdem nominis portus Corinthiacus, vbi consentaneum est maiorem fuisse luxum. Hinc videtur tractum scomma illud prouerbiale, quod Iulius Pollux lib. 6. cap. 6. refert ex Aristotele, τὸν περιὰ μὴ κενάργιαν ἀγεῖν, id est, Pyraeum non uehere vasa inania, in eos qui gaudent semper cibo potuq. distendi, ut Erasmus in suis Adagijs annotat.

Hæc de Græcorum epulis συμβολικαῖς, quas constat olim diligenter sancteq. ab illis colis plurimiq. fieri fuisse solitas, cum optimas amoris, amicitiaq. mutue effectrices. Epulae autem, quæ solius conuiuato ris sumptibus constabant, ab illis εἰλαπίναι & ἀσύμβολοι fuerunt appellatae.

Eustath. Ὀδ. α. δ εἰπνον ἀσύμβολον, Athenæo τὸ δωρεῖον, καὶ αἰδὸ ἰραῖα. Conuiuia similiter, qui illis fruebantur, dicti sunt ἀσύμβολοι (ut & βραχυσύμβολοι parum ad conuiuia pro sua parte conferentes) quibus huiusmodi cænas nimis auidè conuectabantur, ἀλλοτριόφάγοι per contumeliam fuerunt appellati: cuiusmodi erat parasiti. Eustath. in hac verba Telemachi de procijs Ὀδ. α. ἀλλότριον βίον νηπιον ἔδυσεν. Sciendum est, inquit, ὡς οἱ ἀλλότριον βίον ἔδοντες, dicuntur ἀλλοτριόφάγοι εἰπνομανεῖς εἶναι. Et paulò post: Ἀλλοτριόφάγων autem, id est, qui alienis vescitur, is dici potest τυχίτης τῶ ἀσυμβόλω δειπνεῖν (Germanicè ein Schmorotzer) ἢ γυν δωρεῖα, ἢ γὰρ συμβολῆς, ἢ τοι ἀπακίης οἰκοδεν. Talis fuit Ctesibius ille Chalcedonenfis, qui cum interrogaretur, quidnam emolumentum ex Philosophia sua perceperisset, respondit inde se habere τὴν γλῶσσαν τῶ ἀσυμβόλω δειπνεῖν, id est, artem cœnandi sine symbolis. Erat enim valde facetus atq. festiuus, vnde sæpe a multis iniuriabatur. Athenæus lib. 1. parasitorum quorundam verba, qui cænis huiusmodi a symbolis gaudent, recitat. Huiusmodi est illud Eubuli Comici:

Ἀσύμβολα δ εἰπνεῖς ἄδεις ὑστέρῃ
Τῶτον τυχέως νόμιζε καὶ τῶξιν λιπεῖν. Item illud Chryssippi:
Ἀσύμβολον κώδωνα (comproationem) μὴ παραλίμπανε
Κώδων δ' εἰ παραλίμπῃ ἀσύμβολῷ, ἀλλὰ διωκτὸς.
Comproationem a symbolon ne vniquam deserat.
Comproatio a symbolos non relinquenda, sed appetenda. Itē illud Antiphani.
Βίος θεῶν ἄδεις, ὅταν ἔχῃς πῶδεν
Τ' ἀλλότρια δ εἰπνεῖν μὴ προσέχων λογίσματα.
Vita Deorum est, quando potes
Alienis vesci, immunis a rationibus.

Parasitorum mos.

Apud Romanos similiter cæna collatiuæ erat in vsu.

Brumalia quid, cur instituta, vnde dicta.

Hæc fuerunt verba Parasitorum (quorū hodie quoq. magnus est numerus) qui ad alienas mensas cupidè aduolabāt, quibusq. nihil erat prius, aut antiquius, quàm aliena comedere sine suo sumptu. At verò homines liberales & ingenui apud Græcos ab huiusmodi consuetudine maxime abhorrebant, contraq. epulis illis communibus ac collatiuis summo opere delectabantur.

Venio ad Romanos, apud quos similiter, ut Suidas egregie testatur, antiquitus οἰεῖς & λῶ τὸ εἶ ἀλλοτριῶν ἰδιεῖν, καὶ ἴκασθαι ἐν τοῖς συμποσίοις ἑἴδιον βρῶμα καὶ πομὴν οἰόμεν, ὡς ἐς τὸ μὴ ἀκίειν ἀλλοτριόφάγοι. Hoc est, probro ducebatur aliena viuere quadra, & idcirco vnusquisq. suum & cibū & potum in symposia afferebat. Huiusmodi infamie diluendæ & simul maiori sibi ciues liberalitate obligandi causa Brumalia, eodē teste, Romulus instituit, quibus a Rege Senatus & milites hyemis tempore, (quo vacabant a militia) alerentur. Nomen autem ἀπίσθαι, id est, prandij vocauit βρῦμαλιῶν, quod Romana lingua significat, ἐκ τῶν ἀλλοτριῶν τερφῶσαι, id est, alieno viuere. Hæc Suidas videtur lapsus lingua Romanæ ignorantia. Nam Brumalia dicta sunt a Bruma, hoc est, ab hyeme, in qua conuiuia illa agitantur, ita ut Brumalia

malia idem sit quod hyemalia. Nam Bruma cum proprie diem Solstitij hyemalem, qui est post idus Decembris, significat, sic dicta, ut volunt Grammatici, quasi βραχυήμερος, id est, breuis dies: cum Synecdochicòs sæpe pro hyeme vsurpatur.

Ab huiusmodi porrò antiqua symbola conferendi consuetudine ientacula, necnon comessationes, siue postcænia, collationes a posterioribus fuerunt appellatae, quas voces Galli, Itali atque Germani vsurpant. Beroaldus in Suetonium, Vulgus, inquit, ientacula vocat collationes ab eo quod vnusquisq. coepulorum confert pecuniam ad cibaria coemenda, quæ & symbola vocantur. Inde eleganti vocabulo a symbolos & etiam immunis dicitur ab A. Gellio is qui symbolum non dedit, & sine collatione accessit ad comessationem, lib. 6. cap. 13. Ne omnino (ut dicitur) immunis & a symbolis veniremus, coniectabamus ad cœnulam nõ cupedias ciborum, sed argutias quæstionum. Immunis nomine Horatius quoq. vtitur lib. 4. Od. 12. Immunem meditor ringuere poculis, id est, inanem, nihil afferentem, a symbolon. Eodem nomine vtitur Terent. in Phorm. Te nē a symbolum venire vñctum atq. lautum e balneis? In Canonicis decretis distinct. 44. proditū est, non oportere clericos celebrare conuiuia ex symbolis, quæ vulgus comessalia vocat: eadem, teste Beroaldo in Apuleium, etiam Conferta dicuntur. A collationibus illis sacrificium quoq. olim conlatiuum dictum est, teste Festo, quod ex conlatione offertur.

Ientacula cur dicta collationes. A symbolos, & immunis.

Sacrificium conlatiuum.

Porrò collatiuarum huiusmodi cœnarum, illustria exempla fuerunt ἀγάπαι illa Christianorum primitiua Ecclesie, de quibus supra dictum est, quæ quidem inter diuites & pauperes promiscuè agitari consueuerunt ex collectis siue symbolis, quæ a ditioribus in illum vsum conferebantur: quas etiam oblationes nonnulli volunt fuisse appellatas. Huc quoq. referenda antiqua illa, ὡσπια de quibus supra, quæ quidem fuerunt collatiua.

Hodie quoque apud omnes ferè gentes in vsu sunt collatiua huiusmodi cœnæ amoris, beneuolentia mutua plenissima, quæ ab amicis, propinquis, vicinis agitantur, singulis certas quasdam portiones ad illas conferentibus: id quod Germani ollas conferre seu comportare vulgò vocant. Paschales similiter illa epulæ, quæ apud Christianos nonnullis summa cum hilaritate, lætitiâq. quotannis celebrari consueuerunt, sunt collatiua. Constant enim ex collectis siue symbolis, quæ a singulis conferuntur: vnde Germanicè cum ipsa festiuitas, tum dona atq. munera, ut sunt oua, placenta, panes, carnes, vina, quæ ad illius celebrationem hinc inde colligi atque conferri solent; Sümpfeltag quasi symboltag/a symbolis nimirum, videntur appellari.

Collatiuarum cœnarum usus hodiernus. Epulæ Paschales.

DE COENA RECTA, ET EROGATIONIBVS, SIVE LARGITIONIBVS ALIMENTARIJS CUM PUBLICIS, TUM PRIUATIS. CAPVT XXXV.

VNC postremo locò, quoniam crebra apud auctores Latinos cœnarum reftarum, & quæ illis opponuntur, sportularum sit mentio, non incommode, meo iudicio, octaua conuiuiorum diuisio in cænas reftas, & in sportulas fieri poterit.

Cæna n reftam veteres appellauerunt, quæ conuiuæ, seu conuiuiores legitimo, reftoq. apparatus, & refto discumbentes ordine, laute, eisdemq. epulis accipiebantur. Hanc Germani videntur appellare, Ein gesertmaal. Sueton. de Augusto: Cœnabatur assidue, nec vnquã, nisi refta, (cæna) non sine magno ordinum hominumq. delectu. Vespasianus similiter, ut idem auctor testatur, conuinabatur assidue, ac sapius reftè, & dapfile. Hinc opponuntur Sportula, Martial.

Cæna refta.

Promissa est nobis sportula, refta data est.

Sportula autem, sportelle, & sportæ proprie sunt, cum pecuniarum, tum ciborum receptacula, sic dicta a Sparto, herba hiberica, ex qua conficiebantur. Plautus in Menæmi, Sportulam cape, atq. argentum. eccos treis nummos habes?

Sportula proprie quid.

Asconius in Verrinas Cic. sportam, & sportulas dicit esse nummorū receptacula, ac sparteæ vten filia ad maioris summae pecunias capiendas. Metony. autem eadem vox sæpe cum pro cibis, qui vel publicè, vel priuatim erogantur, tum pro pecunijs, quæ cibariorum loco quandoque dari sole-

A

ANTIQUITATVM CONIUIALIVM

bant, vsurpant. Turnebus in Aduersarijs in illa Cic. verba: Dediscenda tibi sunt sportelle & artolagani tui, &c. dicere eum puto, inquit, vitiles sportellas, quibus artolagani & bellaria ferebantur. Sed & interdū sportulis obsonia cœnarum ferebantur, cum ad aliquem cœnatum ibant, & in cœnationem domesticam portabant. Nā & apud Pollucem sunt κίσα, ὀσσοέγι, & αὐ- εἰδός. Pro, cibus, sportula accipitur, vt Iuuenal. Satyr. 3.

Sportula pro cibus.

Nonne vides quanto celebretur sportula fumo?

Centum conuiuia, sequitur sua queng, culina.

His verbis diuitum Romanorum arguit gulam, & sportula desiderium, seruatorumq; miseriam narrat. Tanto enim studio atq; concursu obsonia, quæ distribuebantur ex sportula, homines certatim excipiebant, vt illa cū foculis exciperent, ne intepescerent. De quo sic Seneca scribit lib. 11. ad Lucil. Non cumultas coquorum est, ipsos cum obsonijs focos transferentium: hoc enim iam luxuria commenta est, ne quis intepescat cibus, ne quid palato iam calloso parum fieret, cœnans culina sequitur. Hinc igitur ait poeta.

— Sequitur sua queng, culina.

Turnebus in suis Aduersarijs in hæc carmina. Iam non intelligo, inquit, centum quadrantes, sed cœnam, quæ, quod initio in sportula dabatur, inde nomē meruit: vnde a Grecis δειπνον ἢ αὐ- πνον vocatur, id est, cœna in calatho. Item pro pecunijs sportula accipitur. Martial.

Sportula, pro pecunijs.

Dat Baiana mihi quadrantes sportula centum

Inter delicias quid facit ista fames? Sic Iuuenal.

— Denissima centum Quadrantes lectica perit.

Quadrans.

Idem sublati a Domitiano sportulis, & reuocata rectorum cœnarum consuetudine exultans, inquit:

Centum miselli iam valete quadrantes, Antambulonis congiarium laesi,

Quos diuidebat balnearior elixus, Regis superbi (Neronis) sportula recesserūt. 11. Epig. Quadrans autem nummus fuit (qui idem triuncus, siue triunx, & teruncius dicitur, a tribus vncijs, vt Varro dicit) quarta pars assis, id est vncie tres, idē quod Germanis pfennig. Mart. Inuitas centum quadrantibus, & bene cœnas.

Quadrans mercēs balnearioris.

Notabis etiam hinc obicer, Quadrante balneariori dare moris fuisse Roma. Horat. li. 1. Satyr. 3.

— Dum tu quadrante lauatum Rex ibis. Iuuen. Sat. 6.

Cedere Syluano porcum, quadrante lauari.

Testatur idē Hotomannus de re nummaria. Atq; hinc est, quod Seneca Balneum rem quadrantariam appellauit: Cur, inquit, exornatur res quadrantaria, & in vsum, non oblectamentū re- perta. Cicero item pro Calio: Nisi forte mulier potens quadrantaria illa permutatione familia- ris facta erat balneariori. Vulgō Germani de paupere aliquo dicunt, Er hat nit drey baller in ein bad/ hoc est, desunt illi tres oboli ad balneum, quo summa paupertas exprimitur: forsā quia, vt apud Romanos tres vncie, quibus constabat quadrans, sic apud Germanos tres oboli erant mercēs balnearioria. Vocem κωδραίντω deprauiato nomine Latino etiam Mart. 5. & Marc. 12. scriptā reperimus. Marc. 12. explicatur per δύο λεπτά. Plutarch. in Cic. ex arario nu- mismatis minimum ait, κωδραίντω appellari. Ibidem quadrantes inuit fuisse prostituerum pretium, vbi dicit, Adolescentem quendam in Clodij sororis loculos pro argenteis nummis, qua- dranteis immisisse areos, quo nomine delusa puella, Quadrans est cognominata ex cōcubitus pre- tio. Hinc Hieronymus quoq; prouerbialiter dixit, Rideo aduocatum qui patrono indigeat, qua- drante dignam eloquentiam nare subsanno. Sportula quoque iudicium pro honorario siue salario vsurpantur, sub Rub. de Sport. iud. c. & l. trigesima prima, d. executorib. c. de Episc. & Cler. Sic vscerationem Græci δειπνώω κριέως: Sportulam δειπνώω κριέως ἢ δειπνώω definitū. Sic pecunia apud Græcos ab actore & reo constituendi iudicij gratia contributa & deposita, Pryta- nea fuit nuncupata, quæ sportule respondet. Apul. lib. 6. sportulam vocat stipem, siue pecuniam, quam conferunt qui in sodalitijs societatem cooperantur. Omnino sportularum nomine intelligun- tur quævis erogationes, siue cibaria, siue pecuniaria, siue publica, siue priuata.

Sportula pro honorario siue salario iudicij. Pecunia Pryta- nea.

Fuit porro apud Romanos moris, vt diuites suis clientibus, saluatoribus, & affectatoribus modō cœnas rectoras darent, (vnde Iuuenal. Voraq; deponunt quanquam longissima cœna) modō

Sportulas

sportulas tantum, hoc est, munera alimentaria siue pecuniaria. Hinc Vestibulum, locum sportula- rum, qui & ipse sportula dicebatur: vbi proponebantur eo die, quæ dono danda erant. Sportula illa nonnunquam etiam ab alienis, & quidem diuitibus rapiiebantur. Vnde Iuuenal. Satyr. 1.

Saluatoribus, atq; clientibus modō cœne re- ctæ, modō sportule date, Vestibulum Sportule etiā ab alienis & diuitibus ra- piebantur.

— Nunc sportula primo

Limine parua sedet, turba rapienda rogata.

Hoc est, Quam viliores, & pauperes clientes deberent capere.

Ille tamen faciem prius inspicit, (an scilicet sit ex clientibus) & trepidas, ne

Suppositus venias, ac falso nomine poscas.

Agnitus accipies.

His verbis Iuuenalis ostendit tantam fuisse Romanorum auaritiā, vt & nobiles, diuites, & magistratus non pudeat sportulam captare (sportulantes a Tertulliano eleganter appellantur sportulis accipiendis operantes) quam olim pauperes tantum captare erant soliti. Huc Tertul- lianus quoq; alludit lib. 3. aduersus Marcionem: Nunc si nomen Christi, vt sportulam furuncu- lus captauit. In quæ verba sic commētur B. Rhenanus. Hic verò arbitror Tertullianum de fure nummorum loqui, sed sportulam eam intelligere, quæ pauperculis, clientibus, saluatoribusq; dabatur a diuitibus olim apud Romanos, & cœt. Sub Nerone imperatore, vt scribit Suetonius adhibitus sumptibus modus, publica q; cœna ad sportulas fuerunt redactæ. At Domitianus po- stea sportulas publicas sustulit, reuocata cœnarum rectorum consuetudine: Hinc Martialis ei assentiens, ait:

Vescitur omnis eques tecum, populusq; patresq;

Papinius quoque hoc nomine longo carmine principi gratias agit, eiusq; facilitatem laudat, quod cum populo Romano discumbere sit solitus. Sic enim ait:

— Tecum vescitur omnis

Ordo Mensa.

Ordo, scilicet plebeius, equestris, senatorius. De eodem sic scribit Suetonius: Epulum largissi- mum dedit populo, Septimontiali sacrorum quidem die (quo ferie agebantur septem montium, dies. de quibus Varro lib. 1.) senatui, equitiq; panarijs plebeis sportellis cum obsonio distributis. Ini- tium vescendi primus fecit. Panaria quorum hic fit mentio, dicuntur vasa, quibus panes repositi Panaria. inferuntur in mensa: sicut granaria dicta, quibus granū reconditur. Papinius primo Syluarum:

Hi panaria, candidasq; mappas

Subnectunt. Indē panariolum diminutivum. Martialis,

Cum panariolis tribus redisse.

Mortuo Domitiano, verisimile est pro rectoris cœnis rursus sportularum vsum inualuisse, vt ex Iuuenali apparet. In eundem porro illum Suetonij locum de Domitiano hæc Turnebus in suis Aduersarijs annotat, quæ ad sportularum & cœnarum rectorum discrimen melius adhuc intel- ligendum spectant: Locum autem primò illum sic legendum putat. Et equiti panaria, plebi spor- tellas cum obsonio distribuit. Addit: Ab hac consuetudine dandi in sportulis obsonij, aut cœnæ in sportulis ferendæ, sportula nomen ortum videtur esse, quod obsonij, & cibi loco pecunia donaretur in victum, quæ cum cœnam ementiretur & cœnæ loco daretur, rector cœnæ opponeretur, quod rector sit cœna, cum clientem lautè accipimus, & pasimus, non rector cœna, sed in locum cœnæ as- ses cœnæ causa numerati, id est, sportula data.

Porro erogationes siue alimentaria, siue pecuniaria apud Romanos erant partim publica partim priuata.

Publicæ, quæ fiebant ex publico arario, idq; vel in pace, vel in bello: quæ quidem frumentatio Erogationes publicæ. nes fuerunt dictæ, de quibus operæ precij fuerit hic addere, quæ Iustus Lipsius Elef. lib. 1. cap. 8. scripsit ex varijs authoribus collecta. FRUMENTATIO, est gratuita in plebem annona, Frumentatio quid. Græcis οσπείριον dicta. Frumentaria largitio antiquissima apud Romanos, & ferè semper con- ciliandæ plebi adhibita, statim post reges electos, teste Luitio. Plinius eius originem ad Manium Martium Edilem refert, lib. 18. Postea diuisum frumentum sapius & ferè semper ab edilibus, quorum videtur fuisse ea cura. Hæc cum largitio omnis voluntaria adhuc esset, & vt videtur, in arbitrio senatus, exorti mox Tribuni, qui per hanc occasionem gratiam & opes sibi quas sine-

A 2

runt apud plebem, legesq; tulerunt, quibus non incerta, vt antea, sed perpetua statuta frumentatio esset. Prima fuit lex C. Gracchi, qua frumentum plebi e publico datum, modico aliquo precio definito. Optimates postea aliam tulerunt placandae plebis gratia, quae Menstruum definebat in capita, non plus quinque modios. De alimentis carceris, quae Diaria item dicebatur, vide Senecam patrem lib. 9. controuersia 4. Lex optimatum videtur irrita fuisse, quia non ita multo post alia frumentaria lata, cuius ferunda auctor M. Cato, teste Plutarcho. Sed mox videtur irrita facta: Succesit enim P. Clodij sub idem tempus Tribunitia, de qua Asconius in Miloniana. Imperatores legem Clodianam retinuerunt, spreto nomine, & sub ijs instituta Romae perpetua frumentatio, non alibi tam effuse usurpata in vlla Repub. vllius aui. Iulius Caesar dictator certum frumentantium numerum definiuit, teste Suetonio. Dio Cass. lib. 43. Recensus, quem Iulius Caesar (teste Suetonio) egit, examen est, & disquisitio breuis in eos, qui iure aut iniuria capiebant publicum frumentum. Augustus frumentantium numerum auxit. Creuit hic numerus multo magis sub Traiano optimo principum, qui etiam pueros admisit ad publica frumenta, teste Plinio in Panegyrico. Tabulae publicae in quibus descripta nomina eorum, quibus deberentur frumenta, depositae fuerunt apud praefectum annonae. Hadrianus exemplum Traiani sequutus est. Antoninus puerorum, & puellarum alimentariorum numerum auxit.

Quo ad eos, qui distribuunt, in antiqua Repub. frumenti distributio fuit penes Aediles, atq; etiam custodiae Curatores. Caius Caesar supra legitimum numerum creauit aediles duos, qui frumento praesent: quos ea de re dicit Cereales, Pomponio de Orig. Iuris, & Dione lib. 43. testibus. Sed non diuturna ijs haec cura fuit, successitq; praefectus annonae. Augustus duos viros, id est, duos curatores creari iussit, quorum esset annonae diuisio & distributio. Postea cum duo non viderentur huic functioni pares, quatuor viros sorte eligi iussit, eosq; ordine praesse frumento publice diuidendo: postea ad 28. excreuisse videntur. Praefectura annonae summa fuit dignitatis, quam Caesiodorus facit proximam a praefectura urbis. Munera praefecti annonae Caesiodorus explicat lib. 6. variar. & Seneca de Breuitate vitae cap. 18. & 19.

Porro ratio distribuendi per tesseras erat. Non enim frumentum ipsum a Curatoribus (vile id & magnarum molestiarum munus fuisse) sed tesseras frumentarias, siue symbola quaedam in ligno aut plumbo capiebant: quibus acceptis, ijs ire licebat ad horrea publica petere frumentum. Frumento si non opus, tesseras eas vendebant. Harum tesserarum aliquot in locis Iuriconsulti mentionem faciunt: quas verisimile est ad certum locum, vt ad Minutiam Frumentariam dari fuisse solitas, vt ex Apuleio videtur posse colligi.

Tempus distribuendi eas tesseras, principium cuiusq; mensis. Tam inde a Graccho largitio eius videtur fuisse mensura: & Appianus aperte dicit, eum definiuisse τριμηνιον ἔμμελον, frumentationem mensuram. Ex Suida colligimus solitam id fieri sub ipsas Nonas: vnde etiam annonas deriuat a Nonis. Mutare eam consuetudinem tentauit Augustus, sed destitit propter aduersam populi voluntatem.

Numerus est incertus, nec in Graeca nec in Latina historia vsquam expressus. Si coniecturis agendum, verisimile est, vt minimum sex modios, siue medimnum Atticum accepisse eos in mensem.

Horrea. Horrea Romae ad capiendum frumentum publicum in quaq; regione urbis complura: cognomina etiam plerisq; addita ab auctore. Frumenta hic reposita posterior aetas simpliciter appellauit. Condita militum in horreis provincialibus, vt ciuium, in urbis. His horreis appositi Frumentarij mensores, qui populo admetiebantur. Lucilius:

Frumentarius est, modium hic secum, atq; rutellam
Vnum habet

Frumentarij etiam dicti, qui vltro citroq; cursitabant per prouincias, per domos ad frumenta conquirenda, conuehendae, quos Graeci πνεγοβραξ dixerunt: Latini alio nomine Agentes in rebus de quibus Turnebus lib. 13. Et olim quidem frumentum ipsum datum ciuibus, postea cepit panis: credo, quia id commodius visum in egenam plebem, quae hac ratione operas & impensas pistorias faciebat lucrari. Hic panis, qui vicarius frumenti, distribui in gradibus solitus: vnde panis gradilis dictus, de quibus Prudentius lib. 1. contra Symmachum.

Et quem

Et quem panis alit gradibus dispensus ab alit.

Item. Qua regio gradibus vacuis ieiunia dira
Sustinet? aut qua Ianiculo mola nota quiescit.

Loquitur de pane gradili, & de molis pistrinorum, vbi pinsebatur. Videntur in singulis urbis Panis gradilia, regionibus, gradus ad hanc diuisionem fuisse erecti. Eodem modo Congiaria, & omnia donatiua dari solita. Res ipsa suadebat, vt scilicet in altiori loco exempti, & secreti distributores essent a premente turba. Tanta autem vis frumenti e prouincijs, e Sicilia, Sardinia, & praesertim Africa, & Aegypto, quae bina horrea populi Romani.

Modus porro vniuersae huius largitionis pro immensis populi Romani opibus immensus fuit. Certus autem frumenti numerus, qui in vna aliqua vrbe quotannis absorbebatur, Canon dictus Canon est. Ita Canon Alexandrinus, Canon urbis Romae, Constantinopolitanae, passim apud historicos inferioris aui, & Iuriconsultos.

Nec vero frumentum solum gratuitum ciuibus fuit, sed etiam oleum & caro. Olei creber vsus Roma propter balnea quotidiana: ideo largitio ea antiqua. Carnis diuidenda principum ab Aureliano, teste Flauio Vopisco in eius vita. Caro porcina diuisa, & vinum, & vinum idem Aurelianus dare cepit. Sic largitio non habet fundum neq; finem. Non ergo mirum multos Romanos ciuitatem appetisse.

His similes sunt in multis ciuitatibus, atq; caenobijs hodie vsitata frumenti, cibariorum, pecuniarumq; largitiones, atq; distributiones in pauperes fieri solita. Apud Basilienses, vt testis est Christ. Vurstijus in sua Epitome historiae Basiliensis, Xenodochium est Germ. Ellendherberg dictum, superiore seculo a Conrado Zumhaupt opulentissimo spectataq; auctoritatis eius, pro egenis hospitibus, votiuas praesertim peregrinationes facientibus institutum, ita vt cum der Bilgern herberg vulgo diceretur. Hodie magistratus moderatione, omnis sexus a carisq; pauperes, stipem alioquin in plateis mendicaturi, hic excipiuntur hac lege. Quoniam per plateas ostentim mendicare, solis leprosis exceptis, iustas ob causas vetitum est, ideo egeni omnes hac iter facientes, ante portas in domunculis eius rei gratia factis, expectare iubentur, donec sub horam prandij caenae (fit enim id quotidie bis) quibus hoc mandatum, eos simul hanc in locum deducturi, adueniant. Mane accedentibus prandium datur, vesperi autem praestolantes per noctem fouentur, ac pro cuiusvis necessitate reficiuntur. Cibo sumpto cuiuslibet capiti (ne infantibus quidem exceptis) nummi aliquot dantur, & per praefectos singuli ad eas portas, per quas iter facere cupiunt, deducuntur. Inopum vero ciuium inquilinorumq; liberis omnibus, & quotquot statuta hora eo conuolant, magna indies panis copia distribuitur. Apud nos praeter innumeras alias largitiones elemosynarias passim in agri nostri caenobijs fieri solitas, in ipsa vrbe. OLLA est, (vti vulgo vocant) pulmentaria, (Wüßhafen) ad quam ingens quotidie pauperum, & inopum cum laicorum, tum Scholasticorum turba confluit, & singulis pulmenti, atque panis certa portio, nonnullis etiam pecuniae nonnihil dari, atq; distribui solet. Huic similis est liberalis illa, seu potius munifica Schaffhusianorum in pauperes cibariorum pariter, atq; pecuniarum erogatio, singulis septimanis celebrari solita, quam vulgo Spend vocant, quod vocabulum vel a sportula: vel a Graco σπενδεν, vel, quod mihi videtur verisimilius, ab expendendo, siue expensa est deriuatum. Sic, vt hoc quoq; obiter addam, panis ille, qui apud eosdem magistratibus atq; senatoribus, nec non viduis quibusdam, quarum mariti de Repub. optime fuerunt meriti, singulis septimanis dari solet (quem tamen certa quadam pecuniae summa, nempe 20. florenis redimere coguntur) Gredling appellatur, vocabulo, vt mihi videtur, deducto a gradili illo Romanorum pane, de quo alio in loco dictum est. Sigismundus Baro in Comment. reru Moscouit. testatur in Moscouia praecipuum esse monasterium S. Trinitatis, quod admirabili populorum concursu celebratur, quonia S. Sergius ibi sepultus, multa miracula edere dicitur. Eo Princeps ipse saepe, vulgus vero quotannis, certis diebus confluit, monasterijq; liberalitate alitur. Fertur ibi olla esse cuprea, in qua certi cibi, & plerumq; olus coquitur. Fit autem, vt siue pauci, siue multi eo venerint, semper tamen cibi tantum remaneat, quo eius monasterij familia saturetur, ita vt nihil vnquam desit, vel supersit.

Priuate porro erogationes sunt, quae a ciuibus locupletioribus ex priuatis bonis in pauperes fieri solent. Huiusmodi fuerunt illae antiquae Romanorum sportulae, de quibus supra dictum: Priuate.

Christianorum
Pomili.

qua quide etiam in nuptiali festiuitate dari fuerunt solita, vt testis est Apul. in Apologia: Quispe ita placuerat, inquit, in suburbana villa potius vt iungeremur, ne ciues denud ad sportulas conuolarent. Sic hodie quoq plurimi Christianorū vel quotidie, vel certis diebus, cum ordinariē, tum extraordinariē, in suos clientes, colonos, atq, etiam homines alienos, pauperes, inopes, atq mendicos cibaria, pecuniasq, erogare solent, qua quidē largitiones eleemosinarū, vt appellantur, antiquis illis Romanorum sportulis optime comparari possunt, ac diebus presertim festis, in natalitijs, in nuptijs, in exsequijs magna cum liberalitate exerceri solent. Huiusmodi autē Christianorum liberalitas, atq, beneficentia erga pauperes, vt hoc postremo loco addam, qua quidem Deo est gratissima, ab Hebræis קָרָא Zedaka, id est, iustitia: (1. Ioan. 3. qui facit iustitiam) Græcè ἐλεημοσίων, hoc est, misericordia: (vnde Gall. aufmosne, & German. Almosen) a Paulo λογία, quasi συλλογία collectio, 1. Cor. 16. ibidē χάρις, hoc est, gratia, δωρονομία, officium, Acto. 11. 2. Cor. 9. εὐλογία, benedictio, 2. Cor. 9. λειτουργία, 2. Cor. 9. Rom. 15. ministerium, seu sacrificium, κοινωνία, cōmunicatio. 2. Cor. 8. σπόρος, semen, 2. Cor. 9. a Christianis Primitiue Ecclesiæ collecta (quia pecunia illa ex diuersis personis, & locis esset lecta) fuit appellata: vnde collectarius dictus, qui stipem illam colligebat.

Largitiones
eleemosina-
ria.

FINIS LIBRI PRIMI.

ANTIQUITATVM CONVIVIALIVM LIBER SECVNDVS DE IIS, QVAB CONVIVIVM ANTECEDUNT INTER QUÆ PRIMVM LOCVM OBTINET INVITATIO. De inuitandorum delectu.

CAPVT I.

AD HVC de varijs conuiuiorum nominibus, atq, generibus, de eorundem fine, vsu, & abusu generatim lib. 1. est explicatum. Nunc speciatim ad singula, qua ad illorum rationem pertinent, & ad varios atq, multiplices cum antiquos, tum qui hodie sunt vsitati multarum gentium ritus, atq, ceremonias explicandas aggrediar. Illa autem ferè sunt triplicia: alia enim sunt, qua conuiuia antecedunt, alia qua comitantur, alia qua consequuntur.

Inter illa, qua conuiuium antecedunt, primum videtur locum obtinere Inuitatio, ac proinde de illa primo loco dicemus, exordio ducto a nominibus varijs, quibus actio illa exprimitur. Hebræi in hac significatione vtuntur vocabulo קָרָא Kara, id est, clamauit, seu vocauit. Nu. 25. Hinc קָרָא Keruim inuitati, vocati: 1. Samuel. 9. Soph. 1. Deus, inquit, parauit, וְבַר שָׁבַח, id est, mactationem victimā, seu epulum, & sanctificauit, hoc est, vocauit siue preparauit. וְקָרָא Keruaf, id est, vocatos, siue inuitatos suos. Syriacè קָרָא Hilmin, Luc. 14. 2. Reg. 13. idem significauit: inde קָרָא siue קָרָא, Misnaim, siue Saminaia, id est inuitati. Græci idē exprimunt his ferè vocabulis, καλεῖν Luc. 14. vnde κλητοὶ & κλητῶρες ibidem, hoc est, vocati, conuiuia, & κλητικῶς, & καλέσας ibidem, is qui vocauit seu inuitauit. Et ἀπικαλεῖν, id est, vicissim aliquem ad conuiuium vocare, quod Theophrastus vertit ἀπιδείσαν: καταγγέλλειν πρὸς δειπνον vocare aliquem ad conuiuium, & in eundem assen verkünden. Item φωνεῖν eodem in cap. Μη φωνεῖτε τὰς φίλους, nolite vocare tuos amicos. κληθεῖν Homero, κληθεῖν ποιηταί, Plutarcho, ὡς καλεῖν, vnde ὡς κληθεῖς Athenæo lib. 5. idem significant. Ipsa αἴτιο κλησις, id est, vocatio, seu inuitatio ad cœnam. Xenophon in Sympo. ἐπαίνοντες τὴν κλησίν, ἐχ' ὑπὲρ γὰρ τὴν σιωδ εἰπνήσειν, collaudata inuitatione, noluerunt promittere se vnā pransuros. Plutarchus de Pericle κλησεις τε δειπνων, καὶ τὴν τοιαύτων πᾶσαν φιλοφροσύνην, καὶ σιωθῆσαι ὄξελιπεν. καταγγάφειν quoque (forsan quia, vt sepe fit, inuitandorum nomina

Inuitatio.
Nomina Hebræa,

Græca.

mina scribebantur) & σὺδάγειν Plutarcho lib. 5. Probl. 5. nec non σὺδάγειν, σὺμπίβοιον σὺδάσειν, πηροῦσαι, σὺχροῦσαι, σὺναθροῦσαι, σὺγκαλέσαι Polluci lib. 6. idem ferè significant. Latini in hac significatione potissimum vtuntur vocabulo inuitandi. Isidorus, Ad cibum, inquit, Latina vocare, inuitare dicitur. Cic. lib. 3. Officiorum: Et simul ad cœnam homines in hortos inuitauit, in posterum diem. Inuitare videtur proprie dici de conuiujs, quasi in, siue ad vitam vocare: vnde etiam conuiuia Latinis videntur dicta a conuiuendo, quod tunc maxime simul viuatur. Hinc etiam pro liberaliore potu idem vocabulum vsurpatur. Plautus in Amphit. de Sole: Mirum est, si inuitauit sese in cœna plusculum. Clamare quoq, Martiali & vocare Latinis idem significat. Cicero Verrina 6. Verrem ad Cœnam vocasse. Martialis:

Cum vocor ad cœnam, non tam venalis, vt ante.
In Gallum lib. 3.
Nunquam me reuocas, venias cum sepe vocatus:
Ignosco nullum, si modo, Galle, vocas.
Inuitas alios. Vitium est vtriusq. Quod? inquit.
Et mihi cor non est, nec tibi Galle pudor.
Idem lib. 2. In Nasicam.

Inuitas tunc me cum scis, Nastica vocatum.
Excusatum habeas me, rogo, cœno domi.
Suetonius in Tyb. Quondam verò inter cœnam porrecta a se poma gustare non ausam etiam vocare desijt. Inde vocatores dicti, qui alios vel suo, vel alterius nomine ad cœnam inuitant. Quare Vocatores. Martialis in carmine Phaleucio:

Iam dices mihi vapulare vocator.
Et inuitationes ipsa uocationes nominantur. Catullus: Vocationes.
Querunt in triuio uocationes.

Vocatum quoq, Suetonius dixit, pro uocatione de Caio Caligula: Huic postero die sedenti in aedificatione misit, qui nescio quid frivoli ducentis millibus traderet, diceretq, cenaturum apud Cæsarem vocatum ipsius, id est, uocatione, & inuitatione facta per ipsum Cæsarem. Condicere quoq, quod, Condicere: vt Festus, & Iurisconsulti in Digestis docent, prisca lingua dicendo denuntiare significat (vnde conditio in diem certum eius rei, qua agetur, denunciatio) crebro ad conuiuia a veteribus accommodatur, vel cum se quis apud aliquem cenaturum prædicat, atque denunciatur, vel alium ad se inuitat. Cicero: Iam enim Crassus penè a meis laribus in provinciam profectus est. Nam cum mihi condixisset, cœnauit apud me in mei generi Crassipedis hortis. Suetonius in Tyberio: Sexto Claudio cœnam ea lege condixit, ne quid ex consuetudine immutaret, aut demeret, atque nudis puellis ministraretur. Idem in Claudio: velut ad subitam, condictam cœnulam inuitare se populum, hoc est, interprete Beroaldo, vt inter primatos solet communiter, simulq, constitutam ac determinatam. Plautus in Stichus: Atque id ne vos miremini homines seruos potare, amare, atque ad cœnam condicere. Ibidem, Eo condictum symbolum ad cœnam. Idem in Menæchmo: Hodie ducam scortum ad cœnam, atque aliquod condicam foras, id est, denunciabo alicui amico, me apud eum cœnaturū, vel denunciabo alicui scorto. Germanicè Laden/beruiffen: Italicè inuitar. Hispanicè combidar. Gallicè, inuiter, conuier, semondre, siue faire la semonce. Hæc de vocabulis.

Iam verò, vt ad ipsam rem accedam, duæ nobis sunt consideranda personæ, nimirum inuitans, In inuitatione & qua inuitatur: ex quibus rectè Theophrastus in 14. cap. Luc. Omne conuiuium dicit esse compositum. Vtriusq, nobis munus, & officium est considerandum. duæ consideranda.

Quoad eum qui inuitat, illi quatuor sunt consideranda, videlicet quos vocet, seu inuiter, quot inuitanti 4. quando, quomodo. consideranda.

Primo ergo omnium conuiuatori seu inuitatori habendus est delectus (Plutarchus ἀρσῖον Conuiuiarum vocat) eorum, quos inuitare cogitat, siue quoad qualitatem, siue quoad numerum. Ac de primo qui delectus dem sepe & multum a veteribus quaesitum est, & adhuc quaeri ac disputari solet, quina, qualesiue ad conuiuium a nobis inuitari debeant. Inuitare enim ad cœnam, vt Arist. inquit, lib. 2. Rhetor. cap. 4. honorificum existimatur, vnde Achilles apud Tenedum Græcis grauitur succensuit.

quod ab illis non fuit inuitatus, eam enim ob causam se contemptum ab illis, atque neglectum arbitrabatur. Non igitur quosuis temere ad conuiuium esse inuitandos, cum ipsa lex natura, & ratio, sensusque communis, cum multa sapientum virorum praecepta, atque monita docent. Athenaeus lib. 5. statim ab initio Homerum dicit egregie praecipere, qui nam sint inuitandi, nimirum ἀεισοί, καὶ ἄνθρωποι, viri optimi, & honorati, siue laudati, secundum illud:

Qui nam secum dum Homerum vocandi.

Κίχλησεν ἢ γέγοντας ἀεισηὰς παναχαίων.

An vicini praeceteris inuitandi secundum Hesiodum.

Idem eodem in loco Hesiodum reprehendit, qui praeceteris vicinos esse inuitandos bis verbis docet:

Τὸν φιλέοντ' ἐπὶ δ' αἶψα καλεῖν, τὸν δ' ἐχθρὸν ἐᾶσαι.
Τὸν δ' ἐ μάλισα καλεῖν, ὅς τις σέθεν ἰγγυδί ναιεῖ.
Amicum ad conuiuium inuita, inimicum dimitte.
Eum vero potissimum voca, qui prope te habitat.

Hoc est.

Hinc vicini quoque, ut scriptum est, ad epulum paschale vocati & admissi fuerunt. Ac Persae vicinos cum in alijs tum in hisce epularum conuentibus praecipue colebant, iuxta prouerbum illud, vicinus melior, amico longinquo. Si enim vicini socij nostrorum sunt malorum, incommodorum, periculorum, ergo etiam honorum, ut epularum & similibus sunt participes? Huiusmodi autem conuiuium Athenaeus dicit reuera βροτῶν, cuiusdam ἀναδυσίας, hoc est, voracis stupiditatis esse, quodque proximè accedat ad odiosissimum illud prouerbum vulgò iactatum: τὴν δὲ φίλοι ναίωντες ἐκείσιν φίλοι, hoc est, non sunt amici qui procul degunt. Addit elegantissimam sententiam: πῶς γὰρ ἐκ ἀλόγων τόπων τὴν φίλιαν, καὶ ἐξ ὄψεως κελνεῖται, hoc est, Annon enim absurdum, & ab omni ratione alienum est, amicitiam locis, non moribus aestimari? His adijcere libet ea, quae in pulchra & eleganti illa sua epistola Iulianus Imp. ad Eustochium, illum ad consulatus honorem inuitans, sic scribit: Hesiodus ille sapiens, vicinos ad conuiuia (in Graeco est ἐπὶ τὰς ἑορτάς) vocandos esse censeo, ut communiter gaudeant: quandoquidem cum perturbatio casusque, aliquis inopinatus incidit, communem dolorem perferunt: at ego amicos, non vicinos vocandos existimo. Quamobrem? Quia vicinus potest esse aliquando inimicus: at amicus non magis id esse potest, quam quod album est nigrum, aut quod calidum frigidum.

NOTA.

Præcepta aliorum de conuiuiarum delectu.

Primò merces spectandi.

Verum ad hoc nostrum propositum de conuiuiarum delectu, in primis facere videtur aureum illud Ciceronis præceptum, quo in beneficentia docet delectum esse debere dignitatis, in quo & mores eius sint spectandi, in quem beneficia conferuntur, & animus erga nos, & communitas ac societas vitæ, & ad nostras utilitates officia ante collata. Hac ut concurrant omnia, inquit idem, optabile est, si minus, plures causae maioresque plus ponderis habebunt. Hac quae Cicero in genere de beneficentia praecipit, omnino mihi in hac quoque beneficentia atque liberalitate conuiuiali videntur esse obseruanda. Primò igitur omnium secundum Ciceronis præceptum mores sunt spectandi, ut nimirum inuitemus homines καλὰς καὶ ἀγαθὰς, ut Graeci loquuntur, pios, probos, modestos, temperantes, alijsque huiusmodi virtutibus praeditos. Huc facit illud Ecclesiastici capite nono versu vigesimo secundo. Viri inquit, iusti sint conuiuae tui, & in timore Domini sit gloriatio tua. Hinc Tobias, quem imitari debemus, viros Deum timentes, ad prandium dicitur inuitasse. Homerus quoque, ut paulò ante dictum est, ἀεισοῦς καὶ ἐντίμους suadet esse inuitandos. Pontanus libro de Conuiuentia capite sexto: Sanè, inquit, in hoc genere laudis etiam delectus habendus est. Nam ubi ad conuiuium, praesertim frequentius vocati fuerint indigni homines, absque infamiae nota fieri non potest. Arguitur enim morum similitudo, & eorundem vitiatorum studium. Huc facit sententia illa Rabbiorum: Sit domus tua domus conciliabuli pro sapientibus, & esto puluerisans te in puluere pedum eorum, atque bibe cum siti verba eorum: hoc est, consuetudo est habenda non cum potatoribus, belluonibus, & aleatoribus, sed cum sapientibus. Item: Elonga te a vicino malo, ne associes te impio: hoc est, vitanda est malorum consuetudo. Laudabile quoque est hac in re Ciceronis exemplum: Vxor (inquit ille in epistola quadam ad Tyronem) familiaribus, & quotidianis conuiuatoribus, quos secum Mirylenis Cratippus adduxit, hominibus & doctis, & illis probatissimis. Atque idcirco idem Pisoni in grauissima illa sua interrogatione inter alia hoc quoque exprobrat, quod conuiuatoribus vteretur Graeculis, Epicureis, quos quidem illum dicit audire fuisse solitum, in praesepibus, in stupris, in cibo, & vino. Sic

Ciceronis exemplum.

Tyberius

Tyberius quoque, teste Suetonio, conuiuatoribus Graeculis leuissimis, atque voluptuarijs hominibus usus fuisse dicitur. Sic ergo hoc primum in præceptis, ut conuiuiali huiusmodi beneficentia erga eos potissimum utamur, qui moribus sunt pijs, probis, honestis, atque modestis, impiorum contra consuetudinem omnem, ceu pestem maximam vitemus, atque fugiamus.

Ac omnino ij, qui impios ad se inuitare solent, multis nominibus grauiter sunt reprehendendi, pessimèque fama existimationique suae consulunt. Nam primò beneficium pijs debitum contra ius & aequitatem transferunt atque deriuant in impios. Deinde periculum est, ne assidua huiusmodi impiorum familiaritate, atque consuetudine illorum similes reddantur, hoc est, paulatim viciosi flagitiosisque illorum moribus, ceu nigris quibusdam coloribus imbuantur. Nam cum omnis, tum in primis conuiuialis huiusmodi consuetudo, maximam hominum mores variè afficiendi commutandique vim obtinet. Adhuc impiorum conuiuiu qui delectatur, is facile sinistram sibi impietatis suspicionem, atque famam conflatur: talis enim existimatur, quales sunt illi, quos crebrò ad se inuitat. Denique omne quod in impios conferitur beneficium, atque gratia reuera χάρεις est ἀχάρεις, & δῶρον ἀδωρον, ut eleganter Graeci loquuntur, hoc est, non modò irrita est atque vana, verum etiam perniciofa. Nam quae gratia ab impio expectanda, qui tantum abest, ut gratus erga te esse cogitet, ut potius conuiuiali huiusmodi consuetudine omne tibi, tuisque dedecus, ignominiam, omnisque generis damna conciliandi occasionem aucupetur? Quaeuis ille domus familiaeque tuae secreta, atque arcana, quae praesertim vitij aliquid atque culpe habent, patefaciet, atque in vulgus enuntiabit, & tibi ita aliquam dedecoris labem aspergere conabitur. Ut nihil dicam, quod multa in aedibus tuis dicat, atque faciet, quae tibi familiaeque tuae perpetuam ignominiae notam inurent. Non inuitandi ergo facile, sed vitandi potius omnino sunt impij. Pertinet huc, quod antiquus auctor Polycratici de nugis Curialibus non ineleganter docet libro octauo, ubi de legibus conuiuiorum tractat, cap. nono. Sicut autem dignis, inquit, liberalitatis ostia patent, ita sunt turpibus praeccludenda. Nam & fatuae virgines, licet pulsant ad ianuam, ob stultitiae notam repulsam patiuntur, ne forè eijcantur admisse. Et tamen sine nota eijcitur, qui sua turpitudine deformat conuiuium: siquidè & ille eiectus est, qui vestem non habuit nuptialem. Haec autè licet mysticum habeant intellectum, nihilominus etiam in ipsa superficie ciuilitatis praeserunt rudimenta. Nam & illud quidem fideliter sonat ad literam, quod Apostolus praecipit: si quis frater nominatus fuerit fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens cum eiusmodi nec cibum sumite. Ad hoc ergo liberali domui ianua est, ut lasciuos, criminosos & infames excludat. Ad hoc ianitorum habet, aut ostiarium, ne quis insulsus irruat, & ut sit, qui dignos & admittendos reuerenter excipiat, honestè alloquatur, solacietur ignotos, instruat nouitatis ignaros, & cum opportunitas fuerit, ad Dominum introducat. Haec tenet ille: quibus addi potest sententia R. Iose, qui filius fuit Ioezer. Sit domus tua domus conciliabuli pro sapientibus, & volueris in puluere pedum eorum (his eorum discipulus attentus, ut Paulus ad pedes Gamalielis, Maria ad Christi pedes sedit) atque bibe cum siti verba eorum. Hoc est, in domum tuam recipe & inuita non potatores, belluones, aleatores, sed viros sapientes, quorum colloquijs & consuetudine melior ac doctior euadas.

Cur impij non vocandi ad cœnam.

Hoc autem præceptum etiam omnis generis, atque conditionis homines, tamen principes praecipue viri diligentissime obseruare debent. Fuit hæc olim regum, atque principum laudabilis sanè consuetudo, quae etiam hodie est in usu, ut mensae suae nonnullos adhiberent, id quod summi honoris loco dacebatur. Apud Iudæos id moris fuisse, sacrae literae testantur. Sic enim David victo, atque prostrato Goliatho gigante id honoris atque praemij a Saule rege consequutus est, ut novilunij die cum illo in conuiuium accumberet. David postea Mephibosetho Ionatha filio, Saulis nepoti eundem honorem concessit. Eodem honore Berzellæum quoque Galaaditem pro magnis eius in se exulem beneficijs afficere voluit: quem cum ille recusasset, eum in illius filium, Chimham nomine, transtulit. Sic Nehemias cap. quinto legitur, tempore magnae caritatis annonae non solum Iudæos & magistratus centum quinquaginta viros, verum etiam alios, qui de gentibus vicinis ad illum confluebant in mensa sua adhibuisse. Sed hæc queri potest, quomodo gentiles cum Iudæis eadem mensa exceperit, cum ob victus religionisque diuersitatem id minimè licitum tunc temporis fuisse videatur. Respondeo, Illud in mensa vna non ita accipi debere, quasi in vna mensa confederint, & iisdem cibis usi fuerint, sed in mensa hæc idem est.

Mos regum & principum adhibendi mensae suae aliquos honoris ergo. Exempla ex sacris literis.

Impensis atque sumptibus Nehemia, in seipsum fossen. Conuiuia porro, quibus Iudaeos & Gentes vicinos excipiebat, non erant sordida, sed splendida & copiosa. Nam singulis diebus bos vnus parabatur, & arietes sex, praeter volatilia, & decimo quoque die vna diuersa (en sobrietatis exemplum, Non singulis diebus vna diuersa potabant) multaue alia suis conuiujs impertiebat. Eandem liberalitatis laudem consequutus est Eulmerodachus rex Chaldaeorum dum Ioachimum regem captiuum mensa sua adhibuit Babylone, & eum honorifice tractauit. 4. Regum 25. cap. Idem mos Romanorum quoque Imperatorum fuit, a quibus ad mensam admitti valde honorificum existimabatur. Vnde olim Vespasianus egit gratias principi apud Senatum, quod se honore caena dignatus esset, vt Suetonius tradit. Augustus, eodem teste, conuiuabatur assidue, nec vnquam nisi recte, nec sine magno hominum ordinumque delectu. Opilius Macrinus, teste Iulio Capitolino, adhibuit conuiuio literatos, vt loquens de studijs liberalibus, necessario ab immoderato cibo potuque abstineret. Et idem author in Caligula testatur, prouincialem quendam locupletem ducenta sestertia numerasse vocatoribus, (qui erant in familia principum, & opulentiorum, & quorum officium erat conuictores inuitare ad principis mensam) vt per fallaciam Caligula conuiuio interponeretur. Non tulerat autem moleste Imperator, tam magno aestimari honorem caena sua. Itaque prouinciali illi postero die sedenti in aedificatione misit, qui nescio quid friuoli ducentis millibus traderet, dicere: que caenaturum apud Caesarem vocatu ipsius: quasi diceret Caligula, Si tu vocatus a vocatore meo, ad caenam dedisti ducenta, debes longe plura mihi ipsi persolvere, cum meo ipsius vocatu ad caenam Caesarem fueris inuitatus. Sic L. Paulus, teste Valerio Maximo, libro quinto, capite primo, Persen regem captiuum introducit in tabernaculum, lateri suo proximum in consilio sedere fecit, nec honore mensa indignum iudicauit. Ad hunc porro regum, atque principum honoris ergo quosdam ad mensas suas adhibendi morem, auctore Theophylacto, Christus quoque alludit Luca vigesimo secundo, Ego dispono vobis, sicut disponit mihi pater regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo, hoc est, sitis felicitatis, & omnium bonorum participes in altera vita. Nam, vt eleganter Theophylactus inquit, οἰωδὲ πρὸς τὸ βασιλικὸν δόξαν πάντων θεωρεῖν. Cum uaque splendida illustris dignitatis, auctoritatisque viri mensa, secundum illa exempla paulo antea commemorata nunquam debeat esse sola, illos potissimum in quibus ingenij aliqua vis inest, & virtutis opinio, singulis ferè diebus, nunc hos, nunc illos adhibebunt, quorum colloquijs atque sermonibus pijs, doctis atque sapientibus, pietate sapientiaque augeri possint.

Reges & principes hodie plempios mensae communitate honorat.

Contra reges & principes hodie hoc beneficio, atque honore afficere solent plerunque homines impuros, improbos, blandiloquos, adulatores, scurras, quorum conspectu colloquijsque turpibus, & impuris maxime delectantur: contra homines graues, seueros, doctrina atque virtutibus praestantes & mensa communionem, & omni consuetudine sua longissime arcant, atque repellunt. Ac omnino in genere homines leues, scurræ, histriones, cauillatores, atque blasphemii omnium optimi, commodissimi, iucundissimi que conuiuae, ac hominum conuictu consuetudineque dignissimi habentur. Contra ij, qui natura morumque grauitate, honestate, probitateque praestant, non solum conuiuiali hac consuetudine indigni, sed tanquam Timones quidam, atque misanthropi, ab omni hominum commercio atque consuetudine repellendi, & ad Garamantas usque, vt ita loquar, atque Herculis columnas relegandi videntur.

Pollucis epitheta quibus boni conuiuiae mores egregie depingit.

Verum operis pretium fuerit subijcere, quibus epithetis Pollux boni commodique conuiuiae (quem ta quibus boni d'εξιον & βπιδ'εξιον appellat) naturam, mores, sermones, atque gestus describat: nempe qui sit conuiuiae mores συμποτικὸς, εὐμικτὸς, εὐβπικτὸς, ἀξιοκοινωνητὸς, κοινωνικὸς, σωφρονας (Aristophani συμποτικὸς, ἡ σωφρονας, dicitur) hoc est, Ad hominum societatem propensus, atque procliuus: cui opponitur ἀμικτὸς. Deinde qui sit ἀσειστος, εὐαριμόσ, εὐμολῆς, hoc est, Urbani, apertus, atque decoris gestibus praeditus: cui opponitur ἀγεικτὸς, βαρὺς, φορτικὸς, ἐπαρῆς, id est, agrestis, grauis, durus, odiosus, importunus, item qui sit βπεικῆς, & ἐμδρῆς, μετῆς, equus, mansuetus, civilis, moderatus, non ἀλάζων, ἀρροπικὸς, κομπασῆς, κομπωδῆς, superbus, arrogans, suspiciosus, iactator: φιλόφρων, non ὑπερφρων, humanus, non nimis altum sapiens: αὐοιδῆς, non tamen ἀειωδῆς, & ὑπέρωδῆς honestus & probus, non nimium rebus serijs gaudens.

Qui pra-

Qui praeterea sit ἑομολογητικὸς, apertus & ingenuus in dicendo: non πεπρασμῆς, ἀχρηστὸς, ποικιλῆς, ἕσων, fidus, personatus, simulator, & dissimulator: ἰλαῶς, non δυσοεληπτὸς, placabilis, non implacabilis: φαειρὸς, non ἐπιποθεσπῆζων, hilarius, non tristis, & tetrius: φιλόζαλος, nec tamen γλοσισῆς & κωγχασῆς, ad risum pronus, nec tamen futili, immoderataque latitia gestiens φιλοπαύμων & φιλοπαίσμων, nec tamen φιλοσκώμων & παρῆς, hoc est, Cauillator facetus, nec tamen scurrili dicacitate laborans. Praeterea qui non sit ἀλάς, λῆρος, φλύερος, κυλικηγορῶν, hoc est, Loquax, garrulus, nugator. Deinde qui sit ἀσφρῆς, ὀλιγοδῆς, ὀλιγόσιτος, ὑψηλὸν μετῶν, μετῶσιτος, hoc est, Tenui atque frugali victu, potuque contentus: non ἀπῆς, παρῆς, ἕξῶν, μεθῶν, κραιπαλῶν, id est, insatiabilis, vinosus, ebriosus, crapula deditus. Ex hac descriptione apparet, & qualis debeat esse conuiuia, & quales conuiuae, quoad vitam atque mores nobis sint deligendi. Caelius quoque lib. 30. cap. 36. docet, quales debeant esse conuiuia. ἰλαρότητα βπικτῆσαι εὐωχίαι, σεμνόν, καὶ ἀσφρῆν συμποτικῶν κῆρα ὄρεχθῆσαι, inquit Philo de conuiuio Iosephi. Varro, teste Gellio lib. 13. cap. 11. bellos homunculos, & nec loquaces, nec muros conuiuas legi oportere dicit.

Secundum Ciceronis praecipuum est, vt ei plurimum tribuamus, a quo plurimum diligimur, & vt referamus gratiam ijs, a quibus beneficia accepimus. Sinerunt, inquit, merita, vt non inueniunda, sed referenda sit gratia, maior quadam cura adhibenda est: nullum enim officium referenda gratia magis necessarium est. Iuxta hoc igitur Ciceronis praecipuum, conuiuialem hanc beneficentiam exercebimus erga eos, a quibus diligimur, & a quibus cum similibus, tum alijs quibusdam beneficijs affecti sumus, vt nimirum mutuum nostrum erga illos amorem, ac piuum gratumque animum testificemur. Et hac facit illud Hesiodi:

Τὸν φιλοῦντα βπιδ'εξιον καλεῖν.

Etenim si, vt Cicero inquit, in eos quos speramus nobis profuturos, non dubitamus officia conferre, quales in eos esse debemus, qui tam profuerunt? Et cum duo genera liberalitatis sint, vnum dandi beneficii alterum reddendi, demus necne, in nostra potestate est: non reddere viro bono non licet, si modo id facere possit, sine iniuria.

Tertium Ciceronis praecipuum pietati, & religioni valde consentaneum est, quod his verbis exprimit. Sed in collocando, inquit, beneficio, & in referenda gratia, si caetera paria sint, hoc maxime officij est, vt quisque maxime opis indigeat, ita ei potissimum opitulari: quod contra fit a plerisque: a quo enim plurimum sperant, etiam si his ille non eget, tamen ei potissimum inserviunt. Hoc quoque praecipuum ad conuiuialem hanc benignitatem maxime facit, cuius quidem & ipsam Christum grauisimum sanè auctorem habemus. Is enim in Euangelio Luc. 14. non amicos, fratres, cognatos, vicinos, diuites, a quibus spes sit ἀντιδῆξαι, siue ἀνταποδοματῶν, sed potius pauperes, valetudinarios, claudos, cacos, de quibus nulla sit spes recompensationis, nobis inuitandos esse docet. Beatus, inquit ille, eris, quia non possunt tibi reddere: rependetur enim tibi in resurrectione iustorum. Hoc praecipuo minime Christus amicorum, fratrum, vicinorum, atque diuitum inuitationem simpliciter, & absolute prohibet, sed liberalitatem potius, benignitatemque erga pauperes, & inopes commendat, ac praecipit, simulque illorum auaritiam, ambitionemque perstringit, qui huiusmodi vitae officia non ad Dei gloriam, & ad proximi utilitatem, sed ad suum potius quaestum, emolumentumque referunt. Sic enim plerique hodie illos potissimum inuitare solent, a quibus commoda plurima sperant, quae quidem non tam beneficentia, quam faueratio censerit debet, nec impietatis solum, verum etiam stulticiae nomine illi sunt accusandi. Plus namque illis & corporeorum & aeternorum commodorum, atque bonorum certo sperandum, expectandumque esset, si pauperes, inopes, peregrinos ad conuiuia sua crebrim inuitarent. Nam pauperes, inopes, peregrini qui illos excipit, & inuitat, is Christum ipsum excipit. Qui autem Christum habet in suis membris conuiuam, quid quaeso illi deesse boni poterit? hunc (inquam) qui habet conuiuam, illi non huiusce modo vitae commoda, quantum sat est, abunde & affatim affluent, verum etiam certa explorataque erit vitae aeternae atque gaudiorum spes, & expectatio. Vtinam hoc animis nostris penitus infixum, persuasumque esset. Hac facit, quod Deum ad sacrarum illarum epularum veteris Testamenti communionem viduas, pupillos, peregrinos, atque inopes admitti, minimeque excludi voluit.

Secundum praecipuum, vt inuitemus bene de nobis meritos.

Tertium praecipuum, vt inuitemus eos, qui operis nostrae indigent.

Quartò, habenda est ratio coniunctionis.

Quartum Ciceronis præceptum est, ut societatis quoque & coniunctionis habeatur ratio: ita ut quisque erit coniunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferatur. Hoc præceptum ad convivialem quoque hanc liberalitatem optime potest accommodari. Nam civis, amicos, propinquos, cognatos, vicinos, collegas aliæque nobis necessitudine coniunctos potius nobis esse invitandos, quam extraneos, alienos, atque peregrinos, vel ipse sensus communis dicitur. Sic Servius apud Plutarchum Sympos. i. Problematum 5. Hesiodo maxime obtemperandum esse dicit, qui amicos iubet ad convivium invitari, firmius notos maxime, atque idoneos esse vocandos ad hanc libationem mensæ, sermonumque, qui in vino habentur, atque iocorum communicationem. Eodem pertinent illa Luciani verba in libro de Parasito: Quoniam nemo inimicum hominem, atque ignotum, sed ne mediocriter quidem familiarem ad cœnam vocat. Sed necessarium est, ut ante cum illo amicitiam contraxerit, quam eum libationis, atque mensæ participem fecerit, &c. Nec hoc est contrarium illi Christi præcepto, sicuti paulò antea dictum est.

Quintò, invitandi qui amicitia, morumque similitudine nobis sunt coniuncti.

Quintum præcedenti non dissimile est, ut erga illos simus liberales, qui nobis amicitia morumque similitudine sunt affines. Iucundissima enim sunt illa convivia, quæ inter illos agitantur, quorum natura moresque inter se maxime congruunt.

Sextò, nonnunquam tempora habenda ratio in invitatione.

Sextum est, quòd nonnunquam non tam necessitudinis, quam temporum est habenda ratio. Sunt enim officia, quæ alijs magis, quam alijs debeantur: ut vicinum citius adiuveris in frugibus percipiendis, quam aut fratrem, aut familiarem. Huc aliquo modo Hesiodi illud præceptum, quò vicinum potissimum vult invitari, posse accommodari videtur. Hæc igitur Ciceronis præcepta generalia de beneficentia diligenter animadversa, ad iustum debitumque conviviatarum habendum delatum, nobis usui esse possunt.

Invitandi illi, qui natura, moribus amicitiaque sibi inuicem sunt coniuncti.

Præterea illud quoque sit in præceptis, ut illos invitemus, qui natura, moribus, & amicitia maxime inter se congruunt. Quòd præceptum Lucius Lucullus tam diligenter observavit, ut cum videret propter conviviatarum diversitatem, non unam conviviatarum rationem sequendam esse, diversa in sua domo cœnacula instituerit, definito singulis certo pretio, & apparatu. Hæc de re scitè admodum Plutarchus differit. 7. Problemata. 2. τὰς τυχόντας, inquit, ἀλλὰ τὰς φιλοφιλῆς καλεῖν δεῖ, καὶ σιωπῆτος ἀλλήλοισι, ὡς ἡδέως σιωποῦντες, hoc est, Conuocare ad convivium oportet non quosvis, sed eos qui sibi inuicem amicissimi, moribusque simillimi existunt: sic enim suavissime conviviabantur. Nam, ut idem inquit paulò antea, εἴ τις ὄλον, εἴ τις οἶ, & τε μὲν ἔπειτα ἡδέουσι, εἴ τις πῆσι, ὡς σιωπῆτος ὄντες, καὶ φιλοφιλῆς, hoc est, Neque obsonium, neque vinum, neque unguentum tanta dulcedine afficit, quanta convivia benevolus, atque commodus. Contra verò, ut idem testatur, εἴ τις τὸ συμπλεῖν, εἴ τις τὸ σιωποῦν, εἴ τις τὸ σιωποῦν καὶ μεθ' ὧν εἰ βέλταί τις ἔπειτα ἀνδρῶν, ὡς τὸ σιωποῦν, καὶ τὸ πῆσι, hoc est, Neque navigationis, neque contubernij neque iudiciorum societas, cum ijs, a quibus quis abhorret, tam odiosa est, atque molesta, quam vitæ communio. Idem vitur ad hoc ipsum probandum huiusmodi quadam non ineleganti dissimilitudine. Coqui quidem, inquit, obsonia sua præparant diversa ex diversis humoribus: austeris, pinguis, dulcibus acris commiscentes: at verò convivium gratum & iucundum esse æquit, si ex hominum μὴ ὁμοφιλῶν, & συμπαθῶν, id est, amicorum sibi inuicem, atque affectibus similibus numero constet. Quamobrem qui convivium suum vult gratum esse & iucundum, is det operam, ut eos potissimum conuocet, qui amore, moribus, atque affectibus sibi inuicem maxime cognati sint, atque coniuncti. Nam & Horatius lib. 1. Epist. ad Torquatum idem his verbis suadet:

— Vocoat par, Iungaturque pari.

Significat certè boni conviviataris esse operam dare, ut pares sint convivia, aut sanè non admodum dispares. Nec tamen hoc præceptum stricte semper est observandum, aut etiam observari potest. Sæpe enim vel utilitate aliqua, vel honestate, vel ipsa quoque necessitate id postulante, illi nobis sunt invitandi qui moribus atque affectibus & a nobis, & a reliquis conviviis toti dissident, ac discrepant. Idem Plutarch. quoque docet lib. 7. Symp. Probl. 5. Ut cum, inquit ille, principes, aut peregrini invitantur, tunc simul oportet omnes eos, qui unà cum illis venerunt, illosque comitantur,

Sæpe etiam invitandi inuicem.

invitare, siue illi grati sint, siue ingrati, siue commodi convivia, siue incommodi atque molesti. Sæpe etiam vel nobis, vel conviviatarum alicui inimicissimos invitamus utiliter sanè, ac laudabiliter, pacis nimirum atque gratiæ reconciliandæ gratia. Ut Iulius Cæsar, teste Suetonio, Valerium Catullum

lum inimicam cœnæ adhibuit: Christus Iudam proditorem suum e cœna sua non exclusit. Et rex Solomon, qui divino oraculo mortalium sapientissimus est iudicatus, Si, inquit, esurierit inimicus tuus, cibum dato illi, si sitierit, dato ei potum. Sic enim (ut primo libro est fusius explicatum, cum de conviviatarum sine ageretur) gravissima sæpe atque diuturna inimicitia, conviviali huiusmodi consuetudine, & hilaritate dissolvuntur, & in gratiam amicitiamque convertuntur.

Nunc de alijs quoque nonnullis conviviatarum differentijs, & certis gentium quosdam ad convivium admittendi, vel non admittendi moribus dicemus. Ac primò quidem quoad mulieres, dispar fuit atque dissimilis Græcorum & Romanorum consuetudo. Sic enim apud Ciceronem Verri- na 3. Philodamus hospes Rubrio petenti ut filiam suam ad se in convivium intrò vocari iuberet, ut aliquid responderet, negavit moris esse Græcorum, ut in convivio virorum accumberent mulieres. Idem ex nobilissimi Oratoris Isæi, quem veteres Demosthenicè in dicendo facultatis fontem vocarunt, verbis cognosci potest: Ita enim loquitur, in Oratione, qua de Pyrrhi cuiusdam hereditate contenditur: & τοι εἰς τὴν γυναικῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν ἐπιπέτα δέπναι, εἰς δὲ σιωπῆτος εἰπεῖν ἀξίωσι μετὰ τῶν ἀλλοθῶν, καὶ ταῦτα μετὰ τῶν ἐπιπέτων, Hoc est, (interprete Mureto) Et verò non sanè quisquam ad nuptas mulieres comestatum ire audeat: neque nuptæ mulieres eunt cum viris ad convivia: neque æquū censent conviviari cum alienis, præsertim cum quibuslibet. Cuius Græcorum consuetudinis & Muretus rationem eleganter his verbis reddit: In convivijs liberius & hilarius ferè loqui homines solent: neque quisquam ita severus est, qui non inter vinum & epulas tum iocetur interdum ipse, tum libenter iocantes alios audiat. Fieri autem vix potest, quin vacuo & soluto animo iocantibus nonnunquam parum verècundum aliquid excidat: quòd si a libi diceretur, reprehensione merita non careret. Quocirca prudenter olim Græcorum consuetudo muliebrem sexum a convivijs amoverat: neque vlla in virorum symposijs accumbebat mulier, nisi qua quidvis non audire modò, verum etiam perperì posset. Videbant enim alioqui fore, ut aut matronalem, virginalèque pudorem libertas iocantium offenderet, aut iocandi libertatem illius habita ratio retardaret. Inde igitur est, quòd cum apud Terentium Thraso introduci iussisset Pamphilam, indignata Thraso, minime inquit, gentium. In convivium tu illam? Quia enim satis integram eam, ac pudicam reddere cupiebat, vix id consequi posse videbatur, si hoc, quòd postulabat miles, passa esset. His adde, quòd secundum L. consensu, C. de Repud. mulier, quæ contra viri voluntatem, vel eo ignorante, extraneorū convivia perierit, repudiari poterit. Convivia enim Veneris præludia sunt. Accurs. in l. quòd ait lex ff. ad l. Iuliam de adult.

Apud Græcos mulieres non accumbebant in convivio virorum.

Ratio cur Græci mulieres non temerè ad convivia virorum admiserint.

Contra verò apud Romanos antiquitus id moris fuisse, vel ex illo Valer. Maximi Lib. 2. cap. 1. patet, cum dicit, feminas cum viris cubantibus sedentes cœnitasse, quæ consuetudo, ut ad- dit idem, ex hominum convictu ad diuina penetrauit: Nam Iouis epulo ipse in lectulum, Iuno & Minerva in fellas ad cœnam invitabantur. Sic in cœna Pontificali Metelli Pontificis, quam Macrobius libro tertio Saturnal. cap. 13. copiose describit, in tertio triclinio Popilia, Perpennia, Licinia, Arancia virgines Vestales, & ipsius vxor Publicia flaminnica, & Sempronia socrus eius cubuisse dicuntur. Muretus in suo libro, variarum lectionum, Romani, inquit, innuptas modò virgines, quòd quidem sciam, a convivijs amovebant: quòd hæc Varronis verba ostendunt: Virgo de convivio abdicatur ideo, quòd maiores nostri virginis acerbæ aures Veneris vocabulis imbui noluerunt.

Cur innuptæ modo virgines a convivijs abdicatæ.

At Commodum quidem Imperatorem Romanum convivia cum meretricibus instituisse, Suetonius scribit. Illyrij verò, ut Athenæus libro 10. testatur, mulieres suas secum in convivium ducebant, ijs propinabant, & ab iisdem ebriam facti, domum abducebantur. Apud Parthos, ut testatur Cælius lib. 28. cap. 5. femina non modò a convivijs arcebantur, sed omni prorsus virorum conspectu illis interdictum erat. Idem scribit Iustin. lib. 4. Persæ (authore Plutarcho libro Sympos. 1. Probl. 1. & Macrobio, qui eos Parthos vocat, lib. 1. Saturnal. cap. 1.) non cum coniugibus, sed cum concubinis sine pellicibus suis convivia inire, & ebrietati atque tripudijs indulgere solebant, tanquam hæc & in vulgus produci, & lascivire quoque illas non nisi domi abditas tueri deceat rectum pudorem. Apud eosdem tamen pignus, ac fœdus hospitij, & ius familiaritatis habebant, vxores & filias convivijs adhibere, si quando hospites lætè, ac splendide excipere vellent:

Comodus Imp. cum meretricibus epulari somnolentus.

Mos Persarum.

Persæ in epulis hospitalibus vxores & filias adhibuerunt.

Exemplum eius
7c.

ut testis est Herodotus lib. 5. & Iulianus lib. 7. sub finem. Nam cum Darij regis Persarum legati septem numero ab Amynta Macedonum principe (ad quem ad terram & aquam Dario petendam fuerant missi) hospitio conuiuioque magnifico fuissent excepti, postquam a caena ad porum peruenerunt, suae esse consuetudinis dixerunt, in magnificis epulis concubinas & uxores ad aspidendum introducere: itaque ab Amynta petierunt, ut idem faceret. Quibus Amyntas: Nobis, inquit, Macedonibus ista consuetudo non est, sed viros a feminis semouendi. Paruit tamen illis, & feminas adesse iussit. Quae e regione Persarum primo sederunt, deinde illis aspiderunt. Persae itaque vino madidi, et illarum manumillas tractare, & etiam nonnulli eas suauari sunt conati. Quod Alexander filius Amyntae agere ferens, callide Persis persuasit, ut illas dimitterent: deinde viros muliebribus vestibus exornatos, pugionibusque sub vestibus armatos introduci, & singulis Persis aspidere iussit: qui postquam ab illis fuerant attrectati, omnes illos obruncarunt. Rex autem Persarum (ut testis est Athen. lib. 4.) plerumque solus cenat, aliquando uxor cum illo, & nonnulli liberorum. Esthera in conuiuio illo, ad quod regem Asuerum maritum suum, atque Hamanum inuitauerat, videtur una cum illis accubuisse. Etenim sic scriptum est cap. 7. eius Historiae: Ingressus est itaque rex, & Hamanus, ut biberent cum Esthera regina, & paulo post: Quum rex ex hortis Palatii redisset in locum, in quo conuiuium vini erat, Hamanus cecidit super lectum (tricliniarum) super quo Esther sedebat (forsan more Romanorum supra dicto, viri cubabant, mulieres sedebant) Tum ait rex, Num & reginam comprimere uult in domo me praesente? Quin Rucha (ut eius Historia cap. 2. traditum est) cum messoribus Boazi cibum capiens, dicitur e latere illorum sedisse, non ex aduerso eorum, ne inspiceretur: quemadmodum Ludouicus

Phaeram mos. Lauaterus in suis in illam historiam Comment. bene obseruauit. Et Phaeres apud Homerum, μετὰ τῶν δυνεῶν γυναικῶν, καὶ θυγατέων ἐποιεῖτο τὰς πόδας, cum proprijs uxoribus atque filiabus potabant. Athen. lib. 12. At uero Straton Babyloniae praefectus uir luxuriosissimus, cum ribicinibus, psalterijs, citharistris, saltatricibus, meretricibus conuiuia agitabat. Iobis filij ad sua illa symposia etiam suas tres sorores accersuerunt. Balthasar rex Babyloniensium luxuriosissimo illi suo conuiuio, uxores quoque & concubinas suas adhibuisse legitur. Iuditha, cum nolisset Holofernis cibo, uinoque uel religionis ergo, separatim mensa fuit apposta. In conuiuio illo uirpiali in Cana Galilaea Mariam uirginem, & Θεοτόκον unam cum Christo filio suo atque Apostolis accubuisse uerisimile est. Et Beniaminus in suo itinerario testatur, in Oriente esse gentem quandam decem miliaribus a Syadam (quae Sidon olim) distantem, cui nomen ipsorum lingua Dogzijn, alij dicti Pagani, quia nullius sint religionis & sectae. Apud hos festo annuo, quod solenas habent, tam uiri quam feminae omnes ad commune conuiuium conueniunt, ibique uxores inuicem permittunt. Hodie apud quasdam gentes, ut Germanos & Polonos, mulieres una cum uiris mensa aspidunt, apud alias uero id indecorum habetur, & uxores non modo mensas, uerum etiam cenacula habent a uiris separata. His adde quod saepe promiscua huiusmodi ueriusque sexus hominum conuiuia matrimoniorum occasiones existunt, & ea de causa etiam saepe agitantur, quo personis illis, quas coniunctio coniungi uolumus, honesta mutui conspectus colloquijque occasio praebatur. Apud Ialchleensenses Libyes mirus mos fuisse traditur a Nicolao de Mor. gent. Nam, quando multi unam uxorem ambiebant, apud futurum socerum cenabant, & singulis, praesente sponsa futura, varia dictoria narrantibus, cuiuscumque mulier arriserat, illi cohabitabat. Turpis ab eodem auctore & inhonestus mos narratur, qui apud Dapsolibyos fuit. Congregati enim omnes uno die uxores una ducebant post Vergiliarum occasum. Nam post epulas mulieribus seorsim discumbentibus, extincta lucerna, uiri ad ipsas ingrediebantur: & quilibet, quamcumque contigerat, ducebat. Huiusmodi ferè Anabaptistarum fertur esse consuetudo.

Serui apud Romanos non admittentur ad mensam.

Quantum ad seruos attinet, Romani illos non admittentur ad mensam, nisi manumissos, ita ut mensa communicatio esset manumissionis signum. Hinc Tertullianus libro de Resurrectione carnis: Atqui (inquit) & uestis albae honore, & annuli aurei nitore, et patroni nomine, & tribus mensaque honorantur. Iisdem tamen (ut testatur Plutarchus lib. 7. Symp. 4.) semper aliquid censebant relinquendum, ita ut reliquiae in illorum usum cederent. Moris tamen fuit cum apud Graecos, tum apud Romanos, ut in Saturnalibus, serui ex aequo cum dominis iure conuiuarentur, imò ut domini seruis ministrarent: ut de hoc supra pluribus in Saturnaliorum explicatione dictum est.

Eundem

Eundem morem & apud Cresenses in Mercurialibus, & apud Traezenios mense Gerastione, Quando, & apud Babylonios in festo Saceam, quod mense undecimo Loo dicto celebratum fuit, & apud Thessalos in Pelorij fuisse, ut nimirum serui, non modo cum dominis in conuiuio accumberent, sed domini illis ministrarent, plurimis testimonijs Athenaeus libro decimo quarto comprobatur. Coos contra, quando Iunoni sacrificabant, seruos ad sacrificium illud epulare non admisisse Athenaeus libro decimo quarto Macarei historici, atque Plutarchi Poeta testimonijs probat. Sic Hyacinthiorum die tertio (nam festum illud tres dies durabat) apud Spartanos, quo omnis generis spectacula, sacrificia, atque conuiuia fiebant, ciues omnes sibi uocatos, familiares, atque proprios seruos ad sacrificia, epulasque inuitabant. Nam aliam, ut apud Romanos, ita apud Gracos seruis ad sacrificia non patebat aditus. Sic Exodi duodecimo peregrinus & mercenarius siue operarius ab epulo paschali arceatur: ubi tamen non quiuus mercenarius, sed tantum ex gentibus significatur: sic Deneronomij uigesimo quarto duplices mercenarij ponuntur, nimirum ciues & peregrini. Solebant enim gentiles uenire ad Iudeos eisque seruire pro mercede. Persarum reges, sicut fertur, Plutarch. lib. 7 non amicis modo & proceribus, & stipulatoribus solebant de caena portiones mittere, sed seruorum quoque atque canum caena in ipsorum mensa proponebatur, cum, quantum omnino fieri poterat, omnes, quorum utebantur opera, suae mensae facerent participes: nam cibi communicatione etiam ferissima cicurantur animalia. Hodie in quotidianis familiaribus, atque domesticis illis sybitijs apud Helucios, & alios populos ministri, famuli, atque ancillae mensae a patribus, atque matribus familiis adhibentur: apud alios populos, & quidem plerosque is mos non est.

Quoad pueros illi more ueterum Romanorum ad fulcra lectorum sedentes cibum capiebant. Pueri apud Romanos ad fulcra lectorum sedentes epulabantur. Mos enim erat (ut Cornelius Tacitus quoque testatur) ut principum liberi cum caeteris eiusdem aetatis nobilibus sedentes uiderentur in aspectu propinquorum, propria atque puriore mensa. Theophrastus in suis characteribus ἀπίστου, id est, blanditiem describens, ait, homines blandos ad caenam uocatos rogare conuiuij dominum, quem ἰσώρτα uocat, ut liberos suos arcessat. Deinde illis ingredientibus negabunt sicum sicum tam esse similem, quam illi sint parentibus. Deinde eos ad se uocabunt, osculatiq; sibi aspidere iubeunt, & cum alijs iocantes, En uerem, inquit, en securim: alios in sinum recumbere dormientes (quamuis onere hoc grauentur) sinunt. Atque apud Arcadas (auctore Athenaeo lib. 4.) liberi cum patribus suis lapidibus insidentes nudi conuiuabantur. Verum pueros ad publicam conuiuia adhiberi cum decore, tum illorum utilitati maxime uidetur esse consentaneum. Nam & pueros stando potius ministrare, quam mensae aspidere conuenit: & quoniam multa sunt aetate dicuntur in illis conuiujs, quibus tenera illa flexibilitate aetas corrumpi facile ac depruari possit, illos abesse, quam interesse eiusmodi conuiujs longe uidetur satius. Quocirca Clemens Alexandrinus libro secundo Paedag. c. 7. adulescentes atque adulescentulas uult ab ijs conuiujs, in quibus Deuota, καὶ ἀναστροφή turpia & inhonesta versantur, prorsus abstinere, cum partim ob aetatis infirmitatem, partim ob fidei leuitatem, & inconstantiam ad cupiditates ferantur praecipites. Sed in priuato atque domestico conuictu, patres, matresque, familiam, nec non praecipites atque paedagogi, qui illorum curam gerunt pueros atque puellas uel mensae suae adhibebunt, uel certe in conspectu suo, mensula separata, illos uesci curabunt, quo facilius ineptos atque impositos illorum matres, gestumque inspicere, & partim uerbis, partim uerberibus corrigere, & emendare queant. Hinc Aristoteles lib. 8. pol. cap. 17. uult pueros primo septennio domi cohibendos & educandos esse, οὐ τοὶ τῶν προσηλωτῶν, ut ipse loquitur. Rationem reddit, Εὐλόγον γὰρ ἀπελαβεῖν τὸ πρὸ ἀκροματῶν καὶ τῶν δευματῶν ἑβανταθεῖον, id est, Danda opera, ne quid illiberale audiant, uideant. Athenaeus auctor est lib. 5. Philosophos Athenenses ipsos quoque iuuenes ad modesta, & frugalitas illa sua sybitia (de quibus supra) adducere solitos fuisse: in quibus illos scribit τῶν τεταγμένων νόμων, hoc est, certa ac definita lege, atque modo cibum sumpsisse. Ad hunc pueros epulis ad bibendi morem David quoque uidetur alludere Psal. 128. 3. sic inquit: Filij tui similes plantulis oliuarum circa mensam tuam erunt. Cuiusmodi uero moderatis frugalibus, atque honestis puorum, & doctorum uirorum conuiujs, tenera illius aetatis homines adhibere consuetissimum fuit.

B 2

rit, quod facilius eiusmodi exemplis atq; colloquijs pijs, & eruditjs ad virtutem atq; doctrinam for- mari, & instrui possint. Hic etiam dici possit de pueris qui olim ad cœna dominicæ communionem ad- mittebantur, temporibus Tertullianus & Cypriani, ut etiam olim pueros ad paschale illud epu- lum fuisse admissos Iudæorum libri non negant. Idem etiam ex Philonis lib. 3. de vita Moysis colligi potest, ubi Iudaicam Paschatis celebrandi consuetudinem describit. Hæc de inuitandorum seu conuiuarum qualitate varia & multiplici.

DE NUMERO INVITANDORVM. SEV CONVIVARVM.

CAPVT II.

NUNC de numero dicemus, in quo veteres Ethnicos vehementer religiosos, vel supersti- ciosos potius fuisse reperio. Marcus Varro (teste Gellio lib. 13. cap. 11. in libro quodam de conuiuarum numero, deq; ipsius conuiuij habitu, cultuq; differens, dicit conuiuarum numerum incipere debere a Gratiarum numero, & progredi ad Musarum, id est, proficisci a tribus, & con- sistere in nouem: ut cum paucissimi conuiuae sunt, non pauciores sint quam tres: cum plurimi, non plures, quam nouem. Nam multos esse non conuenit, quoniam turba plerunq; est turbu- lenta. Et Romæ quidem, addit Gellius, constat, sed & Athenis, nunquam autem plures cuba- bant. Plinius libro 28. cap. 2. scribit, Seruium Sulpitium hanc fuisse commentum causam, cur olim ominosum fuerit mensam relinquere, nampe quod illis temporibus nondum conuiuae nume- rabantur plures tribus. Pausanias quoque nunquam plures tribus antiquitus coisse, priscorum Annalibus comprobatur, eiusque causam affert, quod hunc numerum sacrum atque perfectum ve- teres crederent, idq; vel propter Gratiarum, vel propter Furiarum concentum. De ternarij nu- meri perfectione, religione, vsu in sacrificijs veterum, plura vide apud Cælium Rhodig. lib. 12. ca. 9. Nobis Christianis merito numerus hic sacer, & augustus est, propter sacrosanctam nimirum illam, & credendam potius atque adorandam, quam curiose nimis scrutandam τριάδα. quæ A- brahamo olim, cœni patri omnium gentium, manifestè fuit patefacta, quando Iehoua trium viro- rum (quos ille hospitio, conuiuioque excepit) specie ad illum venit. Nam tres illi viri, qua- ter aut quinquies Iehoua appellantur, quod nomen non nisi in Diuinam naturam conuenit. Un- de constat non angelos (ut Iudæi volunt) sed ipsum Iehoua essentia vnum, hypostasi trium fuisse Abrahami conuiuiam. Hoc ergo trinitatis mysterium quoniam Ethnici quoque obscure, & quasi per nebulam quandam atque caliginem innotuit, hinc factum puto, ut ternario numero diuinam quandam vim tribuerint, & eundem cum in sacrificijs, tum in epulis quoque suis, quæ & ipse illis sacræ visæ sunt, sibi obseruandum esse duxerint: præsertim cum communis ille om- nium populorum pater, ipsum Deum trium virorum specie (de quo aliquid audire potuerunt)

Numerus ter- narius.

NOTA.

Tres Abrah- ami conuiuae.

Lex Fannia de numero conui- uarum.

Archestrati poete iudiciū de conuiuarum septimo citantur: numero.

Ποῦς ἢ μὴ πάντας δεῖν εἶναι ἀβροῦδ' αὐτὸν τετραπύ- ρον, ἢ τρεῖς, ἢ τὰς ἀρετὰς ὡς ἑξὼς πάντας. Ἡ δὲ πᾶν τε γὰρ μὴ πλείους, ἢ δὴ καὶ εἶναι Μισοφρόνον ἀπὸν ἑβίων οὐκ ἔστιν ἐπινοῦν. Cœnare vnâ omnes homines hinc diuise mensa Atque adsint illi vel tres, vel quatuor omnes, Non plures vel quinque, foret nam cœna parata. Milibus rapide promptas rapiensibus escas.

id est.

Hinc

Hinc triclinia quoq; veteribus dicta a tribus lectis, in quibus singulis antiquitas singuli conuiuae accumbant. Huc alludere etiam videtur Horat. Flac. cum inquit:

Tres mihi conuiuae propè dissentire videntur, Poscentes vario multum diuersa palato.

Olim septenarij quoq; veteribus placuisse ex promulgato illo dicto constat, Septem conuiuium, Numerus septem nouem verò conuiuium: cuius Iulius Capitolinus in Vita Lucij Veri Imperatoris meminit. Hunc narius. autem numerum veteres magni fecerunt, quod esset virginitatis numerus Palladii sacer, quia ni- hil ex se pariat, quod intra denarij limites potest coaceruari duplicatum.

Homero secundo Iliados, denarius videtur placuisse. Nam in Detadas Symposiarcham di- Denarius. sribuisse docet conuiuium, dignitatem fortassis denarij respiciens, quem circularem numerum Pro- clus vocat, et numerorum finem, principiumq; quod dissolutus in monodum redit, & monodus co- acernatur in denarium. Verba sunt Agamemnonis Iliad. 2.

Ἡμεῖς ἢ εἰς δεκάδας δεκάκοσμον ἄχαροι Τρώων ἢ αἰσπὰ ἑκατόν ἐλοίμεθα δινοχοῦμεν.

Plures decem accumbere solitos, olim non fuisse moris, testis est Eustathius ibidem. Et Agamem- non quidem 12. β. sex Græcorum præstantissimos ad conuiuium vocat, septimus sua sponte super- uenit Menelaus, non tam cibi causa, quam ut fratri suo, sicubi opus esset, opera sua præstò esset. Et Duodenarij. in Pythagoricis conuiuijs non interfuisse plures, Iamblichus auctor illustris prodidit: ut Cæli. lib. 18. cap. 8. Apud Iudæos in conuiuijs nuptialibus tot licet inuitare, quot vult aliquis, ita tamen vt decem ad minimū his conuiuijs intersint, alijs vii non possunt hac formula precatationis, quæ apud eos in conuiuijs illis vsitata est. וְיָרֵךְ אֱלֹהֵינוּ נֶבֶרֶךְ Nebarck Elohenu. Iosephus lib. 7. de Bello Iu- daico indicat in Paschali epulo, ab hora nona decimi quarti diei vsq; ad vndecimam, hoc est, se- cundum Germanorum obseruationem, ab hora tertia vsq; ad septimam, hostias mactatas: singu- lis verò edendis adhibitos conuiuas denos interdum & vicosos.

Iulius Capitolinus Veri Imperatoris conuiuium notissimum describit, in quo primum duode- cim accubuisse dicuntur, cum sit notissimum dictum de numero conuiuarum, Septem conuiuium, no- uem verò conuiuium. Numerus duodenarius Iouis est numerus, quod cursum suum duodecim an- nis perficiat. Huc quoq; referri potest δωδεκάδει & illa Augusti Imperatoris cœna, in qua duo- decim conuiua Deorum, Dearumque habitu accubuerunt, cuius Suetonius meminit in eius vita. Huc referri potest quod apud Gallos numerus decimus tertius mali & infausi ominis habetur, ita vt vnum aliquem conuiuiam eo anno moriturum esse superstizioso mentis errore nonnulli sibi persuadeant, vt testatur Petrus Menenius in Eunuchis Terentij. Quamobrem si quando acci- dit, vt tredecim ad vnâ mensam accumbant, vnus illorum surgere atque discedere mali illius ominis evitandi causa cogitur. Non ergo minus hodie Christiani, quam olim Ethnici in con- uiuarum numero solent esse supersticiosi. De numeri duodenarij perfectione vide Aug. lib. 20. de Ciuitat. Dei cap. 5. ad illa Christi verba, Matth. 19. Sedebitis super duodecim sedes, iudican- tes duodecim tribus Israel, ubi & iudicum, & iudicandorū numero duodenario, vniuersam quan- dam multitudinem dicit intelligendam. Plato ex viginti & octo rectissime constare voluit con- uiniū, pro Lunæ cursu, quæ vigesimo octauo die redit ad idem Zodiaci punctū, vnde præcessit. Xenophon octo conuiuas vult esse, vt vnâ cum conuiuatore sint nouem, Charephon apud Athe- naeum lib. 6. & 20. rectum conuiuium ordinauit. Helio ab alius Imperator (vt scribit Aelius Lam- pridius in eius vita) simul ad cœnam vocare est solitus octo caluos, octo luscos, octo podagro- sos, octo surdos, octo raucos, octo insigniter nigros, octo insigniter longos, octo præpingues & obe- sos, & octo nasutos, deletatus illo Græcorum prouerbio ἀπαντὸν ὄντω, id est, omnia octo, de quo vide plura apud Erasmus in Adag. Veteres ergo conuiuarum numerum diligenter obseruarunt veteres nume- & alius alijs placuit, vt ex superioribus liquet. Verum in genere numerorum veteribus tanta rorum obser- fuit obseruatio, vt omnia, sicut Boethius Seuerinus ait, quæ a primæua rerum natura constru- uantissimi. cta sunt, numerorum ratione viderentur esse constructa. Pythagoræi in primis ea in re valde fue- runt supersticiosi, & Pythagoras (vt testis est Plutarchus in libro de placitis Philosophorum) numerum pro mente accepit.

Videtur autem conuiuarum numerus non esse nimis ad viuum refecandus, sicuti a veteribus

Conuiuorum legitimus factitacium: sed omnino ad ipsius conuiuij, ad temporis, loci alimentorum, facultatum a-
 numerus non
 ad viuum refe-
 cundus.
 Christi conui-
 uae 5000.
 Diodorus seruauit
 in conuiuia-
 rum numero.
Conuiuorum
 multitudo vi-
 tunda, & cur.
Conuuium.

NOTA.

Incommoda mul-
 titudinis con-
 uiuorum secun-
 dum Plutarch.

legimus factitacium: sed omnino ad ipsius conuiuij, ad temporis, loci alimentorum, facultatum a-
 liarumq; huiusmodi circumstantiarum rationes esse accommodandas. Christus conuiuas habuit,
 quinq; millia virorum praeter mulieres, atq; paruulos, quos in deserto duobus piscibus, & quinq; pa-
 nibus pro infinita sua potestate satiavit. Caterum hic cum circumstantiarum (ve modò dictu) ha-
 benda est ratio, tum vt omnibus in rebus, seruandus modus, vt nec nimis paucos, nec nimis mul-
 tos inuites, peccatum tamen communis, et quidem periculosius committitur in excessu. Multi e-
 nim plures saepe inuitant, quam vel locus possit capere, vel ciborum, facultatum, aliarumq; rerum
 ratio postulet, cum magno non solum detrimento, & rei domestica naufragio, verum etiam dedeco-
 re, atq; ignominia sua. Veteres (vt intellectum est) a conuiuorum copia atq; multitudine abhorruerunt,
 quoniam multitudo, quae hodie plerumq; arridet, plerumq; paucis (ve eleganter Seneca loquitur)
 est inimica, & (vt vulgò dicitur) confusione in parit. Ita Arcestratus conuiuas plures quinq; mi-
 litum rapto viuentium manipulo comparat. Ex proverbium ante commemoratu hoc maxime per-
 tinet: Septem conuiuium, nouem conuuium. Ex quo Erasmas conuuium pro clamore dixit, quasi
 conuocium, cum quauis in re turba confusionem excitet, ac molestiam. Verum hac de re praclare
 sanè ac pluribus Plutarchus differit lib. 5. Sympos. Probl. 5. sub Lampriae & Onesicratis medici
 persona: Οὐδὲ γὰρ εἰς πέντε μόνον ἵνα κτλ. Lamprias, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς κλήσεις δεόμεθα τῆς
 ἀρετῆς, hoc est, non in conuiujs solum, verum in ipsis etiam inuitationibus est moderatio ad-
 hibenda. Nam (vt idem subiungit) ipsius quoq; φιλαυθεντίας, hoc est, humanitatis aliqua est
 incontinentia, neminem compositorem praetermittens, sed omnes tanquam ad spectaculum, aut a-
 ctroama aliquod trahens. Absurda autem atq; incommoda, quae immoderatam illam turbam inui-
 tatorum consequuntur, ibidem commemorantur. Nam primò eiusmodi conuiuia ὑποβώδεις
 συμμοσίου, ἢ παχέας ἀγλαύσεις, id est, tumultuarias habent ciborum circumlationes, ce-
 leremque finem. Deinde loci angustiae, spatijque inopia magis saepe, quam panis vel vini defe-
 ctus conuiuatore omnibus deridendum propinat, eiusque socordiam ac imprudenciam manifestè
 arguit, cum loci copiam semper oporteat paratam esse, non inuitatis tantum, sed etiam vltro,
 forteque fortuna saepervenientibus hospitibus atque peregrinis. Nam si panis atque vinum defi-
 ciant, culpam licet in seruos conferre, tanquam illi furio rem minuerint, at verò loci defectus,
 atque inopia inuitantis socordia, negligentiaeque imputatur. Ac vt Hesiodi illud magnopere
 laudatur, quod verbis illis:

Ἦτοι ἰδὲ ὀρώμεθα καὶ ἄλλοι, id est,
 Primò omnium quidam chaos extitit.

In Thegonia.

Locum prius sedemq; rebus, quae erant nasciturae, subiicit: Sic conuiuator quoq; prudens de lo-
 co satis capaci, & idoneo conuiujs excipiendis primò omnium cogitare debet. Praeterea cum con-
 uiuia sermonis potissimum colloquijq; mutui causa, quo amicitia mutua alicur & augetur, institu-
 ta sint, atq; celebrentur, ita vt vinum satius sit, quam sermonem e conuiuio colli: numerofo medijs
 fidius huiusmodi conuiuarem cœtu mutui colloquij facultas impeditur seu potius tollitur, cum sa-
 pe ne videre quidem se inuicem, nedum colloqui ob locorum interualla conuiue possint. Duo enim
 aut tres proximi inter se confabulari possunt, longius remotos neq; norunt, neq; aspiciunt. Quam-
 obrem non rectè diuites faciunt, qui domos τριακοντακλίνας, id est, triginta lectorum capaces,
 & his laxiores adhuc, amplioresq; aedificant. Ac proinde πολυαυθεντία huiusmodi, hoc est, po-
 pulosa conuiuia eleganter ἀμυγὰ, ἀφίλα & ἀποσηγορία, communionis, amicitiae, colloquiorio-
 nisq; mutuae expertia appellantur: quorum apparatus Panegyriarcham potius, hoc est, solennis
 pompae praesidem, quam symposiarcham requirit. Imò ne conuiuia quidem verè nominari posse di-
 cit. Nam quemadmodum ciuitas, Platone auctore, certum habet atq; definitum magnitudinis ter-
 minum, quem si transierit, ne ciuitas quidem est amplius nuncupanda: sic conuuium quoq; cer-
 tos suos habet magnitudinis fines atq; terminos, vltra quos nullam id amplius conuiujs formam,
 rationemue obtinet, atque idcirco ne nomine quidem conuiujs amplius dignum censeri debet. E-
 tenim in conuiuio iusto, & legitimo tanquam in choro quodam opus est, vt κεραιώμενος τῆς κερ-
 αϊώσῃς sit σιώνος, id est, vt postremus seu imus, primum vel supremum possit exaudire, mini-
 meque opus sit velut in exercitu aliquo, internuncijs, vel vt in triremi κελαισεύς, id est, pro-
 retis iussa gubernatoris renunciantibus, sed vt vnusquisque pro se cum alijs colloqui possit. Hac
 sunt

NOTA.

sunt incommoda quae Plutarcho, imò experientia ipsa teste, conuiuorum nimiam multitudinem,
 atq; turbam plerumq; comitantur.

Subiungit postremò duo praecipua in inuitatione obseruata digna, & ad hanc conuiuorum tur-
 bam euitandam perquam accommodata. Primum est, vt saepius paucos inuicemus. Qui enim ra-
 rø admodum, & (quod aiunt) διασπασθῆ, hoc est, cunctanter sero, nimiq; anxie conuiuia in-
 struunt, coguntur vnusquemq; eorum, qui illos quacumq; necessitudine, notitiae attingunt, conui-
 uarum albo ascribere. Qui autem frequentius id faciunt, ternos aut quaternos vocando, illi con-
 uiuia nauium instar quibus amnes traiciuntur laxa, & leuia reddunt. Alterum praecipuum est,
 vt ipsius conuiujs causam genusue spectemus. Nam vt ad alias res, atq; negotia non omnis gene-
 ris homines temere vocamus, sed eos qui ad vnamquamq; rem maxime apti sunt, & idonei, vt ad
 consultationem prudentes, ad causam dicendam disertos, ad peregrinationem eos quibus victus
 est expeditus & otium: sic ad conuiuia alia atq; alia, alij atque alij maxime idonei sunt vocandi.
 Sic enim exempli gratia principi conuiuium praebenti apti sunt principes, & ciuitatis proceres, si
 illi sint amici. In nuptijs autem, & natalijs genere propinqui, quib; locis homogenijs sunt parti-
 cipes. Atq; in eiusmodi conuiujs, & festiuitatibus maxime illi sunt conuocandi, qui bona inter se
 inuicem sunt in gratia. Neq; enim cum Deo alicui sa- r- si- amus, omnibus etiam simul vota faci-
 mus, quantum eodem in templo, eodem altari colantur: sed cum tres miscantur crateres, alijs
 e primo, alijs e secundo, sunt quibus e tertio libamus: inuidia namq; extra Deorum stat chorum.
 Diuinus autem nimirum etiam est amicorum chorus, beneuolè distributus in conuiujs, siue con-
 uiuiali circumpotatione. Hæc Plutarchus de numero conuiuorum ad mediocritatem reuocando,
 bene sapienterq; mea sententia, differuit.

Bene quoq; moratae, & scienter constitutae ciuitates atq; Respub. conuiuorum numerum saepe
 certis quibusdam quasi cancellis atq; finibus circumscribunt: cuiusmodi fuit apud Romanos Lex
 Fannia, (de qua & supra) nec non lex Orchia, quae prima omnium de cenis lex ad populum per-
 uenit. Hanc tulit C. Orchino tribunus plebis de senatus sententia, tertio anno ante, quam Cato
 Censor fuerat. Summa eius praescribebat numerum conuiuorum. Et hæc est Lex Orchia, de qua
 Cato mox Orationibus suis vociferabatur, quòd plures quam eius praescripto cauebatur, tum ad
 cenam vocarentur. Sic Labensibus lege lata interdicitum erat, ne in celebrandis conuiujs plures
 vocarent, quam decem, & totidè mulieres, vt author est Heraclides in Politicis. Apud nos quoq;
 saepe feruntur leges, quibus in nuptialibus festiuitatibus atq; epulis inuitandorum numero modus
 praescribitur, ad nimios inuicemq; sumptus, quos cum noui coniuges, tam ij qui inuitantur facere
 coguntur, euitandos. Plutarchus quoq; lib. 4. Sympos. Probl. 3. legumlatores dicit, qui summa con-
 tentione atq; conatu luxum oppugnarunt, numerum modumq; id finuisse eorum, qui ad nuptias in-
 uicarentur. Nam ad nuptiales potissimum festiuitates, atq; epulas plurimi solent inuitari, cuius
 rationes aliquas Plutarchus affert, de quibus priore libro est dictum. Regie tamè est magnificen-
 tia, maximam hominum multitudinem nonnunquam conuiujs excipere, quorũ exempla passim
 plurima occurrunt. Sic enim Pompeius, cum circa Iudæam res gereret, mille conuiuas totidem au-
 reos potoreis mutantes vasæ cum serculis saginauit, vt Plin. lib. 33. cap. 10. Ptolemai Varronis
 testimonio confirmat. Pythius Bithynus, qui platanum auream, vitemq; nobilem Dario regi do-
 nauit, Xerxis copias, hoc est 88. millia hominum epulo excepit. Huiusmodi in sacris libris Dau-
 ds, Solomonis, Asueri conuiuia commemorantur.

Nunc quoniam de conuiuorum numero egimus, illud quoq; est adijciendum, moris nimirum
 fuisse, vt inuitati siue conuiuae postquam conuenerant, numerarentur, & illi quibus id datum
 erat negotij ὑπακουσόμενοι fuerunt appellati. Ibidem narratur fabula non illepidata talis: Para-
 situs quidam, quum inuitatus ad nuptias postremus accumberet, ὑπακουσόμενοι numeratis con-
 uiuis iasserunt illum abire, quòd contra leges supra numerum triginta sequutus esset. At ille:
 Numerate (inquit) denud, & a me sumite initium, hoc namq; pacto non ero supra numerum. At
 a Latinis ijdem appellati sunt Nomenclatores, de quibus illustris locus excat apud Ammia-
 num Marcellinum, cuius hæc sunt verba: Cum autem interuallata temporibus conuiuia longa,
 & noxia cœperint apparari, vel distributio solennium sportularum anxia deliberatione tracta-
 tur, an exceptis his, quibus vicissitudo debetur, peregrinum imitari conueniet? Et si digesto plenè
 B. 4

Plutarchi pra-
 cepta de inui-
 tatione conui-
 uarum.

Lex Fannia.

Lex Or. his.

Macrob. lib. 3.

Satur. cap. 17.

Lex labensiu.

Ad nuptiales

epulas plurimi

inuitantur.

Reges maxi-

mam hominũ

multitud. ne-
scient conui-

uiu excipere.

Exempla.

Plin. lib. 33.

cap. 10. j.

Mos conuiuas

numerandi.

Athen. lib. 6.

ὑπακουσόμε-

νοι.

Nomenclatores

res.

consilio id placuerit geri is, adhibetur, qui pro domibus excubat aurigarū, aut artem tesserariam proficitur, aut secretiora quadam se nosse consingit. Homines enim eruditos, & sobrios, vt infantes & inuiles vitant quoq; accedente quoq; quod & Nomenclatores assueti hac & talia venditare mercede accepta, cœnis quosdam & prandijis inserunt subdititios ignobiles & obscuros. Hæc de inuitandorum, atq; coniuuarum qualitate, & numero.

DE TEMPORE INVITATIONIS, NEC NON VARIIS INVITANDI MODIS, ATQVE FORMULIS, DE SERUIS INVITANTIBUS.

CAPVT III.

Varia temporis observatio in invitationibus.

NUNC de tempore, quo fit invitatio, dicendum. Sybaritæ (vt testis est Plutarchus in conuiuio septem sapientum) ante annum mulieres consueuerunt ad conuiuia inuitare, quò satis haberent temporis (nam, vt ille inquit, mulieres dum moluntur, dum conuivunt, annus est, cuius illustre exemplum habes lib. Esth. cap. 2.) ad se pretiosis vestibus ornandū. Ac omnino invitatio fit longè, vel paulò ante conuiuium, vel conuiuio iam parato & instructo secundum varias vel circumstantias, vel mores, atq; consuetudines, quibus est seruiendum. In Euangelio Luc. 14. cum illi, qui ad cœlestè illud epulum fuerat inuitati, denuo vocati per seruum venire recusassent, conuiuator paratis iam omnibus per eundem suum seruum, obuios quoq; subito vocati curauit. Sic enim sæpe fit, vt quando illi, quos aliquanto ante tempore inuitamus, venire vel nolunt, vel non possunt, alios quos nobis commodum est, in illorum locum vel subito inuitemus. Ipsa certè Esthera (sicut pluribus cap. 7. scriptum est) regina cum magno vita sua periculo Asuerum regem, atq; Hamanum eodem die, quo epulum adornauerat, inuitauit. Apud nos verò ad conuiuia, præsertim lautiora, biduo ante fit invitatio. Iudæi in Italia ad nuptiale conuiuium tringenta, ad alia verò conuiuia octo ante dies inuitare consueuerunt. Verùm quot ferè sunt populi, quot etiam circumstantia, tot sunt vel maturius, vel serius inuitandi consuetudines, quas omnes persequi esset infinitum. Omnino (vt est in prouerbio) Lex regio: seruiat igitur vnusquisq; suæ ciuitatis, atq; gentis hac in parte consuetudini.

Consuetudini seruiendum.

Modus & forma inuitandi ad conuiuium.

Iam verò quoad invitationis modum siue formam, illa quoq; varia est, & multiplex. Nam vel inuitamus absentes, & peregrios, vel eos, qui in eadem vrbe, locoue, in quo nos sumus, versantur. Item inuitamus vel ἀμίσθως per nos metipfos, vel ἐμμέσως, idq; rursus bifariam, vel per literas, vel per ministros, famulos, atque nuntios, vel vtroque modo. Inuitationis ἀμίσθως illustre exemplum habemus in historia Esthera. Ipsa namq; Esthera regina cum magno vita sua periculo Asuerum regem, atq; Hamanum inuitat. cap. 5. Serui autem quorum opera olim beati, lautiq; homines ad inuitandum utebantur a Græcis κλήτορες, & ἐπιτροκλήτορες, nec non ἐλεῖταιοι siue ἐλεῖταιοι. Athen. lib. 4. Ἐλεῖταιοι autem, vt inquit Pamphilus, vocantur, qui ad regiam mensam vocant πὰρ τῆς ἐλεῖταιας, id est, mensa. Artemidorus autem eos appellauit ἐπιτροκλήτορες. Latini eosdem vocatores appellarunt. Plin. lib. 3. cap. 10. de Appelle: Inuitatus ad regis cœnam venit. Indignantiq; Ptolomæo, & vocatores suos ostendenti, vt diceret, a quo eorum inuitatus esset, arrepto carbonè extincto e foculo, imaginem in pariete delincauit, agnoscente vulturni plani rege ex inchoato protinus. Martialis:

Iam dices mihi vapuler vocator. Sueton. in C. Caligula. Compererat prouincialem locupletem ducenta sestertia numerasse vocatoribus, vt per fallaciam conuiuio interponeretur. In Euangelio Luc. 14. conuiuator ille seruo mandat, vt ad conuiuium homines vocet, quem similiter ἐπιτροκλήτορες, seu vocatorem appellare possumus. Apud Lucianum in Dialog. de Mercede conductis & famulifit mentio, ad cœnam vocantis, & mercedis, qua illi nonnunquam ab inuitatis dari consueuerat. Primum, inquit, adest tibi quispiam, qui te iubeat ad conuiuium accedere, famulus non incomit, qui tibi primum placandus datus in manum, ne videaris inciuilis, vt minimum quinq; drachmis. At ille recusans, seque, quum maximè cupiat, cupere dissimulans: Apage, inquit. Ego ne quicquam abs te?

Addit

Addit & illa, Abste, Dij prohibeant. Tandem flectitur, & obtemperat, atque discedit, te late diducto ritū subjannans. Apud nos ancillarum ferè id est munus, qua comptius & nitidius solito vestita illud obeunt, mulieribus quoq; ad nuptialia conuiuia inuitantibus mercedula a sponso dari consueuit.

Porro inuitandi formula Hebræis vsitata huiusmodi ferè fuerunt. Esthera: regem Asuerum his verbis inuitauit: Si super regem bonum (hoc est, si illi gratum atq; commodum) veniat rex & Haman hodie ad conuiuium, quod apparauit ei. Item in ipso conuiuio, vtrunq; rursus hoc modo prisca inuitandi formula in crastinum inuitauit. Nam cum rex dixisset: Quæ est postulatio tua, & dabitur tibi? quæ petitio tua vsq; ad dimidium regni, & fiet? Respondit illa: Petitio mea, & postulatio hæc est: Si nata sum gratiam in oculis regis, & si regi visum fuerit, vt annuat petitioni meæ, & præstet quod peto, Veniat rex & Haman ad conuiuium, quod parabo eis crastino die, &c. Humana sane, modesta, atque honorifica fuit hæc invitationis forma. Simili vsus est Abrahamus, cum tres illos viros inuideret, Gen. 18. scriptum est. Nam cum illis occurrisset, seq; ad illorum pedes abiesset, Amabo Domine, inquit, si inueni gratiã in oculis tuis, ne quaeso prætereas seruū tuum, &c. Similiter Lotus duos illos angelos pronus, facie terrã versus demissa, his verbis inuitauit: Ego obsecro domini mei, diuertite quaeso ad domum serui vestri, & pernoctate, & lauate etiam pedes vestros, & mane consurgentes proficiscimini viam vestram. At illi dixerunt: Non, sed in platea pernoctabimus. Ille verò efflagitabat vehementius, vt ad se diuerterent. Sic illi viatores, Emansum proficiscentes, Christū παρσιδῶντος, id est, vt coegerūt, vt apud se diuerteret. Luc. 24. At Matthæi 22. cap. inuitandi formula est simplex, qua seruuli vtuntur: Δύτε εἰς τὴν γάμον, id est, Venite ad nuptias, nam omnia sunt parata. Ioan. 21. Christus ad discipulos dixit: Δύτε ἀρισθῶντες, Venite ad prandendum. Hodie in Italia Iudæi hac inuitandi ad nuptias formula vtuntur: N. Orat te vt velis se honorare tua præsentia in conuiuio nuptiali suæ filie, &c. tum inuitandi ad nuptias. שׂוֹבֵל מַסַּלְתּוֹב fausto omine dicit inuitatus ei, qui inuitat: cui ab inuitatore respondetur הַיְיָ בָרֵךְ בָּרֵךְ baruk tibe iach, id est, benedictus eris. Et inuitandi formulæ hodierno die apud alias, atque alias gentes varia sunt, & multiplices, quas operosum esset nimium recensere. Illud inuitandorum quoque olim videtur fuisse moris, vt inuitandorum nomina in tabella inscripta vocatoribus darentur, id quod ex verbo καταγράφειν, quod Plutarchus pro inuitare vsurpat, videtur posse colligi. Apud nos quidem mulier vnà cum puero aliquo ad nuptias inuitare solet, puer manibus tenet chartam, cui inuitandorum nomina sunt inscripta, & inuitatione per mulierem facta, eos qui vel promittunt, vel recusant puer diligenter notat. Præterea vt locus, ita tempus quoque atque hora conuiuij inuitatis vt olim, ita hodie etiam significari consuevit. Olim enim qui vocabant ad cœnam, designabant, ad quam vmbra solarij vellent adesse, conuiuas. Itidem qui vocabantur, ne venirent ante tempus, rogabant, ad quam lineam esset veniendum: inde prouerbiū, Decem-pes vmbra, de quo primo in libro, vbi explicatum pluribus, qua ferè hora diei veteres cibum capere sint soliti.

Prisca inuitandi forma quas

Iudæorum modus inuitandi ad nuptias.

Inuitandorum nomina olim in tabella scripta vocatoribus dabantur. Heluctiorum mos.

Locus & tempus cœnæ in inuitatione inuocatur.

Inuitatio porro siue ea per nos fiat, siue per alios, sic humana, amica, nō simulata, languida & remissa, sed seria, acris, ita vt is qui inuitat, seriò rem & ex animo agere, non ludere videatur. Huiusmodi fuerunt ille paulò ante commemorata Esthera regina, Abrahami, atq; Loti inuitationes humanitatis, amoris, officijq; plenissimæ. Qui enim aliquem seriò, & ex animo inuitant, ij penulam scindere dicuntur antiquo prouerbio, hoc est, manu iniecta in penulam, aliquem quasi vt retinere, & remorari, & ad manendum diuertendū inue inuitare. Cicero ad Atticum lib. 13. de Varrone verba faciens: Venit, inquit, ad me, & quidem id temporis vt retinendus esset. At ego ita egi, vt non scinderẽ penulam. Memini enim tui, & multa erant, nosq; imparati. Quid refert? paulo post Capito cum T. Carinate. Horum ego vix attingi penulam, tamen remanserunt. Huiusmodi est apud Terentium: Mida Getam resupinat pallio. Et Apuleius id sæpe appellat, iniecta manu firmiter aliquẽ ad epulum trahere. Cuiusmodi seriæ, vehementisq; inuitationis exemplum apud eundem habemus lib. 2. Fortè, quadam die mecum magnopere Byrrbena cœndit vt apud eam cœnula interesset, & cum impendio excusarem, negavit veniam, id est, dixit se mihi non veniam daturam, nisi promissum, me apud eam cœnaturum. Contra igitur leniter, remisse atq; languide aliquem inuitare, est aliquem lacinia tenere, non scindere penulam, vix at-

Lacina aliquo tenere, no scin dere penulam Proverbium. Quis modis in inuitationibus tenendus. Mirus viros eum Trium phalum apud Romanos mos inuitandi.

tingere penulam. Cuiusmodi dicendi formis nostrates quoq; hodie videntur: **Memden rock/ oder den gebren mit zerzerffen/ oder zerzerren.** Omnino hic quoq; adhibendus est modus, ut nimirum neq; languida nimis & remissa, vel etiam ficta simulataq; sit inuitatio, nec etiam nimis importuna, odiosa, violenta, molesta, ita ut aliquem vel inuitum, cum aliquo illius incommodo atq; molestia ad epulas, hospitiumq; inuitare, seu potius trahere, & diutius quam par sit, retinere conemur. Mirum, simulacumq; inuitationis genus fuit, quo viri Triumphales olim apud Romanos vsi fuerunt. Illi namq; (ut testis est Plutarchus) cōsules ad epulum Triumphale inuitabant, sed postea illos rogabant, ne accederent, idq; ob eam causam, ut post epulum honoris ergo a populo Romano deduci possent: qui honos presentibus consulibus non poterat ex populi Romani moribus, ac institutis Imperatoribus tribui. Eadem de re sic scribit Val. Max. lib. 2. cap. 3. **Morus erat ab Imperatore triumphum ducturo Coss. inuitari ad cenam: deinde rogare, ut venire superse deant, ne quis illo die, quo ille triumphauerit, maioris in eodem conuiuio sit imperij.**

DE IIS QUI NON VOCATI IMPVDENTER SE QVIBVSVIS EPVLIS INGERVNT, DE parasitorum nominibus, natura, atq; moribus.

CAPVT III.

De iis, qui non vocati, ad conuiuia accedunt.

IAM de iis, qui non vocati ad conuiuia accedunt, nec non de eorum, qui inuitati sunt, munere & officio (quoad inuitationem) operæ pretium erit dicere. Quemadmodum igitur ij, qui inuitati & vocati sunt κλητοί, & κληιδόχοι a Græcis appellantur: ita conuίτῃ μὴ κληιδόχοι, ἀνόκλητοι, ἀνόμοτοι, (selbs gladen gest) & ἀνόμοτοι, sine ἀνόμοτοι ἐπελθόντες, ab iisdem dicuntur: qui Latinis non vocati, & inuocati a Plauto & Cicero ne appellantur, quib; sua sponte ad conuiuium accedunt.

Duo genera non inuitatorum.

Hi verò sunt duplices: alij, qui omnino non sunt vocati, alij, qui a conuiuiarum aliquo sunt inuitati: qui a Græcis ἐπικλητοί, & σκιαί, a Latinis vmbre vocantur, & conuiuiarum comites, ut eos Apuleius lib. 5. appellat. Nam probè, inquit, disposita canula balnea obeunt (en balneandi consuetudinem ante epulas) dehinc lauti quendam fortissimum rusticum, industria laterum, atq; imis ventris bene præparatum, comitem cœnæ secum adducunt.

Non est temere, & iniusta causa ad conuiuia accedendum.

Ac omnino hoc primò omnium sit in præceptis, ut ne quis, si non est inuitatus, temere & sine iniusta causa ad conuiuium accedat: quod qui facit, multis nominibus malè audit. Hoc nomine Myconij olim fuerunt notati, quod ob tenuitatem alienas cœnas captarent: vnde proverbium natum est, ut qui ἀκλήτος, id est, inuocatus ad conuiuium venirent, Myconij more venire dicerentur. Hinc Archilochus apud Athenæum lib. 1. in Pericle inuehitur, ὡς ἀκλήτον ἔπιτο πλάουτα εἰς τὰ συμπόσια, μυκονίων δίκαι, hoc est, velut qui inuocatus ingereret se ad conuiuia Myconiorum more. Videntur enim Myconij propter paupertatem, quod infœcundam insulam incolerent, sordium & auaritiæ nomine fuisse accusati: vnde Ichnomachum sordidū Cratinus Poëta, Myconium appellat. Antiphanes Poëta Syracusius apud eundem huiusmodi homines, qui in urbibus, ut sepe fieri solet, non inuitati ad conuiuia accedunt, muscis comparat, quæ in Olympijs aduolantes bonem fœdè feriebant: quo simili illorum impudentiâ perstringit. Versus eius hi sunt apud Athen. lib. 1.

Αεὶθ' ὄσπερ ὀλυμπίασι φασὶ τὰς μύσας ποιεῖν
Βέν τὰς ἀκλήτους ποροῦσθαι κόπτειν παύσασθαι. **Id est:**
Musca velut fœdè solent Olympica
Bones ferire non vocata, idq; vndiq; &c.

Hinc apud Antiphane Comicum Parasitus hoc modo inducitur

Θύρας μοχλάειν, σεις μὲν: εἰσὴν δ' αἱ, ἀκλήτοι
Δειπνεῖν ἀκλήτοι, μύα: μὴ ἔλαθειν, φρέαρ.

Nec verò a Græcis tantum, verum etiam a Latinis impudens hoc genus hominum muscis comparatur. Plautus in Penulo:

LYC. Hospitium te aiunt queritare. COL. querito.

LYC. Ita illi dixerunt, qui hinc a me abierunt modò,

Te queritare a muscis. COL. Minimè gentium.

LYC. Quid ita? COL. quia a muscis si mihi hospitium quærerem,

Adueniens huc irem in carcerem recta via.

Quærebat ille adolescens hospitium a muscis, hoc est, ab arbitris, & aduentoribus liberum, in quò ne muscæ quidem sint arbitrae, secundum illud: Ne musca quidè. Id enim supra auocati dixerant:

Potare, amare volt. LYC. Locum lepidum dabo.

AD VO. At enim clam furtim hinc esse volt; ne qui sciant:

Neis arbiter sit, &c.

Hoc cum Colabiscus aliorum acciperet, quasi dictus sit a muscis queritare hospitium, negat se a muscis queritare. Nam si a muscis quærerem, inquit, recta in carcerem iuissem, vbi solet esse magnus muscarum numerus. Ita Lambinus interpretatur. Posteriora autem verba, Iustus Lipsius in Antiquis suis lectionibus aliter interpretatur. Addit deinde, inquit, ludens de carcere: Nam certè in carcerem periculum non erat, ne quis inuocatus veniret. Atque idem Poëta in Mercatore:

Musca est, inquit, meus pater, nihil potest clam illum haberi;

Nec sacrum, nec tam prophanum quicquam, quin ibi sit illicò.

Ælianus lib. 11. de Animalibus cap. 8. testis est, in Leucade insula promontorium fuisse excelsum, & sacrum in eo Apollinis Actij sanum, cuius honori dedicatum tempus festum cum instabat, in quo saltando etiam certabatur, bouem muscis feriebant, cuius illa sanguine saturata recedebant, veluti munere ad id faciendum persuasa. Et cap. 17. quinti libri scribit, muscas Pisatides eo tempore, quo Olympiæ festum celebrabatur, inter tot sacrificia, & sanguinis passim fluentis copiam, & carnes suspensas, quasi Dei reuerentia motas discedere, ac vltra Alphæum flumen auolare consueuisse, ac soluto iam festo vna cum mulieribus (quæ & ipsa lege & imperio aberant) tanquam decreto aliquo exules reuocatas, in Elidem reuersas esse: Sed quoniam musca (ut Ælianus lib. 7. cap. 19. & lib. 2. cap. 29. nec non experientia ipsa docet) impudens animal est, & importunum, & audax, & vorax, quodq; non facile repelli potest: mirum sanè non est, huiusmodi homines, qui sese conuiujs temerè & audacter ingerunt, ac illa per flammam & ignem petant, a Græcis pariter atque Latinis muscis comparari, ac muscas μετὰ ποσειδάδος appellari. Eandem enim ob causam, ut illud quoque addam, immanis ille animarum beliuo, qui leonis instar feri, atque famelicus circumquaq; cursitat, omnes homines deuorandi, atque perdendi occasionem captans, in sacris literis Beelzebub, hoc est, muscarum princeps, sive dominus appellatur. 4. Reg. cap. 1.

Cur illi qui non inuitati se epulis impudenter ingerunt, muscis comparantur.

Matth. 12. Marc. 3. Nam musca instar hominibus assidue molestus est, atque infestus, nullam illos tentandi vexandq; intermissionem facit. Hic videtur esse ille Myodes, cui (ut testis est Plinius lib. 29. cap. 6.) in Olympiæ sacro certamine immolato tauro, muscarum nubes extra territorium illud abierunt. Eundem muscarum Deum, lib. 10. cap. 28. Achorem vocat (Gregorius Nazianzenus Acaron, ab Acaron vrbe Palestina, vbi præcipue cultus fuit) cui Cyrenæicos (lib. 4. Regum cap. 1. Accaronitarum Deus dicitur) quibus muscarum multitudo pestilentiam afferebat, scribit sacrificare fuisse solitos, ac simulatq; illi Deo litatum fuerat, protenus omnes interijisse. Appellatus etiam est, teste Calio lib. 22. cap. 2. ἀπὸ μύσας; muscarum abactor, a fugandis pellendisque muscis. Nam verò, ut ad propositum regrediar, impudenter hi atque audaces epularum sectatores, qui non inuitati sese quibusuis epulis non amicitia & honestatis, sed ventris sui causa immiscunt, a Græcis δειπνομαχίαι, ἠτιδιμιόδ' εἰπνοί, φιλόδ' εἰπνοί, δ' εἰπνοδιώται, ποσειδ' εἰπνοί, παρὰ τοῖς, ἀλλοτεροφάγοι, (Sic Nicolaus poëta: τ' ἀλλότεια δ' εἰπνεῖν ἐλομύρας αἰὲ πόνος, & τ' ἀλλότεια μέγιστο πόρος; id est, aliena sine labore deuorantes, vocat) φιλεσιάτορες Philoni, a Latinis cœnipetæ; mensarum omnium affectæ, parasiti, Gnathones appellantur. Germani eosdem schmorotzer / suppenfrässer / raller schlächter / schmöckenbrätly / so ein lächerbisse über die gassen riechend / welche gern gest habend in ander leuten beüser / & alijs huiusmodi nominibus notant. Proverbijs quoq; sive dictarijs quibusdam falsis illos perstringunt, ut:

Beelzebub muscarum princeps.

Myodes.

Achor.

Acaron.

Απὸ μύσας? Nomina quibus notantur ij qui non inuitati sese conuiujs immiscunt.

Unghadner gast/ Ist ein last. Item, Sich wie ein Landknecht züschlahen. Ineines anderen Koche greyffen / das schämele mit jm bringen. De hoc hominum genere obseruatione dignissimum est illud Ecclesiastici verissimum sanè sapien-

Αλλ' οτι εν δηεργα κακ' εμμεθεν εκ εδελήσας Εργον εποιχεσται, αλλα πώσων κα' δ' υμον Βάλεται αιτιζων βόσκειν ον γαστρ' αναλτον. Hic quoniam didicit scelerate facta patrare Non vult furtiuis manibus perferre laborem Olla sed manu per singula querere victum Pascere quò ventrem ieiunus possit auarum.

Hoc est.

De parasitorū nominibus, natura atq; moribus.

Verum opera pretium mihi facturum videor, si de parasitorum nominibus natura atq; moribus paulo verbosius dixerò, cum hi conuiuiorum indiuidui soleant esse comites. Leuit. 19. vers. 16. Nō comedas placentas in populo tuo, ut Chald. paraph. habet. Hoc est, non parasiteris, non agas ad-

Parasiti nomē olim honestum & sacrum.

Pernitiosissimum porro hoc hominum genus, a Græcis duobus generalibus vocabulis est insignitum: appellantur enim παρασιτοι, & κόλακες. Quoad primum, (quod componitur ex παρά, id est, apud, & στίον cibus) Athenæus lib. 6. testatur, illud apud veteres σμυδὸν καὶ ἰσρόν, graue, honestum atq; sacrum fuisse, ἵενον τι χεῖμα.

Parasition.

Quoad secundum, (quod componitur ex κόλα, id est, colere, & ἀκός, id est, cibus) Athenæus lib. 6. testatur, illud apud veteres σμυδὸν καὶ ἰσρόν, graue, honestum atq; sacrum fuisse, ἵενον τι χεῖμα. Et τὸ σμυδοῖνος παρόμοιον, id quod Polemonis Samij testimonio probat. Prisci ergo Græci eum ita vocabant, cui sacrarum epularum eligendarū cura mandata erat (idem testatur Pollux, cuius inquit: ὅτι τὸ τὸ ἰσρὸν σίτη ἐκλογὴν αἰρεῖται) cuiusmodi apud Romanos erat Collegium Epulonum. Id colligi potest ex columna, quæ sita erat in Herculis fano, quod fuit in Cynosarges. In ea enim hæc legebatur, τὸ ἵππιμύλια δούτω ὁ ἰσρὸς, καὶ τὸ παρασιτοῖσι: & in Palæmide donarijs, ἀρχοντες καὶ παρασιτοὶ ἐπέδοσαν. Locum item, in quem sacrarum frugum primitias reponendas curabant, παρασιτοῖνον est appellatum. Aristot. in Methonensium repub. Principibus inquit, bini erant Parasiti, ductoribus autem singuli. Illud quoq; annotatum est: eos exigere solitos tum certas a quibusdā alijs portiones, tum a piscatoribus ὄψιον. Lucianus in libello, quo probat artem esse parasiticam, docet veteres parasitos appellasse δαυτυμόνας, conuiuas. Idemq; refert, Patroclum fuisse Achilles Parasitum, & Memnonem Idomanei, quos Homerus vocat παρασιτοῖνας, id est, cultores & ministros.

Nomen

Nomen ergo hoc antiquitus honestum, imò sacrum fuit, cum conuiuiam, tum sacrorum administrationem significans. Postea ἀδόξον ignominiosum & inglorium fieri cepit, ut pluribus docet Athenæus lib. 6. Veteres Poeta primum (eodem teste) τὰς παρασιτικούς, parasitos vocabant κόλακας, ut multis testimonijs ibidem probat. Pollux Epicharmum primò, deinde Alexim testatur parasiti vocabulum pro adulate, & gulofo homine usurpasse.

Κόλακα autem, teste Eustatio ὁ δ. p. nonnulli dictum volunt, ἀπὸ τῆς κόλου, quod τροφήν, id est, cibum significat, cuius compositum est ψωμοκόλαξ, & ψωμοκόλαξ ὁ δραπέτης. Ψωμοκόλαξ verò apud Philemonem Comicuū dicitur, quòd offulas adulabundus carpat. Apud Diphilum ψωμοκόλαξ, quòd offulas abliguriat. Alij ψωμόλιθρον appellant, tanquam offularum perniciem, ein suppenfrässer. Idem Ιλ. Ν. δι κόλακας, inquit, dicuntur ὡς σκώληκες τῶν ἰχθῶν τῶν ἰσρίας, id est, Vermes eorum qui rem possident: sic ab Anaxilla Poeta dicti, teste Athenæo.

κόλαξ unde dicitur.

ψωμοκόλαξ

ψωμοκόλαξ

ψωμόλιθρος.

Vnde Plutarchus, Lingua quidem augendo ignem ab ipso igne consumuntur: diuitia autem cum nutriunt adulatores, ab hijs ipsis perduntur. Et, ut Phauorinus eleganter dixit, sicut Aethionem nutriti ab ipso canes occiderunt, ita deuorantur ab adulatoribus illorum nutritores. κόλακας alijs (ut ibidem tradit Eustathius ex Athenæo) videntur dicti ἀπὸ τῆς κόλλης, siue ἀπὸ τῆς περισκολλᾶσθαι ταῖς ὀμιλίαις, de quo vide etiam Cælium lib. 11. cap. 33. Androcides medicus, ut est apud Athenæum, dicebat κόλακείαν nomen suum habere ἀπὸ τοῦ περισκολλᾶσθαι ταῖς ὀμιλίαις, vel (ut alijs videtur) ἀπὸ τῆς ἐν γαστρὶ ὅτι πάντα ὑποδέχεται, ὡς δ' ἡ τις ὑποστυπὸς νοσηρῶν, τὸ τῆς ψυχῆς ἡθεῖ, καὶ οὐ βαρυπόδου οὐδὲν τῶν αἰσθῶν, id est, ob facilitatem, quòd omnibus se accommodat, quasi dorsum animis, moribusq; supponens, nullamq; rem turpem grauiter ferens. Alijs κόλαξ videtur dictus, quasi κόλαξ, id est, mutilus, ταπεινός, καὶ μὴ ὀλοκλήρῳ. Alij volunt deduci ἀπὸ τῆς κόλλης, a ventre, cuius est mancipium: vel ἀπὸ τῆς κόλλαις, id est, a puniendo, cruciando: sunt enim principium pœnæ, atque pestes certissima. κόλαξ Suida videtur esse ἀπατητών, deceptor, κόλακεία, hoc est, ἀπάτη, deceptio, fraus. κόλακας etiam mutatione vnius literæ dicuntur, quasi κόλακας, coruicande tritum illud Diogenis, satius est εἰς κόλακας, ἢ εἰς κόλακας, id est, in coruos, quam in adulatores incidere, propterea quòd illi mortuos tantum, hi viuos quoque deuorant, vel ut Antisthenes dixisse fertur, quòd illi corpus mortui, hi verò animum viuentis ledunt. Alcibiatus 4. Parg. cap. 16. ab aue colace nomen ducit, quam eandem existimat cum Melancorypho, parrhatiolum dici a ciborum appetentia. Μαλακόλαξ a Cleante dictus, (teste Athenæo) adulator: ab alijs παειγκωνιστής, a nonnullis μαλακόλαξ χημεροθήνης, propterea quòd in eorum gratiam quibus adulatur ἀποπλάττεται παειγκωνιστήτων, καὶ ἀπορῶν ἑαυτὸν τοῖς ἑβρωτοῖς. Subiungit Athenæus, quòd est animaduersione dignissimum. Reuera adulator Protei instar videtur esse παντοδαπὸς ἢ μόνον κατὰ τὴν μορφήν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς λόγους, ἕτοιμοι ποικιλόφρονες τῆς βίης, id est, sic enim non solum forma atque facie, sed etiam sermonibus sibi est dissimilis, varius & inconstans.

Alia epitheta græca, quibus adulatorū mores depinguntur.

Multis porro alijs nominibus, atque epithetis adulatores a Græcis eleganter designantur, quibus illorum natura, atque mores egregie exprimuntur. Nam & δειπνολόχοι, & κλεπτοφάγοι, id est, cænipetæ, cænarum insidiatores (sic δειπνολόχῃ ab Hesiodo dicitur mulier, quæ præter maritū voluntatem ad aliena conuiuia se confert) & φαπαζεῖς, ὅτι φαπαζίδοι, & ab Eupolidæ οἱ εὐπείρητον, καὶ μαστ' ἀεισον φίλοι, olla amici, qui non ex animo, sed cibi ventrisque causa alios colunt. Huc pertinet prouerbum, χυθῆς φιλία, id est, olla amicitia, de quo Erasmus in Chiliad.

Eandem ob causam etiam dicti sunt ἀυτολήκυστοι, quòd spontè ad lecythum commearent, & inuocati præσθὸ essent in conuiujs. Dicti sunt etiam, teste Eustat. ὁ δ. 2. φαπαζόλοχοι mensarum liguritores (Taller schlacker) κνισσολοχοί, siue κνισσαλοχοί, κνισσοφόλακας, Athen. catillones, qui nidore seu pinguedine delectantur. Sic καπνοσφραντής fumum olfaciens prouerbialiter dicitur homo sordidus, ut annotat Eusta. Ιλ. θ. aut etiam parasitus, qui nidore alienæ culinæ mensæue ducitur. Vide Iunium in Adag. Braaten schmöcker) γαστρικὸς, γαστροπλήγας, παντοφάρμαγος, ventris mancipia, & gula inexhausta, ἐν δασίδουλοι, ψωμόδ' ἄλοι, buccarum, siue bolorum, offularumq; mancipia: τινθαί, a voracitate, siue ciborum cupiditatemq; auaritate insatiabili, qua laborant.

Ἐπιζῳήτιος
866

Appellati etiam sunt Ἐπιζῳήτιοι, a loquacitate futili, & a Cratete Cynico eleganter
συγκατανομοῦσι, id est, conuiuioles, siue ad nutum manducones, qui conuiuendo epulan-
tur, dicti ἰσὺ ὅντων ventris causa annuunt. Vnde etiam a Plutarcho in symposiacis non mi-
nus eleganter, quam verè τῆ γαστρὶ, τῆ ψυχῆ σὺνδ εἰπνοὶ vocantur. Huc facit illud Menand.
πολλοὶ τῆ γαστρὸς ἐκ ὀληθρίας φίλοι. Multi mensæ non veritatis amici sunt. Greg. Nazian-
zen. in Athan. adulatorum eleganter vocat τῆ γαστρὸς ἀλλοτριὰς δ᾽ ἄλλον καὶ μὲν ἄνθρωποι, πᾶσι
(ὅτι καὶ ποιεῖν ἔδωκεν μαμαθνήματα ἐπὶ τῆ γαστρὶ, id est, Alienæ quadræ seruum, max. ad. ven-
lem, ventris gratia quiduis & facere & dicere edoctum. Inde etiam parasitus eleganter ἄλλοτρι-
οῦσιν ὡς δῖος, ut qui lingua sua nutrit, sicut ἐργασίας, qui manuum labore sibi videri
comparat. Eustath. Od. 132. 346. 12. 216. Idem ab Eubulo Comico apud Athenæum ὡς παδάρ-
χοι, seu ὡς παδάρχουα dicuntur, seu sartaginum pestes, ac pernicios cuncta abligurientes: &
ab eodem ἀπόστοι, ἀπόστοι, ἀλλοτριῶν κτεάνων πᾶσα εἰπνίδες, id est, gula exitialis, alienæ
rum opum tubuccinatores appellantur. Τῶν νορθηθῶν, apud Suidam parasitus vocatur,
quod patellas venetur, & apud eundem pariter, & Athenæum κοιλιοδ αἰμων, quod ventris stu-
dio felicitatem metiatur, κοιλιοδ ἔλθῃ quod ventri seruiat, nec non ὀλβιογαστρῶν. Talis etiam
λαβητοχάου vocatur a Cercida Megalopolitano, quod lebetibus, id est, ferculis gaudeat. I-
tem πατῆλοχάου patellis gaudens. Ab Eustath. Od. Σ. etiam θυεράου (Iunio videtur le-
gendum θυεράου) quod alienis foribus insidietur, alienam quadræ ambiens. Videtur & no-
uo vocabulo κοσσοῦσιν & apud Suidam parasitus designari, veluti teredo & cossus mensa-
rum. Hipponax apud Athenæum, Bupalum hostem suum μεσσηνοδρόου ἔστω appellauit,
tanquam qui voracitatis implacabilis studio sæpius inter canandum alui suburræ poneret, ve
nouo onere ventrem subinde impleat, voce composita a μεσσηνοδρόου, καὶ ὄδρου, καὶ χέου. Pin-
darus adulatorum ἰθύουα appellauit, hoc est, susurratores, & illorum dixit esse ἀμαχον κα-
κόν, id est, malum inexpugnabile.

Dicti sunt etiam parasiti γλωσσισαί, γλωσσοποιοὶ a studio captandi risum, apud Athenæum.
Vnde Gelasinus dictus est parasitus ille Plautinus in Stichæ, ut ipsemet de se his verbis confi-
teretur. Hoc adè nomen reperi, quia iam inde a pufillo puero ridiculus fui. Celta, teste Posidonio,
bella gerentes secum semper adducebant οὐμβιστωτῆς, quos parasitos vocat, sua lingua βάρδοις.
Hi sermonibus atq; cantu illorum laudes passim apud omnes decantabant. κροκοδιεῖν (Ari-
stophani κροκοδιεῖν ἀφαιεῖν) quoque verbum adulatoribus congruit, quando subblandiendo stoe-
cos, pilosq; ex vestibus legunt (Germ. faderläsen) quos vocant Græci κροκοδιεῖν, item γαστρί-
λα & θυλάς. Hinc & Theophrastus in characteribus parasitos dicit δὸ τῆ μετῆς ἀφελεῖν
κροκοδιεῖν. Similiter κερκωπῆν verbum est adulatorum proprium (Germ. Schwanzlen/
fuchßschwanzlen, translaturum a Brutis, quæ caudam (quam dicunt κέρκον) mouentes, sub-
blandiri assueverunt, vnde ipsi κερκωπῆς dicuntur, κερκωπισμός. Hesych. κερκωπῆς pal-
patio.

A Latinis huiusmodi homines generalibus nominibus appellantur parasiti, parasitæstri, adu-
latores, assentatores.

Parasitus quis

Parasitum Scaliger in ceptarum comædia Cænaturationem vocat, nouo vocabulo. Hinc para-
sitari, supparasitari, parasitatio, ars parasitica apud Plautum.

Adulari quid

Adulari Sexto Pompeio videtur compositum ex accedendo, & adludendo. Quid si adulator
fit dictus, quasi adulterator rerum & verborum? Verum etymon maxime verisimile videtur
esse, quod sit a Græcis deriuatum, quasi ἀμαθῆ εὐεῖν, simul seruire: nam qui alijs adulantur,
simul ijs turpissimè seruiunt. A enim Græcis sæpe idem quod ἀμαθῆ siue ὄμου in compositione, ut
in voce ἀδελφός, & ἀλόχῃ cernere licet. Grammaticis etiam nonnullis adulatio dicta vide-
tur quasi aduulatio, eò quod malum hoc in principum aulis potissimum regnat, atque adè ibi
natum videtur, quò etiam alluisse apparet Ouidium, canentem:

Agmen adulantum media procedit ab aula.

Assentari quid

In hac igitur velut arena se exercet adulator, Chamaleontè aut Polypū mutabilitate vincens.
Assentari est quasi omnibus consensum præstare: ut ille apud Terentium, ait, aio. Negas
nego. Nonnulli traa hac assentari, adulari, blandiri sic volunt differre, quod assentari proprie
sit voce

fit voce, vel laudando, vel assentiendo captare. Adulari quocum modo vel voce, vel gestu fauo-
rem querere. Blandiri proprie tactu. Veruntamen hæc sæpe confunduntur. Blandus videtur
dictus quasi planus, id est, deceptor: hinc blandiculus, blandicellus, blandidicus, blandiloquus,
quæ sunt propria adulatorum epitheta.

Differentia
horum vo-
cabulorum.

Parasiti etiam ventris operarij eleganter a Tertulliano in libro de Patientia appellantur: Ventris ope-
rarij. quos Græci γαστρὸς ἀλλοτριῶν, ventris mancipia vocant. Apud Plautum in Captiueis, ridi-
culi (Græce γλωσσισαί & γλωσσοποιοὶ) appellantur, qui risum mouendo cibum quærunt: nec
Ridiculi.
Plagipatida.
Lacones.
non Lacones, imi subfelliij viri, plagipatida, quibus sunt verba sine penu & pecunia. Laconas
appellat parasitos, quia ut pueri Lacedæmonij in ara Diana se vltro flagris concidere solebant,
sic & parasiti plagas, & verbera perferre assuescunt. Hinc parasitus ille apud Terentium in Eu-
nuchæ. At ego infelix neque ridiculus esse, neque plagas pati possum. Et Iuuenal. Satyr. 5. eos
qui diuitum mensas sectantur parasitis comparans, ait:

Ille sapit, qui te sic vitur, omnia ferre
Si potes, & debes: pulsandum vertice raso
Præbebis, quandoque caput, nec dura timebis
Flagra pati, his epulis, & tali dignus amico.

Sic Nicolaus poeta: ἄπαιτος ἀδρός ἐπὶ τῆ γαστρὸς εἰδὲ ὁ πᾶς, id est, non cui libet licet ad
mensam nauigare. Addit: Nam hunc habere oportet: ἐξ ὅτων ἰταμόν, γέωγα ἀμφοῖν, γνα-
δον ἀγάου (vnde Gnathones dicti) εὐθὺς δυναμδύω πλῆγας φέπειν, hoc est, Faciam impu-
dentem, colorem stabilem, maxillam indefessam, quæ continuo possit alapas sustinere. Hæc vo-
cat σοιχεῖα, id est, elementa huius artis. Qualis omnino apud Homerum Irus fuit, cuius anta-
gonistam se Ulysses simulat. Hi etiam a flagris eleganter flagrones, siue, ut in vetustis codici-
bus legitur, flagriones vocantur. Parasiti etiam scorta vocati: ut apud Plautum in Captiueis Parasiti scorta
vocati.

Ergajilus parasitus loquitur:
Iuuentus mihi nomen indidit scorto mihi,
Eò quod inuocatus soleo esse in conuiuio.
Scio absurdè dictum hoc derisores dicere.
At ego aio rectè. Nam scortum in conuiuio,
Sibi amator talos quom iacit, inuocat.
Est ne inuocatum, an non? planissimè.
Verum herclè, verum nos parasiti planius,
Quos nunquam neque vocat, neque inuocat.

Verum parasiti etiam aliam ob causam scorta fuerunt appellati, de quo Turnebus in suis Ad-
uersar. Item vocantur scurræ: ut Horatius in Epistola 2. ad Lollium.

SCURRA.

Si benè te noui, metues liberrime Lolli
Scurrantis speciem præbere, professus amicum.

Ut matrona meretrici dispar erit, atque Discolor, infido scurræ distabit amicus. Habes in hac
Epistola graphicam descriptionè. Scurram Græci βωμολόχον vocant. Neq; verò multū inter-
est inter scurræ, & assentatorem: aut si quid interest, tamen hoc in loco scurræ pro assentatore
accipit. Scurra, inquit Isidorus, qui sectari solet quempiam cibi gratia, a sequendo dictus, vn-
de idem etiam assecla est appellatus. Verrius similiter scurras vult a sequendo dictos, quod ut
tenuioris fortunæ homines, & ceteri alioqui, qui honoris gratia prosequerentur quempiam, non
antecedere, sed sequi sint soliti. Mihi potius scurra vel a discurrendo, vel quasi sine cura vide-
tur appellatus, eò quod huiusmodi genus hominum securum atque socors esse solet, & huc atque
illuc ventris causa modo ad hanc modò ad illam mensam discurrere. Huiusmodi fuit Mænius
ille, sub cuius persona omnium scurrarum seu parasitorū mores Horat. lib. 1. epistola ad C. Num-
mænum graphicè sanè his verbis describit.

Mænius ut rebus maternis atque paternis
Fortiter absumptis, vrbanus (εὐπελάς, ut in risu mouendo sibi ad diuitum
mensas aditum compararet) cæpit haberi,
Scurra vagus (rectè ergo scurræ a discurrendo deriuatur) non qui certum præ-
sepe teneret.

Impransus non qui ciuem dignosceret hoste
Quelibet in quemuis opprobria fingere seaus.
Pernicies, & tempestas, barathrumq; macelli,
Quicquid quaeserat, ventri donabat auaro. Et paulo post:
Quicquid erat nactus praeda maioris, vbi omne
Verterat in fumum, & cinerem, id est, confecerat, consumpserat,

Horundē mores improbos Megaronides senex apud Plaut. in Trinummō his verbis exprimit:

Nihil est profecto stultius, neque stolidius,
Neque mendaciloquius, neque argutum magis,
Neque confidentiloquius, neque periurius,
Quam urbani assidui ciues, quos scurras vocant.
Qui omnia se simulant scire, nec quicquam sciunt.
Quod quisque in animo habet, aut habiturum sciunt,
Idq; quod in aurem rex reginae dixerit,
Sciunt, quod Iuno fabulata est cum Ioue
Qua neque futura, neque facta sunt, tamen is sciunt
Falsos, an verò laudent, culpent, quem velint
Non flocci faciunt, dum illud, quod lubeat, sciant, &c.

Sycophanta. Nominantur etiam sycophanta, ut Plaut Amphit.

Nimis hic situs est sycophanta
Observatote quam blandē mulieri palpabitur.

Vernilivus.

Vernilivus quoq; à veteribus pro adulatore usurpatur, quod haec viuendi ars vernarū propria sit, Cæcil. Credo nimis tandem hic sit Vernilivus. Vernæ proprie sunt serui domo nati, quorum quoniam propria est scurrilitas, hoc est, impudens quaedam, & stolidi dicacitas, hinc vernæ & vernaculus accipitur pro scurra, qui improba & seruili dicacitate vititur. Mart. Vernaculorum dicta, sordidum dentem appellat. Tibullus inquit:

— Coniuescit amantis
Improbis in domina ludere vernæ sinu.

Vernas Festus, & Nonius volunt dictos verè ex ancillis, in villis natis, quod tempus illud maximè naturale fetura est.

Plato in Phædro κόλαρα vocat δεινὸν θηρίον, καὶ βλάβηον καὶ γάλακον, id est, feram perniciosam, & magnam noxam. Thales similiter orta alicubi de bestiis disputatione pronunciauit, Ferarum pessimam esse tyrannum, cicurum adulatorem, ut est apud Plutarchum in conuiuio.

Vnde Demosthenes interrogatus, quod nam animalium pessimū morderet, dixit: Ferorum quidem calumniator, cicurum autem adulator. Et certè molestissimis, perniciosissimisque animalibus comparantur, ut muscis, de quo supra. Item canibus ob audaciam, impudentiam, & voracitatem. A Diogene, Plutarcho, Epicteto, Demosthene, Antisthene coruis, (vnde κόλαρα, quasi κόραρα) ab Anaxila tineis (vnde κόραρα quasi κόραρα) fuerūt comparati. Corui ut Plutarchus & Epictetus dixerunt, mortuorum oculos effodiunt, atque corrumpunt: at adulatorem viuentium animos, & quidem animorum oculos, hoc est, rationem atque mentem humanam excæcant, atque corrumpunt.

Musca.
Canes.
Corui.
Tineæ.

Mures.

Apud Plautum in Persa eleganter muribus comparantur: quoniam quasi mures semper edunt alienum cibum, neque edacitate eos quisquam potest vincere. Sic in Captiueis.

Quasi mures semper edimus alienum cibum.

Vnde ἀλλοξιοφάρμακον a Græcis dicti: Homerus appellat ἀλλοξιοφάρμακον βίον ἔδοντες. Terentius in Eunuchō:

Videni otium, & cibus quid faciat alienus?

Loquens de parasito. Itaque faceret (ut multa alia) Diogenes Cynicus, qui cum videret mures ad mensam suam subrepentes: En sibi, inquit, etiam Diogenes parasitos alit.

Cochleis parasiti comparatur.

Plautus porrò eodem in loco paulò post parasitos, & cochleis comparat, & canibus his verbis:

Quom rus

— Quom rus homines eunt,
Vbi prolata res sunt nostris dentibus:
Quasi cum caletur, cochleæ in occulto latent
Suo sibi succo viuunt, res si non cadit:
Item parasiti rebus prolatis latent,
In occulto miseri victitant succo suo
Dum ruri rurant homines, quos liguriant.
Prolatis rebus parasiti venenatici (id est, tenues, macri, & ad cibum quærendum expediti.)
Sumus: quando rure redierūt moloisici (id est, pingues, obesi, proceri, mordaces)
Odiosiciq; & multum incommodisici.

Apud Plautum, & Curculio nomen est parasiti proprium, sic dictus quasi gurgulio, a verme edacissimo frumenti, & alius dictus Satorio in Persa per Antiphrasim a saturitate, quasi qui nunquam expleri posset. Sic in milite glorioso Artatrogus a deuorandis panibus nomen sortitur. Sic Peniculus in Menæchmo, quod tanquam sponsia mensam, ita ipse reliquias omnes ciborum deuoret. Atq; omnino Plautus parasitorum edacitatem, mores, facta & dicta ridicula graphicè passim in suis Comedijs descripsit. Basilus ille magnus in Commentarijs de gentiliū librorum le-

Parasitus Polypo comparatur.

Etione adulatorem Polypo comparat, cuius verba mollia feruunt interiora ventris. Nam ut Polypus, inquit ille, ad speciem subiecti soli colorem commutat: Sic etiam assentator ad voluptatem audientium variabit sermonem: qua de causa ab Hieronymo Blandus dicitur inimicus. Ab Epicteto Lupis comparantur cum inquit: Veluti lupus est animal cani simile: ita & adulator, & adulter, & parasitus amico similis est. Animum igitur aduerte, ne canum custodum vice perniciosos lupos nescius admittas. Hinc accommodari potest illud Hegionis pueri apud Plautum in Captiueis de Ergasilo parasito. Clades, calamitas, intemperieq; modò in nostrā aduenit domum, quasi lupus suriens: metui ne in me quoq; faceret impetum. Clemens Alexandrinus lib. 2. prædag. cap. 1. dicit ἀργιστῶν παροισίων φύλακας, immane parasitorum genus esse, & ob illorum in-

Clem. Alexan. quibus animæ comparat.

glutinem ἰὺαε γάλας, μνομογῆρας, muscas, viuerras, gladiatores appellat, quorum alij ventris libus parasitos voluptate rationem, alij amicitiam, alij vitam ipsam vendunt. Eisdem vocat θηρία ἀεισπίρατα, belluas hominibus similes, imaginem patris sui ceu voracissimæ belluæ referentes, καλακείαν idem eleganter νόσον φιλίας, hoc est amicitia morbum vocat, vnde non minus scitè Diogenes dixisse fertur, in adulatione veluti sepulchro solum amicitia nomen esse inscriptum. Heliogabalus Imperator parasitorum licet consuetudine plurimum sit delectatus, ob animi sui leuitatem:

Heliogabalus parasitos miseris modis accepit.

illis enim hominibus in secunda mensa saepe ceream cenam, saepe ligneam, saepe eburneam, aliquando fictilem, nonnunquam vel marmoream etiam, vel lapideam exhibuit: ita ut omnia illis exhiberentur videnda de diuersa materia, quæ ipse cenabat, cum tantum biberent, per singula fercula, & manus quasi comedissent, lauarent. Hac de illo scribit Lampridius. Et paulò post idem testatur, illum parasitis misisse percellarios (qui peni afferuando præerant, quos hodie vulgò Cellarios vocant) cellaria annua, vasa cum ranis & scorpijs & cum serpentibus & huiusmodi monstris. Claudebat in eiusmodi vasis infinitum muscarum numerum, apes mansuetas eas appellans. Huiusmodi forsan donis miseris illis homuncionibus suam naturam, nempe ranarum, scorpionum, serpentum, muscarum similitudinem exprobrare voluit. Exhibuit etiam parasitis cenas & de vitreis, & nonnunquam tot picta mantilia in mensam mittebat, his edulibus picta quæ apponerentur, quot missus esset habiturus, ita ut de acu, aut de textili pictura exhiberentur. Nonnunquam tamen & tabulae illis pictæ exhibebantur, ita ut quasi omnia illis exhiberentur, & tamen fame macerarentur. Eisdem quoq; in triclinijs versatilibus oppressit violis, & floribus sic, ut animam aliqui efflauerint, cum eripi ad summum non possent.

Extat Luciani libellus de arte parasitica, vbi illam definit esse, τέχνην ποτίων, καὶ βροτῶν, καὶ τῶν δὲ ταῦτα λακτέων, τέλη δ' αὐτῆς τὸ ἴδιον, id est, Artem ciborum atque potuum, & sermonum qui horum conquirendorum gratia dicendi sunt, cuius finis est voluptas. Theophrastus similiter καλακείαν definiens ὀμλία ἀίχεον, συμφύρεσθαι δ' ἐπὶ καλακείοντι, id est,

Definitio artis parasitice.

turpe colloquium, adulatori utile, item ἀρέσκειαν assentationem ἐν τῷ ἐν ἐν τῷ βελτίω ἡ δὸνῆς παρομοιωσικῶν, id est, congressum affabilem, non virtutis atq; probitatis, sed voluptatis gratia comparatum, ipsorum adulatorum & assentatorum mores, gestus, atq; sermones graphicè depingit.

Pollucis epitheta, quibus parasitorum mores exprimitur.

Sed à Polluce quoq; multa epitheta collecta sunt atq; congesta, quibus parasitorum natura, mores, gestus, sermones, actionesq; improbae egregiè sanè depinguntur.

Nam primò quoniam mira sunt præditi calliditate atq; astutia, qua in varias sese formas, atq; facies vertere, simulare atq; dissimulare, & ita homines decipere atq; fallere possunt, idcirco πανοῦργοι, ῥόητες, ἀπατεῶνες, ἀπατητικοί, εἰρηνοί, hoc est, callidi, astuti, veteratores, deceptores, prestigiatōres, simulatores malitiosi appellantur, Proteo atque Chamæleonti cōparandi. Deinde quoniam blandiloqui sunt, & assentatores perniciosissimi, κόλακας, κολακεύοντες, ὑπερκολακεύοντες, ὡς ἔχει ἐν τυγχάοντες, χαριτολογῶντες, παθασαί, & παθασικὸι, θάπας, δωπέουτες, κύνας, ὡροσάνοντες, adulatores, ad gratiam loquentes, palpatōres, canes adulantes vocantur. Præterea eorundem quo suis irridendi, cauillandi, conuiciandi, studiū his epithetis egregiè exprimitur, dum vocantur βωμολόχοι, χλευαστικοί, χλευασμοὶ γέμοντες, χλεύας μέσοι, παθασαί, παθασικὸι, σωμαμάτων σωθέται. Adhæc & a gula, atq; ingluvie ἑαπέτης φίλοι, τενθέουτες, λιχνοθεύσαι, παρῆστοι, ἐπίστοι, & a superbia κομφοί, & a seruilii ingenio μόθωνες, θέραιες, θραπέουτες, & ab auaritia ἀσμβολοί, & a dictis turpibus & obscænis ἀχολόχοι, ποιηταὶ ἀχρῶν ἀσμάτων, & a gestibus obscænis κορδακίζοντες, & quoniam dictis, factis, gestibus ridiculis se ridiculos præbent, risum omnium captare student, γελόιοι, κατὰ γέλασιν γελότων siue γελῶν ποιηταί, γελωτοποιοί, γελιάζοντες, γελοιασαί, μίμοι nominantur. Deniq; quoniam hisce commemoratis vitijs, atq; artibus perniciosissimis præditi, certissima sunt cum omni generis hominum, tum verò atque in primis iuuentutis (in cuius gratiam se potissimum insinuare student) pestis atque pernicijs, idcirco τῆς νεότητος & λυμαίνοντες, & λυμαίνοντες τῶν νεότητος, iuuentutis corruptores ab eodem vocantur.

Verum de parasitis, illorum nominibus, natura, moribus, pernicijs qui plura videre cupit, legat Auctorem Polycrat. lib. 3. cap. 7. vbi parasitorum mores suis depingit coloribus, legat item Theophrasti characteres ἀεὶ κολακείας καὶ εἰρωνείας, vbi κολακείαν definit ὀμιλίαν ἀιχρῶν, συμπερσεῖαν ἢ κολακείον, id est, turpem vitæ quotidianæ consuetudinem, sed quæ adulatori conducit. Eisdem videat ἀεὶ ἀρέσκειας, id est, de Blanditijs: item Athenæum lib. 6. cap. 6. Cæl. Rhodig. lib. 20. c. 33. Stob. Serm. 64. & 65. Franciscum Patricium lib. 4. tit. 2. de regno & regis institutione. Plutarch. libel. de discrimine amici & adulatoris. Orosium lib. 2. de Regum Institutione & disciplina, vbi parasitos chimæra, harpijs, atque Sphingi egregiè comparat, & quàm pestiferum sit illud genus hominum regibus atque principibus pluribus demonstrat.

DE IIS QUI NON VOCATI, VEL HONESTATIS, VEL ETIAM NECESSITATIS CAUSA, AD CONUIUIA ACCEDUNT. De mendicis, de canibus nonnunquam mensæ adhiberi solitis,

CAPVT V.

Licet nonnunquam non vocatum ad epulum accedere.

NONNUNQUAM tamen non vitio vertitur, si quis vltro ac sua sponte non inuitatus ad conuiuium accedat. Nam, vt Athenæus lib. 1. inquit, in ciuitatibus etiam ἀκλήστοι, non inuitati sæpe δεξιῶς πέπονται, hoc est, dextrè aduolant ad epulas. Idem lib. 4. Homerum dicit docuisse, quos non sit necesse vocari, sed quia sua sponte ὡρεπόντες, decenter ad conuiuia accedant. Et vnius quidem consanguineorum exemplo vniuersam similitum rationem patefacit, cum inquit:

Αὐτόματ' ὁ δὲ ἦλθε βολῶ ἀγαθὸς Μενέλαος. Sponte sua venit vocem bonus hic Menelaus.

Manifestum

Manifestum est enim, quod neque fratrem, neque filios, aut uxorem aduocare oportet: esset enim ἄλογον, καὶ ἀφίλον, res absurda, & ab amicitia prorsus aliena. Subiungit deinceps proverbium, cuius Plato in Symposijs meminit: εἰς ἀγαθῶν καὶ ἀγαθῶν ἐπὶ δαίτας ἴασιν ἀντόματοι ἀγαθοί, id est, Viri boni non vocati ad bonorum conuiuia accedunt. Huic simile illud Bachelidæ:

Αὐτόμαθοι δ' ἀγαθῶν δαίτας ἐνόηθαι ἐπύρονται δίκαιοι φῶτες, Id est: Vltro bonorum nam petunt conuiuia Viri boni. Proverbium:

Αὐτόματοι δ' ἀγαθοὶ ἀγαθῶν ἐπὶ δαίτας ἴασιν, Sponte boni accedunt conuiuia leta bonorum. Aliud, Αὐτόματοι δ' ἀγαθοὶ δειλῶν ἐπὶ δαίτας ἴασιν, Sponte boni veniunt timidi ad conuiuia leta.

Ex his ergo liquet licitum nonnunquam, minimeq; a decoro alienum esse, si quis inuocatus ad epulas, præsertim bonorum amicorum, atque familiarium accedat.

Nonnunquam etiam necessitas cogit homines, vt licet non sint inuitati, tamen vltro ad epulas accedant. Quo in numero sunt mendici, qui ostiatim stipem victumq; sibi comparare coguntur, quos Homerus pandemios (Landfarer) vocat, Porphyrio interprete, qui tota vagantur vrbe, non vna contenti domo. Cæl. lib. 14. cap. 4. Dicta etiam sunt ἀγύρται, ἀπὸ τῆς ἀγείρειν τύρτα, a colligendis panibus, siue buccellis, teste Eustat. in Od. p. Vnde ἀγύρτευσεν idem quod πῶν χέειν mendicare. Item μιθραγύρταιν τὸ μετὰ τυμπάνον, καὶ τίνων ποιούτων παρῆνεαι, καὶ ἐπὶ τῇ μιθρῇ ἀγείρειν τροφῶν. (Bâtten durch vnser lieben Frauen willen) ὁ ἐστὶν ἐπὶ τῇ ρῆσιν, ὡς δὴ ἄλλο ἐκ τοῦ Διονυσίου μιθραγύρτων, καὶ τυμπανίζουθ, οἰκιστῶς τὸν βίον κατέστρεψεν. Hoc est, μιθραγύρτευσεν est cum tympanis, atque alijs huiusmodi adesse, & nomine matris Rheæ cibum cogere, vt constat ex eo, quod Dionysius stipem cogens, & tympana gestans dicitur miserabiliter vitam egisse. Sic hodie cacos, & alios mendicos videmus ostiatim oberrare, tympana gestantes, & pulsantes, & canentes. Erat. in prou. Mitragyrtes dici existimat, qui ob ambulat cum simulatis mysterijs, at rudibus imponunt. Nam hoc genus hominum & olim fuisse declarat Apuleius Asinus, non dissimiles ijs, qui hodie D. Antonij, Cornelij, aut Ioannis Baptistæ reliquias ob quæstum circunferunt potius, quàm ob pietatem. Horum personam, formamq; apud Homerum gesit Vlysses, atque Minerva, qui procorum mensas obeuntes, victum ab illis supplices petierunt. Melanthius impius Vlysses πῶν χῶν λαθραλέω ἐναλίγκιον, mendicij semis forma, atque specie præditum diris conuicijs proscindit: illum enim vocat κολοβεῶν, hoc est, ἀγύρτω καὶ κολῶντα εἰς τῶν βορῶν, erroneῦ, & cibi causa adueniētem, licet alij κολοβεῶν quasi κολοβεῶν, hoc est, μονοφάρον dictum velint. Idem πῶν χῶν ἀπινεῶν, δαυτῶν δατολυμαντῆρα, mendicorum dicum molestum, & importunum, τὰς δαίτας δὲ λαίμαργίαν λυμαινόμενον, hoc est, epulas sua voracitate corrumpentem, siue τὰ ἦν δαυτῶν λύματα, ὅ ἐστι καθάρματα, διον ψυχία, καὶ εἰπὶ τοῖσιν δατορεθόμενον, hoc est, cænarum sordes, purgamenta, vt micæ, & alia huiusmodi afferentem: siue τὰ λύματα ἦν δαυτῶν δὲ ἀβόρων ἀεργῆτα, ἢ δίκω ἀβόρων, id est, epularum sordes spongia, siue spongia instar abstergentem. Sic Antinous eundem πῆμα, & δαυτὸς ἀνίλω, nonnunquam & conuiuij tristitiam appellat: Nam inquit iratus:

Ἦς δαίμων τὸ δὲ πῆμα ὡροσῆραγε, δαυτὸς ἀνίλω. Item nominat Δαρσαλέον καὶ ἀναδία ὡροσῆλω, id est, audacem impudentem mendicū. Nec Humanitas mē verò conuiuijs tantum, verum etiam verberibus eum petijt, cuius suæ inhumanitatis iustas tantæ meritasq; penas luit. Et Homerus his exemplis docere voluit, mendicos epulis nostris suæ peruenientes non esse repellendos, & inclementer inhumanèq; tractandos, sed potius cibi potusq; aliquam illis portionem communicandam. Idē multò verius, & efficacius Christus docuit Luc. Lazari & ea Parabolæ illa mendici, cui Lazaro nomen, & epulonis diuitis. Mendicus enim miser & vlcerosus proiectus erat ad vestibulum epulonis, desiderans saturari micis, quæ cadebant e mensa la euangelica. diuitis, iudæ canes veniebant, & lingebant pedes eius. Contra epulo ille purpura, byssoque

inductus quotidie magnificè, splendideq; epulabatur, nulla mendici illius cæcus misericordiam ad illi bene benigneq; faciendum. Itaq; tandem mendicum ille cum diem suum obiisset, & angelorum manibus in Abrahæ sinum deportatus, æternaq; beatitudinis compos factus est: epula contra in tartaream plagam æternamq; miseriam fuit deturbatus. Hac siue historia, siue parabola Christus inter alia demonstrare voluit, quàm atrox grauisq; pœna illos maneat, qui pauperes, inopes atque mendicos negligunt, nec vllam illis benignitatem misericordiamq; præstant. Quid ergo dicendum de illis, qui eosdem non modo non benigne atque humaniter, verum duriter etiam contumelioseque verbis factisq; tractant? Nam & apud Homerum Ulysses mendici habitum inquit:

Πρωχῶν γὰρ θεοὶ καὶ ἐλευθεροὶ εἶσιν, Hoc est,
Dij sunt mendicorum vindices.

Quoties ergo mendicos mensis epulisq; nostris superuenientes, & oberrantes vel audimus, vel etiam videmus, toties nobis fidelissima huiusce CHRISTI admonitionis in mentem veniat, Christumq; ipsum clementer nos benigneq; pascentem in hisce suis vicarijs atque membris vicissim pascere minimè grauemur.

Sed iuuat paululum Euangelici illius mendici descriptionem, cum Homericis mendicorum, (quales fuerunt Ulysses, Minerva, Irus) descriptionibus conferre.

Primò appellatur πρωχός, quod nomen Homero vltatissimum Grammatici deriuari volunt ἀπο τῆς πρώσεως, quod Ionice idem significat, quod πῆσασεν, id est, timere, formidare, quia mendici perpetuo metu atque formidine conflantur, secundum illud Iuuen. Satyr. 5. de mendici. Et tremere, & sordes farris mordere canini. Et Satyr. 6.

Arcaam Iudæa tremens mendicat in aurem: Vnde πρωχός, id est, timidus & lepos, quod animal est timidissimum. Illud volunt differre a vocabulo πένος, quod πένος ἀπὸ τῆς πένεσθαι proprie dicitur, qui πένω, id est, labore manuum victum querit. Hoc discrimen eleganter indicatur apud Aristoph. in Pluto. ἤδ' οὐκ ἔστι δ' ἡ πένος τῆς πένιας πρωχέϊα φαιδρὸν εἶναι ἀδελφῶν, & paulò post, πρὸς πρωχέϊα δὲ βίβησιν οὐδ' ἀγνοεῖς, ἔστιν ὅτι μὴ ἐν ἔχοντα; τὸ δ' ἐπένωσθαι, ἔστιν φειδόμενος, καὶ τοῖς ἔργοις ἀποστέχοντα. Vide ibid. Scoliasten.

Mendicos præterea Homerus appellat ἐπιστάτας, παρὰ τὸ ἐπιστάσθαι teste Eustath. vt ἐπιστάτης ἔσθ' ἄλλα δοίης mendico ne salem quidem dederis. Homerus.

Αἰδῶς δ' ἐκ ἀγαθῆς κεχρημένῳ ἀπὸ ἀπορίης. Pudor non est vtilis indigenti, vel mendico viro adesse.

ἐπίσταται ab Homero vocati mendici.
Πρωχέτης.
Eustathio δὲ πρωχέτης τῶν ὑπὲρ τῆς λαβείης, ἢ δὲ πρωχέτης ἑστῶν λαμβάνειν, παρὰ τὸ πρωχέω, πρωχέω, hoc est, qui ante supplicat vt accipiat, vel qui gratis vult accipere. Vnde πρωχέτης τὸ δῶρον, quoduis munus secundum veteres, postea pro nuptiali munere usurpari coepit. Hinc πρωχέτης, & κατὰ πρωχέτης τὸ δ' εἶναι τὴν δωρεάν, gratis aliquid dare.

Ἀλήται.
Αλήτης quoq; & ἀλήμων & παρ' ἡμῶν, hoc est, erro seu vagabundus ab eodem appellatur mendicus, quoniam vaga plerunq; est mendicorum vita.

Ἐπαίται.
Dicuntur præterea a Græcis ἐπαίται, quod est ἀπὸ τῆς αἰτεῖν, a postulando, vnde Latinum peto, & inde Germanicum nostrum bätten quod petere, & bätten interposita l. quod proprie mendicare significat: sunt enim mendici petaces.

Ἀγύρται.
Item ἀγύρται & μνηστῆρες, de quibus vocibus supra.
Mendici nota tio.
Ἀχλω.
Ἀχλω quoq; mendicus dicitur: forsan ἀπὸ τῆς ἀχέϊν, quod est illorum proprium dolere, ingemiscere & suspirare.

Latine mendicus dicitur vel, (vt nonnulli volunt) quod mentem eius fefellerit fortuna, vel (vt alij) a medendo, quia precetur omnes, vt vita sua medeantur cibo. Quid si a mentiendo, quia mendici plerunq; mendaces, vt experientia quotidiana testatur, vel a menda, id est, errore, quia mendici multis & animi & corporis erroribus obnoxij, vel quia alios suis mendacijs in multos sepe errores impellunt? Isidoro mendicus videtur dictus quasi manu dicens, propterea quod mendici olim os claudere, genu atque manus extendere solebant.

Lazarus vnde dicitur.
Nomen proprium euangelici illius mendici fuit Lazarus, quod Hebræi Dei adiutorium, quo mendici maximè indigent, & atrium Dei, in quo ille iacuit, interpretantur.

Homerus

Homerus Ithacensem illum mendicum binomium facit: a matre enim illi Arnei nomen statim a natiuitate impostum fuisse, quid si moris fuerit, a matribus potissimum infantibus nomina imponit? postea a iunioribus Irum fuisse appellatum testatur. Is cum Ulysse, & ipse mendici formam induerat, certamen infeliciter inijt, secundum illud Hesiodi:

Καὶ πρωχός πρὸς πρωχὸν φθονεῖ, καὶ ἀοιδὸς ἀοιδῷ. Et mendicus mendico inuider, cantorq; cantori.

Hic præterea mendicus Euangelicus ἰλαχάρης, vlcerosus, cuius vlcera, vt postea sequitur, cænes limxerunt. Hic observa, mendicos plerunq; & animo & corpore malè esse affectos, et hi qui dem potissimum ferendi sunt, atque fouendi. At mendici validi, & robusti, quiq; manuum labore facile sibi victum comparare possunt, coercendi, & ad opera atque labores sunt compellendi, vt leges diuinæ atque humanæ præcipiunt.

Mendicorum præterea antiquum habitum, qualis procul dubio Lazari quoq; huius fuit, hinc considera. Is fuit, vt cum Homerus in Ulysse describit, primò πῆρη ἀεικῆς, ἀεικῆς ἰν, πικρὰ βρωχάλην, hoc est, pera turpis, atq; rimosa, quæ humeris imponebatur loro, quod ἀορτῆς ἐροφδὸν appellat, alligata, in quam cibos colligere atque recondere solebant, vt etiam hodie fieri consuevit. Hinc proverbium: πρωχὸς πῆρα ἐπιμπλάσται, mendici pera non impletur (bättler sackward nie voll) & illi simile, πρωχὸν ἔλαι (Erasmus ἐλάιδας, quæ sunt vasa farinaria, putat legendum) ἀεὶ κενά, id est, mendicorum loculi, siue sacculi semper sunt vacui: cuius verusque Suidas meminit. Deinde ῥόπαλον, siue σὴν πῆρον, baculum, quem manibus tenebant ad iter faciendum. Peram & baculum, & peram aliquando etiam Philosophi, sed imprimis Cynici, Christus discipulis suis, quos ad Euangelium inter Iudæos prædicandum miserat, prohibet ne peram & baculum secum gestent ad iter faciendum, Matth. 10. Baculus est quoque paupertatis symbolum in sacris literis, vt cum Iacobus patriarcha dicit se cum baculo transiisse Iordanem, id est, pauperem & absque comitatu: quo sensu Germani quoq; baculum egestatis (bättestab) pro mendicitate, & misera mendicantium conditione usurpant. Eodem sensu illud Iuuenal. accipiendum Satyr. 9. Ategete & baculo i. mendicatione. Notabis quoque hinc Iudæos olim vt pauperes & mendicos solitos fuisse cophinum gestare, quo stipem & reliqua erogata exciperent: Vn Martial. lib. 5.

Dum te posse negas nisi lato Gellia clauo, Nubere, nupsisti Gellia cistifero, Hoc est, Iudæo: nam cophinus est corbis siue cistæ genus. Iuuenal. Satyr. 6. cophino fenoq; relicto. Deniq; λυγρὰ δὲ χροὶ εἰμυῖα, misera laceraque vestes. Similem Homericam descriptionem habes apud Martialem Epigrammatum lib. 4.

Ulcerosus Lazarus. Mendici qui nam tolerandi atq; fouendi. Priscus mendicorum vestitus qualis. Pera mendicorum. Baculus.

Hunc, quem sepe vides inter penetralia nostra Pallados, & templi limina, Cosme, noui. Cum baculo, peraq; senem, cui cana putrisq; Stat coma, & in pectus sordida barba cadit. Cerea quem nudum tegit vxor ab olla grabati, Cuiq; datis latrat obuia turba cibis. Esse putas Cynicum, deceptus imagine falsa Non est hic Cynicus, Cosme, quid ergo? Canis. Huiusmodi procul dubio Euangelici illius mendici, siquidem reuera exiitit, habitus & vestitus fuit miser, deformis & lacerus: qui opponitur purpureis atque bysiniis epulonibus illius vestibus. Præterea, vt Lucas inquit, ἐβέβλητο πρὸς τὸν πλάτων τὸ πλῆθος, proiectus erat ad vestibulum diuitis. Hunc fuisse mendicantium locum ex Homero quoque passim colligitur. Sic de Ulysse: Ὀδ. ρ.

Hic præterea mendicus Euangelicus ἰλαχάρης, vlcerosus, cuius vlcera, vt postea sequitur, cænes limxerunt.

Ulcerosus Lazarus. Mendici qui nam tolerandi atq; fouendi. Priscus mendicorum vestitus qualis. Pera mendicorum. Baculus.

Ulcerosus Lazarus. Mendici qui nam tolerandi atq; fouendi. Priscus mendicorum vestitus qualis. Pera mendicorum. Baculus.

Hic præterea mendicus Euangelicus ἰλαχάρης, vlcerosus, cuius vlcera, vt postea sequitur, cænes limxerunt.

Ulcerosus Lazarus. Mendici qui nam tolerandi atq; fouendi. Priscus mendicorum vestitus qualis. Pera mendicorum. Baculus.

Hic præterea mendicus Euangelicus ἰλαχάρης, vlcerosus, cuius vlcera, vt postea sequitur, cænes limxerunt.

Ulcerosus Lazarus. Mendici qui nam tolerandi atq; fouendi. Priscus mendicorum vestitus qualis. Pera mendicorum. Baculus.

Οὐδὲ δ' ἀμφοτέρως ὁδὲ χεῖσται ἐδὲ τίσι χεῖν ἄλλοτεῖον φρονέειν.
Et Melanthius ad Eumaeum, atque Ulyssēm. ὅς πολλαῖσι φιλίῃσι παρῆσας φιλίῃται αἰμῆς...

Εν ταυδοῖ νυῶ ἦσο κύνας τὲ σῦας τ' ἀπερύκων.
Hinc nunc sede, canes, suesq; arcens.

Ex suo porro illo loco consurgere, & ad mensas epulantium accedere solebant, ad cibum stipem-
que a singulis conuiuiarum porrectis manibus petendum, quo accepto ad locum suum reuerteban-
tur. Sic enim Eumaeus Telemachi iussu Ulyssi iubet:

Αἰτίζεῖν μέλα πάντας ἐπιχόμενον μιν ἦερας. Et paulo post:
Βῆ δ' ἴμεν αἰτήσων ἐν δόξῃ φῶτα ἕκασον
Παύσσε φεῖρ ὀρέγων, ὥσει πῶχος πολυαί εἶν.

Cibus antiquo-
rum mendico-
rum
Dura Lazari
& extrema
fames.

Notabis etiam hic obiter locum ubi solent mendicantes sedere stipem petentes, Proseucha o-
lim fuisse dictam ὅπο τὲ προσέυχεσθαι. Iuuenal. Satyr. 3. In qua te quæro proseucha. De hac ta-
men voce proseucha, vide plura apud Turneb. Aduers. libro primo, cap. 23. Scribit præterea
Lucas, Lazarum curuisse χορθεθῆναι ὅπο τῆς λιχίων τῆς πεινῶντων ὅπο τῆς τεραπέζης τὲ
πλάσις, id est saturari micis quæ de mensa decedebant diuitis. Fames extrema Lazari expri-
mitur, quæ mendicorum comes perpetua esse solet, quæ illos ad stipem, atque alimoniam a qui-
busuis audacter, impudenterque postulandam, seu potius flagitandam impellit. Huc faciunt il-
la Homericæ:

Γαστέρα δ' ὄυπτος ὄζειν ἀποκρύψαι μεμειψῶν
Οὐλομύδω, ἢ πολλὰ κέκ' ἀνθρώποισι δίδωσι.
Τῆς σῖκεν καὶ νῆες εὐζυγοὶ ὀπλίσσονται
Πόντον ἐπ' ἀτρυγέτον, κακὰ δυσμύεσσι φέρουσι. Item: γαστέρα εἰνεα λυγρῆς
Οὐλομύδης, ἢ πολλὰ κέκ' ἀνθρώποισι δίδωσι. Item:
Ζεῖνδς πς δ' ὄυπτος ἀλητέυς (inde ἀλήται, & ἀλήμονες dicuntur) κατὰ δῶμα.
Ἀνέρας αἰτίζων (inde ἐπαίται δίδει) ἀχρυσὸν ἰνὴν ἰδ' αἰώγει.

Panis atq; car-
nium frustra.

Quod præterea hic fit mentio λιχίων, micarum, notabis id, quod crebrò apud Homerum occur-
rit, mendicos panis, atque carniū frustra, siue particulas a conuiujs petere, atque colligere fuis-
se solitos: Hinc illa apud Homerum: αἰτίζων ἀκόλας, hoc est, Eustathio interprete, σικκεῖται-

Panis particu-
le quomodo a
Græcis apellen-
tur.

τοις, καὶ λιχίωδες ψωμοὺς, minimas atque tenuissimas panis particulas, sic dicta vel ab α &
πολέειν, quasi quod magis frangi atque diuidi non possint, vel quod κόλον quoque cibum signifi-
cat. Huiusmodi ἀπτῶν θεουσιμαῖα panis particula, quarum aliæ maiores, aliæ minores a Græ-
cis quoque πύρνα (vnde Homero sæpe πύρνα ἀγείρειν de mendicis, & inde, teste Eustathio, ἰψὶ
mendici ἀγύρται, quasi ἀγείροντες πύρνα, bucellas colligentes dicti) & ψωμοί, ψωθία, ἀτλί-
εαροι, ἔγκραφοί, βλώμοι, κόλλαφοί appellantur: de quorum nominum notatione vide plura Eu-
stath, in Odis, p. 627. חלה בבר Chaldaicè חלה בבר (bigen brot) bucella panis appel-
latur.

Micis sic men-
sam cadentibus
saturari.

Sed obseruabis præterea, quod non simpliciter micis panis, sed ijs, quæ sub mensam cecide-
rant saturari cupiebat, quæ quidem in canum usum cedebant. Vnde Cananæa illa muliercula
Matt. 15. Cum Christus dixisset, non bonum, hoc est, iustum & æquum esse, panem liberorum ac-
cipere,

patet, & illum canibus proiecere: respondit magno & excelso animo, Et tamen catuli comedunt Cananæa mu-
micas, quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Hinc Athenæus quoque lib. 4. apud Parthos licet
eos, qui ab illorum regibus erant inuitati, humi sedentes ea, quæ a regibus erant obiecta κυνῶν
sub mensa ci-
um colligen-
sacris literis Iudicum cap. 1. ubi Adonibesekus tyrannus 70. reges manuum, pedumq; pollicibus tes.
mutilatos, (sic Athenienses Aeginensium iuuentuti pollices absciderunt, teste Val. Max. lib. 9. Adonibesekus
cap. 2.) cogebat canum more cibum sub mensa colligere. Hic mihi in mentem venit Francisci Tyrannus.
Dinduli Veneti Oratoris, missi in Galliam ad Clement. Pontif. Max. ut eum Venetis propter Franciscus Din
Ferrariam receptam infestiorē placaret. Is multis ab initio frustra tentatis, tandem quo tem Pont. Max.
pore Clemens cœnabat, quadrupes effectus, catenaq; ferrea collo pressus, ad Pontifici pedes ca-
supplex factus.

nam in morem sese prostravit. Quo nouo spectaculo Pontifex attonitus illum in gratiam recepit,
Venetisq; veniam dedit. Vnde idem postea Venetum princeps factus, & canis cognominatus
fuit: Testis Baptista Egnatius lib. 6. cap. 2. & Sabellicus. Eodem modo Lazarus quoque κυνῶν
sub mensa ci-
um colligen-
hoc est, micis de mensa cadentibus canum instar vesci cupiebat. Et ut hi canes, (quo-
rum hic fit mentio) Lazari vlcera lingendo, diuinitum illum canem humanitate longè supera-
runt: sic Ithacenses quoq; illi canes, Ulyssēm dominum suum agnouerunt, illiq; blanditi sunt,
cum contra à ciuib; & popularibus suis indignis modis acceptus atque tractatus fuerit. Ex
quibus omnibus liquet, canes quoq; antiquitus, id quod hodie quoq; fieri solet, mensis fuisse adhibi-
tos: qui quidē idcirco canes φαπέζης, & φαπέζιται, & φαπέζινης, hoc est, mensales a Græ-
les, Græcè
cis fuerunt appellari. Suidas φαπέζιτας κύων ὁ ὑποκίτω δ' φαπέζης: φαπέζινης δὲ, ὁ κρατὰ τεραπέζης.
λάλιος. Αργυρομοιβός. Homerus Iliad. χ. Οὐς ἔεφον ἐν μεγάροισι φαπέζινας πύλωροδς, id vocati.
est, θυγατρὸς Eustath. φαπέζινας κύνας, δι καὶ φαπέζιται, δὺς ἀγλαίας σῖκεν κομῶσιν ἀνα-
xides: qui etiὰ παρὰ σιτοῖ, ὀμοτεραφεῖς appellantur (felicis Sparta catuli, canes Melitæi, gude
schen hündly/tisch hündly) horum periphraſis, δὺς ἔεφον ἐν μεγάροισι.

Nec verò canes tantum, verum etiam alia animalia homines olim elegantia gratia aiebant.
Sic Proletæus Phasianum non gustabat: anseres Romanis, pauo Lybijs sacer erat, quem qui la-
ferat, is mutilabatur. Diana ceruus, & Solis boues Poetarum fabulis decantantur. Ibis quoque
sacra Lybia, ut Eustath. loco ante citato docet. Idem canes appellantur πύλωροδς, id est, por-
ta custodes: unde paulo post: κείνοντα ἐν πορθύροισι. Eustath. πρῶτα θυραί. Homero αἰ αἰ-
custodes.

λοιοι, ἀς ἔθθ' ἦν ἡπείθε' ἰπὸ τῆς κύων, quas etiam πρῶθεν manifestius dicit.
Αὐτὸν δ' αἰ πύματα μὲ κύνας πρῶτησι θυρησι
Ἄραις αἰ ἱρύουσι, &c. Ἰλ. χ. & Ὀδ. ρ.
Ἡ αὐτὰς ὄντα τεραπέζινας κύνας ἀνδρῶν
Γίνοντ' ἀγλαίας δ' ἔνεκεν κομῶσιν ἀνακτες.

Eustath. φαπέζινας δὲ ὁ κύων ὁ μὴ ἐν τῇ ἀγρῆσειν ζῶν, ἀλλ' ἐν τῇ φαπέζι, qui non ex vo-
natione, sed ex mensa victitat. Huiusmodi autem canes homines opulenti, elegantia & splendo-
ris gratia alere solent, cuiusmodi canes etiam Telemachus habebat.

Plutarchus lib. 7. Sympos. Prob. 4. Persarum reges dicit, in mensa sua non solum seruorum,
verum etiam canum cœnam proponere fuisse solitos, ut omnes, quorum utebantur opera, quoad
fieri poterat, mensæ suæ participes redderent, cum illis esset persuasum, cibi communicatione fe-
rissima quæq; animalia cicurari.

Canes autem mensis adhiberi non est mirum. Nam (ut Plin. inquit lib. 8. cap. 40) fidelissi-
mi ante omnia homini canes & equi: Et (ut Columel. lib. 7. de Re rustica, cap. 12. eleganter disse-
rit) quis hominum clarius, aut tanta vociferatione hostem, vel furem prædicat, quam iste latra-
tur? (vnde falso dicit canem custodem mutum dici) Quis famulus amantior domini? quis fide-
lior comes? quis custos incorruptior? quis excubitor inueniri potest? vigilantiior? quis demiq; vl-
tor, aut vindex constantior? Quare merito Virgil. Georg. lib. 3.

Nec tibi cura canum fuerit postrema, sed vnâ
Veloces Sparta catulos, acremq; Molossum
Pasce sero pingui, nunquam custodibus illis
Nocturnum stabulis furem, incur susq; luporum.

Cur canes an-
tiquitus men-
sis adhibiti.
Canum fide-
tas, & amor er-
ga suos domi-
nos.

ANTIQUITATVM CONVIVIALIVM

Aut impacatos a tergo horrebis Iberos.

Huius similia sunt illa Hesiodi:

Καὶ κύνα κερχάρδοντα κομῆν, μήδε φείδοσιν.
Μὴ ποτὲ σ' ἤματι κοίτῃ εἰρήδ' ἀπὸ χεῖν' ἀλπται. Id est,
Et alas canem ferratis dentibus præditum, nec parcas cibo,
Ne quando vir interdum quiescens tibi detrahat res.

Eustath. Od. p. Quoniam, inquit, canis animal est φιλαθέρον, id est hominis amans, inde etiam nomen suum est sortitus...
Horatio catuli fideles appellantur, & Cicero lib. 2. de Nat. deor. Canum tam fida custodia, tamque amans dominorum adulatio, &c. Lucr. lib. 5.

Et leuissima canum fido cum pectore corda.

Theoc. similiter Idil. 29. hoc animal imprimis ad hominum conuictum aptum esse ait, & ἐπιμυθεῖς, id est providum, unde vigilantes ab Horatio vulgò sagaces dicti. Theocriti verba sunt hæc:
οἷον τῆτο δῖοι ποίισαν ἀνακτεῖς
θηρίον ἀνθρώποισι μετέμυθαι ὡς ἐπιμυθεῖς.

Idem Idyll. e. canem eleganter φιλοποιμίον, & Idyll. sequenti ὄϊων σκοπὸν vocat. Aelianus lib. 7. cap. 10. κύνες, inquit, eis τῆς ἑσπερας ἀμάρων esse ἕνοιαν, hoc est, canis erga altiores suos firmam constantemque esse benevolentiam: idque duorum canum exemplo, vno Calvi Rom. socio eius in bello, & altero quodam, qui sui domini defuncti corpus custodiuit, egregie demonstrat. Idem auctor lib. 7. cap. 13. cani cuidam Athenis publice cibum præbitum fuisse docet ob vigilantiam, qua sacrilegum prodidit. Quoniam ergo canum fides, amor atque gratitudo erga dominos suos, a quibus pascuntur, magna consuevit esse, ac maior sepe quam ipsorum hominum, idcirco mirum non est, illos ad mensam sepe admitti. In quo etiam obseruandum venit, veterum hunc morem fuisse, ut peracta cœna panis frusto, siue, ut alij dicunt, adipe manus suas abstergerent, ac id deinde canibus deuorandum abijcerent: quod quidem Græci μαγδαλίαν, & ἄπομαγδαλίαν appellant, ἄπο τῆς μάδαειν vel μάστειν, id est, abstergendo. Lacedæmonij huiusmodi μαγδαλίαν vocabant κυνέδα, id quod canibus obijciebatur. Hinc σὺβαλα quasi κυνισβαλα sunt dicta: & natum est proverbium κύνων ζῶν ἀπὸ μαγδαλίης, Canis viuens ex magdalia, in gulosos & parasitos aliena vitantes quadra. Vnde Iuuenal. Satyr. 5. sectatores mensæ diuitum comparans:

Cum possis honestius illic (in loco mendicantium)

Et tremere, & sordes farris mordere canini. id est,

Panem sordidum caninum, qui canibus obijciebatur: Varro in Re rustica, panem hordeaceum canibus dandum putat. μυσίλιν quoque Græcè dicitur panis canis, quo insorbetur, qui que canibus obijcitur. Latini, teste Pompeio, canicas quoque huiusmodi panes vocabant, Cæli lib. 9. cap. 9. Sed de hoc vide multa infra, in Titulo de manuum ablutione. Innuit ipsum hoc etiam Homerus illis versibus:

Ὡς δ' ὄταν ἀμφὶ ἀνάκτα κύνες δ' αἰτηθεῖοντα
σαίνωσ' αἰεὶ δ' ἔφει μελίγματα θυμοῦ.

Canibus ossa proijciuntur. Item canibus ossa semper proiecta sunt: unde Diogeni cœnantes quidam e populo, ut cani, ossa proijciebant. At ipse propius accedens, illos, ut cani, comminxit. Varro lib. 2. cap. 9. Cibatus canum, inquit, propior est hominis, quam ouis: pascitur enim e culina, & ossibus: nec non ita panis hordeaceus dandus, ut non potius eum in lacte des nutritum, quod eo consuevit cibo vti, a pecore non citò desiscunt.

Verum hac in re a multis grauius sepe ac multipliciter peccatur. Sunt enim delicati quidam homines (præsertim mulieres) qui nimium operæ atque sumptus in delicatis quibusdam, ac Melitæis canibus collocant, illos non modò in mensa, verum etiam in lecto secum habent, in sinu quoque gremioque assidue circumgestant. Atque adeo multi reperiuntur, qui maiorem catulorum huiusmodi, quam suorum liberorum curam gerunt. Cum apud Romanos idem fieret, Cæsar morem illum grauius reprehendit, quemadmodum Plutarchus testatur in vita Pericli, statim ab initio, his verbis:
Ἐν τῷ πινάκῃ ἐν βῶμῃ παύσιους, κωῶν τέκνα, καὶ πθηκῶν ἐν τοῖς κόλπῳις

ἀφιέροντας, καὶ ἀγαπῶντας, ἰδὼν ὁ καῖσαρ ὡς ἵοικε, ἠρώτησεν εἰ παιδίᾳ παρ' αὐτοῖς οὐκ ἔχουσιν αἰγυαῖνας, ἠγαμονικῶς σφόδρα νοουθετήσας, τῆς τὸ φύσει φιλητικῶν ἐν ἡμῖν, καὶ φιλόσορον εἰς θείᾳ καταναλισκόντας, ἀνθρώποις ἐφείλοιδρον. Hoc est, Cæsar cernens diuites quosdam peregrinos Romæ circumferre in sinu, & amplecti catulos canum & simiarum, fertur interrogasse, num mulieres non soleant parere apud ipsos liberos. Reprehendens, vel admonens pro officio principis, qui insumunt amandifacultatem, quæ natura nobis inest, & charitatem in bestias, quæ hominibus debebatur. Quid dicam, quod multi epulonis istius, de quo Christus loquitur, simillimi, canes vel animi, vel venationes, vel custodia causa diligentissime nutriunt, alunt atque fouent, mensæque sua participes faciunt, interim CHRISTI membra, hoc est, inopes atque mendicos longissime a se repellunt, illosque fame, siti, atque frigore miserrime cruciari, tandemque interire patiuntur. Graue certe, atrox & horrendum hoc esse scelus, quis inficiari audebit? Et tamen, quis non intelligit, plurimos homines elegantes, atque opulentos hodie reperiri inter Christianos, qui sceleri isti, atque culpæ sunt affines? Multi etiam canum opera non tam ad domum, atque corpus suum custodiendum, ad venandum, & alios vsus bonos, quam ad alios laudandum abutuntur.

Sed in conuiujs solennioribus canes non tam adhibendi, quam arcendi, ac repellendi videntur esse, propter plurima incommoda atque molestias, quas illi pariunt. Nam cum canis animal sit libidinosum, impudens, (de quo vide Eustath. Od. p. fol. 633.) importunum, audax, vorax, latrabile, idcirco impuro, crebroque suo coitu, vomitu, ventris crepitu, latratu, morsu, conuiuiarum oculos, nares, aures, cæterosque sensus grauius offendere, plurimumque illis negotij molestiaque concitare solet. Non superuacaneum etiam forsitan erit addere hic quod Plutarchus tradit 5. Sympos. Prob. 10. τῆς φιλοτροφίας κύνες, id est, eos qui canibus alendis dant operam, cum eos seigniores ad coitum vident, falsis cibis salsamentisque carniū languentem eorum venerem excitare. Idcirco non sine causa communi nostratæ, ac peruagato prouerbio præcipitur, ut quando ad aliorum conuiuia accedimus, canem (quem eleganter Eustath. Od. β. p. 75. φιλοκόλῳδον animal vocat) domi relinquamus, multas nimirum molestias euitandi gratia.

A maioribus conuiujs canes esse arcendos. Canis domi relinquendus prouerb.

Sed simul cum canis ambigua voce sepe μεταφορικῶς & in sacris, & in profanis literis pro impuro, & importuno homine accipitur, præcipitur ut in conuiujs non canum instar morosi, importuni, audaces, impudentes simus, sed potius cogitemus esse modesti, commodi, temperantes, iucundi atque festiui.

Ut autem canes nonnunquam epulis adhibentur, sicuti dictum est: ita Heliogabalus (teste Lampridio) Leones & Leopardos exarmatos, id est, cicures factos habuit in delitijs, quos edoctos per mansuetarios (hi erant magistri, qui illos feritate sua exuebant) subito ad secundam, & tertiam mensam iubeat accumbere, ignorantibus cunctis quod exarmati essent, ad pauorem & risum excitandum. Atque idem canes iecinoribus anserum paut.

Heliogabalus Imperat. Leones, & Leopardos pro canibus ad mensam admisit.

Atque hæc quidem de conuiujs, qui non inuitati conuiujs cum opportunè, tum importunè superuenire solent, ijsque partim rationalibus, partim irrationalibus, cuiusmodi sunt canes, facti sunt dicta.

DE VMBRIS. HOC EST IIS QUI NON

A CONVIVATORE, SED CONVIVARVM ALI- quo inuitati ad conuiuia accedunt. De inuitati officio, quoad ipsam inuitationem.

CAPVT VI.

VNC de ijs dicendum, qui licet ipsi quoque non sint a coniuatore, siue conuiuij domino inuitati: tamen a coniuatū aliquo vocati, vna cum illo ad conuiuium accedere solent. Hi a Græcis ἐπιμυθοί, atque συμῳαί: a Latinis comites (ut ab Apuleio) & vmbrae elegantius vocantur, propterea quod vocatos, a quibus ipsi similiter sunt vocati, ut vmbra corpus vltro sequuntur. Horatius Epist. lib. 1. ad Torquatum:

De comitibus conuiuiarum, vel inuitatis a coniuatore aliquo. Cur vmbrae dicti.

Brutum tibi, Septimiumq;
Et nisi cœna prior, potiorq; puella Sabinum
Detinet, assamam, locus est & pluribus ymbri:
Sed nimis arcta premunt olidæ conuiuia capræ.

Sensus est: Licet, si ita vis, plures tecum comites adducere: non enim defuturus est in accubitu le-
cus, sed hoc est metuendum, ne a multitudine conuiuorum arctè sedentium existat alarum odor
grauis, & ceter. Brutum itaq; Septimium, & Sabinum ymbra Torquati vocat, si veniant non
ipsi quidem inuitati, sed a Torquato, què vocat Horatius, ceu comites adducti: ita Erasmus.
Lambinus in hac ipsa verba dicit, se non assentiri ijs, qui legi volunt Brutam tibi, Septimiamq;
quasi significet Horatius se puellas aliquas in conuiuio adhibiturum. Nam primum Bruta, &
Septimia nomina sunt ingenuarum fœminarum. Ac neque ingenuæ conuiujs intererant, nisi
cum viris suis, neque scorta nominibus ingenuarum mulierum appellabatur, nisi forte essent li-
bertæ: sed, vt ferè erant seruæ, sic & nominibus seruilibus, & plerunq; peregrinis afficiebantur.
Sic Horat. lib. 2. Sat. 8.

Cum Seruilio Balatrone

Vibidius: quos Mæcenas adduxerat ymbra.

Verum de his ymbra copiose Plutarchus disputat lib. 7. Sympos. Prob. 6.
Ibi primò ymbra definit esse ἐκελευσθεῖς αὐτῶν, ἀλλὰ ἄπο τῆς κελευσθῆναι τὸ δειπνῶν
ἀπορῶν, hoc est, qui non ipsi sunt vocati a conuiuatore, sed ab ijs, qui inuitati sunt, ad cœnam
adducuntur.

Deinde consuetudinis huiusce quæ sit origo, patefacit. Videbatur eius auctor esse Socrates, qui
Aristodemo persuasit, vt non inuitatus secum irer ad Agathonis conuiuium: & quidè ridiculum
quid tum Aristodemo accidit. Nam cum inter eundem is non sentiret Socratem a tergo relicto,
prior ingressus est, planè velut ymbra corpus præcedens, lumine a tergo sequente. Posterioribus
autem temporibus in excipiendis conuiuio hospitiibus, maximè principibus viris necesse fuit, cum
ignoraretur, qui nam eos sequerentur, quosq; ij magnificerent, ipsi hospiti facultate inuitandi
quos illi commodum esset, permitti, certo tamen constituto, atq; definito conuiuatum numero: ne id
ei vsu veniat, quod aliquando Philippum regem ruri inuitanti accidit. Venit namq; rex ad cœ-
nam multis comitantibus, non multis apparatam hominibus. Itaq; cum vidisset hospitem valdè
anxium esse, & sollicitum, cum non satis alimentorum esse videretur, quæ tanti hominum multi-
tudiனி sufficeret, huiusmodi dolum commentus est. Circummissit qui amicos clam moueret, vt lo-
cum placentiæ relinquerent, cuius expectacione cum illi cibi primò appositis parcius vesteren-
tur, cœna omnibus suffecit. Huiusmodi porrò inuitationis exemplum egregium habes apud Cice-
ronem in Ver. 3. Nam cum Philodamus Lampfacenus Rubrium in domum suam recepisset, &
magnificè & ornate conuiuium comparasset, rogat Rubrium, vt, quos ei commodum sit, inuiteret
locum, sibi soli, si videatur, relinquat: vt etiam filium suum lectissimum adolescentem ad propin-
quum suum quendam mitteret ad cœnam.

Deinceps Plutarchus de hac ymbrarum consuetudine, in verar. q. partem pluribus disputat
sub alienis personis, quarum alie illam probant, alie improbant.

Ac primùm Cæserinus rationes quasdam affert, ob quas illa videatur esse improbanda: nimi-
rum quòd hoc pacto conuiuorum tollatur delectus: quòd videatur esse illiberale, & Gnathonicum
non ab ipso conuiuio domino vocatum ad conuiuium accedere, quòd coniuia huiusmodi μὴ γνήσιον
ἔσθαι, unde ἀντιόχου, ἀλλὰ πρόπον τίνα ἔσθαι, καὶ παρὰ γὰρ ἄλλοις εἰς τὸ συμπόσιον, hoc
est, non genuinum, neque vocatum, sed spurium quodammodo, & qui in conuiuium irrepserit, non
possit illa in conuiujs maximè concessa iocandi, atque disteria iactandi libertate sine caluma-
nia vri. Denique quòd ipsum ymbra vocabulum leuiculum videatur esse atq; scurrile: peri-
culosum autem sit homines turpibus & illiberalibus vri nominibus, quibus fit, vt paulatim
etiam rerum turpitudini assuescant. Itaque se alios inuitantem, ymbra quoque ijs adhuc con-
cessisse, cum ἰχθυεὶ sit τὸ πόλιος σιωπῆρα, valida ciuitatis consuetudo: sin verò ipse ymbra loco
sit inuitatus, minimè accedere.

Florus contra sic inuitare necesse esse dicit, cum peregrinis hospitiibus conuiuium paramus,
quia

Plutarchi do-
strin. de ym-
bris conuiuio-
rum.

Umbra qui.
Socrates au-
thor existima-
tus moris ym-
bras ad conui-
uia ducendi.

Philippus rex
ymbra ad con-
uiuium addu-
xit.

Rationes qui-
bus consuetu-
do adducendi
non vocatus
ad conuiuia
improbat.

Rationes qui-
bus probatur.

quia neq; absq; amicis illos excipere par est, neq; facile scitu quibuscum amicis hospes aduenerit.
Itaq; hic inuitationi, & conuiuorum delectui nullum esse relictum locum, sed qui cum ijs venerit,
accipiendos esse. Alias autem qui conuiuium præbet, amicitius esse, si ipse conuocet, quos ipse nouit
maximè & sibi & inter se amicos, notos atque familiares esse. De quo supra pluribus. Deinde ad
hanc rem totam facilius & commodius explicandam, personarum, quæ in illa sunt spectandæ, di-
uisione, distinctioneq; vtitur, & singulis suum decorum præscribit. Nam quem admodum Peri-
patetici docent, esse quoddam primum mouens, quod ipsum non moueatur, & extremum quod mo-
ueatur, neq; vim ipsum mouendi habeat, & deniq; intermedium, ac quasi subalternum quod & mo-
tum alijs adferat, & ab alijs ipsum quoq; moueatur: ita ratio docet, tres esse in hac conuiuandi re,
& inuitatione: vnum qui inuitet duntaxat, alterum qui duntaxat inuitetur, tertium qui & in-
uitetur & inuitet.

Ac quoniam de primo, eo nimirum qui duntaxat inuitat, primo loco dixit, deinceps de reli-
quis, quid sibi videatur, exponit.

Ac quo ad eum, qui ab alio ad conuiuium vocatus alios eidem inuitat, primò vult illi vitan-
dam esse multitudinè, vt ne tanquam ex hostico comiteo petens, omnes suos ad cœnam secum
rapiat: neq; instar eorum, qui oppida capiunt, multitudine nimia suorum amicorum regis amicos
exturbet. Sic namq; fieri, vt qui conuiuium præbet, eadem fortuna vtatur, qua ij qui Hecata, &
dijς δατο ποταμῶν, auerruntoribus cœnas exponunt, de quibus nihil ipsi, aut familia gustant,
fumo interim & molestijs vexati.

Secundum est, vt eorum, quos vult secum adducere, habeat delectum, hoc est, vt præcipuè in-
uitet conuiuatori amicos, notos atq; familiares, vel certè moribus cum illo congruentes, ne illi mo-
lestiam quandam, atq; fastidium pariat. Etenim oportet vocatum non minus conuiuium præben-
ti, quàm hunc vocato iucundum esse: quod fiet, si non modò se, sed etiam quos secum adduxit, com-
modos comesq; præster.

Quod ad tertium attinet, qui nimirum ab alio ad alium est inuitatus, si is ymbra nomen re-
pudiat, & horret, omninò ymbra, vt est in prouerbio, videbitur timere. Magna tamen hac in-
re illi adhibenda est cautio. Nam cum non temerè quemuis sic vocantem comitari deceat, prin-
cipiò consyderandum est, a quo voceris. Nam si non admodum familiaris sit, sed diuicium aliquis,
& satrapicorum, qui vel, vt in Scena, opus habeat comitatu atq; satellitio splendido, vel existi-
met se magno admodum honore afficere, & præclarè demereri eum, quem secum ducere vult, sta-
tim est recusandum. Sin amicus inuitet, & familiaris, ne tunc quidem facile est assentiendum:
sed tum demum cum videbitur indigere colloquio aliquo, & communicatione, cuius nò facile alia
possit inueniri oportunitas: aut si longo post tempore reuersus, vel discessurus, ostendat se bene-
uolentia ductum, cupere socium te cœna sibi habere, & neq; multos, neq; alienos, sed vel solum te,
vel cum paucis amicis adducat. Aut si præter hæc omnia id agit, vt vocato cum conuiuatore pro-
bo homine, & amicitia digno huiusmodi occasione aliquod consuetudinis, & amicitiaè prin-
cipium conciliet.

Secundò consyderandus quoq; est is, ad quem vocaris. Nam si probus te, ad non probum du-
cere cogiter, nequaquam est obsequendum, minimeq; committendum, vt tanquam per mel sumas
venenum, hoc est, per amicum probum, improbum tibi, prauumq; amicum compares. Nam mali
quantò magis nos apprehendere, complectiq; student, tantò magis illos sentium instar amoliri,
atq; vitare debemus. Deinde absurdum est, & indecorum ad ignotum prorsus, & cum quo nulla
tibi vel minima intercesserit notitia, aut familiaritas, accedere, nisi quis forrè sit virtute præ-
stans, qui amoris, & amicitia hoc statuat exordium, si facile & candidè cum alio ducente acce-
das. Atq; adeò ad familiares quoq; potissimum eos eundem est ymbra conditione, quibus per-
missum est ad nos quoq; adductis ymbra venire. Philippo quidem scurre iocularè videbatur
magis mouere risum, qui inuocatus, quàm qui vocatus ad cœnam veniret. At bonis viris, & ami-
cis, ad bonos & amicos honestius est & suauius, si ad non vocantes inexpectati accedant cum
alijs amicis. Ita enim simul & conuiuatori letitiam, & ducentibus honorem pariunt. Sed mini-
mè omnium ad duces, aut diuites, aut potentes ire decet non inuitatos, ab ipsis, sed ab alijs, ne in
impudentia, audacia, rusticitatis, aut etiam ambitionis suspicionem incurramus. Hæc Plutar-

Officium eius
qui ab aliquo
inuitatus, alios
simul inuitat,
& adducit.

Umbra of-
ficium.

NOTA

ebas præclarè sanè, meo iudicio, sapienterq; de vmbriis differuit, quando nimirum, & quatenus non a conuiuatore, sed ab alijs inuitatum liceat ad conuiuium accedere. Et hæc de ijs, qui inuocati ad epulas veniunt.

Officiū inuitatorum quod nant.

Nunc postremò de eorum, qui vocati sunt, munere & officio, quod ipsam inuitationem attinet, est dicendum.

Illi itaq; vel promittunt, atq; condicunt (quæ duo idem sunt, Græcis vno verbo ὀμολογεῖν, Germanis zusagen comprehensa) vel recusant, siue abnuunt, vt Lilius loquitur. Græcis ἐστὶ παρατίθεσθαι, Germanis abschlagen. Hebræis מֵאֲנִים לֹא־בֹאֵם Meanim labo, qui recusant venire, sicut dicitur de Vasthi regina Esth. 1. In vtroq; summa, prudensq; adhibenda est cautio, vt ne temerè vel promittamus, vel recusemus.

Improbiorum vitanda consuetudo. Ambrosij testimonium lib. 1. Off. cap. 10. de vitandis extraneorum epulis.

Primò omnium duo hic nobis vitanda extrema: Vnum est, ne nimis facile, crebroq; ad quæuis improborum, præsertim & intemperantium hominum (quorum consuetudo periculosa, perniciosaq; esse solet) conuiuia accedamus, id quod cum multis periculis, damnis, atq; suspicionibus est coniunctum. De hoc, quoniam supra in conuiuiorum vsu & abusus explicatione dictum est, nunc Ambrosij tantùm viri grauißimi testimonium adiungam: qui conuiuia extranea Christianis cauenda potius, quàm inuenda putat ob graues iustasq; rationes, quas affert: Habet sanè, inquit, suos si opulos verecundia, non quos ipsa inuehit, sed quos sepe incurrit. Si intemperantium incidamus consortia, qui sub specie iucunditatis venenum infundunt bonis: hi si assidui sunt, & maxime in conuiuio ludo, ac ioco eneruant grauitatem illam virilem. Cauemus itaq; ne dum relaxare animum volumus, soluamus omnem harmoniam, quasi concentum quendam bonorum operum: Vnus enim citò inflectit naturam. Vnde quoque prudenter factis conuenire ecclesiasticis, & maxime ministrorum officijs arbitror, declinare extraneorum conuiuia: vel vt ipsi hospitales sitis peregrinantibus, vel vt ea cautione nullus sit opprobrio locus. Conuiuia quippe extraneorum occupationes habent, cum etiam epulandi produunt cupiditatem. Surrepunt etiam fabule frequenter de sæculo, ac voluptatibus, claudere aures non potes, prohibere putatur superbiæ. Surrepunt etiam præter voluntatem pocula, melius est tua domui semel excuses necessitati satisfaciendo, quàm aliena frequentes, & vt ipse sobrius surgas. Hæc Ambrosius de extraneorum conuiujs, quantum fieri potest, vitandis docet. His similia sunt illa Epicteti philosophi præcepta Enchiridio cap. 41. Δείπνεις τὰς ἐξω, & ἰδιωτικὰς τὸ πολὺ δόξαζαι, αἰ ἡ ἄρτιται καὶ φοβία. ἰδίῃ δὲ ὅτι αἰ ἔπειθ' ἡ μεμολυσμένῃ, καὶ τὸν ἔπειθ' ἐμπόδιον αἰ ἀγάθην, ὅταν ἡμῶσι σωθῆται ἔπειθ' αἰ, id est, conuiuia cum extraneis, & vulgaribus vt plurimum declina: quod si quando tempus incidat, caue. Scias enim necesse esse, qui cum inquinato conuersatur, etiam si purus fuerit, etiam ipsum inquinari. Huc quoq; referenda sunt illa D. Gregorij in Exposit. Moral. lib. 1. cap. 5. Conuiuia quia vix carent peccatis, sobriè, & sanctè celebranda videntur: idq; Iobi exemplo docet: Sed hoc nobis, inquit, solerter intuendum, quòd per actus diebus conuiuij purgatio per singulos adhibetur holocausti. Vir quippe sanctus nouerat, quia celebrari conuiuia sine culpa vix possent. Nonnulla quippe sunt vitia, quæ conuiujs separari vix possunt, aut certè nequaquam possunt. Nam cum corpus in refectiois delectatione resoluitur, cor ad inane gaudium relaxatur. Vnde scriptum est: Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. Exod. 32. Idè lib. 2. eiusdem cap. 10.

Christianorū epula pleræq; impietatis sunt plena.

Nostris his temporibus Christianorum, pro dolor, conuiuia, vt nihil de extraneis, & barbaris nationibus loquar, eiusmodi sunt, vt verè pio & cordato homini illa similiter secundū D. Ambrosij præceptū, cauenda potius, atq; fugienda, quàm obeunda videatur esse. Nam quid illis queso, siue dicta, siue facta spectes, intemperantius? quid scurrilins? quid libidinosis? quid impudentius? quid deniq; furiosius dici, aut fingi potest? Non opus est longa probatione, res est meridiano Sole clarior. Quamobrem mirum profectò non est, si verè pij Christianiq; homines eiusmodi conuiuia, ceu pietatis, omniumq; virtutum scopulos fugiunt, & ab ijs maxime abhorrent. Ne dicam, quòd id Solomonis quoq; sententia moti faciunt, qui Prouerb. 23. cap. ita ait: Ne edas cibum mali oculo, id est, inuidi, neq; desideres edulia eius. Nam intus in animo suo meretur, idq; faciens dicit tibi ede, & bibe: cor autem eius non est tecum. Buccellam tuam, quam edisti euomes, & inuenda perdes verba.

Alterum

Alterum extremum est, ne inhumanitate, morositate, auaritia, superbia, aut alijs prauis ad ducti affectibus, quæuis etiam piorum amicorum, atq; familiarium hominum honesta conuiuia refugiamus, nosq; inuitantium humanitatem negligamus, atq; aspernemur. An verò, & quatenus etiam cum impijs, & a religione nostra alienis Christi, & Corinthiorum exemplo, nobis nonnunquam conuiuari liceat, de illo in primo libro est explicatum, in Titulo de conuiuij vsu & abusu. Vt autem inuitans, quemadmodum dixi, eorum, quos inuitare cogitat, debet habere delectum: ita inuitatus quoq; cum inuitantis ipsius, tum cæterorum quoq; qui vnà cum illo sunt inuitati, seu inuitandi rationem habeat, quòd facilius quid sibi sit faciendum, dispicere possit. Rectè, inquit Plutarchus in septem sapientum conuiuio, Chilon qui vnus ex eorum numero fuit, pridie vocatus ad conuiuium, non prius ὀμολόγησεν, id est, promisit se venturum, quàm cognouisset singulos conuiuas. Dicebat enim σὺ ὑπάρχεις ὁ σὺ σὺ κωλον, hoc est, vectorem, & contubernalem esse ferendū etiam ignotum, quibuscum nauigare, atq; militare esset necesse: ac verò in conuiuio quibuslibet se commiscere, non esse hominis prudētis. Quamobrem sapientissimi illius viri exemplo, licebit nonnunquam ex vocatoribus percontari, quinã præterea sint adfuturi conuiue: quòd facilius, atq; commodius, si illi insigniter sint improbi, intemperantes, vel etiã sibi inimici atq; infesti, speciosa aliqua honestaq; excusatione conuiuium detrectare possit.

Secundum, ne aliquo rapti ff. tu aman- tium nos homi num conuini a de fugiamus.

Licere inuitato de reliquis conuiuis percontari. Chilonis exemplum.

Præterea vt conuiuator, siue ipsemet, siue per alios inuitet, summam & in verbis, & in gestibus humanitatem adhibere debet: sic inuitatus quoq; siue promittat, siue recuset, magnam verbis atq; gestibus humanitatem benevolentiamq; præ se feret, seq; conuiuatori ob eam humanam, beneuolamq; eius inuitationem magnas animo suo gratias habere ostendet, & ad referendum, si quæ sese obtulerit occasio, illi sese minime defuturum indicabit.

Inuitatus magnam humanitatem præ se fert.

Ad hæc si iustus, necessarijsq; de causis conuiuatoris petitioni tibi satisfacere non licebit, cum magnas nihilominus illi gratias ages, seq; voluntatem hanc illius propensam, inuitationemq; humanam perinde æstimaturum significabis, ac si conuiuiale hoc illius beneficium re ipsa accepisses, tum diligenti accuratq; recusationis tue excusatione vteris, (vt illi in Euangelio Luc. 14. ad seruum vocatorem, Rogo te, habeas me excusatum) ne ille vel contemptu, vel malevolentia aliqua te petitioni suæ deesse suspicetur.

In recusatione quomodo quis se gerere debeat.

Cauendum quoq; summo opere, ne si a quodam primò sis inuitatus, atque recusaueris, postea alteri promittas, & ad illum venias, ne prior ille se a te contemptum existimet, atq; ita in grauem illius offensionem odiumq; incurras.

Denique vt omnibus pijs & honestis: sic hoc quoque coniuiali promisso tibi omnino standum esse existimes, nisi grauißima quædam, iustissimaque causa id impediatur: quam etiam conuiuatori, cum primò poteris, significari curabis, quòd ille vel operæ, vel impensis tantò magis parcere, vel etiam alios, quos illi lubitum commodumque fuerit, inuitare possit. Nam cum turpe est promissa vel minima non præstare, si id fieri possit, tum conuiuatori valde molestum est, & odiosum, si cum ille plurimum operæ, laboris atque sumptus in conuiuij apparatu insumpserit, postea conuiuæ illi desint, atque ita operam oleumque (vt vulgò dicitur) perdere cogatur. Id ipsum Christus quoque Luc. 14. & Matth. 22. in illa cælestis spiritualisque conuiuij parabola docuit, ad quod, qui iam antea inuitati fuerant, cum denuò per seruum vocati venire recusassent, multis vtentes in speciem honestis iustisq; excusationibus, ipsum conuiuij dominum, siue patrem familiã ad grauißimam iram prouocarunt. Hi fuerant nimirum Iudæi, qui cum a Deo multis sæculis per Prophetas ceu optimos ἐλεῖτρες, & δειπνοκλήτορας, seu vocatores ad cæleste, & immortale illud conuiuium, hoc est, ad regnũ cælorum fuissent inuitati, ac postremò rursus per illum Filium vngenicum, qui humanam seruilemque formam induit, summa contentione vocati fuissent, in recusando repudiandoque tanto munere valde se præfractos ac contumaces præbuerunt. Itaque iustissima in illos, grauißimaque ira diuina exarsit, qua non modò multis corporalibus atque horrendis penis afflicti sunt, & adhuc affliguntur, verum etiam æterni, beatißimiq; illius epuli, hoc est, regni cælorum communionem sunt exclusi, & in illorum locum vocati Gentiles, qui quondam pauperes, claudi, cæci, mutili, hoc est, omni virtute religioneq; vera vacui, cælestium sacrarumq; rerum cognitione destituti, multis tetriss, pestiferisq; animorum morbis infecti, contumacijs fuerunt.

NOTA.

Si promissum te venturum, omnino promissis standum.

Atq; hæc quidem de primo membro eorum, quæ conuiuia antegrediuntur, hoc est, de inuitatione, & cum de inuitantium, cum inuitandorum partibus sint dicta.

DE PRÆPARATIONE DVPLICI AD CONVIVIUM, CONVIVATORIS NIMIRVM, ET CONUIVÆ. De conuiuatoris, seu magistri conuiuij nominibus atq; munere.

CAPVT VII.

De apparatu conuiuij.

VNC de conuiuij apparatu, siue præparatione dicendum. Nam vt rectè, sapienterq; monet Cicero, ad hanc rem præparatio est adhibenda diligens & accurata.

Apparatus duplex.

Est autem conuiuialis & ἑστιάσειν, præparatio duplex, vt Plutarchus in conuiuio septem sapientiam monet: vna τὸ ἐσιτάσειν, hoc est, conuiuatoris, altera τὸ εἰσπνῆσαι, hoc est, conuiuæ:

1. Apparatus conuiuatoris.

De utroq; dicam, exordio ducto a conuiuatoris apparatu, qui multum opera, studij atq; diligentia requirit: vnde non sine causa clarus ille Macedonum victor (teste Lino Decad. 5.) dicere solitus est, & coniuuim instruere, & ludos parare eiusdem esse, qui vincere bello sciret. Quod si vt natura, ita homines paucis essent contenti, non tam laborioso luxuriosq; apparatu esset opus. Nolo etiã hîc pluribus dissipare subtiliter de inuitatione, An cõuiuij apparatus prior existimari debeat, cum diuerso respectu atque tempore aliud alio prius, aut posterius dici, existimari & esse possit. Quod si conuiuatoris mentem, consiliũq; spectes, ille quidem primò omnium cõuiuas sibi in animo suo proponit, illorum & numerum & qualitatem considerat, ac deinde ad illos alimenta, locum, tempus, totum deniq; conuiuij apparatus accommodat. Verũm si consilij executionem spectes, primò quidem alimentorum, loci, temporis, aliarumq; rerum, quæ ad conuiuium requiruntur, cura seu procuratio videtur locum habere, hanc deinde sequi inuitatio. Nam imprudẽter contra hi faciunt, qui inuitant homines ad conuiuium prius, quàm certo exploratoq; sciant, alimentorum, aliarumq; rerum (quæ ad cõuiuas bene legitimeq; tractandam sint necessaria) copiam sibi ac facultatem futuram. Et tamen temerè quoq; ij faciunt nonnunquam, qui obsonant, & multum opẽra sumptusq; in conuiuio adornando collocant, ante inuitationem, cum ignorent qui nam, & quot sint venturi conuiuæ: quò fit, vt vanus & irritus sape sit omnium illorum labor atq; sumptus. Evangelicus ac parabolicus ille conuiuator, quem Christus inducit Luc. 14. conuiuium magnum fecisse, & multos ad illud inuitasse dicitur: vbi primò conuiuij apparatus, deinde inuitatio ponitur: verũm multa in sacris καὶ ἕσπερον ὀψώτερον dici notissimum est. Sed de his satis.

De conuiuatore, seu rectore totius cõuiuij.

Nunc prius, quàm de ipso conuiuij apparatu dicamus, operæpretium erit de conuiuatore, seu totius conuiuialis apparatus procuratore, & administratore quædam dicere.

Sunt autem eorum, qui epulis conuiuij siue procurandis, regendis & administrandis præsunt varia genera; differentia, atq; nomina. Extat Ecclesiastici cap. 32. Inter alia præcepta conuiuialia, quæ in illo Capite & precedente continentur, sententia atque præceptum illustre de conuiuij domino: quod licet de illo propriè, qui secundum ritam antiquorum consuetudinem (quæ etiamnum hodie nonnunquam obtinet) intelligi debeat, qui ab ipsis conuiujs sorte, siue voce eligi consueuerat, vt totum conuiuium, ipsosq; conuiuas pro suo arbitrio regeret, & gubernaret: tamen in genere ad quemuis conuiuatore, qui alios conuiuio excipit & tractat, referri potest. Verba Ecclesiastici hæc sunt, ad quorum explanationem Plutarchi, Athenæi, & aliorum scripta accommodabimus: Ἡγεμῶνον σὲ κατέστησαν, μὴ ἐπαίρει, γίνε εἰς αὐτοῖς, ὡς εἰς εἰς αὐτῶν. Φρόνησον καὶ εἴπω καὶ δισόν, καὶ εὐδοκίμησιν, siue (vt alia exemplaria habent) πᾶσαν τὴν χεῖραν σε ποιήσας ἀνάπτει, ἵνα εὐφρανθῆς δι' αὐτὰς, καὶ εὐκοσμίαις χεῖριν λαβοῖς σέφανον, hoc est, Si conuiuij dux, siue rector es constitutus, ne te supra alios efferas, sed quasi vnum ex illis, hoc est, illis æquabilem te præbeas. Habeto curam eorum, atque ita confide. Et cum ritè munere tuo omnium approbatione perfunctus fueris, acquiesce: vt lateris eorum causa, ornamentiq; gratia coronam accipias.

Hic

Hic primò de nominibus, deinde de electione, tum de munere & officio, deinde de accubatione, postremò de præmijs, siue corona domini; conuiuij, Ecclesiasticus verba facit, quæ prophanorum scriptis egregiè illustrari poterunt.

Quoad nomen, eum ἡγεμῶνον, ducem siue præsidem, scilicet conuiuij, appellat. Genes. 4. ἡγεμῶν Nomina varia conuiuij qui super domum, is appellatur, quem Philo τῆς οἰκίας ἑταμέλωρον, nec non ἑταμέλωρον, nec non ἑταμέλωρον, hoc est, domus curatorem, atque dominum interpretatur: quo nomine licet propriè perpetuus familia, atque apparatus conuiuialis præfectus significetur: tamen ad hunc quoque conuiuij, qui ad tempus erat constitutus, accommodari potest. Esth. cap. 1. in descriptione conuiuij Asueri ῥαβ βηθ, id est, magister domus (Gall. maître d'hostel) vocatur, cui rex totius conuiuij curam procurationemue mandarat. Daniel. 1. ῥαβ βηθ mælzar dispensator, siue præpositus domus appellatur, seu archimagirus. R. Selomoh Larhi vertit maître des esuelles: vide eadem de voce R. Kimhi in lib. Radicum. Quidam volunt nomen esse proprium. Ioann. 2. cap. in nupciali illo conuiuio, quod CHRISTVS sua præsentia atque potentia decorauit, ἀρχιτετρακλίνου fit mentio, cui Christus aquas illas in vinum conuersas afferri iussit, quib; illas primus omnium degustauit. Hic a Nonno Ποῖτα, εἰλαπίνης μεδέων, εἰλαπίνης ποιπιδε, Architriclinus & Λαυτὸς ταμίης eleganter appellatur. Syriacè ῥαβ βηθ rishfchemaka, hoc est, caput siue princeps accubitus dicitur. Erhardus Schiegius, præclaræ eruditionis adolescens, in Hebraica sua Evangelij huiusce versione, vertit id nomine ῥαβ βηθ Melzar. Putat etiam verti posse ῥαβ βηθ Baal mifthe, id est, conuiuij dominus. Αρχιτετρακλίω de verbo ad verbum dicitur triclinij dominus, siue princeps: quem Theod. Beza putat cum eo a nonnullis confundi, qui a Latinis magister conuiuij, a Græcis συμποσιάρχης appellatus fuit, & cum potius esse, quem Græci ἐλάειον vocabant, ἑταίριον τῆς οἴκας ἑταίριον, qui & εταίριος erat, id est, prægustator, & εταίριος, id est, cuius officium erat daptes conuiujs apponere, vt Athenæus libro quarto testatur. Mibi quidem non incommodè (vt ex Syriaca & Græca Nonij interpretatione patet) pro conuiuij magistro, siue symposiarcha propriè dicto videtur posse accipi: cuius etiam munus erat vinum prægustare, atque præbibere. Nomen ἀρχιτετρακλίνου, quod sciam, nusquam alibi reperitur. Videtur autem idem planè fuisse, qui Triclinarcha a Romanis (vt & Triclinarcha ipsum vocabulum sonat) fuit appellatus. Id nomen in antiqua quadam inscriptione inuentum fuit, cuius Laxius in suis Commentarijs de Republica Romana meminit, quæ sic se habet: Theopropen. Aug. lib. Proc. Domini nostri M. Aurelij Seueri Alexandri Pij felicitis Aug. Provinciae Achaiae, & Epiri & Thessaliae rat. purpurarum proc. ab Ephemeride proc. a mandatis proc. & a prædæ Gallicanae proc. Saltus Domitiani Triclinarcha in præpositum a Fibijs, præpositus a Chrysellinis hominem incomparabilem, &c.

Apud Græcos nomina admodum multa & elegantia sunt, quibus cum in genere quiuis conuiuator, tum peculiaris ille conuiuij magister, quem Ecclesiasticus ἡγεμῶνον appellat, exprimitur. Pollux ὁ μὲρ σωισίας τὸ συμποσίον, inquit (hoc est, qui conuiuium constituit, siue adornat) ἐσιτάσειν (Suida interprete, ὁ εἰς εὐφροσύνην, καὶ εὐωχίαν καλῶν) ἐσιτῶν, ἐσιτῶν, secundum Aristophanem, ξενίζων, συμποσιάρχος, συμποσίου ἀρχων, ὁ τῆς σωουσίας ἡγεμῶν (quem Ecclesiasticus ἡγεμῶνον vocat) appellatur. Nam οἰκοδέγμων, domo excipiens, Tragicum est vocabulum. Περαλήτης, eodem Polluce interprete, dicitur ὁ τῆς ἐσιτῶσεως ἑταίριος, conuiuij præses. Ἐσιτῶν quoque, & ἐσιτοπαμῶν (nam πάμματα idem quod κτήματα: vnde πολυπάμμων) hoc est, paterfamilias Aelicè, siue Doricè appellatur. Sic ἐσιτῶν domus princeps, siue custos Iuppiter appellatur. Δαυτομόνες similiter, (vt Eustathius annotat Ὀδ. δ. & χ.) antiquitus dicta sunt οἱ τῶν Λαῖπε ἑταίριος, siue ἑταίριος, hoc est, adornantes, secundum illud Ὀδ. δ.

Δαυτομόνες δ' ἐς δόματ' ἴσαν θεῖου Βασιλῆος.

Et paulò post:

ὡς οἱ μὲρ ἑλὶ Λαίπνον ἐν μεγάροισι πένοντο.

Ab Homero etiam οἱ ἀπλῶς Λαειόμενοι, secundum illud Ὀδ. χ.

— Τισὶ δῖον ἔματ' ἀδρασι Λαυτομόνοισι.

Nomina varia eorum qui conuiujs præsunt.

Architriclinus

Triclinarcha.

Nomina Græca quibus conuiuij magister, seu moderator exprimitur.

Διαπότις.

A posterioribus κλησι φίλοι proprie ea voce fuerunt insigniti, qui etiam Διαταλεις, Διασω-
ται, & Διατυμνες appellantur. Διαπότις quoq; in fact. Διαπότις, Διαπότις, Διαπότις, Διαπότις, vi-
detur dici quasi δούς, siue θής πόσι, quasi Διαπότις, hoc est, qui familia sua cibum potumq;
præbet. Item ὑποδοχέας, qui excipit aliquem conuiuio, a ὑποδέχεται, Apud Cretenses mulier
erat, teste Athenæo lib. 4. πορὶς ἡχὺα τῆς συσσιτίας, siue ut idem loquitur, ἐπιμέλειαν ἔχουσα
τῆς συσσιτίου, hoc est, sodalitati præposita, quæ cibos optimos quosq; e mensa auferre, atq; ijs, qui
vel bellica virtute, vel rerum pericia excellebant, apponere consuevit. Sic apud nos quoq; mulie-
res sæpe viduæ in publicis tribuum ædibus habitare solent, quæ ad publica, & solennia conuiuia in-
uitant, obsonant, cibis coquendis conuiuioq; adornando sunt intentæ: quam Stubenfrau
vulgò appellamus. Sed tamen singulis annis, vel etiam biennijs tribulium aliquis creatur, cui si-
militer tota illa conuiuiorum procuratio & administratio incumbit, quem Stubenmeister,
id est, magistrum stufæ, siue hypocausti vocant.

Sympotarches

Nomina præterea, quibus ille proprie dictus conuiuiorum moderator antiquitus fuit a Græ-
cis appellatus, hæc sunt: Συμποσίαρχος, siue συμποσίαρχος, qui (ut Pollux iaculeter desi-
gnauit) ἄλλως καλεῖται ὁ ἐπιστάτης ἢ ἰσοπέτης ἢ κοινωτὴς κατὰ κλήρον, ἢ κατὰ λόγους πορὶς τῆς
συμποσίας ἐπιμελητής, hoc est, aliter siue peculiari modo is dicitur, qui in æquali aliqua conui-
uarum societate, sorte vel suffragio electus, conuiuij curam gerit. Idem a Plutarcho ἀρχων, ἐπι-
στάτης, ποσιάρχων, συμποσία βασιλεύς, ἐπιστάτης: ab Athenæo libro 5. διοικητὴς κλητὴρ, τῶν
ἐπιπέτων ταξίαρχος: lib. 2. τῶν δὲ ἐπιπέτων ταμίαις (qua voce Nonnus Poëta Evangelicum il-
lum ἀρχιτελείωνον nominat) nec non γαστρολόγος, & γαστρονόμος appellatur. Eundem Doras
apud Siculos, teste Plutarcho lib. Sympos. 1. Problem. 1. μνάμονα vocarunt (quem Plutarchus
ἐπίσταθμον interpretatur.) Itaque prouerbiū illud μισὸν μνάμονα συμπότην, odi bibendi
magistrum, ad bibendi magistrum, siue arbitros referendum putant, qui plerumque ea in re φορ-
τικοί, καὶ ἀνάγωγοί, importuni sunt & molesti, & præter modum urgent & instant in conui-
uijs, ad bibendum impellentes, exigentesque præscriptum poculi modum. Solent enim nonnulli
(ut Erasmus in suis Adagijs ad huiusce adagij explicationem addit) non admodum auidum bi-
bendi sic effugere, ut interiectis sermonibus, conuiuas in obliuionem auocent. Deinde si quis for-
tè memor exigat, mentiuntur iam ebuisse sese. Quoad autem vocabulum ἐπίσταθμος, quo Plutar-
chus μνάμονα interpretatur, mihi quidem, ut & Erasmo, hæc conuiuiorum, seu mensurarum præ-
fecti videntur intelligendi. Aliàs vocabulum ἐπίσταθμος, ut Stephanus in suo Lexico annotat,
præfectus τῶν σταθμῶν, mansionum curator dicitur. Aliquando iuxta Budeum ἐπίσταθμοί ar-
pellantur ij, qui super hispitiis sunt in comitatu principis, aut legati ducisue exercitus, hodie Mare-
J. halli hospitiorum a Germanis, & Gallis dicuntur: quos designatores mansionarios Latine ap-
pellare possumus, & cretarios designatores a creta, qua videntur. Apud Isocratē Satrapam in-
telligit, vnde & Suidas huic loco hanc expositionem subiicit: ὁ οὐδὲν ἐστὶν ἄλλο ἢ κατὰ σα-
ξάπειαν, καρὰς κύριος. Mihi cum hæc scriberem in mentem venit, si forsā apud Plutar-
chum pro ἐπίσταθμος, ἐπίσταθμος esset legendum, quo vocabulo Plutarchus ut paulò ante dictum,
pro conuiuij magistro vtitur. Alij eodem teste, adagium illud imperare censent ἀμνησίαν, obli-
uionem omnium, quæ inter scyphos dicuntur, atque aguntur: Οὐσιόδοχος Hesychio dicitur festi-
uitatum, epularumq; sacrarum præses. Οἰνόπτας, id est, vini inspectores, ab alijs ὀφθαλμοίς, id
est, oculos dictos (quorum Athenæus lib. 11. Pollux lib. 6. cap. 3. meminit) volunt hos ipsos fuisse
conuiuiorum magistrum. Τεραπευτοί, ut est apud Athen. lib. 4. vocarunt τῶν ἑαπέζων ἐπι-
μελητῶν, καὶ τῆς ἀλλῆς εὐκοσμίας, hoc est, qui mensam curant, datq; operam ut omnia decorè fi-
ant. ἐλάττω, ut est ibidem, nunc ἐπίσταθμος γέρονε τῆς ἄλλης δεξιοσύνης. ἢ ἑπίσταθμος, καὶ ἄ-
νιμος ἢ χεῖρα. Sic enim Ptolomæum Sotera dicit Alexandri ἐλάττω fuisse declaratum. Verum
hæc γαστρολόγος & γαστρονόμος vocabula ad ministerium potius, quàm ad magistrum videntur
referenda. A Latinis appellatur magister. Iuuenal. Satyr. 3. Dictata magistri. Horatius lib. 2.
Sermonum, Satyr. 2 scribit.

μνάμον.

ἐπίσταθμος.

οἰνόπτας.

ὀφθαλμοί.

ἑαπέζοποιός

ἐλάττω.

Magister.

Rex mensæ.

Id est, nullo alio bibendi magistro adhibito, quàm ipsa cupa, potare. Sic Germani conuiuiorum an-
te hæc præfectum Stubenmeister & Hofmeister: Galli maistre d'hostel: Scoti Stuardum
vocant.

Post hoc ludus erat cupa potare magistrum.
Id est, nullo alio bibendi magistro adhibito, quàm ipsa cupa, potare. Sic Germani conuiuiorum an-
te hæc præfectum Stubenmeister & Hofmeister: Galli maistre d'hostel: Scoti Stuardum
vocant.

vocant. Vnde Marcolinus, Rex Scotia, Valterum nobilem, oriundum e Dania virtutis causa,
quam aduersus Saracenos in Syria ostenderat, ad hanc dignitatem euexit. Hinc igitur Stuarda
familia, cum Danica esset stirpis, a Saladini Sultani temporibus Scotia inserta est a Marcolino
Rege. Porro Rex quoq; mensæ, siue conuiuiorum Græco more dicitur a Macrob. 1. Saturnal.
cap. 1. & alibi: ut cap. 5. eiusdem libri. Nullus, inquit, sodalitatem hanc, vel ipsum conuentus re-
gem repudiabit. Sidon. lib. 9. Epist. Dum rex conuiuij circa ordinandum moras necit, & cæt.
Cui aliquo modo respondet Rex ille, quem Germani in festo trium Regum creant. Item cæne pa-
ter ab Horatio dicitur Satyr. 8. lib. 2. his verbis:

In primis Lucanus aper, leni fuit austrò
Captus, ut aiebat cæne pater.

In eadem herus, conuiuator, & parochus idem valent. Vt:
Tum parochi faciem nil sic metuentis, ut acris

Hic parochum vocat conuiuatorem, qui cænam præbet. Aliàs parochum appellant παρὰ τὸ πα-
ρέχειν, eum, qui salem, acetum, oleum, ligna, & similia præbet legatis, aut magistratibus: ex quo
parochia. M. Tull. Epist. ad Atticum lib. 13. Epist. 1. Omnino eum Sextius noster parochijs pu-
blicis occupauit, quod quidem facile patior. Veruntamen, quod mihi magno beneficio meo magna
cum fratribus illius necessitudo est, inuito eum per literas, ut apud me diuerteretur. In eadem Satyr.

Sed conuiuatoris, uti ducis, ingenium res
Aduersæ nudare solent: celare secundæ.

Id est, quem admodum Imperatoris ingenium in rebus aduersis perspicitur & elucet, in secundis
obscurum est: sic & conuiuatoris prudentiam declarat casus aliquis aduersus, qui in conuiuio in-
teruenerit. Pater quoq; domus ab Horat. 2. Satyr. 6. idem appellatur, qui cæne pater Satyr. 7.
Hinc Catullus Aurelium, qui parçæ, & sordidè conuiuas accipiebat, patrem esuritionum falsè ap-
pellat: quasi cuius cæna potius esuritiones, quàm cæne sint vocanda. Cicero epuli dominum &
Gellius conuiuij dominum lib. 13. cap. 11. vocat: quamuis Nonius prolatis testibus & citra adie-
ctionem conuiuij Dominum a prisca vocatum ostendit. Dominus, inquit, appellatur conuiuij ex-
hibitor: vnde & dominia conuiuia. Hunc Varro modiperatorem vocat (quasi modum imperan-
tem) Rerum humanarum lib. 20. In conuiujs qui sunt instituti putandi (forsan potandi) modi-
peratores magistri. Horat. Od. 7. arbitrum quoq; vocat. Plautus in Perja, dictatricem vocat mu-
lierem. Et in Stichō Strategum vocat his verbis:

Strategum te facio huic conuiuio.

His adde quod Thaliarchum in Horatio aspiratè & anhelatè Turnebus in suis Aduersarijs
scribendum censet, ut nomen proprium sit, in quo insit significatio magistri & domini conuiuij, qui
& Sympotarchus vocabatur. Nam Thalia conuiuium etiam Græcis significat. Hæc de nomi-
nibus conuiuij præsidis, & quasi antistitis: nunc de eiusdem dicemus electione, seu creatione.

Ecclesiasticus inquit: ἡγέμερον σὲ κατέστησαν, id est, ducem te constituerunt, sub reliqui con-
uiuie. Hunc partim suffragio, partim sorte fuisse electum, illa Poll. συμποσίαρχος descriptio, pau-
lò ante allata, ostendit.

Ac sorte potissimum hos conuiuij magistrum a conuiujs ante, quàm accumberent, vel cænare
inciperent, eligi fuisse solitos, multis testimonijs comprobari potest. Plutarch. in Apophteg. Age-
filaus magnus παρὰ τὸν ποτὲ λαχὼν συμποσίαρχος, & c. In Symposio sorte electus sympo-
sarcha. Ad sortem adhibebantur tali. Od. 4. lib. 1.

Et domus exilis Plutonia, quò simul mearis:
Nec regna vini sortiere talis.

Regna vini hæc magisteria appellat. Huius moris multa extant testimonia apud Plautum: Vt Regna vini.
in Mostellaria, cum Philomacium meretrix decumbere vellet, statim quærit:

Vide tali vbi sunt? vbi vnguenta?
Et in Asinaria Argus:

Iace pater talos, ut porrò nos iaciamus.
Dem. Maxime. Te Philanium mihi, atq; uxori mortem.

Hoc Venerum est, pueri plaudite.

Parochus.

Conuiuator.

Conuiuij domi-
nus.

Modiperator.

Arbitr.

Dictator.

Strategus.

De electione,

seu creatione

magistri conui-
uij.

Sorte.

Talorum tactus

electus Sympo-
sarcha.

Hoc ergo in omni prorsus conuiuio obseruabant: Sed cum varij talorum iactus essent, Venus, Canis, Senio, Chius, is qui primus e conuiuio Venere iecerat, magister erat. Horat. Od. 7. lib. 2.

Quis vdo Deproperare apio coronas, Curatue myrto? quem Venus arbitrum Dicet bibendi?

De Venere autem, seu talo Venereo sic Marc. Tullius de Divinat. lib. 1. Quatuor tali iacti casu Venereum efficiunt. Num etiam centum Venereos, si cccc. talos ieceris, casu futuros putas? Huc pertinet illud Plutarchi de Carone maiore in eius vita. εν η τοις δειπνοις εκληρηθη δεξτερι μεριδων. ει η απολαχοι, ωρωτον αιρειν ην φιλων κελδοντων, ελεγε μη καλωσ εχειν ακεσνε τις Αποδλιμς. Suetonius in Augusto: Talis enim iactus, ut quisq; canem, aut senionem miserat, in singulos talos singulos denarios in medium conferebat: quos tollebat vniuersos, qui Venere iecerat. Casaubonus in illa verba Suetonij, Inter cœnam lusimus γερωνικως, Liberaliores, inquit, potationes, talorum in sititijs lusionibus diffindebant: Plautus, Propertius, alij. Ideo inter alia apophoreta dati etiam tali: Martialis & Athenæus. Ait aut lusisse γερωνικως: hoc est, ut faciunt senes otio redditi. Verum de hoc talorum lusu infra pluribus, quando de ludis conuiuialibus agemus. Plautus in Curculione Act. 2.

Talos arripio, in proco almam meam nutricem Herem: Iacto Basilicum, propino magnum poculum, ille ebibit.

Hic Iustus Lipsius bene meo iudicio Basilicum Venereum esse censet intelligendum. Cum enim Græci magistrum vulgò βασιλέα dicerent. Quid causa est, quin iactum illum proprium regi creando, Basilicum recte vocarit? Idem auctor interdum sola corolla impositione magistros dictos fuisse, illo Plauti e Persa testimonio comprobatur:

Do hanc tibi florentem florenti, tu sic eris Dictatrix nobis.

Hoc idem mihi ex illo Horatij videtur posse colligi.

Quis vdo Deproperare apio coronas, Curatue myrto? Plautus in Cistellaria: Iacit vulturios quatuor & mox, Herculem iacto basilicum.

Turnebus in suis Aduersarijs: Quædam erat talorum species, in quibus effigies quædam sculptæ, vel pictæ erant, ut Vulturis, Herculis, & aliarum rerum. Vulturis autem iactus infelix erat, Herculis basilicid est, regij, faustus & felix. Ergo qui eum iecit, vicit. Herculem autem basilicid accipio, nō qui laboribus erant blandis, aut leonis exuuiis esset vestitus, sed qui omnibus laboribus perfundus, cultu regio esset ornatus. Plutarchus quoq; lib. 1. Symposiōn Problem. 4. vbi de magistro conuiuij disputatur: Statim ab initio disputabant, inquit, με σε φανοσορην & corollam gestantem, non debere veterem negligere consuetudinem magistrum creando. Hinc Ecclesiasticus quoq; noster hic coronæ mentionem facit.

De more in Symposijs sortiendi quempiam, qui conuiuio præsideret, vide etiam Erasmum in Chil. 1. Cen. 10. Adag. 47. Similis ferè mos hodie in Gallia obrinet in festo trium Regum: Placenta enim (gastu vocant) in qua est inclusa faba, in partes aliquot diuiditur, quæ singulis distribuuntur, ac is cui portio illa obtingit, in qua faba inest, epuli futuri rex eligitur.

Hæc de constitutione, siue electione magistri. Nunc de eiusdem munere, atq; officio dicendum est.

Ecclesiasticus primò ei præcipit, ne sese efferat super alios conuiuas, sed ijs sese æquabilem gerat, deinde ut eorum curam habeat, suoq; munere diligenter fungatur.

De hoc pluribus disputat Plutarchus loco paulò ante citato. Ac primò quidem ipsum munus hoc, seu officium conuiuiale eleganter ab illo επιτασία (ut ipse magister επιτάτης) δεξτερι συμπόσια, νενομισμένη, & δημοσμίασις, hoc est, legitima conuiuij moderatio, et ορθή σύμφοσις παιδαγωγία, quod idem significat, appellatur. Munere illo fungi Græcis est συμποσιαρχείν, & ποσιαρχείν. Illius leges, decreta, iussa, præcepta, quibus erat parendum, vulgò νόμοι συμποτικοί, leges conuiuiales, nec non ποσταγματά, & ποργυγέματα a Plutarcho, a Iuvenale dictata,

ab Horatio vini regna, a Cicerone magisteria eleganter appellantur: vnde magistrum Plautus dictatricem vocat, sic magistrum recte dictatorem dixeris.

Quoad primum Ecclesiastici præceptum, ne nimirum dignitate illa elatus insolentiùs se gerat, sed potius cæteris sese æquabilem præbeat, ei viciniam planè est illud Plutarchi, illum debere que Plutarchi οικειώς εχθρην, και φιλικώς δεσδ απαντας, επουλον η μηδενι, μηδ ε απεχθην ειναι, hoc est, familia præcepta de riter, amicè, beneuolè, erga omnes conuiuas esse affectum, nemini infensum & inimicum: nam a uiuij inter se conferuntur. lias, inquit idem, neq; imperando tolerabilis, neque distribuendo æqualitatis obseruans, neque tolerando inculpabilis erit. Huc quoque pertinet illud Epicteti præceptum: Μη συγκεδισας άμα οργην πολυτελεία δεσδ ενεγκαι. πολυτέλεια μη πηδησασα τω σώματι, μετ ε πολυ οίχεται, η η οργη ενδδσα τη ψυχη εστι τω μήκισον μερει σιόπει τήγερ εν, όπως μη υπ οργης εξαχθεις, τες δευτερον πολυτελως υβελισης, αλλά μάλλον μεθ ήμαρθητος ευτελως ευφρανης. Fac ne pretiosas epulas cum ira miscens assumas. Eximia enim epula postquam breui mora corpus transfuerint, paulò post abeunt. At ira cum animum subierit diutissime immorabitur. Vido igitur sis ne urgente ira in conuiuas eximie iniurius, sed potius cum mansuetudine & simplicitate illos exhilares. Itè, quòd illi iubet συμποσία του ανέυειν ευρημοσωίω & ομόνοιας, hoc est, conuiuio ornatum, decorum atq; concordiam conciliare.

Sed operæ pretium erit, ad Ecclesiastici illustrationem alia quoq; Plutarchi præcepta de hoc conuiuiali munere addere.

Primum ergo, ut Plato vigilum præfectum vult esse vigilantissimum: sic Symposiarcham quoque vult esse συμποτικώ των, compotationibus maxime aptum, ita ut neq; τω μεθύειν sit δόλωθ, hoc est, ebrietate facile obruatur, neq; sit δεσ το πίνειν άδεσδυμθ, hoc est, ad bibendum impiger & alacer. Nam & vinosus contumeliosus fuerit, & indecorus, & omnino sobrius iniucundus, παιδαγωγείν μάλλον η ποσιαρχείν επιτηδελθ, id est, moribus, quam conuiuio regendo aptior. Deinde ut Pericles (quoties prætor creatus chlamidem primùm indueret) secum solebat colloqui, tanquam semetipsum commonefaciens: Animum aduerte Pericles, liberis hominibus imperas, Græcis imperas, Atheniensibus imperas: ita conuiuij moderator secum reputabit, amicis se præesse, ut neque permittat eos turpiter agere, neque voluptatibus omnino prohibeat. Itaque oportet eum cum serijs bibentium studijs esse accommodatum, tum a iocis eorundem haud alienum, sed ad vtraq; probè temperatum: sic tamen ut boni instar vini non nihil ad austeritatem ingenio sit propensior: ita enim vino emollietur, & ad mediocritatem redigetur. Atque ut Xenophon ait, lib. 2. de Expeditione Cyri, Clearchum hominem alioqui austum & agrestem, in prælijs ob audaciam iucundum, hilaremq; fuisse visum: ita qui natura non est πικρός, αλλά σεμνός και άυσηρός, εν τω πίνειν αυτηρθηθ, ηδίων γινεται και δεσ φιλεσθ, hoc est, non morosus, sed gravis, austerus, ille inter potandum mitescens, iucundior fit & amicior. Hæc Plutarchus de magistri natura, atque moribus, quales illi esse debeant. Subiungit idem duo præcepta, quomodo is se & in compotationibus, & in colloquijs conuiuiarum (quæ duo fuerunt potissima illius muneris membra) gerere debeat.

Nam primò quidem solebant magistri illi conuiuales, conuiujs bibendi modum præscribere, in propinatio nibus, siue com potationibus quomodo se gerere debeat. Leges insanæ.

Siccet inæqualeis calices conuiuia, solutus Legibus insanis.

Hoc est, bibit quisque quantum libet, siue multum siue parum. Nemo cogitur a bibendi magistro calices æquales exhaurire, sed suo quisque arbitrato bibit: nemo necesse habet ex magistri præscripto bibere. De quo & prius dictum, cum citatus esset hic eiusdem versus.

Post hoc ludis erat cupa potare magistra.

Ad illam porrò modiperatoris, suam cuiq; vini portionem, quam hauriret, definiendi & præscribendi consuetudinem, videntur referenda illa calicis metaphora in sacris literis, quibus cum bona, tum mala, quæ Deus cuique cerdò dimensus est, atque constituit, significantur. De hac autem modiperatorum consuetudine antiqua (de qua alio in loco copiosius) hæc extant Plutarchi præcepta.

Debet is quam maximè peritus esse, quam unicuique conuiuatarum mutationem vinum afferat, & ad quod affectionis genus sit procliuor, ac quomodo merum ferat. Non enim vini quidem est alius alia ad aquam contemperatio, quam pincernæ regij habentes cognitam, aliàs plus aliàs minus suffundunt aqua: homo autem ad vinum non habet suum temperamentum. Sed & est, & magistro conuiuij cognitum esse debet, ab eoq; obseruari, vt musici in morem aliorum animos potando contentiores, aliorum abstinendo remissiores reddens, diuersitate æquabilitatem, atq; consonantiam efficiat. Non ergo κοτύλη καὶ κιάδοις, ἀλλὰ καὶ πινυ μίτρον, καὶ σάουατ' ἀνέμετ, τὸ δίκειον ἐκείτω, καὶ ὑπόσφορον ἀπονεύμνται, hoc est, non hemina & acetabulis æqualitas aestimetur (secundum leges insanas, quas Horatius vocat) sed modo quodam opportunitatis, & vt corporis sua cuiq; portio tribuatur. Quod si hoc difficile est, ad minimum cognosceret, qui facilius, qui minus facile inebrientur (sic enim senes facilius quam iuuenes, qui subinde mouentur, quam quiescentes, in somnijs & curis vexant, quam qui animo quieto sunt & hilari) quò facilius iustum cuiq; vinum dimensum tribuere possit. Sic Deus quoq; (vt ad illam tritam in sacris literis metaphoram redeam) ceu optimus magister atq; modiperator, cum singulorum hominum naturas, affectionesq; optimè cognitatas exploratasq; habeat, optime singulis suam vel furoris, vel amoris iustum, conuenientemq; calicem temperate, atq; assignare consuevit. Hac Plutarchus de magistri officio circa potum.

Suum cuiq; dimensum quomodo tribuendum.

De magistri munere circa colloquia.

Iam verò, quæ ad sermones, iocos, atq; colloquia conuiuialia, quomodo illa quoq; moderari magister debeat, egregie præcipit. Primò ergo dabit operam, vt ij duntaxat sermones, spectacula, atq; ludicra in conuiuio adhibeantur, quorum vsus ad conuiuij finem, scopumq; civilem quam proximè accedat. Is autem est, amicitia vel confirmationem, vel initium cum voluptate quadam inter conuiuas efficere. Ac quoniam ἀρετὴν, hoc est simplex, ac nulla alia re permixtum, omnibus in rebus fastidio est finitimum, ac noxium, ipsa autem mixtio nisi debito tempore, modoq; adhibeatur, omnia turbat: idcirco conuiuij dominus sedulo dabit operam, vt seria iocis temperet, & vt iocantes serium quid sectentur, & seria agentes veluti e nausea resciantur, & recreentur. Et quòd vulgò dici solet, iucundissimam esse nauigationem propè terram, & deambulationem iuxta mare, id huc transferet, & seria iocis temperabit. Locos præterea lususq; futiles, & inanes, nihil seri habentes, vel etiam cum alterius contumelia coniunctos, prohibebit. Et vt rex Assyriorum præconis voce præmium ei pollicitus est, qui nouam aliquam voluptatem excogitasset: ita rex conuiuij merito honorem, præmiumq; ei defert, qui πᾶσι διαὶ ἀνὸ βέλους, hoc est, iocum contumelia carentem, & oblectatione vtilem, risumq; non Momi, atque contumelie, sed gratie, & comitatis socium in conuiuium intulerit. Denique illius ἐπεσώματα, dictata, siue mandata debent spectare ad voluptatem, & vtilitatem, eaq; imperare, quæ iusso sunt familiaria, & ab eo præstari possunt. Sic enim exempli gratia, musicos iubebit canere, oratores dicere, philosophos questionem aliquam obscuram soluere, Poetas carmina recitare, &c. Facile enim quisque, libenterq; ad eam rem se duci patitur, in qua nouit se excellere. Hæc Plutarchus de conuiuialis domini munere, Ecclesiastici præceptis breuissimis admodum consentanea describit. Arque (vt Tacitus scribit) Rex conuiuij, regnum lusu sortitus, imperabat huic vt biberet, illi vt vinum misceret, alij vt abiret, alteri rursum, vt adesset, vt in Epicteto commemorat Arrianus, Saturnalium licentiæ eum morem tribuens, vt etiam Tacitus in Nerone: qui mos in Regalibus hodie obseruatur. Aristot. 2. Polit. legem circa ebrietatem esse dicit, τὸ τὸς νόον τὰς συμποσιαρχεῖν, hoc est, sobrios debere symposiarchas agere. Vnde Theophylactus in 2. Ioannib; Christus, inquit, ἡ ἀρχὴ ἐκλίνω ἐπιπέπει τὸν ἄρτον νόον. καὶ ἄν τὸς τοῖς τοῖς ἐπιπέπει τὸν ἄρτον νόον. ἀνὸ βέλους ἀνὸ βέλους ἀνὸ βέλους, hoc est, Architricino permittit degustationem vini sobrio. Nam in huiusmodi festiuitatibus quibus eiusmodi munus est commissum, sobrietati maximè student, quo illorum iussu atq; mandato omnia ordinate atq; decenter agantur. Et tamen hodie Germani vulgò cantillant in suis symposijs:

Muneris conuiuialis descriptio ex Tacito.

Symposiarcha maximè debet esse sobrius.

Ser Wirt ist der aller beste/
Dann er ist völler dann die geste.

Gell. lib. 13. cap. 11. ex Varrone conuiuij dominum, inquit, esse oportet non tam lautum, quam sine foridibus.

foridibus. His addamus Pollucis epitheta, quibus elegantis splendidiq; conuiuatoris mores, ingenij, optimè depinxit. Ea sunt, λαμπρὸς, μεγαλοπρεπὴς, εὐξενός, φιλόξενος, δημοτικός, εὐφρατής, καὶ δαιμόνιον χαίρειν, διπλοβωμὴς, εὐδίατος, μεγαλόφρων, φιλοφροσύνης, γέμων, ἀξιόμοστος, φιλοφροσύνος, πανηγυρικός, τὸ ἦθος, ἀβελβῆς, ἀβροδίατος, hoc est, splendidus, magnificus, hospitalis, hospitum amans, popularis, laute mensa excipiens, munditia gaudens, accuratus, bonæ diæta, magnanimus, comitatus plenus, commodus, affabilis, popularis deceat esse conuiuij præfectum. His adde, quòd scitum conuiuatorem Linius appellat elegantem & nitidum in conuiuiali apparatu: apud quem sic loquitur Titus Flaminius: Est autem res simillima cœnæ Chalcidensis hospitii mei, & boni & sciti conuiuatoris. Huic contrarij sententiæ sunt, εὐρύβιοι, κακὸ βιοί, μικροεπίπεις, ἀνελύστεροι, hoc est, duri foridique victus, nimis parui, illiberales, &c.

Quartum cuius Ecclesiasticus meminit, est, quòd illum, postquam munere suo perfundus fuerit, sedere & requiescere, siue recumbere iubet. Ex quo videtur posse colligi, illum non solum fuisse ab initio vnâ cum reliquis conuiujs accumbere, sed stantem, & huc atq; illuc cursitantem dedisse operam, vt omnia ritè, ordinèq; peragerentur. Hic quoq; notabis, illum conuiuas collocasse, ac vnumquemq; nomine suo appellando, singulis locum suum assignasse: vnde etiam ὄνομα κλήτωρ dictus est: verum de hoc alio loco vberius. Sic hodie quoq; is, qui in nobilium atq; principum conuiujs nuptialibus creari solet, conuiuij dominus, siue magister (quem Germani Hofmeister appellant) idem facere solet.

Postremò mentionem facit corona, ceu præmij, in quo similiter respicit ad antiquam consuetudinem conuiuiorum, in quibus conuinae coronas ex floribus confectas, capiti impostas gestabant, inprimisq; is, qui symposio præfectus erat. Et huc facit, quòd supra quoq; dictum est, coronæ impositione olim conuiuij dominum creari fuisse solum, ita vt corolla esset illius insigne. Huiusce consuetudinis antiquæ vestigia quædam hodie cernere licet apud Germanos & alios populos, in quorum nonnullis conuiujs, præsertim vicissitudinarijs, conuiuator coronæ impositione creari, atq; insigniri consuevit.

Hæc in genere de conuiuatore, cuius quæ sint partes, magis adhuc ex singulorum, quæ ad conuinia pertinent, explicatione patebit.

DE ALIMENTORVM NOMINIBVS,
ATQVE GENERIBVS VARIIS.

CAPVT VIII.

His præmissis nunc de ipso conuiuij apparatu dicemus, quem Varro apud Gellium dicit debere esse non neglectum, & in his quinq; potissimum videtur consistere: nimirum in alimentis, loco, tempore, suppellectili & ministerio, de quibus ex ordine agemus.

Primò itaque omnium conuiuatori alimentorum cura est suscipienda, & ea quidem duplex: primò vt illa emat, aut quocunq; alio modo sibi compraet, deinde vt illa præparentur, atque coquantur.

Alimenta autem, vt illa hoc in loco accipimus, sunt duplicia: alia esculenta, alia poculenta. Esculenta, siue cibi ab Hebræis his ferè nominibus appellantur. Primò לחם Lechem propriè quidem panem significat, sed creberrimè in sacris literis synecdochicè pro quouis cibo vsurpatur, propterea quòd panis cibus est præcipuus, maximè communis, parabilis ac necessarius, a לחם Lacham, quòd comedere & consumere significat: siue (vt alij volant) proprie cadere, incidere, concidere, vnde etiam Milchama, id est, bellum dictum. Gen. 43. Non poterunt Aegyptij cum Hebræis comedere panem, id est, cum ijs cibum capere: φάγειν ἄρτον Luc. 24. cibum pro quouis cibo capessere, vt plura exempla passim extant. Sic מים Maim, id est, aqua (quæ saepe panis nomini additur) pro quolibet potu ponitur. Vt 2. Reg. 6. Pone panem & aquam coram eis, vt comedant, id est, cibum & potum. Nam mox sequitur: Fecit eis conuiuium, aut prandium magnum: vnde colligitur, regè illos, Prophetæ iussu, cibo potuq; magnificè excepisse. Sunt hæc duo, panis nempe et

Conuiuij magister conuiuas collocare suis solum.

Corona conuiuij magistro imponi solita.

Long leul ai est
vnt ho capij
3a vntij te
p d m m m m m m
m m m m m m m m
m m m m m m m m
m m m m m m m m
m m m m m m m m
m m m m m m m m

Conuiuij apparatus in quinq; consistit.

Conuiuatori primò alimenta præparanda.

Alimenta sunt duplicia.

Esculentorum, siue ciborum nomina Hebræa.

Panis & aqua pro quouis cibo accipiuntur.

aqua & maxime necessaria, & ἐπιβροχία ἄνθρωπων hominum alimenta secundum illud Menandri.

Ἐπει δὲ λέγει βροχία, ἀλλὰ δύο μόνων
Δήμητ' ἄκτις, πᾶμα τὸς ἕδρηχός
Ἀπερ πᾶρσι, καὶ πῆρσ' ἡυᾶς τρέφειν.

Id est: Nam quid est, quod desiderent homines, præter duo solum. Nempe Cereris fruges, & aqua potione. Quæ in promptu sunt, & nutrire nos possunt. Aliquando etiam vox panis adhuc generalius res quasuis ad vitam hanc sustentandam necessarias significat: Ut cum in precatione Dominica petimus a Deo panem quotidianum, hoc est, res omnes vitæ quotidiana necessaria, vel ad victum, cultumq; corporis pertinentes. Germani quoq; panis vocabulum a pascendo dictum, teste Nonio Marcello brot (quod forsitan a Græco βρώσις, siue βρώμα deriuatur) pro quibusuis vitæ necessarijs usurpant: ut cum dicantur Einem das brot vor dem maul abschneyden. Item: Et fan sein brot wol erwerben/oder gewinnen.

כחל Ochel, Gen. 41. 42. siue אוכל Achilah, 1. Regum 19. מַאֲכָל Maachal, Gen. 2. מַאֲכֹלֶת Maacholeth, Isaie 9. escam siue cibum significat, ab מַאֲכָל quod absumere, siue consumere significat (hinc, fruges consumere nati) unde מַאֲכָלֶת Maachalæth, ceter, ensis, ab edendo, & quo aliquid absumitur, Iud. 19. סֵדָה Seudah quoq; Heb. idem quod pastus, (Gailus repas, Græcis ἰσχυρία) a סָעַר Saad, quod proprie fulcire, per Metaphoram saepe cibum sumere significat. Ut Iud. 19. Fulci cor tuum buccella panis, Psal. 104. Et panis cor hominis fulciat. Inde panis et aque baculus, ponitur pro quavis necessaria cibi potione copia, propterea quod victus perinde hominem fulcit atq; scipio, siue baculus. Hinc Virg. Tum vi-

Culter Hebraeis dicitur ab edendo.

Cibus Hebraeis dicitur a fulciendo.

Baculus panis.

tu reuocant vires: & Lucretius saepe, Cibo corpora refecta. Vnde, frangere baculum panis, (Leuit. 26. Ezech. 5. 14. Psal. 105. Esaiæ 14.) id est, efficere, ut panis siue cibus non habeat vim homines alendi, seu nutriendi. אַרְּוּחָה Aruchah quoq; (de qua voce supra quoq; dictum) cum cibaria in genere, cum speciatim diaria, viaticum, siue dimensum vnius diei cibum significat. Ierem. ultimo. Et cibaria eius cibaria perpetua tradantur ei, a rege Babylonis statuta per singulos dies. Prouerb. 15. Melior est cibus, siue victus oleris (cæna terrestris a Latinis dicitur) quam vitulus saginatus cum odio. שְׂבַר Schæbær similiter escam significat: Quasi diceret, fractionem, siue distributionem annonæ. Et fortassis frumentum ipsum, seu quavis alia annonæ sic vocatur, quod famem frangat, atq; conterat, ut testatur R. David Kimchi in lib Rad. ex eo quod dicitur Psal. 104. שְׂבַר רַעֲבִיבִי כְּחִיבִי Schæbær Raabon Battechan, fractionem, siue frangendam famis domum vestrarum, id est, frumentum, annonam, qua famem frangatis. De voce שְׂבַר Schabar, frangere, comparare, distribuere annonam postea. מַטְעָמִים Mataammim, cibi proprie delicati, & delectabiles, palato grati (cupediæ Latine) Genes. 27. Prouerb. 23. Non concupiscas cibos sapidos, a טַעַם Taam, gustauit, degustauit, sapuit, & est palati, ac linguæ, per metaphoram probare & experiri. Psal. 34. Prouerb. 31. Hebræorum doctores aiunt, gustantem non oportere benedicere: item ieiunium gustatione non frangi. Vnde colligitur gustare non esse proprie idem quod comedere: pro quo tamen aliquoties synecdochicis usurpatur.

ברא Barah, Baruth, Biriath, similiter cibum significat (quidam carpellum siue marsellâ vertunt) a בָּרָה Barah, quod est vesci, cibum capere. 2. Sam. 12. & 13. צִירִי צִירִי Said, Sed, Sedah, proprie venatio catachresticis, saepe generaliter pro quavis esca, et viatico usurpatur. Kimchi vertit sufficientiam cibi in Hichpaël וְצִירִי Ios. 9. 12. in venationem seu viaticum accipere Ios. 1. parata vobis cibum: sic panem edere Hebræis idem est quod cibum capere, siue epulari Gen. 31. Luc. 14. Vnde Deus promittens Iudæis manna manè, quod erat illis loco omnis alimenti, ait se illis demissurum pluuiam panum Leu. 16. & Leu. 21. Offerunt panem Deo tuo pro omni sacrificio cibario, secundum Rabbiorum interpretationem. Saepe item cum aqua coniunctim accipitur: similiter pro omni alimento, ut 2. Reg. 16. Elisæus iussit Regi Samaria, ut exercitui Syriaco apponerent panem & aquam. Postea magna copia alimentorum illis dicitur fuisse apposita. Sic Exod. 34. ad significandum, Mosem ab alimento 40. dierum abstinnisse, dicitur neq; panem comedisse, neq; aquam bibisse, qua locutione sacræ literæ, vel potius Spiritus S. simul temperantiæ & frugalitatis nos admonet.

מַשְׂכָּה

מַשְׂכָּה Mascchah, pro cibo positum videas 2. Sam. 11. 8. בַּגְּבֵל Bagvel Bog, Chaldæum videtur, & cibum significat: nec nisi apud Danielelem occurrit cap. 1. & 11. vbi Hebræum פַּת Path, cum Chaldæo iunctū cap. 11. בַּגְּבֵל Path Bag, dimensum significare videtur, quod Galli l'ordinaire vocant, quod etiam אַרְּוּחָה Arucha dicitur, de qua voce supra.

פַּת Path quoq; proprie fragmentum, seu bucellam panis significat, a פַּתַּח Pâth, id est, frangere, diuidere: & in genere pro pane, seu cibo accipitur. 2. Reg. 11. & Prouerb. 23.

תַּרְאֵפֶת Taræph (teste Kimchi) proprie fera prædam significat: quæ ei pro victu est, & transfertur ad hominis victum significandum, quem ille fera more sibi comparat, & accipit ab alio, tamen si vi non capiat ferarum instar. Alij simpliciter hoc nomine escam dici putant, quod capatur. Malach. 3. Psal. 111. Prouerb. 31.

רַחֲנָן Rachanan, Danielis 6. cibum, siue cœnam significat: tamen si Hebræi volant significare musicum instrumentum.

נַפִּיד Nafid, ebullitio, efferbirio, ut ita loquar, id est, quicquid ebullitione coquitur, gesottes: 2. Reg. 4. Et coque ebullitionem pro filijs prophetarum. Et iterum: Et inuenit vitem agrestem, & collegit ex ea colokyntidas agrestes, plenitudinem vestis suæ, & venit, & conscidit in ollam ebullitionis. Et iterum: Cum ipsi comederent de ebullitione. Hag. 2. Quando tetigerit cum ala sua panem aut ebullitionem, aut vinum aut oleum, aut quemcumq; cibum. Gen. 25. ebullitio lentium.

GRÆCÆ cibis varijs nominibus appellantur. ΕΒΕΣΜΑ, ΕΒΕΣΜΗ, ΕΒΗΤΥΣ, ΕΒΕΣ ΟΝ ΔΑΠΟ ΤΩ ΝΑΙΩ. ΕΒΕΣΜΑ ΝΟΣΙΜΟΝ dicitur (interprete Eustathio) τὸ ἡδύ, ὄξυ τὸ ἡδύ τῶ τοιάτῃ νόσου, id est, cibis redux, hoc est, suavis, ob dulcedinem dieti reductis.

Nomina Græca cibum significantia.

ΕΙΛΑΡ similiter (qua voce crebro Homerus vitur) dicitur quasi εἶδαρ, ab εἶδω, ut Eustath. annotat in Od. 676. 24. & 884. Idem in illa Homeri Od. α. Εἶδατα πολλὰ ἐπιθείσα: εἶδατα, inquit videtur appellare κατ' ἄλογον, τὰ ὄψα, obsonia, ad differentiam fragmentacorum, siue panum.

ΒΡΩΜΑ, siue βρώων ἐκ τῆ βέβρωμα & βρώσις ἐκ τῆ βέβρωσαι, & βρωτὸν atq; βρωτὸς ἐκ τῆ βέβρωται, cibū significant. Eustath. Od. 390. 40. Idem Od. 1521. βρώσις quasi βώσις τῆ ζωῆ, id est, robur viuens, ἐκ τῆ βρω, quod forsitan Pleonasmō literæ β. deducitur ἐκ τῆ βω. CHRIS TVS Ioan. 4. ἐγὼ βρώσιον ἔχω φαγεῖν, ἢ ὑμεῖς ἐκ δίδατε. Et paulò post: Εἶδον βρώμα εἶναι, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τῆ πέμψαντός με, καὶ τελείσω αὐτὸ τὸ ἔργον. Quæ verba Nonnus sic vertit:

εἶδαρ ἐμὸν πελὲ μῦθος, ἐμὸν πότον ἔργω τοκῆθ
εἶδαρ ἐμὸν πελε μόνον, ὅπως ἀξίπτον ἐελδωρ
πατρὸς ἐμῆ τελείοιμι, καὶ εἴδρον ἔργον ἀύσωω.

Εμβρομα quoq; Eustath. cibum saepe nominat. Hinc forsitan βρωτὸς homo dicitur ω in o verso: quia homo cibo indiget, & Brot panis.

Τροφή quoque alimentum quoduis significat, δαπὸ τῆ τρέφειν, id est, alere, nutrire. Plutarchus dici putat δαπὸ τῆ τρεῖν τὴν φύσιν, quod naturam sustentet.

Οχλὼ similiter teste Eustat. Iliad. β. 212. 37. Achivi vocant τὴν τροφὴν, cibum. Vnde ἐνωχία δὶσα, de qua voce supra. Idem Iliad. 64. 45. Οχλὼ idem quod τροφή, vnde ζεύς αἰγίχχθ, qui (secundum fabulas) simulatq; natus est, in Creta insula, δαπὸ τῆ αἰγὸς ἔρπυς τὴν ὀχλὼ, Hoc est, τροφὴν.

Φαγητά, & φεσφάγια Ioan. 21. appellantur δαπὸ τῆ φαγεῖν, id est, edendo: vnde sagum volunt dictam, quod illius arboris fructus, primus fuerit mortaliū victus, vel cibus.

Οψα quoque, & ὄψωνια, & φεσπολήματα (de qua voce infra pluribus) generatim aliquando quiuis cibi appellantur.

Ονειά, saepe ab Homero cibi appellantur, ἐκ τῆ ὄνειν τὸ ὀφείλειν, a iuuando teste Eustathio. Od. 36. 29. ὅτι ὄνησιμον ἢ τροφή. Vnde Homerus. 11. β.

Ἐπειτα καὶ αὐτὸς ὄνησαι πῶν.
Ἀξέθ' ἐν τὸν ἀεισον ἵνα ξείνω ἱερεύσο
Τηλεδαπῶ, ἄρως δ' αὐτὸ ὄνησομαθ'.

Eumens ad seruos subulcos. Eustath. λέγει ἢ καὶ ὄνησαι, τὸ ὀφειληθεῖαι δαπὸ τῆ φαγεῖν, ἀφ' ἧ καὶ τὸ ὄνειαρ τὸ βρώμα.

E 2

Προσάρμα quod, ἢ τὸ σώματι προσφους τροφή, alimentum corpori familiare, & adherens. Idem Il. 500. 44. τὰ προσάρματα ἤσου αἰτροφαίδπο τ' αἰετοῦ γίνεσθαι, inde etiam ἀρτοῦ nonnullis videtur dici.

Μασαξ (teste Eustath. Iliad. 1. 657. 8. idem est quod μάσημα, sine μεμασημένῃ τροφή, cibus mansus, siue masticatus. Inde Od. autem δ. 168. 47. sic appellatur, eò quòd sit causa τῆς μάσησως.

Ἥλα vox (ut testis est Eustath. Od. a. 96. 52.) apud Homerum aliquando generatim significat quemvis cibū: aliquando τὰ ἐφόδῃ, ὅ ἐστὶ βρώματα εἰς ὅδον ἐπιτιθέμενα, παρὰ τὸ ἔναυ, id est viaticum, hoc est, cibos ad iter necessarios, ab eundo: (cui respondet Hebraicum נתינתן viaticum, siue dimensum, ab ארץ Arach iter facere) aliquando paleas, nonnunquam etiam cibaria, qua ad navigationem pertinent. Idem testatur, Il. 890. vbi addit ἡλα significare τὰς τροφὰς, cibos, παρὰ τὸ ἔνω, τὸ πορεύομαι, τὰ αἶμα τὰ ζῶα & περιέναι ὡς δηκίον, ὡς δὲ τὰ σώματα, ὅθεν καὶ ἡλαῖς ἔστιν, id est, ab eundo, sic dicta propterea quòd vitæ atq. motus, siue progressus sunt causa: totum enim corpus permeant, vnde etiam epula dicta sunt ἔστιν: vel etiam ἡλα τὰ βρώματα, παρὰ τὸν ἔνω ὑπάρχω, ὡς αἶμα τὰ ἔναυ.

Sic σίτια, σίτη, ὅτι σίτη, ἐπισημοί Luc. 9. appellantur quævis cibaria, nonnunquam τἄμνην σίτη & σίτιον pro solo pane accipitur, ut cibus apud Latinos. Hom. Il. τ.

Σίτου καὶ οἴνου: τὸ ἔδω & βῆτι καὶ ἀλκή.

Σιγὰ Matt. 22. altilia, α σιτίξεν cibare, alere: vnde apud Irenæum legitur Saginata, & Luc. 15. τὸν μόχρον τὸν σιλῶτον θύσαν, vitulum saginatum mactate.

Δαις, δαίσιον, δαίσμιον, ἐπιδαειρον esca, cibus, edulium esui aptum.

Ἐπιδαειρὸν τὰ ἐπιθεμενα τῇ τραπέζῃ βρώματα, cibus, qui mensa imponuntur. Eustath. Od. a. 35. 6. in illud Homeri:

εἰδατα πολλὰ ἐπιθέσθαι.

Hinc a veteribus ἐπιδαειρὸν τὰ ἐπιθεμενα dicti sunt cibi mensis impositi, cui verbo Græco videtur probè respondere illud Iobi 36. v. 16. נחשח נחש Nachat Hafchulchan requies mensæ, id quod exponitur ab Hebræis id, quod requiescit super mensam pro cibo siue ferculo delicato. Sic imperimenta, teste Festo, dicta sunt quasi imponimenta, qua post cœnam mensis imponebant.

Boed quoque Græcis est pabulum, cibus, edulium. Πορβὴν teste Eustath. Iliad. 4. 08. 13. proprie cibus animalium brutorum, ut ἐπέπεδαυ verbum ἀλόγοις ζώοις οἰκείον, iisdem proprie tribuitur. Contra ἐδωδὴ, ἐδήτης, βρώμην cibus hominum proprius.

LATINE victus (ut a generalissimo exordiar) Græcè βίη & βίον, significat omne id, quod ad cibum potumq. pertinet, a viuo. Donatus victum a cibo sic vult differre, quòd cibus etiam delicatis præbeatur, victus in paruis, aridusq. alimonij siue constitutus. Isidorus: Victus, inquit, proprie vocatur, quia vitam retinet. Victare, & victitare idem quod vesci, & quasi victu vti: Ut Sarmatae victitant lacte. A Iuriconsultis verbum victus latius accipitur. Victus verbo continentur, inquit Vlpianus, quæ vsui, potuiq. cultuiq. quæq. ad viuendum homini necessaria sunt. Vitem quoque victus habere vicem Labes ait, & cætera, inquit Caius, quibus tuendi, curandisq. corporis nostri gratia vtimur, ea appellatione significantur 43. & 44. ff. De verb. signif. Hinc Alciatus leg. 43. de verbo significat: si quis legauerit victum, censetur omnia legasse quæ ei ad viuendum necessaria sunt. Ideo & vestiarius, & calcearius & habitatio & lectus debentur. Idemq. & si alimenta legata sint, & c. Idem leg. 44. ibidem intelliguntur hoc Doct. Ut qui victum debeat, etiam aegrotanti pharmaca suo sumptu præstare teneatur: sine his enim curatur nemo: qui verò cibaria debet, satis est, si ea præstat, quæ ad cibum pertinent, ut pullos, & c. Viuere verbum, inquit Caius, quidam putant ad cibum pertinere, sed Offilius ad Atticum ait, his verbis & vestimenta, & stramenta contineri: sine his enim viuere neminem posse l. 234. S. 2. ff. de verborum significatione.

Alimentum quoque generatim significat omne id, quod datur ad sustentationem vitæ. Hinc (ut Iuriconsulti scribunt) legati alimentis cibaria, & vestitus, & habitatio debentur, quia sine his ali corpus non potest. leg. ff. de Alim. vel lib. leg. aqua quoque emptitia alimentorum legato continetur. l. 1. ibid. Alimenta puero puellæq. legata, in omnem ei vitam debentur, vsq. ad pubertatem

bertatem: puero ad usq. annum 18. puellæ ad 14. debentur. Nam cum de alimentis agitur, pubertas his finibus terminatur l. 14. ibid. Hinc alimentarij, quibus alimenta legata sunt eadem ratione, qua donatarij, aut legatarij. Alimenta & cibaria Iuriconsulti ita volunt differre, quòd Alimenta & eorum nomine omnia continentur, sine quibus ali corpus non potest: horum verò tantum, quæ ad cibum pertinent. Itaque Iauolentus alimentorum legato & cibaria, & vestitus, & habitatio nem contineri tradit l. 6. D. de Alim. & cib. Vlpianus autem cibarium legato ea contineri negat. l. 21. D. eod. Alimonia Macrobio, & alimonium Varroni idem quod alimentum, seu nutrimentum, Isidorus: Alimonia dicitur eò, quòd eius sumptu corpus alatur. Hanc iuuenes accipiunt ad incrementum, senes ad perseverantiam. Neque enim subsistere potest caro, nisi alimentis. Alimentum enim est quo alimur, alimonia alendi cura. Hinc puella alimentaria, quæ publicè alantur. Penus & penu (vnde cella penaria seu promptuaria, in qua cibi conduntur & vnde depromuntur) similiter est omne, quo vescuntur homines, ait Cicero de Nat. Deorum, 2. Multaque in hanc sententiam Gellius libro 4. cap. 1. Ut Penus, auctore Q. Mutio, est quod esculum aut poculentum est: quod enim ipsius patrisfam. aut liberorum patrisfam. eiusq. familia, quæ circum eos, aut liberos eius est, & opus non facit, causa paratum est, ut Mutius ait, penus videri debet, nam quæ ad edendum bibendumq. in dies singulos prandij aut cœnæ causa parantur penus non sunt, sed ea potius, quæ huiusce generis longè vsionis gratia contrahuntur & reconduntur, ex eo, quod in promptu sunt, sed intus & penitus habeantur, penus dicta sunt, Hec Gell. Cibus omne id, quod vescimur, Terentius in Eunuchis:

Viden orium, & cibus quid faciat alienus? Idem, e flamma cibum petere (in Parasitum) pro quidvis cibi causa pati, & facere. Cibus Isidoro dictus quia capiatur ore, sicut esca, quia eam os capit. Cibatus idem ferè quod cibus. Plaut. in Milite glorioso:

Interclude inimicis commeatum, tibi muni viam,

Qua cibatus, commeatuq. ad te, & ad legiones tuas

Tuto possit peruenire.

Apul. lib. 1. Et aliquid cibatus refouendo spiritui Cibaria.

desidero. Cibaria similiter alimenta non modò hominum, verum etiam quorumvis animalium. Cicero ad Atticum lib. 6. Respondi, me non instituisse ijs dare cibaria, quorum opera non essem vsus. Idem pro Sexto Rosc. Amerino: Anseribus cibaria publicè locantur. Hinc leges cibariæ, quæ & sumptuariæ, quæ coërcebant sumptum in emendis cibis. Cibarium oleum Columella, quo ad cibos vtimur. Plin. lib. 22. Nec ignoro, etiam cibarium oleum esse faciendum, hoc est, vile, paruiq. pretij. Sic cibarius panis dicitur, a quo furfur excretum non est, Græci αὐτόπυρον nominant, & vinum cibarium, pro ignobili sumitur: & c. Cibale Varroni quod ad cibum pertinet, βρώσιμον (quæ vox Luc. vlt. ponitur) siue ἐδωδίων. Lac. inquit, est omnium rerum, quas cibalis causa capimus, liquentium maxime alibale, & id ouillum, inde caprinum.

Porro ab edendo deriuatur esca, cibus non solum hominum, verum etiam omnium animalium: vnde escarius, a um, quod ad escam pertinet. Ut escaria vasa Plin. lib. 36. cap. 36. Escaria mensa Festo quadrata, in qua homines epulantur. Vincula escaria Plauto cibi, quibus homines vincunt, atq. vinciri nonnunquam solent. Esculentia quoque dicuntur, quæ esui sunt apta, ut poculentum, quæ potui. Cicer. lib. 2. de Natura Deorum: Escule argentum, & potoium vulgò supelletilis nomine continentur. Paulus in l. Quum aquam, ff. supelletil. leg.

Edulia dicuntur, quæ ad edendum parantur, præter panem.

Epule quoque, quasi edipulæ, sunt cibi in vsu hominum quotidianum comparati. Cic. 3. Phil. Vno & epulis retentus, & alea est, si epulæ potius quàm popine nominande sunt. Epula etiam bestiarum quotidianus cibus dicuntur. Vergilius Æneid. Epulasq. draconi, Quas dabat. Horat. Serm. 2. Satyr. 3.

— cui stragula vestis

Blaccarum, ac tinearum epulæ, putrescat in arca

A manducando quoque obsonium olim dictum est manducum. Focula etiam dicuntur nutrimenta.

Plantus in Pers. At edes,

Nam iam intus ventris fumant focula.

Calesteri iussit reliquias.

Hinc & foculari idem quod facere, teste Nonio.

Latina nomina cibum significat. Victus.

Alimentum.

Alimentarij. Alimenta & cibaria quomodo differant. Puella alimentaria. Penus ea omnia continet, quæ esui potui que sunt l. ff. 3. de pen. leg.

Cibus. Cibatus. Cibaria. Oleum cibarium. Leges cibariæ.

Escaria. Vincula escaria. Esculentia.

Et haec de varijs ciborum nominibus. Pappa quoq; & bua pro cibo & potu usurpata sunt a pueris. Unde Cato de liberis educandis, cum cibum atq; potionem, quas atq; pappas vocent, et matrem mammam, & patrem tacham. Pappare idem quod comedere. Plautus in Epidico.

Novo liberto opus est quod pappet & comedat.

Diarium.

Diarium a die fit, & significat victum quotidianum, id est, quod in vnius diei cibum datur, & οσι-
τος εφημερις, Martial. lib. 11.

Sed lupus usuram, pueriq; diaria possunt.

Horat. lib. 1. epist.

Cum seruis urbana diaria roderet.

Ulpian. lib. 21. ff. de supell. leg. Diarijs, inquit, vel cibarijs relictis, neq; habitationem, neq; vesti-
fium debere partem est.

Cupedia.

Denique cupedia ciborum delicia gularumq; irritamenta dicuntur. Eadem a scito sapore sci-
tamenta vocantur. Hinc Cupediarius, qui deliciora huiusmodi esculenta apparat.

Illorum porro differentia sunt innumera, quas paucis percurram, vberiore illorum tracta-
tionem medicis relinquens.

Ciborum diui-
si quadripar-
tia secundum
materiam.

Primo distinguuntur secundum materiam: nam cibi sumuntur aut ex plantis, siue terrae na-
scentibus, aut ex animalibus, aut animalium partibus, aut tandem ex ijs, quae ab animalibus pro-
deunt, nec illorum sunt partes: ut sunt oua, las, mel, sanguis.

Cibi ex plantis

Ex plantis: ut arboribus, fruticibus, aut suffruticibus, aut herbis. Arboros appellant, quae
ab radice simplici caudice, ut trunco procedunt. Frutices multiplici procedentes ab radice, ut ru-
bus. Suffrutices herbae sunt, sed fructum ferunt, ut melonum planta, & fragaria. Ex his edendo
est aut tota planta, aut radix, aut folia, aut fructus, aut semen, aut flos. Tot a planta, ut rapha-
nus. Radix, ut napsus, aut pastinaca, aut bulbus. Folia lactuca, brassica, borraginis. Fructus
pyri, cotonei. Semen est eriticum, hordeum, legumina. Flores, borraginis, viola, rosa, citranguili.
His adde, quae terra sponte, ut superuacua proijcit, tubera ac fungos. Tubera in caenis apponi
solita, cur illa a tonitru crescere videantur, quare a Plutarcho Symp. Problem. 2. His omnibus
ali animantium corpora perquam commodè possunt, ut Galen. lib. de Alim. facult. de boni & ma-
li succi cibi: & Isaac Israelita libris dietarum amplissimè docent.

יבול Iebul Hebraicè, Generale nomen ad omne quod terra profert in usum animantium,
aut hominum, quasi productionem dicas. Differt a פרי Peri, quod פרי Peri, propriè de arborum
fructu dicitur, & metaphoricè hominum vel animantium, & interdum rerum aliarum. יבול Ie-
bul autem terra nascentia significat, gramen aut germen, plantam, fruges pro loci ratione li-
cebit reddere. Chaldaeus verus אלאלת Alalatha prouentum. Fructus autem ARBOREOS
primum & antiquissimum fuisse hominum victum, cum sacra, tum prophanae licere docent. At-
que inter hos quidem glandibus primum fuisse mortalinum victum vetustas credidit: vnde οζυ-
ρον nonnulli οζυρον φουρον, a fagis volunt deriuari, quoniam (teste Seruio) victus iste in glan-
dium genere fuit e fago. Hinc Arcades, quos teste Pausania in Arcadicis, Pelasgus primus glan-
dium usum docuit, βαλανοφοροι fuerunt dicti a Pythia oraculo, ut Plutarchus testis est in
Coriolano. Hinc tracta antiquorum Proverbia ολις σπυδος, id est, satis quercus, cuius Cicero me-
minit ad Atticum, & άλλω σπυδ βαλανιζε. Item, σπυδος πασθουτης πας αυηρ ευλευεται. Ex
quercubus & saxis nati: quercum aliam excute: quercus vacchatur: quercus multis ictibus dei-
citur: glandes mihi coquam, glande cassa, glande victitantes: de quibus Erasmus in suis Ada-
gijs: Tibullus 2. Eleg. 3.

Glans alar, & prisco more bibantur aquae.

Glans aluit veteres Iuuenalis Satyr. 6.

Et saepe horridior glandem ructante marito,

Id est, qui glande pascebatur rudi illa etate. Vide Eustathium in Od. 494. Commentaria Ouid.
Fast. 4. fol. 253. ubi docetur antiquorum victum fuisse herbas, & glandes. Vnde Iuuenal. Sat. 6.
de Saturnijs seculis:

Caulibus & pomis, & aperto viueret hortio.

Horatius glandem frugis nomine appellat lib. 1. Epist. ad Quintium:

Multa fruge pecus, multa dominum iuuat umbra.

Cum tamen glans & fruges, ut Lambinus annotat, quodammodo videantur inter se opponi: ut
apud Ciceronem in perfecto Oratore: quae est autem in hominibus tanta peruersitas, ut inuentis
frugibus glande vescantur? Idem Verrina 6. Nam & natas esse his in locis Deas, & fruges in
ea terra primum repertas arbitrantur. Verum de hominum & etiam aliorum animalium victu
ex glandibus, & aliarum arborum fructibus, cum antiquo, tum recentiore, multa iucunda lectu
legere licet apud Benedictum Curtium lib. 1. Historum cap. 4. 5. 6. 7. 8. vsq; ad 19.

Iulianus Imp. missis centum caricis Sarapioni amico suo cum epistola, in illa valde laudat ficus
& numerum centenarium. Ficum docet non solum sensu esse dulcem, verum etiam odore antecel-
lere. Praeterea adeo vtilem esse hominibus ut praesidium ad quouis venena salutare Aristoteli vi-
deatur, ac mensis etiam inchoandis & claudendis non alia ob causam adhiberi tanquam hoc vniu-
pro omnibus sacrum remedium aduersus ciborum iniurias adhibeatur. Adit, Ficum Dijs con-
secrari, omnibusq; aris adhiberi & quouis thure ad odores aptiorem esse. Ac paullo post: Quin &
mensas regales ficus ornat atq; ad omnium conuiuiorum ornatam adhibetur, & neq; αβρυστος,
id est, intritum neq; σπεντος, id est, scribita, neq; φηλας, id est, panis dulcioris, neq; aliud κερου-
νελας, id est, condimenti genus pari suauitate unquam reperietur: adeo est mirabilis ille cibus
pra alijs omnibus.

Fructus fugientes, hoc est, non durabiles: quos Graeci ωπραγς nuncupant, ferè omnes (ut restan-
tur Medici) paucis exceptis, viscosi succi sunt, et rudi comesti. Praestantissimi ab ijsdem censeantur
vna, & ficus, haec quidem probe matura, illae vero & pensiles & matura: sic enim quicquid in ipsis
fructuosum est pulchre abigitur, & omni tum vitio carent. Συγα nos ζυδς apud veteres dicebatur
οζυβαρονος: nam ficu antiquitus utebatur & κασταγος. Eustath. Od. 275. Cur Homerus μν-
λεαρ, id est, malum αγγαοκροπος, & Emedo: les μνλα, id est, mala sci. Punica δ' ηε φροια ap-
pellat, vide Plutarchum in Probemate octauo lib. 5. Symposiorum. Cur item ficus arbor ama-
rissimi saporis dulcissimum fructum producat, sequenti 9. Problemate disquiritur.

Frugum porro, uti proprie appellantur, duo sunt genera prima, frumenta & legumina. Fru-
menta a fruendo (auctore M. Varrone, & Donato interpret.) dici possunt omnia quae spicas ha-
bent cum arista, aut spicam muticam. Legumina vero, quae siliquis includuntur ceu theci. Vnde
Calphurnius:

— tandemq; legumina plenis

Vix resonant siliquis —

Isidorus: Prima ceres cepit uti frugibus in Graecia, & habere segetes translatis abunde semini-
bus. Vnde Ouidius:

Prima Ceres voto glebam diuouit aratro.

Prima dedit fruges alimenta q; mitia terris.

Frumenta sunt proprie quae aristas habent: Fruges autè reliqua, utraq; autem a fruendo dicta,
id est, a vescendo: nam frumen dicitur summa pars gulae quod alio modo Rumen dicitur: vnde ru-
mino & numer. Operæ pretium forsitan hic fuerit, primum varia Hebraeorum nomina frumentu
significancia inserere. Vt היתח Hittah triticu, frumentu quod ex folliculis protrudatur & pro-
mineat. Quidam tradunt hoc nome esse generale, ut Latini frumentu ad omnia frumentoru gene-
ra, praeter hordeu & legumina, quae e folliculis grana non protruduntur: sed speciale esse, ut Latini
triticum. דגן dagan Frumentum postquam excussum & ventilatum est. בר bar pro frumero
proprie a paleis purgato, vel nitidiorè & mundiorè, a בר bar, et si Kimhi generaliter pro
הבווא Thebuah frugibus exponat, sed dilatato nomine. עביר abur, est frumentu praeteriti
anni ab עבר abar, quod est trasire, praeterire. Prouetus vero futuri anni vocatur תבואה The-
buah, Item, זמורה הארץ Simrah haaraz optimi fructus terrae. Gen. 43. 11. ארר canere, sic
dicitur eo quod digni sunt qui omnium ore praedicentur, & decantentur. גדיש Gadisch, fruges
quae postquam demessa sunt congeruntur in area. בני בני ben garni, Isaie 21. filius areae mens,
id est, frumentum, vel palea sic appellata, quod truantur, & spargantur per aream.

Hordeum.

Hordeum (Hebraicè ἄρτυρ soerah, fortasse quod sit hirsutum, Græcè κριθὴ) in cibis antiquissimum sic dictum Isidoro, quod præ cæteris generibus frumenti aridum fiat (nam inter fruges primas demeritur) vel quod spica eius ordines habeat. Quid si hordeū dicatur, quasi cibi mansuetioris exordium? Hinc ὄλεος & beatius, quasi ὄλεος ὄλεος, id est, ex hordeo, ut ex specie genus, pro opum quarumlibet affluentia. Triplex est Isidoro, Hexaticon, distichon, trimense dictū: opimum candidissimumq̄, quod alij distichum, nonnulli Galatinum vocant, de quo Columella lib. 2.

Ex hordeo panis.

Vnde crebro apud Homerum κριθῶν ἄρτυρον, Eustath. Od. 3. Ex hordeo & panis conficitur, qui veteribus fuit usitatus, imbecillior, ac minoris nutrimenti (vnde magis adhuc Christi diuina potentia, qui quinq; panibus hordeaceis, & paucis piscibus ingentem hominū multitudinem paucis, elucet) & polenta olim a Græcis, & potius a nonnullis gentibus vini penuria laborantibus, Cereuisia (forsan a Cerere) a ζῆθος dictus, quem a Dionysio primo monstratum dicunt, & ex eius humore prisana, de qua vide Langium Epistola 57. & Mercurialem Variarum lectionum lib. 4. cap. 13. Suidas φαρισάνα ἢ πρισάνα δὲ τὸ σίτου ἐπιμήνους ἐπιθεῖσα. Dicta autē est, παρὰ τὸ δαισαίνεσθαι, id est, ab epulando, quod primum cibum ante panis inuentionem sic conficiebant: & deniq; ex crassiore eius farina puls, & pulicula conficitur. Marcialis:

Mucio quod non det taciturnis accipe mulis,
Hæc ego cauponi, non tibi dona dedi.

De hac plura vide apud Dioscoridem, & Barbarum, Leuin. Lemnium, de herb. sacr. script.

Far.

Far apud veteres de omnibus fructibus dici esse solitū, quia id terra ferat. Vnde farcio, quod proprie est saturo, quasi farre impleo. Et fertum genus cibi, quod Dijs in sacrificijs offerebatur. Persius. Attamen hic extis & opinio vincere fertō.

Farreum genus cibi ex farre factum. Plin. Cum & in sacris nihil religiosius confarreationis vocabulo erat, nouaq; nuptiæ farreum proferebant. Quibusdam tamen ex veteribus, teste Varro ne, far dictum est ab edendo ut vult Isidorus: quoniam primo eo vsi sunt Romani (vnde & farina a farre dicta) siue quia in sacrificio panis ex farre ad aras offerebatur: vnde adorea sacrificia dicta, sicuti etiam adorea dicta laus, quod gloriosum putabatur farre abundare. Vide Plin. lib. 18. cap. 8. Isidorus sic ait esse dictum, quod iniitio frangeretur. Apud antiquos enim molarum vsus nondum erat, sed frumentum in pila missum frangebant, quod erat molendi genus. Dionysius Halicarnassensis lib. 2. Antiquitatum: Quemadmodū nos Græci, inquit, antiquissimam hordeaceam frugem rati, hordeo, (quod ἄλεος, id est, molam salsam vocant) bestias iniitamus: sic Romani quoniam far, quod nos ζῆαν appellamus, fructum antiquissimum honoratissimumq; esse existimant, illo quoduis sacrificium igne adolendum respergunt. Ibidem nuptias sacras Farrea a Romanis dicit fuisse appellatas, ob farreæ ceu sacratissimi & primi cibi communionem, quæ inter coniuges erat. Festus & Boëtius scribunt, farreo libo adhibito, genus id matrimonij contrahi solitum, vnde sit dicta farreatio: sicuti cum dissoluerentur nuptiæ, affarreatio. Vide plura apud Cæl. lib. 28. cap. 17. Dionysius ζῆαν vult idem esse Græcis, quod Latinis far. Quidam tamē distinguunt: vnde Plinius: Qui ζῆα vtuntur, nō habent far. Zea Latinis dicitur Spelta, ex qua apud veteres fiebat Attica potio, sic dicta, quod aleret corpus.

Adorea.

Farrea.

Farreatio.

Zea.

Triticum.

Triticum, quod principem inter fruges seu frumentacea locū obtinet, Varro dictum, quod spicis tritum sit. Isidoro triticum vel a tritura dictum, quod purissimum horreo cōdatur: vel quia granum eius commolitur & teritur. Siligo tritici stros, weizen/ Plinio tritici delicia lib. 18. cap. 8. Homero ὄλεος dicta, iumentis a Græcis dari solita, Eustath. Il. 1. Ex siligine laudatissimus panis confici solitus. Isidoro genus tritici a selecto dictum, quod in pane eius species est præcipua, dirkeitorn. Auena Græcis βρώμη, apud plerosque esse iumentorum cibum. Quædam nationes ex ea polentam conficiunt, quæ auenata dicitur, qua Germani potissimum delectantur. His adde milium, κίχρον Græcè sic dictum, ut volunt Grammatici, a granorum multitudine. Oryzam vulgò, & deprauatè ryxum, Germanicè reyß/ quod Theoph. ἐρυζον, nonnulli ordecum Galeaticum nominant. Item Panicum fenet a paniculis dictum, quibus semen inest, siue, ut vult Isidorus, quod in multis regionibus eo panis vice homines vtantur, quasi panis vicium. Græcis, ut Dioscoridi, Theophylasto, Galeno est ἔλυμα & μελίμη. Item Gut, quæ Græcè μελάριον, vulgò a nigrore nigella, aliàs papauer nigrum, cuius semine olim panem condiebant.

Deniq;

Deniq; Sesamum, quod ita passim feri desijt, ut multis in locis nomen frugis ignoretur. De his vide etiam Leuinum Lemnium in Exploras. Herb. lib.

Legumina, siue (ut a nonnullis appellantur) Legumenta, siue etiam Legaria voce Gallica Legumina. (teste Varro) a legendo dicta sunt, quod non secuntur, sed vellendo legantur. Ab Hebræis ὄγρον ferolim a ὄγρον Sara, id est, seuit, seminavit (serere ab Hebræo Sara videtur derivari) a Græcis χέδρωτα & ὄσπρια, a ὄσπειν, vnde ὄσπειναι qui cōmundis leguminibus præfecti sunt, & ὄσπεινία munus ipsum. Ex medicorum sententia cacochymiam & flatu pariuunt, excepto pisō, quod secundum Galenum inflatione caret. De more Idola consecrandi leguminibus sic scribit Aristophanis Scholiastes in illa in Pluto:

Καρ. Τὰς χύτρας αἰς τὸ θεῖον ἰδρυόμεθα,
λαβὲς ὅπῃ τὸ κεραιῆς φέρε σαιμῶς.
Ἐχρεα δ' ἡλθεσ' αὐτῇ ποικίλα.

Mos consecrandi leguminibus.

Scholiastes: ἔθ' ὅν τοῖς ἰδρυόμεθα τὰ ἀγαλμάτων ὄσπριων ἐπιμένων χύτρας ἀειπομπυέδαυ ὑπογυωακῶν ποικίλως ἡμερισμῶν, καὶ τέτων ἀπὴρχοντὸ χρεῖσθαι εἰς θεοῖς δαπνέμοντες δ' ὀρώτης δαίτης. Memini tamen Gilbertum Genebrardum virum doctissimum, & historiarum antiquitatumq; peritissimū (quo olim Lutetia præceptore fidelissimo humanissimoq; vsus sum) in Prophetia Danielis explicatione affirmare: Danielelem cum suis socijs cum sobrietatis, tum religionis quoq; causa leguminum potissimum esu uti voluisse, eò quod legumina non offerrentur idolis, ut nec olera. Quod videtur alluisse Paulus ad Rom. 14. infirmus olera comedit. Moris etiam fuit, ut seruo primum domini ades ingresso, legumina super eius caput spargerentur, boni ominis causa. Genera leguminum coctorum ad conuiuium propter luxuriæ continuationem raro vocabat Commodus Antoninus, teste Lampridio. Seuerum Imperatorem Romanum cibi parcissimum, patriq; leguminis avidum fuisse, Elius Spartianus testatur. Sergium Galbam ordinario dispensatori breuiarium rationum offerenti paropsidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexisset, testis est Suetonius in eius vita. Moris fuit etiam nouam nonā conspergere tritico, siligine, auena, hordeo, pisīs, fabis & papauere apud Borussos, de quo vide Tit. de nupt.

Mos spargendi legumina super caput seruorum.

Faba (ut ait Isidorus) quasi plaga, dicitur τὸ φαγεῖν, a comedendo dicta, quod primum homines Faba.

hoc legumine vsi sunt. Κυάμοι, olim πύραμοι dicti: vnde πύραμα festum a coquendis fabis dictum, quasi κυάμωνα, vide Eustath. Il. 1. De Pythagorea abstinencia a Fabis passim multa extant. Erasmus in Adagijs: κυάμων ἀπέχεσθαι, a fabis abstinere. Fabarum esus, secundum Pythagoreos, sterilitatem, secundum Galenum, fecunditatem offert. De quo vide Mercurialem in libro Variarum Lectionum: ibidem de Faba Aegyptiæ pondere, de fabis Philipporum, de pane fabaceo vide plura, ἐπὶ (teste Aristophanis Scholiaste in Pluto) ὁ νεὸς φάβα οἱ ἰδιώται καὶ ἀρχεῖοι τὸ δὲ λαλελυμῶν ἐπὶ τῆ ἡσέως, καὶ τὸ ὄσπριον. Γαζα ἐπὶ fresum vertit. Galenus, τὸ ἐπὶ τῆ ἡσέως ὄσπριον τε καὶ χερδῶπρον παρὰ σπυδα ὄσπριον, edulium a leguminibus fractis, fresisq; concinnatum. Clemens Alexandrinus & Athenæus & Mercurialis lib. 4. Variarum Lectionum Cap. 5. docent fabam viridem post carnes loco bollariorum olim esitatum fuisse. Prouerbia, Faba alba: faba nummus: fabam & salem: fabarum arrosor: fabas ne comedas: vide apud Erasmus. Κυβέλια ἐδιδίεν, id est, fabilibus victitare, de homine nimis sordido: qui quibusvis cibis vilissimis, etiam fabarū, fursuribus & repurgamentis (quæ ἀνρόβια & ὄσπρια ἐράσματα τὸ κυάμων Græcè dicuntur) præ nimia parsimonia vescitur. Fabarum vna est alba, altera nigra. Illa quidem Athenienses felicitatē, hac verò infortunium significabant, ut Thracæ albedine & nigredine calculorum. Fabacia, a veteribus dicebatur genus libi ex fabis, κυάμινος: Plinius lib. 18. cap. 12. Quin & prisco ritu Fabacia suæ religionis dijs in sacro est. Κυάμοτροξ, κυάμοις τρώων dicebatur ὀδινάζων, siue διγασῆς δωροφάγος, index qui victum habet a suffragijs, in quibus ferendis olim vtantur fabis, teste Suida. Sic Pericles fabis vsus esse ad sortem, cum Athenienses milites in obsidione Samiorum tædio afficerentur. Nam quibus alba faba obuenerat, ijs epulari, atque in otio esse permisit, cæteris pugnantibus. Inde posteri diem, quo voluptatibus indulgebant, ab alba faba nuncuparunt, teste Plutarcho in eius vita. Lomentum appellatur farina fabacea, quo ad eruganda corpora vsa esse antiquitas. Vnde Lomentum.

Etia;

Prouerbia de faba. Fabilibus victitare.

Fabacia.

Epigrammatistæ

Lomanto rugas veteri quod condere tentas.

Cicer.

Cicer, Græcè ἐπίκυβος dicitur. Ciceris emptor fricti, & nucis ab Horatio de arte Poëtica appellatur aliquis de plebe pauper, & egeus, qui vescitur cicere & nucibus. Emebat enim frictū cicer plebecula, ut eo interea dum agebantur fabula, & quovis alio tempore solaretur, ac leuaret famem, ut annotat Lambinus, & Erasmus in Adagijs. Persius Satyra 5.

— & cicer ingere largè

Rixanti populo, nostra ut Floralia possint.

Nam in ludis Florilibus mistio quædam fiebat leguminum in ipsum populum, ab his qui honores peterent ad populi favorem promerendum. Hæc autem fieri videbantur in memoriam Floræ Deæ, cuius numine legumina & cætera fruges florescerent. Vnde Horatius:

In cicere atq; faba bonam tu perdesq; lupinis.

Plautus in Bacchide:

Tam frictum ego illum reddam,

Quam frictum est cicer, &c.

Id est, ego senem ita versabo, ut cicera coquus in sartagine versare solet, dum frigitur. A ciceris satione (si Plinio credimus) Cicerones dicti sunt, sicut a lente Lentuli, a faba Fabij, a piso Pisones cognomina traxerunt. Lens, lenticula (Græcè φακὴ, φακός) olim philosophis in cibo maxime placuit, & apud Græcos magno in pretio fuit, ut passim ex antiquis literarum monumentis colligi potest. Apud Athenæum Zenonem solitum fuisse lentes coquere inuenimus. Inde Stoicorum dogma erat (teste Athenæo lib. 4.) Sapientem omnia rectè agere, & lentem diligenter condire. Pherecrates: μή μοι φακὴς, μή δὲ Διὶ δὲ ἡδουαί. μή δὲ ἑώγῃ τις, τὴν εἰς ἑμὲ ὄζει κακόν. Id est, Ne mihi lentes, quaeso per Iouem, non enim mihi placent. Si enim quis comederit, ore malè olet. Martialis in Xenijs:

Accipe Niliacam, Pelusia munera, lentem,

Vilior est alica, carior illa faba.

Nam quidem optima nascitur circa Pelusium oppidum: a quo Niliostium Pelusiacum dictum. Virgilius:

Nec Pelusiaca curam aspernabere lentis.

Ex hoc legumine multa proverbia nata sunt: ut, Lente gaudere desijt: Lenticulã angulo tenes: Lenti unguentum infundere: antè lentem augere ollam, Zenonium est, & lentem coquere: de quibus Erasmus. Esau cum pane & ebullitione lentium commutavit suam primogenituræ dignitatem. Genesis 25. Sic pariter multi cibo potuq; vendunt libertatem suam. His adde pisum, pison, a Piso dictum: Viciam, faseolum, siue faseolum, lupinum, βέρμυον, eruum ὄρελοι, eruitiam ἀργον non dissimilem eruo, &c.

Brassica.

Ex herbis, siue oleribus (quæ λάχανα seu λαχανάκια Græcè) Brassica (quamvis Catoni laudata; quippe quam esse illū oportet crudam ex aceto, qui velit in conuiuio multum bibere, cænareq; libenter, teste Varrone lib. de re rustica, cap. 2.) flatu nō vacat, & melancholicum succum gignit. Dicta est a Latinis veteribus priuatū olus, a Græcis πρᾶμλην, quasi κοράμλην, quod oculis inimica existimetur. Pupulas enim oculorum (quæ Græcis κόραι dicuntur) hebetare fertur.

Corchorus.

Vnde Proverbum: Crambe bis repetita mors est. Κόρχος & ἐν λαχανάοις, etiam corchorus (oleris genus est vilissimi, teste Plinio) inter olera: Proverbum in homines nullius pretij, qui tamen in numero aliquo haberi volunt, teste Erasmo. Brassicam iurare, de quo idem. De Lactuca (quæ a lacte, auctoribus Plinio, & Varrone nominata est, & a Græcis θελάκην, apud Dioscoridem θελάκη vocatur) eius natura, viribus, quibus illa proffit, vel officiat, vide Levinum Lem. lib. 2. de miraculis natura, cap. 42. Similes habens labra lactucas, Proverbiū, de quo Erasmus. Lactucas Aristoxenus comedere fuit solitus sub auroram, eas placetas virides appellans, testibus Eustathio & Athenæo. Augustus pristinam olim valetudinem lactuca recuperavit, Musæ medici prudentia: cui idcirco Populus Romanus statuam iuxta eadem Æsculapij erexit, teste Suetonio.

Lactuca.

Columella lib. 11. rei rustica:

Iamq; salutare properet lactuca sapore

Tristiaq; reuelat longi fastidia morbi.

Tacitus

Tacitus similiter Imperator (teste Flauio Vopisco) in conuiuio præ omnibus oleribus affatim ministratis, lactucis impatienter indulgit. Somnum enim se mercari illa sumptus effusione dicebat: amariore cibos appetiuit. Pertinax Imperator Romanus, cum verbis esset affabilis, re erat illiberalis, ac prope sordidus, ut dimidiata lactucas, & carduos in priuata vita conuiujs apponeret, testis est Iulius Capitolinus. De hac Vergilius in Moreto:

Grataq; nobilium requies lactuca ciborum.

Lactuca ὑπνώδης, id est, soporifera, Aegineta, refertur inter ἀκραιπνά, & comescit Venere, σωσσίαν δὲ σπέρματι, Dioscoride teste. Atq; hæc est ὑποδογία, quod apud Callimachum Adonis in lactuca occultatur a Venere. Cur medium lactucæ a mulieribus non comedatur Plutarchi fuit Problema 10. lib. 4. Sympos. cuius præter titulum nihil extat.

Cepæ Aegyptiaca βύβρα bezolim laudantur, Nu. 11. 5. De cepearum usu vide quædam obseruatu digna apud Mercurialem in libro Variarum lectionum. Κρόμυα ἐδίειν cepas edere, aut olfacere dicebantur ioco proverbiali, qui lachrymari videbantur: de quo plura Erasmus in Chiliad. Cepa oculis mordet, vnde a Græcis κρόμυον dicta, quasi pupillam oculi comprimi cogat, ut scribit Aristoteles in Problematis: inde etiam lachrymosa a Columella dicitur. Θύμος θύμος cepa est agrestis, siue porrum: inde ἀλες θυμῶν apud Aristophanem, sales cum cepa conusi, teste Scholiaste. Malua ἀλίμ, & ἀλίψ, id est, samē, sitimq; sedans ab Athenæo dicitur lib. 2. cap. 19. Θύμος Aristophani est species herbe vilis (ut videre est in Pluto) qualis μελάχη, & ἀσφάδαλ & Hesiodo, ut testatur Scholiastes.

Cepa.

Malua.

Beta quoq; notissima herba olim pauperum cibus fuit. Persius Satyr. 3.

Beta.

Pure, quod haud deceat plebeia radere beta. Et Martialis:

Vt sapiant fatuae fabrorum prandia beta.

O quam sæpe potat vina, piperq; cocus.

Hinc fatuorum Bononienses videntur Beranum appellare. Sunt qui betam blitum quoque nominant, vnde est Latinis pro stupido bliteus, in qua sententia hodie sunt quidam medici & pharmacopola, sed optimi quiq; auctores hæc discernunt. Græcè τῆταρον, τεύταριον, & σῆταρον dicitur, Germanicè mangolt. τῆταρον edulium ex beta & lentibus Heraclidi. Apud Aristophanem commemoratur, anguillas cum beta coqui solitas in Acharn.

Huiusmodi porro cæna tenues, frugales atq; parabiles hominum pauperū & plebeiorum, quæ leguminibus oleribusq; terra enatis constant, a Plauto eleganter cæna terrestres, a Petronio cæna cynica a Plutarcho τροφαὶ ἀναιμάτοι, cibi sine sanguine, ab Horatio cæna sine sanguine, & dapes inemptæ appellatur cuius modi cænas etiam Hecales cænas appellari ex Ouidio supra docuimus; quarum meminit quoq; Iulianus Imp. in epist. ad Iamblichum his verbis: Theseus quidē certè mensam Hecales, licet tenuem, non est aspernatus: sed necessitati obsecutus exiguo contentus fuit. Plautus in Captiuo ita facetè iocatur:

E. Terrestris cæna. E. Sus terrestris bestia est.

E. Multis oleribus. E. Curato ægrotos domi.

Huiusmodi autem cæna ut antiquissima, ita omnium videntur saluberrima. Vnde Horatius lib. 1. Carminum, Od. 31.

Impunè, me pascent oliuæ: Magisue rhombus, aut scari: Me cichorea, leuesq; maluæ. Si quos Eois innotata fluctibus Fruiparatis, & valido mihi Hiems ad hoc vertat mare: Latoë dones, At, precor, integra Non Afra aut descendat in ventrem meum, Cum mente: nec turpem senectam Non attagen Ionicus Degere, nec cithara carentem. Iucundior, quam lecta de pinguisimis Oliua ramis arborum:

Idem in Epod. Od. 2.

Dapes inemptas apparet. Aut herba lapathi præ amantis & graui

Non me Lucrina inuierint conchyliis Maluæ salubres corpori.

Huc quoq; pertinet dictum celebratissimum: Hortus pauperis est macellum. Item, Ex horto Hortus pauperis est macellum, quanto innocentiore videtur? Apud Plinium, Horti, inquit ille lib. 19. cap. 4. maxime placebant, quia non egerent igni, parcerentq; signo, expedita res & parata semper vnde & macellum.

acetaria appellabantur facilia concoctui nec oneratura cibo, & quae minimè accenderent ad desideria panis, &c. Hinc factum est, quod & macellum foro olitorio competat, & horti ostia macellorae iuxta Varronem appellentur: quod est frugalitatis veterum argumentum. Inferorum cibibus malis & porrum, teste Erasmo in Chiliadibus. Holerum appositiones: de re nullius momenti proverbiū, sumptum videtur, vel ab holoribus appositis in mensa, vili nimirū cibo, vel auctarijs holeram, quae nonnunquā emptores sordidi ac tenues requirūt. Hinc in sacris quoq; literis olera ceu cibus tenuis atq; vilis aliquādo opponitur carnis, ut Prouerb. 15. Ad olera vocari cum charitate melius est, quam ad vitulum saginatū cum odio. Et ad Rom. 14. Alius quidem credit vescendum esse quibusuis, alius autem infirmus (fide) edit olera. Didimus Iulianus Imperator Romanus (teste Elio Spartiano) tante parsimonia fuisse perhibetur, ut per triduum porcellum, per triduum leporem divideret: saepe autem nulla existente religione, oleribus legumibusq; contentus, sine carne cenauit. Persarum magi (ut testatur Eubulus) & Apollonius (teste Philostrato) non nisi oleribus ferè vescabantur. Prophetas quoq; oleribus victitasse, ex illo loco colligi potest. 2. Reg. 4. Elisaeus in Gilgal, cum magna tunc temporis esset fames, a Prophetarum filijs (discipulis) per famulum suum pulmentum ex oleribus in olla parari voluit. In Hebraeo est אורח Orot, quam vocē interpretantur olera. Et cum viridia sint, videntur confirmare atq; illustrare aciem oculorum. Hebraeis enim אור est lux. Rabbiorum quidam Erucam peculiariter voluerunt significari, sic dictam, quod vim habeat acuendi visum; alij cucurbitam syluaticam, vulgò colloquintidem dictam interpretantur. Notandum etiam ibidem, quod Elisaeus pulmentarij illius esculenti amaritudinem in dulcedinem transtulit. Cum enim conuiuē degustassent pulmentum, clamauerunt: Mors in olla, hoc est, venenum nobis est exhibitum. Elisaeus igitur non imperitus rerū naturae, iniecta olla farina saporem illum amarum correxit & emendauit. Nam farinae polentaria, praesertim ordeacea, ex qua polenta conficitur, vim habet amarulentum saporem diluendi & abolendi, teste Leuino Lemnio in expositione herbar. Bib. Olus aliās Hebraeis etiam אררית dictum a viriditate. In huiusmodi porrò cœnam terrestrem extat elegans huiusmodi Ammiani epigramma apud Stobaeum:

Ως κήπων τε θυκῶς δ' εἶπνον παρέδοσαν Ἀπυλλῆς,
Οἴομεν & βόσκων ἀντὶ φίλων ἐσθλατα, &c.

Olera ferè coquuntur in olla (vnde fortasse nomē habent) quod & olim in vsu fuisse indicat illud dictum ex paronomasia olla olera legit. Olitorij cōiuuij (eines Trautmals) solennis exemplū est apud Tigurinos in pago quodā, quod solis oleribus constat, & a rusticis celebratur. Forū olitorium Graecè λαχανοπωλεῖον, Germanicè Trautmarc Et appellatur, vbi olera venduntur.

ALIMENTA porrò secundi ordinis ab animantibus petita, in tria omnino genera diducuntur: quadrupedum, volatiliū, & natantium. Nam piscibus, alitibus, & gressibilibus animantibus alimur, eorumq; partibus tum externis, tum etiā internis. Ac primò quidem pisces, ut ab illis exordiar, cum apud Graecos, tum apud Romanos semper magno in pretio atque honore fuisse, eorundem multi libri satis superq; testantur. Hinc Rhodij laudabant admiratores & amatores piscium; vituperabant carniū, agrestesq; & ventres vocabant: illos autem ἐλαδδετας, id est, ingenuos, ut testis est Aelianus. Hinc etiā pisces ὄψα et ὄψαρια dicti κατ' ἐξοχλήν, eò quod inier obsonia principatum obtinent, teste Plutarcho 4. Sympos. Probl. 4. Hinc ὄψαρια, & tritones piscinarum pro gula proceribus apud Ciceronem lib. 2. Epistolarum ad Atticum. Vide Iunium in Prouerb. Δὺο ὄψαρια. Nonnus (Ioan. 6.) ἰχθύας ὀπταλίως vertit. Ἀσθεαίδης, teste Suida, minuzi pisces asi dicuntur, & quaecunq; in pruna assantur. Piscium esum Christo familiarissimum fuisse legimus. Post resurrectionem quoq; (teste Luca cap. ultimo) piscem ὀπτόν, id est, assatum degustauit. Homeri temporibus piscium & auium esum fuisse vsitatum Athenæus docet lib. 4. cap. 5. eorum tamen in conuiujs heroum nullam mentionem facit, propterea quod ijs in dignitate constitutis non conuenire huiusmodi alimentum existimabat. Eustath. Gadarei Melegni testimonio comprobatur, veteres non fuisse appetentes piscium, sed eorum esum post Homeri tempora innaluisse. Homerū praeterea, ceu Syrum natione, secundū gentis illius instituta Heroas fecisse abstinentes a piscibus. Quanto in pretio fuerint apud paulò vetustiores Romanos pisces, & praesertim muranae, Macrobius docet lib. 3. Saturnal. cap. 15.

Inferorum cibibus malis & porrum, teste Erasmo in Chiliadibus. Holerum appositiones, prou.

Qui oleribus vesci soliti. Catonis cibus & rapis. Persarum magi.

Alimenta ex animalibus triplicia. Pisces.

De aci-

De acipensere, mulo, ecaro, lupo, vide eundem cap. 16. Hinc Horat. lib. 2. Satyra 2.

At mihi cum longum posset tempus venerat hospes:
Siue operum vacuo gratus conuiuia per imbrem
Vicinus: bene erat, non piscibus vrbe petitis,
Sed pullo atque haedo, &c.

Cicero in Pisonē: Extructa mensa non conchilijs, aut piscibus, sed multa carne subrancida: quo loco Pisonis sordes ostendere conatur. Horat. lib. 2. Sermonum Satyra 2. de acipensere, qui olim nobilissimus habitus est piscium (teste Plinio) sic scribit: — haud ita pridem Acipenser.

Galloni praecoris erat acipensere mensa Infamis.

Erat autem hic Gallonius praeco, de quo sic M. T. C. in Oratione pro Quintio scribit: Qui relicta bonorum virorum disciplina, & questum & sumptum Gallonij sequi maluerunt: atq; etiam quod in illo non fuit, cum audacia perfidiaq; vixerunt. Et Lucillius apud M. Tull. lib. 2. de Finibus, O Publi (inquit) o gurges Galloni: es homo miser, cenasti in vrba nunquam bene, cum omnia in ista consumis squilla, atq; acipensere cum decumano. Et ipse Tullius de eodē multa ibi dem. Apparet autem ex ijs versibus Lucillij, hunc Gallonium obsoniorum gurgitem acipensere, ut carissimo & suauissimo pisce ornasse instruxisseq; conuiuium. Archestratus apud Athenæum lib. 8. existimat, γαλεόν eundem piscem esse, atq; eum qui apud Romanos cum tibijs & coronis ad cœnas cum pompa quadam circumfertur, coronatis etiam ijs qui eum ferunt: qui appellatur acipenser. Verba Athenæi sunt haec: Ἀρχέστρατος δὲ τὸν αὐτὸν Σαρδανᾶ παλαιῶν ἤτας βίον, ὡς τὸ ἐν Ρόδῳ γαλεῶν λέγων, τὸ αὐτὸν εἶναι ἢ γέται τῶν παλαιῶν Ῥωμαίων μετ' αὐτῶν καὶ ἐφ' αὐτῶν εἰς τὰ δαιτῆρα ὡς ἐφ' αὐτῶν ὡς ἐφ' αὐτῶν καὶ ἄλλων πῶν αὐτῶν, καὶ βουδρον δ' ἀκίπεν τετα. Sed Appio Grammaticus (ut idem Athenæus refert) in libro de Apicij delicijs & luxuria, eum piscem quem ἔλοπα vocant Graeci, acipenserem Romanorum dicit esse. Rob. Constantinus in suo Supplemento linguae Latinae de eodem sic scribit: Acipenser, vel aequipenser Festo, nec ἔλοπα licet ita Plinius lib. 9. cap. 17. nec ἄνα, nec ἰλurus, sed ὄνισσος Dorionis apud Athenæum, γαλαξίας, siue γαλεξίας Galeni lib. 5. Aliment. (licet apud Athenæum γαλεξιδας & γαλαξίας) (vulgò Graecorum ἔβριχ. (sumpta voce ab ὄβριχ) Gallicè estourgeon, & creac Byrdigala: Italicè sturio. & qui minor porcello, qui porculus marinus Plinij. Is de acipensere lib. 9. cap. 71. Ex eius ouis nigris, conditis, est illud edulium, quod Venetijs laudatissimum caniaci appellatur. Mihi inassueto nauseam mouebat, vbi assuefactus sum, gratissimum fuit. Ex eius carne salita (ut etiam ex thunno) fit, quae ibi Morona vocatur, &c. De eodem illa quoq; Ciceronis verba ex libro de Fato leguntur apud Macrobi. lib. 13. Nam cum esset apud se ad Lauernium Scipio, vnaq; Pontius, allatus est forte Scipioni acipenser, qui admodum rarè capitur: sed est piscis, ut ferunt, in primis nobilis. Cum autem Scipio vnum & alterum ex ijs, qui eum salutatū venerant, inuitasset, pluresq; etiam inuitaturus videretur, in aurem Pōtius, Scipio, inquit, vide quid agas: acipenser iste paucorum hominum est. Traiani temporibus non videtur magno fuisse in pretio, ut Plinius testatur de illo loquens, cum inquit: Nullo nunc in honore est, quod equidem miror, cum rarus sit inuentu. Commendatur tamen a Martiale, qui Traiani & Plinij σύγγρον fuisse creditur, hoc disticho:

Acipenser cum tibijs & coronis illatus conuiujs.

Acipenserem alij γαλεόν alij ἔλοπα dicunt volunt.

Ad Palatinas acipensera mittite mensas
Ambrosias ornent munera rara dapes.

Pisces cur agris antiqui medicifacile concesserint, & pisces antiquitus carnes vocatos, Mercurialis in suo libro Variarum lectionum testatur: & ibidem tradit quadam obseruatu digna, de pisce qui κατ' ἐξοχλήν dicitur, & de pisce ruminante, qui μὲν ἐξ appellatur, nec non de stella, qui a Graecis ἐμπυρ & fuit vocatus. Diodorus Ichthyophagos tradit, vitam totā ferè sine morbis vivere, quod vno piscium cibo (vnde nomen adepti) vtantur. Verum de ichthyophagia incommo-dis vide Fr. Patrium lib. 7. de Rep. cap. 12. Quantis verò hodie in delitijs apud Orientales sint pisces, multi literis prodiderunt. Prouerbia a piscibus ducta sunt: Pisce sanior: piscem, aut florem oler: piscis magnus nullus, nisi malus: piscem nat are doces: piscibus abstineto: piscis eget sale, piscis mutus, piscis nequam nisi recens, piscis primūm a capite fatet, piscis repositus: de quibus vide Erasmus. De Romanorum opsophagia, hoc est, immoderato luxuriosoq; piscium appe-

F

virtu, vide Historiam Bavaricam Hadriani Iunij & Iuvenalem Satyr. 5. ubi inter alia inquit:

Et iam defecit nostrum mare dum gula sævit,
Retibus asiduis penitus scrutante macello, &c.

Ex eodem Romanorum luxu in piscibus natum est illud proverbum, quo ganeones & popinones (quibus vitæ modulus culina erat, ut lepide Varro dixit olim) se mutuo ad indulgendum comestationi prouocantes distabant, ομηρον ἀντιπρωδου, id est, hodie littorifemus, volentes innuere gulam, cœnam piscibus explendam esse, ut a Plutarcho relatum est.

Pisces qui nam saluberrimi.

Ex piscibus Galenus saxatiles (de quibus vide Langium in Epistolis) pelagicos, & littorales valde probat, & squamigeros, minimeq; viscidos. Contra verò lentorem tenacem habentes, sunt pessimi: inter pisces anguille deterrimæ. Huc pertinet elegans illud Plutarchi Prob. 4. Sympos. lib. 4. Vtrum mare, an terra præstantiora obsonia præbeat?

Caro suilla.

E quadrupedum genere animalium caro suilla (que præter ceteras animalium carnes cum humana maximam similitudinem habet) suauissima est, teste Mercuriali, & ad bonos gignendos humores aptissima a Galeno censetur: quam (si modò probè in ventriculo concoquatur) & probatissimum esse cibum, & probatissimos item gignere succos, idem affirmavit. Assa tamen salubrior est quàm elixca, & sale inueterata melior quàm recens. Plutarchus 4. Sympos. Prob. 5. rationem reddit, cur Iudæi carnibus suillis abstineant. De illo loco, et simul de carnis suillæ natura: item de ferciminibus & lardo vide Mercurial. lib. 3. Lect. Antiq. cap. 8. Et Langium Epist. 61. Var. lib. 2. de Re rustica. Suillum pecus donatum a natura dicunt ad epulandum. Et Cicero lib. 2. de Nat. Deor. Sus, inquit, quid habet præter escam: cuius quidem caro ne viuenti quidem putresceret, animam ipsi pro sale datam dicit esse Chrysippus: qua pecude, quòd erat ad vescendum hominibus apta, nihil genuit natura fecundius. Iuuenalis.

Apri.

Quanta est gula? qua sibi totos

Ponit apros, animal propter conuiuia natum.

Et sub finem:

Semesum leporem, atque aliquid de clunibus apri.

Alludit Poeta ad P. Seruilium Rullum (patrem eius Rulli, qui Consulatu Ciceronis legem Agrariam promulgauit) qui primus Romanorum aprum solidum epulis apposuit. Idem lib. 3. Sat. 5.

— Et flaui dignus ferro Meleagri Fumat aper

Grammatici quidam porcellos a feruis olim edi solitos tradunt, quòd macri & strigosi ferè sint, porci obeseiores: id colligunt ex illo Homeri Od. 2.

Idem νεωδὲ ἔειπε τὰς δ' ὑμῶν ἀπὸ πέρσων. Χοίρια.

Carnes quæ ab Homero celebrantur.

Brod lib. 6. Miscell. cap. 1. Apud Homerum in epulis celebrantur πρόβα ἕτα, καὶ ἀπρῆα carnes suilla & agnina: quæ teste Eustathio ferebantur ἀδελφόντοι, & ob pinguedinem corruptu faciles. Nec non carnes αἰζῶν, caprarum (quæ ἀπὸ τῆς ἀτῶσεν ab exultando dictæ sunt) quas veteres dixerunt esse τροφιμώτατες, id est, maximam habere vim nutriendi. Vide Eustath. Od. 2.

Caro bubula.

In carniū genere salubris quoque habetur bouū iuniorum, vitulorum atque hædorum caro. Ac bubulæ carnis esum Homeri temporibus fuisse vsitatum Athenæus probat libro 1. cap. 4. Et passim apud Homerum animalia, quorum carnibus vesci fuerunt soliti, occurrunt. Μῆλα, ἵφρα, βῆς, ἔλικας, σὺας, ἐλίποδες, παλέδοντες, ἀλοιφῆ, siue σὺαλοι, αἰγῆς πίονες, μυκῆδες, ἀνιέμφοι. Porro carnes bubulæ præ alijs nationibus apud Polonos optime sunt & plurimæ. De carne verò caprina cur iniucunda, sacerdotibus vetita, comitalem morbum adducat: nec non de leporina atque vulpina, vide Mercurial. libro secundò capite septimo. Idem de hædorum carne, quis fuerit hædus ex Ambraria apud Gellium, scribit libro primo capite vicesimo quinto. Cur hædorum & lupi faucibus ereptorum caro sit iucundissima, ibidem.

Caro caprina.

Hierosolymitanis & Samaritanis Amos cap. 6. exprobat, quòd comederet Carim, id est, agnos de grege, hoc est, egregias, pingues, lectissimas ouium ex toto grege. Quamquam καρ, ex nonnullorum sententia significat, arietem iam scilicet adultiorem, a καρ, quod locū pascuum significat: quasi pascualè dicas. Nec non vitulos de medio saginarij, id est, altiles & saginatos. Nam καρ Marbec, locum significat, ubi includuntur vituli, ut saginentur: quòd nomen atq; adeo radix tota quater omnino in scriptura reperitur, ut Massoreth notauit, immittit præter huc locū Malach. 4. 1. Samuel. 28. Jerem. 46.

Caro agnina.

Fituli

Vituli olim opportunis in locis sagina tenebantur, atque ad conuiuia paranda suauiores fiebant: (quamuis, teste Celio Rhodig. vitulina carne vesci nefas quondam fuit in Oriente.) Huiusmodi autem epulas incantatrix illa femina Sauli parauit, primo Samuelis vicesimo octauo. Mulier autem illa habebat vitulum pascualem in domo. Idem nomen Marbeg ibi est, quod saginariū: locum significat. Sic in Euangelio pater perdito filio vitulum saginatum mactari & apponi curauit.

Vituli saginati

Caro leporum (de quorum, ut etiam cochlearum saginatione vide Mercurialem) quoque olim in delitijs habita: vnde Nero leporem marinum epulis miscuit, & (teste Aristophanis interprete) leporinis carnibus viuere dicebantur, qui ἐν πῶσιν ἀγαθοῖς καὶ τροφῆ, laute atque in delitijs vitam agebant. Hinc etiam proverbia, Tute lepus es, & pulmentum quæris. Leporem non edit: de quibus vide Erasmus. Pulmentaria, ex lumbis leporinis confecta, dicta sunt a pulite: Horatius in Epistola ad Lollium:

Caro leporina. Viuere carnibus leporinis Prouerb.

Cænes ut pariter pulmenta laboribus empta.

Mercurialis quoque libro primo capite septimo Lectionum Variarum, multa de carne leporina tradit, animaduersione dignissima: cur lepus inter quadrupedes primas obtineat (vnde Martialis:

Inter quadrupedes gloria prima lepus:

Cur habeat coagulum: cur leporinus sanguis omnium suauissimus, &c. Μῆλαρπις fercimen quoddam ex intestinis & sanguine leporino confectum. Pollux libro 6. Alexander Seuerus Imperator Romanus (teste Aelio Lampridio) quotidie in epulis leporem habuit, vnde Poeta quidam ita in illum iocatur:

Alexan. Seuer. Imp. leporina carne delectatus.

Pulchrum quod vides nostrum esse regem

Quem Syrum sua detulit propago.

Venatus facit, & lepus comestus,

Ex quo continuum capit leporem.

Hos versus cum ad eum quidam ex amicis derulisset, respondisse ille dicitur Græcis versibus in hanc sententiam:

Pulchrum quod putas vestrum esse regem

Vulgari miserande de fabella:

Si verum putas esse, non irascor.

Tantum tu comedas velim lepusculos

Vt fias animi malis repulsis

Pulcher, ne inuideas liuore mentis.

Hi versiculi compositi sunt ex opinione vulgari, qua existimabatur quis esu leporis per septem dies pulcher euadere: vnde notus Martialis iocus in Gelliam. Lepus Grammaticis videtur dictus, quasi leuipes, a pedum celeritate, inde lepidus videtur denominari venustus, ingenij acumine celeritateq; præditus. Ceruinam carnem olim esitasse horis matutinis principes feminas cœ febris antipharmacum testis est Plinius.

Ex auium genere Phasiani (qui gallinis pares sunt quoad nutriendi & concoquendi vim: edendi verò suauitate superiores: de quorum quidem coctione ex Diuo Hieronymo vide Mercurialem libro Variarum Lectionum & Celium lib. 23. cap. 8.) perdices, progalli maiores & minores, attagenes, columbitenelli, merula, turdi, turtures, pulli cohortales, & iuuenula gallina, non valetudini tantum, verum etiam cerebro ingenioq; conducere, passerculos item in libero aere, dumetis & montibus victum quæritantes, optimi esse cibi Auerois atque Galeni testimonijs Valeriola probat in Locis suis communibus. Aues in stagnis, aut paludibus, aut lacustribus locis degentes malam & excrementosam habere carnem similiter medici tradunt. Lege Fannia apud Romanos cautum erat, ne quid volucrum in mensa proponeretur, præter vnā gallinam, que non esset altilis. Alexander Seuerus (teste Aelio Lampridio) ludis Ianuarijs & Hilarijs matris Deūm, & ludis Appollinaribus & Iouis epulo & Saturnalibus & huiusmodi festis diebus Phasianum adhibuit. Anserem quoque ab eodem diebus festis adhibitum fuisse idem testatur, ut hodie apud Christianos in Martinalibus. Tacitus Imperator (teste Flavio Vopisco)

Auium caro. Phasiani.

Anser.

Pano.

phasianam auem nisi suo & suorum natali, & diebus festiuis, non possit.

Pauonem quoque siue pauum (quem Theocritus eleganter vocat ὄρνις ἀγαλλόδωρος ἢ ὄρνις πολυαῖδι χροῖσι.) inter delicatissima edulia a veteribus habitum fuisse illa Seneca ad Lucilium indicant: Num, inquit, esuriens fastidit omnia prater pauonem rhombumq? Ambitiosa non est fames, contenta desinare est: quo desinat, non nimis durat. Apud Rom. (teste Macrobi. lib. 3. Satur. ca. 12. ex M. Varronis lib. 3. de Agricultura) primus pauones Quintus Hortensius augurali cœna dicitur posuisse. Quod potius factum tam luxuriose, quam seuerè boni viri laudabant. Hunc citò secuti multi, extulerunt eorum pretia: ut oua eorum denarijs ueniant quinque, ipsi facillè quinquagenis. Memorabile est, quod S. August. grauisimus auctor scribit lib. 22. de Ciuit. Dei, ca. 4. Pauonis carnem non putrescere, id quod se expertum esse dicit. Verba eius hæc sunt: Quis enim, nisi Deus creator omnium, dedit carni pauonis mortui ne putresceret? Quod cum auditu incredibile videretur, euenit ut apud Carthaginem nobis coctæ apponeretur hæc auis. De cuius pectore pulparum quantum visum est decerptum seruare iussimus. Quod post dierum tantum spacium quanto alia caro quacumq; coctæ putresceret prolatum atq; oblatum, nil nostrum offendit olfactum: Itemq; repositum est post dies amplius quam triginta: idem quod erat, inuentum est. Idemq; post annum, nisi quod aliquantum corpulentia sicciore & contractioris fuit. Hæc ille. Martialis turdum cæteris auibus anteponebat, cum inquit:

Inter aues turdus, si quis me iudice certet,

Inter quadrupedes gloria prima lepus.

Græcè κίχλη siue κίχλη dicitur, cuius sæpe in Aristoph. fit mentio, & in Achænarum turdus seu cibus delicatissimus, ἀπίον, id est, locustis ceu omnium vilis, obsonio opponitur. Inde κίχλη τῶν τῶν τῶν edere, immodestè & lasciuiter ridere, & in genere gulæ atq; delitijs indulgere.

Ex animalium partibus mammillæ, testes & alæ alimenti probitate primas tenent: iocusculla item, si ab laudatis auiculis aut animantibus sumuntur improbanda non sunt, teste Valeriano in locis communibus.

Pauonis carnes non putrescere. Turdum.

Animalium partes que maxime delicate. Armi leporis.

Leporis armos reliquis partibus palato esse gratiores & suauiores illud Horatij ostendit libro 2. Satyr. 4.

Fœcundi leporis sapiens scetabitur armos.

Cur hæc faciendum leporem appellet, ex Aristotelis & Varronis & Plinij libro 9. cap. 55. lectio ne intelligere licet. Sic omasum bubulum in mensarum delitijs olim numeratum esse, ex illo Horatij versu constat lib. 2. Satyr. 5.

— seu pingui tentus omaso

Furus hybernas cana niue conspuet Alpeis.

Plin. lib. 8. ca. 46. damnatus est a populo Rom. die dicta, qui concubino procaci rure omasum edisse se negante, occiderit bouem, actusq; in exilium, tanquam colono suo interempto. Horat. lib. 1. Epistolarum ad C. Nummionium Vellam, omasum agninum contra pro vili & plebeio cibo ponit, de Menio scurra loquens:

— patinas cœnabat omasi

Vilis & agnini, tribus vrsis quod satis esset.

Omasi tabulæ pro quadris & segmentis omasi frustulatim sectis. Anseris similiter iecur Athen. scribit li. 9. tanto in pretio fuisse veteribus, ut essent apud eos χυνοβοσκὰν anserum pastores, qui ansere ita alerent, ut eorum iecur mirificè aueretur. Quod item tradit Plinius li. 10. ca. 22. Iecur, inquit, fertilibus in magnam amplitudinem crescit, exemplumq; lacte mulso augetur. Hoc inuentum alij Scipioni, alij Marcello viro consulari, nonnulli Marco Sessio eadem ætate equiti Romano ascribunt. Huc alludit Horatius Sermonum lib. 2. Satyr. 8.

— Non sine farre Pinguibus & ficis pastum iecur anseris albi.

Id est, Iecur saginatum & auctum pinguibus ficis. Lambinus in Horatium, Idem (inquit) in Italia vidi factitari: sed quomodo, aut qua arte id fieret, non quæsiui. Et Martialis lib. 13.

Aspice quam tumeat magno iecur anseris maui,

Miratus dices: hoc rogo creuit vbi?

Vulua.

Vulua quoq; suilla apud veteres, quanto in pretio fuerit, Mercurialis ex veterum monumentis docet

doct. lib. 2. cap. 5. Var. Lect. In eodem capite de Varijs antiquorum edulij multa iucunda lectu Vulua. scripsit: v. de catulorum lactentium carnibus, de carne camelina, de ranis, de gruibus, de sumis, &c.

Lumbi apr.

Apr (quod animal propter conuiuia natum Iuuenalis adpellat) lumbus omnibus alijs partibus eius præponebatur: quem Plautus, & Cato aprugnum vocauerunt: cuius tenera durities commendata, ipsi etiam Calli nomen dedit, propter quod etiam Horatius longa oua extollens callosa nuncupauit, tanquam compacta illa teneritudo in omnibus ciborum generibus, & dentibus, & palato, & omni corporis parti valdè grata sit. Hæc Mercurialis lib. 2. cap. 23. Vbi etiam addit: Hodie in nonnullis Italiae regionibus, ac Venetorum præsertim, suum domesticorum lumbos inter suauia æstimari. Capita equorum, ut apud nos aprorum, in delitijs apud Tartaros Hippophagos haberi, & præstantioribus tantum apponi, testis est Sigismundus Baro in Comment. rerum Moscouiticarum. Verum de his singulorum animalium partibus delicatioribus, vide Bruyerinum, Christophorum a Vega, &c. item de carni generibus conditaneis, salitis, muraticis, de muria, de carnibus fumo duratis, iurulentis, seu iusculentis, assis, elixis, tostis, de morticinis, id est, carnibus animantium non iugularum, sed per se mortuarum, quæ medicina vel morticina, de pulpa & pulpamentu, vide Iacobum Pontanum in suis exercitationibus, volumine 2.

Lac.

Sequuntur nunc postremo loco, quæ ab animalibus proueniunt: inter quæ lac & oua principatum tenent, de quibus similiter pauca quedam dicenda. Lac igitur (quod nihil est aliud quam sanguis concretus, siue concretus) inter cibaria omnia optimi, probatissimiq; succi esse omnium iudicio medicorum, Galenus affirmat, modo a probo sit animante desumptum: inter quæ caprinum ille præfert recens multum, & melle aut aqua, saleue modico (ne in ventre cogatur) respersum.

Caprinum.

Hæc ætate nonnulli mellis loco saccharum immiscunt. De lacte equino, & alijs eius generibus vide Mercurialem lib. 5. cap. 26. & 27. Var. Lect. & lib. 2. cap. 26. Item de gentibus lac potantibus equinum vide Brodæum Miscell. lib. 4. cap. 3. Ac Nicolaus de moribus gentium Galactophagos Scythicam gentem, solo lacte equino pro cibo potuq; vti, & confectos inde caseos edere docet: unde illos dicit esse δυσμυχωτάτες, difficiles impugnari, cum victum semper secum habeant.

Equinum.

Eorundem Homerus quoq; sæpe meminit. Ut autem olim ita hodie quoq; Tartari & Scythæ, apud quos lac equarum coagulatur, plurimum delectantur lacte equino, eoq; homines & fortes, & pingues fieri credunt, ut testis est Sigismundus Baro, &c. Lacte mero, id est, solo, & herbis veteres vsi (unde herbosum moretum) in epulis matris Magnæ deorum, ut docetur in Commentarijs in Ouidij Fast. lib. 4. Africanos illos, qui olim Numida fuerunt dicti, neq; panem, neq; cibo aliquo vel quorūcumq; modo cocto vesci, sed solo camelorum lacte contentos esse solitos fuisse, testis est Leo Africanus. Pro ientaculo (ut idem testatur) ingentem lactis tepentis cyathum epotant: in cœnam nonnulla carnes sicca lacteo butyro condiri solent, ex his suam quisq; portionem accipit, ac sic e manu vorat. In cœna rursus lactis pateram exhauriunt, & sic est cœnæ colopho.

Lac camelum.

Pro aqua plerumq; lactis potu vtuntur. Sostratum, teste Plutarcho lib. 4. Symposi. Prob. 1. nullo alio cibo potuue, quam lacte vsu ferunt totam vitam exegisse. De butyri (quod Hebraicè חמאה chemah dicitur, quia semper calet, & nunquam frigescit, aut congelatur) varijs apud veteres generibus, eius vsu cum in cibo, tum in vngendis corporibus post balnea olei loco: de butyro Scytharum confecto ex lacte equino, vide digna lectu apud Mercurialem lib. 1. cap. 16. Var. Lectio.

Butyrum.

Huiusmodi apud Belgas butyri ejus hodie est vsu atissimus: unde Butyrophagi vulgò appellantur.

Caseus.

Caseus a Iudæis גבנה Gebinah dictus est, ab eminentia גב excelsum, siue eminentis signi ficat: & חריץ charitz compressione (unde Vergilius: — Et pressi copia lactis.) quod caseorum confectio triturationi, quæ fit tribulis non dissimilis videatur, teste Kimbi 1. Sam. 17. שפח schepho quoq; pro caseo inuenitur. 2. Sam. 17. 19. sic dictus a שפח schapha, quod est contundere: quod contundantur & comprimantur. Et quoniam שפח schapha etiam eleuare significat, caseum volunt nonnulli dictum שפח schapha, a figura excelsiore. Græcè τυρός dicitur, & τυρίον diminutiuum caseolus a τυρέω cogere, coagulare, quod lacte agitato, coagulatoq; conficitur. Eodem modo caseus a coeundo, vel (ut Varro inquit) a lacte coacto dicitur, quasi coæcens. Casei ut hodie ita olim frequentissimus fuit vsus: maximeq; eo delectantur remiges & nautæ, ut Aristophanes tradit. Vergil. in Bucolicis.

Pinguis & ingrata premeretur caseus urbi.

Turneb. Advers. lib. 7. ca. 17. apud Vergilium, Prosi copia lactis, Poetica circumlocutione vult caseum significari, qui & coagulo cogitur & premitur, & ipsa interdum manu premitur, formatur atque figuratur. Tranquillus: Et caseum bubulum manu pressum. Columella: Illa vero, inquit, notissima est ratio casei faciendi, quem dicimus manu pressum. Premitur etiam (auctore Columella) ne fistulosus sit, quod ei accidit, qui laxius remissiusque in formis suis habetur, nec satis cogitur. Suetonius de Octavio Augusto: Secundarium panem & pisciculos minutos, & caseum bubulum manu pressum. De quo sic Columella, quod in mulctra dum est tepescit, vel manu figuratur, vel buxeis formis exprimitur: Caseus fit fistulosus si parum pressus fuerit. Cicero in libro de Senectute: Villa quae tota locuples est, abundat porco, haedo, agno, gallina, laete, caseo, melle. Caseorum varia genera, vide apud Plinium libro 11. ca. 24. Caseus quis purior, aut valetudini melior aptiorue: nec non de more condensandi apud veteres, vide Mercurial. lib. 2. ca. 26. Var. Lect. Ibidem lib. 4. ca. 11. de more veterum caseos fumo exiccandi, iuxta illud Martialis:

Non quemcunque focum, nec fumum caseus omnem
Sed velabrensem (in velabro conditum) qui bibit ipse sapit.

Idem Poeta, caseum laudatissimum Luna imagine signatum his versibus exprimit:

Caseus Hetrusca signatus imagine Lunae
Praestabit pueris, &c.

Si sine carne voles ientacula sumere frugi
Haec tibi Vestino de grege massa venit.

Caseus recens singulis accumbentibus in copide Laconica dari fuit solitus, ut testatur Athenaeus lib. 4. Hodie apud Germanos a nonnullis schreckden gast, id est, hospitium seu conuiuia rum terror dicitur. Apud Heluetios quibusdam in locis caseus coena proemium, & terminus esse consuevit. Xenocratis caseolus proverbialiter dicitur de cibo, qui perquam diu durat, priusquam absumatur: transferri etiam ad alia potest, de quo Erasmus in Adag. Zoroastrem legimus in desertis caseo vixisse annis 20. ita temperato, ut cariosam vetustatem non sentiret. Ei τὸ ἐν εἰχλῶν, ὅν κ' ἀδ' ἐδ' ἔδωκεν ὁ Περσῶν, si caseum haberem, non desiderarem opsonium, apud Plutarchum in Laconicis, Proverbium, ubi quis minimis, vilissimisque est contentus, Erasmo interprete. Salem & caseum edere, Proverbium. Ex veterum consuetudine (teste Varrone) pulmentarij vice salem cum pane, & caseos edere consueverunt, qui hodie quoque ferè Germanorum mos est quibusdam in locis. De caseorum Hollandicorum praesertim Edamensium, vide eandem historiam Batavicam Had. lunij.

Porrò quoniam mel quoque ab animantibus, licet non solis, provenit, idcirco hinc quoque de illa quaedam breviter dicendi videtur esse locus, Μελί ἀγροῦν mel sylvestre, quo Ioannes Baptista in deserto usus est pro cibo, Theophilactus 3. Mar. interpretatur, τὸ τὸ ἀγροῦν μελισσῶν γερῶν γέωρον ἐν δ' ἐσθλοῖς ἐν εἰσὸν ὕδρον καὶ πᾶτρας. Mel biliosus, utpote siccis obesse: corpora mortua melle, in quo olim sepeliebantur, optimè conseruari, & alia quaedam digna cognitu Mercurial. tradit lib. 2. cap. 23. Var. Lect. Ibidem etiam tradit ex Eudoxo Cnidio apud Apollonium, Gysanteras, quae gens fuit Africa, ex floribus collectis in illis locis mel confecisse ea copia, ut qualitate etiam apum aequaret mellificium. Eustathius similiter Ιλ. χ. docet mellis usum apud veteres plurimum fuisse, & mel esse πρόφιμον, Pythagorae testimonio comprobatur: qui cum frugalissime viveret, sepe solo melle erat contentus. Lycus arbitratus est, Cynios qui Sardiniam incolebant ideo diutius vivere, quod perpetuum mel illis escarium erat. Valleriola in suis locis Communibus lib. 3. melle (quod detergendi calefaciendique potestatem habet) senibus plurimum utendum consulit, si modò sua valetudinis rationem habere velint, illa samque senectutem in malam aui producere. Id probat cum Antiochi medici & Thelephi Grammatici exemplis, qui senes annosi, Attico melle & pane, vlicae excepto, plurimum utebantur, Galeno teste lib. 5. de Sanitate tuenda: tum Pollionis Romuli exemplo, quem excedentem annum centosimum, cum Augustus Imp. interrogasset, Quam ratione maxime vigorem illum animi corporisque custodisset, ille respondit: Intus mulso, foris oleo. Plin. lib. 2. ca. 24. Melle etiam plurimum delectatus est De-

est Democritus Abderites senex, quo vitam propagasse fertur. Idem interrogatus, Quò nam patre quissiam sanè degeret? Respondit, Si interiora melle, exteriora oleo madeferent. Christus quoque post resurrectionem spectantibus discipulis suis de pisce assato, & fauo mellis comedit, ut Luc. 24. scriptum est: ὁ φουσκῶς (inquit Theophilactus) quoniam cibo amplius non indigebat sed διονομικῶς, nempe & resurrectionis & veri sui corporis confirmandi gratia, Fauus autem ille ex apibus, interprete Theophilacto, γλυκίων τῆ θεῆ λογίων, id est, dulcissimorum oraculorum diuinorum fuit symbolum. Nam ut κηελον κηφινῶδες fauus ex fucis, sapientiae Graecanicæ, ita κηελον κηελῶν sapientiae diuinæ est symbolum. Plutar. 4. Symp. Probl. 5. docet, mel olim a Iudæis sacrificijs idcirco non fuisse adhibitum, quod eius admixtione vinum corrumpi videatur. Eius quoque olim ad libationes ebrietatemque usum fuisse antequam vitis extirpisset. Hodie quoque, addit ibidem, barbari qui vino carent μελιτερον mulsum bibunt, dulcedinem radicibus austeris & vini saporem amulantibus medicantes. At Graeci Nephalia, id est, sobria & μελιτρονδε, id est, libationes melleas dijs offerunt, quod vino maxime aduersam naturam mel habeat. Mulsum olim, contra quam Plutarchus tradit, in sacrificijs a Iudæis fuit adhibitum, ad significandum τὴν τῆ θεῆ ἀφθαρτον φύσιν, id est, nulli corruptioni obnoxiam naturam Dei. Hoc ipsum volunt interpretes Nehemiae 8. nomine ὁ ἄφθαρτος mamtakim exprimi, a verbo ἄφθαρτος matak, quod significat aliquod dulce efficere, deducto. Vide Vuolpium in Nehemiam.

De mellificatione apum in cadauere leonis planè admirabili ac mystica, quod mel Samson una cum patre & matre sua comedit, vide Iudicum Cap. 14. Plinius & Virgilius 4. Georgicorum ex iuuenis & bubus mortuis apes, & ex equo vespas, & ex asino crabrones nasci testantur. Plutarchus similiter in vita Cleomenis idem testatur, & ita ex hominis cadauere, & praesertim ex medulla & humore defluente in terram, scribit nasci serpentes, &c. Melle litus gladius, in perniciosam adulationem dici solitum adagium. Melle temetipsum perungis, Proverbium. Id est, suauiter molliterque vitam agis, &c. Mellis medulla, Proverbium, de re maiorem in modum grata dicitur, de quibus Erasmus. Atque haec quidem de prima ciborum diuisione sint dicta, secundum illorum materiam variam, multiplicem atque copiosam: quam praeterea ille caeli terraeque conditor & Dominus nobis e summae beneficentiae suae thesauro adfluxam atque caducam nostram naturam vitamque tuendam ac sustentandam est largitus. Ipse namque est (ut David canit Psal. 135. & 144.) qui dat escam omni carni, & pullis coruorum in uocantibus eum. Ipse est, qui implet omne animal benedictione, & quo manum aperiente bonis omnia satiantur. Ipse est, qui dat esurientibus escam. Psal. 146.

Aliter quoque cibi diuidi possunt, ut alia proprie dicantur alimenta, alia condimenta, id est, gula irritamenta, quae ad condienda opsonia fiunt, Graecè ἀπύματα, ὀδύματα, ζωμύματα dicta. Optimum cibi condimentum est fames, portionis sitis, ut Cicero scire scribit lib. 1. de Finibus. Condimenta varia & multiplicia, maxima solent esse valetudinis nocumenta. Principem verò inter illa locum tenent, sal, saccharum, mel & acetum. Numida (teste Salustio in Bello Iugurthino) plerumque lacte & ferina carne vefcebantur, & neque salem, neque alia gula irritamenta querebant. Sal enim condimentum est iucundissimum, atque adeò τὸ ἄφθαρτον ὄψον καὶ ἡδύματα, id est, obsoniorum atque condimentorum reliquorum opsonium ac condimentum, quibus suauitatem conciliat. Unde etiam Gratiarum nomen salibus a nonnullis impositum videtur esse, eò quod sales cibi necessitatem in suauitatem conuertant. Plutarchus 5. Symp. Problemat. 10. Ibidem adagium δι' αἰῶνα καὶ κίμινον, id est, qui circa salem & cuminum, exponitur de amicis qui inter se sunt familiares, ut etiam sale & cumino solis propositis una coeant. Præterea, cur Homerus salem θεῖον, id est, diuinum dixerit, & Aegyptiorum sacerdotes castissimi sale omnino abstineant, ita ut pane quoque insulso vefcantur, denique de salis utilitate, de eiusdem vi ad generandum, & aduersus putredinem admirabili, in eodem Problemate multa cognita utilia atque iucunda continentur. De eiusdem natura, viribus & usu vide eundem auctorem 4. Symp. Prob. 4. & Leuini. Lem. lib. 2. ca. 36. de miraculis naturae, item Bodinum de Demonomania lib. 2. cap. 2. & Iustum Lipsium in Saturnalibus. Sal raphano liqueferè, & stomachi fastidium tollere, id quod columbae quoque nonerunt, Langius probat Ep. 97. De adagio, Salem & Fabam scilicet proposuerunt, de ijs qui simulant se scire quod nesciunt, ducto a diuinis

De mellis usu in sacris.

Mulsum.

Libationes mellitæ.

NOTA.

Mellificatio apum in cadauere leonis.

Prouerbia a melle sumpta.

NOTA.

Alia diuisio alimentorum. Condimenta.

Sal diuinus. Aegyptij sacerdotibus a sale abstinent.

salem & fabam proponere solitis, vide Erasmus in Chiliadibus. Sal & nitrum a quibus soluantur, vide Mercurialem lib. 4. Var. Lect. ca. 9. De more Aegyptiorum mortuos sale condie nudi atq; ita a putredine conseruandi (vnde ταειχέειν, id est, salire corpora, pro condire vsurpatur) vide eundem libro 3. ca. secundo. Sales extenuandi potius, quam calefaciendi vim obtinere, idem probat lib. 5. ca. 4. vbi Plutarchi simul de salitis sententiam explicat & emendat. Quod sal carni, Prouerbum, quo significatur aliquid proprium & peculiare alicui rei, vt Iunius in Adagijs ostendit. Sal fatuus, de homine insipido dicitur. Vnde Hecobolius Sophista legitur se humi prostrasse ante templi vestibulum, exclamasse, πατήσασθε με τὸ ἄλας τὸ ἀχαιδόντων, id est, proculcate me salem insensilem, teste Nicephoro Callisto. De salis vsu sacro & prophano, eius allegoria vide plura apud Pierium in Hierog. ταειχ & omnis generis Salsamentum, muria, ius piscis, caro sale condita. Prouerbum. Tarichus assus est simul ac viderit ignem: Et Tharichus boni consulitur vbi desunt carnes, & Tarichus non feret se digna: de quibus Erasmus in Adag. Cibus militaris erat ταειχος, apud Aristoph. ταειχοπῶλης Salsamentarius: ταειχα οψονια pretiosa & probe condita. ὑρχαυα vasa fictilia, quibus reconduntur Salsamenta, duas assas habentia.

Saccharum. De saccharo, quod & sal Indicus, & mel Arundinaceum dicitur, quia in India, & quidem in arundinibus nascitur, colore sal. sapore mel referens, vide plura apud Brod. Miscel. lib. 4. ca. 44 & in meis comment. in Periplum maris Eryth.

Acetaria. De melle & aceto supra est dictum. Hic tantum addendum, quod acetaria a quibusdam dicuntur herba seu cibaria, quae ex aceto sumuntur ad excitandum appetitum, quales sunt herbae viuentes, quas aceto oleoq; guttatim instillato concinnamus. Salat oder saussen von esfig. Fiunt & ex radicibus herbarum. Plin. lib. 20. ca. 20. Stomachum in acetarijs sumpta corroborat. De portulaca loquitur, Graece δὲξυβαρον appellata, quasi aceto tinctum, παειχ τὸ δξος & βαπλω. Acetaria quoque dici possunt carnes minutim concisae, quae ex aceto sumuntur.

Tertio alimenta non incommode videntur posse diuidi in naturalia & artificialia, quae hominum ope & artificio constant, inter quae quonia panes, & quae ad eos referuntur placenta, primas tenent, de ijs quoq; breuiter hic quaedam percurremus. Nam plura de panibus atq; placentis qui cognoscere cupit, is legat Athenaeum lib. 3. ca. 17. & 18. & lib. 14. ca. 19. Pollucem lib. 6. ca. 11. & lib. 2. ca. 12. Plin. lib. 18. ca. 7. 9. 10. 11. vbi de panis faciendi ratione, generibus, de pistorijs, pistura, molitura, quando primum pistores Romae fuerint, pluribus disputat. De medicinis ex pane li. 22. cap. 25. Ex recentioribus de panibus atque placentis copiosissime scripserunt Bruyerinus de re cibaria, Cael. Rhodig. lib. 9. cap. 16. & 17. quae partim in Athenaeo, partim ex Plinio sunt de prompta. Isidorus libro. 20. ca. 20. Perottus in Cornucopia. Nonius Marcellus panem a pascendo dici vult. Isidorus a pan omne quod cum omni cibo apponatur, vel quod omne animalium appetat. Plutar. 8. Sym. probl. 6. panem ὡς πεισῶν ἀνείναι, id est, quod famem sedet, Romanis vult esse dictum. Idem lib. 6. prob. 8. panem testatur ex omnibus alimentis maxime reficere non homines modo, sed iumenta quoq; vt vel minimo panis frustulo accepto confirmantur atq; progrediantur. Sub pane & placentas intellige, quae si ex amygdalis fuerint, vulgo Marcepan: si ex iisdem & viuis passis κῶνος Graecis est: panis ex milio, mileaceus: ex panico paniaceus. Panis lingua Phrygia βεξ dicitur, Germanis wetz, sed is tantum, qui forma cunei est: & becz pistor. In furno coctus κλιβανήτης, qui dicitur & testaceus: ex melle, viuis passis, & odoramentis confectus, κας δες, Marcepan. Subcineritius σπεπτός, ex farina depurgata, σπτάδιος, ex Hordeo καρχυδίας. Illius frustū Ιωμύς est, & Ιωμύον, & ἰθεις, id est, buccia, & buccella, pro qua & pleriq; offella capiunt, nepe pro frusto panis, quod iuri intinctū est. Hesiodus aut̄ ἀτρον τειεάτρυ φον, καὶ ὀκτάβλωμο seruo aranti tribuendum esse admonet. Hic dicitur a materia siligineus. Graece σιλυγίτης, quem veteres ceteris praeferebant. Vnde Seneca ad Lucilium, Malū panem inquit, expecta, etiam illum tene tibi, & siligineum famas reddet, triticeus, πειχ, auenaceus, furfuraceus, vt cui fur simul cum tritico commiscetur, qui alias dicitur ἀυτόπυρος, seu συχομύσος, cui nonnihil pollinis tenuissimo incerniculo admittitur, qui a Celso quoq; atq; Hypocrate laudatur: hic quoque civilis dicitur a frequenti ciuium vsu, in autopyro nihil cribro excussum

Panis & placentarum generata.

excussum est, in quo triticum totum est, ideo & συχομύσος dicitur, in quo omnia simul collata sunt. Apud Ciceronem cibarius panis, quem Budaeus a civili segregat: apud Galenum πινειας: aut a commixtione fermenti ζυμιτες, ζυμίτας, id est, fermentatus: vt azymus non fermentatus, qui tamen plus illo nutrit. Acrizymus leuiter fermentatus, quasi acroazymus Isidoro. Aut ex ratione panificij nomen sortitur. Nam si sub cinere coctus fuerit, encryphias (qualis a simlo pistus in Moreto Vergilij) seu subcinericeus (Encryphiae, azyma subcinericea, inquit Ambrosius) a furno furneus, seu artopticus. Nam Graecis ἀρτόπινης furnus est, vel potius testus aut testum, id est, vas, in quo panis excoquitur. Αρτοπῶλης autem caupo panarius dicitur. Sic aquaticus, qui per aquam trahitur. Sfungia siue spongia (vt alij legunt) Isidoro est panis aqua diuissime laxatus, qui simlam modicam & fermentum modicum accipit, humectationis plurimum habet, vnde & spongiae nomen accepit. Aut ab obsonijs, ostrearius: aut a delictijs, ἀποδάρων: aut ex nouo frumento, quadrimestri, aut vix trimestri, sitanius: aut ab vsu, vt nauticus. Semidalites autem panis est ex simlagine confectus, vnde nostrum videtur Germanicum esse deductum. Est autem simlago seu simla, Graece σμιλάδα, tenuissima farina tritici: σπυρονδς ἀρτο, asper panis: si nauticus bis coctus. Αζυμύς panis, id est, infermentatus. Παξυμάς Graecis, aut παξυμάδιον, (zwey backen) Suida Romana vox est, ἀπὸ τῶ δῖπυρ & ἀρτο, id est, bucellatum Am. Marcell. Huiusmodi cum Ptolomaeo regi, per Aegypti deserti fugienti atque esurienti, in casula fuisset oblatum, nihil illo pane iucundius vnquam se comedisse affirmavit. Hic autem paululum libet exspatiari in panificij disciplinam, vt verba tantum rectius percipiantur. Quoties triticum mola seu fractum, siue tritum cernitur tenuissimo cribro, tunc totum in tres partes secernemus. Tenuissimus enim puluis, qui in molis, aut parietibus panificum ferē adheret, pollen dicitur, Graece γύεις. Eodem modo in siligine flos erit: haec prima. Altera, quae in cribro excussario subsidet, crassissimum & grumosum furfur nominatur. Tertia mediocri modo se habet, & in quoddam labrum secernitur, simlago seu simla dicta, de qua sic Martialis:

Nec poteris simila dotes numerare, nec vsus Pistori toties cum sit & apta coquo.

Hoc genus panis vsitatissimum & Graecis erat, sicut chondrites, a chondro, id est, alica. Hic tamen obseruare oportet illud quod dicitur, Lex & regio. Nam & Aethiopes ex orindio semine panem pinsebant, qui dicitur orindes, ex re, qua confectus est. Et Oritae Ichthiophagi ex piscibus (quos vnguibus dissectos Sole torrebant) panes conficiebant, teste Plinio lib. 7. cap. 2. Et Aegyptij pastores ex semine loti, simili milio, maxime aqua vel lacte subacto, quo pane negatur quicquam & salubrius aut leuius dum calet, vt idem auctor testatur lib. 22. ca. 21. Sicut a lente (φακή) phacinus. Sic & militaris panis in vsu militiae. Panis amylyus, ex amylo (id est, molitura) farina factus. Sordidus, id est, frumentaceus. Ita apud Budaeum primarius, secundarius, civilis. Sunt & obelia (Spießbüchen) vel a figura, vel a precio oboli. Nastus panis ex melle viuis passis ac aromatibus conficiebatur, vnde erant nastocopi. Mystile panis excavatus est, quo ius sorbetur, vt in aulicis videtur, quoties cochlearia praesentia non adsunt, quem quoque & ipsi canibus obijciunt, ideo Pompeius canicam vocat. Boues, a praefixis cornibus dicti panes: Selene, a forma lunae cornicularis, Hörner. Bomilij Latine quadrati, Pomelii quibusdam Germanis, & sunt Romboides. Huc referuntur & formae placentarum, veluti quae ex tritico est pyramus: ex sesamo sesamus. Crepis (κρηπίς) ex melle & farina, & alia id genus, quas frequens authorum lectio suppedabit. Nam has nostri panifices seu artopei, quos Plato ἀρτοπῶτες vocat, non facile pinsunt. Pistores tamen dulciarij, qui etiam crustularij dicuntur, in quibusdam locis, ex succaro, pineis nucibus, aut amygdalis contusis panes conficiunt, qui ab alijs massa panes, quasi μαζα, ab alijs Martij panes dicuntur. Caligula Imperator Romanus panes & obsonia ex auro conuiuis apposuit, teste Suetonio. Nostra quoque tempestate in cenis sallaribus nonnunquam panes, bellaria, offula iussulatae, carnes, & id genus cetera inaurata apponuntur.

Quare cibi diuiduntur multifariam, secundum varios & multiplices eorum succos, vires & facultates.

Panis conficiendi ratio.

Alia ciborum diuisio secundum varias eorum vires & facultates.

Ex alimentis quaedam sunt, quae alendi tantum corporis, non etiam alterandi potestate habent: quae eadem corpus eius, qui sumpsit in qualitate non immutant: & haec alimenta proprie dicuntur. Alia corpus non solum alere, sed & alendo alterare ad unam quampiam qualitate possunt, corpus aut calefacientia, aut refrigerantia, humectantia, aut exiccantia: quae alimenta nutrimento a medicis appellantur.

Item cibaria alia sunt ἐυχολα, boni succi, ut carnes avium montanarum, & piscium saxatilium: alia κακόχολα, quae malum succum generant, ut caseus verus, & salsamenta. Nam χυλός: Graecis succus est, siue liquor.

Sic alia dicuntur ἐυαρόδοτα, quae facilem digestionem habent: alia δυσωρόδοτα, quae difficilem.

Porro cibi iidem varias quoque, atque diuersas, saepe etiam contrarias sortiuntur facultates, pro locorum, temporum, repositionis atque preparationis diuersitate: de quibus, quoniam id nimis foret longum atque operosum, dicere supersedeo. Et haec quidem adhuc commemorata ciborum differentiae ex ipsismet cibus petuntur.

Iam vero secundum illos quoque, qui cibus utuntur, varia ciborum differentiae diuisionesque afferi possunt.

Prima & generalissima est, cibos alios esse deorum, alios hominum, alios animantium. Dijs quoque suis fictitijs Ethnici cibos peculiare tribuerunt: ut Ambrosiam & nectar Dijs caelestibus, inferis maluam, & porrum ceu victum tenuissimum. Hinc prouerb. δὲ ὄν τροφὴ, id est, cibus deorum & caena deum Horatio, & μὲν ἄλλοι ἐὺχολα, Aristoph. de quibus supra.

De ambrosia, & nectare sic scribit Eustath. l. 1. a. 121. Nectar & ambrosia sunt nomina τρεφὴς θείας alimenti diuini. Nectar quidem alimentum est humidum, vino respondens: sic dictum a νε priuatiua particula & κτῶ τὸ κτῶμα possideo, tanquam ἀκτινόν, quod nullius hominis mortalis potest esse κτῆρ, siue κτῆμα, id est, possessio. Ἀμβροσία autem, quae est alimentum siccum, vel dicitur ab α. priuatiua & βροσία, quod nullus homo illud habet, vel potius ἐκ τῆ ἀσφαλα βίαιεν ῥόν, ἢ γούν ἀσφαλῶ ἐίκεν φθορῆς, quod motum corruptionemque vincat, ac superet. Alij contra ambrosiam alimentum liquidum, nectar siccum vocant. Eundem de his vocibus vide l. E. fol. 462. Plutarchus tamen in libello de Homeri vita annotat Homerum finxisse, Deos non indigere cibo, quo animalium corpora indigent. Οὐ γὰρ οἶτον ἔδουσ', εἰ πίνουσ' αἰδοῦσ' αἰδοῦσ' αἰδοῦσ': idcirco sunt ἀθάνατοι sanguinis expertes, & ἀθάνατοι immortales appellantur. De Poetarum figmento, de conuiujs piorum in campis Elysijs, vide Crinit. lib. 5. cap. 11. Sic Iudaei somniant Dominum paraturum omnibus Israelitis in paradiso conuiuium ex immuni boue, & ingenti pisce, quem Leviathan vocant, ac optimo vino, de quo Rab. Salom. fabulatur in 1. cap. Genes. statim ab initio. Simile huic est Turcarum figmentum atque somnium. Nos certe scimus neque

Deum nostrum verum, quem colimus, cibo indigere, neque etiam angelos atque mentes beatas, quae ex hac vita migrarunt. Quibus si quando cibus tribuitur in sacris literis, cibus non corporeus, sed spiritalis & immortalis est intelligendus: qui nihil est aliud, quam contemplatio atque fructus beatae Dei, rerumque diuinarum atque caelestium. De quo tamen Theologos consulere poteris. Quod autem Manna a Dauide appellatur panis Abbirim, hoc est (ut Septuaginta interpretantur) Angelorum (vox eadem potest reddi principum, aut herou) non ita accipi debet, quasi angeli pane, aut alio cibo vescantur, sed vel quod (ut Chaldaus Paraphrastes videtur exponere) Man fuerit demissum ex loco habitationis angelorum: vel (ut alij volunt) quod eorum opera in nubibus productum fuerit: vel intelligitur panis nobilissimus, quo angeli vei potuissent si pane vescerentur: ut vulgo dicimus de praestantissimis epulis, dominorum & principum victum Herren brot. Luc. 14. exclamat quispiam de turba: Beatus qui comedit panem in regno caelorum, hoc est, qui fruatur aeternis illis gaudijs, & voluptatibus: quae significatione etiam mensa accipitur, Luc. 22. de qua Christus dicit, discipulos suos comesturos ac bibituros esse. Augustinus in quaestionibus Veteris & N. Testamenti quaest. 9. & in lib. de mirabilibus Scripturae 1. cap. 23. Panem vult Angelorum dici, vel quod per Angelorum ministerium, ut & lex, & alia populo fuerit datus: vel quod illa virtute creatus est, quae Angelorum natura subsistit & vivit. Kimhi vero ce Abbirim indicat notari nubes vel aethera.

Alia ciborum diuisio.

Tria ciborum genera.
Deorum.
Hominum.
Brutorum.
Animalium.
Cibi deorum
De ambrosia & nectare.

Deum, angelos et beatos in altero seculo non vti cibo.

Quod ad animalium victum attinet, non satis admirari possumus singularem Dei clementiam atque benignitatem, quae cuncta animalia pascit, idque propter nos, ut nobis alendis atque pascentis sufficere possint. Fit tamen saepenumero iusto Dei iudicio, ut homines cum viui, tum mortui ipsorum animalium brutorum fiant esca atque pabulum. Admiranda quoque est meritis atque praedicanda Dei sapientia atque clementia, quae singulis animantium generibus certos quosdam atque peculiare cibos assignauit, quae de re pie sapienterque Origenes Homil. 27. super Numeros disserit, illam alimentorum varietatem ad sacram scripturam ceu verum & salutare animi pabulum egregie accommodans.

Quoad hominum alimenta, illa diuidi possunt secundum vel illorum naturam, vel complexionem, vel aetatem, vel sexum, vel vitae genus atque conditionem, vel consuetudinem, religionem, superstitionem, palatum, festiuitates, epulas.

Quoad primum, biliosis & siccis refrigerantia & humectantia conueniunt. Pituitosis calefacientia & exiccantia. Melancholicis quae calefaciunt & humectant. Sanguineis refrigerantia & humectantia. Contrarij enim corporis habitus ad contrarium victum bene, similes ad similem male se habent, ut Gal. Aphorif. Comment. testatur.

Quod ad secundum attinet, manifestum est, alia cibaria sanis, alia aegrotantibus conuenire.

Quoad tertium, dubium non est, quin alij cibi infantibus, alij adolescentibus, alij senibus congruant. Delicatiores pueris, valentiores adultis, senibus vtiliores, & labentis naturae ceu foeminae quaedam infirmitatem iuuantia, magis sunt ex usu.

De quarto similiter medici diligenter praecipiunt, quae edulia maribus, quae foeminis magis congruant.

Iam vero si vitae genus atque conditionem spectes, pro illa diuersum quoque victum, ac proinde diuersa quoque nomina victus esse constat. Sic enim (exempli gratia) alius est victus militaris, de quo multa praclare Schnebergerus in peculiari libello: alius athleticus, olim ἀθλητικόν, teste Aristot. in Politicis 8. dictus: nec non σία & τροφή, de quo Mer. lib. 1. de re gymn. alius feruorum, nautarum, ut his coctum, caseus, teste Aristoph. alius rusticorum, operariorum, alius iter facientium, qui ἐφόδιον viaticum: alius denique literatorum, otio deditorum: & sic de caeteris. Haec de esculentis.

Quod ad poculentia attinet, eorum quatuor sunt potissimum apud omnes nationes genera, aqua, vuarum succus, vinum appellatus, pomorum succus sidra dictus, & ordei succus appellatus ceruisia, ac zythum, de quibus infra quaedam. De singulis porro hisce alimentis tum esculentis, tum poculentis copiose, vtiliterque disseruit Ioan. Bruyerinus Campegi. libris 22. quos inscripsit de Recibaria: nec non Christophorus a Vega Hispanus, Villichius de Arte magyrica, Francisc. Marius de Partibus edium, & ante hos Galenus in libris de Alimentorum facultatibus, & libello de Cibus boni & mali succi: Theophrastus, Plinius, multique alij medici atque Philosophi. Itaque ego, cui mores in primis, ritus atque ceremonias conuiuiales persequi esse propositum, de ijs breuiter quaedam dicere volui, de quibus qui plura cupit cognoscere, ea ex modo commemoratis auctoribus haurire poterit.

Cibi hominum variè diuidi possunt secundum varias hominum qualitates.

Poculentorum 4. genera.

DE ABSVRDO AC FERÈ MONSTRO

SO POPVLORVM QVORVNDAM VICTV. DE IOAN.

Baptista acridophagia quaestio. De locustarum secundum sacras literas, Rabbinos atque etiam Graecos generibus atque nominibus.

CAPVT IX.

VERVM antequam hunc de alimentorum varietate atque generibus locum concludam, libet hic postremo addere populorum quorundam, eorum praesertim qui Arabiam, Troglodyticam, Aethiopiā, Indiam, Scythiam incolunt, peculiarem, & quidem ferè auferam atque monstrosam victum, a communi & vscato hominum victu abhorrentem: unde etiam cognominari consueuerunt, qui constat vel plantis, vel animalibus. Ac prioris quidem

generis sunt hi qui sequuntur. Βαλανοφάγοι, glandiuori, vt Arcades olim, teste Pausania, L. N. Iitani Boemo, & in genere prisca seculi homines ante repertas fruges Cereales, Cael. lib. 16. 3.

Φοινικοφάγοι, palmiuori, vt Nasamones Paeni, teste Herod. lib. 4.

Λωτοφάγοι, Eustath. qui loto arbore victitant. Apud quos Vlyssis socij, degustata loto, redire ad nauem noluerunt, nisi verberibus adacti, Homer. Od. θ. Od. 337. vt Aegyptij Palustres, Herod. lib. 2. Plin. lib. 22. 20. Item Africa populi. Herod. lib. 4. Prou. Lotum gustauit, de quo Eras. in Chil.

Σπερμυφάγοι, Aethiopes qui & seminibus quibusdam victitant, & ijs deficientibus pomis nutriebantur atq; herbis. Diod. lib. 3. c. 3. Strabo 16. His vicini Υλοφάγοι teneris ramorum summitatibus victitantes. Diod. lib. 3. cap. 3.

Ριζοφάγοι qui etiam Elij dicti Arriano & Strab. quod ex paludibus euulsis radicibus massulas conficiebant, illisq; ad solem coctis vescantur, quos Strabo Σπερμυφάγοις vicinos facit. Sic Orosius lib. 5. suae historiae incolae insulae Laurentij, quae est in Aethiopia, radicibus varijs, quas terra illa effert, panis loco vesci testatur.

Posterioris generis sunt hi qui sequuntur, κρεοφάγοι carniuori, Straboni lib. 16. supra Antiphili portum hodie Vella dictum, cuiusmodi erant, teste Eustath. plerique veterum μιν Φιλίχθυσες. Od. η.

Μοχοφάγοι, carne vitulina victitantes, Arrianus in Periplo maris Eryth. qui & Leonum ac Pantherarum carne vescantur.

Αρξιοφάγοι, Elephantiuori, Indi Philost. σπερμυφάγοι, Indi eidem struthionum carne victitantes.

Πιθηκοφάγοι, seu Κερκοφάγοι, simijs vescentes, vt gygantes Afri, Herod. lib. 4.

Ιπποφάγοι, carnis equinae esu vtentes, qui etiam ιππομορφοί, & γαλακτοφάγοι dicti equino lacte vescentes, Eustath. ιλ. η.

Φυροφάγοι pediculos esitantes, Scythiae populi Budini, olim etiam Sala dicti, quorum Arrianus in Periplo Ponti Euxini, Ptolomeus in Sarmatica Asia, nec non Mela & Strabo mentionem faciunt. Sabell. lib. 6. sic dictos esse vult a sordibus & fame, quemadmodum nos vernacula nostra lingua hominem remq; sordidam, λυσιγ appellamus.

Κυνοφάγοι, caniuori, qui canum, praesertim canulorum laetentium carnibus vescantur, ijsq; hostiarum vice vtentur, vt Corsyca insulae atcola, teste Card. de Subrit. lib. de Plantis.

Αρξιοί, qui & Κωμορφοί. Strab. lib. 16. Plin. lib. 6. cap. 30. & lib. 8. cap. 29. Aethiopes caninis capitibus vescentes.

Καμηλοφάγοι, Camelorum carnibus atq; lacte victitantes, vt Arabes, Cael. lib. 28. cap. 2.

Ιχθυοφάγοι, Pisciuori, de quibus Arrianus in Periplo maris Eryth. S. Hieron. contra Iouinianum, Strab. lib. 6. 15. 16. Plin. lib. 6. cap. 39. lib. 23. cap. 29. lib. 1. cap. 7. Arrian. lib. 8. Philost. lib. 5. de Vita Appollonij. Diod. Sic lib. 4. Agathar, de Rubro mari. De Aegyptiorum Ichthyophagia vide Herod. lib. 4.

Χελυδοφάγοι, Testudiniuori, vt Atmazones, quae & lacertis vescantur, de ijsdē vide eosdem auctores. Diod. Sic. lib. 3. cap. 3. Plin. lib. 9. cap. 10. lib. 6. cap. 24. Strab. 16. Agatharchidem.

Οφιοφάγοι, Serpentiuori, Troglodyticae populi Candei dicti, Plin. 6. ca. 29. Boem. lib. de Asia. De viperinarum carniū esu, vide Diosc. lib. 2. cap. 16. Praeferunt quoq; Mangi incolae serpentibus vesci cum maximis delictijs, testis est Nicol. Contiū de Indis. Plin. lib. 7. cap. 2. Aethiops, nec non Seras, & qui montem Athon incolunt, ab Isogono Μακροβίσε, hoc est, longae vitae existimari eam ob causam, quod viperinis carnibus alantur: itaq; nec capiti, nec vestibus eorum noxia corpori inesse animalia.

Βατραχοφάγοι, raniuori Itali olim ob ranarum esum fuerunt appellati, vide Mercurial. lib. Variarum lect.

Τετλιγοφάγοι, Cicadis vescentes. Ath. lib. 4. cap. 3. dicit veteres cicadis & cercopis eis ανασόμεωσιν, id est, venarum aperiendarum causa vesci solitos.

Glirivori nonnulli fuerunt a Glirium esu. Nam Glires quoq; veteribus fuisse in delictijs veterum monumenta testantur. Hinc Pollux veteres Ιεροτροφεία habuisse testatur, in quibus glires alere

res alere & saginare consueuerunt. Hinc Plin. Glires censoria legis princeps M. Scaurus in consularu non alio modo cenis adimere, quam conchyliis, aut ex alio orbe conuectas aues. Semiferum & ipsum animal, cui viuaria in dolijs idem, qui apris, instituit. Idem lib. 36. cap. 1. Extant censoriae leges glandia in cenis gliresq; & alia dicta minora apponi vtentes. Isaiās quoq; cap. 66. v. 27. Iudaeis & carnis suillae & murium seu glirium esum iniucundum exprobrat.

Ακροφάγοι, Locustuori. Plin. lib. 6. c. 30. Pars quaedam locustis tantum viuunt, fumo & sale duratis in annua elementa, vj 40. vitae annum non excedunt. Idem lib. 7. c. 2. de ijsdem tradit, & Agatharchidis testimonio comprobatur eos populos a Clitarcho & Megasthene Mandros appellari. Item lib. 11. c. 29. Parthis quoq; in cibo locustas gratas esse dicit, & eodem in cap. docet, quantum illa insecta messibus damnum importent. De Aethiopibus Acridophagis haec scribit Diod. Sic. lib. 3. c. 3. Aethiopes Acridophagi, deserto contermini, homines caeteris paulo breuiiores, macilenti, ac supra modum nigri. Veris tempore Zephyrus, ac Lybicus venti infinitum penē locustarum ex deserto ad eos deferunt numerum. Haec permagna sunt, sed colore alarum turpi, ac squalido. Aethiopes, ad id assueti, in quandam latam longamq; multis stadijs conuallē plurimum materiei ex propinquis ingerunt. Cum suo tempore locustarum tanquam nubes a ventis supra vallem defertur, materiem congestam, omnemq; loci herbā antea succisam incendunt. Locustae desuper volantes ingenti fumo enectae paulum ultra vallem ad terram tanta decidunt copia, vt victum omni genti abunde praebeant. Has enim sale, quod regio plurimum fert, superfuso, diutius seruant, cibum gustu eis suauem. Hic est solus eorum per omne tempus locustarum victus.

Leo quoq; Africanus lib. 9. descriptionis Africae c. 3. locustarum in Africa plerumq; tantam frequentiam conspici tradit, vt volantes instar nebulae Solis radios operiant, & arboribus atq; segetibus magnam perniciem asserant: vnde magnam annonae caritatem relinquunt. Verum Arabiae desertae, & Lybiae populi locustarū aduentu felici omine gaudere: nam vel elixas, vel ad Solem desiccatas in farinam tundunt atq; comedunt.

Solinus similiter refert, confines Mauritaniae Aethiops locustas legere, inq; vitae praesidium seruare duratas falsugine. Cui subscribens D. Hieron. lib. contra Iouinianum 2. ca. 6. Orientales tradit & Lybiae populos, quia per desertum & calidam eremi vastitatem locustarum nubes operiant, locustis vesci solere. Hoc verum esse, inquit, Ioan. Baptista probat.

Scaliger Exercitat. 191. contra Cardanum de Subritate: Apud Africanos, inquit, Syros, Persas in cibum recipiuntur illae, quae carent alis. Afraci & Oniscij a Dioscoride nominantur, a Plinio Attelabi. Mibi videntur quiduis potius quam Asellorum vel speciem, vel lentitudinem referre, ad appellationem consequendam. Elixas vescuntur Arabes: tostas etiam redigunt in pollinem. Nostrates aliae virides, aliae fuluae, aliae colore squillarum marinarum. Aethiopicae aut rubrae, aut luteae sunt. Troglodytae vocantur Ambat, Arabes Gierard, ακριδας Graeci, & eo, quo Plinius vsus est nomine. De ijsdem vide ibidem plura. Eust. Od. θ. 303. in illa Homeri σιτον εδοντες. Hoc, inquit, dictum est ad differentiam aliorum hominum, qui non tales sunt, cuiusmodi Aethiops Marobios esse historia testatur, qui cum panem vidissent, illum stercorei compararunt. Sunt etiam, qui locustis ac piscibus victitant, qui idcirco ακροφάγοι, & ιχθυοφάγοι dicebantur. Scythica autem gens atq; Massagetica carnibus victitans, ne ipsa quidem vult σιτοφάγειν.

Dioscorides quoq; Aphros ad Leptim habitantes ακροίω abunde vti dicit, scilicet in cibo, vt Cornarius in Commentarijs in eundem interpretatur & Matthiolus. Quin & Aristophanes in Acharnis facit huius cibi mentionem, cum inquit:

Δ. Οὐκ ἀλλ' ἐγὼ χεῖρα πᾶσι ἐπιζοῦμαι πάλαι βούλει δεῖδ' ὀδύει,
καπιτέειαι λαμάχη πότερον ἀκρίδ' ἐς ἡδονὴν ἔστιν ἢ κίχλοι;
Λα. οἶμ' ὡς ὑβρίζεις. Δι. τὰς ἀκρίδ' ἀσ κρῖνει πολὺ.

Id est, Non. Sed ego & puer iam dudum contendimus. Vis pacisci, & Lemacho committere vtrum locustae suauiores sint, aut turdi. La. Eheu quam me contumelia afficit. Di. Iudica, locustas longē iucundiores esse. Hinc & apud Plutarchum in Symposio Thales ita loquitur: γαρροῦν δ' ἀκρίδας καὶ ὀρνίθια ἀπὶ πυρῶν, καὶ κελῶν συγκομίζειν ἐθέλοντας εἶδ' ἐν δ' ἀφ' ἑρὲι τυχεῖται.

Id est: Nihil enim esse discriminis inter colonum, qui loco tritici & hordei locustas comportare velit atq; aues, atq; tyrannu, qui mancipijs quam viris malit imperare.

De Ioannis Baptistae acridophagia.

Sed quorsum haec, inquit, de locustarum esu tam multa? Ut quoniam cum sacra, tum profana litera testantur, locustarum esum olim populis nonnullis fuisse usitatum, non miremur in signem quoq; Christi... Quod videtur esse nephas corruptam suspicari? Nonnulli enim (teste Theophrasto) axpidas voluerunt esse herbas, quas μελαγροα appellant...

Εγκριδες.

Epiphanius contra Ebionaeos annotat, nonnullos Iudaeos veritatis sermonem in mendacium conuertentes depravatè pro εγκριδες legisse... Hinc εγκριδες παλαια apud Athen. lib. 14. huiusmodi bellariorum venditor, pro quo mendosè lib. 3. v. penult. εγκριδες παλαια legitur...

Quidam axpidas exposuerunt cancris. Καριδες, id est squilla.

Gaza in Aristotelem, squillam siue squillum vertit, de qua sic scribit Robertus Constantinus in supplemento lingua Latina, inquit: Squilla, καρις (quia capite (quod κερα) magno est, vel quia axpidis marina) & καρις, & καρις apud Athenaeum lib. 3. Gallis cheurette, & Northmannis creuete est. Differentia plures. Est enim καρις πλατεια, squilla lata, Liguribus Orchetra, & Massacara Siculis, ac Neapolitan. Magnitudinis haec locustarum multo latior. Altera est calata, tota rubra, quae τετλιε εν αλι & Eliani lib. 13. Cap. 25. id est Cicada marina, Cammarus, siue Gammarus Columel. ac Plinij. Tertia κραγγων, siue κραγγιν. Arist. l. 4. C. 2. Histor. Animal. Cui crusta tenuis, candida, interdum rubescens, logitudo palmi maioris. Quarta, squilla gibba, καρις κυφια. Est & squilla parua, καρις μικρα (aliaq; quae καριδιον in pianis) Monspelij Ciuada, Italici Gambarello. Vltima squilla μαλινς (α μαλινς magna locustae specie) dicitur: Cui duo brachia locustae magna terrestris.

Verum

Verum hac quoq; opinio a vero videtur esse aliena, cum & cancri illi marini non axpidas, sed axeidas, siue axaeidas appellantur, & desertum a mari procul absit, & cancri illi marini in delicijs habeantur, a quibus Ioannem Baptistam constat omnino abstinuisse, duro, rigidoq; vitu contentum. Nos ergo repudiatis omnibus illis opinionibus simpliciter credamus Ioan. Baptistam vesci locustis fuisse solitum, cum & vox axpid & nusquam nisi pro locusta apud auctores graecos accipitur, & constat cum olim, tum hodie quoq; illas quorundam populorum cibum esse, & deniq; doctissimi quiq; cum patrum veterum, tum recentiorum interpretum in eadem sint sententia, quorum nonnulla exempla subiungam. Chaldaica versio pro voce axpid & habet קמזא Kamza, quod locustam significat, Nahum 3. & Esaiæ 40. sic dicta a colligendo. Suidas eandem vocem in Euangelio interpretatur ειδ & ζωφια, id est, genus animalculi. S. Chrysostomus scribit parua fuisse animalcula, quorum in desertis Iudæa maxima fuerit copia, oleo coqui solita, qui pauperum fuit cibus. S. August. quoq; in Epist. ad Roman. Ioan. Baptist. locustis vesci solitum dicit. Idem testatur Theophilactus, qui tamen simul esum illum locustarum allegoricè interpretatur, id quod etiam facit Adamantius (id est Origenes) Homilia in Lucam cap. 11. De S. Hieronymo supra dictum est, qui & ipse simpliciter vocem axpidas. Locustas interpretatur: de quo etiam Celsus lib. 28. cap. 2. Hieronymus Cardanus hac ipsa de re, & de locustarum in genere cum perniciè, tum virilitate, atq; esu lib. 9. de Animalibus. quæ ex putredine generantur, sic differit. Aduersus humanum genus contraria ratione Locusta parata videntur, non passim abundant, sed Africa fermè sola hac peste, & quod magis mirum est, alternis fermè annis laborat. Cælum, pro ostento in Italia ut vidimus, paucis ab hinc annis, non secus ac densa nubes obtegebant. Provincia in quas calamitas hæc deciderit, satis, ac germine omni vna nocte spoliatur: diceret enim niuem decidisse nocte tota, si candida tam essent, quam sunt nigra. Forma earum est ut locustarum Italicarum, sed rubro obscuro colore, maiores paulò, & volandi facultate prædita. Sunt qui ventis illas ad nos ferri supra mare, non spontè, ob multitudinem, & regionis distantiam existiment. Gignuntur iuxta paludes, & cum in culturam Africa terram volant, nõ generant, vel parum. Quæ in paludibus relinquuntur, non possunt adeo multiplicari, ut euolare ad pabulum necesse sit, sed contenta sunt sarmentis, algæq; palustri, ob id cum frequentissimè, non nisi alternis annis, plerunq; etiam rarius in provinciam grassantur. Quæ verò exeunt absumptis satis, cum euolare cogantur quærendi cibi gratia, tandè a ventis præcipitantur in mare. Quandoq; verò ventorum perseverantia, roboreq; earum usq; ad aduersas Africa regiones deferuntur: cuius mali Sicilia primum, post Italia haud expers est. Experimento compertum est curam ad oua delenda ignibus profuisse: nam sobole priuantur. Si tamen cura non adhibeatur, hoc malum visum est sequenti anno repullulare, non leui incommodo: præter enim certam sterilitatem periculum etiam pestilentiae afferunt, ac omen ad futurum bellum.

Quibusdam tamen vitiles: adeo nihil ex quaq; parte aut beatum, aut ingratum. Arabes e. Locustarum nim. & Lybie populi siccatas sole redigunt in panes: recentes quoq; edunt. Nec mirum, cum esus. Moses in seligendis cibis diligentissimus, locustas Hebraeis ut salutes comedere permiserit. Et Ioannes Baptista illis cum agresti melle in deserto vescatur. Natura autem rerum impeditur, ignariq; de hoc admirantur, & multa perperam fabulantur, ne vir solitarius locustas ederet in deserto: cum Germani quidam milites bombyces nostros in serici specie nutritos, in tanta etiam rerum copia deliciarum causa frigos ederint, idq; iure. Nam quæ innoxia sunt, & sapore, & odore tetro carent, sola opinione constant. Itali enim mustelas solo colore a vermibus distinctas, cum hæ nigrae sint, vermes rubri, comedunt, atq; inter cupedias ponunt, cum tamen ex putredine, non ex ovis, quemadmodum locustæ, & bombyces, generentur. Simili ratione ostrea, conchyliaq; tam auide, ut etiam cruda deuoremus, quæ ex putredine procreari scimus. Nec tamen scio præter hæc tria vllum animal, quod ex sola putri materia ortum habeat, in usu esse culinatum, &c. Mercurial. lib. 2. var. lect. cap. 20. de hoc ipso locustarum esu hunc in modum disputat. Agatharchides & Diodorus scripta reliquerunt, quosdam populos ob frequentè locustarum esum non modo breuiori cæteris vita esse, verum etiam sauisimo quodam pediculorum alatorum genere, nec admodum dracunculis prædictis dissimili morbo consumptos interire. Vnde vehementer mirari soleo, quomodo Patris, ac Iudæi potuerint (ut Lemit u. narratur) locustis vitare: incommoda locustarum esus.

Seleucides a
u. s locustis ve
sentur.

nisi Dei immortalis beneficio id perinde factum est in ipsis, ac in Ioanne Baptista observatum legitur apud Matth. Alioquin, ut Galenus 5. de loc. aff. nec non Suidas tradunt, Seleucidas aues in Asia locustis rescentes, statim ipsas excernere, & proinde nil ferè nutriri, sic par erat homines eo unico cibo haudquaquam diu superesse posse. Historiam ab Agatarchide relatare, quoniam medicos adiuturam ac delectaturam spero, eam Latino sermone expositam hinc subiungam. A predictis non multum differunt locustarum esores, gens quidem statura alijs brevioris, aspectu macilens, ac supra modum nigra. Sub æquinoctium vernum, quando apud ipsos Aphrici & Zephyri spirant, ex loco quodam incognito ineffabilis magnarum locustarum multitudo vna cum illis ventis ad ipsos peruehitur, quæ ab aibus volandi facultate parum, ac corpore longè differunt. Ab hoc animalium genere toto corpore nutriuntur, ijs salitis, atq; alio modo paratis rescentes: venantur autem ipsas fumo ex aere in terram deijcientes. Atq; hi agilitate quidem & pedum velocitate pollere dicuntur, sed cum valdè siccum nutrimentum capiunt, vltra quadragesimum annum vitam non producant: imò vita miseriosem sanè mortem obeunt. Si quidem appropinquante senectute eorum corporibus alata pediculorum quadam genera innaescuntur, figura quidem caninis muscis similia, sed alioquin minorum. Incipiunt a pectore ac ventre, breviquè uniuersam faciei cutem depascuntur. Atque horum alijs primum scabiosorum infiar afficiuntur, deinde seipsos grauiter dilacerant, tandemq; morbo consistente nec non cum bestiolarum exortu tenuibus effusis humoribus intolerabiles cruciatus subire miseri coguntur, sicq; vel ob succos, vel ob alimentum, vel ob aeris prauitatem intereunt, &c. Stapulensis & Erasmus in suis commentarijs in nouum Testament. pluribus contendunt aduersus Lyrannum, Rabbanum, Perottum & alios per ἀρπιδε locustas esse intelligendas, & his Ioan. Baptist. rescisse solitum, de quo etiam extat illud Ecclesiæ carmen:

Præbuit hic tum regimen camelus,
Artubus sacris strophium bidentes,
Cui latex haustum sociata pastum,
Mella locustis:

Equidem an illis ipsis locustis, quæ apud nos sunt, populi olim nonnulli & sanctissimus ille Christi præcurfor rescisse fuerint soliti, dubitandum esse puto, mihi potius aliud quoddam videtur fuisse locustarum genus, nostro dissimile. Deinde cum plurimi regiones illas peragrarent, & adhuc peragrarè soleant, mirum fors an alicui videatur neminem eorum vel talem aliquam locustam esui aptam secum attulisse, cum multa alia nobis inuisitata ex regionibus illis afferant, vel minimam aliquam in suarum peregrinationum libellis, quorum non pauci extant, huiusmodi locustarum, quas Ioan. Baptist. comedit, mentionem fecisse. Nam verisimile est regionem illam, in qua versatus est, adhuc animalculis illis, quibus in cibo usus est, abundare. Nunc quoniam de locustarum esu multa satis dicta sunt, non inutile fors an nec etiam iniucundum fuerit, de earundem secundum sacras literas & Rabbiorum scripta generibus atq; nominibus, nominumq; interpretationibus varijs quadam adijcere, quæ ad multa sacra scripturæ loca illustranda non parum conducent. Secundum ergo sacras literas & Rabbiorum monumenta 7. ferè locustarum sunt genera: quatuor tamen inter aues mundas numerantur, quibus licebat ludæis rescisse, ut Leuit. 11. scriptum est.

Locustarum
genera secun-
dum sacras lite-
ras & rabbi-
nos septem.
Arbe.

Hæc 4. genera erant quadrupedia, quarum hæc sunt differentia atque nomina. Prima species ἄρβη Arbe dicitur a multitudine, a ῥαββη rabach, id est, augescere, seu multiplicari. R. D. Kimbi super loelem sic putat nominari, quod hæc locustarum species omnium sit maxima & copiosissima, vnde nomen speciei pro genere usurpatur: vel quod agminatim atque turmatim aggregentur. Id genus locustarum in Aegyptios agros Moysis tempestate diuino iudicio orientali vento immissum, horribilem illis vastitatem intulit, sicuti Exod. 10. scriptum est. Huic simile est, quod T. Linius Decad. 5. lib. 22. literis memoriaq; prodidit. Nam Coss. Rom. C. Popilio Lenate & P. Aelio Liure locustarum tanta nubes a mari vento repente in Italiam illata sunt, ut examinibus suis agros latè operuerint. Ad quam pestem frugum tollendam Cn. Sicinius Prætor designatus cum Imperio in Apuliam missus ingenti agmine hominum ad colligendam eas coactò, aliquantum temporis absumpsit. Item eodem teste Decad. 3. lib. 10. statim ab initio,

initio, Cn. Seruilio Cepione, & Cn. Seruilio Gemino Coss. circa Capuam omnem agrum locustarum vis ingens, ita ut vnde venissent parum constaret, compleuit. Atq; hæc inter prodigia ibi enumerantur. Itaq; mirum non est, numerosissimarum perniciosissimarumq; huiusmodi bestiolarum similitudinibus crebrè in sacris literis hostium multitudinem, vim, impetum atq; perniciem quam adferunt, adumbrari, ut Iud. 6. Ierem. 45. Nahum 3. Prou. 20. Iob. 31. Psal. 72. & alibi videre licet. Psal. 109. ver. 23. Sicut umbra, inquit Dauid deplorans miserimum rerum suarum statum, dum inclinatur, transeo excussus sum quasi locusta. Hanc similitudinem alijs ad corporis maciem nimio mæore contractam referunt, quod locusta tenues sint atq; leues: alijs ad iniurias, quibus animalculum hoc est expositum, cum saepe ventorum vi magna agmina locustarum abripiantur & præcipitentur vel in mare, vel in loca deserta. Sunt qui hoc simili instabilem eius conditionem exprimi volunt, quod locustarum instar huc atq; illuc migrare quasiq; saltare cogatur, nec habeat certam aliquam & quietam sedem. His locustis Apoc. 9. ἄρβηδες ὄσκαροι comparantur.

Vocem porrò Arbeh nonnulli vertunt voce ἀρβη, quæ & ipsa videtur esse generalior ad quoduis locustarum genus significandum: dicitur autem ἀρβη secundum grammaticos παρὰ τὸ τὰ ἀρβη τὸ ἀσαχῶν καὶ ἀρβη τὸν νεμεδὲ, quod summa segetum & arborum depascantur: vnde ἀρβηδὼν locustula diminutiuum, & ἀρβηδοθήκη capsula ad venandas locustas. Sunt qui βρῆχον vertunt, de qua voce infra. Nonnunquam γοβὰ & Hier. vertunt ἀρβηδοθῆκη (scribitur etiam ἀρβηδοθήκη) quod Aquila in comessorem vertit. Ἀρβηδοθῆκη Græcis genus est locustæ minutum, de quo sic Hieron. Attelabus parua locusta est inter locustam, & bruchum, & modicis pennis reptans potius, quam volans, semperq; subsiliens. Et ob hanc causam vbiq; orta fuerit, vsq; ad puluerem cuncta consumit: quia donec crescant penna, abire non potest. Iob. 1. & Nahum 3. Chaldaicè arbeh vertitur גוּבָה Goba, ab altitudine, siue, ut alijs volunt, Goba dicitur collectio a גוּבָה gabbeh, id est, congregauit, quod videlicet in magno numero veniat, atq; ut Prou. 3. legitur, veluti turmatim procedat. Eadem vox etiam Nahum 3. ponitur. Paruuli tui Gogob goba, id est, quasi locusta locustarum. 70. simpliciter transtulerunt ἀρβηδὼν, Kimbi, Abraham & Ionathan intellexerunt etiam eximia magnitudinis locustas: nam plerumq; geminatio verbi ἐπιτάσσει habet. R. Sel. exercitum locustarum exposuit. Amos quoq; 7. v. 1. גוּבַי Gobai ponitur, vbi per examen locustarum fenum cordum seu autumnale depascentium, terræ sanctæ futura depopulatio ac deuastatio a numerosissimo Assyriorum, Babylon. & Roman. exercitu designatur: 70. interp. גוּבַי אֲרָבִים, id est, fatum locustarum reddiderunt.

Attelabus.

Goba.

Porrò ut apud Hebr. Arbeh, apud Græcos ἀρβη, sic apud Latinos locustæ nomen videtur esse generalissimum. Locustam autem volunt grammatici dictam esse ab vredine locorum, quasi dicta. loca vrens, siue exustulans. Isidoro & Lirano sic videtur dicta, quod longis sit pedibus, quasi longa hasta, vnde & eam tam maritimam quam terrestrem (addit Isidorus) Hastago appellant.

Locusta vnde dicta.

Secunda species est Leuit. 11. סַלְעָם Salaam, nusquam alibi in sacris literis reperitur. R. Abraham ben Ezra, & Hizkuni putant sic Hebraicè dici, eò quod ascendat & saliat super rupes & silices. Nam סַלְעָם Sæla Latine silicem saxum, siue rupem significat. Alij sic volunt dici a סַלְעָם sullam inserta litera v, quod scalam significat, a סַלְעָם Salal, id est, viam complanauit, seu contriuit, exaltauit, conculcauit. R. Dauid Kimbi definit genus esse locustarum altum, gibbosum, & sine cauda cum capite oblongo, quod a Chaldæis & rabbinis ראַשְׁוֹן Raschon appellatur. 70. interp. & post illos Hieron. ἀρβηδὼν Attacum verterunt.

Salaam.

Raschon.

Tertia species est חַרְגוֹל Chargol. Hebraicè Chaldæus paraph. retinet, qui vocat חַרְגוֹל Chargola. Vetus interpres vertit οφιομάχος. Est autem Ophiomachus, ut quidam scribunt, genus volucris, aut lacertæ pugnantis cum serpentibus, vnde nomen est sortita. Sed Chargol probabilius est esse genus locustæ, ut Kimbi videtur.

Chargol.

Quarta species Hebraicè חַגָבָה Chagab, Chaldæis Chargeba dicitur, Chagab. Hieron. Ecclesiast. vlt. dicit esse ambiguum, quod & locusta & ἀρβηδοθῆκη potest transferri, & metaphoricè illo nomine significari senum crura tumentia, & podagra tumoribus prægrauata. Hæc 4. commemorat ælocustarum species Iudæis concedebatur in cibum, quibus verisimile est Ioan. Bapt.

Chagab.

vesci fuisse solitum. R. Selom. in Levit. scribit Iudæos non posse has 4. locustarum species a se-
inuicem discernere.

Gazam.

Sunt præterea alia tres locustarum species, de quibus Ioel scribit cap. 1. & Amos 4. Prima
dicitur גזז Gazam à גזז Gazas quod tondere, radere, excindere significat. Ioel. 1. & Amos
4. quod omnia e terra nascentia detondeat, depascat & absumat. Chaldaicè Ioel. primo גזז
Zachala vertitur, quod nomen est generale reptilium, a גזז quod repere siue serpere significat
inde גזזוהלי Sechale æræts, id est, reptilia terræ, Mich. 7. Apud Rabbinos passim ad signi-
ficandam Gazam usurpatur. Kimhi quoq; Ioel. 1. Gazam scribit esse vermem, olera & præser-
tim brassicas abrodentem, sic dicitur quod per humum rependo omnia absumat & perdat. Mer-
cerus Ioel. 1. putat βρῆχον posse verti, de qua voce infra. Quinquarborum in Amos 4. cap. denti-
bus, inquit, durioribus valet, ita ut arbores etiam comedere possit, unde apud Amos scriptum
est: Et oliuas vestras comedet. 70. verterunt גזזוהלי. Est autem גזזוהלי (qua voce etiam La-
tini utuntur) vermiculus, hortenses maxime herbas & arborum frondes erodens, dicta a גזזוהלי
id est, flectere, quia in arcum arrendo incuruatur. Columel.

Nec solum teneras audent arrodere frondes
Implicitus concha limax hirsutaq; campe.

Bruca.

Porrò & vocè Græcā κάμπυλον, ut Gazam, & Heb. Gazam, ut Hier. & alij plerunq; vertunt
Erucã. Est aut Eruca, ut Liran. inquit, proprie vermis in oleribus nascentis. Idem, eruca ab ero-
dendo dicitur vermis, quod erodit frondes, & maxime olera: unde eruca quasi eroda. Plin. lib.
17. c. 24. sunt eadem causa nascentes & eruca dirum animal, eroduntq; frondē, alia florē: oliua-
rum quoq; ut in Mileto, ac depasta arborē turpi facie relinquunt. Nascitur hoc malum tempore
humido & lento. Fit aliud ex eodem, si Sol acrior insecutus inusserit ipsum vitium, ideoq; muta-
uerit. Idē lib. 11. c. 32. Multa aut insecta & aliter nascuntur, atq; in primis ex rore. Insidet hic ra-
phani folio primo Vere, & spissatur Sole, in magnitudinem milij cogitur. Inde oritur vermicu-
lus parvus, & triduo mox eruca, qua adiectis diebus crescit, immobilis duro cortice ad tactum
mouetur aranei. Hæc eruca, quam chrysalidem appellant, rupto deinde cortice volat Papilio.
Quomodo sata contra erucas & alia venenata animalia conferuanda, vide eundem li. 18. ca. 28.
Gazam porrò quidam locustam, nonnulli cicadam (perperam meo iudicio, cum iucunda hæc ma-
gis sit astatis nuntia, quam nocens) Galli chenille, Ital. erucho, Hisp. erugo.

Lalak.

Secunda species apud Ioel. est לללק lakak, quasi dicat liguritis, a לללק lakak, (unde lactem
Germ. quod lambere & lingere significat) quia herbas lambant & deuorent. R. D. Kim. in 1. Io-
el. definit animalculū alarū instar crabronis, sed minoris quantitatis, quod arborū folia depopu-
latur, & in maxima multitudine vastat. Ioel. 1. Lalak Chaldaicè vertitur לללק Coret, id est, in-
cidens. Nah. 3. Gladius deuorabit te Caialak congregare, siue ut R. Abraham & Kim. inter-
pretatur, ag grauari Caialak: & v. sequenti ialak expansus est & auolauit. Hæc Chaldaica ver-
sionemē lalak interpretatur partim nomine לללק Sochala, id est, reptilis siue vermis, partim
nomine קמץ Kameza, quod & ipsum locustam sic dicta significat, de quo supra, a collectione
seu congregatione (unde & Camez punctū a collectione oris dictū volunt) quonia gregatim siue
agminatim volant. Syriaca quoq; N. Test. versio eadē voce pro nomine ארץ & vertitur. Ioel.
1. Eandē vocē lalak Chal. Par. interpretatur nomine פרה Pira, quasi dicas motatio seu cur-
sitatio, a פרה Pira, id est, motū est, volitauit, cursitauit, eò quod huc atq; illuc vastando fru-
ges curlitet & subsiliat. Secundū cōmemoratas ergo illas Chaldaicas interpretationes colligitur,
lalak locusta genus esse quod præter copiã & numerū volatu etiam præstat celeriore, & latius
quàm cætera extenditur, pluresq; agros celerius conficit atq; consumit: unde & Ier. 57. legitur,
Adducite equos quasi lalak aculeatum: & 51. Nisi implevero te hominibus quasi locustis, & Ps.
105. v. 34. de plagis Egyptiacis, Dixit & venit arbe vel lalak absq; numero. Ex. 10. vox arbe
tantum ponitur, que est generalis. Et locusta absq; numero. Hinc rectè grammatici lalak defi-
niunt genus esse locustarum numerosum, turmatim volans, quod aculeo tanquam lingua utitur,
herbis & frugibus allabendis atq; corrumpendis accommodato.

Porrò 70. interp. vocem lalak plerunq; vertunt βρῆχον. Hieron. & pleriq; græcum vocabu-
lum retinentes Bruchum vertunt (unde forsã Germ. bruchēn & brächēn, quod consumi-

te & con-

re & conficere significat) βρῆχον autem, vel, ut Hesych. scribit, βρῆχον, alij, eodem teste, βρῆ-
χον, est proprie κάμπυλον ἀρπύς virens adhuc locusta. Phauorinus inquit, ἡ νεογέννητος καὶ ἀρπύς
ἀρπύς, id est, locusta recens nata, & pennis carens, sic dicta πρὸς τὸ βρῆχον quod ut & βρῆ-
χον, & βρῆχον (unde forsã nostrum frassen) comedere significat. Liranus similiter Nah. 3.
Bruchum dicit appellari fœtum locustæ antequam habeat alas, unde etiam βρῆχον quasi βρῆ-
χον, id est, breuis, vel a βρῆχον consumere, quod consumat totum in circuitu suo: iacet enim v-
no in loco & radicatus consumit fructus, cum autem volat appellatur locusta, quasi longa ha-
sta, Græci verò hasticon appellant. Idem paulo post: Differunt autem locusta & bruchus ut per-
fectum & imperfectum in eadem specie. Fœtus enim locustæ antequam habeat alas vocatur bru-
chus, sed quando est alatus, dicitur locusta. Secundum hanc Græcorum & qui eos sequitur, Li-
rani descriptionem, non rectè ialak vertitur βρῆχον, cum ialak, ut supra dictum est, secun-
dum Grammaticos proprie sit genus locustæ aculeatum pennatum atq; volans, βρῆχον autem
locusta recens nata pennarum adhuc expers. Mercerus Ioel. 1. ialak vertit erucam, quod mihi
magis placet, de qua voce supra.

Tertia porrò locustarum species apud Ioelem est חפיל Chafil, quasi dicas perditio, siue ab-
sumptio, siue depastor, a חפיל Chafil, quod absumere, perdere & deuorare, nec nou consummare
(unde Chafil Hafepher, id est, finitus liber) significat, quod omnia vastet & perdat, ita ut
nihil reliquum faciat, Deut. 28. Sementem multam sparges in terrā, & modicū congregabis, quia
a locusta lechhazilu, id est, deuorabitur omnia. Chal. Pa. Ioel. 1. vertit חפיל Schemota,
vel, ut tradit Mercerus, quod longa sit & subtilis (id enim hoc nomen Thalmudicis significat,
teste Aruch) vel quod terrā incultā reddat, qualis anno 7. qui annus est, חפיל Shemitha,
id est, remissionis terra Exod. 25. a חפיל reliquit, remisit. Sed quoniam eadem vox חפיל
Shemat etiam rapere, euellere, extrahere, in Tharg. Esther, nec non exilire Deut. 20. sig: Scho-
mota inde videtur esse dicta locusta quod huc & illuc saltando (unde etiam ab Italis Cauallet-
ta, a Gallis Sauterelle vocatur) fructus & grana euellit atq; perdit. 1. Reg. 8. arbe & chafil con-
iunguntur. Interpretes 70. Ioel. 1. verterunt ἐρυσίβλην per v in antepenultima (nam ἐρυσίβλην
per iota aliud est, et si utrumq; frugum est vitium) id est, rubiginem vel robiginem, forsã quod
nomen Hebræo respondens, non inuenirent. Res tamen ipsa communis videtur: ut sicut vermis
suis locusta Chafil totum exhaurit & absumit, sic rubigo in segetibus nihil relinquat, quod sit v-
sui. Chafil autem locusta aut vermis noxij genus esse alia quoq; scripturæ loca testantur. Rubi-
ginem quidam recentiorum putant vermem esse, qui maxime rorem sequatur. Hier. Rubigo ro-
rem noxium sequitur: qui cum in folia depluit, Sole superueniente animatur & viuit, varieque
plantis nocet. Μιδρος quoq; dicitur rubigo segetem infestans, teste Pausania & Eustath. in Ba-
or. inde fortè Germ. miltau. Quarta species a Ioele additur Arbe, de qua supra. Hæc de no-
minibus atque generibus locustarum apud Hebræos & Chaldaeos.

Græci plures species agnoscunt, quarum nonnullas paucis perstringam. ἀμύριος Dioscorid. Locustarum
& Aginetæ dicta: ὄνοσ alij, forsã a motus segnitie, & ῥιζοχάτων. Deinde καμῆς quasi va-
rem dicas, quod ubicunq; appareat, famem portendat, qua in stipulis enascitur, corpore viret, in
terioribus pedibus oblongis, sed exilibus, (unde Theoc. Idyl. n. præmacram ac prætennem puel-
lam καμῆν vocat) & segetes depascitur. Dioscor. Noxij est molestiq; aspectus, unde adagium:
Mantis te vidit, in eos quibus fascinator oculis mali quippiam obiecit. Vide Eras. in Chil. μεί-
σαζ quoque genus est locusta, quod nonnulli bruchum vocant. Item κορνῶν & κορνῶπις: πέρ-
ων, & πέρων per omicron. Aristoph. in Acharn. ὄσον τὸ ζῆμα ἀερῶτων ἀερῶπις
Scholiast. exponit speciem ἀρπύδων, aut καμῶτων, unde Apollo æneus Athenis παρῶπιον lo-
custarum dictus, eò quod locustas olim regionem infestantes expulsurum se dixerit. μολῶπις quo-
que animal quoddam locustæ simile Nicandro frumentum depopulans, fortè gurgulio ἀτῆλα-
Co: locustarum minima pennis parens, καμῶπις quoque insecti genus, quod dGaza aliàs fullonem
aliàs scarabeum taurum interpretatur. Est etiam καμῶπις & καμῶπις Tralliano (quam &
ἀσκαρον vocauit Archestratus, ut ex Epicharmo confirmat Athenæus) piscis, qui Latinis lo-
custa dicitur, de quo vide Plin. lib. 9. cap. 51. & 32. Est etiam astacus siue Elephantus Plinio lo-
custarum species.

Locustarum
damna.

NOTA.

Animalcula hæc minima sint licet atque tenuissima, tamen maxima sæpe Dei iudicio her-
bis, segetibus atque arboribus damna important, unde dira sæpe horrendaq; fames consequitur,
id quod sacræ prophanaq; literæ omniumq; temporum experientia testatur. Unde Plin. lib. 11.
cap. 29. Longinqua etiam ab illis maria transeuntur, continuata plurium dierum profectio.
Quod maximè miremur, famem quoque, quam propter externa pabula petiere, sciunt immine-
re. Ac deorum iræ pestis ea intelligitur. Sic Ambrosius pestem piæ vindictæ vocat. Nam &
grandiores cernuntur, & tanto volant pennarum stridore, ut aliæ alites credantur, Solemque
obumbrent: sollicitè suspectantibus populis, ne suas operiant terras. Sufficiunt quippe vires, &
tanquam parum sit maria transire, immensos permeant tractus, diraq; mensibus contegunt nube
multa contactu adurentes, omnia verò morsu erodentes, & fores quoque tectorum. Italiam ex
Africa maximè coortæ infestant, sæpe populo ad Sybillina coacto remedia confugere inopiæ me-
tu. Sic incolæ Cassij montis contra terrestres locustas Iouis auxilium implorarunt, & Seleuci-
dum animum, eas perimentium, aduentum. Vhessali, Illyrij & Lemnij ab his etiam infestantur.
Magnesij & Ephesij ordine militari in eas procedunt. Plura tradit Plinius loco citato de illa-
rum generatione, ortu & interitu, magnitudine præsertim Indicarum locustarum, illas oppu-
gnandi enecandiq; consuetudine in regione Cyrenaica, in Lemno insula, in Syria.

Quam grauius anno 1542. ex paludibus Mæotidibus profecta Pannoniam, Germaniam,
Italiam infestant. Matthiolus Dioscorid. & anno 1545. Germaniam, Gualth. in Ioel. & an-
no 1547. & 1548. Batiam, Arias montanus, in caput secundum Ioelis: & anno 1556. agrum
Mediolanensem, & Heluetiam anno 1364. mense Augusto afflixerint, Lauaterus in Exe-
chielem testantur. Sic anno 594. tempore Gregorij Magni Pontificis cum omne viride ex ter-
ra nascentis absumpsissent, horrenda fames & pestis sequuta est, quæ totam Italiam toto biennio
durissimè vexauit. Et postea Ludouici secundi Imperatoris tempore magnam Gallie partem
locustæ vastarunt. Unde mirum non est illas exercitum Dei magnum Ioel. 2. appellari, & po-
tentissimorum immanissimorumque hostium irruptiones tristes atq; perniciosas illarum simili-
tudine sæpe adumbrari, de quo præter supra commemorata testimonia vide Apocal. cap. 9. ubi
locustarum imagine falsi doctores, seu potius seductores ac impostores, ut Mahometani & alij,
videntur depingi. Hæc de locustis sint dicta, quibus ceu natis consumere fruges Deus pro iusti-
tia sua atque clementia partim ad homines fame puniendum, partim etiam alendum atque pa-
scendum vititur, ita ut vnum idemq; animalculum admirabili Dei potentia atque prouidentia
hominibus nonnunquam alimentum, aliquando famis inediaque causa existat. Huc quoque per-
tinet illa Ambrosij obseruatione dignissima lib. 5. Hexamer. cap. 23. Vsq; ad locustam quoq;
gratia diuina penetrauit. Quæ cum agmine conferto regionis cuiusce occupauerit latitudinem,
innoxio primum fertur habitaculo, nec fructus inhospitali incurfione depascitur, nisi diuinæ sig-
num præceptionis acceperit. Etenim sicut in Exodo legimus eaque cælestis ultionem offensionis
exequitur, piæ ministra vindictæ. Hanc quoque auis deuorat Seleucis, data ad remedium malo-
rum, quod locusta consuevit inferre. Cui creator inexplabilem dedit deuorandi naturam, ut in-
satiabili pastu plagam, quam supra diximus, possit extinguere. De locustis extat Iodoci Villi-
chij dialogus (in quo tractat questionem illam de cibo Ioannis Baptistæ) & Hadriani Iunij
collectanea, quorum neutrum vidi. Gesnerus quoque noster præmemorato de omni insectorum
genere factum post se reliquit inchoatum ac imperfectum, quem & speramus & optamus. Volfij
affinis mei obseruandi opera atque studio tandem aliquando perfici & absolui. Deniq;
hic obseruandum est, Locustam apud Corn. Tacitum nomen esse mulieris veneficæ, quæ bole-
tos venenis infecit, quibus Agrippina Claudium maritum suffocavit. Capitur etiam locusta pro
quacunque venefica. Iuuenal. Satyr. 1.

Instituitq; rudes melior locusta propinquas.

Superioribus porro addi possunt πικρόζοι omnia mandentes, de quibus Plin. lib. 6. cap. 29.
πουλπρόζοι puluori, quo nomine olim Latini a Græcis fuerunt appellati, ob frequentem pul-
tis esum. Σκαπορόζοι stercoriuori, medicorum epitheton apud Aristoph. Gale. 10. de Simp. med.
cap. 1. Xenocratem damnat, quod stercora agris voranda daret, ac probrum ait grauius esse
κροπορόζον, id est, stercoriuorum audire quam follatorem, aut cynædum. αἰθεροπόζοι &
αἰδο-

αἰδοπόζοι humana carne vescentes, cuiusmodi & olim & hodie multi populi reperiuntur, de
quibus vide multa in meis comment. in Periplum Ponti Euxini, & maris Erythræi. De Car-
manorum immani consuetudine occisorum capita suspendendi, & eorum linguis esitandis vide
Crinit. lib. 6. cap. 13. Αἰδοπόζοι. Philo. lib. 2. αἰδοπόζοι, ponit inter vindictæ diuinæ species, qua
nimirum homines nonnunquam fame dira atq; funesta compulsi seinuicem deuorant, ita ut pa-
rentes quoq; contra σὸπυλῶν naturalem liberos suos aliquando deuorasse legamus. Huic addere
potes εἰς τοσοῦτα, si ita loqui licet, cum nimirum homines maleuada similiter rabiosaq; fame
concitati in semetipsos seuunt, & brachia ceteraq; membra sua carpunt ac deuorant, cuius san-
horrenda vindictæ diuinæ non pauca in historijs exempla reperiuntur.

DE ALIMENTORVM QVORVMVIS

RECEPTACVLIS SEV PROMPTVARIIS, EA
recondendi asseruandiq; more ac
consuetudine.

CAPVT X.

HÆC de alimentorum nominibus atq; generibus varijs sint dicta, nunc consequens
videtur esse, ut de iisdem, quatenus illa vel reponi atq; custodi, vel coemi, vel deniq;
coqui solent, verba faciam, quæ quidem tripertita alimentorum consideratio multa
ad cognoscendum vtilia atq; iucunda continebit. Quod ad primum attinet, pulcherrimum Ho-
ratius existimauit onerare mensas dapibus inemptis, cuiusmodi sunt hortensia, siue olera, arbo-
rum poma, atq; bacca: probro contra vertit è macello viuere, & talis fuit antiqua rusticorum vi-
ta. Quocirca nequam patrem familiam antiqui putabant illum, qui illa emeret, quæ fundus para-
re posset. Huc pertinet Iudaorum prouerbiū ורעו לראה ובין Sera velo Tisbin, id est, tan-
tum semines, quantum sufficit pro familia, neq; cogaris emere. Quamuis enim possis emere, &
fortasse cum lucro, nihilominus præstat id triticum, quod apud te nascitur, eò quod compara-
bis. Quis, inquit Varro, non audiuit patres nostros dicere: Ignauum, & sumptuosum esse eum, qui
succidiam in carnario suspenderit a lanio potius emptam, quam a domestico fundo? Verum ho-
die non vrbani modo, verum etiam rustici homines e macello vitant, cum summo rei familia-
ris dispendio.

Primum itaq; patres familiam dabunt operam, ut habeant penuarium omni esculentorum ge-
nere instructissimum, unde illis cum suæ familiae quotidie alenda, ac nutrienda, tum honestis ac
necessarijs conuiujs instruendis facultas suppetat. Itaq; cum esculenta, ac poculenta omnis ge-
neris, quæ habent domestica, vel ex pecoribus, vel ex agris, pomarijs, atq; hortis suis diligenter
colligent, recondent atq; custodient: tum illa quæ non habent domi suæ, nec ex prouentibus suis
colligere possunt, illis tamen sunt necessaria, commodis & opportunis temporibus, in quibus mo-
derato pretio vendantur, emere, atq; in locis, ut cellis armarijs (unde German. armärgien)
horreis promptuarijs atq; Apothecis commodis reponere atq; recondere studebunt, unde illa si
opus fuerit, vel ad domesticos vel ad familiares suos quotidie alendum, vel ad alios quoq; con-
uiujs excipiendum atq; tractandum, proponere possint. Hæc præcipua patrum matrumq; fami-
liam cura atq; prouidentia esse debet.

Sic CHRISTVS quoq; in Euangelio Lucæ 12. boni & prudentis Oeconomi dicit esse officium,
the sauros cibarios repositos habere atq; reconditos, quos suo tempore ad familiae suæ susten-
tationem proferre atq; depromere possit. Huic simillimum est illud M. T. Ciceronis: Semper e-
nim boni (inquit) assiduiq; domini referta cella vinaria, olearia & penuaria est. Sed tamen hæc
cauendum, ne vel nimis de victu cultuq; corporis simus solliciti, quod CHRISTVS expressè
prohibet, vel cellis nostris atq; promptuarijs plenis nimium confidamus, ac gloriemur, inde hel-
luandi & pergracandi occasionem captemus, ut voluptuarius ille, cuius in Euangelio Luc. 12.
fit mentio: qui, ubi cellas suas omni cibariorum atq; poculentorum genere repleuerat, nulla ino-
pium habita ratione, genio & voluptatibus indulgere statuit: quem illius nefarium conatum

ANTIQUITATVM CONVIVIALIVM

atque propositum Deum inopinata morte fregit & ad nihilum redegit. Hæc opera presium fuerit in genere quadam dicere de nominibus atq; generibus varijs locorum, seu receptaculorum, quibus ea quæ ad victum sunt necessaria, a frugalibus patribus atq; matribus familiis reponi, recondi atq; custodiri, & inde rursus, si opus fuerit, depromi solent. Sunt hæc omnino duplicia, secundum duplex nimirum alimentorum genus quæ continent, quorum alia sunt animata, ut animalia viua, alia inanimata, ut sunt vinum, oleum, sal, carnes, lac, oua, omnis deniq; generis fruges atque fructus.

Alimenta vt duplicia, ita duplicia illorum sunt receptacula.

Animalium receptacula quo modo in genere appellantur Præsepe.

Prioris generis loca, ædificia, seu receptacula, in quibus nimirum animalia viua inclusa seruari, pasci atque saginari solent, stabula generatim appellantur, a Græcis σταβύλιον, ἀβύλας, κλέισια. De voce κλέισιον, quæ etiam domum seruilem significat, in qua cibum capiebant, nec non vestibulum (vt κλέισιον dicitur quasi κλέισιον) vide Eustath. Od. Ω. Dicitur etiam præsepe Columella, præsepium Virgilio, non tantum locus in quo iumenta ceteraq; huiusmodi pascuntur, sed omnia loca clausa, in quibus animalia continentur. Vergilius:

Ignauum fucos pecus a præsepibus arcet. Idem: Aut intus clausos saturo ad præsepia seruant. Idem: Stabant trecentum vitulæ præsepibus alti.

Quidam tamen præsepium proprie locum esse volunt, in quo pabulum animalibus porrigitur, siue apponitur. Vnde metaphorice eleganter etiam de loco dicitur, in quo homines pascuntur. Palinurus apud Plautum in Curculione de parasito:

Tormento non retineri poterit ferreo, Quin reciperet se hic esum ad præsepim suam.

Huc referri potest Proverbium, quod est apud Suidam, de Epicureis, ἐκ τῆς αὐτῆς οἰονοίας φάτναι ἐδιδόχοντες, qui ex eodem quasi præsepi ederunt, de ijs qui eandem doctrinam hauserunt, in eodem ludo fuerunt instituti. Columella, In stabulo sunt, inquit, ampla præsepia, super quæ transuersi asseres in modum iugeri, a terra septem pedibus elati, configantur, ad quas religari possunt iuuenti. Præsepe tamen proprie ipsum stabulum dicitur: lignum vero ad quod equos ceteraque iumenta capistris (ita enim ipsa lora dicuntur) religare solemus, non aliter quam ad ansulam, vel vincinum, vacerra nominantur. Columella elatrorum genus vacerras appellat, quibus robore factis cauea muniuntur.

Vacerra. φάτνη.

φάτνη Græcè idem significat quod præsepe Latinis ἐκ τῆς φάτνης mutat a litera γ in τ, siue φάτνη, teste Eustathio Od. ο. & Ιλ. α. & cum pro stabulo generatim, tum pro loco in quo pabulum iumentis apponitur, usurpatur. Inde & superiorem & inferiorem partem dentium molarum coniunctim simul φάτνας vocant. Suidas φάτνην interpretatur φάτνη, est enim hæc iumentorum quasi mensa. Christus recens natus a sancta sua matre fascijs inuolutus, & ἐκ τῆς φάτνης dicitur fuisse repositus, eò quod non erat illi alius locus in diuersorio: ibi φάτνη cum pro stabulo, tum pro præsepi speciatim dicto potest accipi, καὶ τὴν etiam præsepium dicitur, & Βεραππὴ Pindari Scholiasta, id est, boum præsepe.

עבוס id est, ebus, Isaiæ i. locus est, in quo & iuxta quem calcant, & aluntur animalia, unde videtur derivatum עבוס abus, id est, altus, saginatus, seu pinguefactus. Vulgo vertunt præsepe. Cognouit asinus præsepe suum, Isaiæ. Præterea saginarium, hoc est, locus siue stabulum in quo vituli alligati saginantur, Hebraicè proprie עבוס marbek dicitur, i. Sam. 28. Ier. 46. Amos 6. Malac. 4.

Animalium receptacula sunt triplicia. Quadrupedum receptacula.

Porrò M. Varro lib. de re rustica 3. villatica pascionis genera tria dicit esse, nempe ornithones, leporaria, piscinas. Animalium ergo vt tria sunt genera, nimirum quadrupeda, aues, pisces, sic tria sunt receptaculorum genera.

Quadrupedum primò ædificia in genere stabula & præsepia appellantur, in quibus greges & armenta tenentur, siue clauduntur: de quibus nominibus supra. Hæc deinde secundum varias quadrupedum species, quas continent, speciales quoque appellationes sortiuntur. Exempli gratia equile Varroni, ubi equi stabulantur, Græcè ἵππων, ἵπποςασίς, ἵπποςασίον, ἵπποςασία. Onile Ouidio, caula Vergilio, Græcè σπηλιὰς, πάλαις, σταβύλις, Hom. μέσασλον, Hom. κλέισιον, Ἰλιουθὺς, Lycephron, ἀβύλιον. Θεοσ. μασάρα σχαστά, ubi oues pascuntur, & tenentur. Ηλακ

Equile. Onile.

Cic. suile. Columel. Græcè ὑφὸς, σφιδὸς, σφιδόν, μασάρα, χοιροτροφείον, ἀβύλιον, Hæc, Sauoder Schweynstäl. Item χοιροτροφεία vasa texta, in quibus porcellos vindtos saginabant, siue pertica cui alligati porcelli pascuntur. Bubile Columella & Varroni (bouile dicitur minus Latina est) Græcè βεταμύριον, βετασία, βετασις, βεταλίον, βεταπὴν, βεταπν, Rinderstäl, Küstäl: a bobus. Varro de re rust. lib. 1. cap. 14. In villa, inquit, faciunda stabula, ita vt bubilia sint ibi, hyeme quæ possint esse calidiora. Caprile a capris, hædile ab hædis, agnile ab aguis nomina traxerunt.

suile. Bubile. Caprile. Hædile. Leporaria.

Leporaria Gellius lib. 2. cap. 20. vult accipi non ea tantum, quæ maiores dicebant, ubi soli lepores sunt (quæ Græcis λαγοτροφεία appellantur) sed omnia septa ædificia, quæ sunt & habent inclusa animalia, quæ pascuntur. Vnde Varro, Cum, inquit, emisti fundum Thusculanum a M. Pisone, in leporario apri fuere multi. Roboraria eadem a tabulis roboreis dicta sunt, quibus septa fuerunt, antequam macerias & mœnia noscèrent, vt idem testatur ex Varrone. Dicuntur etiam viuaria. Græcè θηροτροφεία, ἀβύλιον, Thiergarten. Huiusmodi nostri temporis principes ad venationum voluptatem, raro ad pugnam, in harena antiquioribus vsitatam parare consueverunt.

Roboraria. Viuaria.

Loca omnium alitum quæ intra parietes villa solent pasci ornithones appellantur, vt ex M. Varrone scribit A. Gellius lib. 2. cap. 20. Auuaria quoque dici possunt, quod aues ibi pascuntur incluse, quæ primus instituit, clausis omnium generum auibus, M. Lælius Scribo Brundisij equestris ordinis. Ex eo cepimus (inquit Plinius) animalia coercere carcere, quibus natura celum assignauerat, Loca in quibus aluntur apes μελιτῶνες & μελιττοτροφεία Græcè, Latine mellaria dicuntur, teste Columella. Vbi vero opimabantur alitum, Latine saginarium a sagina dixere (Græcè σιτασῆιον, Germ. meste Stal.) Vnde M. Varro scribit in re rustica, pullos anserinos includi saginario. Est & cors, quam cohortem quoque dicimus, locus cinctus parietibus, quo gallinas, anates, & id genus reliqua habere in villa solemus. Vnde cohortales apud rei rusticæ scriptores gallinæ vocantur. Ouidius:

Alitum receptacula. Ornithones. Auuaria. Saginarium. Cors siue cohortes. Gallinæ cohortales.

Abstulerat multas illa cohortis aues.

Et Varro, Cors, inquit, in qua pascuntur gallinæ, Græci ὀρνιδοτροφείον nominant, a gallinis pascendis, quas ὀρνίθας nuncupant, præ ceteris in eo includi solitas. Hinc ὀρνιδοτροφείον fuerunt dicti commentarij de auicij natura. In urbana quoque domo cortem facere poterimus, in qua pascere ciconias, grues, pauones, gallinas, anseres, & similes aues dabitur ad vsus quotidianos.

ὀρνιδοτροφείον.

Excreta autem purgantia tritici minuta ad cibos commodè dabuntur gallinis & ceteris auibus cohortalibus, & maxime cum annonæ caritas fuerit. Secluforium Varroni dicitur auuarium minus, quod alteri cum ostio coniungitur ad secludendas aues. Cauea quoque domuncula, seu carcer auicularum vocatur, ein Kefe.

Secluforium. Cauea.

Præterea a singulis auium generibus, loca siue septa quæ illas continent, denominantur. Vt gallinarium Columella, cors siue cohortes Varroni locus parietibus inclusus ad pascendas gallinas, officina, Colum. ὀρνιδοτροφείον hünnerhauf. Columbarium columella, εἰσερεῶν, εἰσεροτροφείον, taubenhäuf. Columbarium etiam Varroni dicitur loculamentum singulis columbarum partibus deputatum, taubennäff.

Gallinarium. Columbarium.

Sic locus proprie ubi anseres aluntur χλωροτροφείον Græcis dicitur. His adde appiaria, vt a χλωροτροφείον vulgo appellata sunt loca in quibus siti sunt alui apum, vt testatur Gellius lib. 2. cap. 20. Sed, vt σκείον Apia idem addit, neminem eorum ferme qui incorruptè locuti sunt, aut scripsisse meminisse, aut dixisse. M. autem Varro de re rustica 3. μελισσῶνες, & ἀμπελῶνες, id est, ἀφώνες, inquit, ita facete oportet, quæ quidem mellaria appellabant, & c.

Piscium receptacula. Piscina quid.

Venio ad piscium receptacula. Lacus vero (inquit Gellius ex Varrone lib. 2. cap. 20.) & stagna, quæ piscibus viuus coercentur clausa, suo atq; proprio nomine piscinas nominauerunt. Hinc Martialis:

Piscina Rhombum pascit, & lupos vernas.

Viuaria quoque dicuntur (Germanicè weyer/ fischgrüben) quibus pisces inclusi pascuntur. Plin. oftrearum, inquit, viuaria primus omnium Sergius Orata in Baiano inuenit, Lucij Crassi

Viuaria.

Oratoris etate. Et mox: Eadem (inquit) tempestate prior Licinius Murena reliquorum piscium viuarum inuenit. Apud Romanos etenim piscinarum studia celebrata sunt, pretiosissimisque piscibus referta...

Romani piscinarum studio...

Piscinarum duo genera.

Piscinarum autem genera duo sunt, dulcium & salinarum: & (ut verbis M. Varronis utar) alterum apud plebem, & sine fructu, ubi Lymphæ aquam piscinis nostris villaticis ministrant...

Piscina vocabulum æquiuocum.

Piscina Hierosolymitana.

Quoad piscinæ vocabulum, notandum eo significari apud Latinos etiam aquas, in quibus pisces non essent, ad natationes collectas. Piscinæ publicæ (inquit Festus) hodieq; nomen manet...

Alimentorum inanimatorum repositoria.

Nunc dicendum de alimentorum inanimatorum, siue illa sint liquida, siue sicca, siue poculenta, siue esculenta repositorijs, atque promptuarijs, eorumq; nominibus primò generalioribus, deinde specialibus...

Ebus bar, apotheca frugū, horreum, alio modo אסם Asam (quod inuenitur tantum in plurali numero) Deut. 28. Emitteret dominus benedictionem super cellaria tua. Prou. 3. & implebuntur horrea tua saturitate.

Similiter

Similiter גורגורן, & מגורא megurah, cuius plurale est מגורות meguroth Hagg. 2. & Joel. 1. horrea, areas, frumenti apothecas significat a גורגור, quod idem est, quod אגור agar, id est, congregauit...

Generalissimum est vocabulum אצר Ozar, id est, theca, apotheca, thesaurus, penu, cella: אצר omnis locus abstrusus, atq; reconditus, in quo aliquid reponitur, atq; reconditur, ab אצר azar, id est, repositus, recondidit, reclusit in arctum, seu arcam 2. Par. 33. pro thesauris auri, argenti, lapidum pretiosorum...

Latine huiusmodi loca, atq; vasa vulgò reconditoria, & repositoria vocantur: Latini cella, Reconditoria, penuaria, & promptuaria. Varro lib. 4. de lingua Latina, Circum, inquit, canum ædium erant repositoria. Cella.

Ante mare, & terras, & quod tegit omnia cælum.

Inde a carne carnaria, a farina farinaria, a lignis lignaria, a libris libraria, a caseo casearia, ab oleo olearia, a vino vinaria, a penu penuaria dicta est. Cicero quinta Verrina, Marc. Cato, inquit, sapiens cellam penuariam Reipub. nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit. Cella penuaria. Cellarium quoq; a S. Hieronymo pro loco, in quo ad victum necessaria reconduntur, usurpatur.

H

Promptuarla diuersa. Oporotheca.

Nunc vt olim, ita hodie quoq; in magnatū edibus hęc promptuarla, siue cellę sunt distinctę, & diuersa quoq; pro diuersis alimentorum generibus nomina sortiantur. Exempli gratia, oporotheca Varroni ὀποροθήκη dicitur vbi condūtur autumnales fructus, obsgaden/obskaller.

Pomaria. Horreum.

De pomariorum situ, deq; pomis seruandis Vitruuius lib. 1. cap. 4. Plinius lib. 15. cap. 16. Horreū Hebraicę ebusbar (de qua voce prius) ἑσθηθῶν Hesyeh. σιτοβολῶν Atticę, Germanicę eih Eornhaus oder Scheit. Horreum pensile, granariū Kornkast/ oder speycher. Varro lib. 4. de lingua Latina, Granarium, inquit, dictum vbi granum frumenti condebant: vnde dictū nisi ab eo quod Gręci κόκκον, a quo Gręcis quoq; granum dictum: et in quo eadē conduntur: horreum, ab horrendo. Persius in Satyr. Iam nunc astringas, iam nunc granaria laxes. Horreum aliquando dicitur locus ad custodiam non solum frugum, sed rerum aliarum sepositarum a quotidiano vsu: veluti apud Luc. Apuleium in Metamorphosi, demōstrat horreum vbi Vespera sagaciter argentum copiosum recondiderat. Apud eundem hoc vocabulū ita generatim pro quarumvis rerum repositorio vsurpatur. Itē a iuriscōsultis. Sic ab Vlpiano videtur vsurpari, cum ait: Vina quę in apothecis sunt, fundo instructo legato non cadere, si sint illic non vsus, sed custodię gratia: & sic quęcumq; ibi quasi in horreo habentur. Et in titulo de emptione, & venditione, clauibus traditis, inquit, ita mercium in horreis conditarum possessio tradita videtur, si claues ad horrea tradite sunt. Item Paulus, dolia inquit, in horreis defossa, si non sunt nominatim in venditione excepta, horreorum venditioni cōsisse videri. Item in titulo de officio prefecti vigilum, In horreis, ait, homines pretiosissimam partem suarum fortunarum reponunt. Item titulo Locati. Dominus horreorum effractis & compilatis horreis non tenetur: namq; vt scriptum est 4. Cod. Dominus horreorum periculum vis maioris, vel effractionem latronum, conductori prestare nos cogitur. Existimant grammatici, & id memorat Fortunatianus in lib. de Dialect. horreum ab hordeo mutata litera nominatum. Antiqui (teste Festo) farreum a farre dixerunt. Ouidius

Granarium.

Horreum vnde dictum, & quot modis accipiat.

Horreum vnde dictum, & quot modis accipiat.

Horrea formicę veniunt ad inania nunquam Nullas ad amissas ibit amicus opes. Diuus August. quid sit horreum planissimē ostendit, sic scribens lib. de Opere monachorum: Apotheca vel horrea verbum ex verbo repositoria dici possunt. Apotheca (inquit Isidor.) vt & horrea repositoria vel reconditoria dici possunt, eod quod in ijs homines elaboratas fruges reponunt. Ab horreo horrearius eleganti vocabulo dictus est, qui pro horreorum conductore poni videtur apud iuriscōsultos: titulo de his qui deiecerūt, his verbis: Si horrearius aliquid deiecerit, vel effuderit. Roma fuerunt Sempronia horrea ad custodiam frumenti publici. De horreorum granariorum, farrariorum, pistrinorum, fenilium situ optimo, quomodo frumentum aduersum muros, curguliones, & reliquas bestiolas, quę frugibus solent nocere, deniq; mucorem atq; calorem cōseruandum, vide Vitruuium lib. 6. cap. 9. & lib. 1. cap. 4. Varron. de re rustica lib. 1. cap. 6. Plinium lib. 18. cap. 38. Palladium lib. 1. cap. 29. Columel. lib. 1. cap. 6. Franciscum Marium lib. 2. cap. 10. in Lexic. de partibus edium, itemq; Fr. Patricium lib. 6. de Rep.

Farreum.

Horrea formicę veniunt ad inania nunquam Nullas ad amissas ibit amicus opes.

Horrearium.

Diuus August. quid sit horreum planissimē ostendit, sic scribens lib. de Opere monachorum: Apotheca vel horrea verbum ex verbo repositoria dici possunt. Apotheca (inquit Isidor.) vt & horrea repositoria vel reconditoria dici possunt, eod quod in ijs homines elaboratas fruges reponunt. Ab horreo horrearius eleganti vocabulo dictus est, qui pro horreorum conductore poni videtur apud iuriscōsultos: titulo de his qui deiecerūt, his verbis: Si horrearius aliquid deiecerit, vel effuderit. Roma fuerunt Sempronia horrea ad custodiam frumenti publici. De horreorum granariorum, farrariorum, pistrinorum, fenilium situ optimo, quomodo frumentum aduersum muros, curguliones, & reliquas bestiolas, quę frugibus solent nocere, deniq; mucorem atq; calorem cōseruandum, vide Vitruuium lib. 6. cap. 9. & lib. 1. cap. 4. Varron. de re rustica lib. 1. cap. 6. Plinium lib. 18. cap. 38. Palladium lib. 1. cap. 29. Columel. lib. 1. cap. 6. Franciscum Marium lib. 2. cap. 10. in Lexic. de partibus edium, itemq; Fr. Patricium lib. 6. de Rep.

Carnarium. Panarium.

Carnarium Plauto in quo carnes asseruantur fleischgaden. Panarium Varro inquit, in quo panes condebant, quod & panariolum dicitur, & pasceolus, Gręcę βόλας & brotfasten.

Vini repositoria. Cella Vinaria.

Porro vini (quod inter liquores principem facillē locum obtinet) repositoria a Gręcis κελύβες, οἰνωτές, οἰνωθήκαι, & κελύβηκαι appellantur. Latine cellę vinarie, & absolute cellę, & apotheca. Vitruuius, habeatq; inquit, coniunctam cellam vinariam, habentem a septentrione lumina fenestrarum. Cum enim alia parte habuerit quā sol calefacere possit, vinum quod erit in ea cella calore cōsumum, efficietur imbecillum. Plin. lib. 14. Latus cellę vinarie, aut certe fenestras vult obuerti in Aquilonem oportere, vel vsq; in exortum æquinoctialem, sterquilinia & arborū radices procul abesse, omniaq; odoris euitandifacillimo in vino transitu. Atq; apotheca vocabulum quamuis generatim pro aliarū etiam frugū reconditorio vsurpatur: tamen speciatim a Plinio, & alijs auctoribus Latinis crebrō pro cella vinaria accipitur. Seruius in illud Vergilij:

Apotheca.

Nec cellis ideo contende Falernis cellis exposuit apothecis. Plinius apothecas, inquit, fuisse, et diffundi solita vina anno 633. Vrbis apparet, indubitato vini opimiani argumento. Item, vina in apothecis canis ortu mutantur quadā, posteaq; restituntur. Has Varro apothecas tricliniāres nominat. Dolia, inquit, atq; apothecas tricliniāres, melicas, calenas

calenas, obbas & Cumanos cylices, &c. Cellam autem vinariam conclusam, & subterraneam, si lacunā loci conditio patitur (nam in pluribus regionibus, Hypogęa, id est, subterranea loca fieri in edibus viginis mador non sinit) ac subdiali pauimēto cum lacunula in medio sternere habereq; conducer, vt & vina incorruptiora seruentur, & si quid cadorum, vel sernorum vitio fuerit effusum, colligi possit. Lacuna ipsa, & lacunula dicitur liquidorum in terra concauum receptaculum. M. T. Cic. Lacunam improprie ex furto dixit in auro factam. In hac veteres dolijs fistilibus vina seruarunt, quę si duas aures, vel ansas habuissent, Diota nominantur. Horat.

—deprome quadrimum Sabina ò Thaliarche merum Diota. Diota, inquit Turnebus in suis Aduers. est amphora ex eo nominata, quod vtring ferri posset, cū vtring sit ansata: vnde ἀμφορέα et ἀμφοροπέα a Gręcis appellatur, & explicatur ἀμφορέα κρημνὴ ἀμφορέα δὲν κρημνέων, ὁ ἑστῆστων. Item:

Diffugiunt cadis cum fece siccatis amici. Item lib. 1. Od. 20. Vile potabis modicus Sabinum Cantharis, Gręca quod ego ipse testa Conditum leui (id est, gypsum) datus in theatro Cum tibi plausus.

Lambinus, condebant, inquit, vinum in testis antiqui, obturabantq; gypso: quarum optima erāt, quę fingebantur in Gręcia. Propterea Gręcam testam dixit, vel Samiam intellige. Hęc etiam pertinet illud Od. 14. lib. 3.

Spartacum si qua potuit vagantem Fallere testa. Inuenal. Sat. 5. —Cuius patriam, titulumq; senectus Deleuit, multa veteris fuligine testa.

Alludit hęc ad morem veterum, quo tabella pendebat e vasis vinaris, in qua, ipso Galeno teste, vini atas scripta erat: id est, quo tempore, quibusue cōss. conditū esset, id cum ex multis alijs Potatarum locis, tum ex illo quoq; Martialis constat lib. 7.

Potavi modō consulare vinum Quæris quam vetus, atq; liberale? Ipo consule conditum. Et Iuuenal. Satyr. 5. Ipse capillato diffusum consule petat. Id est, —Vinum vetus tempore L. Opimij Cōss. conditum Horatius: Vina bibes iterum Tauro diffusa, id est,

Tauro cōss. condita, non admodum uectusta. Hanc morem notis & titulis amphoras & cados, in quibus vinum erat conditum, signandi consuetudinem, Cicero quoq; in Bruto indicat his verbis: Vt si quis Falerno vino deleteretur, sed eo nec ita nouo, vt proximo Cōss. natum velit, nec rursus ita veteri, vt Opimium aut Antium Cōss. querat. Atqui hęc notę sunt optimę, credo: sed nimis uectustas nec habet eam, quam querimus, si autem, nec est iam sanē tolerabilis. Hinc commendare aliquem de meliore nota Catullo & Curio in epist. ad Cic. Turnebo & Lambino videtur translatio a vino ducta. Vinum autem diffusum, vt Turnebus in suis Aduers. monet, est quod in amphoras, & cados apothecarum ad asseruandum fufum est, Plin. Apothecas fuisse, & diffundi solita vina anno 1133. vrbis apparet indubitato vini Opimiani argumento. Defundere autem vinum est de dolio in crateram, aut de cratere in pateram fundere. Vnde redē in Horat. conijcit Lambinus scribendum:

Et nisi mutatum parcat defundere vinum. Id enim est, in pateram vel trullam fundere & bibere. Et lib. 2. de Finibus: Quibus vinum defusum sit e pleno œnophoro, id est, deorsum in pateram aut poculum fufum. Et apud Maronem.

Hęc ait & liquidum Ambrosię defudit odorem. Vno porro diffuso (de quo paulo ante) Turnebus opponi putat vinum doliare, cuius rei Proculum Iuriscōsultum testem citat, eius hęc sunt verba. Ego (inquit) etsi dolia in vasis vinaris non sunt, tamen non concederem Trebatio, quod in dolijs esset, id est, quod in vasis non esset, legatum. Illud verum esse puto, cui vinum legatū cum vasis erit, ei amphoras & cados, in quibus vina diffusa seruamus, legatos esse. Hęc ille. Vinum autem doliare, inquit Turnebus, vinum est nouum, quod quia uectustatem non habet, quę diffuso queritur, & vino maturitatem & suauitatem affert, ideo minoris erat pretij. Vinum de dolio appellat Cicero, vt in Bruto. Num igitur

In testis antię qui vna condebant. Testa G. 2. 64.

qui hoc sentiat, si is potare velit, de dolio sibi hauriendum putet? Appellat & vinum de cupa, ut in Pisonem. Panis & vinum a propala (sic enim in bonis libris legitur, vulgò propola) & de cupa. Plutarchus quoque vinum de dolio novum esse ostendit, his verbis: τὸ ἀποδομῆσαι ἀπὸ τοῦ ἀποδομῆσαι τῆς ἰσχυρίας, ἀποδομῆσαι τὸν οἶνον ἐκ τοῦ ἀποδομῆσαι τῆς ἰσχυρίας. Id est, Isto veteri & miti vino reiecto, durum & immixte, de dolio bibimus, culicum turba per strepens. Apud Catonem tamen doliare vinum pendenti opponitur, apparetque eius aetate nondum frequenter solitum esse vinum diffundi in Italia. Similiter apud Vlpianum vinū doliare omnes ferè exponunt, quod in dolio conditum est, ad vini pendens discrimen, presertim cum vinum pendes, ipsas vuas significet, & vindemiam nondum collectam. Nam vinum pro vuas dici locus ille Plauti clarissime indicat. Tum vinum priusquam coactum est, pendet putidum. Turnebus tamen apud Vlpianū doliare putat dici ad discrimen diffusi, de quo supra pluribus. Postea primi in albis rustici cadidos ligneos circulis cunctos excogitarunt. Cadi ipsi, seriæ, dolia, vasa dicuntur, quibus vinum conditur. Epigrammat. Poeta.

Cadi dolia, seriæ vini repositoria.

In Vaticanis condita musta cadis.

Plinius. Dolij etiam, inquit, interualla dari, ne inter se vitia serpent contagione vini semper ocysima. Terent.

Releui omnia dolia, omnes seriæ.

Releui inquit, hoc est, aperui, & quasi reg ypsans. Nam moris fuit olim vasa vino repleta picem aut gypso obturare, ne vina exhalarent, ut ostendit Columell. lib. 13. A. Perj. Satyr. 4.

Seriola veteris metuens deradere linum,

Id est, gypsum, vel picem, quæ in Italia ad vasa vino condendo maximè probatur brutia, ut ait Hor. lib. 14. Hic quoque notandum, Orientales olim, ut etiamnum hodie, solitos fuisse vinā in vitribus recondere: vnde in sacris litteris verum vini crebra sit mentio. Ut cum Christus prouerbialiter ait, Vinum vetus in vitres veteres, & novum in novos infundendum. Quod indicauit certam proportionem ac conuenientiam inter auditores, & disciplinam institutionemque, obseruandam esse, & mollis nouitios curandos esse, quàm veteranos. Et Job. ca. 32. Venter meus tanquam vter vini, qui non est apertus, & sicut vter vini, noui rumpitur. Hoc est (Augustino Eugebino interprete) magnam verborum vim concepit vterus meus: nempe mens, animus tanquā vento cogitationibus tumescit, & premitur. Ut vina noua feruent in vitribus, exundantque, spuma, nec iam capit se liquor, ita oratio gestit erumpere. Ad hanc cum vinum, tum oleum, & alios liquores in vitribus seruandi consuetudinem David quoque alludit Psal. 56. Pone lachrymas meas in vtre tuo, id est, memor esto lachrymarum, & calamitatum mearum, sicut qui in vtre aut lagena aliquem bonum liquorem vini aut olei reponunt, vel etiam secum circumferunt. Max sequitur, Certè in libro annotas. Osee 7. Dies regis nostri egrotare fecerunt principes vtre vini, hoc est, natalitia regis onerantur principes crapula, & belluacione, vnde morbus est consequutus. Sic Gabonita vtres vini secum tulerant in signum simulae longinquitatis, Ios. 9. Virem aque Abraham ponit in scapulas Hagar, & filium dat, Gen. 22. Aristot. lib. 4. Meteor. scribit in Arcadia vinum in vitribus a fumo ita exiccari, ut bibatur abrasum ac defectum. Atque hæc quidem satis sint dicta de alimentorum omnis generis receptaculis, siue repositorijs, quibus addere libet Francisci Patritij hac de re sapientissima monita atque præcepta, omnibus patribus matribusque familiis diligenter obseruanda, ut extant lib. 4. de Repub. cap. 5. Nā esculenta, inquit, quibus in diem vescitur, promptuarijs disponat (scilicet materfamilias, de cuius officio ibi loquitur) non longè ab instrumentis, quibus cibos præparamus, quæ quidem non modò ordine sua disposita, verum nitida & splendida esse debent, cum elegantia & gratia. Alia verò cibaria conseruanda ad usum plurium mensum, quæ vno penoris nomine propriè nuncupantur, de qua voce supra ex Gellio. Addit, Ea igitur reconditoria habere debent magis abscondita, quæ sapius tamen reuisenda sunt, & a puluere situque extergenda, ne a blatta, tineæ, mure, noctuæ excendantur. Et ne multius in his verbis penè vulgaribus sim, ita singula domi disponat matrona, ut omnia suo tempore conseruentur, hospitum aspectum non reformident, & cum adsint, non desiderentur. Præterea quæ esui potuique in dies singulos sunt, & prandij cœnæque gratia parantur, ita ad manum sint, ut nec ad ingluuiem atque ebrietatem familia ingurgitetur, nec ad nimiam parsimoniam esuriat, ac sitiatur.

Mos Orientalium in vitribus vinare condendi. Testimonia ex sacris litteris.

ac sitiatur. Mediocritate igitur seruet, & sic vno eodemque tempore valetudini rei que familiari optime consultum velit. Hæc ille.

DE OPSONATIONE, OPSONATORI-

BVS, OPSONANDI VARIIS CONSVETVDINIBUS. De locis, in quibus omnis generis edulia venalia prostant, &c.

CAPVT XI.

TOVE hæc quidem de alimentorum omnis generis repositione, ac ipsis repositorijs seu receptaculis sint dicta. Verum quoniam plerumque alimenta ad conuiuium venalia, atque necessaria emissent, de illorum coemptione (quæ opsonatio vulgò dicitur) & simul de eorum delectu (qui conuiuatori adhibendus) de foro siue locis, ubi ea vendi atque etiam nonnunquam preparari solent, de ciborum siue coctorum, siue crudorum venditoribus, denique de cibariorum præfectis atque episcopis, qui in omnibus bene moratis & constitutis civitatibus semper esse consueverunt, quædam forsitan lectu non iniucunda, nec inutilia trademus, exordia a nominibus ducto.

De ciborum coemptione.

Græcis itaque ὀψωνεῖν est, opsonia coemere, ὄψωνος δὲ ὄψωνος, quod etiam ὄψωνοποιεῖν dicitur. Suidas ποιῆσαι πρὸς ὄψωνοποιεῖν, (ὄψωνος ἐπιμαρτυροῦν) ἰσχυρὸς ἀπὸ δὲ οὐλοῦ. Inde παροψωνεῖν, quid sit, id est, λαθεῖν ὀψωνεῖν Aristot. de Mulieribus improbis.

Est autem ὄψων (ut vult Eustath. in Il. λ. p. 814.) secundum veteres πᾶν τὸ σιμῶμα σιτίοις ὄψων quid, ἰδιόμορον, id est, omne id quod vnâ cum frumento, siue panibus editur: ὄψωνος δὲ ὄψωνος, id est, vel quod vel serò siue vesperi, non manè huiusmodi cibi proferebantur; vel potius quod delicatis & opiparis huiusmodi cibi serò voluptatis causa homines vti ceperunt, cum ab initio simplicioribus fuissent vsi. Nonnulli (eodem teste) illud ὄψωνος τὸ ἔψων dicitur voluit, quod illi non placet. Idem Ἰλιάδ. λ. dicit, pisces & carnem opsoniū esse carnis, eò quod propter illa plus panis, et quidē maiori cum voluptate comeditur. Sal esse opsonium panis, & alijs edulij: cepeas denique & alia belularia probabili admodum ratione dici posse opsonia poculenti. ὄψωνος ποτὸν, id est, ποτὸν ὄψωνος, προσφάριον δὲ ἰσχυρὸν ὄψωνος ἀσπιδόν. Ath. lib. 7. docet ὄψωνος propriè appellari, quicquid cibi igne coquatur, πᾶν τὸ πρὸς κατὰ σπονδα ζομαίνον εἰς ἔδωδον: sed ὄψωνος ἔξαιρετον ἔδωδον, quod cibus iste eximius sit, solos pisces istam appellationem apud posteros obtinuisse. Vnde (ut Eustath. loco paulò ante citato addit) ὄψωνος ἔξαιρετον ἔδωδον ἔξαιρετον ἔδωδον propriè a veteribus dicitur. Inde Ioan. 6. ὄψωνος, pisciculi. Manifestum præterea est (inquit idem) ὄψωνος accipi pro omni προσφάριον, & vulgò προσφάριον idem esse, quod ὄψωνος, hoc est, cibum, siue omne id, quod in macello venditur, ὄψωνος τὸ ὄψωνος, id est, assando, ut nonnulli volunt. ὄψωνος ποτὸν ἔξαιρετον ἐπὶ ἰσχυρῶν παροψωνεῖν παλαιοῖς. Eustath. Plutarchus lib. 4. Sympos. Problem. 4. ubi queritur, Terrane an mare opsonia suppeditet commodiora? statim subiicit, Cum multa sint opsonia, piscis tamen obtinuit, ut vel solus, vel præcipuè opsonium, ὄψωνος appellaretur: quia virtute reliquis omnibus multò antecellat, per Antonomasiam. Nam ὄψωνος, & φιλόψωνος opsoniuoros, & opsoniorum cupidos vocamus, non qui bubulis carnibus delectantur, ut Hercules, qui post carnem virides ficus edit: nō qui sicibus, ut Plato: nō φιλοψωνος, qui vuas, ut Archesilaus: sed qui subinde in foro piscatorio versantur, & tintinnabulum celeriter exaudiunt. Inde παροψωνος quoque & vas, & opsonium quoddam dicitur. Hinc in cœna Domini, quæ Matth. 26. paropsis: Marc. 15. catinus vocatur. Paropsis leguminis Sueton. in Galb. ὄψωνος ὡς βᾶδου, & εὐψωνος ἢ ἔψωνος εὐψωνος, opsoniorum copia: contra ἀψωνος opsoniorum penuria: Suidæ ὄψωνος εἶα, ἢ ἔψωνος εὐψωνος: & ὄψωνος ἔψωνος supra modum opsonijs vti, vnde ὄψωνος Athenis creati a senatu duo, aut tres. Et ὄψωνος, ὄψωνος, & ὄψωνος idem qui βλάκας & dicitur, opsoniorum belluo, siue voracissimus. Et quia ὄψωνος speciatim pro piscibus accipitur, hinc ὄψωνος qui piscibus summopere delectantur. ὄψωνος quoque veteres vocarunt ut testis est Polybius lib. 6. ὄψωνος cibaria militum: quas antiquiores dixere τροφάς: Latini stipendia, a stipe, quæ appenderetur, H 3

cum pecunia numeraretur ad necessarium victum. Vnde ὀψωνία λέγεται stipendium præbere. Diod. lib. 16. Hinc Luc. 14. ἀρκείσει τις ὀψωνίους ὑμῶν. Suidas: ὀψωνία κέρδη, χαρισματα. Apost. τὰ ὀψωνία τῶν σαρκῶς, θάλαττα. De voce ὀψωνίᾳ & eius derivatis vide plura apud Eustath. 1. l. p. 814.

A Græco promanavit Latinum opsonandi vocabulum, quod eiusdem est significationis. Nā opsonare, & opsonari idem, quod opsonium (unde forsā nostrum ops) emere.

Opsonium autem a Latinis, ut Græcis ὀψων, proprie est omne id, quo præter panem vescimur, siue quod unā cum pane comedimus.

Antiquitus opsonare, seu opsonari idem quod conuiuari: unde frequentatiuum opsonitare. Caro in suasionē, ut legi Orchia derogaretur: qui antea opsonitauerē, postea centenis obsonitauerē: significat autem conuiuari. Neuius: Multi mecum eo die obsonitauerē.

Est autem varia huius vocis constructio apud auctores. Nam vel dicimus opsonare absolute, ut Plautus in Captiuis:

Ipsi opsonant, quæ parasitorum erat provincia.

Vel opsonare aliquid, Idem in Stichō: Opsonabo opsonium.

Vel opsonare duobus, aut tribus talentis, aut quouis alio pretio. Terentius:

Vix drachmis opsonatus est decem.

Opsonare quoq; & parare, siue comparare opsonium, & pecuniā præbere significat, quo opsonium ematur. Plautus in Menæchmis:

Bachil. Tu facito opsonatum (paratum emptione)

Nobis sit opulentum opsonium. Et rursus idem:

Bene opsonavi (bona & opipara opsonia paravi)

Atq; ex mea sententia bonum anteponam prandium pransoribus.

Prius iam conuiuia ambulat ante ostium,

Quam ego opsonatu redeo, Id est, quam ego ab emendo opsonio redeo. Item:

Ego opsonabo, Id est, pecuniam suppeditabo, qua illud ematur. Germanis opsonare est, Eintauschen. Hæc de nominibus: nūc de re ipsa, ac primò de personis opsonantibus.

Apud Romanos antiquitus moris fuit, ut vel ipsi patresfamilias opsonarent, vel illorū ieremi, nonnunquam etiam parasiti: id quod ex Plauti, & Terentij Comædijs satis constat.

Plautus: Postquam obsonauit herus, & conduxit equos.

Terentius: Vix drachmis opsonatus est decem. Plautus in Captiuis:

Ipsi, scilicet heri, obsonant, quæ parasitorum antea erat provincia.

Seruorum præsertim olim vsi sunt opera ad opsonia emendum: qui a Græcis ὀψωνοῦντες, & ὀψωνοῦσαι: a Latinis opsonatores appellabantur, teste Athenæo. Hi dicto citius edulia iuxta conuiuarium numerum coëmebant. Vnde opsonator apud Martialem:

Dic quotus es? quanti cupias cenare? nec vnum

Addideris verbum: cæna parata tibi est.

Apud Plautum in Menæchmi Erotium meretrix ad coquum:

Sportulam cape atq; argentum. Eccos tres nummos habes?

Cylindrus: Habeo. Erot. Abi atq; opsonium affer tribus,

vide quod sit satis.

His adde de quibus Seneca epist. 44. his verbis: Adijce obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est: qui sciunt, cuius rei sapor illum excitet, cuius delectet appetus, cuius nouitate nauseabundus erigi possit, quid iam ipsa satietate fastidiat quid illo die esuriat. De obsonatoris prohi officijs atq; virtutibus qui plura legere velit, legat Iacobum Pontanum, qui vno quasi fasciculo eas complectitur Progymnasmatum Lat. parte 3. progym. 2. 38.

Sportæ, inquit Nonius, dictæ sunt vel a sporto, unde fiebant, vel ab a sportando. Sunt autē sportæ opsoniorum vasa, & receptacula. Græci τραπεζίας vocarunt. Varro de Vita populi Romani: Neq; enim opsonium in tota cæna coemptum, ex varijs rebus cum coniectum in vnam sportulam perspicitur, &c. ex Nonio. Plautus in Casina, Senex ad villicum seruum.

Tene

Tene marsupium, abi, atque opsona properè.

Ambrosius in lib. de Helia & ieiunio cap. 8. Ieiunium & quietem diligit, luxuria inquietudinem. Obsonator:

Obsonator est, qui ante quàm luceat, fores pulsat alienas, & tanquam bellum aliquod imminet, excitat dormientes. Turbatum vides, anhelitum aduertis. Interrogas, quæ causa perturbatio-

nis sit. Poscit, inquit, dominus meus, vbi vinum melius veneat: quærit, vbi durior vulua curetur, vbi iecur mollius, vbi phasianus pinguior, vbi piscis recentior. Curstat per diuersa, & cum inuenerit, summo cursu properat. Inquietat dominum somnolentum, auctionatur pretia. Si pre-

rium mouerit piscis, nunquam meliorem asserit inueniri, imò deesse. Heri, inquit, tempestas, hodie procella, vix istum potui lateenter deprehendere: multi concurrant in macello, si tu reddideris, aliter plus dabit. Seneca: Adijce obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est, qui sciunt cuius illi sapor excitet, CHRISTI obsonatores fuerunt Apostoli: quorum obsona-

tionis mentio fit Ioan. 4. Nam discipuli, inquit, eius in urbem Samarie, Sichar dictam, iuerant, vbi τρωπὸς ἀγορᾶς, cibos emendi causa. Cum itaq; rediissent, rogarunt illum, ut cibum caperet, quibus ille: Est mihi cibum, quem comedam, quem vos quidem ignoratis. Discipulis autem inter se colloquentibus, & dubitantibus, nunquid illi cibum attulisset? dixit IESVS: meus cibum est: ut exequar voluntatem eius, qui me misit, & perficiam eius opus. O vtinam nos quoq; Chri-

stiani exemplo eius cibum hunc appetereamus, hæc nostræ essent cupedia, atq; delicia! Hodie quoque apud multos populos vel ipsi patres matresq; familiæ opsonantur, vel liberorum, vel etiam an-

cularum atq; famulorum opera eam ad rem vtuntur. Apud Hebræos viri potius, quàm mulieres opsonare solent. Nam mulieres sæpius domo exire inhonestum ducitur. Vnde huiusmodi vxores

sæpius in publicum prodeunt, per contumeliā vocant ἰοεθραγας, exeuntet (auß-
frauen, non hausßfrauen) quæ sæpius ob hoc in periculum pudicitie incurrunt. Cuius rei exemplū est Dina, quo etiā ad prohibendū vtuntur versu 14. Ps. 4. בל בבתיה בל בבתיה בל בבתיה

Cal cebudah bath mælak penim. h. id est, Tota gloriosa est filia regis intrinsecus. Hæc de personis opsonatricibus.

Nunc de locis, in quibus omnis generis edulia, atq; opsonia emi, vendiq; solent, nec non de personis vendentibus aliquid dicemus.

Αγορὰ Græcè generatim quemuis locum quibusuis rebus vendendis, emendisue destinatum significat. Idem vocabulum etiam annonam, comæatum, omnia quæ ad victum necessaria in foro venire solent, (unde ἀγορὰ ἐν τῷ πύργῳ & eleganter a Plutarcho dicta lib. 4. Problem. 4.) nec non pretium significat. Vnde ἀγορὰ ζεῖν τὸ ἀνείδειν, καὶ τὸ ἐν ἀγορᾷ διαπίσειν, & ἀγορᾶς ἵς, ἀγορᾶς ἵς, &c.

Αγορᾶς vocabulo respondet Latinum Fori nomen, a ferendo appellatum, ut Grammatici Forum. volunt, quòd sit locus, quo venalia omnis generis feruntur. Varro lib. 4. Quòd conferrent suas con-

trouersias, & quæ vendere vellent, & quòd quæq; ferrent forum appellarunt. Vbi generatim additum est ab eo cognomen: ut forum boarium, forum olitorium, quòd erat antiquum macellum, vbi

olerum copia, forum muliebre, quò mulieres Athoris vasa, et τὰ ἐν τῷ πύργῳ, & ad esculentorum usum inprimis pertinentia veniebant, de quo vide Cassaubonum in Theophrasti Charact. Ea loca etiamnum Lacedæmonij vocant μακελλώτας. Sed Iones ostia hortorum, & castelli μακέλλ-

λας. Secundum Tyberim ad Iunium forum piscarium vocant. Ideo ait Plautus: Apud piscarium, vbi variæ res. Ad corneta forum cupidinis, a cupidio, quòd multi forum cupidinis, a cupiditate vocant. Symmachus forum cupidinarium appellat: Coempta, inquit, ex foro cupidin-

nario. Hæc omnia postquam contracta in vnum locum, quæ ad victum pertinebant, & edificatus locus, appellatum macellum (ut quidam scribunt) quòd ibi fuerit hortus: alij, quòd ibi domus fuerit, cui cognomen fuit Macellus, quæ ibi publicè diruta: è qua edificatum hoc, quòd ab eo vocatur macellum. Hæc ille. Macellum (inquit Paulus) dictum a Macello quodam, qui exercebat

in vrbe latrocinia, quò damnato Censores Amilius, & Fuluius statuerunt, ut in domo eius opsonia venderentur.

Macellum quidam a macerando deductum arbitrantur, quòd pecora, dum eo ducuntur ibiq; tenentur, macerantur. Isidorus macellum vult dictum, quòd ibi macerantur pecora, quæ mercantibus

venundantur. Hebraicè dictum, בית הבשר Beth hatiphehah, domus macerationis, siue

Forum cupedis dinarium.

Macellum.

Macellum.

Macellum.

Macellum.

Macellum.

H 4

Opsonare apud Latinos quid sit.

Personæ opsonantes.

Opsonatores qui.

Hebræorum mos.

Loca in quibus edulia venduntur atq; emuntur.

Αγορὰ.

Forum cupedis dinarium.

Macellum.

lanience. Græcè Plutarchus κρεωπωλιον interpretatur: sed latius patet vocis illius significatio, extenditurq; ad omne obsoniorum genus. Hinc Germanicum Metzgen. Italicè ammazare, cedere siue mactare. Quid si macellum a mactandis pecoribus sit dictum? A macello macellarij dicti, Varro. Hos Glossarium Suetonij ὀψωπιόπωλας reddidit. Sic enim Suetonius, dispositis circa macellum custodiibus, qui obsonia contra vitium retinerent. Vbi per macellarios intelligit eos, qui macellum exercent non solum carniū, sed omnium obsoniorum: quin etiam panis & frumenti venditores: quippe hæc omnia in macello vendebantur. Inde apud Senecam, vivere in macello, pro, in popina & καρυρίοις καὶ ἡβητηρίοις. Cicero, Si Epicuri de Voluptate liber corrosus esset, putavit annonam in macello cariorem esse. Idem de Divinat. Annona in macello cara est. Plautus in Aulularia:

Venio ad macellum, rogitō, pisces indicant
Caros, aguinam carnem, carnem bubulam,
Vitulinam, cetum, porcīnam, cara omnia.
Atque eō fuerunt cariora, es non erat.

Festus. Piscatorij ludi vocantur, qui quotannis mense Iunio trans Tyberim fieri solent a Præatore Urbano pro piscatoribus Tyberinis, quorum quaestus non in macellum peruenit, sed ferè in aream Vulcani, quod id genus pisciculorum vivorum datur ei Deo pro animis humanis. Idem ὀψωπιόπωλιον. Græcis est ὀψωπιόπωλιον, siue ὀψωπιόπωλια. Athenæus lib. 1. Ex his apparet macellum dici locum, in quo quæ ad victum pertinent, vendi solent: unde annonam macelli tam de piscibus, quàm de carniibus, reliquisq; ad victum pertinentibus Latine, & eleganter dicitur. Nam locus ubi carnes tantummodo venduntur, carnarium appellatur. (καρυρία apud Tarentinos) Plautus:

Cenam e carnario emit, iam factus satur.

Varro tabernam carnariam vocat. Carnarium tamen propriè dicitur, ubi salitæ carnes domi reponuntur. Plinius: Quippe e macello aut carnario vivendum est. Qui verò carnes in carnario vendunt, etiam lanios constat appellatos fuisse. Plautus: In velabro vel pistorem, vel lanium, vel ha-ruspicem. Unde lanience dicuntur officinæ, in quibus venduntur carnes. Idem:

Per myropolia, & lanienas, civiumq; argentarias.

Carnarium quoq; Plautus accipit pro ipsa carne:

Qui mihi carnarium paravit ridiculus ad ientaculum.

Item carnarius dicitur masculino genere, & qui carnem vendit, & qui in edenda carne delectatur. Martialis:

Carnarius sum, pinguiarius non sum.

Ergo ut apud Græcos ἀγορῆς, & πολιτηρίου, ita apud Romanos forum generatim pro loco quarumvis rerum venalium accipitur: ut apud Germanos vocabulum Markt / quod a mercatu videtur derivatum. Iam verò singulorum eduliorum (nam de alijs rebus venalibus hic non est dicendi locus) crudorum, atque coctorū, nec non poculentorum loca, in quibus venalia prostant, singulorum appositione denominantur. Sic enim exempli gratia locus, in quo boues venduntur, a Latinis forum boarium, Græcè βεωπωλιον, Germ. Rindermarkt: in quo pisces, forum piscarium, piscaria Vlpiano, macellum cetariorum Varroni, Græcè ἰχθυοπωλείον, Germanicè Fischmarkt: in quo olera, forum olitorium, Græcè λαχανοπωλείον, Germanicè Krautmarkt: in quo poma, forum pomarium, ὄπωροπωλείον, Germanicè Obstmarkt: in quo sues, forum suarium, χοιροπωλείον, Germanicè Sauwmarkt: in quo cupedia lautiores cibi, forum cupedinis Varroni & Apuleio, cupedinarium Symmacho, Græcè μαστιχοπωλείον appellatur, & sic de reliquis.

Nonnunquam cibi calidi, atque cocti venduntur. Sic Thermopolium Plauto, θερμωπιόλιον, locus in quo cibi calidi venduntur.

Ἐφδοπωλείον, siue ἐφδοπιόλιον, Athenæo locus, ubi affata videntur, forum cupedinarium, siue cupedinis: unde ἐφδοπιόλιον, qui se eo quaestum fouent.

Popina quoque Ciceroni (ut Thermopolium Plauto) locus, ubi cibi calidi venduntur, aut ubi publicè obsonia, & deliciae cibi assati, aut apparati, atque etiam comedi consueverunt.

Nam

Nam in illis belluantur, unde ab Horatio vincta vocantur, quia cibaria vinctiora cocta in illis vendebantur. Dicta videntur a popa, quæ pinguitudo est, de qua Persius:

— At illi tremta omento popa venter.

Isidorus propinam Græco sermone vult dici, quæ apud Latinos corruptè popina dicitur: & esse locum iuxta balnea publica, ubi post lauacrum a fame & siti reficiantur, & dictum vult ἄπεινα, fame, quòd hic locus famem tollat. De popina Horatius:

Fornix tibi, & vincta popina

Incutiunt vrbis desiderium. Idem:

— Quin omnia malit

Quæcunq; immundis feruent allata popinis.

Manilius:

In sumem, fœdam, turpemq; odisse popinam.

Hinc popinones apud præcos dicti, & ipsi loci, ac propinariam exercentes, & ἀσωτοι luxuriosi: qui se popinis dederunt, quos alio nomine vocant tabernarios, & ganeones. Et popinatio dicitur a Gellio, quæ alio nomine belluatio: quam Græci ἀσωτια vocant. Extat luculentum Adriani Imperatoris rescriptum ad Florum Poetam:

Ego nolo Florus esse

Ambulare per tabernas,

Latitare per popinas, &c.

Popina sellariola Martiali dicitur. Iuuenalis Satyra 8.

Sed cum perungiles placet instaurare popinas.

Id est, noctu disq; patentes propter multitudinem confluentium: siue in quibus tota nocte popinones vino, libidineq; inuigilabant. Scribit Iulius Firmicus, quòd Lana, a Venere dicens, si feratur ad Mercurium, faciat popinarios. Venus quoq; si domina actus fuerit, in dentibus lunis faciet popinarios, & tabernarios. Popinari significat belluari, et indulgere popinis. Iulius Capitolinus: Dum Gallienus, inquit, popinatur, & balneis, ac lenonibus reputat vitam.

Sic ganea quoq; erant loca vinolenta (ut ea Marcellus vocat) gula & libidini apta: a quibus ita ganeones dicti, ut à popina popinones. Existimat Donatus ganeum dictum a terra, quæ a Græci γᾶν siue γᾶν vocant, quasi terrarium, meretricis domicilium, non ut superius, ut cœnaculum. Apud Plinium frequens est, & penè peculiaris hæc dictio, accipiturq; pro loco, in quo cibaria guloforum esculentiora concinnantur: et pro ipsa quoq; ingluvie & cibarijs. Ait enim in decimo octavo, loquens de sue: Neq; alio ex animali numerosior materia ganea, quinquaginta prope saporibus, cum ceteris singulis. Idem in 19. Quoniam portenta quoq; terrarum in ganeam vertimus. Sidonius: Disruptum ganea stomachum nulla res sarcire melius, quàm parsimonia solet. Columella: Ut apti veniamus ad ganeas, quotidianam crudelitatem laconicis (sunt loca in balneis, in quibus sudor elicitur sicco calore, teste Celso in lib. 2. & Vitruvio in 5.) excoquimus. Ganeum in neutro genere (inquit Festus) antiqui locum abditum, ac velut sub terra dixerunt. Terentius: Vbi illum quæram? credo abductum in ganeum. Varro: Et hoc interest inter Epicurum & ganeones nostros, quibus modulus est vita culina.

Tabernæ quoq; Latinis dictæ, in quibus olim omnis generis edulia vendi, ac in quibus commessari epulariq; solebant. Tabernæ diuersoriarum a Suetonio in Nerone (ubi earum abundantiam descripsit, unde solitus esset vinum etiam ipse petere) dicuntur, cauponula, & loca ad diuersandum comparata, ad differentiam earum, quæ venales habent merces. Sic tabernæ carnaria, in qua carnes: vinaria, in qua vina: unguentaria, in qua unguenta videntur. A taberna procul dubio Gallicum tauerne, quo etiam Germani nos utimur, promanauit. Sed taberna pro quouis loco, siue edificio accipitur, in quo non edulia tantum, sed quæuis res aliæ venales prostant: & differt (ut volunt Grammatici) ab officina, quòd officina est, ubi opera efficiuntur, taberna, ubi venduntur.

Caupona similiter Latinis est taberna vinaria, sic dicta propter copiam rerum atque eduliorum, quæ ibi venduntur. Inde dicti caupones, quos tamen Isidorus a cupis, vasis vinarijs, siue aquarijs vult dictos.

Græcè huiusmodi loca siue edificia, in quibus edulia cocta venduntur, atque etiam mandu-

Macellarij.

ὀψωπιόπωλιον.
Annona macelli.

Carnarium.

Lanience.

Carnariū pro ipsa carne.

Carnarius.

Thermopolium.

καπητεῖα, ὀπωλεία, θερμώλεια, & καπηλεία appellantur. Germanicè brätereyen / pastereuhen / ser / zächheüser. Gallicè cabarets, rotisseries, & patisseries appellantur. Οἰνοπώλια sunt cabernæ vinaria weynbeüser / c.

Porte Hebræorum.

Apud Hebræos in portis videtur fuisse rerum venalium mercatus, in quibus etiam ius dicebatur, resq; forenses exercebantur. Hinc porta ouium Nehemiæ 2. quæ (ut Lymnus annotat) etiam porta mercatorum dicitur, ex eo quod mercatores ibi stationes suas haberent. Porta piscium, cuius fit mentio Nehem. 3. & 12. & Sophon. 1. forsan, quia ibi erat forum piscarium. Porta equorum Ieremiæ 31. Nehemiæ 3. De tabernarijs autem, cauponibus, stabularijs, & popinarijs, olim infamibus legere qui velit, legat Marquardi Freheri viri doctissimi librum tertium de Infamia.

DE EDVLIORVM VENDITORIBVS,

PRAEPOSITIS, ATQVE PRAEFECTIS, EORVNDEM

Munere, de coercenda dardaniarum, atq; propolarum auaritia, de modo in obsonatione adhibenda.

CAPVT XII.

Nomina vendentium edulia.

AM verò varia quoq; sunt edulia quæuis vendentium nomina, ut: ἄρτοποιός, ἰσθμοπώλης, κρεοπώλης, ἰχθυοπώλης, ποροβατοπώλης, ὄψοπώλης, θερμωπώλης, ἀλοιπώλης, ἀλλαντοπώλης, οἰνοπώλης. Id est, qui panes, carnes, pisces, oues, opsonia, cibos calidos, farinam, fatimina, vinum vendit. In ἰχθυοπώλας extat salsum Diphibi carmen, quo illorum mores perstringuntur.

Ωμῶν ἐγὼ τὰς ἰχθυοπώλας τὸ εὐρύτερον εἶναι πονηρὰς τὰς Ἀθηναίων μοῦσαι τὸ σ' ὠΐοικε, τὸ γένε' ὡπὲρ θηρίον ἐπιβελόντι τῇ φύσει, καὶ πανταχῆς. Arbitrabar ego piscarios prius Esse prauos Athenienses solos Hoc verò, ut videtur, genus, veluti fera Naturæ insidiatur, & ubique.

Hoc est.

Vnde forsan Germani vulgò, Ein loser fischer. Eorundem superbiam Amphib quoq; poeta comicus carminibus perstringit. Item Alexis comicus in eorundem fastum atq; auaritiam inuehitur. Idem facit Antiphanes qui illos Gorgonibus comparat. Latine caupo, popino, tabernarius, cupidinaris, qui esculenta, aut poculenta delicatiora, cocta vendunt. Tertullianus de Fuga in persecutione: Nescio dolendum an erubescendum sit, inter tabernarios, & lantos, & fures balnearum, & aleones, & lenones, Christiani quoq; veditales continentur. Propala quoq; dicitur, qui panem, vinum, & alias merces propalam velut ante palum, aut de palo pendentes habet, & vendit. Ut Cic. in Pisonem: Panis & vinum a propala & de cupa. Vocem propalam, ut annotat Turnebus in suis Aduersar. deprauarunt in propolam, cum apud Græcos (quorum vocabulum videri volunt) hæc vox proxenatam significet, venditionisq; conciliatorem, ut scribit Pollux. Ea integra hodieq; apud Varronem remanet, sic scribentem: Deniq; ipsa exruminantes ad propalam vitam diu producunt, id est, apud propalam. Apud Nonium quoq; Lucillius ipso syllabe modulo satis indicat vocabulum Latinum esse, cuius verba sunt:

Propala.

Ut cum primitijs ficus propala recentes Protulit, & pretio ingenti dat primitus paucos. Olitor, qui olera vendit, Apul. in Apolog. Olitori & cauponi merced est concessum holus & vinum ex nobilitate commendare. Holitores olim in abiectissimis & contemptissimis habebantur, ut prouerbum indicat:

Olitores.

Sæpe etiam est olitor valde opportuna locutus.

Mulieres vilissimæ olera vendebant, & per urbem promercalia clamitabant. Sic Petronius mulierem agreste olus vendentem dixit, & ab Aristoph. Euripidi mater exprobratur oleraria, id est,

est.

est, λεχαιοπωλήτρια quin & ipsum στανδινοπωλήν ea de causâ appellat, quod ne hortense quidem olus, sed (quod σάνδιος, Latine herba scanaria dicitur) agreste mater eius venderet.

Hebraicè פניסוֹנָה sonah caupona siue hospita sic dicta themate פניסוֹנָה, quod escas præparet, et vendat. Eadem vox meretricem significat, a themate פניסוֹנָה, quod scortari est: quia ut plurimum hospita eadem & meretrices, ut de Rahab dicitur Iosue 2. Iacob. capite 2. & Auctor epistola ad Hebræos πρόπυλον reddiderunt, id est, meretricem, quam Suidas sic vult dictam δὲ τὸ πέρναται, id est, venditur, eò quod corpore se venalem prostituit. At Chaldeus Paraphrastes vertit פונדקיתא Pundekita, id est, cauponam seu hospitam. Sic 1. Reg. 3. duas mulieres Sonoth, id est, meretrices, ut vulgò vertitur, reddidit פונדקיתא Pundekin, id est, cauponas.

Sic olim apud Græcos, quemadmodum etiam hodie in quibusdam Italiae locis non multò erat honestior πειθοχέιον, siue taberna meritoria, quam οἰνοπώλα, hoc est, lenonis aut meretricis. Nec multò aliter apud Latinos, qui & πειθοχέιον stabulum, & πειθοχέια stabularium dixerunt, meretricem prostibulum.

Verum in primis operæpretium quoq; mea sententia fuerit, & huic loco de opsonatione perquam accommodatum, ut in genere de annona, hoc est, rei cibaria, siue alimentaria cura, quæ quibusvis sapientibus Rerumpub. rectoribus est suscipienda, eiusq; præfectis, quædam dicantur.

Ac annona quidem apud Romanos nomen latissimè patuit, quo omnia esculenta, non solum quæ ex agris colliguntur, verum reliqua omnia comprehenduntur. Vnde Linius lib. 9. Decad. 3. de secundo Punico bello ait: Vestigal nouum ex annona salaria statuerunt: sed ante sal & Roma, & per totam Italiam erat. Nec sine ratione vniuersum cibum annona verbum significat. Traditum est enim (ut supra ex Varrone fuit dictum) a tempore, hoc est, hori nona, quæ veteres Romani cenare consueuerunt. Hinc annonam mæ: ell, cum macellum (teste Varrone) locum significet ubi omnia quæ ad victum pertinent, & præcipuè frumentum (cuius usus in primis est necessarius) venduntur. Annona igitur bonus, prudensq; magistratus, ceu bonus paterfamilias, sedulo dabit operam, ut populo suæ fidei curæq; commissæ copia sit atq; facultas. Parua namq; vrbis præsidia essent, parum admodum: leges, sanctiones, institutaq; ciuitatis prodesse, si populus cesseret. Quid enim periculosius populo famelico? quem non arma, non magistratus, non iura diuina, aut humana, non leges, non pudor aliquis coercere valeat? Oportune enim Lucan. ait:

— Nescit plebs ieiunia timere.

Et verè sciteq; famas a Vergilio maleuada dicta est. Quam fidem principibus suis subditi serua re possunt, quorum filij fame pereunt? Idcirco magna cura adhibenda, ut populus non modo frumento, sed omni genere victus abundet.

Profuerit ergo in qualibet Republica annona præfectos creari, qui frumento in publicum commundo, condendo, offeruando, ac (prout opus fuerit) dispensando præsent. Quod autem de frumento dico, idem de reliquis quoque ad victum necessarijs intelligendum. Deinde ut ij res ad victum necessarias aduehi, & importari curabatur: ita contra, esculenta poculentaq; exotica, & peregrina ceu gula irritamenta ad luxum potius atq; luxuriam, ad ciuium animos emolliendum, effæminandumq;, illorumq; opes exhauriendas, quam ad vtilitatem, necessitatemq; pertinentia importari atque distribui summopere prohibebunt: cuius instituti multa ex historijs exempla proferri possent.

Propala.

Præterea cura illis erit, ne cibaria atq; alimenta necessaria exportata, annona caritatem egestatemq; in Repub. pariant, neue hostibus mercatorum auaritia subministrantur, quæ patriæ defendendæ ac conseruandæ seruire debent. Hoc namq; modo sæpe mercatores se in regum, ac principum gratiam insinuant, eorum opes nouis illecebris importandis exugunt, ac potentes fiunt, ciues interea ad penuriam, egestatemq; redigunt. Proinde rectè Naum Propheta bruchos Niniitarum mercatores cap. 3. appellat: quod perinde atq; bruchi segetes absument, ijsq; absumptis auolant: sic mercatores ubi opes principum ac ciuium imposturis, ac fænerando emunxerint, tandem bene saginati auolant.

Olitores.

In primis verò illis est coercenda propolarum, monopoliarum, pantopolarum, atq; dardaniarum, ceu bruchorum, curculionum, atq; harpyiarum auaritia. Dicuntur dardaniarum, siue dardani, qui annonam flagellant, vexant & incendunt, id est, annonam mercésue coemptas tantisper succendunt.

Dardanarij qui primunt, dum carius eos vendendi occasio se offerat, a Dardano (vt quidam aiunt) mago nominati profligatissimo: qui maleficis artibus annonam in granaria sua auertere, mensuras in admetiendo minuere, fraudemq; facere credebantur. Huius commentarijs diligenter perlectis longè doctissimus euasisse, Democritus memoratur. Consule Plin. 30. cap. 1. Apuleius: Vel ipse Dardanus, vel quicumq; alius post Zoroastrem. Euseb. lib. 2. Euang. Prepar. 2. εἶπε ὁ δάρδανος ὁ μύθους θεῶν καὶ διδασκᾶς, τὰ μυστήρια. Tertullianus, vt ipsis iam vocabulis utar, quibus auctrix opinionum istarum magica sonat: ostentantes & Typhon, & Dardanus, & Domigeron, & Nectabis, & Berenice. Sidonius Epist. lib. 5. ad Aquilinum: Cum in Constantino inconstantiam, in Iovino facilitatem, in Geroncio perfidiam, singula in singulis, omnia in Dardano crimina simul execrarentur. Magi huius in Apologetico meminit Lucius. Et in hortulo Dardanas artes Columel. lib. 10. vocauit magicas incensiones, & prestigiosa susurramina, cuius hæc verba sunt: At si nulla valet medicina repellere pestem, Dardaniæ veniunt artes. Salomon, ὁ σὺνέχων σιτίαν δημοκράτῃ: Qui supprimit annonam populo sit deestabilis populo. Germanicè fürkuffler/hodder vocantur, quæ vox o in u mutata hominem nequam, siue nebulonem significat. Vlpian. ff. de Extraordinarijs crim. l. Annonam: Annonam, inquit, attentare, & venare, vel maximè Dardanarij solent. Idem Latinis aliàs Annonarij, a Plin. anno-næ flagellatores appellantur, vt diligenter Alciatus annotauit in mercis appellatione homines ff. de verbor. signif. & idem Dardanarij vocem inter eas dictiones numerat, quæ alijs in auctori-bus nusquam eo sensu reperiuntur. De hac voce Dardanarij vide etiam Turneb. lib. 9. Aduers. cap. 17. & lib. 2. c. 4. Dardanarius in veteri lexico exponitur παρ᾽ ἑπῶλης, παρ᾽ αὐτῆς βολῆς, σιτικῆς πηλῆς. Hi a Latinis quoq; propolæ vocantur. Cic. De qua voce supra. Lampridius in Commodo: Imitatus propolæ circumforaneos, equos sibi comparant.

Græcè (teste Suida) ἀγορεύουσι, οἱ ἀπὸ καὶ ῥῆς ἀγορᾶς ἰσχυρομένοι. οἱ ἀγοραπῆ-ζόντες, ἢ μετὰ πρᾶσιον ἢ πλεῖον, οἱ νῦν μετὰ βολῆς καλεμένοι, οἱ ἀγοραμεινόντες τὰ ὄψα ἀπὸν εἰς τὴν ἀγορᾶν κομιδῆ ἔχοντες. Iulius Pollux, ἀγοραπῆσιον ἔστι, ἢ ἀγοραπῆσιον, hoc genus hominum appellari scribit. Nam propolæ eos nominat: quos Iurisconsulti Proxenetæ, hoc est, interpretes, siue conciliatores rerum contrahendarum. Dardanarius non malè Thales ille sapiens appellari potuisset: qui olearum inopiam providens omnes coëmit, & anno insequenti vendidit, vt scribit Aristot. siquidem quæstum turpissimum factitare voluisset. Sordidi (inquit Cicero in Officijs) putandi, qui mercantur a mercatoribus, quod statim vendant: nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur: nec verò quicquam turpius est vanitate.

Coercendi itaq; sunt seueris legibus atq; pœnis in Repub. auari isti homines (vera Reipub. pœstes) qui pro more & consuetudine sua vinum, annonam, omnis deniq; generis fruges coëmundo, atq; recondendo, præproperea hac sua emptione, (vt Plauti verbis utar) flagellant, accendunt & excalescunt, hoc est, grauem, difficilem, caramq; reddunt, & quæstum sic cum totius Reipub. pernicio, atq; detrimento maximum facere gaudent. Hi enim veri sunt Reipub. tyranni atq; hostes terribilissimi existimandi, qui ipsos suos ciues, atq; populares in ipsa pace inopia atq; fame excruciant atq; conficiunt. Hi, inquam, sunt veri et quidem immanissimi ἀγοραπῆσιον, qui, vt Psal. 14. scriptum est, populum comedunt vt panem, qui, vt Micheas loquitur de huiusmodi hominum genere cap. 6. carnem populi deuorant, pellem illis detrahunt (ziehen ihnen die haut vber die ohren ab / schinden vñnd schaben sy) atq; ossa eorum nudant, quin & frustularim dissecant ceu in ahenum posituri, & vt carnem in ollam. Imò huiusmodi homines vel ipsis Anthropophagis veris sunt immaniores, illi enim mortuos tantùm deuorant, hi etiam viuos. Eodem quoq; verè δημοβόρος, id est, populivorus dixeris, quod est tyrannorum apud Hom. epitheton. l. A. de quo Eustath. l. 68. 26. & 1195. 5. δημοβόρος ὁ δὲ λέγουσιν ὅτι τὰ δῆμα βιβρώσκων, qui populi bona comedunt, & vt Lactantius loquitur, beneficia diuina pro sua auaritia interceptantes vulgo famem sitimq; faciunt, cuiusmodi fuerunt illi, de quibus David & Micheas loquitur. Mirum itaq; profectò non est Deum ferè quotidie horrenda suæ vindictæ exempla in eiusmodi homines edere, dum sæpenuerò fruges, quæ ab illis reponuntur, auolant, aut aliàs corrupuntur, atque perent, ac ipsi suspendio, aut alio modo, (cum spem communis mali se fefellisse sentiunt) mortem sibimetipsis consciscunt, nec hac solùm temporali, verum etiam æterna illa beatissimaq;

NOTA.

beatissimaque luce, atque vita semetipfos priuant: quo nihil tristius atque funestius dici, aut cogitari potest. Nam prohibenti (inquit sapiens Proverb. vñdecimo) frumentum, maledicit populus: benedictio autem super caput vendentis frumentum. Cui simile illud S. Ambrosij libro tertio, capite sexto, de Iosepho, & diuite auaro in Euangelio. Famis tempore subueniendum, nec auarè parvis incubandum, nec præcia captanda. Item: Frumenti largitorem esse decet, non pretij captatorem. Quamobrem magistratus atque principes, si Reipublicæ atque ciuium suorum saluti consultum volunt, huiusmodi pestes seuerissimis legibus atque pœnis coërcerunt, nec illos pro libidine sua in Republica grassari patientur. Quod si hac in re conninebunt, ac negligentes fuerint, ipse Deus (qui ἐκδικῶν, hoc est, vindicem habet oculum) populi sui esurientis precibus, querelis atque clamoribus incitatus, in ipsos grauius animaduertit. Hinc infamia olim illos fuisse notatos & constitutionibus Romanorum coërceri fuisse solitos, testatur idem Marquardus Freherus libro tertio, de Infamia. Iulianus quoque Imperator in suo Misopogone gloriatur, se, cum animaduertisset Antiochenum populam non tam annonæ inopia, quàm locupletum auaritia, qui frumentum, quod in agris habebant, clam vendebant, & illud in horreis conclusum, repente in argentum & aurum vertebant, grauius premi, & fame, quam ἀλυστῆρα βροτέων, id est, mortalium vexatricem Poëta ille vocat, affligi, ei malo medicinam adhibuisse, & Dardaniorum auaritiã repressisse. Sed quid dicam, quòd, pro dolor, perditis hisce nostris temporibus ipsos nobiles, reges, principes atque etiam Ecclesiarum antistites non pudet execranda hac negotiatione turpissimum quæstum facere: cum κατηλιχὸν olim etiam principum constitutionibus, tanquam res sordida, & illiberalis nobilibus familijs fuerit interdicta? l. nobiliores C. de commercijs & mercibus. Thebanorum lex (teste Aristotele) olim erat, vt nemini ad Reipublicæ munera accedere permitteretur, nisi per decem annos a mercatura destitisset.

Præterea annonæ præfecti diligenter curabant, vt alimenta incorrupta, & iusto pretio legitimaq; mensura vendantur, de quo in sacris litteris multæ seuerissimæ leges extant Leu. 19: Deuteron. 25. Amos 6. & c.

Optandum quoq; esset, vt Christiani magistratus cupidinariorum, atq; popinorum, hoc est, artificum deliciarum atq; voluptatum numerum, qui passim ferè in immensum excrescit, in suis rebus pub. imminuerent. Minimè (inquit Cicero Off. 1.) artes probandæ, quæ ministræ sunt voluptatis: ceterij, lanij, coqui, fartores, piscatores, vt ait Terentius: adde his, si placet, vnguentarios, saltatores, cotumq; ludum talarium. Chrysostomus carniũ, viniq; venditores, mercatores, & caupones omnes veluti impurissimos homines, etsi homines Christianos, tamen a cætu Ecclesiastico summouet, quasi omnes illi homines sint venales.

Nunc ea, (de quibus adhuc dictum est) exemplis nonnullis illustrentur.

Ac primò quidem memorabile, imitationeq; dignissimum est illud Iosephi consiliũ, quod Pharaoni regi Aegyptiorum dedit: vt nimirum frumentum atq; annonam plurimam per certos homines colligi atq; recondi curaret, quo deinde populo grauius illa 7. annorum famè (quam illi Deus reuelarat) afflicto oppressoq;, tantò facilius subuenire, opitulariq; posset. Eodem modo sapientes magistratus frumenti curatores designabunt, qui dum vilis est annonæ, frumentũ e prouentibus recondant, & aliud insuper in futuram necessitatem coëmant, non quæstus causa, sed vt annonæ difficultate premente tolerabili pretio subditis succurrant, memores sententiæ Solomonis Prou. 11. Qui iuuat egentes, & communicat frumentum, huic dominum benedicere: contra frumentum ad lucrum occultantes, ab omnibus diris deuoueri. Hebræis illi qui frumentis coëmendis, reseruandis, atq; vendendis & distribuendis populo præfuerunt מַשְׁבִּירִים maschbirim appellantur, quasi dicas fractores, seu fragmentarios, a שָׁבַר schabar, quod proprie frangere, sed sæpe in sacris litteris escam, frumentum, siue annonam comparare, coëmere, distribuere, vel dissipari, & in Hiphil vendere significat, vt Gen. 41. 47. Prouerb. 11. Sic Ioseph dicitur Genes. 42. fuisse dominator, & מַשְׁבִּירִים maschbir distributor, & quasi fragmentator super omni populo terræ, & c.

Iam verò quoad Gracos, quantam illi hac in re in suis Rebus pub. adhibuerint diligentiam, nomina multorum magistratuum, qui ab illis hanc ob causam fuerunt instituti, satis declarant.

Annona incorrupta, & iusto pretio costans procuranda. Artes voluptuariae tollendæ. Iosephus exentis plurim prudentissimi magistratus. Annone præfecti apud Gracos.

Dicti ergo sunt ἀγορανόμοι, ἐπισημοὶ πάντες τὰ τῆς πόλεως ἄνια, οἱ τὰ κατὰ τὴν ἀγορὰν ὄντα διοικούντες ἀρχόντες, hoc est, principes siue magistratus, qui res venales urbium inspiciabant, siue qui ea, quae erant in foro venalia, administrabant. Aristoteles. Pol. 8. & Plat. de Legibus lib. 6. eorundem meminerunt. Plato tria facit ἀρχόντων genera nimirum ἀσυνόμους, τὸ ἕτερον ἀγορανομοί, ἀγορανόμους, ἱερῶν ἢ ἱερέας. Dionysius lib. 5. Dion & alij Graeci, qui Romanam tradiderunt historiam, aediles Romanos ἀγορανόμους vocarunt. Plautus quoque aliquoties eadem voce Graeca seu Latina utitur, ut in Captiueis:

Euge edictiones aedilicias hic habet quidem,
Mirumque adeo est, mi hunc fecere sibi Aetoli
Agoranonomum, &c.

Agoranomi.

ὁψονομοί.

Hi vero non annonae tantum, sed omnium rerum venalium curatores, atque praefecti fuerunt. Illorum munus ἀγορανομία, id est, aedilitium munus, siue dignitas. ὁψονομοί, simili er magistratus Athenis (dicti ab administratione eorum, quae ad opsonia pertinebant) qui immodicum luxum opsonatorum coercerant. Eustathius in Il. B. 15. Καὶ τὸ ὁψονομῶν, ὁπρὲς ἰσχυρὰ τὸ θεῶν ὄψονος ἡγεμονίαν, ἢ ἐνεκεν ἡρίσει ὁψονομῶν Ἀθηνῶν σιν αἰρεῖσθαι ἐπὶ τῆς βασιλῆος δὴ ἡ τρεῖς. Ὁψονομοί, tamen pro ὁψονομοί, id est, opsonari usurpauit Critias, teste Polluce lib. 6. cap. 7. Σιτώνης interpretate Suida, ὁ ὄψωνος τὸ δημόσιον σίτον, praefectus publici frumenti, mercator frumentarium, siue frumentator publicus, qui nimirum frumento publico emendo, asseruando, diuendendo, distribuendoque praerant. Gregor. οἱ σιτώνα καὶ σιτολόγοι, frumentarij negotiatores, ἔδοξε τῷ ὄψωνος. Ipsum munus σιτώνα dictum est, Σιτοφύλακες, quasi dicas frumenti custodes, Suida interpretate, ἀρχὴ τῆς ἀθλων σίνων, ἢ τῆς ἐπιμελείης τοῦ ὄψωνος σίτου & δικαίως ἀεθλήσεως, καὶ τὰ ἀλφειῶν, οἱ ἀρτοί ἦσαν ἢ τὸν ἀειθρονίαν μὲν ἐν ἀσει, ἐδὲ ἐν περαιεῖ, magistratus erant, qui frumento asseruando praerant, curabantque, ut iusto pretio venderetur, quod ipsum etiam fiebat in pane & farina: erant enim numero in vrbe 15, & 5. in Pyraeo. Σιτοφύλακῶν, Suida teste, locus, siue vas in quo asseruatur frumentum, Kornammer/der Kornkasten. Σιταρχὸς similiter, siue σιτάρχης dicebatur annonae praefectus coemundae, asseruandae, ac dispensandae, quum opus erat. Alij commeatui, siue ciborum sumptui praefuisse volunt. Harmodius apud Athenaeum libro 4. ὁ κατὰ σιταρχῶν πρὸς φησὶ ἀεθλοῦ σιταρχῶν. Budens σιταρχὸν exponit conuiuij curatorem. Ut cum ciuitates publice epulantur, id quod ex Athenaei verbis videtur posse colligi. Nam ibi certa quaedam ciborum genera enumerantur, qui a Sitarcha in epulis sacris fuerunt suppeditati. Hinc σιταρχία, & σιταρχία (Athenaeus libro 6. αὐτὸ τὸ σιταρχία, λέγειν ὅτι ἐπιμελεῖσθαι) munus praefecti annonae, idem prope cum σιτωνοί: & σιταρχεῖν annonae esse praefectum.

Σιτώνης.

Σιτοφύλακες.

Σιτοφύλακῶν.

Σιταρχὸς.

Σιταρχὸς etiam publici curator dicitur.

Σιτοδότης.

Σιτομέτρης.

Σιτοδότης, id est, σιτοδοσία, id est, frumenti largitor, seu distributor dicitur: unde σιτοδοτεῖν frumentum dare, & distribuere, dimetiri, idem quod σιτομετρεῖν, & σιτοδοσία frumenti largitio, siue distributio: quam Suetonius frumentationem appellat. Σιτομέτρης, idem qui σιτοδότης, (ut in pandectis legitur) frumenti mensuror, qui annonae publice certa mensura dispensandae, erogandaeque munere fungitur. Aristot. Polit. 4. cap. 15.

Haec fuerunt ferè nomina eorum, qui apud Graecos cum frumento & annonae publicae coemundae, ex prouentibus colligendae, asseruandae, ac distribuendae praesuerunt, tum rerum venalium omnium, ac in primis alimentorum curam gesserunt, ut illa incorrupta, & iusto legitimoque pretio atque mensura venderentur.

Annonae apud Romanos quae cura.

Aedilitas Romanorum.

Ex his autem satis constat quanta Graecorum ea in re cura, & diligentia extiterit, quos Romani studiosissime fuerunt imitati. Tanto namque illi studio rem frumentariam coluere, ut alueos a singulis regionibus Aegypti aere publico in Nilum ducendos curarint, quibus frumenti vis ingens, Alexandriam, atque inde Romam deferri posset. Et si quis alueos illos perfodisset, Honorius & Theodosius eum viuum cremandum sanxerunt, L. Vna. C. de Nili agge non rump. Summum munus, siue magistratus qui in vrbe tam frumentationi, quam annonae praepositus erat, fuit aedilitatis, seu ut alij legunt edulitatis ab edendo, siue edulij, quibus praerant, nomine deducto. Hinc est illud Lamp. in Alexand. Cas. Cum edulitatem P. R. ab eo peteret, interrogauit per Curionem, quam speciem annonae curam putarent? Illi continuo exclamauerunt, Carnem bubulam atque porcina. Tunc ille non quidem edulitatem proposuit, sed iussit, ne quis summatim occideret, ne quis

quis lactantem, ne quis vaccam, ne quis damalionem: tantumque inter biennium, vel prope annum porcinae carnis fuit & bubulae, ut cum fuisset octominutalis libra, ad duos unumque, utriusque carnis libra redigeretur. Dionys. Halicar. lib. 6. Antiq. scribit aediles tribunorum ministros ac socios fuisse, eosque annonae forensis copiam, cibariorum curam habuisse, similesque quodammodo fuisse agoranomis apud Graecos. Hinc Plautus in Captiueis:

Euge edictiones aedilicias hic habet quidem,
Mirumque adeo est, mi hunc fecere sibi Aetoli
Agoranonomum, &c. Idem in Cureulione:
Nec strategus, nec tyrannus quisquam, nec agoranomus, &c.

Apuleius lib. 1. Annonam curamus, ait, & aedilem gerimus, hoc est, aedilitatem, siue (ut veteres dicebant) aedilatum gerimus: & si quid obsonare cupis, utique commodabimus, hoc est, dabimus operam, ut opsonia moderato iustoque pretio tibi comparare possis. Hinc quoque constat aediles praefuisse rebus venalibus, & dedisse operam, ut edulia iusto legitimoque pretio distraherentur. Hinc edictiones aedilitiae Plauto, ad moderanda nimirum cibariorum pretia. Sic Plato 8. de Legibus praecipit Censoribus venalia curae esse, ne quid vendatur, ematurque plurius minorisue, quam lex iusserit, quam rerum venalium mensura, & pretia constituta sunt. Pomponius Iurisconsultus prodidit Iulium Caesarem aediles duos constituisse, qui frumento praesent, et a Cerere Cereales appellatos. Praerant etiam aediles cibarij, quae in popinis cocta venduntur. Suetonius de Tyberio: Annonamque macelli Senatus arbitratu quotannis temperandam, dato Aedilibus negotio, popinas ganeasque usque ad inhihendi, ut ne opera quidem pistoria proponi venalia sinerent. Hinc quoque facit illud Seneca in libro ad Gallionem de Vita beata: Voluptatem inuenies lactitantem saepius ac tenebras captantem, circa balnea & sudatoria ac loca (scilicet popinas, ganeas, cauponas) aedilem metuentia. Hinc etiam colligi videtur posse, aedilitiae fuisse potestatis, popinis & ganeae ciuibus interdiceret. Suetonius de Claudio: In aedilitate inquilinos praediorum suorum contra veritum cocta vendentes multauit. Aedilium ergo officium erat punire eos, qui venderent cibaria cocta contra legem. Hinc apud Apuleium loco paulo ante citato: Pythias aedilis cum piscator quidam seniculus hospiti pisces friuolos iniquo pretio vendidisset, illum confestim pro aedilitatis imperio voce asperissima increpans, Non impune, inquit inter alia, subintellige feres. Iam enim saxo scias, quemadmodum sub meo magisterio mali debeant coerceri. Et profusa in medium sportula, iubet officialem suum (ministram) insuper pisces inscendere, ac pedibus suis eos obterere. Ex his apparet, quanta olim aedilium illorum in eduliorum emptione atque venditione cura fuerit, quantaque seueritas in ijs castigandis atque puniendis, qui iniquis pretijs edulia venderent.

Aediliū Romā officium.

Aediles Cereales.

Aediles popinarum quoque curam gesserunt.

Hi vero aediles Cereales etiam inclinante imperio, non in vrbe tantum, verum etiam in colonijs, prouincijs atque limitibus imperij Romani fuerunt, qui frumentum & annonam procurabant, ut ex multis monumentis constat.

Fuit praeterea praefectus annonae magistratus extraordinarius, utilitatis causa constitutus, ut scribit Pomponius l. 2. §. 17. de Orig. Iuris. Liuius libro 4. Lucium Minutium nominat: quem praefectum Vrbi a plebe creatum fuisse scribit. Constat eius munus fuisse, ut videret, ne plebs annonae inopia, & caritate laboraret. Itaque si quid ad annonam pertinens commissum erat, ipse cognoscebat. Marcianus l. 13. D. de Accusat. Mulierem, inquit, propter publicam utilitatem, ad annonam pertinentem audire a Praefecto annonae deferentem, Diuus Severus & Antoninus rescripserunt. Eiusdem munus, ac dignitatem Cassiodorus libro 5. Variar. luculenter describit his verbis: Tui siquidem studij est, ut sacratissima vrbi praeparetur annona, ubi quae redundet panis copia, & tam magnus populus tanquam vna mensa satietur, per officinas pistorum, &c. Huc quoque referenda illa Seneca eiusdem muneris luculenta admodum descriptio, quae extat in libro de vita breuitate. Tu quidem (alloquitur Paulinum annonae praefectum) sub Claudio orbis terrarum rationes administras tam abstinenter, quam alienas, tam diligenter, quam tuas, sed tamen mihi crede, satius est vitae suae rationem, quam frumenti publici nosse. Et statim. Simile tu putas esse, verum cures, ut incorruptum a fraude aduenturum & negligentia frumentum transfundatur in horrea, ne concepto humore vitetur, & concalescat, ut ad

Annonae praefectus.

mensuram, pondusq; respondeat: an ad hac sacra, & sublimia accedas. Hunc nonnulli volunt eum esse, qui δίκονομ & πόλιος a Paulo appellatur in epistola ad Romanos cap. vlt. tamen si alij quaestorem interpretantur. Forsan non incommode adilem intellexeris, cui cum adiam, tum eduliorum cura fuit.

Verum de his annonae atq; frumenti praefectis, cum urbanis tum provincialibus atq; militariibus, nec non varijs annonae generibus, vide (si vis plura) apud Laxium lib. 2. commentariorum Reipub. Romanae cap. 15.

De Sicilia, id est cura, siue munere emendi frumenti (quo verbo Graeco Latini quoq; vsi sunt) supra dictum est.

Episcopi qui.

Sed obseruandum praeterea, episcopos, id est, speculatores quoq; dictos olim fuisse, qui praerant panem, & ceteris venalibus rebus, quae civitatum populis ad quotidianum victum vsui sunt, & personalibus muneribus funguntur, ut accipitur a Iuriconsult. in explicatione l. Arcadij ff. de muner. & honor. Et talis episcopus ora Campaniae fuit Cicero in bello civili, ut ipse de se testatur lib. 7. Epist. 10. ad Acticum. Vult enim, inquit, me Pompeius esse, quae tota haec Campania, & maritima ora habeat episcopum, ad quem delectus & negotij summa referatur.

Dicitur sunt etiam episcopi, teste Suida, qui ab Atheniensibus ad res societatis inspicendas mittebantur: qui etiam φύλακες, id est, custodes fuerunt appellati: quos Lacedaemonij ἀγορᾶς ἀσπαστες nominant. Et in hac forsitan significatione potius episcopi nomen usurpatur loco paulo ante citato.

Episcopi Ecclesiae.

Επίσκοποι eodem teste, dicti sunt ἐπιόπται inspectores, siue speculatores. Quacumq; significatione accipitur episcopi nomen apud veteres, illud Ecclesiae praesidibus optime conuenit, & ad illorum officij munerisq; rationem exprimentam valde est accommodatum. Illi enim caelestem illum panem siue cibum, hoc est, CHRISTVM, verbumq; diuinum populo Dei (cui praesunt) fideliter studiosq; dispensare, ac distribuere debent, & oculos suos in Ecclesia semper habere defixos, eiusq; custodes, ac moderatores sese fidelissimos praebere. Sed haec obiter.

NOTA.

Imperat Rom. annone & eduliorum summam curam habuerunt.

Imperatores Romanos, annonae eduliorumq; quae vendebantur, summam curam habuisse, historiae testantur. Caius Iulius Caesar, (teste Suetonio) legem praecipue sumptuariam (lex sumptuaria dicitur sumptum in cibis emendis coercens: quam civariam Cicero vocat) exercuit, disposita circa macellum custodiibus (hi etiam episcopi possunt appellari) qui opsonia contra vitium (legis C. Iulij Caesaris sumptuariae praescriptum) retinerent, deportarentq; ad se, submissis nonnunquam lictoribus atq; militibus, qui si qua custodes fefellerent, iam apposita e triclinio auferrent. Tiberius si mulier

Tiberij cura.

(eodem teste in eius vita) annonam macelli senatus arbitratu quotannis temperandam censuit, dato adhibus negotio, popinas, ganeasq; vsq; eo inhibendi, ut ne opera quidem pistoria proponi venalia sinerent. Idem auctor Neronem quoq; prodidit sumptibus adhibuisse modum, publicasq; cenas ad sportulas redegisse. Praeterea interdixisse, ne quid in popinis ucti praeter legumina, aut olera veniret, quam antea nullum non opsonij genus proponeretur.

Venetorum praefectura annonae. Turcae.

Haec Graecorum & Romanorum instituta prudenter imitati Veneti, Duumviratum constituerunt in Republica sua, qui annonae praefectus & frumentum, & opsonia conuehenda procurant: Prouidarios vocant. Quinetiam Turcae eandem rem non negligens adiles habet, qui sedulo, ut populo frumenti sit atq; oryxae copia, dant operam. Apud Gallos magistrorum hospitij (quos maîtres d'hostel vocant) olim erat ius annonae, quae in comitatum regium importabatur, per praconem statuendi pretium, eosq; poenis grauioribus multandi, qui societatem coisissent, ut annona grauior esset.

Apud nos quoq; sunt, qui edulij alimentisq; praesunt: ut qui frumento Kornmeister / qui butyro anckenmeister / qui foro piscario fischschetzer / qui carnario fleischschetzer / qui panibus brotschetter / siue brotschawwer / quasi dicas piscium, carnum, panum episcopi, seu inspectores appellantur. Haec de alimentaria rei praefectis, & eorum munere.

Sed notandum quoque est quibusdam in locis certa esse carnibus, piscibus, panibus alijsq; edulij constituta, ac definita pretia, in alijs non. Lex Cornelia (quam Cornelius Sylla dictator tulit) minora rebus pretia praescripsit. Lutetiae carnes non certo pretio, ut apud nos, venduntur, sed prout inter emptorem atque lanium conuenire potest. Hoc nos Germanice appellamus beyne augvet kauschen.

Nam

Nunc postremo de conuiuatoris officio atq; munere, quoad ipsam opsonationem, est dicendum. Pulcherrimum Horatius existimauit, onerare mensas dapibus inemptis, cuiusmodi sunt hortensia siue olera, arborum pomae, atque bacca: probro contra vertit e macello vivere: & talis fuit antiqua rusticorum vita. Quocirca nequam patrem familias antiqui parabant illam, qui illa emeret, quae fundus parare posset. Quis, inquit Varro, non audiuit patres nostros dicere, Ignatum & sumptuosum esse eum, qui succidiam in carnario suspenderit a lanio potius emptam, quam a domestico fundo? Verum hodie non urbani modo, verum etiam rustici homines e macello victitant, cum summo rei familiaris dispendio.

Primum autem patres familias dabunt operam, ut habeant penuarium omni esculentorum genere instructissimum, unde illis cum sua familiae quotidie alenda ac nutrienda, tum honestis ac necessarijs conuiujs instruendis facultas suppetat. Itaque cum esculenta atque poculenta omnis generis quae habent domestica, vel ex pecoribus, vel ex agris, pomarijs atque hortis suis diligenter colligent, recondent, atque custodient: tum illa quae non habent domi suae, nec ex proventibus suis colligere possunt, illis tamen sunt necessaria, commodis & opportunis temporibus, in quibus moderato pretio vendantur, emere, atque in locis, ut cellis armarijs (unde Germanicum armariigen) horreis, promptuarijs, atque apothecis commodis reponere, atque recondere studebunt, unde illa si opus fuerit, vel ad domesticos & familiares suos quotidie alendum, vel ad alios quoque conuiujs excipiendum, atque tractandum depromere possint. Haec praecipua patrum matrumque familiae cura, atque prouidentia esse debet. Sic CHRISTVS quoque in Euangelio Lucae duodecimo, boni & prudentis economi dicit esse officium, thesauros cibarios repositos habere atque reconditos, quos suo tempore ad familiae suae sustentationem proferre, atque depromere possit. Sed tamen hic cauendum, ne vel nimis de victu cultaque corporis simus solliciti, quod CHRISTVS expresse prohibet, vel cellis nostris, atque promptuarijs plenis nimium confidamus, gloriemur, inde belluandi ac pergracandi occasionem captemus, ut voluptuarius ille, cuius in Euangelio, Lucae duodecimo fit mentio: qui, vbi cellas suas omni ciborum, atque poculentorum genere repleuerat, nulla inopum habita ratione, genio ac voluptatibus indulgere statuit: quem illius nefarium conatum, atque propositum Deus inopinata morte fregit, & ad nihilum rededit. Ut igitur in inuitatione conuiuiarum, sic in opsonatione, seu coemptione alimentorum delectus conuiuatoris est adhibendus, usq; ad ipsorum conuiuiarum cum qualitate, tum quantitate siue numerum est accommodandus. Hinc opsonator ille apud Martialem quaerit ex domino, quot & quales sint futuri conuiuae, & quanti velit cenare, quo melius deinde atq; commodius opsonari possit.

Primo itaq; omnium dabit operam, ut alimenta incorrupta atq; salubria coemat, sanitatis incorrupti conuiuiarum habita ratione. Summopere contra culpandi sunt homines quidam auari atq; sordidi, salubres cibi qui, ut pecunijs parcant, carnes, pisces aliaq; edulia putrida atq; corrupta emunt: quod fit, ut conuiuatorum atq; conuiuiarum suorum valetudini plurimum officiant, ac quibus se bene benigneq; facere simulant, isdem amicitiae atq; liberalitatis specie plurimum obsint.

Deinde opsonabit tantum, quantum conuiujs sat erit: in quo conuiuiarum non modo numerum, verum etiam qualitatem considerabit. Nam & quod plures erunt conuiuae numero, & quod maioris cibi, tanto plus erit opsonandum. Cauendum itaque est; ne vel modum in opsonando excedas, & ita frustra magnos sumptus facias, luxuriosusq; habearis, vel etiam nimis parum opsoneris, unde pudor tibi postea, si conuiujs victus necessarius desit, incuriatur, & ignominiae nota inuratur. Certè si in alterutro sit peccandum, satius est atq; tutius nimis multum, quam nimis parum opsonari. Hinc CHRISTI discipuli Lucae nono, cum Christum magnam illam hominum turbam (quam verbo suo pauerat) externo quoque cibo pascere velle intellexissent, cumq; Christo quantum ciborum haberent interroganti respondissent: quinque tantum panes, atque duos pisces: aiunt praeterea εἰς πάντας, εἰ μήτι ποσὸς θέντες ἡμεῖς ἀποδοῦμεν εἰς πάντα τὰ λαὸν ἢ ἑνὸς βρώματος, nisi id nos faciamus, ut abeuntes ipsi tantae populi vniuersi multitudini cibos emamus, quasi dicerent, id nequaquam esse in promptu, vel omnino fieri non posse. Boni illi Christi opsonatores existimabant minimè fieri posse, ut cibos, qui tantae multitudini sufficerent, sibi comparare possent. At Christus immensa illa sua potestate tantum opsonauit, ut non mo-

Officiu conuiuatoris in opsonando.

Penuaria habenda prudenti patrisfamilias.

Delectus in cibis emendis adhibendus.

Modus in opsonando adhibendus.

Luxuria et sordidities in opsonando vitanda.

NOTA.

do quinque illi panes, atque duo pisces tantæ multitudini saturanda satis essent, verum etiam iisdem auctis & multiplicatis, multum reliquiarum superfuerit. Unde colligimus, Christum esse, qui ut alijs rebus omnibus, ita cibus quoque benedicit, ita ut vel pauci saepe cibi plurimos expleant atque satient, secundum illud, te aperiente manum tuam, cuncta satiantur. Sic contra eiusdem maledictione (quam homines suis peccatis merentur) fit, ut in magna ciborum copia, cum fame atque inedia conflictentur, nullis que ferè cibus expleri satiarique possint. Iuuenalis profecto opsonatores nimis prodigos atque emaces egregiè his verbis perstringit Satyra undecima.

Multos porro vides, quos saepe clusus ad ipsum.
Creditor introitum solet expectare macelli,
Et quibus in solo viuendi causa palato est.
Interea gustus elementa per omnia querunt
Nunquam animo pretijs obstantibus, &c.

Item:

Interim si —
Attendas magis illa iuuant que plaris emuntur.

Ibidem paulò post:

Noscenda est mensura tua, spectandaq; rebus.
In summis, minimis etiam, quum piscis emetur
Nec nullam capias, quum sit tibi gobio tantum,
In loculis: quis enim te deficiente crumena,
Et crescente gula manet exitus, are paterno? &c.

Laudabilis Corinthiorum consuetudo.

Et laudabilissima Corinthiorum consuetudo erat, ut immoderatam opsonandi libidinem coercerent: de qua sic Diphilus apud Athen. lib. 6. Erasmo interpretare:

Hoc lege cautum est hic apud Corinthios:
Si quempiam opsonare semper splendide
Videmus, hunc rogamus, vnde viuat? &
Quid faciat operis? Si facultates habet.
Ut reditus soluere harum expensas queat,
Perpetimur illum frui bonis suis.
Sin forte sumptus superat ea, que possidet,
Prohibemus huic ne faciat hoc in posterum.
Ni pareat, iam plectitur multa graui.
Sin sumptuose viuat is, qui nihil habet,
Tradunt eum tortoribus, Proh Hercules.
Nec enim licet vitam absq; malo villo degere
Talem, scias. Sed est necesse aut noctibus
Abigere prædam, aut fodere muros ædium,
Aut hæc patrantum iungier commercio,
Aut in foro agere sycophantam, aut perfidum
Præbere testem. Nos genus hoc mortalium
Eijcimus hac ex vrbe, velut purgamina.

Quam esset optandum, ut inter Christianos huiusmodi institutum, consuetudoque vigeret, multò profecto meliore, felicioreq; in loco res publica atq; priuata essent, nec tot calamitatibus atq; naufragijs obnoxia. De emacitate in genere fugienda, vide Senecam li. 14. Epist. 93. Eius non quod opus est sed quod necesse. Hæc de quantitate.

Cibi conuiuiorum natura ac commoditati.

Quoad eorundem qualitatem, ibi quoq; maximè est habenda conuiuiarum ratio, ut nimirum eiusmodi cõemantur comparenturue edulia atque poculenta, quibus conuiuiarum suorum vel plerosque, vel certè illos, qui ceteris ætate dignitateque præstant, ac quorum potissimum in gratiam conuiuium est instructum, maximè delectari conuiuator nomen. Hic ergo consideranda est conuiuiarum ætas, sexus, natio, conditio, valetudo, temperamentum, palatum, religio, & alia huiusmodi atque ad illa accommodanda est opsonatio, ut etiam præparatio, de qua postea. Sic enim

exempli gratia, alia alimèta iuuenibus, alia senibus, alia viris, alia mulieribus, alia Gallis, alia Germanis, alia rusticis, alia vrbans, alia operarijs, alia otiosam vitam agentibus, alia sanis, alia egrotis, alia deniq; hoc vel illo temperamento atq; natura, & hac vel illa religione præditis conueniunt, suntq; accommodata. Quanta sit in palatis humanis diuersitas, illa Horatii docent:

Tres mihi conuiuia propè dissentire videntur
Poscentes vario multum diuersa palato.

Ita vix duos reperias, quos eadem iuuent. Per multi sunt, qui butyri ac casei ne olfactum quidem ferrent: sunt quibus carnes nauisæ sint, alius elixis, alius asis abstinet. Multi aquam vino præferunt. Quorundam palato gratior est piscium, quam carniū esus. Et sic de reliquis.

Porro in opsonatione temporis quoq; habenda est ratio, ipsumq; conuiuij genus est sepe considerandum. Nam quoad illud, dubium non est, quin alia atq; alia opsonia, atq; cibaria hoc vel illo tempore meliora sint, & salubriora. Deinde sunt certa quedam epularum, præsertim solennium atq; sacrarum genera, que certis quoq; atq; peculiaribus quibusdam alimentis constant, ac secundum que ipsæ aliquando epulæ nomina sua sortiuntur, cuiusmodi multa apud veteres exempla extant. Sic nos Germani a cibus præcipuis, qui in epulis quibusdam apponuntur, ipsas epulas denominare consueuimus, ut: fleischmaal/fischmaal/krantmaal/hoc est, conuiuium carniarium, piscarium, olitorium, &c.

Tempus in opsonando obseruandum.

Hæc de opsonatione, vbi postremò illud quoq; notari dignum, singulos nonnunquam conuiuas edulia atq; poculenta conferre, quibus deinde vnà fruuntur: qui amicorum atq; familiarium frequens admodum mos est, & cõsuetudo, id quod nos Germani vulgò appellamus, die hæfen züfamen te agen/hoc est, ollas comportare, seu in vnum conferre: cuiusmodi conuiuia symbolica appellantur, de quibus in primo lib. est explicatum:

DE CIBORVM PRÆPARATIONE.

SIVE DE RE COQUINARIA. DE COQVORVM nominibus, differentijs, muneribus. De loco coquinario, quæ conuiuatori in ciborum confectione, præparationeue obseruanda.

CAPVT XIII.

VNC consequens est, ut de alimentorum, eduliorumue præparatione, siue coctione dicatur. Nam (ut Sidonius ait) cibi arte, non pretio: fercula nidore, non pondere aestimantur. Aliquando (vix supra dictum est) edulia iam cocta atque condita opsonantur: aliquando vero & quidem plerumq; cruda emuntur, que deinde præparanda sunt, atque coquenda. Apud Plutarchum obseruatur, caupones consueuisse carnes, atq; pisces non ab ipsis emptos, sed ab alijs sibi traditos instar coquorum apparere. Scribit enim quendam, cum pisces cauponi, ut coqueret, tradidisset, isq; piper & alia quædam pro condiendis illis poposcisset, respondisse: Si hæc mihi essent, profecto pisces non emissem. Idem mos est in Hispania, & alijs in locis, vbi hospites ipsi opsonari, & carnes piscesue cauponi, siue stabulario (apud què diuersantur) coquendos tradere solent.

Edulia aliquando cocta emuntur aliquando cruda.

Iam vero quoad hanc rem coquinariam, seu culinariam in genere attinet, tria sunt consideranda: nimirum persona, a quibus cibaria parantur: loca, in quibus: & ipsa cibos coquendi, parandiq; ratio atq; modus.

In præparatione et coquendis cibis tria sunt notanda. 1. Personæ coquentes cibos.

Quoad personas in cibus coquendis occupatas, illæ variæ fuerunt, atq; multiplices apud multas gentes, ac varia illorum nomina. Et ut a Iudeis exordiar, primò mihi occurrit illa omnium antiquissima, optima, fidelissimaq; materfamilias Sara Abrahami cõiunx: quæ cū illius maritus tres viros hospitio excepisset, illius iussu statim summa adhibita festinatione, ex tribus satis farine simile panes subcineritios seu placetas ipsis parauit. Deinde vitulū quoq; puero, hoc est, seruo suo dedit, ut illum pararet, hoc est, iugularet atq; coqueret. En duos hic habes coquos, Saram ni-

Mulieres olim mirum & famulum. Hinc colligimus, ipsas quoque matres familias antiquitus rem culinariam...

NOTA. Verba autem quae Hebraeis coquere significant...

Baschal.

Verba autem quae Hebraeis coquere significant, sunt חפא apha, quod proprie pro panis coctione in fumo accipitur...

Nomina graeca.

Venio ad Graecos, qui varia habent nomina, quibus eos, qui circa ciborum preparationem sunt occupati, significant.

quae cibis adhibet condimenta debita, atque conuenientia, ut eam Plato definit Polit. 1. Inde apud Graecos princeps coquorum...

Fuerunt autem coqui apud Graecos in magna pretio atque auctoritate: id quod multis testimonijs atque exemplis Athenaeus confirmat...

Quae natura Graeci naturam voluptuarij...

nulli δλιγοδαις, id est paucis contenti, non nisi necessarijs, & ijs, que ad salubriter liberaliterq; vivendum pertinent, utitur, & idcirco non indigent υπερειση ποιικιλων, & δευερων & τεχλων. At vero qui in voluptatibus ponunt omnia, cupiunt uti αρχιμαγειροις, αρχινομοχοις, & αρχισιτοποιοις υπερεισις, sumptibus opsoniorum, vini atq; panis coquis, atq; conditoribus. Ibidem plura de hac luxuriosa σιτοποια, hoc est, cibos parandi condiendiq; ratione scribit. Coqui similiter atq; medici hanc differentiam esse dicit, quod medici omni cum studio illa preparant, que sunt salubria, etiamsi non sint incunda, ac coqui, nulla fore habita sanitatis ratione, voluptatem tantum sectantur. Idem de vita Theoretica: περιματων, οψων, & ηδυσματων ποιικιλια, & ει α σιλοπονοιοι, καὶ οψαρτυλαι πονανται, φρονιτες & γουσιυ, & περ αρχιμαγειρον λι ηδ υμαι μαλλον, αλλα & οψων τη καραελοτη, hoc est, Huc accedunt varia bellariorum, obsoniorum, condimentorumq; species, elaborata a pistoribus & cupediarijs, quorum est cura non tantum gustui satisfacere, verum etiam oculos exhilarare munditijs. Alexander magnus coquos & pistores contempsit. Nam cum (teste Plutarcho in eius vita) Adam mater Carie regina multa quotidie fercula ei & bellaria mitteret, coquos deniq; & pistores, quos putabat intelligentissimos: Nihil, ait, his sibi opus esse, meliores habere se coquos a padagogo donatos Leonidas: ad prandium vυκνηποειαι iter antelucanum, ad cenam vero δλιγαεσιαι angustum prandium.

A Latinis illi, qui cibos coquunt atq; vendunt, siue coquinariam artem exercent, coqui appellantur, a coquendo: coquere autem a cogendo deducitur, quoniam coctam cogendo coereetur, & ad utilitatem rescendi perducitur. Isidorus: coctum quasi coactum, id est, ab igne & aqua violento modo aduq; comestioni aptatum. Coquito frequentativum. Coquinarius homo, qui artem coquinariam exercet, & coquinaria cum est substantivum, ars ipsa μαγειρικη dicta, & coquinor, id est, coquinam facio. Vox quoq; græca magirus pro coquo a Latinis usurpatur. Sic Lampridius in Heliogabalo magirum vocat. Hinc archimagirus, id est, coquorum princeps a Sidonio, & poeta Satyrico appellatur. Sat. 9. ubi archimagiros vocas carptores, id est, qui semper aliquid ad comedendum rapiunt, & auferunt, ex epulis Domini. Plautus:

Neq; ego vnquam nisi hodie ad Bachas veni,
In Bachanal coquinatum.

Coqui olim e foro conducti exhibebantur. Veteres Romani (vt Plinius scribit lib. 18. cap. 11.) coquos non habuerunt in seruitijs, eosq; ex macello conducebant, id quod ex Plautina quoq; lectione passim constat, in Aulularia:

Postquam opsonavit herus, & conduxit coquos: ad eum vile antiquis erat mancipium. Sed (vt testis est Livius) post Asiaticam victoriam crescente luxuria, coquus vilissimum antiquis mancipium & estimatioe & usu, in pretio esse, & quod ministeriu fuerat, ars haberi cepta. Plinius lib. 9. cap. 17. quosda ait in conquestione luxus quiritasse, coquos emi singulos pluris quam equos. At nunc coqui (addit ibidem) triumphorum pretijs parantur, & coquorum pisces, nullusq; propd iam mortalis estimatur pluris, quam qui peritissimè censum domini mergit. De more autem antiquo coquos conducendi, & simul illorum moribus improbis, Plautus in Pseudolo pluribus describit. Soliti erant in foro stare, aut sedere expectantes donec ab ijs, qui cenam aliquibus dare cogitabant, conducerentur. In Aulularia.

Postquam opsonavit herus, & conduxit coquos,
Tibicinasq; hasce apud forum.

Idem in Pseudolo:

Forum coquinum qui vocant, stulte vocant.
Nam non coquinum est, verum furinum est forum.

Et paulo post:

Sed cur sedebas in foro si eras coquus,
Tu solus, præter alios? Et mox:
Qui enim cum exemplo veniunt conductum
Coquum, nemo illum quarit, qui optimus & carissimus sit
Illum conducunt potius, qui vilissimus sit.
Hoc ego sui hodie solus obseffor fori, & c.

Forum coquinum.

Plinius de coquis. Plautus.

Coquorum & medicorum diversi fuerunt.

Quomodo apud Latinos coquere dicebatur.

Hodie quoq; moris est, in convivijs magnificis, vt aliunde accersantur, atque conducantur coqui artis coquinariae periti. Quoad mores antiquorum illorum coquorum, illi a Plauto egregie exprimuntur. Nam militi atrociter minitanti coquus respondet:

Mos antiquorum coquorum.

Sis tu in legione bellator si vis, at ego in culina Ares.

Auxit coquus bellatoris verbum. Mars enim Deus belli est. Quod autem dixit Ares pro Ma-uors, non est Plauto nouum Græcas voces admiscere Latinis. Quanquam in nonnullis exemplaribus habetur aues, in nonnullis Aries, sed mendose. Sic Ballio coquum suum, quem conduce-rat, multiloquum, gloriosum, insulsum, inutilem vocat. Coquus ipse:

An inuenire postulas quenquam coquum,
Nisi miluinus, aut aquilinus yngulis? Cui Ballio:
An tu coquinatum te ire quoquam postulas,
Quin ibi constrictis yngulis cenam coquas.

Iubet deinde seruo suo, vt illum diligenter obseruet, atq; custodiat, ne quid furtifica illius manus auferant. Idem mores in Aulularia quoq; egregie depinguntur, ubi rapacida, hoc est, fures atq; rapaces appellantur. Euclio:

Quid sit me rogitas? qui mihi omnes angulos
Furum impleuisti in adibus misero mihi
Qui mihi intromisisti in aedes quingentos coquos
Cum senis manibus, genere Geryonaceo.
Quos si Argus seruet, qui oculens totus fuit,
Quem quondam Ioui Iuno custodem addidit,
Is nunquam seruet, & c.

His adde eiusdem verba in Pseudolo:

Nam si iuratus ego priorem hominem quærerem,
Coquum non potuis, quam hunc, quem duco, ducere
Multiloquum, gloriosum, insulsum, inutilem.

His adde, que de coquorum immunditie & vitijs scripsit Iulianus Imp. in Misopog. in quo per-petua quadam & Socratica Ironia, cum seipsum videatur reprehendere, Antiochenorum mores molles, delicatos, enervatos & luxuriosos reprehendit. Quam iactabundi & gloriosi olim coqui fuerint Comici passim notat. Philemon in Milite fecit quendam supramodum extollentem stu-dium suum, & ad extremum affirmantem, se rationem inuenisse, qua homines nunquam extingue-rentur, cum mortuos iam odore epularum a se conditarum ad vitam reuocent. Cocus Plautinus in Pseudolo & ipse magnificè se iactans cum alios ante præ se spreuisset, inquit: Nam vel ducentos annos poterent vivere, meas qui esitabunt escas, quas ego condiero. Hæc Verberius Victor. Ceterum inde etiam colligimus, illos ob furium, vel etiam furci suspicionem sæpe comprehendi, vinciri, verberari, in puteum condi solitos fuisse. Sic enim Scrobilus seruus loquitur:

Coquorum im-proborum pena.

Hic apud nos magna turba, ac familia sit.
Suppelleæ, aurum, vestes, vasa argentea,
Vbi si perit quippiam (quod te scio
Facile abstinere posse, si nihil obuium sit)
Dicant, coqui abstulerunt: comprehendite,
Vincite, verberate, in puteum condite.

Puteus hic (vt Lambino & Turnebo placet) intelligendus, non in quo sit aqua perennis, sed lo-cus subterraneus, & suffossus, & quasi barathrum quoddam. Eiusmodi (vt illud addam) fuit pu-teus ille, in quem Iosephus, & in quem Ieremias fuerunt coniecti. Coniciebant in puteum etiam eos coquos, a quibus sibi cauendum esse, ne quid furarentur, existimabant, quibusq; nihil commit-tendum arbitrabantur: vt Plautus:

Curate, ego interuisam quid faciant coqui,
Quos pot. vt ego hodie seruem, cura maxima sit,
Nisi vnum hoc faciam, vt in puteo cenam coquant,
Inde coctam sursum subducemus corbulis, & c.

Nundinalis coqui qm.

Notandum etiam, quod nundinalis coquus ibidem appellatur, qui in nonum diem solet ire coctum, hec est, malus, imperitus, ignobilis, qui non quotidie, sed nono tantum quoquo die conduci solebat. Alluditur autem ad nomen Nundinarum, que a nono die, siue a nouem diebus dicta sunt, propterea quod cum rustici dies octo rure in opere faciendo versati essent, nono in urbem veniebant ad leges cognoscendas, que promulgata erant, & ad mercatum. Coqui preterea ad huc modum possunt diuidi, ut alij dicantur privati, alij publici.

Alij ex coquis privati.

Privati, qui alicui seruietes coquinaria exercent: de quibus illud Martialis intelligi potest:

Non satis est ars sola coquo seruire palato,

Namq; coquus domini debet habere gulam.

Alij publici.

Publici coqui sunt, qui ut dapes vendant publice popinam tenent, hoc est, tabernam in qua dapes coctas, & vna vendunt: a qua popinones dicti, & ipsi coqui & popinam exercentes, & luxuriose atq; in popinis videntes. Artes preterea ministra voluptatis sunt, (ut inquit Cicero) Ceterij, L. xij, fartores, piscatores, vnguentarij: his adde pistores. De pistore Rom. elegans est ille Plauti iocus sub Ergasili persona in Captiuis.

Pistores.

Tum pistores Scrophipasci (scrophas pascentes, ut molitores) qui alunt fursure suos

Quarum odore preterire nemo pistrinum potest.

Antiquitus fornacem in pistrinis habebant farinarij, & Pistores dicebantur, qui frumta pinsabant & panem faciebant, nunc pistrinarij. Vnde Martialis de Cipro pistore: Et panem facit, & facit farinam. Plinius testis est lib. 18. cap. 11. pistores Romae non fuisse ad Persicum vsque bellum, annis ab Vrbe condita super 580. Ipsi panes faciebant Quirites, mulierumq; (quas pistrinas idem vocat, dicta etiam sunt panifica, ut ipsa factura Panificum) id opus erat, sicut etiam nunc in pluribus gentibus, Et paulo post: Circumq; fit Acti Capitoni sententia costum panem lautioribus coquere solitos, pistoresq; tantum eos, qui far pinsabant, nominatos. Plutarchus tamen in Problem. Romanis testatur, antiquitus mulieribus neq; molere, neq; coquere licuisse, idq; forsitan memoria pactorum cum Romanis initorum. Post rapum enim Sabinarum, & pace bellum mutatum, id quoq; in pactis scriptum fuit: Mulierem viro Romano neq; molere debere, neq; coquere. Apud Iudaeos mulieres panem pinsere, atq; coquere fuisse solitas constat ex sacris litteris. Leuit. 26. Decem mulieres coquent panem in clibano, siue furno vno, id est, Cum alioqui ibi plarung, singuli suos clibanos, aut furnos habuerint, tamen tanta erit penuria frumenti & annonae, & tam parum panis coquere poterunt, ut possint in vno clibano simul coquere panem. Hinc quoq; colliges mulieres apud Iudaeos panem facere solitas. Clemens Alexandrinus lib. 3. ca. 10. Pedagog. de exercitijs honestis atq; vtilibus verba faciens, mulieribus congruere dicit, ταλαπωρια, η ισουρια, id est, lanae, atq; tela confectioem, & ut adsit η πεινισση, id est, pistrini. Preterea decet illas αυτηρωτικως δεσπομιζειν εν τη ταμειου, id est, ipsas per se ex penuario depromere ea, quibus opus est, η η μηδ' αυθελθειν, id est, ad pistrinum, aut molendinum accedere illis non est turpe: quia etiam εν το εσον αχολειδου, id est, in opsonio coquendo versari uxori oportet, id est, domus custodi & auxiliarici non est ignominiosum, siquidem id gratum sit marito. Libet hic paulo plura addere de pistore, & coquo. Apuleius lib. 10. At illorum alter pistos dulciarius, qui panes & mellita concinnabat edulia. (Lucianus αρωτικς πεινισση η μηδ' αυθελθειν, hoc est, qui panes conficere, & cibaria ex melle concinnare sciebat) Alter coquus, qui sapidissimis nutrimenti succum, id est, succoru palmenta condita vapore molibat. En hic differentiam pistoris & coqui. Pistores in genere dicuntur, qui panem faciunt, quos

Mulieribus Panem olim neq; molere neq; coquere licuit. Iudaeae mulieres coquere solite.

Clemens Alexandrinus de officijs probae mulieris.

NOTA.

Graci αρωτικως vocant, item σιτορυγας, σιτοποις, ερωτικους, αρωτικους, αρωτικας. Sed antiquitus (teste Plinio) vocabulo αρωτικως nominabantur, qui far pinsabant. Hinc pistos dulciarius is dicitur, qui dulcia conficit & mellita cibaria, que Graci μελιτηκια dicuntur, qualia sunt, que a Latinis bellaria dicuntur. Sic lactarius dicitur, qui ex lacte facit lacticia, que etiam lactaria vocantur. Lampridius Helio Galum scribit, habuisse dulciarios & lactarios, qui omnia coquorum edulia exhiberent ex dulcibus, & lactarijs: ubi lactaria significant lacticia, que Cornel. Cels. lactantia vocat, sic scribens: Aluum mouent mel crudum, lactantia omnia. Apuleius loco paulo ante citato, pistorem dulciarium dicit reportasse reliquias largissimas, nimium

Pistores a Graecis quomodo vocentur. Pistos dulciarius. Pistos lactarius.

mirum panes, crustula, placentas, edulia mellita, operisq; pistoris, (quoru etiam Horatius & Iuuenalis meminerunt) iucunculos, hamos, lacertulos (nomina sunt operis pistoris a similitudine nuncupata) plura scitamenta mellita, id est, edulia ex eo dicta, quod sciti, hoc est, egregij & excellentis sint saporis. Ut autem pistos αρωτικως η παρασκευαστων, ita coquus carnum & piscium reliquias domum reportabat. Huc pertinet illud Tranquilli in Vitellio: Continuo igitur abstrusus gestatoria sella, duobus solis comitibus pistore & coquo, Auenticum, ut paternam domunculam, perijt. Cicero pro Sexto Roscio Amerino. Mitto hasce artes vulgares, coquos, pistores, ledicarios: Et lib. 9. Epistolarum Famil. ad Patrum. In ea caena coquus meus preterius feruens nihil potuit imitari. Scitum est illud Ciceronis, quod a Quintil. lib. 6. citatur: Cum is candidatus, qui coqui filius habebatur, coram eo suffragium haberet: Ego quoq; inquit, tibi iure fauebo. Alludens scilicet ad coquinarium ius. C. Iulius Caesar, teste Suetonio, domesticam disciplinam in paruis ac maioribus rebus diligenter, adeoq; seuerè rexit, ut pistorem alium, quam sibi, panem conuiuis subijcientem, compedibus vinxerit. Apponebat enim Casari siliginem & delictiorem, conuiuis vero secundarium & cibarium.

His adde alios eduliorum confectores, conditores, atq; venditores, cuiusmodi est Λαμαροποιδς, iuris faciendi artifex (ein Suppenschnid) & crustularius Seneca, qui crustula venundat, offlatenbacher. Libarius Seneca, qui liba & placentas parat venalia, fladenmacher / fuchlybacher: qui sub pistore dulciario (de quo supra) continentur. Item Lactarius Lampridio. Casarius τυροποιος, τυροπωνης. Qui e lacticijs edulia concinnat Tragematopola, ζαχαρωτωπωνης, καρχαροπωνης Hesyeh. ein zuckerbacher. Salgarius Columella, qui salgama & fructus seu opsonia aceto, sale, muria, melle atq; mulso conditos vendit, eaq; bene concinnare atq; conficere nouit. ταριχοπωνης, αλιμαροπωνης, ελιμαροτωνης, der eyngesaltz ne treuter verkaufft. Salsamentarius Cornificio, Salaris Martialis, qui salsamenta, hoc est, pisculenta, aut carnulenta edulia, cibum scilicet tenuiorum & rusticorum vendit, ταριχοπορος, Laertio ταριχοπωνης, cynsalzer, Salaris quoq; est, qui salem in micis, siue ramentis (vetroq; enim vocabulo Plinius vitur) cogit, & concrecere facit, αλοπηρος Nicandro: & qui salem vendit saltzmacher / od verkaufft. Piscarius Varroni, siue Piscator ισθιοπωνης, fisch verkaufft. Cetarius Ciceroni, κητοπωνης, der die grossen meerfisch verkaufft. Lanius & Lanio Ciceroni, Lino carnarius, κρεατοπος, κρεατοπωνης, κρεοδατης, mergel / kuttler / schlachter. Fartor Terentio & Ciceroni, qui farcimina & farra implet ad esum, teste Donato, αλλαντοπωνης, ein wurstracher. Fartor Columella, qui aues altiles farcit & saginat, αρωτικως. Pomarius Horatio, οπωροπωνης, οπωρωνης Demost. qui poma venalia prostunt. Omnino hi qualescunq; cibi preparandi, conficiendi, condiendiq; ministri, ad duo summa genera videntur posse reuocari.

Vnum est eorum, qui panes atq; placentas omnis generis conficiunt: qui in genere pistores, a Graecis σιτοποιοι, Hebraice οφθα οφθα appellatur.

Alterum est eorum, qui in opsonijs, hoc est, piscibus, carnibus, atq; etiam pomis coquendis, condiendisue sunt occupati, qui ab Hebraeis generatim Tabbahim, id est, maclatores, a Graecis μαγειροι & οψοποιοι, a Latinis coqui appellantur.

Notabis etiam apud Gracos, & Romanos ως εστι το πλειστον viros rem coquinariam exercuisse, ut hodie mulieres: nisi quod in principum aulis potissimum coquinarium illud munus obeunt. Dixi supra apud Romanos cum viles & conductitios antiquitus quosdam homines, tum posteris temporibus seruos artificum hoc coquinarium exercuisse. Pudeat ergo nos Christianos, qui hodie tantum coquinariae illi arti tribuimus, cui nobiles in primis puellas atq; matronas passim mirum in modum addictas esse videre licet, que quidem nullum nouas subinde delicias, atq; lautitias excogitandi conficiendiq; finem faciunt, quibus hominum non modo res atq; fortuna, verumetiam corpora atq; valetudo corrumpuntur. Memorabile quoq; est illud, quod Fabritius Tigurinus, & alij in suis peregrinationibus commemorant: Alcairi (que quidem Memphis dicta est) quotidie circiter 12. fere millia coquorum passim per urbem obambulare, foculos in capibus gestantes: qui quibusuis id postulantibus pro mercede cibos statim in platea coquere, atq; parare solent. Nam tanta est ibi lignorum penuria, ut priuatas in adibus culinas non habeant.

Nomina eoru, qui varia edulia conficere, condire, vende re solent.

NOTA.

K

Hac sint dicta de personis cibos, siue edulia, qualiacumq; quocumq; modo preparantibus, co-

2. Locus coque-
dis cibis accom-
modatus.

gentibus, mollientibus, conficientibus, condientibus.
Nunc locus in quo illa parantur atq; coquuntur, significandus videtur.
Locus parandi coquendiq; cibos in genere a Grecis μαγειρείον, & ὀψαρείον, a Latinis nunc ab ipso coquo coquina, nunc a colendo igne (secundum Varronē) culina, quasi colina dicitur. M. Varro de re rustica lib. 1. In primis culina videnda ut sit admoda, quod ibi hyeme antelucanis temporibus aliquot res conficiuntur, cibis paratur ac capitur. Et Columel. de re rustica lib. 1. Ca.

Culinae publi-
cae sunt popine

6. Ac in rustica parte, alta, & magna culina ponetur, ut & contignatio careat incendij periculo, & in ea commodē familiares omni anni tempore morari queant, Hebraicē מֵבֵית מֵבֵית מֵבֵית Mēba f'heloth, & foci & culinae appellantur. Hac si publica fuerit, toti Reipub. non privatim singulis inferiens, rectius popina dicitur, in qua obsonia iam cocta venduntur, & adducuntur culinibet licitanti, unde vincta ab Horatio dicta, in qua etiam olim belluabantur, ut hodie quoq; fieri consuevit.

Culinae priua-
te.
Focus, & eius
deriuata.

Quoad priuatas culinas, Seruius dicit illas olim fuisse in illa adium parte, quae atrium dicitur, unde a fumi nigrore nominis ratio. Focus locus magis specialis, in quo ignis seruetur, a fouēdo, quod proprie est calidū tenere, siue calefacere. Graecē πυράτιον, et ἱστία & ἱστία, siue ἱστία & ἱστία dicitur. Ouidius:

At focus a flammis, & quod fouet omnia dictus.

Hinc apud Plautum in Captiuicis:

Ignem ingentem fieri volo Item post:

Laridum, atq; epulas foueri focus, &c.

Focillare.

Eius diminutiū foculus, & inde aliud focillus, a quo focillo calefacio, unde aliud compositum, refocillo, id est, recreo, & inde focillatio, & refocillatio, id est, recreatio. Veteres focillare quoq; aliquando pro focillare usurparunt, & focula pro nutrimentis, teste Nonio, Plautus in Persae

Iam intus ventris fumant focula, id est, nutrimenta.

A foco quoq; deriuatur focaria. Hieronymo, culinaria ministra, quae focum colit, Graecē μαγειρείου, ut ab ἱστία, Graecē focum significante, deducitur, ἱστία, Polluci, qui foco praesedit. Laribus autem sacer erat focus, thure, & floribus ibi sacrificante rudi illa minorum antiquitate. Unde vernaculus sermo focum nunc focillare nominat, quasi laris focum. Ferramenta q; quibus ligna sustentantur, dum ardent in foco, non ineleganter meo iudicio quidā altaria dixerunt, quasi ad larem parata: Id est, focum a colendo ignem & ligna, vult ab antiquis fuisse appellatum. Quod enim Graecē Latine ignis est. Varro autem focos ait dictos, quod foueant ignes: nam ignis ipsa flamma est: quicquid autem ignem fouet focus vocatur, seu ara sit, siue quod aliud in quo ignis fouetur. Foco superstructus est Caminus vel cum pariete, vel extra parietē productus, quo fumus excipitur, & deinde per infumibulum, seu fumarium transpirat. Vbi accuratē cauendum est, ne quid nigrum ex fumo subsidet, quod vulgō dicitur, ne aut frigentibus, aut elixantibus, aut assantibus obsit. De voce κείβω, & κείβω, & κείβω, vide Brodaum Miscell. lib. 5. Cap. 21. Hebr. מֵבֵית Vt (unde forsā vox Latina pro) focum, & תַּנּוּר Thannur clibanum seu caminum significat. Leuit. 2. cocturam furni. Et Cap. 11. coniunguntur, Vt & thannur, id est, focus, & caminus, destruentur. Furnum (qui sic a furuo, id est, atro dictus est, teste Pompeio) extra domū, quae magno edificatur, ut scenilia quoq; atq; lignilia, propter ignis periculū Franciscus Marius censet esse debere in suo lib. de part. adium. Idem veteres fornacem dicit habuisse in pistrinis farinarijs. Hac de loco coquinatio.

3. Cibos coque-
di parandiq;
ratio.

Nunc de ipso officio atq; operibus coquinarijs, coquendi deniq; modo, atq; ratione generatim quaedam dicenda.

Officijs & vir-
tutibus coqui.

In iusto & fideli coquo has conditiones, Vuillichius in sua magica requirit, ut sit artificiosus, ut experiens, ut laboriosus, ut laudis cupidus, ut mundus, ut gustatu excellat: ut deniq; non sit gulosus & edax: quae singula ab illo pluribus explicantur Capite primo. Deinde vult illum habere in promptu omnem apparatus, atque vasa coquinaria, ita ut non sit illa opus a vicinis vsque ad tadium poscere: quorum ab illo quaedam genera commemorantur.

Officio.

Officiorum coqui catalogum vide & apud Tac. Pontanum Progymnas. Lat. lib. 3. part. 2. Vir inquit, sit honestus, integer, fidelis, occultis latentibus morbis omnino liber, munditia percupidus, affabilis, coquere gnarus, exploreque cognoscat, qui nam cibi Domino suo placeant, praeter ceteros, multumne an remisse conditis, piperatis an salis, dulcibus an amaris atq; aridis magis delectetur: de quo Marrius supra. Tenendum est illi, qua hora prandere, qua coenare soleat herus. Quod si illi appetitus non semper ad tempus adsit: tamen cocus egregius semper est paratus, cum Domino cibum capere libuerit. Assa in veru sunt relinquenda, donec eas struendi ad mensam tempus fuerit: curandum, ut alia omnia quam maximē sapida atq; succo plena anteponantur comedentibus. Sed & de coquorū molestijs, laboribus, spurcicie, item, quot secula ex singulis animalibus & plantis coqui gloriosi iactent se posse conficere, vide ibidem plura: sicut & de alijs eorum officijs apud Pollucem lib. 6. cap. 12, & Vayf. in lib. de vasculis. Franciscum Marium de partibus adium lib. 2. cap. 4. Idem auctor eodem in loco τὰ τῶν μαγειρέων, id est, coquorum opera actiones siue proprias vno quasi fasciculo complectitur. Ea sunt primò καπνίζειν (quod tamen postremo loco ab illo ponitur, hoc est, interprete Eustath. Ιλ. β. τὸ πῦρ ἀπὸ πῦρος ἔστι καπνίζειν, καὶ ἐπὶ ἀγαθαῖς εἰρηναῖοι τὸ πῦρ τῆς μαχῆς: ἐπακολληθεὶ δὲ τῆ τῶν ἑύλων καύσει καπνός, id est, ignem accendere sacrificij conuiuij gratia, secundum illud Homer.

καπνίζειν
quid.

καπνίζων τε καὶ ἀλισία, καὶ εἰπνον ἔλοντο.

Vbi tamen illud καπνίζων pro εἰπνον vult posse intelligi, hoc sensu, primò sacrificarunt, & fumo atque nidore Deos placarunt, deinde cibum sumpserunt. De eodem verbo vide Eustathium Ιλ. λ. & Calium lib. 14. cap. 21. Hinc ligna arida & exiccata ad exardescendum facilia ἀκαπνα a Mariali appellantur, quae amurca conspersa, nullius fumi tadio ardere docent M. Cato, & Plin. Calium lib. 13. cap. 48. ἡλίαι, teste Aristophane Scholiasta (unde forsā nostrum schyten, id est, scindere ligna) proprie dicebantur a veteribus ligna sacrificijs adhibita, secundum illud Homeri:

καὶ δ' ἐπὶ ἡλίαις ἔσθον.

Ignis autem (qui auctore Varro a nascendo dictus est, quod inde omne nascitur) faciendi seu accendendi rationem eleganter his verbis Vergilius describit:

Ac primum silicis (πυρίτης Graecē lapis, quo ignis excutitur) scintillam excudit Achaes:

Suscipitq; ignem folijs, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitq; in fomite flammam.

Ratio conseruandi ignem ex Moreto Vergilij liquet:

Paruulus exusto remanebat stipite fumus,
Et cinis obducta celabat lumine pruna.

De his omnibus vide multa lectu digna apud Francisc. Marium in Lexico de partibus adium lib. 3. cap. 4.

Alia porro coquorum opera sunt καθαίρειν, id est, purgare siue mundare, quod cum ad culinam atque vasa, tum ad edulia ipsa referrī potest, quae omnia pura ac munda debent esse. Item κόψαι, τευεῖν, δάσαι, τευεῖν, ἐγχεῖν, id est, pisces, carnes, aliaue edulia ritē & aptē diuidere ac disseccare: unde coqui δαίροι quoque dicti sunt: Quod etiam Paulum nonnulli verbo illo ὀρθοτευεῖν verbum Dei, alludere volunt in Epistola secunda ad Timotheum capite secundo. Sed maximē propria illorum actiones sunt ἀσσαι, ἐψῆσαι, ὀπῆσαι, ἠδύνευεν, ἀπτύνευεν, ὀθυλένευεν, torrere, elixare, assare, dulcorare, exquisite apparare, condire: unde ὀθυλένοισι & μορθολύοισι. Polluci ai πυρίται σκευασία, exquisitiores ciborum apparatus, & lenocinia coquorum, &c.

Triplex cibos
coquendi ratio

Est autem triplex omnino cibos preparandi coquendiq; ratio: nimirum assare, elixare, fringere siue torrere, braten/süden/rösten. In vsu mortalium primò assa, secundò elixa, tertio iurulenta fuerunt, ut docet M. Varro. Assum dictum, quod ab igni assudescit, sudando enim assum distillat calore. Assum Isidoro quod ardeat, quasi arsum. Quidam assum ex eo dici arbitrantur, quod sine pigmento saporis alieni in opsonijs inferebatur. Assum enim solum veteres dixerunt: unde & assa vox nominantur ore prolata, non admixtis alijs muscis vocibus. Elixum

Assare.

2. Elixare.

Verb nuncupatum, quod ex aqua decoctum est (nam lixam, aquam veteres dixerunt) unde & lixe dicti ministri militares, qui aquam ad tentorium solent ferre. Iurulentum a iure dicitur, quod & iussulentum posse appellari testis est Apuleius in Apologia. Frixum Isidoro a sono dictum, quod in oleo ardet. Cornelius Celsus ait, carnem magis aere iurulentam, quam assam, assam magis quam frixam. Bone igitur valetudini potius, quam parue voluptati consulendum.

3. Frigere.

Elixam frequentius apponere prestabit, cum propter salubritatem, tum quia familia commo- dior erit. Eumæus apud Homerum Od. E. coqui functus officio, Vlyssi domino suo sibi ignoto summa celeritate epulas apparavit: quem apparatus hoc modo Poeta describit. Dicit illum ad porcorum stabulum accurrisse, indeque duos porcellos sumpsisse (confer hunc locum cum illo con- vivij apparatu, quo Abrahamus usus est Gen. 18.) addit deinceps:

Homericæ de- scriptio appa- ratus coquina- rij.

— καὶ ἀμφοτέρωθεν ἰερόσεν.

ἰερούσεν.

Nota hic verbum ἰερούσεν, ut & verbum θύειν, pro occidere siue mactare usurpari. Deinde:

ἔυσέτε, μισυλλάττε, καὶ ἀμφ' ὀβελοῖσιν ἔπειρεν,
Ὀπίσθας δ' ἀεὶ πάντα φέρον παρέθηκ' Ὀδυσῆι
Θέρμ' ἀυπῶς ὀβελοῖσιν, &c.

Eustath. in hunc locum, Obserua, inquit, Eumæum carnes assatas domino suo apponere, ob festi- nationem adhibitam. Alias enim elixatio magis laudatur, quam assatio, non solum enim (vs aiunt) cruditatem tollit, verum etiam dura emollire ac reliqua concoquere potest. Adhuc iu- δειν καὶ κινδυνότερον συμπεῖσαι τῶν ξυφῶν. Carnes assas elixis humidiores esse, et sit existimandum, Aristotelis & Galeni sententia, qua pugnare videbantur, nullo negotio con- ciliata ab Hieronymo Magio. Miscell. libro primo capite decimonono. Athenæus tamen libro primo, Carnes, inquit (de Homericis epulis verba faciens) solum assabant, nusquam enim quem- quam eas elixantem fecit. Hinc Eustath. quoq; in Od. M. p. 494. ὅτι δὲ τὸ ὀπίσθας ἐπεχώρασεν τοῖς τότε μάλλον ἢ πᾶρ τὸ ἐψέειν, δ' ἡλοὶ καὶ τὸ ὀπίσθαιον: ἃ δ' ἄλλοθεν ἤξεισθαι τὸ μαγειρεῖον καὶ λείδαι, ἀλλ' οὐ τὸ ὀπίσθαιον. Hinc saepe κρέα ὀπίσθα λέου, id est, carnes assæ. Eustathius in illa ver- ba Od. A.

Carnium assa- tarum usus a- pud veteres. Culina cur Græcis dicta ὀπίσθαιον.

Μισυλλόν τ' ἀεὶ τ' ἄλλα, καὶ ἀμφ' ὀβελοῖσιν ἔπειρεν,
Ὀπίσθας δ' ἄετ' ἀεὶ φέρον:

ὀπίσθαιον, id est, assatio, unde dicta.

Dicit Heroes plerumq; carnibus assatis usus fuisse ex quibusvis animalibus. Ὁμοίως δ' ἔως, au- tem ὀπίσθαιον Homero idem quod ἔπειρεν, quoniam (ut aiunt) ἐμπειρίας χρεία τοῖς ὀπίσθαιον, καὶ ἐποπτείας συχνοτέρως ἢ πᾶρ τοῖς ἐψέειν, hoc est, quoniam assatio experientiam atque inspe- ctionem crebriorem requirit, a qua ipsa ὀπίσθαιον videtur dicta, ut & ὀπίσθαιον, quod non est ἔν ὄψῳ, a quo ὀπίσθαιον, locus in quo edulia assantur. Attici autem ἀπὸ θρακίσειν appellant ὀπίσθαιον. Hinc ὄψον quoque & ὄψαρον siue generatim pro quouis opsonio, siue speciatim pro piscibus ac- cipitur (de quo supra) non tam ab ὄψῳ (ut Plutarcho, Eustathio & alijs placet) quam (ut Be- za vult in suis commentarijs in nouum Testamentum) ἀπὸ τῶν ὀπίσθαιον, id est, assando dicitur, propterea quod ut carnes, ita pisces quoq; assari potissimum a veteribus consueuerant. Et hoc facit locus ille Ioannis vigesimo primo. Cum (inquit Ioannes) descendisset in terram, viderunt αἰθραλίαν κειμένην, καὶ ὄψαρον ὀπίσθαιον, καὶ ἄρτον, id est, vident prunas positas, & pi- scem impositum & panem. Sed nolo hic pluribus de ratione atq; modo quosuis cibos coquendi, conficiendi atq; condiendi verba facere: de quo & Apitius olim summus eius rei artifex, & Vil- lichius vir doctus atque pius in suo Magirico libello, & Bruyerinus Gallus de re cibaria co- piose admodum scripserunt. Extant praterea in omnibus fere linguis multi libri atque opere ὄψαρον πᾶσι, siue μαγειρικὰ, qua consulere poterunt illi, qui eius rei sunt studiosi. Item de coqui- naria arte, seu potius illius abusu, vide Agrippam in libris de Vanitate scientiarum, & Mer- curialem de Præseruat. a venenâ, carnes assas cur venenare difficile. Sed optandum profecto esset, omnes eiusmodi deliciarum atque lautitiarum inuentores, inuenta atque libros se medio esse sublato.

Conuiuatoris munus quoad ciborum præ- parationem.

Illud tamen in genere monendum, conuiuatori primò dandam esse operam, ut cibi in tem- pore atq; maturè sint parati atq; cocti, ne conuiuiis, ubi aduenerint, diu sit expectandum. Deinde ut debito iustiq; modo parentur. Unde Plato (ut Lucianus in libro de parasito citat) dixit: τὸ μέλλοντ'.

μέλλοντ' ἐσιδέσθαι, μὴ μαγειρικὰ ὄψῳ, σὺ δ' ἀζουδὸν δούνην ἀκυροτέρη ἢ κρῖσις, id est: Qui conuiuias epulis accepturus est, neq; rei coquinaria fuerit peritus, eius in adornando conui- uio pertenuè iudicium est. Hic in primis non tam voluptatis, quam sanitatis habenda ratio, & ad illum potissimum ciborum confectio atq; præparatio est accommodanda.

Deinde speciatim cum ipsa edulia, tum conuiuia, tum deniq; conuiuij genus est consideran- dum. Nam quoad ipsa edulia, alia hoc, alia alio modo omnino sunt coquenda. Sic enim exempli gratia, pisces quidam sunt, quos assari conueniat potius quam elixari, ut testis est Athen. lib. 3. Unde etiam apud Horatium de piscibus quibusdam assandis præcipitur lib. 2. Sat. yr. 4. Idem de carnibus & alijs cibis existimandum.

Quoad ipsos verò conuiuias, illorum quoq; vel omnium, vel maximæ partis, vel certè præstan- tissimorum quorumq; palatum, ut ita loquar, conuiuatori debet esse cognitum, ut ad illud cibo- rum coctio seu præparatio possit accommodari. Huc facit illud Martialis:

Non satis est ars sola coquo seruire palato,
Namque coquus Domini debet habere gulam.

Sæpe quoq; ipsum conuiuij genus certam quandam & peculiarem ciborum præparationem requi- rit. Sic (ut ex multis vnum proferam exemplum) epulum illud Paschale carnis non elixatis ed assatis, ac pane non fermentato, sed az ymo seu infermentato (quem Tacitus panem Iudai- cum appellat) ex ipsius Dei præscripto atq; mandato antiquitus erat celebrandum: qua omnia mysticas suas seu typicas habuerunt significationes.

DE TEMPORIS LOCIQVE CONVI-

VIALIS OBSERVATIONE, DELECTV, AP- paratu varijsq; differentijs. De triclinijs.

CAPVT XIII.

HAEC de alimentis partim emendis, seu quocunq; alio modo comparandis, partim pa- randis atq; coquendis.

Sed ut omnibus alijs in rebus & actionibus ita, in hac quoq; potissimum actione apparatus, conuiuiali temporis, cuius magna est vis atq; momentum, diligens habenda est ra- tio. Unde Varro apud Gellium, inter quatuor boni conuiuij condiciones, tempus quoq; lectum numero. Et Plin. epist. 12. lib. 5. Nostræ tamen cænæ, inquit, ut apparatus & impendij, sic tem- poris modus constet. Conuiuator itaq; hoc est, omnis qui cuiuscunq; conuiuij adornandi institu- endiq; curam negotiumq; suscepit, sedulo dabit operam, ut illud tempore commodo, opportuno, nec tam sibi quam ipsis conuiuiis accommodato celebreretur. Hinc in antiquis scriptoribus conui- uium saepe legimus aliud tempestiuum dici, aliud, quod illi est contrarium, intempestiuum. Cice- ro in Verrem. Statuitur Lollius in illo tempestiuo gladiatorum conuiuio: & de Senectute: Ego propter sermonis delectationem conuiujs tempestiuis delector. Apuleius: Nuptiæ ne illæ fue- runt, an aliud celebratum officium, an conuiuium tempestiuum? Cic. pro Muraena: Neq; in con- uiuiio moderato atq; honesto: intempestiui conuiujs, &c. Tempestiuum conuiuium Turnebus in suis Aduers. putat esse, quod non fit de die. (Nam id turpe, & nequam & intempestiuum habeba- tur, de die conuiuia agitare) neq; in multam noctem producit, sed quod tempore fit. Ad tempesti- uum quoq; conuiuium fortasse pertinet diebus potius certis, quam alijs conuiuias vocare, ut die- bus potius festis quam profestis, & quibusdā profestis potius, quam alijs, ut nefastis. Cum autem Cato in lib. de Senectute ait, se delectari conuiujs tempestiuis, non in eo plus latere significatio- nis, quam explicatum est, & Plutarcho ostendi potest, qui de eodem homine & de eadem re ita scri- bit: ἢν δ' ἐκ τῶν δ' εἰρησίων ἐν τῶν ἀγρῶν ἀφιλέσαστον. ἐκ δὲ τῶν ἀγρογειτόνων καὶ ἀειχέων τὰς συνήθειας, συνδιήσαν ἰλαρώς, ἢ τοῖς κατ' ἡλικίαν μόνοις ἢ δὲ ὡς ὅν συγγενέσθαι καὶ ποσθνός, ἀλλὰ καὶ τοῖς νέοις. Ut igitur alia, ita conuiuia quoq; si sunt ἔυκαιρα, & ὠραία, id est, tempesti- ua & opportuna, grata sunt, iucunda atq; utilia: sin verò ἀκαιρα, καὶ ἀνώρα, id est, intempesti- ua, & importuna, odiosa, ingrata, atque etiam nonnunquam perniciofa esse solent. Hinc in

Temporis rati- tio habenda.

Coniuncta alla
temporibus
lia in tempefti-
na.

Euangelio quoque conuiuator ille Optimus Maximus: Τῆ δὲ αὐτῆς δειπνοῦ, id est, certo ac definito cœnæ tempore per seruum suum homines vocasse dicitur, ac fidelis ac prudens ille seruus a domino famulicio reliquo praefectus fuisse dicitur, δίδοναι αὐτοῖς τὸ πρῶτον ἐν κατὰ ἑσπέρα, id est, ut tempore opportuno cibum cæteris suis conferuis subministraret. Vnde colligimus, in dandis exhibendisue epulis habendam esse temporis rationem: quod spectat etiam illud Homeri:

Οὐ γὰρ γὰρ π χέρεϊον ἐν ὥρῃ δειπνοῦ ἐλάσσει,

Varia conui-
uorum genera
secundum tem-
porum differe-
ntias varias

Id est, Non est malum in hora, id est, certo & opportuno tempore canam sumere. Secundum ipsas autem temporum differentias, conuiuorum quoque, varia sunt genera. Nam quemadmodum, exempli gratia, tempus aliud est diurnum, aliud nocturnum, & diurnum vel matutinum, vel meridianum, vel vespertinum: ita conuiuia quoque, alia sunt diurna, eaque partim matutina, partim meridiana, partim vespertina: alia verò nocturna, de quibus in priore libro pluribus est dictum, & simul explicata illa quaestio: Diurnum ne, an nocturnum tempus epulis cibisque sumendis sit accommodatius. Dictum quoque est de veterum noctu potissimum cibum sumendi consuetudine. Omnino tempus vespertinum, atque nocturnum, licet epulis videatur accommodatius, tamen ca-

Conuiuia non
protrahenda in
multam noctem.

uendum, ne (qua & olim Ethnicorum, & hodie Christianorum consuetudo est nefaria, atque perniciofa) illa in multam noctem protrahantur, vel etiam tota nocte durent. Nox enim non epulationi, sed moderatae quieti, atque somno potius a Deo est consecrata, hominibusque ad virium recreationem concessa. Tempus autem matutinum, (qui veterum etiam Ethnicorum fuit mos) serijs grauibuscum, actionibus, quibus est aptissimum, impendendum. Deinde ut tempus aliud est festum, aliud profestum, aliud sacrum, aliud profanum: ita quoque, conuiuia alia festa, alia profesta, alia sacra, alia profana dici possunt: de qua diuisione supra quoque est dictum, Conuiuia, inquit Gellius lib. 2. Cap. 24. vel diebus profestis, vel Calendis, Idibus, Nonis & alijs diebus festiuis celebrantur. Ut autem Ethnici olim, sicuti supra dictum est, dies festos fictitiorum suorum Deorum, sic hodie quoque Christiani dies sacros atque festos cultui diuino consecratos, luxuriosissimis plerumque conuiujs consumunt, cum summa Dei religionisque Christianae contumelia ac detrimento. Praeterea conuiuia alia (ut quidem pleraque) fiunt latis temporibus, cuiusmodi sunt natalitia, nuptialia, victorialis: alia temporibus tristibus, ut sunt funebria, siue exsequialia: quorum similiter explanationem habes primo in libro. Hic quoque obseruandum, si tempora sunt nubila atque tristia, vel ob publicas, vel ob priuatas calamitates, easque vel impendentes, vel praesentes atque vrgentes, tum ieiunandum potius, quam conuiuandum esse. Tunc, inquam, non tam ad cibum simul capiendum, epulandumue, quam ad sacras conciones, verbumque Dei audiendum, ad eleemosynas largiendum, ad preces castas atque sobrias ἐπιθυσιαστικῶν, id est, communi quasi animorum conspiratione ad Deum fundendum, conuentus fieri, & agitari debent. Hoc enim modo ignis ille irae, atque furoris diuini extinguitur: illo autem accenditur magis & inflammatur.

Tempus matu-
tinum serijs, et
grauibus actio-
nibus tribuen-
dum.

Cenauia vel
festis, vel pro-
festis diebus
celi brantur.

Festorum
abusus.
Quando ieiunij
patius, quam
conuiujs vacan-
dum.

NOTA.

Item conuiuia alia sunt, qua non nisi statis, certis atque solennibus temporibus fiunt, alia vero qua quouis tempore fieri, ac celebrari possunt. Huc quoque referri potest quaestio illa primo libro explicata: Satius ne sit, in priuato praesertim domesticoque conuictu certam habere cibum sumendi horam, nec ne? Hic quidem notandum, tempus cœnæ in inuitatione a veteribus diligenter indicari fuisse solitum, quemadmodum hodie quoque fieri consuevit, atque etiam debet: de quo supra quoque, cum de inuitatione ageremus, facta est mentio. Omnino (ut hanc quoque apparatus conualis partem absoluam) danda est opera, ut cum temporis, quo nihil est pretiosius, maximam partem pijs honestisque meditationibus, actionibusque tribuamus, tum conuiuia nostra, & priuata, & publica etiam ἐνκαταστῆται, id est, tempestitia, breuius tempore durent.

De loco conui-
uiali.

Ut autem tempus, sic quoque, locus conuiuij lectus (Varrone teste) hoc est, commodus & opportunus esse debet, cuius similiter conuiuatori magna habenda est ratio. Hinc Christus quoque epulatus Paschale una cum discipulis suis celebraturus (Marc. 14. Lucae duodecimo) duos suorum discipulorum misit in urbem, ad locum aptum atque idoneum inuestigandum, atque parandum: qui ἀνὰ γὰρ οὐρανὸν ἀναζητήσονται, ἵνα ἀγοράσῃτε ὑμῖν κλισίαν, id est, locum conuiuialis, ab Hebraeis dicitur

dicatur בית הכסא Schecatah, 1. Samuel. 9. & 22. Samuel apprehendens Saulem & puerum eius, introduxit eos in cenaculum. Syriace בית משראיה Beth maschraia, id est, domus conuiuialis. In Graeco est, ἀνὰ λουα, id est, diuersorium. Ecclesiastici septimo: Satius est in domum lectus, quam domum conuiuij intrare. בית quoque βηθ βηθ Hammithoth, id est, domus lectorum ab Hebraeis locus conuiuialis appellatur, a lectis nimirum, in quibus discumbatur. Item בית הכסא Thedakin, ut in illa sententia Rabbi Iacob: Mundus iste similis est vestibulo ante seculum futurum: Praepara te ipsum in vestibulo, ut intrare possis in triclinium.

Græcè Pollux libro sexto, capite quinto locum conuiuialem in genere συμποτικὸν ἑσπέρων vocat: deinde συμποτικόν, quæ vox proprie ipsum conuiuium significat, nonnunquam pro loco, in quo illud agitur, usurpari solet. Item ἄνδρῶνα Suidas vocat, δίκον ἄνδρα οἱ ἀνδρες ἐκὼν δασὶν ἀβροῖς ἐστὶν, domum, in qua viri congregari solent. Pollux: Dicitur autem ἀνδρῶν ἵνα συμποτικόν, ἵνα οἱ ἀνδρες, ubi conueniunt viri. Deinde ἐξέδρα, ἵνα συγκαθήμεναι, ubi consistunt. Sex- tus Pomp. Andron locus domicilij appellatur angustior longitudine, in quo viri plurimum morabantur, ut gynæceum a mulieribus. At omnino Græci edificium in duas partes distribuunt. Nam in qua parte viri sine feminarum interpellationibus versabantur, eam (teste Virruuio libro sexto) Andronitida siue ἀνδρῶνα appellarunt: ubi autem conuenire mulieres gynæconitida seu gynæceum. Gynæceum quoque ea pars domus fuit appellata, in qua quidem mulieres præcipue lanificio & textrina operam dabant. Isidorns: Gynæcium Græcè dictum, eò quod ibi conuentus faminarum ad opus lanificij exercendum conueniat. Plautus in Mostellaria:

Dare vult uxorem filio quantum potest.

Ad eam rem vult facere gynæceum nouum.

Emilius Probus in Proæmio operis. Mater familiæ apud Romanos primum locum tenet adiuum atque in celebritate versatur, quod multo aliter fit in Græcia: nam neque in conuiuium adhibetur, nisi propinquorum, nec sedet nisi in interiore parte adiuum, quæ γυναικονίτις appellatur. Alexander Molossus dicere, ut ferunt, solitus est, se in ἀνδρονίτιδα, Alexandrum Macedonem in γυναικονίτιν profestum, cum ille aduersus Italos gentem bellicosissimam, hic in Persas, & Barbaros imbelles exercitum duxisset. Legimus apud Paulum Diaconum lib. 8. ubi de Narsete loquitur, ei Augustum, quod eunuchus esset, mandasse, ut cum puellis in gynæcio lanarum pensa faceret, atque diuideret. Vnde Valentinianus & Valens Imperatores lib. 2. Cod. de Muricilegulis & gynæc. eos intelligunt gynæciarios, qui feminis mixti ea opera exercent. Oeci quoque (quæ vox Græcis in genere domos significat) proprie dictæ sunt illæ domus partes, in quibus viri epulabantur, quemadmodum ex his Virruuij verbis lib. 6. cap. 10. colligi potest: Græcorum domus habent triclinia Cyzicena, quæ ad Septentrionem spectant. Ad Meridiem verò spectantes Oeci quadratos tam ampla magnitudine, uti faciliter in eis, triclinijs quatuor (id est, lectis discubitorijs siue accubitorijs) stratis, ministracionum ludorumque operis, locus possit esse spatiosus. In his oeci sunt virilia conuiuia. Non enim fuerat institutum matres familiarum eorum moribus accumbere. Hæc ille. De oeci Corinthijs, tetrastylis Aegyptijs, Cyzicenis vide eundem cap. 5. Hinc asaroton æcon vocat Plin. lib. 6. cap. 25. quasi dicas non scopis mundatum, non versum, quod quæ solent conuertere tessulis tinctis in pavimento erant elaborata, & veluti purgamenta cœnæ in eo relicta ac representata. Stat. Papin. Syl. lib. 1.

Subeuntque nouis asarota figuris.

Εἰνβητήρια (teste Suida) apud Herodotum dicuntur τὰ ἐνεσώχητήρια, id est, cenaculum. Συσπιτικόν quoque locum conuiuialem Pollux appellat: Athenæus τὸ πρῶτον σπασπιτικόν lib. 4. Idem eodem in libro auctor, Syspitiarum Cretensium duas olim domos fuisse dicit, quarum unam ἀνδρῶν appellarunt, alteram quæ hospitibus inferuebat, κοινότηριον. Πασάδα quoque δὲ τὸ πρῶτον σπασπιτικόν, id est, sedendo, unde pastophoria quoque pastophorum sacerdotum ædes, de quibus Apuleius lib. 11. sicut Flaminia siue Flaminia apud Sidonium ædes flaminis. Πασάδα aliàs thalamum nuptialis proprie dicitur, qui & νομφιδίον: unde Venus Pastophoros appellata, quod thalamum nuptialem curet. Et συναγωγίον δὲ τὸ συνάγαγος, id est, congregando, locum conuiujs

Hebraea nomi-
ra locorum con-
uiuialium.

Nomina Græ-
ca locorum con-
uiuialium.

συμποτικόν.
Ἄνδρῶν.
Αδificij duas
partes.

Gynæconitis.

Gynæciarj.

Oeci.

Σπασπιτικόν.
Ἀνδρῶν.
Πασάδα.

Συναγωγίον.

Δειπνοτή-
ριαν.

designatum appellatum fuisse Pollux testatur. Δειπνοτήριον similiter, & ἑστιατόριον (Ionice ἑστιατόριον Herodoto, Δειπνοτήριον Plutarcho) pro eodem accipiuntur. Θιασῶν quoque dicitur lo-
cus, in quo monophagi sua conuiuia exercebant, teste Hesych. & τρυφάνομιον, cum locum, in quo
homines conuiuunt, tum Atticis μεδὼν τὴ παρδοχεῖς signif. teste Eustath. Od. 5. f. 456. μὲν
ἑσθλαῖον locum esse aiunt, in quo versantes vetula comessaturas, aut se mutuo inebriaturas susci-
piunt. Eustath. Il. Γ. πορνεῖον, id est, lupanar interpretatur. ἡβητήριον Hesych. ἑστιατόριον εἰ καὶ
ταύλασιον, id est, locum amœnum, comparatum ad conuiuia agitanda exponit. Κατάλυμα (Luc.
12. & κατὰλυσις, cum in genere pro quouis habitationis usu ac loco usurpatur, dicitur τὸ κατὰλυ-
μα, id est, diuertere, tum speciatim pro loco conuiuiali accipitur, ut Marc. 14. vbi κατάλυμα
Syriacè vertitur domus conuiuij. Sic δὲρπε λάσιον, Pindarus dixit Od. 5. τὸ δὲ κύνειον πῆδον,
ἑσθλαῖον δὲρπε λάσιον, id est, Aream autem qua in circuitu, fecit cœnæ diuersorium. Sic Mari de
cimo quarto locus in quo Christus cum discipulis suis paschale epulum agitauit, cum κατάλυμα,
tum αἰώγειον, quod vulgò triclinium exponitur, & idcirco ἐσθλαῖον dicitur, id est, instructum
ad epularum apparatus, lectulis nimirum stratis, in quibus olim discumbebatur. Dicitur autem
αἰώγειον proprie locus in adibus superioribus τὸ αἰώγειον, & γαῖα, in quo olim cœnare consueue-
runt, & idcirco Syriacè versio pro eo habet τὰ ἄνω Aalita, id est, superior pars domus, ad
quam erat ascendendum: ὑπερῶν quoque sive ὑπερῶν, Suidæ idem quod αἰώγειον. De qua voce
sic Eustath. Od. A. ὑπερῶν dicitur τὸ ὑπερῶν δίκην: ὅσα enim dicuntur τὰ οὐρανία. I-
dem Il. B. ὑπερῶν erat δισυρον. Veteres autē thalamos ὑπερῶν virginibus faciebant, propter
ea quod illæ sunt δισυρον τεύχεα, id est, difficilis aditus. Idem Il. Π. in illa, εἰς ὑπερῶν ἀναβαῖς, &c.
Scribunt veteres, mulieribus fuisse thalamos ἀναγῆς ἀδificatos, ut ne facilis ad illas aditus
pareat. Idcirco Penelope in Odyss. ἐν ὑπερῶν opera sua fecit. Aiunt etiam τὰ μετῶρα τῶν οὐραν-
μῶν ὡς fuisse a Lacedæmonijs appellata, vnde ὑπερῶν dicitur quasi ὑπερῶν ἄνω. Athen lib.
1. Appellarunt veteres ea, quæ a nobis appellantur ὑπερῶν, ὡς, ut testis est Elearchus in Ama-
torijs. Sic contra κατάγειον dicitur, pars domus inferior, & οὐρανία κατάγειοι, habitationis loca
sub terra, in quibus olim libidinibus atq; comotationibus intempestiuis indulgebant. Sic hodie
Septentrionales quædam gentes in cryptis subterraneis cœssari consueuerunt: de quibus sic Cel-
tes cecinit:

ἡβητήριον.
ἑστιατόριον.
κατάλυμα.

Αἰώγειον.

κατάγειον.

Mos epulandi
in cryptis sub
terraneis.

Est mos Aræto, quo se Germania claudit
Æquora, quo rigidum temperat aura gelu.
Sub terra effossis facimus conuiuia cellis.

Διαίτα.
Dietarij.

Διαίτα quoque (teste Cel. lib. 14. Cap. 9.) locum domus significat, vbi tantum versamur nullo
negotio aut ausu: alij cœnationē volunt significare, vnde & dietarij ministri diætæ deseruien-
tes: quorum meminit Vlpian. tit. de Fundo instructo, in l. qua situm. Apud eosdem Iuriconsultos
tit. de Extraordinarijs criminibus legitur, dietarijs appellari eos, qui in aliena cœnacula se di-
rigunt furandi animo (quod cœnaculū diætæ etiam non malè vocari possit, cum sit in diætæ) quos
plus quàm fures puniendos esse docet Vlpian. Ibi (ut Beroald. obseruauit) de dietarij legitur,
pro dietarij, id est, qui in diætæ furantur. De quibus Papin. lib. 2. Syl. Vna tamen cunctis pro-
cul eminet, vna diætæ. Turnebus in suis Aduers. in aliquibus libris dicit, se legisse directarios,
quæ lectio manasse e Iuriconsulti oratione videtur, quod eos se ad aliena dicat cœnacula dirige-
re, in quam etiam lectioem se propensiorē esse dicit, ut quemadmodum transfuersaria tigna &
arrectaria dicuntur, transfuersarij & arrectarij asseres: item directarij dicantur, qui directe in
cœnaculum eunt arte malefica: illud tamen alterum obelo confodere nullo se modo audere. Si-
donius in Epist. Ex triclinio in diætæ, sive cœnatiunculam fit transitus. Ibi diætæ interpre-
tari videtur cœnatiunculam. Diætæ diætæ ἀπὸ τῆς διαίτης, id est, conuiujs, quæ in ea perageban-
tur: sive (ut alij volunt) ἀ διαίτα, id est, viuo sive versor, quod in his cœnaculis viuimus &
versamur: vnde etiam diætæ nominatur victus, & medicinæ pars diætetica nuncupatur, quæ vi-
ctū medetur. Est enim medicina in tres partes diducta, in diæteticam, quæ victū, in pharmaceu-
ticam, quæ medicamentis, & chirurgicam, quæ manu morbos curat. Quanquam Varro Latinam
vocem esse existimat, ita diætæ, quod in ea per diem sederetur. Suetonius in Claudio: In dia-
tæ, cui nomen est Hemiam, recesserat. Diætæ (inquit Beroaldus commentator) significat
cœnationem

Dietæ vnde
dicta.

Medicinæ tres
partes.

cœnationem sive locum in domo, in quo habitamus. Scæuola Iuriconsultus de diætæ sic scribit
lib. 3. de Legatis: Liberto meo ex domo mea, quam liberis meis dedi, diætæ, in qua habitant,
Idem cellarium iunctum ei diætæ, ab hæredes meo ei concedi volo.

Zetam quoque Lampridius in Heliogabalo appellat, dicitur τὸ ζῆν, quod in eo hilariùs viuerent. Zetas
Plin. iun. etiam zeteculam (de qua voce etiam supra pluribus) dixit. Brod. lib. 3. Miscel. ca. 14.
pro loco in quo suscipiuntur hospites & diætæ usurpant dicit, non ab huius literæ imagine
ac similitudine, sed dicitur τὸ ζῆν, ab aquæ feruentis in hoc fornice euripo, aut παρὰ τὸ ζῆν. Nec
desunt, qui Dores zetam pro diætæ, ut ζαβιάλλω, pro δαβιάλλω efferre testantur.

Latine cœnaculum antiqui vocabant, vbi cœnabant: sed postquam in superiore parte cœni-
tare cœperunt, superioris domus vniuersa (Græcè αἰώγειον) cœnacula dicta sunt, auctor Mar-
Varro. Cui astipulatur Festus, scribens cœnacula dici, ad quæ scalis sive cochlide ascendebatur
(vnde τὰ ἄνω Syriacè) Varro, Postquam, ibi, inquit, cœnabant, plura facere cœperunt: ut in ca-
stris ab hyeme hyberna, hybernium domus vocarunt, contra æstiuum, &c. Vitruuius etiam libro
6. c. 8. testatur adæs Romæ prius vnius cœnationis fuisse, sed postea propter incolarū multitu-
dinem multarum. Ad auxilium (inquit) altitudinis ædificiorum res ipsa coegit deuenire. Itaque
pilis lapideis altitudines extructæ, cœnaculorum summæ utilitates perficiunt. Isidorus, cœna-
culum sentit dictū a cœnacione: vnde & cœnobiū congregatio. Antiqui enim publicè & in com-
mune vescebantur, nec vllius conuiuium singulare erat, ne in occulto delitiæ luxuriam gigne-
rent. Ea autem, cœnacula inquilinis, & his qui domos conducerent, locare solebant. Hinc illud:
— Varus venit in cœnacula miles.

Latina nomina
na locorum
conuiuialium,
Cœnaculum.

Cœnaculum ta-
sidoro vnde dicitur
Cœnacula Romæ
inquininis
locantur.

Quo versu Satyricus Poeta significat, ad inquilinos & pauperes, qui in cœnaculis conductis
(quæ meritoria dicta sunt) habitare consueuerunt, rarò mitti a principibus iugulatores. Idem:
Nam quæ meritoria somnum Admittunt?

Fuisse Romæ ædificia frequentia (vnde etiam paulò antè ex Vitruuio dictum) pluribus cœna-
culis constructa, edita in altum (quæ postea ab Augusto certa subtaxata mensura cohibita sunt)
multis testimonijs probatur. Hinc Cicero in Oratione in Rull. Romam in montibus positam, &
cœnaculis sublatam, ac suspensam vocat. Apud Iuriconsultos scriptum est, de his qui cœnacula
lariam faciunt sive exercent (vbi cœnaculariam exercere nihil aliud est, quàm cœnacula loca-
re inquilinis, & eam exercere negotiationem) titul. de his qui deiecerunt vel effuderunt. Si
quis cœnaculariam exercens, modicum sibi hospitium retinuerit, residuum locauerit pluribus.
Vitellius (teste Suetonio) egestate pressus, cœnaculum meritorium conduxit discessurus ab vrbe
ut in eo vxor cum liberis ipso absente mansitaret: domum verò suam pretio locauit, ut ita con-
fecta summula, paratòq; viatico in provinciam proficisceretur. Turnebus in suis Aduersarijs
in illa Plauti: In superiore qui habito cœnaculo. Sic per lepidè, inquit, iocatur pauper histrio, qui
personam Iouis suscepit pro Amphitruone subditi. Se enim pauperculum dicit cœnacularium,
qui habitet in superiore domus cœnaculo ad tegulas, non in inferiore in prima contignatione, sed
in suprema. Idem libro decimotertio, capite vndecimo, Homines Romæ mediocris fortunæ
suarum adium partem superiorem inquilinis locare solebant: imam sibi retinebant: sed & erant
qui cœnaculariam faciebant. Itaque pauperes cœnacula conducebant, cum in suo non habita-
rent. Horatius:

Vitellius cœna-
culū conduxit.

Quid pauper? ride, cœnacula mutat. Prudentius:
Omnis qui celsa scandit cœnacula vulgus.

Qui autem omnium tenuissimi erant, cœnacula tegulis proxima conducebant. Iuuenal.
Vltimus ardebit quem tegula sola tuetur,
A pluuia, molles vbi ponunt oua columba.

Sueton. in Orbilio: Namq; iam per senex pauperem se, & habitare sub tegulis quodam scripto fa-
ctum. Et in Epigrammate de Valerio Catone grammatico:
Quem tres colliculi, & selibra farris,
Racemi duo tegula sub vna,
Ad summam propè natriant senectam. Et Martial.
Et scalis habito tribus, sed abris.

Significat enim se in ultimo cenaculo habitare sub tegulis. Græci vero contra superiora domus, & alta penetralia sibi recipiebant, ad inferiora autem vestibula, & sub porticu (Homero teste) hospites diuertebant: ut Alexander ab Alexandro tradit lib. 3. Ca. 14. Cœnatiuncula quoq; dicitur natiuum Plinio est locus cœnaticus. Item cœnatio Columellæ locus ad cœnandum apertus dicitur, qui in imo domus, & hortis potentiorum erat. Vnde Iuuenalis:

— Et argentem rapiet cœnatio solem,

Sueton. in Nerone: Præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuò diebus ac noctibus vice mundi circumageretur. Sic Seneca epistol. lib. 14. testatur, antiquorum luxuriam versatilia cœnationum laquearia fecisse, & ita coagmentasse, ut subinde alia facies atq; alia succederet, & toties tecta, quoties fercula mutarentur. Hanc volunt esse inferiorem in loco, ut cœnaculū in superiore.

Ad ipsam (teste Isidoro) quidam ab edendo volunt nomē sumpsisse, secundum illud Plauti: Si vocassem vos in edem ad prandium.

Hinc & edificium (addit idem) eò quod prius fuerit ad edendum factum.

Præterea cum a Græcis, tum a Latinis, atq; etiam Hebraeis loca cœnatoria, siue cœnatica à lectis, in quibus olim discumbebatur, appellata fuerunt. Hinc ab Hebraeis בית המרחץ Beth-hamithoth, id est, domus lectorum, a Græcis τρικλίσιον, & τρικλίον (scilicet δίκον) a Latinis triclinium, locus conuiuialis dicitur esse, a tribus nimirum lectis, qui antiquitus sterni, siue a tribus mensis, quæ apponi a veteribus solebant. Cuius quidem Triclinij, & quidem antiquissimi Romani formam in domo Bruti de Valle Romæ depictam in tabula triangulari marmorea luculentissimè descripsit M. Gabriel Simeon in libello suo antiquorum epitaphiorum. Legi alicubi (inquit Philander in Vitruuium) nec occurrit locus, apud antiquos tres mensas fuisse, unde & triclinium vocatum esset: primam domini & uxoris liberorūq; secundam hospitem, tertiam seruorum, & domesticorum. Ergo triclinium vel a tribus lectis discubitorijs, vel a tribus mensis, vel ab utroq; dictum, ita ut stratori, & a poculis puero quartum mensæ latus esset liberum, ac reliquum. Hoc Cicero etiam conclaue appellat. Nam Quintilianus (ut & Valerius Maximus) de loco ubi Simonides artem memoriæ traditur inuenisse, vix eo limen egresso (inquit) triclinium illud super conuiuas corruit. Cicero eundem locum interpretans lib. 2. de Orat. non triclinium, sed conclaue dixit. Propriè tamen conclaue Terentio, Ciceroni (conclauium Plauto) appellatur etiã locus secretior, in penetralibus intimis domus (Græcè forsan ταμειον) in quo vel viri colloqui, vel mulieres confabulari solent, habetq; clauem vnã communem domesticis, nec est omnibus ad eum eundi potestas. Vitruuius: In triclinijs autem, cæterisq; conclauiibus (unde colligitur, conclauis nomen esse generalius) maximus est usus luminum: ab hoc conclauiata res dicuntur, quæ sub eadem sunt clauis. Triclinia veterum Paulus Iouius Nouocomensis existimauit, non admodum fuisse diuersa a monachorum staticorum triclinijs (quæ refectoria vocant, a reficiendo cibus corpore) ubi sternuntur mensæ tres, ad caput vnã, & ad latera duæ: tantum hoc interesse, quod illi in lecto sederent, hi autem nostri sedilibus utantur, testis Guil. Philander in Vitruuium. De tricliniorum magnitudine, vide plura apud Vitruuium lib. 6. Cap. 5. Triclinij quanta latitudo fuerit, inquit ille, bis tanta longitudo esse debet symmetrica ratione. Isidorus: Triclinium est cœnaculum, a tribus lectulis discumbentium dictum. Apud veteres enim in loco ubi conuiuij apparatus exponebatur, tres lectuli strati erant, in quibus discumbentes epulabatur. Κλίη enim Græcè lectus vel accubitus dicitur, ex quo confectum est, ut triclinium dicere tur. Triclinia primò ærata, deinde argentea quoq; Romanos habuisse, testis est Plinius lib. 6. Cap. 5. Sic Philo de sui temporis luxu differens, ait: Τρικλίνα, ἢ ἑξελίνα χρυσοῦς (sic Martial. Hexaclinum testudineum vocat) ἢ ἐλεφαντῶν καὶ σπονδαομορῶν, καὶ πικραδαιῶν ἕρως ὕλης, ἢ τὰ πλείετα λιδοκόλλινα. His tamen in locis triclinia videntur esse tori discubitorij. Sed versatilia quoq; luxus priscorum excogitauit triclinia, ut scilicet ita circumagerentur discumbentibus conuiuij, sicut horologia conspiciunt versatilia: quorum meminit Vitruuius lib. 11. Hinc legimus Helioabalum oppressisse in triclinijs versatilibus parasitos suos violis & floribus. Tales erant (teste Suetonio in eius vita) Neronis cœnationes laqueata, tabulis eburneis versatilibus compactæ, ut in versatione flores dispergerentur, & per fistulas vnguenta fistularem expressa efunderentur in subiectos conuiuitores. Præcipua (addit idem) cœnationum rotunda, quæ perpetuò diebus

Cœnatiuncula Cœnatio.

Aedes vnde dicta.

Aedificium. Loca cœnatoria a lectis denominata. Triclinium. Tres mensæ.

Triclinium conclaue dictum.

Tricliniorum materia pretiosa. Triclinia versatilia.

diebus ac noctibus vice mundi circumagerentur, hoc est (interprete Beroaldo) ut mundus æterna vertigine circumagatur: ita cœnatio versatilis continenter versabatur. Minimè prætereundum, quod idem interpres ex Seneca de versatilibus laquearibus profert, ex lib. 14. Epist. quæ ad hanc rem maximè conducunt. Hodie, inquit, vtrum tandem sapientiosem putas, qui inuenit quemadmodum in immensam altitudinem hortum latentibus fistulis exprimat, qui euripos subito aquarum impetu implet, aut siccatur, aut versatilia cœnationū laquearia ita coagmentat, ut subinde alia facies atq; alia succedat, & toties tecta, quoties et fercula mutentur, an eum qui & alijs & sibi hoc monstrat, quàm nihil nobis natura durum ac difficile imperauerit. Ex superioribus constat, triclinium bifariam usurpari, aliquando pro cœnatione siue oleo conuiuiali (sicut iam dictum est, & Beroaldus in Annotationibus in Seruium contra Seruium probat) aliquando pro lecto discubitorio. Ut Var. lib. de re Rustica 3. cap. 13. Erat locus celsus, ubi triclinij pro lecto discubitorio positus cœnabamus. Et li. 1. c. 58. In quo quidem etiam triclinium sternere solent cœnandi causa. Vitr. li. 7. c. 10. Vt faciliter meis triclinijs quatuor stratis, &c. Triclinium (inquit Perot. in Cornucopiæ) propriè instrumentum est, a quo locus ipse denominatur, & tres toros siue tres mensas ita habet coniunctas, ut transferri huc atq; illuc possint. Plinius, Antiquissima æris gloria Deliaa fuit, mercatus in Delo celebrante toto orbe, & ideo cum officinis tricliniorum pedibus fulcrisq; ibi prima nobilitas æris. Idem: Nam triclinia ærata abacosq; & monopodia Cn. Manlius Asia deuicta, primum inuenisse triumpho suo, quem duxit, anno quingentesimo sexagesimo septimo, Lucius Piso auctor est. Idem: Antias quidem refert, Luc. Crassum heredem Lucij Crassi oratoris, multa etiam triclinia ærata vendidisse. Tricliniarium idem quod triclinium, vel quod ad triclinium pertinet. Varro 1. de re Rust. Quò elaborant ut spectent sua æstiuua triclinaria ad frigus Orientis. Plin. 19. Qua purpura quæ iam non triclinaria facit. Tricliniaris etiam adiectiuum in usu est, pro quo alij triclinaris siue etiam triclinarius dicere malunt. Ut triclinarius minister qui in triclinio ministrat. Lectos tricliniaris. Plin. 1. 37. quos Varro triclinij lectos vocat, cum inquit: Nemo facit triclinij lectos, nisi pares & materia & altitudine & figura. Sic triclinaris, & vestes triclinares vocantur, vestes domesticæ, quæ etiã cœnatoria, & vestes cœnatoriæ atq; cibariæ appellantur. Plinius similiter triclinaria Babylonica peristromata vocauit. Sic mappas triclinarias, & puluinos Varro dixit. In triclinio choa apud Quintilianum, ænigmaticè dictum in bibacem arbitratum Cal. Rhod. 29.

Porro notandum domos antiquitus ex lectorum conuiuialium siue discubitoriorum numero Domus al. etis fuisse appellatas. Hinc Pollux lib. 6. cap. 5. & lib. 1. cap. 8. οἶκος τρικλίσιον, πεντακλίσιον, & nome, oritæ. δεκακλίσιον, & δεκακλίσιον appellat. Et apud eundem lib. 5. Callixenus scribit, ad proram nauis Philopatoris fuisse οἶκον τριμαρδακλίσιον: & lib. 11. οἶκος ἑκατοκλίσιον: & commemoratur, in qua Alexander nuptiale conuiuium celebravit, ubi suus cuique lectulus magnificè erat stratus. Antiphanes & Alexandrides τρικλίσιον dixerunt, Phrynichus, ut est apud Athenæum lib. 2. ἐπικλίσιον νεκρικλίσιον usurpauit. Huc quoque facit illud Plutarchi Sympos. 5. qui diuites illos dixit νεαριεβέδαι, hoc est, luxuriare, seu ineptire, qui domos τετρακλίσιον, id est, triginta lectorum, & ampliores edificant. Plautum a duobus lectis biclinium formauit, ait enim:

Animaduerte Mnesiloche, & tu Pistoelere, iam facile,

In biclinio cum amica sua uterq; accubicum caris.

Ita negotium est, atq; ibi in lectis stratis poteris citò.

Hic biclinij nomine quidam locum ipsam intelligunt, alij, quod Philandro, & Gesnero quoq; vestisimilius videtur, lectum in quo bini discumberent, accipere malunt. Martialis Hexaclinon appellat eorum discubitorium, qui sex capiebant:

Et testudineum mensus quater Hexaclinum.

Omnino τρικλίσιον vocabuli constat quintuplicem esse significationem. Nam & generatim pro quavis cœnatione, & pro certæ formæ & magnitudinis cœnatione, & pro lecto qui tres accumbentes capiat: & pro certa cuiuslibet rei mensura, ut fontis, ut pellis, denique pro toto conuiuij in triclinio apparatu usurpatur, quemadmodum Gesnerus noster libro primo de Qua-

Triclinium modo pro loco conuiuiali, modo pro lecto discubitorio usurpatur. Triclinium propriè quid sit.

Alexander triclinium magnificè habuit.

Biclinium Plauti.

Drypedibus, dum de hepraclino bona, si pelle, apud Arist. (Gaza locum septem accubantium ver- tit) diligenter inquirat, copiosè docet, quæ Gesneri περίπερρα ad hoc nostrum έρρον maximè per- tinent. Hæc de triclinis.

Seruius in illud Vergilij,

Fic strepitus testis, vocemq; per ampla volutant

Atria — Tangit, inquit, Romanorum historiam: nam (ut ait Cato)

Atrium. Mos antiquo- rum epulandi in atrijs.

in atrio, & duobus ferculis epulabantur antiqui. Est autem atrium ab atro colore nomina- tum, pars domus tanta, quanta fumo nigrescere potest. Vitruvius, In vrbe, inquit, atria ianui præxima esse debent, ruri a pseudourbanis statim peristylia. Hinc (ut vult Laxius) Germani nobis adhuc domus cum cohorte Aiter, & decima inferiores, ein ayter zebend nominantur. Luc. 12. Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea, quæ possidet. Hinc atriarij serui, siue atrienses Iurisconsulti dicti, qui in atrio seruebant, de quibus postea. Basilica quoq; cum palatium aut integram domum (ut diximus subaudiatis) regiam aut regiam similem proprie si- gnificet: aliqui ad partem domus, splendidioris scilicet, transtulerunt. Qualem pleriq; hodie in di- ueris linguis recepto vocabulo, fallam appellant, siue corrupto a basilica nomine: siue a saluta- tione. Est enim Basilica, ut Sipontinus scribit, locus amplus, ubi a diuitibus expectantur salu- tatores, & conuiuia fiunt maxima & saltationes & ludi. Posteriores ad eam sacram priuatim Basilicam nominarunt. Vnde Isidorus, Basilica prius vocabantur regum habitacula, unde & nomen habent. Nunc autem ideo diuina templa basilicæ nominantur, quia ibi Regi omnium Deo sacrificia & vltus offeruntur. Secundum Sipontini quoq; interpretationem templa sic vo- cantur, quia ibi Deus saluatur, ibi conuiuia, ludi atque tripudia spiritalia celebrantur. Bapti- sta quoq; Albertus Salas a saltando putat dictas. Hæc de nominibus locorum conuiuialium ge- neralioribus sint dicta. Nunc de eorundem differentijs varijs dicatur.

Basilica.

Diuisio loco- rum conuiuia- rum de differ- rentijs eorum- dem.

Est ergo primò locus, in quo homines epulantur, alius quidem publicus, alius verò priuatus: unde ipsa quoque conuiuia, alia quidem sunt publica, quæ publicis in locis, alia priuata, quæ priuatis ferè in locis celebrantur. Deinde conuiuia fiunt, vel sub dio, vel sub tecto, sub tabernacu- lis, tentorijs, papilionibus: vel in vrbe, vel in agro, in pomarijs, pratis, hortis, nemoribus, &c. In festo Annæ Perennæ, teste Ouid. lib. 3. Fastrorum:

Pars virides passum dissecta per herbas

Porat —

Sub Ioue pars durat, pauci tentoria ponunt.

Sunt quibus e ramis frondea facta casa est.

Huius similia sunt illa Tibul. lib. 2. Eleg. 5. Pubes discumbet in herba

Arboris antiquæ, qua leuis vnda cadet.

In hortis.

In hortis etiam conuiuia, præcipue verò festiuiora atq; celebriora, peragebantur. Sic in Philippi- cis Cicero: Dat natalitia in hortis, ubi de Marco Antonio loquitur. De hortorum amœnitate, & utilitate vide plura apud Bened. Eum Curtium lib. 6. Hortorum. In lucis veteres diebus sa- cris in deorum honorem epulari fuisse solitos, idè Benedictus Curtius testatur lib. 4. Hortorum, cap. 1. ex Seruio in illa Vergilij Æneid. 11.

In lucis olim & sacrificas- tum & epula- tum.

— At lucos vocet hostia pinguis in altos.

Hinc ἀλο & πολύδου τον ab Euripide dictum, in quo multa sunt sacrificia. De more veterum in nemoribus vmbrosis iuxta flumina amplissima, & in montibus excelsis sacrificandi, epulandiq; passim multa in sacris & profanis literis videre licet. Vnde Ezech. ca. 18. Super montes non co- medit, quibus verbis indicat, iustum virum nõ accumbere in epulis sacrificialibus idolorum, quæ in collibus & montibus potissimum agitabantur, ut etiam Lauaterus annotat. Hinc Nemus Isidorus vult dictum a Numinibus quia Pagani ibi idola constituebant. In patria mea in media vrbe lucus est per amœnus, in quo septennero diebus festis ludi atq; epulæ celebrantur, quæ Ioan- nes Fabricius Montanus, Tegeum in quondam Scholo lumen dicitur, in festo libello de Cos,

Lucus vrbis Tigurinae.

Tigurinis ~~hæc~~ hisce carminibus expressit.

Lucus in vrbe viret media, qui mœnibus altis

Altior, ad cœlum ramis frondentibus exit.

Vitiferos

Vitiferos circa colles, infraq; iacentes,
Pontemq; & vitreas aspectat desuper vndas.
Area lata supra, positæq; ex ordine mensæ
Marmoreæ, vinoq; excisa sedilia saxo.
Hic lætis epulis soliti confidere patres,
Et celebrare diem, morem si quando frequentat
Vrbs patrium, priscosq; suos instaurat honores.
Cætera pars iuxta ludis vacat, atq; theatris.
Illic se cursu exercet Tigurina iuuentus.
Ingentesq; iacit lapides, & pondera trudit.
Elidunt arcus alij, contentaq; rursus
Spicula componunt nervis, istusq; laceffunt.

Plutarchus 4. Sympos. Problemat. 4. statim ab initio meminit loci Eubææ amœnissimi, qui Cæ- calepsus. lepsus fuit dictus, thermis, alijsq; voluptatibus referri: ac proinde multis cœnaculis atq; conclau- bus exadificati, ita ut præ communi totius Græciæ diximelæ, id est, habitaculo vsurpetur. I- bi multa & terrestria capi animalia, & volucra, & nõ minus mare ἀροειν έυρεται, id est, annonam mensæ commodam suppeditare. Quamobrem multos illic confluere, & colloquia atq; conuiuia multa illic summa cum voluptate celebrare. Addit quoq; ibidem & Cimonem olim mul- tos omnis generis conuiuas amicè crebroq; ad cœnam vocare fuisse solitum, & Celeum primũ no- bilitium ac honorum virorum instituisse εϑημυερωδον σννοδον, id est, quotidianam conuentum, idq; Pritaneum appellasse. Sed cæteris locis amœnissimis orbis terrarum plurimis sanè antiquo- Thessala tem- rum monumentis celebrantur Thessala tempe, quæ olim Græcorum cœtibus atq; conuiujs sum- pe. ma cum hilaritate frequentari consueuerunt. Hæc a T. Livio lib. 43. Ouidio lib. 1. Metamor. Plinio lib. 4. Aeliano lib. 3. de Varia historia elegantissime describuntur. Aelianus descriptio- nem suam vel loco ipso, quem depingit, elegantioris atq; amœnioris, his verbis concludit: Πας ο̃ ωελιοϑ & λειος σω̃εσειν ἀλλοισιω̃ ἀλλοις, κα̃ θύκσι, κα̃ σιω̃σιαι̃ ποι̃οντα̃, κα̃ σιω̃πια̃ σιν. ω̃τε̃ εν̃ πολλὰν̃ ο̃ντα̃ν̃ τ̃ρ̃ δυ̃οντα̃ν̃, κα̃ τ̃ρ̃ κα̃τα̃μ̃ ζ̃οντα̃ν̃ σιω̃χε̃ς, ει̃κ̃ο̃τα̃ς, κα̃ το̃ις̃ βα̃δι̃ζε̃ σι, κα̃ το̃ις̃ π̃λι̃ουσι̃ ο̃σμα̃ι̃ συμπα̃ραμα̃ρ̃ε̃σι̃ν̃ η̃δ̃ι̃α̃ν̃. ο̃υ̃τα̃ς̃ α̃ε̃ρ̃ η̃ τη̃μ̃ η̃ δ̃ε̃ρα̃κ̃η̃ς, η̃ ω̃ε̃ι̃ το̃ κ̃ρε̃ι̃τ̃ον̃ ο̃υ̃δ̃ε̃ι̃ τον̃ το̃πον̃: Hoc est, Homines qui apud Peneum fluium commorantur, frequen- ter inter se cœtus alij atq; alijs locis celebrant. Re diuina sacrisq; rite peractis, lepidissime con- uiuantur. Itaq; cum eorum, qui sacris dant operam, magna sit multitudo, minime mirum est, si ambulantium illic, eorumq; qui in Pened nauigant, naribus suauissimus odor illabitur. Hunc in modum hic locus summis honoribus, diuinisq; muneribus est consecratus. Super lacus quoq; ali- quando (ut apud nos in lacu nostro Tigurino) conuiuia agitantur. Suetonius de Claudio Cæsa Claudius Cæs. re, conuiuia agitauit & ampla & assidua, ac ferè patentissimis locis, ut plerunq; sexcenti simul in Fucino lacu conuiuatus pe- discumberent. Conuiuatus & super emissarium Fucini lacus, ac penè submersus, cum emissa im- net submersus petu aqua redundasset. Idem tradit Cornelius Tacitus: Quin (inquit) & conuiuium effluuio Fu- cini lacus appositum magna formidine cunctos affecit, quando vis aquarum prorumpens, con- uulsis vltioribus, fragore & sonitu exterruit. Plutarchus Sympos. lib. 4. Probl. 4. dicit: Olim ad oblectationem mutuum se inuitantes, dicere fuisse solitos: Hodie in acta cœnabimus, eò quòd in littore cœnam, ut est, suauissimam esse sentiebant. Non quidem propter fluctus, aut lapillos, sed quòd copiosi ac recentes pisces cœnam sint instructuri. His adde, quòd aliquando & in ipso Rheno, & Tiguri in Limago, mensis sellisq; positis, epulæ fuerunt agitatae, aquis vtriusq; fluij vi æstus diurni attenuatis, ac planè exiccatis quibusdam in locis.

Locus item alius est sacer, seu consecratus, alius profanus, in illo sacræ, in hoc profanæ epulæ plerunq; celebrantur. Tamen nonnunquam sacræ epulæ in priuatis, atq; profanis ædibus cele- brantur: ut olim sacrum illud Paschatis epulum singuli in suis ædibus celebrabant, et epulum, siue cœnam Dominicam olim etiam in priuatis, & profanis ædibus Christiani agitarunt, cum il- lis templa deessent. Sic contra etiã profanæ epulæ in sacris ædibus olim fuerunt agitatae, ut supra de Agapis dictũ est primitiue Ecclesiæ. In propatulo nonnunquam, & in plateis homines cibum sumere solent. Equidem Aegyptij olim palam, & extra sua tecta vescabantur, teste Melæ, c. 10.

Aegyptij in publico conuiuiati sunt Romani palam epulari soliti.

dicerent, ea quae sunt turpia, in occulto fieri debere, quae honesta, in propatulo. Et apud Romanos olim (ut Macrobius libro tertio Capite decimo sexto, Valerius Maximus libro secundo, Gellius libro duodecimo, capite decimo quinto testantur) ad coercendum conuiuiorum luxum imperari cepit, ut in propatulo & patentibus ianuis pransitaretur, & caenaretur, ut sic oculis ciuium testibus factis, luxuriae modus fieret. Sic Lycurgus quoque, teste Plutarcho, quod facilius conuiuiorum apparatus, & mensas lautiores ad mediocritatem frugalitatemque reuocaret, instituit, ut ne quis in loco abdito, & clauso cibum sumeret, sed publicis omnibus in Phiditijs vterentur. Idem Iustinus libro tertio his verbis testatur: Conuiuari omnes publice iussit, ne cuius diuitiae vel luxuria in occulto essent. Idem plura tradit de Lacedaemoniorum moribus, legibus ac institutis. Diogenes cum nonnulli illum carperent, quod in foro comederet: In foro, inquit, esurio. Idem in foro prandens a circumstantibus canis appellatus: Vos, inquit, canes estis, qui me prandentem circumstatis. Sed nolo hic omnes locorum conuiuialium differentias persequi, illud enim esset infinitum. Num hoc tantum addam, quod ut olim, ita hodie quoque voluptatis animique ergo, non modò in locis, quae arboribus sunt constituta, ut in hortis, pomarijs, lucis atque nemoribus, verum etiam supra ipsas arbores, & sub illis, quae patulis sunt diffusa ramis, conuiuia agitantur.

Lycurgus lex de conuiuijs in propatulo celebrandis.

Plinius libro duodecimo, Capite primo duo prodit exempla de Platano (quam arborem, inquit idem, quae non miretur vmbrae tantum gratia ex alieno petita orbe?) ad conuiuialem usum accommodata. Vna fuit clara in Lycia socia gelidi fontis amenitate, itinere apposita, domicilij modo cana octoginta atque vnius pedum, specu, nemoroso vertice, & se vastis protegens ramis, arborum instar, agros longis obtinens vmbra. Ac ne quid desit spelunca imagini, saxea intus crepidinis corona muscosos complexa purnices, tam digna miraculo, ut Licinius Mutianus ter Cos. & nuper prouinciae eius legatus, prodendum etiam posteris putarit, epulatum intra eam se cum duodeuicesimo comite, large ipsa toros praebente fronde, ab omni afflatu securum, optantem imbrum per folia crepitus, latiore quam marmorum nitore, picturae varietate, laquearium auro cubuisse in eadem. Aliud exemplum (inquit idem auctor) Caij principis, in Veliterno rure mirati vnius tabulata, laevisque ramorum trabibus scamna patula, & in ea epulati, cum ipse pars esset vmbrae, quindecim conuiuiarum, ac ministerij capace triclinio, quam caenam appellauit idem nidum. Haec Plinius de platano, cuius arboris (ut idem testatur) commendatio non alia maior est, quam Solem aestate arcere, hyeme admittere: unde constat, illam epulantibus tam hyeme, quam aestate commodissimum locum praebuisse. Unde Petronius Arbiter in Satyr.

Apophtegma Diogenis lepidissimum Conuiuia supra arbores, et sub illis fiunt.

Platanus apta conuiujs Laus Lyciae platani apud Plinium.

Nobilis aestiuas platanus diffuderat vmbra. Hinc platano tantum honoris tributum, ut vino infuso nutrireretur, compertum id maxime prodesse radicibus, quod primus excogitauit Hortensius, teste Plinio & Macrobio libro tertio Saturnaliorum. Paulinus: Nam platanus, inquit, ramos expandit in vmbra. Genialis ab Ouidio dicta est, quasi voluptuosa, & ad delicias nata, quod sub eis veteribus conuiuari mos esset. Huius vmbra in terra Lydia delectatus Xerxes, diem integram sub ea consumpsit, nulla postea lante necessitate, castraque sua circa platanum in solitudine posuit. Eamque monili aureo tantam pellicem donauit, & Macedonium quendam, ut munus illius ab ea auferretur, delegauit, ut testis est Aelianus Apulegius in Cosmographia. Platani (ut ait Poeta) vmbrae potantibus ministrantes. Conuiuij in prato viridi sub platano (quae ἀμφιθεός τε καὶ σόσιος appellatur, hoc est, ad opacandum locum patulis diffusa ramis) agitari, elegantem descriptionem habes in Epistolis amatorijs Aristaneti, Epistola secunda. Hinc etiam Virgilius quarto Georgicorum:

Veliterna platanus.

Xerxes vmbra platani in Lydia delectatus est.

Iamque ministrantem platanum potantibus vmbrae. Ex Homero, Cicero 1. de Orat. Nam me haec platanus admonuit, quae non minus ad opacandum hunc locum patulis est diffusa ramis, &c. Idem de Diuin. 2. Sub platano vmbrosa, fons unde emanat aqua. Horatius lib. 2. Carm. Od. 2. Cur non sub alta vel platano, vel haec Pinu iacentes sic temere, & rosa, Canos odorati capillos, dum licet,

Assyriaque nardo, potamus vincti.

Gerbilius in sua Graecia ex Strabone tradit, iuxta Pierium fluium platanorum fuisse nemus aded vetustate excauarum, tantaque magnitudine, ut in ipsarum secessibus & conuiuia celebrare, & dormire etiam consueuerint. Fertur etiam haec arbor ea vi imbuta, ut venenata quaeque arceat, ac serpentes longè abigat, aded ut vesperilionibus aduersetur, nec facile sub ea nidulentur, eiusque vmbrae ferre sustineant. Unde mirum non est Ecclesiastici 24. ipsam sapientiam secundum nonnullorum opinionem, platano comparari: de quo vide Leu. Lem. in Explic. herb. Bibl. Io. Michael Brutus, cuius equidem hospitalitatem humanissimam, humanitatemque hospitalissimam Lugduni, cum illac in Italiam transire, expertus sum, in elegantissimis suis Annot. in Horat. elegantem platani, quae nostris temporibus viget, descriptionem ponit, quam nolui hic silentio praeterire. Alit, inquit, hoc tempore longè pulcherrimam (platanum) Lopiliana villa Vincentius Malpitius Lucensis, nobilitate ille quidem, populari gratia, splendore familiae, sed multo magis virtute, liberalitate, magnitudine animi clarus: late enim diffusis ramis, fonte medium totum complectitur, qui miro artificio per tenuissimas fistulas, ingentem aquae vim etiaculando, a summo, ab imo, a media parte subito erumpentis, eius rei imprudentes opprimit, magna cum instantium voluptate, quibus eorum, qui ita eluduntur, gratissimus error contingit. Verum non minus clara, & illustria arborum quarundam triclinarium, seu conuiuialium exempla extant in Heluetia nostra. Huiusmodi est Basileae Sampetrea illa quercus, a Petro Ramo praemomente praepotore meo observanda, orbis Christiani lumine clarissimo celebrata & illustrata. Haec Martia, inquit ille, & annosa quercus, tiliam illam (cuius similiter paulò ante mentionem fecerat) vincit amplitudine. Brachia e trunco septem pedes alto circumquaque decem primaria deflectuntur, singulaque in alia deinceps bina, terna, quaterna, etiam quaedam dissecta ramis per totam caueam infinitis expanduntur: columnae lignae triplici ordine faciunt figuram primò sexangulam, deinde nonangulam, postremò sedecangulam. Postea Lyciae illius platani (cuius paulò antea facta est mentio) descriptionem ex Plinio subiicit, tandemque concludit. Atqui Martia quercus fontis amenitate, vel vmbrae opacitate consimili etiam Imperatorem hospitem, & conuiuam meruit. Literis enim proditum est Imperatorem Fridericum cum filio Maximiliano anno 1474. vmbra nostra quercus tam patulis diffusa ramis delectatum, sub ea cum toto imperiali comitatu caenauisse, ut quando maior est Imperator consule, tanto Sampetrea quercus Lyciae platano gloriosior habeatur. Eiusdem quercus descriptionem pulchram habes apud Christianum Vrstisium in Epitome historiae Basiliensis capite duodecimo. Ut ergo & Mariana illa Arpinatium quercus (cuius Cicero in principio libri primi de Legibus meminit) Marij Poetae versibus, & Lycia illa platani Plinij monumentis celebrata: ita quoque Basiliensis ista quercus Rami illius aurei, semperque florentis illustrata eloquentiae luminibus manet semperque manebit, & (ut Poetae illius verbis utar) canescet seclis innumerabilibus. Nam, ut verè eloquenterque Cicero inquit, nullius agricolae cultu stirps tam diuturna, quam Poetae versu seminari potest. Sic illa quoque quercus Mamre Abrahami domicilio hospitioque, quo sub illis ipsum Deum, qui illi triumphum peregrinorum virorum specie apparuerat, humanissimè liberalissimèque excepit, celebres, ac diuinus literarum monumentis celebrata, perpetua omnium seculorum memoria vigeant, licet illas iam pridem tempestas vetustasque consumpsit. Gedeonem similiter legitur angelus illi, qui ei apparuerat, epulas sub quercu apposuisse, Iud. 6. Cui simile est illud apud Homerum Il. 2.

Heluetia habet illustres conuiuiales arbores. Sampetrea quercus Basiliensis.

Gen. 14. 17. Quercus Mamre. Angelus sub quercu epulatur.

Κήρυκες δ' ἀπαύδουσαν ἰσοδρου δαίτη πίνοντο.

Eustathius Il. 2. in illud: ἔσαν ὑπ' αἰγίοχοιο διδὸς ἀεικλάει φησὶ, id est, Collocarunt (Sarpedonem) sub pulcherrima fago Iouis, &c. Veteres, inquit, quoniam Iouem siue aerem existimauerunt vitae esse auctorem, & etiam veterum cibus ex quercu fuit (unde quercus φησὶ, id est, fagus dicta πηγάς το φαγεῖν, id est, ab edendo) idcirco φυτόν ζωοτερόν, plantam illam vitae alumnam Ioui seu ζωογόω, id est, vitae datori, consecrant. Erat autem etiam ante Troiam quercus Ioui sacra, unde Lycij Sarpedonem collocant sub quercu, non vmbra tantum causa, verum etiam seu sacro quodam in loco, ut etiam Apollinem in Apollinis adyto. Hinc quercus etiam ἑκαλλῆς, ἀμφιλαφίς & ἀμφιδυλῆς a Poetis dicta, quod religio erat illam attingere.

Tiguri & Sca- phusij perpul- chre tiliæ sou- uinales.

re, vel ex illa aliquid decerpere. De Helia prandente sub Rhamno, vide 3. Regum, capite deci- mo nono. Ut autem Basilea sua illa quercu plurimum gaudet, & delectatur: ita Tigurum, et phusij perpul- chre tiliæ sou- uinales. que Schaphusium tiliæ habent amplas, & amœnas, que patulis diffusæ ramis, ac quæquæ ver- sum exporrectis, scenas, umbracula, atque triclinia amœnissima præbent. At Schaphusiana qui- dem tilia tricliniaris octodecim circiter mensarum est capax, fontemque habet in medio ad pe- cula abluendum refrigerandumque, magnam admodum aquærum frigidissimarum vim profun- dentem. Tigurina verò duæ tiliæ admodum annose, anno 1571. 15. Kalendarum Mart. ex pri- stino loco, propter noui ædificij molitionem, in alium, triginta trium ferè pedum interuallo, tri- bus pueris eis insidentibus, funibus atque cochleis translata sunt, & quidem, id quod multis ma- gne est admirationi, adhuc vident, vigentque amba. Coeys rex Thraciæ, qui omnes Thraciæ reges voluptatum studio superauit, circumibat regionem, & vbi videbat loca arboribus consi- ta & opaca, & aquis irrigua, illic construebat escartoria, id est, cœnacula. Athenæus libro duodecimo. Ad hanc sub arboribus, & ad fontes (vnde fors an fontaneum dictum vulgò pro pa- pulari festiuitate, Germanicè Laubertag) epulandi consuetudinem iucunditatis plenâ Ho- ratius quoque alludit lib. 1. Od. 1.

Est qui nec veteris pocula Mæsici,
Nec partem solido demere de die,
Spernit, nunc viridi membra sub arbuto,
Stratus, nunc ad aqua lene caput sacra.
Corpora sub ramis deponunt arboris alta.
Instituuntq; dapes, & adorea liba per herbas,
Subijciunt epulis (sic Iuppiter ipse monebat)
Et Cereale solum pomis agrestibus augent.

Et illa Virg. Aeneid. 7.

Eodem videntur pertinere illa Mich. Cap. 4. Et sedebit vir subtus vineam suam, & subtus fi- cum suam, quibus genialis securitas atque tranquillitas exprimitur. Quinetiam, vt hoc quoque addam, habitasse quasdam gentes in arboribus legimus, vt Heptacometas Ponti populos, & alios, de quibus vide Zuinggeri Theatrum pag. 2569. Hæc de locorum conuiuialium diffe- rentijs.

De delectu lo- ci conuiuialis bebendo.

Est autem conuiuatori loci habendus delectus, vt nimirum is sit amœnus, salubris, cla- rus, & illustris, benè temperatus, neque nimis frigidus, neque nimis calidus: cum vterque come- dentibus sit noxius. Loci delectum Cordubensis princeps in suis Canticis edocet, quando tran- quillum esse debere scribit, benè euentatum, & æstiuo tempore frigidum, ne calor extraneus (in- quit Auerroes) naturalem debilitet. Sit is anni temporibus accommodatus, ita vt hyberno tem- pore sit calidus, æstiuo frigidus: vnde apud Romanos triclinia alia fuerunt æstiuæ, alia hyber- na, vt testatur Varro libro septimo, de Lingua Latina, & libro primo capite decimo quarto, de Re rustica. Nunc contra vt villam urbanam quàm maximam ac politissimam habeant, dant operam, ac cum Metelli & Luculli villis pessimo Publico ædificatis certant, quò elaborant, vt spectent sua æstiuæ triclinaria ad frigus Orientis, hyberna ad Solem occidentem potius, quàm vt antiqui in quam partem cella vinaria, aut olearia fenestras haberet, cum fructus in eo vina- rius quærat, vt dolia aere frigidiorum, item vt olearia calidiorum. Sic Amos tertio, vbi scri- ptum: Percutiam domum hyemalem cum æstiuæ, interpretantur nonnulli, triclinia æstiuæ & hyemalia, de quibus vide Cassanorum in Suetonium. Lycurgus Lacedæmonijs edicto statuit, vt hyeme ad focum, æstate in aprico discumberent, iuxta illud:

Ante focos olim scammis considerare longis
Mos erat, & mensa credere adesse Deos.

Reges Persici æstate in Ecba- tanis, hyeme in Susis agebant. Germanorum hypocausta.

Nimirum ne splendidius alter altero cœnaret, etiam sine mensa. Athenis quoque vere inter- Sole iligneis pedibus faciundos dedit, vbi poteris vos. Huc referripotest, quòd Persarum re- ges æstate in Ecbatanis, hyeme in Susis degebant, teste Athenæo & Leonice libro tertio, cap. 93. Germanorum triclinia hyemalia sunt hypocausta, quas Stubas vocant, in quibus bibenda so- lent desudare. Huc facit, quòd Aristoteles in genere præcipit de domo. Προς ἰουναίρειας, inquit,

καὶ οὐδὲ

καὶ οὐδὲ ὑγείαν δὲ εἶναι ὑπνοῦν μὲν τὰ θεοῦ, ὑνίλιον δὲ τὰ χειμῶν. Talia debent esse in primis cœnacula, nimirum frigidiuscula atq; perspirabilia in æstate, in hyeme verò aprica atq; calidiora. Tota itaq; domus versus Meridiem spectare debet, vt hyeme Solem recipiat, æstate domus umbram habeat.

Sortitò quoque nonnunquam veteres conuiuij locum eligere fuisse solitos, ex illis Aristopha- nis versibus in Euklides videtur posse colligi, quæ etiam a Suida citantur, in κληροθήμια:

Sorte olim con- iuij locus de- lectus est.

Τὰ δὲ κληροθήμια ποὶ τρεῖς, Πρ. εἰς τὴν ἀγορὰν κατὰ θῆσω
καὶ τὰ σῆσσοι παρ' ἀρμόδιου κληρώσω παῖ: τὰς ἑως αὖ
Εἰς δὲ ὁ λαχὼν ἀπὴν χαιρῶν ἐν ὀπίω γραμμῶν δ' εἰπνεῖ,
καὶ κηρύξει τοὺς ἐν τῷ Βῆτ' ἐπὶ τῷ σοίῳ ἀπολαθεῖν
Τὴν Βασίλειον Δειπνήσοντες, τὸ δὲ θῆτ' ἐς τὴν παρὰ ταύτῃ
Τὰς δ' ἐν τῷ κηρ' εἰς τὴν σοίῳ χωρεῖν τὴν ἀλφειόπυλον
ἵνα κρημῶσι. Βλ. μὰ δὲ ἀλλ' ἵνα οὐκ εἰπνεῶσιν, ὅτε δὲ τὸ γραμμῶν
μὴ ἐξελευσθῆ καθὼ δειπνήσεις, τούτῃς ἀπελάσῃ ἀπαιτίας.
Πρ. ἀλλ' ὄνα ἔσαι τὸ το παρ' ἡμῖν.
πᾶσι γὰρ ἀφθονὰ πάντα παρέξομαι,
ὡς τε μεθεῖς εἰς αὐτὸ σερῶν
πᾶς π: ἀπεισ τὴν δ' αὖ δὲ λαχῶν.

Id est, Sortiones quò conferes? In foro deponam, sortrice iuxta Harmodium constituta. Sor- tes omnium iaciam, donec is, cui fors obueneris, latus abeat, sciens in qua littera sit cœnandum. Proclamabit praco: Quibus B. euenerit sequantur in porticu regia cœnaturi. Quibus Θ. in ea quæ est illi proxima capite censorum. Quibus K. in porticu farinaria, vt se inflectant: imò (er- rati) vt ibi cœnent. Quorum verò littera prolata non fuerit, in qua cœnent, hos ceteri expellunt omnes. Sed apud nos non ita fit. Omnibus enim abunde omnia suppeditabimus, vt vniuscuiq; e- brius, cum ipsa corona face accepta abeat. Obseruatu quoque dignum est, veteres solitos fuisse loca conuiuia indere nomina cœnationibus & cubiculis a nominibus deorum, sicut Lucullus triclinium habe- bat nomine Apollinem, in quo lautiores cœnas parare solebat: vnde illud celeberrimum est: Cœ- nabitur in Apolline. Sic Hermæum, quò diætam Suetonius in Claudio vocat, ab Hermæ id est, Apollo. Mercurio videtur dictum. Alexander Imperator Romanus fecit in Palatio diætas, nomi- ne Mammeas, in honorem matris Mammeæ: quas vulgus imperitum postea ad Mammam vo- citauit. Hæc etiam tempestate in ædibus principum sunt cubacula varij nominis, vt aliud Psit- taci, aliud Pauonum, aliud Columbarum vocitetur. A nominibus quoque diuorum nominamus cubacula & cœnationes, vt Apostoli Pauli, Petri, &c. Hæc Beroaldus annotat in Suetonium. Non videtur etiam hęc silentio prætereundus idcus Martialis, quo perstringit quendam haben- tem aedem amœnas, cum interim neminem in illas ad cœnam vocaret:

Daphnonas, platanos, ac aërias cyparissos,
Et non vnus balnea solus habes.
Et tua centenis stat porticus alta colummis,
Calcatusq; tuo sub pede lucet onyx.
Pulveremq; fugax hippodromon vngula plaudit,
Et pereuntis aquæ fluctus vbiq; sonat.
Atria longa patent, sed nec cœnantibus vsquam,
Nec somno locus est: quàm bene non habitas.

Vt autem qualitas, sic quantitas quoque loci consideranda: vt nimirum non sit nimis arctus & angustus, sed amplus & conuiuiarum capax. Prætere a locus conuiuialis non debet esse immundus & impurus, sed purgandus, mundandus atque euerrendius est scopis & alijs instrumentis, secundum illud Iuuenalis Satyra 14.

Hospite venturo cessauit nemo tuorum.
Verre pavementum, nitidas ostende columnas,
Arida cum tota descendat aranea tela.
Hic lauet argentum, vasa aspera tergeat alter,

De quantitate loci conuiuia- lis. Locus conuiuij purus esse de- bet.

Vox domini fremit instantis, virgamq; tenentis. Ergo miser trepidas ne stercore fœda canina Atria displiceant oculis venientis amici, Nec perfusa luto sit porticus, & tamen vno Semodio scobis hæc emendat servulus vni. Illud non agitas, vt sanctam filius omni Aspiciat sine labe domum vitioq; carentem, &c.

Hæc verbis arguit illos Poeta, qui hospite venturo domum totam expurgant, non autem dant operam, vt eam filius sine labe & vitio carentem aspiciat. Huiusmodi mundiciem cum loci conuiuiali, tum vasorum & instrumentorum tricliniariorum Horatius quoq; requirit Satyr. lib. 2. his verbis

Vilibus in scopis, in mappis, in scobe quantus Consistit sumptus? neglectis flagitium ingens Ten lapides varios lutulenta radere palma, Et Tyrias dare circum illota toralia vestes.

Hoc est (interprete Lambino) danda est opera, vt pavimentum sit mundum, vt conuiuatori mapparum mundarum copia suppetat, quæ distribuatur conuiuiis ad manus vinctas tergendas, vt patina & cætera vasa defricata sint ac splendeant. Quantulus enim sumptus inest in scopis, mappis, scobe? certè minimus. Est autem scobes proprie puluisculus, qui e lignis decidit, aut alia huiusmodi materia, cum scobina, id est lima tenuatur, vel serra secatur. Per lapides autem varios arbitrabatur significari pavimenta marmorea versicolora (nam pavimenta olim marmorea fieri solita quibusdam Ciceronis atq; Catonis testimonijs probat) palma autem nomine scopam ex palma intelligit, secundum illud Marcialis 14.

In pretio scopas testatur palma fuisse.

Sic Leonidas ille apud Plautum in Asinaria:

Iussim scelesto, ab ianua hoc stercurus auferri? Iussim columnis deiciet operas aranearum? Iussim in splendorem dari bullas has foribus nostris?

Sic apud eundem Ballio leno in Pseudolo ad lorarios seruos:

Tibi hoc præcipio, vt niteant ades, habes quod facias, propera abi intrò. Et paulò post: Hæc cum ego a foro reuertor, facite vt offendam parata, Vorsa, præsterga, strata lautaq; coctaq; omnia vt sint. Nam mihi hodie natalis dies est, decet eum omnes vos concelebrare.

Huc quoq; alludit Apul. li. 7. Gnauiter, inquit, cuncta præministrat, verrit, sternit, coquit, &c. Et Cato præcipit, vt villica villam versam mundamq; habeat. Itè in Andromacha Euripida:

σάπειν γὰρ δῶμα — Τὴ μὲν ἐν χυσιπλάτων τὰ χεῖρων Περσείρου τὰν ἀχελώου δρόσον,

Hermione ait, oportuisse Andromacham inter alia seruilia opera, domum quoq; verrere conspersam aqua. Et Euryalus apud Homerum ad ancillas, Od. 7.

— αἱ μὲν δῶμα κόρησθε, πομπύσασθε, (πομπύειν est πορεύεσθαι, μεταστέσεως, Eustat. Il. 2. 121.)

Ράσασθε τε, id est,

Ades verrite, purgare atque irrigate.

Instrumenta porro præcipua scopandis pavimentis, amouendis aranearum telis e parietibus laquearibusq; idonea sunt scopæ siue scopa in singulari numero, licet rariùs (Græcè σκόπεος, siue σκόπημα, κόρημα, siue κόρηθρον, ὄφελθρον, ὄφελμα, Hebr. כוֹרֵסוּרָא Matata, Isa. 14.) quæ antiquitus ferè ex palma, hodie ex vlice, rusco, tamarice & id genus cæteris fruticibus confici solent. Non solum autem scopæ ad mundiciem faciunt, sed etiam ne putrescentibus sordibus humidis vel siccis, pulices & muscæ impendio moleste nascantur, ex quibus solent provenire, vt testatur Aristoteles libro primo de Animal. generat. Vnde pulices fortasse a puluere appellati. Scopæ ipsæ quasi scobæ, quod his purgamenta veluti scobem educimus. Hinc serui conuertores

Scobæ.

Pavimenta marmorea. Scobæ ex palma.

Scopæ.

Scoparij.

ritores scoparij dicti, & (quod sanè ridiculum fuit) Deuerram Deam antiquitus venerabantur; vt bene scopis domum verrere possent, auctor Varro, & S. Augustinus. Sup. & Græcè editus, qui adem conuertit.

Nec verò mundanda tantum, & a sordibus repurganda, verum etiam ornanda sunt triclinia vestibibus stragulis (quæ aulea, vela, cortina, peripetasmata, peristrommata: nec non tapetes, siue tapeta, seu tapetia nominantur) spargendi flores, accendendi odores, exponenda vasa aurea, argentea, & alia quæ ad loci ornatum faciunt. Quo tempore enim vsus camera ignorabatur, velle ad excipiendum puluerem, ne super mensas spargeretur, atq; dapes simul conspurcarent & conuiuis, solita in triclinijs suspendi, atq; ab Horatio aulea vocata his carminibus designantur:

Interea suspensa graues aulea ruinas

In patinam fecere trabentia pulueris atri:

Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.

Quem morem hodie Principes & Monachos seruare compertum est: apud quos mensis sub quibusdam, velum tentorijs sericis parari sæpe videmus. Hoc memoria prodidit Varro: & idem apparet ex marmoreo Triclinio vetustissimo Patavij in ædibus Rhamnusianis, post Curiam vrbis Præfecti, in vico Patriarchæ, ad Diui Petri: Hæc Mercurialis de arte gymnast. lib. 1. Ca. 9. Porro Triclinij ornatisimi & splendidissimi mentio fit Esther. 1. vbi magnificentissimum illud Assueri regis epulum, quod principibus suis dedit, describitur. Celebratum fuit in atrio hori palatij regis, quod quidem exornatum fuit auleis candidis, carbasinis, & hyacinthis, quæ suspensa erant funibus bysiniis & purpureis, super arcus argenteos, qui innitebantur columnis marmoreis. Lecti erant aurei, & argentei super pavimento constrato lapide marmoris vario, & varicolore. Nazianzenus & ὁ Λοῦτ. χιὰς, Oportet, inquit, nostrum pavimentum ἐὼς δὲ ἰὸν αἰῶνα, id est odoriferis tegi floribus, idq; sæpius, & extra anni tempus mensam autem unguentis, & ijsq; fragrantissimis, ac diuersissimis, quò magis effeminemur, inspergi. Plutarchus lib. 1. Symp. Prob. 1. scribit veteres aqua verbenarum, adiantorumq; succis imbuta solè rigare fuisse solitos, quòd hoc conuiuiis ἐὼς δὲ ἰὸν αἰῶνα, id est hilaritatem, comitatemq; conciliare putaretur. Heliogabalus teste Lampridio, strauit, & triclinia de rosa, & lectos ac porticus omniflorum genere, lilijs, violis, hyacinthis, & narcissis, & sic per ea deambulauit. Aelius quoq; Spartianus de Aelio Vero Imp. Ia illa, inquit, frequentantur a nonnullis, quod & accubationes ac mensas de rosis & lilijs fecerit, & quidem purgatis, &c. Idem testatur Crinitus lib. 18. Cap. 4. & lib. 23. Cap. 2. vbi Horatij, Lucretij, Plinij, Suetonij, & aliorum testimonijs probat, veteres consueuisse cum scenas theatrales, tū mensas etiam, & triclinia croco varijsq; floribus spargere. Hinc etiam illud peruulgatum:

Pulpita solennes non oliuere crocos.

Martialis lib. 1.

Et Cilices nimbis qui maduere suis.

Id est, croco Cilicio, cui prima nobilitas. Spartianus in Hadriano: In honorem Traiani balsama, & crocum per gradus theatri fluere iussit. Seneca epist. 51. Hodie vtrum tandem sapientior putas, qui inuenit, quemadmodum ad immensam altitudinem crocum latentis fistulis exprimat? Crocum hic pro Orcum legendum monet Brodeus in Miscell. quo cum vino mixto theatra, vt Plinius tradit, replebant. Cum quaestor Caius Vrbinius Metellum piunt ad cœnam inuitasset, ultra Roman. ac mortalium etiam morem curauit ades auleis, & in signibus exornari, scenis quoque ad ostentationem histrionum fabricatis. Simul croco sparsa humus, & alia in modū templi celeberrimi, testis Macrobius. 3. Saturnal. Cap. 13. Verres similiter cū regē Sicilia ad cœnā vocasset, primò dicitur tricliniū ample magnificenteq; exornasse, exposuisse ea quibus abudabat plurima, ac pulcherrima vasa argentea. Cic. Orat. 6. In Verrē. Sic postea rex quoq; cū Verrē vicissim ad cœnā vocasset, dicitur exposuisse suas copias, multū argentū, nō pauca etiā pocula ex auro. Hæc aut collocabantur, vt etiam nū hodie fieri cōsuevit, in abacis, atq; mēsis certis. Vnde Cic. in descriptione cōuiuij, quod Dionis. Syracusanorū tyrannus Damocli iussit apparari, inter alia, abacosque complures, inquit, ornauit argento auroque celato. Idem pro Murena: Quum Quintus Maximus Africani patris sui nomine epulum populo Romano daret, rogatus est Quintus Tubero a Maximo, vt tricliniū

Deuerra Dea.

De ornatu loci conuiuialis.

Pavimenta floribus cōstrata.

Triclinium Assueri ornatisimum.

Mos solum irrigandi verbenarum & adiantorum succis.

sterneret: cum esset Tubero eiusdem Africani sororis filius. At qui ille stravit pelliculis hediis...

At tibi leta trahant Samie conuiuia testæ,

Fictaq; cum ana lubrica terra rota.

Ad hunc ades in hospitium praesertim atq; conuiuium gratia purgandi ornandiq; morem Christi...

NOTA.

DE SUPPELLECTILI, ET VASIS INSTRUMENTISQVE CONVIVIALIBVS, EORVNDEN CVRA, CUSTODIA, DISPOSITIONE, VSU & ABVSU.

CAPVT XV.

De suppellectili & vasis conuiuialibus.

UNC de suppellectile & vasis instrumentisq; conuiuialibus dicendum, quorum similiter cura est conuiuatori suscipienda.

vasorum, & instrumentorum genera persequi, de quibus Pollux, Baysius & alij scripserunt.

Celim Hebraice dicuntur omnis generis vasa, instrumenta, suppellex, utensilia, ad Nomina quaecumque hominum usum comparata.

Αμφιπολοι δ' επικόσμεον εντια δαιτός, Διλον, inquit, ως τα άργεια, και γδ τδ όπλων τα σκευασια θερακα, και κνημηδες, και τα τε...

Ut autem & Hebraice Chelim, & Graece όπλα, & εντια cum militaria, tum alia quaeuis vasa & instrumenta significat: sic a Latinis vox arma similiter usurpatur, & pro bellicis, & Armis...

Επιταπειζια quoque omnibus mensis apta (ut sunt vascula potoria & escaria) vocantur: Vnde Papius in Syluis Vindicis poculu Epitrapezion celebrat, cuius Marcialis quoque me-

Quoad ipsam rem, ut omnibus in rebus, sic haec quoque in parte adhibendus est modus, & ad mediocritatem reuocandus, eademque mediocritas ad necessarium, honestumque vitam usum...

Ac primum quidem poculorum (idem de alijs quoque vasis intelligendum) aureorum, argenteorum, atque gemmarum usum dicit esse inutilem, & όλεως solum esse άπατεω, id est...

NOTA.

NOTA.

genere omnium huiusmodi opum atq; bonorum possessionem non magnificendam, sed fugiendam potius esse Pauli i. Cor. 7. Christi Matth. 19. atq; Baruch. Cap. 3. testimonijs probat. Sequere, inquit, Deum nudus ab arrogantia, nudus a pompa momentanea, id quod tuum est, quod bonum, quod auferri non potest, nempe fidem in Deum, beneficentiam in homines, atq; confessionem veram possidens, quae quidem κτήνη sunt πικρῆς τῶν, hoc est, possessio pretiosissima. Ac quoniam opes diuitiasq; ostentandi gratia plerumq; homines huiusmodi suppellectilis, atq; vasorum luxuria student, eleganter sanè τὸν πλεονεξία κερδοσύνην τῆς κηρίας ἀνεργολίαν, id est, opulentiam non bene administratam vitiorum arcem appellat, φιλαργυρίαν item, ut Paulus ra dicem, sic ille ἀνεργολίαν τῆς κηρίας vocat. Contra πλεονεξία δὲ (ut idem verisimè inquit) est ἡ τῆς ἐπιθυμίας πενία, id est, vera diuitie sunt cupiditatum paupertas, & inopia, καὶ ἡ μεγалоφροσύνη ἢ ἀληθὴς οὐ τὸ βῆτι πλεονεξία, μεγαλοφροσύνη, πούτος δὲ καταφροσύνη, id est, vera animi magnitudo est, non diuitijs efferris, & magnos sibi sumere spiritus, sed illas contemnere. Itaq; stultum esse ait, de suppellectilis & vasorum magnificentia gloriari, quae quibus sibi pecunia e foro comparare possit: imprimis usum esse in vasis spectandum, nam eorum μέτρον, id est, modum esse χεῖρας, & πλουτέλειαν, id est, usum, non sumpsum atq; magnificentiam. Nam quemadmodum in agricultura ligonem, ararum atq; falcem non auream & argenteam, sed aptam ad opus efficiendum quaerimus: ita quoq; vasa domestica nobis esse comparanda non sumptuosa atq; magnifica, sed vtilia & idonea ad opus: id quod probat argumento ducto ab enumeratione quorundam instrumentorum, quibus, etiam si vili consistat materia, tamen bene & commodè quaeuis effici possint, quam si ex pretiosissima materia essent conflata. Textullianus quoq; in lib. de habitu muliebri, grauiter inuehitur in hunc Vtensilitatis (ut ipse vocat) id est, utensilium luxum. Inter alia inquit, & annuli ferro sunt, quaedam esui & potui vascula ex aere adhuc seruat memoria antiquitatis. Viderit si etiam ad spurca instrumenta auri, & argenti demens copia deseruit. Platonis adhuc testimonium adducit, qui minimè laborandū esse dicit, ut opes aureas, & argenteas habeamus, atq; vasa inutilia, quae non cum usu necessario sunt coniuncta, ac quorum vnumquodque non ad multos usus accommodari possit, ἐστὶν πολλὰ κτηνῶν, id est, multorum vasorum possessionem esse reiiciendam. Quod autem ille de Platone dicit, idē de alijs quoq; cum gentibus, eum personis quibusdam illustribus affirmari potest, quae in vasis, atq; suppellectili frugalitati potius, quam magnificentiae atq; luxuriae studendum esse existimarunt.

Vtensilitas.

Vasa escaria, & potoria etc.

Veterum frugalitas in utensilibus.

NOTA.

Romanorum veterum frugalitas in vasis & cadus ligneus ad sacrificia.

Athenaeus lib. 6. & 11. Cap. 6. multa de antiquorum cum frugalitate in vasis sacris, atq; profanis, cum luxu differens, inter alia testatur, vasa, anathemata, atq; donaria ferè aerea in antiquis templis fuisse reperta. Argis olim in publicis conuiujs, Lacedaemone verò in festis, ac in virginū nuptijs victorijsq; ex fictilibus poculis bibere consueuisse: in Phiditijs autē alijsq; Symposijs ex doliolis fictilibus: & addit sententiam memorabilem. Natura, inquit, auri & argenti venas fecit subterraneas, earumq; ἐργασίαν fecit πολυπόνην, καὶ χαλεπὴν, ut illorum studiosi magnis cum laboribus sibi illa comparare cogentur. Deinde addit, Ἄλλ' ἔχ' οἱ μεταλέγουστές μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τὰ μετὰ λαθεῖντα σωχέροντες, μυελοὶς μόχθοις ἀπρεβαστοῦ τῶν ἐπιβλεπόντων ταῦτα πολυκτισίαν, hoc est, non modò qui illa effodiunt, sed etiam qui illa iam effossa colligunt, atq; coaceruant, illorum possessionem infinitis laboribus venantur. Equidem Romani antiquitus vasis & paucis & ex vili materia confectis, fuerunt contenti. M. Curius Dentatus cum interuersa pecuniae argueretur, cadum ligneum, quo vti ad sacrificia consueuerat, in medium protulit, iuravitq; se nihil amplius de praeda hostili in domum suam conuertisse, testis est Plinius li. de viris illustribus. Quam paucis hodie ducibus, seu capitaneis Christianis huiusmodi facere usurandum liceret? Catus Aelius, cum legati Aetolorum in consulatu prandentem in fictilibus adissent, missa ab his vasa argentea non accepit, neq; aliud habuit argenti ad supremum vitae diem, quam duo pocula, quae L. Paulus socer ei ob virtutem deuictò Perseo rege donauit, Plin. lib. 33. Cap. 11. Sic Ptolemaeus Lagi F. apud amicos cenitare assuetus, saepe etiā dormire, si quando illis reponeret, vasa commodato ab eisdem sumere non verebatur: stragula item, ac id genus alia plura: quod ipse in domestica suppellectile nil admodum praeter necessaria haberet. Celsus lib. 20. Cap. 24. Antiq. Lect. ex Plutarcho. Confer cum hac Cati Aelii continentia Christianorum ducum δωροδοκία & luxuriam, ac magnam sanè dissimilitudinem reperies. Et ut tantus argento

imperator non nisi duo pocula aurea possedisse dicitur: ita hodie nullus ferè est operarius tā vilis & abiectus, qui non plura possideat. Inuenimus (inquit idem auctor) legatos Carthagineusum dixisse, nullos homines benignius inter se viuere, quam Romanos: eodem enim argento apud omnes cenitauisse seipsos.

C. Fabricius censor, ne Imperatores quidem bellicosos plus quam pateram & salinum ex argento habere vetuit, & ut milites vasis ligneis tantum vterentur edixit, testis est Plinius in gente Rom. libro trigesimo tertio, capite duodecimo, & Alexander ab Alexandro libro secundo, capite te vigesimo nono ex Plutarcho. Marci quoque Catonis superioris, qui Celtiberos Hispania populos, robur prouinciae, secundis praelijs fregit, cum totam illam prouinciam administraret, pelibus hadinis pro tapetis usus est, teste Valerio Maximo libro quarto, capite tertio. Publium Cornelium Rufinum, a quo Lucius Sylla dictator originem duxit, strenuum ducem, bis consullem, & dictatura functum Plutarcho Gellius & Valerius motum Senatu narrant, a Censoribus Caio Fabricio Lucino Quinto Emilio Papo, quod eum comperissent argenti facti, id est, vasorum argenteorum (sic enim Quintus Maximus, ut ait Vlpianus, definit) decem pondo haberet. Eiusdem frugalitatis Romanorum veterum in suppellectili vasisque domesticis, Marius quoque auctor est in oratione sua apud Sallustium: Ex parente, inquit, meo & alijs sanctis viris ita accepi: Munditius mulieribus, viris laborem conuenire, omnibusque bonis oportere plus gloriae quam diuitiarum esse: arma, non suppellectilem decori esse. Item Cicero pro Lucio F.acco, Haec ratio, inquit, ac magnitudo animorum maioribus nostris fuit, ut cum priuatis in rebus suisque sumptibus minime contenti, tenuissimo cultu viuerent, in imperio atque in publica dignitate omnia ad gloriam splendoremque reuocarent. Quae in re domestica continentia laus, in publica dignitas. Celsus quoque Iurisconsultus ait, veteres aut fictili, aut lignea, aut vitrea, aut aerea denique suppellectile fuisse usos, nunc ex ebore, aut testudine atque argento, iam ex auro etiam atque gemmis suppellectili vtuntur. De veterum Romanorum frugalitate in suppellectile vide Iuuenalem Satyra undecima, docet illos arma potius, quam suppellectilem ornata habuisse.

C. Fabricij & priscorum in suppellectili frugalitas.

Tales ergo cibi, qualis domus atq; suppellex.

Id est, ut domus & suppellex fuit tenuis & frugalis, ita etiam cibi. Haec fuit priscorum Romanorum cum in vniuersa vita, tum in suppellectili atque vasis domesticis frugalitas, quae post deuictam Asiam in extremam desperatamq; luxuriam fuit conuersa, ut multis exemplis Plinius probat lib. 33. cap. 11. Id testantur vasa coquinaria ex argento, lecti aurei & argentei, triclinia argentea, aliaq; vasa, lances pretiosissima, quorum ibidem mentionem facit. Asia, inquit Plinius, primum deuicta misit luxuriam in Italiam. Siquidē Lucius Scipio transtulit in Triumpho argenti caelati pondo millia quadringenta L. & vasorum aureorum pondo C. millia, anno conditae vrhis 565. Eadem Asia domita multo etiam grauius afflixit mores, &c. Iam verò Romanorum Imperatorum, praesertim Tiberijs, Neronis, Vitellij, Hellogabali, quam monstruosa fuerit hac in parte luxuria, Suetonius, Plinius, Lampridius, & alij historici abundè testantur. De Hellogabali vasis centenarijs argenteis, nec non mensis, capsis, cacabis argenteis, vide Aelium Lampridium, & Crinitum lib. 14. cap. 6. Idem ventris onus auro excepit, in myrrhinis & onychijs minxit. Drusillanus quoque Rocundus Claudij Imperatoris seruus, dispensator Hispaniae quinquagenae, lancem quinquagenariam habuit argenteam, cui fabricanda officina prius ex aedificata fuerat, & comites eius octingentas quinquaginta octo librarum. Quare quae so? nisi ut quam multi eas conserui inferrent. Aut quibus cenantibus? inquit Plin. lib. 33. cap. 11. Augustus tamen, teste Suetonio in eius vita, suppellectili tenui fuit contentus, cuius haec sunt verba. Instrumenti eius, & suppellectilis parsimonia apparet etiam nunc residuis lectis, atque mensis, quorum pleraq; vix priuata elegantiae sunt. Ne toro quidem cubuisse auiunt, nisi humili, & modico instructo, non valde pretiosis stragulis ornato. Idem tamen, ut Suetonius similiter testatur (sed falso) in adolescentia notatus est, & ut pretiosa suppellectilis, Corinthiorumq; praecipuus, & alca indulgens. (Corinthia vasa dicta sunt a materia, quae Corintho Achaiae vrbe a Romanis inuenta ex varijs metallis fuit conflata.) Hinc proscriptiois tempus ad statuum eius ascriptum est

Asia deuicta luxuria Romanos occupauit.

Hellogabali luxuria.

Lanx argē: en tenui suppellectili contentus fuit.

Pater argentarius, ego Corintharius, quum existimaretur quosdam propter vasa Corinthia in ter proscriptos curasse referendos. Tiberius quoque, Caesar, teste Suetonio, Corinthiorum vasorum pretia in immensum exaruisse grauitate conquestus, adhibendum suppellectili modum censuit. Tacitus lib. 2. sic scribit: Proximo Senatus die multa in luxum ciuitatis dicta a Quinto Haterio Consulari, Octauius Frontone praetura functo: decretum, ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent, ne vestis serica viros fedaret. Excessit Fronto, ac postulauit modum argento, suppellectili, familiae, &c. Alexander quoque, Seuerus, teste Lampridio, in conuiuio aurum nescit, pocula mediocria, sed nitida semper habuit. Sardolybies olim aliud vas, aut instrumentum non possidebant, praeter calicem, cultrum, & gladium, vt testis est Nicol. de moribus gentium, & Stob. ser. mon. 4. 2. & Athen. lib. 11. Nostris temporibus Turca parua, exigua atque vili suppellectili sunt contenti. Contra Sybaritarum olim maximus fuit luxus, qui primi amidas excogitarunt, id est matulas, quas conuiujs intulisse Graeci gaudebant, teste Athen. lib. 1. Persas scribit Xenophoi lib. 8. de disciplina, maxime gloriari fuisse solitos, si plura haberent pocula, nec eos pudebat ea sibi iniuste comparasse, cum apud eos iniuriarum turpitas, lucri studium maxime vigeret:

Hodie apud Christianos reperiuntur quam plurimi Persarum illorum similes, qui per fas & nefas suppellectilem suam augere atque ornare student, nec id sibi vitio: sed laudi potius vertendum existimant. Nec opus sane est plura ex antiquis historijs huiusmodi luxuriae exempla depromere, cum perditae haec nostra tempora exemplorum eiusmodi sint plenissima. Nam vt nihil de barbaris nationibus loquar, Christiani hodie insano quodam suppellectilis augendae & exornandae studio flagrant, cum summo rei familiaris incommodo ac detrimento. Nam quas pecunias in usus necessarios conferre oportebat, eas profundunt in suppellectilem atque vasa, quae innumeris modis vitari, corrumpi, auferri, surripi, amitti denique possunt. Sunt namque illa furtis, incendijs, improborum negligentumque famulorum atque famularum infinitis iniurijs atque periculis exposita. Magna itaque illorum stultitia (quod mulierum maxime commune est vitium) qui tantos in fragilibus atque caducis illis fortuna ludibrijs sumptus faciunt. Vt nihil dicam de illis, qui bellis iniustis atque rapinis, scenoribus, iudiciorum corruptelis atque alijs iniustis rationibus sibi huiusmodi vasa comparant, ac proinde iram, atque furorē diuinum aduersus se iritant. Itaque illa vasa licet, auro, argento, ebore, gemmis consistant, atque fulgeant, tamen sanguinea vere appellare possumus, & irae diuinae instrumenta, quibus vix terrius, vt ille ait, haeres gaudet. Tandem, vt saepenumero fit, lauta & copiosa huiusmodi suppellectiles siue iniustus, siue etiam iustus rationibus comparate, cum summo etiam demeritorum, totiusque familiae dedecore & ignominia in publicis auctionibus diuenduntur atque distrahuntur, & in alienorum, saepe etiam inimicorum manus perueniunt.

In sacrificijs porro sacrarum epulis, ethnicos veteres vilibus admodum vasibus usus fuisse legitimus. Varro lib. 4. antiquorum vasa in sacris lignea, atque fictilia fuisse scribit. Hilarum capedinum (siue capularum a capiēdo dictarum) inquit, figuras, in vasis sacris lignea, & fictiles antiquas etiam nunc videmus. Hinc Cicero in Paradoxis, Quid autem, inquit, Numa Pompilius? Minusne gratas dijs immortalibus capedines, & fictiles urnulas, quam flicatas aliorum paternas arbitramur? Capedo vasis erat genus in sacrificijs vsitatum, a capiēdo dictum, quia multi liquoris capax erat, siue, vt vult Varro, quod ansata, vt prehendi possent, id est, capi. Flicatas autem (pro quo aliqui delicatas legunt) paternas appellat, quae extrinsecus filicem imagine celatae erant. Idem in libris de Repub. Quae sunt, inquit, imperia Pontificum Dijs immortalibus grata sine Samijs? Vasa Samia hic intelligit, quae etiam capedines, & capedunculae appellantur, de quibus vide plura apud Crinitum lib. 22. cap. 10. Idem lib. 2. de Leg. Ad diuos adeunto casto, pietatem adhibento, opes amouento. Item: aurum & argentum in vrbibus, & priuatum in prophanis inuidiosa res est. Plinius lib. 35. cap. 12. In sacris quidem etiam inter has opes, inquit, non mirrhynis, crystallinis, sed fictilibus prohibebatur sympulis innocentijs, templorum quoque fastigia fictilibus ornabantur. Idem sentit Apuleius. Supra dictum est M. Curium Dentatum cado ligneo ad sacrificia usum fuisse, teste Plin. de viris illustribus. Porphyrius de τῶ το καὶ τοῖς καὶ μέγιστοῖς ἀγγείοις, καὶ τοῖς ἐυλίνοις, καὶ πλεστοῖς ἐχρῶντο, καὶ μάλλον πρὸς τὰς δημοτικὰς ἰεροποιίας τοῖς τοῖς χαίρειν πεπευσμένοις θεῖον, hoc est. Idcirco & fictilibus vasis utebantur,

Tiberij Cæs. frugalitas.

Alexandri Seueri parsimonia. Sardolybies. Turcarum parsimonia. Sybaritarum & Persarum luxuria.

Christianorum luxuria in suppellectili.

NOTA.

Veteres in re diuina tenui vsi fuerunt suppellectili. Vasa lignea atque fictilia.

Samia vasa.

sympula fictilia.

bantur, atque ligneis, plectilibus praesertim ad publica sacrificia: hinc enim persuasum habebant numen delectari. Sic Dionysius quoque, Halicarnas. Antiquitatum Romanarum lib. 2. Romanos antiquos in sacris adibus dijs suis epulas apponere solitos scribit in mensis ligneis; in canistris, atque patinis fictilibus. Idem libationes olim dicit misceri solitas non in aureis, & argenteis vasis, sed in testaceis. καὶ λίαν καὶ καὶ χρῶσις id est, culignis & ampullis, qua hominum in ritu patrio constantia plurimum se delectatum esse scribit, nihil ex antiquis sacris ijs ἀλλὰ ζῶνα πάλυ τελεφεῖ, hoc est, in luxuriam superbam demutantium. Huc facit illud Persianum:

Dicite Pontifices in sacro quid facit aurum?

Nempe quod Veneri donatae a virgine puppa:

Quem versum S. Bernhardus aliquantulum immutauit, cum suam iam aetate aurum in ephippijs equorum episcopi haberent:

Dicite Pontifices in freno quid facit aurum?

Idem: Aurum vasa Numa, Saturniaque impulit era,

Vestalesque urnas, & Thuscum fictile mutat.

Alexander Seuerus, teste Elio Lampridio, in templis nunquam praeter quatuor, aut quinq. auri genti libras, auri ne guttulam quidem, aut bracteolam posuit, susurrans praedictum Persei versum. Haec de ethnicis.

Iudeorum veteris Testamenti suppellectilem, atque vasa sacra splendida, sumptuosaque fuisse legitimus, ex Dei praescripto, de quibus vide 1. Reg. 7. cap. & alibi.

Quoad nouum Testamentum Clemens Alexandrinus lib. 2. pedag. cap. 3. disputans non nimium esse studij atque impensarum in sumptuosam vasorum suppellectilem conferendum, inter alia ipsius Christi exemplum producit, qui (vt ipse inquit) τρυφῶν ἐπὶ τῷ λατῶ ἐὺ τελεῖ, id est, vili cetero cibum sumpsit, (vnde Brodaeus Miscell. lib. 4. ca. 19. vas illud pulcherrimum, quod Genus spectatur, siue smaragdo, siue ex alia insigni gemma constet, negat lancem illam fuisse, in quam Christus manum cum Iuda immisit, vt vulgus opinatur) fecitque discipulos suos super herbam accumbere, & pedes eorum lauit linteo accinctus, Deus ἀτροφῶς, id est, a fastu alienus, & dominus omnium nunquid argenteum lauacrum e caelo deferens? Et a Samaritana potu perijt, quae aquam vase fictili hauriebat e puteo, aurum regale non requirens; sitim autem docens facile exingueret. Finem enim vasorum constituerebat vsus, non, vt ἀπεραγαθίαν, id est, nimiam & inutilem magnificentiam. In conuiujs autem comedebat, & bibabat non terra metalla effodiens, neque auri & argenti, hoc est, rubiginem & dolentibus vasculis vtens. Quodammodo enim spirat incensae rubigo materiae. Clementi suffragatur Chrysostomus, qui clamabat in caena Domini peragenda non aureis vasis, sed aureis animis opus esse: neque id spectandum, vt aureus esset calix, e quo sanguine Christi bibimus, sed vt anima, propter quam fusus est Christi sanguis, aurea fide ornata sitiret.

Nihil enim prodest externum patinae splendore, si quod internum est squalet, & est friuola omnium ceremoniarum elegantia in templis, nisi verum Domini templum, id est, peccatus nostrum fidei puritate coruscet. Non enim in templis, nec templorum vasis, sed in cordibus credentium habitat dominus. Idem pater Homil. in Matth. 51. Non erat, inquit, ex argēto mensa illa, nec ex auro ille calix, quo Christus discipulis suis praebuit sanguinem suum: pretiosa tamen erant omnia, & venerationis plena, quia spiritu abundabant, &c. Calices sacros principio ligneos fuisse (inquit Polyd. Verg. lib. 6. cap. 12.) satis constat: atque id pauperum Apostolorum institutum dixerim, qui sic voluerunt modis omnibus materiam auferre sacerdotibus inhiandi opibus, quas ipsi imprimis neglexissent. Idem etiam apparet ex illo Bonifacij martyris & episcopi responso, quod extat in Decretis Pontificijs de consecrat. Canon Triburiensis Concilij: Vasa in quibus sancta conficiuntur mysteria calices sunt, & patinae, de quibus Bonifacius interrogatus, An liceret in vasculis ligneis sacramenta consecrare? respondit, Quondam sacerdotes non aureis, sed ligneis calicibus utebantur. Nonnulli aliter hoc illius responsum referunt, hoc nempe modo: Cum aurei sacerdotes essent, habuerunt ligneos calices, nunc lignei sacerdotes calices volunt habere aureos. Atque ad hunc modum propositam questionem irrisit. Laudatus est ab Hieronymo Exuperius Episcopus Tolosanus, qui destructis in pauperum vsu mensae sacrae vasis, corpus Christi in canistro vimineo, & sanguinem in vitro portauit.

Mense ligneae canistræ, & patinae fictiles in Romanarum sacris.

Sacra Iudeorum suppellectilem pretiosissima. Sacra suppellectilem noui testamenti qualis esse debeat. Christi exemplum. Cl. Alexandria ni testimonium.

Chrysostomi sententia. NOTAE

Calices sacri lignei.

Bonifacij scitum dictum.

Vasa vitrea.

Gratianus tradit Zepherinum, qui 16. fuit Romanus Episcopus, primū omnium lignea vasa mensa Dominica mutasse, & vitrea substituisse. In Remensi concilio vsus etiam vitreorum calicum, propter eorum fragilitatem abrogatus, & stannei fuerunt probati. Antiquatum est (inquit Polyd. Vergilius) id decretum Zepherini (nimirum de vitreis calicibus) paulatim, cautumque ne in ligneo vase sacerdos rem diuinam faceret, propter materia raritatem, qua liquor imbibitur, neq; vitreo, quia fragile, neq; ex metallo, ob tetrum saporem, quem inde concipit, sed in auro, aut argento, aut si verumq; desit, in stanno, auctor Gratianus. Sunt tamē qui hoc primum Urbano (qui Pontificatum inuit anno Christi 227. Alexandri Seueri anno 3.) assignent, quod in omnia ministeria sacra fecerit argentea.

Constantinus Magnus vasis aureis & argenteis mirum in modum templa locupletauit: sed Iulianus Apostata non multo post eadem diripuit, vt Historia Ecclesiastica testatur.

Ambrosij testimonia de suppellectili sacra.

Vt autem Clemens Alexandrinus, Chrysostomus, Hieronymus, Bonifacius aurum in sacris non magnificerunt: sic Ambrosius quoq;. Is enim lib. officiorum 2. inquit. Qui sine auro Apostolos misit, & Ecclesias sine auro congregauit. Aurum Ecclesia habet non vt seruet, sed vt erogat, & subueniat in necessitatibus. An ignoramus, quantum auri & argenti de templo Domini abstulerint Assyrii? Nonne melius constat Sacerdos propter alimoniam pauperum, si alia subsidia desunt, quam sacrilegus contaminata asportet hostis? Nonne dicturus est Dominus: Cur passus es eos inopes fame emori? Et certē habebas aurū, vt ministrares alimoniam. Cur captiui deducti in commercium sunt, nec redempti? Cur tot ab hoste occisi sunt? Melius fuerat vt vasa viuentium seruares, quam metallorum. Huc facit Lex 17. in Cod. lib. 1. Tit. 5. l. Sancimus. Si necessitas fuerit in redemptione captiuorum, tunc & venditione praefatarum rerum, & hypothecam, & pignorationem fieri concedimus, cum non absurdum sit, animas hominum quibuscumq; vasis, vel vestimentis praeferi. Quin Ambrosius loco praedicto de sacramentis verba faciens, quae in die communionis aureis argenteisque vasis videbantur: Aurum (inquit) sacramenta non quaerunt, neq; in auro placent, quae auro non emuntur. Ornatus sacramentorum redemptio captiuorum est, & valde illa sunt vasa pretiosa, quae redimunt animas a morte. Ibidem Laurentium Diaconum laudat, quod appellatus de thesauro Ecclesiae suae, dixit crastino se demonstraturum, postmodumque pauperibus productis, eos esse thesaurum Ecclesiae confirmauit. Veri enim (inquit Ambrosius) thesauri sunt, in quibus Christus est, & in quibus Christi fides est. Sanctus quoq; Bernhardus damnans ostentationem auri, & argenti in templis monachorum, & inique ferens sanctorum reliquias tam sumptuose, & splendide ornari a religiosis, omnem causam eius luxus auaritia tribuit, quae his modis ad largiendum offerendumq; alliciat. Tandē haec verba subiungit: Ipse qui prope vsu sumptuosarum, sed & mirandarum vanitatum accenduntur homines magis ad offerendum, quam ad orandum. Sic opes opibus queruntur, sic pecunia pecuniam trahit, quia nescio quo pacto vbi amplius diuitiarum cernitur, ibi offertur libentius, &c.

S. Bernardi testimonium.

Lactantius.

Idem sensit Lactantius, cuius haec sunt verba lib. 2. Institutionum Cap. 4. Non placebat, inquit, Persio, quod aurea vasa templis inferatur, superuacuum putanti esse inter religiones, quod non sanctitatis, sed auaritia sit instrumentum. Illa enim satius est Deo, quem recte colas inferre pro munere:

Compositum ius, fasq; animi, sanctosq; recessus,
Mentis, & incoctum generoso pectus honesto.

Tertullianus.

Tertullianus in lib. de Idololatria: Frequentior est, inquit, omni superstitione luxuria, & ambitio. Lances & Scyphos facilius ambitio, quam superstitio desiderabit. Coronas quoq; magis luxuria, quam solennitas erogat. Haec de vasis sacris, quae cum in Apostolica, & primitiua Ecclesia fuissent lignea, atque vitrea, postea aurea & argentea facta sunt: de quibus, si vis, vide plura apud Beatum Rhenanum in annotationibus in lib. Tertulliani de corona militis, de thesauro veteris Ecclesiae Moguntiacensis. Huiusmodi fuerunt quae ab illo commemorantur aurei calices ingentis ponderis, cruces aureae, grues argenteae odorem impositorum in cauo ventre thymiamatum per rostra ac colla mira arte exhalantes iuxta aram maximam, vestes sacrae auro intexto rigentes, gemmae incomparabiles: fistulae argenteae sex ad hauriendi sacrosancti sanguinis vsu destinatae. Sic eodem teste, Pontifex Romanus quando publice sacrificat,

aureo

aureo calamo fugit sanguinem Dominicum e calice cum Diacono & Subdiacono, &c. Quod ad catinum illum attinet, quo nonnulli existimant Christum in vltima sua caena vsu esse, de illo sic scribit Erasmus Stella. Miramur, inquit, catinum e smaragdo apud Genuam ciuitatem Liguria, quo nullus pretiosior vsus vnquam, nulla gemma nobilior, nulla species vasis mirabilior, quo dicunt Christum in vltima caena sua vsu fuisse ex apparatus Herodis regis, qui a Galilaea Hierosolymam ad agnum Paschalem manducandum venire decreuerit, sed diuina prouidentia, consilio mutato alio diuerterit. In Gallia Narbonensi in caenobio quodam Lugdunensis agri, alia paropsis cernitur, qua similiter Christum vsu ferunt in ea caena, sed minor multo superiore, nobilitateq; inferior.

Iustinianus Imperator, teste Cedreno, sacram mensam fecit opus, sanè admirabile & nulla imitatione aequandum. Constabat auro, argento, omnis generis lapidibus, lignis, metallis, omnibusq; rebus, quas terra fert & mare & totus mundus. Ex omni materia pretiosiora plura, viliora, pauciora collegerat, liquatisq; ijs, quae fluunt, sicca illis immiserat, atq; in formam mensae abfoluerat. Itaq; varium illud opus intuentibus stuporem iniiciebat.

Verum quemadmodum in suppellectili atq; vasis, vt dictum est, vitanda est luxuria: ita danda opera, vt vasa maxime vitilia atque necessaria pro facultatum ratione comparentur, ne opus sit a vicinis ad tedium vsque poscere cultrum, securim, pistillum, mortarium, quemadmodum fit apud Plautum in Aulularia. Atq; vt Hesiodus fratrem suum admonet, vt arma rusticana domi prius habeat reposita, ita idem in omnibus vasis domesticis fieri debet. Nam etiam si vicini egenti subueniant aliquoties, postremo tamē grauatē exhibent, aut penitus recusant. Quod Hesiodus quoq; cecinit, quando prudentiam in nobis requirit:

Δις μὲν γὰρ ἢ τοῖς τέχαις τεύχαι: τὸ δ' ἐπὶ λυπῆς
Χρήμα μὲν εἰσὶν ἄρῆς, οὐ δ' ἐτώσια πολλὰ ἀγορεύσεις.

Improbanda ergo est illorum auaritia, qui cum facultatem habeant vtensilia sibi maxime necessaria comparandi, tamen illa a vicinis suis commodatō assidue accipere malunt, atq; ita vicinis suis multum molestiae exhibent, damnaq; inferunt, sibiq; id quod est consequens, illorum maleuolentiam, ac sinistram auaritia suspicionem conciliant. Sunamitis tamē illa vidua (vt 2. Reg. cap. 4. scriptum est) multa vasa vacua & inania a vicinis, Elisai iussu, commodatō petijt, cum illa non nisi vnum olearium in adibus habuisset. Verum illud ad diuinam potentiam singulari miraculo declarandam spectauit. Eadem vidua (vt illud quoq; obiter addam) suae erga Prophetam gratitudinis testificandae gratia, marito suo persuasit, vt illum hospitio exciperent, eiq; cum cenaculum parietis paruum nimirum a familiae strepitu remotum extruerent, cum lectum, mensam, sellam, candelabrum, hoc est, omnis generis supellectilem necessariam subministrarent. Hoc olim parochi ferē fuisse munus, supra dictum est. Iudaorū pauperem, atq; supellectilem sordidam Iuuenal. his verbis perstringit. Satyr. 3.

Iudaicis quorum cophinus, faenumq; supellex.

Cophinus.

Idem Satyra sexta.

Cophino faenoq; relicto.

Cophinus verbū graecum corbem significat teste Prisc. Sidon. Ordinis res est, vt Aegyptius Pharaon cum diademate incedat, Israelita cum cophino. Horatius quoq; libro secundo Satyra quarta, his verbis:

Immane est vitium, dare millia terna macello,
Augustoq; vago pisces vrgere catino, &c.

Reprehendit (interprete Lambino) eos, qui in opsonijs quidem coemundis magnū faciunt sumptum: in supellectili autem comparanda, in patinis, lancibus, catinis, cantharis, & similibus conquirendis neq; ullam curam adhibent, neq; in sumere quicquam volunt. Magnum, inquit, vitium est, tria millia sestertium in sumere in piscibus emendis, pisces autem illos grandes, & caros angustis patinis coercere: par est enim, si grandes sint pisces, grandes quoque patinas esse. Ptolemaeum quoq; regem Lagi filium legimus non veritum esse vasa nonnunquam commodatō ab amicis suis sumere, stragula item, & id genus alia, quod ipse in domestica supellectile nil admodū praeter ne-

Vasa quatenus a vicinis com- modatò posce- re liceat. cessaria haberet, testis est Cael. lib. 20. cap. 24. ex Plutarcho . Licet quidem interdum, & quidem saepe etiam, si id est necesse, a vicinis & amicis cum vasa, tum etiam cibaria commodato poscere, secundum parabolam illam Evangelicam Luc. 11. tamen cauendum est primò ne id fiat crebrius, deinde vt & quam primùm, & integra, incorrupta, atq; pura reddantur.

Supellex dili- genter dispo- nenda atq; cu- stodienda. Tam verò vt in conquirenda comparandaque supellectili, atq; vasis domesticis modus est, vt diximus, adhibendus: sic in iisdem disponendis, custodiendis, atq; tractandis ratione, diligentiaq; summa vtendum. Nã primò vt omnibus in rebus, sic in supellectili quoq; adhibenda est eúταξία, vt nimirum commodis singula, & opportunis in locis disponantur, non confusa iaceant, quò illa vti volentibus sint in promptu, & vt dicitur ἐπι τῶν εὐχρησίων, ἐπὶ καλῶν ἀθροισμοῖς ὡς ἡ τάξις, id est, nihil est melius, nec pulchrius ordine. Itaq; magnificè apud Xenophontem ordo prædicatur, & commendatur tam in partibus domus, quam in supellectili. Huc facit illud Aristotelis, ὁδὸς εὐχρηστίας ἡ συντάξις τῶν λακωνικῶν. Χρὴ γὰρ εὐχρηστοῦ εἶναι τῆς αὐτῆς χώρας κείνου, ἕτοιμον δὲ, & ἐπιτότε. Hoc autem imprimis conuiuiorum temporibus fieri debet. Videntur olim Iudæi vtensilia sua in inferiore domus parte habuisse collocata, id quod ex illis Christi verbis aliquo modo videtur posse colligi Luc. 17. Si quis est, inquit, ἐπι τῆς δάμας (scilicet in coenaculo, siue superiore parte domus, Theophylactus ἡ ἀρετὴς, id est virtutis altitudinem allegorizans interpretatur) καὶ τὰ σκεύη αὐτῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ καταβάτω ἀραι αὐτοῦ.

Deinde supellectilis custodienda, ac sartæ recte tenenda summam curam patres, matresq; familiâs suscipere debent, ac illa famulorum atque ancillarum incuria, negligentia, aut etiam improbitate immutatur, corrumpatur atq; pereat. Atq; hoc est, quod Aristot. his verbis præcipit eodem in loco: ὁμοίως ἢ καὶ τῶν οὐδῶν χηστῶς τῶν καὶ ἡμέρας. Ἐ τὸ δόλιχαίς, ταῦτα παρὰ τὸν τοῖς ἐφεσῶσιν. ὅτι τῶν τοῖς καὶ τῶν οὐδῶν χηστῶς τῶν καὶ ἡμέρας. Ἐ τὸ δόλιχαίς, ταῦτα παρὰ τὸν τοῖς ἐφεσῶσιν. Ἐ τὸ δόλιχαίς, ταῦτα παρὰ τὸν τοῖς ἐφεσῶσιν. Ergo secundum Aristotelem vasa, seu instrumenta domestica in sua genera & tempora (alia enim singulis diebus, alia singulis mensibus, alia rariis, & semel in anno vsui sunt) & in locos, seu sedes digesta sint. Est ergo cum patris familiâs, tũ verò atq; in primis matris familiâs, secundum Xenophontem, atq; Ciceronem, officium, vt vasa & instrumenta domestica diligenter custodiat, recteq; dispense. Ea enim, quorum vsus quotidianus est (vt quæ ad panificium, lanificium, rem coquinariam pertinent) famulatio ostendere oportet, quo loco reponenda, & quomodo salua, & integra cõseruanda sint, vt cum in forum eundum est; sciant famuli famuleq; vbi sumenda, & in quem locum rursus restitueda sint. Quæ verò non nisi diebus festis, aut eo tempore cum hospites conuiuio extipimus (ταῖς ἑνοδοχίαις) vsui sunt, illa promo corda (τῶν ταμῶν der beschliesserin) commendabit, ita tamen vt numeret prius singula, & in inuentarium eorum conscribat.

Vasa & vtensilia diligenter purganda. Præterea vasa, atq; vtensilia diligenter purgari, mandari, atque extergi debent, ne conuiuio nauseam, & fastidium pariant, de quo egregie Horatius lib. 2. Satyra 4.

Magna mouent stomacho fastidia, seu puer vinctis
Tractauit calicem manibus, dum furca ligurit:
Siue grauis veteri cratera limus adhæsit.
Vilibus in scopis, in mappis, in scobe quantus
Consistit sumptus? neglectis, flagitium ingens.
Ten lapides varios luculenta radere palma:
Et Tyrias dare circum illota toralia vestis,
Oblitum, quanto curam, sumptumq; minorem
Hæc habeant, &c.

Ergo munditiem, nitorem, & elegantiam in vasis conuiuialibus vult adhiberi. Idem libro primo Epist. 1.

Hæc ego procurare & idoneus imperor, & non
Inuitus, ne turpe toral, ne sordida mappa
Corruget nares (offendat, solent enim qui odore aliquo offenduntur, nares contrahere) ne non & cantharus & lanx!

Offendas

Ostendat tibi te, Id est, splendeat instar speculi, tibiq; intuenti cui reddat imaginem.

Vasa ergo coquinaria, escaria, atq; potoria purganda diligenter, & eluenda sunt, ne cibi quantumvis delicati tetrum aliquem fœdantq; ex illis saporem contrahant, & conuiuio sint fastidio, atq; nausea. Apud Phariseos, & Iudeos omnes ποτηρίων, ἑσθίων, καὶ χαλκίων, καὶ κλιῶν βαπτισμοὶς, id est, poculorum, sextariorum, vasculorum abensorum, atque spondarum ablutiones fuisse vsitatas, Marcus ca. 7. testatur, idq; non tam munditiæ, & elegantia, quam superstitionis ergò. De quo sic Luc. 11. cap. Vos quidem Pharisei (inquit Christus) τὸ ἔξωθεν τῆς ποτηρίας, καὶ πίνακος (Matth. 23. παροψιδεῖτε) καθαρίζετε, τὸ ἔσωθεν ὑμῶν γὰρ αἰσχροπραγίας, καὶ πονηρίας, id est, exteriorem poculi patinaeq; partem purgatis, sed quod intra vos est, plenum est rapina & scelere. Matth. 23. ἔσωθεν ἡ γαυροσύνη ἀρπαγῆς, & ἀπρασίας, id est, Intra autem pleni sunt rapina, & intemperantia. Addit, Phariseæ cæce, purga primum quod est intra poculum, & patinã, vt id quoq; quod extra est, purum fiat. His adhuc cõmemoratis simillima hæc sunt verba Franc. Patri. lib. 4. de repub. obseruatione dignissima. Supellectilem in primis vxor, & lauta quæ magis sunt & ad vsus melioris vitæ reseruanda, intra penetralia tutiora suo ordine disponat, vt si quando vsus poposcerit, in promptu sint, nec quærentem fallant. Est enim certissima paupertas, cum rem quam habeas, desideres, & eius indigeas, ignoresq; quo loco proiecta sit. Diligenter apud Xenophon. Socrates Ischomachum illum audit recensentem suis locis singula instrumenta, & domesticam supellectilem, vbi ille fecerit quæ ad rem diuinam pertinent, quæq; ad mundum muliebrem, diesq; festos comparata erant, deinde quæ ad virilem vsus & ornamenta dierũ solennium, arma & tela, artiumq; instrumenta disposita vsque ad muliebre lanificium. Taliter igitur matrona omnia quæ domi habet disponere debet, vt ad vsus facile depromantur, rectè cõseruentur, oculum domina non fallant: vt si quãdo res aliqua ex suo loco translata sit, eam requirat vacuitate admonita, rursusq; collocet: quæ res quidem eam magno labore liberabunt, & penetralia ac reconditoria aspectu longè honestiora reddent. Hæc ille.

Obseruandum quoq; est, in vasis conuiuialibus adhibendum esse modum & delectũ pro ratione vel personarum, vel alimentorum. Nam primò alijs vasis & quidẽ elegantioribus, atq; pretiosioribus est vtendum, si cõuiuio excipias splendidioris fortunæ atq; conditionis homines, alijs verò si conuiuio tibi sint vilioris sortis, tunc enim vilioribus quoq; vtendum est vasis, seu instrumentis. Deinde cum non quæuis materia quibusuis cibis, atq; poculentis sit accommodata, ac saepe vel ex vasculorum materia cibi potusq; licet iucundiatq; salubres, tetros & insalubres quosdã odores, sapores, atq; etiam colores contrahant, vel contra vasa ipsa cibis atq; liquoribus, quibus non conueniunt, vitientur atq; corrumpantur, idcirco diligens danda est opera, vt ijs vtatur vasis, quorum materia singulis alimentis apta sit atq; idonea, quemadmodum faciendũ esse optime norunt ij, qui rei coquinaria atq; escaria sunt periti. Hic etiam obseruandum multos conuiuio suis cœnam auream atq; argenteam lancibus potius, quam cibis necessarijs instructam exhibere, quæ ad oculos potius oblectandum, quam ventrem pascendum facit: cuiusmodi cœnæ pulchram & iocularem descriptionem habes apud Martialem 4. epigrammate.

Ad cœnam nuper Varus me forte vocauit
Ornatus diues, paruula cœna fuit.
Auro non dapibus oneratur mensa, ministri
Apponunt oculis plurima, pauca gula.
Tunc ego non oculos, sed ventrem pascere veni:
Aut appone dapes Vare, vel aufer opes.

Huc pertinet prouerbiũ λαμπρῶν δειπνῶν ἔπειναι, ἢ ἀπώτεται, id est splendida cœna famem non sedat. Et, argentea fame conuiuari, de quibus vide Iunium in Adagijs.

Postremò obseruatu videtur esse dignum, conuiuas nonnunquam vasa seu instrumenta quædam conuiuialia secum adferre debere, quibus inter edendum vtantur. In Festo χόων mortis erat, vt conuiuina χίλω secum deferret, atq; χόα, id est, poculum. Sic hodie saepe conuiuia cultros, cochlearia secum afferunt. Atque hæc quidem de vasis seu instrumentis conuiuialibus in genere sunt dicta.

M 3

ANTIQUITATVM CONVIVIALIVM
DE MENSARVM NOMINIBVS.
SIGNIFICATIONE, VSV SACRO
atque prophano.

CAPVT XVI.

De mensis.

PORRO quoniam mensa principem ferè inter instrumenta conuiuialia locum obtinent, quæ antiquitus conuiuus, postquam accubuerant, fuerunt appositæ (secundum illud Pherecratis, ἔπειθ' ἡ καὶ αὐλὴν δὲ σὺ τὰ πρὸς τὴν φέρει. Agedum accumbant: tu vero mensam adfero) commodus hinc ac ferè proprius de ijs videtur esse dicendi locus. Exordium autem ducam a nominibus, quæ quidem in omnibus linguis sunt πολυσημία.

Nomina mensarum.

Hebraeis Mensa שולחן Schulchan dicitur, a שולח, quod est mittere, & extendere, & nuda re significat: a missione, seu extensione sic dicta, quod erat tabula longior, quàm lata, ut nonnulli volunt. Chaldaicè dicitur פארהא Parorah Ind. 1. Mensa autè in sacris literis Veteris & Noui Testamenti cum propriè pro tabula, cui cibaria vel etiam alia imponuntur, tum tropicè pro cibis, conuictu, conuiuio, quibusuis deniq; bonis atq; commodis tam corporis, quàm spiritualibus usurpatur. Vt Psalm. 23. vers. 5, Paras, siue instruis, adornas (verbum enim פָּרַס proprie aptè, & ordine disponere significat) in conspectu meo mensam meam coram hostibus meis: hoc est, me, vel inuitis ac frustra furentibus inimicis meis, omni bonorum genere cumulas. Hunc Psalmum Iudei scelerati, quoties inuitantur a Christianis (id quod Mollerus, vir doctissimus, in suis commentarijs in Psalmos, se aliquoties expectum esse dicit) ad mensam recitare solent, & imprimis hunc versum, tanquàm triumphantes & insultantes nobis, alta voce pronunciant. Iob 16. vers. 16. Faciet mensam tuam plenam pinguedine: hoc est, te benignè, lauteq; tractabit. Psalm. 69. vers. 23. Sit mensa eorum coram ipsis in laqueum: hoc est, omnium bonorum corporaliū affluentia in illorum perniciem interitumq; conuertatur. Paulus Rom. 11. interpretatur, Messiam, & sacram scripturam, quæ illis fuit tanquam mensa saluberrimis epulis instructa, in extremum, ob obstinatam illorum contumaciam, exitum fuisse conuersam. Sic Psalm. 78. vers. 19. Parare mensam in deserto, hoc est, in tristi squalidq; deserto atere, atque fouere. Prouerb. 9. Sapientia dicitur aedificasse domum, & preparasse mensam aut conuiuium, ad eamq; omnes inuitare: mensa ibi pro praeclaris vitæ præceptis, atque documentis usurpatur. Sic mensa, quam Christus promittit suis Apostolis in suo regno, Luc. 22. nihil est aliud, quàm eternorum illorum bonorum plena, cumulatq; fruitio. Act. 6. δὲ ἔκαστος ἐστὶν τραπεζῆς, ministrare mensis, est videlicet atq; elemosynas pauperibus distribuendi munere fungi. Malach. 1. Mensam Kumhi, altare interpretatur, ut & Ezechielis 41. altare mensa nomine insignitur. Vnde etiam 1. Cor. 10. mensam nonnulli volunt pro altari accipi.

NOTA.

τραπεζα.

τρίπους.

τραπεζῆς significatio.

Græci mensam τραπεζαν vocant, quasi τετράπεζαν, hoc est, τετράπων, quatuor pedibus insistentem, teste Athenæo & Eustathio qui Ἰλ. λ. & Ὀδ. Α. sic scribit τραπεζα, ὅτι παρὰ τὸ τῆσ-σάρας πὸδ' αὐτῆς ἔχειν λέγεται οἰονεὶ τετράπεζα καὶ στρογγύλη. Idè testatur Etymologus τραπεζα, τετράπεζα, τῆσάρας πῆξας ἔχουσα. αὐτὸ δὲ τὸ παλαιὸν τραπεζα, τετράγωνοι ἦσαν. Ἰλ. λ. & Ὀδ. Α. Alio quoq; nomine a tribus pedibus τρίποδα vocarunt. Pollux, ἡ δὲ ἑποικειμένη οἷς ἑφοῖς τραπεζα, καὶ τρίπους αὐτὸ καλεῖται, hoc est, Ea quæ supponitur cibis mensa, etiam tripus appellatur. Aristoph. in τελευσιεῦσι, τρίπεν τρίποδα appellat: eadem voce τρίποδ' & vti-ur etiam in ἐκκλησίᾳ. Cratinus, inquit Eustath. Ὀδ. Α. τρισκελὴ λέγει τὴν τρίπεν, cum dicit, τραπεζαί τρισκελεῖς σφιν δάμνα. Porro vox τραπεζα apud Græcos varia significata habet. Nam primò discum, siue tabulam illam epularem significat, cui vasa escaria, & cibi imponuntur, in qua significatione hinc a nobis accipitur. Deinde metonymicè cum in singulari, tum in plurali numero creberrimè pro conuiuio, cibis, atq; ferculis usurpatur. Pollux τραπεζῆς δ' ἐστὶν ἀλυσὴ καὶ τὰ σιτία τὰ ἐπ' αὐτῶν θήμενα. Eustath. ἐπιθέμενα τραπεζῆς βρώματα (quæ idcirco etiam ἐπιτραπέζια αὐτῶν vocabulo appellantur, quasi dicas mensalia) Athen. lib. 2. πῶντων τραπεζῆς καλεῖται τὰς ἀφ' ἑθῆσιν τὰς αὐτῶν, hoc est, in omnes mensas vocatè ista fercula, siue cibaria, quæ apponebantur. Hinc τραπεζαί αὐτῶν, δ' ἑτέρας, τρίται, hoc est, mensa prima, secunda,

cunda, tertia, auctore Polluce, pro ferculis. Τετράπεζαι quoq; eodem teste, dicebantur αὐτῶν πῶντων, καὶ ἀπόδρα, αὐτῶν νῦν μετὰ τὴν ἀναστάσιν, hoc est, orbis, lancee, siue disci, qui mensis imponebantur. Α τραπεζα, τραπεζοφόρα, trapezophora appellantur columella, siue pedes, quibus imposita sustinentur mensæ apud Paul. in l. 3. de Spp. leg. Germanicè Tischstollen / oder süß. Cic. Epist. Famil. 7. ad Fabium Gallum: Quod tibi destinatas trapezophoron, si te delectat, habebis: sin autem sententiam mutasti, ego habebō. De hac voce sic Pollux li. 10. Licet porro mensam, in qua pocula reponuntur, dicere τραπεζαν, aut etiam μεσπεν: vel si quis ambitiose ne nouis quidem abstineat, trapezophorum, velut qui mensam gestet. Cæl. lib. 7. cap. 12. Trapezophorum apud Ciceronem intelligi vult statuam, quæ poculorum mensam sustineret. Nam ex Vitruuij doctrina manifestò liquet, imagines hominum exsculpi solitas, quæ columnas subiectæ fulcirent, aut tigna, vel id genus alia, quas Græci atlantas vocant, Latini telamonas: quo in genere habentur, quæ caryatides vocantur, nec non epistylia sustinentes statuæ Persicæ. Hæc Cælius Bayffius eadem putat esse, quæ a Latinis Repositoria vocantur, a reponendo, quod in ijs mensæ reponerentur. Plin. lib. 18. cap. vlt. Nec noui & in conuiujs mensisq; nostris vasa, quibus esculentum additur, sudorem Repositoria linquentia diras tempestates prænunciant. Idem Repositoria lib. 33. cap. 11. Iam verò & mensas repositorijs imponimus, & ad sustinenda opsonia interradimus latera, mensarum intellige, inquit Bayffius. Idem in eodem, cap. 11. Cornelius Nepos tradit, ante Syllæ victoriam duo tantum triclinia Romæ fuisse argentea: Repositorijs argentum addi sua memoria captum. Fenestella dicit, qui obiit in nouissimo Tyberij Caesaris principatu, sed & testudinea tum in vsu venisse: Antese autem paulò, lignea, rotunda, solida, nec multò maiora, quàm mensas fuisse. Se quidem puero, quadrata & compacta, aut acere operta, aut cedro capisse. Mox additum argentum in angulos, lineasq; per commissuras. Cum verò Plinius, addit Bayffius, solida dicat repositoria, damnantur inscitia ij, qui pro loculis, & reconditorijs interpretari sunt. Cur autem Veteres habuerint mensas argenteas, stanneas & figulinas, vide Mercurialem de præseruat. a venenis.

Hæc eadem de voce obseruatu digna sunt quæ scribit Gesnerus lib. 1. de Quadrup. Repositorium, inquit, Grammatici interpretantur, id quod super antiquorum mensa reponeretur ad fercula collocanda, quæ subinde vnà cum ipso repositorio adfererentur, & aufererentur. Plin. lib. 28. Bibente conuiuia mensam & repositorium tolli, inauspicatissimum indicatur. Videtur autem per epexegetin addidisse & repositorium, innuens non integram mensam, sed repositorium tantum cum ferculis auferri solitum. Proinde cum veteres auferri, & auferri mensas meminerunt, per Synecdochen de repositorijs tantum intelligo. Solent etiã nostri mensis repositoria (Tischblat) id est, opercula lignea imponere (quæ commode eis demi reponiq; possint, vnde & appellata mihi videntur) vel munimenti gratia, ut pretiosis: vel vsus, ut calculatio per cretam super eis fiat: vel ornatus, ut cum diuersis coloribus floram alijsue inducuntur: vel deniq; ut latiuscula mensæ fiant: sunt enim repositoria ipsis quas tegunt mensis latiora, ut constat ex Plinij verbis 33. 11. Repositorijs, inquit, argentum addi, & c. & paulò post: Antese autem paulò lignea rotunda solida, nec multò maiora, quàm mensas fuisse. Quod si quis, addit Gesnerus, nec vsu nec figura repositoria veterum (quibus tamen nec ipsis certa figura fuit) nostris conuenire dicat, hoc certè conuenit (respondebo) quod vtraq; mensis imponantur, & possent nostra, si moris esset, eundem vsum præstare. Errant igitur Grammatici qui repositorium simpliciter exponunt loculos vel reconditoria, vbi aliquid reponatur vel recondatur, quod & Bayffius ante nos animaduertit. In illis autem Plinij verbis paulò ante citatis: Iam verò & mensas repositorijs imponimus, Gesnerus suspicatur legendum, mensis repositoria, cum hæc illis maiora fuerint. Repositorium ex Athen. θύβη appellatum, ibidem docet Bayffius, & id genus repositorij Gallicè chapeletz vocari, quorum vsus sit ad sustinendas lanceas & discos: in quo quidem, inquit Gesn. parum sibi constare videtur. Inuenio αἰβω per ieta solum apud Grammaticos pro calathæ ex folijs contexto in arcæ vel cistæ formam. Hæc habet Gesn. in suo illo Cornucop. Sic enim mihi verè videor posse appellare libros illos animalium, multiplici rerum utilissimarum atq; iucundissimarum varietate, plurimorumque locorum correctionibus refertos, ita ut dolendū sit indicem rerum atq; verborū in illis desiderari.

Mensam Latine nonnulli volunt dictam a mandendo, siue edendo. Isidorus: Ab esu, & co-

Mensa Latine vnde dicta.

omnibus excellentem fuisse illam, cui panes Propositionis erant impositi. At Lyranus probabile esse dicit, singulis his mensis etiam panes illos sacros fuisse impositos, ita ut in omnibus mensis fuerint 12. panes. Mensa porro illius panariae, siue Propositionis, huiusmodi quandam allegoricam explicationem affert Clemens Alexand. Strom. lib. 6. Mensa, inquit, in templo erat sex cubitorum, & cuius pedes 4. erant circiter vnius cubiti & dimidij. Colligunt ergo omnes cubitos duodecim, conuenienter 12. mensum conuersioni, quae fit per circulum anni, quibus terra omnia producit, & conficit, cum quatuor temporibus anni iuxta consuetudine. Terrae autem, ut arbitror, imaginem mensa significat, quae 4. fulcitur pedibus, astate, autumno, vere, hyeme, per quos annus ingreditur. Quocirca dicit etiam mensam habere undulas inflexas & tortiles, aut quod temporum conuersionibus omnia circumagantur, aut fortasse significauit terram, quam Oceanus circumfluit. Haec ille. Iosephus similiter & Theodoretus atq. alij mensam illam volunt fuisse sphaericae figurae, in qua fuerint 12. signa Zodiaci, ac proinde significasse annum 4. temporibus diuisum, quibus singuli fructus ex terra nascuntur, alij mensam terrae volunt fuisse typum, panibus autem frugum prouentum fuisse adumbratum. Sed haec significationes videntur esse extraordinariae, non enim physica, sed metaphysica, seu spiritualia Deus voluit his figuris adumbrare. Simplicius igitur forsitan dicemus, mensa illa vel Christum, & eius verbum siue doctrinam (quarum verum quae est mensa, siue panis vitae) fuisse adumbratam. Vel etiam mensa illa Propositionis, Ecclesiae: panes autem Propositionis, siue Facierum, Christi (qui est panis vitae, quem pij, & in primis Verbi ministri semper in conspectu, atq. ante oculos sibi propositum habere debent) fuerunt symbolum. Duodenarius autem numerus signum est perfectionis, Christus enim vnicus est & quidem perfectissimus & ἀνάρχος, & panis vitae vniuersae Ecclesiae, quae & ipsa 12. tribuum numero in sacris litteris designatur. Haec de mensis sacris veteris Testamenti.

In Nouo Testamento mensa fit mentio 1. Cor. 10. in qua nimirum coena Dominica celebrata fuit. Non potestis, inquit Paulus, mensae Domini participes esse, & mensa demoniorum: quo tamen in loco Mensa etiam Meronomicos pro epulo usurpatur. Christum in mensa sacrosanctum illud suum conuiuium primo instituisse, ac cum charissimis suis discipulis celebrasse, Evangelica historia testatur. Hanc mensam auro purissimo coopertam, atq. infinitis propemodum gemmis ornata, ex Toledo occupata Musaeum Arabum ducem secum reportasse testatur Leo Afric. lib. 5. c. 79. In primitiua quoque Ecclesia mensarum in celebratione coenae Dominicae usum cum alia litterarum monumenta, tum illa Nicena Synodi verba testantur: In diuina mensa ne humiliter intenti simus ad propositum panem, & poculum: sed exaltata mente, fide consideremus, situm esse in sancta illa mensa Agnum Dei, tollentem peccata mundi, qui non victimarum more a sacerdotibus sacrificatur: & preciosum illius corpus & sanguinem vere sumentes nos credere. haec esse nostrae resurrectionis symbola. Prisci mensas suas appellauerunt altaria, proculdubio ad imitationem patrum veteris Testamenti. ~~Et Christi, et postolorum & primitiuae Ecclesiae exemplo, mensa videtur quaedam mensa, quae dicitur. Verisimile ille, impletis, ait, legalibus, & peracto in cruce sacrificio per Christum, aliam hic rationem Ecclesiae, quam olim Synagogae instituit. Mensam dedit in qua epuletur, non autem in qua offerretur victima. Nec sacerdotes consecrauit, qui offerrent sacrificarentq. sed ministros dedit, qui epulum sacrum distribuerent. Ara fixa & stata, pecudibus mactandis, & ignibus fouendis magis sunt idoneae, quae tamen damnari non debent, si Dominicae coenae inseruiant. Haec de mensis sacris, siue religiosis.~~

Mensa porro superstitiose, quas vere mensas demoniorum, secundum Paulum appellare possumus, fuerunt illae gentium idololatricarum mensae, in quibus & mactare, seu immolare, & epulari, & omnis generis vasa reponere consueuerunt, quarum creberrima apud auctores fit mentio. A Graecis θυωρίς & τετραπέζου θυωρίς, mensa sacris vbius dicata, teste Hesychio, fuit appellata, hoc est, in qua reponerentur ea, quae dijs offerrebantur, ἢ τὰ θύνα φυλάσσεια: ἢ τὰς ἱερῆς, ἢ κερυφῆς, ab ἀρῶν, id est, φυλάττω, custodio, seruo. Dioge. Laert. in Pherec. ἐλέγχετο, ὅτι θεοὶ τῶν τετραπέζων θυωρίζονται. Pollux lib. 4. de partibus Theatri: ἢ τετραπέζου πύματα ἢ χυμῶν, ἢ θυωρίς, ἢ θυωρίς ὀνομάζεται. Hinc θυωρίτης, qui sacrae mensae ministrat, vel simpliciter mensarius, & θυωρείδω, in sacra mensa epulari, ἐναχίδω Hesychio. Arnobius lib. 2. Sacras, inquit, facitis mensas, salinorum appositu, & simulachris deorum. Sic Curiales mensae dicuntur, in quibus

Mense superstitiose.
θυωρίς.
θυωρίτης.
θυωρείδω.

quibus immolabatur Iunoni, quae Curitis esse dicuntur. Et Cicero de Natura Deorum, Mensarum argentearum in delubris mentionem facit. Idem, Verrem dicit, mensas Delphicas e marmore, vniq. maximam vasorum Corinthiacorum ex omnibus adibus sacris Syracusis abstulisse. Anclabris (inquit Festus) est mensa ministerijs diuinis apta. Vasa quoq. aenea, quibus sacerdotes v- tantur, appellarunt Anclabria, nimirum ab anclare antiquo verbo, quod haurire significat, a Graeco ἀντλῆν deductum. Liuius, Florem anclabant Liberi ex carcheijs. Asidelæ similiter, te- sic Festo, fuerunt mensae, ad quas sedentes Flamines, sacra faciebant. Mensas sacras Romano- rum in templis ligneas fuisse, Dionys. Halicar. testatur. Festus, Mensas olim apud Ethnicos in adibus sacris, ararum vicem obtinuisse, testatur. Idem luculenter testatur Macrob. lib. 3. cap. 11. in illum locum Virg. 8. Aeneid.

Anclabris.
Anclabria.
Asidelæ.
Mense apud Ethnicos in sacris adibus, araru vicem obtinuerunt.

In mensam lati libant, diuosq. precantur.

Cum non in mensam, sed in aram, secundum morem, libare debuerint. Ad illius quaestiones explicationem sic ait: In Papyriano iure euidenter relatum est, Ara vicem posse prestare mensam dedicatam, ut in templo, inquit, Iunonis populoneae augustata mensa est. Namq. in fanis alia vasorum sunt, & sacra suppellectilis: alia ornamentorum. Quae vasorum sunt, instrumenti instar habent, quibus semper sacrificia conficiuntur. Quarum rerum principè locum obtinet mensa, in qua epulae, libationesq. & stipes reponuntur. Ornamenta vero sunt clypei, corona, & huiusmodi donaria. Neq. enim donaria dedicantur eo tempore, quo delubra sacrantur. At vero mensa, arulaq. eodem die, quo aedes ipse dedicari solent. Vnde mensa hoc ritu dedicata, in templo arae usum, & religionem obtinet puluinaris. Ergo apud Euandrum quidem fit iuxta libatio: quippe apud eam mensam, quae cum ara maxima, more vniq. religionis, fuerat dedicata, & in loco sacro, & inter ipsa sacra, in quibus epulabantur. In conuiuio vero Didonis, quod tantum regium constat, non etiam sacrum fuisse, apud humanam mensam, in triclinio, non in templo, quia non erat religiosa, sed usurpata libatio, solam fecit libasse reginam, (Et in mensa laticum libauit honorem) in cuius persona nulla obseruationis necessitas, et multa ad usurpandum in potestate permissio. At vero hic omnes in mensa lati libant, diuosq. precantur: quia quod rectè fieri nouerat, ab omnibus simul in templo epulantibus, & vni sacrae assidentibus mensa factum esse memorauit: Sersius in illud Virgil. Aeneid. 1. Dixit, & in mensa laticum libauit honorem.

Mensa in templo arae vicem praestat.
Mensarum v- sus in templis.
Mensarum deo dicatio.

More, inquit, sacrorum, tangitq. ritum Romanorum, qui paniceas sacrasq. mensas habebant, in quibus libabant. Heus etiam mensas consumimus? inquit Iulus.

Mensarum usus prophanus, est in epulis prophanis, & is quidem triplex. Nam vel in ijs pocularium, aliaq. vasa epularia collocantur, vel pecora in ijs mactantur, cibiq. omnis generis dissecantur, vel deniq. cibi in ijs collocantur, & ex iisdem a conuiujs ad illas accumbentibus, assidentibus, aut etiam assantibus capi solent. Horum nunc nomina, & exempla quaedam subiungam. Mensarum pro abaco Graece ἐφ' ἢ τὰ ἀβᾶκος & ἀβᾶκος, inquit Ammonius, id est, in quo res deponunt: & Suida teste, proprie ἀβᾶξ dicitur ὁ μὲν ἐξ ὧν βᾶσις, inde diminutiuum ἀβᾶκιον. Vtrumq. vocabulum usurpatur cum pro tabula quadra, quae supponitur crassiusculae summitati columnae: tum pro tabula calculatoria, in qua logistica, seu calculatores numeros deletiles: mathematici, lineas & figuras ducunt: (Persius, Nec qui abacos numeros, veteres Pythagoricam mensam appellauerunt) tum pro tabula lusoria: (Suetonius de Nerone, quotidie in abaco luderet. Macrob. lib. 1. Quem diem, inquit, omnes plerique abaco, & larrunculis conterunt) tum deniq. pro mensa, in qua omnis generis vasa exponuntur. Ammonius tamen haec ita vult differre, quod ἀβᾶξ proprie sit mensa generis in triclinijs, vbi vasa omnis generis exponi solent: ἀβᾶκιον autem tabula illa calculatoria, in qua vel numeri, vel lineae ducuntur. ἀβᾶξ quoque, teste Eustathio, Ὁ Α. Δ. significat ἀλογον, ἀσωτέρον, ἀπειρον, ab a priuat. & βᾶξ, id est, loqui: vnde ἀβᾶξ idem quod ἀγορεύ, &c. sed hoc obiter. Latine similiter Abacus, & Abaculus, quae a Graecis deriuantur, aliàs ornamentum columnarum, siue columnarum cubile, Virruuius, hoc est, planities structa, ad sessum habitis: aliàs tabulam Geometricam: aliàs tabulam supputatoriam, seu calculatoriam: aliàs denique mensam poculorum, siue vasorum significat, in qua postrema significatione hic a nobis usurpatur. Huiusmodi autem mensarum usus & antiquissimus est, & communis vehementer ac peruagatus. Iuuenal. Satyr. 3.

Mensarum usus prophantis triplex.
Mensarum pro phanarum nomina.
Abax & Abaculus si- gnificationes.
Discrimè inter ἀβᾶκον & ἀβᾶκιον.
Vide Cal. lib. 7. cap. 6. & 31. & lib. 24. cap. 12.
Abacus & abaculus.
Mense poculorum seu vasorum.

Lectus erat Codro Procula minor, vrceoli sex Ornamentum abacis. Ansonius, Fama est fidelibus conasse Agathoclea regem, Atq; abacum Samio saepe onerasse luto.

Varro, Sic, ut abacum argento ornari videmus, ut alia parva sint, alia disparia, sic in Oratione. Cic. 4. Tuscul. Abacos complures ornant auro, & argento calato. Idem in Verrem, Ab hoc abaci vasa omnia, ut exposita fuerunt, abstulit. Liuius, Cn. Manlio Volsone de Asiaticis triumphante, inter alia que magnifica suppellectilis habebantur, monopodia quoque et abacos dicit fuisse aduectos. Plin. lib. 37. cap. 2. de Pompei triumpho: Vasa ex auro, & gemmis abacorum nouem. Idem eodem in lib. & cap. Abacis etiam, oscarijsq; vasis inde expetit. Et paulo infra eodem in cap. Murrhina humorem putant sub terra calore densari: amplitudine nusquam paruos excedunt abacos. Apuleius lib. 2. Abacum pascue vinulentum vocat, interprete Beroaldo, opipare, laute, copioseque omni vinorum genere instructum, ut sic epitheton mensa vinarie accommodatum: in alijs tamen exemplaribus legitur Hirulentum, quidam corrigunt inrulentum. Sidorius libro secundo, epistola ad Domitium, abacum nitentem vocat, interprete Baptista Pio, locum sessui non ingratum, in qua significatione vult etiam a Plinio accipi, cum alias, ut idem addit, abacus sic custodiatum repostorium, & peculiariter promptuarium poteriorum. Vitruuius lib. octauo: Extructas cum habeant argenteorum vasorum mensas. Hic mensa, pro abacis ponuntur. Apud Lucianum in Lexiphane, mensa poculorum Δελφικη appellatur, ποτήρια δ' ἐκεῖ παύοιαι ἐν τῆς Δελφικῆς & τεραπέζης, id est, omnis generis pocula iacebant in Delphinide mensa. Hanc Porphy. Latine Delphicam vocauit, ad quam alludit Horatius in Sermonibus,

Et lapis albus Pocula cum cyatho duo sustinet, &c. Iuuenalis item, Et recubans sub eodem marmore Chiron.

Cel. lib. 8. cap. 6. Hoc vocabulum obscurum, & obsoletum: nam in illo Dialogo irridet affectatores obscuri, & inuicem sermonis, qui verbis plerumque obsoletis, vetustis vel etiam nouis, & a se primum confectis vtuntur. Videtur alludere ad tripodem Delphicam. Θύβη quoque ab Athenaeo dicitur libro 4. ut vult Bayffius, repostorium, In quo lanx cum obsonio reponitur. Verba Athenaei haec sunt: πίναξ, ἀπὸ τῆς πίνας τὴν ἀξίαν ἔχουσα ἐν τῇ θύβῃ κατὰ τὸ μέτρον ἀργυρῆς, ἀπὸ τῆς ἰχθυῶν ὀπίων, hoc est, Lanx dimetiens, magnitudine bicubitalis, in repostorio collocata argenteo, piscium assatorum referta. Hodie mensa huiusmodi poculorum, atque vasorum, siue struenda valde sunt vsitata, & vulgo abaci siue mensa credentia appellatur, Germani Credentz tisch/buffet/anrichtisch oder tafel/Galli buffet, dresseoir, chapelet. Itali Buffeto, Credenza vocant.

Mensa coquinaria. Mensa porro coquinaria, ut eam Plinius vocat, Graece τεραπέζην, in quibus coqui pedes mactant, dissecant, atque diuidunt, cibos coctos imponunt: a Graecis antiquitus, teste Polluce libro 6. ἰλιός: a recentioribus comedίς ἐπιπόπιον fuit appellata, qua vox posterior etiam apud Menandrum reperitur. Eadem etiam, teste Polluce libro 10. Ζάνιον, & ἐπιζέλι & appellatur, ein hauwflotz/hauwbancf. Vide Erasmus Chiliad. 2. Centur. 10. Adag. 83. ἐπιζέλι & τρυγίς, in quo coqui secant carnes. ἰλιός vox Homero est vsitata,

Αὐτὰρ ἐπεὶ ὠπῆσε, καὶ εἰς ἰλιόισιν ἔθηκε. Athen. lib. 4. Mensa, inquit, est μαγειρικὴ, id est, coquinaria: unde τεραπέζοιοι, ἰλιόδοται, & ἰλεαφοὶ dicti fuerunt, de quibus alio in loco. Germanice fleischbancf/Euchybancf/anrichtisch.

Mensa vinarie Cylibathum. Mensam vinarie rotundam, Varro dicit cylibathum olim fuisse nominatam, ut etiam nunc in castris, declinatam, ut videtur, a Graeco κύβητις. Altera vinarie mensa, inquit idem, erat lapidea, quadrata, oblonga, vna columella, Cartibulum vocata. Hanc, dicit, se puero ad compluuium apud multos poni fuisse solitam, & in ea, & cum ea aenea vasa, itaque a gerendo geribulum, inde Cartibulum postea fuisse dictum. Erat praeterea, ut idem inquit, tertium genus mensa, & quadrata vasorum, quod vrnarium fuit dictum, quod

vrnas

vrnas cum aqua potitas ibi potissimum habebant in culina. Ab eo etiam nunc ante balneum laeas, ubi poni solebant vrnae, Vrnarium vocatur.

DE MENSARVM VARIA FIGVRA ATQVE FORMA.

CAPVT XVII.

MENSAS escarias, antiquitus Cibilas dictas, Varro testatur apud Romanos primum quadratas fuisse, cuiusmodi etiam suo tempore in castris fuerint: postea factas esse rotundas. Cartibulum, mensa vinarie, & Vrnarium, mensa vrnarum, quadrata fuit: at vinarie mensa vinarie genus ipsum quoq; rotundum fuit. Athen. lib. 14. dicit veteres cum sibi persuassissent mundum esse rotundum, mensam quoq; fabricasse κυκλωδεις, hoc est, rotundam, nec non tripodas Dijs consecratos, adhuc placentas, (ὀβείαι) pocula, panes fecisse rotundos. Inde ὀβείαι dictum, quoniam forma rotunda ἀπὸ τῆς οὐραίας, καὶ ὀβείας τέλει, perfecta et absoluta. Apud Plutarchum similiter lib. 7. Sympos. Probl. 4. Lucius mensa sibi dicit videri terrae esse μίμημα, hoc est, simulachrum: propterea quod & nos alit, & rotunda etiam est, & stabilis (σπογγύλιον, καὶ μόνιμον) unde recte ἐστία, hoc est, Vesta a quibusdam appellatur. Scaliger lib. 1. Poet. & tibias conuiuiales, παρῳνίαις dictas, pares, & aequales, easq; pusillas fuisse, ad significandum aequalitatem conuiuioꝝ: & rotundam olim mensam, ne quem sibi prelatam quispiam conquereretur. Mensas Celtarum ligneas, humiles & circulares fuisse Athenaeus testatur lib. 4. Ab hac forma rotunda, mensa orbis quoq; fuerunt appellatae. Cic. Quingentis millibus orbem sibi emit. Martialis: Vt Mauri Lybicis centum stent dentibus orbis. Iuuenal. Satyr. 1. Nam de tot pulchris, & laeis orbibus, & tam Antiquis, vna comedunt patrimonia mensa, Hoc est, Mensis citreis orbicularis. Eustath. Od. A. in illud παρὰ δὲ ζέσις ἐπένοος τεραπέζην,

Quod hemistichium crebro apud Homerum occurrit, sic commentatur, τράπεζαν δὲ τὰν νεύεισθαι εἰπὼν, ἐμπαίνει μὴ πὸ κυκλωτέρας εἶναι τὰτε τὰς τεραπέζας, ἀλλὰ τεταυσμένους εἰς μήκος, hoc est, Cum mensam dixerit extendi, significat mensas tum temporis non adhuc fuisse orbicularitas, sed extensas in longitudinem. Addit deinceps: Forisan postea excogitatae fuerunt rotunda, propter τὴν ἀνυπερβλητὴν ἰσότητά, καὶ ὁμοιοῦσιν τῆς τροφοφόρῃ ἀλῶν, hoc est, propter summam aequalitatem, vel ad similitudinem areae victum ferentis. Mensa quoque veterum alia quatuor pedibus siue fulcris fulciebantur, quae τεραπέζαι proprie, quasi τετραπέζαι fuerunt appellatae, de qua supra. Aliae tribus, quae tripodas dictae sunt, & antiquitus etiam militares, de quibus Athen. lib. 2. cap. 7. Horat. Carm. lib. 3. Ode 8.

Donarum tripodas, praemia fortium Grainum Idem i. Sermonis, modò mihi sit mensa tripes, & Conchafalis puri.

Homerus in Odysea memorat Alcinoium inter caetera Xenia Vlyssi tripodem magnum dedisse. Mensa quoq; Delphica Cic. mensa tripodanea, nonnullis videtur dicta a Delphici tripodis similitudine, Δελφικὴ Luciano, de qua voce supra. Monopodia deniq; Liuius mensa, quae vni solum pede fuerunt suffulta, quae olim pulcherrimae lautissimaeque censebantur, qualia ex Asia deuicta C. Manlius Romam in suo triumpho aduexerat. Guil. Philander in suis commentarijs in Vitruuium testatur, se Romae vidisse in aede D. Eustathij, & alijs locis, nec non Mutinae, sculptum in marmoribus singulis iacentem in lecto hominem subiecto puluillo cubito, apposita ad lectum tripode mensa, aliquando monopodio. Venetijs quoq; duo eiusmodi marmora dicit ostendisse Ioannem Franciscum Valerium Venetum, Romanum vnum, pusillum illud quidem: alterum e Peloponneso vsque aduectum. Bayffius vult, veteres non vsos fuisse mensa bipede, etiamsi apud Martialem dicitur lib. 12. in Vacerram,

Ibat tripes grabatus, & bipes mensa,

Mensa apud Romanos primum quadrata, postea rotunda facta fuerunt. Mensa terrae simulachrum cur. Terra Vestis dicta. Celsarum mensa. Mensa a forma rotunda, orbis dicta.

Mensa cur rotunda facta fuerunt. Mensa veterum alia quatuor pedibus, alia vni solum fulciebantur.

Δελφικὴ. Mensa Delphica.

θύβη.

Mensa credentia.

Mensa coquinaria.

Mensa vinarie Cylibathum.

Cartibulum. Vrnarium.

Et cum lucerna, corneoq; cratere.

Mensa vel sublimis, vel humilis. Mensa quoq; vel sunt sublimes, vel humiles. Celrarum mensa fuerunt humiles, non multum a terra exaltata, teste Athenæo. Apud Indos, ut Philostratus scribit, mensa in regio conuiuio fuit altaris instar, usq; ad hominis genu sublimis, quæ in medio struebatur, quamq; in semicirculum compositam, triginta homines, quasi chorus, ad manducandum circumstitebant. Fuit porro apud veteres mensæ genus, sigma Græcæ litteræ capitalis, prisca usitata, effigiem referens, figura C. siue luna specie. Vnde Martialis Epigram. lib. 14.

Accipe lunata scriptum testudine signa

Octo capit, veniat quisquis amicus erit.

Et alibi,

Septem signa capit, sex sumus, adde Lupum.

Heliogabali consuetudo. Lampridius dicit, Heliogabalum hanc habuisse consuetudinem, ut octo caluos rogaret ad cenam, item octo podagrosos, octo surdos, octo nigros, octo longos, octo pingues, cum capi non possent uno eodemq; sigmate, ut ea ratione maior subinde risus spectatoribus moueret. Idem, eodem teste, primus adiuuenit sigma humi consternere, siue lectulis, ut a pedibus vres ad restandum spiritum soluerent. P. Crinitus lib. 19. cap. 10. in hæc duo loca, mensa dicit fuisse genus, quæ luna similitudinem haberet, formamq; præferret litteræ Græcæ. Bapt. Ignat. in Lampridium, Sigma, inquit, veteres sellam in formam & litteræ constantem dixere, spiris inuolutam, ab elemento sigma. Sidonius quoque lib. 2. epistol. ad Domitium: Ita ut ministeriorum sese non impediendo famularu, tot possit recipere sellas, quot soli sigma personas Ioan. Baptista Pius in illum locum, Sigma mensula ea positissimum figura affabrè leuigata, & exculta, uti sex caperet maiori ex parte conuiuas, in similitudinem elementi Græcæ, implicatioribus spiris incurua, non ab simili fortasse figura ab ea, quam Lucianus in Lexiphane Delphinidem appellat. Et paulo post: Sigma vocitatum a litteræ Græcæ similitudine, quemadmodum zeta, siue zecula a z litteræ figura: etiam si sint, qui dicitur zeta, hoc est C, viuere desectant. Lampridius in Heliogabalo, recenset sigma iuuenibus esse stratum: ubi perperam Syma, non sigma scriptum. Legimus & antistigma. Cælius lib. 12. cap. 18. Sigma apud Lampridium, dicit, non semel inueniri pro diæta positum, siue stibadio, siue cœnatione. Idem signa, vel a Græci elementi figura dici tradit, vel ab eius elementi titulo, qui foribus superponebatur: qua nota discubitoris silentium indici videbatur, ut a conuiuio surgentes, si quid forte licentiis foret dictum, eius volentes obliuiscerentur. S. enim silentij habet notam, & ipsa littera sigma creditur appellata παρὰ τὸ σίλειον. Hoc ridiculè a Cælio dici vult Brodæus lib. 3. Miscel. cap. 14. Hæc sunt doctorum quorundam virorum de hac voce sigmatos opiniones: quarum illa mihi verisimillima videtur, asserentium sigma esse mensæ genus litteræ C. (vnde etiam dicti) siue luna dimidiata similitudinem referens, ut ex Martiali patet. Falluntur ergo, ut Iunius quoque in suo Nomenclatore vult, qui vulgata litteræ sigma similitudine expressam mensam figurari existimant. Sic & processus vnus omoplate, qui aliàs etiam ἀγυροειδὴς & ποταμοειδὴς appellatur, σιγμοειδὴς δὲ ποταμοειδὴς, & sinus seu cavitates semicircularis in cubito, inter duas cubiti apophyses comprehensa, in quam brachij extremum, trochleæ simile, inseritur, σιγμοειδὴς & σιγμοειδὴς, & cartilagine, quibus aspera arteria contexitur, semicirculariter χόνδροι σιγμοειδῆς, & deniq; tres membranulæ, ad orificium venæ arterialis posite, quæ intus orta extorsum feruntur, σιγμοειδῆς appellantur: propterea quod hæc partes omnes semicirculares sunt, & antiquæ Græcorum litteræ C. imaginem referunt, ut Gorrhæus tradit in suo libro Definitionum medicinalium. Mensa perpetua Virgilio est longa, & a capite atrij cœnaculij in extremum recessum excurrens: cuiusmodi hodie ferè Gallorum, Italicorum, Polonorum, aliarumq; gentiũ mensæ sunt. Ac omnino nostris temporibus omnis generis atq; formæ mensas, ut rotundas, quadratas, monopodas, dipodas, tripodas, tetrapodas, fixas, portatiles affabrè artificiosq; elaboratas videre licet.

De voce sigmatos doctorum virorum opiniones. Pub. Crinitus. Bapt. Ignatius. Sidonius. Ioan. Baptista Pius.

Lampridius. Antistigma. Cælius.

Opinio de voce sigmatos.

Mensa perpetua.

DE MATERIA MENSARVM.

CAPVT XVIII.

VERVM

VERVM ut forma, ita materia quoq; mensarum & olim, & hodie varia est, atq; multplex. Confiuntur enim ex auro, argento, marmore, ebore, lapidibus, gemmis, ex lignis prætiosis & odoratis: quarum nunc exempla quedam antiqua subiungam. Mensæ illa sacra veteris Testamenti, ubi supra dictum est, confecta fuerunt ex ligno Sittim, auro, argentoque obductæ. Exod. 25. De ligno illo Sittim varia sunt, & discrepantes Hebræorum sententia. Alij enim Cedrum fuisse, & quidem Kimbi optimam Cedri speciem fuisse dicit. Fuerunt autem olim mensæ cedrina magno in pretio, de quo inferius. Alij piceam, alij buxum esse dicunt. Non desunt qui volunt hoc genus ligni a filiis Israël ex Ægypto in desertum fuisse adportatum, quod est incertum. Paulo Fagio, linguae Hebrææ peritissimo, in Commentarijs in Exodum probabilis maximè videtur esse Aben Ezra sententia, qui coniicit hoc genus ligni circa montem Sinaï creuisse, cui adstipulatur & auctor Hizkuni, qui scribit in deserto syluas fuisse, in quibus hoc lignum creuerit: fuisseq; lignum leue, & pulchrum, ex quo & filij Israël sua tabernacula fecerint, in xta illud, Habitauit verò Israël in Sittim, Num. 25. Septuaginta translulerunt ἔβλαδονπτα, hoc est, ligna putredinis expertia. Quidam etiam spinâ albam interpretantur. Mensarum argentearum in delubris Cic. meminit lib. 3. de Natura Deorũ his verbis: Iam mensas argenteas de omnibus delubris iussit auferri (Dionysius Sicilia tyrannus) in quibus quod more veteris Græciæ inscriptum esset Bonorũ Deorum, uti se eorũ bonitate velle dicebat. Antoninus Heliogabalus primus mensas, capsas, & caccabos argenteos habuit, si Æ. Lampridio credimus: quæ tamen Bayffius intelligit priuato vsui habuisse. Nam publico in vsu Romæ antea fuisse, quodâ Plurarchi loco probat, ubi lecti, mensa, & sella aureæ Romam a quodam Iberorũ rege missæ fit mentio. Mensas Delphicas e marmore Verrem Syracusis abstulisse, testis est Cic. in Verrinis. Pedes mensarũ olim ex ebore confici fuisse solitas, ex antiquis litterarum monumentis patet. Sic Nero, teste Dionysio, mensas habuit cedrinas ἐλεφαντόποδοις. Hinc Plin. lib. 21. c. 11. Ex arbore & simulachru numinum fuere, non pretio excogitato beluarum cadaveri, antequàm, ut a Dijs nato iure luxuriæ, eodem ebore numinum ora spectarentur, & mensarum pedes. Ita Clemens quoq; Alexand. lib. 2. Pedag. c. 3. reprehendens luxum sui temporis, Ergone, inquit, indignabitur mensa, quæ est pedibus eburneis instructa, si panem vnus oboli portauerit? Idem eodem in loco, κέσπουλε ἐννακτοῦ, καὶ θύου, καὶ ἐβίου, καὶ ἐλέφαντος, & τριποδοῦ, καὶ ἰονηροῦ, hoc est, tripodas ex cedro sectili, & thuris virgulto (forsan thyam arborem significat) eboreq; & ebore confectos fuisse testatur a luxuriosis hominibus. Apud Romanos, ut ex veterum monumentis constat, in cœnaculo mensa collocabatur rotunda, humilis, inferiorum quidem hominum tripes, & ex simplici ligno: lauciorũ cœtreæ, aut acerna, aut lamina argentea interiecta, quam pes eburneus affabrè factus, puta in modum pardi, aut leonis, sustinebat. De priore mensa Tigellius ille apud Horat. adfectata pauper casq; — Modò sit mihi mensa tripes, & Concha salis puri.

De altera Iuuenalis Satyr. 11. Putere videntur

Vnguenta, atq; rosæ latos nisi sustinet orbes
Grande ebur, & magno sublimis pardus hiatus
Dentibus ex illis quos mittit porta Syenes, &c.
Dentibus hic niuis sectos Atlantide sylua
Imposuere orbes, quales ad Casaris ora
Non capto vertere Iuba, &c.

Lucan.

De sacris Romanorum prisorum mensis ex ligno simplici supra ex Dionysio Halicar. d. Etiam est. Communes quoq; illorum mensas antiquitus ex arboribus vernaculis, non ex longinquo petitis confici fuisse solitas. Iuuenal. Satyr. 11. testatur.

Illa domi natas, nostraq; ex arbore mensas
Tempora viderunt, hos lignum stabat in vsus
Annosam si forte nucem deiscerat Eurys.

Ac omnino materiei apud antiquos accuratissimum sanè ad mensas habitum fuisse delectum constat. Mensa olim ex acere eximia habitæ sunt, qui ob id acernæ dictæ sunt, Horat. lib. Serm. 2.

His ubi sublatis, puer altè cinctus, acernam
Gausape purpureo mensam præterisit,

N

Has in precio fuisse olim, quamvis citreis inferiores, declamant distichon illud Martialis,

Non sum crispa quidem, nec sylvæ filia Mauræ:

Sed norunt lautas, & mea ligna dapes.

Acer arbor.

Est autē Acer arbor amplissima, operum elegantia, ac subtilitate cedro secunda, ut scribit Plin. lib. 16. c. 15. Unde nonnulli sic dictam volunt, quod acris in ea artificum ingenia exerceantur. Aceris autem cum plura sint genera, pulcherrimum esse bruscum, multoq; etiamnum excellentia molliuscum, Plinius testatur eodem in loco, sed bruscum incortius crispum, molliuscum simplicius sparsum. Si magnitudinem mensarum caperet, haud dubie præferreretur cedro. Nunc intra pugillares, lectorumq; silicios, aut laminas raro usu spectatur. E brusco fiunt & mensæ nigrescentes. Hæ fuerunt non tam raritate, quam materiei vel soliditate, vel diuturnitate insignes. Cedrina mensæ olim apud Romanos pretiosissima fuerunt habitæ, de quarum pretio, atq; luxu sic scribit Plin. lib. 13. c. 15. Coniuncti ei (Atlanti monti) Mauri, quibus plurima arbor cedri & mensarum insania, quas fœminæ viris contra margaritas regerunt, &c. Mensarum cedrarum pretium magnum fuit, ob materiei raritatem, ac senium, & regionis distantiam, cum apud Atlantem Mauritaniam montem perquirentur. Quod testatur Martialis his verbis lib. 14.

Accipe felices Atlantica munera sylvas:

Aerea qui dederit dona, minora dabit.

Ibidem de dentibus eboreis loquens,

Grandia taurorum portant qui corpora, quaris

An Lybicas possint sustinuisse trabes?

Ille fuerunt rotundæ, ita ut ab eodem Poëta periphrastice orbes appellantur. Lucanus:

Ut Mauri Lybicus centam stent dentibus orbes

— Sætoq; Atlantide sylva

Imposuere orbes, quales ad Casaris ora

Nec capto veniére Iuba.

Idem lib. 9.

Sed penitus terra est, tantum Maurusia geni

Robora diuitiæ, quarum non nouerat usum:

Sed citri contenta comis viuebat, & umbra.

In nemus ignotum nostræ veniére secures,

Extremorum epulas, mensasq; petiuimus orbe.

Et idem lib. 1.

— Mensasq; priores

Aspernata famas.

Martial. Epigram. lib. 9. in Mamurratim:

Et testudineum mensus quater hexaclinon,

Ingemuit citro non satis esse suo.

Hoc est, mensa citrea, metony. Seneca etiam dum sui temporis luxuriam detestatus est, quod citri radices insanas licitarentur pretijs ad mensarum, & lectorum ornamenta. Multi eas e citro fuisse arbitratur. Quidam tamen contra, quod citri materies mensarum amplitudinis minimè capax sit. Verior opinio, ut non e citro, que citrea fert, verum ex alia eiusdem generis, que in Anchorario monte, citerioris Mauritania & Atlante nascitur. Citrearum mensarum etiam meminit Paulus Iuriscensul. lib. 20. Digest. Cic. sexta in Verrem: Tu maximam & pulcherrimam mensam citream a Q. Lutadio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio a L. Sylla ciuis Rom. est, omnibus scientibus abstulisti. Harum Tertull. quoq; meminit lib. de Pallio sub finem, his verbis: Adipo e autorem ambitioni, qua M. Tullius quingentis millibus non vnum orbem citri emit, quibus tantum Asinius Galba pro mensa eiusdem Mauritania numerat. Hæ quantis facultatibus æstimauere ligneas maculas? De mensis citreis vide etiam Hermol. Barbarum Corollariorum in Diosc. lib. 1. c. 17. Beroald. in Annot. in Lucanum. Mederæ insula incolæ ex cedro mensas conficiunt miri odoris, non absimiles cupresso, nec non ex nasso pulcherrimo, teste Aloysio Cadamusto. Hæ mensæ ornabantur coronis aureis, vel argenteis, gemmis distinctis, quarum coronarum meminit Pomponius in l. Etsi non ut clavi. S. Perueniamus, isto titulo. Cedrus arbor est odorata, speciosa, diu durans, ceredines & cineas nec gignens neq; alens. Quin e cedro liquor exprimitur, quem Græci τετρακλειον appellant: quo si libri, aut tabulæ inungantur, neq; carie neq; vermibus consumuntur. Unde Persius inquit,

— Et cedro digna loquutus.

Vide Plin. libro 16. cap. 39. & 40. Quare non mirum est, mensas ex cedro olim maximi fuisse pretij, ex qua & templum illud Solomonium 1. Reg. 5. & 2. Samuel. 7. & templum Ephesina Dianæ (ut Virruuius refert, & Plin. lib. 16. & 40.) cedrina materia tectum fuit, & simulachrum ipsum Dea cedrinum fuisse aiunt: quamvis alij vitigineum illud faciant, alij ex ebena. Plin. libro 13. cap. 5. Materie verò ipsi (cedro) æternitas. Itaq; & simulachra Deorum ex ea facta uerunt. Cedrinus est Roma in delubro Apollo Sosianus, & Seleucia aduectus. Quoniam autem (ut hoc obiter dicam) e cedro, & similibus arboribus, quandoq; spontè humor, ut pix resina secernitur, hinc statua atq; simulachra ex ea materie confecta, nonnunquam sudare atque lachrymari visa sunt, id quod ignari, putarunt Deorum esse miraculum, cum opus fuerit naturæ. Aegyptij olim mensas, & alia huiusmodi selecta opera ex Persea sibijps fecerunt. Apud illos enim arbor hæ satis honorata, & materie robusta, atro colore, & visu decora. Ex trogete etiam (quæ ab alijs thya vocatur, Homero quoq; nota) fiebant, ob materiei raritatem & firmitatem, laudatissima. Plin. libro 13. cap. 16. Theophrastus, inquit, magnum huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum veterum contignationes, quandamque immortalitatem materie in tectis contra vitia omnia incorruptæ. Radice, nihil crispis, nec aliunde pretiosiora opera. De mensis tamen tacuit, ut aliàs nullius ante Ciceronianam vetustior memoria est, ex quo nouitia apparent. Laconibus e robore fuerunt, quod tardissime cariem & verustatem sentit, Plin. lib. 16. cap. 40. Iulius Pollux, Principibus e myrto olim apponi solitas scribit. Hodie passim apud omnes gentes fiunt ex omni materia. Apud Gallos, & alias gentes fiunt ex cupresso, cum ob odoris, tum diuturnitatis præstantiam. E iuglande etiam, teste Benedicto Curtio Symphoriano, in Gallia ornatisima fiunt: quò verò nigriore materie, & crebrioribus venis intercurstantibus cernuntur, eò pretiosiores habentur, quas etiam oleo, ut nitidiores sint atque lucidiores, inungunt. De eius porro materie præstantia idem sic differit: Nulla alia (cedrum, cupressum, citrum, hebenum, & alias raras excipio) siue operum elegantia, & facilitate, magis laudata, nec quæ ad tot opera utiliter requisita sit: ut, quæ nullum siue torno, siue tonsura artificium recusset. Nec quæ item magis subtiliora opera exprimat. Siquidem in picturas, & omnes rerum imagines, molli & absque rimis materie, ductili opere, & breui filo patet facit, glutinis verò patientissima. Idem auctor testatur aduehi ex Germania ad illos mensas e fraxineis raditibus: quæ ob varias & incurstantes venas, quas vulgus madratas passim appellat, spectabiles, cum alterius circum materie prætexturæ. Porro apud Plinium lib. 13. cap. 15. describuntur mensæ Tigrina, Pantherina, Undulata, Apia. Mensa Tigrida. Tigrida Plinio est mensa, oblongo venarum discursu maculosa, aut in venam crispa, a Tigride, quæ fuluo nitet, nigraque segmentis interundata, ut Solinus ait. Sic nuncupare non abs re fortasse liceat, quam cupressinam, vel acernam cum Ouidio dicimus, inquit Iunius in suo Nomenclatore. Mensa Pantherina Plinio in paruos vertices crispa (sic Iunius se legisse dicit ex antiquissimi exemplaris indubitata fide apud Plin.) vel crispo, ac intorto macularum discursu rina. variegata: cuiusmodi est de ligno nostris hominibus Prouinciali nuncupato compaginata, a Panthera sic dicta, quæ minutis orbiculis siue oculatis, e fuluo circulis distinctam habent tergi suppellectilem, ut Solinus loquitur. Mensa undulata Plinio, undatim crispa, quæ pavonum cauda oculos imitatur, quales e buxi radicum ligno constructa fuerit. Mensa apiata Plinio dicitur, quæ quædam quasi granorum congerie crispa aut conspersa: sic dicta forte, quod apum excrementa passim aspersa imitetur. Antiquitus fissis arboribus, mensarum genera circinabantur, cum aliqui vena in orbem casa fragilis foret. Mensa Turcarum, Thopbra dicta, e corio fit, & explicatur, & contrahitur, ut marsupium; supra quam vescuntur, ut plurimum e corio bubulo parata est, aut ceruino non continuato, & adhuc hirsuto; rotunditatem habens, quatuor vel quinque palmarum latitudinis circulos muleos, per circuitum infutos, ferreos, quibus quum corrigia inducta sunt, instat bursa clauditur, expanditur & portatur, Barthol. Georgeu. & Boëmus. Apud nostros hodie cerasinæ, fraxinæ, acerinæ & abiegna: apud magnates marmorea & eborea, eburataque ebore interta, & cupressinæ in usu habentur. Sunt & segmentata, id est, tessellis, ac præsegmentibus diuersi coloris distinctæ, quas segmentatas quidam nominant. Mensæ fiunt non solum e ligno, sed etiam lapidibus & marmore. Item

sive solida, sive marmore aut lapide fissili incrustata duntaxat, Gesnerus libro de Figuris lapidum. Hæc de mensarum materia.

DE VARIA ET MULTIPlici, MEN-

SAS ADORNANDI, INSTERNENDI, EX-
truendi, mundandi, abstergendi, apponen-
di, remouendiq; consuetudine.

CAPV T XIX.

MENSAS olim summo studio extergere, & emundare, sive emaculare consueverunt, ad quod spongia utebantur, Martial.

Hæc tibi forte datur tergendis spongia mensis,

Vtilis expresso quum leuis umbra iumet.

Item penicillo, e penis extremitate, vnde nomen traxit. Hodie multa nationes, præcipue verò Germani basi vtuntur, ne mappæ inquinentur. Est autem basis in suppellectile mensaria orbiculus (Germanico Geiß) cuiæ anhari & patina, in mensam illatæ superponuntur.

Mappis quoq; mensas antiquorum Romanorum non fuisse operatas, Bayffius ex antiquis litterarum monumentis ait constare. Siquidem pro se quisq; conuicta mappam secum ad conuiuium adferebat, quod ipsum ita esse conuincitur ex eodem Martiale in 12.

Attulerat mappam nemo, dum furta cimentur,

Manvile e mensa sustulit Hermogenes.

Quod verò mensas operatas non ponerent, ait Martial. lib. 11. qui id ridiculum putat,

Mensas Ole bonas ponis, sed ponis operatas

Ridiculum est: possum sic ego habere bonas.

Mappæ.

Mappæ dicuntur, quæ super mensam steruntur. Isidorus mappas conuiuij & epularum appositæ esse dicit, sic dictas quasi manus: cuius Diminutiuum est mapella. Perottus mappam vult dictam, quod manibus pendeat, dum sumus in mensa. Veritas tamen a Græco μάππην vel μάππην quod edere significat, videtur descendere, quod illi instrata comedendi cibi imponantur: vel ve sit tanquam ἀπομάππην, quod ad illam abstergamus manus, de quo more Veterum dictum est supra cap. 5. Plin. libro 19. de lino scribens, quod vinum appellat: Ardentes in focis conuiuio- rum ex eo vidimus mappas, sordibus exustis splendentes igni magis, quam possent aquis. Villosa apud veteres habitæ sunt in pretio: hinc Martial. in Apophor. de mappis nimirum loquens,

Nobilius villosa tegunt tibi lintea citrum.

Mapparum (quæ a Germ. Tischlachen oder Tischtücher: Gall. nappe: Itali tovaglia: Hisp. zonaja, appellantur) hodie quoq; creberrimus est vsus, quæ mensis insterni solent. Mappa quæ mensis insternitur ad manus abstergendas cuiusnam rei fuerit symbolum, vide Pierium in Hieroglyph. ac Aegyptium Corrozetum in dictis & factis memorabilibus de hoc more, quem Bertrandus Gesquinas, Magister equitum sub Carolo V. Gallorum Rege introduxit, vt quicunq; nobilitate & conditione sua aliquid indignum comisisset, in publico conuiuio dedecoris causa mappam coram illo præcideretur, & hoc ipso indignus conuictu nobilium iudicaretur. Iisdem imponuntur orbis, sive quadræ, salinæ, cochlearia, cultri, pocula, cibi. Apud Gallos, Italos & alias nationes, pocula non in mensis, ad quas accumbitur, sed in abacis reponuntur.

Mensas apponendi, remouendiq; mos veterum.

Porro toties mensas, quoties fercula, & opsonia olim mutari: & quidem opsonijs onustas a duobus seruis ferri, conuiujs quæ accumbentibus apponi fuisse solitas, ex Alexi poeta apud Athen. lib. 9. & Plutarcho in vita Pelopide Guilielmus Philander conijcit in suis commentarijs in Virunium: vnde toties in vno conuiuio mensarum appositarum, atq; remotarum apud auctores fit mentio. Idem testatur Bayffius lib. de Vascul. his verbis: Dicebantur deniq; mensæ, quibus reponerentur vasa escaria, & fercula, quas sic opsonijs onustas, conuiujs apponebant duo serui. Neque enim singuli serui singula fercula ferebant, vt hodie factitare solemus, sed mensam ferculis onustam

onustam adferebant, atq; ad eam accumbentibus conuiujs apponebatur, mediam inter duos, vt conijcere est ex Luciano in Dialogo, qui ονεϊρῶν, ἢ ἀλεξυῶν inscribitur, in hæc verba: εἶτα μὲν οὐκ ἀνεχόμενον πλοσίον κατὰ πείθεω ἀντὶ ἐμῆ καὶ ταυλίνοσι φέροντες ὡς οὐδέποτε σοὶ εἶμιεν. Quare non abs re conuincitur Martialis de Annio, qui vt lautior videretur, ministrantes seruos habebat, qui singula gestarent fercula. Verba Martialis sunt lib. 6.

Cum mensas habeat ferè ducentas,

Pro mensis habet Annius ministros,

Transcurrunt gabatæ, volantq; lances.

Has vobis epulas habete lauti,

Nos offendimur ambulante cæna.

Hunc morem etiam antiquum fuisse, idem conijcit ex versiculis citatis ab Athen. lib. 9.

Ὡς εἶδε τὴν ἑταίρην ἀνθρώπους δύο

Φέροντας εἶσω, ποικίλων παροψίδων

Κόσμη βρύουσαν.

Mensam ponere, & apponere antiqui dicebantur, Græcè ἄρθεῖναι. Cic. ad Atticum: Hæc ad te scripsi apposita secunda mensa apud Nest. Cibis autem mensæ onerari, instrui, & extrui dicebantur. Cic. ad Pisonem: Extructa mensa non conchilijs, aut piscibus: sed multa carne subtranda. Idem in Tus. Mensæ conquisitissimis cibis extruebantur. Idem, caret epulis, extructisq; mensis. Athen. lib. 1. restatur, mensas antiquitus toto conuentus tempore adfuisse cibis oneratas: (quæ consuetudo etiam suo tempore apud multos barbaros obtinuerit, vt varijs cibis cooperiantur) ac demum postquam conuiuæ discesserant, famulas cibum, pocula, & mensas abstulisse. Idem etiam restatur lib. 5. Vbi inquit, ἀπαλαχτύτων ἢ τῶν εἰπνέντων, αἱ ἑταίρειαι ἐβασίζοντο, hoc est, postquam conuiuæ discesserant, mensæ deportabantur, sive auferabantur, Lambinus in illa Plauti in Trucul.

— Cedo, soleas mihi

Properate, auffer te mensam. —

Hinc intelligimus apud veteres vbi

e lectis surrexerant, in quibus accubuerant, mensas remouere solitos. Virgil.

Postquam exempta fames epulis, mensasq; remota.

Sic apud Plautum in Amphit: Am. quid postquam cenauimus? Al. Te dormire aiebas, mensa ablata est, cubitum hinc abijimus. Lambinus, Mensæ veteribus cenaturis statuebantur, seu apponebantur, vt in Asin. Pueri mensam apponite: cenatis remouebantur.

Huc facit mos, & consuetudo Romanorum antiqua, qua nefas erat mensam tollendo inanem facere: semper enim aliquid in ea volebat relinqui. Eius consuetudinis Plutarchus cum in Quæst. Rom. quæst. 64. tum lib. 7. Sympos. Probl. 4. hæc rationes affert: 1. Significabat semper ex partibus aliquid in futurum reseruandum, & in presenti die subsequutura aliquam habendam rationem. 2. Quod scitum putabant appetitum cohibere, eumq; reprimere, dum adhuc aliquid ad fruendum in promptu est: minus enim appetunt absentia, qui presentibus abstinere didicerunt. 3. Quod mos iste humanitatis aliquid erga famulos videtur habere, qui sic videntur quodammodo a Dominis ad societatem mensæ admitti: non enim tantum delectantur accipiendo, quantum participando. 4. Quod mensa sit res sacra, nulla autem rerum sacrarum vnquam debeat inanis relinqui. 5. Quod mensa terræ videatur esse simulachrum. Nam præterquam quod nos alit, rotunda etiam est, & stabilis, & rectè Vesta a quibusdam appellatur. Sicut ergo terram semper volumus aliquid nobis vtile producere, & efferre: ita censemus mensam quoque nunquam debere vacuam, & omni destitutam apparatu relinqui.

Multis mensis antiquos vsos fuisse Bayffius in lib. de Vasculis quibusdam Plutarchi testimonijs confirmat. Sunt qui existimant apud Homerum mensas singulis viritim fuisse appositas, de quo tamen a nonnullis dubitatur. Vide Athen. lib. 1. ca. 4. & Eustath. Od. A. quo in loco ait, mensas πολυτελεῖς a quodam veterum dictas fuisse κατὰ πείθεω πᾶντων ἀγαθῶν. Apud Germanos antiquos, teste Cor. Tacito, separatæ singulis conuiujs erant inter epulandum sedes, & sua cuiq; mensa.

Mensa deniq; quoniam veteribus res sacra atq; religiosa visa est, hinc multa opinioniones, atq;

auguria superstitiosa promanarunt, quorum huiusmodi quedam a Plinio exempla commemora-
runtur lib. 28. cap. 2.

Incendia inter epulas nominata aquis sub mensa profusis abominantur.

Bibente conuiuia, mensam, vel repositorium tolli, inauspicatissimum indicatur.

Seruij Sulpitij principis viri commentatio est, quamobrem mensa linguenda non sit.

Steruuntamento reuocari ferculum mensamue, si non postea gustetur aliquid, inter diras
habetur.

Cibus etiam e manu prolapsus, reddebatur, utiq; per mensas, verabantq; munditiarum cau-
sa destare.

Si Pontifici accidat ditis causa epulanti, in mensa utiq; id reponi, adoleriq; ad larem piatio est.

Medicamenta, priusquam adhibeantur, in mensa forte deposita, negantur prodesse. Hac ille.

His adde, quod de mensa qua cadebant, tollere nefas erat, qua mortuis amicis, & heroibus
consecrabantur.

Ite n, quod mensam, quando tollebatur, omnino inanem esse, nefas ducebatur: semper in ea ali-
quid relinquendum esse censebatur.

Mensa res honorifica, & augusta. Hinc mensa adhiberi, a principibus praesertim viris, ma-
gni semper honoris loco habitum fuit.

DE MINISTERIO CONIUIALI AC
PRIMO QUIDEM DE NOMINIBVS GENERA-
lioribus ministrorum atq; seruorum.

CAPVT XX.

NUNC de Ministerio coniuiali, cuius similiter cura & administratio ad conuiuato-
rem, siue conuiuij dominum pertinet, est dicendum. Nam quemadmodum vasa & in-
strumenta, ut paulo antea explicatum est: sic ministri quoq; (qui sunt ὄργανα ἐπιψυχο-
τιμοῦ ἢ ἀναπέδοντες ὄργάνων, teste Aristotele Pol. 1. 3. cap.) apti & idonei ad cuiusvis, praesertim
celebrioris conuiuij celebrationem requiruntur. Nam quoniam ipse conuiuator siue conuiuij do-
minus, non facile omnia, quae ad conuiuium iustum legitimumq; pertinent, efficere atq; prestare
potest, idcirco ministris illi est opus peritis, fidelibus atq; industrijs, quorum opera ad illud par-
tim adornandum, partim regendum, moderandumq; vtatur. Ministerij porro coniuialijs egre-
gium nobis exemplum Christus in Euangelio proponit Luc. 17. his verbis: Quis vestrum, inquit,
seruum habet aut anatem, aut pascentem, qui regresso ab agro dicat statim, accede, & discumbi?
Annōn potius dicet ei, Para quod cenem, & praecinctus ministra mihi vsquedum edero & bibe-
ro: & postea edito tu, & bibito? Nam gratiam habet seruo illi, quia fecit quae ipsi praecpta fue-
rant? non puto. Ita & vos, cum feceritis omnia quae praecpta sunt vobis, dicite, Serui inuiles
sumus: nam quod debuimus facere, fecimus. His verbis Christus, seu perfectus omnium officiorum
magister, cum seruorum erga dominos, cum dominorum erga seruos suos officia egregie sanè ex-
presit, atq; descripsit: in quibus continentur simul omnia, quae in ministerio hoc nobis coniuiali
sunt consideranda, quae quidem ad 4. haec capita videntur posse reuocari. Primum est de nomi-
nibus generalioribus ministrorum. Secundum, de varijs eorum generibus atq; differentijs. Ter-
tium, de eorundem habitu, atq; officio in genere. Quartum, de Dominorum, atq; etiam coniuarum
ipsorum erga ministros officio.

Mescharetim. Quod ad nomina, Ministri ab Hebraeis משרתי Mescharetim. Esther 1. Ministrātes re-
gi. 1. Reg. 1. Et Abisag Sunamithis ministrabat regi: ubi ministerij coniuialijs fit mentio. Diffe-
rent autem secundum Grammaticos nonnullos a עבד Abadim, hoc est, seruis, quod Me-
scharetim sine ministri liberi, & ingenui: Abadim autem proprie, qui vel pecunia sunt empti,
vel capti bello, & a Latinis proprie serui, atq; mancipia appellantur. Graece δ'ελα (qua voce
Lucas loco ante citato vtitur) cum speciatim, & quidem plerunq; pro seruo accipitur, qui libe-
ro seu ingenuo opponitur, secundum illud Aristoph. in Avibus, δ'ελα δ'ον, κώμωλον ἔχεις, hoc
est, cum seruus sis, comam alis (quod, teste interprete, liberorum erat proprium) cum etiam non-

Abadim. Quod ad nomina, Ministri ab Hebraeis משרתי Mescharetim. Esther 1. Ministrātes re-
gi. 1. Reg. 1. Et Abisag Sunamithis ministrabat regi: ubi ministerij coniuialijs fit mentio. Diffe-
rent autem secundum Grammaticos nonnullos a עבד Abadim, hoc est, seruis, quod Me-
scharetim sine ministri liberi, & ingenui: Abadim autem proprie, qui vel pecunia sunt empti,
vel capti bello, & a Latinis proprie serui, atq; mancipia appellantur. Graece δ'ελα (qua voce
Lucas loco ante citato vtitur) cum speciatim, & quidem plerunq; pro seruo accipitur, qui libe-
ro seu ingenuo opponitur, secundum illud Aristoph. in Avibus, δ'ελα δ'ον, κώμωλον ἔχεις, hoc
est, cum seruus sis, comam alis (quod, teste interprete, liberorum erat proprium) cum etiam non-

δ'ελα. Quod ad nomina, Ministri ab Hebraeis משרתי Mescharetim. Esther 1. Ministrātes re-
gi. 1. Reg. 1. Et Abisag Sunamithis ministrabat regi: ubi ministerij coniuialijs fit mentio. Diffe-
rent autem secundum Grammaticos nonnullos a עבד Abadim, hoc est, seruis, quod Me-
scharetim sine ministri liberi, & ingenui: Abadim autem proprie, qui vel pecunia sunt empti,
vel capti bello, & a Latinis proprie serui, atq; mancipia appellantur. Graece δ'ελα (qua voce
Lucas loco ante citato vtitur) cum speciatim, & quidem plerunq; pro seruo accipitur, qui libe-
ro seu ingenuo opponitur, secundum illud Aristoph. in Avibus, δ'ελα δ'ον, κώμωλον ἔχεις, hoc
est, cum seruus sis, comam alis (quod, teste interprete, liberorum erat proprium) cum etiam non-

nunquam

nanquam pro libero, & in vniuersum, pro quouis ministro vsurpatur. παρὰ τὸ δ'ελα, ἢ παρὰ
τὸ δ'ελα, τὸ δ'ελα. Hinc Theocriti interpres, δ'ελα, inquit, & οἰκέτης differunt, uti in se-
cundo de Concordia prodit Chrysippus, quod οἰκέτης eum, qui etiamnum serui: δ'ελα autem δ'ελα, &
ἀπελεύθερον indicat, id est, libertum: & in genere, quemuis ministrum, ac etiam subditum, ut οἰκέτης dif-
prodit Ammonius. Eodem modo Hebr. עבד vsurpatur. δ'ελα, inquit eleganter Suidas, omnes ferunt.
sunt τῆ φύσει, id est, natura Dei: δ'ελα δ'ελα, autem οἱ τῆ φύσει τῶν ἀσωλείων ἀσασίως αἰρέμενοι. Οἰκέτης,
Est etiam alia δ'ελα ἐν ὑποτάξει: & tertia ἐν κτήσει, ἢ ὑποτάξει.

Οἰκέται, inquit Suidas & μόνον οἱ θεράποντες, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐπὶ τῶν οἰκίαν. Aristoph.
interpres in illud in Nubibus, οἱ δ' οἰκέται βέγκαι, id est, βαθέως καθεύδουσι. οἰκέτας ἢ νυδῶ
& τὰς θεράποντας μόνον, ἀλλὰ πάντας τὰς ἐπὶ τῶν οἰκίαν. Eustath. in illud Ιλ. Ε.

φίλος οἰκίας ἐγείροι, Hic inquit, οἰκίας, ut videtur antiquis, non seruos
ποδα vocat: sed simpliciter eos, qui in domo sunt, siue familiares. At secundum Aristophanis com-
mentaria οἰκέται dicebantur non modò οἱ κατ' ἀρχὴν ὑπεργοῖ, hoc est, coloni, siue serui rustici:
verum etiam liberi, qui sunt in adibus. Idem in Ιλ. ο. οἰκέτας, & οἰκέτης, inquit, cum seruos, cum
eos qui in domo versantur, quantumuis liberos, significat,

Διάκονος, minister ac seruus talis, qui κατὰ τὴν κοινὴν κοινὴ, id est, vsq; ad sudores pulueru-
mentos defudat: sic dictus a voce κόνης, teste Eustath. Ιλ. Ρ. siue κοινία, quae puluerem significat pro-
prie athleticum: unde κοινία idem, quod παλαιστρα. Hinc κοινεῖν idem quod seruire, & in pulue-
ribus defudare: inde ἀγκοινεῖν, & ἀγκοινεῖν, (unde forsitan nostrum vernaculum dicere) qua Κοινεῖν,
voce Lucas hoc in loco vtitur, & cap. 10. de ministerio coniuiali verba faciens. Item δ'ελα
Matth. 22. & Ioan. 2. pro ijs, qui mensa ministrant: δ'ελακόνεμοι, σὺ δ'ελακόνεμοι, & ὑποδ'ελακόνεμοι
Athen. δ'ελακόνεμοι ἀνδράποδα Philoni. Idem ἐλεύθεροι ὑπηρετεῖσι τὰς δ'ελακόνεμοις ἡγεῖας ἐπι-
τελέτες, Aristoph. in Achar. κατὰ τὴν κοινὴν κοινὴ, καὶ δ'ελακόνεμοι, ἀντὶ τῆς δ'ελακόνεμοι.

δ'ελακόνεμοι, ἐπιτάκονεμοι Luciano. δ'ελακόνεμοι (cui synonyma ὑπεργία, ὑπηρεσία, λειτουργία)
pro ipso ministerio epulari Athenaeo lib. 4. & Luc. 10. ἢ δ'ελακόνεμοι, ἢ δ'ελακόνεμοι, hoc est, qui ac-
cumbit, an qui ministrat (ubi accumbens, & ministrans, inter se opponuntur.) Et mox: Ego au-
tem sum in medio vestri δ'ελακόνεμοι, id est, ministrans. Αὐτοδ'ελακόνεμοι Eustathio ὁ ἀντὶ τῆς
δ'ελακόνεμοι, qui sua sponte seruit: & ἀντὶ τῆς δ'ελακόνεμοι praescorū Athenaeo lib. 9. cum sibimetipsis in con-
uiujs ministrarent. Διακόνεμοι, ut illud quoq; addam, placens est species Eustath. atq; Suidae. ἀντὶ τῆς
Nonnulli tamen δ'ελακόνεμοι appellant locum quendam adis sacrae penitioris, & secretioris, in via
quo sacra Ecclesia vasa reponantur (Repositorium Plinius huiusmodi locum vocat) & condun
tur: quod Secretarium alio nomine nuncupant: & inde δ'ελακόνεμοι secretarius, quod huius loci cla-
ues gestet, curamq; habeat, quae significatio ex Concilij Laodicensi C. Non oportet, distinct. 23.
videtur esse sumpta. Vox porro δ'ελακόνεμοι in sacris quoq; Vet. Testamenti literis trita admodum
est, & vsitata, qua partim Politicum ministerium (unde Magistratus Rom. 13. dicitur δ'ελα-
κόνεμοι Dei: & paulo post, λειτουργός) partim Ecclesiasticum, partim denique vulgare quoduis
etiam coniuiale, ut Luc. 4. 10. 17. Ioan. 12. & alibi significatur. Quando verò pro Ecclesiastico
munere accipitur, aliàs generatim significat quemuis Ecclesiae ministrum (unde etiam Apostoli
aliquoties se δ'ελακόνεμοι vocant. Col. 1. Cor. 23. 2. Cor. 3. & Christus Rom. 15. circumcisionis δ'ελα-
κόνεμοι appellatur) cum speciatim eum, qui in Ecclesia Dei, Erarij pauperum curam administra-
tionemq; habet, & circa pauperum ministerium, & subleuationem occupatur: quales erant ij, de
quibus Acto. 6. & Philipp. 1. Rom. 12. 1. Tim. 3. scriptum est: quo ferè significato accipitur, cum
ab Episcopis in Ecclesia Diaconi distinguuntur. Hinc Diaconissa 1. Tim. 5. quae ministrabant Diaconissa.
mulieribus pauperibus, & puerperis, alijsq; aegris puellis, ac feminis. Talis Phoebe fuit apud
Cenchreenses Rom. 16. Hinc etiam collecta ipsa δ'ελακόνεμοι dicitur 2. Cor. 9. Rom. 15. 1. Cor. 16.
Acto. 11. Quilibet etiam cultor Dei δ'ελακόνεμοι vocatur Ioan. 12.

λειτουργία, inquit Suidas, proprie dicitur ἢ δημοσία ὑπηρεσία, hoc est, publicum ministere-
rium, παρὰ τὸ λήϊον (λήϊον videtur legendū) quod significat publicū, & prytanum, id est, lo-
cum publicum, in quo Magistratus versabantur. Sic λεία quoq; dicta praeda, quod publice diui-
deretur. Herodotus certe in Polymnia ait, ab Achivius λήϊον (quod est λειτὸν Ionica solutione) λήϊον quid,

λειτουργία, hoc est, publicum ministere-
rium, παρὰ τὸ λήϊον (λήϊον videtur legendū) quod significat publicū, & prytanum, id est, lo-
cum publicum, in quo Magistratus versabantur. Sic λεία quoq; dicta praeda, quod publice diui-
deretur. Herodotus certe in Polymnia ait, ab Achivius λήϊον (quod est λειτὸν Ionica solutione) λήϊον quid,

λειτουργία, hoc est, publicum ministere-
rium, παρὰ τὸ λήϊον (λήϊον videtur legendū) quod significat publicū, & prytanum, id est, lo-
cum publicum, in quo Magistratus versabantur. Sic λεία quoq; dicta praeda, quod publice diui-
deretur. Herodotus certe in Polymnia ait, ab Achivius λήϊον (quod est λειτὸν Ionica solutione) λήϊον quid,

λειτουργία, hoc est, publicum ministere-
rium, παρὰ τὸ λήϊον (λήϊον videtur legendū) quod significat publicū, & prytanum, id est, lo-
cum publicum, in quo Magistratus versabantur. Sic λεία quoq; dicta praeda, quod publice diui-
deretur. Herodotus certe in Polymnia ait, ab Achivius λήϊον (quod est λειτὸν Ionica solutione) λήϊον quid,

λήϊον quid,

ἀντιον quid. appellari ades publicas, seu Curiam, id est, ἀντιον) ἔργον, id est, opus. Vnde communitatis aliquot litteris videntur dicti, qui in huius locis Magistratibus inferuient. Idē, λειτεργικῆ, inquit, proprie ἢ ἐπιπένη, catachresticās αὐτῆ, ἢ δ' ἐλικῆ. In sacris litteris ἢ δ' ἐλικῆ, ita λειτεργία Ecclēsiasticum docendi munus significat: ἢ λειτεργεῖν τῷ κυρίῳ Αἴτο. 15. hoc est, κηρύττειν πρᾶδicare, interprete Chrysostomo, ἢ Theophylactō. Luc. 1. Postquam completi sunt dies λειτεργίας, hoc est, muneris, seu curationis eius, hoc est, Zachariae. Latini officia interpretati sunt. Sic Angelī Heb. 14. appellantur πνεύματα λειτεργικῆ, hoc est, Spiritus ministratorij: ἢ ex Psal. 104. λειτεργοὶ, id est, ministri: ἢ martyrium ad Philip. 2. λειτεργία vocatur, ἢ ad Hebr. cap. 10. Sacerdotes Vei. Testamen. dicuntur λειτεργεῖν, hoc est, sacrum officium obire: ἢ ca. 9. eiusdē Epist. dicuntur ἢ ἀσά λειτεργίας, hoc est, ministerij, quae ad cultum diuinum pertinebant. Ex quibus locis omnibus constat, verbum λειτεργεῖν significare in genere seruire, ἢ ministrare certo aliquo officij genere, quod debetur superioribus, vel inferioribus, vel etiā paribus. λειτεργοὶ dicuntur ipsi ministri Rom. 15. 1. Pet. 2. de Prophetis. Ipse Christus ad Hebr. 8. Sanctorum dicitur λειτεργός. Magisteratus quoq; Rom. 13. Dei δ' ἐκόν, ἢ μοχ λειτεργός appellatur (vide Aristot. lib. 4. cap. 4. de Magistratuū liurgia in Repub.) λειτεργία quoq; ἢ δ' ἐλικῆ 2. Cor. 9. pro collatione, quam conferrebant pij pauperibus, usurpatur: ἢ ad Rom. 15. ἢ ad Philipp. 2. Epaphroditus, qui Eleemosynas colligebat λειτεργός, ἢ ipsum munus λειτεργία dicitur. λειτεργοὶ Athenaeo lib. 12. dicuntur, qui in Alexandri epulis nuptialibus ministrarūt: ἢ λειτεργία ab eodem ministerij conuiuiale appellatur. Mirū itaq; non est, cenam Dominicā λειτεργίαν a Graecis fuisse appellatam.

ὑπηρετίας. ὑπηρεσία. ὑπηρεσιον. ὑπηρεσία, pro δουλεία ponitur, ἢ ὑπηρετεῖν.

θεράπων. θεράπωντες, Suida δ' ἐλοῖ, ὑπηρεταί. ἢ ἐλα. ἢ ὑπηρετίας. θεράπων, δ' ἐλα. θεράπωντες, οἱ τῶν ἱερῶν ποσειδάμων. Eustath. 11. ο. νυκτ. θεράπωντες ἢ νόξ, ἢ οἰκέτου, partim pro seruo, partim pro quouis ministro, etiam ingenio usurpari. Idem 11. τ. θεράπων, inquit, lingua Cretensi δουλον ὀπλοφόρον significat: verum apud poētam (Homērum) nusquam θεράπωντες δουλοὶ, ἀλλὰ τῶν φίλων οἱ δρασιώτεροι. Δοῖα θεράπωντες δαίμονες δ' αὐτροσωμάτων, prociis adesse dicuntur Vlyssi a Telemacho, Od. π.

ὑπηρετεῖν, ἢ ὑπουργία. ὑπουργεῖν similiter, ἢ ὑπουργία cum pro quouis, tum speciatim pro conuiuiali ministerio accipitur.

δρασηρες. Quatuor Circes ancillarum officia. Δρασηρες quoq; ἢ ὑποδρασηρες, ἢ in fam. δρασηρας, Homero dicuntur ministri, qui conuiuium parant, mensaq; ministrant: ipsumq; ministerium δρασηρων, ἢ illud obire δραῖ eadem significat. Od. κ. 4. Circes ancillarum (quas ἀμφιπόλους, ἢ δρασηρας appellat) officia describit. Harū enim alia thronos sternebat stragulis pulchris atq; purpureis: alia mensas argenteas ante thronos explicabat, ijsq; imponebat canistra aurea: tertia, vinum miscēbat dulce in argenteo cretere, ἢ aurea porrigēbat pocula: quarta, aquam adferebat, ignemq; accendebat sub magno tripode. δρασηρας ibi interpretatur Eustath. αἱ δουλοῦμαι, παρὰ τὸ δραῖ (vnde forsā nostrum vernaculum τῆν) τὸ ὑπουργεῖν: inde δρασηρας, ἢ ὑποδρασηρας, quoniam δραῖ non modo ποιεῖν, hoc est, facere, verum etiam ὑπουργεῖν, hoc est, seruire, ἢ etiā θυεῖν, hoc est, sacrificare significat, secundum Athenaeum. Od. praeterea ο. Vlysses ad Eumaeum dicit, se prociis optime ministratarum esse, cibi sibi comparandi gratia.

ἀἴψα κεν εὔδραοιμι κ' ἰσφίσιν ὅτι θελοῖεν. τὸ εὔδραοιμι Eustath. exponit, εὔδραοιμίω, ὑπηρετεῖω: δραῖ γὰρ τὸ ὑπηρετεῖν, ἢ cum adiectione ὠδρα δραῖ, ἢ ὑποδραῖ: κ' δρασηρας οἱ δρασηροντες, κ' δρασηρας fam. κ' δρασηρων, ἢ ταπεινὴ δ' ἐλικῆ, hoc est, ministerij humile, quod paulo post his verbis exponitur, δρασηρων δ' ἐκ' αὐτῶν εἰσεῖεν βροτὸς ἀλλῶ, Πῦρ τ' εὔνησται, (hoc est, τὸ σπρεῦσται Eustathio: quidam tamen scribūt εὔνησται, quod significat, vel φυλάξαι, κ' εὔνησται, ζωπυρήσται ἐν σπουδιᾷ) δ' ἔξ' ἑξυλα δ' ἀνὰ (id est, ἐξυρα, κ' ἐπὶ τῆς εἰα εἰς τὸ δαίεσται) κ' αἰσσαι.

Δατρεῦσάιτε, κ' ὀπῆσαι, κ' οἰνοχοῆσαι.
Οἷάτε τοῖς ἀγαθείσι ὠδρα δ' ὠδρασι χέρητες,

Hoc est, ὠεινοὶ, πῶροι, ac veluti χειρωτοὶ Eustath. interprete. Subiungit postea descriptionem ὑποδρασηρων, hoc est, ministrorum splendorum, quorum opera proci crebantur.

Κήρυκες quoq; apud Homērum crebro legimus, omnia huiusmodi munia coquinaria, atq; conuiuialia obijisse, de quo supra, vbi de coquis agitur. 11. Σ.

Κήρυκες δ' ἀπαυδύθεν ὑποδραῖ δ' αἰτα, ὠεινοντο. Vbi famulos regis cuiusdam prandij messoribus eius parasse scribit.

Ελαοδ' ὠτα quoq; ἢ δ' ἄλλοι Athenaeo dicuntur mensae ministri, quos τεραπεζοποιῆς, ἢ alios huiusmodi δ' ἐκόνους interpretatur, lib. 4. εἰσοκὸι ζουτες τὰ ἐς τροφῆ. Haec sunt ferē nomina generalia, quibus Graeci mensae, epularumq; ministros insigniunt.

Latini ministri a manibus, sic dicti, quasi manistri, ἢ administratores Cic. vocantur, nec nō ad pedes, de qua loquutione infra pluribus: ἢ ministrare Cic. est mensae ministerium obire, Tusc. diffusi. 5. pro quo verbo ministrandi, quia antiqui ancillare dicebant, inde ancilla nomen prouenit: quamuis ancillas dictas putent nonnulli ab Anco Martio, quod is bello magnum faeminarū numerum cepit. Verum probabilior est prior sententia. Nam ἢ Dij quidam inde Deaq; Anculae ἢ Anculae sunt dicti, tanquam aliorum (scilicet) ministri, a quibus primum dictae videntur ancillae, quae postmodum ancillae, Auctor Festus. Verum de seruis, et ministris in genere, quomodo ite tractandi copiosiora tradentes vide Thomam Garzonū libro Italico, qui inscribitur Πιαζχα vniuersale Disc. 91. Item Cal. Rhodig. lib. 13. cap. 47. vsq; ad 54. ἢ lib. 10. cap. 24. ἢ 27. Nec non Calcaginum, Petrum Viderium, Politiani Miscellanea cap. 54. ἢ Alexand. ab Alexand. Ministerium quoq; pro ministris saepe usurpatur, Plin. lib. 12. Quindecim conuiuiarum, ac ministerij capax fuisse triclinium. Facere ministerium Apuleio lib. 4. pro ministrare, ἢ ministrorum fungi officio. Cic. Sed vt omnes comites atq; ministratrices esse dices. Gallicē seruir a table: Germanicē auffwarren/zu tischdiener. Et ipsi ministri, tischdiener (ἢ per iocum, qui oscitanter munere suo funguntur, tischgner) tem tischwarter ἢ auffwarter appellantur. Haec de nominibus. Nunc de varijs eorum generibus, siue differentijs.

DE VARIIS MINISTRORVM CONVIVIALIVM GENERIBVS ATQVE differentijs.
CAPVT XXI.

RIMO distinguuntur secundum aetatem, alij enim sunt iuuenēs, alij senes. Eumaeus apud Homērum Od. O. ad Vlyssēm.

ἔτοι τοιοῖδ' εἰσὶν ὑποδρασηρες αἰεῖων,
ἀλλὰ νέοι, ἢ ο. Hic saepe νεσσο apud eundem dicuntur ministrasse Puerorum olim, atq; iuuenum maximē opera veteres vsos fuisse, id quod etiamnum hodie fieri solet, passim ex historijs constat. Cic. Tusc. 5. Damoclis epulum describens, quod illi Dionysius apparari curauit: Tum ad mensam eximia forma pueros delectos iussit consistere. Vnde idem Pisoni exprobat, quod serui sorditati, nonnulli etiam senes ei ministrarent. Hinc παῖδες Poluci, ἢ alij non modo pueri etate: verum etiam serui atq; ministri dicuntur, propterea quod etas puerilis ad ministrandum est aptissima. Idem testatur Eustath. 11. α. 103. vbi similiter iuniores vtriusq; sexus huiusmodi ministeria obijisse scribit: ac proinde ὠαδρας ἢ παῖδ' ἰονας appellari consueuisse. Apud Hebr. quoq; ἢ Latinos puer crebro pro seruo, seu famulo usurpatur. Gen. 14. armauit pueros domus suae, hoc est, famulos, ἢ seruos: ἢ 18. tulit vitulum tenerum, ἢ bonum, deditq; puero, id est ministro, qui illū parauit. Germani similiter suos seruulos vulgō Jungid est iuuenes appellant.

Secundō distingui possunt secundū sexum: nā alij sunt virilis, alij faeminei sexus, qui conuiuijs inferuiunt. Apud Homērum vtriusq; sexus hominū fit mentio, qui conuiuialia illa munera obierūt, Faeminae appellantur δ' μωα, ἀμφιπόλοι, δρασηρας. Αμφιπόλοι, Eustath. δουλίδες, Herodotus: ἢ τὰς ἐλδ' ἠερας κ' τὰς ἀμφιπόλους. Sic autem vacantur, δ' ἐ τὸ ἀμφι τὰς δεσπῆδρας πόλιν

inde etiam ... Veteres ...

— η αλόχω ... Εξ Οδ. γ. eiusdem rei ...

— αι μω ... Id est, πονησαμεναι, hoc est ...

— εν δ' ε ... Βαλλει ...

— αι δ' ε ... Πασεις ...

— η δ' ε ... Item vinum in Cratere ...

— η δ' ε ... Solebant item aquam adferre ...

— η δ' ε ... Item Οδ. γ. ...

— η δ' ε ... Manibus item aquas infundebant ...

— η δ' ε ... Cibos quoq; mensis imponebant ...

— η δ' ε ... Et eodem in libro ...

— η δ' ε ... Ministri autem masculi ...

veterum monumentis constat. Erant autem seruorum atq; seruorum apud alias atque alias gen- tes varia nomina, condiciones atq; differentia, de quibus plura videre licet apud Athen. lib. 6. ...

— η δ' ε ... Ανερασι ...

— η δ' ε ... Idem testatur lib. 6. Phorbantis quoq; sacrificia per liberos tantum ministros fieri fuisse solita, nec seruum quenquam accedere fas fuisse: cuius ibidem consuetudinis causa commemoratur. ...

— η δ' ε ... Quarta et quide latissime patens differentia ministrorum quorumcumq; siue illi sint serui siue liberi, est secundum illorum opera, actiones seu ministeria. In loco Euangelij, quem proposuimus, mentio fit ...

— η δ' ε ... Tertia differentia est secundum vitam conditionem atq; sortem vel seruilem, vel liberam: nam vel serui vel liberi et ingenui solent ministrare. Veteres olim, ut in το ...

— η δ' ε ... Ministri autem masculi ...

— η δ' ε ... Et eodem in libro ...

& ἐπίκτας: alij urbani, quos χροσνήτους Cretenfes nominarunt, ut pauld antea dictum est. Veram nos omiffis alijs operibus, de conuiuialibus tantum dicemus, id quod nostri est propositi.

Κλήτορες.

Primò ergo illi, qui ad conuiuia vocabant, seu inuitabant, a Græcis κλήτορες, & δειπνοκλήτορες communiter, & speciatim, teste Athenæo, qui Regibus ea in re ministrabant ἐλέατες, siue ἐλάτες: a Latinis Vocatores sunt appellati, de quibus vide suprâ tit. de Inuitatione.

Vocatores.

Opsonatores.

Deinde qui opsonia cõmebant, eaq; coquis tradebant, a Græcis οψωνια, & ἀροεσαι: a Latinis opsonatores fuerunt dicti: de quibus vide similiter suprâ tit. de Opsonatione. οὐδ' ἔστι δὲ καὶ ἀροεσῶν τὸν παῖδα ὠνέμενον, νειὸ δὲ ὀψωνίτορα. Xenoph. lib. 2. Apomnemoneu. δ' ἀρονον δ' ἂν καὶ ἀροεσῶν τὸν τοῖσ' ἐν θείλομεν δεῖκα λαβεῖν. & apud Menandrum: δεσπῶδες ἦν καὶ μέριθ', ἀροεσῆς δ' ὄντων Aristoph. vocauit. Athen. lib. 4. Seneca in epistola quadam scribit officium hoc, aliàs seruorum, aliàs adulatorum ac parasitorum fuisse, quod ex Plauti & Terentij comædijs constat: de quo vide Cassabonum in Theophrasti characteres: sicut etiam de pueris a pedibus siue ad pedes, quos conuiuæ secum adducebant, & de more apophoreta ijs dandi. Ibidem.

Scoparius.

De ijs porrò qui in cibis parandis, coquendis, condiendisq; sunt occupati, suprâ satis dictum. Scoparius eleganter vocatur conuerritor, hoc est, minister ille, qui scopis verrit domum, paumentum, & cuncta venustat, quod Homerus ancillis tribuit, uti suprâ dictum est.

Peniculi.

Peniculos similiter Lazius vult dictos esse seruos, qui peniculo mensam abstergebant, ac in sternebant. Erat namq; peniculus instrumentum ad mundandi usum accommodatum, a pene, id est, cauda animalis denominatum: qua similiter, ut nunc, mensa, abstergebantur, & in part wisch. Meminit Plautus in Menachmis, sub persona parasiti,

Iuuentus nomen fecit Peniculo mihi,
Ideo quia mensam, quando edo, detergo.

Moris fuit apud veteres, ut primis mensis sublatis, puerorum alius mensam pertingeret, alter qua in humum ceciderant, sublegeret, ut indicat Horat. 2. Satyr. 8. his carminibus:

His ubi sublatis, puer altè cinctus acernam
Gausape purpureo mensam præterfit: & alter
Sublegit quodcumq; iaceret inutile, quodq;
Possit cœnantes offendere. Et Lucil.

Spongijs quoq; usus ad mensas tergendas, ex illo Martial. carmine apparet.

Hæc tibi fortè datur tergendis spongia mensis,
Vtilis expresso quum leuis imbre tumet.

Hinc sæpe apud Homerum ἀρόγοισι χαπέζας ἀπομάττειν. Od. A. de ministris verba faciens, Οἱ δ' αὖτε ἀρόγοισι πολυθήτοισι χαπέζας Νίζον.

Lectisterniator

Lectisterniatorem Plautus eleganti vocabulo appellat eum, qui lectis mensisq; sternendis præest: Sic enim ait in Pseudolo,

Tu esto lectisterniator, tu argentum eluito, atq; id extruito,

Hoc est, ex thecis expromptum disponito, seu composito. Sedilia, lectos, mensasq; sternendi ministerium, ut & pocula eluendi, Homerus Od. X. ancillis assignat, ut paulo antea dictum.

Atriarij.

Serui atriarij, siue atrienses dicebantur, qui supellectilem, signa, tabulas, calatum argentum, custodire, tergere, vngere, verrere, spargere, exponere solebant, ut ex Cic. paradoxo ultimo, Colum. lib. 12. & alijs ex locis constat, qui etiam supellecticarij videntur in Iure dici. Hodie qui in conuiujs soleu moribus vasorum aureorum, atq; argenteorum custodia præest, vulgò Silbermeister, hoc est, argenti magister Germanicè appellatur.

Dapiferi.

Sunt præterea alij, qui cibos iam cõctos inferunt, mensaq; apponunt, qui dapiferi a Latinis, a dapibus ferendis, dicuntur, teste Perotto, qua dictio apud nullum antiquum auctorem, quod sciam, reperitur. Ger. Trucksaß, quasi trugdas assen, a ferendis epulis appellantur. Apud Athen. libro 5. ἀξάνοισι τὰς παρὰ θύρας (fercula apposta) φέροντας appellantur in descriptione conuiuij Ptolemei. Possent forsam etiam δειπνοφῶροι dici, secundum illud Nonij, δειπνοφῶρος ἴων, & κίςλω δειπνοφῶρον Pollux dixit ex Lysia. Δισκοφῶρον, disciferum Hier. appel-

appellat: Talem, inquit, δισκοφῶρον inedia meruerat hebdomadis, de Abacuc verba faciens, qui Danieli ferebat prandium, Plutarch. 1. Symp. prob. 2. dicit, τὸς ὀλοποικίς καὶ χαπέζομοις, hoc est, coquis & mensæ ministris curæ fuisse, quid primo, quid secundo, quid medio ultimoq; loco apportarent. Id porrò μαγειρῆς fuisse officium, cum ex hoc, tum ex illo Athen. loco videtur posse colligi lib. 2. cap. 7. ubi dicit, moris fuisse in conuiujs, ut conuiuatori, postquam is accubisset, libellus daretur prius, in quo descripta erant fercula, ut sciret quod nam opsonium coquus adferret. Officium cibos apponendi apud Homerum crebrò τῆ ταμίν, hoc est, promæ & ancillis tribuitur. Abrahamus cum tres illos viros hospitio excepisset, ipsemet butyrum, lac & vitulum paratum illis apposuit, & stans iuxta eos sub arbore illis scilicet ministravit. Sic sæpenumero ipsi vel patres, vel etiam matres familiàs cibos inferre atq; apponere solent. Cotym quoq; regem Thraciæ in nuptiali conuiuio filia sua legimus apud Athen. lib. 4. accinctum, ζῶμον, hoc est, ius in chora argentea intulisse, & conuiujs apposuisse: qui etiam ibidem primus dicitur ebrius fuisse. Apud Homerum plerumq; legimus ταμίω & δμῶας, hoc est, promam & ancillas; panem mensæ imposituisse: δαιφῶς autem patinas carniū:

Δαιφῶς δὲ κρειῶν πίναις παρέθηκ' ἐλάς
παντοίων Ὀδ. Α.

Sic 1. Sam. 9. Tabach, id est, coquus Samuelis Sauli armum apposuit. In Euangelio aliquoties legimus ipsos Christi discipulos dapiferos egisse. Sic enim Marc. 8. cibum a Christo acceptum & benedictum παρέθηκ' (unde fercula ab Athen. παρὰ θύρας dicta) apposuerunt. Marci similiter 6. & Math. 14. Christus pisces duos & panes quinq; primò dedit discipulis, ut illi deinceps populo ea distribuerent. Id quod fecit, auctore Theophilacto, ut discipuli suis manibus cibos illos attretantes, tantò altius miraculum illud memoriæ suæ imprimerent atq; infigerent. Apud Gallos Panetarij dicti cibos offerunt & apponunt, & aperientes patinas, frusto panis cibum degustant, qui per Valets trenchans dictos dissecatur.

Sunt qui cibos aptè artificiosèq; diuidunt, dissecant atq; distribuunt, qui a Græcis τομῆς & δαιτροὶ appellantur. Homerus Od. Π.

Diuisores ciborum.

Καὶ δὶὼ δειφῶντα δαίμονε δαιφῶσων

Hinc Eustathius colligit Heroum illorum frugalitatem, qui cum tot essent numero, duos tantum habuerunt ciborum diuisores, a Latinis structores fuerunt vocati opsonia incidendi periti. Iuuenal. Satyra 5.

Structores.

Structorem interea, (ne qua indignatio desit)
Saltantem spectas, &c. & Satyr. 9:
Sed ne structor erit, cui cedere debeat omnis
Pergula, &c. Martialis;
Et quæ non egeant ferro structoris ofellæ.

De his infra plura. Athenæus Ioba regis testimonio comprobat χαπέζομοις Græcorum, & structorem Romanorum eundem esse. Porrò μαγειρῶν, hoc est, coquorum olim munus fuisse, cibos diuidere vel ex illo Platonis loco apparet, ubi Dialecticos rudes, & imperitos res bene diuidendi ineptis coquis comparat, qui cibos malè diuidunt, ac potius discerpunt: ad quod etiam Paulus verbis illis ὀδοτομῆιν τὸν λόγον videtur alludere. In Euangelio ipsum aliquando Christum in miraculosis illis suis epulis legimus panes frangentem, καὶ τὰς ἰχθύας μερίζοντα, hoc est, diuidentem, Mar. 6. Sic sæpenumero ipsi conuiuatores, atq; patres familiàs munere illo funguntur. Galli regis structores Valets trenchans appellantur: Germanicè fürschneyder vocantur. Eustath. vult ἐλάσον quodq; esse, qui a posteris dictus δαιφῶς.

Sunt qui cibos, potusq; prægustant, qui a Græcis, teste Athenæo lib. 4. προγεύσαι, & ἐλέατοι fuerunt vocati ὄνα προγεύων τῆ βασιλείαν ποσ ἀσφάλειαν. Ibidem etiam dicit, eum qui a Romanis προγεύτης, hoc est, prægustator dictus est, a Græcis προγεύθω fuisse appellatum. προγεύθῃ, teste Suida, etiam μετὰ βολοῦ, hoc est, præpolam, & λιχνὸν, siue ὀλοφῶρον & προγεύθῃ τῆ προσηφῶν ἀπορροδοῦρον, hoc est, voracem significat. Eustath. ἐδέασρον quoque vult προγεύθῃ dici, de quibus vide Mercurialem de præseruatione a venenis. Fuit ergo hæc prægustandi consuetudo antiqua, cum Græcis, tum Romanis usitata. Herodianus,

Prægustatores

auctor gravissimus, scribit Principes olim solitos uti medicamento, quo venenum arceretur, non ignaros, opinor, suam vitam dolis insidijsq; peti solere. Nam, ut ait Xenophon, nusquam homines faciliores capru sunt, quam in potu, cibo, balneis, lecto & somno. Quamobrem Mithridatem ferunt veneni metu, antidoto, quae Mithridatica dicitur, praemuniri solitum: & apud Abyssinos cornu Monocerotis regijs mensis imponitur, quo explorant ministri, si quod toxicum epulis inditum sit. Qua ratione factum est, ut Principes fidsimos ministros ab epulis habuerint, qui cibum mensae appositum & in frustra dissectum prae gustarent & explorarent, ne venenum misceretur. Hinc Suet in Claud. Et veneno quidem occisum convenit: ubi autem, & per quem dato, discrepat: Quidam tradunt epulanti in arce cum sacerdotibus, per Halotum spadonem prae gustatorem. Alij domestico conuiuio per ipsam Agrippinam, quae boletum medicatum avidissimo ciborum talium obtulerat. Tacitus idem tradit, scribens: Halotum solitum inferre epulas & gustu explorare. Idem lib. 12. Illic epulante Britannico, quia cibus potusq; eius delectus ex ministri gustu explorabatur, ne omitteretur institutum, aut utriusq; morte proderetur scelus, talis dolus repertus est. In monte Viminali in quadam vinea talis reperta est inscriptio, teste Lazio: Votum Sylvano soluit libens meritò. T. F. Diadumenus Luruesianus prae gustator Augusti. Alexandro Magno ab Iola Antipatri filio prae gustatore venenum fuit porrectum. Xenophon in lib. qui inscribitur Hieron. vel Tyrannus, inquit, neq; cibis neq; potui confusus bibit. sed priusquam primitias horum Dijs persolvat, ministri securitatis gratia gustare iubentur, ne quid mali in his bibant aut comedant, Athen. lib. 4. Ad eandem consuetudinem alludit Luena. lib. 1. Satyr. 6, his verbis:

Vos ego pupilli moneo, quibus amplior est res, Custodite animas, & nulli credite mensae. Luinda materno seruent adipata veneno: Mord eat ante aliquis, quicquid porrexerit illa. Quae peperit, timidus prae gustet pocula pappas.

Item Horat. in illo apologo muris urbani, qui rusticum hospitio conuiuioq; excepit, 2. Sat. 6.

nec non vernaliter ipsis Fungitur officijs, prae lambens omne quod affert.

Prae gustator quis.

Hoc est, Lambino interprete, prae gustans: an, ut hospitem ad liberaliter epulandum inuiteret ac prouocet? an, ut omnem veneni suspicionem remoueat? Hinc ergo prae gustatorem ministrum appellamus, qui primitias ciborum, antequam dominus gustat, quò sine suspitione veneni dominus securius epulis fruatur. Germanis Credentzer/ quia nimirum illi domini sui salus concreditur: a Gallis eschryer trenchant & eschauson appellatur.

His proximi sunt illi, qui poculis atque poculentis miscendis, temperandis, infundendis, prae gustandis porrigendisq; praesunt, qui a Polluce similiter τῆ ὑπηρεσία συμποτικῆ, hoc est, n. i. i. sterio conuiuiali annumerantur.

Maske.

מסקה Maske apud Hebraeos cum potum atq; poculum, tum eum, qui potum dat siue pincernam significat, Gen. 40. ubi pincerna regis Pharaonis fit mentio: & Nehemia Cap. 1. sub finem, Nehemias appellatur Maske regis Artaxerxis: vnde initio Cap. sequentis, vinum, quod erat ante regem, leuasse, eiq; dedisse dicitur. Nomen autem מסקה Maske factum est ex participio, & deriuatum a verbo מסק, quod emittere liquorē aliquem proprie, vereq; significat. Cum que & potandis animantibus aqua per canales emittantur, & ad praebendū hominibus potum, vna, reliquaq; genera potionum in pocula e cantaris effundantur, ad officium praebendi potus, huius verbi vsus non ineptè translatus est. Dicitur quoq; est Nehemias חתרתה Hather schata, quod illi lud. xorn primates liberum vini vsu fecerint, quo sine culpa officio pincernae regij uti posset, cum Iudaei ceteri Daniele mimitati, cibo, vinoq; regio, ceu re immunda, abstinerent. Vnde volunt compositum esse a חתרת Hethir, hoc est, licentiam dedit, seu facultatem concessit, & חתרת Schata, id est, bibere Chaldaeorum lingua. Quò fortassis pertinet etiam quod R. Abenezra perhibet, hoc apud Chaldaeos esse dignitatis nomen. Idem autē חתרת Hethir schata, id est, dispensans, aut praebens potum Hebraeis esse potest, qui modo מסק Maske, hoc est, pincerna dici solet. מסק Masak quoq; Hebraeis est vinum infundere, vel etiam miscere, Isa.

מסקה nomen vnde.

re, Isa. 19. Psal. 102. Fuit autem hoc munus apud veteres plenum dignitatis.

Graece, qui illo funguntur, οἰνοχοοί siue etiam οἰνοχοεῖν Philoni appellantur, ὅτι τὸ οἶνο οἰνοχοοί χεῖν seu οἰνοχοεῖν, hoc est, vinum infundere, pocula ministrare. Cic. quod licet proprie, ut Eustath. annotat in Il. A. de vino dicatur, vnde etiam οἶνον οἰνοχοεῖν (ut βαλεῖν βαλέειν) saepe legitur: tamen etiam de nectare dicitur, secundum illud Homeri Il. A.

οἰνοχοεῖ γλυκὺ νέκταρ ὅτι κριτῆρ & ἀφύσων.

Ut βακολεῖν apud eundem Poetam catachresticòs de equis dicitur, secundum illud,

βακολεῖν.

τῶν ἵππων ἴσσοποι μὲν τὸ ἔλασ (est enim equus animal φιλόλαβρον καὶ χαλεπὸν ἔλεπ καὶ ποῖς δουλοῖς τῆ ὑδάτων) βακολεῖν: cum equorum pastores proprie ἴσσοφοροί appellantur. Sic χειρονομίαν σκέλεσι, διοδοεῖν πόλιν ἢ θυσιασθεῖον. Τὸν πότον δὲ λακονεῖντες apud Celtas, Ath. l. 4. Pincernae munus obeuntes. οἰνοχόνας, in quo vinū in pocula infunditur: trullam non nulli interpretantur: at Budaeus vrceolum Latine dici annotat,

Μηδέ ποτ' οἰνοχόλω πθέμεν κρατῆρ & ὑπερθεῖν Πινότων, ὄλον γὰρ ἐπ' αὐτῶ μοῖσα τέτυκται. Hesiod. 2.

οἰνοχόνα, id quod a pincerna infunditur. Plutar. in Phocione accipit pro vino, quod in epulis solennibus infunditur conuiuio, οἰνοχοεῖα, vini infusio, munus Pincernae apud Suidam. ἀρχινοχός, qui Principem inter Pincernas, seu Pocillatores locum habet. Vnde ἀρχινοχοεῖα, dignitas, & officium eius, qui principem inter Pocillatores locum obtinet: cuiusmodi fuit ille Pharaonis regis minister, qui etiam Ἔσχαρ, id est, Princeps Pincernarum appellatur. Ab Herod. lib. 3. οἰνοχοεῖταις κύλιξι, hoc est, a calicibus, seu poculis Pincernae appellantur. Fuisse autem munus hoc cum antiquum tum honorificum, cum ex sacris, ut paulò antea dictum est, tum ex prophanis quoq; literis constat. Athen. lib. 5. Veteres sua conuiuia ad Deum referentes, coronis deorum proprijs utebantur, & hymnis, atq; Odis: nec ullus erat seruus qui ministraret, sed liberorum virorum pueri pocula ministrabant: affert exemplum filij Menelai & Mercurij, qui apud Sapho vino infundendo praest. Idem lib. 10. οἰνοχόων, inquit, παρὰ τοῖς ἀρχαίοις οἱ εὐγενέσσι τοῖ παῖδες, hoc est, Pincernae munere fungebantur apud veteres pueri nobilissimi, ut filius Menelai secundum illud Ο. 1. ο.

οἰνοχόνα. οἰνοχοεῖα. Αρχινοχός. Αρχινοχοεῖα

οἰνοχοεῖ δ' ἦδ' Ἰσος Μεμελάε κυδαλίμοιο.

Filius eximij Menelai vina ministrat.

Hinc Eustath. in Od. A. non oportet existimare Homericos Pincernas seruos fuisse: nullus enim seruus: sed iuuenes liberi & ingenui munus illud obibant, ut Menelai filius, licet sponsus, in ipsis nuptijs. Euripidem quoq; Poetam, cum esset puer, vinum ministrasse Athenis, ijs qui ὄρχνησαι, hoc est, saltatores dicti sunt (propterea quòd circa Apollinis Delij aram, in Thargeliorum festo, saltabant) Theophrasti, & Hieronymi Rhodij testimonijs probat. Sapho quoq; inquit, sapiens Larichum fratrem vbiq; laudat eo nomine, quòd Mirylenais in Prytaneo vinum ministravit. Apud Athenienses non solum οἰνοχόοι, sed οἰνόπαις quoq; erant, qui fuerunt magistratus οἰνόπαι. οἱ ἐφεώρων τὰ ἐν τοῖς δέιπνοις, εἰ κατ' ἴσον πίνεσι οἱ σωόντες, hoc est, qui obseruabant an aequè biberens ij, qui conuenerant, qui magistratus erat frugalis, teste Plinio Rhetore, qui etià docet tres fuisse οἰνόπαις, qui cenantibus λυχνοῦς καὶ θρυαλλίδας, hoc est, lychnos & funalia ministrabant, quos etià nonnulli ὀφθαλμοῦς, hoc est, oculos vocarunt. Aristoph. interpretes οἰνόπαις τὰς οἰνοφύλακας interpretatur: ut λιρόπαις τὰς τὰ θηροπικὰ λίνα φυλάττοντας, in comaed. Pa. ce. Polluci οἰνόπαις, ὁ τὸν οἶνον ἐπιβλέπων. Verum hi, ut supra dictum, potius conuiuiorum dominis, quam ministris videntur annumerandi. Apud Ephesios addit Athenaeus οἱ οἰνοχοεῖντες ἡδαιοί, hoc est, vinum ministrantes iuuenes in festo Neptuni, ταῦ εἰ, hoc est, Tauri nominantur, teste Amerin. Hellepontici Pincernam ἐπερχύτω, hoc est, infusorem appellantur: ut κρεονομίαν, κρεοδασίαν, hoc est, carniū dispensationem, carniū diuisionē, teste Demetrio Scerphio. Deorum quoq; Pocillatricem nonnulli Ἀρμονίαν, id est, Harmoniam, siue Concordiam finxerunt: Alcæus, atq; Sapho, Mercurium: nonnulli etiam ἠβελ, hoc est, Hebem (postea Gany-medem) forsan, quia συμποσία ἠβητήρια appellantur. Sic Vulcanum quoq; Homerus Deorum Pincernam facit. Il. A. Veteres quoq; κήρυκας appellantur huiusmodi munere videntes, Homerus Il. γ.

Ταῦ εἰ. ἐπερχύτω. Deorum pocillatores. κήρυκας.

Κήρυκες δ' ἀνὰ ἄστρ' ἔφερον θεῶν ὄρκια πρὸς ἄ
Ἀρνε δ' ὄνομα οἶνον ἔφρασσα, κερπὸν ἀρέρης
Ἀσπὶ ἐν ἀγέῃ, πέρα δ' ἐκρητῆρα φασεῖον.
Κήρυξ ἰδ' αἶθε, ἢ δ' ἐχέουσα κύπελλα.

Hoc est,

Fœdera fida Deum præcones ferre per urbem
Cernere erat, binos agnos, iucundaq; vina
Agrorum fructus, portarunt vtre caprina
Idæus præco, simul his crâtera nitentem
Attulit ex auro splendentia pocula fuluo.

Et rursus,

ἀτὰρ κήρυκες ἀγαυοὶ
ὄρκια πρὸς θεῶν σὺν ἄστρον, κρητῆρα δ' ἐοῖνον
Μίστρον, ἀτὰρ βασιλεῦσιν ὕδωρ ἔπι χεῖρας ἔχουσαν.

Sed præcones splendidi

Fœdera fida Deum tulerant, crateresq; vinum
Miscabant, manibus fuderunt regibus undam:

Cledemus autem τὰς μαγείρας vult κήρυκα, appellari. Deniq; Clina, quæ Ptolemæo Philadel-
pho pocula ministravit, exemplum adducit, cui, teste Ptolemæo Agæsarchi filio, multa statua in
Alexandria urbe fuerunt erecta μονοχίτωνες, hoc est, tunicata, ῥυτὸν (quod fuit poculi genus)
manibus tenentes. His exemplis Athenæus probat Pincernarum munus in magno apud vete-
res pretio, atq; æstimatione fuisse.

Οἰνοχόου
munus in qui-
bus consistat.

Οἰνοχόου porro munus (quod Homerus non viris solum, verum etiam feminis tribuit (in
his ferè consistebat.

Primo, ut vult Pollux lib. 6. Cap. 15. τὰ ἐκπώματα ἐκπλένειν, δαυῖπνεν, κλύζειν καὶ κα-
θαίρειν, hoc est, pocula eluere, abluere, & purgare.

Κρητῆρ
vnde.

Deinde vinum aqua miscere atq; temperare in cratere, qui inde denominatus fuit. Κρητῆρ
enim ἐκ τῆ κερῶ, κερᾶτω, Ionice κρητῆρ ἐκ τῆ κρῶ, κρήσω: vnde etiam ἐπι κρήσας, &
ἐπι κρησῶσαι, ἀπὸ τῆ κρησῶ, ex cratere, κρησῶσι τὸ συμπίνειν. Hinc κρησῶσι ἐπι κρητῆρι. Eus-
tathio est, τὸ αἶμα αἰτῆ ἀκρον, inde etiam forsitan κρήτη, & κρήσ, id est, Creta, & Cretensis, Eus-
tath. in Od. A. Hom. Od. A. de Procorū ministris, quos κήρυκας & ὄρηρας θεῶν ποτιῶντες vocat.

Οἱ μὲν ἄρ' οἶνον ἔμιστρον ἐνὶ κρητῆροσι καὶ ὕδωρ.
Eustat. Alludit ad notationem Crateris, qui sic dictus, ὅτι τὸ ποτιῶντα συγκεράσσει, ἥτοι μίστρον
δοῦναι: vnde & μιστρογῆρας in Iliad. Et Od. 10.

ἐν δὲ ἀεὶ κισυβίῳ κερῶ μέλι δ' ἔα οἶνον.

De Eumæo Ulyssæi hospitio excipiente. Et Od. 5.

Θεὰ (Calypso) παρέθηκε (Mercurio) ῥάπαζαν
ἀμβροσίης πλήσασα, κέρας δὲ νέκταρ ἔρυθερόν. Et Il. 10τα,

Μείζονα δ' ἢ κρητῆρα μδροίτις ἐὶ κρησῶσαι
Ζωρότερον δ' ἐκέραιρε Et Od. K. de Circes famulis,
ἢ δ' ἐξίτη κρητῆρα μελίφρασσα οἶνον ἐκίρνα
ἦδ' ὡς ἐν ἀργυρέῳ.

Crateras autem vino aqua mixto implebant ad summum. Hom. Od. A.

Κρητῆρ δὲ κρητῆρας ἐπέσειψαν ποτιῶν
Νώμην δ' ἀεὶ πᾶσιν ἐπαρξάμενοι δαπέσασιν.

ἐπιπέσειψαν
κρητῆρας.

Eustath. dicit pincernas illos heroum, sedulo dedisse operam, ut in crateras bene atq; decenter vi-
num infunderent. ὅτις ἐφέσειψαν κρητῆρας, hoc est, coronari, est μέγιστον τῆ χεῖλους ἐμπι-
πλᾶν, ἢ μᾶλλον ἄρ' χειλεῖς ποτῆ τῆς κρητῆρας ποιεῖν: Hinc Vergil.

Crateras magnos statuunt & vina coronant.

Cui opponitur ἐπέσειψαι apud Pausaniam, id est, ἐκκενῶσαι, ut ἐπιπέσειψαι, est potu implere.
Implebant autem ad summum boni ominis ergo, erat felicitatis symbolum. Athen. lib. 5. οἱ δὲ
κρητῆρας αὐτοῖς, (heroibus) ὡς ἄρ' ἔχει καὶ τῆνομα κερῶ μδροίτοι παρεσῆκασαν, ἐξ ὧν κρη-
σῶσι μδροίτοι τοῖς μδροῖς ἐπιμοτάτοις αἰεὶ πλήρες παρέχον τὸ ποτῆριον: τοῖς δ' ἄλλοις ἐξίσου
διένεμον

διένεμον, hoc est, At crateres, sicut nomen ipsum sonat, misti ipsis assistebant, ex quibus pueri mi-
nistrantes semper plenum poculum viris dignissimis, præstantibusq; adferebant: reliquis verò
ex aquo distribuiebant. Vnde Agamemnon ad Idomeneum inquit,

σοὺ δ' ἐπλεῖον δ' ἐπὶ αἰεὶ

ἐσιν καὶ ὡς ἄρ' ἐμοί, πῖε, δ, π θυμὸς ἀνώγει. hoc est,

Vt mihi, plena tibi semper stant pocula, possis

Quò bibere ut mens ipsa iubet.

Plutarchus lib. 1. Sympos. Prob. 4. scribit, Pincernas regios, cum vini aliàs alia sit ad aquam con-
temperatio, illam habentes cognitam, aliàs plus, aliàs minus aquæ suffundere.

Tum ex cratere vinum aqua mixtum in minora pocula infundebant, secundum illud Ho-
meri de Vulcano, Iunoni matri ceterisq; dijs ministrante, Il. A.

ἀντὰρ τοῖς ἄλλοισι θεοῖς δὲ δέξια πᾶσιν

Οἰνοχόοι, γλυκὺ νέκταρ ἀπὸ κρητῆρ' ἀφύσων. Idem Odyss. 1.

— μέθυ δ' ἐκ κρητῆρας ἀφύσων

Οἰνοχόοι φερέσι καὶ ἐγχείη δαπέσασιν.

Eustath. in illud Homeri Od. A.

Κήρυξ δ' ἀποτοῖσι θαμ' ἐπώχετο οἰνοχέουσαν, τὸ δὲ οἰνοχέουσαν, καὶ
οἰνοχέουσαν ἐ μόνον κερῶ λέγεται, ἀλλὰ καὶ ἐγχεῖν ἀσπείρειν, ὅστις ἐγχεῖν οἶνον.

Præterea illorum partium erat, teste Polluce, τὰς φιάλας ἐπὶ τῆς δακτύλων ἀκροῦ ἔχειν,
καὶ ὡς ἀφ' ἑαυτῶν (ὀρέγειν) τοῖς συμποτῆταις ἐυλαβῶς, hoc est, phialas extremis tenere manibus, eas
que conuiuiis tradere, siue porrigere, secundum illud Homeri Il. A.

— ἀναίξας (Vulcanus) δαπέσας ἀμφικύπελλον

Μητρί φιλῆ ἐν χερσὶ πῆει.

(Sic Gen. 40. pincernarū princeps dicitur

calicem dedisse in manum Pharaonis, & Nehemias Pincerna vinū leuasse, & Assuerus dedisse
dicitur.) Et Il. 10τα, Achilles ad Patroclum, δαπέσας δ' ἐντυνον ἐκέραιρε.

Et Od. K. de Circes famula,

νέμει δὲ χεῦσεια κύπελλα.

Athen. lib. 4. τὸ ποτῆρον δακτύλων ἐν ἀγέῃσι ὡς ἀφ' ἑαυτῶν: & ἀφ' ἑαυτῶν δὲ ὁ παῖς (οἰνοχόοι) πο-
culum ad dextram, & ad sinistram, de Celtis loquens: Hæ illorum partes eleganter admodū de-
scribuntur a Xenophonte in lib. 1. Cyri Pædias: οἱ δὲ τῆς βασιλείων τέτων οἰνοχόοι κομψῶς τῆ
οἰνοχέουσαν, καὶ καθαρείως ἐγχεῖσι, καὶ διδασίαι τοῖς ξίσι δακτύλοις ὀχῶντες, τὴν φιάλῃν πορο-
φάσει ὡς αἰ ἐν δόξιν τὸ ἐκπώμα ἐυλαβῶς ἀπὸ τῆς μέλλουσι πίνειν, hoc est, Nam horum Regū Pin-
cernæ & scite vinum miscunt, & eleganter infundunt, ac tribus digitis phialam (ἀπὸ τῆς πι-
εῖν, hoc est, & ὕλης δαπέσας: vnde φιάλῃν γενναίως (viniere) tenentes ita porrigunt atq; offerunt,
ut commodissime ei, qui bibiturus est, haustum concedere queant.

Soliti quoq; fuerunt illud prægustare: de quo ibidem sic sequitur: οἱ γὰρ τῆς βασιλείων οἰνοχόοι
ἐπειδὴ ἐν δαπέσῃ τὴν φιάλῃν ἀρυσάμενοι ἀπ' αὐτῆς τῆς κρητῆρας εἰς τὴν ἀκροῦ χεῖρα ἐγχεῖ-
μενοι καταρροφῶσι, τῆ δ' ἢ φάρμακα ἐγχεῖσι, μη λυσίτελεῖν αὐτοῖς. hoc est: Nam regū Pin-
cernæ, cum phialam præbent, ex illa cyatho (parum) hauriunt, & in sinistram manū effundunt,
ac exorhent, ob eam causam, ut si venena infudissent, illis non conducant. Ναζιαν. ὡς φιά-
λας: τὰς δὲ (δακτύλων συμποτικῶν) τὰς κύλικας ἐπ' ἀκροῦ δακτύλων ἔχοντες, ὡς δίοιτε ἐν
ποροφάσει τῆς οἴμης καὶ ἀσφαλέστατα, hoc est, alios autem ministrorum calices summis tenere di-
gitis, quoad eius fieri potest decentissime pariter, atq; tutissime. Quòd si apud veteres pocula
Dijs ministranda fuerunt, iuuentuti id officij incumbabat. Hinc Cic. de Nat. Deorum: Ac Poe-
ta quidem Nectar, Ambrosiam, epulas comparant, & aut iuuentutem, aut Ganymedem pocula
ministrantem. Idem in Tuscul. Nec iuuentute, pocula ministrante letari Deos arbitror.

Latine οἰνοχόοι Pocillator dicitur Apul. a pocillo, qua dictione derivata a poculo. Liu. & Pocillator.
Plin. vultur: & Pincerna Aufonio, hoc est, poculorum ministrator. Pincerna dicitur ἀπὸ τῆς Pincerna.
κερῶ τὸ πίνειν, hoc est, a vino miscendo, hoc est, infundendo. Nā miscere vinum Heb. Græc.
& Latinis sepe significat infundere, de quo suo in loco: vnde etiam Suidas οἰνοχόοι δ' ἐπι κρη-
της. Ad cyathos quoq; dicitur, qui Pincernæ munere fungitur, ministratq; conuiuiis, potum cyathis
metiens. Propertius, Lygdamus ad cyathos, hoc est, Pocillator erat. Sic seruus ad manū, id est,
Ad cyathos.

amanuens: ad lites, id est, aptus ad causas & aduocationes: ad baculum, hoc est, pastor: ad pedes, hoc est, a pedibus, ut Turneb. in suis aduers. annotat. Item stare alicui ad cyathum & vinum, Sueton. in Iulio Casare. Sic. C. Memmius etiam ad cyathum & vinum Nicodemi sterisse obiecit cum reliquis exoletis pleno conuiuio accubantibus, &c. Ausonius:

Stat Iouis ad cyathum generat quem Dardanius Tros, hoc est, Ganymedes.

Horatius Carminum lib. 1. ad Iulium,

Puer quis ex aula capillis

Ad cyathum statuatur vnctis?

Id Plauto est cyathissare, hoc est, in cyatho vina ministrare. Cyl. in Menab.

Non scis quis ego sim, qui tibi sapissime

Cyathisso apud nos, quando potas?

Hoc est, Cyathum vini plenum ministro, κυάθω δινόρω, κυάθω. Latine etiam vinum miscere. Ouid.

Nec mora percusso mendacibus aere pennis,

Arripit Iliadem, qui nunc quoque pocula miscet,

Inuitaque Ioui nectar, Iunone, ministrat.

Maphæus in Supple.

— Tum læta fronte ministri

Innumeri magno distinguunt ordine curas

Pars dapibus reficit mensas, pars pocula miscet,

Craterasque replet, &c.

Carallus ad puerum suum Epigram. 24.

Minister vetuli puer Falerni

Ingere mi calices amariores,

Vt lex Posthumia iubet magistræ.

Hic obiter nota per calices amariores, vinum vetus a Catullo intelligi, quod multo temporis spacio amarum tandem solet euadere: vnde Seneca Epistola 64. Quomodo in vino nimis veteri ipsa nos amaritudo delectat. Vide Brodæum lib. 1. Miscel. Cap. 3. Iuuenal. Sat. 13.

Nulla super nubes conuiuia cœlicolarum,

Nec puer Iliacus (Ganymedes) formosa nec Herculis vxor. Item.

Ad cyathos, & iam siccato nectare tergens

Brachia Vulcanus Liparæa nigra taberna.

Item poculum vini alicui administrare. Apul. lib. 6. Tunc poculum nectaris, quod vinum Deorum est, Ioui quidem suus pocillator ille rusticus puer, cateris vero Liber ministrabat. Item ministrare bibere. Cic. in Tusculana: Ne cum ego audio Ganymedem a Dijs raptum ait propter formam, ut Ioui bibere ministraret. A crystallinis quoque (scilicet poculis) dictos fuisse seruos quosdam pocillatores, Laxius in inscriptione quadam vetusta probat. Apud Romanos, ut testis est Athen. lib. 14. οἱ ἐν γένεσσι τῶν παιδῶν τῶν λειττορῶν τῶν τε ἐπιταλάσων ἐν ταῖς δημοταλάσων τῶν δουρίων, hoc est, etiam nobilissimi puerorum huiusmodi ministerio fungebantur in publicis populi sacrificijs, Aeoles omnino imitantes. Hæc de Pincernis, seu Pocillatoribus veterum, quibus addatur id, quod Ambrosius inquit in libro de Helia, & Ieiunio Cap. 8. Instar statuæ pincernæ dextera summo gelu riget. Ille infrigidas exercet manus, marmora lauaturi, &c. Videtur ad consuetudinem antiquam vina niuibus atque glacie refrigerandi alludere, de qua suo in loco.

Hodie pincernarum ac pocillatorum (quo ministerio vtriusque sexus homines funguntur) maximus est usus: quorum similiter manus, improbis vina depromendi & infundendi laboribus, defatigantur quasi rigent. Et ut antiqui Reges atque Principes, sic multo magis nostris quoque temporibus, crescente nimirum hominum perfidia, imò iam ferè ad summum perducta, ijdem cibi potusque prægustatoribus uti coguntur, (quos nonnulli per iocum Beschleunet appellant) qui

potum Regibus atque Principibus administrantes scypho aureo vel argenteo haustum, vinum in alium infundere & prægustare solent, ad antiquorum imitationem. De Imperatoris recens creati dapiferis atque pocillatoribus (qui sunt Electores, Principes) supra in descriptione epuli Imperatorij dictum est. Pleraque eorum quæ adhuc commemorata sunt ministeria, vno quasi fasciculo Maphæus eleganter his carminibus est complexus in suo supplemento.

Dat ma-

Dat manibus crystalus aquas, mensisque reponunt
Flauentem Cererem: tum læta fronte ministri
Innumeri magno distinguere & ordine curas:
Pars dapibus reficit mensas, pars pocula miscet
Crateras replet, nunc hac nunc voluitur illac
Turba frequens, varios miscentque per atria motus.

Nunc de alijs quoque ministerijs conuiuialibus dicamus. Persæ, ut testis est Athen. lib. 11. in conuiujs adhibebant υνοσβάς, hoc est, muscarum abactores, quorum Erasmus quoque in suis Adag. meminit. His adde qui canes atque mendicos importunos abigebant, quiq; ventulum flabellum faciebant, quorum omnium hodie quoque communis est usus. Nazianzenus in Orat. οὐλοπρωχίας de conuiuiorum luxu verba faciens, alios ministrorum dicit, flabelli motu ventum capiti artificiosè facere, ac auris manufactis carnis molem refrigerare. Hinc Muscaria instrumenta sunt abigendis e mensa muscis aptissima: pretiosiora texuntur e cauda pauonis. De huiusmodi muscario pauonio extat Poeta Epigram. distichon:

Lambere quæ turpes prohibet tua prandia muscas

Alitis excimie cauda superba fuit. Propertius,

Et mihi pauonis cauda flabella superbæ

Flabellum enim dicitur, quo & muscæ fugantur & ventulus excitatur in nimio calore per aestatem, his qui in conuiuio aut alio quouis loco & tempore sudant: Terent. in Eunuch. Venit vna? Heus tu Dore, cape hoc flabellum & ventulum huic facito, dum lauamur. Ouid. in Arte,

Profuit & tenui ventos mouisse flabello.

Hoc autem est ministerium delicatorum seruorum, ut scribit Donatus.

Erant præterea apud veteres ministri conuiuiales a voluptatibus, hoc est, qui dictis, factis, Ministri a voce atque gestibus ridiculis conuiuas exhilarare studebant, ut erant illi apud Græcos, quorum Philo luptatibus, quoque in lib. de Vita Theoretica meminit, ἀλλήλοισι, ὀρχησαί, θεωματοποιοὶ καὶ ποινταὶ γαργύρων (qui γαργοποιοὶ vno nomine appellantur) ἔπι τῶν σῶλαι καὶ χαλεπῶν σπασθὶ μέγα προὔβητες, quorum hodie quoque maxima turba passim Christianorum conuiuia circumuolitat, de quibus infra. Huc quoque referuntur κολακῆες, hoc est, adulatores seu parasiti, de quibus supra in titulo de Conuiuijs copiosè est dictum, qui partim mendicis, partim seruis possunt annumerari.

Parasiti, adulatorcs.

Erant præterea qui alimentis vel depromendis vel recondendis asseruandisque præerant, qui a Columella promi, a Plauto procuratores peni, cellarij, promicondi: Græcè ταμίαι sive ταμίαι & ταμῆχοι, & in sœm. ταμίαι sive ταμῆαι appellantur. Plautus in Captiueis,

Sume, posse, prome, quiduis, te facio cellarium. Idè in Pseud. Harpax. Tunc es Ballio?

P. Imò vero ego eius sum Saballio, id est, vicarius.

H. Quid isthuc verbi est? P. Condu. promus, procurator peni.

H. Quasi te dicas atriensem. P. Ego? imò atriensi ego impero.

Promus dictus est a promendo, qui præest promendis cibarijs ex promptuario, hoc est, cella penuaria: & Condu, qui condit, auctor Fulgentius Placiades. Horat. 2. Sat. 2.

Promus & condus vnde dicti.

Ni biberis diluta, foris est promus.

Apulegius in Apol. graphice promum librorum dixit, qui præest promendis libris, & quasi Bibliothecarius est. A Boëtio promptuaria memoriæ eleganti translatione dicta sunt, quasi repositoria, quibus doctrinas memoria concedit, quæ præsto sunt ac depromuntur eodem exigente. Promus quàm condu magis Ausonio. Ein güter gsell/ aber ein böser haußvatter. Horatius Foris est promus, quo loco piscis genus perperam Nouellus interpres exponit. Vide præter Lamb. Beroald. Annotat in hunc locum Horat. Germ. Speyßmeister/ Käller/ beschlieffer, sive in sœm. (quoniam id mulierum ferè apud Germanos est munus) Beschliefferin vocantur, quas fortasse atrienses non incommode appellabimus, qui supelletilis curam gerebant, & ut atrium esset omni ex parte mundum ac nitidum providebant, quæ quasi domina alijs seruis imperabant. Plaut. Pseud. Condu promus sum, procurator peni. H. Quasi te dicas atriensem. P. Imò atriensi ego impero. Apud Hom. mulierum id fuit officium, hinc crebrè illud apud Hom. occurrit Οἶ. Α.

Speyßmeister/ Käller/ Beschlieffer.

ANTIQUITATVM CONVIVALIVM

Σίτων δ' αἰδοῖν ἄμιν παρέθηκε φέροντα
Εἶδατε πόλλ' ἐπιθεῖσα, χαλεζομένη παρόντων.

Vbi Eustath. annotat, ancillam promentem & condentem ad victum necessaria, reſe αἰδοῖν ab Homero nominari, propterea quod famulas in his ministrantes σφρονας, hoc est, modestas, atq; temperantes esse oportet: hoc namq; pacto dominorum domos non exhauriri. Ille autem ut cibos depromere, & apponere: ita illorum reliquias recondere rursus atq; asseruare fuerunt solita, quemadmodum passim apud Homerum cernere licet. Hinc ταμείον, & ταμείον, promptuarium, penus, item cubiculum, thalamus, & domus pars intima. Eustath. ΟΔΥ. Thalamus multis in locis ταμείον appellatur. Vnde ταμείον, idem quod θαλαυπολεῖν, quod Eurynomes fuit munus. Aeolus eleganter apud Hom. ΟΔΥ. ταμίας ἀνέμων dicitur, quod ventos modo excitat, modo reprimat, quemadmodum promicondi facere solent, alia promentes, atq; proferentes, alia recondentes, ut Eustath. exponit. Apud Athenienses, ut illud quoq; addam, ταμίας Magistatus fuerunt, teste Suida, qui in templo atq; arce Minervae sacras publicasq; pecunias custodiebant. Aristoph. similiter interpretes ταμίας publicarum, sacrarum pecuniarum, & mercedis in dicitariae dispensatores, & deniq; φεροντας τῆς δημοσίας σιτησέως, hoc est, publici victus, seu alimonie praepositos vocat. Idem in illa Aristoph. verba in ἐκκλησιάζει.

Ταῖς γὰρ ἑνὸς οἴκου ἑστῆναι τὴν πόλιν
ὄμῃς ὄμῃς δ' ἐναίκεται, γὰρ ἐν ταῖς οἰκίαις
ταύταις ἐπιθόποις καὶ ταμίας (εφόροις φύλαξι, διοικηταῖς) χροῦμεθα.

Hinc colligitur, Athenienses quoq; usus esse mulierum ministerio ad domestici victus dispensationem atq; custodiam, quarum mores improbos in sequentibus depingit.

Sunt qui conuiuas, vel etiam dominos suos domum deducunt, comitantur, ijs praelucunt, qui λυχνεῖροι, λυχνοφῶροι, δαδῆχοι appellantur, de quibus infra pluribus; huiusmodi fuerunt io. ille Sponsi virgines in Evangelio famulae. Germ. heimzunder. Haec atq; alia huiusmodi sunt ministeria conuiuialia, quae quidem commodè ad 2. praecipua genera videntur posse reuocari, quorum in euangelico isto ministro, quem Christus hic inducit, fit mentio.

Vnum est, quod in epularum preparatione, apparatus (quem Hom. πόνον vocat, Eustath. ἐπιμασίαν δ' αὐτὸς interpretatur) consistit, quod his verbis exprimitur: ἐπιμασο τὴν δ' ἐπιπῆσῃ, hoc est, para quod caenam: sub quo genere vocatorum, obsonatorum, coquorum, scopariorum, peniculatorum, lectisterniatorum, promorum, atq; aliorum huiusmodi ministeria continentur, quae vel in cibis alimentisue emendis, promendis, coquendis, vel in caenaculis, atq; vasis conuiuialibus vendendis, sternendis, purgandis, extergendis, abluendis, ac disponendis versantur.

Alterum genus ministerij, quod in ipso actu conuiuij consistit, quod quidem his verbis exprimitur: καὶ ὡς ἐὰν ἐσθίω, & βιβέω, & δ' ἐκείνοι μοι ἕως φάγω καὶ πίω, hoc est, & praecinctus ministra mihi donec edero, & bibero. Sub hoc comprehenduntur, dapiferorum, structorum, praegustatorum, pocillatorum, atq; alia huiusmodi ministeria, de quibus dictum est.

Notandum porro in hac quarta ministrorum conuiuialium, secundum ipsa ministeria diuisione, aliquando plures, aliquando pauciores esse ministros, dum nimirum saepe vnus & idem multa munera, ad conuiuium pertinentia, obit. Cic. Pisoni exprobrat auaritia nomine, quod idem illi esset coquus, idem atrienſis. Sed tamen, ut vasorum, sic seruorum quoq; atq; ministrorum conuiuialium, nisi usus atq; necessitas aliud postulet, multitudo, quae plerumq; confusionis atq; perturbationis solet esse causa, vitari debet. Nam, ut Homerus veresapienterque dixit, ἐκ ἀγαθῶν ἐστὶ πολυκοινοῦν : ita quoq; (si magnis licet componere parua) verè dicemus, ἐκ ἀγαθῶν ἐστὶ πολυδουλοῦν, hoc est, multorum ministerium. Nam, ut quotidiana docet experientia, vbi multi sunt vnus & eiusdem rei administrati, ibi malè negligenterq; omnia geruntur, dū nimirum vnus alterius fretus ope & auxilio, ministerij suum tanto negligentius & oscitantius administrat. Epictetus quoq; sapienter idem monet, his verbis: Μελέτω σοι ἐν ταῖς σιτίαις, ὅπως σοι αἱ ὑπουργῶντες μὴ πλείους τῶν ὑπουργουμένων ὑπαρῶσιν. ἀποπον γὰρ, ὀλίγαις ἑβδασὶ πολλὰς δ' ἀλέγειν ἰσχυρὰς, hoc est, Cura ne conuiuiorum ministri plures sint, quā quibus ministratur. Deducet enim paucis toris, quibus accumbitur, multas animas inservire. Huius rei in Euangelio quoq; hoc pa-

ταμείον, & ταμείον.

ταμίας apud Athenien. qui.

Dispensator.

Luc. 22.

Triclinarchæ.

hoc patrefamilias exemplum habemus, qui vnus & eiusdem famuli opera non ad iusticia modo, verum etiam ad urbana, ut coquinaria atq; conuiuialia ministeria vitur. Eisdem Graecè non ineptè ταμίας quoq; seu ταμίαςχες (de quibus supra) Latine dispensatores dixeris. Dispensator, inquit Alciatus de Verb. sig. feruus est, qui impendia domus curat & victui praest. Huic oppositores, piscarij, coqui, idq; genus serui parent. Sumpsit nomen ab expendendo pecuniam, vel quod rationes dispendat, id est, procuret & consideret calculumq; ducat. Talis fuit secundum hanc Alciati descriptionem δικόνοιο & ille Euangelicus atq; parabolicus (quem etiam δῆλον vocat) ὃν κατέστησε ὁ κύριος ἐπὶ τῆς δευτερείας αὐτοῦ, τὸ δίδοναι ἐν καιρῷ τὸ σιτοῦμα τερον, hoc est, quem Dominus praefecit familiae seu famulitio suo, ut daret in tempore conseruis suis dimensum, id est, singulis mensibus destinatum mensuram frumenti. Triclinarchæ quoque (quod nomen in vetusta quadam inscriptione est, cuius Laxius meminit lib. 12. cap. 15.) videntur dicti, qui triclinio suae totius ministerio conuiuiali praerant, eiusdem significationis cum archicriclino illo Euangelico, de quo supra. Athenæus lib. 4. de Regum Persarum conuiuij verba faciens, τῆς ἑξαπέτης ἑπιμασίαν vocat, qui praest regia mensae. Huiusmodi Archicriclini suae Triclinarchæ, Oeconomi seu Promicondi Regis Galliarum, magistri hospitij dicti, maxima sunt inter aulicos auctoritatis: quoniam soli Acarnanij & Apitij, rei tamen economica periti, ad tantum munus euehuntur, quibus, ut eminere praeter ceteros & suscipi possint, pro insigni scirpus inditus est argentatus, illisq; impensa omnis regia constare debet, & ab his, non nisi venia impetrata, neminem licet per Francorum reges in ins vocare in Palatio. Olim verò illis ius erat annonae, quae in comitatum regum importabatur, per praconem statuendi pretium, eosq; praes grauioribus multandi, qui societatem coisissent, ut annonae carior esset, meretricesq; aulicas pro delicto corrigendi, fustibus caedendi, extremo supplicio afficiendi absq; appellatione. Nec non Philippi Pulchri constitutione, ad eos actionum personalium iurisdictio pertinebat, quae a ministris regijs intendebantur omniumq; criminum cognitionem sibi vendicabant, quae in comitatu regio committebantur.

Obseruabis quoq; hic simul ministrorum gradus, alij enim superiores sunt, alij inferiores, alij qui vniuerso ministerio praesunt, quos Athen. lib. 4. ἰλαξῆρες a nonnullis, hoc est, ἑπιμασίαν & ὄλως ἑπιμασίαν, ut ipse interpretatur, (a Macro. lib. 2. cap. vlt. seruili moderato obsequij, & famulij praesul appellatur.) Pollux lib. 6. cap. 5. τετραπέζοπις, hoc est, ἑπιμασίαν ἀπὸ τῆς ὀφειλῆς, ut ipse similiter exponit, volunt appellari. Sic τετραπέζοπις olim dictū fuisse & τετραπέζων ἑπιμασίαν, & ἄλλης εὐκοσμίαις, Athenæus testatur lib. 4. Hinc Alexander Senerus, teste Elio Lampridio, Aulicum ministerium in id contraxit, ut essent tot homines in singulis officijs, quot necessitas postulare. Utinam hoc Alexandri factum Principes Christiani imitarentur, nec tanta, tamq; superuacanea ministrorum aulicorum copia subditos suos miseriam grauarent. Sic γὰρ Meltzar Daniel. 1. alij dispensatorem, alij praepositum ciborum, quidam archicriclinum, nonnulli archimagirum interpretantur. Gen. 15. vers. 1. filius ἡραμασχακ procuratoris domus mea, vel potius procuratoris: iuxta illum derelictionis, cui omnia mea relinquo, & committo, hoc est, procurator: alij vertunt, filius discursationis, hoc est, obnoxius discursationi, quae ad procuracionem rerum mearum domesticarum necessaria est: Procurator meus, rerum mearum dispensator & administrator. Hos Gallicè maîtres d' hostel. Germanicè Hofmeister dixi nominari.

Quinta postremò ministeriorum conuiuialium diuisione superioribus addenda, videtur posse fieri secundum ipsas epulas, vel sacras vel prophanas. Nam ut olim apud Iudaeos ex ipsius Dei instituto, & apud Ethnicos κακογνώστα quadam: ita apud Christianos quoq; certi quidam & peculiaris sunt sacrorum, epularumq; sacrarum ministri. Apud Iudaeos Leuitica tribus sacrificiorum, quae fuerunt sacra quaedam epulae, ministerio fuit consecrata, quae alijs obire minime licebat. Ethnici similiter in suorum sacrificiorum, atq; epularum sacrarum administratione non nisi certis, atque peculiaribus vtriusque sexus hominibus vsi sunt; qui quidem illis ministerijs erant deputati. Huiusmodi fuerunt, exempli gratia, ἀσοφῶροι, ministri sacrorum Bacchanalium, vices ferentes: ναυφῶροι virgines, canistrum, teste Suida, aliaq; ad sacra pertinentia in Pa-nachenais, alijsq; solennitatibus gestantes, suae, ut eas Cicero in Verrinis describit, quae

hoc pa-

panibus sublatis sacra quaedam reposita in capitibus sustinebant, de quibus plura Pausanias in Arcic. περιποιουσι, ut Athenaeus lib. 6. multis testimonijs probat, olim dicti sunt sacerdotum in sacris peragendis administrati: περιποιουσι, inquit, ονομα παλαιον ην σεμνον, και ιερων. Item περιποιουσι τον περιποιουτον ιερων χημα, και τα συνθωια παρομοιον. Item, τα ιερη σιτου παρασιτοι, quod περιποιουσι appellarunt. Sic ελεοδουται quod, (quae tamen vox aliquando quemvis mensae ministrum significat) dicti sunt sacrorum ministri, δε τα τοις ελεοις ποδ δε-δουται δεχουσαντες εν ταυ: δυσιαις, hoc est, quoniam mensas subeunt in sacrificijs ministrantes. Nam ελεο mensa est coquinaria. Hinc Delij, teste eodem Athen. lib. 4. ελεοδουται, nec non παρασιτοι, & ηγεροποιοι ob sacrificiorum, epularumq; sacrarum studium dicti sunt. ιεροδουλοι quoq; sacris inservientes: item aditui appellati, & peculiariter ancillae templi Delphici, hoc nomine fuerunt insignita. Sic Pope Latine dicebantur ministri sacrorum, qui victimas immolabant, alio nomine victimarij dicti, & cultuarij, qui cultro victimam victimabant, hoc est, mactabant. Apud Christianos primitivae Ecclesiae, ut testis est Iustinus in sua Apologia pro Christianis, δε κοφοι, peractis a sacerdote, atq; populo uniuerso precibus, quibus panis atq; vini fiebant consecratio, διδουσαν εν εσω τω παροντων μεταλαβειν δατο τα ευχαριστιου αρτου και διου και υδατος, και τοις ε παρθεσι αποθεουσι, hoc est, Diaconi quos vocamus, dant singulis presentibus partem panis & calicis diluti, super quos facta est gratiarum actio: atq; etiam absentibus adferunt. Et paulo post eorundem fit mentio: και η δεξοδοσις, και η μεταληψις δατο τω ευχαριστιου εν εσω γιγνεται, και τοις ε παρθεσι δε τω δεχουτων δεσπαμπεται, hoc est, Consecrata distribuuntur singulis, & absentibus mittuntur per diaconos. Diaconi ergo fuerunt olim Dominici & sacrosancti illius epuli quasi dapiferi atque pocillatores. Dionysius quoque Areopagita (de iisdem Christianorum ministerijs sacris verba faciens) in descriptione moris atque consuetudinis, qua cena Dominica olim fuit celebrari solita, ιεραρχη (quam Iustinus loco ante citato περιποιουτα, hoc est, antistitem nominat) ministros adiungit, quos λειτουργες (ut Iustinus δεχουνοι) vocat. Per hos, ceu anagnostas, antequam οι κληρυκοι, ενεργηκοι & εν μακροισι οντες, egredi iuberentur, τω αχορδαφων δελτων αναγνωσις, hoc est, sacrarum litterarum lectio fiebat. Deinde iam missa concione, (vnde missa nonnullis videtur dicta) horum alij quidem ceu αυλωροι, hoc est, ianitores, stabant ad templi clausas ianuas, illasq; custodiebant, quos ποδδεβουους Pachymerius interpretatur: alij αλλοι τω δ οικειας ταξιας εν ηρωρον, hoc est, aliud quid eorum, quae ad sacra pertinebant, obibant: alij denique δ λειτουργικης δεχοσμησεως εκχειτοι (quos πρωτους δεχουνοι Maximus interpretatur) vna cum sacerdotibus in altari sacro panem sacrum, & poculum benedictionis proponebant.

DE MINISTRORVM HABITV

ATQVE OFFICIO.

CAPVT XXII.

EQVITVR tertium caput conuiuij ministerialis, nimirum de ministrorum quorumcumq; situ, habitu, cultuq; corporis, officio atq; munere, quae in Euangelico hoc ministro nobis consideranda proponuntur.

Quo ad situm, habitumq; corporis, ut exprimitur partim his verbis: δεξωσαι μεν & δεχουνοι μοι partim illis, non dicit illi statim, Accede, atque accumbe, ubi accubationi opponitur statio. Egregie ergo ministri situm habitumq; describit, qui est, ut praecinctus stet ad ministrandum. Ut enim sedere est dominorum proprium, ita stare seruorum & ministrorum. Inde forsitan Stadius nomen seruile promanauit, de quo A. Gellius cap. vlt. lib. 4. Plurimq; serui eo nomine apud veteres fuerunt, &c. Debent aut primò ministri non sedere, aut accumbere, sed stare, quò promptius, & expeditius ministeria sua obire possint de quibus officijs et moribus vide Iacobum Pontanum progymnas. lib. 2. Hinc crebrò in sacris literis stare coram aliquo, pro seruire atque ministrare alicui ponitur. Sic Ioseph tricenarius dicitur stesisse coram Pharaone, Gen. 41. Et pueri coram rege Babylonio, Dan. 1. Et puella coram Davide decrepito, 1. Reg. 1. Et David stes-

sit coram

zit coram rege Saule. Hinc apud Romanos quoq; serui ad pedes stantes eleganter dicuntur, qui ministrabant dominis accumbentibus. Horum meminit Seneca lib. 3. de Beneficijs: Seruus qui des. cenanti ad pedes steterat, narrat, quid inter cenam ebrius dixisset. Suetonius in Galba circa finem: Inter cenam vero, inquit, vsq; ad abundantem, ut congestas super manus reliquias circumferri iuberet, spargiq; ad pedes stantibus, hoc est, ministris sic dictis, quòd cenantibus dominis ad pedes stabant. Ad hos Martialis videtur alludere hoc carmine,

Misto lagenam replet ad pedes vino.

A pedibus, & circum pedes Latinis videntur dici ministri, aliàs anteambulones, atque pedissequi dicti: Lagfeyen Germ. & Gall. Agretius, Circumpedes, inquit, sunt obsequia seruorum: Lagfey. Antepedes, amicorum. Cic. Circumpedes autem homines formosos, & literatos suos esse dicebat. Circumpedes Idem tamen dixit in Epistolis ad Atticum, Pollucem seruum a pedibus Romam missum. Et Antepedes. Martialis ait,

Cur non mensa tibi ponitur a pedibus?

Idem Cicero ad pedes eos appellat, inquit: Illic retroflexus ad pedum turbam. Nonnulli ergo a pedibus, & circumpedes distinguunt ab ijs, qui ad pedes dicuntur, quos proprie volunt esse mensae ministros. Laxius lib. 3. de Repub. magis distinctè seruorum, & puellarum ministrantium loca describit, sed sine auctore, his verbis: Serui ad stare solebant ad puteum distincti, quorum alij erant pocillatores, alij discerptores, alij qui spura ex pauimentis verrebant, alij deniq; qui murmur comescabant. Puella vero, quae vinum solita erant, & potus genem adferre, ad fulcra thori adstabant. Hebraeis quoque ad pedes alicuius esse, subiectionem significat, sicut contra, In caput esse. Deut. 33. Adiunxerunt se pedibus tuis, hoc est, te, tuasq; vestigia secuti, quocumq; eis praenisti. 1. Sam. 25. Abigail ad Dauidem: Benedictio haec, quam attuli, decur ministris domini mei, qui ambulant ad pedes eius, id est, qui ei seruiunt. Sic paulo post: Quinque puella, quae ambulabant ad pedes ipsius Abigail, hoc est, ei ministrabant. Iud. 4. Congregauit Baras Zabulon, & Nephtholim, & fecit eum ascendere ad pedes suos, hoc est, duxit secum ut suos milites. Iud. 8. Date cortas panis populo qui est in pedibus meis, hoc est, qui me sequitur, mihiq; seruit militando. Venire in pedes. Eadem locutio est 1. Reg. 20. Sic venire in pede alicuius. 2. Sam. 15. Viri qui venerant in pede eius de Gath. 2. Sam. 11. Egressus est rex David, & uniuersa familia in pedibus eius, hoc est, secuta est eum, ministrans ei. Hinc vocare ad pedem suum, hoc est, vocare ut se sequatur. Item sedere ad pedes alicui, hoc est, alicuius disciplinae sese subicere, alicui discendo operam dare. Vocare ad pedem. Nam cum praecceptor docet, sedet in loco aditior, quam auditores, ita ut ei discipuli sint ad pedes, cum ipse sit ad caput. Acto. 22. Paulus dicit se ad Gamalielis pedes sedisse, hoc est, eius fuisse auditorem, atq; discipulum. Sedere ad pedes alicuius.

Quò ad habitum, seu vestitum, Euangelicus hic seruus δεξωσαι μεν & hoc est, praecinctus seu succinctus iuberetur administrare. Proprius hic ministrantium habitus. Nam quoniam vestes largae, laxae, fluctuantes, atque prolixae (cuiusmodi Orientales ferè vsi sunt) impedimento sunt ad iter, & ad quoduis aliud opus efficiendum, idcirco succinguntur. Ad hunc morem alludit Horat. lib. 2. Sat. 6.

— Veluti succinctus cursitat hospes.

Continuatq; dapes (nouas subinde dapes apponit, dapes dapibus accumulat) nec non vernaliter ipsis

Fungitur officijs, Hoc est, vernarum in morem ipse ministeria & munera necessaria obit. Item lib. 1. Satyr 8.

Vidi egomet nigra succinctam vadere palla,

Canidiam. Et Satyr. vlt. lib.

His ubi sublatis, puer alie cinctus (εὐζων) acernam

Gausape purpureo mensam perterisit, &c. Simile est illud Virg. lib. 4.

Vnum exuta pedem vinculis in veste recincta.

Suetonius in Caligula: Admota altaribus victima, succinctus poparum habitu, elato alie malleo, cultarium mactauit. Ouid.

Nominis esse potest succinctus causa minister,
Hostia cœlitibus quo feriente cadit. Propertius,
Succincti q̄ cadent ad noua sacra popæ,

Id est, victimarij, ministri sacrificiales. In sacris quoq̄ literis crebra fit huiusmodi habitus mentio, ut in hoc ipso Luc. cap. 12. ἕστωσαν ὑμῶν αἰ δὲ οὐδὲς ἔχει ζωνῆσαι, hoc est, lumbi vestri sint circumcincti, id est, estote parati expediri ad excipiendum Dominum, (ut et Petrus, δὶδ ἀναζώνοσθε: τὰ δὲ οὐδὲς ἔχει ζωνῆσαι ὑμῶν, hoc est, succingite lumbos mentis vestræ.) Et paulò post: Beati serui illi quos Dominus inuenerit vigilantes, Amen dico vobis, ὅτι ζώσεται, ἢ ἀνακλιθεὶς αὐτῶν, καὶ παραθήσει ἑσθονήσει αὐτοῖς, hoc est, præcinctus faciet ut discumbant, id est, ad conuiuium, et prodient ministrabit ijs. Sic ipse Christus Rex regum, et Dominus dominorū, lauaturus a cœna discipulorum suorū pedes, deposito pallio, accepro linteo (Clemens Alexandrinus lib. 2. ca. 3. οὐδὲ λινθῶν vocat) præcinxit se. Nā ut ipsemet de seipso testatur Matth. 20. Filius hominis non venit ut illi ministraret, sed ut ipse alijs ministeret. Apud Parthos, testis est Athen. li. 4. viros μαχαροφόρους, ensibus accinctos Regibus ministrare fuisse solitos (id quod etiā apud nos in Helœtia moris est, ut nimirum viri gladijs accincti ministrent in splendidioribus atq̄ solennioribus conuiuijs.) Philo contra, Theoretas, testatur, in sacris suis conuiuijs liberorū, non seruorum ministerio uti, ac promisso ministros ἀζώνους, ἢ καὶ βελώνους τῶν χαρτωνιστῶν εἰσίνεαι, id est, discinctos, et promissis tunicis accedere ad ministrandū, ut absit omnis seruilis species ab his conuiuijs. Notandum autem præterea, ministros mensæ antiquitus, eleganti corporis habitu atq̄ vestitu vsos fuisse, id quod Ambrosius libro de Helia, et Ieiunio ca. 13. perspicue indicat his verbis: Igitur hinc, inquit, ad adolescentes lubricos, ad conuiuia praeliatorum veniamus, inter arma prandendum est, stipatores hi sunt bellici, qui ministrant succincti auro, et Babylonis lumbos suffulti balteis, aureis torquibus nitent colla infantium, aureis bullis xonam tegunt, aureis thecis cultros includunt suos, quibus dimicent: cum epulis diuidendis assistunt pueri, coma nitentes, ex gente barbarica ad hos vsu electi, per singularum distincti ætatum vices. Similem descriptionem habes apud Philo. in libro de Vita Theoretica: Ministrant, inquit, ἄλοκον καὶ ἀδραποδῶν εὐμορφῶτα τῶν καὶ ὀφθαλμοδῶτα, hoc est, mansipia pulcherrima, et formosissima, ita ut nō tam administrandum, quàm ad conuiuarum oculos eximia sua venustate oblectandum aduenisse videantur. Horum ὀφθαλμοδῶτα εἰς τὸν οἶνον οἰνοχόουσι, pueri adhuc pocula ministrant, ὑποπορῶσι δὲ βέλτερες λαλῆμενοι, et λελεῖσθε πόσι, hoc est, at qui adultioris sunt ætatis, aquam, scilicet frigidam atq̄ calidam (cuius vtriusq̄ vsus fuit in conuiuijs) adferunt, loti benè atq̄ politi, nitidi, fucati, et concinnatuli: alunt enim capillitium, vel omnino intonsi, vel a fronte tantum præspectis in orbem crinibus, tenuissimas candidissimasq̄ præcincti tunicas, anteriore parte ad genua demissas, posteriore ad poplites, vtrinq̄ mollibus tenuijs adstricti commissuras tunice, propendentibus ad latera fratribus. Sic ornati adstant nutus obseruando, quid quisque postulet. Ad sunt et alij adolescentes prima lanugine malis vestiti, qui paulò ante amatorum suorum delicia fuerant, curiose docti grauioris momēti ministeria. Mera ostentatio conuiuatoris opulentie seu potius ἀπειροκαλίας. Deinceps pluribus corporis eorum cultum, habitumq̄ nimis compram, et elegantem, imò lasciuum, petulantemq̄ describit. Similis hodie ferè solet esse puellarū mensis Christianorum ministrantium vestitus, ad conuiuarum libidinem irritandam perquam accommodatus, splendidior et comptior, quàm castas puellas atq̄ virgines, quales ipsæ haberi volunt, deceat. Sic Iuuenel. Satyr. 5. eleganter describit discrimen elegantium, et deformium ministrorum, quoniam hi quidem diuitibus, illi pauperibus, qui diuitum quadra viuunt, ministrare solent:

Tibi (pauperi) pocula cursor,
Getulus dabit, aut nigri manus ossa Mauri,
Et cui per mediam nolis occurrere noctem,
Cliosa ueheris dum per monumenta Latina:
Flos Asia ante ipsum (diuitem) hoc est, formosissimus pocillator ex Asia, pretio maiore paratus,
Quam fuit et Tulli pugnacis census, et Anci
Et, ne te teneam, Romanorum omnia regum

Friola:

Friola: quod cum ita sit, tu Getulum Ganymedem, id est, ministrum a poculis deformem, et nigratum, utpote Sole ustulatum
Respice, cum sities: nescit tot millibus emptus
Pauperibus miscere puer, sed forma, sed ætas Digna supercilio.

Homerus quoque Od. o. procorum illorum petulantium ministros mensales his verbis describit sub Eumæi persona,

Ἔ τοι τοιοὶ δὲ εἶσιν ὑποδραστήρες ἐκείνων, Hoc est, scilicet non tam senes, atq̄ sordidi, squalidi, sicuti tu es Ulysses.

Ἀλλὰ νέοι χλαίνας εὖ εἰρηνοὶ ἢ δὲ χατῶνας,
Ἄει λιπαροὶ κεφαλᾶς, καὶ καλὰ ποσῶπα

εἰσὶν ὑποδραστήων.

Id est, Sed iuuenes, lanas benè vestiti, seu tunicas,
Semper nitidi caput, et pulchra sunt facie

Qui illis ministrant.

Cic. Tuscul. lib. 5. Tum ad mensam eximia forma pueros delectos iussit consistere. Et paulò post: Nec pulchros illos administratores aspiciebat. Athen. lib. 4. ex Heraclide Cymæo, qui Persica descripsit, οἱ δευραπόνοτες τῶν Περσῶν βασιλεῖς δευραπόνοτας, ἀπάρτες λελεμενοὶ δευραπόνοσι εὐδῆτας καλὰς ἔχοντες, hoc est, regis Persarum famuli, ministrant ijs loti, elegantibus induti vestibus, et dimidia ferè diei parte circa epulas commorantur. Sic Apuleius lib. 2. apparatus magnifici conuiuij describens inter alia, diriuiores, siue, ut alij legunt, diribitores (id est, ministri, distributoresq̄, qua voce etiam Ammianus Marcellinus vsus est) plusculi, splendide amicti: fercula copiosa scire subministrata: pueri calamistrati, pulchrè inclusiati: (hoc est, eleganter vestiti, Beroaldus inclusiati mauult legendum, ab indusio) gemmas formatas in pocula vini vetusti frequenter offerre, hoc est, offerebant. Nazianzenus in Orat. οὐδὲ φιλοπρωχίας, puerosq̄ astare quosdam ornatu decoro, comaq̄ proluxa et effeminata, ac circa faciē plus curiose attonsa, quàm deceat, splendidis oculis decoratos, et c. Imperatorum Romanorū temporibus vel auratas nonnunquam fuisse ministrorum vestes, ex illis Elij Lampridij verbis colligi potest de Alexandro Senero. Auratam vestem ministrorum vel in publico conuiuium nullus habuit. Sueton. in Domitiano, Generum fratris indignè ferens, albatos et ipsum ministros habere proclamauit, hoc est, albis vestibus indutos, et ob hoc elegantiores, cultioresque. His adde morem, pedes seruorum creta notandi. Plin. lib. 35. cap. 16. Est quoddam genus creta, qua argentaria appellatur, nitorem argenteum reddens, est et vilissima, et qua pedes seruorum venalium trans mare aduektorum denotare consueuerunt maiores. Vnde Iuuenal. Satyr. 1.

Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis,

Id est, gypsatis, et cretatis. Tibullus,

Barbara gypsatos ferre catasta pedes.

Quid in Amor.

Nec tu si quis erit capitis mercede retentus

Despice gypsati nomen inane pedis.

Apud Tyrrenos, teste Athen. lib. 4. magna formosorum seruorum multitudo adstabat, qui sumptuosius erant induti vestibus. Idem ex Timæo scribit, nudas etiam seruas illis discumbentibus ministrare fuisse solitas. Sic Tyberius, teste Sueton. Sexto Claudio cœnam ea lege condixit, ne quid ex consuetudine immutaret, aut demeret, atq̄ nudis puellis ministraretur, id quod summa fuit petulantia atq̄ libidinis. Sed quid dicemus de Tyrrenis et Tyberio, an non etiā in Christianorum conuiuijs præsertim in publicis dinerforijs, videre licet puellas, si non toto corpore, at saltē nonnullis partibus maxime illecebrosis, ut mammis, atq̄ pedibus nudas, conuiuantibus ministrare cum summo illarum pariter atq̄ conuiuarum castitatis periculo atq̄ discrimine? Succinctæ sunt plerunq̄ nimis altè vestibus, non ut tantò facilius, et promptius ministrare possint, sed ut conuiuij libidinis ansam præbeant. Sic ergo illis non tantam luxuriæ, verum etiam impudicitie, atq̄ libidinis ministris multi vtuntur. Equidē mensæ ministros, cuiuscunq̄ illi sunt sexus, debere esse mundos, lotos, politos, cultos, a sordibus omnij deformitate vacuos, ad omnem munditiem et hilaritatem speciosam affuefactos, atq̄ eruditos. Horat. 2. Satyr. 4. egregiè docet:

Magna mouent stomacho fastidia, seu puer vnctis
Tractauit calicem manibus, dum furca ligurit.

Ministri mensæ antiquitus eleganti corporis vestitu vsi fuerunt.

Hinc Pisoni Cic. obijcit, quod in illius epulis seruis sordidati ministrarent. Omnino ergo, vt hanc de ministrorum, atq; ministrarum mensæ habitum, cultumq; corporis locum concludam, danda est opera, vt is neq; sit nimum compescus, splendidus, atq; lasciuus: neq; nimis sordidus, impurus, & immandus, qui nimirum conuiuus fastidium, atq; nauisam pariat. Nam sæpe vel exquisitissimi, delicatissimiq; cibi atq; potus conuiuus sordescit, ijsq; sunt fastidio, propter impuras, sordidasq; illas ministrantium, atq; tractantium vestes, corporumq; partes. Obseruandum etiam in principum aulis, atque nobilium adibus in Germania, & alijs in locis ministros pallio amictos ministeria illa sua obire, at in Heluetia pallia deponunt, quod nimirum sint promptiores, & expeditiores.

Iam vero, vt in vniuersum de ministrorum coniuualium munere, atq; officio, gestibus atq; moribus paucis dicam, illa in Euangelico quoq; hoc ministro vno quasi fasciculo comprehensa nobis proponuntur. Sint igitur primò gnauis, industrij, laboriosi, agiles, alacres, & expediti ad conuiuia hæc sua munera obsecundum, quemadmodum Euangelicus hic minister, exantillatus licet rusticus, seu pastorijis laboribus, tamen sic & id est, promptus & expeditus, in defesso quodam studio coniuualia quoq; hæc officia suo Domino præstat. Idem quoq; vox εὐχαριστίας denotat, quæ propriè quasi puluerentum, hoc est, laboriosissimum ministerium significat.

Deinde, id quod est consequens, domini atq; conuiuarum iussus, atq; monitis sint obsequentes, ad illorum nutum intuentes diligenter ministrent, ne quid conuiuus desit sollicitè circumspiciant, atq; etiam non moniti, sed sua sponte iussa non expectando, sed præueniendo alacritate voluntaria conuiuus, quibus illis opus est, prospiciant.

Cautionem quoque summam adhibeant, ne vel ignauiā, vel temeraria quadam festinatione ruant, conuiuas offendant, atq; ledant, cibos potusq; effundant, vasa coniuualia frangat, atq; corrumpant.

Sint præterea temperantes, ita vt non, nisi cæna ministerioq; suo peracta, cibum potumq; sumant, vt Euangelicus hic minister. Valde enim absurdum, & a decore alienum est, quando ministri, atq; ministræ interea dum munus suum obeunt, cibo, atq; potui indulgent. In primis verò caueant, ne vel sua sponte seipsos vno obruant, vel a conuiuio impleri patiantur, ita vt conuiuus, conuiuijq; domino postea maiori sint impedimento, ac detrimento, quàm vsui.

Sint quoq; humiles, atq; modesti, qui de ministerijs suis non Thraconico more glorientur, eaq; iactent, vt hic in primis Christus præcipit. Et tamen, vt verè Iuuenal. ait Sat. 5.

Maxima quæq; domus seruis est plena superbis.

Ecce alius quanto porrexit murmure panem, &c.

Ad hæc & verbis, & oculis, vultu, totiusq; corporis gestibus liberalibus atq; compositis singularem quandam hilaritatem, comitatem, modestiam, benevolentiamq; erga coniuas omnes, ipsamq; coniuuatorem præferant.

Postremò, si plures sint ministri, mutuas inter se concordiam colent, mutuasq; sibi tradet operas, si ita opus sit, suam tamen quisq; prouinciam, quam nactus est, sedulo tuebitur, secundum illud Maphæi Poëta,

Tum lata fronte ministri

Innumeri magno distinguunt ordine curas.

Pars dapibus reficit mensas, pars pocula miscet, Craterasq; replet, &c.

DE DOMINORVM, ATQVE ETIAM
CONVIVARVM IPSORVM ERGA MINISTROS officio.

CAPVT XXIII.

EQVITVR postremum membrum, quomodo domini conuiuij, atque patres familiaris, necnon ipsi quoq; conuiue sese vicissim erga ministros gerere debeant. Idipsum in hac quoq; parabola docetur. Hic enim dominus, atq; conuiua, quem Christus inducit, primò quidem non nimis molliter & delicatè seruum, atque ministrum suum tractat,

tractat, dum illum ex rure redeuntem, ac rusticanis laboribus defatigatum non statim discumbere, & cibum potumq; capere iubet: sed plura adhuc illi negotia imponit, sibiq; prandium parare, atq; epulanti ministrare cogit. Et hoc est quod Syracides cap. 18. & 33. præcipit, seruos laboribus exercendos, ne otio, ignauiâq; torpescant. Non etiam illum vnâ secum accumbere, atq; cibum capere iubet, sed sibi ministrare, quoniam nimia familiaritas, vt vulgò dicitur, contemptum parit. Non ergo domini seruis suis nimum indulgere debent, cum plerumq; molli hac, remissâq; indulgentia ad contumaciam, atq; malorum licentiam abutantur. Nec tamen rursus illos inedia, atq; fame excarnificare, sed iustum debitumq; illis victum subministrare debent: id quod ab Euangelico hoc patres familiaris fieri videmus, qui ministro suo, peracta cæna atq; ministerio illius, liberam edendi, bibendiq; facultatem facit. Et hoc est, quod Syracides inquit: Asino pabulum datur, & flagellum, & onus: ita seruo panis, castigatio, labor. Est autem hic notandum moris antiquitatis fuisse, vt ciborum reliquia seruis darentur. Athen. lib. 4. de Conuiujs regū Persicorum verba faciens, dicit τραπεζης ἐπιμελέμενον, hoc est, mensæ regia præpositum reliquias carniarum, & panum famulis, seu cibum diurnum, distribuere. Sic Sergius Galba, teste Suetonio, congesta super manus reliquias circumferri iussit, spargiq; ad pedes stantibus, id est, ministris. Id magis adhuc perspicuè testatur Seneca lib. 11. Epistolarum. Quemadmodum, inquit, cæna peracta, reliquia circumstantibus diuiditur: sic peracta vita aliquid portigi his, qui totius vitæ ministri fuerunt. Idem Epictetus præcipit his verbis: Αἰεὶ μὲν εἰ καὶ ταῖς ἐπιμέλαις ἀσπέρῳ, καὶ τὸ τερπικὲς ἐπιμαίῳ, καὶ οἶνον εἰς τοὺς ἀσπέρους τὸ παρόντων. εἰ δὲ τὸ τοῖοδὲ δυσχερὲς τοῦ καιροῦ ὑπάρχῃ, μήτε μὲν, ὅτι μὴ κοίμῳ τὸ πόνερον ὑποτρῆ, ἰδιῶν, πίνων τὸ μὴ πίνοντων, λαλῶν, τὸ σιωπῶντων, αἰεὶ μὲν τὸ σωματικῶν, καὶ αὐτὸς φλογυμῶν, ἀτόπον πείσει, ἀδὲ ἐτέρον ἀρχιάνας χαλεπὸν ἔργον. Id est, optimum quidem fuerit, si etiam ipse in apparatu laboraueris, & ferculis tibi propositis aliquid presentium famulis quoq; communicaueris. Si verò tempus non ita ferat, salte memento quod tibi otioso a laborantibus inseruitur, edenti a non edentibus, bibenti a non bibentibus, loquenti a silentibus, deniq; dissoluto, & animo remisso, a sollicitis & accinctis. Hoc enim pacto nec inflammasus absurdi quicquam pateris, nec alium commotus afficies molestia. Ad hanc consuetudinem antipnam, quæ hodie quoq; apud populos quosdam obtinet, in hac parabola Evangelica videtur alludi, dum peracta demum domini cæna, ministro vescendi scilicet reliquias facultas conceditur. Verum illud quoq; sit in præceptis, vt nimirum coniuuator non nimum ministris fidat, sed ipse quoq; fidam conuiuij, & conuiuarum curam gerat, circumcurrat nonnuquam, atq; circumspiciat omnia, detq; operam, quoad eius fieri potest, vt ministri officijs suis nequaquam desint, & vt omnia bene, atq; decenti ordine gerantur. Sic, teste Atheneo lib. 5. conuiuij illius magnificentissimi, quod Ptolemæus Epiphanes fecerat, δευτέρως, hoc est, administratio per ipsum regem facta est, qui equo vectus cænae cuium assidue obibat, dabatq; operam, vt ministri singuli munera, ac ministeria sua optimè exequerentur. Oculis enim Domini optimus est conuiuarum pastor, conuiuijq; rector, & gubernator. Ipsi quoque conuiua se erga mensæ administratores humanos, beneuolosq; præbeant. Cauebunt stiā summopere ne vel dictis, vel factis atque gestibus turpibus, atque obscœuis (vt hodie sæpè fieri solet) pueros, atque puellas liberas & ingenuas offendan, atque corrumpant. Nam, vt bene sapienterq; Iuuenal. Satyr. 14. cecinit,

Nil dictu scdum, visuq; hæc limina tangat,

Intra qua puer est, procul hinc, procul inde puella

Lenonum, & cantus pernoctantis parasiti.

Maxima debetur puero reuerentia, si quid!

Turpe paras, ne tu pueri contempseris aunos, &c.

Quoniam, vt idem paulò ante inquit,

dociles imitandis

Turpibus, ac prauis omnes sumus.

Ergò vel circumstantium ministrorū cohors coniuas merita a turpibus dictis, factisq; detertere debet. Obseruandū quoq; est, ipsos aliquando coniuas sibi meritis ministrare, non aliene vti mi-

isterio. Sic Athen. lib. 1. cap. 9. ex Homero probat, antiquos sine risu atq; pudore sibi metipsis op-
onia parasse, id quod αὐτοπροσώπων appellat. Idē lib. 6. docet, veteres non vfos fuisse seruis, sed
wrouprods, hoc est, per se ipsos omnia, quae ad epulas pertinent, parasse, ac praestitisse. Sic Agne-
e Neptuno sacrificantes, atq; conuiuia 16. dierum spacio celebrantes, sibi met ipsis ministrabant,
seruorum neminem admittebant, de quo in primo libro dictum est. Iuuenal. hoc vocat sibi prande-
re Satyr. 13. Prandebat sibi quisq; Deus, id est, quisq; deus sibi ministrabat & seruebat. De ser-
uis atq; ministris, illorum differentijs, secundum sexum, et aetatem, officium, vide plura apud Scali-
gerum lib. 1. Poëtices. Haec de conuiuatoris apparatu, qui, vti dictum est, partim in inuitatione,
partim in alimentorū opsonatione, atq; coctione, partim in temporis lociq; delectu, partim deniq;
in supellectili, atq; ministerio conuiuiali consistit.

DE PRAEPARATIONE CONVIVARVM
AD CONVIVIA, QVAE PARTIM ANIMO, PARTIM
corpore constat. De exercitatione corporis varia atque
multiplicante epulas, eius vsu, modo
atq; generibus.

CAPVT XXIII.

VNC, id quod est consequens, de inuitatorum, seu conuiuatorum praeparatione est di-
cendum, quae quidem est duplex: alia animi, alia corporis. Plutarchus in conuiuio sa-
pientum non ἐστὶν αὐτῶν ὁ μὸς, verum etiam δὲ πρὸς τὸν θεόν, hoc est, non conuiuatoris
solum, verum etiam conuiuiae ἀγαθῶν, hoc est, apparatus iustum, atque peculiarem esse di-
cit. Sybarica, vti supra dictum est, feruntur, toto ferē ante anno mulieres ad conuiuia inuitasse,
quod nimirum satis haberent spacij (nam, vti ille inquit, dum comuntur, dum moluntur annus
est) ad se auro, vestibusque pretiosissimis exornandum. Verum, vti scitē, sapienterque Plutar-
chus ibidem inquit, multo plus temporis requiritur ad veram, legitimamque praeparationem, quae
quidem est animi, id quod χαλεπώτερον ἐστὶν ἢ δὲ πρὸς τὸν θεόν λόγον, ἢ σωματικὴν ἀσκή-
σιν, καὶ ἀγένητον, hoc est, difficilius est mores decore componere, & exornare, quam corporis su-
peruacaneum inutilemque ornatum conquirere. Qui enim sapit, is non sese tanquam vos im-
plendum ad cenam apportans venit, sed vti serio, iocūe aliquid adurus, auditurus, atque dicitu-
rus, prout res & occasio postulabit, quod suavis sit & incundus ille conuiuētus. His verbis Plutar-
chus, seu optimus, & sapientissimus vita morumq; magister, animum inprimis conuiuia aditu-
ris certo quodam modo praeparandum esse monet. Cogitet ergo is, qui ad conuiuium aliquod est
accessurus, se veluti ad Dei, vbiq; praesentis, hominumque conciliabulum (quo nomine vete-
rum nonnulli ipsum conuiuium definerunt) accedere. Proinde primò omnium Deum ardenser
oret, vt & suum, & conuiuatorum suorum animum, mores, affectus, linguam, gestusq; ita regat, ac
moderetur, vt ne quid cogitent, dicant, faciant, vnde vel in ipsum, vel in se inuicem ignomi-
nia, offensionē aliqua existere ac redundare possit: sed potiùs vt hac iucunda corporum vno in lo-
co congregatione atq; coniunctione, mutua animorum coniunctio atq; charitas magis magisque
corroretur atq; confirmetur, omnesq; simultates, odia, suspiciones sinistrae ex animis tollantur.
Deinde in animum suum planē inducat, non, vt hodie vulgus hominum facere solet, se, aliosq; im-
moderato cibo, potuq; obruere, mōr dacibus dictis atq; conuitijs conuiuas suos ledere, illos inter se
committere: sed potiùs esse temperantem, sobrium, castum, modestum, dictorum factorumq; quae
illius animum offendere possint, patientem, arcuorum subicentem, latum, hilarē, humanū er-
ga omnes: deniq; ea dicere, agere, atq; etiam discere pro virili, quae ad Dei gloriam, & ad suam,
aliorumq; qui conuiuio inter fuerint, cum delectationem honestam, tum edificationē, atq; salutem
facere possint. Haec facit illud Pauli 1. Cor. 10. Sine igitur editis, siue bibitis, siue quid aliud faci-
tis, facite omnia ad Dei gloriam. Cum huiusmodi pia, honestaq; precatōne, meditatione, animiq;
inductione, si singuli Christianorum ad mutua illa sua conuiuia accederent, multò profectò in illis
se se (quam hodie, pro dolor, fieri solet) temperantius, modestius, atq; honestius gererent, ac prom-
de multò

de multò plus etiam cum voluptatis, tum vtilitatis ex illis perciperent. Verum inprimis dili-
gens studiosaq; nobis ad sacrosanctum illud epulum, siue conuiuium Dominicum accessurus, ani-
morum prius adhibenda est praeparatio: secundum illa Pauli Apostoli grauisima dicta atque
monita, 1. Corinth. 11. Probet autem se ipsum homo, & ita de pane illo edat, & de poculo illo bi-
bat. Nam qui edit, & bibit indignè, iudicium sibi ipsi edit & bibit, non discernens corpus Domi-
ni. Haec autem δοκιμασία, quam Paulus praecipit, secundum Theologorum sententiam, in tri-
bus potissimum consistit: nempe, in vera & vigente fide, in charitate, & in firmo poenitentiae stu-
dio atq; proposito. Hinc veteres in actione Cēnae, solebant accedere admonere officij sui, huiusmo-
di ferè illis verba occinendo, θεῶν θρόνον μὴ ἀπὸ τοῦ ζῶντος τε καὶ ἡθὲ ἀλόγιμοι, & ἀπελα-
λάβῃς ἡ πίστις τε καὶ βίος, &c. Haec dicta sint de praeparatione animi, siue ad prophana siue ad
sacra conuiuia accedatur: nunc de corporis praeparatione dicendum, quae videtur esse tripartita. Corporis pra-
paratio tri-
partita.
Constat enim partim exercitatione eius vtili: partim ablutione vnditionē: partim denique ve-
stitū seu habitu.

Quò ad exercitationem, memorabilis in primis est illa D. Pauli, Timotheum ad pietatis stu-
dium cultumq; adhortantis, sententia: γυμναζεῖς ἑσ' αὐτόν, inquit, ὡς εἰς θέλειαν, ἢ ὡς σωματικὴν
γυμνασίαν ὡς εἰς ὄλιγον ἔστιν ὄφελιμοι: ἢ ἡ εἰς θέλειαν ὡς εἰς πάντα ὄφελιμος ὄσιν, ἐπαγγελίαν
ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης, hoc est, sed exerce te ipsum ad pietatem, siue pietatis ex-
ercitationem suscipe. Nam corporalis exercitatio ad pauca est vtilis, siue exiguum ad tem-
pus. (vt ῥεῖον subintelligatur, cum vita haec nostra sit ὄλιγο χρόνον, id est, breuis aui. Oecum-
menius illud ὡς εἰς ὄλιγον expenit ἀχεῖ τὸ σῶμα, καὶ τὸ παρόν τῆς βίου) at pietas ad om-
nia, siue in omne tempus praesens & futurum, vtilis est: vt, quae promissiones habeat vitae pra-
sentis ac futurae. Exercitatio haec (vt de nomine prius dicamus) a Paulo appellatur γυμνασία, Exercitationis
ἵππων τὴν γυμνασίαν, quo verbo idem vtitur. γυμνασία autem, siue (quod apud prophanos auctores nomina-
magis est vsitatum) γυμνασίον, exercitatio proprie denominatur a loco, quem γυμνασίον Graeci γυμνασία si-
ci appellant. Is locus erat in publica aliqua vrbis regione extructus, in quo vngendi, fricandi, lu-
eturi, discum iacturi, aut tale quippiam facturi, confluebant, teste Galeno lib. 2. de Sanitate tu-
enda. Omnino vox haec γυμνασίας, siue γυμνασίας olim nudorum corporum exercitationem pro-
prie significabat, γυμνασίαν δὲ dictam, qua Graecorum adolescentes ex Solonis instituto vsi fue-
runt, non solum vt animosiores fierent, & ad rem militarem magis idonei, sed etiam ἐπιείκεια, id
est, bonae habitudinis acquirenda & sanitatis conseruanda causa, quam Plato lib. 7. de Legi-
bus vehementer commendat. Postea haec vox pro quouis exercitatione vsurpari cepit, vt & γυ-
μνασίον pro quouis loco, siue corporis, siue animi, vt artium ac disciplinarum, exercitationibus improprie
destinato. Exercitatio porro aliàs a Graecis πόνος, & ἀσκησις, Latine labor, exercitium, seu quid significet:
exercitatio appellatur. Secundò duplex haec a Paulo exercitatio proponitur: vna, quam ὡς εἰς εὐ-
σέβειαν appellat, id est, pietatis exercitium: alteram, quam vocat γυμνασίαν σωματικὴν, id est,
exercitationem corpoream, quam Chrysostomus corporis motum agitationemue definit, quae sa-
nitati conducit: vt est venatio, ludus, fossio, aut quae a medicis iubentur fieri ad superuacaneos
corporis humores consumendum. Suidas quoq; duplex exercitacionem genus facit: vnum τὸ σῶ-
μα, id est, corporis, quae si arte fiant, corpori: alterum, τῆς ψυχῆς, id est, animi, quae animo
ἐπιείκεια, id est, bonum habitum conciliant.

Quò ad corpoream exercitacionem, quae Galeno auctore, is est corporis motus, qui & vehe-
mentior est, & anhelitum alterare potest, haec ferè illius genera ab eodem recensentur: πάλιν, id
est, lucta: πάλη, id est, certaminis genus id, quo intentis omnibus corporis viribus, magna
contentione certatur, πυγμῆ, pugillatus: δρόμος, cursus, saltus, disci iactus, coryci, follis, pile
palmaria, & alterum lusus. Item τὸ πηλὸν ἵκεν, id est, summis pedibus ingredi, tensis in sublime
manibus, ante et retro agitatis: τὸ δὲ πηλὸν ἵκεν, in plethro prorsum retrorsumq; currere: τὸ σὺν
μαχίρῃ, seu σπιρομαχίρῃ, vmbra tili armorum pugna exerceri τὸ ἀεὶ ἀεὶ εἰς ἄδου, siue ἀεὶ ἀεὶ εἰ-
σὺδος, summis manibus concertare: τὸ δισκοβολεῖν, discum iactare. Coryci, follis lusus, cu-
iusmodi fuerint vide Valleriolam lib. 2. locor. comm. cap. 10. His adde venationem, equitatio-
nem, iaculationem, ambulationem, choream, modulationem vocis, siue cantus, frictionem, lectio-
nem. Horat. lib. 2. Satyr. quinque enumerat exercitacionum genera, venationem, equitacionem,
P 4.

Τάμων Λένδρεα μαχρά, ἀδδοτέ μιν ἱκετο Δόμον
Σίτ τε γλυκερίο ὡδὶ φρένας ἱμερῶ αἰρεῖ.

In qua verba sic Eustath. Homerus, inquit, dum ligni sectorem inducit cibum dulcem appetijse post laborem, docet μετὰ πόνου ἐμπορεῖσθαι σιτίων ὡδὶ τοῦ εὐρέτου, id est, ad ciborum appetitum utile esse, eos post laborem capere. Et ibidem: ἐστὶ γὰρ ὄντως ὁ γυμναστικὸς πόνος βρωστικὸς ὄψων, καὶ ἔδωκεν ἔπος ἡδὺ ὄψων, ὡς τὸ μετὰ πόνου φαγεῖν, hoc est, Est namq[ue] reuera labor, exercitij causa susceptus, cibi condimentum: nec vllum est opsonium tam suauē, quā post laborem edere. Adducit quoq[ue] Socratis exemplum, qui cūm, vt a Cic. recitatur, vsq[ue] ad vesperum (quo cibum antiquitus capere solebant) contentius ambularet, quā situmq[ue] esset ex eo, quare id faceret, respondit, se, quō melius cēnaret, opsonare ambulando. Eustath. inquit, is qui Socratis responsum audierat, putarat illum ὡροσολήματα ἐθέλειν, id est, opsonium aliquod querere: at significabat se laborare, vt tanto maiori cum voluptate, salubritateq[ue] cibo vteretur. Nam cum omne voluptatis genus desiderio precedente conficiatur, desiderijs, vt eleganter Cicero inquit, epulæ conduntur. Itaq[ue], vt idem testis est, Darius ille, Rex Persarum (qui tamen victus rationem & exercitationem diligenter profitebatur) quem Alex. Magnus bis acie superauit, cū in fuga aquam turbidam, & cadaueribus inquinatam bibisset, negauit vnquam se bibisse iucundius: nunquam enim bibendo sicim depulerat, quā videlicet nunquam expectarat. Sic nec Ptolomæus esuriens ederat, cui cum peragranti Ægyptum comitibus non consequutis, cibarium in casa panis datus esset, nihil visum est illo pane iucundius. Huc facit Socraticum illud apophthegma, optimum condimentum fames (cui simile illud nostrum vernaculum, optimus coquus fames) quo ille luxum Athenensium perstringebat, qui varijs cupedijs, atq[ue] condimentis operosis conarentur efficere, vt cibus saperet palato, cum id optime præstet fames, condimentum vt optimum, ita vtilissimum. Nihil enim suauius edi, quā quod editur ab esuriēte. Cic. lib. 2. de fimbis bonorū: Diceret, id, quod Socratem, qui voluptatem nullo loco numerat, audio dicentem, cibi condimentum esse famem: portionis sicim. Huc facit Antiphanis illa sententia apud Seobaum:

Ἀπάρτα δ' λιμὸς γλυκεῖα πᾶν ἀπὸ ποίεσι, Id est,
Præter seipsam cætera edulcat fames.

Eandem sententiam sic apud Athen. lib. 4. effere Xenophon: ἡδὺ μὲν μάζαν καὶ κάρδαμα φαγεῖν πειρώμεθα, ἡδὺ δὲ ἔσθαι ἀρυσάμενον ἐκ ποταμοῦ διψῶντα πίνειν, Id est, Dulce est mazam, & nasturtium edere esuriēti, (cui simile illud pernalgatam, famem efficere, vt crude etiam fabæ saccharum sapiant) dulce est sitienti aquam e flumio haustam bibere. Ibidem refert Socratis dictum paulo ante ex Cic. recitatum. In Phiditijs Lacedæmoniorum, vt Cic. narrat 5. Tuscul. distat, cum Tyrannus cēnauisset Dionysius, negauit se iure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatum: Tum is, qui illa coxerat, minimè mirum, inquit: condimenta enim defuerunt: quæ condimenta inquit ille? Labor in venatu, sudor, cursus ab Eurota, fames, sitis. His enim rebus Lacedæmoniorum conduntur epulæ. Hinc Hippolytus quoque apud Euripidem ait: redeuntibus a venatione plenas mensas esse iucundas: significans nimirum exercitatione & labore corporis, cibi cupiditatem excitari. Verba Euripidis hæc sunt:

Σίτων μέλαθε, περπύον ἐκ κλωαγίας τετραπέλα.

Hinc Galliarum Reges vidi venationibus (quarum vsum Xenophon mirificè commendat) se ante cibi sumpcionem exercentes. Sic Alexander ille Magnus, cum solitos opsoniorum artifices abiicisset, dixisse fertur, κρείττονας αὐτὸν ἔχειν ὁλοποιεῖς, ὡδὸς μὲν ἀείσον νυκτοποιεῖαν, ὡδὸς δὲ εἰπύον ὀλιγαεῖσιαν, Id est, meliores enim se habere, & secūm ducere conditores suos coquos: nempe nocturnam profectioem ad condiendum prandium: ad cœnam verò, prandij tenuitatem. Labor ergo ante cibum, vt ex his commemoratis constat, coci est similis, cibum optime condientis. Cyrus similiter, teste Xenoph. lib. 2. ἀπόμνημον nunquam cœnasse fertur, priusquā suaderet, aut laborem aliquem rerum bellicarum, aut rusticarum obijisset, ideoq[ue] secunda perpetuò valetudine vsus fuisse perhibetur. Idem quoq[ue], cum non suæ tantum, sed suorum etiam valetudini optime velle esse consultum, summam curam adhibuit, vt ne illi vnquam ἀνέσθωσι, id est, sine sudore, id est, labore precedente ad prandium, cœnamue accederent. Sic Ægyptia iuuentus Amasi edicto, non prius cibum capiebat, quā 180. stadia percurrisset, teste Herodoto. Galenus quoq[ue] non

Darius.

Ptolemæus.

Socratis apophthegma.

Ægyptia iuuentus. Galenus.

præceptis tantum, sed etiam exemplo suo, ante cibi potusq[ue] sumpcionem laborandum esse docuit. Nam ipse aliquando in agro tum ligna findere, tum fodere, & alia quædam opera rusticana, exercendi corporis causa, facere deprehensus est. Hinc profectò fieri puto, quod, vt experientia quotidiana testatur, rustici, opifices, operarij, nautæ, baiuli, alijq[ue] laboriosam vitam agentes, licet mali succi alimentis vtantur, tamen saniores sint atq[ue] robustiores, quā homines diuites & otiosi, qui exquisitis cibis fruuntur. Nam quoniam illi, diuino & antiquissimo illo Dei præcepto obsequentes, laboribus atq[ue] sudoribus victum sibi comparant: hinc fit, vt singulari Dei beneficio bona valetudine fruuntur, rarissimeq[ue] morbis conflictentur, etiam si in victu grauissimè delinquant. Nec verò vtilitatis tantum salubritatisq[ue] (adde etiam iucunditatis) ratio: verum etiam honestas, pietas, ipsaq[ue] lex diuina, nos ad labores ante cibū potumq[ue] suscipiendos, merito impellere debet, secundum illud: in sudore vultus tui vesceris pane, id est, cibo tuo; & qui non laborat, non debet edere. Danda est igitur Christianis omnibus opera, non vtilitatis tantum, verum etiam pietatis gratia, vt non prius cibo potuq[ue] necessario vtantur, quā pio, honesto, vtiliq[ue] aliquo opere atq[ue] labore sese exercuerint.

Sed queritur etiam a Medicis, an statim cibus sumendus sit ab exercitatione, an verò aliquo temporis interuallo interposito. Hanc quæstionem rectè soluit Galenus in Comment. qui negat ab exercitatione, neq[ue] a balneo (idem de balneo Hippoc. lib. 3. de rat. vict. acut. Sect. 55. docet, & Mercurialis, qui eius rei simul causas in medium affert, de arte gymnast.) statim cibos sumendos esse censet, inquit: Sedata, quæ ex balneo est, turbatione, tum esse, tum bibere melius est, veluti & composita ea, quæ ab exercitatione oritur. Rationem addit; nam cibum procreans, aut potum sumere, caput replet, deuoratūq[ue] interdum superfluitare facit. Nam per exercitationem sanguis agitur, spiritus & calor ad extremas partes effunduntur, internis partibus calore defertis. Non igitur licebit cibum accipere, donec agitatio sedetur, & calor ad intima reuocetur, id quod ad ciborum concoctionem est necessarium. Sed de hac quæstione vide plura apud Christ. a Vega libro 2. sect. 2.

Nunc de iusto legitimoq[ue] exercitationis cuiuscunq[ue] modo atq[ue] ratione quædam dicenda. Olim De Frictionibus Frictionis, quam ἀνάτριψω Græci appellant, maximus & frequentissimus vsus apud veteres fuit, vt ex Hipp. Galeni, & aliorum medicorū libris constat. Hæc exercitatio & antecedebat, & conseq[ue]batur. Qua fiebat ante exercitatioem, ἡ ἀποθεραπεία, id est, præparatoria, seu præcurforia, quæ post, ἀποθεραπεία, Latine curatoria dicta est. Veriusq[ue] accuratam descriptionem, secundum veterum consuetudinem, habes apud Planinum in eius commentarijs in Cels. lib. 1. c. 11. & Valleriolam lib. 2. loc. com. c. 11. Christoph. a Vega lib. 2. sect. 2. & in primis Gipp. lib. de med. offic. siue chirurgie officina, & Galen. lib. de sanit. tuenda. De consuetudine abolita est frictio, quæ antiquitus senibus, et sedentariam vitam degentibus, exercitijs vicaria erat etiam nunc, vt vult Antonius Niger lib. de conseruanda valetudine, vtilitatem allatura maximam, si in nostros mores reuocaretur. Valleriola tamen existimat, nos frictionibus illis, præparatoria, inquam, & apotheraπia, non magnopere indigere, vt quæ magis athletis, quā his, qui tuendæ valetudinis causa exercentur, conueniant. Illis enim ob immodicos, quos instituti gratia obeunt labores, vtraq[ue] opus est: qui tantum valetudini, non robori, & viribus augendis studemus, frictionibus illis opus non est: vt quibus nec immodicos labores adire vile sit, nec a laboribus immodicis lassitudinem sentire, vt ad eam leuandam apotheraπia, seu saluari præsidio, egeamus. Obseruandum præterea est optimum medicorum consilium, qui exercitatioem non prius adhiberi volunt, quā & hester no cibo probè confecto, & alui vesicæq[ue] excrementis eductis. Quod ad prius, qui non concoxit, inquit Celsus lib. 1. c. 2. ex toto conuiescere, neq[ue] labori se neq[ue] exercitatioem, neq[ue] negotio credere. Per exercitatioem riculum namq[ue] est, ne priusquā probè concocta sunt, quæ cruda manserunt, in habitum corporis, quando vitæ dum. ipsius exercitatioem vi & potestate, deducantur: quo nihil nocentius corpori accidere potest. Concoxisse autem non, vt Medici docent, atq[ue] ad laborem exercitatioem subeundum probè apparatus esse, vrina a somno reddita color indicabit. Siquidem quæ diluta est & aquæ speciem referet, crudum in venter subesse succum, nec satis elaboratū indicat, tumq[ue] quiescendum. Vnde est illud eiusdem Celsi: Qui bene concoxit, manè tutò surget, qui minimè, in lecto quiescere debet, &c. Sin. verò ruffa & biliosa vrina manè appareat, cōctum esse huiusmodi succum demonstrat, tumq[ue] exerceri

An statim ab exercitatioem cibus sumendus.

Exercitatioem dum.

conuenit. At exonerare prius excrementa vesicæ & alui oportet, ne ea spiritus motionisue impetu impulsam eatu corporis obstruant: aut solidæ partes excrementis onustæ, noxam ab ipsis percipiant, aut conuulsæ, vel ruptæ, vel immodicè distentæ.

Habendam adhuc, & ipsius personæ, quæ exercetur, & loci, & temporis rationem, diligenter medici præcipiunt. Vide hac ipsa de re Scholam Salernitanam, quæ monet, cibum non esse sumendum cum ventriculus adhuc vitiosis humoribus plenus, & cibus primus nondum bene concoctus fuerit.

Quò ad personas, certum est non omnes omnibus conuenire, sed alias alijs. Gracilibus enim, & attenuatis, mitiora atque remissiora: fortibus & robustis, validiora ac robustiora conueniunt exercitia, de quo vide plura apud Hippoc. in lib. de Salubri diætâ. Sic alia exercitia senibus, alia pueris, alia iuuenibus conducunt, de quo Gal. libro 6. de Sanit. tuend. De exercitationibus ualitudinis puerili congruis, vide plura apud Heresbachium in lib. de educandis Principum liberis, cap. 20. Studiosis litterarum, ijsq; qui uel politicam uel Ecclesiasticam, uel aliam uitam quietam, grauique labore uacuum traducunt, Plutarch. in lib. de Sanitate tuenda, uocis, sermonis, lectionisq; exercitationes (de quibus ibi plura legere poteris) adhibendas suadet. Pile quoq; palmarie lusus (cuius utilitatem Gal. libro peculiari descripsit, quiq; hodie in Gallijs usitatissimus est) litteratis hominibus uidetur appropinque conducibilis. Nec minus commoda deambulatio (qua Socratem usum fuisse supra diximus) mediocri per amœna & uirentia loca, placido & sereno celo, censei debet: quæ quidem probè & uniuersum corpus exercetur, & appetentia excitatur, & calor natiuus excusatur, & membra roborantur, & color blandus ac suauis redditur, excrementisq; corpus exoneratur. Iamblichus quoq; testis est, Pythagoreos cum manè, tum etiam uespere deambulationibus uti fuisse solitos: post quas lauabantur: loti cœnabant. Vtile uerò est, ut medici monent, mane circa montes: uespere uerò ad amœni fluminis ripas spaciari, uti Actius Saunatius elegantissimo hoc epigrammate testatur:

Sol iubet exorients Faunos, Dryadasq; puellas
Quærere, & herbofo ducere monte choros:
Decliuis vitreas suadet descendere ad undas,
Doridaq; & lusus è Galatea tuos.
Causa patet: quia sublimes cum tendit in arces,
Nos quoque per saltus, & iuga summa rapit.
Quum uerò Hesperios petit imæ Teihyos amnes,
Exemplo ad fontes nos uocat ipse suo.
Hinc adeò natura hominum loca manè requirit
Ardua cœruleis uespere gaudet aquis.

Quò ad locum, melior Celso uidetur deambulatio sub diuo, quam in porticu: melior (si caput patitur) in Sole, quam in umbra: melior in umbra, quam parietes, aut uiridaria efficiunt, quam quæ tecto subest. Galenus quoq; exercitationis cuiusuis differentias petit a loco, quòd aut sub diuo fiat aut sub tecto, aut in mista umbra, Lib. 2. de tuend. sanitate.

Quò ad tempus attinet, illius quoque ratio habenda: In æstate enim remissior & leuior, atque in umbra: in hyeme concitator & diuturnior, atque in Sole exercitatio conuenit, ut uolunt medici. Sic Hippocrates libro de salubri diætâ: Exercitijs qui utuntur, hyeme currere ac luctari debent: æstate uerò luctari quidem parum, currere autem minimè: sed multum deambulare ad uentum & frigus. Sed plura de exercitationum differentijs pro anni temporibus, uide apud Gal. lib. de salubri diætâ.

Consuetudinis quoq; in primis ducenda est ratio, cum omnis subita mutatio, si modum excesserit, noxia sit, teste Hipp. lib. 2. de Curat. uict. acut. text. 55. ad finem. Ut autem exercitationibus honestis, uilibus atq; temperatis ante cibum utendum est sanitatis ergò, quibus nimirum corpora nostra, ad cibum potumq; validius attrahendam, promptius permouendum & concoquendum, quasi præparentur: ita contra eorum damnanda est consuetudo, qui non sanitatis, sed potius uel auaritiæ, uel voracitatis atque ebrietatis causa, huiusmodi progymnastijs utuntur: quò nimirum maiori cibi potusq; copia sese ingurgitare, ac immanissima illa potandi certamina, tanto facilius

facilius ferre ac sustinere possint. Quid dicam, quòd multi non modò corporis exercitationibus, uerum etiam antipharmacis & antidotis quibusdam, ut amygdalis amaris, persicorum nucleis, atq; foliorum eius arboris expresso succo, absinthij Pontici diluto, nucemuscata, & in primis brassica, Catoni ad fastidium usq; nobilitata, alijsq; huiusmodi utuntur ad sese aduersus ebrietatem manendum: cum optimum aduersus illam animi corporisq; pestem antipharmacum sit, timor uera & optima aduersus ebrietatem antidota. domini, uerbum Dei, crebra cogitatio quam turpe, quam inhonestum, quam animi, corporisq; salutis damnosum atque perniciosum sit illud uicium.

Exercitationis deniq; auctore Celso lib. 1. cap. 2. plerunq; finis esse debet sudor, aut certè lassitudo, quæ citra fatigationem sit: idq; ipsum modò minus, modò magis faciendum est. Galenus lib. 2. de Tuend. Sanit. Terminu exercitationis uult esse anhelitus mutatio. Paulus Aegineta lib. 1. cap. 16. animæ ad spissitudinem alterationem. Hæc de exercitatione, qua primò corpus ad salubrem, uilemq; cibi potusq; sumptionem est præparandum.

DE BALNEIS ATQVE VNCTIONIBVS VETERVM, ANTE EPVLAS VSITATISSIMIS.
De balnearum ueterum usu, formâ atque partibus.

CAPVT XXV.

NUNC de Ablutione siue balneis, atque unctione (quæ exercitationem apud ueteres plerunq; fuerunt consequuta) dicendum. Celso lib. 1. cap. 2. Exercitationem, inquit, rectè sequitur, modò unctio, uel in sole uel ad ignem: modò balneum, sed in conclauis, quam maximè & alto & lato & spatioso. Ex his uerò neutrum sæpe fieri oportet, sed sæpius alterutrum pro corporis natura. Post hæc paulum conquiescere opus est. Idem lib. 1. cap. 1. Prodest etiam interdum balneo, interdum aquis frigidis uti: modò ungi, modò ipsum negligere. Fuit omnino mos hic antiquorum frequens, ac penè quotidianus, ut ante cœnam in balneis lauarentur. Unde Vitruuius, Tempus lauandi, inquit, a meridiano ad uesperum est maxime constitutum. Huiusce moris crebra in Plinianis epistolis fit mentio, ut lib. 3. epist. de Spurinâ. Lotus accubabat, & paulisper cibum differt: interim audit legentem remissius aliquid et dulcius. Paulo post, apponitur cœna non minus nitida, quam frugi, in argento puro, & antiquo. Idem eod. lib. epist. 5. de auunculo suo. Estare siquid ortij, iacebat in sole, liber legebatur, adnotabat, exercebatq;. Post solem plerunq; frigida lauabatur, deinde gustabat, dormiebatq; minimum. Atq; adeò antiquissimis Troianorum temporibus, hanc ante cibum lauandi morem fuisse usurpatum, Homeri monumenta satis superq; testantur: de quo antequam dicamus, de nominibus prius pauca præmittemus.

Lauationes siue lotiones corporis, a Græcis λουεῖν, & per contractionem λουεῖν communiter appellantur: quæ quidem sunt duplices: frigide nimirum, & calidæ. Frigidæ, quæ aquis sunt frigidis: calidæ, quæ aquis uel sua sponte atq; natura calidis, (quæ thermæ uocantur) uel calefactis constant, quas Græcè propriè βαλανεία: Latine, nomine inde deducto, balineas siue balneas; Cæli lib. 30. item balinea siue balnea, & balnearia appellari uolunt. Βαλανείον Græcè, ut uolunt Grammatici, dicitur δαπὸ τῆς βαλάνου τῆς ἀνίας, hoc est, quòd tristitiam lassitudinemq; depellat: unde Βαλανείον λουεῖν ἀπὸ πόνου παντοῦ εὐαγέστερον ab Athenæo appellantur lib. 1. Eodem alludit Acanthio seruus apud Plautum in Mercator.

Namquam ædipol omnes balneæ mihi hanc lassitudinem eximent. Idem Homerus ipse uidetur innuere illis uerbis, ΟΛΙ.Κ.

— λὸς ἐν ἑίποσι & μεζάλοιο
Θυμῆρες κερφασσα κὴ κροτόστε κὴ ὄμων,
Ὀφθαλμοὶ δὲ κάματον θυμοφθόρον εἶλετο γήων.

Idem testatur August. lib. 9. Confess. Suidas autem βαλανείον, inquit, τὸ λουεῖν παρὰ τὸ βαλάνου κὴ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑποχαιεῖς, id est Balneum dicitur lauacrum, quòd antiqui ad illud succo

endendum glandes subijcere soliti essent. Nam, ut idem inquit, veteres glandibus vesci soliti, cortices igni alimenta praeberunt. Inde βαλανεύς balneator, & βαλανειτής, πολυπράγμων, & εὐεργός, teste eodem: credo, quia balneatores genus est hominum valde curiosum. In fœmin. βαλανίς & βαλάνισσα, balneatrix dicitur. Latine in singulari numero balineum & balneum: in plurali balineæ siue balneæ, & hæc balnea dicuntur, auctore Phoca. Est autem hæc differentia, quod ut Varro docet lib. 2. de Analogia, balneæ publicæ fœminino genere dicuntur: balnea verò sunt priuatorum, siue virorum siue mulierum: quorum balneæ Alexander Severus Imperator separavit, ut testis est idem Mercurialis. Hinc apud Apuleium, Balneas facile percontabimur: & apud Gell. lib. 3. Noct. Att. cap. 1. Apud balneas Sicias cum philosopho Favorino ambulamus. Plin. lib. 31. cap. 1. Vapore ipso quoque aliqua aqua profunt: tanta est vis, ut balneas calefaciant. Promiscue tamen usurpantur ista ab eruditis: unde Plin. M. Agrippa balnea publica fecit, &c. Sic Cic. balneas vocat, balnea M. Bruti priuata, lib. 2. de Orat. Quam multa de balneis, quas nuper ille vendiderat. Idem, in Orat. pro Cluentio, Eas inquit, balneas non ex libris patris, sed ex tabulis, & ex censu querere.

Moris porro huiusce non certas tantum corporis partes siue membra, sed totum corpus ante cibi sumpcionem lauandi atque vngendi, crebra admodum apud Homerum fit mentio: Vt Ιλ. Κ. sub finem de Diomede & Ulyse, ubi duplicis lauationis fit mentio: primo enim aqua marina, deinde dulci calefacta, ut opinor, corpora sua abluerunt:

Αὐτῶν δὲ ἰδρῶ πολλὸν ἀπὸνίζοντο θαλάσσην
Ἐσβάντες, κνήμας τε, ἰδὲ λόφοι, ἀμφί τε μῦρος.
Αὐτὰρ ἐπεὶ σφιν κύμα θαλάσσης ἰδρῶ πολλόν,
Νίψεν ἀπὸ χροῦτός, καὶ ἀνέψυχθεν φίλον ἦτορ.

En prima species lauationis, quæ facta est aqua marina, ubi Eustath. annotat, ῥῶπε μὲν δὲ ποδῶν πρὸν τὸ ἐν θαλάσσην νιφθῆναι, καὶ ἀναψυχῆς δὲ τινός αἰτίον, Id est, Mari lauati cum ad sordium depositionem, tam ad animi recreationem facit. Subiungit deinde alteram lauationis speciem:

Ἐς ῥ' ἀσάμινθους βαίντες εὐξέσας λέσσαντο.
Τῶν δ' ἄσασα μύρω καὶ ἀλειψάμεν ἰπ' ἐλαίῳ
Δεῖπνον ἐπιζέετ' ἔπειτα πρὸς κρητῆρα ἀθήνη.

Hinc colligitur, inquit Eustath. veteres post lauationem vngi fuisse solitos. τῶν δὲ ἰπῶν ἐπιζέειν, est ἄνω τῶν δὲ ἰπῶν καθήσθαι. Sic O. β. de famulis, seu locricibus Ναυσίτασ:

Αἰ δ' ἄσασα μύρω, καὶ χροῦσά μιν ἰπ' ἐλαίῳ
Δεῖπνον ἐπιζέειν εἰδόντες παρ' ἄρῃσιν ποταμῶν.

Omnino in Homericis istis, quæ passim occurrunt, lauationum, vngitionumque descriptionibus, hæc mihi videntur consideranda.

Primo lauationum quatumcumque nomen commune. λέξαι enim ab Homero appellantur: ut O. θ. θερμὰ λέξαι.

Deinde illarum usus, qui est sordium corporis depositio, lasitudinis depulsio, animi recreatio, de quo paulo antea ex Eustathio. Hinc adde Homeri illa O. κ.

— λὸς δὲ εἶπο δὲ μέγα λοῖο
Θυμῆρες κερσάσασα κ' κερσάσασα κ' ὤμιον,
ὄφρα μοι εὐκάρμετον θυμοφθόρον εἴλετο γῆλον.

Quibus congruunt illa, quæ supra de βαλανείῳ notatione dicta sunt. Plutarchus in li. de vita Homeri dicit, Homerum his verbis lauacrorum utilitate maxime demonstrare: quoniam nimirum calefaciendi, & humectandi vim habent, sicut labores exiccant. Eustath. similiter in hæc ipsa verba (ὄφρα μοι εὐκάρμετον) finis hic est lauationis. Lauatur enim quis, ut aquis calidis laboris seu lasitudinis malum depellat: aliàs enim δὲ πορρῶν λέως χροῦν, etiam frigidas quis adhibuerit, vel circa mare, vel circa flumina. Athenæus similiter li. 4. sub Aristot. persona, Homerum, inquit, omnia accuratè persequutus est, etiam hoc parui admodum momenti non prætermisit, τὸ δὲ εἶναι δευραπύσαντα τὸ σωματικὸν καὶ λασάμενον ἵνα μὴ πρὸς τὸ δεῖπνον, id est, oportere prius curato & loto corpore ad conuiuium accedere: Et paulo post, mentione facta huiusmodi lauationis, & vngitionum, quæ Homeri temporibus fuerant usitata, subiungit: ἀσάμινθες γὰρ, ait Aristot.

ἦκειν εἰς τὸ συμπόσιον σὺν ἰδρῶτι πολλῷ, καὶ κονιορτῷ. Δεῖ γὰρ τὸν χαλεμῆτα μήτε ῥυπῶν, μήτε ἀγμῆν, μήτε βορβόρω χεῖρειν, καὶ ἠράκλειον, hoc est, Eras enim, inquit Aristot. indacorū mulco cum sudore, & puluere accedere ad conuiuia: quippe cum viro liberali, & ingenio, neq. sordere, neq. squalere conueniat, neq. limo gaudere, ut Heraclitus inquit. Idem, in illa verba Homeri paulo ante recitata, Αὐτὰρ ἐπεὶ σφιν κύμα θαλάσσης ἰδρῶ, &c. Vnde, nouerunt, inquit, Troiani belli heroes λέξαι εἶναι ἀπὸ πόνων παντῶν, id est, lauacra esse omnifaria lasitudinum phar-maca, quas aqua marina, quæ nervis maxime conducit, soluebant: ac musculorum distensiones ἐμβάσεις, id est, lauacri in se sione, laxabant. Vfus ergo lauationum, auctore Athenæo, & Eustath. duplex nobis ab Homero proponitur: nimirum mundities, seu elegantia, & animi corporisque ex laboribus atque doloribus recreatio.

Tertio lauationum differentia obseruanda, secundum aquas marinas, & dulces: item aquas frigidas & calidas. Paulò antea propositum est exemplum ex Homero Diomedis & Ulyssis, qui primo marinis, ijsq. frigidis: deinde dulcibus, & ijs, ut est verisimile, calidis ad se lauandum vsi sunt. Marinis, ijsq. frigidis primo vsi sunt, ut est verisimile, ad sordes potissimum abluendum, animumque recreandum: sed quoniam marina aqua constipandi, et meatus obstruendi vim habent, idcirco postea dulcibus, ijsq. calefactis vsi sunt, poros relaxandi, aperiendiq. causa. Verum crebrior aqua calida. seu calefacta fit apud Homerum mentio: ut O. θ. de Ulyse:

— ὁ δ' ἄρ' ἀσάμινθους ἰδὲ θυμῶν
θερμὰ λέξαι.

Vbi Eustath. ἠδὲ καὶ καὶ μάστιγα τοῖς ἐν καμάτε τοῖς θερμὰ λέξαι: cuiusmodi sunt τὰ νοδιλεῖα λέξαι, id est, balnea Herculeæ, quæ calida fuerunt, secundum Comicum Pindarum, quibus ærumnosus Hercules gaudebat, a Minerva subministratis. Hinc prouerbiū, Herculeana balnea, quoties atate, aut labore quopiam fatigatis, ministerium paulò diligentius, ad vires reficiendas, adhibetur. Plato lib. 6. de Leg. γερῶν τε καὶ λέξαι, id est, senilia balnea, calida vocat, ijsq. senes assuescere hortatur. Et ut Homerus canit, lauare, edere, & molliter dormire δίκην ἐστὶ γερῶντων, id est, senum iusta sunt.

Quarto, aquas balneares calefaciendi modus, apparatusq. sæpe ab Homero proponitur: ut O. κ. de Circes famula,

ἢ ἢ τετάρτη ἕδωρ ἐφόρει, καὶ πῦρ ἀνέκαιε
Πολλὴν ὑπὸ τρίποδι μέγα λω, ἰαίνετο δὲ ἕδωρ. (id est, ἐχλιαίνετο, ἰθερμαίνετο, ἀντὶρ ἐπεὶ δὴ ζέσσειν ἕδωρ ἐνὶ ἦνοπι χαλκῷ. (Eustathio.)

Ζέσσειν idem quod παφλάζειν, ἢ καρχαλάζειν, ἢ ὄψι etiam nunc ὁ χαλκός, vel ὁ ἔμφω, ἢ ὁ δρυγῆς, δὲ εἴς τιν' ἐνοπείζεσθαι, vel vocale, vel splendidum. Sic O. θ.

Ἀμφὶ πυρὸς ἤσασα εἶπο δὲ μέγα λω, ὅτι τὰ χίσινα
Αἰ δ' ἄσασα μύρω, καὶ χροῦσά μιν ἰπ' ἐλαίῳ
Ἐν δὲ ἄρ' ἕδωρ ἐχλάων ὑπὸ τῷ ἔξυλα δαῖον ἐλάσασα.

Eustathius, Describitur λέξαι καὶ παφλάζειν, apparatus balnearis: τρεῖς γὰρ ἰδὲ quod πρὸς ἀπὸ Lycoph. quæσι τρεῖς βάζεις ἔχων δρυγῆς. ἔξυλα ὑπὸ δαίον ἰδὲ quod sub tripodē ἀνακαίειν, id est, accendere. Vnde ἔξυλα δαῖον καὶ καρχαλάειν εἰς δαίον τε καὶ καίον τε ὅτι τὸ δὲ λέξαι, id est, ad findendum, & comburendum apta.

Quinto considerandus est ipse lauationis actus, cuius hæc sunt capita: Primo enim vestes exauebant ac deponebant, secundum illud O. λ. Ρ.

Αὐτὰρ ἐπεὶ ἴκοντο (Telemachus, &c.) δόμους εὐκάρμετον
Χλαίνας μὲν κατέθεντο κατὰ κλισίαις τε θρόνους τε.

Deinde ingrediebantur labra, siue solia balnearia, ut mox sequitur.

Ἐς δὲ ἀσάμινθους βαίντες εὐξέσας τε λέσσαντο.
Ἀσάμινθες, inquit Eustath. ἢ πύραυλος ἢ τὸ λεγόμενον παρὰ τὸ τὴν ἄσιν εἶναι τὸν ῥυπῶν μινύθειν ἠγούσιν ἐλαπτεῖν, id est, labrum, siue solum balneatorium (ein badständer) a limo cænoūe imminuendo denominatum. Pollux inter vasa balnearia recenset, vide Cel. lib. 30. cap. 20. Suidas βαλανεῖον ὁ δὲ εἰς ἔσφυλον, id est, Balnea viam muniturunt ad delicias: nam cum balnea adhuc non essent in vsu, veteres σκαφῆς, καὶ πύραυλοι, hoc est, labris, & scaphis ex lapide, aut ligno

excavatis corpora labore fessa lauarunt. Postea mulieres seu ancilla ingressos lauare, atq; oleo inungere solebant, secundum illud,

Τὸς δὲ (Pisistratum & Telemachum) ἐπεὶ ἐν Λιμῶνι λῆσαν, καὶ χρίσαν ἑλάϊον. Οδ. Δ. ab initio ferè, & Οδ. Γ. in fine, τὸ φεῖα (interim dum parantur sacra Mineruæ) ἢ πηλὸμαχὸν λῆσεν καλὴ πλουμένη. vbi Eustath. p. 138. vt Ιλ. Ε. ferè in fine,

Hebe Martem lauat: ita hic Polycaste filia regia, procul dubio patris sui iussu, Telemachum iuuenem lauit. Erat autem hoc mulierum opus seu ministerium, quod tunc temporis sine offensione obibant, vt alijs quoq; ex locis apparet. Homerus enim non ea tantum, quæ sunt politica, & urbana: verum etiam quæ tunc temporis erant in vsu & consuetudine posita, licet posteris simplicia & inurbana videantur, descripsit. Aliquando tamen legimus ipsos, qui lauabantur, seipos lauasse atq; unxisse, & Diomedes & Ulysses speculatores Troia redeuntes, & labore fessi, sudorem aqua marina abluerunt, corpore q; oleo unxerunt, vt testis est Homerus Ιλ. Κ. Obseruandum autem, quod vt hoc in loco, ita in alijs quoq; innumeris, apud Homerum olei atq; unctiois fit mentio, quæ lauatiōnem statim fuit consequuta. Idcirco Eustath. paulò post addit, ἑλάϊον ἢ ἑχρίον ὅτι λασάμφοι, ἐμπλάστῳ τῆς τοῦ σώματος πύλης, ὡς αὐτὰ μετὰ λυτῶν ἐργασίῳ. Sic Athenæus lib. 1. in illa Homeri Ιλ. Κ. τὸ ἢ λουεῖσθαι καὶ ἀλειψάμεθα λιπὴ ἑλάϊον, Post lotionem, ne aquatum aspergine corpora rigerent, oleis & unguentis acoris inungebant, cuiusmodi erat unguentum gleucinum, irinum, amaracinum, & abietinum, & nobile illud ex nardi spicis unguentum. Huiusmodi porro unctioes post exercitia, ac lotiones, posteris quoq; temporibus a Græcis & Romanis fuisse adhibitæ, ex Medicorum atq; Historicorum libris passim constat. Id fiebat, partim, vt ne plus a quo corpus digeretur, partim vt exigua obstruerentur spiramenta. Hinc accedebat, quod unctio, & calefaciendi, & humectandi, & emolliendi, & si calida esset, discutiendi quoq; vim habet. Unctio tamen vnâ cum frictione nonnunquam etiam ante balnei ingressum, aliquando etiâ sola per se sine balneo vsurpari fuit solita, idq; vel in Sole, vel ad ignem, de quo Hippoc. Galenum, Celsum, & alios consulere poteris: Vide etiam Plutarchum lib. de sanitate tuend. vbi inter alia, frigida aqua lauari post exercitacionem, plus ostentationis, quam utilitatis habere, dicit, calidâq; balnei vsum magis probat. Deinde unctiois vel sine balneo ad ignem, vel etiam in sole adhibendæ modum præscribit. Persius Satyr. 3.

—uncta vixisse patella,
Semper, & assiduo curata cuticula Sole. Idem,
At si unctus cesses, & figas in cute Solem. Iuuenal.
Vestra bibat vernum contra cta cuticula Solem.

Iam vero, postquam laui unctiq; fuerant, e solio egressi, vestibibus rursus ab ancillis induebantur, secundum illud Οδ. 9.

Τὸν δ' (Ulysses) ἐπεὶ ἐν Λιμῶνι λῆσαν, καὶ χρίσαν ἑλάϊον
Αμφὶ δ' μιν χλαῖνεν βάλον ἢ χιτῶνα.
Ἐκ τῶν σαμίνθου βῆς ἀνδρῶν μετὰ οἴνο ποτῆρας.

Postremo tempus in Homero obseruandum, in quo lauatiōnibus illis suis atq; unctioibus rei consueuerant: nimirum paulò ante cibi potusq; sumptionem. Hinc illud, Vt lauit, sumpsitq; cibū dat membra sopori. Sic in omnibus ferè alijs locis (quorum quedam supra fuerunt recitata) post lauatiōnem atque unctioem sequitur cænæ, epularumq; descriptio. Sic Græci φιλολατρῶντες, & illorum imitatione Romani, non nisi laui prius unctiq; ad conuiuia accesserunt, atque accubuerunt. Appianus Alexand. Catonem Vticensem circa vespèram a balneo ad cænâ transisse dicit: Sic Seruius in illa Virgil.

Littore abena locant alij, flammâq; ministrant.

Ahena, inquit, parata erant a Troiani, vt se ante lauant, quam cœnarent, cum Heroicis temporibus carne elixa non vescerentur. Terentius, Tè ne asymbolum venire unctum, atq; lotum e balneis? id est, lotum? Vides hinc lotum & unctum coniungi, quoniam duo hæc apud veteres coniungebantur. Et quidem aliquando, postquam iam accubuerunt, oleo se inunxerunt, id quod colligi potest ex illis Aristoph. verbis in Comædia σφίγκες.

—τά γόνατ'

—τά γόνατ' ἐκτείνε, καὶ γυμναστικῶς
ὕρρον χύτρασον σεαυτὸν εἰ τοῖς σρώμασι.

Id est, Extende genua, & gymnastico more humido, id est, oleo temetipsum perfunde in stratis. Schol. χύτρασον, id est, ἄγχοσον, σεαυτὸν, ὑρῶς ἀλλήλων. χύτραζειν ἢ τὸ μὲν γυμναστικῶς ἢ χυτῶν ἢ κυρίως τὸ ὑρῶς ἐπὶ τὸ ὄδον ὄντ' ἢ τὸ σῶμα ἢ ἀλείψασθαι, καὶ χύτρασον, τὸ ὑδρελεον, id est, oleum aqua mixtum. Ridiculū sanè est quod de Philoxeno poeta homine edacissimo. Athen. refert. Is enim cum ad balneas quotidie accederet, feruenti aqua os subluere solitus fuit, digitosq; in ebullientia balnearum labra demisit, quò & manus, & guttur ad feruentissima quoq; assuefaceret obsonia, vt si forte (quòd plerunq; accidit) ea in conuiujs huiusmodi essent apposita, abstinentibus facillè alijs, solus quod ei libuisset, impunè prægustaret. Plautus in Stich. Vel unctioes Græcas, sudatorias, &c. Græcas, hoc est, interprete Lambino, quibus utebantur in Græcia, quæ elegantiores scilicet erant, propter unguentorum copiam. Sudatorias, hoc est, quæ adhibebantur ad unctioem quæ eos qui sudabant, Græcis vsitata. Solebant enim priusquam accubitum irent, in balneum sudatorium ingredi, & ibi inungi: quem morem postea Romani vsurparunt, & mutati sunt, atq; adeò superauerunt. Nam nondum cocto cibo epulis referti in alia balnea ibant & sudabant, deinde epulas repetebant: ex quo illud Iuuenalis, Crudum pavonem in balnea portas. Addit parasitus ille apud Plautum: Vel alias magis malacas (id est molles) crapularias, id est, unctioes, quæ adhibendæ sunt ijs, qui hesternò die plus nimio adhiberunt, neq; dum crapulam edormierunt. Lib. vulg. Ampullaria ea habent ampullarias, & quidam ampullarias cum voce cauillationes coniungunt, & interpretantur, cauillationes ampullarias, id est, cauillationes quæ in balneo iactantur, dum unguimur. Mox ibidem fit mentio strigilis rubiginosæ, & ampullæ rubidæ, quæ ipsa quoq; sunt instrumenta balneatoria. Nam strigili, quam hinc rubiginosam, id est, rubiginè squallidam vocat, defricabantur venteres in balneis, postquam uncti fuerant: defricabantur autem a parasitis diuites & ungebantur. Ampulla autem vas olearium, cuius etiam vsus erat in balneis.

Plin. lib. 3. Epistolarum, ep. st. 1. ad Calpurnium, horam quoq; balnei ante cœnam indicat his verbis de Spurina loquens: Vbi hora balnei nunciata est (est autem hyeme nona: est autem octaua) in Sole, si caret vento ambulat nudus: Celfo (quoq; ambulatio in sole, si caput patitur, melior videtur, quam in umbra, de quo supra) deinde mouetur pila vehementer, & diuinam hoc quoq; exercitacionis genus pugnat cum senectute. Lotus accubat, & paulisper cibum differt: interim audit lægentem remisius aliquid & dulcius. Sic Martial.

Sufficit in nonam nitidis octaua palæstris.
Idem lib. 10. Nuntiat octauam Phariæ sua turba iuuentæ,
Et pilata redit, iamq; subitq; cohors.

Temperat hæc Thermas, nimis prior hora vapores Halat, et immodico sexta Nerone calet. Adrianus imperator, teste Elio Spartiano, ante octauam horam in publico nemine, nisi agrum, lauari passus est: Is lauacra quoq; pro sexibus separauit, vt idè auctor testatur. Vnde colligimus, octauam exercitacionibus huiusmodi conuiujs (quod nona ferè inibat) progymnasticis fuisse destinatam apud veteres. Appianus Catonis mentionem faciens, circa vespèram, inquit, e balneo ad cœnam transit. Virruuius, Tempus lauandi, inquit, a meridiano ad vespèrum est maxime constitutum. Hinc balnea semper ante occasum Solis claudiebantur, nec vnquam ante auroram aperiebantur: ante Alexandri Seueri Imp. tempora: de quo tempore balneandi, vide eundem Mercurialem de arte gymnast. Erat autem moris, vt tinnabulo, hoc est, instrumento æreo (quod nunc campana vocatur) populus lauandi hora vocaretur. Martial.

Redde pilam, sonat æs thermarum, ludere pergis, Virgine vis sola lotus abire domum. Vbi æs thermarum metonymicè vocat tinnabulum æreum, quo lauaturi e gymnasio reuocabantur ad thermas. De commodi, Pertinacis, Gordiani iunioris, Galieni iunioris, Adriani imperat. Rom. insana quadam sepius in die balneandi cupiditate atq; consuetudine vide Perot. De balnearum in Cornucopie. Apuleius quoq; in suis libris aliquoties mentionem facit huiusmodi balneorum & unctioem ante cœnam: vt lib. 4. At nobis fortissimi fidelissimiq; mei hospitatores (Be-roaldus, hospitatores putat legendum) iuuenes, assatim cuncta suauis sapore percocta pulmenta præsto sunt: panis numerosus, vinum probe calicibus effricatis affluenter immissum: & ex more

Unctioes
Homericæ.

Unctioem quæ
runda species.
uillio.
Strigil rubiginosa.
Ampulla rubida.

Horæ balnei

calida tumultuario lauacro vestro preparata. In fine sermonis huius statim sese deuestiunt: nudatiq; et flammæ largissimâ vapore recreati, calidâq; perfusi, & oleo peruncti, mensas dapibus largiter instructas accumbunt. Et paulò post: Hi simili lauacro refecti, inter foros sociorum sese reponunt. Et in lib. 3. Manu firmiter iniecta Nilò iussit balnearibus (id est, balnearioribus, seu balnearum vtenlibus, quæ Græcis ἀποθήκη, ἀποθήκη & ἀποθήκη & dicebantur, Latinis communi nomine trullæ: cuiusmodi erant strigiles, ampulla olearia, lintea & alia hoc genus) adsequi, producit ad lauacrū proximū: vbi mox sequitur: Raptim deniq; paupertina Milonis cœnula perfundus. Item lib. 1. Ego (Aristomenes) igitur inefficaci celeritate fatigatus, commodum vespere oriente ad balneas processeram: (nota hic balneas, pro balneo priuato accipi) Ecce Socratem contubernalem meum conspicio, humi sedebat, scissili palastro semiamictus, penè aliis, lurore ac misera macie deformatus, qualia solent fortuna deterrima stipēs in triuijs erogare. Et paulò post: Et simul vnam ex lacinijs meis exuo, eumq; properè vestio (dicam, an ne contego) & illico lauacro crado: quod vinctui, quod tersui ipse præministro vtenilia balnei, videlicet ampullam oleariam, quam alij lecytham: (vnde ἀποθήκη a Græcis vocati sunt pauperes, qui sibi metipsis ad balneas ampullam ferebant, cum seruos ampulligeros non haberent) Cyprianus, capsacem: Iuuenalis guttam nominat: & strigilem, qua loti distinguebantur: & lintea termenaria, vt a Varrone vocantur, quibus ad tergendum utebantur (de quibus Epigrammaticus: Non tam saepe teret lintea fullo tibi) sordium exormem eluuiem (spurcitiam & illuuiem) operose effrico. Sequitur cœna. Probè curato, ad hospitium lassus ipse, fatigatum ægerrimè sustinens perduco, lectulo refoueo, cibo satio, poculo mitigo, fabulis permisceo. Idem lib. 1. At vocata (Milo) ancillula, Foris, inquit, sarcinulas hospitis susceptas cum fide conde in illud cubiculum: Ac simul ex promptuario oleum vinctui, (ad vngendum) et lintea tersui, (ad tergendum) & cætera hæc eidem vsui profer ocyter, & hospitem meum produc ad proximas balneas. Item lib. 8. Disposita cœnula, balnea obeunt. Et lib. 10. Qui quum se refecturi, clausa cellula, balneas petissent. Cic. pro Deiot. Huc te c balneo, priusquam accumberes, ducere volebat. Idem in Varin. Cui de balneis exeuanti, præter te, toga pulla vnaquam data est? cum tot hominum milia accumberent, cum ipse epuli dominus, &c. Idem lib. 2. Epist. ad Atticum, illum inuitans, sic loquitur: Tu pridie composita memento, balneum calefieri iubebo. Horat. Od. 19. Mercemur, quis aquam temperet ignibus, hoc est, qui balneum calefaciat. Est autem aquam ignibus temperare, calefacere, aut certe tepescere, quam si quis malit intelligere adhibere ad vinum hysme calefaciendum, non dissentiam, nec pugnabo. Plautus in Stich. Quam mox cocta est cœna? impransus ego sum. E. Abi intro ad me, & laua. Et in Amphitruone, Læuisti, Amph. Quid postquam laui? Alc. Accubuisti. Iuuenalis quoq; ad huiusmodi vntiones alludit vt Sat. 11.

Balneum vtenilia.

Ampulla olearia.

Cicero.

Horatius.

Plautus.

Iuuenalis.

Persius.

Duo liquores corporibus nostris grauisimi olei natura.

Vntores vocantur aliptæ.

Nostra bibat vernum contracta cuticula Solem,
Effugiatq; togam, iam nunc in balnea salua Fronte licet vadat.
Simile illud Persij, Satyr. 4. Quæ tibi summa boni est? vincta vixisse patella
Semper, et assiduo curata cuticula Sole. Vbi similiter alludit ad vntiones
in Sole fieri solitas: nam, vt supra ex Celso dictū, aliàs fiebant ad ignē, aliàs in Sole. Idem infra,
At si vinctus cesses, & figas in cute Solem. In hunc locum sic commentatur

Ioan. Baptista: Duo sunt liquores, corporibus humanis gratissimi: intus, vini; foris, olei: cuius vsus ad luxuriam vertere Græci vitiorum omnium genitores. Olei natura est tepescere corpus, & contra algores munire. Vnde omnibus post fatigationē cibum sumpturis erat commune, si balneum non erat, calido loco vel in Sole, vel ad ignem vngi atq; sudare, quod alludit Persius. Cic. lib. 12. epist. ad Atticum. Pro isto asso Sole, quo tu abusus es in nostro pratulo, a te nitidum Solem, vntumq; repetemus. Turnebus in suis Aduersarijs: Assum, inquit, Solem intelligit aridum, torrentem, calidum, estuosum, siccum, sine vntione, quam Græci ἀποθήκη vocant: Solem verò nitidum & vntum, cœnam opiparam & lautam post ambulationem in solario aut sub dio. Solebant etiam vnti in Sole nudum corpus calefacere, et tanquam torrere, vt ex illo Persij versu constat, At si vinctus cesses, &c. Vide de olei, & vntionis vsu seu vtilitate plura apud Langium, epist. 51.

Vntores dicebantur aliptæ, quorum meminit Seneca in 7. epist. Et Iuuenalis, Grammaticus, Rhetor, Geometæ, Pictor, Aliptes.

Ex his

Ex his constat: cum exercitationes, tum balnea frictions, atq; vntiones (quæ exercitationes plerunq; consequebantur, & pars postrema exercitationis erat, Apotherapeutica vno verbo dicta) ante cibum Græcis pariter, atq; Romanis vsitatissimas fuisse.

Apud Romanos porro, Galeni etiam tempestate, plurimæ erant balnea: aliæ quidem in vsu publicum, vrbium instar, exædificatæ, quæ Xenibalnea dicebantur, pro hospitibus: aliæ multæ, quas diuites priuatas habebant, in proprijs domibus, magnis extructas impensis. Erant præ cæteris sumptuosa Agrippinæ, Ciceroniana (in villa quam Cicero Acadamiam appellauit, oculis conferente) Neroniana, Antoniana, aliæq; id genus: etiã pensiles quedam, quæ Asclepiadæ Medici industria fuerunt ædificatæ. Romanorum verò mos fuit singulis lauare diebus.

Sed operæ pretium quoq; fuerit, balnearum veterum formam, vt a Vitruuio, Galeno, & alijs describitur, postremo loco subijcere, ex qua illarum vsus melius adhuc perspicietur. Erant ergo illarum 5. potissimum partes.

Primum enim erat locus siue conclaue, in quo vestes deponerentur, qui idcirco a Græcis dictus est ἀποθήκη, ἀποθήκη, ab exuendo: a Latinis Spoliatorium, & spoliarium: a nonnullis etiam Tepidarium atq; Aëreum: propterea quod in tepida prima hac parte, lauatur se exuebant atq; nudabant. Tepebat autem hac parte aër, vel ex calidis, & siccis vaporibus ab igne delatis: vel calidis, ac humidis ab herbis & plantis, decoctis trāsmissis: vel aqua in ignitos lapides, aut candentes laminas infusa excitatis. Cicero, in balnearijs, inquit, hypocausta, in alterū apodyterij angulum promouit: propterea quod ita erant posita, vt eorum vaporarium, ex quo ignis erumpit, esset subiectum cubiculo. Ergo Cicero quoq; apodyterij voce vtitur, quod Germani abgzech seiben appellant. Hæc prima pars a Gal. qui 4. tantum balnei partes facit, prætermittitur, quoniam balnei naturam non attingit. Apodyterij Plin. quoq; meminit in epistol. ad Apollinarem pluribus in locis. Qui verò mercede seruanda in balneis vestimenta suscipiebat, Caprius dicebatur, vt refert Vlpianus Iurecons. de officio præfecti vigilum.

Forma balnearum. Partes balnearum veterum quinq;.

Apodyterium.

Gal. tantum 4. balnei partes facit.

Pars secunda, seu cella, Galeno prima, et studinis instar constructa, aërem continebat, ab igne accenso absq; fumo, quam idcirco ἐξὸν θόλο, id est, siccam testudinem vocare solet. Erat autem olim rotunda, & ignitis vaporibus incensa, vt testatur Vitruuius lib. 5. A Græcis etiam ἀποθήκη, ἀποθήκη, & ἀποθήκη (qua voce Cic. quoq; pro latina vtitur) a fornace: Romanis calidarium: & ὑποκαυστήριον, Seneca, sudatorium: a quibusdā etiam Laconicum dictum est, a Laconibus, teste Dione, qui illo peculiariter ad sudorem excitandum vsi fuerant, vt indicat Martialis de Thermis lib. 1. Epigram. 6. & Columella in præfatione. Vaporarium quoq; id ipsum a Cic. appellatur, vbi sicco calore cruditas excoquitur, sudorq; prouocatur. Germ. Schweißbad.

Tertia pars, seu cella caldaria, quam & lauacrum appellare possumus, & baptisterium ἀποθήκη, ἀποθήκη. In ea erat solum lauandi gratia, aquâ continens omnis malæ qualitatis expertem, in quo homines confidentes abluerantur. Vnde & Labrum. Cic. Terent. seu lauabrum, lauacrum, & piscina, & vulgò etiã tina nominatur: nymphæum quoq; Plinio videtur dici. Germ. wasserbad/wetty/badzuber. Græc. ἀποθήκη, Hom. ἀποθήκη: Δεξιμ Nicad. πλυθε vocatur.

Pars quarta, Galeno tertia, solio constabat frigido, & ob id frigidaria cella dici cōsuevit. frigidarium Vitruuio: λουζών Xenophonti, vbi, frigida perluerantur. Hic obseruabis a Romanis piscinas maximo luxu sumptuq; fuisse constructas, quas Græci a natando κολυμένηα appellarunt: qualis Piscina fuit Hierosolymis illa probatica, sed diuiniore vsu ad curam ægrotum quinq; porticibus vallata. In his autem, magno impendio, marmore Thasio, ac porphyrite constructis & circumseptis, corpora natando exercebant, ac multa sudatione languida reficiebant, & corroborabant: quæ Paulus Aegineta συζέληα, Sidonius a mergendo Baptisteria appellat. De his vide Plin. lib. 5. ad Apoll. & lib. 2. ad Gal. Paulum Aeginetam lib. 1. cap. 51. & Gal. lib. 3. Salub. de Psychrolutris.

Piscinas Romani maximo luxu sumptuq; constructerunt. Piscina Hierosolymis.

Pars quinta, Galeno quarta, locus erat in quo sudor detergebatur, vntebanturq; vntione egentis: idè & deterforium, atq; vntuarium, ἀλειπήριον Græcis vocabatur, & ἀλειπήριον, ἀλειπήριον, ab ἀλειπῶν, id est, oleum, & θέσις, id est, positio: quoniam in ipso sordibus deterfi vntebantur.

Has partes balnei, & singulari vsu Celsus his verbis breuissimè complexus est lib. 1. ca. 4. Si in balneum, inquit, venit (scilicet is cui caput est infirmū) sub veste primum paulum in tepi-

dario insudare, ibi vngi: cum transire in caldarium: ubi sudavit, in solum non descendere, sed multa calida aqua per caput se totum perfundere: tum tepida uti, dein frigida, diutiusq; ea caput, quam ceteras partes, perfundere: deinde id aliquandiu perfricare: novissime detergere, & vngere.

Fornax.

Fornax autem (unde fornacator, & fornacarius servus, qui fornacem balnei caminumq; succendit Cael. lib. 25. cap. 23.) constituta erat, in qua per praefurnium ignis accendebatur, quo Laconicum, & aqua calefiebat pro Caldario, atq; Tepidario. Fornacem autem hanc verisimile est duobus praedictam fuisse praefurnijs, ut vno subseruiret Laconico, altero vero aqua calefaciende: aut vno tantum, fornace existente ampliori. Tria etenim abena ordine constituta erant, calidarium, calidam continens: Tepidarium, tepidam: & Frigidarium, frigidam: e quibus quantum de aqua hauriebatur ex caldario, tantundem de tepidario descendebat in caldarium, & de frigidario in tepidarium.

Caldarium.
Tepidarium.
Frigidarium.

Apparatus bal-
neorum anti-
quorum.
Solum.
Guttus.

Balneantibus autem opportuna parabantur multa. Solum quidem labrum, aut lauacrum, ex ligno, vel ex marmore, in quo residentes lauabantur. Guttus, vas guttatim oleum fundens, quo post lauationem in vinctuario vnguebantur. Guttus (pro quo Apuleius ampullam oleariam dixit) fiebat ut plurimum e cornu bubulo. Nobiliores e cornu Rhinocerotis habebant. Iuvenal.

Magno cum Rhinocero lauari, Qui solet.

Et Epigrammatarius poeta in Apophoretis.

Gestavit modo fronte me iuuenus

Verum Rhinoceros me putabis.

Strigilis.

Strigilis, & strigecula, a stringendo, (quod radere significat, ut scribit Marcellus) ἄστυς, ἔσπεα, instrumentum quo utebantur ad sudorem corporis, & sordes in balneis abradendas, & abstergendas, etiam post frictiones, quae & sordes, & strigmenta vocantur. Haec olei in balneis, gymnasiolorum parietibus, & statuis coaceruata strigmenta, magistratus ludorum legimus ostingentis festertijs vendidisse, quum illorum usus in depellendis morbis non esset vulgaris, de quo vide Dioscor. lib. 1. cap. 28. Plin. lib. 35. cap. 13. Langium epist. 51. Persius,

I puer, & strigiles Crispini ad balnea defer.

Hinc apud Valerium pro gymnasiolorum seruo stramenta gymnasiij colligenti, recte Turnebus legit, strigmenta gymnasiij lib. 1. Aduers. cap. 10. Fiebant autem strigiles ex auro, aut argento, aut ebano (ut apud Indos, teste Strab. lib. 15.) aut lapidibus quandoq; quibusdam: & spongijs aliquando (id quod Hippocrati magis placet lib. 3. Reg. acur.) pro strigilibus utebantur. Scribit Apul. in Fiorib. Hippiam Sophistam sibi concinnasse strigileculam, ita fabre factam, ut in manu capulo moraretur, & ex ea sudor riuiulo laberetur. Pergamena strigiles, ut optima ab antiquis celebrata. Marr. in Apophor.

Pergamus has misit curuo distringere ferro,

Non tam saepe teret lintea fullo tibi.

Lintea, suda-
riaue.
Eudromis.
Balneatores.
Pili crepi.
Alipia.
Alipili.

Sordes autem e corpore radendo detergentes, Graeci δτοξορδρδου, hoc est, distringentes nomina runt, ut Plin. lib. 71. ca. 24. ostendit. Lintea, sudariaue, quibus corpora detergebantur. Eudromis, vestis quaedam balnearia hirsuta, villiq; longioris, quae ex Gallia mittebatur, cuius usus in balneis & gymnasijs praecipuus erat. Praeter haec, aderat & qui probe rem curabant, exacte lauabant, qui & balneatores vocabantur, & qui pilicrepi, pilis, globulisue pice illitis, per praefurnium in fornaculam actis, ignem excitantes: & Alipia, seu vinctores, qui corpora oleo inungebant: & Alipili, alarum pilos vossella euellentes. Haec de balnearum antiquorum forma & apparatu: de quibus plura videre licet apud Galenum lib. 10. Therap. Vitruuium 5 architect. Plinium epist. ad Gallum & Apoll. Palladium lib. 1. tit. 39. Fumanellum lib. de Balneis aqua potabilis. Cael. lib. 20. cap. 17. 18. 19. 20. Langij epist. medic. 50. 51. & 52. Beroaldi Comment. in lib. 4. Apulei. Paulini Comment. in 1. Cels. cap. 1. Cornucopiae p. 154. Cardanum lib. de Aqua. Sidonij interpret. Ioan. Baptistam Pium, Franciscum Marium de Partibus aediu lib. 1. cap. 10. De Romanarum balnearum antiqua

Lautitia Festa
unde dicta.

magnificentia atq; luxu passim apud Plinium & alios auctores plurima occurrunt. Antiqui, teste Celfo, timidius balneis utebantur. Hinc Festus quoq; lautitiam, id est, epularum magnificentiam, secundum quorundam opinionem, vult dictam esse, quia apud antiquos haec elegantia, quae nunc sunt, non erant, & raro aliquis lauabat. Atq; haec de lauationibus, frictionibus, & vinctio-

nibus

nibus veterum Graecorum, & Romanorum, quae ceteris antecederant, satis sint dicta, quibus illi partim sanitatis, partim munditiae, partim deniq; deliciarum, & voluptatis gratia vsi fuerunt.

Indos quoq; prius lauari solitos fuisse, quam ad conuiuium accederent, testis est Philest. lib. 2. De Germanis scribit Cornel. Tacitus, illos lauari saepius calida, (ut apud quos plurimum hyems occupat) lautosq; cibum capere fuisse solitos.

Apud Iudaeos vsitatas fuisse, ante cibi sumptionem, manuum atq; etiam pedum abluiones, satis constat. An verò Graecorum, & Romanorum more balneis, ac totius corporis lauationibus vinctioibusq; ante epulas vsi fuerint, id non videtur expresso aliquo, manifestosq; sacrae scripturae loco comprobari posse. 2. Sam. 11. mentio fit lauationis Bersabea sub tempus vespertinum: cuius infelix sanè atq; funestus exitus, meruo pudicas castasq; mulieres a voluptuario balnearum atq; thermarum publicarum studio deterere debet. Hanc autem lauationem, quoniam tempore vespertino facta est, canam antecessisse est verisimile: verum an illa totius corporis immersio in aqua, an verò certarum tantum partium, ut pedum, manuum, aut pedum ablutio fuerit, de eo nihil certi ex loci illius circumstantijs videtur colligi posse. Sic filia quoq; Pharaonis Exod. 2. descen-

Bersabea la-
uatio.

disse dicitur, sese lauandi gratia in flumine sub Nilo: (quod lauacrum Mosi, totiq; populo Israëlico saluterum extitit) vbi similiter dubitatur, an vestibus se exuerit, fluuiosq; illi corpus suum immerferit, an verò manus tantum atq; pedes fluminis aqua abluerit. Prior tamen opinio verisimilior videtur, quoniam ipsa non ad flumen, sed in flumine sese lauasse, ancillas autem eius atq; pedissequas ad ripam fluminis deambulasse dicuntur, dominam scilicet suam expectantes, donec lauandi finem fecisset. Verum expressior & luculentior illis duobus est locus ille in historia Susanne Dan. 13. vbi lauacri illius fit mentio: quod & ipsum, quum illam in summum pudicitiae atq; vitae suae periculum atq; discrimen adduxerit, satis indicat: quam damnosam atq; periculosa sit mulieribus publica lauacra atq; balnea, si ijs inemperantius utantur. Ibi vers. 15. Susanna pro more suo quotidiano cum duabus ancillis in hortum ingressa fuisse dicitur, & quoniam aestus erat, lauare voluisse, iussu itaq; sibi ab ancillis offerri oleum, & σὺν ὕμῳ lauandi gratia. En hinc & deambulationis, qua illa quotidie vsa fuisse scribitur, & lauationis atq; vinctiois simul fit mentio, quae cetero tempore praecessisse verisimile est. Σμῆν, μῆ. Suidae est ἡ ἀπορροή, ἢ ἄπορροή. Gram-

Filia Pharaonis
lautio.

Susanne la-
uacrum.

matici enim dictum volūt a Σμῆν, siue Σμῆν, quod purgare & abstergere significat: Saponem nonnulli interpretantur, ut Theocriti interpret. Haec, respondet Hebr. בורח. Malach. 3. Hier. 2. Iob. 39. quod Rabbi D. Kimbi in libro Radicum, in 2. cap. Hier. & 3. Malach. Saponem & herbam saponariam interpretatur vestium eluendis abstergendisq; maculis aptam.

Σμῆν μα-
χαι.

a Barar, quod mundare, seu purgare significat. Iob. 39. Si abluero me aquis niuis, & mundauero (ἢ bor, id est, expurgatorio smegetate) manus meas. Galen. Therapeut. 14. inter caput purgantia medicamina σμῆν μαχαι quoq; numerat. Omnino σμῆν μαχαι, quicquid emaculat & abstergit sordes, ut erant spongiae, strigiles, lintea teritoria, de quibus supra, qui quid deniq; ut Apuleius loquitur, est testis. De Smegetate varijs faciem nitidam & splendidam reddentibus, vide apud Nicolaum Myreps. num. 25. 28. 29. 30. 32. 34. 35. & c. Iudaei vulgari sua lingua balneum, hoc est, locum lauationis, seu lauacrum מרחצת Marchazah appellant, a רחצ Rachaz, quod a sordibus corporis abluere cum vehementiore quadam defricatione & absterfione significat, ut Grammatici volunt. 2. Sam. 11. & Exod. 2. De manuum pedumq; lauatione, necnon vnguementis in ipso conuiuium adhiberi solitis, suo in loco dicitur.

Verum ut de exercitatione, uti supra dictum est, ita de balneis quoq; quaeritur, an statim ab illis edendum sit, aut bibendum. De hoc animaduertendum est Hippocritum, Medicorum facile principis, consilium, qui lib. 3. de rat. vict. acut. sect. 55. a balneo confestim neq; sorbendum, neq; bibendum esse censet. Idem affirmat Galenus in Comment. Antonius Niger in suo libello de Valitudine custodienda, Serio, inquit, monemus balneum ingressuros, ut post confectum magna ex parte in vetriculo cibum introeant, neque crudum, ut Iuuenalis ait, pavonem in balnea portent. In balneo verò a cibo & potu omni abstineant: loco deniq; capite ante fatigationem & lassitudinem egressi, totum corpus, praecipue verò caput desiccant, & a frigore custodiant, nec prius mensae accumbant, quam tota balnei caliditas e corpore expirarit. Cibis enim aut potus, vel paulò ante balnei ingressum, vel maxime in ipso balneo sumptus, vel statim ab eo, fumante ab hoc cor-

An statim a
balneis sic
edendum &
bibendum.

Anton. Niger.

Historia. Commodus Antoninus.

pore, ingestus, venas viscerum obstruit, ex quarum obstructione hydropicos plurimos factos, & moruos vidi. Noni etiam quosdam qui unico largiore cereuisia haustu balneo egressi, hepatis calorem extinxerunt, & aqua inter cutem rapti perierunt. Commodus Antoninus, Imperator luxuriosissimus, per die septies atq; octies lauare esse solitus, & in ipsis balneis edere, teste Aelio Lampridio. Verum de balneorum differentijs, vsu, commodis & incommodis Hippocratem, Galenū, Celsum, Fumaneilum, & alios consule. Quomodo præterea Græci atq; Romani balneis atq; vndionibus non tam ad sauitatem atq; mundiciem honestam & liberalem, quam ad mollitiem, delicias, luxuriam atq; libidinem abusi fuerint: cuiusmodi homines, qui se in balneis indecenter gererent, Triballia Græcis sunt dicti (quales etiam hodie quoq; apud Christianos multos reperias) passim apud scriptores antiquos videre licet. Verum omnibus alijs, vel vnus Clemens Alexandrinus qui sub Antonino & Seuero floruit, eius rei satis idoneus est, ac locuples testis, qui lib. 3. sui Pædagogici cap. 5. balneorum sui temporis luxuriosum libidinosumq; abusum hoc modo perstringit ac reprehendit. Primò, quòd adificia nimis sint sumptuosa, artificiosè compacta, perspicua, & c. quæ circumferri possunt, sindone recta. Deinde, quòd cathedris argenteis, & vasibus innumerabilibus escarijs, potorijs, balnearibus, ex auro atq; argento confectis, uterentur. Tum, quòd eousq; intemperantia processerunt, ut iam mulieres, quam viri inter lauandum cœnarent, atq; adeò sese nimio vino obruerent, suamq; suppellectilem ostentationis gratia in balneis exponerent. Præterea hoc quoq; potissimum nomine mulieres culpant, quòd cum viris & fæminis communia essent balnea, de qua promiscua virorum cum mulieribus balneandi consuetudine vide Mercurialem de arte gymnast. ipse vnà cum vestibus pudorem omnem exuentes, sese nudas extraneis spectatoribus, cœ corporu cauponibus, conspiciendas præberent, ac quodammodo prostituerent, cum cœ τὸ εἰσπαρῆν, ἐπαρῆν, id est, ex aspectu amor nascatur, idq; contra Hesiodi præceptum, qui suadet,

Μὴ ἢ γυναικεῖα λεγῆς γόα οὐδ' ὑπερδύει, id est, Corpus fæmineo non exhilarare lauacro.

Quod si quæ autem non eousq; impudentia fuerant progressæ, ut se ab externis conspici paterentur: tamen vnà cum suis seruis atq; ministris nude lauati, atq; ab ijs etiam fricari solebant, cum veteres quoq; athletæ in suis certaminibus subligaculis uterentur ad pudorem tegendum. Quemadmodum ergo in hydropicis humores prauis, qui abstrusi latent, ex cutis superficie apparent: sic lasciuia illarum concupiscentia ex corporis gestibus elucet. Monet deinceps viros ut pulchrum se veritatis exemplum fæminis præbentes, erubescant vnà cum eis exui, & lubricum periculosumq; aspectum fugiant. Postremò totam hanc suam reprehensionem, ex qua balneantium quædam consuetudines, tunc temporis vsitate, cognosci possunt, aurea hac sententia concludit, quam omnes Christiani intimo pectore recondere, & ad quotidianum vitæ vsu assidue reuocare debent: οἷος μὲν ἐν τῆς γυναικῆς, καὶ τῆς οἰκίας αἰδῆσαι χρῆν: ἐν ἢ ταῖς οἰκίαις, τῆς ἀπατώνας: ἐν ἢ τοῖς λεγῆσι, τῆς γυναικῆς: ἐν ἢ ταῖς ἐπιμίαις, αὐτοῦς: πάντα τοῦ ἢ λόγου, ὅς ἐστι πάντα τοῦ, καὶ ὑπερτο αἰδῆσαι εἰς τὸ εἶναι. Ἐπὶ δὲ μόνον ἀπὸ τῆς ὁμοιωσεως, εἰ πάντοτε αὐτὸς συμπαρεῖναι νομίζοιτο. Id est, oportet ergo domi parentes atque famulos reuereri: in vijs, eos qui sunt obuiam: in lauacris, mulieres: in solitudine seipsum: ubique, Verbum, quod est ubique, & sine quo factum est nihil. Hac enim sola ratione aliquis se a lapsu immunem conseruat, si Deum sibi ipsi semper adesse persuasum habeat. Idem porro auctor eodem in lib. cap. 9. de balnei vsu, & abusu præclare sanè pièque differit. Primò enim quatuor de causis, nimirum vel munditiei, vel caloris, vel sanitatis, vel voluptatis causa homines balneis uti dicit. Ac munditiei quidem simul, & sanitatis causa, mulieribus: sanitatis verò solius causa, viris balneorum vsu concedit. Caloris autem gratia lauati (cum is alijs modis depelli possit) superuacaneum: Voluptatem autem

Simile ab hydropicis.

NOTA.

Balneorum legitimus vsus.

Balnea veterè impudentem omnino reiiciendam esse docet. Deinde immodico immoderateque balneorum vsu animi, corporisq; vires eneruari demonstrat. Hinc a veteribus balneas ἀδερπονομαχείαι hoc est, fullonicas hominum officinas fuisse appellatas: propterea quòd citius, quam par erat pannosas, ut ita loquar, corpora efficiunt, & ante tempus faciunt consentescere, abstergendi vim habentia, dum, non secus, ac in ferro, caro calore mollicatur. Deinde neq; nimis inani, neq; nimis repleto balneo utendum esse, sed ætatis, corporis, temporis, anni rationem esse ducendam suadet.

N. 2.

Neq; verò assidue & sæpè in die lauandum, neque multorum in balneis ministerio utendum esse præcipit. Postremò, id quod in primis obseruatione dignum est, animam præcipue ratione lauandam atque purgandam esse, monet: secundum illa Christi verba, contra Phariseos & Scribas, Matth. 23. Væ vobis, quoniam similes estis sepulchris dealbatis. Et paulò post: Væ vobis, quoniam mundatis quod est extrinsecus, &c. Tandem concludit: τὸ μὲν ἐν αἰσθητοῦ τοῦ σώματος, ὁ δὲ ἐν ψυχῆς ἀποσμίχεται ἢ ῥύπον, ἢ ἐν πνοῦμα πικρὸν, hoc est, optimum ergo lauacrum expurgat fordes animæ, estq; spirituale. Hæc præstantissimus ille Philosophus atque Theologus non medicè solùm, verum etiam piè Christianeq; de vili, honesto, legitimoq; balneorum vsu differuit: quæ optima sanè, saluberrimaq; monita, vrinam nos Christiani nobis ante mentis oculos proponeremus, ijsq; obtemperantes, non tam turpiter atque nefarie, qui hodie communis ferè est mos ac consuetudo, balneis illis siue naturalibus, siue artificialibus nobis a Deo ad sanitatem concessis, ad turpissimam voluptatem, ad luxum atque luxuriam, ad libidinem, impudentiam, audaciam, arrogantiam, omnium scelerum atque flagitiorum licentiam, cum summa animorum corporumq; nostrorum noxa atque perniciosa, buceremur. Quid enim quæso hodie Christianorum publica illa balnea atq; thermæ aliud sunt, quàm omnium impuritatum atq; libidinum tabernæ & officinæ, ad quas plurimi non tam sanitatis, quàm voluptatis & libidinis gratia confluunt? In illis dies noctesq; belluantur, comessantur, bacchantur, scortantur, summa deniq; est omnium scelerum atq; flagitiorum licentia atq; impunitas.

Verum ut ad illas corporis lauaciones vnctionesq; quæ a veteribus antè cœnam fuerunt adhibita, redeam: licet illa hodie non ita sint in vsu, danda tamen est omnibus liberalibus & ingeniu hominibus opéra, ut ne ἀρχαῖοι καὶ ἀρχαῖοι, & ῥυποκόβουλοι, hoc est, sordidatis capillis, atq; vnguibus, ac omnino capite, capillis, manibus, facie vultuq; immundo sordido, atq; squalido, ad conuiuia accedant, ne conuiuatori simul atq; conuiujs sint nauseæ, fastidio, irrisui, atq; ludibrio, vti suprâ quoq; ex Athenæo dictum est. Nec verò conuiuæ solùm, verum etiam conuiuatori corporis est adhibenda mundities, cauenda sordes, illuuiæ, atq; immundities, quæ conuiujs nauseam atque molestiam aliquam parere possint. Ut autem conuiuæ pariter atq; conuiuatori inseruendum est corporis munditiei: ita contra vitanda καὶ ἀδωμισία, hoc est, nitor nimius, atq; fucus, cui mulieres potissimum studere solent. Illa namq; ad conuiuium aliquod accessuræ, arrogantia atq; libidine, cœ pessimis consultricibus, impulsæ, prius capillos, malas, palpebras, supercilia, manus, & reliquas corporis partes stibio, croco, cerussa, purpurisso, melino, hoc est, si verum fateri volumus, fumo, fuligine, spuma, spato, atq; venenis pingere, fingere, illinere, colorare, fucare, & ut verè dicam, deformare atq; corrumpere solent. Quo fucorum atq; pigmentorum genere fucatas mulieres, quæ ad conuiuium accesserant, mirifico dolo decepit quondam Phryne, meretrix. Atq; hoc quidè genus pigmentorum & fucorum quàm sit a Christianorum hominum officio, religioneq; alienum, Tertullianus in libris de Cultu & habitu muliebri. Origenes Tom. 2. Hom. 4. Cyprianus Serm. 5. de Lapsis, & libro de Habitu virginu. Ambrosius in lib. de Virginitate. Chrysostomus Hom. 31. in Matth. Hieronymus contra Heluidium, & in epist. ad Latam de institutione filie firmissimis rationibus demonstrat. Hiero. in epist. ad Furiam de viduitate seruanda, fucationem ostendit aduersari penitentia, cui Christiani toto vitæ suæ curriculo incubere debent. Et affert exemplum mulieris peccatricis, quæ lachrymis vberim fluentibus Domini pedes abluuit, eosq; crinibus absterxit. Nō habuit, inquit, eos stibio fuliginatos. Deinde cerussam, & purpurissum vocat, ignes iuuenum, fomenta libidinum, impudicæ mentis indicia. Augustinus epist. ad Possidium 7. Fucari, inquit, pigmentis, quòd mulier vel candidior, vel rubicundior appareat, adulterina fallacia est: qua nam ipsos maritos non dubito nolle decipi. Hinc facile colligimus, non licere talibus vti picturis, cum sint adulterina fallacia: nec tantum adulterina, sed etiam perniciose, quia in fraudem spectantium proponuntur. Hæc ille. Ut ergo non sordida, atq; squalida: ita nec Philomatijs meretricis illius instar apud Plautum, cerussata, purpurissata, stibiata, atq; fucata ad conuiuia accedere debent: nec etiam odoribus imbutæ atq; perfusæ. Nam, ut est apud Plautum, mulier rita rectè olet, vbi nihil olet. Quòd si autem mulieres quoq; quibus tamen nonnihil huiusmodi deliciarum a natura videtur esse concessum, a mollitijs istis atq; fucis sibi temperare debent, quanto magis viros ab ijs abhorretere decet, vel secundum illud Pœtæ Ethnici:

NOTA

Quomodo liberalibus & ingeniu hominibus ad conuiuia accedendum.

in iustitia

ANTIQUITATVM CONVIVIALIVM

Forma viros neglecta decet. Et;

Sint procul a nobis iuvenes vt femina compta.

Cum pulchritudinis, inquit Cicer. lib. Offic. duo genera sint, quorum in altero venustas sit, in altero dignitas: venustatem muliebrem ducere debemus: dignitate, virilem. Ergo a forma remoueatur omnis viro non dignus ornatus. Et paulo post: Forme autem dignitas coloris bonitate tuenda est, color exercitationibus corporis. Adhibenda praterea est mundities non odiosa, neque exquisita nimis, tantum que fugiat agrestem, & inhumanam negligentiam.

Hospites in conuiuatoris edibus lauari & vngi soliti fuerunt.

Observandum quoque est, conuiuas seu hospites plerumque in conuiuatoris edibus, a quo inuitati & excepti fuerant, balneare, lauare, atque vngi solitos fuisse, balneis a conuiuatore paulo ante conuiuij tempus apparatus, id quod ex locis supra citatis facile apparet. Hinc Thales in conuiuio Plutarchi cum ad cenaculum venisset, lauare recusauit, quod se vinctum diceret.

DE VESTITV CONVIVIALI. DE VESTITIVM ALBARVM (QVAB IN EPVLIS POTISSIMUM VSRPARI FUERUNT SOLITAE) ac in genere coloris albi vsu, significatione, praestantia ac dignitate.

CAPVT XXVI.

Tertia corporis ad epulas preparandi ratio. Vestium epularium nomina.

EQVITVR nunc tertia corporis ad epulas futurae preparandi actio, quae in vestitu consistit. Fuit enim haec veterum consuetudo, quae etiamnum hodie viget, vt ad conuiuia accessuri certis ac peculiaribus quibusdam vestibus, & quidem splendidioribus uterentur: quas quidem vel domi haberent ad cenam: vel si foris cenarent, acciperent ab amicis, aut ipsi adferret. Capitolinus in vita Maximini: Cum ad cenam ab Alexandro esset vocatus, in patris honorem, quod ei desset vestis cenatoria, ipsius Alexandri accepit. Plautus pallium mala cum id appellauit, Lipsio interprete, in Bacchidib.

Pro galea scaphium, pro insigni sic corolla plectilis Pro hasta talus, pro lorica malacum capiam palliu: Vbi omnia describit, quae solita conuiuia: A Graecis vestes illae εὐδαιμονία & εὐπαιδεία, & εὐλαία & εὐπινιδία: a Latinis vestes accubitoriae & cenatoria, item cenatoria in plurali numero, & lana, alio etiam nomine toga triclinares & cibaricae, nec non Syntheses fuerunt appellatae, Martialis lib. 10.

Pugnorum reus, ebriaque noctis Cenatoria mittat aduocato. Et in Apophoreto cenatoria,

Nec fora sunt nobis, nec sunt vadimonia nota, Hic opus est pictis accubuisse choris. Idem

Vndecies vna surrexisti, Z oile, cenata; Et mutata tibi est Synthesis vndecies.

Hinc Tranquillus in Nerone obseruat cum nota, inquit Iustus Lipsius lib. 1. Saturn. ca. 2. quod plerumque Synthesin induit, prodierit in publicum sine cinctu & discalceatus: qui scilicet conuiuantium habitus. Petronius, Cenatoria, inquit, repetimus, & in proximam cellam ducti sumus, in qua tres lecti strati erant. Pomp. D. lib. 34. Tit. 2. lib. 33. Scire se, ait, quendam Senatorem muliebribus cenatorijs solitum vti, id est, stolis tricliniaribus. Hinc Hadrianus Imp. Senatores & Equites semper rogatos esse iussit, nisi a cena reuertentur, ait Spartianus in eius vita. Vocabulum etiam recidipna, composito ex vtraque lingua vocabulo. Retimium enim apud nos est vestis antiquissima quadrata, vt Varro refert: cuius mediam partem retrorsum iaciebant: vnde reciniani mimi dicebantur. Σεπνον vero cenam significat. Itaque recidipna dicta sunt vestes, quas cenatorias vocant. Iuuenal.

Recidipna.

Vestes triclinariae.

Rusticus ille tuus sumit recidipna Quirine. Eadem etiam triclinaria dicuntur. Plinius, Metellus Scipioni triclinaria Babylonica festeriam octuaginta venisse, &c. Beroaldus in Iuuenalem, recidipna leges, dicit esse vestem, qua in gymnasijs

Gymnasijs utebantur, cuius & Athenaeus lib. 6. & Plutarchus in Sympof. mentionem faciat. Ad hanc consuetudinem Matth. 22. alludit Christus in sua illa parabola, in qua inter alia conuiuiam quendam, qui non erat indutus εὐδαιμονία, id est, veste nuptiali, hoc est, ea quae in nuptijs adhiberi consueuerat, dicit in exteriores tenebras fuisse exturbatum. Hoc etsi mystice seu allegorice de spiritali veste, hoc est, de fide per charitatem efficace, siue, interprete Theophylacto, de misericordia, benignitate, atque φιλανθρωπία intelligi debet, qua qui sunt vacui, & tenebras praecipitantur: tamen simul ex illo loco temporis illius consuetudo colligi potest, qua nimirum in nuptialibus illis festiuitatibus, atque Sympofijs peculiare quaedam, & vti par est, splendiores vestes fuerunt adhibita. Sic Iuditha inuitata ad conuiuium Holofernis, vestitu, & omni mundo muliebri se exornauit, vt scriptum est Iudit. Cap. 12. v. 15. Pertinet huc, quod Deorum & Dearum habitu accubuisse dicuntur conuiua in cena Augusti duodecim, quae idcirco δωδεκάθεος dicta est a Suetonio.

Equidem ex veterum scriptorum monumentis facile colligi posse existimo, albi potissimum coloris vestitum in conuiujs vsitatum fuisse, ita vt nigris vestibus ac cumbere apud gentes quasdam nephas duceretur: vnde & בַּחַר Bachar, elegit nonnulli arbitranter, compositum a ב & חור chor, candidum, quod quae sunt candida, eligantur & approbentur. Philo de vita Theoretica testatur Iudeos olim dierum festorum conuiuia λευχειμωνέντας, hoc est, albatos seu candidatos agitare fuisse solitos: ex quo illud: Quomodo tempore vestimenta tua candida sunt. Huc quoque referendus ille mos Iudeorum decimum quintum diem mensis Ab celebrandi vestibus albis, atque choreis: de quo sic scriptum extat in Tabanit fol. 26. p. 1. Decima quinta mensis Ab, id est, Iulij, filiae Ierusalem egrediebantur in vestibus albis, quas qui non habebant, a diuoribus mutuo sumebant, ne, cui vestes deerant, remouerentur, quod minus ad choreas venirent: omnes vestes lauabantur. Filiae Ierusalem egrediebantur, & choreas ducebant in vineis. Quid vero dicebant? Adolescens attolle oculos tuos, & vide quam tu velis eligere ex omnibus, ne respicias pulchritudinem, siquidem fallax est, at eam, quae Deum timet, laudes. Idem mos apud Romanos quoque fuit. Hinc Horat. lib. 2. Sat.

Albi coloris vestitum in conuiujs vsitatum fuisse. Vestium candidarum vsus apud Iudeos.

Vsus vestium candidarum apud Romanos in diebus festis.

Ille repotia, natales, alioque dierum. Festos albarum celebret.

De vsu vestium candidarum in diebus festis apud Romanos multa alia testimonia praeter Horatii, extant apud auctores. Xiphilinus, die celebri Romae ob ingressum Teridatis, μάρισα δὲ ἡ ἀγορὰ ἰταπλήροτο, τὸ γὰρ μέσον αὐτῆς ὁ δῆμος λευχειμωνῶν, καὶ δαφνοφόρων κατὰ τὴν εἰρηχίαν δ' ἀλλὰ οἱ στρατιῶται λαμπρῶς ὀπλισμένοι, id est, populus albarum, & laureatus. Persius in Florian. Tantum illud dico: Senatores omnes ea letitia esse elatos, vt domibus suis omnes albas hostias caderent, albatum sederent. Persius: — Negato

Iuppiter hoc illi, quamuis te albata rogaret.

Prudentius contra Symmachum,

Exultare patres videas pulcherrima mundi Lumina, conciliumque senum gestire Catonum Candidiore toga, nixem pietatis amictum Sumere. Et Ouidius,

Vestibus intactis (vsu nondum sordidis, aut obsoletis) Tarpeiasitur in arces Et populus festo concolor ipse suo est. Scilicet hoc populo pexusque, togaeque, recenti Et natalitia tandem cum Sardonyche albus Se de leges celsa. Idem Satyr. 2.

Vota negato Iuppiter haec illi, quamuis albata rogant, Id est, vestibus albis amicta. Cic. in Leg. Color albus praecipue Deo decorus est, cum in ceteris, tum maxime in textili. Nec vero solum in natalitijs, & repotijs, & nuptialibus aut sponsalibus, sed etiam in funebribus caenis hanc consuetudinem seruata fuisse, locuples testis est M. Tullius in Vatinius: vbi illi obijcit, quod conauerit aratus: verba eius haec sunt: Atque illud

R

In cœnis fune-
bribus albat
accumbant.

Balnea ante
epulas.

In exequiis at-
que luctu.

In cadaueribus
involuendis.

Alia testimo-
nia de vestium
nigrarum usu
in exequiis.

Color niger.
Ticinum quid.

etiam scire cupio, quo consilio, aut qua mente feceris, ut in epulo Cn. Arij familiaris mei cū toga pulla accumberes: quæ unquā videris, quæ audieris, quo exemplo, quo more feceris? Dices, supplicationes te illas non putasse. Optimè. Nulla fuerint supplicationes, &c. Quis unquam cenauit atratus? ita enim illud epulæ est funebre, ut munus sit funeris, epulæ quidē ipsæ dignitatis. Sed omitto epulæ, populi Romani festum diem argento, veste, omni apparatu videndo: quis unquā in luctu domestico, quis in funeri familiari cenauit cum toga pulla? cui de balneis exeuntes (en consuetudinē balneandi ante epulas) præter te, toga pulla unquā data est? cum tot hominū millia accumberent: cum ipse epuli dominus Quintus Acius albatu esset, tu in templum Castoris te cum Caio Figulo atrato, ceterisque tuis furis funestum intulisti. Quis tum non ingemuit? &c. Hunc tum morem ignorabas? nunquam epulum videras? nunquam puer, aut adolescens inter coeuos fueras? Fausi adolescentis nobilissimi paulò ante ex epulo magnificentissimo famē illam veterem tuam non expleras? quæm accumbere atratum videras dominum cum toga pulla et eius amicos ante conuiuium? Quæ te tanta tenuit amentia, ut tu, nisi id fecisses, quod fas nō fuit, nisi violasses templum Castoris, nomen epuli, oculos ciuium, morem veterum (hinc constat morem huc fuisse vetustum) eius qui te inuit arat auctoritatem, parum putares testificatū esse, supplicationes te illas non putasse. Ex grati hæc Ciceronis inuictina, satis constat, Romanos veteres conuiuia in iisse albatos, ita ut neptas duceret pullatum, seu atratum in conuiuiis etiam funebri accumbere. Idem color albus & japonijs adhuc hodie in luctu est visitatus. Sidonius quoq; Apollinaris ad hunc albarum vestium in exequiis, epulisq; exequialibus usum alludit lib. 5. epist. ad Anamastum: Nam libenter, inquit, incedunt armati ad epulas, albatu ad exequias, pelliti ad ecclesias, pullati ad nuptias, castorinati (castorijs pellibus induti) ad lætanas. Plutarchus testatur in problema tis. feminas antiquitus in luctu vestes, virtasq; albas gestasse (qui hodie regimarum Gallie lugentium mos est, teste Polyd. Virg.) & Argis quoq; teste Socrate, albas vestes aqua elutas, in luctu gestare fuisse solitas. Ibidem cadauer quoq; defuncti albo regmine involutum fuisse scribit. Apud Græcos, ut scribit Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 7. sed sine auctore, feminæ, viriq; in candida veste cum coronis, amplissimi viri exequias prosequuntur, & veluti in luctu publico complorant promiscuè. Quod fuit in more Syracusanis, qui candido amictu velati, & fronte coronati, Timotheonem extulere. Sicyonij similiter Aratum in veste alba, & coronis sepulchro intulere. In imperatorum Roman. funeribus, vestes albas adhibitas fuisse, Plutar. & Herodian. testantur. Colorem album antiquitus matronis in luctu fuisse usurparum, Scaliger quoq; testatur lib. 1. Poet. Sic Blondus quoq; Foroliuensis lib. 2. Romæ triumphantis, & Urbinas ille, qui libros de Inuentoribus rerum scripsit, & alij non indocti viri, nulla temporum adhibita distinctione, in luctu antiquas mulieres, albas semper vestes usurpasse existimant. Verum hos errare, & pullas, fuscas, nigras seu atras (quas anthracinas Varro vocat, quasi dicas carbonarias) antiquissimis temporibus fuisse lugentium vestes Hieron. Magius lib. 3. Miscell. cap. 14. veterum quorundam auctoritate probat. Varro de Vita patrum, ut apud Nonium legitur, de muliere. Propinque, inquit, adolescentulæ, etiam adolescentuli proximi amiculo nigello, capillo promisso sequuntur luctum. Idem: Ut dum supra terram essent, ricinis lugerent, funere ipso pulli pallis amictæ. Erat aut ricinum, ut Nonius ait, quod sua ætate mafurtium dicebatur. palliolum femineum breue, cuius formam appingit ipsemet Varro lib. 4. de lingua Latina. Apul. lib. 2. de Asino aureo: Umbrosum, inquit, demonstrat cubiculum, matronam flebilem, fusca veste coniectam. Eadē quoq; apud Græcos consuetudo fuisse videtur: siquidē Iphigenia Euripidis Clitemnestræ matri inuincit, ne suam ob mortem crinē laniet: idemq; ut suis renunciet sororibus, scilicet ne quādo nigris vestibus membra contēgant. Vnde & Hom. Il. lib. 24. Thetis futuram filij necem destensē, velo nigro reſtam Ionem adire facit. Niger enim color mortalis est, ut inquit Hippoc. in lib. de Morbo sacro, siue quisquis ille fuit, qui librum illum conscripsit, quem Galenus Hippocratis esse negat. Theoc. in epitaphio Adonidis, Venerem cyanea stola iudutam, ad lugendum Adonidis mortē inuitat. Nigrarum vestium mos apud mulieres Romanas mox obsoleuit, ut Plutarchi testimonio intelligitur. Deinde moribus deprauatis, & viros albas vestes in luctu usurpasse, colligere possumus ex his Iulij Pauli verbis lib. 1. Sententiarum, sub titulo de Sepulchris & lugendis. Qui luget, inquit, abstinere debet a conuiuijs & alba veste.

Linus

Linus scribit, in luctu matronas Romanas nihil aliud quam purpuram aurumq; deponere, quæ, cum eluxerunt, resumunt. Dionys. Halicar. lib. 5. refert, Romanas matronas Valerium Publicolam Brutumq; luxisse annum tempus, depositione auri & purpuræ, ut esset illis luctus consuetudo in necessariorum cognatorumq; funebribus. Alexand. ab Alexand. lib. 5. cap. 18. scribit diebus natalijs & Calendis Ianuarijs, nonnunquam ludis Roman. albas lacernas prætextasque indutos incedere, & ludos spectare fuisse solitos. Nam in veste pulla ludis interesse Augustus prohibuit. Alexander Seuerus, teste Lampridio, cum natalem diem commendaret, hostia cruenta effugit, & ut se ciuilitate gerebat, ac permixtus populo erat, albam eius vestem, cum qua constiterat, cruentauit. Lacernis candidis vsos fuisse Romanos in spectaculis, ex illis Martialis carminibus constat, quibus ille perstringit Horatium, qui nigra lacerna spectaculis interfuerat,

In natalijs.

In spectaculis.

Speſtabat modo ſolus inter omnes
Nigris munus Horatius lacernis,
Cum plebs, & minor ordo maximusque
Sancto cum duce candidis ſederet
Toto vix cecidit repente cælo
Albis ſpeſtat Horatius lacernis.

Augustus, teste Suetonio, habitum vestitumq; pristinum reducere studioſus, viſa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus & clamitans ait: En Romanos rerum dominos, gentemq; togatam. Negorium adibus dedit, ne quem posthac paterentur in foro circoue, nisi positus lacernis, togatum consistere. Item, Sanxitq; ne quis pullatorum media cauea (theatræ confessu, ubi populus spectauit) sederet. De lacerna candida amphitheatræ, vide plura apud Laxium li. 8. c. 10. Com. Reip. Plutarch. in Emilio de Triumpho P. Emilij verba faciens, dicit: Omnes uæδιστοῦς ἐδῶσι νεκροῦνιδῶς, id est, albis vestibus indutos ludos spectasse. Fuit candidarum vestium alius quoque apud Romanos frequens vsus, tales enim erant vestes castrenses, sacerdotales, atq; muliebres.

De castrensibus Trebellius Pollio in Galeno sic scribit: lam primum inter togatos patres & equestrem ordinem, albatos milites (albis vestibus indutos) & omni populo præeunte. Sic candidatos milites Vegetius rei militaris vocat principales, qui priuilegijs muniuntur.

In militia.

Vestimenta sacerdotalia similiter linea fuerunt & alba pretiosa, nullo infecta colore, pura. Virgil. 12. Aeneid.

In sacris.

Procedunt castris, puraq; in veste sacerdos. Ouid.
Nunc Dea linigera colitur celeberrima turba. Iuuenal.
Cum grege linigero circundatur, & grege caluo. Martial.
Linigeri fugiunt calui, strataque turba.

Sic Flamen, ut Varro tradit, cum Ioui sacra ferebat, totus albatu erat, & pileum etiam gestabat album. Item virgines Vestales suffibulo amictæ sacrificabant. Fuit verò suffibulum vestimentum album, prætextum, quadratum, oblongum, quod ille in capite habentes sacrificabant, idq; sub mento fibula comprehendere solebat, vnde nomen, Pierius lib. 40. Hieroglyph. De calceamentis sacerdotum Romanorum, Atheniensium, & Alexandrinorū candidis, vide Laxium lib. 8. cap. 13. Com. Reip. Rom. Talis Aegyptiorum quoq; sacerdotum vestitus fuit, de quo Herod. sic scribit: Sacerdotes linea ferunt vestimenta induti, semper recens abluta, huic rei semper vacantes. Idē calceos papyraceos gestabant. Plin. testatur li. 19. vestes sacerdotibus Aegyptijs lineas gratissimas esse eo genere lini, quod gossyon & xylon vocat, vnde dicta xylinea, quibus nulla sunt candore mollitieue præferenda. Apuleius ceremonias Aegyptiorū explicans, Instuunt, inquit, turba sacris diuinis initiata, viri femineq; omnis dignitatis, linea vestis candore puro luminosi. Ab hac veste linea Poetæ linigeros vocant Sacerdotes Isis Deæ Aegyptiorum. Pierius tamen, nescio quo auctore, Sacerdotes, inquit, Aegyptij contra nostrorum mores cum supplicabant, nigris vtebantur vestibus, neque alias quam nigras vestes cum decere arbitrabantur, qui Dijs preces allegaret: quippe ut forma ipsum supplicare confirmarent, ex qua mortales conformati sumus. Ea autem apud ipsos nigra figurabatur. De Aegyptiorum Sacerdotum caluo-

Suffibulum.

Aegyptiorum
sacerdotum ve-
stitus.

rum vestitu atque habitu candido, vide plura apud Apuleium libro secundo & undecimo. Poteris hunc habitum, ut Beroaldus facit, cum habitu sacerdotum nostri temporis conferre. De vestibus religiosis, & sacerdotalibus Iudeorum, vide Beroaldum in Suetonio ex Hieronymo.

Vestes muliebres. Linum candidum.

Muliebria quoque vestimenta linea atque alba Romanis fuerunt probata, ut testatur Laxius libro octavo Commentariorum capite primo. Vnde proverbium: Linum candidum lucri causa ducis, in eum qui dotis causa ducit vel deformem, vel anum. Linum autem vocat uxorem, vel quod apud veteres sole mulieres lineis uterentur, &c. Erasmus in Adagijs. Turnebus in suis Aduersis in illum Horatii versum: Mirator cunni Cupennius albi: Ex pudenda, inquit, parte mulierem intelligit, ex albo ingenuam: in ingenuis autem supra legibus vindicabantur, non item in libertinis. Ingenuae autem mulieres albae erant, libertinae atratae, nobiliores purpuratae. Vnde Artemidorus: καὶ εἰ μὴ ἡ χλαμύς εἰν λευκῇ, ἐλθὲν ἑρᾶν ὀϊδῶν γε χίσει, εἰ δὲ μέλαινα, ἀπελευθερῶν, εἰ δὲ πορφυρεῶν, εὐγενεῶν εἰαυτῶν: sic enim conijcit, somnia illa & visa Artemidorus, quod his essent solita uti vestibus ingenuae, libertinae, & nobiles.

In manumissionibus.

Præterea vestis candida apud eosdem manumissionis quoque insigne fuit. Moris enim erat Romæ, ut serui facti liberti candidati ad cenam domini sui admitterentur. Hoc perspicue docet Tertullianus libro de Resurrectione carnis, his verbis: Oro te, si famulum tuum libertate mutaueris, quia eadem caro, atque anima permanebunt, quæ flagellis, & compedibus, & stigmatibus obnoxia retrò fuerant: idcirco ne illa eadem pati oportebit? non opinor. Atq; & vestis alba nitore, & aurei annuli honore, & patroni nomine, ac tribu, mensaq; honoratur.

In magistratum petitione. Magistratum petitores cur togæ candida induit fuerint.

Adhuc candida vestis signum erat petitionis honorum atque magistratum, quorum petitores candida toga induebantur, ac proinde dicebantur candidati: vnde ambitio cretata elegantè a Persio dicta est. Hoc autem idèo factitatum esse Plutarchus in problem. existimat, ut magistratu dignos non genere, non diuitijs, non gloria, sed vulneribus, & cicatricibus iudicarent, quæ ut ab his conspicerentur, quos ambiendo prensabant, in toga candida ad petendum descendebant: vel quia corpus nudando, ac seipso submitiendo populum captabant. De toga pura, qua tyrones, nouæq; nuptiæ induebantur, supra dictum est. de qua Cælius libro decimo quarto capite decimo sexto, quibus adde, quæ Calcagninus annotat. Pura toga, inquit, quam exeuntes pueritiam adolefcentes induebant non sine parentum hilaritate, fuit colore vel simplici, vel candido, aut in candoris animi testimonium, aut quod gerendis magistratibus iam idonea atas videretur. Candidati enim magistratum competitores comitia iuibant. Vel certè, quod nondum quicquam descriptione dignum gesserint. Nam sic & tyronibus prima stipendia facientibus, alba parma, & pura hasta tradebatur. De hac pura veste, vide plura apud Bayff. de Re vestitaria, vbi probat, vestem λευκῶν, id est puram, pro candida a Plutarcho usurpari. Sic album vicissim, pro puro usurpat: quia hic color est purissimus. Sic lintea vestis alba supra cæteras vestes induta, puellaris ætatis indicium fuit, quod eo genere amiculæ apud veteres puellæ ante duodecimum annum utebantur, Pierius. Toga, ut inquit Isidorus, candida, eademque cretata, in qua candidati, id est magistratum petentes, ambiebant, addita creta, quò candidior, insigniorq; esset. Persius huc alludens:

— Quem ducit hiantem
Cretata ambitio, &c.

Vestis lintea alba.

Quæ autem essent artes petitoria (Cicero munus candidatorum dixit pro officio & labore petitionis,) hoc est candidatorum, docet Mamertinus in Panegyri. his verbis: Quis ignorat tunc quoque, cum honores populi Romani suffragijs mandabantur, multos fuisse candidatorum labores? ediscenda omnia nomina tribulium, homines singuli salutandi, prehensanda obuiorum manus, omnibus arridendum, multaq; alia propter honorem adipiscendum agenda, quæ aliàs virum honore dignum facere non deceret. Hinc Cæsaris siue Principis candidatus, proverbium de eo, qui inani quadam confidentia & securitate nixus, negligentius munus aliquod obit, de quo multa Cælius libro decimo quarto, capite decimo sexto. De iisdem Cicero in oratione, cui titulus est, in toga candida, quam dixit in Senatu in petitione consulatus, (huius orationis meminit Beroaldus in Suetonio, & Cælius libro decimo quarto, cap. decimo sexto) olim tribuni legem promulgarunt,

Proverbium. Artes petitoria.

mulgarunt, ne cui album vestimentum (sic ille togam candidam appellat) addere petitionis causa liceret, sicuti tradit Liuius in IIII. ab vrbe condita. Pierius tamen in Hieroglyph. suis lib. 40. albam vestem modestiæ, animiq; sua sorte contenti signum esse dicit: purpuram autem ambitionis, animiq; sublimis, & vasti, amplitudinis, summiq; magistratus. Hinc cū apud Alexandrum quidam Antipatri parsimoniam, atq; modestiam commendaret: Εὐθεῖ, inquit, λευκὸν πέπλον & ἐστὶ τὸ εἶδον ὀλοπόρου. Cæli. lib. 9. cap. 7. id est. Foris albo utitur pallio, intus vero totus est purpureus, fictam notans in homine ambitiosissimo, qui maxima quæq; appeteret, modestiam. Sic paries dealbatus Act. 23. & sepulchra dealbata Matth. 23. hypocritæ appellantur. Hæc ille. Tales profectò erant Romani illi candidati, qui candida veste animi candorem atq; modestiam, innocentiam præ se præferbant, cū animi illorum essent purpurei, id est ambitiosi atq; sanguinolenti. Purpuram autem Romanorum quoq; magistratum in signe illud Martialis indicat:

Diuisit nostras purpura vestra togas,
Et ab eodem purpura usurpatur pro magistratibus,
Purpura te felix, te colit omnis honos,

Plin. 10. de Gallis, ut planè dignè aliti honoris tantum præbeat Romana purpura, id est magistratus Romanus. Hinc perfidi quoq; Iudæi Christum per ludibrium πορφυρεῶν, id est purpura, ut Marcus, inquit, siue, ut Ioannes loquitur, ἰουδαῖοι πορφυρεῶν, id est, veste purpurea induerunt, cum ille sibi verè, illorum autem opinione falso, regiam dignitatem assignaret. Fuit simul sanguinis illius effundendi symbolum. Eam vestem clamidem coccinam Matthæus appellat. Coccina tunica prælij futuri signum fuit Romanorum Imperatoribus, teste Plutarcho in Fabio. Sic quoque vestis Christi coccina, fuit signum prælij, quo Christus cum diabolo, morte atque peccato erat dimicaturus. Fuit etiam vestis purpurea, vestis triumphalis, ut Bayffius ex Plutarcho probat. Fuit ergo illius simul futurae victoriæ atque triumphi symbolum. Purpureæ appellatione coccum non contineri Bayffius ex Vlpiano probat, vnde Euangelistæ videntur a se inuicem dissidere, quorum vnus, Matthæus nimirum, coccinam, reliqui duo purpuream illam Christi vestem fuisse affirmant, quam rem Sorbonicis Theologis dijudicandam relinquit. Vestem purpuream a coccina differre Brodæus probat lib. 1. Miscell. cap. 8. Coccus enim, inquit ille, est surculosus paruus frutex, cui grana seu lentes adiacent, teste Dioscorid. lib. 4. & Clusio de plantis Hispanicis. His colorem coccineum fieri, eoque infecta vestimenta coccinea appellari puto.

Paries dealbatus Act. 23. & sepulchra dealbata Matth. 23. quid denotent. Purpura.

Purpura Christi. Coccina tunica.

Purpura autem, ut fatentur omnes, piscis est e concharum genere, qui florem illum tingendis expetitum vestibus in medijs habet faucibus. Mihi quidem Matthæus colorem (est enim coccineus color idem ferè cum purpureo) reliqui duo materiam videntur expressisse, ut etiam Rondeletius sentit in sua Historia piscium. Candidati autem elegantè dicuntur petitores non solum magistratum, sed aliarum quoq; rerum. Sic a Quintil. candidatus eloquentiæ, a Plinio in Panegyrico candidatus gloriæ, & immortalitatis: ab Hieronymo candidati fidei, catechumeni, qui ad fidem instruuntur, & munerarius pauperum, & egentium candidatus: & ab Apuleio lib. 1. de asino, candidatus cruci, hoc est, qui crucem petit, siue qui iam iam est futurus crucifixus, & (ut veteres loquebantur) directus, ut C. Rabirius ille pro quo Cicero extat oratio: a Plauto crucifalulus dicitur, quasi in crucem saliens: & Libertus Icelus a Suetonio, summus equestris ordinis candidatus: a Seneca homo multarum rerum candidatus appellatur, a quo fortunæ comitia dicuntur. Sic a Tertulliano simili translatione perelegantissimè, æternitatis candidati appellantur Enoch, & Elias, libro de Resurrectione carnis, & candidatus timoris, qui paulatim timorè Domini imbibit, libro secundo ad uxorem, & candidati diaboli dicuntur, qui idololatricis sacris sunt initiati, libro aduersus Marcionem. Idem in libro de Baptismo, Baptismum penitentiæ, quasi candidatum remissionis & sanctificationis in Christo subsequitur vocat. Nam quod prædicabat (scilicet Ioannes Baptista) Baptismum penitentiæ in remissionem delictorum, in futuram remissionem enunciatum est. Siquidem penitentiæ antecedit, remissio subsequitur. Ab eodem libro de corona candida salutis & candida martyrij elegantè pro æternæ salutis præmio usurpatur. Item de S. Paulo verba faciens, dicit illum gloriam carnis, notam circuncisionis, Pharisææ candidæ dignitatem, pro detrimento sibi deputasse: vbi candida metonymicè pro or

Euangelistæ de purpurea illa siue coccinea Christi veste conciliantur. Vestis purpureæ & coccinæ discrimen. Candidati, petitores non solum magistratum, sed aliarum quoq; rerum.

dine, siue honore videtur vsurpari: vel forsan Pharisæi hypocritæ, qui a Christo dealbatis sepulchris comparantur, vestes albas seu candidas gestarunt. Verum de vestitu Romanorum albo, plura tradit Iustus Lipsius Elect. lib. 1. cap. 13. lectu dignissima, quorum hæc est Summa: Romanis in vestitu placuisse colorem album, siue quod is, ut Plato vult, lætitiæ sit proprius: siue potius quia agrestis illa & prima gens, spreto accersitis coloribus, lanæ nativum retinuit, id est album. Ita toga Romanorum alba & Tunica fuit, & Calcei & omnis cottidiana vestis. Togam albam fuisse, quam Græci λευκὴν, & ad discrimen prætextæ, λευκολευκὴν vocant, Titinij, Plauti, Statij, Persij, Martialis testimonijs probat. At obijciat quis: Si toga vulgò alba, cur, qui prensabant, induebantur toga candida, ut hac quasi nota intelligi & excerni possent a reliqua plebe? Respondet, albi coloris togas vulgò fuisse, non candidi. Albus color nativus lanæ est: candidus propriè splendens ille, & qui est ab arte. Ideo Polybius aliquot locis λευκὴν ad dictam maluit petitorum togam, quam λευκὴν: & Latine commodè splendens dixerimus. Nam petitores non contenti insito lanæ colore, cretam addebant in vestem, ut splenderet. Vnde Isidorus, Fit toga addito quodam cretæ genere candidior. Obijciunt item de diebus festis, Romani, inquit, saltem per dies festos in veste alba erant. Non ergo cottidianas vestes censendum albas. Respondet, non aliud fuisse in eo more, quam ut per dies priuatim aut publice lectos, togas recentes sumerent, & vsu nondum sordidas aut obsoletas, qui mos planè geminus est moribus nostris. Nec verò Romani solum in lætitiæ aut in sacris adhibebant hunc colorem, sed etiam externi, id quod de Rhodijs Liviij testimonio probat, & de Aegyptijs Suetonij in Vita Augusti. Propter has togas albas fullonum apud veteres creberrimus vsus, rarior tinctorum. Fullonum, qui maculas scilicet & sordes e toga eluebant, & addito fursure ac creta iterum candidam faciebant. Alba igitur toga, & ea quamdiu in communi vsu, discrimen nullum inter ciues fuit a colore vestis, nisi quod diuites, munduli elegantes semper in toga sua e fullone niuea: vulgus ferè sordidiores essent, & togis magis pallentibus, ac, ut proprie dicam, obsoletis. Ideo Seneca epist. 115. per sordidos intelligit vulgum. Mirari, inquit, non debes, corrupta excipi non tantum a corona, sed ab hac turba quoq; cultiore. Togis enim inter se isti, non iudicijs dissident. Sed & viri illustres ac nobiles rei facti, per dies iudicij sumebant hanc togam sordidam, posita niuea, ut miserabiliores essent in veste plebeia. Itaq; rei in sordibus esse dicuntur aut sordidati: non pullati, ne quis errer, qui color tantum funebrius. Viri etiam graues ac rigidi non amabant oximum illum candorem. Vnde simia ille apud Horatium,

Exiguaq; toga simulat tesquore Catonem.

Duo enim lauri homines amabant in toga laxitate & candorem: spreuerat verumq; Cato, arctè toga contentus & ea squallenti: Id enim Horat. tesquore vocat, pro quò male vulgò legunt tectorem. Postea mutata Republ. & labente imperio, toga quæ olim necessaria ciuib; Imperatorum temporibus, ad paucos remansit & non nisi honestiores. Vulgus spreto ea, abiit ad Panulas, lacernas aut tunicas solas easq; colore pullo, id quod statim sub Augusto capit. De panulis, raris cis, lacernis, vide ibidem plura. Pereunte togas, interijt color albus, & pullo plebeio omnes vestes. Hinc discrimen natum inter ciues, ignorum seculo priori, ut alij candidati dicerentur, pullati alij. Candidati non ij, qui peterent (ut olim) sed honestioris ordinis ciues. Pullati, infima plebs siue vulgus.

Porro Naucratis quoq; testis est Athen. li. 4. in Genethlijs Vestæ Prytanidis in Prytæo epulantes, nec non in Dionysijs & Panegyri Comæi Apollinis albis vestibus vsos fuisse, quas suo quoq; tempore Prytanicas vestes dicit fuisse appellatas. Cereris quoq; initiatos candidis, ut Bellonæ ingris, & Saturni purpureis atq; rubicundis vestibus indutos fuisse, Tertull. testatur lib. de Pallio, his verbis: Cur istas non spectas? vel illos item, qui nouitate vestitus religionem mentiuntur, cum ob cultum omnia candidatum & ob notam vitæ & privilegium galeri, Cereri initiantur: cum ob diuersam affectionem tenebricæ vestis & tetrici super caput velletis in Bellonæ montes fugantur: cum latioris purpuræ ambitio, & galatici ruboris superiectio, Saturnum commendat: cum ipsum hoc pallium morosius ordinatum, & crepida Græcarum Græcarum Aesculapio adulantur. Alexand. ab. Alexand. lib. 6. cap. 19. Romanos scribit in toga candida ludos spectare solitos fuisse, & mulieres in veste alba Cereris sacrum facere solitas fuisse.

Albus color in vestitu cur Romanis placuerit.

Albi & candidi coloris distinctio.

Rhodijs Fullonum apud veteres creberrimus vsus.

Sordidi pro vulgo.

Reorum toga sordida.

In toga duo amabantur.

Toga mutata.

Pullati qui.

Naucratis vestibus albis vsi fuerunt.

Vestiam superstitiosarum apud ethnicos varij colores.

fuisse, ut tunc Dijs gratum esse censerent, si a latis, nec funere pollutis celebraretur. Et tamen, ut testis est Pierius in Hieroglyph. apud Arcadas Cereri nigra vestis induebatur. Sic Falacralis lamen, teste Pierio, nigro utebatur pileo: erat enim Plutonis, cui cum immolabant, vestibus utebantur nigris, quem colorem aiunt dijs inferis dedicatum.

Ex his, quæ adhuc dicta sunt, constat, vestes candidas apud Naucratis, & præcipuè apud Romanos, non solum in conuiujs, verum etiam in sacris, in magistratum petitione, in munitionibus, in militia, in spectaculis, in triumphis, in nuptijs: in luctu quoq; & cadaveribus in uolendis adhibitas & vsurpatis fuisse. Ac omnino vestes albas siue candidas, in sacris pariter atque prophanis literis vehementer commendari constat, ceu insignia atque symbola, cum virtutum, ut modestiæ, puritatis morum, innocentie, sinceritatis, atque integritatis: tum felicitatis, beatitudinis, victoriæ, libertatis, lætitiæ atque gaudij. Hinc præter supra commemorata exempla, Magi in Perside, teste Pierio, Deum ipsum non nisi albis vestibus delectari affirmabant. Et Plutarchus problemate Romanorum vigesimo sexto Magos aduersus Plutonium, & tenebras, lucido & illustri amictu se munuisse scribit. In somnijs quoque candidæ vestis somnium pro felici augurio habetur. In sacris literis, angeli semper candidati apparuerunt: id quod illorum cum innocentie tum beatitudinis est argumentum. Sic, ut ex plurimis, vnum proferam, gloriosæ Christi resurrectionis, quæ diaboli, mortis, atque peccati vitrix exitus, primi testes atque præcones fuerunt angeli, albis vestibus induti atque ornati. Eius rei testes sunt Mathæus vigesimo octauo, qui αὐτῶν ἰλλῶν νῦν ἰνστὰρ λευκῶν fuisse dicit: Marci decimo sexto, qui illum εὐὸν λευκὴν ἀβελανθῶν, id est, stola candida amictum fuisse perhibet. Et Ioannis vigesimo, qui duorum angelorum mentionem faciens, illos ἐν λευκοῖς, id est, candidis vestibus indutos fuisse testatur. Christus ipse in monte Thabor ἰουάνῳ λευκῶ, vestitu candido, instar lucis, suis discipulis suis conspiciendum præbuit, qui cum puritatis, tum victoriæ, atque beatitudinis æternæ fuit symbolum. Sic Apocalypseo capite primo Christus candidatus Ioanni apparuit: Vestitus, inquit, erat ποδῆρας, scilicet ἰσθῆτα, vestem talaris, siue ad talos vsque demissam. ποδῆρας Suida, χιτῶν ἕως τοῦ ποδῶν, tunica ad pedes vsque demissa. Eucherio est sacerdotalis vestis lintea corpori penitus adstricta, eadèq; talaris, ἰσθῆτα ποδῶν appellata, quæ & subucula dicitur. Per hanc, teste Pierio in Hieroglyphicis, quæ alijs subijcebatur, doctrinam sacratiorum intelligi, veteres Theologi tradiderunt. Exodi: Et fecerunt vestimentum poderem sub vmbone, opus textile, totum hyacinthinum. Sequitur apud Ioannem: Caput autem eius, & capilli erant candidi velut lana alba, & tanquam nix. Hic candidus, niueusque Christi habitus siue vestitus, est indumentum illud salutis & iustitiæ, quo ut Isaiæ sexagesimo primo dicitur, sponsam, id est, Ecclesiam suam vestit, tegit atque ornât: eique suam imputando iustitiam, & sanctitatem, facit ut illa quoque alba & candida, id est, iusta coram Deo appareat, sine ruga & macula, Ephesiorum primo: secundum illud Isaiæ primo. Si peccata vestra, &c. Huc quoq; facit ἰσθῆτα λευκῶ, vestis splendida, seu, ut vulgatus interpret vertit, alba, quæ Christus per ludibrium ab Herode fuit indutus. Illa enim reuera argumentum fuit Christi innocentie, & regie dignitatis, Luc 23. Forsan, ἰσθῆτα λευκῶ, & λευκῶν ἰουάνῳ, id est, pura vestis a Plutar. pro alba vsurpatur, sicut Bayffius testimonijs quibusdã probat: sic λευκῶν vocabulum eodem modo vsurpatur, nisi malimus purpuream vestem intelligere, cuiusmodi veste a Iudæis per ludibriũ fuit amictus. Apoc. 3. Laodicensi ecclesiæ Deus suadet, ut vestimentis albis sese induat, ut non appareat dedecus nuditatis eius, hoc est, ut Christi vera fide induat, vitæ moruq; candori, & sinceritati studeat. Et ab initio eiusdè capitis: Sardensis ecclesiæ nonnulli esse dicuntur, qui nõ inquinauerant vestimenta sua, & additur: Et ambulabunt mecum in albis, qui digni sunt. Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, & nõ delebo nomen eius de libro vitæ. En hic quoq; candida, insigne est victoriæ, celestis gloriæ & felicitatis. Et capite eiusdem lib. 6. Martyribus dantur stolæ albae, ceu insignia illorũ victoriæ, libertatis atq; beatitudinis. Ab initio eiusdè c. equus albus inducitur, & eques seu infessor eius arcu, ac sagittis armatus, & corona inhiat: ceu victor. Equus ille albus, (cuiusmodi erant quatuor illi equi candidi apud Rom. triumpales) curru ducetes (ut & corona, insignia sunt victoriæ, qua Christus de omnib; hostibus suis

Vestis candida præstantia.

Angeli semper candidati apparuerunt.

Mar. 9. Matth. 17. Christus discipulis suis candidatus apparuit.

ἰσθῆτα λευκῶν

potitur. Sic equi albi apud Virgilium cum bellum victoria sunt insignia. Sic enim Anchises loquitur Aeneid.3.

Quattuor hic primum omen equos in gramine vidi
Tondentes campum late, candore nivali.

Hoc Anchises interpretatur de bello,

Bello armantur equi, bellum haec armenta minantur.

Sed paulo post, pacem candidam significare (spes est pacis) ait. Latenter ostendit victoriam adepturos, ut Servius annotat. Huc facit illud Graecū: Ἰπποῦς καλὸν πρῶτος βλάπτει; ἰππῶν δὲ λευκῶν ὄψις ἀγγέλων θάσις. Hinc quoque natum est proverbium illud, Equis albis praecedere: & Plautinum illud, Nunquam ad ipol albis quadrigis indipset postea, de quo Erasmus in Adag. Sic equi illi albi Zach. 6. Hieron. interprete, Machabeorum sub Antiocho Rege victoriam: alijs Iudaeorum felicem statum sub Macedonibus: alijs bonos angelos significat. Virg. tamen Georg. 3. album equi colorem deterrimum facit:

—Color deterrimus albis.

Equi albi.

Servius, Atqui alibi ait: Qui candore niues anteirent, Sed aliud est candidum esse, id est, quaedam nitenti luce perfusum, aliud album, quod pallori constat esse vicinum. Iudic. 5. 7. 10. asinarum candidarum fit mentio in illo Deborah epinicio: Qui ascenditis asinas candidas: omnes ferè interpretes mercatores intelligunt, alij pingues, vel forsitan quia asinae candidae erant meliores, robustiores, agiliores. Apocalyp. quoque 7. electi omnium gentium innumerabiles coram throno caelesti & agno stantes, inducuntur amicti stolis candidis & ferentes palmas in manibus suis Deum laudibus celebrantes. Et paulo post, Hi sunt, qui venerunt ex afflictione magna & dilatauerunt stolas suas & dealbauerunt eas (hoc πρῶτον δὲ εὖν videtur mundo atq; rationi) per sanguinem agni. Haec quoque stola candida martyrum & electorum, symbola sunt illorum mundi tui, iustitiae, libertatis, victoriae, gloriae, beatitudinis denique, quam agni illius immaculati, hoc est, Christi sanguine fuerunt consecuti. Huius vestitus typus & figura fuit vestis aspersa sanguine hostiae, de qua Levit. 16. Huc quoque referenda illa Tertulliani lib. 4. aduersus Marcionem: Nazareus vocari habebat secundum prophetiam Christi creatoris. Vnde & ipso nomine nos Iudaei Nazarenos appellant per eum. Nam & sumus, de quibus scriptum est. Nazareni exalbatii sunt super niuem. Qui scilicet retrò luridati delinquentiae maculis & nigrati ignorantiae tenebris. Regius ille concionator capite nono sui libri, dum morum candorem & animi puritatem persuadere vult, omni tempore, inquit, sint vestimenta tua candida: quibus verbis, interprete Pierio in hieroglyph. praecipit, nullam aetatem, nullum officium, nullum otium & negotium toto vitae tempore sinceritate & innocentia (cuius symbola sunt vestimenta candida) vacuum esse debere. Haec ille. Sic Hieronymus in suis Eccles. Commentarijs interpretatur: Habeto corpus mundum, & esto misericors. Mibi quidem hoc ipso in loco Solomon simul videtur alludere ad conuiuiale vestitum, quem apud Iudaeos quoque (ut ex Philonis loco supra citato videtur colligi posse) album fuisse verisimile est. Nam & versu proximè antecedente 7. panem cum gaudio comedendum, vinumq; hilari corde bibendum esse praecipit: et mox versu 8. vestium albarum mentione facta, subiungit, oleum super caput tuum ne deficiat: cuius quidem in conuiujs quantus usus fuerit, tum dictum est, tum pluribus dicitur. Omnino ergo cum vers. 7. praepisset in epulis atq; conuiujs laetitiae esse indulgendum, mox vers. 8. sequente, duo laetitiae illius conuiuialis quasi signa seu causas effectrices subiungit, vestes nimirum albas atq; oleum: quorum vtrumque cum laetitiae partim significandae, partim efficiendae maximam vim habeat, in conuiujs adhibendum & usurpatum fuisse legimus, uti supra dictum est. Simplex ergo sensus erit, sis semper laetus et hilaris: laete viuito, genio indulge. Sisinus Nouatianorum Episcopus homo mollis & delicatus cum & bis in die lauaretur & candida semper veste vteretur, & ob id reprehensus esset a quodam, excusauit se cum hoc loco Ecclesiasticus, tum Christi, Heliae & Moysi exemplo, quos vestibus albis vsos fuisse dicebat. Testis est Socrat. li. 6. ca. 22. Hieron. li. 2. epist. 14. Vestes pullas aequè deuota, ut candidas. Ornatus & sordes pari modo fugienda: quia alterum delicias, alterum gloriam redolet. Cum ergo vestes albae nominè prophetis solum, verumetiam sacris literarum monumentis tan toperè commendentur, ceu maximarum & pulcherrimarum rerum symbola & insignia, nimirum prof-

Asinae albæ.

Stola albæ.

Nazareni.

Loci Eccles. 9. interpretatio.

Et non est Christianos primitiua Ecclesiae easdem in sacris atque sacramentis suis surpassasse. Vt igitur apud Romanos, sicuti dictum est, magistratum atq; honorum petitores erant candidati, sic in primitiua Ecclesia Baptismi candidati (qui etiam competentes vulgò fuerunt appellati) cum quadragesima initio nomina sua dedissent, & toto illo quadraginta dierum spacio atris vestibus, promisso capillo, in sordibus & squallore iacuisent, paulò ante Pascha lauabantur (quod Augustinus Epist. 118. ad Ianuarium baptismum antebaptismum vocat) tandemque loti candidisq; induti vestibus, ad Baptismum accedebant. Idem infantum quoque baptizandum habitus fuit, de quibus eleganter Pontius Paulinus, Baptizandum vestis candida. Inde parens sacro ducit de fonte sacerdos. Infantes niueos corpore, corde, habitu. (Quos tamen versus Pierius Fortunato tribuit) Et Lactantius in carmine de resurrectione dominica: Rex sacer ecce tui radiat pars magna trophæi Cum puras animas sacra lauacra beant. Candidus egreditur nitidis exercitus vndis, Atque vetus vitium purgat in anne nouo Fulgentes animas vestis quoque candida signat, Et grege de niueo gaudia pastor habet. Meminit etiam Socrates lib. 7. cap. 17. candida huius vestis, quae dabatur baptizatis. Loti semel saluifero fonte, nunquam stolam candidissimam, quam suscipiunt in baptismo, inquinare docentur. Rabanus Maurus Moguntinus episcopus lib. de instit. cler. cap. 29. Post baptismum traditur Christiano vestis, designans puritatem & innocentiam. Nazianzenus in orat. de sancto lauacro, illud dicit a Christianis varijs nominibus appellari, nimirum λευκῶν, λευκῶν, λευκῶν, λευκῶν, λευκῶν. Et paulò post, λευκῶν ἀπὸ ἀσυνουσίας, id est, ceu turpitudinis tegumentum. Hinc Ammonius monachus lib. 3. de gestis Francorum mentionem facit pueri occisi, qui adhuc, ut ille loquitur, erat in albis regenerationis, hoc est, qui recens erat baptizatus, nondum baptismalibus illis atq; candidis vestibus exutus. Nam qui baptizabantur in vigilia Paschatis, incedebant veste candida induti per octo dies, ac vocabantur albatii, siue in albis, atq; octauo demum die vestem albani deponebant: quibus addde, quòd ut Tertull. docet, lib. de Corona militis, ex ea die, qua erant baptizati, lauacro quotidiano per totam hebdomadam abstinebant. Et quoniam Paschatis hebdomada, antiquitus plures videri consueuerunt, ea de causa feria illa, quae ad hoc omnes instituta sunt, & quae subsequitur Hebdomada atq; dominica quam nos, Quasimodo geniti nominamus, in albis fuit appellata. Vestis haec candida in baptismi symbolum erat cum ipsius Christi, quem electi fide induunt, secundum Paulum Eph. 4. Col. 3. tum illius munerum, hoc est, iustitiae, vitae puritatis & innocentiae, (Tertull. hoc indumentum Spiritus sanctus vocat lib. de pudicitia) libertatis, victoriae, gloriae immortalitatis, quam ex aqua & spiritu regenerati consequuntur, de quo pluribus differit Ambrosius in lib. de ijs, qui inuitantur mysterijs cap. 7. Vt ergo olim apud Romanos candida vestis qui serui a dominis decorabantur, erat insigne illorum manumissionis: sic candida illa baptismi vestis signum erat illos ex manibus diaboli atque peccati immansissimis esse liberatos, ut posthac Deo ceu patrono suo fidelissimo, seruirent vitae puritate ac sanctitate. Praeterea, cum candidus color olim victoriae & triumpho fuerit consecratus, candida haec vestis illos monebat, ut cogitarent sibi in hac vita ceu in militia perpetuò esse cum diabolo, peccato atque mundo dimicandum in Christo & vincendum: Iam varò in cenae quoque Domini administratione album vestitum antiquitus adhibitum fuisse, ex illis Hieronymi verbis videtur colligi posse lib. contra Pelagianos, Quae sunt, rego, inimicitiae, inquit, contra Deum, si Episcopus, Presbyter & Diaconus & reliquus ordo ecclesiasticus in administratione sacrificiorum candida veste processerint. Verisimile est cum eos, qui sacrosancti illius epuli communionem fruebantur: tum eius administratores, hoc est, sacerdotes atque diaconos albas vestes gestisse. Harum autem vestium antiquarum vestigia sunt Tunica choro appellata, quae choro & albas vulgò nominant, in quibus missa Paschatis tempore celebratur.

Et non est Christianos primitiua Ecclesiae easdem in sacris atque sacramentis suis surpassasse. Vt igitur apud Romanos, sicuti dictum est, magistratum atq; honorum petitores erant candidati, sic in primitiua Ecclesia Baptismi candidati (qui etiam competentes vulgò fuerunt appellati) cum quadragesima initio nomina sua dedissent, & toto illo quadraginta dierum spacio atris vestibus, promisso capillo, in sordibus & squallore iacuisent, paulò ante Pascha lauabantur (quod Augustinus Epist. 118. ad Ianuarium baptismum antebaptismum vocat) tandemque loti candidisq; induti vestibus, ad Baptismum accedebant. Idem infantum quoque baptizandum habitus fuit, de quibus eleganter Pontius Paulinus, Baptizandum vestis candida. Inde parens sacro ducit de fonte sacerdos. Infantes niueos corpore, corde, habitu. (Quos tamen versus Pierius Fortunato tribuit) Et Lactantius in carmine de resurrectione dominica:

Rex sacer ecce tui radiat pars magna trophæi
Cum puras animas sacra lauacra beant.
Candidus egreditur nitidis exercitus vndis,
Atque vetus vitium purgat in anne nouo
Fulgentes animas vestis quoque candida signat,
Et grege de niueo gaudia pastor habet.

Meminit etiam Socrates lib. 7. cap. 17. candida huius vestis, quae dabatur baptizatis. Loti semel saluifero fonte, nunquam stolam candidissimam, quam suscipiunt in baptismo, inquinare docentur. Rabanus Maurus Moguntinus episcopus lib. de instit. cler. cap. 29. Post baptismum traditur Christiano vestis, designans puritatem & innocentiam. Nazianzenus in orat. de sancto lauacro, illud dicit a Christianis varijs nominibus appellari, nimirum λευκῶν, λευκῶν, λευκῶν, λευκῶν, λευκῶν. Et paulò post, λευκῶν ἀπὸ ἀσυνουσίας, id est, ceu turpitudinis tegumentum. Hinc Ammonius monachus lib. 3. de gestis Francorum mentionem facit pueri occisi, qui adhuc, ut ille loquitur, erat in albis regenerationis, hoc est, qui recens erat baptizatus, nondum baptismalibus illis atq; candidis vestibus exutus. Nam qui baptizabantur in vigilia Paschatis, incedebant veste candida induti per octo dies, ac vocabantur albatii, siue in albis, atq; octauo demum die vestem albani deponebant: quibus addde, quòd ut Tertull. docet, lib. de Corona militis, ex ea die, qua erant baptizati, lauacro quotidiano per totam hebdomadam abstinebant. Et quoniam Paschatis hebdomada, antiquitus plures videri consueuerunt, ea de causa feria illa, quae ad hoc omnes instituta sunt, & quae subsequitur Hebdomada atq; dominica quam nos, Quasimodo geniti nominamus, in albis fuit appellata. Vestis haec candida in baptismi symbolum erat cum ipsius Christi, quem electi fide induunt, secundum Paulum Eph. 4. Col. 3. tum illius munerum, hoc est, iustitiae, vitae puritatis & innocentiae, (Tertull. hoc indumentum Spiritus sanctus vocat lib. de pudicitia) libertatis, victoriae, gloriae immortalitatis, quam ex aqua & spiritu regenerati consequuntur, de quo pluribus differit Ambrosius in lib. de ijs, qui inuitantur mysterijs cap. 7. Vt ergo olim apud Romanos candida vestis qui serui a dominis decorabantur, erat insigne illorum manumissionis: sic candida illa baptismi vestis signum erat illos ex manibus diaboli atque peccati immansissimis esse liberatos, ut posthac Deo ceu patrono suo fidelissimo, seruirent vitae puritate ac sanctitate. Praeterea, cum candidus color olim victoriae & triumpho fuerit consecratus, candida haec vestis illos monebat, ut cogitarent sibi in hac vita ceu in militia perpetuò esse cum diabolo, peccato atque mundo dimicandum in Christo & vincendum:

Iam varò in cenae quoque Domini administratione album vestitum antiquitus adhibitum fuisse, ex illis Hieronymi verbis videtur colligi posse lib. contra Pelagianos, Quae sunt, rego, inimicitiae, inquit, contra Deum, si Episcopus, Presbyter & Diaconus & reliquus ordo ecclesiasticus in administratione sacrificiorum candida veste processerint. Verisimile est cum eos, qui sacrosancti illius epuli communionem fruebantur: tum eius administratores, hoc est, sacerdotes atque diaconos albas vestes gestisse. Harum autem vestium antiquarum vestigia sunt Tunica choro appellata, quae choro & albas vulgò nominant, in quibus missa Paschatis tempore celebratur.

Baptizandum vestis candida

Nomina sancti lauacri

Paschatis hebdomada & dominica Quasimodo, in albis appellata: Vestis candida in Baptismo quale symbolum.

Tunica choro appellata.

Sic nos vestitum quidem veterum candidum retinemus, & imitamur: at religionis, morumque candorem integritatemque iam pridem amissimus: contra vero τον δαδ τον τής σαρκός ἐπιλωμοῦον γυρωα, ut ludas in sua epistola loquitur, hoc est, tunicam carnis contactu maculatam gestamus.

Vestes albae duplices.

Ceterum notandum est, vestes albas esse duplices: alias, quae nativo colore constant, qui leucopis dicitur: alias, quae artificiali, quas volunt proprie candidas dici. Leucopati dicuntur Martiali, qui rudiori alba veste, ac vili, ac nativi coloris induci sunt.

Cur vestes, alicuius ibi colore imbutae, intantur, ne riant apud veteres, ut ait atque bonum. Quia albi sunt, quia tunc allegorice.

Verum quoniam multa de candida vestis usu, dignitate, significationeque mystica dicta sunt, de quo etiam Clem. Alexand. paedagog. lib. 2. Cap. 10. legere poteris: consideranda etiam nobis videtur ratio, cur vestibus illis tantum a veteribus tribuuntur fuerit. Ea peti potest ab ipsius coloris albi sive candidi vi, atque natura. Nam cum is color, secundum Plutarch. problem. 26. maxime sit naturalis, simplex, purus, sincerus, lucidus, atque perspicuus, ut qui lucis plurimum habet (unde λευκόν album mihi δαδ τον τής σαρκός, id est, videndo videtur dictum) mirum profecto non est, illo (vix etiam lumine, cui maxime est affinis, atque cognatus) cum mores ingeniosos, puros, ac simplices: tum laetitiam, libertatem, victoriam, felicem denique quemvis reum statum atque conditionem, in prophanis sacrisque literis significari: ac proinde vestes aliasque res colore illo imbutas, in tanto fuisse apud veteres pretio & honore. Album, inquit Pierius in Hieroglyph. est prima veluti materia quadam, in quam colores, quotquot volueris, perinde ac in uniuersalem illam possis omnes species inducere. Hinc ad Dei cultum alba plurimum indumenta, omnium penè nationum consensu adhiberi solent: semperque, albus color sacris accommodatur. Atque ideo ait Persius: Quamuis albata rogarit. Sed quid indigemus Persio, si Seruatoris nostri indumenta, cum gloria suam veller discipulis patefacere, alba sicut nix apparere? Apud Cic. 2. de Legibus: Color albus praecipue decorus Deo est, tum in ceteris, tum maxime in textili. Et nostra pietas canit, ut lineas, easque purissimas induci tunicas, sacra Deo caneremus. Plato similiter colorem album vult laetitiae esse proprium, atque deorum. Hinc veteres, teste Platone, & Plutarcho, nullo splendore spectabiles, ut deorum venerabantur filios. Cel. lib. 24. Cap. 26. Album porro & candidum pro bono: ut atrum & nigrum pro malo, passim accipitur. Iuuenal. Satyra 3.

Maneant qui nigrum in candida vertunt.

Id est vitium in virtutem: virtutem in vitium, qui secundum Terentium in Phorm. recta praua faciunt: secundum Isaiam, bonum malum: dulce amarum, & contra, dicunt. Persius:

Per me equidem sint omnia protenus alba, id est, bona. Ouid.

Candida de nigris, & de candentibus atra. Horat.

Hic niger est, hunc tu Romane caueo.

Candidus sermo λευκός λόγος, id est, perspicuus: & ὀρθὸν λόγον vox candida, quae facile hominum aures penetrat: & λευκότερον εἶπειν, rem clarius explicare. Sic apud Senecam Asinius Pollio Albutij sententias albas appellauit, quod essent aperta. Eras. in Adag. Auis alba, pro re noua & auspiciata: Cicero in epist. fam. lib. 7. Sic albae gallinae filius Iuuenali, hoc est, feliciter natus (cui contrarium apud eundem: Nati infelicibus ouis) quia Latini laeta, & auspiciata, alba vocant: ut contra inauspicata, nigra & atra: Erasmus in Adag. Cic. Nec minus niger, inquit, nec minus confidens, quam ille, pro Caccinna de teste Sexto Clodio. Horat. in Serm.

Sani, an creta, an carbone notandi.

Quem imitatur Persius in 5. Satyr.

Quaeque sequenda forent, & que vitanda vicissim:

Ille prius creta, mox haec carbone notasti.

Sic candido calculo, lapillo, aut creta: aut contra nigro lapillo notare: de quibus Erasmus in suis Adagijs. Dies albus, & alba faba, ibidem. Albi calculi, absolutiorij: nigri, damnatorij in prouerbio. λευκὸν ἄνθρωπον ἐποθεῖν, id est, album calculum addere, id est, approbare. Nouit quid album, quid nigrum, id est, recti, prauique discrimen. Vultu mutabilis, albus & ater, id est, et bonus malus est. Horat. in extrema epistola: — candidum Pauperis ingenium. Idem Ode. 11. Epod. Sic passim candor, pro integritate animi: & candidus homo, pro sincero, & ingenio usurpatur. Pytha-

Pythagoras aiebat, id quod esset colore candido, ad boni naturam: quod colore atro, ad naturam mali pertinere, ut Erasmus annotat in proueria illa: Creta notare, id est, approbare: Carbone notare, id est, damnare. Verum haec satis sunt dicta de albi coloris vi, natura, dignitate atque praestantia, eiusque significatione allegorica, de qua multa passim in sacris & prophanis literis occurrunt, in quorum explicationem forsitan non iniucundam & inutilem delapsus sum, occasione vestitum candidarum, quarum olim in conuiujs atque etiam in reliqua vita humanae consuetudine creberrimus & frequentissimus usus fuit, ut ex supra commemoratis testimonijs & exemplis satis patet.

PLVRA DE CERTIS QVIBVSDAM

VESTIVM EPVLARIVM GENERIBVS. DE MORE VETERVM CALCEOS SOLEASVE ANTEQUAM ACCUMBERENT DEPONENDI. DE CALCEORVM QUATENVS VEL INDIUI, VEL DETRAHI ATQVE DEPONI SOLENT, SIGNIFICATIONE SYMBOLICA, DE EORVNDVM ABVSU MOLLI ATQVE LUXVRIOFO.

CAPVT XXVII.

VNC ut alia quoque, quae ad conuiualem habitum pertinent, persequar, obseruandum Vestium apud Imperatorum quoque temporibus caenatorias vestes apud Romanos fuisse in usu. A Romanos genera namque illis erant vestes militares, aliae domesticae, aliae forenses, aliae caenatoria. nera. Militares, ut saga, quibus in bello utebantur: Forenses, quibus in foro: Domesticae, quae erant vestes quadam viliores, quibus domi utebantur. Tullius 2. de finibus: Aut enim ut vestitum, sic sententiam habeam, aliam domesticam, aliam forenses. Et Plutarchus in Sylla: Vestem aliam cum domi maneret: aliam cum in forum descenderet vel procederet, scilicet gerebat. Sueton. in Augusto. Veste non temere alia, quam domestica usus est, ab uxore, & sorore, & filia, neptibusque confecta. Et paulo post: Et forensia autem, & calceos nunquam non intra cubiculum haeruit, ad subitos, repentinosque casus parata. Caenatoria denique vestes erant, quibus in caena utebantur, quas antequam accumberet, cum togis mutabant. Harum in viris Imperatorum crebra fit mentio. De Adriano Imperatore sic scribit Dion Cassius Nicæus: Hic aliquando, inquit, peruesperum cum domum rediret, audiuissetque eum, cui patrocinium quandoque pollicitus fuerat, causam agere, in veste caenatoria, quam tunc habebat, iudicium ingressus est. Sic Maximinus, teste Iulio Capitolino, cum puerulus ad caenam ab Alexandro esset rogatus in patris honorem, quod ei deesse vestis caenatoria, ipsius Alexandri accepit. Huc quoque facit illud, quod Aelius Spartianus scribit, Adrianum Imperatorem senatores, & equites Rom. semper in publico edgatos esse iussisse, nisi si a caena reuertentur. Tunc enim licuit illis caenatorijs vti vestibus, quibus ipsis vti iam duobus locis probatum est, induci a caena domum reuertebantur. Quae illarum fuerit forma, non intelligo. Aliquando trechedipna, aliquando pallia, aliquando togas, nonnunquam etiam lenas inter caenatorias vestes numerari reperio. Trechedipna, de quibus Turnebus in suis Aduersarijs apud Iuuenal. in illam versum:

Rusticus ille tuus sumit Trechedipna Quirites;

Trechedipna ibi existimat intelligi iocoso vocabulo gymnasticas vestes (quae alias Endromides dicuntur) nomine habentes a cursu & caena, ut perstringat rusticos Romanos acriter, qui tam dediti fuerunt gymnasticis & graecanicis exercitijs, ut ijs prope vitam & spiritum ducere viderentur, ad easque tanquam ad caenam currerent: quae veste etiam esuritores fortasse Graeculi ad caenam cursitantes vti solebant. De hac voce supra quoque quaedam dicta sunt.

Pallia, ut apud Ciceronem. Iste cum pallio, purpura, tunicaque calari versabatur in conuiujs.

Martialis, Ad caenam venies, sed sic diuisa recumbes, Ut non tangantur pallia nostra tuus.

Sic in apophoretis, ubi in lemmate est cœnatoria. Bayffius pallia, subaudiendum esse dicit. Idem auctor in lecto pallijs Romanos vsos fuisse his testimonijs probat. Ouid. in amoribus,

Nec in lecto pallia nostra sedent. *Martialis*

Gutta pallia nec sefellit vlla.

Iuuenalis in sexta:

— tunc corpore sano

Aduocat Archigenen, onerosaq; pallia iactat.

Prouerbiū.

Elius Spartianus, Adrianum Imperatorem, scribit, in conuiuio semper discubuisse aut pallio te- etum, aut toga submissa. En hic pallij simul, & togæ sit mentio. Sic Spartianus in vita Seueri Se- ptimij: Habuit etiam illud omē Imperij, cum rogatus ad cœnam imperatoriam, palliatus venis- set, qui togatus venire debebat, togam prædiariam ipsius Imperatoris accepit. Pallia autem tu- nica imponebantur, ut ex prouerbio liquet: Tunica pallio proximior. Palliū fuit vestis Gre- corum propria. Vnde Sueton. in Augusto: Sed ceteros continuos dies inter varia munuscula, to- gas in super, & pallia distribuit, lege proposita, ut Romani Græco: Græci Romano habitu ut- rentur. Idem auctor de C. Iulio Cæsare: Conuiuabatur assidue, inquit, per provincias duobus tri- clinijs: vno, quo sagati, (id est, milites: sagum enim erat militare vestimentum) palliatiue (id est, Græci, & alij peregrini, qui pallio honestiore vestis late diffuseq; genere utebantur,) alte- ro, quo togati, (id est, Romani,) cum illustrioribus provinciarum a: scumberent. Verum pallium Philosophorum quoq; vestem fuisse, & illo nomine communia vestimentorū genera, viris & fa- minis promiscua, nonnunquam intelligi Bayffius in suo libello de re vestiaria probat. De pallij, inter Christianos cœu veros Philosophos, vsu, vide apud Tertull. lib. de pallio, in quo pluribus vestem illam commendat. Hinc prouerbiū natum, de toga ad pallium, de commutatione vite splendide cum frugali: & magnarum opum, cum paupertate, quod inde natum est, quod illi, qui paganismō relicto, Christianā religionem amplexi erant, simul toga relicta pallio vestiebantur.

Pallium, vestis Græcorum propria.

Pallium vestis philosophorū.

Pallij inter Christianos vsus.

Prouerbiū.

Leno.

Quod ad lanas, illarum quoq; in conuiujs vsam fuisse, ex illis Auli Perij verbis constat, *Satyr. 1.* Hic (scilicet inter pocula, ut paulo ante dixit) aliquis, cum circa humeros hya- cinthina (violacea) lana est. Sic Bayffius quoq; Romanos vsos fuisse lanis cœnatorijs pallij vice, his testimonijs probat. *Iu- uenal. Satyr. 5.*

— plurima sunt que

Non audent homines pertusa dicere lena.

Martial. de Lusco conuina furacissimo

Et rectus lenis sapē duabus abit.

Χλαϊνοδύτης ut & *λωποδύτης* fur vestium dicitur, cuiusmodi Luscus ille fuit. In sacrificijs quoq; lena vsos fuisse, Tullius in Bruto his verbis indicat. Licet etiam aliquid de M. Popilij ingenio suspicari, qui cum consul esset, eodemq; tempore sacrificium publicum cum lena faceret, quod erat flamen Carmentalis, plebs contra patres concitatione, & seditione nunciata, ut erat lena amictus, ita venit in concionem, seditionemq; cum auctoritate tum grauitate sedauit. Lenā vestis genus fuit, villorum crassitudine calefaciens, chlamydem dicunt, quam *χλαϊνα* vocant, *ἄπο τῆς χλαϊνεῖν*, quod significat tepescere. Varro lenā a lana vult dictam. Porro cœnatorias illas vestes exeuntibus e balneo dari solitas fuisse, ex illis Cic. verbis videtur colligi posse in *Va- tinium*: Cui de balneis exeunti, præter te, toga pulla vnquam data est? Sic, ut supra dictum, ex sancto & salutari illo balneo exeuntibus, hoc est, baptizatis candida vestis dari consuevit.

Lenā vnde dicta.

Romani cal- ceis non sunt vsi, sed soleis. Mos soleas ante accubatio- nem deponen- di.

Præterea Romanos legimus veteres, consueuisse calceos in triclinio sine soleas ponere ante- quam accumberent, ne videlicet lectos conspurcarent: id quod ex multis literarum veterum locis constat. *Horat. Satyr. lib. 2. Satyr. 8, de Nasidieno inter cœnam surgente,*

Et soleas poscit: cum in lecto quoq; videres.

Ex hoc loco, inquit Lambinus, intelligere, & colligere licet, conuiuas soleas ponere solitos ante- quam accumberent. Sic apud Plautum, *Dinarchus in Truculento,*

— iam redijt animus: demo soleas, cedo vinum.

Hoc est, detrahe soleas, ut rursus accumbam, ut apud Terentium, & soccos detrahunt. Et paulo ante, cum idem discessum simularer,

Cedo, inquit, soleas mihi, properate, auferre mensam.

Hinc quoque colligimus apud veteres, ubi lectis surrexerant, in quibus accubuerant, mensas remouere solitos, *Vergil.*

Postquam exempta fames epulis, mensaq; remota. *Martial.*

Deposui soleas, adfertur protinus ingens,

Inter lactucas, oxygarumq; liber.

Plinius epist. 17. lib. 9. Quam multi, inquit, cum lector, aut lyristes, aut comedus inductus est, calceos poscunt, aut non minore cum tædio cubant, quam tu ista (sic enim appellas) prodigia per- passus es. Similis moris apud Græcos argumento sunt illa *Aristoph. in Vespis.*

Εὐθὺς, ἄπο δ' ὀπρῆς, κέρπαυεν ἐμβδῆλας.

Hoc est, Statim à cœna clamore postulabat crepidas. Idem colligi potest ex illa pictura anti- quitatis, cuius Philander in suis cœmentarijs in *Vitruuium* meminit, quæ est huiusmodi: Roma, inquit, in ædibus *Mastæi*, & *Marsæi Salsij* visuntur marmora, ubi sunt lecti duo decubitorij, cum mensa vna. In vno seder vir seminudus, supposito humeris puluino: ad eius genua est & alter seminudus, pronus, innixus cubito. Iuxta secundum lectum, stat promissa barba ventrosus senex (Silenum esse crediderim) cui soleas nudus iuuenis, & taciturno demit. Ponē verò alius nudus inclinandum sustinet, donèc detrahantur. Extat eiusdem *Martialis* iocus in *Cottam*, qui so- leas amisit pueri negligentia, dum cœnaret,

Bis Cottæ soleas perdidisse se questus,

Dum negligentem ducit ad pedes vernam.

Horat. epist. lib. 1. ad Vinnium.

Ut cum pileolo soleas conuiua tribulis.

His addi possunt ea, quæ *Cassaubonus* scribit in *Commentariolo ad Theophrasti caracte- res*, Veteres Græcos, Spartanos, & Athenienses non semper calceatos fuisse, sed ἀποδύουσι, id est, excalceatos, quod *Oppianus* in venatoris institutione iubet cū nudis pedibus ad venationem ire. Soleas autem, teste *Gellio* libro decimo tertio, capite 20. dixerunt omnia ferme id genus, quibus plantarum calces tantum infimè teguntur, cætera propè nuda, & teretibus habenis un- da sunt (vnde à Græcis ἄποδύουσι videntur dicta) nonnunquam voce Græcā crepidulas, & crepidas, quæ Græci ἀπρῆσι δὲ, vocant: cuius sutores crepidarios dixerunt. Hæc ille. Solea Festo ea dicitur, quæ solo pedis subiicitur. Hinc solearij, id est, solearum confectores, *Plautus*, ut calcearij calceorum: & soleari, hoc est, soleis induti. Ab hac voce solea, cum *Gall. foulier*, cal- ceum significans, (Gallicæ quoq; *Gellius* nouo vocabulo soleas seu crepidas appellat appella- tas fuisse testatur) tum Germanicū *Solen*, hoc est, planta pedis, cuius solea tegumentū fuit procul dubio deriuantur. Solea forsā a solo, quod calcant: ut calcens, calcæamentum, calcæa- men, calcæatus, calcæarium, a calce, id est, postrema parte pedis, qui & pes imus dicitur. Simile quid huic solearum depositioni videtur esse, quod mulieres apud nos in Germania, antequā men- sa a sideant, solent sandalia siue crepidas, quæ *Pantofflen* Germani & Galli vocant, prius deponere. Soleatos autem per urbem ingredi Senatores, olim vitio datum esse, constat ex *Titi Senatores so-*

Soleæ quid & vnde dictæ.

Castrii Rhetoris verbis, qui *Adriani Imperatoris* temporibus floruit: ea citantur a *Gellio*. Cum, inquit, discipulos quosdam suos senatores vidisset die feriato tunicis & lacernis indutos, & gallicis calceatos: Equidē, inquit, maluissē vos togatos esse. Pigritū est cinctos saltē esse & penulatos. Sed hic vester huiusmodi vestitus de multo iam vsu ignoscibilis est, soleatos tamen vos populi Romani senatores, per urbis vias ingredi nequaquam decorum est. Soleas autem, & soccos vel detrahēre vel pedi addere, seruorum fuit ministerium, vile admodum & abiectum. Vnde *Martialis* in disticho, cui Lemma.

— Soleæ lanatæ

Defuerit si forte puer, soleasq; libebit

Sumere, pro puero proderis ipse sibi.

August. tamen Imp. teste Suet. calceauit & amicit seipsum. In sacris literis etiam pro vili mō-

ministerio famulatusq; accipitur. Sic enim Ioan. Baptista Matth. 3. semetipsum extenuans, Christum vero Dominum suum, cuius anteambulonem agebat, extollens, dicit, se non dignum esse, qui sese ad terram demittens soluat τὸν ἰμάντα τῆς ὑποδημάτων αὐτοῦ; hoc est, soluat vincula calceamentorum eius, quibus nimirum, ut paulo antea dictum est, alligata erant calci siue sole pedis. Theophilactus: Neq; infimus eius servus dignus sum, τὸ ἄστυ τὸν ἰμάντα, hoc est, τὸν δεσμὸν τὸν δετὸ λῶρε τῆς ὑποδημάτων. Vincula pedum a Δατῶνε appellantur ὑποδήματα siue soleas.

Et Tyrrena pedum circumdat vincula pedis, Marcus cap. 1. habet, qui gestem eius calceos siue soleas, ad quam servitutem volim Chananaei serui adhibebantur, ut Fagus in Deut. 25. cap. annotat. Theophilactus: εἰς δὲ δὲ λῶρε ἔχεται αὐτὸς εἰμι, εἰς ἡ βασιλεὺς τῶν αὐτῶν. hoc est, ne minimus quidem & vilissimus eius servus sum, ut gestem eius calceamentum. Eodem modo matulam porrigere & alicui manibus aquas affundere, pro vilissimis ministerijs accipitur.

Detractio porro calceorum pedisq; denudatio, ut de illa in genere nonnulla dicam, multarum apud veteres rerum (quarum nonnulla ad hoc ipsum nostrum propositum pertinent) symbolum fuit. Nam primo quoniam calceamenta pro viatoribus sunt excogitata, & via itinerisq; faciendi sunt instrumenta: idcirco calceatus, pro expeditionum & quarumvis rerum agendasum auspicijs: calcei autem depositio pro quiete, otio seu cessatione usurpatur. Hinc in celeberrimo illo epulo paschali celebrando, conuiuii singuli iubentur esse calceati, siue, ut sacra scripturae phrasi utar, habere calceamenta in pedibus suis, ceu expediti ad iter iamiam ineundum. Sic Christus discipulos suos, cum illis Euangelij prædicandi mandata dedisset, iussit esse ὑποδήματα ποδῶν σου, Marc. 6. Sandalijs indutos, hoc est, promptos, expeditos & alacres ad Euangelij præconium faciendum. Vbi viter notabis vocem σαυδάλια pro quouis calceamento usurpari, unde Matth. habet ὑποδήματα. Sic & Act. 12. angelus iubet Petro e carcere liberato, εἰς τὸν ποδῶν σου τὰ σαυδάλια αὐτοῦ. Nam aliàs εἰς τὸν ποδῶν σου τὰ σαυδάλια, quod nomen & La-

Calceatus.

σαυδάλιον si tibi usurparunt, proprie calceamentum muliebri significat. Hic queritur an non hoc Christi us. σαυδάλιον præceptum & angeli mandatum, quod dedit Petro, contrarium sit eiusdem Christi mandatis a proprie quid. pud Matt. 10. Luc. 10. vbi calceamenta & virgam sumere prohibentur, de quo interpretes poteris consulere. Græci respondent, ὅτι τὰ εἰρηπά γυατὰ ἐνεῖνα ποδῶν καὶ ἡν, καὶ εἰς πᾶν τόκ, hoc est, certi fuisse temporis, non perpetui. Paulus ad Ephes. 6. armaturam Christianorum spiritualem describens, inter alia iubet illos esse ὑποδησάμενοι τὰς πόδας ἐν ἐπιμύτια τῆς εὐαγγελίου, & εἰρήνης, pedibus esse calceatos, hoc est, expeditos semper ad prædicationem Euangelij pacifici atq; salutiferi. Sic parasitus ille apud Plautum in Captiuus dicit: se cum calceatis dentibus venturum ad cenam, hoc est, paratis & instructis ad opsonia quæuis deuorandum. Contra ergo, calceorum depositio & pedum denudatio otium seu vacationem a motu actione significat. Sic enim nonnulli interpretantur illud quod Moses iubetur soluere calceamina, quasi Deus voluerit illum stare & non longius progredi. Hinc apud Aegyptios, in nuptijs puellis non erat licitum calceis uti, ut euagandi licentia cohiberetur, cum nudo pede extra septa in publicum prodire nefas foret, ut testis est Alex. ab Alexand. lib. 5. cap. 18. Hinc ergo cibum capturi apud Romanos, ceu ab alijs negotijs vacantes, calceos exuebant.

Calceati dentes.

Deinde calceorum depositio, nonnunquam fit honoris & reuerentia cuiusdam ergo. Sic enim & Moses, ut scriptum est Exod. tertio, & Act. 7. & Ios. 7. cap. ob Dei præsentiam & loci in quo consistebat sanctitatem, calceos iubetur soluere atq; detrāhere, ut nimirum hac caeremonia ad maiorem reuerentiam atq; timorem excitaretur. Calcei namq; quoniam ex cadaverum pelibus constabant, secundum legem antiquam immundi haberi poterant. Simili modo hanc solearum in conuiujs depositionem interpretari poterimus, cum conuiuium atq; mensa veteribus, res sancta religioſaq; visa sit, de quo in primo libro.

Tertio calceorum depositio, symbolum fuit apud veteres cessionis, de iure aliquo suo, seu resignationis eius, ita ut si quis suo iure cedere & alteri possessionem tradere vellet, calceum detractum alteri daret. Exemplum illustre extat in historia Ruthæ capite quarto, ver. 7. vbi sic scriptum est: Hic autem erat mos antiquitus in Israel, in redemptione & commutatione, ad confir-

mandatum

mandum quoduis negotium. Detrahebat aliquis calceamentum suum, & dabat proximo suo, & hoc erat testimonium (cessionis) in Israel. Itaq; cognatus Ruthæ cum negasset se ducturum Rutham, & agrum eius accepturum, detrahit calceum suum, illumq; Boazo tradit: quo symbolo significabat, se iuri suo renunciare, illudq; Boazo tradere. De quo vide plura apud Lauatèrā in eius Commentariolo doctissimo. Deut. 25. lex fertur, ut si quis nollet uxorem viduam fratris, carentem liberis, ducere, ad semen fratri excitandum, ei illa publice calceos detraheret, & inspueret in faciem eius, vocareturq; eius familia, domus discalceati. Significabatur hac caeremonia, teste Fazio, fratrem immunem esse a potestate successoris, recusantis illam grauidā facere, ad hoc, ut nomen fratris demortui in Israel superstit.

Multa, ut idem auctor testatur, Iudæi disputant de calcei istius materia, atq; forma, satis inepta atq; ridicula: quorum commemoratione videtur super sedendum. Illud tantum addam, quod ijdem volunt, moris fuisse demortui fratrem adhortari, ad fratrem in uxorem ducendam, argumentis ductis a commendatione formæ, ac iuuentutis. Sin autē mulier erat iuuenis, ipse vero senio confectus, tunc hortabantur eum לְחַלִּיצָה Lechaliza, hoc est, ut pateretur sibi calceamentum detrāhi, atq; ita de iure suo cederet. Sic quoq; nonnulli illud interpretantur, quod David in seditione Absolomica, aperto capite fleuisse, nudisq; pedibus incessisse dicitur, quasi hac caeremonia sit professus se iure suo cedere: alij tamen, id quod mihi verisimilius videtur, utrumq; volunt fuisse lugentium habitum: atq; caeremoniam tunc temporis usitatam. Huc etiam in primis pertinet historia, quæ apud Zonaram legitur, quod Michael Imperator Græcus, Theophi filius in cœna, cui & Basilus equis, & Eudoxa huius conuix interfuerunt, Basilio cuidam remigi Imperatoris trivemis, multo iam exhausto mero & mente turbata, calceos purpureos tradiderit. Illi verecundanti, & Basilius intuenti, hic innuit ut obtemperaret. Qui cum calceos induisset, Imperator Basilio iratus dixit, imperij insignia isti aptiora sunt, quam tibi. Ex eo tempore Basilius & de imperio, & de vita sollicitus, Michaelem Imperatorem delere maturè cogitauit: id quod postea factum est. Nonnulli quoq; Dauidem volunt ad hanc consuetudinem alludere Psal. 60. v. 10. his verbis (quæ repetuntur Psal. 108.) proieciam super Edom calceamentum, siue, ut alij, com pedem, siue, ut nonnulli, chirothecam meam, hoc est, illos subijciā meo iuri, seu redigam in meam potestatem: de quo vide Lauat. in. 4. cap. Ruth, & Pierium in Hieroglyph, lib. 11. Similis aliqua ex parte videri possit caeremonia illa hodie in nobilium nuptijs apud Germanos usitata: qua sponsa postquam in thalamum ad lectum genialem est deducta, calceum detractum in circumstantium turbam proiecit, quem qui excipit (in quo certatim omnes laborant) is id ceu futuri matrimonij felix, faustumq; omen interpretatur. Hac forsā calcei proiectione illa significat se cedere de iure, & potestate suorum parentum, & consanguineorum, ut in mariti ius & potestatem transeat, secundum illud: Vir (id quod etiam de muliere intelligendum) relinquet patrem & matrem suam, & adhaerebit uxori suæ. Hic mihi quodq; in mentem venit, apud populos quosdam esse in usu, ut si puellam aliquam violarint, calceamentorum dono sese matrimonij cum illa contrahendi necessitate eximant, ac vindicent. Verum quā sit a Christiano officio, atq; religione alienum, nemo non nisi mentis expers, facile intelligit. Hac sunt quæ olim calceorum depositione veteribus fuerunt significata: quæ singula ad solearum detractiōnem in conuiujs apud Romanos usitata, aliquo modo transferri possunt, quod nimirum illa non modò ciuilitatis, atq; munditiæ causa, verum etiam ad otium, & quietem, quæ fruerentur, ad honorem & reuerentiam significandā, & quod aliquo modo iure suo ad tempus aliquod cedentes, se conuiuatoris potestati permitterent. Verum de calceamentorum varia atq; multiplici apud multas gentes forma, figura, materia, usu, atq; abusu: nec non quorundam ἀνυποδησία, nuditate pedum, vel exercitij, vel religionis, atq; etiam superstitionis causa suscepta, vide si vis, plura apud Lazium lib. 8. cap. 13. & Alexand. ab Alex. lib. 5. cap. 18.

2. Sam. 15.

Omnino ut olim & Iudæorum, de quo Isaias cap. 3. & Græcorum, atq; Romanorum, aliarumq; gentium, maximus fuit in calceis luxus: ita hodie quoq; non minor est Christianorum, qui calceis ad libidinem, ad luxum, atq; etiam ad immanissimas potationes fœdè abutuntur. Mulieres præsertim hac in re ut plurimum peccant, quæ calceis, atq; crepidis vel nimis mollibus, delicatis, atq; sumptuosis: cuiusmodi fuerunt Achæarum mulierum calcei albi, & tenues. Atheniensium

De calceorum luxu.

elaboratiō artis, Iphicrastes dicit: Indaicarum feminarum calceamenta ornatissima: strepida Attica & Sicyonia: Coshurni Persici & Hetrusci, de quibus Clemens Alex. lib. 2. Padag. cap. 11. vel nimis albis, quō procerioris videatur esse statura, quam sunt: cuiusmodi calcei & Persas, & Augustum Imperatorem, vfos fuisse, historici testantur. Observandum quoq; Romanos calceis albis vfos fuisse, Martiat.

Sordidior cerno seroega, calceus autem candidior prima sit tibi Cinna nive.

Deiecto quid ineptē pedes perfundis amictu.

Spartianus in Alexandro. Fasciis semper vfos est, baccas albas habuit, non coccineas, vt prius solebant. Lipsius emendat, baccas albas. Isidoro baxea, siue, vt alij legunt, braxea sunt & comedorum & mulierum calceamenta. Baxea pro calceis apud Plautum & Apuleium lib. 11. Lucretium quempiam linteis amictum, pedesq; palmis praxei inductum. In floridis, Vestem de texterna emere, baxeas istas de suterna prestinare. Civile autem illud, quod Alexander calceis albis vfos, more ceterorum, non coccineis, vt ante eum Imperatores & homines aliquot delictiores. Apud Vopiscum tamen, in Aureliano calcei albi damnantur, vt parum viriles. Calceos mulleos & cereos, & albos, & edarios viribus omnibus tulit, mulieribus reliquit.

Baxea.

Color galbus.

Lipsius pro albos, galbos ibi legendum putat. Est autem galbus color, vt idem testatur, in veteri glossario χλωρός, id est, herbacei coloris, qui idem galbeus & galbanus, estq; sanē seminens. In luxuriosum huiusmodi calceorum abusum, grauititer inuehitur Clem. Alex. lib. 2. cap. 11. Primum ergo compta nimis atq; ornata mulierum sandalia reprehendit. Deinde verum calceorum vsum, partim in tegendis pedibus, partim offensionibus atq; viarum asperitatibus propulsandis, consistere dicit: Tum mulieribus calceorum candidorum vsum concedit, & si iter illis sit faciendum, illis vti posse affirmat. Præterea virum ἀυποδντιας decere dicit, nisi si militet. Optimum namq; exercitationis genus, & ad sanitatem & ad celeritatem esse, nudis vti pedibus, nisi necessitas aliud flagitet. Hic etiam eleganti paronomasia ad ἀυποδντιας notationem alludens, inquit, ἔστι πῶς ἔγγυς τὸ ἀυποδντιας τῶ δαδ ἔδται, Hoc est, calceatum esse idem ferē est quod ligatum vinctumq; esse. Deniq; si iter non sit faciendum, nec tamen ἀυποδντιας ferre possint, βλαύταις ἢ φακασίαις (solas interpretantur). vtendum esse suadet, quas, vt idem inquit, κοπιποδίας, Attici nominarunt, δὲ τὸ πάλαι τῆ κοπι τὰ ποδῖ, id est, quod pedes terra appropinquarent. Hæc ille. Atheniensium atq; Alexandrinorum Sacerdotum calceamenta candida Appianus Alex. lib. 5. civil, belli φακασίαις vocat. Verum vt calceamentorum, qua a Tertull. lib. de pallio, immundissima pedum tutela appellatur, in conuiujs omniū hominum conuentu, vitandus est nitor nimius atq; splendor: ita cauendum quoq; ne calceorum pedumq; sordes atq; fætor, conuiujs molestiam exhibeat.

DE VARIA ET MULTIPLICI, CVM SACRA TVM PROPHANA ATQVE CIVILI, IN CONVIVIIJS, IN SACRIS, IN LUCTU ATQ; ALIAS, CAPITA APERIENDI OPERIENDIUE, CONSUETUDINE. DE PILEORUM VFSU & SIGNIFICATIONE SYMBOLICA.

CAPVT XXVIII.

VNC, vt a pedibus cen parte corporis infima, ad caput, supremam eiusdem partem, transeamus, aperiōne an potius operto capite Romani in conuiujs fuerint, quæri, nec tamen de illo certi quid affirmari posse, existimo.

Primum quidem, vt hinc potissimum exordiar, constat seruos recens manumissos, (qui Volones vocabantur) pileatos, aut lana alba velatis capitibus epulari fuisse solitos. Eius consuetudinis testis est T. Livius 4. Decad. 3. de Volonibus seruis manumissis verba faciens, Et Gracchus, inquit, ita permisit, vt publice epularentur omnes, ante suas quibusq; fores prolata omnia pileati aut lana alba velatis capitibus. Et iterum, Postera die serui ad pileum vocati, ex car-

Romani fuerint ne tectis an apertis capitibus. Serui manumissi pileati.

cere vincti emissi confusaq; omnis multitudo, Hippocratem atq; Epicidem creant prætores. Pileus siue pileum quid est? Fuit ergo pileus siue pileum, Græcè πλιον Plutarcho in Caton. & πλιδιον Demost. tegumentum capitis ex lana arctata, vel floccis confectum, sic dictum, vel quod ex pilis fieri soleret, vel vnde dicatur, quod capitis pilos regeret, manumissionis quondam ac libertatis apud Romanos signum: quoniam moris erat apud eos, vt serui, qui per manumissionem liberi fierent, caput raderent, & calcei pileum capite acciperent. Ad hanc consuetudinem alludit Sotia seruus apud Plautum in Amphit. Serui manumissi pileo tepe epulari conuocantur.

quod ille, inquit, faciat Iuppiter,

Vt ego hodie raso capite caluus capiam pileum

Hoc est, vt siam liber. Seuri manumissi cur caput radere soliti.

Nonius hunc Plauri locum citans, Qui liberi fiebant, inquit, ea causa calui erant, quod tempestatem seruitutis videbantur effugere, vt naufragio liberati solent. Baptista Pius, cur raderent serui manumissi caput, hanc rationem reddit in suis comment. in Amphit. Scio, inquit, ea obseruari, vt capillum reddatur, quoniam scilicet omnis vmbra seruitutis capiti tanquam primario membro & arce acropolis, hominis excutiebatur renouabaturq; seruus, qui ad libertatem spectabat: & quod non vndiq; fieri poterat in omnibus corporis partibus, per digniorem honorificentiorēq; & sacratiorem locum perficiebatur. Eos, qui tempestatem effugerant maritimam, pileum sumere caputq; radere solitos fuisse testatur Iuuenal.

gaudent tibi vertice raso

Garrula securi narrare pericula nauæ.

Macrob. lib. 1. Satur. Dicit aliquis, me nunc dominos de fastigio suo deicere, & quodammodo ad pileum seruos vocare. Plutarchus in Tito Flamio: Hic enim viri, quemadmodum consueuerunt serui, vbi manumissi fuerint, rasis capitibus pileos gerere: ita ipsi ornati Tito triumphanti comites se præbuerunt. Idem in Apophthegmat. testatur L. Terentium, Scipionem triumphantem, a quo ex Carthaginensium seruitute liberatus fuerat, subsecutum esse pileatum, veluti libertum. Ibidem de T. Quintio refertur, quod illum in triumpho subsecuti sint pileati omnes Romani, quos in bello captos & apud Græcos seruientes drachmis 500. redemptos, ipsi dono dederant, cuius meminit T. Livius lib. 4. de bello Maced. Appianus de bello Mithridat. De Prussia loquens, eiusdem consuetudinis mentionem facit, Prusias, inquit, obuiam præcessit Romanorum Imperatoribus togatus & Italico more calceatus, capite raso & pileatus, quomodo ornati nonnulli prodeunt in publicum eorum, qui testamentis libertate donati sunt. Hinc ad pileum vocare, Latinis sæpe idem, quod libertate donare, siue ad libertatem vocare. Sueton. in Tiberio, Ad pileum vocare quid.

Ac primum Præneste, inde Neapolim euasit, seruisq; ad pileum frustra vocatis; in Siciliam profugit. Idem in vita C. Cæsaris Dictatoris commemorat, quam historiam Appianus Alex. ita recenset lib. 2. belli ciuili: Interfectores Cæsaris nonnulla in senatū dicere conati, auscultante nemine, vestes clypeorum in morem sinistris adnectentes pugionesq; cruore illitos palam deferentes, regem se ac tyrannum occidisse clamitabant. Ex his quidam pileum proferēbat in hasta, libertatis signum vniuersosq; ad libertatem patriam vocabant. Lamb. testatur, se vidisse in veteribus nummis Clementis Teuennii expressam Bruti effigiem pileatā cum pugniunculis, quod pileata significat Brutum liberatūse populum Rom. tyranno interfecto. Laxius quoq; in suis comment. historiam illam in veteri quodā nummo aureo expressam se vidisse testatur, in cuius altera parte Bruti erat imago, in altera facie duo pugiones cum pileo, literis subiunctis Id. Nar. id est, Idibus Martijs, quo die interfectum dictatorem Cæsarem a Bruto & Cassio constat. Dion. certe scribit, Brutum pugniunculos & pileos gestasse, significare volentem, a se & Cassio patriam liberatam. Eandem ob causam Castor & Pollux, qui σωτηρες, id est, liberatores Græciæ & seruatores vocabantur, pileati fingebantur, quia pileus sit insigne libertatis, quanquam alij hanc eius causam asserunt, quod essent Lacones. Lacedæmonij autem pileati pugnarent Sic enim Festus, Pileæ Castori & Polluci dederunt antiqui, quia Lacones fuerunt, quibus pileatis pugnare mos est. Romani contra, teste Laxio, pileis in bellis haudquaquam utebantur. Lares quoq; pileatos fingi, Lambinus se in nummo quodam argenteo Clementis Teuennii vidisse testatur in Com. in Plaurum. Exempla nummorum, in quibus pileum est cum inscriptione Libertatis, vidē apud Pierium in Hieroglyph. lib. 40. ibidem meminit numismatum, in quibus sunt Bruti

Bruti effigies pileati.

Castor & Pollux pileati.

Lares pileati.

& Casij imagines. Aurelius victor in vita Neronis, Ceterum, inquit, adeo cunctae provinciae, omnisq; Roma interitu eius exultavit, ut plebs induta pileis manumissionum, tanquam senu exempta dominio triumpharet. Idem testatur Suet. in eiusdem vita. Tantumq; inquit, gaudium publice praeiuit, ut plebs pileata tota urbe discurreret. In Saturnaliibus ad libertatem declarandam pileata erat Romana turba, ut docet Seneca in 2. epist. mortalium. Martialis,

Permittis puto pileata Roma. Idem,
Dumq; decent nostrum pilea sumpta Iouem. Idem,
Totis pilea sarcinis redemi, id est, rebus omnibus relictis contemptisq; mihi libertatem peperit. Idem,
Si possem totas cuperem misisse lacernas
Nunc tantum capiti munera mitto tuo.

Hinc constat capitis regimen fuisse. Aulus Persius Satyr. 3.

— at illum

Hesterni capite induto subiere Quirites. Capite induto, id est, accepto pileo, quod quidem in templo Feronia, quae libertorum Dea est, serui, qui manu mittebantur, accipiebant, testis est Servius in 8. Aeneid. Gellius lib. 7. cap. 4. tradit seruos, quorum nomine venditor nihil praestaret, pileatos venundari solitos, cuius ibidem ex Caelio Sabino Iureconsulto causa affertur, vide reliqua quae ibi scribat.

Feronia dea.

Pileum nobilitatis symbolum.

Pileum porro & nobilitatis symbolum, etiam olim apud Graecos extitisse (vide Vlyssis caput pileatum faciunt) & hodie apud Turcas esse, idem probat. Fuit etiam sacerdotij apud Romanos symbolum: unde Flamines volunt dictos quasi pileamines: tamen nonnulli arbitrentur a flammeo, quod & ipsum capitis est tegumentum, appellatos, de quo idem plura scribit. De Hippocratis imagine pileata & pilei antiqui forma atq; materia eundem consulere poteris. Lactantius quoque de varijs pileorum generibus multa habet in suis commentarijs Reipub. lib. octavo, cap. 14. Haec de pileo, quo quidem testis, ut dictum est, serui manumissioni epulari consueverunt. Unde videtur colligi posse, Romanos in conuiujs capite tecto atque velato, non autem aperto tecto discubuisse.

Romanos in conuiujs capite tecto discubuisse coniectura sumpta a manumissionis consuetudine. Mos dijs supplicandi capite aperto.

Hac quoq; referendum, quod omnibus Dijs, exceptis Saturno & Honore, capite velato sacrificare fuerunt soliti. Unde Curculio parasitus apud Plautum in Curcul.

Quis hic est qui aperto capite Aesculapium salutat?
Et Virgil. Helenam Aenea sic dicentem inducit,
Purpureo velare comas adopertus amictu,
Ne qua inter sanctos ignes in honore Deorum
Hostilis facies occurrat & omnia turbet.
Hunc socij morem Sacrorum, hunc ipse teneto.
Hac casti mantant in religione Nepotes.

Ob hanc nimirum causam, ut inter sacra sensus ab omni obtutu securi, soli diuina rei vacarent homines. Unde merito culpandus videtur Demetrius Triclinius, qui in illud Pindari hymno Olympiorum οὐκ ἔστιν ἄλλοις ἐν κεφαλῇ καλυμμέναις: ἔτι δὲ τῶν θεῶν ἐν χροῶσιν. Hoc est, sine capitis operculo, sic enim moris erat supplicare. Saturno vero, quia veritati praesidebat, & Honori, qui non nisi illustris esse debet, verustas noluit esse aliquid occultum, ut pluribus verbis Plutarchus in Problem. docet.

Operto capite Romani cur dijs sacrificauerunt.

Quod Dijs operto capite Romani sacrificauerunt, has causas Plutarchus affert Probl. Rom. 10. Vel quod ea re animi demissionem confiterentur: vel potius, quod verentes ne qua vox male ominis foris accideret, usq; ad aures vestem sursum attraherent. Hoc enim eos admodum vitasse vel id est indicio, quod ad oraculum consulendum accedentes, rinnitu aeris circumsonabantur. Aut, ut Cn. Castor tradit, qui Rom. instituta Pythagoricis accommodat, ut ostenderent genium, qui in nobis est, Deorum, qui extra sunt, ope indigere, usq; supplicare capita operiendo per ambages arguentes, animam a corpore occultari atq; regi. Vel forsitan haec consuetudo promanavit ab Aenea, quae narrat, cum re sacra faceret, Diomede praeterente, caput velasse, itaq; sacrificium absoluisse. Nonnulli etiam hanc illius consuetudinis rationem reddunt, ut nimirum inter sacra, sensus ab omni obtutu securi, soli diuina rei vacarent homines.

omni obtutu securi, soli rei diuina vacarent. Saturno vero, seu veritatis (cui nihil est occultum) patri atq; praesidi (θεός enim, id est, tempus, unde Saturnus chronius dictus, veritatem licet diu occultatam reuelat: & Honori, qui non nisi illustris esse debet, aperto capite, ac sine velamento sacra fecerunt, ut ibidem Plutar. docet.

Aperto capite cur Saturno & Honori sacra facta.

Idem praeterea auctor (ut hoc quoq; obiter addam) probl. 14. testatur, apud Romanos filios parentes suos velatis capitibus: filias autem nudis capitibus, passimq; criminibus efferre consueuisse: cuius sane consuetudinis aliquot ab illo rationes afferuntur: de qua vide & Mercurialem de arte gymnast. copiose differentem.

Opi quoq; atq; Herculi omnes aperto capite supplicare solitos fuisse, more vetusto, tradit Alexan. ab Alexand. lib. 2. cap. 22. sub finem. Cur Herculi aperto capite sacra fieri solita fuerint, causam affert. Macrob. lib. 3. cap. 6. sub finem.

Quod autem Romani, ut dictum est, opertis capitibus Deos suos orare atq; venerari fuerunt soliti, inde coniectura admodum probabilis mihi videtur peti posse, illos in mensa quoq; atq; conuiujs tectis uiuiss, quae illis sacra quodammodo, & religiosa visa sunt, propter libationes potissimum ijs adhibitas, capitibus tectis atq; velatis accubuisse.

Romanos in conuiujs tectis capitibus accubuisse, coniectura sumpta a sacrorum consuetudine. Romanorum consuetudo. Deos tectis capitibus orandi a Paulo perstringitur.

Romanorum porro consuetudinem opertis tectisq; capitibus Deos orandi atq; venerandi, seu a natura, rationeq; alienam, Paulus in Corinthijs, apud quos eadem locum habebat, grauiter perstringit. 1. Cor. 11. cap. Mulieres itaq; in sacris vult opertis esse capitibus, id quod signum sit illorum subiectionis: viros contra capitibus apertis, ad illorum dignitate, libertatem atq; imperium, quod habent in mulieres, significandam. Et quidem viros esse velatos: mulieres autem nudo & operto capite in publicis caeribus atq; supplicationibus tam vult esse absurdum, & a ratione atq; natura alienum, quam si vir sit comatus (id quod illi fuerit dedecori) mulier autem conso sit capite, cui quidem coma, seu velamen, atq; gloriae insigne ab ipsa natura sit attributa. Hinc Virgil. Polydori funus describens:

Et circum Iliades crinem de more solute.

Omnino autem, quoniam in hanc capitis vel aperiendi vel denudandi, vel cooperiendi regendae rationem incidimus, illa varia olim fuit atq; multiplex apud gentes, ita ut eandem saepe ob causam alij populi operto, alij aperto nudoq; capite fuerint. Ac primo quidem religionis, vel etiam superstitionis causa Romanos legimus ceteris quidem Dijs opertis & velatis: Saturno autem, & Honori nudis capitibus sacra fecisse, de quo supra pluribus dictum. Paulus contra mulieres quidem tectis, viros vero apertis capitibus vult Deum adorare atq; venerari: qui etiam hodie mos est Christianorum. Iudaei etiam hodie Deo supplicantes, linteo caput obnubunt, ut monet Brodeus lib. 5. Miscel. cap. 8.

Deinde quoad honorem civilem, is quidem viris dignitate, & auctoritate superioribus exhibetur, caput aperiendo. Unde Plutarch. querit in probl. prob. 10. cur Romani Deos capite velato adorent, cum alioquin hominibus obuiam facti venerandis, caput, si forte eo tecto incedunt, detegant. Cuius consuetudinis hanc inter alia rationem affert, quod nimirum coram potentioribus caput nudent, non augendi honoris eorum gratia: sed ut eos inuidia potius liberent, ostendantq; eos non posse eosdem sibi cum diuinis honores, neq; ferre, aut gratum habere eodem se, quo Deos modo coli. Haec ille. Contra itaq; Vitellius, teste Suetonio, miri in adulando ingenij primus Caesarem adorari, ut Deum instituit, qui tener sus ex Syria non aliter adire ausus est, quam capite velato, quo modo Deos coli solitos fuisse dictum est, circumuertensq; se, deinde procumbens. Ex his verbis rursus colligitur, quod in saluatione Principum non solum quondam caput aperiatur, verum etiam circumuertebatur corpus, qui mos esse iam desijt. Lactantius in suis comment. Reipub. Rom. ex illa Romanorum religiosa aperto capite Saturno, atq; Honori rem diuinam faciendi consuetudine, hunc eorundem morem tractu esse existimat, ut hominibus similiter, qui modo dictis Dijs subiiciuntur, senibus videlicet, & in aliquo munere atq; honore constitutis, capite nudo, pileo detracto, honorem exhibuerint, nam poculis & patinis id non fit: quam Germani, Iudaei, Galli, atq; Hispani ab eo adhuc populo consuetudinem retinemus.

Vtrum salubrius capite esse aperto, an operto.

Capita aperi, inquit Plin. lib. 28. cap. 6. aspectu magistratum, non venerationis causa iusserunt: sed ut Varro auctor est, venerationis, quo firmiora consuetudine ea fierent. Quoad igitur

valetudine, illius quoque gratia aliquando apertum, aliquando tectum: idque vel magis, vel minus esse debere medici precipiunt: de quo illos consulere poteris. Magis tamen esse videtur conducibile, aperto esse capite, quam velato: de quo paulo antea Varronis ex Plinio prolata est sententia. Illi suffragatur Celsus, qui lib. 1. cap. 4. Cui caput, inquit, est in firmum, is (si bene conciderit) leniter perfricare id (quod ungue fricare cum ratione Plinius vocat lib. 28. cap. 6.) manè manibus suis debet, nunquam id (si fieri poterit) veste velare. His addit, aut ad cutem tondere, vitileque luna vitare, maximeque ante ipsum luna solisque concursus: sed nunquam post cibum progredi. Hippocrates quoque lib. de liquid. usu, aperte causam indicavit, quam obrem nimis delicatè, molliterque caput, ut corpus, foueri non debeat. Tegi enim, inquit, atque velari solitum, quicquid postea insuetum est, & a familiari calore alienum, peregrinorumque frigori proximum, id ipsum protenus auersatur. Atque hinc occasio: atque ex offensione deinde debilitas consequitur, quæ vitia mox plurima recipit, & admittit. Detecta ergo capita contra vim algoris calorisque haud dubiè firmiora esse, & ad valetudinem mirè proficere multi censevere. Ideò Egyptij, quod de tecto sunt capite, habentur firmiores. Persæ verò, quod cum mitra & pileo, debiliores: adeo ut leui ictu offendantur capita. Hodie quoque Persam Regem propter rubea capitis tegumenta Kasil passa, id est, rubeum caput vocant: ita principem Moscovia Regem Album propter alba tegumenta appellari, Sigismund. Baro existimat in suis comment. rerum Moscovit. Roma quoque, ut testis est Plutar. in probl. Rom. mulieres ferè tectis, viri autem nudis capitibus in publicum progredi consueverunt: unde illorum quoque corpora tantò videntur fuisse firmiora. Hinc Hannibal, Masinissa rex Numidiæ, Iulius, Hadrianus, Severus Imperatores Rom. & alij summi Duces semper vel in summis frigoribus, caloribus atque tempestatibus nudo capite fuisse perhibentur.

Iam verò manumissionis quoque, & libertatis apud Romanos signum fuisse, pileatum esse, siue lana habere caput obuolutum, supra satis fuit explicatum. Paulus tamen contra, capitis quidem denudatione in viris libertatem, & imperium: eiusdem verò velatione in mulieribus seruitutem vult significari. 1. Cor. 11.

In luctu caput modo tegi, modo denudari consuevit.

In funeribus præterea atque luctu, nec non alijs doloribus atque ærumnis, caput modò aperiri, modò tegi atque velari, moris fuisse legimus. Plutar. in probl. Rom. testatur filios parentes suos velatis capitibus: filias autem nudis passisque, crimibus efferre fuisse solitas. Cuius sanè consuetudinis hæc rationes affert: Vel quòd filijs honorandi sint patres tanquam Dij: (qui operto capite culti fuerunt) filiabus autem lugendi ut mortui, quos aperto capite luxerunt. Lex igitur utriusque sexui suum decoro conveniens officium assignavit. Aut qui luctui maxime congruit, quod est alienum à communi vita consuetudine. Solebant autem ferè mulieres tectis, mares nudis capitibus in publicum progredi. Nam apud Græcos etiam, si qua calamitas inciderat, tondentur mulieres, viri comam alebant, cum alioquin hi tonderi: illa comam gerere sint solita. Levit. 10. & 21. Caput nudare luctum significat. Kimbi in radicibus sic scribit, Mos erat lugentes denudare, seu aperire caput suum, & auferre mitram suam, galerum suum, & tiaram suam de capite suo. Vox Hebraica, quæ Levit. 10. ponitur פרא, vel denudare, discooperire, ut 70. & auctor reddit, significat: vel comam nutrire, ut Pamph. Chald. vertit. Alie gentes lugebant capite non nudo, sed pileis obrecto. Contra autem in sacris literis caput tegere, siue velare non rarò dolorem, & ignominiam significat, sed non visitato regmine, verum pallio, ac penitus. Iere. 14. Pudore affecti sunt agricola, obtexerunt caput suum. Nam qui ignominia sunt affocti, quoniam nec videri ab alijs, nec videre alios volunt: idcirco faciem suam tegunt. Id Græci dixerunt εχκαλυπτε. Sic David 2. Sam. 15, operto capite fleuisse, nudisque pedibus incessisse dicitur præ luctu, quæ hæc riebatur ex seditione, a filio suo concitata, ibi capitis denudatio fletus: ut & pedum nuditas luctus fuerunt symbola. Nonnulli deiectionis fuisse symbolum, secundum illud: quòd mulier cooperito capite iubetur orare. Sed verisimilius est, opertum fuisse caput more lugentium. Suprà similiter dictum est, apud Romanos filios in parentum suorum funeribus tectis fuisse capitibus. Apud Homerum quoque eiusdem rei illustre habemus exemplum O. d. 8. Nam cum Cantor à Cæne Troian. atque Græcor. calamitates cecinisset:

— ἀντὰρ ὀδυσσεύς

Πορφύριον μέγα φάρμακον ἔλων χερσὶ σιβαρῆσι
Καὶ κεφαλῆς εἰσπασε, καλυπτε δὲ καλὰ ποσειδάων
Αἰδῶτο γὰρ ταῖνας ἰσὶ ὄφρυσιν ἀκρῶτα λειβῶν.
Δακρυὶ ὄμορξεν ἄμυρον, κεφαλῆς δὲ φάρμακον ἔλασεν.

Cessante autē cantore,

Et paulo post, cum cantor ad carmina illa sua redisset,

Αἰδῶτο ὀδυσσεύς κατὰ κεφαλὰ καλυπτε δὲ ποσειδάων.

Utergo David capite tecto seu obuolato fleuisse dicitur, sic hoc quoque in loco Vlysses.

Postremo, in communi vita consuetudine, habitaveruntque sexus ratione, illud quidem satis patet constare: ut nunc, ita olim quoque, apud plerasque nationes, & quidem plerumque viros magis apertis, mulieres autem tectis velatisque capitibus fuisse, id quod etiam, vel Plutarcho teste, decorum, ipsaque natura sanè esse conveniensissimum.

Quoad verò muliebrem sexum, solum apud quasdam gentes, virgines: apud alias, sola mulieres: apud alias, utraque fuerunt velata. Apud Carthag. mos olim fuerat solennis, ut non modò mulieres, sed & virgines velarentur: deinde res arbitrio cuiusque, permessa est. Quibus maior prohibitis cura, veterem consuetudinem ultra diligentemque, observabant, quam cæteri negligebant, vel ut non præceptam, vel ut suis moribus non convenientem. Tertull. itaque, cum cerneret, quantum mali ex hoc nasceretur, quòd virgines aperto capite starent, in congregationibus Christianorum, non secus, atque in choreis solent, quæ maritum quærunt: peculiarem librum de velandis virginibus scripsit: in quo inter alia docet ea, quæ Paulus de velandis mulieribus præcepit, ad virgines quoque pertinere. Quantum verò mali atque scandali existat ex eo, si puellæ atque virgines intecto capite conspiciantur in publico, inter alia his verbis egregiè describit. Ipsa concupiscentia, inquit, non latendi, non est pudica: patitur enim quòd virginis non sit studium, & ipsa placendi viris. Quantum velic bona mente conetur, necesse est publicatione sui periclitetur, dum percucitur oculis incertis, & multis: dum digitis demonstrantium titillatur: dum nimium amatur: dum inter amplexus & oscula assidua concalescit. Sic frons duratur, sic pudor teritur, sic soluitur, sic desinitur aliter iam placere, desiderare. Sed enim vera, & tota, et pura virginitas, nihil magis timet, quam semetipsam: etiam feminarum oculos pati non vult, alios ipsa oculos habet: confugit ad velamen capitis, quasi ad galeam, quasi ad clypeum, qui bonum suum protegat, aduersus ictus tentationum, aduersus iacula scandalorum, aduersus suspiciones & susurros, & emulationem, ipsum quoque lituorem. Hæc ille. quæ vnam hodie virgines nostræ, illarumque parentes diligenter observarent, melius profecto illarum castitati, atque pudicitie consultum foret. Arabica, inquit idè pater, femina Ethnica iudicabunt vos, quæ non caput, sed faciem quoque, ita totam contegunt, ut vno oculo liberato, contenti sint dimidia frui luce, quam totam faciem prostituere. Hodie in Italia quoque & Gallia, mulieres atque virgines tota facie obuoluta in publicum prodeunt. In Germania mulieres quidem tectis, virgines autem intectis plerumque capitibus in publico conspiciuntur. Mulieribus, inquit Plutarchus in problem. Ro. olim Romæ omnino licebat caput obuolere. Ita que Sulpitium Gallum, ferunt, uxori suæ nunciū remisisse, quòd illam vidisset veste attracta, caput tegere.

Mos mulierum varius caput vel apertum vel tegendum.

NOTA:

Iam verò, quo ad hæc ipsa, mulierum velamina & integumenta capitis, calyptra generatim dicta, & capitia (quæ Tertull. eleganter illarum iugum appellat) illa ut olim, ita hodie quoque, ita sunt bene compta, ornata atque spectiosa, ut ad irritandam potius aliorum libidinem, & ad maritorum oculos exhauriendum, quam ad pudorem pudicitiamque tegendam, comparata esse videantur. In primis verò, quando ad conuiuia aliqua festiuiora accedunt, incredibile dictum est, quanto studio, opera atque sumptu capita illa sua capiosa, ac plurimorumque malorum capita, tegant, comant atque exornent. Virorum quoque inter Christianos præsertim Germanos, nouæ subinde, & inusitata, ne dicam mostrosa, pileorum ac petastorum forma, illorum mentis stultitiæ et inconstantia satis arguunt.

Velaminum muliebrum luxum.

Quoad verò illa virginitatis velamina, quæ vulgò moniales seu monachæ dicuntur, velamina, cuiusmodi olim fuerunt stammeræ, & capitia, nec, Romanorum sacerdotum, sub illis quoque, quæ ante nostris hisce perditis profigantur, compositibus atque moribus, inuicem exporuntque, labes lateant, quid opus est malis verbis, res ipsa, & experientia quotidiana facit loquutus. Hæc de capitis velatione & denudatione, & varijs utriusque causis satis sint dicta.

Romani fuerint ne apertis inter epulandum capitibus dubitarent.

Nunc, ut ad propositum redeam, Romani fuerint ne tectis an apertis capitibus in suis conuiuijs, non ausim certo affirmare. Duas supra posui coniecturas admodum verisimiles, illos capite fuisse aperto: quarum una a sacrorum, altera a manumissionis consuetudine ducta est. Veram cum, teste Plutarcho, in publico quoque aperto fuerint capite, inde verisimiliter forsan aliquis coniectetur, multo magis tales fuisse in triclinijs. Verum haec alijs antiquitatium Romanarum peritioribus dijudicanda relinquo. De Iudaeis similiter atque Graecis nihil certi affirmare possum. Nostris temporibus in Italia, Gallia & alijs in locis epulantes, plerumque sunt capite tecto. In Germania liberum id cuique permittitur, si conuiua ferè sint aequali dignitate: verum si adsit vnus vel plures, dignitate auctoritateque excellentes, tunc decorum hoc plerumque observatur, ut illi quidem sint capite tecto: qui vero ijs sunt aetate dignitate inferiores, capite sint aperto, qui etiam ministrorum mensae consuevit esse habitus. Illud quoque est obseruandum, apud Germanos creberrimè inter epulandum capita aperiri, ut in precationibus, sternutationibus, propinationibus atque alijs de causis fieri consuevit. A Gallis contra atque Italis inter epulandum, caput aperire in decorum atque inciuile habetur, hoc enim modo pileos vinctis manibus inquinari aiunt. Denique que cur viri nudis capitibus in publicum prodierint, mulieres tectis, & in genere de consuetudine capita aperiendi vel tegendi, vide Mollerum in cap. 3. Isaiæ Propheta.

DE CINGVLORVM ATQVE ZONARVM VARIO MULTIPLICIQUE VSV. DE ZONIS CINCTVQVE VIRGINVM, puerperarum, ministrorum, sacerdotum, prophetarum, militantium, iter facientium, epulantium. De more antiquo nummos in zonis portandi. De modo in vestibus adhibendo. De more armamento quoque gestandi inter epulas.

CAPVT XXIX.

Decinctura.

NON quoniam de duarum extremarum partium, capitis nimirum atque pedum, vestitu conuiuali dictum est, de media quoque corporis parte, qua cingitur, est descendum. Quae quidem a Graecis dicitur ζώνη, & ζώνη, & ζώνη: a Theodoro cinctus, a nonnullis cingulum appellatur. Ipsa vero vestes siue arma, quibus pars illa corporis cingitur, a Graecis quidem ζώναι, ζώνη, ζώνη, & ζώνη: a Latinis zona, cingula & cinctus, lora, baltei nominantur. Varro cinctum a cingulo differre tradit, tanquam cinctus viris: cingulum mulieribus attribuat. Alij cingulum neut. gen. hominum: cingulas fa. genere brutorum existimant. Cingulos, teste Festo, appellant homines, qui in his locis, vbi cingi solet, facti sunt tenues. Cinctum quoque pro amictu toto accipimus. Virgilius, Cinctuq; Gabino: quamuis aliqui cinctum Gabinum dicant esse togam sic in tergum reiectam, ut vna eius lacinia a tergo reuocata hominem cingat: quo vestimenti genere utebatur consul. Rom. bellum inditurus. Sic ζώνη Grac. Ammo. virile, ζώνη muliebri cingulum esse vult.

Cinctus a cingulo differre. Cinguli.

Zonarum vsus varius.

Zonarum autem, siue cingulorum, ut hodie, ita olim apud omnes ferè gentes creberrimus, & quidem varius & multiplex vsus fuit: cuius in sacris simul & prophanis literis frequens ad modum fit mentio. Cinctura namque, renum, lumborum aliarumque corporis partium, ad eius non modo ornatum, verum etiam sanitatem, celeritatem firmitatemque, plurimum facit.

Ornamento esse viris pariter atque feminis cingula quis dubitet, cum corpora bene cincta, discinctis longe speciosiora atque pulchriora appareant? Ut nihil dicam de ipsorum cingulorum forma, atque materia speciosa, in qua, ut olim, ita hodie quoque, viri pariter atque mulieres omnem modum excedunt, qui velim sibi ante mentis oculos proponant diram illam Isaiæ comminationem cap. 3. qui mulieres sui temporis oruariissimas illas suas zonas, quibus superbiebant, cum funibus dicitur commutaturas esse, quibus alligatae atque constrictae in Babylonicam seruitutem sint abstrahenda. ζώνη ζώνη dicitur ab Homero, pro ζώνη & ζώνη, synecdochicè, interprete Eustath. significat totum καλλωπισμόν, id est, ornatum. Nam videntur olim, inquit idem, mulieres φιλοτιμώσασθαι τὴν ζώνην, cupida seu studiosa fuisse cincturae.

Fuit etiam

Fuit etiam olim zona virginitatis symbolum apud Graecos, Latinos & Hebraeos, teste Plerio. Trazenorum virgines zonam Palladi Apaturiae ante nuptias dedicabant, sicuti crines Hippolyto, auctore Pausania. Apud Romanos, teste Festo, cingulo noua nuptia ex lana ouis confecto praecingebatur, quod vir prima nocte in Dea virginalis honorem, sponsae accubans, in lecto soluebat. Unde puella nobiles & viripotentes a Graecis βαβυζώνη appellantur. Pindarus Od. 3. οὐ βαβυζώνου δὲ δούριος παρὶ λήδας. Cum altere praecinctae gemellis filijs Leda. Illud erat con cordiae & coniunctionis futura augurium, ut sicut illa in glomos sublata, coniuncta inter se sit, sic vir suus secum cinctus vinctusque esset. Hunc Herculano nodo vinctum vir soluebat ominus gratia, ut sic ipse felix sit in suscipiendis liberis, ut fuit Hercules, qui 70. liberos reliquit. Hinc eodem teste, Cinxia lunonis nomen sanctum habebatur in nuptijs, quod initio coniugij solutio e. rat cinguli, quo noua nuptia erat cincta siue, ut scribit Martianus, Cinxia luno dicta, quod cingulum puellae ponentes in thalamis, a lunane protegantur. Arnobius lib. 3. Vnctionibus, inquit, superest cinxia, cingulorum Cinxia replicationi. Huc alludit Ouidius,

Castaq; fallaci zona recincta manu.

Eodem spectat Catullianum illud,

Qui zonam soluit diu ligatam.

Et Homerus in Od. λ. λυσιζώνη δὲ οὐκ ἀπαρταίω ζώνη, soluit ei zonam. De hac zonas soluendi consuetudine ante primum concubitum, plura cum alijs tradiderunt, tum Antonius Iustus in Commentarijs suis in Ludouici Ariosti Satyrarum:

Quin etiam zona solutio puerperij fuit symbolum. Olim namque zonam soluere dicebantur, Zona solutio quae primo pariebant, eaque de causa leuatae partu mulieres, zonam Dianae dicabant. Unde fa- puerperij sym- num Dianae λυσιζώνη Soluizoniae Athenis fuit, de quo apud Apollonium Argonaut. Eadem bolum. Ilichya Lysizonos nuncupatur, teste Phurnuto. Hinc Theocritus:

Ενθα δὲ εἰλεθῆσαν ἐβώσατο λυσιζώνου.

Hic vbi Lucinam vocitabat Lysizonam Idyll. 17.

Orpheus in hymno, λυσιζώνη, φίλοισπρ. κνήγητε, λυσιμεινω. Sic Gallicè mulier praegnans en cincte, hoc est, incincta (qua voce pro cincta Apuleius utitur) appellatur: & Germanicè ent binder, hoc est, discingere Deum dicimus praegnantes, quando illas graui illo vteri onere liberat, qui verus est λυσιζώνη, & vera Lucina, hoc est, lucis dator atque auctor. Latini Vir- NOTA ginensem Deam pari ratione vocauerunt. Sanè sunt, qui zonam tum solui tradiderunt, cum primum nuptui puella traderetur, quomodo Homerus & Catullus: alij vero cum primum puella parit id quod Apollonij in epistolis affirmat: unde Diana Lysizonae templum apud Aethienses, cuius Hesychius quoque meminit. Huc quoque spectat, quod etiam Veneri cestum cingulum, seu balteum attribuerunt, variam & pulcherrimum, ut postea Hom. Id. 5. describit. Ilo enim in loco luno concubitura cum suo Ioue, Venerem adit, atque ab ea cingulum, gratiarum & amorum concilia- torem commodum petit. Hinc proverbium, Cestum habet Veneris, de eo, qui nouit quomolibet no- Prouerbiu. nus modis in amorem sui pellicere, de quo vide plura apud Eras. in Adag. Haec de muliebribus, ac virginalibus zonis.

De sacerdotali cinctu apud Iudaeos, vide Levit. 38. quem fortitudinis fuisse symbolum theolo- Cinctus sacer- gi volunt: de quo etiam Pierius scribit in suis Hieroglyph. lib. 40. dotalis.

Prophetarum quoque cingula pellicea, ut Helie 2. Reg. 1. Ioan. Baptista Matth. 3. Marc. 1. in sacris literis celebrantur, quibus illorum renes atque lumbi praecincti fuerunt: quae & ipsa il- Cinctus Pro- lorum fortitudinis atque opera strenuae, quam in diuino suo munere praestiterunt: nec non tem- pheticus. perantiae atque moderationis, qua renes & lumbos suos, hoc est, fluxas & dissolutas animorum suorum cupiditates atque libidines, coercuerunt, illustrem significationem habuerunt. Sic lum- bare illud atque lineum Ieremiae prophetae cap. 13. cingulum, siue balteus, quo Dei iussu lumbos suos praecinxit, quemque eodem iubente ad Euphratis vadas deportauit, & ibi in petre foramine abscon- didit, ut ibi computresceret, magnarum rerum symbolum fuit. Nam primo intimam & artissi- mam Dei cum populo Israelitico coniunctionem significauit, Deo ipso interprete: quod nimirum, quemadmodum cingulum viri lumbis adheret: ita ille sibi populum illum artissime coniunxerit ad suam gloriam illustrandam. Deinde eiusdem cinguli deportatio ad Euphratem, & putrefactio

exiliij & ablegationis in captiuitatem Babylonicam, signum fuit. De materia autem eiusdem cinguli, quae fuit linum, communis ferè sacerdotialium vestium materia, vide plura apud Pierium in Hieroglyph.

Cingulorum
v. us in belis.
Zonam apud Ho
merum pro or
matura bellica

Maximus porro & frequentissimus cingulorum vsus fuit olim in bellis apud omnes ferè gentes. Hinc Zōnē apud Homerum saepe significat ὄπλιμον sive πολεμικὴν ὄπλισιν, hoc est arma turam bellicam Synecdochicās, & ζώνουδ, hoc est, cingi sive praecingi, idem quod ὄπλιζέδ, id est armari, vt a δώρεζ, δωρίος εδζ: ab αἰ. χυῖν, αἰ. χυῖα (εν sive αἰ. χυῖα σειν: a δδου, δδρῦ σειν, vbi pars seu species armaturae, pro tota armatura militari vsurpatur, quemadmodū Eustathius annotat Il. l. pag. 758. & Il. β. vbi Agamemnon dicitur Marti fuisse similis ζώνων, hoc est, πολεμικὴν ὄπλισιν. Suidas ζώνουδ, id est, cingi est χυῖα δδπλιζέδ, hoc est, armari, & ζών tropicè δὲ λέγεται: ἐπιπλ. εἰ δὲ ζώνουδ ἐν σαλας ἐπὶ εἰσι ποδὸς ἀράξιν, hoc est, zona accipitur pro viribus sive robore, quoniam is, qui est cinctus, expeditior est ad actionem. Hinc μνοζώνοι eidem δὲ ἀπολάται μάχοι sive τίμοι ἐπὶ σπατωῦ, οἱ μὴ τὸν ἀντὸν τοῖς ἀλλοῖς ζώνεζ φορῶντες, hoc est, militum praecipui, qui non eandem, quam ceteri zonam gestant. Eodem tamen nomine etiam ἐφοδὶ βαρβαροῖ, & ἀσωταῖοι, καὶ ἀσωταὶ λέγεται, hoc est, homines barbari, incompoti & quasi sicarii sive latrones, eodem Suida teste, appellantur. Huc quoq; pertinet, quod literis proditum est, simulachra apud Thebanos sterisse Pallados ζώνεζ, quod ubi arma cepit aduersus Eubaeos & Chalcodontem, quoniam veteribus ζώνεζ significat ἐν δὲ v. r. τὸ ὄπλιζ, id est, arma induere, auctor est Caes. lib. 22. cap. 19. & Hefych. & Paus. Hinc cinctus, sive ea pars corporis quae cingitur, Marti antiquitus fuit consecrata, vt frons Genio: brachia Iunoni: pectus Neptuno: renes Veneri: pedes Mercurio: digiti Mineruae, vt auctor est Alexander. ab Alexand. lib. 2. cap. 19. Hanc ob causam veteres discinctos, veluti dissolutos ignauos, & militiae minimè aptos putabant: praecinctos verò fortes & strenuos. Pers. Sat. 3.

Discinctus.
Praecinctus.

Non pudet ad morem discincti viuere Nacca,
Id est, ignauus. Vnde etiā illud: Discincta vestis, discinctus animus. Seruius Aeneid. illa verba, Illi se praeda accingunt, &c.
Accinctus enim, inquit, indastrios dicimus: vt, Paribusq; accingitur armis. Horat. Altius ac nos praecincti sumus. Plautus in Bacchidibus, Cincticula praecinctus in sella apud magistrum asideras: vbi de puerorum educatione loquitur. Sicut contra negligentes, discinctos vocamus: vt, Discinctos Mulciber Afros, & Horat. Quod aut auarus, vt Chremes, terra premam: Discinctus aut perdam, vt nepos: vt Graecè ἐζώνοι, expediti dicuntur. Quare Macedonū lex erat militaris, vt qui miles hostem non occidisset, non militari cingulo, sed capistro cingeretur: & apud Carthaginenses discincti postremi homines ducebantur, testis est Alex. ab Alexand. lib. 1. cap. 20. Sic Augustus Imp. teste Suet. milites delinquentes iussit pedibus stare discinctos, id quod erat ignominiosum. Spartianus quoq; in Seuero principe demonstrat militaris ignominiae genus fuisse, milites esse discinctos. Aphrorum tamen peculiaris mos fuit, vt essent sine cinctu sive discincti. Hinc illud Plaut. in Panul.

Lex Macedo-
num militaris.

Tu qui zonam non habes, quid in hanc venisti vt dem.
Idem discinctum Afrum significare volens, festiuiter ait,
Sanè genus hoc mulierosum est tunicis demiscitijs,
Hoc est, longis, & ad talos vsque demissis, tanquam talatibus, & nulla zona succinctis. Neronem Imperat. Sueton. scribit prodixisse in publicum sine cinctu, & discalceatum. Idem de Cesare, vsus fertur lato clauo ad manus simbriato: nec vnquam aliter, quam super eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura, vnde emanasse Sylla dictum oprimates saepius admonentis, vt male praecinctum puerum cauerent. Sic Maccenati probro dabatur, discinctum fuisse. Itaq; in eius epicedio id excusatur, his verbis:

Quod discinctus eras animo quoq; carpitur vnum:
Diluitur nimia simplicitate tua.
Sic illi vixere, quibus fuit aurea virgo:
Quae bene praecinctos postmodo pulsa fugit.
Inuide quid tandem tunica nocuere soluta?

AME

Aut tibi ventosi quid nocuere sinus?
Et tibi securo tunica fluxere soluta. Iterum:
Lydia te tunicas iussit lasciuas fluentes, Iterum:
Inter lanificas ducere saepe suas.

Cingulum militare, quo Romani vsi sunt, balteus sive balteum dictum fuit, quod quidem Varo definit cingulum e corio bullatum. Sed postea non coriaceos modo, verum etiam auratos, argenteos, & constellatos habuerunt balteos, de quibus vide Laxium lib. 8. cap. 14.

Haec autem quae adhuc dicta sunt de cinctura, praesertim militari, ad multa loca, & phrasas saerae scripturae illustrandas faciunt. Vt, Cingens se cingulo. 2. Reg. 3. vers. 21. pro militari acate, seu adolescentibus iam gladium gestantibus, vsurpatur. Cingi item cingulo significat armatum & paratum esse ad pugnam, strenuum esse bellatorem. Hinc 1. Reg. 20. Ne glorietur accinctus, sicut discinctus, id est, quod vulgò dicitur, non est canendum epinicion ante victoriam, nit ju schreyen che daß man über den graben kompt. Sic accingi lumbos, est corroborari, & praeparari ad aliquid agendū. 1. Reg. 19. 2. Reg. 4. Job. 38. Iere. 1. Luc. 12. Ephes. 6. Sic enim Dominus suos Apostolos ablegabat. Contra discingi, pro infirmari, militiae iure priuari: & discinctus, pro imbecillo, ignaui, et imbelli, vt apud Graecos et Latinos: ita apud Hebraeos quoq; vsurpatur. Esa. 23. Non est cingulum vltra Iudaeis, id est, robur, vires: sic supra ζώνων dixi a Graecis vsurpari. Job. 12. ait vers. 18. Deum balteum regū dissoluere, & ligare zonam in renibus eorū, hoc est, eorum opes, dignitatem, auctoritatemq; frangere: (sic ζών Suida δώρεζ, & ἀζώνεζ) ac contra illos accingere seruili zona, qua constricti in custodia tenentur. Nam רבב מוסר R. Moses ex veterum traditionibus dicit esse cingulum latius, auro, argentoq; ornatum, regibus peculiarare. Pleriq; tamen Hebraeorum ibi musar interpretantur vinculum, hoc est iugum, sive tyrannidem, quam Deus a subditorū ceruicibus saepe depellit. Mihi secundum priorem interpretationem, alterum versus hemistichium hoc quoq; modo explicari posse videtur, quod vt illos saepe infirmat atq; debilitat: ita contra illis robur, animumq; quando vult, addit. Ita vt cingulum dissoluere, & cingulo ligare, inter se opponantur. Isa. 25. Ego discingam coram te reges, hoc est, inermes & imbelles efficiam. Contra rex illa gloriae, Christus nempe, lumbos suos cingulo iustitiae, & renes fidei balteo cinctus esse dicitur. Isa. 21. Hoc est, summa iustitia atq; fide ornatus atq; instructus. Hic Christi balteus, quo & ipse armatus est, & suos armat atq; ornat, illo sacerdotali cinctu, de quo Leu. 28. adumbratus fuit. Verba illa ad Ephes. 6. Στῆτε ἐν δὲ ζώνεζ, μενοῖ δὲ δόρω ὑμῶν ἐν ἀληθεία, Βαψ. verti potius debere existimat, succincti subligaculo: vel simpliciter succincti, quam balteo. Nihil enim commune lumbis cum balteo, vide librum de Re vest. cap. 20. sub finem.

Cingulum mi-
litare.
Cingi cingulo.
Accingi lum-
bos.
Discingi.
Discinctus.
Cingulū apud
Hebraeos quoa
modo vsurpa-
tur.
Cingulum dis-
soluere, & li-
gare.

Notandum praeterea est, milites antiquitus in suis illis balteis, & gladios (qui inde alligati dependebant) & pecunias gestasse. Hinc Gracchus apud Gellium in oratione quam ad populum in concione habuit de parsimonia, et pudicitia sua, reuersus ex Sardinia. Itaq; Quirites, cum Roma profectus sum, zonas quas plenas argenti extuli, eas argenti inanes domum retuli. Plutarchus in Gracchis idem referens, pro zona vertit βαλεῖον: & idem in Lucullo, aureis quingentis ὑπεζωομῶν, id est, succinctum dicit interfectum fuisse. Zona quidem cingulum est, sed tamen, sive quod ad zonam crumenam alligabant, sive quod latiore in latere dextro zona vterentur, cui affuta & clauibus affixa erat scortea crumena, (cuiusmodi me puero adhuc ferre consueuerant) factum est, vt zona pro crumena fuerit vsurpata, vt Beroaldus annotat in Iuuenal. Vitellium testatur Suet. Zona se aureorum plena cinxisse: Plutarchus in Demetrio memorat, Soligenem aureos nummos habuisse in cingulo militari pro viatico. Apuleius libro septimo, de quadam Plotina sic scribit, & auro monetali (hoc est, nummis aureis, qui & aureoli vocantur) zonis refertis incincta, id est, cincta. Hanc zonam auro monetali refertam signat Iuuenal. illo versu,

Consuetudo
militum in suis
balteis & gla-
dios, & pecu-
nias gestandi.
Zona pro crū-
mena.

Obrutus & zonam lena, morsuq; tenebit.
Vopiscus in Aureliano has leges militares ab eo latas receset. Arma tersa sint, ferramenta sanctiata, calciamenta fortia, vestis noua vestem veterem excludat, stipendium in baltheo, non in popina gestet. Pescenninus Niger apud Spartianum vetuit, ne milites zonam secum deferrent

T

in bellum, sed si quid haberent pecuniae, publice commendaret recepti post praelium, simul & ipse luxuriae materiam eripiens, & hosti praedam, si quid aduersi accidisset. Lampridius in Alexandro, Miles non timet nisi vestitus, calceatus, armatus, & habens aliquid in xonula. Plaut. in Penuolo,

Tu qui xonam non habes, quid in hanc venisti urbem? aut quid queritis?

In his Plauti verbis duplex est allusio, & ad vestem Paenorum more distinctam, & ad pecuniam, qua in xona gestatur, circa quam in urbe sumptuosa non sat commodè viuitur. Sic apud eundem in Mercat. Charinus iter facturus, Xonam, inquit, sustuli, iam machera est in manu, collo ampullam, atq; hinc eo: xona enim, machera, ampulla olearia, erant itineraria instrumenta veterum. Et in Trinummio, sector xonarius dicitur, qui ab Aristophane βαλεντολου, & crumenifeca, seu crumenarum sector. Sic enim crumenifeca, & crumenifex, auctore Beroaldo, Latine dici potest: ut faenifeca, & faenifex ab antiquis falcarius operarius dictus est: & crimen ipsum, crumenifecius, sine crumenifecium, ut faenifecium, vel faenifecium, quibus verbis Varro, & Columel. utuntur. Hinc proverbium, Xonam perdidit, in ἀχρημάτης, id est, eos qui nihil habent nummorum. Horat. lib. 2. Epist. ad Iulium Florum.

Proverbium.

Ibit eo, quod vis, qui xonam perdidit, inquit, quod Acron a Graeca quadam fabula tractum putat: Porphyrius a militum consuetudine, qui omnia sua secum in xona portant, secundum illud Lucilij citante Nonio,

Cui neq; iumentum est, nec seruus, nec comes ullus, Bulgam, & quicquid habet nummorum, secum habet omne: Cum bulga caenat, dormit, lauat, omnis in vna Spes hominis bulga, hac deuincta est caetera vita.

Bulga quid.

Bulgam appellat Lucilius folliculum, siue crumenam, & sacculum de brachio propendentem. Festus Gallicum vocabulum appellat, certe Galli & Germani hodie ea voce utuntur. Ad illam porrò veterum (qua etiamnum hodie populis quibusdam usurpatur) nummos in xonis gestandi consuetudinem, pertinet illud Christi praecipuum, quod discipulis suis dedit, cum inquit, Non possidete aurum, neq; argentum, neq; as in xonis vestris. Quibus verbis eos monet, ne sint solliciti de corporis victu, atq; cultu, & ut omnia impedimenta muneris sui bene administrandi abijciant. Notabis obiter quod ibi Theophilactus annotat in illa verba, dignus est operarius, & εφοδός: τοφός, inquit, Christus dixit, non εφοδός, & εφοδός τὸ εὐφροσύνη τὸ εὐφροσύνη τὸ εὐφροσύνη. Hec de cingulorum vario & multiplici usu in genere dicta sint, qua ad multa sacrarum & prophanarum literarum loca, melius atq; facilius intelligenda, non parui, mea sententia, sunt momenti.

Christi praecipuum.

Cingulorum in conuiujs usus.

Nunc de eorundem in conuiujs usu quadam subiiciamus, ad quem imprimis videtur posse referri antiquissimus ille Iudaeorum mos, qui stantes in praecinctu agnum Paschalem comedebant: de quo vide Scaligerum lib. 6. de emendatione temporum. Videtur huc etiam alludere Martialis hoc carmine.

Longa satis nunc sum, dulci, sed pondere venter Si tumeat, siam tunc tibi xona breuis.

Illyriorum mulieres, teste Athenaeo lib. 10. a viris in conuiujs adhibita, ipsos ebrios factes domi abducebant, καὶ κακόςιοι, inquit, πάντες εἰσι, & ζώνωνται τὰς κοιλίας ζώναις πλαταίαις, ὅταν πίνουσιν: καὶ τὸ τοῦ μὲν πίνοντος ποινῶσιν, ἐπειδὴ δὲ ὁ ποδοπέρον πίνουσι, μάλλον αὐτῶν σωμαγῶσι & ζώνω, Hoc est, mala sunt vita omnes, & quando bibunt latius xonis ventrem praecingunt, quas initio mediocriter, postquam autem validius biberunt, magis semper cogunt, atque etiam constringunt. Hodie contra a gulosis helluonibus fieri consuevit, qui, postquam ventrem suum multo cibo potuq; refererunt, cingula, quibus praecincti sunt, laxare solent (id quod nos Germani vulgò dicimus: Ein bauren laffy thun) quò plus adhuc cibi viniq; ingerere possint. Obseruandum praeterea Romanos milites balteos suos, quibus semper erant accincti, in mensa deponere fuisse solitos, de quo sic Vulcatius Gallicanus, Nam statim, inquit, ad signa edici iussit, & programma in parietibus fixit, ut si quis cinctus inueniretur apud Daphnem, discinctus rediret. Eiusdem rei luculentius testimonium nobis Trebellius Pollio suppeditat, in Vita Selo-

Historia.

nini Gallieni. Num, inquit, ponam, quod iucunditatem quandam, sed vulgarem habuit, morem tamen nouum fecit. Nam cum cingula sua pleriq; militantium, qui ad conuiuium venerant, ponerent, hora conuiujs Silonius puer, siue Gallienus, is auratos, constellatosq; (hoc est, ex stellarum sculptura, cuiusmodi cingulis hodie quoq; feminae utuntur) rapuisse perhibetur. Et cum esset difficile in aula paulatim requirere quod perisset, ac taciti militares viri detrimenta pertulissent, postea rogati ad conuiuium, cincti accubuerunt. Cumq; ab his quaereretur, cur non soluerent cingulum, respondisse dicuntur, Silonino deferimus. Atque hinc tractum morem, ut deinceps cum Imperatore cincti discumberent. Negare non possum, alium plerisque videri huius rei ortum esse morem. Dicunt enim militare prandium ab eo quod ad bellum milites pares, a cinctis initium: cuius rei argumentum est, quod a discinctis etiam cum Imperatore caenatur. Huc quoq; forsitan pertinet locus ille Plutarchi in Camillo: ἀποδοσάμεν & ἡ μάχη παρ' αὐτῶν καὶ τὸ σπινθὲρ τῆς μάχης, id est, gladium vna cum balteo exutum lancibus apposuit. Quae idcirco posui, quia digna & memoratu videbantur, & cognita. His forsitan non incommode addi poterit, quod Sigismundus Baro in suis Comment. Rerum Moscovitar. scribit, magno Rusciae principi iam inaugurato, inter prandendum muneris quasi loco offerri cingulum latum, auro, argento, gemmis pretiosis confectum, quo cingitur. Hodie pleriq; populi cingulis praecincti ad cibum capiendum solent accedere. An verò cinctum, vel discinctum cibum sumere valetudini sit conuenientius, illud Medicis An cinctum vel discinctum cibum sumere, sit valetudini conuenientius.

dijudicandum relinquo: mihi quidem cum consuetudini hac in re seruiendum, tum cinctura neque nimis arcta, & angusta, quae cibi descensum in ventriculum, ipsamq; concoctionem impedit, & anhelitum reddit graueolentem: neq; laxa nimis, fluxa q; videtur esse utendum. Mulieres nonnullae, quò magis graciles, atq; innocuae (quos cingulos, teste Festo, veteres appellauerunt) videantur, ad conuiuia solent accedere xonis arctissime constrictae atq; compressae, cum maximo valetudinis suae praesertim si sint grauidae incommodo, ac detrimento: vnde saepe in ipso conuiuio conuiujs spectantibus, & irridentibus, illas solvere rursus atq; laxare coguntur. His xona verè est tormentum, ut eleganter a Tertul. appellatur lib. de Pallio. Iam verò gladijs quoq; accinctos, & armatos mensa accumbere, apud populos quosdam moris Germani ad conuiuia armati procedunt.

est, apud alios non item. Germani olim, teste Corn. Tacito, ad negotia, nec minus saepe ad conuiuia procedebat armati. Hodie quoq; Germanis familiare est, & in serijs negotijs, & in conuiujs armatos adesse, sicut ordinem militarem decet, & hodie a praecipua nobilitatis parte hac eadem consuetudo retinetur. Nonnunquam tamen antequam accumbant, gladios deponunt, praesertim si loci sint angustiae, hac simul vulgò dicitur, Es ist hic güter frid / hoc est, bona hic est pax, ac proinde non opus esse gladijs. Et certè mensa, quae pacis est amicitiaq; socia, arma nequaquam videntur conuenire. Caeterum antiquitus apud Romanos in pace, prohibitam fuisse Gladiorum gestationem, sicuti etiam per Italiam, & Galliam fieri consuevit, & certum fuisse ea in re privilegium eorum, quibus potestas erat gestandi gladios (quod inde Gladiatorium nominabatur) Laxius hisce T. Liiij verbis lib. 4. Decadis 5. conatur probare, quum Gentilij Illyriorum regis captiuitatem describeret. Et principium orationis, inquit, ab accusatione stultitia suae, postremò ad preces, lacrymasq; effusus, genibus Praetoris accidens, in potestatem se dedit. Primò bonum animum habere iussit, ad caenam etiam inuitatus, in urbem ad suos redijt, & cum Praetore eo die honorificè est epulatus: deinde in custodiam Caio Cassio tribuno militum est traditus, vix gladiatorio accepto, decem talentis ab eo rege receptis ut in eam fortunam recideret. Hec de vestitu conuiuiali cum totius corporis, tum certarum eius partium, ut capitis, pedum, atq; cinctus satis sint dicta. Vestitus quibus: ita his quoq; adhibenda est mediocritas. Sic igitur vestitus tuus primò omnium tuae personae, sexui, aetati, muneri, facultatibus, consuetudini deniq; patriae atq; ciuili, aptus & accommodatus. Deinde neq; sit cynicus, hoc est, sordidus, squalidus, lacerus, canosus, lutulentus, & male olens: neq; Sybariticus, hoc est, nimis operosus, splendidus & sumptuosus, ita ut neq; τυπαρός, ac proinde conuiuiarum contemptor, neq; φιλόκομος, siue φιλόκοσμος dicaris: sed sit liberalis, mundus ac purus. Deniq; ut decorum est splendidiore solito amictu ad conuiuia accedere, ita simul danda est opera, ut bene morati potius, quam nimis splendidis vestibus ornati ad illa acceda-

mus. In primis verò summoperè nobis est elaborandum, siquidem nobis animarum nostrarum salus cordi est, ut ad salutiferum illud conuiuium Dominicum, non sumptuosis vestibus, quemadmodum hodie a vulgo hominum fieri solet, sed veste potius illa, verè nuptiali atque spiritali, hoc est, vera fide atque charitate induti & ornat, accedamus.

DE CONVIVAE ADVENTV, NE IS NIMIS SIT VEL MATVRVS, VEL TARDVS. AD IANUAM AEDIUM VBI PERVENTUM, QUOMODO CONIUIA & CONIUIATOR SE GERERE DEBEANT. De ianuarum situ, eas pulsandi, aperiendi, custodiendiue antiqua consuetudine: de earundem ornatu superstitioneque veteri.

CAPVT XX.

De coniuia aduentu, qualis nimirum is esse se debeat. Non citius, quam par est, ad conuiuia accedendum. τρεχέλειπνοι. Nec minus tardè quoque ad conuiuium accedendum. ζοφεροδρπίδες, & κολυσιδέιπνοι. Επιδομοδέιων. Επιδομοδέιωνοι, & sibi met ipsi, & conuiuii domino incommoda conciliant. Sibi met ipsi. Conuiuii domino.

AD HVC de coniuatoris, & coniuia preparatione dictum est: nunc consequens videtur esse, ut de coniuia aduentu dicatur. Is igitur tempore opportuno ac constituto prandij siue cœna fieri debet, ita ut neque maturus nimis sit, neque nimis tardus, unde magna sepe incommoda nascuntur. Nam primò qui citius quam par est, ad conuiuia accedunt, qui a Græcis eleganter, ut est apud Plutarchum Sympos. 7. Probl. 7. τρεχέλειπνοι appellantur, illi magnæ nonnunquam sunt in conuiuiis adornando occupatis molestiæ, & impedimento. Deinde ipsi quoque pudore afficiuntur, dum se præpropere hoc nimis suo aduentu, vniuersæ familiæ molestos esse sentiunt. Sed secundò, multò adhuc magis cauendum est, ut ne nimis tardè seroq; ad conuiuium accedamus, quod qui faciunt eleganter a Græcis ζοφεροδρπίδες, hoc est, nocticœna, & κολυσιδέιπνοι, hoc est, remoriciœna appellantur, teste Plutarcho lib. 7. Proble. propterea quod sua mora & cunctatione cœnam remorantur, illamq; in obscuram noctem protrahi faciunt. τρεχέλειπνον quoque, a nonnullis δ' ὑπερζοντα τὸ δέιπνον appellari, Plutarchus ibidem testatur, propterea quod is, qui moram aliquam interposuit, tanquàm maiorem postea currendi celeritatem adhiberi cogitur, ut in tempore adsit: quo tamen nomine illos quoque, qui nimis citò veniunt appellari, paulò ante dictum est. Item επιδομοδέιπνοι, eodem teste Plutarcho, Græcis dicitur, qui quamuis multis sit occupatus negotijs, tamen cœnandi cupiditate ductus vocationem non renuit, sed tardius accedit, quo nomine Cæsaris cuiusdam scurra, a Batto fuit appellatus. Hac autem in parte qui peccant, illi & sibi met ipsis, & conuiuii reliquis, & ipsi coniuatori seu conuiuii domino, magna sepe incommoda atque molestias conciliant. Nam ipsi primùm hac sua cunctatione efficiunt, ut & magna parte conuiuii frustrentur, & locum incommodiorem, seque minus dignum sortiantur, secundum trita illa nostra, quæ vulgo iactantur, Wär sich verfaumpt/det hat den schaden/hoc est, qui nimiam trahit moram, incommoda patitur: & Tardè venientes male sedentes, cum contra, ut vulgò dicitur, wol gsassen/ist halb gsassen. Deinde conuiuii iam sedentibus, ludibrio nonnunquam solet esse & irrisus, & ab illis varijs iocis perstringitur, cuiusmodi sunt illa, Et kompt wenn man daß braatig gibt: Wir hand auff in mit der lincken hand gewartet. Item/Es gebürt sich nit/das vil harrend auff einen narren. Deinde ipsis conuiuii sunt molestias, dum vel expectare nimis diu coguntur, ac proinde ad iram concitantur, secundum illud Plauti, Mora & fames bilem in nasum conciant: vel postquam iam sessum receperunt, surgere rursus, ac sedes suas mutare coguntur. Præterea ipsi quoque conuiuii domino, totiq; familiæ, hac sua cunctatione, plurimùm molestias exhibet, dum vel cibi adurantur nimis, ac corrumpuntur, vel ipsi cum plurimis alijs negotijs sunt occupati, illum denuò ad cœnam vocare coguntur. Theocriti Scholiastes indicat hos senarios in eum, qui tardè ad cœnam veniret, vulgò olim fuisse iactatos,

οσις ἐπεὶ δέιπνον ὀψὲ κληθεὶς ἐρχεται
Ἡ χολὸς ἐστὶν, ἢ ἡ δίδωσι συμβολὰς Id est,

Quisquis

Quisquis vocatus tardus ad cœnam venit, Aut claudus est, aut non dat ille symbolas. Theocriti verba hæc sunt, ἡ μὲν δ' αἶψα κλητὸς ἐπείχεται, Id est, An quoquam ad cœnam properas conuiuia vocatus?

Et addit, eos qui vocati sunt celerius ire, qui non vocati, tardius. Etenim qui vocatus, se venturum promissit, incivile putat, si conuiuatori sit in mora. Qui non vocatus venit, vel pudore tardior est, vel quia exclusus spe alterius conuiuij. Ita qui symbolam dedit, properat ne mulctetur denuò, si post tempus venerit. Qui non dedit, huius rei securus, ut lubet ambulat. Hæc Scholiastes ille Erasmo interprete in Adag. Huc quoque referri potest illud Eubuli Comici apud Athen. lib. 1.

Ασυμβολὰς δ' εἶπνε γδ' ὄσις ὑσπεῖ
Τὸν τὰ χέως νόμιζε καὶ τὰ ἐν λιπείν.
Qui cœnam ad immunem venire prorogat
Hunc credito posse ordinem relinquere.

Illi quoque, qui peregrè ad aliquem proficiscuntur, dabunt operam, ut vel ipso prandij, aut cœna tempore veniant, vel ante: ne, si post venerint, patri matriq; familiâs, ac toti familiæ molestiam, negotiumq; facessant, dum nouæ illis epulæ sunt parandæ. Huc quoque videtur pertinere, quæ Cicero in Officijs de incesso præcipit, ne aut tarditatis utamur in gressu mollioribus, ut similes pomparum ferculis esse videamur: aut (id quod τρεχέλειπνοι facere solent) in festinationibus suscipiamus nimias celeritates, quæ cum sunt, anhelitus mouentur, vultus mutantur, ora torquentur: ex quibus magna significatio sit, non adesse constantiam. Sed ut conuiuia neq; nimis citò, neq; nimis tardè (nisi magna id necessitas postulet) ad epulas accedere debet: ita coniuatoris partes sunt, ut conuiuias, qui moram trahunt, vel ipsemet, vel per famulos, & ancillas suas denuò vocet, quemadmodum Regem illū in parabola Evangelica fecisse legimus. Illud quoque, quod ad coniuam attinet, non videtur esse prætereundum: ut nimirum is, si quem vel vicinum, vel amicum habeat, quem etiam inuitatum esse nouerit, illius ædes prætereundo illum vocet, ut illo comitatus ad conuiuium veniat, id quod non modò decorum est, atq; civile: verum etiam amicitia, benevolentiaq; significationem habet.

Iam verò postquam conuiuia ad hospitij, seu coniuatoris domum peruenit, primò quidem summoperè cauebit, ne in illam temerè irrumpat, aut ianuam nimis crebrò, proteruè, violenterq; pulsando (quod Plautus proteruè foribus iniuriam facere appellat) coniuatori, eiusq; familiæ molestiam aliquam exhibeat, sed patienter potius expectet donec domus ei aperiatur, cogitans familiaris multis negotijs distractos, & impeditos teneri, quò minus illi pulsanti statim domum aperire possint. Sed tamen interea pater familiâs, siue coniuator dabit operam, ut conuiuii atq; hospitibus domus pateat, vel certe quàm celerrimè aperiatur, ne diu præ foribus cogantur expectare: & si nocturnum fuerit tempus, mox aderunt aliqui, qui illis lumè præferant, ne forsan in tenebris impingant, atq; offendant: vel ipse pater familiâs hospites atq; conuiuias introducet in domum, vel per suos familiares illos introduci curabit, ut ille Iosephi œconomus dicitur fratres eius in domum ipsius introduxisse, Gen. 43. vers. 24.

Nunc antequàm ulterius progrediar, quoniam ianuæ pulsandæ, aperiendæq; facta est mentio, facere nõ possum, quin de ianuis, quarum apud veteres magnam religionem fuisse reperio, quædam cognitu & vtilia, & iucunda interponam. Hic autem mihi primò omnium in mentem veniunt illa Dei verba Apocalyp. 3. Ecce sto, inquit, ad ostium, & pulso. Si quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum. Quibus verbis Deus significat, se salutis nostræ studiosissimum, cum interno sancti sui Spiritus inflatu, tum extrinsecus verbo, ac sacramentis suis cordium, animorumq; nostrorum fores assidue pulsare, ut nos ad penitentiam perducatur. Quicunq; itaq; Deo, salutaria præcipienti atq; momenti, mentis suæ ianuam aperuerit, illiq; obtemperauerit illo utetur conuiuia, hoc est, illius conspectu, colloquio, conuiuioq; cum immensa & infinita animi corporisq; sui voluptate perpetuò fruetur. Hæc Deus eleganti hac allegoria docet, quæ quidem a re conuiuiali, & vulgari hac ianuæ pulsandæ, aperiendæq; consuetudine, de qua nunc agemus, est perita. In edito olim ianuam fuisse, gradibusq; ad eam

Peregrè proficiscientium adueniendi tempus. Incessus ad conuiuia qualis requiratur. Coniuatoris officium si conuiuia moram trahunt. Luc. 24. Coniuia præterea officium.

Conuiuia, si ad hospitij ædes iam peruenerit, quid facere debeat.

NOTA.

aliquot ascendi solitum, quod hodie quoq, fieri videmus in Optimatum adibus, regijsq, principum. Turnebus in suis Advers. ex illis Virgil. verbis:

Postesq, sub ipsos, Nituntur gradibus.

De ianue pulsatione.

Quod ad ianua siue foriam pulsationem accinet, Latinis id est fores ferire, pulsare, & pultare, verberare, ut passim apud Terentium & Plautum. Græcè κόπτειν, (Vnde forsā nostrum Klopffen/ id est, percutere) & κρούειν, quæ vox posterior sæpè in sacris literis occurrit: ut Acto. 12. Apocalyp. 3. Luc. 13. Matth. 7. Hinc θυροκοπήτης, & θυροκόπη, & ἡ θύρα κόπτων Suidæ. Et θυροκρούων, fores pulsans Heraclidi. Aristoph. in Vespsis:

—ἀπὸ τοῦ οἴκου γίνεσαι

καὶ θυροκοπήσαι, καὶ πατάξαι, & βαλεῖν καὶ πτεῖν ἀποτίθειν ἀργύριον ἐν κραιπέλῃς.

Fores porrò pulsantur varijs modis, ut pedibus, calcibus, saxis, & instrumentis quibusdam artificialibus. Sic enim κορώνη Græcè dicitur annulus ostij, quo pulsatur, vel ob figuram, vel garulitatem sic dictus, qui etiam κρούει dicitur, & κρούειος, & κρούει, item κόπτειν, ἐπιπλάσσει, & ἐπιπλάσσει.

κόπτειν & κρούειν quomodo differant.

Observandum autem olim ianuas & fores ab ingredi volentibus percussas fuisse, & intrinsecus etiam ab ijs, qui exire volebant: vnde Suidas in illud Aristoph. ἀλλ' ἐχὶ κόπτω τὴν θύραν, inquit, ἐπὶ τῆς ἐξόδου τὴν θύραν κρούωντων τὸ κόπτειν λέγεται. ἐπὶ τῆς ἐξόδου, κρούειν: quæ accuratè distinxit Menander. Nam de ijs, qui præ foribus stabant, verba faciens, ait, κόψω τὴν θύραν, pulsabo ianuam: de ijs verò qui sunt intrò, ἀλλ' ἰψόφει καὶ οἷς τὴν θύραν ἐξίω. Idem testatur Aristoph. interpres, in illa verba: κρούει τις ἐξόδου, de eo qui foras vult exire. Ianuam vehemèter violenterq, pulsare Plautus vocat. Protervè foribus iniuriam facere in Rudent. Sic ferè Ennius apud Non. Quis est qui nostris foribus tam proterviter? Cætera desunt. Frangere fores, Penè effregisti foribus cardines, in Amphit. Ibid. Quis tam vasto impetu has foreis toto conuolsit ordine? Apuleius lib. 1. ostium accido, & ianuam fortiter oppressulatam pulsare vocaliter incipio. Morem, annotat Beroaldus, expressit vsitatissimum, ut scilicet, qui pulsat ostium, etiam forissecus inclamet. Idem mihi videtur colligi posse ex illo loco Actorum duodecimo: pulsante Petro ianuam vestibuli accessit ancilla audiendi gratia (quis nimirum adesset) καὶ ἐπιγνώσα τὴν φωνὴν τῆς ἑτέρας, &c. Vnde colligimus Petrum ianuam vocaliter, hoc est, voce simul edita pulsasse, quem ancilla illa statim agnouit. Sic Lucæ decimo tertio, Et cœperitis foris stare, & pulsare ianuam, dicentes, Domine aperi nobis, &c. Apud nos sunt etiam nolæ, seu tintinnabula, quibus aperiendi ianuas signum datur, quæ apud veteres non videntur in vsu fuisse. Hic quoq, obseruandum, moris fuisse apud Romanos, ut cum lictores iussu Consulum, aliquem e domo euocarent, fores ædium virga percuterent, quasi eo signo publicam adesse personam innotesceret. Si cui tamen ob dignitatem claritatemq, deserebant, virga fores percuti vetabant. Cum enim Pompeius M. Possidonij domum summi sapientiæ professoris esset ingressurus, fores virga percuti vetuit, & fasces submitit, restis est Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 27.

Ianuam vocat licet pulsare.

De antiqua ianuas claudendi aperiendiq, ratione.

Domum, siue ianuam aperire, recludere, referare, pandere, repandere, patefacere dicunt Latini, Græcè ἀνοίγειν.

Apud veteres porrò Græcos ostia ita fuerunt posita & comparata, ut extrorsum aperiretur: vnde etiam fores volunt dictos, quasi foras aperiri solitas. Atque idcirco qui exibant, & in publicum domo prodibant, fores percutere, crepitu quoq, edere digitis consueuerunt, (quod Græcè κρούειν propriè dicitur, de quo supra) ne qui foris starent, quiuè præterirent, a valuis laderentur, aut in angiportu interciperentur. Plutarchus hoc idem literis memoriaq, prodidit in Publicola, his verbis: ταῖς δ' ἐξ ἑλλήνων (ianuas) ἀσπίδος ἕνεκα ἔχοντες ἐπιπλάσσειν λέγουσιν, ἀπὸ τῆς κωμωδίας λαμβάνοντες. ἐπὶ κόπτειν, καὶ κρούειν τὰς ἐαυτῶν θύρας ἔσθωθεν οἱ ἀσπίδας μέλλοντες, ὅπως ἀσπίδος ἕνεκα ἔξω ἔξω τῶν πύργων, ἢ ἀσπίδος, καὶ μὴ κατὰ λαμβάνοντο ἀσπίδος τὰς κλειτάσιν εἰς τὸ σπυρον. Itaque in Plauti, & Terentij fabulis nunquam ferè quisquam egreditur domo, ut non antea crepuisse fores dicerentur. Nam quoniam illæ fabulæ e græco fuerunt conuersæ, idcirco quarundam consuetudinū, quibus olim Græci vsi sunt, impressæ in eis vestigia cernere licet. Plaut. in Curcul. Sentio sonitum. Tandem Ædopol mihi morigeri

pessula

pessuli sunt. Item: Sed interim fores crepuere, linguæ moderandum est mihi. Item in Casina, Taces, nostra foris crepuit. Item, sed crepuerunt fores. Et, sed crepuit ostium, exitur foras. Et in Bacch. sed foris concrepuit nostra. In Pænulo, Fores hæ fecerunt magnum flagitium. Ad. Quid Apud Romæ est flagitij? Co. Crepuerunt clarè. Apud Romanos antiquis temporibus non ita fores aperiri nos fuisse solitas M. Valerij Publicolæ exemplum docet, qui, teste Plutarcho in eius vita, hoc honoris insigne habuisse dicitur, ut fores ædium ipsius, non introrsum trahendo, sed in viam publicam pellendo aperirentur: vnde colligimus id Romæ rarum fuisse, quod in Græcia quondam vulgatum fuit, ubi omnium ædium fores eo modo pandebantur. Eiusdem rei Plinius quoq, meminit lib. 36. de Val. Publicola & eius fratre his verbis. Adijci decreto ut domus eorum fores extra aperirentur, & ianua in publicum reijceretur. Eadem de re vide Alex. ab Alex. lib. quinto, cap. vigesimo quarto his verbis: Sed tamen triumphales domos hoc amplum habuisse ferunt, ut fores de via aperirentur, non intus, sicut de Puplicola familia proditum est.

Nunc de ianua custodibus aliquid dicamus. Antiquitus illustres domos, qui etiam hodie mos De ianua custodibus. legitur habuisse suos custodes, quibus ianuarum, ædiumq, custodia commissa erat, quiq, aperiendi & claudendi, & homines vel intromittendi, vel extrudendi, canes, fures, mendicos abiigendi potestatem habebant. Virg. lib. 9. Æneid.

—hic Dardanio Anchisæ

Armiger ante fuit, fidusq, ad limina custos.

Seruius, Ædicius fuit, quod, ut supra diximus, ingeni honore apud maiores fuit. Illic enim & epulabantur, & Deos colebant, census etiam omnis illic seruabatur: quod & Plautus docet in Asinaria, in qua inducit seruum Atriensem in tota familia plurimum posse. Dicuntur etiam Liminæ & famuli ad limina. Silius 1. Punic.

Famuli turbato ad limina somno

Expauere crucem per vasta silentia vocem.

Vbi famuli ad limina sunt liminis præfecti, cubiculiq, custodes. Hi a Græcis θυροφῶροι, & φύλακες & θύρας, πυλωροί: a Latinis ianitores & ostiarij, in fæminino genere ianitrices, & ostiaria appelluntur. Plaut. in Asin.

Ita hæc morata est ianua, ex templo ianitorem

Clamat, procul si quem videt ad se ire calcitronem.

θυροφῶροι, πλανῶντες κατὰ τὴν πόλιν, ἢ κατὰ τὰς θύρας ἀνελκίζοντες. Apud Romanos Imperatores habebant suos ministros ad fores, & admissionales, qui eos, qui salutatim veniebant admittere vel dimittere solebant, quorum mentio fit ab Elio Lampridio in vita Severi Imperatoris. Salutatur, inquit, quasi vnus de senatoribus, patente velo, admissionalibus remotis, aut solis ijs, qui ad ministri ad fores fuerant, cum antea salutare principem non liceret, quod eos videre non poterat. Admissionales ergo dicebantur, quorum officium erat admittere intra cubiculum vo-

Romanorum Imperatorum custodes ad fores.

lentes salutare principem & alloqui. Ab Ammiano Marcellino dictus est magister admissionū, qui præerat huiusmodi negotio, siue officio admittendi in cubiculum, & introducendi ad principem: quæ dignitas, ut idem ait, fuit honorata. Sueton. in Vespasiano, quidam, inquit, ex officio admissionis, id est, vnus ex admissionalibus Palatinis. In primis verò sacra ædes suos habuerunt um custodes.

custodes & ianitores. De templi Hierosolymitani ianitoribus, vide multa 1. Par. 26. Horum officium erat asseruare quatuor portas, & introitus atriorum, ne impuri & immundi secundum legem, atque præputiati templum ingrederentur: dare item operam, ne qui ad portas tumultuarentur. Hoc in primitiua Ecclesia Diaconorum munus & officium fuisse ex Dionysio Areopagita, & alijs scriptoribus constat, qui portas custodiebant, post Psalmos decantatos, & sacram alicuius Prophetæ, aut Pauli, & Euangelij lectionem atque enarrationem, priusquam consecrationis mysterium ordiretur sacerdos, catechumenos, energumenos, desertores & penitentes exire iubebant alta voce clamantes, Catechumeni exeunto, vel si quis Catechumenus remansit, exeat. A qua quidem Catechumenorum dimissione, vulgus appellatione Missæ cœnæ dominicæ attribuit, quem admodum ex Isidoro probat Rhenanus in annot. in lib. 4. Tertull. aduersus Marcionem, & de Corona militis. Hi postea ostiarij dicti sunt. De æditimis siue ædituis templi Serapidis custodibus,

Sacrarum ædium custodes.

Appellatio Missæ, cœnæ dominicæ, vna de attributis.

Aeditimi & editui vnde dicti.

qui etiam pastophori nuncupati sunt, vide Pierium in Hierogl. lib. 43. Aeditimi quasi adium intimi: editui a trendis adibus dicti sunt, ut est apud Charisium. Quin etiam canes ceu fidelissimi ianuarum custodes adhiberi solent. Vnde Homerus $\text{Ἰα. χ. αὐτὸ δὲ αἰ πυλατὸν με κλέβες ἀρωγῆσι θύρῃσι Ὀρμύσαι ἐρύσαι. Vbi Eustath. Πρώται, inquit, θύραι. Homero sunt, αἰ ἀλλεῖοι, quas moris erat a canibus custodiri, quas etiam οὐδὲν manifestius vocat.$

De ianuarum namentis atque religionis. Ianus.

Postremo de ianuarum ornamentis atque religione, sicuti erat propositum, dicatur. Ut vrbium atque templorum portas: ita privatarum quoque adium, ostia siue ianuas sacras fuisse veteribus, religioseque cultas, passim ex veterum monumentis constat. Ianua, ut supra dictum est, a Iano, cui consecratae erant, fuerunt denominatae, cui gentiles, teste Isidoro, omnem introitum, vel exitum sacraverunt. Vnde Lucanus:

Ferrea belligeri compefcant limina Iani.

Cicero libro de Nat. Deorum 2. Cumque, inquit, in omnibus rebus, vim haberent maximam prima, & externa, principem in sacrificando Ianum esse voluerunt, quod ab exundo nomen est deductum: ex quo transitiones per viae Iani, foresque in liminibus prophanarum adium, ianua nominantur. Hac Cicero. Sic Portumnum finxerunt portarum Deum, penes quem clavis tutelam, & claudendi vim ac potestatem esse putabant, qui idcirco clauem manu tenere fingebatur, teste Festo. Hoc in loco Gyraldus parum sibi constare dicit: an pro Portuno, siue Portumno Vortunum legendum sit, cum plerique Ianum, & Vortunum eundem fecerint, & ei Deo sit clavis attri-

Portumnum portarum deus.

Forensis Deus qui foribus praest. Cardea, siue Carneae, Cardinum dea.

bura. Hac imagine hodie S. Petrus exprimitur. Similiter Forensis Deus dictus est, quem foribus praesse existimabant. Singulae quoque ianuae, siue ostij partes, peculiaribus quibusdam Dijs fictitijs sacrae erant. Ut cardines, Cardea dea, (quam quidam libentius Carnam vocant) qua, ut canit in sexto Faetorum Ovidius, ab Iano compressa, acceperit cardinum potestatem, prius Crane nuncupata, dein per antistichon, Carnea. Hanc & Cardineam viri alioquin eruditi, inter quos Si-

Cardinales vnde dicti. Limentinum liminum Deus.

pontinus, appellarunt. Cardines ab eo munere, quod in valuis, ostijsque sustinendis praestat, dignitatem, auctoritatem, rei summam significare Pierius docet lib. 49. inde etiam Cardinales dicti, de quibus vide ibidem. Limentinum similiter custodem atque praesidem finxerunt Limentinum deum. De his Dijs sic scribit Tertullianus in libro de Idololat. Certi enim esse debemus, si quos latec per ignorantiam literaturae saecularis, etiam ostiorum Deos apud Romanos, Cardeam a cardinibus appellatam, & Forculum a foribus, & Limentinum a limine, & ipsum Ianum a ianua. Et paulo post: Etiam apud Graecos Apollinem Ὀφελίων, & antelios daemones ostiorum praesides legimus. Et Augustinus de Civitate Dei libro quarto, capite octavo, sub finem: Vnus quisque domui suae ponit ostiarum: & quia homo est omnino non sufficit. Tres deos isti posuerunt: Forculum foribus, Cardeam cardini, Limentinum limini. Ita non poterat Forculus simul fores & cardinem limenque servare. Nulla in ianua, quaecumque esset hora, veteres loqui fas esse arbitrabantur. Nam Pythagoricum, & Aegyptiorum dogma sapientum id fuit, quum Deum innuerent silentio esse colendum, a quo sunt rerum primordia. Caelius libro 16: cap. 3. ibidem in ianuis olim, meridiei & austri symbola visa fuisse testatur. Limina quia sacra veteribus, idcirco limen calcari in ingressu domus sine scelere a noua nupta minime posse putabatur. Ita enim ingrediebantur illae, ut limen pedibus non tangerent, neque per se transirent aut transcenderent, sed aliorum manibus subleuarentur ac tollerentur, quod refert Plutarchus in quaest. Rom. eiusque rei rationes ibidem explicat. Eadem de re idem Plutarchus in Romulo scripsit. Hac pertinet illud Catulli in carmine nuptiali Iulij & Manlij:

*Transfer omine cum bono
Limen aureolos pedes.*

Et illud fortasse Lucretij libro primo:

*Nam sublata virum manibus, tremebundaque ad aras
Deducta est, non ut solenni more sacrorum
Perfecto, posset claro comitari hymenaeo.
Sed casta incestu, &c.*

Lucanus libro secundo de Nuptijs Catonis, & Marciae,
Turritaque premens frontem matrona corona,

Translata vetuit contingere limina palma. Ouid. i. Eleg.

Missa foras, iterum limen transire memento

Cautius, atque alte sobria ferre pedem.

Hunc morem veterum Romanorum, in nouis nuptis domum mariti introducendis, Plautus quoque mirè & iuculenter expressit, in Casina his verbis:

Sensim superat, tolle limen pedes noua nupta, sospes

Inter incipe, &c.

Ex his patet, quod noua nupta non solum non contingebat pedibus limen domus, in quam deducebatur, sed nec eius ex qua exibat, ut obseruauit Turnebus in suis Aduersarijs. De noua nupta, et Imperatoris leuatione, vide Petrum Pithæum Aduers. lib. 2. cap. 6. Huc quoque non incommodè videtur posse referri superstitio cultorum Dagonis, qui limen portae templi transilire solebant, eò quod idoli illius caput atque manus ibi iacuerant, ut i. Sam. 5. scriptum est. Eandem superstitionem Sophonias quoque capite primo videtur perstringere, cum inquit: Qui transiliunt limen. Vnde Chald. Paraph. vertit. Qui non ambulant in statutis Palaestinarum. Postes similiter veteres venerari fuerunt soliti. Valerius Maximus, libro secundo capite quinto, scribit: praedones quosdam cum a Scipione Africano foribus resecatis intromissi fuissent, postes ianuae tanquam aliquam religiosissimam aram, sanctumque templum veneratos fuisse. Huc quoque pertinet illud Virg. secundo Aeneidos.

Tum pauide caelae matres ingentibus errant,

Amplexaque tenent postes, & oscula figunt.

Turnebus in suis Aduers. lib. 2. cap. 5. in hac verba: Hoc, ut opinor, inquit, e Romanorum moribus dictum est, qui religionis aliquid liminibus & postibus tribuebant. Apud Plautum limen inferum & superum, quadam religione saluatur, & apud Tibullum liminibus oscula dantur, ut hic apud Maronem postibus: & qui eodem dedicabat, postem, tenebat: ad doorumque placandam iram, poste caput tundeant:

Non ego, inquit Tibullus, si merui, dubitem procumbere templis,

Et dare sacratis oscula liminibus.

Non ego tellurem pedibus perrepere supplex,

Et miserum sancto tondere poste caput.

Et apud Poetas, amatores dant postibus ferta. Quod si non satis religionis opinionem confirmat: at certe verisimile eandem posti, quam limini reuerentiam & ceremoniam tributam. Igitur amplectuntur postes, & osculantur, eorum religione se tutas fore, & immunes ab hostium iniuria existimantes. De more Iudeorum antiquo, in festiuitate Paschali Agni mactati sanguinem postibus adium aspergendi, vide Exodi duodecimo capite, de quo mysterio supra dictum est. Huc facit quod, Beroaldo teste, mos fuit quarundam gentilium, conuiujs domum intrantibus aut ingressis, ostendere limen, dicendo, Extra illud nihil, id est, ad mensam audita, caue foras e-

limines, ut Horatius loquitur epistola sexta ad Torquatum. Vetus quoque Romanorum mos fuit, ut noua nupta mariti domum intrantes, axungia postes ungerent, ea enim religione tenebantur: ut axungia putarent pleraque mala arceri. Seruius libro quarto Aeneidos, morem fuisse ait, ut nubentes puella simul cum venissent ad mariti limen, postes, antequam ingrederentur, ornarent lanceis vittis, & oleo ungerent, & inde uxores dictas. Sed Plinius & Massurius non oleo, aut axungia, sed lupino adipe postes ungerere moris fuisse, prodiderunt, ne scilicet mala dicta. lum aliquod medicamentum inferretur. Ab illo postes ungerendi more, Vnxia Iuno cognominata, teste Martiano. Alexand. ab Alex. eiusdem consuetudinis meminit, libro secundo capite quarto. Sponsus inquit, illam domi operiens, in qua sedes erat coniugij futura, paratu magno ianuam lana cingit & coronat: multaque lauro exornat, postesque vittis lanceis primum a noua nupta attingi & ornari, oleoque & adipe suillo, vel lupino ungi iubet: ne quid perniciosae pestis in domum irreat, quod Magorum commentum fuisse dicunt, ut felle nigri canis suffitas domos, & genitale sub limine defossam habeant, contra mala medicamenta, & amatoria maleficia maxime proficere arbitrari. In foribus vero villarum, lupi rostrum, ne quid deperiret, neue mala fascino in domum irreperet. Alij stellam marinam vulpino sanguine illitam, ne quid periculi foret,

Postiū cultus.

Uxores vnde dictae.

Iuno Vnxia vnde de cognominata.

aut noxa, defixere. εἰς τοὺς ἰανῶν dicebatur ramus oleaginus lana obvolutus, arborū fructibus circum-
pendentibus, qui ante ianuas adium per puerum poni erat solitus in honorem Apollinis, ut testan-
tur Pausanias, Suidas, & Aristoph. interpres in Plut. & Equit. Plutarchus in Theseo. Eustar.
17. fol. 1389. Id fieri consuevit in Pyanepsijs, de quo festo vide plura ibid. Hunc autem ianuas
in nuptijs, alijsque festiuitatibus coronandi consuetudinem Tertullianus aliquot in locis attingit.
Vt libro 2. ad uxore. Moratur Dei ancilla cū Laribus alienis, & inter illos omnibus hono-
ribus demonum, omnibus solennibus regum incipiente anno, incipiente mense, nidore thuris a-
gitabitur. Et procedit de ianua laureata, & lucernata, ut de nouo consistorio libidinum publi-
carum. Et in Apologetico: Cur die lato non laureis postes obumbramus? nec lucernis diem in-
fringimus? Honesta res est solannitate publica exigente inducere domi tue habitum alicuius
nouo lupanaris. Ibidem de hostibus Caesarum, Quam recentissimis, & ramossissimis laureis postes
præstruebant? quam elatissimis, & clarissimis lucernis vestibula enubilabant? Idem libro de
Idololat. Ergo, inquis, honor Dei est, lucernæ pro foribus, & laurus in postibus, non vti que quod
Dei honor est: sed quod eius qui pro Deo eiusmodi officijs honoratur, &c. Et paulò post. Si an-
tem sunt, qui in ostijs adorantur, ad eos & lucernæ, & laurea pertinebunt. Idolo feceris, quicquid
ostio feceris. Et paulò post. Scio fratrem per visionem eadem nocte castigatum grauiter, quod ia-
nuam eius subito adnunciatis gaudijs publicis serui coronassent. Et iterum. Accendant igitur
quotidie lucernas, quibus lux nulla est, adfigant postibus lauros postmodum arsuras, quibus im-
minent ignes. Illis competunt & testimonia tenebrarum, & auspicia pœnarum. Item, plures iam
inuenies Ethnicorum fores sine lucernis & laureis, quàm Christianorum. Eundem morem hi quo-
que Iuuenalis versus declarant Satyr. 6.

Ornentur postes, & grandia ianua lauro.

Item Satyra 12.

Hic nostrum placabo Iouem, laribusq; paternis
Thura dabo, atq; omnes violæ iactabo colores.
Cuncta nitent, longos erexit ianua ramos,
Et matutinis operatur festa lucernis.

Lysius hic pro operatur, legit operitur, id est, tegitur, vestitur. Hunc porro ianuas lauro, & lu-
cernis ornandi morem, in omni publica priuataq; leticia, Seneca quoq; perstringit epist. LXVIII.
Quid tu existimas ea tantum optabilia esse, quæ per voluptatem & otium veniunt? quæ excipiuntur
foribus ornatis? Lucernæ porro huiusmodi pensiles erant, suspendebanturq; catenulis, accen-
sæ ad adium singularum ianuas aut fenestras. Vnde Persius,

— Vnctaq; fenestra

Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.

De more sabbatis lucernas accendendi, nec solum adibus, sed etiam arboribus sacris appen-
dendi: de more sacrificulorum atque vatum, lucernam & laurum præferendi: denique lucernas
ad aedes lenonias suspendendi, ceu notam noui lupanaris, vide Lipsium Elest. lib. 1. cap. 3. Huc quo-
que pertinet quod Plutarch. prob. Rom. eos, quos peregrè mortuos falso fama nunciauit, reuersos
per fores nō admittebant: sed consensu recto in domum demittebant: cuius consuetudinis aliquot
a Plutarcho rationes afferuntur, quas legere poteris probl. 5. Inter alia dicit hunc morem simi-
lem esse Græcorum consuetudini, qui prophanos habebant, neque se ijs permiscebant, neq; ad sacri-
ficia admittebant eos, quibus factum fuerat funus, & sepulchrum tanquam mortuis. Romam ita
que eos similiter, quos semel sepultos, ac rebus humanis exemptos esse fuerat creditum, existima-
uerunt non debere per ostium ingredi, per quod sacrificatum exitur ac sacrificatu reditur: sed
eum deorsum ex aere voluerunt in atrium sub dio positum demitti, expiationes enim omnes ferè so-
lent sub dio peragere. Ac omnino mos hic fuit gentilium antiquissimus, ut post ostium ac postes
collocarent suos lares ac penates, ac aliorum fictorum numinum simulachra, ut felix esset &
faustus tam egressus, quam ingressus: cuius Alex. ab Alexand. meminit lib. 5. cap. 24. Hunc mo-
rem qui in Indea quoque inualuerat, Isaias cap. 57. v. 8. grauiter perstringit his verbis: Et post
ostium, & retro postem posuisti memoriale tuum, hoc est, post ostij valuas & postes, ficulneo-
rum tuorum deorum atque superstitionis monumenta collocaisti, cum ego potius tibi præceperim,
ut legem

ut legem meam in foribus & ianuis scriberes, ut eius memoria subinde tibi refricetur, ut Deut.
6. scriptum est. Similes autem gentilium illorum sunt plerique etiam hodie Christiani, qui nul-
lam domus partem vacuam idolis habent, quæ pro Deo colunt, quæ nominatè superuacaneum
fuerit, ut scribit Franciscus Baronus Hispanus Theologus & concionator ad hunc locum.
De more iuxta limina epulandi, deosq; colendi supra dictum est ex Seruio. De more in foribus &
atrijs domorum, in quibus ara, focus, & lar familiaris erat, non deorum modò simulachra: sed
maiorum & defunctorum imagines collocandi: nec non hostiam spolia, enses, clypeos, galeas, cur-
rus, ac deuictarum nauium rostra affigendi, vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 24. De Romanorum
more postes hostium spolijs ornandi sic scribit Polybino: Ἐτε τῶν οὐκ οὐκ ἔτι τῶν ἑπιφανῶν
τοῦ τόπου τῆς πόλεως τὰ σπύδα. Liuius. Spolia eius urbis ante currum laturus? & fixurus in po-
stibus suis? Maro Æneid. 7.

Barbarico postes auro spolijsq; superbi.
Iterum,
Multaq; præterea sacris in postibus arma
Captiui pendent currus, curuaq; secures,
Et cristæ capitum, & portarum ingentia claustra
Spiculaq; clypeiq; creptaq; rostra carinis.

Sed ne ea quidem adibus ab alienatis licebat emptoribus refigere aut tollere, ut Plinius literis
mandat. Belgarum verò mos fuit barbaricus, Alex. ab Alexand. teste, casorum hostium capita
postibus tanquam spolia affigere: qui etiam Galatarum, qui vltra Rhenum incolunt, vsus tra-
ditur, ut spolia hostium sanguine perfusa, & trunca capita foribus affigant. Geloni hostium cu-
tes, ut ea omnibus spectaculo sint, ac fortium factorum insigne documentum, & hostibus per time-
scendum foret. In Ægypto autem in vestibulis domorum, alas vulturum proponere, indicium no-
bilitatis & verustatis familiae censebantur. Apud Phryges pardalis pro foribus affixa (Home-
ro teste) signum immunitatis erat, ne hostium incursum pateret. Ad fores Pont. Max. pro splen-
dore dignitatis, viridis laurus affixa videbatur, teste eodem lib. 2. cap. 8. Ianualis porta Romæ a
Iani signo ibidem affixo fuit denominata, ut idem auctor est. Romanorum Imperatorum ciuica
corona querna, quæ erat clarissimum illorum clementia insigne, vna cum lauro in vestibulo ad-
ium Palatinarum poni fuit solita, quæ ob id a Plinio dicitur ianivrix Caesarum, pontificumq; quæ
& domos exornat, & ante limina excubat. Ouid. de lauro,

Postibus Augusti est eadem fidissima custos,
Ante fores stabis, medianq; tuebere quercum.

Idem in 4. Fastorum.

Stare Palatina laurus, prætexaq; quercu,
Stet domus æternos tres habet vna decs.

Quercum Ouid. posuit meton. pro corona ciuica, quæ erat querna. Sueton. de Tiberio. Et ciuicam
in vestibulo coronam recusauit. De ianua laureata supra est Tertull. dictum est. Seruius in ver-
ba Virg. Æneid. 1.

Tum foribus diuæ, &c. Magno, inquit, studio, & labore templorum

fores fiebant, quas quibusdam insignabant historijs: ut in foribus lectum Androgeon. Item,

In foribus pugnam ex auro, solidoq; elephanto.

Celtas hospitalesimos, ianuas adium suarum nunquam claudere fuisse solitos, Æthiopum autem
aedes ἀβύρως, id est ianuis caruisse, Nicolaus testatur in lib. de mor. gent. Hæc de ianuis, quibus
postremo ridiculum admodum, & iocularè Æsopi factum inuauit addere, quod est huiusmodi
Xanthus dominus, cum quodam tempore Philosophos atque Rethoras ad conuiuium inuicasset,
iussit Æsopo ante vestibulum stare, & nullum indoctum ingredi sinere, sed solos doctos. Hora ita-
que prandij, clauso vestibulo, Æsopus intus sedebat. Cum igitur quidam ex inuitatis ianuam pul-
sasset, querit ille intus. τί σε τίς ὀκλῶν, id est, quid mouet canis? Ille existimans se canem vo-
cari, iratus discessit. Sic ergo vnusquisque veniens, rursus abibat iratus, putans se iniuria affici,
Æsopo eadem omnes interrogante. Cum autem vnus illorum pulsasset, & ad illam Æsopi que-
stionem, Quid mouet canis? respondisset caudam & aures, Æsopus existimans illum aptè rectèq;
respondisse, aperta ianua illum ad herum duxit, & inquit. Nullus philosophus ad conuiuium tuum

venit, d' here, prater hunc solum. Xanthus itaq; valde fuit contristatus, cum se ab inuitatis dece-

Sed illud quoque non est silentio pretereandam, de quo sic scriptum est in operibus Talmu-

DE SALVATIONIBVS SACRIS

ATQVE CIVILIBVS. AC PRIMO DE IIS, quæ verbis constant, quas verbales possis ap-

CAPVT XXXI.

VERVM vt institutum meum persequar, cum famuli atq; ancille, quibus hospites atq;

De salutatione Saluatio duplex. Interna.

Saluatio igitur, quæ Græcè ἀσασμὸς, & εὐλογία, Hebraicè בְּרַכָּה Beracah appellatur,

Externa.

quædam est civilis, honesta atque pia, quæ partim vultu, qui tacitus quidam animi est sermo,

verbalis, vt ita loquar, quæ in verbis: vel realis, quæ in corporis motu, atque gestibus consistit.

Quò ad salutationem verbalem, quæ verbis constat, (quæ Græcis ἀσασμὸς & εὐλογία - Saluatio exa-

Quò ad nomina, quibus in salutationibus vtimur, illa vel sunt propria (vt Grammatici lo-

Quò ad nomina, quibus in salutationibus vtimur, illa vel sunt propria (vt Grammatici lo-

Quò ad nomina, quibus in salutationibus vtimur, illa vel sunt propria (vt Grammatici lo-

Quò ad nomina, quibus in salutationibus vtimur, illa vel sunt propria (vt Grammatici lo-

Quò ad nomina, quibus in salutationibus vtimur, illa vel sunt propria (vt Grammatici lo-

populos varia fuerunt atq; multiplices, quarum exempla quedam proponam. Apud Hebraeos hu-
iusmodi ferè fuerunt salutandi formulae. Angelus Gedeonem frumentum exultantem salutavit
his verbis. Iehoua tecum vir fortis. Iudic. 6. Sic Boaz messorum suos his verbis salutavit, Domi-
nus vobiscum: cum illi responderunt, Benedicat tibi Iehoua. lib. 2. ver. 4. Eadem salutandi for-
ma angelus coram Maria virgine usus est. χαίρει καὶ χαίρει τῷ υἱῷ, ὁ κύριος μετὰ σοῦ. Christus
hac sepe salutandi formula usus est, Pax vobis, & eandem discipulis suis praescripsit Matth. 10.
Ingressi domum aliquam, salutare eam dicentes, εἰρήνη τῷ οἴκῳ τῆς τοῦ, id est, pax sit huic domui.
Hebraica huius salutationis multa exempla in sacris litteris reperiuntur, ubi voce שָׁלוֹם Scha-
lom, hoc est, pacis omne boni genus intelligitur. Sic Sunamitis illa ad Eliseum profectura vi-
rum suum ante discessum salutavit, inquit, Schalom, id est, pax est, vale; 2. Reg. 4. v. 23. tam-
etsi verbum illud alij aliter interpretantur. A Schalom quoque, salus latinum videtur esse de-
rivatum, & inde saluatio. Hodie quoque iudaei, & Turcae hac pacis voce utuntur in salutando, et
resalutando. Nam ut ex praepotore meo Rabbi Menahem olim intellexi, is qui salutavit, solet di-
cere, Salemaleck, hoc est, pax tibi: cui resalutans respondet, Veleck Salem. Et tibi pax. Huic
similis est verba illa nostra salutationis forma. Gott grüß dich / & grüß dich Gott:
id est, Deus te gratiet, ut ita loquar, hoc est, gratiam suam atq; salutem tibi largiatur. Nam vo-
cabulum grüß, id est, saluatio, & grüßen / hoc est, salutare, a latino vocabulo gratia vide-
tur proflexisse: quo similiter atque pacis nomine in sacris litteris quodvis boni atq; salutis generis
intelligitur. Apud Graecos in salutationibus & antiquissimum, & usitatissimum est χαίρει vo-
cabulum. Eustath. in Od. A. in illa verba,

A Schalom He-
breo salus vi-
detur denomi-
nata.
Grüßen a
gratia.

Χαίρει.

Χαίρει ἔχει, παρ' ἀμμοῦ φιλήσει, inquit, ἐθ' ὡς ἔπιθωρεῖν τοῖς ἑνεζομένοις τὸ χαίρει ἔχει-
vi, inde nomen χαίρει etiam epistolis apud posteriores praepositum fuit. Paulus quoque scribens e-
pistolis, cum in exordio, cum etiam in fine salutationes affixit: Suidas contra illos hallucinari,
inquit, qui hunc morem epistolis inscribendi χαίρειν a Cleone primum (de quo etiam Aristoph.
Scholiastes in Nubibus) voluit usurpatum fuisse, esse enim antiquissimum. Ibidem Cleonem χαί-
ρειν, Platonem εὐχαρίστην, Epicurum εὐαγέην, litteris suis inscribere fuisse solitos, testatur: ad-
dit Aristoph. Scholiastes, Pythagoras τὸ ὑμαίρειν usurpasse. Suidas χαίρειν τὸ ἔστι εὐαγέ-
γῶπος ἢ ἀπαλλασσομένην, ἢ εὐσεργαμένην, hoc est, fuit appellatio, seu saluatio discedentium,
aut advenientium: positum etiam fuit in principio epistolarum. Idem auctor docet, veteres vocem
usurpasse non modo, quando primum conveniebant, ut nunc quoque, sed etiam discedentes, & ἀντι-
τὸ ὑμαίρειν, & ἔρρωδι, χαίρειν ἀναλέγοντο ἀλλήλους: quemadmodum aves quoque, eodem teste,
τὸ χαίρει, καὶ τὸ εὐαγέστην, καὶ τὸ εὐδελως ab hominibus edocere precantur, nescientes quid di-
cant, nec affectu aliquo erga homines praedita. Haec ille. Hodie praefecti multorum hominum sine vi-
lo vel intellectu, vel amoris affectu, se invicem, avium illarum instar, salutant. Apud Aristoph.
in Pluto. χαίρειν μὲν ὑμῶς ἔστιν ὡς ἀνδρες ἀνθρώπων, ἀρχαῖον ἢ δὴ εὐσεργαμένην, ἢ εὐαγέστην.
Ἄσπασμα δ' ὅτιν' εὐαγέτως ἦναι τε, ex hoc quoque loco constat verbum χαίρειν in salutationi-
bus fuisse antiquissimum, pro quo Chremes dicit se malle uti verbo ἀσπασμα, seu recentiore. La-
tini porro suas quoque habuerunt tam in congressu, quam in digressionem peculiarem salutandi formas.
In congressu duplici ferè verbo uti sunt, vno mane, Ave nimirum (quod teste Festo, & cupere si-
gnificat, forsitan ab Heb. Iuab. id est, cupiuit, desideravit, et gaudere) altero vespere, quod fuit Sal-
ve. Hoc manifestè colligitur ex his Dionis Cassij verbis de Adriano Imperatore. Hadrianus,
inquit, iudices salutavit, non dicens Ave, quae matutina erat saluatio: sed vespertino usus verbo
Salvete, inquit. Vale autem in digressionibus fuit usurpatum. Verumque autem, nempe Vale, atq;
Salve, coniungebant veteres, discedentes ab ijs quos nunquam visuri essent. Plaut. in Curcul.

Ave, salve.

Vale.

Vale & salve.

—vale, atque salve,

Nam & operam & pecuniam benignè praebuisti.

In Cistellaria,

Quando ita tibi lubet, vale, atq; salve.

In Mercat.

Lumen superum, inferumque salve, simul autem vale.

In Captivis,

Vale, atq; salve, etsi aliter ut dicam, meres

Tu Ari-

Tu Aristophontes, de me ut meruisti, ita vale.

Quin ita salvere, & valere iubebant mortuos. Virgil.

Salve sancte parens, iterum salvere recepti:

Ne quiquam cineres, &c. Et iterum lib. 11. Aeneid.

—Salve aeternum mihi maxime Palla,

Aeternumque vale.

Haec inde novissima verba appellat, ut lib. 6.

Lustravitque viros, dixitque novissima verba.

Seruius, Id est, licet: nam

Vale dicebatur post tumuli peracta solennia. Idem interpret in verba illa Aeneid. 11. paulò ante
citata, Varro in libris Logistoricis dicit, ideò mortuis salve, & vale dici, non quòd valere, aut sal-
vi esse possint (melius nos Christiani) sed quòd ab his recedimus, eos nunquam visuri. Hinc ortum
est, ut etiam maledicti significationem interdum Vale obtineat, ut Terentius.

Vale interdum
maledicti signi-
ficationem habet.

Valeant qui inter nos dissidium volunt, hoc est, ita a nobis discedant, ut nunquam ad no-
strum revertantur aspectum. Ergò quum mo reuo dicitur Vale, non etymologia consideranda est,
sed consuetudo, quòd nullis vale dicitur, nisi a quibusdam recedamus. Haec ille. Haec de saluta-
tione verbali, hoc est, quae fit verbis.

Omnes porro haec salutandi formulae, quibus alij alijs bene precamur, vel fiunt in sacris, ac re-
diuina administranda, siue in sacris caeteribus, atque concionibus: vel in communi & quotidiana
vita consuetudine, de quibus nunc potissimum agimus. Quòd ad illas, quae fiunt in sacris, illarum
nis formula.

exemplum perfectissimum habes Num. 6. Deus namque ipse certam quandam, et quidem egregiam
benedicendi seu salutandi formam sacerdotibus praescripsit, qua illi in sacrorum administratione
uti fuerant. Loquere, dicit Deus Moysi, ad Aaronem, & filios, sic benedicetis filiis Israel, di-
cetisque ad eos, Benedicat tibi Dominus, custodiat te, illuminet faciem suam super te, & misereat-
ur tui. Levet Dominus faciem suam super te, & ponat te in pace. Ponent nomen suum super fi-
lios Israel, & ego benedicam eis. En hic habes quasi prototypum, fontem atque caput omnium
tam sacrarum & solennium, quam vulgarium benedictionum, precationum, salutationum, omi-
nationum faustarum, quibus homines uti solent. Solenni illa atque sacra salutationis formula
bodit quoque, sacrorum antistites, ante & post sacras conciones, remque diuinam, uti consueverunt.

Vulgares salu-
tationes

Hae quoque referendae salutationes illae Apostolicae in epistolarum principio atque fine. Quòd au-
tem ad vulgares illas salutationes attinet, quae in communi vita consuetudine usurpantur, illae
rursus varia sunt, atque multiplices, ac proinde varie quoque, vel secundum hominum congressum
atque digressum, vel secundum tempora, vel secundum varias actiones, illarumque euentum vel se-
cundum vel aduersum, alias denique circumstantias distingui possunt. Exemplorum quorundam,
praesertim germanicorum, appositione rem illustrabimus. In congressu, ut Heb. Pax tibi; Domi-
nus sit tecum: Latine, Salve: Germ. Gott grüß dich / bis Gottwillkommen / oder willkommen:
Gall. Dieu vous garde. In digressu, Graecè ἐρρωσο: Latine, Vale: Germ. Gott behüt
dich: Gall. a Dieu, a Dieu vous commande: Allobroice, adissuo. Secundum tempora, ut mane,
diem faustum: vespere, vespere: nocte, nocte nobis invicem precamur: Guten morgen: Ein
guten tag: Ein guten abend: Ein gut nacht. Gall. bon iour, & bon an: bon soir: bone
nuict, bon di, bona sera, bona notte, &c. Sic inuenit nouo anno: Gott gáb dir ein gut glück:
baffrig jar / Gott gáb dir vil güteri: noua inuenit hebdomada, Ein güte wochen, vel
licantes etiam nonnunquam nobis invicem aurem. Secundum varias actiones atque fortunat,
seu euentus: Vi iter inituro dicimus: Gott wölle dich beileiten / dein gleid smann seyn /
Wölle Gott daß wir bald mit fröuden wider zúsamem kommen. Redeunti,
bis Gottwillkommen. Ei qui balneauit, Gott gesegne dir dein bad / den leyb / vñ
die trünck. Qui filiolo auctus est, Gott seye gelobt daß du gerey cher bist. Ei quae pe-
perit, Gott seye gelobt daß er dich entbunden hat. Qui nouam inducit vestem, mit
lieb verschieffen / mit gesundbeit verbrächent. Opus facientibus, Gott bálffeuch.
Munus, aut honorem adepto, Gott gáb dir vil glück zú deinen ehren. Epulantibus, Be-
ne precandi formulae Graecis familiares sunt, ferè huiusmodi, χαίρειτε δεῖν πρὸς τὸς, εὐμαρπέτη
τοῦ τοσούτου, &c. Gott gesegne euch das essen / Gott ehrt das glock. Lagentibus,
Gott ergeze dich deines leids. Egrotanti, Gott tröste vnd stercke dich / Gott

volle es betteren. Sunt ita salutationes vel gratulatoria ob prosperam fortunam: vel conso-

DE SALVTATIONIBVS: QVAE VEL TOTIVS CORPORIS, VEL CERTARVM EIVS PARTIVM quodam gestu, motu, contactu, atque deosculatione fiunt. De earundem vsu & abusu.

CAPVT XXXII.

Salutatio realis in salutationum realiu diuisio.

UNC consequens est, ut de reali, siue malis appellare, caeremoniali salutatione scri-

Capitis gestus in salutationibus.

Primò autem de ijs agemus salutationum generibus, quæ sine eius, qui salutatur, contactu fi-

Mos aperto capite salutandi.

ut. Huiusmodi est capitis, ut ab illo potissimum exordiar, certus quidam motus atque habitus.

Dracule principis Valachia seuitia. Pilei caput aperire nolentium clavis affixi capiti. Mendicorum & valetudinariorum epilantium concretio.

Dracule principis Valachia seuitia. Pilei caput aperire nolentium clavis affixi capiti. Mendicorum & valetudinariorum epilantium concretio.

Salutationes manibus fieri solite.

Manibus quoque salutationes, atque supplicationes sacræ pariter atque prophana fieri olim

se facere putabant. Apud Persas honoris genus erat, coram digniore in Coras, hoc est, vestium

Huc præterea pertinet γονυλάσια, hoc est, genuflexio, siue geniculatio, cuius ut nunc, ita olim in salutationibus honorificis creberrimus vsus fuit.

Huc etiam refertur totius corporis prostratio in terrâ, quam nonnulli verbo Hebr. תחתיה Totius corporis

His postremò addam, quæ Mercerus prænotione præcipit, quæ obsequium, de verbis quibusdam

dicis significatum eodem reducetes, hinc illud Iosephi Gen. 41. 43. quamuis alie sine huius vocis expositiones. ... Caraa curuare se, incuruare se, facie & corpore in terram prosterui, ...

Salutationes cum contactu. Quod ad salutationes, quae sunt cum apprehensione siue contactu eorum qui salutantur, illa ve hodie: ita olim quoque multiplices fuerunt, secundum varia corporis membra, quae veteres in salutationibus attingere, apprehendere, atque etiam exosculari consueverunt. ...

Osculandi genera. ut a superioribus partibus siue membris corporis, ad inferiora progrediar, mentum attingere eius, qui salutatur, moris olim fuisse, ex illo Homeri versu Od. 7. ...

Et Il. a. de Theide, Καὶ ῥά περὶ οὐδ' αὐτοῖο καθέζετο, καὶ λάβε γένοιτο Σκευή, δεξιτερῆ δ' ἄρ' ὑπ' ἀνδρεῶν ἔλασσα.

Sic Eumaeus, & Dolius Vlyssis serui, caput & humeros domini osculantur. & item Vlysses eorū. Sic Od. 7. ...

Καὶ χυτειὸν ἀγαπαζόμενοι κεφαλῶν τε, & ὤμων: Ὡς δ' αἰπῶς κεφαλῶς, καὶ χεῖρας ἔκυσσε. Sic Od. 7. ...

Μητὴρ δ' Ἀμφιδέην μητρὸς ᾤξειπύσ' Ὀδυσῆ, Κῦσ' ἀγαμὴν κεφαλῶν τε καὶ ἀμφοφάσα καλὰ.

Et Od. π. Eumaeus Telemachum aduenientem excipiens, Κῦσε ἦ μιν κεφαλῶν τε, καὶ ἀμφοφάσα καλὰ, Χεῖρας τε ἀμφοτέρας, θαλερὸν ἦ οἱ ἔκυσσε δάκρυ.

Ὡς ἦ πατὴρ ὄν παῖδα φιλαφρονέων ἀγαπάσει Ελθόντ' εἰς ἀπίης γαίης δεκάτη ἐνιαυτῶ

Μέτρον πληυγέτον, τῶν ἄλλα πολλὰ κερήσει, Ὡς τότε Τηλέμαχον ποιεῖ δ' ἑὰ δίας ὑφορβός

Πάντα κῦσεν ᾤξειπύς ὡς οὐ θανάτοιο θυρόντα.

Confer hunc locum, cum illo in Evangelio patris filium suum perditum peregrè redeuntem, atque penitentem excipientis. Eustath. in hunc ipsum locum, hoc, inquit, Eumaeus facit non tanquam seruus, nam seruorum non erat ambos oculos osculari: sed veluti aliquis sanguinis propinquitate coniunctus, id quod sequens similitudo docet, quia paternus quidam affectus Eumaei erga Telemachum ceteri filium exprimitur.

Deinde manuum, praesertim dextrae, apprehensione, atque exosculatōne se inuicem veteres salutare consueverunt, atque etiam pacta atque foedera inire. Paulo ante dicitur, quomodo Vlysses seruorum suorum caput, atque manus exosculatus sit. Sic ibidem Vlysses serui Dolij dexteram exosculatur, ...

Salutatio fieri solita manuum apprehensione se inuicem veteres salutare consueverunt, atque etiam pacta atque foedera inire. Paulo ante dicitur, quomodo Vlysses seruorum suorum caput, atque manus exosculatus sit. Sic ibidem Vlysses serui Dolij dexteram exosculatur, ...

Ὡς ἄρ' ἔφη, Δόλιε δ' εὐθύς χεῖρας πετάσας, Ἀμφοτέρας, Ὀδυσσεὺς ἦ λαβὼν κῦσε χεῖρ' ἐπὶ καρπῶ.

Item Il. ω. — ἀρχὴ δ' ἀεγὰς Χερσὶν Ἀχιλλεὺς λάβε γένατ' αὖ καὶ κῦσε χεῖρας.

Plutarchus in Cat. Vitae. ὑποπθέντων τὰς χεῖρας, hoc genus honoris, quod milites Catoni ex provincia redeunti exhibuerunt, Imperatoribus tantum, ijsque per paucis tunc temporis tributum fuisse, idem auctor testatur. M. Livius, & Cl. Nero Consules, ob rem aduersus Hasdrubalem ad Metaurum prosperè gestam, decreto patrum Romam vno tempore ambo venerunt. Eos vniuersa multitudo non solum salutauit, sed dexteras etiam vitricas, quae Romano populo salutem peperissent, certatim osculati sunt ciues, ut testis est Sabellicus lib. 5. Aeneid. 5. Seneca. Hos ego deprehendam alienorum seruorum osculantes manum. Cornel. Tacit. de Nerone: Ad genua ipsius

aduloui, & dextram osculis fatigare. Obseruandam quoque hic est, fuisse apud veteres osculi quoddam genus, quo solebant pueri parentes, aut alios, vel amantes inter se, alterius auribus manus apprensas, apprehensis, osculari. De quo Canterus lib. 1. nouarum lectionum cap. 17. ex veterum monumentis haec tradidit cognitu incunda. Hoc osculi genus, inquit, veteres χύσαν, siue ollā vocabant: credo quod in eo gestu ut caput ollae, ita aures anserum speciem referre viderentur. Ac Graecum quidem huius rei exemplum adferi primum Iul. Pollux lib. 10. cum de coqui instrumentis differens,

Mos osculandi aduloui, & dextram osculis fatigare. Obseruandam quoque hic est, fuisse apud veteres osculi quoddam genus, quo solebant pueri parentes, aut alios, vel amantes inter se, alterius auribus manus apprensas, apprehensis, osculari. De quo Canterus lib. 1. nouarum lectionum cap. 17. ex veterum monumentis haec tradidit cognitu incunda. Hoc osculi genus, inquit, veteres χύσαν, siue ollā vocabant: credo quod in eo gestu ut caput ollae, ita aures anserum speciem referre viderentur. Ac Graecum quidem huius rei exemplum adferi primum Iul. Pollux lib. 10. cum de coqui instrumentis differens,

χύσαν, siue ollā vocabant: credo quod in eo gestu ut caput ollae, ita aures anserum speciem referre viderentur. Ac Graecum quidem huius rei exemplum adferi primum Iul. Pollux lib. 10. cum de coqui instrumentis differens,

χύσαν, siue ollā vocabant: credo quod in eo gestu ut caput ollae, ita aures anserum speciem referre viderentur. Ac Graecum quidem huius rei exemplum adferi primum Iul. Pollux lib. 10. cum de coqui instrumentis differens,

χύσαν, siue ollā vocabant: credo quod in eo gestu ut caput ollae, ita aures anserum speciem referre viderentur. Ac Graecum quidem huius rei exemplum adferi primum Iul. Pollux lib. 10. cum de coqui instrumentis differens,

χύσαν, siue ollā vocabant: credo quod in eo gestu ut caput ollae, ita aures anserum speciem referre viderentur. Ac Graecum quidem huius rei exemplum adferi primum Iul. Pollux lib. 10. cum de coqui instrumentis differens,

χύσαν, siue ollā vocabant: credo quod in eo gestu ut caput ollae, ita aures anserum speciem referre viderentur. Ac Graecum quidem huius rei exemplum adferi primum Iul. Pollux lib. 10. cum de coqui instrumentis differens,

χύσαν, siue ollā vocabant: credo quod in eo gestu ut caput ollae, ita aures anserum speciem referre viderentur. Ac Graecum quidem huius rei exemplum adferi primum Iul. Pollux lib. 10. cum de coqui instrumentis differens,

rens, haec ἐν παρόδῳ interserit: εἰδέναι δ' ἐφ' αὐτῶν, ὅτι καὶ χύσαν φιλήματα ἔω εἶδος, ὅπότα τὰ περὶ αὐτῶν φιλοῖν, ἢ ἄπειρον ἐπιλαμβάνοντα. Ἐποδηλοῖ δ' εὐνία ἔναντια, ...

λαβῆσαι τ' ὅτων φίλησον τ' χύσαν. Qui versus Latine sic reddi potest: Ollam prehensis osculator auribus.

Aliud deinde apud Theocritum ὁδοιποροῖς inuenimus: ἐν ἔργῳ ἀλκίπρασ, ὅτι με πρῶτα ἐν ἐφίλασε

Τῶν ὅτων κατὰ τοῖς, ὅκα οἱ τὰν φάσαν ἔδωκα.

Quin & Clemens Alexandrinus huius consuetudinis, etiam suo tempore usitatae, meminit lib. ἀσπασμῶς Stromatum 7. causam interim reddens mysticam. Sic enim ait: ἐν ἐν εἰκῇ τοῖς παιδίοις ᾤξασθαι. Graecis pro-

καλοῦμεθα, τῶν ὅτων λαμβανόμενοι φιλεῖν τὰς προσήκοντας, τὸ δὲ λήπης ἀνιπτόμενοι, δι- priè quid.

ἀποῆς ἐγγυρεῖται τ' ἀρχαῖος τ' σωμαδισσιν, &c. Meminit & Plutarchus initio libelli περὶ τῆς αἰσεῖν. Inter Latinos autem hoc osculi genus expressit primum Plautus in Pænulo, ubi Milphio seruus Adelphosio meretrici sic adblanditur:

Sine te exorem, sine te prendam auriculis, sine dem suauium. Et in Asinaria Leonida ad Phileonium inquit: Prehede auriculis, compara labella cum labellis.

Tibullus deinde lib. 2. inter felicitis anni euentus hunc quoque annumerat: Et foetus matrona dabit, natusque parenti

Oscula comprehensis auribus eripiet. Malè enim legitur in exemplaribus, Oscula compressis naribus eripiet. Denique apud Italos hodieque istum osculandi morem in usu esse, quidam referunt.

Quod ad manuum apprehensionem siue contactum, eius multa admodum exempla extant Eustathius in illud Od. 7. Χερσὶν ἦσάροντο. exponit ἀπὸ τοῦ ἐπεσῶντο, καὶ εἰλικον δὲ δεξιῶ-

σεως εἰς ἑαυτῶν, καὶ τοιοῦτον αἰετῶς παλαιοῖς κυρίως ὁ ἀσπασμῶς. ἐστὶ δὲ καὶ νῦν πολλοὺς τ' εἰς ἑθῶν ἰδ' εἶν ἐν τῶ ἀλλήλοισι δεξιῶντα, τετανύντας τῶ χεῖρι, καὶ τὰτε σήθη πελαζόν-

τας, καὶ τὰς χεῖρας ἐπιπυρῶντας, καὶ εἰς κύκλον ἀδιάρχοντας, καὶ ἀεὶ πλεονάζοντες ἡρέμα, καὶ ὅτι τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἀσπασμῶς ἀπὸ τοῦ ἀσάσαι. Hinc ergo constat ἀσπασμῶν ἡρῶν ἐν ἑσπερίῳ ἑλίαν salutationem dici, quae fit manibus: hinc paulò post addit, καὶ εἰρηται τὸ χε σὶν ἀσάσαι πρὸς δεξιῶν ἢ ἄλλοις ἀσπασμῶν. Idem in illud Il. φιλῶν ἢ προστῶν, εἶλε πατρὸς, &c. interpretatur πρὸς ἑαυτῶν ἔλασεν, ὅ καὶ ἀσάσαι λέγεται ὅτι πρὸς ἑαυτῶν ἀσάσαι. Item in illud Od. 7. Vlysses Autolyces & eius filij.

Χερσὶν ἦσάροντο ἢ ἐπὶ τῶν ἐπιπέσῶντο, καὶ εἰλικον δὲ δεξιῶ-

σεως εἰς ἑαυτῶν, καὶ τοιοῦτον αἰετῶς παλαιοῖς κυρίως ὁ ἀσπασμῶς. ἐστὶ δὲ καὶ νῦν πολλοὺς τ' εἰς ἑθῶν ἰδ' εἶν ἐν τῶ ἀλλήλοισι δεξιῶντα, τετανύντας τῶ χεῖρι, καὶ τὰτε σήθη πελαζόν-

τας, καὶ τὰς χεῖρας ἐπιπυρῶντας, καὶ εἰς κύκλον ἀδιάρχοντας, καὶ ἀεὶ πλεονάζοντες ἡρέμα, καὶ ὅτι τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἀσπασμῶς ἀπὸ τοῦ ἀσάσαι. Hinc ergo constat ἀσπασμῶν ἡρῶν ἐν ἑσπερίῳ ἑλίαν salutationem dici, quae fit manibus: hinc paulò post addit, καὶ εἰρηται τὸ χε σὶν ἀσάσαι πρὸς δεξιῶν ἢ ἄλλοις ἀσπασμῶν. Idem in illud Il. φιλῶν ἢ προστῶν, εἶλε πατρὸς, &c. interpretatur πρὸς ἑαυτῶν ἔλασεν, ὅ καὶ ἀσάσαι λέγεται ὅτι πρὸς ἑαυτῶν ἀσάσαι. Item in illud Od. 7. Vlysses Autolyces & eius filij.

Χερσὶν ἦσάροντο ἢ ἐπὶ τῶν ἐπιπέσῶντο, καὶ εἰλικον δὲ δεξιῶ-

σεως εἰς ἑαυτῶν, καὶ τοιοῦτον αἰετῶς παλαιοῖς κυρίως ὁ ἀσπασμῶς. ἐστὶ δὲ καὶ νῦν πολλοὺς τ' εἰς ἑθῶν ἰδ' εἶν ἐν τῶ ἀλλήλοισι δεξιῶντα, τετανύντας τῶ χεῖρι, καὶ τὰτε σήθη πελαζόν-

τας, καὶ τὰς χεῖρας ἐπιπυρῶντας, καὶ εἰς κύκλον ἀδιάρχοντας, καὶ ἀεὶ πλεονάζοντες ἡρέμα, καὶ ὅτι τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἀσπασμῶς ἀπὸ τοῦ ἀσάσαι. Hinc ergo constat ἀσπασμῶν ἡρῶν ἐν ἑσπερίῳ ἑλίαν salutationem dici, quae fit manibus: hinc paulò post addit, καὶ εἰρηται τὸ χε σὶν ἀσάσαι πρὸς δεξιῶν ἢ ἄλλοις ἀσπασμῶν. Idem in illud Il. φιλῶν ἢ προστῶν, εἶλε πατρὸς, &c. interpretatur πρὸς ἑαυτῶν ἔλασεν, ὅ καὶ ἀσάσαι λέγεται ὅτι πρὸς ἑαυτῶν ἀσάσαι. Item in illud Od. 7. Vlysses Autolyces & eius filij.

Χερσὶν ἦσάροντο ἢ ἐπὶ τῶν ἐπιπέσῶντο, καὶ εἰλικον δὲ δεξιῶ-

σεως εἰς ἑαυτῶν, καὶ τοιοῦτον αἰετῶς παλαιοῖς κυρίως ὁ ἀσπασμῶς. ἐστὶ δὲ καὶ νῦν πολλοὺς τ' εἰς ἑθῶν ἰδ' εἶν ἐν τῶ ἀλλήλοισι δεξιῶντα, τετανύντας τῶ χεῖρι, καὶ τὰτε σήθη πελαζόν-

τας, καὶ τὰς χεῖρας ἐπιπυρῶντας, καὶ εἰς κύκλον ἀδιάρχοντας, καὶ ἀεὶ πλεονάζοντες ἡρέμα, καὶ ὅτι τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἀσπασμῶς ἀπὸ τοῦ ἀσάσαι. Hinc ergo constat ἀσπασμῶν ἡρῶν ἐν ἑσπερίῳ ἑλίαν salutationem dici, quae fit manibus: hinc paulò post addit, καὶ εἰρηται τὸ χε σὶν ἀσάσαι πρὸς δεξιῶν ἢ ἄλλοις ἀσπασμῶν. Idem in illud Il. φιλῶν ἢ προστῶν, εἶλε πατρὸς, &c. interpretatur πρὸς ἑαυτῶν ἔλασεν, ὅ καὶ ἀσάσαι λέγεται ὅτι πρὸς ἑαυτῶν ἀσάσαι. Item in illud Od. 7. Vlysses Autolyces & eius filij.

Χερσὶν ἦσάροντο ἢ ἐπὶ τῶν ἐπιπέσῶντο, καὶ εἰλικον δὲ δεξιῶ-

σεως εἰς ἑαυτῶν, καὶ τοιοῦτον αἰετῶς παλαιοῖς κυρίως ὁ ἀσπασμῶς. ἐστὶ δὲ καὶ νῦν πολλοὺς τ' εἰς ἑθῶν ἰδ' εἶν ἐν τῶ ἀλλήλοισι δεξιῶντα, τετανύντας τῶ χεῖρι, καὶ τὰτε σήθη πελαζόν-

τας, καὶ τὰς χεῖρας ἐπιπυρῶντας, καὶ εἰς κύκλον ἀδιάρχοντας, καὶ ἀεὶ πλεονάζοντες ἡρέμα, καὶ ὅτι τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἀσπασμῶς ἀπὸ τοῦ ἀσάσαι. Hinc ergo constat ἀσπασμῶν ἡρῶν ἐν ἑσπερίῳ ἑλίαν salutationem dici, quae fit manibus: hinc paulò post addit, καὶ εἰρηται τὸ χε σὶν ἀσάσαι πρὸς δεξιῶν ἢ ἄλλοις ἀσπασμῶν. Idem in illud Il. φιλῶν ἢ προστῶν, εἶλε πατρὸς, &c. interpretatur πρὸς ἑαυτῶν ἔλασεν, ὅ καὶ ἀσάσαι λέγεται ὅτι πρὸς ἑαυτῶν ἀσάσαι. Item in illud Od. 7. Vlysses Autolyces & eius filij.

Χερσὶν ἦσάροντο ἢ ἐπὶ τῶν ἐπιπέσῶντο, καὶ εἰλικον δὲ δεξιῶ-

σεως εἰς ἑαυτῶν, καὶ τοιοῦτον αἰετῶς παλαιοῖς κυρίως ὁ ἀσπασμῶς. ἐστὶ δὲ καὶ νῦν πολλοὺς τ' εἰς ἑθῶν ἰδ' εἶν ἐν τῶ ἀλλήλοισι δεξιῶντα, τετανύντας τῶ χεῖρι, καὶ τὰτε σήθη πελαζόν-

τας, καὶ τὰς χεῖρας ἐπιπυρῶντας, καὶ εἰς κύκλον ἀδιάρχοντας, καὶ ἀεὶ πλεονάζοντες ἡρέμα, καὶ ὅτι τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἀσπασμῶς ἀπὸ τοῦ ἀσάσαι. Hinc ergo constat ἀσπασμῶν ἡρῶν ἐν ἑσπερίῳ ἑλίαν salutationem dici, quae fit manibus: hinc paulò post addit, καὶ εἰρηται τὸ χε σὶν ἀσάσαι πρὸς δεξιῶν ἢ ἄλλοις ἀσπασμῶν. Idem in illud Il. φιλῶν ἢ προστῶν, εἶλε πατρὸς, &c. interpretatur πρὸς ἑαυτῶν ἔλασεν, ὅ καὶ ἀσάσαι λέγεται ὅτι πρὸς ἑαυτῶν ἀσάσαι. Item in illud Od. 7. Vlysses Autolyces & eius filij.

atq; animum presentis pignore firmat.

Si prædones quidam, teste Val. Max. lib. 5. cap. 5. Scipionis Africani in ædes intronissi, dextera cupide apprehenderunt, ac diu osculati, positos ante vestibulum donis, quæ deorum immortalium numini consecrari solent, læti, quia Scipionem vidisse contigisset, ad lares proprios reuertunt. Trebellius Pollio testis est, Gallienum matronas ad consulatum suum rogasse, ipsedemq; manum sibi osculantibus quaternos aureos sui nominis dedisse. Huc quoq; pertinet lepida admodum illa historia de Amalafunta regina Longobardorū, Theodorici regis Italia filia. Illa enim cum post regis sui mortem liberis carens, prudenter ac grauiter regnum administraret, & magno apud subditos in honore, atq; gratia esset, tandemq; ei a proceribus oblata esset libera facultas ex proceribus aliquem sibi regem atq; maritum eligendi, eiq; nubendi, accersit ad se quendam eximiam atq; spectatam virtutis virum, Theodatum nomine. Is cum se ad aliquod regni negotium vocari putasset, obuiam prodeunte ei regina, de equo desiliit, seq; incurruauit osculaturus eius manū. Cui illa subridens respondit: Non manum, sed faciem oportere eum osculari, quo indicabat illum non iam subditum, sed maritum regemq; fore. Ab hoc illa ingratisimo marito tandem in Vulsinensis lacus insulam relegata, in balneo strangulata fuit, vt auctor est Bonfinius lib. 7. Decad. 1. & Ritius li. 1. Reg. Hisp. & Paulus Diaconus, Salutationis inditium antiquitatis fuisse dextera iunctam dexteræ. Varro, atq; etiam Callimachus in Ætjjs testatur. Vnde Virgil. in eandem sententiam Æneam inducit cum patre in Elysjs loquentem ita queri. Cur dextera iungere dextram non datur? In hunc sanè diem mos hic perdurat, vt hospites peregrinos, & quoscunq; notos peregrè venientes, dexterarum coniunctione saluemus. Plinius, quandam esse in dextera religionem vel inde apparet, quod oculis auersa appetitur. Qui adorant, inquit Hieronymus Apolog. 1. in Ruffinum, solent manum deosculari, & capita summittere, quod se Iob elementis & idolis fecisse negat. Vnde Hebræi deoscultationem, pro veneratione vsurpant: eiusmodiq; loquendi forma, inquit Pierius in Hieroglyph. per totam iam Italiam, ex quo Hispanos in dominationem admisisimus, inoleuit, cum prius id honoris non nisi Pontificibus deberetur. De hac manus, & suas ori labijsq; adnotas (vnde forsã adoratio dicta, licet Nonius eam ab ador deducat) & aliter osculandi consuetudine cũ superstitionis, tum civilis honoris ergo, vide pulchra apud P. Pithecom Aduersar. lib. 1. cap. 7. vbi cum prophana, tum sacræ scripturæ quædam loca Iob. 30. 13. Reg. ca. 19. Ecclesiast. cap. 29. explicantur. Ammianus rerum gestarum lib. 21. Nebridium, qui contra Constantium vnus omnium iurare noluerat, metu militum, qui ferrum in hominē strinxerant, ad Iulianum profugisse, suppliciterq; iurasse, vt timoris leuandi causa ei dexteram porrigeret, Cui Iulianus: Ecquid, ait, præcipuum amicis seruabitur, si tu dexteram attigeris meam? Mos verò adhuc est, inquit Pierius in suis Hieroglyph. nostris præsulibus in admittendis in clientelam amicis manum porrigere exosculandam, quod firmum quasi fœderis, & conciliationis signum habetur. Dextra, inquit Isidor. vocatur a dando: ipsa enim pignus pacis datur, ipsa fidei testis, atq; salutis adhibetur, & hoc est illud apud Tullium. Fidem publicam iussu senatus dedi, hoc est, dexteram. Vnde & Apostolus dicit, Iacobus & Ioannes dexteras dederunt mihi. Porro de manus, atq; dextera significationibus, atque vsu in salutationibus, in rebus diuinis, in amicitijs, fœderibus, atq; pace contrahenda, sancienda atq; confirmanda, vide plura apud Pierium lib. 15. In Nebulis Aristoph. ait: κὺ σὸν με, καὶ τὴ χεῖρα δὲ δὲ τῶ δέξιαν, Vbi interpret. εἶθε δ' ἐπιτίσει, καὶ σιωθῆκαίς βεβαίαις τὰς δεξιάς διδόναι ἀλλήλοις.

Historia.

Deoscultatio, pro veneratione.

Genua atq; pedes attingendi, exosculandi, ad illos procumbendi mos.

Venio ad genua, atq; pedes, ad quæ procidere, siue procumbere, ea attingere, exosculari deniq; veteres in salutationibus, atq; supplicationibus consueuerunt. Exempla apud Homerum multa occurrunt. Vt Od. N. vbi Ulysses Palladi pastoris similitudinem præ se ferenti supplicat, — τὸ ἵδ' ἔγωγε Εὐχομαι ὡσεὶ θεῶν, καὶ σὸς φίλα γέναθ' ἱκασθῶ. Et Il. α. de Thetide, Καὶ πα παρ' ἐγὼ αὐτοῖο καθεῖστο, καὶ λάβε γέγων, Σκαίη, δεξιτερῆ δ' ἀρ' ὑπ' ἀνδρεῶν, & ἔλεσα. Od. δ. Τένεκα νυῦ τὰ σά γέναθ' ἱκαίωμα, αἰκ' ἐθέληθα. Eustath. Ἰκω, ἱκατέω, periphrasis est τῆς γένειαι. Item, Il. ω. Γένων ἀψάμενοι λιταυέσομεν, αἰκ' ἐλεήσον Omnino sapè apud Homerū γένωσιue γένωλαβεῖν, ἔλεῖν, ἀψάσθαι, hoc est genua tangere, apprehendere,

tendere, vsurpatur in supplicationibus, & aliquando metonymicòs hic ipse gestus pro supplicatione accipitur. Itē ἱκατέω, siue ἱκαίω, ἱκαίω, ἀνταδὲ θεῶν, γένειαι γένωλαβεῖν, ἱκαίω, ἱκαίω, & λιταυέω, seu ἱκατέω, accipitur, ab habitu supplicantium, qui se ad pedes eorum, quibus supplicant, abijciunt, ac illorum genua attingunt. Latine ingeniculare seu ingeniculari, congeniculare. Idem significant verba γονυκλίβειν, & γονυκλίβειν, γονυπέτειν, γονυκλίβειν, γονυπέτειν, & γονυκλίβειν, & γονυκλίβειν: quæ verba & genua flectere, genu succidere, procumbere, & ad alterius genua sese abijcere: & metonymicòs supplicare, seu deprecari, venerari, atq; honorare significant. Græci alibi idem vocant προσηπτεῖν γένασιν, vel εὐχῆς γένατα. Euripid. in Hecaba,

Προσηπτεῖ δ' οἰκῶς τῆ δ' Ὀδυσσεως γόνυ. Latini etiam id appellant genua prensare: Tacitus, attingere, ad ea manus tendere, Plin. genua amplecti, Virgil. Ad genua accidere, genibus aduolui, procumbere, procidere. Virgil. Æneid. 3.

— Et genua amplexus, genibusq; volutans. Idem Æneid. 10. Et genua amplexus (Homerus ἀψάμεν, & λαβών, ἔλεω) affatur talia supplex. Ouid. Metamorph. 9. Dicentem, genibusq; manus adhibere parantem. Idem 13. Metam. Genibus procumbere. Heb. צרעו Cara id est, curuauit sua crura, curuauit se pedibus, seu cruribus, (vnde צרעו צרעו צרעו crura a curuitate dicta) & differt a verbo Hirschbrauch, quod prosternere se in terram corpore & facie significat, et est non pedū, sed totius corporis, & faciei. vt vult Kimchi Psa. 95. A genibus repellere. Cic. in orat. post reditum in senatu. Tu, inquit, meum generum, propinquum tuum: tu affinem tuam, filiam meam, superbissimis & crudelissimis verbis a genibus tuis repulisti. Plautus in Rudente, Trachalio seruus,

— Per ego hæc genua te obtestor senex Quisquis es. D. cui in & tu ergo omite genua, & quid sit mihi expedi. Vnde colligitur seruum illum supplicem Damonis genua fuisse amplexū. T. Liuius lib. 45. Summitentemq; se ad pedes sustulit, nec attingere genua passus. Sueton. in Tyberio. Ac priusquam in capitolium flecteret, descendit e currū, seq; præuidenti patri (Augusto Cæsari) ad genua summissit. Idem de Tyberio. Adulationes ad eum auersatus est, vt neminem senatorum aut officij, aut negotij causa ad lecticam suam admiserit. Consularem verò satysfacientem sibi, ac per genua orare conantem ita suffugerit (retro fugerit, nolens a viro consulari adorari per genua) vt caderet supinus. Idem de Claudio Cæsare, quem gregarius miles extractum, præ metuq; ad genua sibi accidit Imperatorem salutauit. Apuleius li. 2. Huius diu manus deosculatus, & ipsa genua contingens, Miserere, ait, Sacerdos, miserere per cælestia sydera, &c. Sic vidua illa Sunamitis (2. Reg. 4.) cum ad Elisæum Prophetam venisset, sese ad illius pedes abiicit, illos apprehendit, a quibus seruus Gehazi illam summouere est conatus. Thebanus hunc supplicandi morem, atque religionem elusit, atq; irrisit. Nam cum pro quodam Gymnasijs principi supplicaret, procumbens coxam illius pro genibus attigit: principemq; præ fastu indignate. Quid, inquit, annon hæc tua sunt, vt genua? Sic, vt obiter hoc addam, iurantes apud Iudæos (est autem iusiurandum supplicationis quædam species) fœmur illius, cui se obligabant, solebant tangere, vt ex cap. 24. & 48. Genes. constat. Huc quoq; videtur referendum, quod Gen. 48. vers. 12. Iosephus dicitur ambos suos filios eduxisse a genibus eius, scilicet Iacobi, quæ forsã honoris, & reuerentiæ ergo illi amplexi fuerant, cum illos (vt versu precedente 10. scriptum est) Iacob amplexatus, osculatusq; fuisset.

Nunc de pedum quoq; exoscultatione dicamus. Christus Luc. 7. ad Simonem Phariseum inquit, φίλημα μοί ἐκ ἔδωκα, εὐτὶ δ' ἀφ' ἧς εἰσῆλθόν, & δέξασθε κατὰ τοὺς πόδας. Ac omnino osculum & antiquissimum, & commune ferè, ac peruagatū apud omnes gentes, cum amoris & amicitie: (vnde φίλημα a Græcis appellatur) cum venerationis, fidei, obedientiæ, & obsequantiæ symbolum, in salutationibus, atq; supplicationibus, creberrimè fuit vsurpatum. Vnde Nomadum asperissima rusticitas culpa fuit, qui ne filios quidem suos osculabantur. Apud Iudæos, quam vsitatum fuerit osculum in amicorum salutationibus miraris, cum vel primum conuenirent, vel rursus digrederentur, innumera sacræ scripturæ loca testantur. Moyses focero suo obuiam progressus, seq; incuruans eum osculatus est. Exod. 18. Esau fratrem suum Iacobum

Pedum exosculatio. Osculandi mos & antiquus, & multis populis familiaris. Mos osculandi apud Iudæos.

redeuntem ex Mesopotamia, diuq non visum, osculo excepit, Gen. 33. Iacob Rachelem saluat osculo Gen. 39. Raguel Tobia, Tob. 7. Ioseph omnes fratres, Gen. 45. Hinc August. lib. 1. quest. supra Gen. cap. 87. ait, consuetudinis fuisse in illa simplicitate antiquorum, vt propinqui propinquos oscularentur. Sic Iudas osculo saluat Dominum: Luc. 15. legimus, patrem exosculatum esse perditum filium penitentiam agentem: & presbyteros Ephesinos Paulum postremo eis valedicentem. Eliseus vocatus ab Elia, vel tantum pallio reclusus, petit vt sibi liceat osculari patrem, & matrem: quod & facit, addito insuper sacrificio, & amicorum conuiuio. Iacob patriarcha nepotes suos ex Iosepho, quos illi adduxerat, osculatus, & amplexatus fuit, Gen. 49. vers. 10. Sic Arpa discessura, vt Ruth. lib. 1. scriptum est, socrum suam osculata est, ei hoc modo valedicens. Gen. 31. Laban conqueritur Iacobum fuga sua non permisisse, vt osculari posset filias suas. Sic secundo Samuelis decimonono. David Barzillai dimittit osculo. Tobias decimo, Raguel Sararam filiam suam. Ex his constat apud Iudeos in amicorum congressu, atq digressu osculationes mutuas fuisse vsurpatas. Interdum etiam dissidentes facta reconciliatione testabantur osculo depositam offensam, vt 2. Sam. 14. David Absolomo seditioso reconciliatus, eundem osculo excepit. Huc etiam refertur illud osculum Luc. 15. quod pater filio prodigo, quem in gratiam receperat, fixit. Interdum etiam fuit testimonium approbatae virtutis. Vt Darius Zorobabelem recte de veritate differens osculo complectitur, 3. Esd. 4. Hinc Prou. 27. scriptum est, Meliores sunt plagae diligentis, quam fraudulenta oscula odio habentis. Tale fuit Iuda osculum, quod Christo dedit Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. & Ioabi, qui Amasum osculatus occidit, 2. Sam. 20. & filij illius, de quo est in fabula, qui simulans se velle matrem osculari, cum ad supplicium duceretur, ore admo, auriculam eius mordicus auulsit. His quoq, annumerari merito debet Absolomi illud hypocriticum osculum 2. Sam. 15. Is enim inuasurus regnum patris, osculabatur manus accedentium, hoc modo insinuans se in gratiam populi, vt ab illo rex crearetur. Porro in Apostolica & primogenia quoque illa Christianorum Ecclesia, Christianos mutuis osculis mutuam charitatem, animorumq, in eade religione consensum contestatos fuisse, satis constat. Hinc dicitur osculum sanctum, vt 1. Cor. 16. & 13. 1. Thess. 5. osculum charitatis 1. Pet. 5. quia eius fuit symbolum. Hic mos diu in ecclesia primitiua durauit, & inde factum, vt graui de causa tempore cænae Dominicæ, presentes sibi oscula mutua dederint. Quod enim in actione profitebantur, id hoc symbolo confirmare volebant, consensum scilicet & charitatē: de quo vide Tertullin. Apolog. & Iustinum in 2. Apolog. vbi elegantissimus de hoc osculo legitur locus. Inter cetera ait, ἀλλήλων ἐπιλάμασι ἀποκαθάρσει, παυσαμένοι τῷ εὐχῶν. August. quoque in libello de Anima cap. 6. idem testatur, quo in loco osculi vsus legitimum, his verbis eleganter exprimit. Corporale, inquit, osculum impressione labiorum, certis & honestis horis conceditur: vt in reconciliatione, in pacis contestatione, communionē cænae, amoris professione, vt inter sponsam & sponsam, cū aduena & hospes suscipitur, & in Catholica vnionis signo. Ambros. in cap. 17. 2. epist. ad Corinth. Sunt quedam oscula spiritualia, nō carnalia, in quibus testimonium synceræ, & puræ charitatis apparet, non autem affectus libidinosi indicium est. Hic autem mos se inuicem osculandi in sancta synaxi postea mutatus est in osculationem circumgestatæ crucis, aut aliquarum reliquiarum, quam Pacificale nominant. Sacris pontificijs Romanis solenni per mutuas osculationes pacis augurium celebratur, de quo extant hi versus:

Ipse etenim casta dum operatur mente sacerdos.
Oscula dat, quæ dent ille vel ille alijs.

Oscula Persarum.

Pierius in Hierog. Apud Persas quoq, amicos se inuicem osculo excipere fuisse solitos. Xenophon in Cyri prædia, & Herodotus in Clio testatur. Salutationis loco, inquit Herod. in via sibi occurrentes, se mutuo saluant. Quod si alter paulo fuerit humilior, genas osculantur duntaxat:

Oscula Sparthorum.

Sin autem alter fuerit multo inferior dignitate, prostratus adorat honoratiorem. Apud Lacedæmonios oscula non modo concessa fuerunt, sed etiam instituti ludi, propositaq, præmia ijs, qui seniores lepidius suauarent. Nisæorum id inuentum, & a Megarensibus etiam in honorem Dioclis obseruatum: de quo vide Cal. lib. 15. cap. 9. Apud Græcos quàm osculandi mos fuerit vsitatus, ex supra commemoratis testimonijs satis liquet. Apud Romanos mulieres cognatos subs osculo saluabant, cuius a Plutar. in prob. Rom. Prob. 6. multæ rationes afferuntur, vbi inter alia

Oscula Romanorum.

osculum

osculum illud dicit consanguinitatis esse esse fuisse. Cato hoc ideo institutum tradit, vt explorarent, an mulieres temerum olerent. Capitale enim erat Romanis scemini gustare vinum: id. o. cap. 8. ferunt feminam, quæ sub Romulo vinum biberat, a marito impune occisam. Huc videtur referri posse illud Hieronymi: Vinum, inquit, nunquam redoleas, ne forte illud philosophi audias: Hoc non est osculum porrigere, sed vinum propinare. Osculo quippe salutabant priores. Eadem de re differit in lib. de Mulierum virtutibus, vbi honoris, ac præmij loco has faminarum Rom. salutaciones sancitas fuisse tradit. Nam cum Aboriginibus in Tyberim inuectis, Roma quedam nomine inter mulieres, quas secum adduxerant, nobilis, aucter fuisset vt clasus absumeretur incendio, ac proinde ibi coacti fuissent sede figere, hocq, illis feliciter successisset, ad auspiciati illius facti memoriam propagandâ, hoc honoris genus mulieribus constituerunt. De hac consuetudine Rom. vide etiam Plin. lib. 14. cap. 13. ex Cato. & Ath. lib. 10. cap. 3. Aliena autem femina osculâ figere, verberare dignum habitum est, vt etiam testatur Aug. de Civ. Dei lib. 21. cap. 11. Etenim iudicabant, non carere suspitione sinistri affectus, alienæ in collum ruere. Ideo mos ille salutandi postea recte a Tyb. Cæs. edicto sublatus est. Princip. Ro. peregrè profecturi, & mox urbem repetentes, ita condico more, senatores osculo soliti fuerunt accipere, ac proinde in Ner. Tranq. Neq, adueniens, neq, proficiscens quengua osculo imperauit, ac ne resalutatione quidē. Cal. lib. 4. ca. 3. Donatus tria osculandi genera facit, osculum, basium, & suauium. Oscula, officiorū sunt: basia, pudicorum affectuum: suauia, libidiniū vel amorum. Osculum dare, præbere, ferre, Plauto in Epidico, nera.

Quid est pater, quod me exciuit ante ades? P. tuam vt matrem
Videas, ades, aduenienti des salutem, atq, osculum.

In Belgico, Flandria, Anglia, Gallia, non tantum amicos, sed & hospites osculantur muliercula, & bi vicissim illas. Hæc in genere de osculo, nunc ad pedum exosculationem reuertamur. Suprà dictum est, veteres non modo caput, oculos, genas, frontem, os, atq, faciem, verum etiam manus, ac dexterâ præsertim exosculari soliti: verum genuum atq, pedum exosculatio, quod Mos genua pedesq, osculandi postea a Romanis vsurpari cepit. De quo sic scribit Pompeius Lætus in suo Compendio Rom. historiarum, Imperatores antea manus exosculandas nobilibus præbebāt, post suis manibus subleuabant ad oris osculū. Vulgus genua osculabantur. Diocletianus edicto sanxit, vt omnes sine generis discrimine prostrati, pedes exoscularentur: quibus etiam venerationem quandâ adhibuit, exornans calceamenta auro, gemmis, & margaritis. Quod fecisse ante Caium Caligulam memorant, & c. Hæc ille. D. C. Caligula sic scribit Suetonius, C. Caligula Imperator osculabatur paucos, manū suam, pedemq, plurimis, ijsq, Senatoribus ad osculandum præbebat: ita vt ijs, quos in se osculatus esset, ei etiam in Senatu gratias agerent, licet salutatores quocidie in conspectu omnium oscularerur. Testis est Seneca C. Iulium Cæsarem porrexisse ad osculandum sinistrum pedem Pompeio Pæno, vt ita ostenderet focculum auratum, margariticūq, distinctū: cuius etiam Polyd. Virgil. meminit lib. 4. cap. 13. de Rerum inuent. Maximianus similiter Imperator, ob corporis robur superbissimus, pedes osculandos offerebat se alloquentibus, testis est Alexand. ab Alex. lib. 2. cap. 9. Plutaribus quoq, testis est, Romanorum sacerdotum pedes olim reliquos fuisse exosculatos. Similiter Pontificum Rom. pedes, non vulgaris tantum sortis atq, conditionis homines: verum summi quoq, reges atq, Imperatores exosculantur. Sic olim Carolus Magnus Adriani Pontificis, teste Blondo Decad. 2. lib. 2. & Crantzio in Metropoli lib. 2. cap. 1. Iustinianus Imperator Cōstantini Papæ, teste Platina. Stephani 11. Pont. pedes humi prostrati osculati sunt Pipinus, filius eius Carolus Magnus, Luitprandus Longobardorum Rex, & stapedes eius apprehenderunt, & frenum equi illius tenentes, stratoris officia ei præstiterunt, testis est Martinus in Chronico, Blondus lib. 1. Decad. Henricus V. Imperator ad vestigia Paschalis 11. Rom. Pontificis corruit, exurgensq, in nomine Trinitatis, in ore, in fronte, in oculis pacis ei osculum fixit, stratorisq, impleuit officium, moxq, dexteram Pontificis apprehendens, ad templum simulinere, Chronicon Casinense lib. 4. cap. 4. Sic Crescentius Rom. Othonis seueritatem formidans, Ioannem XVII. Pontificem a se profligatum, ex Hetruria reuocauit, eiq, cum ceteris Senatorij ordinis viris, ad plebs ingenti multitudine obuiam processit, & ad pedes eius prouolutus, & eos osculatus est.

Mos genua pedesq, osculandi.

supplexq; veniam impetravit, testis est Platina. De hac autem Pontif. Rom. osculatione pe- dum, sic diffinit Polyd. Virgil. lib. 4. cap. 2. de Rom. inuentione. Romani Pontifices, inquit, osculandos pedes exhibendi morem a Christo se accepisse praeceperunt. At Christus non ad oscu- landos pedes obicit, sed sponte peccata facientem, & suam misericordiam non solo am- plexu genuum, sed etiam osculo pedum implorantem, eius consolando causa, admi- sit. Hoc ipsum honori genus aliquis non minus repudiaturus, nisi sibi reuerentiam, quam ap- pellationem magistri hant. Sic quoq; Porcius Cornelium Conventum ad genua procedentem in- uisus subleuans, Sanguis homo sum, inquit, cui similis: tantum absint osculandos pedes exhib- ueris. Decipimur specie casti, & sepe cum Culigula pedes procedunt, dum Christi humilitate- rum vel spiritum, cuius fucata conseruanda Apostolica auctoritate titulo eorum uolubimus. Hae ille. Solent quoq; multi Pontifici Rom. salutationis loco adscribere deuota pedu oscula bea- torum. Hispani quoq; atque Itali solent in suis salutationibus, ac ualedictionibus dicere, Base tes- voftras mans, aut base tes voftras podas, osculor tuas manus, aut pedes. Hac de osculo, quod ut olim, ita hodie quoq; honoris, & amoris ergo in salutationibus recte adhiberi potest, modò absit superstitio, ambitio, atq; libido, quibus plerumq; verus osculi usus corrumpitur, ac in fœdum, te- trumq; abufum degenerat.

Causa cur ve- teres in saluta- tionibus, atq; supplicationi- bus certis cor- poris partes attingere, atq; etiam interdum osculari consueuerint.

Nunc opera pretium fuerit causas exponere, propter quas veteres in salutationibus atq; sup- plicationibus prophanis pariter atq; sacris & caput, & dexteram, & genua eorum, quos saluta- bant, attingere, atq; etiam nonnunquam osculari consueuerunt: quarum lectio, uti spero, non in- cunda modo, verum etiam utilis erit. Eustath. in illa uerba Il. a.

Καὶ μὲν (scilicet) γένυσσιν, καὶ μὲν πείσειται ὀϊω.

Veterum namque, inquit, hic mos fuit, ut supplicantes caput eius, cui supplicabant, & manum dexteram, vel etiam genua apprehenderent. Caput autem non totum contingebant, sed vel ai- δεπεῶνα, secundum Homerum, hoc est, mentum: vel ὑπεῖον, siue μέστω ὑψάδα, barbam, seu barbæ medullam, secundum illud Euripidis. ὄρω τὴν δεξιὰν κρῦπτοντα, καὶ ὑπερσσωπον ἐμπαλιν σπέροντα, αἷς μίση θεοσθίω ὑψάδα. Idem indicat etiam illud, μὴ θεός ὑπεῖον μὴ, ἐξέλη τὰ φιλτάτα, & ἀλλ' ὠ φίλον γένον αἰδ' ἐδντι μὲ. Hoc autē fiebat ὅτι τὸ ἡγεμονικόν, ἐν ἀντὶ τὸ τὸ λογικόν, hoc est, quia caput pars est princeps corporis humani, in qua rationalis facul- tas consistit. Dexteram uero attingebant ὅτι τὸ ὑπερσσωπον, quod in illa maxima insit agendi facultas. Genua denique ὅτι τὸ κινητικόν, καὶ βαδιστικόν, hoc est, propter motus, & progres- sionis potentiam. Symbolicè itaque eos, quibus fiebant supplices, per caput quidem, quod at- tingebant, eis τὸ σωθῆσαι, καὶ ἡσυχάζειν, hoc est, ad consensum: per dexteram, eis τὸ ὑπε- ζῆαι, hoc est, ad adionem: per genua denique, eis τὸ κινηθῆναι, hoc est, ad progressum, ea quæ petebant, sibi præstandi causa, incitabant. Vel etiam ut illorum, quibus supplicabant, animi inclinarentur seu flecterentur, cum in genibus potissimum corpus frangatur, atque flectatur. Erant itaque hæc symbola quedam, & uelut οἰωνισμοὶ τῶν ἐκείνων τέλες, hoc est, augu- ria finis supplicandi. Nec uero læuam siue sinistram manum attingebant, ὅτι τὸ δούσιω- νισμὸς, hoc est, mali ominis, siue augurij uitandi gratia. Non enim sinistra curabant, unde etiam τὰ μὴ αἰσία, hoc est, non auspiciata, σκαυὰ καὶ ἐπαεῖσθαι, læua seu sinistra nominabant: sicuti contra bona δεξιά, id est, dextra, dicentes, τύχην δεξιά, fortunam dextram: & νόμον δε- ξιδόν, mentem dextram: & δεξιάδαι, pro φιλοχρονείδαι usurpantes. Sciendum quoque est, addit idem, quod licet supplicantes & caput, & dexteram, & genua apprehendere fuerunt so- liti: tamen totum supplicationis actum veteres per Synecdochen uocabulo γονυάδαι expres- serunt, idq; propterea, quod supplicantibus genua maximè sunt in promptu, cum uel caput ob eius celerem conuersionem, uel dexteram, quæ nonnunquam absconditur, non ita facile sit attingere. Posteriores ab hoc uerbo γονυάδαι inuenerunt uerbum γονυπέλειν, quod componitur ἐκ τῶ γόνου, & τῶ πέτῃ, ex quo πίπτειν, ut δὲ τὸ πέτῃ, ὀπίπτειν, & hinc γονυπέλεια deriuatur. Hæc Eustathius. De iisdem sic Plinius lib. 11. cap. 45. Hominis genibus, inquit, quedam & religio inest, obseruatione gentium. Hæc supplices attingunt, adhæc manus tendunt, hæc ut aras ado- rant, fortassis quia inest ijs vitalitas. Namq; in ipso genu ueriusque commissura dextra læuaq; a priore parte gemina quedam buccatum inanitas inest, qua perfoffa, cœnigulo spiritus fugit.

Inest

Inest & in alijs partibus quedam religio, sicut dextra oculis auersa (quæ opisthenar dicitur) appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græcis in supplicando mentum attingere mos erat. Est in aure ima memoria locus, quem tangentes attestamur. His accedit tertius testis admodum locuples, qui in illa uerba Aeneid. 3.

Dixerat, & genua amplexus genibusq; uoluit
Hærebat, & c. sic differit.

Physici dicunt esse consecratos numibus singulas corporis partes: ut aures, Memoria. Hinc Atris sacra est, Cynthius aurem Vellit & admonit: frontem, Genio: unde, Deum uenerantes tangimus Memoria: Frontis sacra Genio. Dextra sacra Fidei: unde paulò post,

Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus,
Dat iuueni, atq; animum præsentis pignore (manuum coniunctione)
firmat. Et,

— Cur dextram iungere dextræ

Non datur? Item,

Iungimus hospitio dextras, & recta subimus.

Genua deniq; misericordiae consecrata sunt: unde hæc tangunt rogantes. Hæc ille. Quoad ge- nua duplex affertur ratio, cur illa in supplicationibus contingi fuerint solita. Vna est Plinij, quod nimirum in illis sit vitalitas, ut ipse loquitur. Hinc Theocritus, οἷς γόνου χλωρόν, hoc est, quibus genu est uiride, hoc est, qui uigent robore: cui simile illud Horatij, dumque uir- rent genua. Sic Homerus quoque corporis vigorem, genuum uigore seu robore aestimauit. Vt Od. 10.

Genua miseri- cordia sacra. Genua cur in supplicationi- bus coniungi fuerint solita. Ratio prima.

Ἐν δὲ βίβω ὠμοῖσιν, καὶ ἐν γένασιν ἐδνη.

Et sæpe apud illum genua λαυγνῶ, cum uerbis μέν & βιν, ἀρετῆ, hoc est, vires, robur, virtu- tem significantibus, coniunguntur. Hinc tritum illud θεῶν ἐν γένασιν κείται, hoc est, in Deo- rum uic potestate situm est: tamen nonnulli misericordiam (cui genua sunt consecrata) inter pretantur. Hinc etiam Apollonij interpres, & Etymologici magni auctor, γόνου uolunt dictam γόνου unde dicta esse quasi γόνου, ὅτι τὸ κνεῖν, hoc est, ἐνεργεῖν. Alij tamen, uel quod γόνου id est, angulum sui flexione facit, uel quasi ὅτι τὸ εἰς γῆν νεύειν, quod in terram inclinatur. Sic sæpe γένου τα ἔρρω- σαι, τὸ ὄρωρον pro firmitate uirium: contra γένου τα λυεῖσθαι, βλάβεσθαι, & aliquem γένου τα λυ- σαι siue ὑπολυσαι, pro uirium enervatione & infirmitate apud eundem accipitur. Similes mul- ta in sacris literis reperiuntur dicendæ formæ. Vt Nahum 2. Cor liquefactum erit, & collisio ge- nuum, & c. cui simile illud Homeri Od. 1.

Genua cur in supplicationi- bus coniungi fuerint solita.

ὡς φάτο τῆς δ' αὐτῆς λυτο γένου τα, καὶ οἶλον ἦτορ.

Psal. 109. Genua mea debilitata sunt a ieiunio. Sic Homerus dies caniculares dicit uirorum genua debilitare. Ezech. 7. Omnia genua ibunt tanquam aqua. Isa. 35. Genua debilia roborate. Eadem locutio & Iob. 4. & alibi reperitur. Secunda ratio affertur a Seruio, quod genua miseri- cordia sunt consecrata. Hinc Isidorus lib. 11. Orig. Genua, inquit, sunt commisiones femorum & crurum: & dicta genua, eò quod in utero genis sint opposita. Cohærent enim sibi ibi, & cogna- ta sunt oculis lachrymarum indicibus & misericordiae: nam a genis genua dicuntur. Denique complicatum gigni, formariq; hominem dicunt: ita ut genua sursum sint, quibus oculi firmantur, ut caui & reconditi fiant. Ennius,

Ratio secunda. Genua unde dicta.

Atque genua comprimit arta genu.

Inde est, quod homines, dum ad genua se prosternunt, statim lachrymantur. Voluit enim eis natura uterum maternum rememorari, ubi quasi in tenebris sedebant, antequam ad lucem peruenirent. Huc quoq; facit, quod Isa. 66. uer. 12. Mollis piorum tractatio depingitur consuetu- dine matrum, quæ infantes suos curantes, aut cum ijs ludentes, solent illos in genibus habere, ac motitare. Super latus, inquit, portabimini, & super genua lætificabimini. Sic apud Homerum de Vllyse:

Παῖδά νεδὸν γεγαῶτα κισήσατο θυγαθῆρ' ἧς.
τὸν ῥα οἱ Ευρύκλεια φίλος ἔπι γένασιν ἐδνη,
Γαυμδὸς δ' ὄρπιον,

Inuenit puerum, peperit, quem filia paruum
Euryclea illum mox inter genua locauit,
Destitit vt cœnare.

Gen. 48. Iosephus dicitur ambos suos filios a Iacobi genibus eduxisse: inter quæ similiter illi for-
san sedebant. Sic Iob. 3. Genibus quare exceptus sum? cur lactatus vberibus? Sic Rachel ad Ia-
cobum: Ingredere ad ancillam meam, & pariat super genua mea. Ergo quia infantes nati obste-
ricum, atq; nutricum genibus excipi primum, & ab ipsidem, nec non matribus molliter genibus
foueri & agitari consueverunt: hinc quoq; factum puto, quod genua indulgentiæ, atq; misericor-
dia fuerunt consecrata. Nos quidem Christiani in salutationibus nostris sacris, siue supplicatio-
nibus Dei, & caput, hoc est, prouidentiam atq; omniscientiam, & dextram, hoc est, fidem atq; po-
tentiam: & genua, hoc est, eius misericordiam, non quidem manu, sed mente, atq; fide nostra ap-
prehendimus, & amplectimur.

Porro his commemoratis salutandi modis, qui sunt certarum partium corporis contactu, atq;
de osculatione, addere poteris complexum, qui hodie apud multas nationes est in vsu, ita, vt vel
conuenientes primum, vel digredientes sese mutuò manibus vel circum collum, vel circum hume-
ros, vel etiam cinctum circumductis complectantur: cui ceremoniæ plerunq; etiam osculum acce-
dit. Sic Iacob patriarcha nepotes suos ex Iosepho, quos illi adduxerat pater, humanissimè oscula-
tus est, & להם יחבקם lehabbec laham, id est, amplexatus est illos, Gen. 48. vers. 10. Hæc sa-
tis sint dicta de varijs salutandi modis, in quibus omnibus cum regionis in qua es, consuetudini

Complexus.

Que in saluta-
tionibus obser-
uanda.
Detestanda hy-
pocrisis in sa-
lutationibus.

Hypocrisis
Anabaptista-
rum.

Salutationes
vitate viris
sanctis, Ange-
lis, Apostolis,
& Christo.

tibi est seruendum, a ceremonijs extraneis, & inusitatis abstinendū: tam in primis danda ope-
ra, vt externis his actionibus, atq; ceremonijs saluatorijs animus tuus respondeat. Nam dete-
standa est Christianorum quorundam hypocrisis, qui, quos externis verbis atque gestibus huma-
niter & honorificè salutant, illos animo suo contemnunt, oderunt, execrantur, perditos capiunt,
Iudæ proditoris similes. Qui quidem licet homines fallant, Deum cerè minimè fallent, illumque
fenerum aliquando, grauemq; perfidæ huiusce suæ simulationis vltorem experientur. Nam quid
hoc est aliud, quàm, vt est in prouerbio, altera manu panem ostentare, hoc est, ore, atque gesti-
bus externis pacem, amicitiam, beneuolentiamque præ se ferre: altera manu gestare lapidem,
hoc est, animo atque corde inimicitiam, & simulationem gerere, perniciemq; cogitare? Detestan-
da quoque est alia Anabaptistarum verè misanthropos hypocrisis, qui neminem salutandum
esse aiunt, & salutari ab alijs, neminem resalutant, similes superbissimorum illorum Numidie
regum, qui Maiestate sua dignum esse existimabant, nulli mortaliū vel osculum, vel salutem
impertiri, & Neronis illius immanissimi monstri, qui nedum salute, sed ne resalutatione qui-
dem quenquam impertiuit. Demetrium quoque ferunt, præter se, & Antigonum patrem regem
nec nominasse quenquam, nec salutasse. Horum itaque regum superbissimorum, atque crudelis-
simorum imitatores existimandi sunt Anabaptistæ, qui contra multorum sanctissimorum ho-
minum, atque etiam Angelorum exempla atque præcepta: contra ipsius Dei mandata, quæ in
sacris literis extant: imò contra ipsum ius naturæ salutationibus abstinere, abstinendumque
esse præcipiunt. Salutationes constat ex sacris literis, a viris sanctissimis, ab Angelis, ab Apo-
stolis, ab ipso Christo omnium sanctorum, angelorumque coryphæo atque principe & usurpa-
tas, & præceptas fuisse. Christus Matth. 10. 11. discipulis suis præcipit, vt ingredientes in do-
mum aliquam, omnes eius incolas saluent, & salutationis formulam præscribit. Idem Matth.
5. Inimicos quoque vult salutari. Ait enim: Si tantum salutaueritis eos, qui salutarunt vos,
quam mercedem habebitis? Nonne & publicani id faciunt? Quod autè præcepit, id exemplo
quoq; suo expressit. Salutabat enim Apostolos crebrò, dicens, Pax vobis. Et cum esset a mor-
tuis excitatus, dixit mulieribus, quæ a sepulchro redibant, Auete. Videtur item inter Aposto-
los fuisse consuetudo, vt accedentes & reuertentes mutuò, sese salutarerent, ac etiam præcepto-
rem, id quod vel ex hypocrítica illa Iudæ proditoris salutatione potest colligi. Notæ sunt Pau-
linæ salutationes in principio, & sine epistolarum. Idem Corinthijs, & alijs præcepit, vt se mu-
tuò salutarerent osculo sancto. Gabriel salutauit S. Mariam. Angelus Gedeonem saluere iussit,
dicens, Dominus tecum. Mater quoque Samsonis audiuit ab Angelo salutem. Hæc exempla
docent, salutationes esse opus honestum, atq; pium. Præterea cum saluatio nihil sit aliud, quàm
fausta

fausta & felix precatio, si Dei iussu debemus pro nobis inuicem precari, cerè debemus etiam nos Salutationes
mutuò salutare: & est hoc charitatis erga proximum non postremum opus. Dubium quoq; non honestæ, piæ,
est, quin salutationes mutua plurimum faciant ad animorum coniunctionem mutuam tuendam vtiles atq; ne-
cessarie.
atq; augendam. Ex quo ipso constat, illas vtiles atq; necessarias esse in Christiana Rep. & Eccle-
sia. Huc facit præclarum illud Augustini dictum Serm. 42. de Sanctis: Si quis obuium hominem
sibi non salutarit, aut salutanti non reddiderit salutem, a viatore non habebitur homo, sed trun-
cus, lapis, aut Mercurius, qui stans in via monstrat iter, & nihil loquitur. Anabaptistæ autem ad
huiusce sui erroris defensionem citant illud quod Christus Luc. 10. septuaginta discipulis dixit, In
via neminem salutaueritis: quo nihil aliud significare voluit, quàm vt ne vllis alijs officijs atque
actionibus humanis, se a diuino suo munere auocari patiantur: aut si secundum litteram illa ver-
ba sunt intelligenda, dicemus personale siue speciale fuisse illud præceptum, non generale. Augu-
stinus in hunc locum, verbis hisce dicit exaggerationem significari festinationis: addit ibidem in-
terpretationem subtilem, & allegoricam: Nos populo, inquit, dum prædicamus Euangelium, vo-
bis vtiq; salutem dicimus: nulla quippe alia re, quàm Euangelio filij Dei potest fieri salui. Pro-
inde salutandi estis hoc genere salutis: at non in via, id est, obiter, vel oblique: quod illi faciunt,
qui non ex animo prædicant veritatem, sed ad quæstum prædicant, ad honores, vel ad inuidiam,
& odium alicui conflandum: non vt auditores Domino lucrifaciant, vt illi faciebant, de quibus
Paulus Philippenses monuit. Nam qui viatorem salutant, non accedunt illum hac de causa, non
ad eius domum proficiscuntur, vt bene illi precentur, sed obiter id faciunt, & in via (ἐν τῇ πη-
ρῶ) In einem firtgang. Simile huic Christi præcepto est illud Elisæi (quod etiam obijci Cur Elisæus sa-
pote est) 2. Reg. 4. ver. 29. Elisæus enim Gehazi famulo suo abituro inter alia mandat, ne quem-
piam in via salutet, nec salutantes vicissim saluere iubeat. Videtur ergo Elisæus salutationes da-
mnasse. Verum hic mens Vatis magis, quàm verba spectanda. Nam vt Kimhi scitè verèq; ex-
presit hoc in loco, non aliud sibi voluit, quàm vt festinaret, nec moras in via neçteret: sed animus
illius & cogitatio vni tantum rei atq; negotio, cuius efficiendi causa mittebatur, esset intentæ:
nec respiceret cor eius ad aliud quippiam, vel in ore vel in opere vel in sermone. Vel etiam hoc
præceptum dicemus fuisse speciale pro temporis aliarumq; circumstantiarum ratione, propter
quas salutationem illam differri aut suspendi oportuit, cum alia grauiora officia essent obeun-
da. At, aiunt, neminem posse alteri salutem dare, igitur salutationes esse superuacaneas. Re-
spondeo, eodem argumento etiam deprecationes tolli, cum saluatio nihil aliud sit quàm votum
seu precatio quadam: nam salutantes proximum nostrum, illi salutem non quidem nos damus, uacaneas.
sed a Deo, ceu vero salutis datore atq; auctore precamur. Superuacanea quoq; secundum hanc
illorum argumentationem erit diligens illa & accurata benedictionis solennis præceptio, qua
Deus Sacerdotes vti voluit, vti Num. 6. scriptum legimus. Saluatio tamen non videtur esse
impedenda excommunicatis & hæreticis obstinatis, secundum illud Ioannis: Ijs non esse dicen-
dum Ave. Hæc de salutationibus, quæ cum apud alias nationes, tum apud Rom. fuerunt viti-
atissima. Magni enim honoris loco ducebatur saluatio, & inter præcipua officia memorabatur:
De salutationibus matutinis clientum, quibus suos patronos honorabant, & aliorum ciuū, pas-
sim multa extant. Vnde salutantibus distribuabantur sportulæ, siue pecuniarum, siue cibario-
rum quotidianorū. Et proceres eius Reip. pro foribus ædificarunt vestibula, vbi consisterent &
quodammodo stabularentur matutino tempore salutantes, priusquam per Admissionales in salu-
tatorio admitterentur. Ab hac quasi consuetudine seu constabulatione, quidā spacia illa volunt
Vestibula fuisse appellata, quæ a Græcis ἀεγυλαία propylæa vocantur, Germ. Vorhof. Vestibula vna
Quidū tamen in Fastis, Vestibulum a Vesta deduci existimat, de dicta.

Hinc quoq; vestibulum dici reor, vnde precamur
Quam famur Vestam, quæ loca prima tenet.

Legimus tamen quosdam salutationis specie & simulatione per insidias fuisse occisos. Hoc po-
stremò coronidis loco addam, quod Adrianus Imperator senatores ad epulas suas aduertes stans
(cum reliqui Imperatores sedentes) excipiebat, teste Aelio Spartiano, qui etiam, vt testis est
Dion Cassius Nicæus in eius vita, momenti olim cuidam vt quiesceret, respondit, præpositos re-
rum oportere stantes mori. Nec illud quoq; fuerit silentio prætereundum, quod Sigismundus

Baro in suis Comment. de Moscovitarum caeremonijs in ingressu in alterius domum adhiberi so-
liris literis memorieq; prodidit. In singulis adibus & domicilijs imagines habent sanctorum vi-
etas aut fufas in honorificentiore loco positas. Cum itaq; quis alium accedit, domum ingressus,
caput statim aperit, ac ubi sit illa imago circumspicit: qua visa ter se crucis signo munit, caputq;
inclinans inquit: Domine miserere: deum salutat hospitem his verbis: Deus det sanitatem. Mox
porrectis manibus deosculantur se mutuo, capitaq; inclinant. Deinde alter alterum intuetur, v-
ter nimirum se magis inclinaret atq; demitteret: atq; ita ter quaterq; alternatim caput inclinan-
tes honoremq; sibi inuicem exhibentes quodammodo concertant.

Porro post mutuas illas conuiuatoris atque conuiuorum salutationes, mutua plerunq; eo-
rundem sequuntur colloquia, antequam mensa accumbatur. Conuiuator dabit operam, vt hora
illa, qua conuiuia adesse iussi sunt, omnia cocta sint atq; parata, ne conuiuus diuturna mora atq;
tuncatio molesta sit & odiosa. Quod si autem nondum cibus coctis necessariò illis aliquantisper
fuerit expectandum, blandis sermonibus atque excusationibus illos demulcere conabitur. Hinc
quoq; pertinet Athenai præceptum lib. 4. δ εἰ γὰρ καὶ τὸν παρῶτον εἰς ἀλλοτρίαν οἰκίαν ἐρχόμενον
ἐπιδ᾽ εἴπῃον μὴ γαστρὸμόρον ἐσθῆς ἐπὶ τὸ συμπόσιον χωρεῖν, ἀλλὰ τὴ δ᾽ εὐναί τε καὶ τῶν περὶ
τοῦδε μόνι, καὶ κατὰ νόσον τὴν οἰκίαν. Hoc est, oportet eum qui inprimis in alienam domum
ingreditur, non ita accedere ad conuiuium, vt ventrem statim expleat, sed aliquid prius viden-
di studio tribuere, domumq; ipsam contemplari. Hoc docet exemplis nonnullis ex Homero &
Aristophane petitis: Vt Od. Δ.

Αὐτοὶ δ' εἰσῆλθον θεῖον δόμον. οἱ ἰδόντες
Θάμνον κατὰ δῶμα διοτρεφέος βασιλῆος
Ὡς εἰ γὰρ κελὶς αἴγλη πέλειν ἢ σελῶνης
Δῶμα καθ' ὑπερφῆς Μενελάου κυδαλίμοιο. Id est,
Intrare domum diuinam; ipsiq; videntes
Mirati sunt spectantes: sacri atria regis
Nam qualis splendor Solis Lunæq; nitentis
Fulgebat clari Menelai tecta per alta.

Ad idem docendum Aristophanis quoq; testimonio vtitur. Sic apud Plutarchum in eius sym-
posio Thales Periantri domum ingressus, palastras spectauit, & lucum ad mare probe exorna-
tum, non quòd eorum quicquam admiraretur, sed ne contemnere Periantrum, eiusue magnifi-
centiam despiciere videretur. Hinc quoque facit illud Aristophanis in Comœdia Σφῆκας: vbi in-
ter alia conuiuialia præcepta, hoc quoque traditur. Ἐπειτ' (postquam accubueris, antequam cibi
inferantur) ἐπαγεσόντι τῷ χαλκωμαίον, δεσφῶν θέασαι, κρέκα δ' αὐλῆς θάμνασον. Scho-
liast. Quoniam illi, qui in conuiujs accubuerunt, antequam cibaria inferuntur, laudant domus
vasa atque supellectilem, domum & ea que sunt in aula. Verum quemadmodum domus conui-
uatoris collustrari, & cum ipsa domus, tum si qua sunt illa hodie digna, laudari possunt, ac de-
bent: ita quoq; summa est adhibenda cautio, ne quis curiosè nimis singulas domus partes, culi-
nam præsertim, inspiciat ac perscrutetur: id quod valde odiosum est, ac inciuile: ac is præsertim,
qui culinam ingreditur, aut nimis curiosis oculis introspicit: id vel malitia quadam, ac calum-
niam studio, vel etiam deliciarum, cupidiarumq; amore facere videtur. Atq; idcirco qui id fa-
ciunt, huiusmodi quodam apud Germanos proverbio perstringuntur, **büb/oder mit dem
hund auß der kucky** hoc est, pueri, atque canes e culina exeunt. Quo dicto vel pueris, vel
etiam canibus gulosis atq; molestis, importuni huiusmodi homines comparantur. Hinc
quoque referendum est illud omuli cuiusdam dictum ad Antoninum

Pium Imperatorem Romanum, Cum in alienam do-
mum veneris, & mutus, & surdus
esto, testis Iulius Ca-
pitolinus.

DE MA

DE MANVVM PEDVMQVE ABLVTIO

NIBVS SACRIS ATQVE PROPHANIS AN-

te epulas remq; diuinam vfitatis.

CAPVT XXXIII.

HINC vt reliqua, quæ cibi potusq; sumptionem antecedere solent, ordine persequar, in- De manuum
ter illa manuum quoq; atq; etiam pedum ablutio meritò est recensenda, quæ, vt ho- pedumq; lo-
die, ita olim quoq; apud omnes ferè gentes ante cœnam: & quidem antequam mensæ tione.
accumberetur, vfitatissima fuit. Vnde apud Plaut. Al. Lauisti. Am. Quid posteaquam laui?
Al. Accubuisti. Lambinus: Priusquam mensæ accumberent, lauabant veteres maximè peregrè
venientes. Dicitur est supra de Balneis, ac totius corporis ablutione: nunc de pedum tantum,
manuumq; lotionem dicendum, quæ veteres cum alijs, tum verò atq; inprimis ante epulas atq; sa-
crificia partim sanitatis, partim munditiæ, partim religionis, partim denique superstitionis cau-
sa vfi fuerunt, id quod exemplorum appositione facile patebit. Ac primò quidem omnium apud
Iudeos antiquitus huiusmodi pedum manuumq; lotionem ante cœnam fuisse vfitatam, ex sacris
literis satis constat.

Quò ad lotionem pedum, illa Iudeis & Orientalibus omnibus in communi vsu fuit. Hoc au- Pedum lotio.
tem officij genus apud Hebræos hospitibus atque peregrinis potissimum exhibebatur, ita vt an-
tequam illis cibus daretur, illorum prius pedes, itineris labore lassos, calidos atq; puluerulenti ab-
luerentur, refrigerarentur atq; rescicerentur: id quod apud nos quoq; post cœnam, antequam cubi-
tum eatur, fieri consuevit. Sic Iudic. ca. 9. v. 21. primò pedes suos lauisse, deinde comedisse atq; bi-
bisse dicuntur. Similiter Iosephi fratribus familiæ illius præfectus aquam dedisse scribitur, qua
abluerunt pedes suos ante epulas, Genes. 43. Sic Patriarchas aliquoties legimus hospitum, quos
exceperunt, pedes prius abluisse, ac deinceps illis cibum præbuisse, Genes. 18. & 19. Christo quoque
idem officium nonnunquam exhibitum fuisse legimus. Sic enim mulier illa peccatrix Lucæ se-
ptimo, Christi in Simonis Pharisæi adibus accumbentis epulantisq; pedes sacrosanctos lachry-
mis suis irrigauit, capillis abstergit, ore osculata est, vnguento demique odorato perfudit atque
inunxit: & idcirco Pharisæo illi, a quo ad conuiuium fuerat inuitatus, exprobrauit, quòd sibi
intransi in domum eius, v' δὲ ἐπὶ τῆς πόδ' αὐτῆς ἐκείνην, aquam pedibus suis non dederit. Ex
quo loco satis manifestè constat; hoc officij genus hospitibus atque conuiujs simul atque domum
fuerunt ingressi, exhibitum fuisse. Huius porro mulierculæ deuotio, vt scitè admodum Cypria-
nus loquitur in libro de Ablutione pedum, vsa est capillis pro linteo: oculis pro catino: lachry-
mis pro baptismo: tergit, lauit & unxit vnguento. Mactata intrinsecus anima, proprium in
sancta sanguinem intulit, singula suum præbuere mysterium, cor contritum erupit in lachrymas,
fides lauit, charitas unxit. Hæc multa in conspectu tuo congerens holocausta, de fonte cordis
fæcus hausit, quos protulit, de penitentis pixide vnguenta, quæ obrulit, caputq; pro suppedaneo
strauit, crinibus circumfusis pedes sacros inuoluit & tergit. Nihil sibi de se retinens, totam se
tibi donauit: & tu affectum potius, quam factum attendens: ungebās vngentem, abluēbas la-
uantem, tergebās intrinsecus penitentem. Paulus quoque exigebat a probatis viduis, vt San-
ctorum pedes abluissent. Huiusce consuetudinis apud Christianos primitiua Ecclesia illustre
sanè laudabileq; exemplum extat apud Sozomenum libro primo, capite vndecimo. Tempore Spiridionis f-
Quadragesimæ quidam ex itinere ad Spiridionem diuertit, quem cum ille valde fessum vide- lia lauit hospi-
ret, Age, inquit, filia, lauato hospiti pedes, & quòd comedat ei appone. (en hinc quoque pedum tum pedes.
lotio cibi sumptionem præcedit) Cum verò filia responderet, nec panem; nec farinam seu polen-
tam esse & veniam petisset, mandauit filia, vt carnes suillas, quas domi salitas habebat, co- Carnis suillæ
queret: quibus coctis, hospitem fecit secum accumbere, deque appositis carnibus ipse cepit come- esus.
dere, hortans hospitem, vt idem faceret. Id cum ille facere recusasset, diceretque se Christianum esse.
esse: Hanc, inquit, ob causam, eò minus recusare debes, Verbum enim Dei pronunciat, Mundis
omnia esse munda. En egregium boni, hospit. aliterque patris familiæ exemplum, qui ipsam fi-
liam suam (sic apud Homerum filia regum hospites in balneis lauant) hospitibus pedes lauare, eiq;

Laudre pedes pro sordido ministerio.

Christi exemplum.

NOTA.

carnes coquere atque apponere iussit. 2. Samuel. undecimo, versu 8. quod David Vria dicit, De scende in domum tuam, & lava pedes tuos, videtur Synecdochicòs antecedens pro sequente poni, siue ars pro toto, hoc est, Ede, bibe, cura corpus tuum, quoniam ante cibum & potum solebant pedes lavare. Quoniam autem olim ad hanc rem utebantur ministrorum & servorum opera, idcirco lavare pedes aliquando significat sordidissima & ignobilissima quæque munera obire. Sic enim Abigail post mortem Nabalis, facietenus sese in terram incurvans, respondet Davidi, ipsam in uxorem ambientis, 1. Samuel. 25. Ecce ancilla sit tua famula, ut lauet pedes servorum domini sui: tametsi R. Kimbi putat, eam his verbis significare nuptias cum aliquo ex famulis Davidis, quod uxores solebant illis temporibus maritis suis lavare pedes. Sic Christus, ut perfectum suæ humilitatis specimen æderet, quod discipuli imitarentur, eò sese abiecit atque demisit, ut illorum pedes lavaret, de quo sic Ioannis cap. decimotercio: Surgit a cæna & ponit vestimenta sua, & cum accepisset linteam, præcinxit se. Deinde misit aquam in pelvium & cepit lavare pedes discipulorum & extergere linteo, quo erat præcinctus. Da hac lavatione pedum multa præclare & divinitus differit Augustinus Tractatu 56. & 57. in Ioannem, cuius inter alia hæc sunt verba consolationis plenissima: Humani, inquit, affectus, sine quibus in hac mortalitate non vivitur, quasi pedes sunt, ubi ex humanis rebus afficimur, & sic afficimur, ut si dixerimus, Quia peccatum non habemus, nos ipsos decipiamus, & veritas in nobis non sit. Quotidie igitur pedes lauat nobis, qui interpellat pro nobis, & quotidie nos opus habere, ut pedes lauemus, id est, vias spiritualium gressuum dirigamus. In ipsa oratione Dominica confitemur, Demitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Ut Tract. 57. Baptismo quidem totus homo abluatur, sed dum iste postea vivit in seculo, humanis affectibus terram, velut pedibus calcans, ipsa scilicet vita huius conversatione contrahit, unde dicat, Demitte nobis debita nostra. Ac sic etiam inde mundatur ab eo, qui pedes lauit discipulis suis, nec desinit interpellare pro nobis. Hæc quoque facit egregia illa Cypriani precatio, in Tractatu de Ablutione pedum sub finem, digna quæ semper in mente, atque ore nostro versetur, Clementissime magister, inquit, quoties ego doctrinæ tuæ transgressus sum regulas, quoties edicta tua, Domine sancte, contempsi: & tunc dices mihi: Revertere, non sum reversus: cum minareris, non timui: cum bonus esses, & lenis, exasperans fui, ultra septuagies septies in cælum, & coram te peccavi, quis tot sordes ablucet? quis abradet stercorea conglobata? Quicquid dicat Petrus, necesse est, ut ipse nos abluat, neque enim lavare nos possumus, sed in omnibus, quæ agimus, indulgentiæ tuæ lauacro indigemus. Ad mensæ tuæ participationem Iudas proditor est admissus, sed ab hoc lauacro salutari exclusus: lauari in sine non potuit, quia apostolatus sui honorem detestabili cupiditate sedavit. Quia vero apud te fons vitæ est, & miserationum quæ a sæculo sunt profunditas infinita, quos abluisti baptismo, quos lauvisti sanguine tuo, quos semper lauas quotidiana peccata domando, transfer a pedibus sæculi huius, & luto vitæ præsentis ad purgatissimum gloriæ tuæ regnum, ubi nec scabies ulla, nec lippitudo, ubi nemo fluxum sanguinis patiens, nemo immundus, ubi nullo amplius opus est lauacro, configurato corpori claritatis tuæ corpore nostro, secundum promissa tua, necesse est, ut impleas, & qui incepisti in nobis opus bonum, perficias, solidesque per te Christum Dominum nostrum. Ad hunc porro morem abluendi hospitem pedes, Paulus quoque alludit 1. ad Timotheum 5. capite, de vidua in Diaconissam eligenda verba faciens, si lauit pedes sanctorum, quæ & hospitalitatem & humilitatem eius notat. Hoc enim magnam animi demissionem arguit, cum vilissima & sordidissima hominis pars ferè sint pedes, quos qui ita cūrectare, & curare non gravabitur, cerè nec vilia quælibet alia munera & ministeria, quæ pauperibus egrotantibus impendi necesse est, obire nunquam recusabit. Egregium quoque penitentis humilisque animi exemplum edidit mulier illa in Evangelio, quæ Christi pedes suis lachrymis lauit, suisque capillis, quibus mulieres valde superbiant, exterxit. Psal. 68. v. 10. Moabum, hoc est, populum Moabiticum Deus per contemptum appellat ollam, vel pelvium lotionis suæ, & super Edom dicit, se proiecerunt calceamentum suum, hoc est, Moabita mihi serviliter subiecti erunt, veluti lebes, & pelvis, in qua pedes lavare soleo, quæ Festo pelluvium dicitur, & pelvis, Græcè ποδὺνιον, & ὑπὸνιον Ioannis 13. & ποδὺνιον Clementi Alex. Herodotus lib. 2. literis memoriæque prodidit, Amasium regem Aegyptiorum pelvium habuisse auream, in qua ipse, quam omnes semper convivia pedes abluere atque etiam in illam enomere atque emingeret & consueverunt. Hanc rex ille tandem confregit

sguo

Peluvium pro idolo cultum.

deæ demonis statuam fecit & in celeberrimo urbis loco statuit. Hæc de pedum ablutione. Nunc de manuum lavatione dicamus, quæ, ut hodie, ita antiquitus apud Iudæos ante epulas, atque sacrificia visitatissima extitit. Scribæ & Pharisei, ut Math. 23. scriptum est, Christum interrogantes, aiunt, Cur discipuli tui transgrediuntur traditionem Maiorum? non enim manus suas lavant, quando panem (hoc est, cibum) comedunt. Idem testatur Marcus septimo cap. Pharisei, inquit, & Scribarum nonnulli qui Hierosolymis venerant, cum vidissent quosdam ex discipulis Christi, κοινὰς χεῖρας, τὰς ὄντας, ἀνότους, communibus seu pollutis, hoc est, illorum manibus, panes comedere, illos graviter reprehenderunt. Nota hæc, commune vocari id, quod est prophanum, impurum & immundum: qua significatione idem vocabulum etiam Acto- rum 10. ad Romanos 14. & Hebræos 10. accipitur, ut etiam vernacula nostra lingua, Gemein/ ist unrein, hoc est, commune est immundum. Hinc κοινὸν, hoc est, communicare, Matth. 15. Actorum 21. & 10. inquinare & polluere significat. Sunt etiam qui nomen Latinum cœnum, a cœnum unde dictum. Addit Marcus Evangelista, Pharisei enim omnesque Iudæi ἐὰν μὴ πύ- γυλιν ἢ ἰσχυρὰ τὰς χεῖρας, ἐκ ἐδύο. Theophilactus illud πύγυλιν interpretatur, ἀχεῖ τὸ ἀγ- γύλιν. & πύγυλιν ἢ λέγεται, τὸ δῶν τὸ ἀγύλιν & ἀχεῖ καὶ τὸ ἀχεῖ δὲ τὸ ἀχεῖ δὲ τὸ ἀχεῖ, hoc est, a cubito ad digitos usque extremos. Huiusmodi videri queat illa Turcarum lotio, quæ Abdar dicitur Turcarum tur, alij Aptam vocant, quinque sensuum organis pernecessaria: quæ manus & brachia lotio. ad cubitos usque abluunt, dehinc os, nares & totam faciem ad aures usque, &c. ut testis est Cyprianus. Ideo (inquit Camerarius in hunc locum) sicut opinor, quod Græci illud spaciū inter mensurarum nomina ponentes, πύγυλα appellarunt. Addit idem, πύγυλιν quod crebro inter pretati sunt, videtur a pugilum iteratis pugnis translatum esse, qui sunt πύγυλα & πύγυλα & πύγυλιν illa est pugna: πύγυλιν igitur iterum atque iterum, neque causa esse videtur, cur alia scriptura exquiratur. Beza, Quasi pugillatim, inquit, dicas, ut translatione a pugilibus sumpta, summum lavandi studium, ac veluti certamen. Idem, sicut a τὸν tertius casus τὸν adverbialiter accipitur, sic etiam πύγυλιν derivari putō a πύγυλιν, quod non modò decurtatam cubiti mensuram, sed ipsam quoque pugillationem, hoc est, pugilum certamen significat. Syriaca versio habet, nisi ἄλλο ἄλλο Dabbè thilaith, diligenter lauerint manus, &c. Addit Marcus, Tenentes maiorum traditionem: & a foro venientes, quæ est, a negotijs forensibus, ne cibum quidem capiunt Pharisei, & omnes Iudæi, nisi prius βαπτίσωσται, id est, se in aquas demiserint, id est, abluerint, sicuti poculorum quoque ac sextariorum & aramentorum & lectorum ablutiones ipsæ visitatissima fuerunt. Hæc βαπτίσωσται plus est, quàm χεῖρας πλύνειν, quod illud videtur de cor Baptistarum. pore uniuerso, unde Baptistarium, de quo supra: istud de manibus duntaxat intelligendum. Ne que verò βαπτίσωσται significat lavare, nisi a consequente. Nam propriè significat tingendi causa immergere. Hæc quoque pertinent sex ille hydriæ lapideæ, quæ dicuntur positæ esse κατὰ τὸν καὶ δωδεκμόν, id est, ad purgationem seu lustrationem Iudæorum, Ioan. 2. Ex his ergo constat, Iudæos, & imprimis Phariseos accurata manuum ablutione ante cibi sumptionem usus fuisse, non modò sanitatis, manditæ ac civilitatis cuiusdam causa, sed etiam religionis ergò, ita ut illam sine scelere prætermitti minimè posse existimarent. Persuadebant namque sibi stulti illi homines, se externis huiusmodi lotionibus verè & coram Deo a peccatis mundari, & idcirco externa potius corporis ablutioni, quàm internæ animi munditiæ atque puritati studebant, neglectisque Dei præceptis, quæ maximi erant momenti atque ponderis, externas huiusmodi maiorum suorum traditio nes atque præcepta mordicus tenebant, diligentissimeque obseruabant. Quò sanè nomine a Christo discipulos suos excusante, gravissimè reprehenduntur, quemadmodum Evangelistæ in sequen- tibus docent. Idem testatur Lucas cap. 11. Nam cum Christus a Phariseo quodam ad ientaculum sue prandium (ὄπιον ἐδῆσθη πρὸς αὐτὸν) vocatus esset, Christus domum ingressus, ἐβέντισεν, accubuit. Id cum vidisset Phariseus, valde admiratus est, quòd Christus non prius βαπτίσωσται, id est, ablutus fuisset ante prandium (hinc quoque colligi potest, prandia Iudæis fuisse visitata) Christus itaque hac occasione Phariseorum hypocrisis gravissimè reprehendit, dum eos dixit exteriorè populi patinæque partem purgare, cum intus pleni sint rapina, & scelere. Hoc simili ducto a re præsentis, vasis numerum epularibus, docet non corpus tantum, sed etiam & qui dem multò magis, animum a vitiorum sordibus esse repurgandum. Huc quoque facit scita & elegans illa Plutarchi sententia Sympos. li. 1. Probl. 2. πᾶσι μὲν ἄνθρωποις ὁμοίως τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ

Plutarchi sententia elegans.

Iudeorum con- suetudo super- stitiosa. πηλὸν ἄποινι... id est: Multo magis a-

Sacerdotum a- pud Iudeos mos abluendi ma- nus ante sacri- ficium, lege di- vina institutus & cur. hac eviterur, aiunt etiam Lauare manum ante cibum, liberum est cuius hoc facere, aut non: at post cibum tenentur hoc facere. Præterea Sacerdotum olim apud Iudeos mos fuit manus ab- luendi ante sacrificium, lege divina institutus: & populus quoq; varijs ablutionibus utebatur, antequam ad talem rem diuinam accederet. Quæ quidem lotiones erant institutæ, non quod per se mundarent, vel delerent, atq; expiarent peccata: (qua tamen praua opinione multorum animi erant imbuti) sed partim, vt commonerentur hac actione ad rem, cultumque diuinum non esse accedendum illorum manibus, hoc est, mentibus, atque conscientia polluta: sed prius vera peniten-

Non solum an- te sacrificia at- que epulas, sed etiam alijs in- daei manus ab- luebant. tia animorum sordes deponendas, puritatiq; & innocentia studendum esse: partim quod erant tyri atq; figuræ sanguinis Christi, quo vere ab omni peccatorum cæno emundamur. Nec verò ante sacrificia tantum, atq; epulas, verum etiam alijs, quando contestari volebant, se alicuius in- noxios esse sceleris: neq; impuris se facinoribus immiscuisse, assensumue præbuisse, in multitudinis conspectu manus abluabant, vt scilicet ex illa manu, mundicia, animi puritatem indicarent: non secus, atq; Romani olim candidati magistratum, vestis candore suam innocentiam, & ani- mum alienum a sanguine, & crudelitate candidum, & ingenuum (cuiusmodi sanè in magistratu requiritur) proplam venditabant. Hinc Deuteron. 21. præscripsit Deus ceremoniam, qua Sena- toris civitatem lotionem manuum testarentur, se innoxios esse a cæde reperti in vicinia cadaveris. Sic Pilatus, Matth. 27. suæ innocentia protestanda gratia, vt qui in Christi innocentis cædem non consentiat, sed tantum Iudeorum importunitate coactus, illum ad supplicium dedere cogatur, manus suas impuras atq; sanguinolentas coram toto populo lauat. Verum hæc manuum Pi- lati ablutio, ipsius potius Christi innocentia locuples testis extitit: qui quidem nõ propter suam, sed alienam potius culpam diros illos cruciatus, mortemque pertulit, qua verè immanes ac impu- ra nostræ manus, mentesque fuerunt expiata. Ad huiusmodi autem legales manuum ablutiones David alludit Psal. 26. cum inquit: Lauabo manus meas in innocentia, & circumdabo altare tuum, hoc est, studebo puritati vitæ, & innocentia, cuius signum erat externa illa manuum ab- lutio. Hæc opponuntur impiorum manus atq; dextera mali consilij, munerumque plena: de qui- bus mox in eodem Psalmo sequitur. Sic Psal. 73. vers. 13. per hypotyposin impia et prophana mul- titudinis cogitationes exprimens: certè frustra, inquit, mundavi cor meum, & laui in innocentia manus meas, hoc est, frustra studui innocentia, integritati, & honestati: vbi similiter allusio fit ad antiquas illas, & ceremoniales manuum ablutiones.

Ethnicorum consuetudo. Huiusmodi porrò manuum, aliarumq; corporis partium, nec non vestium ablutionibus Eth- nicos quoq; ante impura sua sacra summa cum superstitione usus fuisse legimus. Theophr. in lib. Charact. Αεισιδαιμονία ἐστὶ δειλία... Hæc verba Franciscus Robertellus sub finem libelli de Elegia, profert ex vetu- stissimo libro manuscripto, quem se habere dicit. Sic apud Virgilium Aeneas nefas esse dicit, se attrectare sacra, quandoquidem tum primum ex bello tanto, ac recenti cæde venerit, donec se flu- mine abluerit. Idem testatur receptum fuisse veteribus Sophoclis interpres super Aiacem. Macrobius libro tertio Saturnaliorum, capite primo. Constat, inquit, Dijs superis sacra fa-

Aurum corporis ablutione purgari: cum verò inferis litandum est, satis actum videtur, si aspersio sola contingit. De sacris igitur Superiorum ait Aeneas: cum se violatum nosset, multa cæde pollutum:

Tu genitor cape Sacra manu, patriosq; penates, Me bello e tanto digressum, & cæde recenti Attectare nefas, donec me flumine viuo Abluero.

Plura exempla vide de purificatione, ad Sacra Superiorum pertinente Deorum: ibidem. At Dido cum Sacra dijs inferis influit, ait Aeneid. 4.

Annam chara mihi nutrix hic siste sororem: Dic corpus properet fluuiiali spargere lympha. Sparserat & latices simulatos fontis Auerni.

Et alibi. Nec non cum Misenum sepultura mandari refert, Aeneid. 6. Idem ter socios pura circumtulit unda.

Spargens rore leui, & ramo felicitis oliuæ.

Circumtulit aqua hic idem est, quod aqua purgavit. Circumferre enim pro lustrare, verbum est antiquum, & pontificale, vt notat Seruius ad hunc versum. Sic Plautus in Amph. Quæ- so quin tu istam tubas pro cerrita (tanquam insanam, & a Cerere irata vexatam) circumferri, hoc est, lustrari & purgari: propterea quod qui lustrant, eum quem lustrant, sepe aliquid circum- ferentes, circumueunt: vnde & lustrare circuire est. Inde & ἀεργίσειν apud Græcos, & ἀεραδιπέω, & ἀεραδιόσειν, id est, circumspargere, circumlustrare: quod res certæ certaque februa sine purgamina circumferebantur ei, qui expiatur. Et ἀποκατάρτις, ἀεραδιόσειν, qui lustrat. Sed & ἀεριστῆρ & dicebatur, qui domum aut concionem urbem- que lustrabat: in quo nomine inest & circuitus quadam & ambitus significatio. De hac a- que aspergine, & aspergello partim e rore marino, partim ex oliua felici, partim e lau- ro confici solita, & in genere de veterum lustrationibus, vide Turneb. Aduers. libro decimo ter- tio Capite vigesimo primo. Sed & cum facit Aeneam apud inferos ramum Proserpinæ conse- craturum, ita refert Aeneid. 6.

Occupat Aeneas aditum, corpusq; recenti Spargit aqua,

Eadem de re sic Festus. Itaque funus profecuti, ignem supergrediebantur aqua aspersi, quod purgationis genus appellabant suffitionem. Præterea Ethnicis fuisse in usu aspergines a- que lustralis, historia Ecclesiastica testatur: in qua sic de Valentiniano scribitur: Cum nondum esset Imperator, & comitaretur Iulianum Apostatam, venissetque ad Faunum, ibi aditus aqua sua illum aspersit. Ille indignatus, ei colaphum impexit, dixitque: Cur meam purpuram aqua tua contaminasti? Theodoros, Εκατέσθην δὲ τῷ Δουρῶν εἰς ἕκ- στα νεώκορον; ἀεργάσθην τοὺς εἰσιόντας ἀεραδιόσοντας ὡς ἐνόμιζον. Ab utraque ianua parte steterunt aditui, qui vasis plenis aqua lustrali ingredienti, prius lustrabant, vt sibi persuadebant. Sozomenus: ἔπει δὲ ἐμαλλῶν ἀεραμείβειν τὰς νᾶς τὸν ἐδὸν, θαλλοὺς τινὰς ἀεραδιόσοντας κατέχων ὁ ἱερεὺς νόμιμα ἐλθνικὰ ἀεργάσθην τοὺς εἰσιόντας; id est, Cum autem iam superaturi essent templi limen, Sacerdos quidam ramos madefactos manibus te- nens, ingredienti more Ethnico aspergebat. Aspergillum ex lauro potius fieri solitum, ex illo Iuuenalis patet:

— Lustrari si qua darentur, Sulphura cum tadis, & si foret humida laurus;

Id est, aqua perfusa, & madens ad aspergendum & purgandum. Eiusdem moris testis quoque Ethnicis vstita- est auctor libri de morbo sacro, qui Hippocrati vulgò ascribitur, cum tamen Galenus ex Hip- pocratis familia eximendum dixerit. Eius verba Latinitate donata hæc sunt. Deus itaq; in- spargines aqua- quit, est, qui maxima, & sceleratissima peccata purgat & purificat, & liberatio nostra existit: ip- sūq; terminus templorum ac delubrorum nostrorum dijs Designamus: vt nullus, qui non purus sit, eos contendant. Et ingressi respergimur, non veluti qui inquinemur, sed, si quod etiam prius

peccatum habemus, purificemur. Cetero lib. 1. de Legibus docet: Asperione aqua labem corpore-

Tyberino in gurgite mergis
Mane caput bis terq; & noctem flumine purgas.
Iuuenalis quoq; similiter,
Ter matutino Tyberi mergetur, & ipsi
Vorticibus timidum caput abluet.

Septenarius numerus in omnibus rebus potentissimus.

Cum septenarius numerus sit in rebus omnibus, & potentissimum in religionibus potentissimus. scilicet dixit, se septies caput fluctibus immerfisse. Confimiliter lib. 4. Regum. Helisæus Propheta inquit leproso: Vade, & lava te septies in Iordane, & recipiet sanitas caro tua, & manda-

Labra atq; vas aqua lustrata

De labris atq; vas, cum Iudeorum, tum Romanorum, que ante templa posita aqua lustrata, aquas lustrales continebant, quibus sacerdotes atq; populus ad sacra accessuri, prius se aspergebant: vide Guilielmi Chouliz librum Gallicum de Antiqua Romanorum religione.

Xerivi

Athenæus lib. 9. Xerivi, inquit, λέξις ἴδωρ εἰς ὃ ἀπέβητον δαλδὸν ἐκ τῆ βωμῆ λαμβάνοντες, ἃ ἔπειτα τὸ ἴδωρ εἰς τὸ ἀπέβητον ἀποβύοντες, ἃ ἔπειτα τὸ ἴδωρ εἰς τὸ ἀπέβητον ἀποβύοντες, ἃ ἔπειτα τὸ ἴδωρ εἰς τὸ ἀπέβητον ἀποβύοντες.

Aque benedictæ origo.

De benedictæ origo, hinc fuit constitutum, quædam Christianorum benedictam, ut vulgo appellatur, sine lustralem, ex antiquis illis Iudeorum, quoq; gentium, ut promissio: cuius tamen Polyd. Virgil. Alexandrum eius nominis primum Romanorum Pontificum, ut dicitur, rem facit, quem scribit instituisse, ut hinc hinc lustralem aquam facerent, & ad domos effundendos in templo, domique forentur.

Lib. 5. cap. 8.

Turcæ quoque huiusmodi aqua lustralibus utuntur, & quidem maximam illis vim tribuunt. Preparant se Turcæ ad orationem lotionem, que apud eos triplex est: de quibus multa in illorum Alcorano legere licet.

Aque lustralis usus apud Turcas.

Porro ut apud Iudeos, ita apud Græcos quoq; moris fuisse, ut ante epulas manus lavate epulas manerent, passim ex scriptorum veterum monumentis satis constat. Apud Homerum quidem semper nus lavant.

Græci quoq; ante epulas manus lavant.

ἥσθαι καὶ ἀμφίπολον ταμίαν ὄτρυν' ὀγαραιὸς,
Χερσὶν ἴδωρ ἐπιχέουσι ἀκῆστων, ἢ δ' ἐπαρήσθαι
Χερσὶν ἀμφίπολις ποσειδῶνι ἄμα χερσὶν ἔχουσα.
Sic fatur, servatq; senex capere imperat undam
Inq; manus liquidam diffundere, constitit illa
In manibus, peluimq; tenens, gutturium & ipsum.

Et Od. A.

Xerivi

Xerivi βαδ' ἀμφίπολ' ὄτρυν' ὀγαραιὸς
Καλὴ χερσὶν ἴδωρ ἀργυρέοιο λέβητι

Athenæus lib. 1. cap. 12. observatione dignum esse dicit, quod Homerus Ulyssæ manus lavantem facit priusquam cibum capiat, quod in Iliade facientes nunquam reperiuntur: rationem addit: nam in Odyssea vita est otiosorum, & delicatè in pace viventium, unde illi corpora curant, balneis, laucrisq; indulgent, talis, ac pila ludunt. Hæc ille. Idem tradit Eustath. Od. A. fol. 34.

In hac porro manuum ablutione ut Iudeis, ita Græcis quoq; atque Romanis, alijsq; usitata, hæc videntur consideranda. Primum, persona per quas illa fit. Apud Homerum cum ancillarum, ut ex supra commemoratis testimonijs liquet, cum præconum id fuit ministerium, secundum illud Od. A.

Τοῖσι δὲ κήρυκας ἴδωρ ἐπι χερσὶν ἔχουσι
Σίτον δὲ Λυωαὶ παρηνήενον ἐν κάρσοισιν.

Inq; manus lympham præcones fundere primum
At servæ panem vineis gessere canistris.

Fuit omnino hoc apud Græcos, & Romanos servorum officium, secundum illud Virgil.

Dant famuli manibus lymphas, cereremq; canistris
Expediunt, consisq; ferunt mantilia villis.

Sic Elisæus, Eliæ propheta discipulus atq; minister describitur ab hoc ministerio 2. Regum 3. v. 11. Nam quidam ex famulis Iorami regis inquit: Est hic Elisæus filius Saphati, qui fundebat aquam super manus Eliæ, id est, illius minister, nam synecdochicè pars pro toto accipitur. Iudæi fabulantur pro suo more, in monte Carmelo, cum Elias contra Baalitas certaret, suamq; maderaceret holocaustum, velletq; impleri aquis foueam, quam altari circumduxerat, Elisæum ad eius manus fuisse aquas, utq; non deficerent, vi divina illius digitos ita cepisse destillare aquas, perinde ac si versi fuissent in totidem fontes.

Deinde consideranda instrumenta manibus, pedibusque abluendis & abstergendis destinata. Hebraicè מִסְכָּב miscal, gutturium dicitur, etiam alio nomine מִסְכָּב miscal, id est, instrumenta.

vas, ex quo effunditur guttatim aqua ad manus abluendas. Eustathius Il. O. ωεχοῦσ' Homero, λέβης χέων ἴδωρ τὸ κατὰ χερσὶν. Apud Homerum hæc memorantur: ἢ ωεχοῦσ' siue ωεχας, Eustath. Od. A. ἀργεῖον ἐν ᾧ τὸ ἴδωρ. & Od. Z. δὲ ἦς ἴδωρ χερσὶν ἐπιχέεται; aliàs & Od. Z. ἔξελω ποτίσειν χερσὶν: & alibi, ὅς ἐστι δόχον significat. Pollux, ωεχοῦσ' Homero dicit esse τὸ ὑδροφόρον ἀγγεῖον. Latine, Gutturium Plinio, Gutturium, aqualis Varr. manalis vrceolus a nonnullis a manando, vas angustis oris, unde guttatim aqua latex manibus affunditur.

λέβης Homero, interprete Polluce, est, τὸ ὑποδεχόμενον ἀγγεῖον. Eustath. Od. A. λέβης, τὸ παρ' ἡμῶν λερόμενον χερσὶν καθ' ἐπιπέδω, παρὰ τὴν λέβητα secundum veteres dictum, siue potius ὅτι λέβηται ἴδωρ εἰς αὐτὸν. Hoc etiam λέβητον posse dici Pollux testatur: ut ωεχας, ωεχοῖδιον, & utrumque χερσὶν πῆρον. Eustathius Il. O. in illa verba, χερσὶν ἀμειπλῶ, & c. χερσὶν, inquit, Homerus præter suam consuetudinem hoc tantum in loco dixit, quod nos χερσὶν πῆρον appellamus, hoc est, τὸ τῆ ὑπερὶ ὑποδεχόμενον ἀγγεῖον, id est, vas liquoris receptaculum, quod Homerus λέβητα vocare consuevit: aliàs χερσὶν βα solet appellare τὸ κατὰ χερσὶν δὴ δόχον ἴδωρ, Pollubrum Festo, malluuium trulleum, vas quo aqua ex ablutis manibus polluta excipitur, handbecte/handwasser schirt. Απὸν πῆρον quoque λεγόμενον, id est, peluim illam manibus lauandis destinata a veteribus appellatam fuisse, Athenæus verisimile esse putat, libro 9. ut ποδὸν πῆρον, siue ποδονπῆρον Clem. Alexand. & νιπτήρ Ioan. 13. peluis, ποδονπῆρον, χερσὶν dicitur, Eupoli χερσὶν πῆρον, Epicharmus χερσὶν βα appellat. Apud Tragicos, & χερσὶν βα, χερσὶν βα, Comicos paroxytonos reperitur scriptum χερσὶν βα. Clem. Alexand. lib. 2. cap. 3. Pedagog. τί ἢ νιπτήρ, καὶ μὲν ἢ τὸ χερσὶν βα, ἢ δὲ λέγεται τὸ ποδονπῆρον τῆς χερσὶν, hoc est, Quid verò si fuerit peluis filis, an ablutarum manuum sordes non excipiet? ἢ δὲ ὁ ποδονπῆρον (Ioan. 13. νιπτήρ dicitur)

Vasa et instrumenta.

ωεχοῦσ'

λέβης

χερσὶν πῆρον

ποδονπῆρον

χερσὶν πῆρον

χερσὶν βα

νιπτήρ

το δ' απομιμα τε ποδος, hoc est, & vas fictile, quo pedes lauamus, pedum sordes. Περιρρανθησα quoq, nonnulli volunt esse instrumenta ad abluendas manus, verum Brodæus lib. i. Miscell. cap 38. dicit pura fuisse in templis aut concionibus vasa, aqua lustrali plena, qua aut Sacerdotes, aut aditui ingredientibus aspergerent: id probat nonnullis Theodoriti, Sozomeni & Aeschinijs testimonijs, qui hac voce in illa significatione videntur. Illa porro, quæ sunt manibus pedibusque extergendis seu abstergendis (quod Græcis est, ἀμύσσειν siue ἀπομάσσειν) idonea, a Græcis ἀμύγεια & χερόμαχα appellantur, teste Polluce. Suidas, χερόμαχον ὁ παρὰ ῥωμαίοις καλεῖται μανδύλιον, παρὰ τὸ μάλιστα τὸ ἕλκεν ἄλλω. Romanis manile vocatur, sic dicta ab extergenda materia. Sic Christus λευτίσας, quo fuit præcinctus, cepit ἀμύσσειν, id est, ex tergere pedes suorum discipulorum. Et mulieris illius penitentis Lucæ septimo ἀμύγειον fuit capillitium illius, quo Christi pedes ἐξέμασε, siue ἐξέμαξε, id est, exersit. De verbo ἀπομάσσειν, id est, ἀποσογγίζειν, ἀμύσσειν, ἀμύσσειν & ἀμύσσειν, vnde ἀμύγειον secundum veteres, id est, ἀμύγμα, ἀποτύπωμα, σφραγίς, & ἀπομάσσειν, & ἀπομάσσειν, id est, ἀποκαθάρμα, & μαγδαλία, vide Eustath. Ὀδ. τ. 684. & Ὀδ. γ. 728. Athenæus libro 9. χερόμαχον vocabant, ἢ τὰς χεῖρας ἀπομάσσειν τὸ ὠμολίω, id est, manus abstergere, quod Philoxenus Cytherius ἐπέμμα appellauit: aliàs etiam ἀμύλιον vocatur, de quibus Athenæus lib. 9. sub finem.

Materia lauationis
Aqua pura.
Χερίβα.

Ἔδωρ κατὰ χεῖρας.

Discrimen inter χεῖρας & νύχτας siue ἀπονύχτας. Postquam accubuerunt,

Nunc de materia lauationis dicatur. Illa est aqua, quæ vel est pura & simplex (ἕδωρ ἀκέραιον, hoc est, καθαρόν μὴ ἔχον κηρὰ ἢ ἄλλα, Eustath. interprete, ab Homero λ. Ω. dicitur) vel mixta ex alijs quoq, rebus. Χερίβα Homerus aquas, quibus manus abluantur, appellauit. Eustath. Ὀδ. α. χερίβα δ' ἐστὶ τὰ εἰς χεῖρας νύχτας κατὰ χεῖρας, οἷς πολλὰς καὶ τὴν ὄσσειδεν τὸ καθαριστὸν χειρῶν, secundum illud Antiphani, ὅτι τις δὲ ἕδωρ καὶ σμήγμα. Pollux, χερίβα ἕδωρ τὸ ἕδωρ Homerus appellat. Dicta est etiam ἕδωρ κατὰ χεῖρας καὶ κατὰ χεῖρας, teste Athen. lib. 9. Eustath. Ὀδ. κ. τὸ χεῖρας νύχτας ἀπὸ ἢ χερίβα, καὶ χερίβα, ἢ πλείω χεῖρας κατὰ χεῖρας εἶωθε λέγειν, καὶ κατὰ χεῖρας. Aristophanes tamen Grammaticus, eodem teste, voluit, antiquos propriè κατὰ χεῖρας appellare solitos ablutionem manuum, quæ ante prandium, cænæ autē fiebat: quæ verò post, νύχτας, siue ἀπονύχτας, quod quidè discrimen qui ignorant, illos irridet. Idè discrimen inter χεῖρας, & νύχτας Polemon quoq, statuit, teste Athenæo, & Eustath. Ὀδ. α. pag. 4. ex Tryphone, & Ammonius. Aristoph. in comædia Σφῆρας.

ἕδωρ καὶ χεῖρας, τὰς τράπεζας εἰσφέρων
δ' ἔπειτα, ἀπονεύμεθ' ἡδὴ σπυρίδιον.

En hoc in loco primò ponitur accubitus: deinde ablutio manuum (ἕδωρ καὶ χεῖρας) tum mensarum illatio: deinde cibi sumptio: postea τὸ ἀπονύχτας, id est, ablutio manuum: postremò libatio, quæ usitato ferè more se ex ordine consequantur. Scholiastes in illa verba (ἕδωρ καὶ χεῖρας) subintellige petere. Nam hæc erat loquendi forma usitata: Antequam mensa inferretur, ἕδωρ καὶ χεῖρας ὁδὸς ὦ παῖ: peracta autem cæna, ἀπονύχτας ὁδὸς ὦ παῖ. Aristophanes, φέρε παῖ τὰ χεῖρας καὶ χεῖρας ἕδωρ, παρὰ πύμπε τὸ χεῖρας ἀμύσσειν, quod post cænā factum est. Verum Athenæus & verbum νύχτας docet Homerum surpassasse in ablutione manuum, quæ facta est ante epulas, & χεῖρας nonnunquam dici de illa, quæ post cænā fit: ita ut nullum videatur hoc esse discrimen, nisi forsan illud ab Atticis fuerit obseruatum. Κατὰ χεῖρας δ' ἐναυ, siue διδύαι καὶ χεῖρας ἕδωρ τινι, Græcis idem est quod Homero ἕδωρ ὁδὸς χεῖρας χεῖρας, manibus dare aquas, siue id fiat ante cænā, siue post. Sic καὶ χεῖρας ἀπὸ τῶν, & καὶ χεῖρας λαμβάνειν siue δέξασθαι, & c. Græci dicebant, ut apud Athen. videre licet lib. 9. vbi poetarum quædam testimonia recitat. Polluci similiter τὸ νύχτας μὲν dicitur τὸ ὄσσειν ἢ ἔσσειν: ἀπονύχτας ἢ τὸ μὲν ἢ τροπῶν. Tertullianus aquam, quæ manibus datur, aquam manualet appellat, Apologetici ca. 30. Post aquam manualet, & lumina, & c. Malluuium Festo, quo manus lauantur: Malluuius, quibus manus sunt lotæ: Pelluuius, quibus pedes. Idem, Malluuium latum in commentario sacrorū significat, manus qui lauet: a quo malluuius, quibus manus sunt lotæ: perindè ut quibus pedes, pelluuius. Apud Caprū Grammaticum, ut annotat Turnebus in suis Aduersarijs, aqua, qua manus initio cænæ, vel prandij lauantur, vel pedes abluimus, aquam eleganter pedibus, & manibus

Discrimen inter νύχτας & ἀπονύχτας.

Postquam accubuerunt, ἕδωρ καὶ χεῖρας, τὰς τράπεζας εἰσφέρων δ' ἔπειτα, ἀπονεύμεθ' ἡδὴ σπυρίδιον. En hoc in loco primò ponitur accubitus: deinde ablutio manuum (ἕδωρ καὶ χεῖρας) tum mensarum illatio: deinde cibi sumptio: postea τὸ ἀπονύχτας, id est, ablutio manuum: postremò libatio, quæ usitato ferè more se ex ordine consequantur. Scholiastes in illa verba (ἕδωρ καὶ χεῖρας) subintellige petere. Nam hæc erat loquendi forma usitata: Antequam mensa inferretur, ἕδωρ καὶ χεῖρας ὁδὸς ὦ παῖ: peracta autem cæna, ἀπονύχτας ὁδὸς ὦ παῖ. Aristophanes, φέρε παῖ τὰ χεῖρας καὶ χεῖρας ἕδωρ, παρὰ πύμπε τὸ χεῖρας ἀμύσσειν, quod post cænā factum est. Verum Athenæus & verbum νύχτας docet Homerum surpassasse in ablutione manuum, quæ facta est ante epulas, & χεῖρας nonnunquam dici de illa, quæ post cænā fit: ita ut nullum videatur hoc esse discrimen, nisi forsan illud ab Atticis fuerit obseruatum. Κατὰ χεῖρας δ' ἐναυ, siue διδύαι καὶ χεῖρας ἕδωρ τινι, Græcis idem est quod Homero ἕδωρ ὁδὸς χεῖρας χεῖρας, manibus dare aquas, siue id fiat ante cænā, siue post. Sic καὶ χεῖρας ἀπὸ τῶν, & καὶ χεῖρας λαμβάνειν siue δέξασθαι, & c. Græci dicebant, ut apud Athen. videre licet lib. 9. vbi poetarum quædam testimonia recitat. Polluci similiter τὸ νύχτας μὲν dicitur τὸ ὄσσειν ἢ ἔσσειν: ἀπονύχτας ἢ τὸ μὲν ἢ τροπῶν. Tertullianus aquam, quæ manibus datur, aquam manualet appellat, Apologetici ca. 30. Post aquam manualet, & lumina, & c. Malluuium Festo, quo manus lauantur: Malluuius, quibus manus sunt lotæ: Pelluuius, quibus pedes. Idem, Malluuium latum in commentario sacrorū significat, manus qui lauet: a quo malluuius, quibus manus sunt lotæ: perindè ut quibus pedes, pelluuius. Apud Caprū Grammaticum, ut annotat Turnebus in suis Aduersarijs, aqua, qua manus initio cænæ, vel prandij lauantur, vel pedes abluimus, aquam eleganter pedibus, & manibus

a veteribus appellatum fuisse, testatur: credo quòd aquam pedibus cum poscerent, & manibus, tantum dicere solerent, Aquam pedibus, Aquam manibus, nullo adiecto verbo. Nec verò puram tantum & simplicem aquam, veteres ad manus abluendas vsos fuisse reperio, verum etiam saponibus siue smegmatis, & odoriferis quibusdam vnguentis. Athenæus libro nono, Veteres, inquit, utebantur ad manus abluendas καὶ σμήγματι πορὺ λωῆς χεῖρας, hoc est, Smegmata siue saponis, sordis depellendæ gratia: ut testatur Antiphanes in Coryco, καλοῦσθαι τὰ φέρων ἀπονύχτας, ὅτι τῶν δὲ ἕδωρ καὶ σμήγμα. Addit præterea, odoribus quoq, manus vngere fuisse solitos: καὶ ἐνώσσει τὰς χεῖρας κατὰ τὸν πορὺ μαγδαλίας πικρῆς ἀπμάσσαντες, quas Lacedæmonij καὶ ἀδρα, appellabant. Eundem hunc morem veterum vngendi manus rebus odoriferis, comprobatur Epigenis, & Antiphanijs testimonijs, nec nò Philoxeni, cuius hæc sunt verba, in libro quem inscripsit δ' εἰπὼν. Ἐπειτα δ' ἐπαίσεις νύχτας ἕδωρ κατὰ χεῖρας σμήγματι λευκίκοις καὶ ἐρυθροῖς ἕδωρ ἐπαγχεῖν τὸ σπυρίδιον, ὅσον ἔχον, ἐκ ξυμμάτατε λαμπαρὰ σινδύρον δ' ἕδωρ, χεῖρας ἀμύσσειν ὁδὸς καὶ σφῆρας ἰοδαλας: Hoc est, Pueri postea manibus aquas dederunt, cum saponibus irino vnguento mistis, quibus tantum affundebant aquam, quantum sat erat: dederunt præterea mantilia lintea, & vnguenta suauissimi odoris, atq, coronas violaceas. Et hæc videntur fuisse aquæ vinctæ, quarum Horat. lib. 2. Sat. meminit, vbi Lambrinus, Aquam vinctam, hoc est, vnguento, perfusam conuiuijs præbere luxuriæ non ferendæ esse ait, siue ea aqua adhibeatur ad manus lauandas, siue ad balneum. Nardum puluerem vento impectum laudat Dioscorides ad cheroniptram, id est, ad manuum ablutionem. Cel. lib. 28. cap. 1. Σμήγμα, Theocriti Scholiastes saponion interpretatur a σμήγω, id est, purgo. Verum de vnguentis, & vngendi more suo loco pluribus dicitur. Hodie quoq, Germani, & alia nationes aqua stillatitia rosarum, florum laudula liquoribus, alijsq, aquis odoratis, ad manus in conuiuijs splendidioribus abluendū vti solent. Ἀπονύχτας veteres, teste Athenæo, appellabant τὸ ἀπονύχτας: (ἀπονύχτας) tametsi eadem voce etiam videntur vti esse ad significandam libationem, hoc est, peluim, quæ etiam χεῖρας ἀπονύχτας appellatur. Eustath. τὸ δ' ἐμετὰ τὴν καθαριστὸν κατὰ πύμπε ἕδωρ ἀπονύχτας εἶωθε τὸ, siue χεῖρας ἀπονύχτας. Propriè tamè, ut auctor est Athenæo, lib. 9. & post illum Eustath. annotat Ὀδ. Α. ἀπονύχτας Athenienses appellabant illas lauationes, siue aquarum effusiones, aspersiones siue, quibus vel mortui, vel scelere aliquo polluti lustrabantur seu expiabantur. Athen. ὅτι τῶν εἰς πύμπε τοῖς νεκροῖς γινόμενων, καὶ ἐπὶ τῶν ἐναυεῖς καθαριστῶν, Eustath. ἀπονύχτας ἐπὶ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπὶ ἐναυεῖς καθαριστῶν. Hunc verò morem super fossas, siue sepulchra mortuorum aquas & vnguenta effundendi, nec non scelere aliquo obstrictos aquis expiandi Athenæus testimonijs quorundam Poetarum confirmat lib. 9. sub finem. Idem etiam hodie a Christianis fieri solet, qui in exequijs defunctorum sepulchra aqua lustrali solent aspergere. Obseruandum porro est, veteres panibus quoq, olim vsos fuisse ad manus abstergendū, quos deinde canibus proieciabant. Athen. lib. 4. de Arcadam sacris epulis verba faciens, inquit: μετὰ τὸ δ' εἰπὼν, ἀπονύχτας ἐπιπέσειν ἐκ ἀπονύχτας τὰς χεῖρας, ἀλλ' ἀποματῶν, ἀποματῶν τοῖς ἀποματῶν, καὶ τὴν ἀπομαγδαλίαν ἐναυεῖς ἐπιπέσειν, τὸ ποιοῦντες ἐναυεῖς ἐπὶ τὰς ἀποματῶν γινόμενων νεκρῶν φόβων. Hoc est, post cænā libationibus operabantur, non quidem lotis manibus: sed iure seu offa, bucella, frusto panis, & quo se abstererat quisq, id secum aufererebat: id faciebant ob terrores nocturnos, qui in compitis solent accidere (quorum causa addit Eustath. Ὀδ. X. Hecate videbatur esse) Sic ille. Erasmus addit, arbitror sanè non inutile remedium aduersus canes in compitis adorientes viatorem. De his Apomagdalijs vide multa apud Erasmus in Chiliad. Eustathium, Pausaniam, Iulium Pollucem, Suidam, Aristoph. interpretem, Plutarchum in Lycurgo. Hæc de materia, olim in manibus vel lauidis, vel vngendis, & abstergendis adhiberi solita.

Aqua mixta saponibus, & odoriferis vnguentis.

Aqua vincta.

Ἀπονύχτας veteribus quid.

Ἀπονύχτας propriè quid.

Panis vsus ad manus abstergendas.

Nunc de modo manus lauandi dicatur. Antiquitus, sicuti ex Homero, & alijs scriptoribus constat, ancilla, siue famuli gutturnium quidem aqua plenum dextra, peluim verò seu pollubrum, quo aqua excipiebatur, sinistra manu tenentes, ex gutturnio aquas super conuiuarum manus effundebant, atq, ita illas abluant. Deinde mantilibus easdem exstergant. Hoc ex multis Homeri locis colligi potest. Hinc Fabius Pictor, Aquam manibus dato, pollubrum sinistra manu teneto: dextra, vas cum aqua. Virg. Aeneid. 1.

De modo lauandi manus.

Dant manibus famuli lymphas, Cereremq; canistris
Expediunt, consisq; ferunt mantilia villis.

Alij ergo, interprete Donato, aquam abluendis manibus dabant, alij mantilia porrigebant, quibus manus abluta tergerentur. Et Georg. lib. 4.

— manibus liquidos dant ordine fontes
Germana, consisq; ferunt mantilia villis.

Ibi Servius: Mantilia, quibus manus terguntur, Varro appellat mantelia, quasi manuzenias. Eius Diminut. mantellum Plautus posuit in Stichis:

Nec his sycophantijs, nec fucis vllum mantellum obijciam.

Lucilius autem mantella dicit, Mappas, mantella, merumq; quae Graeci μαίδ' οὐα vocant. Similis hodie ferè apud Gallos, Italos, Polonos & alias nationes manus lauandi mos atq; consuetudo observatur. Nam ministrorum vnus gutturnium, ex quo aqua funditur, dextra: malluuium autè siue lebetem, quo aqua excipitur, sinistra tenens, aquam vel singulis, vel simul multis affundit. Adest deinde alius minister mantile ijsdem porrigens ad manus extergendum. Aliquando duo mantile illud longiusculum gestant, quorum vnus principium, alter extremum eius manibus impositum tenent. Sape tamen vnus idemq; minister & gutturnium & malluuium & mantile humeris iniectum gestans, hoc conuiuuarum manus lauandi abstergendiq; ministerium obit. In Germania, gutturnia, malluua atq; mantilia parietibus sunt affixa, itaq; conuiuuarum singuli, quo ordine a conuiuatore ad accumbendum vocantur, ad gutturnia accedentes, manus αὐτοδ' ἑκονία, id est, sibi metipsis lauant, deinde mantilibus, quae propè sunt, easdem abstergunt. Sed tamen in principum conuiujs, antiquus ille & multis gentibus familiaris mos, de quo paulò antea dictum est, observatur. Hinc in Imperatorio illo coronationis conuiuio, de quo supra, omnium primus Brandeburgicus Elector, qui pocillatoris munere fungitur, e curia descendens, equum generosum conscendit, & ad mensam quandam, in medio foro positam, properans, auream inde peluim & mappam accipit, ijsq; in Curiam rediens Caesari & Regi, vt manus lauent atque abstergant, administrat: post peluis, mappa & equus Comiti Zollerano antiquo iure cedit.

Dicendum nunc quando & quoties in conuiujs manus abluantur. Antiquitus & ante epulas & in ipsis epulis, & post, manus lauari solitas fuisse reperio: id quod ex supra commemoratis locis satis constat, praesertim vbi de discrimine κατὰ χεῖρας, & νίψασθαι: item νίψασθαι & δ' ἄπο νίψασθαι dictum est: quorum vno manuum lauatio ante cenam: altero, illa quae fit post cenam, veteribus fuit significata. His adde, quae Eustath. scribit O. d. A. pag. 34. οὐ μὲν ἔστιν δὲ οἱ παλαιοὶ ὅτι παρ' Ὀμήρω κατὰ τὴν βραχὺ τῶν ἐυελοισιν τὰ νίψασθαι, ὡς αὐτὸν ἔλεγε ἐπὶ τὰς αὐτοδ' ἑκονίας ἐλάττωσιν: ἢ καὶ μετὰ τὸ φαγεῖν ὡς εἰνὸς ἐνίπτοντο, σιωπῆ δ' ὀποιντὸς ὡς καὶ ἄλλα πολλὰ κατὰ χεῖρας τὸ καλέϊδρον σιωπῆδρον. Notandum apud Homerum conuiujs, postquam sessum receperunt aquam fuisse datam, secundum illud O. d. α.

— οἱ μὲν ἔπειτα,
Ἐξέτις ἐζ' ὄϊο κατὰ κλισίας τε, θρονὸς τε
Τοῖσι δ' ἐκίρυκας ἰδὼ ἕδωρ ἐπὶ χεῖρας ἔχουσαν.

Sic apud Gallos post epulas conuiujs adhuc sedentibus aqua ad manus abluendas ministrabat. Idem hodie quoque apud plerasque gentes moris est. Caelius libro vigesimo octauo, capite primo: Seruatum & illud veteribus, dicit, vt per singula fercula manus abluerent, significat id Lampridius in Hellogabalo: Parasitis, inquit, in secunda mensa saepe ceream, saepe ligneam, saepe eburneam aliquando fictilem, nonnunquam etiam marmoream, vel lapideam exhibuit, ita vt omnia illis offerrentur videnda ex diuersa materia, quae ipse cenabat, cum tantum biberent per singula fercula & manus, quasi comedissent, lauarent.

Postremò de vsu quoq; huiusmodi ablutionum quaedam dicenda. Is duplex est, sacer nimirum & prophanus. Sacer rursus vel verè sacer & religiosus, ad quem referenda illa manuum ablutiones veteris Testamenti, ante sacrificia ab ipso Deo instituta, de quibus supra: vel superstitiosus, cuiusmodi fuerunt illa Iudaeorum, praesertim Pharisaeorum, ante cibi sumptionem manuum

Quanto & quoties in conuiujs abluantur manus.

De vsu ablutionum. Vnus sacer duplex.

manuum ablutiones, & gentilium, qui ad epulas atq; sacrificia illotis manibus atq; pedibus accedere nefas esse ducebant. Hinc proverbia ἀνίπτοις ποσὶν ἀναβαίνειν, illotis pedibus ingredi, & ἀνίπτοις χερσὶν, id est, illotis manibus, de quibus plura Erasmus in suis Adagijs. Aeneas Sophista in epistola quadam, οἱ μὲν πολλοὶ τὸ δὴ λεγόμενον ἀνίπτοις ποσὶν ἐπιπνέουσι τοῖς ἱερεῖς, id est, Pleriq; illotis, quod aiunt, pedibus irrumpunt ad sacra. Illotis manibus negotium aggredi apud Iurisconsultos dicitur, pro imparatum ac non satis instructum accedere, deducta locutione ex Deorum Sacris, ad quae sine preparatione (cuius pars erat manuum ablutio) nefas fuisset accedere. Caius l. i. ff. de orig. iur. Deinde, si in foro causas dicentibus nefas, vt ita dixerim, videtur esse nulla praefatione facta iudici rem exponere, quanto magis interpretationem promittentibus inconueniens erit, omissis inijs, atq; origine non repetita, atq; illotis, vt ita dixerim, manibus protinus materiam interpretationis tractare? Hesiodus in operis & diebus vetat, ne quis manè loui libet vinum χερσὶν ἀνίπτοις, id est, manibus illotis.

Μὴ δ' ἐποτρύνῃς δ' εἰ λείβειν ἄδωπα οἶνον
Χερσὶν ἀνίπτοις, μήδ' ἄλλοις ἀθανάτοισιν. Id est,
Ne vnquam manè loui vinum libaueris ardens
Illotis manibus, neq; Diuim praeterea vlli.

Ac ne vel annem quispian ingrediatur, aut fontem χεῖρας ἀνίπτοις, id est, manibus illotis, idem praecipit. Sic apud Homerum rem diuinam auspiciantur a manuum lotionem, atq; etiam conuiuium, vt pote rem sacram.

Alter vsus ablutionis pedum atque manuum, est prophanus, qui partim ad munditiam, vsus prophae partim ad sanitatem corporis refertur. Nam primò, vt olim, ita hodie quoque ἀλυστον pedes nus. ac praesertim manus cibum capere, sordidum, illiberale atque agreste putatur, conuiujs nauseam fastidiumque pariens. Similiter post cibi quoque sumptionem, manus cibis pinguibus sordidatae omnino sunt abluendae, ne ijs vel vestes, vel ceteras corporis partes contrectando inquinatas atque polluas.

DE MORE VESTES NON NVNQVAM

QVADAM ET ARMA DEPONENDI, ANTEQVAM AD MENSAM ACCUMBATUR. De more sedendi ad mensam, de sedibus atq; sellis. De more accumbendi mensae, de lectis accubitorijs, eorum nominibus, materia, apparatu, numero. De consuetudine standi atq; etiam inambulandi in cibo capiendo.

CAPVT XXXIII.

NONIAM vt antiquitus, ita hodie quoq; ferè moris est, vt conuiuae postquam manus lauerint, ex ordine singuli mensa assideant siue accumbant: (tametsi apud Homerum sedentibus primò conuiujs, & aquas ad lauandum manus datas & mensas singulis appositae fuisse legimus) idcirco non incommodè post manuum lotionem de conuiuuarum accubatione, siue in genere de vario atq; multiplici conuiuuarum in epulando situ & collocaatione, videtur esse dicendum. Prius tamen illud quoq; non est silentio praetereundum, aliquando pallia vestesq; superiores, nec non gladios ante deponi, quam mensa accumbatur: aliquando haec in ipsa quoq; mensa retineri. Apud nos quidem plerunq; pallia seu vestis superior deponitur. Nam simul atq; conuiuuarum aliquis domum est ingressus; statim vel ipsemet pallium deponit, vel id, quod est ciuilius, ipsemet hospes seu conuiuator id honoris conuiuae praestare conatur, vt illum pallio exuat: vel deniq; si conuiua id non patitur (quod etiam non facile quis debet pati, nisi dignitate auctoritateq; conuiuatore longè superet) praesto sunt liberi vel famuli, qui hostitis iussu, conuiuuarum singulos pallijs suis promptè exuunt, illa certis in locis reponunt, & surgentibus e cena conuiujs ac discedere volentibus, illa reddunt illorumq; humeris iniiciunt. Eodem modo mulieres quoque post ingressum atque salutationem superioribus illis suis stolis (quas Schuaben vocamus) vel ab ancillis & pedisequis suis, vel a familiaribus atq; domesticis exuuntur.

Quò ad gladios, illi quoq; aliquando deponuntur, præsertim si locus sit angustior; aliquando autem, & quidem plerunq; gladijs accincti Germani mensæ accumbunt. In aulis aut, & nobilium ædibus, ac magna dignitatis, auctoritatisq; virorum conuiujs, moris est in Germania, vt conuiuæ pallijs amicti accumbant: quæ deponere inciuile ac rusticum habetur, nisi id Princeps, aut nabilis, qui supremum in conuiuio locum obtinet, id omnino voluerit. Apud nos quoq; in nuptialibus conuiujs, mulieres superiores illas suas stolas, quas in alijs deponunt, in mensa solent retinere. Verum antiquitus idem quoq; apud Iudæos moris fuisse, vt pallijs amicti accumberent, Christi exemplo videtur probari posse. Is enim, vt Ioan. 13. scriptum est, ex sacrosancta illa sua cæna, quam cum discipulis agitauit, surgens nudius, id est, ponit vestimenta, nimirum pallium (sic enim τὸ ἱμάτιον, στυπηρῶς δομάτιον Atticè dixere, qui est amictus quidam exterior) καὶ λαβὼν λέντον διέζωσεν ἑαυτὸν, id est, linteo sese præcinxit, ad lauandum discipulorum suorum pedes. Qua lauacione peracta, ἔλαβεν τὰ ἱμάτια αὐτῶν, ἀναπεσὼν πάλιν, hoc est, accepto rursus pallio, accubuit. Hinc ergo colligimus, Christum pallio indutum accubuisse: qui communis videtur tunc fuisse Iudæorum mos & consuetudo, cum præsertim Christi in externo vitæ cultu νόμος καὶ χάρις, id est, legi, atq; regionis moribus sese accommodasse legamus. Scitè admodum, vt illud quoq; obiter addam, Augustinus in illa verba, tractatu 55 in Ioan. illam vestium Christi depositionem, siue mutationem, hoc modo per allegoriam interpretatur: Quid autem mirum, inquit, si surrexit a cæna, & posuit vestimenta sua, qui cum in forma Dei esset, semetipsum exinanauit? Et quid mirum, si præcinxit se linteo, qui formam serui accipiens, habitum inuentus est vt homo? Et paulo post: Linteo quidem vt se præcingeret, posuit vestimenta quæ habebat: vt autem formam serui acciperet, quando semetipsum exinanauit, non quod habebat deposuit, sed quod non habebat accepit. Crucifigendus sanè suis expoliatus est vestimentis, & mortuus inuolutus est linteis, & tota illa eius passio, nostra purgatio est. Hæc ille. Verum de conuiuiali habitu, & vestium commutatione, quæ in conuiujs fieri solet, quoniam supra pluribus dictum est, idcirco eò nunc sum breuior.

Nunc de conuiuiarum situ vario, atq; multiplici inter epulandum, collocacione, ordine, loco honoratiore, vel minus honorato, & alijs huiusmodi, quæ eodem pertinent, dicatur. Situs, Græcè κείμενος, est relatio partium corporis inter se, quæ ratione loci vel naturalis, vel fortuiti, in quo collocatæ sunt, habent. Is autem est duplex, naturalis & fortuitus. Situs naturalis, est relatio partium inter se, quam ratione loci naturalis, in quo collocatæ sunt, habent: vt est situs membrorum corporis: vt situs capitis, sursum; ventris, in medio; pedum, deorsum. Situs fortuitus, est relatio partium corporis inter se, quam ratione fortuiti loci, in quo collocatæ sunt, habent: huiusmodi est conuiuiarum situs, inter epulandum triplex ferè: nimirum sessio, accubatio, statio: quibus tamen etiam inambulatio addi potest. Epulantur namq; homines vel sedentes, vel decumbentes, vel stantes, vel etiam inambulant: vnde etiam cenam ipsam vel sedentariam, vel discubitoriam, vel stantariam, vel inambulantem (sicuti ab Apuleio dicitur) appellare possumus. De singulis ordine agemus, exordio ducto a Sestione, ceu omnium antiquissima, & hodie quoq; apud omnes ferè gentes maximè vsitata. Philo de Iosepho, seu vita politica, conuiujs, quo Iosephus fratres suos excepit, mentionem faciens, inter alia inquit: ἰξέεις ἢ ποσειδάων κατὰ τὰς ηλικίας καθέζεσθαι, ἢ πτωχῶν ἢ ἀνθρώπων ἐν ταῖς συμποσιαῖς συσεσίαις κατακλίσει χρωμάτων, ἢ θάυμαζον οἱ ἀγαπῆτορες: hoc est, iussit deinde sedere iuxta ætatis ordinem (nondum enim discumbendi mos receptus erat) mirabantur, &c. Ex hoc ergo loco satis constat, antiquissimū fuisse morè sedendi in epulis. Athē. similiter lib. 1. Εὐωχῶνται, inquit, apud Ἡδ. καθήμενοι, hoc est, epulatur sedētes. Idē eodem in lib. καθέζονται δ' ἐν τοῖς συνδείπνοις οἱ ἡγεῖς, & κατακλίονται, hoc est, sedēt in cōuiujs Ἡeroes, nō decumbunt. Idētiā Alex. Rex aliquando imitatus est, vt auctor est Duris, qui cum quædringenta duces aliquando excepisset conuiuio, illos in argenteis curribus sedere fecit, & in sellis purpureis, vestibus substratis, collocauit. Testatur Hegeſander, neq; in Macedonia moris fuisse quenquā in cōuiuio discumbere, nisi extra retia aprū interfecisset: tūc temporis enim sellæ cænabant. Itaq; Cassander cum trigessimū, & quintū vitæ suæ annū attigisset, tunc etiā come debat sedens apud patrē, cum certamē illud nō potuisset perficere, quamuis robustus esset, ac bonus veterator. Quin etiā vt apud Rom. virilis toga insigne erat virorū, sic apud Græcos fuisse in publicis cōuiujs accubacionē Aristot. in 7. lib. de Repub. his verbis videtur indicare. εἰν ἢ τῶν

De conuiuiarum situ.

Sedendi mos in epulis antiquissimus.

De sessione.

φαίνονται πλεονάζοντες ἢ πλεονάζοντες ἢ ἀπηνόητων, τὸν μὲν ἐλεύθερον, ἢ κατὰ κλίσει, ἢ ἰσοκλίσει ἐν τοῖς συσεστίαις ἀπὸ μίαις κολάζειν καὶ πλεονάζειν. Id est, Quod si constet aliquem quippiam eorum vel dicere vel facere, quæ vetita erunt, isq; ingenuus sit, nec dum in conuiujs publicis accumbat, castigandus erit ignominia, virgisq; cædendus. Athenæus lib. 11. ab initio: Apud Adrastum καθίσαντες οἱ ἀριστοὶ δειπνεῖσι, id est, optimates sedentes cænant. Et paulo post: Veteres sedentes cibum cepisse, vel ex illo quoq; manifestum esse dicit, quod Autolyco, qui ex Ithaca ad diuitem populum venerat, sedenti nutritrix cibum apposuit. Idem auctor lib. 5. ἐκαστὸς ἐξ ἑσθίου δ' ἐπὶ δειπνῶντες οἱ τότε, Hoc est, tunc temporis sedebant cænantes: vnde crebrò illud apud Homerum occurrit Od. α.

Ἐξέεις ἐξ ἑσθίου κατὰ κλίσει τε, θεόν τε Item Od. η.
Δίνωται τε παρ' αὐμὶ καθήμεροι ἄναπτερήμεις.

Hinc sæpenumero apud Homerum κλίσει, καθίσει, πακίσει ἐπιξέσειεν, ἐπιζάνειεν, ἔζεσθαι, ἐφέζεσθαι, quæ omnia sedere siue sessum recipere significant. Sic idem Homerus Il. λ.

— ἀντάρ ἐπειτα
Ἐκ κλίσει ἑλθόντες ἐπὶ κλισμοῖσι καθίζον, Et Od. υ.
Βαυτομόνες δ' ἄνα δ' ὄματ' ἀκμάζοντα ἀοιδῆ ἦμεροι ἐξέεις

Athenæus lib. 7. idem docet his verbis: Cum igitur sibi persuaderent Deos esse præsentés moderatè & temperanter dies festos agitabant antiqui. Itaque neque solebant accumbere, sed epulabantur sedentes. Catullus ipsos quoq; Deos sedentes, non accumbentes facit in carmine de Pelejs & Ther. nuptijs,

Qui postquam niueis flexerunt sedibus artus. Et Apollon. Argon. lib. 2.
Αὐτὰρ ἐπὶ μέγα δ' ὄρπον ἐνὶ μεγάροισιν ἔθεντο
Δίνωθ' ἔζεμεροι.

Selle porro seu instrumenta sedendi, hæc ferè ab Homero passim commemorantur: διφροί, Instrumenta θεθνοί, κλισμοί, θρήνη, de quibus sic Athenæus lib. 5. & post eum Eustath. Od. δ. ὁ θρόνος ἑσθίωνος, ἢ ἰσοκλίσειος ἢ καθέδρα στυλοποδίου, ὅπερ θρήνη καλεῖται, ἀπὸ τῆς θρήσεισθαι, τῆς ἔστι καὶ ὁ θρόνος. ἢ ζέσθαι: hoc est, Thronus cathedra est liberalis cum hypopodio siue scabello, quod Threnyn vocat, a verbo θρήσεισθαι, quod sedere significat: ὁ δ' ἐκ κλισμὸς ἀεὶ τὸ τερος κελόσμηται ἀνακλίσει: hoc est, Clismus autem sedes est cultior & instructior ad recumbendum apta, τῆσιν δ' ἐὼς τελεσθῶν τῶ δ' ἰφροί, Id est, vtroq; autem, throno scilicet & clismo, viliior erat sella, quæ διφρος vocabatur: vnde Vlyssi mendici speciem præ se ferenti, διφροί ἀεικέλι, & mensα parua fuit apposta. Item κλιτήρ διφροί ἀνακλίσει, εἰς ὅ φορεῖται ἢ κλιτήριον ἔχον ἀνακλίσει, ὅσων τὸ νεὺ κλινοκαθέριον, Etymologus & Varinius, κλισμὸς, ἢ καθέδρα: καὶ ὁ θρόνος ἔχων ἀνακλίσει, ἢ ἀνακλίσει τὸν ἢ τῆσιν τῆσιν δ' ἐξ ἐξ ἐπιπέσειται ποσειδάων δ' ἢ καὶ ἢ Varnius. Hæc fuerunt selle profundiores, instratæ cum anaclintro, id est, parte quæ dorsi reclinacionem excipit, quibus vt olim, ita hodie quoq; nonnulli accumbunt magis, quam assident mensis. A sedendo (inquit Varro) sedes, sedile, sedium, sella & seliquestrum: & ab his etiam subsellia. De his, & maximè quid scimpodium, scamellum (quod iuniores scabellum vocamus) suppedaneum ex veterum auctoritate vide Crinitum de hon. discipl. lib. 2. cap. 3. De subsellio, bisellio, sella, throno, scamno, scabello, hemicyclo, vide Franciscum Marium lib. 2. De varijs quoq; sediliū nominibus & generibus, vide Beroald. in Apul. lib. 1. Isidor. lib. 20. cap. 11. Orig. Seruius in illa carmina Aeneid. 7.

Hæc sacris sedes epulis, hinc ariete casò
Perpetuis soliti patres considerare mensis.

Perpetuis, inquit, hoc est, longis, ad ordinem exæquatis sedentium: maiores enim nostri sedentes epulabantur, quem morem habuerunt a Laconibus & Cretensibus, vt Varro docet in libro de gente populi Romani, in quibus dicit quid a quaquæ traxerit gente. Idem testatur illa Ouidij Fast. 5.

Ante focos olim scamnis considere longis,
Mos erat, & mensæ credere adesse Deos.

Isidor. quoq; lib. 20. Etym. ex eodem Varrone scribit, apud veteres Romanos non fuisse usum ac-

Hæc vbi dicta, dapes iubet & sublata reponi Pocula, gramineoq; viros locat ipse sedili.

Mos sedendi in sacris.

Non vacat, inquit, quod dixit sedili. Nam propria obseruatio est, Herculis sacris operari seden-

Hoc age.

Pilummi Turnus sacra valle sedebat: Hoc est, consilia capiebat, aut augurabatur: quod idem supra quoq; indicauit, latenter inducens Picum solum sedentem, &

Quod est augurum, quum alios stantes induxerit. Sessio in sacris sedulitatem, ac sedatam men-

De accubitu, seu accubatione.

Nunc de Accubitu, seu Accubatione dicendum, qua quidem post sessionem antiquitus apud

ei Accubationem his verbis exprimunt, ἀναπίπτειν, ut Luc. 14. ἀναπίπτειν εἰς τὸν ἔχθρον τὸ-

ἀναπίπτειν, ἀναπεσεῖν.

ἀνακείδαι.

κατακείδαι, κατακειδίσθαι.

Πᾶν ἄλλα δ' ὄρεο κατακλιθεῖς, ὁρῶ μαύθαι Συμπολιτὸς εἶναι, καὶ σωσιαστὸς Φιλ. Πῶς ἐν κατὰ κλίνας, ὁρῶς ἀνύσας. Βδλ. εὐχημῶντες. Φιλ. ὡς δὲ κελύξας (Scholiast. φαίνεται ὅτι ὁρῶς τῶς ὁμάδων ἔχων τὰ γόνατα κατακλιθεῖς) κατακλιθῆναι. Φιλ. μηδ' ἀμῶς Φιλ. Πρὸς αὐ. Βδλ. τὰ γόνατα ἔκλεινε.

Ex his verbis simul aliquo modo accumbendi modum colligere licet. Verbo ἀνακλιθῆσαι Ματ.

Accumbere, discumbere recumbere quomodo differat.

Recubare nomen de feris tantum dicit.

Si potes Archaicis conuiuia recumbere lectis. Hæc Lambinus, obseruandus mens præceptor piæ memoria. Hæc de verbis.

Christus cum discipulis suis in ultima cena accubuit.

Apud Hebræos porro vsitatas fuisse accubationes in epulis, ex veteri, & nouo Testamen- to constat. Quid, quod notatur a Rasi, in tractatu Talmudico, Suda dicto, charta secunda, facis altera, veterum conuiuia fieri solita בהסיבה Behesibah, id est, cum decubitis, decumbentes scilicet in lectis super latus sinistrum, non recti stantes, aut sedentes sicut nos. Sic Christus in ultima cena cum discipulis suis accubuit, ubi Ioannes dicitur ἀνέειδεν τὸ πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸ πρὸς τὸν Ἰησοῦν, hoc est, in Christi sinu recubuisse; & paulo post, ἔπιπτεν ἐπὶ τὸ στήθος αὐτοῦ, id est, pectori Iesu incubuisse, nimirum secundum illius temporis conuiuiorum morem, cum in sumendo cibo protensi recumberent humi: seu in pavemento lectis instrato, ita ut quasi circum quendam facerent, capitibus quidem semper introrsum ad epulas, pedibus vero extrorsus porrectis. Quare semper sequens in prioris sinu recumbere videbatur, dum caput eius quasi incumbebat pectori superius accumbentis. Sic ergo cum accubuit Ioannes, ut caput haberet in suo lectulo versus Iesu caput: itaque, attingere facile sinum eius potuit. Et ideo interrogaturus eum, incubuit, seu inclinavit caput proci- dendo in pectus Iesu, cum Petrus inuisset ut percontaretur de proditore. Huiusmodi accubationis formam, seu delineationem, vide apud Illyr. in clauē sacrae scripturae, in nomine Sinus. Sic Plinius lib. 4. epist. 12. Cenabat Nerua cum paucis. Veiento proximis, atque etiam in sinu recumbens. Apud Lium Decad. 4. lib. 9. Placentia in conuiuio quodam L. Quintij Flaminiij Consulis Rom. meretricis quaedam famosa, cuius amore deperibat, ab illo accersita, & infra eum accubuisse dicitur. Ad cuius scortiproccacis, in sinu eius recubantis, nutum atque libidinem, captiuus quidam attractus, in eius conspectu securi percussus fuit. En hac quoque, inter epulandum in sinu eius recubuisse dicitur: id quod fuit amoris sed turpis atque, nefarij signum: ut contra illa S. Ioannis recubatio in sinu Iesu, argumentum fuit puri, sancti, illius amoris erga discipulum illum suum charissimum.

Quomodo Christus dicitur cum discipulis suis accubuisse, cum tamen moris fuerit in epulo Paschali stare.

Sed quaeritur hic simul, quomodo Christus dicatur cum discipulis suis accubuisse, siue recubuisse, cum tamen moris fuerit in epulo Paschali stare, non accumbere. Theophilactus, cum dicitur, Christum primo stantem comedisse Pascha, deinde discumbentem tradidisse proprium mysterium. τὸ πρὸς τὸν Ἰησοῦν καὶ τὸ πρὸς τὸν Πέτρον ἐπιπτεν ἐπὶ τὸ στήθος αὐτοῦ. Tremellius, de hoc Christi discubitu sic differit: Christum discubuisse memorant Euangelistae in cena, qua Pascha comedit, quod prima fronte cum diuino instituto videretur pugnant. Praecipitur enim Exod. 12. ver. 3. ut edentes Pascha, lumbos accinctos, pedes calceatos, ac baculum teneant manibus: & ut cito comedant, quae fieri nequeunt a discumbentibus. Sed sciendum est tibi praecipitur, quia ratione exituri ex Aegypto, prima illa vice comedant Pascha, paulo antequam exeant ex Aegypto, & iter ingrediantur: quia ita exigit illius temporis necessitas. Sed in Lege deinde, ubi praecipitur, ut caeremonia illa Agni Paschalis quotannis renouetur, ea non adduntur. Quamobrem omnes Hebraei doctores, tam antiqui, tum recentiores, summo consensu docent, mandatum illud de aspergendis sanguine postibus, de induendis calceis, & cingendis lumbis, atque sumendis baculis, & cum festinatione comedendo Agno, non se extendisse ad generationes sequuturas, sed tantum fuisse noctis illius, qua egres- suri erant ex Aegypto. Imò antiquissima fuit apud eos traditio, (quod in Thalmud, tractatu de Paschate commemoratur) ut manducaturi Pascha, in signum libertatis adeptae, discumberent. Nihil ergo contra diuinum institutum in cena Christi factum est: quia secutus est Christus illam Paschatis institutionem, quam Deus in suo populo voluit conseruari. Ioannes tamen Russiae metropolita in quadam Epistola ad Pontificem Romanum inter alia exprobrans Romanis Azymorum usum in cena Dominica, inquit, quod illo tempore nec azymi erant, nec Pascha fiebat, nec Dominus tunc comedebat Pascha Iudaeorum, ut daret azyma Apostolis, probabile est ex eo, quod Iudaeorum Pascha stando fit, & comeditur: quod in cena Christi non fiebat, ut Scriptura dicit: Recumbentibus eis cum duodecim. Item, & discipulus recubuit super pectus ipsius.

Graeci atque Romani in epulis suis accubuerunt.

Porro Graecos quoque atque Romanos olim in epulis suis accubuisse μὴ πρὸς δὲ εἰς ὀπίσθεν κατὰ κρητὸν, ut Lucian. inquit in conuiuio Lapitharum, passim ex veterum monumentis atque picturis liquido constat: de quo sic Lambinus in illud Horatij Od. 27. lib. 1. Et cubito remanete presso, &c.

Hoc corporis habitu ac situ caenabant Graeci ferè omnes, & Romani illi veteres, accumbentes Accubandi ritus scilicet & cubito innitentes, non sedentes: cuius rei complures in ruinis & parietinis Italiae vetustissimae ac monumenta vidi. Et paulo post: Ex his locis perspicuum est ita composito corpore caenasse veteres, ut modicè inflexa & incuruata superiore corporis parte, reliqua iacerent, quod est accubare. Idem auctor adhuc manifestius hunc veterum in epulis accumbendi morem describit, in illud Horat.

Et quibus, Languidus in cubitum iam se conuiuia reponet. Id est, qui pisces assati ita sint conuiuus suauis & grati futuri, ut illi etiam cibo vinoque confecti ac saturi, & penè dicam nauseantes, in eum tamen corporis situm sese de integro componant, quo situm esse solent conuiuia tantisper dum cibum capiunt. Hoc igitur in primis sciendum est, inter prandendum & cenandum, non sedisse veteres illos Romanos, sed accubuisse. Accumbent autem singulis in lectis terni aut quaterni, hoc modo (nam eadem opera huius verbi vis aperietur) superiore parte corporis modicè inflexa, capite leuiter erecto, tergoque aliquantulum subleuato, nempe cervicalibus aut puluillis subiectis; reliqua parte corporis in lectos reclinata, & iacente in cubito altero nitebantur: atque utranque manum quidem ad epularum & poculorum usum adhibebant, sed maximè dexteram. Fingamus igitur tres lectos esse discubitorios, & in singulis quaternos conuiuas discumbere, & mensam rotundam mediam inter lectos esse collocatam: ita sicut duodecim conuiuia ex vna mensa communi cibum capientes. Iam singulorum lectorum conuiuia, quos quaternos esse posuimus, hoc modo discumbent, ut eius qui summus accumberet, pedes ponere secundum porrigerentur, & secundi ponere tertium, & ita deinceps: rursum eius, qui secundus accumberet, occiput ad umbilicum, aut pectus primi obuersum esset: ac sic deinceps caeteri accubabant. Quandiu igitur vescebantur & potabant, eo corporis situ manebant. Vbi verò cibum capere vel desierant vel intermiserant, tum dorso spinam, quae antea erat inflexa & ad epulandum composita reponebant, & caput in cervicali reclinabant: nonnunquam etiam sedentium instar erigebant. Philander in Vitruuium, Ex antiquis, inquit, marmoribus animaduerti potest iacuisse, aut non sedisse, ut nos solemus: id est, ut spina cum femore rectum angulum efficeret, & item femur cum tibia (nam id esse sedere docuit Galen. libro tertio de Vsu partium corporis) sed distentis aliquando cruribus, nonnunquam dextro poplite laeuum premente genu, interdum complicitis cruribus in alternas vicissitudines, aliquando in coxam, seu cossum insidentes, quo gestu sedere solent Sartores, & Turcae cibum capiunt. Idem dicit se vidisse Romae in aede D. Eustathij & alijs locis, Murinae etiam, sculptum in marmoribus singulis iacentem in lecto hominem subiecto puluillo cubito, apposita ad lectum tripode mensa, aliquando monopodio. Huiusmodi duo marmora se vidisse Venetijs quoque testatur. Hanc deinde rem (id est, accumbendi apud veteres ritum) duabus picturis appositis declarat. Praeterea Romae in aedibus Hieron. Massaei, & Matthaei Sassi videri dicit marmora non admodum ab similia, ubi sunt lecti duo decubitorios, cum mensa vna. Hunc ipsum Iustus Lipsius lib. 3. Antiq. lect. sic describit: Accumbent reclinata supra parte corporis in cubitum sinistrum, infera in longum porrecta, & iacente: capite leuiter erecto, dorso a puluillis modicè suffulto. Ab hac ratione interpretatur, & emendat Plauti versus in Milite.

Sed procumbunt, & se percellunt, dimidiati dum appetunt. Vt enim apud Horatium fastidiens, & languidus in cubitum sese conuiuia reponit: ita contra inbians & imminens toto corpore in cibum procumbebat, et a decoro illo habitu recedebat: qualem gestum exprimere voluit Plautus. Sed cum veteres consueuissent in lectis discumbere, Annibalem scribit Plutarchus nunquam cubantem caenasse: Tiberium verò trans Rhenum sedentem in cespite nudo cibum capisse, Suetonius auctor est: Catonem etiam Vticensem nunquam iacuisse nisi dormiturum, sed sedisse post caepit in vitis ipse rum. ta ciuilia bella, & audiam Pharsalicam cladem, idem Plutarchus tradit. Masimissam autem meridie ante tabernaculum ambulantiem, vel stantem solitum capere cibos legimus apud Front. libro quarto Stratagem. capite tertio. Gracchus verò Consul in secundo Punico bello exercitum Volonum, quod in praelio socios deseruissent, ea poena affecit, ut per omne belli tempus cibum stando caperent. Nimirum cum desertores amicorum starent, alijs honorificum videba-

Hoc

tur quod sederent, scribit Livius lib. 4. Decad. 3. Decubitus autem plurium talis erat, & hoc modo omnes aqua parte ad mensam pertingebant. Primus decumbebat ad caput lecti, cuius pedes porrigebantur pone dorsum secundi: secundus vero occiput obuertebat ad umbilicum primi, pul nullo interiecto: pedes iaciebat ad tergum tertij: & sic deinceps tertius, sic quartus. Nec vero singuli conuiuæ singulares lectos habebant, sed aut terni, aut plerunq; quaterni vnum lectum occupabant. Horat.

Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos. Plures etiam tribus in lecto accubitorio iacuisse, Martialis indicat Epigram. lib. nono in Mamurra:

Et testudineum mensus quater hexaclinon, Ingemuit cæro non satis esse suo.

Querebatur Mamurra, quod lectus, quæ comparare velle videri optabat, minus quadraret, cum sex tantum caperet, ipsius autem mensa amplior esset, atq; capacior. Si plures, sordidum id & minimè lautum habebatur. Cic. in Pisonem: Nihil apud hunc lautum, nihil elegans, &c. Græci quini stipati in lectulis, sæpe plures, ipse solus. Ita fiebat, ut ex vna communi mensa vix esset, ut supra duodecim rescerentur. A quo numero illa Augusti famosa cœna apud Sueton. δωδεκάδεσσι δέσται. Apud Macrobium tamen in cœnæ Pontificiæ descriptione in duobus triclinijs decem modò conuiuæ nominantur, ut pateat in magnifico aliquo epulo vix binos lectum vnum occupasse. His ita recumbentibus, Mensa cum ferculis per vnum, & alterum seruum apponebantur, collocabanturq; in repositorijs ad hoc paratis, quæ & trapezophora videntur dici. Lazarus Bayf. Hunc autem accumbendi morem inclinante imperio adhuc fuisse, ex veterum scriptis constat. Sic enim Sidonius, eius sæculi scriptor, lib. 1. Epistolarum scribit: Recumbente post se filio Camilli fratris, qui duabus dignitatibus & ipse decursis, pariter ornauerat Proconsulatam patris, patrii Consulatum. Hunc propter Peonius, &c. Obseruandum quoq; est, ut apud Romanos virilis toga insigne erat virorum, & ciuium: sic apud Græcos fuisse in publicis conuiujs accubatione. Aristoteles enim in septimo libro de Repub. hoc videtur his verbis indicare: εἰς τὸ φαίνονται πλεονῶν ἢ πεντακτῶν τῶν ἀπὸ τῶν δημοκρατικῶν, τὸν μὲν ἐλαθέρον, ἢ πῶς δὲ ἀνακλήσεως ἡξιώμενον ἐν τοῖς σοῦσι τοῖς ἀμιταῖς κολλᾶσθαι καὶ τῶν ἄλλων, id est: Quod si constet aliquem quippiam vnum vel dicere vel facere quæ recitata erant, isq; ingenuus sit, necdum in conuiujs publicis accubabat, castigandus erit ignominia, virgisq; cedendus.

Nunc de lectis, in quibus olim epulantes accumbere, seu discumbere consueuerunt, dicendum. In cœnaculo ergo MENSÀ collocabatur, circum illam LECTI erant. Sunt autem omnino lecti duplices, alij cubiculari, in quibus noctu somno & quieti indulgetur: alij triclinari, seu discubitorij, in quibus olim ad mensam, siue ad epulas accubebatur. Hebraicè vtriq; Mitoths appellantur, quasi ἀνακλιτήρια, reclinatoria, strata, lecti, super quibus homo reclinat, & se extendit, Natath, id est, extendit, inclinavit, reclinavit. Et quidem in sacris literis sæpe vox hæc usurpatur pro lectis triclinarijs, ut 2. Regum quarto, ver. 10: Faciamus quæso, cœnaculum parietis paruum & ponamus ei ibi lectum, & mensam, & sellam, & candelabrum. Ezech. vigesimo tertio cap. Israelitarum idololatriam atque superstitionis studium depingit, allegoria ducta a scortationibus, & quæ cum illis coniuncta sunt, compotationibus atque commestrationibus inhonestis. Propter quos, inquit Deus, te lauisi, & stibio fucasti oculos tuos, & ornasti te ornamento (alludit ad morem meretricum, quæ ante epulas sese lauare, comere, ornare atque fucare solent, quò amasijs suis placeant) & sedisti super lectum honorabilem, mensaq; præparata est ante ipsum, & thymiam meum & vnguentum meum posuisti super eum. En hinc lecti, mensæ, suffitus, vnguentorum fit mentio, quæ omnia in conuiujs olim fuerunt vstratissima. Similis est descriptio adulteræ in Prouerbijs Solomonis cap. 7. quæ inueni, quem apprehensum osculabatur, dicit se adornasse cœnam (carnes sacrificiorum pacificorum mihi sunt, hodie reddidi vota mea) & ornamentis ornasse lectum suum constantem lignis affabrè incisis, & fume Aegyptio. Horum lectorum mentio fit etiam Amos 3. & Estheræ 1. & 7. vbi Aman in cœnaculo, quod domus conuiuij appellatur, dicitur cecidisse super lectum, super quo erat Esther. Hinc triclinium siue cœnaculum ipsum ab Heb. Beth mithet, id est, domus lectorum appellatur. Græci lectos,

Mensæ. Lecti.

Lectorum nomina.

& in genere omnia in quibus accumbitur, quorum varia differentia, κλίνας, κλινίδας, κλινίδια κλινητάς, κλινηρία, & ἀνακλιτήρια, ἀνακλιτήρα, ἐπικλιτήρα, ἀσπῆτας σιβάδας & σιβάδια (vnde σιβάδο ποιεῖν, lectum sternere) ἡμικύβλια, σκίμπος, χαμύνας χαμύνια, χαμύνάδας (proprie lectulos seu toros humiles, humistratos) φυλλάδας (proprie sunt thori e frondibus coaceruatis) περίδας, (forsan quia ex filice herba περίσ dicta) ποσειδάμια, ποσειδάμια, & alijs huiusmodi nominibus appellant, secundum varias illorum formas, quantitatem, materiam, &c. de quibus vide Pollucem lib. 6. ca. 1. & Cal. lib. 27. ca. 25, & lib. 26. cap. 29. Latine lecti (ut & lectica) teste Varrone lib. 4. a legendis, hoc est, colligendis stramentis atq; herbis, ex quibus ferent (quod nunc quoq; in castris fieri videmus) dicti: quanquam alij a Græcis potius deduci volunt, qui, λέκτρον lectum dicunt, vel quod fatigatos ad quiescendum alliciat: non nulli etiam a collectis pannis ad cubitandum. Inde lectulus & lecticula & lectisternium, cum Sacrorum gratia lecti & puluinaria in templis sternebantur ad discumbendum, sedendum siue etiam pernoctandum. Sic, teste Philostrato lib. 2. Rex apud Indos in lecto e stramentis factò accubabat, iuxtaq; ipsum ex agnatis eius ad summum quinq; ceteri sedentes in sellis epulabantur. Tori quoq; appellantur, a tortis herbis dicti, quæ accumbentium humeris supponebantur, ut vult Isidorus & Seruius lib. 5. Aeneid.

Proximus ut viridante toro confederat herba. Et lib. 2. Aeneid.

Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto.

Seruius toro alto, summus enim semper est pontificalis locus, & Aeneas vbiq; quasi sacratus inducitur. Martialis,

Imperat extractos frangere nona toros.

Virgil.

Toris iussi discumbere pictis.

Ouid. Amor. lib. 1. Eleg. 4.

Cum premet ille torum, &c.

Vnde & stibadia tori siue cubilia ex herbis facta nominantur, quas Græci σιβάδας vocant. Stibadij crebra mentio est apud Sidonium, Martiale, Seruium, Plato lib. 2. ἐπὶ παραμύνησι τῶν βασιλευσιν, ἢ φύλλα καὶ δασὲ κατακλιθέντες ἐπὶ σιβάδων ἐσπρωμένων μιλακίτε, καὶ μύρρινας ἐυχόητοι αὐτοῖσι, καὶ τὰ παιδία, ἐπιπίνοντες τὰ οἶνα ἐσφαρόμενοι, καὶ ὑμνήσεις τὰς θεάς. Hac ille de vita frugali, quem fides sua Reipub. ciuibus præscribit. Ad tori etymologiam videtur alludere Apul. lib. 5. statim ab initio, his verbis: Psyche teneris, & herbosis locis, in ipso toro gramini suauè recubans, &c. Stibadium Isidorus vult dictum a stipitibus quasi stipadium. Seruius in illud Aeneid. lib. 1.

Aurea composuit sponda, mediamq; locauit.

Stibadia, inquit, antiqui non habebat, sed stratis tribus lectis epulabantur: vnde & triclinium sterni dicitur. Sic Cic. Sterni triclinia & in foro & in rostris iubebat. Triclinium quoq; pro lecto discubitorio, siue accubitorio accipi, supra pluribus fuit explicatum. Dicuntur etiam Accubita, & Anacliteria, lectuli super quibus quiescimus. Apud Lampridiū de Commodò scribitur, quòd non accubuit, nisi in accubitis, quæ pilum leporinum habuissent, aut plumas perdicum subalares. De eodem Spartianus, lectum eminentibus quatuor anacliterijs fecerat, minimo reticulo vndiq; inclusum, cumq; folijs rosæ, quibus demptum est album, replebat. Ex his apparet accubita, anacliteria ad lectos pertinuisse. Vide Cal. lib. 26. cap. 29. & lib. 27. cap. 25. Accubitos non apud Lampridiū tantum, sed apud ipsos etiam Iurisconsultos pro culcitris & coralibus accipi, Crinitus probat li. 23. ca. 2. de Honest. discip. Accubitus alias pro ipso accubandi actu accipitur. Plin. li. 18. c. 2. Plerisq; hominum triclinijs accubitu iere per lectos. Strata etiā atq; sponda (quæ voce proprie tabula vtrinq; lectum continentis significantur) dicuntur lecti in quibus discumbitur. De varijs lectorum nominibus atq; differentijs, vide etiam Isidorum lib. 20. cap. 11.

Nunc de materia lectorum triclinarium dicatur. Primis & antiquissimis temporibus fuerunt quadrati, ex herbis siue cespitibus atq; graminibus, ex stramentis & palustri vlua conflati: vnde etiam lectos, toros, stipadas siue stipadia & strata antiquitus appellarunt, uti supra dictum est. Postea ex lignis & præsertim ex acerina materia & fraxino confecti sunt, quem morem ab Arcadibus & Bæticis Romanos sumpsisse, Laxius vult lib. 5. de Repub. Rom. Huiusmodi lecti videntur Archaici ab Horatio dicti lib. 1. Epist. ad Torquatum:

Tori vnde dicti.

Stibadia.

Lectorum nomina.

Lecti eburnei strati vestibus coccinis referuntur ab Horat. Satyr. lib. 2. Satyra 6.

—ponit necque

In locuplece domo vastigio rubro vbi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos.

Lumbinus in illum Horatij versum Satyr. lib. 2. Satyra 4.

Et Tyrias dare circum illota coralia vesteis,

Horatij versus
expeditur.

Id est, & circum toros dare, id est, circumdare toris illota coralina, videlicet vestes stragulas purpureas illosas, & ita coralia, & vestes Tyrie unum erunt. Pleriq; per Tyrias vestes, significari possunt conuiuia vestes, hoc sensu: & tunc oportet committere, ut conuiuia vestes suas Tyrias coraliibus illotis, atq; immundis inquinant? sed errant. Nam primum verba Horatij non recipiunt hanc sententiam. Quod cum sit perspicuum, non est, quod eos pluribus verbis refellam. Deinde veteres non solebant cenare purpurati, sed albiati potius, ut alibi docuimus. Omnino purpureas vestes inter cenandum, & dum accubarent, non habebant. Contra autem lecti, in quibus discumbebant, & in quibus dormiebant, stragulis vestibus textilibus, aut purpureis insternebantur. M. Tullius Cicero lib. 5. Tuscul. collocari iussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo sexuili stragulo, magnificis operibus picto. Catull. de Pel. & Thet. nupt.

Hæc vestis prisca hortinum variata figuris,

Hæc omnia mira virtutes indicat arte. Ibidem,

Purpureæ tuam confertens veste cubile.

Titus Livius lib. 31. Annalium. Et, cum tibi viro licet purpura, in veste stragula uti, matrem familiam tuam purpureum amiculum habere non sines? Lucret. lib. 2.

Nec calida citius decedunt corpore febres,

Textilibus si in pituris, ostroq; rubenti

Facilest, quæ si plebeia in veste cubandam.

Apud Homerum aliquando sic mentio stragularum, seu tapetum purpureorum, qui sedibus fuerunt instrati: ut, Il. 1. de Achille,

Ἰδρυ δ' ἐκ κλιτροῖσι τὸ πρῶτον πορφυροῖσι, Id est,

Phœnicio, & Sycem, Atacem legatos ab Agamemnone.

Τάμνι (ancillatam Circus) ἢ μὲν ἑσπέρῃ θρόνον ἐπιπέτα καλὰ

Πορφυρεὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ὑπὲρ τῶν ὑπὲρ τῶν ὑπὲρ τῶν

Od. 2. & Od. 7. Euridea ad famulas,

—ἐν δ' ἐθρόνον ὑπὸ νήτοις τάπητας,

Βάλλετε πορφυρεὰς.

Stratus auro, argento purpure, amphor aliquot hominibus, quàm Dijs immortalibus adornantur. Phavorinus in Oratio, qua legem Liciniam suavit apud Cællium lib. 15. cap. 8. Leno apud Plautum in Ps. 1. 10. 10. imatur seruis suis, se Horam latera loris ita varia effecturum, ut sunt pistromata Campanica (in Campania elaborata, vel quibus Campani utebantur) picta, & Alexandrina, & tapetia conchyliata bellatata, id est, in quibus erant bellæ acupicta. Σπρώματα, hoc est, stragula purpurea in foro quoque strata fuisse in Coeys nuptijs, testatur Athenæus lib. 1. cap. 2. σπρώματα apud Homerum ἑσπέρῃ θρόνον esse dicit Athenæus lib. 1. ca. 10. cuiusmodi & V. lyssi substrata fuerunt, & Nestor apud Telemachum plurimis se abundare gloriatur. Heliothalus, teste Lampridio, stravit & triclinia derosa, & lectos, & porticus, ac sic per ea deambulavit, id est, omni florum genere, lilijs, violis, hyacinthis, narcissis. Nec cubuit in accubitis facile, nisi his, quæ pilum leporinum haberent, aut plumas perdicu subalares, sæpè culcitra mutans. Σπρώματα inventores Persæ, teste Athe. 1. Lepide factum traditur a Vario Antonio Aug. qui Heliothalus est appellatus in amicorum conuiujs. Nam cum his cenam fortè exhiberet, quibusdam simel discumbentibus, non accubitis quidem pro consuetudine, sed restatibus folles substerni curavit, id est, ipsum mirifica arte, & ingenio. Sic ut conuiuia restatis paulatim folibus infra ceteros sub ipsis mensis ridiculè subsiderent, Crinitus de Honest. discipl. lib. 19. cap. 10.

Nunc postremò de lectorum numero quedam adijciamus. Tres, ut plurimum, lecti olim circum mensam erant, unde triclinij nomen, Varro, Nam ut qui triclinium construxerunt, si quæ

Σπρώτων
inuentores
Heliothalus
Imp. locus ele
gans de suorum
conuiuia
discubitu.
Lectorum nu
merus.

lectum de tribus unum imparem posuerunt, aut de paribus nimum, aut parum producerunt, unum corrigimus, & ad consuetudinem communem, & ad aliorum tricliniorum analogias. Vbi simul notabis morem triclinia consternendi. Iuuenal. Satyr. 5.

Tertia ne vacuo cessaret culcitra lecto.

Vel duo etiam, quod Plautus Bucinium in Bacchid. Act. 4. posterior ætas a Vespasianorum imperio Sigma vocare cepit, de quo supra pluribus. Cleomenis frugalitas laudatur a Plutarcho in eius Vita, quod non nisi tribus lectulis usus est, in conuiujs solennioribus duos adhuc addidit. Nec verò duo tantum, aut tres, sed plures etiam lecti fuerunt strati pro numero conuiuiarum, & quorum lectorum numero ipsa loca conuiuialia denominata fuisse, supra dictum est. Lectos olim exemplares fuisse, non loco affixos. P. Nannius Miscellan. lib. 1. Terentij & Homeri quibusdæ testimonijs comprobatur. Et hæc de lectis discubitoris, ut a Plinio denominantur, qui etiam lecti triclinij, triclinares ab Elío Lampridio, & triclinarij nominantur, quorum olim in epulis tam sacris, quàm prophanis maximus usus fuit. Hodie quoque nonnunquam in lectis, quos Germani Gutscher, Galli conches, a cubando, vocant, sedentes epulari solemus. Sunt autem illi sex ferè pedum longitudinis, ut singuli tres conuiuas capiant; quanquàm singuli tantum huiusmodi lecti in singulis ætatis, vel hypocaustis, ut vocant, nostris habeantur.

Porro notandum est, veteres sapiensimè in ipsa terra siue humo discumbentes epulari fuisse solitos, ita ut terra ipsis, & mensæ, & lectorum loco fuerit, qui mos etiam hodie nonnunquam usurpatur. Est autem huiusmodi discubitus conuiuialis ipsi naturæ, meo quidem iudicio, valde accommodatus. Nam primò terra verè omnium nostram mensa est & dici debet, hoc est, parens atq; nutritrix, quæ nobis alimenta esculentaq; saluberrima ac iucundissima assidue gignit atq; suppeditat: unde merito a Græcis ορεσθη, ac τεισθη: a Latinis etiam Opis fuit nuncupata. Deinde illa quodq; communis est omnium hominum lectus, in quo & viui & mortui recubant atq; requiescunt. Et huc facit Plinianum illud sanè perquam elegans terræ elogium: Terra, inquit, est illa, cui vni rerum naturæ partium, eximia propter merita, cognomen indimus maternæ venerationis. Sic hominum illa, ut cælum Dei, quæ nos nascentes excipit, natos alit, semelq; editos sustinet semper: nouissimè complexa gremio, iam a reliqua natura abdicatos, tum maxime ut mater operiens. Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: Aer densatur nubibus, furit procellis. At hæc benigna, mitis, indulgens, vsuq; mortaliū semper ancilla, quæ coacta generat, quæ sponte fundit, quos odores saporosq; quos succos? quos tactus? quos colores? quam bona fide creditum reddit onus? quæ nostri causa alit? Hæc ille de terra laudibus, quas nos merito illi cæli terræq; conditori ac cõseruatori, nempe Deo Optimo Maximo ascribere debemus. Esse autem accubationem sessione aptiorem ad cibum capiendum, Plutarchus Sympos. 7. Problem. 11. his verbis significat: Sicuè κλιν, inquit, hoc est, lectus esse commodior est bibentibus, quàm καθεσθαι, id est, sella, propterea quod ille corpus continet, omninq; remotione vacuum præstat, ita maxime conuenit animam in quiete conseruare. Huiusmodi verò discubitus terrestris, seu humicubationis epularis pulcherrimum sanè habemus exemplum in admirandis illis epulis, quas Christus ingenti hominum turba præbuit. Illi namq; Christi conuiuia ἐπὶ τῷ γῆ, ut Marcus cap. 8. scribit, hoc est, super terram, siue, ut idē cap. 6. loquitur ἐπὶ τῷ φλωροῦ χόρτου, viridi in gramine, siue, ut Mattheus 14. cap. scribitur, ἐπὶ τῷ χόρτῳ, hoc est, fusi per herbas, (Clem. Alex. lib. 2. cap. 13. Παδὰ ἐπὶ τῷ χόρτῳ χαυμαί exponit) vnà fuerunt epulati. Quo quidem, ut Theophilactus in 14. ca. Matth. scribit, Christus docere voluit τὴν εὐπείθειαν, ἢ τὴν οὐκ ἐπὶ κλινῶν πλουτελεῖν, καὶ ἐρωμάτων ἀπαύειν, hoc est, frugalitatem; ne tu quoq; in pretiosis lectis, stratisq; accumbas. χόρτος alij herbas, alij gramina vertunt, vulgata fœnum, Syr. Asba, id est, herbam. Sic Celtæ, teste Athenæo lib. 4. conuiujs χόρτον ὑποβάλλειν, id est, χόρτου graminia subijcere fuerunt soliti. χόρτου nonnullis nisi de herbis restatis dici videtur: in qua significatione etiam 1. Cor. 3. accipi videtur. Inde χόρτου ἑσθαι, & χόρτου, ut testatur Eustath. Il. 1. proprie de bruis dicitur, quorum cibus est gramen: et ansfertur tamen ad humani quoq; cibi satietatem. Sic apud Virgil. lib. 1. Æneid.

Tum vidu reuocant vires, fusiq; (discumbentes) per herbam
Impleant veteris Bacchi pinguiq; ferina.

Polydus, teste Athenæo lib. 14. cum in via sacrificaret Peteum prætereuntem retinuit, cumq; eam inter herbas sedere fecisset, germinaq; confregisset pro mensa, apposuit illi ex ijs, quæ immolata fuerant. His similia illa Tibulli lib. 2. Eleg. 5.

— Pubes discumbet in herbas,
Arboris antiquæ, qua leuis umbra cadet.
At sibi quisq; dapes, & festas extruet alrè,
Cespitibus mensas, cespitibusq; torum.

Ovidius lib. 3. Fastorum, de Feste Annæ Perennæ:

— Virides passim disiecta per herbas Potat.

Apud Homerum quoque sæpè legimus comedentes super virgulta pellibus strata sedisse, secunda illud:

τῶ δ' ἐσθλώτῃς,
χάεν ὑπὸ χλωρῆς ῥῶπας, κῶας ὑπερδεν. (Hinc Ovidius,
Qui porerat pelles addere, diues erat.)
Ἐνθα καθέζετο. Et Od. Γ.
καὶ ἰδρυσεν παρὰ δαίτη.
Κῶσιν εἰ μαλακοῖσιν, ἐπὶ ψάμαθους ἀλίησι, Id est,
Collocavit eos in pellibus mollibus, in arenis marinis.

Eustathius. Considera, inquit, hic ἡσθητικὴν εὐτέλειαν, hoc est, Heroicam frugalitatem. Nam filius Nestoris regis, peregrinos collocavit nō ἐπὶ ἀλιπυρρῶσιν πατήτων, ἢ ἀλλης πνύς, ἀλλ' ἐπὶ ψάμαθους, ἢ δ' ἐρμασιν, μαλακοῖς ἰδίῳτοι, hoc est, Non in caprijs purpureis, alijsq; stragulis sumptuosiss, sed in arena atq; pellibus, mollibus tamen.

Et Od. Ζ. Εἶσεν δ' εἰσαγαγὼν, ῥῶπας δ' ὑπέχουσα δασείας,
Ἐσθρῶσιν δ' ἐπὶ δ' ἐρμα ἰονθάδ & ἀργεῖα ἀγῶς,
Αὐτὸς ἐνήλωσιον μέγα, καὶ δασυδ.

Hoc est, illum introducent sedere fecit, substratis illi virgultis densis, super quas stravit pellem capræ agrestis atq; iuuenis, ad cubandum, dormiendumq; aptam, magnam atque densam. ῥῶπας, inquit Eustathius, sunt ἰουαντῶδη φυτὰ, virgulta, siue plantæ flexibiles, viminea, παρὰ τὸ ῥέπυ. τῶ δ' ὑπέχουσα, verbo suffundendi seu substernendi significare voluit ἐσθῶδα stratum molle ex folijs atq; graminibus teneris, ne illud nimis durum foret, atq; densum. δ' ἐρμα, τὸ αὐτῆς, (qua voce hic utitur) & κῶας, qua alibi sæpè, hanc idem differentiam affert, quod δ' ἐρμα quidem significat, τὸ ἀπλῶς ἐν δ' ἐρμῶν, id est, id quod simpliciter excoariatur: κῶας autem, siue κῶας, ἐν ᾧ κείτῃ τις, ἢ κοιμάται, ἀπὸ τῆς κῶ, hoc est, in quo quis iacet, aut dormit, vestis stragula, siue stragulum. Serata ergo, siue stragula Homericæ partim virgultis, partim pellibus constabant. Cum Iuditha ab Holoferne ad epulas fuisset inuitata, ancilla ei humi pelles dicitur stravisse, ut super illis accumbens, cibum caperet. Athenæus porrò huiusmodi conuiuium, in quo humi discumbitur, eleganter δειπνον χαμαιπετῆς appellat li. 4. ubi mirabilem Parthorum Regum morem commemorat: Amicus, inquit, regis ad epulas vocatus, non est eiusdem mensæ particeps, sed χαμαιπορεύμενος, humi, longè infra regem, in excelso lecto cubantem, sedens, quicquid ab illo projicitur cibi, canino planè more rituq; comedit: id quod Athenæus vocat κωμισι σιτῆειδῶ. Sæpè quoq; numero qualibet de causa δ' ποσάδδῃ τῆς χαμαιπετῆς δ' εἶπυς, hoc est, a terre stri illa cæna abstractus, loris tessellatis, virgulisq; caditur: atq; cum factus est sanguinolentus, eum, a quo plagus est casus, tanquàm benefactorem, ἐπὶ τὸ ἐδάφῳ ὀπλῶν δ' ἐσθρῶσιν, id est, pronus humi procumbens, adorat atq; veneratur. Paulò post narrat. Regem Heraclionem Bericium cum circiter mille milites ad cænā vocasset, eos discumbere fecisse ἐπὶ τῆς ἐδάφους ἐν ὑπὸ δ' ἐσθῶ, id est, humi sub dio. Calecutiensis similiter hodie humi procumbentes comedunt in trulla cæna, ut testis est Ludovicus Romanus, idem tradit ipsum quoque Regem Calecutiensium humi recubare absque stragulis, quem sacerdotes circumstant, non propius, quàm ad quaternos passus accedentes, regisq; verba summa cum reuerentia excipientes. Canarienses quoq; solo accumbentes, cibū capere, Amer. Vesputius testatur. Carolo Burgundiæ duci nocte illa, qua ad montē Hericum Gallos vicit, trepido adhuc, nec satis victoriæ suæ fidenti, mensa est humi apposta, & tria

Parthorum mos mirabilis.

Calecutiensium mos.

aut quatuor cadauera subduta ex eo loco, ut esset ubi Princeps sederet victor. Tum vnus aut aliter fascis allatus straminis: ibi fessus e labore pralij, & saucius, & parum securus, sumpsit eam cœnam, qualem conijcere quisq; potest illo & loco, & tempore, & rerum motu potuisse apparari. Ludo. Vives, de Concord. & Discord. lib. 3. Turcæ epulaturi, subiiciunt floreas, Hæster vocat Turcarū mōs. eas, deinde insternunt capetia aut puluinaria. Alij in nuda humo discumbunt. Mensa illorum Tjophra dicta, ex corio fit, & explicatur, & contrahitur, ut marsupium. Non assident nostrorum more, nec discumbunt veterū ritu, ut cubito innitantur, sed decussatim pedibus inter se complicatis, more sartorum, testis est Bartholomæus Georgieuzius. Hodie agricolæ, vindemiatores, messores atque milites sapissimè sub dio humi recubantes, cibum solent sumere. Nullus Tartaris mensarum & sediliorum est vsus. Cuses equorum iam tum fumantes, & recens bestia detractas pro scamnis confessuri consternunt. Sed hæc satis de duplici hoc conuiuarum situ, sessione nimirum & accubatione: quibus addendum, mixtum olim fuisse conuiuarum situm, ita ut in ijsdem epulis alij quidem sederint, alij verò accubuerint. Sic enim, ut supra dictum est, apud Romanos fœmina cum viris cubantibus sedentes cœnabant, teste Val. Maximo lib. 2. cap. 1. Idem testatur Isidorus lib. Etymol. 20. ex Varrone de vita populi Rom. hac ratione addita, quod turpis visus est in muliere accubitus. Huius rei exemplum illustre occurrit apud Apuleium lib. 1. Intulime, cumq; accubantem exiguo, admodum grabatulo, & commodum cœnare incipientem inuenio, assidebat pedes vxor, & mensa vacua posita. Et paulò post: Iubet vxorem decedere, utque in eius locum assideam inbet, moq; etiamnum verecundia cunctantem, abrepta lacinia detrahens, Asside, inquit, istic. Illuc assidebat pedes, Beroaldus corrigi, penes, hoc est, iuxta maritum: ut conueniat cum verbis Luciani, γυνὴ δ' αὐτῆς καθῆσο πλυσίων. Similiter apud Parthos, Rex in excelso lecto recubebat, amici ab illo inuitati humi sedebant, de quo supra.

Mixtus conuiuarum situs.

Stando quoque nonnunquam fit epulatio, quam Mamertinus prandium statarium vocat, standi mos in quo quod sumitur raptim, & quasi in pedes stando ἐσθῶσιον ἀεισῶν. Huiusmodi fuit Iudeorum quondam Paschale illud epulum, de quo supra, Terentium, Varronem & Hannibalem post res afflictas non sedentes, ut antea, sed stantes cœnasse legimus: quemadmodum Cato iunior post bellum civile, non accumbens, ut prius, sed sedens cibo parciorè vsus est, de quo Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 21. Hannibalem neque cubantem cœnasse, neque plus sextario vini indulgisse testis est Iustinus lib. 32.

Deniq; inambulando nonnunquam homines cibum capiunt. Sic Apuleius ientaculum ambulatorium eleganter vocat, quod sensim ambulando equus carpebat in prato, lib. 1. statim ab initio. Monachus quidam, Pios nomine, teste Suida, ambulando cibum capiebat, qui interrogatus, cur id faceret, respondit, βέλτομαι τὰ βρώματα ὡς ἴρω γῆσταδαί, ἀλλ' ὡς παρέρω. Idem alteri cuidam similiter interroganti, huiusmodi responsum dedit: Ἴνα μὴ ἐν τῆς ἐσθῶσιν ἰδῶνός, σωματικῆς αἰθαίνοιο ἢ ψυχῆ. Alio sensu cœnam ambulantem Martialis vocat, ubi apposita epule ad proximè accumbentem ordine transeunt, qui mos in cœnobijs receptus, seruatur etiam nunc. Hæc satis sint dicta de quadruplici ferè conuiuarum inter epulandum situ atq; habitu, qui apud alias atque alias gentes, nec non alijs atq; alijs temporibus varius est atque multiplex, sicut dictum fuit.

Verum huc quoq; pertinent, quæ de varijs conuiuarum gestibus, corporis, vel totius, vel certarum eius partium, motu atq; compositione inter epulandum præcipi ac disputari solent. De his Erasmus in libello suo de Ciuitate morum sic differit: Accumbens, inquit, utraq; manum super mensam habe, non coniunctim, nec in quadra. Quidam enim indecorè, vel vnâ, vel ambas habent in gremio. Cubito vel vtroq; vel altero inniti mensæ, senio morboûe lassus condonatur: idem in delicatis quibusdam aulicis, qui se decere putant quicquid agunt, dissimulandum esse, non imitandum. Interea cauendum, ne proximè accumbenti cubito, neu ex aduerso accumbenti (quem ἄνω πρῶτον Græci eleganter vocant) pedibus sis molestus. In sella vacillare, & nunc huic, nunc alteri nati vicissim insidere, speciem habet subinde ventris flatum emittentis, aut emittere conantis. Corpus igitur equo libramine sit erectum. Mantile, si datur, aut humero sinistro, aut brachio leuo imponiso. In vrbano est oculis circumactis obseruare, quid quisq; comedat, ne

De conuiuarum gestibus.

deceat in quenquam conuiuarum diutius intentos habere oculos: inurbanius etiam transuersis hirs...

DE CONVIVARVM COLLOCATIONE

ATQVE ORDINE. QVAENAM HAC IN RE CON- uiuatoris atque conuiuarum sint partes. De loco- rum discrimine secundum va- rias gentes.

CAPVT XXXV.

UNC consequens videtur esse, ut de conuiuarum collocatione, atque ordine dicatur.

Collocare, seu ordinare Graece dicitur τάττειν, id est, διατάττειν τὰς κλίσεις, ἀρ- μοτίαν ἀποδιδόναι τὰς ἐξ. Plutarchus, ἐν τῷ κλίσει. Plutar. pro quo Luc. 14. δὲ...

An conuiuas is qui conuiuiis excipit, ipse debeat colloca- re, an verò col- locationem conuiuarum arbitrio per- mittere. Iosephus fra- tres, conuiuas suos, secundum aetatis ordi- nem sedere iussit.

rogati, sua tamen debita singulis loca essent assignata: cum se putarent esse ignotos, neque facile ex habitu corporis colligi potuerit, quis nam alterum aetate anteciret.

Περσῶν
Περσῶν

prete Tremelio, per diuersos ordines, quò inter ordinum aliquod esset inter discumbentium series ad apponendos & colligendos panes. Vulgò, diuisi in viridaria. Theophylactus, Περσῶν Περσῶν hoc est, Περσῶν κούμας, & αἰρή: Περσῶν γὰρ λέγονται τὰ ἐν τοῖς κήποις Περσῶν κούμας, ἐν οἷς φυτεύονται Περσῶν πολλάκις λαχάνα, hoc est, Περσῶν sunt confistorum olerum & dines. Idcirco nonnulli verterunt per areolas, hoc est, per spacia quadam continentia conuiuas, ut areole hortenses (gardenbett) sua olera. Περσῶν Hesychio αἰ ἐν τοῖς κήποις Περσῶν λαχάνας, (Frautbett) hoc est, ut Plinius vocat, puluinorum tori, aut sulcorum tramites. Suidas, Περσῶν αἰ τὰ κήποις λαχάνας, & Περσῶν λαχάνα. Omnino per συμπόσια, & Περσῶν, intelliguntur turma centenaria siue centuria, & quinquagenaria, in quas Christus magnam illam conuiuiarum suorum multitudinem distribuerat. Hoc ergo suo exemplo Christus docuit, cum caeteris in rebus, tum in conuiuiarum collocacione, ἐπιπέρας esse conuiuatori rationem habendam. Et huc faciunt quae a Plutarcho sub Timonis persona differuntur problemate paulò ante cita-

Ordinē in con-
uiuio collocan-
dis esse adhibē-
ndam.

to. Nam primò adducit Pauli Emiliij Imperatoris exemplum, qui cum debellato Perseo, in Macedonia multa conuiuia victorialis agitaret, admirabili omnium rerum ordine, atque apparatu usus, dixisse fertur, τὰ ἀπὲρ ἀνδρῶν ἐδὲ καὶ γάλαγγα συστῆσαι φοβερατέρω, καὶ συμπόσιον ἡδυσσοῦ, hoc est, Eiusdem esse viri, & armatam aciem quàm maximè formidabilem, & conuiuium quàm iucundissimum instruere: nam in utroque ἐπιπέρας, id est, ordinis artem, rationemque reperiri. Et Homerus viros praestantissimos, regnandique peritissimos, κερσύνερας λαῶν, hoc est, populorum ordinatores, appellare consuevit. Deinde ab ipsius Dei magni exemplo argumentatur, qui secundum Philosophorum sententiam, nihil vel addendo, vel detrachendo, sed suis quaeque in locis constituendo, ἀκροαίαν ἀταξίαν εἰς κόσμον μετέβαλε, hoc est, confusam rerum molem, ad ordinem, formamque pulcherrimam redegit, atque ita mundum constituit. Verùm his maioribus & grauioribus omisis, Videmus, inquit, τὴν Περσῶν ἀταξίαν ἀπὲρ τῶν ἀνδρῶν ἐχουσαν εὐταξίαν, ἀπὲρ ἐλευθερίαν, εἰ μὴ τὰ ἐξ ἑαυτῶν μεταβολῆς, hoc est, Sumptum, qui conuiuio impenditur, nihil habere iucundi aut liberalis, si absit ordo. Proinde ridiculum esse τοῖς ὀλοσοῖσι, καὶ Περσῶν Κοκόμοις, hoc est, coquis, mensaque ministris, curae esse quid primo, quid secundo, medio, vltimòque loco apponent: atque adeò etiam vnguentis, seruis, fidicina (si adhibeantur) suum esse ordinem atque locum: illos autem, qui ad hæc vocantur, temerè, & fortuitò inheri discumbere, neque aetatis, magistratus, aliarumue id genus rerum vllam haberi rationem, cum quidem conueniente instituto, ordine, & honore afficiatur praestantior, & qui eo minor est, assuescat locum cedere digniori: & denique is, qui collocat, exerceatur in iudicio, & coniectura de decoro faciendâ. Neque enim suus in confessu, suus in astando locus est potiori, nullus est in discumbendo, neque conuiuator in prabibendo ordinem seruabit, ita ut huic potius, quàm alij prius prabibat, in locis autem mensarum distribuendis personarum discrimina negliget, & principio statim τὴν ἀγορῶν μίαν μύκωνον ἀποφύλαξ τὸ συμπόσιον, hoc est, totum conuiuium faciet vnam (quòd

Vna Myconum

aiunt) Myconum, significans, interprete Erasmo in Adagio (Omnia sub vnam Myconum) indistinctos adhuc conuiuas: vnde constat hoc adagium, de indiscretis atque confusis dictum. Homeri quoque auctoritas, quae hic adducitur, ad idem probandum non parum valet. Is namque viros honore dignos, cum alijs rebus, tum etiam sede honorandos esse, multis exemplis docet. Sic enim Lyriorum ille princeps ἐδρασε, κρεασίτε, ut etiam Saulem Samuel, de quo supra i. Samuel. 9. ἡ δὲ

Il. 11.
Homericam con-
uiuas collocan-
diratio.

πλεῖστον ἡ πλεῖστον, inquit, hoc est, affessu, carnis missu, plenisque cutullis, Sarpedonem excipit (ut etiam Athen. refertur lib. i. cap. 6.) quibus verbis ordini primas honoris tribuit. Alcinoium quoque laudamus, quum hospitium iuxta se collocaret, οδ. η.

ἔδον ἀδασήσας ἀγαπῶσα λαομῆδοντα
ὅς οἱ πλεῖστον ἰζεμάλις αδὲ μιν φιλέσκει.
Gnatum iussisset cum surgere Laomedontâ
Carnis praereliquit ipsum qui pone sedebat.

Ἐπιπέρας sanè & φιλαίθερον, hoc est, humanum hoc illius, & scitum dextrumque factum fuit, quòd supplicem in locum dilecti recepit. Hominum generis, dignitatisque rationem habendam esse, docet Crinitus lib. 2. cap. 4. De collocacione conuiuiarum, siue confessu apud veteres, vido egregium locum apud Eustathium Il. β. f. 186. ver. 36. Agamemnon conuiuio excepturus Graecorum praestantissimos,

praestantissimos, primum locum Nestori dat, senectutis & prudentiae ergò: sextum, siue postremum Ulyssi, ob prudentiam: intermedia loca Idomenaeo, Aiaci & Diomedi, fortitudinis ergò. Extrema, quoniam veluti termini sunt, honorificentiora sunt intermedijs: et propterea etiam prudentia, quae fortitudinem honestatis, & mediocritatis limitibus circumscribit, extrema loca committuntur vtrinq. Similiter in statione nauium, propugnaculorum vice, Achilles vnum, Aiax alterum extremum tuentur apud eundem. Pisistratus Nestoris filius, ut est apud eundem Od. γ. statim ab initio Mineruae atque Telemachi apprehensa manu,

— καὶ ἔδρασε πρὸς Δαίτι
Κώσιν ἐν μαλακοῖσιν, ἐπὶ λαμάδοις ἀλίησι,
Πάρ τε κωσιγνήτω θεασυμήδῃ καὶ πατέρῃ φῶ.

Huc facit illud, quod crebrò occurrit,

Ἐξείης ἐζοντο κατὰ τε κλισμῶσ τε θρόνων τε,

Hoc est, ex ordine, non ἀκρίτως, καὶ ἀτάκτως. Plura alia apud eundem Poëtam huiusmodi exempla occurrunt, quibus docet, eos, qui alios hospitio, conuiuioque excipiunt, debere operam dare, ut singulis pro cuiusque dignitate loca, sedesque commodas & honorificas assignent. Quin etiam dijs ille certas sedes tribuit. Neptuno enim, quanquam vltimus venisset in concionem, nihilominus

Il. υ. ver. 170

Ἴζεν ἀρ' αἰ μέσσοισι,

Hoc est, in medio collocauit, nimirum hoc loco ei conueniente. Minerua autem videtur eximium hunc locum habuisse, ut semper Ioui proximè assideret, idque Poëta innuit de Thetide canens,

Ἡ δὲ ἀεὶ Διὶ πατρὶ καθίσζετο, ἔζε δὲ Ἀθηνῶν.

Affedit patrique locum cedente Minerua.

Id quod etiam Pindarus disertius dixit,

Πῦρ πνέοντ' ἀτὰ κρεσσὺν ἀγχιεῖ ἠδ' ἰδὺν.

Spiranti flammis quae propè fulmini assidet.

Est ergo antiqua Hebraeorum consuetudini, Christi exemplo, atque praecepto, antiquis populorum moribus atque adeò ipsa natura atque rationi, quae ἐπιπέρας omnibus in rebus postulat, conueniens videtur esse, ac consentaneum, ut ipse conuiuator, seu conuiuij Dominus conuiuas pro sexus, aetatis, dignitatis, conditionis, aliarumque circumstantiarum ratione, bene aptèque collocet & ordinet: tamen summum hæc iudicium, summa cautio adhibenda, praesertim in solennioribus epulis. Nam saepe ex huiusmodi conuiuiarum collocacione, dum alij alijs praerferuntur, maxima odia, inimicitiae similitates exoriuntur, vel iam sopita renouantur ac rursus accenduntur, id quòd conuiuiorum si- Conuiuiorum ni, qui est mutui amoris, beneuolentiae conseruatio, iusto atque legitimo, valde contrarium est, & ini finis. micum. Adhuc igitur vitanda summa est conuiuatori adhibenda dexteritas & prudentia, dandaque opera, ut ita conuiuas collocet atque ordinet, ne vel ipse in odium, offensionemque conuiuiarum incurrat, vel inter ipsos conuiuas amulationem, odia, similitatesque excitet. Regulae itaque quaedam, et praecipua hae sunt ei obseruanda. Primò enim dabit operam, ut patrium morem ac consuetudinem hinc diligenter obseruet, eiq. pareat.

Præcepta obseruanda in col-
locandis conui-
uis ad mensam.

Deinde, ut peregrinis, senioribus atque magistratibus magis honorifica, quàm ciuibus, iunioribus atque priuatis, loca assignentur, id quòd ferè omnium gentium consuetudine cum antiqua, tum recenti ritum est, & vtilitatem, ipsiq. rationi conuenientissimum.

Praeterea si multi (id quòd non saepe fit) ἀμύλλοι τοῖς ἀξιώμασι, hoc est, pares dignitate conuenerint, ita ut difficilis sit dijudicatio, tum secundum Plutarchi praeceptum, cum multa sint loca honorata, satis illi erit copia, & facultatis honores distribuendi, modò iudicio ac coniectura valeat. Sic enim alium honorabit loco primo, alium medio, alium quòd eum collocabit vel iuxta se, vel amicum aut familiarem suum, aut magistrum aliquem. Reliquis deinde vel munusculis, vel assiduis, humanis, & honorificis salutationibus, compellationibus, colloquijs, satis facere conabitur. Illa quoque nonnunquam, si adsint conuiuiae honore & dignitate aequales, ijdemque morosi, ars atque machina adhiberi poterit, Plutarcho auctore, ut nimirum patri, si adsit, aut auo, socero, aut alicui cognatorum, ei deniq. cui apud conuiuatore peculiaris sit quaedam honoris prerogatiua honestissimus locus tribuatur. Id sequutus est Achilles apud Homerum, qui cum videret Mene-laum, & Antilochum, de equestris victoriae premio contendere, metueretque ne ira & contentio Il. δ.

longius serperet atq; progrediretur, hoc excogitavit commentum, ut tercio, Eamelo nimirum, praemium illud tribueret, cum verbis quidem pra se ferret atq; simularet, sed id miseratione ductum facere, re ipsa autem atque facto amulationis, contentioneq; illorum causam tolleret. Hic mihi in mentem venit id, quod Venetijs cum ibi essem, accidit: Nam cum Principatum, qui tunc vacabat, duo potentissimi, opulentissimiq; viri ambirent, Senatus ille pro sua prudentia amulationis, contentioneq; illius reprimenda gratia, Lauretano, illustris quidem dignitatis, & spectatae virtutis sapientiaq; viro, duobus tamen illis competitoribus opibus atq; divitijs, forsitan etiam generis splendore, aliquanto inferiori, illum honorem detulerunt, Principemq; creaverunt.

Præterea, ut Plutarchus bene, sapienterq; monet, non semper in collocandis ad mensas conuiuii respiciendum est ad gloriam, aut vniuscuiusq; dignitatem, sed ad iucunditatem, ut τὸ πλεῖστον εὐχρηστίας, καὶ ἀρμονίας, id est, quomodo alius ad alium sit affectus, & quomodo ipsis inter se conueniat, id quod alijs quoque in rebus locum habet. Nam, exempli gratia, qui domum ædificat, non lapidem Atticum aut Laconicum ob nobilitatem præponit: neque pistori coloris pretiosissimo principem locum attribuit: neque nauis compactor atque fabricator Istmicam abietem, aut Creticam cupressum, reliquis priorem linguis ponit: sed hæc omnia eo modo atque ordine inter se componit, continnat, atq; coagmentat, quo totum opus validum, pulchrum, & vtile maxime videtur futurum. Ipse quoque Deus, quem bene Pindarus ἀεὶ ὀρέχων appellauit, non vbiq; supra ignem, infra terram posuit: sed hæc omnia inter se composuit, quemadmodum corporum usus & necessitas postulabat. Hanc ergo habent constitutionem, quam non naturalis locorum distributio, sed noui operis confectio exigit. πάντα γὰρ ἐν ἀτάξει, inquit, ποιεῖται, ἐν δὲ ἀτάξει οὐκ ἔστιν ἀρμονία, καὶ τὰ ἄλλα πρὸς αὐτὴν ἰσχυροὶ μάλιστα τὸ αὐτῆς ἀναδείκνυσσι μαθητῶν ὕβρις, καὶ κακοὶς ἀλλοίς ἀμυθῆσι, ἀπεριόριστοι, καὶ φιλάδασι τακτικῶς, & ἀρμονικῶς ἀνδρῶς ἔστιν, hoc est, Confusio, ordinisq; perturbatio vbiq; mala est, verum vbi ea incidit in homines, & quidem potentes, contumelia, alijsq; innumeris malis prauitatem suam demonstrat, quæ providere, atque præcauere hominis est eius, qui ordinis atque concinnitatis est gnarus. Sed deinceps magis speciatim sub Lampriae persona exprimit, quæ sibi optima conuiuias inter se in mensa componendi, collocandiq; ratio videatur. Videtur mihi, inquit Lamprias, Pammenes Thebanus haud iniuria reprehendisse Homerum, ut amatoris rei ignarum, qui tribus tribubus, curias curijs adiungi iussit, cum potius amici amicis sint adiungendi, ἵνα ἢ σὺ μὲν τις ἢ φάλαγγες δὲ ἄλλης ἐμψυχὸν ἔχουσα δισμὸν τῆς, hoc est, Ut tota phalanx animato hoc deuincta vinculo tanto magis conspiret. Pammenem ergo secutus, ita conuiuias disponam, non ut diuitem, diuiti: iuuenem, iuueni: principem, principi: amicum, amico adiungam. ἀξίον γὰρ, καὶ ἀρῆ καὶ εὐνοίας ὁμοίαν ἔχειν, καὶ ἴσους ἢ τοῦτο, id est, Hæc enim dispositio otiosa est, neque ad beneuolentiam parandam, augendamue quicquam conducit. Verum id, quod vnicuique deest accommodans, iubeo φιλολογῶ μὲν ὑποκαταλίπειν φιλομαθῆ, δυσκόλῳ δὲ ῥηθῶν, ἀδόλεχῳ δὲ ῥηθῶν φιλήκον νεανίσκον, τῶν δὲ ἀλλοτρίων, τὸν εἶπον. τῶν δὲ ὀργίλων τὸν σιωπηλὸν, hoc est, Homini libenter de humanioribus & liberalibus artibus discenti, discendi studiosum apponam: moroso, mansuetum: loquaci seni, adolescentem audiendi auidum: glorioso, subsannatorem: iracundo, tacitum: diuiti munifico, probum pauperem, ut tanquam e pleno poculo, in vacuum aliquid ex illo, in hunc defluat: Sophistam verò assidere Sophista, aut Poëtam Poëta nolo.

Πρωτὸς δὲ πῶχῳ, καὶ ἀοιδῶς ἀοιδῶν. Vrit enim cantor cantorem, & egenus egenum.

Rixosos etiam, dicaces, & iracundos diuello a se inuicem, interijciens placidum aliquem tanquam ad emolliendum extremorum rigorem: deditos contra palaestra, venationi, aut agricultura coniungo. Similium enim quadam sunt μάχημα, quæ pugnam cient, ut galli: quadam sunt ἑπιεικῆ, quibus inter se conuenit, ut graculi. Hæc sunt Plutarchi præcepta de conuiuii ad mensam collocandis, quæ non videntur esse contemnenda.

Quod ad mulieres attingit, illa antiquitus in solennioribus atq; celebrioribus epulis, plerumq; separatim a viris in certis cœnaculis cœnarunt, nec vnâ cum viris eodem in cœnaculo, eadem mensa cibum sumpserunt. Apud nos quidem mulieres, modo in separatis a viris cœnaculis, vel mensis,

Hesiod.

M. Herum collocatio.

mensis, modo eodem in cœnaculo, sepius etiam eadem in mensa vnâ cum viris collocari atque epulari solent. Moris quoq; est, ut mulieres primò, & quidem plerumq; a matrefam. in superiore mensa parte, deinde viri infra illas, & quidem plerumq; a patrefam. ad mensam collocentur. Philo Iudæus tradit, apud Iudæos quoq; moris fuisse, ut mulieres senes in festiuis conuiuijs vnâ cum viris epularentur. Ἐπειὲν ἡμεῖς δὲ ἢ κατὰ κληρονομίαν, καὶ οὐκ ἀνδρῶν ἐπιδησίας, ἡμεῖς δὲ ἡμεῖς ἐπιδησίας, hoc est, Discubitus ita distribuitur, ut scorsim viri dextram latus: scorsim mulieres sinistram teneant. Apud Græcos, ut supra ex Cicerone dictum est, non fait moris, ut in virorum conuiuijs mulieres accumberent. Hodie quoque moris est in Principum, & nobilium solennioribus, ac præsertim nuptialibus conuiuijs, ut conuiuij magister, quem Ἰοφίμαστος vocant, manu tabellam, libellumq; tenens, cui singulorum virumque sexus conuiuiarum nomina sunt inscripta, mulieres primò atque virgines: deinde viros ex ordine singulos nominatum appellet, & accumbere iubeat, qui mos etiam apud veteres videtur fuisse: quo munere quiungebatur, ἡ δὲ οὐρα καὶ τὸ πρῶτον αὐτῶν αὐτῶν, hoc est, nomenclator, καὶ ἡ δὲ ἡμεῖς πρῶτον ταξίαρχος, hoc est, cœνοματῶν gubernator, fuit appellatus: ut scribit Athenæus lib. 2. cap. 5. ab hac nimirum nomenclatorum appellatione.

Dabit porro is, qui conuiuias collocat, operam, non modo ut debitis in locis singuli, sed etiam ut quam commodissime sedeant. Nam verum est illud, quod vulgò dicitur, dimidium pastus, qui bene sedet, habet: quod nos Germani sic effrimus, wol saßer/ ist halb gassen. Id Homerus quoq; docet, dum sæpe conuiuias facit colloari ἐν μαλακοῖσι κώσι, hoc est, pellibus atque stratis mollibus (cuiusmodi sunt apud nos puluini super quos sedemus) & pedibus illorū ὑπαίω, hoc est, ὑποπόδιον, scabellum subijci.

Ὅτι δὲ ὑπαίω ποσὶν ἔστιν, ὅτι καὶ ἰσθμῶν. Quæ admodum apud nos quoq; mulierum, præsertim gravidarum atq; etiam senum, & valeculanariorum pedibus huiusmodi scabella siue hypopœcia subijci solent.

Dabit etiam conuiuator operam, ne conuiue nimis arctè, & angustè sedeant, id quod illis valde molestum esse solent: ceter etiam sæpe inde odor nascitur, secundum illud Horatii, lib. Epist. 1. ad Torquatum.

Sed nimis arctè premant olidæ conuiuias capræ. Hæc est, interprete Lambino, licet plures tecum comites adducas: sed hoc est metuendum, ne e multitudinem conuiuiarum arctè sedentium, existat alarum odor gravis, & reior, qui hic capræ nomine, Ode 12. hirci nomine intelligitur. Huic loco conuenit illa quaestio, quam Plutar. lib. 5. Sym- Cur in iudicio Cœ pos. pro bl. 6. mouet, quid causa sit, quod initio cœnæ angustè, postmodum laxè sedeat: cum con- ne angustè, post trarium videatur debere fieri, corporibus in cœna cibo potiq; distentis. Huius rei tres ab illo affe- st. a. l. x. e. sedatur. rantur rationes. Prima petita est ab ipso discumbentium situ atq; forma: eò quod cœnantes in latum discumbant, dextras in mensam procedentes: cœnati autem magis in latus sese obuerrant, corporisq; figuram acutam reddant, neq; iam secundum superficiem ferè, sed ad lineam spatium occupent, id illustrat simili ducto a talorum iactu. Sicut ergo tali minus loci occupant, si recti, quam si proni cadant: ita vnumquodq; discumbentium principio in faciem proclinaris, dum in mensam incuunt, deinde transformare accubitus in altitudinem ex latitudine. Secunda ratio petita est ex strepitu, quod, dum accumbitur, dilataitur & laxius fit, non secus atq; calcæi, usu ipso atq; attritu paulatim diducuntur, & pedi spatium concedunt. Tertia ratio quæ ab illo sub senis cuiusdam iocantis persona afferitur, huiusmodi est: quod cum duo sint vniuscuiusq; conuiuij præfides atq; anastites, Fames nimirum atq; Bacchus: illa quidem ab initio cœnæ cibus nimium inhians, discumbentium ordinem perturbat atq; confundit, vnde illa loci angustia: Bacchus autem Bacchus est quem omnes optimū exercituum ducem fuisse conficuntur, quiq; λυαὶ ὄρνιθες, χοροὶ, Lyæus & Cho: λυαὶ, & χοροὶ, a soluendo, & choris instituentis d. etus est, conuiuantium chorum rursus eis τὰ ἐν ἰσθμῶν χοροὶ, καὶ φιλοσοφῶν καὶ ἀναι, hoc est, ad ordinem venustum atq; humanum redigere. Hæc postrema ratio leuis admodum est, cum Bacchum, teste ipsa experientia, ἀτάξιας potius omnis, quam τάξεως auctorem atq; effectorem esse constet. Atq; hæc quidem de hac quaestione sint dicta, quæ quoniam huc pertinet, non fuit prætermittenda.

Conuiuator nō
plures inuita-
re debet, quā
locus conuiuia-
lis capere pos-
sit

Ad has autem loci angustias odiosas sanē & molestas euitandum, dabit quoq; conuiuator o-
peram, ne plures inuitet, quā locus conuiuialis capere possit, de quo supra dictum est. Tamen si
illud quoq; verum est, quod locus saepe angustus plures capit conuiuas, si illi amici sint atq; con-
cordes, quā amplius, si minus bene inter se conuenit.

An conuiuator
quoq; conuiuis
assidere debeat

Verum quoniam satis multa de conuiuatoris officio in collocandis conuiuis dicta sunt, illud
quoq; videtur adijciendum & quarendum, an non ipse quoq; conuiuator conuiuis assidere debeat,
& quem ille sibi locum in conuiuio deligere debeat. Mihi quidem humanitati conueniens videtur
esse, si ipse quoq; conuiuator vnā cum conuiuis accumbat, id quod etiam apud veteres videtur fu-
isse vsitatum. Sed locum ille sibi non primam, sed postremum potius pro sua modestia deliget, qui
& ad circumspiciendum omnia, & ad surgendum, si ita opus fuerit, sit accommodatus. Nam ille
intentos in omnes partes oculos suos habere debet, & nonnunquam surgere, operamq; dare vt om-
nia, quae ad conuiuium pertinent, bene legitimeq; administrantur, omniaq; quibus ipsis conuiuis o-
pus est, illis abunde, liberaliterq; suppeditentur. Nec verò primus accumbet, id quod indecorum
valde, ac inciuile videtur esse, licet id apud quosdam inferioris Germaniae populos in vsu esse in-
tellexerim. Apud Romanos, teste Plutarcho lib. 1. Sympos. probl. 3. cum duae mensae inuitatis tri-
buerentur, conuiuator in tertij lecti loco primo plerumq; accumbebat. Ratio elegans additur, quae
simul illius munus & officium complectitur. ΕΥΤΑΔΕΥΑ ΤΩ ΔΩΔΕΚΑΠΥΛΟΥ & Η ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΟΤΙ ΔΕΞΙΑ
ΩΕΘ; ΤΩ ΕΠΙΒΛΕΨΙΝ ΕΞΙΝΕΙ ΤΑΙ ΤΥΣ ΕΠΙΠΡΟΞΙΑΣ, ΝΥΤ ΦΙΛΑΦΟΕΥΕΙΔΖ, ΚΑΥ ΤΕ ΔΕΞΛΙΕΘΖ ΤΟΙΣ ΠΑ-
ΡΕΤΙΝ ΕΝ ΑΠΗΡΤΗΣΑΥ ΤΩ ΣΩΜΑΤΟΣ ΤΟ ΠΩΤ; Hoc est, Vbi enim tanquam auriga atq; gubernator
dextrae potest intruere in ministeria, & a proximis locis non ita longe remouetur, quin compellere
possit conuiuas humaniter & colloqui. Locus porro infra eum, vt Plutarchus addit, erat vxoris
aut liberorum: qui supra, is Consuli (quando is aderat) seu conuiuiarum honoratissimo tribueba-
tur. Ex hoc loco videtur colligi posse, vxorem quoq; liberos in epulis vnā cum reliquis conuiuis
accumbere fuisse solitos.

De locis.
Locus medius
honoratissimus
apud Persas,
Celtas, Numi-
das.

Dicendum porro est in genere de locis, quorum, vt Plutarchus in eodem problemate disserit,
alius apud alios honoratur. Nam Persis medius, quē accumbens Rex occupat, videtur honestis-
simus: apud Graecos primus: apud Romanos mediae mensae vltimus, quem ipsi ὑπὸ τῶν ἐδῶν, hoc est,
consularem vocabant. Apud quosdam Graecorum iuxta Pontum habitantium, vt Heracleotas,
mediae mensae primus, in quo, vt paulo antea dictum, conuiuator Romae solebat accumbere. Haec
Plutarchus. CELTAE, cum plures simul cenarent, sedebant in circulo, seu in orbem. Medius er-
rat optimus & fortissimus, veluti chori totius princeps, qui alios vel rerum bellicarum experien-
tia, vel generis nobilitate, vel diuitiarum splendore antecellebat. At qui proximi ex vtraq; parte
illi assidebant, ob virtutis, & reliquarum rerum praestantiam, hunc locum conuequebantur. Apud
NUMIDAS quoq; medium locum honoratissimum fuisse habitum, ex Sallustij historia Iugurthi-
na constat. Nam cum post Micipsae mortem Adherbal, Hiempsal, & Iugurtha conuenissent, vt
inter se de cunctis negotijs ad regnum pertinentibus disceptarent: Hiempsal, qui minimus ex il-
lis erat, natura ferox, etiam antea ignobilitatem Iugurthae, qui materno genere impar erat, de-
spiciens, dextra Adherbalem adsedit, ne medius ex tribus, quod apud Numidas honori ducitur,
Iugurtha foret. Dein tamen, vt avari Iugurthae concederet, fatigatus a fratre, vix in partem al-

Medij lecti vlti-
mus locus apud
Romanos praeci-
pius habitus
& cur.

teram transductus est. Idem scribit Sab. lib. 1. Enneadis 6. Hic locus medius apud plerasq; gen-
tes honoratissimus habitus fuit. Apud Romanos medij lecti vltimus locus Consuli tributus fuit,
ac proinde consularis dictus, ac praecipuus habitus: cuius rei, neq; vt quia primus, neq; vt quia me-
dius, rationem definiri posse testatur. Licet itaq; multae rationes afferantur, tres tamen sibi videri
maximè probabiles. Vna, quod deiectis Regibus Consules, cum ad popularem formam omnia re-
digerent, seipso e medio, & regio loco deorsum subduxerunt, ne vel ipse locus, tanquam regij im-
perij, ac potestatis reliquiae quaedam, molestus esset ciuibus. Secunda, quod cum duae mensae conui-
uis tribuerentur, tertia, eiusq; primus locus, conuiuatori maximè congruebat, ob causas supra
commemoratas: locus autem infra eum vxoris esset, & liberorum: is qui supra eum erat, iure ac
merito conuiuiarum honoratissimo, hoc est, Consuli tribuebatur, vt propè conuiuatorem esset. Ter-
tia ratio est, quod hic locus ad actiones obeundas maximè opportunus & idoneus erat. Non enim
Consul Romanorum (obseruatu haec, quae sequuntur, sunt dignissima omnibus magistratibus)
more

more Archie Thebanorum Polemarchi, hoc est, Imperatoris sese gerit, vt litteris inter cenan-
dum, aut sermone aliquo considerationem requirente, oblati, tantum fatus eis, τὸ ἐπὶ δαΐα,
hoc est, in crastinum seria reiciantur, epistolam reiciat, ac poculum Thericleum arripiat: sed in
hoc ipso temporis articulo sollicitum admodum ac circumspectū se praebeat. Quippe non modò, non
incui gubernatori, qui sapit, dolorem, vt est apud Aeschylum, sed in quouis conuiuio, quouis a-
nimi recreatione & oblectatione conuenit Magistratui, ac Principi curare, vt & audiat, & man-
det, quae opus est, & subscribat. Hoc quò facilius atq; commodius efficere possit, hunc habet locum
eximium, vbi secunda mensa ad primam applicata angulus flexu suo intercapedinem facit, quae
spacium accedendi, alloquendi, & audiendi praebeat scribae, apparitori, stipatori corporis, nuncio
ab exercitu venienti: Cum interim Consul neq; molestiam cuiquam conuiuiarum exhibeat, neq; ipse
quoq; obturbetur, sed & dexteram, & vocem liberam habeat, atq; expeditam. Haec Plutarchus.
Hodie quoque apud nos magistratus, & viri principes in exteriori mensae parte sedere solent, vt
manum habeant liberam, & is locus ferè honoratissimus habetur.

Hunc autem Romanorum Consulium morem, cuius Plutarchus meminit, vtinam hodie Chri-
stiani Consules, atq; magistratus sedulo imitentur, ac inter ipsas quoq; epulas atq; pocula mure
ris, officijq; sui memores, de ijs agerent, cogitarent ac consultarent, quae ad Reipub. suae fidei com-
missae, salutē pertinerent, omnibusq; ad se accedere volentibus, facilem quouis tempore aditum, ac
cessumq; praeberent. Meliore profecto, felicioreq; in loco pleraq; Christianorum Respub. essent. Ve-
rum, pro dolor, multò plures hodie magistratus vniuersi ac oscitantes illius Thebanorum Impera-
toris similes reperiuntur, qui inter epulandum omni vel cogitatione, vel sermone, vel litteris, quae
incidunt, considerationē requirentibus, reiectis ac repudiatis, pocula ampla, & capacia accipiunt,
atq; exhauriunt assidue, seq; immoderato potuita ingurgitant, vt inter ipsos, atque quadrupedem
nihil ferè quicquam intersit. Hoc itaq; modo saepe maximarum rerum agendarum occasiones, quae
in minimis plerumq; temporum momentis consistunt, negliguntur, ipsaq; Respub. maximis pericu-
lis exponitur. Ergo, vt ad propositum redeam, is, qui primus, & ad caput lecti decumbebat, sum-
mus dicebatur: qui ad pedes imus: qui inter istos, medius. Hinc illa Plautina,

Quis locus pri-
mus, summus,
imus, medius,
fuerit.

Da puer ab summo.

Iterum:

Standum est in lecto, si quid de summo petas.

Et Horat.

Secutis omnibus imis.

Summum locum dignissimum antiquitus fuisse, ex illo Virgilij videtur colligi:

Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto.

Thorus altus.

Vbi Seruius altum torum, locum summum interpretatur, quem ait Pontificalem fuisse. At Iu-
stus Lipsius lib. 3. Antiq. lect. non summum, sed medium locum honorificentissimum habitum con-
firmat. Cic. epist. lib. 9. ad Patrum. Accubuerā hora nona. Vbi? apud Eutrapelum, & quidē supra
me Atticus, infra Verrius, familiares tui. En summus, inquit, Lipsius, Atticus fuit, medius Cic.
quid autem clarius, quā Ciceronem consularē senem dignissimo loco accubuisse? Ita apud Virg.

— auleis iam se regina superbis,

Aurea composuit sponda, mediamq; locauit,

Vt decebat reginam.

Seruius in haec verba, Ipse enim apud maio-

res domini locus fuerat, vt aperè docet Sallust. 3. histor. Igitur discubere, Sertorius inferior: in
medio super eum T. Fabius Hispaniensis senator ex proscriptis: in summo Antonius: & infra
scriba Sertorij Versius, & alter scriba Mecenas in imo: medius inter Tarquinium & Denati-
um Perpenna. Ecce e duobus lectis alterum medium Sertorius occupat, vt Imperator: alterum
Perpenna, vt conuiuij dominus. Ad hunc morem Plautus alludit in Stichō,

Haud postulo equidem medio in lecto accumbere.

Scis tu med. esse imi subsellij virum.

Quibus verbis indicat Parasitus, se nolle medium, aut summum accumbere, satis esse se in imo
barere: id quod sequentia docent,

Ergo Oratores populi summates viri,

Summi accumbent: ego infimatis, infimus.

Sic igitur distinctè concludit Lipsius: Si tres conuiuae erant vno in lecto, medius fuit dignissimus,
proximus honore summus. Si quatuor, medium censei arbitratur, proximum a summo. Si duo tan-
tum, dignissimus summus fuit.

A a

Sacerdotum accubitus.

De Sacerdotum accubitu apud Romanos sic Festus: Ordo Sacerdotum aestimatur Deorum (hic desunt quaedam) maximus quisq. Maximus videtur Rex: deinde Dialis: post hunc Mar-

Dextera quoq. alicuius personae principis asidere, siue accumbere, siue id fiat in conuiuio, siue alio in loco, semper honorificum fuit habitum. Hinc Christus in sacris literis ad Dei patris sui dexteram sedere, atq. etiam stare dicitur, ad illius honorem, & maiestatem, in quam esse euectus, declarandam.

Nunc de conuiuiarum quoq. hac in parte officio dicendum. Primo ergo conuiuia secundum Christi praecipuum non affectabit nimium aegedrias, seu aegedrias in conuiuio: quod nomine Scribae atq. Pharisei ab illo grauissimè reprehenduntur, qui, quemadmodum Luc. 20. & 14. & Mat. 23. scriptum est, & ασασιμεις εν ταϊς ἀγοραϊς & αετολαδεδρίας εν ταϊς συναγωγαϊς, & αετολαδεδρίας εν τοϊς δειπνοϊς, hoc est, salutationes in foro, primas in Synagogis sedes, primosque in cenis accubitus nimis ambitiose affectabant.

Conuiuiarum officium. aegedrias conuiuia non debet nimium affectare.

Christi praecipuum.

Plutarchi praecipuum.

Laconis facete dictum.

Senecae oratio de ira.

Christus egregie parabola illa Luc. 14. docet, cum inquit, Si inuitatus fueris ab aliquo ad nuptias, μη καταλαθης εις τινος αετολαδεδρίας, hoc est, noli in primo & honorificentissimo loco accumbere, ne si honoratior aliquis sit inuitatus, tu ab inuitatore loco cedere, & cum ignominia atque dedecore tuo extremum locum tenere cogaris. Sed potius ubi vocatus fueris, extremum locum occupa: vnde postea ad altiore & digniorem locum cum gloria tua eueharis. Addit huiusce parabola epimythion obseruatu dignissimum, οτι πας ο υψων εαυτον, ταπεινωθησεται, & ο ταπεινων εαυτον, υψωθησεται. Hac de re Plutarchus quoque in suo illo conuiuio 7. sapientum egregie praecipit sub Thaletis persona. Nam cum Alexandrius Milesius Thrasymbuli tyranni filius spurius ex caenaculo sese proripuisse iratus, eod quod alijs praelatus minus sibi dignam sedem & conuiuatore assignatam esse arbitrabatur: Thales vanam & stultam hanc hominis illius ambitionem huiusmodi verbis egregie sapienterque perstrinxit, Itane vero, ait, metuis ne, quemadmodum Aegyptij stellas aiunt viribus pro loci in quem attolluntur, aut deuehuntur conditione au-

accumbere. Nam huiusmodi aegedrias, siue aegedrias, αετολαδεδρίας, αετολαδεδρίας, αετολαδεδρίας ambitiosa captatio cum in foro, in theatris, in incessu, congressu quouis atq. certu: tum in conuiujs maxima saepe odia, simultates, inimicitias, certamina, atq. caedes funestas gignere solet, quemadmodum plurimis exemplis probari posset. Ergo cum in alijs actionibus, vitae humanae consuetudine: tum in epulis quoq. secundum Christi, & Apostolorum praecipua, alij alijs loco, atq. honore cedere, & alios potius, quam nosmetipsos honorare studeamus, honorem mundanum non tam sectemur, quam fugiamus, qui tamen, vt verè ille dixit, fugientem sequitur. Laudabilis fuit ille iuuenum Romanorum mos, qui, teste Valer. Max. lib. 2. cap. 1. inuitati ad cenam, diligenter querebant, qui nam ei conuiuio essent interfuturi, ne senioris aduentum discubitu praerrent. Huc quoque facit illud Erasmi praecipuum in lib. de ciuilitate morum: Sedis, inquit, honorem alteri libenter cede, & ad honoratorem locum inuitatus comiter excusa: si tamen id crebro, serioq. iubeat aliquis auctoritate praeditus, verècundè obtempera, ne videare pro ciuili, praefractus. Huc quoque referendi sunt alij conuiuiarum gestus ciuiles atq. decori, qui in conuiuiali hoc confessu sunt obseruandi, de quibus supra dictum est.

ambitiosa captatio maxima saepe odia, atq. caedes funestas gignere solet. Admonitio. Romanorum iuuenum mos laudabilis.

DE CONSECRATIONE MENSÆ:

QUA IVDÆI, CHRISTIANI, ET ALIAE gentes olim vsæ sunt, & hodie vtuntur.

CAPVT XXXVI.

QUONIAM post accubitus, vt olim, ita hodie quoq. plerumq. preces sunt, quae a nobis vulgò mensæ consecrationes appellantur, de ijs nunc commodus videtur esse dicendi locus. Ac preces quidem cum reliquarum nostrarum actionum omnium: tum conuiuiorum exordia pariter, atq. terminos esse debere, non sacre modo litterae, verum etiam profanarum gentium monumenta, ritus atq. consuetudines docent: de quibus suo in loco dicitur. Plato certe, vt vnum ex multis proferam, in Alcibiade sub finem, preces Deo quibusuis vel splendidissimis victimis longè gratiores esse dicit: idemq. non vno in loco omnium nostrarum actionum exordia a Deo ducenda esse docet. Et est certe (vt verè, sciteq. inquit Eustathius 11. π.) πρεσβυτερων θεων ευεργητης η ευλογη & ευχη, hoc est, efficax est apud Deum precatio cum ratione coniuncta. Huiusmodi autem ante, ac post cibi sumptionem mos precandi, in solennioribus praesertim epulis, apud Iudeos & antiquitus, & nunc quoque est vsitatissimus, de quo nobis dicendum.

De Precationibus. precum villitas. Iudeorum preces ante et post epulas.

Primo ergo omnium Iudeus paterfamilias, quem sua lingua באל הבריה Baal habait, vocant, id est, οικοδεσποτω, Dominum familiae, vt Exod. 22. ver. 7. scriptum est, simul ac mensæ cum omnibus suis conuiujs siue domesticis accubuit, praemittit admonitionem ad preces & cibi appofiri consecrationem. Mox ordiuntur vnanimiter canere vel Psalmum vel rythmum, qui extat in libello cui titulus est, סידור הבריה החרבית Siddur haberah vehafmirot, id est, Tractatio vel ordinatio Benedictionis & Cationum. Quo decantato incipit ante sumptionem cibi paterfamilias orare: Benedictus sit Dominus Deus noster, Rex mundi qui cibis totum mundum bonitate, gratia, beneficentia & misericordia sua, qui dat alimentum omni carni. Cuius bonitate nec hactenus defuit, nec deerit cibus vnquam propter magnum eius nomen. Solutus enim is est qui vegetat et conseruat omnia, & benefacit omnibus, et cibum praeparat singulis creaturis suis quas condidit. Benedictus sis tu Domine qui cibus omnia. Deinceps poculum vino repletum dextra manu apprehendit atq. in hunc modum consecrat, dicens: ברוך אתה יהוה אלהינו ברוך הבריה ברוך הבריה ברוך הבריה Baruk atta Iehoua Eloheinu maelak haolam bore peri haggaphan, id est, Benedictus sis tu Domine Deus noster Rex mundi, conditor fructus vitium. Hac benedictionis formula dicta, primus omnium vinum ipse degustat, idemq. mox omnibus mensæ accumbentibus degustandum porrigit. Et hanc orationem Hebraice קידוש Kiddush, id est, sanctificationem vocare solent, quoniam nimirum & Christiani Cenam suam sacramentum instituant, et hanc orationem vt Iudei scribit: Et accepto poculo benedixit, (quoniam) ויברך את ה' ויגיד ליהוה, nihil aliud significat.

Vaiebarek, id est, benedixit, hoc est, confectavit precibus & benedictione, gratiarum actione, & dicitur. Accipite vos, & dimitte inter vos. Dico enim vobis quod non bibam de fructu vitis, donec regnum Dei veniat. Post calicis benedictionem & sumptionem, idem statim panem quem integra massa constare oportet, accipit, eumque utraque manu tenendo, his verbis consecrat: Baruk atta Iehoua Elohenu maelak haolam mozi laecham mearaz, id est, Laudatus & Benedictus sis tu Domine Deus noster, qui educis de terra panem. Hocque dicto, paterfamilias paululum de pane edit, simulque singulis mensa ascumbentibus buccellam de eo distribuit: quo facto, tum deum relictis epulis manus iniiciunt. Hunc ritum benedicendi calicem & panem in festiuis tantum de ebus observant, alias enim panem duntaxat, & non poculum pariter consecrare solent. Plurimum autem paterfamilias ante paschum, cibum mensamque consecrat, post sumptum autem cibum unus ex invitatis, cui honoris causa iniungitur a paterfamilias. Habent enim apud se hanc Regulam, ut dicant, Vbaal habait haboze ath laecham iebarek berefchit haseudah, id est, Dominus adium, qui panem scindit primo cibum consecrare debet.

Sumptis vero epulis, ac finito conuivio, gratias agunt, quod munus rursus paterfamilias, aut honoratior cuius inter conuiuias, praesertim si sit hospes (honor enim ducitur) vserpat. Is poculum vino referunt utraq; manu tenendo sic ad gratiarum actionem, quorquor mensa assident, adhortatur: Nebarek Elohenu Schazacalnu Mischello, id est, Benedicamus siue gratias agamus Deo nostro, quia edimus de suo. Hoc dicto respondent autem conuiuae, Baruk Elohenu Schazacalnu mischello vbetubo chainu, id est, Sit laudatus Deus noster, de cuius bonis comedimus cuiusque benignitate viximus. Hancque gratiarum actionem Hebraei Bircath hammazon, id est, Benedictionem cibi vocant, vulgo, Das groß Benedicte, siue gratias. Atque hoc poculum, quo Christus a Cena sua mysterium sanguinis sui, de seipso factis commendauit. Post haec qui orando praerit, sic denuo orat Baruk hu vbaruk schemo, id est, Benedictus sit ipse, & benedictum sit nomen eius. His deinceps addit prolixiore quamdam orationem, cuius formula extat in libello qui Siddur haberakoth vehafimiroth, id est, Tractatio de benedictionibus & canticis inscribitur: extat etiam in 8. cap. Deut. Sed praeter hanc communem precationis formam, habent etiam peculiare quasdam, quibus certis diebus festiuis vtuntur, vt in Sabbatho, in initio Nouilunii, quod Rosch chodasch, id est, initium Mensis vel Calendas vel Nouilunium, Neululias vocant, & in festo encaniorum quod Hebr. Chanukah, id est, dedicationem & consecrationem nominant, scilicet altaris, quod Iudas Machabeus 2. Machab. 2. cap. instaurauit, postquam Antiochus sanctuarium contaminauit: in festo Phurim, id est, Vrnarum seu sortium, qua tempore Esther & Mardochei missa fuerunt in urnas, qui dies non secus atq; Bacchanalia a Christianis magna cum luxuria atq; petulantia celebrantur. De peculiaribus hisce precandi formulis extat libellus apud Iudaeos, quas commemorare nimis longum foret, vide ipsum libellum supra citatum, vel Fagium, qui easdem transcriptas edidit. Porro his precationibus omnibus a praecante finitis, omnes conuiuae, qui mensa assident, sequentem orationem submissa voce, & tacite apud se dicunt: Time te Dominum sancti eius, quia non est penuria tuis, qui eum timent. Leones penuria premuntur & esuriunt: qui autem Dominum inquirunt, non carebunt villo bono. Post illa rursus qui orando praerit, hac precatiuncula, cuius ante mentio est facta, alta voce prolata, gratiarum actionem concludit: Benedictus sis tu Domine Deus noster, Rex mundi, qui creas fructum vitis. Haec vbi dixit, ex consecrato poculo, quod manu tenet, paululum bibit, idque mox omnibus conuiuii ordine degustandum praebet, atq; ita distribuit. Sic initium conuiuii fit a benedictione calicis, & in eadem terminatur quem ritum & Christus in sacra sua cena obseruauit, vt eam Lucas Euangelista tradit. Atque haec quidem est communis precandi forma, qua hodie Iudaei in solennioribus conuiuijs vtuntur, nisi quod pro ratione vnus cuiusque festi, alia quaedam adhuc adiungunt, de quibus vide Fagium. Verisimile est autem, Christum quoque quibusdam, qua in illis precibus continentur, maxime quod principium & finem attinget, vsurpasse, non autem alijs, qua a posterioribus

posterioribus Iudaeis fuerunt addita. Durat quoque hic mos adhuc hodie apud Iudaeos, vt habit a gratiarum actione pro sumptis cibis זמירוה zemiroth, id est, carmina, siue cantilenas dicant. Secundum quem morem Christus quoque, peracta sua cena, hymnum cum discipulis suis dixisse fertur ab Euangelistis. Paulus Burgensis, vetustam Iudaeorum traditionem atq; consuetudinem fuisse dicit, vt comeso agno Paschali, Psalmos, Laudate pueri Dominum, cum sequentibus vsq; ad Psalmum, Beati immaculati, qui ambulant in lege Domini, ab 112. vsq; ad 119. decantarent, & hunc hymnum esse putat, quem hic Christus cum discipulis suis cecinerit. Illorum certe Psalmorum materia cum eo, quod agno paschali memorabatur, probe conuenit, ita vt sit verisimile hos ipsos Psalmos etiam a Domino decantatos fuisse. Habent praeterea Iudaei plures adhuc benedictiones, quibus in festiuis conuiuijs vtuntur, cum inter edendum lautum aliquid apponitur. Cum enim melius vinum apponitur, dicunt, Benedictus sis tu Domine Deus noster, qui bonus es, & benigne facis omnibus. Et hanc benedictionem vocant Bircat tob vehammetib, id est, Benedictio, Benigni & Benefactoris. Cum Aromata apponuntur, dicunt, Benedictus sis Domine Deus noster, Rex mundi, creator arborum aromaticarum: hanc benedictionem appellant Bircat hammugmar, id est, Benedictio consummati, scilicet conuiuij, quia vltimo apponi solebant aromata aliaque odoramenta, vt & apud nos etiam mos est. Cum suauis odoramentum aliquod apponitur, dicunt, Benedictus sis tu Domine Deus noster, qui creas species aromaticas: Hanc benedictionem nuncupant Bircat Hamuscak, id est, Benedictio deliciarum, vel rei appetita. Cum fructus arborum apponuntur, dicunt, Benedictus sis Domine Deus noster, qui creas fructus arborum. Cum apponuntur opsonia, dicunt, Benedictus sis Domine Deus noster, qui creas genera ciborum: hanc benedictionem vocant Bircat Hapharphaerax, id est, Benedictio opsonij. Ex his omnibus apparet, veteres illos Iudaeos nullos cibos absq; benedictione, & gratiarum actione sumere fuisse solitos. Huc mirum & Apostolus respexit, 1. Tim. 4. cum dicit omnem creaturam Dei bonam, & non reijciendam esse, si cum gratiarum actione sumatur: Sanctificatur enim, inquit, per sermonem Dei & precationem. Sic 1. Cor. 10. Siue igitur editis, inquit, siue bibitis, siue quid facitis aliud, omnia in gloriam Dei facite. Porro super carnibus, piscibus, ouis, oleribus, caseo, & pulmento nullam benedictionem recitant, de quo tale Rabbinorum praecipuum extat: Res, qua propter conuiuium, in conuiuium afferuntur, non egent benedictione, vt caro, pisces, olera, caseus, pulmentum. Obiter quoque hic indicanda esse videtur illa Manicheorum supersticiosa oratio, qua ante panis esum vti fuerunt soliti, qua est huiusmodi. Neque ego te messui, neque molui, neque expressi, neque in clibanum misi, sed alius fecit haec & attulit mihi, ego sine culpa comedo. Hac oratione vtiebantur eo quod existimabant eum qui panem comederet, necessario ipsum quoque esse comedendum in panem mutatum. Testis est Epiphanius libro 2. Tom. 2. contra Haeres. Vtuntur quoque Iudaei breui hac gratiarum actione, Chaldaicis verbis comprehensa, post sumptum cibum: Benedictus sit misericors, Rex mundi, Dominus cibi: & pro cibi benedictione solent etiam vti Psalmi 23. Dominus pastor meus, ideo in nullo de filia, &c. Christum in Euangelio crebro legimus ante cibi sumptionem preces ad Deum fuisse, id quod vocibus ευλογειν, & ευχαρισειν exprimitur, vt Marci 8. Christi confessio mensa. Christus ευχαρισησας, & ελογησας fregit panes & pisciculos, populoque distribuit. Item Matth. 14. Acceptis quinque panibus & duobus piscibus αναβλεψας εις τον ορανον ελογησεν, hoc est, sublatis in caelum oculis, benedixit: vbi Theophylactus ευλογει τις αρα τις ευλογειν, hoc est, να πισωσθηται ως εν αντιθετω δεσιν, αλλ εν τω παθος ηλθε, και ερανοθεν, αμα η εν να παλευση ημεις απομακρας ζαπη ζης ευχαρισειν, και ετως εδιδειν. Hoc est, consecrat, siue benedicat panes, forsitan vt fidem faceret, se non esse inimicum Deo, sed a patre atq; e caelo prodijisse, simulque nos doceret, vt mensam attingentes gratias prius agamus, ac deinceps cibum capiamus. Idem in Marco capite sexto. In caelum, inquit, suspicit, vt nos doceat cibum a Deo petere & non a Diabolo, id quod faciunt illi, qui iniustus opibus aluntur: simulque turba illa significare voluit se non esse Dei hostem, sed Deum inuocare.

Eustath. in illa Homeri de Achille precante, Ευχασ' επειτα μεσσωσας εραει, λειβε η οϊνον. Ουρανους εισανιδων.

Caelum intue-
ri inter pre-
candum.
Eυχὴ unde
dicitur.

Locum, inquit, indicat, quod mittuntur preces. Non enim ad terrestrem Iovem preces fundit, sed ad caelestem: unde ait, *Ἐὺ αἶα*, ad significationem τὸν αἶω τὸ πῶν. Sic etiam *εὐχόμενοι τὰ θυρόπυρα*, significant, ad quem respiciunt ea que maestantur, nimirum τὸν ἀνω. Verbo autem *εὐλογεῖν* pulchre respondet τὸ *εὐχεσθαι* ἢ *εὐχῆ*, παρὰ τὸ *εὐχεσθαι* ἢ τοὶ *ῥεῖν λόγους*, id est, quoniam verba bene fundantur, sine fluunt. Vel potius παρὰ τὸ *εὐχεσθαι* τὸ *εὐχόμενοι* τὸ *αἰετῶν*, τοῖς τοῖς ἢ *αἰετῶν* τὸ *θεῶν αἰετῶν* δι' *εὐχῆς*, quoniam precationibus quis coniungitur, & agglutinatur ei, quod est bonum, seu optimum, hoc est, diuino numini. Potest etiam *εὐχῆ* dici, ὅτι τὸ *εὐχεσθαι*, cuius contrarium *δυσαναχέσειν*, ἢ *δυσχερῆ*, & *ὄπασθαι* *εὐχεσθαι* ἢ *ὄποιεῖν*, ὃ *δυσαναχέσειν*, *δυσχερῆ* & *ἔχει*, id est, Nam qui precatur, is benefe habet: secus si quis fecerit, male se habet. Hec Eustathius Od. u. quae precessionis vim, ὡς ἀμῆ, egregie exprimunt. Porro *εὐλογῆσαι* siuide *εὐχαριστῆσαι*, ἢ *ὑμνησῆσαι*, ἢ *ἡγομασῆσαι*, hoc est, laudibus celebrare. Idem *εὐλογῆσαι* ἢ *οἱ ἀνθρώποι τὸν θεὸν λόγους ἀποδοῦναι* *εὐχαριστῆσαι*, *μόνος*, ἢ *ἔργῳ* ἢ *ἔντο* *εὐεργατησῆσαι* *δὲ ὡς αἰετῶν*: ὃ δὲ *θεὸς ὁ λόγος*, *θεοῦ αἰετῶν* *αἰετῶν* *λόγους* *πρὸς ἔργῳ*, καὶ *παρὰ ὁδοῦ* *πυρέχει* *φορῶν* *ἀγαθῶν* *τοῖς εὐλο- γημένοις*, Hoc est, Homines benedicentes Deum, verba illi solum offerunt, reipsa autem illi benefacere non possunt: *Deus benedicens reipsa atque facto verba confirmat*, & omnis generis bona largitur illis, qui ab illo benedicuntur. Huic verbo *εὐλογεῖν* respondet verbum Hebr. *ברכה*, quod similiter alia significatione Deo, alia hominibus tribuitur. Philo in lib. de vita theoretica similiter mentionem facit precum, quae apud Iudaeos initio caena fieri solita fuerunt: *εὐχὴν ἔχοντες*, inquit, sublato in caelum vultu, atque manibus, *θύμῳ* *ἡρώδης* *καὶ* *κατὰ τὸν ἀπαρτήσασιν* *εὐχῆς*, ut ex animi voto conuiuium succedat: absolutis precibus, seniores discumbunt. Hic porro mos precandi ante caenam, & illa finita a Iudaeis ad Christianos promanauit, de quo sic Polyd. Virgil. Nostri, inquit, mos est mensam iam instructam sacris quibusdam sanctificare verbis, priusquam vesci incipiant, quod ad imitationem Christi fit: quippe qui eum ritum seruasse fertur, cum in deserto quinque panes, cum in Emmauso coram duobus discipulis mensam sanctificauit. Praeterea vsus agendi gratias post sumptum cibum, id quod & illum facere consueuisse constat, & Apostolus fieri praescripsisse videtur: qui ait, Bonum esse quodcumque cibarium genus, si cnu gratiarum actione sumatur. Potest & ab Hebraeis videri mutuo sumptum, quia illi immolatas edebant escas. Tertullia de Agapis primitiuae Ecclesiae verba faciens Apol. 3. 9. Oratio, inquit, auspiciatur, & claudit cibum. Huc facit Distinct. 44. C. Nullus. Quando autem conueniunt Presbyteri ad aliquod conuiuium, aliquis prior illorum versum ante mensam incipiat, & cibum benedicat: & tunc secundum ordinem sedent, alter alteri honore praebens, & per vires cibum & potum benedicant, & aliquis illorum aliquid de sancta scriptura legat. Post refectorem similiter hymnum discant, ad exemplum Domini, sicut in Caena fecisse legitur, & c. D. Hieronymus ad Eustochium Tomo 1. de consecratione mensae sic scribit: Unde nobis sollicitus providendum est, ut solennem diem non tam ciborum abundantia, quam spiritus exultatione, celebremus. Quia valde absurdum est, nimia saturitate velle honorare martyrem? Petrum intelligit in cuius natali haec scripserat quem scias Deo placuisse ieiunijs. Ita tibi semper comedendum est, ut cibum & oratio sequatur, & lectio. Id paulo ante in Epist. ad Marcellam D. Ambrosij exemplo confirmat, quoniam dicit in Epistola quadam scripsisse, nunquam se cibum, Origene praesente, sine lectione sumpsisse: nunquam inisse somnum, nisi vnus e fratribus sacris litteris personaret. D. Ioannes Chrysostomus, cum Annam Samuelis Prophetae matrem post epulas intentem Deum orasse dixisset, ut illi sterilitatem solueret, haec subiicit: Hoc igitur a femina lucro consecuti sumus, ut sciamus & post conuiuium orare. Quisquis enim ad hoc praeparatus fuerit, nunquam in ebrietatem aut vinolentiam incidet, nunquam edacitate distenderit, sed quoniam expectationem preconiis habet freno imposto animo, conueniente mensura attinget ex omnibus, quae fuerint apposita, multaue benedictione tum animam, tum corpus implebit. Si quidem conuiuium, quod a precatione ceptum, in precationem desinit, nunquam deficiet, sed quouis fonte vberius nobis omnia afferet bona. Ne igitur tantum negligamus lucrum. Absurdum enim fuerit, si quum famuli nostri, si quando partem aliquam eorum, quae nobis apposita sunt, acciperint, nobis gratias agant, beneque nobis precantes, abeant: nos, cum tot tantisque fruamur bonis, ne hoc quidem honoris Deo persoluamus, praesertim cum hinc multam sumus consecuturi securi-

εὐλογεῖν
quomodo De-
us, & homines
dicantur.

Christianorum
consecrationes
mensae.

Christianorum
presbyterum mos.
Patrum testi-
monia de con-
secratione
mensae.

ratem. Vbi enim precatio, & gratiarum actio, eo sancti Spiritus aduenit gratia, abiguntur Demones, & omnis aduersaria potestas diffugit, ac discedit. Qui se conuersurus est ad orandum, non audeat quicquam absurde loqui, ne in medio quidem conuiuio: aut si loquutus fuerit, mox resipiscit. Preinde oportet cum in initio, tum in fine conuiuij gratias agere Deo, ob hanc praecipue causam, quod quemadmodum dicere ceperam, haud facile prolabantur in ebrietatem, si nos ipsos in consuetudinem constituerimus. Quin, si quando surrexeris crapula potuque grauatus, ne sic quidem abijcias consuetudinem, & c. Veteribus in vsu fuisse non prius ordiri epulas, quam Sacerdos, aut seniorum aliquis cibis precibus suis benedixisset, argumento est illud 2. Sam. 9. vers. 13. vbi Sauli interroganti de Samuele responsum est: Cum veneritis in ciuitatem, illic inuenietis eum, priusquam ascendat ad excelsum vbi comedit neque enim populus comedit, donec ille veniat: nam ipse benedicit hostiae, postea comedunt inuitati. Prudentius huiusmodi sane piam elegantemque precandi formulam ante prandium composuit:

Christe prius genitore potens,
Huc nitido, precor, intuitu
Flecte saluiferam faciem,
Fronte serenus, & irradia,
Pocula ni prius, atq; cibos
Christe tuus favor imbuerit,
Omnia sanctific ante fide
Fercula nostra Deum sapiant.

Nominis vt sub honore tui
Hae epulas liceat capere.
Te sis dulce nihil Domine:
Nec iuuat ore quid appetere,
Christus & infuset in patinas,
Seria, ludicra, verba, iocos
Denique, quod sumus, atq; agimus,
Trina superna regat pietas.

Sic autem gratiarum actionem idem profequitur:

Pastis visceribus, ciboque sumpto
Quem lex corporis imbecilla poscit
Laudem lingua Deo patri rependat

Sic nos muneribus tuis refecti
Largitor Deus omnium bonorum,
Grates reddimus, & sacramus hymnos.

Sunt huius generis complures precandi formulae apud probatissimos auctores, cuiusmodi etiam in Biblijs reperiuntur. Sic pie & deuote benedictiones, atque gratiarum actiones in rhythmos coecliae ante, & post mensam dicenda, vel canenda germanicae, atque latinae excussa sunt Tegemsaeano 1576. Verum omnium optima, perfectissima, & ad impetrandum efficacissima censerit debet illa precandi forma, quae ab ipso Christo praescripta est: quae quidem mira verborum paucitate, sex, septemque concisa membris, magna mysteria complectitur, omniaque ea, quae vel ad Dei gloriam, vel nostram necessitatem, atque salutem spectant, vel etiam proximi emolumentum. Haec igitur precatio omnium precationum caput est, norma, regula, atque compendium.

Precandi for-
mula ex prae-
dentia.

Oratio Domini-
nica.

Porro mensa benedictionibus veterem Ecclesiam vsam fuisse, cum ex ijs, quae iam antea posita sunt, tum ex ijs, quae sequuntur, apparet. Chrysostomus non semel mentionem facit benedictionis mensae, quae vsitata fuerit monachis per Aegyptum: cuius etiam descriptio extat apud Clementem lib. 7. constitutionum. In Horologio vero Graecae Ecclesiae integra formula huius benedictionis describitur. Primò, antequam cibi apponantur, legitur totus Psalmus 145. Exaltabo te Deus meus, rex, & benedicam nomini tuo in seculum, & c. Deinde appositis cibis, recitatur a Sacerdote benedictio mensae, & quae apposita sunt, ita benedicuntur: Christe Deus noster, benedic cibo, ac potui seruorum tuorum: quoniam tu es sanctus & nunc, & semper, & in secula seculorum, Amen. Postea quando cibum gustarunt in mensa, surgunt, & simul orantes recitant illam benedictionem, cuius & Clemens, & Chrysostomus mentionem faciunt. Benedictus es Domine Deus (ὁ δὲ θεὸς) qui miseris nostri, & pascis nos a iuuentute nostra: qui das escam omni carni, reple gaudio & letitia, seu hilaritate (σπερσῶν) corda nostra, ut semper omnem habentes sufficientiam (ἀντάρχειαν) seu habentes in omnibus animum praesentibus contentum exuberemus (ἀδύσσωμεν) in omne opus bonum, in Christo Iesu Domino nostro, cum quo tibi gloria, honor, virtus, seu imperium, (νεκρῶ) adoratio, cum sancto spiritu, Amen. Post sumptum cibum, primò recitatur haec Gratiarum actio: Gloria tibi sancte, gloria tibi rex, quoniam dedisti nobis escas ad letitiam, imple nos etiam spiritu sancto, ut inueniamur in conspectu tuo accepti, & non confusi seu pudefacti (αἰσχρῶμενοι) quando reddes unicuique secundum opera sua. Deinde legitur Psalmus 122. Latatus sum in his, qui dicunt mihi, in domum Domini ibimus.

Postea additur hic versus: Sicut in medio discipulorum tuorum (cœnantium) adfuit Saluator, dans ipsis pacem: ita veni etiam ad nos, & salua nos. Tandem legitur ex Psalmo 22. Edent pauperes, & saturabuntur: laudabunt Dominum qui quærunt eum, vsq; ad finem. Kyrieleyson. Concluditur demum hac precatiuncula: Benedictus es Deus, qui miseris nostri, ex opulentis donis tuis paupsi nos. Eius gratia & benignitate (φιλανθρωπία) detur nobis frui, & nunc & semper, in secula seculorum, Amen.

In Latina Ecclesia fuit forma benedictionis mensæ ferè similis. Hæc scilicet: Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno: aperis tu manum tuam, et imple omne animal benedictione. Gloria patri, & filio, & c. Sicut erat in principio, & c. Kyrieleyson, & c. Pater noster. Benedic Domine nos, & tua dona, quæ de tua largitate sumpturi sumus, per Christum Dominum nostrum. Mensæ cœlestis particeps faciat nos, Rex æternæ gloriæ. Post sumptum cibum: Confiteantur tibi omnia, Domine, opera tua, & sancti tui benedicent tibi. Gloria patri. Agimus tibi gratias omnipotens Deus, pro vniuersis beneficijs tuis, qui viuus & regnas in secula seculorum, Amen. Deinde legitur Psalmus 51. Miserere mei Deus, & c. Et subiunguntur versus: Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. In Domino gloriabitur anima mea, audiant mansueti, & letentur, Magnificate Dominum meum, & exultemus nomini eius in idipsum, Sit nomē Domini benedictum, ex hoc nunc, & vsq; in secula. Deus det nobis suam pacem. In cœna recitantur hi versus: Edent pauperes, & saturabuntur: & laudabunt Dominum, qui requirunt eum. Viuent corda eorum in seculum seculi. Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator Dominus, escam dedit timentibus se. Gloria patri, & filio, & spiritui sancto. Benedictus Deus in donis suis, & sanctus in omnibus operibus suis, qui viuus & regnat in secula seculorum. Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi. Quoniam confirmata est super nos misericordia eius, & veritas Domini in æternum. Gloria patri, & c.

Catholicorum mensæ consecrandi ritus:

Huiusmodi ferè consecrandi mensam formulis hodie quoq; Catholici, siue Pontificij vtuntur, addito crucis signaculo: quod quidem apud Primitiua Ecclesie Christianos in quotidiana vita consuetudine valde vsitatum fuisse constat. Hinc Tertull. lib. de Corona militis: Ad omnem progressum, atque promotum, ad omnem aditum, & exitum: ad vestitum, & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quæcunque nos conuersatio exercet, frontem crucis signaculo terimus. Harum, & aliarum huiusmodi disciplinarum, si legem expostules scripturarum, nullam inuenies, traditio tibi prætendetur autrix: consuetudo confirmatrix: & fides obseruatrix. Idem libro secundo ad uxorem: Latebisne tu cum lectulum, cum corpusculum tuum signas, & c.

Catholici etiam res quasdam certarum rerum benedictiones, & generalem consecrationem, habent.

Habent præterea Catholici hodie certas & peculiare quasdam certarum rerum, vt aqua, frondium, atque florum, agni Paschalis, lactis, mellis, casei, panis, & laganorum, ouorum, pernarum, vini, benedictiones: & generalem quandam cuiuslibet creature consecrationem, in quibus expressis conceptisq; verbis petunt, vt Diaboli vis ac potestas ex ijs expellatur, & per has consecrationes fiat sanitas mentis, atq; corporis. In die Resurrectionis consecrant lac, mel, carnes, caseos, oua, panes, pernas, & c. quæ res consecratas etiam vtuntur tanquam ad salutem uitæ. Sic in die Ascensionis S. Mariæ consecrant herbas, plantas, radices, fructus arborum, quibus deinceps singularis adsit vis diuina. In die Ioannis benedicunt vino, quasi prius fuerit impurum, & maledictum. In die S. Stephani pascuis, benedicunt: In die S. Marci, segetibus.

Rationes propter quas in conuiujs preces sunt adhibendæ.

Omnino 1. ad Timoth. 4. vult Paulus verbum Dei, & quæ inde proficiscitur preces, & gratiarum actionem in vsu ciborum a fidelibus adhiberi: cuius sanæ rei hæc a Theologis, & quidem optimæ, grauissimæq; rationes afferuntur.

Primò, vt admoneantur ne cibos, vel pecorum vel infidelium instar, sine pijs cogitationibus sumant: sed ex ipsius Dei largæ, munificæq; manu se illos capere cogitent, qui quidem corporum quoq; nostrorum curam gerens, ijs alimoniam bonam ac salutarem præbet.

Secundò, vt commonesciamus Adamum donationem illam diuinam (Genes. 1.) nobis per lapsum (Genes. 3.) amississe, & nos propter peccata, propter abusum, & ingratitude, indignos esse illis etiam corporalibus donis: sed per, & propter Christum donationem illam nobis restitui, qui etiam

etiam idcirco panes in manus suas sumpsit, & post benedictionem seu gratiarum actionem, ex suis manibus iussit populo diuidi, & apponi. Inde in benedictione mensæ dicitur, Per Iesum Christum Dominum nostrum.

Tertiò, vt habeant fideles certum testimoniũ, & priuilegium se ijs absq; offensione Dei, & læsione conscientia vti posse.

Quartò, vt preces agnoscamus, & fateamur benedictionis diuinæ esse, vt vsus cibi corpori & valetudini, vilis sit ac salutaris, sicut inquit Psalm. 104. Aperiente te manum tuam, omnia implentur bonis, vt vinum exhilaret, & panis confirmet cor hominis. Et Psalm. 145. Aperis tu manum tuam, & imple omne animal benedictione, seu beneplacito.

Quintò, quia in vsu ciborũ facile admittitur vel abusus, vel intemperantia, ne igitur ita edamus sicut Epulo ille Luc. 16. qui postea audit: Recepisti bona tua in vita tua. Vel sicut inquit Psalm. 17. de viris mundi, quorum pars est in hac vita, vt venter ipsorum impleatur. Et Ieremia duodecimo cap. saginantur vt oves ad diem occisionis. Idè additur verbum & oratio, vt iuxta dictum Salomonis Eccles. 4. Edamus in læticia panem nostrum, vt Deo placeant illi ipsa etiam opera nostra. Et sicut Iob. cap. 1. post conuicia filios suos sacrificijs sanctificabat, si quid forte peccassent. Vtq; moneamur in ipso vsu cibi corporalis cogitandum esse non tantum vt edamus & saturemur, sed vt operemur etiam cibum, qui non pereat, sed permaneat in vitam æternam, quem filius hominis nobis dat Ioan. 6. vel sicut Luc. 14. dicitur, vt cogitemus etiam de eden do pane in regno celorum.

Sextò, quia in saturitate facile euenit, quod scriptum est, Sedit populus edere, & bibere, ac sur rexit ludere. Item impinguatus, & recalcitravit, idè additur oratio & gratiarũ actio, vt iuxta quod scriptũ est Deut. 8. cum comederis, & saturatus fueris, benedicas Domino Deo tuo, ne postquam comederis, & saturatus fueris, eleuetur cor tuum, & obliuiscaris Domini Dei tui: vel Esa. 5. opus Domini non respicieris, & opera manuum eius non consideratis. Hæc sunt rationes grauissimæ, propter quas preces conuiujs sunt adhibendæ, quibus addere licet illud Ecclesiastici ca. 32. A mensa surge etiam in tempore, & non sis vltimus, sed festinans domum te recipere, & lude ibi, Ecclesiastic. & facito quod libet: ita tamen, vt nihil patres mali, neq; tumultueris: sed age gratias pro omnibus creatori tuo, qui te condidit, & opibus suis saturauit. Hæc ille. Quod si conuiujs domino, & quidem merito gratias agimus, quod nobis cibum, potumq; præbuit: quanto magis illi Domino dominorum, patri atq; patri nostro cœlesti ac munificentissimo, gratias & agere, & habere debemus, cuius immensa & infinita benignitate alimur, atq; pascimur? Cibo enim implet Deus, & lætitiæ corda hominum, benefaciens etiam incredulis, Act. 14. Damanda itaq; merito est Christianorum quorundam (si digni sunt hoc tam augusto nomine) consuetudo impia & prophana, qui pecorum instar ad cibum capiendum irruunt non præmissis precibus, indeq; rursus sine gratiarum actione sese proripiunt, id quod impie sanè ingratitude erga Deum manifestum est indicium. Multi pro precibus pijs, potius vtuntur imprecationibus, execrationibus, atq; blasphemijs diris, & horrendis. Multi etiam ita se cibo vincto, immoderato ingurgitant, & obruant, vt nihil amplius Christiani hominis officio dignum vel loqui, vel etiam cogitare possint. Atq; ad id ipsas auctulis videmus habere plus rationis, quam impuros illos homines: quæ postquam cibo expletæ, & saturata fuerint, voces gutture suo fundunt suaves, atque canoras, quibus Deo conditori, & altori suo quasi gratias agunt. Mirum itaq; profectò non est, alimenta nostra sæpè in corporis nostri perniciem conuerti: meretur namq; id impia nostra, atq; nefaria erga Deum ingratitude. Gentis quoq; nonnullis veræ religionis expertes & olim, & hodie quoq; feruntur non nisi precibus sacrissq; adhibitis, cibum sumere. Naucratarum memorabile est exemplum, (qui fuerunt incole Naucratis vrbs Egypti, teste Stephano, a Milesijs conditæ, vt testis est Strabo libro 17.) hi, vt Athenæus refert lib. 4. καὶ κατὰ τὴν ἐπιπέδα ἐπαυλῆσιν αὐτῶν εἰς τὸν αἶθρα, τὰ ἰσοκέρηνα & τὰς κατὰ τὴν εὐχὰς καὶ λέγοντες & σοσπέδοντες, hoc est, etiam post discubitum surgebant rursus, atque in genua procidebant, & præeunte præcone, seu sacrorum administro, patrias quasdam preces simul profundeabant, quibus absolutis, denud mensæ accumbebant. Huc quoque facit illud T. Liviij Decad. 4. li. 9. vbi, postquam narrauit quendam Placentiæ L. Quintij Flaminiij Consulis Rom. iussu in ipso epulo securi fuisse in scorti cuiusdam gratiam percussum, addit faci-

NOTA.

Ethnici quoq; precibus vsi in cibo capiendõ. Naucratarum exemplum.

noris illius amplificandi gratia: Commissum est facinus hoc sauum atq; atroc inter pocula, atq; epulas, ubi libare Dijs dapes, ubi bene precari mos esset, ad spectaculu scorti procacis in sinu Confulis recubantis mactatam humanam victimam, & cruore mensam resperfam. Iulianus Imp. cum Daphnen (que fuit Antiochia amensissimum suburbium) ad publicum epulum venisset, Sacerdos Apollinis, atque aditu cibum imperatorium prius lustrasse dicuntur, testis Sozom. ecel. histor. lib. 3. cap. 14. Quoniam sacrificijs preces semper ab Ethnicis adhibebantur, libet dicta sunt duosdecim a Sophocle, id est preces cum sacrificijs adhibita: & ἀρνός, & ἀρνί (per syncopen ἀρνός τὸ ἀρνί, ἀρνί) id est, agnum volunt dictum ἀρνός ἀεὶς, id est, εὐχῆς: quia ex εὐχῆς παρελαμβάνετο τὸ ζῶον θυσιάζον, quoniam cum votis atque precibus sumebatur bestia mactanda, & quia alias, optabilis est pecorum possessio, hæc Eustath. 1. l. a. Eodem spectat proverbum illud, ne a chytropode cibum nondum sacrificatum rapias: quo, interprete Erasmo, monemur, ne ritu peccatum ad cibum capiendum irruamus, sed ita demum edamus, si prius inde primitias Dijs immolauerimus. Antiquitus enim, ut auctor est Plutarchus in Sympotiactis, inter res sacras habebatur mensa quotidiana, ac proinde cibum sumpturi, Dijs consecrabant τὰς ἀπαρχάς, hoc est, primitias: ac deinde non indecore, neq; tumulcuanter, sed religione quadam ad conuiuium accedebant non aliter, quam ad sacrum epulum: qui mos & hodie durat apud bene moratos Christianos, Hæcille. Turcas quoq; antequam cibum sumant precationem præmittere, testis est Bartholomæus Georgeuix. Apud Calecutienses monstruosus traditur esse huiusmodi mēsam execrandi potius, quam consecrandi mos ac consuetudo. Rex illorum cibum sumpturus prius non discumbit, quam quaterni Sacerdotes regias dapes Demoni in hunc fermè modum obulerint. Nam passim manibus, eisdemq; supra verticè elatis, ac sensim vtraq; manu a se retracta, pollice tantum prominente Idolo esculenta, quibus Rex vesci debet, offerunt, ac ibi tantisper opperiantur, donec nō sit vero absimile quempiam esse potuisse. Ea adducti ratione id agunt, ne Rex quicquam sumere velle videatur, quod Idolo honoris gratia non prius sit oblatum, testis est Ludouicus Romanus. His ferè similia sunt quæ de Lituanijs & Samogitijs narrantur. Hi enim in domibus subfornace, vel in angulo vaporarij ubi mēsa stat, serpentes fouent, quos Numinis instar colentes (en antiqui illius atq; tartarei serpentis astutiam) certo anni tempore precibus sacrificuli euocant ad mensam. Hi verò exeuntes, per mundum lincolium conscendunt, & super mensam assidunt: ubi postquam singula fercula delibauerunt, rursus descendunt, seq; abdunt in cauernis. Serpentibus digressis, homines læti fercula illa prægustata comedunt, ac sperant illo anno omnia prosperè sibi euentura. Quod si ad preces sacrificuli non exierint serpentes, aut fercula super mensam posita non delibauerint, tum credunt se anno illo subituros magnam calamitatem. Quod si igitur Ethnici, Turcæ, Calecutienses, non nisi precibus adhibitis epulari, & cibos impuris illis suis Dijs, seu potius Daemonibus consecrare solent: quanto magis nos Christianos in vera religione natos, & educatos decet, cum in omnibus alijs actionibus, tum in epulis quoq;, verum Deum inuocare illiq; pro acceptis muneribus atq; beneficijs gratias agere? Si Ethnici, inquit Eras. in colloq. religio sa erat mensa: quanto magis oportet esse sacram Christianis, quibus habet imaginè quandam illius sacrosancti conuiuij, quod Dominus Iesus postremum egit cum suis discipulis. Et ob id receptum est, abluere manus, ut si quid odij, liuoris, aut turpitudinis alicui forsitan resideat in animo, id eiiciat ante, quam accedat ad cibum capiendum. Hoc exemplum nobis ab ipso Christo traditum est, ut ab hymno cibum auspicaremur, & rursus hymno finiremus. Hæc Erasmus.

Preces in sacrificijs adhibita. Λιταὶ θυσιάζουσι. ἀρνός. Proverbum.

Turcarum mos. Calecutiensium mos horribiliss.

Hoc autem precandi, mensamq; consecrandi munus aliquando obeunt Ecclesie atq; Sacrorum Antistites: (ut in Imperatorio epulo mensam consecrant Archiepiscopi, Treuerico verbis præeunte, cui reliqui duo respondent) aliquando liberi patrisfamilias: aliquando ipse paterfamilias: nonnunquam etiam conuiuiarum aliquis, qui ceteris ætate, & auctoritate est superior.

Porro si prophanis quoq; epulis preces debent interponi: quanto magis sacrosancto illi epulo Dominico preces piæ, sanctæ, & ardentes & præmitti, & illud comitari, ac denique consequi debent? Et hæc est, quæ vulgò dicitur, Cœnæ Dominicæ benedictio, sanctificatio, aut consecratio. Atque hic quidem fuit antiquissimus sanè, laudabilissimq; Christianorum primitiæ Ecclesie mos, quem admodum Iustinus, Irenæus, Dionysius, Augustinus, & alij testantur. Iustinus Apo-

Cœnæ Dominicæ consecratio.

logia

logia 2. tradit, postlectionem & interpretationem scripture, omnes κοινή ἐπίστασις ἢ εὐχῆς πρῶτον, hoc est, confurgere, & preces fundere fuisse solitos, siue ut ibidem loquitur, αἰνον, καὶ δόξαν τῶν πατέρων ἢ ὁδῶν δὲ τῶν ὁδοῦσιν & τῶν ἡγῶν, ἢ τῶν πνεύματων & τῶν ἀγίων ἀπαπέμπει, ἢ εὐχαριστίας ποιῆται, &c. His finitis, & vinum Preposito afferebatur, qui εὐχῆς ὁμοίως, ἢ εὐχαριστίας ὅση δὲ ὕμνος αὐτῶν ἀπαπέμπει. Hoc est, pro sua virili preces, gratiarumq; actiones Deo offerri: καὶ ὁ δῶμα ἐπὶ ὁδοῦσιν ἡγῶν τὸ ἀμύλω, Hoc est, quibus finitis, populus fausta acclamatione dicit Amen. Hæc preces deinceps sequitur δὲ ἑδῶσις ἢ μεταδιδῶσις, hoc est, distributio panis, atq; vini. Et hinc ἢ τὸ ἐπὶ αὐτῆ καλεῖται παρ' ἡμῶν εὐχαριστία, hoc est, ob has preces hic cibus, mentis nimirum, non ventris, Eucharistia siue Gratiarum actio appellatur. Post communionem commonefacimus nos inuicem de dilectione, & coniunctione fraterna, & contribuimus elemosynas, quibus egentibus subuentatur. Et ὅτι πᾶσι τῶν οἷς ἐχοροφόμεθα εὐλογῶμεν ἢ ποινοῦμεν τῶν πατέρων, hoc est, super omnibus illis, quæ offeruntur, benedicimus patrem factorem omnium, per Filium & Spiritum sanctum. Huiusmodi verò precum antiquitus in celebratione Cœnæ Dominicæ adhibitarum, mentionem faciunt etiam Irenæus lib. 4. Dionysius Areopagita, Augustinus epistola 59. ad Paulinum explicans illud Pauli. Timoth. 2. de precationibus, &c. Chrysostomus Homil. decima octaua in 2. ad Corinth. & in 1. ad Timoth. 2. Tertullianus in Apologetico, Ambrosius de consecratione 2. cap. ~~Preces hæc autem præeuntes, comitantes, & subsequentes actionem cœnæ Dominicæ a tota Ecclesia conceptas pastores præeuntes, præeas, ipsa cœnæ Dominicæ, & εὐχαριστία, & etiam sacrificium, siue oblatio a veteribus fuit appellata, ut Theologus nonnulli placet.~~ Et hæc de mensæ benedictione seu consecratione satis sint dicta, quæ quidem post primam ferculorum appositionem ferè fieri consuevit, & id certè etiam decoro videtur esse consentaneum, ut non, nisi appositis cibus fiat. Huc postremò etiam referri debent illæ benedictiones, seu precationes faustæ, quibus & conuiuia singuli, dum vel primum adueniunt, vel mensæ accumbunt, vel de mensa surgunt, & illi qui fercula apponunt, vii solèr, cuiusmodi est illa Germanis vsuæ precandi formula, Gott gesägne es/ oder es gesägne es Gott/hoc est, Deus vobis cibum hunc benedicat.

DE LIBATIONIBVS, ANTE ET POST EPVLAS ADHIBITIS, DE ILLARVM NOMINIBVS, materia, caeremonijs, instrumentis, vsu.

CAPVT XXXVII.

AD precationes porro videntur referenda Ethnicorum veterum ἀπαρχαί, hoc est, Απαρχαί, et primitiæ, & ἀπονδαί, siue λοιβαί, hoc est, libationes, quibus illi in deorum suorum honorem ante, & post conuiuium vii consueuerunt. Athen. lib. 4. καὶ πρὸ τῶν δειπνῶν ἢ σινῶν, siue λοιβαί ἢ δειπνοῖν ἡμῶς διδῶσι πάλιν διμῶν, ἀπαρχὰς τῶν βρωμάτων νέμεν τοῖς θεοῖς, Ethnicorum id est, Homerus prætereā quæ ante conuiuia nobis sint facienda docet, Dijs nempe primitias veterum ciborum esse persoluendas, exempla passim occurrunt. Hæc Plato quoq; in conuiujs, ut idem Athenæus monet, obseruauit. καὶ τὸ δὲ φησὶν ἀπονδαίς τε φησὶ ποιῆσαι, καὶ τὸ θεὸν τιμῶναι τοῖς νομίζομενοις γέγραπεν, hoc est, post cœnam & libamina dijs offeruntur, & carmine Deum statuis honoribus celebrant, id quod a Xenoph. quoq; traditur. Sic Christus quoq;, si licet sacra miscere prophanis, post sacrum illud suum epulum hymnum in patris sui cœlestis honorem vna cum discipulis suis cecinisse scribitur. Apud Epicurum autem ἢ ἀπονδῆ, ἢ ἀπαρχὴ τοῖς θεοῖς, hoc est, neq; libatio, neq; primitiæ dijs offeruntur: sed, ut Simonides inquit, de muliere ἀνδρῶσιν, ὅδουτα θ' ἰερεῖ τολλὰ δίκαια κατεδίει, hoc est, illibata sæpe sacra deuorat. Turnebus in suis Aduersarijs in illa Flacci,

Ante larem proprium viscos, vernasq; procaces, Pasce libatis, dapibus, &c.

Hæc annotat: Ego hoc crediderim referendum ad antiquorum pietatem, qui partem cœnæ lati

libare dapes

dijsq; donabant, ea in focum mittebant lari sacrum, vt constat, id enim erat libare dapes. Ex ea consuetudine, vt arbitror, scribit Varro, vt a Marcello citatur: Quocirca oportet bonum tuum legibus parere, & deos colere, in patellam dare μικρὸν κρέας. Et Cicero de Finibus: Atqui reperimus Aftotos primum ita non religiosos, vt edant de patella, id est, vt edant ea, quae Dijs e cena libata sunt. Sed ritus ille optimè intelligitur e Plutarcho, ita in libello de Fortuna Rom. scribente: Ocreftiam virginem, inquit, identidem primitias, & libationes a regia mensa accipere, & ea ad focum perferre consueuiffe, cumq; aliquando pro more ea in ignem iniiceret, &c. Ad hunc itaque morem alludens, ea se castitate, & sanctimonia ruri dicit cenare Horatius: vt dapibus, nisi ante

patellarij.

Deo pie libatis, vesci non solear. Inde & Dij patellarij a Plauto festiuè iocante sunt dicti, quibus in patella libabatur, non magna sacrificia fiebant. Tales dij erant in larario domestici penates, & lares. Hæc ille. Verùm operæ pretium erit hæc de libationibus, quæ cum in sacrificijs, tum in foederibus, tum in conuiujs adhiberi olim consueuerunt, paulò copiosius scribere. Libationes partim religiosas & in sacris, partim prophanas, & prophanis in epulis adhiberi fuisse solitas, Macrobius testatur lib. 3. Sat. cap. 11. de quo supra in tractatu de mensis. Verùm vt ordine procedat hæc nostra tractatio, primò de nominibus agemus.

libationum diuisio.

Græci duo habent vocabula quibus actionem hanc exprimunt, ea sunt ἀείδειν, & λείπειν, quæ secundum nonnullos videntur a se inuicem differre: cum tamen apud Homerum & alios auctores sepius confundantur. Ac ἀείδειν quidem (cuius prototypum secundum Heraclidem, teste Eustathio, est ἀείδειν, vnde Futurum ἀείσειν, & ἀείσει) Hesy chius exponit ἐκχύσαι, ἐρροσένεγκαι, θύσαι θεῶ, hoc est, effundere, offerre, sacrificare Deo: & apud eundem ἀείδειν passim pro θύειν.

lib-tionum nomina.

Σπένδειν.

De δειν passim pro θύειν. Sic ἐπεικός a Suida exponitur pro τεθυκός. Paulus 2. Philippens. ἀλλ' ἢ καὶ ἀένδομαι ἐπὶ τῇ θυσίᾳ, καὶ λείπεργία τ' πίσει εὐωδῶν, hoc est, etiamsi pro libamento offerat super hostia, sacrificioq; fidei vestra. Alludit Paulus ad morem vinum libandi, hoc est, effundendi super victimam, vt significet se paratum esse similiter suum sanguinè libare, siue profundere pro illorum fide, quæ sit optimum sacrificium, siue pro Christo, qui sit hostia illa verè piacularis, quam illi fide apprehenderint, atq; colant. Idem verbum præsertim in passiuo, sæpe pro foederis contractu usurpatur, quòd sacrificijs, & libationibus intercedentibus fieri consuevit. Hinc ἀπονδή, libatio, sæpe etiam pro foedere usurpatur: & ἀπονδῆς ποιεῖν, siue ποιεῖσθαι, & libare, & foedus inire significat. ἀπονδῆς τοῖς θεοῖς ποιεῖσθαι, Xenoph. Pædag. 4. & ποιεῖν, Platoni idem quòd ἀένδειν τοῖς θεοῖς. Et ἀπονδή, foederis expers, ἐκ ἀπονδή, a foedere exclusus, ἐκ ἀπονδή, confederatus, παρὰ ἀπονδή, foedifragus. ἀπονδή aliquando non tam libationem, quàm libamen, aut libamentum, id est, vinum, quòd libatur significat.

Σπένδειν.

Ἐπεικός.

Alterum est λείπειν, siue λείπειν, siue λείπειν. Hesy chius, ἀένδειν, & ἐκκινεῖν. Galenus scribit propriè significare τὸ αἶμα, id est, stillare. Vnde λείπειν θυσία οἴνου, vt Hesy chius exponit, δι' ὑγρῶν θυσία, hoc est, sacrificium quòd fit per humida. Eustathius Iliad. n. in illa Homeri,

Οἶνον δ' ἐκ δειπῶν χαυμάδις χέειν,

Poeta, inquit, interpretatur λείπειν, quasi idem sit ἐπὶ ἀπονδῆς λείπειν, & χέειν: vnde etiam νεκρὴ χυθὶ, λείπειν apud Sophoclem dicitur in illis verbis, τὴν μὲν λείπειν αἰσὶν ἑλπίω. Idem Od. γ. λείπειν idem esse, quòd ἀένδειν illud indicat, quòd statim subiungit,

Αὐτὰρ ἐπεὶ ἀείσαντ' ἐπιόνθ' ὄσον ἠδελὸς θυμῶς,

Id quòd portionis iustæ, atq; sufficientis est indicium. Constat etiam passim idem esse λείπειν, & ἔπειν, & Ionicum, atq; Boeoticum esse τὸ εἶπειν, deriuatum a λείπειν, vt vox αἰψήρος a λαιψήρος. Ex ᾧ τὸ εἶπειν, εἶπειν, ἔπειν, & ὑπέπειν. Hæc duo porro verba libationem Græcis significauerunt, vt Eustath. annotat in illa Homeri verba,

Ἐπεὶ δ' αἰδοπα οἶνον λείπει,

Idem videantur significare: tamen illorum denominatiua nonnihil a se inuicem differunt. Nam ἀπονδείων λείπειν, quòd a λείπειν: & ἀπονδείων, quòd a ἀένδειν deriuatur, ita secundum nonnullos differunt, quòd λείπειν quidem de olei: ἀπονδείων autè de vini libatione propriè dicatur. Esse quoq; aliquam inter λείπειν, & ἀένδειν differentiam hinc constat, quòd λείπειν de lachrymis dicitur,

citur: & nonnunquam etiam de aquis: vnde τὰ λείπειν, hoc est, & λείπειν τοπιὸν est: ac ἀείδειν in illa significatione nonnunquam usurpatur. Præterea ἀένδειν τις ἐπὶ φιλία, hoc est, libat quis amicitia ergò, at non dicitur λείπειν. A λείπειν porro deriuatur καλεῖν, quasi καλεῖν παρὰ τὸ χέειν λείπειν εἰς αὐτὸ, siue, vt alij volunt, ἀπὸ τῆς χέειν, & λείπειν secundum illud, ἑλπίων τὴν καλεῖν. Idem in Od. M. in illa verba,

Ἐδ' εἶχον μέθυ λείπειν ἐπ' αἰδομήνοισι ἰεγῶσιν
Ἄλλ' ὕδατι ἀένδοσιν.

Poeta, inquit, ἀένδειν, & λείπειν idem est: pro ἀένδειν autem dictum est ἀείδειν. Idem in Iliad. duo hæc verba docet idem significare.

Hebraicè נספאק, vt Græcum λείπειν & ἀένδειν, & fundere & libare significat. Vnde de נספאק & נספאק, נספאק Mimsak commixtionem, effusionem atque libationem siue libamen significat. 70. interpretes ἀπονδήν vertunt. Vt autè Mincha propriè aridorum: sic Nisech liquidorum sacrificium fuit. Sacrorum libaminum, quæ e vino & sicera erant, fit mentio Exodus. 25. Num. 28. & 29. 2. Reg. 23. & alibi.

Libare Latinis, vt voluit Grammatici, propriè est leuiter degustare & quasi primis labris attingere: dictum, vt quidam putant, a labijs, quasi labiare. Virgil.

Purpureosq; metunt flores, & flumina libant.

Per Metaphoram aliquando pro leuiter attingere usurpatur. Virgil.

Oscula libauit nata, dehinc talia fatur.

Deniq; libare (id quòd ad propositum nostrum facit) Isidorus vult propriè idem esse quòd fundere, voce deducta a Libero quodam, qui in Græcia vsus reperit vitis. Idem, Libatio, inquit, tantummodo calicis oblatio est. Hinc illud,

— Et libauit de sanguine vuae.

Sic est secularium quidam Poëtarum, Nunc, inquit, pateras libate Ioui. Ouid. quod. 3. Fast. Libationem a Libero vult dictam,

Nomine ab auctoris ducunt libamina nomen.

Libaq; quod sanctis pars datur inde focis.

Varro lib. 4. Liba (quæ fuerunt placenta ex farre & melle Deorum sacrificijs aptæ: vnde forsitan Germanicum Lâbfûchen) ideo dicta vult esse, quòd libandi causa fierent, vel quòd libarentur priusquam essent coctæ. Horat. epist. ad Fuscum:

Vtq; Sacerdotis fugitiuus, liba recuso;

Pane egeo iam mellitis potiore placentiis.

Hinc constat libum esse placenta mellitam. Athenæus tamen libro tertio significat libum siue placenta ex lacte & sumine & melle componi. Mihi & libare, & libatio, & libamen seu libamentum & libum a Græca voce λείπειν & λείπειν videntur deriuari. Vinum quoque dare Latinis auctoribus idem quòd libare. Cato de re Rustica, capite 134. Postea Cereri exta, & vinum dare, id est, libate. Nam vinum quòd libabant, quasi Dijs dabant ac propinabant. Notandum porro vt Nasak Hebraicum, ita libare Latinum nonnunquam etiam de arboribus usurpant.

Erat enim apud Ethnicos omnino duplex libatio, quæ cum in sacrificijs, tum in epulis vti consueuerant. Vna erat dapum atq; ciborum, quorum partem aliquam decerpentes, illam in ignem focumque conijcere, atq; ita Dijs suis religiose suæ erga illos gratitudinis testificandæ gratia, consecrare solebant, de quo paulò antea. Altera fuit potus atq; liquorum, de qua nunc agemus. Illa autè Hebraicè נספאק, Græcè ἀπονδή & λείπειν, Latine libatio dicta, nihil aliud erat, quàm vini, sicera, aquæ, lactis, olei, aut alterius alicuius liquoris ex vase effusio, vel in aram, seu victimas, vel in terram, certis adhibitis ceremonijs atq; precibus in Dei, Deorumque honorem olim facta. Latini vinum, vt dixi, dare Dijs, pro libare usurpant. Sic multibiba illa lena apud Plautum in Curcull. vini quiddam defundens, inquit:

Venus de paulo paululum hoc tibi dabo lubenter:

Nam tibi amantes propinantes vinum dant,

Mihi haud sæpe tales hereditate eueniunt.

Sic vinum fundere, item vergere, & inuergere pro libare saepe apud Latinos ponitur. Statius lib. 6. Theb.

Spumantesq; mero patera verguntur, & attri sanguinis, & rapti gratissima cymbia lactis. Anus apud Plautum in Curculione, Ipsum expeto tangere, inuergere in me liquorem, Hoc est, Infundere. Virg. lib. 6. Inuergit vina Sacerdos. Lucret. lib. 5. Illi imprudentes ipsi sibi saepe venenum Vergabant, nunc dant alijs solertijs ipsi.

Vnde constat verbum hoc proprium sacrum saepe transferri ad prophanum usum. Quam autem Seruius inter fundere, & inuergere differentiam statuat, postea explicabitur. Iudaei habuerunt olim sanctas & religiosas suas libationes, vt ex Num. 28. & alijs ex locis constat, quae in Dei honorem celebrabantur. Osee 9. Non libabunt Domino vinum. Haec libationes, vt alios quoq; Iudaorum ritus atq; caeremonias Ethnici quosdam quaedam fuerunt imitati. Primò autem de libationum Ethnicarum materia, deinde forma atq; modo, ritibus, siue caeremonijs agemus.

Libationum materia.

Quò ad materiam, obseruandum est primò id, quod Eustath. 11. A. annotat, τὰς ἀπονοδὰς ἐν ἀλλοτρίῳ, καὶ ἀλλοτρίῳ γινώσκοντες τὰς κερὰς, hoc est, alio atq; alio humore, siue liquore pro temporum ratione fieri solitas fuisse. Apud Hebraeos libamina fiebant ex aqua & sicera, vt constat ex 28. & 29. c. Num. Apud Ethnicos in plerisq; licet sacrificijs vino libare moris esset: tamen erant quaedam sacra, in quibus non erat fas vino libare. Hinc alia sacra dicta sunt οἰνόσπορα, nempe in quibus fas erat vinum libare: alia δούρα, siue νηφάλια (qua abstemia apud Gell. lib. 3. cap. 29. appellantur) in quibus vini nullus erat usus. Ac vinum quidem apud Ethnicos (vt etiam apud Hebraeos) in plerisq; sacris, seu sacrificijs libatum fuisse, eiusq; simul causam Eustathius loco ante citato, his verbis explicat: Vinum etsi non vnà cum molis salsis sumebatur, tamen utile erat in libationibus post molas salsas. Non minus enim illius, quam hordei inuentio ad civilem, & mansuetam vitam pertinet: serò enim fuit inuentum. His verbis rationem reddit, cur libatio, id est, vini effusio in sacrificijs fuerit usitata.

Sacra οἰνόσπορα.

Sacra δούρα. Vinam apud Ethnicos in plerisq; sacrificijs libatum fuit.

Non quoduis vinum in sacris potuit adhiberi.

Notandum autem non quoduis vinum in sacris potuisse adhiberi. Nam ex Graeca, & amputata vite, seu fulmine tacta, aut quae vulneratis pedibus calcata, aut immunditie polluta fuerit, aut iuxta quã homo laqueo pependerat, quaeq; circumcisis vinaceis profluxerat, vinum Dijs libare infaustum erat. Pythagoreorum quoq; symbolum fuit, ne Dijs libarent ex amputatis vitibus. Hinc spurcum vinum dicebatur, quòd sacris adhiberi non poterat, vt ait Labeo Antistius lib. 10. Commentarij iuris Pontificij, cui aqua admixta est, defrutum iue, aut igne tactum est, mustum iue antequam deferuescat.

Vino meraco veteres in libationibus vsi fuerunt. χαλῖς, χαλῖς ἐρατον quid.

Obseruandum praeterea, veteres omnino mero, seu meraco vino in libationibus vsos fuisse: de quo sic Eustath. 11. λ. πάντες οἱ παλαιοὶ ἀκράτως ἀπενδον, καὶ τὸ ἀπονδαὶ ἀκρητοί, hoc est: Omnino veteres vino meraco in libationibus utebantur, secundum illud. Libationesq; meraca. Idem 11. β. in hac ipsa Homeri verba: ἀπονδαὶ ἀκρητοί, hoc est, libationes meraca: ἀκράτως, inquit, id est, meracas dixit libationes propterea, quòd mero libabant: quo innuebant, τὸ τῆς γυναικὸς ἀμυγὰς ψεύδει, καὶ ἀδούρα, id est, mentis sinceritatem expertem fraudis atq; doli (sic contra vino aqua mixto doli atq; superstitiones in sacris adumbrabantur) quòd si quando autem craterere vinum dicuntur miscuisse, non aquae atq; vini, sed duorum vinorum commixtio ibi intelligenda, Idem in illud Hom. 11. Γ.

— κρητῆρι δ' εἶδιον Μίσρον. ἀλλως δ' εἶ γε εἰ μεμιγμέναι, ἀλλ' ἀκρητοὶ εἰλεῖβοντο αἱ ἀπονδαί. Idem O. 1. Γ. ἢ ἐπὶ Διονυσίῳ ἀπονδὴ ἴσον ἴσῳ κεκραμένον (κεκραμένον in exemplari) οἶνον ὕδατι εἶχε, hoc est, Vinum Dionysio libari solitum, aequali aqua fuit permixtum, secundum Comicum, vt alibi explicatum est, quae libatio diuersa fuit ab Homericis libationibus, quas ἀκρητῆς, siue ἀκράτως appellat. Apuleius libro quarto: Post istum sermonis terminum poculis aureis memoria defunctorum commi-

commilionum vinum mero libantes: dehinc canticis quibusdam Marti Deo blanditi, paululum conuiescunt. Hinc nefas erat libare vino Graeca uua, quoniam aquam habeat, Nota hinc simul morem hymnum canendi post cenam. Apud Aeschylum quoq; sunt σπονδαὶ χαλῖς κρητοί, vbi Eustathius ait, se dubitare, num ibi libationes ἀκρητοί sint intelligendae, hoc est, praesens siue meraca, ἐπὶ τῶν Διονυσίῳ κεκραμένῳ. Nam χαλῖς aiunt esse Dionysium, ex quo vinum meracum, vnde etiam χαλῖς, mulier dicitur veteribus ἡ δὲ τὸ μέθης χαλῖς ἡ δὲ τὸ σώμα. Hesychius, χαλῖς ἐρατον ἔνερατον, hoc est, merum, siue meracum exponit, vt Suidas quoque χαλῖς κρητον, pro ἡ κεκραμένον in quodam Epigrammate. Scholiastes Apollonij Rhodij, χαλῖς κρητον μέθυ, exponit non modo ἀκράτον, verum etiam χαλῖς τὰς φρένας, subiungens, Atheniensibus χαλῖς dici τὸ ἀκράτον. Apollonius χαλῖς κρητον postea vocat Ἰσῶν: libro primo Argonaut. Stephano videtur χαλῖς κρητον significare vinum meracum, alio meraco mixtum, vt aqua misceri solet, ἀκράτως, hoc est, miscendo, & χαλῖς voce significante ἀκράτον. Sic, vt paulò antea dictum est, Eustathius, quoties in libationibus fit mentio mixtionis vini, vult vinum alio vino, non autem aqua mixtum, esse intelligendum. Aristophanis Scholiastes in illa Pluti,

οἱμοὶ δ' ἐκύλικος ἴσον ἴσῳ κεκραμένῳ. Addit, οἶνος καὶ ὕδατος, hoc est, vino & aqua. ζῶεστέον γὰρ τὸ τοῖστο κρέμα. Alludit ad cau- Cur alijs Dijs ponas. Queritur autem, cur alijs Dijs datur ἀκράτος σπονδὴ, libatio meraca: Mercurio autem κεκραμένῳ, id est, mixta? Respondemus id fieri, quoniam Mercurius & viuus & mortuus τὸ σπονδὴ dominatur, & ab ἄλλοις honores accipit. Mercurio autē

Obseruandum hic quoq; veteres ex vino consecrato ad libationes, augurari solitos fuisse, quòd κεκραμένῳ. diuinationis genus δινομάτευμα dictum est, vt Peucernus testatur. Homerus saepe meminit vini δινομαστία αἰδοπέ in libationibus, de qua voce alibi. Atque illos quidem optimo suauissimoque vino in libationibus vsos fuisse, vel ex epithetis illis, quibus passim Homerus utitur, apparet: cuiusmodi libationibus vsi di sunt, οἶνον ἡδύποτον, μελίφρον, μελίμηδες, &c. Haec de libationibus, quae vino fieri consueuerunt.

Nunc de ijs dicendum, in quibus non vinum, sed alij liquores, vt mulsum, aqua, mel, lac, oleum adhibebantur. Huiusmodi autem libationes atq; sacrificia a Graecis νηφάλια, δούρα, ἀμυσσα, & speciatim ὑδρόσπονδα, μελισπονοδα, γαλακτοσπονδα fuerunt dicta. ὑδρόσπονδα, hoc est, libationes aquae fuerunt illae sociorum Phylsij, quarum mentio fit O. 1. μ. Nam cum hibeantur, vino fuissent destituti, aquam Soli libarunt, de quo sic Homerus,

οὐδ' εἶχον μέθυ λείψαι ἐπ' αἰδομένοισι ἰερόισιν Ἀλλ' ὕδατι σπείδοντες ἐπὶ ὀπίων ἐργαστὰ πάντα.

Hinc Eustathius pro hordeis dicit vsos fuisse quercus folijs: pro vino aqua. θεὸς ἀνάμνησιν τῆς παλαιότητος ἔροφης, hoc est, ad recordationem pristini victus, qui constabat glandibus & aqua. Idem 11. Z. Omnino libationes antiquitus mero celebrabantur: fit tamen quarundam libationum mentio, quae planè fuerunt δούροι, hoc est, vini expertes, vt libatio quae Soli fiebat melle. Idem O. 1. α. ex Athenæo docet, Graecos Soli sacrificantes, solitos fuisse mel libare, vinum non inferentes altaribus: δὲ ἰνὸν ἀγόντες τὸν παρτα ἀειπολῆντὰ καὶ σωέχοντὰ ἀλλόττειον εἶναι μέθης. Plutarchus Sympof. 4. νηφάλια πάντα, καὶ μελισπονοδα δύρασι, id est, sacra sobria, & quae mellis libamenta habent. Idem in libro ἀεθλοπονησίας, ἀμυγῆς, καὶ αἰοίνης δευ γαρεῖν ὡς περ νηφάλια, καὶ μελισπονοδα δύρασι, Hinc νηφαλέειν & νηφαλίζειν, Polluci & Hesychio est eiusmodi sacris vti. Huiusmodi erant Cereris sacra, de quibus primo in libro. In sacris similiter Dea Rumina inferre vinum expiatione dignum fuit: quippe illi sacra facientes hostiae lac, non vinum inspergebant. Et in sacris Bonae Deae, cum vinum libabant, lac esse dicebant. Vestia quoque non vino, sed de Numico flumine, vt ait Seruius, libabant, quibus diebus mense Iunio mole frumentaria & asini fertis & pane coronabantur. Proditum quoque memoria est, Romulum nunquam vino in sacris, sed lacte libasse. Quin etiam Athenienses Mnemosyna, Aurora, Soli, Lunae, Vraniæ, Nymphis non vino, sed aqua, melle diluta, sacrificarunt, teste Suida. Pausanias tamen, ait Eleos thure cum tritico melle subacta, additis oleæ ramis, aras suffire solitos & vti vino. Solis autem Nymphis, καὶ ταῖς δεσποσίαις, id est, Cereri & Pro-

Serpinae vinum minime libare consueuisse, nec ad aram omnium Deorum. Sunt & qui hoc sacrum Dionysio interdum, & Erechthei filiabus exhibitum tradunt, ut testatur Philochorus. Plutarchus in libro de Sanitate: αὐτὸς τὸ Διονύσιον πολλὰκις ἐν φάλαξιν εὐχόμενος, ἰδιόμοροι καὶ λαὸς μὴ ζῆτειν αἰεὶ τὸ ἀρεστόν. Silius Italicus lib. 13. Punic.

Corpora lanigerum procumbunt lecta bidentum, Fundant mella super Bacchiq, & lactis honorem.

Ex his constat, in libationibus sacrificiorum inferorum antiquitus, non vinum tantum, verum etiam mella, atq, lac inuergere fuisse solitos. Idem ex Virgilio constat: tametsi in ferijs vna Numae lege libare veritum aliquando fuerit, iuxta illud:

Vino rogam ne aspergito.

Oleo quoq, vsi sunt. Virgilius:

Pingue super oleum fundens ardentibus extis.

Hac de libationum materia.

Nunc de earum ritibus atq, ceremonijs varijs dicamus. Ac primò quidem cum manuum ablutioem, tum certas preces in libationibus adhibitas fuisse, cum ex alijs auctoribus, tum ex Homero satis constat, ut Il. Z. Hector ad matrem:

χερσὶ δ' ἀνίπτοιαν διτ' λείβειν αἰδοπα δινον Ἀζομαι: εὐδ' ἐπὶ ἐστὶ καλαίνε φεῖ Κερνίονι Αἰμῶπι, καὶ λύθρῳ πεπαλαμῶν ἐνχετέεσθαι.

Hic verumq, vides coniungi. Sic Il. I. antequam biberent.

Αὐτίκα κήρυκας μὲν ὕδαρ ἐπὶ χεῖρας ἔχευαν, &c.

Et Od. γ. nec non Od. φ. eiusdem lotionis manuum, quae ante libationem facta fuit, iisdem verbis fit mentio. His accedit Hesiodi testimonium clarum & illustre lib. 2. de op. & die.

Μηδέποτ' εἴ τις δὲ λείβειν αἰδοπα δινον χερσὶν ἀνίπτοιαν, ἠδὲ ἄλλοις ἀθανάτοισι οὐ γὰρ πόλι κλείουσι, δποπύουσι δὲτ' ἀράς.

Preces ante libationem.

Apud Homerum potissimum creberrima fit mentio huiusmodi precum in libationibus adhibitarum, ut Il. I. inquit Nestor ad Graecos:

Φέρτε ἢ χερσὶν ὕδαρ, εὐφημῆ σάτε κέλεσθαι, ὄφερα δὲ κερνίδ' ἠρήσομαι, εὐχέεσθαι.

Sic Od. Γ. Lysistratus Nestoris filius, cum Telemacho atq, Minerva hospitibus partem viscerum & poculorum vini dedisset, Mineruam his verbis alloquitur:

Εὐχεο κὺν ὡς εἶνε ποσειδάωνι ἀνακτι. τὲ γὰρ καὶ δ' αἰτίας ἠντήσασίτε δὲ εὐχόμενοι. Αὐτὰρ ἐπεὶ πῆν ἀείσησθε, καὶ εὐχέσθε, ἢ θέμις ἐστὶ, Δὸς κ' ἐπέτω ἐπειτὰ δ' ἐπας μελιπλότῃσιν δινῶ Σπείσασθαι. ἐπεὶ κ' ἐπὶ τὸν οἶον αἰδοπα δινῶν εὐχεσθαι. πάντες δ' ἐπὶ τῶν χετέεσθ' ἀνθρώποι.

Sequuntur postea preces, quas Minerva ad Neptunum fundit, quibus peractis, deinde Telemacho poculum tradidit, ut ille libaret simul. Sic Od. ι. in fine,

τὲ δ' ὄχεον κρητῆρα κερύσασατο, πολλὰ δ' Ἀθῆνη Εὐχὴν δποσένδων.

Virgil. lib. 4. Georg. describit conuiuium magnificum, quo Cyrene filium loco festiuo excepit, libationis quoq, meminit, his verbis:

— Panchaeis adolescunt ignibus ara, hoc est, thure ara illato. Et mater, Cape Mæonijs Carchesia Bacchi Oceano libemus, ait.

Id est, Hoc Carchesia vinum pretiosissimum in honorem Oceani libemus, & in hanc aram thure succensam defundamus.

— Simul ipsa precatur Oceanumq, patrem rerum, Nymphasq, sorores

Centum,

Centum, quae sylvas, centum quae flumina seruant:

En preces quas fundunt ad Oceanum. ac Nymphas sorores, quibus aut sylvarum & ruris custodia aut flumiorum & aquarum cura commissa erat. Sequitur ipse libationis actus:

Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam:

Id est, Ter vinum ardentem foco asperferat. Sequitur omen: unde πυρομαντία:

Ter flamma ad summum tecti subiecta relucit.

Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa.

Id est, Ter flamma ad summum conclauis tectum ferebatur, ibiq, relucebat. Vnde bono omine capto animoq, confirmato Cyrene, sic ad filium loqui incipit. Virgil. in Aeneid.

In mensam læti libant, Diuosq, precantur.

Sic libans Dido in conuiuio precatur:

Iuppiter, hospitibus nam te dare iura loquuntur. Et apud Horat.

— Et alteris, te mensis (mensa secunda, in qua solet libatio fieri & Deorum precatio) adhibet Deum:

Id est, Te ut Deum obsecrant, & tibi ut Laribus libant. Itaq, mox libatio sequitur

Te multa prece, te prosequitur mero, Defuso pateris.

Quoniam autem in sacris huiusmodi libationibus voce, morosa & cunctabunda vsi sunt, hinc Σπονδαῖ & ἀωνδαῖ, hoc est, spondæus pes dictus est, constans duabus syllabis longis, quod ἐν ταῖς ἀωνδαῖς, ἄς ἐπιπέλο ὡς ἐς τὰς δευτέρας τοῖς τῶ μέρῳ ἐχέοντο, teste Hephæst. Schol. Arnobius de Sacrificijs verba faciens, operæ pretium, inquit, est etiam verba ipsa depromere, quibus cum vinum datur, (id est, libatur) vi, ac supplicare consuetudo fuit,

Mactus hic vino inferio esto.

Inferio, inquit Trebatius, verbum ex causa additum eaq, ratione profertur, ne vinum omne omnino, quod in cellis & Apothecis est conditum, ex quibus illud, quod effunditur, promptum est esse sacrum incipiat, & vsibus eripiat humanis. Addito ergo hoc verbo, solum erit, quod inferitur, sacrum, nec religione obligabitur, ut inferium videlicet vinum dicatur sacrum, quod Dijs inferitur. Et hæc de manuum ablutioe & precibus verbisq, conceptis & sacris, quibus olim libantes vsi fuerunt.

Nunc ut reliquos libationum ritus atq, ceremonias persequar, primò quidem ministri seu famuli (qui idcirco dicti sunt ἀωνδοφόροι) libamina, hoc est, liquores, quibus libabatur (inter Σπονδοφόρους præcipuum erat vinum) afferebant ijsq, crateras ad summum implebant (quod Homero ἐπίεσθαι εἶπεσθαι, Virgil. coronare, de quo alibi) quos deinde in medio collocabant. Hinc sæpe Homerus,

Κῆροι ἢ κρητῆρας ἐπέσθαι ποτοῖο, Od. Γ. Item, Στήσωτο κρητῆρας ἐπίεσθαι οἶνοιο

Λείβον δ' ἀθανάτοισι θεοῖς αἰεὶ γένετῃσιν, Od. Β. sub finem,

Athenæus lib. 14. Cyathos enim tunc non utebantur, neq, cotyla, sed cratera Dijs statuebant non argenteum, neq, lapillis distinctum, sed ex terra coliadæ: hunc quoties impleuissent, libantes Dijs ex phiala vinum postea fundebant, cymbio nuper mistum tingentes, ut etiam nunc apud nos in Phiditijs fieri solet, Plutarchus Polit. præcept. τὲ κρητῆρα ἀπομάπτως ἐπὶ ταῖς ἀωνδαῖς παρῆντο.

Hic quoq, vsitata fuit vini mixtio, cuius sæpe apud Homerum fit mentio, non cum aqua (non enim licebat antiquitus Dijs vinum aqua dilutum dare, siue libare) sed cum alio vino meraco, de quo supra.

Ex crateris porrò deinde vina in minora pocula infundebant, quæ Homerus δέπατα fere vocat aurea: ex quibus deinceps pars vini effundebatur. Homerus Il. K. in fine.

— ἄπο ἢ κρητῆρα Ἀθῆνη πλείεσθ' ἀφωσόμενοι λείβον μελινδῆσθ' οἶνον.

Hoc est, ex cratere pleno haurientes, scilicet in minora pocula, libabant mellitum vinum. Eustath. ἀφωσόμενοι, id est, ἀντλίσαντες. Od. θ.

Καὶ δ' ἐπας ἀμφυκύπελλον ἐλαῶν ἀείσομαι θεοῖς

B b 3

Δέπας Hefych, ποτήριον, παρὰ τὸ δέχεσθαι τὸ πόμα. Et Athen. lib. 11. Δέπας idem signi- ficat, Athen. lib. 9. inde δὲ τὰς, hoc est, πίνω. Homerus quoq; nominat ἀλεισοι poculum libato- rium, Od. θ.

Ἰ (Ulyssi) ἰζώ (Alcinous) τὸ δ' ἀλεισον ἐμὸν ἑλικράλλες ὀπάσω. Χρῦσον, ὄφρ' ἐμέθεν μεμνημένος ἔμελα πάντα Σπείδῃ ἐνὶ μεγάρω δῖτε ἄλλοισι τε θεοῖς.

Αλεισο. quid. Σπονδῆια. λοιβάδιαι. λοιβεῖον. λοιβάσιον.

Est ἀλεισο Suidae ποτήριον, Hefychio poculum tornio factum: Eustathio ἑλικράλλες, hoc est, rotundum seu circulare. Omnino autem vasa huiusmodi, quorum in libationibus olim usus erat, a Graecis generali vocabulo dicta sunt σπονδῆια, ut Athen. lib. 11. ex Clearcho & Nicandro probat: ab Antimacho Colophonio, dicit, λοιβάδιαι vocari, libatoria nonnulli vertunt. Item λοιβοῖον, & λοιβάσιον vas libatorium appellatur, quo tamē, ut & Pollux lib. 10. & Athen. lib. 11. & Eustath. specialiter vas illud, quo oleum Dijs libabatur, significari volunt. Suidas λοιβεῖον exponit θυμῶ, hoc est, ipsum libamen. Latini libatoria huiusmodi vasa crateras, pateras, sym- puiia, &c. appellant.

Virg. Pateris libamūs, & auro.

Patera unde dicit.

Patera, inquit Varro, dicitur, quod pateant: quibus etiam nunc in publico convivio antiquitatis retinenda causa, cum magistri fiunt, potio circumfertur: & in sacrificando de eis hoc poculo ma- gistratus dat Deo vinum, hoc est, libat. Etiam patella dicitur, Iuvenal. Satyr. 6.

Et Vaticano fragiles de monte patellas.

Sympinium.

Arnobius similiter de libationibus verba faciens: Date, quaeso, inquit, per Ironiā, Dijs immor- talibus ut bibant, scyphos, brias, sympiniaq; depromite. Sympinium etiam sympulum fuit voca- tum, cyatho haud dissimile: cuius Cic. meminit lib. 3. de Legibus, & Plin. lib. 35. cap. 12. In sacris non murrhinis, crystallinis, sed fictilibus Sympulis prolibabatur innocentius. Sunt autē Sym- pula calices fictiles, & vascula quibus utebantur in sacrificijs. Apuleius Catinum, & Sympu- lum (non pauci perperam legunt sympuium) sacrificijs adhiberi solita ostendit in Apologetico, sic scribens: Paupertas populo Rom. imperium a primordiis fundavit: proq; eo in hodiernum Dijs immortalibus sympulo, & catino fictili sacrificat. Sergius Galba, teste Suetonio, quum exerci- tus luce prima ad expiandum somnium, praemisisset qui rem diuinam appararent, Tusculum ex- currisset, nihil inuenit, praeter tepidam in ara fauillam, atratumq; iuxta senem in catino vitreo thus tenentem, & in calice fictili merum: hoc fuit praesagium eius mortis. Idem vas etiam Sym- puium fuit vocatum. Hinc Iuvenal.

Sympuium ridere Numa, nigrumq; catinum.

Sympuium. Depesta.

Varro inter vasa vinaria olim in sacris adhibita Depesta (forsan a δέπας Graeco) nume- rat. Guttum a guttis dictum, quo vinum dabant, & minutatim fundebant, & quo sumebant min- tarum, a sumendo Sympulum nominauerunt. In Sympuli locum, addit ibidem, in conuiujs ē Gre- cia successisse Epichysin, & Cyathum: in sacrificijs remansisse Guttum & sympulum. Hinc Sim- pulatrices mulieres sacris dedita, ut ait Festus. Haec de vasis libatorijs, quae σπονδῆια a Graecis appellantur.

Porrò libationis vnus quidem quasi praesultor videtur fuisse, qui deinceps singulis ex ordine pocula dedit plena vini ad libandum atq; bibendum: id quod ex quibusdam Homeri locis vide- tur posse colligi, ut Od. Γ. ferè ab initio:

Αὐτὰρ ἐπὶ τῷ σπέισις τε καὶ ἐυζεῖαι, ἢ θέμις ὄσσι, Δὸς ἢ τὲ τῶ ἐπέϊα δέπας μελλίμδ' ἔδινε. Σπέισαι. —

His Pisistratus iubet Telemachum, postquam ipse libarit, alteri quoq; poculum tradere, ut similiter libet. Vel etiam famuli singuli pocula vini plena dederunt, ex quibus libarent. Hinc se- pe illud occurrit apud Homerum:

Νῶμισαν δ' (διμέρισαν Hefychio) ἀεγὰ πᾶσιν ἐπαρξάμενοι δὲ πᾶσι.

Sic Od. θ. Alcinous ad Pontonoum;

Ποντόνο κρητῆρα παρασάμερ' ἔμεθ' ἐνείμον, πᾶσιν αἶα μέγαρον, ἵνα καὶ δῖν' ἑρπιπαραύνο Σπείσομαι. —

Et paulò

Et paulò post Pontonous hoc illius mandatum sic dicitur fuisse executus.

Ποντόνο ὃ ἡ μάλλορα δινον ἐκίρνα Νῶμισεν δ' ἀεγὰ πᾶσιν.

Notabis verbum κερανθεῖν siue κίρνα, significare non modò miscere, sed etiam infundere vi- num, ut multis in locis Eustath. annotat. Κερανθεῖν siue κίρνα.

Vinum porrò antequam fundebat sacerdos in sacris (σπονδῆια inde huiusmodi sacerdotes vocabantur, οἱ τὰς σπονδῆιας χεῖρες, Hefychius) prius simpulo ligneo propinabat, vel fictili, quod etiam sympuium vocatum est. Portio siue gutta vini aut cuiuscumq; alterius liquoris, que inter libandam e pateris fundebatur a Graecis σπονδῆιας σαγῶν, hoc est, stilla libatoria dicta est. Σπὸνδῆιας σαγῶν.

Hac ipsa autem effusio varia fuit & multiplex. Et ut olim in veteri Testamento, quemad- modum constat ex 25. & 30. Exod. Num. 28. vinum libari, hoc est, effundi consuevit super omnes victimas: ita Ethnici quoq; in suis sacrificijs huiusmodi vini super victimas effusionibus plerum- que vsi fuerunt. Ac primò quidem vinum inter cornua hostiae, antequam illa esset mactata, spar- gere solebant. Vnde Virg. lib. 4. Aeneid.

Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido, Candentis vaccae media inter cornua fundit.

Ibi Seruius: Non est, inquit, sacrificium, sed hostiae exploratio, utrum apta sit. Item Aeneid. 6. Quatuor hic primum migrantes terga iuuenecos Constituit, frontiq; inuergit vina sacerdos.

Seruius in illum locum, in Quarto ait:

— Media inter cornua fundit.

Et fundere est supina manu libare: quod fit in sacris supernis: Vergere autem est conuersa in si- nistram partem manu ita fundere, ut patera conuertatur, quod in infernis fit. (nota hic diuersos libandi gestus.) Hac autem pertinent ad victimarum explorationem, ut si non stupuerint, aptae probentur. Plutarchus de Defectu Oracul. εἰδὲ τὸ σποδὺ μὲν οὐκ ἔστιν ἐφοῦτες, ἰερεῖα, καὶ κατὰ σπονδῆιας, hoc est, neq; verò ante sacrificando (molae falsae insperisionem significat, preces, pilorum euulsionem & concremationem, quae ab Eustathio saepe σποδῦ μὲν αἶα appellantur) neq; infulis, vitrisq; victimas coronando, neq; hostiae vinum infundendo, contra rationem istam faci- mus. Rursum Plutarchus eodem in libro: Nisi, inquit, bestia toto corpore, dum libamentis ma- ctatur, siue libamentis profunditur, ab imis vsq; articulis succutitur & contremiscat. Hinc κατὰ σπονδῆιας perfusio huiusmodi dicta est, qua hostia solebat perfundi. Plutarchus de defectu oracul. αἰεὶς τῶ κατὰ σπονδῆιας ἀπαθῆς, καὶ ἀκίρνα, hoc est, nihil affici neq; moueri, dum hu- mor inuergitur. Ex his ergo colligitur, hostiam primò fuisse vino aliove liquore perfusam, ut probaretur. His adde Ouid. testimonia Fastor. lib. 1. Fundere Vergere κατὰ σπονδῆιας Hostia cur pri- mò vino aliove liquore per- fusa.

Rode caper vitem, tamen hinc cum stabis ad aram;

In tua quod spargi cornua possit, erit.

Vera fides sequitur, noxa est tibi deditus hostis,

Spargit ad effuso cornua Bacche mero.

Deinde super exta aliasue partes hostiae in ignem coniectas, vina fundere consueverunt. Hinc Homerus Il. λ.

Σπείδων (Nestor) δινον, ἐπ' αἰδομένοισι ἰερόισιν. Et Od. μ.

Οὐδ' εἶχον μέθ' ἐν λείψαι ἐπ' αἰδομένοισι ἰερόισιν

Cui simile illud Virgilij de sacrificio:

Et solida imponit taurorum viscera flammis,

Pingue super oleum fundens ardentibus extis.

Sic Apollon. lib. 1. Argo.

ὃ ἡ ἀκρήτες χεῖρ' ἔλοισα.

Scilicet super femora, quae paulò ante dixerat fuisse concremata. Hinc Ioan. Grammat. in He- sidium libationem definit vini effusionem in id, quod immolatur. Libatio Ioan. Grammat. quid.

alias extra, puta sacrificia, vinum in humum effundebant, secundum illud Homeri Il. α. δ. sub finem:

Οἶνον δ' ἐν δειπῶν χαμᾶδις χέον, ἔδ' ἐ πὶς ἔτλι.

Πεῖν πῖειν, ὄριν λείλαι ἡσπυρῆϊ κροῖωνι. Et Virg. Aeneid. lib. 5.

Hic duo ritē mero libans carchesia Baccho, Fundit humi.

Extā porricium tur.

Apud Virgilium Aeneid. lib. 5. & extā, & vīna in mare eijciuntur:

Stans procul in puppi (Aeneas) pateram tenet, extāq; salsos

Porricit in fluctus, ac vīna liquentia fundit. Item,

— Extāq; salsos Porriciam in fluctus, & vīna liquentia fundam.

Apud eundem quoq; leniter vīni aliquid ex patera defundebant in mensam: vt,

Dixit, & in mensa laticum libavit honores Item,

In mensam leti libant, Diuosq; precantur.

Arnobius gentiliū libationes falsē perstringit.

Sed operapretium erit Arnobij verba hūc subiicere, qui festiue huiusmodi libationes describit simul, & irridet: Merum, inquit, thuris est socium, quod explanari similiter poscimus, cur id superfundatur incensio? Si enim ratio, cur fiat, non ostendatur, nec habebit sui expositam causam, non istud iam errori obijciendum est ludicro, sed (vt dicatur expressius) insanie, demētia, cecitati. Vt enim iam sapius dictū est, debet omne, quod geritur, causam sui habere perspicuam, nec caliginis alicuius obscuritate contextam. Si ergo fidis factō, aperite, monstrate, liquor iste cur detur, id est, vīnum superfundatur altaribus. Nunquid enim Numinum corpora sitim sentiunt aridam, & eorum necesse est siccitates humore aliquo temperari? Nunquid nobis, vt mortalibus, mos est cenis intermiscere poriones: pari etiam more post solitos victus laborum, & pulchrum, hostiarumq; casarum, quod putrescat facilius, & percoquatur cibus, frequentissimo irrigat, accipiuntq; se vīno? Date que so immortalibus Dijs vt bibant, scyphos, brias, pateras, symphoniaeque depromite: & quoniam tauris, pinguibusq; se dapibus, atq; optimis inferciunt escis, ne quod in stomachi tramite male transuoratu substiterit viscus, poperate, Ioui Optimo, Maximo merum, ne praefocetur, date: cupit eructare, nec potis est: at in illa labatur, & dissoluatur obstructio, periculum maximum est, ne oblitus interrumpatur spiritus, vt viduarum remaneat sine suis administratoribus caelum. Sed frustra, inquit, nequitias nobis: non enim nos superis ob eas profundimus merum causas, tanquam illos existimemus aut sitire, aut bibere, aut suauitatis eius affectione letari. Honoris ergo eis datur, quod fiat illorum elatior, amplior, angustiorq; sublimitas, altaria super ipsa libamus, & venerabiles cniissas carbonibus excitamus extinctis. Et quae grauior infligit contumelia Dijs potest, quam si eos credas accepto mero propitios fieri: vt honorem existimes his habitum magnum, si modō vīni exigui rorem super viuīdam ieceris, atq; instillaueris prunam? Et paulo post. Nimirum quia apud nos plus valet nullam habens consuetudo rationem, quam rerum inspecta natura, veritatis examinatione ponderata. Quid est enim Deo cum vīno? aut in eius materia vis qualis aut quanta est, quod cum effusum fuerit, sublimitas eius augeat, & honorata existimetur auctoritas? Quid, inquam, Deo cum vīno est, Veneris re proxima, neruos omnium debilitante virtutum, verecundiae, pudoris & castitatis inimica? quod in insanias & furorē mentes sapius precipitauit excitas, ipsosq; illos Deos maledictis compulit exauctorare dementibus? Ita ne istud non nefas, & plenum sacrilegij crimen est, honori hoc dare, quod si tu auidius sumpseris, quid facias, nescias: quid loquaris, ignores, ad extremum remulenti, luxuriosi ac perditū conuītiū, calumniāq; mereari.

Libationum vsus multiplex.

Nunc postremo addamus quaedam de vario & multiplici libationum vsu. Primō itaq; illis vsi sunt in omnibus sacrificijs, quemadmodum supra explicatum est. Prima sacrificij pars erat libare: secunda, immolare: tertia, reddere: quarta, litare, Alexander ab Alex. libro quarto, capite 17.

αρονδ' ἔ & fedus & libamen significat.

Deinde libationes fuerunt vsitatissimae in fœderibus: vnde etiam apud Græcos vna & eadem vox αρονδ' ἔ & fedus, siue inducias, & libamen significat, propterea quod vt sacrificijs, ita libaminibus quoq; intercedentibus illa olim contrahi, atq; sanciri consueuerunt: vt l. B.

Σπονδ' αὐ τ' ἀκρητοι, καὶ δεξιᾶ ἀξ ἐπέπιθιδυ, Id est, Sacramenta libatione meri sancta, & dexterae data. Xenophon Hellen. 3. ἐπέπιθιδυ ἐς φανωμύρας δ' ὅ κηρυκας ἡσπυρῆϊας αρονδ' ἔ: & apud Pollucem, αρονδ' ἔ ἐπενεγκέειν pro libamentis, quae sancientis fœderibus adhibetur, accipiendū existimatur. Hinc αρονδ' ἔ αρονδ' ἔ

αρονδ' ἔ Luciano idem, quod αρονδ' ἔ ποιείδω fœdus inire, seu inducias pacisci.

Sic in sponsalibus quoq; quae & ipsa mutua quaedam sunt viri & uxoris fœdera, libationes fieri solitas vel inde patet. quod Festus dicit, sponsum & sponsam ex Græco dictam esse, quod ἰσπονδ' ἔ, interpositis rebus diuinis, faciant.

In exequijs quoq; libationes multiplices adhibitas fuisse libro primo ostensum est in tit. de Conuiuijs funeralibus.

Deniq; in conuiuijs cum sacrificialibus, hoc est, ijs quae sacrificia statim fuerunt consecuta, tum etiam in alijs omnibus libationes vsitatissimas fuisse, passim ex auctoribus colligitur. Praeteris exemplum libationis illustre extat apud Arrianū lib. 8. de Alexandro magno, & Macedonibus. Nam Alexander M. discordia, quae inter Persas & Macedones exarserat, composuit Conuiuium cōcordiae, quod Dijs gratias ageret, sacrificio factō, conuiuiū populare instituit, in quo primi circa ipsum cordiae facies honoris gratia Macedones accubere, deinceps Persae: post eos ex alijs gentibus deuitis, qui cunq; aut dignitate, aut virtute praestabant. Tum craterē, quo Rex biberat, ad eos qui circa ipsum sum discubuerant circumlato, vota suscepta sunt, incipientibus Græcis Varibus, & Magis, tū alia exercitui, Regiq; prospera, tum maxime aeternam Macedonum ac Persarum concordiam, & communis imperij societatem precantibus. Nouem milia virorum huic conuiuiū interfuisse fama est, eosq; omnes ex eodem craterē bibisse. Apud Homerum certē in omnibus ferē epulis αρονδ' ἔ καὶ λοιβῶν, hoc est, libationum fit mentio. Nec verō bibebat, nisi libatione prius Dijs facta: id quod colligitur ex illo loco Homeri l. n. sub finem:

Οἶνον ἢ ἐν δειπῶν χαμᾶδις χέον, ἔδ' ἐ πὶς ἔτλι
Πεῖν πῖειν, ὄριν λείλαι ἡσπυρῆϊ κροῖωνι.

Apud Homerum etiam proci,

Διοισι Σπέισαυτες μεγαράσι πιον μελινδέα οἶνον;

Et Achilles priusquam biberet,

λείβε δ' ἐ δινον

ερανὸν εἰσαινδ' ὄν. Διὸ δ' ἔ λάθε τερπικεράυον.

Vnde apud Virg. Dido

Dixit, & in mensa laticum libavit honorem.

Et alibi.

In mensa leti libant, Diuosq; precantur:

Seruasse hoc priuatim Romanos legimus apud Dionem Cassium, qui inter alios honores Augusto delatos, hunc quoq; commemorat, quod decretum fuit, vt per Genium eius vulgō iurarent, & in conuiuijs omnibus pro salute eius libarent. Ethnici, vt ex hoc & alijs testimonijs scriptorum prophanorum constat, nefas ducebant, nisi sacrificijs prius, atq; libationibus factis, cibo ac potui indulgere: pudeat ergo nos Christianos neglectis precibus (quae quidem vera sunt Christianorum libationes atq; sacrificia) ad cibum, potumq; capiendum plerumq; prorumpere. Optandum quoq; esset, vt quemadmodum Ethnici olim in falorum suorum Deorum honorem aliquem cibi potusque portionem in hostias, in focum atq; humum profunderant: sic nos Christiani in Christi vicarios, hoc est, in pauperes, & inopes cibi potusq; nostri portionem profunderemus: qui quidem gratissimus Deo est cultus atq; honos.

Observandum porro, veteres post epulas, antequam cubitum irent, maxime libationibus operari solitos fuisse: id quod ex multis Homeri locis constat. Sed praeteris locum habes illustrem οδ. Δ.

Αλλ' ἀγα (inquit Minerva ad Nestorem) τῶ μιν τε μὲν γλώσσας κερᾶ αὐτῶ δ' ἔδινον.

Ορφα ποσειδάωνι, καὶ ἄλλοις ἀθανάτοισι
Σπέισαυτες, κοίτες μεδωμεθα: τῶ ἰο γδ ὄρη
ἠδὴ γδ φάθ' οἰχεθ' ἡσπυρῆϊας ἔοικε
Δηθα θεῶν ἐν ἀπὶ θαλάσσης, ἀλλ' ἔνεσθε
ἦεα διδὸς θυγάτηρ, τοι δ' ἐκλύον ἀυδησάσης
τῶισι ἢ κήρυκας μὲν ἕδωρ ἐπὶ χεῖρας ἔβαλλον
καὶ ἐπὶ ἢ κρητήρας ἐπέσεψαντο ποντῶιο.
Νῶμισαν δ' ἀεα πᾶσι ἰπαρξάμενοι δεπᾶεσιν
Γλώσσας δ' ἐν πνευὶ βάλλον, ἀνίσταμενοι δ' ἐπέλειβαν

Lingua Mercurio cur sacri fiantur. Hinc Athenaeus lib. 1. Libabant enim e caenis discedentes, quae libationes Mercurio fiebat, non autem, ut postea, Ioui τελειωperfecto, siue adulto. Mercurius enim, ὕπνυς ὡς ἑστῆς ἐν αἰ, id est, somno videretur praesse. Libant etiam eidem linguas a caena discentes, eod quod linguae illi, ceu decorum, hominumq, interpreti atq, internuntio tribuuntur. Eustathius eadem de re in versus illos Homeri paulo ante allegatos, eleganter sane hunc in modum differit: quae quia vitia simul sunt, & iucunda lectu, subiiciam. His verbis:

Diuidite linguas, miscete vinum, &c.

Homerus antiquam consuetudinem indicat. Veteres enim post sacrificium cubitum se recepturi, victimarum prius linguas sacrificabant, illas in ignem conijcientes: idq, de Ionum, siue Atticorum more. Dabant autem illas, atq, consecrabant Dijs, vel ut sese a maledicentia repurgarent: vel quod lingua membrum sit praestantissimum: vel etiam quod ea, quae inter pocula dicta erant, Dijs dedicabant, ut quae illis testibus essent dicta. Quin etiam secundum aurem poculorum libabant, diuinam augurantes auditionem. Vel quod in conuiuio dicta silentio oportet premere: vade etiam est prouerbiū, μισθὸν μὴ δόμονα συμποσίων, hoc est, odi memorem compotorem, hoc est, eum qui silentio digna memoria retinet, ac patefacit. Nā aliās laude dignus est, qui eorum, quae sunt honesta, memor est compotor, quiq, pro hesternae ἐκκολοπασία intemperantia honestos atq, liberales sermones potest proferre, quos epula hesternae cum cratere habuerunt commixtos huc coniunctos. Praeterea hac quoq, de causa linguae sacrificantur, ut in lingua seruetur id solum, quod in illa est optimum, ne de illa, ceu ἐπιμφοτερέζοντες, hoc est, in bonam & malam partem inclinante, propter multorum hominum ἀμφοτερόζωντων, is qui de illius vi duplici sententiam tulit, gloriari merito possit. Is autem fuit, qui interrogatus, quod nam esset in victimis pulcherrimum, linguam misit: deinde rursus interrogatus, quod nam in victimis esset deterrimum, uerum linguam misit. Hoc significare voluit, multos lingua & prodesse & obesse, quod quidem opus est calumnia δίσονον ἢ δὲ οἶοντε ἔξωθ' ἢ γλώσσα, hoc est: est namq, lingua veluti gladius anceps, contrariorum vim habens, nimirum & nocendi siue laedendi, & comodandi. (His similia sunt, quae Iacobus scribit in sua Epist. cap. 3.) Adhaec dijs linguas consecrabant sub vesperam, ceu iam tacituri, & linguam, ceu depositum custodituri: & idcirco illas Mercurio dedicabant, ceu ἀγὺς δότης, hoc est, datori sermonis. Forſan etiam, ut omni λογοδύσπρῳ, id est, loquacitate, seu garrulitate liberarentur ἔαπερ ἑορρήτορες ὄντες, quemadmodum conuiuiantibus accidunt. Veteres porro linguas Mercurio ultimo libasse, ut memor esset cubilis, Homerus quoq, indicat. Et forſan talis erat apud posteros ὁ πότιμος Ἐρμῆς, Mercurius potabilis, de quo Dipsosophista, qui dicit Erulū esse εἶδ' ὅπως, hoc est, genus potionis apud Stratum. Et paulo post: Praeter haec sciendum consecratas fuisse linguas, ut bona audirent, quibus proferendis lingua subseruit. Mercurio autem illas sacrificabant ὡς τὰ λόγων ἐφόρον, ceu sermonis praesidi. Vnde Comicus Mercurio δυσφωνα, infausta quaedam dicente, exprobrat, id ei inquiring τὰ κήρυκα τέτων γινέσθαι, quod perinde est, ac si diceret, Frustra linguae sacrificantur talium praconi. Aristophanes in Pace,

ἢ γλώττα χάεις τέμνεσαι,

Id est,

Lingua ipsa seorsim inciditur.

Interpres admonet prouerbialiter dictum. Sumptum autem ex Homero Od. γ.

Ἄλλ' ἄγε τέμνετε μὲν γλώττας,

Id est,

Eia age iam linguas incidite. Eiusq, sententia Callistratum citat auctorem. Rursum in Pluto, ἢ γλώττα τὰ κήρυκα τέτων τέμνεσαι, id est, Praconibus horum praecidi solet. Callistratus: ut citat interpres, tradit olim in sacrificijs linguam exectam praconibus dari solitam. Nam alioquin sunt qui dicant, ex victimis Mercurio deberi linguam. Est autem in Aristophanis verbis ἀμφιβολία non infaceta, quia lingua utrolibet referri potest, vel ad boues, vel pracones. Interpres admonet allusum esse ad prouerbiale dictum, ἢ γλώττα τὰ κήρυκα, Lingua praconi. Quod recte videbimur vsuri, cum praemij nonnihil debere significabimus, qui in conficiendo negotio pro sua virili adiumento fuit, aut ἐπιγγέλιον dandum lata nuntianti. Sic enim vocat Homerus mercedulam, quae dari consuevit lectum adferentibus nuntium. Apud Plutarchum Antipater, cum incidisset mentio de Demade iam senio imbecilli fractoq, Velut, inquit, ex immolata

victima,

victima, solus venter & lingua superest. Apparet linguam, ceu prophanum membrum sacris adhiberi non solere. Et Pittacus Amasidi regi mittit e victimam linguam, ut membrum pessimum & idem optimum. Pracones autem linguam habent venalem, & in sacrificijs admonebant populum, ut linguis fauerent. Plautus in Prologo Pænuli,

Exerce vocem, per quam viuus, & colis.

Nam nisi clamabis, statim te obrepet fames.

Hec Erasmus in Adagijs. Addit autem Eustathius: In vetusto Commentario scribitur, symbolice hoc dici consueuisse, ἀλλ' ἄγε τέμνετε μὲν γλώσσας, hoc est, agendum, diuidite linguas, quod idem valet, quod age sileamus, parentes nostri. Stultum enim arum esse dicere, τέμνετε τὰς λόγους. Vnde ex hoc linguas diuidendi more id inuuit. Idem scholium testatur, in solo Nestoris sacrificio Poëtam moris istius meminisse, qui quidem sit Atticus hinc profectus. Possit etiam fortasse quis festiue inter sermones conuiuiales hoc vsurpare: ἀλλ' ἄγε τέμνετε μὲν γλώσσας, κερὰ αὐτῆς ὄνον, quando linguae sale conditae iabentur apponi. τέμνετε autem γλώσσας Ionica dialecto, pro θύετε, id est, sacrificate, accipitur. Illas porro linguas cum libamine concremari fuisse solitas, illa verba indicant, γλώσσας δ' ἐν πυρὶ βάλωντο ἐστὶ ἐπιθεῖν, hoc est, linguas in ignem conijciebant: surgentes autem libabant.

Obseruandum etiam praeter libationem potionemq, quae super lingua fieri consuevit, fuisse etiam poculum, ut Aelius Dionysius tradit, ἀγὰθὸν δαίμον. hoc est, boni Daemonis appellatum, quod remota mensis proferebatur, de quo infra. Haec Eustathius de libationibus illis, quae post epulas olim fieri consueuerunt, Horatius,

Et venerata Ceres, ut culmo surgeret alto,

Explicuit vino contracta seria frontis.

In qua verba Turnebus in suis Aduersarijs, significari libationem puo, quae antiqui post epulas vti solebant. Nam pateram tenentes, ex ea aliquid in honorem Dei, ut hic rusticus in honorem Cereris, venerantes precantesq, fundebant, deinde bibebant. Hic ergo colonus ait, se cum suis conuiujs veneratum Cererem, vinum post caenam bibisse, & contracta frontis rugas vino explicuisse. Apollon in Argonaut. lib. 1.

Ἐδ' ὅτι δ' ἦν μὰτ' ἐπεὶ κερὰ σπείωροι δὴ λοιβὰς

(ἢ δέμυς ἐστὶ) θέως ὅτι τὴ γλώσσησι χέονται

Αἰδομένης, ὕπνυς δ' ἐστὶ κήρυκας ἐμύωντο.

De Argonautis conuiuium sacrorum Apollinis celebrantibus. De his sic Scholiastes, ἢ δέμυς, hoc est, si fas est. Quoniam, inquit, mos erat veterum, ut dormituri craterem miscerent, & hostiarum linguas Mercurio sacrificarent, vinumq, libarent, idq, forſan naturali quodam ratione ducti. Nam quoniam Mercurius sermo esse dicitur, illius autem instrumentum est lingua, quae somno irruente quiescit, idcirco merito illam Mercurio immolant. Direchidas autem in Megaricis talia literis memoriae prodidit. Alcahus Pelopis filius, ob Chryſippi cadem, Megara pulsus in exilium, in aliam quandam urbem sese recepit. Is cum incidisset in leonem quandam, qui Megaram depopulabatur, aduersus quem etiam alij a rege Megarensum missi fuerant, illum prostermit, eiusq, lingua supra rogam posita, Megaram redijt. Cum vero illi, qui ad venandum missi fuerant, a se prostratam illam feram esse dicerent, allata pera illos mendacij coarguit. Quamobrem rex Dijs sacra faciens, postremo linguam altari imposuit: vnde mos ille Megarae semper permansit. Philochorus autem in lib. de Sacrificijs hanc assert causam, quod lingua optima sit & princeps pars corporis: & Homerus, ἀλλ' ἄγε τέμνετε γλώσσας, πρὸ πάντων τὰς λόγους, dixit Hesiodus:

Ἄλλοτε δὴ σπονδῆσι θυέεσσι τε ἰλάσμεσσι

Ἡ μὲν δ' ἔνυ δὴ ἑνὰ ζῆ-καὶ ὄταν φάσ' ἰερόν' ἔλθῃ.

Obseruabis haec cum tempus duplex, quo libationibus atq, sacrificijs operam dabant, matutinum nimirum atque vespertinum: tum finem, qui erat, ut Deos placarent, sibiq, propitios redderent. Scholiastes in vocem σπονδῆσι addit, Hic erat alter modus cultus, & ille quotidianus, libationibus constans in conuiujs & compotationibus. Eustathius in illa Homeri Od. n. ὁ πρὸ μάλιστα σπονδοῖσιν ὡς ὄνειδος πομπῆ καὶ ὑπνοδότη κλεινὰ ἐσπεῖσθαι τινικωτα κερῶ. Plutarchus in

Sympos. 7. sapientum: Σπείσαντες ἐν μέσασιν, καὶ ποσίδωνι δὲ γὰρ ἄλλω μῦθῳ (εἰ δοκεῖ) τὸ συμπόσιον. Idem 7. Sympos. Probl. citans ver sum illum Homeri,

Σπένδοντες δὲ πάσασιν εὐσκόπως ἀργεῖ φόντῃ Ὡ πύματόω σὺν δέσκον ὄτα μνήσασα το κοίτα.

—Ultimo

Mercurio libant cum iam dare corpora somno Est animus.—

Nonne coniungunt, inquit, cum vino rationem, quando ut presenti; καὶ συμπεπονημένη τῆς φρονιμωτέτω δαῶ, ὅς ὡνα δισπικίεντι prudentissimo Deo vota faciunt (ωροσὺν χοντα) iam discessuri. Athenaeus libro 15. Cum consurrexissent atque libassent, reliquum quod erat meri, dederunt famulo, qui illis poculum porrexeat exhaustivum. Aristophan. αἰσιον ἀγαθὸ δ' αἰμυ- vθ, scilicet κερσίνα, pro τὸν μετὰ τὰς ἑαπίεζας ἀκεστον αἰσιον, quum videlicet bono genio libatur, ut prosperam mittat fortunam. Verum de hoc poculo Daemonis alio in loco plura dicentur.

Notandum quoq, quod Eustathius scribit Ιλ. Α. de libationum usu: τὸ ἃ λείβειν, inquit, οἶνον κερσὸς ἔ μόνον κατὰ τὰς θυσίας, ἀλλὰ καὶ κατ' ἀρχὴν ὀδοιπορίας, καὶ ἀπόπλε, καὶ ὑπνυ, καὶ ἐνίας καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Mos quoq, fuit veterum Roman. ut vinum novum libarent Dijs immortalibus, priusquam ipsi gustarent: cuius rei exemplum habes in Od. 31. lib. 1.

—Quid orat, de patera novum

Fundens liquorem? Et Od. 5. lib. 4.

Temulta precē, te prosequitur mero Defuso pateris.

Ad eundem modum idem Ποῦτα alludit, lib. 2. Satyr. 2.

Ac nisi mutatum parcat defundere vinum:

Vbi codices alij, ut vulgari, habent diffundere: alij defundere, quae scriptura Lambino verior videtur, ut sit sensus: Tantum abest, ut hic Avdienus vinum novum Dijs libaret, deinde ipse biberet, ut non nisi corruptum & acidum defunderet, &c.

Dij postremo, quibus conuiuantes libare solebant, a Graecis dicti sunt Dij παρσπονδίοι, ut erant Mercurius, bonus Demon, &c. Pisida, teste Nicolao de mor. gent. conuiuantes parentibus, ut alij Dijs παρσπονδίοι, ἀπαρχαδ, id est, primitias libare solebant.

FINIS LIBRI SECUNDI.

ANTIQUI

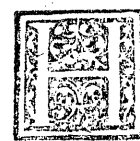
ANTIQUITATVM CONVIVIALIVM LIBER TERTIVS:

PARTIM IPSVM SVBSTANTIALEM, VT ITA LOQVAR, CON- uiuorum actum (qui in cibi potusq; sumptione, & in colloquijs mutuis videtur consistere) partim illa quae conuiuia vel comitantur, vel consequuntur, complectens.

DE CIBORVM APPOSITIONE.

Ferculorum nominibus, personis illa apponentibus, de eorundem numero & ordine. Cuiusmodi ciborum genera antiquitus primò fuerint apposita, & in genere quis ciborum ingerendorum salubris ordo de medicorum sententia.

CAPVT I.

ACTENVS ferè dictum de ijs quae conuiuium antecedunt, nunc de ipso conuiuio, ut ita loquar, actu dicamus. Ac conuiuium quidem omne in duas ferè principes partes videtur posse diuidi: nempe in mensam primam & mensam secundam. Primò autem omnium dicendum de ciborum appositione, exordio ducto a nominibus.

Ciborum nomina Latina.

Ferculum, quid Ferculum vnde dictum.

Dapes igitur suae cibi qui apponuntur, fercula Latine dicuntur. Ferculum, teste Nonio, est missus cibi, ita dictus quod mensae inferatur. Ferculum dictum a ferendo, Prisciano teste libro quarto, per quod vas ipsum epularum proprie intelligitur, aliquando cibos ipsos significat. Horatius:

Multaq, de magna superessent fercula caena.

Appellatur etiam ἑρπίλαι, Polluci mensae primae, secundae, tertiae. Latine quoque mensae pro ferculis. Isidoro Ferculum missus carniū. Petro. Arbitr. Postquam ferculum allatum. Alias etiam pompae triumphalis gestamina fercula appellantur: ut simulachra oppidorum, Deorum, spolia hostium, corona, machina, pegmata, et id genus alia, quae ferri solent in pompa triumphali. Sic fercula ludorum, fercula quae in ludis: quae in sacris feruntur, sacrorum: de quibus sic Cicero. Cauendum est, ne tarditatibus utamur in ingressu mollioribus, ut similes pomparum ferculis esse videamur. Idem repetitum a S. Ambrosio his verbis lib. 1. de officijs. Sunt qui sensim ambulando imitantur histrionicos gestus, & quasi quaedam fercula pomparum.

Ferculum equi nocum.

Missus.

Liuius ferculum appellat lignum, quo suspensa optima spolia gerens Romulus in capitolium ascendit. Fercula etiam missus a Latinis fuerunt appellati: vnde Gallica vox mets idem significans, ut Aelius Lamprid. in vita Heliogabali, Celebravit item tale conuiuium, ut apud amicos singulos singuli missus apparerentur. Et paulò post: tamen per ordinem in eorum domibus singula fercula ederentur. Item paulò post: Sybariticum missum semper exhibuit ex oleo & garo, quem quo anno Sybarita repperunt, perierunt. Idem auctor de eodem Imperat. Exhibuit parasitis cenas de vitreis, & nonnunquam tot picta mantilia in mensam mittebat his edulijis picta quae apponerentur, quot missus esset habiturus. Idem ait, Heliogabali solitum struere omnes missus carne phasianorum. Ut autem fercula, sic missus quoq, ludorum dicuntur, ut Suetonius in Domitia

Missus Sybariticus.

Cena pro missu.

no: In his Circensium die, quò facilius centum missus peragerentur, singulos a septenis sparijs ad quinā corripuit. Cœna etiam vocabulum nonnunquam pro missu accipitur: ut missus piscium, cœna piscium: missus auium, cœna auium dicebatur. Hinc etiam nonnulli Cœnam Dominicam volunt Missam dictam, quòd vno missu seu ferculo constet, nempe corpore Christi: sed hoc videtur esse argutum.

Græcè ferculum ciborū ὄψα φερόμενον, (Plato de Repub. οἱ λιγυοὶ ἀεὶ τὴν ὄψαν ἐφομεύουσι) ὄψα φερόμενον, et παράθεσις dicitur Athen. lib. 5. δὲ ἀκόνας ἢ τὰς τὰς ὄψα φερόμενας φέροντας ἂν τὸς εἰσὶν ἄλλοι.

Hebraicè נִסְתִּי Niseth leuanda, ferculum, donarium dicitur. 2. Sam. 19. An comedendo comedimus cum Rege, aut ferculum accepimus? אֲנִי נָסַתִּי Nasa, quod ferre, leuare significat. Itali cè viuanda que si porta in tauola. Germanicè, Tracht: nimirum a tragen, hoc est, ferendo, vnde & Latinis ferculum, & etiam Gericht vocant. Quin etiam ein Gang propriè appellat, quoties simul ferula aliquot mensæ imponuntur: Gallicè assiette dicitur: Tracht autem, siue Gericht ipsa ferula, siue cibos varios qui apponuntur, quos Galli mets appellant.

Cibi Latine propriè apponi dicuntur, vt & mensæ. Cic. ad Atticum: Lancibus & splendidi dissimis canistris, non olusculis nos soles pascere, quid te in vasis fictilibus appositurum putem? Idem ad Atticum epistola decima quarta. Hæc ad te scripsi apposita secunda mensa apud Vesturium. Idem in Verrem: Is cœnam isti dabat, apposuit patellam, in qua sigilla erant egregia. Idem in Tusculan. Zenocrates adduxit legatos ad cœnam in Academiam, ijs apposuit tantum, quod satis esset nullo apparatu, Plinius libro trigesimo sexto: Extant leges Censoriæ, glandiæ, & glires in cœna apponi vetentes. Plinius iunior in Panegyri. Non ante medium diem distentis solitaria cœnis spectator conuiuii tuis immines: nec ieiunus ipse eructans nõ tã apponis, quàm obijcis cibos. Apud Plautum in Amphit.

Cœna apposita est, cœna uisti mecum, Hoc est, Dapes in cœnam appositæ sunt. Sic in. Trinumno,

Apposita sit cœna, popularem quam vocant. Inferre etiam cibos Latinis idem est quod apponere. Continuare dapes, est nonas assidue dapes apponere. Mensas epulis extruere, Cic. Mensæ extructæ, idem. Mensas extruere. Plautus,

Græcè ὄψα φερόμενα Mar. 8. ὄψα φερόμενα φέρον. Athen. lib. 5. Germanicè, aufftragen fürtragen/fürlegen. οδ. ρ.

Σίτον ἢ αἰδοῖν ταμίην παρὲς θύκας φέρονται Εἰδωτά πολλὰ ἐπιθείσα χειρὸς ἑαυτῶν παρτόντων Οἶδ' ἐπ' ὄνειδα θ' ἐτοιμα ὄψα κείμενα χεῖρας ἰαλλόν.

Εἰσομιζέιν. Philo. ἐπὶ τὰ γὰρ καὶ πλείους εἰσομιζόνται ἑαυτά. Vox ἑαυτά hic fercula videtur significare, vt etiam mensæ apud Latinos.

Exempta fames epulis, mensæq; remotæ Virg. Turnebus in Aduersa. intelligit fercula, magidas, lances, que saturis conuiuiis remouebantur.

Hebraicè נָסַתִּי Sum, apponere cibum significat, vt Genesis 45. Iussit, scilicet Iosephus apponere panem, hoc est, cibum. Et paulò post: Et apposuerunt illi seorsim, & illis seorsim, Aegyptijs qui comedere solebant cum eo seorsim. Non enim possunt Aegyptij comedere cum Hebræis panem, quia illud abominatio est. Hic videtur esse contradictio. Nam postquam dixit, Aegyptios cum Iosepho comedere fuisse solitos, paulò post subiungit, Aegyptijs non esse licitum cum Hebræis cibum capere. Respondeo: Iosepho de more Principum cibos seorsim fuisse appositos.

In ferculorum appositione 3. notanda. Hæc de nominibus, quoad verò rem ipsam, hoc est, ipsam ferculorum, siue ciborum appositionem, tria videntur esse obseruanda. Primò a quo illa apponantur: secundo, quot, & qualia fercula: quo ordine, quæ primo, quæ secundo loco, & ita deinceps: tertio, quo modo, quibusue ritibus atq; ceremonijs.

Persona cibum apponentes. Quoad primum, apud Homerum ancillas ferè, atq; famulos legimus munus hoc obijisse. vt passim ex illius scriptis apparet: exempla vide supra in titulo de ministerio conuiuiali. Athenæus libro quinto, eos, qui hoc ministerio funguntur, appellat δὲ ἀκόνας τὰς τὰς ὄψα φερόμενας φέροντας, qui etiam δειπνοφόροι Latinis dapiferi: a Germanis Truckfassen, a ferendis cibis, a Gallis panetiers nominantur, de quo supra. Suidas, δειπνοφόροι αὶ φέρονται τοῖς κατὰ κλημένους ἐν τῷ τῆς Ἀθηνῶν ἱερῷ τὰ δειπνα. Coquorum quoque antiquitus id videtur munus fuisse. Abrahamus cum tres illos angelos hospitio conuiuioq; excepisset, ipsemet butyrum, lac, & vitulum coctū apposuit: & iuxta eos sub arbore stetit, illis nimirum ministrandi causa, cū Sara

uxor eius esset in tabernaculo cibis parandis atq; coquendis intenta. Gedeon coqui munere fungitur, apparauit hædum caprarum, panes azymos confecit, carnes posuit in canistro, ius posuit in olla, eduxit ad angelum, & obiulit. Iudic. 6. Sic offerre pro cibum apponere, aufftragen. In epulis illis admirandis, quibus Christus ingentem hominum multitudinem per exigua panis atq; piscium portione pavit, ipsi discipuli cibos illos a Christo acceptos, atq; benedictos seu consecratos populo ἀπέδωκαν, id est, apposuerunt, atq; distribuerunt, sicuti Marc. 6. v. 8. & Matt. 14. scriptum extat. Eius Theophylact. hanc rationem affert, vt nimirum discipuli cibos illos suis metipsis manibus atrectantes, tantò altius ac firmitus tantum miraculum animis, memoriæq; suæ imprirent. Hodie ipse aliquando pater familiæ siue conuiuij dominus, aliquando mater familiæ, nonnunquam famuli, & ancilla hoc apponendi cibos ministerio funguntur.

Nunc secundo de ferculorum numero, qualitate, & ordine interualloq; dicendum. Romæ Ferculorum olim magnificus apparatus erat, vt epulæ trinis ferculis distinguerentur: qui mos hodie durat in plebe, vbi tres adhibent missus, drey trachten: hinc ad sena, & plura itum est fercula, vt & hodie apud nobiles. In piscibus Romani summam luxuriam tripartitò distinguebant, vt vna esset muranarum, altera luporum, tertia mixtionis: & ne frigescerent, focos quoq; cum opsonijs transferri institutum est: quod hodie quoq; videas: foculos enim patinis subiiciunt ignitis carbonibus. Seruius in illud Virgil.

Fit strepitus tectis vocemq; per ampla volutant

Atria, — Tangit, inquit, Romanam historiam: nam vt ait Cato, & in atrio, & duobus ferculis epulabantur antiqui. Augustus potentissimus Romanorum Imperator, teste Suetonio, cœnam ternis ferculis, aut, quum abundantissimè senis præbebat, vt non nimio sumptu, ita summa comitate. Antoninus Heliogabalus, teste Lampridio, exhibuit aliquando tale conuiuium, vt haberet viginti & duo fercula ingentium epularum. Olim in Germania tria ferè tantummodo fercula apponebantur, ein vorassen / mittelassen / vnd nachassen: hodie longè aliter fieri solet, ferculorum numerus quotidie augetur & amplificatur.

Quod ad ferculorum ordinem atinet, quorum alia primo, alia secundo loco, alia deinceps apponuntur, de eo varia & olim fuerunt, & hodie sunt multorum populorum consuetudines: vana item medicorum de eodem iudicia atq; sententiæ τοῖς ὀλοποιοῖς ἔτραπεζωκόμοις ἰσοδορὰ μέλει τὶ ἄρωτον, ἢ τὶ δειπτικόν, ἢ ὑέσον, ἢ τελοδοταίων ἐπιθέσει Sympos. probl. 2. Turnebus in suis Aduersarijs annotat in lautissimis cœnarum conuiujs primos ferculorum missus, primosq; gustus, & tanquam primam mensam antiquitus ante cœnam fuisse appellatam. Secunda autem fercula, ipsaq; veluti solidum corpus cœnæ, cœnam fuisse dicta: hoc duobus testimonijs probat. Primum est Macrobij, cuius hæc sunt verba. Ante cœnā, inquit, echinos, ostreas crudas, quantum vellent; deinde mox in cœna sumina, synciput, aprugnum, &c. Alterum est Petronij. Iussi ergo, inquit, discubimus, & gustatione mirifica initiati, vino etiam Falerno inundabamur. Gustatio, inquit Turnebus, est ei prima pars cœnæ, gustus alijs, vt Martial.

Prima tibi dabitur ventri lactuca, mouendo;

Vtilis, & porris fila resecta suis.

Et quæ Picenum senserunt frigus oliuæ.

Hæc satis in gustu, cætera nosse cupis.

Mentiar, vt venias, pisces, conchylia, sumen.

Nonnulli etiam eam cœnæ partem Prandium volūt ab Horatio dictam, quod, quàm propriè cœnam vocabant, antecedit, cum ita canit:

— Ille salubres,

Aestates peraget, qui nigris prandia moris

Fimiet. —

Hoc enim, vt vult Iustus Lipsius, dicere Cælius voluit, initio cœnæ mora ponenda esse: quod Galenus & medici probant: non autem nihil sumendum præter mora. Vocantur ante cœnam etiam Promulsidem, vt Turnebus in suis Aduersarijs, & Iustus Lipsius libro tertio Antiquit. lect. annotant, ideo videlicet, quod daretur ante

mulsum. Nam antiqui in conuiujs primum haustum e mulso ducebant, illoq; primam sitim sedabant: quod & vacuus & inanibus venis initio dulcem esse potionem putarent infundendam. Ita que ex austero vino mulsum condium reprehenditur. Aristippus, inquit Horatius, forti miscbat mella Falerno. Mulsum itaque principio cœnæ vel confectum apponi moris fuit, vel eius loco separatim vinum & mel, ut conuiuia quisque pro arbitrio id temporis mulsum sibi conficeret. Hinc apparet cur Varro scripserit lib. 3. de re rustica: Faunus, venit in altaria, & mel ad principia conuiuij, & in secundam mensam administratur. Lust in hac promulsidis voce nimum argute scortillum illud apud Petronium, quæ protracto peculio pueri Gytonis: Hoc tam runde, inquit, belle cras in promulside libidinis nostræ militabit. Nam hodie post a sellum diaria non sumo. Significans videlicet illud pueri vasculum minutum, quasi ante cœnam sibi fore ad libidinem solidam, & robustam irritandam, interprete Lipsio. Alij promulsidem interpretantur, quod vice mulsi conuiujs ad appetentiam prouocandam dabatur. Athenæus lib. 4. prima fercula, siue missus eleganter cœnæ præmium appellat ex Dromea parasito sic scribens. Is enim in terrogatus in vrbe ne, an in Chalcide lautiores cœnæ fierent, respondit τὸ προοίμιον ἴσθ' ἐν χαλκίδι δ' εἰπνῶν χαρίεις εἶναι τῆς ἐν ἄσει ὡραίουδης, τὸ πλῆθος ἴσθ' ὀσρέων, καὶ τὴν ποιηλίαν, προοίμιον εἰπῶν δ' εἰπνῶν: Hoc est, Præmium cœnæ in Chalcide illustrius esse, quam totum Atheniensium apparatus: sub nomine præmij ostreorum copiam, & varietatem indicans: Tale est illud Alexidis Poetæ:

Πρῶτον μὲρ ἔστω παρὰ νηρεί τινι ἰδῶν
Γέροντι φυκίοισιν ἠμφισμύρῳ
Ελαβον, ἐχίνας τε, ἔσι γὰρ προοίμιον
Δείπνῃ χαρίεντ' & τὰ πᾶσι πέφυκα ὑδμύρα.
In primis ostrea apud Nereum quendam intuitus
Senem fucus indutum
Accepi acerinaceos: nam initio
Cœnæ eleganter apparatus hæc apponentur.

Primi ergo cibi siue fercula quæ fuerunt apposita antiquitus & principium cœnæ, & προοίμιον, præmium & antecœna, gustatio, gustus, prandium, promulsis fuerunt a veteribus appellata, ut ex testimonijs commemoratis liquet. Germani *Voräffen*. Hebraicè פּרפּראוּת Parperaoth Schaliphne Hamafon, quod Galli vocant entree de table, introitum, hoc est, principium mensæ: at פּרפּראוּת Parperaoth Schalacharits, contrarium, quod scilicet Galli vocant sortie de table, hoc est, exitum cœnæ. Quamuis, ut voluit nonnulli Rabbiorum hoc nomine פּרפּראוּת Parperaoth, voluit significari quicquid vnâ cum pane editur, (quod Itali vocant companatico) ut sunt legumina, olera & his similia: At קינוח קינוח Kinuah Seudab, esse omne id quod post conuiuium editur, quod Galli vocant la desertie, siue sorte de table. Omnino ergo secundum antiquos cœna potest diuidi vel in tres partes: nimirum in antecœnam, gustationem siue gustum, & in cœnam propriè dictam, & in mensam pomorum, siue mensas secundas. Vel in duas partes, in mensam primam, & mensam secundam. Mensa prima rursus in duo membra, nimirum in antecœnam, & cœnam. Cœnæ porro propriè dictæ præcipuum ferculum, caput cœnæ dictum fuit. Exempli gratia: si gallina, pulli, oliua, rapula, capparitis, & alia huiusmodi secundo loco fuissent apposita, hæc omnia simul cœna fuerunt dicta: caput autem illius cœnæ, gallina. Ita Martialis:

Mulus tibi quatuor emptus
Librarum cœnæ pompæ caput fuit.

Cic. 5. Tuscul. negauit se iure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatum. Simili ratione Graeci καφαλήν δειπνῶν appellant. Alexis:

Βορυσθίωνη χορείον ἐν πομπῶν
Ετεπαίεται, καφαλήν ἢ δειπνῶν γίνεται.

Ostrea apud veteres ante duos cibos comedeatur. Veteres porro in principio cœnæ ostrea præbere consueuisse, præ cæteris Plutarchus quoq; videtur testari. 8. Sympos. 9. his verbis. αἰ γὰρ καλὰ μὲν ψυχραὶ εἰσὶν ἄπεσαι, τὰς δὲ ὀσρέων ἔχειν

ἔχειν ἰμὸν λαχρόν. ὡσπερ ἔφασεν, ὁ Πλάτων ἀπ' ἑσῆς ὅτι σόμε μετὰ θεῶν, τὴν ὀσρέων ἀπὸ τῆς ἄτης: τὰς δὲ ἔχειν. Hoc est, Mensæ frigida, quod ante ostrea olus crudū habet, ut dicit Plato, a cauda ad os translata, primum pro ultimo ordinem habent, ita locum hunc correxit, & vertit Mercurialis lib. 4. lect. variarum. Addit ibidem. Ex quo conijcere quoq; licet, mensas frigidas vocatas, quas nunc acetaria Latini appellant, & antiquitus in ultimo mensæ ponebantur, tempore Plutarchi cepisse primo loco in mensas ferri. Cui etiam ad stipulari videtur Martiali, qui lactucam prius ultimo loco positam, sua ætate ante alias dapes esitatum testatur hoc disticho:

Claudere quæ cœnas lactuca solebat auorum
Dic mihi cur nostras inchoat illa dapes?

Vixit autem Martiali isdem temporibus, quibus Plutarchus: cum alter sub Domitiano, alter sub Traiano, qui Domitiano post Nerum successit, floruerit: ut hac ratione potuerit vterque usum acetariorum eo tempore innouatum nobis significare. Huc quoq; facit Pliniana illa conuiuij descriptio in epistola ad Erutium. Hæus tu promittis ad cœnam, nec venis. Dicitur ius, assem impendium reddes, nec id modicum. Parata erant lactucæ singulæ, cochleæ ternæ, oua binæ, alica cum mulso & vino. Nam hanc quoq; computabis, imò hanc imprimis, quæ perit in ferculo; oliuæ, bætici, cucurbitæ, bulbi, &c. At tu apud nescio quem ostrea, voluas, echinos. Ostrea porro ante alios cibos comedendi vetus fuit consuetudo, sicut & herbas loco cœnæ ultimo antiqui ponere consueuerunt. Plutarchus itaq; declarans nouorum morborum causas, inter alias commemorat τὴν δὲ τὰ σιτία καὶ τὰ ὀσρέα, καὶ τὰς ἄλλας διαίτας, τὴν σὺμασθὸν δὲ ἀλλὰ γὰρ, hoc est, Nonnum cibiorum usum, nouamq; victus siue diætæ rationem, & τὴν τὰς ἄλλων ἀπὸ τῆς ἐσθῆος καὶ μετὰ τὸν σὺμασθὸν ἐμικραὶ ἔχον δὲ σφοδρὰν, hoc est, ordinem etiã ciborum immutatum non leue discrimen afferre. Subiungit præter commemoratum exemplum aliud de propomatibus: de quibus suo in loco dicitur: nunc enim de cibis tantum agimus. Lactucam porro antiquorum epulas finisse, ille quoque Moreti scriptor testatur hoc versu:

Grataq; nobilium requies lactuca ciborum.

Et Athen. lib. 2. οἱ μὲν τοὶ ἀρχαῖοι πάντες ὡς τὸ δειπνεῖν ἐπαρῆσαν ἐδὲ μετέσθον, ἐδὲ θριδάκας, ἐδὲ ἄλλο τι ἴσθ' τοῖς τῶν ὡσπερ νῦν γίνεται. Vbi multa de eius viribus tradit inter alia: καὶ τὴν μὲν τοὶ ἠθροῖδες (quæ etiam θριδάκην dicitur) ἐν σὺμασθῷ, ἡλικίῃ, ἐν κοίλῃ, ἐν πτωχίῃ, ἐν χυλῷ, ἐφελικὴ τὰς ὀσρέας τὰ ἀποσθῆσθαι ὀρεῖς, hoc est, Lactuca omnino stomacho confert, refrigerat, ventrem soluit, somnum conciliat, bonum gignit succum, Venere vim atq; impetum sedat: unde etiam ἐν σὺμασθῷ & a Pythagoricis, ut ibidè attestatur, fuit appellata: & Callimachus finxit Venere Adonem inter lactucas abscondisse: qua fabula significare voluit, ὅτι ἀδωνεὶς εἰσὶ ὀσρέας τὰ ἀποσθῆσθαι οἱ σὺμασθῶς ἡλικίῃ, θριδάκην. His adde quod Aristoxenus homo voluptuarius, eodem teste libro 1. non dubitauit lactucas in horto suo vespere, atq; mane mulso irrigare, quas virides placetas appellabat e terra natas. Causam autem cur veteres cœnam lactucis claudere sunt soliti, hanc putat esse Christoph. a Vega lib. 2. cap. 7. quod antiqui vim quandã ventrem cohibendi, & ipsum roborandi tribuebant lactucæ: quæ verò talis naturæ sunt, ante reliquos edi non debent, ne eorundem descensum inhibeant. Galenus tamen nouit lactucam nec astringere, nec laxare: ac facillè euinci a natura, ac proinde ad primas mensas ipsam ministrari præcepit, præter id quod præparatio ex sale, oleo & aceto ipsa per ventrem celerius demittit.

Oua quoq; olim in principio prandij apponebantur: unde est illud Horatianum, ab ouo usq; ad mala. lib. 1. Satyr. 3:

Sic collibuisse, ab ouo usq; ad mala citaret.

Hinc Lambinus: Prouerbum, inquit, est, quod valet, a prima mensa ad secundam. Cicero libro nono Epistola ad Varronem: Integram famem ad ouum afferro. Apponebant enim veteres etiam oua in prima mensa. Hinc latius apud Horatium cœnarum artem editurus, primum omnium de ouis tradit:

Longa quibus facies ouis erit.

Idem testatur Varro Endymionibus apud Nonium, his verbis: Discumbimus missati, dominus maturat oua, ac cœnam committit. Ita legendum tribus Nonij locis Iustus Lipsius censet in suis

Lactuca.

Lactucam antiquorum epulas finisse.

Lactucæ vires.

Cur veteres cœnam lactucis claudere sint soliti.

Oua.

lib. antiquitat. lect. aut certe Dominus iuturo ouo cenam committit. Nonius enim ipse disertim explicat: Committit, id est, incipit, nimirum ut Latine committi dicuntur ludi. Idem ex Athenaeo cognoscere licet, quamquam idem tradit lib. 14. etiam in secunda mensa apponi solita his verbis: ἰδίδοτο ἡ καὶ ὠδὸν ἐν τῇ δευτέρῃ τραπεζῇ. Ouum cur in Bacchicis orgijs fuerit consecratum, & gallina ne prius fuerit, an ouum, vide Plutarchum Sympos. 2. Problem. 3. Horat. lib. 2. Satyr. 4.

— Ille salubres,
Æstates peraget, qui nigris prandia moris
Finiat. —

Mora.

Leuius Lemnius in explicat. Herb. biblic. Fructus, inquit, huius arboris (mori) salubriter expeditur in refrigerandi usum, astiuus præsertim mensibus, quibus potissimum viget: idq̄ in prima mensa, atq̄ ante cibum assumptus: nam peracto prandio, aut cæna in corpus admissus putrescit ac morbus ex corruptione excitatis seminaria ministrat, ut cerasa, pruna, corna, persica, vae recentes, &c. quæ ante cibum refrigerant, sitimq̄ sedant ac calidam hepatis intemperiem mitigant ac reprimunt. Nec verò grauare post cibum admittere soleo, modò horum fructuum succus deglutitur non admissus in corpus cartilagineo illo stamine, quod a pediculo, cui fructus ad hærescit, per morum se porrigit. Sic enim vino exhilaratis fumos reprimat, ut poma succulenta, punica, arengia, limones & mala citrea, quæ absoluto prandio hoc efficiunt, ut quis minus ebrietati succumbat, & mens illi minus fumo ac vapore vini obnubiletur. Sic enim a naturali ratione non videri possit alienum, nec valetudini contrarium, quod Horatius de moris cecinit. Hæc Lemnius, quæ ad loci huius explicationem videntur facere. Lambinus in eundem Horatij loco, cum: Non dicit, inquit, Catius eum salubres æstates traducturum, qui, posteaquam se obsonio expleuerit, prandium moris claudet, & terminabit (mea quidem sententia) sed qui nihil præter mora nigra & matura ex arbore decerpta, in prandio comedet. Nam perspicue Galenus docet, mora esse principio apponenda. Apud Venetos principium cænae olim fuisse gobium, Marialis hoc disticho testatur,

In Venetis sint lauta licet conuiuia terris
Principium cænae gobius esse solet.

Gobius.

Ruta.

Veteres cibum sumptuos rutam prius edisse, testis est Eras. in Adag. Ne festines. Porro de ordine ferulorum ac sumendi cibi quæ sit medicorum sententia, nunc videamus. Cibus, inquit Galenus libro tertio Symptom. caus. capite primo: Parum conueniente ordine, aut intempestiue sumptus concoctionem vitiat. Idem in eodem libro & capite: Ciborum inconueniens ordo est, cum fructus primò, deinde alia emollientia, ut oleum ex garo, sumuntur. Idem libro secundo de Aliment. facul. capite de Sycaminis: Ex cibis qui subducuntur, posteriores qui dem sumendi, qui tarde permeant, omnium autem primi, qui celeriter peruadunt. Celsus libro primo, capite secundo: Cibus, inquit, a salsamentis, oleribus similibusq̄, rebus melius incipit, tum caro assumenda, quæ assa optima aut elixa est. Secunda mensa bono stomacho nihil nocet, in imbecillo coacescit. Si quis itaq̄ hoc parum valet, palmulas pomaq̄ & similia melius primo cibo assumat. Hic Paulin. Celsi interpres, Secunda mensa, inquit, quæ fructibus & bellarijs constat. Omnem enim cœnationem veteres in duas mensas partiebantur. Prior ouis, oleribus, salsamentis, carnibus adornabatur. Posterior fructibus ac bellarijs. Idem paulò post: Ceterum fructus posterioris mensæ ex arboribus illi decerpebant, ut priorem mensam e villa atq̄ agro eximebant. Vnde quod toto cœnationis tempore fieret, ab ouo ad mala factum dici solebat. Valleriola libro secundo loc. Com. capite sexto: Ordo, inquit, hic esse debet, ut quæ leuia sunt, & aluum subducuntia, prius: posterius verò, quæ plenius alunt, ingerantur: nec dura mollibus, nec astringentia subducuntibus, nec crassiora tenuibus, nec concoctu graua facilibus præmittantur. Christophorus a Vega eadem de re adhuc diligentius & accuratius præcipit libro secundo de art. med. quæ quoniam vitia simul & iucunda sunt lectu subijciam. Ordo, inquit, est præscribendus, quæ uti expediat in diuersorum alimentorum usu in eadem mensa. Quidam enim voluerunt in eponeanda esse alimenta quæ difficile coquantur, ijs quæ facile: quoniam venter magis calidus est in fundo, ea parte qua carnosior & iecori proprior, Tali igitur ordine alimenta erunt ingerenda, ut

Ciborū inconueniens ordo quis.

da, ut æquo tempore omnia coquantur, ne crudum cocto misceatur. Id verò fiet, ubi quod difficilius coquitur antecedit, & imam ventris partem, quæ calidior est, præoccupet: quod verò facilius, coquitur, superiorem, & minus calidam. Quidam contrarium asserunt, oportere dicentes alimenta ea primo loco assumere, quæ facilius coquantur, ut cocta descendant, & reliqua deinde coquantur. Nam si ea antecedant, quæ difficilius coquantur, ea quæ facilius coquantur interim superata, & cocta non descendant, inferioribus nondum coctis, duæq̄ inde sequentur noxa. Prima quod coctum crudo miscbitur: secunda, quoniam retentum quod iam coctum est, corrumpitur, non gubernatum a natura. Alij verò medio quodam modo respondent distinguentes. Nam si parum inter se inter alimenta, ita ut facilitate coctionis non longè superentur & superent, ea quæ difficilius coquantur antecedere debent, reliqua subsequi, ut pari temporis intervallo a partibus ventris differentibus superentur. Quod si magna intersit, expediet ea præcedere quæ facilius coquantur, ut cocta citius statim descendant, neq̄ ab alijs impediuntur, aut eisdem misceantur & confundantur. Nos verò ad euidentem veritatis assequitionem & perspicuam doctrinam hac vtentur distinctione. Alimenta quedam liquidam habent substantiam, quedam solidam: & ex solidis quedam citius, quedam tardius superantur a calore ventriculi: ventriculus autem non habet in partibus suprema, & infima parem calorem: siquidem infima crassior est & carnosior & iecori propior sita. Vbi alimenta eam habent differentiam, ut quedam liquida sint tenuis substantia, quedam solida, si ingerantur simul, nihil omnino refert, siue præcedant liquida, siue sequantur. Exemplum est ius carnis & caro, si quis hæc duo eadem mensa accipere debeat, nihil refert ius antecedere, aut subsequi: nam si antecedit, adueniente carne, facile inuicem miscentur & in vnâ deducuntur substantiam, masticata ac comminuta prius carne, quod in externis rebus conspiciamus. Si namq̄ in vas fundas ius aut aquam, deinde comminutam carnem, statim caro ius imbibet, nedum in ventre, ubi calor comminuens hæc eadem commiscere solet. Si verò caro præcedat, sequatur tamen ius, totam carnis substantiam ius peruadet, cui adamussim commiscebitur. Ea est ratio, ob quam sine manifesta noxa quidam ante, quidam post ius ingerunt, & potum (quamuis liquida substantia sit) cum cibus, & post cibos accipimus. Quod si alimenta solida fuerint, sed disparis naturæ: aut liquida, sed crassæ substantiæ, uti fercula, quæ facilius coquantur præire debent, subsequi verò reliqua, quod Galenus docuit libro secundo de Alimen. facul. cap. de Piscibus, dicens, quia & huius communis edicti meminisse oportet, videlicet omnia cibaria prauum succum cum humiditate obrinentia, ex facili descendere, eoque prima mensa esse assumenda. Rursus libro tertio de ratione vict. acur. comm. 2. inquit: Nam perpetuo prius ingerenda sunt, & quæ facilius corrumpuntur, & quæ subducuntur magis. Sed & ratio valida hanc comprobat sententiam. Cum enim alimentum, quod facile coquitur, præassumitur, prius coquitur ac descendit, deinde aliud sequitur, quod eò diutius immoratur, quod longiore tempore eget ad coctionem. Non enim coctum alimentum in ventre momento temporis descendit, sed quod superiori parte continetur, tardius decet igitur id tardius coqui, uti tardius descendit, ut diu retentum perficiatur: & tam id quod facile, quam id quod difficile coquitur, parum a completa coctione descendat. Vbi verò vnum tantum alimentum assumatur, quemadmodum pars superior tardius coquetur, ita magis immorabitur, donec perficiatur. Ex his excluditur opinio dicentium, quod si pari intervallo distent ciborum naturæ cum caloribus partium ventris, is qui magis reluctatur coctioni antecedere debet, ut vno tempore omnino coquantur: nam inde fieret ut totum alimentum in breuissimo tempore descenderet, aut superior pars corrumpetur. Primum autem non fit, quoniam quicquid facile agnoscat, plus quam duarum horarum tempore, ventrem onus in intestina deponere, quo tempore leuior sensim redditur venter. Secundum igitur, id est, alimentum in ventre corrumpi, accidet, si duarum horarum spatio coctum retineatur in ventre. Excluditur quoq̄ aliorum placitum, qui dixerunt alimenta tardioris coctionis antecedere debere, eadem re validiore ratione.

Et 4

DE MENSIS SECUNDIS, ILLARVM

NOMINIBVS, MATERIA VARIA ATQVE MVLTIPlici. DE

ferculorum eduliorumve varietate vitanda ceu valetudini aduersa.

Gefneri iudicium de modo & ordine in ferculis adhiben-

do. De certis cum antiquis tum recentibus

ritibus ac instrumentis, in cibo-

rum appositione ad-

hibitis.

CAPVT II.

UNC dicendum de secunda mensa, qua quasi secunda pars est conuiuij siue catastro phe, quam etiam conuiuij epilogon appellare possis, secundum illa Dionysij Habycar nassei verba in lib. de arte Rhetor. η γένετα τες επιλογος εστω εν δειπνω τραγη ματα ειναι ηδ λογων, hoc est, Existimant epilogos sermonum perinde se habere, atq bellaria in cena. Secundae mensae nomine veteres intelligebant quosuis cibos, suaves praesertim ac delicias, qui ultimo loco conuiuii iam cibo potuq, expletis ac satiatis apponebantur, ad illorum famem si tumq iam extinctam, quasi rursus accendendum & irritandum. Hae enim sunt mensae secundae finis, vt & Gal. lib. 1. aliment. & Arist. Sect. 2. Prob. 6. testantur: vnde etiam non minus eleganter quam verè Δουμδουα ηδονη, hoc est, voluptatis solatia, seu potius irritamenta a Platone fuerunt appellata, licet honesta ratione & physica videantur introducta ad concoctionem & digestionem ciborum. Athen. lib. 14. docet etiam apud veteres fuisse secundas mensas πολυλωε μεμεμνημενα, id est, eleganter & accuratè apparatus, idq confirmat Pindari testimonio. Vnde etiam quidam apud Athen. lib. 24. ad mensas secundas accommodauit illud, αι δευτεραι φροντιδες σοφωτεροι, Ser Schlaafftrunck ist besser dann das Nachtmal. Clemen. Alexand. lib. 2. Padag cap. 1. εν εχει ηδρον παρα τος αιθρωποις η λιχνηια. κα ηδ εις τα πειματα, κα τα μελιπηκτα, ωρος η κα εις τα τραγηματα ελωκειεν επιδρασμα των πολλων ευρισκωσα, τα τοδωπαε, ηθερωμενη ποιοτητα, hoc est, Hominum ingluuias nullum habet modum. In liba enim placentas & bellaria prouecta est, merendarum & caenae appendicum multitudinem inueniens. Dicaearchus lib. 1. expeditionis Trophoni, teste Athen. deijdem sic scripsit: Accessit secunda mensa, quae in caenis magnum sumptum praebet: Coronae, unguenta, suffimenta, quaeq, haec consequi seu comitari consueuerunt. Dabatur ouum etiam in secunda mensa, nec non lepores, turdi cum placentis mellitis inferebantur. Hinc etiam ille apud Athen. existimat merito de mensis secundis illud Eripidis posse vsurpari, οερε τον εσπραπρον αις ηδ οε β & . Mensae secundae insigne luxus irritamentum, inquit Caluus li. 7. cap. 10. non aliunde, quam ab Ionis legimus irrepsisse. Verè dixit Alcetes in Polyclea, vt testis est Athen. lib. 14. ο ερω τ & ευρων κόμη & λεη τραγηματα, τ & συμποσι & ελετερον εδωρε παε, καρπος εχον μηδ εποτεσιμαγονα, hoc est,

Scitus fuit is qui prior bellaria

Conuiuij moram venustam reperit.

Habere maxillas nec vnquam inutiles.

Mensas secundas etiā in honorē Deorū exhibere consueuerunt. Ex his ergo adhuc commemoratis constat, mensas has secundas minime profectō secundas, sed aduersas potius & inimicas hominum animis atq corporibus ad voluptatem, ad luxuriam, ad gulam & ebrietatē totas esse comparatas: quas idcirco omnino ex hominū praesertim Christianorum, consuetudine sublatas vehementer sanè esset optandum. Nam dici satis non potest, ac ne cogitari quidem quot & quanta ex secundis his mensis mala atq incōmoda proficiantur: cum tamen Pontanus lib. 2. de conuiuij cap. 4. secundam mensam magnum conuiuij splendorem afferre dicat, cui etiam magnopere videatur esse studendum. Nam vt optimo cuiq Poeta, inquit ille, vltimus actus magnae curae est,

sic ab ijs, qui conuiuija parant, magna secundae mensae cura est suscipienda.

Haec porro mensae secundae varijs nominibus a Graecis insigniuntur. Dicuntur enim οραπεζαι λεωτεραι, hoc est, mensae secundae: & in singulari, τραπεζα δειπνη, mensa secunda, ad differen-

tiam men-

tiam mensae primae: nam vt supra dictum, veteres suas epulas in has quasi duas partes distribu- bant. τραπεζας etiam simpliciter, hoc est, mensas, nimirū κατ ελοχην a veteribus dictas fuisse Athen. testimonijs Archai & Aristophanis probat. Aristot. in lib. de Ebrietate, λεωτερας ερα πεζας vocat, teste Athenaeo. Idem non male dicit a primo δευτεραν τραπεζαν fuisse appellatas in singulari numero. Antiphanes, ειπ επισηγε χορειαν, η εραπεζαν δευτεραν, κα παρεθνηε γε μισαν πειμασι παντοδωποις, hoc est, Post introduxit choream, siue secundam mensam, & ap- posuit onustam bellarijs multiplicibus.

Appellantur etiam εραπεζαι επιδωρτια, επιδωρτισματα, vt Athen. lib. 14. τοι ετων ημιν εσπιταμεδων επιδωρτισματων, & μελαδωρτια, επιδωρτισμοι, επιδωρτισματω ελερον το εν εραγειν, κα επιδωρτισμοι, quod Athenaeus Archippi, & Herodoti testimonijs comprobat. επι δεισινιδε, εραγηματα, Aristot. in lib. de Ebrietate τραγηματα dicit mensas secundas a veteri- bus appellari: τραγηματα ηδ επιδωρτισμων ειναι, hoc est, nam bellaria esse secundas mensas. τρα γειν, φαγειν Suida nimirum, vt Eustath. tradit Od. Z. εν τα τραγειν αοριστ. 2. ετραγον, vnde τραγος (hircus) ζων βορωετον animal voracissimum: ite ex τραγειν, & τραγειν, τραγηματα, τραγημα, τραγηματιζω. τραγημα autem atque βρωμα perinde differt, atque εδεσμα, & τρα- γαλιον. Ibidem: οντως ηδ επιδωρτισμος τραγηματισμος τις εστι. & δειπνον ετραγον εδρατιδελαε τραγηματα. Vnde φιλοτραγημων Athenaeo ο χαρειν τραγημασι, & ορρονιτιρ φιλοδλειπνω. Επικλειεα quoa, καλειδα τα μετα το δειπνον τραγηματα Athenaeus Apionis, Diodori, atque Pamphili testimonijs comprobat. εραμαλα & επιδωρτια a barbaris αναδλειπνω vocari testis est Eustath. Od. M.

Dicuntur quoq επιφορηματα: cuius vocis haec notatio ab Athenaeo affertur ex Tryphone. Tryphon, inquit, antiquam fuisse consuetudinem, vt conuiuarum singulorum, priusquam ingre- derentur, μοιραι, id est, portiones mensis essent appositae: postea autem multa & varia inferri consueuissent: vnde επιφορηματα, hoc est, illationes fuerunt appellatae, ab inferendo, quasi secun- da fercula. Herodotus, σιτοις δ ολιγοισι χερονται, επιφορημασι η πολλοις, hoc est, cibis pau- cis vtuntur, bellarijs autem multis. Hinc prouerbum, αβυδνον επιφορημα τελ & τι εστιν καη εναιμδριον (videtur in his verbis esse mendum) vt Aristides inquit lib. 3. Prouerbiorū. De hoc Prouerbio: sic Erasmus in Adagijs: αβυδνον επιφορημα, hoc est, Abydena illatio, seu irruptio: Dici so- litum vbi quis obstrepit, aut conuiuantibus, aut aliud quippiam agentibus, & tumultu mole- stiam affert. Zenodotus ait extare prouerbum apud Eudoxum in fabula, cui titulus suppositi- tius. Atq hinc esse natum, quod olim Abydeni (Asia ciuitas fuit, ad Hellepontum sita, quae & Milesiorum colonia fuit) mos fuerit, si quem ciuem, aut hospitem acciperent conuiuijo: prae- rea in sacris, & in solennibus epulis, vt postc unguentum, & coronas, infantes a nutricibus indu- cerentur, circumferrenturq, suauandi. Idem etiam hodie apud nos, praesertim in nuptialibus epu- lis, fieri consuevit. V agentibus autem, & clamantibus pueris: garrulentibus item, & obstrepenti- bus nutriculis, conuiuium tumultuosum & iniucundum reddebatur. Ergo cum amicis aliquot sua- uiter colloquentibus, interueniat rabula aliquis, & immodicè loquax, qui confabulationem sua loquacitate sit in amoenam redditurus, rectè dicemus αβυδνον επιφορημα. Tamen in quibus- dam codicibus επιφορημα legi, id est, acclamatio: verum, vt opinor, mendose: quandoquidē A- then. lib. 14. mentionem faciens huius adagij, demonstrat plurium auctorum testimonijs, επιφορη ματα dici bellaria, siue secundas mensas ab inferendo, non ab acclamando. Stephanus similiter, Zenodotus, et Suidas εραφορημα legunt. Solus Hesychius legit επιφορημα, indicans & hoc dici in eos, qui hospites calumniabantur. Ceterum quod in nonnullis codicibus legitur αβυδνων pro αβυδνον, minimum interest ad sensum.

Επιτραπεζωματα quoq, οιον τα επιθημενα ταεε τραπεζαιε βρωματα a Platone appella- ri mensas secundas Athen. testatur: cuius haec sunt verba in Menelao. ειπε μοι ως ολιγα λοιπα ηδ επιτραπεζωματα. ο ηδ δεοισιν εχθερε αυτα καλεφαγεν, hoc est, Dic mihi quam pauca reliqua sunt επιτραπεζωματα, id est, bellaria. Hic enim Dijs inuisus ipsa comedit.

Dicuntur etiam πειματα. Vnde πειματ Ατληε, id est, bellaria Attica. Erasmus in Bellaria Attica Adag. de lauritijs & cupedijs quibusuis dici, & etiā ad quamcumq, rem valde suauem, & iucun- dam transferri posse existimat. Plato Polit. lib. 3. λεγειε η Ατληων πειματων ταεε δανασαε

ἵνα ἐκπαθείας, Id est Damnas & Attica bellaria, quae videntur ad lautitias pertinere. πῆμα μετα Suida πλάκηντα. Ἄρτυμα Eupolis pro bellarijs seu pemmatibus posuit.

Ἐὐθροπία bellaria delitiose parata dicuntur, quae in sacris inferebantur. Vnde Apol. Ἐὐθροπία dictus. Hipatus mons in Boeotia (teste Pausania) supra Gliffantem urbem: In eo autem Iouis templum, ex quo Hipatus cognominatus. Ara in delubri vestibulo, quod Erechthion appellabant. Ad eam verò nihil, quod animatum esset, immolabatur: verum omnis generis tantum bellaria & libamenta.

Quin etiam κέρως ἀμαλθείας cornu Amaltheae, nimirum ob suam lautitiam, mensas secundas a Dijs fuisse appellatas vult Philoxen. apud Athen. His nominibus secundas mensas a Graecis olim fuisse appellatas Athen. testatur lib. 14., ubi etiam copiose docet cuiusmodi nam ille ciborum siue eduliorum genere constiterint: nimirum ouis, lacte caseo, melle, Iouis cerebro, leporibus, turdis, conchis, iuculis quibusdam, placentis varijs, praesertim ex melle confectis, rapis, fabis, malis, pyris, mespilis, nucibus, deniq; omni fructuum genere. Iouis cerebrum, quod Athen. li. 14. inter secundam mensam delitias numerat, pro epulis atq; cibo opiparo & suavi vsurpari docet Erasim. Adag. Iouis & regis cerebrum. His accesserunt vinum suauis, vnguenta, coronae, musica instrumenta & alia huiusmodi voluptatis illecebrae.

A Latinis appellantur mensae secundae atq; bellaria: de quibus sic Gellius lib. 13. cap. 11. M. Varro in libro, qui inscribitur: Nescis quid vesper serus vehat, de secundis mensis, cuiusmodi esse eas oporteat, praecipit. His enim verbis utitur: Bellaria, inquit, ea maxime sunt bellia, (καλόπιστα) quae mellita non sunt: πῆμασι enim cum πῆμασι, hoc est, concoctione, societas infida. Quod Varro in hoc loco dixit bellaria, ne quis forte in ista voce hareat, significat id vocabulum omne mensae secundae genus. Nam quae βελάρια Graeci aut πῆμασια dixerunt, ea veteres nostri bellaria appellarunt. Vna quoq; dulciora est inuenire in Comedijs antiquioribus hoc nomine appellata, dicta q; ea esse Liberi bellaria. Bellaria, teste Pompeio, olim dicta res bellicae aptae seu bellica instrumenta: vnde nonnulli bellaria omne secundae mensae genus voluit dicta, quod ut illa belli, ita haec mensarum sunt instrumenta: siue, ut alij volunt, a bonitate, quodq; mensae illa secundae belle splendideq; essent instructae, ut supra dictum est. Franc. Patritius testatur bellaria dicta, quod bellatoribus sint opportuna. Mihi potius bellaria videntur dici, vel, (ut etiam bellum) per antiphrasin, quasi minime bella ac bona, eò quod corpori animoq; valde sunt perniciose: vel etiam quod quasi bellum habeant stomacho atq; valetudini indictum, hoc est, ei plurimum noceant & obstant. Obseruabis igitur hanc vocem bellariorum aliquando late accipi pro omnibus ciborum atque etiam vini dulcis genere, quae mensis secundis inferuntur: aliquando augustius pro omnibus delicatis crustulis, placentis, libis, laganis, melle atque saccharo conditis, quorum in mensa secunda est vsus, secundum quam significationem a fructibus distinguuntur. Seruius lib. 1. Aeneid. in illa:

Postquam exempta fames epulis mensaq; remota.

Quia, inquit, apud maiores mensas apponebant pro discis: vnde est, Et mensae gratiae secundae. Duas enim habebant mensas, vnam carnis, alteram pomorum. Idem in eodem lib. in illa:

Postquam prima quies epulis mensaeq; remota.

Licet sub extranea persona, tamen Romanorum exequitur morem, apud quos duae mensae erant, vna epularum, altera pomorum. Hinc colligo, mensam secundam etiam dictam esse mensam pomorum. Vnde etiam Lampridius de Alexandro Seuero Imp. Rom. Pomis, inquit, vehementer indulgit, ita ut secunda mensa illi saepius poneretur: vnde etiam iocus extitit. Non secundam mensam Alexandrum habere, sed secundum Horat. Satyr. 2. lib. 2.

— Tum pensilis vna secundas,

Et nux ornabat mensas, cum duplici ficu.

Dicta sunt etiam altera mensae ab Horat. Carminum lib. 4. Od. 5. — & alteris

Te mensis adhibet Deum:

Quae verba Turnebus in suis Aduersarijs ita explicat. Romani tui, Auguste, pro Deo te colunt, & in mensa secunda, in qua solet libatio fieri, & Deorum precatio, te ut Deum obsecrant, & tibi ut Baccho libant.

Iouis cerebrum.

Τραγήματα

Bellaria.

Mense altera.

Germani mensas secundas vocant, nachricht/oder nachtsch. Galli diserte de table. Itali, mese secondi. Hispani, frutas de santen.

Constant autem haec mensae secundae, ut olim veterum, partim iusculis quibusdam, partim lacte atq; caseo: partim trageis mellitis atq; saccharatis, partim frugibus, pomis atq; nucibus, vel crudis vel coctis, vel etiam conditis: partim deniq; vinis quibusdam dulcibus.

Mense secundae materia. Saccharum.

Veteres porro Romanos non habuisse bellaria ex saccharo concinnata, caruisseq; tanta voluptate, quanta est in edulij ex saccharo confectis, quae nostris temporibus multifaria, scitissimi moq; sapore condita componuntur, Beroaldus his Plin. verbis 12. lib. probare conatur. Saccaron, inquit, & Arabia fert, sed laudatius India. Est autem mel in arundinibus collectum, gummiuum modo candidum, dentibus fragile, amplissimum nucis auellanae magnitudine, ad medicinae tantum vsus. Idem forsitan Celsi etiam testimonio probare possis, qui mensae secundae nomine fructus tantum, eosq; arboreos intelligit, cum inquit lib. 1. cap. 1. Secunda mensa bono stomacho nihil nocet, in imbecillo coalescit. Si quis itaq; hoc parum valet, palmulas, pomaq; & similia melius primo loco assumit. Plinius quoq; eiusdem rei testis citari potest, qui lib. 12. cap. 2. de arborum vsu atq; vtilitate verba faciens: Arboreas, inquit, postea blandioribus fruge succis hominem mitigare. Ex ijs recreans membra olei liquor viresq; potus vini, tot deniq; sapores annui sponte venientes: & mensae (depugnetur licet earum causa cum feris, & pasti naufragorum corporibus pisces expetantur) etiamnum tamen secundae. His verbis aperte significat, mensas secundas arborum fructibus constitisse. Pollux bellaria dicit esse myrudas, caricas & mepilos. Graecorum etiam in conuiujs pyra aqua mersa erant, quod apud nos in aestate rosacea fit. Plinius etiam sua tempestate per Hispaniam obseruari dixit, ut in secundis mensis glandibus vescerentur. Necedemo verò fuisse bellaria pyra & mala punica, tum matura, tum praecocia, saepe caricas, & huiusmodi memoriae prodidit Laercius. Plurarchus in Artaxerxe, Reges Persarum de more regio inuicandos pro bellarijs therebinthum degustasse scribit. Lacedaemonij bellaria non comedebant: quamobrem cum Thasij Agefilao Regi esculentum obtulissent, aliquot bobus & pecudibus acceptis, reliqua renuit, inquit, Date Iloribus: hi Spartanorum serui erant. Veterum bellaria Amphiphoeta Comicus vno quasi fasciculo his versibus complexus est:

— ἢ δὴ ποτ' ἤκουσας, βίον
Ἀληθινόν αἰτῶ τυχεῖν ἐστὶ σαφῶς
Ἀμύτες, οἶνον ἢ ἄλς, ὠάζησσαι μάλ'
Μύρον, σέφανον, ἀυληθῆς, ὠ Διοσκόρει
Ὀνόματ' αἴψ' ἴδ' ἴδ' ἴδ' αἴψ' αἴψ' αἴψ' αἴψ' αἴψ' αἴψ'
Iam forte vbi audiuisti, victum
Vnctum posce. Palam consequi licet
Ametes, vinum dulces, oua, sesamum,
Vnguentum, coronam, tibicinam, & Dioscori
Nominum duodecim Deorum percurristi.

Hoc est.

Alij poma & mel secundis mensis dedicarunt: alij semen papaueris quoq; cum melle & lactuca poma ad conciliandum somnum. Pertinent huc vna, ficus, pyra, arboreiq; fructus alij. Iberi glandem quoq; huc referebant. Graeci oua cum turdis, leporinas carnes, mellitas placentas, linguas tostas tanquam sermonis symbola: alij vna dulcia huc inferebant, quae Liberi bellaria dicebant. Plautus ficus, ciceres, fabas, myrthi baccas, glandes de fago prunis tostas approbat. Has secundas mensas Attica delicia in primis extulere, ut in his exquisita res. Hodie arborei fructus in vsu sunt, ficus, pyra, poma, amygdala, caseus multiplex, Aretius. Legimus apud Athen. lib. 4. veteres inter bellaria post cenam interdum etiam folia lauri adhibuisse. Quod Mercurialis lib. 4. cap. 6. lect. var. pluribus rationibus factum putat: sed potissimum hisce duabus, tum ut foliorum vi exicatoria fumi ad caput elati absumerentur: tum etiam ut odor vini ac ciborum, qui solet saepenumero a satris hominibus grauis emitti, absconderetur: id quod Martialis in 5. facetè & clarè admodum significat.

Lauri folia.

Fœtere multo Myrtale solet vino,
Se fallat ut nos, folia deuorat lauri.

Merumq; cauta fronde non aqua miscet.
Hanc tu rubentem prominentibus venis
Quoties venire Paule videris contra,
Dicas licebit, Myrtale bibit laurum.

Hæc de ferculorum ordine, & de prima atq; secunda mensa. Interuallum quoq; ferculorum quæ apponuntur, si longum sit, & valde odiosum & damnosum esse solet. Nam sic conuiuia in multum tempus protrahuntur cum magna temporis atq; valetudinis, ne dicam rei quoq; familia ris iactura ac detrimento. Nam & tempus, quod grauioribus & vtilioribus rebus debebat impendi, ita inaniter consumitur ac perditur, & interim dum postrema alimenta mensæ apponuntur, priora sunt propè cocta, quo fit vt cocta crudis misceantur cum magno valetudinis dispendio. Is mos est apud Germanos: at verò apud Gallos, Anglos, Scotos, Hispanos, Italos, Turcas, breui tempore ac omnia ferè fercula simul apponuntur.

Ferculorum
varietas vale
tudini est ini
mica.

Ferculorum porrò siue ciborum qui apponuntur varietas quantum incommodi valetudini hominum importet, cum vnanimis medicorum consensus, tum experientia, tum ipsa ratio satis superq; testatur. Vulgò dicitur, *Varia delectant*, Græcè *ποικιλότης τερπνότης*. Verùm ciborum varietas atque diuersitas licet in præsentem delectet, tamen in posterum dolores, molestias, nau-seam, morbosq; innumeros gignit atq; conciliat. Huc facit Hippocratis dictum lib. de flatibus: *Cibos varios & dissimiles inter se simul assumere ad prauam victus rationem pertinet*. Seditionem enim mouent quæ sunt inæquæ, aliquaq; citius, aliqua tardius concoquuntur. Sic Galenus quoq; in commen. de ratione victus, ciborum varietatem, præsertim vbi varijs constant facultatibus, nocentissimam esse testatur. Horatius similiter Satyr. 2. lib. 2. vbi victum frugalem ac simplicem pro dignitate laudasset, hanc saporum condimentorumq; coacervationem vt permissiosam his verbis detestatur:

Accipe nunc, victus tenuis, quæ quantaq; secum
Afferat: in primis valeas bene, nam variae res
Vt noceant homini, credas, memor illius esca,
Quæ simplex olim tibi sederit, at simul assis
Miscueris elixa, simul conchilia turdis,
Dulcia in bilem vertunt, stomachoq; tumultum
Lenta feret pituita, vides, vt pallidus omnis
Cæna desurgat dubia? quin corpus onustum
Hesternis vitijs animum quoq; prægrauat vnâ,
Atq; affligit humo diuina particulam aure.

Arist. Probl. Sect. 1. n. ποικιλὴ τροφή νοσώδης: τὰ ἐπεὶ ἄλλοις ἰδίαις ἔσται, id est, *cibus varius morbosus: turbulentus enim est, neq; eius vna concoctio est*. Christophorus a Vega lib. 3. In vnica præterea, inquit, mensa pluribus cibis vt in hominum est consuetudine non sine magno salutis dispendio. Licet quidem panem reliquis alimentis miscere, quoniam panis est materia alimentosa, vt cera aut oleum materia medicamentosa: & quemadmodum ceram omnibus ferè sine noxa miscemus vnguentis: ita & panem omnibus alimentis, vt carnibus, piscibus, leguminibus, fructibus & oleribus: at miscere legumina carnibus, aut has piscibus, aut omnia hæc eadem mensa, malum est. Ex alimentis enim quedam sunt pituitosa, quedam biliosa aut alterius naturæ: quedam etiam ex ijs citò, & quedam tardè coquuntur, vt coctum crudo misceatur. Quòd si retineantur amplius, id quod coctum est, corrumpetur & putrescet non gubernatum a natura: quòd si venter eadem expellere tentet, crudum cocto mixtum expelletur, ac per intestina deducetur, aut ad iecur etiam ipsum: inde verò ne enumerari quidem possunt qui oriuntur morbi. Hæc ille. Carnes & pisces simul edere perniciosum est, ob diuersam admodum naturam, dispari namque tempore coquuntur, & deinde digeruntur. Pisces quoque & lac eadem mensa coniungere pessimum est: præter id enim quòd ventrem flatibus distendunt, lac breui corrumpitur, inde verò nausea & vomitus sequuntur. Non vomentibus tamen vlcera cutis, impetiginem & scabiam inferre solent, nobis id quotidiano experimento probantibus. Idem: Casum & carnes in eodem conuiuio edere vitium Hebræis secundum legem. Paruulum in lacte, vel cum lacte

cum lacte matris non edas, ex Misnaitoth cholinf. 2. p. 2. col. 2. Clemens quoq; Alex. lib. 2. Pæd. cap. 1. pluribus docet cibum ἀπλὸν & ἀπελερωμένον maxime esse eligendum, quoniam is ad digestionem, & corporis leuitatem perquam sit accommodatus: inde corporis augmentum, sanitas, robur iustum. αἱ δὲ πολυὲς οἷς ποιούσιντες τροφῆς ποικίλας ἐν τῆς τροφῆς βλάβας, καὶ χεῖρας σωματικῶν, ἀνατρεπὰς σωματικῶν, & c. hoc est: Sunt autem multiplices qualitates respiciendæ, quæ varia detrimenta pariunt, malas corporum habitudines, stomachorum subuersiones. Vide plura apud eundem hac de re. Plutarchus Sympos. lib. 4. Probl. 1. disputat, εἰ ἡ ποικιλὴ τροφή ἀπλῆς εὐπεπτότερα, hoc est, *multiplex ne cibum, an verò simplex concoctu sit facilior*. Primò sub Philini persona afferit argumenta, quibus probat simplicem cibum concoctu esse faciliorem vario. Vt primò, ὅτι τὰ θηρία τροφαῖς μονοειδέσιν καὶ ἀπλάσις χρωμένα, μάλλον ὑγιαίνει τῶν ἀνθρώπων, id est, quòd brutà animalia, quia cibis vtuntur vnus generis, & simplicioribus, saniora sunt hominibus: quæ verò inclusa aluntur, procliuia sunt ad morbum, obnoxiaq; cruditati, quòd mixto & con-dito vtantur alimento. Deinde, quòd nemo medicorum fuit tam temerarius, aut ad res nouandas audax, vt offerret febricitanti cibum varium, sed simplicem, & ἀντισσον, ἕως ὑπὸ κροον μάλιστα τῆ πέλει, id est, *nidoris experitem, vt concoctionis maxime patientem exhibent*. Affici enim oportet alimentum, mutariq; subactum ab ijs quæ insunt nobis facultatibus. Sed & tinctura simplicium colorū facilius inhaeret: & fragrantissimum oleum maxime seplastarijs medicamentis mutatur: & alimentum simplex vnusq; generis facillimè a concoctione afficitur. Multa autem & varia qualitates inuicem nonnihil contrariæ, repugnando sese mutuo abolent (instar multitudinis conuenarum ac promiscuæ turbe in ciuitate) neq; consentientem admittunt constitutionem, dum vna queuis suapte natura alienis reluctans coitionem respuit. Vinum nobis euidentis huius rei indicium suppeditat. Celerrimè enim inebriat diuersorum vinorum vsus, quas allanias Græci dicunt. Similis autem est ebrietas cruditati a vino non cocto profecta: ideoq; vitant mixtum vinum potores: & qui miscent, clam id faciunt, vt qui insidias struant. Mutatio enim & inæqualitas animi de statu suo deturbant. Quamobrem Musici quoq; magnam adhibent cautionem in multitudine neruorum agitata: quibus nihil præter mixtionem & varietatem mali adest. Præter hæc argumenta commemorata, alijs quoque rationibus vtitur ad idem probandum, nec non Philonis auctoritate, atq; Socratis, qui dicere solebat ab illis cibis esse cauendum, qui non esurientes ad edendum allicerent, quo quidem dicto nihil aliud quam multiplicem ciborum varietatem vitandam esse præcipiebat. Deinde sub Marcionis personam, in eodem Probl. alia in contrariam partem argumenta afferuntur ad probandam nutrimentum multiplex simplici præstare, nec voluptatem omnino a sanitate esse segregandam, quæ inter se conferre poteris.

Macrobius similiter lib. 7. Sat. cap. sub Disarij medici & philosophi nobilissimi persona, iisdem ferè rationibus, quibus Plutarchus, vtitur, probat simplicem cibum præferendum esse multiplici, vt qui digestu sit facilior. Poteris vtraq; loca inter se conferre. Seneca ad Lucilium: Multos morbos multa fercula fecerunt. Antiphanes Delius medicus Græcus: *Μία τῶν νόσων ἀπὸ τῶν ἐδεσμάτων ἢ πολυειδέων*, teste Clement. Alex. lib. 2. Pæd. cap. 1. Plin. lib. 11. ca. 53. Homini cibus vtilissimus simplex: acervatio saporū pestifera, & condimèta perniciosiora. Auicenna 3. i. d. c. 2. cap. 7. Nihil deterius est, quam si multa simul ac varia ciborum genera coniungantur, atq; iusto longius deinde in comedendo tempus protrahatur: cum enim postremum accedit nutrimentum, primum iam aliquo modo confectum est, partes ergo in coquendo non adsimilantur. Atq; inde sanè morborum scaturigo, qui ex repugnantium sibi humorum discordia nascuntur. Cum diuersorum ciborum diuersa sit natura, efficitur, vt alij alijs celerius, tardiusue conficiantur. Quod cum accidit, miram ingenerant in ventriculo cruditatem: ac proinde ciborum varietatis in eadè mensæ copia, ac productione in longas moras nihil nocentius homini ad salutem esse, omnibus ex æquo medicis visum est. Sit itaq; vt Horatius, & Martialis monent, conuiuius facilis, & sine arte mensa. His quæ adhuc dicta sunt de ferculorum numero, ordine, interuallo, varietate adijcere libet colophonis loco Gesneri p. 1. censuram super conuiuio cuiusdam amici, quam D. D. Gesneri censuram super conuiuio cuiusdam amicis. Vuolphius obseruandus mens affinis, bibliothecæ illius amplissimæ possessor; mihi communicauit: ea igitur est huiusmodi. Quum somnus cænam tuam secutus minus integer esset, & nox molestior, quam solet, cum mediocriter cæno, succenserè cæpi sumptibus tuis non inutilibus modò,

sed etiam damnosis ijs, quos tu laudè, & benignè tractare voluisti. Itaque cogitavi non gratias quidem tibi agere, ut vulgò fieri solet, pro sumptuosiss conuiujs, sed hoc differre donec simplicius & frugalius aliàs me reciperes: in prasentia verò hac censura quo modo & ordine id facere debeas ex professionis medicæ penetralibus te docere. Quamuis enim ut in bello leges civiles silent, ita in conuiujs medicorum, & sanitatis præcepta vulgò negliguntur, non dei et tamen virum sapientem ea, quæ vulgò malè & sine ratione fieri solent, imitari. Audi igitur a quo animo censuram, quam ego ingenuè & libere, non tam ex mea sententiâ, quàm ex veterum, Græcorum præsertim, medicorum tibi proponam. Hanc si probaueris, communicabis etiam alijs amicis tuis, qui ad sua te conuiuia vocare solent: sin minus, rationibus, vel auctoritate ea dilui a te velim quæ non admiseris.

Quis medus in ferculis adhibendus.

Studiofis non conuenit copiosum alimentum, & cur.

Est modus in rebus, sunt certi deniq; fines, & c. Quem igitur conuiuij modum dicemus? An ut fercula non sint plura paucioraue duobus aut tribus, aliove numero? Non potest neq; ferculorum numero, neq; mensura aut pondere modus rectè præscribi: idè alijs parum est, quod alijs nimium, alijs mediocre. Respektus igitur conuiuiarum habendus est. Studiofis duplici nomine minus conuenit quàm reliquis, cum & ingenij maiora, & corporis exercitia minora (pleriq; nulla propemodum) habeant. Quamobrem non egent copioso alimento, neq; id vincere & concoquere possunt, cū ventriculus eis non æquè ut laborantibus caleat, ideoq; copia alimenti vel omnino ab eis non coquitur, vel non rectè, vel nimis tardè: ἀπελαίω, δωραίω, & βεραίω vocant. Hinc vapores aut multi, aut mali, aut longo tempore ad caput feruntur, & exhalant, sensus & cogitationes oppletur, turbantur, & studijs ineptæ fiunt. Αὐτοψυχὴ σοφολάτρῃ, monebat Democritus. Exercitia corporis quantò plus alimenti requirunt, tanto minus quæ ingenij sunt. Hippocrates verissimè tria saluberrima pronuntiavit, πὸνυ ἀνοχλίω, πρὸς ἄνοχίω, ἀπερματόσ σωλῆρσιω. Rectè etiam Hesiodus celebravit: ἀεὶν ἐπι μαλάχῃσι καὶ ἀσφοδέλω μωρῶν ἐνεσπ, quæ verba ad vitæ frugalitatem pertinent. Sed non opus est pluribus testimonijs, modum ut in quauis re, ita in vitæ etiam cum communi, cum coniuiali optimum esse, & in ijs etiam rebus seruandum, quæ præter quotidianam consuetudinem extendi solent. Hoc enim te minimè negaturum puto, in tua verò cæna modum nò obseruatum negabis? Sed quomodo non immoderata est cæna ubi circiter tres horas continuò accumbitur, ferculis, poculis, & bellarijs semper appositis, atq; variantibus, & ubi multa semper noua ponuntur, & multa omnium reliquia supersunt? Nec aliud apponitur, donec omnes defessi, aut fastidiosi iam priora non amplius attingunt. Accedunt subinde repetita monitiones strenuè vescendum esse presentibus, nsc aliud sperandum ferculum, etsi plura sequantur. Iam cum etiam in vnus generis cibarijs modum excedere insalubre sit, (ut si pisces tantum, siue omnes vna, siue diuersis apparati rationibus: vel carnes solùm, siue autem duntaxat, siue quadrupedum apponantur) longè insalubrius est, si cibaria non nimia solùm, sed diuersi quoq; generis fuerint, & in hac ipsa varietate non melius dicà, sed minus noxiè ea coniungantur, quæ facilia sunt cõcoctũ, minusq; alant, præsertim si ordine certo ingerantur, ut si quis initio vel cerasa, vel butyrum, vel raphanum edat: deinde panem cum insculo: tertio oua sorbilia, vel oryxam, vel aliud legumen: quarto loco piscem. Hic præter piscem omnia facilia sunt concoctũ partim sua natura, partim ordinis causa, nã si is inuertatur, omnia difficiliora erunt. Quod si pisces carnibus misceantur, cum vtraq; ut multum alunt, ita concoctione multa indigent, longè insaluberrimũ omnium hoc conuiuium iudico, idq; eò magis, quò magis ipsa etiã variant. Quid autè magis varium toto cõuiuio esse potuisset? Elix primũ pisces appositi, lacustres puto simul, & fluuiariles: deinde carnes autem & quadrupedum assæ: mox iterũ pisces assi. Casus deinde, & opera lactaria, bellaria, nuges, persica. Rursus hanc cænam secuta est cænula, siue comessatio cum sumanalibus, raphanis, pane dulciario. Pocula interim semper plena, nec expectabatur sitis, quæ infundi postularet, aut saltem poculi exiccatio. Hoc solum in conuiuio tuo laudauerim, quòd vnũ genus vini appositũ est, idq; neq; dilutiũ aut acerbius, neq; fortius, quàm studiofis conueniebat. Gallos, Italos, & Hispanos nunquã, autem, pisces simul, & carnes coniungere, quòd tamen non præsus affirmauerim. Hoc sanè longè melius, & moderatius, quàm nos, faciunt, quòd licet plura fercula apponantur, singulorum tamen exigua copia est, ut vel vna, vel duabus vicibus omnia apponantur.

Tam

Tam longo tempore ne ditissimi quidem, & voluptuosissimi accumbunt. Vini genus vnum duntaxat, non sitienti nemo infundit. Sed hæc, & huiusmodi tu melius nosti, ego medicorum tibi sententias depromere pergo, quæ ad conuiuium tuum reprehendendum, & tuam, conuiuiarumq; tuorum valetudinem tuendam deinceps faciant. Et ne sim immodicus in laudando conuiuij modo, nunc dicam de ordine cibatorum.

Ordinem ciborum vulgarem tu quidem, & conuiuialem, quiq; mulieribus placet, sed planè insalubrem seruaisti. Quam enim fecisti secundam mensam, prima esse debuit. Raphani, nuges, persica, vna, panis dulciarius, & quæ huiusmodi cibi ceteris præponi debent, nunquam postponi.

Persicum frigidum & humidum est, caro eius comesta facillè corrumpitur, omninoq; noxam infert, ac propterea haud in secunda mensa, sicut nonnulli faciunt, sed ante reliquos cibos offerri oportet: fluitat enim, & statim putrescit. Illud obseruandum quod perpetuò verum est, cuncta vitiosi succi, quæ liquida, & lubrica sunt, & quæ promptè secedunt, præ cunctis opsonijs comedenda esse, ita enim & ipsa citò egeruntur, & ceteris iter parant. Quòd si posterius sumantur, facillè corrupta integris alimentis contra se suo putredinem inferent.

Virens adhuc, humescensq; nux, ad alui ductionem arida præstat, præcipuè si cum garo offeratur: si tamen arida iuglandes aqua præmaduerint, virentibus similes erunt. Debent igitur ex canone præcedente ab initio mensæ sumi tum virides, quum aluum molliunt, tum aride, quæ iam oleaginem, & pingue quippiam habent. Pingua autem omnia, ut oleum, butyrum, & c. in prima mensa sumenda sunt: postremò enim sumpta supernatant, & ut Egineta, Galenus quoq; scribit, facillè in bilem vertuntur, nauseam ciunt, & exhalant, & os ventriculi claudi nò patiuntur, cum relaxent, capiti & pectori nocent, (nux a nocendo, κάρυα δὲ τὸ βλάπτειν τὸ κάρυα) eò plus autem nocebunt, quò eis viciniora sunt, quoq; magis immorantur ventriculo: ab initio sumpta non immorantur, sed promptè descendunt. Galli hodie ab initio apponunt nucleos decorticatos in aqua salsa. Non simul omnia in ollam iniiciuntur a coquis, sed prius quæ tardiora sunt coctũ, posterius quæ faciliora, ut minus diu ignem ferant. In ventriculis diuersa est ratio, diucius enim immorantur, quæ posterius iniecta fuerint. Ab Aetio lib. i. ca. 26. inter alia quæ ante cibum sumpta aluum laxant, hæc numerantur. Malua, beta, caseus recens cum melle, atriplex, cucurbita, popones, ficus, carica, vna dulces, præcipuè ubi humida sunt, mora, iuglans, pruna recentia, aut sicca mullò prius madefacta.

Non satis mirari queo crudam a nonnullis post cænam comedi concoctionis iuuandæ gratiã id quidem se illi experimento comperisse contendunt, quorum tamen exemplum nemo adhuc imitatus est. Dioscorides quidem in fine edi præcipit, sed reprehenditur a Galeno. Simeon Sethi conciliare eos conatur: sed nulla Simeonis, aut Dioscoridis in vicibus ciborum, aut medicamentorum apud medicos auctoritas est, Galeni maxima. Veteres etiam lactucam edebant in fine mensæ, sed posteriores melius in prima tantum, ut scribit Martialis. Aloisius Mundella epist. ii. contra Dioscoridem, & Trallianum (qui puto ex illo descripsit) raphanos, siue radículas (quas Amphibis poeta aliàs μένεις φάρμακον, id est, ebrietatis medicinam appellat) in prima tantum mensa sumendas docet, omnium huius atatis medicorum accedit consensus, & Galli, & Angli sic vtuntur. Simeon Sethi in Rhodacinis, sic enim vocant Persica: Δείν ταύτα δεσφ δάδης τροφῆς δεσφ φέρεσται, ἢ ἀρατὸν τοῦτοῖς ἐπιπίειν: Δείν δὲ δεσφ φέρεσται τὸ ἐπιπίειν τοῦτοῖς ἕδωρ, ἢ ὄζειαν δεσφ φέρεσται τροφῆν.

Diuersa cibaria non simul sunt ingerenda, præsertim si cū viribus, & facultatibus pugnant: ventriculum enim & stomachum malè afficiunt. Gal. lib. 3. diætæ acutorum, Comment. 37. & sa vitanda. alibi. Ex multis composita citius corrumpuntur, quàm ex paucis. Rasis lib. 25. Continent cap. dicens. Refectionis tempus ne sit longum, neq; diuersi cibi, & c. Auicenna. Olim contenti erant solius carnis esu in prandio, & solius panis vesperti. Apparet ergo nihil salubrius esse frugali, & simplici cibo: nihil in posterum esse incundius, nihil studijs aptius. Epicurus pane & aqua solus aliquando vescabatur, voluptatis secutura magis gratia, quàm præsentis. Nos cælum terra miscemus, hoc est, quæ in terra crescunt, ut olera, & fructus arborũ: quæ in aquis, piscium omne genus: & quæ in aère volitant, vnum in ventrem coaceruantur: & quarti elementi, hoc est, ignis loco, fortia vina, aromata, raphanos, nasturtia, synapi, & c. Ita confusis elementis tempestates va-

D d 2

rias, concuſſiones, & tanquam tonitrua toto corpore cieri nihil mirum eſt, vt ex continuis vaporibus catarrhos, fluente, refluente tanquam in Euripis materia,

Frigida pugnabant calidis, humentia ſiccis.

De ciborum diuerſitate, item de ordine Anton. Gazius cap. 60. & 61. in cœna florida. Piſces facile ſolubiles ſunt, & citius concoquuntur quadrupedum carne præſertim aſſa: nos tamen carnibus etiam aſſis, eoq; durioribus, piſces præſertim aſſos cõponimus, vel poſtponimus. Piſces cum oleribus non comedendos præcipiunt medici (præcipue Aëtius) quod vlcera, & ſcabiei diuerſa genera inde oriantur. Noſtri non modò coniungunt, ſed olera etiam, quod deterius eſt, poſtponunt, & piſces frixos ſæpenumero addunt, qui vt per ſe inſalubres ſunt, ita cum oleribus inſaluberrimi. Lactaria opera recentia (vt etiam lac ipſum) non modò ante reliquum cibũ edi debent, cum pauco ſale, & melle, vel ſaccharo, ſed ita vt interuallum aliquod inter ipſa, & cibum poſt ſumendum, interſit: quemadmodum & inter cœtera quæ vel manifeſtè molliunt alium (vt ceraſa dulcia, pruna, &c.) vel facile corrumpuntur: vbi verò neutrum contigit, vt in communibus uſculis immediatè reliquo cibo præponantur. Noſtri & in medio, & fine apponunt. Inter Socratis virtutes numeratur, quod nunquam in conuiujs plus edere, aut bibere ſolitus ſit, quàm domi. Sed quia paucorum hæc virtus eſt, nec minus accuſandi, qui materiam peccandi præbet, quàm ille qui peccat, frugale conuiuium eſſe conuenit. Danda eſt opera vt euſdem generis homines, & qui cibis etiam eiſdem delectentur, ad conuiuium pariter vocetur, non choretechæ ſimul, & ſtudioſi: non creophagi, & ichthyophagi. Caro ſuper prunas aſſa non debet poſt alium cibum ſumi, nec bibendum prius eſt, niſi modicum, ſi cogat neceſitas.

Lactaria.

Ceremoniæ quæ in ciborũ appoſitione adhibentur.

Nunc poſtremò de certis quibusdam cum præſcis, & antiquis, tum recentibus cibos apponendi ritibus atque cœremonijs dicendum. Fuit olim moris, Athen. teſte lib. 2. vt conuiuij domino ſimul ac diſcubuiſſet traderetur γαμματαδίωντι, id eſt, ſcheda, quæ deſcripta ordine opſonia omnia haberet, vt iam tum ſciri poſſet, quid primum, quid poſtremum coquus miſſurus eſſet. Hæc ſimul obſeruaſcoquos ipſos conſueuiſſe cibos inferre. Porro non ſingulos ſeruos, vt hodie ferè moris eſt, ſingula fercula, ſed menſas ferculis onuſtas duos ſeruos conuiuijs iam accumbentibus antiquitus apponere fuiſſe ſolitos, Bayſ. probat in lib. de Vaſc. de quo vide ſuprà in menſæ tractatu.

Notandum etiam quod Erasmus in prouerbiũ illud, Αμαζόνων δόμα, hoc eſt, Amæzonum cantilena, annotat, moris fuiſſe antiquitus, vt epula lautiores, tibicine præcedente inferrentur, vt acipenſer. De conſuetudine manus abluendi per ſingula fercula ſuprà dictum eſt. Hellogabalus, vt teſtatur Elius Lampridius in eius vita, exhibuit aliquando & tale conuiuium, vt haberet viginti & duo fercula ingentium epularum, ſed per ſingula lauaret, & mulieribus vtentur & ipſe, & amici. Celebrauit item tale conuiuium, vt apud amicos ſingulos ſinguli miſſus apparerentur, & cum alter maneret in Capitolio, alter in Palatio, alter ſuper aggerem, alter in Cælio, alter trans Tyberim, & vt quiſq; manſiſſet, tamen per ordinem in eorũ domibus ſingula fercula ederentur, ireturq; ad omniũ domos, cum & lauarent per ſingula fercula, & mulieribus vtentur. Turpis hic fuit mos, cuius hic poſtremò mentio fit, contra pius & honeſtus fuit mos Iudæorum, de quo ſuprà, ſingulis ferè ferculis atq; portionibus certas quaſdam precatationes interponendi, quemadmodum etiam Chriſtiani ſingulorum ferculorũ appoſitioni benedictiones adhibere ſolent. Apud Germanos qui cibos apponunt ſimul ita precantur, Das geſägne Gott/hoc eſt, Deus hæc vobis benedicat, reſpondent conuiua, Lohn dir Gott/id eſt, hoc Deus tibi remuneretur, ſiue, agimus tibi gratias. Moris quoq; eſt apud nonnullos, præſertim literatos, vt ſingulis ferculis vel gratiarum actiones, vel leſtiuncula quædam ſacræ interponantur. Apud Perſas ἀθρόα πάντα τὰ σιτία ἐπὶ τῷ τραπέζῳ ἀποτίθενται, hoc eſt, omnia ſimul edulia menſæ apponebantur, teſte Athenæo lib. 4. qui ferè mos eſt apud Gallos, Hiſpanos, Italos & alias gentes. Idem auctor lib. 1. docet hunc antiquorum fuiſſe morem, vt toto conuentus tempore menſa plena, cibisq; onuſta adeſſet, quæ etiam nunc apud multos barbaros cõſuetudo obtineat, apud quos menſæ ſemper ſint κατὰ πρότερον πάντων ἀγαθῶν, hoc eſt, varijs bonis cooperta ſecundum Anacreonta. Poſt conuiuarum demum diſceſſum famulæ cibum, menſam & pocula auferbant. Idem mos etiam hodie eſt apud Germanos. Addit ibidem Athenæus panes cum caniſtris fuiſſe appoſitos: id quod

quod ex multis Homeri locis conſtat, & Euaſtathius quoq; Od. 9. annotat. Didymus etiam teſtatur hanc fuiſſe antiquorum morem, vt cœna caniſtris (κατίστρις græcè) inferrentur: vnde prouerbiũ, αὐτῶν κατὰ, hoc eſt, vnà cum ipſo caniſtro, quod citatur apud Zenodotum, ἀνὴρ παγκρατὶς ἀπαξ ἀπαρ' αὐτῶν κατὰ, hoc eſt, ipſo caniſtro cuncta rapuiſti ſimul. Quadrat in eos, Eraſmo teſte & interprete, qui rem intemperanter profundunt, denorant & abliguriunt.

Vaſa porro eſcaria, quibus cibi menſæ apponebantur, vt hodie ita olim fuerunt multiplicia, Κάτινον nuncupabant vaſ magnum concauum eſcarium, in quo pulcem, aut iurulentum aliquid por Κάτινον tabant (müßblatten) Perſius Sat. 3.

—poſitum eſt argenteo catino Durum holus.
—laganiq; catinum.

Horat. Scribit M. Varro, Siculos vaſ, in quo ponebant eſculenta, catinon appellare: vt ebantur & Romani catino in ſacrificijs, vt ſcribit Apuleius. Dicitur & catinus & catinum, vt nonnulli volunt, a capiendo.

Πίναξ quoq; eſt vaſ quo cibi apponuntur: vnde Marci 6. legimus ſanctiſſimi illius viri Ioan. Πίναξ. Baptiſta caput in carcere amputatum, ceu ferculum quoddam ἐπὶ πίνακι patinæ impoſitum, ac impuriſſimæ illi ſaltatriculæ datum fuiſſe. Extat elegans iocus incerti cuiuſdam ποιῆτα, in quendam auarum, qui conuiujs ſuis argenteos quidem, ſed πειναλέως πίνακας, hoc eſt, famelicis, ciborum inanes catinos apponebat,

Ἀργυρῆν λιμῶν τὴν εἰς εἰλαπίνην μὲ καλέουσι,
Ἐκταρε πειναλέως τὸς πίνακας ποροφθρον.
Ὁρθῶσα δ' ἀρ' εἶπον ἐν ἀργυροῦσι λιμῶ.
Πῆ μοι χορτασὶν ὄσπρακίων πινάκων.
Ἐζητεν πινάκων πόθον ἔνομα τὸ καλέουσι,
Καὶ παρὰ σοὶ κληθεὶς, εὔρον ὄθον λέγεται
Πείνας γδ' μεγάλης, μεγάλους πίνακας παρ' Ἰθνακας,
Ὁργαα τὴν λιμῶ πειναλέως πίνακας, Hoc eſt,
Argentea fame quidam inuitatum me ad conuiuium
Cruciauit, famelicis apponens orbes,
Sufpirans autem dixi in fame argento corruſcante,
Vt mihi ſaturitas eſt orbium ſtictilium.
Quarebam vnde πίνακας, hoc eſt, orbes nomen hoc haberent:
Et inuitatus a te etymologiam inueni.
Nam appoſuiſti nobis magnos orbes magnæ pinæ, id eſt, eſurijs:
Famis inſtrumenta famelicis orbes.

Magida a magnitudine, quæ & patina, quod pateat appellatur.

Lanx, quæ & langula, dicitur a latitudine. Tympanum patinæ, & lancibus ſimile, ſed magnitudine excellens. Concha vaſ oblongum concuum a conche ſimilitudine. Patopſis patinæ Lanx. genus aliquantum concua, in qua opſonia ponuntur. Iuuenal.

Quam multa, magnaq; paropſide cœnat.

Dicitur autem παροψίς a παρὰ præpoſitione, & ὄψον obſonium. Ferè in veteribus exemplaribus ſemper παροψίς legitur, & Heſychius non tantum παροψίδem appellari, ſed etiam παροψίδem obſeruat, vt Turnebus annotat in ſuis Aduerſarijs. lo. Baptiſta Pius in ſuis Commentarijs in Sidonium, mendum eſſe, inquit, in peruulgatis exemplaribus, παροψίς enim ſcribendũ, non παροψίς. Apud Horatium,

Tabulas cœnabat omaſi, &c.

Tabulas more Græcorum (qui πίνακας vocant) paropſides vult intelligendas Turnebus in ſuis Aduerſ. De patinis vide Druſum 1. Cent. Miſc. 22. pag. In patella olim Dijs apponebantur Patella. epula, tũres diuina Dijs penatibus, laribusq; fiebat, aut de cœna eis libabatur. Nonius in voce patella proferit hoc ex Varro in Eumenid. Patella eſurienti poſita pronocat Neapolitanas piſcinas. Et hoc ex eodem in Manio. Quocirca oportet bonum ciuem legibus parere, & deos cole-

re, in patellam dare ... Hinc apud Plautum in Cistellaria patellarij Dij appellantur

Nec modica cenare times olus omne patella.

Verum de huiusmodi vasis dicere infinitum esset, de quibus supra in genere dictum est, & plura, si placet, videre poteris apud Bayf. & F. Marium de Partibus adium lib. 2. cap. 3.

Interea gullus elementa per omnia quarunt.

Hoc est, per singulas literas, quae elementa dicuntur, quod quemadmodum illa coeuntia omne corpus perficiunt, sic etiam literae coniunctae literalem vocem, quasi corpus aliquod componunt.

DE MORE ANTIQVO CIBOS DIVI-

DENDI, DISTIBVENDIQVE SINGVLIS CONVIVIS.

De partium epularium nominibus atq; differentijs, ac more conuiuas honoratioribus partibus lautioribus honorandi, ac etiam absentibus de cena mittendi.

CAPVT III.

IBORVM, nec non poculentorum appositionem sequitur plerunq; consecratio, praegustatio, atq; distributio. De consecratione supra dictum, nec non de praegustatione, nunc igitur de diuisione, atq; distributione dicendum.

sectam vocat, frustum ingens quantum manu tolli poterat, inde nata dicti gratia, quod Thessali in praegrandia frustra carnes partiri solebant.

Apud Hebraeos quidem hunc fuisse morem ex nonnullis sacrae scripturae locis satis patet, apud quos partem coqui, partim ipsi patresfamilias, conuiuiaq; Domini hoc diuidendi, & distribuendi, di singulis con-

vidijs, singulis conuiuijs cibi atque potus munere functi sunt. Huc videtur alludere Christus Lucae 10. cum Mariam verbis Christi operam dantem, dicit elegisse a partibus conuiuialibus. David Rex, quemadmodum 2. Samuel. 6. & 1. Paralipom. 16. scriptum est, postquam holocausta, & pacifica offerendi finem fecit, populo Dei nomine benedixisse, singulis quae ex illo, tam viris, quam faeminijs (cum nimirum omnes regio epulo excepisset.) certam piacentia, panis, carnis, atque pulvis portionem, nec non unicuique lagenam unam, scilicet vini distribuisse dicitur.

Præfacia.

ἱερὰ καὶ βαρὰ. Præfacia dicta sunt partes quæ Dijs offerbantur. Porro hunc morem antiquum partes conuiuii ertribuendi manifestè quoque indicat locus ille Samuelis i. cap. 9. ver. 23. & 24. ubi Samuel coquo iubet certam partem, armum nimirum in conuuiuo, quo illum vnà cum alijs exceperat, Sauli apponere. Hoc autem armo (quæ pars solebat esse sacerdotum) seu simbolo Samuel illi monere voluit, vt nonnulli arbitrantur, vt Rex factus cum Dei ministris coniunctè viueret, ita enim illum habiturum esse Rempublicam florentem. Alij armum datum putant, quod ea pars maximè valeat ad onera ferenda: ac si eum moneret Samuel, vt cogitaret, se non ad ludum, et ad voluptates, sed ad maximum Reipublice onus sustinendum, Regem deligi. Reges enim debent populum quasi humeris suis sustinere ac sustentare. Vt autem hic armus Sauli, seu Regij honoris atq; muneris symbolum, datum est: ita apud Græcos (de quo postea) Regibus τὰ ἰὸν αὐτοῦ, et τὰ ὑπὸ αὐτοῦ dari fuerunt solita. Obseruabis etiam hic simul coquos apud Iudeos partes distribuisse, vt apud Græcos similiter μαγειροὶ dicti. Penes quos cibos diuidendi olim munus fuisse illud quoque Platonis est argumentum, qui in Phædro Diæceticæ, rationisq; diuidendi ignaros imperiis, & ineptis coquis comparat, qui carnes, quas scienter secare debebant, potius discerpunt, atq; dilacerant. μαγειροὶ itaq; & μακταροὶ, & carnes diuidere atq; distribuere significat, quod olim coquo rum fuit munus, de quo plura supra in titulo de ministris mensæ. Iosephus quoq; in epulo illo, quod fratribus suis exhibuit, (Gen. 43. ver. 34.) partes illis, & Benjamin quidem, fratrum minimo, quintuplo maiorem, quam reliquis, portionem dedisse dicitur. Ibi partes, siue fercula מַשְׁכֹּת mescchoth dicuntur, quæ vox etiam ponitur 2. Regum 11. & Hierem. 40. Dedit quoq; ei magister militum cibaria & munuscula. Ab hac porro æconomia, siue more coniuiali, quo vel patresfamilias, vel conuiuatores quicunq; in epulis cum priuatis atq; domesticis, tum publicis, singularis certum dimensum, siue portionem cibi, potusq; dare solebant, nonnulli volunt natas esse illas dicendi phrasæ in sacris litteris vsitatas. Vt Psalm. 11. Hac est pars, siue portio calicis eorum: & Psalm. 16. Iehoua pars portionis meæ & calicis mei. Hinc etiam frangere panem Hebræis est fractum distribuere. Isa. 58. Frange esurienti panem tuum, hoc est, distribuere, sis liberalis, & ad eleemosynam dandam procliuis. Sic Christus cum alijs in epulis, tum in vltima illa sua cæna panem fregisse, & distribuisse dicitur ex more Iudeorum, apud quos paterfamilias mensa benedicens, discumbentibus conuiujs, panem frangere, ac cibos diuidere solebat. Itaq; Hebræis שָׁחַט Schauar frangere ac distribuere significat: vnde שָׁחַט Scheuer frumentum dictum est, quia, vt nonnulli volunt, frangitur molendo, vt inseruiat alimento hominis, & quia in alimentum distribuatur, item quia vendendo distribuatur. Hinc quoque Chaldaeus Paraphrastes pro Hebræo שָׁחַט Iebareck, quod benedicere significat, vtitur his verbis חָטַף חָטַף Hu pharis, hoc est, ipse frangebat. Pro verbo etiam מאַן Matt. 14. & ἅπασι Ματ. 6. & Luc. 9. ponitur etiam verbum ὑπὸ τῶν χειρῶν, hoc est, diuidere, siue partiti, Marci 8. Habebant olim Orientales non panes eleuatos, vt nos habemus, ita vt ad sciendum gladio esset opus, sed latos pinsebant, atque subtiles instar placente: vnde manibus frangebant, atque inde frangere panem in sacris litteris saepe dicitur. Tales erant azymi panes, & apud nos hodie panes Alpiorum lati, & non spissi, qui faciliè franguntur, non perinde sciuntur. Sibenthaler brot / gerstenbrot / Flepfeil / &c. Fractio similiter panis cum pro quouis alio conuuiuo, tum pro cæna Dominica saepe in sacris litteris vsurpatur, de quo supra. Vt ergo ab illa cibos diuidendi consuetudine Græcis ἀίρεσις ἀπὸ τῶν δεξιῶν, ita Hebræis similiter fractio panis, quoduis conuuiuium, cæna aut refectio que cibo potuque constat, dici consuevit. Obseruandum etiam hic obiter, fractionem panis in cæna Dominica in Orientali Ecclesia, & in Africa diu olim fuisse in vsu, quemadmodum ex primitiua Ecclesie monumentis constat, quæ etiam hodie in quibusdam Ecclesijs est vsitata, vt panis azymus sumatur & frangatur. Ad illam consuetudinem Paulus alludens, inquit, Panis quem frangimus, &c. Fractio hæc panis in cæna Dominica, Christi, & meritorum eius applicationem, eiusdem mortem atq; passionem, nec non nostram cum Christo, & inter nos mutuam communionem: deniq; corporis, carnisq; nostræ mortificationem significat, vt docent Theologi. Dionysius Areopagita scitè admodum pieque hanc panis fractionem ac distributionem interpretatur in sua Hierarchy. cap. 3.

Apud Græcos porro eundem, qui apud Hebræos, cibos diuidendi, ac singulis conuiujs certas cibi

Armus cur Sauli epulo appositus.

Coquorum olim partes conuiujs distribuere.

μαγειροὶ vbi quid significet

Mos panes frangendi.

Panes Orientalium.

Fractio panis in cæna Dominica.

eibi (de portione postea vberius dicitur), ertribuendi consuetudinem, & antiquam fuisse & valde ritam & vsitam, passim ex auctoribus liquet. Apud Homerum certè plurima eius consuetudinis vestigia extant. Vt Od. 5.

Ἴταρ ὅ βουβοὶδης κρέα δαιτὸ καὶ νέμε μοίρας.

Hinc & Athen. libro primo, & eum secutus Eustath. O. 1. a. sub finem γ. o. p. & alijs multis in locis, nec non Suidas in voce δαίτη, δαιτὸς δαιτῶν, & ipsas epulas celeberrimè ab Homero δαΐτας ἐτάς ἀπὸ τῶν ἀειδῶν ἐπίσης, siue ἰσομοίρους, æquabili partium diuisione ac distributione olim vsitatissimam volunt esse dictas, & δαιτῶν τὸν ἴσιν ἐπέσθη μοίραν δαιτῶν, hoc est, æqualem cuique partem distribuentem: & δαιτέειν, more δαιτῶν carnes diuidere, ac distribuere siue δαιτῶν ἀγειν, coquum agere, & δαιτῶν Homero idem quod diuisum, & δαιτέων ἴσα, ipsa ars siue scientia cibos aptè diuidendi atque distribuendi, de quibus vocabulis supra quoque est dictum. Eiusdem consuetudinis Clemens quoque Alexandrinus meminit lib. 2. cap. 3. Pædag. vbi instrumenta ad eiusmodi ciborum diuisionem idonea commemorat. μαχαίρειον, inquit, ἐπιτάξιον (τίσι μὴ σφισσῆ) ἢ μὴ ἀγυρόπλον ἢ, ἢ ἔξ ἐλεφευτοῦ πεποιμυρὸν τῷ λαβρῷ ἢ τῆμελιν, ἢ τῷ τῷ μοίραν τῆ κρέως ἰσδιπνὸν σιδηρὸν χαλκῶδες. hoc est, Culter, siue gladiolus qui in mensa ponitur, si clauos non habuerit argenteos, vel non fuerit factus ex ebore capulus, non sciendit, an ad carnem diuidendam Indicium ferrum nobis fabricandum? Culter Hebraicè שַׁבַּתַּח Maacelath, ab edendo, seu consumendo, & מַחֲלָפִי Machalaphi, ab incidendo, siue commutando, a Rabinis שַׁבַּתַּח Saccin vulgò appellatur, qui e ferro cuditur, & coribus paratur ad coniuiales & coquinarios vsus. Idem sacrificijs adhibebatur. Silius, Cœcum cadat hostia culteris. Vnde cultrarij, victimarij, qui & popæ, victimarum immolatores, & cultero carnes lanij diuidunt.

Culter.

Cultrarij.

De hac porro carnium, aliorumq; eduliorum in sacrificijs, conuiujsq; æquabili diuisione atque distributione antiquitus vsitata, elegans extat Plutarchi Problema lib. 2. huiusmodi. πότερον οἱ παλαιοὶ βέλτων ἐπέσκωον μερίδας, ἢ οἱ νεὼν κοινῶν δεῖπνον ἐτάσαν, hoc est, Laudabilius ne fecerint maiores certis portionibus, an recentiores communibus dapibus vsitantes, de hoc disputatur vtramque in partem. Ac primò quidem rationes afferuntur, cur satius esse videatur communibus epulis vsci secundum recentem consuetudinem, non autem suam cuiq; portionem tribui, qui mos fuit antiquorum. Prima ratio ducta est ab ipso conuuiuii fine. ἐπὶ τῶν ἀγῶν ἕνεκα, hoc est, Non enim bibendi, atq; edendi, sed vnà combibendi, atq; comedendi gratia nos mutuo ad epulas inuitamus. At ista vprew δαιτῶν, hoc est, carnium in partes diuisio, sublata κοινωνία, hoc est, communione, multas cænas, multosq; cænantés facit, neminem alterius conuiuam, quando veluti δὲ κρεῶν πὸ δαιτῶν ἐπαπέρις (fleischbanck) a lanij mensa pondere acceptam quouis sibi partem proponit. Confert huiusmodi epulas Demophontidarum conuuiuo, quo Orestem exceperunt, in quo apposito vnicuiq; conuiuiarum peculiari calice, atq; scutario vini pleno, nec non propria mensa, ipse Orestes iussus est pro se bibere, neq; alios obseruare. Præterea & sermonis, & cantus, atq; musicæ, & ipsius crateris communiò (qui ὄρον ἐκ ἕχων ἐν μέσῳ ὁρώμεται πηγὴ φιλοφροσύνης ἐπιδοῦνθαι), hoc est, nullis certis circumscrip-tis cancellis in medio propositus vberimus mutua beneuolentiæ fons existit) nos ad communiatem inuitat, cum ista certa panis, carnisq; diuisio ἀκοινωνητὸν τῶν ἀγῶν, hoc est, a communione alienum quid, atq; illiberale esse videatur. Secunda ratio ducta est a iustitia, siue iusta proportione, cui ista partium distributio videtur aduersari. Nam panis & carnis iniustissima portio æqualitatis mensura iniustissimè se vendit apud inæquales. Idem enim & ei qui paruo indiget, nimium est, & ei cui multo opus est, non sufficit. Hoc ipsum simili appositione illustrat ducta a re medica, quemadmodum is qui multis ægotantibus æqualia medicamenta mensuris, & ponderibus exactis distribuere, esset valde ridiculus, ita etiam haberi debet conuiuator qui homines neq; sitientes æqualiter, neq; esurientes æquali vniuerso modo, æquali modo curare vellet, mensuram iustamq; partem vnicuique debitam, arithmetica non geometrica ratione definiens. In cauponam quidem imus publica omnes mensura vna vrent, ad cœnam autem quisque propriam apportantes ventrem venimus, quem non æquale, sed id quod iustum est atque sufficiens impleat. Neq; vero Homericæ illæ cœnæ militares atque castrenses, huc sunt transf-

Communioni in epulis maximè studendum.

ferenda, sed emulanda potius antiquorum humanitas, qui ut omnem venerantur communionem, non modo ομοφίης, & ομοεσφίους, ἀλλὰ & ομοχοϊνίας, & ομοτίτους, id est, contubernales, & sub eodem tecto degentes, sed etiam coepulones, atque commensales plurimi fecerunt. Valeant ergo Homericæ cœnæ, a fame, & siti non usq; admodum immunes, quibus præsumt Reges Italicis casu ponibus ad rem attentiores, qui in ipsis præliis præcisè commemorent quantum in cœna apud ipsos quibus biberit. Pindaricæ nimirum meliores, in quibus heroes venerandam iuxta mensam permiscerantur, ipsædemq; cum cæteris ferculis utuntur. Ea enim vera est ἀδύναμις, ἢ οὐ γαρρῶντος permissio, cum omnia omnibus sint communia. Illud verò potius est divisio atque distractio amicissimorum, ut ne opsonio quidem eodem communicare possint. Hinc Plinius in Epistola ad Auzium libro 2. reprehendit quendam, apud quem cenavit, cui sordidum & sumptuosum, his verbis: Nam sibi, & paucis optime quedam, cæteris vilia & minuta ponebat. Vinum etiam parvulis lagunculis in tria genera descripsit, non ut potestas eligendi, sed ne ius esset recusandi. Et aliud sibi, & nobis, aliud minoribus amicis (nam gradatim amicos habet) aliud suis, nostrisq; libertis. Animadvertit qui mihi proximus recumbebat, & an probarem, interrogavit: nequaquam. Tu ergo, inquit, quam consuetudinem sequeris? Eadem omnibus pono, ad cœnam enim (videatur ad notationem nominis alludere) non ad notam inuito, cunctisque rebus ex æquo, quos mensa & toro æquavi. (qui ἰσοδίασιν elegantè a Luciano dicuntur) Etiamne libertos? etiam: conuictores enim tum, non libertos puto, &c. Hinc illud Epigram. poetæ:

Cur sine te cæno, cæni tecum Pontice, cœnem?

Sic Suetonius testis est, C. Jul. Caesarem pistorem pedibus constringendum dedisse, quod alium sibi, quam conuivis panem subiecisset. Cato cum in Hispaniam navigaret, Non aliud, inquit, vinum bibi, quam remiges. Xenophon quoq; in Pædia laudat Cyrum, quod conuictoribus eadem, quæ sibi esculenta proponeret.

Rationes cur æqualis portio num distributio magis præbanda.

Contra afferuntur, ut ad Plutarchi Problema redeamus, alia rationes ad illam æqualem portionum distributionem comprobendam, quæ & ipsa petita sunt ab antiquitate, ab ipsa natura, a communione & amicitia, ad quam illa videtur facere. Æqualitatem enim, quæ iuxta Euripidem sociorum est, atq; civitatum maximum vinculum, mensæ communio maximè requirit, cuius usus a natura non lege necessarius est, neque ab opinione novatus atque introductus. Plura porro de communibus edenti inimicus est, qui minus accipit, quiq; tanquam celeri fluctu incitatam navem non potest assequi. Non enim φιλικόν, ἢ δὲ συμποτικόν εὐχάρις ποσειδῶν, amicū & conuivio dignum epularium est exordium, ὑπόεστις, ἢ ἀρπαγῆς, ἢ χειρῶν ἀμύλλα, & ἀεγυρισμός, hoc est, suspicio, rapina, manuum concertatio, cubitorum pulsatio, sed absurda hæc sunt, & canina, & quæ plerunq; in conuivia, atque rixas desinant, non conuiviarum modò inuicem, sed etiam aduersus conuiviorum administratores atque conuivatores. Quandiu autem ἢ μετῆρ, ἢ ἢ ἀχέσις ἰσοτίαι (ἰσοτίαι φιλότιν, hoc est, æqualitas amicitia parens) τὴν δὲ τὴν δ' εἶπνε, ἢ συμποσία κωνωνίαν ἐβραβόον, hoc est, quandiu Mæra, & Læbesis, cui a sorte nomen, in cœnarum & conuiviorum communione æqualitatem administraverunt, nihil indecorum, atque illiberale videre licuit, sed & conuivia δαιτίας, & conuivias δαιτυμόνας & φαπύλοχόμους, στῆρες appellarunt, δαιτίαι, diuifores, δατὸ τὸ διαρῆν, καὶ δεινέμεν, id est, a diuidendo atq; distribuendo. Lacedæmonij similiter κρεώδαιτες, hoc est, carniū diuifores habuerunt non vulgares, sed primarios viros, quando id munus etiam Lysandro in Asia Rex Agesilaus mandauit. Tum demum δεινέμενοι, hoc est, distributiones & conuivij fuerunt eiectæ, cum nimirum placentæ, candyli, caricæ, aliæq; ὑποσημαίων καὶ ὀλίγων ὀδύθαισις condimentorum & opsoniorum fercula non poterant diuidi, sed deuicti istis delivij, gulaq; studio τὴν ἰσομορίαν, hoc est, portionam æqualitatem abiscerunt. Argumento est, quod etiamnum sacrificia, & publicas cœnas ποσειδῶν portioibus distributis agitant, ob victus simplicitatem atq; munditiam, ut omnino qui νέμειν, hoc est, distributionem in usum reuocat, simul etiam reducat frugalitatem. At obijciat aliquis ὅτι τὸ ἴδιον ἐστὶ, ἀπὸ ἀλλήλων τὸ κοινόν, hoc est, ubi proprium est, ibi commune perit. Respondeo, id fit ubi non est æqualitas. & ἢ οἰκεία κτήσις, ἀλλ' ἀφαιρέσις ἀλλοθίου, καὶ πλεονεξία δὲ τὸ κοινόν ἀδικίας ἤρξαι, καὶ δειφορέας, ἢ ὄρω, καὶ μέτω τὸ ἴδιον κατὰ παύοντες οἱ νόμοι τῆς ἰσότητας εἰς τὸ κοινόν ἀρχῆς καὶ δ' ὠφέλιμος ἐπ' ἀνυμοί, καὶ ὄρασι, hoc est,

Κρεώδαιτες Spartanorum.

Non

Non enim propriæ rei possessio, sed alienæ ablatio, & id quod commune est sibi vindicandi libido initium exitit iniustitiæ atq; discordiæ, quam leges termino, atq; modo proprietatis tollentes ab illa quam habent commune æqualiter distribuendi vi & facultate nomen suum apud Græcos sunt sortita: νόμοι δὲ τὰ δατὸ τὸ νέμειν. Hæc deniq; partium æqualis distributio ad communionem pertinet, & pauperi quidem atq; humili animum addit: diuitem autem atque potentem citra molestiam castigat, illumq; ad ferendam æquo animo æqualitatem condescit. Hæc a Plutarcho in illo Probl. elegantè Janè de illa portionum æquali distributione in veterum sacrificijs atque epulis visitatissima disputantur, ex quibus etiam colligitur illam sorte (quam elegantè Euripides τῆς τύχης παῖδα, hoc est, fortuna prolem appellat) olim fieri fuisse solitam. Hinc, restè Suida, ductum est proverbium, quod est apud Aristoph. in Equit. ὅτιν λαχέιν τὰ κοινὰ κατὰ δειν, hoc est, priusquam sortiaris, communia deuoras, in eum qui non expectata partitione rem inuadit. Hinc tibi quoq; conuiviales παρποίαι dictæ, erant partes & æquales ad significandum æqualitatem conuiviorum. Et Ceres iccirco non solum spicifera, sed etiam legifera appellata, quæ ob eam rem agerent δρομοφόρα: ut eadem sit & ciborum, & iustitiæ inuenerix, ut tradit Scaliger lib. 1. Poët. Huiusmodi autem partium circumlationem a Xenophonte συμποτικῶν dici Cels. testatur lib. 28. cap. 1. Eiusdem vocis Clemens quoq; Alex. meminit libro 2. Pædag. cap. 1. cuius verba hæc sunt: μὴ γὰρ ἀμφιπέσει τὴν συμποτικῶν, ἀλλὰ τὸν ὀλίγον ἢ σπυρῆας εἰς συμποτικῶν (elegans allusio συμποτικῶν καὶ συμποτικῶν) ὑποπέσειμεν, hoc est, Non enim ferculorum circumlationem collimus, sed consuetudinis prolapsionem, ut calamitatem suspectam habemus.

Obseruandum est præterea, moris olim fuisse, ut qui erant inter conuivias honoratioris lautio Mos conuivias ribus atq; præstantioribus partibus honorarentur. De more hospicibus primò, deinde magistratui honorandi partibus lautioribus. Athenæus lib. 1. εἰσὶ τῆς ὀπίσθου κατὰ δειπνα τῆμαι. Sunt etiam (apud Homerum) optimatibus in cœnis honores: quales fuerint illi honores subiungit. Nam & Τυδίδης carnibus, & pluribus poculis honoratur. Et Ajax ἠὲ τῶν δειπνῶν δειπνῶν καὶ ἠὲ τῶν χερσαίων, longis decoratur tergoribus, quos honores etiam Reges consequuntur, ut Menelaus, Idomeneus, & Agamemnon, qui poculo etiam copiosiore honoratur. Serpedon similiter a partes quæ ο Lyrijs iisdem & sedis, & carniū honoribus afficitur. Eustathius in illa Homeri, ἠὲ τῶν δειπνῶν δειπνῶν καὶ ἠὲ τῶν χερσαίων (in sacris Ioui factis post partem ab Aiace victoriā in menomachia cum Hectore Ἰλ. η.) Ideo, inquit, id factum est, aiunt, διότι ἐκ ἐκείνου ἐν ὧ τὸ πολεμικόν, ἢ τὸ ἄνθρωπος ὄντα πεινῶν ἢ βασιλεὺς δεξιῶν τὸν νικητῆν, id est, quoniam hosti dorsum non inclinaret, vel Rex amicè atq; honorificè Aiace excipit ceu victorem ferculis, quæ ipsi fuerunt atq; posita. Nam videntur ijs, qui in dignitate, atq; principatu fuerunt constituti, τὰ νεοταῖα κρέατα, (hochruckenstuck) carnes ex tergo fuisse appositæ. Herodotus quoq; testatur, Sparta Reges honoris loco in sacrificijs immolatorum tergora, atque pelles accipere fuisse solitos, primosq; sedere in conuivio, omniq; illis duplo maiora fuisse tributa. Omnino autem passim apud alios etiam historicos, atq; poetas honores leguntur Optimatibus fuisse in epulis exhibiti. Apud Homerū quidem manifestum est, & Serpedonem a Lycijs sede atq; carnibus fuisse decoratū (Ἰλ. μ.) & Τυδίδι honoris ergò plura, & pleniora fuisse pocula tributa (Ἰλ. δ. & θ.) & Menelaum bouis tergora cuidam dedisse (Telemacho & Pisistrato Ὀδ. Δ. ferè ab initio) τὰ δατὸ οἱ (γέγρα) πέρθεσαν αὐτῶν. Idem auctor in illa Ἰλ. θ.

Τυδίδης, πέρθεσαν αὐτῶν ἠὲ τῶν χερσαίων, ἢ δὲ πλείοις δειπνῶσι: Sic commentatur, δεξὴ καὶ τῆς ὀπίσθου ὡς σμικροτερῆ τὰ τῶν ἠρώων γέγρα. οἶον ποσειδῶν καὶ κρέατα, καὶ οἶον πλείον ποτήρια. Sic Ὀδ. Δ. Ὡς φάσκει, καὶ σφὶν ὠτὰ βοδὸς παρὰ πύονα θῆκεν ὅπτι ἐν χερσὶν ἐλὼν, τὰ δατὸ οἱ γέγρα πέρθεσαν αὐτῶν.

Menelaus hic apponit pinguia bouis terga regijs iuuenibus, quæ illi honoris loco appositæ fuerat. Eustath. Hinc apparet, ut aiunt veteres, maiorem partem Regibus fuisse appositam honoris ergò, unde etiam alijs gratificandi facultatem haberent, ut hic facit Menelaus, qui hospicibus honorificum illud suum munus apponit: & Agamemnon in Iliad. tergoribus honorat Aiace. Hinc etiam Lycurgus legibus sanxit Lacedæmoniorum regibus διμορίαν, hoc est, duplo maiorem

partem præberi. Obserua hęc regiarum epularum frugalitatem. Non enim ei χλιδανόντι, sed bo- uis terga apponuntur, vt etiam apud alios fit, pingua tamen, quo nimirum delicata esset Regia portio. Hom. O. 1. 1.

Ο δ' ἦδη μίρας τ' ἐνεμον κερύων τότε οἶνον. Eustath. hoc est, εἰλαπιναπιδόν, hoc est, coniuiale. Obserua autem quod κερύων appellat μοί- ras κοινότερον γράφας. Deinde paulo post Ulysses præconem alloquens iubet illam νότα δπό θεοτάμοντα Demodocum cantorem lauta carniū parte honorare. Ibi Eustathius non terga solum, verum etiam μινεῖ, hoc est, fœmora fuisse δωρεάδεν, in pretio & honore, Posidonius, vt aiunt, indicat, dum scribit ex partibus præstantissimum fœmur (κινεῖον) accepisse: pro qua parte etiam sæpe ad mortem vsque depugnabant. Hercules ab Eurystheo conuiuio exceptus cum singulis conuiujs sua fuisset appositā portio, ei autem ab Eurystheo filijs ταπεινότερα fuissent ap- posita, vnum ex illis occidit, Athenæus lib. 4. λέγει ὅτι παλαιὸν ἐθιῖσι μίρας ἀεὶ τῆς αὐτῆς μοί- ρας δωρεῖται οἷσι βέλετο. Huiusce consuetudinis & in sacris, & in prophanis litteris crebra fit mentio. Sic Iosephus, vt supra dictum est, partes a conspectu suo, hoc est, e paropside sibi appositā fratribus suis misisse, & Beniamino quidem quinduplo maiorem dedisse dicitur. Plura exempla ex sacris supra reperies. Cyrus similiter Rex Persarum, vt scribit Xenophon lib. 8. P. ad. si quem ex amicis volebat a multis coli, & honorari, cibariū partes de mensa ad eum mittebat. Illos enim suspicimus, ac veneramus, quibus viderimus aliquid mitti de regia lance, velut cariores il- li sint, & amicorum intimi. Persici huius moris Plutarchus quoque meminit in Sympos. libro 7. Probl. 4. vbi tradit hunc honorem præcipuè deferri solitum amicis, ducibus & corporis custodi- bus, quos σωματοφύλακας vocant. Apud Moscovitas similiter Rex conuiujs suis, præsertim o- ratoribus atque legatis, de mensa sua panis frustra, atque salem, nec non aliorum opsoniorum par- ticalas per dapiferos suos honoris ergo, & gratiæ atque honoris sui testificandi gratia, certis qui- busdam atque solennibus verbis adhibitis mittere solet: illi quibus ea mittuntur consurgendo, & caput inclinando Principi gratias agunt, vt testis est Sigismundus Liber Baro in suis Com- ment. rerum Moscovitarum.

Nec verò presentibus tantum, verumetiam absentibus partes de cœna mittendi antiqua fuit consuetudo, quæ etiamnum hodie obtinet, quæ quidem partes, hosessen siue bescheides- sen/vernacula nostra lingua appellantur. Græci hoc appellarunt πειπέων δπό φαπίζης. Xen. Pad. 8. τῆς τῆς πειπέων δπό φαπίζης. Ibidem: οἷς αὖ ὁρῶσιν πειπέονα δπό τῆς βασιλέως φα- πίζης. Cic. quoq. dicit, De mensa mittere. Suetonius in Caligula: Equiti Romano contra se hila- rius, auidiusq. vescenti, partes suas misit. Pertinax Imperator Rom. amicis si quando de prandio suo mittere voluit, misit offulas binas, aut omasi partem, aliquando lumbos gallinaceos. Fas- tianum nunquam priuato conuiuio comedit, aut alicui misit, teste Iulio Capit. Et paulo ante: Nisi quod missum esset edulium, quotquot essent amici, nouem libras carnis per tres missus ponebat. Si autem plura aliquid missum esset, etiam in alium diem differebat. Ad eandem consuetudinem refe- renda illa Apul. libro 7. Interdum tamen in simulatione promendi quæ posebat vsus, ad puel- lam commēabat assidue, partesq. subreptas clanculo, & prægustatas a se portiones, offerebat hi- laris. Et lib. 2. Abi, inquit, fauue, qui in domo funesta cœnas, & partes requiris. Beroaldus in il- la verba, significanter locutus est: Nam partes dicuntur eduliorum in mensa, quas amoris te- stificandi causa solent Principes conuictoribus dare apud Suet. & Xenoph. legimus. Græcè κερύων dicuntur. Scribit Dicearchus, non fuisse moris apud antiquos in cœnis partes distribuere: postea obtinuit consuetudo, vt deficientibus edulij partes viritim darentur, cum prius potentio- res infirmorum alimenta corripent, & inde contingeret, vt ex vorarima suffocarentur: Vnde factum est prouerbiū, κερύων τῆς πείνης, id est, Pars non strangulat. Aelius Spartianus in vita Antonini Caracallæ. Post hoc fratrem patruelem Afrum, cui pridie partes de cœna miserat, iussit occidi. Ex his patet hæc edulia mittendi consuetudo. Obseruandum hęc, religioni charita- tiq. Christianæ valde esse consentaneum, vt de epulis nostris, præsertim lautioribus, non modò a- micis atq. propinquis, verum etiam pauperibus mendicis atq. ægrotantibus partes crebro mitta- mus, ac ita illos nostræ mensæ participes faciamus. Hoc modo ipsum Christum habebimus ὁμο- φαπίζον, imò conuiuij Regem atque Dominum, qui epulis nostris benedicit, illasq. ad animi, cor- porisq.

Mos partes ab sentibus mit- tendi de cœna.

NOTA.

porisq. nostri salutem diriget. In cœna Dominica olim panis, viniq. distributio (quam Græci, vt Iustinus, διδδοσις, & μεταληψιν vocat: Dionys. Areop. δεινέμισιν καὶ δεινουλεῖ) antiquitus per Diaconos fiebat, qui etiā absentibus partes afferebant siue mittebant. Iustini verba hæc sunt: οἱ λεγόμενοι παρ' ἡμῶν δεικονοὶ διδδοσιν ἐκάστῳ παρόντων μεταλαβεῖν δπό τῆς εὐχαρισθησί- των ἄρτης, καὶ οἴνου, καὶ ὕδατος, καὶ ἑ παρασιν ἀποφέρουσι. Item paulo post: καὶ ἡ διδδοσις, καὶ ἡ μεταληψις δπό τῆς εὐχαρισθησίτων ἐκείνων γίνεται, καὶ τοῖς ἑ παρασιν δπό τῆς δεικόνων πει- πέων. Ex his apparet antiquitus non modò in prophanis, verumetiam in sacris epulis partes ab sentibus de cœna fuisse missas. De consuetudine antiqua partes secum domum ex sacrificijs atque epulis deportandi suo in loco dicitur, cum de ijs agemus, quæ conuiuium consequi solent.

Apud Romanos porrò atq. Latinos cibos aptè incidendi, diuidendiq. accuratam fuisse ratio- nem passim scriptores testantur. Eo munere qui fungebantur illi structores a Latinis fuerunt ap- pellati. Iuuenal. Sat. 5.

Structorem interea (ne qua indignario desit) Saltantem spectas, & chironomonta volantis Cultello, donec peragat dictata magistri, Omnia, nec minimo sane discrimine refert, Quo gestu lepores, & quo gallina secetur.

Structorem vocat a struenda mensa: vnde est illud Virgil. Cura penum struere. Hunc appellat saltantem, hoc est, optime agilem, quodam corporis tripudio ante Dominum seruientem. Eundem præterea vocat chironomonta, qui quadā manuum agilitate, et veluti lege opsonia incidit: a χερῶν manu, & νόμου lege. Quod autem ait donec, peragat, id est, persequatur, omnia dictata, id est, præcepta magistri, hoc est, præceptoris eiusmodi artis: notandum in vrbe fuisse qui artem inciden- dorum ritè opsoniorum docerent per varia animalia formata ex ligno, qua de re idem poeta Sa- tyr. 11. sic canit: — Quin ipsa manubria cultellorum

Offea: non tamen his vlla vnquam opsonia fiunt. Rancidula, hæud ideò peior gallina secatur. Sed nec structor erit, cui cedere debeat omnis Pergula, discipulus Trypheri doctoris, apud quem Summe cum magno lepus, atq. aper, & pygargus, Et Scythicæ volucres, & Phœnicopterus ingens. Et Getulus oryx, hebeti lautissima ferro Ceditur, & tota sonat vimeæ cœna Saburra.

Ex his manifestè apparet Romæ fuisse doctores, qui ludum structorium aperirent, vt Tryphernus Ludus structo- riorum temporibus poeta, qui ludū iuxta Saburram (regio fuit vrbis celebratissima) vbi tradens discen- tibus præcepta scindendi opsonia, quæ ex ligno habebat formata, hebeti cultello docebat, quo ge- stu hæc vel illa secaret: & inde cœnam vimeam nominat, quoniam ex ligno opsonia essent forma- ta. Seneca de breuitate vitæ: Quam videt quàm suspensi sint, quomodo aper a coquo cæsus exeat, quanta celeritate signo dato gladij ad ministeria decurrant, quanta arte scindantur aues in fru- sta non enormia. Plin. item lib. 10. Postea culinarum artes, vt clunes spectentur, vt diuidantur in tergora, vt a pede vno dilatatae repositoria occupent.

Illud autem officium seruis olim demandatum erat, qui secare solebant, quæ ad mensam offe- rebantur. Vnde Seneca lib. Epist. 6. Epist. 47. ad Luciliū sic scribit, vbi de seruis loquitur: Alius, liri cibos disse- caret. inquit, pretiosas aues scindit, & per pedus, & clunes certis ductibus circumferens eruditam ma- num, & in frustra excutit. Subiungit deinceps. Infelix qui vni huic rei viuit, vt altilia decenter fecer, nisi quod inferior est, qui hoc voluptatis causa docet, quàm qui necessitate discit. Hodie va- ria est, & multiplex apud diuersas gentes cibos incidendi, dissectandi, ratio. Fit hæc ciborum dis- sectio, siue anatomia, quæ a Germanis zerlegen / oder fürschneyden dicitur, aliquando ab ipso conuiuatore, seu conuiuij Domino, aliquando ab aliquo conuiuiarum honoratiore atq. dignio- re, vel certè eius artis peritiore, vt ferè in Germania fieri consuevit. Quibusdam in locis id iuue- num est, qui conuiuio intersunt, munus in alijs seruorum, vt olim apud Romanos: In Anglia, & alijs in locis, puella atq. mulieres eius artis peritissimæ ministerium illud obeunt. — Plerisq. in lo-

E e

eis, ut quisq; videri vult lautissimus atq; civilissimus, ita vltro solet officium illud (quod olim ser- uile erat) sibi desumere. Hinc fit ut qui artis istius sunt ignari, a reliquis ferè derideantur, mi- nusq; ciuiles, atq; liberales habeantur: quemadmodum Themistocles, quum Lyram, qua pro more in cæna circumferebatur, recusaret, seq; eius imperitum esse confessus esset, indoctior est habitus. Eras. de ciuil. morum, Discenda est, inquit, a primis statim annis secandi ratio non superstitiosa, quod quidam faciunt, sed civilis, & commoda. Aliter enim inciditur armus, aliter coxa, aliter ceruix, aliter cratis, aliter capus, aliter phasianus, aliter perdix, aliter anas: qua de re sigillatim præcipere ut prolixum sit, ita nec operæ pretium. Illud in vniversum tradi potest, Apitiorum es- se, omni ex parte, quicquid palato blanditur, abradere.

De modis incidendi copiose differit Michael-Sauanorola tract. 2. Rub. 51. nec non de partibus animalium, & earum qualitate, quæq; alijs præstantiores eiusdè tract. Rub. 32. Vide etiam de par- tibus animalium pedestrium, volatilium, & c. Christoph. de Vega lib. 2. & Bruynerium de re ciba- ria. Oportet namq; eum, qui caillidè, atq; ita ut decet, hoc munus vult obire, primò tenere aptam, et commodam singula opsonia incidendi rationem (quod Græcis est ὀψοδομεῖν.) deinde nosse quæ partes vel internæ, vel externæ quadrupedum, piscium, auium, aliorumq; opsoniorum, magis vel minus sint lauræ, ac delicatæ, quo honoratioribus semper meliores, ac præstantiores partes appo- nat. Qui ignarus est huius artis, caueat ne vel sua spontè, & vltro munus hoc usurpet, vel sibi oblatum temere recipiat, ne ineptia, & agresti sua ciborum dilaceratione potius, quàm diuisione conuiujs reliquis irrisui sit, atq; ludibrio. In civile quoq; est, atq; illiberale aliquem rei istius gna- rum atq; peritum, si cibaria incidere rogetur, illud obstinatè, atq; contumaciter recusare.

Omnino ut in genere quedam de opsoniorum dissecatione dicamus, illa quodammodo videtur esse duplex. Vna, quæ est crudorum, antequàm coquantur: Vt cum carnes crude partim in macello a lanijs in maiores, partim a coquis in culina minores in partes diuiduntur, quo facilius atq; com- modius ollis, alijsq; vasis coquinarijs imponi, atq; coqui possint. Altera est ciborum diuisio iam co- ctorum in minores adhuc partes, quod facilius comedi, ac concoqui queant, quæ rursus est bipertita. Nam primò carnes, atq; etiam alia opsonia iam cocta, vel antequàm mensæ conuiuiali imponan- tur, in culina siue in abaco: vel mensæ iam imposta diuiduntur in maiores partes: Deinde conui- uæ partes sibi appositæ minores adhuc in particulas secant, quod facilius illas manducare, atq; ma- sticare possint. Sic enim senes, præsertim edentuli, vel etiam alij dentium infirmitate laborantes, carnes, aliosq; cibos in minimas particulas concidere atq; comminuerè solent.

Norandum postremò, integra nonnunquam animalia coqui, atq; etiam in mensa conuiujs ap- ponuntur. Sic enim apud Indos, testes est Philostratus, integros non modo pisces, atq; auis: verum etiam leones, capreas, apros fuisse appositos, ita ut quisq; conuiuiarum ex propria sede sur- gens, & particula abijs animalibus abscissa, aut auulsa in propriam sedem reuertetur. Idem in Persarum natalibus fieri consuevit, teste Herodoto & Athenæo lib. 4. Huc quoq; referendus bos ex myrrha, thure, & prætiosissimis aromatum generibus compositus, & spectatoribus distributus ab Empedocle Agrigentino in victoriali epulo. Athen. lib. 1. Macrobi. lib. Saturnal. 3. c. 12. refere Cincium in oratione, qua suasisit legem Fanniæ de moderandis sumptibus, obiecisse suo seculo, quod porcum Troianum mensis inferrent. Erasmus in Adagijs: Gula, inquit, veteres architec- ti & hoc commentum sunt, ut bos, aut camelus totus apponeretur differtus intus varijs animantibus. Hinc & porcus Troianus venit in populi fabulam, quod ita varias animantium species vtero regeret, quemadmodum durius equus texit armatos viros. Macrobij verba sunt. Quem illi ideo sic voca- bant, quasi alijs inclusis animalibus grauidum, ut ille Troianus equus grauidus armatus fuit. S. Rellus Romæ primus integrum aprum vna mensa apposuit. Huc referendus est bos ille, qui a- pud Germanos in Imp. coronationis epulo ex veteri consuetudine integer multis alijs animali- bus factus ligneo veru in foro corruerè solet, ex quo pars aliqua ad inauguratum Imp. delata, re- liqua multitudini diripienda cedit.

DE CIBI SUMPTIONE, EIVS NOMINI-

BVS, GESTIBVS INCIVILIBVS, ET IN PRIMIS GVLA ATQVE ingluuie ceu animo, corpori, atq; fortunis perniciosissima fugienda.

De repletionis immoderatæ remedijs. CAP. IIII.

NVNC

NVNC tandem ad ea accedamus quæ sunt de conuiujs, ut ita loquar, substantia. Illa autem sunt cibi, potusq; sumptio & sermocinatio, siue colloquium mutuum, quod quasi al- ter quidam est mentis cibus atq; pabulum, conuiujsq; suauissimum, saluberrimumq; con- dimentum. In omni namq; conuiuio editur, bibitur, sermo caditur, de quibus nunc ordine agemus, ac de quibus tribus etiam Ecclesiasticus cap. 31. & 32. breuiter quidem, sed bona sane atque vtilia præcepta tradit. Ac primò de esu, siue cibi sumptione dicatur, exordio a nominibus ducto.

Hebræis verba cibum capere significantia sunt בָּרַח acal quod est generalissimum: בִּרְיַח Barach, unde בִּרְיַח Biriach prandium cibus (quidam morsellum delicatum vertunt) בָּלַע ba la quod propriè est absorbere, & c.

Græcis edere est ἐσθῆν, ἐσθῆναι, βρωσκειν, βροσσειν, βρωτῆιν, φαεῖν siue φάγεσθαι, ut est Luc. 14. δὸν ἴδω φησὶν, id est, glandium cibo prisco, ut vult Eustath. Od. τ. in illa Penelopes verba proverbialia ad Ulyssem, ἐστὶ δὸν δρυὸς ἕσσι παλαιφάτης, ἐστὶ δὸν πέτρης: & 11. ε. de quo supra. Hinc esculum quoq; quæ est de genere glandiferarum arborum, vocatam volunt ab esu, qui antiqui primum vsi fuerint. Item τραγείν & τρογείν (unde τράλ & animal voracissimum, teste Eustathio Od. 7. Hinc forsan gallica droges, & dragee. Επέπειν quoq; comedere Græcis signifi- cat, propriè de brutis. Pollux lib. 6. τὸ σιωτόνως ἐσθῆν, ἀδελφὸν ἐσθῆν, ἀποτηγανίσειν, appo- sita patella (quæ Græcis τήχανον, & τήλων, καὶ λοπὸς dicitur) opsonium comedere, Athen. lib. 1. Γρῶ etiam antiquis comedo, & δεσφείει: unde nonnulli et γράσειν volunt deductam, quàm etiam γράσειν veteres scribunt, τὸ ἡμῆρον χόρον τῆς ἀλόγους φίλον, & γράσειν, annis γράσειν δε- φουμένη, & γράσειν. 11. ζ. φλαῖν idem quod comedere cum sono, Aristoph. Schol. σχηματῆ γεν/ ἰπὸ τῆς ἐσθῆς, τὸ εἶναι idem quod ἐσθῆν, Aristoph. Schol. & γράσειν Homer. idem significat.

Latinis est edere, comedere δὸν τὸ ἐσθῆν, forsan hoc ab Hebr. עֵז, quod arborem, siue li- gnum significat, ut φαεῖν, siue φηεῖν δὸν ἴδω φησὶν, quoniam primus mortalium esus fuerunt arborei fœtus. Hinc edor ab antiquis appellatum fuit Far, quod postea ador vocauerunt teste Festo, eò quod populus Rom. trecentis propemodum annis ex omni frumenti genere solo fare v- sus fuerit, ut ex Verrij sententia refert Plin. lib. 18. cap. 7. Cibum capere, & capescere idem Cic. Vesci, quod ex ve, & esca volunt esse compositum. Cic. in Orat. Quæ est in hominibus tanta per- uitas, ut inuentis frugibus glande vescantur. Idem de Nat. Deor. Dij nec escis, nec porionibus vescuntur. Hic notabis vesci etiam de porionibus dici. Hinc vescum quicquid edibile. Virg.

Vescumq; papauer.

Vesci aliquando absolute ponitur Virgil.

Vescitur Aeneas simul, & Troiana iuuentus.

Esse etiam Latinis pro edere usurpatur, forsan quia homo esse, hoc est, viuere non potest sine esu. Vnde sapienter ille monuit, Edere oportet ut viuas, non viuere ut edas. Mandere quoq; & man- ducare (unde, teste Varrone, manducum opsonium dicitur) Latinis idem est quod comedere, & ut Grammatici volunt, propriè ea quæ dura sunt, & dentibus reluctantur, quasi manibus cibum ducere, hoc est, sumere, siue capessere. Hinc Gallicum & Italicum manger, siue mangiare. Ma- nus namq; ut aliarum ferè actionum omnium, ita comedendi quoq; præcipuum est instrumentum. Manducare) cū Nam ut cætera animalia, quemadmodum eleganter Cic. inquit, cibum partim oris hiatu, & den- bi capiendi in- strumentum. tibus ipsis capessunt, partim vnguium tenacitate acipiunt, partim aduncitate rostrorum, ita ho- mo manibus cibum apprehendit, illumq; ori admouet, atq; ingerit. Animalium tamen nonnulla, ut Plin. inquit lib. 11. cap. 43, ut manibus vtuntur, priorum ministerio pedam, sedentq; ad os illis admouentia cibos, ut sciuri. Manus est, inquit Ambros. Hexam. lib. 6. c. 9. quæ cibum ori mini- strat. Hinc eleganter Gregorius Nyssenus in libro de officio hominis propter alias causas, tum etiam propter sermonem, homini maxime proprium, manus hominibus tributas esse hac ratione concludit. Nam nisi manus, quibus cibum pararet, atq; in os mitteret, habuisset, necessariò os su- mendis e terra cibis, ut in cæteris brutis, idoneum fabricare cogebatur: os autem eiusmodi loque- la atq; sermoni planè ineptum fuisset, unde ut loqui posset, manus homini dedit.

Hæc de nominibus, nunc de re ipsa. Cibus propterea capitur, ut suffulciat artus, inquit Lu- Cibi vtilitas. cretius. Vnde rectè cibus a Græcis οὐεία dicitur, ἐν τῷ ὄνειν τὸ ὀφείειν, ὅτι ὄνησιμον ἢ τροφήν, ut Eustath. docet. Ο. 1. α. & ῥοφω. Philo medicus apud Plutarch. lib. 6. Sympos. probl. 2. nutri-

mentum vult dicitur... Et Hom. Iliad. 16...

Et hinc patet... Et Hebraice... Et Cicero lib. 2. de natura Deorum...

Nunc de cibi capiendi partim salubri, partim civili, decoro, atq; urbano modo gestuq; dicatur: de quo Ecclesiasticus cap. 31. optime sane, sapientissimeq; precipit.

In mensa aliena praesertim diuitum modestia studendū.

que monita conferre, &c. Cum ad mensam magnificam, siue diuitis sederis, ne aperias faciem tuam super eam, hoc est, ut faucibus tuis illi inhies: nec dicas, id est, cogites animo tuo, multa esse apposta, hoc est, quoniam ingens ferculorum copia suppetit, idcirco tibi esse heidandum.

Εὐτακτοῦ ἔστι τ' ἀλλότρια δεῖπνεῖντα δεῖ, Hoc est, Modestum esse decet eum, qui alienis vescitur.

Hic

Hic quoq; similia sunt illa Prov. 23. Quum sederis ut comedas cum Principe, considerando consideranda, hoc est, prudenter, diligenterq; adverte que ante te sunt posita. Si tu gulae tuae indulgere volueris, gucturi tuo cultrum intrentabis, hoc est, tibi nocebis.

Addit Ecclesiasticus, μη ἐκτίνας χεῖρας, καὶ μὴ σιωθῆσθαι ἂν τὸ ἐν ἑβλίῳ, hoc est, Ne extendas manum quocunq; aspexerit, nec eam cum ipso in catinum inferas.

Id est, ἐπεμπον, ἢ ἑβλάδιον, hoc est, In cibos coctos & appositos manus mittebant: & est periphrasis τῆς ἡδονῆς, interprete Eustat. O d. a. ubi plura de vocabulo οὐείαθ, & ἰάλλειν. Dicit autem τὸ ἡ χεῖρας ἰάλλειν ἀσείως, hoc est, urbane dici, ὡς εἶπερ εἰ χεῖρες ἐπὶ ἔργον ἐπέμποντο, οἷα καὶ νῦν δεξιὰ πρὸς πρὸς: hoc est, perinde ac si manus, seu ministrae quaedam siue famulae, operi immitterentur, seu adhiberentur.

Carpe cibos digitis, est quidam gestus edendi,

Ora nec immunda, tota perunge manu.

Huc faciunt illa Erasmi: Quod porrigitur, aut tribus digitis, aut porrecta quadra excipiendū est: nam quod digitis excipi non potest, quadra excipiendum est. Item, Si quis e placenta, vel artocrea porrexit aliquid, cochleari, aut quadra excipe: aut cochleari porrectum accipe, & inuerso in quadram cibo, cochleare reddito. Si liquidius est, quod datur, gustandum sumito, et cochleare reddito, sed ad mantile exsertum. Dignos vinctos vel ore praelingere, vel ad tunicā extergere, pariter in ciuile est, id mappa potius, aut mantili faciendū.

Sum cochleis habilis, & nec minus vilis oris

Nunquid scis potius cur cochleare vocor?

Et 3

Omnino ergo decenter, & quadam quasi cum religione cibi apprehendi, atq; attrahari debent.

Cauendum porro est, vt Ecclesiasticus monet, ne omnia, quae apposita viderimus, attingamus: cui similia sunt illa Erasmi: Ne ex toto eligas disco, quod solent liguritores: sed quod forte ante ipsum iacet, sumas: quod vel ex Homero discere licet, apud quem creber est hic versiculus:

Οἷδ' ἐπὶ δὲ αἰὲς ἐτοίμα θεοκείμενα χεῖρας ἱαλλόν.

Id quoque si fuerit insigniter elegans, alteri cedat, & quod proximum est accipias. Vt igitur in temperantia est in omnes patinae plagas manum immittere: ita parum decorum patinam inuertere, quod veniant ad te lautiora. Si quis alius cibum porrexerit elegantiorum, praefatus excusatiunculam recipias, sed reseta tibi portiuncula reliquum offeras ei, qui porrexerat, aut proximè assidenti comunices. Ecclesiasticus ergo, vt ad illu redeamus, similiter monet: primo, vt ne in omnia, quae apposita sunt, manibus nostris inuolemus, eaq; alijs quasi praeripere conemur: deinde ne, quae ante aliu posita sunt, sed quae ante nos, accipiamus: vel, vt alij interpretantur, ne vna cum alio simul & semel manum in catinum immittamus, id quod ipsum quoq; valde inciuile est, atque agreste. Rationem addit: Quae sunt proximi ex te ipso considera, ac rem omnem perpende, hoc est, ex te ipso fac coniecturam, quid inuitus, aut volens ferat proximus tuus, & modestum te prebe in omnibus: quod ab altero tibi fieri nolis, id alteri ne feceris. Nolis autem alterum ea, quae tibi sunt apposita, tibi praeripere, ac vna tecum manum in catinum quoquod versus inferre: noli ergo id alteri facere.

Addit Ecclesiasticus, φάγε ὡς ἀνθρώπος τὰ θεοκείμενα σου (Homerus θεοκείμενα subinde vocat) & ἡν δέμασῶ, ἡν μισθῆς, hoc est, Comede quasi homo ea quae tibi sunt apposita: nec te ingurgites, siue sis vorax, ne in odium incurras. δέμασῶ δὲ, siue δέμασῶ δὲ, componitur a δέ, quod intendit, & μασῶ δὲ, quod mandere siue manducare significat: vnde δέμασῶ δὲ, est vehementer, & auidè comedere, seu potius vorare: hinc μασῶ δὲ (inde forsitan Gallicum maschoires) musculi oris, qui dum cibis manditur, mouentur: & μάσῶ δὲ, os oris: δέμασῶ δὲ id quod ore mansum est, μάσῶ δὲ, μάσῶ δὲ, ἔσθον λέγει, καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ μάσῶ δὲ ὁ μόνος. ὡς καὶ χοίρια λέγουσιν & τὸ μέρον, & τὸ μετρέμερον. δέμασῶ δὲ manducatio. Hoc quoque versu voracitatem fugiendam docet duplici de causa. Primo, quod cibos vorare, seq; ingurgitare est θεῖωδες, id est, belluinum, alienumq; a natura hominis, qui ex omnibus animantibus, vt rationis, ita etiam pudoris, modestiae, temperantiaq; participes est. Hinc saepe homines voraces bestijs comparantur. Clemens Alexand. huiusmodi homines ἐπὶ γαστέρα ἔρωοντες, θεῖα ἀσπίδα κατ' εἰκόνα τῆ παρὸς αὐτῶν λίχνα θεῖου, hoc est, super ventrem serpentes, belluas hominibus similes, imò patris sui ceu bellua voracis imaginem referentes vocat. Deinde, quod edacitas hominum odium parit, vt supra quoque dictum, & mox rursus sequetur. His ergo verbis, Comede vt homo (in quibus tacita quaedam est hominis atque bestiae antithesis) comprehenduntur ferè omnia, quae de temperantia, atque sobrietate, deque morum ciuilitate, in mensa adhibenda, praecipis solent atque possunt. Vt ergo in alijs actionibus, ita quoque in cibo capiendò, praesertim cum alijs, meminerimus nos esse homines, ac proinde mentis, rationis, ordinis, pudoris, modestiae participes. Comedamus ergo vt homines, humanae naturae congruenter, hoc est, modeste, temperanter, sobrie, adhibito pudore, ordine atque modo. Non imitemur lupos, canes, feles, aliasque bestias voraces, quae sine intermissione vorant, seq; inuicem deuorant, de cibis acerrimè certant, illosq; sibi inuicem praeripere conantur. Ethnici quoque philosophi hoc potissimum argumento homines a gula, ebrietate, voluptatumq; amore, atque studio de terrere sunt conati, ducto a naturae illorum dignitate atque praestantia, hoc est, cum ab interna illorum forma, id est, ratione, tum externa corporis figura, qua vtraque a bestijs differunt. Salustius: Omnes homines, qui sese student praestare ceteris animantibus, summa ope mihi decet, ne vitam silentio transigant, veluti pecora, quae natura prona, atque ventri obedientia finxit. Cui similia sunt illa Ouidij:

Sanctius his animal, mentisq; capacius alta
Deerat adhuc, & quod dominari in cetera posset,
Natus homo est. Et paulò post:
Pronaq; cum spectent animalia cetera terram,

Os hominis

Os homini sublime dedit, caelumq; videre.

Iussit (hinc ἀνθρώπος dictus) & erectos ad sidera tollere volens.

Cicero in Paradoxis: Voluptatem summum esse bonum, vox mihi pecudum videtur esse, non hominum. Tu cum tibi siue Deus, siue mater (vt ita dicam) rerum omnium natura dederit animu, quo nihil est praestantius, neq; diuinius, sic te ipse abicies atq; prosternes, vt nihil inter te, atque inter quadrupedem aliquid putes interesse. Aristor, teste Cic. lib. 5. Tuscul. disput. cum Sarda napali opulentissimi Syriae regis epibaphium legisset, quod incidi iusserat in busto,

Haec habeo, quae edi, quaeq; ex saturata libido

Hausit: at illa iacent multa, & praecleara relicta.

Quid aliud, inquit, in bouis, non in regis sepulchro inscriberes? Musonius de victu, vt citatur a Stobaeo: Cum ἀμύτεια, hoc est, excessus nulla non in re sit vitiosus, tum in victu maxime suam naturam prodit, dum ὀφθαλμοί, id est, liguritores, & helluones ex hominibus in sues, aut canes, quò ad ingluuiem, transformans, omnis honestatis in manibus, visu, esuq; oblitos, tantam ipsis insaniam cupidiarum amor gignit. Quid autem turpius, quam ita se praestare circa victum, vt bruti potius animalis, quam prudentis hominis imago sit? Haec ethnici senserunt, qui in summa verae religionis ignoratione versati sunt, natura duce, atq; magistra: quanto magis id nos Christianos sentire decet, qui non modò nati sumus singulari Dei beneficio, sed etiam renati siue regenerati semine illo incorruptibili verbi diuini, atq; caelesti spiritu. Ergò non modò vt homines, sed etiam vt Christiani homines, a voracitate belluina abhorreere vehementer, atq; abstinere debemus. Non enim est regnum Dei (ad quod nos vocati sumus) esca & potus, vt sapientissime Paulus monet ad Rom. 14. cap. sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Idem 1. Cor. 6. τὰ βρώματα τῆ κοιλίας, & ἡ κοιλία τοῖς βρώμασι, ὁ δὲ θεὸς καὶ ταῦτα, & τὰύτω κατάρησει. Non, vt bestiae, ad edendum, & bibendum: sed potius ad Deum, secundum illius voluntatem, colendum: & ad proximo, hoc est, cuius homini, qui ope nostra, auxilioq; indiget, inseruiendū, comodandum a Deo formati, & in hisce terris collocati sumus. Gulosus dicit Clemens Alex. cibos appetere, quos mox simus excipit: nobis autem τοῖς θεογούτοις τὸ βρῶσιν τὸ ἐπερῶσιον, ἀρχεῖν ἀνάγκη τὸ πρὸ τῆ ἐραυδὸν γαστρὸς, hoc est, caelestem cibū venantibus, necesse est ventri, qui sub caelo est, imperare. Idè lib. 2. Pedagog. cap. 1. vbi pluribus praecipit ὡς καὶ τὰς τροφὰς ἀνασπεῖσθαι, hoc est, quomodo in alimentis versari oporteat, vbi non solum voracitatem & ingluuiem ceu ab omni non modò diuina, sed humana quoq; ratione alienissimam, verum etiam omnes inciuiles, indecoros, illiberales, agrestes, planèq; belluinos membrorum corporis motus gestusq; in cibo sumendo, vitandos esse docet, quae cum illis quae Erasmus & alij de ciuilitate morum scripserunt, conferri poterunt: hic breuitatis ergò praetermittuntur.

Porro addit Ecclesiasticus adhuc quadam, quae & ipsa ad morum ciuilitatem, qua in cibo capiendò vtendum, pertinet. Modestia, siue disciplina causa desiste primus, nec te insatiabilem praebes, ne quid offendas. Esi sederis inter multos, manum primus ne extenderis. In quibusdam exemplaribus additur, nec prior poscas bibere. His quoq; verbis moderationem, atq; modestiam in cibo capiendò adhibendam docet. Nam cum insatiabilis illa, quasiq; lupina, siue canina edendi cupiditas faedisima sit, odioq; hominum dignissima, cibi potusq; modus est conseruandus, & vbi expletum est naturale desiderium, desinendum, non quò inexplebilis rapit cupiditas progrediendum. S. Martinus Dumienensis Episcopus, in libello ad Mironem Galliciae regè inter alia de continentia haec scripsit: Ede citra cruditate: bibe citra ebrietatem. Nec praesentibus delictis inhaerebis, nec desiderabis absentes. Victus tibi ex facili sit: nec ad voluptatem, sed ad cibum accede. Palatum tuum fames excitet, non sapor. Desideria tua paruo redime, qui hoc tantum curare debes, vt desinant, atq; quasi ad exemplar compositus diuinum, a corpore ad spiritum, quantum potes, te festina reducere: Epictetus: μέτρον ἔσω σοι παντὸς σίτου, καὶ ὄψου, καὶ ὀρώτη, καὶ ὀρέξεως ἐμπλησις: ὀψὼν ἡδονὴ, ἀντὶ τῆ ὀρέξεως, & ἔτε πλείονα, τὸ δὲ ὄψου, καὶ ὀρώτη, καὶ ὀρέξεως ἐμπλησις, ποτὸς τε τῶ ὄψου, καὶ ὀρώτη ἀρεθῶσι. Hoc est, Prima repletio appetitionis, modus sit omnis cibi, potusq;. Ipsa autem appetitio, obsonij, & voluptatis loco sit. Sic enim neq; plura, quam opus est, ingeres, neq; instructoribus opsoniorū egebis, & potum quemuis approbabis. Huc facit illud, Homericum, quod crebro occurrit:

E e 4

Voracitas ab humana natura, rationeque aliena.

Αὐτὸν ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδύτου ἕξερων ἄτο, id est, ἕξερων ἄτο, παρα τὸ ἐὼ τὸ πληρὸν ἢ ἕξερων τὴν φαγεῖν, καὶ πίνειν, Eustath. interprete, ὁ δ. α. ὅτι ἀνοίκειον ἐλθεῖν οὐκ ἐπιτρέψαι, καὶ ὡς οἱ παλαιὸι φασι, δὲ λωρεπῆς. τὰ γὰρ σεμνὰ πρὸς τὰ ὀποικιστῆς ἐδύτου ἐπὶ εὐσὶν ἕξερων ἄτο, ἕξερων ἄτο, καὶ ἐδύτου ἕξερων ἄτο. Addit ibidem, potum esui praeroni vel forsan fortuito, vel ὅτι βιασθέντων ἡδύτου ἕξερων ἄτο, διὸ καὶ τὸ ἀναγκάσις δευραπύτικον τὸ πόσιος ἐδύτου ἕξερων ἄτο. His similia sunt illa Ouidij:

Néne diu prasume dapes, sed desine citra,

Et carpias paulò, quàm cupis esse minus.

Sallustius testatur, cibum Numidis aduersus famem atq; sitim non libidini, neq; luxurie fuisse, de bello Iugurth.

Adhuc Ecclesiasticus voracitatem ostendit esse inciuilem, illiberalem, brutam atq; belluinam: ab humana natura, rationeque alienam: Deo, hominibusque odiosam: nunc eandem animo pariter, atq; corpori noxiam vehementer, atque damnosam esse docet, ac proinde summo opere vitandam: Quàm paruo, siue paucis homo bene institutus atq; moratus, est contentus: quò fit ut in cubili suo non anhelet. Vigiliæ laboriosæ, et cholera, atq; contorsio huiusmodi intemperantis comes est. Somno salubri fruuntur viscera temperantis, manè us surgit, et est apud se, siue compos animi. Commemoratur hoc in loco commoda, atq; incommoda corporis, atq; animi, quæ ex temperantia, aut ex gula atq; crapula consequi solent. Homo modestus et sobrius est paruo contentus, naturæque desideria cibo et potu facili, ac parabili explet: itaq; hæc vitæ moderatio ac sobrietate tunc valetudinem tum mentis, tum corporis, Πλατωνίου Philo περὶ βίης θεωρητικῆς, verè dixit ἐξερων, καὶ ἐπιθελὸν εἶναι ἰσχυρῆς, καὶ σώματι, hoc est, inimicam esse, atq; insidiosi corpori, et animo. Huic simile est illud Clement. Alexand. ἡ ἄσπερ ἐλδύτου ἕξερων ἄτο, ἕξερων ἄτο, καὶ ἀδύτου κακοῖς τὸ μὲν τὸ ἰσχυρὸν, ἕξερων ἄτο, καὶ εἰς νόσον ἕξερων ἄτο, καὶ εἰς τὸ σώμα. Sic Hieron. Epularum, inquit, largitas et corpus fragit, et animum. Tria hæc corporis incommoda commemorantur, quæ ex immoderato cibo potuque consequuntur: nempe, ἀγροπνία πονώδης, hoc est, vigilia molesta atq; laboriosa, secundum criticum illud:

Ex longa cæna stomacho fit maxima poena

Ut sis manè leuis, sit tibi cæna breuis.

Contra temperantis hominis somnus est quietus, siue anhelante spiritu, atque dulcis, quo qui fruuntur, us manè surgit impiger, et alacer ad opus suum. Huc facit illud Horatii 2. Saryr. 2.

Alcer (qui parce, et tenuiter viuit) ubi dicto citius curata sopori,

Membra dedit: præscripta ad munia surgit.

Sic Ion, teste Plutarcho Sympos. lib. 7. in præfatione, ἕξερων ἄτο, καὶ ἀφλεγματῆρας landabat, cuiusmodi essent Platonis, quas dicebat sequi ἕξερων ἄτο, καὶ ἀφλεγματῆρας, καὶ βραχυνοεῖρους φαγεῖν, καὶ εἰς τὸ σώματι, καὶ εἰς τὸ γαλῆν ἕξερων ἄτο, hoc est, somnum syncerum, visa somnijs breuibus occasionem præbentia, corpore quieto, et tranquillo. Ut autem somno animales facultates reparantur, coctiones alimentorum, atq; crudorum humorum perficiuntur: ita contra insomnium, atq; vigiliæ, quarum causa est immoderata cibi, potuque ingurgitatio, animales vires frangunt, atq; debilitant, cruditatesque pariunt ceu causas omnis generis morborum.

Secundum incommodum est cholera, morbus acutus, et valde periculosus, estque euaporatio, siue effusio fellis in pectore: eius nota sunt, Ventriculi, et intestinorum morsus, quem sequitur fluxus ventris, et vomitus excrementorum variorum, quandoque, cum syncope, sudore, pulsu inæquali, et paruo, cum conuulsionibus crurum, et brachiorum. Situs quoque accedit, quando morbus tam diu perseuerat, donec sterces per os excernatur.

Tertium est σπόφ, id est, tortus, siue contorsio intestinorum, quæ varia est, atq; multiplex.

Voracitas morborum mater. Omnino autem voracitas, atq; ingluuias, cum ipsa per se sit morbus, quem capinam appetentiam, atq; bulimon, siue μαλακίαν, et πίξαν secundum medicos appellare possis: tum omnis generis morborum parens est, atq; procreatrix, quemadmodum et medici, et ipsa experientia quotidiana satis superque docet. Vbi cibus præter naturam, ut Hippocrates inquit 1. Aph. 17. hoc est, plus æquo ingestus est, morbum facit. Nunquam enim ad satietatem, sæpè infra illam cibum sumpsisse profuit. Sic enim melior sit concoctio, et excrementorum minus gignitur. Hinc idem auctor lib. 6.

Epidem.

Epidem. part. 5. Aph. 20. verisimè, sapientissimeque dixit, ἀσκησις ὑγιεινῆς ἀπορίη τὸ προφῆς, ἀσκήσις πονών: hoc est, Sanitatis studium est, non satiari cibis, et ad labores impigrum esse. Idem non minus eleganter, quàm verè ἐδύτου dixit εἶναι μὲν τὸ εἶναι, hoc est, indigentiam, seu temperantiam in victu matrem esse sanitatis: vnde ex contrario colligere licet, gulam matrem esse aduersæ valetudinis, atq; morborum. Continentia in victu, et tenuis apparatus vires a calore nativuo, et penitus infuso imminutas et labefactatas reficit, refarcit, et recreat: nimia verò copia, et luxuria opprimit, obruit, atq; extinguunt: quòd quidem his verbis confirmat Theognis:

Πολλὰ τοι πλεονας λιμῆ κὸρ, ὠλεσεν ἡδὴ

Ἀνδρας, ὅσοι μοῖρας πλεονῶν ἕξερων ἄτο.

Idem etiam a medicis crebrò usurpari solet. Vbi ad cibum ventum est, inquit Celsus lib. 1. de medic. cap. 2. nunquam utilis est nimia satietas, sæpè etiam inutilis nimia abstinentia. Tantum igitur, ut Cicero quoque monet, cibi et potionis adhibendum, ut reficiantur, non opprimantur vires. Sumatur ergò cibus citra cruditatem, et potus citra ebrietatē. Hinc doctissimus ille Dissarius medicus, et philosophus idem præstantissimus apud Macrobius lib. 7. Satur. cap. 4. sapientissime admonerat, et Socrates suadere solitus erat, illos cibos potusque vitandos, qui vltra sitim famemque sedandam, appetentiam producerent. Nocet namque dolore emptæ voluptas: quàm verisimè Plato omnium malorum escam dixit. Cruditates, ut eodem in loco Dissarius inquit, eueniunt aut qualitate succi, in quem cibus vertitur, si non sit aptus humori, qui corpus obtinuit: aut ipsius cibi multitudine, non sufficiente natura ad omnia, quæ congesta sunt, concoquenda. Eodem in capite pluribus docetur, cibum simplicem præferendum esse multiplici, ut qui sit digestu facilior. Hinc etiam legimus in Decret. Canon. distinct. vlt. de consecratione, quosdam morbo articulari et podagra laborantes, ad simplicem mensam, et pauperes cibos redactos, conualluisse. Constat eos qui escis vruntur vilissimis esse robustiores, saniores, et generosiores, ut famuli dominis, coloni possessoribus: nec solum fortiores, sed etiam prudentiores, ut philosophi diuitibus. Cicero, Sustentatur valetudo, inquit, notitia sui corporis, et obseruatione earum rerum, quæ aut prodesse, aut obesse soleant: et continentia in victu omni, atque cultu corporis tuendi causa, et prætermittendis voluptatibus: postremò arte eorum, quorum ad scientiam hæc pertinet. Meridè itaque Diogenes Cynicus eos irridere solitus est, qui pro bona valetudine Dijs rem diuinam facerent, et deinde cibo, potuque contra sanitatem se ingurgitarent: afferens insanum esse ea a Dijs precari, quæ in nostra sunt potestate. Idem Persius Saryr. 2. eleganter his verbis expressit:

Poscis opem neruis, corpusque fidele senectæ,

Esto age, sed grandes patina, tucetaque, (genus est farciminis ex carnibus suillis minutim concisis: cibos regios Fulgentius interpretatur) crassa

Annuerè his superos vetuere, Iouemque morantur,

Hoc est, impediunt ne te reddant robustum. His verbis similiter irridet eos, qui corporis vires sibi dari petunt, cum ad eas assequendas immoderatus epularum luxus omnino obstet. Meridè ergo nos quoque Christiani irridendi sumus, et leuitatis, inconstantiaque accusandi, qui cum bonam valetudinem, quæ non in nostra, sed in Dei est potestate, precemur, interea illam nostra ingluuiæ perdimus, atq; corrumpimus.

Nec verò minus animo atque menti, quàm corpori nimia hæc immoderataque cibi ingurgitatio Gula menti illi nocet. Temperantiam cibi, atque potus rectè Græci σὺν τροφῶν appellarunt, quasi σὺν τροφῶν ἢ mica.

σὺν τροφῶν, hoc est, prudentiæ custodem, atque conseruatricem: vnde etiam Democritus monebat, ἀνὴρ ἰσχυρὸς εἶναι σὺν τροφῶν, hoc est, animam siccam, id est, sobriam, atque temperantem esse sapientissimam. Idem dicebat, satius esse mori, ἢ εἶναι ἀνεστῆσαν τὴν ἰσχυρὴν ἀμυροπύσσην, hoc est, quàm per intemperantiam animum obnubilare. Vide quæ in hanc sententiam scribat Iunius in suis Adagijs lectu dignissima. Huc quoque pertinet scitum illud Epicteti dictum: Εὐταλῆς ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ὅτι διὸ ἕξερων ἄτο, καὶ ἰσχυρῆς, καὶ τὸ αὐτὸ σώματι δῶκε, τὸ εὐταλῆς ἕξερων ἄτο, καὶ τὸ αὐτὸ τῆν ἰσχυρῆν, καὶ τὸ παντὸς τυπεῖς: Hoc est, inter epulandum considera duos tibi excipiendos conuicias, corpus et animam. Tum quòd omne in corpus collatum repente effluxurum sit: quòd autem in animam, perpetuò seruandum. Contra, ut verè Clemens Alex. inquit,

ἀνθρώποις τὰ μὲν πολλὰ βλάβη, καὶ λύπη ἐξ ἡδονῆς: διασθένει δὲ καὶ λήθη, καὶ ἀπροσωπία ἢ ἀπολύτωση ἐντίκτει τῆ ψυχῆ: Hoc est, Hominibus autem sapienter quidem damnatum, & molestiam procreavit voluptas: graues autem affectiones, & obliuionem, & insipientiam in animo parit nimia alimenti copia. Hinc Ecclesiasticus noster illum qui moderato vitur manē surgere & animi compositum esse dicit: unde contra licet colligere, illum qui se cibo nimio obruit, in multum diem stertere, & animi, & mentis esse impotem. Musonius in lib. de Alimentis dixit: ἀρχὴ καὶ ὑποβολὴ τῆ σωφρονεῖν εἶναι τὸ εὐσιστοῖς, καὶ ποτῖς ἰσχεράειν: hoc est, initium, & fundamentum sapientiae esse continentiam circa cibum, atque potum. Cic. lib. 5. Tuscul. disput: multa de victus frugalitate differens, adde, inquit, siccitatem, quae consequitur hanc continentiam in victu: adde integritatem valetudinis. Confer sudantes, ructantes, refertos epulis tanquam opimos boues: tum intelliges qui voluptatem maximē sequantur, eos minimē consequi, iucunditatemque, victus esse in desiderio, non in satietate. Timotheum, clarum hominem Athenis, & principem ciuitatis, ferunt, cum cœnauisset apud Platonem, eoque conuiuio admodum delectatus esset, vidissetque eum postridie, dixisse, vestra quidem cœna non solum in praesentia, sed etiam postero die iucunda sunt. Quid, quod ne mente quidem recte vti possumus multo cibo, & potione completi? Est praeclara epistola Platonis ad Dionis propinquos, in qua scriptum est his verbis: Quod cum venissem, vita illa beata, quae ferebatur, plena Italicarum, Syracusanarumque mensarum nullo modo mihi placuit, bis in die saturum fieri, nec unquam pernoctare solum, caeteraque, quae comitantur huic vitæ, in qua sapiens efficitur nemo unquam, moderatus verò multo minus. Quae enim natura tam mirabiliter temperari potest? quomodo igitur iucunda vita esse potest, a qua absit prudentia? absit moderatio? Huc quoque pertinet quod scripsit Theopompus lib. 5. Philipp. Multa edere, & carnis vesci, rationis, & consilij usum adimit, animosque efficit tardiores, & eos immani quadam duritia, ac stultitia complet. Horatius lib. 2. Satyr. 2.

—quin corpus onustum

Externis vitijs, animam quoque praegravat vna,

Atque affigit (affligit Lambinus legendum putat) humo diuina particula aurea.

Huic illud affine Sapientis: Corpus quod corrumpitur, aggrauat animum, ac sensum deprimit multa cogitantem. Plinius ait, magis auidi sunt ciborum, quibus ab alno longius spatium, idem minus solertes, quibus obesissimus venter. Hinc Persius Satyr. 1.

Qui pote? vis dicam? nugaris, cum tibi calus

Pinguis aqualiculus propenso sesquipede extet.

Id est, cum ventri tantum inservias, καὶ ἢ πρὸς πρῶτα ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας. Proverbia Hebraea, quod habetur in Talmud Beracoth. Venter plenus res malas (proferit) Gregorius 31. has quatuor gulae filias tribuit, ineptam laetitiam, scurrilitatem, multiloquium, & hebetudinem mentis circa intelligentiam. Est ergo omnibus hominibus, tum verò atque in primis istis, qui magna munera sustinent, vel politica, vel ecclesiastica, quibus res magnas atque praeclaras moluntur, a gula, atque ingluuie, seu certissima animi, corporisque peste, rerumque gerendarum impedimento maximo, sibi cauere debent. Ciborum enim redundantiâ, vti iam dictum est, crudelitatem efficit, vires debilitat, aciem mentis obtundit, languorem animis affert, desidiam, ignauiam, stuporem, tarditatem ingenerat, atque postremo vitam breui temporis spatio consumit. Illos autem, quos Deus vel reipub. vel ecclesiae, vel vtriusque custodes constituit, oportet esse sanos, atque valentes, ad mala praecauenda sagaces, & ad pericula magna propulsanda magnanimos. Huc facit illud Ecclesiastici cap. 10. Va tibi terra, quando rex tuus puer est (non tam aetate, quam iudicio, atque mente) & principes tui manē comedunt. Beata ea terra, siquum rex tuus filius est nobilium, & principes tui in tempore, hoc est, commode & opportuno, cibum capiunt propter fortitudinem, & non propter potationem. Nam ut Musonius apud Stobaeum inquit, σκοπεῖς δὲ τροφῆς δὲ ἀποεῖδαι ὑσείων τῆ ἰσχύς, ὡς τῆτων μόνον ἐνεκα βρωτέον, ἀδ εἶται πολυτελείας ἐδιδυμῆς. Qui igitur minus conuenit quam illos ei vitio inservire, quod morbos innumerabiles corpori, & tarditatem animo infert, adde etiam ignominiam insignem, atque dedecus. Nihil enim profecto facilius, & flagitiosius Reipub. procere, vel Ecclesia pastore ructante, oscitante, nauseante, somno

Principibus de magistratibus in vitijs gula est fraudi.

somno desidiamque languente. Censuit Plato non potuisse virtutem tradi Siculis, & Italis eo tempore, quo ille eas oras peragravit, propterea quod se bis in die extractis epulis satiant, & recte quidem censuit. Corpus enim cibis expletum, saginamque grauat, ut paulo antea ex Horatio dictum est, non solum virtutis, rationisque imperium minimē sequi potest, verum etiâ mentis altitudinem deprimit, indolemque totius honestatis extinguit. Quomodo ergo quaso honestatis atque virtutis capaces, & ad res magnas, laudemque dignas efficiendum apti & idonei esse possunt multi Christiani rerumpub. ecclesiarumque praepositi, qui non bis, sed ter, quaterque in die saturi sunt, imò qui dies noctesque se tanquam anseres, aut boues cibis saginant, atque infartunt. Accedit etiam illa deformitas, quae in corpus ex nimio adipe redundat: abdomen enim prodigiose distenditur, labra tument, mala fluunt, oculi obruuntur, aspectus hebescit, eoque tandem species humana redigitur, ut non hominem, sed hominis monstrum te intueri putes. Adde ponderis grauitatem, quae vix loco moueri potest. Is enim, qui ex nimia luxuria saginam contrahit, mole sua grauisime laborat, neque mancus solum, & claudus: sed membris omnibus captus est. Quid dicam de misera seruitute? Inglauies namque adeo morosa, atque difficilis domina est, ut eo tempore, quo vel vniuersi populi salus agitur, quamuis occasio rei bene gerendae instet atque urgeat, hominem tamen a studio communis salutis auertat, ut ventrem expleat, & turpissima cupiditati satisfaciat. Quomodo ergo alijs imperare, & munus aliquod honestum exequi poterit is, qui gula, seu importuna turpique domina, est mancipatus? In media namque muneris functione insaturabilis abdominis imperio coactus, officium repente deseret, totumque se ad studium impurissimae illius cupiditatis applicabit. Praeterea ut olim Esau ille gula impulsus primogeniturae ius atque dignitatem, libertatemque simul suam vendidit: sic hodie multi homines gulosi omnem dignitatem, libertatemque suam alijs prostituunt: cuiusmodi sunt gnathones, atque parasiti aulici, qui ventris studio, ac cibi cupiditate perpetua seruituti sunt addicti: omniaque ad aliorum voluptatem seu potius libidinem, nihil ad veritatem loquuntur, & faciunt. Diogenes Cynicus (alij tamen volunt Aristippum fuisse: nam de illo inter scriptores Graecos non satis conuenit) cum aliquando beas cœnae gratia ablueret, Plato illum intuitus, summissa voce dixit: Si Dionysio obsecutus fuisses, plera non cœnares: cui ille, Atqui si tu olera cœnare didicisses, Dionysio tyranno non seruire: quo responso illi turpem seruitutem exprobrauit, cui se cibi lautioris gratia addiderat. Adhuc explicata sunt magna atque graua animi, corporis, atque fortunae mala & incommoda, quae ex gula proueniunt, ex quibus constat illos, qui ei seruiunt, sine suo, quem sibi habent propositum, valde frustrari. Illi enim voluptatem, iucunditatem, atque delectationem querunt: at contra iusto Dei iudicio maximis, grauissimisque animi, corporisque doloribus atque laboribus implicantur.

Gula seruitutis causa...

His adde quod Gula homines ad paupertatem, mendicitatemque redigit. Multi namque opes opimas, patrimonia lautissima breui temporis spatio abliguriunt, atque absumunt, tandemque ad probrosam, ignominiosamque inopiam atque paupertatem rediguntur. Hinc saepe fit, ut quando abdomen quidem illud insaturabile, quo magnam opum vim absumpserunt, manet adhuc, atque durat: opes autem & facultates deficiunt, ad malas artes, ad omnis generis scelera atque flagitia impellantur. Ecclesiasticus 19. Caue a sotiam, & ne assuescias te ad belluaciones, ne incidas in mendicitatis periculum, cum destituat te crumena, & cogaris a sceneratoribus accipere. Sic Aristot. in Ethicis: ἀποτοῖ κατὰ τὸν ζῶντα γίγνονταί πενία, hoc est, Prodigii belluones exhausti scenore fiunt pauperes. Nulla est vorago, nullum barathrum, quod magis absorbeat, magisque praecipitet rem, quam Gula, quae quo magis impletur, magis esurit: quod melius prandet, melius cœnare studet. Quam autem insatiabilis sit voracitas, eleganter sane Ouidius his versibus expressit, Erisichthonis insanam ingluuiem describens:

Gula paupertatis parens.

Nec mora, quod pontus, quod terra, quod educat aër
Poscit, & appositis queritur ieiunia mensis.
Inq. epulis epulas quatit, quodque vrbibus esse,
Quodque satis poterat populo, non sufficit vni,
Plusque cupit, quod plura suum dormit in aluum,
Vtque frutum recipit de tota flumina terra,

Nec satiatur quis, peregrinosq; ebibit amnes,
Vtq; rapax ignis non vlla alimenta recusat
Innumerasq; faces cremat, & quod copia maior
Est data, plura petit, turbaq; voracior ipsa est:
Sic epulas omnes Erisichthonis ora prophani
Accipiunt, poscuntq; simul, cibus omnis in illo
Causa cibi est, semperq; locus fit inanis edendo.

Iuuenalis Satyra vndecima.

Et quibus in solo viuendi causa palato est.
Egregius (magis egregie) cenat, meliusq; miserrimus horum,
Et citò casurus (in paupertatem lapsurus) iam per lucenta ruina,

Hoc est, egestate apparente. Plura vide in illa Satyra in eandem sententiam.

Talibus a dominis (luxuriosis) post cuncta nouissimus exit
Annulus, & digito mendicat Pollio nudo, &c.

Facere Diogenes cum luxuriosi cuiusdam nepotis venalem domū proscriptam legeret: Sciebam, inquit, quod vino, ciboq; oppleta quam primum dominum euomeret. Idem cum nimio luxu ad inopiam redactus adolescens oleas in cœna esitaret, fortè præteriens, si sic pransus, inquit, esses, nō ita cœnares. Non insulse etiam Bion Borysthenites philosophus peracutus, & grauis ad quendam, qui possessiones suas vorauerat, inquit: Terra Amphiarum absorbit, tu autem terram. Non opus est hîc veterum quorundam lurconum exempla commemorare, qui patrimonia sua per luxuriam subito prodegerunt: cuiusmodi fuit Fabius ille, qui a deuorato patrimonio Gurges fuit cognominatus: C. Sergius cui oratæ nomen fuit, quod id genus piscium magna auiditate vorauit: Abidius cuius Rom. quem Cato proteruiam fecisse per iocum dixit: Aſopi tragædi filius, qui quod maiorem pecuniæ vim citius in ventrem mergeret, liquefactos vniones prandio apposuit, & psittacos, & auiculas cantu commendabiles, & in delicijs habitas, magno quoq; empras, pro ficedulis condire non dubitauit. Quotidiana, pro dolor, experientia magnam eiusmodi exemplorū copiam suppeditat, vt auctiones, proſcriptionesq; quotidiana testantur. Est igitur gula vitium omnium ferè vitiorum antiquissimum, omniumq; malorum principium, atq; seminarium. Primi namq; illi nostri parentes cum parim superbia, parim gula incitaret, & impulsit, auctore & suatore diabolo, contra Dei legem arboris illius, quæ boni & mali scientiam continebat, fructum attigissent, ac degustassent, se simul, atq; nos illorum posteros, non in temporalem modò, sed æternam miseriam præcipitarunt. Hæc fuit origo humana miseriæ, hoc malorum omnium seminarium, hinc mortis initium natum est, quæ crudeli dominatu omnes postea homines oppressit. Ergo vel hac sola de causa merito gulam cane peius & angue odisse, fugere, execrari: contra sobrietati, atq; temperantiæ studere debemus. De gula vide Agrippam libro de vanitate scientiarum cap. de arte coquina ria, Thomam Aquinat. in lib. quest. disputat. quest. decimaquarta, in qua trifariam peccatur, nempe in cibi substantia, cum exquisitus nimium est, & delicatus: in quantitate, si nimius est, & non secundum leges sumptuarias: qualitate, si nimium delitiose sit conditus, qui nō τροχόν, sed ἴσχυρον, non cibus, sed cupiditæ dicuntur. Gregor. 30. Moral. docet nos 5. modis gulæ vitium tentare. Aliquando namq; indigentia tempora præuenit: aliquando lautiores cibos querit: aliquando quæ sumenda sunt, præparari accuratius appetit. Aliquando in ipsa quantitate sumendi mensuram refectiois excedit. Aliquando ipso aestu immensi desiderij quis peccat: quæ continentur in hoc versu.

Præproperè, lautè, nimis, ardentè, studiosè.

Nunc reliqua Ecclesiastici, quæ ad cibi sumptionem pertinent, persequamur. Subiungit repletionis immoderate quedam remedia (medicum agens): ex quibus ipsis colligere licet, quantum damni afferat immodica cibi ingurgitatio: Καὶ εἰ ἐβιάσθη ἐν ἰσχυραῖς, ἀνάστα μεσοπτόων, & ἀναπαύσθη, hoc est, Si fueris ad cibos coactus, exurge, obambula, vome, & conquiescas: (additur a nonnullis, ne morbum corpori tuo contrahas.) Præceptum hoc est ἰατρικόν, de ingurgitatione violenta aut eiicienda, aut concoquenda. Nam deambulatio moderata, ac quies ad crudum cibum concoquendum valent: vomitus verò ad subleuandum, exonerandumq; stomachum.

Hinc

Hinc Valler. lib. 12. locorum communium. Quod si aut deprauato more, aut ciborum illectamentis quis se plusculum inuitarit, sat agat inedia longa, somno, quiete, vomitu, aut lenta in posterum diem deambulatione, tantam ciborum molem deponere, & cruditati hac via mederi. Vnde est illud Celsi lib. 1. cap. 2. Qui bene concoxit, manè tutò surget: qui minus, quiescere debet, ac neq; se labori, aut exercitationi credere. Quod dicit, si coactus fueris ad nimium edendum, hîc & conuiuator, & conuiuia sui officij admoneri poterunt. Conuiuia quidem, ne vel sua sponte, cupiditate illum impellente, corpus, stomachumq; sua immoderata ciborum copia repleat, neue se a quoquam ad plus edendum bibendumq; impelli patiatur, quam pietatis sanitatisq; ratio patiatur. Conuiuator autem leniter quidem atq; humaniter conuiuias suos ad manducandum inuitabit atq; alliciet, inuitum autem ad plus, quam ipse velit edendum bibendumq; coget neminem. Est enim hoc non a decoro solum ciuili, sed pietate quoq; charitateq; alienissimum. Et tamen sunt quidam importuni molestiq; homines, qui assiduus vocibus, quasi facibus, conuiuias ad immoderatam cibi potusq; sumptionem impellant: qui dum ciuiles atq; humani videri volunt, agrestes profectò vehementer sunt atq; inhumani, qui conuiuiis suis maxima mala atq; detrimenta conciliant.

Porro immoderate repletionis quatuor remedia subiungit Syracides. Primò monet esse sur Repletionis immoderate remedia
gendum: quo monet non debere aliquem mensa ita esse affixum, vt inde ceu a præsepi auelli am-
plius nequeat. Surgere commodo & opportuno tempore, antequam cibo nimio atq; potu ita onere
ris, vt vix tibi surgendi amplius sit facultas. Videre enim licet quosdam apud mensam ita se ci-
bo nimio porioneq; saginare atq; implere, vt mouere se loco, vbi sedet, atq; surgere amplius nō pos-
sint: vel vbi surrexerint, statim recidant, huc illuc ruant atq; impingant: ita vt sint trisui omni-
bus. Nonnulli etiam, quoniam neq; pedes neq; manus amplius officium suum facere possunt, ceu
trunci quidam atq; stipites, siue sacci pleni a mensa auferuntur atq; asportantur. De his sic ele-
ganter Cic. lib. 2. de Finib. Aſoti, inquit, qui in mensam vomunt, & qui de conuiuijs auferuntur,
crudiq; postridie se rursus ingurgitant, qui Solem, vt aiunt, nec Occidentem vnquam vident, nec
Orientem, qui consumptis patrimonijs egent.

Secundò monet esse deambulandum. De ambulatione a cœna seu cibo sumpto, multa bene at
que salubriter Medici præcipiunt, de quibus suo loco vberius dicitur. Plutarchus in libro de Sa-
nitate tuenda Aristotelis auctoritate probat, deambulatione a cœna calorem naturalem exusti-
tari, somno autem suffocari atq; opprimi: tametsi alij quiete adiuuari concoctionem, motu pertur-
bari: & idcirco quieti potius, quam deambulationi a cœna seruiendum esse existimant. Quid di-
cam de ijs, qui præ nimia cibi potusq; redundantia neq; loco consistere, neq; incedere amplius atq;
deambulare possunt: hi certè Ecclesiastici consilio minime parere possunt.

Tertiò vomitus siue vomitionis mentionem facit, quæ quidem inglutienti atq; crapulæ comes
esse solet, atq; pedissequa, secundum illud Isa. 28. v. 8. Quia omnes mensa implete sunt vomitu, &
sordibus: vbi tamè per vomitus metaphoricòs falsa doctrina atq; blasphemia, quas impij temerè
sine iudicio atq; ratione impuro suo ore euomunt. Hi sunt aſoti illi (quasi ἀσῶτοι, Clem. Alexan.
interprete, hoc est, salutis expertes) qui, vt paulò antea ex Cic. dictum, in mensam vomunt, &
frustis esculentis vinum redolentibus omnia replent. Plutarchus in lib. de Sanitate tuenda præ-
clare sanè vereq; ἰμέτρως καὶ κλιτῶς καὶ ἀπορεῖς τὸ φαρμάκων μὲν ἐν ἀσῶτοις ἀποστροφῆς
appellat, hoc est, vomitus atq; purgationes ventris per medicamenta, turpia redundantia esse re-
media. Vtrumq; igitur nisi magna urgente necessitate non vult vsurpari: ac proinde communem
multorum consuetudinem merito reprehendit, qui & vacationis causa corpus replent, & rur-
sum repletionis gratia idem exinaniant contra naturam, non minus repletionis, quam vacuatio-
nis impatientes. Nam & ἀνάσσειν ὡς κούσσειν ἀπολαύσεως, hoc est, impletionem ceu impedi-
mentum fruendæ voluptatibus molestè ferunt, & τὴν ἀνάσσειν ὡς χάραν ἀεὶ ταῖς ἡδοναῖς ἀσῶ-
σιν ἀλάσει, hoc est, vacuando semper receptaculum noris voluptatibus parant: cum manifestum
sit vtrumq; esse damnosum: vtroq; enim corpus perturbatur & conuellitur. Vomitus autem hoc
peculiare dicit esse malum, τὸ τὴν ἀνάσσειν ἀσῶσειν καὶ τρέφειν, hoc est, quod insatiabilem e-
dendi cupiditatem alit atq; auget. Id in sequentibus probat, simulq; docet quid damni afferant cre-
bri alui expurgationes. Ac paulò post: ἀείσον μὲν ἐν τῷ μετεῖα διαίτη καὶ σῶφρονι τὸ σῶμα
πείρειν περὶ τὰ κρώσεις καὶ κληρώσεις αὐτοτάλεις ἀεὶ καὶ σῶματῶν, hoc est: Optimum ergo fuerit
Ff

moderata & temperata victus ratione corpus ita comparare, ut vltro sit ad euacuationes, reple-
tioneſq; bene compositum. Optime ergo, ſapientiſſimeq; monet Plutarchus, temperantia, ſobrietate
riq; eſſe ſtudentium, ita vt vomitionibus, aliq; purgationibus (quæ valetudini plurimum offici-
unt) non ſit opus. Sed tamen ſi neceſſitate flagitante illis ſit opus, citra medicamenti uſum, & ni-
miam operam, nulla corporis cum conturbatione illas vult tentari: de quo præcepta ſubiungit.
Poſtremo addit, quosdam medicamenta illa vomitionum atq; purgationum corpus corruppen-
tia ac conturbantia ita arripere, quomodo libidinoſæ mulieres ἐπιβολίους, καὶ φάρμακους, pharma-
ca abortum aut fœtus interitum efficiunt arripunt, vt impleri rursus, ac voluptates percipe-
re poſſint. Celsus lib. 1. Cap. 3. pluribus agit de vomitu, & deiectione. Vomitum ait ab Aſclepiade
eſſe reiectum in volumine quodam, quod de tuenda ſanitate compoſuit. Hoc, inquit, non reprehē-
do, ſi offensus eorum eſt conſuetudine, qui quotidie eiiciens vorandi facultatem moliantur. Pur-
gationes quoq; dicit ab eodem fuiſſe expulſas, quas quidem pernicioſas eſſe fatetur, ſi nimis va-
lentibus medicamentis ſiant. Sed hæc tamen ſubmouenda eſſe non eſt perpetuum: quia corporum
temporumq; ratio poteſt ea facere neceſſaria, dum & modo, & non vix cum opus eſt adhibean-
tur. Ergo ille quoq; ipſe (Aſclepiades) ſi quid iam corruptum eſſet, expelli debere conſeſſus eſt.
Ita non ex toto res condemnanda eſt. Vomitus vtilior eſt hyeme, quam æſtate. Nam tæx &
pituita plus, & capitis grauitas maior ſub eſt. Inutilis eſt gracilibus, & imbecillum ſtomachum
habentibus. Vtilis eſt plenis, & bilioſis omnibus, ſi vel nimium ſe replerunt, vel parum concoxe-
runt. Nam ſiue plus eſt, quam quod concoqui poſſit, periclitari, ne corpus corrumpatur, non o-
portet. Si verò corruptum eſt, nihil commodius eſt, quam id, qua via primum expelli poteſt, ej-
cere. Itaq; vbi amari ructus cum dolore, & grauitate præcordiorum ſunt, ad hunc protinus con-
fugiendum eſt. Sed imprimis obſeruatu dignum, quod ait. Itaq; iſtud (vomere) luxuria cauſa ſi-
ri non oportere conſider: interdum tamen valetudinis cauſa recte fieri experimentis credo. Com-
moneo tamen, ne quis, qui valere & ſeneſcere volet, hoc quotidianum habeat.

4. De exercita-
tionis uſu.

Quarto Eccleſiaſticus de corporis exercitatione monet, quæ ad πᾶνο μόνον, cuius paulò an-
te facta eſt mentio, emendandam, & in vniuerſum ad digerendos & expellendos humores ſu-
perfluos atq; noxiſ, & bonam valetudinem tuendam mirifice conducit. Verba eius hæc ſunt:
Εὐ πᾶσι τοῖς ἐργασίαις ἐν τρεπεῖς, καὶ πᾶν ἀπρόσμηρον οὐκ ἀπατήσοι, hoc eſt, In omni ne-
gotio promptum, alacrem, diligentem, ſolertem te præbe, nec ullus morbus te inuadet. Hinc Pla-
tarchus lib. de ſanitate: εἰ δὲ ἀργίαις ὄνειον ἢ ὑγίαια καὶ ἀπραξίας, ἀγε δὲ ἢ μάλιστα γινώσκω κα-
κῶν τῶν νόσους ἀρῶναι, καὶ εἰδὲν δὲ ἀφέρει τὰ τὰ ὀμμάλα τὰ μὴ δὲ βλάπτειν, τὸ μὴ οὐκ ἔστιν ἡ
φθὲγγεῖται φυλάττοντας, ὁ τὴν ὑγίαιαν τὴν ἀχρησία καὶ ἡσυχία χεῖρ ἔχειν οὐδὲ μὴ, hoc eſt: Non
enim otio, & inertia venalis eſt ſanitas, quæ duo maxima ſunt malorum morbos comitantium:
& ſi quis bonam valetudinem quiete, & actionum abſtinentia putat ſe paraturum, perinde facit, ac
ſi quis nihil diſpiciendo oculos, aut vocem non loquendo conſeruare inſtituit. Ac paulò poſt:
ἡμῖς δὲ τὴν ἀργίαν ὑγίαιαν ἐπινοήσαντες, ἢ τὸ ἢ ὑγίαιας τὰ δὲ ἀπρόσμηρον, καὶ εἰ δὲ ἀλθὲς εἴη τὸ
μᾶλλον ὑγίαιαν τὰς ἡσυχίας ἀργίας, hoc eſt, Minimè igitur putandum eſt, deſidiam ſala-
brem eſſe: quoniam ſanitatis finem illa perimit: neq; verum eſt quieti & otio deditos magis va-
lere: id exemplis quibusdam appoſitis probat. Sic Cyrus apud Xenophontem, ait, ſe ἐπινοεῖν τὰ
εἰς ἴσθητα, εἶτα δὲ τὴν ἢ ὑγίαιαν μᾶλλον ἀπρόσμηρον εἶναι, καὶ ἰσθμὸν ἀπρόσμηρον, hoc eſt, Se elabora-
re cibum ſumptum: ita enim & ſanitatē conſeruari, & robur corporis augeri. Huc facit nota
illa Hippocratis ſententia: πόνος, τριπλάσιον, πόνος, ὑπνοί, πᾶντα ἐξέχει, hoc eſt: Exercitia, cibus po-
tus, ſomnus, omnia mediocria. Idem inter præcepta ſaluberrima ponit ἀσκήσειον πρός, hoc eſt, cum
pigrum eſſe ad laborem. Plura ſuprà de exercitationis vtilitate dicta ſunt.

Subiungit Eccleſiaſticus præceptum, de beneficentia, qua noſtro pane, ac cibo alios ſuſten-
tandos, reſciendosq; eſſe docet. Eſt enim huiusmodi benignitas maximè peculiaris & laudabi-
lis, vt contra illiberalitas in cibo potuq; præbendo maximè eſt odioſa. Poſſunt hæc etiam ad con-
uiuatorem referri. Nam quemadmodum conuiuia, vt paulò antea Syracides monuit, ſe in cibo
potuq; præfertim alieno ſumendo, modeſtum, temperantemq; gerere debet, ita conuiuatoris eſt non
reſtrictè atq; ſordidè, ſed liberaliter atq; copioſè cibū potuq; conuiui ſuis communicare. Atq; ita que
& con-

conuiuatoris & conuiuia ſint, quoad manducationem ſeu cibi ſumptionem, partes, Syracides opti-
mè ſapientiſſimeq; docuit.

DE ABSTINENTIA VEL AB OMNI
VEL A CERTIS CIBORVM GENERI-
bus, multipliciq; eius forma at-
que modo.

CAPVT V.

NUNC quoniam de nimia inordinata immoderataq; ciborum appetentia, hoc eſt, de
gula, ingluuie atq; voracitate dictum eſt: conſequens videtur eſſe, vt de Abſtinentia
quoq; a cibis partim laudabili atq; honeſta, partim vitioſa atq; vituperabili dicam.

Abſtinentia a cibo in genere a Græcis appellatur Νηστεία, a vñ particula priuante & Νειο-
μα, quod eſt validum & firmum eſſe, quod ea corporis vires eneruentur. Siue, vt alij volunt, a
vñ particula extenſiua, quod abſtinentia a cibo res quædam ſit firma atq; robuſta: quoniam is
qui ea vitur, dolorem perpeti, quam ab hoc ſuo propoſito diſcedere mauult. Sunt qui νηστεία, et
νηστεύειν a vñ priuato, & ἐπιτηδεύειν ſiue ἐπιτηδεύειν volunt dictum eſſe. Vnde vñſtæ teſte Suida & Eu-
ſtathio, cum ἀσῖτ & ſiue ἀγυς & οἷα quasi νηστεία 11. 2. 1242. 43. appellatur: tum intelli-
gitur, quod eſt inter ſtomachum atq; ventrem. Κεσείν & νηστεύειν ab Athenienſibus vocabatur ὁ
τὰ πολλὰ ἀδύπνητον & ἐπιτηδεύειν. Euſtathius, Od. 374. 42. Dicitur etiam Græcis ἀσῖτια,
ἀβουσία, ὁ πασις ἀγυς ἰα: ἀμυν. & ἢ παρὰ τὸν ἀμυν, ὁ ἐπὶ ἀσῖτιας Εὐλιε, ἢ ὡς μὴ καυῶν
ἐν ὄψῳ οὐδὲν ἀείσει, id eſt, qui nihil laborat in prandij apparatu. Et a cibo abſtinens ſiue ie-
iunus inedia laborans, ἀσῖτ & ἀσῖτῖς, νηστεία, πᾶς & ἀγυς & Ἐ. Απας & ἰδῖτῖς
ſæpe apud Homerum ἱγυς & 11. a. Euſtath. 104. 45.

Hebraicè appellatur צוּם Zom, quod vt literarum tranſpoſitione: ita modo tantum ſignifi-
candi variat a verbo צוּם MOZ, quod ieiunium emulgeat & exhauriat vires & pinguedinem
corporis. Appellatur etiam ieiunium in ſacris literis ſæpe afflictio. Vnde Aben Ezra inquit: Vbi-
cunq; in ſacris literis afflictio animæ inuenitur, ibi intelligitur ieiunium. Affinis huic alia vox
צוּם Zama, quæ ſignificat ſitire. Nam qui multum ieiunant, ſitire conſueuerunt: quia corpo-
ris humores inedia & ieiunio exiccantur. Hinc Plutarchi extat Probl. Symp. lib. 6. Quam ob
cauſam ieiunantes ſitiant, quam eſuriant grauius: & Probl. 5. euſdem libri: Cur famelici ſi bi-
bant, fame liberentur: ſitibundis verò ſi comedant, increſcat ſitis.

Ieiunium, teſte Iſidoro, eſt paupiſſima victus abſtinentiaq; ciborum: ſic dictum ex quadam
parte viſcerum tenui ſemper & vacua: quod vulgò ieiunium vocatur. Vnde ieiunij nomen cre-
ditur deriuatum, quod ſui inedia viſcera vacua & exinanita exiſtunt. Faſten German. a faſti-
diendo dictum. Hæc de nominibus: nunc de reiſſa.

Abſtinentia a cibo omnino videtur eſſe quadruplex, nempe naturalis, voluntaria, miraculo-
ſa, violenta ſiue coacta. Naturalem voco, cum quis natura vel ſana ac bene conſtituta: vel mor-
bo aliquo vitiosa atq; corrupta a certis cibis abhorret: ac proinde ab ijs abſtinet.

Nam primò ſunt: qui bona licet & inculcata valetudine ſint præditi: tamen natura abhor-
rent a certis cibis illoſq; minime ferre poſſunt, quos ſi vel prudentes vel imprudentes ſumpſe-
rint, illos ſtatim eiiciunt, quod ni ſit, ſæpe in morbos graues atq; difficiles incidunt. Nam vt ad
cibum aliquem naturali appetitu mouemur, vt amplectamur: ita alium naturali odio fugimus,
& ab illo abhorremus. Quam hominum aliam atq; aliam proprietatem in ciborum atq; aliarum
etiam rerum delectu Græci ἰδιοσυγκρασίαν vocant. Hoc efficit, vt alius bubulam, ſuillam a-
lius, caſeum, poma vel impenſè amet ſummaq; auiditate proſequatur, illisq; iuuetur: vel extre-
mè oderit.

Deinde morbida eſt a cibis abſtinentia, cum appetitus aut perijt, aut remiſſus admodum eſt
atq; languidus, quæ appetitus delectio ciborumq; auerſio a Græcis ἀνορεξία & ἀποσῖτια Hippoc.
& ναυτία ſiue ναυτινός, a Latini nauſea & faſtidium cibi appellatur. Dicitur autem ναυτία,
& con-

Latine nausea, a nauibus & nauigatione, quod nauigantibus praesertim in mari nausea oboriri soleat. Est autem nausea cum vomendi appetitus, tum fastidii ciborum, quae ferè sunt coniuncta. Haec abstinentia valetudinaria atq; morbida plerunq; pena est intemperantiae atq; gulae iusta debitaq; ex illaq; promanat. Sic enim iusto Dei sit iudicio, ut homines ciborum praesertim deliciarum nimium appetentes atq; auidi, postquam illis sese praeter omnem modum rationemq; ingurgitauerint, eorundem tandem nausea atq; fastidio sanè molestissimo periculosissimoq; torqueantur. Et haec de abstinentia naturali.

Abstinentiam porro a cibis voluntariam voco, quae certa voluntate, ratione atq; consilio suscipitur: quae quidem pro diuerso fine varia est atq; multiplex. Nam vel est medica, vel politica atq; civilis, vel religiosa, vel superstitiosa.

Medicam appello, quae homines siue sani sint, siue aegroti valetudinis suae vel tuenda, vel recuperanda causa de medicorum consilio atq; sententia a cibis vel omnibus vel certis complexioni valetudiniq; suae aduersis atq; inimicis abstinet, sibiq; temperant: idq; vel ad tempus quoddam, vel perpetuò. Haec vulgò ab illis Dieta appellatur: de qua illi potissimum sunt consulendi.

Abstinentia politica siue civilis est, quae honestatis utilitatise causa ad tempus aliquod vel ab omnibus, vel a certis atq; peculiariibus cibis abstinetur. Sic enim saepe homines utilia aliqua atq; necessaria negotia, quae illis incumbunt, exequendi conficiendiq; causa, ab omni cibo potuq; ad tempus aliquod abstinent, ac in animum suum inducunt non prius cibum capere, quam illa fuerint exequuti. Ita David cum persequeretur Palaestinos, & victoriam haberet in manibus, interdixit, ne quis cibum caperet ante vespèram. Sic Hebraei quidam vouerunt, se neque cibi quid, neque potus sumptuos prius, quam Paulum interfecissent, ut in Actis Apostolorum scriptum est. Verum ut haec Iudaeorum abstinentia in malo hoc proposito, atque conatu vehementer fuit vituperanda: sic eadem si vel a singulis hominibus, vel a multis simul honesta quaedam atque utilia negotia tanto facilius conficienda adhibeatur: quis dubitet, quin maximam laudem mereatur? Multi tamen hodie Christianorum ita gulae crapulaeque sunt dediti, ut vel maximi momenti negotia siue priuata intermittere, quam vel minimum a cibi potuq; sumptione publica, siue ingurgitatione potius sibi temperare malint. Huc quoque referenda illa abstinentia siue ieiunium, quod nonnunquam a Rebus publicis bene institutis pro tempore indici solet, quo carnis, vini, aliorumque ciborum deliciarum usus ad tempus aliquod, vel etiam perpetuò prohibetur, sine politico. Sic Anglos audio quadragesimali tempore carniū usus prohibere, quod nimirum & piscatores pisces suos vendere possunt: & tanto maior postea atq; vberior suppetat carniū facultas. Apud antiquos quosdam populos vini deliciarumque quarandam importatio, usus que fuit interdictus, ne ijs hominum corpora atque animi eneruarentur atq; mollescerent.

Sequitur tertia abstinentiae voluntariae species, quam religiosam appello, quae nimirum ab ipso Deo instituta est atq; praecipua, & religionis ergò suscipitur atq; usurpatur: quae vel est moralis, vel ceremonialis.

Moralis rursus vel est ordinaria & quotidiana: vel extraordinaria, & ad tempus aliquod instituta.

Abstinentia ordinaria & quotidiana nihil est aliud quam temperantia siue sobrietas in cibo atq; potu, quae a Graecis αὐτονομία dicitur, quae quidem virtus pijs religiosiq; hominibus est familiaris. Illi enim non solum valetudinis honestatisq; civilis ergò (ut ab Ethnicis quoq; multis factitatum legimus) verum etiam multò magis religionis causa, diuinae voluntati obsequendi, & actionibus meditationibusq; pijs, tanto facilius incumbendi gratia, tenui victu contenti, a ciborum praesertim lautiorum crebro immoderatoq; usu abstinent, sobrie & temperanter cum gratiarum actione cibum sumunt.

Abstinentia religiosa extraordinaria quouis tempore suscepta est, illa quae ieiunium κατ' ἐξοχήν Latinis dicitur, Hebraicè Τζομ, quae sic describi potest: Abstinentia non tantum a cibo & potu ordinario, sed etiam ab omnibus alijs rebus corpore oblectantibus, praeter modum usitatum, quantum vires ferre possunt, profecta ab animo poenitenti veraq; fide ad domandam carnis libidinem atq; petulantiam effrenatam, et ad ambiendā precibus Dei clementiam, propter calamitates

ate vel iam prementos, vel iam instantes. Haec abstinentia cum publica est, tum priuata, cuius sanè in veteris nouiq; Testamenti literis, nec non primitiuae Ecclesiae monumentis plurima & praecipua, & exempla, & clogia habemus, quae nos merito ad illam colendam crebroq; usurpandam incitare atq; impellere debent, hisce praesertim nostris miserrimis periculosissimisq; temporibus. Verum pro dolor, ut aliae virtutes, mores, consuetudines Christianae: ita haec quoq; ut antiquissima, ita laudatissima sanè Christianaq; consuetudo ac disciplina inter nos planè languet, ac comotationum comessionumq; quasi tempestatibus obruta iacet. Alij enim religiosè sibi videntur seruare, si abstinent certis diebus a carnibus, ab ouis & alijs huiusmodi, cum interim eodem tempore piscibus alijsq; cibis lautissimis, nec non vinis, poculentisq; suauissimis, sese inferringant atq; obriant, & omni deliciarum voluptatumq; genere indulgant. Alij vero peruersum ieiunium absumunt, quod hodie longe lateq; dominatur, vix cum eorundem vero, legitimoq; usu de Ecclesia plane susbulatorum. Et hoc de abstinentia naturali.

Abstinentiam ceremoniam voco, quae a certis quibusdam cibis religiosè abstinetur: propter ea quod illi a Deo fuerunt prohibiti, quae ante Christi aduentum in Ecclesia Dei locum habuit, post illum fuit subacta. Ac primò quidem ante lapsum primis illis nostris parentibus omnium quidem aliorum fructuum paradisi liberrimus usus eiusque concessus fuit, ab vnius tantum lib. arboris fructibus, ut abstinerent iisdem seueriter, mortis pena proposita, mandatum fuit, quod cum illi impiè nefarieque violassent, se nosque suos posteros in aeternam mortem miseriamq; precipitarunt, ex qua nos rursus Deus pro immensa sua misericordia vnigeniti sui Filij morte liberauit.

Deinde post factum illum lapsum, seu potius apostasiam, cum ex amantissimo illo horto fuissent pulsi, idem quidem, qui prius, illis victus fuit, ex arboribus nimirum terraq; nascentibus, sed eum ante peccatum sine illorum sudore atq; laboribus terra illis spontè proferebat: post peccatum autem laboriosissima terra cultura illis fuit acquirenda. Tunc quoq; temporis ex communi ferè Theologorum consensu, carniū usus erat prohibitus, quae sacrificijs erant destinata, quo videbantur a Dei mensa submoti. Durauit haec abstinentia ad Noachi usq; tempora, ante quae nulla esus carniū in sacra scriptura fit mentio. Iustinus martyr contra Tryphonem manifestè inquit, Noacho primò edendi carnes datam esse licentiam. Iosephus similiter lib. 13. & 18. Antiquit. vult populo Hebraeo non statim post Adami lapsum concessum fuisse carniū esum, & quidem non ante Noachi tempora.

Post diluuium liberrimus fuit ciborum usus Noacho concessus: carniibus quoq; animalium in cibum concessis. Nam ut Theologi volunt, credibile est terrae fructus horrenda illa aquarum illuione multis modis vitiatos fuisse, ut non tam boni & salubres tunc existerint, quam fuerunt ante diluuium, quam iacturam in hominis alimento, Deus nouo privilegio compensauit. Deinde tam graues atq; funestas penas humano generi inflictas singulari aliquò beneficio compensare voluit, Noacho ad consolationem. Et tamen in tanta ciborum licentia, abstinentia a sanguine ex Dei mandato religiosè fuit seruanda. Gen. 9. Omne reptile quod est viuens, vobis erit in escam, sicut germen herbae, dedi vobis omnia: verumtamen carnem cum anima eius quae est sanguis eius, non comedetis.

Durauit ista licentia usq; ad Moysen, sub quo ex seuerò Dei praescripto ciborum usus certis terminis circumscriptus & accuratior eorum delectus institutus fuit. Animalia itaq; lege diuina quaedam fuerunt munda, quorum usus illis in cibum erat concessus: alia immunda, a quorum carniibus illis religiosissime erat abstinentum.

Munda erant primò viua, deinde ex quadrupedibus ungulam habentia & simul ruminantia, ut sunt bos, ouis, capra, ceruus, caprea, bubulus, capricornu, dama, vrus, alces, &c. Ex piscibus pinnulas & squamas habentes: Ex auibus munda, non reptantes. Immunda erant primò aut a feris rapta, lacerata, aut sponte mortua. Deinde ex quadrupedibus ruminantia & non findentia ungulam, ut sunt camelus, lepus (vide Plutarchum Sympos. lib. 4. Problem. 5.) cuniculus: aut findentia ungulam, sed non ruminantia, ut sus. De Iudaeorum abstinentia a porcina carne, vide Plutarchum Sympos. lib. 4. Probl. 5. Iustinum lib. 36. Tacitum lib. 21. Orof. lib. 2. cap. 8. Iuuenalis Satyra 6.

I. Abstinentia voluntaria, atq; quadruplex. Medica.

1. Politica.

2. Religiosa, atq; duplex.

2. Moralis, quae est vel 1. Ordinaria.

2. Extraordinaria.

2. Ceremonialis

Observant ubi festa mero pede Sabbata reges
Et vetus indulget senibus clementia porcis:

Idem Satyra 14.

Quidam sortiti metuentem Sabbata patrem.
Nil prater nubes & cæli numen adorant.
Nec distare putant humana a carne suillam.
Qua pater abstinuit: mox & præputia ponant.

Huc quoq; pertinet facetum illud Augusti Cesaris dictum, quo tempore Herodes Iudæorū Rex Christo recens nato mortem meditabatur. Nam cum audiisset inter pueros quos in Syria Herodes intra bimatum iussisset interimiri, filium quoq; eius occisum, ait: Melius esse arbitror Herodis porcum esse, quam filium. Auctor est Macrobius libro 2. capite decimo. Tum ex piscibus, pinnulas & squamas non habentes. Deniq; ex avibus, aquila, accipiter, mergus, milvus, vultur cum alijs rapacibus, corvi omnis generis, struthio camelus, vlula, cuculus, nifus cum suo genere, noctua, bubo, vespertilio, onocrotalus, ciconia, cycnus, ardea, graculus, pupa & hirundo, reptantes omnes.

Hac abstinentia ab immundis illis animalibus, pij de virtutum officijs fuerunt admoniti, qua de re scite admodum scribit Strigelius in argumento in Deutero. Non simus tenaces iniuriarum vt cameli: non timidi, vt lepores: non labefactemus doctrinam recte explicatam: sicut cuculi fundamenta ædium conuellunt: non volutemus nos porcorum ritu in cæno vitæ flagitiosissima. Abhorreat etiam natura nostra a crudelitate, quam tyrannica aves exercent: & ab ægyptiæ struthionis, qui deserit ova & pullos suos: non simus cuculi ingrati erga bene meritas: non pupæ contaminantes nidum Ecclesiæ: non hirundines garrule; hoc est, arguti ciues sine virtute. Eadem de re vide plura egregia scripta a Thoma Aquin. Prima secunda Quest. 102. De præceptis ceremonialibus Vet. leg. quantum ad suas causas. Eusebium de Preparat. Euang. lib. 8. cap. 3. Huc quoque referenda abstinentia a certis animalium partibus, vt a sanguine. De abstinentia a sanguine, eius causis, vide Martyrem 1. Sam. 14. Leuit. 7. & 17. Deut. 12. ab hædo cum lacte matris cocto. Exod. 25. ab adipe bouis, ouis, capræ in sacrificijs, Leuit. 7. Erat præterea illis religio vesci neruo contrahente, qui est in cauo femoris: quoniam in eo perstrictum fuit cauum femoris Iacobi Patriarchæ, cum luctatus esset cum angelo Gen. 32. Huc postremo refer abstinentiam a fermento in diebus Paschatis. Deniq; abstinentia a תרפה terephot, id est, carnibus disceptis atq; dilaceratis lege diuina Israelitis fuis mandata. תרפה terepha autem, id est, rapta aut discepta caro, cuius esus est vitius: completitur etiam id, cuius pulmo est perforatus, & id genus, etsi alioqui non sit disceptum, neq; in eo agnoscat incisio. Elias autem notat in Tisbe significari hoc nomine omnes cibos interdictos. Hæc sunt eius verba in Latinam linguam translata, תרפה terephah, quo vesci Lex prohibet, absolute positum carnem iumentum aut fera, quæ a lupo vel vrsu, vel simili bestia discepta significat. Veruntamen Rabini vtuntur translate & pro reliquis vitis cibis. Vocant item תרפה si pulmo foramen habeat, & id genus alia. Item faciunt octodecim genera תרפה terephot, nomē תרפה terephah significat in genere cibum, cuius esus vitius.

Abstinentia hæc ceremonialis in Ecclesia veteris Testamenti firmissimè religiosissimeq; seruata fuit: propterea quod ab ipso Deo fuit præscripta: cui in omnibus sine vlla exceptione recusationeq; est obediendum. Daniel itaq; ne lege diuina prohibitos cibos animalium comedere cogere, leguminibus potius vesci, quam regijs Nabuchodonosoris dapibus frui maluit. Daniel. 1. Tobias similiter in vrbe Ninive captiuus nunquam se gentilium cibis inquinari passus est. Et Iuditha Holofernis cibo potuq; vti noluit. Machabæus cum septem filijs & Eleazaro sub Antiocho porcinas carnes contra legem diuinam gustare noluerunt: maluerunt mortem optere quam in ea re legem diuinam violare. Sic mater cum septem filijs mori maluit, quam suillas gustare carnes. Et Petrus Act. 10. religione quadam ductus, inquit: Domine, nuaquam quisquam immundum intrauit in os meum.

Abstinentia hæc ceremonialis, quam violare nefas erat Christi aduentu, cum alijs Moisaicis ritibus antiquata atq; sublata fuit, & ciborum vsus ad pristina libertatem, quæ Apostoli quoq; constan-

Ceremonialis
abstinentiæ
abrogatio.

constanter docuerunt, quæq; Noacho data fuerat, a Christo fuerit reuocatus, Matth. 15. Quod intrat per os, non inquinat hominem. Acto. 10. Petro dicitur: Quod Deus sanctificauit, tu ne immundum dixeris. Rom. 14. Regnum Dei non est cibus aut potus. Coloss. 2. Nemo vos iudicet in cibo & potu. 1. Cor. 10. Omne quod in macello venditur, emite, nihil interrogantes propter conscientiam. Idem constat Act. 15. cap: Tit. 1. Omnia munda mundis. 1. Timoth. 4. Dæmoniorum doctrina dicitur ciborum prohibitio. Hanc libertatem Ecclesiæ quoq; Orientales retinuisse ac conseruasse videntur, id quod Canon Apost. testatur Can. 53. Si Episcopus, presbyter aut diaconus diebus festis noluerit vesci carnibus & vino, fastidians non propter corporis exercitium, deponatur tanquam propria conscientia iniustus & causa scandali multis factus. Similis huic est Canon 51. Idem ex Euseb. lib. 5. cap. 3. in historia Attali & Alcibiadis lib. 1. cap. 10. Tripar. de Spiridone & similibus. Eleutherius vanas hominum obseruationes tollendi studiosus fuit, contra Seuerianos hereticos, vt ne quis Christianus ab illis abstineret cibarijs, quæ consueuerant mortalibus vsui esse. Quod & contra Iudæos est, qui ex præscripto legis porcina ac quorundam aliorum animalium carne non vescuntur, id quod in Leuitico fusiùs proditur. Citra ieiunium nefas est Christiano homini cibum aliquem, quo vescuntur mortales, abominari, idq; Seruator mandauit, dicens discipulis suis: In quamcunque urbem intraueritis & susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis. Apostolus item Timotheo iussit, vt prædicaret, nihil ex cibis, quibus homines vescerentur, esse reijciendum, &c. Item ad Corinth. Esca vos non condemnat Deo, &c. Omnis enim cibus bonus est, si cum gratiarum actione sumatur: sanctificatur per verbum Dei & præces, &c.

Hæc tamen ipsa libertas quomodo sit charitate moderanda, & nonnunquam cum vitandis scandali, tum domandæ carnis causa a cibis etiam licitis sit abstinentium, egregiè Apostolus Paulus docet 1. Cor. 8. & 10. Rom. 14.

His postremo addè quod Apostoli Spiritus sancti instinctu Christianis sui temporis abstinentiam cum idolothytis, cum a sanguine suffocato præceperunt. Hoc Apostolorum præceptum quidam, teste Thom. Aquin. voluerunt intelligendum esse non secundum literam, sed secundum spirituale intellectum, vt scilicet prohibitione sanguinis suffocati, idolothytorum, ipsius homicidij, violentiæ atque rapinæ, idololatriæ prohibitio mysticè intelligatur. Alij, eodem teste, volunt hæc cibaria esse prohibita, non propter legalium obseruantiam, sed gulæ comprimendæ causa. Tertia est opinio eorum, qui volunt ista ad literam fuisse prohibita non ceremonias obseruandi causa, sed quò facilius Iudæi atque gentiles victus communionem in vnum coalescere possent. Iudæis enim propter antiquam consuetudinem sanguis & suffocatum erant abominabilia. Immolatorum autem esus in Iudæorum animis potuisset gignere suspicionem de gentilibus, quasi illi ad idololatriam rediissent. Itaq; hæc ad tempus aliquod fuerunt prohibita, donec Iudæi atq; gentiles in vnum coaluerunt. Postea autem cessante causa cessauit effectus, patefacta nimirum Euangelicæ doctrine veritate: quoniam Dominus docuit, nihil eorum quæ os intrant, hominem inquinare. Matth. 15. Hæc Thomas. Et hæc satis sint dicta de Abstinentia ceremoniali eiusq; abrogatione.

~~Sequitur nunc quædam species Abstinentiæ voluntariæ, superstitiosa nimirum, quæ præceperunt Deum atque præceptum ab hominibus, vt a religione expositis quædam Iudæorum, vt quædam olim culta fuit, & adhuc hodie colitur. Huiusmodi fuit cum antiqua illa gentilitium tum hereticorum quædam in Ecclesiæ primitiua, tum deniq; Mahometanorū, (de quibus quidam vide Iacob Peuzeri viri doctissimi, Samocnitæ suæ Mahometicæ) aliorumq; populorum nostris temporibus vera religione carentium a certis cibis feruè rigidè abstinentia, cuius exempla quædam illustra præferam.~~

Pythagorici ab omnibus carnibus abstinebant, quod metuerent animarum in similes animantes, quas edissent, transmigrationem. Horum auctor fuit Pythagoras Samius, qui vixit tempore captiuitatis Babylonice, teste August. lib. 7. de Ciuitate Dei cap. 2. Et lib. 18. cap. 25. quiq; fuit eodem teste lib. 7. cap. 35. & lib. 8. cap. 4. Hydromanticus & Necromanticus. De Pythagoricorum abstinentia ab esu animalium, nec non de ipso Pythagora & eius symbolis, vide Plutarchum lib. 8. Sympos. Probl. 7. Pythagoricos de marinis nullo maxime vriticq; abstinuissè;

& Gallum album coluisse, testis est Plutar. Symp. lib. 4. Prob. 5. Idem lib. 4. Probl. 3. testatur, Orphicis & Pythagoricis statutis deditos non modo cor & cerebrum, ut ortus principia sed o-ua quoq; eandem ob causam abominatos fuisse. Hinc versu illo:

(Ισόν τι κούμας ἐδίου κεφαλάσ τε τὸ κέω, Id est,

Sive fabam comedas, caput aut genitoris idem sit:

Volunt Pythagoricos per κούμας innuisse oua, & τὸ κέω κόνισιν, id est, a generatione, cum senti- rent perinde esse vesci ouis atq; animalibus, quæ oua gignunt. Hinc ergo constat Pythagoricos ouis quoq; abstinnisse. Queritur illo Probl. Gallina prius ne fuerit, an ouum? Sic Apollonius il- le Tiansæus abstinnit a carnibus. Empedocles Agrigentinus Pythagoricus, ac proinde ab ani- mantibus abstinnens, equis victor in Olympico certamine, bouem myrrha, thure alijsq; aromati- bus impletum distribuit spectatoribus. Athenæus libro primo, cap. 1. De hac abstinnentia vide & Platonem de legibus lib. 6.

Aegypti Sacer- dotes.

Similiter antiquos illos Aegyptij sacerdotes, ex quo cæperunt fictitio illi suo cultui divi- no inferuire, carnibus & vino semper abstinnisse, testatur Hieronymus libro secundo contra Iovinianum, citans ex Chæremonte Stoico illorum descriptionem. Rationem ibidem addit Hieronymus his verbis: Propter tenuitatem sensus & vertiginem capitis, quam ex præuo cibo patiebantur, & maxime propter appetitum libidinis, qui ex his cibis atque potu nascuntur. Ij- dem pane quoque raro vesciebantur, & si quando comedebant, simul sumebant hyssopum, ut e- scam grauiorem illius calore tanto facilius possent concoquere. Oleum tantum in oleribus noue- rant, verum & ipsum parum propter nauseam & ad gustus asperitatem leniendam. Quid lo- quar, addit Hieronymus, de volatilibus, quum ouum quoque pro carnibus vitauerint, & lac, quorum alterum carnes liquidas, alterum sanguinem esse docebant colore mutato? Hæc S. Hieronymus de Aegyptiorum sacerdotum abstinnentia. Herodotus libro secundo, ubi pluribus agit de insinitis Aegyptiorum ceremonijs, inter alia testatur, apud illos nefas fuisse vel pisces vel fabas gustare. A porcinis carnibus non minus quam Iudæi, Aegyptij quoque olim abstinnuerunt. Suillum pecus detestati sunt adeo, ut si quis porcum vel attigisset solum, is cum omnibus inda- mentis flumine ablueretur. Eandem ob causam subulcis templorum omnium aditu fuit interdi- ctum. De Iudæorum Aegyptiorumq; abstinnentia a suilla carne eiusq; causis vide plura apud Plu- tarchum lib. 4. Sympof. Probl. 5. Ibidem testatur Iudæos leporum quoq; esu abstinnisse, verisi- mile esse dicit, propterea quod illos ceu pollutos & impuros auersentur. Iouis quoq; Prophetas in Creta non solum a carnibus sed & ab omni cibo cocto abstinnisse, S. Hieronymus eodem libro Euripidis testimonio confirmat. Polyd. Verg. Priscis, inquit, temporibus nec carnibus vesce- bantur, nec animalia Dijs immolabant, sed liba & fructus, cæteraq; huiusmodi sacrificia pure Dijs offerebant. Nam vesci carnibus, ut inquit Plato lib. 6. de Leg. & Deorum aras pollueret sanguine impium videbatur.

Mysos legimus, inquit Cælius Rhodig. lib. 8. cap. 23. Deorum cultui adeo mancipatos, ut esti- tandis animantibus eximie abstinnent: quo nomine pecora etiam ab ijs declinari omnia. Viven- di ratio illis in lacte, melle, caseo. Barceas mulieres gustu vaccinae & suilla carnis abstinnisse, testis est Ioan. Rauisius.

Atheniensium.

Apud Athenienses in templo Cereris Eleusinae inter leges Triptolemi tria quoq; hæc exta- bant præcepta: Honorandos parentes, venerandos Deos, carnibus non vescendum, ut idem Hieron. Xenocratis testimonio comprobatur. Apud eosdem prohibitum fuit gustare agnum ἀπὸ τοῦ intonsum, cum eiusmodi animal aliquando apud eos defecisset.

Babyloniorum

Babylonios olim piscibus tantum vitasse Herodotus scribit, & Persarum Magos excep- pta farina & olere nihil in cibum admisisse idem testatur. Orpheus in carmine suo carniuum esum detestatur. De carniuum esu impuro, vide Philostrat. lib. 1. Augustinus de Ciuit. Dei scribit: Porphyrium docuisse abstinnendum esse a carnibus & cibis crassioribus. Volaterranus lib. 4. capi- te septimo Anthrop. scribit Indorū Magos, quando ad Solis sacerdotium euecti erant, carnibus penitus abstinnisse. Et cap. 7. Qui Isidis sacris erant iniutiandi decem dies a carnibus & vino ab- stinnebant. Idem solitus est facere Numa Pompilius pro frugibus sacra facturus. Plutarch. in li- bello de Iside & Osiride ait sacerdotes Heliopoleos prorsus abstinnisse ab omnib. cibis, qui carniuum

petulantiam alere & augere possent, & vinum in templum Dei sui nunquam intulisse. Iuuenal. Satyr. 15.

— Lauatis animalibus (ouibus) abstinet omnib. Mensa, nefas illic fatum iugulare capella.

Carnibus humanis vesci licet. Irridet Saitas & Thebanos, qui oues colebant, ac proinde ab- illarum esu abstinnebant, quod bis pariant, & lanicio velamenta corpori, lacte verò & caseo ali- menta præstent.

Britanni olim leporem & gallinam & anserem gustare fas non putabant. Hæc tamen ale- bant animi voluptatisq; causa. Auctor est Cæsar Comment. lib. 5. de Bello Gall. Sic Lybes or- rillam non gustabant: erat enim apud eos facinus inexpiabile, si quis edisset.

De Aegyptiorum, Syrorum, Græcorum, Pythagoreorum abstinnentia a piscibus, vide Plu- tarchum lib. 8. Symp. Probl. 8. Quare Pythagorici de animalibus maxime pisces pro cibo sunt auersari. De simbolo Pythagoreorum: Pisces non gustato, vide Reuchlinum lib. 2. Cabala. De Aegyptiorum abstinnentia a piscibus, vide Herodot. lib. 2.

Porro a certis quoq; animalium partibus Ethnicos olim superstitione quadam abstinnisse, au- Ethnicorum & stiores testantur. De Aegyptiorum sacerdotum abstinnentia ab ouis, atq; lacte supra ex Hieron. certis anima- dictum est, quos postea imitati fuerunt Manichæi, ut infra dicitur. Plutarch. lib. 8. Sympof. Abstinnentia. Prob. 8. testatur veteres nefas duxisse vel vuluam, vel cerebrum, vel polypodis caput gustare: multos quoq; veterum a cucumere, pepone, malo Medico, pipere omnino abstinnisse. Plutarchus apud Gellium testatur. Aristotelem scriptum reliquisse, quod Pythagoras ἔντεα καὶ καρδίας καὶ ἀκαλοφῆς & τοῖς τῶν πνῶν ἀλλῶν ἀπειχέσθαι, id est, vulua, corde & marina vtrica, atq; id genus quibusdam alijs abstinnuerit.

Indi, teste Philostrato lib. 2. Tigrium non nisi clunes comedebant, cæteris animalis huiusce- partibus vesci prohibebantur. Ferunt enim hoc animal, cum primum nascitur, priores pedes versus Solem attollere, quem illi ceu Deum adorabant.

Huc quoq; referenda illa Pythagoræ symbola: Cor ne edito, id est, ne te excrucies. Et, μὴ γέσθαι τῷ μέλαντι, id est, ne gustes ea quibus est nigra cauda. Ij sunt, Reuchlino interpre- te, falsi fratres, quos atratos vocant. τὸ δὲ ψῆδον ἐν ἰσχάτοις μέγιστον μαλαίνεται, ut scripsit Tryphon Grammat. id est, Falsum enim in extremis nigrescit. Plutarch. in lib. de Liberis insti- tuendis, hoc symbolo vult prohiberi consuetudinem cum improbis. De his & alijs Pythagoræ symbolis, vide plura apud Reuch. lib. 2. Cabala, & Eras. in Adag.

Hæc sint dicta de Abstinnentia Ethnicorum superstitione ab animalibus, quam hæretici, ut Ethnicorum abstinnentia a quibusdam frugibus atq; fructibus quædam sunt dicenda.

Alanos Scythiæ populos carnibus quidem vesci, non autem panem manducare fuisse soli- tos, testis est Ioannes Rauisius. De Pythagoreorum abstinnentia a fabis, passim multa occur- runt apud auctores Græcos & Latinos.

Horat. inquit Lambinus, faceret cognatam Pythagoræ fabam dixit, quasi Pythagoras e- xistimaret fabam animal esse, vel certe in fabis mortuorum animas inesse, atq; idcirco ab hoc cibo abstinnuerit, veritus ne in fabam aliquam animus paternus immigrasset. Tertullianus Py- thagoram quem Samium Sophistam, desidem & imbellem; Geometriæ, Astrologiæ & Mu- sica deuotum vocat, dicit ne per fabalia quidem transeundum discipulis suis tradidisse. Lib. de Anima:

Pythagoras cunctis animalibus abstinnit qui Horat. in Sat. 5. lib. 2: Tanquam homine, & ventri indulxit non omne legumen O quando faba Pythagoræ cognata simulq; Vnta satis pingui ponentur olusculâ larido.

Varie tamen causæ adferuntur, cur Pythagoras voluerit a fabis abstinnere, quas refert Laer- tius ex Aristotele. Aristoteles, inquit in libro de fabis, Pythagoram scribit rubere a fabis abste- nere, aut quod partibus virilibus inhonestè similes sunt (vnde κούμας quidam voluit appellatas, quasi sint eis τὸ κέω νεοιοί, id est, ad ferendum vterum efficaces) aut quod Orci portis (sterite

enim quiddam est faba) aut quod corrumpit, aut quod natura uniuersi similis est, aut quod ad paucorum principatum pertinet: fabis enim sortiuntur magistratus. Hoc postremum etiam Reuchlinus approbat lib. 2. Cabala. Plutarchus libro de liberorum educat. hoc symbolo vult significari, Abstinentum esse a tractandis Reipub. muneribus, propterea quod antiquitus in creandis magistratibus suffragia per fabas vice calculorum ferebantur. Quamquam idem in Problem. diuersam adfert causam, nempe quod omnia legumina ventum & humorem impurum adferant, atque hanc ob causam ad Venerem incitent. Ex quo etiam Pythagoreis interdictum putatur, ne faba vescerentur, quod res habet inflammationem magnam. Plinius ob id existimat a Pythagora damnatam fabam, quod hebetet sensus, & pariat insomnia, vel quod anime mortuorum sint in ea. M. Tull. Cic. libro 1. de Diuinat. eandem ferè causam adfert, his verbis: Ex quo etiam Pythagoreis interdictum putatur, ne faba vescerentur, quod habet inflationem magnam is cibus tranquillitati mentis querentis vera contrariam. Idem lib. 2. Iam Pythagoras & Plato, locupletissimi auctores, qui in somnis certiora videamus, praparatatos quodam victu atq; cultu proficisci ad dormiendum iubent. Faba quidem Pythagorici vtiq; abstinere: quasi verò eo cibo mens, non venter inflatur. Tertull. libro de Anima: Presumptio vt cum Pythagorici ob hanc quoq; speciem fabam respuant, onerosum & inflatum pabulum. Aristoxenus tamen apud A. Gellium contra affirmat, Pythagoram nullo legumine sepius vsu, quam fabis, quod is cibus & alium sensim subduceret & leuigaret: porculis quoque minusculis, & hœdis tenuioribus solitum vesci. Plinius tradit fabam existimatam esse hebetare sensus, insomnia quoque facere. Festus ait fabam nec tangere, nec nominare Diali Flamini licuisse, quod ea putetur ad mortuos pertinere. Nam & Lemuralibus iacitur laruis, inquit, & parentalibus sacrificijs adhibetur, & in flore eius luctus litera apparare videntur. Varro quoque idem testatur & Plinius. Herodotus libro secundo, & Theon Grammaticus apud Plutarchum in Sympos. testantur apud Aegyptios tantam fuisse fabarum religionem, vt eas neq; ferre neque comedere fas fuerit, imò ne aspicere quidem sacerdotibus licuit. Hinc Pythagoras, qui in Aegyptum discendi gratia profectus, sacerdotum arcana mysteria cognouerat, fabas videtur damnasse. De hac abstinentia a fabis apud Sacerdotes Aegyptios etiam vide Iacobum Pontanum in progymnasmatibus.

Ferunt Romanos ante Antonium Musam, ob religionem lactucas minimè commanducasse: cuius causam aliqui voluerunt esse: quoniam Venus Adonim ab apro interemptum sub lactuca condiderit, qui antea id olus quoq; ederat. Lactucas libidinibus Veneris refragari non est dubium.

Brassicam Aegyptios non edisse, testis est Herodotus: eosdem a sale quoq; abstinnisse, idem auctor testatur. Plutarchus quoq; lib. 5. Sympos. Problem. 10. Aegyptiorum sacerdotes cum sint castissimi, sale in uniuersum abstinnisse testatur, adè vt pane quoq; insulso vesci fuerint soliti. Eius cause afferuntur, vel quod ob calorem sal ad rem Venerem incitet, & ad generandam haud parum facere credatur, cum ipsi sese castitati dicauerint: vel quod sit condimentorum iucundissimum. De salis diuinitate atq; prestantia, vide ibidem plura. Et Sympos. lib. tertio, Problem. quarto.

Pelusiota Aegypti sacerdotes cepis abstinnuerunt: quia solùm olerum contrarias Lune vices habet minuendi atq; augendi: vt testis est Gellius. Hinc S. Hieron. Impelle, si vales, Pelusioten, vt edat cepe. Adde, quod allium & cepas inter Deos iureiurando habet Aegyptus: vt testatur Plin. lib. 19. Cap. 6. Vnde Poeta ille Satyrographus:

Porrum & cepe nefas violare & frangere morsu:
O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis
Numina. —

Cepis aliàs caput grauat, cerebrum infestatur, somnusq; grauis inducitur. Tradit Diodor. Siculus Aegyptios vtilitatis causa abstinnere alios faba, lente alios: nonnullos caseo, alios cepis & porris. Hæc de Ethnicorum abstinentia supersticiosa a certis cibus, satis sint dicta.

Porrò hæretici quoq; multi partim Iudaorum, partim Ethnicorum perversa præposteraq; imitatione religionis specie atq; simulatione supersticiosissime a certis cibus abstinnuerunt, & ab ijs abstinnendum esse docuerunt.

Hæreticorum a certis cibus abstinentia.

Essæorum

Essæorum (vt ab illis exordiar) quidam coluerunt vitam practicam, quos Iosephus descripsit. Alij verò circa Ægyptum fuerunt occupati, qui vulgò Σεραπιδται fuerunt appellati, quorum vitam Philo peculiari libello descripsit. His, eodem teste, fuit τετραζακαραπα τῆς ἐραμίας, id est, mensa pura a dapibus cruentis, hoc est, animantium, quæ sanguinem habent. Rationem addit, quod opsonia opipara τετραμιάτων, id est, x animantium iudicarent διεσθιζειν τὸν ἐξιδουμιάων, id est, irritare concupiscentiam. Similiter a vino abstinnuerunt, quod τὸν σίτην ἀφ᾽ ἐσοῦνς ἀφαιρούμεν, id est, dementia venenum seu irritamentum. Hæc scribens Philo, inquit Sozomenus libro 1. cap. 12. significare voluit illos Hebræos, qui sua ætate religionem quidem Christianam profitebantur, adhuc tamen morem Iudaorum Ἰσραηλιτῶν in vita sequebantur, & eorum instituta seruabant. Idem repetit Nicephorus & Sophronius quoq; testatur in vita Marci. Philo, inquit, videns primam Ecclesiam Alexandria Iudaizantem, quasi in laudem gentis suæ, de eorum conversatione scripsit.

Essæorum

Ex Tatiani schola circiter annum Domini 181. progressi fuerunt, qui se appellarunt Ἐνκρατιτῶν, sicut Irenæus apud Eusebium loquitur, vel ἐγκρατῖταις, sicut Epiphanius loquitur. Hi in vita Irenæi descriptionem τῆς ἐμψυχῶν ἀποχρῆν εἰσρητῶν, id est, abstinentiam a carnibus animantium introduxerunt. Epiphanius dicit ἐμψυχαροφάγαν ἀπορροῦσσι, id est, animantium manducationem prohibent. Idem ne in mysterijs quidem vino vti voluerunt, sed aqua: vnde dicti sunt ὑποψυγῶν. Et de Seuerianis idem dicit, διὸς πάντων ἀπέχοντες, id est, a vino omnino abstinent. Rationem abstinentiæ a vino Encratitarum atque Seuerianorum hanc proponit Epiphanius. Vinum enim δολῶν (mact toll) turbare mentem homini, & iam ad libidines, iam ad iram, iam ad insaniam excitare, id quod probauerunt exemplis Noe, Loth, &c. Dixerunt autem inde hoc fieri, quia serpens seu diabolus terræ comminatus vitem produxerit, & venenum illud draconis in vino ita turbare mentem, & ideo vinum esse diabolicum, illoq; vtentes esse ἀνόμους & ἀμαρτῶδεις, id est, iniquos & peccatores. Sed Epiphanius rectè responderet, non vini, sed intemperantiæ hanc esse culpam, quæ in alijs etiam rebus rectè prohibeatur.

Encratitarum

Abstinentia autem a carnibus Encratitæ hanc rationem reddiderunt, sicut Epiphanius scribit. Dixerunt enim se βεδελύσεν καὶ ἀπαρροῦσιν, id est, abominari & prohibere manducationem animantium κατὰ φόβον καὶ ἰνδαλμα, propter metum & imaginationem quasi spectrum, ne damnarentur ob perceptionem carnum animantium. De Tatianis & Encratitis, vide Eusebium Eccles. hist. libro quarto, cap. 38, Irenæum libro primo, cap. 34, Epiphanium libro secundo, Tom. 1.

Nazaræi etiam nefas putabant carnibus vesci, quod quò facilius persuaderent discipulis suis, reiciebant libros Moysi post diluuium.

Ebionitæ quoq; vt testatur Epiphanius Tom. 2. lib. 1. carnum esum damnarunt. Hanc autem suam a carnibus & animatis omnibus abstinentiam rueri conabantur, partim S. Petri exemplo, quem & ipsum ab animatis & carnibus omniq; edulio ex carnibus confecto abstinnisse nuebantur: partim quod talia vt ex coitu & corporum commixtione nata, immunda esse diceret. iuxta has, vt rectè addit Epiphanius, illorum nugas, quas ore suo euomunt, ipsi quoq; toti erant abominabiles, vt qui ex viri & mulieris permutatione sunt procreati. Idem Ebionem hæreticum (quod nomen Hebraicè inopem significat) & mente & spe & ope inopem esse dicit, vt qui Christum nudum hominem putet, ac proinde verè fidei atq; spei sit inops.

Ebionitarum

Marcion, quem Tertullianus in catalogo hereseon natione Ponticum, Episcopi filium fuisse testatur, dicebat eos non posse saluari, qui carnibus vescerentur. Hunc Tertullianus hoc nomine hæreticum accusat, quod sanctitatem aliquam in piscibus constitueret.

Marcionitæ

Montanistarum quoq; nota sunt Ἐποσθητῶν. Nam, vt Tertullianus auctor est, vescebantur solùm pane, sale & leguminibus: bibebant aquam: abstinebant certis temporibus a carnibus & vino. Hæc ex Tertulliani libro de Ieiunio aduersus Psychicos colligi possunt. Fuit autem Tertullianus sectæ illi addictus. Videtur igitur is in libro de Cultu feminarum Montanistas his verbis expressisse. Quidam ipsam Dei creaturam sibi interdunt, abstinentes vino & animalibus exulentibus (sic in libro de Resurrectionis carnis, carnis exules vocat) quorum fructus

Montanistæ

Etus nulli periculo aut sollicitudini adiacent, sed humilitatem animae suae in victus quoq; castigatione Deo immolant. Sic enim idem de Montanistarum sub Psychicorum, id est Christianorum persona, quos loquentes introducit, verba facit: Arguunt nos Montanistas (Psychici) quod ieiunia propria custodiamus, quod etiam Xerophagias observemus siccantes cibum ab omni carne (en cur Xerophagias dicitur, id est siccorum eius) & omni iurulentia & vuidioribus quibusq; pomis, ne quid vino sitatis vel edamus vel bibamus: lacucri quoq; abstinentiam congruentem arido victui, &c. Et paulo post: Xerophagias vero novum adfecti officij nomen & proximum Ethnicae superstitioni, quales castimonia Apim, Isidem & magnam matrem certorum eduliorum exceptione purificant, cum fides libera in Christo ne Iudaicae quidem legi abstinentiam quorundam ciborum debeat, &c. Idem Montanicas haec suas Xerophagias defendens eodem in libro: Sed de providentia (inquit) Spiritus sancti, praedamnans iam haereticas perpetuam abstinentiam praecipuos ad destruenda & despicienda opera Creatoris, quales inveniam apud Marcionem, apud Tatianum, apud Iouem hodiernum de Pythagora haereticum, non apud Paraclitum. Quanta est enim apud nos interdictio ciborum? duas in anno hebdomadas Xerophagiarum, nec totas, exceptis scilicet Sabbatis & Dominicis afferimus abstinentes ab ijs, quae non rejiciuntur, sed differimus. Ac omnino sanctus ille pater, hac in re humanum quid passus, in toto hoc suo libro Montanica illa ieiunia, Xerophagias, ieiunationes, stationes, cibi disciplinam, carnis vitijs, abstinentiam, victus castigationem, τρυφεροσποσύλω appellat, acerrime cum Paracliti, hoc est, aduocati, Spiritus nimirum sancti inspiratione, tum sacrae scripturae testimonijs & exemplis, tum traditionibus non scriptis defendit atq; confirmat aduersus Psychicos, ut vocat, hoc est, Christianos, qui eas cum nouitate tum Iudaicae atq; Ethnicae superstitionis nomine damnabant, ab Apostolo Paulo, praedictas & damnatas esse dicebant.

Manichaei a Manete Persa (qui etiam Manichaeus & Mannichaeus & Cubricus fuit dicitur) sic appellati circa annum Domini 247. inter multos alios errores impios & impuros abstinentiam quoq; a certis cibis tradiderunt. Hi enim, ut testis est August. lib. 6. contra Faust. cap. 6. & lib. 3. cap. 5. & lib. de Haeresibus, non vescerantur carnibus, tanquam de mortuis vel occisis fugisset diuina substantia, tantumq; ac tale inde remansisset, quod iam dignum non sit in electorum ventre purgari. Nec oua saltem sumebant, quasi & ipsa, cum franguntur, expirarent, nec oporteat vllis mortuis corporibus vesci, & hoc solum viuat ex carne, quod in farina, ne moriatur excipitur. Sed nec alimonia lactis utebantur, quamuis de corpore animantis viuentis mulgeatur siue sugatur, non quia putarent diuinae substantiae ibi nihil esse permixtum, sed quia ipse sibi error non constabat. Nam & vinum non bibebant, dicentes fel esse principium tenebrarum, cum vescantur uis. Nec musti aliquid vel recentissimi sorbebant. Idem coniugia quoque atque fetus damnabant. Obseruandum autem est, quod solis electis suis (perfectioribus & sacris initiatis) simpliciter usu carniuum, ouorum, lacticiniorum & vini interdicebant. Auditoribus vero suis (hi erant similes catechumenorum apud Catholicos) tanquam imperfectioribus secundum veniam illa edenda concedebant, sicut scribit Augustinus contra Faustum libro trigesimo, capite quinto.

Postea sub annum Domini 300. a Priscilliano quodam in Hispanijs & Gallijs eadem heresis renouata fuit, carnes scilicet esse execrandas & immundas, atq; ideo ab usu earum abstinentium. De his vide Bernardum Serm. 66. in Cantica: Superstitiosa haec Manichaeorum & Priscillianistarum a carnibus abstinentia Synodo Ancyrana circa annum Domini 308. Can. 14. Tolotana prima Can. 21. Braccarensi celebrata in Hispania anno 690. Can. 14. & 32. Gangrensi, Can. 2. damnata fuit. Augustinus passim contra Manichaeos damnat istam carniuum abstinentiam, nisi sobrietatis & dilectionis gratia fiat. Vide August. lib. 2. ad Ianuar. cap. 19. 20. 21. lib. 2. de Moribus Manichaeorum, ubi docet abstinentium nonnunquam a carnibus partim ad delectationem atq; lasciuiam coercendam, partim charitatis ergo ne infirmi offendantur. Haec de superstitione haereticorum antiquorum abstinentia.

Nostris temporibus a Mahometani cum a carnibus porcinis, tum a vino abstinent. Apud Moscovitas metropolitae, Episcopi & Archiepiscopi carnibus perpetuo abstinent. Tamen cum illi inuitant hospites laicos aut Sacerdotes eo tempore, quo carnes vescuntur, habent hanc prerogatiuam,

Manichaeorum abstinentia a carnibus, ouis, lacte, vino.

Priscillianistarum.

Mahometano rum & Moscovitarum.

gatiuam, ut carnes illis in suo conuiuio apponant, quod Abbatibus, quos Igumenos: & Prioribus, quos Archimandritas vocant, prohibitum est: testis est Sigismundus Baro in Comment. rerum Moscoviticarum. De eorundem ieiunijs solennibus & abstinentia cum a carnibus, tum etiam a piscibus, vide plura apud eundem. Exera tempus ieiunij die Sabbato vescuntur carnibus, Mercurij vero abstinent. Idem, quicquid mulierum manibus suffocatur, siue gallina sit, siue aliud aliquod animalium, ab eo tanquam impuro abhorrent. Itaq; cum viris absentibus forte & seruis, gallinas iugulare volunt, stant pro foribus, gallinam aliudue animal manibus tenentes & cultrum, praetereuntesq; viros, ut ipsi iugulent, vehementer rogant.

Rex & optimates vrbs Calecutij inconsultis sacerdotibus non audent carnibus vesci: ceteris autem licet quibusuis vesci carnibus, exceptis vaccis, quae Nirani & Doliar dicuntur. Vescuntur quoq; Calecutienses muribus & piscibus Sole exustis, testis est Lud. Rom.

Atq; haec quidem satis sunt dicta de superstitione ciborum certorum prohibitione & abstinentia ab ijs, de qua Paulus Apostolus vaticinatus est 1. Tim. 4. Et haec satis sunt dicta de abstinentia voluntaria, quam fecimus partim medicam, partim politicam, partim religiosam, partim supersticiosam.

Sequitur abstinentia miraculosa, quae humanas vires superat, & a Deo nonnunquam mirabili ratione ad doctrinam veram commendandam atq; confirmandam sanctis viris fuit concessa. Huiusmodi fuit & Mosis & Heliae & Christi ieiunium seu abstinentia ab omni cibo 40. dierum spatio. Hoc nobis mirari potius, quam imitari licet.

Postrema est abstinentia violenta seu coacta, qua homines cibo potuq; destituti, ab illo necessario abstinere coguntur: ut in annonae caritate & inopia fieri consuevit. Hac abstinentia Deus hominum partim fidem atq; patientiam explorare atq; examinare: partim impietatem, in temperantiam, libidinem, lasciuiam atq; petulantiam coercere atq; punire consuevit: quemadmodum egregie Lauaterus in suo libello de Fame docet.

Hanc sequitur fames, quae etiam esuries, esuricio & esurigo a Latinis, a Graecis λιμνη, & si sit vehementior, βελιμνη: ab Hebraeis ראב Raab a רא, malo, quod sit maximum malum, & ראבון Raabon appellatur. Sunt autem apud Hebraeos tria nomina famem significantia, quae ab illis sic distinguuntur. ראב Raab, inquit, est, qui nulla extant frumenta כפן, Capphan, quum sunt frumenta, sed care & magno pretio venduntur: & בצרה Bazoretz, quum neq; pecunia adeest neq; frumenta, quam duplicem penuriam innui volunt litera ב beth, sit quasi duplex afflictio. Fame recte Cicero ad Atticum libro quinto, nihil miserius esse dixit. Horatius Od. 21. Illam miseram appellauit. Homerus quoq; Οδ. 11. ait mortes omnes esse hominibus tristes & acerbas, sed omnium miserimum esse fame mori. Verba eius haec sunt:

Πάστας μὲν συρροὶ θάνατοι δ' εὐλοιοὶ βροτοῖσι
Λιμὴ δ' οἰμίσου θανάτου καὶ πόνου ἕτηται.

DE POTATIONE CERV ALTERA SUBSTANTIALI CONVIVII PARTE. DE POTATIONIS NOMINIBUS, sine septuplici, materia varia. De aquarum vtilitate ac differentijs. An aqua nutriendi vim habeat, & quae potu sit saluberrima. De aquae niuatæ, frigida calidæq; usu antiquo in epulis, de varijs modis aquae refrigerandæ.

CAPVT VI.

Yracides porro sapientissimus ut aliorum, ita conuiuialium quoq; morum officiorumq; magister optima sane maximeq; naturali methodo, postquam de manducatione eiusq; iusto, salubri atq; civili modo disseruit, nunc de potatione (quae quasi secunda est conuiuij pars substantialis, unde etiam multa conuiuiorum nomina apud Hebraeos, Graecos atq; Germanos denominantur) praecipit, de qua similiter nobis nunc videtur scribendum: Ac potu quidem in epulis post cibum sumptum (ὡς ἔστι τὸ πείθειν) non autem ante

utendum esse passim medici praecipunt ac monent, unde Orientales non bibere solitos ad mensam Lipsius testatur lib. 2. Satyr. cap. 6. Hinc Hippocrates in illo aureo suo aphorismo πόνος, σίτια, ποτόν, ὕπνος, ἀνάτη, μέτρα, cibum ponit ante potum, ut qui precedere debeat. Et idcirco edendi verbum in authoribus plerumq. praepositum, unde intelligitur ab esu non a potu esse incipiendum. Homerus Od. 2.

Καὶ φάγειν πρὸ πότερος.
Idem Od. 4.

Ἰσοκράτης φάγειν καὶ πίνειν.
Isocrates in areopag. ἐν κατηείω δὲ φαγεῖν, ἢ πίνειν ἀδελφοὶ, ἀλλ' οὐκ ἐπιπνεῖς ἐπὶ βλυσσῆ.
Aeschines in Ctesiph. καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς τραπέζης ἐφαγῶν καὶ ἐπίνον, καὶ ἕπεισας. Gen. 24. Et comederunt & biberunt. Est. 4. Et ne comedatis neq. bibatis, Exod. 32. Et sedit populus ad comedendum & ad bibendum.

Quod ad illud scholia Salernitanæ,
Vt vices pœnam, a potibus incipe cœnam.

Interpretes potuum nomine cibos liquidos intelligunt. Sed non ut humida cibaria ficcioribus praere debent, sic & potus cibum praecedet. Quin contra & prandium & cœna semper a cibo, nunquam a potu auspicianda, neq. unquam committendum, ut ieiuno ventriculo potui locus detur. Nec verò vinum vacuo ventriculo ingestum unquam salutare esse potest. Quare nec illa quorundam consuetudo probanda, qui mane vel domi, vel œnopolia accedentes, offas vino maceratas comedunt, roborandi, ut ipsi sibi persuadent, ventriculi gratia. Non enim sic tenorem eius conferuant, sed potius dissolunt.

Bibendi porrò actionem (ut primò de nominibus, deinde de re ipsa dicatur) Hebraei duobus ferè nominibus exprimunt, ut שָׂחָה Scatha, & שָׁכַר Schakar, quod plerumq. in malam partem usurpatur inebriari significans, unde שָׁכַר Schichor ebrius siue ebullentus, & in fam. שְׂכָרָה siue שְׂכָרָה ebria, 1. Reg. 1. Esa. 31. & שְׂכָרוֹ Schikaron ebrietas, & deniq. שָׂחָה Sechar, ficera siue omnis potus inebrians. Nonnunquam tamen idem verbum bonam in partem accipitur pro liberaliter se inuitare siue potare, item expleri siue saturari potu, ut Gen. 43. ubi vtrumq. vocabulum coniungitur, יִשְׂתּוּ וַיִּשְׂכּוּ Iistu, Veisceru, biberunt (fratres Iosephi) & inebriati sunt, siue potius liberaliter potarunt ad satietatem vsq. citra ebrietatem. סָבָא Saba potare vinum seu siceram, absumere, seu haurire, quod verbum & sono & significatione cum nostro vernaculo sauffen, id est, potare congruit. סָבָא Sobe potator, ein sauffer. Rabini hoc nomine etiam carponem vocant, qui vinum vendit.

Βρέχειν quoque quod proprie irrigare significat, metaphorice καὶ ἐπὶ τῆς πίνευ ἐπιπλά, teste Antiphane apud Athenæum lib. 1. δὲ εἰ δὲ φαρβίλας δαψιλῶς βρέχειν, Inde βεβρεγμένον, id est, bene potus, quasi bene irrigatus, appotus, qui plurimum se bibendo inuitavit. Hesych. βρομαθῶν. Sic Hebr. שָׂחָה sacah, & potum dare siue propinare & irrigare significat. Job. 21. Psalm. 64. Visitaſti terram & inebriaſti eam, id est, irrigaſti. Metaphora ducta est eleganter a plantarum irrigatione. Nam quemadmodum (vri Antisthenes apud Athenæum docet) plantæ diurnis nocturnisque aquis irrigatae crescunt atque florent, quibus si destituantur, illas exiccari atque emori est necesse, sic animalium vita potione vtili sustentatur, siue qua illam extinguere est necesse.

Bibere autem vocabulum Latinum videtur vel a Græco πίνεω esse derivatum, vel a βίβω, id est, vita, ut bibere dicatur quasi vivere, quod nimirum animalium vita absque potu constare non potest, ut paulò ante dictum est. Tametsi in nimium bibaces siue ebriosos rectè tritum illud usurpatur. (Quis nihil est aliud vivere, quam bibere) qui nimirum vivunt ut bibant, non bibunt, ut vivant. Invenitur etiam passivum huius verbi bibo in tertia persona. Idem prætere a hoc bibendi verbum, cum suis compositis sæpe & sacris & prophanis in literis pro cuiusvis tam bonæ quam male rei haustu, perceptione, fruitione perpeſſionè accipitur. Vt Horat. lib. Carm. 2.

Pugnas, & exactos tyrannos
Denſum humeris bibit aure vulgus.

Id est,

Id est, cupidè studioſeq. audit, cognoscit, percipit. Sic combibere artes. Cicero de finibus: Sed tamen infici debet his artibus, quas si, dum e teneris combiberit (didicerit, perceperit) ad maiora veniet paratior. Aurelius, ut Poëta optimus maximus teneris imbibitus annis non facile elaboreretur. Contra ebibere pro obluſci videtur accipi apud Plautum Amphit. Non ego cum vino simul ebibi imperium tuum, id est, oblitus sum imperij tui (nam vinum est memoria mors.) Et memor sum & diligens, ut qua imperes, compareant. Sic in sacris literis Job. 15. Bibere iniquitatem, id est, discere, percipere. Et trigesimo quarto, bibere subſannationem, id est, discere, aut assueſſeri sceleribus, & deriſioni hominum. Sic Proverb. 9. Bibere pro discere accipitur. Apocal. 18. De vino iræ fornicationis eius biberunt omnes gentes, id est, ab ea didicerunt idololatriam. Sic idem verbum in sacris literis per Metaph. ſpiritualium atq. diuinorum bonorum perceptionem fruitionemq. significat. ~~Vt bibere ſignificat etiam etiam.~~ Bibere aquam quam Chriſtus Samaritanae illi muliercula & omnibus eam ſitienter appetentibus præbet ac pollicetur, Ioannis quarto, Iſaia quinquageſimo quinto, Proverbiorum quinto & nono, prima Corinthiorum decimo, bibere ſpiritualium potum. Deinde bibere & ſimpliciter & cum adiectione poculi siue calicis Domini, cladis quoq. & calamitatis siue crucis (quæ calix & poculum dicitur) perpeſſionem significat. Vt Matthæi vigesimo cap. Potestis poculum bibere, id est, perferre & perperi eam calamitatem, quæ mihi est ſubeunda? Innumera huiusmodi dicendi formæ in sacris literis exempla occurrunt, ut Ier. 25. 49. Matth. 26. Ioan. 18. & alibi. Sic, ut Erasmus annotat in ſuis Adagijs, eodem bibere poculo, est iſdem affici incommodis communibusq. malis esse obnoxium. Plaut. in Caſſina. Vt ſenex eodem hoc poculo quo bibi biberet, Paulò diuerſius est quod ait Ariſtoph. in Equitibus:

ἔποτ' ἐν ταῦτ' ἐμὸν ἡμῶν πίεται ποτῆρις.

Ille nobiscum haud eodem potat unquam poculo.

Taxat fellatorem. Huiusmodi autem dicendi formæ videntur translatae vel a bibendi certaminibus, ubi coguntur conuiuia ebibere certas mensuras non sine fastidio, & corporis valetudinisq. læſione: vel ab ijs qui metuunt venena: vel deniq. quod ſicuti patresfamilias ſoliti ſunt olim ſingulis familiaribus ſuum diſenſum cibi atq. potus diſtribuere: ſic & Deus ſummus paterfamilias non tantum beneficia, ſed etiam pœnas certa menſura atq. pondere hominibus diſpartitur pro ſua vel clementia vel iuſtitia.

Potare quoq. Latinis est quod bibere, quod a Græco deducitur.

Item haustum facere apud Latinos eleganter dicitur pro potare, ut annotavit Sipontinus. Ouid. 3. Faſtorum inquit, exiguis haustibus bibere. Veteres, quemadmodum etiam hodie populariter fit, haustum vocabant potum vna vice factum. Unde etiam hausto frequentatiuum, & compositum exhaurio, quod est euacuatio, a quo ſimiliter frequentatiuum exhauſto.

Hauſit ſpumantem pateram; 2. Æneid.

Item ducere eleganter accipitur pro bibere, ut calicem siue poculum ducere. Horatius Od. 3. libro tertio:

- Ducere neſtaris ſuccos: & Od. 12. lib. 4.
- Ducere Liberum: Od. 17. lib. 6.
- Innocentis pocula Leſbij ducere. Ita lib. 2. Satyr.
- Ducere obliuia vitæ ſollicita.

Id est, quodammodo potare seu exhaurire obliuia curarum. Sic Germanis quoq. züchen, id est, ducere, siue trahere idem est quod potare, & eum qui multum potis est potare dicunt, vulgò eum poſſe bene ducere, & Er möge wol züchen. Græci ſimiliter verbis, ἐλκεν & ἀπῶν in eadem ſignificatione uſurpant. Vna etiam liquare pro bibere apud Horat. lib. 1. Car. Vna, inquit, liques, ex antecedente conſequens ſignificat, id est, vinum bibas & tibi indulgeas: ex antiquorum conſuetudine, qui vinum ut defæcarent & liquidius redderent, minusq. nocens fractis velut viribus, antequam biberent, colo tranſmittebant, Tertullianus. Conquirito altilium enormem ſaginam, defæcato ſenectutem vini.

Germanicum trincken a triclinijs videtur derivatum, in quibus maximè bibitur, adificijs compotationibus deſtinatis. Hæc de nominibus.

Nunc ad rem ipsam accedamus, exordio ducto a fine, qui quidem omnibus in rebus & actionibus primò atq; potissimum videtur spectandus. Est autem bibendi, siue potationis varius, & multiplex finis atq; vsus.

Bibendi finis & vsus.

Nam primò quidem omnium bibitur sitis sedanda seu extinguendæ gratia, qui potus vulgò a medicis sedatiuus dicitur, quem illi circa prandij siue cœnæ finem naturæ maximè congruere affirmant: quippe cum tunc ob calidi siccitatis cibi aestuatione vera sitis maximè nos urgeat. Hinc potum isdem augendum minuendumue esse præcipiunt pro ipsius sitis ratione. Est autem sitis bibendi desiderium, siue vt Athen. definit lib 3. ἐπιθυμία δευρὸς ποτῆς, ἢ ψυχρῆ, id est, appetitus calidæ frigidæque potionis, vel vt idem paucis definit, cupiditas qualiscumq; potionis. Et paulò post, διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ποτῆς ὁ σίτις est appetitus potionis, vt esurire cibi. Quemadmodum igitur sagax providaq; natura ad cibum sumendum cibi appetentia animantia excitauit, sic ad potionem humidi desiderio, hoc est, sitis. Et vt cibo quicquid siccioris substantiæ effluit restituumus, sic potione quicquid humidioris perijt resarcimus, teste Galeno libro primo, de tuenda sanitate. Atque hæc quidem potionis præcipua est vtilitas, siccitatis nimirum ablatio, & humidæ in nobis substantiæ pereuntis, & collabentis instauratio, ac veluti renouatio quadam.

Sitis quid.

Sitis tolleratu difficilior fame

Est autem grauis est famis affectio, tamen sitim multò impotentior ac tolleratu difficilior esse tum ipsius, vnde sit, causæ consideratio, tum experientia arguit. Ipsa enim cum frigido & humido reprimatur, ignea est, & ob id efficacior celeriorque censenda videtur. Vnde & animalia siti affecta vehementius etiam importuniusque urgentur, & ad restinguendam procurrunt. Quò facit illud Dauidis Psalm. 42. Sicui ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita sitiuit anima mea ad te. Quoniam itaque sitis vehemens & acris animalibus valde est molesta, importuna atque noxia, nonnulli Ἰσχυρ (que etiam Ἰσχυρ dicitur) Græcè sitim volunt vocatam, quasi Ἰσχυρ, id est, noxam, & τοῦ τῆς ἰσχυρ, quod βλάπτειν, id est, ledere siue nocere significat.

Quò autem malum hoc grauius est, & funestius humano generi, tanto maior est Dei Opt. Max. & benignitas erga nos, quibus tam varios & multiplices potus quasi remedia quedam ad tantum corporis incendium restinguendum suppeditat, & illius iustitia atq; seueritas erga eos, quos nonnunquã in isto iudicio importuno hoc malo grauisimè affligi atque vexari, vel certe omnino opprimi atq; suffocari patitur. Vt autem famis cibi, ita sitis potus optimum est suauissimumq; condimentum: vnde Dario Persarum Regi bis ab Alexandro Magno acie superato, ex fuga de fesso atq; sitiienti legimus aquam turbulentissimam & cadaueribus inquinatam suauissimam fuisse visam. Ex huius deniq; finis primi ac principis consideratione colligi potest, quanta sit illorum peruersitas atq; dementia qui vel non sitientes libidine tantum illos impellente bibunt, vel etiam immoderata potus ingurgitatione sitim non modò non depellunt & extinguunt, verum etiam illam magis magisque accendunt & inflammant, vnde morbi maximaq; valetudinis incommoda, consequuntur.

Sitis potus optimum condimentum est.

Potus permixtiuus.

Secundò bibitur cibos sumptos tantò facilius atq; commodius commiscendi, concoquendi, eligendi atq; ex ventre in totum corpus deducendi gratia. Hinc duplex alius a medicis potus statuitur, vnus quem commixtiuum seu permixtiuum, alter quem delatiuum vulgò nominant. Prior est, qui vnà cum cibis ingeritur, isq; alternatim ac modicis interuallis interponitur sapius ac permiscetur, ad eorundem & commixtionem & eliquationem faciens. Hunc non vel ad prandij siue cœnæ finem, vel eò vsq; donec sitis urgeat differendum, sed cibis assumptis sapius & exad- lè, id est, alternatim interponendum esse medici docent, quoniam cibi permissione huiusmodi alternæ potionis molliores redditæ per membra nutritioni inferuentia facilius atq; commodius peruehuntur. Ad hunc referri debet vulgatum illud,

Inter prandendum sit saepe parumq; bibendum.

Potus delatiuus.

Alter potus a medicis delatiuus ideo dictus est, quia ad cibum prima concoctione iam peracta atque etiam paulò antequam aliud quippiam edatur, ex ventre in totum reliquum corpus deferendum distribuendumque bibi debet. In vtroque vinum cæteris omnibus potionibus præferendum, ob facilem quam efficit in membra omnia distributionem, vnde scitè admodum ὄχνημα τῆς τροφῆς, hoc est, cibi vehiculum ab Hippocrate nuncupatur, tamen si contra hodie potatoribus magnis

magnis cibis potius est ὄχνημα τῆς διψῆς, vini vehiculum, a Germanis vulgò weynleiterly vocatur: cibos enim ingerunt, quò plus potare possint. Verum de eodem hoc potu multa egregia medicorum præcepta extant: mihi hæc perstrinxisse satis fuerit, de quibus alio quoq; in loco plura forsitan dicendi sese offeret occasio.

Tertius bibendi finis atq; vsus in medicina latissimè patet, cum nimirum bibitur morbos quosuis, siue humores crudos, vitiosos atq; varios, ex quibus morbi nascuntur depellendi, & euacuandi, sanitatisq; recuperandæ causa. Huc referuntur omnes illæ medicatæ potiones, quæ hominibus valde insuauis, acerbæ, amaræ atq; odiosæ solent esse, quas qui effugere cupit, is cibi potusq; temperantiæ studeat. Verum de illis hîc non est dicendi locus.

Quartò bibitur non modò necessitatis atq; sanitatis, verum etiam voluptatis honestæ gratia, vt cum nonnunquam quis vel se vel etiam alios plusculum inuitat animum tristem lætificandi, exhilarandiq; ac tristitiæ depellendæ causa. Id si fiat moderatè, atq; intra modum, non fuerit contra officium, cum sacræ quoq; literæ vinum non modò ad necessitatem, sed etiam ad voluptatem siue lætitiæ nobis a Deo tributum, atq; concessum esse testentur. Huc facit illud Prouerborum vigesimo. Date vinum his qui amaro sunt animo, bibant, & obliuiscantur egestatis suæ, & doloris sui non recordentur amplius. Item Ecclesiastici 3. Vinum ad iucunditatem creatum est, & non ad ebrietatem ab initio. Sed de hoc postea pluribus, quando de vini commodis disputabitur.

Quintò bibitur etiam religionis siue superstitionis ergò: & huc cum religiosi illi & mystici cœnæ dominicæ potus, nec non libationes veteris Testamenti, tum superstitionis gentilium libationes atq; comotationes in Deorum honorem factæ referri debent.

Sextò amicitie vel inuendæ & contrahendæ, vel etiam firmandæ stabilendæq; gratia bibi solet: qui idem in vniuersum iustus, legitimusq; conuiuiorum finis censi debet: de quo supra pluribus. Hinc Athenæus lib. 5. de hospitalibus conuiujs verba faciens, eleganter sanè vinum dicit videri ἰδῆς μὲν τὴν εὐχὴν οὐρανῶν, id est, ad amicitiam attrahendi vim quandam habere: & alius quidam, vinum amicitie fomitem, & sodalitatæ metropolim appellauit. Huc referendæ potus siue potationis illæ, quæ sunt ad contrahendæ, firmandæq; causam suscipiuntur: in hoc quoque principem faciendū locum obtinet nimirum illo Christianorum in opulo Dominico potus, de quibus supra dictum est.

Septimò non tam vtuntur, quàm abutuntur saepe homines potu sibi a Deo ad salutem concesso, ad mutuam perniciem atq; exitium. Huiusmodi sunt venenatæ potiones, quas impij & nefarij homines alijs propinant, illos vel subita ac repentina morte, vel lento diurnoq; morbo conficiendi intermendij causa: cuiusmodi toxicarum potionum omisit Theramenis, Socratis apud Athenienses & aliorum antiquis exemplis, quotidiana, prob dolor, experientia nobis plurima & tristissima exempla suppeditat. Huiusmodi quoq; sunt amatorie illæ potiones, quæ alios ad sui amorem seu libidinem potius pellendi causa parari atq; præberi solent, quas tamen plerunque vel mors repentina, vel lenti ac diuturni morbi consequuntur.

Deniq; hisce commemoratis potionibus meritò annumerari debent celeberrimæ illæ ac frequentissimæ, diurnæ ferè nocturnæq; hominum ebriosorum perpotationes atq; propinationes, quæ multis licet speciosis honoris amicitieque titulis tegantur, reuera mortiferæ sunt atq; veneficæ. His namq; homines innumera animi, corporis atq; fortune mala & detrimenta, ac tandem mortem quoq; non modò temporalem, verum etiam (nisi respuerint) æternam funestissimamq; sibi inuicem accersunt atq; conciliant. Verum de hoc suo loco vberius.

Hæc de potationis fine, nunc de eius materia exordio ducto a nominibus. Potationis igitur materia siue id quod bibitur Hebraicè generatim dicitur, ויין Scheti. Item ויקח Schicui, id est, potus, vel poculum aut irrigatio. Psalm. 101. Et poculum meum cum fletu miscebam. Osee secundo, Oleum meum & potus meus. Ibi potus non solum pro vino dixit, sed pro omni quod ex quauis re paratur poculo, siue ex pomis, siue ex ordeo, vel quacumq; id natura humida efficiatur. ויין So ba potus scilicet vini vel ficere. Isaiæ primo, Osee quarto. Conficiebantur enim potus apud Hebræos ex fruentis, piris, malis punicis, cornis, mespilis, sorbis, moris, nucleis pineis: ex herbis, asparago, cumila, origano, quæ omnia quamuis vini nomen non propriè sortiantur, sicera tamen

2.

4.

5.

6.

7.

Abusu potationis. Potiones veneficæ.

NOTA.

Potus materia. Nomina Hebraica.

& potus in sacris libris dicuntur: de quibus passim in antiquis Deuteronomicis mentio fit in li- bro Misraoth de decimis. Hinc מַשְׁכֶּה Maschke potum dans, vel pincerna, & potus vel po- culum. Levitici undecimo: Et omnis liquor qui bibitur, id est, omnis potus. Esaiæ 32. Et potum sitienti auferret.

וַיִּשְׂרַב Aasis similiter significat omnium rerum humidarum succum ad potum idoneum, ut quæ ex malis, aut pomis, aut caricis, aut alijs rebus pocula parantur, quæ aut seorsim bibun- tur, aut vino permixta suavioris reddunt potiones. Deriuatur a וַיִּשְׂרַב Aasis, id est, con- culcare, comprimere, eo quod fit conculcatione aut compressione. Cantic. 8. Et mustum malorum granatorum meorum. Isaiæ 29. Et quasi musto sanguine suo inebriabuntur. Idem vocabulum re- peritur Iobis primo & tertio. Kimhi testatur hoc vocabulo vinum significari & omnem po- tum, qui confusione & calcatione exprimitur. Ionath. reddit vinum merum, Rabi Selom. vi- num bonum.

Nomina Græ- ca.

Græcè potus dicitur πόμα, πόσις, ποτόν, ποτήριον, ἤτι & (quod est poeticum) πόμα, πόσιμα Dio- scorides.

Potus, potio, posca.

Latine dicitur potus & potio, quæ secundum Grammaticos ita differunt: Potus nimi- rum vini, aqua similiumque dicitur: potio verò a medicis datur egrotanti, quod Græcis dicitur φάρμακον. Nonnunquam tamen potio pro potu accipitur, & confunditur hæc a Latinis differentia. Ut Cicero pro Cluentio: Iam verò illud quàm non probabile, quàm iniustitatum iudices? quàm nouum? in pane datum venenum facilius ne potuit, quàm in poculo? latius pa- tuit abditum aliqua in parte panis, quàm si totum colliquefactum in portione esset. Idem de fi- nibus, Cum cibo & portione fames sitisque depulsa est. Ibidem, Demus scutellum dulcicula po- tionis. Item poculenta potus dicuntur. Antiquitus quoque ut esai pro cibis, ita posca pro poti- bus fuit usurpata, quando, ut notat Barbarus in antiquissimis Eusti codicibus, & in Ereniani vetuste monumento posculenta pro poculentis leguntur. Aliàs posca dicta fuit vinum acidum, a- qua mixtum quod pro vili plebeculâ antiquitus venale exitit, ut annotat Hier. Mercur. lib. 3. obseruat. Cæl. lib. 30. cap. 21. Oxycratum, inquit, aqua est aceto temperata, Latinis poscam di- cere moris est.

Potus quotu- plex statuatur.

Potus a nonnullis triplex statuitur: Non nutriens, ut aqua nutriens, ut vinum & zy- thum, quod cereuisia hodie dicitur: nutriens simul & alterans, ut vinum absynthites, nectarites, hyssopites, & cereuisia herbis condita. Potus porro apud omnes ferè homines sunt aqua, aut suc- cus vuarum, vinum appellatus, aut succus pomorum appellatus Sidra, aut succus ordei appel- latus zythum, ac cereuisia.

Aqua potus an- tiquissimus.

Potus antiquissimus maximeque simplex, communis & naturalis est aqua, secundum illud Boetij de prima etate.

Somnos dabat umbra salubres Potum quoque lubricus amnis.

Aqua pro quo- vis potu.

Clemens Alex. lib. 2. pæd. 2. cap. φυσικὸν καὶ ἰσχυρὸν, ποτόν ἀγαθὸν δὲ ἕσσον ἔστιν ἕδωρ, id est, potus naturalis, sobrius, sitientibus necessarius est aqua. Idem paulò infra aquam, cen σωφει- σὺν καὶ φάρμακον, id est, temperantia medicamentum appetendum, vinum autem ceu πνεύμα ἀπει- λω, id est, ignis minas esse fugiendum docet. Obseruandum etiam, ut vox panis apud Hebræos pro quouis cibo accipitur, ita vocem Maim, id est, aquarum pro quouis potu accipi in sacris li- teris. Nam ut panis est cibus, ita aqua est potus omnium gentium communissimus atque natura- lissimus. 1. Regum decimo tertio: Non comedam panem, neque bibam aquam in loco isto. Isai. 3. Omnem baculum panis & omnem baculum aquæ. Osee secundo: Dant panem meum, & aquam meam. 2. Reg. 6. vers. 22. Quin appone eis panem & aquam, ut comedant & bibant: & mox se- quitur verus sequente, Apparavit itaque eis apparatus magnum, & comederunt ac biberunt: unde colligitur panem & aquam pro quouis cibo potuque generatim poni. Huiusmodi autem sy- necdochica dicendi forma S. Spiritus videtur homines frugalitatis atque sobrietatis admonere.

Aqua pro sum- mo bono.

Aque etiam in Scriptura sacra significant bonum absolutum, quo desiderium & animæ & cor- poris satiari potest. Scaturigo talis solus Deus est supremum & consummatissimum bonum. Hoc deseri.

Hoc deserto Israelitæ foderunt, id est, maximis laboribus & impensis pararunt sibi lacunas, hoc est, alienos Deos, ad creaturas nimirum se conuerentes ad eos, qui non sunt Dij, neque desyre- ria eorum exsaturare potuerunt.

Porro aquarum innumera sunt utilitates atque commoditates ad bibendum, medendum, Aquarum utilitas. lauandum, purgandum, coquendum, incendia restinguendum, agros hortosque irrigandum, nau- gandum, ita ut non sine causa Pindarus Poeta μεγалоφρονότατος, ut eum Athenæus appel- lat, carminum suorum exordium ab aquæ laudibus duxerit, & εἰς οὐρανὸν ἕδωρ, id est, optima qui dem est aqua. Quare Philosophi quoque nonnulli veteres, ut Thales Milesius, aquam omni- um rerum principium & originem esse dixerunt. In eadem sententia nonnullis Heliodus quo que videtur fuisse: dum Chaos omnium rerum initium statuit. Nam per Chaos illum nihil aliud volunt intellexisse quàm aquam, quàm ille Chaos appellavit ἀπὸ τῆς χυσιώσεως, id est, effusio- ne, quippe cum aqua sit χυτὸν τὴν πόρον, id est, res quedam fusilis atque fluxa. Hanc illi opinio- nem ex sacra historia de mundi creatione hausisse videntur, in qua statim ab initio aquarum fir- mentio, quibus incubans Spiritus sanctus, varias animalium, atque plantarum formas finxisse inde videatur: unde rectè etiã aqua videtur dicta quasi a qua omnia nascantur, alantur atque fovean- tur. Hinc apud Ægyptios quoque, cum illorum Sacerdotes docerent omnia liquoris vi, ac pote- state consistere, legimus in more fuisse positum, ut hydria ad templum summa cum religione defer- retur, ac postea in terram procumbentes manibus ad cælum sublatis, gratias diuinæ bonitati pro tanto munere agerent. Cælius lib. 27. cap. 5. Aquarum præconium egregium vide apud Plin- lib. 3. cap. 1.

Verum nos omisis innumeris alijs aquæ commodis, nunc de ea tantum quatenus potus ser- uat, quedam dicemus. Aqua potus omnium est antiquissimus, & maxime communis, ac peruaga- tus, & reliquarum potionum ferè causa & origo: unde rectè ab illo exordium ducitur. Omnium antiquissimum esse aquæ potum, sicuti & cibum glandium antiquitas credidit. Hinc Virgilius in Georgicis.

Liber & alma Ceres, vestro si munere tellus Chaoniam pingui glandem mutauit arista, Poculaque inuentis Acheloiæ miscuit viuis.

Certè secundum sacram quoque historiam ante Noachi, & horrendi illius diluuij tempora, non nisi aqua potus videtur in vsu fuisse. Plinius omnes terræ vires aquarum beneficio esse dicit, & A- thenæus similiter li. 2. ἐν τῷ ὕδατι, inquit, δὴν & οὐρα, ex aquis vinum nascitur. Plinius lib. 34. ca. 22. Naturam dicit aqua nobis liquorem ceu saluberrimum ad potum dedisse, tamen si Cel- sus aquæ potionem omnium imbecillissimam appellat lib. 2. cap. 18. Aquam medici docent ad tres vsus bibi, nempe ut sitim sedet, ut calorem extinguat, ut alimenta elixet atque diducat. Sitim qui dem sedat, ubi illa ex intemperie calida orta est, aut simul cum siccitate sine humore. Nam si bi- lis in ventre adest, aqua ibi diutius commoratur atque corrumpitur. Elixationi ciborum ita prodest, ut sine ipsa elixari non possint solida elementa, nisi vinum aut liquor alius vires eiusdem impleat. Diductioni verò ciborum inseruit tum ea quæ cum cibis ad elixationem bibitur, tum ea quæ iam coctis assumitur. Defert hæc cibos in vniuersum corpus, quibus delatis iterum in re- nes & vesicam recurrit: inutilis enim est alitioni, teste Galeno libro tertio de ratione victus acur. com. 39. inquit enim: Neque prorsus imas partes penetrat, neque siccitatem humectat. Plin- stonicus, teste Athenæo, aquam affirmavit esse πικρὸν τε γινώσκον, hoc est, magis digerere quàm vinum. An (ibi annotat Gesnerus) quod ipsa facilius concoquitur, an quod iuuat aliorum concoctionem? quod placet. Idem Athenæus aquæ bibendæ rationem valetudini accommoda- tam sic describit. Oportet igitur sanitatis studiosos exercitationibus mediocribus uti, ne nimium sudent, & lauacris ita, ut corpora madefaciant, ac mollia reddant. Postea aquam bibere, ὀπινησίν, (Gesnerus, an simpliciter pro πνεύμα, an vel ante cibum: unde forte propomata dicta?) vtilissimum, ut quæ hyeme quidem & vere sit ferè calida, æstate frigida, ne stomachum ledat: demum mediocri oportet quantitate bibere. An, inquit Gesnerus, his verbis manè primum iubet se exercere, deinde lauare, postea aquam bibere, & demum prandere? Ad hydroposian ergo salubre tria secundum hæc Athenæi verba requiruntur: primò aquæ qualitas bona, de qua postea

Aque potus antiquissimus communis.

Vires.

Aque vsus.

Aqua iuuat digestiorem.

Potio aquæ bibendæ.

Ad hydroposian ergo vtilis 3. requiritur.

deinde quantitas mediocris & temperata (nam ut idem inquit, illis qui διατεταται, id est, nimis multum aqua bibunt stomachus minus bene afficitur atq; vitatur, unde ciborum corruptio) postremo ordo, nempe post exercitationem & lanacta. (Quando aqua bibenda an cum cibo an post, vide Cardanum libro de aqua pag 15.) Addit deinceps Athenæus, Quod si quis nostrum id difficulter facit, aquam dulcem aut calidam (hæc Gesnerus recte vinum dulce atq; calidum legit) præsumit, o, maxime vinum protropion appellatum dulce Lesbium, quod est υσιμαχορ, id est, stomacho conducit. Nam vinum γλυκῶν dulce, minus caput aggravat, ut testis est Hippoc. lib. de diæta, ο γλυκῶν minus est κερβαεικος τῶ οινῶδι (nota hic γλυκῶν καὶ οινῶδι opponi) vinum dulce minus caput gravat quam vinosum, minus mentem capiat, & est ἡγεμονικότερον & per viscera melius quam reliquum digeritur. Ibidem Athenæus ex Dioclis atq; Protagoræ sententia aqua vim & facultatem in genere describit. ὕδωρ ἐστὶ πᾶσι κῆρον, id est, digerendi vim habet, est, ἄσπορον, id est, non inflat (Gesnerus, per accidens forte quosdam inflat calore ventriculi immixto) (ὑπὸ κῆρον τε μετρίως, mediocriter refrigerat, est ὄξυδερπῆς, id est, visum acuit) (μάχετε λυτρε οὐγεν, ut nos vulgò dicimus) καὶ ἡνίσα κερβαεικος, id est, caput minimè gravat, deniq; est κινητικὸν ψυχῆς καὶ σώματος, id est, corpus animi quoque movet. Hæc de ὕδωρ ποσιῶς, id est, potionis aqua usu & utilitate Athenæus differit libro 2. Porro in aqua potu qua observanda & aqua commoda in bibendo vide egregia apud Cardan. de aqua. Addit ibidem Athenæus Eubulum affirmare fuisse solitum solam aquam bibentes esse εὐπειθεῖς, id est, solertes & ingeniosos rerum inventores, contra vinum ἐπιποτεῖν τὸ φρονεῖν, menti caliginem offundere. Contra, eodem teste, Amphiscomicus dixit, quosdam aquam bibentes esse ἀβελτερεῖς stupidiores. Subiungit etiam exempla quorundam ὑσποποτεῖν, hoc est, qui vel per totam vitam, vel per quoddam temporis spacium non nisi aqua potu visi fuerunt. Ut Theodorus Larissæus, Glaucos, Anchimolus & Moschus philosophi, Matris Atheniensis, Lampus musicus, Moschion, Polemon Academicus, Diocles Peparæthius, Demosthenes. Iberi qui quamvis omnium hominum essent ditissimi, tamen ob parsimoniam & aquam tantum bibere & semel in die cibum capere soliti sunt, vestibus verò splendidissimis indui. Apud Brasilienses similiter ut idem testatur lib. 10, mulieres lege iussi fuerunt ὑσποποτεῖν. Idem auctor lib. 2. tradit exempla quorundam Regum qui certis quibusdam aquis seu summis delicijs ita fuerunt oblectati, ut vel ex longinquis regionibus magnis cum sumptibus illas sibi adferri, ac secum vehi curarint. Sic enim Persarum sive Parthorum Reges ex Coaspe fluvio Susam præterstante, & Euleo tantum biberunt, ut etiam testis est Plinius lib. 31. cap. 3. Secundus item Egypti Rex Philadelphus cognomento, cum filiam suam Berenicen Assyria Regi despondisset, magnis impensis curavit Nili aquam afferri, ut solius huius fluminis aquam filia sua biberet. Eorum qui absq; cibo aqua potu vitam sustentarunt exempla tradit Cel. lib. 13. cap. 14. De aqua coctæ usu atq; potu initio cæna apud Persas vide Drusium obseru. lib. 12. cap. 15.

Potionis aqua utilitas.

Aquam bibentes solertes sunt.

ὑσποποτεῖν.

Mulieres ὑσποποτεῖν.

Reges.

An aqua nutriendi vim habeat.

An aqua alendi vim habeat questio est. Aquam esse τροφικὴν, id est, alere, inde ait Athenæus patere, quod animalia quædam hac sola nutriantur, ut cicada. Homerus, eodem teste, ὕδωρ τροφικὸν esse testatur, maximam habere vim alendi, ubi meminit nemoris quod plenum sit aliorum ὕδωρ τροφικὸν, id est, aquis nutritarum. Huiusmodi arborum in sacris literis crebra fit mentio, ut Psalmo primo & alibi. Cur arbores & planta pluvijs potius, quam affluentibus aquis nutriantur, & cur marina non alantur Plutarch. docet in quest. physicis. Galenus multis in locis negat aquam alere, ut lib. 3. de ratione victus, com. 39. lib. 4. de usu partium 4. sect. aphor. 13. Aristoteles tamen Probl. 13. sect. 1. querit cur mutationem aquarum gravem, aeris verò non gravem esse affirmant, & addit, An quoddam aqua corporibus alimento est, quo iam habito complexoq; peregrinamur, aer autem nulli est alimento. Dicunt aliqui Aristot. hic fuisse loquutum de aquis medicatis, quas ipse dixit multarum specierum ut anisi aut fœniculi atq; has nutrire. Alij, ut Christoph. a Vega, volunt Arist. aquam alere dixisse, quoniam alimentorum conducit coctioni & diductioni. Sic Cardanus quoq; lib. de aqua, contra Galenum aquam vult nutrire: Mirum est, inquit, quod Galenus concesserit aerem nutrire, & neget illud de aqua qua longè corpulentior est. Solida igitur membra ex terreis nutrirî videntur, & liquida ex potibus vino atque aqua, spiritus ex aere. Sedat autem aqua situm non solum nutriendo, sed etiam temperando membra.

membra super calefacta. Unde aqua frigida melius sitim sedat quam calida aut tepida. Cum enim vitra sitim sedet, constat quod enutriendo sitim sedat, non sola qualitate. Videmus etiam pisces aqua sola nutrirî, quod & Rondeler. expertum se testatur. Et animalia si bibant aquam, serius ex fame pereunt, quam si omnino nihil bibant.

Cum autem aqua, qua potui est apta, Græcè ποτιυος dicta, plures sint differentia a loco unde manant, a substantia, & illius qualitatibus sumptæ, in genere dicendum, quæ nam ex medicorum sententia optima sit ad potandum saluberrimaq; aqua: Ea nempe quæ a Græcis ἀνοιος, hoc est, qualitaris omnis experta dicitur, hoc est, quæ nec gustu, nec olfactu alienam ullam qualitatem præ se fert, nec dulcis, nec salsa, nec acida, nec acris, nec male olens, nec putris, nec alio quouis modo est insuavis. Est eadem etiam pellucida, levis, quæ ne minimo quidem tempore in præcordijs commoratur, faciliq; in illa fertur via, & citra molestiam, nec inflationes parit, citò calefit, & citò refrigeratur, & si quid in ea calefit seu coquitur, id similiter fit citò, hyeme calet, æstate friger, &c. Huiusmodi aqua Gal. Hippoc. Paulo. Plutarch. Virruvio, Athen. & alijs medicis optima videtur esse atq; saluberrima.

Quæ aqua potui sit aptissima

Aque potabilis, fluviialis, palustris, Græcè ὕδωρ οὐβερον πηγαίου, φρέατον, ποταμίου, λιμναίου. Has sic brevis spectes. uiter & generatim complexus est Celsus lib. 2. Aqua levisima pluvialis, est, deinde fontana, tum ex flumine, tum ex puteo, post hæc ex nive aut glaciè, gravior his ex lacu, gravissima ex palude. Harum singularum explicatione omissa, de nivatis, quas δὲ τὸ κρύσταλλον καὶ χιονῶδες ὕδωρ vocant, quædam dicemus. Hæc quidem omnium ut crassissima, ita perniciosissima quoq; habentur. Nivem quidem, inquit Plin. lib. 31. cap. 3. glaciemq; subtilissimam elementi eius videri minor, appposito grandinum argumento, e quibus pestilentissimum potum esse convenit. Nec verò pariter ipsos e contrario ex gelu aut nivibus insaluberrimos potus prædicant, quoniam exactum sit unde quoddam tenuissimum fuerit. Hæc ille. Nivata autem aqua (ut eam Theodorus Priscianus lib. 2. capite decimo tertio, vocat) creberrimum fuisse antiquissimis temporibus usum, Iatris Athenæus ex Alexi, Strali, Dexicrate, Euthyele & Xenophonte libro tertio probat, ut etiam nivis potasse, easq; in fossis magnis, quibus quernos ramos superiniciebant, conservare consuevisse, memoriæ mandavit. Idem Plutarch. quoq; sexto Symposiacôn fieri solitum fuisse scribit cum paleis, & rudibus pannis nivibus circumductis, easque ab aere tumentibus, & frigiditate acquisita conservantibus. Unde & D. Augustinus lib. 1. de civitate Dei: Quis dedit, inquit, paleas tam frigidam vim, ut obrutas nivis seruet? vel tam feruidâ, ut poma immatura maturet? (cur nivem paleis & vestibus involutam veteres fuerint conservare soliti, vide Plutar. lib. Sympos.) Hinc Alexander M. cum præclaram Indorum civitatem Petram obsideret, 30. subterraneas scrobes effodit, quas nivæ ad infrigidanda militum pocula adimpleverat: ita luxuria potus commenta est reponenda nivis officinas. Plinius in huiusmodi nivium atq; glaciè potus his verbis innuebitur lib. 19. cap. 4. Heu, inquit prodigia ventris. Aquæ quoq; separantur, & ipsa natura elementa vi pecunie discreta sunt. Hi nivis, illi glaciem potant, pœnasq; montium in gula voluptatem vertunt. Servatur algor æstibus, excogitaturq; ut alienis mensibus nix algeat. Decoquant alij aquas, mox & illas hyemant. Nihil itaq; homini sic quomodo rerum natura placet. Heliogabalus quoq; Rom. Imperator, ut testis est Lamprid. in eius vita, in viridario domus suæ montem excavavit, in quem hybernas nivis & glaciem ad æstus refrigerium reconderet. Ante eum Nero excogitavit aquam decoquere vitroq; demissam in nivæ refrigerare, & in piscinis nivæ refrigeratis sub canicula æstu servare. Nec nivis algore contenti eius aquam per vas ex lapide velut pumice percolatam (colium nivarium vocat Bayff. vas quo aqua ex nivibus colari solebat) bibere ingeniosa sitis illecebra Romanos & Græcos docuit. Unde Martialis,

Nivata aqua veterum æstiva.

Non potare nivem sed aquam potare rigentem De nivæ commenta est ingeniosa sitis.

Seneca libro decimo quinto ad Lucil. Quid tu illam æstivam nivem non putas callum interioribus obducere? appellat nivem æstivam, quæ decocta refrigerabatur. Nam, ut idem inquit, didicerunt Romani monstrante luxuria nivis ad tempus æstatis locis subterraneis custodite. Alæxois Pœeta Comicus.

Kαὶ χιόνα πρὸ νιῦν ἐδιδόσαντο ἄλλοι. Id est: Et ad bibendum niues nos accingimus.

Hinc niuaria cola, quibus niues attenuabantur, ut Martialis scribit. Ad antiquam hanc consuetudinem videtur Salomon alludere. Prou. 26. cum inquit. Sicut frigus niuis tempore aestatis, regatus fidelis mittentibus eum. Eadem tamen similitudine eodem in capite utitur ad significandam rem quae minus conuenit, cum inquit. Sicut nix aestati, ita stulto gloria scilicet minime conuenit. Nostris quoque temporibus niuem ad vini refrigerium Schlesia, Boemi, Ungari, Morau subterraneis scrobibus recondunt. Hanc autem niualis aquae potionem quamuis Galenus 7. Methodi ad curandos aestuantis ventriculi affectus plurimum conferre dicat, tamen frigida potionem in libello de boni & mali succi alimentis, et in lib. de affectibus eisdem verbis testatur adolescentibus primum insensibilem, sed morbidam tamen in praecordijs altercationem parere, et in de ingrauescente aetate, affectus in articulis, neruis, visceribus incurabiles afferre. Christoph. Vega lib. 2. de arte medendi testatur in Hispania hanc eandem perniciosissimam consuetudinem exortam esse apud quosdam aestate tantum, apud alios omnibus anni temporibus vinum niue diluendi: cum tamen ex frequenti niuis usu aut solius aut vino mixta, maximum imminuat periculum hydropis, aut mali habitus, exiecoris & ventris imbecillitate & coli dolore. Quod sic eorum quispiam ab his & similibus morbis liberetur hac vna tantum ratione id sibi euenisse putet, quod pari ratione incontinentes sunt in usu calidorum, ut piperis, zingiberi, cinnamomi, & mellis, quae omnia niuis malitiam aliquatenus corrigunt, sed vtrumque excessum ut mortiferum damno. Apud Athenaeum tamen sunt quibus aqua ex χιόνι, id est niuata vtilis admodum videtur esse, nec non pluuia, quae sunt ex glacie, lib. 2.

Aquarum praeterea differentiae statuuntur secundum saporem, colorem, odorem, loci situm, quas hic breuitatis causa praetermitto.

Sunt praeterea aquarum differentiae quatenus miscentur cum vino. Est aqua quaedam in Cranore paulum calida, quae duos vel tres dies vinum sibi admixtum conseruat, teste Athen. lib. 2. In Teno contra fons est, cuius aqua vino non miscetur, ut idem testatur. Hinc aquam etiam ἀγρωτικήν, id est, indilutam dixere veteres, ut Sophron. Ἰδὼν ἀγρωτικὸν εἶς τὴν κύλικα, id est, aquam indilutam in calicem. Ibid. Aqua ex locis editioribus atque collibus defluentes minimum vini sufferre possunt. Athen. ex Hipp. in hunc locum (vinum paucum ferre possunt) Gesnerus sic annotat. Sic & Comarius, ut hic legitur translulit. Gratarollus putat optimam aquam, ut salubriter bibatur paucum vino indigere, mala vero multum vinum miscendum. Sed forsitan haec loquutio multa, vel pauca aqua indigere ad vinum pertinet: vnde & oligophoron, & polyphoron dicimus, non aquam. Haec ille. His addamus quod Athenaeus tradit, quosdam etiam fontes vino miscere fuisse solitos, ut Antiochum Epiphanem, & Nledam Phryguum. De aquis inebriantibus, & vel fecunditatem, vel sterilitatem afferentibus (vnde illae πολυζωοὶ seu πολυζωοιοί, haec ἀζωοὶ appellantur) alijsque admirandis multarum aquarum viribus atque effectibus vide Athen. lib. 2. Plin. lib. 31, cap. 2.

Aqua cum qua tenuis miscetur cum vino differentia.

Aquarum differentia ex frigore & calore.

Plures quidem aliae aquarum differentiae afferri possent, sed postrema sit nobis illa, quae maxime ad conuiuia pertinet, secundum frigus & calorem diuisio seu differentia. Est itaque, alia aqua frigida, Ἰδὼν ψυχρὴν a Graecis dicta, alia calida, quae Ἰδὼν θερμὴν, alia denique medio in loco, egelida atque tepida, quae a Graecis Ἰδὼν χλιαρὴν, χαλαρὴν dicitur, lactis modo tepida, atque etiam μετὰ κέραις (ut Athen. lib. 3. multis testimonijs probat) ab Atheniensibus fuit appellata. Fuit autem olim in antiquis illis Graecorum atque Romanorum mensis atque caenis, cum frigida tum calida aquae maximis usus.

Aqua frigida.

Primo igitur de frigida dicamus, ut de illa quae ad potandum maxime est apta atque idonea secundum illud etiam Christi Matth. 10. εἰς ποτὶσιν ἕνα τῶν μικρῶν τῦτων ποτηρίων ψυχρῆς, id est, Aquae frigidae potum qui dederit vni ex minimis istis in nomine discipuli, non perdet mercedem suam. Pontianus apud Athenaeum lib. 3. Veteres dicit nouisse τὴν τῶν πάντων ψυχρῆς πόσιν, id est, valde frigidae potionem, idque probat Alexis testimonio, qui dicit in Paralito, se belle summasque cum voluptate bibere aquam putealem, quae quidem est frigidissima. Est autem aqua vel suapte natura frigida, & quidem alia alia frigidior, vel arte adhibita niue glacie, sale, nitro.

Aqua quomodo frigida sit.

Veteres

Veteres enim, ut Athen. eodem in loco multis testimonijs confirmat, varijs rationibus atque artibus aquam vel frigidam conseruare, atque refrigerare fuerunt soliti. Vsatissima fuit ratio per niues, de qua supra dictum est. Protagorides lib. 2. comicarum historiarum huiusmodi quoddam aquae refrigerandae artificium commemorat, quo Regis Antiochi milites vsi fuerunt. Aquam interdiu in aprico loco ponebant, & quod crassum erat sub noctis principium excolantes, reliqua noctis parte in hydijs fictilibus sub dio in editioribus domus partibus exponebant. Per totam deinde noctem duo pueri ipsa vasa exterius irrigabant, & diluculo incipiente purgantes rursus, facemque subtrahentes, & tenuem ipsam aquam maxime sanitati aptam facientes, inter paleas hydras ipsas collocabant: sicque demum illa utebantur, nullam niuis inopiam cognoscentes. Non ad modum ab hoc diuersus erat ille refrigerandi aquam modus, quem Galenus in Alexandria, atque vniuersa Aegypto seruatum se vidisse testatur, 4. comm. 6. epid. vbi occidente Sole prius aquam calefactam testaceis vasis iniiciebant, eaque vasa fenestris ad ventos expositis, ut tota nocte refrigerarentur, suspensa, deinde ante Solis exortum humi deposita frigida aqua conspergebant, ac interdum ipsi folia frigida vitium, lactucae, & similia circumponebant, ut frigus aquae noctu acquisitum conseruaretur. Semus Delius, teste Athen. lib. 2. in insula Cimolia loca refrigeratoria excavata scribit, in quibus aestatis tempore vasa fictilia tepida aqua plena deponerent, postea aquam nulla re niuibus differentem exportabant. Alium refrigerandi modum fuisse tradit Plutarchus ex Aristot. 6. sympos. 6. vbi cotibus, & silicibus, nec non plumbeis laminis aqua iniectis eam refrigerari docet. In puteis quoque vinum refrigerandi more habuisse veteres Athen. authoribus quibusdam probat. Celebratur praeterea cum a Graecis tum a Latinis Neronis aquae refrigerandae inuentum, de quo sic Plin. lib. 31, cap. 3. Neronis Principis inuentum est decoquere aquam, vitroque demissam in niues refrigerare, illa voluptas frigoris contigit sine vitijs niuis. Omnem vtiq; decoctam vtiliorem esse conuenit: item calefactam magis refrigerari, subtilissimo inuento. Sed Nero pro aqua sua decocta tandem coactus fuit bibere aquam cenosam, ut auctor est Suet. Vitiōse aqua Vitiōse autem aquae remedium est, si decoquatur ad dimidias partes, De eadem sic Iuuenal. Satyra 5.

Aqua refrigeranda ratio

Galenus

Plutarchus

Vitiōse aqua remedium

Cum stomachus domini feruet ciboque potuque
Frigidior Geticis peritur, decocta pruinis.
Eiusdem Martialis quoque his verbis meminit in apophoretis,
Spolierina bibis, vel Maris condita cellis
Quo tibi decocta nobile frigus aquae?

Suetonius, Nero aquam e subiecta lacuna potaturus manu hausit, & haec est, inquit, Neronis decocta: vnde Martialis:

Niuea custodia coctae.

De huius decoctae frequenti apud Romanos usu Athen. lib. 3. testatur, vbi Mercurialis in suo lib. Observationum, ut & Cel. lib. 27. cap. 6. notat conuiuas illos errasse, qui apud illum auctorem probare nitebantur antiquiores Nerone decocta fuisse vsos. Nam cum Cynuleus iussisset aquam decoctam afferre, Vlpianus illum increpuit, quod Romano barbaro verbo vsus esset. Galenus quoque eadem de aqua sic scribit lib. 7. Method. ὃν ἐνίοις πρὸς ἕκαστον τὸ ἀπόσπαστον ἔδωκα πηχάιον, ἀλλὰ καὶ τὸ δὲ χιόνι ἐψυχρῶν: ὡς ἐν πόσει οὐκ ἐστὶν ἔθωξι καὶ ἐπεμαίνοντες τὴν κατὰ σπλάχνων, ἢ ἀπὸ τοῦ ἐρεθισμοῦ διόλου, vbi male Linacer vertit bis coctam, pro decoctam: quae vox Latina a Graecis fuit vsurpata. Ibidem Galenus refert se interdum stomachi & membrorum iracundiam aqua niuibus refrigerata curasse. Plutarch. 8. sympos. eiusdem aquae calefactae prius, ac deinde refrigeratae mentionem facit, vbi dicit homines etiam τῆν ψυχρότητα, id est, frigiditate luxuriari. Omnis aqua, inquit, prius calefacta magis refrigeratur, ut ea quae Imperatoribus paratur igni admotam dum ferueat, vase deinde multa niue accumulata circumdata frigidior redditur. Eius rationem reddit simili ducto a corporibus nostris. Nam quemadmodum nostra corpora, vbi lauerimus facilius frigescent: quia lauatio a calore accidens corpus multis meatibus patens rariius facit, ita ut iam externum aerem confertim recipiens vehementius mutetur: sic aqua dum in puteo hauritur ista, eaque agitatione praecalefacta celerius refrigeratur. In illo problemate docet aquam e puteo hauritam, si in ipso aere in vase suspensa pernoctet, frigidior rem reddi ea, quae recens est hausta.

Aque frigida frequens potus noxius est.

Aque porro frigida potum, si is frequens sit atq; copiosus, obesse potius, quam prodesse sanis medici docent. Calorem enim innatum extinguit, pectus offendit, ciborum appetentiam deiecit, & nervosis omnibus aduersatur partibus, ut testis est Hippoc. lib. 5. aph. 18. & 24. Aqua quoque frigidioris digestiois, nimirum ob frigiditatis excessum, ut Athenæus docet lib. 2. Legimus etiam nonnunquam homines intempestivo frigida aquæ potu repentina morte fuisse extinctos. Hinc Scaliger exercit. 33. Aqua epota frigida, inquit, homini labore, & Sole æstuantem nocet. Messorem enim a meridiana tritura sitibundum primo ad fontem haustu vidimus extinctum. Athenæus similiter lib. 2. scribit ex Aristophane Tiresiã, cum ex Tiphosa fonte Bœotia similiter frigidissimo bibisset, frigusq; ob senectutem ferre non posset, subito fuisse mortuum. Asclepiadem tamen medicum testis est Plin. lib. 29. cap. 2. mentes hominum traxisse admirabili artificio, vinum promittendo ægris, dandoq; tempestivè, cum frigidam aquam, quod vulgi gratiam venaretur. Aqua tamen temperatè frigida maximus est & saluberrimus usus: de quo multa medici, imprimis Cardanus lib. de aqua. Hæc de aqua frigida, nunc de calida.

Aqua calida.

Calidum potum contra naturam esse Plinius probat argumento brutorum, quæ frigidum persequuntur, & neq; ipse, neq; Galenus, ullam ferè huiusce potionis nisi in ægris mentionem fecerunt. Crebra tamen in antiquis Roman. cœnis non modò frigida, sed calida quoq; aquæ fit mentio: unde utramq; in usu fuisse constat. Hinc Iuuenalis:

Quando vocatus ades? calidæ, gelidæq; minister? Martialis:

Calidam potis aquam, sed nondum frigida venit

Alget adhuc nudo clausa culina foco. Et iterum:

Frigida non desit, non deerit calda petenti,

Eandem Plautus intellexerat. Pers. versu illo a Lipsio correcto:

I. Ite foras, hic volo ante ostium, & ianuam meos particeps bene accipere

Statuite hic lectulos, ponite hic quæ assolent, hic statui volo primum

Aquilam (sive aquilam) unde ego omnes hilares, ludentes (alij lubentes) lætificantur faciam ut fiant mihi.

Athen. lib. 3. Enpolis: Alexis, Philemonis & Antiphonis testimonijs confirmat calidæ potum a veteribus in conuiujs fuisse usurpatum. Seneca de ira lib. 1. cap. 12. Infrascuntur, inquit, boni viri pro suoribus iniurijs, sed idem faciunt, si calida non bene præbeatur, si vitrum fractum, si calcæus luto sparsus est. Idem eodem in lib. 2. cap. 25. Parum agilis est puer, aut tepidior aqua potum rogare, aut turbatus thorax, aut mensa negligentiùs posita, ad ista concitari insana est. Paulus I. C. l. 18. de instr. & instr. leg. Nec multum refert inter cacabos & abenum, quod supra focum pendet, his aqua ad potandum calefit, in illis pulmentarium coquitur.

Millarium.

Posteriori seculo vãs huic aquæ proprium repertum, quod Millarium dixerunt. Id erat ex ære, ponebaturq; in mensa cuius formam Seneca his verbis describit quæst. Natur. li. 3. cap. 24. Facere solemus dracones & miliaria & complures formas, in quibus ære tenui fistulas strimus per declivè circumdatas: ut sæpe eundem ignem ambiens aqua, per tantum fluat spacijs, quantum efficiendo calori sat est. Frigida namq; intrat, effluit calida. Nominat iterum li. 4. cap. 3. Quemadmodum minora balnearia, & minora miliaria citius calefiunt, sic hæc foramina, &c. Hoc millarium, inquit Lipsius in suo elect. lib. pertinuisse ad calidam, fortasse primi observavimus, & confirmamus ex Athen. lib. 3. τοῖς τοῖς τινὲς εἶσιν, ὧς εἰταῖροι, οἱ ἑλπιῶντες οὐκ οἴονται, οἱ καὶ τὸ μιλῖδιον καὶ ἀμύρον τὰ πρὸς αὐτῶν τὸ εἶς θερμὸν ἔδωκεν καὶ κατ'εργασίαν καλεῖσθαι αὐτὸν, ἰπποκρίτων ὄνομα ἔστι, Lege, inquit Lipsius, & in præcis glossis Millarium θερμὸν τὸν, quasi dicas calfactorium. Varro lib. 4. Calix a calido, quod in ea calida puls apponebatur, & calidam eo bibebant. Etiam apud Græcos idem mos fuit. Lucianus, τὸ πρὸς τῆς κλίτης παρὰ τὴν κει ποτήριον ἔχουσα, καὶ ἔδωκεν, ἔτοιμον καὶ ψυχρὸν, καὶ θερμὸν. Athenæus lib. 2. πρὸς τὴν ἐν δώρῳ, ἐν ᾧ χερσῶν καὶ ἐπὶ θερμὸν ὡς μάλιστα, ἐν δὲ τῷ θέρει ψυχρὸν. Apud eundem lib. 3. quaeritur utrum aqua calida an frigida potest fieri bibenda sit, & utranque in partem afferuntur rationes. Nec in usu tantum calida, sed, quod mirum, in delirijs fuit. Inde apud Plautum thermopolij fit mentio, cum hilarior inuitatio describitur, aut solutior luxus, ut Curcullione de

Thermopolium

thermopolij fit mentio, cum hilarior inuitatio describitur, aut solutior luxus, ut Curcullione de ebriosis.

In Trinumo

Quos semper videas bibentes esse in thermopolio

Satis in thermopolio?

Condalium es oblitus, postquam thermo potasti gutturem.

Id est, Satis ne annulum tuum in thermopolio oblitus es, postquam guttur potione calida demulsi. Thermopolium taberna ubi dulces potiones venibant. Idem in Rudente.

Ne thermopolium quidem vllum ille instruit

Ita salsam præbet potionem, & frigidam.

Vbi thermopolia vult Lipsius non aliud esse quam cauponas in quibus hæc calida veniret, calida, inquam, pura puta, non potio nescio quæ dulcis & confecta, quod sine auctore veteri, & vulgus interpretum, & eximium dicit affirmare Turnebum. Verum in thermopolijs non aquam tantum calidam puram putam, sed alias quoq; potiones dulces, atq; calidas vendi solitas fuisse locus ille Plauti manifestè videtur indicare in Pseudulo,

Ps. Quid si opus fiet, ut dulce promat indidem (ex pectore) ecquid habet?

Ch. Rogas? murrhinam, passum, defrutum, mellinam, mel quouis modi.

Quin in corde instruere quondam cepit thermopolium.

Dulcium legato apud Iuricons. hæc continentur, mulsum, passum, defrutum & similes potiones: item vna, fici, palma, carica. l. l. ff. de rit. vin. Item Paul. lib. sentent. 3. Dulcibus legatis sapa, defrutum, mulsum, dulce etiã vinum, palma, carica, vna passa debebuntur. Rectè ergo, quod pace Lipsij viri doctissimi dixerim, & Lambinus thermopolium locum definit, ubi dulces potiones vendebantur, quas calidas bibere solebant, & eximius Turnebus idem sensit, qui etiam locum hunc restituit, cū in libris manuscriptis scriptum esset thermopolium, in vulgatis Oenopolium.

Thermopolia porro Roma a Claudio fuisse sublata, & calida in cauponis prostare ab eodem Thermopolis interdictum esse, Dio Cassius his verbis significat, τὰ τε καὶ πηλὴ ἐς αὐτὸν ἐπινοῦν, καὶ τὴν οὐκ ὄντων ἐπινοῦν, καὶ τὴν οὐκ ὄντων ἐπινοῦν, καὶ τὴν οὐκ ὄντων ἐπινοῦν. Caus similiter Caligula cauponem quendam interfecit, quod per dies funeris Drusillæ calidam vendidisset. Idem Dio, inquit, πωλὴν τὰ θερμὸν ἔδωκεν ἀπὸ τῆς εἰσῆρας ὡς ἀποσῆσαντα, scilicet quasi impium, & luxuria siue lascivia administrum in publico lectu. Illustrius quoq; est Dionis locus de Draso Tiberij filio, quem ebrietatis accusat, quod aliquando cum Prætorianis ad ignem restinguendum e conuiuio excitatus, aquam illis poscentibus, calidam infundi iusserit, nimirum quasi conuiuij res esset, non incendij. Hinc Tiberius quoq; Imperator cognominatus Biberius Calidus Mero. Calidus videlicet a frequenti calidæ potu. Calidæ huiusmodi potio a Plinio quoq; videtur mentio fieri lib. 7. cap. 4. his verbis: Operosissima tamen securitas mortis in M. Ofilio Hilario ab antiquis traditur, comædiarum histrione, cum populo admodum placuisset natali die suo, conuiuiumq; haberet, adita cœna calidam potionem in pultario poposcit, simulq; personam eius diei acceptam intuens, coronam e capite suo in eam transtulit, talis habitu rigens nullo sentiente, donec accubantium proximus repescere potionem ammoneret. Tacitus quoq; Annalium 31. calidæ mentionem facit, his verbis. Illic epulante Britannico, quia cibos, potusq; eius dilectus ex ministris gustu explorabat, ne omitteretur institutum, aut ne morte vtriusq; prodere sceleris, talis dolus repertus est. Innoxia adhuc, & præcalida, & libata gustu potio traditur Britannico; deus postquam feruore aspernabatur, frigida in aqua diffunditur venenum. Pollux quoq; lib. 9. cap. 6. scribit calidam chalcò (quæ Mercuriali lib. 1. Observat, quadrantis Italici, vel paulò plus mensura videtur esse) vendi solitam, quæ paucitas, ut idem observat, non lotioni, sed potui inseruire potuit. Sic Philemon apud Athenæum, qui utilitatem & copiam calidæ demonstravit, eam scribit quadrante vendi.

Huiusmodi porro aqua calida, quam antiqui potabant, quamq; medici frequenter sub vocabulo θερμὸν nominabãt, qualisnam fuerit, calidæ per se, an igne Soleue calefacta, & puræ an mixta, cur deniq; adhibita fuerit, meritò quis cum Mercuriali, atq; Lipsio viris doctissimis miretur. Equidem & per se calidam, & calefactam adhibitam existimauerim, tamen si Mercuriali lida, an igne, nunquam inter conuiuia veteres aquam calefactam bibisse visum fuerit, quod ea potius ad vomitum solue calefactum concitandum, quam ad voluptatem sanitatemue faciat, & Plinius quoq; naturæ inimicam tradat, & neq; ipse neq; Galenus ullam huiusmodi potiois, nisi in ægris mentionem fecerint. Ve

Aqua calida, quam antiqui potabant, fuerit ne per se ca-

lida, an igne, nunquam inter conuiuia veteres aquam calefactam bibisse visum fuerit, quod ea potius ad vomitum solue calefactum concitandum, quam ad voluptatem sanitatemue faciat, & Plinius quoq; naturæ inimicam tradat, & neq; ipse neq; Galenus ullam huiusmodi potiois, nisi in ægris mentionem fecerint. Ve

H h

Quos

vum calefactam aquam in conuiujs fuisse adhibitam, cum alia superius commemorata, tum illud Martialis epigramma, vel ipso Martiali teste satis arguit,

Caldam potis aquam, sed nondum frigida venit

Alget adhuc nudo clausa culina foco.

Item illa Pauli I. C. Nec multum refert inter cacabos, & abenum, quod supra focum pendet, his aqua ad potandum calefit, in illis pulmentarium coquitur. Hinc manifeste videtur posse colligi aqua igni calefacta usum in veterum conuiujs fuisse. Deinde quaeritur purane, an mixta fuerit adhibita, atq; adeo in delitijs habita. Equidem Lipsio facile assentior, qui duplicem calida usum agnoscit, & cum solitaria, tum & vino infusam vult bibi fuisse solitam. Idem tamen gulonibus expetitam maximè, & laudatam cum vino se comperisse scribit, cuius causam affert, quod procliuus & iucundius potio feruens, quam frigida iret in bulgam, id quod seipsum aliquando expertum non abhorre di. i. Addit deinceps huiusce aqua calida vsus apud veteres clara testimonia. Athenæus lib. 11. ex Aristot. docet, ollis Rhodians aquam, qua vinum miscbatur, caleferi olim fuisse solitam iniecta in ea myrrha, mastiche, croco, balsamo, amonio, cinnamomo, & alijs aromatis cum ebrietatis, tum Veneris coercenda gratia. Apud Apuleium Fortis accipit poculum, & de super aqua calida iniecta porrigit & bibit. li. 2. Beroaldus, Mixtura aqua calida pocula temperabantur: omnem decoctam aquam vtiliorem esse conuenit: item calefactam magis refrigerari subtilissimo Neronis inuento. Martialis,

Me conuiuia leges misto quicunque, sed ante

Incipiat positus, quam tepuisse calix.

Alibi,

Iam defecisset portantes calda ministros

Si non portares Sextiliane merum.

Hi versus disertè probant mixtionem. Sed clarissime Plautus, qui vinum ita mixtum intelligens, calidi nomine vti, non calida voluit, Curculione:

Vbi quid surripuere aperto capitulo calidum bibunt.

Tristes atq; ebriofa incedunt.

Et in Milite eleganter potionem eam exprimit puer ebrius,

Neq; equidem heminas octo exprompsi in vrceum

Neq; ille hic calidum exhibui in prandio.

Pa. Neq; tu bibisti? Lu. Dij me perdant, si bibi,

Si bibere potui. Pa. Quid iam? Lu. Quis enim absorbui

Nam nimis calebat, amburebat gutturem:

Et qua sequuntur, neq; enim est vt scena ea intelligatur sine hoc more.

Calda porro (vt veteres loquebantur) siue calida cur vsi fuerint veteres, merito nonnulli mirantur, cuius usum Plinius his verbis damnauit, Notandum, inquit, nullu aliud animal (praeter hominē scilicet) calidos potus sequi, ideoq; non esse naturales. Aqua calida potus, inquit Christoph. a Vega, frequens catharrus efficit, ventriculi imbecillitatem atq; hepaticam. Possunt tamē afferri probabiles quaedam rationes, cur a veteribus calida potus cum mera, tum vino mixta fuerit vsurpatus. Ac primò quidem sanitatis ea in re videtur habita ratio. Plato enim lib. 1. de Rep. aqua calida mentionem faciens, illa dicit intestina refrigerari, & appetentiam concitari. Hinc medici quoq; Graeci, teste Mercuriali, ad reprimendum renum feruorem calda potum ante alios cibos summo pere commendant. Verisimilis est quoq; illa Mercurialis coniectura, ad remittendā cum vinorum, tum aquarum vehemētiorem frigiditatem calidam fuisse adhibitam: quando rationi est consentaneum inter multos conuiuas fuisse, qui frigidissimo potu, alios qui subfrigido, egelidoue delectarentur; rursus aliquos qui ab omnibus frigidis lesi calidum amarent, solitam fuisse aquam calidam vel etiā calefactam & refrigeratam apponi, vt vniciq; quod magis optaret potus temperamentum, efficere liceret. Certè hodie quoque in conuiujs alijs frigidissimam potionem, alijs subfrigidam, vel etiā calefactam praebere videmus, prout quisque hac vel illa delectatur, atq; etiā iuuatur. Adhac cum Orientalium hominum ob aërem quo fruuntur calidissimum ventres sint frigidissimi, quod multis rationibus naturalibus probari possit: verisimile est illos ad temperandam ventriculi frigiditatem tantò frequentiore calida aqua vel pura, vel vino

Furine an mixta aqua in conuiujs adhibita fuerit.

Cur a veteribus calida potus vsurpatus fuerit.

infusa potu vsos fuisse. Verisimile praeterea vt Mercuriali, ita mihi quoq; videtur, quosdam luxuriae quoq; causa calefacta illa aqua vsos fuisse, qui nempe vomere cupiebant, vt tantò copiosius & maiori fame rursus sese ingurgitarent. Id Antiphanes in Omphale hisce versibus probat:

— εν χύτρα δ' ε' μοι

ὅπως ἔδωρ' ἔφαρ, (aliter scriptum, ἔφαρ τα μὲν εἰν forsan legendum

ἐφθόν) ὄψουμαι

εἰ γὰρ κακὸν ἔχω, μὲν' ἔχοιμ' ἐὰν ἡ ἀεὶ

ἐρίφημα δ' εἰ τὴν γαστέρα, ἢ τ' ὀμφαλὸν

παρὰ σπέρτατα διακτύλιθ' ὅππ' μοι δραχμῆς.

— In olla autem mihi

Aquam coctam non contingat cernere.

Non enim malè mecum agitur, nec agatur precor. Sin autem

Turbent meum tormina ventrem vel vmbilicum

Paratus ex optima mihi annulus drachma est.

Et Strabonicus apud Athenaeum 8. Dipnosidem testatur. Is enim Rhodios appellauit albos Cyrenaeos, quod vt his colore dissimiles, sic lasciuia similes forent, colligens autem illud ex consueto ipsis calida potu perspicuum fecit, Rhodios non ob aliud calidam potasse, quam vt eius ope acceptos cibos reuomerent, sicq; iterum impleri possent. His postremo addam quod Philo quoq; calida potionis mentionem facit, qua refrigeraretur, lib. 1. de φουτουργίας, his verbis, νῦν μὲν γὰρ ἀρχὴ τῆς πόλεως, καὶ ψυχρὰ παρεβλήται, πίνουσι ἀθρόως, & ἀπὸ δὲ χαίροντες ἐπὶ τῷ ἀεὶ σφάραγμα, καὶ καλεῖσθαι, καὶ ἀναδύσασθαι ἀνακαταστῆσαι, ὅτι τὸ θερμὸν λεγόμενον παρ' αὐτοῖς ποτὸν δ' εἰ ψυχρὸν. Non enim vsq; ad animi corporisq; languorem potant absq; respiratione bibentes, & vltro pingernas vrgentes, indignantesq; illis cessantibus, dum caldam, quam vocant, frige faciunt. Hinc colligi videtur posse illos calida aquam prius refrigerasse, antequam illam vino miscerent, vel etiam puram biberent, calefaciebant autem prius ad illius cruditatem mitigandam, quò minus stomacho noceret. Quin etiam vinum calidum aqua similiter calefacta commiscere prius, ac postea refrigerare rursus, veteres consueuisse, ex illa Aristaneti epistola videtur posse colligi, vbi hac verba ponuntur, ὁ γὰρ ἐμμετερος οἰνοχόος δεξιπτηδὲς τοσούτο θερμότερον τῆ δ' εἶδος τ' οἶνον σιωπέως ἔχου ὑπερβαπύρω. ὅσον ἐμμελλεν ὁ ψυχρότατος ὀκλὸς ὀπιπέλαζαν, αὐτὸ τὸ χραθὲν ἐπιψύχων. ὅπως αἰ μόννησθε τ' ἀμέτρον θερμῆς τῆς ψυχρῆς μφορμῆς τὸ σῶματερον καταλύσειτο. Hac de aqua calida vsu antiquo in epulis: de quo qui plura legere volet, legat Italicum tractatum Antonij Persij, Venetijs impressum, & inscriptum De beuer caldo: de consuetudine item Iaponiorum, qui calidam aestate, & hyeme frigidam bibunt aquam vide Iohannem Maffaeum in historijs Ind.

DE VINO, EIVS DEFINITIONE,

NOMINIBVS, ORIGINE, AVCTORE, commodis.

CAPVT VII.

VINUM autem duo sunt praestantissimi saluberrimiq; potus humano generi a Deo tributi atq; concessi, aqua nempe & vinum: quoru illa quidem homini cum ceteris animalibus est communis, hic vero hominis quasi proprius est potus. Ac quoniam de aqua dictum est, nunc dicendum de vino, cuius vim, naturam, usum, commoda, & incommoda, Syracides noster (vt ad illum redeamus) egregie hoc in loco demonstrat. Primò igitur de vini nominibus illius vim significantibus, deinde origine atq; auctore, tum effectis bonis pariter, atq; malis, quorum Syracides hic meminit, differemus.

Vinum proprie dictum est succus vuarum, siue succus in vite, qui feruendo vires e musto sibi Vinum praesecit, quod & dulcescit primo calore proprio & acquisitione. Siue vt alij illud definiunt, Vinum proprie quid est substantia liquida ex vuis expressa, qua ebullitione vires acquisiuit. Quia ergo vinum est

succus uuarum, sine vitis, hinc eleganter & Ho. ερεισε φυλον Οδ. 1. & Euripid. in Bacch. ἀμπέ-
λεροιο, vitis succum, & Pind. ἀμπέλα γόνον vitis factum: & ipsam vitem Græci vulgò ἀμπέ-
λον οἰνοφόρον viniferam, & οἰνηρον, Hippos. οἰνάειον, Astydamus apud Athen. οἰνομήτορος, id
est, vini matrem nominant: sic γάρθη λαίην, id est, vitis vini, seu vinifera legitur Num. 6. Imò
ἀμπέλον, id est, vitem Aristoph. interpres vult dictam εἶναι τὸ ἐν αὐτῇ ἔχει τὴν πηλόν, id est, quod
vinum (nam πηλός vinum significat) in se contineat.

Vini nomina
Hebræa.

Vinum ab Hebræis יין, siue יין Iain, siue יין Iain dicitur, vnde verisimile est Iacchi nomen, qui idē
qui Bacchus fuisse dicitur, derivatum. Verbum autem hoc Iain ferè semper Chald. Paraph. et en
stulit יין chamar, id est, vinum rubrum, vt Hom. οἶνον αἷδοπα ferè semper nominat, forsan
quia tunc temporis vna rubra præstantior a iudicabatur albis. Eustath. Il. α. p. 102. 24. αἷδοπα
dicitur vinum ab Homero appellari οἶνον ὑποκαυμμένον τὴν ὄψιν, ἢ ὅτι μέλαν ἢ ἑρυθρόν, ἢ καὶ στε-
ρμὸν & σικαίοντα, πρὸς τὸ αἰθεῖν: & idem p. 806. 24. Nomen hoc, inquit, vino nigro est impositū
laudis ergò. Est namq; vinum nigrum effuscissimum, quodq; in bibentium habitu diuissimè mo-
ratur. Sunt qui nomē hoc significatione volunt cognationem habere cum voce יין Iacuen, id est,
lutum liquidū seu fæx, a turbiditate, quod in terra Chanaan omnia vna fuerint turbida, & fæ-
culenta, rubriq; coloris. יין chamar, vini rubedo, aliqui turbationē seu turbiditatem aut fer-
uorem exponant, quod vinum rubrum etiam potum effervescat & cerebrū turbet. Kimhi vinum
lutosum & turbidum rubrum esse intelligit, & ita dictum putat quod in terra Israël præstabilius
sit. De voce יין basis supra est dictum.

שׂרשׂ thirosch propriè mustum seu vinum nouum significat, a שׂרשׂ Iarath, id est, posse
dit, quod vinum omnium optima sit possessio. Sunt qui illud volunt derivari a שׂרשׂ Iarath alte-
ra significatione, hoc est, ad paupertatē miseriamq; redigi, eò quod vini abusus immoderatus pla-
rumq; paupertatis est causa. Chaldæi thirosch vocant תׂרשׂתׂ siue תׂרשׂתׂ merit siue merat vinum
prodromum, quod derivatur ab eodem themate, a quo Hebræum scilicet a תׂרשׂתׂ Iarath mutato
schin in thau, tametsi non desunt, qui a Latina voce merum Chaldæum volunt derivatum, forsan
contra merum a Chaldaico vocabulo promanant.

Græca nomi-
na.

Græci vinum οἶνον appellarūt, quasi οἶνον, εἶναι τὸ οἴσιος ἡμῶν τὸν ἐν ἐμπιπλῶν, id est, quod
mentem nostram vanis & elatis opinionibus (hoc enim οἴσιος propriè Græcis) impleat, vel ὅτι
οἶνον εἶναι τὸν οἶνον ποιεῖ τὸ πινόντων τὰς πολλὰς ἐκ ἔχοντας, id est, quod multos illud bibentes fa-
cit opinari, sibi mentem esse, qua carent, vt Plauto voluit in Cratylo, & qui eum secutus est Plu-
tarchus lib. 7. Sympos. Item Eustathius Il. 2. p. 500. ἀπὸ τὸ αἰτίον εἶναι οἴσιος τὸ οἶνον οἴσιος πῖ-
νεσι, φρονιματικῶν γὰρ ἀλαζωνικῶς οἶνον τὰς ἀμέτρους φιλήντας αὐτῶν, id est, quod causa sit
vanæ opinionis illud bibentibus, gignit enim vinum in ijs, qui immoderato eius amore sunt capiti,
superbas, vanasq; opiniones. Idem auctor eodem in loco nonnullos ait existimare, οἶνον dictum
πρὸς τὸ οἶον τὸ νομίζω, & τὸν εἶναι, id est, quod mentem afferat, idq; conuenienter Athenæi opinio, &
Comici illius dicto, ἀρδεδὸ οἶνον τὸν εἶναι ὡς λέγειν τὴν δεξιὸν, mentem irrigari vino, vt dexeri quid,
seu opportuni proferat. Huc faciūt illa Platonis lib. 1. de Leg. Ἦμοιο, ὅποσιν πλεον ἄντὶς ἔχονται,
ἔσονται πλείονων ἐλπίδων ἀγαθῶν πληρῆται, καὶ δυνάμειος εἰς δόξαν: καὶ τελευτῆς ἢ πείσης
ὁ οἶνος & παρρησίας, ὡς σοφὸς ὢν, μεστῆται, & ἐλδοδερίας, πείσης ἢ ἀφοβίας, ὡς τε εἰπῆν τε
ἀόκνως ὅτι εἶναι, ὡς αὐτῶς ἢ καὶ ἀεζῆται. Quo quis illud copiosius hauserit, tantò maiori spe imple-
tur, tantoq; animosius de se sentit, idemq; præsentia quadam atq; liberalitate tanquam sapiens re-
pletur: pellitur omnis metus, vt intrepidè quiduis pariter & dicat, & agat. Fuerunt etiam, qui
οἶνον voluerunt denominatum εἶναι οἴσιος Oeneo vini inuentore, vt Nicanor Colophonius, &
Melannipedes Milesius senserunt, vt Athenæo lib. 2. Alij, vt refert Eustathius (id quod
Athenæo quoque magis probatur) οἶνον volunt dici εἶναι τὸν οἶνον, ὅ ἐστι ὠφελιμῆν, siue εἶναι τὸν οἶνον
σεως, id est, eius utilitate, ad quam etymologiam Homerus videtur aliquando alludere, vt Il.
secunda.

ἔπειτα ἢ αὐτὸς ὀνήσασαι αἰνε πίνοντα.

Si biberis magnam referes mihi crede iuuamen.

Et Οδ. τ.

ἔπειτα καὶ αὐτὸς ὀνήσασαι πῶν.

Sic idem cibos quoq; ὀνήσασαι appellauit εἶναι τὸν οἶνον εἶναι ἡμῶν, id est, quod nos inuent. De oīne ety-
mologia.

mologia, vide plura apud Eustathium Οδ. 29. 34. Quid si potius & οἶνος, id est, vini, & οἶνος no-
men (quo antiqui, teste Athenæo lib. 2. vineam appellarūt) dicamus a Iain, siue Iain Hebræo pro-
fluxisse, εἶναι & boni vini terra, εἶναι & suaue vinum ferens, πολυοἶνος locus vini ferax, πο-
λυοἶνία vini copia, εἶναι τὸ οἶνον dicuntur. Vini seruandi reponendiq; in cellis vinarijs modus a pri-
scis seruatus, pluribus explicatur a Galeno lib. 1. de Antidotis.

Iones, teste Hesychio, vinum πηλόν vocarunt εἶναι τὸ πᾶλλεν καὶ σείειν ἡμῶν τὰς φρένας, id est, Iones.
est, quod mentes nostras vibrat atq; commoueat: nam idem vocabulum πηλόν propriè cænum siue
terram aqua irrigatam significat. Simile quid de voce Iain, & Iauan supra dictum est. Hinc
καπηλός ὁ πωλῶν τὸ οἶνον caupo, vini venditor, sed potius corruptior. Nam Scholiast. Aristoph.
in Pluto, καπηλόν vult dictum esse πρὸς τὸ κακῶεν τὸ πηλόν, quod vinum corrumpat, qui mos
est cauponum. Ad quem alludens Paulus 2. Cor. 2. eleganter per metaphoram dixit, καπηλεύειν
τὸ λόγον τὸ θεῶν, id est, cauponari sermonem Dei, hoc est, sermonem Dei seu vinum salutiferum
cænosus, turbulentis, atq; pestiferis humanarum opinionum, atque traditionum aquis lucri causa
corrumpere, quod cap. 4. vocat εἶναι τὸν λόγον τὸ θεῶν. Αμπέλος quoq; dicta vitis, εἶναι τὸ ἐν αὐτῇ
ἔχει πηλόν, de quo supra.

Dicitur etiam vinum Græcè μέθυ, quod verbum Poëtis duntaxat est vsitatum: vt μέθυ ζω- μέθυ
εἶναι apud Apollon. & μέθυ εἶναι ὄρον apud Euripid. id est, vinum meracum. Hom. Οδ. n.

Ποντόνος κορεσάμενος μέθυ νεῖμον, πᾶσιν ἀνα-
μέγαρον.

Homerus Οδ. n. μέθυ, & Οδ. ξ. γ. λυκὸν, id est, dulce vocat. Potest tamen hoc censerī non pro
perpetuo epitheto (quoniam aliquod vinum potest esse, quod non sit dulce) sed pro epitheto certi
vini, cuius in illis locis sit mentio. Plutarch. in Sympos. lib. 3. Probl. 2. vult μέθυ propriè esse τὸ
ἀντικρυς ἀκρον. Hoc porro verbum a μεθίνω deductum esse Eustath. sæpè testatur, vel quod
nos μεθύμονας, id est, negligentes reddit, vel quod eius vsu homines μεθύνται εἰς εὐφροσύνην
καὶ ἀνείναι, id est, recreantur ac relaxantur, in fine Il. 2. & Οδ. n. Eadem reperitur apud Athen.
quo teste, & Bacchus Methymneus ac μέθυ δόμος, & vrbs Thraciæ vitibus abundantissima
Methona, & alia vrbs Lesbii insulæ πολυοἶνος Methymna fuit ab eodem nomine appellata.

Temetum quoq; Latinum Hen. Stephano videtur inde originem suam habere, ita vt ex μέθυ Temetum.
primū Methum: deinde verò temetum præfixa vna syllaba dictū fuerit, quod & in alijs qui-
busdam vocabulis Latinis, quæ a Græcis factæ sunt, videre licet, tandem & mutationem spiritus
in tenuem accessisse.

Vinum Latine nonnulli volunt esse dictum a vi, quod menti vini vim inferat, siue quod ma-
gna sit eius vis & ad bonum, & ad malum pro diuerso nempe eius vsu. Varro, Vitis a vino, idq;
a vi, hinc vindemia, quod est vini demia, aut vitis demia. Vinū potius a Græco οἶνος videtur esse
deriuatum. Veteres vinum appellarunt temetū, quod esset grauius. Vnde temulenti ebrij dican-
tur, & temulentia ebrietas, & abstemij, qui temero, id est, vino carent. Ab hoc nonnullis, & teme-
rè, id est, stultè, siue inconsideratè, & temerarijs, id est, audax, & temeritas, id est, audacia, &
deniq; temerare, & contemnerare (quod propriè de sacris dicitur) id est, violare, siue contamina-
re, videntur esse deriuata. Vinū enim immoderatè sumptum homines temerarios & audaces red-
dit, & ad sacra pariter atq; prophana temerandum, hoc est, polluendum, violandumq; impellit.
Alij tamen, vt paulò ante dictum est, temetum a Græco μέθυ volunt esse deriuatum. Sunt etiam
qui temetum dictum volunt, quod tencet & labefactet nimium mentem, deinde membra.

Merum propriè dicitur vinum solum, purum sine aqua, quod etiam vinum meracum appella-
tur. Nam merum Latinis in genere significat modo id quod est solum, siue solitarium, secundum
illud Terentij, Nil habeo nisi spem meram, vnde merulam auem quidā dictam existimant, quod
solitaria incedat. Modo purum significat siue sincerum. Plaut.

Nescio quid est uan merum quod gemit.

Hinc & merendam, de quo supra, & meridiem vult dictum Isidorus. Nonnulli, vt supra dictum merum.
est, merum a Chaldæo mera, id est, vinum seu mustum significante volunt promanasse. Hac de
nominibus quorum explicatio & iucunda est, & ad vini vim atque naturam intelligendam ap-
primè coaducit.

De vini origine atq; inuentione.

Nunc de vini origine atq; inuentione dicatur. Vinum Syracides dicitur...

Noachus primus vitifator.

Sed nos omnis fabulis, sacris literis edocti, scimus vitium vini...

Deus vini author & largitor.

dubio huiusmodi fabulis occasionem dederunt. Principalis tamen, ut omnium bonorum...

Vini vis & virtus multas habet.

Vini porro ut plurimum medicorum, atque physicorum litera, & ipsa experientia...

Aesculapius et Bacchus quo nomine in honore sint habitum.

serant, seu Deum coluisse, Aesculapius & Bacchus, inquit Galenus in Exhortatione...

Vini sobrio potu hominis vita sustentatur.

Ac Syracides quidem noster, ut ad illum redeamus, vini commoda simul & incommoda...

meda q; existit. Hinc Bacchus passim medicus, & sanitatis auctor olim fuit appellatus...

Αυδὴ κακῶν τρυφῆ καὶ μέγα οἶος ἀέξει

Homerus

Vinum viro defatigato magnum robur addit. Idem 12. t. dicit, Virum cibo, vinoq; repletum...

Nec vero corpori tantum, verum etiam animo mentiq; moderatus vini potus plurimum...

οἶος τοὶ χαρῆσι μέγας πῆλει ἰπῶσ' ἀοιδῶν

Id est

Vinum lepidum magnus est equus Poetae. Aquam vero bibens, nihil paries boni. Huc quoque facit illud Propertij lib. 4. Eleg. 6.

Et mox

Apud Macrob. lib. Saturnal. 2. Euangelus, Agite, inquit, antequam surgendum nobis sit...

& incitabulum ingenij virtutisq; si mens & corpus hominis vino flagret. Idem sensisse videtur ille, qui dixit. Vinum modicè sumptum, intellectu videtur acumen afferre. Huc quoque faciunt illa Horatij.

Fœcundi calices quem non fecere disertum?

Item Epistola ad Mæcenatem:

Nulla placere diu nec viuere carmina possunt

Quæ scribuntur aquæ potoribus, &c.

Item lib. 1. Car. Od. 18.

Siccis omnia nam dura Deus proposuit, &c.

Hinc Rufus testatur Persas, atq; Helenos volentes differere, ratiocinari, consilium dare Reip. gerendæ, versus condere, musicam exercere, vino prius vsos fuisse, seq; experientia didicisse vino mentem hilarem reddi, veritatem pandi, ingenium acui & rationem. Idem testatur Plutarchus lib. 7. Sympos. Problem. 9. & idcirco antiquissimos Dionysium & Bacchum, id est, bonum consiliarium, & ipsam noctem εὐφρόνῳ, id est, prudentiæ aptam fuisse appellatam. Et Probl. sequente 10. pluribus differit de vini moderatè sumpti commodis, vnde inter pocula consultationes de rebus granibus fieri posse docet.

Vinum præterea quoniam nutriendo copiosum generat spiritum, & solo etiam sæpe odore spiritum recreat (secundum illud Ouidij,

Et iam deficiens sic ad tua verba reuixi

Vt solet infuso vena redire mero.)

1. Mentem & ingenium acri.

2. Animum ex hilarare. Syracides.

Vini iustus vsus duabus rebus constat.

hinc magnam hominis animum lætificandi, & exhilarandi, tristificis contra tabificisq; curis atq; mæroribus liberandi vim habet. Vnde Syracides noster, & ἀποτὸς ἐκπιδῶν εἰς εὐφροσύνην ἀιθροπῶν. Ἀγαλλίαμα καρδίας καὶ εὐφροσύνην ψυχῆς οἶνος πινόμενος ἐν καιρῷ ἀντάρκην, id est, Ipsum (vinum) ad exhilarandos animos creatum est. Lætitiam cordis animiq; hilaritatem parit potus vini iustus atq; opportunus. His verbis vini vsus iustum duabus rebus ostendit, tempore, atq; modo, siue ea moderatione, qua non plus aut minus vini quàm natura postulet, sumatur: debet igitur potus vini esse cum & καιρός, id est, tempestiuus seu opportunus, cum ἀντάρκην, id est, iustus, moderatus. Qui bibunt alieno tempore, vt illi, quos Isa. c. 5. dicit manè surgere ad potandum, aut plus sumunt quàm natura vires ferre possint, ij non vtuntur optimo dono Dei, sed abutuntur, ac proinde iusto Dei iudicio non lætiam, sed tristitiam potius, atq; mærorem sibi accersunt. De hoc porro vini moderatè sumpti, oprimo effectu multa quoq; alia in sacris & prophanis litteris, pulcherrima testimonia extant. Iudic. 9. Vinum Deum hominesq; lætificare dicitur, quod quo sensu dicatur, vide Drusium in quæstis per Epistolam. Sic Proverb. 23. Vinum inbeur ijs dari, qui amaro tristiq; sunt animo, quo suæ miseriæ, egestatis, inopia, dolorum atque laborum obliuiscantur. Psalmo similiter 104. Psalter Deum canit cum alias fruges atq; fructus, tum vinum quoq; (vnde eleganter in sacris & prophanis litteris terræ sanguis dicitur) producere ad cor hominis exhilarandum, quod Buchananus sic reddit,

Quæq; hilarent mentes iucundi pocula vini.

Syracides noster cap. 4. o. Hominis, inquit, ad vsus vitæ necessaria sunt aqua, ignis, ferrum, sal, farina, mel, lac, vinum, oleum, vestes. Hæc omnia pijs cedunt in bonum, impijs verò ad damnum.

Et cap. 4. 1. Vinum, inquit, & musica exhilarant cor, at sapientia iucundior est vtroque. Denique Esd. 3. legimus vinum securitatem, iucunditatem, tristitia, debitiq; obliuionem afferre. Hinc

Augustinus.

Augustinus libro ad Sacras virgines cap. 1. Vinum, inquit, tristitiam remouet, omnes animi languores delet, lætiam infundit, conuiuas honesta colloquia miscere facit. Hæc sacræ scripturæ testimonia, ac vini præconia de vino δὲ καὶ εὐφροσύνη, μετρίως, καὶ ἐπισημασμένως sumpto intelligi debent.

NOTA.

Hic autem agnoscenda nobis atque prædicanda summi, atque cælestis illius nostri patris familiaris clementia, atque benignitas, qui nos non tantum alit ex dimenso, vt olim diligentes patres familiars suos domesticos, sed etiam liberalius pro paterna sua indulgentia tractat. Atque idcirco non aqua tantum, quæ sufficere posset ad sedandam sitim, & ad refrigerandas, & humectandas partes in corpore hominis calore assiduo exhaustas, & arefactas, vti nos voluit, sed vini vsus post diluuium addidit, primum vt senescentis, & deficientis naturæ vires conseruaret: deinde vt animum a laboribus, molestijs & ærumnis, quibus hæc vita scætet, (de quo vide Syracidem nostrum

nostrum cap. 4. o.) auocatum interdum recrearet, & exhilararet. Vnde colligitur Deum non delectari perpetua tristitia, miseria, & squalore hominum, quos ad nominis sui gloriam condidit, & in agnoscendo ac celebrando suo conditore vult nos esse animo placido, lato, tranquillo, & composito. Hinc Iulianus Imp. Dionysium siue Bacchum, per quem vinum intelligit in libello suo, quem Cæsares inscripsit, appellat πᾶσι γούνα καὶ φιλοδέλωτα καὶ χαριστὸδότης, id est, lusus iociq; studiosum & gratiæ datorem.

Illis porro commemoratis sacrarum literarum testimonijs pulchrè consentiunt atq; congruunt multa prophanorum authorum testimonia, quæ opera pretium fuerit subiungere. Ac ipsum quidem primo vinum Athenæus lib. 8. & eam secutus Eustathius (vt supra dictum est) idcirco μέθυ volunt a Poëtis Græcis fuisse vocatum, quod eo vsi homines μεθύνοντες εἰς εὐφροσύνην & ἀνεσίην, id est, sese demittunt ad hilaritatem, animiq; recreationem. Hinc ipse Bacchus quem antiquitas vini inuentorem credidit, a Græcis εὐφροσύνης & ἰνὸς dictus est eodem Athenæo teste. Eandem ob causam a Marone lætitiæ dator, & vulgò a Græcis atq; Latinis Lyæus δᾶτο τὴν λύειν, & Liber a liberando dictus est, teste Seneca libro de Tranquillitate vitæ, quod nimirum animum a seruitio curarum liberet. Eandem ob causam Homerus vinum & εὐλύωσα Od. 4. hoc est, interprete Eustathio 190. ἀδρῖας ἀειποιῦν πικρὸν, id est, fortitudinis incitamentum, & crebro εὐφροσύνην καρπὸν ἀρέτης, hoc est, interprete Eustath. 11. γ. p. 312. εὐφραντικὸν, lætificantem telluris fructum appellat. Idem,

Οἶνον τοὶ μὲν λέγουσι ποίημα ἀεισὸν
θνητῶν ἀνθρώπων ἰσοπέδῳ μελέδωνας.

Iucundum Menelæi Dij fecere iuuamen
Vina Dei, curasq; virtum disperdere prauas.

Euripides in Bacchis,

βόθρῳ ἰχθύν, πομῆ εὐρεῖ κ' εἰσεύχαστο
θνητῶν, ὅ παύει τὰς παλαιὰς ἀρετὰς βροτῶν

λύπης, ὅταν πληθῶσιν ἀμπέλιος ῥοῆς
ὑπνοντε λήθω τῆς κατ' ἡμέραν κακῶν

δίδωσιν, εἴ ἔστιν ἄλλο φάρμακον πόνων.

Lyæus vsus vitium mortalibus
Inuenit, vt curas mero depelleret.

Obluionem ferret, & malis sopor
Quæ singulis diebus hinc nos obruunt.

Non efficacius mali est pharmacum.

Theognis apud Athenæum lib. 2.

πᾶσας δ' ἐν κρηδίαις ἐνίας αἰθρῶν ἀλαπάξει
πινόμῳ κατὰ μέτρον, ὑπερ μέτρον ἢ χερσαίαν

Galenus in libro in quo docet animam sequi corporis temperaturam, λύπης, inquit, ἀπίσης, & δουλοῦ κασιζέει οἶνον πινόμῳ, id est, Tristitiam, et mærorem vinum alleuat omnem. Idem eodem in libro inquit, Vino animus noster & mitior simul & fidentior redditur. Sic Socrates apud Xenophontem in Symposio, Ἀλλὰ πίνειν μὲν, ὡς αἰθρῶν, καὶ ἐμοὶ πάνυ δοκεῖ, τῷ γὰρ ὄντι οἶνον ἄρδαν τὰς ψυχὰς τὰς μὲν λύπης ὡσπερ ὁ μανδραγόρας τὰς ἀνθρώπων κοιμίζει, τὰς δὲ φιλοφροσύνας, ὡπερ ἔλαιον φλόγα, ἐγείρει. At vt bibamus, viri etiam mihi valdè placent. Reuera enim vinum rigans animos, curas quidem, non secus atq; mandragora homines, sopit: hilaritates autem velut oleum flammam excitat. Citatur ab Athen. lib. 2. Panyasis,

Οἶνον γὰρ πίνει ἴσον ἐπιχθονίοισιν ὄνειρον
ἐδᾶλον ἀλεξικακὸν πάση σωσπηδὸν αἰνῆ

ἢ μὲν γὰρ θαλῆς ἐρετὸν μέτρον ἀγλαίησ τε, &c.

Est cibi igni par vinum mortalibus ipsum
Cuiusvis medicina mali, medicina dolorum

Maxima lætitiæ pars, & splendoris in ipsis, &c.

Theognis,

τὰ πίνειν δᾶτο μὲν χαλεπὰς σαρδάσεις μελέδωνας

ἄπειθεῖς ἤσεται πολλὸν ἐλαφρότερος.

Bibendo dispelles multas graues curas

Potius erit multò hilarior. Idem.

Εἰ πίνωμαι πένιν θυμοφθόρου ἢ μελεδαινω

ἔτε κακῶν ἀνθρώπων οἱ μέλερ οὐσι κακῶν.

Cui simile est illud Horatij libro Carm. 1. Od. 18.

Quis potest vna grauem militiam, aut pauperiem crepat?

Huc est, Quis potius militia, aut paupertatis incommoda queritur, & habet in ore? Anacreon,

— σκεδάται θέλω μερίμνας, id est,

Dispellere vobis curas scilicet vino. Idem,

ὅταν πίνω τὸ οἶνον ἐυδουσι αἱ μέριμναι,

Quando vinum bibo, dormiunt curæ. Idem,

ὅταν ἐγὼ πίνω τὸ οἶνον ἀπορίπτονται μέριμναι, παλυρροντιδέσει βουλαί

Quando vinum bibo abijciuntur curæ.

Vide apud Iunium proverb. Helena crater. Plato lib. 1. de Legibus, Vinum, inquit, haustum continuo hominem seipso lætior, atq; hilarior reddit. Idem vinum eleganter ἀυσπρόπτος, austeritatis senilis ἐπίκουρον & φάρμακον appellat, quod senes faciat quasi repubescere, & mæsticie obliuionem capere, ita non secus atq; ferrum igni impostum mollius fiat, & tractabilius, ita hominum mores vino emolliuntur atq; mitescunt. Simile ferè est illud Xenonis philosophi dictum, ut lupini amarissimi crebra aquarum aspergine macerari dulcescunt, ita animos tristes & amaros vino irrigatos mitescere. Macrobius lib. 2. Saturn. Ὁ γὰρ μὲν τῷ οἴνῳ τὸ πικρὸν τῆς γῆρας δουμίας, inquit Theoph. Quod & Poëta significauit, Bacco hedera semper virentis coronam tribuentes, quod corpus vino moderatè bibit, quasi in perpetua viriditate conseruetur. Clemens quoque Alexandrinus libro Pedag. capite secundo, Senibus Christianis liberaliorem vini potum permittens, addit vinum ab alijs loco medicina propter solam sanitatem adhiberi, ab alijs ve-

Vinum est medicina & relaxatiōi seruit. τὸ δὲ ἀνέσει, καὶ ἄγχιόσει, id est, ut se relaxent & exhilarent. αἱ δὲ τὸ πρῶτον μὲν αὐτοῦ ἀκακῶν ἐπίληθον ἀπίντων. Item, νηπιέθες. Sic Chæremō Tragicus apud Athenæum lib. 2. Vinum γέλωτα, Mnesitheus similiter idem moderatè sumptum, & aqua temperatum ἐουμίας ἀ-

ferre dixerunt. Sophocles, τὸ μεθύειν πημωνῆς λυτήριον, quæ solutionem esse dixit. Euripides in Bacchis vitem eleganter παυσίλυπον vocat, vinoq; sublato nihil iucundi hominibus relinqui dicit. Astydamas similiter vitem, εὐσεφόρον λυπῆς, id est, ceu tristitia antiphar-macum mortali-bus monstratum esse ait. Simonides apud eundem Athen. οἶνον vocat ἀμύτωτα δυσφροσυνάων, id est, insipientia depulsorem. Hac de causa Liber vini repertor, dictus fuit vel quod det licentiam & libertatem loquendi vel quod liberet a curis: de quo vide Iac. Pontani libro secundo Pedagog.

Similes his Græcorum multæ apud Horatium, aliosq; Latinos poëtas elegantissima sententia reperiuntur. Horat. Od. 7. lib. 1. — O fortes peioraq; passi Mecum sæpe viri, nunc vino pellite curas. Tale est illud Carm. libro secundo, Ode vndecima, — Dissipat Euius Curas edaces, &c. Et Epod. nona, Curam, metumq; Cæsaris rerum iuuat Dulci Lyæo soluere.

Hic eleganter alludit ad Græci nominis etymon, de quo supra. Idem epistola ad Vall. lib. 1.

Ad mare

Ad mare

Ad mare

Ad mare

Ad mare

Ad mare

Ad mare

Ad mare

Ad mare

Ad mare cum veni generosum & lenerequiro,
Quod curas abigat, quod cum spe diuite manet
In venas animunq; meum, quod verba ministret.

Et libro secundo Carminum, Ode decimatertia,

Illic omne malum vino cantuq; leuato.

(Sic Ecclesiast. 4. 1. Vinum & musica cor exhilarant.) Item Satyra 7. lib. 2.

Nunc vino quærens, nunc somno fallere curas.

Idem Ode 7. Vinum Masticum obliuiofum vocat, quia ægritudinem & molestiarum obliuionem parit, siue per se, siue propter somnum, qui liberaliorem potum subsequitur. Sic idem lib. 2. Sat. 5.

Ducere sollicita iucunda obliuia vitæ.

Quod, interprete Lambino, idem quodammodo valet, quod potare, seu haurire obliuia curarū, nunc veterum librū, nunc somno. Eiusmodi est illud Virgil. Æneid. 6.

— Lethei ad fluminis vndam

Securos latices & longa obliuia potant.

Idem Horatius libro primo Carminum Ode decima octaua,

Siccis omnia nam dura Deus proposuit, neque

Mordaces aliter diffugiunt sollicitudines.

Natis in usum latitæ scyphis

Pugnare Thracum est.

Et iterum Od. 27.

Hæc quoque faciunt elegantes illi Varronis versus,

Vino nihil iucundius quicquam cluet

Hoc continet coagulum conuiuia

Hoc hilaritatis dulce seminarium

Hoc ægritudinem ad medendum inuenerunt.

Sic Tibullus libro tertio, Eleg. septima:

Odit Lenaus tristia verba pater.

Et Ouidius,

Vina parant animos, faciuntq; coloribus aptos

Cura fugit multo diluiturq; mero.

Tunc veniunt risus, tunc pauper cornua sumit,

Tunc dolor, & curæ, rugaq; frontis abit.

Tunc aperit mentes eno rarissima nostro

Simplicitas, artes excutiente Deo,

Illic sæpe animos iuuenum rapuere puella

Et Venus in vinis, ignis in igne fuit.

Sic apud Lucianum in Dialogis Decorum, cum Iuno Ioni exprobrasset, quod filium haberet effem-inatum, & mollem, Bacchum scilicet significans, qui tamen in suo inuento multorum malorum esset author, respondit Iupiter in hunc modum, Nihil hoc est, quod ais, Non enim vinum hæc, neque Dionysius facit, sed excessus potationis indecorus. Qui verò modicè biberit, hilarior fit & iucundior.

DE EBRIETATE, EIVS NOMINI-

BVS, DIVISIONE, INCOMMODIS

animi, corporis atq; fortunæ.

CAPVT VIII.

ORRO quemadmodum vini temperatus, moderatus, & opportunus vsus corpori & animo, sicuti dictum est, apprimè utilis est, & salutaris: ita contra eiusdem immoderatus vsus, seu abusus potius, qui hodie, proh dolor, passim in orbe Christiano regnat, atq; dominatur, teterrima sane est funestissimaq; animi, corporisq; pestis, atque adeò omnium ma-jorum causa, quemadmodum Syracides noster hoc ipso in loco breuiter quidem, sed luculenter,

atq; perspicue docet. Hic vero vini turpis, indecorus, inhonestus, ac decrementosus abusus, siue in- temperantia, Latine ebrietas, Græcè μέθυ appellatur, ut ipsum vinum eius subiectum μέθυ di- citur. Hic operapretium fuerit nomina prius, quibus ebrietas, ebriosi, ipseque inebriandi actus ab Hebrais, Græcis atq; Latinis exprimitur, proponere, ex quibus ipsis vicij huiusce fœditas, ac tur- pitude aliquo modo elucebit. Hebraice שחא Schacar, cum immoderatam vini alteriusve potus ingurgitationem, tum liberaliorem potum nonnunquam significat: inde שחא Schicaron, id est, ebrietas Ezech. 23. cap. 39. de qua voce supra.

Græca nomina μέθυ.

Græci, & quia illorum lingua valde copiosa est, & locuples, & quia olim natio illa huic vi- tio maxime fuit dedita, plurimis vocabulis hoc vitium, eoq; laborantes significantibus abundant. Maxime commune nomen, quo ebrietas a Græcis insignitur, est μέθυ, quod nonnullis videtur es- se derivatum a μέθυ, quod vinum significat, eò quod ebrietas vino maxime committitur. Athe- næus, Eustathius, & alij eandem virtutisq; nominis notationem asserunt, dicit τὸ μέθυ, de quo supra satis. Quibus addere libet Philonis testimonium, quod extat in libro de Plantatione Noe. Quidam, inquit, μέθυ volunt distam, ὅτι τῆς μεθέσεως τῆς ψυχῆς αἰτία γίνεται: quia causa est remissionis animi. Relaxatur autem insipientium quidem ratio ad peccandum licentius: rectè sapientium vero ad fruendum tranquillitate hilaritateq;. Alij tamen dicit τὸ μέθυ, id est post sacrificia μέθυ, & μέθυεν volunt denominari, propterea quod peractis sacrificijs in Deo- rum honorem olim liberaliori potui indulgere fas esse existimabant, ut testis est Athenæus libro 2. Idem habet apud Philonem loco paulò ante citato: ubi docet prisca sæculi homines, non nisi pera- ctis votis & sacrificijs placato Numine, post corporum & animarum purificationem, aquis ablu- tos, & sacrarum legum cognitione imbutos, letitia genioq; indulgisse. Etymolo. μέθυ vult dista- τὰ τὸ μὴ θεῖν, quoniam οἱ μέθυσοι σῆμα sunt ἀκίνητοι, id est, immobiles, donec ἀμεθύσω- σιν. Hinc μέθυεν ebrium esse, nonnunquam inebriare. μέθυονεν ebrium reddere, passim μέθυ- εσθαι μέθυσκεσθαι, & ἐμμεθύσκεσθαι inebriari, quod tamen verbum, ut & Hebraicum Schacar, non modò in malam partem pro immoderata vini ingurgitatione, sed etiam pro liberaliore potu nonnunquam usurpatur, ut Ioan. 2. ὡς μέθυσκεσθαι supra modum inebriari, contra ἀπομέθυ- σκεσθαι exinebriari, ut ita loquar, id est, ebrietate liberari. μέθυσο & ebrius, interdum ebriosus, quod etiam in fœminino genere usurpatur a Libanio, ἐκ ἐστὶν ἡ γυνὴ μοι μέθυσο & id est, μέθυ- σοι Atticis apud Aristoph. in Vespijs, & Nubibus, μέθυσοισι Polluci, id est, ebriosa, μέθυσοικος ebriosus, ad ebrietatem proclivis, item quod inebriandi vim habet, μέθυσοκός τριβός & temulentus proprie de eo, qui iam ebrius cottabo, siue cottabis ludis, de quibus suo in loco. ἡμυμέθυσοι & se- miebrius Polluci. μέθυπλήξ. Eustath. Il. 148. 14.

A vino præterea seu præcipuo ebrietatis subiecto plurima huiusmodi verba atq; nomina sy- nonyma ad ebrietatem pertinentia derivantur, ut φιλοθία, id est, amoris oinon, interpretate Athen. lib. 2. ad vinum propensus, & inde φιλοθία, id est, vini amor. Item οἰνομανής, id est, vini amore insanens. Eustath. Il. p. 484. Sic & ἔξοινος (quod tamen aliquando sobrius signifi- cat) καθίονος, οἰνωμύρος, οἰνωμύρος, καθίονωμύρος, ἐπίοινος, πάροινος, qua voce Paulus vitur Tit. 1. 1. Tim. 3. unde παροινία ebrietas, & quæ eius comes, petulantia, & παροινίασας, id est, conuitijs & contumelijs afficere, παροινία & παροινίωμα conuitium, calumnia, & ἐμπα- ροινεῖν, temulentum alicui contumeliam aut iniuriam inferre.

ὄνωσις bene potum seu appotum esse, incipere inebriari, minus quam μέθυ. Græci enim μέθυ ebrietatem, quæ mentem de sede sua deturbat, ὄνωσιν verò eam, quæ liberalis est, vocant, ut Gal. ὄνωσις, ἢ τοῖ μέθυ. Plutarchus de loquacitate cum citasset, hos Hom. versus ex Od. 2. de vino,

ὅστ' ἐφίκε πολυφρονάπερ μάλ' αἴεσσι
καὶ δ' ἀπαλὸν γάλασσι καὶ τ' ὄρχησασθαι ἀνῆκεν,
καὶ π' ἐπ' ὡς ἐπέκυν ὄπερ τ' ἀρρητὸν ἀμεινον.

Scribit videri ibi poetam exprimere differentiam inter ὄνωσιν & μέθυ, quæ a philosophis inue- stigatur, οἰνώσεως μὲν ἀνεσιν, μέθυς ὅ φλυαρίαν: nam μέθυ est λήρησις πάροινος, id est, garruli- tas vinosæ. Idem initio lib. 3. Sympos. citatis iisdem Homeri versibus subiungit, οἰνώσεως ἐπ' αὐ- τὰ τὰ ποιοῦντες, καὶ μέθυς (ὡς ἐμοὶ δοκεῖ) ὄνωσιν ὑπολειπόμενα & ὡδὴ μὲν γὰρ, καὶ γάλας, καὶ ὄρχησις οἰνωμύροις μεξίως ἐπεισι. τὸ δ' ἄλλο, καὶ βλέπειν ἀβέλτερον, ἢ σιωπῶν, παροινίας ἢ δὴ καὶ

ἢ δὴ καὶ μέθυς ἔργον ἔσθ'. Similiter Zeno dicit hominem sapientem debere quidem οἰνεσθαι, sed non μέθυσκεσθαι. Idem tamen sine discrimine utrunq; verbum copulat, ut lib. 2. de Alex. fortuna, in quo nonnulli reprehendant μέθυ καὶ οἰνωσιν. Philo in illa questione, εἰ μέθυσκεσθαι ὁ σο- φός, εἴ τι οἰνωσιν τὸ μέθυ δὲ δὲ, ἢ μὴ ἴσον τι τὰ οἰνεσθαι, ἢ ἴσον τὰ ληρῆσιν ἐν δίνῳ: Que- ritur verum sapiens inebriabitur. Est igitur duplex ebrietas, altera vino madere significat, alte- ra vino delirare. Οἰνοπότις præterea Plin. vini potior, & οἰνοπότις in fœ. gen. Anacreonti, οἰ- νοποτῆς, οἰνοποτῆρ, οἰνοποτῆζων, Hom. Poll. unde οἰνοποσία, id est, vini potio, seu potatio. Item οἰνοφλύξ & οἰνοφλύξωρος, qui vino bullit, qui vinum eructat, vinosus. Xen. Polluci: unde οἰνοφλυγία, id est, vinolentia & οἰνοφλυγεῖν, id est, vino esse deditum, siue vino se ingurgitare: οἰνοφλυγία quoq; temulentus dicitur Basilio. Eustath. Il. 3. 959. 3. φλώ γὰρ τὸ ὄρμην ἐχῶ impe- tum habeo, unde nonnullis οἰνοφλύξ videtur derivatum. Idem Il. p. 330. τὸ δ' ἐφλύσσω φλύξω, φλύκτις καὶ οἰνοφλύξ καὶ οἰνοφλυγία, ὅτε τὸ οἶνον φλύει τις, ὡς οἶον ἀναζέων ἐν τῷ λαλεῖν, quo- niam etiam secundum Herodotum, οἶνος καπνόντ' ἀναπλώσων ἔπεα. οἰνοβαρής, id est, vino gra- vis Il. a. (Ouid. Graues vino somnoq; iacebant) & οἶνω βεβαρητός Hom. Od. 3. & τ. vino gra- uatus, unde οἰνοβαρείω, id est, vino sum grauis, siue sepultus, Homer. Od. 4. φ. cui simile οἶναχθὴς Hesych. vino grauis. οἰνόληπτος quoq; vino quasi captus Plutarcho, & οἰνοπλήξ, sicuti etiam μέθυπλήξ, quasi vino percussus dicitur, hoc est, ebrius. Sic Tibullus Eclog. 2.

Nequicquam multo percussum tempora Baccho Excitat, &c.

Aliquando & ebriosum significat. Præterea οἰνοπλάγος & vino errans, Euripidi, οἰνοφρενὸς ad vini potum proclivis Hesych. οἰνοκίχλην & temulentus, & οἰνοκίχλην vino gaudens seu vinosæ Polluci, χαλιμαῖς a veteribus dicta fœmina ἢ ὑπὸ μέθυς χαλωιδίη τὸ σῶμα Eustath. Od. 132. 5. οἰνοπίπτης qui circum circa vagis oculis inuestigat quid bibat (Aristoph. dicit τὸ πῖπθαι, id est, fugere, pipire) ut γυναικοπίπτης, παρθενοπίπτης, ab ὄππεύειν circumspicere, vel observare, ἐπι- τρεῖν intentis oculis captare.

A vini quoq; meraco potu huiusmodi quedam nomina ebrietatem significantia promanant. Huiusmodi est vocabulum θάρησις, quod peculiariter ἀκρατοσύνην, id est, vini meracioris po- tum significat, quod eo pectus incallescere, & quasi armari putetur, ut placet omnibus qui Hippoc. aphorif. 2. lib. 2. (λιμὸν θάρησις λέγει) interpretati sunt, teste Corn. Eadem de voce vide plura apud Henr. Steph. ἀκροθάρησις siue ἀκροθώραξ leuiter appotus, quasi pectore tenuis, ut ait Bud. (mauult tamen Henr. Steph. summo pectore tenuis, dicit τὸ ἀκροθώραξ, & θώραξ. Eras. Chil. Cal. lib. 3. c. 39. Erotianus apud Hippocr. exponens vocabulum θάρησις scribit ἀκροθώρακας ad suam usque ætatem vocari solitos, τὰς μὴ ὄντι πλέον οἰνομένους. At Scholiast. Aristoph. & Suidas ex- ponunt, ἀκρομῆδυσος, ἀκρατοπότις, ἀκρατοκώδων, ἀκροχάλιξ, quod Camer. interpretatur, qui incipit inebriari, siue qui incalescit potu. Sed expressius reddetur, Cui pectus incalescit potu mera- tiore. Aristot. Probl. sect. 3. Prob. 2. τὰς σφόδρα μεθύοντας, id est, valde ebrios, & ἀκροθώρα- κας inter se opponit, scribens, ὅτι τὸ ἐχ' οἱ σφόδρα μεθύοντες παροινέσονται, ἀλλ' οἱ ἀκροθώρακας μά- λις αἰ, id est, (Camer. interprete) Non debacchantur profus iam ebrij, sed incalcentes potu. Idem οἱ δ' ἀκροθώρακας κρῖνεσι μὲν δὲ τὸ μὴ σφόδρα μεθύειν, κακῶς δ' ὅτι τὸ μὴ νύφειν, id est, qui autem sunt ἀκροθώρακας iudicant quidem, quod non valde sunt ebrij, sed male iudicant, quia non sunt sobrij. Plutarchus quoq; in 3. Sympos. Problem. 8. hanc Aristot. sententiam examinans, idem quod is omnino sentire videtur. ἀκροθώρακας scilicet corpus non adeò dissolutum habere, ut & moneri, & secundum ipsum aliquatenus operari non valeant, at eorum discurrendi vim mi- nime liberam esse, nempe cum iudicium phantasias, & non rationem sequuntur. Hac eadem de vo- ce, qua & Clem. Alexand. & Philo vtuntur, vide Mercurial. lib. 2. Var. Lect.

ἀκροποτίτης merobibus, ἀκροποτέιν mero deditum esse apud Aristot. in Probl. ἀκροπῆς quoq; Aristot. idem qui ἀκροποτίτης in probl. sect. οἱ ἀκροπῆτες ἄλλον πίνοντες, ἢ ὄλωσ ἀκροπῆτον μάλ- λον κερπαλώσι, id est, qui diluisculum bibunt, quam qui merum ex toto magis crapulam sen- tiunt, ἀκροποσία vini immoderantia, meraca vini potio. Diosc. lib. 5. ἀκροποσίας certamen quale Alexander edidit in India, id est, certamen temulentia, Plutarch. in Alexand.

ζωροπότις quoq; merobibus, Suid. Hesych. ἀκροποτίτης μέθυσις, ζωροπέειν merum bi- bere in Epigr. am. Eustath. Apollonides lib. 2. Epig. ἐν ζωροπέειν πίνειν idem quod ἀκρατοπέειν

facius potare. ζωρότερον (inquit Hesychius) ἀκρατέστερον. ζωρότερον πίνω intemperantius bi-
bo pro ζωρότερος ait Phryn. Orator di. it. ἐυζωρος. Εὐζωρον bene meracum & particula vim
incedente, Euripides, & ζωρον μέθυ, οἶνος ἐυζωρος apud Aristophan. in concion. ἐυζωρ & κύ-
λιξ apud Plutar. in Theseo: inde comp. ἐυζωρότερον, siue irregularius ἐυζωρότερον Athen. κέ-
ρασον ἐυζωρότερον libro nono. Sapius apud Homerum ζωρότερον πίνειν, item κερᾶσαι (siue
subintelligendo οἶνον siue ποτόν, aut πόμεν) sicut apud Latinos quoque meracius bibere. ζωρόν
merum meracum, ζωρόν μέθυ merum apud Appollonium in Epigramma. & ζωρόν δ' ἐπ' αὖτος πο-
τιος meracius ibidem in Epigramma. Quidam (ut author est Plutarch. 3. Sympos. Problem.
4.) apud Homerum ζωρόν exponunt non ἀκρατόν sed θυμὸν δακτὺ ζωτικῆς, καὶ τὸ ζέσσιος ita
Soficles, alij deriuantes hoc vocabulum a ζα significante uilis magnitudinem quandam, & ὄρῳ
significantem annum ζωρόν exposuerunt quasi ζωρόν, id est, πολυετή ut annosum uinum in-
telligatur. Comparatiua autem loco positiuorum uisurari non est nouum aut insolens. Qui-
dam etiam quasi ζωρόν dictum uoluerunt, ut uina uis potus, & cuius uis mixtura non dūm
extincta sit, accipiat, quae etymologia superioribus est tolerabilior: Eustathius uero manu
ζωρότερον idem esse quod ἀκρατέστερον. ζωρός quidam exposuerunt etiam ἐυκράσι & contraria
planè significatione, unde scribit Athen. lib. 20. Theoph. ἐν τῷ πρὸς μέθης tradere ζωρότερον
est τὸ κερᾶσαι adducentem hoc Empedoc. ζωρότε τὰ ὄρην ἀκρατά νβι ζι εἶ, & ἀκρατά
sibi opponuntur.

Ἀκρατοκόσμωνες similiter uocant τὰς πλέον ἀκρατῶν σπώντας qui multum meri hauriunt,
merobibos δ' αὖτ' ἐκὼς & cothone poculo Laconico ad militiam idoneo, quasi dicant, uini meri
pocula. Athen. lib. 1. Cēlib. 7. cap. 27. Pollux. ἀκρατοκόσμων & Hyperides dixit. Hesychio qua-
que κώσμων non tantum genus est poculi, sed etiam ἀκρατῆς, μέθης & ebriosus. φελοκόσμων ἡ
ὁ μέθης μέθης Athen. libro 10. item πολυκόσμων Arcadion a Polemone in quodam epitaphio di-
ctus fuit eodem teste lib. 10. Hinc κώσμωνος potare, seu compotare, siue cothone ceterare, & lu-
dare, & κώσμωνισμός, id est, compotatio, siue lusus, & dimicatio, quae fit cothone, Athen. lib. ex
Eubulo βεβρηγμένον ἢ κω καὶ κωσμωνισμῶν, id est, ebrius. Et Aristot. in Probl. κώσμων-
ζωρόν τὰς μεγάλας ἀμυλίας & fecundis poculis se proluentes, & ἐπικωσμωνίζου Polluci τὸ
παρατέρω πίνειν, ultra modum bibere: Sic μέθης οὐκ ἔλαβον similiter dicuntur ebrii, a cotho
poculi genere, de quo infra.

Ἐπικυθίζου, ἐπικυθίζου, ἐπικυθίζου, siue σκυθισί πίνειν, ἀκρατεπίνειν, ζωρότερον πίνειν,
siue ζωροπόσειν Callimacho, & inde σκυθική πόσις, id est, ἀκρατεπόσις, id est, meri potio, & in-
temperantia, siue ebrietas, quia Scythae erant multibibi, & merobibi, ut Plautinus uerbis uir,
ac uinolenti, inde ἡ σκυθισία, id est, μέθης, Herod. lib. 6. Lacones quando uolunt ἀκρατέστε-
ρον πίνειν ἐπικυθισίαι dicunt Athen. lib. 10. pro quo homines sicci et temperantes solebant dicere
ἐπίχουσον, id est, dilue, et aquā infunde. Et apud ipsam Achaem in Aethone Satyrico egredientes
Satyros inducit, quod diluuius biberent. κηλῶς μὲν ἐν ἄγειν σκυθισί πίνειν. Pithiasius Timon, te-
ste Athen. lib. 10. τὰς ἄπολλω σπώντας οἶνον ἀκρατῶν uocauit ἀρρυθμοπότους, incompotite &
intemperanter bibentes. Eodem in libro ebriosi eleganter calicum remigies appellauerunt.

Verba quoque βαπίζου & βρέχου usurpantur pro inebriari. Philo. ὅρην τελέως βαπι-
δύου ἀνεquam omnino inebriati fuerint, & βεβαπίζου apud eundem idem quod βεβρηγ-
μένοι, δαψιλῶς βρέχου apud Athen. ἐποβεβρηγῶν Polluci, Sic uita temulenta ὕπερ καὶ ἀσω-
τῆ & βί & dicta apud Philonem. τὰξαι quoque Hesych. μεθύσαι, id est, ebrium esse.

A uerbo deniq; πίνειν multa huiusmodi nomina formantur, ut οἶνοπότις, οἶνοποτήρ, οἶνο-
ποτάζων, οἶνοποσία, οἶνοποτείν, οἶνοποτέζειν, φιλοπότις de quibus supra, ποτιπῶς Athen. 10.
πολυπότις, πολυποσία, διωατὸς πίνειν. Item ἀμυλίζου, ἀμυλίζου (de quo suo in loco) χαρ-
δὸν πίνειν, οἶνον χαρδὸν εἶναι, Οδ. φ. θεακία ὀρόποσις, σκυθική ὀρόποσις, δαψιμαίνου, &
σιασεῖδης Polluci, quae omnia significant meracitorem intemperantioremq; potum. Apud eundem
μασχάλλω αἰρεῖν, maschalam tollere a more siue gestu in ebrietate uisitato, unde Homerus χεί-
ρας ἀνίχοντες γέλω ἐκθαυον, de quo Eras. in adagys.

Vox quoque κραπαλή crapula, pro ebrietate Metonymicōs usurpatur, cum tamen proprie e-
brietatis sit effectus, capitis nimirum ludā, fluctuq; & agitatio, quando ex uinolentia caput
tremi.

Κραπαλή.

eremit. Suidas κραπαλή definit ἐκ τῆς πολλῆς οἰνώσεως παλιν. Galenus in Aphor. scribit,
omnem noxam ex uino factam, a Gracis κραπαλή uocari παρὰ τὸ κέρων siue κέρει siue
κρατά, id est, caput, & παλλεῖν, id est, concuti, Germ. huiusmodi dolores capitis τὰς παλλόντας
κρατά eleganter tröschel & schmidtnecht appellant, Thomas putat κραπαλή proprie
dici ebrietatem ex pridiana die, seu hesternā, μέθην ex presenti, ut Ammonius quoque sentit.
Hinc Alexis:

Εἴτ' ἔχ' ἀπάντων ὄσι τὸ μεθύειν κερὸν
Μέγιστον ἀθρόωποισι, καὶ βλαβερώτατον
Εχθὲς ἢ πέπνες, εἶτα νῦν κραπαλῆς
Κατανύσσασον παύσει γδ' εἴτα σοὶ δότω   ῥαφανὸν τίς ἰφθλῶ.
Iam uero nonne malorum omnium est ebrietas
Maximum hominibus, & nocentissimum?
Heri subbibisti, idēo nunc crapula uexaris
Obdormiro, ac leuaberis: deinde tibi det   Radiculam quis elixam.

Κραπαλεῖν, et αἰ, et κραπαλίζειν, est ex ebrietate laborare: & κραπαλόκωμος ὁ καὶ μέθην γέ-
νιδμος ἕμεος, ἐωλοχεασία. Pol. hesternae repletionis grauedo, et incōmoda temulencia pridiana.

A poculis quoque amplis, quae ἐμπέλας dicuntur, appellatus est ebriosus homo πατελλοχαί-
ρον gaudens amplis poculis. Eustath. Ἰλ. 1. 73. 27. Sic κυτελλοχαίρον. Od. 567. 42. Diotimus A-
thenaeus χών, id est, infundibulum fuit cognominatus, eo quod infundibulo in ore posito bibebat
ἀπαύσεως siue interuallo, seu intermissione uinum infusum, teste Athen. lib. 10. c. 12.

Latine ipsa nimia immoderataq; bibendi auiditas ebrietas & ebriositas appellatur, quae ea-
men duo uocabula Cic. 4. Tuscul. ita uult differre a se inuicem, ut amator, & amans. Ebriositas
itaq; proprie est affectatio, uel habitus, cum quis libenter, saepe, citō & facile fit ebrius: ebrietas uero modo differat.
rō est ebrius status, cum scilicet quis actu est ebrius, sic ira differt ab iracundia, inuidia ab inui-
dencia. Eodem modo ebrius, & ebriosus non secus differunt atq; inuidus, & inuidiosus. Ebriosus
enim proprie dicitur ad ebrietatem proclius, uel qui saepe ebrius est, ut Cicero de Fato, Stilpho-
nem Megaricum philosophum scribunt ipsius familiares & ebriosum, & mulierosum fuisse. At
ebrius, qui actu est ebrius. Potest enim quis esse ebrius, qui tamen natura & consuetudine ab hoc
uicio maxime abhorreat, & contra quis ebriosus esse potest etiam cum uini nihil gustauerit. E-
briolus quoque, & ebriacus (unde Ital. imbricaco) ueteribus teste Nonio, dictus est ebriosus. Huic
opponitur sobrius qui in cibo & potu temperans est, quasi sine ebrietate, a quo sobrietas, & sobrie
sobrius etiam dicitur, qui non est actu ebrius. Unde non sobrius pro ebrio accipitur. Ebrius por-
rō (ut de illius notatione dicamus) uidetur dici quasi ebiberius ab hauriendo potu; nam multa
pocula siue multum uini ebibendo homines sunt ebrii. Nisi forsā quia teste Marcel. profus om-
nia inebra appellantur, quae tardant, uel morantur agentem (unde aues inebrae, quae in augū-
rijs aliquid fieri prohibent) ebrietas similiter dicta quasi inebra, id est, mora, & impedimentum
ad quiduis bene, recte commodeq; agendum.

A bibo bibax dicitur, bibosus, bibaculus, bibulus, merobibus, bibacitas. A potando, potus, ap-
potus, potator, perpotare, perpotatio. A uino, uinosus, uinolentus, uinolentia. A temeto, temulen-
tus, temulencia. Crapula quoque apud Latinos proprie omnem noxam a uinofitate proficiscentem
significans, saepe metonymicōs pro ebrietate usurpatur, unde crapulari est ebrietati indulgere.

Madere similiter uino & madidum esse pro ebrio ponitur. Plaut. Mostell. Madet homo, id
est, ebrius est. Madere & madidi unguento, uinoq; dicuntur, qui unguento sunt illiti, & uini
pleni. Tibul.   Vina diem celebrent, non festa luce madere
Est pudor, errantes & male ferre pedes.

Madido opponitur siccus quod sobrium saepe significat. Haec de nominibus, ex quibus ipsis uitiij
Siccus. huiusce fœditas pestifera, atq; pernitiōsa apparet.

Nunc ut de re ipsa dicamus: sciendum est primo ebrietatis uocabulum in sacris atque etiam
prophanis authoribus esse uolūσημον hoc est, modo proprie, modo metaphoricē cum in bonam, &
tūm etiam malam in partem usurpari. Duplex itaq; omnino est ebrietas, una quidem animi &
metaphorica, altera uero corporis, corporea ac proprie dicta.

Ebrietas animi bipertita est. Metaphorica porro siue spiritalis ebrietas, quae est animi, rursus est bipertita, alia quidem bona, alia vero mala.

Bona et sancta ebrietas. Bona est quam Marsilius Ficinus in argumento dialogi 2. de iusto, ebrietatem super lunam seu caelestem appellat, excitatam nectaris potione, per quam animus extra se, & supra se positus, morborum morum alium obliuiscitur, & diuina suspicit, quorum splendore primum caligat, sed illorum saporem gustans, calore nouo e priori habitu permutatus, vnde mox perspicue cernit spiritalia, & illa dum salubriter gustat, summo cura fructu nutritur. Vnde in Psalmo scriptum est inebriabimur ab robertate domus tuae, & Hier. 3. Inebriabo animam sacerdotum pinguedine, & populus meus saturabitur bonitate terrae. De bona hac et sancta ebrietate etiam David canit Psal. 22. Calix siue (ut Ambrosius legit) poculum inebrians, quam praclarum? Eandem Paulus discrete his verbis exprimit, atq; definiat ad Ephe. 5. Nolite inebriari vino, in quo est luxus, sed repleamini spiritu sancto, loquentes vobis inuicem in Psalmis & hymnis. Hinc S. Ambrosius quoq; de Helia & ieiunio cap. 16. Est, inquit, ebrietas culpa, est & gratia. Et forte haec natura, quae gratia, quia ad similitudinem & imaginem Dei facti, spiritu sancto repleti esse debemus. Cyprianus de Sacramento Domini calicis, in locum illum Psal. 22. Calix tuus, &c. de eadem ebrietate spiritali pulchre differit. Huius quoq; luculenta fit mentio in prouerbijs Salomonis, ubi sapientia homines inuicat ad vinum bibendum, quod in mensa sua copiose & affacim miscet. Quin & a Christo, qui vera est sapientia, nobis tale vinum promittitur in regno caelorum. Ergo spiritalis atq; caelestis haec ebrietas est, qua animus spiritu sancto celestissimo saluberrimoq; vino repletus, Dei rerumq; diuinarum, atq; caelestium amore flagrat, in Deo cui summo bono non modo acquiescit, verum etiam gaudet, atq; exultat, illum debitis meritisq; honoribus atq; laudibus afficit ac celebrat: quae quidem ebrietas in hoc mundo inchoata, in altero seculo perfecta est & absoluta.

Ebrietas animi praua & vitiosa. Altera vero ebrietas animi praua atq; vitiosa, quae a Graecis ἀοιῶν appellatur, a Marsilio ebrietas subluna, & mundana appellatur, quae, ut idem docet, lathæo potu, hoc est, carnali excitatur, per quam anima extra se posita, & infra se diuinarum rerum obliuiscitur, & delirat. Sive ut aliter definitur, mala est animi vertigo, & amentia, qua seductores & seducti ita sunt fascinati, & quasi incantati, ut temere leuissimò momento, huc & illuc sententijs atq; cogitationibus suis impellantur, atq; ruant, nescientes quid dicant aut faciant. De hac vide Isa. 26. Sic omnes gentes dicuntur inebriatae vino scortationis Babylonicae meretricis Apocalypseos 17. 18. 19. Theophrastus, teste Plutarcho lib. 7. Sympos. Prob. 10. τὰ κρημνὰ ἀοιῶν μὲν, hoc est, constrinas ebrietatem vini expertem solebat appellare, propter garrulitatem nimirum, quae, ut hodie, ita olim quoq; in illis locum habebat. Nam illic desidentes homines non secus atq; ebrii inter pocula voces efficiunt temere per iugulum nonnunquam, ut ait Plinius, redituras. Sic insolentia atq; superbia inordinatissimè ebrietas appellatur, quae secundis rebus comes esse consuevit. Vnde Horatius, Fortuna dulci ebria. Haec autem ebrietas ἀοιῶν periculosior est, quam ebrietas illa vitiosa. Nam vini aestus pauculis horis, aut somno deferuescit, haec diu, ac per omnem ferè vitam durare consuevit. De gemina hac ebrietate vide plura apud Cael. lib. 7. cap. 13.

Ebrietas corporalis quid? Ebrietas porro corporalis, de qua hic nobis est sermo, nihil est aliud quam intempestiua immodica, immoderataque vini, vel cuiusuis etiam potionis ingurgitatio. Thomas in 2. 20. quæst. 150. Ebrietas, inquit, quae μέθη a Graecis dicitur, status est hominis, qui mentis suae non est compos ob nimium vinum sumptum. A medicis sic ferè definitur, Ebrietas est mentis turbatio, iudicij atq; rationis ex fumis, siue exhalationibus ad caput elatis a vino hausto, alioue potu vaporoso ob immoderatum calorem. Clemens Alexand. lib. 2. Pedagog. cap. 2. μέθη, παρρησία, & νειπέλιον (quae tria pro ebrietate usurpantur) ita definit simul atq; a se inuicem distinguit, μέθη μέθη ἐστὶν ἀνεπίστατος σφοδρότατος παρρησία ἢ ἢ ἐν τῷ χεῖρατος ἀνοσομίας παρρησία ἢ ἢ ἐν τῇ μέθη διασπέρσις, καὶ ἀνδία, ἀπὸ τῆς τῆς κῆρα πάλαιον, Ebrietas meri vsus est vehementiori debacchatio vero, quae Graecè est παρρησία, indecorum quod ex illo vsu promanat: crapula autem dicitur molestia, & fastidium, quae propter ebrietatem existit, sic dicta quod caput vibret, & exagitet. Haec de ebrietatis definitione.

Ebrietatis incommoda. Nunc porro de eius incommodis agendum, quae quidem tot & tanta sunt, ut nullius vel cogitatione comprehendendi, vel oratione enumerari possint. Nullum hodie vitium magis est tritum, commune

commune ac peruagatum, quodq; magis in orbe praesertim Christiano regnet, atque dominetur, quam tetrum, immane, atq; funestum hoc ebrietatis vitium sane vitiosissimum, cuius quasi sinu gremioq; omnia reliqua vitia continentur. Et ut olim terra tristissimo funestissimoq; illo aquarum diluuiio tota fuit obruta, quo omnes eius incolae, paucissimis exceptis, internecone deleti atque extincti fuerunt, ita quoq; postremis hisce nostris perditissimis temporibus, atque moribus vniuersum ferè mundum paucis exceptis, (sicuti etiam à Christo praedictum fuit Luc. 21.) hoc quasi vini, ebrietatis, atq; compotationum cataclismate siue diluuiio obrutum, oppressumq; videmus esse, quo plurimi quotidie mortales absumentur, atq; perduntur. Ab hoc vitio nos sacrae veteris & noui Testamenti literae, seu ipse potius Spiritus sanctus per illas grauissimè, vehementissimèq; dehortatur, propositis nobis innumeris malis, incommodis, ac detrimentis quae ex illo promanant: quae quidem nos merito, nisi ἀληποκαρδία quaedam planè ἀμετανοήσι obdurissemus, ac callum, ut ita loquar, ad omnem impietatem obduxissemus, ad illud non modo vitandum atque fugiendum, verum etiam toto pectore execrandum commouere atque impellere debebant. Ipse imprimis Christus de nostrorum temporum desperata deplorataq; intemperie, morumq; extrema impietate ac corruptela (quam ille diuinae suae mentis acie praeuidebat, nos pro dolor, quotidie experimur) cum verba faceret, quam sapienter, quam fideliter nos monet, ne mundi huiusce immundi exemplo, & imitatione corda nostra aggrauemus, & obruamus crapula & ebrietate? Sed pleriq; hodie Christianorū, prob Dei hominumq; fidem, Christi, à quo nomen suum tam augustum habent, quod etiam superbissimè gloriantur, seruatoris, ac praecceptoris sui optimi optimis fidelissimisq; hisce consilijs monitisq; neglectis atq; cōtemptis dies noctesq; crapula ebrietatq; indalgent, ita ut nihil vel homine solum, nedum Christiano homine dignū cogitare, dicere, aut facere possint, sintq; brutorum potius quam hominū similes, quorum vita, ut Clementis Alexandrini verbis utar, nihil est aliud quam commessatio, crapula, balnea, temetum, matula, oriū, potus, κῶμος, κρημνὰ, βαλανεία, ἀνεπίστατος, ἀμύδαι, ἀπύια, πῶτος. Mirum itaq; profecto non est tot hodie in Christiano nostro orbe mala, clades, & calamitates cum publicas, tum priuatas grassari, tot ac tam horrenda futurarum scilicet maiorum adhuc grauiorūq; calamitatum signa, prodigia atq; portenta in caelo terraq; edi, cum nos, qui Christiani dici & haberi volumus, in temperantissima hac nostra luxuriosissimaq; vitæ morumq; consuetudine (ut de ceteris innumera bilibus sceleribus atq; flagitijs, quae inde promanant, taceam) nullum diuinæ, et quidem iustissimæ iræ, atq; furoris diuini prouocandi, ac incitandi finem faciamus. De ebrietate legantur quae scripta sunt Prou. 20. 21. Osee 7. Amos 6. Ioelis 1. Luc. 21. Ephe. 5. & alijs multis in locis sacrae scripturae, quae quoniam Syracides noster hoc ipso in cap. 31. in quo conuiuialia dat praeccepta, breuiter atq; summariim est complexus, illa, Deo iuuante, explicare, & cum sacrorum, tum prophanorum etiam auctorum, atq; scriptorum testimonijs selectioribus illustrare studebimus.

Non mirum est autem, ut de illo primum dicam, sapientissimum hunc nostrum magistrum Quare Syracides de vino modice sumendo praeccepta dare, vini modice immodice bibiti commoda atque incommoda recensendo, cum in omnibus conuiujs potus, ac in primis vini potus principem videatur locum obtinere: eique magis, quam cibo homines indulgeant. Citius enim & facilius cibo, quam potu homines implentur, ut inquit Hipp. libro 2. Aphorif. Deinde cum in conuiujs maxime requiratur animorum hilaritas, sermonisq; festiuitas (quae si absint quasi mortua videntur esse, ac proinde ne conuiuiorum quidem nomine digna) ad illam profecto excitandam, atque gignendam plus momenti atque ponderis afferre moderatum potum vini praesertim, quam cibi sumptionem, satis est manifestum. Vnde etiam mirum non est ipsa conuiuia ab Hebraeis, Graecis, & alijs quoque in linguis a potatione potissimum denominari. Verum ut moderatus vini praesertim potus ad conuiuas exhilarandum, totumque conuiuium ornandum ac decorandum pertinet, (vnde eleganter ἐὺθύμων συμποσίων ὀφύτασις, id est, letorum symposiorum moderator ab Ioue Chio appellatur apud Athen. libro 10. cap. 16.) ita contra nihil est, quod conuiuium quoduis magis deturpet, atque deformet, quam vini, alteriusue potionis inebriandi vim habentis immoderata ingurgitatio, quam multi turpes, indecori, & inhonesti gestus, dicta, atque facta consequuntur. Itaque merito ebrietatem conuiuiorum quorumuis foedissimam labem, atque maculam, imò pestem atque perniciem appellabimus, fini conuiuio- & pestis.

Admonitio Syracidis est bipertita.

rum, qui est mutui amoris conciliatio atque confirmatio, maximè contrariam atque inimicam, Hæc porrò Syracidis παραίνεσις duas habet partes, vna est dehortatio, altera αἰτιολογία, siue ratio. Quod ad primam, οἶνον inquit, μὴ ἀνδρῶν, id est, in vino ne viriliter agas, siue ne te virum exhibeas, hoc est, ne vires tuas ostentes, sicut Isa. ca. 5. huic generi hominum vae imprecatur, Vae vobis, qui robusti estis ad potandum. Sunt enim multi, qui magnam vini vim exhauriendo, seu potius perdendo (secundum illud Homeri οἶνον φθίνουσιν ὑπὲρ βίον ἑξαφύοντες Od. ζ.) virtutis, ac fortitudinis laudem capteant, quorum hæc est oratio, quæ Panyassidis illius apud Stobæum:

Ἐεῖν ἄγε δὴ καὶ πῖν' ἀρετῆ ἢ τις ἐσι καὶ αὐτὴ
Ὅσα ἀνδρῶν πολὺ πλείστον ἐν εἰλαπίνῃ μέθῃ πίνῃ
Ἐὺ, καὶ ἐπισαμύρωσ', ἀματ' ἄλλον φῶτα κελύει.
Ἴσθι θ' ὅστ' ἐν δαίτῃ καὶ ἐν πολέμῳ θεὸς ἀνὴρ
Υσμῖνας διέπων τὰ λαπενθέας, ἐνθατε πᾶν ἔργον
Θαρσαλεοὶ τὰ λείβασι, μὲν καὶ τὸ θῆρον ἄρνα
Ἴδ' ἄγε ἐγὼ θεῖμ' ἴσον κλέος, ὅστ' ἐν δαίτῃ
Τέρπειναι παρῶν, ἀματ' ἄλλον λαδὸν ἀνώγει. Id est,
Age dum hospes, quin bibis? Hoc enim virtuti est,
Si quis in virorum conuiuio plurimos calices exiccauerit
Rex est, sciteq, aliumq, simul prouocauerit.
Tam inter epulas fortis vir esse potest, quam qui in bello
Pugnas sequitur luctuosas, in quibus pauci
Animosi sunt, ac Martem impetuosum excipiunt.
Huic ego illum equali laude contulerim, qui epulis
Assidens gaudet, aliumq, pariter cœrum incitat.

Alludit ergo Syracides noster ad immania illa poculorum certamina, quibus alij alios roboris ac fortitudinis sue ostentandæ gratia cum magna suæ valetudinis, omniumq, bonorū animi atq, corporis iactura, deniq, cum magno non modo temporalis, sed etiam æterna mortis periculo vincere, ac superare conantur. O infelix certamen, o tristem atq, luctuosam, vereq, Cadmeam victoriam. Nascitur, inquit August. lib. ad sacras virg. c. 1. ex hac potandi infelicitate inter prouocatos & prouocantes ignominiosa certatio, & vincenti est turpitudine deterior. Huiusmodi περιπέτειον ἀγῶνα, vt a Philone appellatur, siue ἀκραποποσίας certamen olim Alexander ille Magnus in India proposuisse fertur, in quo primum præmiū erat talentum, secundum minæ triginta, tertium verò decem: nec non Dionysius Syaciliæ tyrannus Athenis in festo Choum, cuius præmiū erat corona aurea, teste Athen. lib. 10. cap. 12. Mithridates similiter Bacchus cognominatus similia bibacitatis, voracitatisq, certamina, atq, præmia proposuit, teste Plutarcho lib. 1. Sympos. Probl. 1. Sed hodie, proh dolor, potatoria huiusmodi certamina atq, pugnae inter Christianos quotidie ferè exercentur magno cum Christiani nominis dedecore, atq, ignominia, quorum graphicam planè & elegantem descriptionem videre licet apud D. Ambrosium lib. de Helia & ieiunio cap. 13. in qua totum illud caput consumitur. Fit autem plerunq, iusto Dei iudicio, vt vinolenta, violentaq, illa certamina non modò verborum, verum etiam pugnarum atq, telorum dimicationes, ac tristes tandem tragicæq, cædes consequantur. Præterea strenui illi potatores, dum se multum vini potando, seu potius perdendo vires suas iactare & ostentare conantur, quavis vel mollissima muliere molliores, infirmioresq, animo pariter, atq, corpore redduntur. Nam vt vinum moderatè sumptum animo corporiq, vires addit, vnde οἶνον δύνωρα Homerus appellat, hoc est, Eustath. interprete, ἀνερίας ἀεὶ πομπηκόν, ἢ πινούσ' οὐ μὲν ἔως, ita contra ἀμέτῳσ' καὶ εὐδὲ ἐν καιρῷ πορροφάουσ' ὁπορῶσ' αὐτὸ τε ἔχει, καὶ ἀνήνορα θέσται (vt Eustath. inquit Od. Δ.) hoc est immoderatum, ac intempestiuè sumptum animi, corporisq, vires frangit atq, debilitat. Non ergo ἀνδρες, sed ἀνώγορες, & ἀνάδροι, atq, ἀδὲ ἀνδριάντες, hoc est, non viri atq, fortes, sed molles, effæminati, ac quasi statuæ quædam seu idola illi πομπηκῶσ' αὐτοὶ sunt existimandi.

Rationes cur fugienda sit ebrietas.

Subiungit secundo loco Syracides ratione cur fugienda sit ebrietas, primò generatim, deinde in specie enumerando animi, corporisq, incommoda, quæ ex ebrietate nascuntur. Primò ergo in genere inquit, πολλὰς γὰρ ἀπάλλασεν ὁ οἶνος, scilicet ἀμέτῳσ' καὶ ἀκαίροσ' πινόμενος. Multos enim

enim perdidit vinum immoderatè, ac intempestiuè haustum, quemadmodum contra supra dixit vinum ἐν μέθῃ, id est, οὐ μὲν ἔως πινόμενον vita humana proficuum esse, siue accommodatum. Sic Dionys. Halicar. lib. 2. antiquit. μέθῃσ' dicit esse φθορὰς ἀρχῆσ', id est, corruptionis principium. Et Pontianus apud Athen. lib. 10. vinum, scilicet intemperanter haustum, omnium δεινῶν malorum metropolim non minùs eleganter, quàm verè appellat, ebrietas ibidem maximum malorum omnium dicitur. Hinc vinum impiorum Deut. 32. feli draconum, & veneno aspidum insanabili comparatur. Lucretius quoq, & alij vinum crebrò virus, siue venenum eleganti παρανομασία appellarunt. Vnde Augustin. lib. ad sac. virg. cap. 1. Rusticanum, sed sanum est dictum, Vinum medicamentum, plus iusto sumptum venenū cognoscitur. Sic apud Senecam lib. 12. ep. 84. vinū veneno, opio, elleboro comparatur, quia mortiferū, somniferum, secreta aperit. Sic Prou. 23. Vinum colubro venenato, atq, mordenti comparatur. Ne contempleris, inquit Solomon, vinum quando rubet, & cum in phiala colorem suam diffundit, postremum enim eius veluti serpens mordet, & velut regulus. Atq, hac quidem de causa Spiritus sanctus, vae illud creberrimè insonat, & imprecatur ebriosis hominibus, Isa. 5. & 28. Eccles. 10. Amos 6. Hab. 2. qua particula omnium malorum cumulus significatur. Igni quoq, ebrietas sæpe in sacris & prophanis literis comparatur, propterea quòd ignis instar παμφάγῃ hoc est edacis, breui tempore plurima bona conficit, atque consumit. Vnde illud tritum: Ignem in gremio gestare, qui assiduo utatur potu, de quo Cel. lib. 28. cap. 31. Eandè merito illi Pandora p̄xidi comparabimus, ex qua omni tempore innumera mala in terram eperunt, & adhuc erumpūt, atq, redundant: quibus homines miserrimè grauissimèq, affliguntur, atq, vexantur. Sic ebrietatem publicorum malorum omnium causam dixit Seneca lib. 12. epist. 84. Rectè ergo Syracides vinum perditionis, exitij, atq, interitus multorum causam statuit: Perdit enim primò animum & illius bona, hoc est, mentem, rationem ingenium, iudiciū memoriam, doctilitatem, virtutes omnes, affectus, atq, sensus corrumpit. Deinde perdit corporis sanitatem, robur, formam atq, pulchritudinem. Perdit hominis auctoritatem, dignitatem, gloriam, decus, opes, atq, fortunas. Perdit non singulos modo homines, sed totas nationes, regna, imperia, Respub. atq, Ecclesias. Nec vero temporalis modo, verum etià æternæ perditionis est causa, vt sacra testantur literæ. Et vt bona quæuis perdit, ita, id quod est consequens, contra causa est, radix, atq, scaturigò omnium malorum. Mala autè alia sunt, vt a theologis appellantur culpe, id est, vitia, scelera, atq, flagitia, alia pœna, siue pœnalia: mala pœnae rursus alia sunt temporalia, alia æterna, vt æterni illi tartarorum cruciatus. Mala temporalia rursus vel sunt animi, vel corporis, vel fortuna, vt vulgò appellantur. Horum omnium malorū parentem, ac procreatricem esse ebrietatè cum sacra atq, prophana literæ, omniumq, seculorum historia, tum ipsa experientia quotidiana locupletissimè testantur.

Vinum immoderatè sumptū hominem corrumpit.

Ebrietas multa perditionis, exitij, & interitus causa.

Ebrietas mala rum omnium causa.

Ebrietas animi corporisq; corruptrix & pestis.

Vino corda aperiuntur.

Sed quod in genere dixit Syracid. id deinceps in sequentibus speciatim probat, atque confirmat a partium enumeratione. Nam cum duæ sint principes partes hominis ex quibus est compositus, animus scilicet atque corpus, vtriusque partis, ac proinde totius hominis corruptricem pestemq, certissimam esse ebrietatem demonstrat. Primò ergo inquit, καὶ μὴ ὀδοιμαζεῖ σὺν ὠμα ἐν βασι, ἔπος οἶνος καρδίας ἐν μέθῃ (in quibusdam exemplaribus est ἐν μάχῃ) ὑπερηφάνων, id est, Caminus probat aciem gladij in tinctura, vinum in corde superbiorum in ebrietate siue in pugna: hoc est, vt fornax probat duritiem mucronis, dum mergitur: ita vinum corruptiorum, quum inebriantur: vel dum poculis certant. Similis planè huic est illa Eratosthenis sententia,

Ὅστις τε πνεῖ ἴσον ἔχει μὲν ὀδοῖ, εὐτε αὐτὸς ἀνδρῶν
Ἐλθῆ, κυμαίνει δ' οἷα λίβυσσαν ἄλα
Βορρῆς ἢε νότος. τὰ δὲ καὶ κακρυμμένα φαίνει
Βυασόθεν, οὐ δ' ἀνδρῶν παντ' ἐπὶ νῆξεν ὄβον.
Vinum igni æqualem habet vim: vbi hominem subierit, quem conturbat, vt Lybicum mare Aquilo, vel Auster: itaq, prodit latentia
In mentis recessu, animumq, vniuersum concutit

His consentanea sunt illa Theognidis,

Εν πνεύματι χυδόν τε & ἀργυροῦν ἰσθρῆς ἀδρῆς
Γιγνώσκουσ' ἀδρῆς δ' οἶνον ἔδειξε νόον
Καὶ μάλα περ πινυτῆς, κακότητα ἢ πάσα ἐλέγχε
Ὡς τε κατὰ χυδόν τε καὶ ἀργυροῦν ἰσθρῆς ἀδρῆς.

igne aurum, argentumq; viri periti
Dignoscunt, at vino animus humanus arguitur.
Licet admodum sapiens, vitium omne detegitur
Ita ut qui prius videbatur sapiens pudore suffundatur.

Philochorus similiter, teste Athenæo lib. 2. dicere solebat, bibentes nimium non modo seipfos ἐμφανίζειν, id est, patefacere, sed alijs quoq; postquam dicendi libertatem ex vino sunt adepti, ἀκαλύπτειν, id est, detegere, atq; reuelare. Huc facit illud Æschyli, κάτοπτρον εἰδ' ἔς χαλκῶ ἔστι, οἶνον ἢ νόον ἄσ' formæ speculum est, vinum mentis. Sic Alcæus οἶνον ἀδρῆς ἀδρῆς διόπτρα, id est, vinum hominibus est instar dioptra, qua cognoscuntur eorum mores, διὸ καὶ καλῶς, ut est apud Athenæum lib. 10. οἱ παροιμιαζόμενοι λέγουσι, τὸ οἶνον ἐκ ἐχθρῶν πηδάλια, unde rectè quidam pro uerbij loco dicunt: Vinum caret clauo, de quo vide Eras. Adag. Hinc Plutarch. τὸ οἶνον τὸ παρρησίας, ἢ δὲ αὐτῶν ἀληθείας ὁμιλώτατον vocat, hoc est, libertatis dicendi, ac per eum veritatis fecundissimum eleganter vocat Sympof. probl. lib. 7. prob. 10. τὸ γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς ψυχῆς κερταρῆσας τῇ μέθῃ. τὰ δ' ἐκ τῆς ἀπειρίας ἐπαγείρεται πάθη, κατὰ δ' ἡμετέροντα τὸ ἀδρῆς νείας τῆς λογισμῶς, id est, Fraudulentorum hominum mores, in vino maximè perspicui solent, ut qui sint omni simulationis inuolucro nudati propter illiberalem loquendi licentiam, obortam ex ebrietate, qua quidem ratio ipsius animæ sopitur, vino oppressa atq; grauata, & affectus illiberales atq; scurriles excitantur, qui animum infirmum & imbecillum impotenti dominatæ oppressum tenent. Plato similiter in vino seu speculo multorum ingenia videri, atq; cognosci posse dicebat ut citatur a Plutarcho lib. 3. Sympof. Sic Antiphanes, duobus exceptis, inquit, poteris omnia celare, vino nimirum & amore. Vtrunq; enim visu atque sermone, prodit homines licet negantes, & dissimulantes. Itaq; Pittacus, teste Athenæo lib. 10. Periandrum Corinthium monebat ne fieret ebrius, neq; lasciuiret, ne noscatur, inquit, qualis sis, neq; etiam qualem te esse similes, cum ut speculum æreum formæ, ita vinum mentis sit index. Huc quoq; facit illud οἶνον ἢ ἀλήθεια, id est, vinum, & veritas, siue ἐν οἶνω ἀλήθεια in vino veritas, quod Athen. citat lib. 2. Durat & hodie vulgò tale prouerbiū, non audiri verum nisi a tribus hominum generibus, pueris, ebrijs, & insanis. Hinc Cicero in Topicis inter ea quæ certam faciunt fidem commemorat, pueritiam, somnum, imprudenciam, vinolentiā, insaniam. Non ineptè ergo ille Æsopum increpauit: Quid quaeris, ridiculum caput, illas fenestras, per quas alterius cogitationes quis intrari potest? Vinū enim nos aperit, & ostendit, nec sinit nos latere, sed speciem atq; laruam detrahit, lege tanquam pedagogo longissime remoto. Unde & Dionysij templo, ut idem testatur, victoriæ insigne fuit tripod, nam ex tripode loqui eos dicimus qui vera loquuntur. Plato lib. 1. de legib. in extremo scitè admodum vereq; dixit οἶνον βάσανον τῶν ἔσθρων εἶναι vinum esse morum tormentum, imò nullum tormentum esse minus sumptuosum, minusq; noxium, ac periculosum, quam vinum ad explorandos, & exquirendos hominum affectus, & mores. Rectè hæc Plato & sensit, & scripsit. Prodit enim semetipsum homo vino saburratus, & mores suos ostendit, arcana etiam in apuricum proferens, quæ ab illo sobrio vix ullis tormentis & questionibus acerbissimis extorqueri potuissent, οἶνος γὰρ καπνόν τ' ἐπιπλώσειν ἔπειτα, id est, subsidente vino supernatant verba. Nam sobrios aut metus, aut pudor cohibet, quò minus effuriant ea, quæ satius putarint suppressere. At vinum & pudorem discutit, & timorem abigit. Platonem sequutus Horatius vinum & ipse leue tormentum appellat, Od. 21. lib. 3.

Tu leue tormentum ingenio admoues
Plurumq; duro. Idem lib. de arte poetica ad Pisonem,

Et tor-

Et torquere mero, quem perspexisse laborent
An sit amicitia dignus. Et Epist. ad Loll. 1. lib. 4.
Commissumq; teges & vino tortus, & ira.

Idem poeta, quemadmodum vinosum fuisse constat, alibi quoq; differit de hac vini, quam habet, vi, hominum naturas quantumuis testas, ac reconditas explorandi, atque experiendi, ut libro 1. Satyr. 4.

Conditæ cum verax aperit præcordia Liber. Hoc est,
Interprete Lambino, cum Bacchus veritatis amator, & simplex, aperit cōsilia in præcordijs condita. Catullus condita pectoris appellat. Idem. Horat. Od. 11. Epod. 11.
Simul calentis inuerecundus Deus
Feruidio: e mero arcana promorat loco. Idem Od. 13.
Arcanq; fides prodiga, pellu. idior viro.

Id est, ut Lambinus interpretatur, fias non continens clausa consilia sibi commissa, sed ea omnibus aperiens, & indians. Aptissima autem vitri similitudine vsus est ad significandam eorum leuitatem, ac perfidiam, qui consilium alicui occultum sibi commissum continere, & tegere non possunt. Quemadmodum enim vitri natura, quæ pellucida est, nihil earum rerum, quibus imponitur occultare aut tegere solet, imò eas perspicuas, & aspectabiles, omniumq; oculis expositas relinquit: sic ingenia vana, & futilia nihil rerum occultarum clausum habere possunt, sed eas non solum lingua, verum etiam fronte, ac vultu aperiuunt, & declarant. Horat. lib. 1. Epist.

Quid non ebrietas designat? operta recludit
Ouidius lib. 1. de arte idem restatur,
Tunc aperit mentes avo rarissima nostræ
Simplicitas, artes executione Deo.
Huc quoq; faciunt illa Propertij lib. 1. Eleg. 9.
Ipse Deus tacito permittit leni ministro
Ederet ut multo libera verba mero,
Ipse Deus somno domitos emittere vocem
Iussit, & inuitos facta regenda loqui.

Plinius lib. 14. cap. 22. Tunc animi secreta proferuntur, alij testamēta sua nuncupant, alij mortifera loquuntur, rediturasq; per iugulum voces non continent, quam multis ita interemptis. Vulgòq; veritas iam vino attributa est. Verissimè ergo Syracides noster superborum corda vino non secus atque ferrum igne explorari, examinari, aperiri, ac detegi scribit. Quod autem ille de superborum, seu arrogantium corde dicit, idem de cæteris quoq; affectibus animi atque cogitationibus verissime affirmari potest & debet, quæ quidem per vinum sine ebrietate ceu per fenestram quandam facillimè cognoscuntur. Superbia autem potissimum mentionem facit, propterea quod affectus ille omnium est vitiosissimus, magnamq; cum ebrietate cognationem atque affinitatem habet, unde sæpè numero ebrietas metaphoricè pro superbia seu arrogantia in sacris atque profanis literis vsurpatur.

Produnt autem homines temulenti suam mentem, naturam, ingenium, mores, affectus, consilia, arcana sua fidei commissa atq; concredita cum fronte, atq; vultu (qui tacitus quidam mentis est sermo) tum gestibus (qui corporis sunt sermo) atque factis ridiculis, turpibus ac inhonestis, tum deniq; atq; in primis oratione siue sermone, qui mentis est interpret ac sermo. Est enim ebrietas loquacitatis, garrulitatisq; non modo temerarie, inconsiderate, vana atq; ridicula, verum etiam turpis, inhonestæ, atq; impie causa, ex qua plurima sæpè damna, atq; mala proficiscuntur. Plutarchus in libro τῆς ἀδολειας τῆς οἶνωσεως, id est, liberaliori potationi exhilarandi, recreandiq; vim, τῇ μέθῃ aut em, id est, ebrietati φλυασίαν καὶ ἀδολειαν, id est, fulem, inanem, & importunam quidvis quod in buccam venerit effurandi licentiam tribuit. Idem lib. 3. Sympof. τὸ ἢ λαλεῖν, καὶ βλέπειν ἀέλτερον ἢ ἰσθρῶν παροιμίας καὶ μέθης ἔργον ἔστι, id est, garrire atque circumspicere temerè atque stultè, ebrietatis opus est. Idem in libro de garrulitate, & μέθης ἔστι κατὰ πρῶτον, ὡς τὸ πρῶτον τὸς λόγους ἀπεχρῆς, καὶ ἀβρῶν, id est, ebrietas nullo nomine magis culpatur, quam eb immoderatam & infinitam loquendi libidinem. Bias in quodam

Quæ ratione homines temulenti proferunt. Ebrietas loquacitatis & turpis causa.

Vinum speculum mentis.

Vinum speculum ingeniorum.

Plato in Alcibiade, veritatem eleganter vini siliam appellat.

Stultus inter pocula tacere nequit.

Inter pocula filere.

conuiuio cum sibi tacenti a garrulo quodam stoliditas obijceretur, Quis vero stultus, inquit, inter pocula posset tacere? Athenis autem quidam conuiuium regis legatus praebens operam dedit, ut...

Oi' & η πολύφρονα περιμαλ' αείσω
Καιθ' απαλόν γέλασσι, καίτ' ὀρχήσασθ' αἰήκα
Καί τι ἐπ' ὄρε' ἔπικεν, ὅπερτ' ἀρρητόν εἰμενον
Nam vinum vni prudentem cantare cogit
Et tenerum ridere, pedesq; inferre choreis
Atque tacenda loqui, nec idonea dicere dictu.

Theognis in eandem sententiam sic eleganter canit,

Ὅσδ' αἰ' ὑπεράλλη πόσι' ἔμεζον, καίτ' ὄκειν' ὄ
Τῆς αὐτῆς γλώσσης καρτερός, εἰδ' ἔνοσ
Μυθεῖται δὲ ἀπάλαμνα, τὰ νήφασιν γίνεται αἰσχεῶ.
Quisquis bibendo modum superauerit, is non amplius
Suae linguae compos est, neq; mentis
Verba effatur balba, quae sobrijs dedecori sunt.

Omniuo ebrietatem causam esse aduersouias, γλωσσαλγίας, πολυλογίας, ἀδολεχίας, φλυαρίας, μωρολογίας, αἰσχρολογίας, λογομαχίας, experientia quotidiana testis est locupletissima.

Addit porro Syracides alia quibus significat quantam perniciem ebrietas animo afferat...

Platonici animi in 3 partibus seu facultatibus distribuerunt.

dem est generale, duo vero extrema magis sunt specialia a Platonicijs tres in partes seu facultates fuit distributus, nempe in rationem, iram, atque cupiditatem...

Irascibilis

Irascibilis autem potissimum mentionem videtur facere, propterea quod vinum immoderatum seu ebrietas in illam potissimum animi partem seu facultatem immanem suam exitialemq; vim depromit, manifesteq; exercit. Nam cum & ira & vini praesertim immoderate hausti...

Ebrietas rationem hominis perturbat insanae causa.

Deinde in inferiores quoq; illas animi partes in quibus appetitus, affectus motusq; ira, atq; cupiditatum continentur impetum facit, ijsq; horrendam quandam stragem, atq; vastitatem infert...

—vehemens violentia vini

Concurrere animum consuevit corpore in ipso

Hinc itaq; toto animo, intellectu nimirum, & affectu, quae duae principes eius sunt partes, corrumpitur ac perturbato, stuporem quandam immanem, memoriae mortem, brutam atq; belluinam...

ratem insanie facere similem. Plutarchus de garrulitate...

Ος δ' αὖτ' ὑπεράλλη πότι μέτρον, ἔκ' ἐτι κείνῳ

Τῆς αὐτῆς γλώσσης κάρτερος, ἢ δ' ἐν νόσῳ.

Quisquis bibendo modum superauerit, is non amplius

Suae linguae compos est, neq; mentis. Vel sic,

Sed quicumq; modum superauerit, ille nec ultra

Consilij compos, is neq; mentis erit. Idem,

Ἀπρον αἰδρὸς ἀγαν, καὶ σῶφρον οἶνος, ὅταν δ' ἢ

Πίνει ὑπὲρ μέτρον, κἄρον ἔθνηκε νόον

Tam stolidi, quam sapientis vinum

Immoderate potum leuissimum reddit animum.

Hesiodus idem eleganter docet his carminibus apud Athenaeum lib. 10.

Οἶα Διόνυσος δῶκεν ἀνδράσι χάριμα, ἔχθῃ

Οσις ἀδ' ὡπνίει, οἶνος ἢ οἱ ἐπλεῖο μαργός

Σω δ' ἐπόδας χεῖρασε δάει, γλώσσας αἰτέ νοόντα

Δεσμῶς ἀφράσειν, φιλεῖ δ' ἐὶ μάλ' ἀτακὸς ὕπνος.

Gaudia quanta viris Bacchus dedit, atq; laborem

Si quis multa bibit fiunt insania vina:

Illa pedes, mentemq; ligant, linguamq; manusq;

Non fractis vinculis, somnus demulcet & illum

Hinc Graeci & μέθ' ὡ δ' ἀπὸ τῆς μεθ' ἑναι, quod mentem de statu suo deturbet...

Ebrietas virtutum animi expultrix, & vitiorum seminatrix.

Ebrietas ergo omnium virtutum animi expultrix, vitiorumq; profeminatrix...

conditos produnt & omnibus irridendos propinant, partim sua aliorumq; secreta atq; arcana...

Nec Veneris, nec tu vini capiaris amore, Vno nanq; modo vina Venusq; nocent.

Hec quae adhuc dicta sunt praeter alia exempla, duarum Lothi Patriarchae filiarum...

maritum deperibant, & sobolis desiderio flagrabant, simili stratagemate vsas fuisse, hoc est, Mandragora succum vel merum, vel vino permistum adhibuisse, illius inebriandi, exhilarandi, sopiendi, gratia, quo tunc liberius eius coitu frui ac impragnari possent. Quibus exemplis quoniam etiam Mandragora fit mentio, ideo placuit hanc meam de ea epistolam inserere, scriptam ad Cl. V. Adolphum Oconem: quae ita habet: Optimè adhuc memini, Dn. & amice clariss. & chariss. te per litteras ad Dn. Iacobum Ruegerum, virum doctiss. & humaniss. communem nostrum amicum scriptas, a me petiisse, ut de voce דודאִים Dudaim, quae Gen. 30. & Cant. 7. extat, iudicium ac sententiam meam ad te perscriberem. Verum quoniam non ignorabam, varias de illa voce Hebraea, ut olim, ita hodie quoque virorum doctorum esse sententias, non ausus fui, tenuis praesertim & exigui ingenij iudicij, mei mihi optimè conscius, de illa aliquid ad te scribere, ad te inquam, virum doctiss. & rei medicae, herbariae, totiusque adeo Philosophiae peritissimum, ne secundum illud, γλαῦκ' εἰς ἀθλιώτα. Nunc verò quoniam novam inter nos instituiamus, vel antiquam potius per mutuum litterarum officium renouauimus & confirmauimus amicitiam, de hac ipsa voce, quae quidem amoris amicitiaque est symbolum aliquid ad te scribere est animus: non quo me existimem acutissimo tuo ingenio satisfacere posse, sed promissima mea tibi, quauis in te gratificandi voluntatis, testificanda gratia. Vox ergo Hebraea (ad quam probe intelligendam Delio natatore ut ita loquar, opus esse videtur) bis tantum in sacris litterarum monumentis reperitur, nempe Gen. 30. v. 14. & Cant. 7. sub finem.

De Mandragora.

Ac in Genesi quidem legimus Rubenum Iacobi Patriarchae filium tempore messis triticeae, (quae in regionibus illis est circa mensem Maium & Iunium, ut hordeacea circa mensem Aprilem) in agrum vel animi, vel, ut est verisimile, rusticandi & metendi gratia exiisse, ibique inuenisse Dudaim, matrisque suae Leae ceu donum gratum & iucundum (quae forsitan illum plantam huius quaerendae et inuestigandae causa illuc miserat) attulisse. Hanc cum Rachel soror eius conspexisset, eius cupiditate incensa (nam obiecta mouent sensus) vehementer ab illa contendit, ut eius sese participem faceret. Hoc ipsa primum ei denegauit, acerbe simul ei exprobrans, ac cum illa expostulans, quod cum se communis illius sui mariti concubitu priuasset (nam per alteras vices cum marito illo suo dormire consueuerant) nunc hoc quoque fructu, charissimique filij sui dono spoliare conaretur. Tandem vero Rachel concessit sorori suae mariti communis illa nocte concubitu, ceu mercedis loco, plantam illam impetrauit, unde constat illum magno fuisse habitam in precio, cum tanta inter duas sorores de illa fuerit contentio, cum Rachel illam cum mariti sui consuetudine coniugali commutare non dubitauerit.

Alter locus ubi eiusdem plantae fit mentio est Cant. 7. דודאִים נתנו רחם Haddudaim nathenu reach, id est Dudaim dederunt odorem suum. Vtroque in loco Dudaim Rabbi quidam Schemob interpretatur ficus optimas et odoriferas: alij violas, quidam Satyrion, nonnulli ponticae gratissimi odoris & saporis interpretantur. Sunt qui volunt esse quae Iuden Kirse vulgo vernacula nostra lingua appellantur. Plurique tamen theologorum & interpretum & Iudeorum & Christianorum, & veterum et recentium mandragoram hac voce Dudaim utroque in loco volunt significari. Atque haec quidem interpretatio quoniam & auctoritate doctissimorum quorumuis virorum, & coniecturis atque rationibus verisimillimis nititur, mihi quoque maxime probatur.

Nam primum quidem nomen hoc Dudaim vterque paraphraustes Chaldaeus utroque in loco vertit דודאִים labruchin in plurali, cuius singulare est דודאִים labruach. Atqui Arabes hodie mandragoram lingua sua vulgo appellant labora & labroach, quae quidem voces cum Chaldaea, unde etiam promanarunt magnam habent profecto litterarum sonique affinitatem. Quid si vox quoque mandragora a voce labora sive laborach Arabica sit derivata?

Deinde LXX. interpretes Gen. quidem c. 30. vertunt μάλα μαρμαρακώδης, id est, mala sive poma mandragorarum. Canticorum autem 7. c. uauδρακώδης, οἱ uauδρακώδης ἰδωδὰς ὄσμου, id est, mandragora exhilararunt odorem, suauem scilicet et iucundum. Mala sive poma mandragorarum in Genesi vertunt conuenienter historicis rei herbariae, qui tradunt mandragora masculi (nam mandragoram feminam sterilem vel fructu exili esse volunt) fructum esse pomum odoratum blandum et amabile, cuius figura & magnitudo est instar vitelli oui, sive nucis auellanae. Romani huiusmodi fructus mala caninae et terrestria appellantur, eandem ob causam Graeci mandragoram-

dragoram ἀντίουλον propter mali similitudinem appellarunt. Et quia mala ista suauissimi fragrantissimi sunt odoris, Salomon Cant. 7. eius mentionem facit, unde etiam Gregorius perfectorum virtutem per herbam istam medicinalem & odoriferam allegoricè vult intelligi. De ista dem pomis odoriferis & soporiferis sic scribit Dioscorides: καὶ ἐπιόμωρα καὶ ἄρωμα, καὶ ὁ δὲ ἀντίουλον καλεῖται, καὶ ἐστὶν ἀρωματικὸν καὶ ἰατρικόν.

Huc accedit vetus quoque translatio Latina, quae nomen hoc Dudaim mandragoram interpretatur. Porro huic interpretationi plerique & Rabbiorum & Patrum atque Theologorum veterum suffragantur. R. D. Kimhi radicem herbae esse ait, quae similis sit hominis. Mandragoram autem propter binas eius radices diuaticatas hominis formam praeseferre Auicenna, Dioscorides & alij medici atque philosophi prodiderunt. Hinc Pythagoras antiquissimus celeberrimusque philosophus mandragoram ἀνδραπόμορον, Columella semihominem appellauit: cuius hi sunt versus: Quamuis semihominis vesano gramine facta Mandragora pariat flores, maestamque cicutam.

Zoroastres Diamonon atque etiam Archinon vocare est solitus. Huic autem de humana forma sententia ipsum quoque mandragora nomen aliquo modo videtur suffragari. Quid si enim μαρμαρακώδης dictus sit quasi ἀνδραπόμορος ablata uel littera initiali, quasi ἀνδραπόμορον, id est, virum praedicans ac praeseferens. Sic ἀνδραπόμορος dicta est herba quaedam quasi ἀνδραπόμορος (facta syncope mutata tenui in asperam) quod viro sit similis. Haec tamen (quae alij andraden a viro frangendo dictam esse volunt, ut etiam annus climactericus 63. eandem ob causam vocatus est) an eadem sit cum mandragora, quam ἀνδραπόμορον vocant, ambigunt eruditi, teste Calio Rhodig. lib. 2. cap. 12. Albertus M. scripsit mandragoram sic hominis formam representare, ut sexus ac aliorum accidentium differentias ostendat. Duplicem autem plantam huius sexum (quem alij quoque plantis inesse Leuinus Lemnius in libro suo de occultis naturae miraculis docet) duplicemque eius radicem more humano diuaticatam ipsa quoque vox Hebraea Dudaim (quae quidem dualis est numeri) manifestè videtur indicare. Ac mas quidem est candidus, quem alij Morion sive Norion, alij Arsen, teste Plinio, alij Hipoplomon vocant. Mandragoras autem feminei sexus est niger & Tridachia appellatur: quia folia habet non multum ab similia lactuca. Hoc tamen de humana figura non ignoro a nonnullis in dubium reuocari, quod qui hodie venales reperiuntur, & huiusmodi speciem praeseferunt, non natura, sed arte, & industria humana tales existunt.

Præterea si vocis huius etymon spectes, inde quoque videtur colligi mandragoram illa significari. Deriuatur enim a דודאִים, quae vox tria significat. Primum caldare vel caldarium, vas in quo calefiunt & coquantur carnes. (plural. דודאִים, olla, lebetes) unde verisimile est mandragora sic dictam vel a forma vel a colore nigro, quo mandragoras femina est praedita. Deinde דודאִים & in plurali דודאִים Dodaim cum amorem sive charitatem, tum vbera sive mamillas (quae quidem amoris sedes sunt & illecebra) significat. Cant. 5. 7. Prou. 7. Tertio דודאִים Dodaim significat patruum & דודאִים Dodaim patruam, nimirum ab amoris affectu. Porro (ut obiter haec quoque addam) a nomine Hebraeo Dod & dodim deriuantur voces Graecae τῆτος mamma (unde τῆτος βῆτος apud Aristanetum, quod proprium est amasiarum) & τῆτιον mamilla, & τῆτιν, seu accentus in vltima τῆτιν, id est, mamilla & nutritrix, quae etiam τῆτιν & τῆτιν appellatur. Hinc etiam τῆτιν & τῆτιν ὄσος, id est, a sua auia seu auo nutritus & educatus, item delicatus, luxuriosus, stolidus & fatuus, quod plerumque tales solent euadere, qui ab auis sive auis suis aluntur delicatius. Ab hac autem voce Hebraea Dod & (quae inde deducuntur) nominibus Graecis τῆτιν, τῆτιν & τῆτιν ὄσος mamillam significantibus, cui dubium quin vocabula nostratia ducten & düttle, id est, vbera & mamillae sint propagata, unde etiam ein titteli & tittensily vocantur pugio, infans, qui adhuc ab vberibus matris suae pendet, item homo mollis & delicatus, qui similiter Graecè τῆτιν, τῆτιν & τῆτιν ὄσος vocatur. Hinc ergo (ut ad propositum redeam) mandragora Hebraeis Dudaim ab vberibus simul & amoribus dicta sunt, partim quia ad amorem conciliandum, ad Venere irritandam & vim generatiuam promouendam multifariam conducere existimantur: partim quia eius fructus, qui μάλα, id est, mala appellantur (quibus ob figuram rotundam seu orbiculatam sunt similia) vberibus quoque, sive mamillis eandem ob figuram non sunt dissimilia, quae quidem a Graecis idcirco μάλα, ab Aristaneto in epistolis amatorijs μά-

α ερπυων appellantur. Omnino ergo nomen hoc Hebraicum (Dudaim) amoris siue Veneris, & (qua amoris & sedes, & organa & illecebra sunt) verbum siue mammillarum significatione habens, Mandragora vim & naturam amatoriam siue Veneream manifeste indicat, de qua multa physices rei herbarie periti tradunt. Quamobrem mirum non est, Gen. 30. ubi agitur de duarum sororum, qua ambra Iacobi fuerunt coniuges ζυγοταια καὶ ζυγομαχια, & in cantico illo amatorio siue epithalamio spiritali planta huius odorifera & soporifera luculentam expressamq; mentionem fieri, & inter delicias ac illecebras amatorias recenseri. Hanc ob causam etiam κίρκια Circea, siue, ut Plinius vocat, Circeus fuit dictus mandragoras, quod radix eius philtis & amarijs potionibus ac veneficijs crederetur apta esse & idonea, propter Circei famosam & fabulosam, quam poeta finxerunt huiusmodi usum fuisse fructibus & radicibus. Præterea medici volunt mandragoram cum vim habeat ζυγομαχια, id est, refrigerandi, matricis calidas & humiditas ad conceptionem disponere & idoneas reddere, eas nimirum ad iustam temperiem reducendo, menstruorum fluxum sistendo ac restringendo: deniq; somnifica sua vi retinendi seminis vim matrici imvertendo, ac proinde fecunditatis esse causam & sterilitatis remedium: cum alijs uterus vel nimis calidus & siccus, vel nimis frigidus & humidus, teste Hippocrate & alijs medicis, conceptui nequaquam sit idoneus; vult tamen Mathiolus mandragoram caliditatis quoq; cuiusdam esse participem, & imprimis humiditatis, & idcirco soporis conciliandi magnam vim habere. De hac autem vi soporifera mandragora multa passim extant apud medicos & philosophos. Plutarchus lib. 3. probl. convivialium probl. 5. Vinum sua natura docet esse frigidum, cum omnia ζυγομαχια sint ἰσοποσιν, & talem quoq; esse mandragoram. Sic apud Xenophontem in convivio sapientum (qua verba citantur ab Athen. lib. 11. Dipnosoph.) scriptum est. Vinum animos rigans, curas & molestias sopit, ut homines mandragora hilaritatem verò excitat, ut oleum flammam. Ad eandem aludic eleganter Plato his verbis: τὸν δὲ ζευγίων ναυαγίων μαρμαρυγὰν ἢ μίθ' ἑστὶν ἀλλὰ ἰμνοδισαίε &c. His addere lubet illa Ruperti Theologi verba in Cantic. 7. illa verba. Mandragora dederunt odorē suum. Mandragora, inquit, mala habet suaueolentia, qua & ἀδρῶ πομπῶ & appellatur, quod habeat radicem formam hominis simulantem: cuius cortex vino mixtus ad bibendum datur bis, quorum corpus propter curam secandum est, ut soporati dolorem minimè sentiant, sterilibus quoq; mederi fertur, ut concipiant. His verbis vno quasi fasciculo complexus est vim & naturam huius plantæ, quam deinde allegoricòs scitè admodum ad vocationem gentium accommodat. Ex hac mandragora homines inebriandi, sopiendi & obstupesciendi vini nata sunt tria & peruisitata illa proverbia: Mandragora bibit, siue de mandragora bibit: sub mandragora dormit, de homine pigro, somniculoso, socorde, obliuioso, stupido: de quibus Erasmus in suis Chilibus. Hoc itaq; stratagemate nempe vino mandragora infecto & Annibal teste Iulio Frontino lib. 2. Stratagem, & Imiscon, teste Poliano lib. 3. Stratagematum seu lenocinio & veneficio quodam, Aphros vini nimis avidos deceperunt ac deicerunt. Cum igitur planta hæc ad amorē conciliandum, ad Veneream irritandam, ad generandi concipiendiq; facultatem promovendam, ad inebriandum & sopiendum plurimum valeat, mirum profectò non est, illam tantopere ac tam certam a duabus illis sororibus fuisse expetitam. Nā primum, cum, ut dixi, mandragora vis sit maxima amoris conciliandi & Veneris inflammandæ (vnde in philtis olim maximus & creberrimus eius apud ethnicos fuit usus) cui dubium, quin duæ istæ sorores, quasi corruales propter Laborem patriarcham cōmunem suum mariti ζυγοστυποσται, φιλοφίλων καὶ μετρίτερων ποδῶν καὶ ἀλλήλων συμπλεκομένων, ut elegantissimis illis Aristaneti verbis utar, hac eadem planta mariti sui sibi deuinciendi & conciliandi gratia, quem deperibant ambra, vsq; seu potius abusa fuerint? At dixerit non nemo, hoc non est verisimile, cum id fuisset planè alienum a pietate & religione vera, qua in Iacobi familia, seu vera ecclesia, vigeat. Respondeo: Alienum quidem id esse planeq; abhorrere a pietate & religione (non enim philtis & huiusmodi medicamentis seu potius veneficijs conciliandus est amor, sed honestis moribus, amoribus, gestibus, sermonibus & alijs huiusmodi rationibus) dubium etiam non esse, quin purus patris Dei cultus in sanctissimi illius patriarchæ familia locum & exercitium suum haberet. Verum quis ignorat, illi ipsi religioni nonnullas superstitionum gentiliū maculas fuisse aspersas & admixtas: id quod non paucis exemplis potest comprobari. Quamobrem mirum non est, duas illas Labani idololatricas filias (cuius rei

argu-

argumento sunt etiam Teraphim, id est, imagines a Rachele furto ablata & occultata) nimio mariti sui amore aestuantes, & in transuersum raptas philtis huiusmodi ethnico modo rituq; vsas fuisse. Et idcirco ut alia permulta, ita hoc quoq; sororum istarum exemplum nequaquam ad imitationem est trahendum, cum legibus non exemplis sit viuendū. Deinde cum Rachel fuerit sterilis, ut magna concipiendi pariendiq; sobolem cupiditate flagrarit, non mirū fuit illam mandragoram tam ardentem expetisse, cum matricis calidas nimis & siccas & idcirco steriles vi sua ζυγομαχια & humida ad conceptum partumq; aptas reddat & idoneas. In Orientalibus enim illis regionibus calor & aestus maximus viget, qui quidem illic habitantibus plurimorum dolorū, molestiarum, morborū & symptomatum grauissimorū est causa, ita ut refrigerantibus & humectantibus aduersus nimiam caliditatem & siccitatem illis maxime sit opus. Itaq; in illis oris ζυγομαχια, id est, refrigerandi vim habentia sunt etiam ἀδρῶ πομπῶ, id est animos & corpora reficendi recreandiq; vim habent. Quod igitur Rabi Abenezra negat mandragoram ad conceptum conferre propter frigidam suam qualitatem, sed illum potius impedire, rectè responderetur, id locum quidem habere in corporibus & matricibus frigidis & siccis, non item in calidis & siccis (quales sunt mulierum Orientalium) in quibus mandragoras teste Plinio, Constantino & alijs conceptionem promouet & adiuvat. August. similiter li. 22. contra Faustū Manich. ca. 56. Mandragoram non vult fecunditatis, sed animi & deliciarum causa fuisse expetitam, cuius hæc sunt verba. Rem, inquit, comperi pulchram & suaueolentem, sapore autem insipido, & ideo cur mulier illam tantopere concupierit, ignorare me fateor, nisi forte propter pomæ raritatem & odoris iucunditatem. Ibidem mandragora allegoricòs vult figurari bonam famam, quam allegoriam copiose explicat. Verum medicis & rerum naturalium peritis plus hac in re ascribendū est fidei, quam S. August. qui Theologiæ maiorem, quam philosophiæ scientiam habuit. Interim tamen non negauerim fecunditatem illam, qua Rachel post sterilitatem suam potita est, clementiæ & potentie diuinæ potius seu causæ primariæ, quam mandragoræ causæ secundæ & instrumentali acceptam esse ferendam. Ad hæc cum mandragoræ & pomæ odore suo atq; esu; & succus vel solus vel vino permixtus secundum omnium medicorum & philosophorū sententiam, atq; adeo ipsam experientiam inebriat, sopiendiq; homines vim maximam obtineat, verisimile est hanc quoq; ob causam de mandragora duas illas sorores tantopere inter se contendisse. Bibitur, inquit Plin. lib. 22. c. 13. & ad somnium conciliandum & contra serpentes, & ante sectiones punctioneq; ne sentiantur. Cyril. itè testatur medicos succo mandragoræ uti aduersus agrotorum vigilias. Hanc vim soporiferam Levinus quoq; Lemnius se in museo suo expertum fuisse testatur.

Constat autem vinum & somnium duos esse amoris comites ac fomites, vnde vinum rectè lac Veneris appellatur. Somnus similiter corporis animiq; vires vigilijs & laboribus fractas, debilitatas & exhaustas rigando & humectando mirificè reficit & recreat, vnde homo postea cum ad actiones tum ad actum Venereum tantò est alacrior & promptior.

Præterea cum Lea oculis fuerit lippis prædita, hanc quoq; ob causam probabile est illam mandragoram vsam fuisse seu remedio aduersus oculorum inflammationes & vlcera idoneo valde & efficaci.

Postremo superioribus rationibus & coniecturis, vnde constat voce Dudaim mandragoram intelligi, tres adhuc colophonis loco addi possunt.

Prima ducta est a loco. Mandragoras enim teste Mathiolo ex Galeno, in montosis locis potissimum nascitur; & idcirco magna eius copia in Gargano monte Apuliæ prouenire dicitur. Talis autem regio Iudæa valde montosa:

Secunda ducta est a tempore. Nam messis triticæ tempore a Rubeno Dudaim fuit inuenta; constat autem mandragoram messis tempore prouenire, ut rei herbariæ periti tradunt.

Tertia est, quod Cant. 7. statim post mentionem vitium & malorum granatorum Dudaim fit mentio. Atqui mandragoras gaudet vitibus ijsq; facile agnoscitur, quibus si applicatur, ita vim suam ijs infundit, ut vinum inde confectum & infectum bibentibus ἡσυχία ἐσθ' ἔσθ', id est, soporem profundum inducat. Vnde Plutarchus in libello de audiendis Poëtis. Quemadmodum, inquit, mandragoras iuxta vites nascens, suamq; in vinum vim diffundens efficit, ut suauis dormiant, qui id biberunt: sic poësis & philosophiæ doctrinam depromens, eamq; fabulis permiscens, facilem eius & gratam adolescentibus perceptionem præbet.

Kk 3

Lib. de herbis
rio sacro ca. 2.
& de occultis
nat. mirac. ca.
19.

Et haec quidem de mandragora, quae non ἀποροδύουσα hic inferenda esse putari, quae Leisuris beneuoli equidem candido iudicio libenter subijcio.

Incommoda corporis quae ex ebrietate oriuntur. Ebrietas sanitatem & robur corporis labefactat.

Redeo ad incommoda ebrietatis, quae quot & quanta corpori interdum importet damna, nemo est qui vel cogitatione, nedum oratione consequi queat. Haec Syracides noster breuiter perstringit, dum vinum sine modo sumptum vires dicit imminuere, scilicet corporis: nam eleganti antihesi dicit illud animum quidem insipientis augere, vires autem scilicet corporis imminuere. Corporis ergo & sanitatem, & robur, & formam quoque conuellit atque labefactat. Ebrietas enim stomacho cruditatem inducit, epas inflammationibus accendit, pulmones putrefactos dissoluit, corpus totum tremore concutit, caput vertigine rotat, pedes certis gressibus intedere prohibet. Haec ipsa dum spiritus violenti superna petunt, & inde repercussi venas implent, atque obstruunt, frequenter morbi comitialis, saepe etiam mortis repentina causa est. Adde his oculorum lippientium rubedinem, anhelitus fetorem intolerabilem, dentium putredinem atque scabriciem, aurium vndosum spiritum, linguae balbutiē atque haesitantiam, manuum tremorem & ineptas gesticulationes, pedum incertos lubricosque gressus, turpes ventris causa ronchos & motus, alui & vesicae vinculorum relaxatorem, frontis rugas, narium mucorem, nasi rubedinem coctili cancro similem, acutissimos calculi dolores, lentos podagrā & chiragrā cruciatum, aquae intercutis foetissimum fluxum, & infinitos alios morbos, qui ex isto semine instar segetis luxuriantis enascuntur. Hanc Lucret. sic canit.

Consequitur grauitas membrorum, praepediuntur
Crura vacillanti, tarde scit lingua, madet mens
Nant oculi, clamor, singultus, iurgia gliscunt.

Seneca ad Lucil. de ebrio. Adijce illum ignorantem sui, dubia & inexplanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipsa mobilia, velut aliquo turbine circumagante totam domum. His similia illa Iuuenalis sunt Satyr. 6.

Quum bibitur concha, quum iam vertigine tectum
Ambulat, & geminis exurgit mensa lucernis.

Ex ebrietate pulmones vitione vini quotidiana putrescunt, & per ora veluti mortuorum spiritus terros emittunt. Aug. lib. ad sac. virg. cap. 1. His similia sunt illa Clemen. Alexan. lib. 2. P. ad. cap. 2. Οἱ ὡς ἀμέτρον ἢ γλώττω καὶ ὡς ποδὶ δὲ λῆσι (vnde etiam tempestas linguae ab Augustino vocatur) παρέρται ἢ τὰ χεῖλη, ὀφθαλμοὶ ἢ ὡς ἀπὸ πόντου, ἰὸν κολυμβώσεις τῆς ὀφθαλμοῦ καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ στόματος, καὶ ἄνευ δὲ βιβασμένοι, κινεῖται μὲν ἢ γλώττω καὶ ὡς ἀπὸ πόντου, ἀειθεμεῖν ἢ δὲ ὕδατα τὰ ὄρθρα ὡς ἰσὶ μόνω καὶ αἱ βάσεις κατὰ πρὸς ραυματι ὑποφίεσθαι, λυγμοὶ τε καὶ ἔμετοι, καὶ ὡς ἀποροδύουσι, id est, vino immodico lingua praepeditur, labia soluantur, oculi detorquentur ac diuertuntur (cum praehumiditatis multitudine visus tanquam in piscina natitet) & mentiri coacti existimant quidem omnia in orbem circumagi, numerare autem non possunt quae procul sunt, tanquam sint vnica, gressus tanquam fluctu impellente subsidant, nec possunt locum tenere, ructusque ac singultus, vomitusque atque deliria pro ludo & delectamento subeunt. Eisdem postea vocat σαλλομένους, ἐν γυμνάσι, ὡς ὄρνιθας τὰ ὄρθρα παρὰ τὸν νοῦν, id est, cespitantes, sordidatos, vultu pallido & liuido praeditos, hesternae temulentiae aliam infundentes. Plin. quoque quantum ebrietas noceat corpori, his verbis docet lib. 14. cap. 22. Hinc (ex ebrietate) pallor et genae pendulae, oculorum ulcera, tremulae manus effundentes plena vasa, & (quae sit pena praesens) feriales, somni & inquietas nocturna. Postera die ex ore halitus foetidi, &c. Valeriolae lib. 2. Loc. com. Quid vino, inquit, perniciosius? quid pestilentius? cum id immodice sumptum vitam ac valetudinem perdat, paralytin, stuporem, apoplexiam, neruorum incontinentiam, furorē, rabiem, conuulsionem, vertiginem, arthritidem, caecitatem, malum habitum, omniumque frigidorum morborum colluuiem tandem inferat? & ut in summa dicatur, verissima sit homini pestis? Vinum ἀποροδύουσι, inquit Mnesitheus apud Athenaeum lib. 1. efficit παρὰ λυσι τῶν στοιμάτων. Ennius articulari morbo fuit consumptus, quem ex immodico vfu vini contraxerat, teste Sere. no. Vinum morborum esse causam, Plutar. quoque docet lib. 2. Symp. Prob. 1. Idem 3. Symp. Prob. 3. eadem ebrietatis quae senectutis dicit esse manifestissima symptomata, nempe τρέμους ἀρθρῶν, ἀλλοιωμένους ἢ γλώσσας, πλεονασμὸς ἢ ἀλλοίωσις, ὀξύτητα δὲ ὀργῆς λιθῆς τινος, ὡς ἀποροδύουσι, id est, tremorem membrorum, linguae haesitantiam, garrulitatem, iras acres, obliuionem & errorem.

et errorem mentis: ac proinde mirum non esse, si senes facile inebrientur, nihil seni tam esse simile quam iuuenem temulentum. Idem eodem in lib. prob. 5. quo quaeritur, an vinum facultate sit frigidum, eadem qua a frigore, ab ebrietate quoque corpori accidere scribit incommoda, nempe τρέμους, βαρύτητα, ὡχρῆσιν, σάλας τε καὶ τὰ γύα πνεύματι, ἀσάρεϊαν γλώττης, ἐν τῶσιν τῶν ὡχρῆσι τοῖς ἀποροδύουσι καὶ ἀποροδύουσι τοῖς δὲ πλεονασμοῖς εἰς πᾶσι αἱ μέσαι τελευταί, hoc est, tremorem, grauedinem, pallorem, agitationem spiritus in membris, linguae titubationem, contentionem extremitatum in neruis ac torporem. Plerisque ebrietatem in resolutione desinere, vbi merum calorem omnino profligauit & extinxit. Haec porro incommoda corpori a temulentia illata sanari dicit tegmine ab initio iniecto atque decubita, postridie lauacro, unguento, cibisque sensim calorem corporis vino profligatum reuocantibus. Dioscorides libro quinto capite septimo similiter testatur, omnem ebrietatem praesertim iugem, ac continuatam valde esse perniciosam: quonia nervi copioso vino diebus singulis obsessi trucidant manus, totiusque corporis compago soluitur. Seneca ad Lucilium, Epulae cruditates afferunt, ebrietates neruorum torporem tremoremque, & libidines pedum, manuum, articularumque omnium deprauationes. Quare Proper. lib. secundo Eleg. 4. eleganter canit:

Vino forma perit; vino corrumpitur aetas.

Haec de re vide plura apud Auicennam 3. 1. doc. 2. cap. 8. vbi testatur sex morborum genera in humanis corporibus excitari, vino immodice sumpto, quae etiam Galen. lib. 3. de Temperamentis confirmat. Auicenna tamen loco ante citato, non parum emolumenti ex eo consecuturum putat, si quis semel in mense inebrietur, quo videlicet per ebrietatem vomitus exciteretur, vt qui maxime ab agritudinibus chronicis, hoc est, longis ac malis tueri nos queat. Sed Rabbi Moses Tractatu quarto ad Soltanum Babyloniae hanc illius sententiam seu falsam, his verbis conuellit: Nocet, inquit, ebrietas omnis, & maxime asidua. Erratit ergo, qui esse putant vtilem ebrietatem semel in mense. Quin eadem etiam a Gulielmo Plantino lib. 1. cap. 8. de curatione membrorum, & Gerdonio parte 2. l. 4. cap. 21. & a Valasco lib. 1. Philonij cap. 8. redarguitur, vt quibus praesertim vari, quam curari melius esse videatur. Vt ergo sobrietas atque temperantia mater est atque nutritrix sanitatis, ita contra ebrietas parens est atque procreatrix, & nutricula blada, pernicioosa omnis generis morborum: nec animum tantum, verum etiam corpus sua sanitate priuat atque spoliat. His adde, quod per ebrietatem externis quoque modis violentis, vt casu, lapsu, offensione, percussione corporis membra grauisime laedi, vel etiam totum hominem subita morte interire saepissime contingit. Hinc ergo apparet, quam graui scelere sese obstringant strenui isti potatores, qui dum & ipsi sese vino numio ingurgitant, & alios ad idem faciendum impellunt, atque cogunt, non se modo, verum etiam alios innumeris morborum, mortisque vel lentae, vel etiam repentinae periculis exponunt, suum, aliorumque animum, corpusque perdunt, ita vt ἀποροδύουσι nomine sint accusandi. Non vinum profecto, sed virus potius atque venenum, & animi & corporis, immanissimi illi potatores sibi iniucem propinant: atque ita sese mutuo, seu Caeli fratres conficiunt atque consumunt.

Nec vero animum tantum atque corpus, sicuti dictum est, & vtriusque bona, quae animi corporisque bona appellantur, temulentia perdit, verum etiam in opes, & facultates ad vitam hanc corpoream sustentandam necessarias grassatur, & illas quoque absumit atque perdit: vnde egestatem, mendicitatemque ignominiosam consequi est necesse. Nulla profecto est pestis, quae rei domesticae tantum obsit. Nam quod per multos dies toti familiae alenda sufficere poterat, vno die, aut etiam pauculis horis ebriosus paterfamilias absumit, neque pecuniae modo, verum etiam temporis iacturam facit, quod in opere faciundo debebat impendi: & familiam totam negligens, tam uxorem quam liberos egestate perire sinit, ita vt non in alios melius quam in ebriosos illud Apostoli conueniat, 1. Tim. 3. Si quis suis, & maxime familiaribus atque domesticis non prospicit, ac consulit, si fidem abnegauit, & est infideli deterior. Vnde Augustinus libro ad Sacras Virgines capite 1. Ebrietas, vt cernimus, quotidie ampliarum familiarum plurimas labefacit, & curam gubernationis destitutos, parentum auorumque suorum bene diuque congregata, atque ingenti pretio comparata, vili numero distrabere fecit. Hinc Diogenes Cynicus cum videret hominis vino deditissimi aedes vanales esse, ex ianua inscriptione, Sciebam, inquit, te praeviui crapula tan-

An vtile sit nonnunquam inebriari.

NOTA.

Ebrietas etiam bona quae dicuntur fortunae perdit.

dem domum euomiturum, author est Bruso. lib. 1. cap. 9. Hinc recte Solomon, Qui vinum amat, & pinguis, non ditescet. Idem cap. 23. sic scribit: Non sis inter potatores vini, & cum illis qui deuorant carnes. Potator enim & comestator ad inopiam redigetur, & laceris vestibus induet se, qui assuevit dormitationi. Nec vero priuata tantum, verum etiam publica inopia, egestatis, caritatisq; causa est ebrietas. Na quod plus vini absumitur, seu perditur potius atq; corrumpitur, tanto magis vini & annonae caritatem & inopiam crescere atq; augeri necesse est. Tanta itaq; mendicorum turba aliens opibus inbiantiu hodie inter Christianos passim grassari atq; vagari cum maximo rerumpub. dedecore, damno ac periculo, mirum profecto non est, eiusq; causam ebrietati potissimum atq; luxuriae effrenatae atq; indomita esse ascribendam, nemo credo, qui sana sit mentis, inficiabitur. Nec vero egestatem tantum, verum etiam dedecoris atq; ignominiae notas pluriimas hominibus ebrietas inurit, propter multa turpia dicta atq; facta, quae ab ijs ebrietate excacatis designari solent. Nullum profecto est vitium quod hominis honore, fama, existimationem, dignitatem authoritatemq; magis deformet atq; minuat. Quid dicam, quod tempus quoq; quo nihil preciosius, quodq; honestis atq; utilibus actionibus, laboribusq; impedi oportebat, similiter ve & alia preciosissima quaeq; bona perdit. Vnde August. ebrietatem temporis amissionem vocat, et illam tempora furari, dies surripere dicit. Huc quoq; pertinent haec eiusdem patris verba, obseruatione dignissima. In ebriosis, inquit, non ratio vlla, non vllum vitae gerendae consilium, non gestorum aut lectionum memoria, nec vlla artium, aut industriae prouidentia: ut pote quem prandio ac cumbentem Solis occidentis videt occasus, & caena pernoctantem insperatus occupat dies, & damniugi amentia dies noctesq; discubendo dormitat, bibit, in hac vita adhuc positus sepelitur. Ebriosis, dicit Paulus, nobis ebrietati indulgere: at hodie Christiani diurnum nocturnumq; tempus in immaniissimis illis suis helluatiouibus atq; potationibus consumunt. Deniq; quod cumulus est omnium malorum, ebrietas homines caelestis illius regni hereditate aeterna priuat, & in tartaream illam aeternarum miseriarum regionem precipitat. secundum illud Pauli: Ebriosis regnum Dei non possidebunt. Et quis miretur Deum ebriosis hominibus aeterni illius ignis, mortisq; pena comminari, atq; etiam sine fide atq; poenitentia hinc decessuris infligere, cum ebrietas omnis quasi impietatis improbitatisq; sit epitome, diuinarum humanarumq; legum atq; iuris violatrix, vitorum flagitiorumq; omnium procreatrix atq; nutrix, Deo hominibusq; infesta atq; inimica. Ebrietate namq; potissimum lex illa diuina, ab ipso Deo multis ante saeculis in monte Sinai & promulgata, & literis memoriaeque consecrata, quae omnium legum mater est & origo, aequitatis officijq; quo Deo, hominibusque sumus obstricti, epitome atque compendium, impie nefarieque violatur, quemadmodum pluribus facile demonstrari posset. Ebriosis namque, ut rem paucis perstringam, primo in ipsum Deum grauer peccant atque iniurijs sunt, dum idolo illi suo sive demoni, ceu Deo alieno hoc est, Baccho dediti atque mancipati (qui multa in illorum mentibus idola, hoc est, errores, atque opiniones peruersas atque praeposteras gignit) Deum verum, eiusque cultum iustum atque legitimum negligunt, imo etiam despiciunt, contemunt atque irrident. Deinde nomen, numenq; illius augustum ac sacrosanctum suis blasphemijs atque deiterationibus, quas inter immania illa sua pocula eructant, polluunt atque contaminant. Praterea Sabbatum aliosque dies festos, diuino honori consecratos, nefarijs illis suis potationibus, multisque quae illas comitantur, ac cose quuntur, non modo vanis, verum etiam impijs actionibus violant ac conspurcant. Iam vero, quantum damni & detrimenti homines ebriosis proximo suo inferant, nemo est qui verbis explicare possit. Nam primo parentes, aliosque qui illis parentum loco esse debebant, ut praepceptores, tutores, patronos, magistratus suos, homines denique senili etate atque prudentia praeditos non modo debito iustoque honore defraudant, sed etiam ignominia, dedecore, plurimis contumelijs atque iniurijs afficiunt. Deinde sunt ad caedes, ad stupra & adulteria, ad mendacia atque periuria procliuēs atque propensi, quibus proximi vita, fama atque fortunae laeduntur. Denique cupiditatis suae, quam in illis ebrietas accendit, nefarie oculos ad proximi seruos, ancillas, uxorem, opes atque fortunas adijciunt, illisque potiri omni virium suarum contentione moluntur. Merito ergo ebriosis ceu manifestarij totius legis diuinae violatores in Deum hominesque iniurij, contumeliosi atque ingrati, non temporalibus modo, verum etiam aeternis poenis a Deo mulantur.

Ebrietas publica inopiae causa est.

Ebrietas aeterni exitij causa.

Ebrietate tota lex diuina violatur.

Ebrietas idolatriae est.

Ebrijs Sabbatum violant.

EBRIETAS

EBRIETAS POPVLIS VNIVERSIS

AC OMNIS AETATIS, SEXVS, ORDINIS CONDITIO nisue hominibus exitialis, omnis societatis officijq; perturbatrix. De vinis factijs, quorum duo sunt praecipua, zythum atq; sidra, de quibus pauca.

CAPVT IX.

SYRACIDES porro noster in generali illa propositione non simpliciter dicit vinum boni in se perdere, sed addit multos, quod ipsum quoq; consideratione dignum est: nam inde quam late peccat, atq; diffusa sit vis ebrietatis pestifera, quamq; non paucis tantum, sed vniuerso hominum generi infesta atq; noxia sit; manifestius adhuc patebit. Primum ergo constat totos populos huiusce vitij contagione ceu peste atq; lue quadam infectos, deuastari atq; perdi. Populi φιδουροι καὶ πολυπότοι ab Athen lib. 10. cap. 4. hi commemorantur. Tappiri, qui vini adeo fuerunt auidi, ut nullo vnguento nisi vino vsi fuerint. Phigalenses, qui in cauponiae semper habitauerunt, timidi atq; imbelles. Bizantij, qui mercaturae quoq; dediti, totam noctem perpotare fuerunt soliti. Tiryntij atq; Argiui, qui inter pocula pugnae fuerunt, in praelijs strenue fugerunt. Nileijs ebriosis simul & ἰβεραις id est, iniurijs. Elienses vinolenti, atq; mendaces. Thraces omnes bibacissimi exciterunt. Chalcidenses, qui neglectis optimis institutis, totos se potationibus, ignauiae atq; intemperantiae dederunt. Merhymnai, qui a Cleomene tyranno atq; Periandro contumeliosissime vna cum suis vxoribus tractati fuerunt. Assyrij, qui mulieres quoq; vna secum in cauponas atq; conuiuia publica ducere consueuerunt, quas cuius praesentium ad potandum prouocare liberum erat atq; concessum, ipsiq; tandem a mulieribus domum abducebantur, vnde κακοβιοι ob insignem luxuriam fuerunt appellati. His addit Ariacos, qui singulis diebus inebriari atq; epulari fuerunt soliti, tandemq; a Celtis fuerunt victi. Item Aegyptios, qui destituti vino, hordaceum vinum conficiunt, quo potu non secus atq; vino obruti, letari, canere, saltare consueuerunt. De Parthis veteri prouerbio dictum est, quod plus biberint, eo plus sibi. Habet enim hoc temulentia, ut posteaquam obsurdum palatum, magis ac magis cupiant haurire. Sic & veteri prouerbio, Leontini semper iuxta pocula vel crateras dicuntur. Hos enim vbi Phalaris expugnasset, ne quando rebellionem pararent, ademptis armis ad comotationes & voluptates reiecit. Indorum quoq; φιδουροι Athen. lib. 10. cap. 12. describit, apud quos Alex. Magnus ἀνετροπείας certamen instituit, ut idem testatur. Hinc ἰνδῶν καὶ μοι καὶ μάται, ad quas Antiochum Epiphanem conuersum scribit. Clemens Alexan. lib. 2. Pedagog. cap. 2. ebrietate maxime vti dicit Scythas, Celtas, Iberos atq; Thraces, gentes bellicosas, quibus pulcherrimum hoc, ac beatae vitae studium, & institutum videtur esse, ἡνεὶς δ' εἰ, addit ibidem, τὸ εἰρηναῖον γένος, εἰς ἀπόλαυσιν, ἐν εἰς ἰβερῶν ἐστὶν ἕδος, ἠφ' αἰσῶν πινεμεν φιλότητος: Nos aut qui sumus genus pacificum, ad vsu, non ad perulantiam, & contumeliam conuiuentes, sobrijs haustibus amicitiae ergo bibimus, ut vero & conuenienti nomine amicitiae pocula appellentur. De Thracum porro atque Scytharum, ferocissimarum gentium, vinolentia simul atq; violentia multa veterum testimonia extant, quam Plato lib. 1. de Legibus, his verbis notat, σκυθαὶ μὲν καὶ θεῶν καὶ ἀνθρώπων πάντα ἀσχηρῶς μενοὶ ὑπὸ ἀνεκτῆ καὶ ἀντοί καὶ τῆς ἰμερῆων καὶ ταχερόμητοι καὶ λὸν καὶ εὐδαίμων ἰππῆδουμα γυνὸς παρ. Ad hanc & Anacreon, & Horat. in suis carminibus saepe alludunt. Hinc Scythica atq; Thraciae potationes pro meracibus atq; luxuriosis olim prouerbij loco fuerunt vsurpatae, quemadmodum apud Graecos de homine saturo, & qui moris habet se cibo potuq; ingurgitare, prouerbum fuit: Est merus ἀσυχός, & merus θύλαξ. Item est lagena, corylo & cotyla, de quibus vide Cassaubonum in Theophrasti Characteres: sicut de temulentia Iunij historia Ba-taunicam. Apud Germanos, teste Tacito, diem noctemq; continuare potando nulli probum, Crebra ut inter vinolentos rixae, raro conuiuijs, sapius caede & vulneribus transiguntur. Et paulo post: Aduersus sitim non eadem intemperantia. Si indulseris ebrietati suggeredo quantum coepiscunt, haud minus facile vitij quam armis vincuntur. De Graecorum quoq; bibacitate plene sunt

populi ebrii

ANTIQUITATVM CONVIVIALIVM

veterum historia. Vnde græcari, pergræcari, Græcorum more bibere, pro intemperantiis potare. Horat. lib. 2. Sat. 2.

Militia assuetum Græcari, seu pila velox.

M. Tul. Cic. Verrin. 3. Fit sermo inter eos, & inuitatio, vt Græcorum more biberetur. Plautus Mostell.

Dies noctesq; bibite: pergræcamini

Amicas emite, liberate, pascite parasitos, opsonate pollucibiliter.

Idem Bacch. Atq; id pollicetur, se daturum aurum mihi,

Quod dem scortis, quodq; in lustris comedam, & congræcem pater.

Quod si quis autem & harum, & quæ commemoratæ sunt, & aliarum gentium antiquarum, quæ quidem ebrietati inseruierunt, historias euoluat atq; consideret, reperiet præcipuam illarum exitij atq; interitus causam extitisse ebrietatem atq; luxuriam, quæ, teste Paulo, ebrietatis est comes, & vt scitè Hieronymus in illum locum inquit. Primo genita est ebrietatis filia. Vnde contra alios populos legimus vinum ad se importari prohibuisse, ne illo effæminarentur, ac seueris legibus atq; pænis ebrietatem coercere fuisse solitos, vt de Lacedæmonijs, Locrensibus, Epiphysijs, Massiliensibus alijsq; populis literis memoriaq; proditum est: de quo Athen. lib. 10. ca. 9. & 10. Hodie, prob dolor, Christianorum gens atq; natio, ebrietatis studio, & amore reliquas ferè gentes omnes, quantumuis barbaras, crudeles, immanes, a vera religione abhorrentes, & alienas longè vincit ac superat: ac proinde iusto Dei iudicio ab iisdem quotidie ferè armis vincitur, illarum rapinæ, direptionibus atq; depopulationibus est exposita: illarum deniq; imperio atq; tyrannidi magis magisq; subijcitur. Vt igitur veteres illi Byzantijs atq; Thracibus sua ebrietate atq; intemperantia libertatem imperiumq; perdidissent, sic noui isti Byzantijs atq; Thracibus, hoc est, Turcæ truces atq; feroces, partim sua sobrietate, partim nostrorum ducum militumq; intemperantia (id quod vel nuiui cogimur fateri) Christianorum libertatem imperiumq; magis magisq; minuunt ac labefactant, contra sui imperij fines atq; terminos latius indies extendunt.

Populi abste...

Christiani cur...

Ebrietas omnis...

Senibus quate...

Ebrietatem porro omnis ætatis, sexus, conditionis atq; ordinis hominibus exitialem esse nemo sobrius credo, sanæq; mentis negabit. Quoad ætatem Plato in lib. 2. de Legib. senibus quidem liberaliorem vini potum vsuq; concedit, & ἡλικίαν τῆς τῆς ἡγεῖς ἀσπρότης & φέρμακον ὡς ἀνθρώπων ἀνθρώπων, καὶ δύο θυμίας λήθην ἡγεῖς, μέλας κώτερον ἐν σιληρῶ τῶ τῆς λυχῆς ἡδὸς, καὶ πῶρ εἰς πῶρ σιληρῶν ἐνθίντα ἡγεῖς, καὶ ἡγεῖς ἐν πλάσσειον εἶναι, id est, ceu auxiliare aduersus senectutis austeritatem pharmacum, quo reiuuenescere videantur, & mastricia illos capiat obliuio, ipseq; habitus animi mollis e duro factus, vt ferrum igni impositum, tractabilius fiat. Idem docet Clem. Alexand. lib. 2. cap. 2. Pæd. vbi senibus eousq; permittit vino indulgere, dum & rationem & memoriam habuerint adhuc vigentem, & corpus immotum & inconcussum. Vide Galen. lib. Animi mores temperaturam corporis sequi, & lib. 5. de sanitate tuenda, vbi vinum senibus aptissimum esse dicit. Senes mero magis delectari, & quæ eius causa, vide Plutarch. Sympos. lib. 1. Probl. 7.

Pueris autem & adolescentibus non absq; ratione vini vsu Plato interdicit ad 8. vsq; ætatis annum, ad furiosum iuuentutis habitum coercendum: deinde vt vino moderate vtantur ad annum vsq; 20. suadet, ab ebrietate verò, immoderateq; vini intemperantia abstineant, cum absurdum simul sit & periculosum πῶρ ἐπὶ ὄψῳ ὀχρεῖν, id est, ignem igni addere. Immoderatus verò vini vsus non iuuenili tantum, sed etiam senili ætati indecorus est, turpis atq; perniciosus. Idem docet Clemens Alexand. lib. 2. cap. 2. ab initio: vult enim pueros & puellas omnino abstinere: ex quo ceu igne igni addito erumpant, ὄρεται τε ἀγροῖα καὶ φλαγυαίνουσα ἐπιθυμία, καὶ ὄψῳ πύρον ἦθος, agrestes & immanes appetitiones, cupiditates ardentes, mores ignei, etc. Plura ibidem quomodo potus singulis ætatum gradibus sit accommodandus, docet. Idem ex Platone docet, & confirmat Galenus libro: Quod animi mores, &c. Idem libro quinto de sanitate tuenda, vinum pueris alienissimum, senibus aptissimum esse docet. Pueris & nutricibus non esse dandum vinum Aristoteles monet de Somno & vigilia. Et Auicenna: Vinum pueris inquit, dare est ignem igni addere lignis debilibus. Sed quod de immoderato vini vsu dictum est,

est, illum non modo iuuenili, sed etiam senili ætati esse indecorum, turpem & perniciosum, de vtroque sexu est intelligendum. Apud Massilienses & Milesios vini vsus mulieribus fuit interdictus, teste Leont. lib. 3. cap. 87. & 88. nec non apud Romanos: de quo vide plura apud Athenæum lib. 10. cap. 13. ex Polybij lib. 6. Valerium Maximum lib. 2. Dionysium Halycarnass. in Romulo Plutarchum in Probl. Rom. cap. 6. Arnobium lib. 2. aduersus gentes, Tertullianum in Apolog. Gellium lib. 4. cap. 14. Elianum lib. 2. Variæ historiæ. Ciceronem libro 2. de natura Deorum, & lib. 3. & 4. de Repub. vt citatur a Carolo Sigonio in Fragmentis. Plinium lib. 14. cap. 13. Dionysius Romulum mulieribus vinum prohibuisse scribit. Ὁδοῦν μὲν ἀπονοίας ἀρχὴν νομισται, ἡ δὲ ἄρσενος. Mulierum contra vinolentiarum, præsertim Græcarum exempla antiqua, vide apud Athenæum lib. 10. cap. 13. Sed non opus est recitare remulentarum mulierum exempla antiqua, hodierna habemus inter nos Christianos plurima. Quam verò mulieribus vitanda sit ebrietas, vide multa apud August. lib. ad Sacras virgines cap. 3. Hieron. in lib. de Virginitate conferuanda: Adolescentulas dixit, ita vinum debere fugere vt venenum, ne pro ætatis calore feruenti bibant, & intereant. Inde est, inquit Isidor. lib. 10. cap. 4. quod apud veteres Romanos femina non vebantur vino, nisi sacrorum causa certis diebus. Mulier quippe ebria, vt testatur Ecclesiast. cap. 26. vers. 11. ac mente alienata animum grauius offendit: vt quæ turpitudinem suam non celet. ὁρῶν μετὰ ληθῶν μίθυσος, ὁρῶν χόλῳ & θεῶν πρὸς ἀλλήν ἡμῶν ἀιχμὸς ὡς ἄνθρωπος ἐσυγκλάπτει. Ita magna est mulier ebria, tanquam ira Dei temulenta. Ignatius Metellus, vt testatur Valer. Max. lib. 6. cap. 3. uxorem quod vinum bibisset, fuste percussam intemit. Idem factum non accusatore tantum sed etiam reprehensore caruit, vnoquoq; existimante, optimo illam exemplo violatæ sobrietatis pænas pependisse. Et sanè quæcunq; femina vini vsu immoderate appetit, & virtutibus omnibus ianuâ claudit, & delictis aperit. In triclinio Choa: Prouerbiū de muliere bibosa, nimisq; garrula: de quo vide Iunij in adag.

Præterea cuiuscunq; homines sint ordinis atq; conditionis, ebrietas illis omnibus ceu certissima pestis semper est fugienda. Eorum autem imprimis periculosa valde, & cum illis ipsis, tum alijs & dedecori atq; ignominia, & noxa atq; fraudi maxima est, quos Deus in excelso aliquo honoris ac dignitatis gradu locauit, quosq; alijs hominibus præfecit, cuiusmodi sunt cuncti Regnorum atq; Rerumpublicarum, tum Ecclesiarum rectores, sacrorumq; Antistites. Hi in primis rebus publicis atq; Ecclesijs maxima damna ac detrimenta important. Vnde verissimè Solomon dixit Ecclesiastici decimo: Va tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius principes manè commessantur. Et idem Prouerbiorum trigesimo primo, Regibus vinum dare prohibuit, hanc addens rationem, ne iuris obliuiscantur. Sic Osæ quosq; septimo & Amos sexto, ebrietas in Regibus regniq; proceribus grauisimè, damnatur. Hinc Solon legislator sapientissimus Principem morte multandum censuit, si ebrius deprehenderetur. Nec insciè mulier illa, quæ a Philippo Rege temulento iniuste damnata fuerat: Prouocarem, inquit, ad Philippū, sed sobriam. Nec enim Philippum verum, vel Regem esse arbitrabatur, qui per ebrietatem mente alienatus pro tribunali sedebat. Augustus ergo Imperator laudandus, qui rebus bellicis incumbens, ter inter cænanandum tantum bibebat, teste Suetonio. Plato, Aristoteles, Eusebius, & maximus medicorum Galenus, laudant legē Carthaginiensium, quæ nullus in militia, & castrensibus rebus occupatus, vinum villo tempore gustare permissus est, sed toto militiæ tempore aquam bibebant. Apud Indos Regi minimè licebat villo tempore ebrium fieri, at apud Persas vno tantū die, quo Soli sacra faciebant, & inebriari, & Persico more tripudiarè erat cõcessum, vt testis est Athē. lib. 10. cap. 11. Multa in historijs antiquis extant Regū atq; principum temulentorum exempla, quos constat omnes sua temulencia maxima regnis atq; rebus pub. quibus præfuerunt, vulnera infixisse, ac tandè tragicum, ignominiosumq; vitæ exitum fuisse sortitos. Sic enim Ela Rex Israelis in Thirsa potas, & temulentus occiditur, 3. Reg. 16. Holoferne Iuditha vino somnoq; sepultum crucidauit, Iudith. 3. Balthasar Rex Chaldeorum postremus per temulentiā & crapulā sacra vasa superbia violauit: quapropter regno simul & vita spoliatus fuit, sicuti scriptum est Dan. 5. Horribile temulencia facinus a Cambyse Cyri filio designatū fuit in Paraxaspis amici paterni filium, qui eum admonuit ebrietatis fideliter quidē, sed infeliciter, teste Seneca lib. 3. de Ira. Alex. ille Magnus multis rebus præclarè gestis, multis potitus victorijs, totoq; ferè Oriente in potestate sua redacto, in tē-

Regum temulencia quanta rebus pub. dandi na inferat.

multis potitus victorijs, totoq; ferè Oriente in potestatem suam redacto, intemperantia temulentiaq; in Citi, alio unq; amicisimorum fidelissimorumq; hominum eadem prolapsus est. Tandem que magno poculo, quod Proteas illi propinarat exhausto, vitam turpissimè finijt. Unde Seneca, Alexander Magnus scypho Herculano victus est, antea inuictus, lib. 12. Epist. 84. De quo vide Q. Curtium, & Athenæum lib. 10. cap. 11. ubi plura de insana illius τὸ ποτῖον tradit, quem etiam ob ebrietatem ἀποδοῦτορ, id est, minus in Venerem propensum fuisse scribit, cum aliàs vinum Veneris sit lac, id est, irritamentum, ut vulgò dicitur. Eadem de Alexandri Magni τολυποσία etiam Plutarch, habet lib. 1. Sympos. Probl. 1. & 6. in libro de sanitate tuenda, ubi inquit, illu n qui non ausus est aduersari illum cogenti ad bibendum interijse. Ut autem Proteas perniciosissimi adulatoris damnanda fuit propinatio illa, qua Regi illi mortè immaturam attulit, ita contrà laudanda & imitanda Callisthenis sobrietas, qui tanto Regi se ad illas specie humanas & amicas, re ipsa autem immanes atq; perniciosas inuitanti parere noluit, ut testis est Athenæus ibidem, nec non Plutar. 1. Sympos. Probl. 1. qui addit, idcirco illum craterem sibi propinatum recusasse, ne Esculapio sibi esset opus, quemadmodum ibidem docet Plutarchus, vinum morborum esse causam. Quàm paucos, proh Deum immortalem, hodie in Regum & Principum aulis Callisthenes, quàm multas autem Proteas, seu potius Proteos, hoc est, perniciosissimos assentatores reperire licet, qui se in omnes formas vertunt, ac Principum suorum libidinibus atq; cupiditatibus nefarijs turpissimè obsequuntur. Athenæus eodem in libro plura profert Regum vinolentorum exempla, ut Philippi patris Alexandri, qui cum natura, tum ob ebrietatem furiosus, & in pericula temerarius, ac moribus intemperans fuit, scurras atq; tibicines semper secum habuit, multaq; per temulentiam indecora, & a maiestate Regia aliena gessit. Item Dionysij iunioris Siciliae tyranni, qui per dies aliquando nonaginta continuos potare fuit solitus, & ob ebrietatem ἀβλυποτέρως τὸς ὄφθαλμοὺς, id est, hebetiore visu fuit: unde illius adultores διονυσιοκρατορὶς dicti, se nihil cernere, neq; epulas, neq; calices appositos agnoscere, & ab illo manu duci fugebant, de illius monstrosa bibacitate, vide plura ibidem. Item Nisæi Regis Syracusanorum, & Appolocratis (qui ambo Dionysij prioris filij fuerunt) quorum ille quidem intemperantissimus simul & libidinosissimus extitit, ac veluti in morte fuisset deprehensus, cognouissetq; se paucos menses victurū, ebrietati, ventriq; indulgebat: illum autem adulatorum quidam a patre alienissimum fecerat. Tertius eiusdem Dionysij filius fuit Hippatinus tyrannus, qui & ipse ob temulentiam iugulatus fuit. Arcadioni quoq; qui Philippi fuit inimicus, ebrietas mortem attulit, ut Epitaphium quoddam illius a Polemone conscriptum testatur. Cleomenes Lacedæmonius ἀπατοροπὸν κελύτρον sibi metipso mortè conscivit, teste Herodoto. Amasis quoq; Rex Aegyptiorum, & Nicoteles mirificè ebriosi fuerunt, teste Phania Erethio, in lib. qui inscriptus fuit τὸ πᾶν ἀναίρεσις καὶ ἀμωπίας, id est, tyrannorum interitus ex ultione. Scotta quoq; Creontis filius ebrietati valdè fuit deditus, ex symposio sedens in throno a quatuor domum gestari solitus. Antigonus quoq; Rex valdè bibax, post epulas dormire consuevit, vespertiq; e somno excitatus ad potationes redijt, us rarò sobrius dixit, ac proinde Aristus & Themison duo fratres Cyprij, illi semper assistebant, regnumq; gubernabant. Huiusmodi Antigonos hodie inter Christianos plurimos inuenire licet, qui aliorum arbitrio seu potius libidini summa rerum permissa: illi interim vino, Veneri, ventriq; indulgent, nulla habita salutis suorum ratione. Antiochus ὀνειδιστὴς, & ob furorē τὸν μωρὸν cognominatus, bibacissimus simul & prodigialissimus extitit, multaq; Romæ, ubi obses fuit, tum alibi turpia, inhonesta, Regiaq; maiestate indigna gessit. Talis fuit etiam alius Antiochus, qui ab Arsace in Media victus, & occisus fuit, in cuius funere talia Arsaces dixisse fertur: *Fefellit te, ὀ Antioche, audacia & ebrietas: speraueras enim te in magnis poculis regnum ebibiturum.* Antiochus similiter ille Magnus, quem Romani debellarunt, vinolentissimus fuit, qui cum duo maxima opera Græcorum, nempe liberationem, bellumq; aduersus Romanos suscepisset, ob ebrietatem spe, conatuq; illo suo frustratus fuit. Ab his autem vinolentissimis simul violentissimisq; Regibus populus Dei grauissimè afflictus atque vexatus fuit: ut Iosephi & aliorum historia testantur. His adde Darium Persarum Regem, de quo Athenæus lib. 10. cap. 11. (de Persarum Regum ebrietate memorabilis, vide Crinit. lib. 6. capite 2.) Agronem Illyriorum Regem, qui ebrietati atque comotationibus deditus, tanà laterum dolore fuit consumptus, nec

Philippus pater Alexandri Magni ob ebrietate furiosus.

non alium eiusdem gentis (quæ ut supra dictum est, ipsa quoq; ebrietatem sectata est) regem Theronem nomine, qui per temulentiam multa ἀσάγει designauit, Pleuratum fratrem suum occidit, in subditos crudelissimus extitit, ut idem testis est libro eodem. De Mithridatis regis bellis, cohsissimi bibacitate voracitateq;, qui idcirco Bacchus fuit cognominatus, & ebrietatis edacitateq; certamina instituit præmijs propositis, vide Plut. Symp. lib. 1. Probl. 1. & Muretum Letitionum var. lib. 2. Quantum præterea damni & M. Antonij consulis, & Tiberij, Neronis, Caligula, Bonosi, aliorumq; Imperatorum Romanorum ebrietas, Romano Imperio dederit, ex historijs satis constat, qui ferè omnes ut non fuerunt sicci, ita nec sicca morte hinc ad inferos migrarunt. Flolmus Gothorū rex milites suos non solum commilitones, sed combibones effecit, ad exemplum Saturnaliorum, quæ seruos dominis in mensa coequant, unà cum eis comedere, & in longam noctem potare solitus. Cum solito more noctem cum suis potando duceret, ab ipsis ebrietate suffusus, in ingens dolium cereali liquore repletum, quod pro explenda bibacium gula in media aula collocatum erat, per ludibrium præcipitatus interijt, testis Ioan. Magnus lib. 7. cap. 17. Eis & alijs huiusmodi exemplis constat, quàm calamitosa ignominiosaq; sit Regum, Principū atq; Magistratum ebrietas non ipsis tantum, verum etiam vniuersæ Reipub. quæ illorum fidei & custodia a Deo est commissæ atq; concredita. Multis ergo nominibus Christiani Magistratus, si ebrietati crapulaq; student, sunt vituperandi. Primò quod cum Deus illos ad tam excelsam atque sublimem honoris & dignitatis sedem euexerit, illosq; cæteris hominibus præfecerit, sui & nominis & honoris participes fecerit, illi insano hoc ebrietatis & gulæ studio committunt, ut in sues atq; bestias immanes deformedur. Deinde quod temulentia hac sua somnolenta, somnolentiaq; temulentia, Rempublicam negligunt, illius aut prorsus nullam aut perexiguam curam gerunt. Tum quod ebrietate ceu insana consultrice, rationi consilioq; inimica impulsit, plurima sæpe committunt atq; designant, unde non in ipsos tantum, sed in vniuersam Rempublicam dedecora atq; damna redundant. Deniq; voluptuarie, luxuriosaq; huiusmodi suæ vitæ exemplo subditos suos ad eandem vitæ morumq; consuetudinem suapte sponte atq; natura satis procliuues atque propensos incitant, quo fit, ut totum Reipublica corpus hoc quasi contagioso insanabiliq; morbo correptum tandem consumatur atq; intereat. Nec verò in pace tantum, sed multo etiam magis in bello periculosa est ebrietas, cum militum, tum verò atq; in primis Ducum atq; Imperatorum. Hannibal felicissimus Pænorum Imperator, tum primum vinci cepit, cum & semetipsum & exercitum suum Campano luxu atq; temulentia eneruari passus est, ut testatur Linius 3. Dec. 3. Hinc Platò quoq;, quod citatur a Galeno libro, Quod animi mores, & c. vinum prohibebat militibus in castris, iudicibus ac gubernatoribus & Magistratibus, & seruis & viris ac mulieribus liberis operam daturis. Ibidem, Vinum, inquit Platò, ut inimicum censet vitandum, quod si semel corpus inuasit, & gubernatorem vetat, quò minus nauis clauos, ut conuenit, verset, & milites in acie sobrij sint. Iudices quoq; cum exercenda est iustitia, errare facit, & præfides omnes malè moderari, nihilq; sani iubere. Non sine causa igitur Carthaginenses militibus suis vini vsu olim interdixerunt. Unde rectè Iuuenal. Sat. 14.

Adde quod & facilis victoria de madidis, & Blæsis, atq; mero titubantibus, & c.

Omissis veteribus exemplis, quid causæ est, quamobrem Christiani Turcis plerunq; succumbunt, nisi quod ipsi ebrietatis atq; gulæ amore insaniunt, quo illorum animi corporisq; vires eneruari est necesse: Turcæ autem sunt abstemij, tenui vitæ cibo & potu contenti, famis atq; sitis patientissimi, & consilij corporisq; viribus plurimum pollent.

Porro in ijs potissimum qui Ecclesiæ, religioni rebusq; sacris præsumunt, valde turpis, inhonesta, & cum ipsis, tum vniuersæ Ecclesiæ ignominiosa atq; damnosa est ebrietas. Non sine causa igitur in veteri Testamento olim Deus mortis pena interposita vetuit Aaroni & reliquis Sacerdotalis ordinis atq; dignitatis viris, ne in rei sacræ atq; diuinæ procuratione vinum biberent. Sic enim Levit. 19. scriptum est, Vinum, & omne quod inebriare potest, non bibetis tu & filij tui, quando intrabitis in tabernaculum testimonij, ne moriamini, ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum & prophanum, inter pollutum & mancum, doceatisq; filios Israel omnia legitima eius, quæ locutus sum ad eos per manum Moysi. Idem Ezech. 45. cap. repetitur his verbis,

Ebrietas religionis & sacrorum præsulibus in primis ignominiosa est damnosa.

Et vinum non bibet vllus Sacerdos, quando ingressus est atrium interius: in hac loca vide Augustinum lib. ad Sacras virgines capite primo. Sic Nazareis, qui Domino erant consecrati, precipit Moses Numeri sexto, vt a vino, & ab omni quod inebriare potest, abstineant, nec quicquam quod ex vna expressum est bibant. Vnas præterea neq; recentes, neq; siccas gustent omni eo tempore, quo voto fuerint Domino obligati. Isaiæ capite vigesimo octauo grauitè acriterq; Sacerdotum & Prophetarum temulentiam reprehendit, qui cum reliquorum libidines, continentia sobrietatisq; exemplo frangere, nec non verbis illos ab ebrietate detertere debuissent, illi contra sese similiter vino ingurgitabant, & multo vino meracius sumpto obruebantur, vel ad vomitum vsq;. Itaq; mens illorum ebrietati alijsq; flagitijs atq; libidinibus, quæ inde oriuntur, obscurata, & a statu suo deiecta, minimè verum cernere, rectèq; iudicare potuit. Similis in hoc genus hominum ob ebrietatem, & quidem grauisima inuictiua extat cap. 36. In nouo Testamento Paulus episcopis, presbyteris atq; diaconis ebrietatem vehementer fugiendam esse docet, nec ad tam augustum munus eligendos esse, qui vitio illi sint dediti, 1. Tim. 3. & ad Tit. ca. 1. Enumerat ibidem multas egregias virtutes, quibus ecclesiæ pastorem ornatum esse deceat, quarum quidem omnium exterminatrix est ebrietas, ex quo ipso constat, quàm illa sit ecclesiæ antistiti fugienda. S. Hier. ministrum instituens ecclesiasticum. Nunquam vinum, inquit, redoleas. Vinolentos & Apost. damnat, & vetus lex prohibet. Qui altari seruiunt, vinum & siceram non bibant. Concilij Agathensis Canon extat, dist. 35. Ante omnia clericis vitanda ebrietas, quæ omnium vitiorum comes atque nutritrix est. Itaque is quem ebrium fuisse constitit (vt ordo patitur) aut 30. dierum spacio a communione submoueat, aut corporali subiiciatur supplicio. Extat eadem de re Canon ex Concilio Naueton. dist. 44. Nullus presbyterorum, quando ad anniuersarium diem, trigesimum, aut septimum, aut tertium alicuius defuncti, aut quacunque vocatione ad collectam, se inebriari vllatenus præsumat, nec precatus amore sanctorum, vel ipsius uniuersa, bibere, aut alios ad bibendum cogere, vel se aliena preceione ingurgitare, nec plausus, & ritus inconditos, & fabulas inanes ibi referre aut cantare præsumat. Itè ex eadem ibidem: Quando aut conueniunt presbyteri ad aliquod conuiuium, aliquis prior illorum versum ante mensam incipiat, et cibum benedicat, & tunc secundum ordinem sedeant, aliter alteri honore præbentes, & per vices cibum & potum benedicant, & aliquis de illorum clericis aliquid de sancta scriptura legat. Post refectionem similiter hymnum dicant ad exemplum Domini, sicut in cæna fecisse legitur. Et se continent omnes presbyteri (maximè in talibus locis) vt non vituperetur ministerium eorū. Hinc olim cum in Oriente, tum in tota Græcia clericis fuit prohibitum, ne cauponas & popinas ingrederentur, nisi peregrinarentur in aliena regione, de quo Sozomenus lib. 3. cap. 36. & Socrates lib. 5. cap. 18. Tripartita historia lib. 6. cap. 29. Extat eadem de re decretum Concilij Laodiceni cap. 24. Deniq; Canon: Non oportet, & Can. sequ. dist. 44. Nō opus est rationes alias afferre, propter quas ebrietas ecclesiæ pastori sit fugienda: nā qui illas non per se videt, is omnis rationis, imò cōmūnis sensus videtur esse expers. Petrus Rauennas grauitè sanè vereq; hac de re ita differit. Ebrietas, inquit, in laico crimen est, in Sacerdote sacrilegium, quo alter animam suam præroris genitrix, petulantia magistra. Huic qui obnoxius est, homo non est, hac qui laborat, non modo peccatum facit, sed ipse est peccatum. Hæc enim est rabies voluntatis, inuitatus hostis, perniciæ honestatis, & pudoris iniuria. Vbi enim regnat ebrietas, ratio exulat, intellectus obtunditur, consilia deuiant, & iudicia subuertuntur. Sic in Canō. decret. dist. 35. ministris templi vinum prohibetur ac siceram bibere, ne ebrietate grauentur corda eorum, & vigeat perpetuo sensus, ac tenuis sit, vel quia venter mero estuās desummat in libidines. Extat Canon Apost. 42. Ἐπιπορευόντων, ἢ ἀποσβύτων, ἢ ἐξαινοῦς ὑβρίως ἡδονῆς καὶ μέθης, ἢ πρὸς τὸ δῶ. ἢ ἐπὶ τῷ ποτήριῳ. His adde, quod Ethnici quoq; quasi tacito nature instinctu sacerdotibus suis vel omnino, vel certe quando rei diuinæ vacabant, a vino abstinendum esse iudicabant. Ægyptios sacerdotes a carnibus, & vino semper abstinnisse, testis est Hieronymus libro secundo aduersus Iovinianum. Volaterranus lib. 13, cap. 4. scribit Amphiarum summum vatem iussisse sacerdotibus, qui responsa clara accipere & reddere vellent, integrum diem a cibo, a vino autem triduo abstinere. Hinc apud Trægenios, teste Alexand. ab Alex. libro 6. capite 2. qui ad Adriati aram rem diuinam facere volebant,

Clericis cauponæ et popinæ prohibentur.

Ebrietas in sacerdote sacrilegium.

volebant, & Deorum responsa petere, & paulo ante commemoratum Amphiarum præceptum obseruabant. Effæos quoq; scribit Iosephus in Antiquitat. Iudaic. nec non in libello peculiari, quem de illorum vita composuit, a vino abstinnisse, cuius hanc rationem Philo addit, quod vinum sita φροσύνη, ἢ ἀπομυκῶν, id est dementia venenum. Legimus præterea Seuerianos & Tarianos, qui se ἐγκρατεῖς, siue ἐγκρατίτες, id est continentes appellabant, & a carnibus, & a vino omnino abstinnisse, ita vt ne in mysterijs quidem vino vti voluerint, sed aqua, testis est Epiphanius. Encratitas erroris conuincit Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædag. cap. 2. exemplo Christi, qui & vinum bibit in conuiuijs (vnde vini potor fuit per contumeliam appellatus, Luc. 7.) & cæna mysterium vino instituit, vinumq; ipse bibit, vide locum. Manichæi similiter vinum non bibebant, cum illud dicerent fel esse principis tenebrarum, cum vescantur vuis. Nec musti aliquid vel acerbissimi sorbebant, vt testis est Augustinus de Hæresibus. Sic Plutarchus quoq; in sympos. scribit nefas olim fuisse mustum gustare. Verum vt damnata est superstitiosa hæc Ethnicorum atq; hæreticorum quorundam abstinentia a vino, ita contra colenda est summopere omnibus Ecclesiæ, rerumq; sacrarum administratoribus atq; doctoribus temperantia in cibo atq; potu, dandaque opera, vt vino modicè sobrièq; vtatur, ebrietatem ceu anguem venenatum atq; pestiferum fugiant, oderint, execrentur: & ab illa cum vitæ sobriæ exemplo, tum verbis, grauisimè auditores atq; discipulos suos deterreant ac dehortentur.

Verum vt tandem hunc de ebrietate locum concludam, de cuius turpitudine atq; perniciæ ne cogitari quidem satis, nedum dici potest, illa constat non modò commune nostrum officium, quo omnes sumus Deo, atq; proximo obstricti, verumetiam propria atq; peculiaria officia, quibus alij alijs sunt obligati, violari. Sic enim exempli gratia, & magistratus, vt paulo antea dictum est, senatores, iudices cateriq; Reipublicæ proceres, præ temulentia sui plerumq; muneris, & officij in puniendis improbis, defendendis innocentibus, legibus sartis testis tuendis iure deniq; suo cuiq; tribuendo, obliuiscuntur, & omnem ferè Reipublicæ curam abijciunt. Et contra subditi magistratus suos, quorum temulentiam imitantur, non eo quo par est amore, honore, obseruantia atq; obedientia prosequuntur, quin potius illos ceu vinosos homines, suiq; similes contemnunt atq; despiciunt. Nam vinum, vt ille verè dixit, facit omnes aequales. Deinde verbi diuini ministri (quos vini ministros seu mancipia potius verius dixeris) atq; præcones, quibus ecclesiæ animarumq; salus a Deo commendata est, ebrietati inseruientes, sacrosanctum & augustum suum munus, quod in verbi diuini præconio, legitima Sacramentorum administratione, vitæ honestæ, piæ sanctæq; actione consistit, vel negligenter admodum & oscitanter obeunt, vel etiam turpiter cum funesta suæ aliorumq; salutis iactura produnt ac deserunt. Et vicissim id quod est consequens, auditores atq; discipuli horum suorum pastorum, seu impostorum potius, atq; compotum exemplo ad ebrietatem, ad quam suapte natura sunt propensi, magis inflammantur: deinde non illos modò, verumetiam quod est horrendum, sacras illorum coniciones, ceu sonoras quasdam cantiones atque fabulas: atq; ad id ipsum verbum Dei, sacramenta: totam deniq; religionem despiciunt ac pro ludibrio habent, vel certe non tantifaciunt, quanti facere merito debebant. Præterea linguarum & artium tam sacrarum quam profanarum doctores atq; magistri ebrietati indulgentes, non quo par erat studio, opera, diligentia, assiduitate, iuuentutem suæ curæ fideiq; commissam: quæ quidem totius Reipublicæ Ecclesiæque est seminarium, cum bonis artibus atque literis, tum honestis atque ciuilibus moribus instituunt atque erudiunt: quin imò hoc officium suum turpiter negligunt. Et vicissim discipuli præceptorum suorum temulentiam imitantes, in illorum monitis, dictatis atque præceptis percipiendis, repetendis, memoriaque, (cuius mors est vinum) infingendis, valde se negligentes præbent: ac omnino debitam, iustamque præceptoribus suis obseruantiam, obedientiamq; minimè præstant. Ab hac in matrimonijs, quæ omnium ciuitatum sunt seminaria, ebrietatis vitio, atque culpa multifariam, & quidem grauisimè periculosisimèque peccatur. Nam primò mariti ebriosis uxores suas, quas secundum Apostoli præceptum tanto amore, charitateque completti debebant, quanta Christus Ecclesiam consponsam, corpusq; suum complectitur, ebrietate efferatis ac veluti furiarum tædis ardentibus exagitati, contumeliosissimè crudelissimèque verbis, ver-

Ebrietas omnium officia, quibus alij alijs sunt obligati, violat.

Subditorum animos reddit feroces & contumaces.

beribus que tractant. Et contra uxores temulentia pudorem omnem exuunt pudicitiamque suam plerumq; prostituunt, remq; familiarem negligunt atq; perdunt. Hinc disidia gravissima, diortia funestissima familiarum labe atq; naufragia calamitosissima. Deinde parentes temulenti suorum liberorum iustam & honestam institutionem educationemq; negligunt, illis sua illa temulentia omnium malorum sunt authores: & vicissim liberi a vinosis parentibus profeminati, ac proinde paternae maternaeq; temulentiae strenuipplerunq; imitatores, effraetis ruptisque omnibus pudoris atq; pudicitiae repagulis, non modo illos, qua par erat observantia, non colunt, verum etiam contemnunt, irrident, multis contumelijs iniurijsq; onerant, tandemq; patrimonia vel lautissima brevi tempore dilapidant, id quod Deus illa Noachi & illius liberorum historia nos docuit. Hinc constat coniugum ebrietatem cum ἀπειρίας (nam homines ἀειροδοῦτες reddunt) κακοτέλειαν, id est, malorum & improborum liberorum esse causam, idq; cum ob exemplum, tum generationem vitiosam. Et huc facit illud Diogenis ad adolescentulum quendam desipientem & insanum, Pater ebrius te seminavit, teste Plutarcho lib. de Educatione liberorum. Plutarchus similiter eos qui multum meri bibunt, segniores ad coitum esse nihilq; validi aut bene temperati gignere scribit, sed ob seminis frigiditatem ac pravitatem inanes esse eorum cum mulieribus coitus. Symp. 3. Prob. 5.

Deniq; & domini erga servos & ancillas suas praebrietate saepenumero vel nimis sunt remissi, molles atque dissoluti, vel plus aequo duri, seu & contumeliosi: & vicissim serui atque ancillae suis patribus atque matribus familiaribus, non modo legitima iustaque officia & ministeria non praestant, verum etiam illos saepe maximis iniurijs, contumelia atque dedecore afficiunt; rei familiari maxima damna ac detrimenta important. Hinc ergo constat ebrietatem & Reipublicae, & Ecclesiae, & Scholae, & matrimonij atque priuatarum familiarum atque adeo omnis cum generalis, tum specialis atque priuatae hominum societatis atque communionis omnisque officij capitalem atque fatalem esse pestem. Haec de ebrietate sint dicta, de qua, teste Athenaeo libro decimo, scripsit Theophrastus, & Chamaleon Heracleota. De eadem vide Athenaeum libro decimo ferè toto & passim alibi. Philonem in libro ἀπὸ τῶν περὶ τῶν οὐρανίων sub finem, & libro peculiari ἀπὸ τῶν μέτρων, Plinium de vitanda ebrietate libr. decimo quarto, capite vigesimo secundo. Chrysostomum Homilia decima tertia in priorem ad Timotheum 5. cap. Ambrosium libro primo de officijs, capite vigesimo, & libro de Helia & Ieiunio. Augustinum libro ad Sacras virgines. Basilium qui peculiarem contra ebrietatem librum conscripsit. Clementem Alexandrinum libro secundo Pedagog. capite secundo. Basilium de ebrietate. Petrum Martyrem in Iudicum caput nonum. Guatherum in caput secundum Habacuk, septimum caput Osee, Ioelis primum, &c. Senecam 83. epist. Item Antonij Fagij libellum Gallicum contra ebrietatem, & Iacobum Pontanum Progymnasmatum libro tertio. Haec de vino proprie dicta, eius differentijs, commodis & incommodis.

Vina factitia que sint.

Vina factitia, & arte parata ad medicinae potius, quam ad vitae usum ferè sunt innumerabilia, quae alienam habent cum vino admixtam vini cuiuspiam simplicis, aut fructus, aut herbae substantiam: unde etiam nomina sua sortiuntur. Vt vinum scylliticum e scylla paratum, Thezhalassomenon, id est, marina aqua constans. Cydonites, ab sinibites, Hyssopites, Penanthinum, Rhodites, Rhodites, Melomeli, hydromeli, omphacomeli, Aromatites, Nectarites, &c. penè infinita, quae magis ad varios corporis affectus leuandos, quam ad quotidianum usum sunt excogitata: quibus etiam saepe ebriosi homines ad crapulam, aliaq; corporis incommoda atq; morbos ex immoderata potatione obortos discutiendum, mitigandumue utuntur: quò alacriores ad belluinas illas suas potationes redeant. De his vinis vide plura apud Dioscoridem lib. 5. & Plin. lib. 14. cap. 6. Bruyerium & alios. Sed duo sunt praeter vinum cum olim, tum hodie quoq; tritici & vssitati apud populos, illos praesertim, qui vitibus carent, potus, qui tamen etiam vinis factitijs annumeratur, vinum nimirum latius pro quouis potu inebriante accepto.

Primus est, qui ex hordeo conficitur, quo Aegyptij olim fuerunt vssati. Aegyptij, inquit Herodotus libro secundo in Euterpe, vino vssantur facto ex hordeo: desunt enim in ea regione vitet. Gecataeus, teste Galeno, de Aegyptijs scribens, illos & ἀποφάγους εἶναι, & τὰς κελύφας εἰς τὸ πρῶμα καταλίπειν, panis esse voraces, & hordeum in potum conijcere. Et ibidem in periodo E-

rope, Peonas ait bibere βρυτόν ποτόν ἢ κελύφων, brytum bibere ex hordeis, & parabiā ποτόν καὶ καὶ κελύφων, id est, mylio & conyza. Zythum Aegineta, & recentiores Graeci Phycam vocant. Strabo libro 17. de Aegypto scribens, Cereuisia, inquit, quinquam proprie apud illos fiat, tamen communis est, & apud quemque diuerso modo conficitur. Multus eius in Germania Britannia, Neustria, Picardia & Belgica Gallia usus est. Conficitur ex hordei & tritici succo, cum lupulo salictario, quem lupulum nominant, Galli du hobelon, aqua multa feruefactis & de spumatis vehementerq; agitatis. Potus vulgò Biera, & Ceruoyse (Cereuisia a Cerere, hoc est, a fruge dicta, quòd sit potio ex seminibus frumenti vario modo confecta) a Germanis & Gallis appellatur. Galenus zythum vocat. Dioscorides tamen libro secundo capite 311. duo huiusmodi ex hordeo potiorum genera confici scribit, alterum quod zythum nuncupatur, alterum quod Curmi (φουρμιόν vulgò Graeci vocant) & a Poëtis quandoq; Pelusiacus potus. Hermolaeus, sed du bitans, Curmi vult idem esse quod Cereuisia: eodem teste Aristotele, pinum vocat vinum, quod ex hordeo fit. Suidas, ἐπίον, inquit, ἐπίον καὶ ποτόν κελύφων, vinum ex hordeo confectum: quod Sophocles & Aeschylus βρυτόν vocarunt. Eius authorem primum apud Aegyptios aut Dionysium Hammonis filium, aut Osyridem, quem ille sibi in filium adoptauit, cuius uxor Isis fuit, ut est apud Diodorum Siculum, omnes ferè fatentur. Quare a loco primae inuentionis Pelusiacus potus a Pelusio Nili Aegyptiaci ostio nominatur, secundum illum versum a Columella citat. Et Pelusiaci porrigit pocula zythi: inde ad alias nationes vini naturae copia carentes fuit propagatus & diuersis nominibus appellatus. Aristoteles quoq; πίνον nuncupauit, nempe vinum hordeaceum, quo temulentos aut pronos decumbere aut supinos idem testatur: in quod vide Iuliani Imperatoris elegantissimum epigramma apud Pontanum. Eiusmodi vinum ex frumento decoctum Graecis est πυνεργεῖς, Athen. lib. 10. cap. 16. Sed, ut Aristoteles inquit, libr. de Ebrietate testatur, eis τὰ πόδια καὶ τὰ πινούσι οἱ τὸν κελύφων πεπωμένους ἐν πίνον καλῶν, id est, retrorsum siue in tergum cadunt, qui bibunt hordeaceum, quod πίνον vocant. Citat deinde Aristotelis verba, quorum hic est sensus. Nam qui reliquis potioribus inebriandi vim habentibus implentur, in omnem partem, & in dextram & in sinistram & proni & supini cadunt, sed soli qui vino sunt inebriati retrorsum atq; supini decumbunt. Vinum autem κελύφων etiam βρυτόν a nonnullis appellari, Sophocles atq; Aeschylus testimonijs probat. Hellenicus eodem teste, ἐπίον etiam ex radicibus confici scribit, cuius haec sunt verba, πίνουσι δὲ βρυτόν ἐκ ἰσπίδων, καὶ δάπνοι Θεῶν, ἐκ ἰσπίδων. Plin. lib. 14. cap. 22. luculentam huiusmodi potioris mentionem facit his verbis, Est & Occidentis populis, inquit, sua ebrietas, fruge madida, pluribusque modis per Gallias Hispaniasq; nominibus alijs, sed ratione eadem. Hispaniae iam & vetustatem ferè ea genera docuerunt. Aegyptus quoq; e fruge sibi potus similes excogitauit, nullaque in parte mundi cessat ebrietas. Meros quippe hauriunt tales succos, nec diluendo ut vina mitigant. At hercule illic tellus fruges parere videbatur. Heu mira vitiorum solertia, inuentum est que non admodum aqua quoq; inebriaret. Haec ille. Cornelius Tacitus de Germanorum victu verba faciens, cap. 31. Potui, inquit, est humor ex hordeo aut frumento in quandam similitudinem vini corruptus. De Cereuisia siue hordeacea siue triticea Germaniae communi, vide plura apud Vaillichium in Comment. in Taciti Germaniam. Vina porò huiusmodi hordeacea siue ex cerealibus facta, valde Dioscorides atq; Galenus damnant, uti flatuosa, prauis succi, & ex putredine genita. Unde partim acrem calidum potestate fieri eius generis potum, partim frigidum, aequum & aridum volunt, haec enim Galeni verba sunt, lib. 6. de Simpl. facul. c. de zytho. Dioscorides verò urinas eò impelli neruosq; affici, cerebri membranas tentari, elephantiasim contrahi, malosq; succos eo potu gigni affirmat lib. 32. cap. 311. & 312. Zythum siue Cereuisiam irridens caullatur etiam Graecum illud Epigramma,

Τίς; πόθεν εἰς Διόνυσον; μάτ' ἂν τὸν ἀληθεῖα Βάκχον
ἔσ' ἔπιγυγώσκω. τὸν Διὸς δίδα μόνον
κείν' ἔνεκταρ ὀδῶδε. σὺ δὲ τράζου; ἢ ἐξ σε Κελτοὶ
τῇ πενή βοτρώων τεύξαν ἀπ' ἀσαχύων
τὰ σε χεῖν χαλεπὸν Δημήτριον, ἔ Διόνυσον
πυεργεῖν μᾶλλον καὶ βρόμον, ἔ βρόμον,

Zythum.

Cereuisia.

Curmi.

Pelusiacus potus.

Id est, Erasmo interprete:

Bacche quis? unde venis? verum tibi deiero Bacchum

Te haud novi, tantum est cognitus ille Ioui.

Is nectar redolet, hircum tu, Dic age num te

Es picis finxit Gallia vitis inops?

Non igitur Bacchum te dixeris, sed Cerealem (unde Cereuisia quasi Cereriu-
uisia) Et frumentigeram, nec Bromium, inimo Bromum.

Verum licet & Epigramma hoc Græcum & antiquorum medicorum auctoritas reprobare eos potius videatur, qui ex hordeo constant, experientia tamen constat Britannos, Belgas, Germanos, Pannonas, aliosq; Septentrionis incolas, Zythi potores & pulcherrimos & saluberrimos, & robustissimos esse. Neq; enim fieri posset, si tam damnosa atq; insalubris hæc hordeacea potio esset, quam illam prisca auctores atq; medici faciunt, quin ex illius assiduo potu, nō in grauem valetudinem, qui eo vtuntur incidere, cum contra nulli sint præ his aut forma, colore aspectuq; pulchriores, nulli valetudine firmiores aut corporis habitu salubriores. Hoc & Valeriola lib. Locorum Com. & Manardus lib. Epist. 5. epist. 2. & lib. 27. Epist. 5. Antonius Niger de tuenda valetudine testantur. De cereuisia autem conficiendæ ratione, temperamento, differentijs varijs qua petuntur ex modo coctionis, consistentia, colore, sapore, odore, ætate, dolijs seu vasib; de eiusdem usu, commodis & incommodis, conditura, vide Vuillichium in Taciti Germ. Item tractatum de conseruanda valetudine a nobilissimo viro Henrico Ranzouio, Prorege Holsatiæ conscriptum, nec non Hadriani Iunij historiam Bauaricam. Omnino vt hic quoq; potus ingens est Dei beneficium, ita ingens est hominum ac impia planè improbaq; ingratitude erga Deum, qui illo ad ebrietatem & ad animi corporisq; perniciem abutuntur, vt hodie in multis Christiani orbis partibus fieri videmus.

Quartus potus multis nationibus vsitatus est, qui ex pomorum succo conficitur, eo modo in dolijs seruatur, & sidra vulgò, ab Hebr. secar appellatur, cuius duo sunt præcipua genera: Vnum quod ex pyris fit, quod a Normannis du pere vulgò appellatur, a Græcis apire siue apijtes, Latine pyriticum nimirum a pyris. Liquaminis e pyris conficiendi rationem ad seminarium reuina, quod castimoniale dicebatur, vide apud Benedictum Curtium lib. 23. hort. cap. 16. ex Palladio. Alterum genus est, quod ex pomis conficitur, quod Galli vulgò du Cydre appellant. Vtrumque genus a Germanis hochbaumer & bairlymost appellatur, hoc est, potus arboreus siue pyraceus.

Apud Hebræos potus ex omni pomorum genere confici solebat, qui quidem Secar fuit appellatus, de quo supra. Hieronymus in illud Leuitic. 10. Vinum & sicerum non bibes, &c. auctoritat hac comprehendit quicquid inebriare potest, quod tamen si verum est, tamen magis proprie ab alijs videtur definiri, qui hac voce volunt notari omnes potiones e fructibus expressas, quarum eadem ferè est suauitas, atq; illecebra quæ vini. Apud Orientales certè hodie tam ex dactylis palmarum, quam ex alijs fructibus suauissimi delicatissimiq; potus conficiuntur.

DE BIBENDI MODO, PARTIM MEDICO,

PARTIM LIBERALI ET CIVILI, PARTIM ILLIBERALI & inhonesto. De propinationum nominibus, origine, fine, usu & abusu.

CAPVT X.

Modus bibendi duplex.

AD HVC de bibendi fine & materia dictum est, nunc de bibendi modo dicamus, qui quidem duplex in genere videtur posse statui. Vnus quidem iustus, honestus, legitimus, sanus atq; salubris, qui partim ad necessitatem, sitim nimirum depellendam, partim ad sanitatem, partim etiam ad voluptatem liberalem atq; honestam refertur. Alter verò modus bibendi est immoderatus, immodicus, immodestus, inhonestus, turpis, illiberalis, perniciosus, voluptuarius planè atq; Epicureus, non humanus, sed belluinus, qui ad ebrietatem refertur, qui

tur, qui quidem varius ac multiplex & olim fuit apud gentes barbaras atq; feroces, & hodie, pro dolor, est apud Christianos, qui quidem bibendi modus atq; ratio, modi rationisq; omnis est expers, a modo rationeq; vera alienissima.

Non incommode etiam forsitan triplicem statuemus bibendi modum: vnum quidem, vt ita loquat, medicum, qui partim ad necessitatem, partim ad sanitatem refertur: alium liberalem atq; civilem, qui voluptatis honestæ amicitiaq; ergò suscipitur, tertium deniq; illiberalem atq; seruilem; imò belluinum, qui modum omnem excedit. Ad hos tres bibendi modos accommodari possunt tres, quatuor, pluresue illi Eubuli, Asclepiadis, Apulei, & aliorum crateres. Eubulus enim apud Athen. lib. 1. (quod etiam citatur a Celio lib. 15. cap. 16.) sub Bacchi persona monebat tres tantum prudentibus viris crateres miscendos, primum sanitatis, secundum voluptatis, tertium somni, quo epoto sapientes, qui sunt vocati, domum abeunt. Quartum verò dicit non nostrum esse, sed ὕβριος iniuria, seu contumelia, quintum βονῆς, id est, vociferationis, sextum κῶμῶν, id est, lasciuia, septimum ὑπερτίων, suggillationum, octauum ὑλῆτος & vocantis, nonum ἄολῆς, id est, belis, decimum ὑγιῶς, id est, insanie. Primo ergo cratere sanus, & necessarius, secundo & tertio liberalior, reliquis septem illiberalis & immoderatus potus significatur, cuiusq; simul incommoda enumerantur. Asclepiades similiter apud eundem, calicem primum ad sitim, secundum ad voluptatem, tertium ad ebrietatem, quartum ad insaniam pertinere dicit abbat. De simili Apulei dicto supra dictum est.

Iam verò quoad primum illum bibendi modum, de illo diligenter & accuratè medici præcipiunt ac disputant, illumq; cum ipsius potus substantia, qualitate, quantitate, tum bibentis natura, habitu, ætate, sexu, consuetudine, tum deniq; temporis, loci, alimentorum qua sumpta sunt, aliarumq; rerum circumstantijs probè definiunt: de quibus omnibus ipsorum libri, qui extant plurimi, sanitatis suæ studiosissimè consulendi, nos, quantum instituti nostri fert ratio, breuiter dicemus. Ac primum quidem hoc illorum saluberrimum, maximeq; naturale præceptum, vt ad necessitatem, non ad voluptatem, aut intemperantiam, vinum, aquam, aliumue potum sumamus, parci-
tas adhibeatur atq; modus, intemperantia omnis vitetur. Deinde vt inter edendum ad cibi commixtionem, & commodam delationem atq; distributionem bibendum esse suadent, ita vel ieiuno bibere, vel a cibo, dum concoctio perficitur, nocentissimum esse docent. Nam a cibo potasse concoctionem euertit, flatusq; multos & cruditates gignit. Ieiuno verò ventre vinum sumpsisse, neruos, caputq; laedit, & multorum malorum seminarium existit: Nec etiam post fructuum esum, malorumue ciborum ingerendum potum existimant, præsertim multum, & generosi vini: efficit enim, vt præcipiti lapsu vitiosus succus in vasa permeet, & incoctus putredinem, & malū humorem recipiat. Si tamen fructus horarij sint, humidi, & putredini obnoxij, vt cærsa, mora, persica, melones & huiusmodi, aut nihil prorsus bibendum, aut exiguum meri potentis. Sic enim Isaac in diæta particularibus, partic. 1. cap. de persicis, ac persicarum esu vinum verus, & odoratum bibendum iussit, sed modicum tamen. Valeriola tamen si a cibo malo (fructibus præsertim), bibendum sit, aqua, quam vino vti salubrius existimat, ne & vini potu feruor, & ebullitio accedat: præcoxq; cibi in viscera transitus (est enim vinum penetrator summus, vt vulgò dicitur) & putredo, obstructio, cruditas aut corruptela sequuntur, quod facere vinum haustum solet. Aqua verò frigiditate sua, & feruorem, & putredinem inhihet. Præstiterit tamen ad celerem fructuum subductionem, post illorum esum iusculum optimæ carnis calidū sumpsisse, vt facilius mali succi cibus labatur, & pauca contrahat in ventriculo morā. Dormituri porro, & a cæna (nisi valida admodū sitis urgeat) nocentissimus est ex medicorū sententia potus, & ob id rectè illud dicebat Hippoc. 5. Aphoris. 271. Qui noctu bibere appetunt, his admodū sitientibus, si superdormierint, bonū. Somnus enim sitim eā (quæ falsa atq; mendosa vt plurimū est) sedare solet. Potio itē aut vini, aut aquæ, si frigida sunt, & mox ab exercitio, aut balneo sequantur, exitialis esse solet. Vnde est illud Cels. lib. 1. cap. 3. A labore sudanti aduersissima frigida potio, & illa Dioscoridis lib. 6. cap. 33. aqua frigida abundè pota, aut meracum vinum liberalius epotum præsertim a balneo, aut cursu, aut vehemēti exercitatione strangulatus, & dolores infert. In quibus (subdit) sanguinis missio protinus, & vacuatio, imminētia soluunt pericula. Nec minus regionis natura varias bibendi leges præscribit. In frigida regione liberalius vinum potandum (quod probè facere Ger

mani, Belgæ, Poloni, & alie nationes norant) & in calida parcius bibendum. Sic & consuetudo multo enim potui assueri facilius pleniores haustus tolerant, ut insueti minus, iuxta illud Hippocratis lib. 2. aphoris. 50. Quæ ex longo tempore consuetæ sunt, etsi deteriora sunt, insuetis minus molestare solent, Qui imbecillum cerebrum habent, vinum non tolerant. Signum enim fortitudinis cerebri ac bonitatis eius (inquit Avicenna) est a vini generosi vaporibus non lædi, viniq; potentiam sustinere. Quod si quis vini immodico haustu temulentus fiat, consilium fuerit vomitum cingere, in ediam somnumq; imperare, & succum malorum punicorum, vel oxycraturum potandum dare, aut caulium succum. His enim remedijs ebrietas sanari solet, vel omnium authorum testimonio. Hæc Valleriola lib. 2. loc. com. cap. 7. de congruo potionis tempore, mensura, ordine atq; modo, valetudini perquam accommodato. De quibus vide etiam Iacobum Pontanum lib. 2. pro-

De his vide Lem. lib. 2. de occult. nat. miraculis c. 2.

Leuinus quoq; Lemnius lib. 2. de occult. nat. miraculis cap. 38. quis modus ac mensura sit in potione adhibenda docet. Principio sanis existimat non posse certo aliquid, aut determinate prescribi, cum pleriq; diuersæ potandi consuetudini sint assueti, quam citra valetudinis iacturam mutare nemini sit facile. Deinde optimum, ac securissimum bibendi modum pro sua cuiq; ætate, pro temporum ratione, pro inueterata consuetudine, pro vini natura ac viribus decernendum putat. Præterea potu vtendum ad desiderio satisfaciendum, & ut cibus in sicco nec sit, nec fluitet, sed moderato potu madescat. Subinde itaq; modicisq; interuallis corpus potione refocillari, ac cibum super infuso liquore identidē macerari oportere, quod commodius peracta concoctione venas subeat, atq; in corpus digeratur. Ebrietatem, potumq; vel inter initia, primoq; mensæ accubitu, vel inchoata iam ceptaq; concoctione noxium esse docet. Consultum quoq; arbitratur inter edendum non committim, nec auidē, sed sensim, ac paulatim bibendum, quod commode vtraq; misceri queant, pariq; concoctione perfici. Qui verò ea vtantur edendi consuetudine, vt ad prandij medium potu sibi temperent, affatim illis bibendum esse monet, quod potus penetrer, ac per cibum vndiq; diffundatur. An expediat mensas claudere potu, an cibo vide Christoph. a Vega lib. 2. Sect. 3. sub finem. Veteres potu canas suas & inchoare & terminare, atq; claudere videntur fuisse soliti. Clemens quoq; Alex. lib. 2. pæd. cap. 2. quædam medica & salutaria dat potus sumendi præcepta pro sexus, ætatis atq; temporum ratione. De cibi potusq; capiendi ratione salubri vide Celsum lib. 1. cap. 2. & tertio.

Nunc consequens est, vt de reliquis duobus bibendi modis dicamus, quorum vnum liberalem atq; civilem, alterum illiberalem, inciuilem, barbaricum atq; violentum appellare possumus. Ad vtrunq; referuntur ποπιόσεις, vt a Græcis appellantur, siue vt a Latinis, propinationes, vt olim ita hodie quoq; in conuiujs præsertim solemnioribus vsitatissimæ: de quarum origine, & abusu hic proprius videtur esse dicendi locus exordio ducto a nominibus.

Nomina propinationem significanti.

Hebraicè אָרְוַן in hiphil potare, propinare, potum præbere, irrigare significat, & cum pro terræ irrigatione, tum potu, qui vel hominibus vel animalibus etiam brutis præberetur, crebro sacris in literis vsurpatur, vt Genes. secundo. Et irrigabit omnem superficiem terræ, Genes. vigesimo nono. Potum præbuit ouibus, Num. quinto. Et potauit mulierem aqua. Ierem. 35. Potabis eos vino. Iob. 22. Non lasso aquam propinasti, neq; famelico præbuiisti panem, Esther primo. Propinabant in vasis aureis, Hab. 2. Væ qui propinat, siue potum præbet socio, &c.

Ποπιείν.

Græcis ποπιείν, teste Athen. lib. 14. proprie est τὸ ἐτέρῳ ποπέειν αὐτῷ δ' ἐνὸν ποπέειν, alteri pro se dare bibere, ad quam significationem probandam allegat illud Homeri, Od. v. Ulysses: Ἀρήτη δ' ἐν χερσὶ τίθει δ' ἔπας ἀμφικύπελλον,

Et illud Il. 1.

Πλησάμεθ' δ' ὄνοιο δ' ἔπας δ' εἰδ' ἐκτ' Ἀχιλλῆα.

Addit Athenæus, πληρένεις ὃδ' ποπέεινον ἀλλήλοις μετὰ ποποσαγορεύσεως. Adducit idem author illud Anacreontis, ἐγὼ δ' ἔχων σκύπρον ἐρξίωμι πῶ λυκολόφῳ δ' ἔπεινον, ἀντὶ τῷ ποπέεινον. Eustathius quoque Od. v. p. 503. in illum versus Homeri ἀρήτη δ' ἐ, &c. ποπέοσις quædam est, id quod Ulysses hic facit ποπέειν, ὃδ' τῷ ἐσιάτοε δ' ἔπας, ὡς ποπέειν, vt idem in Iliade Achilli, & postea seruo Eumæo. Nam etiam illud Il. 1. πλησάμεθ', &c. erat ποπέοσις, ὡς καὶ τὸ πληρένεις δ' ἔπας, ἰδ' ἰδ' ἐν ποπέειν, id est, secundum quam implentes poculum illud

lud alicui tradebant, vt etiam hic Ulysses Areta, & hoc est proprie ποπέειν τὸ ποπέειν αὐτῷ δ' ἰδ' ἐν ποπέειν, aliquando significat etiam τὸ ποπέειν ἄλλῳ ποπέειν. Sic Pindari Scholiastes ποπέειν exponit τὸ ἀμα τῷ ποπέειν καὶ τὸ πῶ λυκολόφῳ χαρίεσθαι. Ergo antiquitus ποπέειν Græcis idem erat, quod poculum tradere seu porrigere, antequam quis biberet, item poculum donare. Verum non seruatam fuisse posterioribus seculis antiquam illam verbi huiusce significationem (mutatis enim consuetudinibus mutantur etiam verborum significationes) vel illa Athenæi verba satis manifeste indicant, ποπέεινον δ' ἀλλήλοις ἐχ' ὡς ποπέειν (τὸ ποπέειν ποπέειν ἐστίν) ἀλλὰ μετὰ τὸν σκύπρον. Budæus ποπέειν σοι reddit etiam, Poculo te prouoco, afferens Iul. ex Athen. Ἀλέξανδρος ἐν αἰθήρῳ ποπέειν ποπέεινον δίχην, καὶ πῶν, ποπέειν τὸ ποπέειν, & addi. eum semper sic vti. Ex eodem præterea affert illud ποπέειν σοι κύλικα, & etiam illud: ποπέειν σοι κύλικα πᾶν. Apud eundem Athenæum legimus etiam ποπέειν φιλοτινῶν, & apud Demost. in plural. ποπέειν φιλοτινῶν propinare pocula amicitias, &c. ὅδ' ὅδ' ποπέειν ἀντιπαύσει φιλοτινῶν ποπέειν scilicet κύλικα. Ποπέειν, inquit Suidas, est ὅδ' τὸ ποπέειν πῶν, καὶ ποπέειν ὄνομα. Sic Demost. patriæ proditores dicebat ποπέειν τὸς πατέρας τοῖς ἐχθροῖς. Sic Aristophanes illud citans ποπέειν οἰδὴ interpretatur ἀλλήλους ἰδ' ἐξέμεθαι. Et rursus filiabus pharmacum porrexit, & ipse quoq; bibit δούλοχῆς κοινωθήσας ποπέειν καὶ φιλοτινῶν.

Latinis propinare (quam vocem a Græcis mutuati sunt) est prægustato leuiter vino poculum alteri offerre. Beroaldus in illa Iuuenal. Satyr. 5:

— Quando propinat
Virro tibi, sumitq; tuis contacta labellis
Pocula: quis vestrum temerarius vsq; adeo, quis
Perditus, vt dicat Regi bibe?

Propinare, inquit, proprie est poculum porrigere, & præbere ad bibendum. Martialis, Qui nulli calicem tuum propinas

Humanè facis, Hermè non superbe

Tranquillus in Tiberio, ignotissimum quæsturæ candidatum nobilissimis anteposuit ob epotam in conuiuio propinante se vini amphoram, hoc est, porrigente & præbente. Nec solum propinare ad potionem refertur, sed etiam ad alia: Vnde Iulius Capitolinus in M. Antonio: vt parte cultri veneno litæ vultuam incidere, venenatam partem fratri edendam propinans. Vnde & Terentius metaphoricè dixit in Eunuchò,

Hunc ego vobis comedendum & deridendum propino, Hoc est, trado & præbeo, sicut pocula præbentur bibenda.

Idem quoq; Latinis est præbiberè. Apuleius lib. 10. Heus ait, puer lautum diligenter ecce illum aureum cantharū mulso contempera, & asser parasito meo: simul quod ei præbiberim commoneto: Hic quoq; præbiberè idem est, quod propinare siue ποπέειν. siquidem ex ritu conuiuiali solebat archisymphostarcha siue dominus conuiuij antebibere, & mox alij subsequebantur, quæ si ille describat conuiujs bibendi legem. Dido Virgiliana càm præbibisset, & summo tenuis ore poculum attigisset,

Tum Bitiæ dedit increpitans, ille impiger hausit
Spumantem pateram, & pleno se proluit auro.

Sic Phormio Terentianus ex procacitate parasitica inquit, Prior bibas, prior decumbas. Gurgulio Plautinus, Propino, inquit, militi magnum poculum, ille ebibit. Hæc de nominibus.

Est autem propinandi consuetudo antiquissima, olim & ab Hebræis & a Græcis, & a Romanis siue Latinis vsurpata. Apud Hebræos, vt iam antea dictum est, paterfamilias solebat mos antiquus, cum primum mensæ accubisset cum domesticis suis, poculum vino referum dextra manu tenendo, huiusmodi precatone vti, Benedictus sis tu Domine Deus noster, Rex mundi, creator fructus vitis. Hac oratione finita, prior vinum degustabat, idemq; mox omnibus mensæ accumbentibus degustandum porrigebat, & hæc erat illius propinatio. Aliquando non ipse paterfamilias, sed alius aliquis ex conuiujs honoratior, cui hunc honorem paterfam. defert, illa & oratione, & propinatione canem inchoat. Propinatio sum etiam sed inhonestarum atq; turpium, quales pleriq;

Propinatio.

Præbiberè.

Propinandi.

ferè esse solent, mentionem descriptionemq; luculentam habes apud Habac. cap. 2. de qua suo loco pluribus. Apud Persas quoq; atq; Medos usitatas fuisse propinationes conuiuij illius Regis Ajueri historia Fstheræ cap. 1. satis indicat: de qua consuetudine vide Observaciones Druisij in locum illum Estheræ.

Propinationes Græcorum. Sed in primis apud Græcos & antiquas & valde usurpatas fuisse propinationes, præter ea, quæ fuerunt commemorata, alia quoq; plura authorum testimonia satis testantur. Athen. lib. 1. id Homeri testimonijs comprobatur, λέγει δὲ πρὸς αὐτοὺς καὶ δεξιῶν ποσῶν ἀσπασμὸς οἱ γὰρ θεοὶ χρυσίοις δεξιῶσι δεξιῶν ἀλλήλων (Il. d.) ἢ τοὶ ἐδεξίοντο ποσῶν ἑαυτοῦ τὰς δεξιῶν, καὶ τὸ δὲ εἶδεν Ἀχιλλεὺς, καὶ τὸ ἐδεξέτο, ὃ ἐστὶν ποσῶν ἑαυτοῦ, τῆ δὲ δεξιῶν διὰ τὸ ποσῶν. Idem paulò ante docet heroas solitos fuisse se inuicem poculis bouorare secundum illud καὶ Ἀγαμέμνονα πλεῖστοι δὲ πασι πικρῶν. Item τὸ εἶδεν γένεθ' ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ πλεῖστοις δεξιῶσι τιμῶνται. Plutar. Sympl. lib. 1. λέγει ποσῶν, φιλοφροσύνας. Epigram. 1. ὅτι ἐν χρόνῳ ὡς ἢ πῶν, πῶν γὰρ χ' ἴδω ἔσω, ψαλμὸς, ἔσως, ποσῶν ποσῶν. Sed præter Athenæum & alios, Suidas propinationum Græcarum originem atq; usum his verbis luculenter describit, verbi ποσῶν significationem explanans, οἱ ἀρχαῖοι βασιλεῖς ἐπιτελεῖν εἰορτῶν πῶν-δημον, ἐν φιάλαις χρυσαῖς, ἢ ἀργυραῖς κινῶντες ἐδεχον μὲν παρὰ τὸ οἶνον ἄσπαστον δὲ μικρὸν τῆς κύλικος, ὡς συμβόλου οἴτου τῆς φιλίας πολλῆς, καὶ τότε παρὲν ὡς ἄσπαστον ὡς ἄσπαστον καὶ τὴν κύλικα, καὶ ἐκαλεῖτο ποσῶν, ἢ δὲ ἡμέρα φιλοφροσύνη, hoc est, Græciæ reges, siue principes solenni die, quem Philotesium appellabant, miscentes aureis atq; argenteis poculis vna calicem primum a pocillatore sumebant, ac parum ex eo præbentes, quod magna amicitia erat symbolum, illum deinde cui volebant, porrigere solebant, atq; hoc quidem illis erat ποσῶν. Idem author eadem de re sic differit in voce φιλοφροσύνη. φιλοφροσύνη inquit, φιλία, δεξιῶσις. Elianus, δοκεῖ τὰ δὲ ἡμῶν δεξιῶν φιλοφροσύνη τὴν δεξιῶν φιλοφροσύνη ἢ φιλία ἢ διδραμὴν ἐν τοῖς ποσῶν: ἐν γὰρ τοῖς συμποσίοις φιλοφροσύνη ἀλλήλων, ἐπεδίδρασαν οἶνον κύλικα, λέγει φιλοφροσύνη ἐκάλειν, ὡς ἑσπέρης φησὶ, καὶ ἀλέξει, καὶ Οἶνος δὲ εἶδεν Ἀχιλλεὺς: καὶ αὐτὸς ἐγχεῖτω τὴν τῆς φιλοφροσύνης καὶ φιλοφροσύνης ταῖς δεξιῶσις, δεξιῶσις δὲ φιλίας, καὶ φιλοφροσύνη ποσῶν ποσῶν ἐστὶν, ἢ νῆξαι τὴν ἀείρω δὲ τὸ δὲ θεῶν αὐτῶν φιλίας πῶν μέρος, τὸ λοιπὸν παρὰ φιλίᾳ, καὶ τὴν φιάλῃ χειροσάμειον, hoc est, Philotesia est amicitia salutatio. Elianus, videtur populo philotesiam istam dimetiri, Philotesia est phiala qua in comotationibus datur. In ijs enim amicitia ergò humaniter se mutuo excipientes vini calicem sibi inuicem porrigebant, quem philotesiam appellabant (metonymicòs nimirum, quia symbolum erat amoris & amicitia quo nomine verissimè quis illud sacrosanctæ Domini Cænæ poculum insignierit, ut Hyperides inquit & Alexis. Homerus item, excipiebant se inuicem, & rursus, Infundat quis huic philotesiam. Philotesias autem appellabant ipsas inuitationes, quæ amicitia ergò fiebant. Et philotesium propinare est quando quis in conuiuium ex phiala sibi data paritè quandam bibens, reliquum amico porrigit, ipsam phialam illi donat. Idem addit, φιλοφροσύνη φιλίας δεξιῶσις: οἱ Αἰγυπτῶνες Ἀθῆνας τὸν οἶνον ἐκέρουζον, φιλοφροσύνη ἐκ τῆς κοινῆς καὶ τοῖς Ἀθῆνας ἐφορμῶν βασιλεῖς, id est, Philotesia est amica inuitatio. Etoli vinum Athenas deportabant, cum philotesias ex Deo Athenarum alumnos vellent facere participes. Hesychius indicat hanc philotesiam adhiberi posse cænam, cum in signum amicitia ex eodem poculo de eodem vino bibant omnes, qui mos etiam hodie inter Christianos obtinet, antiquitus ἀγαθὴ λαίμων & crater, hodie a Christianis vulgo S. Ioannis benedictio appellatur. φιλοφροσύνη ergò cum pro ipsa propinatione seu inuitatiuncula ad bibendum, quæ amicitia beneuolentiæ ergò sit accipitur, tum pro die festo & solenni, quo illa olim celebrabatur, tum pro poculo quo huiusmodi fit inuitatio. Hinc κατὰ τὸν ποσῶν φιλοφροσύνη dictus est, ad quem Plutarchus in lib. de fortuna Alexandri egregiè alludit, dum docet Alexandrum barbaros quidem armis, Græcos autem civilibus institutis conatum esse ad humaniorem sanctioremq; vitæ rationem traducere, ὡς παρ, inquit, ἐν κατὰ τὴν φιλοφροσύνη μίξας τὰς βίβας, καὶ τὰ ἦθη, καὶ τὰς γάμους, καὶ τὰς διαίτας, id est, velut in philotesio (hoc est, propinatorio cratere, qui amicitia concilianda causa alteri præbibi solet) miscens vitas, mores, coniugij ac viuendi rationes. Lucianus φιλοφροσύνη ποσῶν ἐκέρουζον τὸν παρόντων. Demosth. φιλοφροσύνη ποσῶν, amicos ad potandum inuitare. Aristophan. in Acharn. πῶν, κατὰ τὴν ποσῶν, λέγει

φιλοφροσύνη.

Crater philotesia.

λάβει τὴν δὲ φιλοφροσύνην, ὅντιν ἰντερπρεσ, φιλοφροσύνην appellabat τὴν φιάλῃ τὴν διδραμὴν ἐν τοῖς συμποσίοις. Cataphresticus huius vocis usus est apud Athenæum lib. 6. de Clearcho tyranno, ὅντιν περιόχον φαρμάκων, id est, veneni φιλοφροσύνη dicitur, & exponitur inuitatio ad potandum, possis etiam poculum interpretari. Huiusmodi certè sunt immoderate illa violentæq; propinationes seu inuitationes ad bibendum, quæ licet amicitia specie atq; prætextu fiant, tamen noxia sunt ac quasi venenata, ac proinde rectè φαρμάκων φιλοφροσύνη possunt appellari. Plato tamen, teste Gellio lib. 15. 2. existimauit largiores lætioresq; in conuiuijs inuitatiunculas vini non inutiles esse. Et huc facit illud Clement. Alexand. libro secundo, Pedagog. capite secundo, ὅντιν ebriosorum mores describens, quosdam illorum, inquit, videre licet ἡμιμεθεῖς, σφαλλομεθεῖς, ποσῶν ποσῶν ἐχόντας σφραγῆς ὡσπερ τὰς ἀμφορείς δεξυπύζοντας ἀλλήλοις τὸν ἀκρατον, φιλοφροσύνην ὀνόματι, semiebrios, cespitantes, in collis coronas habentes, non secus ac amphoras, merum sibi inuicem quasi spūto irrorantes seu affundentes amicitia nomine.

Apud Romanos quoque huiusmodi propinationes, quas etiam inuitationes nominant, in usu fuisse passim apud auctores videre licet. Herodianus libro primo: ὅντιν ὡς συνήθη φιλοφροσύνην, κατὰ πολλὰ λουτῶν, καὶ γυμνάσιον τὰ ποσῶν ἐπὶ ἀναίδητος, Politianus veritè poculum de more propinatum, alij vertunt poculum ab amica temperatum, Martia videlicet, nam paulò ante de hac ipsa dixerat. Solebat ipsa & miscere & porrigere primam portionem, quò ad amicos maiore cum voluptate biberet. Hodie apud Christianos quàm trita & usitata sint hæ propinationes, ut de alijs nationibus barbaris taceam, quid opus est multis verbis? experientia quotidiana id satis testatur. Constat ergo propinandi morem antiquum, multisque populis usitatum, olim hospitij, amoris amicitiaque symbolum fuisse, id quod φιλοφροσύνη nomen satis declarat. Et certè ut cibum, ita potum quoque in conuiuium alteri porrigere ac propinare amoris amicitiaque ergò, si id fiat cum modo atque ratione, minimè videtur esse reprehendendum. Nam multa huiusmodi cibi potusque communicatio valde liberalis, civilis, amica atque humana videtur esse. Quemadmodum contra inciuile, illiberale, inurbanum, ἀνελευθέρων καὶ ἀκοινώνητων videtur esse, si quis mensæ accumbens vna cum cæteris ipse solus per se edat ac bibat, nec conuiuas suos cibi potusque participes facere studeat. Valde quoque laudabilis esse videtur ille Heluetiorum mos, quo peregrino primum aduenienti, & in triclinium ingredienti a conuiua vno atque altero poculum vini porrigitur, de quo in primo libro dictum est in titulo de conuiuijs hospitalibus. Atque hæ sunt illa salutationes δεξιῶν ποσῶν.

Verum ut nihil est tam bonum, tam honestum atq; laudabile quod non deformet atq; deturpet hominum abusus, ita hæc quoq; propinandi consuetudo & antiqua & per se amoris amicitiaque plena, ac proinde honesta atq; laudabilis, iam a multis seculis in turpissimum perniciosissimumq; abusum degenerauit, qui hodie passim in orbe Christiano regnat atq; dominatur. Nam vel ad Plutonis usq; cancellos, ut ita loquar, hodie Christiani sibi inuicem specioso amoris atq; amicitia obtentu propinare, seq; vel blanditijs, vel etiam vi aperta ad plus, quàm illorum officij atq; salutis ratio postulet bibendum cogere solent, quæ quidem propinationes ἀναγκαστικῶν ποσῶν, quàm φιλοφροσύνη dici merentur, cum magna animi corporisq; pernicie, & æternæ salutis periculo coniunctæ. Ac mihi quidem merito optimoq; iure partim cum antiquis illis diaboli ac primorum nostrorum parentum, partim cum meretricis illius, cuius in Apocalypsi fit mentio propinationibus luctuosissimis sane funestissimisq; videntur posse comparari. Nam primò quidem quemadmodum tartareus ille Draco Euan primùm, illa deinde Adamum maritum suum ad fatalia illa pomata contra expressam Dei legem degustanda blandissimis verborum illecebris atq; lenocinijs inuitauit, vnde mors animi atq; corporis omniumq; malorum cumulus in illos, nosq; illorum posteros redundauit: sic quoq; vini isti gurgites ad immania illa sua πώματα atq; pocula se inuicem quasi serpentinis quibusdā cum blanditijs, tum minarū sibilis ac plurimis tortuosis flectuosisq; fraudibus atq; fallacijs inuitant atq; impellunt. Deinde quemadmodū nobilis illa meretrix in Apoc. cap. 17. sanctorum atq; martyrum sanguine ebria, poculo illo suo aureo, quod manibus tenebat, pleno abominationis, immunditiæ atque libidinis, cum reges, tum alios terræ incolas inebriant

Propinationes Romanorum.

Propinationes vsus liberalis.

Propinationis abusus inter Christianos.

NOTA.

Propinationis
triplex graphi-
ca descriptio
apud Hab. 2.

et ad turpissimas libidines, amores atq; supra pellexit: sic quoq; turpissimi isti potatores ac propinatores quavis meretrice audaciores et impudentiores sese inuicem immansissimis et quasi circa illis suis propinationibus ad amentiam insaniamq; redigunt, et ad turpissima quavis scelera atq; flagitia designandum incitant et impellunt. Harum autem ipsarum propinationum graphicam et illustrem descriptionem habemus apud Prophetam Habac. cap. 2. qua potatores istorum cum propinandi mos, studium, propositum, atq; finis, tum pena grauissima, iustissimaq; suis, vitata loquar, coloribus depingitur. Propheta namq; seu potius Spiritus S. per Prophetam Chaldaeorum populo atq; regibus partim violentiam et ebrietatem, partim violentiam atq; tyrannidem immanem exprobrans huiusmodi grauissima sane oratione atq; apostrophe vitatur. *Vae*, inquit, qui potum praebes siue propinas socio siue sodali tuo, seu qui socium ad potandum inuitas. Primo particula *Vae* dira atq; funesta, quam alijs quoq; in locis, vt Isa. 5. et 28. Eccles. 10. Amos 6. Spiritus S. ebriosis intonat, significatur potatores istos insanos omni infortuniorum atq; malorum genere multari atq; mactari, id quod ipsa experientia quotidiana satis docet. Contra tamen Epicuri illi de grege porci inter insanas illas suas comotationes atq; propinationes sibi inuicem gratulantur, bona atq; fausta quaeuis pollicentur, augurantur atq; precantur. Spiritus sanctus *Vae* inquit illis qui et se et alios vino immoderato ingurgitant, et impuri illi atq; mendaces Spiritus *Vae* inquit, hoc est, male sit siccis atq; sobrijs, qui genio ebrietatisq; indulgere nolunt, contra Euge, bene sit illis, qui strenue potant. Addit sodali, socio siue proximo suo. Et si omnes homines scelerati atq; flagitiosi suorum et scelerum atq; flagitiorum, et malorum cupiunt habere socios, tamen id ebriosorum hominum maxime est proprium. Non enim contenti semetipsos immoderata vini copia obruere, alios quoq; quam plurimos in sui huiusce sceleris atq; flagitij societatem protrahere conantur. Querunt igitur dies noctesq; bonos socios (vti vulgo appellantur *guten gesellen*, bonos copagnions) cum quibus potent, belluentur, plurimumq; ex eo voluptatis capiunt, si illos quoq; vini quam plurimum ingurgitare videant. Agrestis, immanis, infida atq; turpis est istiusmodi gregalium societas, cum antiqua illa vel Lupercorum vel Lapitharum atq; Centauro- rum sodalitate merito comparanda, licet hodie Christianorum plerisq; haec maximè honesta, fida ac sacrosancta societas esse videatur. Nulla quoq; hodie societatis vel inuendae ac contrahendae, vel conseruandae atq; tuendae melior commodiorq; ratio videtur esse, quam per immanes istas propinationes. Quod autem in genere Propheta dixit, id speciatim magis explicat, luculenterq; violentorum istorum seu violentorum potius hominum mores, studij atq; finem exprimit, coniungens siue addens, inquit, feruore tuum. *Vox* *ἡμῶν* Hamatheka quadrifariam ab interpretibus exponitur, quae quidem significata omnia potatores atq; potationibus illis vel sanis optime quadrant atq; conueniunt. Alij interpretantur *utrem tuum*, hoc sensu vel *utres totos* vini plenos socijs tuis propinas, ad illos vino nimio obruendum, cui simile est illud Osee 7. Regem aegrotare faciunt *utres* vini. *Utres* hic, quibus Orientales olim, et hodie quoq; vina sua recondere atq; asseruare consueverunt his in locis synecdochicè pro quibusuis amplis et capacibus poculis usurpantur, quae ebrijs homines sibi inuicem propinant, ac perinde est ac si nos diceremus, vel integra vini dolia sibi mutuo propinant. Alij hanc vocem exponunt iram seu incandescentiam, quae calore similiter atq; feruore apud Hebraeos nomen suum habet, est enim cordis feruor, vt etiam a phisicis definitur. Sensus ergo est, qui addis siue intendis iram tuam. Solent namq; violenti isti potatores ira accendi atq; inflammari, quando illi quos ad bibendum inuitant, nolunt vel etiam non possunt libidini suae satis facere atq; obtemperare. Ac omnino ebrietatis comitem esse iram, atq; iracundiam, notissimum ipsoq; vsu quotidiano exploratissimum est, quae tandem in insaniam atq; furorem desinit. Hinc *ῥιξῆ*, iurgia, verbera, caedes. Sunt qui hanc vocem interpretantur *venenum*, quasi diceret: addens venenum tuum. Non enim vinum, sed virus potius atq; venenum Epicuri illi potatores sibi inuicem propinant, ac proinde beneficij rei sunt, cum immoderatam vini vim, ad aquam hauriendam sese mutuo cogunt, veneni instar corpori maxime noxiam atq; pestiferam esse constet. Deniq; nonnulli hac voce simpliciter calorem siue aestum intelligunt, quo significatur acere, incitatu, incensum ac inflammatu istorum potatores studium, quo ad se aliosque inebriandum rapiuntur. Sequitur porro propinationum istarum atq; propinatorum finis impius, quem sibi habent propositu. Et etiam inebrias, inquit, vt aspicias turpitudinem eorum. Propina

20015

tionis iuste moderataq; iustus legitimusq; vsus censeri debet charitas, amor, atq; amicitia mutua, Propinationis cuius vel inuendae, vel fouendae, atq; confirmandae causa nonnunquam a pijs probisq; viris illa olim legitimus finis, adhibita fuit, vt etiamnum hodie adhiberi potest, ac debet: ac proinde recte *φιλομοία* a Graecis fuit appellata. In primis autem optima, laudabilissima, charitatiq; Christianae conuenientissima Propinatio laudabilis quae est illa propinatio, qua quis vel peregrino, vel alteri alicui sitienti lassq;, praesertim pauperi, inopi, aegroto potum praebet, quam Deus amplissimis praemijs remunerabitur. At verò immoderatarum istarum atq; Cyclopicarum propinationum, quibus hodie pleriq; Christianorum quotidie ferè viuunt, finis non est amor, charitas, amicitia, honor, obseruantia, (quam tamen belluones isti verbis bellè simulant, ac praeseferunt) sed ebrietas, et quae illam necessario sequitur, turpitudò, dedecus, ignominia, quam sibi inuicè inurunt. Et certè constat, teste experientia quotidiana, plerosq; acrum illorum potatores hoc tantum spectare, vt illos, quos vel amicitiae, vel honoris specie, atq; simulatione ad immoderatè bibendum inuitant, atq; cogunt, cunctis irridendos propinent, de quo supra quoq; in explicacione hospitalium conuiuiorum plaribus fuit dictum. Nec verò temporalis tantum, verum etiam aeterni dedecoris, atq; ignominiae illis authores existunt. Quam ergo propinationes istae imtemperantes a Christiana charitate sint alienae, vel hinc quoq; satis sit manifestum, quod qui ijs viuunt, si vel tota vini dolia alijs infundere possent, ad illorum animum corpusq; perdendum, id facere minime recusarent, cum interim peregrinis, pauperibus, viduis, puerperis, aegrotis, et quibuscunq; alijs fame sitiq; laborantibus vel pauxillum cibi potusq; porrigere, atq; praebere mirum in modum grauentur.

Sequitur nunc secundo loco pena cum iusta, tum grauè et atrox quae violentos istos potatores manet, quae similiter in Babyloniorum persona nobis proponitur. *Satiatus es*, id est, saturaberis, inquit, ignominia magis, quam gloria. Potatores illi imtemperantissimis illis suis propinationibus sibi quidem gloriam, atq; decus, hominumq; gratiam, atq; fauorem, contra verò alijs ignominiam, atque dedecus conciliare, atq; constare conantur, sed iusto sit plerunq; Dei iudicio vt ipsi contra perpetuae ignominiae, atq; dedecoris notis inurantur. Addit per sarcasum, bibe etiam tu ac denudare, quasi diceret: Tu qui alios ad immoderatè bibendum atq; adeò ad vomendum impulisti, atq; coegisti, quo illorum animi corporisq; nuditatem, extremamq; ignominiam atq; dedecus cum magna animi tui voluptate intueri, atq; ita oculos, animumq; tuum pascere posses, tu quoque cogers bibere calicem amarum, et acerbum, calicem, inquam, irae atq; furoris diuini, quem dominus sua dextera, id est, iusto suo iudicio tibi propinabit, unde vomitus ignominiosus erit super gloriam tuam, id est, gloria tua ignominiae labe atq; macula deformabitur. Hunc calicem vindictae diuinae, (cuius etiam mentio fit Isa. 51. et Iere. 25. 49. et 51. et Apoc. 14. Psal. 11. 73.) si strenuis isti calicem remiges sibi ante mentis oculos proponerent, non tanta profecto audacia, atq; impudentia se, et alios ad vini calices assidue exiccandos inuitarent, atq; allicerent. Verum, pro dolor, nos Christiani furiosis illis nostris, et assiduis propinationibus Deum quoque ad dirum illum atq; tristem irae, atq; furoris sui calicem nobis propinandum, seu, vt est in Apocal. cap. 16. ad septem illas irae suae phialas super nos effundendum, hoc est, ad innumeras clades atque calamitates nobis infligendum prouocamus. Obseruanda etià hic dicendi forma qua Habac. vititur (circundabit, siue circumdabitur super te calix dexterae domini) qua mihi videtur ad antiquum propinandi morem alludere, quo paterfamilias dextera sua poculum vini plenum tenendo, ac illud praelibando atq; precando, proximo porrigebat, ex quo deinceps singuli conuinaru ex ordine bibebant, de qua *ἐπιπορευοσία* suo loco pluribus dicitur.

Pena potatorum.

PROPINATIONVM QVIBVS HODIE CHRISTIANI VTUNTVR, CVM ANTIQVIS ILLIS GRAECORVM, ROMANORVM, SCYTHARVM, THRACVM, ALIARUMQ; NATIONVM BARBARARVM COMPARATIO, ATQ; DESCRIPTIO, CERTIS QUIBUSDAM CONSTANS CIRCUMSTANTIJS, SIUE CAPITIBVS. Huiusmodi sunt primò certae quaedam corporis exercitationes ceu progymnasmata, nec non antidota siue antipharmaca, partim esculenta, partim poculenta (quae propomata appellantur) quibus homines se ad dirum illud propinandi cer-

M m

men quasi praeconiunt. Deinde personae ipsae a quibus certamen illud exercetur, tum vinum quo potissimum propinatores multifariam ad sese inebriandum abutuntur. De vini vel meraci, vel diluti atq; temperati vsu. De varijs veterum vini temperaturis.

CAPVT XI.

De propinationibus Christianorum aliorumq; populorum hodie vsu.

IS praemissis nunc statui de Christianorum, aliorumq; populorum propinationibus, quae hodie sunt in vsu, paulo latius scribere, illasq; cum antiquis illis Scytharum, Thracum, Sybaritarum, Graecorum, aliarumq; nationum barbaricis, luxuriosisq; propinationibus conferre, quae collatio cum ad antiquos quosdam ritus atq; caeremonias cognoscendum, & id quod est consequens, ad multa sacrorum, prophanorumq; scriptorum loca tanto melius intelligendum, tam ad deploratos hosce nostros perditosq; mores non tam cognoscendum, quam deplorandum, execrandumq;, uti spero, educter. Pudeat, pudeat, inquam, tandem aliquando nos, qui Christo nomen dedimus, illius sacris initiati atq; imbuti sumus, ac proinde Christiani dici atq; haberi volumus, illas antiquas Thracum, Scytharum, aliarumq; gentium a Christiana religione alienissimarum propinandi consuetudines monstruosissimas tam strenue imitari, quibus profecto animi corporisq; nostri non temporalem modo, sed aeternam etiam nostram salutem, pro qua Christus vitam, sanguinemq; suum profudit, perenni atq; perpetuo illi nostro hosti perdendam propinamus, atq; prodimus. Haec porro mea descriptio atq; comparatio certis quibusdam circumstantijs definitur, de quibus ordine agam.

NOTA.

tionum certamina sustinentur.

Ac prima quidem circumstantia, seu primus locus sunt cum exercitationes, & quasi progymnasmata, cum antidota seu antipharmaca quae praesumi solent. Nam primò quemadmodum Athletae atq; pugiles ad futurum certamen sese praeparant progymnastijs quibusdam, sic etiam multi ad infelix hoc atq; funestum propinationis certamen infelicissimè certandum, vel certè sustinendum corporis prius quibusdam exercitationibus vtuntur. Ad sudorem vsq; se exercent, vt deinde ad sudorem vsq; potare, ac plurimum vini haurire, seu perdere potius possint. Huc pertinent peregrinae exercitationes, & volutatio in caeno, & pectorosa cervicis repanda ostentatio, per quae omnia praedicatur sitis quari, vt ait Plin. lib. 14. ca. 22. Impius hic est ac perniciosus exercitationis finis, qui non ad corporis robur & sanitatem (qui quidem iustus, & proprius corporeae exercitationis finis censei debet) sed potius & ad animi, & ad corporis pestem perniciosamq; refertur. Deinde antidotis quibusdam vtuntur ad ebrietatem vel arcendam, vel etiam irritandam. Sybaritas ferunt olim crambè prins esitasse, quo plus deinde bibere possent. De hac Erasmus in Prouerb. Crambè bis posita mors est. Plinius inter brassicae species tertio loco refert & cramben, quae Dioscorida tradit, praeterquam quod aliàs ad multa remedia efficax sit, etiam ebrietatis & crapulae incommoda tollere, si cruda edatur ante cenam ex aceto, vt indicauit M. Cato. Inest autem peculiaris quaedam vis Crambae obsistendi vino, vt si in vineo feratur, vinum proueniat dilutius. Proinde apud Aegyptios & Sybaritas solenne erat ante omnia sumere cramben coctam: quibusdam mos erat ex Amethystino vasculo crambes semè ante compotationem capere, quo citra periculum ebrietatis vino indulgere possent. Suidas scribit illam antiquitus in conuiujs adhiberi solere, verum recoctam adeò nauseam asferre, vt Graecis in fastidij prouerbij abierit. Eadem de re vide Angel. polit. miscell. cent. 1. cap. 33. Sic Christiani quoq; multis vtuntur antipharmacis, quibus se munire conantur ad ebrietatem propulsandam, ac vt tanto largius bibere possint. Huiusmodi sunt amara potissimum, & ea omnia quae humores aquosos per vrinam expurgant, quibus praesumptis, sic vt fumi aliò quam ad caput deferantur, ac vinum vomas subire prohibeatur, exiccante etiam amarore humiditatem. Vt sunt amigdalae amarae, (de quarum numero quinario, eo non arceri ebrietatem contra Plutarchum vide exercitationem Marcelli Squarcialupi) perficorum nuclei, foliorum persici arboris succus expressus, absinthij Pontici dilutum, nux muscata, oleum ex vuis expressum, sesami semina. Item panis bacella copioso melle imbuta, quibus omnibus praefertur brassica Catoni ad fastidium vsq; nobilitata, quae vulgo Caulis appellatur, de quibus Lenin. Lemn. lib. 2. cap. 17. Drusi (qui Iberij Caesaris fuit filius) medicum bibacissimum

Antidota ad ebrietatem vel arcendam vel irritandam.

Ebrietate quae antidota arceant.

ferunt.

ferunt, 5. aut 6. amygdalas amaras subinde ante compotationem comedere solitum, ne inebriarentur, testis est Plutarchus, 1. Symp. prob. 6. Christoph. quoq; a Vega lib. 3. de arte medendi ebrietatis cum praecauenda, tum arcenda quaedam praeccepta tradit cap. 5. de capitis doloribus. Mercurial. lib. 4. cap. 6. Lect. variarum: Veteres vt euitarent ebrietatem, ac ingerim multum biberent interdum lauro, hedera, anetho, similibusq; alijs eos coronatos inter potandum fuisse restatur, de quo infra pluribus.

Huc referenda sunt antiquorum ποτόματα, de quibus sic Hen. Stephanus in suo lexico. Antiquorum ποτόμα, quasi diceret, propinamentum, potus qui propinatur. Sed peculiariter de certo quodam ποτόμα- portionis seu potus genere dictum fuit ποτόμα, sine quod eo in propinando vterentur, sine etiā, τα. quod illum cateris praebiberent (quum ποτόμα praecedat τὸ δεῖσον apud Plutarchum.) Erat autem hic potus ex vino, & melle confectus, quum vini sextarijs quatuor mellis despumati vnus misceretur citra quidem cocturam, sed longa insolatione. Verum fuerunt & alij ποτόματων conficiendorum modi, vt pote quae ad varios vsus comparata essent. Vide Aetium, qui vina purgantia vocat ποτόμα, & alibi rosatum flauae bilis purgatorium iridem ποτόμα. Quintilianus sub nomine κωνδῖτα videtur ποτόμα comprehendere, cum scribat lib. 11. cap. 10. μετ' οὖν κωνδῖτα ἢ κωνδῖτου, ἢ ἑτέρου ποτόματος. Apud Athen. legimus etiam ποτόμα (intellige autem de eo quo voluptatis gratia vtentur) inijci haec fuisse solita, πέντε, σμύρινα, κύπερον, ὑπόρον αὐρηπίον. Discimus ex eodem in anticanijs (vt loquitur Apuleius) ποτόματα locum habuisse. Scribit enim ille, vel potius Phylarchus apud illum ποτόμα πὸ ποτὸς δ' εἰπνοῦ δεῖσφρα- το κῆδος εἰσθῆν τὸ ποτόμα. Non dubium est autem, quin & in anteprandijs (liceat enim hanè vocem ad illius exemplum fingere) idem fuerit ποτόματων vsus. Imo vero anteprandium quoddam videtur Plutarcho fuisse, seu potus quidam anteprandianus (& hoc nomine vt i fas mihi esto) Sympos. lib. 1. quaest. 6. a quodam Heraclide pugile. Hic alios vocabat ad ποτόμα, alios ad δεῖσον, alios ad εἰσφρα, alios ad κῆρον. Sed siue ante prandij, siue ante cenam ποτόμασι vtentur, hoc constat fuisse quaedam potus genera, a quibus compotationis initium faciebant, vel quae compotationis quasi praeludium erant. Nisi potius ad illam verbi ποτίσειν respicientes significationem, de qua dictum est, & ad illum verbalis ποτόμα, inde ποτόμα nomen accepisse putemus, quod essent veluti propinamenta, id est, quod ea potus genera propinationibus primum fuerunt destinata. Haec Stephanus in suo lexico. Apud Plutarch. 3. Sympos. prob. 7. Aristoteles Nicæus quibusdam in libris se legisse ait, dulcia vino admixta reprimere ebrietatem, & medicorum nonnullos praecipere ebrijs, vs dormituri panem melli intinctum gustent. Hinc mustum quoq; non inebriare, vt in illo problem. pluribus probatur. Illi tamen irrigores Acto. 2. discipulos Christi varijs linguis differentes de mysterijs caelestibus γλεύκος, id est, musti plenos esse dicebant: γλεύκος proprie vinum nouum dicitur. Musti autem tempus, non est tempus certè Solstitij. Sed γλεύκος vocarunt & γλεύξιν, vinum dulce, quod & Σίραρον, & Ψημα & γλυκὺ, quod coquendo ea dulcedo pararetur, vt annotat Camerarius in illum locum.

Antiquorum ποτόματα in anticanijs.

Legitur apud Trallianum 11. lib. fuisse apud Romanos propomatjs genus, quod illi Recentatum nuncuparunt, quodq; vt in eo bibendo magis delectarentur, peculiari quadam arte refrigerabant. Id nomen quid significaret, quodue portionis genus esset, multos diu ambiguos tenuit, nec defuerunt qui Alexandri codicem corruptum esse crediderint. Mercurialis verò vir doctissimus lib. 1. cap. 5. lect. var. textum minime corruptum esse existimat, recentatumq; Romanos vocasse vinum antiquum musto, vel lixiuio, vel tortiuo commixtum, quasiq; renouatum, quomodo ple- rosq; hodie facitare conspiciamus. Recentare enim apud veteres in vsu fuisse pro renouare auctor est Nonius: quod etiam ex Gn. Mario testatus est Gell. lib. 15. cap. 25. Vnde etiā quod a Varone in libris de lingua Latina vinum vetus nouum nuncupatum inuenitur, hoc ipsum recentatum fuisse arbitratur, quod cauponcs pro vetere interdum vendere solitos memorat Galenus lib. de cibis boni & mali succi. Hanc autem portionem ceu valetudinarijs optatam existimat non communem, & vsitato, sed diuerso aliquo modo fuisse a Romanis refrigeratam, ita vt egelida potius, aut saltem modico frigida, quam verè gelida fieret, non autem vel lamina, vel glareas, vel glacie, vel niue, qui fuerunt antiquis vsitati aquam vinumue refrigerandi modi. Vel, vt idem coniectatur, recentatum forsitan fuit, quod Graeci ἀεργλεύκος, Latini semper mustum, & semper

Recentatum quid e

Mustū vt semper dulce maneat, quomodo conficiendum.

dulce vocarunt, ita vt refrigerandi consuetudo non ad bibendi tempus, sed ad recentati conficiendi modum referatur. Sic enim de hoc loquitur Columella lib. 12. cap. 29. Mustum vt semper dulce tanquam recens permaneat, sic facito: Antequam praelo vinacea subiciatur, de lacu quā recentissimum addito mustum in amphoram nouam, eamq; oblinito, & impicato diligenter, ne quicquā aqua introire possit. Tunc in piscinam frigidā, & dulcis aquae totam amphoram mergito, ita ne qua pars exiet. Deinde post dies XL. eximito. Sic vsq; ad annum dulce permanebit. Columelle astipulatur Plinius lib. 14. cap. 9. nec non Florentinus inter Geoponticos lib. 6. cap. 16. Idem perorō author de veterum propomatis in genere sic scribit. Scribit Paulus Aegineta cap. 15. lib. 7. propomata mixtiones quasdam extitisse factas ex mellis despumati sextario vno, & vini quaternis. Vt verò Alexand. Trallianus lib. 1. cap. 10. & 11. & alibi saepe meminit propomata nulla alia erant, quam vina factitia diuersorum generum, de quibus plura leges apud Plinium, & Columellam magnos lingue Latine authores, & quae Aetius interdum *εσπεριότιμος* vocat. Hac autem sic appellata ea ratione credendam est, quod ante reliquos potus, atq; cibos sumerentur. Quā huiuscemodi vina bibendi consuetudinem sub Tiberio Claudio principe inuetam medicorum placitis, nouitate aliqua se commendantium scribit, Plinius lib. 14. cap. 20. Post quem Plutarch. 8. Sympos. problem. 9. dum queritur, tempore suo propomatū vsū, qui nouis morbis occasionem praestaret, inductum, nil aliud intellexit, quam quod Plinius antea detestatus erat, hac scilicet factitia vina bibendi morē. Quamuis *εσπεριότιμος* vti antiquae consuetudinis apud Athenienses est mentio. Cur verò ita a medicis commendatum, opinor quod, vt principibus ac nobilibus viris largiorem bibendi copiam facerent, ea vina excogitarint, quae variē affectos stomachos curarent, confirmarent, & ad bibendum impunē magis excitarent, quando etiam non deerant, qui vt copiosius potare & edere possent, vina praua, quae ipsis incitarent vomitum, praeportabant. De qua re sic Iuuen. Satyr. 7.

— tandem illa venit rubicundula, totum
Oenophorum sitiens plena quod tenditur vrna
Admotum pedibus, de quo sextarius alter, id est, duo sextarij
Ducitur (id est bibitur) ante cibum rubidam facturū orexim
Dum redit, & terra luteo (alij luto, id est, frustis esculentis vinum redolentibus) ferit intestino.
Marmoribus riuī properant (sola & pauimenta marmorea vinorum riuus natant) aut lata Falerno.
Peluis olei (vomitū vini peluis excipitur) nam sic tanquam alta in delia longus
Deciderit serpens, bibit, & vomit.

Vinum admotum pedibus, siue a pedibus hic vocat vinū possimum, quod seruis (qui a pedibus dicuntur) apponi fuit solitum, quod *εσπεριότιμος* & *εσπεριότιμος*, id est, versionem appellabāt, quod stomachum subuerteret, ac perturbaret. Huiusmodi igitur vinū bibebant vomitus cendi gratia, vt sic euacuato per vomitum stomacho tantū maior esset edendi bibendiq; orexis, id est, appetētia. Vnde Seneca, Vomunt vt edant, edunt vt vomant. Idē Seneca ad Lucilium loquens de intemperantia mulierum, Non minus inquit, potant, & oleo, & mero viros promoucant. Aequē inuitis ingesta visceribus per os reddunt, & vinū omne vomitu remittant. Hinc ergo apparet veteres illos vini gurgites non modo post, sed ante cēnam quoque cum vinis malis, tum alijs rationibus vomitus cieri fuisse solitos, quō exinanito stomacho edendi bibendiq; appetitus excitaretur. Et huc facit illud Martialis:

Nec cēnat prius, aut recumbit,
Quam septem vomuit deunces.

Propomatū varia genera.

Propomatū porrò, vt ad illa redeam, varia genera, quae ex absynthio, aromatibus, & alijs sunt confecta, videre licet apud Nicolaum Mirepsū sect. 38. num. 46. & in sequentibus. Vide etiam Aetium lib. 3. cap. 57. & lib. eodem cap. 72. Cael. lib. 7. cap. 26. Sunt & propomata, inquit, velut antecedentia pocula, vt sint bibendi proemia. Est apud Palladium caput lib. 3. quo pacto spon-

sponde nascantur propomata, id est, vina condita, cuiusmodi est rosatum, & violatum. Huiusmodi autem propomatū hodie apud Christianos quoq; maximus est, & frequentissimus vsus, quibus potatores maximi ceu proemijs quibusdam atq; praeladijs vtantur, ad dirum illud suū propinandi certamen. Ac maxime quidem commune est propoma absynthies, quod, vt Trallianus Propomā ab absynthies. testatur, vim habet *εσπεριότιμος*, *εσπεριότιμος*, & *εσπεριότιμος* τὸ *εσπεριότιμος* ἐν *εσπεριότιμος* *εσπεριότιμος* stomachum corroborandi, & extenuandi, expellendiq; excrementa quae in eo continentur. Hoc fere propomate (vt taceam innumera alia vina factitia) potatores hodie maxime ab initio cēna vtuntur ceu pharmaco cum besterna atq; prateritā, tum futura ebrietatis, atque crapulae. Fit autem iusto Dei iudicio vt impijs istis potatoribus qui vino tam nefariē abutuntur, omnis cibus potusq; qui moderatē sumptus illis non modo salubris, verum etiam suauis, atq; iucundus esse posset, in fel, atq; amaritudinem conuertatur. Nam amara primo sunt pleraq; illa quae praesumunt propomata, atq; cibi, vti dictum est, deinde amara & acerbā sunt illa ipse ad quas se mutuo cogunt, immoderate violentaq; potationes, deniq; amarissimae sunt poriones medicatae, quibus tandem stomachi cruditates immoderato cibo potuq; collectas expurgandi causa vt coguntur. Sic igitur fit vt voluptuarij isti homines quorum summum bonum est voluptas, quib; voluptatem cum alijs in rebus, tum maxime in cibo atq; potu consecretantur, multiplici atque molestissima nausea fastidioq; afficiantur. Quanta praeterea est stultitia, imo insania, antidotum, vt est in Antidotum ante venenum sumere. prouerbio, ante venenum sumere? Perinde hi faciunt atq; si quis, postquam in animum suum induxisset venenum bibere, antidotum prius aliquod sumeret. Sic enim isti quoq; vt vinum immoderatum ceu venenum, auidius atq; largius haurire possint, antipharmaca illa praesumunt. Quam id satius esset illos veneno abstinere, ita vt medicamento illis nihil sit opus. Optima ac praestantissima ebrietatis antipharmaca sunt timor Dei, sobrietatis studium, ebrietatis, atque intemperantia odium. Cogitare deinde quā turpe, quā foedum, quā perniciosum, quā Deo hominibusq; pijs inuisum sit ebrietatis vitium, quā sit a natura humana, a Christiani hominis officio, a tua persona quam Deus tibi imposuit alienum. Quanta illud mala animi, corporis, atq; fortuna secum trahat. Proponas etiam tibi ante mentis tuae oculos & Dominum nostrum Iesum Christum qui salutis nostrae sitientissimus cruci affixus acerbissimam sitim perpeffus est, & illius membra, hoc est, plurimos homines inopes, pauperes, agrotos, qui grauissima fame sitiq; torquentur, ad quam restringendam vix minima saepe vini guttula illis suppetit. Hac si homines Christiani diligenter, vt par erat, animis suis secum reputarent, nihil profecto illis opus esset illis vel laboriosis exercitationibus, vel amaris antipharmacis ad ebrietatem arcendam, ab ebrietate enim sua sponte toto pectore abhorrerent, nec ad illam se vllō pacto cogi, impelliq; paterentur. Plinius lib. 4. cap. 22. cum alia ebrietatis irritamenta a sua atatis hominibus excogitata fuisse scribit, tum venena etiam bibendi causa confici fuisse solita cum alij cicutam praesumerent, vt bibere mors ipsa cogeret, (en quo dementia ebrietas homines adigat!) alij pumicis farinam, & quae referendo pudet docere.

Secunda circumstantia in propinationibus consideranda sunt persona, & ea triplices, nempe Persona sibi conuiuij magistri, ministri, atq; ipsi conuiuij. Quoad primos attinet, iam ante dictum est apud inuicem propinantes. Hebraeos patrem familias dextra manu poculum tenentem praemisiss certis quibusdam precibus propinationem fuisse auspiciatum, quem deinceps reliqui conuiuij sunt secuti, ac sibi inuicem ex ordine propinarunt. Apud Graecos, & qui illos fuerunt imitati, Romanos moris erat aliquem e conuiuij sorte eligi, qui bibendi leges (quas Graeci *συμπρωτικὰς νόμους* leges conuiuiales, Horatius merito insanas appellauit) ferebat, quibus ceteros omnes parere necesse erat. Hic ergo, qui Symposiarcha, conuiuij rex, dominus, magister, bibendi arbiter fuit appellatus, ceu praesultor siue promachus propinationem inchoabat, quem mox alij subsequebantur ad illius imperiū atq; distata bibere coacti. Ad certam enim mensuram atq; numerum conuiuias bibere cogebat, & ceu *εσπεριότιμος* instabat, vrgebat. Hinc illorum imperia ab Horatio vini regna, a Cicerone magisteria fuerunt appellata, & illorum leges quibus conuiuij ad insanas potationes, atq; adeo ad insaniam adigebantur, merito ab Horatio insanā fuerunt dicta Sat. 6. lib. 2. ad quas Cicero quoq; eleganter alludit Verrina 5. Est enim Imperator seuerus, & diligens, qui populi Rom. legibus nunquam paruisset, illis diligenter legibus, quae in poculis ponebantur, obtemperabat. Huius-

modi quoq; fuerunt illi oivóμα qui diligenter inspiciebant, num omnes ex æquo biberent. Verum de his antiquis symposiorum magistris, illorum nominibus varijs, atque munere, quoniam supra copiosius est dictum, idcirco nunc sum breuior. Apud Christianos similiter hodie conuiuatores, siue conuiuij domini qualescunq; illi sint, plerunq; bibendi initiū faciunt, ceterosq; conuiuas suo exemplo, ac quibuscunq; possunt verborum stimulis ad insanas potationes incitant & impellunt. Ipsi quoq; plerunq; & primi fiunt ebrij, & præ ceteris conuiujs vino maximè implentur, cum & ipsi alios inebriare conentur, & conuiuia confertim in illos impetum faciunt. Hinc fit vt multis vel ineptis nugatorijs atq; ridiculis, vel obscænis atq; fædis, vel etiam contumeliosis gestibus atque dictis conuiuas suos grauißimè offendant, ac in illorum vel odium atq; offensionem grauißimam, vel certè contemptum incidant, quorum tamen gratiam, fauorem, atq; amorem aucupari sunt conati: atq; ita vt vulgo dicitur, operam & oleum perdunt. Non est ergo rarum illud quod vulgò a Germanis iactatur.

Der Wirt der ist der aller best/
Dann er ist völler dann die gest.

Hoc est, hospes, seu conuiuator is est optimus, qui præ ceteris conuiujs vino maximè est plenus. Conuiuator ergo qui non modo conuiuiarum (quæ certè illius sunt partes) sed etiam suamet ipsius salutis, famæ, atq; existimationi optime vult consultum, ab intemperantissimis huiusmodi potationibus sibi temperet, ad bibendum plus iusto nec ipse quæquam cogat, nec cogi se a quoquam alio patiatur.

Conuiuiorum ministri.

Secundum personarum genus sunt ministri, qui vinum vel recondunt, atque depromunt e cella vinaria (vnde promi, atque cellarij dicti) vel ex maioribus vasis in pocula infundunt (vnde oivóχοι & επερχόμενοι sunt dicti) vel aqua miscent, ac temperant (vnde pincernæ videntur appellari δωδ τὸ πίνειν, καὶ κίρνα, a Suida κίρναρα) vel pocula pragustant (vnde οεργάσται Græcè, Latine pragustatores) vel denique pocula conuiujs porrigunt, atq; tradunt, quod Græcis est ὀπέρευ. De horum nominibus atque officio supra quoque multa dicta sunt, nunc dicenda ea quæ ad nostrum hoc propositum pertinent. Horum igitur dura, difficilis, & inquietæ est in isto propinationum certamine conditio. Nam sine vlla ferè intermissione diurnis nocturnisq; laboribus agitantur, vexantur, atque defatigantur potatorum assidue vina flagitantium summa impopunitate. Deinde ipsi quoque dominis suis iam defatigatis, & languentibus sæpe ουμαχέω coguntur, & cum ab illis, tum a conuiujs ad ebrietatem incitantur, atque coguntur, ita vt tandem illi quoque huic certamini succumbant, & neque pes, neque manus amplius suum officium faciat, ministerijque sui planè obliuiscantur. Quin imò plerunq; isti ministri quasi tubicines, atque buccinatores, classicum canunt, & vel sua sponte, vel dominorum suorum iussu atque impulsu cum verbis, tum propinationibus conuiuas ad strenuè potandum impellunt. Quid dicemus de varijs eorundem fraudibus, atque fallacijs, quibus miseros conuiuas sæpe decipiunt, dum aut pleniora, alijs minus plena, alijs meraciora, alijs dilutiona pocula: alijs vina validiora, alijs tenuiora porrigunt, atque ministrant, sæpe etiam iuramentis falsis de manifestis suis fraudibus atque dolis se excusantes? Eò denique tandem res redit, vt ministri dominis suis, atque conuiujs exequentur, atque ad eò illis insultent, illos multis contumelijs, conuitijs, atque iniurijs afficiant, multis damnis sua ebrietate multent. Quam illud etiam absurdum & a ratione alienum principes pragustatoribus vri, veneni nimirum arcendi gratia, cum ipsi & sibi metipsis, & alijs venenum propinent, dum se, aliosq; ad vinum immoderatum, quod veneni instar obtinet, bau-

Ministorum fraudes.

riendum inuitant?

Conuiuia.

Venio ad ipsos conuiuas, quorum in propinatorio hoc agone nobis cum qualitas, tum quantitas est consideranda. Qualitas, dum nimirum vel amici amicis, noti notis, familiares familiaribus propinant, quò fit, vt sæpe tandem sibi metipsis inimicissimi reddantur. Vel ignoti ignotis propinant nocitiæ, amicitia que contrahendæ causa, sed tandem euenit, vt neque insueri se inuicem amplius, nedum nosse possint. Innotescit etiam illis sæpe mutua animi stulticia, atque improbitas, vnde mutuis postea contemptus, atque odia nascuntur. Propinant etiam sæpe inimici inimicis, non tam inimicitia deponendæ, quam vel tegendæ astute, atque occultandæ, vel etiam magis inflammandæ gratia, atque hoc est, quod vulgò dicitur, auff boßfracht trincken

aulico

aulico more bibere, quoniam simulare, atque dissimulare aulicorum est proprium, quam artem, qui ignorat, is exeat ex aula, in qua omnia fucata sunt, & simulata. Propinant præterea sæpe arate, dignitate, auctoritate, superiores inferioribus, vt magistratus suis subditis, ecclesiarum pastores, scholarumq; moderatores suis auditoribus, atque discipulis, parentes suis liberis, seniores iunioribus, atque ita pessimo suo exemplo præter & contra omne decorum atq; officium suum eos quos regere, moderari, & in officio continere, quibus sobrietatis, omniumq; virtutum exemplo præluere debebant, corrumpant, atque deprauant. Hinc fit vt se tandem illis contemnendis, atque irridendos propinent, nam æqualitas, vt vulgò dicitur, parit contemptum. Illi itaque vicissim omni deposito, abiectis pudore, atque obseruantia, illos sine vlla sæpe honoris præfatione, ad idem bibendi certamen prouocant, id quod ipsum quoque ab omni decoro, non dico Christiano, sed ciuili quoque atque liberali est alienissimum. Tales erant illi potatores (quorum hodie inter Christianos numerosissimus est numerus) Hoseæ temporibus, qui, vt propheta ille testatur cap. 7. reges suos illi r in die scilicet natali, siue inaugurationis atq; coronationis, vt re vini egrotare faciebant (vt ille loquitur) hoc est, immoderatis suis capacissimorum poculorum (quæ vrium nomine Synecdochicòs intelligenda) propinationibus ad ebrietatem compellebant, quæ corporis mentisq; sanitatem labefactat, quo nimirum deinde illis cum corpore debilitatis, tum animo effeminatis atque demerentis facilis pro suo arbitrio abuti possent. Illi enim, vt mox sequitur, vino & ebrietate, ad insaniam reducti, manus suas ad illusores extendebant (alludit ad ebriosorum ineptas, & indecoras gesticulationes) hoc est, impijs illis foribus, Dei hominumque contemptoribus (tales enim, teste Solomone, vinum reddit) sese coniungebant, illos in delicijs habebant, ferebant in oculis, osculabantur, familiariter, atque hilare amplexabantur, in manibus habebant (qui mos est ebriosorum hominum) atque ita suam illis auctoritatem, dignitatemque sibi a Deo tributam turpiter prostituunt, quam singulari morum probitate, grauitateque tueri debuerant. Annon quæso illorum Regum multi hodie Christianorum Reges, atque Principes simillimi reperiuntur, ita vt Hoseas non tam suorum temporum Reges descripsisse, quam de nostra ætatis Principibus, atque Magistratibus plurimis vaticinatus fuisse existimari possit.

Præterea & viri mulieres non suas modò verum etiam alienas, & mulieres vicissim oblitæ omnis pudoris, atq; verecundie naturalis, viros non suos modò, verum etiam alienos, & ipsæ mulieres se inuicem ad ebrietatem prouocant. Deniq; pares cum paribus vt facillimè, secundum tritum proverbium, congregantur, ita se quoque inuicem maximè ad immanes illas propinationes lacessunt atq; impellunt. Sæpe etiam numero fit (vt illud quoque addam) vt conuiuia postquam neminem conuiuiarum vident, vel velle, vel etiam posse volunt atque potius libidini suæ satisfacere, atq; morem gerere, ad seruulos atq; ancillas vel vilissimas decurrant, illis propinent, illis compotoribus vtantur, id quod cum apud antiquos, tum etiam hodie apud populos quosdam valde indecorum videtur esse, atq; inciuile, cum tamen id ipsum hodie multis humanissimum, liberalissimumq; esse videatur. Seruis vel ancillis labore nimio defatigatis, atque sitientibus cibum, potum que nonnunquam præbere illos reficiendi, recreandiq; causa humanitatis videtur esse, sed eosdem ad ebrietatem cogere, vt hodie plerunq; fieri solet inter Christianos, valde cum inciuile est, cum inhumanum.

Quoad quantitatem, vel vnus vni propinat, quod monomachia cuiusdã siue duelli instar obtinet. Aliquando vnus, dum vult ἀνδραγαθῶν, vt Syracides loquitur, hoc est, corporis sui vires, roburq; ostentare plures, vel simul conuiuas omnes ad bibendum prouocat, qui ferè Gallorum mos est, dum illud suum alalus, hoc est, agedum vsurpant. Nonnunquam plures, vel conuiuia omnes in vnum aliquem, vt conuiuij dominum, peregrinumque aliquem impetum faciunt, et si illum propinationibus suis prostrauerint, egregiam laudem, & spolia opima sibi videntur retulisse. Deniq; plures sæpe pluribus, vt qui sedent in vna mensa, alijs qui sedent in altera mensa certam vini mensuram propinant. Hæc de personis, ex quarum ipsarum consideratione propinationum istarum indiguitas, atq; fæditas magis apparet.

Sequitur tertia circumstantia in propinationibus consideranda, vinum nempe quo illæ potissimum exercentur. Quæ autem de vino dicentur, eadem ferè ad ceteram, & alios potus in-

Tertia propinationum circumstantia, videtur.

briandi vim habentes, referri possunt. Vinum ergo, vt inde potissimum exordiar, vel purum, seu meracum bibitur, vel aqua dilutum, & quasi fractum, vt Germani vocant, quoniam vis eius frangitur atq; debilitatur. Antequam verò de antiquorum vini temperaturis dicam, operæ pretium erit de nominibus quædam præmittere. Hebraicè מַסַּךְ masak & vinum miscere aqua, & infundere sæpe significat. Vt Isa. 5. Prou. 9. Rabbini interpretantur מַסַּךְ arab, & מַסַּךְ cercel vnde forsitan מַסַּךְ Græcum id est, miscuit. Hinc מַסַּךְ mæfæk, Psal. 75. mixtio, & מַסַּךְ Proverb. 23. vinum mixtum. מַסַּךְ mæfæg quoq; Hebr. idem quod miscere, vnde מַסַּךְ mæfæg poculum mixtum seu temperatum, Cant. 7. & מַסַּךְ iain masug vinum aqua temperatum. Græcis similiter καραύειν , siue καραύειν , καραύειν , καραύειν , & c. cum $\text{οἶνον μίσγειν τῷ ὕδατι}$, id est, vinum aqua miscere, tum simpliciter ἐγγχειν , & διδόναι πνεῖν , id est, infundere, & poculum ministrare significat, vt Eustath. & alij Grammatici docent. Cum itaq; hæc vinum aqua miscendi consuetudo apud Orientales fuerit vsitatissima, non est mirum & Hebræis, & Græcis vnum idemq; vocabulum cum vinum aqua diluendi, tum infundendi significationem habere, cum vinum non nisi aqua dilutum infundere sint soliti, cum vina haberent fortia. Hinc & κέρας , & κρατήρ , & pincerna denominatur, & vinum hodie vulgari lingua Græca κράσι appellatur. Vinum autem purum, seu meracum a Græcis appellatur ἀκρατός , quod aliquando coniungitur cum οἶνος , aliquando sine adiectione οἶνον ponitur, vt merum apud Latinos: & οἶνος ἀκέραιος , vinum purum, non adulteratum, cuiusmodi est cauponum. Huic opponitur οἶνος κεραιμύδος , vinum aqua temperatum. Item οἶνος ἐπιπέραςτος , siue ἐυκράτος , ἐυκρας , & ἐυκράτος Polluci, & alij Græcis est vinum aqua temperatum, atq; dilutum, cui opponitur δυσκράτος , malè temperatum. Item οἶνος ἄωτος κέρας , ἄωτοκρας , ἄωτοκρας , ἄωτοκρας Ionicè, & ἄωτοκρας ὁ ὑπερβαίνων περὶ τὸ μέτρον de οἶνον (cuiusmodi est vinum cauponum) per se mixtum, quod eius temperie est, vt admixtione nulla illi illi sit opus. κράσι μίξις mixtura Hippocrati significat aqua mixturam, qua aqua frigiditas calidiorè addita frangitur, vt annotat Galenus Com. 3. eis τῷ ὕδατι κράσι . κράσι vinum propriè aqua mixtum, seu dilutum significat. Plutarchus de Sanitate tuenda, τὸ κράσι τὸ ὕδατος μετέχον πλείονος οἶνον καλεῖται. Hac voce Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædag. cap. 2. sæpe vtitur. κράσις mixtio mixtura peculiariter de ea mixtura dicitur, qua aqua vino miscetur, de qua postea. νεοκράσις , siue νεοκρας Polluci. ὁ νεώσι κεραιμύδος , vinum recens mixtum seu dilutum. Latini vinum miscere, & temperare dicunt. Tibul. lib. 1. Eleg. 7.

Temperet annosum Martia lympha merum.

Idem libro secundo Eleg. prima,

Mistaq; securo est sobria Lympha mero.

Miscere Latinis similiter, & aqua temperare, & infundere significat.

De authore primo temperaturæ vini varia traduntur. Alij enim Staphylum Sirheni filium, vt scribit Plinius, vinum aqua miscere primum cepisse volunt, alij, vt vult Staphylus apud Athenæum, Melampum id primum fecisse tradunt. Philochorus apud Athenæum libro quarto, vini κράσι σὺμμεζον ab Amphylione Rege Athenienses primum edoctos fuisse testatur, & idcirco templum siue aram Dionysij ὀρθῶς, id est, rectè condidisse, quoniam tunc ὀρθῶς ἔστι τὸ ὄντιν ἔσθλαρὸς, ὅταν σὺμμεζῶς, καὶ κεραιμύδως πίνηται. Polyphemus contra vt barbarus, & temulentus, increpat Vlysem vinum aqua temperantem, cum illud sic corrumpi existimaret, de quo vide Eras. in Adag. Perdidisti vinum infusa aqua. Plato contra monet, vt Bacchum temulentum Deum Nymphis sobrijs Deabus temperemus.

Huiusmodi porro mixtio longis temporum intervallis non exiguam varietatē accepit, tum a natura vini, tum a natura bibentium, tum etiam a tempore quo potabatur. De quo sic Mercurius est mixtio, quando Maroneum vicies tanto aqua addito ob eius vim miscendum esse voluit. Homerus: cuius generis vini facultas vigorq; indormitus etiam Mutiani ter consulis tempore durabat, qui eius sextarios singulos octonis aqua misceri comperit. Sic enim Falernum indormitum vocauit Iuuenalis, quod vix & ipsum multa aqua domaretur: vt Galen. aliud ὀλιγοφρόνον , quod parca aqua vincebatur. Atqui communes vini temperaturas tres extitisse, ex Prouerbio antiquo, ἢ πέντε πίνειν, ἢ ἕξ ἢ ἑπτὰ , monstrat tertio Symp. Plutarch. vbi ait: Qui Dionysij

A natura vini rialis ex Athenæo & alijs, libro 1. Lætionum variarum, capite 18. A natura vini primum varia quomodo variata sit mixtio.

Tres cōmunes vini temperatūre.

harmonias

harmonias callebant, eos tres vini: cum aqua consonantias assexisse, sesquialteram, diapason, & diatessaron. πέντε namque hemioliam denotasse, quæ efficiebatur tribus aquæ partibus duas vini addendo. ἕξ indicasse diapason, quæ fiebat, vni vini parti duas aquæ immiscendo. ἑπτὰ diatessaron significasse, quæ nascebatur ex tribus aquæ partibus, & vna vini simul temperatis. Adidit idem Plutarchus, postremam & sesquiterciam portionem tanquam remissam & sobriam ijs in vsu fuisse, qui in Prytanæo dominabantur, & qui Philosophiæ aut contemplationibus incumbabant: nempe quos mente præditos atq; sobrios esse conueniebat. De qua etiam temperatura Ion poëta apud Athenæum sermonem faciens, dicebat:

Εὐράν ὁ μάνης Παλαμῆδ' ἦς ἐμαυτέσσατο
Πλοῦν ἔσειδεν τοῖς Ἑλλήσι πίνουσι ἕξ
Πρὸς ἕνα κυάθου.

Huiusce temperaturæ Hesiodus quoq; meminit lib. 2. Op. & Dier. his versibus:

Κοῖνης δ' ἀενάης, καὶ δρορρύτου, ἢ τε ἀθολῶτος
Τελεῖ ὕδατος ἑξ ἔχειν, τὸ ἢ τὰ πρὸν ἕμιν οἶνος. Id est,
Et fontem perennem & defluentem, qui sit lympidus
Tres aquæ partes infundas, & quartam immittas vini.

Alios verò a prædictis eam mixtionem effugisse: vnde Menander apud Athenæum,

— Οὐ γὰρ ἀνὰ στήθεσσι
Ἐπιπὼν ἕξ ὕδατος, οἶνος ἢ ἐν μόνον.

Temperaturam porro, quæ ex duabus aquæ partibus, & vna vini mixtis conficiebatur, mentem turbare, & leuem quandam ebrietatem inducere creditum: eam autem, quæ ex duabus vini partibus, aquæ tribus mixtis sub πέντε complexa contemperabatur, somnum inducere, curarum obliuiones parere, passiones sedare, dictum. Sed illud πέντε πίνειν secus intelligi debere, Athenæus censuit, qui hanc mixtionem ex duabus vini partibus & quinque aquæ factam fuisse scripsit, atq; ad id comprobandum nonnullorum poetarum testimonio vsus est. Qui meracius bibere volebant, præter dictas mixtiones ex aduerso quinque vini partes duabus aquæ miscbant. Id quod Athenæus idem Anacreontis auctoritate comprobat:

Ἄγε δὴ φέρ' ἡμῖν ἑπτὰ
Κελεβλυ, ὅπως ἀμυσίω
Προπίω, τὰ μὲν δὲ (alij legunt τὰ μὲν δὲ) ἔγγχει
Υδατος, τὰ πέντε δ' οἶνου
Κυάθους, ὡς ἀβιβραϊσίων,
Ἄγεδον affer nobis puer
Celeben, vt amystin
Propinem, decem quidem (siue duo) infunde
Aqua, quinque autem vini
Cyathis vt insolefcentem.

Eustath. O. n. aliter prouerbum illud est interpretatus, vbi ait, ἕξ significasse vnius vini cyathi cum duobus aquæ confusionem, πέντε duorum vini cum tribus aquæ: ἑπτὰ totidem vini quot aquæ: quod dicitur & ab Hippocrate, & apud Athenæum: ἑξ ἑξ. Ab his verò extitisse & quartam bibendi rationem, vt si quis merum bibere maluisset, quàm καρδαμυσίω afferre, sicuti superiorum trium mixtionum, duas priores hominum sanorum esse, & tamen hilariorum, postremam insanorum, scripsit. Potest alia fortasse non inepta prouerbij, ἢ πέντε πίνειν, ἢ ἕξ , ἢ ἑπτὰ explicatio afferri: quod illo veteretur quartam cyathum, siue vltra quintum potari, sed vel tertium duntaxat, vel vsq; ad quintum. Scribit Plinius a Democrito conditum esse volumen, quare cyathi quaterni & sextarii non essent potandi. Eubulus quoq; apud Athenæum quartum cyathum ἕβραως, sextum κούρων & post hunc alios aliorum vitiorum esse maiorum fecit, vt intelligere possimus, quartum cyathum nunquam laudatum. A natura bibentium quoq; variata fuit vini temperatura: quoniam sani & natura calidi ac desides maiorum aquæ mensuram adhibebant: ex aduerso frigidi, debiles, & exercitati minorum. Et propterea senes (vt dicitur Plutarchus) qui magis mei o gaudent, meraciorum mixtionem semper secuti inueniuntur:

A natura bibentium mixtio variatur.

idq; Achilles apud Homerum animadvertens, cum Phœnicem & Ulysses senes esse, ac in armis tota die occupatos, ob idq; non aquoso, sed meraciore vino, quemadmodum ceteros senes, gaudere sciret, vinum paucum aqua misceri iubet, sub hisce verbis ζωεργον ἤ κέραιον. Qua voce vsus est quoq; Hippocrat. libro de Exectione, item de Nat. mulieb. & alibi. Etsi non defuerint, quibus apud Plutarchum hanc Homericam sententiam in diuersos trahere sensus placuerit. In anxietudine, oscitatione, & horrore dicebat Hippocrates. εἰς ἰσοῦ ἰσῶ πινόμενος λυεῖ τὸν νοῦσον; videlicet vinum pari aqua portione epotum soluit morbum, quum mixtionem appellans meraciorem Galenus, sub his verbis, ἐκαστον οὖν τῶν εἰρημικῶν οἶνων ὁμοίως δεραπέυει ἀκραιότερον demonstrat similem vini temperiem magis mero ceteris accessisse. Denique secundum tempus vini mixtiones diuersas fuisse constat, cum præter medicorum præcepta, qui dilutius aestate, meracius hyeme bibendam voluerunt, etiam veterum mores attestentur. De liberis & ingenuis loquor, quoniam me non latet, Catonem præcepisse, ut mancipia, & vniuersa ruris familia hyeme aquosius & parcius, vere & aestate, quando magis laborarent, largius ac meracius potarent: quomodo Hesiodi sententiam interpretandam puto, qui meracis portionibus per viginti dies ante Canis ortum, et idemq; postea uti suadet. Hactenus Mercurialis de varijs vini temperaturis, de quo etiam consulere poteris Erasmum in Prouerb. Perdidisti vinum infusa aqua. Item aut quinq; bibe, aut ter, aut ne quatuor. Athenæum ipsum vide lib. 1. & lib. 2. de Inuent. primo mixtionis Amphylione, de Nymphis nutricibus Bacchi: de ἀκραιῶν Iouis seruatoris. Lib. 10. & τῆς κραιῶνος οἶνου, Scytharum ἀκραιῶνος. Vas (ut hoc quoque addam) quo aqua vinum miscebatur, & mistarius a Lucilio poeta fuit dictum, a miscendo, & luter, a luto sine loto, quod pro diluo veteres vsurparunt. A Græcis κραιῆρ δὲ τὸ τῆ κραιῶν.

Mixtiones diuersas tempus.

Meri potatio quomodo in probro ducebatur.

Meri potatio quæ ἀκραῖα ποσία dicitur, olim probro ducebatur, qua quoniam Scytharum gens fera atq; barbara delectata fuit, idcirco σκυδικὴ ποσία, siue ἀκραιῶνος, id est, Scythica pro pinatio siue potatio dicta est Polluci & Athenæo. Vnde Anacreon:

Ἄγε δῶτε, μηκέθ' ἔτι
Παταίωτε καὶ ἀλιπέθ'
Σκυδικὴν πόσιν παρ' οἴνω
Μελετᾶμεν, ἀλλ' ἡμῶς
Ἐποπίνοντες ἐν ἕμμοις.

Agite date, ne amplius ita
Streptu & fremitu
Scythicam potationem inter vina
Exerceamus, sed pulchros
Potantes inter hymnos.

ἐπικυβίσει.

Et ἐπικυβίσει δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἀδagio dicitur, pro eo quod est vinum merum intemperantius bibere. Et Achæus in Athone Satyrῶν σκυδοπιεῖν, siue σκυδισί μεῖν dixit, pro eo quod ἀκραῖα ποσία meracius bibere. Hac Athen. lib. 10. Idem refert Cleomenem Regem Spartanorū cum Scythijs agentem, consuetudinem & illorum ἀκραῖα ποσία imitantem, ad insaniam fuisse redactum, quemadmodum interpretantur Spartani. Hinc natum (Herodoto teste) apud eosdem Spartanos vulgare dictum, ut si quando velint ζωρότερον, siue ἀκραῖότερον πίνειν, id est intemperantius bibere, dicant ἐπισκυδισίον, hoc est, minimum infundito aqua, pro eo quod dicendum erat ἐπιχυσοῦν, id est, infunde aquam. Athenæus quoq; dubitat, num a Scythijs scyphus (poculi genus) habeat nomen, ut σκύφος dictus sit, quasi σκύθος. Scythæ igitur atq; Thracæ ἀκραῖα ποσία dicti sunt, id est, merobibi, vnde plerunq; conuiuia illorum sanguinolenta fuerunt atq; tumultuosa. Atq; vinam hic mos plusquam barbaricus intra Scytharum & Thracum fines constitisset, nec ad nos vsq; dimanasset. Non enim solum bibimus intemperanter, verum etiam cogimus alios ad bibendum, & recusantem ferro adorimus, quum inhumanius penè sit cogere ad bibendum qui non sitiat, quam sitientem submouere a potu, quemadmodum eleganter apud Athenæum dixit Sophocles, τὸ ἀεὶς βίαν πίνει, ἴσον ἡμῶν πίνοντα δὲ λῶν βία. Sed Scythica illa propinationes Christianorum pro

Scythæ & Thracæ ἀκραῖα ποσία.

Scythica Christianorum propinationes.

stianis hodie sunt familiarissima, quibus vtuntur ad se inuicem conficiendum. Quod si quando aqua vinum miscent, id non sit temperantia, sed vel ebrietatis, vel auaritiæ causa. Nam & bibones vino nonnunquam vtuntur diluto, quod plus vini haurire & absorbere possint, dantiq; operâ ut sibi quidē vinum dilutius, alijs verò meracū infundatur. Caupones præterea pro antiquo more, et consuetudine lacri, & questus causa vinum aqua diluunt, seu corrumpunt potius atq; adulterant, vnde sæpenumero sacræ litteræ eiusmodi cauponū mixturis dolosis verè doctrinæ, verbiq; diuini corruptelam adumbrant, de quo supra. Vnde etiam spurcum vinum, teste Festo, dicebant antiqui,

cui

quæ aqua erat admixta, quod sacris adhibere non licebat. Eodem nomine etiam dicebatur defrutum, aut igne coctum mustumue antequam deferueat. Observandum quoq; vinum nonnunquam non aqua, sed alio vino efficaciore misceri, vnde prouerbum, Thasium infundis. Nam Thasiâ Thasium insula iudatissima quondam fuisse testatur Apul. Apol. 1. Sæpe quoq; conuiuius imponitur, dum illis aqua vinum miscere volentibus, pro aqua vinum album aqua colore simillimum supponitur. De vino meraco post cibum, degustari solito, quod boni Dæmonis poculum fuit appellatum, & de vino temperato aqua, quod postea biberunt, quodque poculum Iouis Seruatoris fuit dictum, vide Athen. lib. 2. de quo infra pluribus.

Quoniam autem veteres a meri potationibus abhorruerunt, mirum non est in cœna Domini veteres cur in ca antiquitus a Christianis non vinum meracum, sed aqua dilutum fuisse adhibitum. De consec. cœna Domini dist. 2. legimus quosdam lacte vsos esse, alij etiam aquam adhibuerunt, quorum consuetudo mox ca nō merum, explosa atq; reiecta fuit. Aquarios diligenter refutat Cyprianus epist. 5. ad Cæcilianum, idemq; dilutum adhibere probat mixtionem quam Græci κραιῶν vocant, affert etiam rationem probabilem, quia ex latere Domini fluxit sanguis, & aqua. Iustinus similiter in 2. Apol. pro Christianis videri & κραιῶν κραιῶν Aquarij refutatur. Et Cyprianus epist. 68. ad Cæciliūm hac de re ex professo disputat, cuius tantum a Cyp. hæc sunt inter alia verba: Admonitos autem nos scias, ut in calice offerendo dominica seruetur traditio, neq; aliud fiat a nobis, quam quod pro nobis Dominus prior fecit, ut calix, qui in commemoratione eius offertur, mixtus vino offeratur, &c. Eadem de re vide Clemen. Alex. lib. 2. Pæd. c. 2. statim ab initio, vbi similiter illam vini mixtionem in cœna Domini κραιῶν vocat. Hæc mixtura varias postea disputationes peperit: an scilicet aqua illa simul cum vino mutetur in sanguinem Christi: an verò vinū in sanguinem, aqua in phlegma mutetur. Quidam disputarunt, aquam sine mutatione accidentibus vini circumfusam in aëre pendere. Hæc disputationes extant Extra, de celebrat. Missarum ca. cum Martha. Hac de vini temperatura sint dicta.

Vinis porro vinolenti isti homines in suis propinationibus vtuntur non modò meracis, verum vina aduectia etiam conditis, atq; fictitijs quàm plurimis, de quibus supra dictum est. Ijs multa iniiciunt, que partim ad ebrietatem arcendam, partim ad sitim inflammandam, partim etiam ad nauseam stomacho ex improviso mouendam videntur facere. Quinimò solent nonnulli sal quoq; & fœda alia poculis aliorum iniicere ad vomitum illis concitandum, atq; ita illos aliorū ludibrio, ignominiaq; exponendum. Persarum multi farinam in vinum iacientes bibunt, alij ouorum lucea, vt auctor est Athen. lib. 10. c. 9. Platarch. lib. 1. Symp. Prob. 1. docet veteres buglossam vino iniicere fuisse solitos, quod hæc conuiuius ἐν Σκυθίᾳ, καὶ ἐν Φερόσιω, id est, hilaritatem, comitatemq; conciliare existimaretur. Græci vinum vnguento mixtum bibebant, et supra quam satis esset, aut necessitas postularet, hac mixtione vtentur, vt testis est Athen. lib. 15. c. 18. Plin. 31. ita scribit, At Hercules iam quidam etiam in potu addunt (vnguenta) tantiq; amaritudo est, vt odore prodigo fruuntur ex vtraq; corporis parte, exteriori & interiori. Hinc Iuuenal. Satyr. 6.

Quum perfusa mero spumant vnguenta Falerno. Athen. quoq; tradit nonnullos olim vinis coctis vsos fuisse, vnde vinum ἀπυρρον Arcadino dixit, id est, non coctum. Hodie vina arte parata, & saccharata (quorum plurimus apud Anglos est vsus) quæ videlicet peregrinis aromatum saporibus in saccos additis, transmittuntur, ac percolantur, maximo sunt in vsu, quæ vini genera vulgò Clareti, & Hippocras nominibus appellantur. Vinis præterea potatores isti insani vtuntur, partim validis, partim tenuibus, & vtumq; ebrietatis gratia.

Vina olim meliora atq; validiora ab initio cœnæ apud Hebræos quidem fuisse apposita, ex illis arbitriclimi Euangelici verbis videtur posse colligi, Ioan. 2. qui postquam degustauit aquam illam in vinum a Christo conuersam ad sponsum inquit, Omnis homo primò apponit bonū vinum, postquam autem conuiuia vino se expleuerint, tunc id quod est deterius affert: tu verò bonum vinum seruaisti vsque adhuc. Apud nos contra vina meliora, atque validiora posteriori loco, priorè autem minus bona apponuntur. Fit tamen sæpe vt strenui isti potatores iam vino onusti, quo diutius certamē illud ferre, ac sustinere possint, postremò tenuissima vina postulent, quæ vulgò in minorâ pocula infunduntur, vt præstantiora in meliora. Quid dicam, quod non contenti vno vini genere, vel etiam duobus, in vna cœna multa ac diuersa vini genera apponuntur. Res olim apud

Vinorum vicietas in epulis

Romanos inusitata habebatur, quod in triumphali caena quatuor vini genera a Iulio Cesare, tan- to Imperatore, nempe Falernum, Chium, Lesbium, Mamertinum, fuerant apposita, cum hodie in quibusvis, & quotidianis vel tenuissimae sortis atq; conditionis hominū compositiunculis tot, vel plura etiam vini genera apponantur. Ut autem tiberum, sic vinorum quoq; varietas, atq; diversi- tas dubium non est, quin valetudini plurimum officiat. Plutarchus quoq; Sympof. lib. 4. Probl. 1. testatur, dixerforum vinorum vsum ad ebrietatem plurimum habere momenti, ᾱ ἀλλοίωται, in- quic, λεγόμεναι ταχὺ ᾱ μαθόντου, id quod vel ipsa experientia quotidiana testatur. Quid di- cam, quod non contenti pleriq; vini patrijs, atq; domesticis, quae nobis Deus sua gratia largitur, quaeq; valetudini nostrae maxime sunt accommodata, importatis, & adventitijs, plerunq; propo- larum, negotiatorum, atq; cauponum fraudibus adulteratis cum maxima non pecunia modo, ve- rum etiam valetudinis nostrae iactura uti malimus? Ut olim Romani non contenti suo Falerno, quod optimum erat & saluberrimum vinum, nauibus vindemium condebant, ut M. Varro loqui- tur, ex insula Choa & Chia. Eo nomine Clemens Alex. lib. 2. Pae. cap. 2. suae quoque aetatis Chri- stianos grauitur his verbis reprehendit, Non ergo, inquit, vinū Chium magnopere requirendum, si absit, nec Arethusium, si absit. Sitis enim est ἐπιείκεια τῆς παθῆς, id est, indigentiae alicuius affectus, ad quam explendam quaerendum consuetudinis auxilium, non autem vinum ardens, ac fu- mosum. Languescens autem, & imbecilla propter intemperantiam appetitionis sunt transmarinae vini importationes, desipiente in desiderijs animo vel ante ebrietate. Nam & Thesium δω- δεκ, id est, odoriferum, & Lesbium εὐπνοῦν, id est, bene spirans, & Creticum γλυκὺν, id est, suaue, & Syracusanum ἡδὺν, id est, dulce, & Mendesium quoddam Aegyptiacum, & insulare Naxiam, & aliud aliquod αἰδοσύλας, id est, bene flagrans ex Italia. Multa quidem haec nomina. Mode- rato conuiuae vinum vnum, quod ex vniuersi Dei agricultura prouenit. Quid enim, an non vinum in sua patria natum cuiq; sufficit ad suam explendam cupiditatem? Nisi forte etiam aquam sint importaturi quem admodum stulti Reges. Choaspes, qui sic dicitur, est fluius Indiae, cuius est ad potum optima aqua Choaspia. Quem admodum autem vinum vinosos, ita quae inuehitur aqua di- uites miseros efficit in delirijs. Haec ille. Similis hodie est Christianorum luxuria, qui vix a patria fastidientes saepe omnium optima, atq; saluberrima, peregrinis supra modū gaudent, atq; delectan- tur, licet deterioribus, cum magno & rei familiaris, & sanitatis suae dispendio. Ac omnino Chri- stiani hodie vino ad duo maxime contraria vitia abutuntur, nempe cum ad ebrietatem atq; luxu- riam, tum ad auaritiam, ut propola, monopola, atq; caupones. Praeterea insani illi potatores quo- plius vini absorbere possint, illud quoq; vel calefieri, vel refrigerari curant. De quo vini calefaci- endi, refrigerandiq; modo supra dictum est, cum de aqua calida ageremus. Sic illi non modo vino- rum sapore, odore atq; colore, verum etiam cum calore, tum in primis frigiditate ad ebrietatem abu- tuntur.

Vina aduociti- tia.

Vini duplex abusus.

DE POCVLIS CEV PRAECIPVIS PROPINATIONVM INSTRUMENTIS. DE EO- rum nominibus, materia, atque for- ma multiplici.

CAPVT XII.

EQVITVR tertia & quidem latissime patens propinationum circumstantia, pocu- la nimirum, quae quidem maxima & potissima sunt propinationum, luxuriae, atq; e- brietatis instrumenta. Haec enim sunt veluti tormenta atq; tela bellica, quibus Cy- clopici illi potatores se inuicem torquent, petunt atque prosternunt. Hinc eleganter Ambrosius libro de Helia & Ieiunio cap. 13. Cernas poculorum diuersorum ordines, aciem ordi- natam pures: vasa exposita aurea, & argentea, pompam arbitreris, cornu in medio vini plenum. (hic est crater) Non epularis, sed praedaris instrumentum buccinae, quod discumbentes in cer- tam accendat. De poculorum primo nominibus generalioribus, deinde substantia atq; materia, cum quantitate, postremo forma dicemus.

Poculorum no- mina. Hebraea.

Hebraeis commune est nomen בַּיַס Cos in plurali בַּיַסוֹת Cosoth. Gen. 40. Psal. 10. Hier. 25. Ab hoc

Ab hoc nonnullis χῆς (quod est mensurae genus heminarum octo, siue duorum cantharorum) vi- detur promanasse: & χοῖνιξ quod videtur esse diminutiuum a χῆς, continens duos sextarios seu vnum cantharum. Est etiam χοῖνιξ Graecis dimensum continens tres corylas.

Graci vasa ex quibus bibitur generatim ποτήρια vocant, cuius nominis primus inuentor di- citur Amorgius ποῖτα ἀπὸ τῆς πόσεως, hoc est, a potatione, siue ut nonnulli volunt, ἀπὸ τῆς τηρεῖν poculorum. τὴν πόσιν, unde Ceres ποτιμελοφοῖ, hoc est, poculifera, siue poculorum gestatrix dicta est, quae ποτιμελον. in Achaia culta fuit, κατὰ τὴν Ἀχαιοῦν χάριν, ut ex Antocrate probat Athenaeus: hinc ποτιμελο ποτήριον. γλυκῆς poculorum sculptor siue calator. ποτήριον etiam Euripidi est idem quod ποτιμελον. He- sychio autem est μέθρον ποῖον.

Πότηριον quoq; est poculum, si Hesycho credimus, qui scribit ποτήριον, ποτιμελον, ἢ ὁ πῶτος ἀπὸ τῆς, ubi Stephanus pro τῶτος putat reponendum πῶτος. ποτιμελον quoq; Graeci, praesertim Atheniensibus generatim pocula dicta sunt. Sunt & alia quoq; apud Graecos plurima vocabula, ut κύβαθ, κύλιξ, σκύφος, & c. qui licet speciatim cerca poculorum genera significant, tamen ge- neratim saepe pro quouis poculo vsurpantur. τινὰξ quoque cum pro esculento, cum poculento vase vsurpatur. Apud Homerū crebro πίνακας οἶνου, πίνακας κρητῶν, πίνακας σίτου. Dicuntur etiam πίνακας οἶνος, & quidē Eustath. teste Ὀδ. Π. magis propriae ἀπὸ τῆς πίνας nimirū nomine deducto.

Latinis haec bibendi instrumenta generatim pocula dicuntur, nimirum a potu, siue potando (quae nomina a Graecis sunt deriuata) inde diminutiuum pocillum, hoc est, paruum poculum, & po- cillator, id est, pincerna. Potoria quoq; a Plinio & alijs nominantur. Poteria Plautus vocē Graeca vitur in Trinumo. Habent quoq; innumera vocabula cum propria, tum a Graecis deri- uata, quae cum certa quaedam & peculiaria poculorum genera denotant, tum generatim pro qui- busuis poculis accipiuntur, ut est Scyphus, calix, patera, trulla, cupa, canthara.

Nunc dicamus de poculorū substantia atq; materia. Pocula, ut inde exordiar, hominis maxi- me propria atq; naturalia sunt manus, quas natura, seu Deus potius naturae author, homini soli seu animali & erecto & excelso & mentis, rationisq; participi, ad rationis prudentiaeq; suae mune- ra exequendum tribuit, ut Aristoteles & Galenus testantur. Diogenes itaq; cum vidisset puerum aquas manibus haurientem, abiicit poculum, quod habebat ex ligno, dicens, Nesciebam, quod na- tura haberet poculū. De hoc poculo naturali eleganter dictum est illud a Calphurnio in Bucolicis, Concauat ille manus, palmasq; in pocula vertit.

Hoc poculo saepe milites, & ipsi quoq; duces in bello, aliorum poculorū inopia, ut coguntur. Deus quoq; sicuti scriptū est Iudic. 7. hoc poculo naturali explorare voluit Gedeonis milites, qui aduer- sus Madianitas erant pugnaturi. Illos enim a Gedeone ad pugnam illam voluit deligi, qui manu ad os rediit aquas bibebant, canumq; instar lambebant, contra illos reijci, qui flexis poplicibus, sese ad aquam bibendum abiecerant. Nero quoq; Imperator crudelissimus, atq; luxuriosissimus (id quod saepe eiusmodi hominibus accidere solet) in misera illa sua fuga, cum ad necem quaereretur, extrema sui afflictus, aquam cœnosam (pro delicata illa sua decocta) ex subiecta lacuna potatu- rus, manu (cum antea sumptuosissimis poculis vsus esset) haurire fuit coactus, ut testis est Suetonius in eius vita. Item Dario, & alijs saepe potentissimis ac superbissimis Principibus accidit. Nansenibus potatores multifariam in inmanissimis illis suis propinationibus abutuntur, ut expe- rientia quotidiana testatur, quod fit, ut ille iusto Dei iudicio plerunq; tremore corripiantur, Deo sic manifeste sceleratissimum manuum abusum punientē ac vindicantē.

Capitibus siue cranij humanis Scytha olim, alijsq; populi Barbari vsi sunt, quibus etiā nunc Pocula ex crā hodie nonnulli vruntur, de quo primo in libro dictum est, in explicatione epularū funebrium. His adde quod Sigismundus Baro in suis Commentarijs rerum Mosconitarū tradit, Suiatoslaum principem Rutenorum anno mundi 6480. Cures princeps Pieczenigorum ex insidijs interfecit, & ex cranio eius poculum confecit auro circumdato, cum hac inscriptione, Quarendo aliena, pro- pria amisit.

Iam verò partes quaedam animalium ad poculorum vsum destinantur. Ac cornuum quidem ad eam rem antiquissimum vsum fuisse legimus. Athenaeus lib. 11. tradit antiquos ex cornibus bo- nullis bibere fuisse solitos, & idcirco Dionysium κερατόπων cornutum fingi, et Taurum a pluribus nuncupari, & ταυρόμορφον, id est, taurina facie conspici in Cyxico. Eiusdem moris ex cornibus bi-

videndi id quoque esse indicio, quod & vinum aqua miscere κρημνός dicitur, & vas ipsum in quo huiusmodi mixtio fiebat, κρημνός appellatur... Hinc Ambrosius quoque loco paulo ante citato, Cornu, inquit, in medio vini plenum. Addit Athenaeus ibidem, Nostris quoque temporibus cornuum apparatus cernitur, quae pota Rhya nonnulli appellant. Poetae praeterea multi antiquos inducunt ex cornibus bibentes. Profert etiam exempla Centaurorum, Thracum, Paphlaganorum, Perhaeborum, Philippi Regis Macedonum, Regum Paeoniae, qui ex cornibus (quorum labra nonnunquam vel auro, vel argenteo operiebant) bibere consueverunt. Athenienses autem argentea cornua facientes ex ijs bibebant. Alianus autor est Ptolemaeo Secundo ex India cornu bubulum allatum, quod tres amphoras caperet. Xenophon similiter lib. 6. ἀναβ. 6. Cyri Graecos testatur in Paphlagonia in sacrificio atque epulo celebri e cornibus poculis in regione illa usitatis bibisse: & lib. 7. in epulo Seuthae Regis Thracum docet Xenophontem primum surgentem accepto cornu verbis spondisse, se suosque Regi fore fidos amicos, deinde Seutham unam cum illo cornu illud ebibisse. Eiusdem rei Athen. meminit lib. 4. Quidam autem cornua aurea usurpabant, alij osculum poculi aureum, vel argenteum faciebant. Paeonios aiunt boues educare, qui cornua gestent tanta magnitudinis, ut capere possint tres, aut quatuor choas, & idcirco ex ijs facere pocula, quorum labia auro, argenteo circumducebant, Athenaeo teste. Philostratus quoque in libro de vita Apollonij Thyanei refert, Regum pocula olim fuisse cornua. Esse autem in vicinis locis Phasidos fluvij asinos, qui unum in fronte cornu haberent, quo cum elephantis fortiter pugnant, ex illorum cornibus Indi pocula conficiebant, asseruntque qui ex tali poculo biberit, eo die nullo morbo, nec vulneris dolore, aut ignis flamma offendi, nec veneno intaxari posse. Hoc vero animal non Rhinocerotus, cui unum ex naribus cornu prominet, sed Monocerotus Plinius appellat. Unicornes Indiae boues, duos viuos Sulthano ex Aethiopia muneri missos, ac circa templum Mecha septis inclusos, Ludovicus Romanus Patritius se vidisse gloriatur. Ac non solum monocerotis cornua, sed ceruorum quoque cornua contra virus esse efficacia experimentis constat, quorum etiam nidore fugantur serpentes, et scobe eorundem vermes infantium enecantur, teste Plinio lib. 8. c. 27. Virg. in Georg. Non temere igitur veterum quoque medicorum instrumenta fuerunt cornea. Cornibus enim liquores mensurabant, cornibus in scarificatione pro curcubitalibus modò ex aurichalco, vel etiam vitro conflatis utebantur, cornibus clysteria administrabant, teste Gal. lib. 1. & 2. de Compos. medic. & lib. 13. Methodi. Atque hanc quidem ob causam cornibus quoque veteres seu saluberrimis poculis usi fuerunt, ut etiam annotat Langius epist. medic. 29. de salubriori poculorum materia, ubi ex laevigatis ceruorum cornibus, quum monocerotis desint, confecta sibi non improbari tradit. Nicandri quoque Scholiastes memoriae mandavit veteres cornibus potare fuisse solitos. Samogithas Vrorum cornibus pro poculis uti, testis est Sigismundus Baro in Comment. rerum Moscovit. De hoc cornuum usu antiquo Mercurialis quoque scripsit in libro 1. Gymnasticae, eiusdem meminit lib. 1. Variar. lect. ubi verisimile sibi aut videri veteres cornibus usos fuisse tum ob rudes eorum mores, tum fortasse quod putarent, inde potandi maiorem securitatem accedere, unde teste Aliano, Indorum Reges ex asini Indici cornu bibere voluerunt, sperantes se a morbo epileptico, & venenis inde tutos evasuros. Cael. quoque lib. 28. c. 27. & lib. 3. c. 1. eiusdem rei meminit. Hodie quoque licet rarior, huiusmodi poculorum κρημνός id est, ex cornibus esse usus. Vidi ipsemet huiusmodi cornu bouinum ingens, cuius labium argento est obductum. Conveniens profecto esse cornuperis illis Bacchi mancipijs huiusmodi poculi genus.

Regum pocula quondam fuerunt cornua. Monoceros.

Veterum medicorum instrumenta fuerunt cornea.

Pocula ex ossibus Struthionum.

Qua quoque Struthionum propter amplitudinem pro quibusdam habebantur olim vasis, teste Plinio lib. 10. cap. 1. ex transverso secta sunt vasa potoria, author de natura rerum. Caput enim infantis magnitudine referunt, rotunda, cum senescunt ebur effingunt. Suspendi solent in templis, quod durissima sint, humoresque exempto quasi ossa redduntur. Ex huiusmodi Struthionum ossibus confecta pocula argentea & inaurata elegantis sanè formae habet Dn. Io. Conradus Meyerus, inelytae Reipub. Scaphusianae Iureconsultus atque Consul consultissimus: quae conuiuijs suis pro hospitalitate sua propinare consuevit.

Pocula lignea.

Praeterea ex varijs plantis, arboribus, pocula conficiuntur lignea. Ex fago olim, sicut & hodie pocula fuerunt confecta. Quidam,

Fabrica-

— Fabricataque fago Pocula. Item Fast. 5. Fagina pocula

Terra rubens crater, pocula fagus erant.

Et Virgiliannus pastor ait,

Insanire liber, quoniam tibi pocula ponam
Fagina, celatum diuini opus Alcimedontis.
Faginus astatat cum scyphus ante dapes.

Tibullus,

Gutti etiam ex ea materia conficiebantur, quo genere vasorum antiqui ad sacrificia fuerunt usi. Unde M. Curius ille iuravit e praeda se nihil aliud attigisse, praeter faginum guttum, quo litaret.

E Buxo olim, ut etiam hodie, cum alia vasa, tum pocula quoque conficiebantur. Nam cum Pocula e buxo torno materies probetur, cui non ornus apta esse, verum ea tantum, quae praedura, atque solida, confecta, & minimè crispata esse, cuiusmodi esse buxi, nulla alia torno utilior, praestantiorne. Quare Virgilius,

— Aut torno rasile buxum.

Quare ex buxo & vas, in quo salerebatur, teste Polluce, & elementa ad pueros litteris imbuendos in eo formabantur, quae tabula pyxion dicebatur, Herodoto teste. Pictores etiam artem in buxo docebant: liquidis medicamentis e buxo etiam pyxides fiunt, quod maximè Dioscorides probat, unde etiam nomen suum sunt sortita, quod frequentius ex ea materia fieri solita. Turbo etiam in cuius similitudinem tornatus e buxo apud antiquos fuit. Persius Satyra 5.

Neu quis callidior buxum torquere flagello.

Ex terebintho apud antiquos Thericles calices torno facere solitus esse, qui ex nomine autem Pocula ex terebintho Thericlei fuerunt appellati, teste Polluce, (Thericlei amicus, prouerbium in bibosum) rebintho. quemadmodum Antigonides, Seleucides, quibus Antigonus, & Seleucus nomina dederunt, auctore Plutarcho in Emilio.

Plinius lib. 16. cap. 31. lagenas tradit, id quod esse memorabile, e radicum filis tum fici, tum e Lagenae e filis radicum.

Hederacea porro pocula apud veteres magno fuerunt in usu atque pretio, cuius duplex ratio videtur posse afferri. Una quod ebrietati frigore suo obsistunt, ac discutiendis capitibus doloribus ex remulencia contractis sunt accommodata, folijs etiam aut ramusculis foris capiti admodum, & ob id corolla quoque conuiuiales ex hedera potissimum confici fuerunt solita ad temulentiam arcendam. Deinde quod cauponum fraudes, qui vinum aqua miscent, eo poculo deprehendantur. Nam, teste Catone libro de Rustica, cap. 10. mira haec est hederae vis atque natura, ut si vinum lymphatum in vas hederaceum effundatur, illud continuo per poros resudet atque effluat, atque inter se per lignum diffundatur, aqua vero ob grossiorem substantiam remaneat. Tanta enim esse inter haec antipathia, hoc esse discordia, ut alterum alteri admisceri non sustineat, sed vasculum hederaceum vinum respuat. Fuit haec arbor Baccho sacra, ac ob id cum sacerdotes, tum alij sacra illius celebrantes hederaceis coronis erant redimiti, id quod etiam ex 2. Machab. c. 6. constat. Mirum itaque non esse pocula quoque ex hedera potissimum antiquitus confecta fuisse, quae quidem a Graecis κισσία fuerunt appellata, quorum ab Homero crebra fit mentio. Cysibium, inquit Pollux, κισσός, id est, hedera ambiebat, unde poculo inditum nomen. Athenaeus libro 11. de hac voce varias sententias refert. Philemoni esse κισσίβιον, ποτήριον, id est, poculum habens unicum aureum. Neoptolemo Pariano videtur esse κισσίβιον ποτήριον, id est, hederaceum poculum, quod Euripides in Andromeda pastorum mentione facta, κισσίβιον σκύφον, id est, scyphum hederaceum vocat. τὸ δὲ κισσίβιον, ait idem, ἢν σκώδου ἀρχοικῆς λέγεται, ἔνθα μάλιστα θεωροῦνται τὸ ἐξυλίον ποτήριον. Eumolpus dicit genus esse poculi, quod forsitan ab initio ex ligno hederaceo fuit confectum. Nicander Colophonius, Folijs hederaceis antiquitus libabant, unde antiqua pocula Homerus κισσία appellat, ut Od. 1.

Κισσίβιον μέγα χερσὶν ἔχων μέλαν & δίονοιο.

Asclepiades Myrleanus, Scypho, & Cysibio in vrbe, eorum quibus vel mediocres opes, nullus utebatur, sed bubulci, pastores, atque ruricolae. Sic Polyphemus Cysibio usus est, & Eumaeus. Dionysius Samius libro sexto de circulo putauit κισσίβιον, & κισσίβιον unum idemque fuisse poculum. Nam Ulysses, inquit, cum impleuisset κισσίβιον (pro κισσίβιον legit) mero, porrexit illud Cyclopi.

N n 2

κισσίου igitur alij dicitur κισσός, id est hederā, ὅτι εἰκάζει αὐτὴ τὸ κισσίου τὸ ποτήριον ἐρ-
γαδῶσαι τὸ ποτήριον ἐκ κισσίου ἔχου. Alij tamen volunt dictum dicitur τὸ κισσίου, τὸ δὲ ἔστι
χάρις. Hęc ex Athenæo. Eustathius Ὁδ. κισσίου ποτήριον ἀγορευόν, quod postea κισ-
σίου in neutro genere appellatur.

Pocula thama- Verum ex alijs quoque lignis cum olim, tum hodie pocula confici solent. Cumque præclare me-
viscina, & sca- dandi vires plerisque lignis insint, ut thamarisco, fraxino, quorum hæc venenis, & calculo, illud
xinea. vero spleni obstructo præclare medetur, lignis ex illis compacti calices non videntur improbandi.

Pocula arundi Ex ligno quoque Guaiaco pocula torno excavata vitibus valde, atque salubria videntur esse. Ba-
nea. bylonij ex arundinibus varia genera vasorum contexere, quæ etiam liquida continent. Pocu-
la ex cupressu, ex junipero, ex nucibus moscatis ob odoris fragrantiam hodie frequentissime in v-
su. Poculum ex subere confectum D. D. Volfius habet. Ac omnino olim cum sobrietati atque
frugalitati adhuc locus esset in antiquorum convivio, tum catinus, scyphus, ac cythibium, ex ligno
confecta pocula in censu vasorum nobilium quoque erant, de quo supra quoque dictum est. Hædie Chri-
stianis poculis lignea sordent, nisi multo sint auro, argentoque obducta, miro artificio, magnisque im-
pensis elaborata. In Martialis apud Germanos, quibus nova vina degustantur, lignorum
poculorum frequentissimus est usus.

Pocula fictilia. Væ autem lignorum, sic figulinorum quoque, siue fictilium simulachrorum, vasorum atque pocu-
lorum (quæ νεφεύια, & νεφεύια Græcis dicuntur) olim apud Græcos, atque Romanos tam in
sacris, quam in convivijs celeberrimus fuit usus ad Macedonum usque tempora, quæ ferè ex terra
Samia fingebantur, de quibus vide Mercurialem, De præservat. a venenis. Horum crebra apud
auctores Latinos fit mentio. Plautus in Stichō,

Quibus divitiæ domi sunt, scaphio, cantharis
Batiolis bibunt, nos nostro Samiolo poterio.

Cicero Fragment. lib. 6. de Repub. Oratio extat, Læli, quam omnes habemus in manibus, quam
dijs immortalibus grata sint sympina, seu sympina Pontificum, Samiæque, ut is scribit, capedines.
Et pro L. Muræna, Et exposuit vasa Samia, quasi verò esset Diogenes Cynicus mortuus. De
ijsdem vide Isidorum li. 20. c. 4. Lacedæmonios figulinis vasis in epulis nuptialibus virginum, &
sacrificijs traditur, cum in alijs convivijs alijs vasis potarent. Quin & Argivi in quibusdam cœ-
nis figulina usurpabant. Fama est (inquit Ausonius) fictilibus cœnasse Agathocles Regem: qui
ex peste Syracusanorum Rex designatus, noluit pocula, quæ ipse olim ex luto finxerat, asperna-
ri, cum tamen amicis, & in suis convivijs aurea præberi curaret. Romanos quoque antiquos cum in
sacris, tum in epulis figulinis vasis fuisse, passim ex historijs constat. Non alijs vasis Numa Pom-
pilius Dijs litabat, quam ut Cicero refert in Paradox. 2. & li. de Nat. Deorum, fictilibus vru-
lis, capedunculis, ac hypullis, quæ erant vasa fictilia, quibus in sacrificijs Sacerdotes Dijs præliba-
bant. Hinc Tibull. lib. 1. Eleg. 1.

Aditis Diui: nec nos e paupere mensa
Dona, nec e puris spernite fictilibus
Fictilia antiquus primum sibi fecit agrestis
Pocula, de facili composuitque luto.

Juvenalis Satyra quinta,

Pugna Saguntina seruet commissa lagena

Id est, Fictilia Sagunto civitate Hispaniæ, unde vasa fictilia pulcherrima mittebantur. Mart.

Ficta Saguntino Cymbria mala luto.

Idem,

Quæ non sollicitus teneat, seruetque minister,

Same Saguntino pocula facta luto.

Martial.

Arretina nimis ne spernas vasa monemus,

Lautus erat Tuscis Porfena fictilibus.

Plin. refert lib. 33. c. 12. Catum Elicium (quem alij Catum Aelium vocant) cum Etholorum lega-
ti ei ex fictilibus prandenti vasa argentea obtulissent, ea non acceptasse. Et tantus consul, & vi-
etor usque ad supremum vite diem nec plura, quam duo habuit argenti pocula, quæ L. Paulus sa-
cer ei ob virtutem devicto Persæ Rege donauerat. Dolia veterum, ut Turnebus annotat in suis
Aduersarijs,

Aduersarijs, erant fictilia: unde proverbium figlinam a dolio incipere: Græcum dolium dicit Cu-
manum. Nam & Cumanam patellam in Lemnatis memorat Martialis,
Hanc tibi Cumano rubicundam pulvere testam.

Municipem misit casta Sibylla suam.

Et Varro calices Cumanos, cum ait, Dolia atque apothecas triclinares, melicas, calenas, obbas, &
Cumanos calices.

De fictilium porro vasorum usu apud Romanos priscos Iuven. quoque testatur Satyr. 6.

Et Vaticano fragiles de monte patellas.

Idem Satyr. 11. simulachra quoque, Iouis fictilia fuisse docet,

Hanc rebus Latij curam præstare solebat

Fictilis, & nullo violatus Iuppiter auro.

Et tamen Romæ aliquando eò peruenit luxuria, ut fictilia pluris venirent, quam murrhina, ut Romanorum
de collegium figulorum illis fuit constitutum. Verum de his vide plura apud Plinium libro 35. luxuria.
c. 12. Apud Athenæum lib. 11. c. 2. quidam fictilia vitanda esse dicit, propterea quod, teste Ctesia, a-
pud Persas fictilibus illi utebantur, quos Rex honore priuauerat. Idem tamen addit incundissimè
se sæpius pocula fictilia cognouisse, ut erant illa, quæ ex Copto vrbe Ægyptiaca asportabantur,
quæ ex terra multis irrigata aromatibus coquebantur, de quibus etiam Leonic. scribit lib. 3. c. 93.
Aristoteles quoque in libro de Ebrietate testatur, ollulas χρυσείδας etiam quæ Rhodiæ diceban-
tur, cum ad voluptatem in convivijs fuisse adhibitæ, tum quia vinum calefaciunt, & ebrietatem
arcent. Nam se myrrha, mastiche, resque eiusmodi in aquam iniecta coquantur, ac mox vino mi-
sceantur, minus qui bibunt ebrios fieri. Et alibi idem, Fiunt, inquit, ollule Rhodiæ myrrha, len-
tiscia, floribus, croco, balsamo, amomo, ac ciuamomo simul coctis, ex quibus quæ vino mista fue-
rit aqua, ita sistit ebrietatem, ut vel Venerem sedet, surgentesque etiam spiritus digerat. Socrates
in suo Comm. in Sphæram p. pocula fictilia ebrietatem prohibentia, hoc modo fieri præcipit. Redi-
gatur brassica in puluerem, similiter rostra hirundinum, item myrrha conteratur, quoad fieri po-
test, hæc omnia argilla immisceantur & interantur, atque ita arte figlina parentur. Ibidem videre
licet explicatione quorundam poculorum, ut sunt gyalæ, dinon, dactilota, amphora, elephas, can-
thari siue cantharia, carcheia, ceras, scythia, timæ, moroëcpoma, monachoëcpoma, &c. Porro A-
thenæus lib. 6. ex Ioba probat. Romanos usque ad Macedonum tempora figlinis vasis in cœnis v-
sos fuisse. Eginetas, tradit Herodotus, tantum ex χρυσείδας, id est, vrceolis aut ollis in
Ægina factis bibere fuisse solitos. Poll. lib. 6. c. 16. Langius epist. med. 29. se dicit fictilium usum ut
insalubrium minimè repudiare, modò non sint ex terra palustri quæ putrilaginem oleat, aut mine-
ris participet, sed ex terra pingui, & spissa, quæ ignis in fornace coctura lapidescit, confecta, qua-
lia sunt in Hispanijs Valentiniensis, in Germanijs Coloniensis, valde opportuna pharmacopolis
(ad seruandos liquores, electuaria, & eclegmata) vasa. Verum in his eligendis id tibi maximè
proderit, quod, ut D. Hieron. ait, calix, & vrceola fictilis probantur prius, quam emuntur, sola
vix non ostenditur, ne antea displiceat, quam ducatur. Quare empturus fictilia, si vinum infu-
sum saporem, aut colorem mutauerit, vel terram respicit, illa quoque facilius quam vixorè semel du-
ctam repudiare poteris. Quod si ita exactè concocta ac præparata fuerint, tum minus admirabi-
mur Vitruuium lib. 5. cap. 7. vasa fictilia melius saporis integritatem, quam argentea retinere &
conseruare affirmantem.

Nunc reliqua poculorum genera persequamur, quæ ex metallis atque metallicis conficiuntur. De poculis ex
Huiusmodi pocula vno quasi fasciculo comprehensa ponuntur ab Apul. lib. 2. in descriptione ma-
gnifici epuli: Ampli calices variæ quidem gratiæ, sed pretiositatis vnus. Hic vitrum affabre si-
gillatum, ibi crystallum impictum, argentum alibi clarum, & aurum fulgurans, & succinum mirè
cauatum, & lapides ut bibas, &c. Exordium igitur ducemus a vitreis. De vitri origine & confi-
ciendi ratione, & de obsidiano vitro, & multis alijs vitri generibus vide Plin. lib. 36. c. 26. De il-
lius verò usu ad pocula is sic differit. Sed quid refert. Neronis principatu reperta vitri arte, quos
modicos calices duos, quos appellabant pterotos H-S. sex millibus venderet? Et paulò post
Vusus verò vitri scilicet ad potandum, argenti metalla & auri pepulit. Iuven. Sat. 5. v. 7.

Beneuentani sutoris nomen habentem Siccabis calicem nasorum quattuor,

Id est, Calicem vitreum & deformem, cuiusmodi calices habuit Vatinius quidam Beneuentanus furor vitrearius, cuius Cor. Tacit. meminit in Nerone, Nasorū, ait, 4. id est quatuor rostrorum. Nam ita protensis quatuor rostris instar nasorum fingeantur. Vnde est illud Mart. Distich.

Vilia furoris calices monumenta Vatini,

Accipe, sed nasus longior ille fuit.

Addit Iuuenalis, — Ac iam

Quassam, & rupto poscentem sulphura nitro.

Nam vitrea rupta sulphuratis permutabantur. Vnde Martialis,

Qui pallantia sulphura fractis,

Permutat vitreis. —

Stat. in Syluis lib. 2.

— Quique comminutis,

Permutat vitreis gregale sulphur.

Vitreorum diuersitate, atq; operositate vehementer delectatum esse Verum Imperatorē, Fl. Vo-

Vitrea pocula piscus testatur. Ex his constat vitrea pocula olim apud Romanos usitata valde magnā in pretio fuisse. Nostra quidem aetate nulla ferē alia materia elegantiora praestat potoria, tum magnatibus, tum pauperibus. Cumq; vitro, ut testatur Plinius, nulla sit materia sequacior, aut etiam pi-
 ura ac commodatior, vitrum sit omnibus ferē coloribus. Rarō tamen sic picti & coloribus infecti calices ad potandum usurpantur a vitā elegantioris hominibus, tantum ad ostentationem habentur, nisi qua margines inauratos habere visuntur, aut raras lineas in calicis orbe rectas transferas. Alij ad escaria vasa, hoc est, tragematum, & saccaratorum vitro picto vtuntur, aut rubro, aut caruleo, aut hyacinthum imitante, aut saphirum. Inopia ligni vitreorum annonam flagit

lat. Hodie potatores nullo ferē poculorum genere magis gaudent ac delectantur, quam vitreis, id quod vel illorum cantuuncula, quibus se mutuo ad potandū incitant, satis testantur, in quibus viri plerunq; sic mentio. Id forsā sit, quia vini color, quo maximē capiuntur, in vitro maximē resplendet. Vnde Solomon Prou. 23. Noli, inquit, contemplari vinum quum rubet, & quum phiala (quidam vitrum vertunt) colorem suum reddit rectā procedentem. Est autem vitru ebriosorum hominum moribus, atq; ingenio accommodatum. Nam primo quemadmodū vinum, resq; aliae per vitrum resplendent, sic etiam ex vino intemperanter hausto ebriosorum mores, ingenia, atq; affectus elucet, atq; apparent. Deinde quemadmodum vitrum licet valde splendeat, tamen est fragile (vnde ille, vitrea est fortuna, dum splendet, frangitur) sic quoq; ebriosorum hominum vita, omniaq; animi, corporis, fortunarumq; bona quantumuis splendida, valde fragilia sunt atq; caduca. Deniq; quemadmodum vitrum vitru in se continere creditur, & fractū valde est virulentum, sic quoq; vinum immoderate sumptum vitru est atq; venenum nocentissimum. Galienus Imp. aspernatus fertur calices vitreos, dicens, Nihil vitro communius. Rectē tamen vasa ex vitro conflata Langius in epist. medic. eo nomine metallicis salubriora esse dicit, quod nulla sulphuris, aut argenti, plumbi, ac ceruse virulentia participant, & suo congenito frigore saporem vini quavis nius, & glacie melius conferuent. Clem. tamen Alex. lib. 2. Pad. c. 2. vasorum poculorumq; vitreorum luxuriam, his verbis perstringit, & ulw vj topd vj dēipros i q' dēl q' nevo dōzēia eis θρωσiv dē tēχvnc ετοιμασσε, διδέναι αυγ, vj πνευ διδασκουσα, & ετοιμασσε τῆς ενομιαις ημῶν, id est, Quinetiam curiosa & superflua tornatorum in vitro (Apul. vitrum fabre sigillatum, id est, eleganter calatum) vana gloria ad frangendum propter artem paratior, qua simul docet & timere, & bibere, a bonis Christianorum legibus est exterminanda.

Vitreis similia sunt crystallina sculpta ex crystalli glacie hyberno frigore sub nivibus intra rupes concreta, quae olim magno fuerunt in pretio, atq; delitijs, ait Plin. lib. 33. cap. 1. Abiecta sunt deinde haec, & sordere capere, & auri argentiq; nimium fuit. Murrhina & crystallina vasa ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipsa frugalitas. Hoc argumentum opum, hac vera luxuria gloria existimata est habere quod posset statim totū perire. Idem lib. 37. c. 1. Alius, inquit, hic furor. H. S. C. L. M. trullam vnam non ante multos annos mercatū a matrefamilias nec diuiti. Item, Nero amissarum rerum nuncio accepto, duos calices crystallinos in suprema ira fregit illis. Haec fuit ratio saeculū suum punientis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta sarcini nullo modo queunt. Mirē ad similitudinē accessere vitrea. Sed prodigij modo, ut suum pretium auerint crystalli, non diminuerint. Suetonius eiusdē rei meminit in illius vita, his verbis, Nunciata

Pocula crystallina.

etiam interim caeterorum exercituum defectione, literas prandenti sibi redditas concepsit, mensam subuertit, duos scyphos gratissimi usus, quos Homericos a calatura carminum Homericorum vocabat, solo illisit. Ex his apparet quanto olim in honore vasa crystallina a Romanis habitata fuerint. Itaq; cum Pollio Augustum Imperatorem ad conuiuium quoddā inuisset, seruum a crystallinis ob contractum vas crystallinum mugilibus obijci iussit. Apud Apuleium inter alia vasa potoria ponitur etiam crystallum impictum, hoc est, interprete Beroaldo, vel quasi non pictum, & syncerum, quale dicitur asyntheton: vel quia pingi solitum est, quod & Plinius refert, scribens ex crystallo tingi smaragdos, aliasq; translucētes gemmas. In frigido potu maximē crystallina commendantur, cum materia illa sit caloris impatiens. Martialis 10. Epigram. crystallina pro crystallina dixit:

Candida Septimij rumpant crystallina nitentes.

Idem,

Candida nigrescant vetulo crystallina Falerno.

Verus Imperator teste Iulio Capitolino, inter alium luxuria apparatus (fuit enim luxuriosissima vita) habuit calicem crystallinum nomine volucrem, ex eius equi nomine quem dilexit, humanae potionis modum supergressum.

Porro vasa murrhina olim apud Romanos non secus atq; crystallina (ut paulo ante ex Plinio dictum est) frequenti fuerunt in usu, magniq; in delitijs habitata. Plin. lib. 37. cap. 2. Pompei testatur victorium (Mithridaticam) primum in urbem murrhina inuexisse, primumq; Pompeium sex pocula ex eo triumpho Capitolino Ioni dicasse, quae protinus ad hominum usum transiere, abacis etiam escarijsq; vasis inde expetitis. Excrescitq; indies eius rei luxus, murrhino LXXX. sestertijs empto, capaci plane ad sextarios tres calice. Potauit ex eo ante hos annos consularis, ob amorem abraeo eius margine, ut tamen iniuria illa pretiū augetet, neq; est hodie murrhini alterius praestantior indicatura. T. Petronius consularis moriturus, inuidia Neronis principis, ut mensam eius exhaereditaret, trullam murrhinam CCC. sestertijs emptam fregit. Sed Nero, ut par erat principem, vicit omnes CCC. sestertijs capidem vnam parando. Memoranda res, tanti Imperatorem, patremq; (parricidam verius dixeris) patria bibisse. Oriens murrhina mittit. Inueniuntur enim ibi in pluribus locis nec insignibus, maxime Parthici regni, praecipue tamen in Carmania. Hamorem putant sub terra calore densari. Amplitudine nusquam paruos excedunt abacos: crassitudine rara quanta dictum est vasi potorio. Splendor his sine viribus, nitoreq; verius, quam splendor. Sed in pretio varietas colorū subinde circumagentibus se maculis in purpuram, candoremq; & tertium ex viro ignescentem, velut per transitum coloris purpura rube-scēte, aut lacte candescente. Has maculas in murana pisce videre est teste Iano Lascari. Sunt qui maximē in ijs laudent extremitates, & quosdam colorum percussus, quales in caelesti arcu spectantur. His macula pingues placent, translucere quicquam aut pallere vitru est. Item sales, verruceq; non eminentes, sed ut in corpore etiam plerunq; sebiles. Aliqua & in odore commendatio est. Contraria huic causa crystallum facit, gelu vehementiore concreto. Nec alibi cerere reperitur, quam vbi maximē hybernae niues rigent, glaciemq; esse certum est, vnde & nomen Graeci dederunt. Haec Plinius de vasis atq; potorijs murrhinis quorū crebra apud auctores sit mentio, quae cum ob coloris nitorem tum odoris suauitatem veteribus fuerunt expetita. Hinc Martialis in Apophoretis,

Si calidum potas, ardenti murrha Falerno

Conuenit & melior fit sapor inde mero.

Laudatum Augustus Caesar quod Alexandria capta, nihil sibi praeter vnum murrhinum calicem ex instrumento regio retinuerit, & mox vasa aurea assiduisimū usus conflauerit omnia, auctor est Seneca in eius vita. Scribit Iabolenus Iurisconsultus, murrhea vasa, quae ad usum edendis, & bibendi causa parata sint, esse in supellectili. Cassius Iurisco. murrhina vasa (sunt Graecorum καλδία & ερακα hodie corrupte vocantur Porcellana) in gemmis non esse scribit, in quo dissentit a Plinio, qui murrhum inter gemmas numerat. Poculorum murrhinorum Lucanus meminit his verbis,

— Non auro, murrhaq; bibunt.

Murrhinorum simul, & crystallinorum meminit Iuuenalis Sat. 6.

Grandia ponuntur crystallina, maxima rursus
Murrhina, deinde adamas notissimus, & Berenices
In digito factus pretiosior. Idem Sat. 7.
Empturus pueros, argentum, murrhina, villas. Martial. 3. Epigram.
Opimianum morionibus nectar,
Crystallinisq; murrhinisq; propinas.

Pocula ex succino, seu electro conflata.

Murrhinis atq; crystallinis adiungi possunt pocula ex succino, siue electro conflata, quibus veteres vsi fuerunt, de quibus Plin. lib. 37. cap. 2. Proximum locum in delitijs foeminarum tamen adhuc tantum succina obtinent, eandem omnia hac quam gemmae auctoritatem, sanè maiorem aliquibus de causis crystallina, & murrhina, rigidi potus vtraque. In succinis causam ne deliciae quidem adhuc excogitarunt. Subiungit deinceps multas Graecorū fabulas de succini ortu. Apuleius lib. 2. inter alia vasa seu pocula pretiosa ponit etiam succinum mirè cauatum, scilicet in pocula electrina in qua sic commentatur Beroaldus, Prisci crediderunt succum arboris succinum esse, & nomen argumento est, ut auctor est Plinius. A Germanis appellatur glessum, & ob id insularum vna in Septentrionali Oceano Glessaria nominata. Liquidum primo destillare, indicio sunt quaedam intus translucētia, ut formicae, culices, lacertae. Candidum odoris praestantissimi, fuluo maior auctoritas, summa laus phalerno, ita a vini colore dicto. At tritu digitorum accepta vi caloris, attrahit in se paleas, & folia arida, ut magnes lapis ferrū, vnde harpaga a rapiendo vocitarunt. Taxatio succini in delitijs maxima est, in tantum ut hominis quamuis parua ex succino effigies, viuorum hominum vigentiumq; pretia superet. Domitius Nero princeps capillos uxoris suae Poppeae succinos appellabat. Alio nomine electrum appellant a sole, ex fabula vulgatissima. Inuenalis Satyr. 5. de poculorum luxuria sui temporis:

— ipse capaces

Heliadum crustas, & inaequales beryllos

Vitro tenet phialas, tibi non committitur aurum.

Per Heliadum crustas intelligit potoria ex electro facta, Heliadum, id est, sororum Phaetontis, quae in arbores populos fletu nimio mutatae sunt, ex quibus electrum finat, & inde calices fiunt, secundum poetarum fabulas. Vocant & electrum metallum ex auri argentiq; mixtura, cui auctoritas fuit apud priscos, Homero teste, qui Menelai regiam electro fulgere tradit. Helena in templo Mineruae sacrauit calicem ex electro mammae suae mensura. Cum enim auro infit argentum vario pondere, alibi nona, alibi octava parte, vbiq; argenti quinta portio inest, electrum vocatur, ut scribit Plin. lib. 33. cap. 4. vide de electro multa etiam lib. 27. cap. 2. Iuricons. Si quis, inquit, electrum ex alieno auro, argentoq; misauerit. Iulius Capitolinus auctor est Cor. Macrum pateram electrinam habuisse, quae per conuiuas circumferretur, in cuius medietullo effigies Alex. Magni expressa videbatur, quod idcirco posui, quia dicuntur iuuari in omni actu suo, qui Alexandrum expressum vel auro gestitant, vel argento. Haec ille. Poculum ex electro naturali, inquit Langius in suis med. epistol. quod auro, & quinta eius parte constat conflatum, quia stridore, & maculoso in superficie interna arcu, quo nitor eius obsolescit, virus insusum prodit, ceteris etiam ex auro obrizo metallicis poculis praeferebam.

Pocula aerea.

Aereorum quoq; poculorum antiquissimum fuisse usum ex veterum monumentis constat. Aereis enim poculis dijs libabant, & bibebant, eorumq; quoq; repositoria χρυσοθήκας appellabant. Herodotus Aegyptiorum sacerdotes ex aereis tantum poculis bibisse auctor est lib. 2. Ac omnino ethnici in suis sacris aereis ferè instrumentis vsi fuerunt, id quod Iudaeorum imitatione, seu ἑρανοῦ ποτῖος potius videntur fecisse, quorum similiter instrumenta sacra aerea fuerunt, ut literis sacris proditum est. In agro Tigurino paucis ab hinc annis vna fictilis effossa est, in qua craticula fuit aerea opere vermiculato. Apud Romanos vasa Corinthiaca χρυσοθήκας dicta, quanto fuerint in pretio passim auctores testantur. Illa aurum tum primum ex aere fieri ceperunt, cum Corintho a L. Mummiō deuastata incendio, simulachra ex omnifarijs aereis, argenti, & auri metallicis conflata, in vnam massam confluerunt, ut testis est Plin. lib. 34. cap. 2.

Pocula ex lapidibus pretiosis atq; gemmis confecta.

Porro ex lapidibus pretiosis, atq; gemmis (quae gemmata potoria Plinius vocat) calices olim conflatos fuisse ex auctoribus constat. Plin. lib. 33. cap. 1. de suorum temporum luxuria verba faciens,

faciens. Nec hoc fuit satis, inquit (scilicet ex crystallinis, & murrhinis vasis potare) turba gemmarum potamus, & smaragdus teximus calices, ac temulentia causa tenere Indiam iuuat, & aurum iam accessio est. Hoc ipsum Virgilius quoq; seuerè admodum, & verè reprehendit carmine suo Georgico cum ait,

Hic pete excidijs urbem, miserosq; penates

Vt gemma bibat, & Serrano dormiat ostro.

Cypr. in epistol. ad Donat. suspirat illo in conuiuio, bibat licet in gemma. Marcialis,

Gemmarum Scythicis vt luceat ignibus aurum

Aspice, quot digitos exiit iste calix.

Et Satyroglyphus Satyr. 5.

— Et in aequales beryllos,

Id est, calices beryllis, & alijs lapidibus pretiosis distinctos. Inaequales dixit, quia, ut testatur Plinius libro trigesimo sexto, sex angula figura poliebantur, ut color repercussu angulorum excitaretur. Idem:

Qui numeres gemmas (gemmatos calices) vnguesq; obseruet acutos

Da veniam, praecleara illic laudatur Iaspis

Nam Virro (vt multi) gemmas ad pocula transfert

A digitis.

Partim ergo calices potorios lapidibus, & gemmis ornabant, partim ex lapidibus pocula figurabant. Vnde Plinius tradit ex onychite lapide, & ex murrha escaria facta: aliorum quoq; lapidū meminit, ex quibus pocula fierent. Cic. 6. in Verrem, conuiuium describens quo rex Sicilia Verrem praetorem exceperat, Exponit, inquit, suas copias omnes, multum argentum, non pauca etiam pocula ex auro, quae, vt mos est regius, & maximè in Syria, gemmis erant distincta clarissimis. Erat etiam, addit, vas vinarium ex vna gemma pergrandi trulla excavaata cum manubrio aureo. Ex marmore Zeblicio (vt Agricola nominat ab oppido Missena iuxta quod effoditur: videtur autem Ophitea cognatum esse: nam vulgò etiam serpentariam nominant) cochlearia & pocula faciunt Missena, quod veneno resistere persuasi sint. Gesnerus in libro de figuris lapidum. Idem, Pocula, inquit, fiunt ex metallis diuersis, auro, & argento praecipue vulgaria e viri materia funduntur, vel luto argillae a figulis tornantur. Ex gemmis verò murrhina, Iaspide Crystallo: item e marmoribus, Alabastrice in primis, quae pellucēt (quale pulcherrimum doctissimus medicus affinis meus Caspar Vuolphius Venerijs olim emptum donis mihi dedit) ex ophite quoq; & ei cognato apud Misenos Zeblicio marmore, Salina quoque duo ex Alabastrice habet Caspar Vuolphius.

Nunc postremo dicendum de poculis aureis, atq; argenteis, (ספופי ספופי Sippothi caesæph Pocula aurea crateres argentei vocantur, 2. Reg. 12. 14.) de quibus Athen. lib. 6. & 4. multa habet. Athenaeus & argenteas apud Graecos rarum antiquitus auri, & argenti usum fuisse pluribus docet. Vnde Duris Samius refert Philippum regem Macedonum Alexand. M. patrem, vnam tantum ex auro phialam habuisse, quam noctu sub puluinari celare solitus fuit. Res videbatur admiranda, si quis poculum argenteum in Graecia conspexisset, cum ditissimi quiq; ex aereis poculis biberent. Plura in hanc sententiam ibi videre poteris. Apud Romanos similiter auri & argenti usum antiquitus rarum fuisse pluribus docet Plinius lib. 33. cap. 4. Tam rarus olim auri, atq; argenteae supellectilis Romanae vsus fuit, vt Fabricius Imperator Rom. plus quam vnam ex argento pateram, & salinum habere veruerit. At postea & apud Graecos, & apud Romanos, postquam illi Asia fuerunt potiti, tantus auri & argenti vsus inoleuit, vt nihil in conuiuijs magnificentius haberetur, quam ple manorum. no se auro proluere, & Poppea Neronis vxor soleas iumentis suis aureas induceret, templa, triclina, ac mulierum cella, & hostiarum cornua auro fulgerent. Verus Imperat. teste Fl. Vopisco, argenteum mensale quod priuatus habuerat, ministerijs conuiuiorum, quae in templis fierent, dedit. Apud Hebraeos Salomonis regis temporibus auri atq; argenti omnia fuerunt plena. Nam Salomonis regia & templum auro fulgebat, omniaq; vasa sacra ex auro atq; lapillis pretiosis erant conflata, & regis magnificentia. regis Salomonis, atq; supellex tota aurea erat, nec non gemmis atq; lapidibus pretiosis distincta, sicut scriptum est, 1. Reg. 11. Et in primis versu 21. scribitur omnia regis Salomonis potoria

fuisse aurea, omnia item vasa domus saltus Libani ex auro puro fuisse, ita ut argentum præ auri copia pro nihilo fuerit reputatum. Iosephus quoque addit, multa etiam vasa, nec non pocula gemmis terno elaboratis, et ex politis quam artificiosissimis constituisse. Magna autem illa auri atque argenti, nec non eboris, aromatum aliarumque rerum pretiosarum copia ex Tharsis, atque ophir (quam nonnulli Peru hodie dictam insulam auro abundantissimam esse existimant) Hiram regis beneficio in Iudæam aduehatur. Multi præterea qui singulis ferè annis ex omnibus orbis terrarum partibus ad Salomonem, illius Sapientie fama commoti, confluebant, munera secum pretiosissima, ut vasa aurea, et argentea, vestes, arma, aromata, equos, mulos afferbant, ut testes sunt sacrae literæ. Inter hos principem facile locum tenet regina illa Sabæorum, qua magnam aromatum, auri atque gemmarum vim Salomoni attulit. In conuiuio Assueri regis Persarum atque Medorum, quod dedit populo Susis (civitas ob loci amenitatem sic dicta, nam Susum Hebr. voce est lilium in quo reges Persarum hyemare solebant, ut in Ecbacanis estatem debebat, Athen. lib. 12. cap. 3.) potabant omnes ex vasibus aureis, quæ assidue mutabantur, vinum regium et quidem copiosum iuxta manum, id est, imperium, siue opes regis, siue Ester primo scriptum est statim ab initio. Sic Ptolomæus, ut testatur Athenæus lib. 11. cap. 4. nec non Varro, Pompeio res gerente circa Iudæam mille conuiuas eorundem vasibus aureis (cum vasa mutarentur cum ferculis) saginavit ut scribit etiam Plinius lib. 30. cap. 10. De scypho aureo in Claud. Imperat. Rom. conuiuio a T. Iunio viro prætorio (alij Quinnum fuisse prodiderunt) surrepto, et quomodo Imperator furum illud vitus sit, vide Crinit. lib. 12. cap. 9. de honest. descript. et Corn. Tacit. Eiusdem Suetonius quoque meminit, qui pro aureo scypho, fictilem postero die illi appositum fuisse scribit in vita Claudij, nec non Plutarchus eiusdem in Galba meminit.

Sed quid opus est plura antiqua luxuriosus usus auri atque argenti exempla proferre, cum hodie apud Christianos non modo templa, altaria, simulachra, aliaque vasa sacra, verum etiam prophane ædes, vestes, pocula, vasa atque suppellex omnis auro, argento, ebore, marmore, gemmis atque margaritis resplendeat, cum illi interim, qui illa possident, plurimis vitijs, sceleribus atque flagitijs sordidi sint atque squalidi. Ac in primis aureorum argenteorumque poculorum hodie tam communis est usus, ut nullus ferè tam vilis abiectaque conditionis homo reperiat, qui non argenteum aliquod vas atque poculum possideat. Huiusmodi autem potoria, quæ hodie vulgò ex argento confecta parantur, argento viuo, nonnullis videntur valde esse noxia vitæ humanæ, idque probabili sanè ratione. Nam vix fieri potest, quin tempore atteratur aurum, et reliquæ argenti vini potibus admisceantur, quæ quidem viscera excedant, atque perumpant tæbe dira. Constat certè aurificum et artificum inaurantium corpora tremore perterritari.

De eodem hoc pretiosorum poculorum luxuria, vide Clement. Alex. lib. 2. Pedag. cap. 3. ubi aliquot poculorum sumptuosorum genera enumerat, ut sunt Theriaci calices, antigonides, canthari, labronij, lepastæ, pseteres et oenochos, &c. De his alijsque innumeris poculis vide Athen. lib. 11. totus ferè ille liber in poculorum descriptione consumitur.

Hæc de poculorum substantia atque materia, in qua ipsa Christianorum monstruosa luxuria atque libido hodie passim se prodit. Nam primò quidem lignea, fictilia atque vitrea pocula (nisi sint valde sumptuosa) plurimis sordent, qui quidem nisi ex auro et argento bibere uolunt, idque non sanitatis, sed luxuriæ atque superbiæ causa. Deinde immanes illi potatores in immanijs illis suis propinationibus eò tandem insanie atque furoris progrediuntur, ut contemptis abiectisque vitatis poculis quantumuis splendidis atque pretiosis, quibusuis vasibus, instrumentis atque etiam vestibus nonnunquam foedissimis ad potandum abutantur. Huiusmodi sunt vasa vinaria in quibus vina reconduntur et asseruantur, ut canthari siue oenophora, idem vasa escaria, aquaria atque coquinaria, aliaque instrumenta ad longè alios usus destinata. Pileis quoque atque calceis immundis sæpè immundi illi porci ad impuras illas suas propinationes vtuntur. Solent etiam nonnunquam in nuptijs ex sponsæ calceis sibi inuicem propinare. Quid dicam quod pelues quoque atque matulas, quibus sæpè in medio triclinio positæ fœda illorum excrementa excipiuntur, tandem ad propinandum quoque adhibent, quod quidem planè Sybariticum est. Sybaritas enim primos matulas in conuiuia inferre solitos fuisse testatur Athen. lib. 12. cap. 6. Annon

quæso

quæso horrenda hæc est planè potatorum illorum libido, quæ horrendam penam atque vindictam diuinam mereatur? Denique vina noua sibi inuicem in fictilibus poculis (quæ crusula vulgò appellantur) propinantes, ipsa quoque tandem pocula fracta atque comminuta sæpè numero sibi inuicem propinant.

Nunc de poculorum forma atque figura dicamus, quæ ut olim, ita hodie varia est atque multiplex, non tam ad usum necessarium atque honestum, quam ad luxuriam atque temulentiam comparata forma. Alia enim ventrosa et patula, alia angustata et strictiora. Plin. lib. 33. in præmio. Heu, inquit, prodigijs ingenia, quot modis auximus pretia rerum? Accessit ars picturæ, et aurum argentumque, calando carius fecimus. Didicit homo naturam prouocare, augere et artem vitiorum irritamenta. In poculis libidines calare iuuat, ac per obscenitates bibere. Idem lib. 14. cap. 22. Iam verò quæ vasa adulterijs calata, tanquam per se parum doceat libidines temulentia, ita vitæ libidine hauriuntur. Huiusmodi fuerunt phallovitrobuli apud Iulium Capitolinum, id est, vasa potoria ex vitro propriè (licet et ex alia materia) oblonga, et instar priapi, Vnde Iuuenal. Satyr. 2.

Vitreo bibit ille priapo. Huiusmodi pocula, prob dolor atque pudor hodie quoque inter Christianos vsantur. Apud Græcos multa fuisse poculorum genera a re nauali cognominata, ut carchesia, cymbia, quæ fuerunt pocula procera, et nauibus similia, Macrobius testatur lib. 5. ca. 21. Saturnal. et Eustath. 17. p. 12. 81. Cantharum quoque Libero patri dicatum (ut Scyphus Herculi) et poculi et nauigij genus fuisse, et Herculem secundum antiquam historiam poculo tanquam nauigio immensa maria transisse ebidem tradit. Hodie quoque apud Germanos multa nauigiorum forma pulcherrima pocula conficiuntur. L. Crassus Orator confessus est duos Scyphos Mentoris artificis manus calatos sextertijs C. empros habuisse, nunquam tamen se his vitæ propter verecundiam ausum fuisse, testis est Plinius lib. 33. cap. 11. Propertius lib. 1. Eleg. 14. Lesbica Mentoreo vina bibas opere. Variæ olim in poculis figuræ atque imagines excidebantur, ut Deorum, hominum, animalium, stellarum, aliarumque rerum. Hoc indicat celebre illud et quidem elegans atque venustum Anacreontis carmen, quo eroicis, exprimitur, cuiusmodi poculum fieri sibi expetat, ut in eo videlicet non armatos duces, non celsa signa, Pleiades vel Bootem requirat, sed ventres, sed amores, sed racemos et Bacchum. Vide Crinit. lib. 9. cap. 4. Huc alludit Iuuenal. Satyr. 1.

Argentum vetus, et stantem extra pocula caprum, hoc est, pocula argentea, antiquis (ut ait Seneca) neminibus artificum nobilia, quæ et archetypa dicebantur. Notandum, cum alias figuræ, tum maxime caprum in poculis excisum fuisse, quod animal sit Baccho infensum. Vnde Martial. in 13.

Stat caper in phiala Thebani vellere Phrixij,

Cultus ab hoc mallet vesta fuisse soror.

Sic hoc loco stantem extra caprum vocat, id est, extantem et calatura eminentem. Sic Ouidius in Metamorph.

Sed altius extantem signis, multaque in pondere massa

Ingentem manibus tollit cratera duabus.

Pocula literis et carminibus præsertim Homericis, insignire solebant, cuiusmodi poculorum genera Grammatica fuerunt a Græcis appellata. Athen. lib. 11. cap. 4. Huiusmodi poculum argenteum literatum in Capua Campaniæ Palladi depositum visebatur. Suetonius testatur Nerone duos habuisse scyphos gratissimi usus, quos Homericos a calatura carminum Homeri vocabat. Apud Achæum Tragicum grammatici poculi fit mentio. Huiusmodi fuit et illud, in cuius ambitu verba hæc legebantur: Διὸς σωτήρ, id est, Iouis seruatoris. De iisdem Cælius lib. 7. cap. vltim. Poculi astrologici, quod inter alia munera Ferdinandi Imperator. legati Constantinopolitano Casari attulerunt, descriptionem habes apud P. Iouium. Excelsum erat Germanico more ex auro poculum lectissimis exornatum gemmis, eruditæque insuper admirationis argenteam machinam, in qua non horarum modo spatia, sed errantium etiam siderum motus, mensurari, Solis ac Lune coitus, exactissima ratione monstrabantur: intus scilicet dentatis rotis, ceris, ponderibus, admirabili momento, vel in multum æuum minutissimas temporum mensuras dispensantibus; quin inter celeres, tardosque orbes, in tam vario inæqualique polorum ordine,

Pocula turpis forma.

Pocula Grammatica.

Assueri regis Persarum et Medorum magnificentiæ.

Pocula sigilla-
ta.

audaci quadam supremi motoris emulacione coniuncta congruerent. Ea a peritissimis Astronomis excogitata perfectaq; Maximiliani Caesaris fuisse dicebatur. Hæc ille. Scyphi sigillati dicti a Cicerone, id est, sigillis ornati, in 6. in Verrem. Cum sederem, inquit, domi tristis, accurrunt Vennerius, iubet me scyphos sigillatos ad prætorem statim afferre. Signa & sigilla dicuntur simulacra Deorum vel herou, vel alterius alicuius rei, quæ Græcè ἀγάλματα & ἀγαλμάτια & εἰδη δειῶν appellantur. Huiusmodi sigilla vasis & scyphis illigabatur calatorum & vasculariorum artificum, quæ idcirco sigillata fuerunt dicta, ut Baysius in lib. de vasculis annotavit. Ornabantur etiam pocula aliaq; vasa emblematis dictis ἀπό τῶν ἐπιτελευλῆσθαι, quod vasis adijcerentur & renellerentur, cum libitum erat, de quibus copiose Budæus in annotat. Illigabantur & aureis crustis vasa, ut est apud Plautum in Pediculis, infra eodem in hæc verba: Cymbia argentea crustis aureis illigata. Quarum crustarum meminit Cicero in 6. in Verrem. his verbis: Cypriatæ fratres vocantur, pauca improbant, quæ probarant, ijs crustæ aut emblemata detrahebantur. Sic Haluntini excusis deliis cum argento puro domum reueterunt. Vasa pura dixit Iureconsult. non calata in l. Si in rem, supra de rei vindicat. A crustis autem huiusmodi dicti crustarij, quorum artificij vasa crustis illigabantur. Plin. lib. 33. Habuit & Teucer crustarius famam. In crustare quoq; dicimus. Horat. Serm. 1. Syncerum cupimus vas incrustare. Huiusmodi crustarum meminit & Iuuenal.

Pocula emblematis & crustis ornata.

— Ipse capaces

Heliadum crustas, &c. Vasa aureis crustis illigata etiam Chrysendela a Martiale dicuntur in 6.

Ponuntur semper Chrysendela Calperiano

Siue foris, seu cum cœnat in vrbe domi.

Dicitur & lances Chrysendela ab eodem in Apophor. De vasis auri puri, & de crustis & emblematis poculorum, vide etiam Turnebum in Aduers. lib. 8. cap. 10.

Pocula Peculis figurata.

Figurabantur etiam pocula ex sculptris intus seu crebris speculis, ut vel vno inuente, totidem populus imaginum fiat, quod euenit figura materia. Calicis uasorum quatuor meminit Iuuenal. quem amplum fuisse verisimile est, cum obijciat quendam posse siccare calicem uasorum quatuor. Solebant veteres etiam mortuorum imagines, quos charos habuerunt, memoria causa in poculis exculpere. Sic Corn. Macer, teste Iulio Capitolino, pateram habuit ex electro, quæ per continuas circumferebatur, in cuius medictullo effigies Alexandri expressa visebatur. Sic Epicurei amoris memoriaq; ergo Epicuri imaginem in poculis suis sculpi curabant, ut quoties biberent, toties illius recidarentur, ut testis est Cic. lib. de finibus. Hieronymus refert quosdam etiam Apostolorum imagines in vasis excidisse, cuius hæc sunt verba in Ion. proph. cap. 4. Timuit videlicet (scilicet Cantheius Rom. a quo se reprehensum & sacrilegij accusatum dicit, quod pro cucurbita hederam transfulerit) ne si pro cucurbitis hederæ nasceretur, unde occulte & tenebrosè biberet, non haberet. Et reuera in istis cucurbitis vascularum (quas vulgo Saucomarias vocant) solent Apostolorum imagines adumbrare, a quibus & ille non suum sibi nomen assumpsit.

Imagines in poculis exculpere.

Christianorum pocula multi forma ad luxuriam comparata.

Nunc ut ad nostra tempora veniamus, hac quoq; in parte Christianorum sese prodit luxuria, quæ antiquam illam Græcorum atq; Romanorum luxuriam non modò æquasse videtur, sed etiã longè superare. Nam cum multe sint, variæ atq; multiplices poculorum formæ atq; figuræ, quas enumerare operosissimum foret: tamen nouæ ferè quotidie excogitantur, ita ut nihil ferè in rerum natura esse videatur, ad cuius imaginem atq; similitudinem illa non effingatur. Quemadmodum igitur ebrietas ipsos homines vera sua forma, hoc est, ratione exutos in varias ac portentosas animalium brutorum formas conuertit atq; commutat: sic eosdem ad varias & nouas quotidie poculorum formas excogitandum impellit. Alia morionum laruis, alia draconibus, alia ocreis similia fieri curant. Habent etiam nonnulli ad diaboli imaginem formata, ut ita nimirum se illius mystas esse testentur. Sic in poculis quoq; suam petulantiam produunt.

Sunt autem pleræq; illæ formæ non tam ad necessitatem aut commoditatem aliquam, quàm ad luxuriam atq; ebrietatem comparatæ. Sunt pocula ἀυτόματα, quæ certo modo in mensa collocata ad eum, cui illa sunt exhaurienda, mouentur. Sunt pocula ἀπόδα, ut ita loquar, quæ sibi ac collocari non possunt, sed ab eo, qui illa accepit, vini plena vel manibus semper sunt cum molestia tenenda

tenenda vel exiccanda, & huiusmodi verè sunt illa hospitalia pocula, seu potius inhospitalia, vulgò a Germanis willpōm dicta, quæ peregrino siue hospiti primum aduenienti proponuntur necessariò exhaurienda, quæ plerunq; ita ampla sunt atq; capacia, ut illis epotis hospes ille bonus, ubi terrarum sit, nesciat. Videntur etiam nonnunquam scyphis quibusdam siue trullis ore angusto præditis, in quas vina per infundibulum infunduntur. Has qui eius rei sunt, tam citò angustis atq; alia vasa, quæ sunt ore amplissimo, & in eo nonnulli artem suam ostentant; alij qui idem tentant, facillimè inebriantur. Huiusmodi potoria Germanicè Guttruff vocantur, forsitan a guttis illis antiquis sic dicta, quæ fuerunt cum vasa vnguentaria, tum pocula sacra, sic appellata, quod guttatim ex illis liquores fluere: unde etiam vox gutteren videtur derivata. Multis etiam in locis certi quidam conficiuntur calices, in quorum pede alea vitro est inclusa. Hunc qui exhausit, vitrum illud cum alea mouet, quod si iecerit vitæ notam, calix illi denuò est ebibendus: sin autem aliam numeri notam, tunc secundum eam, qui post eum a sinistra parte in mensa sedet, calicem illum vini plenum in manus accipere & exhaurire cogitur: quo epoto, deminceps eodem modo alium querit alea iactu. Deniq; innumera pocula ab illis potatoribus finguntur, quibus non modò socios suos ad bibendum inuitant, sed etiam fallunt atq; decipiunt, ita ut plus bibere cogantur, quàm ipsi illis propinauerint. Ut ergo materia, sic forma quoq; poculorum accommodatur ad ebrietatem.

DE POCVLORVM QVANTITATE. DE MORE AD CERTAM POCVLORVM MENSVRAM ATQVE NVMERVM PROPINANDI. DE PRECATIUNCVLIS QUIBUSDAM, ATQ; ETIAM IMPRECATIONIBVS INTER PROPINANDVM ADHIBERI SOLITIS. DE MORE POCULA AD SUMMVM Vsq; IMPLENDI, CERTAM VINI POCULORVM MENSVRAM CONVIUIVS PRÆSCRIBENDI. DE POCULO ILLO CHRISTO IN CRUCE PROPINATO DISPUTATIO.

CAPVT XIII.

NUNC de poculorum quantitate dicatur, quæ quidem potissimum in propinationibus pocula amplissima spectanda. Athenæus lib. 11. statim ab initio Dicearchi, Messenij (qui Arist. fuit & capacia. discipulus) testimonio probat, Græcos antiquitus μικροῖς ἐπιπέμοσι καὶ ῥητοῖς, καὶ ὑδαπέροισι πρὸς πέναι, id est, minoribus poculis fuisse vsos & dilutiùs bibisse. Eiusdem rei testis est Chamæleon Heracleotes in libro de ebrietate, qui docet magnorum poculorum vsu a pud Græcos non antiquum, sed nouum esse, a populis barbaris primò inuentum & in Græciam translatum, qui ἀπερημεῖροι τῆς πεισῆϊας ὀριμῶσιν ὄπι τὸν πολὺν δινον, καὶ ποιεῖ ζῶνται ἔφοδος ἀειεργεῖς, καὶ ἀερωτίας, id est, a disciplina alieni ad largiorem vini potum epularumq; magnificentiam immani quadam cupiditate rapiuntur. Hinc postea inquit: τὰ μεγάλα τῶν ἐπιπέμοτων ἐπιπέμοτα γέρονε τοῖς δυνάταις, id est, maiora pocula principibus seu optimatibus ceperunt esse vsitata. Notanda ratio, quam addit: Εἰδὲ οἱ ταῖς ἐξοσίας χρωμένοι καὶ τὰ πειστέιν, ἀερωτίας τὸ μάλιστ' αὐτῶν, ἐδ' ἐν θαυμασῶν, οὐκ ἔχοντες ἄλλο ἔτερον ἰδὸν τῶν ταύτης καλλίον. ἐδ' μάλιστ' ἐν χερσὶ, κατὰ φύσιν, εἰκότως ὄπι τὸν δινον. Ac sanè apud Græcos olim & meraca potis & grandia pocula hominis parum politici notæ erant: Barbarorum enim id esse existimabant: non Græcorum, quod declarant antiqua prouerbia, ἐπιπέμοσι καὶ ὀρνίξιν διουσίς, apud Callimachum: apud Horatium, Threicia amyntis. Sic & gulositatem vitium Barbarorum appellarunt & prouerbio notarunt, quod apud Seruium obseruatum, ἡ πλῆσιμονη τῶν Βαρβάρων. Vide Cassanbonum in Theophrasti charact.

(Iudicum cap. 5. phiala fortium pro poculo per amplo ac patente accipitur.) Præterea addit ibidem passim in Græcia neq; in picturis, neq; in antiquorum scriptis magnum poculum inueniri præter Heroica. Nam ῥυτόν ποτόριον sic appellatum, teste Theoph. dabatur solis Heroibus Rhyton, & bibacioribus: quod ipsum nonnulli volunt δὲ τὸ δέξεται τῆς ἐπιπέμοσις, τῶν λαμύρων, hoc est, ob celerem demonum apparitionem demonstratum fuisse. Illos enim χαλεπὸς καὶ πλῆ-

κταε, id est, difficiles & dercussores esse existant, idq; magis noctu, quam interdum. Ne igitur moribus potius & consuetudine, quam ebrietate tales esse videantur, faciunt illos magnis poculis bibere. Rhyron porro capiebat 2. choas, cuius meminit Martialis. Nestoris quoq; poculum apud Homerum celebratur insigni magnitudine, quod vix iuuenis aliquis gestare poterat, at ille collebat illud ἀνορντι, id est, facillime nulloq; labore. Præterea potorium illud datum Cyclopi ab Ulysse, quod κροσίβιον vocat Poëta, alij κροβιον, nequaquam paruum extitisse inde apparet, quod eo ter potio monstrum illud horrendum, quod vertice feriebat sydera, ebrius iacuit per antrum. Hoc quoq; nonnullis visum est barbaricum fuisse quoddam poculum, ex Cyconum præda allatum: Possit tamen etiam quis illam Cyclopi ebrietatem non tam poculi magnitudinem, quam vel vini viridius tribuere, vel quod Cyclopi lactis, non autem vini potui assueverit. Hac Athen. Ex quibus constat Græcos antiquitus paruis poculis vsos fuisse & quidem bene dilatis poculorumq; magnorum vsus esse barbaricum. Idem tamen postea amplis & capacibus poculis fuerunt vsi. Magnum poculum Athen. lib. 11. putat eleganter dici posse φραδρ ἀρρῦρῶν, id est, præteum argenteum. Huiusmodi fuit carchesium dictum, & alia innumera.

Nestoris poculum.

Puteus argenteus.

Pocula magna apud Hebræos.

Exempla poculorum capacium.

Apud Hebræos reges atq; Optimates capaciorebus poculis vsos constat ex illo, Hof. 7. reges faciunt egrotare vire vini, vbi veris nomine ampla pocula intelliguntur. Sic Amos 6. ca. populi principes dicuntur vinum bibisse in phialis aut pateris. Nam vox Mizrak, qua Amos vititur, derivata a spargendo, vas proprie patulum (ἐπιτάρα) Græcis sunt latiora pocula. Cel. lib. 28. cap. 8.) amplum & capax significat, vt volunt Grammatici: quod Latine craterem siue phialam recte verteris.

Πατάγια dicta sunt pocula per ampla, teste Eustath. 11. Cælius lib. 16. cap. 6. (quæ ab Homero ἐπιτάρα appellatur) vnde πατάροισιν ebriosus, qui poculis amplis gaudet. Amphiteum erat potuli genus ita factum, vt quavis ex parte positum staret, nullumq; certum haberet fundum. Probabilius est, quod inter varia addit Hesychius, Amphiteon esse poculum, quod ob magnitudinem ambabus tollitur ac reponitur. Id Hollandi nautæ vocant busam. Hinc proverbum: Ex Amphithito bibisti: in eum, qui meracius & largius potaret. Erasmi in Proverb. Cicerone in Verrem nominat pocula Ηερακλεια siue Heractia magna & capacia, quæ Hercules tanti Herois, qui in potioribus maximis numerabatur, sitim extinguere & satiare posset: quorum poculorum etiam apud Athen. fit mentio. Nec Elephantus ebiberit: proverbium. Erasmus vult dici de poculo prægrandi, quum elephantus proboscide magnam aquarum vim qualibet hauriat. Fundo carens calix: Proverbium, quod etiam de prægrandi poculo intelligi potest. Vide lunium in proverbis. Athen. lib. 4. de Cestis: Απορροφῶσι ἐκ τῆς αὐτῆς ποτηρίας κατὰ μικρὸν, οὐ πλείον κλάσιν ἀποκλύουσι δὲ τὸ ποτήριον.

Pocula magna apud Romanos.

Romanos quoq; magnis & capacibus poculis vsos fuisse cum multa alia literarum monumenta, de quibus postea fors pluribus: tum illa Galeni verba satis testantur lib. 1. Methodi Therap. statim ab initio, vbi de Romanorum luxuria ebrietateq; verba faciens, dicit illos in cænis solitos fuisse ἀπορρῶν ἀλλήλοις καὶ ἀμυδρῶν καὶ μεγάλων ἐπιπομάτων, id est, sibi inuicem propinare & de magnitudine poculorum certare, ita vt is optimus censeretur, non qui plurimis instrumentis musicis aut etiam sermone philosophico vti nouit, sed qui multos eosq; maximos calices exiccavit. Cicero in sua interrogatione Pisoni obijcit maximos calices, quibus ille utebatur & hos Placeatinos. Idem exprobrat Antonio: Quod si inter cænam in immanibus illis tuis poculis accidisset, &c.

Hodie Christiani, sed in primis Germani poculorum magnitudine Græcos & Romanos videntur longè superare: monstrosa certè magnitudinis poculis vti consueuerunt, de quo vide plura apud Cornarium in libello de conuiujs Græcorum & Germ. Horatius Od. 9. Capaciores affer huc puer scyphos. In quem locum sic Lambinius: Affer maiores calices, vt bibamus liberalius. Sic Satyra septima, lib. 2. Et calices poscunt maiores, quod Græci dicunt αἰτεῖν μέγας, subaudi κούλικας. Athenæus lib. 2. Αἰτεῖν δὲ τὰ γεγραμμένα λεωνίδου μέγαν ποτήριον, &c. M. Tullius autem Verr. 3. fit sermo inter eos & inuitatio, vt Græco more biberetur, hospes hortatur, poscunt maioribus poculis, ibi Pædianus poscunt, id est, prouocant. Sed mihi videtur hoc quoq; loquendi genus a Græcis expressum. Sic enim loquuntur. Αἰτεῖν μὲν μεγάλην κούλικα. Ath. lib. 15.

Ἐπιταρε δὲ παρὰ τὸς ἡγεῖται μὲν μεγάλη κούλικα, &c. Ita Plautus in Rudente non ineptè: Neptunus magnis poculis hac nocte eum inuitavit. Iuuenalis Satyra 6. Quum bibitur cōcha, id est, grandi poculo, καὶ βολυκῶς. De poculis magnis, quibus mulieres utebantur, vide Pherecratis carmina.

Hic porro de bibendi mensuris poculorumq; numero, quem veteres ferè in suis propinatio-nibus obseruauerunt, dicendi erit locus. Ac varijs quidem mensuris veteres potasse constat. Hinc apud Romanos vocabula sunt inuenta, Triens, Quadrans, Quincunx, Sextunx & reliqua, quæ non magis pocula quam mensuras significant, a quibus tamen calices potiorij fuerunt nominati: id quod ex illo Martialis lib. 8. constat: Dat numerum cyathis, &c. In illo septuncem pro haustu 7. cyathorum, trientem pro haustu 4. Quincunx pro 5. Bessum pro 8. cyathis posuit. Præ cæteris autem tres potissimum videntur obseruandi: Sextans, Deunx & Triens: quarum duæ raris, tertia frequentius & a pluribus in quōtidiano vsu videtur vsurpata. Sextante temperatos ac valetudinarios: Deunce intemperatos & bibaces potasse valde est verisimile. Nam Suetonius auctor est, Augustum Cæsarem sextante bibisse, eumq; sexies tantum in conuiujs publicis ori admouisse, eius verba hæc sunt: Vini quoq; natura parcissimus erat: Nō amplius ter bibere eum solitum super cænam in castris apud Mutinam, Cornelius Nepos tradit. Postea quoties largissime se inuitaret, senos sextantes non excessit: aut si excessisset, reiciebat. Et maxime delectatus est Rhético, neq; temere interdum bibit. Romani, vt Budæus vult, sextantem siue sextarium, quasi legitimam & quōtidianam virilis potus mensuram stauerunt, ab eo quasi ab asse incipientes, reliqua vocabula quasi eius partes fecerunt. Augustus itaq; vt idem Suetonij verba interpreta-tur, ita plerunq; sibi temperabat super cænam, vt ternos sextantes, id est dimidiatam aliorum mensuram biberet, & cum licentius bibere proposuerat, sextarium non excederet, ac ne excedere quidem posset cura reiectionem, quippe qui infirma valetudine fuerit. Verum similiter Imp. vitæ fuisse parcissimæ, ita vt sextarium vini tota die nunquam potauerit, sape intra heminam, testatur F. Vopiscus. Sic Martialis de semetipso & Cinna:

Sextantem potio, tu potas Cinna deuncem.

Et quereris, quod non Cinna bibamus idem.

Idem de Lusco bibone ad Aulam:

Potator nobilis, Aule, lumine vno
Luscus, Phryx erat alteroq; lippus:
Huic dicit medicus, Bibas caueo.
Vinum, si biberis, nihil videbis:
Ridens Phryx oculo, Valebis, inquit,
Nesceri sibi protinus deunces.
Sed crebros iubet: Exitum requiris?
Vinum Phryx, oculus bibit venenum.

Ex his videtur posse colligi, Deuncem siue undecim vnciarum calicem ebriosorum potius & in temperantium hominum: Sextantem verò temperaturum mensuram extitisse. Cæterum in communi ferè omnium vsu extitisse calicem quinque paulo plus minusue vnciarum, Trientem, appellatum, Mercurialis (qui hac de re differit lib. 1. antiq. lect. cap. 22.) putat inde posse colligi, quod Poëta qui omnibus alijs auctoribus melius veterum, in edendo præsertim & bibendo, mores expresserunt, cum de huiusmodi potus mensuris vasibusq; loquuntur, ferè semper trientes nominant. Propertius lib. 3:

Cum fuerit multis exacta trientibus horis.

Persius Satyra tertia.

Sed tremor inter vina subit calidumq; trientem.

Martialis, qui cæteris copiosius de his rebus lusit, lib. 1.

Crebros ergo bibas licet trientes. Et lib. 4.

Sed nec post primum legat hæc, summumq; trientem.

Sed sua cum medijs prælia Bacchus amat. Et lib. 9.

Septem post calices Opimiani

Densa iam iaceam triente blasus Et lib. 10.
Candida Serini rumpant crystallas trientes
Dormiat in pluma nec meliore Venus. Et
Cum potes amethystinos trientes. Item lib. 11.
Misce dimidios puer trientes Et
Et numerat nostros adstricta fronte trientes
Tanquam de cella sit cadus ille sua. Et lib. 14.
Serinos moneo nostra niue frange trientes,
Quando ego vos medico non prohibente bibam?

Hinc colligere quibus potest, calices quotidianos, & a cunctis ferè pro potu vsitatos, trientes fuisse, quæ erant quarta sextarii pars. Unde etiam fit verisimile (ut Budæus quoq; vult) Sextarium eam forsitan fuisse potus mensuram, quam in cæna quotidie sumebant, quamq; inter quatuor partes siue in trientes quatuor diuidebant. Obseruandū magnos potiores sepe ab ipsis poculis siue mensuris, quas ebibere consueverant, cognomina fuisse sortitos, ut Coryla, Methretes, Amphora, Tricongius.

Potatores magni a mensuris cognominati.

Coniuiæ coacti ad certum poculorum numerum & mensuram bibere.

Græco more bibere. Cyathus quid.

Veteres porrò cum Græcos tum Romanos, qui Græcos imitabantur, in conuiuijs solentioribus atq; splendidioribus ad certum poculorum, & quidem æquale numerum atq; mensuram, quam conuiuij magister plerunq; præscribebat, potare, seq; inuicem ad bibendum inuitare fuisse solitos, passim ex veterum monumentis constat. Aconius in 3. Verrina Cic. in illa verba: Fit inuitatio ut Græco more biberetur. Primò reprehendit eos, qui grandibus (inquiunt) poculis & meracis portionibus, qui non intelligunt dicta Ciceronis, & hoc putant Græco more potare. Addit deinceps: Est autem Græcus mos (ut Græci dicunt) συμπεῖν καὶ διὰ τοῦ ποτηρίου, cum merum cyathis libant, salutantes primò Deos; deinde amicos suos nominatum: nam toties merū bibunt, quoties & Deos & charos suos nominatum vocant. Κύαρον Ἀθῆναι ἄνθρωπον, Suidas ἀνθρώπου μέτρον ἵνα ἴσῃ vocat, ἔργον β. ἢ κοχλῆδιον, dictum ἀπὸ τοῦ χύω, quasi χύαθος. Vox licet Græca, tamē Latinis quoq; vsitata. Fuit vasculum paruum, quo partim ad bibendū utebantur, partim eo modum portionis metiebantur, & certis cyathis vini certos cyathos aquæ miscabant: quod qui faciebant, ad cyathum stare & cyathis stare (qua voce Plautus utitur) Græcè κυαθίζειν dicebantur. Nam cyatho hauriebant vinum & aquā e vasis, & in pocula fundebant, quod κυαθίζειν Græcè appellant, noto Marcelli ioco, cuius naues machinis Archimedis leuatae in puppim aut proram, deinde illi se mari, aquam cum plurimam haurirent, aut grauibus libramētis depresso acciperent aquam, ludens dixit: Archimedes suis manibus pro cyathis xvi. Turnebus in suis Aduersarijs. Hinc cyathi etiam dicti ἀρὺσσαν, nec non ἀρὺσσαν & ἀρὺσσαν, dicti ἀπὸ τοῦ ἀρῦσσαν, id est, hauriendo, teste Athen. libro decimo, capite quarto. Hinc κυαθίζειν, ut vult Erasmius in suis Adagijs, etiam dicebantur ij, qui poculis indulgebant, ut κωδοῖζειν: vel potius videtur hoc in eos conuenire, qui parçè bibunt, nec sextarios hauriunt, sed cyathis subinde repetitis, tamen inebriantur. Solent enim quidam ita proponere: Quisq; bibet heminam non amplius: & sæpenamero fit, ut paulatim incalente libidine plus bibant. Idem in illa verba Militis apud Plautū in Pænelo: Proh, nebula, cuius ego cyatho septem noctes non emam. Loquitur, inquit, miles ille non absq; specie prouerbij de muliere fastidiosa, sed non perinde formosa, & cyathum dixit pro minimo pretio, cui res erat cum cyathis. Cyathus minimum erat poculum, crater amplius. Lambinus illum locum ex veteribus suis libris sic legit: Quoties ego vel nebula cyatho septem noctes non emam, hoc est, eodem interpretè, quam ego ita contemno, ut eius noctes septem cyatho nebula, id est, cyatho rei futilis & friuolæ nolim emere: quam lectionem etiam Turnebus libro Aduersar. 20. capite primo, probat. Fortassis, inquit Turnebus, summa potio decem cyathorum erat, quibus se inuitarant, & Græcam cantionem cecinerant: Quinq; bibe, tres bibe & semiquatuor: que summa decem cyathorum est. Et sic putant nonnulli illa Plauti verba intelligenda: Volo ego nos pro summo bibere, nulli relerimus postea hoc sensu: Volo nos pro summo bibere, ut modum quem dicemus, ne superemus, isq; sit cyathorum summus modus in potando: vel potius, hoc summum sit & vltimum quod bibimus, nulliq; postea relinamus e cado, sed finem potandi faciamus. Sed Turnebus manu ibi legi: Nolo, hoc sensu: Nolo nos bibere immanibus haustibus, nulli postea relinamus,

mus, cadum aperiamusq; summis haustibus bibituros: subito enim cadus verti posset, ut ait, quod est exauriri, si tam magnis poculis nos ingurgitaremus: ut apud Horatium:

Inuertunt Alifanis ymateria tota,

Id est, exauriunt. Nam cadus, qui inanitur, inuertitur, Vstürzen.

Erat mos apud veteres, ut propinantes aut bibituri, Deum quempiam aut hominem omnia causa præferantur, eumq; gignendi causa proferebant. Sic apud Lucianum in Lapithis Alcidas Cynicus sponsa Hærculis nomine propinat. Eras. Hinc Horat. Od. 19. lib. 3.

Propinaturi Deum aut hominē aliquem præferantur.

Da Lunæ prope re nouæ

Da noctis mediæ, da, puer, auguris

Murenæ (subaudi cyathum aut poculum) tribus aut nouem

Miscetur Cyathis pocula commodis

Qui Musas amat impares,

Ternos ter cyathos attonitus petet.

Vates: tres prohibet supra

Rixarum metuens, tangere Gratia.

Id est, Poeta Musarum amore flagrans nouies bibet, si volet insanire, sed Gratia vetant eum, qui a rixis & conuiuijs abhorreat, plus quam tres vini cyathos haurire. Quod autem prohibet græca cantio, ne 4. biberent, ad veterum superstitionem pertinet, qua creditum est impares numeros ad omnia efficaciores esse. Unde illud: Numero Deus impare gaudet. Et Democritus, teste Plinio lib. 29. cap. 6. numerum quaternarium condito volumine improbauit rationemq; reddidit, quare quaterni cyathi sextarijque non essent putandi. Septenos cyathos Toxitus apud Plautum in Persa vult propinari, cuius hæc sunt verba: — Age puer, a summo septenis cyathis committe hos ludos; moue manus, propera, &c. Hæc de Cyatho dicere voluit, propterea quod Græcis atq; Romanis hæc vsitatissima fuerit mensura, ad quam bibere fuerunt soliti, quæq; potus suos dimetiebantur. Solebant ergo veteres cum in Deorum, tum in amicorum & amicarum honorem atq; gratiam certum cyathorum numerum in suis illis inuitationibus siue propinationibus exaurire. At primò quidem obseruandum veteres Græcos in cænis tres crateres (est autem crater, quem Latini crateram vocant, vas in quo veteres vinum aqua temperabant) in Deorum gratiam statuere solitos fuisse: primam Mercurio, alteram Gratijs, tertiã Ioui Sernatori, quam Διὸς σωτήριος vocabant: sed & earum vna post epulas remotis mensis statuatur ad libationem & inuitationem. Præterea ad numerum Musarum nouem cyathos propinare solebant, vel in Gratiarum honorem tres duntaxat. Unde in prouerbum consuetudo abiit: Aut ter bibendum aut nouies: quod Ausonius his verbis expressit:

Ter bibe, vel toties ternos, sic mystica lex est.

Vel tria potandi, vel ter tria multiplicanti.

Idem in epistola nuncupatoria ad Symmachum, præposita grypho, eiusdem consuetudinis meminisse his verbis: Super mensuram meam facta est inuitatio, non illa de ludibrij conuiuijs, ut Græco more biberetur, sed illa de Flacci ecloga, in qua propter mediam noctem & nouam Lunam & Murenæ auguratum ternos ter cyathos attonitus petiit vates. Hunc locum de ternario numero illico nostra illa poetica scabies cepit exculperè. Et paulo post: Captos inter prandendum versiculos ante cæna tempus absolui, hoc est, dum bibo & paulo antequam biberem.

Ut autem in Deorum, sic in amicorum quoq; & amicarum cum presentium, tum absentium gratiam bibere, & quidem ad certum cyathorum numerum solitos fuisse ex antiquis scriptis colligi potest, ad illorum memoriam inter bibendum recolendum ac renouandum. Huius moris exemplum est apud Theocritum. Eid. 14.

Ἴδὴ δὲ θεοῖοντ' ἔδοξ' ἐπιχεῖσθαι ἀκρατον

Ὡ τιθ' ἠθελ' ἔρασος: ἔδ' εἰ μόνον ὦ τινος εἰπεῖν.

Et Eid. 11 — Ἀτὰρ τόσον ἀλεν' ἔσθλος ἀκράτῳ ἐπιχεῖτο.

Id est, semper amoris vinum fundebat seu bibeat. Amoris vinum est (inquit interpret) quod quis bibit amicam suam aut amicum memoria repetens. Quod ipsum ex illo quoq; eiusdem Theocriti versu colligere licet. — θάλυς

Tres crateres:

Mos vel 9. in Musarum, vel 3. in Gratiarum honorem ebibere.

Mos in amicorum & amicarum gratiam certa vini portio bibenda.

Καὶ πρὸς αὐτὸν μάλ' αὖθις μεμνημένος Ἀζιάνατος. Horatius, Vultis seueri me quoq; sumere Partem Falerni? dicat Opuncius Frater Megillae, quo beatus Vulnere, qua pereat sagitta?

Item Tibullus Eleg. 1. lib. 2.

Sed bene Messalam sua quisq; ad pocula dicat Nomen, & absentis singula verba sonent.

Horatius iterum Od. 19 lib. 3.

Da noctis mediae, da puer auguris Murenae, &c.

Haec vinum Murenae dixit, ut ille Syculus δῖνος ἕστος. Turnebus in illa verba in suis Aduers. sic scribit: Tres cyathos vini petit sibi dari. Puerum enim ad cyathum habebant, qui quos petebant cyathos vini, admetiebatur, in poculumq; fundebat. Sic & Graeci, quos Flaccus videtur imitatus esse, cyathos sibi nomine eorum misceri petebant, quos charos habebant. Alexis apud Athenaeum: Καὶ τὴν μεγάλην δὲς ὑποχέας φιλίας κὺαδων τῶν παρόντων τέτταρας τὰς ἑκαὶ δὲ ἕστω, & ὅσα ποδῶσις ὑστέρων καὶ Ἀργῶνε τὴ βασιλείας νίκης καλῶς, καὶ τὴ νεανί- σκου κὺαδων δῖνου τριου, φέρε τὸν τρίτον φίλης ἀφροδίτης.

Quin & illud erat moris, ut in honorem amici aut amicae tot cyathos haustibus singulis biberent, quos literis in eo nomine essent. Hunc morem festiuum hoc Martialis epigramma testatur lib. 11.

Nauia sex cyathis (Lesbia sex cyathos, alij legunt) septem Iustina bibatur, Quinq; Lycæa, Lyde quatuor, Ida tribus.

Omnis ab infuso numeretur amica Falerno:

Et quia nulla venit, tu mihi somne veni.

Idem lib. 11.

Nunc mihi, dic quis erit, cui te, Calatisse, deorum

Sex iure cyathos fundere? Caesar erit.

Sutilis aptetur decies rosa crinibus, ut sit

Qui posuit sacrae nobile gentis opus.

Nunc bis quinta mihi da suauia, fiat ut illud

Victor ab Odryfio quod Deus orbe tulit.

In hoc carmine cyathorum, rosarum, basioru numerus respondet his tribus nominibus, Caesar Domitianus Dalmaticus. Huc quoque illud Plauti in Stichio:

Sag. Vide quot cyathos hos bibimus? St. Tot, quot digiti sunt tibi in manu.

Cantio Graeca est, ἢ πέντε πλὴ, ἢ τρία πλὴ, ἢ μὴ τέτταρα.

Tibi propino decima fonte, tibi tute inde, si sapi.

S. Bene vos, bene nos, bene te, bene me, bene nostram etiam Stephanium.

Bibe si bibis. St. Non mora erit apud me.

Turnebus in suis Aduersarijs in eadem Plauti verba sic scribit: Legē bibendi proponit seruus, ut olim solebat in conuiujs, ut tot cyathos bibant, quot digitos habent in manu, id est, quinque. Tot enim in manu sunt digiti. Itaq; subiicit graecam cantionem: Aut quinque bibe, aut ter bibe, aut ne quatuor. In Athenaeo legitur: ἢ πινε τρία, id est, tria bibe, quod integrius puto: cantionemque interpretatur de vini temperatione, quinque vini cyathorum ad duos aqua, aut trium ad unum, quo sensu non videtur accepisse Plautus: sed ad quinque tantum cyathos vini retulisse, quibus non duos aquae cyathos, sed semicyathum misceri iubet. Nam quinque cyathorum decima est semicyathus. Sequitur autem protinus: Tibi propino decima fonte, quod valet aquae decima parte.

Obseruandum autem est in hoc Plauti loco Stichum (quem alter seruus conuiujs stratum, hoc est, magistrum fecerat) velle pro illo suo imperio bibi decem cyathos, quot literis constet nomen amicae suae tunc absentis Stephanij. Et solebant amicarum suarum & eorum, quos amabant & venerabantur & colebant nomina commemorare, antequam biberent. Deinde obseruanda

uanda hic tria illa & vsitata Graecorum in propinationibus cantio: Aut quinque bibe, aut tres, aut non quatuor. Quidam tamen pro ἢ μὴ τέτταρα legunt, ἢ ἢ μὴ τέτταρα, id est, Et semiquatuor. Semiquatuor autem, id est duo. Plautus igitur hanc cantionem ad numerum cyathorum vini refert, quemadmodum etiam nonnulli eandem cantionem volunt pertinere ad illum locum Horatij, Od. 19. lib. 3. Tres prohibet supra, &c. Verum Athenaeus lib. 10. & Eustathius Od. nec non Plutarchus hanc cantionem aliter intellexerunt, nimirum de vini & aqua temperatione, non de cyathorum vini numero, quo quis ebibit, de quo supra.

Notandum postremo in hoc loco precandi formula in propinationibus vsitata, Bene vos, bene nos, bene me, bene nostram etiam Stephanium. Item ὑμῶν, id est, viuas: de qua formula respondendi inter potandum, aut propinandum vide Iust. Lipsin ant. lectionibus. Simili salutariorum ne vitur Toxilus in Persa Lemni selene propinans. Pagnium tarde cyathos mihi das: cedo salutariorum: bene mihi, bene vobis, bene amicae meae. Fuit & hic mos (inquit Lambinus) antiquorum illorum Graecorum & Romanorum, bene precari sibi & suis: ad quem haec verba peruenit. Est enim Graeca loquendi consuetudine dicta a Plauto: Bene vos, bene nos, & subintelligitur ὑμῶν, id est, precor seu opto, quod Latine diceremus, precor ut vobis bene sit, bene nobis, bene mihi, bene nostrae Stephanio. Vel bene vs viuerē precor, &c. Inter libandum etiam bene eodem modo precari solebant. Ouidius libro secundo, Fastrorum.

Et bene vos, bene tu patria optime Caesar

Dicite sususo per sacra verba iuro,

Sed & propter suos, aut amicorum successus bibere consueverunt, ut Horat. Da puer auguris Murenae: quod est Graeco more dictum, causa subaudita. Id est enim propter auguratum Murenae: vel interprete Ausonio, qui ita scribit, in qua propter mediam noctem et novam Lunam, & Murenae auguratum ternos ter cyathos attonitus petit vates. Huc referendum, quod Romanos olim legimus in Liberalibus tot cyathos exhaustisse, quot alicui annos precabantur: id quod Ouidius pulchre ostendit his verbis, lib. 3. Fastrorum.

Sole tamen vinoq; calent, anrosq; precantur

Quot sumunt cyathos, ad numerumq; bibunt.

Inuenies illic qui Nestoris ebibat annos

Quae sit per calices facta Sibylla suos.

Hanc porro antiquam Graecorum & Romanorum consuetudinem propinandi in honorem seu pro salute eorum, quos amabant atq; venerabantur, cum praesentium, tum absentium D. Ambrosius in suis quosq; temporibus vsitatum fuisse docet libro de Helia & Ieiunio cap. 17. Quid autem obtestationes, inquit, potantium loquar? Quid memorem Sacramenta? quae violare nefas arbitrantur. Bibamus inquit ant, pro salute Imperatorum, & qui non biberit, sit reus in deuotione. Videtur enim non amare Imperatorem, qui pro eius salute non biberit. (pia deuotionis obsequium) Bibamus pro salute exercituum, pro comitum virtute, pro filiorum salute. Et haec vota ad Deum peruenire iudicant. Sicut illi qui calices ad sepulchra martyrum deferunt, atq; illic ad vesperam bibunt: & aliter se exaudiri non posse credunt. O stultitia hominum, qui ebrietatem sacrificium putant, &c.

Videtur etiam olim apud Christianos moris fuisse, ut in comperationibus suis bibitur, Christus inuocarent, seq; crucis signaculo signarent: id quod illa Gregorij Nazianzeni verba videntur innuere, quae exant in Oratione prima in Iulianum apostatam, ubi de militibus Christianis differens, qui miris artibus a Iuliano decepti, & ad idololatriam inducti fuerant: λέγονται τοῖς ἀλότοις τινὲς εἰς ἀγνοίας, ἐπειδὴ τὸ παθεῖν, καὶ ἀναχωρησάντες διὰ τὸ τοῖς συσσίτοις καὶ ἰωνεῖν τὰ πρὸς τὴν εἰς τὸ πᾶσι παρ' ἑσθ' εἰς τὴν συνήθη ψυχροποσίαν, ὡς εἰς ἐνός δὲ αὐτοῖς εἰνός, τῆ ψυχροποσίαν κίλικι χριστὸν ἐπέπειν μετὰ τῆς σφραγίδος ἀναβλέψαντας: τῶ συσσίτων δὲ τινὲς διαύδουσαν, καὶ τὴν εἰπόντος, χριστὸν ἐπιπλάττει μετὰ τὴν ἀρρησίαν, hoc est, Feruntur quidam eorum, qui imprudentes, & per ignorantiam erant capti (id est, ad idololatricum quid designandum Iuliani fallacis erant impuls) postquam in hanc calamitatem incidissent, ac domum reuersi cum sodalibus ad mensae participationem consedisent (en exemplum syssitiorum militarium) & inde bibendi consuetudo ad frigidam proces-

hinc bibendi cyathos sunt in a-

nos tot cyathos bibendi quot in manu digiti.

cessisset comperationem, tanquam nihil molesti fuissent perpeffi, ad frigidum calicis haustum Christum inuocasse, ac crucis signatione in altum aspexisse. Hic cum quidam contubernalis admiratione captus, dixisset: Quid hoc rei est? Christum post abnegationem inuocatis? &c.

Hunc verò pro absentium sanitate bibendi morem Moscovitis siue Russis quoque visitatissimum esse, Sigismundus Baro de Rebus Moscoviticis, seu oculatus testis, luculenter docet, quem quidem hoc modo describit: Sciunt pulchrè homines inuitare ad bibendum, & qui nullam aliam habent propinanda occasionem, incipiunt tandem bibere pro sanitate Caesaris, fratris eius Principis, aliorum denique incolumitate, quos videlicet in aliquo dignitatis & honoris gradu constitutos esse existimant. Illorum nomine quenquam recusare poculum non debere, nec etiam posse existimant, &c. Sed quid dico de antiquis Græcis, Romanis, Scythis illis siue Moscovitis? hodie Christiani multis in locis ad illorum imitationem tandem pro sua & aliorum salute bibere consueverunt, donec tandem omnem & animi & corporis sanitatem amittant, atque adeo aeterna quoque illa salute nobis Christi morte atque sanguine parta spolientur. Et hæc satis sunt dicta de antiqua illa (quæ hodie quoque est in usu) in Deorum hominumque gratiam & honorem tot vel tot pocula propinandi consuetudine.

NOTA.

imprecationes inter propinandum adhiberi solite.

Ut autem precibus olim atque precationibus, sic etiam diuis contra imprecationibus sese inuicem ad bibendum plus æquo inuitarunt, seu coegerunt potius. Deorum indignationem atque iram minitabantur ijs qui bibere recusabant: id quod ex illis Tibulli carminibus de Libero patre colligi potest, ubi sic canit:

Iam venit iratus nimium, nimiumque seuerus:
Qui timet irati Numinis magna bibat.
Quales his poenas Deus hic, quantasque, minetur
Cadmæ matris præda cruenta docet.

Idem hodie a Christianis fieri solet, qui similiter minis, deierationibus atque execrationibus horrendis se inuicem ad potandum cogunt.

Mos conuiuii certam vini & poculorum mensuram præscribendi.

Hanc autem certam vini siue poculorum mensuram, ad quam conuiuii singuli adstringebantur, ipse conuiuii dominus, uti supra iam aliquoties attigimus, pro conuiuiali illo suo imperio seu dictatura præscribebat, illamque a singulis conuiuii importunè solebat exigere. Hinc Ambrosius cap. 13. de Helia & Ieiunio: Ac ne immoderatum hoc arbitreris, mensura proponitur, certatur sub iudice, sub lege decernitur agonothetis. Illic furor est stipendium debilitatis, victoria præmium culpa, &c. Huc facit illud Agesilai Regis Spartanorum apophthegma, quod Plutarchus refert, statim ab initio apophtheg. Lacon. Is enim sorte quadam in conuiuiio magisterium nactus, pincerne interroganti quantum cuique conuiuiarum vini iuberet apponi: Si multum, inquit, vini in promptu est, cuius quantum poscat, fundito: si parum, æqualiter inter omnes distribue. Hac ille dexterritate mirè prospexit, ne vini copia deesset, quibus placeret largior potatio: vel ad bibendum cogentur, quibus placeret sobrietas.

Deus quoque suum cuique calicem præscribit.

Ad hanc porro & antiquam & valde tritam ac peruulgatam suam cuique conuiuiarum certam cibi potusque, & quidem plerumque æqualem portionem atque mensuram in conuiuijs distribuendi consuetudine (quæ distributio per patremfamilias conuiuii, Regem facta est) crebro alludunt sacræ literæ illa calicis siue poculi Domini Metaphora, qua cum bonorum, tum verò atque in primis malorum atque poenarum diuinarum distributio atque collatio in homines intelligitur: quæ quidem certa fit iustaque mensura, numero atque pondere, non secus atque vel paterfamilias dimensum cuique seruo assignabat, ac inter liberos portiones distribuere, vel bibendi arbiter, conuiuii præses suam cuique vini portionem, quam hauriret, statuebat, atque dimebatur. Exempla metaphoricarum huiusmodi locutionum habes Psalm. 75. Ezech. 23. Psalm. 75. Isa. 21. & 50. Hier. 25. Math. 26. Hieronymus in Commentarijs Osee 2. exponens illud Psalm. 75. Calix in manu Domini, &c. Duos, inquit, calices legimus, & inclinavit ex hoc in illum: de iustitiæ calice in calicem misericordie: & rursum de calice misericordie in calicem iustitiæ. Si iniquitates, inquit, obseruaueris Domine, quis sustinebit?

Duo sunt Dei calices.

Est igitur plerumque ad certam mensuram olim in suis illis propinationibus bibere consueverunt, a conuiuii magistris præscriptam: nonnunquam tamen nullam esse seruata in bibendo mensuram

urationem legimus, ita ut liberè cuius tot, quot vellet, pocula ebibendi potestas permitteretur: quemadmodum inuitat Martialis Caium Proculum lib. 11.

Quincunces (quinque cyathos) & sex cyathos, bessemque (octo cyathos) bibamus.
Cantis ut fiat Iulius, & Proclus.

Huius illustre exemplum habemus in magnificentissimo illo Assueri epulo, quod Estheræ ca. 1. describitur. Ibi potatio dicitur fuisse secundum legem, ita ut nemo cogere plus bibere quam vellet, sed bibendi modus erat in cuiusque voluntate positus: Sic enim Rex suis aulæ magistris præceperat, ut singulorum voluntati obsequerentur, neminem ad bibendum cogere.

Observandum est præterea antiquissimam hanc fuisse Græcorum & Romanorum consuetudinem, ut ab initio cæna minoribus, deinde maioribus poculis uterentur. Hanc consuetudinem nonnulli significari volunt illis Ciceronis verbis in 6. Verrin. Fit sermo inter eos & inuitatio, grediendi ad ut Græco more biberetur. Hospes hortatur, poscant maioribus poculis: Anacharsis Scythæ hunc maiora.

Græcorum morem seu absurdum & a ratione alienum reprehendebat, quod cum initio minoribus poculis biberent, postea iam saturi & vuidi se maioribus prouocarent, ut testis est Laërtius.

Immeritò ergo ab Asconio videntur reprehendi, qui illud Ciceronis, Græco more bibere, interpretantur grandibus & meracis potionibus. Eiusdem moris, quo quasi methodo syntheri a a minoribus poculis progrediebantur ad maiora. Philo de ebrietate expressam mentionem facit his verbis: πίνεις γὰρ ἐν δὴ ψάσι καὶ ἀρχοῦται μὴ δὴ τῆ βραχυτέρας κῦαθων: ἀπὸ τῆς αἰσθητικῆς δὲ τοῦ μέγιστον οἰνοχοῦς ἐγχεῖν ὡς ἀγέλασι: ἐπειδὴ ἀνεκὰ ὡραίας γυνόμηνον χλιαρῶσιν, οὐκ ἐπὶ κερταῖν ἐαυτῶν δὴ ὡμῶροι: τὰς δὲ οἰνῶσιν, καὶ τὰς αἰσθητικῆς καὶ τὰς κερταῖν ὄλεος ἀποσυνεργημένοι, ἀκερατοῦ πίνεσιν ἀθροῦσιν ἐκέραις ἀπὸ βαθεῖ ὑπὸ δὴ μαθῶσιν, οὐκ ἐπὶ κρατεῖν ἐαυτῶν δὴ ὡμῶροι, ἢ τῆ ὄγκων δὴ πῶν ἡ ἐξ ἑβέντων, ὡς βλῶσιν τὸ ἐπειχέμενον. Bibendo enim, inquit, sicuti (docet ebrietatem esse ἀκέραιον, id est, inexplibile) incipientes a minoribus cyathis: procedente verò potatione iubent pincerne in maiores infundere calices, postquam incaluerunt iam parum sui compotes, infundibula, crateras, amystidas integras exhaurientes, & merum ingurgitantes, donec profundus somnus occupet, nec seipfos, nec quæ ingesserant continere valentes, regurgitante potu nimio, &c. De eodem more sic eleganter Ambrosius disserit libro de Helia & Ieiunio capite decimo tertio. Primo minoribus poculis velut voluntarijs pugna præcluditur. Verum hæc non sobrietatis est species, sed bibendi est disciplina. Etenim ut Tragediarum actores primo sensum vocem excitant, donec viua vocis aperiant iter, ut postea magnis possint personare clamoribus: ita isti quoque in principio prolusorijs sese exercent poculis, ut irritent sitim: ne forte restinguant eam, & satiati postea bibere non possint. Ergo ubi recacere cœperint, poscunt maioribus poculis: feruor inardescit, arctius cibi siti aestuat: & ubi imminui vasa cœperint, potum meriore reparantur. Certant pocula cum ferculis, & inter moras sæpe geminantur. Deinde procedente potu longius, contentiones diuersæ; & magna certamina quis bibendo præcellat? Nota grauis si quis se excuset, si quis temperandum fore vinum putet. Et hæc donec ad mensas perueniatur secundas. At ubi consummata fuerint epulæ, puteas iam esse surgendum. Tunc de integro instaurant potum suum, & cum consummauerint, tunc inchoare se dicunt, tunc deferuntur phiala, tunc maximi crateres quasi instrumenta bellorum, &c. Alexander similiter Trallianus lib. 1. Probl. institutum esse refert, ut contrarijs poculis uterentur, in principio scilicet minutis, in fine verò amplioribus: cuius instituti hæc ratio affertur: Ut enim epularum gratia, in quibus frequentius bibere decebat, veteres crebrius potarent, a paruis calicibus inchoabant, & in capiores desinebat: quippe cum parua implere satis, ubi potare liberatissime liberet, nequiret. Quod si ab amplioribus incœpissent, occlusus repleri necesse erat, & subinde minus potare. Siquidem natura a largo protinus haustu accepto veluti expleta, copiam omnem subsequenter contemnit: ex aduerso, si paruis poculis assueta paulatim ampliora exhibeantur, facile copiam quamcumque sustinet. Cicero tamen in libro de Senectute, se poculis, sicut in symposio Xenophontis, minutis & rotantibus delectatum fuisse scribit.

Apud Indos quoque hoc in more fuisse positum, Philostratus lib. 2. testatur, ut ubi iam prope modum saturati fuerant, aurei argenteique crateres afferentur, quorum singuli potoribus decem sufficere videbantur, atque ab his tanquam ex flumine potantes incuruati bibebant. Hodie inter

Apud Indos quoque hoc in more fuisse positum, Philostratus lib. 2. testatur, ut ubi iam prope modum saturati fuerant, aurei argenteique crateres afferentur, quorum singuli potoribus decem sufficere videbantur, atque ab his tanquam ex flumine potantes incuruati bibebant. Hodie inter

Apud Indos quoque hoc in more fuisse positum, Philostratus lib. 2. testatur, ut ubi iam prope modum saturati fuerant, aurei argenteique crateres afferentur, quorum singuli potoribus decem sufficere videbantur, atque ab his tanquam ex flumine potantes incuruati bibebant. Hodie inter

ter Christianos hic quoq; mos est valde vsitatus, vt primo minoribus poculis ceu prelatoforis cer- cent, deinde vbi iam vino incaluerint, amplioribus sibi inuicem proponunt.

Mos pocula sin- gula singulis conuiuijs appo- nendi.

Notandum porro aliquando conuiuijs singula fuisse apposta pocula, vt Homerus tradit in Heronum illorum veterum epulis fuisse vsitatum. Apponitur, inquit Athen. lib. 1. cap. 1. singulis Homeri conuiuijs canister, mensa & poculum, vt bibant quando volent. Et hic ferè mos est apud Germanos: singulis enim conuiuijs singula apponuntur pocula in ipsa mensa. Aliquan- do autem ex vno & eodem poculo omnes bibunt. Adhuc pocula aliquando in ipsa mensa epulari apponuntur plena: aliquando (qui magis videtur veterum mos fuisse) in abaco, vnde conuiuium aliquis bibere volens, a ministro poculum aliquod sibi misceri, impleri ac porrigi iubet, qui hodie mos est Gallorum, talorum & aliarum nationum. At Germani pocula ante se posita plena sem- per habent, ita vt si quis vel parvum ex poculo biberit, illico illud rursus a pincerna impleatur, quasi nefas sit pocula vel vacua, vel semiplena in mensa stare. Hic quoq; notandum, veteres solitos fuisse paria pocula in mensa Delphica ponere, quam quidem multis poculis onerabant. Hinc Flaccus:

— Et lapis albus

Pocula cum cyatho duo sustinet.

Idem declarat Agretius sic scribens: Cicero, sub eo promi vtrosq; binos vt habeam: quia in Del- phica comparia vasa semper sunt: vnde & ipse Cicero dicebat, Scyphorum comparia plura. Tur- nebus Aduers. lib. 4. cap. 10.

Præterea pocula vel ad summum vsq; implentur, quod nos appellamus gstrichen voll vel paulò minus. Hinc S. Richus apud Plautum in Stich: vbi illic biberit, vel seruato meum mo- dum, vel tu data. Nolo ego nos pro summo bibere, nulli reuerimus postea. Namq; adpoc, quam- uis de subito vel cadus verti potest. In quem locum sic Lambinus: Nolo ego nos bibere quam maximo modo, & quam plenissimis poculis: nolo ego nos bibere quam maximis haustibus potest, quare nulli postea cadum relinamus, id est neminem, qui pro summo bibere velit, vinum ex ca- do depromere sinamus, (reuerimus pro releuerimus positum.) Namq; adpoc ita effuse & imma- niter bibendo, quamuis subito etiam cadus inuersus exhausti potest. Ita ferè Turnebus expli- cat aduers. libro quarto capite vigesimo primo. Vide Lambinum in Od. vigesima nona lib. 3. Horat.

Tyrhena Regum progenies tibi, Non ante verso lene merum cado, &c.

Et Satyr. 8. lib. 2.

Inuertunt Alphanis vinaria tota.

De hac pocula ad summam vsq; oram implendi consuetudine, vide etiam supra quædam cap. 21. lib. 2.

Pocula porro ad summam vsq; oram implere nonnullis idem videtur, quod vina coronare La- tinit, Græcis βίνας ἐφάδαυ. Alij verò vtrumq; verbum interpretantur de more veterum pocula coronis floreis cingenda atq; ornandi, de quo infra pluribus.

De poculo Christo in cruce propinato.

Secundum hanc consuetudinem Romani quoq; illi milites, qui Christum crucis supplicio asse- cerunt, poculum illud aceti atq; fellis, quod Christo sitienti propinarunt, hyssopo per ludibrium cinxi- se atq; coronasse videntur: de quo sic scriptum est Ioan. 19. Ζέυθ' ἔν' ἐκεῖν' ὄξος μίση δ', id est, vas autem illud positum erat aceto plenum (Græci, teste Athen. lib. 2. ὄξυβαρον vocant ἀγχείον τὸ δ' ἐξ ὄξυδρον ὄξος, vas aceti receptaculum) οἱ δ' (milites) πλῆσαστες ἀπό γων ὄξος, id est, cum spongia impleuissent aceto. Mat. 27. Vnus militum accurrens καὶ γαμίνας ἀπό γων ὄξος, im- pleta est spongia aceto. Et paulò ante ver. 23. cum ad locum caluarie peruentum esset, dicitur illi dedisse δινον ἰσχυροῦς ὄξου, vinum muratum sine myrrhatum. Theophylactus, quoniam Mat. 27. vocat aceturum felle mixtum, ita hæc conciliat, quod Marcus generaliter acerbum vel potius amarum potum muratum vinum vocat, cum myrrha sit admodum amara: ἰσως ὄξου ὄξου ἔστιν ἡ δ' ἐσὶ σιμύνα πικρὰ ὡς χολή, id est, fortasse erat vinum iam accessens, myrrha autem amara est instar fel- lis. Vel forsitan quoniam omnia ibi confusa & perturbata agebantur, vt idem vult, alius quidè ei a- cetum simplex, vt Lucas scribit: alius acetum felle mixtum, secundum Mattheum, alius acetum hyssopo coronatum, secundum Ioannem: alius vinum myrrhatum, secundum Marcum. Quid si bis potio fuerit Christo data: prima, quando in locis supplicij venit, antequam cruce fuit affixus, quam

vinum

vinum myrrhatum Marcus vocat: altera illi iam in cruce pendenti, quam idem acetum vocat. Luc. 23. Καὶ ὄξος μετὰ χολῆς μίμυξον, id est, offerentes ei acetum. Mat. 27. Dederunt ei bibere ὄξος μετὰ χολῆς μίμυξον, id est, acetum mixtum felle. Syriaca versio habet ܡܝܪܝܗܘܡܝܢ Merartah, que vox & fel & absynthium significat propter vtriusq; amaritudinem insignem. Nam teste R. David Kimhi in libro Rad. morte plestendis potio ex succo absynthij præberi fuit solita, mortis acceleranda causa. Vnde Theophylactus Marci decimoquinto, acetum illi de- derunt, ἡ δὲ συντόμα ἐστὶν αὐτῶν ἡ σπιυήτρης τῆς ὄξος δανατῶσι. Addit Ioan. Καὶ ἰσώπῳ ὄξου θέντες ὄξου ἕνεκα αὐτῶν τὸ σῶμα, id est, circumpositam sive cinctam & coronatam (scili- cet illam spongiam) hyssopo (Syr. ܡܝܪܝܗܘܡܝܢ) admoxerunt ori eius.

Impij ergo illi milites, quemadmodum sacrosanctum illius caput corona spinea cinxerunt: sic nunc per summam contumeliam atq; ludibrium spongiam illam ceu calicem aceto felleq; mix- tum Christo propinantes, eum hyssopo cingunt atq; coronant: idq; ex communi illo pocula coronan- di more atq; consuetudine. Sic Rodolpho Gualthero ~~videtur hic lo-~~ ~~cus intelligendus.~~ Nonnus Poeta acetum illud oblatum Iesu mistum hyssopo fecit: vocat enim ἰσώπῳ κατὰ ἑσώπῳ, id est, hyssopo temperatum: quemadmodum igitur olim, vt supra dictum est, corona florea vel ipsi flores soluti, atq; etiam omnis generis herba, buglossus in primis pocu- lis inijci fuerunt solita: sic Nonnus Poeta voluit milites poculum illud Christo oblatum hyssopo herba miscuisse. Theophylactus similiter aceto, quod reus mortis offerri fuit solitum, addidit ait esse hyssopum, ὡς ἀνὰ τὴν ἐσώπῳ, cetera venenatium quid, sive mortiferum. Nonnulli, addit idem, volunt hyssopum appellari calamum, propterea quod τὰ κάλαμοι ἰσών, calami coma talis est. Spongiam itaq; calamo apposuerunt, propterea quod ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἰσώπῳ, calami coma talis est. Syriaca versio habet: Et spongiam alligatam ܡܝܪܝܗܘܡܝܢ Bekania arundini, &c. Camerarius si con- iecturis relinquitur locus, suspicatur in archetypo fuisse ἰσώπῳ ὄξου θέντες, vt sit, supra pilum spongiam ibi citundatam Iesu fuisse oblatam. Nam pilum Romana militie peculiare telum Græci appellant ἰσώπῳ (vnde verisimile est hasta vocabulum fuisse derivatum) de

Poculi illiusm- stici explicatio

quo fortasse Mattheus arundinis nomine vsus est telorum generali. Sed pace tanti viri dixerim, periculosa sunt huiusmodi coniectura. Omnino hoc poculo, quod milites illi libi- dine quadam petulantiaque impulsu, nihil tale quicquam cogitantes Christo propinarunt, mortis passionisque Christi cum acerbitas & aharitudo, tum vis salutaris egregie sanè fuit adumbrata. Nam primo acetum, fel, myrrha ingentes animi corporisque dolores, quos Christus exantlauit, mortemq; duram & acerbam significant, secundum varicium Psalmi 84. Vnde & ipse Christus hanc calicem, siquidem ita ferat Dei voluntas, a se remoueri petijt, nò illum haurire egeretur. Hyssopus autem qua calix ille fuit coronatus, mortis, passionis, sangui- nisq; Domini in cruce profusi vim & efficaciam salutaris egregie denotat. Hyssopi nam- que in veteri illa Lege Mosaicâ atq; ceremoniali frequentissimus vsus fuit. Primum in asper- sione superliminaris & vtriusq; postis, &c. Exod. 12. Secundo in mundatione leprosi, Leuit. 14.

Hyssopi vis.

Nam leprosi aspergebantur sanguine passeris fasciculi hyssopi, & vino passeris in sanguinem im- molati intincto. Tertio, in sacrificio pro peccato & asperione lustralis aquæ, qua conficiebatur ex cinere combustæ vaccæ & pro peccato oblata. Num. 19. Fuit ergo hyssopus ille ceremonialis typus & figura sanguinis Christi, qui omnes fideles verè purgat mundatq; ab omni peccato, illos- que peccatorum suorum conscientia iudicij q; diuini metu percussos & consternatos reficit & re- creat. Hyssopus namq; vt volunt medici, & purgandi vim internam habet, maxime pulmonem, & animi deliquium passos recreandi erigendiq; vim habet. Vnde David Psalm. 51. ver. 9. Ex- piabis me hyssopo, & mundabor, lauabis me, & præ niue dealbabor, id est, ablues & mundabis me a reatu filij tui sanguine, quo verè expiantur & tolluntur peccata. Vnde Augustinus lib. 2. de Doct. Christ. cap. 16. Hyssopus herba quidem humilis, sed magna est eius vis. Sic mors Christi humilis quidem illa videtur & abiecta, sed magna est eius virtus. Suidas, Hyssopus, inquit, est βοτάνη πουλλήνη: & citâs illud Davidis: Asperges me hyssopo, &c. Hyssopus, inquit, nullam pec- catorum remissionem efficiebat: τὸ πῶν δ' ἐκεῖνα τὸ σῶμα ἐκ τῶν παθημάτων, ἀμα ἰδ' ἐπ' αὐτῶν ἐξ ἑσώπῳ ὄξου θέντες. Hæc de mystica calicis illius Christi propinatione coronationeq; dicere voluit

His adde illa Cypriani verba de bono Patientia: Christus felle cibus fuit, qui cibum calestem dedit: aceto potatus, qui salutare poculum propinavit.

DE PROPINANDI METHODO ATQVE

MODO MULTIPlici. DE ANTIQVIS GRAECORVM ET ROMANORVM propinationibus in orbem fieri, & a dextris inchoari solitis, quæ hodie Christianis quoq; sunt familiares. De varijs loquendi formulis, salutationibus, cantunculis, gratulationibus, acclamationibus, gesticulationibus, ludis, præmijs atq; pœnis, quibus potatores inter propinandum vtuntur. De amysthismis vtolim, ita hodie quoq; vsitatissimis. De varijs vini effusionibus inter potandum fieri solitis, cum superstitionis, tum amoris ergo, cuiusmodi fuit cottabus antiquus Siculorum ludus.

CAPVT XIII.

De propinatio- ne in orbem.

Quarta circumstantia propinationum est methodus, qua potatores vtuntur. Huc referri potest illa antiqua, quæ hodie quoq; in vsu est, a minoribus poculis ad maiora & capaciora progrediendi consuetudo, de qua supra satis est dictum. Deinde aliquando in orbem fit propinatio, aliquando in transuersum, & cetera veyß/ vt Germani vocant. Propinatio illa in orbem & antiquissima est, & vt olim, ita hodie vsitatissima. Greci id vocant εν κύκλω πίνειν, id est, in orbem bibere: & vt cibi, ita poculi circumlatio in orbem περιφορά & συμπεφορά poculum circumferre περιφέρειν a Grecis appellatur: de quo more sic Athen. lib. 11. cap. 28. Plutarchus, inquit, phialam sibi dari iussit, qua postquam Mysis earumq; matris Mnemosinæ, libavit, περιέφερε πάσι φιλοτισίαν ἐπειπόν φιάλων, id est, omnes inuitavit amicicia poculo, vt appellabat ἐμόνον νεαία γαμβρῶ περιπίνων, ἀλλὰ καὶ πάσι τοῖς φίλοις, ἔδωκε τὰ παρὰ περιφέρειν εν κύκλω κελύσας. τὸ κύκλω πίνειν τῆτο εἶναι λέγων, id est, neq; iuuenem solum generum inuitans, verum etiam omnes eius amicos, pueriq; dedit vt in orbem circumferret, quod in orbem bibere esse dicebat. Adducit deinde illud Menandri: Οὐδ' ἔμια ἢ γε αὖθ' ὁλω κύλικα παρήκεν, ἀλλὰ πίνει τὴν κύκλω, id est, neq; enim vel vnum calicem vetula prætermisit, sed bibit in circulum. Idem: Καὶ ταχὺ πάλιν τὸ πρῶτον περισοβεί, ποσθήκειον αὐτοῖς ἀκράτῃ, id est, Rursum statim primum meri poculum in circulum fecit circumferri. Huc facit etiam illud Euripidis in Κρήσας: τὰ ἢ ἄλλα χεῖρε κύλικας ἐπέσθε κύκλω, id est, In cæteris gaudens cum poculum serpit in orbem. Eiusdem ἐγκυκλοποσίας mentio fit apud Athen. lib. 8. vbi citatur illud Sophronis: περιφέρει κύκλω μέσον τὸν σκύφορ, id est, Circumfer scyphum plenum.

Propinationes in orbem a dextris inchoari solitis.

Porro a dextris propinationes has in orbem inchoasse auctor est Athen. lib. 11. vbi sic scribit: Τρόποι εἰσὶ πόσεων κατὰ πόλεις ἴδιοι, id est, Bibendi consuetudines atq; modi ciuitatibus peculiæ sunt, vt scribit Critias in libro de Lacedæmoniorum politia: Ο μὲν χίος, καὶ θάσιος ἐκ μεγάλων κύλικων ἐπιδέξια, ὁ δ' ἄττικὸς ἐκ μικρῶν ἐπιδέξια: ὁ δ' ἑστιάλικός, ἐκ πάντων περιπίνει ὅτι ἐν βάλωνται μεγάλα. Λακεδαιμόνιοι δ' ἐπὶ παρ' αὐτῶν ἐκαστὸν πίνει, ὁ δ' ἐπ' αὐτῶν δινόχοι, ὅσον ἐν δροπίνῃ, id est, Chij & Thasij in symposijs suis magnis calicibus ad dexteram bibunt: Athenienses similiter ad dexteram, verum minutis poculis potare consueuerunt. Thesiali autem nullo penitus ordine cuiuscunq; conuiuiarum libuisset, grandes appositos calices propinant. Apud Lacedæmonios verò conuiujs singulis singuli solent apponi calices, quibus astantes pueri quantum fuerit vini ebibitum, tantundem illico refundunt. Eundem morem ἐπιδέξια πίνειν, Anaxandridis quoq; testimonio confirmat.

Τίνα δὴ παρεσκευασμένοι πίνειν τρέπον ἐσθ' ἢ κὼ λέγετε, τίνα τρόπον πίνειν ἡμεῖς; τοῖς ἔτον οἶον αὐ καὶ σοὶ δοκῆ βέλει δὲ ἢ ποου τὸν ἐπιδέξια, πάτερ

λέγει.

λίγειν. ὅτι τὸ πίνοντι τὸν ἐπιδέξια λίγειν, ἀπὸ ἄλλου, ὡς περὶ τὴν ἡρόπ.

Vt in generatione Deorum dextrorsum circumferri solebant, vt Athen. lib. 4. de Celestibus ita in hac quasi sacra symposi moris fuit pateram in dextrum circumferre. Hom. 11. α.

Μεῖδ' ἵστασα δ' ἐπ' αἰδοῦς ἐδ' ἔξατο χεῖρι κύκλω

Αὐτὰρ ὁ τοῖς ἄλλοις, θεοῖς ἐνδ' ἐξία πᾶσι

Ὦ νοχθεῖ γλυκὺν νεκτάρ' ἀπο κρητῆρ' ἀφύσων. Et in Epigram.

Πᾶς δὲ συμπίεση περιπέσει τ' ἐπὶ δέξιον ὦμον.

In Platonis conuiuio sub finem Agathon, Aristophanes & Socrates biberunt ἐν σιάλης μεγάλῃ, ἐπιδέξια, id est, ex magna phiala ad dextram biberunt. Eiusdem consuetudinis idem Athenæus luculentam mentionem facit, lib. 10. cap. 10. περιπέσει δ' ἐπὶ τὰς χειρονομίας ἐν τοῖς συμποσίοις Λακεδαιμόνιοι ἐκ λῶν ἰθὺς πίνειν, ἔδ' ἐφιλοτισίας δὲ τούτων περιπέσει ἀλλήλους ποείων, hoc est, Propinationes, qua in symposijs fieri consueuerunt amicicia ergo apud Lacedæmonios non fuerunt in vsu: de quo sic eleganter Critias in Elegijs:

Καὶ τὸ δ' ἰθὺς Σπάρτη μελετήματε κείμυρον ὄστ.

Πίνειν τὴν αὐτὴν δινόφορον κύλικα.

Μὴ δ' ἀποδωρεῖσθ' ἀποπέσει ὀνομασί λέρων

Μὴ δ' ἐπὶ δεξιτέραν χεῖρα κύκλω διασκ.

Καὶ περιπέσει ὀρέγειν ἐπιδέξια, καὶ περιπέσει

Ἐξονομασίδην ὡς περιπέσει ἐδέλει.

His verbis Critias eleganter sanè propinationum huiusmodi circularium modum describit.

Hoc studium Sparta, mos hic seruatur in illa,

Ipse suum siccet vinifer vt calicem.

Vel potum donare vocato nomine cuiquam

Inq; manum dextram vasa tulisse vetant.

Porrigere a dextris potum, vel dicere nomen

Conuiuia cui quis pra cupiat bibere.

Subiungit deinceps auctor cum incommoda immoderatarum huiusmodi propinationum, et commoda moderata potationis, qua quia sunt elegantia, libuit ea addere:

Εἶτ' ἀπο τοῖς πον ποσέων γλωσσας τε λύσει

Εἰς αἰχρῶς μύδους, σῶματ' ἀμαυρότερον.

Ἐυχουσι, ὅπως δὲ οὐ μὲν ἀγλῆς ἀμβλωπ' ἰφίσει.

Τῆστις τ' ἐκτῆκει μνημοσύνην περιπέδων.

Νῆς δ' ἐπὶ πείρα φάλαξ, δμῶς δ' ἀκόλαστον ἔχουσι

ἰθὺς, ἐπεισπῆσει δὲ ὀκορπιθῆς δαπάνη.

Hoc potu linguam soluiunt in turpia verba:

Hoc etiam potu corpora debilitant.

Inuaditq; oculos caca caligine nubes

Curas lethæo pocula more fugant.

Mens fit hebes, seruosq; caput lasciuia multa,

Ac impensa grauis multa domum aggreditur.

Sequuntur deinceps Laconica moderata potationis commoda:

Οἱ Λακεδαιμόνιοι δ' ἐκόροι πίνουσι τοῦτον,

Ὡς ἐφρὲν εἰς ἰσθμῶν ἀσπίδα πάντ' ἀπάγειν.

Εἴττε φιλοφροσύνη γλώτταν, μέτρεδ' ἐν γέλωτ

τοιαύτη δ' ἐπὶ σισ σωματι τ' ὠφελιμῶ.

Γνωμητε, κλησείτε κολῶς εἰς ἐργ' ἀφροδύτης

Πρὸς δ' ὑπνον ἠρωσάει τῆς καμάτων λιμῆς:

Πρὸς τὴν τερπνοτάτην τε δῶν θνητῶν ὑγίαιον

καὶ τὴν ἰσοβίης γείτονα σωφροσύνη.

At Lacedæmonij tantum potare solent, vt

Non vellant mentem pocula, at exhiberent.

Propinationes Lacedæmonijs prohibita. Propinadi mos eleganter deo scriptum.

Propinationes immoderate incommode.

Potationis moderata commoda.

Pi

In blandam soluunt linguam, risumq; modestum:
Pocula conducunt talia corporibus.
Ac menti & Veneri capiendis fructibus apte
Ad somnumq; parant, meta laboris ubi est.
Efficiunt sanos, quae incundissima Diuum
Dona, modestos haud religione procul.

Deinde subiungit:

Ai δ' εἴ ποτ' ἄν τις κλυτὰ κων ποσειδάωνος,
τέρψασθαι λυπέσθ' εἰς τὸν ἀπαντὰ χρόνον.
ἢ Λακεδαιμονίων ἢ διαίθ' ὀμολῶς ἴσθαι
Ἐθεῖν, καὶ πίνειν σύμμετρα ποσειδῶνος τὸ φανέν
Καὶ τὸ ποθεῖν εἶναι δύνασθαι.
Pocula plus aequo nam quae fecunda bibuntur
Mox faciunt letos, tempus in omne nocent.
At Lacedaemonios victus mensura gubernat:
Namq; palam comedunt & moderata bibunt.
Obscurum non est posse hos perferre labores.

Apud Scythas nemini licebat circumlatum poculum accipere in sacris epulis, nisi qui in re militari prius aliquod virtutis signum ostendisset, ut Hieronymus Falotus testatur in sua oratione funebri, in honorem Sigismundi Jagellonij habita.

Circularis porro hac propinatio Romanis quoq; perquam familiaris fuit, quam quidem circumpotationem appellarunt, cum nimirum pocula de manu in manum tradebantur, & in circuitum redibant. Eius Cicero meminit libro de Legibus. Haec praeterea sunt in legibus de vinctura, quae seruilis vinctura tollitur, omninoque circumpotatio. Quod autem Graeci vocant περιποιαν, id Plautus vocat dare circum. Sic enim apud illum loquitur Philochares in Mostellaria:

Age tu,

Interim da ab Delphio (inirio facto a Delphio) cito cantharum circum.

In quae verba sic commentatur Lambinus: Solebat Dominus in conuiujs remissioribus & hilarioribus iubere poculum ab vno ex conuiujs inirio facto in orbem per alias circumferri, ex quo περιποιαν a Graecis dicta sunt tales poculi circumlationes, & περιποιαν dicunt ijdem Graeci, & Pollux, τὰς κύλικας ἐν κύκλῳ περιποιεῖν, in orbem bibere, ut docet Athen. lib. 11. & refert Budaeus in Comment. linguae Graecae. Notat & Turnebus Aduers. lib. 19. cap. 15. Plautus quoq; a summo dare vel bibere idem est, quod Graecis ἐκ κύκλου πίνειν, ab eo conuiuia scilicet, qui summus accumbit ad inum. Plautus Persa: Age puer

A summo septenis cyathis committe hos ludos.

Quae verba Lambinus sic exponit: Age puer, a summo loco praebere pocula singulis conuiujs septenos cyathos. Erat autem apud veteres lex hac in conuiujs rata & solennis, ut a summo ad inum pocula circumferrentur, idq; certo cyathorum numero praefinito, ut inter omnes conuiuas aequalitas quadam seruari videretur. Idem Plautus in Asinaria:

Da puere ab summo, age tu interibi ab infimo da suauium.

Pertinet huc illud Ciceronis in Carone: Et is sermo, qui more maiorum a summo (magistro vocae in vulgatis additur, Lipsio videtur exturbanda) adhibetur in poculis. Ad huiusmodi in orbem propinandi consuetudinem Ieremias quoq; cap. 25. videtur alludere, in descriptione vindictae diuinae, omnibus gentibus inferenda, quae calicis vini omnibus circumquaq; gentibus propinati imagine eleganter exprimitur.

Notandum porro certum poculi genus, pateram nimirum huic potioni a summo fuisse sacram. Varro: Praeterea in poculis erant paterae, eo quod pateant latius, sic dictae. Hisce etiam nunc in publico conuiuio antiquitatis retinenda causa, cum magistri sunt, potio circumfertur, & in sacrificando hoc poculo magistratus dat Deo vinum. Hoc ergo in loco circumferri potionem Varroni idem videtur esse, quod in orbem praebere a summo: id quod Plauti quoque illud docet Persa:

Εγκυκλοποσία etiam Romanis familiaris.

Patera in propinationibus usitata.

Age circumfer mulsum bibere, da usq; plenis cantharis.

Huiusmodi porro circumpotationes hodie inter Christianos valde sunt usitatae, quas Galli Christianorum vocant boire a tour de rolle, Germani ein rund trunct, quae quidem ad coniuuas omnes a circumpotatio quabiliter inebriandum plurimum valent. Toties in orbem bibitur, donec tandem illis omnia nes. in orbem verti atq; rotari videantur. Nec vero in orbem tantum, sed etiam in transversum alij alijs propinant, qui Thessalorum mos fuit, ut supra ex Athenaeo dictum est.

Minime etiam videtur hic silentio praetermittenda mirabilis Armeniorum propinandi mos, cuius Xenophon libro 4. Cyri ααβ. his verbis mentionem facit: ὅπότε δὲ τις φιλοφρονεῖται, τὰ εἰ βέλτε ἄρα μὲν, ἢ ἄρα ἐπὶ τὸν κερπήρα, εἴδα κὺ λάρτα ἔδ εἰ ποσειδά μὲν ἄρα βῆν, hoc est, quando quis amicitiae ergo alteri volebat propinare, illum oportebat ad cratera accedens adhiberem se seque incurruantem sorbendo bouis ritu inde bibere. Idem de Celtis tradit Athen. lib. 4. & de Solis. Indris Philostratus, de quo supra.

Quinta circumstantia. In propinationibus consideranda sunt verba atq; dicendi forma varia atq; multiplices, quibus potatores se inuicem ad immodeste immoderateq; bibendum prouocant. Haec autem vel sunt sacra vel prophana, vel blanda, vel minacia. Aliquando enim verbis vtuntur blandissimis, dum sibi inuicem amoris, honoris, boni ominis ergo propinant. Pro dignitate atq; sanitate siue salute cum praesentium, tum absentium, mortuorum pariter atq; viuorum se bibere iactitant. Muleis vtuntur obsecrationibus atq; obtestationibus non modo prophanis, verum etiam sacris atq; religiosis, ut supra ex Ambrosio dictum est. Ne Deo quidem atq; Sanctis parcunt, quod liberius ebrietati possint indulgere, quin imo illorum quoq; nominibus ad Cyclopias illas suas propinationes impie abutuntur. Supra dictum est, cuiusmodi propinandi formulis atq; salutationibus veteres vsi sint, similibus hodie Christiani vtuntur, imo noua quotidie excogitantur, atq; adeo ne a sacrorum quidem & verbi diuini abusu sibi temperant, ut in hac schola ingeniosi satis esse videantur. Apud nonnullos moris est, ut quoties poculum aliquod exhauritur, toties verba illa vsurpentur: Cor mundum in me crea Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Propino, inquit is, qui primo alium inuitat quasiq; stipulator; hoc tibi, siue tuae gratiae poculum, amoris, amicitiae, notitiae, huius alteriusue personae siue rei causa, pro tua, huius illiusue salute. Siue saluto te hoc poculo. Respondet alter, qui inuitanti tantundem se vini ebibiturum spondet, huiusmodi similiter salutis precationibus vtens: Profit tibi, siue, Deus tibi benedicat: gratissima mihi haec tua est propinatio, gratissimum hoc officium. Hic quasi contractus Contractus mihi longe sanctius & religiosius seruatur, quam quuis alij vel sanctissimi contractus atq; obligatio tuaq; obligatio nes, quem violare nefas ducitur. Qui stat contractu atq; promissis, hoc est, tantum vini absorbet, quantum fuit ab inuitante absorptum, is ceu re bene gesta ac veluti boni viri functus officio laudatur, is Gallis rationem facere, Germanis officium fecisse, seu modestiae operam dedisse dicitur, cum certo certius constet immanes huiusmodi propinationes omni rationi, modestiae, probiq; viri officio plane contrarias esse & inimicas. Tandem igitur rationem faciunt, donec tandem omni ratione spolientur.

Scolia etiam in conuiujs canebantur, in quibus poculum circumlatum ὠδὸς appellabatur: quod non liceret absq; cantu vel propinare vel excipere: eius meminit Triphon Grammaticus, ἐν ὄνομαστικῶς. Huc quoq; referenda cantiuncula atq; carmina Symphoniae, quibus potatorum vsitate. res se inuicem ad alacriter multum vini exhauriendum incitant, non secus atq; equi aliae animalia vocis sono atq; fistulis ad bibendum incitantur. Interim enim dum quis poculum ori admotum plenis vocibus ingurgitat, ceteri compotatores cantiunculis quibusdam illi animum addunt. Suidas testis est, ἡσ εἰαε, id est, viuas, solitum fuisse in conuiujs dici ijs, qui ἀμυσί, id est, vno haustu multum ebiberant. Ut hodie quoq; in festiuis illo trium Regum conuiuio, reges bibente, saluandi for. ceteri acclamare solent: Rex bibit, siue rex viuat. Itaq; cum, Dione teste, Commodus Imperator in theatro feras conficiens, pulcherrimae faeminae e manu poculum vini accepisset, cumque biberet, mulla. populus cum Senatu acclamauit, τὸ ἐν συμπόσις εἰωθὸς λέγεσθαι: ἡσ εἰαε, id est, Bene viuas, aut diu viuas.

Apud Aegyptios moris fuit, ut sceletum, hoc est, aridum iam inueteratumq; sale cadauer conuiuio inferrent, illud incinentes: Ede, bibe, talis post mortem futurus. Ad quod forsitan referentur.

Sceletum Aegyptiorum.

dum illud Plutarchi in Antonio, qui ministros hortabatur, largè propinare ac epulis distendi quoniam foret incertum, an in posterum id essent facturi. Caelius lib. 28. Cap. 4. Præterea olim, ita hodie quoq, eos, qui strenuè vno impetu multum vini exhausserunt, salute, laude, gratulatione, applausu, faustaq, acclamatione prosequuntur. Exemplum antiquæ consuetudinis illustre habes apud Apul. lib. 10. Grandissimum illum calicem vno haustu perhausi, id est ebibi. Et clamor exurgit consona voce cunctorum salute me prosequentium. Ex his verbis liquidò constat, olim quoq, moris fuisse, salutem & incolumitatem precari, qui vno potu plurimum hausissent: qui mos etiam hodie inter Christianos est vsitatus.

Iam verò si blanditiæ nihil proficiunt, conuertuntur ad minas atroces, ad diras imprecationes execrationesq, ad maledicta, ad conuitia, quibus ceu facibus quibusdam se inuicem cogunt & impellunt ad pl. equo iustoq, bibendum. Illi graui sese affectos iniuria putant, si quis illis respondere detrectet, & a verbis minacibus ad verbera, ad calces, pugnos, vim apertam conuertuntur. Mordicus enim antiquum illud Græcorum πολυθρήνηον tenent: Aut bibe, aut abi. Hæc de verbis.

Sexta circumstantia, sunt gestus varij seu potius gesticalationes atq, ludi planè histrionici, quos potatores in propinationibus illis suis adhibent: suntq, veluti inuitamenta seu incitamenta potius ad immoderatè bibendum. Huc primò referuntur Threicia illæ potationes, vti vocantur, quando nimirum vno haustu, ictu seu impetu sine respiratione poculum exhauritur. Plinius inter alias lezes, quibus apud Romanos constabat ars bibendi, hanc quoq, commemorat: optima fide non respirasse hauriendo. Id Græci venuste vno verbo expriment ἀμυσίειν siue ἀμυσίπινειν, quod est haustum, & labris non clausis bibere. Μύζειν enim, hodie μυσία est mussare, sugere, os & labra claudere. Huiusmodi ergo intemperata & barbara compositio dicta est ἀμυσία, qua rapim, vno haustu & sine respiratione plurimum vini exhauritur. Hoc nomine Ἀνακτοῶν vtiunt.

Ἀγὲ δὴ φερὶ τῆς ἀμυσίας, καλεῖται βιβλίου, ὅπως ἀμυσίαν φερόμεθα. Et Euripides seu Aristius in Cyclope: εὐχόμενος ἔσθ' ἄσπασον ἀμυσίαν ἐλαύσας. Et Aristoph. ἀμυσίαν ἐξέλασα (vßglapper) hoc est, Suida interprete, ἡμῶν καὶ ἀθρόως ἐπιπνῆν, ἢ πᾶσα τὸ ἀπνέουσι ἐκ πνέειν, πᾶσα τὸ μὴ μῦθαι. Huius potationis meminit & Horatius Carm. lib. 1. Bassum Threicia vincat amyctide: quo in loco amyctidem quidam ipsam potationem interpretantur, quod Lam bino quoq, magis placet, alij poculi genus. Isidoro Emyctis (pro amyctis) poculi genus, quo ductim id est vno spiritu bibitur. Deinde, teste Suida, ἀμυσία etiam est genus ποτηρίου ἐπιπνέουσι. Idem ἀμυσίαν πινεῖν, inquit, dicitur, ὅτι πνέουσι καὶ ἀπνέουσι τὰ ἀπνέουσι πινόντων. οἰόνει μὴ ἢ μὴ σαπνέειν, hoc est, de ijs dicitur, qui sine respiratione & sine intermissione non crebro geminatis haustibus, sed vno haustu poculum ad fundum vsq, euacuant. Idē auctor idem vult esse Ἐλαύσας πινεῖν, ἀμυσίαν πινεῖν, & ἀμυσίαν πινεῖν, & ἀμυσίαν πινεῖν. Πινεῖν ἀθρόως, καὶ δὲ ἀπνέουσι καὶ ἀμυσίαν φερεῖ idem significant. Addit ibidem Commodum Imperatorem: id quod etiam Dion narrat, in solitudinibus, & in aestuationibus Theatricorum certaminum, quando ex superiore loco vsfos iaculis impetebat, ingens poculum dulcis vini solitum fuisse haurire ἀμυσίαν, in quo a spectantibus vt in conuiujs frequens acclamatum ferunt: ἡσείας, id est, viuas. Sed amphibolicè pronunciarum, Grammatici tradunt, perinde ac dicatur, comple viuenti modum id est, morere, testis etiam est Caelius lib. 7. Cap. 26. Suidas: ἡσείας, id est, τὸ ἐλάσας τὸ ἐλάσας. Olim apud veteres ij, qui griphum siue anigma propositum inter pocula soluerè non poterant, poculū sulsum ἀπνέουσι ἐλάσας, sine respiratione ducere cogebantur, vt Athen. Antiphani testimonio probat, lib. 10. cap. 17. Aliquando hæc duo ἀμυσίαν καὶ ἀπνέουσι πινεῖν coniunguntur vt ceu vnum & idem significantia: quod Germani sic effeunt: one schnauffen vnd bart wüschfen. Pollux lib. 2. ἀμυσίαν πινεῖν, ἀμυσίαν πινεῖν, καὶ δὲ πινεῖν, ἢ θρασύα φερόμεθα ζύειμ suffle. Galli vocant, d' vn trauēt, &c. Plutarchus 5. Symp. Probl. 3. scribit a veteribus fuisse traditū, τὰς ἀθρόων καὶ ἀπνέουσι πινόντων, eos qui vno haustu, & citra respirationem magna siccant pocula (quod ἀμυσίαν φερον) nō facile inebriari, nimirū quod merū in his nō diu moretur, sed impetu impulsū per corpus transeat: ac proinde mulieres quoq, quod illas plerunq, sic bibere videmus, nō facile ebrietate capi. Thraciæ huiusmodi potatio hodie Christianis est familiaris. quā etiā varijs nominibus insig nunt.

Gratulaciones & acclamationes inter propinationes.

Minas.

Gesticulationes inter propinationes.

Præterea varia illa & quidem ridicula adhibentur manuum gesticalationes atq, ludi, vel proprius conuiujs magistri imperio, vel pro conuiuarum arbitrio, Turnebus Aduers. lib. 7. cap. 9. in illa Horatij: Culpa potare magistra: Excogitatum, inquit, erat ludi genus post cœnam, quo non magistri imperio ad bibendum cogebantur, ne nimium ebrietati indulgeretur, sed vt ea cogeretur, nemo nisi qui qua in re peccarat, calicem ducebat, vt bibere pœna ac dedecoris esset, non inuitationis aut magisterij. Plautus in Stichos: Qui peccat, poculo multatur. Vter inquit, de mutabit, poculo multabitur. Simile exemplum ex Athenæo paulò ante allatum de eo, qui griphum propositum soluere non poterat. Huc facit illud Plutarchi libi. Sympof. Probl. 4. Agamestori Academico, cui crurum alterum tabe consumptum & exile erat, insultantes compositores iusserunt vnumquēq, vno dextro stantem in pede poculū ebibere, aut multam persoluere. Cùm autem ius mandandi ad ipsum peruenisset, omnes iussit ita, vt ipsum viderent, bibere: allataque inani testa, in eam inserto debili pede poculum exhausit, reliqui omnes cum periculo facto præstare id se non posse viderent, multam soluerunt. De incompositis mulierum gestibus in bibendo, vide Clemen. Alex. lib. 2. Pæd. 2. cap. Plin. lib. 14. cap. 22. Atq, etiam, inquit, præmio inuitatur ebrietas. Etsi Dijs placet, emitur alius, vt quantum biberit, tantum edat, & prælium vinolentia lege emit. Alius quantum alea quæserit, tantum bibit. Huc igitur similiter referri possunt pœna siue multa, nec non præmia, quæ vt olim, ita hodie quoq, in festo huiusmodi propinationum certamine vel strenuè bibentibus, vel id facere detrectantibus sunt proposita. Sic mos olim fuit in festo Choon, vt stantes super vtrē biberent, & qui primus poculum exhausserat, is vtrē præmij loco accipiebat, dabatur autem certaminis huiusce potatorij signum buccinæ sono a præconibus. Arist. Schol. in Acharn. in illa verba,

Ἀνδρῶν λέγει κατὰ τὰ πατρίων τὰς χοάς Πινεῖν ὑπὸ τῷ σαλπινγι, ὅσδ' αὖ σαπινῆ φρώπης, ἀσπὸν κ' ἰσπιδῶντ' ἀλάττει. Id est, O populi audite iuxta patrios ritus sacrificia, scilicet oportet Ebibere a tuba, qui verò ebiberit, Primus vtrē Ctesiphontis accipiet.

Septima circumstantia est tempus, quo potissimum huiusmodi propinationibus indulgetur. Antiquitus legimus vel mensis secundis, vel peracta iam cœna id fieri fuisse solitam: id quod hodie quoq, fieri solet. Huc facit illud Macroby lib. 7. Satur. Cap. 1. ab initio. Primis mensis post epulas iam remotis, & discursim variantibus minutioribus poculis. Item illud Ambrosij: Et hæc donec ad mensas perueniatur secundas. At vbi summotæ epulæ, putes iam esse surgendum: tunc de integro potum instaurant suum: & cùm consummauerint, tum inchoare se dicunt, tunc deferuntur phialæ, tunc maximi crateres quasi instrumenta bellorum. Sunt tamen qui statim ab initio cœnæ se immoderatè vino ingurgitant, secundum illa Plinij lib. 13. cap. 22. Iam verò alios lectum expectare non posse, imò verò nec tunicam, nudos tibi protinus anhelos ingentia vasa corripere, velut ad ostentationem virium, ac plene infundere, vt statim vomant rursusq, hauriant, idq, iterum tertio: tanquam ad perdenda vina geniti, & tanquam illa effundi non possint, nisi per humanum corpus.

Premia & pœna propinationibus proposita.

Mensis secundis potissimum propinationibus indulgebatur.

Vini effusio diu vsitata, quæ vel superstitionis vel amoris libidinisq, gratia facta sunt. Apud veteres duplex vsitata.

Nunc vltimo loco addamus quedam de varijs vini effusionibus, quæ veteribus fuerunt vsitata, quæ vel superstitionis vel amoris libidinisq, gratia facta sunt. Apud veteres duplex vsitata. Vna, quæ superstitionis ergo in Deorum honorem fiebat, αὐονδ' ἢ Græcè, Latine libatio dicta, quæ quidem propinationes præcedebat: de qua supra satis est dictum. Athenæus lib. 10. cap. 9. Libatio Dijs, cottabus amasijs dicatur: λέω δ' ἄρ' ἤης, inquit τὸ μὲν ἀνέβλεπεν ἀποδέδωκεν τοῖς θεοῖς, ὃ ἢ κότταβος τοῖς ἐξομύροις. Altera quæ in amicarum gratiam fiebat, Græcè κότταβος dicta, de cuius nominibus, inuentoribus atq, modo nunc agemus.

Huiusmodi igitur πάσδιας πάριον εἶδος, id est, potatorij siue conuiuialis lusus genus a Græcis κότταβος Atticè, pro κόσσαβος, κότταβισμός & κότταβισός appellatur, quique illo vniuntur illi κότταβισοί τε & ποκοτταβισοί τε dicebantur, & πᾶσι βόλες φέρε κότταβον, nec non μαδυσκοτταβοί, eò quòd iam vino madentes illud agerent. Inuentum illud primum

Cottabi de scriptio.

fuit a Siculis, quæ gens fuit olim valde voluptuaria atque luxuriosa, & a Græcis præsertim iuuenibus amantibus antiquitas creberrimè usurpatum. Hinc Critias apud Athenæum: κότεταβος ἐκ σικελῆος ἐστὶ χθονὸς ἐν ᾧ περὶ ἐρρον. Et Anacreon: σικελικὸν κότεταβον ἀγκυλὴν δαίτην.

Illius autem varius fuit apud veteres modus atque ritus. Simplificissimus hic erat, quo postquam ex poculo aliquantum hauserant, amicorum sine amicarum suarum prolatis nominibus (unde λατὰξ ἀφ' ὧν δισσὸς a Siculis dictus) humorem siue guttam residuam (quæ a Græcis λατὰξ, λατὰρα & κότεταβος fuit dicta) læuo cubito innitentes, dextra manu molliter circumagentes in æneam phialam siue peluim (κότεταβον similiter, κοτταβέιον & λατὰρον, λατὰρα γέιον, λατὰρα γὴν dictam) sic effundebant projiciebantque, ut id resonaret, & si elisa maior ederetur sonus, ab amafijs diligi se augurabantur. Hunc sonitum Euripides in Plifthine, his verbis exprimit:

Πολὺς δὲ κοσάβων ἀεργῶς κυπρίδ' ὀρόσωδον
Ἀχεὶ μέλ' ἐν δόμοισι

Athenæus libro secundo docet Cottabum a Siculis primum introductum esse in convivia, tanquam studij in eo ludo veteres posuisse, ut & præmia (quæ κοττάβια Athenæo, seu κοτταβεία Polluci, ἀθλα κοττάβων Euripidi, κικητήρια) τοῖς καλῶς κοτταβέουσι, dextræ eo ludo utentibus fuerint proposita, illa erant bellaria, πυραυδόντες, id est, placentæ triticeæ, sesemina, quæ χάρισια fuerunt dicta, ex gaudio eorū, qui accipiebant, item oscula. Deinde calices, qui ad eam rem maxime utiles & idonei esse viderentur, conficiebantur, qui κοτταβίδες κύλικες fuerunt dicti, fictiles, teste Athenæo, lib. ii. cap. 9. Tum rotunda domicilia & gradus suis locis peropportuni edificabantur, ut omnes cottabo in medio locato, ex æquo intervallo & locis similibus ac paribus de victoria certarent. Non enim solum magno studio contendebant, ut ad signum propositum eijcerent poculi reliquias, sed etiam ut singula, quæ in eo ludo intercedebant, venustè ac decenter efficerent. Oportebat enim τὸν ἀεὶ σέθεν ἀγκυλὴν ἐρεῖσαντα, id est, læuo cubito innitentes, & ἀγκυλῆς τὴν χεῖρα dextram manum circumagentem siue συνεραμμένην καὶ ἐγκυλῶ μὲν χεῖρι, per gyrum siue ambitum ἐυρύθμῳ, ut Athenæus loquitur, id est, decenter, siue ut Pollux ὑγῆ τῆ χειρὶ, id est, molliter λατὰρα γὴν, hoc est, reliquum quod erat in calice, ἀφίεναι, διπλὴν πέμψαι, βάλειν, ἀποκοτταβίσειν (ut Græci loquuntur) hoc est, eijcere, demittere, effundere.

Ab hac autem molli manuum flexione seu incuruatura (ἀγκυλὴ dicta) ipsi κότεταβοὶ δαίτη sunt ἀγκυλητοί, id est, ancyleti, ab Æschylo incuruati, & ἡ τὴν κοττάβην ἀφίεναι, id est, cottabi siue humoris eiaculatio, siue demissio ἀπὸ ἀγκυλῆς fuit appellata, teste Athenæo. Et ἀπὸ ἀγκυλῆς βάλειν siue ἀφίεναι, Polluci. Qui poterant bene κοτταβίσειν, inquit Athenæus, πασινοὶ σibi fumebant spiritus, quàm qui dextrè ἀκοντίζουσι, id est, iaculari poterant. Eiusdem ludicæ artis modus a Polluce describitur: κοτταβέιον Cottabium e laqueari pendebat supinum quoddam & laevigatum (nam pro καὶ τάλφον videtur legendum καὶ λείον) ex ære vasculum. Deinde longa quadam erat virga, quam virgum cottabicam appellabant. Erat præterea caua quædam & rotunda peluis, quam χαλκὸν, id est, æneam (nempe a materia) & σπῆλαιον (nimirum a forma) appellabant, similis polo, qui horas demonstrat. (Hoc vas siue peluis etiam κότεταβος & κοτταβέιον, teste Athenæo fuit dicta.) Illo igitur quod e laqueari pendebat, oportebat ludentem sonitum quendam edere, qui τὰ λατὰ dicebatur. Hoc autem Aristophanes κοτταβέιον κατὰ τὸν νότον, siue κότεταβον, comparat illud tubæ crepitaculo siue orlato. Peluis porro illa ænea implebatur aqua, in cuius superficie natabant sphaera & lanx siue trutina (apud Athenæum πλάσινος vocatur illa pars vasis, quæ sonitum reddebat latagis, id est, guttis illis eiectis casa percussa) & Μάνης (ænea statua, quam Euripides βάρχιον γέροντα, Sophocles χαλκὸν καὶ ἄρα, Eustath. πικρὸν χαλκὸν ὀρόσωπον appellabat, Cottabi prominula pars. Cæl. lib. 13. cap. 5.) & tres virgæ ex myrto, & tria acetaria siue acetabula. Itaq; ludentem oportebat agili molliq; manu (unde ad artificiosam illam manus incurvationem non dura, sed tenera molliq; manu opus erat, Athen. teste) deijcere siue demittere guttam siue liquorem (κότεταβον & λατὰρα siue λατὰρα γὴν dictam) in vasa pelui subiecta innatantia, quorum si aliquid attingisset, ita ut sonum ederet humor, qui in

ipsum

ipsum defundebatur, is laudabatur: quiq; plura innatantium vasculorum demersisset, præmij loco accipiebat σπυραυδόντα & osculum ab ea, quam præ cæteris amaret.

Eodem de ludo conviviali sic scribit Suidas: In phialas æneas, quæ λατὰρα dicuntur, conijciebant aliquid porionis, & si maior inde reddebatur sonus, augurabantur se ab amafijs suis amari. Cottabus autem dicitur poculi residuum, quod in latagas, id est, pelues illas æneas conijciebant. Idem, Cottabus, latax, ænea phiala, quam inter prandendum collocabant vino plenam. Deinde minora pocula ab alto miscentes sonum edebant, qui cottabus fuit dictus. Laudabatur is, qui maiorem sonum edere poterat: quiq; hoc modo ludebant; dicti sunt methysocottabi. Apud eundem extat adhuc copiosior huiusce ludi explicatio, quæ quia superiori illi Pollucis descriptioni est consimilis, idcirco illam hæc prætermitto, Eustathius eiusdem ludi meminit 11. τ. p. 222. ubi dicit Euripidem videri eo delectatum, propterea quod crebra apud eum eius sit mentio. Idem, ἐλέγητο δὲ ἡ λάταξ καὶ λατὰρα, ποτήριον οὖσα ἐν ᾧ δισσὸς ἢ τριπλῆς ὄρα χεῖρας εἰς κότεταβον; δὸν λακωνικὴν πλήρης ὕδατος. ἔπιπνεται ἐπ' αὐτῆς ὀξύβαφα κενὰ, ᾧ ἀβάλλοιτες τὰς λατὰρας ἐκ χαρχητίων; περιρῶντο κατὰ δὺνειν. Χρήσις δὲ κοσάβων, ἐν ταῖς πολὺς κοσάβων ἀεργῶς. De hoc ludi genere vide plura copiosè apud Aristophan. interpretem in εἰρῶνις in illa verba:

Μόλιθ' οὐδ' ἐπὶ τὸ κοῖλον ἐγχείασ
Ἐπειτ' ἀφ' ὧν βάλειν εὐθείς ὑπόμακρον
Γεννήσεται σοὶ τῷ κατὰ κτῆρ' κοτταβῶ, &c.

Ibi tradit duplicem Cottabi modum. Athen. lib. 15. Cæl. lib. 28. cap. 5. Notabis autem κότεταβον dictum & totum ludum: & vinum seu alium liquorem, qui in peluim demittebatur: & ipsum vas, in quod: & poculum, ex quo liquor ille effundebatur: & ipsum sonum, qui reddebatur. Xenophon lib. 2. ἐλλήν. de Socrate: Καὶ ἐπειρῶ ἀποθνήσκειν ἀναγκασθῆναι; τὸ καὶ εἰς ἐπιπέδῳ λειπόμορον ἔσπαυαν ἀποκοτταβίταν; εἰπεὶν αὐτὸν Κριτεῖα; τὸ ἐς ὡ τὰ καλῶ, quæ verba vertit Cicero Thusc. sed more suo, id est, paulò liberius, quàm audeat religiosus interpres, hoc modo: Qui cum coniectus in carcerem triginta iussu tyrannorum venenum ut sitiem obbibisset (vel, ut doctissimi viri legunt, obduxisset) reliquum sic e poculo eiecit, ut id resonaret. Ad hunc morem referunt illa Horat. Od. 14.

Et mero tinget pavimentum superbum.

Lambinus tamen simpliciter de solo resperfo hunc locum intelligendum putat. ut sit sensus: Ita vino non parceret, ut etiam eo solum respergat: vel tantum bibit, ut statim effundat atque euomat. Ut Cicero Philip. 11. At verò te inquilino (non enim domino) personabant omnia vobis ebriorum, natabant pavimenta vino, madebant parietes. Athenæus scribit libro decimo sexto, Alexandrum Magnum solitum fuisse unguento præstantissimo vinoque flagrantissimo solum respergere.

Potest & ad veterum Græcorum morem referri, quæ in convivijs solebant puerorum aut puellarum, quas amabant, aut amicorum suorum nominibus commemoratis aut prolatis vinum in humum fundere, quod declarat versus Theocr. eid. 14.

ἠδὲ δὲ ἀφίενται ἔπι χεῖρας ἀκρατον;

Interpres Theocriti Idyl. 2. & 14. εἰδ. 14. τὸ οἱ ἐρῶντες ὑπὲρ τῶν ἀγαπομένων πλάσινος κυλῆος ἐπιχειδῶν. Moris fuit, ut in symposijs amatores in gratiam eorum, quos amabant, aliquot cyathos libarent, terra infundentes. Idem Idyl. 14. εἴτω εἰδ. 14. τὸ οἱ ἐρῶντες ὑπὲρ τῶν ἀγαπομένων πλάσινος κυλῆος ἐπιχειδῶν καὶ ὀνομάσει πνας ἐρωμένους ἢ φίλους, ἐπιχειδῶν τῆ γῆ, καὶ φθίγγαδ' τῶν φίλων τῶν ὀνόματα, &c.

Cottabissimum porro Romanis quoq; fuisse usitatum vel illa Iuuenalis declarant Satyr. 3.

Si bene ructarit, si rectum minxit amicus:

Si trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo.

Turnebus in suis Aduersita hunc Iuuenalis locum interpretatur: Si trullam vini ebibit ita, ut & fundum inuerset, & epeto toto vino labris surgens crepuerit & strepitum dederit. In eundem locum sic Beroaldus: Hic illum significari putamus, qui postquam calicem (nam trullas pocula esse & vasa potoria in ære omnes constat) in ipso fundo, ructu aut sibilo crepitum faceret

more detestabili non fuit veritus: vbi idem crimen bis arguere Satyrica dignitatis fuit. Vel de eo, qui postquam vini calicem hausit, id quod remansit, ita elisit in pavementu, vt resonaret. Quod insolentissimi animi, audacis & p. tulantis, nimiaq; securitatis fuisse liquet: quem ab usum apud compotores & helluones impuros, qui scortis vinoq; madidi & epulis distenti erant, Graecis inualluisse multi adnotarunt: ita vt ludus inde conuiuialis foret, quem κοτταβισμῶν appellarunt, cum residuum potum in aeneas phialas iactaret, qui si forte creparet, se ab amica redamari, & mutuo effectu teneri putabant. Quod esse probabile, & ab auctoris sensu non alienum, ex contextu verborum liquere putamus. Eleganter sane Charmides quoq; ille senex apud Plautum in Trinummio alludit ad ludicrum hoc coniuiale his verbis, quae ad seruum facit: Caue sis tibi, ne bubuli in te cottabi crebri crepent. Facetè certè & more suo Plautus heic per cottabos bubulos significat, vel plagarum crepitus & sonitus, qui tum redduntur, cum serui corio bubulo caduntur: vel loraxa bubula, quibus caduntur. Huiusce ludi a Plinio quoq; videtur mentio fieri lib. 14. cap. 22. vbi inter legum conuiuialium scita illud quoq; fuisse scribit, contra bibendi fallacias nihil ad elidendum in psuimentis sonum ex vino reliquisse. Hermolaus ibi ex veteri lectione mauult legi summum, quam sonum, vt postremum intelligamus potum, qui Cottabus est dictus. Calius lib. 28. cap. 6.

Porro Scythas quoq; Carthaginenses, Celtiberos & Thraces merobibos legimus solitos fuisse in conuiujs merum per vestes effundere, pulchrum id auspiciatumq; studium esse arbitran-tes, vt auctor est Athen lib. 10. cap. 10. & Cal. lib. 28. cap. 6.

Hæc de ludicris vini effusionibus sint dicta, quibus olim Graeci molles, & Thraces atq; Scythæ barbari in illis suis propinationibus fuerunt vsti: quæ quidem merito omnibus pijs atq; cordatis viris non modo ridicula, verum etiam illiberales atq; impia videntur esse. Nam quid quæso a ratione pietateq; magis est alienum, quam vinum ad animi corporisq; salutem nobis a Deo datum ita impie effundere: idq; partim superstitionis, partim amoris libidinisq; ergo? Verum si quis rem diligentius animo suo perpendat, facile intelliget, non minus hac in re Christianos hodie peccare, quam olim barbari illi irreligiosisq; homines fecerint.

Nam primò quidem antiquo illi Graecorum cottabismo similis admodum videtur esse ille turpes christia Germanorum mos, quo cum inuitatio fit in conuiujs, is qui vinum hausit, obrutus poculi os ad nis familiares solum, vngue etiam eo percussio, vt si qua vini gutta super sit, ea pavimento aspergatur, ad fidem faciendam optima fide hausti poculi ostendet. Solent etiam nonnulli residuum poculi liquorem vngue excipere, illumq; vel ebibere, vel in eius cui propinant faciem, vel in aliud poculum aspergere, vel etiam in terram effundere. Præterea a vino iam obrutis tantum saepe vini vel per imprudentiam, vel etiam dedita opera effunditur, vt non modo mensa, mappæ atq; compotatorum vestes madeant, verum etiam pavementa vino natent, ita vt dubitari merito possit, plus ne vini sit bibitum an effusum. Nonnulli etiam vinum adhuc crudum per vrinam atq; secessum effundunt, quo plus vini mox rursus in corpus infundere atq; perdere possint. Exeunt aliquoties ad vino se exonerandum, vt deinde rursus vino se onerare atq; obseruere possint, & ita bibunt vt mingant, minguntq; vt bibant. Quo quæso quid turpius? Quid dicam de turpissimis illis cottabismis, hoc est vomitionibus, quæ saepe in ipsa mensa sunt, quæ quidem impuris illis hominibus iocus ludusque videntur esse. Pollux testis est κοτταβισμῶν (cui affinis vernacula nostra vox Kotzen, vomere significans) & ποκοτταβισμῶν per iocum etiam accipi pro iueiv & διαβύσειν, id est, vomere & ejcere. Et ad hunc verbi usum alludit Aristophanes dicent: Τότε μὲν οὐ κατὰ κοτταβισμῶν, ὡς οὐκ ἐστὶν. Τὰχα δὲ ἐν δὶδαόντι κατὰ χρισμῶν.

Cottabismi turpes, id est, vomitus.

Ve enim κοτταβισμῶν e superiore loco vinum cum crepitu defundebant in peluem: ita & vno nimio obruti ex ore suo impuro atq; fetido vinum in ipsam saepe mensam, in pocula, atq; adeo in compotorum faciem cum fædo oris sono, cum ructu crepituque effundunt atque euomunt. Huiusmodi autem Cottabismi seu potius Κοτταβισμῶν immanissimis illis vini cibiq; helluonibus vsticatis, quam sint illiberales, turpes & inhonesti, quid attinet multa dicere? res ipsa satis loquitur. Et tamen nonnunquam in ipsis triclinijs pelues collocantur ad turpem hunc usum, quæ a Graecis lecania, lebetia & scapha appellatur, teste Calio lib. 27. cap. 9. ad huiusmodi sordes excipiendum destinata: vbi ille pluribus agit de vomitus huiusmodi ex crapula fæditate ac turpitudine.

ne. Tur-

ne. Turpes inhonestæ atq; impia sunt illæ commemoratæ vini effusiones, quibus hodie multi Christianorum vtuntur in illis suis propinationibus, ad quas partim libidine, partim ipsa necessitate impelluntur, dum nimirum corpora sua maiore cibi viniq; onere onerantur, quam cui ferendo paria esse possint. Et tamen vinum illud ipsam immoderatum, quo nonnulli sese ingurgitant cum summa animi corporisq; sui pernicie, satius esset ab illis vel in profluentem, vel in terram effundi. Huc facit scitum admodum illud Diogenis Cynici dictum, qui cum copiosum lautumq; vinum sibi dono datum in terram effudisset, eiusq; facti causa ab illo quaereretur, respondit, satius sibi fuisse visum illud effundere, quam illud bibendo tam vinum quam semetipsum perdere, auctor est Stobæus. Verum qui & suæ & aliorum salutis optime consultum volunt, illis fædis ac inhonestis vini effusionibus profusionibusq; abstinere, potiusq; dabunt operam, vt & cibi & vini partem aliquam pauperibus hominibus, egestate, fame sitiq; laborantibus impertiât, cuiusmodi sanè cottabismis atq; libationibus cum ipse Christus, tum hominum quoq; gratiam sibi conciliabunt, cum contra turpes illæ vini effusiones Deo hominibus quæ odiosa sint atque iniusta, &c.

DE VNGVENTORVM NOMINIBVS

ET VSV MULTIPlici, PRAESERTIM IN EPVLIS. HISTORIA

Euangelica mulieris illius, quæ Christum inter epulandum vnguento nardi no inunxit

CAPVT XV.

ATQVE hæc quidem satis sint dicta de potatione ceu altera (vt ita loquar) substantiali conuiuorum actione: quam quoniam antiquitus vnguenta atq; coronæ fuerunt comitata, idcirco nunc de ijs proprius videtur esse dicendi locus. Vnguenta enim atq; coronæ iam in propinationibus fuerunt adhibitæ, non modo ceu oblectamenta, verum etiam ebrietatis atq; crapulae antipharmaca. Vnde Iuuenal. Satyr. 15.

— Inde (post epulationem) virorum,
Saltatus nigro tibicine, qualiacunq;
Vnguenta & flores multa q; in fronte coronæ;

Huius similia illa Lucretij de natura rerum lib. 4:

— Conuiuia, ludi;
Pocula crebra, vnguenta, coronæ ferta parantur
Ne quicquam, quoniam medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat.

Primò igitur de vnguentis, deinde de coronis agemus. Vnguenta non ad voluptatem modo, sed etiam ad valetudinem pertinent, vt probat Pompon. Horum priscis temporibus, præsertim apud Orientales, cum in omni vitæ consuetudine & sacra & prophana, tum potissimum in conuiujs creberrimus & frequentissimus vsus fuit.

Vnguentum Hebraicè שָׁמֶן Schamen siue שָׁמֶן Schamen, a שָׁמֶן Saman, hoc est, impinguare siue incrassare, qua voce & oleum & in genere omne vnguentum significatur. Græcè μίτρον, ὡς τὸ μετὰ πῶλλον μὲν καὶ ὄντος (forsan ὄντος) μίτρον ἔστιν, hoc est, quod multo cum labore & inani dissoluto potu (forsan labore) conficiatur, apud Athenæum libro 15. Chrysippus vult fuisse dictum. Sunt autem vnguentorum varia genera, σακτὰ & λανθὰ apud Ehippium & Archistratum, quibus opponuntur τὰ παχέα apud Athenæum lib. 12. Idem vel a colore, vel a materia, vel a locis, vbi sunt, dicta, de quibus Galenum ad Glaucum, Dioscoridem lib. 1. Athenæum lib. 12. & 15. Plinium lib. 14. cap. 1. & alios consulere poteris. Apud eosdem auctores de oleorum & vnguentorum prima origine, confectione & compositione: nec non eorundem medico, militari, gymnastico, coquinario, conuiuiali, funebri, sacro siue superstioso, voluptuario,

luxuriososq; usu atq; abusu reperies. Plinius vnguenta Iliaci temporibus vult nondū extitisse, quibus nec thure fuerit supplicatum: à Persis vult ad Græcos: (cum expugnatis Darij regis castris, in eius apparatu Alexander vnguentorum scrinium cœpisset) ab illis, præsertim Asiaticis, ad Romanos tandem fuisse translata. Lacedæmonios vnguentorum artifices, veluti olei corruptores, ex vrbe sua expulisse: Solonem item legibus suis $\omega\epsilon\pi\omega\lambda\iota\alpha\varsigma$, id est, vnguentorum venditionem prohibuisse, testis est Athen. lib. 15. Verum nos de vnguentis, quatenus ad propositum nostrum, id est, ad conuiuia pertinet, quedam dicemus.

Vnguentorum
usus in conui-
uijs.

Fuit ergo vnguentorum in conuiujs usus (quem tamen Socrates in Xenophontis conuiuio repudiat) antiquus quidem & frequens.

Apud Hebræos quidem, quorum regio oleorum fuit abundantissima, vnde terra olei appellatur, vñtatißima fuisse, cum aliàs, tum in conuiujs, olea atq; vnguenta, ex multis sacra scripturæ testimonijs patet: Vt ex inuictiua illa Amosi in conuiuiorum luxum cap. 6. vbi inter alia inquit: Qui bibunt in phialis vinum, & primitijs oleorum, hoc est, lectissimis, præstantissimisque vnguentis, non ad necessitatem, vt ad membra refocillanda, & consolidandos artus, sed ad voluptatem luxuriose vtuntur. Chaldaeus vertit, & excellentia pretiosorum vnguentorum inunguntur. Nonnulli per caput siue primitias vnguentorum, intelligunt balsamum, quod, teste Plinio, cæteris odoribus præfertur, vni Iudææ concessum, nempe apud Hierichonta lib. 12. cap. 25. & lib. 16. cap. 32. Namq; Egyptum minore omnino laude celebratum est. In eo genere, quod triplex erat, opobalsamum excellebat, hoc est succus balsami, quem Plinius mira suauitatis esse dicit, quod nonnulli hinc per primitias volunt intelligi. Iuuenal.

Hirsuto spirant opobalsama succo. De hoc vide plura apud Plinium lib. 23. cap. 6. Quidam Amosi illum locum ita explicant, qui caput pretiosis vnguentis inungunt. Nam vnguenta cum per totum corpus, tum præsertim per caput solebant perfundi: de quo, ad quadam S. scripturæ loca tantò commodius intelligenda, nonnulla dicemus. Ad hunc morem alludit Ecclesiastes cap. 9. his verbis: Omni tempore sint vestimenta tua candida, & oleum super caput tuum ne deficiat, hoc est, perpetua leticia, vitæq; huius cõmoditatibus perfruaris. Ex eodem more tracta similitudine David Psal. 133. fraternæ concordie suauitatẽ exprimit hisce verbis: Sicut oleum optimum in capite destillans ad barbam. Eodem videtur spectare locus ille Psalm. 141. qui obscurus admodum est & variè explicatur. Septuaginta verterunt, Oleum autem in peccatoris non impinguet caput meum. Secundum quam 70. ac vulgatam versionem, quidam volunt esse horum verborum sensum: Percutiat me iustus, & pius me arguat, oleum autem Rosch, id est, Principis aut Magnatis, non frangat, lædat, vel non attingat caput meum, hoc est, malo a bonis & pijs castigari atq; durius tractari, quam ab impijs, cum mea pernicie & exitio, delictijs foueri & saginari, secundum illud August. Magis amat obiurgator sanans, quam adulator tangens caput. Et ita secundum 70. caput interpretatur peccatores, ipsum Saulũ & aulicos: quorum summa erat potentia: oleum verò pestiferas adulationes & blanditias, quibus nos in exitiũ præcipiant improbi. Alij sic vertunt eodẽ ferè sensu: oleum capitis, hoc est, preciosum, nõ deficiat seu non deficiat caput meum, h. e. fidelis correptio nunquã desit capiti meo, cœu salutaris medicina. Oleum capitis, vt illi interpretatur, est præcipuum oleum, sicuti supra Amos Reschit Schemanini eadem significatione vsurpatur. Et Ex. 30. scribitur, capies tibi $\omega\sigma\mu\iota\mu\iota\mu\iota$ Beschamim rosch, hoc est, aroma præcipuum. Sic Psal. 23. vbi David suã beatitudinẽ, qua Dei beneficio fruebatur, lauti atq; delicati conuiuij imagine depingit: Instrues inquit, coram me mensam in facie tribulantium me, impinguas caput meum oleo: calix meus erit exuberans. Sic Psal. 45. Vnxit te Deus tuus oleo seu vnguento exultationis: vbi similiter alludit S. S. ad vnguentum, quo in conuiujs, aut deliciarũ causa olim homines inungebantur. Quoties enim excipiebant conuiuas honoratiores, quos splendide tractare volebant, eos balsamo, alijsq; vnguentis fragrantibus perfundeabant, vt ita exhilararentur: nam cerebrum, & spiritus suauis odore mirabiliter reficiuntur, & excitantur. Eodem spectat Christi sermo Matth. 6. vbi ad ieiunium celandum atq; dissimulandum iubet caput vngere, & faciem lauare, quæ nimirũ non ieiunantium, sed conuiuantium potius erant opera. Sic 2. Sam. 14. ver. 2. in ludu prohibetur olei usus. Ezech. 23. in epularũ descriptione odorũ, thymiamatum & vnguentorũ fit mentio. Hunc præterea morẽ & consuetudinẽ conuiuialẽ, sancti Spiritus

ductu atque impulsu, secuta mulier illa in Euangelio Matthæi vigesimo sexto. Marci decimo quarto. Luc. 7. Ioan. 11. alabastrum, secundum Matthæum $\mu\upsilon\pi\alpha$ βαρυμία, hoc est, vnguenti pretiosi: secundum Marcum $\mu\upsilon\pi\alpha$ $\nu\alpha\rho\delta\omicron\upsilon$ $\mu\iota\sigma\iota\kappa\iota\varsigma$ $\pi\omicron\lambda\upsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\varsigma$, fregit atque effudit super siue per caput Christi accumbentis atque conuiuantis in Bethania apud Simonem leprosum ad futuram illius sepulturam (sicuti Christus ipse interpretatur) adumbrandam. Hinc duobus conside-

Primò, ipsa vnguenti, quod in genere Matthæus attingit, species siue materia, quam Marcus exprimit, cum addit $\nu\alpha\rho\delta\omicron\upsilon$ $\mu\iota\sigma\iota\kappa\iota\varsigma$ $\pi\omicron\lambda\upsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\varsigma$. Fuit ergo oleum illud, siue vnguentum nardinum, siue ex nardo. Nardum autem, testis est Athenæus libro decimo quinto, sicuti & stacten, & sambucinum, serpillinum, crocinum, ad potum maximè conducere. Oleum Nardinum, inquit Plinius libro decimo tertio, Capite secundo, siue foliatum vnguentum, constat omphacio, balanino, iunco, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo. Hinc constat vnguenti huiusce magnū pretium, vt non sine causa à Matth. βαρυμίαν, à Marco πολυτέλες, hoc est, pretiosum, sumptuosumq; fuerit appellatum. Coronas è nardi folio (quod simpliciter folium à Plin. $\epsilon\lambda\omicron\chi\lambda\omega$ appellatur) laurissimas dari testatur Plinius libro 21. cap. 3.

Illius puro distillent tempora nardo Tibullus Eleg. 2. Idem lib. 3. Eleg. 7.

Iamdudum Myrio madefactus tempora nardo

Debueram seruis implicuisse comas.

Pompon. similiter in lib. 1. D. de aur. argen. nardum numerat inter ea vnguenta, quæ valetudinis causa parata sunt. Ibi Guram vult addi Hotemianus in comm. de verb. sig. vt a Pliniano distingueret, quod alijs permixtis constat, & voluptatis ac suauitatis causa tantummodo paratur: tamen hoc quoq; puto elegantiores vngi mulieres suauitatis tantum causa subiungat. Athen. lib. 5. ex Polybio, Antiochum Epiphanem, seu potius Epimanem cum alijs vnguentis, tum Cinamominis atq; nardinis, cœu præciosissimis, delectatum esse dicit: de quo vide etiam Leo. lib. 3. cap. 91. Eiusdem meminit lib. 4. Od. 12. Horat.

Nardi paruus onyx eliciet cadum.

Hinc colligitur vnguentum ex nardo fuisse magni pretij apud veteres. Nardini vnguenti in conuiujs vñtatißimi Athen. lib. 15. ex Menandro Poeta mentionem facit: cuius Poeta hæc verba citat: $\nu\delta\upsilon$ $\tau\omicron$ $\mu\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ $\pi\alpha\delta\iota\omicron\upsilon\varsigma$, $\nu\delta\upsilon$ $\pi\alpha\delta\iota\omicron\upsilon\varsigma$ ϵ $\tau\omicron$ $\nu\alpha\rho\delta\iota\omicron\upsilon\upsilon$, hoc est, Suauis hoc vnguentum pueri: quomodo enim non suauis est vnguentum nardinum. Epitheton porro $\mu\iota\sigma\iota\kappa\iota\varsigma$ a Marco appositum, Theophilactus existimat vel peculiare quoddam nardi genus significare, vel nardum $\alpha\delta\omicron\lambda\omicron\upsilon\upsilon$, $\mu\epsilon\tau\alpha$ $\mu\epsilon\tau\alpha$ $\mu\epsilon\tau\alpha$ $\mu\epsilon\tau\alpha$ $\mu\epsilon\tau\alpha$ hoc est, hincetam, incorruptam, fideliter præparatam: vnde quidam probatam interpretantur. Posteriorem sententiam Syriaca versio, (Schatiphtha debasma denardin rishai, hoc est, alabastrum vnguenti nardi præstantis) & Vallã sectatur. Nam, vt docet Plinius libro decimo tertio cap. primo, miris modis adulterabatur, quum varia sint nardi species, & nouem etiam numerentur herba, quæ nardum imitentur: sed $\mu\iota\sigma\iota\kappa\iota\varsigma$, & $\mu\iota\sigma\iota\kappa\iota\varsigma$ (vt Stephanus in suo Thesaurò Græco annotat) in hac significatione vsurpatum valde insolens videtur. Prior sententia magis placet Bezæ, Camerario, et alijs, qui volũt latinã esse vocem corruptam, Græca terminatione inflexam, quemadmodũ & de Sexto Græcè fecerant $\epsilon\upsilon\sigma\omicron\upsilon$, & ex Sextario $\epsilon\iota\sigma\lambda\omega$: Sic & $\mu\epsilon\gamma\omicron\lambda\omicron\varsigma$ a Paulo nominatur penula. Similiter itaq; a Spicata nardo factam esse $\mu\iota\sigma\iota\kappa\iota\varsigma$, vt intelligatur eximium & admodum pretiosum vnguentum cõfectum de spicis Nardi. Laudatur enim maximè in vnguentis, vt tradit Plinius, ea Indica nardi species, quæ in aristas assurgit, quam ideò Galen. $\alpha\lambda\omicron\tau\epsilon\lambda\epsilon\upsilon$, Plinius Nardi spicami: officinæ spicam nardi: Arabes, teste Amicenna libro secundo capite 646. Cembul Indi, hoc est, Spicam Indicam, Hispani azumbar & Estigast appellanti. De nardi generibus vide plura in meis commentarijs in Periplus maris Erythraei. Nonnus $\mu\iota\sigma\iota\kappa\iota\varsigma$ $\tau\epsilon\lambda\alpha$ $\mu\epsilon\tau\epsilon\alpha$ $\phi\alpha\pi\omicron\mu\omicron\upsilon\mu\iota\varsigma$ $\epsilon\tau\omicron$ $\nu\alpha\rho\delta\iota\omicron\upsilon$. Videri possit (inquit Camerarius) a loco nomen illud esse dictum, quia mediam syllabam producat. Henricus Stephanus in suo Thesaurò græco annotat, $\mu\iota\sigma\iota\kappa\iota\varsigma$, & idem quod $\epsilon\upsilon\mu\iota\sigma\iota\kappa\iota\varsigma$, hoc est, ad fidem faciendam aptum significare, & potabile, vt $\mu\iota\sigma\omicron\upsilon$, derivatum $\mu\epsilon\gamma\epsilon\tau\omicron$ $\mu\epsilon\tau\epsilon\upsilon$, hoc est, a bibendo. Quæ autem potabilia, ea & liquida: vnde fit, vt pro liquido accipiatur Marci 14. habens alabastrum vnguenti nardi $\mu\iota\sigma\iota\kappa\iota\varsigma$, id est, liquida. Nam liquidis non crassis vnguentis perfundi in conuiujs solebant. Quosdam tamen, inquit Plinius, crasse-

$\mu\iota\sigma\iota\kappa\iota\varsigma$ ep-
ibeti a Marco
apostiti, signifi-
catio.

tudo maxime delectat, liniq; iam, non solum perfundi unguentis gaudent. Dicitur aliqui potius πιδον, a verbo πιδειν. Hec ille.

Nunc secundo loco de vase quoq; illo unguentario nonnulla dicenda. Pollux inter vasa unguentaria, quibus unguenta effundebantur, ληκυθον, μυρηρα, μυριδα, αλαβασρον, id est, alabastru cyathu numerat: vas quoq; in quo unguenta continebantur, phiala simile, dicit χαλαστρον appellari. Notabis etiam ληκυθους Græce pro oratione amena, & pigmentis orationis perpolitæ a Cic. & Plinio accipi. Sic Horatius pro oratione tumida & magnifica, vide Turneb. Adversar. lib. 9. cap. 3. χυτρον quoq; vas olearium dicitur. Alabastru unguentarij usum in conuiujs fuisse vtilissimum ex Athenæo patet: vt cap. 14. lib. 15. Cum pueri, inquit, unguenta in vasculis alijs aureis, & in alabastris circumferrent, quidam Cynatri faciem unguento plurimo perunxit. Eiusdem cap. 17. facit mentionem, vbi dicit, quendam non ex alabastru perungere conuiuas fuisse solitum: sed per summam luxuriam 4. columbas dimittere solitum perfusas non eodem unguento omnes, sed singulas proprio, quæ circumuolitantes, vestes, strataq; conuiuiarum perfundebant. αλαβασρον porro, vel αλαβασρος ονυχι, siue etiã αλαβασ & sine literæ ρ. Alabastru vas unguentarij genus, longitudine fastigiata, in pleniorẽ orbem desinens: (vt ex Plinio constat) vel forma turbinata sine ansulis, vt alij docent. Neq; enim, vt quidam crediderunt, sic vocatur generaliter vas quolibet unguentarium. Alabastrum, inquit, Isidorus, vas unguentarium a lapide sui generis cognominatum, quem alabastriten vocant, qui incorrupta unguenta conseruat. Sic autem appellatur hoc vas genus, vel (vt Methodius tradit apud Erym.) quasi αλαβαστρον (hoc est, quod prehendere) propter leuorem sit impossibile: vel, δει το υν λαβασ ειχεν, hoc est, quod ansas non habeat (sicut & Suidas dicit esse ληκυθον ειχεν αλαβαστρον δει λαβασ ειχεν, hoc est, vas lapideum ansis carens: item λιθινον υνεσθηνον, hoc est, lapideum unguenti repositorium. Latini quoq; retinentes hanc vocem Græcam, modo in masculino, modo in neutro genere vsurpant. Cic. Acad. lib. 3. Quibus etiam alabastru unguenti putere videtur. Martial. lib. 11.

Quod Cosmi redolent alabastra, fociq; Deorum. αλαβασρον ab Hesych. exponitur non solum υνεσθηνον, hoc est, unguenti theca, sed etiam λιθου αλαβαστρον, id est, alabastrites, αλαβασπιτης, siue αλαβασιτης, (subintellige λιθου) & in fem. genere αλαβασπιτης, αλαβασιτης πηξα, marmoris genus ita dicti, quod ex eo alabastra conficiuntur: alio nomine onyx appellatur. Dioscor. lib. 5. αλαβασπιτης λιθου οκαλυμτου ονυχι. Plin. lib. 36. cap. 8. Onychem inquit, aliqui alabastriten vocant, quem cauant ad vasa unguentaria: quoniam optime ea incorrupta seruare dicitur. Idem lib. 37. cap. 10. scribit, Alabastriten gemmam nasci in Alabastru Aegypti, & in Syria Damasco, candore interstincto varijs coloribus. Idem lib. 12. cap. 2. Unguenta inquit, optime seruantur in alabastris, odores in oleo. Alabastru mentionem facit Pausanias in Atticis, de lacunari quodam verba faciens, quod ornatum esset auro & lapide alabastru. Theocrit. in αδωνια ζουαις, ουελω δει υνεσθηνον αλαβαστρα dicit, hoc est, aurea alabastru, unguenti Syriaci. Sunt qui tradidere alabastrum, id est, huiusmodi vasculum vnum tantum fuisse, vt libram vnã caperet. Herodotus etiam in Thalia inter munitia, quæ Cambyses per legatos ad Regem Aethiopum misit, recenset αλαβασρον υνρον, id est, alabastrum unguenti. Poculum elegans, & salina ex alabastrite D. D. Caspar Vuolfius affinis meus: ex quo etiam pyxides unguentaria, quæ alabastru vocant, fiunt. Onychis mentionem quoque facit. Horat. Od. 12. lib. 4.

Nardi paruus onyx eliciet cadum. In quæ verba sic commentatur Lambinus: Idem dicit quod paulo ante dixerat. Nã Virgilium ad cenam ea conditione inuitat, si nardi concham, aut onychem afferat. Contra Catullus, cenaturum esse apud se Fabullum dicit paucis post diebus, si modo ille cenam lautam & copiosam attulerit cum vino & sale: se autem nihil præter unguentum fragrantissimum præbiturum. Sic Catullus:

Cenabis bene, mi Fabulle, apud me
Paucis, si tibi Dijs fauent, diebus:
Si tecum attuleris bonam atq; magnam

Cenam

Cenam, non sine candida puella,
Et vino & sale, & omnibus cachinnis.

Deinde paucis versibus interpositis
Nam unguentum dabo, quod mea puella
Donarunt Veneres, Cupidinesq;.

ονυχι (vt ait Dioscorides lib. 2.) πωμοσθη κορυλλιε ομοιον τας πορφυρας, ευεισοδιδρον εν Onyx quid. τη India εν τη ναρδοσφοδριλιωαις. διδ και αεσματιζει νεμοδρων τη κορυλλιων τη ναρδον; Id est, Onyx Conchylis est operculum, purpuræ operculo simile, quod reperitur in India in paludibus ijs, quæ nardum ferunt. Itaque & odores suauissimos afflat, quoniam conchyliã nardo vescuntur. Ex his igitur siue testis, siue conchis, fieri poterant ad unguentum seruandum aptissima, quippe quæ nardi odore iam essent penitus imbuta. Est enim onyx lapis idem, qui alabastrites, ex quo onyx unguentarius, id est, vas ad diurnam unguenti custodiã probatissimum. Vide Herbarium Barbarum. Duxerunt autem appellationem & hic lapis, & hæc concha a similitudine unguis humani, quia nihil sit in eis rugosum, nihil asperum: sed omnia, vt in ungue, lauia & polita. Propertius lib. 3.

Sit mensæ ratio, noxq; inter pocula currat,
Et crocino nares myrrheus ungat onyx.

Vasa olearia siue unguentaria ab Isidoro hæc memorantur: emicadium, scortia, alabastrum, pyxis, lenticula quod & litchum, quorum explicationem vide lib. 20. cap. 7. Luc. porro 7. vbi eadẽ historia describitur, unguento illo pedes quoq; Christi, & lachrymis rigasse, ac capillis extersisse, & deosculata esse, ac deriq; inunxisse dicitur. Vnde Christus, pium hoc illius mulieris factum officiumq; amplificandi causa, Simoni dicit: Tu mihi ingresso ædes tuas aquam non dedisti pedibus meis: at illa lachrymis quoque pedes meos rigauit, eosdemq; suis capillis extersit. Tu nullum mihi fixisti osculum: at illa sine intermissione pedes meos deosculata est. Tu deniq; caput meum non unxisti: at hac minime dubitauit vel ipsos pedes meos inungere. Ex hoc loco colligimus, mulierem illam non modo caput Christi: (id quod fuit communi consuetudine tritum) verum etiam eiusdem pedes, id quod non vsq; adeo videtur fuisse vsitatum, inunxisse. Cur autem caput inter pocula veteres ungerent sint soliti, hanc rationem reddit Athen. lib. 5. ex Myronidis cuiusdam libro de Unguentis, quia quod præassumptum fuit ab ijs, quorum caput est aridum, superius fertur atq; attrahitur. Hinc fit, vt cum febres corpora adurant, capitis tempora humectent, ne ferula præsumpta in ipsum caput siccum & vacuum impetu suo ferantur. Ne itaq; vinum, præsertim largius & meracius haustum, ad superiora tendat, caput perungendum esse, quod humectatum, eius impetu minus feriatur atq; ledatur. Plutarchus similiter in lib. de Iside & Osiride ex Aristot. sententia dixit, unguentorum, florum, pratorum odoriferas respiraciones non minus ad sanitatẽ, quam ad voluptatem conferre, cum cerebrum natura frigidum & concretum calore, & lenitate resoluant. Vtendum porro ijs maxime unguentis in potu, quæ minime caput infestent, quæq; paulatim stringant, & refrigerent. Quoniam autem oleis varijs capita perfundi solebant, eius ratio reddi potest, quod & in genere omne oleum capitis ardores refrigerandi vim habet, & certa quædam olea cum in vniuersum capiti atq; cerebro, illud odoris fragrantia recreando, eius dolores, inueteratasq; destillationes tollendo: tum singulis eius partibus conducant. Sic enim, exempli gratia, quædam olea faciem purgant, varos, & lentiginis tollunt, cutis scabritiem emendant, nitidamq; reddunt, secundum illud Psal. 104. Oleum facit nitere faciem, & vt Euseb. eleganter loquitur, faciem hominis αυγητην & λαμπαδην, id est, pellucidam, & splendidam reddit. Hinc Plautus in Truculento de amica pulchre compta:

Feruide in tota floret, vt oleum nitidè nitet,
Nam rebus omnibus nitorem & lucem addit.

Vnde tractum adagium, oleo nitidus. Alia aurium grauitatem, sonos & rinnitus discutiunt, vermicalos in his exiccant. Alia oculorum claritati plurimum conferunt, eorumq; caliginem discutiunt, vt multis exemplis Plin. lib. 23. cap. 4. probat. Capillis quoq; hominis oleum αερον, id est, salutare, testatur Plato in Protogora, quod tamen cum plantis, tum pilis aliorum animalium

αλαβασρον
αλαβασπιτης
siue αλαβασπιτης

Caput inter pocula cur veteres ungerent sint soliti.
Quibus unguentis veteres dnm in potu.

est πολεμώτατον, hoc est inimicissimum. Non mirum itaq est, capitis vntiones cum alijs, tum in symposijs olim apud Hebraeos, aliasq gentes, fuisse vsitatas. Huc facit illud Massarij apud Athenaeum. o felix, an non nosti sensus nostros, qui sunt in cerebro, excitari suauibus odoribus, & priores suauiore q effici: sicut Alexis ait, sanitatis maximam partem bonos odores cerebro concedere. Idem Athen. lib. 15. antiquos fuisse οἰλομύρα, hoc est, vnguentorum studiosos, vel hic patere dicit, quod singulis membris corporis, singula & peculiaria vnguenta accommodarent. Ut Aegypcio vnguento pedes, & crura: Phoenicino maxillas, & mammas: Sisymbrio, alteram brachium: Amaricino, cilia, & casariem: Serpillino genua & collum. Idem cor quoque maxime perungi fuisse solitum, scribit, quod odoribus suauibus recreetur, quodque anima sedem in corde collocatam esse veteres sine arbitrii. Quoad autem vnguentorum vsura apud Hebraeos, illud quoque notari videtur dignum, quod Porphyrius in libris, quos de abstinendo a carnibus scripsit, ut est apud Eusebium de praeparatione Euangelica, Essos & Iudaeorum gente vngi oleo non pati ait. Quod si quis oleo tactus fuisset, diligenter, tanquam a magna corporis macula, corpus abstergebatur, quod eos corpore aridos, non molles esse oporteat. Quoad vero vntionem pedum, cuius Luc. 7. fit mentio, Athen. cum lib. 15. tum vero atq in primis lib. 13. multa citat testimonia, quibus probat eam apud Graecos fuisse vsitam, quam tamen, seu luxuriosam, videatur reprehendere Nam inter alia, Mos fuit, inquit, apud Athenienses pedes ἡ προφώντων ἐναλείφειν μύρον, hoc est, delicatorum vnguentis imbuere. Sic Plinius quoq lib. 13. cap. 3. de vnguentorum luxuria verba faciens, sed quosdam, inquit, crassitudo maxime delectat, id ipsum approbant: liniq iam non solum perfundi vnguentis gaudent. Vidimus etiam vestigia pedum tingi, quod M. Oribonem monstrasse Neroni principi ferebant. Quae ut sentiretur iuari ab ea parte corporis? Ergo non modo Athenaeus in Graecis, verum etiam Plinius in Nerone huiusmodi vnturam pedum luxuria nomine perstringunt: quam tamen Christus admisit, & etiam approbauit, non luxuria, sed alioris cuiusdam mysterij causa. Homerus ut testis est Athen. lib. 1. cap. 4. & 12. suos heruas, seu frugalitatis studiosos, neque coronatos, neque vnguentis delibutos, neque suffimentis delectatos dicit: vnum dicit Paridem induci, cuius facies a Venere vnguento fuerit delibuta: Idem tamen, eodem teste Athen. lib. 15. vnguentorum vntiones cognouit, quae olea appellat. Constat tamen, posteris temporibus Graecos fuisse vnguentorum studiosissimos, ut ex innumeris veterum monumentis apparat. Athen. lib. 15. cum in primis Sardonios, tum vero etiam Athenienses, apud quos intollerabile eorum fuerit pretium, vnguentorum amantissimos fuisse, testatur. Haec vnguentorum luxuria tandem in Rempub. quoque Romanam inuasit, de qua conqueritur Plin. lib. 13. cap. 3. Quando id primum, inquit, ad Romanos penetrauerit, non facile est dicere. Certum est Antiocho rege, Asiaq deuictis, ut bis anno quingentesimo, sexagesimo quinto. P. Licinium Crassum, Iulium Caesarem Censores edixisse, ne quis venderet vnguenta exotica, sic enim appellauerit. At hercule iam quidam etiam in potu addunt, tantaq amaritudo est, ut odore prodigo fruantur ex utraque corporis parte. Valerius M. lib. 2. prodidit, Ionas (quorum mollities in prouerbum abiit, vnde Ionicus risus in molles, & voluptuarius dicitur) primos vnguenti, coronarumq in conuiuio dandarum, & secunda mensae consuetudinem, haud parua luxuria irritamenta, reperisse. Idem choros quoque, & lasciuas saltationes in conuiuia introduxerunt, ut testis est Martinus Tyrius in opere cui titulus, Quis sit Philosophiae finis. Hinc Horatius in Odis:

Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo.

Hinc & apud Aristoph. ἰωνικῶς pro eo, quod ἀερώς, hoc est, molliter, & delicate vivere. Aegyptium Plinius terrarum omnium vnguentis accommodatissimam esse dicit. Aegyptij certe olei, myrrhae copiam inter alia medicamentorum genera, & vnguentorum mixtiones primi omnium excogitarunt: quae ab illis ad alias quoque nationes fuerunt transportatae. Hinc apud celebriores veterum auctores maior vnguentorum, atq oleorum pars Aegyptiorum cognomina sibi vendicauit, ut Galenus in impositione vocum Hippocrates testatur. Apud illos σακκῶν, stacte, vnguenti genus omnium simplicissimum extitit, quod ex sola myrrha constitit, ipsius nimirum myrrha gutta, ἄπο τῆς ἑμικρῶν ἁλείων, id est, a guttatim decidendo. Vnde Athenaeus lib. 15.

myrrha

Antiqui singulis membris corporis singula & peculiaria vnguenta accommodauerunt;

De vntione pedum.

Ionas vnguentorum, coronarum, & secunda mensae inuentores.

myrrhae pinguitudine appellat. Ab Aegyptijs ad Iudaeos, Persas, Graecos, & alias nationes fuit hic vnguentorum vsus propagatus.

Quam vnguentorum vsus apud Romanos in conuiujs profusus luxuriosusq fuerit, plurimorum auctorum, praesertim poetarum, antiqua monumenta testantur. Horat. Od. 13.

Nardi paruum onyx eliciet cadum. Idem lib. 2. Od. 3.

Huc vna, & vnguenta, & nimum breues

Flores amœnae ferre iube rosa. Idem,

I, pete vnguentum puer, & rosas.

Pueri enim mensae ministri, vnguenta circumferre solebant. Vnta quoq aqua, hoc est, vnguentis perfusa conuiujs praebere solita, id quod erat luxuria non ferenda, siue ea aqua adhiberetur ad manus lauandas, siue ad balneum. Solebant lautiores, & elegantiores homines capillum vnguento perungere. Cic. pro Rosc. Amerino de Chryfogono Sylla liberto: ipse vero quemadmodum composito, & delibuto capillo passim per forum volitet cum magna caterua togatorum, videtis indices. Catullus,

Respondi id quod erat, nihil neq ipsi,

Nec quaestoribus esse, neq cohorti, cur quisquam caput

Vntius referret.

Archestratus apud Athen. lib. 2.

Αὐτῶν ἑσθλοῖσι κῆρα παρὰ δαίτα πικρῶν

Παυτὸς ἀποῖς, οἷς αἰ γαίαις πέδον ὄλιον ἀνδοῖ,

Καὶ σακκῶσι μύρον ἀγαθοῖς χαίτων δερᾶν πῶς

Horat. Od. 7. lib. 2.

Fregi, coronatus nitentis

Malobathro Syrio capillos,

Id est, Vnguento Syrio delibutos, λιπαρῶς, ut supra Od. 4. lib. 1.

Nunc decet aut viridi nitidum caput impedire myrto.

Iterum Horat. lib. 1. Epist. ad Villicum suum:

Quem tenues docuere togae, mitidq capilli,

Id est, λιπαροῖ, vnguento delibuti. Nec longè aberat vnguentu foliatum ex Malobathri folijs, & alterum ex Nardisfica confectum, quo quisq conuiuiarum locus se inungere posset: & aer ve salubrior redderetur, odorata Cyphi confectio, & incenso Dijs dicato suffumigabatur, Langius in med. Sympos. De conuiuialium vnguentoru vsu, & Cyphi arom. incensi confectio, vide Dioscor. lib. 1. cap. 24. Gal. lib. 2. de Antidotis. Oleum Romae maximo fuit in pretio, & vel rarissimo pretio vendi solitum. Vnde prouerbum. Ut in velabro olearij. Velabrum enim, auctore M. Var Prouerbum. rone, Romae fuit locus, in quo olearij oleum distrahebant. Mos autè huic hominum generi fuit, ut inter se de pretio conspirarent, quod plures vendiderent: vnde tractum est supra commemoratum prouerbum, quod de ijs dicitur, qui conspirant, remq ex composito gerunt. Plautus in Captiuis:

Vna res, omnes compacto rem agunt, quasi in velabro olearij.

Coronas vnguentis aspergere veteres sunt soliti, teste Athen. lib. 15.

Vnguenta bibere quoq, consueuerunt, ut patet ex Luciani Nigrino, vbi inquit: Hos (scilicet pseudophilosofos, quos ibi pluribus carpit) qui & vnguenta bibant, quo nomine maxime sine reprehendendi, quod ne vri quidem voluptatibus scirent, sed & in hisce peccarent, & fines earum confunderent. Sic in conuiuio Plutarchi Thales Alexidemum narrat adolescentulum insolentis stupidiq ingenij, vnguentum praclarum, quod Thrasibulo allatum fuerat, in magnum craterem infudisse, meroq affuso ebibisse. Omnino veteres tam potui, quam cibi vnguenta admiscuisse Plin. Plutarc. et Athenaeus memoria prodiderunt. Vnde prouerb. In lente, siue in lenticula vnguentu, quo auctore Turnebo in Aduersar. nihil aliud significari videtur, quam in tenuiculo apparatus & victu, ut in lenticula pulmento, non esse locu vnguentis ob edulij vtilitatem, quibus in lautis opiparisq conuiujs vri solebant: de eodem vide Erasim. Chiliad. Vide & de vnguentis epulario. sicut de coronis I. Pontanum lib. 2. progymnasm. & de sparsionib. vnguentorum in conuiujs, quae a theatro manarunt & Iustum Lipsium de Amphitheatro.

ANTIQUITATVM CONVIVALIVM
DE CORONARVM NOMINIBVS.

FORMA, MATERIA, VSV VARIO ATQVE
multiplici, praesertim in conuiujs.

CAPVT XVI.

V autem unguentorum, sic coronatum quoq; antiquitus in epulis celeberrimus vsus extitit, vnde prouerb. *κονασμῶν σέφαιρον ἔχων, δ' ἄνδ' ἀπολωλῶν*. Suida, id est, coronas coronam quidem habens, caterum siti perditus: eo quod tibicen erat vinosus, & in epulis assidue coronatus potabat, de quo plus in Chil. qua de causa de ijs quoque nunc dicendum, quantum ad nostrum propositum pertinet. Corona Hebraice & *קרונו* Aatarah dicitur Psal. 21. Prou. 4. a *רצף* Iter, hoc est, coronare, seu circuire in modum coronae: & *רצף* Pheer, quae vox & decorem siue gloriam significat, a *רצף* Phaar, id est, decorare: & coronam, siue ornamentum capitis.

Græcè antiquitus, teste Appione Grammatico in Commentarijs, qua adidit de lingua Latina apud Athen. lib. 15. *χορῶνδες*, siue, vt aliter scribitur, *χορῶνα* fuit appellata: eo quod *χορῶται*, id est, histriones, & saltatores ijs olim in theatris vterentur, illarumq; adipiscendarum gratia omnia facerent: cuius quidem verbi idem auctor Simonidem quoq; in Epigrammatibus meminisse dicit. Corona itaq; si Appioni illi credendum, nō latinum, sed græcum videri possit vocabulum, licet iam pridem latini sermonis consuetudine sit trizum, crassa in tenuem commutata littera. Corona, inquit Festus, cum videatur a choro dici, caret tamen aspiratione: siue coronae dicantur, quod cohonorent eos, quibus imponuntur: vnde corolla est diminutiuum, Perottius in suo Cornucop. Corona ergo, siue, vt veteres scripserunt cum aspiratione, chorona a choro videtur originem traxisse, quod coronas gestare in choris, ac saltationibus mos erat, qui etiam hodie durat. Isidorus coronam vult dictam, quod initio circum aras curreretur, atque ad imaginem circuitus vel chori esse formatam, & nominatam.

Coronarum porro alia nomina latina secundum varias illarum species atq; formas apud Plinium, & alios auctores hæc ferè sunt. Strophia Plinio sunt coronae tenuiores, quibus antiqui utebantur, vnde nata Strophiola, vt idem inquit, quibus in sacris utebantur. Sic videntur dicta *ὑπό τῶ στέφαιρον*, id est, *ὑπο* vertendo. Hoc vocabulum Plinius tardè communicatum esse dicit, inter sacra tantum & bellicos honores coronis suum nomen vindicantibus. Cum vero, ait idem, e floribus fierent ferta, a ferendo fertiua appellabatur. Turneb. in suis Aduers. ex chirographis antiquis locum hunc sic corrigit: cum vero e floribus fierent, ferta a ferendo, fertiue appellabantur. Sertum & ferta, vt Marius Seru. Honorat. Virgil. interpres ait, dicimus, cum nihil adijcitur, vt fertiua recentibus halant. Item alibi expressius: Sertia procul tantum capiti delapsa iacebant. Si autem fertos dixerō, addo flores: Si fertas, addo coronas. Vt Lucan. Accipiunt fertas nardo florence coronas.

**Corona pacili-
tis.** Pacili corona Plinius summam auctoritatem esse dicit, vt in Saliorum sacris inuenimus solennes cænas, sic enim Turnebus huc locum emendauit. Paciles autem corona, inquit idem, plerumq; videntur compactiles: fortasse tamen fuerint, quarum coronamenta in foculo rotundo, vel vspiam figuntur pangunturq;. Iunius in sua Nomenilat. pacilem coronam interpretatur, qua pangitur infertis floribus, Græc. *στέφανος* *πακίλον*, Germ. Franz zusammen gebest.

Corona sutilis. Corona sutiles futos habebant flores aut coronamenta: fiebant ferè e mero rose folio. Plinius. Transiere deinde ad rosaria, eaq; luxuria processit, vt non esset gratia, nisi mero folio sutilis. Hinc illud: Ornenturq; rosas tempora sutilibus. Coronam sutilem Iunius interpretatur, qua conluitur filis flores constringentibus *Στέφανος* *πακίλον*.

**Corona plecti-
lis.** Corona plectilis e surculis vel ramulis plectitur, vel innectitur, vt e ramo lauri aut myrti, Turnebus. Idem, corona plectilis, qua ex herbis odoratis plectitur, non conseritur neque sutitur. Itaq; a feretis floribus, & sutilibus coronis differt.

**Corona hy-
berna.** Corona hyberna, teste Plinio dicta, qua deficientibus hyeme floribus, ramenco e cornibus tincta

tincto conficiebantur. Corolle, vt idem inquit, inter initia propter gracilitatem fuerunt nomi-
nata, mox & corollaria, postquam e lamina tenui in aurata aut in argentata dabantur. Corona-
rius, græcè *στέφανοποιος* qui coronas facit. Græcè etiam corona *στέφανος*, *στέφανος*, *στέφανος*, *στέφανος*, *στέφανος* dicitur, & *στέφανος* diminutiuum, id est, corolla: a *στέφανος* *στέφανος*, redimo, tingo: quod quidem verbum & *κοσμεῖν*, id est, ornare, (nempe quia corona est ornamentum capitis, vnde Festo quoq; corona a cohonorando videtur dicta) &, (teste Athenæo lib. 15. Scholiaste Theocrit. Idyll. 31. & Hesychio) *πληρῶσαι*, id est, implere significat: cuius quidem posterioris significationis hanc Athenæus reddit rationem: Antiquitus enim, inquit ille, sacrificantes (id quod Dijs gratum acceptumq; esse putabant) coronari consueuerunt: atqui, teste Aristot. in lib. de Symposio (qui hodie non extat) nihil Dijs *κόλοσος*, id est, mutilum, seu mancum: sed *τέλεια* *καὶ* *ὄλα*, id est, perfecta, & integra offerimus: Corona ergo perfectionis symbolum. Vocem porro *στέφανος*, id est, coronare, *πλήρωσις*, id est, impletionem significare, his quoque duobus testimonijs probat Homerus sapè,

Κῆρι ἢ κρητῆρας ἐπιπέσει δαυτο ποτοῖο, Id est,
Crætas pueri statuunt, & vina coronant. Item,
— δὲς μορφῶ ἐπέσι σέφαιρον Id est,
Sed verbis formam Deus ipse coronat,

Hoc est, eos qui sunt deformes ἀναπληροῖν τῶ λέγειν πιδανότας, id est, implet dicendi gratia seu grauitas. Contra vero, inquit idem, quando alicuius commiseratione tangimur, nos quodammodo ipsos capillorum consura, coronarumq; depositione mutilamus. Huc quoq; pertinet quod Aristot. teste Cal. lib. 27. cap. 26. dicit, veteres coronis in conuiujs vsos esse ad significandum obscure, augurandumq; annonae fertilitatem, rerumq; copiam & abundantiam. Verum vt *στέφανος* apud Græcos non solum *στέφανος*, & *κωνλῶσαι*, id est, coronare, siue redimere, teste Hesychio, sed etiam *κοσμεῖν*, & *πληρῶσαι*, id est, ornare & implere significat: sic etiam apud Hebræos supra commemorata vocabula similiter vsurpantur, nempe pro decoratione, & pro impletionem. Vt Prouerb. 4. Sapientia dabit capiti tuo augmentum gratia, coronam decoris dabit tibi. Sic Psal. 8. Gratia, & honore coronasti, id est, ornasti eum. Sic eleganter Prouerb. 17. Mulier industria viri, filij ac nepotes senum corona, id est, decus & ornamentum, dicuntur, & Paulus ad Philipp. 4. Pios suum gaudium, & coronam appellat. Quod ad posteriorem significationem attinet, Deus Psal. 65. dicitur annum bonis coronare, id est, augere, seu implere. Sic Psal. 103. Qui te coronat, id est, replet, atq; cumulat misericordia, & miserationibus: & contra afflictione dicitur coronare, id est, implere, seu cingere, Esa. 22. Hæc de nominibus.

Coronarum porro, quarum antiqui, teste Athenæo, Ianum *δυσέστωπον* primum fecerunt aut
florem, & in sacris (in quibus & hostia, & sacrificantes, & idola coronari consueuerunt) & in
certaminibus, ludis, victorijs atq; triumphis: (victorum enim hæc fuerunt præmia) & in nuptijs,
ceu sponforum, atq; sponsarum insignia, & in regum, ac sacerdotum inaugurationibus, ceu illorū
ornamenta: & in funeribus, in quibus libitina, teste Tertulliano, cadauera, (vnde Cicero pro
Flacco meminit aurea coronae impositæ mortuo cuida Castitio) sepulchra, atq; adeo cippi quoq;
atq; columna (quod Lucianus in Nigrino stulticia nomine perstringit) corollis atq; floribus in-
signiebantur: & deniq; in conuiujs cum sacris, tum profanis, ac praesertim in nuptialibus apud
omnes ferè gentes antiquissimum, frequentissimumq; vsus fuisse reperio. Hinc Plin. lib. 21. cap. 3.
Et iam tum coronae Deorum honos erant, & larium publicorum, & priuatorum, & sepulchro-
rum, & manium, summaq; auctoritas pacili coronae. Sutiles Saliorum sacris inuenimus, & so-
lennes cænis. Athenæus similiter lib. 5. inde probat conuiuiorum originem a veteribus ad Deum
fuisse relatum, quod coronis deorum proprijs in ijs vterentur. Cic. de orat. lib. 2. Africano illi ma-
iori coronam sibi in conuiuio ad caput accommodanti, cum ea sæpius rumpetur, P. Licinius Va-
rus, Noli mirari, inquit, si non conuenit: caput enim magnum est, laudabile, & honestum. Quo-
niam igitur coronarum apud gentes vsus partim superstitiosus, vt in illarum sacris & in ex-
quijs, partim luxuriosus, in illarum nimirum epulis extitit; hinc factum puto, quod Christiani
primitiua Ecclesia tantopere a coronarum vsu abhorruerunt, vt constat ex Tertulliani libro
de corona militis, & Clement. Alexandrini Pedag. lib. 2. nec non ex M. Minutij Felicitis

Romani quondam caufidici apologia aduerfus Cacilij calumnias, qui inter alia Christianis hoc quoque exprobrauit, quod neque unguentis delibuti, neque sertis redimiti essent. Cui Minutius ita respondet: Sanè quod caput non coronamus, ignoscite. Auram bonifloris naribus ducere, non occipitio, capillisue solemus haurire. Nec mortuos coronamus. Ego vos in hoc magis miror, quemadmodum tribuat is exanimi, aut sentienti facem, aut non sentienti coronam, cum & beatus non egeat, & miser non gaudeat floribus. Idem patet ex Luciano, qui in suo Nigrino Romanos irridet, quod Christianos non imitentur, & faciant contra naturam, planeque nihil sapiant. Adde Tertull. de cor. mil.

Coronarum vsus conuiuialis.

Quantum verò ad conuiuiale coronarum vsus attinet, (de quo potissimum verba faciemus, & vnde nonnulli Δαίτη volunt θάλασσαν, id est, virentem dictam) illud, si Athenæo, & alijs credimus, primò peperit vtilitas, vel etiam necessitas: confirmavit verò atque auxit voluptas, ad vtrumque enim coronæ illæ epulares videntur spectare. Nam cum veteres, vt Plutarchus tradit, & ex illo Cal. lib. 27. cap. 26. liberalius in symposijs suis vino se inuitarent, ac profusus biberent, ad capitis doloribus, quos merum, largius præsertim haustum, parere solet, occurrendum atque mendendum, fascijs primùm seu vittis illud vincire atque ligare consueuerunt. Ac ligamina quidem illa siue vincula (δυσμας Græci vocant) verisimile est ex rudi & vili materia fuisse confecta, vt pote lino lanæue non tincta, coloria a Festo appellata: vnde rectè Festus coronas laneas antiquis temporibus ait factitatas esse, quod etiam Isidorus tradit. Postea ad hanc vtilitatem accessit ornatus & elegantia coronarum, ex floribus, atque frondibus contextarum: quæ quidem ceu naturalia, iucunda, ac salutaria capitis vincula (sic enim coronæ a Varr. appellantur) blandissimo, suauissimoque suo colore, atque odore hominè mirifica vtilitate perfunderent ac demulcerent. Hoc Athen. lib. 15. Aristotelis, Aristonis, Chij philosophorum Peripateticorum testimonijs confirmat. Vt autè vini ipsius, quod maxima sæpè mala hominibus dare solet: ita eiusdem salutaris cum aqua mixtionis, nec non coronarum (quæ quidem salutaria sunt κεφαλαϊα καὶ φάρμακα) primùm auctorem Bacchum antiquitas credidit, ac testis est Plutarchus 3. Sympos. quæst. 1. Hinc Isidorus, Coronæ principium gentiles a libero quodam existimant, quòd & in potando mota vino capita vincire fasciis instituerunt: idcirco olim linei & lanei generis corona fuit, sicut erat in sacerdotibus gentiliū. Cum itaque, vt Plutarchus loco paulò ante citato docet, merum ipsum caput primùm atque potissimùm feriat, atque perturbet, florum exhalationes mirabili contra hoc malum sunt præsidio, caputque veluti arcem muniunt ad ebrietatem pellendam. Nam & calidi flores molliter aperiendis meatibus faciunt vt perspirare vinū possit, & quæ leuiter frigida sunt, mediocri contactu vapores repellunt, vt violacea inprimis, & rosacea corona. Vtrumque enim horum adstringit ac reprimat odore suo ea, quibus caput grauatur. Aristoph. Scholiastes in illa Aristoph. in Avibus:

— Δεπὲ πῶς σέφασον κατὰ χεῖρας. Τοῖς ἰδὼ χυμὸν τοῖς ἐλέειν τοὶ σέφασον, κατὰ ψυχόντες τὸ κενόν δὲ τὸ οἶνον θέρμει, Hoc est, Moris fuit vt conuiuæ coronis cingerentur ad caput refrigerandum, recreandumque, ex calore vini. Athenæus (id quod rationi valde est consentaneum) ipsos medicos hoc remedij genus excoGITASSE testatur: Nam (vt scribit Plinius lib. 21. cap. 3.) apud Græcos de coronis priuatim scripsere Mnesthenes, atque Callimachus medici, quod nocerent capiti, quoniam & in hoc esset aliqua valeudinis portio, in potu atque hilaritate præcipuè, odorum vi surripiente fallaciter solertiam. De hoc conuiuiali coronarum vsu sic eleganter Quid quoque cecinit lib. 5. Pastor.

Ebrius incinctis (innexis) phylira conuiuæ capillis
Saltat, & imprudens vitur arte meri:
Ebrius ad durum formosæ limen amica
Cantat, habent vinctæ mollia ferta comæ:
Nulla coronata peraguntur seria fronte,
Nec liquide iuncto flore bibuntur aquæ
Donec eras mistus nullis Acheloe racemis
Gratia sumenda non erat vlla rosæ:
Bacchus amat flores, Baccho placuisse coronam
Ex Ariadnæo sydere nosse potes.

Coronarum

Coronarum porro huiusmodi Symposiacarum vtilitas, quam veteres spectarunt, magis adhuc apparebit ex illarum materia, hoc est, floribus, atque frondibus, ex quibus olim fuerunt contextæ. Ac antiquissima quidem feruntur esse coronæ hederaceæ, quarum ipsarum Bacchum primùm auctorem antiquitas fecit. Plin. lib. 16. c. 1. Feruntque, inquit, primùm omnium Liberum patrem imposituisse capiti suo (scilicet coronam) ex hedera: quam Festus sic ait esse dictam, vel quod hæreat, vel quod edita petat, vel quod id, cui adhaerit, edat. Persius sequacem vocat, quòd natura sit sequaci, omnibus adherescat. Idem testatur Plutarchus 3. Sympos. Probl. 1. Bacchus, inquit, ederam quoque facultate sua vino maximè resistantem in honore habendam docuit, eaque bacchantes coronauit, vt minus a vino laderentur, edera suo frigore ebrietatem restingente. Idem 3. Sympos. probl. 5. antiquos, ait, vt de repenibus draconem: ita ederam de stirpibus Baccho consecrauerunt, quia frigida & gelida sint nature, vt & vinum. Eiusdem de edera natura, calida ne sit an frigida, egregium extat probl. 2. li. 3. vbi eleganter inter alia, ederam Dei Boëtij, id est, Bacchi πελάττω, hoc est, clientem, & mensæ παρὰ σίτῳ, hoc est, assecram, siue sociam vocat. Athenæus quoque lib. 15. antiquos primò omnium hederaceis huiusmodi vinculis, id est, corollis ad ebrietatem arcendam ligasse dicit, quòd edera ipsa & multa esset, & omnibus in locis nasceretur, & ipso quoque aspectu non esset iniucunda: quippe quæ frondibus, ac corymbis (quæ sunt rami hederae in orbè circumacti) tempora regeret, stringendique vim pateretur, sine graui odore refrigeraret, ac idcirco, addit, videtur Dionysius coronam vitis reliquisse, ac potionis diluta auctor extitisse. Hedera & thyrsos Bacchi sacerdotes ferebant, mulieres quoque, teste Plutarcho in Probl. in Bacchanalibus, & nocturnis sacris, cum Bacchicis furoribus afflari, & corrumpi vellent, ad hedera eo tempore ferebatur, quam manibus diuellebant, & lacerabant. Idem testatur Clemens Alex. in suo Pæd. Vnde lib. 2. Maccab. c. 6. legimus Antiochum Iudæos coegisse, vt reiectis patrijs atque diuinis legibus & institutis, Bacchantium more hedera redimiti orgia celebrarent, quod qui facere recusabant, illi morte multabantur. Hinc edera Ouid. Baccho gratissimam, & ipsum Bacchum corymbiferum vocat, hoc est, ederae pampinis & ficulneis frondibus coronatum. Poëtæ quoque, quorum præses Bacchus fuit iudicatus, hedera, (nigra præsertim, quæ idcirco Dionysia, & Bacchica dicta) vt etiam lauro, coronari fuerunt soliti. Vnde Virg. Eclog. 7.

Pastores hedera crescentem ornate poetam.

Cur autem hedera Bacchò ab antiquis fuerit consecrata, multas rationes, opiniononesque videre poteris apud Benedict. Currium lib. 5. Hort. c. 11. Eandem ob causam hedera signum fuit cauponarum, & vini vendibilis: vnde deductum adagium: Vno vendibili non opus est hedera suspensa, hoc est, Ad vera virtus non indiget præconio. Pocula quoque hederacea, de quibus infra, apud antiquos frequentis fuerunt in vsu, eadem opinor, de causa, qua etiam coronæ, nempe quòd ebrietati obstitit ac discutiendis capitis doloribus, ex temulentia contractis, esse accommodata, folijs etiam, aut ramusculis foris capiti admotis. Hinc quoque videtur referendū, quòd nonnulli virgultū illud Kikaion, Kik quod Ionæ propheta aduersus solis æstum umbraculum præbuit, hedera fuisse existimant, cum huius arboris umbra Ionæ videatur non fuisse incommoda, eò quòd hæc planta, sicuti paulò ante dictum, capitis grauedinem ex æstu, & lassitudine contractam, discutiendi vim habeat. Hieronymus certe secutus, vt ille inquit, veteres translatores, qui vocè Kikaion hedera, Græcè κισσὸν interpretati sunt, cum aliud quid dicerent non habebant, ipse quoque hedera vertit, quam ob causam dicit se a Cantherio quodam reprehensum, quòd pro cucurbita hedera verterit. Idem tamen testis, esse vocem κικαίων Kikaion lingua Syra, vt Punicæ Elgeroam dici, quam sic describit: Est autem genus virgultu, vel arbusculæ, lata habens folia in modum pampini, & umbram densissimam, suo trunco se sustinens, quæ in Palæstina creberrimè nascitur, & maximè in arenosis locis, mirumque in modum, si sementem in terram ieceris, citò consurgit in arborem, & intra paucos dies, quam herbam videras, arbusculam suspicis 70. verterunt κολοκύνθω, hoc est, cucurbitam, quæ & ipsa ad hunc vsus videtur fuisse accommodatissima, vt docet pluribus Leuinus Lemnius c. 33. libri de herbis & arboribus sacrae scripturæ. Arias Montanus, vir doctissimus, in suis in Ionam commentarijs, Kikaion siue Kik Hebræis, Arabicis Keruag, Græcis κικι, Latinis ricinam esse vult, quæ planta foliorum figura, & magnitudine Platano esse simillima, & idcirco ad umbram afficiendam aptissima. Sed hæc obiter.

21 +

Nardi coronæ.

Coronas ex nardo quoque fuisse vsitatas, testis est Plin. lib. 21. c. 3. cum inquit: Lautissimum quippe habetur e nardi folio eas (coronas) dari. Est enim nardi odor suavissimus, ut testis est etiam sacra scriptura, ut Cantici 1. nardus mea dedit odorem suum: & Cantic. 4. Hebraicè נרד Nerde, plural. נרדים Neradim dicitur, unde Græcum ac Hebraicum vocabulum promanavit. ἀσπεν species nardi, quam Plinius sic vult dictam, quoniam in coronis non addatur. Hoc etiam mon Henrich. Stephan. mirum videtur, potiusq; ita appellatum videtur quoniam in scopis non addatur, præsertim quum Dioscorides quoq; contra Pliniū esse πῶν σεφάνω μιν λέω dicat lib. 1. c. 1.

Inter herbas coronarias melilotus quoq; apud veteres non postremum locum tenuit, ac ob id a Latinis modò fertula, modò campanica ferta fuit vocata. Nec id sanè fuit mirum, quippe cum coronis ad sedandum ebrietatis feruorem institutis, melilotus ad id apprimè conferret: quippe cum teste Athenæo lib. 3. σεφάνωι μαλιώτιναι, id est, coronæ melilotinæ sint πῶν δῶδε, καὶ καὶ σὺν ὄρωι συκπιώτατοι, hoc est, fragrantis odoris, & maxima refrigerandi vi polleant. Hanc sanè ob causam Hieron. Mercurial. in lib. Variarum lectionum, melilotus videtur apud Athenæum lib. 15. ἀειφραπῶ, hoc est, semper custos a Cratino fuisse appellata, propterea quòd, ut ille interpretatur, eius herba potestate semper ab ebrietate custodirentur.

Myrti coronæ.

Fuerunt præterea epulares huiusmodi coronæ ex myrto, teste Athenæo, ad vini euaporationem reprimendum, & paulò post coronam Naucratitem (quam Pollux σάμψυχον vocat) eam esse dicit, quæ ex myrto, atq; rosæ sit composita, quam Anacreon gestare consueuerit: cuius quidem nominis rationem ibidem reddit. Cur Myrtus Veneri sit dicata (unde nonnulli Venerem Myrtiam, seu Myrtiam appellatam volunt, & ipsa Myrtus Paphia a Statio fuit nuncupata, & a Virgilio formosa, Veneriq; gratissima dicta) vide Curtium lib. 5. c. 8. Hort. Myrtus quoq; sacris litteris celebratur, ut 3. Esd. 4. 2. Esd. 8. Esa. 41. 55. 60. Zach. 3. 1. Mach. 10. Coronarū Myrtearum in epulis (quæ etiam olim ab ouantibus Romæ fuit vsurpata) creberrima sit mentio apud Anacreontem, & Horat. ut lib. 1. Od. 4.

Nunc decet aut viridi nitidum caput impedire Myrto, hoc est, coronas ex Myrto capiti imponere, & c. Idem lib. 1. Od. 25.

Læta quòd pubes hedera virenti
Gaudeat, pulla magis atque Myrto. Tibullus,
Hunc (porcum mactatam) cum veste sequar, Myrtoq; canistra
Vincta geram, Myrto vinctus & ipse caput.

Rosæ coronæ.

Rosæarum quoque coronarum in epulis frequentissimus fuit vsus, eò quòd, teste Athenæo, aliquantulum refrigerandi, capitis que dolores mitigandi vim obtinent. Plutarchus quoque Symp. 3. rosaceas, ut & violaceas, coronas leniter frigidat, astringendi, eaque, quibus caput grauatur, odore suo reprimendi vim obtinere dicit. Idem testatur Clemens Alexand. in suo Pæd. Ana- cteon Od. 14.

Εμοί μέλει μύροισι
καταβρέχειν ὑπὲρ νῆω.
Εμοί μέλει ρόδοισι
κατὰ σέφειν κάρηνα.
τὸ ρόδον τὸ τ' ἐρώπων
μίζω μιν Διούσω,
τὸ ρόδον τὸ καλλιφύλλον
κερταφοῖσιν ἀριόσαντες,
Πίνω μὲν ἄβρα γελῶντες.
Sed curo delibatam
Vnguento habere barbam.
Sed implicare curo
Meos rosas capillos. Idem Od. 4.
Rosam amoribus dicatam
Socium ad Lyaum,
Folijs rosam decoram,
Capiti reuicentes,
Calices iocemur inter.

Subiungit mox rosæ descriptionem vel ipso floris illius odore atq; colore incundiorum. Item Od. 3.

Εμὲ μάλλον, ὡς ἐπὶ ζωῆ
Μύροισιν, ρόδοισι καὶ
Πύκασον. Hoc est,
Potius manente vita,
Roseas meo corollas
Capiti feraq; odores. Et Od. 5.

Ζηφάνωι μὲν κερταφοῖσιν
ροδίνοισι σωμαρμόσαντες,
Μεθυσμένῳ ἄβρα γελῶντες.

Horat. Od. 25. lib. 3.

Tyrrhena Regum progenies, tibi
Non ante verso lenè merum cado.
Cum flore Mecænas rosarum, &
Pressa tuis balanus capillis
Iamdudum apud me est.

Idem lib. 2. Od. 3.

Huc vina, & vnguenta, & nimium breues
Flores amænæ ferre iube rosæ.

Martialis quoque aliquot Epigrammata extant in floris huiusce commendationem, ex quibus unum tantum referam, quo ministros suos ita alloquitur.

Sextantes Calliste duos infunde Falerni,
Tu super æstiuas Alcine solue niues,
Pinguescat nimio madidus mihi crinis amomo
Lassenturq; (alij ornentur) rosis tempora subtilibus.

Ouid. Fast. 5. de Floribus.

Tempora subtilibus pinguntur recta coronis
Et latet iniecta splendida mensa rosa.
Decidere inmensas ut rosa missa solet.

Et paulò post.

Propert. Eleg. 4. lib. 3.

Me iuuat & multo mentem vincere Lyæo,
Et caput in verna semper habere rosa.

Rosam Plutarch. 3. Sympos. probl. 1. & Clemens Alexan. a Græcis ρόδον vocari affirmant, ὅτι τῆς ροῆς ὁδὸν δίδει, quòd odoris fluxum emittat, quæ causa ut ocysimè marcescat, & refrigerandi vim habeat. Grammatici δὲ τὸ ὄζειν, Cal. lib. 17. c. 26. Oleo rosaceo quoq; homines olim inungebantur, idq; iam a Troianis temporibus, teste Homero,

ρὸδὸν δ' ἔχρισεν ἱλαίω.

Plin. lib. 21. cap. 3. Transire deinde ad rosaria, eoque luxuria processit, ut non esset gratia nisi mere folio. Rosa etiam Veneri sacra est, Vergil. in Rosa:

Syderis & floris est domina vna Venüs.

Quoniam ut breui hoc tempore durat, & ocysimè marcescit, sic forma, & voluptas Veneræ cæcitate pereunt secundum illud Theocriti,

Καὶ τὸ ρόδον καλὸν ὄζει καὶ ὁ χρόνος αὐτὸ μεταρραίνει.

Hieronymus Angerianus idem festiuo disticho notat,

Pulchra breui durat rosa tempore, forma breuiq;
Tempore, sic formæ par rosa tempus habes.

Ac omnino conuiujs amica & familiaris, silentij quoque symbolum fuit, quo, præsertim in conuiujs, fidos quæ sunt inter amicos dicta premi tegiq; debent. Itaque poëta finxerunt Cupidinem Veneris filium Rosam Harpocrati silentij Deo apud Græcos (ut & Angerona apud Romanos) consecratam esse voluisse, eoque munere eum decorasse, ut rosa loquatibus exhiberetur, veluti silentij symbolum. Hinc verisimile est, morem illum profectum, ut multis in locis Germania in canaculis rosa lacunaribus supra mensæ verticem affixa conspiciatur, quò quisque sit secreti tenax, ne quid temere effutiat, sed omnia reticenda meminerit: quem morem carmen illud graphicè depingit,

Est rosa flos Veneris, cuius quò facta laterent,
Harpocrati matris dona dicauit Amor.
Inde rosam mensis hospes suspendit amicis
Conuiuia ut sub ea dicta cauenda sciat.

Hinc proverbium quoque illud peruulgatum apud Germanos. Hæc sint sub rosa acta, siue di-

Et a. Quo significatur, ea quae vel dicta, vel facta sunt liberius, fida taciturnitate esse tegenda, minimeq; foris eliminanda. Germanos quoq; olim rosas vsos esse ad reprimendos vini vapores, Posidonij testimonio comprobatur Appianus lib. 2. de Bellis civilibus, qui ibidem illos ebriosos atq; ridiculos appellat.

Rosa.

Rosa deniq; apud omnes nationes flos est spectatissimus, suauissimiq; odoris, quo cor cerebrumq; mirifice recreantur. Sacris quoq; litteris celebratur: Sic enim Sapientia aeterna patris Eccles. 29. rosa Hierichuntina: (quae sunt praestantissima) & 39. cap. Simeon Pontifex rosae verba comparatur.

Rosarum, ut etiam aliorum florum, vsus in conuiuijs apud Hebraeos quoq; floruisse ex illo Sapient. 2. videtur posse colligi, ubi Solomon homines epicureos, ac voluptuarios ita loquentes introducit: Quum aetas nostra imbecilla sit, auiq; breuis, et ut fumus, & umbra euanescat, agite fruamur bonis praesentibus, & utamur rebus naturae, dum iuuentus adest. Vino pretioso, & vnguentis nos impleamus, & non sinamus elabi florē temporis. Coronemus nos rosas, antequam marcescant; nullum pratum, aut viridarium sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Ad eundem morem Ezech. quoque cap. 23. videtur allusisse, ubi symposiorum facta mentione, quae meretrices nonnumquam amatoribus suis apparare solent, inter alia dicit illas coronas quoq; gloriae, id est, egregias et elegantes illorum capitibus imponere: Amicas olim amatores suos coronis reuincire, ac floribus oplere solitas fuisse, illa quoq; Apuleij lib. 2. satis indicant: Commodum cubueram: & ecce Fotis mea, iam domina cubitum reddita, iacta proximat rosa ferta, & rosa soluta in sinu tuerante, ac me praesim deosculante, & corollis reuincto, ac flore prospero arripit poculum. Huc etiam referri potest, quod statuas quoq; meretrices olim coronare fuerunt solitae, de quo Iustus Lipsius libro 2. Variarum lect. His adde quod in luxuriosissimo illo Cleopatra conuiuio illa expensum retulit in rosas talentum: cum per omnia discumbentium triclinia foliorum passim acervi, cubiti mensura pauimentis vndiquaq; extarent.

Neque sanè lauream coronam, inquit Athenaeus, a potu alienam esse existimare conuenit. Hoc non sine causa dixit: nam laurus praeter vim medicam vires propè diuinas aduersus fulmina, fulgura, tonitrua, morbum sacrum, maleficia, fascinationes, demones, segetum ruginē obtinet, ita ut merito Romani eam boni Genij plantam vocauerint. Secundam enim valetudinem adferre existimatur. Proinde laurus & carica Ianuarij mensis prima die a populo principibus dabatur. Idem lib. 4. veteres, testatur, inter bellaria post cenam etiam lauri folia adhibuisse, quod Mercurialis lib. 4. c. 6. Var. lect. factum putat, tum ut vi foliorum exiccandi vim habente fumi ad caput elati absumerentur: tum etiam ut odor vini ac ciborum, qui olet saepenumero a saturis hominibus grauis emitti, absconderetur, id quod Martial. lib. 5. facetissimis carminibus probat. De coronarum laurearum, necnon populonearum vsu in sacris, vide plura apud Curt. Hort. lib. 3. c. 8. Empedocles laurum tantifecit, uti optimam conuersionem in eam arborem esse existimauerit, quasi post mortaliū vitam in bestiarum naturam migrandum sit, vnde a lauri folijs voluit omnino esse abstinendum. Scribunt Plinius, & Tranquillus, Tiberium principem tonitrua praeter modum expauescentem, tonante caelo contra fulminum metus nunquam non lauream coronam capite gestasse. Huiusmodi ergo coronas, ob causas commemoratas, quis non ex Athenaei sententia iudicet conuiuijs maxime esse accommodatas?

Conuiuijs praeterea peculiaris fuit corona Philyrea, sicuti ex Ouid. 5. Fast. patet.

Ebrius incinctis philyra conuiua capillis

Saltat, & imprudens vertitur arte meri.

Contexuerunt enim antiqui e philyra, hoc est, praetenuissimis, quae inter lignum & corticem tiliæ sunt, tunicis coronas. Quibus lemmissi quasi lanities, id est, fasciola pendulae intorta, quibus possent subligari, ne ex capite laberentur, vel potius ut aliquid ornamentis adderent, assuerentur. Quibus verò non nisi aurei appendi debuerunt, propter Hetruscos, de ijs Horatius Od. 38. libro primo.

Displacent nexa philyra coronæ.

Qui enim deferebant, Graecè philyrimi synthomatici dicti. Philyram Veneri Phurnustus dedicat, quia appposita Venerem citat, & quod ad nectendas coronas ea maxime utantur.

Vsitate

Vsitate quoq; olim fuerunt in conuiuijs coronae ex apio. Horat. Od. 7. lib. 2.

Quis vdo

Deproperare apio coronas,

Curatue myrto?

Id est, Valde properare, nectere & concinnare coronas. Idem Od. 36. lib. 1.

Non desint epulis rosae,

Non viuax apium, non breue liliū.

Viuax apium, quod diu viuet, contra breue liliū, Idem lib. 4. Od. 11.

Est in horto

Phylli nectendis apium coronis:

Est hedera vīs

Multa, qui crines religata fulget. Anacreon;

Επι δ' ὄφρ' οὐσι σελίων σεφάσιονες θεμφοί.

Theocr. eid. 2. πολυγνάμψω τε σελίω. Et eid. 17. 2. θάλλοι: α σελίω. Et eid. 18. χλωεὶ σέλιω, apia nitentia appellantur. Pollux lib. 6. cap. 19. Sapphonem, & Alcaeum coronarum ex apio conuiualium meminisse dicit. Aenea, & sacijs eius cum primam in Italiam aduenissent, humi discumbentibus, ac prandentibus, solum apio fuisse substratum, idque illis mensae loco fuisse, scribit Dionysius Halicarn. lib. 1. Antiquit. Rom. Apio honos in Achaia coronare victores sacri certaminis Nemeae, Plin. lib. 19. c. 8. Et tamen Nicolaus Leonicus lib. 1. de Varia historia, c. 24. dicit veteres ex omnibus ferè herbis floribusq; ferta nectere consueuisse, praeterquam ex apio. Hoc autem ideò, ut inquit Duris Samius, in ijs, quos de certaminibus scripsit Commentarijs, quoniam lugubre est apium, luctibusq; magis, quam hilaritati conueniat. Quamobrem tumulorum thecas (ut aiunt) antequam in illis ponerent mortuorum corpora, apij folijs sternere consueuerunt. Magis tamen Miscel. lib. 2. cap. 17. Ioannem Babe. Pium Bononiensem hoc nomine reprehendit, quod affirmavit tumulos passim apio coronari fuisse solitos. Vide ibidem de Varijs coronarum sepulchralium generibus. Morem apio coronandi putant iam olim ab Hercule inductum, post interfectum Nemeae leonem, quod & Pindarus alicubi videtur indicare. Nam in Nemeis hymno 4. dicit, ἴνα ἐν ἀγῶν βαρυκτύπου θάλλω σε νεοεμβίοις σελίωις, hoc est, Vbi in certamine tumultuosi floruit Corinthiacis apijs. Significat quendam in certamine Neptuni Isthmico fuisse a Corinthijs.

Violaceas quoque coronas (ὀν Ἰσθίω) Plutarchus eandem ob causam in conuiuijs approbat, ob quam rosaceas: quod nimirum utraque leuiter frigida adstringant, atque odore suo καρπυβαείας, hoc est, capitis grauedines reprimant. Apud Platonem in Symposio Alcibiades Agathonis in Tragedia victoris, & Socratis quoq; caput corona quadam densa ex hedera & violis parata redimit. Corona violacea apud Aristophanem quoq; fit mentio in Acharn. & apud Theocritum eid. 2. 2. σεφάου ἀνθίου, ποδὲντ & καὶ λαυοῦ, id est, rosae ex anetho, ex rosa, & ex violis albis contexta, fit mentio in Symposijs pastoralis laci descriptione. Plin. lib. 21. c. 19. Violas purpureas dicit refrigerare, contra inflammationes illini stomacho ardenti: imponi & capiti in fronte: crapulam & grauedines capitis, impositis coronis, olfactiue discutere. Athenaeus tamen lib. 15. Coronas ex albis violis cum caput moueant atq; perturbent, vitandas esse dicit. Idem Hicetium citat affirmantem, λαυοῦ, hoc est, albam violam mediocriter astringere, & opima suauissimamq; ὀωδία esse praeditam, sed quae non diu duret. Nigram autem eadem esse vi praeditam, sed multo odoratiorem.

Ex lilijs quoq; (ὀν χελῶν) fuerunt compositae, ut testis est Athenaeus. Idem Philinum dicit coronae esse affirmare, χελῶν, id est, liliū, ab alijs λείων, (quod Homero est nomen generale cuiusuis floris, teste Athenaeo) ab alijs ἴων, id est, violam appellari: a Corinthijs ambrosia dicitur, teste Nicandro in Linguis. τὴν ῥόδα, hoc est, lilia Theophrastus scribit esse purpureos flores. Liliū rosae nobilitate proximam Plin. Sacris quoque literis nobilitatur, ut Eccles. 29. & 39. ubi rosae semper coniungitur.

Plutarchus Symp. 3. Cypri, id est, ligustri, inquit, flos, & crocus & baccaris ijs, qui adhiberunt, somnum ἀλυπον, id est, molestia vacuum conciliare. Exhalare enim mite quiddam, et grauum, quo inaequalitates, quae inebriatorum corpori accidunt, asperitatesque diffunduntur, ita ut

Coronae ex apio.

Coronae Philyria.

tranquillitate oborta retundatur & digeratur id, quod crapulam erat facturum. Cypri Hebrais צפיר Cephar, plural. צפירים Cepharim dicti (vnde vox Græca & Latina promanavit) ceu suavisissimi & flagrantissimi, fit mentio vna cum nardo, & alijs floribus odoratis Cant. 1. & 4. De Cypro & croco idem testatur Clemens Alexand. in suo Pæd.

Baccar radix est odorata, a quibusdam nardum rusticum appellatum. Unguenta ex ea radice fieri solita apud antiquos, Aristophanes prisca Comædiæ poetâ testis est, Odor est ei Cinnamonomo proximus, Plin. lib. 21. c. 6.

Croci usum Plin. lib. 21. c. 6. in coronis nusquam esse dicit: herbam enim esse folio angusto penè in capillamenti modum: sed vino mirè congruere, præcipuè dulci, tritum, & ad theatra replenda. Item tamen lib. 21. c. 20. inquit, qui crocum prius biberint, crapulam non sentient: ebrietati eo resistunt. Coronæ quoque ex eo mulcent ebrietatem: somnum faciunt: caput leniter mouet: Venerem stimulat. Ex his constat crocum coniuialibus coronis esse aptum, vt Plutarchus quoq; voluit Croci ob singularem odoris suauitatem in sacris quoq; literis fit mentio, vt Cant. 4. Heb. צפיר carcos dicitur. Coronæ ex croco Theocr. meminit eisd. in. Ce Croci vsu vide etiam I. Lipsium in Amphitheatro.

Athenæus plura alia coronarum flore arum, & frondosarum genera commemorat, vt coronam λυγνον, id est, ex vitice, cuius antiquum vsus fuisse docet, de qua Anacreon. Megisthes, inquit, perhumanus, iam decem menses ex quo vitice coronatus est, suauemq; bibi vini facem. Hæc Dianæ (quæ idcirco λυγνόδεσµο & dicta) consecrata fuit, quia teste Galeno, castitatem seruat, quando substernitur, aut estur, vel bibitur. Hinc ἀγρό dicitur, id est, pura, casta, ab α. priuatiua, & γρό γενεο, quod inhibet rei venereæ vsus. Quare Paulus quoq; his qui in somno, aut vigilia copiosiore fluxu abundant, vna cum refrigerantibus herbis, viticis ramos substernendos præcipit. Quare Atheniensium matronæ castitatem custodientes, auctore Dioscoride, in Thebesmophorijs, id est, Cereris sacris, folijs eius sibi cubitus susternebant. Idem deniq; ex Theophrasto σεφανομακία ἀνδρῶν, id est, flores coronarios, siue coronis aptos, hoc commemorat: ἵον, δὲ & ἀνθῶ & ἰφρον, φλόγα, ἡμισεραλῆς, οὐρανθλῶ, νάρκισσον (quam Clemens Alex. neruis νάρκισσῶν, id est, torporem afferre dicit) ἀνευώννῶ, βολβῆ καὶ δον, μελάνιον, ἐλιχρυσον, ἔτιφιον, ἑλάγιον, λυγνίδας, ἀμάρακον, φρύγιον, πρόδον. Florum coronariorum Pellux quoq; meminit lib. 6. De iisdem vide plura apud Plin. lib. 21. c. 3. & 4. & deinceps. Florum in coronis, teste Polluce, hunc delectum habuerunt, vt ijs potissimum vterentur, quorum & color oculis, & odor naribus suauem voluptatem afferret. Ex folijs ne magis an ex frondibus corollæ coniuiales sint probandæ, vide Stoeslerum in Sphæram Procli. Hæc de coronarum coniuialium materia.

Coronæ quibus corporis partibus adhibita. Coronæ porro, vt Athenæus docet, & capiti, & fronti, & collo, & pectori, (vbi cordis sedes) adhibita fuerunt. Apollonij Scholiastes, Veteres, inquit, trifariam vtebantur coronatione, coronas vel capiti, vel fronti, vel collo imponentes, ἅς τὸ θυμὸν τῆς ψυχῆς, id est, propter triplicis animæ voluptatem. Testis est Athenæus, esse coronas quasdam apud Eolas, & Ionas ὑποδυμῆς, & ὑποδυμῆδες dictas, quas circa colla gestare consueuerunt, veluti in Alcæi, Anacreontisq; poematis videre liceat. Horat. ad eas videtur alludere lib. 2. Satyr. 3.

—Potus vt ille.

Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,

Postquam est impransus correptus voce magistri.

Idem Athenæus testatur, Phyletam affirmare, myrti ramum a Lesbij hypothymida nominari, circa quem cum violas, tum alios etiam flores innectere consueuerint. De huiusmodi coronis collo siue cervici appensis, earumq; vsu sic differit Plutarchus lib. 3. Sympos. Probl. 1. Quorundam etiam florum, inquit, odoribus sursum dissipatis ad cerebrum, fit vt meatus, qui sunt instrumenta sentiendi, expurgentur, & humores incidantur, sensim absq; vehementi ictu aut agitatione discussi, simulq; cerebrum natura frigidum refocilletur. Itaque fersa & floribus texta præcipuè a ceruice suspendentes hypothymidas appellabant, vnguentisq; quibus ea erant delibuta, pectus inungebant. Testatur etiam Alcæus, iubens vnguentum sibi affundi super multa passum caput, & canum pectus. Sic etiam inde odores a calore ei aculantur in cerebrum, rapiuntibus eos naribus. Non enim ideò hypothymides vocauerunt collas appensas coronas, quod animum castra sua in corde

corde habere putarent: est enim thymos animus) sed propter exhalantem potius fragrantiam, quam ipsi apothymiasin nominant, &c. Ex hoc eodem loco constat coronas a veteribus vnguentis quoq; perfundi fuisse solitas, de quo supra. De coronis aureis inter epulas Rom. legatis a Rege Ptolemæo impositis vide Fr. Patrium de regno.

Christianis porro primitiua Ecclesiæ, sicuti supra dictum, coronas capiti quidem ex gentium more & consuetudine imponere erat religio: at verò illas vel manu gestare, vel etiam collis apponere non dubitasse, colligi potest cum ex Tertulliani de corona militis, sum ex illis Minutij verbis: Quis autem ille qui dubitat vernis nos indulgere floribus, cum capiamus & rosam veris, & lilium, & quicquid aliud in floribus blandi coloris, & odoris est? his enim & sparsis vtimur molibus ac solutis, & fertis colla complectimur. Sanè quod caput non coronamus, ignoscite, &c. Ergo a fertis siue coronis illis ὑποδυμῆδες dictis non abhorrebant.

Observatu præterea dignum, veteres non modò capita atq; colla, verum etiam ipsa pocula coronare fuisse solitos. Hunc morem colligunt nonnulli ex illo Homeri versu Od. a.

Κἄροι ἢ κρητῆρας ἐπὶ σέφαιρο ποτοῖο,

Quem versus propemodum ad verbum expressit Virg. lib. 1. Aneid.

Crateras magnos, & vina coronans.

Et septimo libro eiusdem operis,

Crateras lacri statuunt, & vina coronant.

Hinc ergò nonnulli colligunt, veteres esse solitos poculis imponere coronas, quæ sententia Tibullii auctoritate confirmari potest, lib. 2.

Aut e veste sua tendet umbracula fertis,

Vincta: coronatus stabit, & ipse calix.

Id ipsum Virgil. Aneid. 3. luculenter videtur significare, his versibus,

Tum pater Anchises magnum cratera corona

Induit (coronavit) impleuitq; mero,

Coronabant enim pocula hilaritatis causa coniuialis & libationis. Id ipsum illa quoq; Tertulliani verba de Resurrect. testantur. Ait enim & calix, inquit, bene sibi conscius, & de diligentia ministri commendatur, de coronis quoq; potatoris sui inornabitur (alij legunt inornabitur, id est, in ora siue extremitate cingetur potatoris sui coronis, interprete B. Rhenano) aut aspergine florum honorabitur. At verò Athenæus locum illum lib. 1. his verbis interpretatur: ἐπισηφοῖται ἢ ποτοῖο οἰκετῆρες, ἢ τοῖς ὑπορχαλεῖν οἰκετῆρες ποιεῖνται, ὡς ἐστὶ ποτὴ ἐπισηφοῖται, id est, Quum crateres ad summum vsque labrum implentur vino, vt corona veluti imposita cingi videantur. Eandem sententiam Homeri Scholiast. sectatur. Vt Il. a. & Od. 3. ἐπισηφοῖται, κρητῆρας interpretatur, ἐπιχειλεῖς ποιεῖν, καὶ μέγχι σηφοῖται, ὅστις χεῖλες, ἐπιπυλάων, ἢ μάλλον ὑπορχεῖλες ποτὴ ποιεῖν, hoc est, Ad summum vsq; coronam & marginem, vel potius supra illam implere, vnde Pausania quoq; ἐπισηφοῖται, id est, coronare, idem est quod πληρώσει contra οἰσηφοῖται quasi dicat excoronare, idem quod, ἐκκενώσει, id est, euacuare. Hinc ἐπισηφοῖται quoq; in eadem significatione videtur ab Homero usurpatum Od. β.

Στήσαστο κρητῆρας ἐπισηφοῖται οἰνοῖο

Λεῖβον δὲ ἀθανάτοισι θεοῖς αἰετὸν ἔστιν. Sic Il. θ.

Πίνοντες κρητῆρας ἐπισηφοῖται οἰνοῖο,

Id est, ἐπισηφοῖται ὡς ἐστὶν inquit Hesych. πληρεῖς καὶ ὑπορχεῖλες Suidas, qui addit antiquos sic impleuisse crateras boni ominis ergò.

Notandum quoq; veteres coronas fuisse poculis infundere solitos, & ex ijs bibisse, quod appellabant coronas bibere, cuius rei illustre exemplum extat apud Plinium lib. 22. cap. 3. Scelerata, inquit, Cleopatra apparatu belli Adriaci gratificationem ipsius Regine M. Antonio sumente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur ab ore eius (alij pauore legunt) extremis coronæ floribus veneno illitis. Ipsaque capiti imposita, mox procedente hilaritate inuitavit Antonium, vt coronas biberent. Quis istas timeret insidias? Ergò concepta (alij coniecta) in scyphum, incipiente haurire (scilicet Antonio) mox opposita manu: En ergo sum, inquit illa, chare Antoni, quam tu noua prægustantium caues diligentia: aded mihi, si possem sine te viuere, occasio & ratio

nocendi adesse. Inde eductum e custodia bibere iussit, illico expirantem. Ad hunc bibendi morem Polydorus Virg. lib. 2. c. 17. vult Virg. versibus illis paulo antecommemoratis alluissse. Ad quem etiam Propertius ut videtur, alluissit,

Cum tua prapendent demissa in pocula fersa
Et mox deducta carmina voce legis.

Huius moris infundendi pateris coronas hilaritatis gratia Iones ferunt esse auctores.

Vnguentis quoq; coronas imbueri veteres fuerunt nonnunquam soliti. Sic Rex Persarum, teste Plutarcho lib. 7. Sympos. Probl. 6. coronam e rosa & croco conseruatam, vnguento intinctam Antalcide Spartano misit. Idem testatur Athenaeus lib. 11. & Plutarchus 3. Sympos. Probl. 1. Plin. lib. 21. c. 11. Lautissimum quippe habetur, inquit, e nardi folio eas dari, aut veste serica versicoloris vnguentis madidas. Eo ergo progressus est veterum luxuria, ut non contenti naturali florum odore illum vincere, seu potius corrumpere tentarent.

Nunc dicendum quoque quo tempore conuiuij huiusmodi coronis uti consueuerint. Athenaeus lib. 15. Nicostriati testimonio probat, τὴν εἰσοδὸν ποτότερον ἢ τὸ φαγεῖν, καὶ μὲν ἔστιν ἡ εἰσοδὸς βῆσπις ἔστι, id est, Vnguenta & coronas prius in secunda mensa fuisse usurpatae. Idem in libro suo, cui titulus δ' εἰπῶν, dicit Philoxeam Dithyrambicam coronam fecisse principium conuiuij. Eandem apud Aegyptios quoq; consuetudinem obtinuisse, idem testatur. Philostratus libro 2. testatur, Indos quoties apud Regem conuiuarentur, coronatos ad conuiuia accessisse. Communē ferē apud Graecos, & Romanos hanc consuetudinem fuisse, ex veterum scriptis constat, ut ferē ad finem conuiuij, cum largiori potui indulgere vellent, coronas, & vnguenta sumpserint: ita ut corona fuerit ebriorum insigne. Vnde Mercurius, apud Plautum in Amphit.

Capiam coronam mihi in caput, a simulabo me esse ebrium.

Et paulo antea,

Ibo intrō, capiam ornatum, qui potum decet.

Sic senex ille in Pseudolo admirandus inquit,

Quid ego video?

Pf. Cum corona ebrium Pseudolum tuum.

Hinc Propertius,

Sobrius ad lites, ac cum est imposta coronis

Clamabis capiti vna subesse meo.

Memorable quoq; est quod Pomp. Festus scribit, Aegyptios inter potandum genus quoddam auium (quas dagnades, siue dagnades appellarunt, forsitan a δάγναι, id est, mordendo) cum coronis deuincire fuisse solitos, quae vellicando, morfitandoq; & cantitando assidue non patiebantur dormire potantes.

Nec verò plestilibus tantum, siue subtilibus coronis atq; fertis: verum etiam floribus vsi sunt, quibus humi, triclinia, siue loca cœnatoria sparserunt. Sic olim Heliogabalus, teste A. Lampridio, triclinia, lectos, ac porticus omni florum genere, rosas, lilij, violis, hyacinthis, & narcissis stravit, atq; adeo in triclinijs versatilibus parasitos suos violis & floribus oppressit, ita ut multi animam efflauerint. Hunc coronarum vsus nonnulli improbant, de quo vide Plutarchum libro 3. Sympos. Probl. 1. & Cal. lib. 27. cap. 26. Plutarchi interpretem, & Clem. Alexand.

Coronarum florearum hodie quoque in sacris ac nuptialibus festiuitatibus frequentem vsus esse constat. In Germania media, in qua Misnenses, Bœthlandi, ac Thuringi censentur singulis conuiuij subinde alias atq; alias coronas imponi moris est, de varijs florum pro tempore generibus aut etiam ex chartarum fascijs pictis, aut ex equinis fetis tinctis: velut olim, Plinio teste, ex ramento ex cornibus tincto, concinnatas. Coronariae mulieres non exiguum apud illos questum faciunt. Mensa quoq; plurimis in locis fertis, vel etiam floribus solutis sparguntur. In Symposijs quoq; illis quae per vices fiunt corollae illi, ad quem vices peruenere, imponi solent ceu conuiuij domino. Verum de coronarum in genere vsu sacro atq; prophano, nominibus atq; generibus varijs, qui plura cupit cognoscere, is legat Athenaeum lib. 15. Plinium lib. 21. per aliquot capita, Perotum in Cornucopia, Theophrastum, Laxium, Tylesum, cuius peculiaris de coronis libellus extat, Calium Rhod. 27. cap. 27. Stoeslerum in Procli Sphaeram, Thomam Garzonum libro Ital.

cuius

cuius titulus, Πιαζα vniuersale. Discurs. 109. & Hieron. Mercurialem de re gymnastica, qui praeter alia annotat, priscis illis temporibus priusquam coronae ex floribus, herbis et auro in vsu venirent, cœnatorios, cum ad dolores capitis ex cibo & potu auerruncandos, tum ad ebrietatem compescendam, laneis aut lineis vinculis tempora & frontem vincire solitos. Rationem huius rei vide ibidem.

DE SERMONVM CONVIVIALIVM (QVI

TERTIA SVNT PARS SVB STANTIALIS CONVIVIORVM)

nominiibus, vtilitate iucunditateq; mirifica. De garrulitate & silentio

perpetuo, ceu duobus extremis, inter epulas vitando. De gri-

phis & aenigmatibus conuiuialibus. De facetijs & cauil-

lationibus, an, & quomodo is vtendum.

CAPVT XVII.

NUNC de sermonibus conuiuialibus, qui quidem tertia principalis substantialisq; conuiuiorum pars videntur esse, nobis est dicendum. Sic enim Syracides quoq; noster optimus cum aliorum, tum conuiuialium quoque officiorum praecipitor atq; magister, postquam docuit quomodo quis sese in esu atq; potu gerere debeat, deinceps sermonis quoq; in conuiujs bene moderandi optima praecipua tradidit. Recte autem potationi sermoneiorem subiungit ceu illius effectum. Nam ut Praetextatus ille inquit apud Macrobi. lib. 7. cap. 1. solet cibus cum sumitur tacitos efficere, potus loquaces, secundum illud Horatianum:

Faecundi calices quem non fecere disertum?

Accidit itaq; ferē semper, ut mensarum initio conuiuia sint taciturni, intenti scilicet patinis, & larentem stomachum lenire curantes. Postea procedente & feruente conuiuio liberaliore videlicet potu hilariores facti, sermones & murmura exoriuntur.

Sermones porro conuiuiales siue epulares, ut ab Apul. appellatur, a Graecis λόγος, ἔκπῆσις, Sermonū cōiuiualium nomina Graeca. siue διγῆματα κυλικαία, ἑπικυλικαία, ἑπιβῆσις (Germ. Tischreden) συμποσική, συμποσιασική, λογὸς λειπνοί, λόγων ἐστία, eleganter appellantur. Κυλικηγορεῖν quoq; Graecis est inter calices siue scyphos loqui. Athenaeus lib. 11. inde κυλικηγορεῖν, qui inter pocula fabulatur, vel (ut Athenaeus c. 11. ait) ὁ ὄρεος κύλικα λαλῶν siue ἐν τῷ συμπίνεϊν (ὄρεος οἶνον Athenaeus sepe, beyrn weyn) λαλῶς ἐν. Idem docet Eustathius Od. i. f. 359. 24. Κυλικηγορεῖν ὑρβανῆς dicitur ad similitudinem τῆς δημογορεῖν, sic etiam κωλικηγορεῖν ἢ δημογορεῖν. Λειπνολογία quoque dicti οἱ ὄρεος λειπνοὶ λόγοι. Cal. lib. 14. c. 58. Clearchus, Λειπνολογία ὄρεος τὸ ἀποιναίω, alij ὀφολογία, Chryssippus γαστρονομία, alij ἰδὺ πόθειαι. Haec de nominibus.

Nunc de sermonis conuiuialis vtilitate iucunditateq; quaedam dicenda. Id certe conuiuij pulcherrimum suauissimumq; ornamentum seu condimentum atq; adeo anima dici potest, quo sublato conuiuium quoduis non modo iniucundum, verum etiam quasi mortuum, ac proinde ne conuiuij quidem nomine dignum videtur esse: cuiusmodi conuiuium a Luciano κωφὸν καὶ ἀφωνὸν appellatur, quod simile est scholae Pythagoricae. Hinc Cicero in libro de Senectute: Ego propter sermonis delectationē tempestiuus conuiujs delector. Idem ad Petrum: Sed me Hercule, inquit, mi Petre, extra iocum moneo te, quod pertinere ad beatē viuendum arbitror, ut cum viris bonis, iucundis, amantibus tui viuas. Nihil est aptius vitae, nihil ad beatē viuendum accommodatius. Nec id ad voluptatem refero, sed ad communitatem vitae atq; victus, remissionemq; animorum, quae maxime sermone efficitur familiari, qui est in conuiujs dulcissimus. Ex his Ciceronis verbis liquido constat, id quod vel ipsa experientia quotidiana satis docet, sermonem conuiujs maxime aptum esse & accommodatum, ita ut si ille absit, conuiuiorum nulla voluptas ac delectatio, imò nullus planē vsus esse videatur. De sermone apud mensam: item, an & de quibus disputandum in conuiuio vide Iac. Pontanum lib. 2. progymnas.

Nam cum, ut supra dictum est, praecipuus conuiuiorum finis sit amoris amicitiaeq; conciliatio atque conseruatio, illa certe non tam eiusdem cibi atque potus, quam sermonis mutua communi-

R 2

nione videtur fieri, quemadmodum Plutarchus in Praefat. lib. 4. Sympos. egregie docet. Oratio namq, ut Cicero inquit in libro de Legibus, & mentis est interpres, & maxima humana societatis conciliatrix. Idem lib. 1. Offic. Difficile dictu est, inquit, quantopere conciliet animos hominum comitas affabilitasq, sermonis. Et quonia magna vis orationis est, eademq, duplex, altera contentiois, altera sermonis: contentio disceptationibus tribuatur iudiciorum, concionum, senatus: sermo in circulis, disputationibus, congressionibus familiarium versetur, persequatur etiam conuiuia. Idem libro de Senectute: Conuiuiumq, vicinorum quotidie compleo, quod ad multam noctem, quam maximè possumus, vario sermone (non, inquit, propinationibus) producimus. Idem paulò ante eodem in libro: Epulabar igitur cum sedalibus omnino modice, sed erat quidam feruor ætatis, qua progrediente omnia fiunt indies mitiora. Neque enim ipsorum conuiuiorum delectationem voluptatibus corporis magis, quam cætu amicorum & sermonibus metiebar. Et paulò post: Ego verò propter sermonis delectationem tempestiuus quoq, conuiujs delector, nec cum equalibus modò, qui pauci iam admodum restant, sed cum vestra etiam ætate atque vobiscum. Idem ad Petam: Conuiuio delector, ibi loquor aliquid, quod in solum, ut dicitur, & gemitum, & risus maximos transfero.

Ut ergo cibo atq, potu corpora, ita sermonibus animi pascuntur ac delectantur. Vnde apud Athenæum lib. 6. λόγοι καλοὶ τῆς ψυχῆς τροφή, id est, sermones pulchri & honesti eleganter sanè animi cibus siue pabulum appellantur. Et verbum ἐσιῶν metaphoricè pro animi sermonibus pascere seu oblectare creberrimè apud Platonem & alios auctores accipitur. Plutarchus libro 1. Sympos. Problem. 1. Sunt, inquit, qui buglossa vino admiscunt, aut solum rigant verbenarum, adiantorumq, succis imbuta aqua, quòd hæc conuiujs εὐθυμίας καὶ φιλοφροσύνης, id est, hilaritatem aliquam comitatemq, parare arbitrantur, imitantes Homericam Helenam, quæ medicamentum vino iniecerit, nec intelligunt fabulam illam longo itinere ex Ægypto vsque deductam, tandem in sermones decoros & elegantes desinere. Bibentibus enim illis narrat Helena de Vlysse Od. 4.

Ἄλλ' οἶον ἔρεξε καὶ ἔτλη καρτερὸς ἀνὴρ
αὐτὸν μὴ πληγῆσιν ἀεικέλησι διαμάσας.
Infraeta quantum tolerarit mentem
Cum se verberibus fædè multasset acerbis, &c.

Hoc enim fuit opinor illud vnpενθὲς φάρμακον καὶ ἀνώδυνον, id est, Nepenthes mærorem abolens & dolorem amolians, nempe oratio presentibus euentibus atq, rebus accommodata. Eustath. quoq, Od. 4. in illud carmen:

Αὐτὴν ἄρ' εἰς οἶνον βάλε φάρμακον ἐνδον ἔπινον
Νηπενθὲς, &c.

Illud vnpενθὲς interpretatur λαδινηθὲς, nimirum τὴν ἐν συμποσίῳ φιλικῶν ὀμιλιῶν, ἢ ἀνακρινῶν τῶν φιλοποισῶν καὶ τῶν ἐπὶ τῆς ἀφροδισιατικῆς ἀπολαύσεως, ἢ ἐπὶ τῶν συμποσίων (καμνηθῶν) τῶν ἐπιποσίων, ὅσα χανθὸν ἐμπιμπλάμωρον ἐχούσα τῶν φεισοβέντων (ἐν κύκλῳ περιλαμνομένη) καὶ τῶν ὄσων τῶν τῆς ὀμιλίας γλάσκους, ὅφ' ἢς πᾶν λυπηρὸν τὸ τοιαύτης ἐπικυλικίου ἠδύνησιν ἔξωσπείκεται, &c.

His similia sunt illa Macrobij lib. 7. cap. 1. Nam (sicut fateri necesse est) in omni conuentu aut tacendum est, aut loquendum. Queramus silentium ne conuiujs, an opportunus sermo conueniat. Nam si, sicut apud Athenas Atticas Areopagita tacentes iudicant, ita inter epulas oportet semper sileri, non est ultra quærendu, inter mensas philosophandum necnè sit. Si verò non erunt muta conuiuia, cur vbi sermo permittitur inhonestus, honestus prohibetur? maximè cum non minus, quam dulcedo vini hilarent verba conuiuium. Nam si Homeri latentem prudentiam inscruteris altius, delinimentum illud quod Helena vino miscuit, non herba fuit, non ex India succus: sed narrandi opportunitas, quæ hospitem mæroris oblitum flexit ad gaudium. Vlyssis enim præclara facinora filio presente narrabat:

Πάντα μὲν ἐκ αἰετῶν μυθήσομαι, &c.

Ergo paternam gloriam & singula eius fortia facta dicendo, animum filij fecit alacriorem, &

ita credita est contra mærorem vino remedium miscuisse. Quid hoc, inquit, ad Philosophiam? Imò nihil tam cognatum sapientiæ, quam locis & temporibus aptare sermones personarum quæ aderunt, æstimatione in mediam vocata. De eadem Helena sic Athenæus scribit lib. 5. cap. 3. Helena Iouis filia, quæ multa ex Ægyptijs sapientibus didicerat, παναλῶς reuera pharmacum in vinum coniicit, cœpitq, narrare Vlyssis casus. Eustathius Od. 4. folio 210. 6. in illud carmen:

— παρέθηκε (Calypso Mercurio) ἑαπέζαν ἀμβροσίης πλίσασα, &c.

ἑαπέζαν ἑστῶτα νέκταρ, ἢ ἀμβροσία τῶν φιλοπόισιων αἰνιτικῶς λεγόμενα ὀμιλίαν τῶν συμποσίων.

Plutarchus porrò loco paulò ante citato, eleganter dicit, Bacchum non minus Musis, quam Nymphis esse diluendum, quoniam ἐκείναι μὲν τοῖς σώμασιν ἴλεον ἔσθαι, αὐτὰ δὲ τὰς ψυχὰς μελιχίον ὄντας, καὶ εὐδότην ἐπεισάγουσι, id est. Quòd hæc corporibus mitem, illæ animis reuera benignum & beneficum præstabunt. Sic Macrobius lib. 7. cap. 1. Crateri liquoris ad letitiam nati adhibeatur non modò Nympharum, sed Musarum quoque admistione temperies, &c. His non absimile illud quod apud Heliodorum libro 5. Æthiopica historia Cnemon dicit ad Nausiclem: Καί μοι δοκεῖ καὶ τὸ δαιμόνιον μέλις αὐτῶν τὸν Ἐριμῆν τῶν Διονύσιον συγκαθάρτων, καὶ λόγων ἠδύσμων τῶν πότων σωαναχέων, id est, Videris mihi rei sacre rationem optimè callere, qui Bacchum Mercurio associas, & orationis condimentum poculis permisces. Zenonem ferunt interrogatum a quodam, cur cum natura esset seuerus, in conuiuio tamen hilaresceret, lepidè respondisse: Et lupinum cum sit suapte natura amarum, tamen aqua maceratum dulcescere. Naturale est cibo potuque rigato corpore discuti tristitiam. Verum hoc non tam cibus atque potui, quam sermonibus, seu epulis animi, videtur tribuendum. Athenæus libro secundo ex Hesiodo in Melampædia:

Ἡδὺ γὰρ ἐστὶ δαετὶ καὶ εἰλαπίνη τε θαλεῖη
τέρπεσσι μύθοισιν ἐπὶ τῶν δαετῶν κορέσονται. Id est,
Dulce etenim gratis inter conuiuia laeta
Mulceri verbis saturato corpore primum.

Bacchides quoq, poeta bene sanè sapienterq, quatuor hæc scribit, iusto conuiuio inesse debere: primum est, cibi potuq, apparatus: secundum, colloquia suauia: tertium, vera conuiuiarum beneuolentia: quartum, bonum vinum, quo senes maximè delectantur.

Ab hac porrò vtilissima suauissimaq, inter scyphos confabulandi consuetudine, multi præclari libri promanarunt, qui ferè Sermones coniuiales siue Conuiuia inscribuntur, qui quidè non ea modò, quæ ad conuiuia epulæ siue proprie pertinent, verum etiam multa alia cognitu vtilia atq, iucunda, ac proinde cognitione dignissima complectuntur. Huiusmodi est Symposium Platonis, Xenophontis, Luciani, Plutarchi, Macrobij Saturnalia, Athenæi Dipnosophistarum libri 15. Antiquis illis similes sunt Georgij Pictoris Conuiuiorum libri duo, necnon Coniuialium sermonum alij libri duo. Item, Conuiuiorum Francisci Philephi libri duo varia eruditione referti. His adde Coniuiales sermones Gastij Brisacensis, Ioannis Peregrini Petrosolani, Peutingeri de Germania, Ioan. Manlij & aliorum. Hinc Plutarchus lib. 1. Sympos. Probl. 1. Viri, inquit, præstantissimi, Plato, Xenophon, Aristoteles, Spenippus, Epicurus, Hieronymus, Dion Academicus operæ pretium duxerunt ἀναστῆσαι τὰς λόγους παρὰ τῶν ἄλλων, id est, conscribere sermones, qui inter scyphos fuerunt habiti, existimaueruntq, debere nos colligere quicquid de rebus ad humanitatem pertinentibus memoria dignum, spatium vel apud exteros, vel in Græcia in mensa & inter pocula disputatum sit. Ad quem morem dicit se iam tres libros confecisse, quorum singuli decem quæstiones coniuiales continet. Sed & quæstiones, inquit Origines Homil. 1. in Cant. Cantorum, de amore quasi in conuiujs propositæ referuntur, inter eos puto, inter quos non ciborum, sed verborum conuiuium gerebatur.

Adhuc in genere de Sermonis coniuialis vtilitate, iucunditateq, dictum est, cui omnes sanè vel delicatissimi cibi potusq, longè sunt postponendi: nunc id quod caput est, de eiusdem bene temperandi moderandiq, ratione dicamus. Nam cum in omni hominum consuetudine atq, congressu, tum in hoc quoque iucundissimo suauissimoq, cætu coniuiali danda est in primis opera, ut ser-

In convivis duo vitanda extrema, loquacitas & silentium perpetuum.

mone bene, atq; ita ut decet, utamur, cuius ut usus iustus atq; legitimus inter epulas invidiosissime esse solet: ita eius abusus non invidiosus modò atq; fastidiosus, verum etiam permissivus vehementer esse consuevit. Hæc itaq; primò omnium, ut in omnibus actionibus, aurea illa mediocritas servanda est, modusq; adhibendus, duo vitanda extrema. Vnum est excessus, garrulitas nempe siue loquacitas effusa & effrænis: alterum est defectus, Taciturnitas siue silentium pertinax atque perpetuum, cuius sanè utriusq; extremi siue vitij plerunq; immoderata cibi potusq; ingurgitatio causa existit. Gellius libro decimo tertio, cap. undecimo. Nec loquaces, inquit, convivas, nec mutos legere oportet. Quia eloquentia in foro & apud subsellia: silentium verò non in convivio, sed in cubiculo esse debet.

Primò igitur garrulitas siue loquacitas, quæ a Græcis eleganter ἀδολοχία, φλυαρία, ἀσιγμοσία, λογορροΐα, ἀπεραγορία, μαρολογία, πολυλογία, λαλία, κενολογία, λογοφιλία, γλωσσαλία appellatur, cum omni in congressu, tum in convivio summo perire esse fugienda. Clem. Alex. lib. 2. c. 7. Οὐτε μαρολογητέον, οὐτε πολυλογητέον, οὐτε ἀδολοχητέον. Hanc garrulitatem Astydamas eleganter lingue deambulationem appellavit in hoc carmine:

Γλώσσας περιπατῶν ἐστὶν ἀδολοχία
Ληρείς ἐν ἑλέοντι κερῶν φιλοσοφῶν. Id est,
Lingue garrulitas est deambulatoria
Nugæ non congruente tempore philosophans.

Adολοχίαν Theophrastus definit in Characteribus suis λόγων μαρῶν & ἀπορροβέλευτων διήγησιν, hoc est, longiorum & inconsultorum sermonum effusionem: de quo vitio vide quæ adnotat Cassaubonus in commentario suo in Characteres Theoph. cuius quantum sit vitium, aperte docet & scripturæ auctoritas, & ipsa ratio siue natura. Syracides enim cap. 7. inquit: Ne sis loquax apud seniores, & cum oras, tempera tibi a multiloquio. Nota quoq; est illa Solomonis sententia Prov. 10. cap. 9. In multiloquio non deerit peccatum, qui autem moderatur labia sua, prudens est. Et cap. 27. Cohibet eloquia sua, qui scit scientiam, & pretiosus spiritus est vir intelligens. Item Ecclesiastic. cap. 6. u. Sanè verba multa multiplicant vanitatem, quid amplius homini? Et Ecclesiastic. cap. 19. & 20. multa in hanc sententiam præcepta extant contra garrulitatem: Qui multa garrit, fastiditur, & qui arrogat sibi potentiam, odio habetur. Εἰς ὅτι ἀνθρώπων, inquit Iacob. cap. 1. Epist. sua, ταχὺς εἰς τὸ ἀκῆσαι, βραδύς εἰς τὸ λαλῆσαι, βραδύς εἰς ὀργῆν. Hesiodus lib. 2. Op. & Dies.

Γλώσσας τοὶ θεοταγεῖς ἐν ἀνθρώποισιν ἀείψουσιν
Φειδωλῆς, πλείον ἢ χεῖρας κατὰ μέτρον ἰέσης. Hoc est,
Optimus est hominis lingue thesaurus, & ingens
Gratia, quæ parvis meretur singula verbis.

Huc facit illud Ciceronis. Nec verò tanquam in possessionem suam venerit, excludat alios, sed cum reliquis in rebus, tum in sermone communi, vicissitudine nonnunquam utendum putet. Idem: Animadvertendum est etiam, quatenus sermo delectationem habeat, & ut incipiendi ratio fuerit, ita sit desinendi modus. Plutarchus Symp. 8. Prob. 1. Nullum cibum, nullumque potum non debito modo apparatus tam insuave esse dicit, quam sit sermo ἀκαίρος καὶ ἀσώπτος, id est, intempestivus & insipienter in convivio circumagitur. Præterea cum Philosophi ebrietatem vituperantes λήρησιν πάροινον, id est, delirationem e vino obortam appellant, nihil esse aliud ληρῆν, ἢ λόσιν κενῶν χεῖρας καὶ φλυαρώδεις, id est, delirare, quam sermone uti vano atq; nugaci. Cum autem λαλία ἀτακτὴ & φλυαρία, id est, garrulitas in composita atq; nugæ vino accedunt, tunc finem exitumq; sequi ἀμυσώτατον καὶ ἀχαλεστοτάτον, ἕβειν καὶ παροινίαν, id est, inscitum planè atque ingratum, contumeliam nimirum & bacchationem.

Quam porro effrænata hæc immoderataq; loquendi libido sit indecora, turpis, inhonesta, perniciose atque odiosa pluribus. Plutarchus docet in aureo illo suo libello περὶ τῆς ἀδολοχίας, ubi ex professo rem hanc, tractat Primò igitur vitium hoc curatu difficillimum esse probat hoc argumento. Nam oratio, quæ ad morbum illam depellendum valet, est audientium. At garruli neminem audire volunt: semper enim loquuntur. Ἰὼ τὸ γὰρ ἔχει ὁρῶν κακὸν ἢ ἀσιγμοσία, τὴν ἀννοήτῃαν, id est, Hoc enim primum malis ijs, qui tacere nesciunt, inest, quod nihil audiunt. Est

Garrulitas vitio curatu difficillimum.

namque

namq; καὶ τῶν ἀνθρώπων, id est, quædã quasi surditas vitio accita cõtra hominũ naturam, vè videtur, culpantium, quòd unicam eis linguam, duos aures dederit. Quod si verò quid exiguum garrulus audiuerit, id arreptum veluti æstus afflucens maris illicò multiplicatum reddit. Et ut porticus Olympie unam vocem multis reflexionibus resonabat, unde ἐπὶ ἀφῆκε, id est, septuor̄ distasi: si garrulitas vel minima voce si tangitur, statim sonitus reddit varios, ita ut audiens, foramina garrulis nõ in animum, sed in linguam desinere videantur. Deinde cum alijs vitijs dediti, ut avaritia, ambitioni, intemperantia, plerunq; ijs, quæ appetunt, potiuntur garruli contra voto suo magna cum animi sui molestia frustrantur. Cupiunt enim habere multos auditores, et omnes illos fugiunt & auersantur. Itaq; quemadmodum orto silentio in colloquutione aliqua, Mercurium aiunt subintrasse: ita cum in confessum aut convivium novorum garrulus aliquis sese infert, omnes obricescant, ne illi loquendi ansam præbeant, & si ille vel vitro hinc, illicò uniuersi digrediuntur, æstum & nauseam veluti borea circa maritimum promontorium fremente prævidentes. Itaq; omnes ab illorum om̄i tu, contubernio, qui vis deniq; congressu atq; cõsuetudine abhorrent, illam quocunq; modo possunt, vitant atq; fugiunt. Huc facit illud Ecclesiastic. cap. 20. Qui multa garrit, fastiditur: & qui arrogat sibi potentiam, odio habetur. Vnde Aristoteles absurdus quibusdam atq; futilibus narratiunculis a garrulo quodã v. xatus subinde dicit: Nonne hoc mirum est Aristoteles? respondit: Non præfessò hoc mirum est, sed si quis se libus p aditus te sustinet atq; tolerat. Verum etiam si quis illos audire cogatur: tamen animũ non aduertit. Vnde idem Aristoteles cui dã id genus homini post multa verba dicenti: Molestus tibi mea loquacitate Philosophus fui. Non me hercule, inquit: non enim aduertis animum. ὡσπερ ἐν τῷ πρὸς τοὺς σωματούχους ἐκείνου τόρον ἀζονοῦ εἶναι τὸ σπέρμα λέγουσι: ἔτι τῶν ἀδολοχῶν ὁ λόγος, ἀτελεὲς καὶ ἀκαρπὸς ἐστὶ, id est, Ut eorum qui ad Venerem iunt proclives semen aiunt esse sterile: ita & garrulorum sermo futillis est atq; infructuosus.

Præterea loquacitatem vel ab ipsa natura aliam esse docet, eò quod nullum nostrorũ membrorum natura perinde atq; linguam vallo coercuit, positus ante eam præsidij loco dentibus, vti natura aliena. Garrulitas a ratione intra resonantia fræna premente, obedire nolens profliret, moribus eam lancinãtes, eius intemperantiam compescerent. Non enim ἀρχαὶ ὡ ταμῆων, ἢ δὲ οἰκημάτων, ἀλλὰ σωματίων τὸ τέλος δυσχέω, id est, Non enim penum aut conclamum seris, obicibusne carentium, sed oris effrænis suam esse calamitatem, dixit Euripides. Hoc ipsum Zeno quoque dixit, naturam nempe binas dedisse aures, & unam tantum linguam, eamq; duplici vallo, nimirũ dentium & labiorum coercitam, ne temerè exiret. Hinc Ecclesiasticus quoq; eleganter dicit: Sapem spinosam præteris tuis prædij, quare non potius ori tuo obdis ostium & repagulum? (Hinc ora ἀδουρα καὶ ἐκλεισα eleganter a Plutareho appellantur.) Aurum & argentum tuum expendis libra, quare non trutinās verba tua in libella aurificis?

Præterea garrulis fides non habetur, quam quidem omnis oratio expetit. Orationis namque Garrulis non finis est fidem facere audienti. Ἀπισθῶνται ἢ οἱ λόγοι καὶ ἀλλοθῶσι, id est, loquacibus fides derogatur, etiam si vera dicant. Nam si, ut tritum vase inlitum, mensura quidem amplius, resu verò deterius reperitur: sic loquacis hominis sermo mendacij largum additamentum habet, quod fidem verò derogat.

Adhæc ebrietatem ceu insaniam sociam atq; comitem quivis vir verecundus atq; modestus vitat: ac nullo nomine ebrietas magis culpatur, quam τὰς περὶ τοῦ λόγου ἀνεγείη καὶ ἀοείσῃ, id est, causa ebrietatis est, loquendi intemperantia atque libidine effrænata. Pluribus deinceps docet ebrietatem garrulitatis esse causam: unde etiam Philosophi ebrietatem definiunt λήρησιν πάροινον, id est, vaniloquentiam vinolentiam. Itaque βαθυπνευστία καὶ μυστηρία καὶ σιγή καὶ νηφάλιον, ἢ ἢ μέθη καὶ λαλία, καὶ ὀλιγοφρον, ἢ τὸ τὸ καὶ πολύφρον, id est, silentium arcanum quiddam & sacris simile atque sobrium est, at ebrietas loquax est: mente enim & prudentia vacat, ideoq; vocalis. Malunt multi loqui vel cum pravis hominibus ἐπιδειξίαις, id est, opportuno sermone ventibus, quam cum bonis garrulis. πᾶσαν ἔρση χεῖρα ἢ τῶν λόγων ἀκακία, ἢ φθειρεῖ & ἀπόλλυσσι, id est, omnem factis in vitam gratiam ditorum importunitas perdit atque corrumpit. Σοφὸν γὰρ σιγῆν εὐκαίρος, καὶ παρὸς λόγου κρείττων. Πολλοὶς γὰρ ἀνθρώποισιν φάρμακον κακῶν σιγῆ, μολιςσα δ' ἐστὶ σῶφρονος ἄποτα σμυεῖον: inquit Carcinnus. Item Demosthenes: ἀσφαλῆς τὸ σιγαῖν.

Rabbini Hebræorum, silentium sapientia sepem scire admodum appellant.

Garrulitas
odiosa omnia
bus.

Præterea quàm τωολογία, id est, eorundem sermonem crebra repetitiones, quibus garruli
vriuntur, molesta sint odiosaq; auditoribus pluribus, docet eleganti hac vrens similitudine. Nam
quemadmodum vinum ἡδονῆς καὶ φιλοφροσύνης εὐρημένον, id est, voluptatis comitatusq; gratia
inuentum, illos qui eo intemperanter vti coguntur, ad tristitiam vinolentiamq; redigit: ἔπειτα καὶ
τὸ λόγον ἡδίστον ὄντα ἔφιλασθε σπότα ὅσον συμβόλαιον οἱ ῥεώμενοι κακῶς, καὶ φεραίερος ἀπαι-
θεσπον ποιεῖσι, ἔμμυλον, οἷς οἴονται χαρίεσται, λυπᾶντες; καὶ ἀφ' ὧν διαμυφίεσται, καὶ ἄγλα-
μαιοι, ἔδ' ὧν φιλεῖσθε, δυσχερανοῦμαι οἱ, id est, Ita sermonem, cuius suavissimum est ἔ humanis-
simum commercium, qui malè eo temerè vriuntur, inhumanum ac infociabilem reddunt, molestiaq;
afficiunt eos, quibus se putant gratificari: ἔ deridentur ab ijs, quibus volunt esse admirationi:
inuisiq; eorum causa fiunt, ob qua se putant amari. Itaq; cum reliquorum viliorum quædam sint
cum periculo cōiuncta, alia odiosa, alia ridicula, hæc omnia garrulitati optimè congruunt. Nam
ἔ cum communiâ narrant, subsannantur, ἔ in odium incurrunt, mala nunciantes: ἔ in pericu-
lum veniunt, dum arcana continere nequeunt. Subiungit deinceps exempla quorundam, quibus
garrulitas noxia atq; perniciofa fuit, dum arcana quædam atq; secreta prodiderunt. Natum hinc
est illud, Odi memorem compotorem: de quo vide Gesneri Physica.

Silentium.

Silentium contra, quod loquacitati opponitur, rem non modò vtilem, sed etiam sacram esse do-
cet. Loquendi, inquit, magistros habemus homines, tacendi deos, adhibito ad sacrificia ἔ arca-
nos ritus silentio. Homerus quoq; ἔ Vlyssis hominis sapientissimi, ἔ filij eius, nec non vxoris ἔ
nutricis atq; sociorum taciturnitatem vehemèter laudat. Proinde rectè Pittacus cum ei hostiam
misset Rex Aegypti, iussissetq; optimam ἔ pessimam carnem eximere, exemptam linguam ei
misit, vt cum bonorum, tum malorum maximorum instrumentum. Imò autem Euripidea laude
fuit digna, qua ait se scire:

Σιγαῖτε ὄποι δ' εἶ, καὶ λέγειν ἴν' ἀσφαλῆς. Id est,
Tacereq; in loco, ἔ cum tutum est eloqui.

Arcana nemi-
ni facile com-
mutenda.

Docet deinceps arcana omnino qua esse volumus, nulli prorsus esse committenda, qua si vel vni
significata fuerint, illico diuulgantur. Nam quemadmodum vnitas non egreditur suum termi-
num, sed (quod ἔ nominis ratio docet) simpliciter vnum manet: binarius autem principium in-
finitum est diuersitatis, qui statim duplicando mutat suam naturam, ἔ ad multitudinem vergit:
sic sermo in primo manens verè arcaneus est, si ad alterum efferatur, iam fama locum obtinet. Et
vt auem e manibus dimissam non est facile denuò comprehendere: ita neq; sermo ex ore emissus
rursus capi ac teneri potest. Vnde verba alata Homerus appellat, nauim a vento correptam
fimbis ἔ anchoris inbibent, eiuq; velocitatem frangunt: orationi autem ex ore tanquam e por-
tu semel egressa nulla statio, nullus anchora iactus est reliquus, sed magno cum sonitu ἔ fragore
vecta, auctorem in graue magnumq; aliquod periculum demergit.

Curiositas cum
garrulitate
coniuncta.

Præterea τῆ ἀδολεία ἔ ἡ διεργία κακὸν ἔ βλάπτον φερόσση, id est, cum garrulitate
coniunctum est aliud non minus malum, nempe Curiositas. Garruli namq; multa audire volunt
ἔ abscondita præsertim atq; arcana scrutantur, quo vberior illis garriendi facultas suppetat.
Deinde sunt instar puerorum, qui glaciem neq; tenere volunt, neque dimittere: imò veluti serpen-
tibus in sinum collectis non continent, sed ab ijs produntur. Belonas pisces ἔ viperas partu rum-
pi aiunt, arcana autem eos, qui non continent, foras prolapsa perdunt, id quod probat exemplis
quibusdam. Tonsoros autem maximè loquaces esse atque garrulos (vnde Theophrastus τὰ
καρπεία eleganter μέθω ἀνοιον appellauit) inde probat, quod omnium loquacissimi ad illos con-
fluunt, ijsq; adfident, ita vt consuetudinem garriendi inde parent. Itaque eleganter Arche-
laus Rex garrulo tonsori, qui iam tectis linteo humeris quarebat: Quomodo te condebo rex? re-
spondit: Tacens. Hinc prouerbiū: Tonsoribus atque lippis notum: de re maximè nota ἔ per-
uulgata. Præterea garrulos homines proditoribus omnium deterrimo ac perditissimo hominum
generi comparat, imò ijs detiores esse dicit. Garrulus enim proditor nullo conductus est pre-
tio, vltroque suam operam offert, non equos prodens aut munitiones, sed arcana publicans dicta
in iudicijs, in seditionibus, in certaminibus, de Repub. qua tandem in ipsius perniciem interi-
umq; vergunt.

Hæc

Hæc Plutarchus verè profecto sciteq; de garrulitate disseruit, qua merito quemuis ab illa Garrulitas
decurrere debent. His addit postremò duplicem ἔ quidem generalem cum garrulitate, tum cu- reuendum duo
in suis alterius vitij sanandi atq; curandi medicinam, ea est κείνη ἔ ἀσπίς, id est, iudicium ἔ
exercitatio. Iudicium autem præcedit exercitationem, cum nemo se assuefaciat ad vitandū ἔ ex
animo omnino euellendum ea qua ei molesta non sunt. Inuisa enim tum domam nobis vitia fiunt,
cum illorum damna atq; turpitudine nobis fuerit cognita atq; perspicua. Primò ergò cum garruli-
tatis incommoda ac turpitudinem: tum ἔχουθίας, id est, silentij atq; taciturnitatis, qua ei cōtra-
ria est, laudes, commoda, honestatemq; animo suo quis diligenter reputabit atq; reuoluet. Deinde
exercitatio quomodo capienda ἔ τῆ βραχυλογία, id est, breuiloquentia studendum, pluribus do-
cet: quomodo item interrogationibus ἔ responsionibus vrendum.

Esi autem effusa illa immoderataq; loquentia in conuiuio præsertim omni hominum generi
maxima est vitanda: tamen in primis mulieribus atq; adolescentibus, quorum maximum orna- Mulierès ἔ
mentum est silentium tempestiuum atq; moderatum, signum pudoris, verecundia atq; modestia, iuuenilem eta-
tem silentium
qui quidem internus est animi ornatus. Ergo ἔ mulieres in presentia virorum, ἔ iuuenes præ- maxime decet.
sentibus senioribus linguis fauere ἔ parci omnino sermonis esse debet: ad audiendum atq; discen-
dum, quàm ad dicendū propensiores. Dicendi ergo partes sēibus potissimum relinquunt, sibi ta-
cendi potiores partes sumant. Turpe enim ἔ vitiosum est eos, qui puerili ἔ iuuenili sunt ætate
plura in conuiuio loqui, quàm eos qui sunt ætatis prouectioris. Signum enim hoc est ἔ argumen-
tum magnæ immodestiae, agrestis cuiusdam ἔ illiberalis animi. Atq; de hoc ipso quidem sic Syra-
cides noxter in conuiuialibus suis præceptis disserit cap. 32. Senior loquatur: nam ipsum id decet
vt rerum peritum. Et paulò post: Adolescenti etiam licet loqui semel aut iterum, cum opus est.
Et cum interrogatus fuerit, breuiter loquatur, sic se gerens vt agnoscat se imperitum esse, qui ta-
cere malit. Non parem se existimet dominis, ἔ seniori loquenti nò interrumpat sermonem. To-
nitrua coniuuias habent cornuscationes, verecundia coniuuium habet magnam fauorem. Hæc
ille. Idem cap. 7. Ne sis loquax apud seniores, ἔ c. Coniuuium ergo rectè nonnulli monent simile
esse debere alphabeto, in quo sunt Vocales, Semiocales, Mutæ. Vocales sunt seues, docti pruden-
tes, vsu periti. Semiocales sunt iuuenes, qui interrogati breuiter ἔ modestè respondent. Nò in-
terrogati sint mutæ, nec alios loquentes interpellant. Quod autem de iuuenili ætate dictum est,
idem de muliebri sexu est affirmandum, quem in conuiujs maximè taciturnum esse decet. Et ta-
men hodie inter Christianos multæ reperiuntur mulieres, qua excusso omni pudore non dubitant
in publicis conuiujs canere, mimas agere, ludere, saltare, garrulitateq; sua ipsos viros obrunde-
re, ἔ ne ab obscænis quidem dicerijs abstinent, cum magnæ pudicitia castitatisq; suæ periculo.
Clemens Alexand. lib. 2. pedag. cap. 7. σὴ μὲν γὰρ ἀπέλη γυναικῶν ἐστὶ, ἀκωδύνο. ἔ ἄρ' ἔσθ' ἔσθ' ἔσθ'
γέρας, id est, Silentium mulierum est virtus, adolescentium honor periculi expers. De silentio
puerorum ἔ mulierum ornamento vide plura apud M. Mantuam in Polymathia lib. 1. cap. 3.
Hæc de vno extremo.

Alterum extremum est perpetuum ac pertinax silentium siue taciturnitas, qua ipsa quoque Non silentio
in conuiuio est vitanda. Est namq; valde odiosa atque molesta, ἔ vel odij, iræ atque inimicitie: perpetuo vten-
vel nausea atque fastidij: vel superbia atque arrogantia: vel ebrietatis: vel etiam inscitia, stul- dum inter epu-
litas.
titiæq; suspicionem parit. Nam coniuuiua qui semper tacitus, imò mutus ἔ elinguis in conuiuio se-
det, ob aliquam causarum commemoratarum id facere videtur. Itaque illi qui semper tacent, lo-
quuntur imò vociferantur, dum alto illo suo silentio quasi alta voce vitiosos animi sui affectus ab-
strusos atq; reconditos aperiant atque produnt: ac proinde conuiujs reliquis plurimum molestia,
fastidijq; conciliant. Apud Xenophontem Socrates quendam interrogans, ait: Dic mihi quid sit
se turpiter gerere in conuiuio. Cui ille respondit: Quid sit non possum dicere: sed quid mihi videat-
tur, dicam. Dic igitur quid videatur? Est λυπεῖν τὰς συμπότας, id est, conuiuas molestia af-
ficere, respondit ille. Cui Socrates: Hoc tu facis, quia tacendo nobis omnibus es molestus. Simoni-
des ad quendam in conuiuio semper tacentem hoc apophtegmate vsus est: Εἰ μὲν ἡλίδι ἔ εἰ, σο-
φὸν ὁράγμα ποιεῖς, εἰ ἡ σοφός, ἡλίδιον. Hoc est: Si es stultus, sapienter facis, quod taces: sin sa-
pions, insipienter. Verissimum quoque est illud Plutarchi libro octauo Sympos. problem. pri-
mo. Σιωπῶντας μὲν γὰρ ἐμπιπλάσθ' ματ' ἀλλήλων κακωδὴ ἔ σὺ δὲ εἰσὶν ἀδύνατον, id est, Cui
tacendo in conuiuio
tacendo in conuiuio
tacendo in conuiuio

facientes enim eos qui conueniunt impleri nimis quam porcorum mori est affine? atq; haud scio an etiam fieri possit.

Ebrietas vtri-
usq; extremi,
id est viliij cau-
sa.

Vtriusq; autem huiusmodi extremi, hoc est, cum futulis & inanibus loquacitatis: tum intempe-
stiu, importuni atque morosi silentij potissima causa est ebrietas, qua hominum linguas aliis ad
intemperanter garrendum & quiduis effuciendum incitat: aliis quasi vinculis quibusdam ita
astrictas & impeditas tenet, vt non modo nihil viro bono dignum effari ac eloqui possint, sed mu-
tae planè sint atq; elingues. Sic enim ebrius, cuius lingua officium suum amplius facere non potest,
vulgò nos Germani dicimus, os esse abscissum siue amputatum.

Sermones epu-
laris magnorū
principum.

Multos contra legimus magnæ auctoritatis atque sapientiae viros in conuiujs non perpetuo
silencio fuisse vsos. Cyrum Persarum regem scribit Xenophon in conuiujs prudentissimos lepi-
dissimosq; sermones habuisse cum principibus, quos mensa suæ participes fecerat. Optimè enim no-
uerat modestis facetijs, quæ scurrilitate carent, animi vigorem recreari, & ad honestos labores
alacrem reddere. Sic Cleomenes rex Lacedamoniorum in suis conuiujs nec ludos, vellos, nec can-
tus adhibebat, sed ipse conuiuas oblectabat partim quærendo, partim commemorando rem ali-
quam iucundam auditu, ita vt eius sermones graues simul essent & iucundi, ita tamen vt abesse
dissolutio: testis est Plutarchus in eius vita. Epula quoque Emanuelis regis Lusitaniae, teste
Orosio in historia de eius rebus gestis, dulci magis & erudito sermone, quam coquorum artificio
erant condita. Adrianus similiter Imperator semper circa se & Roma & extra urbem Optima-
tes habuit, quos etiam in conuiujs adhibebat: quapropter quartus sæpè recumbebat. Venaba-
tur quoties contingebat, prandebatq; sine vino (prandium caninam) deinde cum principibus &
optimis viris cœnabat, & semper erat cœnatio omnifariam sermonibus referta: teste Dion. Cas-
sio. Vespasianus & super cœnam & semper aliis comisissimus, multa ioco transigebat. Erat enim
diacitatis plurima & sic scurrilis ac sordida, vt ne præteritis quidem verbis, id est, obscænis
abstineret, Sueton. teste. Cretenses in suis Syssijs post cœnam de rebus publicis primū con-
sultare solent, postea de rebus in bello gestis mentionem faciunt: eosq; laudant, qui viri & boni
& fortes fuerunt, iuuenes interim ad probitatem fortitudinemque simul adhortantes. Athen.
lib. 2. cap. 72.

De materia ser-
monum conui-
uialium.

Nunc de conuiuialium sermonum materia est dicendum, quæ quidem varia est, multiplex
ac penè infinita, nullis certis terminis circumscripta ac definita. Omnibus namque de rebus, quæ
vel in cælo, vel in terra continentur, atque etiam de ijs quæ non sunt in rerum natura inter epu-
landum verba possunt fieri atque etiam solent. Et quidem quales sunt conuiua, tales plerunq;
etiam illorum solent esse sermones conuiuiales. A veteribus sæpè quaesitum & disputatum fuit,
quibus nam de rebus inter epulandum dici debeat. Gellius lib. 13. cap. 11. hanc Varronis hac de
sententiam commemorat: Sermones igitur, inquit, id temporis (inter epulandum) habendos
esse censet, non super rebus anxijis aut tortuosis, sed iucundis atque inuitabiles cum quadam il-
lecebra & voluptate vtilis, ex quibus ingenium nostrum venustius fiat & amœnius. Quod pro-
fecto, inquit, eueniet, si de id genus rebus ad communem vitæ usum pertinentibus confabulemur,
de quibus in foro atque in negotijs agendis loqui non est otium. His similia sunt illa Macro-
bij lib. 7. Saturn. cap. 1. Deinde vbi sibi locum patere videat (scilicet philosophus) non de ipsis
profunditatis suæ inter pocula secretis loquetur: nec nodosas & anxias, sed vtilis quidem faci-
lesque quaestiones mouebit. Idem oportet, inquit, versari in conuiuio sermones, vt castitate inte-
gros, ita appetibiles venustate. Lucianus λόγους ἀσειεμῶν & φαιδρῶν conuiujs congruere dicit in
Cronosolōn.

Griphi & ani-
gmata conui-
uialia.

Et tamen hunc veterum morem fuisse legimus, vt in conuiujs griphi & anigmata, hoc est,
quaestiones iocose quidem, sed arguta, anxiae, scrupulose, difficiles intellectu proponerentur, id
quod cum prophætarum, tum sacrorum literarū testimonijs comprobari potest. Athenæus lib. 10.
cap. 17. copiose de illis scribit.

Ac primò quidem γρίφου definitionem affert ex Clearcho Solensi huiusmodi: γρίφος ὁ ἐπὶ τῶν
μαθῶν ἐστὶ ἐπιπαιστικόν, ὁρῶν τὸν ἄλλο τὸ δὲ ἐπὶ τῆς ἐπιπαιστικῆς εὐρείᾳ τῆς ἀναγωγῆς τὸ ὁρῶν τὸν ἄλλο, τῆς ἐπι-
παιστικῆς ἕνεκα εἰρημνέον, id est, Gryphus quaestio est iocosa sius ludicra, quæ imperat cogitatio-
ne inuenire propositam rem vel honoris vel multæ gratia dictam. Suidas γρίφος τὸ δὲ πικρὸν
λέγεται

λέγεται (etiam γρίφος appellatur) καὶ ὁ δὲ ἰσολογὸς καὶ ὁ συμπεπλεγμένον λέγεται, ὁ ἔχων πᾶ-
θος ἐν ἑαυτῷ μὴ φαινόμενον, siue γρίφος ὁ ἀσαφὴς λόγος: unde λόγος γριφώδης. Hoc est, gri-
phus & rete siue sagenam, & sermonem difficilem, obscurum, implicitum, nodosum significat. Vo-
cantur etiam γριψομάτα: & γριφὸς dicitur, qui huiusmodi quaestiones enigmaticas soluit.
A Theodote Phaselita, qui huiusmodi griphos siue anigmata & proponendi & soluendi scien-
tissimus fuit, μνημόνια fuerunt appellata, eo quod ille memoriae vi pollebat: testis etiam Pollux:
vt ex Hermippo Athenæus probat eodem libro.

Dicebantur etiam vulgò ζητήματα κυλικεία, teste Polluce, hoc est, quaestiones pocillatoriae,
quia inter pocula proponebantur. Horum septem genera ab Athenæo commemorantur ex Clear-
cho, qui peculiarem de illis librum scripsit. Symbola quoq; Pythagorica griphi & anigmata apud
Athenæum appellantur. Fuit porro moris, vt idem testatur, vt ei qui griphum siue anigma pro-
positum soluere poterat, carnis certa portio pramij loco tribueretur: contra verò ij qui id non po-
terant, ἐπιπὼν ἀλλυλὴν ὄξυμισηρὸν τὰς ἀντὶ ἀπόψιν, ἢ ἔδει ὡροσπένεκα θύει τὸ ποτήριον
ἀπνύσει, id est, potionem salsam vno haustu sine respiratione bibere cogebantur: & hæc erat il-
lorum pœna: id quod Athenæus Antiphanis poetæ testimonio probat: γρίφον ὡροσπένεκα τῶν
εἰπεῖν δεσπόται, id est, Anigma proponis hoc domine soluendum? Et paulò post de eorum qui
non soluisent, pœna sic differit. ἀλλυλὴ δ' ἐχέτω σε ὡροσπένεκα ποτήριον,

Οἶδ' ἐν ὄπασ γὰρ εἰ σε πᾶσι τοῖς ἐπιπείν,
Κομὴ δ' ἤ γαρ εἰς ἐνέχρον δαποφροντα σοι:
Οὐκ, ἀλλ' ὁπίσω τοὶ χεῖρε ποσθήσονται δέ.
Ελλκεῖν ἀπνύσει, —

Id est, Salsuginis poculum circumferre oportebat;
Scis ergo illud tibi ebibendum esse.
Num adferentem tibi protinus monstrabam?
Non: verum reiectis post tergum manibus oportet,
Exhaurire vno spiritu.

Griphi Lucianus meminit: Quid, inquit, sunt homines? Dij mortales. Quid verò Dij? Homi-
nes immortales. Anigmata profers & griphos conglutinas equidem, vt Loxias, apertum nihil
promis. Eustath. Od. χ. fol. 788. γρίφος δὲ ἰσολογὸν ζητήματα ὁ ἐν συμποσίοις ἔλεγε πρὸς ὡροσπ-
ένεκα εἰς αἰὶν γυμναστικῶν, καὶ ὁ βραχὺ σπένεκα τὴν ἀπορρηθῆναι, ὡροσπένεκα ἢ μὴ, ὁ ἀπορρηθῆναι ἐπι-
πορῆναι τὸ φιάλης. Aristophanes Σφῆκας

Οὐδ' ἐν ἀρα γρίφου δεσφένεκα κλεῖνυμος
Πῶς δὴ ὡροσπένεκα πρὸς τοῖσι συμποσίοις λέγων
Οπταῦτο θηρίον εἴτε γῆ, καὶ ἐν ἔρανω
Καὶ τῆς θαλάσσης γ' ἀπὶ εὐκαλετῆ ἀσπίδα.

Scholias: γρίφος παροίνιον ζητήματα. Item, γρίφοι ἢ λέγονται τὰ ἐν τοῖς συμποσίοις ὡροσπένεκα
ἀνομενὰ ἀνιγμωτάων ζητήματα ὡροσπένεκα. Hoc est, Griphus quaestio est inter pocula. Item:
Griphi dicuntur quaestiones enigmatica in conuiujs propositæ conuiujs ad soluendum. Gripho
autem hoc intelligitur aquila, cui Cleonymum comparat δ' εἰλὸν καὶ ῥιψάσπιδα. Pollux: τῶν μὲν
τοῖς συμποσίοις ἀνιγμῶν καὶ γριφῶν: τὸ μὲν παλαιὸν ἔχον, ὁ δὲ γριφος καὶ ὡροσπένεκα. Καὶ ὁ μὲν λυ-
σας γέρας εἶχε κρατῶν πνα ὡροσπένεκα: ὁ ἄδ' ἰωαθῆσας, ἀλλυλὴν ποτήριον ἐπιπείν, ἐκλήθη ἢ δὲ
τῶν ἀλλυλῶν γριφῶν. Athenæus porro Athenis eos, qui propositum griphum non soluebant,
hanc pœnam subiisse dicit, vt biberent phialam κακαρασμένω, id est, mistam, teste Clearcho.
Eodem teste ἢ τῶν γριφῶν ζητήματα ἐκ ἀλλότεια φιλοσοφίας ἐστὶ, id est, anigmatum explanatio non
provsus est aliena a Philosophia. Et quidem veteres per illam sapientiam demonstrabant. Nam
quaestiones inter pocula proponebant graues, non quales nunc, quæ sit iucundissima Venus, quis
optimus piscis: quarum quaestionum præmia quidem victoribus proponuntur oscula, quæ quidem
sanitatis ratio postulet. Hæc ille. Exempla autem anigmatum huiusmodi problematum plu-
ra vide ibidem.

Plutarchus quoque libro quinto Symposiōn problem. statim ab initio conuiuialium huius-

modi enigmatum atq; griphorum mentionem facit, cum inquit etiam φορηκός τὸ ἀπὸ ἀδύνατον ho mines illiteratos & a literis humanioribus alienos a cœna animum a corpore longissime ad alias voluptates abducere, ænigmata & griphos & nomina certo numerorum symbolo recta proponen do: vnde etiam mimis, ethologis Menandroq; & eius fabulas agentibus locū conuiuia cesserunt. Idem lib. 8. sub initium in Agroniorum festo per acta cœna scribit cōiuas solitos fuisse ænigmata & griphos ἀλλήλοις ἐρωτᾶσθαι, id est, sibi inuicem proponere.

Huiusmodi porrò griphorum siue questionum ænigmatiarum, quæ in conuiuijs olim propone bant, in sacris quoq; literis exempla occurrunt, quæ quidem ab Hebræis חידות Chidot appel lantur, a verbo חידד Chiddad quod acuere significat, propterea quod acutissimam eius mentis aciem esse oportet, quæ in huiusmodi dictorum sententiam penetrare possit: vel quod faciant ad acuenda hominum ingenia. Huiusmodi griphus siue ænigma fuit illud, quod Samson in conuiuio nuptiali conuiujs suis quos vocauerat, qui erant quinquaginta numero, proposuit ea lege atq; con ditione, vt si illud soluerent intra septem dierum spatium, quo conuiuium illud durabat, 30. lin teamina atq; 30. vestes mutatorias ab illis præmij loco acciperent: sin minus, vt ipsi Samsoni totidē lin teamina atque vestes dare tenerentur. Ænigma erat: De comedente exiit cibus, & de forti egressa est dulcedo. Iud. 14. Quærit heic D. Ambrosius, cur Samson griphum hunc proposuerit, & eius hanc rationem adfert. Quoniam in conuiujs homines interdum bene poti dicarius loqui so lent, & intemperantius alios proscindere, quæ res in iurgia & rixas frequenter erumpit. Id ne fie ret, graues homines ænigmata, seu problemata proponere solebant, colloquijs periculosis omisit, & animo conuerso ad propositarum rerum explicationem. Quorum exemplum Samson est secu tus, & mercedem ei proposuit, qui questionem suam explicuisset, quasi scientia & mentis acumen affici debeat præmio: & pœna contra est cōstitutā a insciis & tarditatis: id quod antiquitus apud Ethnicos fieri consuevit. Vnde poëta fictis suis fabulis prod: derunt Sphingem præmium solitum proponere ei, qui ænigma soluisset, vt liber dimitteretur: Sin verò defecisset, vt præceps e saxo præcipitaretur.

Porrò Christus quoq; parabolarum quarundam inuolucris atq; integumentis multa præclara & βιωσενῶν vitia vitæ præcepta ac documenta in conuiuio dedit: quemadmodum Luc. 14. scri ptum est. Nam νεοδοξίας καὶ φιλοσωτηρίας vitiosum affectum parabolis quibusdam, quæ gri phis annumerari possunt, perstrinxit τὰ ταπεινώσεως διδάσκων & ἀρχιερέων, καὶ τῶν ἱεροφάντων, vt Theophylactus eleganter loquitur.

Hæc de antiquorum griphis, hoc est, ænigmaticis & parabolicis antiquorum questionibus atq; sermonibus olim in conuiujs vsitatissimis: qui partim graues atq; serijs, partim iocosis fuerunt: cuiusmodi quæstiunculas Tauri Philosophi discipuli & familiares, si quando a magistro vocati ad cœnam venissent, tanquam symbolas, siue collectas ad cœnam conieciabant. Accedebant proinde singuli medicati & preparati. Querebantur autem nec grauia, nec spinosa: sed minuta & lepida, quæ florentem vino animum lacerarent. Ac omnino omnes sermones conuiuiales commodè & ad propositum nostrū accommodatè, in hæc duo genera videntur posse diuidi, vt alij sint graues atq; serijs, qui de rebus grauibus atq; serijs habentur: alij sine ioculares atq; ludicri, de quibus postero ribus, qui quidem in primis epulis videntur congruere, priore loco dicam.

Huc referuntur ea, quæ vulgò a Latinis vocantur dicta, dicteria, ioci, sales, facetiæ, cauilla tiones, quæ licet animos hominum valde oblectent: tamen nobis summa in illis adhibenda cautio atq; moderatio, ne vel in Dei vel hominum offensionem atq; odium incurramus, si illis incautus atq; imprudens vtamur, id quod sapissime fieri solet. Cicero lib. 2. de Orat. sub Cæsaris persona de huiusmodi iocis pluribus agit. Idem ad Pærum: Accipies hospitem non multi cibi, sed multi ioci. Senecæ ille apud Plautum in Milite glorioso:

Vel cauillator facetus, vel conuiuia commodus
Item ero, neq; ego oblocutor sum alteri in conuiuio.
Incommoditate abstinere me apud coniuinas commodè
Commemini & mee orationis iustam partem persequi
Et meam partem itidem tacere, cum aliena oratio est.

Plato τὸ πεπυδωμένον, inquit, καλῶς ἔρπον ὅτι τὸ πᾶσι ἐμμελῶς, καὶ καχαισάδως. id est, bene

bene & liberaliter instituti opus est eleganter & cum gratia iocari. Cicero, Genus vocandi, in quit, (siue id fiat verbis siue factis) non profusum nec immodestum, sed ingenium & facetum esse debet. Vt enim pueris non omnem ludendi licentiam damus, sed eam quæ ab honestatis a ctionibus non sit aliena: sic in ipso ioco aliquod probi ingenij lumen eluceat. Duplex igitur o mnino est iocandi genus, vnum illiberale, perulans, flagitiosum, obscenū: alterum elegans, urba num, ingeniosum, facetum: quo genere non modo Plautus noster & Atticorum antiqua Comæ dia, sed etiam philosophorum Socraticorum libri referti sunt; multæque multorum facete dicta, vt ea quæ a sene Catone sunt collecta, quæ vocantur ἀποθεγμῶτα. Facilis igitur est distin ctio ingenij & illiberalis ioci: alter est, si tempore sit a remisso animo & libero dignus: alter no homine quidem, si rerum turpitudini adhibeatur verborum obscenitas. Plutarchus Symposiōn secundo, problemate primo, & post illum Macrobius lib. 7. Saturn. cap. 3. varia scommatum genera tradit, quæ ab illis τὸ κωμῶτα, καὶ ὀρθία, ἰσορροπία, καὶ ἰσορροπία appellatur, & accurate a se inuicem distinguuntur: dantur etiam ab ijs præcepta quædam, quomodo quamq; cautè ijs sit in ter coniuuas vtendum.

Σκώμματα, inquit Plutarchus, τὸ μὴ δὲ ὑπομῆδον μετ' εὐλαβίας καὶ τέχνης κατὰ κωμῶν ἀπὸ τῶν πάντων πασι, ἀφεκτέον. Hoc est, dicteria siue cauillationibus, qui nequit cautè, artifi ciosè ac tempestiuè vt, ijs omnino absteineat censeo. Addit: Sicut enim lubrico in loco etiam ij subuertunt, qui vel in transcurso tantum attingunt: ita in vino quæuis oratio non satis commo da occasione nobis peccandi præbet. Est cum cauillationibus faceris magis, quam conuiujs exagitamur: cum hæc ab ira ἀβαλήτος, id est, inconsulto proficisci sape videamus, illa non a necessitate, sed studio contumeliæ & malignitate. His similia sunt illa Macrobij: Scommata non minus quidem amarum, quam accusatio, si aperte proferatur. Sed a sapiente sic profertur, vt dul cedine quæq; non careat. Idem καὶ ὀρθία quidem definit exprobrationem ad directam contume liam: τὸ κωμῶτα autem morsum figuratum, qui sape fraude vel urbanitate tegitur, vt aliud sonet, aliud intelligat. Nec tamen semper ad amaritudinem pergit, sed nonnunquam ijs, in quos iaci tur gratū & dulce est. Quod genus maxime vel sapiens vel alius urbanus exercet, præcipue in ter mensas & pocula: vbi facilis est ad iracundiā prouocatio. Nam sicuti in præcipiti stantem vel leuis tactus impellit, ita vino vel infusum vel aspersum paruus quoq; dolor incitat in furo rem. Ergo cautius in conuiuio abstinendum scommate, quod rectam intra se habet iniuriam. I dem: Tali scommate, inquit, quod factus contumeliæ est, abstinendum sapienti semper in conuiu io est. Plutarchus κωμῶματα, id est, dicteria seu cauillationes magis dicit mordere, quod in star hamatorum telorum diutius hærent. Sic Macrobius: Tandem enim pressius hærent talia di cta (scommata) quam directæ ledoria, velut hami coagulati, quam directi mucrones tenacius in figuntur, maximeq; dicta huiusmodi risum presentibus mouent, quo velut assensus genere confir matur iniuria. Plutarchus præclaram hanc Lacedæmonie disciplinam fuisse tradit, falsè dictis alios impetere sine molestia, & æquo animo dicteria ferre: nam si quis iniquius ferret, alter sta tim mordendi finem faciebat: Ἐν δὲ τῇ καλῇ Λακεδαιμονίᾳ τὸ κωμῶμα τὸν ἰδὼκα ἐπὶ τὸ σκώμειν αὐτόν, καὶ σκώμειν αὐτὸν φέρον. Macrobius: Apud Lacedæmonios, inquit, inter cætera exacta vitæ instituta, hoc quoq; exercitij genus a Lycurgo fuit institutum, vt adolescentes & scommata sine morsu dicere & ab alijs in se dicta perpeti discerent. At si quis eorum in indignationem ob tale dictum prolapsus fuisset; alterius ei in alterum cœre non licebat. Xenophon Socrati cus Gobriam scribit cœnantem apud Cyrum, quum alios Persarum ritus esse admiratum, tum verò illum quo se inuicem iucundè interrogantes & scommata quoq; non negligentes, vel etiam ijs, in quos morsus illi stringi videbantur, voluptatem conciliabant.

Subiungunt deinceps præcepta quædam quomodo iocis illis atq; dicterijs falsis quæ in alios iacentur, sit vtendum citra conuiuiarum offensionem. Nam, vt Plutarchus inquit, difficile est dicterium inuenire gratum ei qui incesitur, cum etiam citra molestiam falsis dicterijs vti & τὸ χέρον ἐμπεριπᾶς καὶ δὲ ξίωμι, id est, non vulgaris peritiæ atq; dexteritatis esse videatur.

Primo igitur illa scommata siue dicteria, vt inquit Plutarchus, quæ fontibus molestiam ad ferunt, gratæ contra sunt ijs, qui procul a culpa & crimine absunt. Sic Macrobius: Sunt scommata, inquit, quæ in superficie speciem habent contumeliæ, sed interdum non tangunt audientes, cum

Facetiarum genera.

In scommatis siue cauillationibus iocosis quæ adhibenda cautio secundum Plutarchum & Macrobium.

Exempla gri phorum in sa cris literis.

Sermones con iuiales omni no duplices.

Dicteria, ioci, sales.

eadem si obnoxio dicantur, exagitent: ut contra sunt, quæ speciem laudis habent, & personam audientis contumeliæ plenam. Ut si exempli gratia, hominem ab avaritiæ, superbiæ, libidinis, fur- ti aliorumque vitiis suspicione alienissimum, eorundem vitiis nomine falso perstringas, id ille non moleste feret, quin potius ijs delectabitur. Contra si quem commemoratis vitiis vel etiam alijs obnoxium contrarijs virtutum nominibus appelles: ut si timidum aliquem Achilli aut Her- culi, aut iniustissimum Aristidi comparandū dixeris, id acerbissime feret, verba laudem sonantia sine dubio ad vituperationis notam propter conscientia morsum tracturus. Nam ut addit Plu- tarchus, quemadmodum ij qui res personasque bonas per iocum nominibus probrosis afficiunt, si id accurate agunt, magis delectant quam qui aperte laudant. Sic enim Diogenes, teste Macrobio, Ar- chenem Cynicum magistrum suum solebat velut vituperando laudare. Sic contra magis etiam mordent, qui honestis nominibus in cavillando vituntur. Quod autem de vitiis animi dictum est, idem etiam de corporis vitiis est censendum.

Deinde Plutarchus docet, ei qui disterijs concinne uti volet, discrimen esse tenendum vitio- rum atq; studiorum. Alia enim sunt quæ homines ægrè ferunt sibi obijci, ut avaritiam, contenden- di studium: alia quæ sibi obijci gaudent, ut venationis & musicae studium. Idem discrimen in cor- poris vitiis est observandum. Nam si quem adunco aut compresso naso præditum, aut caluum false perstringas, ridebit: at si cui oris aut nasi tetrum fetorem exprobes, indignabitur ac succen- sebit. Oportet etiam, inquit Plutarchus, ingenijs eorum, quibus cum agimus, & moribus conside- ratis iocos usurpare, dareq; operam, ut absq; molestia & cum gratia colloquamur. Observandum item tempus & locus.

Præterea uterq; auctor monet eorum qui intersunt, ducendam rationem. Nam eadem scom- mata, ut inquit Macrobius, modo iuuare, modo mordere possunt, pro diuersitate præsentium per- sonarum. Sunt enim quæ si coram amicis obijciantur nobis, libenter audire possumus. Vxorè verò seu parentibus magistrisve præsentibus dici in nos aliquod scõma nolimus, nisi fortè tale sit, quod illorum censura libenter accipiat. Ut si quis adolescentem coram parentibus aut magistris irride- at, quod insanire possit continuè vigilijs lectionibusq; nocturnis: aut vxorè præsentem, quod stultè faciat vxorium se præbendo, nec ullam elegantiam eligendo formarum. Hac enim & in quos dicuntur, & præsentem hilaritate perfundunt.

Commendat præterea, ut uterq; monet, scomma conditio dicentis, si in eadem causa sit, ut si pauperem pauper, aut obscure natum natus obscure irrideat. Ergo, ut inquit Macrobius, cum i- dem nomen scommatum sit, diuersi continentur in eo effectus. Id etiam, inquit Plutarchus, diligen- ter est curandum, ut disterium obiter & subito ad interrogationem iocumve alterius aptetur, non longè repetitum & ascitum cum apparatu videatur. Nam sicut iras & pugnas in conuiujs obortas facilius ferunt: si verò extrinsecus superueniens aliquis turbas det, vel conuitia ingerat, eum pro inimico & odio habent: sic venia datur libertati & dicacitati, si e re præsentem simpliciter & absq; fastidio nascatur. Si verò nihil ad sermonem præsentem faciat, sed alienum sit, simile est insidijs & contumeliæ scomma. Quod enim intempestiuum, & ad institutum non facit, id inaleuo- lentiæ & contumeliæ speciem habet: quib; ijs vituntur, illi ob orationem, rem leuissimam (ut ait Plato) grauissimam pœnam subeunt.

Atq; hæc quidem duo hi philosophi clarissimi præceperunt de ratione iocis sue disterijs bene commodeq; utendi, ut inde voluptas potius atq; hilaritas, quam molestia profisciscatur, de quibus etiam pulchrè sapienterq; disserit M. Mantua in sua Polymathia lib. 7. cap. 8. Idem Plutar. lib. 1. Sympos. problem. de Regis conuiuij officio differens inter alia inquit: Qui verò ludi causa sine rebus serijs ad conuiuia accedunt, eos inbebit (conuiuij magister) accurate cauere, ne fallant con- tumelia. Et paulò post: At conuiuij Rex meritò præmium & honorem detulerit ei, qui iocum avũβεις οτ, id est contumelia carentem, & oblectationem vtilem, risumq; uñ μωυε ιουδè υβρι- ως, ἀλλὰ χαρεινῶν, φιλοφροσύνης ἐταρειν, id est, non mori & iniuriarum, sed gratia comita- tisq; socium in conuiuium introduxerit. Hanc enim ad rem plerq; conuiuia naufragium faciūt, dum non rectè gubernantur. Est autem hominis modesti & prudentis iram, & inimicitias vitare, quarum occasiones in foro, ex avaritia, in palastra & gymnasijs, è contendendi studio, in magi- stratibus & honorum petitionibus, ex ambitione: in cœna autem & inter pocula, è iocis captate nobis

nobis insidiantur. Εστ δὲ σώφρο. ὁ ἀνδρὸς ἐφραυ φυλαττειδαι ἢ ὄρη λω, ἐν ἀγορᾷ τλω ἐν πλονεσίας, ἐν γυμνασίοις καὶ παλαίστραις ἐν φιλοτιμίας, ἐν δὲ ἀρχαῖς καὶ φιλοτιμίας ἐν ἐπι- λοδοξίας, ἐν δὲ ἐστὼ καὶ παρὰ πτόβον ἐν παύσιν ἐταπεινὰ δειδύλω.

Verùm in primis est observandum, quod Macrobius sub finem addit: Cum videas, inquit, anceps omne esse scommatum genus, suadeo in conuiujs, in quibus lætitiæ insidiabitur ira, ab e- iusmodi disteris facessas, & magis quæstiones conuiuales vel proponas, vel ipse dissolvas. Quod genus veteres ita ludicrum non putarunt, ut & Aristoteles de ipsis aliqua conscripserit & ve- ster Apuleius. Nec contemnendum quòd tot philosophantium iura meruit. Cum ergo Macro- bins quoq; ab huiusmodi disteris inter epulas abstinendum potius, quam ijs vitendum esse censue- rit: multo magis nos Christianos id sentire decet, quorum ut vita tota atq; actiones, ita sermo- nes quoq; omnes graues potius, quam ioculares atq; ludicri esse debent. Omnino sales isti atque io- ci plerumq; vel sunt turpes & obsceni: vel contumeliosi idq; vel in Deum, vel in proximum, ita ut partim ad libidinem, partim ad iram prouocandam faciant, quemadmodum experientia quo- tidiana testatur.

NOTA:

Quamobrem ab ijs abstinendum esse Christianis cum sacra litera, tum ipsa ratio docet. Apo- stolus Paulus ad Ephes. 4. Πᾶς λόγος σαφούς (σαυθῶς μωθνεός) sive σαφῶς καὶ δυσώδης) Christianis ab- στειναι. ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἔλεγε ὁ κύριος, ἀλλ' ἐπι τὸ ἀγαθὸν ὡς οἰκοδομεῖτε τῆς κκείας (nota & ἵσταται ἐν ἀλληγορίᾳ, id est, ὡς οἰκοδομεῖτε τῆς κκείας) ἢ ὡς ὡς οἰκοδομεῖτε τῆς κκείας, id est, Nullus sermo corruptus siue furilis, spurcius, leuis ex ore vestro exeat, sed si quis est com- modus ad ædificationem vtilis, quib; gratiam auditoribus afferat, hoc est, qui vtilis simul sit & suavis. Idem cap. 5. Scottatio autem & omnis impuritas aut avaritia ne nominetur quidem in- ter vos sicut decet sanctos. Καὶ ἀγαθὸς καὶ μωθρογία, ἢ εὐχαριστία, τὰ ἐκ ἀνήκουστων, ἀλλὰ μωθ- λων ἐν χαρισίᾳ. Et obscenitas & stultiloquium & dicacitas furilis atq; scurrilis (εὐχαριστία Suida μωθρογία, κωσότης, ἀπειροσία) quæ non conueniunt, sed potius gratiarum actio. Idem ad Coloss. 4. Ο λόγος ἡμῶν πάντοτε ἐν χαρίτι, ἀγαθὸς ἡπτομῶς, id est, ἀρτυθῶς τῷ διόν ἀληθῆ χάρτι. Conditus sit, quasi sale, graua: quibus verbis pia sermonis vetustas & suauitas indica- tur. Sic Dominus post Jesus Christus Matth. 12. Dico vobis quodcumq; verbum ἀρτυθῶν, id est, malum, leue, vanum atq; futile loquuti fuerint homines, de eo rationem reddituros in die iudicij. Ex sermonibus enim tuis iustificaberis, & ex sermonibus tuis condemnaberis. Clem. Alex. lib. 2. cap. 6. Αἰρολογίας ἢ πάντῶς ἀνωτῆς τῆ ἡμῶν ἀσπυρόν καὶ τῆς χαρμῶνς ἀυτῆς ἔπι σωμαί- ον, καὶ ὄψι δριμύτερά καὶ πωροτῶς ἀποσροφῆ ἔ τῷ δοκίμω καὶ καλυμῶ, πολλὰ καὶ ἢ ἢ λό- γω τεραχυτήρω, id est, Turpiloquio & nos omnino abstinere oportet, & ijs qui illo vituntur, os obruere, & aspectu seueriore & vultus auersione, & ea quæ vocatur, subsannatione, & sepe eti- am asperiore oratione. Ibidem αἰρολογίας definit τλω ἀειτῶς ἢ κκαίας ἐργων λογοποιων, id est, Turpiloquium est oratio quæ habetur de turpibus factis. Αδολογίας quoq; φλύαρον, id est, nugas ineptas silentio prætermittendas esse docet. Idem præterea cap. 7. Absit a nobis, inquit, τὸ σκώπτει: ὕβριως ὡροκα τῶρον, id est, cauillari, a quo incipit contumelia, ex quibus deinde contentiones, pugnae, inimicitia exoriuntur. Εστ autem ὕβρις μέδης δῆλοκον, id est, contumel- lia est ebrietatis administra. Syracides cap. 31 ἐν συμποσίῳ, inquit, μὴ ἐλέγξῃς τὸν πλησίον, καὶ λόγον ὄνειδισμῶς ἢ ἐπι τῆς ἀπὸ, id est, noli proximo tuo conuiuari inter pocula, neq; contumeliose tracta eum in lætitiæ eius. Dico probroso ne bedas illum, nec in occurso eum affligas. Pro- uerb. 14. vers. 12. In ore stulti est baculus contumeliæ. Hec eleganter oratio insipientium appella- tur βακατηρία, baculus, id est, ὄψι ἀθεγ, id est, scipio, cui incumbit atq; innititur contumelia. Huiusmodi autem disteria contumeliosa aliena esse censenda a conuiujs docet argumento ducto a conuiuij fine, qui est ἢ ὡς οἰκοδομίας φιλοφροσύνη, id est, Beneuolentia in eos qui simul sunt: δὲ δὲ τιν ἀγαθῶν αἰ ἢ τὶ τὰς ἐστιάσεις σιωλέουσεις, id est, charitatis enim ergo ad con- uiuia conuenitur. Ex disteris autem illis inimicitia nascuntur: quamobrem illis est abstinend- um. Quòd si qui, inquit Clemens, ad sunt τλοσκομωρες, id est, alios cauillandi cupidi, nobis tὰ candum, & verba superuacanea, tanquam plena pocula a nobis sunt transmittenda.

Lubricus enim est huiusmodi lusus, &c.

AN. ET QVATENVS DE REBVS SERIIS, ET GRAVIBVS ET PHILOSOPHICIS SIT INTER POCULA DIFFERENDVM. De sermonibus, problematibus & parabolis conuiuialibus Christi, De lectiunculis cum sacris, tum prophanis & olim & hodie inter epulas, postq̄ adhiberi solitis.

CAPVT XVIII.

QUOADRES serias, de quibus inter epulandum verba solent fieri, illae sunt variae atq̄ multiplices, theologicae, philosophicae, mathematicae, logicae, physicae, politicae, ethicae, & economicae, quae partim ad contemplationem, partim ad actionem referuntur. Apud Plutarchum lib. 1. Sympos. primum hoc problema extat: Sit ne inter pocula philosophandum? Idem argumentum Macrob. quoq̄ lib. 7. Satur. cap. 1. eodem ferè modo tractauit, quando nimirum & quibus de rebus sit philosophandum in conuiuio. Ac primò quidem vterque sub alienis personis argumenta quaedam afferunt ad probandum, philosophia inter pocula nullum debere esse locum. Illam namq̄, tanquam censoriam quandam & plus nimio verecundam matrem familias debere se suis continere penetralibus, nec se miscere Libero, cui tumultus sunt familiares, cum ipsa huius sit verecundia, ut strepitum non modo verborum, sed ne cogitationum quidem in sacrarium suae quietis admittat. Hanc rationem illustrant simili ducto a Persarum, siue, ut eos Macrob. appellat, Parthorum consuetudine. Nam quemadmodum illi non cum coniugibus suis, sed cum concubinis seu pellicibus suis conuiuia inire & ebrietati tripudijq̄ indulgere solebant, tanquam has & in vulgus produci & lasciuire quoq̄, illas non nisi domi abditas tueri deceat rectum pudorem: eodem modo Musicam & histriones induci, philosophiam autem excludi debere, quod neq̄ nos tam serijs rebus vacare possimus, neque illa ad colludendum sit idonea.

Deinde argumentatur a minore ad maius hoc modo: Philosophia non est producenda, quod Rhetorica ars & professio popularis venire erubuit. Isocrates enim celeberrimus Graeciae Orator, qui verba prius libera sub numeros ire primus coegit, cum in conuiuio a sodalibus oraretur, ut aliquid in medium de eloquentiae suae fonte proferret, hanc veniam deprecatus, huiusmodi vsus excusatione: ἐν δὲ ἐμῷ ἐργῷ λέγουσιν ὅτι οὐκ ἐπιφέρειν ἐν οἷς δὲ οὐδὲν κερδοῦς, ἀλλ' ἐργῷ δὲ εὐδὸς. Quae praesens, inquit, locus & tempus exigit, ego non callao: quae ego calleo, nec loco praesenti sunt apta, nec tempori.

Secundo loco ab veròq̄ rationes afferuntur ferè eadem, quibus probatur philosophiam non esse excludendam e conuiujs. Τὴν φιλοσοφίαν, inquit Plutarchus, τέχνην καὶ βίον ἔσται, ἢ τε πύδος καὶ εὐδὸς, ἢ τε πύδος ἢ δὲ οὐδὲν ἔσται, ἢ τε πύδος ἢ δὲ οὐδὲν ἔσται, ἢ τε πύδος ἢ δὲ οὐδὲν ἔσται. Philosophiam namq̄, ceu vitam magistram par est, nullo etiam a ioco, ludo aut delectatione abesse, adesse omnibus, modumq̄ imponere, nisi forte temperantiam etiam & iustitiam velimus a conuiuio arcere, seueritatem earum praescribendo. Unde constat dissimilem Rhetoricam & Philosophiam rationem esse. Sic idem in libro de sanitate tuenda culpae eos, qui volunt inter cœnandum ab omnibus philosophicis disputationibus esse abstinendum. Phœnicis caput, inquit illi, ferunt suaue quidem esse, sed κεραλαζόν, id est, caput aggrauans: Dialecticam autem esse τετραλίον ἐν δειπνῷ, bellarium nequaquam dulce, & tamen valde laboriosum caputque vehementer aggrauans atque ledens. Sic Macrob. Si philosophia a conuiujs exulabit, procul hinc faeessant & alumna eius, honestatem dico & modestiam, nec minus cum sobrietate pietatem. Quam enim harum dixerim minus esse venerabilem? Ita fit, ut ab eiusmodi cœtib. relegatus matronarum talium chorus, libertatem conuiuiorum solis concubinis, id est, vitijs & criminibus addicat. Nam καὶ τῶν μὲν ὁ Διονυσίου & Λυσιδῶς ἐστὶ καὶ λυσιδῶς, ἀλλ' ἡ δὲ τῆς γλώττης ἀφαιρεῖται τὴν χαλινὰ, καὶ πλείους ἐλάττει τὴν φωνὴν δίδωσιν, ἢ βίβλη τερον ἢ δὲ μὲν καὶ ἀνόητοι ἐν λυσιδῶς πλείους ζῶν τὸ ἀκαρῶν δὲ οὐδὲν ἔσται ἀείρων λέγων, id est, Si Bacchus verè est Lysius & Liber, ac maximè soluit linguam frenis licentiaq̄ plurimum

An inter epulandum de rebus grauib. & philosophicis sint verba facienda.

plurimum voci concedit: stultum ergo, & a ratione alienum esse arbitror, velle intempestiuam orationis redundantiam optimis sermonibus spoliare. Sed absit ut Philosophia quae in scholis suis sollicitè tractat de officijs conuiuialibus, quae sit virtus compotoris, quomodo utendum vino, ipsa conuiuia reformidet, tanquam non possit ἐργῷ βεβαίον, ἀ δὲ δὲ οὐδὲν ἔσται, hoc est, interprete Macrobio, rebus asserere, quae solet verbis docere, aut nesciat modum, cuius in omnibus vita humana actibus terminos ipsa constituit. Neq̄ enim ita ad mensas indocto philosophiam, ut non seipsam moderetur, cuius est disciplina rerum omnium τὸ μέτρον καὶ τὸν κατὰ ἐπιπέδον, id est, moderationem docere.

Tertio loco docent quis philosophandi modus atq̄ ratio inter pocula sit adhibenda. Ac primò quidem praesentium conuiuiarum ingenia atq̄ mores diligenter sunt aestimandi. Nam si plures adsunt φιλόλογοι, id est, literati, periti, & philosophiae amatores, ut in Agathonis Socrates, Phaedrus, Pausanias, Eryximachus, & in Calliae Charmide, Antisthenes, Hermogenes, aliq̄ horum similes, concedemus ijs sermonum philosophicorum vsum, ut non minus Nylis quam Nymphis vinum diluant. Nam veluti pauca litera muta dispersa inter multas vocales, in societatem vocis facile mansuescunt: ita ratiore imperiti gaudentes consortio peritorum, aut consonant si qua possunt, aut rerum talium capiuntur auditu. Si verò plures adsint, qui cuiuscunq̄ ausis, nerui aut lingui, quam philosophi vocem audire malint, vtile est Pisistratum Athenarum tyrannum imitari. Is enim cum ei quaedam cum filijs discordia fuisset, sentiretq̄ hoc inimicis & emulis suis gaudio esse, ex illa discordia sperantibus in domo regnantis nasci posse nouitatem: aduocat a concione dixit: Voluisse quidem se liberis suis suam persuadere sententiam, ijsq̄ non acquiescentibus patriam voluntate, succensuisse, sed hoc sibi postea visum paternae pietati, ut in liberorum sententiam ipse concederet. Sciret igitur ciuitas, sobolem Regis cum patre esse concordem. Hoc commento spem detraxit insidiantibus regnantis quieti. Sic etiam Philosophus inter conuiuas non admittentes orationem suam, mutato instituto ijs morem geret, eorumq̄ rationem probabit, quatenus decoro suo non repugnabit. scietq̄ ὅτι οὐκ ἐπιφέρειν ἐν οἷς δὲ οὐδὲν ἔσται, φιλοσοφῆσαι δὲ καὶ σιωπῶντες καὶ πῆλ' ὄντες καὶ σιωπῶντες καὶ πῆλ' ὄντες. Hoc est, ut Macrob. inquit, haec est vna de virtutibus philosophiae: quia cum Orator non aliter nisi orando probetur, Philosophus non minus tacendo pro tempore quam loquendo philosophatur. Non modò enim extrema est iniustitia, ut Plato ait, iustum videri, cum non sis: sed etiam summae scientiae philosophari, ita ut hoc non videaris agere, & ludentem res serias conficere. Atque ut Bacchusue Manades ἀποπλοῖ καὶ ἀσπίδοι, id est, inermes, & ferro carentes apud Euripidem thyrsulis suis feriunt & sauciant eos, quos adoriuntur: ita verorum Philosophorum οὐκ ἀμύμητα καὶ γέλωτες, id est, sales atq̄ risus eos qui non plane sunt stupidi afficiunt aliquo modo atq̄ mouent.

Est etiam quoddam conuiujs accommodatum narrationum genus, quarum alias historia suppeditat, alias sumere ex rebus obuijs licet, multa philosophica doctrinae exempla, multa pietatis habentes, studiumq̄ emulandi fortiter, magnanime, benignè, humaniter, quibus si quis apud nec opinantes quicquam tale utatur, is bibentes δὲ καὶ πῆλ' ὄντες, id est, tanquam paedagogus moderans, non minima ebrietatis mala intercluserit. Macrob. Nihil, inquit, tam cognatum sapientiae, quam locis & temporibus aptare sermones, personarum quae aderunt aestimatione in medium vocata. Alios enim relata incitarunt exempla virtutum, alios beneficiorum, nonnullos modestiae: ut & qui aliter agebant, saepe auditis talibus ad emendationem venirent. Sic autem vitijs irretitos, si & hoc in conuiujs loquendi ordo exegerit, feriret philosophia non sentientes, ut Liber pater thyrsu ferit per obliquationem circumfusae haedera latente mucrone: quia non ita in conuiuio profitebitur censorem, ut palam vitia castiget. Quid mirum si feriet sapiens non sentientes, cum interdum sic reprehendat, ut reprehensus hilaretur.

Porro, ut Plutarchus inquit, elegantiore doctrina praediti homines etiam si ita philosophentur, ut id praese haud obscure ferant: tamen oratione probabili atque ad persuadendum apta magis utuntur, quam violentia demonstrationum. Vides enim, ut Plato in Conuiuio de Fine differens & primario bono ac omnino Theologica tractans, tamen non demonstrationibus ceu vali-

dis nexibus constringat aduersarium, sed sumptionibus mollioribus, exemplis atq; fabulis fidem auditoribus faciat.

Quarto loco docent quibus potissimum de rebus sit philosophandum in conuiuio, si modò philosophandi detur occasio. Vbi philosophia, inquit Macrobius, sibi locum patere viderit, non de ipsis profunditatis suae inter pocula secretis loquetur: nec nodosas & anxias, sed vtilis quidem facilesq; quaestiones mouebit. Eodem modo Plutarchus ζητήσεις ὑποτέρας, ἀεθλίματα γράματα, πρὸς εὐκαίριον καὶ μὴ γλιγοῦσιν, id est, quaestiones magis familiares atque notas, interrogationes moderatas, neque nimis subtiles in conuiujs adhibendas censet, ne ijs rudiores opprimantur, aut a colloquijs arceantur. Nam quis ferat in laetitia conuiuiali medicum conuiujs leges praescribentem ciborum aut potuum? quis philosophum de materia prima, de metaphysicis differentem? quis Iurisconsultum de legum nodis disceptantem? Astrologum de Epicyclicis? Mathematicum de numeris, de terrae mensura? Dialecticum de Syllogismis? Theologum de Praedestinatione differentem? & id genus alios professores disciplinarum. Ad hoc verò suum praecipuum illustrandum videntur eleganti simili, Sicut enim compotores in conuiujs sese choreis atq; saltationibus exercent: si verò ad armis depugnandum, aut ad cursum, ad pugillatum, ad discum iactandum eos cogas, non modò iniucundum, sed etiam damnosum fuerit conuiuium, & is qui sodales ad talia lacebauerit, quasi ineptus relegabitur ab alacritate conuiujs: sic animos quaestiones faciles, concinnae & vtilis mouent atq; delectant: a contentiosis autem, vt ait Democritus & perplexis vitilitationibus abstinentium, quae & proponentem eas in rebus tenuibus & intellectu difficilibus cum molestia occupatos tenent, & praesentibus sunt odiosa. De ἰδὸν οἶνον κοινὸν εἶναι, καὶ τὸν λόγον, ὃ πάντες μετέχουσιν, id est, Nam vt vinum, ita orationem oportet omnibus esse communem, cuius omnes participes fiant. Contra si fiat in conuiuio, id est, Esopico illi atq; fabuloso gruis & vulpis conuiuio sibi simile videri ait. Vulpes ad cenam inuitatae grui pulcem tenuem in tabula proposuit, quam illa ob liquorem diffluentem rostro suo prehendere atque edere non posset, atq; ita ridicula esset, vicissim gruis vulpi ad conuiuium vocatae cibum in laguncula proposuit, quae tenuis haberet & longum collum, ita vt ipsa quidem rostro per id inserto cibum facillimè capere posset, vulpe interim, quae id non poterat, esuriente. Ita etiam quando Philosophi inter pocula ἀεθλίματα λέπια καὶ ἀεθλίματα, id est, quaestiones subtiles & dialecticas argutias sophistarum proponunt, reliquis nihil earum intelligentibus molestiam exhibent, contra hi, homines nempe rudes & illiterati ἰπώδεις τινας καὶ ἀνεθλίματα φλυαροὶ εἰς λόγους βαυάτους καὶ ἀγοραίους, id est, incantationes, narrationes nugarum plenas, sermones illiberales atq; forenses dum proferunt, actum est de conuiuialis societatis fine, & Bacchus iniuria afficitur, cum sint plane ἀποσδιώσασα. Plutarchus quoq; lib. 8. Sympos. probl. 1. statim ab initio, illos qui philosophiam e conuiujs eijciunt, idem vel etiam deterius agere dicit, quam qui lumen inde tollunt. Nam lucerna sublata, modesti ac pudici homines nihilo deteriores fient, quippe qui pluris faciunt se inuicem reuereri quam intueri. At verò vbi ἀμαρτία καὶ ἀμετρία, id est, inscitia & bonarum artium impericia ad vinum accesserint, iam ne aurea quidem illa Mineruae lucerna πότον εὐχαεῖν καὶ κότμιον, id est, compotationem gratiosam atq; modestam reddere poterit. Non ineptè igitur, addit ibidem, apud nos in festo Agroniorum mulieres Bacchum quarunt tanquam fugitiuum, ac tandem quaerendi finem faciunt, dicentes eum ad Musas confugisse atq; apud eas latere occultatum: paulò post cena finita aenigmata & griphos sibi inuicem proponunt. Hoc mysterio atq; caeremonia docere voluerunt, inter pocula sermone vtendum esse, qui aliquid commendationis eruditionisq; contineat, quae si ebrietati adlit, occultatur τὸ ἀρεῖον καὶ τὸ μακρὸν, id est, vini ferocia & insania a Musis detenta. Haec Plutarchus & Macrobius de philosophandi ratione inter pocula praecclare admodum sapienterq; videntur disseruisse.

Moris porrò fuisse olim in conuiujs inter philosophos & literatos homines, vt eruditos literatosq; sermones conferrent, Gellius quoq; lib. 6. cap. 13. testatur, vbi de Tauri conuiuio disserit. Factitatum, inquit, obseruatumq; hoc Athenis est ab ijs, qui erant philosopho Tauro iunctiores, cum domum suam nos vocaret, ne omnino (vt dicitur) immunes & absymboli veniremus, coniectabamus ad cenam non cupedias ciborum, sed argutias quaestionum. Vnusquisq; igitur nostrum commentus paratusq; ibat, quod quaereret. Eratq; initium loquendi eundemq; finis. Querebantur au-

Philosophorum conuiuia acroamatica.

bantur autem nec grauiam nec verenda, sed ἐπιθυμια quaedam lepida & minuta & florentem vino animum laceffentia. Quale hoc ferme est subtilitatis ludicra, quod dicam. Quaestum est, quando moriens moreretur; cum iam in morte esset: an tamen etiam cum in vita foret. Et quando surgens surgeret, cum iam staret: aut tamen etiam cum iam esset, ac cum iam non esset. Talia apud Taurum symbola & alia quae erant secundarum mensarum, vt ipse dicere solitus erat, τραγῳματα. Quoniam itaque in conuiujs confabulationibus eruditus vti consueuerunt; hinc proverbium promanauit: ἀκρόασις ἢ μυσική; id est, interrupta est Musica. Quod quidem ab ijs usurpari fuit solitum, qui sermones suos cantorum; histrionum, saltationum strepitu interrumpi moleste ferebant.

Huiusmodi porrò philosophorum conuiuia acroamatica dicta sunt: cuiusmodi fuit illud Agathonis apud Plat. & Socraticum Xenophontis. Acroamata aut sunt festinae recitationes ludicraq; narrationes. Cic. in orat. pro signis: Hic quasi festiuum acroama, ne sine corollario de conuiuio discederet, ibidem conuiujs inspectantibus emblemata euellenda curauit. Idem in oratione pro Archia poeta. Themistocle illum summum Athenis dixisse aiunt; cum ex eo quaereretur, quod acroama, aut cuius vocem libentissimè audiret: eius, a quo virtus sua optimè predicaretur. Macrobius: Delectatus erat inter cenam Symphoniactis Turonij Placei mangonis, atq; eos frumento donauerat, cum in alia acroamata nummis liberatis fuisset. Acroamata dicuntur non solum ipsae voces & verba, sed ipsi quoq; histriones enarratoresq; acroamatū vocales. Sic Alexan. Imp. Rom. teste Lamprid. nanos, nanas, moriones, vocales, exoletos & omnia acroamata & pantomimos populo donauit. Plin. in Epist. ait: Interdum acroamata audiebamus, interdum iucundissimis sermonibus nox ducebatur. August. Imp. & ad comunionem sermonis tacentes, vel summissim (id est, summissa & depressa voce) fabulantes promocabat, & aut acroama & histriones: aut etiam truuales ex circo ludos interponebat ac frequentissimè aretalogos, teste Suet. Areotalogus aut non tam videtur a virtute dici, quae ἀρετή vocatur, quam ab ἀρετόν, id est, gratis & placēs, quae narrationes & fabellas acroamataq; auribus auditorū grata loquuntur: proinde & nugatores eo etiam nomine & garruli censendi; cum saepe vsu veniat, vt scurra illi nugentur & garriant.

Porrò si veteres illi philosophi verae philosophiae sapientiaq; ignari ac imperiti, non in Scholis tantum, sed etiam in triclinijs de rebus grauib; atq; serijs ad bene beateq; viuendū pertinentibus, & de literis atq; artibus liberatibus disserere fuerunt soliti, differendumq; esse censuerunt: quanto magis nos Christianos verae solidaq; sapientiae cognitione imbutos decet in nostris symposijs sermones inter nos conferre graues, honestos, pios, religiosos, qui ad aedificationem, vt Apost. Paulus loquitur, hoc est partim ad Dei gloriam, partim ad mutuae fidei, spei charitatisq; confirmationem spectent. Et tamen sunt nonnulli, qui omnem sermonem de Deo, de religione, de rebus diuinis, sacris atq; caelestibus, de Christiani hominis officio in conuiuio valde indecorum, eiq; minimè conuenientem esse existiment. Itaq; vt olim nonnulli philosophiae illi humanae: sic hodie pluri Christianorum diuinae illi nostrae atq; caelesti philosophiae, hoc est, Theologiae in conuiujs nullum volunt locum esse relinquendum. Sales tantum, iocos atq; dicteria non modò leuia, nugatoria atq; ridicula, verum etiam blasphemia in Deum, atq; contumeliosa in proximum in conuiujs volunt locum habere.

Verum longè alia fuit summi illius nostri sapientissimiq; magistri atq; Domini nostri Iesu Christi sermo Christi mens, sententia ac consuetudo: Is namq; teste Euangelica historia, non modò in templo, in scholis siue synagogis, alijq; in locis, verum etiam in triclinijs, in ipsa mensa non dubitauit, cum huiusce vitae pie honesteq; transigenda, tum aeterna illius adipiscenda optima saluberrimaque praeccepta tradere. Illos itaq; a quibus cibo potuq; corporeo atq; caduco pascebatur, ille vicissim necitare atq; ambrosia illa caelesti atq; aeterna, hoc est, verbo suo optimè fidelissimèq; pavit. Fuerunt autem hi illius sermones partim διδασκαλικοί: partim ἐλεγκτικοί: partim etiam παρηγορητικοί. Sic in conuiuio illo, quo a Pharisaeo quodam fuit exceptus, vt Luc. 11. scriptum est, Pharisaeorum hypocrisim, fictam simulatamq; pietatem, ἀποτοκαδραπτας, honoris atq; gloriae popularis cupiditatem, extremam deniq; impietatem, improbitatemq; magna cum parrhysia reprehendit atq; culpauit, illisq; diuinam vindictam denuntiavit. Fuerunt ergo hi illius sermones conuiuiales ἐλεγκτικοί.

Ant. Christianos nos deceat inter epulandum de rebus grauib; & diuinis sermocinari.

NOTA.

Idem, ut Lucas scribit cap. 14. cum apud quendam ex primoribus Phariseorum die Sab-
bati cibum cepisset, multos ibi habuit sermones pios atque vtilis. Nam primò quidem cum hy-
dropicum quendam sanare veller, idq; animaduertisset Phariseis atque legis interpretibus ve-
hementer displicere, existimantibus facto illo Sabbati religionem violari, huiusmodi illis pro-
blema proposuit: *Ἐπιτρέψεται τὸ σαββατὸν ἢ δεῖ εὐερεῖν*, id est, Liceatne sabbato sanare? Illis au-
tem tacentibus, Christus egrotum illum sanavit, simulq; huiusmodi interrogatione falsam illo-
rum opinionem refutavit. Quis est vestrum, qui si ipsius asinus, aut bos in puteum incidat, non
statim extrahat eum die Sabbati? Huiusce ille sue interrogationis ceu argumentationis vali-
dissima, quæ fuit a minori ad maius, laqueo ita illos impeditos tenuit, ut nihil quicquam respon-
dere potuerint. Habes heic illustre exemplum problematum atque interrogationum convivialium,
quæ olim in symposijs valde fuerunt usitata, quibus Christus docuit Sabbatum non tam otio-
atque cessatione ab operibus, quàm charitatis officijs sanctissime coli, atque ita legis diuinæ vim
atque sententiam contra peruersam atque præposteram Phariseorum interpretationem egregie
explicauit.

Deinde parabola cuiusdam, qui cum ab initio supremum locum occupasset, postea honoratio-
ri cedere coactus, à conuiuio domino in postremum locum detrusus fuerat, docuit speciatim in
conuiujs *ἡμετέροις* non esse affectandam, ut à Phariseis & Legis doctoribus fieri viderat:
& speciatim *ὁ δόξος* & *ἡ κενόδοξία*, id est, primatus atque gloriæ amorem fugiendum,
humilitatiq; studendum esse, addita præclara hac senentia ceu epymichio: Omnis enim qui semet
ipsum extollit, deprimetur: quiq; semetipsum abiicit, humiliter summissèq; gerit, is extollitur.

Præterea alio sermone, quem ad conuiuatoreni dirigit, docet non modò amicos, fratres, co-
gnatos, vicinos, diuites spe *ἀνταποδοξίας*, id est, retributionis, sed pauperes, claudos, mutilos,
cæcos, a quibus nulla spes est cõpensationis in hoc mundo, nobis ad epulas esse inuitandos. Multi
namq; conuiujs conuiuia, gratiam, fauorem, honores, opes aucupantur: eum potius religioni ma-
gis sit consentaneu conuiujs pauperum sitim, famem, inopiamq; subleuare. Adhæc cum quidam
conuiuatum ex postremis illis Christi verbis: Retribuetur tibi in resurrectione iustorum: arre-
pta occasione exclamasset: Beatus qui comedit panem in regno Dei: Christus alia rursus para-
bola ab ipsis conuiujs sumpta, & Dei erga Iudæos clementiam atq; benignitatem, & Iudæorum
e contra insignem erga Deum ingratiitudinem atque contumaciam: & deniq; cum Iudæorum re-
pudiationem, tum gentilium ad fidem, religionemq; veram vocationem conuersionemq; egregie
depinxit. Porro Lucas cap. 7. sue historia mentione facit alterius conuiujs, quo Christus à Pha-
riseo quodam, Simone nomine fuit exceptus. In illo quoq; Christus minime mutus & elinguis
sedit, sed occasione mulieris illius peccatricis, quæ illius pedes preciosissimo unguento perfude-
rat, capillitioq; suo absterferat, multa præclara verba fecit de mutua Dei hominumq; dilectione,
de peccatorum remissione, de officijs hospitalitatis, &c. Sed in primis vltima illius cœna, quam
cum charissimis suis discipulis inuit, plena refertaq; fuit multis sapientissimis saluberrimisq;
sermonibus, quos & Lucas cap. 22. & Ioannes capitibus aliquot copiosissime descripsit. Quibus
quidem Christus discipulos suos partim veræ religionis mysterijs ritèq; piè honestèq; degenda
præceptis instruxit: partim illorum superbiam & ambitionem repressit: partim deniq; solatijs
ceu antipharmacis aduersus futuras calamitates præmunuit.

Huiusmodi Christus convivialibus sermonibus vsus est verè philosophicis, hoc est, pietatis
sapienciæq; plenissimis, cum omnem ille homines ea, quæ ad illorum salutem faciunt, docendi oc-
casionem aucuparetur. Hoc itaq; Christi exemplum cum omnes Christianos, tum verò atq; in
primis Ecclesiæ ministros atq; doctores imitari decebat, dareq; operam, ut non modò in templis,
ac pro suggestu, verumetiam in ipsis symposijs, quauis data & oblata occasione, homines officij
sui commonefacerent, ad pietatem incitarent, ab impietate omni improbitateq; reuocarent, ru-
des & imperitos docerent atq; instituerent, miseros & afflictos consolarentur pulcherrimis sen-
tentijs, historijs, exemplis ex sacrarum literarum penu depromptis. Huiusmodi reliquorum quo
quæ conuiuatum colloquia mutua in symposijs esse debebant: cuiusmodi sanè primitiua Ecclesiæ
Christianos in Agapis suis vsos fuisse legimus. Ita fabulantur, inquit Tertull. in Apolog. cap.
39. ut qui sciunt Dominum audire, hoc est, sermones inter se conferunt, castos, pudicos, pios re-
ligiosos,

Sermones epu-
lares Christia-
norum præci-
seculi.

ligiosos, quorum nouerunt se auritum habere testem ipsum Deum cuncta videntem atq; audien-
tem. Facit ibidem mentionem cantionum atq; precationum, quæ Agapas illas antecedere atq;
consequi solebant.

Ab huiusmodi cum Christi, tum Christianorum primogeniæ Ecclesiæ sermonibus conuiuia-
libus quantum discrepent nostri sermones conviviales, quotidiana experientia satis testatur. E-
rant illi graues, modesti, casti, pudici, pij, religiosi: nostri contra sunt leues, nugatorij, mendaces,
scurriles, turpes, obsceni, blasphemij, contumeliosi, quibus Deus pariter atq; homines grauissime of-
fenduntur. Sanctè profectò veteres Hebræorum sapientes dixerunt, eos, qui in conuiujs sermo-
nem de rebus diuinis non habent, perinde se habere, ac si de sacrificijs mortuorū comederent. Con-
trà verò, qui Dei verbum, Legem & diuinæ sapientiæ opera celebrant, super hos quiescere diui-
nitatem, & non secus eos habere atq; si de mensa ipsius Dei comederent. Contrà hodie pleriq; Chri-
stianorum sacrum sermonem planè ὀνειδίζουσιν, conuiujs mirimè existimant, quem si quis
inferat, illum ceu hominem inciuilem, rusticum & agrestem explodunt atq; subsannant. Tametsi
proh dolor, tanta est hodie nostrorum conuiuorum luxuria atq; intemperantia, ut si quis sacrum
aliquem & diuinum sermonem ijs inferat, ille tanquam margaritas canibus atq; porcis obijciens,
reprehensione dignus esse videatur. Minimè etiam hîc videtur silentio prætermittenda Chryso-
stomi oratio in Homil. 13. in epistolam ad Romanos. Et vrinam, inquit, in tabernis vinarijs, in
comestationibus & balneis: imò & vbiq; de gehenna disputaretur. Non enim sinet in gehennam
incidere, gehenna meminisse. Propter hoc ipsum quippe illam & parauit & minatus est, ne in eam
iacidamus, timore ipsius meliores facti.

Porro illum quoq; antiquorum morem fuisse legimus, ut non modò ipsi conuiuia sermones in-
ter se conferrent, sed etiam anagnostæ siue lectores adhiberentur, qui antiquaquædam literarum
monumenta conuiujs auscultantibus legerent, eorum animos iuuandi oblectandiq; gratia. Hinc
Plin. lib. 1. Epist. ad Erucium: Audisses inquit, Comædum, lectorem vel lyristem, vel quæ me a li-
beralitate, omnes, Seneca loquens de Calphurnio Sabino in conuiujs illum dicit habuisse seruos lite-
ratos ad pedes, ut versus, quos referret, subministrarent. Hi Grammatici analectæ fuerunt dicti.
Nec verò legere tantum, verumetiam excerptere aliquid & adnotare solebant viri docti apud
Roman. inter epulandum: quod vtrumq; Plinium factitasse legimus, aliosq; non paucos. Hinc
Persius, Satyr. 1.

Lectio enim
veterum inter
epulandum.

Non quicquid deniq; lectis, scribitur in circis. Id est, Discubitorijs.
Et Horat. Nutauit mentem populus leuis, & calet vno
Scribendi studio pueriq; patresq; seueri;
Fronde comas vincti cœnant, & carmina dicant.

Plinius lib. 3. epist. 5. de auunculo s. 10: Mox quasi alio die studebat in cœna tempus, super hanc li-
ber legebat, adnotabat & quidem cursim. Memini quendam ex amicis, cum lector quædam
perperam pronunciaisset, reuocasse & repeti cogisse, hunc auunculum meum dixisse, intellexeras?
nempe cum ille annuisset, cur ergo reuocabas? decem amplius versus hac tua interpellatione per-
didimus: tanta erat parsimonia temporis. Alexander Seuerus interdum inter epulandum, sapius
tamen frito conuiuio vel ipse aliquid legeret, vel cæteris legentibus benignas aures præbere con-
sueuerat, ut testis est Alex. ab Alexand. De eodem sic scribit Aelius Lampridius: Cum inter suos
conuiuaretur, aut Vlpianum, aut doctos homines adhibebat, ut haberet fabulas literatas, quibus
se recreari dicebat & pasci. Habebat cum priuatim conuiuaretur, & librum in mensa & lege-
bat, sed Græca magis: Latinos autem Poëtas lectabat. Cicero ad Atticum: Hunc lege con-
uiujs tuis: sed si me amas, hilaris & bene acceptis. Et paulo post: Non assequor ut scribam,
quod tuæ conuiuæ non modò libenter, sed etiam a quo animo legere possint. Tiberius similiter
ex lectione quotidiana quæstiones discutiendas proponebat, & Adrianus Comædias, lecto-
res atque Poëtas conuiujs suis adhibuit, qui aliquid recitarent, quod animum post conuiuia
recreare posset, eodem teste. Commemorabile quoq; est illud, quod Cornelius Nepos de T. Pom-
ponio Attico memoria prodidit: Nemo, inquit, in conuiuio eius aliud ἀρπαγὰ ἀνδύει, quam ana-
gosten, quod nos quidem iucundissimè arbitramur. Neq; vnquam sine aliqua lectione apud eum
cœnatum est, ut non minus animo quàm ventre conuiuia delectarentur. Pythagoricis quoq; post
conuiuium sacrificia adhibuisse & lectionem, testis est Iamblichus. Varro, teste Gellio lib. 1. cap.

22. In conuiuio nec omnia legi debere dixit, & ea potissimum, quae simul sunt Biceps, & delectant potius, ut id quoque videatur non superfluisse. Pertinax Imp. cum sine amicis cenaret, adhibebat uxorem suam & Valerianam, ut cum eodem qui docuerat, fabulas literatas haberet, testul. Capitol.

Lectione sacrae Christianorum priscorum inter epulas.

Hunc morem secuti sunt Christiani primitiuae Ecclesiae, adhibitis inter cenandum sacrae scripturae lectionibus, teste inter alios Clemente lib. 7. Strom. Hinc August. epist. 109. ad monachos & in libello de Communi vita sacerdotum: Cur acceditis ad mensam, donec inde surgatis, quod vobis secundum consuetudinem legitur, sine tumultu, sine contentione audite, ne sola vobis fauces cibum sumant, sed & aures esuriant Dei verbum. Idem in Sermone, quem in cap. Ieiunij habuit, a fidelibus contendit, ut lectionem sacrarum literarum coniuuij loco alicui ac reseruarum adhiberent. Hac Augustinum ferunt plus, quam epulis fuisse delectatum, quae in monachorum contubernijs atq; collegijs olim vtitatissima fuerat, quam August. epist. 109. monachis maxime commendat. Sidonius in epist. ad Industrium. Vctij viri illustris vitae morumq; consuetudinem describens, inter alia: Inter haec, inquit, sacrarum voluminum lectio frequens, per quam inter edendum sepius sumit anima cibum, Psalms crebro leclitatur, crebrinus cantat, &c. Extat Can. 44. dist. quando autem. Conuiuium clericorum debet precedere mensae benedictio, intra mensam lectio, post mensam gratiarum actio. Hoc Polydor. Virgil. ex Seruatoris nostri instituto profectum existimat, qui cum alias sepius inter edendum docere consuevit, tum postremo inter cenandum discipulos vescentes de consummatione omnium ferè mysteriorum religionis docuit, ut Matth. 26. abunde refert. Vnde patres, ut memoriam frequentarent tam salutaris instituti, hunc sacrae scripturae in mensis legendarium iam inde ab initio introduxisse videntur. Scribit aliquid tale de Carolo M. Eginhartus, nempe inter cenandum aut aliquod acroama, aut Lectorem audiuisset eum. Legebantur ei historiae & antiquorum regum gesta. Delectabatur & libris S. August. praesertim ijs de Ciuit. Dei. De simili consilio, quod Furia Vidua datum est vide Hieron. Similem morem memini me Tubingae aliquot ante annos usurpari vidisse in collegio stipendiariorum principis illustrissimi Wirtembergensis, cui Samuel Heylandus vir insigni doctrinae pietateq; praedictus, praefator & amicus meus obferuandus, iam per multos annos summa cum laude vtilitateq; praesuit. Singulis ibi ferculis sacrae scripturae lectio interponitur. Idem quoque fieri solet Lipsiae in Collegio Paulino, vbi ceteris studiosis prandium cenamue sumentibus, vnus pulpitem ascendit, & aliquot e S. Biblijs capita legit: quae quidem a principio vsq; ad finem ordine hoc modo legi consueuerunt. Idem quoque, in ludis literarum Lutetiae fieri solet, ut ceteris praudentibus aut cenantibus, vnus pulpitem conscendat legatq; aliquot virorum doctorum Commentarios. Cornel. tamen Celsus a caena intensam cogitationem non esse tutam asserit, quia & medicorum placita decernunt non esse inter edendum laborandum. Proinde tunc intendere lectioni animum forte non parum esse noxium quis censuerit.

M. Samuel Heylandus.

DE MORE QVORVNDAM POPVLO- RVM CONSVLTANDI INTER POCVLA. QVO TEMPO- re coenae, sermonibus sit indulgendum. De vocis risusq; moderatione: clamores, aliosq; sonos inciuiles & indecoros esse vitandos. Ea quae dicta aut facta sunt inter epulas, non temere esse eliminanda.

CAPVT XIX.

Consultationes inter epulandum

SERVANDVM porro consultationes quoque seu deliberationes olim a gentibus quibusdam inter pocula agitari fuisse solitas, ita ut illorum triclinia βελούθρια, σுவέπια, sine curiae quaedam esse viderentur. Atq; hunc quidem Persarum olim fuisse morem, multi veterum historicorum testantur. Xenophon illos refert temulentos de rebus bellicis consultasse, ut quisq; vino cordatior factus suum de Repub. consilium liberius referret: altero tandem die, quid facto opus esset, decernebant. Plutarch. Sympos. lib. 1. Proble. 9. hanc non minus

minus Græcorum, quam Persarum antiquam fuisse consuetudinem, testimonijs quibusdam probat. Ac primò quidem Græcum fuisse illum dicit, cuius haec sunt verba:

μαρπός δ' από πλείνης βελή και μήτης αυείνων. Id est, Consilium melius capietur ventre repleto.

Græcis quoque cum Agamemnone Ilium obsidentibus, dum ederent ac biberent:

Ο γίερον πάμωρον ύφαινειν ήρχετο μήτην. Id est, Caput Consilium sapiens primus tunc texere Nestor.

Et hac quidem ipsa de causa auctor regi fuit, ut viros sapientia praestantissimos ad conuiuium inuicaret.

— Δαίνυ δ' αϊτα γέρονσι Πολλών άρομψών, τή πείσαι, δοκιν άρις έβ βελήν βελούση. Id est, Tu cenam senibus praebes, Collectis multis, qui consulet optima pare.

Suasit itaq; Nestor Agamemnoni Græcorum in bello Troiano regi, ut accersitis senioribus de afflictis Græcorum rebus in symposio consultaret.

Praeterea plurima bona & antiqua Græcorum instituta a vino sua habuisse initia docet. Nam & Cretensium Andria & Spartanorum Phiditia, βελούθριων άπορρήτων και αυνεπίων Αεισοχεα πών τήξιν έιχε, id est, Quondam conciliabulorum arcanorum & confessus Optimatum vim locumq; obtinebant. Tale quoque πορτανειον και άδισμοθέσιον videtur fuisse. Eodem quoque referendus νυκτερος, σύλλογος ή άρις των & πολυκοπέτων άνδρών, id est, Conuentus nocturnus virorum principum, ac Reipublica gerenda periclitissimorum apud Platonem, in quem res maximi momenti considerationeq; dignissima reijciuntur. Idem praeterea probat consuetudine illa Græcorum trita qua vltimo

Mercurio libant, cum corpora iam dare somno Est animus. Οδ' η,

Coniungunt itaq; cum vino rationem, quando ως παρόντι η συνεπισηοπαέντι τή φρονιμοτάτη διασεν praesenti & vna dispendenti prudentissimo Deo vota faciebant, iam discessuri. Deniq; antiquissimi ipsum Bacchum, tanquam Mercurio minime indigentem, εν βελή, id est, bonum consiliarium, & noctem εν φρόνη quasi prudentia aptam appellarunt. Hac Plutarchus de Græcorum consultationibus coniuualibus.

Eustathius in illa Homeri Ιλ. 1. Δαίνυ δ' αϊτα γέρονσι, &c. hac annotat notatu dignissima: δεσ όπως τή ήρώων άει συμπόσια άσέδαια ήσαν, ως μυριαχθ άηλυσιν οι σοφοι οι αυναγέρμοροι τή άσέδης άξια τή άρ δινον έβελούθριον. ως δ' όφασιν οι παλαιοι, ράοντες έαυτήν εν άνω έσμορ, ό η ό κωμικός φησι. Τόν νένιν άρδω η λέγω τι διέξιν, & η τή όρσησπέξια δ' έφασιν κοινονία, φιλοποδόν έξί. Vide quam honesta atque frugales fuerint Heroum caena, ut sepius id testantur sapientes, qui conuenientes de rebus grauibus atque serijs inter pocula consultabant. Nam, ut aiunt, veteres, nobismetipsis faciliores mistioresque sumus in vino, id quod etiam Comicus testatur, cum inquit: Vt mentem irrigem, & dextri quid eloquar: deinde coniuualis consuetudo amicitiae concilianda vim obtinet. Addis deinde Persarum atque Rhodiorum exemplum. Nam & Persae bibentes quidem deliberant, sobrij autem decernunt: & Rhodiorum lex summis Magistratibus imperabat, ουάσι έιδζ τής άρισης ωεί ή ή έα διν πορεπτεών βελούσορδύας, id est, conuiuia simul inire deliberandi gratia de ijs, quibus mane facto opus esset. Non ingiur, addit ibidem, Græci conuenientes ad ebrietatem vsq; bibebant, άλλ' όσογ τή κοινωνικόν συντηρήσασυ τή άσέδαια βελέουντες, id est, sed societatis conseruanda gratia de rebus serijs atque honestis consultantes.

Porro Baetrianos quoque inter pocula de bellis consultasse, necnon foedera contraxisse, testis est Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 21. Rhodij lege cauebant, ut proceres eorum quod mane facere expediret, de eo vna prius coniuuari deliberarent. Brachmannos quoque Indorum Philosophos inter scyphos de grauisimis rebus consilia inire fuisse solitos legimus.

Idem de Germanis antiquis testatur Cor. Tacitus, his verbis: Sed & de reconciliandis inimicem inimicis & iungendis affinitatibus & adsciscendis Principibus, de pace denique & bello

plerunq; in conuiujs consultant, tanquam nullo magis tempore, aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalescat. Gens non astuta, nec callida, aperit adhuc secreta pectoris licentia ioci. Ergo detecta & nuda omnium mens postera die retractatur, & salua vtriusque temporis ratio est. Deliberant, dum fingere nesciunt: constituunt, dum errare non possunt. Hac ille. Antiquum hodie obtinere Germanos quotidiana experientia facit manifestum.

Ανιτηρ ποση
λα consultadum

Porro recte ne fecerint illi qui παρὰ πόντον, id est, inter pocula consultantur; Plutarchus querit lib. 7. Sympos. Probl. 10. Ac primo quidem rationes afferuntur, cur ab huiusmodi consultationibus in vino abstinendum esse videatur. Ratio enim tanquam oculus in humido fluctuans, ἀποκινητόν ἢ ἄν ἢ ἀποκινητόν ἐστίν, id est, agitare sese commode nequit, estq; inefficax. Deinde quicquid nobis est molestum, id quasi reptilia a Sole, exagitatam undiq; & sese proferens animi iudicium reddit ὑπερβολικὸς καὶ ἀσταθὺς, id est, lubricum & inconstans. Præstat igitur animum in quiete conseruare, omni motu agitari neq; liberam atq; solutam. Aut si id fieri nequit, quemadmodum pueris, qui quietis sunt impatientes, non gladios aut hastas, sed crepitacula & pilas, quibus ludant, porrigimus: vtiq; Bacchus ferulam ebrijs tradidit, leuissimum telum, & molliissimum ἀσπίδος, id est, defensionis instrumentum, quod cum celerrime ferit, minimum nocet: Ita ebrijs non tragica quædam grauesque quæstiones, sed leues atque ridicula sunt proponenda.

Præterea cum in omni consultatione id maxime requiratur, vt imprudens rerumq; imperitus, prudentes rerumq; experientia præditos sequatur usq; assentiatur, id ebrius cerè minime faciet, vino hoc illi faciendi pote statem adimiente. Illud namq; hominum animos vana quadam & inani persuasione opinionibusq; implet, ita vt sibijps non modo nobiles, pulchri, diuites, verum etiam omnium sapientissimi esse videantur. Vnde recte Plato δινον voluit dictum ἄπο τῆς οὐρανοῦ ἔχειν. Hinc itaq; fit, vt intempestiua quadam & importuna garrulitate, animiq; elatione intransuersum rapti, dum se omnibus alijs dignitate auctoritateq; præire existimant, audiri potius, quam audire & regere seu ducere quam sequi alios velint.

Aliæ contra sub Nicostrati persona rationes afferuntur ad probandum consultationibus inter pocula locum esse debere. Quæ quoniam non ita magni, vt priores, sunt momenti, illas hæc libens prætermitto.

Vna illarum est, quod vinum est τῆς παρρησίας καὶ δι' αὐτὴν ἀληθείας ἡνωμένον, id est, libertatis dicendi, & per eam veritatis fecundissimum: quæ si absint, nihil peritia, nihil iudicij solertia prodest. Hinc antiqui Dionysium ἐλευθεριον καὶ λύσιον, id est, a liberandi ac soluendi vi & potestate appellarunt, eiq; magnam vaticinandi facultatem adscripserunt, non, quod Euripides dixit, ob debacchationes & furōres, sed quod seruilem merum & seruitutem eximens, eaq; animam liberans, homines inter se veritate dicendiq; libertate vti doceat. Huiusmodi ferè argumentis Plutarchus probare nititur consultationes de rebus grauib; atq; serijs non esse ἀποπροσδοκῆσαι.

Quod si Christianorum conuiuia talia essent qualia esse debebant, hoc est, temperantia, moderata atq; frugalia, non modò sermocinationes, verum etiam deliberationes de rebus vel ad Ecclesiam atq; religionem, vel ad Rempub. pertinentibus in ijs agitari conuenientissimum sanè vtilissimumq; foret. Nunc verò ita se pleriq; in illis immoderato cibo potuq; ingurgitant atq; obruant, vt nullus amplius inter illos rationi, iudicio atq; consilio sit locus relictus, temeritate, audacia, garrulitate, furore atq; insania omnia occupante. Fit tamen sæpenumero, vt cibo multo potioneq; completi atq; distenti, quando, vt recte dixit Cic. ne mente quidem recte vti possimus de rebus arduis, vt sacris, politicis iudicium ferre conentur. Sic Persius quoq; Satyr. 11. sui seculi homines reprehendit, quod inter ipsa pocula ebrijs & cibo pleni, ac proinde iudicio rationeq; carentes non dubitarent de poematis ferre iudicium, bona ne an mala essent, disputantes. Sic enim ait:

— Ecce inter pocula quærent

Romulide saturi, quid diu poemata narrent.

Idem quoq; Horat. improbat his verbis:

Discite non inter lanceas mensasq; nitentes

Cum

Cum stupet insanis acies fulgoribus, & cum
Acclius falsis animus meliora recusat.

Verum heic impransi mecum disquirite, &c.

Porro cum in conuiujs partim seria, partim ioci versentur, quomodo ioci serijs temperandi; & contra: ipsumq; conuiuij dominum vtriusq; se accommodare oporteat, vide Plut. Symp. Probl. 4. Atq; hæc de materia sermonum conuiuialium sint dicta, &c.

Nunc de tempore quadam dicamus, quo illi potissimum videntur habendi. Apud Homerum legimus conuiuas cum silentio cibum potumq; capientes, vt Athen. lib. 5. annotat. finida demum cæna sese ad sermones colloquiaq; mutua conuertisse. Huiusce consuetudinis plurima apud illum Postam exempla occurrunt. Ιλ. ε.

Αυτῶν ἐπεὶ ὄσοι καὶ ἰδὴ τῶν δὲ ἐὼν ἐν τῷ
τοῖς ἀεὶ μύθων ἤρχε γερῆν ἰπποδῶ Νέστωρ.

Hortatur autem dūces, vt congregato exercitu acies instruant. Ιλ. η.

Αυτῶν ἐπεὶ πόσι, &c.

τοῖς ὄγερον πᾶσι μῶρον ὕψαλτον ἤρχετο μετῆν

Νέστωρ. Suadet Gracis, vt castra muro fossaq; cingant. Ιλ. ι.

Αυτῶν ἐπεὶ ὄσοι, &c. τοῖς ὄγερον — Νέστωρ.

Suadet Agamemnoni, vt Achillem sibi infensum donis placet. Ιλ. λ.

Τῶ δ' (Nestor & Machaon) ἐπεὶ οὖν πίνοντ' ἀφ' ἑτῆν πολυαγῆα δ' ἰαί

Μύθοισι τέρποντο, πρὸς ἀλλήλους ἐνέωντες. Ibidem,

Αυτῶν ἐπεὶ τάρπηδον (ego Nestor, Ulysses, &c.) ἰδὴ τῶν δ' ἐπὶ ποσσὶν

Ἡρῶν ἐγὼ (Nestor) μύθοισι, κελύων (Patroclum & Achillem)

ἔμι δ' αὖ ἐπ' ἀστυ (in Asiam.)

Plura exempla vide apud eundem, in quibus etiam obseruandum, quod ferè semper senio ac dignitate præstantioribus, vt Nestori, Priamo, primæ dantur dicendi partes. Similia exempla existant apud Apollonium in Argonauticis, vt lib. 1.

— Μερτῶν ἐπὶ (post cibum potumq; sumptum) δ' ἀμοιβάδης ἀλλήλοισι

Μυθῶν δ' οἷα τὴν ἀλλήλοισι παρὰ λαοῖσι, καὶ δίνω

τέρποντες ἐφ' ἑαυτοῖσι, ὅτ' ἀλλήλοισι ὕψαλτον ἀπέειπεν.

Επιόωνται, inquit Scholiastes, παρὰ τὴν ἐπίαν ἢ ἐπὶ λόγων παρὰ δ' ὅσον ἐπισία τις οὐσα παρὰ τὸ ἐπὶ. Aliud exemplum vide lib. 1. Αλλήλοισι δ' ἐπέειπον ἀμοιβάδης. Et lib. 2. Num. 15. & 53. & 55. Item lib. 3. Num. 12.

Plutarchus lib. 5. symp. ab initio: In conuocationibus urbani atq; belli homines statim a cæna ad colloquium veluti secundas mensas se conferentes, ijs se inuicem oblectant. Id illustrat eleganti simili ducto a nutricum consuetudine. Nam quemadmodum illæ dum cibum infantibus præbent partim percipiunt voluptatis: saturatis autem ijs atq; sopitis, ipsæ tum commodo cibo potuq; fruuntur: ita animus voluptatum, quæ edendo bibendoq; percipiuntur, particeps fit, corporis appetitionibus nutritis more rituq; inseruiens, eiusq; desiderijs sese accommodans concupiscentiamq; demulcens: vbi verò illud mediocriter affectum conquieuit, ibi tum defunctus suo ministerio & negotio vacuus, ad voluptates suas conuertitur, λόγους ἑυχαμεδὸν καὶ μαθήματα, καὶ ἰσοειεῖς καὶ τὰ ἡστέον τὴν ἀκρίβειαν ἢ ἀκρίβειαν, id est, sermonibus semetipsum pascens atq; oblectans & disciplinis, historijs, rerumq; excellentium quæstionibus. Ibidem ænigmata quoq; atq; griphos post cænam proponi fuisse solitos scribit.

Aliquando tamen inter epulandum, dum alia atq; alia fercula interuallo quodam temporis apponuntur, sermones & olim habiti fuerunt & hodie quoq; haberi solent. Charmus Syracusius teste Athen. in singula, quæ apponebantur; primus versiculos concinnauit & paræmiās: teste Cal. Rhodig. lib. 28. cap. 8.

Orationis porro indicem cum habeamus vocem, vt Cicero inquit, illius quoq; moderatio in conuiujs maxime requiritur. Sit itaq; neq; nimis submissa, sed clara & suavis: nec nimis elata. Vocis moderatio in epulis, cis enim elatio atq; contentio concionibus atq; disputationibus conuenit, non autem conuiujs, in quibus omnia leniter, mansuetè moderateq; & fieri & dici debent. Huc facit illud Homeri:

T

Nῦν μὲν δ' αὖτις ἀνὴρ οἱ περ πῶμα δαμνδ' ἐβοηθῆς ἔστο.
Hoc utebantur Homeri dicto olim illi, qui in conuiuio colloquiuo familiari a vociferatione immoderata abstinere iubeant. Horat.

Natis in ysum letitia scyphis
Pugnare Thracum est, tollite barbarum
Morem: verecundumq, Bacchum
Sanguineis prohibete rixis Item,
Lenite clamorem sodales. Item Od. 8. lib. 3.
Procul omnis ite clamor & ira. Pindarus Od. 9.

Ἡσυχίαν δ' ἐφιλεῖ
Μέν συμπίσιον, νεοδαλῆς δ' αὖξεται
Μαλθακὰ νικαφορέα σὺν αἰοῖδ' ἄ.
Θαρσαλία δ' ἐπαρῶ
Κρητῆρα φωνὰ γίνεται. Hoc est,
Tranquillitatem autem amat
Quidem conuiuium, & recenter florens
Victoria augetur molli cum cantu.
Audax autem apud craterem est vox.

Clemens Alexand. lib. 2. Pedag. cap. 7. Σώφρονος δὲ καὶ τὸ ἐν τῇ φωνῇ μεμετρημένον. Et paulo antea: Vterq, qui differit vocem suam metiatur iusta proportione atq, moderatione. τὸ γὰρ γονόν δ' ἀπόφορος μαινωδὲς αἶσχος. Elatus enim clamor pronunciationis res est insanissima. Ad dit: Cum proximis autem ita loqui, ut non audiaris, eius est qui nullo sensu est præditus, neque enim audiet. Est hoc quidem ἀγανθείας, id est pusilli & abiecti animi: illud autem ἀνδραδείας, id est caudacia arrogantiaque signum. Αλλὰ καὶ τὸ τερρυμμένον τῆς φωνῆς ἐπιλυσις, id est, Vox fracta & enervata femina propria est vitanda. Sed neque φορηλῶς καὶ συνδιωκομένως, id est, volubiliter & præcipitanter colloquendum, τὰς τε ἀκαχεῖβδας καὶ τὰς κεκράκτας ἐπισο μισέου, id est, importunis vociferatoribus & exclamatoribus os obstruendum. Hac ille de vocis moderatione.

Et tamen hodie Christianorum hominum conuiuia atq, triclinia vocibus seu potius vociferationibus atq, clamoribus non modo ineptis, incivilibus atq, indecoris, verum bestialibus plane atque furialibus personant, ita ut non hominum voces, sed potius vel canum latratus, vel luporum ululatus, vel suum grunnicus, vel deniq, aliarum bestiarum atq, ferarum voces esse videantur. Harum autem causa est Bæchus, vnde recte illum dicit τὸ βαχεῖν, quod ululare & incondite clamare significat, Eustathius dictum esse voluit: & eandem ob causam ἐπίβρομος & ἐπιβρομέτης fuit a Græcis appellatus: secundum etiam illud Solomonis: Vbi va, vbi rixa, vbi clamor, tumultus, &c.

NOTA.

Risus moderatio. Hæc quoq, referenda est risus incivilis, immodestus, turpis & inhonestus, qui plerunq, in conuiujs dominatur, ex vino & ipse immoderate hausto proveniens: secundum illud Ouidij:

Cura fugit multo, diluiturq, mero.

Tunc veniunt risus, &c.

Quid sit risus, quo pacto concitetur, vbi sit, quomodo existat, atq, ita repente erumpat, ut eum cupientes tenere, nequeamus: & quomodo simul latera, os, venas, vultus, oculos occupet, viderit Democritus: neq, enim ad hunc sermonem hoc pertinet, & si pertinere, nescire me tamen id non puderet, quod ne ipsi quidem illi scirent, qui pollicentur, inquit Cicero lib. 2. de Orat. Est quidem risus homini proprius, vnde etiam homo ζῶν γελάσκειν, id est, animal risibile seu ridendi facultate præditum, definitur. Verum ut aliæ facultates naturales: ita hæc quoq, modo ratione est frænanda: de quo vide Mercurialem de re gymnastica. Et hoc est quod Clemens Alexand. inquit lib. 2. Pæd. ca. 5. ἀπὸ τῆς γὰρ ὁπόσα φυσικὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ, ταῦτα οὐκ ἀναρῶν δὲ ἀνθρώπῳ δ' εἰ: μᾶλλον δ' ἐμέτρου αὐτοῖς καὶ καμφορῶν ἐπιτηδέναι ἀρέποντα, id est, Omnino enim quæcunq, hominibus a natura insunt, illa non sunt ex illis tollenda, neq, etiam tolli possunt, sed modus potius ijs est atque tempus opportunum adhiberi conuenit. (Hinc Menander dixit: γέλως ἀκαρῶ)

ἀκαρῶ δ' ἐβροτοῖς, δεινὸν κερδὸν, id est, Risus intempestivus mortalibus graue est malum.) Nam quemadmodum equus, licet hinnitus ei sit proprius: non tamen semper hinnit: sic homo quoq, quamuis illius proprium est ridere, idq, illi a natura insitum est atq, insculptum, non tamen semper & quauis de causa ridere debet. Risus namq, si iusto debitoq, modo proferatur, κοσμιότητα, id est, decorem & honestatem: sin minus ἀκολασίαν, id est, intemperantiam præsert. Plato in libro de Legibus ait: In ipso risu maximum inesse signum tum grauitatis, tum leuitatis. Nam quia vehementissimus est motus atq, impetus natus ex aliqua re, qua videtur subturpis ac planè ridicula, videmus quosdam in eo genere ita dissolutè effuseq, ridere, ut modestia in his desideretur. In risu igitur est nota qua grauem & moderatum a leui atq, stulto facile possis discernere.

Quæ porro sit optima risus moderandi temperandiq, ratio, idem Clemens Alexan. pluribus docet. Sic primò quidem ipsum risum non nimis intentum, effusum immoderatumq, esse debere docet, ac proinde duplicem risum statuit. Alium quidem ἐμμελῆ ἔυκετον καὶ σώφρονα, id est, concinnum atq, moderatum, quem Græcis vult dici μεῖδ εἰμα, quem definit τὴν κατ' ἀρμονίαν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καθάρτης ὀργάνης, καὶ σμυρον ἀέσιον, id est, Vultus tanquam alicuius instrumenti decoram & concinnam remissionem. Ita appellata est diffusio & exhilaratio, & risus eorum, in quorum vultu residet modestia. Alius vero risus est ἐμμελῆς τῆς προσώπου ἐκλυσις, id est, immoderata & inconcinna vultus dissolutio (vnde risus solutus ab Horatio dicitur) quæ si sit in mulieribus, Græcè appellatur κηλίσμος, (vnde forsitan nostrum vocabulum Gichlen) qui est γέλως πορρικός, id est, risus lasciuus ac meretricius: vel est in viris, & καρχασιμός, id est, cachinnatio appellatur, qui quidem γέλως ἐστὶ, μνηστειώδης καὶ ὑβείζων, id est, risus procorum insolens & proteruius. Καρχασμός Latine cachinnus risus est solutior, a καρχασιόμαι, id est, solute rideo, vel a sono vocis per onomatopœiam, quod & Porphyrius tradit. Decachinnatur dixit Tertullianus pro deridemur. Persius Satyr. 1.

Sed sum petulanti splene cachinnò.

Nam splen sine lien risus atq, iacorum est sedes, ut tradit Plin. lib. 11. Nat. hist. Præcipit Seneca, ut risus noster sit sine cachinno. Ab Apuleio risus immodicus & solutior festiuè admodum cachinnabilis appellatur. Epictetus philosophus: Risus, inquit, neq, multus sit, neq, ob multa, neque solutus. Vituperatur cachinnatio quamuis ridere concessum sit, inquit Tullius, &c. Ecclesiastes cap. 7. Melior est indignatio risu: quia tristis vultus pariet letum cor. Et paulò post: Qualis est sonus spinarum sub olla, talis est risus stulti: id quod etiam est vanum. Et cap. 21. Stultus autem in risu extollit vocem suam: Vir autem astutus (id est, prudens) vix sensim subridebit. Hoc est, Stultus sonoros cachinnos edit, sapiens autem verecundè subridet: secundum illud tritum:

Per risum multum debes cognoscere stultum.

Huic simile est illud Poeta:

Πάντας δ', ὡς ἐπ' εἰπεῖν, τὰς ἀνήτας ὀδῶν
Καὶ θ' ἀπαλὸν γελάσει, καὶ ὀρχήσεται ἀνώγει. Id est,
Omnes autem stultos, ut vno verbo dicam, vinum
Et ridere debet molle, & saltare lubenter.

Sed neq, rursus, inquit Clemens, oportet esse tristem, sed grauem & cogitantem. Sed ipsum quoq, risum temperatum gerere oportet, & si de rebus turpibus fuerit, ἐρυθειώνας μᾶλλον ἢ γελάνας φαίνεσθαι, id est, erubescere potius videri, quam subridere, ne illis assentiri atq, letari videamur. Si autem de rebus molestis fuerit, tristitia potius, quam lætitia speciem præ nobis ferre debemus. Illud enim est humanum, & λογισμὸς τεκμηρίον, id est, considerationis humanæ argumentum: illud autem crudelitatis suspicionem adfert. Ergo neq, semper est ridendum, neq, omnibus, neq, apud quoslibet, neq, propter omnia, neq, omnimò loco, sed diligens & accurata est & personarum & rerum, & loci & temporis habenda ratio. Ut autem non est effusè, effrenatè inconsideratèq, ridendum: ita nec risus mouendus atq, captandus, ut idem philosophus Christianus docet. Μιμητὲς ἀνθρώπων γελάων, μᾶλλον δ' ἐκαταγελάτων παθῶν τῆς ἡμετέρας ἑξελείπον πολιτείας, id est, Rerum ridicularum, seu affectionum potius imitatores ex Repub. nostrâ sũnt

exterminandi. Nam cum verba a cogitatione atq; mente promanent, verba certe ridicula a moribus ridiculis proficiuntur. Καρπός γδ τῆς Δανοίας ὁ λόγος, id est, sermo enim est fructus mentis. Quod si ridiculorum nos ne auditores, quidem esse convenit, multo minus imitatores. Et multo adhuc est absurdus, aliquem semetipsum ridiculum præbere, hoc est, probus, irrisione dignum. Res omnium preciosissima in nobis est λόγος, id est, sermo siue ratio: est ergo valde a ratione alienum, orationem, rationemve ludibrio exponere. Quamobrem χαλεπότερον, ἢ γέλοιο ποιντέον, id est, urbanè nobis lepideq; est loquendum, non autem risus mouendus. Cruclis & immanis fuit ille C. Caligulae risus planeq; Sardonius. Is enim, teste Suetonio, cum lautiore conuiuio subito in cachinnos fuisset effusus, consulibus, qui iuxta cubabant, quid nam rideret, blandè quærentibus: Quid, inquit, nisi vno meo nutu iugulari vtrunq; vestrum statim posse. Huiusmodi vitinam non multorum Christianorum essent risus blandi atq; hypocritici, quibus illi amicitia beneuolentiæq; speciem præse ferunt, animis interim suis acerbæ odia inimicitiaq; fouent, ac cædes, omnisq; generis mala cogitant atq; moluntur. Idem quoq; cum lugeret Drusilla obitum, ridere, lauare, cœnare cum parentibus, coniuge, liberisue capitale fecit, teste eodem auctore.

Vt autem non est temere in conuiujs ridendum, ita ne lachrymandum quidem, vt idem Clemens docet cap. 7. ἡ δὲ καὶ γελώτων εἰρηγεῖται ἕξαισίων καὶ δακρύων ἡσπόμερον. πολλὰ γὰρ οἱ οἰνοπόροι καὶ γέλατοι ἐπὶ πλεῖστον, εἰ τα μὲν τὰ ὑπὲρ ἡθῆν ἐκ δὶδα ὅπως, παροινία πνὶ ὄψα πειθόμενοι εἰς δάκρυα. Abstinentium autem est, & a risu importuno atq; soluto, & a lachrymis immodicis. Sæpe enim temulenti, postquam in cachinnum magnum eruperunt, deinde rursus nescio quomodo in lachrymas deuoluuntur.

Huc deniq; referendi multi quoq; alij soni inciuiles, indecori atq; odiosi, qui vel ore, vel alijs corporis membris aduntur, quia ex nimia plerunq; repletione proueniunt. Vt sunt illi, quorum Terent. in Heaeron. meminit.

Inuersa verba, euerfas ceruices tuas,
Gemitusq; screatus, tuffeis, risus abstine.

Et Clemens Alexand. lib. 2. Præd. cap. 7. Ποποῦτοι καὶ σπειροὶ καὶ οἱ ἄλλοι τῶν δακτύλων ἰσοφοὶ τῶν οἰνοπόρων οἱ ἀνελεῖται, ἄλλοι σωματικὰ ἔσονται λογικῶς ἀνθρώποις ἐπιλατῆροι, id est, pro prismata, sibili, digitis expressi soni, quibus famuli accersuntur, cum sint significationes rationis expertes, hominibus ratione præditis, sunt vitanda. His addit, σωματικῶς ἀποπίπειν, ἡ δὲ μὲν πρὸς βίαια πρὸς, ἀποπίπειν πρὸς ὅτι, id est, frequenter spuerere, violentius excreare, & etiam emungere in conuiuio vitandum est. Sic senex ille apud Plautum in Milite glorioso:

Minimè spuator, screator sum itidem minimè.

Hæc enim conuiujs nauseam pariunt, & intemperantiam arguunt. Non enim sicuti bobus & asinis simul est præsepe & sterquilinum. Et tamen multi vno eodemq; tempore se emungunt, spuant, cœnant. His adde πταρμῆς, ἔρυγες, id est, sternutationes, ructus, qui soni conuiujs molesti & odiosi omni modo sunt coarceudi atq; comprimendi, vt Clemens Alexand. docet. Arrogantia enim, inquit, & insolentia est istis sonis aliquid velle addere, non autem detrabere. De sternutatione & oscitatuone vide Polyd. Virgilium lib. 6. cap. 11. Præterea vt aurium fricationes, ita sternutationum irritationes, sunt suilli pruritus & confricationes, quæ intemperantem meditantur fornicationem. Addit postremò, quod diligenter notandum, καθόλα ὁ χρεῖστος ἡρεμίας καὶ ἡσυχίας καὶ γαλήνης καὶ εἰρήνης οἰκεῖ, id est, In summa Christiani propria est quies, pax, tranquillitas, &c. Sternutamento reuocari ferculum, mensamue, si nò postea gustetur aliquid, inter diuas habetur, aut omnino non esse. Plin. lib. 28. Cap. 3. Efflatus quoq; atq; crepitus ventris in mensa valde sunt inciuiles atq; agrestes. Claudius tamen Imp. teste Suetonio in vita eius, dicitur meditatius edictum, quo ventiam daret efflatum crepitumq; ventris in conuiuio emittendi, cum periclitatum quendam præ pudore ex continentia cognouisset. Idem testatur Plin. his verbis: Per mensas verabantur munditiarum causa deflare. Claudius tamen existimabat licere in conuiuio pedere, id est, crepitum ventris emittere, & hoc ex sententia Stoicorum, qui aiunt, Crepitus ventris æque liberos, ac ructus esse oportere, teste Cic. lib. 9. epist. Fam. 17. 4.

Porro quemadmodum conuiujs est danda opera, ne eiusmodi in conuiujs vel dicant vel faciant, quæ vel ipsis vel alijs opprobrium damnaumue afferant: sic iisdem quoque summo opere cauendum

cauendum, ne conuiuia liberius in conuiujs dicta factaue foras aperiant atq; diuulgent, vnde in conuiujs dedecus atq; damnum aliquo redundare possit, id quod a coniuiali officio atq; fide alienissimum censei debet. Huc facit tritum illud Græcorum dictum: Μισέω μνάμονα συμποταν, id est, odi memorem compotatorem, de quo sic Plutarchus lib. 1. Sympos. Probl. 1. statim ab initio: Εἰσι δὲ τὴν παρεμίαν διόνται τοῖς παρὰ πότον λεγομένοις καὶ περὶ τῶν ἀμνηστῶν ἐπαίρειν διὸ τὴν δὲ λήθην οἱ παρῆροι λόγοι καὶ τὸν νάρθηκα τῶν θεῶν συγκαταπέσειν, ὡς ἡ μνήμη δὲ ἔσται μνημονεύειν τῶν ἐν οἴῳ πλημμεληθέντων, ἢ παντελῶς ἐλαφρῶς καὶ παιδικῆς νεότητος δειροδύων, id est, Alij Adagium illud imperare censent obliuionem eorum, quæ intra pocula dicuntur atque aguntur: ideoq; maiorum nostrorum ritu obliuio & ferula vna cum Baccho dedicantur: quo indicatur aut nihil eorum memoria retinendum, quæ per vinum peccantur, aut leui omnino ac puerili pœna corrigendum esse. Ideo Horat. in Epist. 6. Torquatum vocans ad conuiuia, promittit se curaturum, vt nemo sit in conuiuio, qui dicta foras eliminet, id est, foras effuset atque diuulget. Elegans est Epigram. lib. 2. Epigram. Græc. quod declarat, quam sit horribile ac fugiendum id hominum genus, quod quæ dicuntur liberius in conuiuio libero, perfidissime enunciat ac diuulgat:

Ὁ μοι παρῆρων φοβερά δ' ὄσις, οὐδ' ἔσθ' ἀλάσσης
Ὀρνυθμον εὐφέλω κῦμα φέει σποπέλω.
Ὁὐδ' ὄταν ἐσπᾶται μέγας ἐρεθδς, ὡς κακὸν αἶδρα
τάρβω, καὶ μύθων μνάμονας ὑδροπότας

Fuit mos veterum, teste Beroaldo, conuiuij domum intrantibus aut ingressis, limen ostendere, dicendo: Extra illud nihil, id est, ad mensam audita caue foras dixeris alijs. Quare & nostra ætate hic mos est supra mensas rosas habere depictas, vt sub illis dicta inter pocula non effuciantur. Hinc vulgò Germanicè dicimus: Was wir hie Rosend / das bleyb vnder der rosen / &c.

Verum operæpretium me facturum puto, si in genere quedam de Sermone, qui quidem ingens Dei donum est atq; munus, cum alijs, tum in conuiuio bene vtendi ratione dixerò, de quo multotant cum in sacris, tum in prophanis literis optima sapientissimaq; dicta atq; præcepta extant. Primum ergo hoc sit & generalissimum præceptum, vt ne simus in proferendo sermone præcipites temerarij, inconsiderati, ita vt lingua mentem præcurrat, & ὅτι λέγει ἐπ' ἀκαίριον γλώττω, vt ille loquitur, siue quicquid in buccam venerit, temere, inconsideratè, imprudenter impudenterq; effucimus. Vnde Hesiodus, teste Gellio lib. 1. cap. 15. Poetarum prudentissimus, linguam nò vulgandam, sed recondendam esse dixit, perinde vt thesaurū: eiusq; esse in promouendo gratiam plurimam, si modesta & parca & modulata sit:

γλώσσῃς τοῖς θεοῖσιν ἐν ἀνθρώποισιν ἀεὶς
φειδωλῆς: πλεῖστον δὲ χρεῖς κατὰ μέτρον ἔσσης.

Opponitur ἀμφοτεπῆ, cuiusmodi Therpsitis lingua fuit, teste Homero. Itaq; vt sapienter ille monet, consulto prius, deinde mature factò opus esse: sic etiam cogitato nobis prius, deinde dicto nobis opus esse existimemus. Cogitemus igitur prius diligenter ac præmeditemur quale sit illud, quod dicturi sumus, quò nam vergat, bonum ne sit an malum, plus ne commodi, an incommodi sit allaturum. Nam semel emissum, vt ille inquit, volat irreuocabile verbum (vnde Homerus verba παρθεύει, id est, alata appellauit) quod sæpe maximorum malorum atq; damnorum causa existit. Et hoc est quod Syracides sapienter monet cap. 33. Primum fac certus reddaris, deinde loquere: primum fac bene docearis, & respondere poteris. Idem cap. 28. postquã demonstrauit mala atq; pericula, quæ a linguæ prauitate maledicentiæq; inferuntur (vnde Euripid. Ἀχαιῶν 50 κατὰ τὴν ἀίετα ἡ προσύνης το τὰ ἔσθ' ἔσθ' ἔσθ' ἔσθ', id est, effranis linguæ & mentis vectigal oratio) ad eius continentiam moderationemq; adhortatur pulcherrimis vrens similibus. Sepem, inquit, prætegis spinosam tuis prædijs, quare non potius ori tuo valuas obicesq; opponis? Aurium & argentum tuum expendis libra, quare non trutinæ verba tua in libella aurificis. Vide ne quasi in lubrico per eas nudent pedes & cadas coram inimicis tuis, qui te obseruant. Idem cap. 21. Stulti assuntunt nihil ad rem pertinentia, sapientes autem aurificis libella verba sua expendunt. Stulti habent in labijs cor suum, sapientes autem os suum in corde inclusum habent.

Sic Gellius lib. 1. cap. 15. Qui sunt leues & futiles & importuni locutores, quiq; nullo re- rum pondere innixi, verbis humidis & lapsantibus defluunt, eorum orationem bene existima- tum est in ore nasci, non in pectore. Linguam autem debere non esse liberam nec vagam, sed vinculis de pectore imo ac de corde apertis moueri & quasi gubernari. Sic enim videas quosdam scaterere verbis sine villo iudicij negotio cum securitate multa & profunda, vt loquentes plerunq; videantur, loqui se nescire. Vlysem contra virum sapienti facundia praeditum, vocem mittere ait non ex ore, sed ex pectore. Quo scilicet non ad sonum magis habitumq; vocis, quam ad sen- tentiarum penitus conceptarum altitudinem pertineret: petulantiaq; verborum coercenda val- lum esse oppositum dentium luculenter dixit, vt loquendi temeritas non cordis tantum custodia atque vigilia cohibeatur, sed & quibusdam quasi excubijs in ore positjs sepiatur. Homericæ hæc sunt:

Αλλ' ὅτε δ' ἠ' ὀπίθε' μέγα λλον ἐκ γήθε' ἔει-
τέκνον ἐμὸν πῶϊον σὲ ἔπος φέρον ἔρη' ὀδόντων.

Idem meritis ex omnibus Thersiten ἀμείβοσιν τιμυδον appellabat, verba illius multa & ἀκοσ- μα strepentium sine modo graculorum similia esse dicit: Quid enim est aliud ἀμείβοσιν ἐκ τῶν ἰα. β. Vide Eustath. fol. 155. 16. Sapientes ergo proprie λέγειν; stulti λαλεῖν dicuntur. Est enim magnum inter λέγειν & λαλεῖν discrimen secundum Grammaticos (cuiusmodi etiam ferè est apud Latinos inter Loqui & Dicere) & illud Eupolidis dictum: λαλεῖν ἀεισοῖς; ἀδωατῶν τῶν λέγειν. Cui respondet Sallustiana illa: Loquax magis, quam facundus: & satis eloquentiæ (sen- tentiarum loquentiæ, vt Val. Probus Grammaticus legendum putauit) sapientiæ parum. λέγειν itaque, vt etiam Ammonius testatur, est τεταγμένως & μετ' ὀρθότητος ἀποφύγειν τὸν λόγον id est, ordinatè, cautè consideratèq; verba facere: vnde λόγος & orationem & rationem: ac proinde orationem proprie cum ratione coniunctam significat. At λαλεῖν, vt idem auctor testa- tur, est ἀτάκτως ἀποφύγειν ὄντων λόγον, siue ὑποπλοῖσιν ῥήματα, id est, queuis verba, que in buccam venerint, inordinatè inconsideratèq; effutire. Latine garrere, nugari, blatterare. Ger- manicè Laferen oder lallen ἀπὸ τῆς λαλεῖν; blappen a blatterando; Däbberēn forsan ab Hebræo Dibber, Schwägen, quod est fictum a vocis sono, vt & flüßmen a φλυαρεῖν vel φλοῖσος, quod pro maris (quod inde πολυφλοῖσος dicitur) atq; hominum in prælijs sono strepi- tuq; sæpe apud Homerum accipitur. λαλοῖταque (vnde verisimile est vernaculum nostrum Lalli, quod fatuum & in dictis factisq; inconsideratum hominem significat, promanasse) si- gnificantissimo vocabulo teste Gellio dicuntur, cum ij, qui impia & illicita dicunt: tum qui stul- ta & immodica, quorum lingua tam prodiga effrænisq; est, vt fluat semper & estuet collusione verborum teterrima, qui Latine locutulei, blaterones & linguaces vocantur. Huiusmodi au- tem loquacitatem verborumq; turbam magnitudine inani vastam Aristoph. poeta facetissimus insignibus vocabulis denotauit his verbis:

Αυθροπον ἀρητιοῖον αὐτῶν λόγισον;
Εχόντ' ἀχάρινον, ἀκαρτεῖς, ἀπύλωτον (alias ἀβρονον; ἀβρονον) ὀμοῖα;
Ἀπεριλάλητον, κομπορακὶλ ῥήμονα, Id est; secundum interpretem,

βαρυρρήμονα; σκληρὰ, καὶ στυδιδημῶνα, ἰππὶ λίζοντα. φάκαλοι γὰρ τὰ βαρῆα καὶ στυδιδη-
μῶνα φορτία τῶν ἔβλων. Burdeholtz, Galli fagores. Vide quæ in hanc sententiam egregiè sanè sapienterq; D. Iacobus differit cap. 3. suæ Epistola, vbi linguam clauo atq; freno comparat, quæ tamen ipsa clauo atq; freno; id est, ratione indigeat, cum malum sit ἀκαρτεῖσσι καὶ ἀδι-
μοσον, &c.

Inprimis ergo nobis frenandi atque coercendi sunt affectus, qui vt ad faciendum, sic ad lo- quendum ea quæ sunt illicita, turpia, inhonesta atq; perniciofa homines impellunt. Hinc Cice- ro: Sed quoniam in omni vita rectissime præcipitur, vt perturbationes fugiamus, id est, mo- tus animi nimios, rationi non obtemperantes: sit eiusmodi motibus sermo debet vacare, ne aut ira existat aut cupiditas aliqua, aut pigrizia aut ignauia, aut tale quid appareat.

Deinde vt orator prudens diligenter circumspicit locum, tempus, personas, vt ijs accommodet orationem suam, cuius officij est accommodatè & appositè dicere rebus, personis, locis, temporibus & alijs

& alijs huiusmodi circumstantijs: sic quoq; conuiuia vt familiari hoc sermone atq; colloquio bene vratur, diligenter has ipsas circumstantias secum considerabit & expendet, quæ sua sit persona, qualis sit conuiuator, quales conuiuæ, cuius sint ætatis, sexus, fortuna, dignitas, auctoritas, con- ditionis, natura, quales etiam sint ministri: nam his omnibus accommodanda est oratio. Cogita multos sæpe adesse homines lubricæ fidei ac silentij minus tenaces, coricæos, quadruplatores, ex- ploratores, qui se omnibus sodalitijs ingerunt, qui quidem non solum; quæ incautius alicui excide- runt, eliminant, sed etiam obrectatione atq; calumnijs aliorum famæ labem aspergere conantur. Quocirca Horarius salubri consilio quenq; instruit, 1. Epist. 17.

Protinus vt moneam, si quid monitoris egēs tu,
Quid de quoq; viro, & cui dicas sæpe video.
Percontatorem fugito, nam garrulus idem est.
Nec retinent parula commissa fideliter aures.
Et semel emissum volat irremocabile verbum.

Sed inprimis cogita te in ipsius Dei presentia atq; conspectu esse, in illius mensa sedere, illius bene- ficij frui. Fac igitur, vt illius gloriæ, menti ac voluntati accommodata sit oratio tua, nec quicquam dicas faciisue, quod illius maiestatem excelsam; iustissimam dictorum factorumq; impiorum vindi- cem atq; vitricem offendas.

Habenda præterea est diligens & accurata ratio loci atq; temporis, sicuti dictum est. Huc licet accommodare, quod Iurisconsultus ff. procons. l. foli, de xenijs dixit accipiendū: ὅτι πᾶσι, ἔτε πάντοτε, ἅτε παρὰ πᾶσι τῶν.

Sed hæc in genere sint dicta: nunc speciatim quædam dicamus, quæ ad familiarem quemuis, sed inprimis conuiuialem sermonem bene formandum atq; regendum pertinent: quorum alia ad mate- riam, alia ad formam eius seu conformationem possunt referri.

Primo ergo vitanda sunt omnia dicta impia & blasphema, quibus Dei Numen violatur atq; pollutur, contra 3. præceptum primæ tabulæ legis diuinæ. Huiusmodi sunt temeraria atq; nefaria, imò horrenda iuramenta seu deierationes per Dei nomen, per Christi corpus, vulnera, sanguinem, crucem, mortem, sacramenta, quæ hodie, proh dolor, Christianis cum in omni colloquio familiari, tum verò atq; inprimis inter epulas familiarissimæ sunt ac vsitatissimæ; ita vt miru n sit terram non protinus debiscere, ac impios huiusmodi homines viuos absorberi, & ad ima tartaræ præcipi- tari. Huc quoq; referendi multi scurriles ioci, quibus nonnulli multis sacræ scripturæ locis atq; di- ctis impiè abutiuntur. Quid igitur quæso miri est tot mala atq; clades funestissimas in Christiano or- be versari, quum Christiani impio atq; sacrilego suo ore non dubitent inter ipsas epulas, quibus Dei beneficio maxime fruuntur, ipsius Dei optimi atq; benignissimi sui pastoris atq; patris nomen verbumq; saluiferum tam horrendis blasphemijs atq; execrationibus contaminare?

Deinde fugienda sunt omnes calumnie, conuiuia, maledicta, obrectationes, quibus vel præ- sentium vel etiam absentium fama leditur, quæ post animam & vitam homo nihil habet carius & nobilius, quod perdere possit: quæ semel amissa; vt Ouidius inquit, postea nullus erit, hoc est, nul- lius æstimationis atq; pretij. Et idcirco rectè monet Cato:

Omnia si perdas, famam seruare memento.

Certè homini liberali atq; ingenuo multò grauior & acerbior est fama amissio, quam non modo for- tunarum, verum etiam ipsius vitæ iactura. Et hoc est quod Apostolus Paulus monet, ne simus κα- τὰ λόγους λιθνεῖσαι, ὕβριστεῖσαι, &c. Prospiciendum diligenter, quid de quoq; viro loquamur, ne aut presentes aceto perfundamus; aut presentium amicos & familiares. Et tamen impia hæc planèq; diabolica (vnde etiam nomen hoc accepit) nos miruò sine presentes siue etiam absentes cum alijs tum inprimis inter epulandum cauillandi calumniandiq; consuetudo ita trita est inter nos Chri- stianos & vsitata, vt qui diabolicam illam artem optime caller, laude potius & honore, quam vi- tuperatione atq; pœna dignus censeatur, & ceu homo bellus, commodus, facetus, iocosus, lepidus, venustus (his enim titulis virulenti isti διὰ λόγους, id est, conuiuatores atq; calumniatores vulgò insigniuntur) hominum colloquio, conspectu atq; familiaritate dignissimus iudicetur. S. Augusti- nus verò, vt erat vir sanctus & doctus, mensæ suæ hanc saluberrimam admonitionem inscripsit:

adhibetur, alia ex cibo & potu, quo venter iucundè pascitur, alia ex cantu, quo aures suaviter afficiuntur, alia ex varijs spectaculis, quibus oculi pascuntur, alia ex unguentis, floribus, odoribus, quibus nares recreantur. Sed omnium optima & liberalissima est sermone, quo vno animus maximè delectatur & pascitur. Post sermonem autem Musica videtur primas obtinere, quæ idcirco hæc a Syracide cum sermone coniungitur.

Musica diuisio

Est autem Musica cum eius, quæ assa voce, siue humana tantum exercetur, tum quæ fidibus atq; instrumentis constat, quam Organicam siue instrumentalem vocant, magna vis & efficacia. Prisci sapientes triplicem Musicam fecerunt, mundanam, humanam, organicam. Mundanam eam censuerunt, quæ in illo concinno celestium corporum motu, atq; in elementorum dissimillimorum consensu quasiq; concentu cernitur. Eius motus concentu inde colligunt, quod tantorum corporu motus tacitus esse non possit: & quia concinnus sit, suauè esse necesse sit. Quam harmoniam non modò Plato & Ptolemæus tradiderunt, verumetiam Homerus & Augustinus, alijq; viri graues & sapientes videntur approbare. Vide Platonem in Timæo, Ciceronem in Somnio Scipionis, & de Vniuersit. Macrobius lib. 6. Virgil. 6. Æneid. & 4. Georgic. Humana musica videtur ea dici, quæ fit hominis voce Organica demiq; ea, quæ fit organis ad edendos concinnos sonos affabre facta. Organorum autem (vt in Protheoria in Psalmos Chrysostomus scribit) alia sunt in-

Organorum
musicorum
diuisio.

Tria sonorum
genera.

flata ab hominibus sonum edunt, vt sunt cornua, litui, tubæ, buccinæ, classica, tibiae & fistula. Alia sunt & γροφά, Plutarcho & ἄλλ᾽, quæ constant neruis atq; chordis, & vel pleetro vel digitis tanguntur, vt cytharæ, testudines, lyrae, psalteria, sambuca, pandura, barbiton, nablium, pectus & alia huius generis. Alia verò κρουστά, quæ pulsantur, vt tympana, sistra, cymbala & campanæ. Vnde & sonorum tria genera putantur, quorum primum viua voce animantis edatur: secundum fiat organorum inflatione: tertium demiq; pulsus. Cato: Melos autē inquit, in cantibus est bipertitum, vnum quod est in assa voce (hoc est, sola voce linguae tantummodo, aut vocis humanae non admistis alijs Musicis) alterum, quod vocant organicum. Alij volunt Musicam esse triplicem, vel ore, vel manu, vel flatu editam. Cicero in Rosciana cantum vocum, neruorum & tiliarum nominat, quam alijs vocabulis harmonicam, organicam & rhythmicam vocant eius artis magistri.

Musica vis &
efficacia.

Musica porro incredibilis sanè est vis atq; virtus ad animos pariter atq; corpora (quorum est arctissima societas atq; affinitas, summaq; συμπεθεία) varijs modis mouendum atq; afficiendum. Illam mentibus nostris esse cognatam, testatur Alexan. Aphrodis. lib. 1. Prob. 76. & 119. Aristot. in Politicis, Musicam adfirmat conducere ad mores & animum, facere enthusiasticos. Theophrastus in peculiari libro, quem de Musica conscripsit, tria eius facit principia, nempe dolorem, voluptatem, instinctum diuinum: quoniam horum vnumquodq; homines ad canendum incitat atq; impellit: de quo vide plura apud Plutar. lib. 1. Sympos. Prob. 5. Athen. lib. 14. Boëtium in Musica, Fr. Patritium de regno lib. 2. cap. 15. & lib. de Rep. 2. Item Osorium de instit. Principis, lib. 4. & Danaëam in Antiquitat.

Musica vis ad
mouendos
animos.

Quantum Musica valeat ad hominum animos vel leniendum vel incitandum, docet & Dauidis exemplum, qui mali spiritus impetum, quo Saul vexabatur, musicis sonis frenauit: & Heliæ, qui cum esset animo nonnihil aduersus Regem commoto, psalterm aduocari iussit. Musica ergo ad hominum animos ita atq; furore inflammatos restinguendum atq; placandum, plurimum habet momenti atq; ponderis. Similia sacris illis exempla Athenæus adfert lib. 14. de Clinia Pythagorico, qui, vt testis est Chamelæo Ponticus, cum & viuendi ratione, & moribus paulo esset difficilior atq; morosior, si quando erat ira vehementiore correptus, lyram pulsando eam lenire atq; mitigare studebat. Achilles etiam Homericus cythara leniebatur, quam solam ex Eetionis spolijs Homerus illi permisit, quæ illius iracundiam posset cohibere. Vnde non temere pleriq; Græcorum ciuitates, teste Martiano Capella, sanciuerunt, Asclepiade auctore, vt perturbationes animorum & morbi corporum ad lyrae modulus curarentur. Hinc olim remedia agris præstantes, ait Macrobius, præcinere dicebantur. Et Xenocrates lymphatos modulus carminum dementia liberauit. Quare verisimile est illud Aristotelis, equos lymphatos desperata rabie correptos solo tiliarum concentu mitescere. Nil igitur mirum a Theophrasto in libello de afflatu Numinis memo-

Musica vis ad
morbos sanan-
dos.

riae proditum ischiacorum dolores lenibus tiliarum Phrygia harmonia modulis sedatos, tibicenemq; scite & modulatè canentem viperarum moribus mederi. Gel. lib. 4. capite decimo tertio, Athen. priorem opinionem confirmat lib. 14.

Non etiam silentio prætereunda Martiani Capella verba: Quid afflictationibus corporeis, nonne assidua meditatione succurri? febrem curabant, vulneraq; veteres cantione. Asclepiades tuba surdididissimis medebatur. Ad affectiones animi tibia adhibebat Theophrastus. Ischiadas quis nescit expelli? Xenocrates organicis modulis lymphaticos liberabat. Thalerem (alij Thaleatem legunt) Cretensem cytharæ suauitate compertum esse morbos ac pestilentiam fugauisse. Erophilus agrorum venas rhythmorum collatione pensabat. Hæc ille. Herophilus Medicus venarum quoque pulsus rhythmis Musicis dicebat moueri.

Legimus præterea phreneticos ab Asclepiade, vel tiliarum, vel fidicularum cantu adhibito, sanatos. Dicitur quoq; Ismenias Thebanus ischiaticos tibiae sonis incolumitati restituisse. Brodeus lib. 4. Miscell. cap. 31. hæc omnia quæ de Musica morborum illorum corporis curatione allata sunt, in dubium videtur reuocare: nec sibi verisimile videri ait, morbos illos musicis sonis sanari posse. Addit idem auctor se audire in Apulia phalangium araneorum genus esse (Itali tarantulam nominant) alio anni tempore ad nocendum non magnam vim habens, in magnis verò solis arboribus, acerbitate virus pestiferum insligere: cui perniciem vnam hanc salutarem inuentam esse medicinam, vt ictus vario ac multiplici cantu tiliarum, ac citharistarum, aliorumue musicorum permulceatur. Hoc quoq; licet nonnulli id se in Apulia vidisse testentur, se difficulter credere testatur: & idcirco se id in medio relinquere. Addit tamen postremò, se non negare, quin tiliarum tubarumq; sonus egros huiusmodi a somno reuocet, & ad saltandum incitet, quo lethargus mitigetur.

Musica in humanos animos, inq; corpora ipsa vim esse maximam Hieron. Magius cum veterum monumentis, tum experientia eorum quæ quotidie eueniunt, comprobat Miscell. lib. 4. cap. 13. Musica, inquit Athen. lib. 14. confert ad exercitationem mentisq; acumen: quam obrem omnes & Græci & Barbari, qui aliquo humanitatis cognitionisq; sensu pollent, ea vtuntur. Aristot. in Politicis cantilenas eleganter vocat ἀνομιῶν, ἀνομιῶν, ἀνομιῶν ἰθὺν. Apud Arcadas, Lacedæmonios & Græcos omnes, quantum olim fuerit Musica studium pluribus docet Athen. lib. 14. Græci, vt ille testatur, antiquitus Musica fuerunt studiosissimi. Sed postquam magna Rerumpub perturbatio atq; confusio fuit consequuta, omnesq; leges & disciplinae consenuerunt, ipsa quoq; Musica disciplina fuit corrupta, eiusq; mores emerferunt absoni, quibus singuli vtentes pro humanitate molliorem, pro temperantia intemperantiam animiq; dissolutionem colunt.

Fuit autem antiquitus Musica varius & multiplex vsus & in pace & in bello, cum in sacra, tum in prophana humana vite consuetudine. In sacris olim apud Hebræos Musicam fuisse adhibitam, & carmen illud egregium, quo Hebræi Moysi ætate in arca vel tollenda vel deponenda vsi fuerunt, & Levitarum illa quotidiana carmina in tabernaculo atque templo statim horis decantari solita: nec non Dauidis hymni satis testantur. Quo ad primitiuam Ecclesiam, constat ex historia Ecclesiastica in Oriente citius, in Occidente tardius cantus in templis, rei, diuinae celebratione fuisse vsurpatos. Ethnicos quoq; in suis illis nephandis sacris musica vsos fuisse, satis superq; constat. Et quidem cum Arcadas, tum Græcos omnes antiquitus Deorum immortalium laudes resq; gestas heroum carminibus decantare fuisse solitos, testis est Athenæus libro decimo quarto.

Præterea in bellis & certaminibus vt hodie, ita olim maximus & frequentissimus Musica vsus fuit. Nam vt eleganter est apud Athen. scriptum, τὸ ἀρχαῖον ἔθος ἦν ἀνδρῶν ἀεὶ ἐστὶν ἡμῶν, id est, Antiquitus Musica erat incitamentum ad fortitudinem. Itaque, vt testis est Athenæus ex Herodoro, & Clemens Alexandrinus in bellis suis, Etrusci vtentur tuba, Lydi tibijs ac syringibus, Arcades fistula, Cretenses lyra, Lacedæmonij tibia, Thracæ cornu, Egyptij tympano, Arabes cymbalo, Siculi instrumentis quibusdam, quæ appellabant πύρρον δα. Multi etiam Barbarorum, teste Athenæo, τὰς ἑπιτροπείας, id est, legationes de pace obibant cum cytharis, hostium nimiru animos leniendi mitigandiq; causa. Hodie apud omnes ferè gentes in bellis vsitata instrumenta musica sunt tympana, tubæ, buccinæ, tibiae, fistulae, quibus

Musica vsus
multiplex
in sacris.

In bellis & cer-
taminibus.

varij soni eduntur. Est igitur Musica & belli & pacis alumna atq; comes. De tibiarum vsu antiquo in praelijs apud Lacedaemonios vide Fr. Patrium de reg. lib. 2. Thucydidem, Polybium libro quarto, Fabium libro primo, Gellium lib. 11. Plutarchum in vita Lycurgi, Polydorum libro primo, cap. 15.

In funeribus quoq; atq; exequijs olim Musica fuit adhibita. Funus ad tubam aut tibia de- ducebatur, unde Persius:

In funcribut.

Hic tuba candela, tandemq; beatus alto

Compositus lecto.

Qui ad huiusmodi nenia accerserentur tibiuncines, τριβυλλαι a Graecis, a Romanis tibiuncines aut sicinnistae nominantur. Galen. Βουβόδ εις δ' ειδιν ετεροι, τοις δευροπυταιων αυλων ειδικαι τε, οτι τοις εχουσι δι τριβυλλαι καλουμενοις τριβυλλαι vocabantur, qui in trivemibus tibia canebant. Sic Vitellius Imperat. Rom. in epulo funebri, quod in Neronis honorem celebrari curavit, citharædium placentem admonuit palam, ut aliquid de Domitio diceret, inchoantiq; Neromiana cantica (id est, in Neronis laudem edita, vel ab ipso Nerone inventa & usurpata) primus exultans etiam plausit, id est, plausu excepit & approbavit, Suetonius in vita Vitellij. Hunc morem apud Iudeos quoq; inualluisse, ex Evangelica historia constat, Mat. 9. Venit Christus, inquit, in domum principis synagogæ, cuius filia mortua fuerat, viditq; αυλων, id est, tibiuncines.

Tibiuncines, & tibia funebres Hebr.

Syriacè ܕܘܪܝܗܘܝܐ remare, a ܘܪܝܗܘܝܐ tibia cecinit. Porro mos fuit valde antiquus apud Iudeos, tibiuncines adhiberi ad luctum mortuorum, quos Thalmudicæ vocant ܘܪܝܗܘܝܐ Cholim, id est, auleados. & ܘܪܝܗܘܝܐ Cholim, id est, tibia. Pagninus: ܘܪܝܗܘܝܐ tibia, inquit, sunt qui dictam putent quasi prophanam instrumentum, cuius sit vsus in publicis choreis & solemnitatibus: unde ܘܪܝܗܘܝܐ Cholim, id est, tibiuncines, quod habetur Psalm. 87. quasi prophani, id est, publicis & prophanis latitijs inseruientes, tibiuncines. Hebræi potius ܘܪܝܗܘܝܐ id est, tibia a concupitate deducunt. Nam ܘܪܝܗܘܝܐ est concavus. Huc & ܘܪܝܗܘܝܐ id est, Chorus: etsi alij choream prophanam & publicam, ubi tibia canitur, exponant. Sed erant & sacra choreæ, Exod. decimo quinto. De illa consuetudine multa passim leguntur in Thalmudicis libris, & in scriptis Rabbiorum: præsertim autem in Thalmud Hierosolymitano tractatu de Benedictionibus capite tertio, & in tractatu de Sabbato cap. 23. & in Baba Mezia cap. 6. Item in Rabbi Schelomonis Comment. in Exech. cap. 25. ubi inquit: Sane quæ adhiberi consueverunt ad luctum & ad lætitiã, sed non est in eis par ratio: cuiusmodi sunt auleæ di pro sponso & pro mortuo. De funebrium tubarum forma, a Casellio, Capitone, Gellio, Nonio & ceteris ignorata, & in genere de tubis, tibijsq;, quem sonum Sitticines incitant: & cur grauem sonum organa musica, quæ instantur, emittant, vide Hieron. Magij Miscell. libr. primo, cap. 12. De cantilenis lugubribus & fistula funebri, vide etiam Plutarchum in lib. 3. sym. pos. probl. 8.

Musica vsus conuualis. Apud Hebræos

Sed nos omisso reliquo Musica vsu, de conuiuiali potissimum dicimus, id quod nostri est propositi. Constat ergo apud omnes ferè gentes Musicam in conuiujs, præsertim splendidioribus, ut sacris, natalitijs, nuptialibus funebribus maxime in vsu fuisse. Nã, ut ab Hebræis exordiar, cum in sacris, tum etiam prophanis illorum epulis trita fuisse canendi psallendiq; consuetudinè, ex multis sacrarum litterarum testimonijs liquido constat. Patres familias olim cum vel accumberent, vel a cœna surgerent, hymnos quosdam canebant, dum nimirum solennes festosq; dies iuxta legis præscriptum agitarent. A quo laudabili more Christus quoq; non videtur abhorruisse, quando post cœnam Paschalem illa nocte, qua proditus fuit, una cum Apostolis hymnum cecinit, ac in montem oliuarum exiit Mar. 14. Καὶ ὑμνήσαντες δευλαδον, &c. Ad huiusmodi carum conuiualem Paulus quoq; videtur alludere ad Ephes. cap. 5. cum inquit: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed potius date operam ut compleamini spiritu, loquentes vobismetipsis ψαλμοις καὶ ὑμνοις, καὶ ᾠδαῖς αἰς πνευματικαῖς, ψαλμοῖς, ὑμνοῖς & ᾠδαῖς spiritualibus, ᾄδοντες καὶ ψαλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑψῶς, id est, canentes atq; psallentes vestro Domino (unde Augustinus:

In ecclesia primitiua.

Non vox, sed votum: non chordula musica, sed cor

Non cantans, sed amans cantat in aure Dei.)

gratias agentes Deo semper de omnibus in nomine Domini nostri Iesu Christi. Hic Paulus videtur eos monere, qui in conuiujs accumbunt, ne vel ebrietate vel crapula, vel lasciuia cantilenis &

ienis & obscænis scurrilibusq; iocis Deum offendant, sed potius & spirituali ebrietati studeant, & sacris carminibus Deum laudent ac celebrent. Hinc in agapis illis, id est, cœnis Christianorum primitiua Ecclesiæ charitatis plenissimis, cantus quoq; legimus fuisse adhibitos, ut Tertull. testatur in Apolog. cap. 39. Post aquam, inquit, manulem & lumina, ut quisq; de scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, prouocatur in medium Deo canere. Hinc probatur quomodo biberit. Equè oratio conuiuium dirimit. Et alibi, dum religionis eiusdem matrimonium commendat, Christianos ait coniuges mutuo sese prouocare ad laudes Deo canendas. Idem colligi potest ex his Cypriani verbis ad Donatum: Et quoniam nunc feriata quies ac tempus est otiosum, quicquid inclinante iam Sole in vesperam diei superest, lucamus hunc diem læti, nec sit vel hora conuiuij gratiæ celestis immunis, sonet psalmos conuiuium sobrium. Ut tibi tenax memoria est, vox rauca, aggredere hoc munus ex more: magis charissimos pasces, si sit nobis spiritualis auditio, proleat aures religiosa mulcedo.

Hanc porro vsitatum apud Hebræos in conuiujs canendi consuetudinem Syracides noster, musica epula sicut paulò antea dictum est, carbunculi atque smaragdi duarum pretiosissimarum gemmarum similitudine commendat atq; amplificat. Idem quoq; cap. 40. Vinum, inquit, & Musica (ecce musicam cum vino coniungit) mentem & cor exhilarant, sed verumq; magis sapientiæ studium. Fistula & psalterium suauem edunt cantum, linguæ verò suauitas verumq; superat. Idem cap. 49. Nomen Iosie est sicut incensum pretiosum, & odores ex myrothecio, dulcis est sicut mel in ore, & sicut musica in symposio vini. Ad hanc consuetudinem alludit etiam David Psalm. 69. vers. 13. ubi se cunctis ludibrio fuisse dicit. Loquebantur, inquit, aduersus me qui sedebant in porta, id est, indices & seniores populi, qui in portis publica iudicia exercendi causa sedere & conuenire solebant: & in me psallebant (scilicet organa musica) qui bibebant vinum, id est, homines plebei & leues in symposijs suis me perstringebant contumeliosis suis canticis. Id Buchananus expressit his carminibus:

Me salibus pete e portæ statione senectus,

Et ebriose sum taberna canito.

Esaias cap. 5. luxuriosissima ladeorum conuiuia reprehendens. Væ, inquit, qui confurgitis mane ad ebrietatem sectandam & potandum vsque ad vesperam, ita ut vino estuetis. Cinnor, nabel, thoph. chalil, id est, cythara, nablum, tympanum & tibia in conuiujs vestris, & opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis. Et cap. 24. vers. 8. Cessauit gaudium tympanorum, quieuit sonitus exultantium, quieuit gaudium citharæ. Cum canticis non bibent vinum, amara erit sechar bibentibus eam. Simili inuectiua Amos quoque vitur cap. 6. intemperantissimas illorum comotationes perstringens inter alia dicit illos cauere ad sonitum psalterij. Verba eius hæc sunt: חפצו חפצו חפצו Haporetim, id est, qui modulantur iuxta os, id est, iuxta vocem seu rationem Nablij חפצו Peret, Leuit. 19. significat grana singula vuarum, quæ post vindemiam remanent, quæ Dominus eo loco pauperibus & tenuioribus relinqui iubet. Et apud doctores Hebræos passim חפצו Perat significat particulare, siue singulare, contrarium חפצו Celal, vniuersalis, generalis. Est ergo Poretim proprium fidicinum, qui minutatim singula verba cantici instrumento musico accommodant & applicant, quod ferè sit imminuione, gallicè freddons Germ. leu fle/siue risli/ appellatur. Præterea sigillatim explorandæ chordæ instrumenti musici & ad concentum harmoniamq; eius, quod canitur, accommodandæ sunt. Id significatur per Haporetim (de verbo ad verbum, diminuentes siue particularizantes) qui sigillatim applicant suacantica, Latine dixeris, qui modulantur. Nam & ex eadem ratione ductum est verbum Latinum. Hæc Mercerus pie memoriam præceptor meus obseruandum scripsit in suis commentis in hunc prophetam. Mihi quidem Horatius eodem sensu videtur dixisse: Imbelli cytharæ carmina diuidet: quæ verba Turnebus sic interpretatur. Videtur, inquit, carmina per cytharæ nervos parti-ri, quod cytharædi faciunt, cum modulantur: nunc enim hanc, nunc illam chordam carpunt, & de cantilena huic, & illi chordæ aliquid impertiunt. Sic enim per cytharam carmina diuiduntur: vel potius cythara carmina canuntur, audientibusq; diuiduntur. Simile est quodam modo illud eiusdem: Nulli pluram tamen diuidit oscula, id est, impertit, tribuit. Hæc ille. Hieronymus tamen vocem Haporetim simpliciter interpretatur: Qui canit, LXX. οἱ ᾄδοντες &c.

Musica epula ris commenda tio in sacris literis.

Musicae abusus in epulis luxuriosorum.

qui tangunt seu pulsant. Ionathan, qui psallunt. Arias putat genus cantionis Diatonicum signifi-
ficari, quod ad voluptates magis & ad persulcendas aures natum esse videtur, quod minutis
temporum sectionibus, & modulis crebrioribus præter vocum consonantiam, cætera auium gar-
ritus imitetur. Omnino his verbis mihi videtur significari musica lasciuia, molles in cantu flexio-
nes, & falsæ voculæ, cantus molles, turpes, effæminati, quibus impuri luxuriosiq; illi homines in
conuiujs suis indulgebant.

Sed in nouo quoq; Testamento musica coniuialis illustre exemplum habemus Luc. 15. in læ-
tissima illa cæna aduentitia, qua pater filium suum peregrè redeuntem & ad meliorem mentem
conuersum excepit. Ibi mentio fit συμφωνίας & χορών, id est, concentus musici & saltationū siue
tripudiorum, quæ quidem musicam plerunq; in conuiujs consequi solent, secundū illud Matth. 11.
Tibia cecinimus vobis, & non saltastis: vnde etiam apud Homerum sæpissimè coniunguntur.
Huic autem loco, vbi filius senior ex agro rediens & ad domum appropinquans auditis sympho-
niacis atq; choreis quæsiuisse dicitur, quidnam hæc sibi vellent, & c. similis admodum mihi vide-
tur esse ille locus apud Homerum, vbi Vlysses cum vna cum Eumæo subulco ad ædes suas appro-
pinquasset, talia verba facit. Od. p.

Εὔμαι' ἢ μάλ' ἢ τὰ δὲ δώματα καλ' ἰδυσίθ',
Γηγώσκω δ' ὅτι πολλὰ ἐν αὐτῷ δαΐτα τίθενται.
Ἀνδρες, ἐπὶ κνίσῃ μὲν ἀνήνοθεν, εἰ δὲ τε φόρμιγγ'
Ἡπύει λωδὲν δαΐτ' ἐστὶ ποίσησεν ἑτάριον.

Ex his ergo satis constat Musicam apud Hebræos in illorum symposijs admodum fuisse vsi-
tatam.

Musica vsus
epularis apud
Græcos.

Porro Græcorum natio vt cæterarum quoq; artium atq; disciplinarum omnium, ita Musica
quodq; & inuentrix & cultrix præ cæteris ferè omnibus gentibus studiosissima sanè exciuit. Hinc
triplex illud Harmoniæ genus secundum tria nationis illius genera promanauit, nempe Dori-
cum μεγαλοσπερες, id est, magnificum: Æolicum ὀρχώδες, id est, elatum & sublime: Ionicum
ἀσπερον, id est, austerum, de quo multa apud Athenæum lib. 14. & alios auctores videre licet. Im-
primis verò in illorum symposijs antiquus frequensq; Musi: a vsus fuit. Nam vt ab ouo, vt ita
loquar, Troiano exordiar, non modò procorum, verum etiam heroum illorum antiquorum men-
sis, epulisq; familiarissimam fuisse, neminem qui vel mediocriter in Homericis est versatus, latet.

Homericæ testi-
monia de mu-
sica epulari.

Nam & Musica, & quæ illius comes est atq; socia, saltationis creberrima apud Homerum in
epularum descriptionibus fit mentio. Hinc Od. a. μολπὴ καὶ ὀρχησιῶν, id est, cantum & salta-
tionem, & Od. φ. μολπὴ καὶ φόρμιγγα eleganter sanè vocat ἀσπιδήματα δαΐτ'ος, id est, donaria
conuiujs dicata, siue, vt Hesychius interpretatur, κοσμήματα, id est, ornamenta conuiuiorum
Eustach. Od. a. fol. 37. Manifestum est, inquit, hæc non cuiusuis atque vulgaris, sed magnifici
sumptuosiq; conuiuij esse anathemata, id est, iecata tunc κειμήλια, sacra quædam donaria. Eandem
ob causam idem poëta φόρμιγγα (quæ præcipuum fuit organum musicum, cuius sæpè meminit) &
Od. p. Deos dicit fecisse δαΐτ' ἑταίριον, id est, epularum sociam, & Od. θ. eandem σωήτορον
δαΐτ' ἑταίριον, id est, epulo splendido aptam atq; accommodatam appellat: quibus simile est illud
Horatij lib. 2. Od. 11.

Diuitum mensis & amica templis tyra.

Duplex melo-
dia apud Ho-
merum.

Duplicis autem, vt ex locis commemoratis constat, Musicæ siue Melodiæ apud Homerum fit
mentio. Vna quidem est ἢ ἐν τῇ φωνῇ: altera vero ἢ ἐν τοῖς ὄργανοις, τῶν τε ἐμπνέουσιν, τῶν τε ἐν-
ταύθις, id est, Vna quidem quæ voce constat: altera quæ instrumentis, quorum alia inflantur, alia
intenduntur. Instrumenta, quorum in epulis Homerus crebram mentionem facit, sunt κίθαρας,
quam ᾄεικαλλέα Od. a. appellat: & φόρμιγγα, quam alibi γλαυφεράν, vt Od. a. alibi λυγείαν,
vt Od. θ. alibi ᾄεικαλλέα, vt Il. a. appellat. In bellis ἀυλῶν καὶ σελήγων meminit. Plerunq;
autem in conuiujs vox siue musica vocalis, quam ἀοιδίω, μολπὴ καὶ ἡμερόεσσαν καὶ ἡδείαν sæpè
appellat, cum musica organica siue organis musicis coniungitur. Scribit idem procos ceu homi-
nes voluptarios ad vesperam vsque huiusmodi suis cantuunculis atque saltationibus indulgisse.
Vt Od. g.

τοὶ δὲ

— τοὶ δὲ (proci) ὀρχησῶν καὶ ἀοιδῶν
τέρποντ', ἢ δὴ καὶ ἐπιλυθεῖν δ' εἶλον ἡμῶν. Et Od. a.
Ὀὶδ' εἰς ὀρχησιῶν καὶ ἡμερόεσσαν ἀοιδίω
Τρεῖς ἀδελφοὶ τέρποντ' ἄλλον δ' ἔπι ἑσπέρον ἔλθειν
τοῖσι δ' ἡ τερπομένοισι μέλας ἔπι ἑσπερος ἦλθε.

Idem testatur Od. σ. de iisdem. Hodie Christiani vel in mediam noctem lasciuas suas cantiones
atq; tripudia producunt.

Fuit porro antiquorum moribus & legibus constitutum, teste Athenæo lib. 14. vt in conuiujs Hymni deorū
Deorum immortalium hymni communi voce ab omnibus canerentur ὅπως καὶ δὲ τῶν τρηπῆται in conuiujs de
το καλόν, & σωφρονικόν ἡμῶν, id est, sese mutuò ad temperantiam honestatemq; colendam atque cantati.
tuendam adhortarentur. Ευαρμονίων καὶ ὄντων τῶν ἀσμάτων, ἄεθροσφύοι καὶ ὅ τ' ἑσπῶν λόγ' &
ἀποσεμῶνυε τ' ἐχέσων ἔσπον, id est, Nam cum cantilenæ sint concinnæ, si Deorum sermo accēs-
ferit, hoc pacto singulorum mores graues redduntur atq; compositi. Id probat Philochori testimo-
nio, qui affirmat veteres non semper solitos fuisse διθύραμβοις, id est, dithyrambos canere, sed
Dionysium quidem libantes canebant inter vna & ebrietatem: Apollinem autem adhibito or-
dine, quiete & tranquillitate. Hinc colligi posse vult Athen. ὅτι ἐκ ἡδονῆς χάριν ἔπιπύλας &
δημοτικῆς ἢ μουσικῆς ἄεθροσφύοι καὶ ἄρχεις εἰς τὰς ἐσιάσεις, id est, Musicam antiquitus non leuis,
vulgaris popularisq; tantum voluptatis causa in conuiuia fuisse introductam.

Arcadas quoq; Musica studiosissimos hymnos atq; pæanas in Deorum atq; Heroum suorum ho-
norem canere consueuisse, idem testatur, vbi de illorum cænis loquitur. Illorum enim pueri, vt idē
auctor testatur, lib. 14. a teneris annis secundum legem hymnos atque pæanas canere assuescunt,
quibus singuli iuxta patria instituta heroas indigenas atque Deos decantare atq; celebrare con-
sueuerunt. Cyprius apud Xenoph. lib. 4. Expediit ad milites, ἡ δὲ ἡὼς καὶ θεοφιλείς, καὶ ἄγαθοί, καὶ
σώφρονες ἄνδρες, δειπνοποιοῦσθε καὶ σπονδὰς τοῖς θεοῖς ποιεῖσθε καὶ πᾶν ἀξίωμα ἔξάρχετε, καὶ ἀμὰ
τὸ παραγγελλόμενον ποιεῖτε. Vt ergo Græci olim fictitiorum suorum Deorum, sic & Iudæi anti-
quitus & Christiani primitiuae Ecclesie veri Dei laudes atque hymnos in symposijs suis, canere
fuerunt soliti.

Nec verò Deorum tantum, verum etiam hominum clarorum virtutes resq; præclare gestas Hominum vir-
in conuiujs carminibus atq; cantilenis celebrant, quibus nimirum se inuicem ad illorum imi- tutes & res ge-
tationem incitent. Huiusmodi carminum cum in Deorum, tum etiam hominum laudem pluri- stæ decantant
ma passim apud auctores exempla exstant. Penelope apud Homerum Od. a. talia ad Phemium in epulis.
ᾄεικλυόν, id est, inclutum cantorem verba facit:

Φήμι, πολλὰ καὶ ἄλλα βροτῶν τελευτήρια οἶδας
Ἐγὼ ἀνδρῶν τε θεῶν τε, τὰ τε κλέϊσιν ἀοιδῶν. Item Od. θ. ferè ab initio:
Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσι καὶ ἐδηπύθ' ἔξ' ἔρον εἴπο
Μῆσ' ἄρ' ἀοιδὸν ἀνὴρ κεν ἀειδέμεναι κλέϊ ἀνδρῶν
οἴουσι τ' ἔτ' ἄρα κλέθ' ἔρανον εὐοῶ ἴκαρι.

De Harmodio carmine quod in Harmodij & Aristogitones honorem, qui Pisistratidarum ty-
rannidem sustulerunt, in epulis vulgò decantari fuit solitū, vide Aristoph. Scholiast. in Acharn.
in illa verba: εἰδ' ἐπαρ' ἐμοὶ ποτέ τ' Ἀρμόδιον ἄσπεται, Συνακαλλινεῖς, ὅτι παρσίνιθ' ἀνὴρ
ἔφου, & c. Eius cantilenæ initiū erat. φίλτατε Ἀρμόδιε ἐπὶ τῆς τεθνηκυίας, id est, Charissime Har-
modi, nondum es mortuus. Varro: In conuiujs, inquit, pueri modesti, vt cantarent carmina an-
tiqua, in quibus laudes erant maiorum et alta voce & cum tubicine. Cicero in Bruto: Carmina in
epulis esse cantata a singulis conuiujs de clarorum virorum laudibus in Originibus scriptum re-
liquit Caro. Idem: Est in Originibus, solitos esse in epulis canere conuiuas ad tibicines de claro-
rum hominum laudibus. Huiusmodi autem paræmia, id est, carmina laudatoria in ᾄειδεί τοῖς,
id est, cænis funebribus olim in primis fuerunt vsitata: vnde prouerbiū illud promanauit de ho-
mine illaudato: οὐκ ἐπαυεθεῖνε εἰδ' ἐν ᾄειδείπνω, id est, Nō possis laudari, ne in parentalibus
quidem: de quo vide Eras. in Chiliad. Non est laudandus ne in cæna quidem. In hominem vehe-
menter illaudatū. Antiquus mos erat, præsertim Atticū, in cænis funebribus, quas Græci ᾄει-
δεῖσθαι vocant, encomijs, epicedijs & epitaphijs laudare vitam defunctum, etiamsi parum me-
V n 2

ruisset in vita. Siquidem, ut inquit Ovidius: Pascitur in viuis liuor, post fata quiescit. Fortassis hinc ductum est, quod antiquitus mos fuisse videtur, ut in compositiombus aliquorum, etiam uiuentium laudes dicerentur. Quemadmodum apud Platonem Alcibiades Socratis encomium refert, & apud Plutar. Alexandrum Magnum laudat Callisthenes. Eiusmodi verò laudes non admodum speciosæ videbatur, ut inter pocula decantata. Nec absurdum arbitror, si quis ad priscorum consuetudinem referat paræmiam, qua fieri solet, ut in conuiuijs cytharædus aut Deorum, aut insignium virorum facta decantaret. Velut apud Homerum in omnibus fermè conuiuijs. Apud Vergilium item:

Cythara crinitus Iopas
Personat aurata, docuit quæ maximus Athlas.
Hic canit errantem Lunam, Solusq; labores
Vnde hominum genus, & pecudes, vnde imber & ignis,
Arcturum, pluiasq; Hyades, geminosq; Triones,
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.

Hæc de materia præcipua carminum conuiualium, quæ in symposijs partim humana voce, partim instrumentis decantari consueuerunt.

Cum ipsi conuiue cantare soliti, tum cantores adhibiti.

Observandum porrò antiquitus cum cantores, auledos, cytharados, tibicines, item mulieres sambustrias, ἀυλῆσίδας, ψαλῆσίδας, κίθαρῆσίδας, μῦθῶν ὄντας, ἀδούρους, ὄρχηστρίδας, aliosq; Musicæ peritos fuisse adhibitos, qui conuiuas cantilenis musicisq; instrumentis oblectarent: tum ipsos conuiuas partim voce, partim fidibus canere consueuisse. Nam & omnes communi voce pæana siue hymnum aliquem in Bacchi atq; aliorum Deorum honorem canebant, idq; cum ab iucio, tum in fine cœnæ, quando libabant: & deinde vnusquisque accepto myrti aut lauri ramo propriam cantionem canere, atque etiam lyram, quæ circumferrebat, pulsare cogebatur. De hoc antiquorum more atque consuetudine testimonia quædam præter supra commemorata alia quoque illustrata est antiquis monumentis deprompta adferam. Apud Stobæum Serm. 145. Charonda Catanai proemia legum pulchra & vtilia recitantur, & ibidem inter alia lex imperat, ut ciues omnes hæc proemia calleant, eaq; in festis post pæanas recitent, quemcumq; ἐσθ' ἄνωγ', id est, conuiuij dominus id iusserit, ut singulis illa præcepta familiarissima fiant. Plutarchus li. 1. Symp. problema. 1. Quin etiam carmina illa in conuiuijs decantari solita, quæ vulgò σκολιά, id est obliqua siue tortuosa appellantur, cratere in medio proposito & corollis (quas Deus libertatis ergò nobis imponit) distributis decantare, forsitan neque pulchrum, neque conuiuij aptum esse videatur. Et tamen Scolia nonnulli aiunt non esse genus carminis siue cantilenæ obscuræ, sed inde sic fuisse appellata, ut sequitur. Nam primò omnes communi voce carmen Deo (Baccho) canere solebant, illum celebrantes. Deinde vnusquisque propriam cantilenam canebat accepto myrteo ramo, quem idcirco ἀσπαρον appellabant, ὅτι τὸ ἀσπείρειν τὸ δεξιὰ κροῖον, id est, quia is qui illum acceperat, canere solebat. Et quia simul quoq; lyra circumferrebat, quam artis quidem illius peritus pulsare carmenq; illud concinne modulari, musica autem imperiti id recusare solebant, hinc Scolion fuisse nominatum, quod illud neque omnibus esset commune, neq; etiam facile. Alij tamen myrtum non ordine traditam fuisse aiunt, sed a lectulo in lectulum transmissam, ita ut qui primus cecinisset, primo in secunda mensa eam mitteret, is primo tertia, eodemq; modo secundi secundis. Itaque δὲ τὸ ποιῆλον κ' πολυκαμπές τ' ἀεὶ ὄντας, id est, ob varietatem & tortuosos in circuitione flexus, Scolion videtur fuisse dictum. Hæc Plutarchus. Quo ad vocem ἀσπαρον (ut vulgò legitur) qua Plutarchus scribit myrtum illam, quæ cantus erat insigne, fuisse appellatam, non parum illa habet difficultatis. Iunius ἀσπαρον vult legendū, forsitan quia Plutarchus addit δὲ τὸ ἀσπείρειν τὸ δεξιὰ κροῖον. Xylander in suis Annotat. in hunc locum pro ἀσπαρον, ἀσπαρον vult legendum, nimirum δὲ τὸ ἀσπείρειν, id est, canam. Addit idem apud Plin. 21. 6. Asaron vocitari herbam, quoniam in coronis non addatur. Iacobus Amyotus gallus Plutarchi & quidem elegantissimus interpretas ἀσπαρον legit, ὅτι τὸ ἀσπείρειν ἔχοντα. Mihi videtur vulgata lectio retinenda, & ἀσπαρον componι δὲ τὸ ἀσπείρειν κ' ἀρκεῖν quasi cautum ministrans siue suppeditans: vel legendam ἀσπαρον, δὲ τὸ ἀσπείρειν & ἀρκεῖν, quod incipere & lacescere significat, quod qui illā myrtum tenebat, canere incipiebat.

Vetus canendi in epulis consuetudo.

Observandum porrò antiquitus cum cantores, auledos, cytharados, tibicines, item mulieres sambustrias, ἀυλῆσίδας, ψαλῆσίδας, κίθαρῆσίδας, μῦθῶν ὄντας, ἀδούρους, ὄρχηστρίδας, aliosq; Musicæ peritos fuisse adhibitos, qui conuiuas cantilenis musicisq; instrumentis oblectarent: tum ipsos conuiuas partim voce, partim fidibus canere consueuisse. Nam & omnes communi voce pæana siue hymnum aliquem in Bacchi atq; aliorum Deorum honorem canebant, idq; cum ab iucio, tum in fine cœnæ, quando libabant: & deinde vnusquisque accepto myrti aut lauri ramo propriam cantionem canere, atque etiam lyram, quæ circumferrebat, pulsare cogebatur. De hoc antiquorum more atque consuetudine testimonia quædam præter supra commemorata alia quoque illustrata est antiquis monumentis deprompta adferam. Apud Stobæum Serm. 145. Charonda Catanai proemia legum pulchra & vtilia recitantur, & ibidem inter alia lex imperat, ut ciues omnes hæc proemia calleant, eaq; in festis post pæanas recitent, quemcumq; ἐσθ' ἄνωγ', id est, conuiuij dominus id iusserit, ut singulis illa præcepta familiarissima fiant. Plutarchus li. 1. Symp. problema. 1. Quin etiam carmina illa in conuiuijs decantari solita, quæ vulgò σκολιά, id est obliqua siue tortuosa appellantur, cratere in medio proposito & corollis (quas Deus libertatis ergò nobis imponit) distributis decantare, forsitan neque pulchrum, neque conuiuij aptum esse videatur. Et tamen Scolia nonnulli aiunt non esse genus carminis siue cantilenæ obscuræ, sed inde sic fuisse appellata, ut sequitur. Nam primò omnes communi voce carmen Deo (Baccho) canere solebant, illum celebrantes. Deinde vnusquisque propriam cantilenam canebat accepto myrteo ramo, quem idcirco ἀσπαρον appellabant, ὅτι τὸ ἀσπείρειν τὸ δεξιὰ κροῖον, id est, quia is qui illum acceperat, canere solebat. Et quia simul quoq; lyra circumferrebat, quam artis quidem illius peritus pulsare carmenq; illud concinne modulari, musica autem imperiti id recusare solebant, hinc Scolion fuisse nominatum, quod illud neque omnibus esset commune, neq; etiam facile. Alij tamen myrtum non ordine traditam fuisse aiunt, sed a lectulo in lectulum transmissam, ita ut qui primus cecinisset, primo in secunda mensa eam mitteret, is primo tertia, eodemq; modo secundi secundis. Itaque δὲ τὸ ποιῆλον κ' πολυκαμπές τ' ἀεὶ ὄντας, id est, ob varietatem & tortuosos in circuitione flexus, Scolion videtur fuisse dictum. Hæc Plutarchus. Quo ad vocem ἀσπαρον (ut vulgò legitur) qua Plutarchus scribit myrtum illam, quæ cantus erat insigne, fuisse appellatam, non parum illa habet difficultatis. Iunius ἀσπαρον vult legendū, forsitan quia Plutarchus addit δὲ τὸ ἀσπείρειν τὸ δεξιὰ κροῖον. Xylander in suis Annotat. in hunc locum pro ἀσπαρον, ἀσπαρον vult legendum, nimirum δὲ τὸ ἀσπείρειν, id est, canam. Addit idem apud Plin. 21. 6. Asaron vocitari herbam, quoniam in coronis non addatur. Iacobus Amyotus gallus Plutarchi & quidem elegantissimus interpretas ἀσπαρον legit, ὅτι τὸ ἀσπείρειν ἔχοντα. Mihi videtur vulgata lectio retinenda, & ἀσπαρον componι δὲ τὸ ἀσπείρειν κ' ἀρκεῖν quasi cautum ministrans siue suppeditans: vel legendam ἀσπαρον, δὲ τὸ ἀσπείρειν & ἀρκεῖν, quod incipere & lacescere significat, quod qui illā myrtum tenebat, canere incipiebat.

Scolion.

Observandum porrò antiquitus cum cantores, auledos, cytharados, tibicines, item mulieres sambustrias, ἀυλῆσίδας, ψαλῆσίδας, κίθαρῆσίδας, μῦθῶν ὄντας, ἀδούρους, ὄρχηστρίδας, aliosq; Musicæ peritos fuisse adhibitos, qui conuiuas cantilenis musicisq; instrumentis oblectarent: tum ipsos conuiuas partim voce, partim fidibus canere consueuisse. Nam & omnes communi voce pæana siue hymnum aliquem in Bacchi atq; aliorum Deorum honorem canebant, idq; cum ab iucio, tum in fine cœnæ, quando libabant: & deinde vnusquisque accepto myrti aut lauri ramo propriam cantionem canere, atque etiam lyram, quæ circumferrebat, pulsare cogebatur. De hoc antiquorum more atque consuetudine testimonia quædam præter supra commemorata alia quoque illustrata est antiquis monumentis deprompta adferam. Apud Stobæum Serm. 145. Charonda Catanai proemia legum pulchra & vtilia recitantur, & ibidem inter alia lex imperat, ut ciues omnes hæc proemia calleant, eaq; in festis post pæanas recitent, quemcumq; ἐσθ' ἄνωγ', id est, conuiuij dominus id iusserit, ut singulis illa præcepta familiarissima fiant. Plutarchus li. 1. Symp. problema. 1. Quin etiam carmina illa in conuiuijs decantari solita, quæ vulgò σκολιά, id est obliqua siue tortuosa appellantur, cratere in medio proposito & corollis (quas Deus libertatis ergò nobis imponit) distributis decantare, forsitan neque pulchrum, neque conuiuij aptum esse videatur. Et tamen Scolia nonnulli aiunt non esse genus carminis siue cantilenæ obscuræ, sed inde sic fuisse appellata, ut sequitur. Nam primò omnes communi voce carmen Deo (Baccho) canere solebant, illum celebrantes. Deinde vnusquisque propriam cantilenam canebat accepto myrteo ramo, quem idcirco ἀσπαρον appellabant, ὅτι τὸ ἀσπείρειν τὸ δεξιὰ κροῖον, id est, quia is qui illum acceperat, canere solebat. Et quia simul quoq; lyra circumferrebat, quam artis quidem illius peritus pulsare carmenq; illud concinne modulari, musica autem imperiti id recusare solebant, hinc Scolion fuisse nominatum, quod illud neque omnibus esset commune, neq; etiam facile. Alij tamen myrtum non ordine traditam fuisse aiunt, sed a lectulo in lectulum transmissam, ita ut qui primus cecinisset, primo in secunda mensa eam mitteret, is primo tertia, eodemq; modo secundi secundis. Itaque δὲ τὸ ποιῆλον κ' πολυκαμπές τ' ἀεὶ ὄντας, id est, ob varietatem & tortuosos in circuitione flexus, Scolion videtur fuisse dictum. Hæc Plutarchus. Quo ad vocem ἀσπαρον (ut vulgò legitur) qua Plutarchus scribit myrtum illam, quæ cantus erat insigne, fuisse appellatam, non parum illa habet difficultatis. Iunius ἀσπαρον vult legendū, forsitan quia Plutarchus addit δὲ τὸ ἀσπείρειν τὸ δεξιὰ κροῖον. Xylander in suis Annotat. in hunc locum pro ἀσπαρον, ἀσπαρον vult legendum, nimirum δὲ τὸ ἀσπείρειν, id est, canam. Addit idem apud Plin. 21. 6. Asaron vocitari herbam, quoniam in coronis non addatur. Iacobus Amyotus gallus Plutarchi & quidem elegantissimus interpretas ἀσπαρον legit, ὅτι τὸ ἀσπείρειν ἔχοντα. Mihi videtur vulgata lectio retinenda, & ἀσπαρον componι δὲ τὸ ἀσπείρειν κ' ἀρκεῖν quasi cautum ministrans siue suppeditans: vel legendam ἀσπαρον, δὲ τὸ ἀσπείρειν & ἀρκεῖν, quod incipere & lacescere significat, quod qui illā myrtum tenebat, canere incipiebat.

Myrtus circumferri solita inter canentes cur dicitur.

Observandum porrò antiquitus cum cantores, auledos, cytharados, tibicines, item mulieres sambustrias, ἀυλῆσίδας, ψαλῆσίδας, κίθαρῆσίδας, μῦθῶν ὄντας, ἀδούρους, ὄρχηστρίδας, aliosq; Musicæ peritos fuisse adhibitos, qui conuiuas cantilenis musicisq; instrumentis oblectarent: tum ipsos conuiuas partim voce, partim fidibus canere consueuisse. Nam & omnes communi voce pæana siue hymnum aliquem in Bacchi atq; aliorum Deorum honorem canebant, idq; cum ab iucio, tum in fine cœnæ, quando libabant: & deinde vnusquisque accepto myrti aut lauri ramo propriam cantionem canere, atque etiam lyram, quæ circumferrebat, pulsare cogebatur. De hoc antiquorum more atque consuetudine testimonia quædam præter supra commemorata alia quoque illustrata est antiquis monumentis deprompta adferam. Apud Stobæum Serm. 145. Charonda Catanai proemia legum pulchra & vtilia recitantur, & ibidem inter alia lex imperat, ut ciues omnes hæc proemia calleant, eaq; in festis post pæanas recitent, quemcumq; ἐσθ' ἄνωγ', id est, conuiuij dominus id iusserit, ut singulis illa præcepta familiarissima fiant. Plutarchus li. 1. Symp. problema. 1. Quin etiam carmina illa in conuiuijs decantari solita, quæ vulgò σκολιά, id est obliqua siue tortuosa appellantur, cratere in medio proposito & corollis (quas Deus libertatis ergò nobis imponit) distributis decantare, forsitan neque pulchrum, neque conuiuij aptum esse videatur. Et tamen Scolia nonnulli aiunt non esse genus carminis siue cantilenæ obscuræ, sed inde sic fuisse appellata, ut sequitur. Nam primò omnes communi voce carmen Deo (Baccho) canere solebant, illum celebrantes. Deinde vnusquisque propriam cantilenam canebat accepto myrteo ramo, quem idcirco ἀσπαρον appellabant, ὅτι τὸ ἀσπείρειν τὸ δεξιὰ κροῖον, id est, quia is qui illum acceperat, canere solebat. Et quia simul quoq; lyra circumferrebat, quam artis quidem illius peritus pulsare carmenq; illud concinne modulari, musica autem imperiti id recusare solebant, hinc Scolion fuisse nominatum, quod illud neque omnibus esset commune, neq; etiam facile. Alij tamen myrtum non ordine traditam fuisse aiunt, sed a lectulo in lectulum transmissam, ita ut qui primus cecinisset, primo in secunda mensa eam mitteret, is primo tertia, eodemq; modo secundi secundis. Itaque δὲ τὸ ποιῆλον κ' πολυκαμπές τ' ἀεὶ ὄντας, id est, ob varietatem & tortuosos in circuitione flexus, Scolion videtur fuisse dictum. Hæc Plutarchus. Quo ad vocem ἀσπαρον (ut vulgò legitur) qua Plutarchus scribit myrtum illam, quæ cantus erat insigne, fuisse appellatam, non parum illa habet difficultatis. Iunius ἀσπαρον vult legendū, forsitan quia Plutarchus addit δὲ τὸ ἀσπείρειν τὸ δεξιὰ κροῖον. Xylander in suis Annotat. in hunc locum pro ἀσπαρον, ἀσπαρον vult legendum, nimirum δὲ τὸ ἀσπείρειν, id est, canam. Addit idem apud Plin. 21. 6. Asaron vocitari herbam, quoniam in coronis non addatur. Iacobus Amyotus gallus Plutarchi & quidem elegantissimus interpretas ἀσπαρον legit, ὅτι τὸ ἀσπείρειν ἔχοντα. Mihi videtur vulgata lectio retinenda, & ἀσπαρον componι δὲ τὸ ἀσπείρειν κ' ἀρκεῖν quasi cautum ministrans siue suppeditans: vel legendam ἀσπαρον, δὲ τὸ ἀσπείρειν & ἀρκεῖν, quod incipere & lacescere significat, quod qui illā myrtum tenebat, canere incipiebat.

piebat, & reliquos ad idem faciendum exemplo suo lacessebat, secundum illa Scholiast. Aristoph. Καὶ δὲ ὁ ἐξάρχης δάφνην ἢ μυρρίνην κατέχων ἦδε, id est, qui primus lauram, siue myrtum tenebat, is canebat, vnde etiam ἐξάρχον ποσίς legere, id est, præcentorem, quod qui eam acceperant, canendo præibat. Sic παῖνα ἐξάρχην Xenoph. dixit epularum mentione facta, & Athen. lib. 4. τὸ δὲ ἐξάρχον τὸ φόρμιγγος ἰδίων, & μῦθῶν dicit ἀρχισμολπον a Stesichoro fuisse dictam. Verum hæc doctioribus dijudicanda relinquo.

Huiusce autem antiquorum in epulis canendi consuetudinis Clemens quoq; Alexan. lib. 2. pædag. cap. 4. luculentam mentionē facit his verbis: Ceterum, inquit, πᾶσαι τὰς συμποτικὰς εὐωχίας καὶ τὰς ἐπιφασίας καὶ δάφνας, id est, in symposijs & inter rotantia siue distillantia pocula ad psalmodiarum hebraicorum similitudinem ἄσμε, id est, carmen canebatur, quod σκολίον appellabatur, communiter omnibus voce παμνήζοντων, id est, pæana canentibus: nonnunquam etiam ἐν μέρει ἀειδίτωντων τὰς ἀεὶ πόδας τὸ ἀδῆς, id est, per cantici vices propinationes circumagentibus. Qui autem erant ex ijs μισοκώτεροι, id est, Musica peritiores, etiam ad lyram canebant. Solebant conuiua ἀεὶ καλεῖσθαι ἐξ ὄνομα κλιδῶν, id est, nominatim prouocare, cui propinaturi erant & lyram tradituri: quò alludit Terentius in Eunuch. Phædriam inromistamus, cantatum prouocemus.

Quo ad Lyram de cuius laudib. multa Fr. Patritius pulchra scripsit lib. 2. de regno in conuiuijs olim adhibitam, eius moris testis est etiam Fabius lib. 1. Institut. Vnde, inquit, etiā ille mos, ut in conuiuijs post cœnam circumferretur lyra, cuius quum se Themistocles imperitum confessus esset (ut verbis Ciceronis vtar) habitus est indoctior. Ciceronis ipsius verba hæc sunt lib. 1. Thusc. disp. Summam eruditionem Græci sitam censebant in neruorum vocumq; cantibus: Igitur & Epaminondas, princeps meo iudicio Græciæ, fidibus præclarè cecinisse dicitur. Themistoclesq; aliquot ante annis, cum in epulis recusasset lyram, habitus est indoctior. Idē Galenus quoq; testatur lib. 1. Therapeut. vbi scribit turpissimum olim habitum, si lyra abesset a conuiuijs, ἀπὸ τῆς ἡπείλου καὶ τὰς τοιαύτας στωδῶν καλὸν ἐνέομιτο. Gelo tyrannus, teste Plutarcho in Apophreg. cum in conuiuij lyra circumferretur, eamq; conuiua, ut mos erat, ordine pulsarent, ipse sibi equum adduci iussit, & in eum facile atq; expedite insiluit. Pindarus in Olymp. Od. 1.

Ἀγλαΐζονται ἢ καὶ
Μυσηγᾶε ἐν ἀώτῳ
Ὅσα παύζομεν φίλων
Ἀνδρες ἀμφὶ σταμᾶ
Τετραπέζων, ἀλλὰ δὴ ὄντως
Πὸ φόρμιγγα πασάλας
λάμψανε.

Resplendet autem & musices in flore, qualiter ludimus frequenter nos viri circa mensam amicam. Sed Doricam citharam e clauo exime. Pollux lib. 6. cap. 17. Καὶ ποσῶν καὶ ἔσμεται λέ, καὶ σκολία, & μυρρίνην ἢ τίνες ἐπὶ δεξιᾷ ἀεὶ φέροντες, καὶ ἐκπομπῆ, & λύραν, ἀδ εἰν ἠέϊον, id est, Erant etiam conuiuales quædam cantiones, scolia & myrto ad dextram circumlata, nec non poculo atq; lyra tantum exigebant. Suidas: Σκολίον ἢ παρῶν ὡδῆ. Eodem teste Dicæarchus in lib. de musicis certaminibus, tria dixit esse Odarum siue carminū genera: Τὸ μὲν ὑπὸ παύτων ἀδόμενον καὶ ἐν ἐξῆς (hic videtur aliquid deesse nempe τὸ δῆ.) Aliud quidem quod ab omnibus canebatur: aliud quod a singulis ordine: aliud quod a sapientissimis ὡς ἐτυχε τῆ τάξει, id est, quouis ordine. Et hoc quidem ob ordinem σκολίον dicit. Vel ut Aristoxenus & Phyllis musicus senserunt, quoniam in nuptijs circa vnā mensam multis collocatis lectis, singuli ex ordine myrtes tenentes canebant gnomas & amatoria. Circuitio autem erat σκολία, id est, flexuosa siue obliqua ob lectorum ordinem, idcirco ipsa quoq; carmina sic fuerunt appellata. Idem: Σκολίον τὸ πᾶδιον per antiphrasin μέλη τὸ πῶν ὄντων. Idem affert exemplum quoddam elegans huiusmodi σκολίον de diuitijs, cuius auctor fuit Timocreon Rhodius. Eadem habet Aristoph. scholiastes in Comædia Σφῆρες: quibus hæc ab illo adduntur. Alij verò aiunt moris fuisse, ut is qui non posset in symposijs canere, accepto lauri aut myrti ramo, ad illum caneret. Sunt qui dicant per antiphrasin σκολία fuisse appellata τὰ παρῶν καὶ μέλη epularia illa carmina. Nā illa oportebat esse ἀπλά & εὐκόλα, id est, simplicia atq; facilia, ut quæ inter comotandum cauerentur. Sed hoc non bene ab illis dicitur. Nam τὰ δύσκολα ἐπὶ τὸ εὐφρομιώτερον μεταλαμβάνεται, & μὴ τῆ μπάλην, id est, ea quæ mali sunt nominis ad prosperiorem appellationem conuertuntur, non contra. (Hoc scholiastis dictum a Calio reprehenditur lib. 12. cap. 15.) Verum quoniam non ordine lyra conui-

Mos canendi ad lyram.

Delyra forma vide Hierij Hieroglyph.

Myrtus ad dextram circumlata.

Scolion quid est vnde dicitur.

nis tradebatur, sed alternatim, propter obliquam illam lyrae circumlationem, carmina illa πο- λια dicebantur. Idem scholiastes paulo antea de iisdem Scolijs sic differit in illa Aristoph. ver- ba: Τα σκολιόσπως δ'έξει κελώσ, &c. αρχαίον, inquit, ήθ' έστια μύθους & δ'ν. Antiquus fuit mos epulantes canere. Addit: ακολέσπως τὸ πρῶτον εἰ πεύσταις τ' ὠδῆς. Καὶ γὰρ ὁ ἔξάρχης δάφνι λω ή μύρρινω κατ'έχων ή δὲ σιμωνίδης, ή σπυγὸρ μέλι, ἄρχις ή ήθελεῖ καὶ μὲν ταῦτα ὡς ἐβέλετο, ἐδίδ'ε, καὶ ὡς ή τάξις ἀπήτη, ἔλεγε ἡ ὁ δὲ ξάμυρ παρὰ τὸ πρῶτον τὰ ἔξει. Κακείν' ὅτε δὲ δου πάλιν ὡς ἐβέλετο. Δὲ τὸ παντὰς ἐν ἀποροδοκίῃ τῶς ἔειν καὶ λίγην τὰ μέλη, σκολια εἴρη- ται δὲ τ' δου σκολια. ἄλλως ὅπως ὡς δὲ ἔξει ἐν κύκλῳ γὰρ ήτοι δὲ τα σκολια, ἀ εἰσὶ παρ'ἰναια ὠδαί. Cal. lib. 12. cap. 15. Scolia, inquit, Graeci interpretantur συμπονησάσματα, id est, conui- uales canitlenas, quarum meminerit Sympos. 3. Didymus atq; item Horat. Sic verò nuncupari ezymologici tradunt, quod vinolenti iam καὶ σκολιῶς ἔχοντες τὰ εἰδ'ητήρια ἔδουσι, id est, cor- tuosis hebetibusq; ac retusis sensibus ea cōcinant. Alij per antiphrasin vultūt dicta, quod minus ob- liqua essent aut tortuosa, quod scoliij vocabulū indicat sed facilia, ut quae in conuiujs canerentur.

Scolia Meliti. Scolion de Plu- to caeco.

Scolia Meliti celebrantur ab eruditis, quae carica haberent aulemata, hoc est, inentiones fle- biles. Tyrannion commentarium concinnauit de scolio meiro, Cato Casare rogante. Scitum est illud T. moereontis Scolion de Pluto, id est, diuitijs, cuius Suidas meminit, cuius tale est exor- dium: ὄφελος ὠ τυφλὸ πλάτε μήτε ἐν γῆ, μήτε ἐν θαλάττῃ, μήτε ἐν ἠπείρῳ εὐνήμυρ, ἀλλὰ παρ' ἄροντ'ε ναίειν κα' χέροντα. Δὲ σὲ γὰρ παντ' ἐν ἀνθρώποις κακὰ. Utinam d' caeco Plute, neq; in terra, nec in mari, nec in continente apparuissis, sed Tartari perpetuus fuissēs incola & Ache- rontis: ex te namq; omnia hominibus mala. Ad Scolij huiusmodi similitudinem compositum fuit a Pericle in Megareses decretum: Μεγαρέας μήτ' ἀρχαίος, μήτε θαλάττης, μήτ' ἠπείρου μεί- ζον. Leges idem ferebat ceusiolia scriptas. Haec ex Suida.

Scolio Adme- ti.

Sed & Admeti Scolion Athenis celebratum, in Lexico Pausanias scribit, idq; ab Alcæo con- cinnatum alios tradere, alios verò a Sappho, fuisse etiam qui Praxilla Sicyonia esse opus crede- rent. Eiusdem Aristoph. quoq; meminit in Σφήματι.

Ad μήτου λόγον ὡ ταίρε μεθῶν. Τὸς ἀγαθὸς φίλει.

Scholiastes: Hoc erat principium scoliij, quod est tale. | — Τὸς ἀγαθὸς φίλε |

Τῶν δειλῶν δ' ἀπέχου, γνούς, ὅτι δειλῶν ὀλίγα χάρις, Id est, Bonos & generosos ama, timidos autem fac missos, cum scias exiguam esse timidorum gra- tiam. Et in πελαργοῖς: Ο μὲν ἦδ' ἐν Αδμήτου λόγον πρὸς μύρρινω. ὁ δ' ἄντων λω' καζεν Αρ- μοδίου μέλι. De utroq; plura vide apud Scholiasten. Respicit illud Admeti scolion Alcestin generosam mariti subeuntem fata, Admeti verò patrem obire protus recusantem. Amphibra- cham pedem, qui breui constat, longa & breui etiam Scolion dictum se animaduertisse scribit Cal. quoniam fit Scolio aptus.

Scoliorū exem- plū plura apud Athen.

Horum porro Scoliorum siue carminum conuiuialium Athenæus quoq; mentionem facit lib. 8. breuiter, ubi dicit: Διὸ καὶ τὰ σκολιὰ καλοῦμεθα μέλη τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, πλήρη ὄντι. Id est, Hoc etiam poetarum antiquorum carmina, quae Scolia nominantur plena sunt, scilicet cortabo- rum, de quibus ibidem plura differit. Idem lib. 15. copiosius de Scolijs scribit. Multi, inquit, me- minerunt Atticorum illorum scolorum, quae etiam digna sunt commemoratu ob illorum antiqui- tatem simplicitatemq;, qui ea composuerunt, quiq; in hoc poetica facultatis genere laudem fue- runt, gloriamq; consequuti, ut Alcæi & Anacreontis, secundum illud Aristoph. in Δαίδαλεισι: Ασπὸν δ' ἡ μοι σκολιὸν πλάτων Αλκαίου & Ανακρέοντος, id est, Cane mihi scolion aliquod Al- cæi & Anacreontis. Praxilla quoque Sicyonia ob hanc Scoliorum poetin admirabilis fuit. Sco- lia autem appellantur ἐξ ἧ τ' ἡ μελοποιίας τρόπον, ὅστις σκολιῶς ὡς, id est, non ob carminis modum, quod is obliquus ac difficilis esset, (λέγουσι γὰρ τὰ ἐν ταῖς εἰρημύχοις σκολια, id est, nam quae sunt in remissis scolia appellantur) sed cum tria essent genera, auctore Artemone Cas- sandro lib. 2. γνήτως, eorum quae in conuiujs decantari consueuerant, primum, quod omnes se- cundum legem canebant: secundum, quod omnes quidem canebant, sed κατ' ἑνὴν τὰ εὐφορὰ δὲ ὑποδοχῆς, ita ut ambitu suo circuitu quodam atque successione omnes cantum exciper- ent: tertium, quod similiter in omnibus ordinem seruabant, quo iam non amplius omnes partici- pabant.

rabant, sed illi tantum, qui sapientes esse videbantur secundum locum ordinemq;, qui cuiq; sorte obrigerat. Hoc ergo quia solum ἀξίαν τινα, id est, ordinis quandam confusionem obrinebat, & neq; simul ab omnibus, neq; ordine quodam atq; successione, sed pro ut contingebat, quouis loco at- que ordine canebatur, σκολιόσ fuit nuncupatum. Hoc autem tum demum canebatur, quando car- mina omnibus communia atque necessaria erant finita. Tunc enim demum sapientium quisq; car- men aliquod pulchrum canere iubeatur, quod admonitionem aliquam atque sententiam vitæ v- tilem complecteretur. Subiungit deinceps huiusmodi scolorum quaedam exempla, quae ibi videre poteris. Ibidem inter alia rami quoque myr. vi, de quo supra, mentionem facit. De Scolijs vide etiam Scalig. lib. 1. Poët. c. 44.

Porro apud Romanos quoq; (quos Athen. lib. 4. μουσομαχίης vocat) vsitatam fuisse in epulis Musica conui- uis muscam ex multis literarum monumentis satis constat: & quae dem ab usum illius luxuriosum Ci- uialis vsus apud cero quibusdam in locis perstringit. Vt in Orat. pro Cal. Accusatores quidē i b dines, amores, adul- teria, Baijs acta conuiuia, comessationes, cantu, symphonias, nauigia iactant. Idem in Ver. 6. Lu- cus ille littoris percipabat totus mulierū vocibus, cantusq; symphonia. Ibid. Curritur ad praeco- rium, quod istū ē conuiuio illo praclaro reducerant paulo ante mulieres cum cantu atq; symphonia. Ibid. Cum in eis conuiujs symphonia caneret, maximisq; poculis ministraret. Liuius testatur p. 57 victoriam Asiaticam aetium conuiuialia ludorum oblectamentum, ut psalterias sambucistras in epulis fuisse adhibitas: Decad. 3. De Cano tibicine (quem alij horaulem vocant) inter cetera mandū canere solito, & Galbae Imperatori grato, vide Sarron. & Plutarchum in vita Galbae. de quo etiam illud Martial. videtur esse. Plaudere nec Cano, &c.

Val. Max. lib. 2. Maiores nati, inquit, in conuiujs ad tibias egregia superiorum opera carmine comprehensa pangebant, quod ad ea imitanda iuuentutem alacriorem redderent. Quintil. lib. 1. ca. 17. Sed veterum quoq; Romanorum epulis fides ac tibias adhibere moris fuit.

Verum quæri potest, num Musica, quae vel assa voce, vel instrumentis siue organis constat, an musica epu- omnino sit in conuiujs adhibenda? Apud Plutarchum quoq; Sympos. lib. 7. prob. 7 extat: An tibi- cina sunt conuiuio adhibenda? Plato quidem illius vsus videtur improbare, apud quem Socrates in Protagora sic loquitur: Καὶ γὰρ δοκεῖ μοι τὸ πρὸ ποιήσεως δὲ λέγεσθαι ὀμοιοῦν τῷ τοῖς συμποσίοις τοῖς τῶν φασίων καὶ ἀγοραίων ἀνθρώπων. Καὶ γὰρ εἶσι δὲ τὸ μὴ δυνάσθαι ἀλλήλοισ δι' ἐαυτῶν σωεῖναι ἐν τῷ ποτῶ, μὴ ἢ δὲ τῆς ἐαυτῶ φωνῆς, καὶ τῶ λόγων τῶ ἐαυτῶ ὑπὸ ἀπαι- δούσιας, πμίας ποιῆσι τὰς ἀυλῆς δίας, πολλὰ μισθόμενοι ἀλλοξίαν φωνῶν τῶ τῶ ἀυλῶν. Καὶ δὲ τῆς ἐκείνων φωνῆς ἀλλήλοισ σωεῖσιν. Οπὲ ἢ καλοὶ καζαδοὶ συμπό ται ἔ πε παιδῶ- μῶροι εἰσιν, ἐκ αἰ ἰδδῶς ἐτ' ἀυλῆς δίας, ἐτ' ὄρχουστῆς, ἐτ' ψαλθῆς, ἀλλ' αὐτῶ αὐτῶς ἰκα- νὲς ὄντας σωεῖναι ἀνδρ τῶ λήροντες καὶ παιδῶν τοῖς τῶν δὲ τῆς αὐτῶν τῶν ἰς λέγοντας τε καὶ ἀκρόντας ἐν μέρει ἐαυτῶ κοσμῶς, καὶ πανυπολῶ ὄνον πῶσιν, &c. Videtur namq; mihi illud poesi differere simillimum esse symposijs hominum abiectorum, imperitorum atque circumfoni- neorum. Hi enim cum eam vim atque facultatem non habeant, ut urbana aliqua & elegan- ti colloquutione tempus illud epularis accubationis traducere, & mutuis sermonibus animos suos hilarare possint: eius rei remedium a mimis & ab histrionibus & a vocum fidiumque cantibus pe- tunt, magnis sumptibus conductis. At quas ad epulas boni & eruditi conuiuia conueniunt, in eis neque tibicinam neque psalteriam audiri, neque saltatricem spectari vllam: ablegatis eos eius- modi nugis atque ineptijs modeste inter se & hilare colloqui, neque vnuquam deesse ipsis, de quo sermones iucundissimos confexant, etiam si multam in noctem conuiuium producat. Itaque ex nobili illo apud Agathonem conuiuio eicitur tibicina, & aut sibi aut mulieribus iubetur canere. Plutarchus libro septimo, Sympos. Problem. 7. ubi ex professo hac de re disputat, contra Plutarchitesti hoc Platonis testimonium & exemplum adducit Xenophontis auctoritatem, & Homericam- monium. rum epularum exemplum, nec non alias rationes, quibus probat huiusmodi eleganciam & ob- lectationem minimè esse e conuiuio exturbandam. Xenophon enim qui Platonis amulus fuit, in id conuiuium, in quo & Socrates esset & Antisthenes & alij doctrina sapientiaque praestantio- res viri, non modo Philippum excitandi risus artificem induxit, verum etiam sublati epu- lis Syracusanum illum comessatorem cum tibicina & saltatrice & formoso puero, qui & ipse tum saltando, tum fidibus canendo, summa eos, qui aderant, voluptate perfunderet. In Homæ

ricis similiter non modo procorum intemperantium & luxuriosorum, sed heroum quoq; atq; Deo-
rum epulis adhibita fuit Musica.

Musica epulis
accommodata.

At vero Musica quin conuiujs maximè apta sit & accommodata, neminem dubitare arbi-
tror, nisi quis forsitan reperiatur Atæ immansissimi illius Regis Scytharum similis, qui cum Isme-
niam auladum ad epulas canere iussum omnes qui aderant, cum voluptate audirent, & magnis
laudibus ornarent, testatus est sibi multò iucundiorè esse hinnitum equi omnibus Ismenia cantu-
bus. In quo quidem declarauit sibi nihilo plus humanitatis esse, quàm in quauis immani quadru-
pede. Qui enim a Musica alienus est, humanitatis expertus habendus est, cum Musica non modò
homines feros, atq; barbaros, verùm bestias quoq; rationis expertes moueri, summaq; voluptate
affici constet. Vnde veteres finxerunt Orpheum omnia animalia rationis expertia, Amphionem sa-
xæ quoq; carminibus ad se illexisse & traxisse. De quo sic Martianus Capella: Animalium verò
sensibus meis cantibus incunctanter adduci saltem Thracius cytharista perdocuit. Vnde enim cer-
ui fistulis capiuntur? Pisces in stagno Alexandria crepitu detinentur. Cygnos hyperboreos citha-
ræ cantus adducit: elephantés Indicos organica permulsos detineri voce compertum: fistulis aues
alici comprobatur: infantibus crepitacula vagitus a rumpere: fides Delphinis amicitiam homi-
num persuadere. Quid cantibus allici disrupsiq; serpentes? Glandem ferunt messesq; transire,
manesq; cieri, lunamq; laborare, &c.

In conuiujs maximè requiritur hilaritas honesta atq; moderata (quam Deus quoque in epu-
lis etiam sacris & festiuis præcepit. Deut. 16. Nehem. 18.) ad quam gignendam efficiendamq; ne
nihil videtur Musica esse aptius & efficacius, Musica, inquam, lætitiæ atq; hilaritatis, in epulis
maximè necessaria, parens est atque procreatrix: mæroris contra atque tristitiæ, quæ conuiuio-
rum maxima labe est, atq; macula, expultrix. Hinc Aristoteles in Politicis lib. 9. Musicam di-
cit esse δὲ ἡρώδης καὶ σωφροσύνης introductam, quia maximam homines exhilarandi vim obtineat.
Idem Musicam εὐκταῖα πνεύματι καὶ παρὰ τὴν φύσιν ἰατρικὴν ἔχειν τινὰ esse ve-
rissime affirmavit. Musæus quoq; eodem teste, ἡ βροχίτις ἡδίστον αἶδεν, id est, moribus iu-
cundissimum esse canere dixit. Præterea cum inter conuiuas sæpenumero iræ, rixæ, iurgia, conten-
tiones, odia atq; inimicitia exoriantur, vix vllum aliud huiusmodi malorum præsentium & effi-
caciùs remedium excogitari potest Musica, quæ incredibilem quandam animos hominum sedan-
di placandiq; vim habet. Quid dicam quod carminibus præsertim sacris conuiuæ sæpenumero ab
ebrietate atq; crapula, nec non immoderata, inhonesta, turpi atque obscæna loquendi garrienditæ,
denique ab actionibus atque gestibus lasciuij reuocantur atque coercentur? In hanc sententiam
præclare differit Athenæus lib. 14. Vnde etiam Homerus antiquam Græcorum consuetudinem
secutus ait: φόρμιγγος θ' ἦν λατὴν θεοῖ πο' ἴσαν ἐπαίρω: quibus verbis indicat epulis quoq; vi-
lem & accommodatam esse hanc artem. Erat autem hoc, ut videtur, lege constitutum. Primò qui
dem ut vnusquisque eorum, qui ad ebrietatem & intemperantiam præcipites feruntur, Musicam
ceu optimam ὕβριος καὶ ἀκοσμίαις, id est, contumeliæ atq; immodestie medicinam adhiberent.
Deinde, quòd audaciam temeritatemq; sedat. Περαιρουμένη δ' τὴν συρότητα, ποιεῖ ἀγαθότητα
καὶ χάριν ἐλάττωρον, id est, Nam cum tristitiæ austeritatemq; tollat, facilitatem hilarita-
temq; liberalem parit. Vnde Homerus ipsos quoque Deos inducit Musica vtentes Ιλ. α. post il-
lam de Achille contentionem,

Φόρμιγγος ὡς καλλέει, ἢ ἔξ' Ἀπόλλων

Μουσικῶν αἰ αἶδον, ἀμοιβόδωρον ἐπὶ καλῶν,

Id est,

Formosam citharam hanc manibus tenebat Apollo

Musarum, vocem variantes hæc canebant.

Nam placari contentiones, atque tumultus oportebat. Videntur itaque multi hanc artem conui-
uijs assignasse ἢ ἐπαιροῦσθαι χάριν καὶ ὠφελείαν, id est, immoderatam conuiuiorum vim
motusq; corrigendi temperandiq; causa. Vnde etiam Deorum immortalium hymnos in epulis
cani moris fuit, quibus conuiuæ ad temperantiam modestiamq; incitarentur. Hæc ille. Vnde
Martianus Capella lib. de Musica: Ebrios iuuenes perindeque improbius petulantes Damon v-
nus e sectatoribus meis modulorum grauitate perdomuit: quippe tibicinem spondæum canere iu-
bens, temulentia perturbationis demenciam infregit. Plutarch. similiter libro septimo, Symposiõn
problemate

problemate septimo, vult etiam Philosophum non debere tibiã in conuiuio fugere, neque hæc
voluptates ἀβλαβέστερας, id est, maxime innoxias abominari, sicut canthari. Nam si vsquam,
inter pocula maxime, talibus blandimentis, & relaxationibus indulgendum, animusq; adhuc
Deo dedendus est.

Euripidis igitur sententiam sibi minimè probari, qui Musicam adluctus & βαρυποσίωτας,
id est, mæstitiam vult esse transferendam. Ibi enim medici loco præsto esse debet sermo sobrius
atque honestus. Baccho autem, id est, comotationibus huiusmodi, voluptates ludiq; admisceri
debent. Ac omnino inter potandum atque remissionem animi huiusmodi voluptates sunt degu-
standæ, dandaq; opera ut ex ijs voluptatibus simul aliquid percipiamus. Idem problemate octauo,
eiusdem libri, quæ nam potissimum cæna sint adhibenda Aeroamata; Musicam non quidem omni-
no a conuiujs esse arcendam, sed eius moderationem quandam esse adhibendam docet. Enimuero
inquit, cithara antiquitus & iam inde ab Homeri temporibus eo nomine nota fuit, quod socia con-
uiuij esset, ac proinde tam diurnam cognationem affinitatemq; diuellere non conuenit: id modò
a citharædis peramus, ut nimios luctus & gemitus e carminibus eximentes, modos qui sint boni
ominis, genioque indulgentibus (ἑυλαλοῦσι) accommodati, sonent. Tibiam autem (τὸν ἀυλόν) Tibie vsus in-
ne si velimus quidem, a mensa arcere licet. Nam libationes eam flagitant vna cum corona, & epulis.
vbi pæani accinens diuinum cultum absoluit, suauis cantu per aures transit, iucunda eas voce per-
fundens, quæ quidem tranquillitatem animi efficit, ita ut si quid tristitiæ & curarum mero non
sit discussum, id cantilenæ concinnitate suauitateq; sopiatur, modò cautio adhibeatur, ne tibia mo-
dum excedat, nimiosq; animo motus adferat, illumq; sonorum modulorumq; multitudinem mollium
extra se atque in transuersum rapiat. Nam sicut pecora rationem hominis non intelligunt: si-
bilis autem & palpationibus, fistulis atque conchis excitantur a pastoribus, atque sup unant: ita
quod habet anima pecoris naturam respiciens rationisq; expertus & eius dicto non obtemperans, id
cantilenis & rhythmis incantantes componere solent atq; placare. Ex his Plutarchi verbis con-
stat tibiæ olim in conuiujs frequentissimum fuisse vsus. Quæ sint tibiæ pares, & impares, dex-
tra & sinistra, vide Brod. Miscell. libro quinto, capite trigesimo secundo, & P. Nannij Alcmari-
iani Miscell. lib. 1. Scalig. lib. 1. Poët. cap. 20. vbi tibiæ conuiuiales παρποίους dictas vult pares
& æquales easq; pusillas fuisse, ad significandam æqualitatem conuiuiorum. Ibidem plura copio-
se de tibiæ inuentoribus, sono, materia, numero, figura, vsu multiplici differit. Tibia cur acis
dicta vide Turneb. in Aduers.

Verùm si mihi dicendum sit, quod sentio, nunquam vel tibiæ vel tyra cantus absque sermone
& Oda conuiuio videtur delectationem allaturus. Sic enim studiose est assuescendum, ut ludus
quoque atq; iocos non sine liberali sermone obeamus: cantilenam rhythumq; tanquam condimen-
tum colloquio adhibeamus, non seorsim vsurpemus, aut delicatè in ijs luxuriemus. Nam quem-
admodum voluptatem in vino & cibo vna cum nutrimenti vtilitate subeuntem nemo asperna-
tur: vnguentariam autem voluptatem tanquam non necessariam, atq; superuacaneam Socrates
veluti alapa inflata reiecit: ita psalterij aut tibiæ vocem aures ferientem demũ admittamus,
quando cum docto carmine coniuncta nos inuitat & oblectat. Existimo enim Marsiam illum à
Deo fuisse supplicio affectum, quod cum capistro & tibijs os sibi obturasset, ausus fuit nudo cantu
decertare aduersus Odam citharæ coniunctam. Id vnum caueamus, ne conuiujs qui literato ser-
mone oblectare se inuicem possunt, tale quid ad illorum aures admoueamus, quod impedimentum
potius delectationis sit, quàm delectatio.

Clemens Alexand. lib. 2. pedag. cap. 4. de immoderato luxuriosq; musice abusu in conuiujs
hunc in modum disputat, quorum multa illis Plutarchi verbis admodum sunt similia. Vnà cum
petulantia in comessatione, inquit, versatur cantilena. In potu vero vigilia ebrietatem accer-
sunt, libidinemq; excitant & audacia versatur ἀγγοποῖος, id est, ad turpia incitans. Sin au-
tem in tibijs & psalterijs, choris & saltationibus & planibus Egyptiorum & dissolutis eiusmo-
di otijs versentur, immodesti, insolentes, valdeq; à bona disciplina alieni euaserint, utpote quos
cymbala & tympana circumsonent, & fraudis instrumenta circumstrepant. Reuera enim, ut mi-
hi videtur, eiusmodi conuiuia est ebrietatis theatrum. Et paulò post. Fistula (ὄβρυξ) tribua-
tur pastoribus: tibia autem (αὐλός) hominibus superstiosis, qui ad idolorũ cultum contendunt.

Clem. Alex.
drini iudicium
de musica vni
coniuiali.

Revera enim hæc instrumenta sunt a sobrio conuiuio amandanda quæ magis bestiis, quam hominibus conueniunt, & ijs hominibus qui a ratione sunt alieniores. Ceras enim fistulis demulceri accepimus, & in laqueos inter venandum cantu duci a venatoribus. Equis autem cõiuntibus, veluti quidam hymenæus, tibia carmen canitur. Id autem ab incitandis equis Musici appellantur, ἰπποδοποι. Item. Fractorum enim cantuum & flebilium Caricæ Musæ modorum varia beneficia, intemperanti & prauo musicæ artificio, mores corrumpunt, ad huius comestationis affectionem trahentes. Deinceps instrumenta illa musica Psal. 150. ἀλλήλοισιν, de carminibus siue hymnis spiritualibus interpretatur. Addit: Alia autem si quis curiosius inquirat, inuenerit instrumenta bellica cupiditates inflammantia, vel amores incenduntia, vel animum iramq; irritantia. Subiungit catalogum musicorum quorundam instrumentorum, quæ a singulis gentibus in bellis fuerunt vsitata. At nos, inquit, vno instrumento, nempe solo verbo pacifico vtimur, quo Deum honoramus, non amplius veteri psalterio & tuba & tympano & tibia, quibus illi vtiebantur, qui in bello se exercebant. Duplex autem sit nostra in potu beneuolentia ergo inuitatio & Legē. Sic enim diliges Dominum Deum tuum: deinde proximum tuum. Prior quidem, quæ est in Deum beneuola inuitatio, fiat per gratiarum actionem, & Psalmodyam. Secunda autem, quæ est in proximum, per honestam vitæ consuetudinem.

Cauere ad lyram aut citharam.

Ne autem Clemens omnem Musicæ præsertim instrumentalis vsum in conuiujs reprehendere videatur, addit: Si ad lyram vel citharam canere aut psallere noueris, nulla in te cadet reprehensio: Hebræum iustum Regem imitatus, Et paulò post: Verum amatoriam procul abijce cantica: sint autem cantica Dei laudes. Quemadmodum autem antequam sumamus alimentum, laudare nos decet vniuersi creatorem: ita etiam in potu ei nos decet psallere, cum eius honorum efficiamur participes. Est enim ἐμμελής εὐλογία, id est, numerosa laudatio. Postremò antequam nos somnus inuadat, primum & sanctum est Deo gratias agere, vt qui eius gratiam & benignitatem fuerimus consecuti. Tandem concludit: Sunt enim admittendæ modestæ & pudicæ harmoniæ, a forti verò & neruosa nostra cogitatione molles & eneruatas harmonias amandando quam longissimè, quæ improbo flexuum vocis artificio vtentes ad delicatam & ignauam vitæ agendæ rationem deducunt. Graues autem & quæ ad temperantiam pertinent modulationes, ebrietatis proteruitie valedicunt. Chromaticæ igitur harmoniæ, impudenti in vino proteruitie, floribus quæ redimitæ, & meretriciæ musica sunt relinquendæ. Ex his posterioribus constat Clementem non omnem Musicæ vsum etiam in conuiujs tollere, sed eius tantummodo immoderatum, luxuriosum, fractum, mollem & lasciuum abusum reprehendere atq; damnare. Huc pertinet Plutarchi Problem. 5. lib. 7. Ὅτι δὲ ἡ μέγιστη τῶν δὲ τῶν κακομουσίας, ἡ δὲ ἄλλοις φιλῶντες, καὶ πῶς φιλῶντες. De Musica & eius vsu vide eundem in libello quem scripsit de Musica, in quo sub finem rationem reddit, cur in syssitia atque cœnas fuerit introducta.

De Musica epularis abusu apud Christianos.

Hodie profectò tam turpis est Musicæ in Christianorum epulis abusus, vt illam vel omnino ex illis tolli optandum esse videatur. Nam primò Musica multi, qui olim Græcorum mos fuit, seu classico quodam ad immanissimas illas suas propinationes abutuntur. Et quidem, id quod valde est horrendum, nonnulli sacris quoque carminibus ex verbo diuino depromtis abutuntur, quibus se inuicem ad pocula tanto citius exhauriendum incitant. Deinde cantiuncula multæ amatoricæ, turpes, lasciuæ (quas Græci κῶμος appellant) decantantur, quibus auditores ad amores, ad venerem libidinemq; impuram atque nefariam incitantur, cuiusmodi cantiones rectè ἰπποδοποι appellari possint. Adhæc instrumentorum Musicorum mollibus, delicatis & eneruatis sonis atque modulis ad lasciuas, petulantes quæ saltationes atque choreas impelluntur. Cantiones quoque fabulosæ, nugatoricæ, necnon blasphemæ atque maledicæ in conuiujs sæpe adhibentur, ex quibus odia, inimicitia, rixæ atque contentiones sæpe grauissimæ nascuntur. Præterea immodico, immoderatoque symphoniacorum hominum cantu seu potius strepitu, pia, honesta, incunda atque vtilia conuiuiarum colloquia sæpe interrumpuntur atque impediuntur, cum magna illorum molestia atque tadio. Huc facit prouerbiū illud: ἀκέρωτοι ἢ μισοὶ: de quo supra.

Huiusmodi igitur vario atque multiplici, qui hodie inter Christianos maximè versatur, Musicæ

Musica conuiuialis abusu sublato, verus moderatusq; eius vsus retinendus, nec omnino repudiandus videtur esse. Verum lurcones, belluones, bouinatores multi (quos diaboli lusciniæ, seu coruos potius appellare possis) in ciuili, indecoro incompositoq; cantu, seu rugitu potius, boatu, grunnitu, atque ad eò arcadicorum animalium more in mediam vsq; noctem clamare, cum maxima vicinorum omnium molestia, consueuerunt. Ebriosorum Musica (quàm βερον ἀρμονίαν, vt est in prouerbio, id est, suillam harmoniam verè dixeris) sunt clamores insani, strepitus, fremitus, crepitus inciuiles, stridor, clangor, murmur, susurrus, sibilus, boatus, tinnitus, tumultus, vociferationes: modò luporum instar vlulant, modò equorum more hinnunt, modò bouum ritu mugiunt, modò ouium more balant: denique leonum rugitus, asinorum ruditus, canum latratus, porcorum grunnitus, infantium vagitus, coruorum crocitus, rhonchi, gannitus audiuntur, &c. De mære extremi Septentrionis populorum citharâ in conuiujs canendi vide Olaus M. libro quarto, capite octauo.

Verum antequam hunc de Musica epulari locum concludam, notandum est Musicam olim & in principio & in medio & in fine conuiujs fuisse adhibitam, qui mos etiamnum hodie durat. Nam primò, vt hodie in aulis principum, conuiujs signum tubis atque buccinis dari solet, quòd vulgò appellant ζῦ βοσ βλασῆν: ita olim quaque eundem fuisse morem illa Vergilij Æneid. II. videntur indicare.

At non in Venerem segnes, nocturnaq; bella,
Aut vbi curua choros indixit tibia Bacchi,
Expectare dapes & plena pocula mensæ,
Hic amor, hoc studium, dum sacra secundus aruspex
Nanciet, & lucos vocet hostia pinguis in altos.

Deinde Musica ab initio cœnæ adhibetur, quod Germ. vulgò vocant: Eins über tisch machen: Et in medio & sub finem cœnæ, quod vulgò vocant: Eins ab tisch machen. Notandum etiam olim quosdam cibos præeunte atq; canente tibicine inferri atque imponi fuisse solitos, vt accipenser apud Romanos, de quo supra. Denique obseruabis coquos olim epulas quoque ad tibia sonum apparasse: vnde Eutubus apud Athen. lib. 9. ait moris fuisse, vt si quid peccasset coquus, tibiæ vapularet. De Musica qui plura legere vult, legat discursum 42. Thomæ Garzoni libro ante citato. Item Cælium Rhodig. lib. 5. cap. 25. Bernhardum, in eius seminario Musica, Petrum Gregorium Dolosanum in Syntaxi. Ang. Politianum in Panepistimone, Petrum Crinitum libro 12. de honesta disciplina cap. 12. Ioh. Thomam Freigium lib. 7. de Musica practica, Hieronimum, Lusciniū, Petrum Antonium, Iohanem Mariam, Lanfrancum, Iuquinum, Ioh. Froschium, Io. Franc. Vaccam & innumeros alios.

DE SALTATIONVM SIVE CHOREARVM

NOMINIBVS, | ORIGINE, DIFFERENTIA, VSV QVADRI PERTITO, nempe superstitioso, theatrico, militari, conuiuiali. De saltationum epularium vsu apud Græcos, Ionas, Sybaritas, Macedonas, Iudæos: quæ vt olim Romanis, ita hodie Moscouitis sunt exosæ. Quot nominibus illæ sint improbandæ atq; fugiendæ, præsertim Christianis.

CAPVT XXI.

MUSICAE, siue cantionis conuiuialis comes atque pedissequa solet esse Saltatio, quem admodum vel ipsa experientia quotidiana testatur: itaque consequens videtur esse, vt nunc de illa dicamus. Apud Homerum quidem cantus atque saltatio, præsertim in epularum descriptionibus, plerunq; coniunguntur, vt ex sequentibus testimonijs apparet. Ὀδ. θ.

Αἰείδ' ἢ μὴν λαίττε φίλη καὶ παρὶς χοροίτε. Item: Μολπῆς τε καὶ ὄρχηθμοῖο, vt Hesiodus, ὄρχηθμοῖο, καὶ αἰοῖσ' ἦ dixit.

Saltatio musica comes.

Item: Αλλω μὲν γὰρ ἔδωκε θεὸς πολεμῆια ἔργα
Αλλω δ' ὀρχήσῃν τε, ἔιμαρβόεσαν ἀοιδίην.

Idem Od. A.

Αὐτὰρ ἔπει πόσι καὶ ἰδὴν ὄξ' ἔρον ἔντο
Μηστῆρες τοῖσιν μὲν ἐν φρεσὶν ἀλλὰ μέμνηεν
Μολπήτ' ὀρχήσῃν τε, τὰ γὰρ τ' ἀναθήματα Διαιτὸς.

Item eodem in libro.

Ὀϊδ' (proci) εἰς ὀρχήσ' μ' τε, ἔιμαρβόεσαν ἀοιδίην.
Τρεψάμενοι τέρποντο. Et Od. Σ. de iisdem

Sic Luca 15. in descriptione cenæ illius aduentiæ, qua pater filium suum pœnitentem excepit, συμφώνιας simul & χορῶν fit mentio. Et Matth. 11. Fistula, inquit illi pœri, cecinimus, & non saltastis. Ratio huius est in promptu. Nam Musica lætitiæ plerumque est provocatrix, qua qui sunt affecti, sibi temperare nequeunt, quin rideant, gestiant, exultent, saltent: ut contra mœrore affecti, tacent, sedent, abiectis siue deiectis sunt animis atq; corporibus. Hinc eleganter Latini aliquem vehementi gaudio correptum, exultare, exilire atq; tripudiare gaudio dicunt. Rectè itaq; & ordine post musicam, siue cantionem de saltatione videtur esse dicendum, de qua primò in genere dicemus, exordio sumpto a nominibus.

Musica lætitiæ ac proinde saltationis quod est effectrix.

Saltationis nomina Hebræa.

Hebræicè saltare, exultare dicitur נָטַח Natar, Deut. 29. נָטַח נָטַח Racad. Eccles. 3. Tempus plangendi, & tempus saltandi: (Græci ἔκαιρος ἔ ὀρχήσασθαι) נָטַח aalaz, quod exultare, latari, gloriari significat נָטַח Ranan & exultare & cantare siue laudare, quia hæc solent esse coniuncta. Item נָטַח Sotch, latari, gaudere, exultare, quia læticiam sequitur exultatio.

Nomina Græca. χορός & χορεία.

Græcè χορός teste Suida, καὶ οἱ χορεύται καὶ ὁ τόπος. Homerus, ἐν ᾧ χορὸν ποίησαν, ubi significat τὸ σύσυμα τῆς χορείης. Idem, χορός τὸ σύσυμα ἔ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀδόντων, hoc est, cœtus eorum, qui in templis canunt. Eustath. in illa verba in Hom. Od. θ.

ἀμφὶ ἧ καθεῖσι
Προθίβα ἱσαντο δαήμενες ὀρχηθμοῖο.
Πέπληρον ἧ χορὸν θεῖον ποσίν.

χορὸν hic dicitur τὸν τόπον τῆς χορείας, ἔ τῆς ὀρχήσεως, siue ὀρχήσεως. Et paulò post, Ad similitudinem βελῆς ὁ χορός non modo significat, τὸ χορεύειν, ἔ τὸ χορεύεσθαι πάντῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν τόπον ἐν ᾧ ταῦτα, sicuti etiam vox ἀγῶν, καὶ ἀγῶνας accipitur. Χορεία, teste Suida, veteres appellabant τὴν μετ' ὠδῆς ὀρχήσιν. Plato χορὸν deducit ἀπὸ τῆς χαρῆς a gaudio, quod sit quædam gaudij testificatio, vel quod a gaudio proficiatur. Inde εἰς χορὸν ἵσταται, siue ἔρχεται, hoc est, ire agitatum choros. Ποιεῖται χορός, choros agitare siue celebrare. χοροβατεῖν, τὸ εἰς χορὸν βαίνειν, Suida, ἠγεῖται χορός, choreas ducere, quod est præsaltoris. Χοροδύκτης, ὁ ἔ χορὸν ἔχει Suida, qui ἔ χορος ἀγῶν, χοροποιός, χοροφυῖος ἔ χορὸς Pell. & Hesych. dicitur, ἔ χοροδιδάσκαλος, chori magister. Item χοροῖος, ἔ χορηγός ὁ ἔ χορὸν ἠγάμενος, καὶ δοτῆρ, dux: chori, qui chororum ducit, choro præest, choragus Latine. χορευτός similiter Suida ὁ τῆς χορείης ἔχει χορηγίον, χορείον, χορηγίον, χορευγίον, locus in quo choreæ dicuntur. χορεύειν, choros agitare, ducere, exercere. χορευτής, qui in choro, seu chorea terram pedibus plaudit, siue pulsat: inde χορευτία, ipsa actio solum pedibus plaudendi inter saltandum. χορευθῆναι, qui citharam in choro pulsat χορωδῆς, qui tibias in choro inflat: nam ἔ citharas, ἔ tibias choris adhibitas fuisse, Horatius testatur.

Ὀρχήσις.

Ὀρχήσιν etiam saltationem Græci dixere, cuius vocis varia afferuntur etymologia. Eustath. Od. Ψ. ὀρχήσθαι dicit veteribus usurpatum fuisse pro κινεῖσθαι, hoc est, moveri, ἔ videri derivatum ἀπὸ τῆς ὀρχῆς, ex quo ὀρχη, hinc per syncopen ὀρχα, inde ὀρχήσις, quod significat, κινεῖσθαι πῶς χειρῶν, καὶ ποδῶν μεταχῆς, hoc est, quendam pedum atq; manuum motum, siue agitationem infinitis in locis significat. Alij ἀπὸ τῆς ὀρχῆς, hoc est, vinearum ordinibus, in quibus inter vindemiam primitias Baccho offerentes choreas agebant. Alij πᾶσα τὸ ὀρχῆν τὰς χεῖρας, quia consertis, ἔ extensis manibus fiat chironomia: propriè quæ manibus exercetur saltatio dicta est. Scaliger ὀρχήσιν vult dictam πᾶσα τὸ ὀρχῆν, καὶ τὸ ἔχειν distracta aspiratione, aut ἀπὸ τῆς ὀρχῆς.

τῆς ὀρχῆς. & saltationem definit motum compositum, numerosum, cum gestu effingentem rem, aut personam, vel quam canit, vel quam tacet: est enim saltatio alia vocalis, alia tacita. ὀρχήσθαι idem quod σιροῦσθαι, κινεῖσθαι, saltare, tripudiare. ὀρχήσθαι ἐν ῥυθμῷ Xenoph. ad numerum saltare. Idem in Sympof. ὀρχήσθαι μετ' ὠδῶν. Athen. lib. 4. in cenâ μετ' ὀρχῆς, hoc est, in armis saltabant: unde εἰσὸς ὀρχήσεως. Plato in Cratylo Palladem vult dictam ἀπὸ τῆς εἰς ὀρχῆς ὀρχήσεως, hoc est, saltatione in armis: nam ὀρχεῖν, ἔ ὀρχήσθαι idem est, inquit idem, quod μετεωρίζειν, ἢ ἀπὸ τῆς γῆς, ἢ ἐν ταῖς χερσὶ πάλλαινε, καὶ πάλλαινε. Inde ὀρχήσις ὀρχήμα, ὀρχασμός, ὀρχηθμός, ὀρχήσθαι, hoc est, saltatio: ὀρχήσθαι, ὀρχήσθαι, saltator, ἔ in feminâ ὀρχήσθαι, saltatrix: ὀρχήσθαι ars saltandi, ὀρχήσθαι διδάσκαλος, qui saltatoriam artem exercet. φιλορχήμων saltationis studiosus. Observandum etiam quod ὀρχήσθαι ἔ χορεύειν vel idem videntur significare, vel non multum a se differre. Hoc tamen Græci inter utramq; vocem discriminis statuunt quod τὸ χορεύειν sit saltare cum cantu: ὀρχήσθαι autem rhythmicè moveri etiam sine cantu. Hinc Suidas, χορεύειν, dicit, veteres dixerunt: τὴν μετ' ὠδῆς ὀρχήσιν, ἔ ante eum Plato de Legib. lib. 2. χορεία καὶ μετ' ὀρχήσεως, καὶ ὠδῆς ξυπόλον ἐστὶ. Αλλεῖται etiam Græcis idem est quod saltare. βαλλίζειν similiter (unde Ital. ballare) tripudiare, pedibus plaudere, tripudiantium more saltare significat, καὶ μετ' ὀρχῆς, καὶ χορεύειν Eustathio, qui dubitat, an, ut βαλλεός, a βάλλω derivatum sit. Sic apud Athenæum lib. 8. cum quidam dixisset ὅτι βαλλίζουσιν οἱ κατὰ τὴν πόλιν ἅπαντες τῆς θεῆς, Vlpianus rideus, Quis, inquit, Græcorum hoc βαλλισμὸν νομίζει, quum oporteat dicere καὶ μετ' ὀρχῆς, ἢ χορεύουσιν; ubi significat βαλλίζειν idem esse, quod καὶ μετ' ὀρχῆς, ἢ χορεύειν. βαλλισμός apud Athen. est tripudiatio, siue chorea ad tympanorum, ἔ cymbalorum crepitum, tibiarumq; bombos, qualis Romæ agitabatur Palilibus, siue natalibus urbis. Suidas, βαλλίζειν, τὸ κύμβαλα κτυπεῖν, καὶ μετ' ὠδῆς τὸν ἐκείνων ἢ χορὸν ὀρχήσθαι. Hæc de Græcis vocabulis, nunc de Latinis.

Αλλεῖται βαλλίζειν.

Chorum Latini non solum saltantium, canentiumque collectam multitudinem, sed etiam co-Chorum auctorum cantum, atq; saltationem appellarunt, teste Servio in illud Virgil.

Omnis quam chorus, & socij comitantur ouantes. Unde apud poetas, Plaudentes chorus, canenti chorus, æquales chorus, Fæminei chorus, Virginei chorus, Leues Nympharum cum Satyrus chorus. Hinc chorea Latinis visitata est vox pro saltatione. Unde choros, siue choreas agere, ducere, celebrare.

Salire, inquit Scaliger, est moveri in sublime, vel tanquam medium, vel tanquam metam: eius frequentatiuū saltitare, unde concisum saltare, Græca origo verbi ἀλλεῖται. Alij a Salij Martis sacerdotibus saltationem volunt denominari. Nam in sacris eius cymbala concutiebant circum aras, motus quosdam corporis edebant, per urbem etiam interdum cursitabant. Hinc saltare, ἔ saltatio, hoc est, corporis concinnus motus, numeris aptus. Nam πᾶσιν ut ait Plato animantes a natura habent: homo autem, qui rhythmum, numeros, ἔ harmoniam intelligit, motum corporis concinnitate quadam numerosa exornavit. Hæc de nominibus, nunc de saltationis origine, atq; auctoribus dicamus.

Unde ortum choreæ habuerint, varia sunt opiniones. Alij enim, ut Lucianus testatur, ab observatione diversi motus stellarum errantium, ἔ fixarum: alij a religione, siue sacris originem suam traxisse volunt. Nulla enim antiquitus erant sacra, in quibus non saltaretur, de quo postea pluribus. Omnino mihi ab ipsa natura saltationes videntur promanasse. Nam cum homines ipsius nature impulsu, cum adversis tum secundis in rebus, ἔ animis, ἔ corporibus vehementius commoveantur, variosq; motus atq; gestus edant: accessit deinde ars, qua hi ipsi naturales corporis motus, gestusq; numerosi facti fuerunt, atq; harmonici. Quis autem primus choreas inuenerit atq; introduxerit, inter veteres controuertitur. Græci ferè ad Musæum, ἔ Orpheum referunt: forsitan quia illi musici fuerunt, ἔ poète, ac omnia sacra cum saltatione instituerunt. Alij Erato fecerunt primam saltationis inuentricem. Non desunt, qui saltationis originem ad Hieronem Siculum tyrannum referant. Eum quippe aiunt, ut suam tyrannidem stabiliret, populo interdixisse mutuis colloquijs. Quare cœpisse homines in Sicilia sensus, ἔ cogitationes nrribus, ἔ gestibus corporis exprimere, idq; postea in usum, ἔ consuetudinem abiisse. Molles saltationes, ἔ gestus impudicos ad psallendi normam accommodatos, Iones primùm inuenisse dicuntur. Phidamon homo nobilis

Unde choreæ ortū duxerint.

in Delpho apud Pythium delubrum primus choreas instituit circa annum mundi 3920. tempore Gedeonis Hebraei, ut scribit Eusebius in Chronicis. Pyrricham autem saltationem in armis idem Eusebius Curetibus, & Corybanticis tribuit, qui Gnossum condiderunt, circa annum 3656. tempore Moysi. Apud Latinos Romulus dicitur bellicreptam saltationem in armis instituisse. Idem Salios Marti ordinavit, hinc in sacris adhibita. Livius tamen scribit morem ducendi choreas ab Hetruscis ad Romanos profectum.

Vide Isido. lib. 18. cap. 47.

Saltationum usus antiquus.

Saltationum differentia.

Porro constat apud omnes ferè gentes, & antiquissimum, & frequentissimum fuisse saltationum usum, quemadmodum Lucianus multarum gentium exemplis probat: quarum etiam innumera ferè genera, atq; modi extiterunt, de quibus plura apud Lucianum, Athenaeum, Pollucem, Scalligerum lib. 1. Poëtices. Cal. lib. 5. cap. 3. & 4. videre licet. Sumuntur autem saltationum differentia, atq; nomina, vel a cantu, vel a motu, vel a regionibus, vel ab inventoribus, vel ab argumento subiecto, vel a partibus corporis, vel ab imitatione, vel ab instrumentis, vel ab habitu, vel a sexu, vel ab ætate, vel ab usu. Exempla singularum vide apud auctores paulò ante citatos.

A cantu, nam ut assam vocem veteres dixerunt cantum sive tibia, aut cithara, aut lyra, teste Varrone: ita saltatio quedam sine cantu fuit, eaque vetustissima: deinde cantus additus. Illa, quam tacitam vocare possumus, ὄρχησις: hæc, quam vocalem, χορεία proprie dicta est, teste Suida, & Eustath.

A motu primò summa illa duæ saltationis sunt differentia, stataria, & mororia, pro argumentis fabularum, non quòd non utraq; moveatur, sed quòd hæc magis, a quibus species illæ deduntur, contenta, remissa, seria, molles, ridicula. Motum in animali Aristoteles consiteri dicit ἔκστασις, & ἔλξιος, hoc est, impulsu, & tractu, quæ sunt summa motus differentia. Minores autem sunt, flexus, procurfus, saltus, conquiniscentia, divaricatio, claudicatio, ingeniculatio, manuum innixio, confertio, compeditatio, agitatio, commutatio, complosio, elatio, iactatio, pedum permutatio, alternatio, suppositio atque alia talia. Gal. quoq; lib. 2. de Conservanda sanitate aliquot meminit: ὄρχησις ὡν αἰ σὺν τοῖσι κινήσει, ἐν αἰς ἀλλοῦται μέγιστα, καὶ ἀειδινεῖται ἐπιφόρῳ τὰ χεῖρα, καὶ ὀκλάσαντες ἔξαισαντα, & ἀεὶ ὄρῳσι, καὶ ὄρχησις ὅτι πλείον τὰ σκέλη: appellabant hosce motus corporis ἡμιπαισιμὸς, in quibus non solum motus, sed etiam quietes numerabantur. A Plutarcho in Sympotiis tres statuuntur saltationis partes, φορὰ, ἡμιπαισιμὸς, & δειξις, id est, motus, gestus, demonstratio, vide Turneb. in Aduers. lib. 4. c. 21.

Saltationum usus duplex.

Quoad usum, Plato ὄρχησιν ita dividit in sua Repub. ut aliam dicat esse πολεμικὴν, id est, bellicam sive militarem, qualis est Pyrriche ἐνωπία & saltatio, quam studiosè iuuentutem docebant Lacones, & Persæ. Aliam εἰρημικὴν constituit, & ἐμμελείαν vocat, cuius usus fit in sacris. Utraque γυμναστικὴ est species, & apud eum auctorem ἐπιαισθη. Tertium deinde genus recenset probrosum, & odiosum Platoni, id totum a sua Republica iubet exulare. In eo genere Tragicas, Comicas, Bacchicas saltationes numerat, quæ non ad liberos homines, sed ad seruos spectent. Alij ὄρχησιν distinguunt in πολεμικὴν & γελαστικὴν: priorem belli artibus ascribunt, posteriorem theatris, & conuiujs relinquunt. Omnino quadruplicem antiquitus apud gentes saltationum usum fuisse comperio: nempe, sacrum sive superstitiosum, theatricum, militarem, conuiuialem.

Saltationum usus quadruplex. Sacra, sive superstitiosus.

Quoad primum, Lucianus saltationem vocat exercitium diuinum ac mysticum, quod in Deorum cultum, atque honorem celebrari fuit solitum. Nulla enim apud veteres, ut idem inquit, sacra, nulla festiuitates, caremonia, initiationes, sine saltatione peragi consueuerunt. Orpheum, & Musæum ferunt sanxisse, ut cum rhythmo, & saltatione initiationes fierent. Corybantes in Phrygia, Cureta in Creta in Rheæ Deæ suæ honorem, cuius erant sacerdotes, saltationibus vacabant. In Delo nullà sacra peragebantur, cui saltatio non fuisset adhibita. Nam ingressi puerorum chori tibia, & cithara præcinentibus saltabant, quos subie. uti optimi, factò delectu, choreis excipiebant. Itaque cantilenas eiusmodi choris conscriptas hyporchemata nominare consueuerunt, quæ concinebant saltantes in altaris ambitu, cum iam igni admotæ essent sacra: & illi, qui mysteria prodiderant vulgò dicebantur ἔσορχησάμενος, hoc est, desultasse, ad quod aduersus Andronem alludens Demosthenes, ἔσορχησάμενος, pro eo qui vertisset terga posuisse videtur. Indi similiter posteaquam manè estrato excitati, Solem precibus venerati fuerant, non quemad-

modum

modum nos (inquit Lucianus) deosculata manu, perfectam precationem esse arbitrantur: verum ad Orientem conuersi, saltatione Solem consalutabant, seque ipsos cum silentio conformantes, Dei choream imitari, atque effingere conabantur. Et hæc Indorum fuit precatio, chorus, sacrificium: sicque bis in die, mane nimirum, atque vesperi Deum venerari consueuerunt. In hoc Indorum exemplo obiter notandum, quòd dicit Græcos Solem manuum osculo, ut Indi saltatione, venerari fuisse solitos. Ad hunc enim morem Iob quoque alludit; cap. 31. cum inquit, Si videns lucem (Solis) splendidam, & Lunam claram incedentem. Et occultè cor meum mihi persuasit, ut manus mea ori applicaretur. Nam, ut ea est iniquitas, iudicio capitali digna: Deum enim, qui supra est, negassem. Hoc est, interprete Rabbi Gersonite, Si visa claritate Solis & Lunæ, deceptus sum eos arbitratus, quemadmodum penè cuncti quondam, exceptis Hebræis, Deos, & dominos mundi, maxime Solem, qui lucem largitur Lunæ, quam fundat in terras, eosque Deos esse suspicatus, quòd ad mouere os non poteram, manum procul sum osculatus, ad orationis, & cultus indicium, &c. Sic Hieronymus in capite 13. Hoseæ; eundem hunc Iobi locum citans, Qui adorant, inquit, Solem, manum suam deosculari solent; id quòd Iob se fecisse negat. Verum, ut ad propositum redeam, Lucianus Salios (unde etiam videntur dicti) apud Romanos in Martis Dei sui grauisimè, religiosissimeque saltasse dicit. Dionysia quoque atque Bacchanalia, eodem teste, olim quasi maxima sui parte saltationibus, atque tripudijs constabant. Hodie quoque idem apud Christianos in more videmus esse positum. Nam funestissima illa festa, lasciujs potissimum, & impudicis saltationibus hodie a Christianis celebrantur. Ducebant Ethnici in sacris suis tripudia a sinistra parte altaris ad dextram, quo motum cæli ab Oriente in Occidentem referrent: postea redibant a dextra ad sinistram, ut errantium stellarum cursum exprimerent, quòd forte Virg. significauit, cum ita canit:

Instaurantq; choros, mixtiq; altaria circum, &c.

Ipsos quoq; Deos atq; Deas suas Ethnici fecerunt saltantes. Sic enim Musæ apud Hesiodum, & Anacreontem animi gratia saltant: καλλιχομοὶ κέραι Διὸς ὄρχησάμεν ἑλαφρῶς: Est etiam Pindari Apollo saltator. Quid nisi saltet etiam Iuppiter otiosus. De Ioue saltante ita dicitur:

ὄρχησθε πατὴρ ἀδρῶν τε θεῶν τε.

Apud Apuleium libro sexto, in illo epulo nuptiali Psyche, & eius mariti, in quo etiam Iupiter, Iuno, cæteriq; Dijs accubuerunt Apollo cantauit ad citharam, Venus suauis Musicæ superingressa, formosa saltauit, scena sibi sic concinnata, ut Musæ quidem chorum canerent, tibias inflaret Satyrus, & Paniscus ad fistulam diceret. De saltationibus hisce sacris, vide plura apud Platonem de Legibus 2. ubi docet singulis Dijs peculiaria sacrificia, atq; saltationes esse accommodandas. Hunc verò superstitiosum in sacris saltandi morem idololatrias illas gentes, ceu simias, verisimile est κακοζήλια quadam traxisse à saltationibus quibusdam sive choreis, quarum sacris in literis sic mentio. Dauid ephod cinctus lineo Mecarcèr, id est, saltabat coram Arca Domini: Græcè, ἀνερχέτο ἐν ὄρχησις ἡρώσῳ ῥόδοις, quòd licet saltationem non exprimat, mox tamen Michol filia Saulis videt Dauidem ὄρχησάμενον, id est, saltantem, 2. Samuel. 6. Maria Moysi soror Pharaone aquis obruto, atque deleto organo lusit, & choreas cum mulieribus duxit, sicuti scriptum est Exodi decimo quinto. Mulieres similiter, occiso Goliatho, choreas agunt. Huiusmodi tripudij sancti illi homines ad animi sui lætitiæ, & ἔχραεις τὴν ἐργὰ Deum pro acceptis beneficijs restificandam vsi fuerunt. Aliàs nusquam legimus Hebræos in sacris suis choreas, aliòsue ludos adhibuisse: epulis quidem lætis indulserunt, idque Dei ipsius mandato, sed non fit tripudiorum, aliorumue ludorum mentio. Quod autem Exodi trigésimo secundo, Israëlita vituli illius aurei cultores lusisse, atque saltasse, & Iudicum vigésimo primo, puellæ in solenni Iehouæ festo choreis indulgisse dicuntur, id fecerunt ex idololatriarum more, ac proinde iustas, grauesque illarum suarum saltationum pœnas luerunt. Hodie qui ad nos veniunt e Syria, restantur Christianos, qui degunt in illis regionibus, die Resurrectionis Dominicæ, nec non alijs celebribus festis venire in templum cum tyris, & citharis, & psalmos inter se cantare, ac vnâ, sobriè tamen & modestè, seorsim viros, & seorsim mulieres saltare, qui sanè illorum mos ab Ethnicis videtur promanasse; qui falsò sibi persuadebant, Numè huiusmodi tripudijs placari, cum spiritu & pura mente, & quiete magis atque silentio, quàm motu colatur. Hodie quidem passim apud Christianos

Xx 2

des festi, ut quotidiana docet experientia, partim comotationibus, partim. quae illarum sunt ap- pendices, saltationibus, atque tripudijs agitantur. Huiusmodi tripudia in festiuitatibus a Chri- stianis veteribus summopere fuerunt culpata. Theologi Scholastici in 3. Sentent. distinct. 37. choreas in festis diebus prohibuerunt: idem ciuilibus quoque legibus fuit prohibitum. In C. Quip- pe Tit. de Ferijs l. Dies festos: Relaxamus quidem otium diebus festis, sed nolumus homines de- trineri voluptatibus. Proinde saltationibus, siue libidinosae fuerint, siue comparatae ad volup- tatem, non licebit uti diebus festis.

Saltationum vsus theatricus.

Secundus saltationum vsus fuit theatricus, siue theatralis in Comediarum, atque Trage- diarum actione. Fuit autem theatralis saltatio, teste Luciano, striplex pro fabularum modo, nume- ro, atq. genere. Vna in Tragedia, quam vocarunt Εμμελειαν, quae grauis erat, & composita, ut nomen ipsum indicat. Hanc nonnulli a Bathyllo Alexandro volunt fuisse inuentam. Altera in Comedia solutiore licentia χορδαξ dicta, vnde χορδαξίζειν de licentiosa saltatione dicitur. Spe- cies eius, ἠδύκαμος, & ἠδύων, iucunda ambae, vnde & nomina. Tercia lasciuia, inconstans in Satyris appellata σικιννίς, ut quidam volunt a Sicinnio quodam barbaro: alij Cretensem, non barbaram prodidere. Fuit ea maxime motoria, gestulatione creberrima, & celerissima, potissi- mum Satyrorum, quare Scamnon dictam putant πινυτὸν σενιδυ. Idcirco saltantes Satyros di- xit poeta:

Saltantes Satyros imitabitur Alpheisibæus.

De his vide plura apud Athenæum lib. 1. & 14.

Saltationum vsus militaris.

Tertius saltationum vsus apud veteres fuit militaris, qui quidem omnium vtilissimus, ac laudatissimus videtur fuisse. Luciano testatur, Lacedaemonios (quos omnium Graecorum pra- stantissimos censi dicit) a Castore, & Polluce καρυαίσειν (quae saltationis species a Carijs Laconia vrbe dicta fuit) artem edoctos omnia cum carminibus facere, & ad tibiarum quoque modulos, rythmum, moderatumque pedis ingressum, praelium committere fuisse solitos. Ephre- bos quoque illorum non minore studio saltationi, quam ὀπλομαχίᾳ armis exercendis operam de- disse. Fuit illis peculiare quoddam saltationis genus, quae Hormus fuit dicta, cuius rationem ibi- dem pluribus describit. Pyrrhicha quoque Laconibus belli progymnasium fuit, a quinto aetatis anno condiscantibus singulis πυρρίχισιν, hoc est, Pyrrhicham exercere. Hinc Quintilianus libro 1. Instituit. orat. de gestu institutione prima, Lacedaemonis, inquit, saltationem quandam ad bella vtilem habuisse inter exercitationes. Huiusce saltationis, quae ab armatis pueris perageba- tur, Athenæus mentionem facit libro decimoquarto, ostendens, ea belli imaginem representari, im- petum & ardorem adorientium, & celeritatem fugientium. Elius Spartianus in Adriano, Milita- res, inquit, Pyrrhichas populo frequenter exhibuit. Tranquillus item eiusdem meminit, Pyrrhi- chen, inquit, saltauerunt Asia, Bithyniaque principum liberi. Pollux libro quarto, cap. 14. inter varia saltationum genera commemorat ἐμμελειαν Tragicorum, χορδαξ Comicos, σικιννίδα Satyricorum: πυρρίχην, ac τελεσίαν, quas ἐνοπλίαις vocat, quod armati saltarent: vnde Ζησι- μόν dictam indicat, quod gladijs peragerentur, & ποδισμὸν, quod mira pedum celeritate corpus circumagerent. Idem commemorat & alia saltationum genera, quae belli habebant imaginem: κῶμον, & τεξάκωμον, quam ait Herculi fuisse sacram. Rursus alia, quam κερικὴν dixere, quae & ipsa armis peragebatur. Plato libro septimo de Legibus duo potissimum saltationis genera fa- cit, vnum εἰρηλικόν, hoc est, pacificam, quod ἐμμελειαν vocat: alterum πολεμικόν, hoc est, mi- litare, & ἐνοπλίον, quod πυρρίχην dicebatur: eam pluribus describit. Meminit & Scholiastes in Il. Hom. π. commemorans tria saltationum genera, Pyrrhichen, Sicinen, quae pertinet ad sa- cra, & cordacismum, qui sit indecorus, & prophanis conueniens. Eustathius Il. v. in illa Ho- meri:

Ἄλλω μὲν γὰρ ἔδωκε θεὸς πολεμικά ἔργα.
Ἄλλω δὲ ὀρχήσιω, ἑτέρω κίθαριν καὶ ἀοιδίην.
Ἄλλω δὲ ἐν σήδεισι τίθει νόον εὐρύπτα ζῆτος.
Εδλόν.—

Saltationem hinc intelligit laudabilem, cuiusmodi fuit illa Persarum, qui ut equitandi, ita sal- tandi quoque artem discebant, cum existimarent id decorum, atque conueniens esse virium cor- poris

poris exercitium. Feruntur etiam apud Antiochum Magnum cognomine in ipsa caena ad ar- ma saltasse non solum Regis amici, sed ipsemet Rex. Fuit etiam saltatio militaris, Pyrricho quam armati pueri saltabant, sic dicta a Pyrricho Lacone, quae diu in Lacedaemone duravit, e- tiam χεεγονμία appellata. Erant autem ἀπυρεῖς ignobiles quoque nonnullae saltationes, ut Comi- corum, de quibus alio in loco. De notatione vocabuli varia sunt opiniones. Alij a Pyrrho Achil- lis filio volunt dictam, quod Plinius lib. septimo, capite quinquagesimo sexto sentire videtur, scri- bens armatam saltationem Curetes docuere, Pyrrhichon Pyrrhus, vtramque in Creta. Athenæus, & qui eum sequitur Eustathius a Pyrrho quodam Lacedaemonio, hanc enim Lacedaemonij bel- licosi diligenter ab ineunte aetate discebant, quod illi vocabant πυρρίσειν, & πυρρίχισιν qui eo saltationis genere se exercebant. Alij ab ignea eius visio volūt nominatam. Vnde & Pyrrichio pedi nomen, qui impetum habet similem militis in praelium ruentis. Xenophon apud Athenæum in conuiuio Sytha Thracis multa huiusmodi saltationum, praesertim militarium, genera refert: Thracos, inquit, ad tibiam saltabant armati, & in sublime facili, ac leui saltu corpora subij- ciebant, ac gladijs ita vtebantur, ut alter alterum feriret. Nemo erat quin verum putaret vul- nus, adeo compositae is, qui percussus fuerat, cecidit. Tum clamor ab omnibus sublatus est. Il- le igitur qui percussus videbatur, lectis spolijs, exiit canens Sitalcam. Is est illis cantus, qui Graecis Pean. Iacentem comites defuncti modo exculerunt, quum nullo affectus esset malo. Hoc saltationis genus hodie inter Christianos quoque est vsitatissimum, quod Germani mortuorum saltationem vocant. Homerus Il. π. Cretensem quendam bello strenuum ὀρχησὴν appellat, hoc est, saltatorem, ob Pyrrichen nimirum, de qua dictum. Strenui bellatores saepe ab Homero ὀρχησάται appellatur: ut apud Thessalos viri strenui, & in dimicando principes, quos aliàs πορσάτας, πορσάωνας appellauerunt, πορσάωνας fuerunt dicti, teste Luciano. Idem ma- nifestum ex statuarum titulis: quas ijs, quorum strenua opera exciterat, excitabant. πορσάωνας πορσάωνας ἢ πόδισ. Et alibi, εἰλατίωνι τὰς εἰκόνας ὁ δᾶμῳ πορσάωνας ἰδὲ τὴν μάχην. De Pyrriche vide etiam Suidam, qui tres saltationis species esse dicit, πυρρίχην, σικιννίδα, & χορδαξισμὸν. Aristophanes in Comed. ὀρνιδεῖς πυρρίχην βλεπὴν; hoc est, interprete Scholiaste, ἐνοπλίον, & πολεμικόν: ἐνοπλίον γὰρ ὀρχήσις ἢ πυρρίχην. Vlpianus in Com- mentariis in Demosthenem Olynth. χορδαξισμὸς ὅστιν εἶδῃ ὀρχήσιως αἰχμῆς, καὶ ἀπυρεῖς, ἢ γὰρ ὀρχήσιων ἢ μὲν πολεμικῆ, ἢ δὲ γαλακτικῆ ἢ χρωτικῆ ἐν δαίροις, & πό- τοις, hoc est, Cordacismus saltationis est species turpis, & indecorae. Nam saltationum al- lia quidem sunt bellicae, ut Pyrricha: aliae ridiculae, quae videntur in theatris, & comota- tionibus.

Saltatio in armis olim non modò rei militaris exercitatio erat, verum etiam pœnæ genus, qua afficiebantur iuuenes cum deliquissent, vnde Pyrricharij fuerunt dicti. Eius rei mentio fit in ff. de Pœnis. l. Ad damnum. Aethiopes olim non alia quam saltandi ratione illatis iam signis bellum ingrediebantur, nec quisquam Aethiopum vel sagittam excussam emittebat aut iam a capite (hoc enim vice pharetrae vtebantur; tela capiti circumponentes) nisi prius saltauisset, & saltatione hosti terrorem incussisset. Plato in Cratylo ipsam quoque Pallada, ὅπο δ' ἐν ὀ- πλοῖς ὀρχήσιως vult dictam, quia ὀρχεῖν, & ὀρχεῖσθαι idem significat quod πάλαιεν, & πάλ- λεισθαι. Idem libro septimo de Legibus: Gymnasticas duo facit genera, ὀρχήσιον, καὶ πάλιν. Vbi etiam saltationem dicit adhiberi ἐνεξίαι, ἐλαφροτάτω τε ἔνεκα, καὶ κέλλας τῶν τῶ σῶμα- τος αὐτῶν μαλῶν, καὶ μαρῶν. Ibidem & Curetum, ἐνοπλίων παιγνίων, & Lacedaemoniorum Dioscurorum saltationis mentione facta, dicit Mineruam quoque saltationis armatae ludo fuisse delectatam, quam quidem conueniat omnes cum pueris, cum puellis imitari, τὴν δ' θεὸς χάριν πιδόντας, πολέμουτ' ἐν χροῖαι, καὶ ἰορτῶν ἔνεκα, hoc est, Dea gratiam celebrantes cum ad belli usum, cum festiuitatum causa. Itaque idem vult pueris, atque puellis saltatores, atque saltat- rices praefici, a quibus saltandi artificium discant. Athenæus libro decimoquarto, Saltationis, in- quit, olim in choris genus fuit ἐυχνημον, καὶ μεγαλοσποντίες, καὶ ὡσαύτ' τὰς ἐν τοῖς ὀπλοῖς κινή- σεως ἀπομιμνήσκον, id est, decorum magnificentum, quodq. eas ferè motiones, quae in armis fiunt, imitabatur. Ibidem tradit Socratem in poematis scripsisse, eos qui scite saltarent, maxime esse ido- neos ad res bellicas,

Oi h choroi kallista deis puidon, deiso
En polemo. Hoc est,
Qui recte sciunt choros decorare Deos, hi
Optimi & in bello.

Idem, o parapheorologia tis in h choroi, k' epideixis e menon tns logitns d' t' elias, alla ka
tis t' p' somatwn epimaleias, hoc est, Quasi armorum instructio erat saltatio, & demonstratio
eum reliqua compositionis, tum diligentia corporum. Et paulo post, Ad motiones armatas exer
cebantur cum cantu, quod cantionis, saltationisq' genus Pyrriche dicebatur: subiungit deinceps
plura saltationum genera atque nomina. Et haec quidem habent de bellico seu militari saltatio
num vsu, qui omnium e honestissimus, & utilissimus videtur esse. His enim corpus humanum
firmum, robustum, agite, & ad rem militarem aptum, atq' idoneum redaitur. Nam ut venatio,
teste Xenophonte, Atheno lib. 1. cap. 20. ita saltatio (qua totius corporis motus, & exercitatio)
utilissima ad rem militarem videntur esse progymnasmata.

4. Saltationu
vsus epularis. Quartus saltationum vsus est conuiuialis, quem ipsum quoq' apud omnes fere gentes vsitatif
simum fuisse ex veterum monumentis sitis constat. Ac apud Homerum quide, ut inde exordiar,
crebra admodum fit saltationum in epulis mentio, qua fere cum Musica coniunguntur, ut ex ex
emplis supra citatis constat: ita ut haec duae fuerint quasi perpetuae conuiuiorum appendices. Sic a
pud Phaeacenses faterur Rex Alcinoi in vsu esse Od. d.

Aiei n' nmi d' t' p' fili uidiapn te, chorote.

Idem mox facto comprobant. Demodoco ad citharam canente surgunt, k' egi p' eph' b' a, d' a
mones orchi thuro. Kai, p' t' r' l' r' on d' i choron theion potin. Deinde Halius, & Laodamas Alcinoi
filij leguntur moue' d' orchi thuro, k' d' orchi thuro d' n' h' p' e' i' a potin choron poulu' b' o' t' i' r' n. Ulysses
domum reuersus saltationes instituit domi, ut putent nuptias esse in aula Penelopes. Cantor
orditur,

Molp' h' te ylukep' h' k' d' i' m' u' m' o' r' d' orchi thuro.

Toi' sin h' me' r' a' d' d' i' a' p' e' i' s' o' n' a' x' i' z' e' t' o' p' o' s' i' n

An' d' r' o' n' t' o' i' a' z' o' n' t' o' n' k' a' d' i' z' i' o' n' o' n' t' e' r' u' n' a' k' o' n'

Eustathius ibidem, Saltatio inculcata erat in nuptijs, in festiuitatibus, k' d' e' b' o' l' i' o' , hoc est,
armata, Od. J. Athenaeus libro 1. annotat, duo esse apud Homerum saltationum genera. Vnum
t' p' x' u' b' i' s' h' e' o' n' , eorum qui in caput saltabant, nam x' u' b' i' s' e' n' e' s' e' in caput mittere, cuius inuen
tionem alij Nausica, alij Sicyonijs, alij Lacedaemonijs acceptam ferunt. Alterum vero saltatio
nis genus erat, quod fiebat d' e' t' n' s' o' p' a' i' r' a' s' , quam saltationem idcirco & o' p' a' i' r' a' s' i' x' i' n' , & d' e' i' d' e'
o' p' a' i' r' a' s' a' r' p' a' s' o' n' , & o' p' a' i' n' d' i' a' appellat. De utroque saltationis genere, eodem in loco vide plu
ra. Ibidem Phaeacas etiam sine pila tripudiasse dicit, k' d' a' o' m' e' r' o' , per partem. Praeterea Ho
merum testatur illam quoque saltationem cognouisse, qua fit ad cantum. (d' r' h' i' o' n' t' e' s' o' d' i' n')
Nam Demodoco canente iuuenes saltarunt in armis: & puero citharam pulsante alij infantis
cantibus, atque tripudijs indulserunt,

Aldoi e' n' mania molp' h' t' orchi thuro' e' s' p' a' i' r' o' n' , Il. c.

Saltationis stu
dium apud Grae
cos. Porro apud Graecos in primis saltationes olim in conuiujs fuisse adhibitas, plurima littera
rum monumenta testantur. Attici, ut inquit Athen. lib. 4. e' n' t' o' i' s' s' u' m' o' s' i' o' i' s' solebant d' r' h' i' o' d' e'
t' o' p' o' i' n' o' u' r' e' s' , ubi hanc Alexidis sententiam citat, d' o' p' a' i' r' e' s' d' r' h' i' o' t' o' e' u' t' h' e' o' s' , a' i' o' i' n' e' m' o' n' o' n' o' s' m' e' i' o'
i' d' o' s' i' . Lucianus in libro de Saltatione Phrigiam saltationem conuiujs, & comotationibus
conuenientissimam esse dicit, quam ebrietate impulsu saepe homines exercent. Rusticos quoque, &
agrestes homines saepenumero duris, incompositis, atque laboriosis tripudijs in conuiujs uti testa
tur. De Thracum saltatione militari, in Scythae conuiuio adhibita, supra dictum est ex Athen.
lib. 1. c. 8. cuius etiam Xenophon meminit lib. 6. expedit. Cyri statim ab initio, in descriptione sa
crificij atque epuli a Graecis in Paphlagonia celebrati. Peracta libatione, inquit, & p' a' n' i' s' i' m' i' s'
Thracas primo surrexerunt, & ad tibiā saltarunt cum armis. Athenaeus, Polyperchontem
Macedonem, nulli rei militaris peritia secundum, tradit saepius in symposijs, talari indutum tu
nica, Sicyonijsq' calceatum cothurnis, ad tibiā, magna cum licentia, saltasse. Antiochus quoq',
eodem teste, cognomento Epiphanes, quem merito Polybius Epimanem, id est, mente captum
appellat,

appellat, cum aliquando in certaminibus, qua Antiochia celebravit, Graecos omnes epulo magni
ficentissimo excepisset, in eo cum conuiujs, & histrionibus adeo turpiter, impudenterq' saltavit, ut
omnes conuiujs pra pudore oculos a se auertere cogeret: de eodem Leon. lib. 3. ca. 91. Iones quoq', Iones saltatio
nae gens fuit luxuriosissima, saltationum valde fuerunt studiosi, id quod Maximus Tyrius te
nium studio
statur in opere, cui titulus, Quis sit Philosophiae finis. Crotoniaces, inquit, Olympicum oleastrum libsimi.
adamat: Spartiaces armaturam: Venationes Cretensis: luxum Sabyrites: Ion choros. Hinc
Horat. in Odis,

Motus doceri gaudet Ionicos

Matura virgo.

Lasciuas saltationes, & parum decoras indicant. Turnebus in Aduersarijs: Ionicus a Plauto
in Stichis, appellatur saltator fere molliculus, & effeminatus, delicatiusq' se mouens, tum quod
Ionum mores, & saltationes lasciuiores, & teneriores, peccantioresque erant: tum quod Siculi
saltationem quandam, ut reor blandam, & voluptuariam, in honorem Dianae celebrabant, Io
nicam vocatam. Pollux, t' d' i' o' n' i' c' o' n' a' p' t' i' m' u' d' i' o' r' h' e' n' t' o' s' i' n' t' o' i' a' d' i' o' t' e' i' m' o' d' i' s' t' a' . Sybaritae in con
uiuio equos quoque introducebant ita institutos, ut incinentis tibiae cantu audito, statim arrige
rentur, ac pedibus ipsis prioribus manuum vice, gestus quosdam chironomiae, motusq' ederent ad
numerum, & saltarent, de quibus vide plura apud Angel. Politianum Miscell. cap. 15. Sic apud
Indos Arrianus docet elephantos quoq' saltationem doceri, & exercere. Camelos similiter He
braei ob id Circaroth appellari contendunt, quod ob leuem, & velocem cursum saltare videantur. Sybaritae.

De Simijs refert Strabo lib. 12. in festo Dianae Coloes saltare solitas. Apud Persas, teste Athe
naeo lib. 10. En mon' t' p' i' o' r' t' i' t' i' a' z' o' m' d' r' o' n' t' o' n' t' o' p' a' r' o' s' o' n' t' e' d' m' i' t' h' r' o' b' a' s' i' l' e' u' e' m' e' t' a' e' , k' e' i' t' o'
p' e' r' d' i' o' n' d' o' r' h' e' i' t' a' e' . Macedones quoq' cum symposijs, tum saltationibus maxime fuisse addictos
plariq' veterum memoria prodiderunt. Vide Leon. lib. 2. cap. 91. Sceptius, teste Athenaeo, scribit
Antiochum cognomine Magnum, in caena quadam armatum cum amicis saltasse. Quo in loco
farunt, cum ad Hegelesianadem Alexandrinum ex Troade elegiacum scriptorem saltandi vices
peruenissent, e thoro illum consurrexisse, altaq', ut exaudiri posset, voce dixisse: Elige quod ma
uis Antioche, aut male saltantem me in praesentia videre, aut peculiaria de te carmina satis pro
tempore recitantem audire. Silensio igitur facto, cum illum rex dicere iussisset, & multa ille car
mina, ceu diuino quodam afflatu, de regis laudibus profudisset, regem, caeterosq' conuiujs tanto
perere oblectauit, ut illum plurimis muneribus donatum, in amicorum, & familiarium suorum al
bum receperint. In sacris literis conuiuialis saltationis mentio fit: & Exod. 25. ubi Israelitae in
Saltationes be
braei ob id Circaroth appellari contendunt, quod ob leuem, & velocem cursum saltare videantur. Sybaritae.

Antiochum cognomine Magnum, in caena quadam armatum cum amicis saltasse. Quo in loco
farunt, cum ad Hegelesianadem Alexandrinum ex Troade elegiacum scriptorem saltandi vices
peruenissent, e thoro illum consurrexisse, altaq', ut exaudiri posset, voce dixisse: Elige quod ma
uis Antioche, aut male saltantem me in praesentia videre, aut peculiaria de te carmina satis pro
tempore recitantem audire. Silensio igitur facto, cum illum rex dicere iussisset, & multa ille car
mina, ceu diuino quodam afflatu, de regis laudibus profudisset, regem, caeterosq' conuiujs tanto
perere oblectauit, ut illum plurimis muneribus donatum, in amicorum, & familiarium suorum al
bum receperint. In sacris literis conuiuialis saltationis mentio fit: & Exod. 25. ubi Israelitae in
Saltationes be
braei ob id Circaroth appellari contendunt, quod ob leuem, & velocem cursum saltare videantur. Sybaritae.

Antiochum cognomine Magnum, in caena quadam armatum cum amicis saltasse. Quo in loco
farunt, cum ad Hegelesianadem Alexandrinum ex Troade elegiacum scriptorem saltandi vices
peruenissent, e thoro illum consurrexisse, altaq', ut exaudiri posset, voce dixisse: Elige quod ma
uis Antioche, aut male saltantem me in praesentia videre, aut peculiaria de te carmina satis pro
tempore recitantem audire. Silensio igitur facto, cum illum rex dicere iussisset, & multa ille car
mina, ceu diuino quodam afflatu, de regis laudibus profudisset, regem, caeterosq' conuiujs tanto
perere oblectauit, ut illum plurimis muneribus donatum, in amicorum, & familiarium suorum al
bum receperint. In sacris literis conuiuialis saltationis mentio fit: & Exod. 25. ubi Israelitae in
Saltationes be
braei ob id Circaroth appellari contendunt, quod ob leuem, & velocem cursum saltare videantur. Sybaritae.

tiones illas in theatris, & comotationibus usurpari solitas, γλασκαις, hoc est, irrisione dignas appellarunt, uti supra dictum est.

Saltationum
vni hodie
apud christia-
nos frequen-
tissimus.

Christianorū
saltationes cur
improbande.

Hodie non modò apud barbaras gentes, sed apud omnes ferè Christianos omnis generis saltationes atq; tripudia in epulis præsertim solennioribus, summa cum licentia, atq; libidine exercentur, quas quidem illi a gentium seu petulantia, seu superstitione hauserunt. Omnes ferè illa antiqua Thracum, atq; Græcorum turpes, obscæne, lascivæ, atq; petulantes saltationes quasi postliminio in Christianorum orbem, atq; ecclesiam sunt introductæ. Nullum agitur conuiuium, cuius non extrema comes sit saltatio, secundum tritum illud Gallorum dictum, Apres la pance la danse, hoc est, galam siue ingluuiem sequitur saltatio. Sunt autem hæ Christianorum saltationes multis nominibus vehementer improbandæ, atq; culpandæ. Nam primò animi concitati, & quodammodo furibundi sunt argumenta, cum Christianorum animos & secundis, & aduersis in rebus quietos, sedatos, atq; tranquillos esse conueniunt. Deinde plerunq; ex vino, & comotationibus immoderatis saltationes nascuntur, ut experientia testatur, & illud Ciceronis pro L. Murræna, Nemo saltat sobrius, &c. Vnde Iuuenal. Satyr. 15.

Inde (Æthiopes iam ebrij) Saltatus nigro tibicine, &c. Et poeta ille,
— τῆς ἀπόπτης ὀδοῦ κ; ὁ ἀπαλον γλάσκαι, ἑ ὀρχήσαι δὲ ἀνώγει.
— Scultos vinum Et ridere iubet melle, & saltare lubenter,

Hinc Bacchus quoq; teste Plutarcho Sympos. 3. Problem. 6. διὸς λαιῶ κ; χόρη, & dictus est, quòd curas soluat, & auctor sit chorearum. Cum igitur ebrietas mater sit saltationis, illam seu matris turpissimæ turpissimam filiam merito damnandam, fugiendamq; esse iudicabimus. Præterea pleræq; Christianorum saltationes mixcim sunt confuso sexu, quales pleræq; veterum non erant (seorsim enim viri, seorsim mulieres saltabant) ac proinde multò maiora sunt lascivie, Venoris, atq; libidinum irritamenta, quàm illæ veterum fuerint. Nam si, secundum illud peruulgatum Græcorum, ἐν τῆ ὀρχῇ γυναικῶ ἔραϊ, hoc est, Ex aspectu amor nascitur, quantò magis ex mixto illo hominum utriusq; sexus, non modò conspectu, verum etiam colloquio, contactu, complexu, atq; basijs (quæ in saltationibus illis sunt vsitata) Veneris, libidinisq; flammâ accendi, ac quasi oleo infuso foueri, atq; augeri est necesse. Hinc ergo connubia multa temeraria, atque illegitima: hinc concubitus illiciti, supra, adulteria, incestus nascuntur. Nec verò saltantes tantum, sed etiam spectatores ad libidinem incitantur, dum saltantium læues, incompósitos, atq; lasciuos motus gestusq; & corporis partes obscænas, quæ sæpè deteguntur, oculis suis aspiciunt. Deinde multa prauæ suspiciones, zelotypiæ, odia, inimicitie, iurgia, contentiones, atque ad eòs cædes funestissimæ ex illis Christianorum tripudijs promanant, cuius rei quotidianus vitæ vsus nobis multa tragica exempla suppeditat. His adde, quòd ut etiam Mercurialis scribit de arte gymnastica lib. 5. cap. 3. huiusmodi saltationes post cibum potumq; sumptum (tunc enim potissimum exerceri solent) corporis quoq; valetudini vehementer inimica sunt, atq; infeste. Nā ut medici, & ipsa ratio docet, omnis vehemens corporis motus, atq; exercitatio a cibo sumpto, noxia valdè est, atq; perniciosa. Præterea a saltationibus merito nos deterrere debent illa, quarum in sacris literis sic mentio, tripudia, quorū horrendi sanè miserandi q; fuerunt exitus. Num & πορνικῆς illius ὀρχήσαις in Herodis natalibus, de qua Matth. 6. μισθός, ut Chrysostomus rectè loquitur, fuit caput Ioannū, hoc est, iustissimi illius viri supplicium, seu potius lærocinium iniustissimū. Deinde populus Israëliticus nō saltauit, nisi iā idololatra factus, & immoderato cibo, potuq; obrutus, ac mox ingenti cæde ad horrendā mortem saltauit. Similes profectò solent esse hodie illorum quoq; quæ a Christianis exercentur, tripudiorū exitus, exitiales planè, atq; funesti. Saltatores isti, atq; saltatrices & se, & alios in maximū honoris, famæ, pudicitie, vitæ, atq; salutis discrimen conijciunt. Præterea cū multi quoq; ex ipsis gentibus viri cordatiore, grauioreq; & exemplo, & verbis saltationes damnarint, quantò magis Christianos ab illis, seu a pietate, grauitateq; Christiana alienissimis, decet abhorreere? Platonis extat illustre hæc de re & factum, & dictū. Cum is a Dionysio pronocaretur, ut etiam sumpta purpura saltaret, recusauit, dicēs: ἐκ αὐ δὲ ὠκυαιλω θήλω ἐρδῆ αἰετολῶν, ἀρπῆν πεφουκῶς, & ἄρῃς ἐξ ἀρπῆν. Verū nos Aristippum magis exprimimus, saltamus etiam non sumpta purpura. Priamus tanquam probrium obiecit filijs saltationem.

τῆς παρ

τῆς παρδῶς ὀδοῦ κ; ὀρχήσαις. Sed ut omitteremus Græculos palliatos, quos constat pro morum leuitate ad omne lasciuia, libidinisq; genus semper procliuus fuisse. Romanos quidem constat etiam Ciceronis temporibus, quibus collapsa iam ferè fuerat morū disciplina, saltationes vitij, imò criminis loco duxisse. Furius Albinus apud Macrobiū antiquitatis peritus lib. 3. cap. 14. tradit, antiquitus quidem inter duo bella Punica saltationem certatim, vel ab honestis fuisse appetitam, ita ut ingenui, imò senatorum filij in ludum saltatorium commearent, & ibi crotala gestantes, saltare discerent. Præterea matronas etiam saltationem non inhonestam putasse, & inter probas quoq; saltandi peritas fuisse, dummodo non esset curiosa ad artis perfectio nem. Verū addit Scipionem Africanum Emilianum, virum grauisimum, in oratione contra legem iudicariam Tyberij Gracchi, hanc matronarum, virginum, atq; puerorum saltandi libidinem, seu inhonestam, & a maiorum moribus alienam, grauisimè reprehendisse: cuius hæc sunt verba grauitatis plena: Docentur præstigijs inhonestas, cum tinaaulis, & sambuca, psalterioq; eunt in ludum histrionum, discunt cantare, quæ maiores nostri ingenus probro ducier voluerunt. Eunt, inquam, in ludum saltatorium inter cinædos virgines, pueriq; ingenui. Hæc mihi cū quisquam narrabat, non poteram animum inducere, ea liberos suos nobiles homines docere. Sed cum ductus sum in ludum saltatorium, plus, mediis fidius, in eo ludo vidi pueris, virginibusq; quingentis. In his vnum (quo me Reipub. maximè miserum est) puerum bullatum, petitoris filium, non minorem annis duodecim, cum crotalis saltare, quam saltationē impudicus seruulus honestè saltare non posset. Vides quemadmodum ingemuit Africanus, quòd vidisset cum crotalis saltantem filium petitoris, id est candidati, quem ne tum quidem spes, & ratio adipiscendi magistratus, quo tempore se, suosq; ab omni probro (en probro duxerunt saltationē) debuit vindicare, potuit coèrere, quò minus faceret, quòd scilicet turpe non habebatur. Caterum superius pleramq; nobilitatem hæc propudia (sic tripudia vocat) celebrare conquestus est. Ac sanè saltationes & saltatores apud Romanos infames fuisse docet etiam Marquardus Freherus, Iurise. & Consiliarius Palatinus, Electoralis, vir sanè doctissimus, in lib. 3. de Infamia, vbi Chironomia, Cyclopiæ & Cordacis quæ 3. fuerunt saltationum genera obscæna, meminit. Iulianus quoq; Imp. quanto opere a saltationibus abhoruerit testis est eius Misopogon. Vide quàm nobilissimis illis Romanis dissimiles sint nostrorum temporum Christiani, & quidem nobilissimi, & amplissimi quiq;. Ille ingemuit, grauiusq; conquestus est de saltandi studio, quòd tunc temporis inter pueros, virginesq; nobiles vigeat, seu maximo Reipub. probro, atque damno: at nostris temporibus inter Christianos nobilissimi quiq;, summaq; dignitatis, atque auctoritatis homines saltationibus maximè delectantur. Nec ipsi tantum, licet prouectæ iam, imò confectæ sint ætatis, saltant, atq; tripudiant: verum etiam sedulo dant operam, ut liberi sui utriusque sexus, saltandi artem probe discant, vnde maxima sæpè probra atque damna tandem in illos, totamq; familiam redundant. Addit præterea Albinus, Nullum suo tempore ante cuiusquam triclinium saltatricem, vel saltatorem visum fuisse. Sed quàm ingnomiosum fuerit Ciceronis temporibus saltare, vel ex illius orationibus satis colligere licet. Castor Deiotari accusator, Regi obiecerat inter alia crimina, quòd in conuiuio nudus saltasset. Hoc Cic. seu grande maledictum diligenter refellit. Quòd si, inquit, auum saltatorem habuisses, neque eum virum vnde pudoris exempla petuntur: tamen hoc maledictum minimè in illam ætatem conueniret. Quibus ille studijs ab ineunte ætate se imbuerat, non saltandi, &c. Sic L. Murrænam Cato appellarat saltatorem, probri loco. Cicero respondet maledictum esse, si verè obijciatur, vehementis accusatoris: sin falsò, maledicti conuictatoris. Ac dicit non oportere maledictum arripere ex triuio, aut ex scurrarum aliquo conuictio. Nemo enim ferè saltat sobrius, nisi forte insanit, neque in solitudine, neque in conuictio moderato, atque honesto, &c. Idem acerbe Pisoni saltationes exprobrauit, & tonsam saltatricem: cuius hæc sunt verba: Cumq; ille nudus in conuiuio saltaret, in quo ne tum quidem, cum illum suum saltatorium versaret orbem, fortuna rotam perimecebat. Sic Gabinium aduersarium insigni notaturus contumelia, calamistratū vocat saltatorem. Ex his satis liquet saltationem apud Romanos probri loco habitā fuisse. Memorabile quoq; est Demadis oratoris factū, quòd huc spectat. Cum Philippus Macedo, benè potus saltaret cum amicis, & captiuus suas miseras exprobraret, grauius eum reprehendens Demades, inquit: Quid, ò Rex, cum fortuna tibi Agamemnonis per-

Romani saltationes improbandarunt.

sonam induerit, non pudet te factis exprimere Thersitem? Quo rex commotus mores illos dicitur mutasse. Hodie Moscovitas quoque nullas prorsus choreas ducere, & ab ijs abhorre, testis est Sigismundus Baro.

In iure civili etiã olim prohibebantur publica lege, ut est videre in Cod. Tit. de Ferijs. L. Dies festos. Fridericus tertius Imperator, solebat dicere, se malle febricitari, quã saltare. Sic de Alberto Imperatore ferunt ipsum venationem quidẽ iudicasse virilem exercitationem: saltare autem muliebrem, ut auctor est Aeneas Syluius. Et eo ipso Gallos leues iudicabat Alphonsus rex Sicilia, quod choreis indulgerent tantõ magis, quod erant atate prouectiores. Sacri quoque canones cum omnibus, tum in primis clericis saltationes grauissimè prohibuerunt, ut est videre in Conciliorum libris. Laodicense Concilium, quod celebratum fuit anno 364. choreas in nuptijs prohibet, eius hæc sunt verba: Non conuenit Christianis hominibus saltare in suis nuptijs. Prædeant, & cœnent grauiter, & moderatè, gratias Deo agentes de nuptiarum beneficio. In eodem Concilio etiã habetur: Clerici non accedant ad spectacula vel in theatro, vel in nuptijs. Possunt quidem nuptijs interesse, sed postquam accesserint θυμηλοί, hoc est, cantores, & citharædi, qui saltationibus inseruiunt, surgant, & abeant, ne sua præsentia videantur eam lasciuiam probare. Idem confirmatum fuit Concilio vniuersali Constantinopolitano, cui 300. circiter Episcopi interfuerunt. In Concilio quoque Agathensi, quod habitum fuit anno 450. saltationes conuictæ cum cantionibus amatorijs, & lasciujs, omnibus in vniuersum Christianis fuerunt interdictæ. In Ilerdensi Concilio, quod habitum est sub Symmacho, & Hormisdæ Papa, ac Rege Theodorico, anno Domini 515. idem statuitur, ne Christiani saltent in nuptijs. In Altijsiodorensi verò Concilio, quod fuit sub Papa, Deus dedit, hoc videtur ad clericos restringi. Ibi enim cauetur, ne clerici in conuiuio vel cantent, vel saltent, quasi cæteris aliquomodo id liceat. Idem sentiunt quidam Theologi Scholastici in 3. Sentent. distinct. 37. quo prohibitiones istas referunt tantum ad dies festos. Ricardus de Media villa, choreas ducere in diebus festis, grauissimum ait esse peccatũ, quasi id cæteris diebus permittatur. In Decretal. extat anathema Zacharia Pontificis contra saltationes noui anni Cal. Ianuarij, cuius verba: Si quis Calen. Ian. ritu Ethnicorum colere, vel aliquid plus noui facere propter nouum annum, aut mensas cum lampadibus: vel epulas in domibus præparare, & per vices, & plateas cantatores, & choreas ducere ausus fuerit, anathema esto. His adde

Saltationes legibus canonicis prohibet.

S. Patrum testimonia contra saltationes. Ambrosius.

veterum primitiua ecclesie patrum auctoritatem, a quibus cõmuni consensu tripudia, ceu a Christiana fide, atque religione alienissima, vehementissimè culpata, atque damnata fuerunt. Ambros. lib. de Helia & Ieiunijs, cap. 18. de mulierum ebriosarum saltationibus verba faciens: Illæ, inquit, in plateis inuerecundos viris sub conspectu adolescentulorũ intemperantium choros ducunt, iactantes comam, trahentes tunicas, scissæ amictus, nude lacertos, plaudentes manibus, saltantes pedibus, personantes vocibus, irritantes in se iuuenum libidines, motu histriónico, petulanti oculo, dedecoroso ludibrio. Spectat corona adolescentium, & fit miserabile theatrum. Inter saltantiũ lapsus oculo impuro, & contaminato aspectu: terra turpi saltatione polluitur, quæ obscenjs canibus verberatur. August. contra Põul. cap. 6. Nugaces, inquit, & lasciuas saltationes, episcopi semper solebant coërcere. At hodie nonnulli sunt episcopi, qui choreis intersunt, & vnã saltant cũ mulierculis, tantum abest, ut hoc vitium coërcerent. Idẽ in Psal. 33. ea verba exponens: In Psalterio decem chordarum psallam tibi: decem illas chordas facit decem mandata, & cum de singulis aliquid dixisset, postremo venit ad Sabbathum, de quo scribitur, Memento vñ diem Sabbathi sanctifices: Melius est enim toto die fodere, quã saltare die Sabbathi. Chrysost. Hom. 56. super Genes. cum ageret de nuptijs Iacobi: Nuptias, inquit, audistis, sed non choreas, quas ibi appellat diabolicas. Sponsus, & sponsa, inquit ibidem, corrumpitur saltando, & tota familia fœdatur, plura vide eodem in loco in banc sententiam. Idem Hom. 48. in Gen. Vides, inquit, nuptias, choreas non vides. Nam illa tempestate non perinde, atque hodie lasciuiebant. Sed multo plura habet Hom. 49. cap. 14. vbi de saltatione Herodiadis ad populum loquebantur, & inter cætera dicit: Hodie Christiani homines non dimidium sui regni, non caput alienũ: sed suam ipsorum animam tradunt in perniciem. Et subdit: Vbi lasciuia saltatio instituitur, ibi diabolus vnã saltare. Vide eiusdem Homil. vlt. in Epist. ad Colos. Basilii quoque Magnus saltationes acerrimè reprehendit in oratione de ebrietate. Nonnulli tamen contra saltationes huiusmodi ferè ratiunculis excusare, vel

Augustinus:

Augustinus: August. contra Põul. cap. 6. Nugaces, inquit, & lasciuas saltationes, episcopi semper solebant coërcere. At hodie nonnulli sunt episcopi, qui choreis intersunt, & vnã saltant cũ mulierculis, tantum abest, ut hoc vitium coërcerent. Idẽ in Psal. 33. ea verba exponens: In Psalterio decem chordarum psallam tibi: decem illas chordas facit decem mandata, & cum de singulis aliquid dixisset, postremo venit ad Sabbathum, de quo scribitur, Memento vñ diem Sabbathi sanctifices: Melius est enim toto die fodere, quã saltare die Sabbathi. Chrysost. Hom. 56. super Genes. cum ageret de nuptijs Iacobi: Nuptias, inquit, audistis, sed non choreas, quas ibi appellat diabolicas. Sponsus, & sponsa, inquit ibidem, corrumpitur saltando, & tota familia fœdatur, plura vide eodem in loco in banc sententiam. Idem Hom. 48. in Gen. Vides, inquit, nuptias, choreas non vides. Nam illa tempestate non perinde, atque hodie lasciuiebant. Sed multo plura habet Hom. 49. cap. 14. vbi de saltatione Herodiadis ad populum loquebantur, & inter cætera dicit: Hodie Christiani homines non dimidium sui regni, non caput alienũ: sed suam ipsorum animam tradunt in perniciem. Et subdit: Vbi lasciuia saltatio instituitur, ibi diabolus vnã saltare. Vide eiusdem Homil. vlt. in Epist. ad Colos. Basilii quoque Magnus saltationes acerrimè reprehendit in oratione de ebrietate. Nonnulli tamen contra saltationes huiusmodi ferè ratiunculis excusare, vel

Basilii. Refutatio argumentorum quibus nonnulli saltationes paliare conatur.

Hodie Christiani homines non dimidium sui regni, non caput alienũ: sed suam ipsorum animam tradunt in perniciem. Et subdit: Vbi lasciuia saltatio instituitur, ibi diabolus vnã saltare. Vide eiusdem Homil. vlt. in Epist. ad Colos. Basilii quoque Magnus saltationes acerrimè reprehendit in oratione de ebrietate. Nonnulli tamen contra saltationes huiusmodi ferè ratiunculis excusare, vel

re, vel etiam tueri, atque defendere conantur, quas operæpretium fuerit paucis simul refutare. Primò Davidis, Mariæ, puellarum Iudaicarum exemplo vtuntur, de quo supra. Sed dispar longè ac dissimilis est illarum, & nostrarum chorearum ratio. Ille seorsim a viris, & seorsim a mulieribus fuerunt celebratæ, ad animi lætitiã testificandam, & Deo ob accepta beneficia gratias agendam. At nostræ hodie promiscuè sunt, atque mixtim ab vtroque sexu cum summa pudicitia, atque pudicitia iactura, & non ad Dei laudem, atque gloriam: sed ad voluptatem potius, atque libidinem referuntur. Deinde aiunt matrimonia nonnunquam hac occasione honesta conciliari. Non pia hæc est, atque honesta matrimonia ineundi ratio: quin contra ipsa experientia docet ὅς ἂν τὸ πλεονέκτην (id quod in omnibus rebus potissimum est considerandum) huiusmodi saltationibus & multa temeraria, atque illegitima matrimonia contrahi, & iuste contracta fœdari, & stupra, atque adulteria ex ijs promanare. Aiunt præterea multos castitatis, & pudicitiam amantes ijs non moueri ad libidinem. Esto, sint nonnulli huiusmodi, at contra plerique, ijsdem ad libidines inflammantur, cum nõ quid nonnunquam, vel rarius: sed quid vel semper, vel plerumque fieri soleat, sit spectandũ, & non ipsa modò mala, sed malorum quoque species, suspiciones, occasionetque sint vitandæ. Dicunt etiam nonnulli, satius esse saltare, quã se immoderato cibo, vinoque ingurgitare. Respondeo, Non faciendum est malum alterius mali vitandi gratia, sed verumque vitandum. Deinde saltationibus vt Veneris, ita vini quoque, atque bibendi libido accenditur, & inflammatur. Vnde merivo tympana, & tripudia luxuriæ instrumenta a Iustino historico fuerunt dicta lib. 30. Nam plerumque saltatores isti, lasciujs illis suis saltationibus sitim accendunt, quam dum rursus extinguere conantur, nimio potu sese ingurgitant, ac deinceps rursus bene poti ad saltationem redeunt. Sic itaque fit, vt a choreis ad potationem, & a potatione ad choreas subinde, ὅς ἐν ἄλλῃ ἀλτὴρνα quaedam vicissitudine redeant, atque remigrent. Hæc de saltationibus Christianorum dicere volui, quibus illi in nuptijs, in quibusuis tam sacris, quã prophanis festiuitatibus, in omnibus denique ferè epulis vsuntur, cum magno Christiani nominis dedecore, de quibus qui plura cupit videre, legat libellũ Gallicum recens impressum, in quo amplè, copiosèque hæc quæstio tractatur, An Christianis liceat saltare: item Thomæ Garzoni discursum 45. de saltationibus Stèphanum Zegedinum in locis communibus. Benedictum Aretium lib. 1. Loc. com. & peculiarem libellum de saltationibus Iohannis a Munster, nobilis Germani.

DE VARIIS LVDORVM CONVIVALIVM

LIVM GENERIBVS, VT COMOEDIIS, TRAGOE- dijs, ludo aleatorio vt olim, ita hodie in epulis frequentissimo, denique de pugnis, certaminibus gladfatorijs, alijsque ludis obscenjs, qui inter epulandum ædi consueuerunt.

CAPVT XXII.

VONIAM de sermonibus, Musica siue cantu tripudijsque conuiuialibus dictum est, quæ quidem maxima conuiuiorum ornamenta atque oblectamenta habentur: nunc in genere de ludis, qui & olim & hodie in conuiujs adhiberi solent, nobis videtur dicendum. Plutarch. lib. 1. Symp. Proble. 1. non in scitè meo iudicio duo tradit esse eorum, quæ ad cœnas, atque conuiuia parantur, genera. Vnum quidem est eorum, quæ sunt necessaria, vt sunt vinum, cibi, opsonia, vestes, stragula, mensa, &c. Alterum est eorum, quæ sunt, ἐπεισόδια ἢ ἰσοδοῦν ἔργα, id est, voluptatis gratia introducta, vt sunt ἀνεργαῖα, δράματα, γελωτοποιῖαι, auditi iucunda, spectacula, mimi, histriones, &c. quibus vt presentibus delectantur conuiuæ, ita absentibus citrà molestiam carent, neque conuiuium eo nomine tanquam minus perfectum culpant. Hinc Lucan. de Nat. rerum lib. 4.

Conuiuia, ludi Pocula crebra, vnguenta, coronæ, ferra parantur, &c.

Sunt autem ludorum, qui cum alijs, tum in conuiujs adhibentur, innumera genera, de quibus copiosè Pollux scribit li. 9. Ludi a nonnullis ita diuiduntur, vt alij dicantur consistere in dictis sine verbis, alij in factis siue gestibus: & illos quidem iocos, hos verò ludos proprie dici volunt Gram-

matici: tamen si due haec voces sepe ab authoribus confunduntur. Ludi qui vel verbis constant, vel sonis, & ad aurium delectationem pertinent, ἀποκρίματα: qui vero factis, & oculorum sunt oblectatione...

Acroamata conuiuiata.

Comœdiae atq; Tragediæ in epulis agitari solent.

Mimi.

NOTA.

De citharædis, tibicinibus, saltationibus hinc quoque mentionem facit, singulorumque modum præscribit, de quibus supra factis. Observatione porro hic dignum est, quod Plutarchus, dramata, Comœdias, Tragedias, mimos, omnesque denique ludos, qui auditores ad impudicitiam, libidinem, affectus, actionesque turpes & inhonestas incitare possunt, ab epulis vult remoueri...

libus intererant, cum quibus ludi coniungebantur in Deorum honore instituti, in quibus multa petulanter nimis libidinosè sequebantur. Annon idem quæso hodie Christianorum mos est in festiuis atq; solennioribus conuiujs?

Porro nonnulli non incommode, ut ego arbitror, ludos ita diuidunt, ut alios dicant esse fortuitos, qui prorsus ad casum referuntur, & ab illo pendent, ut qui plura puncta vel hæc vel illa iecerit, premium auferat, qui aliter nomine intelliguntur: alios, quibus vel animi, vel corporis vires exercentur: unde ipsa animi corporisque exercitia ludi sepe appellantur.

ἦδη ἰδὺ δ' αὖτὸς κακορείμεθα ἕϊονος
Φόρουχρον θ' ἠδ' αὖτις,
Νῦν δ' ἔξολωθῶμεν, καὶ ἀέθλων πειρηθῶμεν πάντων.

Addit ibidem Eustat. hoc ipso significari hominem non debere semper remissioni esse deditum, verumeriam intendi, ut ita loquar, ad res agendum serias. Ludi, qui ad corporis exercitationem faciunt, quinque præcipui commemorantur, qui hoc versu Græco comprehenduntur:

Ἀλλὰ ποδωκείην, δισκον, ἀκοντα, πύλλω, ἰδ' ἔσ,
Saltus, cursus, iactus, pugillatus, lucta.

Apud Homerum quatuor ferè huiusmodi ludorum genera commemorantur, σφαίρα, δισκος, αἰγυρία, πετλαία.

Quoad primum, Homerus Od. 2.

Αὐτὰρ ἐπεὶ σίτε τάρφθεν δαιωαίτε, καὶ αὐτῆ
Σφαίρην τὰ ἰσ' ἀρ' ἐπαίρον δ' ἀποκρήδεμνα βαλῆσαι
Τῆσι δὲ Ναυσίγεια λυσιώλει, ἔϊρα γὰρ μόλπησιν.

Hic luctus, quo ad pilam saltabatur, maximè laboriosus, dictus est Pheninda ab inuatore Phænestio, siue ut alij volunt, παρὰ τὸ φαίνεισθαι ab elegantia & efficacia illius saltationis. Aristonicus Carystius lusit optime Sphericam; hoc est, pilarem saltationem. Fuit enim Alexandri Magni σφαιροειστήρ, id est, a pila, qua sese Rex ille exercebat. De hoc vide plura apud Athenæum lib. 14. & Pollucem lib. 9. Lusio pilæ Græcè σφαιρομαχία appellatur: de qua Siphontinus apud Martialem σφαίρην, lusio pilæ, ut Statius loquitur, ludus pile: Sic. Iactus pilæ: Ουιδίο. σφαιροειστήρ, σφαιροπαίκτην, δὲ σφαιρὸς παίκτην idem quod Ciceroni pila ludere, ad pilam se conferre. Celso, pila se exercere. Σφαιροειστήρ, inquit Pollux, dixeris σφαιρεῖν παίκτην, σφαιρεῖν πύλλω, βαλῆσαι, ἀφίνασαι, πέμπειν, ἀποπέμπειν, ἐκπέμπειν; αἰγυρία, ἀπὸ ἀφίνασαι, ἀπὸ ἀφίνασαι. Plato in Euryd. σφαιρεῖν ἐπὶ δ' ἔξασθαι. Plutarchus lib. de And. τοῖς σφαιροίεσι ἀμα τὸ βαλεῖν, καὶ τὸ λαβεῖν τὴν σφαιρὴν ἢ μάθησις. Hinc Seneca, In lusu est aliquid scitè ac diligenter pilæ excipere, sed non dicitur bonus lusor, nisi qui aptè & expedite remissit, quam exceperat. Σφαιροειστήρ, locus pilæ lusioni destinatus. Lampridius in Alexandro, Sphæristerium pro lusione pilæ usurpat, σφαιροειστήρ, qui pila ludat, & qui callet artem ludendi pila, pilam excipiendi remittendiq; peritus. Ἀγαθὸς καὶ ἔπειθ' ἔξεισθαι, ut Athen. inquit, qui etiam σφαιροειστήρ: Unde σφαιροειστήρ, & σφαιροειστήρ, ars siue scientia ludendi pila, quam Athen. lib. 1. σὺ τὸν ὄνον, καὶ χαμαίτηθ' ἰδ' ἔσ; intentam laboriosamq; esse dicit. Pila lusus hodie, apud Gallos imprimis cum ante, tum post epulas valde frequens est & vsitatus. Secundum ludi genus apud Homerum ὁ δισκος est, cuius mentio fit Oda P.

Μνηστῆρες δ' ἐπαροίθεν Οὐδυσσῆσ' ἀμείβοιο
Δισκοῖσιν τέροντο καὶ αἰγυρίασιν ἰόντες
Ἐν τυκτῷ δὲ πέθω, ὅδε πᾶρ πᾶρ ὄβριον ἔχουσιν.

Huiusmodi ludis illi se exercuerunt ante cenam. Δισκος, discus Latine, fuit orbis ex ferro, ære, lapide aut ligno, qui exercendi corporis causa in auras proieciatur: unde & a discus dictum νο-

lunt. Volunt verò δισκον ut plurimum fuisse lapidem rotundum in medio perforatum, annexo funiculo, quo projiceretur. Unde Od. A. quum dixisset Homerus λάβει δισκον μέλιζονα καὶ παχέον, subiungit τὸν βαρῆσπις ἤκε σιβαρῆς δὸτο χειρὸς, βόμβησεν δ' ἰλίθου. Apud Pollucem de disci ludo, δισκον ἀφείναι, δισκον δὸτο πέμψαι, δισκον ἐκείψαι, & δισκὸν ἄφοι apud Plutarchum in Pericle δισκοβόλῃ qui discum iacit: In sublime iaculatur δισκαίῃ, δισκαίειν & δὸτο δισκείειν, discum iaculati, disco ludere.

Αἰγανεία quod tertium est ludi Homericæ genus, quodq; versibus paulò ante citatis cum disco coniungitur, iaculum vel spiculum, vel tragulam significat. Iaculorum iactus Hesychius ἀκόντια δὸτο τῆς αἰγανείας ἰμμοσιν ἢ γυλῶδῃ, id est, quòd hastarum seu iaculorum aut spiculorum iumenta siue ansæ fierent e loris caprinis. Alijs dicta videtur, quod ἰωδῆσι εἰς οἰζῶν ἀγῶν, quòd apta sit capiendis capris. Suidæ αἰγανεία est ἀκόντιον μικρὸν ὀλοσίδηρον, id est, iaculum paruum ex solido auro. Eustath. species haste levis & longæ παρὰ τὸ κατ' αἰγῶν ἰωδῆ, quod in capreas mitteretur.

Quartum genus est πεττεία siue πεττεῖα καὶ πεττεῖα, id est, ut eum Eustathius appellat, calculorum ludus. Ut Od. A. πρῶσισι (proci) ἀεγῶσι θυεῶν θυμὸν ἔτερπον. Vbi Eustath. folio 27. 45. manifestam πρῶσισι καὶ κύβων apud veteres differentiam fuisse dicit, & de utroque ludo copiose ibidem differit. Hesychius hoc discrimen inter πεττεῖαν & κύβων tradit, quòd ἐν τῇ κύβῳ τὰς κύβους ἀναρρίπτουσιν ἐν δὲ πεττεῖᾳ solùm τὰς ψήφους (πρῶσισι etiam ψήφοι dicti) μετακινῶσι. πρῶσισι siue πεττεῖαν vertunt calculum siue scrupulum lusorium, de quo Ovidius libro tertio de Arte amandi, δὸτο πρῶσισι teste Eustath. & Hesych. Et πεττεῖαν lusum latruncularum, Mart. lib. 14. Hinc πρῶσισι siue πεττεῖαν, πρῶσισι παίζειν. ψήφους calculis ludere, πρῶσισι παίζειν πεττεῖαν. Ovidius, Prælia latronum ludere, Seneca latrunculis, quos vulgò sobassos vocant, ludere. Eustath. πεττεῖαν τὸ παλὶν ἔφησεν καὶ μετὰ τὴν αἰῶνα, καὶ ἔφη, πρῶσισι τῆς lusor. Huius ludi inuentum a Sophocle Palamedi, a Platone Ægyptijs tribuitur. Athenæus lib. 1. in illa Homeri paulò ante citata. Proci (inquit) πεττεῖαν nec a Diodoro Megalopolita, aut Theoxeno, neq; a Leonte Mitylenæo, qui hoc ludi generis ita excellebat, ut vinci non posset, teste Phania, didicerunt. Vide si vis Athenæum in lat. p. 26. Qualis autem procorum Homericorum πεττεῖα fuerit, pluribus describitur ab Athenæo. Hæc de ludis, quorum apud Homerum crebra fit mentio, quibus Heroës atque proci se partim exercebant, partim oblectabant.

Ludi fortuiti ferè sunt Κυμεία, ὀλοσίδηρος, ἄς ἐγὼ λισμὸς, id est, talorum siue taxillorum lusus, & κύβητα tesserarum, vel aleæ ludus. Κύβητα tessera, quiddam ex omni latere quadratum, certis punctis distinctum, quo in alveolo luditur, seu βόλῃ & ἔξω πᾶσιν. Eustathius Oda 27. 43. quæ significatio frequentior est, & fortassis etiam prior. κύβητα alea seu tesseris ludere. κύβητα ἀναρρίπτει etiam pro perichitari, ut Latine aleam iacere. Nam alea cum sit ludus in fortune varietate consistens, pro periculo, periculiq; dubitatione accipitur. Lucanus: Placet alea fati. Alterutrum mensura caput. Livius: In dubiam imperij seruitijq; aleam imus. κύβητα aleator, alea siue tessera ludens. κύβητα καὶ ars ipsa, κύβητα καὶ eius artis peritus: κύβητα ἐπιεικῶς, item κύβητα, locus ubi alea luditur. κύβητα lusus aleæ, tesserarum, siue ipsa actio aleæ, tesserisue ludendi. Paulus ad Ephesios quarto capite, ἐν τῇ κύβῳ ἵπ' ἀνθρώπων, in alea hominum, id est, incertis illis casibus, quibus iactantur homines. Vetus interpret, Nequitia. Erasmus Versutia, ut referatur ad aleatorum astutias & fraudes, quia sequitur ἐν πανουργία, quo vocabulo Suidas alterum quoque exponit. Sic nos vernacula lingua hominem versutum dicimus: Gfiert wie ein würffel. Clemens Alexandrinus libro primo Stromatum ad ματαίωσις, id est, inanem laborem refert. Epiphanius in Manich. vanas & ineptas subtilitates κύβητα καὶ δὸτα ἡγεῖται vocat, ut Stephan. annotat in suo Lexico. Plato in Phædra Theut. Ægyptiorum demonium, cui dicata est Ibis, vult talos & aleam inuenisse. Ad quod forsitan alludit Chrysostomus Homil. 6. in Matth. ubi dicit: Deum non inuenisse ludum, sed Diabolum. Sedit enim populus ad manducandum & bibendum, & surrexerunt ad ludendum in honorem turpissimi idoli.

Lydi, teste

Lydi, teste Herodoto in Clio, & Eustath. Κύβητα ἀπὸ γαλαρῶν, σφαίρα, & alia παίγνια, id est ludicra siue genera lusoria, excepto ludo πρῶσισι, inuenerunt, unde ludos nonnulli volunt à Lydis esse dictos. Idem testatur Cælius lib. 20. cap. 14. Ut autem πεττεῖα καὶ κύβητα apud Græcos sæpè copulantur, ita Cicero talos & tesseras. Cic. Nobis senibus ex lusionibus multis talos relinquant, & tesseras. Idem. Quid enim est fors? idem propemodum, quod micare, quod talos iacere, quod tesseras. Athen. lib. 6. τὰς δὸτο βύλλοις τὰς ὀλοσίδηρος εἰς μέγαν καὶ κύβητα καὶ τοιαύτω ἀκολατῶν. Vbi μέγαν & κύβητα coniunguntur, ut à Cic. alea, & conuiuia. Quantum alij tribuunt intempestiuus conuiujs. quantum aleæ, quantum pilæ.

Aleæ porro usum olim in epulis potissimum celebrioribus fuisse adhibitum Suetonius in Aleæ usum olim Augusto, ipsius Augusti, ἀποτομαστικῶς satis manifestè probat. Aleæ (inquit) rumorem (nam aleæ in epulis sordidus erat infamis) nullo modo expauit, lusitq; simpliciter & palam oblectamenti causa, etiam senex, ac præterquam Decembri mense (quo propter Saturnalia ludi talarij, tesserarij, & omnè genus aleæ impune exercebatur, teste Macrobius de Saturnal. & Martiali in Xenijs, & Apoph. Et Luciano in Crônosol. ubi Saturn. leges dicit esse πρῶσισι, τρυφῶν, θυμῶν) alijs quoque festis profestisq; diebus, nec id dubium est autographa quadam Epistola. Cænaui (ait) mi Tyberij, cum isdem. Accesserunt Vinitius, & Silius pater. Inter cænam lusimus, & ἔγρησε, & heri, & hodie, id est, senili lusione. Nam, ut ait Cato apud Cic. tali & tessera erant senum ludi. Talis enim (qui ἀπὸ γαλαρῶν Græcè) iactatus scilicet tam manu, quam orca in tabulam aleatoriam, ut quisq; canem (iactus hic erat damnosus, κύβητα à Græcis dictus, unde à Persio dicta est damnosa canicula, & damnosi canes) aut senionem (senio punctus in talis à senario numero, ut videtur dictus, interdum lucrosus erat, unde à Persis dexter dicitur, interdum damnosus, eruditi quaternarium existimant eo significari) miserat, in singulos talos singulos denarios in medium conferebat, quos tollebat vniuersos, qui Venere iecerat. (Venus felicissimus erat iactus.) Et rursus alijs literis: Nos, mi Tyberij, quinquatrijs satis iucundè egimus. Lusimus enim per omnes dies, forumq; aleatorium calefecimus, id est, exercuimus. Idem scribit ad filiam: Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis conuiujs dederam, si vellent inter se inter cænam, vel talis vel par impar ludere. Fuit hoc genus ludi puerilis vulgò notum, de quo sic Horat.

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Iulius Capitolinus, Veri Imperatoris sumptuosissimum epulum describens, post illud lusum dicit fuisse tesseris usq; ad lucem. Eundem Imperatorem idem author, sub finem aleæ cupidissimum, usq; usq; semper luxuriosè fuisse dicit. Propert. lib. 2. Eleg. 33.

Lenta bibis, mediæ nequeunt te frangere noctes,

An nondum est talos mittere lassæ manus?

Carullus ad Licinium Epigram. — Vterq; nostrum

Ludebat numero modò hoc, modò illoc,

Reddens mutua per iocum, atq; vinum;

Idem ex illo dicto parasiti apud Plautum in Capt.

Nam in conuiuio sibi

Amator talos cum iacit, scortum inuocat.

Sic in Asin.

Iace puer talos, ut nos porro iaceamus.

De. Maximè.

Te Philenium mihi, atq; uxori mortem, hoc Venereum est.

Et in Curcul.

Ille anulum suum apposuit: inuocat Planesium.

Iuuenalis Satyra 1. Insanum alea ludendi studium, quo Romani suis temporibus flagrabant his verbis perstringit:

Et quando vberior vitiorum copia? quando

Maior auaritiæ patuit sinus? alea quando

Hos animos? neq; enim loculis comitantibus itur;

Ad casum tabulæ, posita sed luditur arca.

Quem damnosa Venus, quem præceps alea nudat.

Id est, pauperat, ut Plautus loquitur. Horat. Epist. lib. 1. ad Lollium. Legibus Romanis alea erat vitiosa: hinc Cicero Anronio inter alia obijcit Philipp. 2. quòd domus eius plena fuerit alea. Alea Romanorum legibus prohibita.

ANTIQUITATVM CONVIVIALIVM

ribus & ebriosis: & Lenticulam collusorem Antonij de alea condemnatum fuisse tradidit. Horatius: Seu malis vitia legibus alea. Catullus: Quis hoc videre potest? quis pati? Nisi impudicus & vorax et aleo. Sallust. in Catilina: Quicumq; impudicus, a dulter, ganeo, aleo, manus, ventre, pene patria bona dilacerauerat. Eandem ob causam Augustus quoq; Imperator notatus est, teste Suetonio, ut praeiosae supellestilis. Corinthiorumq; praecipuus, & alea indulgens. Vnde bello Siciliensi Epigramma vulgatum est:

Postquam bis victus classe, naues perdidit,
Aliquando ut vincat, ludit assidue aleam.

Claudius quoq; Imperator, ut idem auctor testatur, sanguinarius cum gula & ebrietate, cum alea ita fuit addictus, ut de illius arte librum quoq; emisit: solitus etiam in gestatorio, id est, leutica, siue sella, qua vehebatur, ludere, ita effedo, alueoq; adaptatis, ne ludus confunderetur. Extrat libellus Seneca de ludo Claudij, in quo fingit, Claudium apud inferos ludere, percusso fritillo, iubente Aeaco. His adde Domitianum, qui & ipse quoties ortum esset, alea se oblectabat, etiam profectis diebus matutinisq; horis, ut Sueton. scribit. Ut autem olim, ita hodie quoq; alea vsus cum inter epulandum, tum post epulas, praesertim apud Germanos est vsuatisissimus. Vtuntur autem illo praesertim iam vino madidi ad se inuicem partim vino adhuc magis ingurgitandum, obraendumq;

partim defraudandum, pecuniaq; emungendum. Nam is qui eiusmodi ludo victus est, poculum vel inuitus, minimeq; sitiens, ac saepius tot pocula, quot puncta iecerit, exhaurire cogitur. Itaq; nulla est illorum excusatio, qui ut saltationes, ita hunc quoq; ludum eo nomine excusant, quod sint quasi perfugia quaedam, & diuerticula ab inebriatione. Quid enim, inquit, an non satius est alea ludere, quam vino se nimium ingurgitare? Quibus respondeo, neutrum esse faciendum, sed vtrūq; contra vitandū. Deinde plerūq; cum comperatione alea est coniuncta, ebrietatisq; ut paulo antea dixi, instrumentum est. Pie sapienterq; Augustinus monet Christianos, ut alea & tesserarum loco in mensa adhibeant sacrarum literarū lectionem: quae quidem optima sunt & saluberrima conuiuiorum exegūta.

Ac omnino omnis ludus fortuna mutabilitati subiectus, in quo non artis peritia, ratio, consilium, sapientia, sed casus, fortuna, temeritas, atq; etiam fallacia, dolus, astutia locum habet (qui communi alea nomine appellatur) ut sunt charta, tesserae, pyrgus, fritillus, latrunculus, antiquis legibus civilibus atq; canonicis: nec non patrum sententia vehementer fuit improbatas. In ff. de Aleat. dicit Prator: Si aleator a socio suo iniuria affectus fuerit, non dabo illi iudicium: sin aliter alteri rapinam, aut vim intulerit, reddam quidem ius, quamuis sint indigni. Et postea: si quis alterum coegerit ad ludum, sumetur de illo iudicium, ut vel in latumias, vel in publicos carceres coijciatur. Apparet ex his alea lusum iure civili fuisse damnatū. Addūt adhuc Leges, si aleatores (etiam antiquitus aleones vocabantur) fecerint inter se sponsores, ne sint rata.

Familiae tamen conceditur, ut inter se ludant de eo quod postea in conuiuium comedatur, Verum in C. de Religiosis sumptuum, funerum, de lusu, alea & aleatoribus grauius statuitur. Antiquitus militibus permittabatur, extra operas ludere alea. Sed Imperator conqueritur eo tempore omnes ludere, & puncta quaedam numerando exhaurire patrimonium, & blasphemias postremo in Deū ad dere. Itaq; decreuit nemini licere ludere, nec spectare ludentem: & episcopos monet, ut ista diligenter curent obseruari. Idem Iustinianus Imperator in Authenticis tit. de Sacrosanctis Episcopi

9. Interdicimus, nominatim prohibet, ne Episcopus, Presbyter, Diaconus vel ipsi ludant, vel lus concessus aspiciant ludentes. Cypriani extrat Epistola 96. de aleatoribus, qua alea ludum ceu impium ac blasphemum a Christianorum vita atq; moribus alienissimum esse docet, & aleatores idololatriae, prodigalitatē, furti, rapinae, periurij, blasphemiarum, aliorumq; scelerum atq; flagitiorum nomine accusat. Et certe si quis rem diligentius & accuratius expedit, videbit cum alea studio omnis generis scelera atq; flagitia esse coniuncta, illoq; omnia ferè legis diuinae praeccepta violari. Aleator enim est idololatra, cuius idolum, quod colit & veneratur est ipsa alea, lucrum turpe, & inhonestum, cuius amore insatiabili flagrat. Aleator nomē Domini multis horrendis conuicijs, atq; blasphemijs plerūq; pollutit atq; contaminat. Aleator dies festos, & cultui diuino consecratos turpi illo suo studio prophanat, & omne tempus, quod melioribus studijs atq; negotijs impendi oportebat, noxio hoc suo studio perdit atq; consumit. Aleator impius est in suos parentes, quorum opes atq; patrimonia multis illorum laboribus atque sudoribus parta dilapidat: impius in ma-

gistratus, in praecceptores, & paedagogos suos, quorum leges, atque praeccepta turpes atq; damnosos huiusmodi ludos prohibentia negligit, atq; violat. Aleator etiam impius est in suos liberos, uxorem, totamq; familiam, quam immani hoc suo studio saepe ad extremā, ignominiosamq; inopiam, penuriam, mendicitatemq; detrudit. Impij quoq; sunt cum politici, tum ecclesiastici magistratus in suos subditos, qui opes publicas quae ad reipub. ecclesiaeq; conseruationem, ad pauperum inopiam sustentandam subleuandamq; conferri debebant, saepe insano immaniq; hoc suo studio dilapidant, ac deinde subditos suos decoquūt, grauisimis, ac pene intollerabilibus tributis, atq; vectigalibus onerant, seu potius opprimunt. Deniq; aleatores ebrietate, cuius plerūq; alea socia est atque comes, nec non auaritia inexplebili, odio, ira, libidine, alijsq; huiusmodi affectibus ceu aetris quibusdam incitari ad dolos atq; fraudes, ad periuriam, mendaciam, maledicta atq; conuicia, ad rapinas, atq; furta, ad stupra, ad caedes denique & homicidia horrenda praecipiti quodam impetu rapiuntur, id quod experientia quotidiana testatur. Plura de talis, eorumq; varia materia vide apud Cassianum in Theophrasti characteres.

Addam postremo quae Orosius, diuinum illud eloquentiae flumen, in elegantissimo illo suo opere, de Regis institut. de hoc ludo differit, lib. 7. ubi nobilium officium describit. Quod nam igitur, inquit, nobilium opus est? num delictis affluere, & dicta iacere, & de amore conqueri, & vulnus sibi cupidinis sagittis inflatum assidue lamentari? negabit is opinor: nullum enim ex eorum urbanitate, & elegantia, nec ex amoribus quidem leuissimis respub. fructum, capit. Num noctes, atq; dies in alea ludo consumere? non profecto. Est enim hic ludus altor ortij, magister ignauiae, instrumentum auaritia, fraudis officina, rei familiaris euersio, temporis iactura, rixae materia, morum perniciēs, dignitatis labes, & insignis ignominia, est praeterea angor animi, & cruciatus assiduus. Qui enim perdit, afflictor: qui lucrum facit, quamuis intemperanter exultet, ne tamen id, quod est lucratus, amittat, animo anxio, & sollicito reformidat. Adde nunc impurae consuetudinis, & familiaritatis dedecora, quibus afficiuntur ij qui cum aleatoribus viuunt. Adde poena illius diuturnitatis, qua damnati sunt omnes, qui eiusmodi ludis affixi sunt. Ut enim Prothemas ad Caucasum affixus (ut poetae perhibent) inuitus aquila viscera laceranda, atq; deuoranda praebat: sic aleatores ita nequitiae vinculis astricti sunt, ut quamuis viscera sua consumi cum magno cruciatu videant, non tamen inde auelli possint, secundum illud Ouidij:

Sperne lucrum, vexat mentes insana libido

Et reuocat trepidas alea saepe manus.

Anni vero interim labuntur, etas flagitiose conteritur, res familiaris absumitur, studium dignitatis abiicitur, omnisq; ratio industria, & humanitatis, & pietatis extinguitur. Nec enim is, qui hoc ludo tenetur & ducitur, rem suam familiarem curat: nec suis liberis, aut seruis, aut amicis consulit: neq; pietatis, & religionis memoriam ullam conseruat: sic enim occupat illius animum hoc flagitiosum, & infame ludendi studium, ut nullum honestae cogitationi locum relinquat. Ut autem nullum aliud malum inde proueniat praeter ortium illud, cuius vitia persecuti sumus, id certe tantum est, ut sit nobilitati tanquam totius dignitatis exitium summa totius animi contentione fugiendum. Haec ille. Sed quorsum, inquit, tam multa de alea? Propterea quod illa ortij, comessationumq; plerūq; comes est atq; socia, quam Christiani hodie passim cum ingenti & publicarum, & priuatarum suarum rerum, fortunarumq; damno ac detrimento, impune magnaq; cum licentia exercent, cum tamen & ratio ipsa, & leges diuinae, atque humanae, & sanctissimorum patrum auctoritas, & ipsa experientia quotidiana, hunc ludum turpem, inhonestum, impium ac damnosissimum esse doceat. De quo plura qui cognoscere cupit, is legat Ambrosium in lib. de Thobia cap. 11. Nicolaum de Lyra in suo praecceptorio, P. Martyrem in lib. lud. cap. 14. Lamberti Danaei libellum de alea: Cael. Rhodig. lib. 28. cap. 30. M. Mantuam in Polymath. lib. 8. cap. 9. ubi docet ludum esse crimen, & malorum demonum inuentum. Huc referenda sortes coniuales. Helioabalus Imp. teste Aelio Lampridio, tales habuit sortes coniuales scriptas in cochlearibus, ut alius exhiberet decem camelos, alius decem muscas, alius decem libras auri, alius decem plumbi, alius decem struthiones, alius decem oua pullina, ut verae sortes essent, & fata tentarentur: quod quidem & ludus suis exhibuit, cum & vrsos decem, & decem gryllos, & decem lactucas, & decem auri libras in sorte habuit: primusq; hunc morem sortis instituit, quem nunc videmus.

Quoad illos ludos quibus corpora exercentur illis ante cœnam potius utendum esse, medici & ratio ipsa docent, quam post cœnam, de quo supra pluribus est dictum. Huc facit illud Plutarchi 1. Sympsi. problem. 1. quod a Macrobio repetitur lib. 7. cap. 1. Compositores ita solent a conuiuio discedere, ut exercitij causa se ad saltationem, aut choreas conferant, vel etiam in medijs salient conuiujs: ac verò si quis eos ad armis depugnandum, aut discumbendum, vel ad cursum, vel ad pugillatum cogat, non modo iniucundum, sed etiam damnosum fuerit conuiuium, ijsque quasi ineptus relegabitur ab alacritate consortij. His verbis monet vrisque ludis utendum esse vel inter epulas, vel post illas non nimis vehementibus, sed mollioribus, atque remissioribus.

Crudeles, planeque barbara fuerunt antiqua illa Campanorum, Tyrrhenorum, atque Romanorum monomachia, pugnaque gladiatorum etiam in priuatis conuiujs de quibus multa tradit Athen. lib. 4. cap. decimosextimo. Antoninus Heliogabalus, teste Lampridio, gladiatores ante conuiuium pugnantes sibi frequenter exhibuit. Strauit sibi triclinium in summo lusorio. Et dum pranderet, noxios, & venationes sibi exhibuit. Idem quadrigas Circensium in triclinijs, & in porticibus sibi semper exhibuit pransians, & cœnans, conuiuas senes agitare cogens nonnullos honoratos iam Imperatori. Verus quoque Imperator, teste Iulio Capitolino, gladiatorum frequentius pugnas in conuiuio habuit, trahens cœnam in noctem. Cetera similiter, teste Athenæo loco ante citato in conuiujs μονομαχίαι, ἐν τῷ τοῖς ὀπλοῖς ἐγερθέντες οὐκ ἀμαχίαι, καὶ ὄρεσι ἀλλήλους ἀποχεῖριζόντες, inter cœnandum singulari certamine pugnant. Armati enim atque excitati vmbrosi pugna dimicant, & summis tantum manibus inter se colluctantur. Aliquando verò ad vulnus usque procedunt, vnde usque aded irritantur, ut nisi presentes eos distraherent, ad interitum usque pugnarent. Similis ferè mos apud Galatas, atque Thracas obtinuit, teste eodem lib. 4. cap. 17. De iisdem vide Leon. lib. 2. cap. 101. Huc quoque referri potest mos ille Thracum matulas in capita conijciendi, de quo Athen. Huiusmodi sunt hodie quoque Christianorum ebrietati indulgentium ludi sanguinarij, atque cruenti. Quid dicam quoddam cædes quoque nonnullis olim pro ludis, delirijque summis inter epulandum fuerunt habitæ? C. Casari Caligula, ut Suetonius inquit in eius vita, animum quoque remittendi, ludosque & epulis dedito, eadem ditorum, factorumque seuitia aderat. Saepè in conspectu prandentis, vel comessantis seriae quaestiones per tormenta habebantur. Miles decollandi artifex (securi cadendi peritus) quibuscumque custodia capita amputabat. Puteolis dedicatione pontis ab eo excogitati, quum multos e lictore inuississet ad se, repente omnes præcipitauit. Quosdam gubernacula apprehendentes, contra, remissisque decessit in mare. Romæ publico epulo seruum, ob detractam lectis argenteam laminam (nam lecti tricliniarios teste Plin. lib. 33. laminis argenteis operiebantur, siue bracteis) carnifici confestim tradidit, ut manibus abscessis, atque ante pectus a collo pendentibus, præcedente titulo, qui causam poenæ indicaret, per cæuis epulantium circumduceretur. Mirmillonem (gladiatorem, qui aduersus retiarium pugnat) e ludo (ex ludi consuetudine, vbi exercitij causa ad gladiaturam iuuenes exercebantur) rudibus secum barnentem (virgis gladiatoris depugnantem) & sponte prostratum confodit ferrea sica, ac more victorum cum palma discurret. Ad mota altaribus victima, succinctus poparum habitu, elato altè malleo, cultrarium mactauit. Lautiore conuiuio effusus subito in cachinnos, Consulibus, qui iuxta cubabant (in mensa discumbentibus) quidnam rideret, blande quaerentibus. Quid, inquit, nisi vno meo nutu iugulari vtrumque vestrum statim posse? Cadi-bus hisce epularibus Caligulae similis fuit & illa L. Flamini, qui inter epulas vnum de damnatis occidi curarat, ut scorto gratificaretur, quod aiebat nunquam se vidisse hominem decollari, vnde a Catone senatu fuit motus, & illa Herodis, qui in gratiam incestuosæ suæ coniugis, atque filiae Ioan. Baptist. in carcere decollari, & caput illius in epulam natalitium ceu ferculum afferri, curauit.

Præterea ut olim a Græcis, alijsque populis luxuriosis varij fuerunt adhibiti ludi, quibus se inuicem ad ebrietatem lacebant, de quibus supra, sic idem quoque a Christianis fieri solet. Multiplicia enim ludicra vsurpantur, & noua etiam quotidie excogitantur, quibus se inuicem inescant, & ad potandum plus æquo prouocant: Vide Eras. in Chiliad. in adag. Melitæus carulus.

Ludi quoque olim libidinosi, multa acroamata, atque spectacula libidinem inflammantia a prophanis

prophanis illis gentibus fuerunt adhibita. Apud Babylonios teste Alexand. ab Alex. lib. 5. ca. 21. post epulas mulieres summa velamenta exuere, & amictus reuelatis (pro pudor) pudenda ostendebant, omni que abiecto pudore, turpissimè iocabantur. Apud Tyrrhenos ut Athenæus ex Theopompo, & Timæo testatur, in illorum epulis nudatis corporibus virgines discumbentibus ministrabant conuiujs, mulieresque apud eosdem fuerunt communes, quæ etiam pudore deposito in gymnasijs publicis, & palæstris nudæ cum viris luctari, & sese exercere consueuerant, minime enim apud eos turpe ducebatur nudatas fæminas vulgò conspici. Idem in ipsis epulis, compositio-nibusque suis plurimis accensis facibus Veneri turpissimæ operam dare consueuerunt, de quo etiam Leon. lib. 3. cap. 96. Promiscui huiusmodi coitus, siue concubitus in sacris præsertim, ut in Eleu-sinijs, atque Bacchanalibus fuerunt vsurpati. Vtinam turpissimorum huiusmodi ludorum hodie non in Christianorum quoque conuiujs plurima exempla reperirentur. Nam, ut rectè ille dixit, Nox, vinum, mulier nihil moderabile suadent. Huc facit illud Terentij. Affatim edis, bibi, lusi, id est, Veneri operam dedi.

Omnino ut hunc de ludis conuiuialibus locum concludam, ἰλαρόν τε καὶ παρὰ τὴν ἐυχίαν, ut est apud Athen. lib. 5. hoc est, ludi in conuiujs adhiberi possunt & debent animi relaxandi reficiendique causa, modo illi sint liberales, & honesti, absit omnis turpitudine, atque lasciuia. Huc quoque facit præclarum illud Cic. præceptum lib. 1. offic. Neque enim, inquit, ita generati a natura sumus, ut ad ludum, iocumque facti esse videamur, sed ad seueritatem potius, & ad quadam studia grauiora, atque maiora. Ludo autem, & ioco vti illis quidem licet, sed sicut somno, & quietibus cæteris, cum grauius, serijsque rebus satis fecerimus: ipsumque genus iocandi non profusum, nec immodestum, sed ingenuum, & facetum esse debet. Vt enim pueris non omnem ludendi licentiam damus, sed eam que ab honestatis actionibus non sit aliena: sic in ipso ioco aliquod probi ingenij lumen eluceat. Duplex omnino est iocandi genus: vnum illiberale, petulans, flagitiosum, obscænum: alterum elegans vrbatum, ingeniosum, facetum: quo genere non modo Plautus noster, & Atticorum antiqua comœdia, sed etiam philosophorum Socraticorum libri referri sunt, ut ea, que a senæ Catone sunt collecta, que vocantur apophthegmata. Facilis igitur est distinctio ingenui, & illiberalis ioci: alter est, si tempore fit, ac remisso animo, libero dignus: alter ne homine quidem, si rerum turpitudini adhibeatur verborum obscænitatis. Ludendi est quidam modus retinendus, ut ne nimis omnia profundamus, elatijsque voluptate in aliquam turpitudinem delabamur.

DE IIS QVAE AD CONVIVIUM CONSEQVUNTUR. QUANDO VETERES COENAM FINIERINT. DE PERVIGILIIS SYMPOSIACIS, CERTAMINE & PRÆMIJS ANTIQVORVM, VINO TOTA NOCTE INVIIGILANTIUM. Quomodo & conuiuat, & conuiuator se circa confurrectionem e mensa gerere debeant. De mantium ablutione post cœnam. De poculo, siue propinatione vltima, ut olim, ita hodie vsitatissima, An cœna potu terminanda. CAP. XXIII.

NUNC postremo loco dicendum de ijs, quæ epulas solent consequi, siue post epulas ferè fieri solent, quæ quidem Syracides his verbis mihi breuiter videtur esse complexus ca. 32. Ἐν ὧν ἐξέρχεται, καὶ μὴ ἐξέρχεται, ἀποχρηστικὸς εἰς οἶκον, καὶ μὴ παύσει. Ἐκεῖ παύσει, καὶ ποιεῖ τὰ ἐν θυμῷ μετὰ σε, καὶ μὴ ἐν ἀμφοτέρω, καὶ λόγῳ ὑπερηφανῶς, siue ut alij legunt, καὶ μὴ ἀμάρτης λόγῳ ὑπερηφανῶς, καὶ ὅτι τῆς εὐλόγησον τὸν ποιῆσαντά σε, καὶ μεθύσκειν τὰ σε ἀπὸ τῆς ἀγαθῶν αὐτῆς: Hoc est, Surge, scilicet a mensa, in hora, hoc est, in tempore, siue maturè, & non sis vltimus (ἐξέρχεται proprie est extremam exercitus partem ducere: vnde ἐξέρχεται ductor extremae partis exercitus: & ἐπαγία pars extrema agminis) domum te celeriter recipe, neque desideas. Ibi lude, tuoque indulge arbitrio, non in peccatis atque in sermone superbo, hoc est, modo ne pecces, aut superbe quid agas. Adhæc celebra eum, qui te creauit, & qui te suis bonis cumulat. Hæc præcepta etsi ad adolescentes potissimum videntur pertinere: tamen in genere ad omnes conuiuas, cuiuscumque, illi sint ætatis, atque conditionis videntur posse referri: ad quæ explicanda antequam

Novina conui-
tj finis, sine
terminationis.

accedamus, operapretium fuerit nomina, quibus conuiuij finis, siue terminatio a Graecis appella-
tur, proponere. Pollux lib. 6. τὸ ὅ πασααδαι τλω ἐς ἰασιν, δ' ἀλύσαι τὸ συμπόσιον, (vnde apud
Plutarchum in conuiuiio sapientiam, δ' ἀλύωμεν, inquit conuiuia, τὸ συμπόσιον) δ' ἀπαύσαι
τὸ συμπόσιον, ἀξίαι τὸν πότον, ἀδελφίνωσαι, ἐπανασλώσαι τὰς συμπότας, δ' ἀνασλώσαι, (Sic
Syracides δ' ἐγείρου) δ' ἐλθεῖν, ἀπαλαγλώσαι, ἐπεὶ κοίτην ἔραπέδω. Primò igitur omnium in-
quit Syracides, surge in tempore, & non sis vltimus. Omnia, vt incipiendi quibusuis in rebus, ita
etiam desinendi, certus debet esse modus, tempusq; spectari commodum, & opportunum. Hinc con-
uiuia ἐυκαίρα, hoc est, tempestiua illa dicuntur, quæ sunt tempore opportuno, nec vltra tempus
iustum, legitimumq; protrahuntur: quibus contraria sunt ἀκαιρα, hoc est, intempestiua, quæ vel
incommodo, vel importuno tempore sunt, vel nimis diu durant. Veteres cum hora ferè nona, quæ
nobis est tertia, aut quarta, cenarent, sub occasum, nocte iam imminente, cenam finiebant. A-
thenæus lib. 5. docet, apud antiquos in Deorum festis, irreligiosum fuisse visum diutius post Solis
occasum in conuiuijs commorari. Quare γνομικῶς, hoc est, scite Pallas inquit apud Homerum
Od. γ.

Ἡδὴ γὰρ φάσ' οἵ γε θ' ἔπειτα ἴσθ' ἔοικα.
Δηθὰ θεῶν ἐν δ' αὐτὶ διαασέμεν, ἀλλὰ νέεσθ'. Hoc est,
Mergitur Oceano lumen, iam dedecet esse
Præsentis mēsis diuim, discedere præstat.

Ante solis occa-
sum e conuiuijs
discedi solitum

Suis quoq; temporibus Athenæus testatur, sacra quædam celebrari fuisse solita, in quibus lege can-
tum erat, vt antequam sol occideret, discederetur. Idem, omnia conuiuia veteres, dicit, ad Deorum
suoꝝ honorem retulisse, & idcirco adhibuisse coronas, hymnos, cantum, & dum adhuc esset dies,
ante Solis occasum e conuiuiio discessisse. Eustath. in illa Homeri verba,
ἐλθέοικα — Δηθὰ θεῶν ἐν δ' αὐτὶ διαασέμεν, & c.

Non diu in sacrificijs sedendum, conuiuandumq; ne conuiuia ebrij facti in peccatum aliquod pro-
labantur, sacrificiumq; contaminent. Nam in festiuitatibus quidem more receptum κατὰ παρρη-
χίαν, hoc est, per uigilia agere: in sacrificijs verò non conueniebat moram trahere, noctu biben-
do, ne potatione vltius producta, indecori aliquid fieret. Præterea, vt fertur, Dijs cælestibus
interdixit sacrificabant, vnde δελίνας θυσίας, hoc est, vespertina sacrificia vates euitantes, So-
le oriente illa peragebant, Homerus Il. A. Deos suos tota die conuiuantes finxit, seq; post occa-
sum solis domum recipientes,

Ὡς τότε μὲν δόρυ πᾶν ἦμ' ἐς ἠέλιον κατὰ δύνατα,
Δαίνωμαι, — Et paulò post:
Αὐτὰρ ἐπεὶ κατέδυ λαμῶδες φάσ' ἠέλιος.
Οἱ μὲν κακκείοντες ἔβαν οἶκον δ' ἐν γαστρίῳ.

Solon in Plutarchi conuiuiio; paream, inquit, Homero sapientissimo,
Νύξ δ' ἦδη τέλει, ἔγασθον καὶ νυκτὶ πθέσθαι, Hoc est,
Iam nox incessit, nocti nos cedere verum est, Il. n.

Ergò libatione peracta δ' ἀλύωμεν τὸ συμπόσιον, hoc est, cenationi finem imponamus. Hinc er-
go constat, Græcos veteres sub Solis occasum, nocte iam imminente, conuiuia sua finisse. Hunc
morem veterum secutus Domitianus, teste Suetonio, conuiuabatur frequenter, ac largè, sed penè
raptim, certe non vltra Solis occasum, nec vt postea comessaretur, hoc est, post cenam cibo, epu-
lisq; indulgeret, hoc enim est comessari, vnde & comessatio dicta. Augustus conuiuia nonnunquã
& ferius inibat, & maturius relinquebat, cum conuiuia & cenare inciperent priusquã ille discum
beret, et permanerent digresso eo. Sueton. Scribit Iulius Capitolinus Gordianum Imp. fuisse ad eò
cibi parcum, vt intra punctum temporis vel prandium, si pranderet vel cenam finiret, si cenaret.
Sed postea cum Græcos, tum Romanos quoq; legimus, in multam noctem conuiuia sua produxisse,
(sic Nero epulas a medio die ad mediam noctem protraxit, vnde Noctesq; Neronis, Iuuenalis
Satyr. 2.) imò totam noctem ijs traduxisse. Sic Platonicum illud Symposion fuit παρρηχίον, ex
quo licet nonnulli, vt Eryximachus, et Phædrus discesserint: tamẽ Socrates vnã cum Agathone,
& Aristophanẽ per totam noctem mero inuigilauit, quod quidem illi ex rodine ἑπιδύξια sibi inuis-
cem propinarunt. Nonnulli etiã illorum somno indulserunt, quos, die illucescente, sopitos Socra-
tes, &

tes, & Agathon reliquerunt. Huiusmodi ferè hodie solent esse Christianorum, Germanorum
præsertim conuiuia: quorum alij quidẽ ibi iacent vino somnoq; sepulti: alij παρρηχίον totam no-
ctem perpotant: alij discedunt & se domum proripiunt alijs insalutatis. Tales παρρηχίον, potu.
hoc est, per uigilia in potu. Clemen. Alexand. lib. 2. cap. 4. Pæd. grauissimè reprehendit, quæ qui-
dem hodie inter Christianos valde sunt vsitata. Huiusmodi pernoctationem suæ per uigiliam in
potu, Græci, teste Polluce, appellabant δ' ἀπαρρηχίον, & δ' ἀναρρηχίον καὶ δ' ἀπαρρηχίον
τλω ὑπὸ τῷ ποτῷ, ἔστι δ' ἡδὴ ἰδιῶν. Hinc lucerna quoq; quæ illis lucebat, ἀρρηχίον παρρηχίον, id est, lu-
cerna per uigil fuit appellata. Præmia quoq; huiusmodi per uigilia agentibus erant propofita ο-
σάμεις καὶ πύραυλοι, quæ erant πύραυλοι δ' ἀρρηχίον, τὸ μὲν ἐκ οσάμεις, τὸ δ' ἐκ πύρων. Ita sunt καὶ
περὸν γὰρ ἄλλων. Aristoph. interpres: εἰδῶσι δ' ἐν τοῖς συμπόσιοις ἀμυλλᾶσαι καὶ ἀρρηχίον πύραυ-
λοι, ὁ δ' ἀρρηχίον καὶ μετὰ τὸ εἶναι ἑλδύσθαι τὸν πύραυλον, in Equitibus, Hoc est, Certamen
etiam olim apud priscos fuit in Symposijs vigiliarum, vt qui vigilando auroram attingisset, ille
placentiam auferret. Inde ἀρρηχίον, hoc est, lucernariam, vitam ducentes, teste Erasmo, pro-
uerbiali ioco dici possunt vel nocturni potores: vel homines lucubratorum studiosi, qui plus olei
quàm vini absumunt, vt dictum est de Demosthene: vel sordidi & parci, quasi lucernario oleo
vicitantes: vel etiam ij, qui præposteram vitam agunt, cuiusmodi hominem Seneca describit
lib. 2. Epist. 122 eum Lucifugam appellans, qui quicquid hominum vulgus interdum facere sole-
bat, id faciebat ille noctu. Habuerunt Ethenici olim sua per uigilia in Deorum suorũ honorem,
cuiusmodi fuit Veneris Per uigilium, quod tres noctes agebant in eius honorem: Per uigilium
Fortunæ, cuius mentio fit apud Suetonium in Galba cap. 4. Per uigiliũ Cereris apud Tacitum.
Luius quoq; lib. 23. per uigiliũ trinoctij mentionem facit, incertum cui Deo, aut Deæ: nec non Sue-
ron. in Caligula cap. 54. & in Vitellio cap. 10. per uigiliorum meminit. Hodie Christiani simul
Bacchi, Comi, Cereris, Venerisq; per uigilia agunt, dum totam sæpe noctem compotando come-
sandoq; transigunt. De Cymbriçæ Chersonesi incolarum per uigilijs Bacchicis, vide Ianum Cor-
narium in libello, quo Germanorum atq; Græcorum conuiuia inter se comparat. Sed illud in tota
Germania, atq; ad eò in toto orbe Christiano hodie communi tritum est consuetudine: Imò quod
Tacitus de antiquis Germanis tradidit, diem noctemq; continuare potando nulli est probro. Væ
imprecatur Is. cap. 5. ijs, qui maxime sese ad indulgendum ebrietati expergefaciunt, & ad ve-
strem vsq; perpotant, ita vt vino multo confecti & languidi ebrietatisq; incendio combusti ia-
ceant. Quid dicendum igitur de ijs, quorum hodie plurimi inter Christianos reperiuntur, qui dies
noctesq; in compotationibus consumunt. Illos manè somno solutos statim ient aculum excipit, ient
taculum sequitur prandium, prandium merenda, merendam cæna, cænam deniq; comessatio, quæ
vel ad mediam noctem, vel sæpe etiam ad diei sequentis auroram protrahitur, ita vt neq; Orien-
tem neq; Occidentem Solem videant. De Romanorum cænis atq; potationibus nocturnis supra di-
ctum est, vnde crebrò lucernarum fit mentio. Cum ergo Syracides dicit, in tempore esse surgen-
dum, docet prandia atq; cænas nõ debere nimis esse diurnas, & in tempus longum produci, quod
hodie inter Christianos perquam est vsitatum. Galli tamen, Hispani, Itali atq; Angli breuior-
ibus cænationibus vtuntur: raptim enim comedunt & plurima simul feracula apponunt. Tur-
cæ quoq; raptim comedere & breui temporis spacio epulas suas absoluerè dicuntur. Germanorum
contrà, Polonorum aliarumq; nationum conuiuia, cum summa temporis, valetudinis fortuna-
rumq; iactura in longum tempus extenduntur.

Præterea, vt Syracides hic monet, maturè esse surgendum domumq; eundem: ita contrà ho-
die multi sese vino nimio ita onerant atq; obruant, vt surgere amplius non possint, quin etiam
sæpe in ipsa mensa somno correpti, saccorum siue stiptum instar atq; truncorum iaceant, donec
tandem auferantur. De his Cic. ita loquitur lib. de Finibus: Nolim, inquit, mihi fingere afortos,
qui in mensam vomant, & qui de conuiuijs auferantur, crudiq; postridie se rursus ingurgitent.
Claudium Cæsarem, testatur Suetonius, non temerè vnquam triclinio abcessisse, nisi distentum
atq; madentem: & vt statim supino, ac per somnum hianti penna in os inderetur ad exoneran-
dam stomachũ. Idem de illo testatur Cor. Tacitus. Similiter L. Verns Imperator, teste Iulio Ca-
pitolino, in ipso thoro coniuiali somno sæpe corripiebatur, ita vt leuatus cum strömatis in cu-
biculum perferretur. Sic Ioan. ille Magnus Moscouitarum princeps, in prandio plerumq; ad eò

Multi in ipsa
mensa vino so-
mnoq; sepulti
iacent.

se potu ingurgitabat, ut somno opprimeretur: inuitatis interim omnibus timore percussis & silentibus: experrectus, oculos tergere, ac tum primum iocari & hilarem se conuiuus exhibere solebat. testis est Sigismundus Baro in comment. rerum Moscouit. Græcis ἀβελειά ἐστ, teste Suidæ, ἀπο βορᾶς ἡ ὑσάει, ἢ κοιμῶνται, hoc est, a sumpto cibo dormire siue cubare. Est autem huiusmodi in ipsa mensa dormiendi consuetudo cum vehementer incivilis, & plerumq; voracitatis ebrietatisq; testis: tum sanitati vehementer inimica & infesta, de quo postea pluribus. Et tamen multi inter Christianos reperiuntur asoti, ut illos Cicero appellat, qui Imperatorum illorum impiorum imitatione, ubi se immoderato vino impleuerunt, in ipsa mensa somnum capiunt, quo soluti, deinde rursus ad immanes illas suas propinationes atq; potationes redeunt. Excusandi tamen hic sunt multi, qui non ob nimiam cibi potusq; ingurgitationem: sed vel ob senectutem, vel ob corporis valetudinisq; imbecillitatem, vel etiam ob vigilias præcedentes, somno sæpe in ipsa mensa opprimuntur: quos tamen ipsos satius esset vel omnimodo somno resistere, vel etiam de mensa surgere, ne vel in gula, vel in ebrietatis suspicionem inciderent.

Obseruandum est præterea, moris olim fuisse, ut homines tubis ad epulas conuocarentur, & ipsdem rursus quasi receptui caneretur, id quod etiamnum hodie in Principum aulis fieri solet.

Consideranda etiam hic certa quædam conuiuatoris & conuiuiarum officia.

Quoad conuiuas, ut non temere ad epulas accedere debent: sic nec temere inde recedere, atq; a mensa consurgere, ne vel conuiuatori, vel conuiuus mali quid de sese suspicandi occasionem præbeat. Consurgendi quoq; initium (quod nos vulgò appellamus den auffbruch machen!) non quilibet, sed vt potissimum facere debent, qui cæteris ætate, dignitate auctoritateq; præstant, quiq; minima conuiuatori sunt necessitudine iuncti, nec nisi cum conuiuatoris venia. Quod si quate necessitas urgeat, vt nondum finitis epulis surgere atq; discedere cogaris, causam tui discessus afferes, veniamq; summissæ a conuiuatore, atq; conuiuus petes. Sæpe etiam si in ebriosorum, ac importunorum conuiuia incideris, vel fingere honestam aliquam surgendi è media cæna, abeundiq; causam licet, ebrietatem aliaq; incommoda vitandi gratia, quo id sine conuiuatoris atq; conuiuiarum offensione, suspitioneue sinistra fieri possit. Ex illis quoq; Syracidis verbis, surge in tempore, & ne sis ultimus, videtur olim moris fuisse, vt non omnes simul consurgerent seq; domum reciperent, sed alius post alium. At hodie honestissimus humanissimusq; hic videtur mos esse, vt omnes simul consurgant e mensa, seq; domum recipiant. Huc quoq; pertinet, quod multi sæpe e mensa consurgunt, seq; ad negotia quædam transigenda conferunt, pignoris loco cultello, aut alia relicta, quibus peractis ad conuiuiarum cætum redeunt. Pueri etiam atque adolescentes hic sunt monendi, ex Syracidis præcepto, vt quando cum senioribus in epulis accumbunt, non ad extremum vsq; sint mensa affixi, sed surgant nonnunquam & senioribus ministrent: de quo vide & Pont anum lib. 2. prog ymnas.

Conuiuator quomodo se in mox discedere, idq; vel avaritia, vel morositate, vel malevolentia aliqua impulsus. Conuiuas consurrectio itaq; humanissimis verbis atq; precibus ad diuicius manendum epulandumq; inuitabit. Cauabit tamen idem, ne importunè vel omnes, vel certos quosdam inuitos & contra voluntatem commo dumq; suum retineat. Præsertim si adsint homines senes, mulieres grauide, minus bene vel corpore vel animo affecti ac constituti: deniq; quibus necessaria quædam negotia sunt efficienda, illi non sunt importunè nimis ac pertinaciter retinendi, sed potius discedendi illis est venia atque facultas danda. Et hæc de conuiuij duratione atq; consurrectione e mensa opportuna ac tempestiua sint dicta.

Manuum ablutio post epulas Nunc alia, quæ epulas finitas consequi solent, persequamur. Huiusmodi est manus ablutio post epulas (ἀποβύβασις proprie dicitur post cibum sumptum, teste Polluce) quæ, vt olim, ita hodie quoq; est vsitatissima & ante & post epulas: de qua quoniam supra abunde est satis dictum, inde desumes, quæ huc pertinent. De illius utilitate vide plura in Schola Salernitana. Fit autem huiusmodi manus ablutio aliquando conuiuus adhuc ad mensam sedentibus: qui mos est in Gallia, Italia, Polonia, &c. aliquando postquam conuiuia iam e mensa consurrexerunt: qui communis est Germanorum mos & consuetudo.

Manuum porrò ablutio sequatur apud veteres libatio & extrema propinatio. Hinc Pallas,

Abel. ay. Græcis quid.

Conuiuæ quomodo se gerere debeant quando e mensa surgunt.

Conuiuator quomodo se in consurrectio ne conuiuiarum gerere debeat

Manuum ablutio post epulas

Pallas, quæ se Mentorem finxerat, Menelaum sic affatur Od. γ. Iam miscete merum sacrum, iam cadite linguas Libantes vti Nepruno, superisq; beatis Curemus somnum, vocat huius temporis hora.

Sic Solon in illo Plutarchi conuiuio septem sapientum: Pareamus, inquit, sapientissimo Homeroi Νύξ ἡδὴ τελεθεῖ, ἀγαθὸν καὶ νυκτὶ πηθεῖται Σπείσαντας ἐν μέσσοις, καὶ ποσειδῶνι, καὶ ἀμφιθέτη. Ἡρακλῆος εἰ δοκεῖ τὸ συμπόσιον. Hoc est:

Iam nox incescit, nocti nos cedere verum est, Libemus Musis, Neprano, Amphitritæq; Eoq; peracto, si nobis videtur, disoluamus conuiuium. Atq; hic quidem fuit illius conuentus finis: Ibidem sublatis mensis, fertisq; a Melissa distributis nos quidem libauimus, & tibicina, cum paululum ad vota nostra cecinisset, abiit. Verum de libationibus supra satis dictum est: inde petes quæ huc pertinent

Mos porrò fuit veterum poculo quodâ certo, siue propinatione (Pollux τὸν μεταδρόπον De poculo seu vocat) cænam claudere siue terminare: idq; partim religionis siue superstitionis potius, partim amicitiæ ergo. Huiusmodi poculum, seu propinationem, & μετανιπίδα, διὸς σωτήριον, & ὑγείας, & ἀγαθῆς δαίμονος & appellarunt: de quibus nunc quædam auctorum testimonia subiungam. Μετανιπίδα, inquit Pollux, κὺλιξ ἔστιν, ἢ μετα τὸ ἀποβύβασις ἢ λαμβανόν, hoc est, calix est, quem post ablutioem scilicet manuum sumebant. Nomen autem, addit idem, habet non a certa poculi forma sed ab ordine. Idem: καὶ κὺλιξ μετανιπίδα ἢ ἐπὶ πάντων, hoc est, calix omnibus communis, quem etiam μετανιπίδα ποτὶς appellare. Idem τὸν μεταδρόπον vocat. Eustath. Od. α. μεταπύρα κὺλιξ, ἢ ποτὶς διδομένη μετα νιπέων, ἢ τοῖς μετα τὸ βύβασις, hoc est, calix siue potio, quæ dabatur post lauacionem. Nicostriatus in Pandrosa, vt citatur ab Athenæo libro decimo quinto:

—Καὶ τὸ φιλάτμ Μετανιπίδα (in alijs exemplaribus est μετανιπίδα) δ' αὐτῆς τῆς ὑγείας ἔργον. Ἀβελ τῆς ὑγείας δ' ἡ σὺ φέρε τὴν ἀγαθὴν τύχητὰ θνητῶν ἀεὶ γὰρ ἀεὶ, ἀεὶ νοῖα δ' ἐτυφλόνη καὶ σωτῆρα τὸν ἐπὶ πάντων. Hoc est: —Ego etiam amicissima Pocula siue poculum sanitatis ipsi impleui Cape tu sanitatis, fer bona fortuna. Fortuna enim est rerum mortalium, prouidentia autem cæcum quid est, & incompositum ὁ πάτερ.

Athen. lib. 11. Μετανιπίδα ἢ μετα τὸ δειπνον, ἐπιβύβασις, μεταδιδόμενη κὺλιξ, hoc est, Calix, qui post cænam datur, postquam se abluerunt: qui mos & hodie religiose seruatur apud Britannos, teste Erasmo in Adagijs. Antiphanes in Læpade, δαίμονος ἀγαθῆς μετανιπίδα ἐν τετραγῶνι, hoc est, Boni demonis metaniptrum comedere, Diphilus in Sappho,

Ἀρχίλοχ' εἰς τὴν δ' ἐπὶ τὴν μετανιπίδα, Μετ' ἡμῶν διὸς σωτήριον ἀγαθῆς δαίμονος. Hoc est, Archiloche sumas hanc metanipridem statim, Plenam Iouis seruatoris atq; Damonis boni.

Nonnulli verò τὴν μετα τὸ βύβασις ποτὶν, id est, potum intelligunt, qui post lotionem datur. Vt Seleucus in Globis, & Callias in Cyclopijs: καὶ εἰς τὴν δ' μετανιπίδα ἢ ὑγείας, hoc est, Cape hanc sanitatis metanipridem. Philoetarus in Esculapio, ἐνέσεισεν μετ' ἡμῶν ἴτω μετανιπίδα μετ' ἡμῶν ὑπερπῶν τῆς ὑγείας τὸ νομόν, hoc est, concussit magnam metaniprida plenam par pari cum addiderit, adiungens sanitatis nomen. Philoxenus similiter, Dithyramborum Ποῦτα ἐν- cæna μετα τὸ ἀποβύβασις ἀεὶ πῶν πῶν, hoc est, cum lotis manibus poculo quendam prouocasset, inquit, σὺ δ' ἡ τὰ δ' ἀεὶ ἀρχίον (alij ἀβαρχία legunt) ἕσπερον πῶν μα-

ταυτοπρεσβυτα δ'εξαι, ωρανητοι βρομου, γανω τω δ'ε δ'εσ, εστι τερ- λιν απαντας εχει (alij d'yei:) hoc est, Tu optimi roris Bacchici plenam metaniptridem sumito, priusquam, cum Bromius le- titiam dederit, omnes in oblectationem inducat. Antiphanes in Lampade,

Τράπεζα φουσημειεις (alij legunt φουσημειειεις) αλλα μω δαιμονος Αγαθου μετανιπτερον. Hoc est, Conspersa phystis mensa, verum Daemonis Boni metaniptrum. Nicostratus in Contradicente, Μετανιπτερου δ' αυτα τής υγείας εγχεον, Hoc est, Infunde sanitatis ei metaniptridem.

Ex his constat μετανιπτερον siue μετανιπτερος vocabulum esse generale, quo vltimum illud poculum siue potio post caenam manuumq, ablutionem significatur, quod idem etiam υγείας διος σωτηρος αγαθου δαιμονος, Ερμης, φιλοποσια appellabatur.

Υγείας poculum dicebatur forsan boni omnis ergo, quod illud sibi inuicem bona valetudi- nis ergo propinabant. Pollux, λω δ'ε καυ υγεία ιερα, hoc est, erat autem etiam sanitas sacra. Pro sanitate quomodo olim propinationes fieri sint solita, & etiamnum hodie fiant, supra dictu est. Athen. lib. 15. Post hac cum alij boni demonis, alij Iouis saluatoris, alij sanitatis siue valetudi- nis poculum poscerent, & c. Videntur autem haec pocula fuisse diuersa, pro diuersis mixtionibus. De poculo υγείας, hoc est, sanitatis, supra aliquot testimonia fuerunt prolata, quae μετανιπτερον υγείας appellantur. Vel forsan dictum sic fuit illud poculum, quod υγεία sanitati, quam Graeci ceu Deam coluerunt, cuius simulacrum apud Sicyonios insigne erat, fuit dedicatum.

Poculum υγείας.

Poculu διος σωτηρος, siue σωτηριεσ τε- λειε.

Dictum est etiam vltimum illud poculum διος σωτηρος, hoc est, Iouis seruatoris, quod ni- mirum illi erat dicatum, & in eius honorem bibi fuit solitum. Pollux, Crateres erant tres, pri- mus Iouis Olympij, & Deorum Olympiorum siue caelestium: secundus Heroum: tertius διος σω- τηρος τελειε, οπι καυ τα τελια ωρωτος, τελειος, αελθμωε, hoc est, Iouis seruatoris perfecti, quo- niam etiam tria primus sunt perfectus numerus. Idem, ωσπερ καυ διος σωτηρος κρατηρ, ιερος λω, hoc est, quemadmodum etiam Iouis seruatoris crater sacer erat. Antiphanes apud Athen. lib. 15. in Agrestibus.

Αρμόδιος εμαλειτο παλαι ηδ'ιτο Μεγαλλω διος σωτηρος αγατον ηρετις. Hoc est, Harmodius vocabatur, pcan canebatur Magnum Iouis seruatoris poculum (αγατος proprie ναυις piscatoriae genus: hic poculum, ob formam, vt videtur, similitudinem significat) cepit quis. Ale- xis in Feneratore, seu Mentiente, — Αλλ' εγχεον Αυτα διος γα τλω δ'ε σωτηρος διων Θνητοις απαντων χησιμωτατον πολυ. Ο ζυδς ο σωτηριεαν εγω δε βραγαω Ουδ' ετ' μόνη ει πειθει (aliter μελοισοι ωθη) θαρρω. Hoc est, — Sed infunde Ipsi hunc Iouis seruatoris, Deorum Mortalibus omnium longe vtilissimum Iuppiter Seruator, quod si ego consperfero, siue disrumpor Id ne tu cures, bibito audacter.

Sic Pindari interpres, hunc veteribus morem fuisse tradit, vt Crater princeps Iouis diceretur Olympij, secundus terra Heroum (cuius rei etiam Plutarchus in Causis meminit:) tertius διος σωτηρος. Sophocles in Nauplio, — Ζευ παυσίλυπε

Και διος σωτηριεσ απονδη τελετα κρατηρος. Idem testatur Aeschylus in Epigonis. Cal. lib. 28. cap. 6. hanc rationem reddit, cur calix tertius Ioui Soteri, siue Seruatori fuerit nuncupatus, quod nimiru is bibendi modus citra vinolentiam omnino substringebatur, vltra progredienti, & largius hilariusq, vinum ingurgitanti, non de- erat intemperantis nota. Idē τελειος dictus, a ternarij numeri perfectione, in quo sit principium, medium & finis. Dictum est igitur poculum Iouis Seruatoris, eo quod in illius honore sub finem caenae bibebatur: de Ioue autem, quem Graeci σωτηρα, Latini Seruatorem, & Conseruatorem appellantur

appellarunt, atq, coluerunt, vide plura apud Gyraldum in historia Deorum. Nos agnoscimus co- lumini, atq, veneramur solum Christum, ceu vnicum, & verum nostrum Seruatorem, qui sua mor- te atq, sanguine nos ab aeterna morte liberavit, atq, redemit. Illius Seruatoris nostri poculu, quod ipsemet nobis propinavit, & adhuc propinat, in Sacrosancta illius caena bibimus, quod quidem verissime διος, seu δεσ σωτηρος ποτηριον appellare possumus.

Præterea poculum illud vltimum maxime communi & vsitato nomine poculum αγαθου δαι- Poculum μονος, hoc est, Boni demonis, siue Genij, siue Fortunæ fuit appellatum, de quo sic Theophrastus αγαθου δαιμονος scribit in lib. de Ebrietate, vt allegatur ab Athen. lib. 15. Vini meraci, quod in caena datur, quod δαιμονος. quidem boni demonis propinationem appellant, parum degustantes, in memoriam reuocant quanti- ta ipsius Dei sit vis, quantumq, hoc illius sit donum. Ac postquam impleverunt, dant quam mini- mum haustum, & tertio flexis genibus adorantes, ex mensa capiunt, tanquam Deo supplicantes, ne quid designent a decoro alienum: neue vehementi aliqua illius potus cupiditate accendantur: sed hauriant ab illo ea, quae honesta sunt, & vtilia. Philochorus similiter apud eundem de hoc po- tu sic scribit: More, atq, consuetudine fuit receptum, vt post cibos vinum meracum omnibus offer- retur illud degustandi gratia, ceu δεγμα τας δυνάμεις τς αγαθου δεσ, hoc est, ad demonst- randam vim boni Dei. Reliquo autem omni conuiuio tempore vinum dilutius bibere consueverunt, & idcirco ipsas etiam nymphas Bacchi nutrices appellantur. Ex his Theophrasti, atq, Philochori verbis videtur posse colligi, hunc vini puri, siue meraci potum, quem boni Demonis poculum no- minarunt, & ab initio caenae, & in extremo conuiuio antequam surgerent, asportarentur, men- se, a conuiuio fuisse vsurpatum. Moris autem fuisse, vt omnes in conuiuio mensa post vltimam illam demonis potionem remouerentur, siue asportarentur, vel impium illud atq, sacrilegum Dio- nysij tyrannifacinus testimonio esse potest. Is enim cum Syracusis in Aesculapij phano aurea an- te simulacrum mensa reposita esset, patera mero repleta propino tibi, inquit, Aesculapi boni da- monis calicem, & cum dicto auream statim mensam auferru iussit. Hinc Pollux αγαθου δαι- μονος (κυλιε) δ' μετ' τας εραπειζας ἀρεατο. Eustath. Οδ. Π. Sciendum etiam, præter illam libationem atque potationem in linguis, fuisse poculum quoddam, vt testatur Aelius Dionysius, quod αγαθου δαιμονος fuit appellatum, το μετ' ἀρσιν εραπειζων ωροσφροδρον, hoc est, quod sublatis mensis proferebatur. Aliter etiam de eodem sic scribunt: αγαθου δαιμονων, ω μετ' ἀρσιν εραπειζων επινον. Hinc Nicostratus apud Athen.

Αλλ' εγχεασα θατην αγαθου δαιμονος Απνερχωτω μοι τλω εραπειζαν οκ ποδων Ικανως κεχορτασμα ηδ' αγαθου δαιμονος Δεχομαι λαβωσ' απνερχε ταυτλω οκ ποδων, Hoc est, Citissime infundens boni sed demonis Hinc auferat mensam mihi a pedibus Ego satur nam sum, boni ipse demonis Sumo, capiens auferas hanc quaeso statim,

Xenarchus in Didymis eiusdem poculi his verbis meminit, — ως ευ ποτε

Νυσαζειν γε καυτος αρχομαι ητ' αγαθου δαιμονος Σωσεισε με εμποθεισα φιαλη παντελωσ Η τς δε σωτηρος ταχισαγε Απαλεισεν αυτλω, καυ κατεποτωσε με Οεαε, ελειφω μελιποια (aliter δεαε, Ελειφω μαλιβοια) εμπεπειη δεκας (aliter δεπας)

Περιν αγαθου ποδων δαιμονος λαβειν, ωριν διος σωτηρος.

Hoc est, — Quam bonum aliquando Connuere & ipse incipio, & boni demonis Excitauit me expetita phiala omnino Hæc autem Iouis Seruatoris citissime Ipsam perdidit, ac immerfit me. Vides. Eriphus in Melibæa.

Ebibisti verò

ANTIQUITATVM CONVIVIALIVM

Priusquam boni demonis caperes, priusquam Iouis Seruatoris.

Aristophanes quoque non semel eiusdem portione mentionem facit: Vt in Equitibus,

Μα δ' ἄλλ' ἀκρατον οἶνον ἀγαθὸν δαίμονος

Ἰσως γὰρ αὐτὸν πικρὸν πικρὸν πικρὸν. Hoc est,

Non per Iouem (scilicet aurinum sanguinem bibemus) sed vinum merum boni da-

Forsan enim boni quid consilij capiemus (monis.

Scholias, ἀκρατὸν τῆς φαπύλης μετα τὸ δειπνῶν, ἀκρατον ἀκρατὸν ἀκρατὸν, καὶ ἀκαλίτο ἢ κρᾶσις ἀγαθὸν δαίμονος, hoc est, Mensa sublatā, siue remota, post cœnam merum circumferēbatur, idque vocabatur mixtio boni demonis. Aliter primum poculum boni demonis bibebant. Paulo post,

Ἰδιὴν ἀκρατὸν ἐγκρατῶν μοι (ἰγχεῖ, ἐγκρατῶν) πολὺν

Σπερδὲν λαβὴ δὴ καὶ ἀκρίστον ἀγαθὸν δαίμονος

Ἐλχ' ἔλκε τὴν τῆς δαίμονος ἀκρίστον, id est, τῆς ἀκρίστον: Schol.

Cum deberet dicere δαίμονος τῆς ἀγαθῆς, dixit, ἀκρίστον, quoniam vinum Pramniū est pretiosum: de hoc plura ibidem. Paulo post epoto illo poculo inquit,

Ὁ δαίμον ἀγαθὸν οὐκ ἐβλάμην ἐκ ἐμῶν.

Et paulo post,

—ταῦτ' ἀτὰρ τῆς δαίμονος

Δέδοιχ' ὄπως μὴ τὸ ἔξω κακοδαίμονος, Hoc est,

O bone Daemon, tuum est hoc consilium, non meum.

—Sed hic demon Vereor ne mihi fiat cacodaemon.

Ne propter hunc demonā cadam in infortunium. Idem poeta in Σφήκας.

Μηδέποτε πίομι ἀκράτου μισθὸν ἀγαθὸν δαίμονος, Scholias.

Cum debuisset dicere ἀκρατον ἀγαθὸν δαίμονος, dixit μισθὸν mercedem innuens τὸ φιλοδίκον. In more autem erat positum, ut quando mensa erat tollenda, boni demonis poculum sorberetur, teste Theopompo. ἔθ' ὡδ' ὁ πότα μέλλοι ἢ φαπύλα ἀκρατῶν, ἀγαθὸν δαίμονος, ὅτι πρὸ φέρει. Eiusdem poculi mentio fit quoque in pace:

Νῦν γὰρ ἴμιν ἀπάσαι πάρεσι ἀγαθὸν δαίμονος. Scholias.

Num, ut fertur, cœnati quidem sorbebant boni demonis potum: discessuri autem, bibebant Iouis Seruatoris, cū dicerent, νῦν γὰρ ἀκρίστον ἢ πνεῦν ἔστιν ἴμιν ἀγαθὸν δαίμονος ποῖμα, hoc est, Nunc enim licet nobis libare, siue bibere, boni demonis poculum. Bonum autem hunc demonā alij Fortunam, ut Eustath. alij Bacchum interpretantur. Pausanias in Arcadicis testatur, ad sinistram viā, quæ in montem ducit Manalum, fuisse ἀγαθὸν θεῶν ναόν, hoc est, boni Dei templam. Thebis boni demonis templum visebatur, et in Ionia, teste Apostolio, secundus mensis dies boni demonis fuit appellatus. Calins lib. 28. cap. 6. potionem in conuiujs principem, prefationem δαίμονος ἀγαθῆς solitam offerri scribit gustandum modò, quod foret meracioris. Demona autem etiam Liborum videntur multi accepisse. Postremam, quæ lymphatior erat, Iouis prefatione Liberatoris celebratum est et in Lemno ab Atheniensibus Seleuci Soteris poculum, quòd in eos fuisse beneficium. Siculus quoque Diodorus lib. 5. Biblioth. Aiunt, inquit, quum purum in cœnis vinum datur, omnes Deum sospitem optare bibenti: at quum a cœna dilutius hauritur, Iouē vocari Sotera: nam puri vini potus ad insaniam redigit: aqua Iouis mixtus, voluptatem parit, ac letitiam, et arceet insaniam. Vide eadem, apud Erasmus in adagio Bonæ fortunæ. Ex his videtur posse colligi primam potationem vini meraci ab initio cœnæ fuisse boni demonis: postremam, quæ erat lymphatior, Iouis Seruatoris. Sed ex ijs quæ supra commemorata fuerunt, satis, meo iudicio, constat illam meracam boni Demonis potionem non modò ab initio cœnæ, sed etiam postremò, sublata iam mensa, vel paulò antequàm illa tolleretur, fuisse adhibitam. Ver: simile tamen est, alio atque alio tempore, et alias atque alias apud gentes diuersam fuisse hac in parte consuetudinem, unde diuersæ etiam sunt doctorum sententiæ.

De potu boni demonis vide plura apud Gyraldum in Cnypho tertio.

Porrò Pollux poculum vltimum etiam ἐρμῶν, id est, Mercurium fuisse appellatum testatur.

Huic enim, Homerus inquit,

Πυμάτω ἀνένδεστον, —

Hoc est, postremò libabant. Athenæus similiter testatur Mercurio, non, ut postea fieri consuevit,

suevit, Ioui perfecto surgentes a cœna prolibare fuisse solitos, quia sit somni præses.

Nec verò in Deorum tantum honorem, boni ominis, auspicij, causa vltima illa potatio fieri solita est, verum etiam amicitia mutua testificanda, sancienda, causa, unde φιλοποσία fuit appellata. Pollux, φιλοποσία ἀγαθῆς καὶ μετὰ τὸ δειπνῶν ἀφ' ἀφιλίας, hoc est, Philotesia est propinatio quædam post cœnam, amicitia ergò fieri solita. Dicebatur etiam Tantalii poculum, siue Philotesia. Hinc Philostratus de vita Apoll. lib. 3. Tantalii poculum nobis bibendum est, inde somno indulgebimus. Et paulò post, Amicitia namque firmanda, atque concilianda causa huiusmodi compotatio apud Indos inuenta est: ita ut maioribus poculis sibi inuicem propinarent cubitum ituri, pronis in phialas capitibus. Eius poculi iniciatorem, et quasi pincernam faciunt Tantalum, quòd is φιλικῶς τῶν ἐν ἀνθρώποις, hoc est, incredibili inter homines beneuolentia, liberalitateque præcelluisse creditur.

Φιλοποσίας. Poculum Tantalii.

Apud Hebræos quoque, vti supra dictum est, moris fuit, ut et ab initio cœnæ, et in extremo poculum vino refertum circumferretur, ex quo omnes biberent, quod quidem paterfamilias primo, oratione præmissa, degustabat, ac deinde omnibus mensæ accumbentibus porrigere solebat: de quo poculo ἡμῶν τῶν Ἑβραίων ἡλῆλ, quod erat ἀπολυπῶν δαίμων, in cœnis solennioribus, vstitato vide Scaligerum de emendatione temp. lib. 6.

Ille porrò Græcorum atque Hebræorum mos cœnam religioso quasi, et amico poculo terminandi ad Christianos quoque promanauit, qui apud Germanos in primis valde ritus est, et vstitatus. Peracta enim cœna, postquam conuiuia surrexerunt, et iam iam sunt discessuri, vel cubitum se recepturi, ingens phiala meracioris, generosioris, vini circumfertur, ex qua omnes bibunt. Conuiuator atque conuiuæ se inuicem hoc vltimo poculo inuitant, atque salutant boni ominis, amicitiaque ergò, quod poculum seu propinatio vltima vulgò S. Iohannis benedictio, ab alijs Domini, siue Dei nostri benedictio appellatur. Ab hac quoque consuetudine cœnæ mensa secunda a Germanis las inuitant.

Poculum vltimum quo se Christiani post epulas inuitant.

Schlaafftrunct / quasi dicas ὑπνοποσία, siue ὑπνοποσία appellatur, propterea quòd somni conciliandi causa potatio illa fiat, sitque somni prodromos: unde Græci quoque antiquitus in Mercurij honorem vltimam illam libationem propinationemque celebrare consueuerunt, quòd illum somni ἀγαθῶν, hoc est, præsidem, atque conciliatorem esse crediderunt. Huiusmodi propinatio si moderatè fiat, non videtur esse improbanda: est enim amoris, amicitiaque mutua testis, atque symbolum. Verum turpissimus hodie illius est abusus, ita ut non ἀγαθὸν δαίμονος, sed κακοδαίμονος, ut Aristophanis verbis utar: nec benedictionis, sed maledictionis: neque etiam φιλοποσίας, sed ἀφιλίας potius poculum seu propinatio dici mereatur. Cogunt enim se inuicem plurimi huiusmodi poculis, atque propinationibus vltimis, quas crebrò ingeminant, ad plus vini hauriendum, atque ingurgitandum, quàm par sit, et honestatis, sanitatisque ratio postulet. Et ad id abutuntur turpiter atque nefarie. S. Iohannis, ipsiusque Dei Opt. Ma. nomine, nec non specioso amoris, amicitiaque prætextu: cum tamen immoderate, immanesque illæ propinationis non S. Iohannis, non Dei optimi maximi: sed Satanae potius, atque Cacodæmonis ductu, impulsuque fiant, nec ad amicitiam, sed inimicitiam potius Dei, hominumque conciliandam spectent. Vt nihil dicam quàm multa sepe animi, corporisque incommoda, ac detrimenta nascantur, ita ut verè illa pocula vltima maledictionis, non autem benedictionis causas appellare possimus. Nam qui huiusmodi vel S. Iohannis, vel Dei benedictionibus, vti vulgò appellant, pleni sunt atque referti, nihil bene amplius vel cogitare, vel dicere, vel facere possunt: sed ad mala potius plurima cogitandum, loquendum, faciendumque procliuēs sunt, atque propensi. Idem etiam, ut experientia quotidiana testatur, in plurima animi, corporisque mala, atque pericula incidunt. Atque hæc quidem satis sint dicta de vltimis poculis, siue propinationibus, quibus ut antiquitus, ita hodie quoque prandia, atque cœnæ terminari solent.

Sed hic quoque videtur moueri posse questio: Sit ne cœna potu claudenda, et vtile ne sit ante An cœna potu somnum potu vti, qui, ut ex superioribus constat, mos fuit veterum. De hoc Christophori a Vega sententiam, atque iudicium subiungam. Præterea, inquit libro 2. de Arte medic. sect. 4. an expediat mensas claudere potu, an cibo, scire oportet eum, cuius os ventris laxum est, aut cuius caput ex vini potu compatitur, eger e cibo quopiam adstringente postremo loco, quem non sequetur potus. Quorum autem venter siccus est, aut siti molestantur, non longè a cibo bibere debent, sed parum

ad finem mensa. Sic etiam eis, quibus nulla prava adest ventriculi affectio, convenit finito prandio, aut coena, parum vini, si ita assueverint, sumere, ut postremus ille cibus e gula descendat, liquetur, & commisceatur alijs cibi partibus: alijs vero aequè similis potus conveniet: deinde os & dentes vino colluere omnibus erit ex usu: diluatur, si capitis malis tentantur, alijs non. Celsus lib. 1. Vbi exploratus est aliquis, inquit, facilius concoquit, si quicquid assumpsit, portione aquae frigida includit, cum paulisper inuigilat, deinde bene dormit. Tanc sententiam Celsus Pantinus interprete videtur deprompsisse ex Hippocrate, qui prescribit libro 3. de Vitu acut. Vbi timueris ne vel caput vehementer vino, morbosq; grauetur, vel mens etiam tentetur, cum vel aquam, vel vinum aquosum, & album, & neutiquam odorem exhibere, & deinde paulu aqua superbibere, conuenit. Sic enim vini potentia non tam facile caput, mentemq; attingit. Addit Pantinus Perperam etiam non fecerint, qui pro aqua, e cidonijs malis conditi portivncula, aut coriandri ex aceto preparati cochleari, aut citriorum succo, aut limonum, aut oxycanthae, aut punicorum, aut istorum syrapsis, aut denique adstringentis alicuius, maturique pomi esu ventriculi os occluserint, simul & vini exhalationem, ac vim refrenauerint, praesertim, si quis etiam inter quietem, ac somnum, & inter aqua, viniq; sumptionem paulisper inuigilauerit. Idem paulo post: Confert quoque neq; cenam, neq; prandium potu vnquam finire, quin aliquid ex superioribus, aut quid esca superedatur. Vnde tritum illud,

Sit tibi postremus semper in ore cibus.

Siquidem innatant cibi, illico post cenam si quis biberit, ita ut eos ventriculi corpus, propter interpositum humorem, non contingat. Quamquam rursus si quis sitibundus sit, prohibere illum in totum graue est, ita nec expediens, sed tantillum indulgendum, quod & molestiam soletur, & sitim leuet. Postea vero quam is nutrimentum concoxerit, abunde tum bibere quoq; sinendusest: quippe potio celerrime, si quis ita faciat, per corpus digeretur: a qua si mensam rursus inchoes, persluit, nec sitim, cui dicata est, animali pellit. His obseruatis & caput minus offenditur, & omne corpus somno iucundius fruitur. Hac ille.

DE PRECIBVS ET CANTIVNCVLIS POST COENAM.

*De hoc vide Poggij disceptatione conuiuialium: Conuiuator ne an conuiuia gratias agere debent. COENAM. *DE MVTV CONVIVARVM ATQVE CONVIVATORIS gratiarum actione. De salutationibus atq; valedictionibus. De munusculis conuiuialibus, vt apophoretis, &c. Quomodo conuiuia domum se recipiant. De more conuiuas domum deducendi. De lucernarum usu, partim inter ipsas epulas, partim in conuiuas domum deducendis.

CAPVT XXIII.

PRORRO veteres Graeci, alijq; populi soliti fuerunt, finita coena, libationibus, sacrificijs, precibus atque cantionibus operam dare in Deorum suorum honorem: quibus quidem illi gratum suum erga illos, memoriamq; acceptorum beneficiorum animum testificabantur, de quibus supra pluribus dictum est. Idem Hebraeorum mos fuit antiquus, de quo supra. Benedictionem, quae post conuiuium fit, illi vocant ברכה, hoc est, benedictionem cibi: Germanice das groß benedicte, oder gratias: quam qui dicit, hunc poculum vino plenum dextera manu tenere oportet. Huc quoq; referenda videntur esse Ecclesiasticis nostri verba, καὶ ὅτι τὸ τοῦ ὀλογοῦν τὸν ποινῶν τὴν σὴ, καὶ μεθύοντες οὐ (nota verbum μεθύοντες hic in bonam partem accipi, pro implere ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ αὐτῶν. His verbis monet nos, ut Deum vitae nostrae auctorem, & conservatorem gratis animis celebremus, illiq; pro innumeris beneficijs, quibus nos cumulat, iustas debitasq; gratias & agamus, & habeamus animis nostris. Christiani primitiuae Ecclesiae, teste Tertulliano, illas suas agapas, hoc est, cenas charitatis plenissimas post aquam manualet & lamina, Psalmorum cantu, atque oratione terminare consueuerunt. Hodie contra Christianorum plerique antiquorum illorum Christianorum dissimilium, ita se potant, vinoq;

vinoq; nimio ingurgitant, ut omni ferè Dei creatoris, atq; ulcoris sui abiecta memoria, nullas Deo gratias agant, neq; etiam agere possint. Quin etiam eiusmodi hominum, seu porcorum potius preces Deo minime gratae & acceptae esse possunt, quin potius iniusta ei sunt, atq; odiosa, ita ut impressiones potius dirae ac funestae, quam preces appellari mereantur. Et haec quidem est gratiarum actio sacra, quae ad Deum refertur. Est autem alia quoq; gratiarum actio civilis atq; profana, quae inter conuiuatores, atque conuiuas celebrari solet. Nam primò conuiuator, ut apud nos est moris, conuiuas suis humanissime gratias agit, quod ad epulas suas venire non sint grauati, illos rogat, ut earum tenuitatem aequi boniq; consulant, non voluntatem sibi, sed facultatem illos liberalius pro illorum dignitate, atq; meritis tractandi defuisse indicans: offert illis in posterum omnia sua studia, atq; officia, se vicissim, suosq; ut habeant commendatos, rogat. Deinde vicissim conuiuatarum aliquis, qui dignitate, auctoritateq; ceteris praestat, omnium nomine conuiuatori gratias agit pro officijs, beneficijsq; sibi praestitis, illa verbis effere atq; extollit, referenda gratiae animi ac voluntatem propensam illi defert ac pollicetur. Et haec quidem mutua gratiarum actio ferè antequam e mensa consurgatur, fieri solet.

Deinde antequam discedatur, variae atque multiplices salutationes, valedictionesq; honorificae, & amicae inter conuiuatores, atq; conuiuas fieri solent, idq; partim verbis, partim gestibus, ut manuuum contactu, & apprehensione mutua, osculo, complexu, (de quo supra in tit. de Salutat.) partim etiam propinatione illa vltima, de qua supra, quae saepe diurna admodum est, atq; odiosa, Eustath. O. N. ἀπὸ τῶν οἰ παλαιῶν δὲ ἐνοδῶν ἐροσῶν τὸ χαίρειν ἐπὶ χερσίν. Ita vetus quoque illud usurpatum fuit,

Ventum gaudeo et astor ad te

Ita hodie hic accepti fuimus suauibus modis.

Sic hodie quoque conuiuas discessuri, & conuiuatori, & sibi inuicem felicia, atque fausta omnia precantur.

Nunc dicendum de donis quoq; siue muneribus conuiuialibus, quae vltro citroq; dari solent. Dona conuiuia antiquitus moris fuit in splendidis, atq; magnificis conuiujs, ut munera a coena conuiujs darentur demum deferenda, quae quidē ἀποδοχῆς Graecè fuerunt appellata, ἀπὸ τῆς ἀποδοχῆς, hoc est, quod ad domum deferrentur. Sic enim Martialis ipse quasi explicans versus inscriptos Apophoreta ait,

Praemia conuiuæ det sua quisque sub.

Sed Iustus Lipsius de apophoretis pulchre scribit lib. 1. c. 16. Satur. & Iacobus Pontanus li. 3. progym. Omnium autem luculentissime D. Ambrosius in Exhortatione ad virgines ita scribit: Qui ad conuiuia magnum innitantur, apophoreta secum reportare consueverunt. Ego ad Bononiense inuitatus conuiuium, vbi sancti martyris celebrata translatio est, apophoreta vobis plena satietatis, & gratiae reseruavi. Et in Epist. ad Rom. Ad quod omnes inuitati apophoreta duplicia consequuntur. In Alexandri Magni conuiuio nuptiali cum nouem mille fuissent conuiuas singulis data est phiala aurea ad libationes, ut testis est Plutarchus in eius vita. Sic in Carani Macedonnis epulo nuptiali conuiujs singulis, qui erant 20. numero, donata est argentea phiala, singuli etiam statim ab initio strigili aurea fuerunt coronati, teste Athenaeo lib. 4. In Imperatorum Romanorum epulis crebra fit apophoretorum huiusmodi, siue munerum conuiuialium mentio. Iulius Capitolinus Veri Imperatoris conuiuium describens: Notissimum quidem eius, inquit, fertur tale conuiuium, in quo primum duodecim accubuisse dicuntur, cum sit notissimum dictum de numero conuiuatarum, septem conuiuium, nouem vero conuitium. Donatos autem pueros decoros, qui ministrarent singulis. Donatos etiam structores, & lances singulis quibusq; donatas & viua animalia, vel cicurum, vel ferarum auium, vel quadrupedum, quorum cibi appositi erant. Donatos etiam calices singulis per singulas porciones murrhinos, & crystallinos Alexandrinos, ac quoties bibiturum est. Data etiam aurea, atq; argentea pocula, & gemmata. Coronas quin etiam datas lemniscis aureis interpositis, & alieni temporis floribus. Data & vasa aurea cum vnguentis ad speciem alabastrorum. Data & vehicula cum mulabus, ac mulionibus cum iuncturis argenteis, ut ita de conuiuio redirent. Omne autem conuiuium aestimatum dicitur sexagies centenis millibus H. S. Hoc conuiuium posteaquam Marcus audiuit, ingemisse dicitur, & doluisse publicum fatum. C.

Caligula, teste Sueton. Prasina factioni, id est, aurigarum viridi panno insignita, (ut Veneta, quae Veneto, id est, ceruleo, & marinis fluctibus simili: alba, quae albo: rosea, quae roseo panno fuit insignita) ita addictus, & deditus, ut cenaret in stabulo (Prasinarum aurigarum) assidue, & maneret. Agitatori Cyclico (nomen est aurigae factionis Prasinae) comessatione quadam (luxuriosa, extraordinariaque post cenam epulatione) in apophoretis vicis festerium consulit. Incitato (aurigae nomen) equo (propter equum) praeter equile marmoreum, & praesepe eburneum, praeterque purpurea tegumenta, ac monile e gemmis. domum etiam, & familiam, & supellectilem dedit, quod lautius nomine eius inuitati acciperentur, hoc est, tractarentur. Verbum est conuiujs accommodatum, Virgil.

Illos porticibus Rex accipiebat in amplis.

A. Vitellius, ut idem auctor testatur, Asiaticum libertum primo Imperij die aureis donauit annis super cenam. Helio Gabalus, teste Aelio Lampridio, in conuiujs eunuchos pro apophoretis dedit, & aureos milles, & centena pondo argenti. Cibi quoque conuiujs domum deferendi nonnunquam dati fuerunt, id quod vel ex illo Luciano conuiuio colligere licet. Iamque nobis inferebatur ea conuiujs pars (absolutam cenam vocant) singula singulis aues, carnes aprugnae, pulpa leporina, piscis Tagenicus, placentae: breuiter illa, quaecumque liberum est, seu velis in aluum condere, seu domum asportare malis. Supra quoque dictum est de antiqua consuetudine partes ex sacrificijs, epulisque domum deportandi. Hodie quoque similis ferè apud Germanos est consuetudo: nam conuiuiae, mulieres praesertim, certas quasdam ciborum reliquias, sibi a conuiuatoribus datas, domum deferunt, quas suis liberis dare solent. Laudanda est in primis illorum liberalitas, qui pauperes & inopes, quos conuiuio exceperunt, non modò in praesentia pascunt benignè, verum etiam certas quasdam ciborum porciones illis domum asportandas, quibus sequenti quoque die vesci possint una cum uxore sua, atque liberis. Nunquam enim satis benignitatis atque beneficentiae in homines pauperes ceu in ipsius Christi vicarios conferri potest, quae quidem ipsum Deum & in praesenti & in futuro saeculo remuneratorem habebit munificentissimum. Ut autem conuiuator ob huiusmodi benignitatem erga homines pauperes laude est dignus: ita vituperatione dignissimi sunt sordidi, & auari quidam conuiuiae, qui eo non contenti, quod liberaliter, lauteque fuerunt accepti, insuper audacter sanè, & impudenter cum cibis, tum etiam alia vel clama, vel aperte domum transportant. Hinc Plutarchus in praefat. libro 4. Sympos. Illiberale profecto est, & importunum, dare operam, ut aliquid ex conuiuio asportet, amico auctum abire iucundum est, & honestum.

Ut autem conuiuator conuiujs olim solitus est dare munera, atque dona domum referenda: ita vicissim conuiuiae quoque nonnunquam quaedam dare solent, antequam discedant. Illa verè vel sunt debita, vel gratuita. Debita, ut sunt symbola, collecta, comessalia, uti vulgò appellantur, de quibus supra. Gratuita, ut sunt illa quae gratuito vel conuiuatori ipsi, vel familiae dantur. Conuiuatori nonnunquam dona a conuiujs dari fuisse solita, vel illud exemplum satis docet, quod extat apud Xenoph. lib. 7. de Expedit. Cyri, ubi Scythis Regis Thracum epulum magnificentissimum describitur. Ibidem mos Thracum esse dicitur, ut qui a Rege inuitantur, pro copijs suis ei dona dent. Itaque conuiuiarum alius Regi simul propinando pocula, & barbaricos tapetas: alius equum album: alius puerum: alius vestimenta ad uxoris usum: alij alia atque alia dono dederunt. Apud Germanos multis in locis more est receptum, ut ancillis, atque famulis, siue ministris praemiola pecuniaria dentur, quae vulgò Letzinen appellantur. Et haec de munera vltro citroque in epulis dandi, accipiendique consuetudine.

Nunc tempus est ut conuiuiae se domum recipiant, de quo Syracides noster hic praecipit. Vult enim ut conuiuiae praesertim adolescentes, mature domum se recipiant. Fit tamen saepenumero ut conuiuiae in ijs ipsis adibus, in quibus cenati sunt, pernoctent: id quod multis de causis accidere solet, quarum aliae necessariae sunt, atque honestae: aliae inhonestae, atque turpes. Honestae atque necessariae sunt, ut cum conuiuiarum aliquis vel est peregrinus, vel senio, vel morbo male affectus: vel etiam si magna quaedam ingruat tempestas, via non sit tuta, tunc conuiuator humaniter illos ad pernoctandum in suis adibus inuitabit, nec facile exire patietur. Inhonestae sunt, ut cum quis vino potuque ita se ingurgitauit, ut pedes ad eundem non amplius officium suum facere possint,

tunc

tunc quoque conuiuatoris humanitas nonnunquam postulat, ut miseri illius hominis salutis rationem ducat, illum apud se retineat, ne quid illi mali in via accidat. Libro 2. Samuel. 6. capite, mentio fit magnifici epuli, quo David populam excepit, ibique sub finem additur, finio epulo conuiuiarum unumquicque sese in domum suam recepisse, id quod non temerè, ut Ludouico Lauarero videtur in Commentarijs in libros Paralipomenon fuit positum: Vult enim, ut ille inquit, ostendere Spiritus sanctus, quod cibis & pocu non ita se ingurgitauerint, ut incedere amplius non possent, sed in domo regia, vel etiam in via subsistere cogentur. Hodie contra, qui ex publicis, vel priuatis conuiujs veniunt, ita se vino onerant, ut neque manus, neque pes, neque lingua officium suum faciat. Et ut plaustrum feno, vel triuco onustum furcis sustinere oportet, ne cadat, ita illi vringa a comitantibus tantum non sunt fulciendi, ne in terram collabantur, secundum illud Ouidij tertio Fastrorum:

Dum redeunt titubant, & sunt spectacula vulgi,

Et fortunatos obuia turba vocat.

Multi moram trahunt ad mensas, ut illo die domum redire non possint. Multi etiam cibo licet, vinoque bene pasti atque distenti, non tamen se domum conferunt ad familiam suam: sed vel in tabernas atque cauponas, vel etiam in lupanaria se proripiunt, ibique cum gula, & ebrietate, tum libidinibus turpissimis indulgent. Multi etiam per urbem volitantes, insanis suis clamoribus, atque vociferationibus vehementer cunctis sunt molesti: obvios quoque, conuiujs, atque calumnijs incessunt, vi aperta, scariorum, atque latronum instar, inuadunt, unde conflatus, vulnera, caedes funesta saepe consequuntur: turbae quoque saepe, atque seditiones publicae. Multi quoque saepenumero vino somnoque sepulti in vijs, atque vicis publicis iacent, & frigoris vi extinguntur. Non sine causa igitur Syracides monet conuiuas, ut peracto conuiuio domum suam abeant, nec diutius moram trahendo & ipsi conuiuatori, & reliquis ciuibus negotium, atque molestias facessant, & se pariter, atque alios in maxima mala, atque pericula conijciant. Videre etiam licet plurimos, qui licet non ita sint vino onusti, quin facile commodeque se domum recipere possint, tamen quadam naturae importunitate, atque morositate abire nolunt, & in multam noctem moram trahendo conuiuatori, totiusque familiae sint molestissimi.

Conuiuatoris porro est officium, dare operam, ut conuiuiae honorifice domum deducantur. Apud Romanos honorificum fuit domum comitatu aliquo deduci. Imperatores Romani, teste Plutarcho in Problemat. post victoriam populum Romanum caena triumphali in loco publico accipere consueuerunt: deinde ab eodem domum deduci. Id honoris quoniam Consulibus praesentibus, ipsis tribui non poterat, idcirco moris fuit, ut Imperatores inuitarent quidem Consules ad triumphale illud epulum, sed postea eosdem rogarent, ne venirent. At mag. stratibus tantum, non autem priuatis hominibus id honoris apud Romanos tributum fuisse, ex illo Ciceronis loco videtur posse colligi de Senectute: Redeuntem, inquit, a caena senem saepe videram, delectabatur cereo funali, & tibicine, quae sibi nullo exemplo priuatus sumpserat, tantum licentiae dabat gloria. Quomodo iuuenes Romae cognatos, amicos, senatum ad curiam deducere, & domum reducere honoris ergo fuerint soliti, vide Valerium lib. 2. ca. 1. Quoniam autem antiquitus apud Graecos, & Romanos, aliasque nationes noctu potissimum conuiuia agitari consueuerunt, hinc saepe apud scriptores antiquos lucernarum, atque lampadum fit mentio, quarum cum in ipsis epulis, tum in conuiujs domum deducendis maximus usus erat. Itaque de illis quaedam videntur dicenda. Apud veteres varia fuerunt, & multiplicia luminis instrumenta, quae a Graecis, teste Polluce, λυχνος, λυχναι, λυχνερον, φανοι, λαμπραδες, λαμπριδες, δαδες appellantur. λυχνερον & Suida φανος, λαμπρ, de qua voce vide plura apud Crinitum de Honesta disciplina. lib. 17. cap. 6. ubi docet, λυχνερον non esse aliud, quam laternam, quae Graecè φανος, & λυχνος dicitur, etsi facem, vel lucem quidam interpretantur. Perperam igitur quibusdam in locis pro voce lychnuchos lychnos supposuisse. Ut apud Suetonium in vita C. Iulij Caesaris, ubi dicit illum, cum Dictator esset, Capitolium ascendisse ad lumina elephantis dextra, ac sinistra lychnuchos gestantibus. Itè in Domitiano, Venationes, inquit, & gladiatores noctibus ad lychnuchos exhibuit. Fuit etiam, teste Polluce, λυχνος δλυος & τεμυχος, & πολυμυχος, a duobus, tribus, pluribusque angulis & naribus dictus. Candelabrum, inquit Varro, a candelis, ex his enim funiculi ardentibus figebantur. Lucerna post inuenta, quae dicta a lu-

Mos conuiuas domum deducend.

De lucernarum usu, partim inter epulas, partim ad conuiuas domum deducendum. Lucernarum nomina.

Lucerne dulces.

ce, aut quod id vocant Græci λυχνον. Lucernæ aliæ sunt cubicularæ, aliæ triclinares, siue epularæ. Cubicularis dicitur, quæ in cubiculo tota nocte ardens servatur, de qua Martialis.

Dulcis conscia lectuli lucerna
Quicquid tuas facias, licet tacebo. Item,
O quæ prælia, quas utrinque pugnas
Fœlix lectulus, & lucerna vides.

Apuleius existimavit ab aliquo amatore inuentam, ut capitis per noctem dulcius potiretur. Turpis hic est, & libidinofus lucernarum cubicularium abusus: honestus contra, ac nonnunquam necessarius est propter illos, qui periculosis morbis decumbunt.

Lucernæ triclinares.

Lucernæ triclinares, seu coniuuales λαμπτήρες ἐπιδ' ὀρτοι appellantur, de quibus sic scribit Eustathius Ὁ. Α. Σ. in illa verba, ἀντίκα λαμπτήρας τρεῖς ἕσταν. scilicet famulæ prociis. Scien- dum, inquit Eustathius, illum hęc λαμπτήρας appellare, quas agrestes λυχνίας vocant, super quas faces posite in cœna accenduntur, siue ligna arida, ἃ τὸ ἀκαπνοί, quod nullum fumum edunt. Vel etiam ambo permixtim, ut etiam hęc fit apud procos splendidos, idq; secundum Heroicam frugalitatem, ad quod etiam δμοιδες, hoc est, seruæ, siue ancillæ inferiunt, secundum antiquum morem. Notum autem est apud Phœacas deliciares lautioresq; fuisse λαμπτήρας ἐπιδ' ὀρτους, quibus δδοντοὶ βωμοί, hoc est, aræ, siue altaria lucernarum ærearum loco erant. Pro famulis autem erant cōflatiles ex auro pueri, faces manibus tenentes: qui cum lumina mensa inferrent, soliti fuerunt dicere, Vinamus, moriendum est. Fuit olim, ut hodie quoque luminum huiusmodi, siue luminariorum epularium maximus luxus: quorum elegantem descriptionem habes apud Lucretium,

Si non aurea sunt (inquit) iuuenum simulachra per ades,
Lampadas igniferas (hi sunt lychnuchi) manibus retinentia dextris
Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur.
Nec domus argento fulgens, auroq; renidet
Nec cicharis reboant laqueata, aurataq; templa. Virgil.
Pendent lychni laquearibus aureis
Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.

Apud Germanos quibusdam in locis more est receptum, ut quando primum lumina in epulis accenduntur, atq; inferuntur, omnes coniuæ sibi inuicem bonum vesperum, siue noctem, æternamq; lucem a Deo precantur. Gott gebe vns das ewig liecht / quem admodum Græci dicere solebant φῶς ἀθάθον. Angli Deum, & S. Stephanum illatis primùm luminibus epularibus inuocare consueverunt. Græcis frequentissimè fuit moris, quū inferretur lumen, religionis causa dicere, φῶς ἀθάθον, hoc est, lumen bonum, ut testatur Cælius lib. 15, cap. 15. Romani olim quādo a cœna redibant, lumina solebant extinguere, ne conuiujs, & voluptatibus viderentur immodicè indulgere. Abortus causam plerunq; fieri, ut hoc obiter addam, odorem a lucernarum extinctu, testis est Plinius lib. 17, cap. 7. Plutarchus in Quæst. Rom. quæst. 75, querit, Cur Romani non soliti fuerint lucernam extinguere, sed illam vltro consumi, atq; extingui passi fuerint. Eius consuetudinis hæc rationes affert. Vel quod eam venerabantur, ut cognatam, & germanam ignis perennis, & inextinguibilis. Vel quod eo significabant, animata, nisi noceant, interficienda non esse: animalis autem similis est lucerna, quod & alimēto indiget, & a seipsa motum habet, & cum extinguitur, vocem edit, quasi necata. Aut hic mos docebat, neq; ignem, nec ullam rem necessariam, cuius copia nobis suppeditet, perdere nos debere, sed alijs relinquenda esse, quibus usus est ijs, ubi nos non amplius indigemus. Eadem rationes ab eodem auctore afferuntur lib. 7. Sympos. Probl. 4. & copiosius explicantur.

Secundus usus lucernarum in domum deducendis.

Porro alius lucernarum usus est in conuiujs domum deducendis, de quo nunc dicendum. Ministræ, qui illis prælucent, a Græcis λυχνιστρῶν, & λυχνιστρίων appellantur. Huiusmodi fuerunt decem illa virgines in Euangelio Matth. 25. quæ ad mediam vsq; noctem sponsum expectarunt, ut illum ad nuptias, siue epulum nuptiale deducerent. Alludit ad morem veterum, quo sponsa noctu ad sponsi ædes solebat deduci: unde facum, atq; cadarū nuptialium, ut a Cic. in Orat. pro Cluent. crebra apud auctores fit mentio. Seruius in illa Virgil. Eclog. 8.

Mopse

Mopse nouas incide faces, tibi ducitur vxor.

Faces intelligit, quæ solent præire nubentes puellas. Sanè Varro in nuptijs dicit idè faces præire, quod antea non nisi per noctem nubentes ducebantur a sponsis, quas etiam idè limen ait non tangere, ne a sacrilego inchoarent, si d. p. p. iura virginittatem calcant rem Vestæ, id est, Numini castissimo consecratam. Idem in illa Aeneid. 4.

— Fulsero ignes.

Varro dicit aqua, & igni mariti vxores accipiēbant: unde & hodie faces prælucent, & aqua petita de puro fonte per puerum felicissimum, vel puellam, quæ interest nuptijs, de qua nubentibus solebant pedes lauari. Apud Plautum in Casina Olympio,

Primum omnium lucebis nouæ nuptæ facem.

Hoc est, facem præferes, δαδ' ἑχόντες, λαμπάδα φερόντες, Suida. Virgil. lib. 2.

Si non pertasum thalami, eadæq; fuisset.

Cur autem quinq; faces (tot etiam in Euangelio fit mentio, quæ sponsum illum deduxerunt) non plures, neq; pauciores fuerint adhibita, rationes expl. cat Plutarchus in Quæst. Rom. Seruus igitur qui eadem nouæ nuptæ præfererat, præluere dicebatur, Græcè δαδ' ἑχός, Latine prælu- cens dictus. Hinc Philostratus in Epist. 1. ὁ κακοὶ δαδ' ἑχοὶ ἕσποτος ἑσπῶτοί ποδὶ νυῖν τὸ κέλλος ἐπορῶσατε, oculos alloquens per quos amor concipitur. Gentiles, teste Arnobio lib. 4. coniugalia secreta miscentibus luminis ministrant, & lucernam modulatricem fecerunt. Hæc de nuptiali lucernarum usu in sponsa ducenda. Iuuenal. Satyr. 3. eleganter docet diuites magna cum pompa, comitatu, & lampadibus deduci:

— Cauet hunc, quem cocchina lena
Vitari iubet, & comitum longissimus ordo,
Multrum præterea flammarum, atq; ænea lampas
Me, quem Luna solet deducere, vel breue lumen
Candela, & c.

De lucerna, candelabro, cereo, candela, lampade, face, laterna, quid, & unde dicta, vide Isid. lib. 20, cap. 10. Lacedæmonij ex Phiditijs suis sine face se domum recipiebant, ut testis est Plutarchus in vita Lycurgi, & in Laconicis institutis: Et hæc de conuiuarum reditu in domū suam, eosq; deducendi, comitandi, consuetudine sint dicta.

DE SOMNO, QUIETE, ET MOTV,

SIVE EXERCITATIONIBVS ANIMI ATQ; V
corporis post cibi potusq; sumptionem adhiben-
dis, vel non adhibendis.

CAPVT XXV.

NUNC consequens videtur esse de somno, siue quiete simul, & de exercitationibus di- De exercitatio-
cam, quæ cibi potusq; sumptionem consequi solēt. Veteres, ut supra explicatum est, cum ne, & somno
ipsi Somno, quem Deum putarunt, tum Mercurio, quem somni datorem, ac præsiæ cre post cœnam,
debant, ut virga sua hominibus pro arbitrio suo somnum vel daret, vel auferret, a cœna vinum,
atq; linguas libare consueuerunt. Huiusce ritus meminit Apollon. i. Argonaut. & Homerus ali-
quor in locis. Probabili autem sanè ratione ducti post cœnam & ipsi somno, & eius rectori, atq; ue
moderatori Mercurio (ut sibi falso persuaserunt, nam verus, & vnus somni, vlgularumq; au-
tor est Deus Opt. Max.) sacra fecerunt. Nā quem admodum medici præcipiunt, ut cibum exer- De somno, &
citatio debet præcedere, ita post cibum ad somnum conuerti est salutare, secundum illud Hippoc. eius vilitate.
Labor, cibus, potus, somnus, Venus, somnia moderata. Est autem somnus, si opportune, modera-
teq; capiatur, animo, corporiq; valde utilis, ac salutaris. Is enim, ut omnes medici vnanimi con-
sensu affirmant, ipsaq; experientia docet, alimentorum concoctionem optimè adiuuat. Nā calor
natiuus eo tempore, quo dormimus, ad penetralia, visceraq; intima contrusus, totusq; collectus, cir-

ca viscera in cibis concoquendis egregiam operam nauat, secundum illud Hippocr. 6. de Morb. pop. part. 5. Labor articulis, & carnibus: cibus, & somnus visceribus. Viscera enim roborantur, & quorum numero ventriculus est, qui calidior redditur per somnum, per vigiliam frigidior, teste Hippocrate lib. 6. de Morb. pop. part. 4. Itaq; animali quidem virtute tum quiescente, naturali vero vehementius operante, nutrimentum, non in ventre modo, sed etiam in tota animalis mole concoquitur, vt Galenus pluribus docet lib. 3. de Causis symptom. & 2. de Muscul. motu. Vnde scite admodum, eleganterq; Plinius somnum definiuit animi in medium corpus quendam recessum. Humectat igitur somnus (vnde irriguus a poetis dicitur,

Fessos sopor irrigat artus.)

nutrit, pinguefacit, & quod plane corruptum est, vel sudore, vel vrina expellit, & si que semicocta sunt, ea perficit, vt ilia reddat: ac bilem deniq; mirifice contemperat, que multorum morborum est causa. Vt autem somnus concoctionem iuuat, atque acuit, ita ipsam vigilia retundit, & obtupescit, vt Hippocrates inquit, saturos laedit: at somnus eum, qui comederit, excalfaciens humectat, alimentumq; per corpus diffundit. Itaq; mirum non est, veteres post cenam somno, Mercurioq; libasse & sacra fecisse, & Homerum post epulas saepe somni mentionem facere, quem epulati ceperint. Vt Il. ω.

—Τοι μὲν δόρυποιο μέδοντο ὑπνῆ τε γλυκερῆ τέρπηδρα.

Et Il. α. Deorum conuiuium describens, addit, illos eo finito post Solis occasum domum se recepisse, somnumq; cepisse.

Ενθα πάρος κοιμάθ' (Iuppiter) ὅτε μιν γλυκερῆ ὑπνῆ ἰκάνοι
Ενθα καθεύδῃ ἀναβάς.

Verba Graeca dormire significat distinguuntur.

Tria hic simul ponuntur vocabula somnum significatia, nempe κοιμάθ', ὑπνῆ, & εὐδεν, quae a nonnullis ita distinguuntur, quod κοιμάθ' proprie sit ad somnum se componere, quod Germani vocant Schlaaffen gebn: ὑπνῆν dormiendo respirare, Schnarphen/δοτό τῆ ὑποπνέειν: εὐδεν dormire, Schlaaffen/a penetrando, quod sopor omnes occupat sensim artus, totos sensus. Nec vero corpori tantum, verum etiam animo somnus opportunus, moderatusq; plurimum prodest. Egrotudines namq; omnesq; curae obliuione delentur, & ita animi pariter, atque corpora laboribus, atq; doloribus defatigata, recreantur, atq; reficiuntur, laboribusq; renouantur. Hinc Homerus Il. ψ.

Εὐτε τ' ὑπνῆ ἔμαρπτε λυών μελεδήματα θυμῷ,

Somni etymologia & Epitheta varia.

Id est, καματηρῆς ψυχῆς μελεδῶνας, quae sic videntur Eustathio dictae, ὡς τὰ μέλη ἐδ' ἔσσαι, ἢ τήκεσαι, quia membra exedunt, ac tabefaciunt. (vt Latini curas edaces volunt dictas, quasi cor edentes) Vnde, vt idem testatur, & hoc in loco, & Il. ω. recte ὑπνον Grammatici volunt dictum, quasi λύπνον per aphoresin, & syncopen, παρὰ λυειν τὰς πόνας, hoc est, a soluendis laboribus, quos dormientes non sentiunt. Quid si ὑπνῆ distus sit, quasi ὑπὲρ τ' νοῦν, quod somno mens quasi obruta atque sepulta iacet, vel ab ὑπνῆ & πόνο, quod laborem somnus consequatur. Iacobo Zuingero, ~~_____~~ scriptae, videlicet quod somno oppressus videatur mortuo similis: iuxta illud Epicteti Philosophi responsum quod Adriano Imperatori quaerenti, quid esset somnus dedit, Mortis esse imaginem. Alij tamen, quod videtur esse verisimilius, ὑπνον putant esse dictum παρὰ τὸ ὑποπνέειν, quod est suspirare, quod in dormientibus pulmo quidem non desit officio suo: tamen in bene sanis, mollius, & submissius ducatur spiritus, vt in multis vix deprehendas πνέματα, ac certum est ὑπνῆ προpositionem in compositionibus quandoq; significare remissiorē actionem. Ab ὑπνω nonnullis somnus videtur derivatus, quasi sopnus, prima aspiratione in σο, π. in μ. verso, euphonia gratia, vt ex ὑπρ super, ex ὑς sus, & similia, Et vt hic ab Homero somnus λυών μελεδήματα θυμῷ: ita alibi vno verbo λυσιμαλῆς vocatur, quod etiam mortis est epitheton, cuius quidem somnus, vt Ouidius inquit, est imago, & vt Homerus loquitur, κασιγνήτ', vt Seneca, frater, vt Virgil. consanguineus, vt Menander, μικρὰ τῆ θανάτου μυστήρια, Homerus Od. N.

ὑπνῆ

ὑπνος ἴδους & θανάτου ἀγχα εὐκωδῆ.

Cui simile illud Virgilianum,

Dulces, & alta quies, placidaq; simillima morti,

In sacris literis creberrimè mors ipsa somnus appellatur: Vnde Christus de Lazaro mortuo loquens, ait: Lazarus amicus noster dormit. Mors est somnus, ex quo aliquando corpora nostra sunt euigilatura. Diogenes vt scribit Plutarchus, somnolentus, ac morti vicinus, exciuitur ipsum medico, & num molestia quicquam pateretur percontanti, nihil molestiae, respondit, mihi inest, ὁ γὰρ ἀδελφός τ' ἀδελφὸν παρολαμβαίνει, hoc est, frater enim fratrem praenit, somnus videlicet mortem. Eustathius in illa Homeri Il. ω.

—εὐδ' ἔμ' (Achillem) ὑπνῆ

Ἡρεῖ θανάτου ἀτάτωρ, ἀλλ' ἔσπετ' ἄθνα κ' ἄθνα.

Somnus ab Homero dicitur θανάτου ἀτάτωρ, quia omnes domat (Sic Seneca, Tuq; ὁ domitor, Somne malorum) quem Simonides θαυμάσιον, hominum domitorem: Orpheus superum, hominum, & canentium animalium ἀνχλιτα, hoc est, regem appellauit. Pindarus Puth. i. antistr. κελαιόπιν νεφέλων vocat ἰδὺ κλειθεῖν βλεπάζου. Idē, λυπό: & λυσι τόνος, λυσιμελῆς, λυσιμῆς εἰμωός, γλυκερῆ, μελίφροεν, ἀμειρόσιος ab Homero, & Orpheo fuit nominatus, quod curas, & labores mortalibus soluit. Eandē ob causam Alexis somnum βερετίωνων πονοῦ παυσήρα, & alius ποῖτα, καμάτων λιμνῆρα, hoc est, laborum portum appellauit, qui idem non minus eleganter, νερεῆς ὕγεια, τερπνοτάτην θεὸν βερετίων, & σωφροσύνην εὐταλῆος χιπνα dixit, id est, sanitatem iucundissimam mortalibus deam, & temperantiam pietatis vicinam. Hanc Eustath. illo in loco. Huc quoq; pertinet illud Hom. Od. E.

—Γῶ δ' ἄρ' ἀθήνη

Ἵπνον ἐπ' ὀμμασι χεῦ' ἵνα μιν παύσῃ τάχιστα

Δυσπνοῖ & κματά.

Cui simile est illud Senecae,

Tuque ὁ domitor

Somne malorum (hinc θανάτου ἀτάτωρ Homero) requies animi,

Pars humana melior vitae,

Volucer matris genus Astrea

Frater dura languida mortis

Veris miscens falsa futuri

Certus: & idem pessimus auctor

Pelle insanos

Fluctus animi: redeat pietas

Virusque viro.

Idem somnum curarum domitor ē, portum vitae, lucis requiem, noctisq; comitem appellat, qui par regi, famuloq; venit. Euripides, φλὲν θέλγητρον, κ' ἴδου ἐνδ' ἔοντι. Menander, ὕπνον & πείρησιν σωματῶ σωματῶ, hoc est, somnus est corporis conseruator. Et, ὑπνος πάτιν ἔστιν γυγία βίης, hoc est, somnus omnium vitae sanitas est. Et Quid. ad somnum Metamorph. lib. 12.

Somne quies rerum, placidissime somne deorum

Pax animi, quem cura fugit, tu peffora duris

Fessa ministerijs mulces, reparasq; labori.

Verum vt somnus si sit tempestiuus, atque moderatus, animo, corporique apprimè conducit: ita idem, si modum excedat, maxima est animi, corporisque pestis, ὑπνος πελῆς, vt Plato deوتي & inquit lib. de Legib. 2. ἔτε τοῖ σῶμασι, ἔτε τ' ψυχῆς ἡμῶν, ἔδ' αὐταῖς πράξει τ' ἔδ' ταῦτα tempestiu in πᾶντα ἀρμόστων ἔστι φύσιν, id quod sequentibus pluribus docet, & explicat Marcial. ad Sparsum,

Numerare pigri damna quis potest somni.

Hippocrates similiter somnum, atq; vigiliam nocere affirmat, si mediocritatē excesserint. Nam vigilia, vt Hippoc. & alij medicis testantur, si modum transgreditur, tum cibi, tum portionis crudis

tatem efficit, exiccet, extenuatq; corpus. Somnus vero immoderatus, corpus, atq; animum pesti-

Somni non natura

lis est, qui corpus magis aggravat, & natura magis nocet: qualis est tum diurnus, tum nocturnus, modum excedens. Talis est κάρθ' & διάνη, hoc est, quaedam dormiendi necessitas, & κάρθ' & διάνη, grauis somnus, torpor: λήθαργος, & inexpugnabilis dormiendi appetitus, veteris Latine. Latini ferè distinguunt in somnum, soporem, & veternum: quæ vocabula similiter gradibus differunt.

Somni nomina Hebraica distinguuntur.

Apud Hebraeos eodem ferè modo Temnua, Schena, & Tardema distinguuntur, teste Abenez- ra. Temnua enim significat capitis nutationem, prima quasi rudimenta somni, cui ferè respondet κ. λυνοσε, ειν νιύειν: Schena autem somnum plenum, qualis est ύπνος, & Ser recht natur- lich Schlaf: Tardema profundus est somnus, qualis est sopor, siue veteris. Huic respondet κάρθ' & διάνη, aliàs κάρθ' & διάνη, cuius fit mentio Gen. 2. de Adamo. Aquila hanc vocem vertit κάρθ' & διάνη, Symmachus κάρθ' & διάνη, Gen. 12. 15. Factum est cū occumberet Sol, & Tardema obruit Abrahamum 70. εκστασις & επεσειν.

Est præterea somnus immoderatus temporis iactura, honestissimarum, vtilissimarumq; cogitationum, actionumq; impedimentum. Hinc Eustathius in illud Homeri de Ionis somno. Ιλιαδ. α.

Κοιμᾶθ' ὅτε μιν γλυκὺς ὕπνος ἰκάνοι.

Koimāth' Græcis usurpatur pro ύπνῶδ' id est, dormire. Ioannis 11. vers. 12. Et κοιμῶνται σπύχοντα Apostoli de Lazaro mortuo, quem Christus dixerat figuratè dormire, hoc est, mortuum esse. Homer. Ιλ. Γ.

Κοιμήσαντο δρ' ἕπειτα καὶ ὕπνε δ' ὤεον ἔλαυντο. Id est, Dormiebant sanè deinceps, & somni donum acceperunt.

Ex hoc loco & superiore colligi potest, rectè Eustathium affirmare κοιμᾶθ' propriè esse sese ad quietem componere, a κλω, & κίωμα, id est, vado, & compono me ad rē. Hinc sequitur το ὕπνῶν καὶ ἔυδ' ειν, id est, ipse dormientis actus, & somni fructus. Et ita secundū Grammaticos κοιμᾶθ' propriè differt ἔπο τῶ ὕπνῶν καὶ ἔυδ' ειν.

Dulcem porò Homerus hic somnum vocat eum, qui maximè est naturalis. Obseruabis præterea, non debere nos somnum temerè accersere, sed dormire, ὅτε ὕπνος ἰκάνει, τρυτίει, καλαραμ- βαίνει, id est, Somnus ipse veniit, nosq; occupat. Quinetiam vir honestus atque probus, non modò

Plus vigilandū quam dormiendū

non vocat somnum, sed illum etiam vltro venientem arceat, atque depellit, quoniam non oportet quam dormiendū ad Rerumpublicarum, ecclesiarumq; gubernacula sedent, secundū illud ipsius Homeri Ιλ. β. vbi Iris Agamemnona somno excitans:

Οὐ χεῖρ' ἀννύχων ἔυδ' ειν βαλιφώρον ἀΐδρα. Ω λαοίτ' ὅπιετράπειται, καὶ τόσα μέμηλε.

In quem locum Eustathius scribit, Oportet igitur virum principem etiam noctu nonnihil vigila- re, consilijs, consyderationibusq; intentum esse, iuxta proverbum, ἐν νυκτὶ βελή, In nocte est consilium. Vnde etiam nox Ευφρόν dicta est a veteribus, id est, prudens, propterea quòd eo tem- pore melius suadere videamur. Vnde Epicharmus, ἢ π ζητεῖς σφδν, δ νυκτὸς ἐν θυμῶν ἰδόν. Hinc Euripides, ἢ δν ποτ' ἀλλως νυκτὸς ἐν μικρῶ, χεῖρ' ὠ ἐφρόνισα. Et paulò post: ὡς τ' κἀερατῆρον σκέψασον, νυκτὸς μάλιστ' ἐφρόνισσον. In bello præsertim somno quam minimum est indulgen- dum, quoniam in cum maximis periculis solet esse coniunctus. Vnde Nestor, vir summi consilij, maximiq; animi, Ιλιαδ. 10. vigiles his verbis alloquitur:

Nox consilij apta.

Vigilas,

Vigilate viri, atque insistite curæ,
Vt facitis, somnumq; oculis arcete nocentem.
Rebus in afflictis sæuo ne forsitan hosti.
Ludibrium, risumq; incuria nostra pararit.

Vnde in hanc sententiam plura apud Platonem libro septimo de Legibus, vbi non de principibus modò, sed etiam alijs civibus turpe, & inhonestum esse dicit, totam noctem dormiendo traducere. Socrates cum Aristippo differens apud Xenophontem lib. 2. Απὸ μνημον: illum, inquit, qui guber- nandi artem discit, ne res propter ipsius somnolentiam detrimentum patiat, in somno continen- tem esse oportet, vt possit & tardè dormire, & ante diluculum surgere, & vigilare si opus sit. Au- gustam, testatur Suetonius, non vltra septem horas dormire solitum, quo quidem spacio somnus plerunq; describi solet. Sunt tamen, qui breviori contenti esse possunt, vt senes, vt aridi, vt fa- me enecti, vt parum fatigati. Sunt item qui longiori indigent, vt pueri, pleni, crudi, laboribus fra- cti. Sed rectius alimentorum concoctione definitur, quæ vbi est consummata, expergiscimur, idè tardè concoquentibus certum horarum curriculum præstari non potest, præstat enim eos in lecto morari, quàm crudos surgere. Vnde Celsus lib. 1. de Medic. Ex his, qui benè concoxit, mane tunc surgat, qui parum quiescere debet, & si mane surgendi necessitas fuerit, redormire. Qui non con- coxit, ex toto conquiescere, ac neque labori se, neque exercitationi, neq; negotio credere. Huc per- tinent illa Persij Satyr. 3.

Stertimus indomitum, quod desumare Falernum,
Sustineat.

Id est, tantum est dormiendum, quantum ad cibi viniq; concoctionem sufficiat. Sylla teste Plu- tarcho Symp. lib. 8. Prob. 7. sub finem, illud Pythagoræ symbolum, quo e lecto surgentes iubebat conturbare vestem stragulam, existimabat pertinere ad dehortandum de somno diurno, sublato nimirum lecti apparatus, vt intelligamus noctu dormiendum, interdum agendam esse, & ne vesti- gium quidem corpori in lecto relinquendum, cum nullus usus sit viri dormientis, vt neq; mortui. Celsus lib. 1. de Med. longis diebus, id est, artificialibus, & æstivis meridiari, id est, de die siue meridie somnum capere potius ante cibum quis debet, sin minus, post eum, per hyemem potissi- mum totis noctibus conquiescere. Hæc de somni mensura.

Quoad tempus, somnus alius est diurnus, alius nocturnus. Diurnus rursus duplex, alius ante meridiem, qui fit ieiuno ventriculo, is tollerabilis est, nec omnino noxius. Non enim tunc supe- riora illa mala, atq; morbi, vacuo ventre, & materia exhalationum non suppetente obrepunt: quò referri potest illud vulgò iactatum: Esurienti vulpi somnus accidit: & ύπνος πείναν τῶ κα- χέχατον δαυᾶ, id est, Somnus domat famem malum, quod difficulter coërceri potest. Verum somnus ieiunos attenuat, & frigefacit, corpusq; exhaurit, & debilitat, vt docet Hippocrates lib. 2. de Dieta. Meridianus autem, siue pomeridianus a prandio, seu capitalis valetudinis hostis, est fugiendus. Vnde ille apud Plautum in Mostell.

Non bonus somnus est de prandio.

Cibos enim in ventriculo non concoquit, sed corrumpit, ructus acidus, flatuq; parit, cerebrum multa crassa, mordaciq; humiditate, atq; fuligine replet, vnde grauedines, oscitationes, pandicu- lationes, vertigines, catarrhi, capitis dolores, angina, apoplexia, incubus, epilepsia, paralysis, & alij morbi frigidi, atq; mortiferi promanant. Nonnulli tamen certis cautionibus adhibitis, mitio- ra, ac minimè periculosa illa sibi efficiunt: primùm consuetudine, & longo usu: deinde non proxi- mus a cibo, neque capite demisso dormiendo: præterea vel somno plenius indulgendo, vel parum longo vtendo: postremò non subito, ac raptim, sed paulatim vigiliam reuocando. Democritus, ύπνοος, ἢ μεμειόσε, dicebat, σωματὸς ὀχλησις, ἢ ψυχῆς ἀδημοσύνη, ἢ ἀγνῆς, ἀπαυδῆσις, id est, Diurnos somnos corporis turbationem, aut animæ mœrorem, aut pigrum, aut imperitiam significare. Somno accommodatissimum esse tempus nocturnum, Aegineta his rationibus probat, Quoniam nox naturali humiditate, silentioq; somnum accersens, absolutam molitur concoctio- nem. Somnus nimium in tenebris ocys obrepit, quod pro confesso sumit Aristoteles 6. Proble. 7. Interdum vigilandum, noctu dormiendum esse docet Hippocrates 2. Prog. a qua consuetudine si quis aberrauerit, prior erit somnus, inquit, qui inter quartam horam & noctem, quàm qui ma-

De somni tempore.

AA

eutino tempore ad quartã. Quamobrem ne quid peccetur, & ut Deũ (quod dici solet) sequamur, quoad fieri potest interdum vigiletur, noctuq; dormiatur æquẽ sanis, & ægrotis. Quamquam mane ad tertiam dieti partem dormire, quàm reliquo die, minus malum videtur medicis.

Somnus non statim a cibo sumpto capiendus.

Auicenna quoq; præcipit, parvam lentamq; motionem post cœnam esse usurpandam, quoniam facit in stomacho cibum quiescere, mox esse dormiendum. Hoc præceptum seculus Cato Vricensis, post cœnam solitus est deambulare, peractãq; deambulatione, in cubiculum se recipiebat, ut auctor est Plutarchus. Domitians quoque Imperator a cœna ad horam somni nihil aliud, quàm secretò solus deambulabat, teste Suetonio in eius vita. Somno cibos concoquere, inquit Plinius lib. 11. cap. 53. corpulentia, quàm firmitati vitilus. Idẽ Athletas malunt cibos ambulatione perficere. Peruigilio quidem præcipue vincuntur cibi. Somnus natura maximè est consentaneus nocturnus. Nox enim a Deo Optimo Maximo somno, & quieti est destinata. Unde nox ὀψιπρόσθετος, ἡντιπρόσθετος ἢ ὑποσπών ἡ ἑσπών, ἡ ἀστὴρ, id est, Somnidatrix, somniorum mater, iu. unda, benèobuia seu occurrens a poetis appellatur. Itaq; peruersè atq; præposterè contra ordinem a Deo institutum agunt multi, quos λυγροὶ ἡ ἡμετέριαι noctuæ appellare possis, qui diem in noctem vertunt, & contra noctem in diem: hoc est, noctu vigilant, & quidem non tam Musis, quàm mero, interdum autẽ somno sunt dediti. Nec tamen statim a cœna somnus est capiendus, id enim valde est perniciosum. Nam quemadmodum non statim ab exercitatione cibis est sumendus, sed prius turbatione sedat: ita quoq; non statim a cibo sumpto est dormiendum, sed pauco quodam, ad minimum duarum horarum, intervallò interposito, per quod leui motu, deambulatione uel vii decet, ut cibis ad inferiorem ventriculi partem descendat. Aliàs enim fiet, ut cibis supernatet, tardius descendat, & coquatur: vapor autem tum multus, tum crassus ascendat, unde ingenij memoriaq; iactura, atq; labes consequitur.

Quibus actionibus a sumpto cibo incumbendum.

Hinc Plutarchus libro de Sanitate tuenda. Nos autem, medicis inquit, pareamus, qui monent inter cœnam, & somnum semper faciendam esse quandam intercapedinem, ne congestis in corpus cibis, & oppresso spiritu, confestim crudo ac feruido alimento aggrauemus vim concoctivam, sed respirationem, & relaxationem concedamus. Ergo sicut qui mouenda post cœnam corpora affirmant, nõ cursu, aut pancratio id faciunt, sed lentis deambulationibus, & choreis modificatis: Ita nos quoq; existimabimus a cœna animos nostros exercendos esse, non sanè negotijs, non curis, non sophisticis concertationibus, quæ ad ostentationem, aut animorum motus concitandos spectant. Sed multa de rebus naturalibus quæstiones faciles, ac probabiles suppeditant, multæ narrationes, quæ ad disputationem de moribus faciant, quibus animus demulceri possit. Sunt historię, & poetica quæstiones elegantes, atq; iucundæ, quas quidam hominum literatorum secundas mensas appellant. Sunt & narrationes ἀλυπτοὶ non molestæ, fabularumq; recitationes. Terminus autem temporis hic præfigitur, ut iam alimentò sensim subsidente, quod concoctio elaborare possit. Huiusmodi animi exercitijs leuioribus opera detur. Porro de Aristotelis sententia, ambulatio quidem excuscat, somnus autem statim a cœna capere suffocat calorem naturalem. Alij autem quiete adiuuari, motu perturbari digestionem nutrimenti putant, itaq; alijs, ut a cœna statim deambulent, alijs ut quiescant, persuasum est. Vtriusq; consilij scopum non ineptè videtur attingere, qui fouens a cœna, quietumq; seruans corpus, animum non illicet otio & quieti mandat, sed, ut dictum est, diendo, & audiendo ea quæ blanda sunt, & neq; mordent, neq; grauant spiritus, digerit, atq; attenuat. Ac omnino medici a prandio statim, atq; cœna ab omni vehementi animi, corporisq; contentione, exercitatione abstinentium, ac leniusculis quibusdam exercitijs vtendum esse suadent.

Celsus lib. 1. cap. 4. ijs potissimum, qui capite sunt infirmo, aut alterius partis imbecillitate laborant, neq; legendum, neq; scribendum, nec voce contendendum esse docet post cœnam, postquam ne cogitatio quidem satis sit cura. Idem cap. 5. eiusdem libri: Cum omnibus, inquit, inuitis sit post cibum aut contentio, aut cogitatio animi, tum tribus præcipue, qui vel capitis, vel arteriæ labores habere consueverunt, vel quoslibet alios oris affectus. Idem lib. 1. cap. 1. Post multas poriones, quæ aliquantulum sitim excesserunt, nihil edendum est, post satiãtatem nihil agendum. Vbi expletus est aliquis, facilius concoquit si, qui quid assumpsit, porione frigida aqua includit, tum paulisper innigilat, deinde benè dormit. Si quis interdum se impleuit, post cibum neque frigori,

neque

neque aestui, neque labori se debet committere. Idem, Si lucubrandum, non post cibum id facere oportet, sed post concoctionem. Ergo de Celsi aliorumque Medicorum sententia a cibo, donec is subsederit, atque a cruditate vindicetur, nihil est agendum, quo vel animus, vel corpus paulò vehementius, incitatusque agitur, neque legendum, neque scribendum, neque voce contendendum, neque verò cogitandum ulla de re attentius: nedum lucubrandum, saltandum, currendum. Spiritus enim plerique omnes, & calor concoctionis, & nutritionis soli opifices, cum ex reliquo corpore, tum e ventriculo euocantur in eius semper partis præsidium, quæ summopere in laborem incumbit, ut in pedes, cerebrum, thoracem, artus, siquid illis præcipue fiat, aut exerceatur: quò fit, ut cruditas cum primis periculosa consequatur. Apollonius tamen in fine libri primi de Dieta ijs, qui calido temperamento sunt, mandat, ut post sumptos cibos actiones obeant, quoniam sic calor cibi temperatus eos stabiliores, ac rebus agendis aptiores reddit. Et hæc de somno siue quiete, & motu, siue exercitatione a prandio, atque cœna sint dicta. Quò referri potest illud Syracidius nostri, qui postquam præcepit de maturo reditu in aedes, addit, Ludis esse indulgendum pijs, & honestis.

De ludo quoq; Veneris (licito loquor atque legitimo) hic queritur, & disputatur a Medicis, num is a cibo, & ante somnum, an confecto iam cibo, & post somnum sit exercendus. Priorem sententiam tuentur Paulus lib. 1. cap. 35. Aërius lib. 3. cap. 8. propterea quòd si quis a cibo, & ante somnum concumbat, moxq; se quieti, & somno det, minor virium resolutio sequatur, & si quæ facta sit, somno ea facile resarciatur, & mulier id temporis somnũ capiens genitale illapsum semen fortius retineat. Posterioris sententiæ fuerunt Hippocrates, & Galenus. Hippocrates hic est aphorismus, Labor, cibis, potio, somnus, Venus, & c. quo rectũ concumbendi ordinẽ videtur tradidisse, ut labor quidem cibum, cibis potionem, potio somnum, somnus Venerem præcedat. Ergo Venus concocto iam cibo post somnum exercenda, ut lib. 2. de Sanitate Galenus tradit. Hæc sententia Valeriolæ magis arridet propter rationes, quas affert lib. 2. Locorũ communium, cap. 13. De hoc vide Plutarchum Problem. 6. lib. 3. Concubiturus parçè cœnandam esse. Mercurialis docet, in libro Variarum lectionum 2. cap. 15. & lib. 4. cap. 17. Omnino, ut huic quoque loco finem imponam, si somno volumus frui placido, quieto atq; salubri, sobrietati est studendum, contraq; abstinendum a cibo immoderato, nimiaq; potione. Nam cœnam ἀφλεγματικὴν, id est, nulla inflammatione turgentem, tenuem, atq; frugalem, cuiusmodi Platonica fuisse perhibetur, somni sequuntur ἡ ἁπλοῦς ἡ βραχυὴ ἡ ὑποσπών. Contra autem, qui immoderato cibo, vinoq; onusti, quieti se tradunt, Somnia ebrios illi somnis somnijsq; furialibus, inquietis, perturbatis, atque perniciosis, & a natura alienis, versantur, ut veterno, qui Græcis ἡ ἁπλοῦς, lethargus, aut coma dicitur. Unde Apuleius lib. 1. Ne meritò, inquam, medici fidi cibo, & crapula distentos seuas, & grauia somniare autumant. Mihi deniq; quod poculis vesperi (cœna vespertina) minus temperavi nox acerbæ duras & truces imagines obtulit, ut adhuc me credam cruore esse humano aspersum, atq; pollutum. Interdũ (ut Macrobius ait) temeto ingurgitatus, ac distentus cibo, existimat se vel abundantia præfocari, vel grauantibus exonerari, interdum esuriens cibum, sitiens potum inuenisse videtur. Multi etiam vigilijs torquentur, dum præ nimia pastus, potusq; ingurgitati copia, somnum capere non possunt, ijdem quoq; ad omnes vel serias, vel iocosas actiones, cogitationesq; minimè apti sunt, atq; idonei. Quid dicam, quod multi immoderato potu, pastuq; impleti, ubi somno se tradiderunt, repentino aliquo morbo oppressi, atq; suffocati statim expirant, & extinguuntur præcisa illis omni penitentia agenda, & idè veniã petendæ facultate? Quæ nam igitur quæso de illis salutis spes esse potest, qui ita hinc migrant? Unde apparet, in quantum vita atq; salutis periculum illi se committant, qui intemperantiæ, gulæ, ebrietatiq; sunt dediti, quibus sæpe somnus hic naturalis ianua est ad æternum illam lethalem, funestumq; somnum, hoc est, mortem æternam. Non sine

causa igitur Christus nos monet, ut vigilantes simus, atque sobrij, ne corda nostra grauentur crapula, & ebrietate.

A a 2

ANTIQUITATVM CONVIVIALIVM
DE RELIQUIARVM NOMINIBVS.

VSV MULTIPlici, VARIA ILLAS VEL
colligendi, ac recondendi, vel absumendiratione.

Deijs, quæ sub mensam cadunt,
quid fieri soleat.

CAPVT XXVI.

RELIQUVM nunc est postremo loco, vs de reliquijs agamus, quæ sæpenumero no-
uarum sequentis diei epularum causa sunt, siue occasio. Reliquia Latine a relinquendo
dicta, Hebraicè ראש, וראש, & ראש. Itè שריש Schear, scherit, mischara.
Ierem. 42. Deuteron. 28. Exod. 8. & ותר nothar Exod. 29. Leuit. 7. appellantur, & ותר no-
tharat Leuitic. 2.

Reliquiarum
nomina.

Græcè λείψαν, λειπόμυρα, κλάσματα ἀπὸ τῆς κλάσει, id est, Frangendo, cui respondet Ger-
manicum, Bröckly. Marci 6. ὀλίγα κλάσματα, Matthei 14. & Marci 8. ὀλίγα κλά-
ματα κλάσματα appellantur. Arnobius reliquiarum fragmina vertit. Nonnius Ioannis 6.
κλάσματα ὀλίγα κλάσματα τραπεζῆς, & λείψανα πολλὰ κλάσματα vertit: ubi mentio fit epularum
miraculosissimarum, quibus Christus ingentem hominum multitudinem, paucis omnino panibus,
atq; piscibus saturavit, vt Arnobius loquitur, reliquiarumq; fragminibus duodecim sportas im-
pleuit, quod quidem diuinae Christi virtutis certissimum fuit argumentū, secundum illud Theo-
philacti, ὀλίγα ἢ δωδέκας τὸ μὴ μόνον θρέψαι τοσούτους, ἀλλὰ καὶ ὀλίγα κλάσματα, id
quod amplificat comparatione, & Moysi, qui licet Manna dederit, tamen quantum ad vniuscui-
usq; necessitatem sat erat, & Heliae, qui cibavit viduam, sed ad satietatem vsq;. Christus autem
non modo populum ad satietatem vsq; pauit, sed etiam reliquiarū plurimum fecit. Eliseum quoq;
legimus 2. Regum 4. viginti panibus hordeaceis centum viros ad satietatem vsq; pauisse, ita vt
etiam reliquiarum aliquid fuerit. Verū hoc non Elisei, sed ipsius Dei virtuti ac benedictioni
est acceptum ferendum, qui facillimè potest cibos & ad alendum efficaces reddere, & augere atq;
amplificare. Ideo scriptum: Non solo pane viuet homo, sed omni re, quam Deus iusserit alere.
Αποταγήματα quoq; Græcè cum cibi, tum reliquiae appellantur apud Athenæum lib. 14. ἀπὸ τῆς
ἀποταγῆς, quod comedere significat. Eustathius Od. 2. in illud Homeri: Ἐίδατα ποδῶν ἔπι-
θεῖσα, χειρὸς ἰσχυρῆς παρῶντων. παρῶντα βρώματα τὰ ἐν τῷ ταμείῳ ἀπόδρατα, ἥτοι ἔλαια τὰ γὰρ
πρὸς φαλα ὁ δαωδὸς ὠδὸς τῆς θησιν: vel alio modo, παρῶντα vocat, τὰ ὅτι πολλὰ ὠδὸς μόνον-
τα, ὅποια τὰ ἀλίπασα, hoc est, In penu recondita, siue reliquiae hesternarum, seu pridianarum
epularum, nam recentia coquus siue structor apponebat: vel sic vocant, quæ diu possunt durare, vt
sunt sale siue muria condita. Hac de nominibus.

De reliquiarū
vario vsu.

Nunc de reliquiarum vario, atq; multiplici vsu dicamus. Vbi primò obseruandum ipsis con-
uiujs discedentibus sæpè, vt supra quoque dictum est, multa ex reliquijs dari domum, aspor-
tanda. Laudanda quidem hac in parte est conuiuatoris liberalitas, præsertim si pauperes, &
inopes sint conuiua, quibus huiusmodi reliquiarum partem aliquam impertit: sed culpanda
contrà conuiuatarum nonnullorum ingrata rusticitas, inciuilis & agrestis, tum auaritia, qui
non contenti liberali potu pastuq;e, quo fuerunt accepti, multa insuper domum secum vel clam,
vel præcatoridè deferunt, quæ quidem in familie, liberorum, seruorum, ancillarum, pauperum
vsu cedere potuissent. Apud Homerum, vt Athenæus libro 1. capite 4. notat, conuiuae reli-
quias non auferebant domum, sed satiati illa relinquebant conuiuatori, quæ conda colligebat,
atque seruabat, vt hospitibus aduenientibus dandi esset facultas. Apud Romanos reliquiae olim
cedebant in seruorum, atque vernarum vsu, quos illi non admittebant ad mensam, vt supra
pluribus fuit explicatum, & testis est I. Lipsius in Saturnalib. lib. 1. cap. vlr. Hinc Plutarchus
lib. 2. Prebl. 4. inter alias causas, ob quas Romani nonnunquam consueuerunt mensam prorsus
inanem tollere, hanc quoq; affert, quod semper aliquid consueuerunt a cæna relinquendum seruis,
illorum animos sibi conciliandi causa, cum quibus mensam aliquo pacto communem habere vide-
rentur.

Reliquiae olim
apud Roma-
nos cedebant
in vsu seruo-
rum.

rentur. Idcirco Persarum quoque reges, vt fertur, non amicis modò, & proceribus, ac stipatori-
bus solebant de cæna portiones mittere, sed semper seruorum quoque, & canum cæna in ipsorum
mensa proponebatur, quò nimirum huiusmodi cibi communicatione illorum opera tanto fideliori
vicerentur. Eiusdem consuetudinis Romanorum meminit idem auctor in Quæst. Rom. quæst. 64.
Nec non Seneca lib. 11. epistola ad Marcellinum 18. his verbis: Quemadmodum cæna peracta
reliquia circumstantibus (ministris, qui serui ad pedes vocabantur) diuiduntur, sic peracta vita
aliquid porrigi his, qui totius vitæ ministri fuerunt. Item Suetonius in Galba circa finem: Inter
cænam verò vsq; eò abundantem, vt congestas super manus reliquias circumferri iuberet, spar-
giq; ad pedes stantibus, id est, seruis mensæ ministris. Alexandrū Severum, testatur Elius Lam-
pridius, semper de manu sua ministris conuiuij & panem, & partes aut olerum, aut leguminum,
aut carnis dare fuisse solitum, ita vt senili prorsus maturitate patrem familiars ageret. Parasitos
quoq; olim huiusmodi reliquias deuorare fuisse solitos, Plautinae Comædiæ satis testantur. Vnde
Saturio parasitus in Persa:

Nunc huc introibo, visam hesternas reliquias,
Qui euerint rectè, nec ne: num infuerit febris,
Operta ne fuerint, nequis obreptauerit.

Et Curculio alius parasitus in Curcul.

Et quidem reliqui in ventre cellæ vni locum,
Vbi reliquiarum reliquias recondiderem. Et Pemiculus in Menach.
Ibo etiam, nam reliquiarum spes animum oblectat meum.

Hodie apud Germanos, & alias nationes, familiares atq; domestici, vt vxor, liberi, ancilla, men-
sæ ministri peracta cæna, ac ferè post conuiuatarum discessum, ex cibariorum reliquijs cænare con-
sueuerunt, cæna illa vulgò nachtsch a Germanis appellatur.

Omnino autem epularum reliquias diligenter colligendas, custodiendas, atque seruandas esse Reliquie ditia
eum ipse Christus suo exemplo, atq; præcepto, tum alij quoque viri cordati, atque sapientes docue-
runt. Christus enim, vt Marc. 6. Matthei 14. scriptum est, reliquias epuli, quo magnam illam ho-
minum turbam pauebat, a discipulis suis non tam cibo corporeo, quam verbo suo colligi, atque in
sportas duodecim recondi voluit, optimi scilicet & prudentissimi patris familiars functus officio. Exempla
Christi.
Plutarchus lib. 7. Sympos. Prob. 4. hanc quoque ob causam existimat Romanos nephas duxisse
mensam prorsus inanem tolli, quòd inmerent, semper aliquid reseruandum in posterum tempus,
& hodie nos crastine diei debere meminisse. Eodem illi videtur pertinere, & illud Pythagoræ
symbolū, χοί: κού: κὴ ἔπι κλάσματα: Chæmici ne insideas. Et illud vulgò iactatum, ἔχθρ: δότο κέ: με: Chœnicet ne in-
sides, & piscis repositus: & illud tritum, ac peruulgatum Boëtorum dictum, ἀεπέ: τι: & τοῖς Μήδαις: sidias pro-
Relinquo aliquid & Medis. Perperuò enim, & vbiq;e, addit idem, in promptu nobis esse debet: uerb.
ἀεπέ: τι: ἔνεοις ἐπαλθῆσι, hoc est, Relinquo aliquid etiam hospitibus superuenturis. Huius pro-
uerbijs monemur prudētis esse e cibis semper habere aliquid reliquum atq; sepositum, quò subitum pro-
excipias hospitem, nec Achillem Homericum imitari, ad quem cum Ajax, Vlyssis legati, aut
Priamus accedant, domum, mensamq; inanem atq; famelicam offendunt, vt il. o & ω. scriptum
est. Eumæus contra viri sapientis alumnus sapiens est imitandus, cui inopinatus ac improuisus
Telemachi aduentus nihil negotij molestiæ exhibuit. Sicut enim et ad mensam collocato
cænam apposuit, lances apponens plenas.

Ὅπλα κέων, ἀ πὰ τῆς ποτότηρ ὑπὲρ λίπον ἔδοντες.

Assatae carnis, cæna de nocte priori.

Reliquias. Od. π. Pontanus lib. de Conuiuentia cap. 4. Vt autem Sulla-
na, inquit, illa in flumen deiectiones lautissimorum ciborum vehementissimè videntur improban-
da, sic illud exigendum est, vt multa post cænam supersint, ac non modò postquam cænatum est
reliquiae ipse, sed ex ipsa mensa, atq; e culina epulæ intactæ ad amicos mittantur, quæq; etiam a mi-
nistris dispensentur inter eos, qui spectatum venerint. Hac ille. Apud multos viget mos hic pla-
uè Christianus, vt reliquiae vel omnes, vel maxima illorum pars mendicis, atq; pauperibus distri-
buantur. Sæpenumero quoq; fit, vt reliquiae illæ nouarum epularum sequentis diei causa sint, &

valde loqui. Hodie tamen Christiani magnam super huiusmodi reliquiarum epularium partem ca-
 bus (qua illorum est charitas) quam vel ministris, aut quibus famulis, vel pauperibus, atque men-
 di-
 os communicare malunt. Sudini Borussiae populi; apud quos succinum colligitur; facta messe
 solenne sacrificium pro gratiarum actione conficiunt; quod Rutenica lingua oxinck, id est, con-
 summatio mensis dicitur, in quo caprolitana Quo peracto; & apparatus dapibus epulantur atque
 belluantur tota die atque nocte usque ad vovotum: Ebrj deinde summo mane extra villam pro-
 grediuntur, vbi reliquias epularum, quae remanserunt, certo in loco terra operiunt, ne vel a vo-
 larilibus, vel a feris diripiantur, testis est Iohannes Miletius in epistol. de relig. & sacrificijs ve-
 terum Borussiae ad Georgium Sabinum. Et apud Cataurienses mirabilis mos est, de quo sic
 scribit Ludovicus Romanus in sua historia: Rex illorum; postquam edere desijt, sacerdotes
 quidquid est reliquiarum in certis quibusdam locis transferunt, & in humo nuda collocant, de-
 inde manus complosione cormedant, & nigrificantes, quae ad huius usum aluntur, & excitant,
 quae huiusmodi signo dato in regias illas reliquias inuolant, illasque deuorant. Sunt haec aues sa-
 crofanae, quae ledere nefas est, & idcirco libere, tutoque passim volitant. Simili ferè more,
 atque consuetudine multae quoque Christianorum reliquias suas auibus, quae animi, venationisq;
 gratia alere solent, obijciunt, quas pauperibus dari longe satius, & Christianae charitati conue-
 nientius esset.

Hic quoque dicendum de ijs, quae de mensis decidunt in terram, quae a Graecis ἀνάλεκτα ana-
 lecta (vnde Latini quoque usitata) appellantur, ἀνάλεκτα, hoc est, colligendo pro-
 pterea quod illa olim manu colligi, non scopis uerri solebant. Panis si emens in terram deci-
 dat, religiose apud Christianos & cum osculo colligi solet: quod etiam apud Christianos primiti-
 uae Ecclesiae videtur moris fuisse. Vnde Tertullianus de corona militis: Calicis, inquit, aut pa-
 nis etiam nostri (communis) aliquid decuti in terram anxie patiuntur: in quae verba sic Be-
 tus Rhenanus commentatur. Propter crebram sacramentorum traditionem inoblita illis
 fuit religio, etiam vulgarem panem, & vulgare poculum reuerenter tractandi. Apud Moscoui-
 tas panis est, quem beatae Virginis vocant, quemq; quodammodo consecratum venerari, atque
 etiam edere; denique vulgò in adibus in loco eminentiore honorifice seruare solent. Huiusmodi
 panis cum forte inter prandendum, quemadmodum Sigismundus Baro testis oculatus prodit,
 tentorio commoto in terram decidisset, princeps alijq; omnes qui aderant, eo casu grauissimè ob-
 stupefacti stabant trepidantes. Mox accersitus fuit sacerdos, qui illum ex gramine summo studio
 & veneratione colligebat.

Porro caenarum purgamenta, & quisquiliae ciborum sub mensam cadentes, Ethnicorum ve-
 rerum superstitione collere nephas erat, cum amicis defunctis atque heroibus essent consecrata: ut
 Athenaeus docet, ἀνάλεκτα τῶν φίλων ἀπέεμερον τὰ τριπύρα τῆς τροφῆς, id est, amicis mortuis dabant cibos, qui de mensa deciderant. Idem testatur Aristoteli
 in Heroibus teste Laertio. Hinc Pythagorae symbolum τὰ πρὸντα μὴ ἀναλεῖν, quae de-
 ciderint ne collas, siue, ut alij efferunt, μὴ δὲ γὰρ εἶδεν ἄτ' εἶδεν τῆς τροφῆς κατὰ πρῶτον, id
 est, ne gustes, quaeunque de mensa deciderint. Hoc symbolo, ut docet Erasmus in adagijs, ad-
 monet, ut assuescamus moderatius cibum sumere. Sic veteres Borussi in epulis suis funebribus
 de vnoquoque ferculo aliquid sub mensam iacere solent, quo animam pasci credunt, eique potum
 effundunt. Si quid forte deciderit de mensa in terram, id non collunt, sed deseruis (ut ipsi loquun-
 tur) animabus relinquunt manducandum, quae nullos habent ad cognatos, vel amicos viuentis, a
 quibus excipiantur conuiuio. Haec scribit Iohannes Miletius in epistola ad Georgium Sabinum de
 religione, & sacrificijs veterum Borussiae. Libet hinc interserere integram, quae in eadem epi-
 stola continetur epularum funebrium descriptionem, quae ad illa, quae in primo libro de huiusmodi
 conuiujs sunt dicta illustranda, plurimum conducent.

In funebribus hic, inquit, seruat ritus a rusticanis: defunctorum cadauera vestibus & cal-
 ceis induuntur, & erecta locantur, super sellam, cui assidentes illorum propinqui, perpotant ac
 belluantur, epota ceruisia, fit lamentatio funebris, quae in lingua Rutenica sic sonat: Ha le le, le
 le, y procy ty mene y marl? Ha le le, le leij xa tij nie miel krasije mloaxice? ij procy tij y marl?
 Id est, Hei hei mihi. Quare mortuus es? Num tibi deerat esca aut potus? Quare ergo mortuus
 es? Hei,

es? Hei hei mihi: An non habuisti formosam coniugem? Quare ergo mortuus es? &c. Hoc mo-
 do lamentantes enumerant ordine omnia externa illius bona, cuius mortem deplorant: nempe li-
 beros, oves, boues, equos, anseres, gallinas, &c. Ad quae singula respondentes, occurrunt hanc Na-
 miam, cur ergo mortuus es, qui haec habebas?

Post lamentationem dantur cadaueri munuscula, nempe, mulieri fila cum acu: viro linteda-
 lum, idq; eius collo implicatur. Cum ad sepulturam effertur cadauer, pleriq; in equis funus prose-
 quuntur, & carrum obequitant quo cadauer vehitur: eductisq; gladijs, verberant auras, vocife-
 rantes Gey geythe begaythe peckelle, id est, aufugite vos demones in infernum. Qui funus mor-
 tuo faciunt, nummos projiciunt in sepulchrum, tanquam viatico mortuum prosequentes. Collo-
 cant quoq; panem, & lagenam ceruisia plenam ad caput cadaueris in sepulchrum illati, ne anima
 vel sitiat vel esuriat. Vxor manet & vesperi, Oriente & Occidente Sole, super extincti coniugis
 sepulchrum sedens vel iacens, lamentatur diebus triginta. Cognati vero ineunt conuiuia die ter-
 tio, sexto, nono, & quadragesimo a funere. Ad quae conuiuia animam defuncti inuicant, precan-
 tes ante ianuam. In his conuiujs, quibus mortuo parentant, tacite assident mensae tanquam muti,
 nec vtuntur cultris. Ad mensam vero ministrant duae mulieres, quae hospitibus cibum apponunt,
 nullo etiam cultello vtentes. Peracto prandio, sacrificulus surgit de mensa, ac scopis domum pur-
 gat: animasq; mortuorum cum puluere eicit, tanquam pulices, atq; his precatur verbis vt e domo
 recedant, Ielij pilij dusica: nuwen, nuwen: hoc est, edistis ac bibistis anima dilecta: ite foras, ite
 foras. Post haec incipiunt conuiuia inter se colloqui & certare poculis. Mulieres viuis praebibunt,
 & viui vicissim mulieribus, seque mutuo osculantur.

De hac oblatione ciborum super tumulos defunctorum meminit etiam Augustinus, sermone 15. de
 Sanctis, cuius verba haec sunt: Miror cur apud quosdam infideles hodie tam perniciosus error in-
 creuerit, vt super tumulos defunctorum cibos & vina conferant, quasi egressae de corporibus ani-
 ma, carnales cibos requirant. Epula enim & refectioes caro tantum requirit. Spiritus autem et
 anima ijs non indigent, parare aliquis suis charis dicit, quod ipse deuorat, quod praestat ventri, im-
 putat pietati, &c. Haec tenet Augustinus.

Haec porro (vt illic, vnde digressus sum, reuertar) quae sub mensam ceciderant, olim scopis
 a seruis euerrebantur, dum subtegulae pauimenta in vsu erant. Postea vero a sarotis inuentis
 cessauit vsus scoparum, & manibus colligi purgamenta ceperunt, pauimenta vero spongijs mun-
 dari. Martialis Epigram. 7.

Colligere longa turpe, nec pudet dextra
 Analecta, & quidquid canes reliquerunt. Et alibi
 Oria, sed scopis nunc analecta dabunt.

Cal. lib. 13. cap. 31. Analecta inquit, in Epigrammatico poeta sunt reliquiae sub mensa, quae quod
 colligi debeant, id sunt sortitae nomen, quamuis etiam pro instrumentis, ad ipsam destinatis qui-
 dam interpretari maluerint. Serui, qui illo munere fungebantur, scilicet analecta colligendi, ver-
 rendiue analecta, ἀνάλεκτα, fuerunt appellati. Eodem nomine teste Calio lib. 13. c. 31. per
 translationem fuerunt dicti, qui multa lectione exercitati memoria sunt firmissima, ita vt quid-
 quid vnquam aut legerint, aut audierint habeant in promptu, & ad manum scilicet in numerato.
 Nomen deductum est a verbo ἀνάλεγε, quod inter alia significat, ἀναμνήσασθαι ἔχειν & ἐν-
 νοεῖν, id est, memoria concipere, & firmiter retinere. Sabino suasis Satellius Quadratus, vt
 grammaticos haberet analectas, qui memoria, ingenijq; subsidium domino essent futuri. Quidam
 analectas his interpretantur doctissimos, qui omnia ad manum, & in numerato habeant: alij eos,
 qui minutissima quaeq; colligunt ex auctoribus. Neutris se assentiri dicit Turnebus in suis Aduer-
 sarijs, sed potius existimat sanna quadam derisum ab eo Sabinum fuisse. Vt enim analecta serui
 dicebantur, qui reliquias caenae, aut ea quae ceciderant de mensa, colligere solebant, (ea autem ana-
 lecta dicebantur) sic cum ipse Sabinus inter caenandum in versibus, quos subiectos referebat, sub-
 inde excideret, Quadratus festiuè dixit, ei grammaticis analectis opus esse, qui colligerent eum
 cadentem, & verba quoq; ei excidentia inter caenam redderent. Pollux denique libro sexto, capi-
 to decimoquinto, copiose docet seruos omnes ciborum reliquias in solum proiectas, vt lactuca fo-
 lia, carnum ossa, conchyliorum, ostreorum, cancrorum, atque piscium testas, fructuum reiecta-

menta (quæ μίκτοι, & κοπήματα appellantur) spongijs, alijsque instrumentis colligere, atque in corbes, siue sportas quasdam (quas ἀππύς, κοφίνας, ἀνείδου, ἀναείχνια, φερία vocat) reponere fuisse solitos. Et hæc de reliquijs.

TANDEM aliquando hoc mæsum antiquitatum opus Dei ope auxilioque absolui, & ad finem perduxi, quo sanè nomine gratias illi merito ago & habeo ingentes. Eundem præterea precor, ut hosce meos labores ad suam gloriam, rei que publica litteraria utilitatem dirigere, & aduersus omnes maleuolorum ac inuidorum morsus atque calumnias tueri dignetur. Postremò, id quod in toto hoc meo opere sapissimè feci, omnes veros Christianos, qui suæ salutis cura tanguntur, sedulo admoneo, ut ab immanibus & insanis, quæ hodie passim dominantur, comotationibus commensationibusque, ceu certissimis animi corporisque pestibus, abhorreant: illas cane peius & angue oderint, execrentur, fugiant. Contra operentur, secundum Christi præceptum & exemplum, cum cibum, qui non perit, sed permanet ad vitam æternam, hoc est, ipso Christo interprete, diuinæ voluntati totos se addicant, & ad illius iussa atque mandata, quæ nobis in suo verbo præscripsit, exsequendum paratos sese promptosque præbeant, quò tandem æterni illius & immortalis epuli, quod in amplissimo amœnissimoque cæli palatio electis ab æterno adornauit, participes fiant. Ad illud nos, contemptis repudiatisque omnibus corporis huiusce seculi cupidij, laucitij atque delitij, non fragilibus modò atque caducis, verumetiam perniciosis, toto pectore aspirare atque contendere debemus. In illo namque cælesti triclinio vnà cum Abrahamo, Isaaco atque Iacobo, hoc est, cum omnibus electis ad mensam illam immensis delitij atque voluptatibus cumulatisimam, in ipsius gratia & amoris diuini sinu, ceu lectulo mollissimo, securè recubabimus. Ibidem ab omnibus peccatorum repurgati sordibus, candida innocentia, iustitia, atque salutis veste ornati, ipso Deo, ceu vero nectare & ambrosia, assidue saginati, vnguentis Spiritus Sancti fragrantissimis delibuti, æternis gloria, honoris, omniumque virtutum corollis redimiti, sermones de Deo rebusque diuinis iucundissimos conferemus, illius laudes concordissimo animorum concentu decantabimus, in ipso gaudio letitiaque immensa tripudiabimus: denique ludis, spectaculis, acroamatis cælestibus, quæ omnem non modò orationem, sed rationem quoque sensumque humanum longè superant, æuo sempiterno perfruemur.

F I N I S.

Iohan. 6.

Iohan. 4.